

FRIDERICI HILTROPII
ASSINDIENSIS JURISCONSULTI CELEBERRIMI
PROCESSUS
JUDICIARIUS,

*Ad celebriorum moderni sæculi Tribunalium practicam observa-
tionem perspicuâ brevitate accommodatus,*

& divisus in

QUATUOR PARTES;

SIVE

PRAXIS FORENSIS.

Processum Juris tam juxta Juris communis
dispositionem, quàm aliorum Consistoriorum & Curia-
rum Statuta, Leges, Consuetudines & Ordinationes ritè
legitimèque instituendi, nervosè promovendi, & exactè per-
ficiendi, ac complendi,

*Circa omnigenas rerum materias & causas, in
foro ac praxi utrobique usitatissimas, ac probatissimorum Aucto-
rum sententiis & auctoritatibus solidè firmatas:*

Insertis passim suis in locis tam Augustissimæ Camerae Imperialis,
quàm Curiarum Archi-Episcopatus Colonienſis, Episcopatus Monasterienſis, Duca-
tum Juliae, Montium, ac vicinarum Provinciarum & Civitatum Ordi-
nationibus, Recessibus, Reformationibus, &c.

Omnibus cum Judicibus, tum Advocatis, & causarum Patronis, in
foro versantibus, admodum utilis ac penè necessaria.

Acceſſerunt hæc postremâ Editione Indices Rerum ac Materialium locupletissimi.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus **JACOBI MEYNER,** Bibliopol. an der Hoher Schmidt/
Anno M. D. CC. XXXV.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

REVERENDISSIMO, PRÆNOBILI ET AMPLISSIMO DOM.

D. JOANNI GODEFRIDO

BEQUERER,

J. U. DOCTORI, PROTHONOTARIO,

APOSTOLICO, METROPOLITANÆ ELECTORALIS, NEC NON

COLLEGIATÆ S. MARTINI IN OPPIDO KERPENSI ECCLESIA-

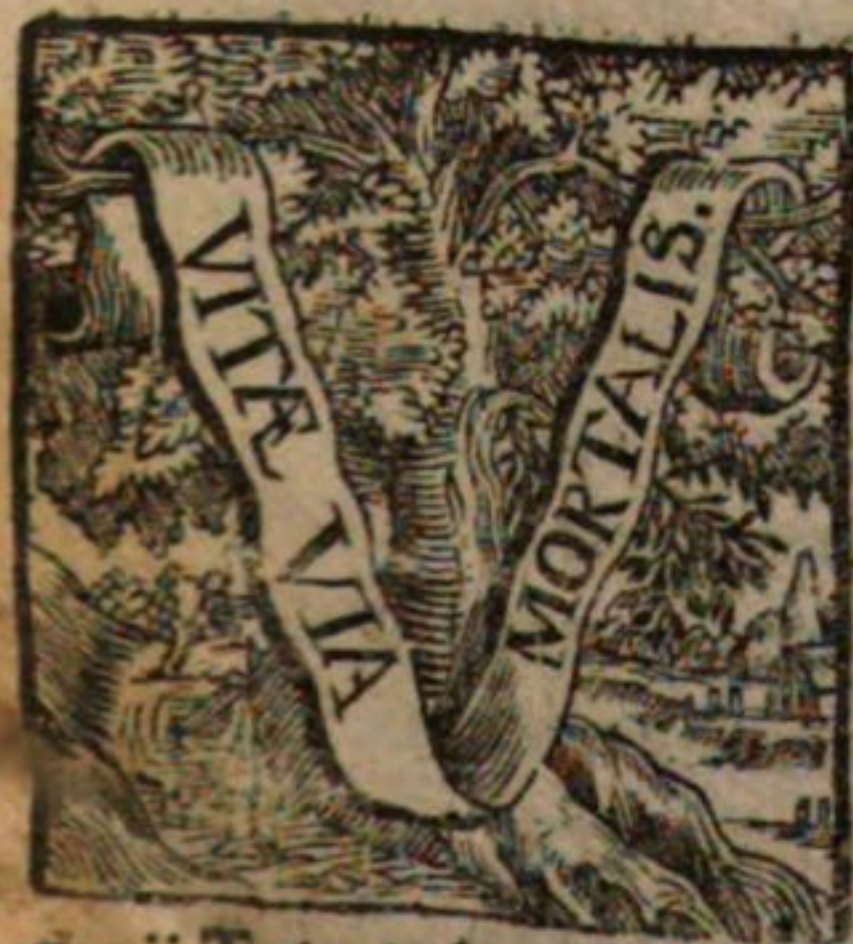
rum respective Præposito & Presbytero Capitulari: Serenissimi & Reveren-

dissimi Archi-Episcopi ac Principis Electoris Colonienfis D. JOSEPHI

CLEMENTIS, Utriusque Bavariae Ducis &c. Consiliario intimo,

ejusdemque Curiae Archi-Episcopalis Colonienfis Officiali, Judici

ordinario & Metropolitico &c.

ix conceperam deliberare, cum jam conclu-
seram nullius alterius nomini hanc Fo-
rensem Hiltropii Praxim, seu Procef-
sum justius posse debereque inscribi, quam
Reverendissimæ Dignitati Tuæ meritissi-
mæ; quod totum Te Justitiæ, Tibi verò
totam se justitia debeat, qui à teneris in
ejusdem veluti domicilio initiatus, ma-
joribus semper incrementis secundioris in-
genii Tui viribus ad magna evalisti, Tutum æmulatus Parentem, vi-
rum

D E D I C A T O R I A.

rum sapientissimum & piissimum, quem insignis profectò pietas devotum Magnæ Matris mancipavit clientem; cui qui servit, omnem omnino fortunam servire necesse est: pietas quippe ad omnia utilis est, & magnum præsertim in paranda scientia & prudentia adjumentum, & in parta ornamentum: hujus scientiæ, hujus prudentiæ suffragio illum Sereniss. & Reverendiss. Princeps MAXIMILIANUS HENRICUS in consiliarium intimum cooptavit eò sibi devinctiorem, quò incredibili omnis illius actio sedulitate, sano mens semper consilio, fide pectus integrâ, & os silentio erat secretissimo obsignatum: in publicis autem Comitibus facundo vix eloquentiam ore infuderat auribus, jam animis frænum injecerat: dignus, qui ob eminentem prudentiam, ob vitæ integritatem æstimaretur à Principe, honoraretur ab aula, amaretur à subditis; quos, licet viliores, nunquam aspernabatur. Tali educatum & edoctum parente filium non minus prudentiâ instructum, quàm vitæ integritate spectandum Te hodie veneramur, qui ut totus paternarum æmulator esses virtutum, ejusdem haud rarò oculis adibas effigiem, actionumque monumentis stimularis in animo, ut quem à Parente acceperas generis virtutisque decorem, transmitteres auctiorem ad posteros, ut non immeritò Te Sereniss. Bavarix Princeps MAXIMILIANUS Elector Colonienfis in Metropolitana Electoralis Ecclesiæ Colonienf. allegerit Canonicum, JOSEPHUS CLEMENS Consiliarium intimum, & Curix suæ Archi-Episcopalis Officiale & Judicem Ordinarium jusserit & imperaverit. Qui ambo Serenissimi Principes Electores Augusti Cæsaris exemplo suis olim aiebant Judicibus: Non vobis confidimus honorem nostrum, neque Justitiam committimus, quo sitis æmuli innocentum, & perversorum tortores; quin potius quo alterâ manu bonos in virtute confirmetis, alterâ malis ad erigendum se feratis suppetias; quo sitis patres orphanorum, viduarum Advocati, auribus surdi, cæci oculis, & asylum omnium, inimicos nostros allicientes & amicos reficientes; atque sic omnibus sitis omnia, ut odore famæ mediante qui nostri sunt reficiantur, & qui alieni, trahantur: volebant quippe Justitiam esse pacem populorum, patriæ suæ tutricem, immunitatem plebis, subditorum gaudium, & solatium pauperum. Quorum Te omnium executorem confidens fidelissimum Sereniss. JOSEPH CLEMENS suam

1. Timoth.
2.
Lipsius.

M. Aurel.
epist. 11.

Cypr. de
12. abus.

DEDICATORIA

suam Tibi Justitiæ commendavit administrationem, qui nec orientali vento affectionis ac parentelæ, nec occidentali munerum aut promissionum, nec timoris aut potentia meridionali, nec denique septentrionali rancoris & inimicitia vento agitaris; sed ut arbor fructifera immotum habens truncum fortitudinis, corticem veritatis, & medullam æquitatis desideratos cunctis justitiæ fructus distribuis, & humanitatis Tuæ umbram sub ea degentibus impertiens, adeo suaviter reficis, ut & hic Processus & Forensis Hiltropii Praxis sub nominis, auctoritatisque Tuæ tutela quiescere, quid dico quiescere? in publicum prodire, & pervagare Germaniam magnopere desiderat, ut elucubrationibus suis & praxibus servire cunctis & prodesse possit omnibus. Nec gravatè id spero Reverendissima Dignitas Tua permittet: mihi quidem quamvis adempta sit refundendi beneficii potestas; non tamen sublata est promulgandi facultas: hinc prima hujus libri folia celebrato latissime Reverendissimæ Dignitatis Tuæ nomine quocunque deveniant (devenient autem, ut spero, ad Provincias plurimas) æternum virtutis & profapiæ Tuæ monumentum circumferent. Id quod favore Tuo, meo autem studio conabor quam maximo.

*Reverendissimæ, Perillustri & Consultissimæ
Dignitatæ Tuæ.*

Servus paratissimus

SEBASTIANUS KETTLER, Bibliopola.

CLARISSIMO ET CONSULTISSIMO

DOMINO

FRIDERICO HILTROPIO,
JURIUM LICENTIATO,

LIBERI ET ILLUSTRIS CAPITULI COMITISSARUM
VIRGINUM IMPERIALIS ECCLESIAE ASSINDIENSIS

Syndico, & Advocato Celeberrimo, Domino & Amico suo
Observandissimo,

C A R M E N

PHILIPPI ESCH J.U. LICENTIATI,

ILLUSTRIS ET GENEROSAE D. ABBATISSAE
ASSINDIENSIS CONSILIARII.

*UM nova diversas producant tempora lites,
Multaque proveniant, pro dolor, inde mala.
Orbis sacra Themis factum indignata virorum
En decus Assnidae suscitatur Hiltropium.
Qui cana edoctus praxi, raroque labore,
Jurgia qua methodo, discutienda docet.*

*Ergo te juris veneratur jure sacerdos,
Te studiosa cohors, causidicusque colit.*

HEN.

HENRICI THIER LL. LICEN- TIATI CONSILIARII

Ecquid in Augusto multis servetur ab annis
Judicio Cameræ, quæve tenenda via.
Quæ sit Agrippinæ methodus, quæ norma sequenda,
Qua placidus Nemetum mœnia Rhenus adit,
Quis Mimigardiæ modus, & quo Julia tellus
Ordine procedat, conspicias arte nova.
Eia agedum quicunque voles addiscere praxin
Has partes quatuor, volve, revolve, lege.
Eximii Hiltropii famam volitare per orbem
Illustres adeant fac sua scripta scholas.

HENRICI KRANE JUDICIS ASSINDIENSIS.

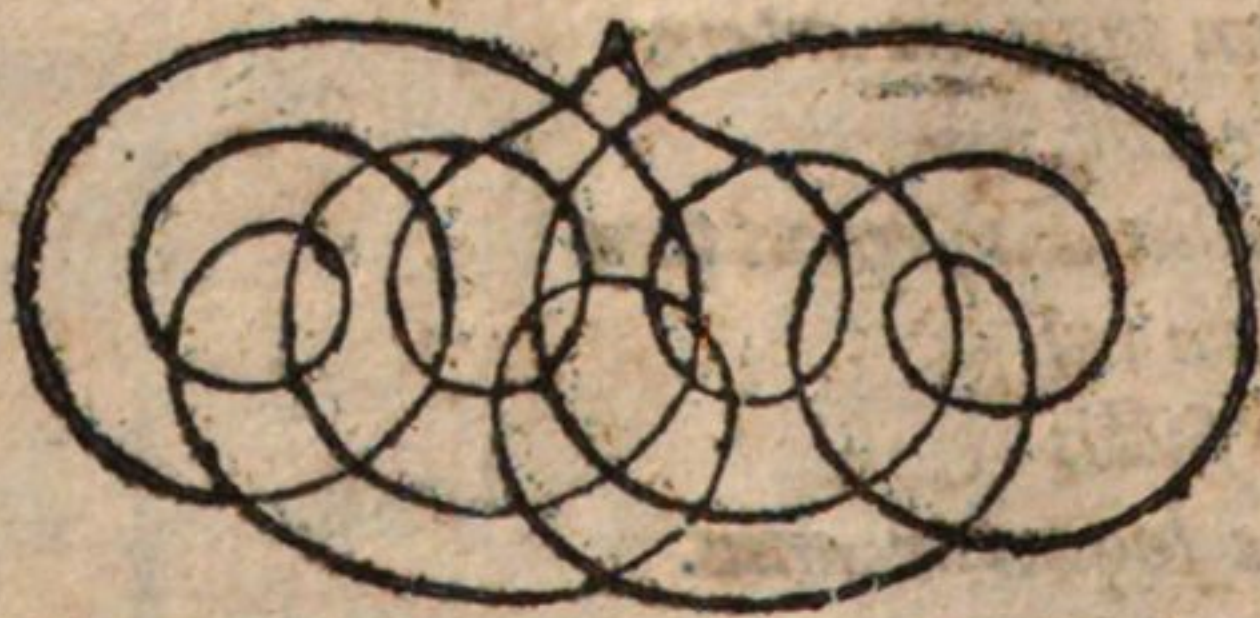
Non opus exiguum vulgas Clarissime mystes
Justitiæ, sed quod suspicit alma Themis
Divexet quamvis patriam Bellona, prematque
Sancitas leges Martis in orbe furor:
Te tamen ut vigeant Astrææ jura, fatigas,
Judicii telam dum struis arte nova.
Partibus & quatuor processum juris in artem
Succincte redigis dexteritate tua.
Applaudit natale solium urbs Assindia, quod tam
Promas ingenii symbola clara tui.
Justinianæis pergas extendere factis
Famam, sic quantus, charta loquetur anus.

FRIDERICI HILTROPII JUNIORIS JURIUM CANDIDATI IN LAUDEM OPERIS PARENTI.

Processum juris tradis cum laude perenni
Hiltropi, patriæ nobile rite decus.

Jurgis

*Jurgia procedant & lites tramite recto,
Demonstras certam dexteritate viam.
Quid Camerale forum totus quod suspicit orbis
Curia quidque Ubiis nobilitate procul
Quid Mimigradensis statuens Ecclesia servet
Ecce manu docta traditur arte nova,
Juraque Menapiis porro quoque pandere visum est
Rauca quæ dicit rabula voce tibi.
Nunc porro genitor charissime perge secundis
Auspiciis, nomen nobilitare tuum.
Ut lucem aspiciant tandem tua scripta per omne
Ævum mansura hoc auxiliante Deo.
In quatuor libros quæ sunt cunabula juris
Ingenii & prima hæc sunt monumentatui.
His Pandectarum titulos, & Codicis apte
Conjunctos videas ordine rite suo.
Ut referant formam Universi juris aperte
Hæc commenta tibi hic edita cum fuerint.*

SERIES

SERIES MATERIARUM AD PRAXIN FORENSEM CAUSARUM CIVILIU PERTINENTIU.

PARS PRIMA.

- Titul. I. De Jurisdictione. fol. 1.
II. De Foro competenti. 32.
III. De Prorogatione jurisdictionis. 53.
IV. De Judiciis. 62.
V. De Judice. 79.
VI. De Judice ordinario. 85.
VII. De Judice delegato. 93.
VIII. De Judice subdelegato. 111.
IX. De Arbitris. 116.
X. De Arbitratore. 128.
XI. De Assessoribus. 130.
XII. Auditore. 133.
XIII. Actore. 134.
XIV. Reo. 138.
XV. Tutore & curatore pupilli, & Minoris. 139.
XVI. Curatore furiosi & prodi. 140.
XVII. Curatore ad litem. 142.
XVIII. Curatore bonorum. 145.
XIX. Advocatis. 147.
XX. Salario advocatorum. 164.
XXI. Procuratoribus. 170.
XXII. Defensore. 194.
XXIII. Conjuncta persona. 196.
XXIV. Actore tutoris vel curatoris. 198.
XXV. Syndico. 200.
XXVI. Notario seu scriba Judicii. 202.
XXVII. Apparitoribus seu cursoribus judicii. 204.

P A R S S E C U N D A

- Titul. I.** De Citatione 205.
 De Speciebus citationis. 280.
 De Requisitis Citationis. 215.
 De Partibus Citationis. 224.
 De Commissione Judicis. 225.
 De Executione citationis. 228.
 De Relatione nuntii. 234.
 A quo iudice citatio fieri debeat. 236.
 Qui citari debeant. 238.
 De Fine & effectu citationis. 239.
- Titul. II.** De Monitoriis. 246.
III. De Mandatis cum clausula. 248.
IV. De Mandatis sine clausula. 254.
V. De Inhibitionibus. 268.
VI. De Compulsorialibus. 273.
VII. De Contumacia, & quomodo quis reddatur contumax. 277.
 In quibus committatur contumacia. 280.
 Quomodo contra contumacem procedatur, & puniatur. 286.
- Titul. VIII.** De Comparitione rei. 30.
Titul. IX. De Libelli oblatione. 303.
 De Emendatione libelli. 317.
 De Mutatione libelli. 320.
 De Cumulatione actionum. *ibid.*
- Titul. X.** De Reconventionibus. 323.
XI. De Interventionibus. 330.
XII. De Exceptionibus. 343.
XIII. De Exceptione recusationis. 359.
XIV. De Exceptione, ne continentia causæ dividatur. 364.
XV. De Exceptione rei judicatæ. 370.
XVI. De Exceptione iurisjurandi. 375.
XVII. De Exceptione transactionis. 379.
 Qui transigere possint, nec ne. 380.
 De Materia transactionis. 382.
 Quibus modis fiat transactio. 384.
 Ex quibus causis rescindatur transactio. 385.
 De Effectu transactionis. 388.
- Titul. XVIII.** De Exceptione præscriptionis. 391.
XIX. De Exceptione doli mali. 393.
XX. De Exceptione quod merus causa. 399.
XXI. De Exceptione litigiosi. 400.
XXII. De Exceptione senatus consulti Macedoniani. 404.
 Quando habet locum SC. Macedonianum. 405.
 Quibus competat exceptio SC. Macedonianum. 407.
 Adversus quos competat SC. Macedonianum. 409.
 Casus, quibus cesset SC. Macedonianum. 410.
- Titul. XXIII.** De Exceptione Senatus consulti Vellejani. 413.
 Quid sit intercedere. 414.
 Quando, & quibus modis mulier intercedat. *ibid.*
 Pro quibus mulier intercedens juvetur SC. Vellejano. 415.
 Quot sint effectus SC. Vellejani. 416.
 Quomodo adjuvetur mulier SC. Vellejano. 417.

- Quomodo adjuvetur creditor SC. Vellejano. 418.
 Quando cesset exceptio SC. Vellejani. ibid.
 Titul. XXIV. De Exceptione non numerata pecuniae. 420.
 XXV. De Exceptione non numerata dotis. 430.
 XXVI. De Interrogationibus. 432.
 XXVII. De Nominatione Domini in iudicio. 438.
 XXVIII. De Laudatione Auctoris. 443.
 XXIX. De Satisfactionibus. 446.
 XXX. De Satisfactione iudicio fisci. 448.
 XXXI. De Satisfactione de rato. 456.
 XXXII. De Satisfactione iudicatum solvi. 460.
 XXXIII. De Cautione juratoria. 464.
 XXXIV. De Simplici cautione. 467.
 XXXV. De Dilationibus. 468.
 XXXVI. De Feriis. 483.

P A R S T E R T I A.

- Titul. I. De Litis contestatione. 486.
 De Modis concipiendi litis contestationem. 491.
 De Effectibus litis contestationis. 499.
 Titul. II. De Juramento Calumniae. 504.
 Qui jurent de Calumnia. 507.
 In quibus causis juretur de calumnia. 515.
 Quando juretur de calumnia. 517.
 Sub qua forma juretur de calumnia. 519.
 De Effectu juramenti calumniae. 521.
 Titul. III. De Juramento veritatis. 523.
 IV. De Juramento malitiae. 525.
 V. De Positionibus. 527.
 VI. De Responsionibus. 535.
 VII. De Juramento dandorum & respondendorum. 541.
 VIII. De Probationibus. 545.
 De Speciebus probationum. 547.
 Cui incumbat onus probandi. 551.
 Titul. IX. De Testibus. 559.
 Cap. 1. Quid est testimonium & testis. 560.
 Cap. 2. Qui possint esse testes, vel non. 562.
 Cap. 3. Qui inviti cogi non possint. 565.
 Cap. 4. Quomodo examinandi sint testes. 567.
 Cap. 5. Quis sit testimonii effectus. 572.
 Cap. 6. Quomodo excipiendum contra examen testium, contra personas & dicta testium. 573.
 Titul. X. De Instrumentis. 606.
 Qualiter conficiantur instrumenta. 609.
 Quam fidem faciat instrumentum. 619.
 De instrumentorum productione. 626.
 De Reprobatione instrumentorum. 629.
 De Instrumentorum amissione. 644.
 Titul. XI. De Instrumentorum editione. 647.
 De Editione instrumentorum. 652.
 De Forma & modo edictionis instrumentorum & rationum. 653.
 De Editione actorum. 658.
 Titul. XII. De Scriptura habente authenticum sigillum. 661.
 XIII. De Documento iudicis, vel alterius, publicum gerentis officium. 664.

XIV. De Archivo publico, seu scriptura ex eo producta. 665.

XV. De Libro rationum. 666.

XVI. De Libris antiquis, seu censualibus. 669.

XVII. De Confessione. 670.

De Revocatione confessionis. 676.

Qualiter fiat confessio. 677.

De Effectibus Judicialis confessionis. 679.

De Extrajudiciali confessione. 685.

Titul. XVIII. De Juramento. 687.

De Juramentis, quæ non obligant jurantem. 688.

De juramentis, à quibus jurans absolvitur. 694.

Actus aliquis ipso jure mutabiles, vel inutiles, qui juramento validantur, & revocari nequeant. 697.

Titul. XIX. De Rei evidentia: Certitudo probationis, quæ fit per rei evidentiam. 699.

XX. De Oculari inspectione, seu aspectu corporis: quæ probentur per ocularem inspectionem. 700.

XXI. De Relatione peritorum in arte; quibus casibus eorum relationi stetur. 701.

XXII. De relatione nuntii super executione processuum. 703.

XXIII. De Assertionem principis de gestis coram eo. 704.

XXIV. De Præsumptione juris, & juris, & de jure. 705.

XXV. De Actis publicis. 708.

XXVI. De Privata Scriptura. 711.

XXVII. De Allegationibus & Disputationibus. 716.

XXVIII. De Renuntiationibus. 720.

XXIX. De Conclusionem in causa. 722.

XXX. De Avocationibus. 722.

XXXI. De Relationibus. 730.

XXXII. De Consultationibus. 731.

P A R S Q U A R T A.

Titul. I. De Sententia. 734.

Qualiter sit ferenda sententia, & qualis esse debeat. 736.

De Interlocutoria sententia. 750.

Titul. II. De Appellationibus. 752.

Titul. III. De Appellatione à definitiva. 775.

IV. De Appellatione ab interlocutoria. 782.

V. De Appellatione ab interlocutoria vim definitivæ habente. 788.

VI. De Appellatione ab interlocutoria simplici inferente gravamen, quod per appellationem à definitiva reparari non possit. 789.

VII. De Appellatione tertii pro suo interesse. 791.

VIII. De Appellatione ab extrajudiciali gravamine. 794.

IX. De Attentatis. 797.

X. De Restitutionem in integrum. 810.

XI. De Eo, quod metus causa gestum est. 841.

XII. De Dolo malo. 848.

XIII. De Reductionem ad arbitrium boni viri. 853.

XIV. De Supplicationem à sententiis. 855.

XV. De Quærela. 858.

XVI. De Revisionem. 861.

XVII. De Judicio nullitatis. 864.

XVIII. De Executionem sententiæ. 873.

XIX. De Expensis. 899.

C. D. FRIDERICI HILTROPPI
SENIORIS JURISCONSULTI
CELEBERRIMI

PROCESSUS JUDICIARIUS,

S I V E

Practicarum Observationum.

P A R S P R I M A.

Titulus Primus.

DE JURISDICTIONE.

Quid sit Jurisdictio & quot ejus divisiones.

S U M M A R I A.

1 Cur à Jurisdictione autor incipiat?	10 Quae delegatur?
2 Fundamentum omnium judiciorum est Jurisdictio.	11 Quae prorogatur?
3 Jurisdictio nomen generis & speciei est.	12 Delegatur jurisdictio vel à Principe, vel ab inferiori, à Principe.
4 Jurisdictio generice accepta quid in se comprehendat?	13 Omnis jurisdictio etiam privilegiatè delegari potest.
5 Definitio jurisdictionis.	14 Delegatus fungitur vice ejus, qui delegavit.
6 Quid sit jus dicere?	15 Secunda divisio: Jurisdictio alia est voluntaria, alia contentiosa.
7 Prima divisio jurisdictionis in ordinariam, delegatam, & prorogatam.	16 Qui sint actus seu exempla voluntariae jurisdictionis?
8 Ordinaria quae?	17 Quae dicatur contentiosa.
9 Ordinaria aut est lege soluta, ut Principis, vel legitima, ut alterius à Principe.	

- 18 Contentiosa alia est judicialis, alia extrajudicialis.
 19 Quae dicatur jurisdictio contentiosa judicialis.
 20 Est autem causarum civilium, vel criminalium.
 21 Quae contentiosa extrajudicialis?
 22 Notabilis differentia inter voluntariam, & contentiosam jurisdictionem.
 23 In contentiosa nemo potest esse judex, & advocatus, assessor, & advocatus judex, & Notarius causae.
 24 Tertia divisio jurisdictionis. Jurisdictio autem est merum imperium, aut mixtum, aut jurisdictio simplex.

1 CUM non sufficiat habere Jura in civitate nisi sint, qui eadem reddant, l. 2. §. post originem 13. ff. de origine iuris, c. ubi periculum 3. §. praeterea de elect. in 6. c. unico §. & quoniam de statu regularium in 6. explicaturus † Ordinum Judicarium, Praxinque forensem, seu, ut vocant, JURIS PROCESSUM, rectè à JURISDICTIONE † tanquam judiciorum omnium principio, basi, & fundamento exorditur † Jurisdictio igitur sicut adoptio, cognatio, lex, novatio, injuria, est nomen generis & speciei. † Generice jurisdictio capitur pro omni cognitione, pronuntiatione, decreto in quacunque causa, sive ea civilis sit, sive criminalis, ita quod actus legitimos manumissionem, emancipationem, adoptionem quoque comprehendat, l. 2. ff. de offic. proconsul. & legati, & ita accepta plenissima dicitur in l. si in aliam 7. §. fin. ff. de offic. proconsul. & legati, & omnimoda in Clement. unica §. iisdem in verbo omnimodam ubi gl. de foro compet. & merum imperium sub se compræhendit, l. 1. in princ. in ver. jurisdictionem suam

mandavit ff. de offic. ejus cui mand. est jurisdict. † Est autem Jurisdictio potestas jure publico introducta, cum necessitate juris dicendi, & æquitatis statuendæ, gloss. in l. 1. in verbo potest ff. h. t. & in Novella de defens. civit. §. & agi vers. oportet in verbo jurisdictione. † Jus dicere est publica autoritate in quacunque causa tam criminali, quam civili cognoscendo, & decernendo jus, justitiamque administrare, arg. l. quippe 78. ff. de jud. arg. l. in princ. ff. de extraord. cognit. arg. l. Divus Pius 31. in ver. quam ex forma jurisdict. ff. ad l. Corn. de fals.

DIVISIONES JURISDICTIONIS.

† PRIMA DIVISIO. Jurisdictio alia est 7 ordinaria, alia delegata alia consensu partium prorogata, tot. tit. extr. de officio judic. ord. & tot. tit. extr. de officio & potest. jud. deleg. Si hard. in rubr. C. h. t. nu. 2. † Ordinaria 8 est, quam quis suo jure, hoc est, eo ipso quod talis, vel lege, vel Senatusconsulto, vel Constitutione Principum exercere potest, l. more §. cum l. seq. ff. h. tit. Maranta in suo Speculo parte 4. dist. 5. Vel quæ per legem, & Principem datur universaliter pro modo territorii, Damhoud. in sua practica civili cap. 4. n. 3. † Estque duplex: Lege 9 soluta, ut Principis, qui supra omnem Magistratum est, Bodinus de Repub. lib. 3. c. 4. vel legitima, ut alterius à Principe. de hac tot. tit. extr. de officio ordinarii, & in ff. & C. h. t. † Jurisdictio delegata est, quam quis non 10 iure, sed alieno beneficio, habet. d. l. more, utpotè quæ † vel à Principe, vel ab alio 11 ordinario conceditur; Jurisdictio tuamque 12 ordinaria, etiam si sit privilegiata, delegari potest, c. fin. ubi gloss. in verbo casibus. extr. de offic. ordin. Et generaliter, qui ex alterius commissione alicujus causæ recipiunt judicalem cognitionem, jurisdictione delegata, uti censentur hinc Commissarii ple-
rumque

- 13 rumque vocantur. † Et nihil proprium habent, sed funguntur vice ejus quid elegavit, *l. legati 13. ff. de offic. procons. & legati de hac tot. tit. ext. de offic. & potest. judic. deleg. & in ff. de officio ejus cui mandata est jurisdict.*
- 14 † Prorogata jurisdictio dicitur, quando consensu partium alius prætor, quam cujus jurisdictio esset, aditus est, *l. si convenit, 18. ff. h. t. de hac tit. 3. dicemus.*
- 15 † SECUNDA DIVISIO. Jurisdictio alia est voluntaria, alia contentiosa, *d. l. 2. ff. de offic. procons. & leg.* Voluntaria est, quæ fit à volentibus, & etiam inter volentes, & proinde respectu partium voluntaria dicitur, quæ non requirit alterius partis præsentiam, sed de re instituitur, cujus expeditio strepitum, & solennis judicii formam non requirit: licet interdum causæ cognitione
- 16 opus sit. † Actus voluntariæ jurisditionis sunt: adoptare, emancipare, manumittere, &c. *d. l. cum l. seq. l. 2. in prin. ff. de adopt. l. unica in prin. ff. de offic. consul. facit l. actus, 8. C. de feriis, insinuare donationem, Schneiderv. in §. alia n. 11. Institutis, de donat. insinuare privilegia, Gaill. lib. 1. obser. præct. obser. 1. n. 13. His addo conferre beneficia, sacros ordines, legitimare, &c. post electionem 7. ext. de concess. præb. audire confessiones, absolvere. Hæc, & similia quia voluntariæ jurisditionis sunt, extra territorium conferri possunt, prout tradit Zasius in *l. si. nu. 11. ff. h. t. Steinhausen in suis paratit.**
- 17 n. 3. † Contentiosa dicitur, quæ habet contradictorem, & redditur in invitum, quia reus tractus in judicium tenetur de necessitate ibi respondere, arg. *l. inter stipulantem 83. §. si Stichum ff. de V. O. & ideo dicitur contentiosa, quia actor contendit contra reum, & è contra.*
- 18 † Estque judicialis, vel extrajudicialis.
- 19 † Contentiosa judicialis est, quæ recepto

judiciorum more, & ordinario processu, adversus negantem, & invitum, observatis solennitatibus, & auditis utriusque partium allegationibus, exercetur, *d. l. inter stipulantem, §. si Stichum, l. summa 21. §. fin. ff. de pecul. †* estque criminalium, & civilium 20 causarum. † Contentiosa extrajudicialis 21 est, quæ extra judicium sine, vel etiam quandoque cum cognitione causæ, atque decreto explicatur, ut fit in cautionibus, in immisionibus in possessionem, & similibus, cum cognitione atque decreto, ut fit in excusationibus, alimentis, tutelis, curationibus, bonorum possessionibus, & similibus. † Est autem notabilis differentia in- 22 ter voluntariam & contentiosam jurisditionem, quia in contentiosa nemo potest gerere vices duarum personarum; veluti † nemo potest esse advocatus, & judex, 23 assessor, & advocatus, *l. quisquis 6. C. de postul. testis, & judex, c. 1. 4. quest. 4. c. forus ext. de V. S. judex & Notarius causæ, Pannorm. in cap. 3. extr. de probat. proinde in Reformatione, des. Erbstifts Colln, sub rubrica von Bericht's-Personen in fine reprobaturs abusus quorundam indiciorum, in quibus unus ex Scabinis eligitur, ut partis elegantis causam proponat. In voluntaria potest quis gerere vices duorum, dummodo unus actus alteri impedimentum non præstet, exemplum in *l. si consul 3. ff. de adopt. in l. unica ff. de offic. consul. facit c. postulastis 15. extr. de concess. præbend. vide Felinum in d. c. ex litteris numer. 10.**

† TERTIA DIVISIO. Jurisdictio aut est 24 Merum imperium, aut Mixtum, aut Jurisdictio simplex, *l. imperium 3. ff. hoc tit.*

DE MERO IMPERIO.

Gradus & exempla meri imperii traduntur.

SUMMARI A.

- 1 Quid sit merum imperium?
 - 2 Sub gladii potestate quæ hic comprehenduntur.
 - 3 Ultimum supplicium.
 - 4 Poenæ capitales extra ultimum supplicium:
 - 5 Poenæ lædentes corpus & æstimationem.
 - 6 Poenæ solam existimationem hominis lædentes.
 - 7 Poena ad perpetuos carceres.
 - 8 Tortura.
 - 9 Excommunicatio.
 - 10 Omnes coercitiones corporales ad merum imperium pertinent.
 - 11 Merum imperium, aliud est plenum, aliud minus plenum.
 - 12 Merum imperium non delegatur.
- 1 † **M**erum imperium est habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos homines, quod etiam Potestas appellatur, l. imperium 3. ff. h. t. l. potestatis 215. ff. de V. S. facit l. solent, 6. in princ. l. si quid erit 11. ff. de offic. procons. & leg. l. 1. C. qui non posse ad libert. pervenire. Et hanc descriptionem tuentur Moderni, Longovallius in repetitione d. l. imperium p. 1. nu. 144. Cosal. ibidem. Alciat. 2. Paradox. cap. 7. & 8. Duarenus in suis Comment. h. t. c. 3. & 1. disput. Annivers. cap. 53. Coras. lib. 3. Miscel. cap. 17. nu. 8. Cujac. 21. obs. 30. Wesemb. in paratit. ff. h. t. n. 6. Decius in l. nemo potest n. 1. ff. de reg. jur. Azo in summa C. h. t. nu. 15.
- 2 † Sub gladii potestate comprehenditur
- 3 (1) † Ultimum supplicium, l. 2. ff. de public. judic. l. aut damnatum 8. §. 1. l. ultimum supplicium 21. ff. de poenis, l. quisquis, in princ. C. ad

l. Juliam Majest. l. quamvis 30. §. 1. l. cum vir, 31. C. ad l. Juliam de adul. §. item lex Julia Instit. de publ. judic. Ad quam speciem referatur quoque mutilatio, & abscissio membri, per text. in §. ad hæc prohibemus in auth. de collat. facit text. in Clem. 1. de homicid. ibi mutilet, vel occidat, Bart. in d. l. 2. num. 1. de publ. judic. ubi dicit quod tanta potestas requiritur in abscissione membri, sicut in toto corpore. (2) † Aliæ poenæ capitales 4 extra ultimum supplicium, ut metalli coercitio, in insulam deportatio, l. capitalium 29. ff. de poenis, l. illicitas 6. §. qui universas, 8. ff. de offic. presid. l. 4. in prin. ff. si quis cautionib. argu. l. in criminali §. in verb. corporalem, & ibi glos. C. h. t. (3) † Poenæ quæ & corpus, 5 & existimationem lædunt, ut: relegatio, damnatio in opus publicum, fustigatio, &c. d. l. capitalium §. 1. l. levia 6. ff. de accusat. l. relegati 4. l. si quis sorte 6. cum l. seq. ff. de poenis. (4) Poenæ quæ solam existimationem 6 lædunt, ut: lapidis scandali circumgestatio, ignominiosa ad columnam expositio, &c. Zasius in d. l. imperium nu. 23. & 35. (5) † Sic poena ad perpetuos carce- 7 res, quæ jure canonico permittitur, text. in c. quamvis 3. de poenis in 6. c. nonnulli 27. §. fin. extr. de V. S. Panorm. ibid. nu. 3. capitalis est, & proinde meri imperii, teste Bartolo in d. l. imperium, nu. 8. in l. 2. nu. 9. ff. de publ. judic. (6) † Tortura seu jus subji- 8 ciendi torturæ, l. defensores 5. C. de defens. civit. argum. d. l. si quid erit de offic. procons. & legat. Gail. de pace publica lib. 2. cap. 2. nu. 16. † Excommunicatio est meri imperii, cap. 9 transmissa 15. ext. de elect. † Et generaliter 10 omnes graviores animadversiones & coercitiones corporales, sunt meri imperii, arg. d. l. si quid arg. cap. quoniam 14. ext. de offic. ordin. c. sollicitudinem 54. ext. de appell. c. dilecto 6. de sent. excomm. in 6. vide Joannem

nem Emericum à Rosbach in sua praxi, tit. 2.
 11 à nu. 9. usque ad 16. † Gradus meri imperii vide apud Camillum Borellum in Summa Decisionum tomo 14. tit. 41. nu. 42. 43. 44.
 12 45. 46. & 47. † Et quæ hæc sunt meri imperii non delegantur, l. nemo potest 70. ff. de reg. jur. l. solent 6. in princ. ff. de offic. procons. & legati, quia non jure magistratus, sed ex speciali populi concessu, & quodam quasi privilegio dabatur, d. l. 1. §. fin. in verb. quod lege datur ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.

DE MIXTO IMPERIO.

Exempla & gradus mixti imperii.

S U M M A R I A.

- 1 Quid sit mixtum imperium.
- 2 Mixtum imperium sine modica coërcitione explicari nequit.
- 3 Unde dicatur mixtum imperium.
- 4 Mixtum imperium, & jurisdictio semper coherent. An mixtum imperium delegari possit?
- 5 Dare tutorem, consentire alienationi bonorum minoris, an sit mixti imperii.
- 6 Argumenta pro parte negativa.
- 7 Responsio ad l. 1. ff. h. t.
- 8 Ea quæ mixti imperii sunt, & jure magistratus competunt, delegari possunt.
- 9 Quæ specialiter alicui à lege, Senatusconsulto, vel constitutione principis tributa sunt, delegari non possunt.
- 10 Exempla mixti imperii.
- 11 Bonorum possessionem dare.
- 12 In possessionem mittere, restituere in integrum.
- 13 Jubere ut interponatur prætoria stipulatio. Medice coërcere.
- 14 Jubere in carcerem duci.
- 15 Cognoscere de suspectis tutoribus.
- 16 Gradus mixti imperii.

† **M**ixtum imperium est cui jurisdictio inest, intellige civilis. d. l. imperium, quæ potestas jure magistratus competit, l. 1. in prin. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd. l. 2. ff. de in jus vocando, l. cum prator 12. §. 1. ff. de judic. † & sine modica coërcitione explicari nequit, l. fin. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd. id est, quod cohæret & adjunctum est jurisditioni, quod à jurisditione non separatur. † Sic dictum quasi ex utroque scilicet imperio, & jurisditione conflatum, & compositum. † Quicumque igitur mixtum habet imperium, is quoque jurisditionem habet, & contra, qui jurisditionem habet, is quoque imperium, quia sine coërcitione, & imperio, ac potestate jubendi, mittendi in possessionem, dandi judicis, coërcendi, &c. explicari jurisdictio nequit hinc à se invicem separari non possunt, l. 1. §. fin. l. fin. ff. de off. ejus cui mandata est jurisd. l. 2. ff. h. t. Duarenus disputat. anniv. lib. 1. cap. 53. Wessensb. in parat. ff. h. t. n. 7. Ratio quod huic imperio jurisdictio insit, hæc est, quia vis ejus consistit in exequendo, imperando, & jubendo, l. 4. ff. h. t. At magistratus nihil jubet; aut exequitur citra causæ cognitionem, l. nec quicquam 9. §. ubi decretum ff. de off. procons. & legat. ergo ut jurisditionem exerceat, ea ut imperio insit, necesse est. Unde cessat ista Dd. controversia, qua se fatigant, an ea quæ sunt mixti imperii delegari possint? causa dubitandi inde orta est, quod leges sub tit. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd. variè de hac re loquuntur, quandoque delegationem admittentes, quandoque eandem reprobantes: ut in datione tutoris, in potestate consentiendi alienationi prædiorum minoris, l. 1. ff. de rebus eorum qui sub tutela vel cura, l. 2. §. si tutores ff. de off. ejus cui mand. transactione super

alimentis, *l. cum his. §. sed nec mandare* 18. ff. *de transact.* Tota igitur controversia inde
 5 dependet, † an dare tutorem consentire
 alienationi bonorum minoris, sint actus
 6 mixti imperii. † Probatur quod non (1)
ex l. muto 6. §. tutoris datio. ff. de tutel. ubi
 dicitur, quod datio tutoris neque imperii
 sit, neque jurisdictionis, sed illi compe-
 tat, cui hoc à lege specialiter concessum
 est, vide *Danielem Venatorium in parat. C. ubi*
petantur tutores, vel curat. (2) probatur; Ea
 quæ sunt mixti imperii delegari possunt,
l. 1. in princ. & §. fin. l. cognitio 4. §. 1. l. fin.
ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd. sed datio tu-
 toris specialiter lege competit, *arg. l. pe-*
nult. ff. de offic. procons. & leg. &c. Ergo
 probatur. (3) Ea quæ mixti imperii sunt
 magistratus municipalis facere non potest,
l. ea quæ 26. ff. ad municip. sed dare tutorem
 potest magistratus municipalis, *l. ubi ab-*
sunt 19. ff. de tut. & curat. datis ab his. Ergo
 &c. (4) probatur hac ratione: A quo re-
 movetur genus, removen- tur etiam omnes
 ejus species, atqui datio tutoris ad jurisdi-
 7 ctionem non pertinet, &c. Ergo: † Neque
 obstat *l. 1. ff. h. t. ubi potestas dandi tuto-*
res refertur inter exempla quæ mixti im-
perii sunt, quia ibi propositum fuit JC.
explicare officium jus dicentis, quod cum
per æquè jurisdictionem, atque imperium
complectatur, conformia utrique exem-
pla produxit. Ab hac sententia dissentit
Bart. in d. l. 1. nu. 6. & alibi passim Dd. quo-
rum rationes tantæ non sunt, ut veritatem
ipsam, quæ pro nobis pugnat, evertant.
Cum igitur quæritur an ea quæ mixti im-
perii sunt delegari possint? res ita expe-
 8 dienda est: † quod tam mixtum imperium
 quam jurisdictio delegari possit, *l. 1. §. fin.*
in fine l. fin. in fine ff. de eo cui mand. est jurisd.
 9 † nisi quod in mixto imperio, aut jurisdi-

ctione positum est, lege, senatusconsulto,
 vel constitutione principum specialiter
 est commissum, nam quæ jure magistra-
 tus competunt, veniuntque more majo-
 rum ex natura ipsius officii, sine ulla spe-
 ciali lege mandari possunt, *d. l. 1. in princ.*
 Unde quamvis proconsul legato suo to-
 tam jurisdictionem mandare soleat, *l. 4.*
§. fin. cum l. seq. ff. de offic. procons. & leg. l. 1.
§. fin. ff. quis & à quo appell. l. cum prator. 12.
§. 1. ff. de judic. attamen mandata jurisdictio-
 ne legatus consilium exercere, hoc est,
 conventum judicum habere, non potest, *l.*
2. ff. in prin. de offic. ejus cui mand. est, quia id
 fieri non solet, nisi in causis specialiter re-
 ligioni ordinarii magistratus commissis:
 Summi enim magistratus, est præbere
 consilium, *l. unic. ff. de offic. consul. & præ se*
fert speciem summi Imperii quod pœnes
Proconsulem residere debet.

† Sunt a. exempla mixti imperii (1) 10
 † Bonorum possessionem dare, *d. l. 1. d. l. 11*
imperium, ff. h. t. d. l. cognitio. §. fin. (2) † In 12
 possessionem, ex quacunque causa mitte-
 re, *d. l. 1. l. 4. ff. h. t. de qua tot. tit. ff. ex qui-*
bus caus. in poss. natur. Duarenus hic cap. 3. &
1. disput. annivers. cap. 53. (3) Restituere in
integrum, l. 3. C. ubi, & apud quem l. ea quæ
26. §. 1. ff. ad municip. (4) Jubere caveri
prætoriam stipulatione, aut rei servandæ
causa, aut legatorum servandorum causa,
d. l. 4. d. l. cognitio. §. fin. (5) Latas sententias
executioni demandare, l. à Divo Pio 15. in
prin. ff. de re judic. l. qui restituere 68. ff. de rei
vend. l. si pignora 50. ff. de evict. gloss. in l. 2. in
verb. pro tribunali ff. de re judic. (6) † Modice 13
 coërcere, *l. 1. in fine l. fin. §. fin. ff. de eo cui*
mand. est jurisd. arg. l. si quid 11. ff. de offic. pro-
cons. & legati. l. magistratibus, 12. ff. h. t.
quod quomodo intelligatur, vide Decium in
d. l. nemo potest. nu. 3. & 4. de reg. Jur. (7)
 † Ju-

14 † Jubere in carcerem duci, l. 2. ff. de in jus
 15 voc. (8) † Cognoscere de suspectis tutori-
 bus, d. l. cognitio in prin. (9) Sic coërcitio-
 nes, ut cum prætor cogit judicare arbi-
 trum, cavere damni infecti causa, ad mix-
 tum imperium pertinent, Duarenus in suis
 Comment. tit. de recept. qui arbitr. receper. in
 prin. de his vide Emericum à Rosbach d. l.
 16 num. 16. 17. 18. 19. & 20. † Gradus mixti
 imperii vide apud Borellum, d. loco num. 51.
 52. 53. 54. 55. & 56.

DE JURISDICTIONE SIMPLICI.

Quid olim fuerit & hodie sit jurisdictio
 simplex explicatur, & quibus modis
 ea acquiratur, addita sub finem expli-
 catione trium Edictorum circa hanc
 materiam.

S U M M A R I A.

- 1 Quid est jurisdictio simplex.
- 2 Majores magistratus apud Romanos non
 judicabant in causis pecuniariis, sed
 judices dabant.
- 3 Judices isti pedanei dicebantur, & notio-
 nem tantum habebant.
- 4 Prætor, aut alius magistratus jurisdictio-
 nem exercebant, quando judicem in cau-
 sis pecuniariis dabant.
- 5 Judex pedaneus non de jure, sed de facto
 cognoscebat.
- 6 Aliud est jus dicere, aliud judicare, aliud
 jus dicens, aliud judex. Olim aliud
 erat jurisdictio, aliud notio.
- 7 Quomodo notio in se comprehendat cog-
 nitionem, & jurisditionem.
- 8 Judex delegatus seu cui mandata est juris-
 dictio, & judex datus diversa sunt.
- 9 Declaratur hac diversitas ex potestate, &
 officio utriusque.

- 10 Delegatus ab inferiore à principe quomodo
 differat ab eo, cui olim mandata erat
 jurisdictio, & quomodo à judice dato.
- 11 In Auditoribus, & Referentibus relucet qua-
 dam imago judicum datorum, de qui-
 bus Romanæ leges in digestis loquuntur.
- 12 Quid dicantur chartularii judices.
- 13 Due distinctiones circa intellectum hujus
 materia traduntur.
- 14 In quibus causis Prætor olim cognitionem
 suam præbuerit. Forma antiquitus agen-
 di tribus modis immutata est.
- 15 Alia distinctio ex qua differentia imperii, &
 jurisditionis quæ olim fuit, cognoscitur.
- 16 Quid hodiè sit jurisdictio simplex.
- 17 Omnes causæ privatae, & pecuniaria quæ ex-
 pediuntur jure actionis, pertinent ad ju-
 risditionem simplicem.
- 18 Traduntur varii modi quibus acquiratur
 jurisdictio.
 Successione acquiratur jurisdictio.
- 19 Quod intelligitur de legitima non testa-
 mentaria successione.
- 20 Vasallus de feudo testari non potest.
- 21 jurisdictio territorio cohaeret, & cum eo
 transfertur.
- 22 Fœmina in feudo non succedit.
- 23 Regalia feuda dividi non possunt.
- 24 Primogenitus in feudo succedit.
- 25 Jurisdictio est jus individuum.
- 26 Primogenitus ante adeptum regnum natus,
 in regno succedit.
- 27 Feuda regalia hodie de consuetudine Ger-
 mania dividuntur.
- 28 Autoris sententia circa validitatem con-
 suetudinis divisionem feudorum regali-
 um admittentis.
- 29 Electione acquiratur jurisdictio.
- 30 Exercitium jurisditionis non competit an-
 te confirmationem.
- 31 Concesso castro in feudum cui cohaeret juris-
 dictio

- dictio, ipsa jurisdictio concessa quoque censetur.
- 33 Jurisdictio cum territorio concessa, private concessa intelligitur.
- 34 Concessio in feudum transfert utile dominium.
- 35 Territorium habens cum mero, & mixto imperio, pro se, & descendantibus, jura Principis habere dicitur.
- 36 Quando private censeatur data jurisdictio?
- 37 Prescriptione acquiritur jurisdictio, merum, & mixtum imperium.
- 38 Jurisdictionem tribuit consuetudo.
- 39 Jurisdictio confertur per privilegium.
- 40 Lex defert jurisdictionem.
- 41 Quod variis constitutionibus Imperii ostenditur.
- 42 Ex lege feudali Pares Curiae jurisdictionem sortiuntur.
- 43 Stylus judicii tribuit jurisdictionem.
- 44 Merum imperium hodie recte delegatur.
- 45 Princeps, dux, aut comes, civitates, oppida, & castra alienare non potest.
- 46 Alienationes ejusmodi rescinduntur, licet juramento firmata sint.
- 47 Alienationes rerum Ecclesiasticarum prohibita sunt.
- 48 Locatio ad longum tempus in rebus Ecclesiae prohibita est.
- 49 Circa jurisdictionem tria proposita sunt edicta.
- 50 Primum edictum praetoris de albo corrupto.
- 51 Quando illud edictum locum habeat?
- 52 Actio de albo corrupto popularis, & quare?
- 53 Poena corrumpenti album praetoris proposita an applicetur parti, an fisco?
- 54 Probatum tribus argumentis hanc parti applicari.
- 55 Qui ex verbis edicti teneantur?
- 56 Quando non habens in aere, luat in corpore.
- 57 Multa ob paupertatem remittenda sunt.
- 58 Actio de albo corrupto in quo hodie obtineat?
- 59 Qui ex sententia edicti tenentur?
- 60 Actio de albo corrupto quando locum habeat?
- 61 Edicta quae olim in Repub. Romana proponebantur, alia erant perpetua, alia temporanea.
- 62 Quae perpetua?
- 63 Quae temporanea?
- 64 Unde edictum praetoris? Quod quisque juris in alium statuerit eodem ipse utatur. Unde originem traxerit?
- 65 Hoc edictum summa aequitate nititur.
- 66 Hujus edicti duo sunt capita.
- 67 Unum coercet ipsum magistratum statuentem Jus novum.
- 68 Alterum privatos, impetrantes Jus novum.
- 69 Verba prioris capitis.
- 70 Explicatio primi capitis.
- 71 Praetor per excellentiam magistratum gerere dicitur.
- 72 Praesides, & proconsules in provinciis potestatem habere dicebantur.
- 73 Quare utrumque Praetor complexus est suo edicto.
- 74 Quid per novum jus in edicto intelligatur.
- 75 Edictum ad nostra tempora, & nostros judices injuste judicantes extenditur.
- 76 Advocatus ab eo jure quod in aliena causa consuluit, in propria discedere non debet.
- 77 Tria requiruntur, ut edicto: quod quisque juris, & locus sit.
- 78 Primum quod sit temporaneum.
- 79 Secundum quod ex eo adversarius laesus sit.
- 80 Hoc requisitum probatur tribus argumentis.
- 81 Tertium requisitum ut dolo malo novum seu iniquum jus statuerit.
- 82 Verba secundi capitis.
- 83 Quid hoc secundo capite edicti caveatur?
- 84 Impetrans novum jus incidit in edictum, etiamsi eo usus non sit.

- 85 *Ufus novi juris sine impetratione non obest.*
 86 *Factum procuratoris sine speciali mandato, non obest domino.*
 87 *Alteri per alterum iniqua conditio inferri non debet.*
 88 *Impetrans jus novum eodem utitur.*
 89 *Obtinens novum, vel iniquum jus citra suam impetrationem, non incidit in edictum, Quod quisque juris.*
 90 *Rescripta proprio motu emanata exceptionem sub & obreptionis non patiuntur.*
 91 *Impetrans Quinquennales, eadem exceptione à suis debitoribus rex allicitur.*
 92 *Impetrans novum jus incidit in edictum etiamsi eo usus non sit.*
 93 *Procurator cum libera impetrans novum jus dominum edicto non reddit obnoxium.*
 94 *Qui teneantur ex hoc edicto quod quisque juris.*
 95 *Fidejussor impetrantis jus novum patitur re-torsionem quod quisque juris, &c.*
 96 *Hoc declaratur exemplo.*
 97 *Quomodo impetrans eo jure utatur quod contra alium impetravit, declaratur tribus exemplis.*
 98 *Terrium edictum circa jurisdictionem propositum est, Si quis jus dicenti non obtemperaverit.*
 99 *Quæ contumacia hoc edicto coërceatur?*
 100 *Qui magistratus pœnali judicio defendere jurisdictionem possint.*
 101 *Actio in factum ex edicto. Si quis jus dicenti non obtemperaverit pœnalis est.*
 102 *Hæc actio in factum fisco datur.*
 103 *Magistratus municipales jus mulctandi non habent.*

Jurisdic-tio simplex olim fuit judicis dandi licentia, ita Ulpianus in d. l. imperium facit l. 1. in fine ff. h. t. l. cum prætor. 12. §. 1. ff. de judic. quam descriptionem ut in-

telligamus sciendum, † quod olim Præ-
 tores, & alii magistratus in causis priva-
 tis, & pecuniariis ipsi non cognoscebant,
 sed judices dabant qui cognoscerent, hi
 judices Pedanei dicebantur, l. 2. & tot. tit.
 C. de pedaneis judic. † hi non jurisdictionem;
 propriè dictam, sed notionem tantum seu
 cognitionem habebant, d. l. 2. facit l. 1. in
 verbo cognitio Cod. si contra, jus, vel util. publ.
 Unde licet notio comprehendat sub se
 cognitionem, & jurisdictionem, l. notio-
 nem 99. ff. de V. S. quandoque tamen ab ea-
 dem distinguitur, ut cum dicimus judices
 datos pedaneos notionem habere, non
 includimus jurisdictionem, sed denota-
 mus quandam cognoscendi super causis
 pecuniariis potestatem ab omni jurisdi-
 ctione separatam, l. ait Prætor §. ff. de re ju-
 dic. † Quodocunque igitur Prætor, aut
 alius magistratus judicem dabat, tum ju-
 risdictionem sine imperio, quam Dd. di-
 stinctionis ergo, jurisdictionem simpli-
 cem vocant, exercere dicebatur. † Is au-
 tem qui eo modo dabatur, neque jus di-
 cebat neque jurisdictionem habebat, sed
 nudam cognoscendi & judicandi faculta-
 tem, à jurisdictione separatam, d. l. ait
 Prætor facit d. l. 1. in verbo judicare. Cujus
 ratio erat, quod is ex præscripto juris &
 æquitatis formula agebat, & sic non de ju-
 re, quod magistratus sibi præscripserat,
 sed de facto cognoscebat.

† Unde apparet 1. quod aliud sit jus
 dicere, aliud judicare, jus dicit Prætor,
 cum in causis privatis, & pecuniariis ju-
 dici à se dato jus quoddam quasi consti-
 tuit, & formulam juris & æquitatis ei præ-
 scribit, judicat datus à Præторе judex, &
 hæc inter se differre arguit rubrica C. ne
 quis in sua causa judicet, vel jus sibi
 dicat, ubi ista duo distinguuntur.

2. Aliud jus dicens aliud judex, Jus dicentis officium latissimè patet, *l. 1. ff. h. t.* judicis non item, pater jus dicere liberis non potest, *l. qui jurisdictioni 10. ff. h. t.* at judicare in causa filii olim non vetebatur, *l. in privatis 77. ff. de judiciis*. Cujus ratio est, quod judices olim, à Præatore dabantur de consensu partium litigantium, ut patet ex *l. 2. §. si & jud. ex l. observandum 47. ff. de judic. l. ex consensu 23. in prin. ff. de appel.* ergò partes conqueri non poterant, aut patrem in causa filii judicem recusare, in quem spontè consenserant, & sic illis violentibus injuria non fiebat, *c. scienti, de reg. jur. in 6.* Cui accedit quod, ut supra diximus, iste judex datus ex præscripto sibi à Præatore jure procedebat, & sic præter jus & æquitatem partes gravare non poterat, quippè qui liberam de jure statuendi potestatem non habebat, & ista Duareni ad *d. l. in privatis*, & *d. l. qui jurisdictioni intellectus*, & in cap. 53. lib. 1. annivers. disputat. & in Apologia adversus Eguinari-um Baronem isti juri antiquo conformior & sanior videtur, quam aliorum Dd. commentationes, vel potius divinationes, sequitur hanc Duareni opinionem Menoch. *de arbitr. judic. quest. 1. num. 9. cum seqq. ubi plures sequaces allegat. probat eam novissimè Steinhausen in suis paratit. ff. h. t. nu. 7.*

3. Ex prædictis apparet, quod aliud olim fuerit jurisdictio aliud notio. Jurisdictio judicis erat dandi licentia, *d. l. imperium* † notio verò cognoscendi de facto, & judicandi ex præscripto jure potestas, illam Prætores, alique magistratus exercebant, hanc pedanei judices, id est, dati ab illis habebant. Ergò quæ subjectis differunt & diversis existentis, ut loquuntur Philosophi, possunt existere, illa re ipsa & specie differunt. Quinimò olim aliud fuis-

se jurisdictionem, & notionem expressè ostendit, *d. l. ait Prætor 5. ff. de re judic.* ubi JC. Ulpianus corrigit Prætorem, dum loquitur de judice dato, utentem vocabulo jurisdictionis, rectius cujus ea de re notio est, dixisset. Si itaque hæc non differrent improvidè JC. edictum Prætoris correxisset, & de improprietate sermonis arguisset, si hæc de pari judicantur nihil opus fuit distinctione. Comprobatur quoque hæc diversitas ex *l. notionem 99. ff. de V. S.* ubi tanquam genus & species differre dicuntur, quod unum sit, alio generalius notio in se comprehendat cognitionem & jurisdictionem intellige de generalitate sui sermonis, non vi, & potestate juris, quod omnis habens notionem habeat quoque jurisdictionem, aliter enim se in pedaneis judicibus rem habere, diximus, sed quod jurisdictionem habens, habeat quoque notionem non contra, nationis vocabulum latissime patet, prout jurisdictionis, & imperii.

4. Ex prædictis consequitur † quod 8 alius in jure nostro civili sit judex delegatus, sive cui mandata est jurisdictio, quæ pro eodem accipiuntur, gloss. in *l. 1. §. 1. in verb. qui mandatum de offic. ejus, cui mand. est jurisdict.* alius judex datus sive pedaneus, licet Dd. antiqui hæc temere ob ignorantiam antiquitatis, confuderint. † Cui enim mandata est jurisdictio una cum jurisdictione habet imperium, quod jurisdictioni cohæret, id est mixtum, *l. 1. in fine, l. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est judic.* proinde potest bonorum possessionem dare, jubere caveri, in possessionem mittere, jubere possidere, in integrum restituere, &c. quoniam hæc sunt mixti imperii, & cohærent jurisdictioni *d. l. imperium, d. l. jubere d. cognitio 4. §. 1. ff. de offic. ejus cui mand. est judic. d. l.*

d. l. ea que §. 1. ff. ad municipal. At qui datus est à Præatore judex, neque jurisdictionem, neque imperium habet, sed solum notionem *d. l. ait prætor. §. ff. de re judic. l. à judice §. C. de judiciis.* Ergò (2) Cui mandata est jurisdictio jus dicit, jurisdictionem exercet, *l. & si prætor. 3. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* At datus à Præatore judex ex præscripto jure tantum judicat, jubet, & cogit siquidem magistratus, à quo datus est, eum judicare, *l. eum qui 13. ff. h. t. l. fin. §. judicandi 14. ff. de numer. & honorib. (3)* Mandatur jurisdictio tota, vel pro parte, id est, aut omnis aut species quædam jurisdictionis, v. g. ut de testamentis jus dicat, *l. solet 16. ff. h. t.* datur autem judex ad unam causam tantum (4) Ab eo cui mandata est jurisdictio, ut vice ejus jurisdictionem exerceat, & quasi ejus Vicarius & Locum tenens sit non appellatur ad mandantem *l. i. §. fin. ff. quis, à quo appel.* cum enim non sua sed aliena jurisdictione fungatur, *d. l. solet, l. more, §. ff. h. t.* eadem cum mandante persona censetur, *Wesenb. in parat. ff. quis, à quo appel.* à judice autem dato ad dantem rectè appellatur *d. l. i. in prin. ff. quis à quo appell.*

10 Ex his apparet §. † Quod hodiè nostri Commissarii, vel delegati ab ordinariis inferioribus à Papa, vel Principe neque illis qui olim mandatam jurisdictionem habere dicebantur, neque his, qui judices dabantur, per omnia æquiparentur, sed ab utrisque differant, à prioribus quia illi sententiam suam exequuntur, executio enim est mixti imperii, *d. l. jubere,* quæ mandata jurisdictione simul transit, *d. l. i. in fine d. l. fin. de offic. ejus cui mand.* judicem dare possunt, *d. l. cum prætor 12. §. 1. de judic.* hi vero sententiam suam non exequuntur *l. à Divo Pio 15. in princ. & ibi Dd. ff. de re judic.* potestatem subdelegandi non habent, *l. à*

judice §. C. de judic. nisi dixerimus eas leges intelligendas de judicibus datis, prout Duarenus & alii recentiores intelligunt, de nostris delegatis, qui eo tempore nondum exstiterent, sed de jure Canonico suam traxere originem. Unde verius hoc nostris delegatis attribuitur, ex communi Dd. antiquorum errore, quibus hoc genus judicum datorum incognitum fuit. Si autem resperimus ad canones de potestate subdelegandi, & exequendi sententiam agentes loquuntur de delegato Papæ, non ab inferiore à Papa, prout infra de judice delegato latius ostendimus. A posterioribus autem differunt, quia jurisdictionem habent, non nudam notionem, non ex præscripto jure, sed juxta allegata & probata judicant ex vi potestatis sibi concessæ cognoscentes, judicantes, jus dicentes, & justitiam administrantes, unde judiciario munere fungidicuntur, *d. l. à judice.* Recessit igitur à foro illud genus judicum datorum, cum Imp. Constantinus & Theodosius formulas & impetrationes sustulerunt, *l. i. & 2. C. de formul. & impetrat. sublat.* † Relucet 11 autem imago quædam adhuc in Auditoribus quos passim principes, & majora Consistoria habere videmus, illi enim audiunt causam, cognoscunt de causa sed jus non dicunt, reservatur sententia principi, nisi à Papa auditores constituti sint, illi n. & judicant & exequuntur sententiam, *text. in Clem. auditor 3. de rescript.* & in Referentiis, quibus à judice acta transmittuntur, ut quid juris in controversia proposita sit, consulendo rescribant, non vero judicent notionem igitur habent non jurisdictionem, quam sibi reservavit ipse judex. Hisce etiam valde consimiles sunt Notarii, qui, ut in Italia moris est, confessionatum faciunt instrumentum, quod propter eas

decretum, paratam habet executionem,
 12 † & à Dd. chartularii judices vocantur, &
 habent jurisdictionem sive notionem in
 voluntariis actibus, *Gail. lib. 1. obser. 1. nu. 13.*
Cravetta cons. 196. nu. 7. lib. 1.

Porro pro majori prædictorum cogni-
 13 tione sit distinguendum. † Omnis potestas
 magistratus, aut specialiter à lege illis est
 attributa, & tunc si suprema, si jus gladii
 sit, Merum imperium, si infra supremam
 potestatem gladii, aliud nomen non assu-
 mit, aut jure magistratus competit, &
 Mixtum imperium, vel Jurisdictio dicitur
 aut per delegationem alterius, & ju-
 risdictio delegata, vel notio censetur. Vel
 ita distinguere poteris. Magistratus quæ-
 dam facere possunt propter jurisdictio-
 nem quam habent, cujus modi hæc sunt,
 judices dare, cognoscere de causis pri-
 vatis, *dict. l. imperium*, quædam faciunt pro-
 pter imperium quod jurisdictioni cohæ-
 ret, cujusmodi sunt coërcere, bonorum
 possessionem dare, & cætera id genus, quæ
 magistratibus municipalibus competere
 non dicuntur, *d. l. imperium, l. jubere ff. h.*
tit. l. ea que ff. ad muni. ip. Alia competunt
 eis non propter imperium, jurisdictionem-
 ve quam habent, sed quia specialiter ip-
 sis à lege deferuntur, hujus generis est po-
 testas gladii, &c. *d. l. in princ. de off. ejus*
cui mand. est jurisd. Licet autem, ut dixi, su-
 per causis pecuniariis Prætores olim non
 cognoscebant, sed judices dabant, in qui-
 busdam tamen causis pecuniariis singulari
 quodam favore nitentibus, ipsi Prætores
 cognitionem suam præbebant, & jus dice-
 bant, quæ cognitio extraordinaria dice-
 batur, quod extra ordinem cognoscerent,
 quarum causarum quatuor fuisse genera
 ostendit, *l. cognitionem, 5. ff. de extraor. cognit.*

14 † Exempla. Ut cum professores libera-

lium artium mercedem suam peterent,
 Prætor extra ordinem jus dicebat, id est
 cognoscebat, & judicabat, *l. 1. ff. de variis*
& extraord. cognit. Cum pater filium in po-
 testate, quem alius forte possidebat, pete-
 ret, *l. 1. §. 2. ff. de rei vendic.* Sic adversa
 parte legitimè citata absente, prætor super
 petitione præsentis cognoscebat & judica-
 bat, *l. in peremptorio 71. ff. de judiciis, l. si præ-*
tor. 75. ff. d. t. Sic super restitutionem in in-
 tegrum minorum ipse cognoscebat, *l. quod*
si minor. 24. §. fin. ff. de minor. vide Menoch. de
arbitr. jud. lib. 1. q. 2. num. 11.

Notandum hic in tribus formam & mo-
 dum agendi, & cognoscendi, qui apud an-
 tiquos Romanos fuit, esse correctum, 1.
 Antiquitus ex causis, & negotiis homi-
 num non erant certæ proditæ actiones,
 quibus si quid sibi deberetur, in judicio
 petere poterant, sed à Prætore actionem,
 hoc est facultatem agendi, & jus suum per-
 sequendi, impetrare debebant qua nisi
 obtenta, jure agere non poterant. 2. Data
 actione, certæ præscribebantur formulæ
 & verborum conceptiones & solennita-
 tes, quibus impetratam actionem propo-
 nerent, quæ si non observarent, si vel in
 syllaba errarent, tota causa cadebant, 3.
 Ipsi Prætores in urbe, sive præfides in pro-
 vinciiis non cognoscebant, nisi in certis
 quibusdam causis, sed ipsi judices dabant,
 hæc dico jura antiqua ab Impp. hodie cor-
 recta sunt. Et quidem postremum de dan-
 dis judicibus à Diocleriano in *l. placet, 2. C.*
de pedaneis judicib. correctum est, formulæ
 verò actionum siue aucupia syllabarum, à
 Constantino sublatae sunt, *l. 1. C. de formul.*
& impetrat. subl. ipsæ demum impetratio-
 nes postmodum à Theodosio in *l. 2. C.*
jam d. t.

Ex prædictis, pro plena antiquitatis
 cogni-

15 cognitione collige hanc distinctionem. † Quædam specialiter à lege attribuuntur, ut potestas gladii, & Merum imperium, quædam jure magistratus competunt, ut bonorum possessionem dare, in possessionem mittere, &c. & Mixtum imperium, vel judices dare, & jurisdictio, quædam tanquam judicibus datis, ut cognoscere in causis privatis, & Notio dicitur. Et sic antiquitus inter se differebant, habens merum imperium magistratus Populi Romani, habens mixtum imperium & jurisdictionem, habens mandatam jurisdictionem magistratus municipalis, & judex datus. Ad nostra autem tempora si respiciamus, 16 † Jurisdictio simplex est, cognoscendi, judicandique facultas in causis privatis, & pecuniariis pro quibus actiones civiles proditæ sunt, *Jason in d. l. imperium num. 31.* 17 ubi dicit, † quod omnes causæ de mundo respicientes privatam utilitatem, ut quæ expediuntur jure actionis, sint simplicis jurisdictionis, proinde omnes actiones reales, personales, mixtæ, item persequutiones ad jurisdictionem pertinent. De gradibus jurisdictionis, *vide Borellum d. loco nu. 59. 60. 61. 62. 63. 64. & 65.*

Hisce ita ex antiquitate pro intellectu legum discussis, & pertractatis, † nunc quibus modis jurisdictio acquiratur, videndum. Primus & frequentissimus modus est Successio, per quam cum acquiratur universum jus quod defunctus habuit tempore mortis, hoc jus quoque jurisdictionis acquiri extra controversiam est.

19 † Quod verum de successione legitima non testamentaria, nam cum duces, comites, barones, nobiles ducatus, territoria, castra, & oppida titulo feudi plerumque obtineant, † vasallus autem de feudo testari 20 non possit, *cap. 1. de feudi success. ubi Alvaret.*

nu. 1. cap. 1. in princ. in verbis vel pro anima judicare, de prohibet. feudi alienat. c. 1. §. donare qua lit. olim feud. alien. peter. Curtius de feu. part. 4. nu. 125. Clarus in §. feudum quæst. 40. nu. 1. Duarenus in consuet. feud. cap. 12. num. 16. sequitur quod testamentaria successio jurisdictionem nullam tribuat. Nam si ipsum territorium dispositionem testamentariam refugit, † ergo & jurisdictio, 21 quæ territorio cohæret, & simul cum ipso transfertur, nec ab eo separari potest, *l. 1. §. initio, ff. de offic. præfec. urbi Neseemb. in parat. ff. h. t. nu. 10.* Per successionem igitur legitimam ab intestato, primum ad liberos descendentes, ut totum hæreditatis jus, ita & feudorum dominium & jurisdictionum potestas devolvitur. Et quidem ex liberis masculis tantum acquiritur, † foeminas enim à successione feudi, & fidelitas, 22 quæ in vasallo requiritur, & servitia, quæ à vasallo domino debentur, à successione repellit, *tex. in c. 1. §. & quia vidimus, qui feud. dare poss. tex. in c. 1. de natur. success. feudi.* Ex masculis autem non omnibus, sed gradu proximioribus uni, non pluribus, 23 nam cum regalia feuda dividi non possint ne per divisionem deminuantur, & destruantur, *c. 1. §. præterea ducatus de prohibet. feudi alien. per Frid.* † primogenitus solus jure 24 primogeniæ in illis succedit, omnemque jurisdictionem imperium, & administrationem solus consequitur, † jurisdictio enim 25 est jus individuum, *ita Bart. in l. fin. n. 3. ff. de rer. divis. Bald. in d. c. 1. §. præterea ducatus n. 3.* † adeo quidem, etiam si primogenitus iste 26 antè adeptum à patre regale feudum natus sit, *arg. l. senatoris, §. ff. de senat. ubi senatoris filius censetur is qui antè adeptam senatoriam dignitatem natus est, arg. l. 2. C. de advocat. divers. judic. ubi liberi advocatorum ante susceptum munus advocatiæ*

gaudent privilegiis paternis. *Vide Middendorpium in Theolog. juridic. & politicis quest. questio. 71. §. ubi successio usque ad finem questionis.* Hæc vera, nisi ex investitura contrahentium mens diversa appareat, contractus enim ex conventionem legem accipiunt, *l. i. §. si convenit, ff. de positi*, patrisque contrahentium naturalia contractuum sæpè variantur. † Deinde ab hoc jure feudali, divisionem feudorum regalium prohibente, notissima Germaniæ, & aliorum populorum consuetudine recessum est, hodie enim ducatus comitatus, &c. etiam citra consensum summi principis inter proximos hæredes dividuntur, & pro indiviso possidentur, teste *Andrea Gaill. lib. 2. obser. 153. per tot. ubi propter inconvenientia approbando, magis improbat, & dissidet*, *Borch. de feudis parte 2. c. 7. num. 42. Curtius in tract. feud. parte 2. num. 122. in 8. limitatione*, refert enim ad regulam, quod feudare regalia dividi non possint, decem limitationes. † Ego interrogatus dicerem de jure istam consuetudinem valere, eo quod connivente Principe introducta, & sic tacitus ejus consensus accesserit, atqui per expressum consensum domini, feuda regalia dividi possunt, *argu. text. in cap. imperialem in princ. de prohib. feudi alien. per Frid.* Ergo & per tacitum, cum taciti & expressi sit eadem virtus, *l. cum quid 3. ff. si cert. pet. argum. l. de quibus 32. ff. de legib. & ita tenet Alvarez. in d. §. praterea nu. 8.* consultius tamen crederem cum Gaillio, & magis expedire Imperio, & ipsis familiis, tum etiam ipsis subditis, quod non dividerentur, Imperio, ne exactiones collectarum ex mutatione dominiorum incertæ reddantur familiis, ne opes & divitiæ, sine quibus dignitas familiarium conservari nequit, per partitiones, & distributiones istas minuantur, subditis etiam, quia tenues

isti domini exigunt substantias subditorum, nimis exactionibus eas gravando, & per istam rationem movetur text. in d. §. praterea ducatus.

Secundus modus quo acquiritur jurisdictio est. † Electio regna enim ducatus, &c. transferuntur successionem, vel electione, & simul utroque modo jurisdictio & imperium, *text. in c. transmissam 15. extr. de elect.* Sic regnum Poloniæ non hæreditario, sed electionis titulo transfertur, sic Archiepiscopatus, Episcopatus, aliæque Ecclesiasticæ dignitates non sunt hæreditariæ, quia personæ ejusmodi hæredes habere non possunt, sed per electionem idoneis personis conferuntur, *arg. tot. tit. ext. de elect.* Sic Abbatissæ per electionem jus regaliorum tribuitur, & jurisditionem cum mero etiam imperio exercere potest, *Alvarr. in c. 1. §. scemina nu. 2. per quos fiat investit. Decius in l. 2. ff. de reg. jur.* Et generatim omnia officia, & dignitates, personæ industriam requirentes personales sunt, cum persona intereunt, neque ad hæredes transferuntur, ut plurimum enim magistratus, & publica officia, cum dignitate & laude gerentes, degeneres habent filios, & paternis honoribus indignos. Quicumque igitur in regem, principem, episcopum, consulem, &c. eligitur, is eo ipso jurisditionem isti dignitati cohærentem consequitur, non aliter atque si per successionem legitimam ad se devoluta foret, licet illa tamen, quæ per successionem acquiritur, multis partibus illi, quæ ex electione dependet, cæteris paribus, præferenda sit, ut doctè probat *Bodin. de Republ. lib. 6. c. 5. in princ. Middendorpius d. quest. 71. per tot.*

† Licet autem electio tribuat jurisditionem, non tamen exercitium jurisditionis competit ante confirmationem, per text.

text. in d. c. transmissam, & ibi Panorm. ita tenet Bald. & Salic. in l. privatorum C. h. t.

31 † Tertio acquiritur jurisdictio per Con-
cessionem, cum ab eo, qui talem potesta-
tem habet, transfertur, quod constitutio-
nibus feudalibus hodie plerumque fieri so-
32 let, quibus † cum utile in accipientem
transferatur dominium, cap. unico §. 1. ff. de
investit. de re alie. facta, privativè quoque
jurisdictio translata non perperam, cen-
33 tur, † nam qui territorium cum mero &
mixto imperio in perpetuum pro se, &
descendentibus accepit, dicitur habere jura
Principis, refertur communis in Syntagm. com.
opin. libr. 3. tit. 10. num. 6. Veluti, quando
Princeps alicui nobili in feudum concedit
castrum, cui jurisdictio cohæret, tunc si-
mul cum castro jurisditionem concessis-
se intelligitur, juxta Bald. in c. 1. §. item si quis
num. 5. Alvar. ibidem num. 3. de Capit. qui
curiam vend. idem. Alvar. in c. 1. §. fin. nu. 4.
quib. mod. feud. amitt. Schneidevv. in tract. de
feud. parte 2. quest. 6. nu. 57. Gaill. lib. 2. ob-
ser. 61. nu. 15. & obser. 62. nu. 9. arg. l. 1. §.
initio 4. ff. de offic. pref. urbi l. fin. C. de crim.
sacril. facit ca. per venerabilem, 13. ext. qui filii
sint legit. tex. in c. ego Ludovicus, & c. ubi do-
mino distinet. 63. An autem à Principe con-
cedatur jurisdictio privativè, vel cumula-
tivè quæstionis est, in qua quæstione juxta
communiter Dd. distinguitur, an jurisdi-
ctio sola, an cum territorio concessa sit
34 † priori casu Princeps cum inferiore puta
Comite, vel nobili concurrentem habet
jurisdictionem, ita ut præventioni locus
sit, arg. l. studentibus C. de offic. pref. urbi, l. si
in aliam 7. §. fin. cum l. seq. ff. de offic. procons.
& leg. Foller. in practica crim. in rubric. audi-
antur excusatores nu. 67. & 68. late Menoch.
lib. 1. quest. 40. de arbitr. judic. Joseph. Ludo-
vicus com. conclus. tit. de jurisdict. conclus. uni-

ca, Grammat. decis. 30. Circa hunc casum
vide regulam. Quod judex inferior in eo-
dem loco habeat jurisdictionem cumula-
tivè, non privativè cum octo limitationi-
bus apud Felinum in cap. pastoralis, nu. 2. cum
seqq. ext. de offic. ord. Et talis communica-
tio jurisdictionis apparet inter Imperato-
rem, ejusque Cameræ Præsidem & Asses-
sores. Camera enim cum Cæsare ex spon-
tanea ejus voluntate, lege imperii lata,
concurrentem habet jurisdictionem, adeo-
que ipsum Cæsarem quod justitiæ admini-
strationem in causis civilibus repræsentat,
Gaill. lib. 1. obser. 29. nu. 3. exceptis causis
Ducatum & Comitatum. Ordinat. Ca-
meræ parte 2. tit. 7. Sciendum Cameram ha-
bere, ordinariam jurisdictionem omnium
hominum & negotiorum latius mundi,
cum scilicet ipsa Imperatorem Dominum
totius mundi repræsentet, & auctoritatem
ab ipso habeat, illis tantummodò personis
& causis exemptis, quæ passim in Ordina-
tione reperiuntur alio jure ceteri. Ordina-
nat. parte 2. tit. 27. Licet itaque Camera
habeat ordinariam jurisdictionem non po-
test tamen neque solet integras causas de-
legare, sed tantummodò committit exa-
men testium, etiam eo casu cum per Juris-
subsidium imploratur pro publicatione te-
stamentorum, transumptione in instru-
mentorum, aliorumque Privilegiorum,
uti factum in privilegiis Episcopi Leodi-
ensis. Transumptio enim eorundem Of-
ficiali Coloniensi, & consimilibus com-
missa fuit. Sic itaque Camera jurisdictio-
nem ab Imperatore habet, & quidem per
modum contractus, itaque impediri non
potest. Abbas in c. 1. ext. de probat. Unde cum
Cameræ fit Commissio jam jurisdictio
ejus dicitur excitari, ut late disputatum in
causa Hildesheim contra Braunschweig/
† Poste-

35 † Posteriori casu privativè concessa intelligitur, ita intelligendus *Mynsing. cent. 6. obser.*
 36 99. per tot. † Quod posterius intellige, ut in prima instantia concurrentem non habeat jurisdictionem, non autem quod Princeps omni se abdicarit potestate, ut ne quidem per viam appellationis ad eum detur regressus, neque illum superiorem recognoscat, ita privativè nunquam jurisdictionem concedit, *Borellus d. loco, nu. 78.* ne quidem per feuda regalia, omnes enim reges, duces, comites &c. recognoscunt imperatorem superiorem exceptis quatuor. † Quarto
 37 acquiritur jurisdictio non simplex tantum, sed merum, & mixtum imperium per præscriptionem, *l. viros 8. C. de diver. offic. & apparit. judic. lib. 12. de qua vide Jasonem latissime post alios in l. imperium, n. 20. cum seqq. ff. h. t. Bald. in l. 1. C. de emancip. liber. qui in utramque partem disputat. an merum imperium possit præscribi, & tandem concludit affirmative, & quæ requirantur in ejusmodi præscriptione, vide prolixè Balbum in 2. parte 5. partis Princip. qu. 3. per tot. & alios ibidem per eum allegatos, & pro parte affirmativa quæ est vera adduco tex. exp. in c. auditis 15. ext. in c. cum olim 18. de præscrip. ubi Abbas contra Episcopum 40. annis jus Episcopale præscribit. Hinc si quis longissimo tempore mero & mixto imperio usus sit, etsi titulum & patientiam adversarii non habeat, tamen triginta vel 40. annorum præscriptione se defendet, *d. c. auditis, d. l. viros l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11. dicit Balb. de qu. 3. n. 5.* & quanto tempore præscribatur jurisdictio vide *Steinhausen/ in suis parat. h. t. nu. 11. & an exercitio unius actus tota jurisdictio præscribatur ibid. n. 13.* Et hæc præscriptiones notissimæ sunt, sæpe enim propter negligentiam majorum magistratum, minores jus & jurisdictionem eorum præscribunt, cujus rei in promptu*

essent exempla, sed odiosa. Quomodo autem, & quanto tempore jurisdictiones præscribantur, vide *Wesemb. in parat. ff. h. t. n. 9. & per quos actus exerceatur & probatur jurisdictio, vide Emeric. à Rosbach/ in sua praxi. tit. 2. n. 55. 56. 57. & 58.* Sic civitates Imperiales singulares judices besondere *Außtrág /* præscribere possunt, *Gaill. lib. 1. obs. 1. n. 20.*

† Quinto Jurisdictionem tribuit consuetudo quæ omnium jurisdictionum origo, forma, & principium est, *tex. in c. si clericus 5. in fine c. cum contingat 13. in fine & ibi Canonista ext. de foro comp. & in c. dilecti 4. & ibi gloss. in verb. consuetudinem ext. de arbitr. c. duo simul. 9. c. irrefragabili 13. ext. de offic. ordi. c. quoniam 4. & ibi gloss. in verb. consuetudine de immunit. eccl. in 6. c. fin. de except. in 6. c. 1. in fine de poenis in 6. conquestus 9. qu. 3. l. more 5. ubi gloss. & Dd. ff. h. t. l. fin. & ubi Bart. in summano, ff. de aqua plu. arcend. l. 1. & ibi Dd. communiter l. fin. C. de emanc. lib. Gaill. lib. 1. obser. 57. n. 14. & obser. 1. n. 18. obs. 33. n. 15. eod. lib. & sic consuetudo contentiosam tribuit jurisdictionem d. l. viros C. de divers. offic. & circa pœnas in mero imperio disponere potest, l. sunt quadam 9. ff. de extraord. crim. Jason in d. l. more n. 45.*

Sexto † Jurisdictio confertur ex speciali privilegio, *d. c. cum contingat in fine,* prout videmus multis civitatibus competere jurisdictiones magnas ex liberalitate & munificentia dominorum, quas eorundem negligentia postea dilatant, extendunt, propagant, adeo quidem, ut ipsos naturales dominos omni sæpe potestate exuisse videantur, tanta regnandi in plerisque libido. Sic Austregæ ex singulari privilegio introductæ sunt, de quibus in *Ordinat. Camera parte 2. tit. 2. 3. & 4. de his vide Petrum Friderum Mind. lib. 1. de process. in Camera extrah. c. 16. 17. 18. 19. & 20.*

40 Septimo † Jurisdictionem defert lex ipsa, l. & quia 6. ubi gloss. in verb. nec ipsa ff. h. t. l. 1. §. initio ff. de offic. prefec. urbi, gloss. in c. suspicionis in verb. ad quos omnia ext. de offic. jud. deleg. † Sic Constitutio Religionis in Comitibus August. anno 1555. promulgata auff den Religions-Frieden / quia lex Imperii, tribuit Camerae immediatam & ordinariam jurisdictionem, de qua Gaill. lib. 1. pract. obs. 2. per tot. Constitutio Pacis publicae auff den Land-Frieden diversis Comitibus edita Wormatiæ anno 1495. Augustæ 1500. rursus Wormatiæ anno 1521. Norimbergæ 1522. Augustæ 1548. 1551. 1555. Ratisbonæ 1557. Augustæ 1559. 1566. Spiræ anno 1570. postremo Ratisbonæ anno 1576. tribuit immediate Camerae Imperiali jurisdictionem, de qua Gaill. lib. 1. pract. obser. obs. 3. per tot. & lib. 1. & 2. de Pace publica. Sic Constitutio Imperii super litigiosa possessione, lata in Comitibus Wormatiensibus, & Augustanis, anno 1521. 1548. & 1555. fundat jurisdictionem Camerae, de qua Gaill. lib. 1. observat. 5. & 6. Ordin. Camerae parte 2. tit. 21. Constitutio pignorationis tribuit jurisdictionem Camerae, de qua Ordin. Camerae parte 2. tit. 22. Gaill. lib. 1. observat. 8. ubi quatuor requisita hujus Constitutionis tradit, & libro singulari de pignoratione, & quod pignurator in puncto citationis articulare debeat, ne ejus articuli rejiciantur, vide Myns. cent. 1. observat. 12. Constitutio arrestorum in Comitibus Spirens. anno 70. promulgata immediate fundat Camerae jurisdictionem, de qua Gaill. in tractatu suo de Arrestis Imperii. Constitutio imperii super L. Diffamari, C. de ingenuis manumiss. fundat ejus jurisdictionem, Gaill. lib. 1. obs. 9. 10. 11. & 12. Ord. Camerae parte 2. tit. 25. Si tamen diffamatus nec imperio immediate subsit, nec ipse

causave recta ad Cameraam spectent: contra diffamantem, (cujuscunq; fori sit) nihil decernitur, verum tam diffamationis quam principalis causa, ad judicem ordinarium rejicitur. Constitutio Imperii super novi operis nunciatione fundat ejus jurisdictionem, Gaill. lib. 1. obs. 16. Constitutio super relaxatione juramenti ad effectum agendi, Ordin. parte 2. tit. 24. de qua Gaill. lib. 1. obser. 22. 23. 24. & 25. Cujus introducendae ea fuit ratio: homines captivi apud Germanos, etiam si innocentissimi fuerint, non dimittuntur, nisi & sumptus exsolvant, nec non juramentum inultionis, quod vulgo ein Urphede vocamus, praestent, quod ideo se ulcisci nolint. Porro nonnulli principes adeo sunt inhumani (nihil enim acerbius dicere ausim) ut nolint captivos etiam innocentes dimittere, nisi juramento, & scriptis prius se obligent, nunquam se neque vi, neque jure ulcisci, aut ipsos ideo convenire velle, quod sane inhumanum, ne dicam iniquissimum est. Igitur haec constitutio sancita est, ut scilicet hujusmodi homines in Camera absolutionem impetrare, & sic se via juris defendere possint. Verum enim vero, cum passim & nocentes & innocentes hac Constitutione uterentur, ideo haec restrictio adjecta est, ipsorum precibus non statim credendum, sed principibus transmittendas prius esse litteras, quo & illi suas defensiones Camerae judicare possint. Bericht-Schreiben / vocant quod cum durum sit, & contra communem Camerae Regulam quae habet. In principio litis credendum esse narrat is, ideo etiam usus obtinuit, ut principum, rationes & causas in scriptis ad Cameraam transmissas actori prius communicent ad defendendum se contra illas, & easdem refutandum, & tum demum

aut negantur aut conceduntur processus, Et si tunc actor illas aliquo pacto confutare poterit, concedatur citatio ad videndum ipsum relaxari, & deinde, concessa judiciale absolute decernitur citatio vel mandatum dum modo pars rea immediate sub Camera sit. Sed quæstionis est, an hæredes ejus qui juraverit absolutionem impetrare cogantur antequam agere possint, Resp. nequaquam *ut videre est in l. generaliter Cod. de reb. cred. & jurejur. Gaill. lib. 1. obser. 27.* Et ita judicatum in causa *Schulen contra Hütten* / Sic quoque si reus voluntarie remittat juramentum jam nulla absolutione opus est, Sed quid si dominus vel princeps suum subditum, vel alium fortè nolit nisi sub juramento inultionis contra jus relaxare, an in prima instantia in Camera conveniri possit. Resp. mandatum de relaxando cum clausula impetrari posse, Idem si pendente lite quis à suo adversario, etiam principe capiatur idque propter connexitatem causarum, *Ita factum in causa Räßfeld / & per contra Episcopum. Monast.* At si contra publicam pacem captus, & ita obstrictus sit jam nulla relaxatione juramenti opus est, quia hoc ipso jure nullum est, & statim in Camera potest peti citatio *auff den Land-Frieden.* Sed quid si contra aliquem petatur citatio ad videndum, qui offerat se velle stare juri. Respon. hoc casu citationem non esse necessariam, *Ita decisum in causa Henricus Hendel contra Landscheidt* / Constitutio Imperii super denegata vel protracta justitia *de qua in Ordine Camerae parte 2. tit. 1. §. fin. es wäre dann Sach/ tit. 26. per tot.* ita disponit. Si intra mensem Ordinarii judices partibus petentibus nolint Judicium aperire, vel ipsum denegent, vel calumniose protrahant, jam causa ad Cameraam ita

devolvitur, ut illinc Citationem contra adversarium impetrare possint. Hoc verum, si judex pro Judicio, & Justitia requiratur, secus itaque est, si forte ab illis requisitio (ut passim fieri solet) sive apertitione Judicii petatur, & hoc casu aliquo documento requisitionis opus est. Hæc regula vera si ipsi Judices, vel causa alioquin immediate in prima Instantia ad Cameraam pertineat, secus itaque est, si ille Judex Ordinarius adhuc superiorem Principem, vel Comitem habeat, jam enim ad Cameraam causa non devolvitur, nisi & hic requisitus sit pro Justitia. Nam si & hic eo casu nolit communicare justitiam, jam utique causa ad Cameraam devolvitur. Prædicta omnia intelligenda sunt de dilatione, & denegatione juris, ubi coram Ordinario judice causa judicialiter nondum incæpta. Hoc itaque casu Ordinatio Camerae & quæ diximus locum habent, ubi actor postulat Jus Judices vel, ut sic dicam Judicium sibi contra adversarium aperiri, secus itaque est ubi judicium jam apertum, Judices constituti, causæ judicialiter incæptæ &c. & hoc casu differatur, vel denegatur judicium, vel justitia, jam enim nullo pacto in Camera decernitur Citatio, nec jure potest, quia denegatio, vel dilatio non devolvit causam, nisi fortè jure ab illa appellatum sit, idque fieri posse *tradit Abbas in c. ex parte ext. de appell.* idque etiam in Judicio Camerae observatur, dummodo hic legitime appellatum esse doceatur, & judex immediate sub jurisdictione Camerae sit, instrumento itaque appellationis hic opus est, *Gaill. lib. 1. observat. observ. 27. n. 3.* Sed & hoc casu solet & potest decerni mandatum cum clausula, ut intra certos dies judex administret justitiam, quod si nec tum faciat jam in poenas mandati

dati condemnatur nisi justas causas exhibeat, & hoc quoque casu Promotoriales decerni possunt.

Praxis prioris casus quando judicium nondum fuit cœptum. Per citationem reproductam actor in Camera orditur judicium, instituit suam actionem, & hoc casu ordinarie usque ad sententiam proceditur, nisi exceptiones fori declinatoriæ (quæ utique admittuntur, videlicet jus non esse denegatum, vel non apertum) fuerint propositæ. De Promotorialibus Promotoriales non solebant olim facile decerni, nisi per documentum de justitia denegata, protracta, vel alioqui intra mensis spacium Judicium non fuisse apertum, docuerint. Hodie vero ex Constitutione Imperii Augustæ anno 1566. erecta §. nach dem/ &c. non est opus hoc documento, illa enim disponit, quod tantummodo narratis credatur, & sic plerumque observatur. Sciendum vero est, & in causa appellationis decerni Promotoriales cum quis executionem sententiæ habere non possit: observa etiam in Promotorialibus plerumque mensem præfigi, si judicium non fuit inchoatum, ut scilicet judices constituentur, & Judicium aperiatur, secus itaque si apertum est, jam enim longius tempus vel indeterminate adjicitur, ut supplicanti velint zu rechte verhelffen / Praxis. Ubi Promotoriales jure executus est Tabellarius, jam si intra præscriptum tempus judices non administrent justitiam vel illud non faciant, quod illis injungitur in Promotorialibus, jam absque nova requisitione, ita causa ad Cameram devolvitur, ut citationem contra adversarium impetrare, & judicium ordinarium inchoare poteris. Verum dicta citatio non decernitur nisi Promotoriales cum executione saltem in

Consilio exhibeantur, ut scilicet eo rectius intelligi possit, quid illi responderunt, quibus Tabellarius fuerat executus, ita factum in causa Quaden contra Ducem Juliensem, in qua causa, ut in Executione adscripta, videre erat, Dux ita responderat se quidem neque jus, neque Justitiam recusare, neque recusaturum, igitur etiam, Quade nihil amplius apud Cameram impetrare potuit, sed ad Ordinarium Judicem per decretum remissus fuit. Insinuatarum autem promotorialium termino, sive justitiæ administratione lapso, causa quocunque statu sit, ad Cameram ipso jure devolvitur Deputations Tagß-Abscheid / de anno 1600. §. 30. ob auch promotoriales. Sciendum quoque si judex ei denegat jus, qui immediate sub Imperio sit, hoc inquam casu contra ipsum posse decerni mandatum cum clausula, & si jam non obediat, ille in pœnas condemnatur, & contra adversarium citatio decernitur, dummodo denegatio per instrumentum probetur, vel à denegatione justitiæ jure appellatum sit, de causis denegatæ, vel protractæ justitiæ, Mynsing. cent. 1. obs. 88. in princip. Gaill. lib. 1. obser. 28. & obser. 1. numer. 29. Constitutio Imperii super causis fiscalibus fundat ejus jurisdictionem, de qua in Ordin. parte 2. tit. 20. Gaill. lib. 1. obser. 20. Quænam autem sint causæ Fiscales, quæ in Judicio Cameræ in prima Instantia peragendæ, paucis videndum. Fiscales causæ, quæ in Ordinatione d. tit. 20. parte 2. continentur, hæ sunt. Primo si quis contra Auream Bullam aliquid fecerit, hic enim cujuscunque ordinis vel conditionis sit, potest in prima Instantia, cum consensu tamen & consilio deputationum, à procuratore Cæsaris seu Fisci adjecta pœna, conveniri. Secundo potest is conveniri, qui pacem

publicam tregerit ex authen. item nulla & c. de Epif. & cleric. hic opus habet citatione. Tertia causa est, si quis mandatis Cæsaris non obedierit sique ipsos Nuncios plagis & injuriis quis afficiat, vel ipsa mandata corrumpat, hoc quoque casu Fiscum agere posse constat, sed his casibus opus habet citatione, prædictæ tres causæ expressæ sunt in *Ordinat. d. titul. 20. §. 1.* Quarta exactiones quas Principes in Comitibus Imperatori & Cæsari concedunt, *Ordinat. dict. loco §. item* so jemand *Gaill. lib. 1. obser. 20. numer. 5. & 6.* Item salarium Assessorum Fiscus per Monitoria, si hoc suo tempore non solvatur, ut moris, exigere potest. Quinta causa est, si quis Politiam in Comitibus Augustanis anno 1566. erectam non servet *vide in Ord. d. loco §.* ferner nach dem/ Item si quis ineat contractum sceneratitium & Monopolia: verum cum contra hanc Politiam universus Mundus agat, tamen Fiscus tacet. Sexta si quis se jungat Turcis, vel aliis qui ipso opere, vel alio pacto sunt inimici Christianitatis, & Germanici imperii, *Ordinat. d. loco §.* Weiter ob sich. Septima si quis sciens Anabaptistas in suo dominio alat, & sustentet, contra hunc Fiscus ad poenam Banni procedere potest, *Ordinat. d. loco §. Item* So soll feiner. Octava Fiscus potest poenam 40. Marcarum exigere ab illis, qui vicinis non fuerunt auxilio, quo nebulones quos Lands-Knecht vocamus infugam cogentur, *Ord. d. loco §. Item* nach dem auch & c. Nona decem istæ marcæ sunt quas ab illis exigere potest, qui contra Reformationem Judicii Westphalici, quod vetitum vocamus aliquod attentaverunt, *Ord. d. loco §. Item* als der Decima est, imo sunt omnes aliæ causæ quæ in jure reperiuntur *Ord. d. loco §.* und in der Gemein. De his causis fiscalibus

vide Dionys. in Jure Camer. in lit. F. Fiscales cause per tot. Quo pacto autem in his causis satis festinanter, & quibus decretis, & comminationibus procedi soleat, paucis subjiciam. Prima sententia sic fertur ubi rejiciuntur exceptiones, In Sachen des Kayserslichen Fiscals wider N. Ist D. N. fûrgewendten Ursachen unverhindert zeit drey Wochen anzeigen zu thun / daß die Anlag N. erlegt / hiemit angesetzt mit dem Bescheid / wo er solchem also nit nachkommen würde / daß alsdann auff des Fiscals ferner Anruffen der declaration poen. halben endlich ergehen soll / was recht ist. Secunda sic fertur. In Sachen des Kayserslichen Fiscals contra N. Ist erkandt so fern wegen N. dem N. belangent in 14 Tagen den Nächsten so ihm hiemit angesetzt / nicht anzeigen beschehen wird / daß den außgangenen Verkündten / und reproducirten Kayserslichen Monitorien Folg und Gehorsamb geschehen sey / daß er jetzt alsdann und den / als jetzt in die Pön. gedachten Monitorien einverleibt hiemit declariert seyn / darauff ferner Proceß auch erkandt / daß er gedachten Fiscal die Kosten und Schaden derhalben erlitten auff rechtliche Mäßigung zu entrichten und zu bezahlen / schuldig seyn soll / Si autem cursus aliquid irrelevans adducat, tertio ita pronunciat, In Sachen N. contra N. belangendt laßt man es bey hievor erzangen und gesprochen Urtheil bleiben / Reproducirtis vero Executorialibus, si pars adhuc contumax sit vel causas irrelevantes adduxerit. Jam si executoriales ut fieri solet, sub poena banni, vel privationis editæ fuerint hoc pacto solet pronunciari. In Sachen des Kayserslichen Fiscals contra N. belangend N. Ist vorgebrachten Ursachen unverhindert / Anzeig zu thun / daß den Kayserslichen außgangenen Execu-

Executorialibus folgen und Gehorsamb
geschehen sey/ N. zeit hiemit angesetzt/ mit
dem Bescheid / wo er dem also nicht nach-
kommen wird/daß alsdann auff gedachtes
Siscals ferner Anruffen/endlich ergehen sol
was recht ist / Si itaque deinde Executo-
rialibus & Monitorio, intra præscriptum
tempus non satisfaciat, jam si sæcularis sit
pure bannitur, si vero Ecclesiastica perso-
na, jam primo privatur sub conditione in
eventum, & si intra præscriptum tempus
vel conditionem in sententia expressam
non satisfecerit, jam Laß man es bey der
eventual condemnation bleiben.

Fundatur quoque jurisdictio Cameræ
ex continentia causarum, de qua Gail. lib. 1.
obs. 32. Similiter in Camera causæ, quæ
eo in prima Instantia non pertinent, reci-
piuntur, si quis renunciavit privilegio fori,
juxta l. penultim C. de pact. Sic princeps Im-
perii privilegio Austregarum renunciare
possunt, prout sæpe renunciant, & causa in
Camera introducitur, de quo vide latius &
42 eleganter Myns. cent. 1. obs. 88. † Ex lege feu-
dali Pares Curia fortuantur jurisdictionem,
de qua tot. tit. de controvers. feudi apud pares
term. Porro quomodo & quibus actibus
probetur acquisita jurisdictio, vide Mascard.
de probat. concl. 946. per tot. vol. 2. Octavo.
43 † Stylus judicii tribuit jurisdictionem, quia
stylus pro lege habetur, text. in c. ex litteris
II. ext. de constit. & in c. 2. extr. de præbend.
Gaill. lib. 1. obs. 1. nu. 1. Quibus modis au-
tem jurisdictio probetur, vide Wesemb. in
paratit. ff. h. tit. num. 12. Mascard. de probat.
conclus. 945. 946. & 947. volum. 2.

Ex prædictis modis acquirendi jurisdi-
ctionem & imperium merum, vel mix-
tum, consequitur, quod licet de jure civili
merum imperium, eaque, quæ meri impe-
rii esse noscuntur, delegari nequeant, l. 1.

in prin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisdict. l.
solent 6. in prin. ff. de offic. procons. & legati, l.
nemo potest 71. ff. de reg. jur. † attamen cum 44
hodie tale imperium jure successionis, ele-
ctionis, & aliis modis ad nos devolvatur,
nulla causa est quin rectè delegetur, quod
enim ex jure dicitur, ea quæ specialiter à
lege tributa sunt, non delegantur, subor-
dinatis aliis acquirendi imperii modis, au-
thoritatem suam perdidit, merito igitur
cessante hodie ratione juris civilis, cessabit
& dispositio, argu. c. cum cessante 60. extr. de
appell. ita monet Zasius in l. imperium, n. 27. ff.
h. t. Maranta in suo Spec. parte 4. dist. 5. n. 66.
Wesemb. in paratit. ff. h. t. nu. 11. gloss. in c. quod
sedem 10. extr. de offic. ord. tex. in c. illud 23. qu.
4. quorum opinioni lubentes accedimus,
tum quod ea comprobata sit jure Canoni-
co, d. c. illud, c. sicut 2. quest. 7. gloss. in d. c. ad
sedem, in verbo committere in fine, & gloss. in c.
Archiepiscopatu super verbo commiserit, extr. de
raptorib. tum quod hodie consuetudine ob-
servetur. Videmus enim hodie causas me-
ri, & mixti imperii delegari, sicut omnes
temporales domini duces, comites, & civi-
tates habentes merum & mixtum imperi-
um, indifferenter delegant & constituunt
judices universales prætores, vicecomites,
Sculdetos, & alios judices, per quos com-
muniter exercent merum imperium, & ra-
ro vel potius nunquam per seipso, hi ta-
men ita ordinati à dominorum voluntate
dependent, & nonnulli ex iis, sine eorum
speciali decreto, super sanguine judicare
nequeunt, & ita hodie ad materiam ju-
risdictionum vulgata illa regula transfe-
renda. Quod quis potest per se ipsum, hoc
etiam potest per alium. Et hæc pro am-
pliatione prædictorum observanda. Pro re-
strictione vero nota, quod licet Impera-
tor, Rex aliique domini terrarum oppida,
C 3 castra,

castra, arces in feudum concedere possint,
 45 † non tamen pleno jure alienando in alios
 transferre, nec sic imperium, aut regnum
 46 suum diminuerē possunt, † eaque aliena-
 tiones castrorum, oppidorum, civitatum,
 quæ à dominis fiunt, non valent & re-
 vocandæ, etiam si se nolle contravenire
 jurejurando affirmarint *per tex. ex princ.
 in c. intellect. 33. extr. de jurejur.* Ratio est,
 quia ejusmodi castra, & oppida non sunt
 propria ipsis dominis, sed ipsi dignitati
 quam gerunt, ergo in perniciem regni, vel
 imperii alienare ea nequeunt, quantumvis
 jurent se facturos, istud enim juramentum
 eos non obligat, tum quod alteri juramen-
 to, quod præstiterunt de conservando ho-
 nore & bono Imperii, ex diametro repug-
 net *arg. c. ea te 22. extr. de jurejur.* tum quod
 temerarium & præter bonos mores præ-
 stitum, & sic non obligatorium, *juxta vulga-
 tam regulam juris, non est obligatorium, &c. fa-
 cit ca. tua 24. extr. de jurejur.* ubi juramen-
 tum à conjugibus præstitum, quod nolint
 se affectione conjugali tractare non obli-
 gat, quia temerarium, quia causam peccati
 præbet, juramentum autem non debet esse
 vinculum iniquitatis, *ca. cum quidam 12. §. 1.
 c. sicut ex litteris 13. extr. de jurejur.* Re-
 gum & Principum est tueri potius, & pro-
 pagare fines suarum ditionum quam alie-
 nando deminuerē, unde & Augusti ab au-
 gendo Imperio dicuntur, *vide Nicol. Everardi
 à Middeldorps. in loco à plena potestate.* † Et
 47 hæc in Prælati Ecclesiasticis multo evi-
 dentius apparent, bona enim Ecclesiæ sin-
 gulari quodam modo alienari prohibita
 sunt, *ut patet ex tot. tit. extr. de rebus Eccles. a-
 lienand. vel non nisi ex magna & urgenti cau-
 sa certis adhibitis solennitatibus, quibus o-
 missis, alienatio ipso jure non valet, &
 quatenus de facto processit, rescindenda, ca.*

*si quis presbyterorum 6. ext. de rebus Eccles. alien.
 vel non.* Quinimo prohibitæ sunt non so-
 lum veræ & propriè dictæ alienationes,
 quæ referuntur in *c. nullis extr. de rebus Eccles.
 non alien.* † verum etiam oppignerationes, 48
 locationes ad longum tempus, quæ per in-
 directum saltem alienationem inducunt, *c.
 ad audientiam 9. ext. de reb. Eccles. alien. vel
 non.* concessionem in feudum, nisi antiqua
 sint, & antiquitus infeudari solita, *c. 2. extr.
 de feudis, c. 1. in princ. de his qui feud. dare poss.
 c. 1. in fine princ. Episcop. vel Abbatem & ibi Feu-
 distæ.*

† Pro complemento hujus materiæ hic 49
 prætereundum non videtur, quod circa ju-
 risdictionem tria prodita sint edicta.

† Primum Edictum completitur pœ- 50
 nam ejus qui album Prætoris, † id est edi- 51
 cta perpetuæ jurisdictionis causa in albo
 proposita corruerit, deleverit, avulserit,
 adversus quem quinquaginta aureorum ju-
 dicium constituitur, † hoc judicium popu- 52
 lare est, cuilibet de populo competit, extat-
 que edictum in *l. si quis id quod 7. ff. de juris-
 dict.* Nam cum per corruptentem album
 Majestas Prætoris contemnatur, *l. si familia
 9. ff. h. r.* & consequenter jus publicum,
 quod in magistratibus consistit, *l. 1. §. hujus
 studii ff. de just. & jure,* lædatur, cuilibet de
 populo rectè vindicta ejus permittitur, &
 populare judicium datur, *l. 1. ff. de popul. act.*
 † At cui ista pœna quinquaginta aureorum 53
 applicetur, parti, an fisco, cum hoc neque
 in verbis edicti compræhendatur, neque ex
 sententia per interpretationem JC. elicia-
 tur, non immerito dubitatur. Communis
 est De. sententia, quam tenent Bart. & alii in
d. l. si quis id, istam pœnam applicari parti,
 moventur. † (1) quia edictum in hoc casu 54
 judicium dat actionem concedit, non accu-
 sationem, at vero quando Prætor in suis e-
 dictis

dictis ad persequendam poenam actionem concedit, vult eam applicari parti, actio enim est jus persequendi in iudicio quod nobis debetur, *text. in instit. de actionib. in pr.* si accusationem fisco, *ista est distinctio & doctrina Bartoli, quam communiter Dd. sequuntur in l. lege Agraria ff. de termi. moto.* (2) *moven- tur per tex. in l. ut si cui 12. ff. de V. S. ubi di- citur, quod in popularibus actionibus actor post litem contestatam habeatur loco cre- ditoris, Ergo si loco creditoris habetur, il- la poena ex delicto descendens sibi debebitur, nam & is creditor dicitur, cui quid ex delicto debetur, l. creditores 10. ff. de V. S. si sibi debetur etiam per sententiam appli- canda venit.* (3) *Moven- tur à simili poena centum aureorum, quæ imponitur violanti sepulchrum, applicatur parti, l. 3. ff. de sepul- chro viol.* Ergo & hæc quæ corrumpenti al- bum ex edicto imposita est, nam cum ma- ximus sit favor religionis, & publicè in- terfit eam non contemni, non minus per violantem sepulchrum, quam corruppen- tem album læditur jus publicum, violatur magistratus auctoritas. Ergo si utrobique par favor publicus, quod in uno statutum, trahetur ad aliud. Et hæc communis opi- nio indubitate vera est, si partis agentis, si- cut ut plurimum contingebat, inter erat album non esse corruptum, tunc ratione interesse, poena sibi omnino applicanda, & hoc casu procedit argumentum ex *d. l. 3. de se- pulch. viol. tenent hanc communem opinionem Jason in §. poenales nu. 39. & 40. Instit. de act. Oldendorp. in class. act. classe 1. act. 3.*

Tenentur a. ex hoc edicto partim ex
55 verbis, partim ex sententia. † Ex verbis li-
beri, servi, masculi, foeminae, filii familias,
patres familias, hi n. omnes verbis Edicti.
Si quis, rectè compræhenduntur, *arg. l. 3. §. 1. ff. de neg. gest. l. 1. ff. de V. S.* Quod verum

quando delictum utrique sexui æquè con-
veniens, prout hoc casu mulier, ut vir, cor-
rumpere album potest, alias in poenalibus,
& odiosis masculinum non concipit foemi-
ninum *vide Bart. in d. l. 1. ff. de V. S. eaque de
causa JC. in d. l. si quis §. 1. specialiter monet
Prætores utrumque sexum complexum.* Cum
autem poena hujus edicti pecuniaria sit, &
servi nihil habentes, mulctari non possint,
*l. hos accusare 12. §. omnibus ff. de accus. ne e-
ludatur edictum si non defendantur à do-
minis, in corpore puniendi sunt, d. l. si quis
id §. in servos, † regulare enim est, quod qui 56
non habet in ære luat in corpore, per d. §. in
servos l. fin. ff. de in jus voc. l. 1. §. fin. ff. de pœ-
nis, l. quicumque 4. C. de servis fugit. c. finem li-
tibus sext. de dolo & contumac.* quod verum
est in delictis, prout jura allegata loquun-
tur, quando ex delicto, vel quasi poena pe-
cuniaria imponitur, non in contractibus, ex
quibus pacto contrahentium poena quan-
doque venit ista poena pecuniaria conven-
tionalis non legalis, in corporalem non
vertitur, *per tex. in l. 1. C. qui bonis cedere poss. l. nemo carcerem 2. C. de exact. tribut. lib. 10.*
Secundo intelligitur de poena pecuniaria
expresse à lege definita, † nam mulctæ ar- 57
bitrariæ ob paupertatem remittuntur, *l. illi-
citas §. fin. ff. de offic. præsid.* quo casu pauper
melioris conditionis est, quam dives. Plu-
res declarationes & limitationes supra d.
regulam, *vide apud Jasonem in §. poenales Instit. de act. Felinum in C. ad liberandam 17. ext. de
Judeis. † Hodie hæc actio albi corrupti ob- 58
tinet in edictis nostrorum magistratuum,
quæ in valvis templorum, vel portis civi-
tatum, aut Curiarum, aliisque in locis pub-
licis affiguntur, si violentur, uti ex Oldend. re-
fert Steinhausen / in parat. ff. de jurisd. n. 18.*

† Ex sententia edicti tenetur (1) qui al- 59
bum prætoris corrumpit, antequam pro-
pona-

ponatur, vel dum proponitur, in ipso actu proponendi, is enim, licet secundum corticem verborum edicti utentis præterito propositum, & sermonis proprietatem non teneatur, attamen ex interpretatione JC. ex mente & sententia edicti culpabilis judicatur, *d. l. si quis id §. quod si dum*, nihil enim interest corrumpat quis album prætoris ante, vel postquam populo propositum, utroque casu spernitur majestas prætoris, læditur jus publicum. (2) Ex sententia edicti tenetur, qui album non corruperit, sed tabulam, in qua edicta proposita, sustulerit, & amoverit, *d. l. si quis id §. fin.* (3) Ex sententia edicti tenetur, qui mandavit alteri ut corrumpere edictum, is enim, licet actu non corruperit, tamen quia in dolo est, quem edictum potius quam nudum factum considerat, *ut patet ex tex. d. l. si quis §. doli. animo & voluntate sua, quantum in se, album corrumpit utique tenebitur, per tex. in d. §. fin. facit tex. in l. non ideo minus §. C. de accusat. l. non solum 11. §. si mandatu 3. ff. de injuriis.* Et est hoc regulare, quod in delictis mandans ita puniatur, sicut faciens. An autem hoc obtineat in pœnis provenientius ex forma statuti, ut mandans habeatur pro faciente, & æquo ut faciens ex statuto puniatur, vide
60 *pulchram distinctionem Zasii hic nu. 24.* † Habet itaque hoc edictum & pœna quinquaginta aureorum locum, quando quis edicta prætoris perpetuæ jurisdictionis causa proposita corrumpit, tollit, amovet. Nec ad libros communis armarii, literas archivi publici, aut picturas memoriæ causa parietibus affixas recte per Bart. & Dd. hic extenditur, ista siquidem, licet ita posita sint ut perpetuo maneant, jurisdictionis tamen perpetuæ causa, proposita non sunt. Quod ut plenius intelligas, & quæ causa

dicti hujus proponendi fuerit, novisse oportet. Quod olim in Repub. Romana, ex qua leges & jura nostra originem habent, prætores, alique magistratus † duplicia 61 proposuerint edicta, alia perpetua, alia temporanea. † Perpetua erant, per quæ 62 Prætor generaliter edicebat, quibus de rebus, personis, & causis, & qualiter, durante suo magistratu, jus esset dicturus, quæ quidem edicta, in publico proponebantur, ut civibus constaret, quid Prætor edixisset, ne ex ignorantia juris aliquam possent prætereendere excusationem, sed ut ait Pomponius, *in l. 2. §. eodem tempore ff. de orig. jur.* sese cives præmunirent, scientes, quodnam jus de quaque re dicturus esset. Quando itaque ad prædictum modum edicta in publicis locis affigebantur, sæpe contingebat, quod aliqui insolentiores in contemptum prætoris majestatis, istas tabulas corrumpabant, amovebant, vel aliis amoveri mandabant. Ut itaque ista petulantia coërceretur, proposito edicto, constituit adversus ejusmodi corruptores pœnam quinquaginta aureorum, qua ad petitionem cujuslibet de populo multarentur. Ejus edicti verba referuntur, *in d. l. si quis id quod in princ. & per discursum à JC. accurate & perspicue explicantur.* † 63 Temporanea edicta erant, particularia, quæ non perpetuæ jurisdictionis causa proponebantur, nec ligabant universum populum, sed prout res insiderat singulis causis, & personis jus constituiebatur, quod eos litigatores tantum qui illud impetraverant, concernebat, quando scilicet ad impetrationem partium Judicem dabant, eique jus certum præscribebant, à quo in cognoscendo, & judicando ei non licebat recedere.

Et ex his quidem temporaneis edictis,
secun-

secundum, quod circa jurisdictionem ver-
 64 satur, originem traxit edictum. † Nam
 cum magistratibus majoribus Prætori in
 urbe, proconsuli, & præfidi in provinciis
 jus dicendi, præscribendi, & decernendi
 iudicibus a se datis potestas concessa esset,
 fiebat aliquando, quod illa potestate abu-
 terentur, & ambitionis stimulis incitati,
 contra morem majorum, contra jus, & æ-
 quum novum jus idest iniquum statuerent,
 ut sic maxime sua potestate, quæ summa
 apud ipsos fuit, uti apud omnes videren-
 tur, & ambitioni suæ satisfacerent. Ne i-
 gitur hoc malum longius serperet, & ni-
 mia hæc ambitio, & superbia magistratus,
 ut plerumque fit, perderet Rempub. Ro-
 manam, visum fuit mature illi malo oc-
 currere. Et ut dolus cum dolo compensa-
 retur & malum quod aliis parârant, in pro-
 priam cederet perniciem, omnisque pro-
 vocandi præcideretur occasio, edicto pro-
 posito constitutum fuit à Prætoribus, eo
 quemque jure uti debere, quo in aliis usus
 65 fuerit, † existimans æquissimum omni-
 no esse, quemque in se pati, quod in a-
 liis statuerit, *tex. in l. 1. in prin. ff. quod quis-*
que juris, &c. l. cum in eo 44. ff. de partis, l.
cum hereditas 59. ff. de administ. tut. c. cum om-
nes ext. de constit. l. si negotia 11. in fine ff. de
neg. gest. nam & lex divina, & naturalis di-
 ctat, ne quis alteri faciat quod sibi fieri
 nolit, summam itaque habet æquitatem,
 præsens edictum, quo quisque jubetur id
 juris pati quod in alium aliquando statue-
 rit. Et est Prætori coercendi retinendique
 magistratus intra septa justitiæ, ne quid du-
 rius statuerent, nec litigatores amplectere-
 rentur, nulla via visa commodior, quam
 quod generaliter ediceret. Quod quisque
 juris in alium statuerit eodem ipse utatur,

futurum ratus, ut magistratus, sciens se
 quandoque cum magistratu defunctus fue-
 rit, isto jure uturum quod aliis dixerit, æ-
 quabile plane, & quod in se pati minime re-
 cusaturus sit, jus constituturum. Respicit
 autem hoc edictum magistratum, & priva-
 tos, † & sic duo sunt ejus capita † magistra- 66
 tum, qui jus novum, iniquum, infuerum, 67
 præter morem majorum, datis iudicibus in
 certa causa, prout res incidit, præscripta
 formula actionis, ut olim moris, statuendo,
 dicit, aut, ut hodie, causa coram se agitata,
 judicando decernit, † privatos, qui jus ini- 68
 quum impetrant, postulant, & à magistratu
 obtinentes, utuntur, nam & horum damno-
 sa nocendi cupiditas pari poena coercenda
 videbatur. *Verba primi capitis extent. in l. ff.*
quod quisque juris hunc in modum. † Qui ma- 69
 gistratum, potestatemve habebit, si quid
 „ in aliquem novi juris statuerit, ipse quan-
 „ doque, adversario postulante, eodem, jure
 „ uti debet, quæ verba singula explicabi-
 „ mus. † *Qui magistratum habebit*, intellige 70
 præturam, † Is enim, licet plures fuerint 71
 magistratus, ut quæstores, ædiles, & alii, per
 excellentiam, & ut Rhetores vocant, per
 anthonomasiam, magistratum gerere dice-
 bantur, quippe qui summam in jure dicun-
 do potestatem habebat, ipsiusque jus, ob
 honorem quo fulgebat, honorarium dici
 meruerit, §. *prætorum Instit. de jure natur. gent.*
& civili, l. 2. §. eodem tempore ff. de orig. jur. *Qui*
potestatem habebit, † intellige præfides, & 72
 proconsules in provincia, illi enim cum
 potestate provincias obtinere dicebantur,
 sic distinguit JC. in *l. com. qui 13. §. 1. ff. de jurisd.*
ubi vocabulum potestatis rectoribus provincia-
rum specialiter attribuit, † utrumque an- 73
 tem Prætor in suo edicto complexus est,
 quia voluit majorum magistratum, qui

judices litigantibus dabant, formulas præscribebant, jus reddebant, ambitioni per
 74 æque occurrere, † per novum jus, de quo in edicto, intellige iniquum, injustum, præter morem majorum, nam cum magistratus usitatum jus reddere debeat, *l. si in aliam 7. ff. de offic. procons. & legat. l. 1. Cod. de servit. & aqua, l. 1. Cod. quæ sit longa cons.* Prætor iniquitatem juris designare volens, novum illud appellat, infœdum, insuetum, ac proinde suspectum, veluti ne opponatur exceptio præscriptionis, vel similis, *Statuerit*, intellige vel constituendo jus novum tanquam magistratus, aut definiendo tanquam judex. Licet enim edictum morem juris statuendi antiquis temporibus usitatum maxime respiciat, & ambitionem magistratum novum jus
 75 constituentium reprimat: † attamen extenditur etiam communiter à Dd. ad nostros judices, qui per decretum, sententiamque interlocutoriam, vel definitivam iniquum jus dicunt, inique judicant, hos scilicet eo jure in propriis causis uti debere, quod in aliis causis judicandi æquum putaverint. Et hoc ex identitate rationis, utrobique enim par naturalis ratio, semper æquum quod quis statuerit in alio, ipse patiatur. † Ex qua rationis generalitate inferitur, quod advocatus ab eo quod consuluit in aliena causa, in propria discedere non debeat, quod tamen male observatur, sæpe enim in consiliis variant Doctores, sibi que ipsis sunt contrarii ut consilia Baldi testantur. Secundo *Statuerit*, intellige cum effectu, quod revera alii per jus illud novum nocitum sit, *d. l. 1. §. 2. de quo infra latius*, sequitur: *Ipse quandoque utatur*, intellige cum abierit magistratu, quousque enim illo fungitur, in jus vocari nequit, *l. 2. ff. de in jus voc.*

& consequenter poena retorsionis locum non habet, *Adversario postulante*, intellige non eo tantum qui læsus est, sed quocunque alio qui impetratione juris novi lædi potuit, etiam si contra eum expressè non sit impetratum, nec adhuc re ipsa ulla læsio illata. Et ita laxè & effusè verba edicti *Adversario postulante* accipienda satis aperte innuit, *JC. in l. 3. §. 2. ff. quod quisque juris, &c. uti solitis argumentis contra communem opinionem ibi probat Zasius.*

† Ex prædictis colligitur, tria potissimum requiri ut huic edicto locus sit † (1) 77
 Quod statutum sit temporaneum, non perpetuæ jurisdictionis causa factum. Prætor enim de istis edictis loquitur, quibus magistratus, prout res incidebat, impetrantibus jus dabat. (2) † Quod effectum 78
 suum consequatur, ut quia de jure vel de facto exequatur, & per executionem alius lædatur, de jure, si valuit, de facto, si non 80
 valuit, sed tamen exequatur, *probat hoc requisitum per text. in d. l. 1. §. final. ubi JC. ita interpretatur verbum edicti statuerit, cujus interpretationis ex d. textu aliquot eliciuntur rationes.* (1) Quod verba cum effectu accipienda sint, rebus enim non verbis lex scripta est, *text. hic & in l. penult. §. docere ff. ne quis eum qui in jus voc. &c. fact. text. in l. si Barsatorum 13. C. de fidejuss.* Unde vult Bart. hic, ei præmium juxta formam statuti non deberi, qui bannitum quidem cepit, sed non retinuit, nec magistratui præsentavit, mens enim statuti est, præmio afficere eum, qui bannitum capiendo magistratui ad supplicium præsentaverit. (2) Ratio colligitur ex ipso vocabulo *Statuerit*, quo usus est Prætor in edicto, hoc enim tanquam futurum subjunctivi descendens à præterito perfecto indicativi, rem perfectam significat, & consummatam non
 exceptam

ceptam text. in dict. §. fin. ubi Bartol. & Zas-
sius larius. (3) ratio. Quia Praetor in edi-
cto suo jus retorquendi inducens, respexit
ad lationem, quæ per constitutionem no-
vi juris inferitur, at quid obest conatus cum
injuria nullum habuerit effectum. Regu-
lare enim est, quod affectus sine effectu
non puniatur, nisi in atrocioribus delictis,
juxta l. 1. ff. de extraord. crimin. l. si quis non
dicam rapere §. C. de Episc. & Cler. † Tertio
requiritur quod magistratus dolo malo
per fraudulentam machinationem animo
lædendi, iniquum jus condiderit, nam si
per imperitiam Assessoris jus aliter di-
ctum sit, quam oportuit, hoc magistra-
tui nec officere, nec vitio verti debet,
per text. in l. 2. ff. quod quisque juris &c. Ra-
tio, quia judex facile errare potuit in eli-
gendo Assessorem eum qui se juris peri-
tum jactitaret, cum non esset, is autem er-
ror magistratui officere non debet, ut in
hoc edictum incidisse videatur. † Secun-
di capitis verba sunt hæc. Si quis apud
eum qui magistratum, potestatemve ha-
bebit, aliquid novi juris obtinuerit, quan-
doque postea, adversario ejus postulante,
eodem jure adversus eum decernetur, sci-
licet ut quod in alterius persona æquum
esse credidisset, id in ipsius quoque perso-
na valere patiatur d. l. 1. vers. si quis. † Hoc
capite coercetur audacia, & impudentia
privatorum jus novum, iniquum à magi-
stratu postulantium, & per decretum, aut
sententiam impetrantium, in justis postu-
lationibus, impetrationibusque hoc capi-
te occurritur, eandem retorsionis, quæ in
magistratibus, constituendo pœnam, ea-
dem enim utrobique æquitatis ratio, &
quæ circa impetrationem primi capitis su-
pra dicta sunt huc transferenda sunt, † Hoc
solum interest, quod impetrans jus novum

ex sola impetratione offendat edictum, &
in ejus pœnam retorsionis incidat, etiam-
si isto novo jure impetrato adversus ad-
versarium suum usus nondum sit, sola im-
petratio reddit eum culpabilem, per text.
in l. 3. in prin. ff. quod quisque juris, &c. Ra-
tio, quia per solam impetrationem deli-
ctum omnino est consummatum, utpote
qui in animo suo destinaret, per iniquam
impetrationem proximo suo nocere, vo-
luntas autem & propositum distinguunt
maleficia. Tenetur itaque hoc casu (1) quia
delictum est consummatum & perfectum,
petitio scilicet & impetratio juris iniqui
(2) quia animo utendi impetravit (3) quia
uti isto jure potuit quando voluit, neque
non usus est, quod non potuit, sed quia
noluit. Et sic non obstat text. in dict. l. 1.
ubi in magistratu requiritur realis læsio,
solus conatus non sufficit, aliud enim est
in privato, & ita Duaremus hunc text. in suis
Comment. h. t. cap. 3. in prin. exaudit, quæ re-
solutio si minus arrideat, vide pulchram distin-
ctionem Zassii in l. 3. ff. quod quisque juris, &c.
nu. 2. Et quod in privato magis attendatur
fraudulenta impetratio quam usus ex eo
convincitur, † quod solus usus novi juris
sine impetratione, neminem huic edicto
reddat obnoxium, puta magistratus no-
vum jus mihi reddit, sed si petitione,
impetrationeque, eoque utor, hic usus si-
ve dolo siue fraudulenta impetratione mihi
non obest, d. l. 3. in princ. † Ex eadem ra-
tione nec factum procuratoris non haben-
tis speciale mandatum obest domino, nisi
ratum dominus habeat, d. l. 3. §. si procurator.
nec filiusfamilias in patris potestate exi-
stens decernendo iniquum, ut magistratus,
aut postulando ut privatus, ex hac causa ob-
ligat patrem, d. l. 3. §. filius. Nam cum hoc e-
dictum contra decernentem, & impetran-
tem

tem constitutum sit, & disertis verbis de eo qui statuerit, & impetraverit loquatur, non est ad alios extendendum, idque triplici ratione: Primo, Quia statuta, & edicta Prætorum strictè interpretanda, à proprietate sermonis non est recedendum, *arg. l. 3. §. 1. ff. de neg. gest. 2.* Quia hoc edictum est odiosum, ergo ad imparia non extendendum, *arg. l. si de interpretatione ff. de pœnis, arg. c. odia de reg. jur. in 6.* 3. Quia hoc edictum summa æquitate nititur, æquum autem non est, ut factum unius in alterius odium retorqueatur, † & sic alteri per alterum iniqua conditio inferatur, *contra reg. in c. non debet ff. de reg. jur. pœna suos debet tenere authores, l. sancimus 22. C. de pœnis, & hanc rationem tex. in d. l. si filius in sine insinuat.* Pro prædictorum majori declaratione breviter *text. d. l. 3. quod quisque juris, &c.* apostillabimus. Ulpianus in principio hujus L. tria habet principalia dicta. Primum † Impetrans jus iniquum eodem utitur, est summa & vis secundi capitis edicti prætoris. Quod quisque juris, &c. *in l. 1. §. 1. vers. si quis* subjungit Ulpianus ejus dicti limitationem & declarationem. Ita denu- impetran- tem eodem jure uti, si per suam postulationem illud obtinuerit, & sic Ulp. verbum obtinuerit in edicto positum interpretatur. Secundum dictum in vers. cæ- 89 terum. † Si quis citra suam postulationem jus novum obtinet, eoque utitur, non co- erectur intellige per hoc edictum quod quisque juris, &c. non incidit in pœnam re- torsionis. Ratio. Quia Prætor iniquus po- stulationes coërcere voluit, ne utiquam ve- ro inhibere ne princeps metu proprio in- dulta ad lites, beneficia, privilegia conce- dat. Si igitur princeps metu proprio re- scribendo novum jus constituat, utens in 90 hoc edictum non incidit, † talia enim re-

scripta vitio sub & obreptionis carent, *cap. si motu proprio de præbend. in 6.* nisi expresse in rescripto apponatur motu proprio, præ- terquam in calibus quos vide apud Zasium hic *n. 6. cum seq.* † Sic debitor impetrans à prin- 91 cipe iniquum jus, Quinquennales scilicet, ne intra quinquennium teneatur suis cre- ditoribusolvere, is si agat intra dictum quinquennium contra suos debitores, ex- ceptione hac dilatoria obtenti moratorii rescripti repellitur, ex æquitate hujus edi- cti. Quod quisque juris in alium, &c. Ter- tium dictum *in vers. sed etsi.* † Impetrans 92 jus novum tenetur hoc edicto, etiam si eo non utatur. Ratio quia delictum est con- summatum, & perfectum, neque ex parte impetrantis quicquam deest, dum igitur nondum usus est, quod occasio ita non tu- lit, sed uti poterit, ubi commodum & oportunum sibi erit, ob istum non usum non est excusandus, si enim hodie non uti- tur, forte cras utetur & lædetur proximus, recte ergo pœna retorsionis punitur. Si tamen certo constiterit eum jure novo impetrato non usurum, ut quia ejus ipsum re integra pœtiteret, benignius est, ipsum non teneri, *argum. l. qui falsam 19. ff. ad L. Cornel. de falsis, l. si quis libellos 28. C. de ap- pell. l. quamvis, 11. ff. de in jus voc. l. 3. C. de a- postat. Et ita contra gloss. Bart. & alios tenet Zasius hic nu. 2. In §. c. cum seqq.* Declarat J.C. quæ personæ impetrantes teneantur: con- tingit enim quandoque quod procurator, tutor, curator, filius familias impetrent suo, & aliorum nomine, unde operæ pretium fore existimavit J.C. quinam ex his tene- antur, inquirere. In §. 1. tria deciduntur. 1. De procuratore quæritur, quis eo postu- lante teneatur, is an dominus, & ex mente Pomponii dicitur quod solus dominus, hoc Ulp. verum ait duobus casibus, si domi-

dominus specialiter mandavit, aut ratum
 93 habuit, & sic restringit Pomponium. † Ex
 quo à contrario sensu sequitur, quod pro-
 curator simpliciter constitutus, aut cum
 mandato generali, etiam cum libera po-
 stulans jus novum dominum edicto non
 reddat obnoxium. Ratio specialis manda-
 ti est, quia in generalissimo mandato non
 veniunt ea, quæ sunt extra administratio-
 nem domini, velut delicta, illicita, & pœ-
 nalia, l. creditor 60. §. Lucius 4. ff. mandati,
 l. si procurator 6. §. penult. ff. de condict. in-
 deb. Ratihabitionis ratio est, quia æquipa-
 ratur mandato, c. ratihabitionem de reg. jur.
 in 6. Ex verbis textus me solum, colligi-
 tur, procuratorem non teneri, quæri, quæ-
 stio enim proponitur. Si procurator meus
 iniquum jus postulaverit, quis eodem jure
 utatur, ego dominus an procurator, & re-
 spondet Pomponius me solum, quod si
 speciale dederim mandatum, aut ratum
 habuerim, Ulp. confirmat, quæ si cessent,
 neuter tenebitur, nam si isto casu procura-
 tor obnoxius esset, utique Ulp. hoc subje-
 cisset, & Pomponii sententiam correxisset,
 quæ in hoc quod procuratorem à pœna
 excludat, incorrecta manet, in hoc vero,
 quod dominum pœnæ subijcit, restrictio-
 nem ad duos casus accipit, & ita Zasius hic
 nu. 3. intelligit, idem in paratit. hic num. 5. In
 vers. si tamen, de tutore, & curatore sub-
 jungit, illos diverso à procuratore jure
 censerit, illi siquidem impetrantes iniquum
 jus pro populis, & minoribus, eodem con-
 tra alios uti debent, ista impetratio tuto-
 rum pupillis non officit. Ratio, quia non
 debet alteri per alterum iniqua conditio
 inferri, c. non debet de reg. jur. in 6. isti tuto-
 res, vel curatores non sunt à pupillis con-
 stituti, sicut procuratores à dominis, ple-
 runque iis invitis & insciis ad officium

venerunt, ergo quod per eos inique ge-
 stum, his fraudi esse non debet, aut in per-
 niciem eorum converti.

† Tenentur autem ex hoc edicto. (1) 94
 Qui jus novum postulaverit, & impetrave-
 rit per se, (2) qui per procuratorem impe-
 trat dans illi ad hoc speciale mandatum,
 aut ratum habens, d. l. 3. §. si procurator, (3)
 Tenentur hæredes impetrantis per se, vel
 per alium, d. l. 3. §. quod autem, cujus ratio-
 nes vide apud weseemb. in parat. h. t. sub nu. 2.
 & Steinhausen/ in suis paratit. h. t. nu. 5. &
 6. (4) Tutores & curatores minorenni-
 um, d. l. 3. §. 1. (5) † Fidejussor patitur re- 95
 torfionem, cujus principalis jus novum im-
 petravit, † puta debitor pro quo sponendi, 96
 impetravit ne sui debitores adversus eum
 urantur aliqua exceptione, hic, si ego fide-
 jussor in negotio fidejussionis conveniar à
 creditore scilicet debitoris, pro quo fide-
 jussi, non potero uti exceptionibus discus-
 sionis, divisionis, & aliis à jure concessis,
 quia dicetur mihi, jus impetratum à debi-
 tore tuo retorquetur in te, text. in d. l. 3. §.
 si pro quo, & hoc verum, etiam si hoc fi-
 dejussori damnosum sit, ut quia principa-
 lis suus non sit solvendo, nam si fidejuf-
 sor compelliturolvere creditori, excep-
 tionibus sibi alias competentibus non at-
 tentis, & ipse solvens actione mandati so-
 lutum à debitore repetere nequit, obstante
 sibi ejus inopia, quæ actionem excludit,
 utique injuriam, ut hic textus ait, id est
 damnum patitur, & tamen huic edicto ob-
 noxius est.

Porro hæc quæ de impetrante jus no-
 vum dicta sunt, ad praxin redigenda, & ex-
 emplis declaranda sunt. † Veluti, si actor 97
 impetravit concessionem à Principe ad-
 versus reum, ut is in causa civili persona-
 liter compareat, idque contra l. fin. C. de pro-
 cur.

cur. c. 1. ext. de judic. reus non prius tenetur comparere personaliter quam actor comparuerit, *ita Myns. obser. 4. cent. 3.* Sic si ad instantiam actoris causa commissa sit appellatione remota, instituta à reo reconventionem, actor ad appellationis remedium confugere non potest; quia actor & reus ad paria censi debent, *tex. c. 2. ext. de maioribus petit.* & quod quisque juris contra alium statuerit eodem ipse utatur, & volenti appellare, dici potest, patere legem quam ipse tuleris, *juxta tex. in c. cum omnes 6. ext. de constit.* Sic quandocunque actor impetrat, ut causa sua natura ordinaria summarie, & de plano cognoscatur, tunc causa reconventionis simili modo summario processu expediri debet, *Myns. d. cent. 3. obser. 4.* & hoc, quia quod impetrat pro se, contra se pati cogitur, aliud igitur est si princeps motu proprio causam summarie audiri, & terminari committat, tunc enim cessat ratio edicti, quod quisque juris, &c. *Myns. d. loco.*

- 98 † *Tertium edictum* quod circa jurisdictionem propositum est illud, quo prætor coercet contumaciam jus dicenti non obtemperantis, ne enim judicia essent elusoria contra *l. si prætor. 75. ff. de judic.* & auctoritas magistratus, si impune condemnaretur, facile vilesceret, visum fuit Prætori edicto proposito pœnali judicio contumaciam, jus dicenti non parentis, coercere, *l. unica ff. si quis jus dicenti non obtemper.* † Causa autem hujus edicti & pœnalis judicii, non est quælibet contumacia, sed contumacia quæ committitur circa extremum quod est in jurisdictione, scilicet quando quis non paret iis magistratus & judicis præceptis, ultra quæ non datur progredi, deficiente magistratus potestate, is jus dicenti non obtemperasse dicitur, uti inter-

pretando edictum ait Ulpian. *in d. l. unica §. 1. his verbis.* Is videtur jus dicenti non obtemperasse qui quod extremum in jurisdictione est, non fecit, declarat exemplo. Veluti si quis rem mobilem a se vendicari passus non est, id est à petitore vocatus in jus non venit, judicium non accepit, existimans hac ratione condemnatoriam sententiam se evitaturum, sed duci eam & ferri passus sit, id est, judici in contumaciam præcipienti, ut custodiæ causa pignoris jure rem quam vendicat, capiat, paruerit, *l. is cui §. qui legatorum, ff. ut legat. vel fidei. qm. &c.* hic ex sententia Duareni *lib. 1. disputat. annivers. ca. 50.* supplendum est, Non incidit in pœnam quasi non obtemperaverit, cæterum si sequentia recusantur, id est, duci passus non est, tunc non obtemperasse videtur, & ita textum allegatum exaudiendum, & supplendum, more loquendi veteribus usitato, ex antiquitate doctæ probat Duarenus præcitato loco.

Quando igitur quis mandatis executorialibus non paret, executori volenti in possessionem mittere, aut pignora capere, resistit, tunc jus dicenti non obtemperasse, & in hoc edictum incidisse dicitur. † 100 Non tamen cujuslibet magistratus, sed Populi Romani potestatem & amplitudinem in exequendo contempta auctoritas, facit reum incidere in hoc edictum, ad duum viros, & magistratus municipales edictum non pertinet, illi pœnali judicio defendere jurisdictionem non possunt, *d. l. unica in prin.* Cujus ratio est, quia ea per quæ expeditur quod extremum in jurisdictione est, ut jubere, possidere, abduci, mixti sunt imperii, *l. jubere 4. ff. de jurisdictione.* quæ magistratus municipalis facere nequit, *l. ea quæ. 12. ff. ad municipalem.* à quo igitur removetur antecedens remove-

tur etiam omne consequens. Accedit quod JC. non simpliciter dicat, magistratus pœnali judicio defendere suam jurisdictionem, sed secundum jus potestatis suæ, magistratus autem municipalis magistratum & imperium non habet, *l. nec magistratibus 32. in fine ff. de injuriis*. Ergo cum edictum vult defendi jurisdictionem à magistratibus secundum jus potestatis, de duum viris intelligi nequit, qui potestatem non habent. Sed quæ pœna hujus contumaciæ non parentis executioni? non quanti interest hoc pœnali judicio petitur, sed quanti ea res est, id est quanti æstimata erit à judice actoris ista contumacia & offensio, concluditur, *d. l. unica §. fin.* Magistratus, seu fiscus ejus nomine, æstimat quanti illa sit contumacia, istam æstimationem luet ipse contumax fisco, ista enim verba. Quanti ea res est, rei, de qua agitur, continet æstimationem, *l. 4. §. penult. ff. vi bonor. rapt.* agitur autem hic de contumacia punienda, ergo ejus æstimatio venit in hoc judicio. Et cum istam contumaciam augeri, minuere pro diversitate personarum, rerum, & magistratus, cujus majestas offenditur, contingat, ob id Prætor certam pœnam suo edicto complexus non est, sed eam arbitrio judicantis reliquit. Recte igitur Ulpian. hic in fine ait, istam actionem magistratui competentem meram pœnam continere, ac † proinde tanquam pœnalem prætoriam odiosam anno terminari, & in heredem non dari. Et licet alii malint hanc actionem pœnalem actori quam fisco addicere, mihi † tamen aliorum verior videtur opinio, pro qua fortissime faciunt ipsa Ulpiani verba in ingressu suæ interpretationis ad hoc edictum posita, dicentis, *Omnibus magistratibus non tamen duum viris secundum jus*

potestatis suæ, concessum esse jurisdictionem suam defendere pœnali judicio, si igitur magistratus auctoritatem suam contemptam defendit pœnali judicio, actori istud denegandum, cujus hoc casu non interest, & aliis remediis probe consulitur. Et hæc quoque potest esse ratio, quod duum viri magistratus municipales, excepti sint & pœnali hoc judicio jurisdictionem suam defendere nequeant, sicut nec judices delegati, *c. dilectus*, & ibi Panor. ext. de pœnis, quippe qui jus mulctandi non habent, *l. 2. §. fin. ff. de jud. l. 3. ff. de modo mulct. l. fin. C. de defens. civi.* levem quippe coërcitionem habent, *l. magistratibus 12. ff. de jurisd. l. 1. C. de sport.* † non tamen jus mulctandi, i. e. ¹⁰⁵ imponendi majores mulctas, de quibus hic agitur, & sub pœnali judicio comprehenduntur. Ex quo igitur mulctare non possunt, hoc edictum ad eos nihil pertinet, vide quæ pro hac sententia adducit. Wesemb. in paratit. ff. h. t. num. 4. & 5. eamque Zasius contra communiter Dd. defendit. Licet autem edictum de contumacia Rei loquatur, quippe quæ hoc casu frequentior, idem tamen ex sententia Labeonis in *d. l. unica*, de actore contumace sentiendum, nam & si is circa extremum jurisdictionis contumax fuerit, quod quibus modis contingat, pulchre ostendit Wesemb. præcitato loco num. 7. pœnali judicio coërcebitur. Et quomodo jurisdictio defendatur, & quæ ad hoc tam in petitorio, quam possessorio remedia competant, vide Emeritum à Rosbach in sua praxi civili tit. 2. num. 59. 60. 61. 62. 63. & 64.

DE FORO COMPETENTI.

TITULUS II.

Quod forum competens quis multipliciter fortiatur, exactè traditur.

SUMMARI A.

- 1 Quod dicatur forum competens?
- 2 Quare competens dicatur?
- 3 Contrarium foro competenti, est forum incompetens.
- 4 Judex alius competens, alius incompetens.
- 5 Reg. Actor sequitur forum Rei.
- 6 Reus sortitur forum septē præcipuè ex causis.
- 7 Reus sortitur forum in loco originis.
- 8 Quid dicatur forum originis?
- 9 Forum originis triplex est, propria, paterna, & avita.
- 10 Forum originis est immutabile.
- 11 Reus sortitur forum in loco domicilii.
- 12 Reus sortitur forum in loco domicilii, si ibi reperiatur siue non.
- 13 Ubi quis dicatur habere domicilium:
- 14 Nihil vetat unum eundemque in pluribus locis domicilium habere.
- 15 Constituitur domicilium animo, & facto simul.
- 16 Transferentes res suas animo non manendi, non dicuntur domicilium fixisse.
- 17 Sola inhabitatio, & possessio rerum immobilium non constituit domicilium.
- 18 Errones, & vagabundi ubi censeantur suum domicilium habere?
- 19 Contra debitores fugitivos, & latitantes diplomata Cesarea decernuntur, de presentando, ubicunque inventi fuerint.
- 20 Qui ubique habitat nusquam habitat.
- 21 Reus in loco domicilii, quod tempore contractus habuit, rectè convenitur.
- 22 Forum domicilii generale est.
- 23 Judex domicilii cognoscit in quacunque causa siue ex contractu, siue ex delicto descendat, super possessione, & proprietate.
- 24 Forum domicilii cum omnibus aliis concurrat.
- 25 In electione actoris stat coram quo iudice reum, qui plures habet, convenire velit.
- 26 Fideicommissum in loco domicilii rectè petitur.
- 27 Actio in rem in loco domicilii instituitur.
- 28 Sic & petitio hereditatis.
- 29 Reus criminis in loco domicilii rectè convenitur.
- 30 Reus ratione contractus forum sortitur.
- 31 Ubi quis contraxisse dicatur, ad hoc ut ibi forum sortiatur.
- 32 Contraxisse censetur ubicunque quis obligationem contraxit.
- 33 Actiones reddendarum rationum in loco gestionis instituuntur.
- 34 Reus convenitur in loco contractus, si ibi reperiatur.
- 35 In loco gestionis instituitur actio reddendarum rationum, etiamsi reus ibi non reperiatur.
- 36 In contractibus remissio locum non habet.
- 37 Tribus casibus fit remissio ad locum contractus.
- 38 Reum in loco contractus conveniri, fallit in contractu dotis.
- 39 Item si contrahens sciat eum cum quo contrahit, forenses esse.
- 40 Due sublimitationes posterioris fallentiae traduntur.
- 41 Reus sortitur forum in loco delicti.
- 42 Miles in gravioribus delictis in loco ubi deliquit, rectè convenitur.
- 43 Reus ratione delicti sortitur forum quoad suam personam, & quoad bona.
- 44 Declaratur ratio decisionis c. postulasti ext. de foro competenti.
- 45 Delicta alia sunt Ecclesiastica, alia secularia, alia mixti fori.

- 46 Reus criminis quadruplex forum sortitur.
- 47 In loco delicti, domicilii, litis contestatae, & ubi deprehenditur.
- 48 Mandans committi delictum in loco admissi, recte punitur.
- 49 Ubi res sita est reus sortitur forum.
- 50 Forensis ratione bonorum quae possidet, quasi subditus est.
- 51 In loco rei sita recte instituitur actio.
- 52 Clericus convenitur coram Episcopo, in cujus diocesi beneficium habet, etiamsi ibi non resideat.
- 53 Ex re mobili an quis forum sortiatur?
- 54 Quinque argumentis probatur quod sic.
- 55 Haeres recte petit se mitti in possessionem ubi bona sita sunt.
- 56 In possessorio recuperanda agitur ubi vis commissa, vel possessio sita est.
- 57 Explicatio l. I. C. ubi in rem actio exerceri debeat.
- 58 Casus legis.
- 59 Actio in rem contra possessorem datur.
- 60 Emptor actorem ad suum authorem remittere non potest.
- 61 Venditor potest emptorem defendere, & pro eo iudicium suscipere.
- 62 Venditor emptorem contra quem lis mota, ab obligatione eximere non potest.
- 63 Tribus casibus venditor pro emptore iudicium suscipere non potest.
- 64 Notabilia ex lege.
- 65 Ratione feudi sortitur quis forum.
- 66 Trimembris distinctio circa controversias feudales quo ad forum.
- 67 Clericus feudum habens à laico coram laico forum sortitur.
- 68 Pares Curiae laici sunt iudices competentes inter dominum feudi, & vasallum clericum.
- 69 Vasallus laicus coram domino feudi clerico conveniendus.
- 70 Dominus feudi si negligens sit in administranda iustitia advocatur ab eo jurisdictio ad superiorem.
- 71 Ob denegatam iustitiam causa ad Cameram devolvitur.
- 72 In causa feudali qui possint esse iudices competentes?
- 73 Imperator quando in feudalibus solus iudex sit?
- 74 Quando dominus feudi inter vasallos sit iudex competens?
- 75 Quando ordinarius loci, aut arbiter.
- 76 Quando Pares Curiae?
- 77 Pares eliguntur à litigantibus, & quomodo.
- 78 Litigantes si Pares eligere nolint, à domino electi cognoscunt.
- 79 Ubi Pares Curiae non sunt Ordinarius cognoscit.
- 80 Pares Curiae debent esse jurati.
- 81 Papa est iudex in controversia inter Imperatorem & Regem.
- 82 Ratione privilegii sortitur quis forum.
- 83 Clericus sortitur forum coram Ecclesiastico iudice.
- 84 Clericus in praedictum ordinis clericalis jurisdictionem laici, prorogare non potest.
- 85 Clericus in causa Ecclesiastica in laicum compromittere non potest.
- 86 Clericus in actione reali forum sortitur coram laico.
- 87 In possessorio causa spiritualis iudex competens est laicus.
- 88 Praelati Ecclesiastici respectu regaliū in secularibus, sortiuntur forum coram Imperatore, vel Camera Imperii.
- 89 In criminalibus laicus non est competens iudex Clerici.
- 90 Clericus ad poenam sanguinis accusationem institueri non potest.
- 91 Quae causae coram Ecclesiastico iudice ventilentur?

- 92 Enumerantur personæ Ecclesiasticæ.
- 93 Enumerantur causæ Ecclesiasticæ.
- 94 Circa forum Ecclesiasticum quatuor ordines constituuntur.
- 95 Controversia super juramento pertinet ad judicem Ecclesiasticum.
- 96 Quando judex Ecclesiasticus in causa clerici seculari contra laicum cognoscere possit?
- 97 Scholares ex privilegio coram Rectore Universitatis conveniuntur.
- 98 Scholaris habet quadruplex forum competens.
- 99 Milites coram magistro militia conveniuntur tam in civilibus, quam criminalibus.
- 100 In gravioribus delictis Ordinarius loci est judex competens.
- 101 Vidua super re feudali coram Ecclesiastico judice recte agit.
- 102 Pupilli, viduæ, & miserabiles personæ coram Imperatore immediate forum sortiuntur.
- 103 Pupilli, viduæ per rescriptum Principis ab ordinario advocari non possunt.
- 104 Heres sortitur forum ex persona defuncti.
- 105 Uxor sequitur forum viri.
- 106 Venditor emptorem in suo foro defendere tenetur.
- 107 Idem in Clerico venditore.
- 108 Causa status ubi ventilari debeant?
- 109 Causarum fiscalium quis sit judex competens?
- 110 Per rescriptum Principis potest quis trahi ad extraordinariam judicem.
- 111 Camera jurisdictio fundatur in prima instantia in certis quibusdam causis.
- 112 Papa inter laicos in causis secularibus non cognoscit.
- 113 Forum competens aliud est inferius, subalternum, aut superius.
- 114 Actor trahens rem ad incompetentem judicem causam perdit.
- 115 Reus pro condemnato habetur.

† **F**orum competens dicitur id, quod est proprium ex lege deputatum ipsi reo convento, ubi reus ab actore convenire debet quacunque de re agatur, † & competens dicitur id est congruum, conveniens, cui reus subiectus est, † cujus contrarium est forum incompetens, incongruum quod reo convento alienum est, in quo conveniri non potest, sed conventus recte declinat, † sic judex competens, vel incompetens dicitur, si enim reus sortitur apud ipsum jurisdictionem, competens judex, si non, incompetens dicitur, facit text. in l. 1. C. de jurisdic. om. judic. & foro comp. ubi judex qui in causa cognoscere potest, competens, & qui non potest incongruus vocatur.

Ut autem cognoscamus ubi quis agere, vel conveniri debeat, generaliter illa semper tenenda est regula. † Actor sequitur forum Rei, c. si clericus, c. cum sit generale 8. ext. h. t. l. 2. l. in criminali 5. C. de jurisdic. om. jud. l. fin. C. ubi in rem act. exerc. debeat, c. experientia c. si quisquam 11. quest. 1. c. 2. c. neminem 3. qu. 6. l. si in possessione 3. cum l. seq. C. ubi causa status agi deb. l. quia etiam 3. in princ. ff. de alienat. judic. mul. causa Novella ut Clerici apud prop. Epis. resp. Sunt autem certi casus quibus supra dicta regula fallit, & reus sequitur forum actoris, quos vide apud Sichard. in d. l. 2. nu. 2. 3. 4. 5. & 6. Sorinum in reg. fallent. regul. 15. incip. actor.

† Reus autem sortitur forum septem præcipue ex causis. 1. Ratione originis. 2. Ratione domicilii. 3. Ratione contractus. 4. Ratione delicti. 5. Ratione rei petitiæ. 6. Ratione feudi. 7. Ratione privilegii hæ causæ ob quas quis forum sortitur fere exprimuntur omnes in c. fin. ext. h. t.

† Ratione originis, ut possit conveniri in loco unde ipse, aut parentes ejus oriundi sunt,

di sunt, etiam si alibi domicilium habeat, nec ibi contraxerit, is dicitur iudex originis, *l. assumptio §. 1. 6. ff. ad municipal. l. 1. l. origine 4. C. de municip. & origin. l. cives 7. C. de incolis lib. 10. arg. opt. in c. 3. de temporib. ord. in 6.* † Et sic forum originis triplex propriae, paternae, & avitae, & nihil interest, in quo ex his conveniatur, dummodo ibidem reperiatur, *per tex. in l. heres absens 19. in prin. ff. de iudiciis, l. incola 29. ff. ad municip. ut Bald. in d. l. 2. n. 4. Salic. Sichard. n. 11. latius declarant.* Dixi si ibi reperiatur, nam forum originis quoad jurisdictionem mutatione domicilii amittitur, secus de jure communi quoad munera, & honores & sic onera personalia. † Et est forum originis immutabile, adeo ut licet alio transferat domicilium suum habitationis, nihilominus originis retineat, *d. l. origine Gaill. lib. 2. obs. 36. nu. 5. & 11. alias de generali consuetudine Germaniae & omnium fere locorum civis originarius renunciavit civitati, & domicilium alio transferens, civis esse desinit, perdit privilegia, & jura civitatis, tam quoad jurisdictionem quam munera.* Personalia *Gaill. d. loco nu. 7. 8. 9. & 10.* Ratione domicilii & qualiter forum ratione originis attendatur, vide *Cardinal. Tuschum in suis pract. concl. concl. 436. in littera F.*

† Secundo reus sortitur forum in loco domicilii, *d. l. heres absens §. fin. l. 2. C. de jurisdiction. l. 2. C. ubi, & apud quem cognit. in integ. agat. l. 2. C. de incol. lib. 10. d. cum sit generale, c. fin. ext. h. t. arg. l. 2. §. legatis 3. §. sed si 6. l. si fideicommissum 50. in fine ff. de iudiciis,* adeo ut quodocunque coram tali iudice conveniatur, causam dicere oporteat, *c. causam 3. ext. de dolo & contu.* subditus enim quis proprie dicitur ratione domicilii *Felinus in c. fin. n. 23. ext. h. t.* † neque interfit an ibidem reperiatur nec ne, *gloss. in d. c.*

causam in verb. ad domum ext. de dolo & contum. Gaill. lib. 2. obs. 36. nu. 12. Et licet reus post ceptum iudicium alterius fori esse incipiat, tamen non propterea perimitur instantia, sed ibi finiri debet, *l. si quis posteaquam 7. l. ubi acceptum 30. ff. de iudiciis, tex. & gloss. in cap. preposuisti 19. in verb. preventus ext. de foro comp.* † Dicitur autem quis habere domicilium, ubi majorem suorum bonorum partem habet, ubi larem fovet, ubi residet, *tex. in l. cives 7. C. de incol. lib. 10. arg. l. 2. in verb. ubi majorem C. ubi senator. vel clariss. gloss. in l. fin. in verb. inter absentes C. de praescrip. longi temp. arg. l. unica C. ubi pet. tutores vel curat. c. ex parte 15. ext. h. t.* Et si in duobus, aut pluribus locis ex aequo & principaliter mansionem suam habeat, & possessionem teneat, dicitur in illis locis domicilium habere, & ratione domicilii conveniri poterit, † nihil enim vetat unum, eundemque in pluribus locis domicilium habere, *tex. in l. Iabeo §. in l. assumptio 6. §. 2. ff. ad municip. facit d. c. ex parte.* † Constituitur autem domicilium animo & facto simul, animo scilicet, & voluntate alicubi domicilium habendi, *l. nullus 4. C. de divers. officiis & apparit. jud. lib. 12. l. postliminii §. §. ff. de capt. & postl. revers. l. ejus 27. §. Celsus 2. ff. ad municip. l. cum neque 4. C. de incol. lib. 10. d. l. 2. C. ubi senat. vel clariss.* † Proinde transferentes res suas non animo ibi manendi, non dicuntur domicilium fixisse, nec ibi conveniri possunt, *facit l. ex Cornelia §. §. si tamen §. ff. de injuriis, ita Sichard. in d. l. 2. n. 8.* † ex sola domus inhabitatione vel aliarum rerum immobilium scilicet in aliena civitate, aut regione, & territorio comparatarum, & acquisitarum possessione, domicilium non probatur, nec constituitur, *l. libertus 17. §. sola domus 13. ff. ad municip.* † Errones vero, circumforanei, vagabun-

di censentur domicilium habere in eo loco ubi vel tabernam, officinam, pergulam, armarium, vel simile quid habent, *text. in d. l. heres absens §. 2. in fine.* † Imo Imper. consuevit ad instantiam creditorum diplomata (litteras patentes vocant *Offene Patenten* oder *Kaiserliche Befehl*) contra latitantes, & fugitivos debitores concedere, ut ubique locorum in Imperio per magistratum præhendi, & juri sibi possint, daß sie auff Recht allenthalben im heiligen Römischen Reich angehalten werden mögen/ † quia qui ubique habitat nusquam habitat, & ideo ubique forum sortitur, & passim in Imperio sisti, & conveniri potest, *arg. text. in l. dies cautioni 4. §. prætor ait 5. ff. de dam. inserto, vide Gaill. l. singul. de pignorat. obs. l. 1. n. 6. Bald. in l. fin. nu. 2. C. de præscrip. longi tem.* † Nec tantum reus recte convenitur in loco domicilii, quod nunc habet, sed & quod habuit tempore contractus, non tamen hoc casu tam ratione domicilii, quod mutavit, quam contractus quem celebravit, ibi conveniendus, & sic si ibi reperitur, ita intelligenda l. 2. juxta *Sichard. ibidem n. 9. & alios C. de jurisdic. om. jad. & foro comp. arg. l. cum quedam puella penult. ff. eod. l. si quis posteaquam 7. ff. de jud. vel etiam ex quo expulsus est, puta Belgæ, qui religionis causa ex Belgio de facto expulsi sunt, & nunc Colonia Aggrippinæ, aut alibi commorantur, possunt in civitatibus Belgii ubi larem quandoque toverunt, recte conveniri, per text. in d. l. ejus qui §. fin. ff. ad municip. l. Papiamus 20. ff. de minor. Baldus in d. l. 2. n. 3. Ratio est, quia ex quo præsumuntur animum revertendi habere, non videntur domicilium deseruisse, l. ex facto 17. in fine ff. de hered. instit. † Et merito hæc species fori cum primis ponitur, quia est amplissima, & frequentissima, tribuens*

jurisdictionem, & potestatem latissimam, † judex enim domicilii cognoscere potest in quacunque causa, siue ea ex contractu, vel delicto descendat, siue sit controversia super possessione vel dominio alicujus rei, etiam alibi sitæ, ita ut nullæ pœnæ reperiantur controversiæ, quæ coram judice domicilii ventilari non possint, *text. ad hoc in c. dilecti 17. in c. cum contingat 13. ext. h. t. in c. cum Episcopus eod. tit. in 6. text. in l. unica, C. ubi de hered. agatur, ubi dicitur, quod petitio hereditatis, quæ actio mixta est, l. hereditatis 7. C. de petit. hered. institui possit ubi reus domicilium habet in l. fin. ubi Sichard. n. 2. C. ubi in rem act. facit l. fin. vers. nihil enim prohibet, & ibi notat Bald. nu. 3. C. de præscrip. longi temp. Decius cons. 285. Est igitur in electione actoris an reum conveniat coram judice domicilii, contractus, vel delicti, † quia forum domicilii cum omnibus aliis concurrit, per text. in d. l. heres absens §. fin. ita tenet Panorm. in d. c. dilecti colum. 2. vers. venio ad gloss. ubi allegat. gloss. utriusque juris variis in locis hoc tenentes idem Panorm. in c. sane 3. in fine ext. h. t. ubi communem dicit, quod actor non ardeatur ad unum judicem † sed quod sit in electione illius, per gloss. in l. fin. in verbo res in fine C. ubi in rem act. quæ glossa semper ad hoc allegatur, quod quando quis habet plures judices, sub quibus potest conveniri, electio est actoris coram quo eum conveniat, probat per l. fin. C. de jurisd. om. judic. & l. fin. C. de præscr. longi temp. & sic jura ista intelligenda, quæ dicunt ratione rei, delicti, &c. sortiri aliquem forum, nisi actor judicem domicilii eligere malit, Bald. & Sichard. in d. l. fin. nu. 2. C. ubi in rem & gloss. final. ibidem in fine. † Hinc fidei commissum in loco domicilii hæredis peti potest, l. fideicommissum 50. §. fin. ff. de judic. † Actio in rem in loco domicilii instituitur gloss. in d. l. fin. in verbo res in fine † sic*

28 † sic & petitio hæreditatis in domicilio
ejus qui pro herede vel pro possessore pos-
sident, instituitur, *l. unica C. ubi de hered. agi-
tur.* † Reus criminis in loco domicilii re-
cte convenitur, *l. 2. C. ubi de crim. agi oport.*
29 Hoc autem hic meminisse convenit, quod
judex rei sitæ executionem faciat, si in
reali actione coram judice domicilii litiga-
tum sit, *l. properandum 13. §. sin autem reus C. de judic. l. à D. Pio 15. §. 1. ff. de re judic. l. cum
unus 12. §. penult. ff. de reb. authorit. judic. possid. gloss. in d. l. finali in fine.* De foro domicilii
vide Felinum in d. c. fin. nu. 23. & 24. ubi ponit
regulam quod subditus existens extra territori-
um possit excommunicari cum quatuor limitatio-
nibus, & de revocatione ad domum vide eundem
d. loco n. 25. usque ad fin. cap. Gail. d. observat.
36. de foro domicilii vide plenius Card. Tuschum
concl. 443. per tot. in littera F.

30 † Tertio ratione contractus sortitur quis
forum, si enim quis extra suum territori-
um ubi neque competentem judicem ne-
que domicilium habet, contraxerit, jam
ibi conveniri poterit, ob contractum cele-
bratum forum sortitur, *d. l. hæres absens §. 2. l. argentarium 45. in prin. ff. de jud. Novella 69. c. 1. d. c. fin. ext. h. t. gloss. ibid. in verb. seu con-
tractus, tex. in c. 1. §. contrahentes eod. tit. in 6.*
etiam coram delegato illius loci conveni-
31 ri poterit, *tex. in d. c. dilecti ext. h. t.* † Con-
traxisse autem intelligitur non eo loco ubi
negotium gestum est, sed ubi solvenda pe-
cunia est, *l. 3. ff. de rebus author. judic. possid. l. contraxisse 21. ff. de act. & oblig. d. l. hæres ab-
sens §. fin. facit l. quare 109. in fine ff. de solut.*
Proinde ut plenius intelligatur quis sit lo-
cus ipsius contractus distingue quod circa
contractum possit considerari varius locus.
1. Is ubi facta est conventio, promissio, ubi
negotium agitatum. 2. Is ubi implemen-
tum contractus fieri debet, ubi destinata

est solutio, *Myns. cent. 2. obs. 3. 3.* Is ubi in-
strumentum super contractu erectum,
scriptum est. 4. Is, ubi conditio contractui
apposita impleta est, cum igitur dicitur,
quod quis sortiatur forum competens ra-
tione contractus, eum intelligimus locum
contractus in quem solutio destinata est, si
hic à loco factæ promissionis, & conven-
tionis sit diversus, quia contraxisse unus-
quisque in eo loco intelligitur, in quo ut
solveret, se obligavit, *d. l. contraxisse 21. tex. in d. l. 3. ff. de reb. author. jud. possid. tex. ad hoc in d. c. dilecti ubi dicitur quod ratione
contractus, quis compellitur respondere ubi pro-
misit solvere, probatur per tot. tit. ff. de eo quod
certo loco, facit text. in l. si quis in legatione 8. ff. de judic. & quomodo quis ex conventionem fo-
rum sortiatur, vide Cardin. Tuschum concl. 437. per tot. in littera F.* Et hoc verum cum fo-
rum æstimatur à contractu, secus cum
ordinatio judicii, aut decisio litis juxta
statuta loci ipsius contractus desumitur,
juxta l. si fundus 16. ff. de evict. tunc locum
contractus intelligimus non in quem solu-
tio collata, sed eum in quo negotium ge-
stum, prout Bart. in *l. cunctos populos num. 16. C. de summa Trinit. Panorm. in d. c. dilecti in
penult. notabili, & in c. fin. colum. 9. vers. quoad
primum h. t.* ita ut nec locus factæ promif-
sionis, nec instrumenti conditi, aut imple-
tæ conditionis attendatur. † Porro con- 32
traxisse intelligitur non solum si contra-
ctum celebraverit, verum etiam si quam-
libet obligationem, *l. omnem 20. ff. de judic.*
† & quæ de contractu dicuntur etiã ad qua- 33
si contractus pertinent, & ratio administra-
tionis ibi reddenda est, ubi negotium ge-
stum, proinde actiones reddendarum ra-
tionum quæ personales sunt, veluti actio-
nes tutelæ, negotiorum gestorum, man-
dati, pro socio, & reliquæ ibi instituun-
tur

tur ubi negotia gesta, ubi administratio celebrata, licet administrator ibi domicilium non foveat, *dict. l. heres absens §. 1. l. interdum 36. §. 1. d. l. argentarium ff. de judic. l. 1. C. 2. ubi de ratioci. agi oport. l. neque 54. §. 1. ff. de procur.* Et hoc tam in rationibus publicis, quam privatis procedit, *l. 2. C. ubi de ratiocin.* Ratio autem quod in loco gestionis ejusmodi actiones proponendæ, ea est, quod ibi suppetit totius rei instructio amplior, *d. l. 2. in fin.* hoc est, quod ibi facilius, & plenius potest veritas rei gestæ indagari, & reperiri tam per testes quam per instrumenta, † Reum in loco contractus sortiri forum hoc eatenus verum est, si ibi reperiat, & ibi citatione præventus fuerit, *d. l. heres absens in princ.* si enim ibi non reperiat, conveniri non poterit, *d. ca. Romana §. contrahentes de foro compet. in 6. Gaill. d. observ. 36. nu. 14.* † Quod tamen in actionibus reddendarum rationum aliud est, quæ in loco gestionis instituuntur, etiam si rei ibi non reperiantur, nec habent jus revocandi domum, *text. in d. l. 2. in verb. fori præscriptionibus utatur, qui textus in publicis rationibus loquitur, sed per Dd. ad privatas extenditur, Wesemb. in parat. C. d. t.* Licet quoque in delictis adeo quis forum fortiatur, ut debeat ad locum delicti remitti, *text. in Novella ut nulli judicium, &c. §. si vero quis comprehensorum, text. in Clem. Pastoralis §. qua si punitio, de re judic. l. solent 7. ff. de custod. reor. auth. qua in provincia Cod. ubi de crim. agi oport. auth. si vero criminis C. ad L. Julianam de adult. c. 1. ext. de rapt. Covarru. quæst. pract. quæst. 11. Schenck in viridario conclus. 117. Wesemb. in parat. ff. de accusat. n. 7. Cofstal. in d. l. heres absens.* † In contractibus tamen remissio locum non habet, *per text. in d. c. Romana §. contrahentes d. Novella 69. c. 1. Covarru. pract. quæst. q. 10. num. 3. cum seqq.*

Bart. in d. l. heres absens §. 1. n. 1. Quod autem diximus reum in loco contractus tum demum conveniri si ibi reperiat, neque remissioni locum esse, † hoc triplicem recipit limitationem. (1) Si privilegio fori renunciasset, *gloss. singularis in l. 1. in verb. pro non dato. ff. si quis in jus voc. non ierit, gloss. Bart. & Bald. in l. unica, ff. si quis ius dicenti non obtemp. Panor. in c. 1. in 8. colum. vers. & quia ista materia, de iudiciis, ubi hoc pro limitatione d. §. contrahentes notandum monet Felinus ibidem n. 6. vers. ubi renuntiatum Myns. cent. 2. obs. 5. n. 2.* (2) Si certo loco se soluturum juramento recepisset, *text. in auth. de exhib. reis §. si vero, si contrahens certo loco sistere se promissit, Myns. d. obser. 5. nu. 4.* (3) Si in loco contractus cœpta jam fuisset causa agi, tum enim ad locum contractus fit remissio, *l. consentaneum 8. & ibi Bald. in 8. notabili Cod. quomodo & quando iudex, &c. arg. l. si is qui Roma 34. ff. de judic. ubi enim cœptum est iudicium, ibi etiam finire debet, l. ubi acceptum 30. ff. de judic.* Collige igitur reum sortiri forum ratione contractus, quasi contractus, vel ratione cujuscunque obligationis, non vero ratione distractus, *l. 2. C. ubi, & apud quem cognit. in integ. restit. agit. sit, qui tamen in aliquo loco solvit indebitum ibi repetere poterit, licet non sit forum Rei, l. qui loco 27. ff. de condict. indebit.* Quod autem diximus reum sortiri forum in loco contractus, hoc fallit † in contractu dotis, mulier enim debet repetere dotem illic ubi maritus degit, non ubi promissio facta, vel dotale instrumentum conscriptum est, *l. exigere 65. ff. de judic.* † Secundo fallit, si contrahens scit eum cum quo contrahit advenam, forensem, peregrinū, & mox inde discessurum, tunc non in loco contractus, sed domicilii eum conveniet *per text. in d. l. heres absens §. 2. in dubio autem si officinam, tabernam, aut stationem in foro habeat*

beat censetur ignorasse contrahentem esse advenam, *Panorm. in d. c. fin. col. 9. Bart. in d. l. heres absens §. 1. n. 1.* † quæ tamen fallentia sublimitatur duobus modis. 1. Si locus iudicii in quo contraxit, esset incompetens ratione privilegii, tunc ex contractu etiam à transeunte facto tolleretur jus privilegii, & ibi posset conveniri ex habitu primæ jurisdictionis, *l. 2. §. omnes ff. de jud. 2.* Si animo contrahendi ad civitatem advena accesserit, tunc sortitur ibi forum ratione contractus, licet sit inde statim recessurus. Ratio horum est, quod hoc inter contrahentes tacite censeatur actum, ut ibidem conveniretur, non aliter atque si expressa conventionem in aliquem locum collata esset solutio, plures sublimitationes seu fallentias, vide apud Sorinum in *reg. 23. fallent.* De foro contractus vide *Fel. in d. c. fin. à n. 17. usq. ad 23. ubi ponit regulam, quod in contractibus non sit remissio cum septem fallentiis. Card. Tuschum in pract. concl. concl. 438. per tot. in lit. F.*

41 † Quarto Reus sortitur forum in loco delicti, ubicunque enim perpetratur delictum ibi apprehendi potest, *l. 1. in verb. ubi commissæ, auth. qui in provincia C. ubi de crim. agi oport. l. 1. C. ubi senat. vel clariss. l. fin. ff. de noxalib. l. 3. in fine in verbis nec distinguitur unde sint ff. de offic. pres. & ibi Costal. l. fin. ff. de accusat. Clem. Pastoralis §. quod si punitio & ibi gloss. de re jud. quæ decidit. an iudex loci ubi criminofus degit, cogatur necessario remittere ipsum criminofum ad mandata iudicis loci, ubi deliquit, c. 1. extr. de rapt. c. postulasti 14. c. fin. ext. h. t. l. capitalium 28. §. famofos ff. de pœnis, l. non alias 24. §. 1. ff. de jud. c. 1. 3. qu. 6. c. si peccaverit 2. qu. 1. congruit enim officio presidis provinciam purgare à malis hominibus l. congruit 13. ff. de offic. pres. Clarus §. fin. quest. 31. cum*

42 *seqq. lib. 5.* † Sic miles in loco delicti forum sortitur, veluti in gravioribus admissis, quæ

non sunt delicta militaria ita distinguit *l. 2. & 3. in princ. ff. de re militari*, & sic intelligitur *l. 2. C. ubi quis de curiali, vel cohortali.* Idem sentiendum de hominibus divinæ domus, & Cæsarianis, *l. penult. C. ubi causa fiscales, &c.* † Et quidem ratione delicti, sortitur quis forum, non solum quoad personam, verum etiam quoad bona, res facultates & beneficia, id est, iudex loci in quo crimen admissum potest personam delinquentis punire vel etiam in bonis alibi sitis publicando, confiscando jurisdictionem suam exercere, vel etiam beneficio, quod alibi extra provinciam & territorium suum habet, eum privare, *tex. in d. d. postulasti juxta verum ejus intellectum ext. h. t. † ubi* 44 quidam Clericus apprehensus à iudice in loco delicti pro crimine privationem beneficii inferente, quæritur utrum iudex talem sententiam in ipsum ferre possit, cum istud beneficium extra territorium ejus sit. Respon. Papa promulgationem sententiæ esse pœnes iudicem loci, sed non executionem. Neque obstat quod iudici extra territorium jus dicendi impune, non pareatur, *l. fin. ff. de jurisdict. c. ut animarum, de constit. in 6.* quæ poterat esse ratio dubitandi illius decretalis, quia extra territorium jus non dicit, cum titulus beneficii resideat pœnes personam ipsius clerici & inhæreat offibus ejus, sicut dicimus de aliis juribus incorporalibus, *arg. l. actio num. 28. ff. de act. & oblig.* unde ex quo ratione delicti persona est sibi subiecta, potest jus inhærens personæ abdicare ab illa persona, & sic dicit jus in rem sibi subiectam, & hic præallegati cap. intellectus approbatur à *Panorm. ibidem colum. 2. vers. unde utile, & in d. c. fin. colum. 3. vers. breviter.* Et probatur à simili, quia testamentum juxta statutum alicujus loci factum valet, quoad bo-

na extra territorium sita, prout per multas rationes tenet Bart. in d. l. cunctos populos num. 37. & in l. si non speciali numero secundo, Cod. de testamen. 2. probatur per dict. cap. Romana. §. contrahentes, ubi iudex ratione contractus decernit missionem fiendam in bona alibi sita. Si ergo hoc in ultionis voluntatibus, & contractibus recipitur, cur non in delictis. Et generaliter quando sententia porrigat effectum suum extra territorium ultra Bart. Bald. & Dd. in d. l. cunctos populos, & in d. l. fin. ff. de iurisdic. vide pulchra distinguentem Panorm. in d. c. postulasti colum. 2. vers. & generaliter. Et circa hanc materiam an iudex delicti existentem extra territorium citare possit, & an non obstante privilegio, delinquendo quis forum sortiatur & an delinquens juxta statuta loci in quo deliquit, an secundum jus commune, puniendus sit, vide Panorm. in d. c. fin. per aliquot columnas. Felinum ibid. num. 1. ubi tradit reg. Quod existens extra territorium à iudice delicti citari non possit, cujus regulæ decem subjicit fallentias, & quid si delictum sit cœptum in uno territorio, consummatum in alio cujus sit cognitio, tradit ibidem Felinus n. 13. 14. 15. & 16. per tres conclusiones. Ut autem cognoscamus quis iudex loci in quo delictum admissum est, super crimine cognoscat, sæcularis, an Ecclesiasticus, distinguendum est inter delicta, † quæ alia sunt Ecclesiastica, ut symonia, hæresis, usura, crimen concubinatus, & similia, quæ refert Panorm. in d. c. cum sit generale, & Reformat. Archiep. Curia Colon. sub rubri. de sigillifero §. atq; crimina, alia sæcularia, ut homicidium, falsum & reliqua pœne omnia, alia mixta, ut sacrilegium, adulterium, perjurium, crimen falsi in litteris Apostolicis, sortilegiū, &c. de quibus Panorm. in d. c. cum sit generale vers. ulterius, & de prioribus quidem expe-

ditum est, quod iudex Ecclesiasticus, vel sæcularis pro qualitate delicti cognoscere debeat, c. ut inquisitionis §. prohibemus de hæretic. in 6. c. tuam 3. ext. de ord. cognit. c. lator §. extr. qui filii sint legit. c. sunt quedam 23. qu. 5. Si vero delictum sit mixtum, utpote sacrilegium ad utrumque pro arbitrio accusatoris spectat cognitio, per tex. in l. si quis in hoc genus 10. C. de Episc. & Cler. tex. in c. fin. §. per hoc quoque, de pœnis in 6. tex. in d. c. cum sit generale, quod de malefactoribus Ecclesiæ loquitur ubi Panorm. in 2. & 3. notab. & in qu. 3. qui sint malefactores Ecclesiæ late explicat. In excessibus qui mixti tori sunt præventio locum habet, Reformat. deß Erbschiffers Colln sub rubri. von gebürliche Gerichts-Zwang/ §. aber. Obiter hic observa, cum dicimus delinquentem ratione delicti forum sortiari non hoc significare volumus, quod alibi extra locum delicti accusari non possit, sed quod principaliter in loco delicti forum sortiatur, & ibi puniendus veniat, ubi deliquit per jura allegata, † alias de jure quadruplici in loco puniri possunt. † 1. Ubi delictum commissum, quia hoc, sicut jam diximus, est principale forum delinquentium. 2. In loco domicilii ubi delinquens commoratur, aut commorari solet, l. 2. C. ubi de crim. agi oport. 3. Ubi lis cum eo contestata est, d. l. 1. in verb. vel inchoata sunt & ibi gloss. exceptio enim fori post litem contestatam opponi non potest, l. exceptionem 19. C. de probat. l. si quis advocatus 12. C. de except. 4. Ubicumque locorum reperiuntur apprehendi, incarcerari, examinari, torqueri, & puniri possunt malefactores vagabundi, d. l. 1. in verbis vel ubi reperiuntur, & ibi gloss. finalis, argu. l. 1. C. ubi quis de curiali vel cohort. Novella 134. ut nulli judic. lic. habere loci ser. §. si quis comprehensorum, vide Wesemb. in parat. ff. de judic. nu. 16. nam cum insignes latron

latrones, prædones, fures, omnesque fere
scelerati homines vagabundi sint, statum
& fixum domicilium non habeant, optimo
jure ubicunque locorum forum sortiri
censentur, ne delicta maneant impunita,
quæ puniri magna ratio suadet, *l. ita vulne-*
ratus 51. ff. ad *L. Aquil.* & congruit bono
præfidi provinciam purgare à malis ho-
minibus, *l. congruit* ff. de offic. præf. † Et man-
dans delictum committi, si in loco delin-
quentis reperitur, non secus atque ipse
delinquens ibi puniri potest, quod pro sin-
gulari refert Hyppolitus sing. 404. quando
quis ratione delicti forum sortiatur, vide plenius
Cardin. Tuschum concl. 440. & 441. Sic jux-
ta allegatam Reformationem §. Desglei-
chen in loco contractus & delicti sortitur
reus forum.

† Quinto Ratione rei sortitur quis fo-
rum, quia ubicunque res aliqua sita est, ibi
possessor ejus juri stare cogitur, etiam si ju-
risdictioni illius judicis neque ratione do-
micii, originis, aut alio modo subjectus
sit, si actione aliqua reali conveniatur, *tex.*
in l. i. & in l. fin. C. ubi in re act. exer. deb. l.
unica, C. ubi fideicom. peti. oport. l. unica C. ubi
de hered. agatur, c. fin. c. sane 3. ext. h. t. l. quod
legatur 38. in fine ff. de judic. arg. l. forma 4. §. is
vero ff. de censib. c. experientia 11. q. 1. arg. l. si præ-
dium 16. C. de præd. & aliis reb. minor. Ratio est
quod actio realis rem non personam comi-
tetur, *l. actionum* 24. ff. de act. & obligat. l. Im-
peratores 7. ff. de public. vect. & com. ergo ubi-
cunque res est, ibi recte agitur, ibi possessor
juri stare cogitur. Juxta statutum Colon.
8. volens alicui movere controversiam su-
per re immobili, ad possessorem perti-
nenti, vel super redditibus annuis, in cer-
to aliquo Scrinio inscriniatis debet hoc
facere coram judicio illius Scrinii & non
alibi. † Licet enim forensis ratione solius

possessionis bonorum proprie subditus
non sit, *l. libertus* 17. §. sola ff. ad municip. l.
rescripto 6. §. fin. ff. de muner. & honor. tamen
secundum quid subditus dici potest, scili-
cet ut pro tali possessione bonorum con-
veniri possit coram judice loci in cujus
territorio bona sita sunt, Cravetta consil. 201.
nu. 16. lib. 2. Et si bona controversa sub di-
versis judicibus ejusdem ducatus sita sunt,
actio institui debet coram judice sub cu-
jus jurisdictione major pars sita est, ita
tradit Reform. Juliac. cap. 16. §. fin. † Iino in
loco rei sitæ recte instituitur actio, licet
possessor privilegio exemptionis gaudeat,
text. in c. 1. de privil. in 6. Sichard. in d. l. fin.
num. 1. † Sic Clericus convenitur ratione
beneficii coram Episcopo, in cujus diocesi
beneficium situm, etiam si ibi non resideat,
puta si super isto beneficio sibi controver-
sia moveatur, *tex. in d. cap. sane, & in c. dile-*
ctus 29. ext. de rescript.

Supradicta in re immobili extra contro-
versiam vera sunt, † de mobili vero sunt
opiniones, alii affirmant, alii negant, alii,
prout Bart. in d. l. fin. distinguunt, nobis af-
firmantium placet sententia. Status quæ-
stionis hic est, an si Titius civis Monasteri-
ensis huc Coloniam veniat cum bobus, por-
cis, aut alia re mobili animata, vel inani-
mata, possit hic conveniri coram magi-
stratu Colonienfi super dominio istarum
rerum quas secum adduxit, nobis; ut dixi-
mus, videtur quod sic, moveor † (1) gene-
ralitate *tex. d. l. fin. ubi Imper.* generaliter
ait in rem actionem exerceri, ubi res sita
est, non distinguendo sitne mobilis, vel im-
mobilis: ubi igitur lex non distinguit, nec
nos distinguere debemus, *vulg. l. de precio* 8.
ff. de Public. in rem act. *text. in l. in fraudem* 15.
§. fin. ff. de testam. militis, maxime cum
ratio supradicta utrobique obtineat, &

sic quæ non differunt ratione non differunt juris dispositione, (2) probatur ex d. l. *quod legatur in fine*, ubi dicitur legatum ibi peti actione in rem, ubi res est, non distinguendo de re mobili, vel immobili, & cum legatum rerum mobilium, non minus frequens sit quam immobilium, de utroque ille textus est exaudiendus, quod subjectum exemplum de actione ad exhibendum satis convincit, in quo priora repeti debent, scilicet quod actione ad exhibendum agatur eo loco ubi res est, exhibetur autem res mobilis tantum, prout ille textus etiam expressè in re mobili loquitur (3) probatur ex l. *sed & si suscepit* 52. §. *fin. ff. de jud.* ubi dicitur quod fideicommissum peti possit in loco ubi res per fideicommissum relicta sit, (4) probatur per tex. in l. *non alias* 24. §. *fin. ff. de judiciis*, ubi dicitur legatum urbis Romæ non respondere super dominio suorum fervorum, si in via conveniatur, ne ab officio suscepto legationis avocetur, ergo alia quælibet persona, in qua illa ratio cessat, juri stare cogitur, & hoc per rationem generalem illius textus, quod ex præsentī possessione hæc actio detur, quæ ratio utrobique obtinet. Nam propterea quis in loco rei conveniri potest, quia actio ista in rem datur, in eum qui de præsentī rem possidet, possessio facit te reum. (5) Probatur per l. *si res mobilis* 10. ff. *de rei vendic.* ubi dicitur rem mobilem petitam restitui, ubi res sit, aut ubi agitur, quum l. *ad hoc allegat Cujac. in parat. C. ubi in rem actio.* Hoc quidem verum, quod præstita satisfactio de iudicio sisti, rem tibi auferre liceat, arg. l. *Senatusconsulto* 16. in fin. ff. *de offic. præsid.* nisi actor in continenti rem, probando dominium, evincere possit, aut si satisfacere nequit, res sequestratur, l. *si fidejussor* 7. §. *final. ff. qui satisd. cogantur*, & ita mori-

bus Germania, teste Sichard. in d. l. *fin. observatur.* Et hæc indubio vera sunt, quando per arrestum lis inchoatur, tunc enim propter causam arresti, quod ipsam rem jure pignoris prætorii afficit etiam in personalibus, quilibet in loco arresti forum sortitur, Peckius de arrestis cap. 7. nu. 9. Et hanc sententiam Azonis tenet Salic. in d. l. *fin.* & Sichard. eam æquissimam dicit. Quod de reali actione dictum eam in loco rei sitæ intentari, hoc extenditur ad actiones mixtas, prout petitio hæreditatis, tex. in l. *unica C. ubi de hered. agatur*, Bart. in d. l. *fin. nu. 2. in fine Daniel Venatoris in parat. C. ubi de hered. & ad interdicta*, quæ in rem scripta sunt, arg. l. 1. ff. *de interd. vide addit ad Bart. in d. l. 1.* † Sic imploratur officium judicis de immittendo in possessionem hæreditatis, ubi res hæreditariæ sitæ sunt, & is judex debet heredem in possessionem mittere, tex. in d. l. *unica in prin. C. ubi de hered. agatur quem ita intelligit, Wesemb. in parat. C. d. t.* † Adde hic quod in possessorio recuperandæ, si quis vi dejectus sit de possessione, agatur ubi vis commissa est, vel ubi possessio rei est, l. *unica C. ubi de poss. agi. oportet.* Actiones aut personales ad rem, non instituuntur in loco ubi res sitæ sunt, si reus ibi non habeat domicilium, arg. l. *forma* 4. §. *is vero qui arg. ff. de censib.* Bart. in d. l. *fin. nu. 2.* Prædicta, quod ratione rei quis forum sortiatur, intellige maxime si possessor ibidem deprehendatur, ita intelligitur text. in d. l. *unica in fine*, nam & si ibi non degat: attamen ratione rei sitæ ibi conveniri potest, ita gloss. in d. l. *unica in verbo degat.* & gloss. in d. l. *finali in fine C. ubi in rem act. ubi dicit in electione actoris esse an in loco domicilii, vel rei sitæ agere velit*, rex. in l. *fin. C. de jurisd. omn. jud.* Juxta Reformat. Juliac. c. 16. §. *non quæ absente domino fit denunciatio colono qui colit rem seu*

seu prædium de quo controversia est, ut is domino prædio impositum arrestum esse denunciaret.

† Pro majori autem hujus modi cognitione lubet subijcere præcitatae *l. i. C. ubi in rem actio*, &c. explicationem, Deciditur in hac *l. i. juxta Paulum de Castro*, actio in rem datur contra possidentem, non contra authorem ejus qui possidet, datur tamen contra illum regressus de evictione, si ipsi lis fuerit denunciata, & si vult defendere possessorem potest eum trahere ad forum suum. Dividitur in quatuor partes. In prima ponit regulam, in secunda ibi frustra, infert ex regula, & quaestioni propositae respondet, in tertia ibi nam si denunciasti occurrit tacitae objectioni, in quarta ibi nec enim jurisdictiones, dubium dissolvit. † Casus juxta omnes legis partes secundum Sichardum sic figurari potest. Titius quidam vendidit Sempronio fundum Tusculanum, quem ego credo esse meum, volens ergo vendicare istum fundum Tusculanum instituo rei vendicationem contra Sempronium, ille Sempronius excipiendo dicit, se nihil rei habere mecum, fundum esse justo titulo emptum à Titio, qui cum sit in medio, jubet me illum venditorem vocare in jus, dubitatum fuit quid juris esset. Et respondet Imp. per hanc *l. rei vendicationem* semper contra possessorem, vel emptorem competere, ubi sic dicit emptor Sempronius, ergo evicto illo fundo quem ego emi illud periculum evictionis mihi imminet contra *l. i. ff. de evict.* ubi dicitur venditorem de evictione teneri, ad illud obiectum respondet Imp. in tertia parte. Imo illum emptorem Sempronium evicto semper habere recursum ad venditorem, si venditori denunciarit litem sibi moveri

super isto fundo empto. Dubium autem in casu quo venditor domicilium alio transtulisset, exempli gratia. Titius venditor post venditum fundum migravit Reutlingam, vel forte iste venditor est privilegiatus clericus, vel studiosus. Si ergo denunciatum sit, ei per emptorem, ut veniat suscepturus judicium, quo casu efficitur reus, an ergo ille reus alieni fori cogatur respondere in foro emptoris dubium faciebat, quia actor regulariter debet sequi forum Rei, per hanc *l. Eo* tamen non obstante deciditur hic contrarium, quod licet venditor sit alterius fori, tamen quia defensurus est emptorem, & sic habetur tanquam procurator emptoris, ideo non potest declinare forum, hic est totius hujus *l. casus*, nunc prosequamur singulas hujus *l. partes*. Regula quæ in prima parte proponitur hæc est. † Actio in rem datur contra possessorem, *text. hic & in l. unica C. de alienat. judic. mut. causa facta, text. in l. actionum 28. ff. de act. & obligat. in §. omnium Instit. de action.* Ratio est, quod actio realis nullam præsupponat personalem obligationem, sed ad quemcunque res devenerit, ex justo, vel injusto titulo adversus hanc actio instituitur, etiamsi res per mille manus ambularit. Inde enim rei vendicatio, confessoria, negatoria, publiciana, hypothecaria, Serviana, & similes reales dictæ sunt actiones, quod in rem dentur non in personam, hinc etiam introducta est actio ad exhibendum quæ rei vendicationis præparatoria est, ut si de possessione Rei non constet, neque qualitates & circumstantiæ vindicaturæ notæ sint, res exhibeatur, *l. 2. & tot. titul. C. ad exhiben.* Quæstio quæ in secunda parte proponitur hæc est. Utrum emptor & possessor rei conventus rei vendicatione à domino

domino, possit evitare judicium, & actorem remittere ad authorem suum scilicet venditorem, ut eum in judicio conveniat, secum nihil esse negotii iusto se titulo possidere, & ex bona fide, & ut communiter vulgus dicere solet sua pecunia se emisse.

60 Respondet Imp. † frustra emptorem litem detrectare, & vindicantem ad authorem remittere, cum regula fit in rem actionem non contra venditorem, sed possidentem competere. Si enim venditor vellet emptorem defendere, & pro eo judicium suscipere etiam invito actore, posset, dummodo hoc faciat coram iudice ipsius emptoris, neque enim, si ille forte vel ex privilegio, vel de jure communi, utpote alterius provinciae, diversum iudicem ab emptore habeat, ad eum causam derivare poterit, sed emptorem ubi lis coepta est, defendere, *text. elegans in l. venditor 49. ff. de judic. & in l. sed et si lege 28. §. item si rem 17. vers. quid tamen ff. de petit. hered.*

61 † Secundo potest venditor invito actore pro emptore

62 suscipere judicium, † ita tamen ut non faciat hoc animo novandi, & emptorem ab obligatione plane liberet, & institutam adversus ejus personam actionem extinguat, *arg. l. si mandato meo 40. §. 1. ff. mand.* Ratio est, quod suscepto judicio à venditore eo condemnato executio fieri possit contra ipsum emptorem, quod fieri non posset, si per novationem totum judicium transfusum esset in ipsum venditorem, emptorisque persona exempta esset obligationi. Et licet gloss. hic & in liberto 31. §. fin. ff. de negot. gest. contrarium teneat, venditorem posse suscipere hoc casu judicium, facta novatione, communis tamen negativa haec est sententia, quam Bartol. Bald. Salic. Sichard. hic num. 8. & communiter Dd. tenent.

Tertio Venditor potest invito actore su-

scipere judicium pro emptore, si aequus idoneus sit, atque emptor, illo enim legatione existente non posset cogi, *arg. l. si actor. 29. ubi Bart. ff. de procur. Sichard. hic sub nu. 8.* † Tribus igitur casibus venditor 63 non posset suscipere judicium pro emptore, primo, si in suo non emptoris foro judicium subire vellet. 2. Si animo novandi. 3. Si aequus legalis non foret. † Nota ex hac 64

L. (1) Vendita re aliena dominum convenire emptorem possidentem non venditorem, *tex. hic, & in d. l. venditor d. l. sed et si §. item si distraxi vers. quid tamen & in l. ab ex-ecutore 4. §. item si emptor §. ff. de appel.* Nota (2) emptorem effugere judicium, & actorem ad suum authorem remittere non posse, nota. (3) Quod venditor emptorem conventum rei vindicatione defendere, & pro eo judicium suscipere possit, nota. (4) Venditorem teneri de evictione, si illi emptor litem denunciaverit, & ut eum defenderet, requisierit, *tex. hic & in l. emptor. 8. C. in l. si fundo 53. §. 1. l. si per imprudentiam 51. §. 1. ff. de erict.* (5) nota hic contra quos detur rei vindicatio (1) contra possessorem *tex. hic & in d. l. unica C. de alienat. judic. mutandi, & c.* (2) contra eum qui rem detinet, & facultatem rei restituendae habet, *l. officium, 9. in fine ff. de rei vend.* (3) Contra eum qui dolo desit possidere, five ante, five post litem contestatam, *l. parem l. ad ea §. semper ff. de reg. jur. l. si ve autem 27. §. sed & is 3. l. quod si dolo 22. ff. de rei vend.* (4) datur rei vindicatio contra eum qui se liti obtulit, cum non possideret, *l. is qui se obtulit 25. l. si is qui obtulit 7. d. l. fin autem in prin. ff. de rei vend. argum. l. qui se liti, 45. ff. de petit. hered. l. fin. ff. si ususfruct. petit.* & quando quis forum ratione rei sitae sortiatur, vide Card. Tusch. concl. 439. in littera F.

† Sexto, Ratione feudi sortitur quis fo- 65
rum,

rum, nam si super re feudali oriatur con-
 66 troversia, † tunc aut inter ipsos convasallos,
 aut inter vasallum & tertium, aut inter va-
 fallum & dominum. Primo, & secundo ca-
 su iudex competens est ipse dominus feu-
 di, ita ut vasallus non possit prorogare ju-
 risdictionem quoad feudalem quæstio-
 nem, in præjudicium domini, & dominus
 feudi possit inhibere vasallo, ne coram
 alio quam se super feudo litiget, *text. in c.*
ex transmissa 6. ext. h. t. Ratio est, quia va-
 fallus est subjectus domino non tantum ra-
 tione nudi exercitii jurisdictionis, sed eti-
 am ratione fidelitatis feudi, ob quam pro-
 rogare jurisdictionem alterius, in præjudi-
 cium propriæ jurisdictionis, ut alius qui
 quoad nudum exercitium jurisdictionis
 subjectus est, nequit. Et hoc verum, si-
 ve vasallus sit clericus si-ve laicus, nam licet
 regulariter clericus coram laico conveniri
 non possit, *c. 1. & 2. c. si diligenti 12. §. fin.*
 67 *ext. h. t.* † attamen, si feudum habeat à laico,
 recte coram domino feudi laico conveni-
 tur, *text. in d. c. ex transmissa, text. in c. cate-*
rum 5. ext. de judiciis, text. in c. verum 7. ext. h. t.
 ubi Præposito cujusdam Ecclesiæ Cathe-
 dralis super feudo mota fuit controver-
 sia, cujus dominus ignorabatur ille se ab
 Ecclesia, actor ab Imperatore feudum
 eum habere dicebat, consultus Pontifex
 respondit, quod ista quæstio quis sit feudi
 dominus, prius discutienda, & si apparet
 Imperatorem esse, ejus cognitioni causa
 committatur, non obstante eo quod va-
 fallus sit clericus. Ratio quod dominus feu-
 di, in vasallos suos ordinariam habeat ju-
 risdictionem, quod illi privilegium per-
 sonæ non aufert, ita tenent Alvar. *in c. 1.*
nu. 3. apud quem vel quos investit. feudi Gaill. lib.
1. obs. 37. nu. 3. & obs. 30. nu. 20. Myns. cent.
1. obser. 22. nu. 5. & 6. ubi id etiam procedere

dicit, si super possessione feudi controversia sit,
& interdicto possessorio agatur, ita ut causa pos-
sefforii feudalis inter vasallos, qui fatentur rem
esse feudalem, coram domino feudi agitari de-
beat, sicut causa petitorii judicii, prout tradunt
Joannes de Imola, Panormit. Francisc. de Are-
tio, & communiter moderni in d. cap. ceterum
ext. de judiciis, facit tex. in c. 1. de milite va-
sallo qui contu. idem tenet Jacob. de S. Georgio
in suo tract. de feud. §. & dicti vasalli pro dictis
rebus feudalibus quæst. 4. incip. quero ulterius
quid si agatur possessorio de re feudali nu. 4. Za-
sius de feudis parte 1. num. 21. ita tenet Bald. in
d. c. ceterum nu. 2. ubi ait, eodem ergo modo di-
cam, si quæstio est inter vasallum, quod cognoscat
dominus non solum de proprietate feudi, sed eti-
am feudalis possessionis, Felinus ibidem num. 4.
idem Bald. in l. 3. num. 3. C. si à non compet.
judic. ubi dicit quod tam causa possessionis quam
proprietatis pertinet ad naturam feudi, & cogni-
tionem domini feudi, hanc tenendam tradit Cla-
rus lib. recept. sent. §. feudum quæst. 90. n. 9. al-
legat Aretinum & Decium qui eam communem
dicunt in d. c. ceterum. Facit & ea ratio, quod
dominus feudi teneat directum dominium,
& sic in causa feudali potius super re pro-
pria quam persona clerici cognoscit.
 † Sic si vasallus clericus sit & Pares Curiae 68
 laici, orta controversia inter dominum &
 vasallum, isti laici Pares Curiae iudices
 erunt, ita Bald. *in c. unico num. 4. de contro-*
feudi apud pares term. Myns. cent. 4. obs. 89.
nu. 4. Et è contra, si dominus feudi cleri-
cus sit, Pares Curiae laici, recte cognoscunt,
arg. tex. in c. 1. & ibi Bald. nu. 3. & 4. Alva-
ret. nu. 5. per rationem de qua ibi de controver.
inter Epist. & vasallum. † E contra vasallus 69
 laicus coram Domino feudi conveniendus
 etiam si ille sit clericus, *text. in ceterum 5.*
ext. de jud. ita ut in feudali causa ipse do-
 minus sit iudex, non attento, an uterque,

vel alter litigantium sit clericus, vel laicus,
 70 quia ratione feudi sortitur quis forum. †
 Hæc vera, quando dominus feudi justitiam
 administrare non negligit, nam propter de-
 negatam justitiam, sicut quilibet iudex or-
 dinarius immediatus præteriri, & superior
 implorari potest, c. licet ex suscepto 10. c. ex
 tenore 11. ext. h. t. ita & à dominis feudi co-
 gnitio advocari, & ad ordinarium transferri
 potest, si vel suspectus, aut justitiam non ad-
 ministrat, per tex. in d. c. ex transmissa in fi-
 ne in d. c. ceterum tex. in c. 1. de milite vasallo
 qui contumax est, arg. §. soror Novella de mand.
 princip. §. si quis autem Novella de sanctissimis E-
 piscop. & c. l. Imperatores 21. ff. de appell. nota-
 tur in c. 1. extr. de suppl. neglig. Prælatorum,
 in cap. cum causa 22. extr. de offic. deleg. in c.
 71 pastoralis 11. ext. de offic. ord. † Imo ob de-
 negatam justitiam per modum simplicis
 querelæ causa in prima instantia ad Came-
 ram deferri potest, de quo vide Gail. lib. 1. ob-
 ser. 28. Ratio horum est, quia iudex pro-
 ximus & immediatus ob denegatam justitiam
 jurisdictionem in illa causa amittit,
 per tex. in §. si tibi Novella de mand. princip. §.
 statuimus Novella de statutis & consuetud. Er-
 go superior pro administranda justitia adi-
 ri potest. Vide in hoc casu denegatæ vel
 protractæ justitiæ in causa feudali, quatuor
 remedia apud Curtium in tract. feudali parte
 7. n. 14. & Myns. cent. 5. obs. 92. nu. 4.
 72 † Ut autem de iudice competenti in
 causa feudali plenior disputatio instituatur,
 sciendum, quod hi diversimode iudices
 competentes esse possint. (1) Imperator
 (2) dominus feudi. (3) Iudex ordinarius.
 (4) arbiter. (5) Pares Curiae. (6) Pares Cu-
 riæ omnes complexi, quæ distinctio pro-
 batur per tex. in c. 1. an apud iudicem vel cu-
 riam domini q. feudi deb. term. in §. fin. de in-
 vest. in maritum facta, in c. 1. apud quem, vel

quos contrav. feudi definien. c. 1. c. si inter de le-
 ge Corradi. (1) † Si controversia est inter 73
 Capitaneos regni, id est qui regalia feuda
 habent seu regalem dignitatem, ut sunt
 duces, comites, Marchiones c. 1. de feudo
 Marchia, vel duc. vel comit. aut alios super re-
 gali feudo, qui dicunt se à rege Romano
 investitos sive Ecclesiastici, sive sæculares
 sint, solus Imperator est Iudex compe-
 tens, tex. est clarus in c. 1. apud quem vel quos
 contrav. feudi, & in c. verum 7. ext. h. t.
 tex. in c. solite ext. de major. & obedient. Cur-
 tius in tract. feudali parte 7. num. 2. tex. in c.
 1. in princ. de lege Corradi Ordinat. Camera
 parte 2. tit. 7. (2) † Si controversia est in- 74
 ter alios vasallos qui non sunt Capitanei, &
 constat eos vasallos esse, de feudis de qui-
 bus nulla controversia est, de feudi parte,
 confinibus, pertinentiis, aliisque juribus
 tantum disceptant, tunc iudex competens
 est dominus feudi ita intelligitur tex. in c.
 imperialem, §. præterea fin. de prohib. feudi a-
 lienat. per Frid. Ad hoc igitur ut dominus
 feudi possit exercere jurisdictionem in va-
 sallos necesse est, ut indubitato constet il-
 los litigantes suos vasallos esse, tex. in d. c.
 ceterum in verbo constat ext. h. t. ita tenet Al-
 varet. in d. c. 1. n. 3. apud quem vel quos, & c.
 Hinc specialiter cautum in Reformatione
 deß Erbstifts Colln / sub allegata rubrica §.
 wo aber quod iudex Ordinarius ad nudam
 allegationem motam controversiam con-
 cernere rem feudalem non debeat causam
 à se remittere, nisi de illa qualitate suffici-
 enter constet. Quam autem jurisdictionem
 habeat dominus feudi & ad quem spectet
 executio sententiæ, ad quem à tali senten-
 tia appelletur, vide Panorm. in d. c. verum ubi
 late hæc omnia tractat. † (3) Si controver- 75
 sia est inter dominum & tertium, vel inter
 dominum & assertum vasallum, qui nul-
 lum

lum aliud feudum habeat, nisi controversum, tunc ordinarius cognoscit, *Myns. cent. 1. obs. 99. nu. 4.* (4) Si controversia est inter vasallos de quibus dubitatur an vasalli sint, puta duo, pluresve prætendunt se de aliquo fundo investitos, vel ab uno domino, vel à diversis, tunc cognoscit iudex ordinarius illius loci, aut arbiter, *c. 1. §. 1. & ibi Alvaret. num. 1. de lege Corradi.* Ratio est, quia incertum est quis vere eorum dominus sit, ergo propter istam incertitudinem talis causa debet ventilari coram ordinario iudice, vel etiam arbitro compromissario, in quem isti asserti vasalli litigantes compromiserunt, siue præjudicio domini, & cujuscunque, *facit c. cum tempore §. ext. de arbitr.* (5) Si controversia est inter vasallos, quorum alter dicit feudum novum, qui causam habet à domino, alter paternum, tunc similiter cognoscit iudex ordinarius illius loci, *ut est casus in c. 1. de investit. in mar. facta.* Ratio est, quia isto casu dominus potest prætendere interesse, ergo ejus cognitio est suspecta. Ratio rationis, quia in casu d. c. alter litigantium scilicet maritus, habet causam à Domino, emit enim partem feudi aperti à domino, unde si iste maritus succumberet, haberet regressum de evictione contra dominum, *per tex. in cap. 1. an apud judicem, vel domi.* Cum igitur causa sit domini propria quantum ad incommodum, & periculum evictionis, *l. emptor §. C. de evict.* non potest esse iudex in illo casu ne in propria causa judicet, *contra tit. C. ne quis in sua caus. judic.* (6) Si controversia est inter plures vasallos de uno feudo, qui producant diversos investitores, tunc quoque ordinarius, aut arbiter cognoscit, *c. 1. §. si tres, de pace tenenda & ejus violat. casus est in c. verum 7. ibi Panorm. in 3. gloss. ext. h. t.* (7) Si

controversia est inter vasallum, & tertium qui jus proprietatis, aut aliud sibi in feudo vendicat, iudex ordinarius cognoscit, *ut est casus in c. 1. de controvers. inter domi. & alium de benef.* (8) Si dominus feudi nolit, vel non possit exercere jurisdictionem, tunc ad ordinarium ipsius conventi devolvetur jurisdictio, nisi sit dominus superior mediat, qui sicut supplet, & corrigit iniquitatem sententiæ per viam appellationis, ita & negligentiam, *ita Myns. centur. 5. obser. 5. num. 4.* (9) Si controversia est inter do- 76
minum & vasallum de causa feudali, tunc Pares Curiae sunt iudices competentes, *tex. in c. imperialem penult. & ibi gloss. in verbo Pares Curia de prohib. feudi alienat. per Frider. tex. in c. unico in prin. de controvers. feudi apud Pares term. c. 1. in prin. de controvers. inter Episc. & Vasall. c. 1. in prin. de content. inter dominum & fidelem de investit. feudi, Wyns. cent. 1. obs. 99. per tot. idem cent. 4. obser. 89. num. 1. & cent. 6. obs. 19. num. 1. & hanc regulam tradit Curtius d. loco num. 34. ubi eam quatuor modis extendit, sic & Myns. d. cent. 4. obser. 89. num. 2. 3. & 4.* (10) Si controversia est inter duos vasallos de feudo quorum unum verè constat esse vasallum aliqujus feudi, super quo nulla quæstio est, tunc Pares Curiae super ista lite & feudo controverso cognitionem habent, *ita intelligitur tex. in c. 1. vers. 1. apud quem, vel quos, in c. 1. in prin. & ibi Alvaret. num. 4. de lege Corrad.* † Et quidem Pares Curiae electi à 77
litigantibus cognoscunt, † in qua electio- 78
ne si dissentiant domino datur potestas primo unum, aut plures eligendi & vasallo deinde totidem, *d. c. unico §. 1. de cont. feudi apud Pares term. & ibi Alvaret. numer. 1. Myns. d. cent. 4. obs. 89. n. 2.* Si vasallus eligere Pares nolit, tunc electi à domino judicant, *Alvaret. in d. c. unico, n. 6.* † Si tamen do- 79
minus

minus non habet Pares Curiae, ut sunt quidam domini, qui non habet Pares in sua Curia, tunc judex ordinarius generali cognoscit, de hac causa feudali, tex. in d. c. unico, & ibi Alvarez. ad verb. Pares habet, Myns. d. obs. 19. nu. 2. cent. 6. † Circa Pares Curiae hoc generaliter tenendum, quod quando-
 80 cunque in causis feudalibus iudicium officio funguntur, nec esse est ut domino fidelitatis iuramentum praestiterint, non jurati enim iudices esse non possunt, tex. in c. 1. in fine de controvers. feudi apud Pares term. & tunc Pares Curiae sub iuramento fidelitatis, quod domino praestiterunt recte iudicant, nec ad novum iuramentum astringuntur, ita magis receptum dicit Myns. d. obs. 89. n. 9. Et qui sint Pares Curiae tradit ibidem Myns. nu. 12. & cent. 1. obs. 99. per tot. Quomodo autem & ad quem in causis feudalibus appelletur, vide Myns. cent. 5. obs. 5. nu. 2. ubi dicit Panormitani doctrinam circa hunc punctum in Camera approbatam, quam vide ibi per eum, ita quoque refert Gaill. lib. 2. obs. 159. num. 3.
 81 (11) † Si causa vertitur inter Imperatorem & Regem aliquam, judex est ipse Papa, quia apud Papam est suprema potestas, in qua non habet comparem, probatur per tex. in c. 1. & ibi id notat Bald. ext. de probat. ubi Papa cognovit inter controversiam ortam inter Imp. & Tancredum Regem Vinceritiae, & ipse Rex supplicavit Papae, ut Imperatori pro editione pactorum, quae inter suos praedecessores ad Justinianum Principem quondam ratione obsequiorum hinc inde praestandorum erecta erant, scriberet. De hac materia jurisdictionis feudalis vide rit. apud quem, vel quos controvers. de feudo esse debeat, & ibi Alvarez. num. 3. varias lites & causas feudales distinguit, vide tot. tit. an apud judic. vel cum domi qu. feudi termi debeat, tex. in c. 1. de controvers. feudi apud Pares termi, tex.

in c. 1. in prin. de lege Corradi, & in praecitatis locis Alvar. & alii Feudista, late tractant de hac materia jurisdictionis, Canonista in d. c. ceterum de iudiciis, in c. verum in c. ex transmissa extr. h. t. text. in §. nos Fridericus §. item statuimus de statutis & consuet. in Usib. seu. & in §. si clericus de pace tenenda & ejus violat. Et in universum in causa feudali quinque hi iudices esse possunt. 1. Dominus feudi. 2. Pares Curiae electi per partes. 3. Pares Curiae omnes complexi. 4. Judex Ordinarius. 5. Arbiter.

† Septimo sortitur quis forum ratione privilegii, privilegium & conditio personae, quae convenitur saepe iudicium facit competens, arg. l. qui ex aliena §. ff. de iudic. arg. l. 2. ff. si quis in jus voc. non ierit. † veluti Clericus qui ex privilegio suae personae conveniri nequit nisi coram Ecclesiastico iudice, siue illi lis moveatur à laico, siue à clerico, tex. in c. 1. c. 2. c. si diligenti §. si. in cap. significasti, ext. h. t. c. cum non ab homine 10. ext. de iudic. l. cum clericis 25. l. omnes 33. auth. clericis auth. statuimus cum multis ll. concord. C. de Epis. & Cler. cui quidem privilegio renunciare nequit, † nec in praerudicium
 82 ordinis clericalis jurisdictionem in laicum iudicem consentiendo prorogare potest, tex. in d. c. si diligenti, & ibi Canonista, d. c. significasti, c. si quis clericus ext. h. t. Dd. communiter in l. si quis in conscribendo C. de part. ubi plenius hac examinantur, Gaill. lib. 1. obs. 37. nu. 1. & obs. 40. nu. 7. † nec in laicum
 83 compromittere in causa spirituali, vel alia ad Ecclesiasticum forum pertinente, Myns. cent. 2. obs. 67. nu. 2. Gaill. d. loco n. 2. † Haec
 84 vera & indubitata in actione personali, in reali autem crebrius obtinuit clericum coram iudice saeculari à laico conveniri posse, quam sententiam in Camera receptam testatur Myns. cent. 1. obs. 22. nu. 2. pro qua alle-
 85 gat

gat jura nuth. 4. & cent. 4. obs. 95. & cent. 5. obs. 93. nu. 6. Gaill. d. obser. 37. nu. 4. licet Marana in suo spec. parte 4. distinct. 11. nu. 2. contrarium defendat, Clericum tam actione reali, quam personali coram judice Ecclesiastico conveniendum, per text. in c. fin. ext. de judic. & c. si clericus laicum ext. h. t. plures fallentias vide
 37 apud Socinum in reg. fallentiarum 80. reg. † Sic in possessorio causæ spiritualis laicus est iudex competens, quia possessorium non est, quid spirituale, Myns. cent. 2. obs. 67. nu. 3. 4. & 5. Gaill. d. obser. 37. nu. 5. & obs. 38. nu. 1. Borellus in Summa Decisionum tomo 1. tit. 43. à nu. 20. usque ad 31. ubi ita in diversis regnis & provinciis observari ostendit, vide Cravettam cons. 258. num. 1. conseqq. & in quibus causis iudex secularis procedat contra clericos vide Cardin. Tuschum concl. 451. per tot. in lit. Sic quamquam Ordinatio Camera part. 1. tit. 49. habeat personas Judici Camera in nullo alio iudicio conveniri debere quam in iudicio Camera, tamen hoc intelligendum est, & servatur tantummodo in personalibus actionibus non in realibus. Ita decisum in causa Hermannii N. contra Episcopum Monasteriensem: possunt itaque Assessores in iudicio Camera non solum iudicialiter sed etiam per supplicationem in Consilio ratione debiti conveniri. Et hoc casu Assessori ad sui defensionem porrigitur supplicatio, & si jam in scriptis se non defendat, & rursus contra eum ratione ejusdem debiti supplicetur, jam ei sub poena marce argenti, vel etiam majori per decretum injungitur, ut ad primam juridicam adversario satisfaciatur, aut in consilio adducat causas quare hoc facere non teneatur. Præterea ex eadem Ordinatio. observandum quod personæ habentes causas in Camera pendentes ratione contractus, vel obligationis personalis qui initi sunt in lo-

co Camera non solum in iudicio, de quo non est dubium, sed etiam extra iudicium in civitate Spirensi, vel extra in suburbiis, quando se convenire volunt, quod hos in Camera Imperiali facere possunt. Et hoc idem etiam servandum vel extendendum ad sollicitatores propter causas judiciales in Camera agentes, vel transeuntes ad iudicium. Et idem est si hujusmodi advenæ nolint solvere hospitibus, vel aliis, qui habent contra ipsos quærimoniam quod in Camera & non apud Burgimagistros sint conveniendi, nam ut dictum est in causis civilibus peregrini advenientes, & in Camera agentes aut sollicitantes non subiciuntur Magistratui Spirensi, sed Camera. Insuper ex §. es sollen auch die junge Doctores, &c. nota quod Doctores, Licentiati, & reliquæ omnes personæ quæ ad Cameram veniunt praxis addiscendæ causa comprehendantur inter personas Camera inservientes, iisdemque gaudeant privilegiis quibus gaudent Domini Assessores & reliqui ad Cameram pertinentes, ita quod non subsint jurisdictioni Spirensi, sed in Camera conveniendi sint. Ultimo advertendum quod salvus conductus intelligatur de violentia, quæ facto alicui infertur, ut Joannes Andrea in c. presentia num. 13. ext. de probat. Ideo captis propter delictum vel maleficium, denegatur mandatum de relaxando, & citatio ad videndum declarari in poenam fractæ securitatis. Ita factum in causa Wurselen & Garen contra die Stadt Aachen. &c. † Sic 88 Prælati Ecclesiastici immediate imperio subiecti ratione bonorum feudalium, privilegiorum & regalium, quæ à Romano Imperatore, & Sacro Romano Imperio habent, & quorum nomine Principes Ecclesiastici appellantur, forum Cæsaris sortiuntur,

tur, & ideo præceptis Cæsaris, & Imperii parere, & vocati in auxilium, & consilium venire, & comparere debent, *ita Gaill. lib. 1. de pace publ. cap. 8. num. 8. ubi multa jura allegat, & ca. 1. num. 12. cum seqq. idem obs. 37. num. 10. & obser. 30. nu. 1. lib. 1.* Et hoc, ut dixi, ratione bonorum feudalium admittitur, † alias Clerici in criminalibus coram sæculari judice conveniri, vel reconveniri non possunt, *tex. in cap. cum non ab homine ext. de judic.* † nec etiam coram judice sæculari accusationem criminalem ad poenā sanguinis aut aliam vindictam publicam, instituere *per tex. in c. Prælati 2. de homic. in 6. & in c. clericis 5. in c. sententiam, 9. ext. ne clerici vel Monach. sæcul. negot. se immitt. tex. in c. sacerdotes 2. qu. 7. & c. his à quibus 23. qu. 8. Panor. in c. cum P. Manconella n. 8. extr. de accusat. gloss. in c. laicos 2. qu. 7. in verb. laicos per illum tex.* De hac materia quomodo clerici clericos, vel laicos, & laici clericos criminaliter accusare possint *vide Julium Clarum in præct. crim. §. fin. qu. 36. per tot. ubi per varias questiones de foro clericorum erudite disputat.* Plures casus quibus judex sæcularis possit exercere jurisdictionem in clericū, *vide apud Marant. in suo Spec. parte 4. distinct. 11. à n. 59. usque ad finem, Myns. d. loco ubi decem casus recenset, Stephanum Aufrerium in repet. t. Clemen. 1. de judic. ubi ad istam regulam, quod laicus non possit esse judex inter personas Ecclesiasticas, & super jura Ecclesiastica 62. fallentias congescit; & quæ negotia quasi Ecclesiastica possint tractare laici, vide Canonist. in cap. 2. ext. de judic.* Et pro fallentia nota quod judex laicus possit cognoscere de causa spiritali parte non opponente & post sententiam non potest opponi, *Cravet. conf. 220. nu. 5.* † Hoc in universum sciendum, quod coram Ecclesiastico judice lis & causa disceptetur, si vel persona quæ

convenitur est Ecclesiastica, vel causa ob quam Ecclesiastica, vel bona circa quæ controvertitur Ecclesiastica sint. † Personæ Ecclesiasticæ sunt in universum omnes clerici, lector, ostiarius, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyter, Archipresbyter, Archidiaconus, Decanus Præpositus, Abbas, Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, Papa. Causæ Ecclesiasticæ sunt. † Causæ beneficiale, matrimoniales, causæ dotis, agnitionis prolis, deflorationis, testamentariæ, usurarum, symoniæ, præscriptionum, decimarum, juris patronatus, hæreseos, adulterii, sacrilegii, fornicationis, excommunicationis, &c. De dote est *tex. in c. nuper 6. c. per vestras 7. ext. de donat. inter vir. & uxorem, Myns. cent. 3. obs. 3. nu. 4. privilegio.* † Sunt igitur in hac materia quatuor ordines constituendi. Aut agit clericus contra clericum, aut agit laicus contra clericum, aut agit laicus contra laicum, aut agit clericus contra laicum. Primo casu subdistingue. Aut subsunt uni Episcopo, aut diversis. Si uni res expedita est, coram illo enim agere debent, nec clericus actor deferet Episcopum proprium *c. 1. ext. h. t.* Si diversis subsunt, tunc juxta vulgatam juris theoriam, actor sequitur forum Rei. Secundo casu: Semper clericus in personalibus actionibus convenitur coram Ecclesiastico judice, *c. si quis contra 4. ext. h. t.* Ratio quia actor sequitur forum Rei, forum autem Clerici est tribunal Ecclesiasticum, & si laicus judex clericum ad suum tribunal trahere, & condemnare præsumat, excommunicatur, *c. nullus judicum 2. ext. h. t.* & laici occupantes temporalem jurisdictionem Ecclesiæ, veluti sacrilegi per judicem Ecclesiasticum puniuntur, *c. conquestus 16. ext. h. t.* & actor trahens clericum ad judicium sæculare, puniatur,

nitur, per tex. in c. inolita, in c. placuit 11. qu. 1. & in d. c. si diligenti ext. d. t. Panorm. in c. 1. vers. quero cum gloss. ext. eod. Tertio casu res quoque expedita, Laicus enim convenit laicum coram iudice saeculari, si causa sit civilis, c. licet ex suscepto 10. ext. de foro compe. Quarto casu. Clericus laicum super re propria vel Ecclesiae, coram iudice Ecclesiastico convenit tex. in c. si clericus 5. ext. h. t. & sic qualitas rei, quod sit Ecclesiastica, tribuit jurisdictionem.

95 † Sic propter iuramentum contractui adiectum sortitur quandoque quis forum coram Ecclesiastico iudice, c. fin. de foro competentis in 6. Sichard. in l. nulli num. 17. C. de iudic. An autem ad fundandam jurisdictionem sufficiat qualitatem tribuentem jurisdictionem in libello allegare, an etiam si negetur probanda sit, late tractat Panorm. in d. c. si clericus, quem vide. Si laicus neget rem esse clerici, sed propriam dicat, tunc conveniendus coram iudice saeculari propter generalem regulam, quod actor forum rei, &c. & sic clericus laicum convenit regulariter coram iudice saeculari, d. c. si clericus. Fallit (1) † Si consuetudo sit in contrarium, quod clericus conveniat laicum coram Ecclesiastico d. c. si clericus in fine, quam consuetudinem dicit gloss. ibi introductam propter negligentiam laicorum in exhibenda clericis iustitia, solent enim plerumque clerici, & laici male inter se convenire, & laici clericis per quam esse offensi, hinc Papa semper solet concedere clericis literas contra laicos super quacunque causa, ita gloss. in d. c. si clericis in fine, glossa in d. c. ex transmissa in 1. glo. (2) fallit. Si iudex saecularis clerico iustitiam administrare negligat, tunc clericus Ecclesiasticum iudicem adire, & ab eo implementum iustitiae in defectum saecularis petere po-

test, tex. in d. c. ex transmissa, c. cum sit generale ext. h. t. De jurisdictione Ecclesiastica in quibus casibus cognoscat iudex Ecclesiasticus, vide late Marant. in suo Spec. parte 4. distinct. 11. a num. 2. usque ad 59. ubi viginti quinque casus refert, in quibus iudex Ecclesiasticus exercet jurisdictionem. Et quomodo jurisdictio Ecclesiastica mandatis poenalibus defendenda & contra impeditores ad instantiam procuratoris Fiscalis, in Dicecesi Colon. procedendum tradit Reformatio Curiae Archiep. Colon. in 2. parte in fine ubi copia mandati subijcitur sic in Reformatione des Erbstifts Colln/ sub rubri von gebürlichem Gericht Zwang/ in princ. interdicatur iudicibus laicis ne se in causis Ecclesiasticis intromittant, & quae istae sint, ibi enumerantur.

† Sic quoque ex privilegio scholaris 97 conveniendus est coram Magistro suo, vel Magnifico Rectore Universitatis, vel Episcopo loci, ita quod sit in ejus electione coram quo causam dicere velit, tex. in auth. habita in fine & ibi Sichardus num. 16. C. ne filius pro patre, &c. † & sciendum schola- 98 rem habere quatuor iudices coram quibus conveniri possit. 1. Magistrum suum, Episcopum loci, praefectum seu iudicem loci, & Rectorem Universitatis, si extra hos quatuor ad incompetentem iudicem trahatur, actor causa cadit, text. in dict. auth. habita, quod intelligendum, si studiosus ex contractu quem in loco studii celebravit, in jus vocetur, Sichard. in d. l. 2. n. 8. C. de jurisdict. de privilegiis scholarum vide latius Rebuffum in suo tractatu de privilegiis scholarum.

† Sic milites coram magistro militiae 99 conveniuntur, l. certi juris penult. C. de iudic. tam in civilibus quam in criminalibus causis, tex. in l. magisteria penult. C. de iurisd. si igitur miles contra militem causam habeat, aut privatus contra militem coram suo

militis iudice eum convenire debet, *d. l. magisteria*, quod verum, in delictis militibus, † in aliis autem enormibus delictis acculatur criminaliter coram præfide loci ubi deliquit, *arg. l. 1. C. ubi senator. vel clariss. l. fin. in fine ff. de accusat.* † Sic vidua, aliaque miserabilis persona super re etiam feudali coram Ecclesiastico iudice recte agit *casus est in c. ex parte 5. ext. h. t.* † Sic pupilli, viduæ, & aliæ miserabiles personæ relicto ordinario, coram Imperatore per viam simplicis querelæ causas suas introducere, & ibidem agere possunt, *l. unica in fine C. quando Imper. inter pupill. & viduam, vel alias miserab. pers. cognos. & ne exhibeantur, l. 1. C. de offic. divers. judic. Gaill. lib. 1. obs. 1. n. 40.* † & si ab aliis conveniuntur non possunt exhiberi, id est causa non potest committi extra tribunal ordinarii iudicis, non possunt evocari extra suam civitatem, *d. l. unica in princ. & sic in illis cessat dispositio l. si quando 2. C. de dilat.* Proprium enim officium Principis est facere Iudicium & iustitiam, & liberare de manu calumniantium oppressos, auxilium præbere peregrinis, pupillis, & viduis quod in iustitiæ & æquitatis mensura consistit, illa enim duo fere Regius propheta David conjungit. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia. Sic multi alii ex privilegio certos iudices habent, & exempti sunt à jurisdictione ordinarii, quæ passim usus edocet.

Et quidem hisce septem modis regulariter quis forum sortitur, extra quos reperiuntur, & aliæ causæ quæ competentiam fori tribuunt, neque ad hosce redigi possunt. † 1. Hæres sortitur forum ex persona defuncti, veluti Titius litem suscepit Colonia quia ibi domicilium habuit lite nondum decisa decedit, Cajum instituit hære-

dem hic licet forte Francofurti domicilium habeat, & nulla ratione jurisdictioni iudicis Coloniensis subjectus sit, attamen coram eo coeptum à defuncto iudicium resumere, & continuare debet, succedens in instantia & foro, *text. in l. si is qui Roma 34. ff. de iudiciis.*

† Uxor quoque sequitur forum viri, id est, conveniri debet coram eo iudice apud quem maritus forum sortitur, etiam si alias neque ratione domicilii, originis aut contractus illi subjecta sit, *l. exigere 65. ff. de iudic. l. cum quadam puella, ff. de jurisdict.*

† Venditor interveniens pro emptore evictionis nomine forum emptoris sequitur, nec ex sua persona aliquod privilegium allegare potest, sed debet defendere emptorem coram iudice ipsius emptoris, *text. in l. venditor 40. ff. de iud. & in l. 1. C. ubi in rem act. exer. deb.* † Quod etiam procedit in clerico venditore, qui, quia tanquam defensor venit, tenetur emptorem defendere coram ejus iudice, nec allegat privilegium suum, prout tenet Panorm. in cap. ult. ad finem ext. de empt. & vend. Bald. & Costalius in d. l. venditor, Maranta in suo Spec. parte 6. de laudatione authoris nu. 10. licet ibi Petr. Foller. in addit. contrarium teneat, vide Specul. in tit. de secundo decreto §. restat vers. quid si Myns. cent. 3. obs. 4. & cent. 1. obs. 22. nu. 7. ubi ita in Camera judicatum refert, idem cent. 2. obs. 67. in fine, coram quo iudice sit conveniendus fidejussor, vide Myns. cent. 2. obser. 5. per tot.

† Causa status si dominus in possessione servitutis sit, agi debet in loco ubi servit, *l. 1. C. ubi causa status agi deb.* si autem is qui in servitutem asseritur in possessione libertatis sit, agendum est in loco domicilii, *l. si in possessione 4. C. d. t.* & sic utroque casu actor forum rei sequitur.

† Causæ fiscales in quibus agitur de bonis

nis fisco delatis, & debitis, l. 2. C. ubi cause
fisc. vel divi domus, &c. de pœna pecuniaria
inferenda in fiscum, de contrahibus cum
fisco celebratis, l. cum vendente 4. C. d. r. de
colonis dominicis, & patrimonialibus l. do-
minicis 7. C. d. r. disceptantur apud procura-
torem fisci, seu rationalem d. l. i. d. l. domi-
nicis C. ubi cause fiscales, &c. † Sic per rescri-
ptum principis potest quis trahi ad extra-
ordinarium judicem, qui ejus judex non
est, tex. in l. 2. C. de dilat. si observentur tradi-
ta in auth. quod fieri C. d. r. de competente
judice vide Damhoud. in sua practica civili c.
53. per tot.

Pro complemento hujus materiæ obser-
va tria. 1. † Quod Imperator, seu hodie
Camera Spirensis, non sit judex compe-
tens in prima instantia, nisi in certis qui-
busdam causis, Ordinat. Camera parte 2. tit.
1. in prin. quas enumerat Gaill. lib. 1. obser. 1.
& deinde observationib. sequentib. usque ad 33.
ordine accurate explicat. Ratio quia ad supe-
riorem non est recurrendum, per simpli-
cem querelam, sed per appellationem, tex.
in l. nemo 4. C. de jurisd. † 2. Quod regulari-
ter Papa in causis sæcularibus non cogno-
scat, neque causam committat, nisi in cer-
tis quibusdam casibus, quorum 16. refert Pa-
norm. in c. licet ex suscepto ext. h. t. † Tertium.
Quod forum competentiae aliud inferius
das Under-Gericht / in quo quis in prima
instantia juri stare cogitur, aliud subalter-
num, quod vulgo die Haupt-Gahrt / oder
Haupt-Gericht vocamus, aliud superius,
ut sunt communiter Curiae principum die
Hoff Gerichter / ad quas appellatur à sub-
alternis judiciis von den Haupt-Gahrten/
facit d. l. nemo, d. l. in criminali c. 1. eo. tit. in
6. Illud quoque circa competentiam fori
in universum sciendum, quod trahens ali-
quem ad vetitum examen, id est forum in-

competens de jure puniatur, † & quidem
actor causam perdit † reus pro condemna-
to habetur officialis seu executor exe-
quens talem sententiam ab incompetenti
latam capitaliter punitur, tex. in l. in crimina-
li §. 1. ubi hoc Dd. latius declarant, & gloss. ibi in
verbo habeatur, quomodo in re procedat, ostendit.

TITULUS III. DE PROROGATIONE JU- RISDICTIONIS.

Quot modis fiat prorogatio jurisdictio-
nis traditur.

S U M M A R I A.

- 1 Judex alienus & incompetens prorogando
ejus jurisdictionem fit competens.
- 2 Prorogatio fit quatuor modis.
- 3 De persona ad Personam quomodo fiat prore-
gatio?
- 4 Prorogatio de persona ad personam ut va-
leat, duo requiruntur.
- 5 Consensus privatorum non facit aliquem ju-
dicem, qui nullam jurisdictionem ha-
bet.
- 6 De cujus esse nihil est illud extendi non potest.
- 7 Prorogans jurisdictionem scire debet eum
judicem, esse sibi incompetentem, cujus
jurisdictionem prorogat.
- 8 Error excludit consensum.
- 9 Litigatores in prorogando jurisdictionem,
quomodo errare possint.
- 10 Consensus judicis, cujus extra prorogationem
est jurisdictio, non requiritur.
- 11 Rege Laicus jurisdictionem judicis non sui
prorogare potest.
- 12 Clericus non potest prorogare jurisdictionem
laici.
- 13 Sex ampliationes hujus traduntur.
- 14 Vasallus in præjudicium domini alterius ju-
risdictio-

- jurisdictionem prorogare non potest.
- 15 In criminalibus non admittitur prorogatio.
 - 16 Quomodo hoc procedat, declaratur.
 - 17 Judex proprius partium & competens, non potest earum esse arbiter.
 - 18 In causis appellationum non admittitur prorogatio.
 - 19 Jurisdictio voluntaria non prorogatur.
 - 20 De consuetudine sine consensu ordinarii, subditi alterius jurisdictionem, prorogare non possunt.
 - 21 Tacite quomodo fiat prorogatio?
 - 22 Litis contestatio excludit prescriptionem fori.
 - 23 Expresse quomodo fiat prorogatio?
 - 24 Promissio in judicio facta precise obligat.
 - 25 Intellectus, l. si convenerit ff. de jurisdic.
 - 26 Circa prorogationem judicis triplex fit pactum.
 - 27 Pactum de prorogando jurisdictionem judicis incompetentis, pactum de declinanda jurisdictione judicis competentis, pactum, de non declinanda jurisdictione judicis competentis.
 - 28 Pactum de proroganda jurisdictione judicis incompetentis, re integra poenitentia revocatur.
 - 29 Reus quibus actibus proroget jurisdictionem.
 - 30 Reus cum protestatione de non consentiendo comparere solet.
 - 31 Per comparitionem Rei petentis copiam libelli, non prorogatur jurisdictio.
 - 32 Cur pactum de prorogando poenitentia partis dissolvatur?
 - 33 Pactum de declinanda jurisdictione judicis competentis quomodo fiat?
 - 34 Pactum de non declinanda jurisdictione sui judicis quomodo fit.
 - 35 Hoc pactum, super quo jure fundatum sit?
 - 36 Privilegio exemptionis in prejudicium concedentis renunciari non potest.
 - 37 Effectus pacti de non declinanda jurisdictione judicis sui.

- 38 De tempore ad tempus, quomodo fit prorogatio?
- 39 Prorogatio termini debet fieri intra terminum.
- 40 De re ad rem quomodo fiat prorogatio?
- 41 Quomodo de loco ad locum.
- 42 Judex extra territorium suum habetur pro privato.

ET prædictis quidem modis fortitur quis forum competens, extra quod nemo litigare cogitur, † nisi alienam jurisdictionem prorogaverit, & incompetentem judicem sponte in eum consentiendo, competentem, & alienum suum fecerit, l. 1. C. l. est receptum 14. ff. de jurisdic. l. 1. ff. de judic. l. ille à quo 13. §. tempestivum penult. ff. ad SC. Trebell. l. inter convenientes 28. ff. ad municipal. † Fit autem ista prorogatio, quatuor potissimum modis, ut notat gloss. & Bart. in l. 2. §. sed si judex ff. de judiciis, Bald. in d. l. 1. C. de jurisd. & in l. si quis ex consensu C. de Episcoporum audientia, Maranta in suo spec. parte 4. distinct. 12. nu. 3. De persona ad personam, de tempore ad tempus, de re ad rem, de loco ad locum.

† De persona ad personam fit prorogatio, quando litigatores sponte in illum judicem consentiunt, cujus jurisdictioni subiecti non sunt, judex enim incompetens potest fieri competens partium prorogatione hoc est partes litigantes possunt litigare coram non suo iudice, etiam sine licentia sui judicis, l. 1. & 2. in prin. ff. de jud. d. l. 1. C. de jurisdic. d. l. est receptum ff. eod. d. l. ille à quo §. penult. d. l. inter ff. ad municip. l. Episcopale S. C. de Episcop. audient. text. in c. significasti 18. ext. de foro compet. Fallit quatuor casibus quos vide apud Wurmbf. tit. 1. pract. observat. obs. 12. vide quoque Gaill. lib. 1. obs. 40. num. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. ubi loquitur in exemptis,

emptis, in vasallo, & in clerico, qui non possunt jurisdictionem prorogare, sine consensu Superioris, vel domini, & quando privilegio fori renunciari, seu jurisdictio prorogari possit, vide Gaill. d. loco num. 9. ubi distinguit an privilegium concernat favorem renuntiantis, vel alterius puta superioris, vel domini. † Quæ prorogatio ut valeat duo potissimum requiruntur. Primo. Ut is cujus jurisdictio prorogatur, in quem consentiunt, quem sibi judicem eligunt jurisdictionem aliquam habeat, judicis fungatur munere, non sit persona privata, sic intelligitur l. privatorum 3. C. de jurisd. † ubi dicitur privatorum consensum non posse facere judicem scilicet eum qui omnino judex non est, text. in d. l. 1. ff. de judic. arg. d. l. si convenerit 18. in verb. ut alius prætor, ff. de jurisd. nam cum jurisdictio sit potestas jure publico introducta cum necessitate juris dicendi, & æquitatis statuendæ, eam privati tribuere non possunt, argum. l. jus publicum 38. ff. de pact. facit tex. in c. judex 5. in fine, de offic. judic. deleg. in 6. & in c. P. & G. 40. ext. d. t. in d. c. significasti ext. de foro compet. text. in d. l. 1. C. de jurisd. in verb. cum & procurator judicandi potestatem inter certas habeat personas, facit l. penul. ff. de judic.

6 † Nam cum prorogare jurisdictionem nihil aliud sit, quam eam extendere, sequitur quod ubi nulla sit jurisdictio, extendi quoque non possit, quod non est, extendi non potest, arg. c. ad dissolvendum 13. extr. de despons. impuberum, & l. decem 16. ff. de V. O. c. quod vero 32. quest. 2. Wurmbf. lib. 1. pract. obser. tit. 1. obs. 4. num. 3. in fine, nec sufficit jurisdictionem habere, nisi & talem habeat, qualem causa, de qua controversitur, postulat, vide Marant. in suo spec. parte 4. distinct. 12. nu. 10. à lege autem consuetudine, vel homine tributam prorogare, ex-

tendere, amplificare conceditur. Secundo requiritur. † Ut sponte & scienter in alienum judicem consentiant, alias sententia ab incompetenti iudice lata, ipso jure nulla est, l. fin. C. si à non compet. judic. jud. esse dicatur, non errore, aut metu ducantur, d. l. 2. ff. in prin. de judic. l. si quis per errorem 15. ff. de jurisd. facit tex. in l. rem non novam 14. in verb. partium consensu electi C. de judic. l. si quis ex consensu 14. C. de Episc. aud. tex. in d. l. 1. C. de jurisd. in verbis, & vos incongruum eum esse vobis judicem scientes, † si qui errore lapsi, coram aliquo litigaverint, nec consensisse, nec prorogasse jurisdictionem censentur, Sichar. in d. l. 1. num. 4. aut si potentia judicis coacti sunt, coram eo quærimonias suas deponere, nullum illis fit præjudicium, sed sententia à tali iudice lata, ipso jure non valet, neque per actionem quod metus causa rescindenda venit, d. l. 2. in fine princ. facit l. si mulier. 21. §. si dos. 3. quod ff. metus causa, &c. † Error autem iste contingit duobus modis, primo si litigatores putant judicem, coram quo litigant, esse competentem, ejus esse jurisdictionem, cum non sit, secundo si in persona errent, unum pro alio accipientes, hi duo modi exprimuntur, in d. l. 2. in princ. ubi id notat. Bart. tex. in d. l. si qui ex consensu & ibi Bald. Utriusque igitur partis litigantis consensu fieri prorogatio debet, per tex. in d. c. significasti, & in d. c. P. & G. in c. de causis 4. ext. de offic. deleg. tex. in cap. 1. juxta verum ejus intellectum, quem sequitur Panorm. ext. de judic. † Consensus autem, vel licentia judicis ordinarii, cujus tribunal, alterius jurisdictionem prorogando, prætergreditur, de jure non requiritur, Gaill. lib. 1. obser. 40. nu. 1. Ratio quod partium consensus, & non judicis ordinarii requiratur ea est, quod jure cautum sit, priva-

privatorum consensum facere judicem eū, qui jurisdictioni præest, *l. 1. l. privatorum C. de jurisd.* Quæ autem de errore dicta sunt, intelligenda sunt de errantibus circa jus commune, qui autem ignorantes sibi privilegium præscriptionis fori competere, litigant coram iudice quem ob privilegium alias declinare poterant, ut in scholari litiganti coram magistratu loci, prætextu erroris acta non rescinduntur, *Sichard. in d. l. 1. nu. 6. C. de jurisdic. Zas. in d. l. si quis per errorem ubi plures limitationes circa errorem ponit, & n. 6. cum seqq. istam regulam, quod error impediatur jurisdictionem septem modis extendit, quas extensiones vide ibi per eum.*

¹¹ Statuenda igitur est regula. † Quod laicus jurisdictionem iudicis non sui prorogare, & extendere possit, eligendo sibi in iudicem eum qui iudex competens non est, *d. l. 1. & 2. d. c. significasti ubi Felinus n. 1. 2. & 3. istam regulam aliquot casibus limitat.* Notabiliores casus quibus prorogatio non admittitur hi sunt.

¹² Primus † Clericus non potest consentire in iudicem sæcularem & ejus jurisdictionem prorogare, *c. si diligenti 12. §. fin. d. c. significasti ext. de foro compet. auth. statuimus C. de Epis. & Cler. in c. placuit 11. qu. 1. Myns. sent. 5. obs. 93. n. 5. Gaill. lib. 1. obs. 40. n. 7. & 8.* Ratio quia laicus Ecclesiastica negotia tractare non potest, *c. 2. ext. de judic.* †
¹³ Amplia verum primo, etiam si uterque reus & actor volentes in hoc consentiant, & se mutuo consensu sponte paciscendo jurisdictioni sæculari submittant. Ratio quod privilegium fori non personis, sed toti ordini clericali concessum, cui privatorum pacto derogari non potest, *d. c. si diligenti, quæ ratio assignatur quoque in simili in c. contingit 36. ext. de sent. excom.* Unde statutum imponens poenam declinandi jurisdic-
 tionem

Potestatis, non habet locum in clerico, qui etiam si velit, non potest coram sæculari litigare, *d. c. si diligenti Decius in l. ejus esse nolle ff. de reg. jur.* Secundo ampliatur quod neque tacite possit renunciare suo foro, respondendo coram iudice laico, *ita gloss. in d. c. si diligenti in verbo manifeste.* Tercio ampliatur. Quod non intersit an causa sit civilis, criminalis, vel Ecclesiastica *d. c. si diligenti.* Quarto. Quod ejusmodi renuntiatio fori, & consensus in læcularem iudicem nec juramento confirmetur, sed proprio juramento contravenire possunt, nec enim juramentum licite servari potest quod contra canonica, statuta illicitis passionibus informatur *d. c. si diligenti in fin.* Quinto ampliatur; Quod neque in iudicem Ecclesiasticum consentire possit sine speciali licentia sui Episcopi, *per tex. in d. c. significasti, c. 1. & ibi Panorm. ext. de judic. c. non liceat 3. quest. 6.* Sexto ampliatur. Quod Clericus ne quidem cum consensu sui Episcopi possit consentire in iudicem sæcularem, *ita gloss. in d. c. significasti in verbo clerici, & ibi Panor. vers. ultimo gloss. hoc ipsum rationibus confirmat, Maranta in suo spec. parte 4. distinct. 11. n. 2.* Potest tamen clericus super causa civili in laicum compromittere Papæ accedente consensu juxta *tex. in c. expedita, 11. ext. de arbitr. quem ita intelligit Panor. in c. 2. in 1. opposit. ext. de judic. & gloss. ibid. in verb. non presumant, potest & Episcopus laico causas civiles clericorum delegare, licet jurisdictionem prorogare non possint. Ratio diversitatis est apud Panorm. in d. c. 2. de judic. in 1. notab. ex gloss.*

† Secundus. Vasallus non potest prorogare jurisdictionem in præjudicium domini, jurisdictionis enim domini cohæret ipsi feudo, & sic ratione feudi est iudex competens, nec se invito vasalli super feudo coram
 ram

ram alio iudice litigare possunt, c. ex transmissa 6. ubi id notat. Panor. ext. de foro comp. c. 1. si de feud. fuer. controv. apud quos causa deb. agi ita Bart. in d. l. 1. n. 2. ff. de judic. tex. in c. Imperialem §. praterea, si inter & ib. gloss. singularis in verbo duos de prohibet. scudi alien. per Frid. Gaill. lib. 1. obs. 40. num. 6. vide fallentias istius limitationis remissive.

15 † Tercius. In causis criminalibus prorogatio non admittitur nec accusator, & reus in alium iudicem consentire possunt, arg. d. l. si qui ex consensu c. si quis cum clerico 11. quest. 1. gloss. in d. c. si diligenti in verbo pacto circa

16 finem, † intellige qui non habeat merum imperium, nam si habeat merum imperium, in eum recte fit prorogatio, per quam tamen non fit præjudicium ipsi magistratui, qui alias super illo crimine habebat cognitionem, ita Bald. in l. 1. n. 6. C. de jurisd. Bart. in d. l. 1. n. 9. ff. de jud. Marant. parte 4. dist. 12. n. 14. sicut nec pactione privatorum super crimine cum malefactore inita publica remoratur vindicta.

17 † Quartus casus Iudicis proprii jurisdictionis prorogari non potest, consentiendo in eum tanquam in arbitrum, de qua enim re iudex est, non potest esse arbiter, text. in l. sed si in servum 9. §. si quis iudex ff. de recept. arbitr.

18 † Quintus. In causa appellationis non potest prorogari jurisdictionis, quia causæ appellationum sunt mixti imperii, & pertinent ad authoritatem superiorum, unde etiam parte consentiente non possunt ventilari apud iudices incompetentes, argum. l. Imperat. 21. ff. de appell. text. in authen. adhuc C. de judic. Costal. in d. l. 1. ff. de judic. Marant. d. loco distinct. 12. nu. 22. † Jurisdictio voluntaria prorogari non potest, argum. l. apud eum 14. ff. de manumiss. Bald. in cap. 1. num. 3. in 1. lectura extr. de judic. Plures li-

mitationes vide per eundem Marant. d. loco nu. 18. cum seqq. † Pro limitatione observa, 10 quod hodie de consuetudine subditi Ordinarii jurisdictionem sine ejus consensu refugere non possint, nec in alium iudicem prorogando ejus jurisdictionem consentire, ita Bart. in d. l. 1. in fine ff. de judic. Costal. ibidem, Bart. in l. 1. §. & post operis ff. de oper. novi nunc. quæ consuetudo jure Canonico comprobata videtur, arg. tex. in c. per venerabilem 13. §. insuper ext. qui filii sint legiti.

† Porro prorogatio fit tacite, vel express- 21 se. Tacite cum partes sponte & scienter coram non suo iudice litigant, nulla prævia pactione super prorogatione judicis nulla habita mentione competentia, vel incompetencia judicis, sed ipso facto litigantes eum in iudicem recipiunt, & quod tacitus consensus partium in prorogatione sufficiat, probatur per text. à contrario sensu in l. si quis per errorem 16. ff. eod. eo ipso enim quod citatus coram iudice incompetenti non declinat ejus forum, cum sciat eum non esse suum iudicem videtur in eum consentire, ita tenent Bart. in d. l. 1. nu. 12. de judic. Et tunc ut pœnitentia ducti discedere à iudice, & declinare forum amplius non possint, necesse est litem esse contestatam, per tex. expressum in l. nemo 4. C. de jurisdic. om. judic. ubi dicitur † quod litis contestatio 22 excludat præscriptionem fori, ergo ante litem contestatam forum declinari potest, & sic quousque lis contestata non est, non censetur irrevocabiliter jurisdictionis prorogata, potest enim litigans coram incompetenti iudice usque ad actum litis contestationis exclusive, ut dixi forum declinare, facit l. si cum dote in 22. §. eo autem tempore, 5. ff. solut. matrim. ubi filia consentiens patri, ut profectitiam dotem soluto ma-

rimonio repetat, ante litem contestatam revocare eum consensum potest, & mutare suam voluntatem, ergo quoque tacite consentientes in judicem & sic intelligendum quod dicitur in *auth. offeratur* & alibi iudicium incipere per litem contestationem scilicet ut à iudice recedere non liceat, opponendo exceptiones declinatorias, *Alex. in addit. ad Bart. in d. l. 1. de judic. de his vide Sichard. in d. l. 1. num. 7. C. de jurisd. qui ibidem num. 8. septem tradit quæ impediunt prorogationem.* † Expresse fit prorogatio, quando litigantes expressis verbis paciscuntur, & conveniunt, quod coram tali alias incompetenti iudice velint litigare, de qua prorogatione intelligitur *d. l. 1. de judic. l. est receptum 14. ff. de jurisdic. l. ille à quo §. penult. ff. ad SC. Trebell. l. inter 28. ff. ad municipal.* & tunc etiam ante litem contestatam, vel ut ait *l. si convenerit 18. ff. de jurisd.* antequam Prætor adeatur, id est si nullus actus prorogationem inducens præcesserit, ut infra latius declarabitur, poenitere possunt, per *tex. exp. in d. l. si convenerit.* Nisi ista prorogatio facta esset sciente & consentiente iudice † cum ad ea quæ in iudicio sunt promissa, præcisa sit obligatio, *gloss. in l. si procurator in fine ff. de procur. arg. l. unica C. de satisd. Costat. in d. l. si convenerit* & proinde pactum de proroganda jurisdictione factum in præsentia iudicis est irrevocabile, ita tenet *Felinus in cap. 1. nu. 6. ext. de judic.* aut si ista promissio juramento vallata esset, tunc enim ad similitudinem innominatorum contractuum poenitere non liceret, juxta *Dd. in l. si pecuniam §. ff. de condict. causa data, arg. authent. sacramenta puberum C. si advers. vend. & de jure Canonico omne juramentum quod sine dispendio salutis æternæ servari potest, servandum, c. cum contingat 38. ext. de jurejur. c. quamvis 2. de part.*

in *6. communem dicit Zasius in d. l. si convenerit, nu. 9. cum seq. ubi hujus doctrina de poenitentia resilientis à pacto prorogativa jurisdictionis sex tradit limitationes, idem tenet Felinus in d. c. 1. num. 6. vers. tertio fallite Schneidew. in §. item si quis postulante num. 55. Inst. de act. aut stipulatione subnixa, puta paciscentes de prorogando jurisdictionem stipulationem subjiciunt, in manibus Notarii promittentes coram alio iudice istam causam disceptare nolle, cujus virtute quidem non arctantur præcise ad factum, *arg. l. 4. §. fin. ff. de re judic.* sed ad poenam stipulatione comprehensam, aut ad interesse agi poterit, *arg. l. diem proferre 27. §. fin. ff. de arbitr.* † 25 Et sic intelligitur *d. l. si convenerit*, quod nemo compellatur conventioni stare, id est invitus coram tali iudice in quem ante consensit, litigare, ad interesse tamen parti tenebitur, ita *Bart. ibi n. 4.* Et quoniam naturali æquitate conveniens pacta servare, *l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de constit. pec. doli expers* non videtur, qui sine causa iis contravenire nititur, proinde in defectum alterius actionis subsidiariam de dolo actionem parti, cujus interesset, ibi susceptum iudicium finiri competere dicendum videtur *arg. l. fin. l. si cum mihi 34. ff. de dolo, non obstante d. l. si convenerit, quæ licet poenitentiam admitat, non tamen petitionem interesse excludit, & ita tenet Panormit. in d. c. 1. in 7. colum. vers. tertia principalis opinio per pulchras rationes, Felinus ibidem n. 6.**

† Circa hanc prorogationem iudicis notandum, quod quandoque fit † pactum de proroganda jurisdictione iudicis incompetentis, quandoque de declinanda jurisdictione iudicis competentis, quandoque de non declinanda.

Quoad primum. † Pactum de proroganda jurisdictione re integra poenitentia revo-

revocari potest, ut coram isto iudice litigare non habeant necesse, mutua voluntate, aut alterutrius discedere à tali pacto possunt, aut alium iudicem eligere, d. l. si convenerit, & sic ipsa conventio de proroganda jurisdictione non astringit partes litigantes, sed ipsa prorogatio per actus legitimos facta, nisi pactum prorogationis factum sit mediante juramento, tunc non habet locum pœnitentia, *Schneid. in §. item si quis postulante num. 55. Instit. de act.* † Prorogatur autem jurisdictio per oppositionem exceptionis dilatoriae contra procuratorem, quod non habeat mandatum, quod non possit esse procurator, quia sit excommunicatus, exbannitus, vel contra libellum, quod obscurus, generalis, incertus non concludens, &c. vel per responsionem ad libellum quæ inducit litis contestationem, fit quoque prorogatio per reconventionem tam ex parte reconvenientis, quam reconventi, prout hoc exemplis declarat *Maranta parte 4. distinct. 12. num. 17.* hoc vel simili actu si quis consenserit in iudicem, ejusque jurisdictionem prorogaverit, tunc amplius exceptionem incompetentiæ objicere nequit, nec reprobare iudicem in quem semel consensit, arg. l. sed & si suscepit 52. ff. de judic. sic intelligitur d. l. est receptum ff. de jurisd. Ratio est, quia proponendo istas exceptiones videtur petere quod iudex super iis pronunciet, quod nisi in eum consentiat facere nequit, ita *Maranta d. loco n. 11.* † Proinde ne per comparitionem procurator in iudicem consentire videatur, protestatur quod compareat citra consensum indebitum, & quod non intendat consentire in iudicem, nisi quatenus & in quantum de jure tenetur. Quæ tamen protestatio non usque adeo necessaria est, 3^a † nam per solam comparitionem procu-

ratoris petentis copiam libelli, non inducitur consensus in iudicem, & consequenter non prorogatur jurisdictio, per *tex. in l. non videtur 33. ff. de judic. non videtur in iudicem consensisse*, ait *JC. qui edi sibi genus apud eundem iudicem desiderat actionis*, *Maranta d. loco num. 11. vide addi. ad Pract. Papiens. in forma declinandi jurisd. in verb. nec fuisse iudicem compet. num. 1.* Ergo quod dicitur in d. l. si convenerit antequam Prætor adiretur juxta *Bart. & Dd.* intelligendum est, per litis contestationem, aut alium actum, ut diximus, in iudicem consenserit, & quod hoc casu ad prorogandam jurisdictionem non requiratur litem esse contestatam, sed sufficiat conventio, & submissio partium litigantium cum actibus judicialibus, qui citra litis contestationem expediuntur, tenet & probat *Panorm. in d. c. 1. col. 3. vers. sed an dicta communem dicit Zasius in d. l. si convenerit num. 13. vide tamen Sichardum in d. l. 1. nu. 7.* ubi, tradit duplicem prorogationem revocabilem & irrevocabilem, illam fieri per actus judiciales prorogativos præcedentes litis contestationem, hanc per solam litis contestationem, quæ distinctio non omnino 3^a rejicienda videtur. † Quod autem pactum de prorogatione iudicis pœnitentia dissolvatur, ratio est, quod ejusmodi prorogationes in alienum iudicem sint odiosæ, cum fiant in præjudicium iudicis proprii, ergo ab iis facile recedendum, vel alia & melior quod prorogatio, ut tribuat jurisdictionem, requirat consensum iudicis, ergo antequam aditus iudex sit, nulla est facta prorogatio, & sic pœnitentiæ locus, non obstante pacto de prorogatione, hanc satis concludentem rationem assignat *Panorm. in d. c. 1. in §. colum. vers. quoad primum de judic. adde & aliam.* Quod conventio facta sit, super futuro iudicio, et ab

actu futuri judicii desisti potest, *l. si quis libellos 28. C. de appell.*

33 † Pactum de declinanda jurisdictione judicis competentis fit, quando convenitur ne partes litigent coram iudice competenti, puta iudex contractus est iudex competentis, possunt tamen contrahentes pacisci, ne ibi juri stent, *ita intelligit Bart. verba tex. in l. haeres absens §. proinde ff. de judic.* nisi alio loco, sese ut defenderet, convenit, id est, ne ibi ubi contraxit teneatur respondere.

34 † Pactum de non declinanda jurisdictione fit, quando quis sponte se submittit cognitioni sui judicis, quem ex aliqua causa, vel privilegio recusare poterat, puta adversarius meus est iudici, ad cujus tribunal me citavit, familiaris, illius domesticus, proinde iudex ille est mihi suspectus, & quia judicia sine suspitione procedere debent, *l. apertissimi 16. C. de judic.* recte eum recusare possum, *per tex. in c. cum R. canonicus 35. extr. de offic. deleg. & c. ex insinuatione 50. ext. de appell.* Si igitur jure meo non utar, concessam à jure recusationis exceptionem non opponam, sed justitiæ causæ meæ fretus, suspecto iudici me subjiciam, pactum de non declinanda jurisdictione fecisse dicor. Idem si scholaris impetratus coram Episcopo, privilegio suo scholari non utatur, ad Rectorem Universitatis non provocet, aut exemptus, aut alius quisquam, qui fori præscriptione ex privilegio tutus erat, juri & favori suo renunciet, causam coram iudice, cujus cognitionem ex privilegio declinare poterat, introduci patiatur, jam pactum de non declinanda jurisdictione fecisse dicitur, 35 † quod pactum super hac ratione fundatur, quod quilibet privilegio fori sibi à lege, vel principe concessio renunciare possit, *tex. in l. si quis in conscribendo penultim. C. de*

pac. in l. i. ff. si quis in jus vocat. non ierit, quod verum si privilegium fori principaliter concernat favorem renunciantis, nam si favorem Superioris respiciat, sine ejus consensu tali privilegio fori renunciari nequit, exempli gratia. † Privilegio exemptionis, quod Cæsar indulget quandoque principibus, Comitibus nobilibus, aliisque Statibus Imperii, ne eorum subditi coram alio tribunali in jus vocentur, non potest à subdito renunciari, comparando coram iudice, à quo per privilegium exemptus est, nisi cum domini consensu & voluntate. Ratio est, quia domini interest, agitur de ejus præjudicio, ergo consensus ejus requiritur. Ratio rationis, quia per hoc quod subditus contra privilegium exemptionis alterius jurisdictioni se subjicit, extenuatur domini eximentis jurisdictione, dum enim ab aliis iudicibus eum eximit, eo ipso suæ jurisdictioni immediate subjicit, *Gaill. lib. 1. obser. 40. num. 3. 4. & 5.* & ita intelligendum, quod supra de exempto diximus. † Hujus pacti tantus est 37 effectus, quod etiam re integra lite nondum contestata poenitere, & ad suum privilegium provocare amplius non liceat, sed præcisè pacto suo stare, & definitivum iudicis expectare cogatur, *prout est tex. & casus juxta communem Dd. intellectum in c. i. ext. de judic. ubi.* Quod vult Deus Episcopus Cantuariensis interrogatus ab adversario, an coram synodo provinciali Africano experiri vellet, promisit se id facturum, & discessit, postera die reversus respondit, id sibi non placere, quæ poenitentia à Consilio recepta non est, sed in poenam contumaciæ excommunicatus est. Sed quænam hujus ratio, quod in hoc casu minus liceat re integra poenitere, atque in casu d. l. si convenerit, ubi pactum de proroganda

ganda jurisdictione, re integra, poenitentia unius, vel alterius partis dissolvitur. Ratio diversitatis hæc est, quod in casu l. si couvenierit pactum litigantium fit ordinatum ad constituendam jurisdictionem ei, cui in litigatores nulla jurisdictio competebat, at in hoc casu per pactum fit submissio isti judici, qui alias erat ordinarius & competens, solum ob privilegium, vel aliam causam declinari ejus jurisdictio poterat, nimirum igitur quod pacto facilius qualitates in ordinario & competente cognitione impediētes tollantur, quam in non competente constituentur, facilius est obstaculum tollere in re jam nata, quam rem de novo parere, arg. in l. patre furioso 8. ff. de his qui sunt sui vel alie. juris, accedit quod res facile redeat ad suam naturam, & pro tertio, cum redire ad proprium judicem favorabile sit, isti pacto, quo privilegio ab ordinaria jurisdictione eximentem renunciatur, præcisè standum est, per d. l. si quis in conscribendo, facit c. quod semel de reg. jur. in 6. Sic per renunciationem privilegii fori jurisdictio Cameræ fundatur, teste Myns. cent. 1. obs. 88. Gail. lib. 1, obs. 1. n. 29. circa hanc renunciationem privilegii fori, & ad intellectum d. l. si quis in conscribendo aliorumque jurium prorogationem concedentium, vide pulchram distinctionem Gail. de obs. 40. nu. 9. & 10.

38 † De tempore ad tempus fit prorogatio in delegatis judicibus, quibus causa intra certum tempus terminanda, commissa est, si de consensu partium litigantium & judicis tale tempus prorogatur, puta quod post terminum à delegante præfinitum super causa cognoscere, & eam judiciali sententia terminare valeant, per tex. in l. 2. §. si & judex ff. de judic. & in c. de causis 4. ext. de offic. deleg. Quod autem in hac specie prorogationis consensus judicis requira-

tur ratio est, quod termino elapso credat se non esse judicem, scit enim judicialem suam potestatem restrictam, & limitatam ad certum tempus, extra quod tanquam privato nulla competit jurisdictio, d. c. de causis, atqui sententia lata à judice qui scit se judicem non esse, nulla est, arg. l. quæro 3. ff. de eo qui pro tutore & c. & l. sed etsi de sua 34. ff. de acquiren. hered. † Ex qua ratione sequitur, quod durante termino debeat ista à litigatoribus fieri prorogatio, nam post terminum non potest dici prorogatio, cum jurisdictio sit finita, quod autem non est, prorogari non potest, arg. c. ad dissolvendum 13. ext. de desp. impuber. & pro hoc bonus text. in l. sed si manente 5. ff. de precario facit l. bonorum 24. ff. rem rat. haberi, ita tradit Panorm. in d. c. causis vers. & adverte. Simile est si petitur prorogatio termini seu dilatoriae probationis, ea siquidem durante termino peti debet, Gaill. lib. 1. obs. 91. num. 20. & ex dilationibus probatoriis folius quartæ prorogatio peti potest deputationis & ags Abscheid de anno 1600. §. 137. ob vol in. Quod autem de partium voluntate temporis possit fieri prorogatio, ratio est, quia ad utilitatem partium delegans præfixit terminum, ergo juri & favori suo possunt renunciare, vulg. l. si quis in conscribendo c. de part. An autem instantia quæ terminatur triennio, consensu partium prorogari possit, etiam interveniente juramento, vide Bart. in l. preperandum num. 2. 3. & 4. Bald. num. 4. Si hard. num. 10. ubi negative decidunt, c. de judiciis, arg. tex. in c. si diligenti ex. de foro compet. & l. non dubium §. c. de legib.

† De re ad rem fit prorogatio, quando coram judicibus, qui super certa quantitate puta centum solidis tantum possunt cognoscere, l. 1. c. de defensor. civit. causa

majoris summæ, puta ducentorum solidorum, introducitur, tunc enim illa certa quantitas, ad quam limitata est jurisdictio judicis, ad majorem extenditur, & ipsius potestas ampliatur, *per tex. in l. inter convenientes 28. ff. ad municip. in l. de qua re 74. §. 1. ff. de judic. cap. cum olim 32. ext. de offic. deleg. de istis judicibus, qui ultra certam quantitatem non possunt cognoscere, est tex. in l. cum quidam 19. §. fin. in l. si idem 11. ff. de jurisd. in §. indicare authent. de defensorib. civit. & in l. fin. ff. de jurisd. & ibi declarat Zasius num. 20. ubi dicitur, quod supra suam jurisdictionem nemo possit jus dicere, id est, terminos suæ potestatis excedere, nisi mutua partium voluntate illa prorogetur.*

† De loco ad locum fit prorogatio, quando de uno loco territorii ad alium ejusdem territorii de consensu partium forum, & tribunal seu audientia transfertur, puta si Officialis Coloniensis, qui more majorum in Urbe pro tribunali sedet, ad instantiam partium Brulam audientiam transferat. Sic licet in Ordin. Camer. parte 2. tit. 34. in princ. provisum sit, quod Camera Spiræ sedem fixam habeat, si tamen pestis, bellive vis ingruat judex & Adfessores secedendo in locum tutiorem, quoad periculi causa cesset, licentiam habent, Ord. d. loco vers. Doch so. Minime autem de loco territorii extra territorium prorogatio audientiae conceditur, & ista translatio audientiae in præjudicium ordinariæ Sedis non valet, † eo quod judex Ordinarius extra locum territorii sui habeatur pro privato, & aliam quam privatus potestatem non habeat, l. fin. ff. de offic. pref. urbi l. 3. ff. de offic. pref. & extra territorium jus dicenti impune non pareatur, juxta unum d. l. fin. intellectum, quem gloss. Bart. & communiter Dd. approban, & ibi Zasius num. 2. declarat, & illius

regulæ quod extra territorium jus dicenti impune non pareatur, tres extensiones, & sex ponit limitationes, facit c. ut litigantes in fine de offic. ordin. 6. Est autem communis opinio, quod valeat prorogatio extra territorium, si ordinarius ejus loci consentiat, ita refert Maranta in suo Spec. part. 4. distinct. 12. sub nu. 3. in fine & ibi Follerius in addit. De his quatuor speciebus prorogationis, vide Sichard. in l. 1. num. 9. cum seqq. C. de jurisdictione. Bart. in l. 2. in princ. num. 7. ff. de judic. Marant. d. loco parte 4. distinct. 12. num. 3. & 4. & vide tredecim declarationes circa prorogationem jurisdictionis apud Borellum d. loco à nu. 92. usque ad nu. 106.

TITULUS IV. DE JUDICIIS.

Traduntur variae divisiones & subdivisiones judiciorum.

SUMMARIA.

- 1 Quid sit judicium?
- 2 Unde dictum?
- 3 Judicium aliud sæculare aliud Ecclesiasticum.
- 4 Quodnam sæculare?
- 5 Quodnam Ecclesiasticum?
- 6 Ecclesiasticum judicium aliud spirituale, aliud temporale.
- 7 In judicio & foro Ecclesiastico ventilantur, aut causæ civiles, spirituales, criminales, aut mixtæ.
- 8 Judicium aliud civile, aliud Prætorium, aliud extraordinarium.
- 9 Ordinarium delegatum, subdelegatum, & prorogatum.
- 10 Civile judicium duplici respectu dicitur.
- 11 Judicium dicitur ordinarium triplici respectu, judicis, causæ, processus.
- 12 Quodnam

- 12 Quodnam dicatur ordinarium respectu judi-
cis?
- 13 Quodnam respectu causa?
- 14 Quod sit ordinarium vel extraordinarium
respectu processus?
- 15 Judicium extraordinarium est, in quo sum-
marie proceditur.
- 16 Judicium extraordinarium est, in quo non
actio instituitur, sed imploratur officium
judicis.
- 17 Quid judicium civile pratorium, extraordi-
narium, delegatum, subdelegatum.
- 18 Judicium à materia dividitur in civile, cri-
minale, & mistum.
- 19 Civile est in quo disceptatur causa civilis.
- 20 Criminale in quo disceptatur causa crimina-
lis.
- 21 Causa civilis qua dicatur? (lis.)
- 22 Causa criminalis qua, & quando criminali-
ter agatur.
- 23 Civile judicium à criminali quomodo discer-
natur?
- 24 Quod dicatur judicium mistum?
- 25 Criminale judicium aliud est publicum, aliud
privatum.
- 26 Quod publicum judicium? (tale.)
- 27 Publicum aliud est capitale, aliud non capi-
tale.
- 28 Quodnam criminale capitale?
- 29 Quodnam non capitale?
- 30 Capitale duplex est actu capitale vel aptitu-
dine tantum.
- 31 Actu capitale quod dicatur?
- 32 Quod aptitudine?
- 33 Criminale privatum judicium quod dicatur?
- 34 Privatum aut est ordinarium, aut extraor-
dinarium.
- 35 Quodnam ordinarium?
- 36 Quod extraordinarium.
- 37 Declarantur dicta de ordinaria poena.
- 38 Subdistinctio civilis iudicii.
- 39 Universale judicium reale quod dicatur?
- 40 Quod generale?
- 41 Quod particulare?
- 43 Judicium aliud est ordinarium, aliud sum-
marium.
- 44 Quodnam ordinarium?
- 45 Quod summarium?
- 46 Omnis causa in dubio censetur ordinaria.
- 47 Quis sit modus procedendi in summariis?
- 48 In summariis non offertur libellus.
- 49 Qualis qualis petitio loco libelli est.
- 50 In summariis lis non contestatur.
- 51 In feriis ob utilitatem hominum indictis sum-
maria judicia exerceri possunt.
- 52 In summariis breviores termini assignantur.
- 53 Frustratorie exceptiones non admittuntur.
- 54 In summariis conclusio causa non requiritur.
- 55 Quae in summariis omitti non possint?
- 56 Citatio partis in summariis requiritur.
- 57 Exceptiones qualificatoria admittuntur.
- 58 In summariis loco libelli qualis qualis peti-
tio fieri debet.
- 59 Ubi non est petitio cessat iudicis officium.
- 60 Juramentum calumniae si exactum fuerit,
praestandum est.
- 61 Testi non jurato non creditur.
- 62 Necessaria probationes omitti non possunt.
- 63 Sententia in scriptis ferri debet.
- 64 Quae causae sint summariae?
- 65 In quibus ex rescripto de plano procedendum.
- 66 Causa expressa in Clem. dispendiosam de iu-
dic.
- 67 Causa momentanea possessionis.
- 68 Nota ex qua discernatur summarium ab or-
dinario iudicio.
- 69 Judicium aliud simplex, aliud duplex.
- 70 Simplex quod dicatur?
- 71 Duplex judicium quod dicatur?
- 72 Qui prior ad iudicium provocat, habetur pro
actore.
- 73 Judicium aliud petitorium aliud possessorium.
- 74 Petitorium judicium quod dicatur?
- 75 Actio personalis ad rem est petitorii iudicii.

- 76 In petitorio actor probat dominium.
- 77 Causa petitorii iudicii dominium, quasi dominium jus in re.
- 78 Quare iudicium super proprietate petitorium dicatur?
- 79 Unde cognoscatur an petitorium vel possessorium intentatum sit?
- 80 Quod dicatur possessorium iudicium?
- 81 Possessorium iudicium duplex, summarium, & plenarium. (habet?)
- 82 Summarissimum possessorium quando locum
- 83 Unde dicatur, & quis ejus effectus?
- 84 Possessorium summarium est preparatorium plenarii possessorii.
- 85 Privilegia summarissimi possessorii.
- 86 In summarissimo quomodo procedatur.
- 87 In summarissimo possessorio sufficiunt leves probationes.
- 88 A sententia lata in possessorio non appellatur.
- 89 In summarissimo nullitatis questio locum non habet.
- 90 Supplicatio non admittitur contra sententiam latam in summarissimo.
- 91 Circa hoc possessorium summarium quomodo in eo procedendum bimebris traditur distinctio.
- 92 Summarissimum possessorium quomodo à plenario differat.
- 93 Sequestratio possessionis quando locum habeat?
- 94 Proprietatis questio in causam possessorii admitti non debet.
- 95 De jure possessoris quæri non debet, quando constat de non jure petitoris.
- 96 Inter cohæredes disceptatio summarissimi non admittitur.
- 97 Possessio cui jus adversatur non relevat ab onere probandi.
- 98 Plenarium possessorium quod dicatur?
- 99 Quare plenarium dicatur?
- 100 Tres sunt iudicii partes.
- 101 Finis iudiciorum quis sit?

Posito Ordinis judiciarii, seu processus juris fundamento, quod est Jurisdictio, & ubi quisque conveniri debeat, explicato, antequam de personis quæ principaliter Iudicium constituunt, aut incidenter illi deserviunt, pertractare, singulosque actus, ex quibus iudiciorum tela contextitur, explicare aggrediar generalia hæc quid iudicium, quotuplex, quæ ejus partes, & quis finis iudiciorum leviter attingere, & summo quasi digito notare visum fuit, ut animus lectoris ad ea quæ infra dicenda, præparetur. Definitur itaque iudicium à Dd. diversimode, ut prolixè refert & examinat Maranta in suo Specul. parte 2. per totum receptior est ea, quam novissime dat Wesemb. in paratit. ff. h. t. num. 2. † Iudicium est legitima, controversiæ judicialis, quæ est inter actorem & reum, apud Judicem disceptatio, & adjudicatio, ut publica authoritate lites sopiantur, nam administratio justitiæ est causa finalis iudicii, Maranta d. loco n. 37. † & 2 nuncupatur iudicium quasi jurisdictio, quia de jure partium disceptatur, c. forus 10. in prin. ex. de V. S. Qualiter autem iudicium, lis, causa & instantia differant, vide Marant. par. 5. per tot. Asinium in sua praxi c. 1. & 3. & tredecim acceptiones illius vocis Iudicium, vide apud Marant. parte 2. per tot.

DIVISIONES JUDICIORUM.

PRIMA divisio à causa efficiente † Iudicium dividitur in Sæculare & Ecclesiasticum. † Sæculare iudicium est, quod ventilatur coram iudice sæculari, inter personas sæculares, de hoc in jure Civili, per tot. tit. ff. & C. de judiciis, & per tit. C. de jurisdict. & foro compet. cum multis seqq. † Ecclesiasticum iudicium est, quod ventilatur coram Iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas, de hoc in jure civili tot. tit. C. de Episcopal. audient.

audient. & in jure Canonico, tot. tit. ext. de judic. & tit. de foro compet. Quibus autem casibus judex Ecclesiasticus cognoscat, etiam inter laicos, vide late Marant. in suo Spec. parte 4. distinct. 11. à nu. 2. usque ad 59. enumerantem 27. casus. E contra quibus casibus sæcularis judex cognoscat in causis Ceterorum, vide eundem d. loco à nu. 59. usque ad finem referentem septemdecim casus Myns. cent. 62. obs. 67. per tot. † Judicium Ecclesiasticum à re quæ in judicium deducitur, subdividitur in Spirituale & Temporale. † Aut enim res seu causæ super quibus controversatur in Curia Ecclesiastica sunt spirituales, seu annexæ spiritualibus, Spirituales puta de bonis Ecclesiæ, de præbenda, Canonicatu, de vestibus, vel aliis ornamentis Ecclesiæ, Connexa spirituali, ut causa juris patronatus, & similes & illud judicium est Spirituale, aut res sunt temporales, veluti cum defuncto, equo, pecunia, vel simili litigatur, & judicium Temporale dicitur, istæ semper ad Judicium Ecclesiasticum pertinent, nec quidem si incidenter in judicium veniant, à Judice sæculari cognosci possunt, ut est tex. in c. tuam 3. extr. de ordine cognit. Fellerus in addit. ad Maranta parte 4. distinct. 13. nu. 2. hæ tam ad sæculare quam ad Ecclesiasticum pertinent. Causæ spirituales aut sunt civiles, aut criminales, quæ sunt causæ spirituales, civiles, quæ criminales, vide apud Marant. in d. 4. parte distin. 13. nu. 4. cum seqq. crimina spiritualia celebriora, quæ ad Ecclesiasticum tribunal pertinent, sunt sacrilegium, usura & symonia, c. cum sit generale 8. & ibi gloss. ext. de foro compet. Vel distinctius sic. Causæ Ecclesiasticæ aliæ sunt civiles, aliæ spirituales, aliæ criminales, aliæ mixtæ, ita distinguit Panor. in c. 2. in 3. notab. ext. de jud.

SECUNDA DIVISIO à varietate

Judicum coram quibus judicium instituitur, † judicium aliud est Civile, Prætorium, Extraordinarium, † Ordinarium, Delegatum, Subdelegatum, & Prorogatum. Pro cuius divisionis intellectu hi tres termini, Civile, Ordinarium & Extraordinarium distinguendi sunt. † Judicium civile 10 duobus modis dicitur, 1. Respectu personæ. 2. Respectu rei seu causæ, quæ in judicio agitur. Respectu personæ in hac divisione consideratur, & dicitur Civile judicium illud quod agitur coram Judice five magistratu Civili, respectu rei judicium aliud dicitur Civile, aliud Criminale, de qua divisione infra. † Judicium Ordinarium 11 tribus modis consideratur respectu Judicis, respectu causæ, & respectu processus. † Respectu judicis ordinarium judicium 12 dicitur, quod ventilatur coram judice ordinario, de hoc tot. tit. ext. de offic. jud. ordinarii, hoc respectu judicium dividitur in ordinarium, & delegatum, in ordinarium, & prorogatum, prout istas duas distinctiones ponit separatim, Maranta in suo Spec. in 4. parte distinctione 5. & 12. † Respectu causæ 13 Ordinarium dicitur illud, in quo agitur aliqua causa civilis, vel criminalis intentata per viam competentis actionis, vel accusationis, in qua venit irroganda poena ordinaria à lege, vel statuto expresse inducta, ita Marant. parte 4. dist. 10. n. 1. & hoc respectu judicium aliud est ordinarium, aliud 14 extraordinarium, de hoc extraordinario intelligitur, tot. tit. ff. de extraor. cognit. & tot. tit. ff. de extraord. criminib. † Respectu processus 14 judicium ordinarium dicitur illud, in quo ordinarie proceditur juris ordine servato, scilicet præcedente libello, interveniente litis contestatione, testium publicatione, & conclusionem, cum aliis solennitatibus juris positivi, in judicio requisitis,

de quibus in l. 1. & authen. offeratur C. de litis contestata. in l. prolatam 4. & ibi Bart. & Dd. C. de sent. & interloc. aut judic. in c. quoniam contra 11. ext. de probat. & sic judicium aliud ordinarium, aliud summarium est, de qua divisione Marant. parte 4. distinct. 9. & nos infra dicemus, primo modo judicium ordinarium in divisione secundo loco posita consideratur. Judicium extraordinarium variis modis dicitur, prout Marant. parte 4. distinct. 10. per tot. tradit, qui tamen ad duos principales modos reduci possunt. † Aut enim extraordinarium judicium dicitur omne judicium summarium, vel executivum, in quo non servatur juris ordo, & sic extraordinarium idem est quod summarium, quod opponitur ordinario, prout tertio modo capitur de quo jam dictum est, & recte judicium summarium extraordinarium dicitur, quia fit extra juris ordinem juris ordine non servato. † Aut judicium extraordinarium dicitur, in quo non instituitur certa actio à jure prodita, sed vel Prætor ex sua potestate & officio illud exequitur manu militari, captis pignoribus, seu multa indicta, sive aliis remediis prætoriiis, prout in casu l. si quis sepulchrum 12. in princ. ff. de religiof. & sumptib. funer. in l. si quis missus 3. ff. ne vis fiat ei qui in possess. miss. in l. qui restituere 68. ff. de rei vend. in l. 1. §. quid ergo ff. de ventre inspic. Vel quando generaliter super aliqua causa imploratur officium judicis in locum deficientis actionis, ut in l. quintus 7. ff. de annuis legat. & in l. 1. ff. de extraord. cognit. Vel quando prosequimur tale delictum pro quo poena arbitraria seu extraordinaria infligitur quod fit quandocunque à lege, vel statuto non est imposita certa poena, l. 1. §. expilatores ff. de effract.

Et sic judicium extraordinarium opponitur ordinario, prout in secunda acceptio-

ne capitur. Pro diversitate igitur Judicium, Judicium recte distribuitur prout in secunda divisione positum, & unum quodque ita recte describitur. † Civile est cum 17 agitur coram iudice sive magistratu civili, Prætorium cum coram Prætoris disceptatur, Extraordinarium cum Prætor in quibusdam causis extra ordinem cognoscit, de hoc tot. tit. ff. de extraord. cognit. Ordinarium est quod ventilatur coram Iudice ordinario, de hoc tot. tit. ext. de officio judic. ordinarii. Delegatum est quod ventilatur coram iudice delegato, de hoc tot. tit. ext. de offic. judic. delegat. & in ff. de officio ejus cui mand. est jurisd. Subdelegatum est, quod ventilatur coram Iudice subdelegato, cuius meminit l. à iudice 5. C. de judiciis. Quis autem dicatur iudex ordinarius, quis delegatus, quam vim & potestatem habeant, vide Maranta d. loco parte 4. distinct. 5. à num. 1. usque ad 23. & in quibus delegatus ab ordinario differat ibidem à num. 23. usque ad finem cumulat quadraginta differentias quas ibi collectas esse studiosus meminerit, & nos de singulis iudicium speciebus infra latius dicemus.

TERTIA DIVISIO iudiciorum à materia † Judicium aliud est civile aliud crimina- 18 le, aliud mixtum. † Judicium civile est 19 in quo deducitur & disceptatur causa civilis, † Criminale in quo deducitur causa 20 criminalis. † Causa civilis sive civiliter 21 agitur cum id quod petitur venit applicandum auctori, quando quis persequitur quod sua interest, sive res nostra, sive nobis debita, sive poena nobis applicanda, & hoc sive ex contractu agatur sive ex delicto. † Causa vero criminalis est, sive crimi- 22 naliter agitur cum ex delicto ad poenam corporalem seu corporis afflictivam, vel pecuniariam fisco applicandam, & sic

fic ad vindictam publicam agitur, ita distinguitur tex. in l. locatio 9. §. quod illicite ff. de public. vectig. & com. tex. optimus in §. in summa Institut. de injuriis, l. 3. §. Divus 5. ff. de sepulch. violat. quam probat Maranta parte 4. distinct. 1. numer. 2. cum ibi allegat. Scharf. in rubri. C. de judic. nu. 12. & 13. & in l. 2. nu. 5. C. de procur. Schneidew. in Institut. de act. in princ. nu. 2. cum ibidem allegatis. Zangerus de except. cap. 1. nu. 8. & eam communem opinionem esse testatur Joannes Baptista Asinius in sua praxi in princ. cap. 5. nu. 14. cum seqq. & sex opiniones quas præmisit, rejicit, pluresque auctoritates pro communi hac opinione allegat.

23 † Non itaque criminalis dicitur actio sive accusatio protinus ex eo, quod ex delicto agatur, quia ex quovis delicto agi potest dupliciter, civiliter, & criminaliter, d. §. in summa text. in l. fin. ff. de privat. delict. 1. in l. qui nomine 25. l. hodie penult. §. 1. ff. ad L. Cornel. de fals. civiliter ad interesse, & sic ad prosecutionem rei familiaris, criminaliter ad pœnam, exemplum in furto, & homicidio, vide apud Marant. distinct. 1. numer. 4. & 8. priori modo prosecutione fit per actionem, quæ in factum dicitur, posteriori modo per accusationem, ut dictis legibus & ibi Dd. sed volenti discernere judicium criminale à civili respiciendum est, cui illud quod à Reo petitur applicetur, cedatve principaliter in privatum commodum, an publicum, de quibus omnibus plenius Maranta d. distinct. 1. num. 32. cum seqq. ubi tradit. Si ad privationem officii, beneficii, dignitatis, & cinguli agatur, casu quo ista pœna delicti ordinaria est, si ad separationem thori, propter adulterium, & si per viam inquisitionis agatur, si delictum per modum exceptionis opponatur, an civiliter, vel criminaliter agatur. Et quid expediat scire, an

judicium sit criminale, vel civile, an criminaliter vel civiliter agatur, vide Marant. d. loco à nu. 41. usque ad 52. ubi quatuor utilitates refert, neque una aliam consumit, tot. tit. C. ne civil. actio crim. præjudicet, quod verum, si civilis & criminalis tendunt ad diversa, prout civilis ad prosecutionem rei familiaris criminalis ad vindictam, secus si utraque ad vindictam tendat, ut in actione injuriarum, tunc enim una alteram tollit, text. in d. l. 1. C. quando civilis actio crim. &c. & in l. Prætor edixit 7. §. si dicatur ff. de injuriis. In quibus autem judicium civile, à criminali discrepet, vide remissive Asinium in sua praxi in princ. c. 4. n. 2. † Mistum 24 dicitur illud, quod participat de criminali, & civili, quando pœna venit applicanda pro parte fisco, & pro parte actori, tex. in c. tuæ §. ext. de procur. exempla in cap. 1. §. denique quæ fuit prima caus. benef. amitt. in cap. 1. §. item si fratrem, quib. mod. feud. amitt. & cap. 1. si vassall. feudo privatur, in l. 1. §. 1. ff. de calum. quam varie actiones mixtæ dicantur diverso respectu vide Zangeri, d. loco num. 9. Maranta d. parte 4. distinct. 1. num. 92. † Judicium 25 Criminale aliud est Publicum, aliud Privatum, † Publicum judicium criminale 26 est, in quo certa lege constituta, publica crimina pœnis legitimis, & certis vindicantur, l. 1. ff. de public. judici l. 1. C. ubi de crimi. agi oport. §. publica 3. cum seqq. Inst. de publ. judiciis, & ideo publica dicuntur, quia accusatio cuilibet de populo competit, tex. in §. 1. Institut. de public. judic. & quæ sint illa publica delicta, vide Julium Clarum lib. 5. sent. §. 1. per tot. † Publicum rursus aliud est 27 capitale, aliud non capitale, l. 2. ff. de publ. judic. §. 2. Inst. eod. tit. † Judicium criminale 28 capitale est, in quo venit irroganda aliqua pœna capitalis, pœna capitalis dicitur, quæ infert mortem naturalem, vel inducit

cit servitutem, vel adimit civitatem, ut probatur ex l. 2. in prin. ff. de pœnis, ubi dicitur damnatum rei capitalis accipi, cum damnato mors, civitatis amissio, vel servitus contingit, ad idem tex. in d. l. 2. ff. de publ. judic. & in l. sed & si quis 4. in prin. ff. si quis cautionib.

29 † Non capitale est, in quo venit irroganda pœna non capitalis, puta nulla ex tribus prædictis, cum pœna mortis, vel exilii, delicto à lege, vel statuto præfinita non est, sed pœna est pecuniaria, aut coërcitio quædam corporalis, d. l. 2. in fine.

30 † Judicium capitale rursus subdividitur, nam aliud actu capitale est, aliud aptitudine tantum.

31 † Actu capitale est, quando delictum, quod in judicium deducitur, habet à lege vel statuto ordinariam pœnam capitalem uno ex prædictis modis, veluti quando lex vel statutum præfinivit delicto pœnam mortis, vel exilii, d. l. 2. ff. de publ. judic. d. l. sed & si quis in prin. Sub pœna mortis intelligitur omnis pœna vitam, sub pœna exilii libertatem & civitatem adimens. Et recte actu capitale dicitur, quia ex quo lex definivit certam pœnam capitalem, pro tali vel tali delicto, istud delictum & judicium, quod super eo instituitur, actu jam capitale est, nec judex in judicando istam pœnam præterire potest, nisi ætas, vel dignitas delinquentis, vel alia legitima causa excuset, vide exacte discussum per Marantam in suo Spec. parte 4. distinct. 1. num. 84. cum seqq. & quod dignitas delinquentis pœnam mitiget, vide l. ad bestias 31. ff. de pœnis. Alias causas quæ judicem movere possunt, ut ordinariam legis pœnam moderetur, vide apud Bart. in l. quid ergo 13. §. pœna gravior ff. de his qui notantur in famia, † Aptitudine vero capitale dicitur,

omne judicium criminale, in quo venit pœna arbitraria, ex quo enim in criminalibus pœnam extraordinariam, vel arbitriam judex extendere potest ad pœnam mortis, prout probatur per l. sacrilegii 6. & ibi communiter Dd. ff. ad L. Juliam pecul. & per Marantam d. loco nu. 59. cum seqq. acerrime defenditur, consequens est omne tale judicium aptitudine sua, quatenus judex arbitrium suum ad pœnam mortis extenderit, capitale esse. † Privatum judicium criminale 33 est, quo vindicatur privatum delictum, cujus accusatio tantum ad læsum pertinet, tot. tit. ff. de privat. delict. † Privatum rursum vel ordinarium, vel extraordinarium 34 est. † Ordinarium in quo certa pœna constituta est, certaque & civilis petendi & judicandi forma servatur, l. fin. ff. de privat. delict. ideoque non nisi illis quibus injuria facta est, concedi horum actio solet, l. 1. in fine ff. de injur. † Extrordinarium 35 in quo pœna, qua crimen coërcetur est extraordinaria, & arbitraria, in quo ad certam pœnam solenni modo certaque petitione non agitur, sed petitur pro arbitrio judicis proque qualitate commissi examinatio fieri, & pœna imponi, de hoc in tit. ff. de extraord. crimin. tex. in c. super his 16. ext. de accusat. c. de causis 4. §. illis ext. de offic. delegat. † Quæ dicta sunt de ordinaria pœna privatorum delictorum, hæc intelliguntur, si civiliter agatur, quoad interesse ipsius læsi, nam si criminaliter agatur ex delicto privato ad pœnam pecuniariam fisco applicandam vel corporis afflictivam, tunc extra ordinem agitur, l. fin. ff. de privat. delict. quia nulla ordinaria pœna criminalis est, de privato delicto, constituta. Secunda divisio, Judicium criminale aut est temporale, aut spirituale. Spirituale, in quo causa spiritualis criminaliter tractatur, puta de

de criminibus Ecclesiasticis, de hæresi, symonia, apostasia, & aliis, vide *Marantam par. 4. distinct. 3. nu. 7.*

38 † Subdistinctio Judicii Civilis. Civile aut est rei persecutorium, poenale, aut mixtum. Rei persecutorium reale vel personale. Reale petitorium aut possessorium. Petitorium universale, generale, aut
39 particulare. † Universale in quo proponitur actio universalis, ut petitio hæreditatis,
40 actio de dote, &c. † Generale in quo proponitur actio generalis plura capitula in se continens cum de uno jure multas species continente agitur, veluti est actio tutelæ, negotiorum gestorum, & similes in quibus si petitio generalis sit, prosequutio autem specialis sententia non nisi quoad prosequuta operatur, *l. 2. C. de judiciis.* † Particulare in quo proponitur actio singularis, ut rei vindicatio, de his vide *Marant. in suo Spec. parte 4. distinct. 4.*

QUARTA DIVISIO JUDICIORUM A FORMA. † Judicium aliud est ordinarium, aliud
43 summarium sive extraordinarium, *Maranta d. 4. parte distinct. 9.* † Ordinarium judicium est, in quo ordinariè proceditur juris ordine servato, scilicet præcedente libello, interveniente litis contestatione, receptione probationum, conclusione, sententia, & cum aliis solennitatibus juris positivi, de quibus in *l. edita 3. C. de edendo, in authentica offeratur C. de litis contestatione in l. prolatam 4. C. de sent. & interl. omni. jud. in c. quoniam contra II. ext. de probat. & ibi Dd. plene, & quæ in ordinario judicio requirantur, vide *Sichard. in l. judices num. 3. C. de judiciis. Damhoud. in sua Practica c. 21. nu. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.**

45 † Et sciendum quod omnis causa regulariter sit ordinaria, & plenam causæ cognitionem requirat, ita gloss. in *l. 3. §. ib. ff. ad exhib. Ord. Curia Monast. par. 2. tit. 39. in prin.*

† Judicium summarium est, in quo summarie proceditur de plano sine strepitu & figura judicii, non observatis solennitatibus, & ordine judiciarii processus juris positivi, sola facti veritate inspecta, *text. in Clem. saepe de V. S. l. nec quicquam §. de plano 3. ff. de offic. Procons. & legati.* † Ut
42 autem hoc ipsum quod de omissione ordinis judiciarii dicitur, declaretur, & manifestum constet, quæ sint istæ solennitates seu actus judiciales, qui in summario judicio omitti possunt, & adhiberi necesse non sit operæ pretium est ex contextu d. Clementinæ istos speciatim recensere. † Primo itaque in judicio summario, cum
43 scilicet summarie proceditur, non opus est libelli oblatione, actor libellum offerre non tenetur, nec judex eum exigere potest, *tex. in dict. Clem. saepe in verbis necessario libellum non exigat, Maranta in suo spec. parte 4. distinct. 9. numer. 12.* & potest processum incipere ab articulis & positionibus, quæ erunt loco petitionis, *Maranta d. loco nu. 18.* † sufficit enim qualis qualis
44 petitio, & facti narratio, ut reus deliberare possit, cedere, ne veit an contendere, hoc enim cum juris gentium sit & in reorum, ut & actorum favorem introductum, minime eis auferendum est. Secundo. † Litis
45 contestatio in judicio summario necessaria non est, hoc est, non requiritur ut solennibus verbis, ad actoris intentionem confitendo, & exceptionem objiciendo, vel negando respondeat, d. Clem. saepe in verbis, litis contestationem non postulet, puta judex, ut ex continuatione textus patet, *l. 1. C. de litis contest. Maranta d. loco nu. 20. Myns. cent. 1. obs. 1. nu. 2.* habetur enim in hisce causis pro litis contestatione is actus qui alias in causis ordinariis post ipsam litis contestationem solet subsequi, nempe positi-

nalium seu articulorum exhibitio, *Asinius*
 51 *in sua prax. §. 17. cap. 4. nu. 4.* † Tertio. In
 judicio summario feriarum ob necessita-
 tem, hominum indultarum veluti messiu-
 um, vindemiarum ratio non habetur, ita
 ut non obstantibus feriis, causæ summariæ,
 etiam reo contradicente, expediri pos-
 sint, *text. in d. Clem. in verb. tempore etiam*
feriarum ob necessitates hominum indultarum à
jure procedere valeat, & ibi gloss. in d. verb. ob
necessitates Marant. d. loco nu. 19. Quod no-
 tandum in praxi, sæpe enim prætextu mes-
 sis cognitiones omnium causarum indiffe-
 renter rejiciuntur, recusantque judices de-
 bitoribus favorisantes, ad captionem, vel
 distractionem pignorum aliosve actus exe-
 cutivos procedere, idque in creditorum
 non leve detrimentum, volunt autem id
 taliter excusare seu defendere, quod *tex.*
d. Clemen. utatur verbo valeat, quod vo-
luntatis arbitrium inducat, quasi judex non
obstantibus feriis in summariis & executi-
vis procedere possit, si velit, non tamen ad
hoc necessitate juris astringatur: nec enim
quicquid judicis potestati permittitur, id
subjicitur juris necessitati, l. non quicquid
40. ff. de judiciis, facit l. sæpe 8. ff. de offic.
pres. c. consuluit 34. ext. de offic. deleg. multa
judex ex officio facere potest, ad quæ re-
 52 *cte non cogitur.* † Quarto. In causis sum-
 mariis dilationes per judicem non sunt am-
 pliandæ, ne tot, & tam longæ dilationes
 concedantur, sicut in causis ordinariis jura
 largiuntur, non quidem dilationes & ter-
 minorum assignationes omnino præscin-
 duntur, sed breviores statuuntur, *tex. in d.*
Clemen. in verb. amputet dilationum materiam,
arg. l. à procedente 4. C. de dilat. Maranta d.
loco n. 21. In causis siquidem summariis &
 extraordinariis, maximeque Executio-
 num ex singularum natura, usque & stylo

judicii brevitati studendum est *gemeiner*
Bescheid de anno 79. §. 9. Dann auch mit.
 Quinto. † Dilatoriae exceptiones, & appel- 53
 lationes frustratoriae, quæ ad protelandas
 lites tantum adhibentur, aut quæ altiore
 indaginem requirunt, repelluntur, *dict.*
Clem. sæpe proinde in causis summariis ju-
 dex non facile deferit appellationi, maxi-
 me si ab interlocutoria appelletur, nec fa-
 cile exceptiones non multum relevantes,
 aut altiore indaginem requirentes, ad-
 mittet, *Bart. in extravag. ad reprimendam in*
verbo summarie num. 4. nisi sint tales, quæ
 etiam post litis contestationem in proces-
 su ordinario recte opponuntur. Sexto † In 54
 causis summariis non requiritur conclu-
 sio, sed causa non conclusa judex ad sen-
 tentiam procedere potest, *tex. in d. l. Clem.*
sæpe §. sententiam in verb. conclusione non facta,
Gail. lib. 1. obs. 107. † Et generatim di- 55
 cendo in causis summariis, proceditur
 omissis omnibus substantialibus judicio-
 rum ordinariorum, & omni ordine judi-
 cii, qui solennitatem Judicii respicit, so-
 la observata solennitate juris gentium, de
 his quæ in summariis judiciis omitti pos-
 sunt, vide *Dambauderium in sua pract. civili*
cap. 22. & 23. per tot. † Hinc in causis sum- 56
 mariis non potest omitti (1) citatio, quia
 illa non est juris positivi, quæ in ejusmo-
 di causis relaxata censentur, sed est juris
 naturalis, *Clemen. Pastoralis de re judic.* pro-
 inde recte non omittitur, *tex. in d. Clem. sæpe*
in verb. citationem vero, quando autem in
 summariis etiam citatio omitti possit, vide
Zangerum de except. parte 1. cap. 2. nu. 3. (2)
 † In causis summariis requiritur legitima- 57
 tio personarum, sicut in ordinariis, proin-
 de exceptiones qualificatoriae & procura-
 toriae in iisdem locum habent, quia red-
 dunt processum retro nullum, *text. in l.*
licet

licet 24. & ibi Dd. C. de procurat. Maranta d. loco nu. 38. ita Bart. in l. 2. de edict. D. Adrian. toll. in fine, Bald. in l. 3. §. ibidem ff. ad exhib. Felinus in c. veniens n. 14. ext. de testib. Mascar. de probat. concl. 799. nu. 17. volum. 2. ubi communem dicit Damhauder. in sua practica c. 24. 58 nu. 10. (3) † In causis summariis requiritur loco libelli talis qualis petitio, juxta quam judex suam formet sententiam, text. in d. 59 Clemen. saepe vers. verum, &c. quia † ubi non est petitio judex suum officium non impartitur, l. 4. §. hoc autem judicium ff. de dam. infec. & sententia libello seu petitioni conformis esse debet, c. 2. ext. de ordin. cognit. c. licet Heli 31. ext. de simonia, quomodo a. ista talis qualis petitio fieri possit, vide Marant. d. loco nu. 12. 13. 14. 15. & 16. † (4) In causis summariis juramentum calumniae praestandum est, si exigatur, arg. l. rem non novam 14. in princ. & §. patron. C. de judiciis, l. 2. §. sed quia 4. §. licet compromissio C. de juram. calum. arg. c. 1. §. fin. eod. tit. in 6. Damhauder. d. loco nu. 12. (5) † In causis summariis testi non jurato non creditur, debent igitur testes in causis summariis jurati deponere, sicut in ordinariis Gabriel Sarai in annotat. ad 38. singulare Mathefilani numer. 7. Cotta in memorabil. in verb. testi non jurato in prin. (6) In causis summariis in quibus proceditur sine strepitu & figura judicii, publicatio testium est necessaria, si pars contra quam sunt producti testes hoc petat Mathefil. d. singul. 38. licet enim publicatio testium non ad substantialem judicii ordinem, sed justitiae tantum pertineat, Asinius in sua praxi §. 3. cap. 10. Gaill. lib. 1. obs. 105. tamen cum a parte exigatur, fieri debet prout & juramentum calumniae, non est de substantia processus, exactum tamen recte non 62 omittitur. (7) † In causis summariis judex non potest omittere probationes neces-

sarias, tex. in d. Clemen. saepe in verbis non sic tamen judex litem abbreviet quin probationes necessariae, & defensiones legitime admittantur, quia sententia sine probationibus lata nulla est, & sunt probationes de jure divino, quo dicitur, quod in ore duorum, aut trium stet omne verbum, Matthaei 18. c. novit. 13. ext. de judiciis. (8) † In causis summariis sententia debet ferri in scriptis, idque jure Canonico indubitatum est, d. Clemen. saepe §. sententiam in verb. in scriptis, Maranta d. loco num. 73. Myns. cent. 3. observat. 70. de jure civili contrarium videtur, propter authenticam nisi breves C. de sent. ex brevic. recitand. Procuratores non minus in extraordinariis causis, quam ordinariis proponendis aequalitatem & temporis ordinem servabunt Cameral. Mem. de anno 57. §. 28. nach dem ferner / In summariis quomodo procedatur in Curia Monasteriensi, vide Ordinatio Curiae Monast. parte 2. titul. 39. §. In diesen. † Juxta Reformat. Judiciorum 64 Senatus Colon. sub rubric. folget Ordnung des Gerichtlichen Proceß/ quomodo in causis summariis quae sunt infra 12. aureos, & quae sunt supra, infra tamen centum, & quae supra centum aureos sunt procedatur & intra quod tempus processus finiendus traditur in §. Item in solchen cum seqq. usque ad finem. Quae autem sint causae summariae vide plenissime declaratum, per Marantam dict. loco à numer. 3. cum multis seqq. † ubi (1) dicit causam censeri summariam, quando Princeps committit alicui causam, hoc modo, ut in causa procedatur simpliciter, & de plano sine strepitu & figura judicii, velo levato, sola facti veritate inspecta, quae clausulae vi sua inducunt, ut causa summarie cognoscenda sit, prout ostendit Papa in multoties allegata Clemen. saepe, quin enim Princeps, qui est lex viva, possit

possit causam committere ut summarie procedatur, non ambigitur, gloss. in d. Clem. saepe in princ. in verb. mandamus Marant. d. loco distinct. 9. nu. 3. cum seq. (2) † Causæ Ecclesiasticæ expressæ in Clement. dispensationem de judiciis, summarie censetur, per tex. ibi veluti ubi agitur de electione, canonice tu, præbenda aliove beneficio Ecclesiastico, (3) † Causæ momentaneæ possessionis, cum in summarissimo possessorio contenditur, prout & omnes causæ possessoriæ, summarie sunt, l. momentaria 8. C. unde vi quod latius tractat Maranta d. loco nu. 43. cum seqq. Ordinat. Curie Monast. parte 2. tit. 39. §. 3. & tit. 47. §. fin. Ordinat. Camerae parte 2. tit. 8. §. 6. und sollen die (4) Causæ mercatorum sunt summarie, utpote quæ in Curia mercatorum ventilantur, quia ibi proceditur de plano, ex æquo & bono, & hoc ob exuberantiam bonæ fidei, quæ inter mercatores exigitur, Maranta d. loco nu. 48. plures causas quæ ad summarium iudicium pertinent, vide apud eundem n. 166. cum seqq. ubi triginta ejusmodi causas summarias recenset. Ordinat. Curie Monast. d. tit. 39. §. item in Eachen so Rauffleute. Sic in causis injuriarum verbalium quæ atroces non sunt inter Consistoriales Camerae ortis Judex Cammeræ ex officio per inquisitionem procedere debet & summarie cognoscere & determinare Ordinat. parte 1. tit. 9. §. causas. Super pœna compulsorialium, & si appellationis causa sit ordinaria extraordinario- rum more proceditur Ord. Camerae parte 3. tit. 31. §. 5. und soll In causis Fisci ratione Monopoliorum summarie citra Restitutionem, Supplicationem, Inhibitionem, Avocationemque & alias frustrationes proceditur Reichs-Tags Abscheid / anno 48. §. 10. es soll auch. Hi casus in quibus sufficit summaria cognitio, notantur in l. si

quis à liberis §. si vel parens, 8. ff. de liber. ag- nos. l. à Divo Pio 15. §. si super ff. de re judic. l. si is à quo 3. ff. ut in possess. legat. l. nec quis- quam 9. §. de plano ff. de offic. procons. & legat. l. 1. §. fin. ff. de prætor. stipulat. l. 3. §. causa 4. ff. de Carbon. edicto, l. 3. §. sciendum, 9. & ibi gloss. in verbo sciendum ff. ad exhibend. l. levia 6. ff. de accusat. Vide præx n. Civilem Joannis Emerici à Rosbach tit. 21. nu. 10. cum seqq. ubi causas summarias alimentorum, usurarum collectarum, decimarum super restitutione dotis, & similes recenset, & quot modis dicatur summaria cognitio, vide Bald. in l. judices n. 5. C. de judiciis Sichard. in rubrica C. eod. num. 7. Zangerum de except. parte 1. cap. 1. n. 18. ubi triginta novem causas summarie recensentur. Joannem Baptistam Asinium in sua praxi cap. 31. §. 3. n. 29. cum seqq. usque ad finem capituli Marantam in Specul. parte 4. distinct. 9. per tot. Ordinat. Camerae parte 3. tit. 2. ubi causæ extraordinariæ enumerantur & Ordinat. Curie Monast. parte 2. tit. 29. ubi viginti sex causæ summarie recensentur. Juxta d. Reformat. Judic. Senatus Colon. in prin. omnes causæ sunt summarie, juxta Reformat. Juliac. cap. 1. §. aber daß un- verzüglich causæ pecuniariæ Clericorum & extraneorum ex contractibus, & transactionibus descendentes quæ vor Schuld und Schaden antiquitus genandt seyn/ pro summariis habentur.

† Pro coronide hujus divisionis obser- vandum, quod ad hoc ut procedatur sum- marie vel ordinarie inspiciatur ipsa narra- tio libelli, quæ si talis ut de jure summarium processum exigat, summarie quoque proceditur, sin contra, ordinarie procedi- tur, ita notat Myns. cent. 2. obs. 9. num. 10.

QUINTA DIVISIO † Judicium aliud simplex aliud duplex. † Simplex in quo unus sustinet partes actoris alter partes Rei,

71 Rei, ut sunt poene omnia. † Duplex in quo quilibet litigantium est actor & reus, & sunt tria finium regundorum, familiae eriscundae, communi dividundo, l. in tribus 13. ff. de judic. §. duplex. Instit. de intendit. l. 2. ff. eod. hac alias mixta vocantur, §. quedam Instit. de act. † fungitur tamen vice actoris is qui prior ad iudicium provocat, d. l. in tribus l. 2. in fine ff. com. divid. l. iudicium 10. ff. finium regund. l. qui appellat. 29. ff. de judic. Gaill. lib. de pignorat. obser. 21. num. 6.

72 SEXTA DIVISIO † Iudicium aliud est petitorium seu proprietatis, aliud possessorium seu possessionis, per tex. in c. Pastoralis & in rubri. & tot. tit. ext. de causa poss. & propriet. gloss. in l. momentanea C. qui legit personam standi in iudic. habent. Maranta d. parte 4. distinct. 97.

74 † Petitorium iudicium est, cum de rei proprietate est quaestio, id est, in quo controvertitur super rei dominio, vel quasi dominio, vel super jure aliquo in re competenti, puta jure pignoris, servitutis vel simili, petitque actor in iudicio petitorio se rei controversae declarari dominum, vel quasi dominum, aut sibi jus in re competere, ubi non contenditur quis possideat rem, sed cujus ea res sit, weme der Eigenthumb oder die Erb-Gerechtigkeit zuständig sey / ut cum instituitur rei vindictio, Publiciana, haereditatis petitio, confessoria, & negatoria actio, & similes, arg. l. qui petitorio 36. l. is qui destinavit, 24. ff. de rei vendic. gloss. in l. 1. in verb. vendicante C. ubi in rem actor exerc. debet. petitorium enim proprie dicitur cum in rem est actio, arg. lege actio in personam 28. ff. de actio. & oblig. l. pecunia verbum 178. §. actionis 2. ff. de V. S. Menoch. in pralud. recup. poss. num. 9. cum scilicet petimus nobis restitui quod nostrum est, veluti cum actor in libello petit de-

clarari fundum Tusculanum, quem Titius possidet ad se spectare jure dominii, vel quasi, sibi competere in eo aliquod jus, & rerum condemnari ad restitutionem istius fundi, hinc in petitorio iudicio requiritur ex parte actoris, quod ejus intentio fundata sit super dominio, quasi dominio, vel alio jure in re. † Actio autem personalis ad rem directa petitorii quoque iudicii est, Zangerus d. c. 1. parte 1. n. 19. Et cum quilibet intentionis suae fundamentum probet l. qui accusare 4. C. de edendo † actor in petitorio iudicio semper probat dominium, vel quasi dominium, vel jus in re ad quod agit, per tex. in l. rem 23. in prin. ff. de rei vendic. † Causae igitur petitorii iudicii sunt, dominium, quasi dominium, jus in re † & dicitur hoc iudicium petitorium, quia per actionem realem, quae proprie petitio dicitur, semper instituitur, dicitur & proprietatis iudicium, quia de proprietate rei controvertitur, cujus illa res sit jure dominii, vel quasi, non quis tantum possideat. † Et ut sciatur, an petitorio, an possessorio agatur, advertendum est, ad libelli conclusionem, nam si petatur rem restitui, dicitur intentatum petitorium, si vero in possessionem mitti, vel in possessione manuteneri, vel possessionem, restitui seu redintegrari, motum dicitur possessorium, tex. in c. inter dilectos 6. ext. de fide instr. quando autem ex narratione & conclusione libelli appareat petitorium vel possessorium intentatum esse, pulchre ostendit Menoch. in pralud. recuperanda possessionis à nu. 12. usq. ad 20.

† Possessorium iudicium est, cum de sola possessione controvertitur, nec proprietatis seu dominii ratio habetur, cum non contenditur de rei proprietate vel dominio cujusnam res sit, sed de nuda possessione tantum, quis rem possideat, proprietatis

quæstione semota, d. l. is qui destinavit, l. si duo 3. §. fin. ff. uti possid. §. 1. & §. retinenda Instit. de interdic. cum quis agit, ad possessionem adipiscendam, retinendam, vel recuperandam, cum actor tantum petit, vel ut adipiscatur possessionem rei, quam antea nunquam habuit, vel ut retineat possessionem rei quietam, vel ut recuperet possessionem amissam, nec enim quæritur in possessorio judicio an dominium rei vel quasi ad actorem spectet, sed de jure possessionis quæstio est, ideo actor non gravatur probatione domini, vel quasi, quod in lite non est, sed possessionis tantum, quam vel acquirere contendit, vel quam jam habet, & in ea turbatur, vel quam amisit, & alter jam habet, & recuperare intendit, possessionis autem probatio facilis, ut infra latius.

81 † Hoc possessorium judicium duplex est, aliud enim est possessorium summarium seu summarissimum, aliud possessorium plenarium, seu ordinarium.

82 † Summarissimum possessorium locum habet, quoties de possessione inter duos, pluresve contentio est, ita ut uterque possidere se contendat, juxta text. in l. 1. §. sed si inter ff. uti possid. & non discernitur quorum alter contendendum sit in possessione de præsentī, ideoque imploratur officium judicis, ut judex summam nulla mora interposita cognoscat, quorum alter ex contendētibus sit in possessione, ut in ea is tueatur, donec plenius fuerit cognitum in plenario possessorio, ordinatur enim hoc summarissimum possessorium principaliter ad eum finem, ne lite pendente super proprietate, vel possessione partes veniant ad arma, cum quælibet pars se possidere prætendat, quod summarissimum possessorium, fundatur in

l. equissimum in princ. ff. de usu fruc. in l. liberis 7. §. fin. ff. de liber. causa in cap. cum venissent 6. ext. de institut. in l. si super possessione 9. & ibi ad hoc textum notat, Scharius num. 5. C. de trans. in l. fin. §. 1. ff. de offic. procurat. Cesaris. † Et dicitur possessorium summarium, quia natura negotii exigat, ut summarie procedatur, cognoscatur, & ordinetur, & solum affert præjudicium lite pendente, donec in plenario plenius fuerit cognitum, vel aliter ordinatum. † Et est 84 hoc summarissimum præparatorium judicii possessorii principalis, atque plenarii, ut enim se habet judicium possessorium principale retinendæ ad judicium de proprietate, seu petitorium; ita & hoc ad illud. Sicut enim possessorium retinendæ præparat viam ad petitorium, ex sententia enim in tali possessorio pater, quis in principali sit futurus actor, vel reus, tex. in d. §. retinenda Instit. de interdic. ita judicium hoc summarissimum præparat viam ad possessorium plenarium, nam ut dictum, cum duo armis contendunt de possessione, & neuter judicium ingredi vult, neuter magistratum primo implorare, sed uterque præsidio armorum tueri vult suam possessionem, & adversarium ne accedat, terrere, tunc judex ex officio sequestrare potest possessionem & utique parti inhibere, ne ad possessionem accedat, usque dum interim summarie cognoscat, prolatis partium juribus, quis in possessione de præsentī sit, & sic statuere possit, quis actoris, & quis Rei in plenario possessorio personam sustinere debeat, Ordinatio Camera parte 2. tit. 21. §. ob auch Münsterische Hoff-Gerichts Ordnung parte 2. tit. 47. §. und damit dis-fals/ita tradit Myns. cent. 2. obs. 96. per to. Gail. lib. 1. obs. 5. n. 2. & 8. ubi & hoc procedere dicit in interdictis adipiscendæ possessionis

nis, seu in possessorio adipiscendæ, cum
duo, vel plures vacantem possessionem ar-
mata manu invadere, & occupare velint, &
sefe ad arma parant, tunc Superior se in-
terponere potest, & vacantem possessio-
nem sequestrare vel partibus mandare, ut
arma ponant, & inhibere ne ad possessio-
nem accedant, donec de eadem jure ple-
nius constet, ita factum in causa litigiosæ
successionis Juliacenſis. Cæſar Rudolphus
ob præſentissimum periculum, armorum
& ſcandali, emisſis mandatis sequeſtravit
Ducatus, & ne Interessentes ad posses-
sionem accederent, donec de eorum jure
constaret, inhibuit, quod de jure ex offi-
cio facere potuit & debuit, ut constat ex
reſponſione Subdelegatorum anno 1609.
85 Francofurti apud Palthenium excuſa. † Pri-
vilegia hujus ſummariſſimi poſſeſſorii
86 ſunt. Primum. † In hoc poſſeſſorio proce-
ditur ſummariè, Judex enim informatio-
nes tantum ſumit, ut aliqualiſter inſtructus,
circa poſſeſſionem ordinare poſſit, ne par-
tes ad arma veniant, nec opus eſt offerre li-
bellum ab eo, qui ſuper ſummariſſimo
poſſeſſorio implorat judicis officium, ſed
ſufficit qualis qualis petitio, *Menoch. remed.*
ult. retinendæ poſſ. num. 27. & narrare debet
is qui implorat hoc officium Judicis, ſe eſ-
ſe in poſſeſſione, vel quaſi hujus, vel illius
rei, in qua turbatur, vel timet turbari, hoc
enim principaliter intendit, ne turbetur in
poſſeſſione, in qua putat ſe eſſe, non ut de-
claretur, poſſeſſor, non autem conqueri-
tur ſe ſpoliatum poſſeſſione, nam tunc ei
in ſummariſſimo poſſeſſorio non ſubve-
nietur, quia ſimile eſt interdicto uti
poſſidetis, quod in actore poſſeſſionem
requirit, l. 1. §. *hujus interdicti 2. ff. uti poſſid.*
Vide Ordinat. Curia Monast. parte 2. tit. 39. §.
Item Sachen / ubi cauſa interdicti recuperan-

de, poſſeſſionis, item interdictorum retinendæ &
adipiscendæ, ubi agitur de poſſeſſione momenta-
nea, inter ſummarias cauſas reſeruntur, quid ſe-
quibet in ſummariſſimo acquiritur, pro-
bet per æquales numero ſeu dignitate, vi-
de Menoch. d. loco remed. v. 3. n. 718. 719. & ſeqq.
Secundum. † In ſummariſſimo poſſeſſo- 87
rio ſufficiunt leves probationes, puta ſe-
miplena probatio per famam, vel unius te-
ſtimonium, *Menoch. d. loco n. 34. ubi multos ad*
hoc allegat Mathiſilanus ſingulari 2. & ibi Gā-
briel Sarai in annota. n. 4. & teſtes non jurati
probant, *Menoch. d. loco n. 39. & ita in praxi ob-*
ſervatur, ſolent enim Judices ad ſuam infor-
mationem ſuper datis capitulis ſummariè
teſtes examinare, non recepto juramento à
teſtibus, nec datis interrogatoriis. Ratio eſt,
ut dixi, quia ſufficit in hoc poſſeſſorio qua-
lis qualis probatio, quo caſu teſtibus non
juratis creditur, hinc nec publicantur dicta
teſtium, nec partibus copia eorundem cō-
municatur, nec partibus conceditur excipe-
re contra dicta teſtium. Ratio eſt, quia de
momentanea poſſeſſione agitur, de præju-
dicio non diu duraturo, quod per definiti-
vam in plenario judicio reponi, & refor-
mari poteſt, & hæc omnia ita uſu obſervan-
tur. Tertium. † A ſententia lata in ſumma- 88
riſſimo non appellatur, *tex. in l. unica C. ſi de*
moment. poſſ. appellatum fuerit, & in c. ult. §. de
poſſeſſione 2. qu. 6. quod adeo procedit, ut nec
talis appellatio effectum devolutivum ha-
beat, *Menoch. d. loco nu. 50. Ord. Curia Monast.*
parte 2. tit. 46. §. Item in interdictis recuperan-
da. Quartum. † Sententia lata in ſumma- 89
riſſimo poſſeſſorio de nullitate agi non
poteſt, quærelam enim nullitatis talis ſen-
tentia & proceſſus non admittit. Ratio ma-
niſeſta, quia nullus juris ordo obſervatur,
cujus intuitu nullitas prætendi poſſit, *Me-*
noch. d. loco nu. 52. Quintum. † Supplicare 90

non licet contra sententiam latam in possessorio judicio summariissimo, cum alias regulariter in casibus, in quibus appellare non permittitur, supplicatio concedatur, *Menoch. d. loco n. 53.* Sextum. Restitutio in integrum non conceditur, adversus sententiam latam in possessorio summariissimo, quia leve damnum infert, cui remedio restitutionis non succurritur, *l. scio 4. ff. de restit. in integ.* Septimum. Licet regulariter sententia interlocutoria revocari possit, *l. quod jussit 14. ff. de re judic.* attamen interlocutoria lata in possessorio summariissimo non revocatur. Ratio, quia talis interlocutoria trahit secum executionem, cum Judex interloquendo jubeat alterum ex contendentes in possessione esse, alteri vero inhibet, ne ad possessionem accedat, *Menoch. d. loco nu. 56.* † Et quidem super hoc summariissimo possessorio controversitur, vel cum in plenario possessorio nondum lis coepta est, vel cum lis coepta est, & ea pendente quaestio possessorii summariissimi oritur. Primo casu, cum hoc Judicis officium imploratur ante litem motam super possessorio ordinario, tunc Judex ex officio partibus injungit, ut capitula exhibeant, ut super illis probationes recipiat, receptis probationibus, & sic cognitio quis in possessione sit, mand. t. Judex potiore in probationibus possessioni insistere, & adversarium suscipere partes actoris in judicio possessorio plenario, sive ordinario, & quod interim ad eam possessionem non accedat. Modum procedendi super litigiosa possessione, quae ex Constitutione Imperii à Divis Impp. Carolo & Ferdinando in Comitibus Wormatiensibus, & Augustanis, anno 1521. 1548. & 1555. successively promulgata, revisa, & ampliata jurisdictionem Camerae immediate fundat,

vide Gaill. lib. 1. obser. 6. nu. 2. 3. & 4. & quare hoc possessorium summarium, & etiam momentaneum vocetur, vide Gaill. lib. 1. obser. 7. nu. 5. & 6. & quae ab hoc effectu, quod sententia perpetuum praejudicium non inferat, sed quasi momento duratura sit, donec in ordinario possessorio aliter judicatum fuerit, sortiatur nomina ibi tradit & in d. obs. 5. nu. 3. & 4.

Ut autem in Camera causae turbatae possessionis peragi possint. Primo necesse est partes immediate sub Imperio esse, idem si ipsarum Officiales aliquem in possessione turbaverint, nam hoc casu ipsi una cum Officialibus, vel sigillatim conveniri possunt, *l. 1. §. de jecisse ff. de vi & vi arm.* Ita factum in causa *Vensenburg/ contra Rosenau.* illi enim soli injuncta fuit litis contestatio. Secundo, ut hinc inde vis major & perturbatio publicae pacis timeatur, his enim narratis tantummodo in supplicatione creditur. Et in causa *Wormbs contra Pfaltz/* etiam si hoc non narratum, tamen citatio decreta non autem in hoc casu mandatum, sed tantummodo citatio decernitur, etiam si nullum Documentum vel indicium suae possessionis cum supplicatione exhibeat, quamquam hoc Ordinatus videtur requirere, neque hoc casu solet inhibitio concedi, nam secundum Ordinationem, lite in Camera pendente unusquisque in sua possessione in qua & perdurare debet, absoluta vero hac lite causa principalis coram Ordinario tractanda est, in praedictis etiam causis, si usque adeo verisimiliter & propter personas & alias conjecturas tumultus, aut bellum timeatur, jam utique Camera vel ex officio possessionem, ut dixi sequestrare potest, vel utrique interdicare ne lite pendente ea utantur, hocque casu ita summarie & praecipitanter in hoc causa proce-

procedendum, ut ne quidem adversario copia judicialiter exhibitorum decernatur, quanquam probationes & testes audiuntur, vel si quid aliud forte ad causam faciens exhibere velit *ita factum in causa Spener / das Belend belangend contra Pfaltz alß sie fischen wolten / vide plenius Gail. d. obser. 5. & 6. per tot.* Secundo casu, cum de possessione principali inchoata lis est, tunc si oriatur controversia, quis in possessione esse debeat, Judex sumit ex officio summarias informationes & deinde pronunciat illum qui tempore litis contestatæ in possessione, vel verius detentione erat, possidere debere, donec tota possessionis causa & judicium finiatur, *formam pronuntiandi in utroque casu vide pulchram apud Menoch. d. loco nu. 44.* Et hæc quidem sententia interlocutoria est, *tex. exp. in c. cum venissent 6. in verb. nos igitur interlocuti fuimus ext. de instit. & in c. ult. §. de possessione 2. qu. 6.* quæ durat usque dum fuerit sententia lata super plenario possessorio, & non diutius, proinde triumphans in dicto plenario non obstante appellatione, supplicatione, vel in integrum restitutionis petitione recipit possessionem. Ratio quia in causis possessoriiis appellationes interpositæ habent tantum effectum devolutivum, non suspensivum, *Menoch. d. loco num. 59. & 60.* † Et in hoc notabiliter differt hoc summariissimum possessorium à plenario, victor in plenario manet possessor donec adversarius in petitorio agat & obtineat, *l. exitus controversiæ 35. ff. de acq. possess.* at qui in summariissimo obtinet, tantisper possidet donec plenius de possessione probatum fuerit, *plures differentias vide apud Castrensem conf. 3. n. 2. lib. 2.* † Illud quoque novisse convenit, quod Judex cum exsumptis informationibus, nec aliquo modo cognoscere

potest quis in possessione sit, sequestrare possit possessionem, donec in judicio possessorio ordinario constet, quis vere possideat, *Menoch. d. loco n. 4. Gaill. lib. 1. obser. 5. n. 2.* † Nec hoc ignorandum, quod in hoc 94 judicio nullo modo inferi seu cumulari possit causa petitorii, seu quæ ad petitorium pertinent, proinde probatio tituli quoad hanc momentaneam possessionem nihil relevat, *Menoch. d. loco n. 30. & 36. Gail. lib. 1. obs. 6. n. 8. ubi formam pronuntiandi tradit, quando articuli ad summariissimum non pertinentes rejiciuntur.* † Quando possessio notoria 95 injusta est, & de non jure petitoris notoriæ constat, tunc disceptatio de possessione in controversia summariissimi possessorii non admittitur, cum de jure possessoris non debeat quæri, quando constat de non jure petitoris, & possessorium nullum fit, ubi non datur petitorium, *tex. in l. Paulus 12. §. fin. ff. quib. mod. pign. vel hyp. sol. per calumniam in possessione esse dicitur qui sciens prudensque sibi nihil juris competere, voluit in possessionem venire, arg. l. 1. §. 2. ff. si mulier ventris nomine in poss. calum. causa esse dic.* quem detentatorem injustum Prætor non restituere jubet, *l. 1. §. 1. ff. quod vi aut clam.* paria enim sunt non possidere vel nulliter possidere, *arg. l. quoties ff. qui satisd. cog. l. cum vitiose 25. ff. de pign. & hypoth.* † 96 Hinc inter cohæredes disceptatio summariissimi possessorii locum non habet veluti cum hæres cohæredem, acceptando possessionem rerum hæreditariarum, prævenit, nam recte culpantur rapaces isti hæredes qui sibi opinione præventæ possessionis blandiuntur, dum callide & occulte extremum exhalantis animæ spiritum cupide expectant, ut alios absentes, & ignorantes præventionem quadam antiquioris possessionis antevertant, quorum anticipata posses-

sio cum sit violenta, vel saltem clandestina, & initio vitiosa, non debet juris effectum operari, *Gaill. de arrestis Imperii c. 1. n. 22. & 23. & cap. 11. n. 33. & 34.* Et tradunt Dd. in ejusmodi casibus nec citationem esse necessariam quando notorie constat possessorem jus nullum habere, & possessori, cui vehemens juris præsumptio adversatur, non redditur judicis officium pro retinenda possessione, † possessio cui jus adversatur, non relevat ab onere probandi. *Menoch. remedio ulti. retinenda poss. nu. 25.*

97 † Possessorium plenarium seu ordinarium est, in quo juris ordine servato proceditur, & principaliter disputatur de possessione partium & vim perpetuam obtinet, ut possessor in possessione remaneat & defendatur donec altera pars egerit & obtinuerit in petitorio, *l. exitus 35. ff. de acq. poss.*
99 † & quia hoc perpetuum adfert præjudicium, donec pro altera parte cognitum & pronunciatum fuerit super proprietate, dicitur plenarium judicium, & in eo ordo judicii requiritur, vide *Gaill. lib. 1. obser. 7. n. 2. & 4.* à sententia lata in possessorio plenario appellatio admittitur *Gail. d. obser. 7. n. 7. & obser. 147. nu. 10. lib. 1.* Pro complemento circa divisiones judiciorum scias quod juxta *Ordinat. Juliacensem c. 1.* quatuor sint genera judiciorum in vulgari *fürderlich Recht/ unverzüglich Recht/ Kammer-Recht und Noth-Gericht/* & quid unum quodque sit, & quando locum habeat, vide ibi declaratum in textu.

100 † Partes porro judicii tres sunt principales. Prima quæ incipit à citatione, & extendit se ad litis contestationem, secunda à litis contestatione ad sententiam, tertia à sententia ad executionem inclusive. Prima pars continet actus necessarios tres, Citationem, libelli oblationem, satisfactionem,

non necessarios sed incidentes plures, ut Contumaciam, reconventionem, interventionem, exceptionem declinatoriam, dilatoriam, laudationem auctoris, nominationem domini in judicio, interrogationem, &c. hi actus præparatoria judiciorum vocantur, quia ad judicium, quod à litis contestatione proprie incipit, *l. 1. C. de litis contest. l. amplius 15. ff. rem ratam haberi* (unde alii litis contestationem primam partem judicii faciunt, & sententiam secundam) viam sternunt & muniunt, de his *Maranta parte 6. sui Speculi.* Secunda pars continet actus varios juramentum calumniæ, positiones, responsiones, dilationes ad probandum, huc pertinet testium productio, productio instrumentorum, editio actorum, publicatio processus, falsi accusatio, reprobatio testium, tortura, conclusio in causa, allegationes juris & similes. Tertiæ partis actus sunt, comprehendendo ea, quæ judicium, cui sententia finem imponit sequuntur. Sententia, appellatio, executio, de his singulis quando prius de personis pertraxerimus, ex ordine agemus. † Finitis judiciorum est, ut quisque præsidium juris sui habeat publicum, *l. 4. C. de his qui ad Eccles. conf.* atque jus suum judicio consequatur publico, non privata auctoritate se vindicet, aut jus sibi dicat, *arg. l. extat 13. ff. quod metus caus. l. nullus 13. C. de Judais*, sed lites terminentur auctoritate magistratus, *l. 1. ff. de re judic. c. 1. eod. tit. in 6. d. l. prope-randum d. l. 4. Cod. de his qui ad Eccles. l. unica C. quando lic. se sine judic. vind. d. l. nullus de Judais, quæ privatim componi non possunt.*

Reliqua quæ de utroque hoc possessorio scitu necessaria videbuntur, pete ex tractatu *Menochii de remediis possessorii*, & *Doctorum Commentariis in l. naturaliter, §. nihil commune, ff. de acq. poss. in §. commodum, Instit.*

Instit. de interdict. & ad lit. ext. de causa poss. & propr. & alibi, omnia non hunc transferre esset metas institui nostri egredi.

TITULUS V. DE JUDICE.

Quod sit officium Judicis traditur.

SUMMARIA.

- 1 Judex dicitur disceptator juris.
- 2 Judex unde dictus.
- 3 Judex excedendo officium suum privatus reputatur.
- 4 Judex vir bonus dicitur.
- 5 Qui judicis praeficiendi sint.
- 6 Illiteratus potest esse judex. Juramentum judicis quid in se contineat?
- 7 Quam aequitatem judex in judicando sequi debeat?
- 8 Invektivae in iudices, qui in certa aequitatem non scriptam praefereunt juri & legibus.
- 9 Juxta consuetudines & statuta judex judicare debet.
- 10 Judex juxta loci consuetudinem non judicans facit litem suam.
- 11 Judex non servato juris ordine procedens, & auferens alicui possessionem spoliare eum censetur.
- 12 Judex debet judicare juxta acta, & probata non juxta conscientiam.
- 13 Judex in jure non in facto supplet.
- 14 Quando judex in facto supplet.
- 15 Judex non judicat in causa nisi ea cognita.
- 16 Causae cognitio triplex est.
- 17 In quibus causis adhibeatur plenissima causae cognitio?
- 18 Plena causae cognitio quae, & in quibus ea adhibetur?
- 19 Judex partem interrogare debet, an adhuc quid producere velit.

- 20 Praecipitancia est noverca justitia.
- 21 Semiplena causae cognitio quae?
- 22 In quibus sufficiat semiplena causae cognitio?
- 23 Judicis officium quod?
- 24 Judex sibi, & suis jus dicere non potest.
- 25 Jurisdictiones non sunt confundenda.

† **J**udex generatim acceptus vocatur disceptator juris, l. rem non novam 14. C. de juur. sic & arbiter disceptator juris dicitur, l. 3. §. 1. ff. de arbitr. † Judex dictus est, quia jus dicat populo, sive quod jure disceptet, jure autem disceptare est juste judicare, non enim est judex in quo non est justitia, cap. 1. 23. qu. 2. c. forus, §. judex in omni ext. de V. S. † nam judex excedendo fines officii sui, puta procedendo absque causae cognitione in prajudicium alterius, privatus reputatur, adeo ut ei impune non pareatur, sed licite resisti possit, quia tanquam privatus procedere dicitur, text. notab. in l. prohibitum §. C. de jure fisci lib. 10. gloss. ibi in verbo resistentibus, l. omnes iudices 33. C. de decurionib. lib. 10. Cravetta cons. 302. num. 4. lib. 2. nec factum a iudice censetur, quod ab eo fit extra ejus officium, l. factum a iudice, & ibi Decius ff. de reg. juris, sed injustus judex, inter bruta est connumerandus, secundum Arist. lib. 1. Politic. ubi sicut optimum animantium est lege fruens, ita pessimum animantium est homo, a lege, & justitia separatus, & judex debet timere Deum, l. 1. §. optamus §. C. de offic. praefec. Prat. Africa, nec debet flecti ira odio, precibus, aut amicitia, sed debet fungi officio boni, & innocentis viri, l. 4. ff. famil. ercis. Adde hic Reformat. Curiae Archiep. Colon. sub rubri de officiali §. nec precibus. † Unde etiam in jure nostro vir bonus dicitur, l. continuus 137. §. cum ita ff. de V. O. l. vir bonus 18. ff. judic. solvi. l. sed si unius 17. §. ait praetor

prator §. vers. arbitrato judicis quasi boni viri ff. de injuriis, vide Menoch. de arbitr. judic. lib. 1. in præmio nu. 6. 7. 8. 9. & 10. & debet habere duplicem salem, ut ait Baldus in l. 2. C. de sent. ex brevic. recitand. scientiæ, ne sit insipidus, & conscientiæ, ne sit diabolus, pro hoc text. in c. 1. de re judic. in 6. † Judiciis præficiendi sunt viri probi, pii, veraces, & odio habentes avaritiam, l. sancimus 6. in prin. C. ad L. Jul. repetund. l. 1. C. de offic. magistr. officior. Rebuff. in mater. possess. art. 44. gloss. 1. Damhauder. in sua praxi civili tit. 2. per tot. † non tamen necesse est quod sint literati, vel docti, nam judex illiteratus esse potest, per tex. in l. expertes 6. C. de decur. lib. 10. tex. in §. 1. in Novella de iudicibus, quomodo autem tunc judex in iudicando se habere debeat, ne litem suam faciat, vide Zasium in l. si quis absentis, §. §. si judex n. 6. ff. de act. & obligat. de qualitate Judicum maxime qui majoribus Consistoriis, & Curii præficiendi, vide Ordin. Camera Imp. parte 1. tit. 1. Ordin. Curia Monast. parte 1. tit. 1. Ordin. Juliensem c. 1. in prin. Judex in principio sui officii jurat, quod in omnibus judiciis sequi velit æquitatem, per tex. in §. & æquus Novell. Jusjurandum quod præstatur ab his, &c. facit l. placuit §. C. de judiciis, l. quod si Ephesi in fine ff. de eo quod certo loco, l. in omnibus 90. & ibi Decius n. 9. ff. de reg. jur. quod facturus secundum quod ei visum fuerit justius, & melius, authen. hodie C. de judic. Unde fit, licet habeamus, quod inter multas opiniones ultima præsumatur approbata, si tamen prima æquitatem subnixa sit, ultima autem rigorem contineat, primæ inhærendum sit, velut approbatæ non ultimæ, Hyppoli. de Marsil. sing. 660. num. 1. 2. & 3. vide Card. Tuschum conclus. 391. per tot. in littera l. † quod de æquitatem scripta intelligendum est non vero de quadam imaginaria, & confusa æquitatem,

quæ legibus compræhensa non est, nam si alias liceret à scripto jure recedere, propter æquitatem, quam quisque pro libidine animi sui fingeret, futurum esset, ut brevi omnes leges tollerentur, ita ut deinde omnia posita essent in incerto, pro cujusque arbitrio facienda vel non proinde boni iudices leges sequuntur, nec audiunt, si qui dicant ex æquitatem esse pronunciandum, quam quisque pro suo affectu potest adducere, nam cum se, & iudicium suum præfert legibus, per hoc facit injuriam legibus, §. oportet in auth. de iudicibus Sichard. in l. 2. n. 47. C. de sent. ex brevic. recitand. idem in rubr. C. quomodo & quando judex, &c. n. 6. Decius in d. l. in omnibus, n. 9. cum seq. Myns. cent. 6. obs. 63. nu. 4. Gaill. lib. 2. obs. 23. num. 26. Marc. Mantua sing. 461. n. 2. † Et ideo periculose faciunt nonnulli nostra ætate, qui posthabitis legibus id est rigore juris stultam quandam, & incertam æquitatem invehunt, cum in tali casu, solius Imperatoris officium implorari debeat, l. 1. C. de legib. ubi Imp. ait inter æquitatem, jusque interpositam interpretationem, nobis solis oportet, & licet inspicere, tex. in c. inter alia 31. vers. ut igitur ext. de sent. exsom. † Sic Judex jurat iudicare secundum leges, & statuta, d. authent. jusjurandum quod præst. ab his &c. d. l. rem non novam in prin. Card. Tusch. concl. 383. in littera L. sub quo juramento & consuetudines compræhenduntur, neque enim judex minus iudicare tenetur juxta consuetudines locorum, quam juxta jura, & leges, † ita quod judex non iudicans secundum consuetudinem loci, faciat litem suam, arg. tex. in authen. jubemus in fine & ibi Sichard. n. 8. C. de judic. text. in Instit. de offic. judic. in princip. ubi ait Justin. in primis illud debet curare judex, ne aliter iudicet quam legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est,

est, Et ut ait Bald. in *rubr. C. quomodo & quando judex. sent. profer. judex &c. judicaturus*, semper debet in memoria & oculis habere duo adverbia Quomodo & Quando, Quomodo scilicet judicet, puta juxta jura & consuetudines, ea recte, ad factum controversum accommodando, deinde. Quando judicet, parte scilicet legitime citata.

¶ Nam si judex extrajudicialiter vel absque causæ cognitione procedat parte altera non audita, vel citata, videlicet immittendo aliquem in bona controversa ad unius partis instantiam, vel auferendo alicui possessionem eo non citato, neque in judicium rite vocato, spoliare eum dicitur, & spoliatus à judice, absque causæ cognitione procedente, ante omnia quoque restituendus est, perinde ac si à privato spoliatus esset, per text. in l. *meminerint*, 6. C. *unde vi*, cap. *conquerente* 7. ext. de *restit. spol.* Panorm. *ibid.* nu. 3. Gaill. *lib. 2. obs. 75. per tot.* & quando judici nulliter procedenti parendum sit, & quando non sit, vide Card. *Tuscanum concl. 413. in litera L.* Sic juxta *Ordinat. Curie Monast. parte 1. tit. 4.*

Judex & assessores jurant, quod juxta jus commune scriptum Constitutiones Imperii, Ordinationes provinciales statuta, & receptas consuetudines, unicuique indifferenter cujuscunque status, & conditionis sit, justitiam administrare velint, daß sie nach gemeinen beschriebenen Rechten/ des Heiligen Reichs Constitutionen, und abscheiden diesen/und anderen Ehrbaren guten Ordnungen/ statuten, und Gewonheiten se vor sie gebracht werden / nach ihrer bester Verstandnuß männiglichem hohen und nideren Stands gleich urtheilen wollen/ &c. Simili modo jurant Judex & Assessores Camerae, *Ordin. part. 1. titul.*

§7. & juxta *Reformat. Judic. Senatus Colon. in princ.* ubi forma juramenti traditur. Sic juxta *Reformat. Juliacen.* cap. 4. in fine, judex jurat se judicata executurum, & omnia facturum, quam de jure & consuetudine facere teneretur, & quia in Scabinalibus judiciis, prout in Ducatibus Juliae, & Montium passim sunt, non ipse Judex, sed Scabini decreta, & sententias concipiunt proinde Judicis juramentum non ad judicandum, sed judicata per Scabinos exequendum, adaptatum est, & forma juramenti Scabinorum traditur ibidem cap. seq. Juramentum Judicis, & Scabinorum juxta Reformationem des *Erkshits Colen/ vide sub rubri, von Gerichts Personen.* Sic licet Judex Camerae caput sit *Judicii Ordin. tit. 7. §. Diemeil. & tit. 9. in princ.* ideo supplicationes illi exhibentur, in iisque ipse tantummodo exprimitur, nullam tamen potestatem habet ordinandi, decidendi atque potestate consensu & scitu Assessorum, hinc itaque liquet Assessores *Judicii Camerae* nullo pacto de illis intelligendos assessoribus, de quibus passim in jure civili & Canonico fit mentio, nam hi potius sunt judices quam Assessores, & Ordinatio eos passim vocat judices *Urtheiler* ideo non in minima dignitate eos constitutos, quo circa etiam à senioribus dici solet, hos esse ipsius Imperatoris *Consiliarios*, saltem quoad negotia judicanda.

¶ Deinde judex debet judicare juxta acta & probata, non juxta conscientiam, l. *illicitas §. veritas ff. de offic. presid. l. properandum* 13. §. & *siquidem ibi tunc judicem negotii acta apud se conspiciere censemus*, & §. *sin autem ex gestis apud se habitis C. de judic. text. in Clem. saepe §. verum quia*, & §. *senten. de V. S. Mathesil. in l. 2. num. 5. C. de sent. qua sine certa*

L quant.

quant. Reform. Judic. Senat. Colon. rubr. vom
 Richter-Umpt in princ. Sic Assessores Ca-
 meræ non ex proprio nudoq; arbitrio, sine
 conscientia sed legibus, constitutionibus-
 que publicis & probatis consuetudinibus
 jus dicent, idque æqualiter inter omnes, si-
 ne affectu, &c. Ord. part. 1. tit. 13. in princ. &
 §. 1. intellige conscientiam quam habet ut
 privatus, non ut judex, si enim idsi ut ju-
 dici de causa constaret, secus esset; sæpe
 enim judex in rem præsentem venit, &
 litem oculis dirimit, l. min. 25. annis ede-
 to 32. ff. de minor. l. age. 3. C. de transact. l. si
 irruptione 8. §. fin. ff. finium reg. Costal. in d. §.
 veritas, ubi tradit aliquot casus, quibus judex in
 judicando sequitur conscientiam dixi ut judic.
 Hinc si judex è fenestra palatii homicidi-
 um committi videret, sine aliis probatio-
 nibus istius homicidii, non poterit istum
 homicidium punire, Hyppol. de Mars. singul.
 §49. nu. 2. & 3. quia non ut judex vidit, sed
 ut privatus, vide plene Card. Tusch. concl. 398.
 per tot. in lit. l. potest tamen judex mo-
 neri ad judicandum, etiam ex his quæ fiunt
 extra acta, c. cum ad sedem ext. de restit. spol.
 cap. causam extr. de re jud. Cravetta cons. 198.
 13 num. 11. lib. 1. † Potest quoque judex in ju-
 re supplere, l. unica C. ut quæ desunt advoca-
 14 tis &c. † in facto autem notorio, potest ju-
 dex de facto supplere, nemine opponente,
 quia in notoriis juris ordinem non servare,
 est juris ordinem servare, c. ad nostram 21.
 extr. de jurejur. Bouerius in singul. in verbo no-
 torium num. 1. & judex potest indistincte
 supplere de facto pro absente etiam per
 contumaciam, auth. qui semel C. quomodo &
 quando judex &c. l. ampliorem 39. in prin. C.
 de appell. hoc tamen non potest in favorem
 præsentis tot. titul. C. ut quæ desunt advocat.
 Mathesil. singul. 17. nu. 5. quando judex ex of-
 ficio pro parte supplere possit, & quando non vide

Cardin. Tuschum, concl. 397. per tot. in littera 1.
 † Judex non debet sententiam ferre, nisi 15
 prævia causæ cognitione, l. judices 9. auth.
 jubemus C. de judic. ca. judicantem 30. quest. 5.
 ca. cum causam 37. ext. de testib.

† Causæ cognitio triplex est, alia ple- 16
 nissima, alia plena, alia semiplena.

† Plenissima causæ cognitio adhibetur 17
 in causis criminalibus, propter maximum
 præjudicium quod in istis versatur, text. in
 l. sciant, C. de prob. in l. ubi falsi 22. C. ad l.
 Eornel. de falsis, ideo in causa criminali in
 defectum probationum actori non defer-
 tur juramentum, l. 3. §. 1. ff. de jurejur. Si-
 chard. in d. l. judices nu. 3. Balanus num. 2.

† Plena causæ cognitio est, quando ju- 18
 dex plenè de veritate & justitiâ causæ in-
 struitur, text. in d. l. judices, ubi dicitur quod
 judices debent rei qualitatem, id est nego-
 tium, quod in iudicium deducitur, de quo
 in iudicio disceptatur, plena inquisitione
 discutere, text. item in d. c. judicantem 30. q.
 5. & potest judex administrandæ veritatis
 gratia cavillationibus uti, c. afferte 2. ext. de
 præsumpt. & hæc plena causæ cognitio ad-
 hibetur in causis, in quibus sententia infert
 plenum præjudicium, infert a. plenum præ-
 judicium, quando sententia definitiva non
 potest reparari, nisi per appellationem vel
 in integrum restitutionem, in his igitur
 plenæ probationes requiruntur, illa enim
 dicitur plena cognitio, ubi plenæ proba-
 tiones adhibentur. Et regulariter in
 omnibus causis civilibus sententia ple-
 num infert præjudicium, proinde quo-
 que plena adhibetur causæ cognitio, Si-
 chard. in d. l. judices, nu. 3. ubi pulchre tradit.
 quod plena causæ cognitio in tribus consistit,
 quem omnino vide. † Et in his debet judex 19
 aliquoties utramque partem interrogare,
 nunquid adhuc aliquid addere velint, an
 adhuc

adhuc aliquid producere antequam concludat in causa, & sententiam ferat, text. in dict. l. iudices. Et in hanc sententiam Reformatio Judicior. Senatus Colon. graviter disponit, sub rubri. Von dem Richter. Umpf. Es sollen auch die Richter und Urtheilsprecher zu jeden Zeiten den allmächtigen Gott und die Gerechtigkeit in allen Sachen für Augen haben / und in allen Sachen die Wahrheit so viel möglich von beyden Partheyen gründlich erfragen / und alle Ding vor dem Urtheil beraidlich erwegen / wie sie am jüngsten Tage / auch ihren Oberen und männiglich darumb Antwort geben sollen / Latine, Judices in judicando Deum & justitiam præ oculis habebunt, atque in omnibus causis quantum fieri potest ab utraque parte veritatem indagabunt, & omnia ante sententiam, mature ponderabunt, prout ejus in extremo judicio & suis Superioribus rationem reddere possunt, quod est notandum contra judices, quæ præcipitanter, velo levato, non adhibita matura & plena causæ cognitione, ad sententiam prorumpunt, quorum sententiæ fulmina rectius, quam sententiæ dicuntur, ut ait Baldus in l. 2. Cod. de sentent. ex brev. recit. † cum præcipitantia sit noverca justitiæ, & recte dictum. In judicando criminosa est celeritas, debet igitur judex non subdito, & quasi ex incitamento animi ad pronuntiandum in causa proflire, sed cum magno conflictu, id est, prius auditis partibus confligentibus, ut dicit text. in l. final. C. comminat. epist. program. authorit. rei judic. non habere, & deliberatione habita, post negotium, sententias ponderatas, & emendatas in scriptis promulgare, ut ait text. in d. l. 2. C. de sentent. ex brev. recitand. & quod judex probatio-

nibus summopere indulgere, & multum laborare debeat, ut eruatur veritas, tradit Cravetta cons. 203. num. 29. & 207. num. 9. & 10. lib. 1. Sic Reformat. Archiep. Curia Col. sub rubri de Officiali §. 1. disponit, quod Officialis in primis eo omni animi impetu, cura, & sollicitudine spectet, atque intendat, ut diligenter rimatis atque cognitis causarum meritis, partibus expeditam & celerem justitiam administret. Ratio autem, quare judex cum tanto judicio, tantaque cum deliberatione, omnibus bene discussis, & rimatis sententiam proferre debeat, una est, quia justitiæ inventio longe omnium difficillima est, & veritas parum attendentes facile effugit, altera quia corrigendi sive mutandi eam non habet facultatem, text. in d. l. 2. sed posteaquam semel judicavit sive bene, sive male, functus est officio suo, judex in illa causa esse desinit, nec corrigere sententiam suam potest, l. judex posteaquam ff. de re judic. nil mirum igitur, quod præmeditato animo, & cum sufficienti causæ cognitione, rem tam arduam aggrediatur, cum quod semel statuit, & judicavit, hoc in melius forte, si in aliquo erratum sit, reformare, & emendare non possit, proinde jure, & merito Judex illud dictum perpetuo animo revolvat, deliberandum est diu quod statuendum est semel. Nam si parti constaret, quod judex tulisset sententiam subitam, id est, sive sufficienti causæ cognitione, tunc posset contra istum judicem, & contra ejus sententiam de nullitate excipere, ita dicit Specul. in tit. de judice deleg. §. excipi potest. Si- chard. in d. l. 2. n. 43. C. de sent. ex brev. recit. Et quia facilius invenitur, quod à pluribus queritur, cap. prudentiam 21. in fine ext. de offic. delegati, hinc in Ordinatio Curia

Monast. tit. 1. §. 3. u. diesem/ &c. constitutum est, quod ad concipiendas definitivas, & interlocutorias majoris momenti, statis temporibus D. Judici, & duobus Ordinariis Assessoribus, duo, pluresve ex præcipuis Dominis Consiliariis in consilium adhibendi sint, quorum judicio, consilio, & auctoritate prædictæ sententiæ concipiantur, & promulgentur.

- 21 † Semiplena causæ cognitio est, per quam judicantis religio ad præsumptionem adducitur, & proinde semiplenæ probationes sufficiunt, † ut in casu l. 3. §. sciendum ff. ad exhibend. etiam per juramentum arg. l. thesaurus 15. ff. d. t. in casu l. si quis à liberis 5. §. si vel parens ff. de agnoscend. liber. l. à Divo Pio 15. §. si rerum ff. de re judi. l. si is à quo 13. §. 1. ff. ut in possess. legat. l. 1. §. penult. ff. de præter. stipul. l. 3. §. causæ 4. ff. de Carbon. edic. l. 1. §. si ea quæ 14. ff. de ventre in poss. mittend. in his, & similibus causis summaria causæ cognitio sufficit, quia sententia in iis plenum non infert præjudicium, prout in casu alimentacionis declarat Sichard. in d. l. judices num. 4.

- 23 † Judicis officium est lites diminuire, l. quidam existimaverunt 21. in fine ff. si cert. pet. c. finem litibus 5. ext. de dolo & contumac. c. ut calumniis de sent. & re judic. in 6. & potest partes inducere ad compositionem, Guido Papa sing. 671. maxime in causis odiosis inter cives, ut vult Reformat. Judicior. Senatus Col. d. loco §. item in Gall/ non tamen debet compellere partes ad concordiam, ubi jus certum est, vel factum apertum, sed ubi dubium est, potest studere ut partes volentes concordent, alias non Bald. conf. 323. cum quidam medicus per tot. lib. 1. quod procedit etiam si judex habeat litteras Principis scribentis, quod partes curet concordare, debet jus dicere, Bald. d. conf.

323. per tot. ubi est casus, Judex in judicando Deum debet habere præ oculis, & dicere cum Regio Psalmista, de vultu tuo Domino judicium meum prodeat, & oculi tui videant æquitatem, text. elegans, & gravissimus in cap. 1. de re judic. in 6. Dei enim minister est in terris, & ut judicium ejus procedat de vultu Dei, qui via, veritas, & vita est, debet conformare judicium suum cum veritate, Castrens. plene conf. 381. incipit judex est in princip. lib. 1. & ideo si compræhendit veritatem, debet illam toto conatu & posse tueri, & juvare, Castrens. conf. 302. ego Paulus lib. 2. sciturus se, qui homines judicat, judicandum aliquando à Deo, l. rem non novam 14. C. de judic. proinde proposita ante se habere debet Sacrosancta Evangelia, hinc videmus in Prætoriis plerumque picturam extremi judicii, quo Judices commoneantur officii sui, cogitantes aliquando venturum istum justum Judicem vivorum, & mortuorum, qui reddet unicuique secundum opera ejus, & qui severe iniquitatem judicium vindicabit. Et cohortationem pulcherrimam ad judices, vide per Menoch. ante illius tractatum de arbitrariis judic. qui etiam ponit condemnatoriam sententiam in eos à piis, orthodoxisque Imperatoribus Leone, & Alexandro promissam. Et quinque vitia seu qualitates, quæ ab omni bono, & incorrupto iudice abesse debent, pulchre tradit Damhauder. in sua practica civili cap. 9. numer. 4. 5. 6. 7. 8. & 9. Et quomodo judicis officium consistat in cognitione causæ; definitione, & executione, & quid sit Judici circa unamquamque partem observandum, vide Emericum à Rosbach/ in sua praxi civili titul. 3. à numer. 21. usque ad 55. De officio Judicis Camerae Imperialis

14 rialis in genere, vide *Ordinat. parte 1. titul. 9.* & de officio ejus in *Consilio* vide *Ordinat. Camera dict. parte 1. titul. 10.* & in *Audientia tit. 11.* De officio Officialis Colon. & Sigilliferi vide *Reformat.* Der Geistlicher jurisdiction de anno 1529. à prin. usque ad §. Die Vid-
 25 vocaten. † Hoc in universum observandum, quod secundum jurisdictionem suam jus dicent, non tamen sibi ipsis, liberis, vel uxori, ut nec cæteris domesticis, l. 10. ff. de juridic. vide *Cardinal. Tuschum concl. 403.* per tot. in lit. 1. sed & jurisdictionis suæ terminos observare debent, † nam jurisdictiones confundendæ non sunt, l. nemo 4. C. de juridict. Gaill. lib. 1. obs. 119. numer. 2. Cardin. Tusch. concl. 406. in lit. L. aliorum enim jurisdictionis ad certas personas est restricta, l. magisteria 6. C. de juridict. aliorum ad certas causas, l. fin. C. de juridict. sic Ecclesiasticæ causæ coram judice Ecclesiastico, tot. titul. ext. de foro compet. feudales coram domino feudi, aut Paribus Curie ventilari debent, cap. unico de controvers. feudi apud Cares termi. quorundam ad certas quantitates, l. si idem 11. ff. de juridict. quæ in re non quid debeatur, sed quid petatur inspicitur, l. cum quadam 19. §. fin. ubi Dd. ff. de jurid. non nullorum ad certa loca tot. tit. C. de offic. pref. Africa, quæ si non observaverint impune illis non paretur, l. fin. & ibi Dd. ff. de jurid. l. 1. & 2. ff. de offic. procons. & leg. Ita quoque provisum in *Reformat. Judi. Senatus Colon. d. loco §. fin.* Item sollen vor einem jeden Gericht insonderheit in der Wein-Schulen / im Rauffhaus / auff der Hallen / von den Herdts-Richteren / auch Gewalt-Meistern keine andere Sachen zuverhør / oder zu Urtheil gehandelt / noch angenommen werden / dann die nach Inhalt der Rollen vor das Gericht gehören / und die andere Sa-

chen an ihr gebürlich Ort und Gericht geweißt und remittirt werden.

TITULUS VI. DE JUDICE ORDINARIO.

Qui sint Judices ordinarii, & quod eorum officium.

S U M M A R I A.

- 1 Quinque species judicum constituuntur.
- 2 Quis dicatur judex ordinarius?
- 3 Qui sint judices ordinarii?
- 4 Inter Ecclesiasticos primus est Papa.
- 5 Post hunc Patriarcha & Archiepiscopi.
- 6 Archiepiscopus in subditos Episcopi, seu suffraganei sui non habet jurisdictionem, nisi per appellationem.
- 7 Episcopus in spiritualibus & temporalibus, ordinariam habet jurisdictionem.
- 8 Episcopus Ecclesiasticam jurisdictionem exercet in diocesi sua.
- 9 Diocesis latius patet quam territorium, seu districtus.
- 10 Diocesis Papa est totus mundus.
- 11 Non est homo in mundo, qui non subsit alicui Episcopo.
- 12 Prelati Ecclesiarum sub Episcopo, habent ordinariam jurisdictionem.
- 13 Qualiter eam exerceant?
- 14 Declaratur hoc per statum Ecclesie Colon.
- 15 Archidiaconus est oculus Episcopi.
- 16 Provincialis in Monachos suæ provincie ordinariam habet jurisdictionem.
- 17 Plebanus est ordinarius judex in suis paræcianos.
- 18 Legati Pontificis in provincia sibi commissa ordinariam habent jurisdictionem.
- 19 Vicarius Papa, & Episcopi ordinariam habet jurisdictionem.

- 20 Ordinarius judex est officialis alicujus Episcopi.
- 21 Ab Officiali non appellatur ad Episcopum.
- 22 Episcopus concedit suo Officiali ordinariam jurisdictionem cumulative non privative.
- 23 Capitulum sede vacante habet ordinariam jurisdictionem.
- 24 Rector Universitatis est judex ordinarius.
- 25 Mercatores, & artifices habent suos peculiares judices in causis mercantiam, & artem concernentibus.
- 26 Consul in civitate concurrentem habet jurisdictionem cum magistris opificum.
- 27 Magistri militum in milites ordinariam habent jurisdictionem.
- 28 Locum tenentes magistratum ordinarii judices sunt.
- 29 Dominus feudi, & Pares Curie ordinarii judices sunt in feudalibus.
- 30 Quod sit officium ordinarii judicis?
- 31 Ordinarius negligentiam sui delegati emendare debet.
- 32 Negligentiam Abbatis in corrigendis excessibus suorum Monachorum, Ordinarius supplere potest.
- 33 Si inferior Prelatus negligens sit in corrigendis excessibus, Superior se intromittere potest.
- 34 Monachus contra votum paupertatis nihil proprium habere debet.
- 35 Quod sit officium Prelatorum Ecclesie?
- 36 Ex capite denegata, vel protracta justitia causa ad superiorem devolvitur.
- 37 Papa rescribens ordinario ut suppleat negligentiam Prelatorum per hos non fit delegatus.
- 38 Quando per Superiorem excitatur jurisdictio ordinarii, manet tamen ordinarius.

PRæmissis iis, quæ de Judice generatim scitu necessaria videbantur, ad species eorum descendamus, ostendentes, quæ cuique propria sint. † Sunt a. judicum species hæ

quinque principales, videlicet Judex Ordinarius, delegatus, subdelegatus, arbiter, arbitrator, quicumque enim de aliqua causa cognoscunt, & judiciariam potestatem quovis modo exercent, ad unam ex hisce quinque speciebus referri posse videntur, ergo de singulis ordine videamus. † Ordinarius igitur Judex generatim is dicitur, qui jurisdictionem habet de jure suo non alieno, id est, ut Bart. in l. more nu. 4. ff. de jurisd. interpretatur, quando principaliter fundatur & radicatur in persona sua & non ex aliena, quando jure magistratus alicui competit, eo ipso quod talem magistratum gerit, veluti consul, prætor, &c. vel cui conceditur ordinaria jurisdictio, ut præsit universali jurisdictioni alicujus civitatis, vel provincie, cui committitur universitas negotiorum, ut sunt Officiales, &c. Est igitur judex Ordinarius, qui imperium, jurisdictionem, & plenissimam causarum cognitionem vel suo jure habet, vel à Principe, universitate, vel consuetudine sibi concessam, d. l. more, facit l. cum prætor 12. §. 1. l. pen. ff. de jud. Dambaud. in sua pract. civili c. 3. n. 2. 4. 5. & 6. Et hæc quidem in genere ita recte dicuntur, † pro pleniori autem horum cognitione speciatim, quinam judices ordinarii sint, enumerare operæ præmium erit.

† Inter Ecclesiasticos igitur Judices, & dignitates primum ordinem tenet Summus Pontifex, qui est Vicarius Christi, & fons omnis Ecclesiasticæ dignitatis, & non habet superiorem in terris, & habet plenitudine potestatis in omnes Ecclesias, quarum est dominus, & ab iis dependentibus causis spiritualibus & Ecclesiasticis præ cæteris omnibus præest, & ab ipsius imperio omnes Clerici, & Ecclesiastici totius orbis Christiani dependent.

Post

Post Papam est Patriarcha, deinde Primas c. 3. dist. 99. ut est in Germania ex beneficio Benedicti VI. Magdeburgensis, quo jure hodie tamen non utitur, cum Papam, à quo eam præminentiam habet, amplius non agnoscat *Wintzler in tract. de jurisdict. Episc. tit. 24. num. 9.*

† Post hunc tertio Archiepiscopi, qui & Primates dicuntur, c. sane 3. & ibi Panor. in 1. not. extr. de foro compet. qui plures Episcopos sibi subiectos habent, de quorum jurisdictione tractatur, in cap. pastoralis 11. ext. de offic. ord. Archiepiscopus est summus seu princeps aliquot Episcoporum, quos suffraganeos dicimus.

† Deinde quarto Episcopi, qui in suis diocesis ordinariam habent jurisdictionem in omni causa quæ ratione personarum vel rerum ad Ecclesiasticum forum pertinet, text. in c. super quibusdam 26. in fine ext. de v. s. eo ipso n. quod quis talis Ecclesiæ præsul seu antistes constituitur jurisdictione in Ecclesiasticis, & spiritualibus, sæcularibus, seu civilibus, & criminalibus conjunctim, & divisim sibi confertur, quod probatur per c. 1. ext. de offic. ord. ubi dicitur, quod Episcopi inquirere possint super sceleribus, & facinoribus, quæ in diocesi sua committuntur, & culpabiles, & reos debitis pœnis subicere. Ergo Episcopus ordinariam habet jurisdictionem, imo merum imperium, juxta l. imperium, ff. de jurisdict. *Hennicus de Bottis in tractat. de synodo Episcopi in 3. par. n. 105. & 107.* delegati enim potestatem inquirendi super delicta non habent, sed solum cognoscendi super causa sibi commissa. † Ex quo igitur Episcopus super facinorosis hominibus inquit, apparet quod ordinaria potestate fungatur. Et quod Episcopus in tota sua diocesi ordinariam jurisdictionem

habeat, in quolibet loco suæ diocesis per se, vel per alium pro tribunali sedere possit, est text. rotundus in c. cum Episcopus 7. de offic. ord. in 6. facit text. in c. 1. in cap. si quis contra clericum 4. & ibi Panor. in 2. notab. ext. de foro comp. facit text. in c. 2. de constit. in 6. & ibi gloss. in verb. diocesim, etiam sub alterius sæcularis principis territorio, aut civitatis liberæ districtu, *Joach. Steph. in tract. de Synod. cap. 5. nu. 22. Matth. Stephan. lib. 3. de jurisdict. cap. 14. n. 12. cum seqq.* ut habet Archiepiscopus Colonienfis sub Ducatu Julix, Clivix, Montis, &c. civitate Tremonienfi, &c. in suis terminis, & causis, † diocesis enim latius patet quam territorium seu districtus, *Alciat. in l. pupillus §. territorium num. 50. de v. s.* spirituales non sæculares importans jurisdictionem, *Adria. Gylman. l. 1. rer. jud. Camer. decis. 51. nu. 33. Alciat. d. loc. † & est mundus, quod totus quoad spiritualia, & cura animarum subest Pontifici, c. cuncta c. per principalem 9. q. 3. Hier. de Monte in tractat. de finibus regund. cap. 12. nu. 10. inter diversos Episcopos per diversas dioceses, divisus, c. 1. 13. quest. 1. Hier. de Monte d. loc. n. 4. Petr. Gregor. Tholos. in syntag. juris civilis lib. 15. c. 12. num. 4. † ita quod non sit homo, qui non alicui Episcoporum sublit, c. omnes 4. c. solita 6. ext. de major. & obed. c. omnis 2. extr. de censib. † Et Archiepiscopi in diocesi Episcoporum imperium non habent, nisi per appellationem, text. in cap. Romana de offic. ord. in 6. & cap. Romana de appell. in 6. non possunt, neglecto Episcopo, Archiepiscopi per libellum, aut simplicem quærelam adiri, text. in cap. 1. de offic. legati. De spiritali jurisdictione Episcopi in quo consistat, vide tractatum de jurisdict. Episcoporum. *Germania Christophori Wintzleri à tit. 7. usque ad 20. ubi breviter & succincte potestatem Episcopalem**

palem explicat, de jurisdictione Episcopi ponit plene Baldus in l. si quis ad declinandam, C. de Episc. & Cler. & plenissime Joannes Bertachin. de Firmo in suo tractatu de Episcopo.

† Quinto Ordinarii Judices sunt Præpositus, Abbas, Archidiaconus, Decanus, &c. *tex. in cap. cum ab Ecclesiarum 3. ext. de offic. ordin. ubi Prælati Ecclesiarum Ecclesiastica severitate malefactores coercere possunt, & habent jurisdictionem in sibi subditos, intellige clericos, vel laicos, neque enim dubium est, quin Prælati Ecclesiarum cum consensu Capituli circa personas, & res Ecclesiasticas, circa bonum, & utilitatem suæ Ecclesiæ cui præsunt, in spiritualibus, & Ecclesiasticis negotiis, statuta, & regulas condere possint, quibus Clerici ejus Ecclesiæ obediant, & secundum quas vivant, & divina peragant, cum & cuilibet universitati hoc ipsum concessum, de illa igitur jurisdictione, quæ circa personas sibi immediate subiectas in spiritualibus, circa divinum officium, & statuta suæ Ecclesiæ exercent, non agimus, † sed de jurisdictione, quæ tam negotia secularia quam Ecclesiastica, & spiritualia respicit, & exercetur pro modo jurisdictionis suæ, *tex. ad hoc in c. 2. & ibi gloss. in verbo Ecclesiarum ext. de judic. tex. in c. reprehensibilis 26. ext. de appell. in c. 1. ext. de eo qui ordi. furtive suscep. †* Hujus rei longius petenda exempla non sunt, circumspiciamus statum hujus Diocesis Coloniensis, cui præest unus Archiepiscopus Electorali dignitate fulgens, cui paret tota diocesis, omnes civitates, oppida, & pagi Electoratus in spiritualibus, Ecclesiasticis & civilibus. Prælati vero subditi sub illo limitatam & restrictam habent jurisdictionem, veluti Præpositus Metropolitanæ Ecclesiæ Coloniens. in bona parte Westphaliæ,*

& aliis quibusdam oppidis, Præpositus Bonniensis in aliquot circumjacentibus pagis, Præpositus Züschenensis, & Zantenensis in suis locis tanquam quatuor Archidiaconi Coloniensis Ecclesiæ, Abbas Monasterii S. Panthaleonis in aliqua parte ipsius urbis Colon. & sic de cæteris. Et quod Abbas ordinariam habeat jurisdictionem, *facit *tex. in cap. significasti 18. & ibi Panormitan. in 1. notab. ext. de foro compet. Et quod Visitatores Monachos per Abbatem loci corrigi faciant juxta ordinis regulam, & apostolica instituta, *text. est in c. fin. ext. de statu Monach. & Canon. regular. & de eorum jurisdictione vide Specul. tit. de dispensat. §. sunt quoque vers. Abbas, de jurisdictione Abbatissa in c. dilecta 12. ext. de major. & obed. Decius in l. scemina num. 8. ff. de reg. jur. †* Et in specie 15 notandum, si Archidiaconus, qui oculus Episcopi dicitur, Trident. Concilium cap. 12. Sess. 24. in certa parochia alicujus diocesis a tempore immemoriali exercuit ordinariam jurisdictionem, causas quasunque audiendo, & diffiniendo, in illa parte non poterit Episcopus, nec ejus officialis generalis exercere jurisdictionem, quia generalis provisio, non se extendit ad loca, quibus de judice specialiter est provisum, ita Joannes Andra in d. c. cum Episcopus de offic. ord. in 6. de potestate Archidiaconi, vide tot. tit. ext. de offic. Archid. & Institut. juris Canonici Antonii Cuccchi eod. tit. Christoph. Winkeler in tractat. de jurisd. Episc. cap. 32. † Sexto Ordinarius judex est Plebanus in 16 suos parochianos clericos, vel laicos, quoad Ecclesiastica scilicet negotia concernentia suam Parochiam, *tex. in d. c. cum ab Ecclesiarum. †* Septimo Legati deputati per S. Apostolicam, habent ordinariam in loco, *tex. in c. legatos 2. de offic. legat. in 6. proinde per mortem Papæ officium eorum non expi-***

expirat, d. c. legatos, & in Clement. 2. de offic.
ord. Panorm. in c. si quis contra in 2. not. ab. ext.
de foro compet. Maranta in suo Spec. parte 4.
19 distinct. 5. num. 12. 13. & 16. Octavo † Vica-
rius Papæ, vel Episcopi habet ordinariam
jurisdictionem, tex. in c. sua nobis 7. ext. de offic.
Vicarii Panorm. in d. c. si quis contra in penult.
colum. de Vicario & quod à sententia ejus
non appelletur ad Ordinarium cujus est
Vicarius, vide Practicam Papiens. in forma li-
belli in actione reali in verb. nec non D. Vicario
20 & ibi addit sub litera A. † Sic Ordinum Su-
periores quos Generales, seu Provinciales
appellant, ordinariam habent jurisdic-
tionem, & non minorem quam Episcopalem
in Monachos, qui ejus Ordinis sunt, c. Ab-
bates de privil. in 6. c. fin. ext. de statu Monach.
& fere magis firmiter Provinciali illius
Ordinis subjecti sunt, quam sæculares
Clerici Episcopo, & hoc propter vota
quæ solenniter præstant, ita Wintzlerus de
21 tract. tit. 9. num. 5. Nono † Ordinarius ju-
dex est Officialis alicujus Episcopi, tex. in
c. 1. & 2. de offic. Vicarii in 6. qui idem con-
sistorium, eandem jurisdictionem habet
cum ipso Episcopo, etiam in causis sæcu-
laribus, ubi Episcopus utramque habet ju-
isdictionem hoc probatur, per tex. in c. 2.
22 de consuetud. in 6. ubi dicitur † quod ab Of-
ficiali ad Episcopum non appelletur, et-
jam contraria consuetudine non obstan-
te, quia appellatio est ab inferiore ad
Superiorem provocatio, atqui Episcopus
non est superior suo officiali in causis, si-
bi commissis, apparet igitur quod sit Or-
dinarius, nam si delegatus parem cum il-
lo jurisdictionem non haberet. Sic igitur
argumentari licet A delegato ad delegan-
tem vel ejus successorem appellatur, l. præ-
cipimus 32. §. hæc si appellatio C. de appel. tex. in
l. unica C. qui pro sua jurisdic. gloss. ibid. in

verb. finalib. tex. in c. super questionum 27. §.
porro gloss. ibid. in verb. non ad eum & §. fin.
cum gloss. in verb. non potest ext. de offic. deleg.
ubi omnino vide Felinum numer. 12. cum seq.
qui hoc late declarat quomodo & quando à de-
legato ad delegantem appellari possit, ab offi-
ciali ad Episcopum non appellatur, Ergo offi-
cialis non est delegatus, idem dicitur in ca.
Romana 3. de appellat. in 6. † Concedi- 23
tur autem Vicario generali seu officia-
li jurisdic. cumulative non privative
prout pulchre tradit Christoph. Wintzeler d.
tractat. de jurisd. Episcop. cap. 36. per tot. Hæc
vera de officiali principali, non de fora-
neo, qui est subdelegatus officialis prin-
cipalis, prout hic Præpositus S. Cuni-
berti Officialis Archidiaconalis Curia
Præposituræ Majoris Ecclesiæ, habet
suum substitutum, arg. Clemen. 2. de re-
script. faciunt huc quæ tradit Panorm. in d. c.
si quis contra in addic. vers. ego vero latius
ext. de foro comp. Maranta d. loco numer. 14.
& 15.

† Decimo Ordinariam jurisdictionem 24
habet Capitulum Sede vacante, ca. cum olim
14. l. ext. de major. & obedient. Gail. lib. 1. observ.
30. num. 10. de qua vide Christoph. Wintzeler d.
tract. titu. 31. per tot. & Institutiones Juris Cano-
nici Ant. Cucchi, lib. 1. tit. 14.

Undecimo † Judex Ordinarius est Re- 25
ctor Universitatis, qui ordinariam habet
jurisdictionem in scholares, & alios de U-
niversitate, l. fin. C. de jurisdic. omn. jud. auth.
habita. C. ne filius pro patre, & c.

Duodecimo † Mercatores, alique artifi- 26
ces habent suos Magistros Umpt oder
Gülden-Meister / qui de controversiis cir-
ca artem eorum cognoscunt, & judices
sunt Ordinarii, qui recusari etiam non
possunt prætextu alicujus privilegii, tex.
in d. l. fin. facit tex. in l. 2. C. ubi de ratiocin.

27 & *tex. in l. 2. §. fin. C. de constit. pec.* Circa quos tamen & alios inferiores ipsi Episcopo duo observanda. 1. † Quod alii ordinarii judices majores, veluti consul in civitate, prætor, præses, &c. concurrentem cum illis jurisdictionem habeant, ita quidem, quod tam coram illis quam aliis recte isti artifices, vel qui sunt de Collegio conveniantur, *tex. in d. l. fin. vers. ita tamen. v. g. Sator destruxit mihi vestem quam sarciebat, hunc ego eo nomine vel coram sub magistro artis vor die Umpfs-Meistere/ vel Consule suæ civitatis convenire possum*, est in electione actoris coram quo agat Scholaribus autem speciali privilegio concessum, *per auth. habita C. ne filius pro patre &c.* quod ad alium quam Rectorem Universitatis inviti non trahantur. 2. Quod Prælati inferiores ab Episcopis, & magistri artificum in civilibus tantum non in criminalibus jurisdictionem habeant, criminalium enim causarum cognitio reservata est Episcopo, *ita Panorm. in c. cum ab Ecclesiarum, Bart. in d. l. fin. numer. 5.*

28 Decimo tertio † Magistri sive tribuni militum præter militarem disciplinam etiam jurisdictionem in causis civilibus inter milites exercent, ita quidem, quod privatus milites coram alio iudice in jus vocare non possit, nec ab alio iudice, si in culpa deprehendantur, coerceri, *per tex. in l. militaria. §. C. de jurisd. omn. jud.* & usu observari videmus, quod excessus militum juxta severitatem militaris disciplinæ à tribunis militum puniantur, Solent tamen quandoque etiam coercitionem enormium criminum contra dispositionem *l. fin. ff. d. offic. assessor.* in præjudicium ordinariorum sibi vendicare, & si quando eorum milites à præsidibus, &

magistratibus locorum, ubi deliquerunt apprehensi, ad supplicium rapiantur, arroganter, & importune more militari remissionem postulare, proinde ut scias, *quid hoc in casu faciendum vide pulchram distinctionem Salyc. in d. l. in criminali.*

Decimo quarto : † Ordinarii judices 29 sunt illi, qui passim constituuntur à Superiori magistratu, ut vicem ejus gerant perpetuo id est sine temporis præfinitione, hi vicem gerentes superiorum magistratum ordinariam habent jurisdictionem, *arg. c. penult. ext. de offic. vicarii, facit l. 1. & 2. C. de offic. ejus qui vicem alicujus jud. obti. tex. in l. 1. §. à Præfectis 4. ff. de legat. 3. ubi vicem Præfecti Prætorio gerens deportare potest, de triplici differentia vicem gerentium vide Zasium in l. more num. 10. cum seqq. ff. de jurisd.* † Sic Dominus feudi, & Pares Curie, qui 30 à lege feudali jurisdictionem habent, ordinarii judices sunt, *arg. tex. in c. unico & ibi Alvarez. in 2. opposit. de controvers. feudi apud Par. termin. ubi cum gloss. contra dispositionem cap. opponit l. observandum 47. ff. de judiciis, quod judex non detur quem postulaverit adversarius, respond. Alvarez. hoc de delegato iudice intelligendum, quem quis in supplicatione pro commissione sibi dari petit, non de Paribus Curie, qui ordinarii sunt, hi enim mutuo consensu eligi possunt.*

Nunc de officio eorum dicturi. † Est 31 autem officium Ordinarii, sicut alterius cujusque judicis, causas coram se agitas in justitia decidere, omnibus peræque justitiam administrare, non odio, favore, aut gratia à tramite Justitiæ discedere, nec jura ad turpem quæstum convertere, in summa, ut paucis multa complectar, Vir bonus erit, &c. Et licet judex ordinarius se intra limites suæ dioceseos, territorii, provincie, aut districtus, continere debeat nec suam

suam jurisdictionem ad personas sibi non subiectas, aut per privilegium, vel delegationem exemptas, extendere cum extra territorium jus dicenti impune non pareatur, *l. fin. ff. de jurisdic.* † tamen si delegatus in causa sibi commissa negligens fuerit, si malitia, vel negligentia delegati nutriet peccatum, tum ordinarius auctoritatem suam interponere, & isti malo occurrere debet, *tex. in c. significavit, 6. ext. de offic. ordin.* ubi per negligentiam delegati, parociani aliquandiu vixerunt sub prætectu & colore matrimonii in incestu, in nefaria carnis conjunctione, quia is defectum matrimonii non diligenter inquisivit, neque testes super probanda consanguinitate recipi fecit, sed ad nudam eorum petitionem, causa non discussa, veritate non comperta, eos ab excommunicatione, quam propter incestus nuptias incurrerant, absolvit, hic mandat Papa Ordinario, ut istos conjuges in aperto incestu viventes, in pristinam excommunicationis sententiam revocet. Ratio est, qui ordinario convenit operam dare ne subditi in peccatis vivant, quæ ratio ubi cessat, si causa peccati non vertitur, ut quia delegatus in causis mere civilibus negligens est, ordinarius se non intromittet, *ita notat Panorm. in d. c. significavit ex Hostiensis sententia.* † Pari modo si Abbas in observanda disciplina circa suos Monachos dissolutior, & remissior sit, si Monachos extra Monasteria in aulis Principum vagantes, & sæcularibus negotiis se immiscendo lucris, & pecuniis inhiantes, non revocaverit, tunc prævia monitione, ut Abbas correctione debita dissolutos, & vagabundos istos Monachos ad claustrum, & observantiam regularum reducat, Ordina-

narius in eos potest animadvertere, *tex. in c. quanto 7. ext. de offic. ord.* ex quo 1. notandum, quod Monachi, Regulares Canonici, sæcularibus negotiis se immiscere non debeant, *tot. tit. ext. ne clerici, vel Monachi secularib. &c.* 2. Quod correctio Monachorum spectet ad Abbatem, nec eam ordinarius instituet, nisi in defectum & supplementum, si Abbas negligens fuerit. † Et hoc regulare, quod in defectum ejus, ad quem immediate spectat correctio excessuum, Superior se intromittere possit, si inferior Prælati sit negligens in corrigendis excessibus, *arg. tot. tit. ext. de supplend. neglig. Prælat. & ibi tex. singul. in c. fin. in 6.* An autem in causis civilibus, si Monacho lis moveatur, Abbas, an Episcopus, sive ordinarius loci sit iudex competens, *vide in d. c. quanto Panorm. 3. nota.* Quod Monachus pecuniam, quam extra cœnobium concionando, aut aliis legitimis modis promeritus est, in commune conferre nec sibi proprium retinere debeat † nam contra votum paupertatis nihil proprii habet, sed omnia ad instar servi Monasterio acquirit, *L. Deo nobis 56. & ibi Dd. C. de Epis. & cler. & nisi proprium quod habet in morte resignaverit, in signum perditionis in sterquilinio cum eo subterretur, juxta c. Monach. 2. ext. de statu Monach. & canonic. regul.* † Quod de Monachis & Abbate dictum est, hoc etiam extendendum ad Canonicos eorumque Prælatos, qui si in corrigendis excessibus Canonicorum negligentes fuerint, tunc Episcopus advigilabit, & statuto correctioni termino elapso ipse per censuras Ecclesiasticas eos corrigere non intermitet, *tex. in c. irrefragabili 11. ext. de offic. ord.* ex quo observa 1. quod sit officium Præ-

latorum Ecclesiæ scilicet diligenter advertere ad vitam, & mores suorum subditorum, eorum excessus corrigere mores reformare, ne quid indecens, & in honestum ab iis committatur, operam dare, & hoc ideo ne sanguis subditorum de eorum manibus requiratur cum sua diffimulatione, qua nutriuntur delicta exitii eorum & interitus causam præbuerint, ex quo apparet, quam periculosum Prælatorum sit officium, quod si multi bene perpenderent, non ita istas Prælaturas, & dignitates ambi-
 37 rent, & hoc per Prælati. 2. Pro ipsis subditis seu Canonicis ex hoc cap. notandum, quod suorum Superiorum mendatis parere, nec correctionem, quam meruerunt, ulla appellatione differre intendant, neq; enim appellantes a correctione audiendi, nisi modus excedatur, *tex. in c. irrefragab. 13. c. licet 12. ext. de offic. ord. c. 2. c. reprehensibilis 26. in fine c. cum speciali 61. in fine, c. ad nostram. 3. ext. de appell. intellige de notoriis criminibus à quibus non admittitur appellatio, c. cum sit Romana 5. in fine ext. de appell. Ratio est, quia is
 38 qui debite corrigit non gravat, † Sic propter denegatam, vel protractam justitiam causa devolvitur ad Cameram, vel ad alium superiorem, *Ordinat. Cam. parte 2. tit. 1. §. fin. & tit. 26. Ordinat. Curia Monast. parte 2. tit. 1. §. weiter ordnen cum seq. de quo medio fundandæ jurisdictionis, quomodo eo utendum & procedendum, ut causa ad Cameram, vel alium immediate Superiorem devolvatur, vide Gaill. lib. 1. obser. 28. per tot. & textus allegatos Ord. Camer. & Curia Monast. qui hoc satis declarant.**

Quæ supra diximus de officio ordinarii, duplici cum moderatione accipienda sunt,
 38 (1) etiam si † Papa rescribat ordinario, quod ad supplendam negligentiam Prælatorum ipse subditorum defectus corrigat, hoc ta-

mèn ipso iudex delegatus non constituitur, nihilque ordinariæ ejus jurisdictioni derogatur, d. c. licet. Cujus ratio est, quod Papa rescribendo ordinario, hoc non intendat, ergo ultra intentionem ejus nihil operari debet, Ratio rationis, quod nemini suum officium aut alteri debeat esse damnosum & sic Papa hoc non vult, nec velle potest, ne inde nascantur injuriæ, unde jura nascuntur, *contra l. meminere 6. C. unde vi. Effectus vero magnus est, nam si delegatus esset, ab eo ad Papam delegantem, non ad Metropolitanum appellaretur, uti Episcopus ipse putabat propter rescriptum Papæ se delegatū, qui error causam dedit isti decretali. † Sic quando commonetur Ordinarius per Superiorem ut in causa justitiam administret, per hoc censetur excitata ejus jurisdictione, non tamen cadit talis communitio in speciem delegationis, *tex. in §. & hoc vero jubemus Auth. ut nulli judi. & c. Maranta in suo Spec. parte 4. distinct. 5. num. 77. (2) Quod ordinarius, cum per rescriptum Papæ committitur correctio suorum clericorum non debet prætextu ejusmodi mandati correctionem suam extendere ad clericos sibi non subjectos, aut ex speciali privilegio exemptos, *tex. in c. grave penult. ext. de offic. ord. non igitur Episcopus, cui eo modo rescribitur, per errorem suam coarctabit jurisdictionem neque eandem per superbiam dilatabit, De iudice ordinario, & ejus potestate, vide plene Cardi. Tuschum conclus. 396. per tot. in lit. 1. & in quibus differat à delegato, vide eundem conclus. 426. & conclus. 428. & quando iudex ordinarius, vel delegatus dicatur functus officio suo, idem concl.***

432. in lit. 1.

TITULUS VII.

DE JUDICE DELEGATO.

Materia delegatorum judicum, quomodo causæ delegentur, quod delegatorum officium, quomodo delegatio expiret, exacte traditur.

SUMMARIA.

- 1 Quis dicatur judex delegatus?
- 2 Quilibet judex ordinarius habet potestatem delegandi.
- 3 Quilibet ordinarius universitatem causarum delegare non potest.
- 4 Delegatio fit duobus modis: 1. delegatur tota causa, 2. delegatur causa, reservata sententia.
- 5 Subdivisio prioris casus.
- 6 Si in delegatione reservetur sententia, quid à delegante observandum?
- 7 De jure Canonico delegatur, causa ab ordinario reservata sententia, nec delegans astringitur causam in aliqua parte processus cognoscere.
- 8 Causas Ecclesiasticas & civiles Episcopus delegat laicis, non spirituales, nec criminales.
- 9 Papa omnes causas clericorum laicis delegare potest.
- 10 Judex appellationis delegare causam non potest reservata sibi sententia.
- 11 Delegatio triplex est specialis, generalis, & universalis.
- 12 Quæ delegatio specialis?
- 13 Quæ generalis?
- 14 Quæ universalis?
- 15 Delegatus ad universitatem causarum est instar ordinarii.
- 16 Ordinarius, vel ipse per causam cognoscit, aut per locum tenentem, aut causam delegat.

- 17 Inter locum tenentem, & delegatum quid intersit?
- 18 Quomodo coram delegato procedatur?
- 19 Coram delegato proceditur sicut coram ordinario, si tenor commissionis aliud non inducit.
- 20 Forma procedendi in commissione præscripta, exactissime servanda est, alias processus est nullus.
- 21 Declaratur tribus exemplis.
- 22 Inquisitio per subdelegatum fieri non potest.
- 23 Rescriptum Papæ recipit interpretationem à jure communi.
- 24 Rescriptum Papæ in procedendo in causa, non censetur excludere exceptiones legitimas.
- 25 Rescriptum excludens exceptiones intelligitur de frivolis & irrelevantibus.
- 26 Delegatus in forma rescripti magis mentem rescribentis, quam verba attendet.
- 27 Quandoque delegatur principium causa & processus, quandoque medium, quandoque finis.
- 28 Quomodo principium causa committatur?
- 29 Quomodo medium causa?
- 30 Delegati Papæ quare quandoque causam subdelegent reservata sibi sententia.
- 31 De jure civili delegatus Principis non subdelegat, reservata sibi sententia.
- 32 Quando finis causa committatur?
- 33 Quid intersit, an delegatus Papæ totam causam vel partem subdeleget?
- 34 Ratio diversitatis.
- 35 Reg. A subdelegato ad subdelegantem appellatur, quando aliquid de causa sibi reservavit.
- 36 Quando delegatus Papæ subdelegando aliquid sibi reservasse censetur?
- 37 Prima fallentia d. regula.
- 38 Ab eodem ad eundem non recte fit appellatio.
- 39 Secunda fallentia.
- 40 Declaratur exemplo.

- 41 Tertia fallentia.
- 42 Reservatio jurisdictionis in delegato tria operatur.
- 43 Pluribus conjunctim causa commissa quomodo procedatur?
- 44 Quid si commissio facta cum clausula, Quod si non omnes, &c.
- 45 Delegata jurisdictio est stricti juris, non admittit extensionem.
- 46 Delegatus nulliter pronunciando, amplius causam non cognoscit.
- 47 Delegatus pronuncians se incompetentem, de consensu partium non reassumit causam.
- 48 Delegatus suam sententiam declarare non potest.
- 49 Delegatus ab inferiori à Principe non reservat sibi laxationem expensarum.
- 50 Sententia delegati quomodo executioni demandetur?
- 51 Delegatus Papa suam sententiam exequitur.
- 52 Ordinarius exequitur sententiam delegati à Papa, etiam injustam, & quare hoc.
- 53 Ordinarius delegato exequenti etiam sententiam injustam resistere non potest, & quid hoc casu fiet.
- 54 Delegatus Papa impedientem in executione sententiae, censuris Ecclesiasticis coercere potest.
- 55 Delegatus Papa exequitur sententiam, quam ordinario exequi mandarat.
- 57 Delegatus Papa etiam contra impedientem eum in cursu iustitiae jurisdictionem suam exercet.
- 58 Decisio c. i. de offic. delegati.
- 59 Ratio dubitandi.
- 60 Ratio decisionis.
- 61 Notabilia ex d. c.
- 62 Delegatus Papa sententiam suam exequi potest intra annum.
- 63 Delegatus à Principe sententiam suam exequitur.
- 64 Leges non dedignantur sequi sacros canones, in decisis à canone.
- 65 Delegatus ab inferiori à Principe sententiam suam non exequitur.
- 66 Subdelegatus Papa, & Principis executionem sententiae non habet.
- 67 Quod delegatus Papa, & Principis subdelegare possit, ampliatur quinque modis.
- 68 Subdelegatio à delegato Papa fieri debet idoneis personis.
- 69 Subdelegatus in incidentibus difficultatibus consulere potest delegantem.
- 70 Causae graves, & arduae subdelegari non possunt.
- 71 Causa commissa conscientiae delegati, subdelegari non potest.
- 72 Morte delegantis re integra, expirat jurisdictio delegati.
- 73 Ratio hujus.
- 74 Casus quo morte delegantis re integra non expirat jurisdictio.
- 75 Quando res dicatur adhuc integra?
- 76 Citatio emissa à delegato perpetuat ejus jurisdictionem.
- 77 Extincta jurisdictio delegati per mortem delegantis, consensu partium non resuscitatur.
- 78 Jurisdictio ordinaria per mortem concedentis non extinguitur, & quae ejus ratio.
- 79 Morte delegati extinguitur delegatio.
- 80 Quid operetur clausula rescripti, Quid si non omnes? &c.
- 81 Varia formula commissionum quibus iudices deputantur.
- 82 Commissio sub nomine dignitatis ipso jure transit in successorem.
- 83 Morte Rei, & impetrantis, ante emanatam citationem, expirat delegatio.

- 84 Fallit in heredem violenti inuasi, qui in vitium succedit.
- 85 Per revocationem delegantis finitur delegatio re integra.
- 86 Delegans resumere potest causam quando-
cunque, ut ipsemet cognoscat.
- 87 Per Superiorem causa à delegato auocari po-
test.
- 88 Commissarius succedens ordinario desinit esse
delegatus.
- 89 Resolvitur jurisdictio delegati, si eandem con-
troversiam accipiat cum alio cum ea, in
qua iudex est.
- 90 Item resolvitur per supervenientem causam
suspicionis, etiam post litem contesta-
tam.
- 91 Per secundum rescriptum mentionem fa-
ciens de primo, tacite revocatur pri-
mum.
- 92 Sententia nulla delegati extinguit ejus ju-
risdictionem.
- 93 Per executionem sententiae extinguitur juris-
dictio delegati.
- 94 Delegatus adversus sententiam suam non
potest restituere in integrum.
- 95 Per subdelegationem extinguitur jurisdictio
delegati.
- 96 Per relationem ad Superiorem extinguitur
jurisdictio delegati.
- 97 Item per lapsum termini in commissione præ-
fixi.
- 98 Terminus in commissione prefixus, currit à
die presentationis commissionis.

† **J**udex delegatus appellatur qui ex
commissione alterius judicialem co-
gnitionem alicujus causæ consequitur, cui
à Principe, vel ab ordinario causa commit-
titur, vices gerens delegantis, & proprium
nihil habens, quia delegatus solum habet
usum ipsius jurisdictionis ab ipso delegan-

te, ein nachgesetzter Richter und vom
anderen Verordneter oder Befehlshaber
tex. in l. 1. §. qui mandatam ff. de offic. ejus cui
mand. est jurisd. ubi ait JC. qui mandatam
jurisdictionem suscepit, proprium nihil
habet, sed & ejus qui mandavit jurisdictio-
ne utitur, nec pro suo imperio agit, sed
pro eo, cujus mandatu jus dicit, quoties
partibus ejus fungitur, ut ait JC. in l. et si
prætor. 3. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd. ha-
bet n. delegatus potestatem cognoscendi
tanquam vicariam, ab alio sibi commis-
sam, tex. in l. solet 16. ff. de jurisdict. ubi ait
JC. quod is, cui mandata jurisdictio est,
fungitur vice ejus, qui mandavit non sua,
facit tex. in l. & quia 6. ff. eod. tit. in verbis &
quia nec principaliter ei jurisdictio data est, &
debet formam sibi mandatam exacta dili-
gentia observare, & secundum eam pro-
cedere, c. cum dilecta 22. in fine extr. de re-
scriptis, argum. l. diligenter 5. ff. mandati, vi-
de Card. Tuschum concl. 434. per tot. & concl.
438. in littera 1. ubi tradit quæ possit delegatus
facere ultra delegatam jurisdictionem. Quo-
modo autem delegatus ab ordinario diffe-
rat vide Marant. in suo specul. parte 4. distinct.
5. à numer. 25. usque ad finem, ubi quadragin-
ta differentias tradit. † Quilibet iudex Or-
dinarius qui habet potestatem cognoscen-
di, habet quoque potestatem delegandi,
tex. in l. more majorum 5. l. solet 16. cum l. seq.
ff. de jurisdict. l. 1. §. hujus rei vers. cum alias ff.
de offic. ejus cui mand. & c. tex. in c. cum Epis-
copus 7. de offic. ord. in 6. facit c. sane 3. & ibi
Panorm. in 2. notab. & in c. si quis contra cleri-
cum 4. extr. de foro comp. & tot. tit. C. qui pro
sua jurisd. Ratio est, quia ordinarius iudex
propriam habet jurisdictionem, id est à le-
ge sibi attributam non judicandi munere
tantum fungitur, ut ait l. à iudice 5. C. de judic. at
in re sua quilibet est moderator & arbiter,
l. in re

l. in re mandata 21. *C. mand.* nimirum igitur quod ordinarius jurisdictione sua sibi competenti per se, vel per alium uti possit, juxta vulg. qui potest per se, potest & per alium, &c. Potest igitur ordinarius causas suæ jurisdictionis alteri delegare, quod verum est, † præterquam universitatem causarum, quam quilibet ordinarius delegare non potest, per *l. penul. ff. de offic. præf. Sichard. in d. l. à judice num. 4.* Circa quam delegationem ordinarii de jure civili distinguendum est. † Aut ordinarius, committit totam causam, aut cognitionem tantum, reservata sibi sententia, † primo casu subdistinguendum, aut causæ sunt minores seu leviores, quæ non excedunt trecentos aureos, aut sunt majores, & graviores, quæ summam trecentorum aureorum excedunt, priori casu judex ordinarius indistincte eas alteri delegare potest, posteriori casu tum demum delegare potest, si publicis occupationibus sit impeditus, necessitas enim transfert nonnunquam jurisdictionem, *l. unica §. sed non potest ff. de offic. consulis.* † Secundo casu principali delegare ordinario concessum, si ter causam audiat, puta in principio medio, & fine, id est, si lis coram eo contestetur, probationes recipiat, & sententiam proferat, *tex. in auth. adhuc, quem ita intelligunt Bart. Bald. & Salyc. Sichard. nu. 5. & 6. & communiter Dd. C. de judic. & juxta prædictam distinctionem intelligenda, l. more majorum §. ff. de jurisd. & l. à judice, C. de judic.* Hæc vera de jure civili, de † jure enim Canonico potest ordinarius delegare alicui causam retenta sibi sententia, nec tamen cogitur circa ullum articulum cognitionem suam ipse præbere, de quo est casus in *c. super questionum* 27. *ext. de offic. deleg.* † Ecclesiasticæ autem causæ clericorum & civiles ab Episcopo

laicis delegari possunt, spirituales, & criminales non item, *arg. cap. 2. & ibi gloss. in verb. non præsumant. ext. de judic. Panorm. ibidem in 1. notab. ex gloss. † Papa vero omnes, causas clericorum, civiles, criminales, & spirituales laicis delegare potest, per cap. Meunam 2. quest. 5. ita gloss. & Panorm. dictis locis.* † Judex ordinarius appellationis retenta sibi sententia, causam delegare non potest, licet vel iter, ut ordinarius primæ instantiæ, cognitionem suam præbere, sed debet vel totam causam, audire, aut totam delegare, *d. auth. adhuc circa medium.* Ratio, quia in causis appellationum majus periculum versatur, igitur cautius est agendum, *arg. c. ubi periculum majus 3. de elect. in 6.* majus autem periculum versatur, quia sæpe contingit, ut post sententiam in causa appellationis altera non expectetur, & sic, si in aliquo læsa sit justitia, reformari non possit, ut puta, si judex appellationis immediate sit imperio subiectus, & causa non contineat quantitatem appellabilem ad Cameram, ex novissima Ordinatione in Deputatione Spirensi de anno 1600. Idem in delegatis, istis casibus quibus subdelegatio concessa, nec enim retenta sententia recte subdelegant, & in hoc judicibus appellationum æquiparantur, *d. auth. adhuc.*

† Est autem delegatio alia specialis, alia generalis, alia universalis. † Specialis cum alicui una aliqua causa decidenda committitur, prout communiter ab ordinariis Assessores Judicii, seu Curia solent fieri commissiones, veluti causæ vertentis inter Cajum ex una & Titium ex altera partibus. † Generalis si alicui plures causæ committuntur, sine commemoratione territorii, puta cum ordinarius committit alicui omnes causas, quæ verti possunt inter
Cajum

Cajum & Titium, puta si duo litigatores plures, & diversas causas coram uno eodemque ordinario habent, potest ordinarius, volens se ex causis moventibus ab iis exonerare, eas uni alicui Assessorum committere, illa commissio generalis est. † Universalis commissio est, quando alicui committuntur omnes causae alicujus certi territorii, vel districtus eum commemoratione illius territorii, † & ille delegatus dicitur delegatus ad universitatem causarum, & habetur instar ordinarii, proinde subdelegare potest, *juxta text. & Dd. in l. i. in fine ff. quis & a quibus appel. Dd. in d. l. a judice, & nos infra de judice subdelegato diximus*, & sic tria haec, commissio specialis, generalis, & universalis differunt, prout actio specialis, generalis, & universalis differre dicuntur. Ex praedictis observa, † quod judex ordinarius vel ipsemet cognoscit causam, vel substituit aliam, qui Substitutus, vel locumtenens, aut juxta Canonistas Vicarius dicitur, quod tamen hodie non facile, nisi in certis casibus, concessum, *expressis in Novella de collat. §. adhuc sancimus Novella ut nulli jud. liceat loci servatorem, aut vices suas ger. habere, Novella de defens. civitat. §. eos, vel delegat causam, † & hoc inter substitutum, & delegatum inter caetera interest, quod a delegato ad delegantem appelletur, a substituto autem ad substituentem non appelletur, Maranta d. loco distinct. §. nu. 28.*

† Quomodo autem coram judice delegato procedatur nunc videndum. Et pro pro ingressu duae ponendae sunt regulae.

19 Prima est. † Quod coram delegato eodem modo procedatur sicut coram ordinario, a quo potestatem habet, quando certus modus procedendi in rescripto commissionis praefinitus non est, debet igitur dele-

gatus servare ordinem & modum in processu causae, in citatione, in dandis dilationibus, in examinatione testium, quem servat ipse delegans, & Curia sua. Secunda. † Si forma certa & modus procedendi a delegante sit datus, eam exactissime observare, & egredi non poterit, quam si excesserit, ejusmodi processus est irritandus, *c. cum delecta 22. ext. de rescript. argum. l. diligenter §. & l. si quis pro eo 46. ff. mand. cap. venerabili 37. extr. de offic. deleg.*

† Veluti si mandetur ut Praelatus alicujus Ecclesiae personaliter Monasterium ingrediat, contententes Moniales de dignitate Abbatis componat, & unam ex ordine isto idoneam administrationi Abbatis praeficiat, ille vero praeter formam mandati Apostolici, super electionibus controversis cognoscat, & disputationes admittat, iste processus est irritus, quia non est mandatum Praelato, ut causam ordinarie cognoscat, sed ut unam ex toto numero in Abbatissam ordinet, & designet, *ita est casus in dict. cap. cum dilecta*. Et quidem duplici consideratione processus iste in praed. cap. irritandus videbatur, tum quod ordo rescripti non esset observatus, quod mandato Papae non est satisfactum; tum quod hoc negotium de providendis ministris Ecclesiae tale sit, ut per aliam personam exerceri non possit, nam licet is, cui committitur negotium aliquod quod personaliter exequatur, per substitutum seu subdelegatum partibus consentientibus expedire id possit, hoc tamen in eligendis ministris Ecclesiae, † & in instituen-

22 da inquisitione fallit, *tex. in cap. fin. §. i. ext. de offic. deleg.* eo quod electa sit industria personae; *arg. l. inter artifices 31. ff. de sol.* Aliud exemplum in *d. c. venerabili 37. extr. de offic. deleg.* ubi mandat Archiepiscopo, ut quen-

dam Episcopum propter prodigalitem,
& dilapidationem suam spoliatum in paci-
ficam & corporalem possessionem resti-
tueret, quo restituto, si prodigalitati sibi
suspectus videretur, coadjutorem ei
daret, sine cujus consilio nihil in tem-
poralibus faceret, cujus Archiepiscopi
subdelegatus ordine inverso, prius in-
quisivit super prodigalitate quam Episco-
pum restitueret, ob quam causam totus
iste processus fuit nullus. Aliud exem-
plum in *c. Pisanis fin. extr. de restit. spol.* ubi
Papa mandat ut Lucanæ Ecclesiæ posses-
sio restituatur in Pisanis eo modo, sicut
tempore motæ litis habuerunt, duo præ-
cipiuntur restitutio possessionis, & mo-
dus restituendi, quorum alteri, cum præ-
ter mandatum Pontificis paritum non sit,
& aliter restitutio facta, quam in manda-
tis continebatur, decernitur processus nul-
lus. Ex his tribus exemplis luculenter
apparet, & expresse probatur, delegatum
in procedendo exactissime formam rescri-
pti observare debere, quod si vel latum
unguem ab ea excesserit, si plus, minusve
quam sibi commissum fecerit, totus pro-
cessus ipso jure est nullus. Hæc tamen ve-
ra sunt, quatenus forma rescripti non con-
tradicit juri communi, † nam ordo re-
scripti recipit interpretationem à jure
communi, *c. causam que 18. extr. de rescript.* †
neque exceptiones legitimas repudiare,
tamen si certa forma præscripta sit, in qua
earum mentio non fit, Papa enim rescri-
bendo præscribens certam formam proce-
dendo, eas excludere non censetur, ut
unius positio alterius sit exclusio, *tex. in c.*
ex parte 13. extr. de offic. deleg. quia hoc Papa
non intendit, neque hoc intendisse præsu-
mendus, *c. Ecclesia 57. extr. de elect. arg. l. si*
quando 35. C. de inoffic. testam. l. quoties 2. C. de

precib. imp. offerend. † quinimo si in rescri-
pto talis clausula subiecta foret, admini-
stres justitiam remotis quibuscunque ex-
ceptionibus, hoc ipsum de frivolis, ca-
villosis, irrelevantibus exceptionibus, non
de rationalibus & legitimis intelligen-
dum, de quo vide Panorm. hic colum. 2. plene
hoc examinantem. † Ratio est, quod delega-
tus non tam verba quam intentionem re-
scribentis respicere debeat, ut eadem ra-
tio quæ delegantem moverat, moveat &
delegatum, & ubi delegans suas literas de-
negaret, delegatus etiam suæ cognitionis
officium nullatenus interponat, *c. super lit-
teris 20. in fine extr. de rescript.* Quandocun-
que igitur delegato non sit verisimile,
quod Papa ita rescriberet, illud sequi non
teneretur, imo mentem ejus tantum consi-
derabit, *casus in c. ad aures 8. extr. de rescript.* &
in cap. fin. extr. de præb. Inter reliqua, ne fines
mandati delegatus egrediatur, cum dele-
gata jurisdictio sit stricti juris, & non com-
prehendat nisi expressa in rescripto, *text.*
in c. cum super 23. in c. P. & G. 4. extr. de offic. de-
leg. in cap. cum dilecta 22. in fine extr. de re-
script. nisi quoad connexa, & accessoria, *tex.*
in c. prudentiam 21. §. sexta nobis §. si vero de
offic. deleg. Gaill. lib. 1. obs. 70. nu. 3. † anim-
advertere debet, an tota causa, an pars ali-
qua, an principium medium, vel finis, an
cognitio causæ, vel executio ejusdem sibi
sit commissæ, nam hæc separari posse pro-
bat, *d. c. super questionum in c. in l. et si non co-*
cognitio, 4. C. si contra jus vel util. publ. † Prin-
cipium causæ committitur, veluti si det
potestatem Cajo, ut coram eo citatio expo-
diatur, libellus offeratur, aliq; actus judici-
præparatorii instituantur, *c. pastoralis 28. §. 1.*
extr. de offic. deleg. Ratio est, quod tota causa
committi possit, ergo & pars, ita argumen-
tatur Papa in *d. §. 1.* & recte, quod enim
juris

juris est de toto quoad totum, idem est de parte quoad partem, *l. que tota ff. de rei vendic.* † Medium causæ committitur, si audientia seu cognitio præbetur, reservata sibi sententia definitiva, *d. cap. super questionum §. fin. c. cum te 18. extr. de offic. deleg.* † Et hoc frequenter fieri consuevit, tum, quia ipsi judices gravioribus causis & negotiis, impediti suam cognitionem interponere non possunt, super qua ratione totum jus delegationis se fundat, neque enim temere & inconsulto sine causa & discretionem aliqua ordinarius delegare, *c. si pro debilitate 3. extr. de offic. deleg.* neque delegatus subdelegando malitiose se exonerare debet, *c. pastoralis extr. de offic. deleg.* tum ut laboribus & sumptibus partium pareatur, quas forte longius distitas, cum magnis impensis, & viarum periculis ad se evocare deberet, *d. cap. cum te, vide Gaill. lib. 1. obser. 97. nu. 15. & 16.* Solent igitur delegati Papæ in partibus alicui gravi & cordato viro, Prælato alicui, cognitionem causæ committere, reservata sibi sententia, & hoc invitis etiam partibus, nisi justam recusationis causam prætendant, *d. c. super questionum §. verum, §. quem vero,* proinde consultum est, ut de partium assensu hujusmodi auditor constituatur, ne exceptionibus proponendis occasio præbeatur, *d. cap. super questionum §. verum,* ubi Papa eo modo statuendo consultit, non vero tanquam præcise necessarium præcipit, consilii est, non necessitas, & si de consensu partium auditor constitutus fuerit, quem semel probaverunt, amplius reprobare nequeunt, nisi ex nova superveniente causa suspicionis, quæ ante latebat, *cap. insinuante 35. extr. de offic. delegat.* † De jure civili judex appellationis, & delegatus, principis, reservata sententia delegare non possunt, & ordina-

rius non nisi in principio, id est, litis contestatione, medio est in probationum receptione, & fine cognoscat, *ita intelligitur text. in authen. adhuc juxta Bart. Bald. Salyc. & Sichard. C. de jud. †* Finis causæ committitur, si postquam causa est instructa, jus pronunciandi alteri tribuitur. Quando autem hæc omnia delegantur, tunc tota causa committi dicitur. † Multum autem interest, an delegatus Apostolicus totam causam, an partem aliquam commiserit, si totam nihil sibi reservando, tunc à subdelegato ad Papam delegantem appellabitur, si partem, tunc ad subdelegantem provocandum, *ita distinguit textus in d. c. super questionum §. porro, text. in c. si duo 3. in c. si delegatus 7. de offic. deleg. in 6. †* Ratio distinctionis, quod priori casu in sua persona omnis extincta sit jurisdictio, & sic ad eum tanquam privatum per appellationem jurisdictio transferri nequit, privatorum enim consensus judicem non facit, qui nulli præest iudicio, qui nullam jurisditionem habet, *l. privatorum 3. C. de jurisd.* partes enim litigantes quæ appellant, private personæ sunt, posteriori vero casu jurisdictio in delegati persona adhuc residet, adhuc est iudex superior, nimirum igitur quod ad eum recte appelletur. † Statuenda igitur firma illa regula, quod à subdelegato ad subdelegantem appelletur, quando sibi aliquid de jurisditione per Papam concessa reservavit, † reservasse autem sibi aliquid intelligitur, si vel sententiam, vel executionem reservavit, *d. c. si delegatus 7. de offic. deleg. in 6.* Cui regulæ non obstat, *l. unica, C. qui pro sua jurisd. jud. dare poss. & in l. 1. in fin. ff. quis & à quo appell.* quia istæ leges juxta hanc distinctionem canonum intelligendæ, & sic jura iuribus concordantur, ut vitetur iurium correctio, & hanc solutionem

tionem gloss. in d. §. porro pro illa qua correctionem inducit, probat ibi Panorm. † Fallit hæc regula (1) Si ex tribus delegatis Apostolicis duo vices suas subdelegant, atque illi cum delegato cognoscant, ab horum sententia ad Papam non ad condelegatos appellabitur, etiamsi sibi forte executionem reservarint, *text. in c. si duo 3. de offic. delegati in 6.* Ratio est, quod appellatio fieri debeat de inferiore iudice ad immediatè superiorem, *l. Imperatores 21. ff. de appell. arg. c. 2. de consuet. in 6.* hic autem fit de pari ad parem, † & sic delegatus qui cognovit in prima instantia, nequit esse iudex in secunda instantia in causa appellationis, hic nulla fit variatio iudicis, nulla speranda sententiæ emendatio, nulla iniquitatis repositio, quæ finis est appellationis, *l. 1. ff. de appell.* nemo enim facile suam retractabit sententiam, suum cuique pulchrum. Cum igitur qui semel gravavit in futurum gravaturus præsumatur, tutior via eligenda est, ut non ad condelegatos, sed ad Papam instituatur appellatio. Et hoc casu jus reservatum delegatis subdelegantibus, propter collegam cognoscentem de causa redditur inutile quoad effectum appellationis. † Secundo fallit supra dicta regula. Si delegatus subdelegans reservans sibi sententiam excommunicetur, vel moriatur, *cap. si is cui 10. de offic. deleg. in 6.* ubi talis casus proponitur, Papa commisit Decano S. Andreæ in Colonia causam vertentem inter Titium & Cajum, is delegatus justis occupationibus impeditus commisit eam audiendam cuidam Canonico ejusdem Ecclesiæ, reservata sibi sententia, postmodum Decanus iste excommunicatur, vel moritur, Canonicus profert sententiam, pars gravata vult appellare quæritur ad quem, Resp. Pontifex

ad se tanquam ad primum delegantem appellandum. Ratio dubitandi, quod commissio facta fuerit sub nomine appellativo dignitatis, quæ transit in successorem, neque unquam moritur, *cap. quoniam 14. extr. de offic. deleg.* sicut nec Ecclesia, *text. in c. 1. §. unde potest, de alienat. feudi, c. si gratiose §. de rescript. in 6. nec imperium, §. licentia in fine auth. quando oporteat Episcop.* Ergo jus reservatum delegati transibit ad successorem ejus in Decanatu, & ad eum appellabitur. Ratio decisionis, ne dum expectatur absolutio excommunicati, aut substitutio Prælati, causa ista in præjudicium partium litigantium nimis differatur, *dict. cap. si is cui, & sic favore finendarum litium hoc constitutum, simile in c. finem litibus §. extr. de dolo & contum.* † Tercio fallit quando coram subdelegato disputatum fuit super competente, quando jurisdictio subdelegati ex persona delegantis in dubium fuit vocata, quando negatur delegatum subdelegare potuisse, tunc si subdelegatus se competentem pronunciet, ab hoc decreto competentie ad primum delegantem, non ad subdelegantem appellandum esset, *text. in cap. si à subdelegato 14. de offic. delegat. in 6.* Ratio est, nam si appellans ad subdelegantem appellaret, ipse sibi esset contrarius, approbando eum quem rejectum cupiebat, *d. c. si à subdelegato in fine.* Ratio rationis, quod contraria allegans non sit audiendus, *c. sollicitudinem 54. in fine extr. de appell. l. 1. C. de furt.* † Ex prædictis observa, quod reservatio jurisdictionis in delegato tria operetur, (1) quod articulum reservatum expedire possit, sententiam ferre, eam exequi, (2) quod ob reservationem illam ad eum appellandum, (3) quod possit revocare commissionem etiam re non integra,

gra, *tex. in c. judex 5. de offic. delegat. in 6.* Ad formam commissionis pertinent modi, & conditiones quæ commissionibus adjiciuntur, veluti quod ita causa committatur ne delegatus ferat sententiam sine consilio sapientis, *uti notat Bald. ex Innocentia in d. auth. adhuc.* † Si causa duobus, tribus, aut pluribus commissa sit, omnes eam assumere debent, nec unus sine alio procedere aut sententiam ferre potest, & si unus sine alio procedat, processus est ipso jure nullus, *tex. in l. duo ex tribus 39. ff. de re judicata, tex. in c. causam matrimonii 16. c. prudentiam 21. ext. de offic. deleg.* & nec quidem unus sine alio interlocutoriam ferre potest, *tex. in c. cum causa 22. ext. de offic. delegati* † nisi causa tribus sit commissa cum clausula. Quod si non omnes interesse potuerint duo eam nihilominus exequantur, quo casu si tertius requisitus interesse esse cognitioni recusarit, in vim insertæ clausulæ alii recte procedunt, *tex. in d. c. prudentiam 21. in princ. ext. de offic. deleg.* & sufficit sola recusatio, & declaratio voluntatis alio impedimento non obstante, & idem est si duobus cum prædicta clausula causa commissa sit, *tex. in d. c. prudentiam §. 1.* Solet autem jurisdictio vel tota, vel species una, vel certæ causæ ratione quantitatum locorum, & personarum mandari, *l. solet 16. l. prator. 17. ff. de jurisdict. l. 3. C. ubi, & apud quem cognit. in integ. l. magisteria 6. C. de jurisdict. l. si idem cum eodem 11. l. cum quadam 19. ff. eod. Uesemb. in parat. ff. d. t. num. 10.* De potestate delegati hæc maxime animadvertenda. † (1) Quod sua jurisdictio sit stricta & odiosa, & extra commissionem nullatenus extendenda, neque ad personas, neque causas in rescripto delegatorio non expressas, *tex. in c. P. & G. 40.*

ext. de offic. deleg. arg. c. cum dilecta 22. de rescript. gloss. in cap. 1. in verbo processus de rescript. in 6. proinde diligentior commissæ mandatæque jurisdictionis forma est observanda. † (2) Judex delegatus si nulliter pronuntiavit, non potest amplius de causa cognoscere, *l. si ut proponis 4. C. quomodo & quando judex sent.* † (3) Delegatus si pronunciat se incompetentem talem interlocutoriam revocare non potest, nec causam reassumere etiam de consensu partium, *c. significantibus 38. ext. de offic. deleg.* (4) † Delegatus suam sententiam declarare non potest, *Bart. in l. ab executione vers. v. niamus ad secundam partem ff. de appell.* (5) † Delegatus ab inferiore à Principe non potest in sententia reservare sibi taxationem expensarum, *Maranta d. loco dist. 5. n. 65.*

† Nunc de executione sententiæ à judice delegato latæ videamus, quis eam executioni mandare debeat. † Et primo quidem delegatus Papæ suam sententiam per se executioni mandare potest, aut præcipere ordinario ut exequatur, qui obedire tenetur, *tex. in c. significasti 7. in c. in literis 9. 10. quarenti 26. ext. de offic. deleg.* & ordinarius tenetur sententiam exequi etiam si sciret injustam esse, *c. pastoralis 28. §. quia vero ext. de offic. deleg.* Ratio est, quod delegatus Papæ in causa sibi commissa superior sit ipso ordinario, & majorem eo potestatem habeat, *tex. in c. sane 11. ext. de offic. deleg. & in c. pastoralis 11. §. 1. ff. de offic. ord.* delegato enim à Principe censetur plenissima jurisdictio data, & omnia sine quibus ea commode exerceri non potest, *c. præterea 5. ext. de offic. judic. deleg.* Ratio rationis, quod ipse vices gerat ipsius Pontificis, & in illa causa personam ipsius repræsentet, *d. c. sane in verb. vices nostras gerit, tex. in l. & si prator. 3. ff. de offic. ejus cui*

mand. est jurisd. Asinius in sua praxi §. 3. numer. 8. & 9. Pontificis autem potestas major est qualibet alia terrena potestate.

† Ex quo consequitur (1) quod delegatus Papæ ordinario mandare possit ut sententiam à se latam exequatur & tam parere necesse habet, etiamsi eam injustam deprehenderit, *tex. in d. c. pastoralis 28. §. quia vero arg. d. c. de cetero 5. ext. de sent. & re judic.* Ratio est, quod non cognitio, sed sola executio sibi sit commissa, & executor partes judicis sibi vindicare nequit, *l. si ut proponis 6. C. de execut. rei judic.* Ratio rationis, quod alias elusoria forent judicia, si quod ab uno statutum, ab alio, ad quem per remedium appellationis, aut alio modo cognitio causæ non est devoluta, retractaretur, *l. si prator. 75. ff. de judic.* (2)

† Consequitur, quod judex ordinarius delegato exequenti sententiam forte injustam resistere non possit, sed precibus potius apud ipsum instabit, ut paululum subsistat, moderatius agat, & causæ merita maturiori judicio expendat, *tex. in c. si quando 8. ext. de offic. deleg.* ut puta Titius in tali Ecclesia per sententiam delegati obtinuit talem præbendam, delegatus mandat eum in possessionem induci, admittere ad chorum ad Capitulum ad perceptionem fructuum, & pro Canonico haberi, reputari, & agnosci, hic Ordinarius illius loci non resistet violenter delegato ita exequenti etiamsi sciat talem non fuisse canonice institutum, aut possessionem talis præbendæ nunquam habuisse, & sic sententiam, sub & obreptitiæ obtentam, & consequenter iniquam, sed inducet ipsum bonis rationibus ut super sedeat, ne auctoritatem supremam delegantis ordinarius contempsisse videatur, *ita tex. in d. c. si quando*, ubi deciditur quod ordina-

rius, cui à delegato mandatur ut alicui beneficii possessionem tradas, non debeat illi resistere, etiamsi sciat in possessionem mittendum, neque canonicam institutionem neque possessionem corporalem obtinere, sed instabit ut differatur immissio donec consulatur Papa. Casus talis est. Impetrarunt clerici à Papa commissionem contra suum Prælatum super Ecclesiis aliquibus, facta commissione causam ita inter se composuerunt, ut impetrantes Ecclesias obtinerent, delegatus mandat ordinario loci, ut eos inducat in possessionem, hic ordinarius eos inique obtinere beneficium dicit, neque canonice institutos, neque habuisse corporalem possessionem, consulitur itaque Papa utrum iste ordinarius ejusmodi mandato se opponere possit. Resp. quod non, sed quod precibus debeat instare apud delegantem mandantem ut immissio differatur, & consulatur ipse Papa. Ratio dubitandi colligitur ex ipso textu, quod scilicet ordinario constet transactiones ejusmodi iniquas esse, quod isti Clerici neque canonicam institutionem, neque possessionem corporalem habeant, unde videbatur quod se posset opponere, ne iniquitati patrocinium præstare videatur, & sua indulgentia injustitiam fovere. Alia ratio dubitandi potest desumi *ex l. nec magistratibus 32. ff. de injuriis* ubi dicitur quod magistratibus non licet alicui injuriam facere, alias actione injuriarum recte conveniantur, quod si ita est, ergo videtur quod iis, dum injustam sententiam mandant executioni, resisti possit. Ratio decidendi, quod in casum iniquitatis sententiæ & gravaminis introductum sit remedium appellationis, quo quod usus non sit, sibi imputet, potest & alia dari ratio, quod

quod delegatus Papæ sit supra ordinarium,
 54 ergo sibi ab illo imperari nequit. † Ter-
 tio Consequitur quod delegatus Papæ or-
 dinarium loci Episcopum cujus causam
 cognoscit, aut aliam personam, quæ ju-
 risdictionis illius non sit, per contumaci-
 am rebellantem, aut quovis modo impe-
 dientem, ordinariis suspensionis interdi-
 cti excommunicationis pœnis coercere
 55 possit, *d. c. sane* §. 1. † Quarto consequi-
 tur quod delegatus Papæ exequatur sen-
 tentiam, etiamsi eam ordinario exequen-
 dam commiserit, *tex. in c. significasti* 7. *ext.*
de offic. delegat. ubi talis casus proponitur.
 Papa commisit alicui aliquam causam ter-
 minandam, qui cognitione sua interposita
 tulit sententiam, eamque commisit ordi-
 nario loci exequendam, remisit victorem
 ad ordinarium ut sententiam illam exe-
 queretur, ille ordinarius sententiam non
 exequutus, vel quia noluit, vel ob con-
 tumaciam partis non potuit, quæritur u-
 trum ipse delegatus eam sententiam exe-
 qui valeat? Responderetur. Ratio dubi-
 tandi fuit, quia ex quo commiserit alteri
 executionem sententiæ videbitur functus
 officio suo, *c. in literis* 9. *extr. de offic. deleg.*
 Ratio decidendi colligitur ex ipso textu,
 quia delegatus Papæ talem potestatem ha-
 bet, talis autoritas sibi cum ipsa com-
 missione tributa est, & hoc speciale in de-
 legato à Papa, vel principe, non obstat
 ratio dubitandi, quia ex sola commissione
 non censetur functus officio suo, sed oportet
 quod interveniat actualis executio,
 quia verba cum effectu accipienda, *c. rela-*
tum 4. *ext. de cleric. non residenti.* Et hoc
 cap. nota (1) legatum Papæ posse man-
 dare ordinario ut sententiam à se latam ex-
 ecutioni mandet, (2) not. quod ipse dele-
 gatus, si ordinarius cesset, eam exequi

possit, nota (3) quod ex simplici delegatio-
 ne delegatus consequitur potestatem cog-
 noscendi, decidendi, exequendi, & subdele-
 gandi, *tex. hic.* † Quinto consequitur, quod 57
 delegatus Papæ non solum in partes coram
 se litigantes, sed in alios quoslibet mayo-
 rem, vel minorem potestatem habentes a-
 nimadvertere pro tuenda sua jurisdictione
 possit, *c. 1. ext. de offic. deleg.* † ubi deciditur 58
 quod delegatus Papæ non solum in partes,
 sed etiam in eos qui suam jurisdictionem
 impediunt, jurisdictionem habeat. Con-
 sulitur Papa quid faciendum sit cum pote-
 statibus id est majoribus magistratibus, qui
 non solum ad mandatum Papæ justitiam
 non administrant, verum etiam minis, &
 terroribus conquærentes filere compel-
 lunt. Resp. Papa quod delegatus eos di-
 strictione Ecclesiastica coercere debeat. † 59
 Ratio dubitandi potest esse, quod delega-
 tus solum habeat jurisdictionem inter par-
 tes litigantes, inter quas cognoscit, non
 ergo videtur quod majores illos magistra-
 tus coercere possit, cum par in parem mul-
 to minus inferior in superiorem habeat im-
 perium. † Ratio decidendi potest desumi 60
ex. l. 2. ff. de jurisdict. ubi dicitur quod con-
 cesso uno videatur & aliud concessum, si-
 ne quo illud esse non potest, unde dicitur in
l. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd. quod
 delegatus habeat modicam coërcitio-
 nem, & quod magistratus pœnali ju-
 dicio suam jurisdictionem tueri possit,
per tot. tit. ff. si quis jus dicenti non ob-
temp. & frustra est habere leges in ci-
 vitate, nisi sint magistratus qui eas exe-
 quantur, & frustra habemus magistratus ni-
 si inobedientes coercere possint, *facit huc l.*
1. §. 1. ff. ne Fis fiat ei qui in poss. missus est, ubi
 dicitur frustra Prætorem creditorem mit-
 tere in possessionem, nisi quoque in ea
 missum

missum tueatur. † Nota (1) ex hoc cap. minas, & terrores potentum inducere justum metum, si atrocitas facti sequi soleat, (2) nota. Quod consentientes, & facientes pari poena puniantur, nota (3) quod delegatus possit coërcere eos qui impediunt suam jurisdictionem, quod quatuor modis potest contingere, aut enim delinquit in personam ipsius judicis, aut in personam partis, aut in eos qui foro deserviunt, ut sunt advocati, procuratores, Notarii, executores, &c. aut circa officium suum. Si autem tertius aliquis deliquit, poterit judex delegatus Ecclesiastica districtione eum coërcere, id est, mulctare pro modo, & qualitate delicti. Et hæc vera, etiam si simplex causæ commissio facta, ea enim confert potestatem citandi, contumaces cogendi, puniendi, aliaque faciendi prout causa requirit, *tex. in cap. præterea §. ext. de offic. delegat.* ubi quaeritur. Si alicui fiat commissio sub hac verborum formula, Causam quæ vertitur, inter tales tibi committimus terminandam, quod justum fuerit exequeris, cum in hac commissione neque citationis, condemnationis, aut aliorum actuum specialiter fiat mentio, talis delegatus eam potestatem exercere possit. Resp. quod sic. Rationem adjungit, quia ex quo causa sibi committitur, super omnibus quæ ad causam spectant, plenariam recipit potestatem.

Revertentes nunc ad id à quo longius digressi sumus, dicendum delegatum Papæ per se, vel per alium suam sententiam exequi posse, vel eam exequendam ordinario committere & hoc in electione, & arbitrio ejus positum, & sic delegatus Papæ quoad executionem sententiæ parificetur per omnia ipsi ordinario, † à quo tamen differt in hoc, quod post annum sententiam suam exequi non valeat, *text. in ca. quarenti 26.*

extr. de offic. deleg. quæ est magna restrictio ad præcedentia, cujus ratio est, quod ipsius jurisdictio non sit perpetua, non sua sed aliena jurisdictione utatur, *l. more ff. de jurisdict.* † Secundo delegatus à Principe suam sententiam executioni mandare potest in possessionem mittere, *tex. in l. fin. in fine, Cod. de judic. ut notat gloss. in l. si quis missus ff. ne vis fiat ei, &c.* Implorare familiam à judice pro executione faciendam, ut notant Panormitanus & Felinus in cap. significasti *extr. de offic. delegat. argum. l. à judice §. Cod. de judic.* ubi delegatus à Principe potest subdelegare, ergo etiam exequi sententiam, nam ex eo apparet, quod majorem delegato à judice potestatem habeat, & hæc decisio juvatur per rationes supra datas in delegato Papæ, quæ cum in delegato Principis æque obtineant, simile jus statuendum erit, præsertim ex recepta ista Doctorum sententia, quod quando aliquid de jure civili est dubium, in jure vero Canonico expresse decisum, † tunc leges non dedignantur sequi sacros canones, *tex. in c. 19. extr. de novi oper. nunciat.* nunc vero maxime dubium est de jure civili, quia expresse decisum in eo non habemus, sed argumentis tantum & conjecturis quibusdam utimur, ergo ista dubitatio & quaestio juxta jus Canonicum decidenda. Et hanc sententiam quod delegatus Principis suam sententiam exequi possit, contra gloss. cum qua tenent Salycet. & Sichard. in l. properandum §. si autem reus. *Cod. de judiciis, in l. à Divo Pio 15. in princip. ff. de re judic. tenet ibi Bart. numero secundo, Zaccarius numero sexto, Maranta in suo Spec. parte 4. distinctione quinta, numero quadragesimo quinto, & est communis Dd. opinio, quæ quoque in practica observatur & probatur per l. fin. Cod. de judic. & per §. si vero authent. de exhib. reis.*

Potest quoque sub gravissimis poenis mandare

mandare ordinario ut eam exequatur, aut invocare auxilium brachii sæcularis, *juxta Panorm. in d.c. si quis contra, colum. fin. & ita in praxi & usu quotidiano observari videmus.*

¶ Tercio delegatus ab inferiore à Papa, vel principe suam sententiam non exequitur, sed postquam pronuntiavit, partes cum sententia remittit ad judicem ordinarium delegantem, ut is eam exequatur, *tex. in d.l. à D. Pio in princ. ubi Bart. num. 14. text. in d.l. properandum §. si autem reus juncta glossa in verb. ad majorem Codic. de judic. gloss. in l. 2. in verb. non potuit ff. de jurisdic. facit tex. in auth. & qui jurat C. de bonis authorit. judic. possid. argumento à contrario sensu in auth. qui semel C. quomodo & quando judex & c. ratio in l. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisdic. Specul. de sent. execut. §. 2. in fine, Emericus à Roßbach / in sua praxi civili tit. 5. numer. 25.*

Et hoc non solum de jure civili de delegatis à judice sæculari, verum etiam de jure Canonico de delegatis ab Ecclesiastico judice ordinario intelligendum est, eo quod supra allegata capitula de delegato Papæ tantum loquantur, & per nullum textum juris Canonici evidenter probari possit, quod delegatus ab inferiori à Papa veluti ab Episcopo, Abbate, Præposito, Officiario, qui sunt judices ordinarii, suam sententiam exequatur, *imo tex. exp. in contrarium in c. si quis contra clericum in fine ext. de foro compet. ubi Episcopus recusatus sententiam à Commissariis latam exequitur.* Reprobanda igitur Zafii, & aliorum in d.l. à Divo Pio num. 5. opinio, utpote quæ nullo jure fundatur

¶ neque etiam in Practica observatur. ¶ Quarto subdelegatus Papæ, & Principis executionem sententiæ non habent, quia hoc canonibus expressum non reperitur neque de subdelegato Principis dubium est, cum *juxta multorum opinionem, & ipsi delega-*

to hoc non concedatur, ergo minus subdelegato & in hoc Zafii & aliorum in *prædicto loco num. 6.* verior quam Bartoli est opinio. Ex prædictis collige differentias inter delegatum Papæ, seu Principis & delegatum ab inferiore à Papa, seu Principe, Ille, ut dixi, sententiam suam exequitur: hic vero non, *vide Wurmbf. Lib. 1. pract. obser. tit. 2. obs. 2. numer. 1. Gaill. lib. 1. obs. 127. numer. 6. 2.*

Ille subdelegare potest: hic vero non, d.l. à judice. Quam potestatem subdelegandi amplia 1. quod vel totam causam omnem suam jurisdictionem subdelegare possit, aut partem aliquam principium, medium vel finem causæ, *c. super questionum 27. in prin. & §. porro ext. de offic. delegati, 2. amplia quod prædicta potestas subdelegandi obtineat sive unus, sive plures sint delegati, quo casu vel collegæ suo, aut alteri cuidam vices suas recte committet, text. in cap. quamvis 6. ext. de offic. deleg. 3. amplia, quod delegatus Papæ eum quem subdelegat compellere possit ut causæ cognitionem in se suscipiat, text. in c. pastoralis 25. in prin. & §. 1. ext. de offic. delegati.*

Ratio, quia alias illa potestas subdelegandi sibi à lege tributa esset inutilis, si renitentem coërcere non posset, *arg. l. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* Ergo dum lex concedit potestatem subdelegandi, etiam coërcitionem ad suscipiendam subdelegationem, sine qua illa foret inutilis, concedere intelligitur, *argum. l. 2. ff. de jurisdic. 4. amplia.* Quod etiam invitis partibus subdelegare possit, *tex. in c. si pro debilitate 3. in verb. liberum ext. de offic. deleg. 5. ampliatur etiam si de communi consensu partium datus sit, vel cum clausula præelectionis, veluti Papa dat judicem Episcopum Monasteriensem cum Decanis D. D. Mauriti, & Lamberti apposita*

O

clau-

clausula, Si non omnes ipse Episcopus cum altero eorum cognoscat, hic si Episcopus subdelegat Præpositum v. g. hunc reliqui repudiare nequeunt. Pro limitatione autem prædictorum circa subdelegationem quæ fit à delegato Papæ quatuor observanda sunt ex d. c. si pro debilitate. (1) Delegatus volens subdelegare debet esse impeditus jussu aliquo impedimento, puta per infirmitatem, aut ob alia graviora negotia, quod tamen requisitum præcise non est necessarium, nam ejusmodi delegatus potest subdelegare etiam eo casu quando ipsemet omni impedimento cessante, cognitionem suam interponere posset, quia talis facultas subdelegandi sibi à lege concessa est in signum præeminentiæ, qua uti potest quando vult, *tex. ad hos in c. pastoralis 28. ext. de offic. deleg. & in d. l. à judice*, quæ indefinite loquitur, quod igitur hic dicitur de justo impedimento hoc intelligendum quoad hoc ut iste subdelegatus ad acceptandum cogi possit, & quod in casu hujus c. ita in facto acciderit † (2) observa quod ista subdelegatio fieri debeat personis idoneis, discretis, prudentibus, & aliqua personarum ratio habenda, & sic non est in voluntate delegati, eam potestatem conferre quibus-
 69 cunque (3) † observa quod incidentibus difficultatibus iste subdelegatus debeat consulere suum delegantem, ejusque consilio uti & judicio (4) observanda exceptio,
 70 † quod causæ graves & arduæ subdelegari non possint, quia est electa industria personæ, *tex. in c. fin. extr. de offic. delegati*, exempli gratia. Si delegato Apostolico sit commissæ causa matrimonialis eam alteri subdelegare non poterit. † Sic & cum causa
 71 commissæ est alicujus conscientiæ tum quia electa est industria personæ, recte non fit subdelegatio, *Asinius in sua praxi. §. 7. ca. 5.*

in 6. limitat. nu. 9. & 10. Gail. lib. 1. obs. 97. n. 8. Quomodo autem inferiores Prælati, & alii qui ordinariam jurisdictionem habent, suam exequantur sententiam, *vide Panorm. in d. c. si quis contra in penult. colum. in 2. membro seu casu principali de foro comp.*

Cum autem delegatus non sua sed aliena jurisdictione utatur, eaque non in persona sua radicata jure magistratus sibi competat, sed ex aliena delegantis scilicet potestate dependeat, hinc variis modis illa resolvitur,

† Et primo quidem jurisdictio delegati 72 re integra morte delegantis expirat, *cap. gratum 20. c. licet 30. ext. de offic. deleg. tex. in c. fin. ext. de offi. legati, Gail. li. 1. obs. 34. num. 19. Wurmbf. li. prac. obs. tit. 2. obs. 3. & tit. 6. obs. 13. num. 5.* † Ratio est, quod per actum delega-
 73 tionis non transferatur efficaciter jurisdictio in delegatum, sed per exercitium jurisdictionis, *per tex. in c. quavis 6. de offic. deleg. in 6.* cum igitur ex voluntate delegantis jurisdictio resideat in delegato, eaque voluntas per mortem ipsius deficiat, *l. 4. ff. locati*, consequens est & ipsam jurisdictionem nondum inchoatam deficere, cessante enim causa cessat effectus, *c. cum cessante 60. ext. de appell.* † Ex qua
 74 ratione sequitur, si quis ita commiserit causam donec duxerit revocandam, eaque verba in rescripto expressa sint, prout sæpe fit, eo mortuo potest nihilominus procedere in causa, licet enim cesset voluntas, non tamen est facta revocatio, quæ in tali casu requiritur, *tex. in c. si delegatus 7. de offic. deleg. in 6. ita Bart. in d. l. more numer. 17. Zasius num. 45. Decius in l. ejus est nol-
 75 le num. 7. ff. de reg. jur.* † Res autem adhuc dicitur integra, si vivente adhuc delegante ea uti non cœperit, id est si nondum emanarit citatio, † nam per citationem
 76 per-

perpetuatur jurisdictio, d.c. gratum c. fin. ext. de offic. legati, arg. l. & quia 6. ff. de jurisdict. Richard. in l. 1. num. 4. C. quando liceat ab empt. disced. Maranta parte 4. distinct. 5. numer. 61. Zasius in d. l. more majorum num. 60. ff. de jurisdict. Ad perpetuationem igitur delegationis requiritur ad minimum citatio, neq; sufficit adus subdelegationis, quod delegatus ante mortem delegantis eam alteri commiserit, ut vult gloss. in c. à subdelegato de offic. delegat. in 6. aut publicatio commissionis, aut convocatio tabellionis, testium, & quid simile, quod viam, præpararet citationi, sicut existimat Hostiens. in d. c. licet, neque necessaria litis contestatio, prout velle videtur d. c. relatum, quia hoc ipsum per cap. subsequens declaratur, sed requiritur præcise citatio, & per actum citationis primum jurisdictione usus delegatus dicitur, prout tenet & probat multis Panorm. in d. c. licet & d. c. gratum, & d. c. relatum, Bart. in d. l. more, num. 13. Zasius numer. 40. & Constalvus ibidem. † Et morte delegantis adeo finitur jurisdictio delegata, quod etiam de consensu partium non possit delegatus ultra procedere, ipsoque jure extinguitur delegatio, etiam si partes ignorarent mortem delegantis, tex. in c. fin. §. officium de offic. delegat. in 6. gloss. in l. ejus qui in provincia in verbo ignorassent ff. si cert. pet. Bart. in d. l. more num. 18. Jansen num. 8. Hæc vera in jurisdictione delegata † ordinaria enim per mortem concedentis etiam re integra non resolvitur, argumento sumpto à contrario sensu d. l. & quia, tex. in ca. legatos 2. in fine de offic. legat. in 6. Ratio diversitatis est, quia per concessionem ordinariæ jurisdictionis fit gratia ipsi cui conceditur, cum per hoc habeat dignitatem, gratia vero concessa non expirat licet moriatur concedens re integra, tex. in c. si cui 36. de

prob. in 6. proinde non extinguitur mandatum executoris super gratia exequenda, licet Papa mandans re integra moriatur, tex. in c. si super gratia 9. de offic. delegat. in 6. decet enim concessum à principe beneficium esse mansurum, ca. decet de reg. juris in 6. d. c. si cui. Sic nec mandatum inquisitionis super hæretica pravitate morte mandante expirat, & hoc speciale favore fidei, & religionis Catholicæ, tex. in c. ne aliquam 10. de hæretic. in 6.

† Secundo. Morte delegati extinguitur ipsa delegatio, id est, potestas judicandi, nam cum sit electa industria personæ ad hæredes non transit, arg. l. adeo 59. ff. pro socio, quod adeo verum est, ut etiam morte unius, si duo, pluresve delegati sint conjunctim, cæterorum potestas sit resoluta, nec superstites mortuo collega cognoscere possint, quia per mortem unius finita est jurisdictio, tex. in c. uno delegatorum 42. ext. de offic. delegat. arg. l. actione 65. §. morte 9. ff. pro socio, proinde tam superstites quam qui in locum defuncti surrogatur nova indigent commissione, quod bene advertendum, ad evitandam processus nullitatem, monet Hurmbf. sic. 1. pract. obser. obs. 13. nu. 6. & 7. Idem est si unus eorum absit, & præsentibus in causa procedant & pronunciant, ista sententia non valet, etiam si absens præsentibus committat animi sui motum, l. duo ex tribus 39. ff. de re judic. arg. l. item si unus 17. §. 2. cum l. seq. ff. de arbitris, aut si unus eorum tanquam suspectus removeatur, ca. licet 30. ext. de offic. deleg. Ratio horum est, quod isti judices pro uno habeantur, nec quisquam eorum in solidum jurisdictionem habeat, proinde unus sine alio nihil gerere potest, quia ea non fuit voluntas delegantis, hanc rationem innuit JC. in d. l. duo ex tribus in verb. omnes judi-

care jussi sunt, *facit l. i. §. sed etsi 14. ff. de exercit. act.* Ne tamen hujusmodi casus evenientes cognitionem impedian, solet Commissionibus illa salutaris clausula subjungi, quod si non omnes, unus cognoscat, † quæ hoc operatur, quod eveniente aliquo impedimento juris, vel facti in aliquo eorum, nullum præstet impedimentum, illi qui defectum nullum patiuntur soli super causa cognoscere & judicare valent, *tex. in c. sciscitatus 13. ext. de rescript. c. prudentiam 21. ext. de offic. delegat.* † Unde observa quod commissiones causarum pluribus delegatis iudicibus multis modis fieri possint. 1. Conjunctim, & divisim, & tunc singuli in solidum habent jurisdictionem, unusquisque sine alio cognoscere potest, *tex. in c. cum plures de offic. delegat. in 6.* aut conjunctim tantum, & tunc contra, aut divisim tantum, & prævenientis melior est conditio, aut simpliciter, veluti Titius & Cajus cognoscant, nullo insuper addito, & tunc sententia unius non valet, *c. causam 16. ext. de offic. deleg.* aut eum clausula. Si non omnes, &c. & tunc quilibet eorum separatim vi clausulæ, si constet de impedimento collegæ, cognoscit, *d. c. prudentiam*, aut alternatim, veluti omnes illi, aut duo, aut unus cognoscat, & tunc quilibet eorum iudex est in solidum, *c. cum plures 2. de offic. delegat. in 6.* De hac materia quando sunt plures Ordinarii quibus competit jurisdictio ut universis non singulis in solidum, plures delegati, plures arbitri, quomodo inferenda sententia concordare debeant, vide plene *Wurmbs. d. loco per rot. Pract. Papiens. in forma libelli in actione reali in verb. nec non coram Vicario num. 2. 3. 4. & 5. & ibi additiones.* Quod diximus morte delegati expirare jurisdictionem nec transire ad hæredes, † hoc ve-

rum nisi delegatio & commissio facta sit sub nomine dignitatis, veluti Decanus Ecclesiæ S. Georgii cognoscat, quo casu mortuo uno etiam re integra jurisdictione transit ipso jure in successorem, *tex. in c. quoniam 14. ext. de offic. delegat.* Ratio est pulchra, quia quando fit commissio sub nomine dignitatis tunc videtur facta ipsi dignitati, dignitas autem non moritur, nec alteratur ex mutatione præsentium, una enim eademque est dignitas Episcopalis, qualiscunque etiam in Cathedra resideat, at vero quando exprimitur nomen proprium, tum delegatio fit personæ, quæ est corruptibilis, nimirum igitur quod cum persona personale jus seu accedens intereat, neque ad successores transferatur. Commissio itaque sub nomine dignitatis transit in successorem, isque successor succedit in ipsa instantia, & ex actis coram prædecessore habitis & gestis iudicabit, neque novam cognitionem, si causa satis discussa sit, instituet, neque hætenus gesta, si juris auctoritati subnixæ sint, temere retractabit, *tex. in l. mortuo 60. ff. de iudiciis vide circa hanc dist. Bar. in d. l. amore n. 19.*

† Tertio. Expirat delegatio seu rescriptum commissionem habens per mortem ipsius principalis adversus quem rescriptum ad lites est impetratum, neque re integra adversus hæredes illud rescriptum quicquam valet, neque delegatus seu Commissarius jurisdictionem adversus hæredes exercere potest, nisi contra principalem defunctum citatio emanarit, *tex. in c. significavit 36. ext. de rescript.* Ratio quia rescripta sunt personalia, nec ad personas, vel res non expressas extenduntur, *c. P. & G. 40. ext. de offic. deleg.* ob quam rationem & morte impetrantis re integra expirat, rescriptum, puta Titius à Sede Apostolica.

84 stolica obtinuit judicem Decanum talis Ecclesie, is ante emanatam à Commissario citationem decedit, hæredes ejus vi & auctoritate obanti rescripti tali Decano in tali causa pro judice uti non possunt, nec ipse ullam jurisdictionem exercere, quia rescriptum est concessum Titio non successoribus, morte igitur impetrantis, & contra quem impetratur rescriptum, re integra extinguitur, † quod postremum notabiliter fallit in calu c. quia V. 11. extra de jud. quando contra violentum invasorem impetratur rescriptum, & hæres ejus sciens prudensque in illud vitium succedit, id est, violentam possessionem ingreditur.

85 † Quarto finitur delegatio per revocationem, c. insinuante 25. extr. de offic. delegati, licet enim quis totam causam alteri commiserit, tamen re integra rursus causam reassumere potest, & alii committere, text. in c. quomodo 6. de offic. deleg. in 6. ubi ea ratio assignatur, quod jurisdictio qua non est usus efficaciter, non censeatur in 86 ipsum translata, † si autem ipse delegans de ea vellet cognoscere, posset eam revocare etiam post litem contestatam, sic intelligitur text. in l. judicium solvitur 58. ff. de judic. Bart. in d. l. more nu. 11. l. solent 6. §. 1. ff. de offic. procons. & legati.

87 † Quinto non solum à delegante revocatur delegatio, sed etiam à superiore magistratu, puta Officialis Colonienfis commisit causam suo Assessori, hanc Archiepiscopus Elector revocare posset, d. l. judicium solvitur, potest enim superior causam coram inferiore pendentem avocare, vel proprio motu, vel ad partis instantiam, Guido Papa quest. 440. c. ut nostrum 56. & ibi Panorm. extr. de appellat.

88 † Sexto resolvitur commissio, si Commissarius postea ejusdem fiat potestatis

eandem jurisdictionem consequatur quam habet ipse delegans, V. g. Si Assessor judicii fiat ordinarius, seu Coadjutor ordinarii, prout meo tempore in Archiepiscopali Aula Colonienfi accidit cum Decanus D. Georgii, Assessor, Coadjutor ipsius Officialis ab Archiepiscopo constituebatur, text. in d. l. judicium solvitur.

89 Septimo. † Non tam resolvitur delegatio quam probabilis revocandi causa subministratur si delegatus in similem cum alio controversiam inciderit, in qua ipse judicare debebat, tunc enim ob amorem sui ipsius & *philantropiam*, in alteram partem propensior præsumitur, & sic ejus suspectum fit judicium, c. causam que 18. extr. de judiciis.

90 † Octavo. Resolvitur delegatio quandoque etiam post litem contestatam supervenerit de novo causa aliqua ob quam delegatus juste potest recusari, text. & casus in d. c. insinuante extr. de offic. deleg. ubi causa quæ super jure parœciali inter duos clericos vertebatur, commissâ fuit à Papa Vigorino Episcopo & conjudicibus suis, commissione facta & causa aliquandiu agitata, alter clericorum factus fuit familiaris Episcopi, quod ubi Papa cognovit causam istam à Commissariis reassumpsit, & ut omnis sinistre suspicandi & conquærendi occasio præscinderetur, aliis terminandam commisit, quæ reculatio appellationi comparatur, ut gesta post reculationem ipso jure nulla sint, Maranta parte 4. distinct. 16. nu. 4. Suarez in Syntagm. com. opin. lib. 3. tit. 1. nu. 155.

91 † Nono sicut per revocationem expressam tollitur jurisdictio delegata: ita per revocationem tacitam, quando Papa per secundum rescriptum faciens mentionem de primo alicui causam commit-

tit, *tex. in c. caterum 3. ext. de rescript. & in c. ex litteris 20. ext. de offic. deleg.* Ratio, quod hoc Papa censeatur facere ex certa scientia, neque ejusmodi rescriptum præsumatur obreptitium, ex quo Papa prioris mentionem facit.

92 † Decimo. Extinguitur jurisdictio judicis delegati per sententiam nullam, eam enim emendare nequit, sed per judicem ordinarium, aut superiorem emendanda est, *text. in l. si ut proponis 4. & ibi Sichardus nu. 15. C. quomodo & quando judex sent. arg. l. judex 55. & ibi Dd. ff. de re jud.*

93 † Undecimo. Extinguitur jurisdictio delegati à Papa, vel Principe finita instantia, post executionem definitivæ sententiæ, si sententiam à se latam executioni mandavit, *tex. in c. in litteris 9. ext. de offic. delegati.* Ratio quia lata sententia, eaque executata plane jam functus est suo officio, *arg. l. judex posteaquam 55. ff. de re judic.* † hinc est, quod delegatus adversus sententiam suam definitivam in integrum restituere non possit, prout tradunt Bart. Bald. & communiter Dd. in l. 3. C. si advers. rem judicatam, ex qua ratione sequitur, si plene non sit functus officio suo, si realis & actualis executio non sit facta, puta præcepit sententiam executioni mandandam decrevit executoriales contra partem victam, sed propter contumaciam partis in effectum non est deducta executio, tum sua nondum expiravit potestas & jurisdictio, *arg. c. significasti 7. ext. de offic. deleg.* & cum eo moderamine accipienda sunt illa verba *tex. d. c. in litteris vel mandari præcepit, subaudi cum effectu, dummodo adhuc intra annum à die latæ sententiæ computandum constitutus sit, post enim exequi sententiam suam non potest, c. querenti 36. ext. de offic. delegati, & quando, & quamdiu delegatus habeat ju-*

risdictionem post definitivam, vide Cardin. Tuschum concl. 440. per tot. lib. 1.

† Duodecimo finitur delegatio per subdelegationem, si delegatus Papæ subdelegavit, isque jurisdictione sua utus sit, tum enim delegatus revocare, vel reassumere, & alii committere nequit, quia in sua persona extincta erat jurisdictio, *text. in c. venerabili 37. in fine ext. de offic. delegati*, igitur diximus supra, commissionem factam à concedente reassumi posse, si ipse cognoscere velit etiam lite contestata, hoc de ordinario delegante, non de delegato subdelegante intelligendum. Ratio diversitatis est, quod ordinarius delegando non se privet omni jurisdictione quæ sibi jure magistratus competit, sicut delegatus qui nihil proprium habet. Ex quo consequitur, quod à subdelegato Papæ non appelletur ad delegatum sed ad ipsum Papam, si delegatus totam jurisdictionem commisit, *d. c. super questionum §. porro ext. de offic. delegati*, si vero non totam sed jus pronunciandi sibi reservavit, tum ad ipsum recte appellabitur, *cap. cum te 18. ext. de offic. deleg. c. si delegatus 7. in fine de offic. deleg. in 6.* Ratio diversitatis, quia priori casu per delegationem omnimodam jurisdictionem conferentem omni se spoliavit potestate, quæ per appellationem ad ipsum redire nequit, posteriori vero casu jurisdictio fundamentaliter in ipso remansit, & non tam extincta quam suspensa est, ergo per appellationis fomitem resuscitabitur, in dubio autem omnem censetur contulisse jurisdictionem, quando specialiter nihil sibi reservavit, & sic paria sunt delegare simpliciter, & totam jurisdictionem, *c. præterea 5. ext. de offic. delegati.*

† Decimotertio expirat delegati jurisdictio per relationem ad superiorem scilicet

licet Papam, si delegatus causam coram se agitatam referat ad Papam, per illam relationem omni se abdicavit potestate, ita ut amplius neque cognoscendo aut judicando se intromittere possit, *tex. in c. licet §. qui loquitur in legato ext. de offic. legati*, qui ad delegatum, cum diversitatis ratio non appareat, recte trahitur, imo si per relationem legatus Papæ jure cognoscendi privatus est, ergo multo magis delegatus, qui longe minorem illo potestatem habet, ille enim ad universitatem negotiorum ad certam aliquam provinciam ablegatur: huic vero una aliqua causa concessa est. Quinimo si partibus consentientibus judex se ad superiorem relaturum dixit, hoc ipso potestate cognoscendi se privavit, etiamsi acta Superiori judici nondum sint transmissa, & sit res adhuc integra, *l. 1. C. de relat. l. ex illo 13. Cod. de appell. c. intim. §. 68. ext. de offic. deleg.* quo tamen casu de partium voluntate cognitionem reassumit, quia res adhuc integra. Si itaque talis legatus Apostolicus vel judex delegatus post relationem à se factam ad Sedem Apostolicam quicquam cognoscendo, examinando, judicando attentarit, illa omnia à non judice gesta ipso jure nulla sunt, *d. c. licet*, & sic paria sunt nullam, vel revocatam, seu sponte abdicatam habere jurisdictionem.

97 † Decimoquarto. Expirat jurisdictio delegati per lapsum diei, quando scilicet causa concessa est ipsi terminanda intra certum tempus, si illud tempus transierit extincta est jurisdictio, *tex. in c. de causis 4. ext. de offic. deleg.* ubi talis casus proponitur, Papa commisit alicui causam ea lege & conditione, ut intra duos menses eam terminaret & judicialiter definiret, lapso eo termino iste delegatus consulit Papam an ulterius suam cognitionem possit interpo-

nere. Resp. Papa non, nisi partes litigantes ejus jurisdictionem prorogaverint. Ratio decisionis est, quia omnis jurisdictio delegati pendet ex potestate delegantis, quia non suo sed alieno jure utitur, *l. more ff. de jurisd.* quæ potestas, quia per lapsum termini resolvitur, resolvitur ejus jurisdictio. Prorogationis ratio est, quia iste terminus in favorem partium appositus videtur, quilibet autem favori suo renunciare potest, *l. si quis in conscribendo C. de part.* Nota ex d. Cap. quod commissio causarum possit fieri eo modo ut intra certum tempus finiantur, † & iste terminus currit à die præsentationis literarum commissorialium, *c. super 12. ext. de appell.* Nota 2. quod jurisdictio delegati ad certum tempus terminata per partes possit prorogari de tempore in tempus, & quando breve tempus ad cognoscendum datum est judex debet abbreviare dilationes, de hac prorogatione temporis quod judici delegato ad cognoscendum præfinitum est, vide Felinum in d. c. de causis nu. 3. 4. & 5. ubi septem declarationes tradit.

TITULUS VIII. DE JUDICE SUBDELEGATO. Qui subdelegare possint.

SUMMARI A.

- 1 Dicta de delegato pleraque obtinent in subdelegato.
- 2 Qui delegati subdelegare possint?
- 3 Delegatus Papæ, & Principis major est quolibet ordinario.
- 4 Unus ex pluribus delegatis à Papa sine clausula subdelegationis, potest subdelegare.
- 5 Casus c. quamvis ext. de offic. delegat. cum jus decisione.

- 6 Ratio dubitandi.
- 7 Ratio decidendi.
- 8 Delegatus Principis etiam causas criminales subdelegare potest.
- 9 Fallit duobus casibus.
- 10 Delegatus recusatus ut suspectus, sine partium consensu subdelegare nequit.
- 11 Ordinarius recusatus probata suspicionis causa, etiam partibus invitis causam alteri committere potest.
- 12 Legatus proconsulis subdelegare potest.
- 13 Delegatus ab inferiore ad universitatem causarum subdelegare potest.
- 14 Delegati Cardinalium subdelegare possunt.
- 15 Delegatus ab inferiore à Papa actum non jurisdictionalem, veluti receptionem testium subdelegare potest.
- 16 Commissarius examinis testium non subdelegat.
- 17 Distinguitur inter receptorem, & examinatorem testium, & inter nudum examinatorem.
- 18 Regula Delegatus Papa, & Principis recte subdelegant.
- 19 Delegatus ab inferiore à Papa, vel Principe non subdelegat.
- 20 Subdelegatus aliquam jurisdictionem habet.
- 21 Item aliquam coercionem, ut multa impositionem.
- 22 Subdelegatio fit in totum, vel ex parte.

† **C**UM haecenus dicta de iudice delegato pleraque in subdelegato quoque obtineant, & unius ex alterius cognitione dependeat, parcius hanc rem attingemus, remittentes Lectorem ad ea quae superiori titulo dicta sunt. † Quandoquidem autem omnibus delegatis iudicibus subdelegandi alii vices suas non est concessum, non inutilis erit universum investigatio quinam subdelegare possint.

Et primo quidem quod delegatus Papae, vel Principis subdeleget aliis vices suas extra omnem controversiam est, illud enim probatur per c. super questionum 27. c. pastoralis, 28. c. venerabili 37. c. fin. cum multis concord. ext. de offic. deleg. c. si duo 3. de offic. deleg. in 6. Clem. 1. eod. tit. c. causam 62. in fine extr. de appell. c. cum Bertoldus 18. ext. de re iudic. arg. c. pastoralis 11. §. praeterea, ext. de offic. ordinarii, l. unica in fine C. qui pro sua iurisdict. Gaill. li. 1. obser. 97. nu. 8. tex. exp. in l. à iudice §. C. de iudic. Ex qua L. apparet quod ejusmodi delegatis propter praeminentiam supremae potestatis speciali privilegio hoc ipsum concessum sit, & passim canones à lege eos talem potestatem habere dicunt, d. c. pastoralis cum concord. ext. de offic. deleg. cum alias generale sit, quod aliena utens jurisdictione eam alteri committere non valeat, l. more §. ff. de iurisdic. l. fin. ff. de eo cui mandat. est iurisdic. † est enim talis delegatus major 3 quolibet ordinario in causa sibi commissa, tex. in c. sane, & in c. fin. §. fin. extr. de offic. deleg. d. c. pastoralis 11. §. 1. ext. de offic. ord. Bald. in d. l. à iudice nu. 2. Specul. de iud. deleg. n. 19. in fine, & ut ipse Papa honorandus est, cujus personam repraesentat, c. 1. 94. distin. nimirum igitur quod subdelegare possit. † Et ampliatur hoc verum esse etiam si duo, 4 pluresve sint delegati à Sede Apostolica sine clausula subdelegationis, nam & tunc unus eorum potest vices suas delegare aut collegae aut alteri cuidam, tex. in c. quamvis 6. ext. de offic. delegat.

† Casus talis proponitur. Papa dedit quibusdam commissionem sub hac verborum forma. Causam quae inter tales vertitur vobis committimus terminandam facientes quod decet nulla habita mentione de facienda subdelegatione, postea unus eorum noluit, vel non potuit in causa

causa ista cognoscere, quæritur utrum is vices suas alteri delegare possit, Resp. Papa quod sic, vel ipsi collegæ, vel alicui tertio.

- 6 † Ratio dubitandi desumitur, ex cap. causam matrimonii 16. ext. de offic. deleg. ubi dicitur, quod si causa duobus simpliciter sit commissa sententia unius sive alterius sententia non valet. † Ratio decidendi, quia non videtur procedere solus ex quo procedit cum subdelegato alterius, vel habens subdelegato alterius, vel habens subdelegationem collegæ, &c. causam matrimonii intelligitur quod duobus causa commissa, unus non possit procedere, cognoscere, & sententiare altero invito, non vero quod subdelegare nequeat, proinde summopere notandum quod delegatus Principis possit subdelegare, non tantum quando ipse solus est, verum etiam, quando habet conjunctum collegam, cui in suum locum alium obtrudere potest ipso etiam invito. † Secundo ampliatur verum quod delegatus Principis etiam causas criminales subdelegare possit, ita est communis opinio Gaill. d. loco num. 14. Bald. in l. 1. in fine C. qui pro sua jurisdict. communem dicit Maranta in suo Spec. parte 4. num. 63. † nisi personæ industria electa sit, Menoch. de præsump. lib. 2. præsumpt. 21. numer. 1. & 8. vel nisi delegatio facta esset de reservatis aliquibus casibus Principi, Maranta d. loco num. 54. Et quæ sit differentia inter Commissarium Camerae Imperialis & inferioris iudicis, vide tractatum Rutgeri Rulandi de Commissariis lib. 1. cap. 4. ubi decem differentias refert. Circa commissionem à iudice delegato factam, quæ subdelegatio dicitur, hoc in universum tenendum est, † delegatum qui à parte recusatus est tanquam suspectus, sine partium consensu causam alteri delegare non posse, per tex. in c. iudex 5. de offic. dele-

gati in 6. & hoc sive suspicio sit probata, sive non, dummodo super recusationis & suspicionis causa non sit pronunciatum, facta enim desuper pronuntiatione omnis in persona delegati extincta est jurisdictio, ut alii nihil committere quicquam possit, neque enim suo sed alieno jure utitur, d. l. more, ff. de jurisdict. notatur in d. c. P. & G. in d. c. sane ext. de offic. deleg. quod lata sententia tanquam suo jam munere functus extinguatur jurisdictio. † In ordinario iudice secus est, qui etiam per partem recusatus, probata suspicionis causa & desuper lata sententia, potest partibus invitis causam alteri committere, ita intelligitur text. in c. si quis contra 4. per Panorm. ibi ext. de foro compet. ubi simpliciter dicitur Episcopum recusatum ut suspectum executorem, id est, delegatum deputare, quæ verba cum effectu accipienda sunt, arg. c. relatum 4. extr. de cler. non residente, l. 1. §. hæc autem verba ff. quod quisque juris, &c. facit text. in l. prætor 17. ff. de jurisd. Et ratio est, quia ordinarius per sententiam qua declaratur suspectus non perdit totalem jurisdictionem, exercitium quidem jurisdictionis quoad illam causam & inter tales partes suspenditur, sed non extinguatur jurisdictio, facit text. in cap. proposuit, 24. ext. de appell. Et hæc opinio quam mordicus tuetur, Panorm. in dict. cap. si quis contra, æquissima est, tum quod nulla causa sit quare isti ordinario suspecto denegetur facultas causam alteri committendi, nam ex quo suspectus est in cognoscendo, non statim eum in delegando suspectum quoque esse necessario sequitur, partique recusare hunc quoque delegatum integrum est, si ibi opus viderit, & si recusatio non admittatur appellationis remedium expeditum est, per text. in dict. cap. super questionum §. fin.

tum quod hoc ipsum juri civili conformius sit, quo ordinarius non recusatur, sed datur illi adjunctus, *text. in l. apertissimi* 16. C. de judic.

- 12 Secundo. † Legatus proconsulis subdelegare potest, *l. legatus* 12. *l. observare* 4. §. fin. ff. de offic. procons. & legati, *l. cum prator* 12. §. 1. ff. de judic. Ratio est, quod talis legatus proconsulis universalem habeat potestatem, neque limitatam ad unam causam tantum, est enim talis proconsul in provincia sibi commissa instar principis habent supremam jurisdictionem post principem, *l. nec quinquam* 9. in princ. de offic. procons. & legati.

- 13 Ex qua ratione consequitur tertio † quod quilibet delegatus, ab inferiore à Papa ad universitatem causarum, unam causam subdelegare possit, sic intelligunt Dd. *textum illum obscurum in l. 1. in fine* ff. quis à quo app. gloss. in *l. fin. in verb. non posse* ff. de offic. ejus cui mandat. est jurisdict. ita tenet Bart. in *d. l. more* n. 11. Zasius num. 28. Gaill. d. obser. 97. n. 12. & 13. Idem Bart. & Bald. in *d. l. à judice* ubi n. 4. tradit quis dicatur delegatus ad universitatem causarum, Salyc. & Sichard. ibidem n. 6. Accedit quod delegatus ad universitatem causarum sit instar ordinarii, cum sibi territorium sit commissum, argumento ejus quod supra de officiali diximus, vide Sichard. in *l. cum proponis* 4. numer. 15. C. quomodo & quando judex, &c. Gaill. d. obser. 97. n. 12. & 13.

- 14 Quarto. † Delegati Cardinalium delegatorum subdelegare possunt, quia æquiparantur proconsulibus, arg. *text. in c. 3. de offic. legat. in c. 6.* Bald. in *d. l. à judice* n. 1.

Quinto Delegatus ab ordinario subdelegat, si à delegante in ipsa commissione talis sibi sit concessa potestas, si ita positum Damus & concedimus tibi facultatem

subdelegandi, & vices tuas alteri committendi, hæc clausula hoc operatur quod delegatus qui alias non poterat nunc non tam ex sua quam delegantis persona deleget, arg. *l. non distinguemus* 32. §. *quæsitum* ff. de arbit. ubi arbiter articulum istum incidentem de modo satisfaciendi quibus fidejussoribus, alteri delegat, si hoc sibi incompromisso sit concessum, ita tenet Bart. in *d. l. more* n. 12. Zasius ibid. num. 30. Costal. in *l. fin. ff. de offic. ejus cui mandat. est jurisdict.* Panorm. in *c. cum Bertoldus* ibi vigesimo quarto ext. de re judic. gloss. in *c. is, cui de offic. deleg.* in 6. Bald. in *d. l. à judice* n. 2. Salyc. ibid. in *quæst. finali*, Gail. lib. 1. obser. 97. num. 11. Idem si expresse potestas ista facta non sit sed delegatus subdelegat sciente & patiente ordinario, ista enim patientia ordinarii habetur pro ratihabitione, & mandato, ita Sichard. in *d. l. à judice* n. 7. Albanus in *addit. ad Bart. ibid. Alex. cons. 84. volum. 5.*

† Sexto. Delegatus ab ordinario actum non jurisdictionalem alteri committere potest, veluti examen testium, receptionem juramenti, prout quoque hodie in praxi observatur. Et licet ejusmodi Commissiones à Notariis expediri soleant sub nomine Ordinarii tanquam Commissarius speciali autoritate Ordinarii tale examen testium committeret, hoc tamen fit ex errore Notariorum, & ex abundanti cautela quæ nunquam nocet. Et quod examen testium velut actus non jurisdictionalis à delegato committi possit, tenet Castalius d. loco. Zasius d. loco num. 34. Bald. in *d. l. à judice* num. 3. Maranta in *Specul. parte 4. distinct. 5. numer. 54.* Panorm. in *c. super quæstionum* in gloss. in verbo *quicumque* extr. de offic. deleg. & in *c. cum causam de appell.* Parisius in *addit. ad Bart. in d. l. à judice* ubi *remissive Felinum allegat*, gloss. in *Clem. 1. de offic.*

16 *offic. deleg.* † Quibus autem testium examen commissum est à principe, vel alio ordinario iudice, qui Commissarii vulgo dicuntur, prout hoc fieri potest, *juxta tradita per And. Gaill. lib. 1. obser. 96. per tot.* alteri talem potestatem committere non possunt, nisi partium consensu & voluntate hoc fiat, *tex. in c. fin. §. 1. gloss. ibi in verb. personaliter ext. de offic. deleg. Gaill. d. lib. 1. obs.*
17 *97. num. 1. 2. & 10.* † ubi distinguit inter receptorem testium, & nudum examinatorem, ille subdelegare potest hic non. Sic juxta *Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 19. §. fin. es sollen / &c.* Commissarii actum examinationis testium subdelegare non debent, nec eum, ut quandoque fieri solet, Notario causae committere, sed ipsi examinare testes debent. Quomodo autem juxta de *Ordinat. Commissarius negligens in examinandis testibus mulctetur, vide eandem Ordinat. parte 2. tit. 20.* Circa hanc igitur quaestionem quis subdelegare possit duae notandae sunt regulae una affirmativa altera negativa, † prior. Delegatus papae & Principis recte subdelegant,
18 posterior. † Delegatus ab ordinario non subdelegat, *Gaill. d. obs. 97. nu. 7. & 8. ha probantur in l. more §. ff. de jurisd. in d. l. à judice & ibi Dd. in l. unica, C. qui pro sua jurisdic. in l. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd. in c. cum causam 62. in fine ext. de appell. c. super quaestionum §. si vero c. fin. ext. de offic. deleg.* prioris regulae ratio est praeminentia supremæ potestatis cujus vice funguntur, posterioris quia delegatus propriam jurisdictionem non habet, sed vice alterius tangitur, *l. 1. §. qui mandatam ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd. c. super literis in fine ext. de re-script.* ergo cum nihil proprii habeat, nihil alteri committere potest, nec enim facit aliquis judicem, nisi is qui habet jurisdic-

nem nomine proprio, hanc rationem assignat. *tex. in d. l. à judice in verb. cum judicandi munere fungatur, id est vice alterius fungatur propriam jurisdictionem non habeat, Gaill. d. obs. 97. n. 7.* Affirmativæ regulæ vide tres limitationes, apud *Sichard. in d. l. à judice num. 10. 11. 12. & 13.* ubi ad institutum & morem Germaniæ nostræ multa tradit utilia quæ in Commissionibus Principum attendenda ubi omniino vide. Negative regulæ vide multas fallentias, apud *Felinum in d. c. super quaestionum n. 16. cum seq. Zasium in d. l. more n. 27. cum seqq.*

† Porro si quis aliquo ex prædictis modis subdelegatus sit, is juxta mensuram suæ potestatis cognoscit, judicat, & justitiam administrat omniaque quæ supra de officio delegati diximus huc transferenda sunt, eadem enim & simili pœne potestate cum delegato fungitur, † ut etiam sibi, suæque jurisdictioni non parentes legitimis pœnis coërcere possit, coërcitionem aliquam habet, ne demandata jurisdic-tio delusoria videatur, *ita Panorm. in d. c. de causis n. 12. ext. de offic. deleg. per tex. in c. ex. literis 29. ext. eod. tit.* Ex quo textu collige, subdelegatum habere aliquam jurisdictionem non quidem ut leges civiles accipiunt judicis dandi potestatem, *l. imperium ff. de jurisd.* quia talis subdelegatus ut evitetur infinitas alteri vices suas non committit, sed cognoscendi & judicandi potestatem, quam leges notionem vocant, prout sup. de jurisdictione satis ostendimus, Ergo ista verba textus cum hujusmodi demandata jurisdic-tio delusoria videretur improprie capienda pro potestate quadam exequendi, quæ ne sit delusoria attribuitur illi coërcitio. Collige 2. quod subdelegato aliqua coërcitio sit permessa, *arg. l. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisdic.*

dict. veluti mulctæ indictio, vel aliæ similis, majores autem magistratus poenali judicio suam jurisdictionem tuentur, *l. unica ff. si quis judic. non obtemp. & corrumpens album prætoris quingentorum solidorum poena plectitur, l. si quis id, quod 7. ff. de jurisd.* Fit autem ista subdelegatio, prout & delegatio aut in totum, aut ex parte. In totum fit subdelegatio, si delegatus nihil sibi de causa reservat, sed omnem potestatem à se abdicat. Ex parte fit subdelegatio, si aliquid sibi reservat de jurisdictione, ita quod non omnino desinit esse judex delegatus, de hoc text. in c. si duo 3. in c. judex 5. in c. si delegatus 7. de offic. deleg. in 6.

TITULUS IX. DE ARBITRIS.

Quod sit officium arbitrorum, in quibus à judicibus differant, & compromissa quomodo fiant.

SUMMARI A.

- 1 Cur litigatores quandoque in arbitros compromittant.
- 2 Cur prætor de compromissis edictum proposuerit.
- 3 Prætor edicto suo de compromissis duo complexus est.
- 4 Arbiter qui arbitrium recipit aut sententiam dicere, aut se excusare debet, si neutrum faciat, mulctatur.
- 5 Vocabulum illud arbiter in jure variè accipitur.
- 6 Arbiter prout hic accipitur, est judex ex compromisso sumptus.
- 7 Definitio arbitri ut hic accipitur.
- 8 Tria sunt in universum genera arbitrorum.
- 9 Qui dicantur arbitri juris?

- 10 Declaratur tribus exemplis.
- 11 Arbitri juris statuarii qui.
- 12 A sententia arbitrorum juris recte appellatur.
- 13 A sententia arbitri compromissarii quod laudum dicitur non appellatur.
- 14 Rationes hujus.
- 15 Quomodo subveniatur contra laudum manifestam iniquitatem habens.
- 16 Arbiter quis dicatur.
- 17 Arbiter & arbitrator quomodo differant?
- 18 Arbiter compromissarius notionem habet, & judicis loco habetur.
- 19 Judicium fit in invitum, arbitrium in volentem.
- 20 Coram arbitro de judicio sisti non satsidatur & quæ ejus ratio?
- 21 Reconventio coram arbitro non admittitur.
- 22 Procurator coram arbitro non cavet de rato.
- 23 A sententia arbitri non appellatur.
- 24 Laudatio authoris non habet locum coram arbitro, & quæ ejus ratio?
- 25 Arbiter contumaciam partium indictione mulctæ punire non potest.
- 26 Arbiter per edictum non citat.
- 27 Litispendentia non inducitur coram arbitro.
- 28 Non opponitur exceptio compensationis.
- 29 Arbiter non cogit partem edere nomina testium, nec citat testes.
- 30 Laudum arbitri non infamat.
- 31 Arbiter sententiam suam retractare non potest.
- 32 Arbiter laudum suum non exequitur.
- 33 Infamis in arbitrum eligi potest.
- 34 Ex laudo arbitri jure veteri neque actio, neque exceptio nascitur.
- 35 Omnis recte arbitrium recipit, qui non prohibetur.
- 37 Qui arbitri esse non possint?
- 31 In re sua nemo potest esse arbiter.

- 32 *Judex non potest esse arbiter inter eos qui sub sua jurisdictione sunt.*
- 33 *Judex potest esse arbitrator pacificus.*
- 34 *In quibus causis non recipiatur arbiter?*
- 35 *In criminalibus non recipitur arbiter.*
- 36 *Questio status arbitro non committitur nec actio popularis.*
- 37 *In causis spiritualibus in laicum non fit compromissum.*
- 38 *Tribus potissimum de causis compromissum ab initio non valet.*
- 39 *Quomodo fiat compromissum.*
- 40 *Compromittentes invicem poenam promittunt quatenus sententia arbitri non stetur.*
- 41 *Unde dicatur compromissum.*
- 42 *Compromittentes poenam promittunt, vel res aliqua deponitur loco poena.*
- 43 *Quatuor ex causis prator non cogit arbitrum sententiam dicere.*
- 44 *Tribus ex causis compromissum ab initio nullum est.*
- 45 *Declaratur quomodo compromissum sit nullum ratione personae, quae arbitrium suscipit.*
- 46 *Item quomodo ratione personae, quae compromittit.*
- 47 *Tertio quomodo ratione rei seu causae, de qua compromissum fit.*
- 48 *In suspensio quomodo sit compromissum.*
- 49 *Quomodo compromissum ex post facto invalidetur.*
- 50 *Quomodo arbiter ne sententiam dicat se excusare possit.*
- 51 *Quibus modis compromissum finiatur?*
- 52 *Tribus ex causis arbiter non cogitur sententiam dicere.*
- 53 *Tribus modis fit compromissum.*
- 54 *Stipulatione poenali, cum, vel sine clausula, Rato manente pacto.*
- 55 *Stipulatione simplici.*
- 56 *Nudo pacto.*
- 57 *Quid operetur clausula Rato manente pacto.*
- 58 *Ex laudo in compromisso poenali actio iudicati, vel exceptio non datur.*
- 59 *Solutione poenae promissae resolvitur laudum.*
- 60 *Ex stipulatione simplici ad interesse quod loco poenae succedit, agitur.*
- 61 *Ex compromisso nudo pacto inito actio non datur.*
- 62 *Laudum arbitri homologatur tacite lapsu decem dierum.*
- 63 *Obligatio facti continet id quod interest.*
- 64 *Compromissum fit vel de omnibus causis, vel de lite certa.*
- 65 *Compromissum de omnibus causis plenum dicitur, & quid in eo veniat?*
- 66 *Arbiter in cognoscendo, & pronuntiando formam compromissi servare debet.*
- 67 *Actio ex stipulatu ad poenam an exceptione doli elidatur ob dolum ab arbitro commissum.*
- 68 *Concluditur quod sic.*
- 69 *An laudum arbitri ob enormissimam lesionem remedio l.2. C. de rescind. vendit. rescindatur?*
- 70 *Iniquitas sententiae ab arbitro latae tribus modis emendatur.*
- 71 *Exceptione doli opposita.*
- 72 *Via actionis per remedium l.2. C. de rescind. vend.*
- 73 *Via appellationis, si enormissimam lesionem inferat.*

† **S**Aepe evenit quod litigatores ad iudiciorum moras, sumptus, ceteraque incommoda declinanda alicui bono viro totam causae & negotii controversiam committant, in illum compromittant, hoc est poenam utrinque promittendo se sententiae arbitri parituros declarant, illius iudicio

dicio se submissuros obstringant, & si alteruter eorum sententiæ arbitri refragetur pœnam promissam luat, hoc itaque compromisso à litigatoribus facto, & ab arbitro sponte recepto (neque enim ad compromittendum aut ad arbitrium recipiendum cogi quisquam poterit, *l. 3. §. 1. ff. de arbitris.*) ut est hominum malitia, aut ab arbitro eludebatur, qui vel ob sordes, vel ob favorem, vel odium sententiam dicere recusabat, aut à partibus compromittentibus temerebatur, qui sententiæ parere aut pœnam luere nolebant, † hoc Prætor, æquitatis amans, animadvertens, se interposuit, & huic saluberrimo litium finiendarum remedio, quo propinquorum benevolentia, civium concordia, & paci Reipub. prospicitur, vim & auctoritatem edicto proposito tribuit, † quo suo edicto hæc duo complexus est. 1. Eum qui arbitrium recepit sententiam dicere cogit. 2. Litigatores dictæ sententiæ stare & morem gerere metu pœnæ compellit. Etenim hujus arbitrii curam & sollicitudinem in se recipere Prætor ratus est, non tantum quod studeat hac ratione inter privatos parietes, si ve occupatione publica magistratus, lites finiri, *l. quidam 21. in fine ff. si cert. petat.* verum etiã quia non debeant decipi, qui quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt, an non satis durum & iniquum erit, post causam jam semel atq; iterum tractatam, post nudata utriusque intima & secreta negotii aperta indicta causa, officium deferere, operam denegare suam, has tres rationes edicti eleganter collegit JC. in *l. 3. §. tamen si ff. de arbit.* † Debet itaque qui arbitrium recepit, Prætor ita edicto cavente, aut sententiam dicere, aut se excusare, si neutrum fecerit, Prætor eum mulctabit, *tex. in l. non distinguemus 31. §. si arbiter 11. ff.*

h. t. concordat Reformat. Juliac. cap. 98. §. Da sie nun.

† Sciendum autem quod arbiter in jure nostro variis modis accipitur. Aliquando dicitur arbiter quilibet vir bonus, qui super aliquo æstimando electus est, sic capitur in *l. societatem 76. vers. arbitrorum ff. pro socio. 2. arbiter* dicitur is qui à judice datur, ut cognoscat an fidejussores sistendi causa dati sint idonei nec ne, sic capitur in *l. arbitro 9. cum l. seq. ff. qui satisd. cog. 3. arbiter* dicitur quilibet rei suæ moderator, dispensator si ve dominus suarum rerum, *l. in re mandata 21. C. mand. 4. † arbiter* dicitur judex ex compromisso sumptus, *l. penult. ff. de judic. † & definitur* quod sit disceptator electus ex compromisso partium, qui disceptanda inter eos causæ officium in se recepit. Et quot modis illud vocabulum arbitrium in jure accipiat, vide Menoch. de arbit. judi. lib. 1. q. 1. gloss. in *l. penult. in verbo imperare ff. h. t.*

† Ex his apparet quod tria sint arbitrorum genera, quidam arbitri juris, quidam arbitratores, quidam arbitri compromissarii dicuntur.

† Arbiter juris est qui ex dispositione legis, vel statuti datur & eligitur † veluti arbiter ad fidejussores probandos, *d. l. arbitro cum l. seq.* reus judicio sisti satisdans dat fidejussores qui pro eo promittunt quod sit permansurus usque ad finem litis in judicio, actor eos fidejussores recusat tanquam non idoneos, nec opibus, nec facultate conveniendi, *l. 2. in princ. ff. qui satisd. cog.* hic jus disponit arbitros dandos qui cognoscant an fidejussor sit idoneus nec ne, *d. l. arbitro*, sic arbiter qui de suspectis judiciibus cognoscit, arbiter juris dicitur, *cap. cum speciali 6. ext. de appell. c. suspicionis 39. ext. de offic. judic. deleg. ca. ab arbitris de offic. delegat. in 6. si enim alterutra partium judicem recusat*

cusat tanquam suspectum, jus disponit, ut eligantur arbitri à partibus, qui de causa suspicionis cognoscant, & tales arbitri, eo quod jus ita fieri disponat, arbitri juris appellantur. Sic arbiter quid de revocatione litterarum Apostolicarum cognoscit arbiter juris dicitur, *d. c. ab arbitris c. pastoralis 13. in princ. ext. de rescript.* † Sic quando extat statutum inter conjunctos, & consanguineos, ut super controversiis inter eos ortis compromittant, arbitri juris statutarii appellantur, est enim statutum jus municipale, jus civile proprium cujusque civitatis, §. *jus autem civile Instit. de jure natur. gent. & civili, Jason. in §. omnium nu. 11. Instit. de act.* † Et ab his juris arbitris qui eliguntur ex potestate & necessitate legis appellari potest, *d. l. arbitro, d. c. arbitris, tex. in l. fin. ibi nisi fuerit provocatum C. de judiciis, Jason. in d. §. omnium nu. 10. Gaill. lib. 1. obser. 33. num. 18.* & eorum definitio sententia dicitur, *Zasius in l. ait prator num. 8. ff. de rei judic.* quia arbitri electi, ex necessitate statuti habentur loco judicis ordinarii, *Gravetta conf. 202. num. 28. lib. 2.* † ab illis vero qui compromissarii dicuntur, qui per compromissum à litigatoribus constituuntur, non appellatur, *d. l. diem proferre §. stari, ubi dicitur stari debere sententiae arbitri sive æqua sit, sive iniqua, Concord. Reformat. Juliac. cap. 96. §. 1.* ubi dicitur, *was also zwischen den Partheien ausgesprochen/dem seynd sie nachzukommen verpflichtet/und verbunden/mögen auch ohn andere newe Verwilligung ihrer beyder davon nicht abstehe. Latine. Quicquid inter partes compromittentes per laudum pronunciatum fuerit eidem stare tenentur, & sine novo eorum interveniente consensu, non possunt ab eo pronunciato resilire.* † Ratio innuitur quia sibi im-

putare debet, qui sponte nullo cogente compromisit, quæ ratio in multis juris decisionibus adhibetur, *tex. etiam est in l. 1. C. de arbitr. ubi alia hujus juris datur ratio, videlicet non appellari ab arbitro propter adjunctionem pœnæ quæ promittitur, ut metu pœnæ à placitis non recedatur, text. quoque est in d. l. societatem 76. vers. arbitrorum ff. pro socio, ubi dicitur unum genus arbitrii est, cui parendum est, etsi æquum, vel iniquum sit.* † Licet autem à sententia arbitri non appelletur, *d. l. 1. C. de arbitr.* si tamen manifestam iniquitatem & enormem habeat læsionem per remedium, *l. 2. C. de rescind. vend. eam rescindi & iniquitatem emendari posse communiter placuit Myns. obser. 23. cent. 1. Maranta in suo Spec. parte 4. distinct. 14. nu. 8. Wesemb. in parat. ff. de arbitris in fine.*

† Arbitrator est amicus quidam compositor & transactor, qui ordine judicario non servato sine longo sufflamine litis ex æquo ut vir bonus amice lites dirimit, & arbitratur, unde & amicales compositores, mediatores, & proxenetæ dicuntur, *Ein willführiger Scheidsman / auff welchem die Partheien ihre Sachen stellen/das er die nach seinem besten Verstand handele / und darinnen schlechts und ohn Form des Gerichts fortfahre / Latine. Amicus compositor cui controvertentes causam suam committunt, ut eam citra ullam formam judicii examinet, & prout sibi æquum & bonum visum fuerit, determinet, hujus arbitratoris & amicalis compositoris meminit, auth. si vero C. de judic. Jason in d. §. omnium nu. 12. Bart. in d. l. societatem num. 7. & 8. in tract. de arbitris, Wesembec. in parat. C. de arbitr. num. 6. text. in dict. l. societatem §. arbitrorum, & in l. si quis arbitratus ff. de V. O.* Hi c arbitrator

ab arbitro compromissario in duobus potissimum differt, (1) Quod arbiter procedat ordine judiciario, *tex. in l. i. ff. de recept. arb. gloss. ibi in verb. compromissum*, quoad principium litis in citatione, quia uti judex, ita & arbiter citare potest, *l. sed & interpellatur 49. §. arbiter i. ff. h. t. in libelli oblatione, l. cum antea penult. §. licet circa finem C. de arbitr. facit text. in d. §. omnium*, in exceptione, replicatione, duplicatione, litis contestatione *d. l. cum antea §. §. licet, C. de arbitris*, quoad medium, veluti in probationibus, lite contestata faciendis, in productione testium, instrumentorum, juramenti præstatione, *d. l. cum antea §. fin.* quoad finem, veluti inferenda sententia, quia uti judex ad ferendam sententiam citare litigatores debet, *d. l. sed & interpellatur §. arbiter*, & sententia non valet aliquo litigatorum absente lata, *d. l. diem proferre §. si quis 4. vers. proinde. Reform. Juliac. d. loco §. wann die Scheidts, Leuth Gaill. lib. i. obser. 109. num. 8.* neque die feriata pronunciare potest, *l. Pomponius 13. §. arbiter, 3. ff. de arbitr. & judicare debet super toto, l. quid tamen 21. in princ. ff. de arbitr.* Item tempora solutionis quæ dantur condemnatis à judice, conceduntur etiam condemnatis ab arbitro, *l. quid tamen 21. §. fin. ff. de arbitr.* horum ratio est, quia arbitria sunt redacta ad instar judiciorum, *d. l. i. de arb. †* & arbiter judicis partes sustinet, finemque controversiis sua sententia seu laudo imponit, *d. l. Pomponius §. recepisse 2.* & judex compromissarum dicitur *in l. cum antea §. penult. C. de recept. arb. d. l. societatem vers. arbitrorum*, & coram eo libellus offertur in scriptis, *facit d. §. omnium Instit. de act.* lis contestanda testes recipiendi, & sententia in scriptis ferenda, is enim est ordo judiciarius, *de quo gloss. in l. prolatam C. de senten. & interloc. omn. jud.* At arbitrator sive omni

prorsus ordine procedit, obiter super controversia ex æquo & bono uti bonum virum decet, sine magna peruestigatione cognoscit & controversias amice discernit, & definit, *Panorm. in c. Quintavallis ext. de jurejur.* hinc est quod arbitramentum dicatur esse quædam transactio, sive amicabilis compositio, ut ait *tex. in auth. si vero contigerit C. de judic. Gail. lib. i. obs. 141. nu. 4.* (2) Differt arbiter ab arbitratore, quia ab illius sententia regulariter non appellatur, *d. l. diem proferre §. stare d. l. non distinguemus. §. cum quidam vers. & idem. d. l. i. Cod. de arbitr. d. l. societatem*, at ab arbitratoris sententia seu arbitramento petitur reductio ad arbitrium boni viri, hoc est judicis, *d. l. societatem vers. arbitrorum*, quæ quidem reductio usque ad 30. annos fieri potest, *argu. l. sicut 3. l. omnes 4. C. de præscript. 30. annor. Gail. lib. i. obser. 150. num. 2. & 3.* si gravatus intra annum de iniquitate arbitramenti judicialiter, vel extrajudicialiter fuerit conquestus, *Bart. in d. leg. societatem vers. arbitrorum ubi plures differentias tradit & Panorm. in d. cap. quintavallis n. 8. cum seq. Felinus in c. quoad consultationem ext. de re judic. & quod non ex verbis seu nuncupatione sed ex modo procedendi arbiter ab arbitratore discernatur, pulchre tradit Gail. d. loco. nu. 5. & 6. de his arbitris vide quæ tradit Jason in d. §. omnium à nu. 9. usque ad 20.*

Arbitri compromissarii quos judices compromissarios vel ex compromisso sumptos vulgo willführige Scheidts Richter appellamus *l. cum lege 41. ff. h. t. l. prator. 4. ff. de tut. & curat. datis ab his, & c. l. penultim. ff. de judic.* sunt hi, in quos voluntate & non necessitate juris à partibus fit compromissum, & eliguntur à partibus in judices, ut finem sua sententia controversiis imponant, *d. l. Pomponius §. recepisse.* qui secundum ordinem judiciarium procedere coguntur, *d. l. i.*

d.l.i.h.t. Est igitur arbiter judex vel disceptator electus ex compromisso partium, † qui disceptandæ inter eos causæ officium in se recepit, & notionem tantum habet, ob quam loco judicis habetur, & interdum judex appellatur, *l. si minor. 34. §. i. ff. de minor. l. qui neque penult. ff. de judiciis*, proprie judex non est, privatorum enim consensu tribui jurisdictio non potest, *l. privatorum 3. Cod. de jurisdict.* judicare enim munus publicum est, *l. quippe 78. ff. de judiciis*, quod à privatis concedi non potest, ut nec à magistratibus, nisi eis speciatim sit commissum, *l. cum prator 12. §. i. dict. leg. qui neque de judiciis l. ex consensu 23. §. i. ff. de appell.*

Cum autem arbitria, ut supra diximus, hodie redacta sint ad instar judiciorum, operæ precium est novisse quid inter utrumque intersit.

39 Prima differentia. † Judicium fit in invitum, *l. inter stipulantem 83. §. i. ff. de V. O.* arbitrium vero non nisi involentem, nemo enim aut compromittere, aut arbitrium recipere cogitur, *l. 3. §. i. ff. de arbitr.* compromissum procedit ex libera voluntate compromittentium, *tex. in ca. i. in verb. ex communi placito extr. de arbitr.* Secunda differentia.

40 † Satisfactio judicio sibi coram arbitris non requiritur, *authen. generaliter in fine C. de episcop. & cleric.* quia per contumaciam judicio se non sistentis non minus poena committitur, quam si sententiæ paritum non fuerit, *dict. l. diem proferre, §. si quis 4. l. 2. C. de arbitr.* at in judiciis talis satisfactio regulariter requiritur, *argum. tot. tit. ff. qui satisd. cogantur.*

41 Tertia differentia. † Reconventio coram arbitro locum non habet, *auth. ca. cum dilectus extr. de arbitr.* Maranta in suo Spec. parte 6. de authoris laudatione num. 3. Ratio quia de illa causa in eum compromissum non est;

at in ordinariis judiciis generaliter admittitur. Quarta. † Procurator litigans coram arbitro non satisfaciat de rato, *l. non distinguemus 32. §. fin. ff. de arbitr.* at coram iudice sic, *tot. tit. ff. rem ratam haberi.* Ratio diversitatis est, quia apud arbitrum ideo non cavetur quia nemo tenetur præcise ad id quod in laudo arbitri est declaratum. Ratio rationis, quia potest solvere poenam compromissi, & non stare sententiæ, at sententiæ judicis præcise standum est.

Quinta differentia. † A sententia arbitri non appellatur, *l. non distinguemus §. stare, l. i. l. ne in arbitris 4. §. i. C. de arbitr.* an autem si post appellationem compromittatur & compromittens succumbat, redire possit ad interpositam prius appellationem, vide *Myns. cent. 3. obser. 14.* at à sententia judicis appellare concessum, *l. i. & tot. tit. ff. de appell.* Sexta. † Laudatio authoris non habet locum coram arbitro, quia in authorem laudatum non habet jurisdictionem, ita pulchre tradit Petr. Follerius in addit. ad Marant. de laudat. author. n. 2. & 3.

Septima. † Arbiter punire contumaciam litigantium non potest indictione mulctæ, judex vero sic, *l. 2. §. fin. ff. de judiciis, l. 3. C. h. t.* Octava. † Arbiter peremptorie per edictum citare non potest, *argu. d. l. sed si interpellatur §. arbiter.* Nona. † Litis pendentia non inducitur coram arbitro, *Gail. lib. i. obs. 140. num. 3.* Decima. † Coram arbitro non opponitur exceptio compensationis, nisi debitum ex eadem causa resultet, in qua compromissum factum est, *Bald. in l. neque scriptura numer. 4. & ibi ad litio Salyc. ibidem in fine Cod. de compensat.*

Undecima. † Arbiter non potest cogere partem ut edat nomina testium à se producendorum, *l. non ex omnibus 39. ff. de arbitr.* item nec citare testes, sed citandi sunt per judicem ordinarium, rium,

rium, *Concord. Reform. Juliac. d. c. 96. §. Es ha-*
ben aber/ &c. Ratio quia testes in compro-

missum non consenserunt, at extra com-

promissi formam non habent potestatem,

d. l. non distinguemus §. de officio 15. & ibi gloss. in

verbo cautum, d. c. cum dilectus ext. de arbitris.

30 Duodecima. † Super famosa actione pot-

est compromitti, laudum autem arbitri in

tali causa dictum condemnatum non infam-

mat, *l. quid ergo 13. §. ex compromisso §. ff. de his*

qui not. infam. Sententia autem judicis su-

per famosa actione lata infamiam irrogat,

tex. in l. 1. in l. Athletas §. fin. ff. de his qui not. In-

famia, l. injuriarum 10. l. non damnatos 18. C. ex

quibus caus. infam. irrog. l. infamem 7. ff. de publ.

31 *judi.* Decima tertia. † Arbiter sententiam

nullam quam tulit retractare non potest,

l. qualem 19. §. 1. cum l. seq. ff. de arbitr. l. 1. C.

de sent. ex brev. recitand. at judex ordina-

rius potest, *l. si praeses 6. C. quomodo & quando*

judex, &c. Decima quarta. Infamis non

potest esse judex, *l. 2. ff. de senat. l. cum pra-*

32 *tor. 12. §. 2. ff. de judic.* † at infamis in arbi-

trum eligi potest, *l. padius 7. ff. de arbitr.* De-

cima quinta. Litigatore contumaciter

absente poena compromisso adjecta sta-

tim committitur, nec arbiter sententiam

pronuntiare potest, *argum. d. l. non distingue-*

mus §. fin. at judex contra contumacem ab-

sentem definitivam sententiam proferre

potest, *l. properandum 13. §. 1. cum seq. C. de ju-*

33 *dic.* Decima sexta. † Arbiter laudum

suum executioni mandare non potest, quia

jurisdictionem nullam habet, *d. l. cum autem*

in verb. quatenus C. de arbitr. sed executio

demandatur judici ordinario ipsius Rei,

Gail. li. 1. obs. 1. n. 50. & 51. Wurmb. in prac. obser.

titul. 2. observ. 2. num. 2. Decima septima

34 differentia. † Ex laudo arbitri de jure

veteri neque actio, neque exceptio rei ju-

dicatae nascitur, *l. 1. C. de arbitr.* Rationem

vide apud Vvesemb. in parat. ff. de arbitr. num. 4.

nisi expresse, vel tacite laudum homo-

logatum sit, *l. penultim. Cod. h. tit.* ex senten-

tia vero judicis sic, *per tot. tit. ff. & C. de re ju-*

dic. & de except. rei judic. l. auctori 8. C. de reb.

cred. & jurejur. Plures differentias in qui-

bus conveniat arbiter cum judice ordina-

rio & in quibus differat, vide pulchre Dam-

hauder. in sua prae. civili cap. 203. à nu. 4. usque

ad 18. apud Jason. remissive in d. §. omnium n. 15.

† Possunt autem omnes arbitrium recipe-

35 re qui non prohibentur, cujuscunque digni-

tatis, gradus, & conditionis sint, *l. 3. §. fin. ff.*

de arbitr. siue sit persona Ecclesiastica siue

secularis, *d. l. non distinguemus §. sacerdotio 4.*

c. per tuas 9. c. exposita 11. ext. de arbitris siue

filii familias, siue pater familias l. §. cum l.

seq. ff. h. t. bonae famae, siue infamis l. Padius

in prin. ff. de arbitr. milites siue pagani, *arg.*

l. certi juris 17. C. de judic. unus, duo plu-

resve, *l. item si unus 17. §. si in duos §. §. princi-*

paliter 6. §. item si plures, ff. de arbitr. pares vel

impares, *d. l. item si unus §. principaliter vers.*

in impari.

† Nunc qui arbitri esse non possint 36

subjiciemus. † (1) Nemo in re sua propria 37

arbiter esse potest, *l. penultim. digest. de ar-*

bitr. sicut nec judex, *l. qui jurisdictioni 10. ff.*

de jurisdic. potest tamen filius, licet eadem

cum patre persona censeatur, *l. fin. C. d. impub.*

& aliis substit. in re, & causa patris arbitrari,

l. quin etiam 6. & ibi gloss. in verb. judicem ff. de

arbitr. quinimo & judex esse, *l. cum praetor*

12. §. fin. l. in privatis 77. ff. de judic. Ratio est,

quia judicis officium est publicum, in pu-

blicis autem officiis patria potestas non at-

tenditur, *l. filius familias 9. ff. de his qui sunt sui*

vel alie juris, l. ille à quo 13. §. fin. cum l. seq. ff.

ad S. C. Trebell. (2) Servus arbiter esse non

potest, *d. l. Padius vers. in servum,* Ratio

quia servi jure civili pro mortuis habentur,

tur, nisi liber factus sententiam dixerit, *l. sed si in servum §. in prin. ff. de arbitr.* aut communi hominum estimatione habebatur liber, *arg. l. Barbarius Philippus 3. ff. de offic. prator. arg. l. 1. C. de testam.* (3) Arbitrari esse nequit minor 20. annis, *l. cum lege 41. ff. de arbitr.* (4) Pupillus, furiosus, mutus, surdus arbitri esse non possunt, *d. l. sed si in servum §. 1.* (5) Mulier *l. fin. C. de arbitr. c. dilecti 4. ext. eod.* nam sicut mulier judicare prohibetur, *l. femina ff. de reg. jur.* ita nec arbitrari debet, cum arbitria ad instar judiciorum redacta sint, *l. 1. ff. de arb. Decius in d. l. femina numer. 17.* (6) Monachus *Zastus in parat. ff. de arbitris num. 14. gloss. in d. l. Pædus, Blancus d. tract. quest. 2. numer. 4.* (7) Laicus in causa spirituali, *c. contingit 8. ext. de arbitr.* Judæus inter Christianos, *l. 8. C. de judais.* (8) Excommunicatus, ban-
 32 nitus, deportatus, *c. cum excommunicato 11. quest. 3. arg. c. ad probandum 24. ext. de re judicat. Blancus d. loco quest. 2. num. 9. 14. & 15.* † (9) Judex ordinarius non potest esse ar-
 biter qui sunt sub jurisdictione ordinarii in eum tanquam in arbitrum compromitte-
 re non possunt, *Warmb. in pract. observat. tit. 1. obser. 4. num. 1.* nec in diæti partes eo-
 rum tueri, aut consulendo, sollicitando causas eorum promoveri, *Reformat. Judic. Senatus Colon. d. loco §. die Richter / Hinc quoque in Reformat. des. Erbs. d. Collen / sub rubric. von Gerichts-Personen §. si re-*
 33 *probatur abusus quod unus Scabinorum à parte electus causam ejus proponat. † sed in eum potest fieri compromissum tan-*
quam in arbitratorem, l. 1. §. & post operis cum ibi notatis per gloss. & Dd. ff. de oper. novi nunc. potest judex pacificatoris partes in
se suscipere & velut communis amici per-
sonam sustinere. Sic Reformatio Judicio-
rum Senatus Col. sub rubri. von dem

Richter-Vmpf / suadet ut judices in causis civium odiosis concordiam, quantum fieri possit, tentent. Juxta Reform. Juliac. d. c. 96. §. welche aber in viros probos & paci-
ficos, & quidem in numero impari com-
promitti debet.

† Nunc in quibus causis non recipiatur 34
 arbitrium videamus. † (1) Non recipitur 35
 arbitrium in causa criminali publica, vel
 privata, *d. l. non distinguemus §. Julianus 6. l. si*
qui 7. C. de Episc. audient. (2) † In causa libera- 36
 li, cum alicui movetur quæstio status sive
 de ingenuitate, sive de libertinitate, hoc
 propter favorem libertatis, quæ requirit
 majores judices, *d. l. non distinguemus §. de li-*
berali. (3) In actione populari non recipi-
 tur arbiter, *c. penult. ext. de restit. in integr. d. §.*
de liberali in fine. (4) † Super causa spiritua- 37
 li veluti decimarum, symoniæ, usurarum,
 &c. in laicum non compromittitur, *d. c. con-*
tingit ext. de arb. Myns. cent. 2. obs. 64. (5) In
 causa matrimoniali non compromitti-
 tur, *d. c. penult. ext. de restit. in integ.* (6) Super
 professione, aut Monachatione non com-
 promittitur, *Zastus in parat. ff. h. t. num. 15.* (7)
 In his quæ sunt meri & mixti imperii ut
 restitutiones in integrum, in possessionem
 missiones, executiones, & similes, *tex. in l.*
ulti. C. ubi & apud quem restit. in integ. &c.
 Demum in his omnibus causis super qui-
 bus transigi non potest, ut de alimentis fu-
 turis, rebus judicatis, perniciosis Ecclesiæ,
 & Reipub. & similibus. De causis super
 quibus recte compromittatur in arbitrum
 vel non vide *Camillum Borellum in Summa*
Decisionum tomo 1. tit. 63. à num. 63. usque ad
num. 159. † Ex prædictis observa tribus 38
 potissimum de causis compromissum ab
 initio non valere. 1. Ratione personæ
 quæ compromittit. 2. Ratione personæ in
 quam compromittitur. 3. Ratione rei

de qua compromittitur, vide *Wesemb. in parat. ff. h. t. nu. 6.*

39 † Quomodo fiat compromissum & de
40 effectibus compromissi. † Constituitur
arbitrium partibus ad invicem stipulan-
tibus poenam, si arbitri non pareant sen-
41 tentiae † hinc compromissum dicitur, quod
litigatores compromittere hoc est invi-
cem & simul poenam promittere soleant,
in sententia arbitri stetur, quæ actione
exstipulatu exigitur, si enim poena in-
vicem non promittatur aut ita promitta-
tur ut valide exigi non possit, puta nudo
pacto, prætor se non interponit, nec ra-
tum habet compromissum *l. litigatores 11. §.*
42 item *Julianus 4. ff. de recept. arb.* † promitti-
tur autem poena pecuniaria, vel quid vice
poenæ, ut si res deponitur apud arbitrum
eo pacto ut ei tradatur qui vicerit, *d. l. liti-
gatores §. quod ait prætor.* de poena compro-
misso comprehensa, quod ea exigi & desu-
per jus administrari debeat, vide *Statutum
Civitatis Colon. 63.* Formulam compromissi
vide in *Ord. Jul. Nach der Bericht-Schrei-
ber-Ordnung/ & apud Emericum à Rosbach
in sua praxi tit. 6. n. 30.*

43 † Sic nec interponit se prætor cogen-
do arbitrum sententiam dicere, si compro-
missum ab initio nullum sit, vel in suspen-
so, vel ex post facto invalidetur, vel se ex-
44 cusaverit arbitrum. † Ab initio nullum est
tribus potissimum ex causis ratione perso-
næ in quam compromittitur, 2. ratione
personæ quæ compromittit, 3. ratione
causæ, & rei de qua compromissum est.

45 † Ratione personæ quæ arbitrum suscipit,
si minor 20. annis eligatur, is enim sicut
judicare non potest, ita nec arbitrium in
se recipere, *l. cum lege 41. ff. de arb.* arbitria
enim redacta sunt ad instar judiciorum,
46 *l. 1. ff. eod.* † Ratione personæ quæ compro-

mittit si pupillus sine autoritate tutoris
compromiserit, *l. si pupillus 35. ff. de arbitr.*
si servus compromiserit, *d. l. non distingue-
mus, §. si servus.* Si prælatus de rebus Ec-
clesiæ sine consensu Capituli compromi-
sit, *c. cum tempore §. c. per tuas 9. ext. de arb.*
*arg. c. contingit 3. & ibi notatur ext. de trans-
act.* si vassallus de feudo sine consensu do-
mini, *Ferrarius de forma libelli ex compromis-
so §. ponificiatis num. 6. Clarus in §. feudum
quest. 30. ubi communem dicit.* † Ratione 47
rei, si super delicto publico & quod in-
famat compromissum sit, *d. l. non distingue-
mus §. Julianus,* nam si compromissum non
valet, nec sententia quidem valere & obli-
gare ad poenam debet. † In suspenso 48
est, si adjecta sit conditio, ut si navis ex
Asia venerit, *d. l. litigatores §. fin.* † Invali- 49
datur ex post facto, si dies in compromis-
so statuta, intra quam arbiter sententiam
dicat, exierit, *d. l. non distinguemus §. summa 3.*
si arbiter decesserit, si compromittens vi-
ta functus sit, *d. l. diem proferre 27. §. 1. ff. de
arbitr.* si acceptilatio, transactio, pactum
intervenerit, *d. l. non distinguemus §. item
non est cogendus §. in summa, l. Pomponius 13.
in princ. ff. de arb.* si iudicium compro-
mittens susceperit, *l. si quis rem 30. ff. d. t.*
† Excusationes arbitri debent esse justæ, 50
ut si compromittentes eum spreverint
eundo ad iudicem, vel alium arbitrum,
d. l. sed si 9. §. fin. cum duab. ll. seqq. vel si
convitiis eum exceperint, *l. licet 15. ubi plu-
res cause excusationum exprimuntur, ff. h. t.*
item si justum impedimentum interven-
rit, ob quod arbiter suo officio, termi-
nando controversiam per laudum, fun-
gi non possit, *Reform. Juliac. d. loco §. ob
auch/ &c.*

† Ex prædictis observa quod compro- 51
missum ab initio utile variis ex causis
finitur

finitur & resolvitur, & fit inutile. (1) Si conditio compromisso adjecta deficiat, *d. l. litigatores §. fin.* (2) si dies intra quem arbiter pronunciare debet, labatur, tunc etiam arbitrium expirat, *l. Labeo 25. d. l. non distinguemus, §. 3.* nisi voluntate partium rursus fuerit prorogata, *Concord. Reform. Juliac. d. cap. 96. §. so in dem Unlaf/* (3) &c. Morte arbitri solvitur compromissum, (4) Morte utriusque compromittentis, *d. l. non distinguemus §. summa, d. l. diem proferre §. 1. Reform. d. loco §. es verbindt aber cum seq.* (5) Finitur compromissum iudicio, pacto, acceptilatione, *d. l. non distinguemus §. summa.* Iudicio, si alterutra pars ab arbitro recesserit, & coram ordinario iudice litem moverit, coram quo causa disceptanda & dijudicanda est, ita tamen ut recedens à compromisso poenam promissam luat, *tex. exp. in d. l. si quis rem.* † Hinc consequitur, quod tribus potissimum de causis arbiter non cogatur sententiam dicere. 1. Si compromissum ab initio non valeat. 2. Si postea reddatur inutile. 3. Si arbiter se excuserit. † Porro ut effectus compromissi plenius intelligatur sciendum est, quod compromissum tribus potissimum fit modis. (1) † Stipulatione, cum promissione certæ poenæ quam pars à laudo seu iudicatis recedens præstare parti adversæ cogitur, *aut decernit ius C. h. t.* idque dupliciter vel cum clausula Rato manente pacto, vel sine ista clausula. (2) † Stipulatione sine adjectione poenæ, ut si simpliciter quis stare sententiæ promisit, (3) † nudo pacto seu consensu fit compromissum absque promissione poenæ, *l. penult. C. de arbitr. l. fin. C. ubi & apud quem cognit. restitut. in integ.* † Primo casu cum clausula Rato manente pacto, puta compromisso, tunc laudo contraveniens & poenam promissam inferre,

& stare nihilominus laudo tenetur, hoc enim operatur ista clausula, quia virtute talis clausulæ duo compromissa facta intelliguntur, unum poenale, aliud nudum & simplex, ita quod contradicta & poenam solvere, & nihilominus sententiæ arbitri stare tenetur, *Gaill. lib. 1. obser. 150. num. 14.* † Secundo casu, jure veteri ex laudo actio iudicati, vel exceptio non datur, sed solvendo poenam liberatur, in eum enim finem poena adjicitur ut metu poenæ pareat, *l. 1. C. de recept. arb. l. 2. ff. eod.* & actione ex stipulatu poena promissa exigitur, in quam condemnatur siue intersit agentis stari sententiæ arbitri siue non, *l. cum poena 38. ff. h. t.* † poena enim loco interesse promissa est, proinde ejus quod interest in executione poenæ habenda ratio non est, *l. fin. ff. de pretor. stipul. ita distinguit quoque Reformat. Juliac. d. cap. 96. §. wo nun solches Unlaf juxta quam distinctionem intelligendus est §. subsequens.* Da sich nun begeben würde/ &c. de jure veteri, hodie enim in compromisso jurato in casu promissæ per stipulationem poenæ promissæ per stipulationem poenæ ex laudo actio, & exceptio datur, *per tex. in l. ne in arbitris 4. ubi hoc plenius quoad juramentum declaratur C. de arbitr.* & hoc operatur juramentum quod præcise est servandum. † Tertio casu loco poenæ ad interesse ex stipulatione agitur, *d. l. diem §. fin. ubi ait JC. fore in certi actionem intellige ad id quod interest, id enim incerti actione petitur, l. fin. ff. si quis in jus vocat. non ierit, Gaill. d. obs. 150. nu. 12.* † Quarto casu de jure civili actio non competit, neque ad poenam, neque ad interesse, quia nudo pacto actio non datur, *l. juris gentium 7. §. sed cum nulla ff. de pact. & compromissum inutile est, Wesemb. in parat. ff. h. t. nu. 5.* nisi in certis casibus expressis

in l. litigatores §. interdum 3. cum seq. de arb. de jure aurem Canonico agitur ad interesse etiam ex nudo pacto, Panor. in c. per tuas ext. de arbitr. Maranta in suo spec. parte 6. de appell. nu. 262.

62 † Hodie ex Constitutione Justiniani actio, & exceptio ex sententia arbitri silentio decem dierum homologata datur, l. penult. C. de recept. arb. nam tunc cessante provisione hominis obtinet provisio legis penult. & locum habet emologatio tacita puta per lapsum decendii, vel expressa, ut si partes laudo acquiescant, hoc est sententia arbitri transit in rem judicatam, & oritur actio in factum tanquam ex re judicata, dict. l. cum antea ita Gaill. d. loco nu. 13. Vel brevius sic dicere poteris. Compromissum fit aut interveniente stipulatione, aut pacto, & adjicitur poena, vel non adjicitur. Si factum sit compromissum cum stipulatione & poena & sententiae arbitri non pareatur, tunc poena solvenda est, d. l. 1. C. de arbitr. d. l. diem proferre §. fari. Si poena non sit adjecta, & sententiae non pareatur, agitur ad interesse si interveniente stipulatione compromissum factum, ita intelligitur, text. in d. l. diem §. fin. Si neque poena adjecta, neque stipulatio, sed tantum nudum pactum, tunc sententia arbitri expresse vel tacite per lapsum decendii homologata producit actionem, & executioni demandatur, dict. l. penultim. Item si poena adjecta sit cum clausula, Rato manente pacto, tunc enim & poena solvitur & sententia executioni mandatur, & hoc operatur ista clausula, d. l. cum antea Marant. d. loco n. 263. Collige ex praedictis, quod compromittentes aliquando promittunt certam poenam in pecunia, aliquando alter promittit pecuniam, alter rem, aliquando promittitur id quod in-

terest, aliquando etiam simpliciter promittitur dari sententiae arbitri, quo casu id quod interest venit, † facti enim obligatio continet id quod interest, l. si quis ab alio 13. ff. de re judic. † Et fit compromissum vel 64 de omnibus controversiis quas compromittentes invicem habent, vel de lite certa tantum, l. de rebus 48. ff. h. t. Compromissum de omnibus controversiis, † quod 65 in jure plenum dicitur, dict. l. quid tamen §. plenum intelligitur de istis quas tunc habent, cum compromittunt, quae pendente compromisso superveniunt non includuntur, † in compromisso enim uti in aliis omnibus stipulationibus, nihil venit de quo expresse actum non est, l. quicquid astringenda 99. ff. de V. O. omnis enim potestas judicis compromissarii pendet ex ipso compromisso, cum excedit fines potestatis sibi datae a compromittentibus, impune ei non paretur, text. in L. Labeo 25. in prin. & §. 1. ff. h. tit. ideo si de ea re dixerit sententiam de qua non est compromissum, si aliter dixerit quam est compromissum, non valet sententia, nec ullam judicariam potestatem habet, arg. l. 1. C. h. t. Ita monet Reform. Jul. d. loco §. In allwege.

Pro coronide subjicio duas quaestiones. Prima. † Utrum actio ex stipulatu ad poenam in compromisso comprahensam 67 adversus eum qui sententiae non paruit exceptione doli mali elidi possit, si solius arbitri non stipulantis dolus intervenerit: Cum primis scire convenit, quod ex sententia arbitri neque actio, neque exceptio judicati oriatur, ut jam saepe dictum est, sed solum actio ex stipulatu ad poenam in compromisso comprahensam, si enim alterutra pars sententiae arbitri non pareat, ei directe, vel indirecte contraveniat, committitur stipulatio, & poena ob-

obnoxius fit, *l. Celsus 23. in prin. l. cum pœna 38. ff. h. t.* Hæc tamen actio ex stipulatu ad pœnam per exceptionem doli mali eliditur, si arbiter vel odio, gratia, favore, vel per sordes inique & dolose arbitratus fuerit, si stipulans hujus doli particeps sit, si forte arbitrum largitionibus corruperit, *tex. in l. ita demum 31. ff. h. t. & in l. arbitrorum 3. C. eod.* Cujus exceptionis ratio est, ne is sui doli præmium terat, qui vel arbitrum, vel adversæ partis advocatum corruperit, & in suam sententiam pertraxerit, *d. l. ita demum.* Sed nunc quæritur si pars de dolo non participaverit, si solius arbitri non etiam stipulantis dolus arguatur an adversus agentem ex stipulatu doli exceptio detur. † Et respondetur doli exceptioni locum esse, ob solum dolum arbitri agentem repelli, *tex. in d. l. non distinguemus §. cum quidam 14.* nam eo ipso quod stipulans petit pœnam ex sententia arbitri dolose pronuntiantis, in dolo versatur, quod sufficit ad doli exceptionem, *tex. ext. in l. 2. §. & generaliter ff. de except. doli, nisi justam ignorantiam prætere possit, d. l. 2. §. & generaliter, vide Marant. in suo Spec. parte 6. tit. de appell. num. 296. qui indefinite & generaliter loquitur, Wesemb. in parat. ff. de recept. arb. n. 8. ubi dicit tali exceptioni perjuramentum non renuntiari. Sic quoque opponitur actioni ex stipulatu ad pœnam exceptio doli quando condemnatus ante acceptum judicium moram purgarit, & sententiæ arbitri paruerit, *tex. in d. l. quid tamen §. fin. cum l. seq.**

69 Secunda quæstio. Utrum. † Si laudum arbitri manifestam contineat iniquitatem & enormem læsionem, per remedium *l. 2. C. de rescind. vendit.* illud rescindi possit. Pro hujus quæstionis decisione præsupponendum, quæ arbitri juris, arbitratores, &

arbitri compromissarii in hoc differant, quod priores duo si suo arbitramento partem læserint, vel per appellationem, vel reductionem ad arbitrium boni viri ea læsio & gravamen emendari possit, *l. arbitro 9. ff. qui satisd. cog. l. si societatem 76. vers. arbitrorum & ibi Bart. ff. pro socio, at à sententia arbitri per compromissum electi regulariter appellare non conceditur, l. 1. C. h. t. d. l. non distinguemus §. stari, ubi dicitur stari oportet sententiæ sive æqua sit, sive iniqua, cujus ratio duplex esse potest, altera quod sibi imputare debeat, qui sponte nullo cogente compromisit, & talem sibi judicem elegit, d. §. stari, alia propter promissionem pœnæ, quæ propterea promissa ne metu pœnæ à sententia abeat. At cum appellatio denegatur quæritur an saltem remedium, *l. 2. C. de rescind. vend. ob enormem læsionem locum habeat?* Et recepta videtur sententia quod sic etiamsi tacita approbatione lapsu decendii homologata esset, ita tenet *Myns. cent. 1. obser. 33. Maranta in suo Spec. parte 4. distinct. 14. n. 8. Cagnolus in d. l. 2. de rescind. vend. num. 83. Wesemb. in parat. ff. h. t. in fine.* Pro qua prædicti Dd. alias rationes non adducunt, quam quod prædictæ legis remedium locum habeat in transactione (quod tamen admodum controversum adhuc est, *Andrea Gaill. lib. 2. obs. 70. contrarium per multas rationes defendente*) ergo quoque in compromisso, per *Decium cons. 60. in 3. col.* Melior meo iudicio hæc adduci posset ratio, quod dolus arbitri operetur exceptionem doli mali, quæ elidit actionem ex stipulatu ad pœnam, *juxta d. vers. arbitror.* atqui enormis læsio inducit dolum præsumptum, est dolus in re, *l. si quis cum aliter 36. ff. de V. O. l. si superstite C. de dolo.* Ergo operabitur exceptionem doli, & consequenter hoc remedium. † Unde collige iniquitatem*

tatem sententiæ latæ ab arbitro duobus
 71 modis posse emendari. † 1. Per modum
 exceptionis, si conventus actione ex stipu-
 latu ad poenam opponat exceptionem doli
 72 mali, per jura allegata. † 2. Per modum a-
 ctionis, si per re medium d. l. 2. petat rescin-
 di, annullari laudum arbitri tanquam ini-
 quum, & inhumanum, de quo posteriori
 73 cogita. † Adde tertium modum, si enim
 laudum contineat enormissimam læsio-
 nem, & manifestam & evidentem iniquita-
 tem tunc admittitur quoque appellatio, et-
 iam si juratum sit compromissum, de quo
 vide Gaill. d. obs. 150. nu. 9. 10. & 11. ubi mo-
 dum supplicandi pro citatione tradit, & quod in
 causis compromissi saepe in Camera citationes ob-
 tenta sint, vide eundem num. 17. ubi tradit qua-
 le debeat esse arbitrium. De materia arbitro-
 rum, vide Damhaud. in sua Practica civili cap.
 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211.
 212. 213. & 214.

TITULUS X.

DE ARBITRATORE.

Arbitrator quid ab arbitro differat, & quod
 ejus officium.

SUMMARI A.

- 1 Arbitror quis dicatur?
- 2 Arbitramentum est quædam quasi transac-
 tio.
- 3 Quod intelligitur de transactione seu compo-
 sitione generaliter & improprie sumpta,
 non de propria dicta, de qua in ff. & C.
 de transact.
- 4 Arbiter differt ab arbitratore in multis.
- 5 Arbiter juris ordine decedit arbitrator nullo
 juris ordine servato & æquo & bono ami-
 cabiliter negotium componit.

- 6 Arbitrator plerumque adhibetur in contra-
 ctibus, & negotiis, quoties aliquid arbi-
 trio boni viri declarandum est.
- 7 Ab arbitramento petitur reductio ad arbi-
 trium boni viri, à sententia arbitri non
 appellatur.
- 8 Ratio diversitatis pulchra.
- 9 Arbiter de feriata sententiam dicere non
 potest, arbitrator die feriata arbitrari, &
 componere partes potest.
- 10 Laudum homologatum silentio decem die-
 rum non admittit reductionem ad arbi-
 trium boni viri, arbitramentum, sic us-
 que ad 30. annos.
- 11 Compromittens si succumbat redire potest ad
 appellationem prius interpositam poena so-
 luta, secus in arbitratore.
- 12 Coram arbitratore non necessario offertur li-
 bellus.
- 13 In arbitrium fit compromissum sub stipula-
 tione poenæ, secus in arbitratorem, ubi
 nulla poena promittitur.

† **A**rbitrator est amicus compositor
 & transactor ein gütlicher freundli-
 cher Vertragsmann oder gütlicher Unter-
 händler / de communi partium consensu
 absque poenæ stipulatione designatus, co-
 ram quo non proceditur ordine judiciario,
 sed de facto disceptat sine aliqua judicii
 forma, & similitudine, & inter partes di-
 sponit, prout sibi æquum videtur, l. socie-
 tatem 76. vers. arbitratorum ff. pro soc. Jason. in §.
 omnium num. 12. Instit. de act. † & arbitra-
 mentum est quædam quasi transactio seu
 conventio, per quam res controversa diri-
 mitur, † intellige large sumpto vocabulo
 transactionis, & improprie aliud enim est
 arbitramentum, & aliud transactio proprie
 dicta, de qua tot. tit. ff. & C. de transact. vide
 Jasonem d. loco nu. 18. & 19. Bart. in d. l. so-
 cietatem

4 *cietatem vers. arbitrorum n. 8. ff. pro socio. †* &
 5 arbitrator in multis differt ab arbitro. † Est
 autem essentialis differentia inter arbitrum
 & arbitratorem, quod ille sicut alius qui-
 libet ordinarius iudex causam determi-
 nat & decedit secundum punctum juris,
 hic vero negotium ex æquo & bono ami-
 cabiliter componit, hanc differentiam
 tradit, *text. in l. Pomponius 13. §. recepisse*
ff. de recept. arbitr. his verbis. Recepisse
 autem arbitrium videtur qui iudicis partes
 suscipit, finemque se sua sententia contro-
 versis impositurum pollicetur, quod si ha-
 ænus intervenit, ut experiretur an consi-
 lio suo, vel authoritate discuti litem pa-
 teretur, non videtur arbitrium rece-
 pisse.

Hinc si in compromisso dictum sit, quod
 possit cognoscere de jure, & de facto,
 pronunciare tamen de jure, iste taliter
 constitutus à partibus arbiter erit non ar-
 bitrator, quia arbiter causam dirimit &
 determinat secundum punctum juris,
 non ex æquo & bono ut arbitrator, *Bar-*
 6 *tol. dict. loc. numer. 9. †* Et plerumque ad-
 hibetur in contractibus, & negotiis, quo-
 ties aliquid arbitrio boni viri declaran-
 dum & definiendum est, *l. fin. C. de con-*
trahend. empt. §. pretium autem constitui In-
stitut. eod. & hæc potest esse secunda dif-
 ferentia inter arbitratorem, & arbitrium
 quod ille in contractibus & actibus; hic
 vero in lite sumitur, *Panorm. in cap. Quin-*
tavallis num. 8. ext. de jurejur. Damhauder. in
 7 *sua practica civili cap. 8. num. 6. & 7. †* Ex
 qua resultat tertia differentia, quod ab ar-
 bitramento possit peti reductio ad arbi-
 trum boni viri, à sententia arbitri, non, *d. l.*
 8 *societatem vers. arbitrorum. †* Ratio diversita-
 tis pulchra, nam quando quis compromit-
 tit in aliquem tanquam in arbitrum, sic ut

servet ordinem judicarium saltem in ju-
 dicando contemnit iudicem, ad quem per-
 tinebat ista jurisdictio, & ideo ad eum non
 potest regredi, *arg. d. l. litigatores in princ.*
ff. de arbitr. sed quando compromittitur
 in arbitratorem cum semper fiat super
 contractu qui celebratur ex partium con-
 ventione, non ex iudicis authoritate, tunc
 nulla fit iudici injuria, & assumitur arbi-
 trator tanquam bonus vir simpliciter, *ita*
Bart. in d. vers. arbitrorum, num. 33. † (4)
 Arbiter die feriata laudare seu sententiam
 dicere non potest, *per text. in l. omnes dies,*
C. de feriis, tex. in d. l. idem Pomponius §. penult.
in l. si feriatis 36. ff. de arbitr. quia arbitria ad
 instar iudiciorum redacta sunt, *l. 1. ff. d. e.*
l. properandum §. 2. C. de judic. secus in arbi-
 tratore, qui diebus feriatis, cum non pro-
 cedat in forma iudicii pacta, transactiones
 & concordiam, inter partes conficere, in-
 ire, atque tractare potest, *text. in l. 1. C. de*
feriis, Gaill. lib. 1. obs. 53. num. 10. Duarenus in
 suis *Comment. tit. de recept. arbit. in princ. vers.*
queritur, quid de arbitratore. † (5) Laudum ar- 10
 bitri si silentio decem dierum homologa-
 tum est, non admittit reductionem ad ar-
 bitrium boni viri, *l. penult. C. de arb.* at ab
 arbitramento potest peti reductio usque
 ad triginta annos, *ita communiter tenent Dd.*
in d. l. societatem vers. arbitrorum, Maranta in
suo Spec. parte 6. de appell. nu. 112. Wesemb. in
parat. ff. de arbitr. nu. 8. & quod d. l. penult.
loquatur in arbitro non in arbitratore, tradit
Bart. in d. vers. arbitrorum num. 16. & 17. ubi
docet quo jure sententia arbitratoris reducatur
ad arbitrium boni viri. † (6) Si pendente ap- 11
 pellatione fiat compromissum, & appellans
 per laudum succumbat, poena compro-
 misso adjecta soluta, non prohibetur appel-
 lans appellationem suam proseguere, secus
 autem est in arbitratore, *Myns. cent. 3. obs. 14.*

12. † (7) Coram arbitratore non necessario offertur libellus, quia nullus ordo judiciarius coram eo necessarius est, *Pract. Papiens. in forma libelli in actione reali in princip. numer.*
13. 12. (8) † In arbitrum fit compromissum sub stipulatione poenae, in arbitratore nulla poenae stipulatio accedit, *Petrus Terminus in processu suo cap. 11. De differentia inter arbitrum compromissarium, & arbitratorem, vide Jasonem remissive d. loco n. 14. & Panorm. in d. c. Quintavallis nu. 8. cum seq. ubi vigintiunam differentias notat, ad quas in casu dubio recurrendum, & non tam appellatio vocabulorum quam res ipsa, & effectus attendenda, vide Emericum à Rosbach/ in sua praxi civili tit. 6. num. 27.*

TITULUS XI.

DE ASSESSORIBUS.

Assessores in jure qui sint, & de eorum officio.

SUMMARI A.

1. Cur iudicibus in judiciis assessores ordinentur.
2. Iudices de consilio assessorum sententiam ferunt.
3. Assessor de imperitia tenetur.
4. Qui dicantur assessores?
5. Unde sic dicti?
6. Assessor nullam habet jurisdictionem neque ordinariam, neque delegatam.
7. Assessor judicat sed iudex.
8. Quando assessores judiciaria potestate fungantur, & quid tum iudex facere debeat?
9. Assessores iudicum appellationis, & delegatorum nunquam judiciaria potestate funguntur.
10. Quid sit officium assessorum.

11. Duplici munere fungi quis non potest.
12. Iudex propter suspectum assessorem recusari potest.
13. Assessor malefactores tortura non subijcit.
14. Assessor solus in iudicio praesidere non potest.
15. Contra injustitiam iudicis assessor protestari debet, alias mulctatur.
16. Factum à iudice de consilio assessoris factum censetur.
17. Iudex imperitus de consilio docti assessoris male administrans iustitiam, in syndicato non tenetur, sed assessor.
18. Assessoris imperitia iudicem à syndicato non excusat.
19. Iudex invitis partibus potest sumptibus utriusque jurisperitum consulere.
20. Quid jurent Assessores Camera Imperialis?
21. Assessores Curiae Archiepisc. Colon. quales esse debeant?
22. Delegati à Papa suos habent assessores & quid ab his in Curia differant?
23. Scabini in partibus Germania in quibusdam assimilantur assessoribus, & quod eorum officium.

† CUM major pars Iudicum statutorum, & consuetudinem localium, & eorum quæ usus & praxis iudiciorum observat, magis quam juris, & legum periti reperiatur quippe qui multitudine causarum forensium, aliisque publicis occupationibus præpediti, isti immenso juris studio semper, & continuo vacare, & quid in quibus ius incidentibus causis & emergentibus controversiis in puncto juris statuendum, quam accuratissime addiscere, & in numerato habere ad decidendas controversias non possunt, quocirca ne ex ignorantia Iudicis, qui juxta leges, & canones juris Pontificii, & Cæsarii, cessante statuto, vel consuetudine, judicare,

re, & lites dirimere debet, Sacrosancta
justitia perichitetur, constitutum est in
bene ordinatis Curis, Parliamentis, &
Consistoriis, usque receptum, quod ipsi
Judici, qui pro tribunali sedet, & judi-
ciaria potestate fungitur, duo, pluresve
in jure periti adjungantur, qui Assessores
dicuntur, † de quorum consilio, judicio,
& approbatione Judices sententias ferant,
*ut patet ex l. 2. ff. quod quisque juris in alium
statuer. &c. ubi magistratus novum & inso-
litum jus constituens ex imperitia assessoris
in illud edictum. Quod quisque juris, &c.
non incidit, quia non ejus dolus arguitur
sed imperitia assessoris, cujus consilio usus
est, delegitur, † assessor enim de imperitia
tenetur, tex. est & gloss. in verbo assessori in d.
l. 2. in l. 1. C. de assessor. Chilian König/ in suo
process. judic. c. 23. §. und solcher de his ita-
que assessoribus tanquam personis defer-
vientibus judiciis, in hoc nostro judiciali
processu pauca dicturi sumus.*
† Sunt autem assessores qui judices in
cognitione & decisione causarum judicio
& consilio instruunt, & adjuvant, ut recte
administretur justitia, arg. l. in 1. verb. con-
siliarium participes, & quorum prudentiam sibi
putant esse necessariam C. de assessor. & in No-
vell. de judicib. §. 1. † sic dicti quod judicibus as-
sident in consilio, & l. 3. & l. final. ubi JC.
utitur verbo assidere ff. eodem. † Et quidem
hi assessores de jure nullam jurisdictionem
neque ordinariam, neque delegatam ha-
bent, per tex. in l. 2. C. de assessor. nec judicare
possunt, gloss. in l. 1. in verb. epistolis & ibi
Jason. num. 16. Specul. h. t. §. fin. Mascard. de
probat. volum. 1. concl. 145. num. 3. Damhauder
in sua practica civili cap. 7. nu. 6. ff. h. t. † de-
bet igitur judex sententiam ferre & non
assessor, Panorm. in cap. 2. in vers. sed adverte
tu Canonista ext. de judic. † sed judiciaria po-

testate funguntur & cognitionem præ-
bent, tum demum quando magistratus vel
judex ordinarius publicis occupationibus
præpeditus cognitionem suam præbere
non potest, quo casu ne propter inciden-
tes occupationes causarum cognitio re-
moretur, & partes dispendiosa mora pro-
telentur, possunt assessores causarum co-
gnitionem suscipere, ita tamen ut ordina-
rius in principio, id est, litis contestatione
medio, probationum receptione, & fine
audiat, ita Bart. Bald. & alii intelligunt au-
thenticam adhæc C. de judic. qui intelle-
ctus congruit literæ, d. auth. adhæc in verbo
Consiliarii, quo recte assessores designantur per l.
consiliarios 3. C. de assessor. & apertius in fine au-
thent. ubi dicit tales consiliarios, si sint advocati
noveri officio advocacy. Concordat die Mün-
sterische Hoff-Verichts Ordnung/ parte 1.
tit. 1. §. und da solcher unser Hoff-Richter
mit Todt abgienge/ oder sonst mit un-
serer Erlaubniß vom Vericht abwesig seyn
würde / als soll jederzeit der ältest Ben-
ziger seine Statt vertreten / biß zu ferner
unser oder unser Nachkommen Verord-
nung. Latine. Et si contingat Curie no-
stræ Judicem mori aut cum voluntate no-
stra abesse senior Assessor locum ejus sup-
plebit, & partes ejus tuebitur, donec Nos
aut nostri successores, desuper aliud ordi-
naverimus. Sic Colonia in Aula in absten-
tia D. Officialis senior assessor præsidet.
Ex Reformatione vero Sigillifero vices
committuntur. † Vulgata enim juris regu-
la, quod quis duplici munere fungi non
potest, nec eodem tempore duorum susti-
nere personam, l. fin. C. de assessor. l. penult. ff.
de offic. assessor. l. libertus 17. §. sed eodem tempore
4. ff. ad municip. §. illud Novella 17. judices sine
quoque suffrag. l. hac parte 10. §. 1. & ibi gloss.
C. de prox. sacror. senior. lib. 12. Specul. h. tit.

§. ultimo. Sic in Reformat. Curiae Archiepiscopi. Colon. sub rubric. de officiali §. alias specialiter tantum est, quod Officialis commissiones, advocaciones vel alia officia à Consistorio & causis in eodem pendentibus, eum retrahentia, non acceptet, & in Ordinat. Camerae parte 1. tit. 6. in principio. provisum quod Adsesores soli iudicio Camerae vacare, ab aliis negotiis, mercimoniis, advocacionibus, consultationibus iudiciorum litiumque alienarum penitus abstinere debeant, suntque immunes à Cæsariis commissionibus, nullis negotiis causarum Cameralium progressum remoraturis in Senatu vel alibi occupati erunt, ut litigantium studio consulatur, summa ope niti debent, Ord. Cam. parte 1. tit. 13. §. 3. die Benfiger sollen / † Et quia iudices consilio assessorum utuntur potest iudex propter suspectum assessorem recusari, c. statutum §. assessorem de rescript. in 6. Chilian König. / in suo processu cap. 23.

11 §. es mag auch. † Prædicta vera sunt præterquam in assessoribus iudicum appellationis, & delegatorum, quorum assessores nulla cognitione causæ funguntur, d. auth. adhæc. † Est enim principale officium assessorum suadere, consilio assistere, cognoscere, vel iudicare, facit d. c. statutum §. assessorem de rescriptis in 6. † Sic assessor malefactores torturæ subicere nequit, sed iudex hoc facere debet, per text. iuncta gloss. in verb. testibus §. illud Novella ut defuncti, seu funera eorum, &c. † Tertio. Assessor non potest præsidere solus in iudicio & per se causas audire sine iudice, d. §. illud, quod si contingat, processus, & acta, quæ sine iudice gesta sunt, non valent, salva

15 distinctione supra data. † Si iudex faceret injustitiam assessores debent puniri nisi desuper protestentur, & ei contradicant

apud acta, argum. l. quoniam iudices 21. & ibi Bald. numer. 1. notat, C. de appell. Paulus Castrens. in l. diem functo ff. de offic. assess. veluti si iudex recusat appellationem recipere, & de apostolis respondere, assessores multantur in 30. libras auri sicut ipse iudex, nisi pertinaciter resistent iudici, & contradicant, apud acta, d. l. quoniam, † nam quod factum est a iudice de consilio assessorum fieri videtur, ideoque non debent assessores pati, ut iudex contra rationem juris exorbitet, Emericus à Nösbach / in practi civili h. t. nu. 28. † Si iudex imperitus docto utatur assessore, & ad consilium ipsius injustam ferat sententiam, tunc assessor & non iudex in syndicatu tenetur, † non tamen iudicem assessoris imperitia à poena male iudicantium excusat, per ea quæ allegat Emericus à Nösbach / dict. loco num. 26. † Et potest iudex partibus invitis adhibere assessorem, vel consulere Juris peritum, & tenentur sporrulas æqualiter contribuere, arg. tex. in l. 2. §. 2. ff. finium regund. Sichard. in l. 1. num. 44. & 45. C. de senten. ex brev. recit. Spec. h. t. §. salarium num. 44. si enim assessores de causa dubitent, aliis ad consultandum acta transmittere debent, Bald. & Angel. in l. dubium C. de repud. de officio, & salario assessorum vide Specul. h. tit. in §. officium & §. salarium per tot. de assessoribus vide Bald. in cap. 2. ext. de iudic. de assessoribus Camera Imperialis vide Ordinat. Camerae parte 1. tit. 3. † qui jurant quod secundum Imperii constitutiones, jus commune, & rationabiles locorum consuetudines iudicare velint, de Ordinat. parte 1. tit. 13. in prin. Gaill. lib. 1. obser. 36. num. 14. Modus autem referendi hic ut breviter & latinis verbis acta & exhibita ex prothocollo referantur, attestaciones vero & probationes integre referendæ sunt, si modo

do in illis ulla vis sit, & ad causam faciant, deinde tuam sententiam dicis, postea correferens, denique alii, & secundum maiora vota pronuntiatur. Juramentum assessorum in Curia Monasteriensi vide in *Ordinat. parte 1. tit. 3.* † Sic Officialis Archiepisc. Curiae Colon. habet suos Assessores, qui sibi assident, qui sunt graduati in iure extra matrimonium in cœlibatu constituti, quibus ad instantiam etiam unius partis Officialis causas committit & delegat & ex Reformatione Curiae Colon. *sub rubr. de Officiali §. nec precibus, vers. volumus.* ad hoc tenetur. † Sic delegati à Papa in Ecclesiastica dignitate constituti, utuntur plerumque assessore Juris perito, cujus consilio & iudicio sententias concipiant, & iustitiam administrant, qui cum iudiciaria potestate non fungantur, prout iurati, assessores d. Curiae quibus causae delegari possunt, conjugati plerumque sunt, viri graves, in iure & praxi bene versati. † In multis partibus Germaniae ut in Ducatibus Juliae, Montium & Cliviae, & aliis, sunt Scabinalia iudicia, & loco assessorum Iudici assident in certo numero Scabini iurati qui quasi Consilarii ipsius Iudicis sunt & non multum ab assessoribus, de quibus iura loquuntur differunt, nisi quod maiorem quodammodo habere videantur potestatem, Scabini enim sententias concipiunt, quae sub nomine Iudicis promulgantur, & à Iudice executioni demandantur, ita quod Iudex in istis Scabinalibus iudiciis sit quasi executor rerum iudicarum, processus tamen omnes à Iudice decernantur, & sub ejus nomine, & sigillo emanant, & quomodo in locum demortuorum, vel alias suo officio defunctorum ad praesentationem ipsius Iudicii intra mensem alii eligi debeant, tradit *Ord. Ju-*

liac. cap. 2. §. und so sich vers. wo aber cum §. seqq. ca. 3. & §. numerum, & juramentum Scabinorum, de his Scabinis, & assessoribus conjunctim agit Chil. Rönig / d. cap. 23. per tot.

TITULUS XII DE AUDITORE.

Quod sit auditoris officium.

SUMMARIA.

- 1 *Auditores assimulantur assessoribus.*
- 2 *Quod eorum officium?*
- 3 *Auditores Palatii D. Papa quasi ordinarii iudices sunt.*
- 4 *Quare quasi ordinarii dicantur?*
- 5 *Auditor regulariter is dicitur qui audit causam non decedit.*
- 6 *Subdelegatus ad unum articulum seu medium litis auditori comparatur.*
- 7 *In castris Iudices malefactorum habent suos auditores.*

† **A**ssessoribus, de quibus praecedenti ad titulo diximus, assimulantur quodammodo Auditores, quibus videmus Legatos Apostolicos in his partibus, & alibi, in suis Curis uti, † qui ex mandato suorum dominorum causas audiunt vide Auditores dicti, & de meritis causarum relationes suis dominis faciunt, & de eorum scitu & voluntate sententias concipiunt, & iustitiam administrant, ita quod dicta supra de assessoribus quoad functionem & administrationem iustitiae huc repeti possint, *Specul. h. 2. sub nu. 3.* Sic in Curia Romana Auditores

dicuntur qui aliorum vice causas examinant, sine autem eorum mandato potestatem definiendi non habent. Et generales auditores Palatii D. Papæ vice & loco ipsius domini causas examinant, & audiunt, & postea D. Papæ referunt, & secundum ejus imperium & beneplacitum sententias ejus auctoritate promulgant, & causas decidunt, † & sic Auditores Palatii Domini Papæ sunt quasi ordinarii quibus universitas causarum totius mundi est commissa, ut ex generali commissione audiant vice d. Papæ causas appellationum, & usque ad duas diætas per simplicem quærelam, vide *Specul. de judice delegato* §. 1. num. 9. † dico quasi ordinarii, quia in audiendo ordinariam habent potestatem, quia generalis audientia eis commissa est à D. Papa, secus in definiendo, ita *Spec. tit. de offic. ordin. in prin. num. 3.* † Regulariter Auditor est is cui ab aliquo judice de mediis causæ committitur, puta aliquis certus articulus ut illum audiat, vel cum medium litis committitur, veluti si audientia seu cognitio præbetur reservata sibi sententia, † is auditoris personam repræsentat, à quo provocari non potest, nisi mandati fines excedat, vel merito sit suspectus, hinc ne valeat recusari, de partium assensu plerumque datur, *tex. in c. super questionum 27. §. verum ext. de offic. deleg. ubi de subdelegato sine jurisdictione loquitur, qui notionem seu cognitionem tantum habet, & Auditori comparatur. † Sic in castris Scultetus militaris vulgo. Der Regiment Schultheiß habet suum Audito-rem, cujus judicio & consilio in causis maleficiorum in Malefiz-Sachen / & aliis quæ ad jurisdictionem militarem pertinent, utitur.*

TITULUS XIII.

DE ACTORE.

Qui non habeant personam standi in judicio recententur.

SUMMARI A.

- 1 Quis in judicio actor dicatur?
- 2 Agens reali actione petitor in jure dicitur.
- 3 Qui non habeant personam standi in judicio?
- 4 Pupillus non habet personam standi in judicio.
- 5 Sententia contra pupillum indefensum lata, nulla est.
- 6 Minor 25. annis non habet personam standi in judicio.
- 7 Sententia pro pupillo, vel minore indefenso lata valet.
- 8 Certi casus quibus pupillus, & minor agere in judicio possunt.
- 9 Filiusfamilias sine consensu patris regulariter in judicio non agit.
- 10 Certi casus quibus filiusfamilias sine consensu patris agit in judicio.
- 11 Excommunicatus majori excommunicatione actiones in judicium non deducit.
- 12 In qualibet litis parte potest excommunicatus opposita exceptione, à judicio repelli.
- 13 Mulier, & miles criminaliter accusare non possunt.
- 14 Furiosus, mente captus, surdus, mutus in judicio experiri non possunt.
- 15 Nec prodigus cui bonis interdictum est.
- 16 Monachus, & Canonicus regularis sine licentia Abbatis, vel Superioris stare in judicio non possunt.
- 17 Sine actione nemo experiri potest.

† **A**ctor proprie dicitur is qui alium juris experiundi causa in judicium vocat,

vocat, qui actionem proponit, & prior ad judicem provocat, *l. in tribus 13. l. qui prior 29. l. inter litigatores 62. ff. de judiciis, l. 2. ff. comm. dividund. ca. forus vers. accusat. ext. de V. S. c. ex literis 3. ext. de probat. & agens in personalibus actoris nomen retinet, † in realibus petitor plerumque dicitur, prout patet passim ex titu. ff. & Cod. de rei vend. & per discursum in toto corpore juris. Et hoc sive in causa criminali sive civili, nam & accusationem instituens actor dicitur, *l. qui accusare C. de edendo*, licet in criminalibus propriæ acculator dicatur in vulgari *ein Ankläger* *l. inter accusatorem 10. l. accusatore 13. ff. de publ. judic. l. si accusatoribus 4. C. de accusat. in civilibus autem ein Kläger. Actoris appellatione etiam venit appellans, is enim, dum in libello appellatorio aliquid novi adducit, in eoque se fundat, recte actoris nomen meretur, & primo debet probare, *Specul. de probat. §. probare num. 18. Mascard. de probat. in verbo actor.***

3 † Cum autem omnes indistinctæ personam standi in judicio non habeant, nec partes actoris sustinere possint, videndum erit qui agere in judicio non possint, quibus enumeratis, reliquum erat ex natura contrariorum omnes alios admitti, *arg. l. mutus 43. §. 1. ff. de procur. c. cum. locum 14. ext. de sponsal.*

4 † Primo igitur non habet legitimam personam standi in judicio pupillus, *l. 1. C. qui legit pers. l. quique 4. in prin. in verbo infantes ff. de in jus vocand. † proinde sententia contra pupillum indefensum lata, nulla est, l. contra pupillum 54. ff. de re jud. præterquam interlocutoria de immittendo ex primo, & secundo decreto, l. apud Julianum 3. in prin. vers. Marcellus autem notat cum seqq. ff. ex quibus caus. in poss. eatat, Bart. Bald. & Salyc. in d. l. 1. Debet igitur actio in judi-*

cium deduci vel ab ipso tutore pupilli, aut à pupillo, autoritate tutoris, *tex. in l. 1. §. 2. ff. de administ. tut. Gaill. lib. 2. obser. 108. num. 8. si tamen pupillus infans sit, id est infra septimum ætatis annum, vel absens, tunc tutor solus agendo, & defendendo judicium suscipit, d. l. 1. §. 2. in fine, vide Zasium in d. l. contra pupillum num. 2. 3. & 4. ubi tradit, quomodo pupillus citari possit, & quomodo citatio in cognatos dirigenda sit, si pupillus infans sit, vide addit. Christoph. Mintzleri ad processum Jo. Pelsii h. t. nu. 5. & 6.*

† Secundo non habet legitimam personam standi in judicio minor 25. annis sine curatore ad litem, *lib. 2. C. d. t. qui legit pers. l. 1. C. qui pet. tut. & curat. l. in universis 11. Cod. qui dare tut. vel curat. poss. Gaill. de obs. 108. n. 1. & hoc tam in civilibus quam criminalibus causis, l. clerum 4. C. d. autor præst. & sententia contra minorem indefensum lata nulla est, sicut ea quæ contra pupillum fertur, l. acta 45. §. 2. ff. de re judic. l. cum & minores 4. C. si adversus reus judic. Hart. Hartmanni pract. obs. tit. 5. obs. 8. Gaill. lib. 1. obs. 30. numer. 16. † pro pupillo autem vel minore lata valet, l. non eo minus 14. C. de procur. ubi pulchra ratio subjungitur, quod minoribus ætas in damnis subvenire, non in rebus prospere gestis obesse conveniat, quod enim favore alicujus introductum est, non debet in ejus odium converti, l. quod favore 6. C. de legib. † Si autem minor veniam ætatis impetaverit, personam standi in judicio habet, *text. in l. 2. Cod. de his qui veniam ætat. impetr. ubi traditus modus impetrandi veniam, & in qua ætate. (2.) Judicium possessorium pupillus & minor intentare possunt sine tutore, vel curatore, text. in leg. fin. Cod. qui hab. legit. pers. standi in judic. & intel-*
*ligitor**

ligitur in d. l. causa momentaneæ possessionis non quoad ordinem procedendi sed quoad effectum quia possessio per petitorium, docto de proprietate, evinci potest, & sic momento duratura videtur, ita Bart. & Bald. ibi arg. tex. c. cum Ecclesia Sutrina 3. ext. de caus. poss. & prop. (3) Causam matrimonialem mulier etiam si minor sit per procuratorem instituere potest, tex. in c. ex. parte 14. ext. de rest. spol. (4) In causis spiritualibus, & Ecclesiasticis minor pro maiore habetur, & sine curatoris autoritate in iudicio agendo, & defendendo stare, & procuratorem constituere potest, c. fin. de iudic. in 6. Gaill. d. loco n. 9. Specul. h. t. à nu. 1. usque ad 11. ubi causas tradit, quibus pupillus, & minor agere possint, & quis ætatem probare debeat vide processum Pelsii cap. 3. numer. 11. & 12.

- 9 Tertio. † Filius familias etiam major regulariter sine consensu patris in iudicio esse non potest agendo, vel defendendo, tex. in d. c. fin. in fine de iudic. in 6. & quando patri quæritur ususfructus sine ejus consensu non agit, tex. in l. fin. in princip. vers. necessitate Cod. de bonis quæ liber, & c. si tamen agat in iudicio sine consensu patris, & obtineat sententiam ea valet, arg. d. l. non eo minus C. de proc. Marant. in suo Specul. parte 4. distinct. 16. n. 33. † quando autem patri non quæritur ususfructus, ut in castrensibus, quasi castrensibus, beneficialibus, & aliis, filius libere absque consensu patris agere potest, & super illis in iudicio experiri, tex. in l. miles 4. §. 1. ff. de castr. pecul. l. filiusfamilias 8. in princip. ff. de procur. d. c. finali in fine, argum. text. in authentica ut liceat matri, & avia, & c. in princ. Sic etiam si pater absens sit, aut alias agere non possit filiusfamilias injuriam passus, eam vindicare potest, l. si longius 18. §. 1. ff. de iudic. l. sed si unus 17. §.

filiusfamilias 11. ff. de injuriis, aut extra ordinem creditam pecuniam repetere, l. cum filiusfamilias 17. ff. si cert. petat. Et quando filiusfamilias sine consensu patris in iudicio agere possit, & quando non, vide Socinum in reg. fallentiarum reg. 195. ubi 13. fallentias tradit, vide Costalium in d. l. cum filiusfamilias gloss. in d. c. fin. in fine in verb. regulariter, Bart. & Baldus in d. l. fin. in verb. necessitate, de his vide plenissime Speculat. h. t. à n. 20. usque ad 48. Marant. in suo Specul. parte 4. dist. 16. n. 30. 31. 32. & 33. processum Pelsii d. cap. 3. à n. 18. usque ad 32. Emericum à Rosbach/ h. t. n. 8. & 9. Hæc si filiusfamilias agat contra extraneum, quando autem, & qualiter contra suum patrem agere in iudicio possit, vide dict. processum Pelsii dict. loco n. 14. 15. 16. & 17.

Quarto. † Excommunicatus majori excommunicatione, qui se paratus est à corpore Christi, & communione fidelium, agere, vel reconvenire in iudicio non potest, argu. tex. in c. intelleximus 7. ubi Felinus istam regulam 14. modis declarat ext. de iudic. Socinus in reg. fallent. regula 175. quatuor ponit fallentias, tex. in c. cum inter 5. in fine ext. de except. † & contra excommunicatum in quacunque parte litis hæc exceptio, tu es excommunicatus agere & stare in iudicio non potes, opponi potest c. exceptionem 12. ext. de except. c. prudentiam 21. §. sexta ext. de offic. deleg.

Quinto. † Mulier, & miles accusacionem criminalem instituere non possunt, arg. l. mulierem 15. ff. de accusat. nisi suam, suorumque injuriam persequantur, l. uxor 4. cum l. seq. l. non prohibentur 8. l. de crimine 12. C. qui accus. non possint. Item accusacionem ex L. Julia de annona instituere potest, d. l. mulierem l. fin. §. fin. ff. de L. Julia de annona, qui accusare non possint, vide l. qui accusare

eufare §. cum ill. sequentib. ff. de accusat. & tot. tit. C. de his qui accus. non poss.

14 Sexto. † Furiosus, & mente captus experiri in iudicio non possunt, l. 4. in princip. ff. de in ius voc. quia quid agant non intelligunt, §. furiosus Institut. de inutil. stipul. l. furiosi ff. de reg. jur. l. si tibi electio §. 2. ff. de opt. legata. Sed eorum curator in iudicio agere, & conveniri debet, l. fin. C. de curat. furiosi, vel prod. arg. l. consilio 7. in prin. ff. de curat. furioso, & aliis dand. idem de muto, surdo, & fatuo sentiendum, l. dabimusque §. 1. cum ill. seqq. ff. de privil. credit. Specul. h. t. n. 11.

25 Septimo. † Prodigus cui à iudice bonis interdictum est, à iudicio repellitur, & ejus nomine curator agit, l. 1. C. de curat. furios. & c. l. his qui 12. §. fin. ff. de tutor. & curat. dat. ab his, & c. l. si curatorem 3. C. de in integ. restit. dico cui bonis interdictum, quia non est prodigo administratio bonorum ipso jure interdicta, sed per iudicem debet interdici.

Octavo. Servus in iudicio esse non potest, & iudicium cum eo agitatum nullum est, l. servus 6. Cod. de iudic. l. fin. C. an servus ex uo facto, & c. quia quo ad actus civiles servi pro mortuis habentur, l. quod attinet ff. de reg. jur. & ex contractu celebrato cum servo contra dominum datur actio, tot. tit. ff. & C. quod cum eo qui in alien. potest. certis tamen casibus servus in iudicio experiri potest, l. vix certis 53. ff. de iudic.

Nono. Deportatus non habet personam standi in iudicio, active, vel passive, non abit, nec convenitur, sed fiscus qui in ejus bonis succedit, argum. l. si debitori 47. ff. de fidejuss. l. quoties 14. §. primo in fine digest. de novat.

16 Decimo. † Monachus, Canonicus regularis, vel alius alterius obedientiae suppositus non potest nomine suo agere, &

conveniri sine Abbatis, vel Superioris licentia, c. unico ext. de synd. c. monachi 16. quest. 1. quia pro mortuis habentur & nihil habent proprii, 16. quest. 1. cap. placuit la. 2. §. illud quoque, §. si vero relinquens Novella de Monach. eo ipso enim quod Monasterium sunt ingressi, omnia jura, & actiones in monasterium sunt translata, vide processum Pelsii tit. tertio, num. 55. 56. 57. 58. 59. & 60. ubi sex casus tradit quibus sine consensu Abbatis in iudicio agere potest, vide quoque Speculat. hoc tit. numero 48. 49. 50. 51. & 52. & eundem à numero 53. usque ad finem, ubi quam plurima tradit quæ contra actorem opponi possint, adde ea quæ tradit à numer. 2. usque ad 20. De executore ultimæ voluntatis, an in iudicio agere & conveniri possit, vide processum Pelsii dict. cap. 3. à numer. 65. usque ad 71. De Prelato an sine consensu Conventus, & Capituli agere, & conveniri possit, vide eundem à numero 71. usque ad 77.

Communia quædam axiomata jus actoris concernentia, vide apud Joannem Emericum à Rosbach in sua praxi tit. 10. num. 13. usque ad finem. † Et quod nemo sine actione experiri possit, juxta l. si pupilli 6. §. fin. ff. de negot. gest. & iudex ex officio agentem sine actione repellat, & quod exceptio intentionis tibi non competit actio litis ingressum impediat, & quibus casibus actor sine actione ad agendum admittatur, vide Mathesil. singul. 7. & ibi Gabriel Sarai in annotat. Quæ & qualia futurus actor qui contra alium processum instituere vult apud se præmeditari debent pulchre tradit Damhaud. in sua practica civili ca. 27.

per tot. quem omnino
vide.

TITULUS XIV.

DE REO.

Reus in jure quis dicatur.

SUMMARIA.

- 1 Reus quis dicatur?
- 2 De qualificatione Rei non queritur, & cur hoc?
- 3 De quo Reo hoc intelligatur?
- 4 Reus unde dicatur?
- 5 Reorum plerumque est fugere.
- 6 Rei sunt favorabiles actoribus.
- 7 In pari causa melior est conditio conventi.
- 8 In dubio pro reo pronuntiandum.

JUDICIUM consistit ex tribus personis, Judice, actore, & reo, c. forus in fine ext. de V. S. de judice, & actore diximus, restat ut pauca de Reo dicamus. † Reus hoc loco dicitur omnis qui ab alio in jus vocatur, sive in causa civili sive criminali; quocunque modo, qui alias contradictor, defensor, & opponens dicitur, quia intentioni actoris contradicit, se in judicio defendit, & oppositis legitimis exceptionibus actionem excludit, cuilibet enim, qui ab alio in jus vocatur, sua defensio permessa est, quippe quæ juris naturalis, & nemini denegari debet, l. ut vim ff. de just. & 2 jure l. 3. §. cum igitur ff. de vi, & vi armat. † Nec de habilitate, & qualificatione Rei, uti actoris, queratur, eo ipso enim quod quis citatur persona ejus videtur per talem citationem qualificata, nec exceptionem illegitimationis patitur, si enim actori nihil negotii cum eo intercederet, juris experiundi causa eum in jus non voca-

ret, arg. c. intelleximus 7. ext. de judic. & sic eo ipso quod quis in jus vocatur ut reus, persona ejus approbata censetur, Menoch. de presumpt. l. 2. presump. 32. num. 3. † Quod intelligendum de reo necessario, qui invitatus per citationem trahitur, cum judicium fiat in invitum, l. inter stipulantem 83. §. 1. ff. de V. O. secus de reo qui ultra pro suo interesse se contradictorem facit, Felin. in cap. cum inter ext. de recept. ita Hart. Hartman. d. loco tit. 6. c. 2. ubi hoc exemplis declarat. Chilianus Koning in suo processu cap. 8. per tot. † Reus à re, cujus causa convenitur & de qua disceptatio instituitur, appellatur, quem etiam fugientem vocant, l. properandum 11. §. 1. C. de judic. à communiter accidenti, † quod reorum plerumque sit fugere, excipere, onus probandi non subire, Specul. tit. de advocatis §. utriusque. & §. sequitur. De reis qui in jus vocati non possunt, & qui judicium ad quod vocati, recte declinant, latissime tradit Specul. h. t. per tot. quem omnino vide. Quænam reo peculiariter jura competant, & quomodo exceptiones suas vel ad perimendum processum vel ad elidendam actionem, & intentionem actoris opponere debeat, vide Joannem Emericum à Rosbach in sua praxi civili tit. 11. à num. 17. usque ad finem, Zangerum de except. cap. 23. per tot. Regulariter. † Rei sunt favorabiles actoribus, l. favorabiles 167. ff. de reg. jur. l. Arrianus 47. ff. de obl. & act. nam cum partium jura sunt obscura, reo favenda potius quam actori, c. cum sunt de reg. jur. in 6. ubi hoc pulchre exemplis declarat. Dynus, quem vide, † & in re pari melior est conditio conventi quam agentis, l. in pari 170. ff. de reg. jur. §. commodum Inst. de interdict. c. ex literis 3. ext. de probat. † in paritate probationum judicandum est pro reo, nec debet actori licere quod reo non permit-

tur,

titur, c. non licet de reg. jur. in 6. Proinde judex cum absolvit majorem habet laudem quam cum condernat Cravetta cons. 205. num. 23. Et in quibus actor, & reus ad paria censeantur, & in quibus non, sed diverso jure utantur, vide Zasium in l. 1. numer. 14. cum seqq. usque ad finem, ff. de except.

TITULUS XV.

DE TUTORE ET CURATORE PUPILLI ET MINORIS.

Pupillus, & minor per tutorem, & curatorem judicium exercent.

SUMMARIA.

- 1 Pupilli, & minores non habent legitimam personam standi in judicio.
- 2 Tutor, & curator causas pupillorum, & minorum in judicio agendo, & defendendo, exercent.
- 3 Tutores, & curatores ante litem contestatam procuratorem non constituunt, sed actorem.
- 4 Actor talis quomodo se ad causam qualificare debeat.
- 5 Judicium cum tutore agitatum qui solemnia non prestitit, nullum est.
- 6 Aliud si negotium celeritatem desideraret.
- 7 Si pupillus tutorem non habeat, quomodo procedatur?

† QUandoquidem pupillus, & minor 25. annis personam standi in judicio per se non habeant, l. 1. & 2. C. qui habent legit. pers. standi in jud. l. cum & minores 4. C. si advers. rem jud. & proinde pupilli in jus vo-

cari non possint, l. quique 4. in prin. l. neque impuberes 22. ff. de in jus voc. hinc tutores citandi sunt, qui eorum nomine in judicio compareant, & eos defendant, l. hac autem 5. §. 1. ff. ex quib. caus. in poss. eat. l. 1. §. sufficit, ff. de administ. tut. Mys. cent. 2. obser. 35. † judicium enim active, & passive agitur per tutores, & curatores nomine pupillorum, & minorum, id est actiones in judicium agendo, & defendendo deducuntur, actiones instituunt, & defensiones suscipiunt, non aliter ac si negotium principale seu lis, & actio ipsos concerneret, l. clarum 4. C. de autor. prest. d. l. 1. & 2. C. qui legit. pers. standi in judic. hab. l. tutor 35. in prin. ff. de jurejurando. † Et quia tutores, & curatores ante litem contestatam tantum actorem constituere possunt non procuratorem, per rationem, quod procurator constituitur à domino, l. 1. ff. de proc. l. neque tutores 11. C. eod. † Debet is actor, ut qualifcet suam personam, actorium, cum tutorio, vel curatorio in judicium producere, neque sufficit, si in actorio referatur, quod talis tutor, vel curator hunc vel illum actorem constituerit, ista sola & pura relatio seu commemoratio tutoris, vel curatoris non probat eum tutorem, vel curatorem esse sed tutorium, vel curatorium ipsum actorium præcedere debet, ut judici, & parti adversæ constare possit nos esse tutores, vel curatores legitime constitutos, Gail. lib. 2. obs. 107. num. 1. Sic quando tutores, & curatores à Camera non sunt dati, vel confirmati, & constituerunt ad causam tunc etiam tutorium vel curatorium producere debent, ut constet eos tutores vel curatores esse. Sic Henricus Verver Tutorium Spiram misit, in causa Relictæ & prolis ejus minorennis fratris sui Jacobi contra viduam Haickenbragimbs / Formulam

lam curatorii, & actorii, vide in Reformat. Juliacensi fol. mihi 183. 184. & 185. juramentum actoris vide ibidem ca. 48. juramentum tutoris vide in ord. Camera parte 1. tit. 76. & in Reform. Juliacensi c. 47. Et quidem non sufficit tutorem vel testamento constitutum, vel à magistratu datum, vel proximum agnatum esse vulgo ein angebohrner Vormünder / ad hoc ut causas in judicium deducere agendo, vel defendendo & actorem constituere possit, † sed insuper necesse est, quod solemnia præstiterit, id est quod ei sit administratio à magistratu decreta, l. fin. §. illo C. de arbitr. tut. quod inventarium confecerit, l. tutor qui repertorium 7. in prin. ff. de administ. tut. l. tutores 24. C. eod. tit. † nisi causa celerem expeditionem postulet, & moram non patiatur d. l. tutor qui repertorium in fine princ. & quod rem pupilli salvam fore fatisderit, excepto tutore testamentario qui non fatisdat, etiam hic fatisdat ex ordinæ politiæ Caroli V. in com. August. ad 1548. lib. 31. §. 4. si tutor his solennibus non præstitis actorem fecerit, & cum eo judicium agitatum sit processus, & sententia non valent nec pupillo præjudicant, l. si tutor. 4. C. in quib. caus. restit. in integ. necess. non est, l. jurisjurandum 17. §. 1. ff. de jurejur. Gail. de obser. 107. numer. 2. & 3. Idem in Constitutione Imperii ann. 48. Augustæ publicata, provisum quod scilicet administrationem nemo nisi Magistratus decreto demandatam subeat: ea autem decreta inventarium rite conficiat restitueque jurato caveat personis & rebus ex fide præfuturum, bona in rem suam non conversurum, nec sine decreto Magistratus obligaturum, vel alienaturum, annuas rationes exigente Magistratu reddituum, aliaque gesturum uti oporteat sub

hypotheca omnium bonorum, d. Constit. c. 31. §. 2. auch ein cum seqq. Prædicta procedunt, si pupillus tutorem, & minor curatorem habeat, † quod si non habeat, cognati ipsius pupilli citandi sunt, ut vel pupillum defendant, vel tutorem ei dari petant, d. l. hæc autem §. 1. vel curator ad litem minori non habenti curatorem petendus est, si ipse minor non petierit. Quæ contra tutorem testamentarium legitimum, & dativum in jure opponi possint, vide Specul. in rubricis de testamentario legitimo, & dativo tutore, per tot. ubi quoque formas instrumentorum, quæ in praxi tutoria dicuntur, quæ tutores in judicio pro qualificatione suarum personarum producere, & exhibere debent, tradit, & novem exceptiones, quæ contra testamentarium tutorem opponuntur, vide processum Pelsii tit. 5. à num. 3. usque ad 16. & num. 16. 17. & 18. quinque exceptiones contra legitimum tutorem, & num. 23. quatuor contra dativum. De exceptionibus contra personas tutorum aut curatorum proponendis vide Damhaud. in sua Pract. civili cap. 132. per tot.

TITULUS XVI.

DE CURATORE FURIOSI, ET PRODIGI.

Furiosi, prodigi & alii qui suis rebus superesse non possunt, per curatores judicia exercent, & sustinent.

SUMMARIA.

I. Sicut minoribus 25. annis dantur curatores; ita furiosis, prodigis, & aliis, qui suis rebus superesse non possunt.

2. Furioso

2 Furioso ipso jure ex lege 12. Tabul. interdicta est bonorum administratio.

3 Proximus agnatus maxime idoneus curator erit furiosi & prodigi.

4 Quis dicatur prodigus?

5 Prodigus cui bonis interdictum est curatorem accipit.

6 Filius patris prodigi curator esse potest.

7 In quibus prodigus equiparetur furioso.

8 Prodigus vilis persona reputatur.

9 Curatores furiosi, prodigi & aliorum plenam habent bonorum administrationem.

10 Curator furiosi satis dat Rem pupilli salvam fore.

11 Non alienat bona furiosi sine decreto iudicis.

12 Jurat utilia facere, & in utilia praemittere.

13 Bona curatoris pro administratione furioso, prodigo, & aliis obligata sunt.

14 Coadjutores Episcoporum nostri temporis similes sunt his curatoribus.

Sicut adulti seu minores 25. annis ob fragile & infirmum hujusmodi ætatis consilium, leg. 1. ff. de minor. personam standi in judicio non habent, sed curatore consentiente litem intendere, & excipere debent, ut loquuntur Dioclet. & Maximianus in l. 2. Cod. qui legit. pers. standi in jud. non hab. & l. clarum 4. Cod. de authorit. prest. que loquitur in criminalibus causis, ne ex sua imperitia, & inveniri calore aliquid vel dicant vel taceant, quod si fuisset prolatum, vel non expressum, prodesse eis poterat, d. l. clarum † ita multo magis furiosis, mente captis, fatuis, prodigis, surdis, mutis, perpetuo morbo laborantibus & generaliter omnibus qui suis rebus superesse non possunt, curatores dandi sunt, qui negotia eorum tam judicialia quam extrajudicialia administrent, ne neglecta pareant, de qui-

bus tot. tit. ff. de curatorib. furioso prodigo & aliis ext. minor. dand. & tot. tit. C. de curat. furiosi & prodigi, tex. in §. furiosi 3. cum seq. Instit. de curat. l. 3. C. de postlim. revers. l. 1. §. aque 4. ff. de muneribus & honoribus. Licet enim prædictæ personæ majores sint 25. annis, in tantum quod ratione ætatis neque tutorem, neque curatorem habere deberent, quia tamen in ea conditione sunt, ut rebus suis commode superesse nequeant, dantur eis curatores, per jura allegata. † Quod ad furiosum attinet, ipso jure Lege 12. Tabul. interdicta est ei administratio suorum bonorum, l. 1. in verb. exemplo furiosi ff. h. t. nec immerito, quia furiosi nulla est voluntas, l. furiosi 40. ff. de reg. jur. §. præterea Instit. quib. non est permiss. facere testam. nullum negotium contrahere potest, l. in negotiis 5. ff. de reg. jur. sed cum omnibus, & per omnia loco absentis, & quiescentis habetur, l. 2. §. furiosus ff. de jure codicill. l. ubi nom. voce 124. §. furiosus ff. de reg. jur. l. 2. §. furiosus ff. de procur. † ideoque magistratus curatorem ei dat, proximum agnatum maxime idoneum, d. §. furiosi Instit. de curat. qui & bona ejus administret, l. final. §. sin autem C. de curat. furiosi, & prodigi, §. furiosi 4. ff. eodem, & curam ejus personæ non negligat, leg. consilio 7. in princ. ff. eod. † Prodigus est, qui neq; tempus, neque finem expensarum habens, bona sua dilacerando & dissipando profundit, l. 1. ff. h. t. & furiosum facit, quod ad bona attinet exitum, tex. elegans in l. his qui 12. §. sin. ff. de tut. & curat. datis ab his qui jus dandi hab. cui, si à magistratu cum causæ cognitione bonis interdictum sit, alienare ex suis bonis nihil potest, l. Julianus 7. ff. h. t. nec se cuiquam obligare, lis cui bonis 6. ff. de V. O. arg. d. l. furiosi, † sed curator ei datur, qui vice ejus bona administret, d. l. 1. d. l. his qui

- 6 qui §. fin. † & quidem filius curator potest dari patri prodigo, d. l. qui §. 1. in fine, & l. 2. ff. h. t. & datur curator prodigo etiam non petenti, cum furioso æquiparetur, Decius in d. l. furiosi nu. 4. † Intellige quoad administrationem suorum bonorum in alienando, & obligando, non vero in acquirendo, d. l. is cui bonis, prodigo enim in ejus favorem bonis interdicatur, & ideo non dicitur propter hoc capite diminutus, nec dicitur condēnatus, licet declaratus sit prodigus, † reputatur tamen vilis persona, l. non debet 11. §. 1. ff. de dolo, ita Decius in d. l. furiosi, n. 5. Nec furiosis, & prodigis tantum, sed & aliis dantur curatores qui suis rebus superessenon possunt, d. l. hi qui in princ. d. l. 2. h. t. veluti mente captis, fatuis, surdis, mutis, & perpetuo morbo laborantibus, per jura sup. allegata. Hæc cura consimilis est ei, quæ in minoribus 25. annis obtinet, † plenā enim hi curatores bonorum habent administrationem, l. inter bonorum 48. ff. de admistr. tut. & in quibus ea consistat nomina refert.
- 10 Daniel Venatorius in parat. C. h. t. nu. 5. † satisfacere debet Rem furiosi salvam fore, inventarium facere, d. l. fin. §. inventarium, ac fortunas omnes bona fide administrare, † nihil ex iis alienare sine decreto judicis,
- 11 l. ab agnato 12. l. fin. ff. h. t. l. 2. C. eod. † & jurejurando se obstringere, quod omnia recte, & cum utilitate pupilli agit, neque ea præter mittere, quæ utilia furioso esse putaverit, neque admittere, quæ utilia existimaverit, d. l. fin. §. hæc autem omnia l. de creationibus 27. in princ. C. de Episcop. audient.
- 12 † bona eorum pro administratione sunt obligata, d. l. fin. §. & inventario. His curatoribus similes sunt Coadjutores nostri temporis, qui Episcopis, aliisque Principibus viris ætate ingravescentibus, vel aliis ex causis gubernationi non sufficientibus, ad-

jungi solent, Wesemb. in parat. ff. h. t. n. 8. in fine. Quomodo hæc curatela finiatur, vide d. l. 1. in fine princ. ff. h. t. & Daniel. Venat. in parat. C. eod. nu. 6.

TITULUS XVII. DE CURATORE AD LITEM.

Quid detur curator ad litem, & quod ejus sit officium.

SUMMARI A.

- 1 Minor non habet legitimam personam standi in judicio.
- 2 Sententia contra minorem indefensum lata non valet.
- 3 Minori etiam invito curator ad litem datur.
- 4 Datur curator ad litem si inter tutorem, & pupillum lis sit.
- 5 Judex ex officio dat curatorem ad litem pupillo non habenti tutorem, si ei lis sit cum extraneo, & periculum in mora.
- 6 Curator ad litem lite finita desinit esse curator.
- 7 Curator datur vel universaliter ad omnes causas, aut simpliciter, & indefinite, aut ad unam causam.
- 8 Curator simpliciter datus ad omnes causas datus censetur.
- 9 Indefinita locutio regulariter equipollet universali.
- 10 Curator ad lites simpliciter datus, potest tractare etiam causas extra provinciam constituentis constitutas.
- 11 Si minor curatorem ad litem ob protrahendam litem non petat, quid faciendum.
- 12 Quibus detur curator ad litem.

- 13 Maritus est curator conjugalis sue uxoris.
- 14 Curator ad litem nominatis justis ex causis se excusare potest.
- 15 Curator ad litem non tenetur conficere inventarium.
- 16 Satisfacere debet rem pupilli vel minoris salvam fore.
- 17 Sede vacante defenso Ecclesie datur, cum quo lites Ecclesie agitentur.

Cum minori invito ad negotia, & contractus curator non datur, §. item invito Instit. de curat. † personam tamen legitimam standi in judicio non habeat, l. 2. C. qui legitimam pers. standi in jud. hab. l. clarum. 4. C. de authorit. prast. † & contra eum indefensum sententia ferri non possit, l. acta 45. §. fin. ff. de re judicata, l. cum & minores 4. C. si advers. rem judic. Hart. Hartmanni tit. 5. obs. 8. per tot. † Hinc si curatorem non habeat, & contingat ei litem moveri, vel alium in jus vocare, necesse sit, curator ad litem ein Griechischer Vormünder ei dandus est, & quidem invito, d. §. item invito, qui ejus nomine judicium exerceat, viceque repræsentet, & suppleat, l. in universis l. C. qui dare tut. vel curat. poss. Reform. Julia-4 cens. c. 14. & 48. §. und dierveil. † uti quoque, si inter tutorem, & pupillum lis sit veluti si pupillus, pupillave contra tutorem, vel tutor contra pupillum instituere actionem intendit curator pupillo petenti in litem datur, tex. in l. 3. §. si pupillus ff. de tutelis, ubi dicitur quod sive agat, sive conveniatur pupillus, dari curator ad litem debeat; neque enim active vel passive legitimam personam standi in judicio habet, d. l. 1. & 2. C. qui legit. pers. standi, &c. † vel si pupillo non habenti tutorem cum extraneo lis sit, & periculum in mora esset judex ex officio in subsidium curatorem ad litem

dare posset, Myns. cent. 2. obser. 31. Gaill. lib. 2. obser. 107. nu. 8. Chilian. Rönig/ in suo processu cap. 22. §. wo aber/ † qui propterea 6 curator in litem dicitur, quod lite desinente curator esse desinat, §. fin. Institut. de authorit. tutor. ad litem enim tantum datur, ut ex parte minoris litem agendo, vel defendendo suscipiat, & sic lis suo Marte procedat, & sit idonea persona cum qua judicium possit substantiari, d. l. 2. C. qui legit. pers. Gaill. lib. 2. obs. 108. nu. 6. In hoc tamen distingue † aut datur curator uni- 7 versaliter ad omnes lites, aut simpliciter & indefinite ad lites, aut ad unam causam tantum, si ad omnes, res per se clara est, † 8 simpliciter ad omnes lites datus censetur, l. qui habet 3. §. fin. ff. de tutelis, † indefini- 9 ta enim locutio æquipollet universali, Gaill. d. obser. 108. num. 7. per jura quæ allegat, † 10 & talis curator poterit non solum lites quæ sunt in provincia constituentis seu dantis, sed etiam quæ sunt extra illam tractare, Myns. cent. 1. obser. 77. in fine, tertio casu obtinet quod dixi, quod finita causa finitur quoque cura, limitata enim causa limitatum producit effectum. Et quidem ipse minor curatorem in judicio nominat, & sibi à judice dari petit, l. 3. §. si pupillus ff. de tutelis, l. 1. C. qui pet. tutor. vel curat. † Si tamen minor ad differendam causam 11 curatorem non nominet, nec sibi dari petat, ad petitionem actoris constituitur terminus minori ad nominandum curatorem, quo effluxo, judex ad ulteriorem instantiam partis potest ex officio curatorem ad litem constituere, & hoc ideo, ne judicium cum magno actoris incommodo diu sit in suspensio, text. in d. l. 3. §. si pupillus in fine d. l. 1. in fine C. qui pet. tut. vel curat. ita Gaill. d. obs. 108. nu. 2. & 3. ubi præjudicia allegat, Petrus Ravennas sing. § 16. Chilianus

Namus Röning / in suo processu cap. 22. §. und so einer. Vide *Reformat. Juliacens.* cap. 48. §. und dieweil / &c. ubi traditur, qua via procedatur ad constituendum curatorem ad litem si minor actor, vel reus sit, videlicet si actor sit, & nolit petere curatorem denegatur ei audientia; si reus sit, statuitur terminus ad petendum curatorem, quo elapso, si curatorem non petat, iudex ex officio dat, quem si nolit admittere decernitur in contumaciam missio ex primo decreto in bona minoris causa rei servandæ, Idem traditur in *Reformat. des Erbstifts Colln* / fol. mihi 5. pag. 2. §. so aber cum seq. Formulam curatorii ad litem vide in *Resor. Juliacensi* fol. mihi 184. & apud *Speculat. tit. de curatore* §. cum autem num. 4. Juramentum curatoris ad litem vide in d. *Reformat. Juliac.* cap. 15. & juxta *Ordinat. Camera Imper.* parte 1. tit. 75. Et dictam *Reform. Colon.* in allegato loco. A quo autem iudice originis, domicilii, vel litis motæ hic curator datur, vide *Myns. cent. 1. obser. 87.* ubi in effecta distinguit inter curatorem ad omnes lites, vel ad unam litem, quem vide.

† Datur igitur curator ad litem (1) pupillo cum suo tutore litem habenti, cujus curatorii formulam tradit *Specul. d. loco numer. 13.* (2) Pupillo cum extraneo litem habenti, & hoc sive agat pupillus sive conveniatur, si tutorem non habeat, cujus formulam curatorii vide apud *Spec. d. t. n. 12.* qui igitur pupillo litem movere vult, propinquos, & cognatos ejus citare debet, ut veniant defensori ipsum pupillum, vel tutorem ei dari curent, l. hac autem §. §. 1. ff. ex quib. causis in poss. eatur, *Gaill. d. obs. 107. n. 7.* *Maranta* in suo *Spec. parte 4. distinct. 16. num. 32.* *Myns. cent. 2. obs. 35. per tot.* (3) Minori non habenti curatorem. (4) Si principalis lite pendente decedat, relictis liberis

pupillis, vel minoribus citatio in Camera decernitur ad videndum pupillo, vel minori dari curatorem ad litem, *Gaill. d. loco nu. 5. ubi allegat ita factum in causa Sergerstein contra pupillum Comitis Werneri in Summeren.* (5) Filiofamilias si minor est, deputandus est curator ad litem, in casibus quibus in iudicio agere potest, *Maranta* in suo *Spec. parte 4. distinct. 16. nu. 32.* (6) Filiusfamilias qui habet aliquam causam, & allegat patris absentiam, si petat ipsi causæ dari curatorem, quia aliter nequit in iudicio stare, dandus est curator ad litem formulam curatorii ad litem dati patre absente, vide apud *Specul. d. t. n. 11.* (7) † Maritus est curator ad lites uxoris, curator scilicet conjugalis vulgariter Ehevogdt / & potest sine mandato pro uxore agere, & defendere, *Specul. tit. de curat. §. ut autem num. 3.* *Gaill. lib. 1. obs. 133. nu. 1.* *Myns. cent. 3. obs. 53. nu. 2.* *Wurmbs. in pract. obser. tit. 37. obser. 7.* *Hart. Hartman. tit. 5. obser. 4. ubi dicit ita in practica observari.* Et licet quis ad dictam curatelam suscipiendam ex justa causa cogi possit, arg. tex. in l. 2. §. queritur ff. de curat. bon. dando, † si tamen talis ita coactus & nominatus pro curatore ad litem, legitimas causas habeat ob quas à tali onere se exonerare velit, audiendus est, *Specul. d. loco nu. 8.* Et quia hic curator ad lites administrationem bonorum non habet, † non tenetur conficere inventarium, *Spec. d. loco §. cum autem nu. 7.* † sed tantum satisfacere rem pupilli, vel minoris salvam fore, quod scilicet causam sui pupilli, vel minoris velit defendere utilia facere, & inutilia prætermittere, ita *Gaill. de obs. 108. n. 11.* *Hart. Hartmanni d. tit. 5. obs. 5. n. 4.* † Sic se de vacante defensor Ecclesiæ dandus est, cum quo iudicium suscipiatur, alias iudicium susceptum, & sententia, contra Ecclesiam

clesiam indefensam & legitimo defensore carentem, lata non valeret, *tex. in c. fin. ext. ne sede vacante &c. & in c. 1. de reb. Eccles. alie. vel non. & ibi gloss. in verbo defensore, Gail. l. 1. obser. 30. num. 30.* Ad extremum nota non passim pupillis in Camera dari tutores vel curatores etiam ad lites, sed ut hoc fiat necesse est id ipsum per supplicationem vel missivam judicialiter tamen vel in Consilio exhibitam, peti, & ut ipsi immediate sub Imperio vel Camera si natura quo casu hoc conceditur, & tunc judicialiter vel etiam in Consilio apertis januis ad juramentum tutor vel curator admittitur, & Judex suum decretum interponit. Et jam isti tutores, vel si Ecclesiastici homines sint, in foro pupilli conveniri possunt, *Sic Abbas in Wein-Garten tanquam tutor ad Cameram citatus fuit.*

- 6 Debitore presente qui cessit bonis, datur curator bonorum.
- 7 Curator bonorum datur vel ex consensu & auctoritate majoris partis creditorum, vel ex officio judicis.
- 8 Judex domicili dat curatorem bonorum ubicunque bona sita sunt.
- 9 Judex territorii ubi bona sita sunt, executionem facit.
- 10 Datur curator bonis filii familias minoris, quando pater non vult ea administrare.
- 11 Quod sit officium curatoris bonorum?
- 12 Curatores bonorum non habent plenam administrationem.
- 13 Qua tempore peritura sunt curator bonorum alienare potest.
- 14 Aes alienum quod ex mora crescit solvere potest.
- 15 Actiones debitoris absentis excipit.
- 16 Gesta per curatorem bonorum rata habentur.

TITULUS XVIII DE CURATORE BONORUM.

Quibus detur curator bonorum, & quod ejus sit officium.

SUMMARI A.

- 1 Curator bonorum datur jacenti hereditati.
- 2 Curator datur jacenti hereditati, vel ad instantiam creditorum, vel ex officio judicis.
- 3 Hæres sub conditione institutus si nolit se declarare an implere conditionem velit, curator datur hereditati.
- 4 Curator bonorum datur, si hæres post mortem usufructuarii institutus sit.
- 5 Debitore absente si admissionem in bona ex secundo decreto procedendum sit, datur curator bonorum.

Curator bonorum datur. (i) † Jacenti adhuc hæreditati, quæ scilicet nondum est adita, spes tamen est eam adiri posse, *l. 3. ff. de curat. furios. prod. & aliis, &c.* veluti si propter æs alienum nemo adit hæreditatem, tunc ad instantiam creditorum per edictum citantur omnes, & singuli quos prima successionis causa ex testamento, vel ab intestato contingit, *l. 1. ff. de success. edic. l. 1. §. penultim. ff. de inspic. ventre competentis termino præfixo ad ad eundam, vel repudiandam hæreditatem, l. 1. §. fin. cum seq. ff. de jure deliber. quo termino effluxo, si nullus appareat hæres, tunc ad ulteriorem instantiam creditorum, omnes ex simili causa & titulo immittuntur in bona jacentis hæreditatis ex primo decreto, *l. si dia 8. in princ. ff. ex quib. causis in poss. eat, deinde datur curator bonis, d. l. si diu in**

T
fine,

fine, contra quem iudicium deinceps instituitur, proceditur, & sententia fertur, *l. si bona §. & ibi Bart. numero secundo, Cod. de bonis auctor. iudicium possid.* Et datur, ut dixi, ² jacenti hereditati curator bonorum, † vel ad instantiam & petitionem creditorum, vel etiam ex officio iudicis, *text. in l. 2. in prin. & ibi Bartol. numero primo, ff. de curat. bonis dando.* Ratio est, quod curator dandus, quia non dato curatore iudicium contra hereditatem jacentem institutum nullum erit. Ratio rationis, quia res hereditariae antequam aliquis haeres existat nullius in bonis sunt, *l. 1. §. quod autem ff. de rer. divis.* ideo curator petendus qui sit loco haeredis, quo non petito deficeret una persona puta reus, at iudicium ex tribus personis consistere notum est, *ita Gaill. lib. 2. obs. 130. num. 3.*

³ (2) † Si haeres sub conditione institutus nec implere conditionem vult, nec respondet an sit additurus, vel non, curator bonis constituendus erit, ad conservanda bona duntaxat, vel ad vendendum quae sunt mora peritura, *l. 1. in princ. ff. de curat. bonis dando.*

⁴ (3) † Datur curator bonis quando haeres est institutus post mortem usufructuarii, talis enim haeres non potest adire hereditatem nisi post mortem usufructuarii, *arg. l. 1. §. 2. ff. de cond. & demonst.* ideo creditores hereditarii volentes agere petent dari curatorem hereditati, sive bonis contra quem agant, *Mathesil. sing. 4. nu. 6. & 7.*

(4) Quando quis est captus ab hostibus, tunc curator bonorum ejus datur, ne bona dissipentur, *l. cum cognatos 3. C. de postlim. revers. & redemp. ab hostibus 15. in fine princ. ff. ex quibus caus. major.*

⁵ (5) † Datur curator bonorum debitoris absente, & solum vertente, si scilicet de-

bitor foro cesserit, & solvendo non sit, ita quod non appareat contra quem creditores suas actiones instituere possint, tunc citantur omnes creditores qui aliquod jus, vel interesse in bonis debitoris praetendunt, dato competenti termino intra quem creditum, jus, & interesse suum deducant, & per exhibitionem documentorum, chyrographorum, aliorumque jurium debitum suum liquident, sub poena perpetui silentii, quo casu non pervenitur ad secundum decretum, nisi dato curatore bonorum contra quem procedatur, & qui bona debitoris absentis defendat, & tueatur, *l. Fulcinius 7. §. cum hoc edictum ff. ex quib. cau. in poss. eatur, Bart. in l. si bona n. 3. C. de bonis auctor. jud. possid.* Formulam instrumenti curatorii ad bona, vide apud *Specul. tit. de curat. nu. 14. (6)* † Datur curator bonorum etiam ⁶ debitor praesente, si debitor cessat bonis, *l. fin. ff. de curat. bon. dand.* † Hic curator ⁷ bonorum potest ex consensu majoris partis creditorum constitui, *d. l. fin.* & quidem vel unus ex creditoribus, vel plures, vel alius extraneus, *l. 2. §. nec omnimodo ff. de curat. bon. dand. Gaill. d. loco nu. 11.* vel ex officio & autoritate iudicis, † & quidem ⁸ iudex domicilii adiri debet, ut cognoscat & pronunciet super facienda immmissione, vel ⁹ venditione quorumque & ubicunque existentium bonorum, † iudex autem territorii in quo bona sita sunt executionem faciet, debite requisitus, *l. 1. cum seq. & ibi Bart. n. 1. l. cum unus 12. §. 1. ff. de rebus auctor. jud. possid.* (7) Quando filiusfamilias delata ¹⁰ est hereditas adventitia, & pater repudiat usumfructum, *l. cum non solum si. §. fin. versic. ubi C. de bonis quae l. ber.* (8) Datur etiam curator quandoque bonis filiifamilias minoris ²⁵ annis, quando pater non vult eorum res & bona administrare, & tunc formula

mula curatorii concipitur, prout tradit Specul. d. loco n. 18. Quæ autem contra eum in jure opponantur, vide Specul. d. loco nu. 13. & 14. vers. opponitur.

† Est autem officium curatoris constitutum bona, jusque debitoris absentis prout potest, licet & par est, defendat, tueatur, administret, inventarium rerum quibus præficatur, conficiat, creditoribus copiam si petat communicet, & de administratione bonorum non solum creditoribus: verum etiam ipsi quoque debitori rationem reddat, *Wesemb. in parat. ff. de curat. bonis dand. n. 3. Emericus à Rosbach / in praxi civili tit. 16. n. 11. Gaill. d. loco nu. 5.* † Minorem autem potestatem habent quam curatores furiosi, prodigi, qui plenam habet rerum administrationem, sed curator bonorum habet solum custodiam rerum, † & rerum quæ tempore deteriores futuræ sunt, venditionem, *l. inter bonorum 48. ff. de administ. tut. vide Specul. d. tit. nu. 16.* usucapiones interpellat, *l. 1. §. fin. ff. de munerib. & honor.* † grave æs alienum quod ex pœna crescit, solvit, *l. 1. §. fin. ff. de curat. bo. dand.* † actiones vice latitantis debitoris excipit, † quæque per tales curatores sic creatos acta, facta, gesta que sunt, rata habebuntur, *d. l. 2. in fine princ.*

TITULUS XIX.

DE ADVOCATIS.

Quod sit officium Advocatorum exactissime traditur, & qui postulare prohibeantur.

SUMMARIA.

- 1 Officium advocatorum publicum est.
- 2 Munus advocandi officio iudicis etiam advocato invito imponi potest.

- 3 Advocatus recusans patrocinium à iudice sibi deputatum ab officio suspenditur.
- 4 Fallit si iustas causas excusationis habeat.
- 5 Potest advocatus à suscepto officio ex causis moventibus se exonerare.
- 6 Pupillis viduis, & aliis miserabilibus personis, qui advocatum invenire non possunt iudex, iis petentibus dat advocatum.
- 7 Iudex ex officio predictis personis etiam non petentibus advocatum dare potest.
- 8 Advocatus cogi potest ut miserabilibus personis contra Ecclesiam, in qua beneficium habet, patrocinium habeat.
- 9 In distributione advocatorum quid iudici attendendum.
- 10 Conducere plures advocatos, ut subtrahatur copia eorum adversario, non licet.
- 11 Advocati ab oneribus civilibus personalibus immunes sunt.
- 12 Fœmina postulare non possunt, & cur hoc?
- 13 Quod sit advocatorum officium?
- 14 Advocati iura partium pandere debent.
- 15 Temperabunt se à convitiis.
- 16 Abusus quorundam in hoc.
- 17 Advocati à convitiis, & probris non temperantes, infamia notam incurrunt.
- 18 Advocati erunt in consilio cauti, in patrocinio fideles & in iudicio iusti.
- 19 Advocatus potest convicia conijcere in partem adversam, si poscit utilitas causæ.
- 20 Advocatus justam causam fovens, potest cum malitia convincere adversarium.
- 21 Advocatus aptum & convenientem libellum formare debet.
- 22 Lites ex industria non protrahet.
- 23 Plures lites quam peragere potest, non suscipiet.
- 24 Advocatus debet omnibus suis clientulis ex æquo pari fide & diligentia patrocinari.
- 25 Non debet cum clientulo de quora litis pacisci.

- 26 Nec cum eo pendente lite contractus inire.
- 27 Loco palmarum certi quid promitti potest.
- 28 Annuum salarium pro labore advocatus stipulari potest.
- 29 Advocatus injusta causa patrocinium non suscipiet.
- 30 Falsas, & abrogatas leges pro astruendo jure partis sue non allegabit.
- 31 Advocati tactis sacris de calumnia jurant.
- 32 Coeptam causam si injustam non invenerint, deferere non debent.
- 33 Advocatus deputatus à judice clienti parere debet.
- 34 In eadem causa non potest quis esse advocatus, & judex.
- 35 Assessor advocacionis munere recte non fungitur.
- 36 Advocatus testimonium dare in causa cui præsuit, non potest.
- 37 Pessimus abusus quorundam judicum qui litigatoribus patrocinium præbent.
- 38 Judex defendere sententiam suam potest, parti victrici patrocinando.
- 39 Advocatus juris peritiam habere debet.
- 40 Turpe est viro patritio ignorare jus in quo versatur.
- 41 Praxis Theorica conjungi debet.
- 42 Qui in numero advocatorum non habendi.
- 43 Judicium Speculatoris de imperitis advocatis.
- 44 Advocatis prævaricari non debet.
- 45 Quid sit hoc loco prævaricari.
- 46 Crimen prævaricationis duplex est, publicum & privatum.
- 47 Quodnam dicatur publicum?
- 48 Quodnam privatum?
- 49 Quis sit effectus prævaricationis quoad partem læsam.
- 50 Tribus intervenientibus sententia ipso jure nulla est advocato prævaricante.
- 51 Adhortatio ad advocatos ut à crimine prævaricationis abstineant.
- 52 Advocatus partis in una causa, in alia ejus adversarius esse potest.
- 53 Finito officio advocacionis, adversa parti patrocinari non potest.
- 54 Consultus in causa potest adversæ parti patrocinari.
- 55 Patronus causarum curabit fideliter se instrui super factis quod in controversiam venit.
- 56 Ignorantia facti etiam prudentissima sæpe fallit.
- 57 Ex facto jus oritur.
- 58 Minima facti qualitas totum jus immutat.
- 59 Memoria hominis labilis est.
- 60 Facti species advocato in scriptis exhibenda.
- 61 Facto cognito de probationibus inquirendum.
- 62 Actor paratus suas probationes habere debet.
- 63 Actore non probante reus absolvitur.
- 64 Quæ ostendi probarique nequeunt, pro non gestis habentur.
- 65 Paria sunt non allegare, vel allegata non probare.
- 66 Si reperit clientis causam in jure fundatam, suscipiet ejus patrocinium.
- 67 Advocatus à reo pro patrocinio requisitus quid faciet?
- 68 Reus excipiendus fit actor.
- 69 Si rei defensiones relevantes sint, secure ei patrocinium præbetur.
- 70 Quid faciet advocatus si causam clientis invenit in jure non fundatam?
- 71 Patrocinium male & desperata causæ advocatus contra conscientiam, & juramentum præstitum non assumet.
- 72 Jureconsultus non debet se ex tempore resolvere.
- 73 Advocatus non erubescat forte se peritiores consulere.

74 Quod à pluribus quaritur facilius invenitur.

75 Integrum est patrocinium quod plurimorum sensibus approbatur.

76 Advocatus non debet clienti promittere victoriam.

77 Dubius est litis eventus.

78 Victoria non est in manu advocati sed iudicis.

79 Patrocinium in foro praestantes varia in jure sortiuntur nomina.

80 Cur advocati Togati dicantur.

81 Qui postulare possint, vel non.

82 Omnibus in foro postulare permissum quibus non est prohibitum.

83 Prohibentur postulare vel edicto pratoris, lege, vel sententia iudicis.

84 Edictum pratoris de postulando de quibus postulationibus loquatur?

85 Prator edicto de postulando tres constituit ordines non postulanti.

86 Primus ordo est eorum qui neque pro se, neque pro aliis postulare possunt.

87 Qui sint in primo ordine.

88 Secundus ordo est eorum quibus pro se, sed non pro aliis postulare permittitur.

89 Hic secundus ordo tria genera hominum complectitur.

90 Propter sexum prohibetur mulier.

91 Mater pro filio appellare potest.

92 Propter casum cœcus, & cur hoc?

93 Propter insignem infamiam qui prohibeantur?

94 In tertio ordine seu capite edicti qui prohibeantur, & qualiter.

95 Effectus prohibitionis edicti pratoris de postulando.

96 Prohibitus ab edicto non admittitur adversario consentiente.

97 Juramentum calumnie consensu partium non remittitur.

98 Qui lege postulare prohibeantur?

99 Judex quæ juris sunt supplere potest.

100 Judex supplet jus vel ante sententiam, vel post.

101 Quæ facti sunt iudex non supplet.

102 Sententia iudicis qui postulare prohibeantur?

103 Judex quandoque interdixit advocacione vel in perpetuum vel ad certum tempus.

104 Quomodo in perpetuum fiat interdictio?

105 Ex quibus causis interdicatur alicui advocacione?

106 Interdicatur advocacione expresse, vel tacite.

107 Expresse per sententiam definitivam vel interlocutoriam.

108 Tacite quomodo interdicatur?

109 Effectus interdictionis.

110 Advocati in officio peccantes quomodo puniantur?

111 Privilegia advocatorum.

112 Advocati immunes sunt ab oneribus personalibus.

113 Advocatus transmittit ad heredem salarium illius anni in quo moritur.

114 Salarium solutum advocato eo moriente intra annum non repetitur.

Cum primis pro ingressu hujus materie sciendum est, quod sicut iudicis officium publicum est, l. munerum 18. §. iudicandi 14. ff. de munerib. & honorib. l. prator. 13. §. qui autem 2. ff. de vacat. & excus. muner. tutoris, l. in prin. ff. de administ. tut. arg. tot. tit. ff. & C. de excus. tut. & aliorum; ita & officium advocacionis, sive ut olim postulationis, publicum & necessarium, laudabile, & honorabile est, l. laudabile 4. in princ. Cod. de advoc. divers. iudicium.

Ex quo autem advocatorum officium publicum est, consequitur primo. † Quod advocacionis munus à magistratu vel iudice

dice ad petitionem partium ex officio etiam invititis imponi possit, *l. 1. §. ait prator 4. ff. l. providendum 7. C. de postul. l. nec quicquam 9. §. advocatos 5. & fin. ff. de offic. procons. & leg. c. 1. & ibi gloss. in verb. implorando ext. de offic. judic. quia ad publica munera etiam invititi coguntur, arg. *tor. tit. ff. de muner. & honor. & d. l. 1. in prin. ff. de adm. tut. gloss. in l. 2. C. de proxim. sacror. scrinior. lib. 10. Bald. & Salyc. in l. sancimus 6. C. de advoc. divers. judicior. Felinus in c. proposuisti num. 6. ext. de probat. & si ex mandato seu iussu magistratus advocatus patrocinium præbere detrectet nec pareat, non solum per captionem pignorum, indictionem mul-
 3 ctæ, ad obedientiam duci, † sed etiam pœna suspensionis ab officio puniri potest, per
 4 *tex. in d. l. providendum vers. si quis vero in verb. careat foro, tex. in l. 1. §. urbe 13. ff. de offic. præfect. urbi, in l. moris est 9. in prin. ff. de pœnis Myns. cent. 4. obser. 32. Gaill. lib. 1. obs. 43. num. 11. removeri autem ab officio non
 5 est levis pœna, hoc verum † nisi justas, & legitimas excusationis causas advocatus adducere possit, cur in tali, vel tali causa patrocinium suum præbere recuset, arg. *l. humanitatis 23. C. de excus. tut. arg. l. si longius 18. in pr. ff. de judiciis, & in c. si pro debilitate 3. ext. de offic. jud. del. arg. d. l. penult. §. qui autem ff. de vacat. & excus. muner. quæ excusationum causæ si examinatæ relevantes reperiuntur, admittuntur, & necessitas advocandi remittitur, Myns. d. cent. 4. obs. 32. in fine.****

† Quandoque etiam ob causas incidentes advocatus à suscepto jam patrocinio sese exonerare potest, prout ejusmodi exonerationes frequentes sunt.

† Secundo consequitur quod judex, vel alius magistratus pupillis, furiosis, viduis, miserabilibus personis, qui ob potentiam, favorem, ambitionem, & metum adver-

sarii patronos habere non possunt, petentibus advocatos dare debeat, per *tex. elegantem in d. l. nec quicquam §. advocatos ff. de offic. procons. tex. in l. 1. §. ait prator ff. de postul. & in d. c. 1. ext. de offic. judic. † nec solum judex petentibus his dabit advocatum, sed & non petentibus ex officio dare potest, si viderit innocentes opprimi, justitiam periclitare, *tex. in d. §. advocat. nam cum ad invidiā ejus qui provinciæ præest, id est judicis spectet, si quis tam impotenter se gerat, ut omnes metuant adversus eum ad vocationem suscipere interest judicis ne auctoritatem suam vilescere sinat, ita JC. in d. §. advocatos. † Sic judex advocatum cogere
 8 potest ut miserabilibus personis contra Ecclesiam in qua beneficium habet, patrocinium præbeat, arg. *c. fin. in fine 86. distin. Nec solum judici curæ esse debebit ne litigatores ob inopiam, vel adversarii potentiam, debito destituantur patrocinio : † sed & o-
 9 peram dare, ne ex una parte stent veterani & facundissimi, ex altera tyrones & minus exercitati, ita ut in scientia, facundia, & experientia dispares sint, quod si contingat, ex æquo inter litigatores advocatos distribuet, ut par hinc inde sit defensio *tex. solennis in d. l. providendum in prin. & in d. l. nec quicquam §. observare 4. tex. in c. infames vers. si vero in uno 3. quest. 7. † Et qui con-
 10 ducunt plures advocatos, ut adversario tali fraude paris defensionis copiam subtrahant, præsumuntur fovere malam causam, *tex. in c. constitutis 45. ext. de testib. d. l. providendum in fine, quæ verba Paulus Castrens. intelligit, quod debeat perdere causam, sicut is qui probationes, vel defensiones, subtrahendo instrumenta testibus minando, illos corrumpendo aufert, juxta l. si de possessione 20. C. de probat. & l. 2. §. 1. ff. de jure fisci.*****

Tertio.

11 Tertio. † Ex quo advocacy officium est publicum sequitur, quod nullum munus personale iis debeat imponi, præterquam necessitas iudicandi, consulendi, & arbitrandi, per tex. in d. l. sancimus 6. & ibi Bart. num. 1. C. de advoc. divers. iudicior. proinde vigilias agere, collectas dare, & similia non coguntur, d. l. sancimus & ibi Bald. notat. Idem statutum est in Ordin. Monaster. parte 1. tit. penult. ubi vide, & in Ordin. Camera Imp. parte 1. tit. 49. in prin. & §. fin. ubi omnes Curiales Camera in singularem protectionem S. Casarea Majestatis recipiuntur. Volunt autem privilegium hoc quod habet personas Camera una cum familia ab omnibus immunes esse debere, esse personale, itaque una cum persona expirare, igitur & viduas eo gaudere post mortem maritorum non posse, ut decisum in causa vidue Neiffstoc / contra spirenses. Porro hoc quoque nolunt extendere ad ædes & bona quæ eo loco emuntur ubi est iudicium Camera, de his enim bona pars putat tributa exsolvenda quæ vulgo Schatz nominant, si tamen ordinario modo hoc exigatur. † Quarto sequitur fœminas quæ ab omnibus officiis civilibus & publicis remotæ sunt, postulare non posse, l. fœmina ff. de reg. jur. l. 1. §. 2. ff. de postul. arg. l. neque fœmina § 4. ff. de procur. Ratio est, ne contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, ne virilibus fungantur officiis mulieres, d. §. secundo, alienam autem suscipere defensionem virile est officium, l. alienam § 2. Cod. de procur. l. 1. Cod. quando mul. tut. officio &c. l. non distinguemus § 2. §. 1. ff. de arbit. propriam igitur causam agere non prohibetur.

13 † Est autem officium advocatorum, de-
14 sideria litigantium exponere, † causæ me-

rita pandere, & ambigua fata causarum dirimere, l. advocati 14. C. de advoc. divers. iudicior. † Quod dum faciunt ab injuria, 15 convitiis, probris, & maledictis se temperare debent, l. quisquis 6. §. 1. Cod. de postul. † pessimus enim quorundam ab- 16 usus est, qui ut strenue videantur jura partium tueri in advocatum diversarum partium miris modis debacchantur, & relictis causæ meritis, in licentiam conviciandi & maledicendi temeritatem prorumpunt, abblandientes sibi hac inani verborum ostentatione, quod vitium Græci ταυτολογία appellat, probe partes Clientulorum egisse sibi pro loquacitate sua, & foliorum multitudine pingue salarium pollicentes, ignorantes, ut alibi lex loquitur, melius esse pauca utiliter effundere quam multis inutilibus aures hominum prægravare. Ad officium igitur advocatorum pertinet, ut hoc tantum agant quod causa desiderat, nec negotio derelicto in adversarii sui contumeliam, aut palam pergant, aut subdole, se invicem petulanti procacitate lingua non consecretentur, injuria laceessant, vel probris certent, † si enim non ratione sed probris putent esse certandum, opinionis suæ imminutionem patiantur, d. leg. quisquis d. cap. insames vers. item si quis 3. question. 7. sed merita causæ, inutilibus penitus omissis, diligenter pandant † & fiat in consilio cauti, in patrocinio fi- 18 deles, in iudicio justii, ut ait Specul. in §. finali in fine de avvocato. Hinc in Reformat. Judic. Senatus Colonien. sub rubric. von Procuratoren §. Diemeil auch befunden / specialiter cautum, quod procuratores ejusmodi contumeliosa seu injuriosa verba in Productis Advocatorum reperta, delere debeant, sub pœna unius Marcæ, At juxta Reformation. Curiae Archiepiscop. Colon.

lon. sub ead. rubr. §. nullam materiam, &c. se-
verius puniuntur, habentur enim pro auto-
ribus injuriarum, & conviciorum, ac ut ta-
les plectendi, Vide quoque Reformat. Ju-
liac. cap. 40. in fine Ordinac. Camerar. parte 1.
tit. 23. §. 1. Vide Statutum Civitatis Colon. 80.
quod proprie in iplis litigatoribus sese in
judicio conviciantibus loquitur, Item statu-
tum 81. 82. 83. & 86.

Licet autem advocatus à proposito de-
viare, & in personam adversarii convician-
do prorumpere non debeat, † potest tamen
advocatus objicere convicia in alteram
partem, quantum poscit utilitas causæ,
Bosius in sua praxi crim. tit. de inquisitione
num. 126. & tit. de injuriis num. 4. † & potest
advocatus justam causam fovens cum ma-
litia adversarium convincere, ut dicit gloss.
in c. dominus noster in gloss. 1. in fine 23. quæst.
2. Decius in l. ea est natura 65. num. 3. ff. de
reg. jur. Specul. tit. de advocato §. sequitur num. 4.
Myns. cent. 3. obser. 6. proinde Imp. in d. l.
quisquis non simpliciter prohibet convi-
cia, sed ne ultra progrediatur quam litium
poscit utilitas, ut ibidem id gloss. notat in verbo
utilitas.

† Secundo. Ante omnia advocatus in
primordio litis circa libelli formationem
attentus & circumspectus esse debet, ut
congruum aptum convenientem, & recte
concludentem libellum, proponat, eique
veram actionis causam inferat, quo & ju-
dici, & adversario de ejus jure statim li-
queat, ut notatur in c. examinata ext. de ju-
dic. gloss. in l. 1. in verb. nec temere, ff. si mens.
falsum mod. dixer. Concord. Ord. Monast.
parte 1. tit. 4. §. Die Advocaten.

† Tertio. † Ad officium advocati spectat,
ne lites dispendiosa mora ex industria, sui
commodi causa, magno litigantium dispen-
dio, protelet & protrahat, ut hoc tempore

à pluribus fit, d. l. quisquis §. nemo 4. Specul. de
advocato, §. 1. nu. 15.

† Quarto. Ne plures lites suscipiant
quam peragere commode queant, Speculat.
de advocato §. fin. nu. 14. & 15. Kammer- & Ge-
richts Ordnung/ parte 1. tit. 19. dergleichen
und §. Demnach/ &c. qui textus de procurato-
ribus loquuntur, † & debent ex æquo omni-
bus litigantibus, quorum patrocinium su-
sciperunt, ad esse, & in singulis causarum
partibus omni studio, opera, diligentia, fide,
& industria, quod verum, justum, utile, &
necessarium agere & facere, d. l. rem non no-
vam §. 1. d. l. quisquis.

Quinto. † Ne cum clientulo de quota
litis paciscantur, & hoc sub pœna privatio-
nis officii, tex. in l. si qui advocatorum 5. C. de
post. l. 1. §. si cui 12. ff. de extraord. cognit. arg. l.
litem 15. C. de procurat. l. si contra licitum 20. C.
mandati, l. sumptus 53. ff. de pact. d. l. nec quic-
quam §. circa advocatos 2. c. infames §. arcentur
3. quæst. 7. Concordat. Ordinac. Camera Imp.
parte 1. tit. 46. §. Dergleichen. Ratio est,
quia spe lucri illius facile initaretur advo-
catus ad calumniam, quibuscunque scilicet
modis, licitis, vel illicitis intentionem suæ
partis deferens, quæ ratio colligitur, ex
d. l. si qui in verb. ex ipsis negotiis quæ tuen-
da susceperint emolumenta, ob quam ra-
tionem advocatus pacisci nequit nec de
certa re, vel quantitate, nec de minima litis
parte, nec quidem loco palmarii, ita Bart.
Bald. & Salyc. tenent, in d. l. si qui advocatorum
ad quod facit l. si remunerandi 6. §. fin. ff. mand.
Intellige de quota litis pacisci, non licet,
† interim tamen loco palmarii certum ho-
norarium advocato promitti potest, per tex.
in l. 1. §. si cui vers. litis ff. de variis & extraord.
cognit. Specul. de salario advocat. num. 2. & 15.
ubi vult quod illud palmarium debeat, licet
in aliquibus capitulis & punctis vice-
rit,

27 rit, in aliis succubuerit, † nec cum clientu-
lo suo lite pendente contractum ineat, res
aliquas ab eo emendo, vel aliter, contra-
hendo, d. l. quisquis §. praterea & ibi gloss. in ver-
bo contractum ineat. † Certum autem hono-
rarium vel in singulos annos, ut hodie fit
communiter cum nobilibus & principib.
viris vel de rota causa, vel de quavis mate-
ria seu juris Producto, extra litem pacisci
non est prohibitum, sed solum ne de quota
litis, aut re in iudicio deducta, paciscantur,
facit ad hoc l. i. C. de suffragio, arg. l. si sub specie
3. in prin. C. de postul. vide Salycet in d. l. si cui
circa medium.

29 Sexto. † Ne injustæ causæ patrocini-
um suscipiant, eamque calumniose & malitio-
se, prohibitis cantelis, technis, fraudibus,
falsis, & correctis legibus defendere præ-
sumant, Specul. d. loco §. sequitur num. 4. Ca-
veat igitur advocatus ab omni falsitatis vi-
tio, † nullam falsam, vel abrogatam le-
gem, vel canonem allegando, l. i. ff. de fals.
verbis alterius provocatus non se studeat
mox ulcisci (ut solent indoctiores) sed ex-
pectato congruo tempore, rationis clypeo
se tueatur. † Hinc quoque patroni cau-
sarum tactis Sacrosanctis Evangeliiis de ca-
lumniis jurant, quod scilicet omni quidem
virtute sua omnique ope, quod verum, &
justum existimaverint, clientibus suis infer-
re procurabunt, nihil studii relinquen-
tes, quod sibi possibile est non autem in-
credita sibi causa, cognita quod improba
sit, vel penitus desperata, & ex mendacibus
allegationibus composita, ipsi scientes
prudentesque mala conscientia liti patro-
cinabuntur, sed & si certamine proceden-
te, aliquid tale sibi cognitum fuerit, à cau-
sa recedent, ab hujusmodi communione
se se penitus separantes, hocque subsequuto
nulla licentia concedatur, spreto litiga-

tori, ad alterius advocati patrocini-
um convolare, ne melioribus contemptis, im-
proba advocatio surrogetur, ita gravissi-
mis verbis disponit Justinianus in l. rem non no-
vam 24. §. patroni C. de judic. † Si igitur in
progressu litis causam non repererit inju-
stam, eam deferere non debet, sed ad exi-
tum perducere, usque ad sententiam defi-
nitivam, l. properandum §. penult. C. de judic.
in secunda autem instantia patrocinari in-
vitus non cogitur, nisi aliter conventum
sit, ita Bald. in l. unica numer. 10. C. de suffrag.
l. invitus 17. ubi gloss. ad verbum extendere C.
de procur. Wesemb. in parat. C. de advocat. di-
vers. judicior. num. 5. Juramentum advoca-
torum juxta Ord. Camerae vide parte 1. tit.
62. & 64. juxta Ordinat. Curiae Monast. vi-
de parte 1. tit. 5. Hodie advocati ex consue-
tudine, stylo & Ordinat. Curiarum in initio
sui officii jurant ea, quæ ex d. constitutio-
nis tenore in singulis causis jurare teneban-
tur.

Septimo. † Advocatus monitus à iudice
ut patrocini-um partis suscipiat, parere, nec,
nisi justam excusationis causam habens, de-
rectare debet, tex. in d. l. providendum §. si
quis.

Octavo. † Idem in eadem causa non
debet esse advocatus, & iudex, per tex. ele-
gantem in d. l. quisquis ubi ajunt Impp. quis-
quis vult esse causidicus, non idem in eo-
dem negotio sit advocatus & iudex, quo-
niam aliquem inter arbitros, & patronos
oportet esse delectum, facit l. prator 17. ff.
de jurisdict. Hinc in Reformat. Curiae Ar-
chiepisc. Colo. sub rubri de Officiali §. 2. in fine,
provisum ne Officialis in causarum au-
dientia impeditus, facile quenquam ex Ad-
vocatis substituat, ne forte, contingat eun-
dem simul & iudicis & advocati munere in
eadem causa fungi. † Sic nec assessor offi-
cio

cio advocacionis in judicio, ubi affidet, fungi potest, *tex. in l. fin. in princ. & in fine C. de assessor. l. penult. ff. eod.* Ratio manifesta est, ne affectionis suæ memor incorrupti judicis non possit nomen præferre, ita Imper. in d. l. fin. in fine, proinde cui ob causæ patrociniū, vel partium propinquitatem referendorum actorum jus non erit: acta non recipiet, neque ex intervallo causæ meritis pervestigatis sed confestim à se abdicet Jud. & Adf. Memo. de anno 77. §. 15. Da aber jemand. † Sic patroni sive advocati causarum non possunt testificari in causa in qua patrociniū præstiterunt, *tex. in l. fin. ff. de testib.* Et hæc quidem optima ratione ita legibus statuta sunt, † pessime tamen à multis hoc nostro sæculo observatur, nimis enim apertum est iudices quan loque in causis quæ coram ipsis ventilantur alteri parti ita enixe favere, ut ejus patrociniū suscipere non erubescant, vel etiam turpi lucro tantopere inhiare, ut indifferenter quibuscunque suam præstent operam, & tamen, si Diis placeat, judicandi munere sincere illæsa conscientia funguntur. † Potest tamen iudex defendendo sententiam suam in causa appellationis parti victrici patrociniū præstare, *Wurmbs. in pract. obs. l. 1. tit. 1. obs. 7.*

39 Nono. † Debent autem advocati peritia juris esse instructi, nec tantum peritiam rerum habere, prout vulgus causidicorum, qui se practicos vocant, *tex. ad hoc in l. nemini 11. §. 1. in verb. peritia juris instructum C. de advoc. divers. judicior. l. 2. C. de postul. l. jubemus 3. §. nec de cætero 4. C. de advoc. divers. judic.* ubi ait Imp. Anastasius, nec de cætero quenquam antequam per statuta tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto consortio sociari, intellige per quinquennium quod præstitu-

tum est studio juris, *tex. in §. sed quia solitum §. cum seq. in proæmio Digestorum. Pelsius in suo processu tit. 6. n. 11. Concord. Ord. Cameræ Imper. parte 1. tit. 18. in pr. no.* pro cuius intellectu sciendum, & si ordinatio vult tantummodo 24. Advocatos, & procuratores recipi & admitti debere, hoc tamen de illis advocatis intelligendum qui etiam in judicio Camerae procuratores sunt, alioquin etiam in infinitum Advocati acceptantur, dumodo habiles & qualificati sunt. Item Reformatio Curiae Archiep. Col. sub rubri de advocatis in prin. ubi expresse requiritur, quod in Catholica aliqua universitate ad minus quinquennium juri operam dederint, & promoti sint, & officiali iuramentum incipiens. Ego promitto & juro, &c. præstiterint, ad hoc ut in Ecclesiastico isto Consistorio advocacionis munere fungantur, sed non ita strictè observatur, & Curiae Monast. parte 1. tit. 4. in pri. es sollen die Advocaten so an diesem unserem Hoff-Gericht den Partheyen advociren redliche/ aufrichtige/ gelehrte der Rechten Doctoren oder Licentiaten seyn/ † turpe enim est viro patricio ignorare jus in quo versatur, *l. 2. §. post hos ff. de orig. juris.* In advocato igitur, qui causis agendis in foro cum laude operam suam navare vult, scientia juris & peritia rerum requiritur, † hoc est, ut theoriam cum praxi conjungat, nec alterum ab altero se jungat, prout complures invenire est, qui admiratione studiorum ducti, τὴν βεβίαν juris civilis sibi quandam imaginantur, sedentariamque prudentiam in media umbra quærunt, aut è contra posthabita θεωρίᾳ ad torum inanes prorumpunt, ex saluberrima disciplina quæstuariam facientes, neque ejus cognitionem, neque usum assequuntur. † In advocatorum igitur numero & albo

albo eos non habemus leguleios, qui juris Civilis elementa vix dum à limine salutarunt, statim ad praxin se duntaxat conferunt, & tribunalibus obstrepentes, ad forum ob id consenscant, ut Clientulos suos ærulentur, & quæstum sibi faciant, nonnunquam uberiores quam litigatoribus admodum profit, in hoc solum instructi, ut morem illius iudicii, in quo versantur, quodammodo affectu videantur, in reliquis ne græ quidem, sed penitus ἀναλβα-
 43 βηται sunt, nam forte unam aut alteram libelli formulam non ex juris traditione, sed pro tribunalis observatione, (quod & ipsum inepte) consarcinare longo usu contingit, quibus peractis quando de facti, jurisve quæstione discernendum, jam altum est silentium, & subito coguntur vel advocatos appellare, vel generalia juris, ut vocant, & suæ farinae nævias à scopo plerumque tam longe distantes, ut quæ longissime, aspergere, *Vide Specul. de avvocato §. 1.* ubi in
 hæc verba prorumpit, † fatuus est imperitus literarum, qui accedit ad patrocinandum in causis, quia culpa est se immiscere rei ad se non pertinenti, *l. culpa ff. de reg. jur. c. ad aures 7. ext. de at. te qualis*, unde se non intromittat de eo officio quod aliis sentit periculosum esse vel damnosum, *l. idem juris 8. §. 1. ff. ad L. Aquil.* consulo igitur ut ubi videris advocatum imperitum, conferas secum de apicibus juris, & sic responsionis penuria cogetur declinare certamen, *cap. in mandatis in fine 43. distinct.* In Ordinatione Cameræ Imp. parte 1. tit. 19. §. item nach dem in fine, specialiter provisum est, ut iudex animadvertat ne procuratores clientes bonis rationibus inducant, iisque persuadeant, ne opera advocatorum in causa utantur, suæ fidei & industriæ causam committant, sumptibus istis in advocatos

erogandis clientem supersedere posse, tantum in advocando quam procurando sufficientes fore, ut plerumque sui lucri & commodi gratia, cum magno malo partium, facere solent. Simili modo non debent procuratores ea facere quæ ad Notariorum officium pertinent, prout quandoque facere solent, hinc Notarii nulla mandata per procuratores seu causarum sollicitatores conscripta, subscribent, sub poena decem florenorum aureorum quotiescunque præmissis contraventum fuerit Fisco applicandorum, ita Reformatio Archiep. Curiae Colo. *sub rub. de Notariis §. nulla, &c.* Et hi quidem de quibus jam diximus, ex imprudentia, & temeritate aut saltem quadam præsumptuosa confidentia, quam inveteratus error nutrit, foro abutuntur. Est autem & aliud genus causidicorum, qui se patronos causarum dici volunt rectius nundinatores, & Harpyas dixeris, leguleis istis imperitis decuplo deteriores & pestilentiores, quibus licet datum sit non vulgarem juris cognitionem adsequi, titulisque honoratioribus esse, auri tamen sacra famæ efficit, ut vero sacratissimæ disciplinæ usu posthabito, nihil minus curent quam justitiam (cujus tamen sacerdotio initiati sunt) colere, & cuique quod suum est tribuere. Quot enim hodie quoque putas superesse, qui præter Justitiam, præter æquitatem in ore habent nihil, & tantis foribus, & tanta avaritia tenentur, ut etiam viso auro statim obmutescant, justitiamque, communis hominum vitæ amissimam, venalem faciant, & pro modo denariorum de jure respondere non erubescant, adeo, ut etiam si heri pro Titio consilium dederint, & hodie adversarius plus auri offerat, argentanginaque laborare faciat, contrarium in eadem causa respondere,

pro nihilo ipsis sit, causantes interim de facto sese, quod antea parum bene propositum fuisset, melius instructos, cornicumque oculos jam demum recta confixisse. Sed abeant ἐσκόφαντες pestes illæ cum Plutone suo, qui Justitiam ex vilissimo nummo metientes, salutarem disciplinam turpiter prostituunt, faciuntque ut in medio jure, jus ipsum desiderari boni omnes conquerantur usque adeo impostores illi atque Haiipyæ quæstui duntaxat sub juris specie inhiant, neque honesti neque professionis ullam rationem habentes, hos recte Bart. in l. omnes populi de just. & jur. in §. princ. vocat canes curiarum, & devoratores civium.

44 † Decimo. Caveat advocatus ne præ-
45 varicetur, hoc est † prodeat causam partis suæ adversario, eum adjuvando, ei patrocinando, l. 1. ff. de prævar. l. athletas 4. §. penult. ff. de his qui notantur infamia, si enim tantum nefas turpis lucri, & quæstus gratia admittere non erubuerit, infamia notabitur, d. l. athletas §. penult. & extraordinarie punitur, d. l. 1. in fine cum l. seq. l. 1. in verb. non deerit adversus eum pro temeritate commissi sententia C. de advoc. divers. judicior. ultra enim latrocinium peccat, qui clientulum pro viribus non defendit, Spec. tit. de advocato §.

46 l. nu. 13. † Crimen prævaricationis duplex
47 est, publicum & privatum. † Publicum est in accusatore, qui commissa crimina abscondit, & ab accusatione desistit, l. 3. in prin. & §. R. ff. de prævar. l. 1. in prin. ff. ad SC. Tur-

48 pill. † Privatum in avvocato moribus introductum, cum prodit causam partis suæ, vel in publico, vel in privato judicio

49 d. l. 3. §. 2. † Effectus prævaricationis est quoad læsum, quod contra talem sententiam pars læsa restituatur in integrum, l. minor autem 18. §. 1. ff. de restit. in integr. sic intel-

ligitur d. l. 1. † aut sententia ipso jure nulla sit, tribus intervenientibus, 1. quod dolus adversarii corruptentis intercesserit, 2. quod advocatus falsas allegationes corruptus fecerit, 3. quod sententia fuerit lata contra absentem, ita intelligitur text. in l. si prator 75. vers. Marcellus ff. de judic. Bart. in d. l. r. numer. 1. C. de advoc. divers. judicior. Competit & læso actio de dolo ad damna scilicet interesse, & expensas litis, l. & eleganter 7. §. si dolo 9. ff. de dolo. † Cum igitur officium advocacy dignitas sit, & advocati merito suo se nobilissimos reddant, d. l. providendum. Præterea prævaricationis crimen, adjuvando adversarium, prodita causa sua, non committant, hoc enim omnem existimationem, famam, nomenque advocati exertit, cujus præcipua cura haberi debet, ut quo nomen laudabilius adeptus est, eo majorem conservationi laudis industriam diligentiamque adhibeat. † Circa quod prævaricationis crimen bene notandum est, quod is non prævaricetur qui in una causa parti patrocinator, in alia & diversa causa contra eandem partem patrocinium præbet, quia causam cui assistit non prodit, text. in l. 2. Cod. de advoc. fisci, nisi sit in omnibus causis conductus, tunc enim durante isto officio, in nulla causa contra clientulum, cui addixit operam suam, in omnibus, & singulis, causis, patrocinari potest, uti nec advocatus generalis Fisci. Bald. in d. l. 2. gloss. in l. penult. in verb. non prohibetur ff. de postul. † nec quidem finito officio in causa, in qua ante patrocinium præstitit, contra advocare potest, utique in aliis potest, gloss. d. loco. Speciale tamen est, quod quis suam, filiorum, parentum, & pupillorum causam agere possit, etiamsi ante in eadem causa profisco steterit, & quidem durante adhuc officio, text.

text. in l. penult. & ultim. & ibi gloss. in verb.
 54 *non prohibetur, ff. de postul. † Item notandum,*
 licet quis advocatum consuluerit tamen
 secreta suae causae nondum mandaverit,
 quod is advocatus nihilominus possit con-
 tra eum fungi advocacy munere in cau-
 sa, *ita dicit gloss. in alleg. l. ult. in verb. fuisset,*
 rationem addens quia alias nulli hominum
 consilium esse dandum, & ita iudicatum
 refert, *allegat in argumentum c. legimus, & c.*
diaconi 93. distinct. idem notat. Sichardus in ad-
dit. ad Bart. in l. 1. C. de advoc. divers. judicior.
 quod licet advocatus uni consuluit in cau-
 sa eo non obstante pro alio advocare pos-
 sit, *allegat Paridem de Puteo in tract. judic. tit.*
de except. in fine Specul. tit. de avvocato §. nunc.
tractemus num. 11. ubi dicit saepe se vidisse
 ab aliquo peti consilium non ut accepta-
 rer, sed ut ille postea parti alteri consulere
 erubescat, hinc specialiter cautum est in
 Ordinac. Camerae Imp. part. 1. tit. 19. in
 princ. quod advocatus non debeat consu-
 lenti consilium dare nisi eum in advoca-
 tum receperit. Eadem gloss. quoque vult
 quod qui puta pro Titio fuit & stetit us-
 que ad sententiam, in causa appellationis
 contra eum esse possit, *de quo tamen vide*
Specul. de avvocato §. 1. nu. 16.

Ad officium porro advocatorum haec
 sequentia quam maxime pertinent. Pri-
 mo cum accedit Clientulus ad advocatum
 ejus patrocinium in causa requirens debet
 eum praemonere, quod tres sint in mun-
 do personae quibus omnimoda veritas a-
 perienda est, nihil celandum. Confes-
 sario peccata, pote dico vitia & defectus
 corporis, gravitatemque morbi, † Advo-
 55 cato factum super quo ipsi cum adversario
 controversia est, dicet itaque suo Clientu-
 lo amice narres mihi factum, seu ut loqui-
 mur speciem facti, quae in controversiam

vocatur, & super qua me consulis, & pa-
 trocinium meum requiris aperte, & in ve-
 ritate, nihil immutando, vel celando, ut
 possis a me habere responsum congruens,
l. ut responsum 15. Cod. de trans. † nam cum 56
 facti ignorantia etiam prudentissimos
 fallat, ut ait JC. in l. 2. ff. de juris & facti
 ignoran. † ex facto enim jus oritur, *l. si ex* 57
plagis 52. §. in clivo 2. ff. ad L. Aquil. † & mi- 58
 nima facti qualitas saepe totum immutat,
 ut in l. si is qui 31. ff. de excusat. tut. in l. hoc
 legatum 45. de legat. 3. non potero tibi da-
 re sanum consilium, nisi mihi factum cum
 omnibus circumstantiis probe narraveris,
 † & quia memoria labilis est, *l. peregre* 59
44. ff. de acquiren. possess. consultum est, † ut 60
 facti species in scriptis avvocato exhi-
 beatur, vel saltem ut advocatus ex ore
 Clientulorum, dum eum super facto in-
 struunt, in scripturam redigat, puta calamo
 excipiat, quae ab iis narrantur, & propo-
 nuntur, ut ego solitus fui facere, & quae ad
 causam pro, & contra viderit facere, in spe-
 cie exquirat, patroni, adversarii, & ju-
 dicis personam summa cum prudentia, &
 aequitate sibi assumat, cogitetque animo,
 quaecunque objici possint, ut hoc modo in-
 structus causam suis tueatur locis. † Facto 61
 probe cognito, quærat de probationibus,
 qualiter tale factum & qualitates facti, &
 circumstantias jus mutant, probare velit,
 † agere enim, vel accusare volentes proba- 62
 tiones suas paratas habere debent, *l. qui ac-*
cusare 4. C. de edendo cum concor. † actore enim 63
 non probante reus absolvitur, † quæ enim 64
 probari, ostendique nequeunt, pro non ge-
 stis habentur, † pariaque sunt non allega- 65
 re, aut allegata non probare, & recte di-
 ci poterit, tibi non deficit jus sed pro-
 batio, *l. duo sunt Titii 30. ff. de testam. tutel.*
 † Si autem habet probationes, & ex facto 66
 pro-

proposito jus congruum dicat ei, age se-
 67 cure. † Si autem reus sit qui consilium &
 patrociniū expetit, quærat, quas habeat
 defensiones & probationes, nam oportet
 eum habere probationes paratas ad suas
 68 exceptiones probandas, reus enim excipi-
 endo fit actor, *l. in exceptionibus 19. ff. de*
 69 *probat.* † quod si habet, dicat ei secure te
 70 defende. † Si autem advocatus viderit fa-
 ctum inefficax per se, vel ex se, utpote ex
 quo jus pro cliente non resultet, vel ex
 defectu probationis, dicat ei amice nolite
 inanibus sumptibus vexare, obtinere enim
 te causam posse spem non habes, *ut ait JC.*
 71 *in l. 1. in fine ff. de inoffic. testamen.* † non e-
 nim debet malam causam seu desperatam
 contra propriam conscientiam, & præsti-
 tum Justitiæ juramentum fovere, vel suis
 allegationibus colorare, ne iudicium te-
 mere litigando fatiget, actoremque inani-
 bus sumptibus vexet, *l. rem non novam §. pa-*
troni C. de judic. d. l. 1. ff. de inoffic. test. Con-
 cordat Reform. Archiepis. Curia Colon.
sub rubr. de advocatis §. si intelligant. Si autem
 ex facto proposito se statim resolvere non
 72 possit, † nec enim Jureconsultus se ex tem-
 pore resolvere debet, non erubescat dice-
 73 re, † volo mecum, & cum peritis & libris
 meis deliberare, *Ich wil mich darauff be-*
dencken/meine Bücher nachschlagen/auch
 74 *mit anderen mich bereden/* † nam quod à
 pluribus quæritur facilius invenitur, *c. pru-*
dentiam in princ. ext. de offic. deleg. proinde e-
 tiam non imprudenter faciunt isti advocati,
 qui sibi, maxime in gravibus causis adjun-
 75 gi faciunt adhuc alium advocatum, † quia
 integrum est patrociniū, quod plurimo-
 rum sensibus approbatur, *d. c. prudentiam in*
princ. & ut communiter dici solet, plus vi-
 dent oculi quam oculus.

76 † Caveat autem advocatus etiamsi in fa-

cto & jure sufficienter sit instructus, & in-
 formatus ne clientulo victoriam repro-
 mittat, † dubius est enim litis eventus, *l. 77*
quod debetur § 1. ff. de pecul. † nec victoria in 78
 eo est, sed in iudice, *l. 1. ff. de abolit.* cujus
 cor, & animi motus in sua manu non ha-
 bet, multa enim præter spem sæpe eveni-
 unt, nec semper laborem sequitur effectus,
c. nisi cum pridem 10. §. quippe ff. de renunciat.
 Reformatio Col. *d. loco §. porro advocati.* De
 cautelis, & officio advocati actoris, Rei, &
 utriusque, vide *Specul. d. tit. de advoc. §. con-*
sequenter, §. sequitur, & §. utriusque partis per
tot. & qua gravitate perorare, & causas in
 foro agere debeat, & quæ vitia in dicendo
 & perorando evitare, *elegantè ad longum*
prescribit Spec. d. tit. de advoc. §. nunc de exor-
diis quem vide. De officio advocatorum &
 procuratorum vide Reform. der Geistlichen/
 Col. *jurisdiction. de anno 1529. à §. Die Advoca-*
ten / usque ad §. die Notarien. Novem
 qualitates Advocatorum tradit Damhaud.
d. loco cap. 96. à num. 12. usque ad 21.

† Hi qui patrocinando foro deserviunt, 79
 de quibus nobis sermo est, varia in jure
 nomina sortiuntur, à postulando enim, id
 est, desideria partium coram magistrati-
 bus, & iudicibus exponendo, postulatōres
 dicuntur, item advocati, *l. 1. §. advocatos ff.*
de extraord. cognit. Patroni causarum *l. quis-*
quis C. de postul. & Togati, l. fin. eod. tit. † for- 80
 re ab habitu quem gerere solebant, quia to-
 ga ornati incedebant, prout & hodie in ma-
 joribus Consistoriis, & Curis, & in civita-
 tibus, ubi Academiae sunt, videre est, de
 vestitu advocatorum quomodo ornati in
 forum procedere debeant, vide *Specul. tit.*
de avvocato §. sequitur per tot. Ordin. Came-
 ra Imp. parte 1. tit. 8. quæ de Assessoribus
 principaliter disponit, &c.

† Porro qui postulare, sive ut nunc in 81
 foro

foro loquimur advocare possint, nec ne, dispiciendum est. Et cum primis pro regula tenendum, quod edictum de postulando prohibitorium sit, † proinde omnibus postulare in foro & iudicio est permissum, quibus expresse in iure non reperitur prohibitum, arg. l. mutus 43. §. 1. ff. de procur. l. 1. §. 1. ff. de testib. c. 2. extr. de translat. cap. cum apud 23. extr. de spons. Wesemb. in parat. ff. de postul. num. 4.

† Prohibentur autem postulare, Edicto, Lege, & Sententia iudicis. Antequam eos commemorem qui edicto postulare prohibentur, pramonendum duxi, † edictum hoc Prætoris, de quo tit. in ff. de postulando, loqui tantum de postulatione quæ fit coram Prætore, vel hodie, alio Ordinario iudice, non vero de postulationibus quæ fiebant coram iudicibus à Prætore datis, qui pedanei iudices dicebantur. Et hoc patet ex causa. & ratione hujus edicti propositi, à qua JC. Ulpianus interpretationem ejus orditur, quod scilicet Prætor hoc edictum de postulando, in quo certis personis postulationem prohibet, proposuit dignitatis suæ tuendæ causa, ne sine delectu passim apud se postuletur, ex qua ratione patet, quod Prætor respexerit statuendo hoc edictum ad dignitatem sui magistratus, qui summus apud Romanos erat, unde & honorarius dicebatur, ne is, si quis sine delectu apud se postulare præsumeret, vilesceret. Ex qua ratione sequitur personas hoc edicto compræhensas, & postulare prohibitas, apud iudices pedaneos, qui neque dignitatem, neque potestatem, aut jurisdictionem ullam habent, postulare non prohiberi cum cessante ratione cesset dispositio. Et quod hoc edictum de postulando ad postulationem, quæ coram iudicibus pedaneis fiebat non pertineat, ex eo ma-

nifeste patet, quia coram his alio Senatusconsulto quidam postulare prohibentur, de quo fit mentio in l. 1. §. removet ff. de postul. quo SC. opus non fuisset, si hoc edictum & ad eos pertinuisset, & ita hoc edictum intelligunt Wesemb. in parat. ff. d. tit. num. 4. Duarenus in Comment. eod. tit. cap. 2. † Hujus edicti Prætor tria constituit capita, sive tres ordines non postulantium fecit, quidam enim tam pro se quam pro aliis postulare prohibentur, quidam pro se non prohibentur, sed pro aliis tantum quidam pro se non prohibentur, nec pro aliis certis quibusdam personis, l. 1. §. 1. ff. de postul.

† Edicto igitur primo & pro se & pro aliis prohibentur † ob pueritiam minor 17. annis, ob casum, surdus, qui omnino non exaudit, d. l. 1. §. initium tex. in §. fin. Instit. quibus ex caus. manum. non licet, illius ratio pendet ex voluntate & opinione Legislatoris, qui moderatam istam ætatem 17. annorum ratus est ad procedendum in publicum, d. §. initium, similis ratio traditur in Instit. de usucap. in princ. ante vigesimum quintum autem annum hic pro se postulare non potest, quia non habet personam standi in iudicio, & sibi damnosa esse potest ista stipulatio, juxta l. clarum 4. C. de author. prest. proinde intelligendum est, quod qui complevit decimum septimum annum aliorum causas agere possit, arg. l. cum mandatu 23. in fine ff. de minor. gloss. in d. l. 1. §. initium in verbo complevit. Lagus in sua Methodo parte 5. c. 6. nu. 3. hujus ratio, quia decretum prætoris exaudire non potest, unde in pœnam jûs dicenti non obtemperantis immeritus cadere posset, quod durum foret, d. §. initium vers. propter casum.

† Secundo capite edicti Prætoris tria personarum genera compræhenduntur, qui-

quibus pro se non pro aliis postulare per-
 mittitur. † Alii enim propter sexum, alii
 propter casum, alii ob insignem infamiam,
 qua notati sunt, postulare vetantur, d. l. 1. §.
 90 *secundo loco*. † Propter sexum pro alio po-
 stulare prohibetur mulier d. §. *secundo vers.*
sexum, ratio ponitur in textu, ne contra pu-
 dicitiam sexui convenientem alienis causis
 se immisceat, decet enim muliebrem sexum
 verecundia, §. *consequens Inst. de suspect. tut.*
 proinde inverecunde cœtu virorum se im-
 miscere non debent, nec virilibus officiis
 fungi, d. *vers. sexum, l. fœmina ff. de reg. jur.* vi-
 rile autem officium est alienæ causæ præ-
 esse, intercedere, & patrocinari, l. *alienam 8.*
C. de procur. arg. l. neque fœmina 52. ff. eod. d.
l. fœmina in verbo postulare arg. l. 2. ff. de inju-
riis, l. non distinguemus 32. §. 1. ff. de arbitr.
 Sic mater filium, uxor maritum, filia pa-
 trem in iudicio defendere non potest, quia
 defendendo intercedit, & sic juvatur Vel-
 lejano, l. 1. *in fine ff. de appell. recip. vel non ni-*
si morbus, vel ætas impediatur, quo minus
 91 *ipsi se defendant, l. fœminis 41. ff. de procur.* †
 in causa appellationis secus est quia mater
 pro filio appellare, & causam appellationis
 persequi potest, tanquam conjuncta perso-
 na, nec obstat SC. Vellejanum, *tex. in d. l. 1.*
§. 1. de appel. recip. Et licet improbiſſima
 quædam mulier apud Romanos Calphur-
 nia dicta de qua Valerius Maximus lib. 8.
 cap. 3. sua protervia & impudentia causam
 huic edicto dederit, teste JC. in d. §. *secundo*
vers. origo, attamen si qua insignis prudentiæ,
 eruditionis, aut facundiæ reperiatur mulier,
 qualem fuisse Gracchorum matrem Cor-
 neliam memoriæ est proditum, sub hoc e-
 dicto compræhensa non erit, finis enim &
 ratio edicti magis quam causa, sive occasio
 quæ Prætorem ad proponendum edictum
 impulerit, spectanda est, *arg. l. damus 52.*

ff. de condict. indebiti, & quod dicitur cessan-
 te causa cessare effectum seu dispositio-
 nem, hoc de causa finali, non impulsiva
 intelligendum, *gloss. in d. vers. sexum in ver-*
bo causam, & ibi Bart. † Propter casum 92
 prohibetur cœcus orbatuſ utroque lumi-
 ne, rationem addit JC. quod insignia ma-
 gistratus videre, & revereri non possit, d.
 §. *secundo vers. casum*, ex qua ratione rursum
 patet, hoc edictum ad postulationes quæ
 coram prædaneis iudicibus fiunt non perti-
 nere. † Propter insignem turpitudinem 93
 & infamiam removetur à postulando (1)
 muliebra passus, d. l. 1. §. *removet*. Ratio
 quia notabiliter infamis est ipso jure, l. *cum*
vir. 31. C. ad L. Jul. de adult. nisi ei invito
 hoc contigerit, d. §. *removet. versic. si quis, l.*
fœdisſimam 20. C. ad L. Jul. de adult. (2) Ca-
 pitali iudicio damnatus, d. §. *removet*. (3)
 Calumniæ causa publici iudicii damnatus.
 (4) Qui operas suas ut cum bestiis in are-
 na pugnaret, locavit. (5) Qui operas non
 locavit, & tamen in arena pugnans se ho-
 norari id est præmio affici passus est, *hec*
expressa sunt in d. l. 1. §. removet vers. & qui
capitali. Hæ igitur personæ sub hoc se-
 cundo capite edicti comprehensæ, ob præ-
 dictas causas pro aliis postulare prohiben-
 tur, nisi necessitate officii, ad hoc invi-
 tentur, veluti tutores, & curatores, qui e-
 tiamſi in ea causa sint ut vetante edicto pro
 aliis postulare nequeant, attamen pro per-
 sonis sibi commissis admittuntur, ita ex æ-
 quitate restringit edictum JC. in *vers. sed*
 & æquissimum, & repetitur in l. *puto 6.*
in prin. ff. eod. nam ratione officii quæ-
 dam permittuntur quæ alias permissa non
 essent, *facit tex. in l. ex quibusdam 2. in prin.*
ff. de jure fisci, & in l. quesitum 16. ff. de in jus
voc.

† In tertio edicti capite prohibentur 94
 omnes

omnes qualibet infamia notati, qui quales
sint ex titul. ff. & cap. de his qui infamia not.
abunde patet, postulare, præterquam pro
se, & certis quibusdam personis, quæ recen-
sentur in §. si. d. l. 1. hoc igitur capite nota-
tis infamia non indifferenter pro aliis pro-
ut in secundo postulare prohibetur, sed
conjunctæ personæ excipiuntur, pro qui-
bus hi infames postulare possunt. Ratio
differentiæ est, quod hi qui ex qualibet
causa lege, plebiscito, Senatus consulto,
edicto decreto, placito principis ita di-
ctante, infames sunt, tanto odio digni non
sunt, quam superiores, qui ex insigni tur-
pitudine infamiam contraxerunt. Et hæc
quæ de infamibus, ne ex hoc tertio edicti
capite postulent, nisi pro se, & conjunctis
diximus, vera sunt, præterquam si à Prin-
cipe, vel Senatu restitutionem in integrum
meruerint, nam hunc casum obtentæ re-
stitutionis expresse Prætor in suo edicto
excipit, d. l. 1. §. deinde, qui agitur famæ
restitutus est, recte pro omnibus postulat,
quæ quidem restitutio difficilior in secun-
do genere notatis impetratur, si tamen im-
petretur, eundem effectum operatur, text.
in d. l. 1. §. deinde vers. ceterum juncta gloss. in
verb. difficilior. Excipitur & alius casus, nam
temporali exilio damnatus ob delictum
quod infamat, post exactum tempus infam-
is adhuc est, l. ad tempus §. ff. de decur. l. qui
cum uno §. ad tempus §. ff. de re milit. ta-
men illa infamia effectum postulandi non
impedit, text. in l. Imperator §. in fine ff. de
postul. ubi JC. pulchram rationem subjun-
git, ne scilicet pœna tempore determinata
contra sententiæ fidem ulterius porrigatur,
tex. item in l. 1. C. de his qui in exil. dati lib. 10.

† Effectus prohibitionis edicti prætoris
de postulando hic est, quod non solum cer-
tæ personæ à munere, & officio postulan-

di removeatur, sed insuper arbitraria pœ-
na mulcentur, qui contra edictum postu-
lare præsumpserint, d. l. 1. §. remover §. qui
adversus, deinde prohibitio hæc tantæ est ef-
ficaciæ, † quod prohibitus ab edicto, ne
quidem adversario consentiente, ad postu-
landum admittatur, l. quos prohibet §. ff. h. t.
Ratio, quia hoc edictum de postulando con-
cernit dignitatem magistratus, & sic jus pu-
blicum, l. 1. §. hujus studii ff. de just. & jure, §.
jus publicum Inst. eod. jus autem publicum pa-
ctis privatorum immutari nequit, l. jus publi-
cum §. 38. l. juris gentium §. 7. §. si paciscar §. 13. ff. de
part. l. nec ex prætorio §. 27. l. neque pignus §. 45. §.
privatorum ff. de reg. jur. l. 2. §. jus Reipublicæ
§. 8. ff. de adm. rer. ad civit. perti. c. si diligenti §. 12.
ex. de foro comp. ex ista ratione nec juramen-
tum calumniæ consensu partium remitti-
tur, l. fin. §. sed quia veremur C. de iurejur. ob ca-
lum. dando. nec miles ad procurandum ad-
mittitur, l. filius familias §. 8. §. veterani §. 2. ff. de
procur. quæ autem jus litigantis tantum con-
cernunt, & in favorem ejus introducta sunt,
partium conventionibus immutari pos-
sunt, l. pactum §. 64. ff. l. si quis in conscribendo
§. 29. C. de pact. hinc partes super feriis ob ne-
cessitatem hominum introductis renuntia-
re possunt, l. 1. §. 1. ff. de feriis, item reme-
dio appellationis recte renunciant, l. fin.
C. de temp. & reparat. appell. Hætenus de his
quæ edicto submoventur.

† Lege prohibentur postulare (1) Judex
vel arbiter in causa in qua judicaturus est,
l. quisquis in princ. C. de postul. facit l. prætor
§. 17. ff. de jurisdict.

Ratio traditur in l. finali in fine C. de assess.
ne affectionis suæ vel advocacy memor
in corrupti judicis non possit nomen per-
ferre, lites autem sine suspitione procede-
re debent, l. apertissimi C. de jud. Et licet qui
fuit advocatus in causa, si postea fiat judex

in ista causa judicare non possit, sed eam
 judex alii delegare debeat, *arg. d. l. prator*,
 tamen qui judex fuit in causa, postea in cau-
 sa appellationis advocare, & suam senten-
 tiam defendere potest, *Bart. in d. l. quis-*
 99 *quis in antiq. lect. num. 2.* † Potest tamen ju-
 dex ex officio citra ullam suspensionem ea-
 quæ juris sunt, & à partium advocatis omit-
 tuntur, supplere, & ita supplendo quæ ad-
 vocatis desunt, patrocinari non dicitur, *l.*
unica. C. ut quæ desunt advoc. part. judex sup.
 Ratio suppletionis est, ut congruam & cer-
 tam possit proferre sententiam, *l. si. in fine*
 100 *C. de appell.* † Hæc suppletio fit vel ante sen-
 tentiam, vel post. Ante quoad causam
 principalem disputando cum utriusq; par-
 tis advocatis, quandoque opponendo, quan-
 doque quærendo, & investigando. Post
 quoad accessoria veluti fructus, usuras, quæ
 ad consequentiam sunt priorum statuto-
 101 rum, *text. in l. Paulus 42. ff. de re judic.* †
 Quæ autem facti sunt judex, non supplet,
 sed ea à partibus, earumque advocatis om-
 nino proponenda sunt, proinde judex par-
 ti aut ejus advocato non suggerit consue-
 tudinem nec exprimit actionem, aut ex-
 ceptionem, nisi quatenus ista ex actis &
 narratione factorum apparerent, & sic si-
 bi ut judici constarent, *sic intelligitur l. si*
irruptione 8. §. 1. ff. finium regund. vide Bart.
in d. l. unica num. 2. & 3. ubi circa hanc ma-
teriam quæ judex supplere possit, distinguunt, &
 nota quod judex ex officio supplere pos-
 sit pro pupillis, pro Ecclesia & pro pau-
 peribus, *Cravetta cons. 190. nu. 8. 9. & 10. lib.*
1. (2) Assessor d. l. quisquis §. fin. (3) Hæreti-
 cus, qui Sacrosanctis Catholicæ religionis
 mysteriis non est imbutus, ad legatorum
 ordinem accedere, & causas in foro agere
 non debet, *Reform. Archiepisc. Curia Colon. de*
advocatis in prin. & si præsumpserint, ab ad-

ocationis officio remotus, pœnâ perpetui
 exilii, & proscriptionis punitur, præse-
 ctus Prætorio in cujus auditorio causas e-
 gerit centum libris auri mulctatur, recto-
 res autem provinciarum dimidiam partis
 bonorum proscriptionem, & exilii pœnam
 ad quinquennium patiuntur, *l. fin. C. d.*
postul. & in l. nemo 20. C. de Episcop. aud. c.
excommunicamus 13. §. credentes vers. si fuerit
advocatus ext. de heretic. nisi pro se, & con-
junctis personis patrocinetur, c. 1. & c. fin.
ext. eod. (4) Potentioribus patrocinium
 litigantibus præbere prohibitum est, *l. 1.*
& tot. tit. C. ne liceat. pot. patrocin. litig. po-
 tentiores intellige eos qui ratione officii,
 vel dignitatis, vel magistratus tali loco sunt
 positi, ut possint esse terrori, hi potentio-
 res neque prece, neq; precio se induci pa-
 tientur, ut alienius causam patrocinando
 promoveant, si hoc palam, siue clam ab
 ipsis fiat, missis scilicet literis ad iudices,
 unde qui hoc tempore literas, ut vocant,
 promotoriales ad iudices impetrant à po-
 tentioribus, committunt in hanc legem,
 nam est rogare Ducum res imperiosa pre-
 candi, *Sichard. in d. l. 1. nu. 4.* & potentio-
 res patrocinium præbentes severe puni-
 endi, quæ pœnâ cum à lege expressa & de-
 finita non sit iudicis arbitrio statuetur, *arg.*
l. 1. §. effractores ff. de effract. Sichard. in d. l. 1.
numer. 13. (5) Fiscus, vel Respublica non
 possunt patrocinari debitori contra alium
 prætextu debiti, quod Reipublicæ, vel
 fisco debetur, *text. in l. fin. C. ne fisc. vel*
Respub. procur. alie. &c. (6) Vasallus non po-
 test advocare contra dominum, *text. in c. 1.*
§. item si delator, ubi gloss. ad verbum perdit, quæ
fuit prima caus. benef. amitt. Resemb. in parat.
ff. de postul. nu. 5. & quid si habeat feudum
 à duabus Ecclesiis sub pari conditione,
 si quæstio inter eas oriatur utram illarum
 juvabit,

juvabit, vide *Specul. tit. de Advocato* §. 1. nu. 24. pro se tamen, & conjunctis personis potest, ordinata enim charitas incipit à se ipso, c. qui vult de poenitent. dist. 3. l. praeses 6. C. de servit. & aq. *Spec. d. loco nu. 30. & 31.* (7) Clericus contra Ecclesiam in qua est beneficiatus vel Episcopum, patrociniū praebens, privatur suo beneficio, *tex. in c. fin. ext. de postul. c. gravem 15. ext. de excess. praeat. vide Specul. d. t. §. 1. nu. 17. ubi distinguit inter clericos qui sunt beneficiati ab Ecclesia non tamen in Ecclesia utrumque à patrociniū excludit.* (8) Monachi, & Canonici regulares patrocinari non debent, nisi pro suo Monasterio, Abbate hoc imperante, §. Deo nobis *auth. de sanctiss. Epis. l. placet 17. l. repetita 41. C. de Epis. & cler. tex. in c. ex parte 2. ext. de postul. in c. non magnopere 3. in fine ext. ne Clerici, vel monachi secularibus negotiis se immisceant*, absurdum enim clericis est imo etiam opprobriosum, si peritos se velint ostendere discepcionum forensium, vide *Felinum in c. cum l. & A. in vers. casus in quibus col. 6. ext. de re jud. De Clericis qualiter, & quando postulare possint, vide Specul. tit. de advocato §. 1. n. 4. §. 6. 7. & 8. ubi tres ordines clericorum non postulantium constituit, quem vide. De sententia judicis seu interdictione supra diximus, quæ ut supra traditus ordo compleatur ad tertium membrum progrediendo, paucis repetemus.*

† Sententia igitur judicis quandoque ad vocati postulare prohibentur, † idque vel in perpetuum, vel ad tempus certum, vel incertum, vel simpliciter nulla præfinitione temporis, *tex. in l. moris 9. in prin. ff. de poenis.* † Si in perpetuum sententia judicis remotus sit, semper foro abstinere debet, nisi à tali sententia appellaverit, *tex. in l. 1. C. de postul.* Et hoc verum si cum causæ cognitione parte audita sententiam istam, qua

eum ab advocacy removere ferat, prout d. l. 1. ubi gloss. in verbo obtinere intelligitur, secus si interloquendo causa satis non discussa, interdicat eum advocacy, talis enim interdictio, si à magistratu temporali fiat, ultra administrationis suæ tempus non extenditur, ita intelligitur l. fin. ff. de poenis, gloss. in l. puto 6. in verbis apud se ff. de post. Sich. in d. l. 1. n. 1. C. eod. ubi rationem diversitatis assignat facit huc *tex. in c. fin. juncta gloss. 1. ext. de offic. del.* Si ad tempus certum, puta ad quinquennium: elapso tempore rursus admittitur, l. Imperat. 8. in pr. ff. de postul. Si ad tempus sed incertum nullo certo termino præfinito, tunc usque ad decendium remotus censetur, *tex. in l. si præfinito 23. ff. de poenis.* Si simpliciter in perpetuum prohibitus censetur, l. servus 10. C. de poenis arg. l. si Stichum 16. §. stipulatio ejusmodi ff. de V. O. † Ejusmodi prohibitiones & interdictiones fieri solent vel ob contumaciam advocatorum, vel etiam ob nimiam eorum verbositatem, & maledicentiam vel in agendis causis proterviam, vel etiam ob commissa delicta. Sic igitur quandoque à judice, prætore, præside, vel præfecto advocato interdici advocacy potest, ob calumniosam advocacy, ut quia falsas leges allegavit, vel testes subornavit, vel de quota litis pactus est, vel quid aliud contra bonos mores admisit, per *tex. in d. l. 1. C. de postul. & in d. l. moris* quæ interdictio, ut dixi, fit vel in perpetuum vel ad tempus, idque vel generatim ne ullis advocet, vel ne certis personis assistat, d. l. moris §. 1. potest & restringi ad certum Consistorium ne coram tali tribunali, vel Consistorio advocet, d. l. moris, §. 2. Et aut advocatus prohibetur postulare ex causa quæ infamiam infert, & tunc omnino nec extra jurisdictionem interdicentis postulare, vel advocare potest, l. ex ea 9. ff. de postul.

postul. Ratio est, quia infamis postulare non potest, *d. l. 1. §. ait prator*, aut ex causa quæ infamiam non irrogat, & tunc in ea provincia vel territorio quod subest interdicti tantum prohibetur, *d. l. ex ea, ita gloss. in d. l. 1. quam probat ibi Bart. nu. 3. Sichard. in n. 4. C. de postul.* Sic si iudex quemquam prohibeat coram se postulare, apud successorem eius prohibitus non cenetur, *d. l. puto, vide generali distinctionem Specul. tit. de advocato §. 1. numer. 33. de exceptionibus contra advocatum, vide Damhand. in sua Practica civilis cap. 125. per tot.* † Fit autem interdictio
 106 expresse, vel tacite. † Expresse si loco pœ-
 107 næ prohibetur postulare, & hoc duobus modis, vel per definitivam sententiã causa cognita lata, aut interlocuendo sine plena causæ cognitione, priori casu intelligitur perpetuo interdictum, posteriori ad tempus officii tantum, *ita gloss. in d. l. 1. quam sequitur Bart. ib. nu. 3. sic intelligitur l. fin. ff. de pœnis, ita Bald. ib. ubi hanc rationem diversitatis assignat quod interlocutoria potius pertinet ad auctoritatem interlocuentis, & ad tuendam ejus dignitatem quam pertineat ad ordinariam pœnam, arg. l. interlocutio 4. l. programma penult. C. comminat. epistolas, program. vim rei jud. n. n. hab.* † Tacite si
 108 condemnatur ex aliqua causa ad aliam pœnam quæ infamiam irrogat, quæ infamia secum quoque tacite trahit interdictionem avocationis, quia infamis, ut supra dictum non postulat. † Effectus interdictionis est, quod talis advocatus non possit postulare seu patrocinium præbere, etiam si
 109 adversarius eum patiat, *l. quos prohibet 7. ff. de postul.* † Possunt etiam advocati si in officio suo peccent arbitraria pœna puniri, vel si gravius delinquant ab officio omnino removeri, *l. si qui advocatorum, l. quisquis C. de postul. l. 1. C. de advoc. divers. judicior. de*

pœna advocatorum, ut procuratorum Camerae Imp. vide *Ord. in 1. part. tit. 52. in princ. & §. über das.* Item in *Ordin. Curiae Monast. in 1. par. tit. 4. §. fin.* vide pœnam advocatorum qui producta judicialia non subscribunt aut Ordinationi non conformia concipiunt. Et advocatus cujus culpa pars succubuerit in causa tenetur parti læsæ ad refusionem expensarum, & refectionem damni, & pœna arbitraria juxta *Reform. Col. de rubr. de advoc. §. quod si contrarium, & in Reform. der Geistlicher jurisdiction de anno 1529. §. wurde auch & §. seq. es soll auch/ &c.* cavetur quod nullius Advocati scriptum vel Productum recipiatur, nisi sit ab eodem subscriptum, ut de ejus legalitate constet. Idem eautum in novissima *Reform. Col.* sed male observatur, procuratores enim nomine legalis Advocati Producta subscribunt, eorundem nomina non exprimentes sive ipsis de legalitate Advocati constet, sine non. Sed in Cancellaria Clivenfi rigide & stricte adhuc observatur, nulla materia ibi recipitur nisi ab Advocato sit subscripta, si quando non subscriptam à procuratoribus offerri contingat, rejicitur, juxta *Reform. des Erbstifts Collen/ l. fin. sub rubri.* Wie die Gerichtskosten taxiert und gemässigt werden sollen/ notabile est, quod advocato qui suas materias non subscripsit, si in causa succumbat, nihil pro labore suo solvendum sit, quod si in praxin & usum redigeretur, utique lubentes se subscriberent, nec malum esset Advocati Camerae etsi productis se non subscribant, eam tamen in iis fidem, diligentiamq; adhibere debent, ne quid clientibus inde nascatur præjudicii *Cam. Mem. de anno 57. §. 61. diemeil die Advocaten.*

De Privilegiis advocatorum.

† Advocati diversa habent privilegia. (1) Quic-

Quicquid advocatus ex sua professione lucratur hoc reputatur quasi castrense peculium, quod habet sibi præcipuum filiusfamilias, nec post obitum patris conferre tenetur, *tex. in l. fori 4. in l. cum advocatio 8. C. de advoc. divers. judicior.* Ratio quia advocati militare dicuntur, *tex. elegans, in l. advocati 14. C. jam d. t. de advoc. divers. judic.* verba legis hæc sunt, Advocati qui dirimunt ambigue fata causarum suæque defensionis viribus in rebus sæpe publicis ac privatis lapsa erigunt fatigata reparant, non minus provident humano generi quam si præliis, atque vulnibus patriam, parentesque salvarent. Nec enim solus nostro imperio militare credimus illos qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam advocatos, militant namque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem vitæ, & posteros defendunt. Constituunt enim litigatores causarum patronos, ut eorum nomine postulent, causas tractent, & agant consilia præbeant, honores, famam, bona, fortunasque ipsorum tueantur, & ab injuria aliorum defendant, &c. (2) † Advocatis nulum imponitur munus seu onus personale præter officium consulendi, & judicandi, *tex. in l. sancimus 6. C. de advoc. divers. judic.* nam judicandi necessitas munus personale est, *l. fin. §. judicandi ff. de muner. & honor.* quod invitis imponitur, *l. prætor 13. §. qui autem ff. de vacat. & excus. muner.* habent igitur advocati immunitatem à muneribus personalibus, *tex. in l. fin. C. de profess. & medic. lib. 10.* ubi dicitur professores literarum, & legum Doctores una cum uxoribus, & filiis, nec non & rebus quas in civitatibus possident, ab omni functione & muneribus civilibus, vel publicis immunes esse præcipimus, neque eorum domus militem vel judicem hospitandum suscipiant, quæ lex his temporibus

bene notanda esset. De hoc privilegio immunitatis vide Borellum in Summa Decisionum tomo 1. tit. 65. à nu. 22. usque ad 31. Sic omnes Spiræ Camerales, familia viduæque eorum, quamdiu sub aliam jurisdictionem non transierint, à vectigalibus, cunctisque oneribus & jurisdictionibus reliquis immunes sunt *Ord. Camera part. 1. tit. 49. in prin. (3)* † Advocatus transmittit ad hæredem suum, vel extraneum ex testamento, vel ab intestato salarium totius anni in quo moritur, *tex. in l. post duos 15. §. 1. C. de advoc. divers. judicior. & in l. jubemus 3. §. ut autem fin. C. de advoc. divers. judicium* † & solum advocato si intra annum moriatur repeti non potest, quia per ipsum non stetit quo minus causam ageret, *tex. in l. 1. §. Divus ff. ext. cogn.* si autem per eum steterit quo minus susceptam fidem impleret, advocacy causa datum, conditione ob causam datorum repetitur, *l. fin. C. de condict. ob caus. dator.* (4) Advocati & procuratores pro salario acta apud se existentia retinere possunt *Jud. & Adf. Mem. de anno 74. §. 9.* ferner ist fürkommen/ hæredibus, procuratorum acta obtentu salarii debiti detentantibus judex & Assessores operam dabunt ne partibus plus æquo extorqueatur.

TITULUS XX. DE SALARIO ADVOCATORUM.

Quale salarium debeat advocatis, & qua actione petatur.

SUMMARIA.

1. Advocatus gratis patrocinari non tenetur.
2. Nemo suis stipendiis militare cogitur.

- 3 Justum est ut consequatur stipendium qui suum præstat obsequium.
- 4 Causa pauperum ex publico salariari debent.
- 5 Procuratores invitati ad suscipiendum procurationis officium cogi non possunt.
- 6 Ratio diversitatis inter advocatum & procuratorem.
- 7 Advocatus à iudice compelli potest, ut in causis pauperum gratis advocet.
- 8 Circa questionem quando iudex possit dare advocatum tres casus distinguuntur.
- 9 Primus Misericordibus personis dat ex officio non imploratus.
- 10 Secundus. Non misericordibus personis petentibus dat advocatum.
- 11 Pauperi iudex dat advocatum ut gratis ei patrocinetur.
- 12 Salarium advocatorum certam habet in jure determinatam quantitatem, & taxam.
- 13 Quando hoc procedat, & quando non?
- 14 Salarium advocatis debetur vel ex publico, vel ex conventionione privata.
- 15 Ex publico quando salarium debeatur?
- 16 Quando ex conventionione?
- 17 Heredibus advocati debetur salarium illius anni in quo advocatus mortuus est.
- 18 Quandocunque non stat per advocatum quominus patrocinetur, debetur ei salarium.
- 19 In taxando salario advocati quid attendendum.
- 20 Quæ actiones competant pro exigendo salario?
- 21 Salarium nudo pacto promissum petitur conditione ex l. unica C. de suffr.
- 22 In salario advocatorum speciale quod nudum pactum pariat actionem.
- 23 Salarium non promissum officio iudicis exigitur.
- 24 Utrum promissum honorarium si vicerit advocatus integrum debeatur, si pars transegerit cum adversario.

25 Distinctione determinatur questio.

26 An advocatus pro salario convento etiam in causa appellationis patrocinari debeat?

Licet munus advocationis publicum sit, & invitatus etiam à magistratu loci imponi possit: † non tamen quisquam cogi potest gratis partibus in foro contententibus patrocinium præstare, sed sumptibus partis petentis dari sibi patronum, causæ advocatus, suam addicit operam, facit tex. in l. i. §. in honorariis ff. de ext. ord. cognit. gloss. in l. i. ad verbum non habebunt ff. de postulando, facit c. non sane 14. quest. 5. qui iustum patrocinium vendere potest, d. c. non sane 14. quest. 5. † nemo enim suis stipendiis militare cogitur, tex. in c. cum ex officio 16. in fine ext. de præscript. † sed iustum est ut consequatur stipendium qui suum præstat obsequium, c. charit. in fine 12. q. 2. † Si tamen pars litigans ob paupertatem sumptuum supeditare non posset, publico salario advocati conducendi sunt, ne egeni & inopes maneant indefensi, & ob defectum sumptuum necessario destituantur patrocinio, gloss. & Dd. in d. l. i. §. ait prætor in verb. non habebunt, prout hodie in Curiis bene ordinatis passim ad hoc deputati sunt, qui causas pauperum agant & tueantur, unde ex re ipsa procuratores pauperum dicuntur. An autem advocatus ad suscipiendum patrocinium pauperis cogi possit questionis est? Quod ad hujus questionis decisionem attinet, sciendum quod nulla sit controversia, quin quandoque iudex cogere possit advocatum, ut certis quibusdam personis patrocinetur, hoc enim & edicto Prætoris comprehensum est, d. l. i. §. ait prætor, & aliis legibus comprobatur, text. in l. nec quicquam 9. §. advocatos ff. de offic. procon. & leg. l. providendum §. i. Cod. de postul. tex. in c. i. ext. de offic.

de offic. judic. Personæ hujusmodi sunt qui vel ob pueritiam, vel casum postulare prohibentur, veluti minores 17. annis surdi, muti, item foeminae, pupilli, debiles, mente capti, & generaliter omnes qui vel ob ambitionem, metum, aut potentiam adversarii patronum invenire non possunt, imò quacunque ex causa advocatum non inveniens eum à iudice recte petet, sibi que dabitur, *juxta d. l. i. §. ait prætor, d. l. nec quicquam §. advocatos d. c. i.* Quæ decisio extenditur ut non solum in iudice ordinario verum etiam delegato procedat, *d. c. i.* deinde usque adeo vera est, ut si advocatus patrocinium recuset à foro arceatur officioque advocacy ei interdicator, *d. l. providendum in verb. careat foro.* † In procuratoribus hoc aliter observatur qui invitati ad suscipiendum procuratoris munus compelli non possunt, *l. invitatus 11. C. de procur.* † Ratio diversitatis est, quod officium advocatorum sit publicum, honorabile, laudabile, & vitæ humanæ per necessarium, *per tex. elegantem in l. advocati 14. C. de advocat. divers. judic.* & in *l. i. l. laudabile 4. C. de advoc. divers. judic.* procuratorum vero munus est privatum, & vile, *l. si quis procuratoriam 34. C. de decur. lib. 10.* adeo ut infames quoque illud obire possint, *d. §. si. Instit. de exc.* Est & alia ratio, quia cum procuratore quando mandatum suscipit, contrahitur, & si parum recte & fideliter munus administret, ex illo contractu tenetur mihi actione mandati ad omne interesse, sed invitatus ad contrahendum nemo potest cogi, *l. sicut 5. C. de act. & obl. de his vide Myns. cent. 4. obs. 32. Gail. lib. 1. obser. 43. numer. 1. cum seq. Vivium in comm. opinionib. opin. 8.* Potest & pars principalis ob metum collusionis causæ suæ assistere, non obstante quod procuratorem habet qui causam

agit, *tex. in l. Paulus respondit 69. ff. de procur. arg. l. si suspecta 29. ff. de inoffic. testa. arg. in auth. nunc si hæres C. de litig. l. à sententia 5. §. si hæres l. si per tusorio 14. ff. de appell.* Et prædictæ quidem leges de postulando loquuntur, vel in quibusdam personis, vel generaliter in quibusvis, quod iis iudex advocatum dare possit, qui pro competenti salario patrocinetur. Verum in proposita quæstione utrum pauperibus gratis serviendum ab advocatis sit, & ad hoc judiciaria autoritate compellantur controversum est. Communis omnium Dd. recepta est sententia † quod advocatus gratis pauperi patrocinari debeat, & ad hoc à iudice compelli possit, & si recuset, neque justam, legitimam, & relevantem exonerationis causam alleget advocacy, & foro illi interdici possit, *arg. d. l. providendum, facit pro hac sententia tex. in §. si tibi Novella demand. princip. ubi si partes in datione sufficientes non sint advocati gratis audire lites debent, facit tex. in l. si furiosi 25. in fine C. de nupt. ita tenet Felinus in d. c. i. num. 1. & 2. ext. de offic. judic. ubi restringit hoc ad pauperes qui alias si non juvarentur fame perirent, Covarru. variar. resolut. tomo 2. cap. 6. n. 4. Schneidero. in §. tripli nu. 9. Instit. de act. Gail. lib. 1. obs. 43. num. 11. cum seq. ubi pulchre hac persequitur, Myns. cent. 4. obser. 32. ubi dicit quod in Camera ad suscipiendas causas pauperum cogantur advocati, & ita constituitur in Ordinat. Camerae, parte 1. tit. 19. §. auff daß auch † Pro pleniori autem hujus materiæ cognitione quando iudex advocatos ad patrocinandum compellere possit sic disting. † Aut is qui caret advocacy est persona miserabilis, quæ ob potentiam adversarii advocatum habere nequit, & tunc juxta edictum Prætoris iudex ex officio parte non petente advo-*

advocatum dare debet, *juxta d.l. providendum, Gail. de obs. nu. 10. Bart. in l. 4. §. hoc autem*
¹⁰ *judicium n. 1. ff. de dam. infect.* † Aut non est ex
 iis personis quæ edicto compræhensæ sunt,
 tunc judex imploratus advocatum dabit,
d. c. 1. ext. de offic. judic. Et utroque casu se-
 cundum facundiam advocati, qualitatem
 litis, & consuetudinem patriæ salarium ha-
 bebit, *d. l. 1. §. in honorariis ff. de extraor. cog.*
¹¹ *Sneid. in d. §. tripli n. 8.* † Aut pars litigans
 paupertatis privilegio uti vult, & tunc ju-
 dex ex officio advocatum dabit, & is gratis
 patrocinabitur misericordia & justitiæ a-
 more ductus, per jura alleg. quæ de cogen-
 do advocato ad præstandum patrocinium
 dicta sunt, *hac restringit Sichard. in d. l. unica*
num. 6. C. de suffrag. ad eos qui ex publico arario
salariati sunt.

Ordinatio Camerae in allegato loco, ha-
 bet pauperibus Advocatos, & procuratores,
 dando, ad inserviendum eis gratis, si prius
 exhibito documento paupertatis juramen-
 tum quoque paupertatis præstitum sit, hoc
 tamen non est perpetuum, nam si quispiam
 alleget se pauperem tantummodo, petens
 in Consilio procuratorem vel Advocatum
 sibi deputari, qui necessarios processus per
 supplicationem sibi petat, jam ei datur pro-
 curator ad hoc: & licet id ipsum aliquo
 modo cum ordinatione pugnare videatur,
 tamen usus sic obtinuit. Et quidem reus
 non solum in principio litis documentum
 vel privilegium paupertatis adducere & al-
 legare tenetur: sed etiam hoc potest face-
 re in media lite, & audiendus est. Quid er-
 go si pauper in Judicio Camerae causa ca-
 dat, & deinde velit restitutionem in inte-
 grum petere, & ideo petat ex Cancellaria
 gratis copias actorum, sibi communicari,
 num audiendus sit, Resp. nullo pacto au-
 diendum, ut semel litium finis sit, tum et-

iam quia præsumptio pro sententia est,
 præsertim in judicio Camerae lata, *ita deci-*
sum in causa Claissen contra Peteren Claiff. Pau-
 peres in judicio Camerae ut supra dictum
 est coguntur, præstare juramentum pau-
 pertatis, quid igitur si dictum juramentum,
 coram competente judice secundum for-
 mam ordinationis præstitum sit, quæritur
 an hoc sufficiat? Resp. satis esse, neque opus
 esse, ut hoc in Judicio Camerae reiteretur,
 hoc verum, si eadem adhuc causa sit, secus
 itaque si in alia causa eodem beneficio uti
 velit: tum enim non est audiendus nisi hac
 rursus saltem extrajudicialiter coram judi-
 ce Camerae præstet: *ita decisum in causa Con-*
radi Pradiß contra Martin Hogen aliter postea
statutum in Constit. Imp. an. 66. §. 1. II. fürters
von wegen. In Reformatione Archiep. Cu-
 riæ Col. sub rubrica de Officiali circa cau-
 sas pauperum celeriter peragendas & ex-
 pediendas hunc in modum laudabiliter di-
 positum est, Præcipua vero industria pro-
 curet, intellige officialis, ut pauperum &
 miserabilium, personarum causæ, præ aliis
 quantum ejus fieri potest, promoveantur,
 decidantur, & ad debitum finem perducantur,
 ut & prædecessor noster Theodoricus
 laudabiliter statuit, & nos renovandum esse
 censemus, ita tamen, ut si de eorum egesta-
 te & paupertate, per Magistratus vel Pasto-
 ris sui documentum, vel alias legitime con-
 stet: celeriter & gratis audiantur & expe-
 diantur, & Advocatis, Procuratoribus &
 Notariis serio injungatur, ut easdem citra
 tergiversationem acceptent, & non minori,
 sed potius majori cura, sedulitate, & dili-
 gentia, quam divitum causas agant. Qua ra-
 men in re Officialis noster eam servabit æ-
 qualitatem, eoque ordine causas pauperum
 inter Advocatos, Procuratores, & Notarios
 distribuet, ut nemo juste conqueri possit,
 sibi

sibi solitas causas obtrudi, vel plus oneris quam aliis imponi adde §. fin. sub rubrica de advocatis. Idem disponit Reform. Juliac. c. 41. & Reform. judicior. Senatus Colo. sub rubrica von armen Parthenen Rechts Sachen/ubi & juramentum paupertatis traditur, adde ordinata in Deputat. Spirensi de ann. 1600. §. 10. so statuiren sehen. §. 11. 12. 13. & 14.

Hoc salarium advocatorum quod ab excellentia honorarium dicitur, quia honos interdum pro præmio accipitur, *litem si verberatum* 15. §. 2. ff. de rei vend. d. l. 1. §. in honorariis l. 1. in prin. ff. si mensor sal-
 12 sum modum dixerit, † certam & determinatam in jure habet quantitatem, quam excedere exigendo advocatus non debet, puta ut pro singulis causis centum aureis contentus sit, *tex. in d. l. 1. §. si cui* 12. in fine,
 13 † quod verum in causa civili non criminali, quia merces laboris æstimari non potest, ubi periculum mortis vitatur, *l. si pater* 34. §. fin. ff. de donat. deinde verum jure veteri quando salaria advocatorum de publico dabantur, & par distributio advocatorum fiebat à judice, hodie secus, potest enim de majori danda summa convenire sed non de quota litis, *Specul. de salario* nu. 3.

14 † Et quidem salarium advocatis debetur velex publico, vel ex conventionione pri-
 15 vata. Ex † publico advocatis Principum, Comitum, civitatum, Ecclesiarum, Monasteriorum, aliarumque Universitatum, & Communitatum qui propriæ Syndici di-
 16 cuntur. † Ex conventionione privata, qui privatorum causas agunt, & quib. pro advocacy annuum salarium constitutum est,
 17 † quod initio statim anni cedit, & si contingat advocatum decedere in initio vel medio anni, integrum hæredib. ejus debetur,

quia per eum non stetit quo minus operas suas præstaret, *tex. notabilis in l. 1. §. Orius* 13. ff. de extraor. cognit. *tex. in l. diem functo* 4. & ibi Jason & Dd. ff. de offic. assessor. Bald. in l. unica num. 7. C. de suffrag. Myns. cent. 3. obs. 8. *tex. ad hoc in l. qui operas* 38. in l. sed addes 19. §. fui. ff. locati, l. penult. C. de condict. ob caus. dator. *Specu. tit. de salario* §. sequitur vers. in summa, pulchræ Gail. lib. 1. obs. 44. nu. 12. & 13. † Idem 18
 obtinet generaliter quodocunque advocato salarium promissum est, & non per eum sed per Clientulum stet quo minus patrocinetur, vide *Spec. d. loco* num. 10. & vide præjudicium in Corpore juris Cameral. Frid. Fabricii tit. 30. in fine. Si autem annuum salarium advocato constitutum non sit, tunc in singulis actibus opera præstitæ debetur, *l. properandum* 13. §. penult. C. de judic. Bald. in d. l. unica num. 6. Juxta Ordin. Cameræ parte 1. tit. 46. §. und damit / producta, ut vocant, advocatorum à Dominis Referentibus taxantur, † non tam juxta multitudi- 19
 nem foliorum quam qualitatem personarum, & magnitudinem causæ, ita quod non habeatur foliorum, & loquacitatis ratio, an pullatis nugis pagina turgescat, ut loquitur Gail. lib. 1. obser. 151. num. 3. sed potius doctrinæ, & ingenii ratio, an nimirum pertinentia, vel impertinentia scripserit advocatus necne, considerari debet quid scripserit, non quantum scripserit, verba non numerari, sed res ponderari debent, & quod ita taxatum à Referentibus fuerit, inscribitur ipsis Productis, & hæc dispositio Ordin. Cameræ juri communi quoque conformis est, sic enim ait JC. in d. l. 1. §. in honorariis. In honorariis advocatorum ita versari judex debet, ut pro modo litis, proque advocati facundia, & fori consuetudine, & judicii, in quo erat acturus, æstimationem adhibeat.

- 20 † Pro exigendo autem salario competit vel condictio ex lege, condictio certi ex stipulatione, vel actio ex stipulatu, vel officium judicis, gloss. in l. unica, in verbo con-
- 21 strinxerint C. de suffragio. † Condictio ex lege, si salarium nudo pacto promissum sit, tex. in d. l. unica & ibi glo. in verb. constrinxerint, ubi condictio ex illa l. unica pro exigendo salario datur, & est hoc casu † speciale, quod ex nudo pacto detur actio, Condictio certi ex stipulatione, si certum salarium à cliente per stipulatione promissum sit Actio ex stipulatu si incertum, & petitur ut certum constituatur, tex. in Inst. de V. O. in prin. † Officium judicis si non sit promissum salarium, debet enim tunc officio judicis condignum salarium pro modo litis, & facundia advocati, & fori consuetudine advocato assignari d. l. i. §. in honorariis Specul. tit. de salario advoc. numer. 4. & vide plenam distinctionem apud Schneidew. in §. fin. nu. 5. & 6. Instit. de mandato. Circa hanc materiam non incommode hæc tractatur quæstio quæ sæpe usu ve-
- 24 nit. † Titius pactus est cum suo advocato quod daret illi centum si vicerit & causam obtinuerit, quod si non sed succumbet daret ille quinquaginta, Titius pendente lite transegit cum suo adversario, quaritur an advocato promissa centum sicut si causam obtinuisset, debeantur, Speculator tractat hanc quæstionem in d. tit. de salario advocat. numer. 7. & 8. & disputat. in utramque partem, jura pro utraque parte allegans, † tandem distinguit an clientulus transegerit in fraudem iuitæ pactionis, ut scilicet defraudaret advocatum istis centum promissis, & tunc tota debeantur, an bona fide transegerit, ut quia lis erat valde dubia, & securiorem viam transigendo cum adversario voluerit ingredi, &

tunc pro rata præstiti servitii considerata ejus facundia promissa centum debebuntur, nisi aliud actum sit, ubi quoque num. 11. 12. & 13. quærit † an in causa appellationis pro eodem salario patrocinari debeat, veluti si certi quid promissum pro tota lite, videlicet dabo tibi centum lite finita nach Austrag der Sachen / an terminata sententia in prima instantia promissa centum integraliter debeantur, an si sua, vel adversa pars appellet, pro eodem salario advocatus in causa appellationis patrocinari debeat, pro hac quæstione pro & contra quoque allegat, & tandem concludit, si lis definitiva sententia terminata sit promissum salarium deberi nec advocatum adstrictum esse pro eodem in secunda instantia servitium præbere, vide Bald. in d. l. unica num. 9. & 10. quando autem salarium advocato solvendum sit in principio, medio, vel fine litis, vide Mynscent. 3. obser. 8.

TITULUS XXI.

DE PROCURATORIBUS.

Qui procuratores constituere possint, qui constitui non possint, quomodo de jure & de stylo constituentur, in quibus causis, & quod eorum sit officium.

SUMMARIA.

- 1 Cur usus procuratorum in judiciis & negotiis necessarius sit?
- 2 Potest quis per se, vel per procuratorem causas suas agere.
- 3 Judex non potest cogere partem ut in judicium

- cum veniat, & per se causam suam agat, vel se defendat.
- 4 Iudex potest actori, vel reo volenti causam suam per se in iudicio exercere, si videt eum insufficientem, injungere ut per procuratorem agat.
- 5 Varia sunt genera eorum qui alieno nomine in iudicio agunt.
- 6 Dispositio hujus materia.
- 7 Definitio procuratoris.
- 8 Explicatio definitionis.
- 9 Cur dicatur in definitione aliena negotia?
- 10 Negotia que administrat procurator aut sunt judicialia, aut extrajudicialia.
- 11 Procurator nemo invitus esse cogitur.
- 12 Offitium procuratoris vile est, & infamis illud administrare potest.
- 13 Suscipientes procuratorium dignitate privantur in iudicio Camera, & aliis.
- 14 Consistorii & Curie majoribus infames non possunt esse procuratores.
- 15 Cur in definitione dicatur gratuito?
- 16 Constitutio salarii procuratori facta non facit quo minus sit legitimus procurator.
- 17 Procurator de quota litis pacisci non potest.
- 18 Loco palmarum aliquid ei dari potest.
- 19 Quid differat procurator ab avvocato?
- 20 Procurator constituitur à domino.
- 21 Administratores alienarum rerum procuratorem non constituunt.
- 22 Procurator ante litem contestatam non potest substituere.
- 23 Prelati Ecclesiarum procuratorem recte constituunt.
- 24 Procurator aut est verus, falsus, aut improprius.
- 25 Verus qui mandato domini aliena negotia administrat.
- 26 Quis dicatur falsus procurator?
- 27 Effectus falsi procuratoris.
- 28 Pars appellans à sententia contra falsum procuratorem lata, ratificat eam.
- 29 Appellatio à falso procuratore interposita intra decennium ratificari debet.
- 30 Improprius procurator est procurator in rem suam.
- 31 Ex parte actoris dicitur quatuor modis quis procurator in rem suam.
- 32 Quid inter sit an directæ actiones mandata sint an utiles cessæ?
- 33 Ex parte Rei quomodo constituitur procurator in rem suam.
- 34 Procurator volens defendere reum tripliciter considerari potest.
- 35 Aut ut simplex procurator hoc facit, aut ut procurator in rem suam, aut animo novandi volens reum liberare ab instantia.
- 36 Procurator verus aut est generalis aut specialis.
- 37 Quis dicatur procurator generalis?
- 38 Quis specialis.
- 39 Procurator generalis aut est simpliciter talis, aut generalis cum libera.
- 40 Quomodo constituatur procurator cum libera.
- 41 Procurator cum libera quam potestatem habeat?
- 42 Procurator cum libera non habet potestatem alienandi, & donandi.
- 43 In generali mandato cum libera non veniunt pœnalia.
- 44 Omnibus est permissum constituere procuratorem, quibus non est prohibitum.
- 45 Prohibentur à lege, vel canone.
- 46 A canone excommunicatus, qui ad agendum procuratorem constituere non potest.
- 47 Qui lege prohibeantur.
- 48 Quibus casibus filiusfamilias constituere procuratorem possit?
- 49 Filiusfamilias marito mortuo per procuratorem à se constitutum dotem non repetit.

- 50 Circa constitutionem procuratoris à filiofamilias tres casus distinguendi sunt.
- 51 Qui non possint esse procuratores?
- 52 Miles procuratorium non suscipit, & cur hoc?
- 53 Quibus casibus miles procurator esse possit?
- 54 Clericus regulariter non potest esse procurator.
- 55 Minor 25. annis, & cur hoc?
- 56 Quibus casibus mulier procurare possit?
- 57 Excommunicatus & in majori magistratu constitutus.
- 58 Reus criminis pendente accusatione.
- 59 Quibus modis constituatur procurator?
- 60 Mandatum domini aut est expressum aut tacitum.
- 61 Quibus modis inducatur tacitum mandatum?
- 62 Duo speciales modi quibus procurator ad lites constituitur.
- 63 Mandatum actoris continere debet clausulam de defendendo.
- 64 Procuratori si actorem defendere nolit, denegatur audientia.
- 65 Procurator actoris datus ad agendum censetur & datus ad defendendum.
- 66 Dispositio Ordinationis Curie Monast. circa mandatum procuratoris.
- 67 Dispositio Ordinationis Camera Imper. circa idem.
- 68 Dispositio Reformationis Juliac. circa procuratorium.
- 69 Procurator tribus modis legitimatur ad processum.
- 70 In usu practico quomodo fiant constitutiones procuratorum traditur.
- 71 In omnibus causis intervenit procurator in quibus specialiter non est prohibitum.
- 72 In publicis judiciis non intervenit procurator.
- 73 Nec in causis quibuscunque criminalibus, in quibus imponitur poena supra relegationem.
- 74 Certi casus quibus in criminalibus procurator intervenire potest.
- 75 Actio injuriarum criminaliter intentata, per procuratorem non suscipitur.
- 76 Populares actiones ex parte actoris procuratorem non recipiunt.
- 77 Commissio judicis cum clausula quod reus personaliter, &c. stringit & actorem.
- 78 Judicium cum procuratore agitatum in causis procuratorem non admittentibus est ipso jure nullum.
- 79 Exceptiones procuratorie ad quatuor genera reduci possunt.
- 80 Nullitas ex defectu legitimationis personarum reddit processum retro nullum.
- 81 An factum procuratoris noceat domino?
- 82 Explicantur termini questionis.
- 83 Argumenta pro parte affirmativa.
- 84 Dolum procuratoris non obesse domino, probatur aliquot juris textibus.
- 85 Delictum procuratoris citra speciale mandatum commissum nec ratificatum, non prejudicat domino.
- 86 Dolum procuratoris obest domino commissus circa illud in quo mandatum habet.
- 87 Distinctio Panormitani circa propositam questionem.
- 88 An contumacia procuratoris obest domino?
- 89 Contumaciam procuratoris obesse domino probatur aliquot juris textibus.
- 90 Negativa similiter.
- 91 Contumacia procuratoris circa processum seu actus judiciales, obest domino.
- 92 Contumacia Pralati nocet Ecclesie.
- 93 Successor Pralati de contumacia predecessoris tenetur, salvo regressu contra ejus heredes.
- 94 An negligentia procuratoris in non appellando obest domino?
- 95 Affirmativa probatur aliquot argumentis.
- 96 Distinguitur circa negligentiam procuratoris.
- 97 Negli-

- 97 *Negligentia procuratoris non præjudicat si solvendo non sit.*
- 98 *Si procurator est solvendo, datur contra eum actio mandati ad damna, & interesse.*
- 99 *Procurator de omni culpa etiam levissima tenetur.*
- 100 *An confessio procuratoris noceat domino.*
- 101 *Confessio in iudicio à procuratore facta nocet domino.*
- 102 *Confessio procuratoris tribus modis differt à confessione domini.*
- 103 *Quatenus confessio procuratoris noceat domino traditur multiplex divisio.*
- 104 *Tribus remediis subvenitur domino adversus procuratorem.*
- 105 *Dominus habet actionem mandati adversus procuratorem ad damna, & interesse.*
- 106 *Remedium revocationis erroneæ confessionis.*
- 107 *Actionem subsidiariam de dolo si procurator non est solvendo.*
- 108 *Utrum gesta per falsum procuratorem post latam sententiam dominus ratificare possit?*
- 109 *Argumenta pro parte negativa.*
- 110 *Pars affirmativa aliquod juris textibus probatur.*
- 111 *Tertia opinio distinguit.*
- 112 *Ratio distinctionis.*
- 113 *Tertia opinio distinguens procurator ab Authore.*
- 114 *Gesta per falsum procuratorem non nocent domino.*

† **C**um omnium hominum non ea sit conditio, ut varia, & multiplicia negotia, quæ in communi hominum vita incidunt ipsi expedire, aut velint, aut possint, quosdam enim ita socordes, ignavos, otio deditos videmus, quod potius rerum

suarum jacturam, cum præsentissimo egestatis periculo, facere velint, quam in iis tuendis, conservandis, prudenter, & bene administrandis, vel laborem impendere, vel curam adhibere; quosdam verò à natura in rebus gerendis ita ineptos, & civilis vitæ rudes, ut nec si velint quidem, prudenter & bene negotia, & res suas administrare valeant. Quocirca ne vel naturæ vitium vel morum perversitas, florentes civium opes impediret, potestas cuiq; à lege facta est, negotia sua judicialia vel extrajudicialia, per alios expedire, quos procuratores ad negotia, vel ad lites dicimus, l. i. §. usus ff. h. t. §. penult. Inst. de iis per quos agere poss. l. in pecuniariis fin. C. de procur. tex. in l. sed si unius 17. §. idem ait 20. l. non solum 11. §. agere 2. ff. de injuriis, † potest enim per jura allegata quis per se, vel per procuratorem comparere, si procurator æque legalis sit, facit l. si actor 29. ff. h. tit. † neque enim judex regulariter aliquem cogere potest, ut ipse ad causam in iudicium veniat, quin alium quempiam, qui illius loco se sistat, offerre liceat, l. presenti 6. §. cum autem Cod. de his qui ad Eccles. confugi, l. servum 31. §. publice ff. de procurat.

† Quinimo quando judex videt aliquem rusticum, imperitum, qui coram se sibi met vult postulare, & causam proprio ore proponere, & non scit, sed negligit se ipsum, tunc potest eum cogere ut accipiat postulatorem seu procuratorem, ista est singularis doctrina Hostiens. in cap. pastoralis ext. de judic. ita vult Lancfrancus in repet. sua c. quoniam contra de probat. sub 1. vers. num. 20. in vers. finaliter non omitto, & ita inferioribus judiciis sæpe observatur, quod partibus per decretum injungatur, ut per qualificatum procuratorem necessaria causæ proponi curent, ne per imperitiam partium committatur.

mittatur nullitas processus. Verum, quia eorum qui pro aliis in iudicio interveniunt, & varia sunt genera, sciendum quod administratores alienorum negotiorum sunt œconomus, syndicus, tutor, curator, actor, procurator, defensor, negotiorum gestor. De procuratoribus, de quibus hoc titulo, hæc dicemus, † quid sit procurator, quotuplex, qui procuratores constituere possunt, qui constitui non possunt, quomodo constituentur, & in quibus causis.

7 Quod ad primum attinet. † Procurator is dicitur, qui aliena negotia sponte, & gratuito mandato domini administrat, *l. 1. ff. de procurat.* † Dico qui aliena negotia, † quia propria negotia nemo tanquam procurator sed tanquam dominus administrat, procurator enim est nomen relativum, quod semper habet respectum ad alium, & dominum esse præsupponit, quia procurare nihil aliud est quam pro alio curare, gerere, administrare, & per hoc verbum aliena excluditur procurator in rem suam, nam is sua negotia gerit, *l. si quis in rem 34. l. procuratore in rem 55. ff. h. tit.* † per negotia intellige judicialia, qui proprie procurator, vel litium procurator, *l. hoc jure utimur 86. ff. de solut.* vel procurator ad actionem factus, *l. sed si 13. ff. de pact.* vel extrajudicialia, qui alias mandatarius dicitur, dico sponte, † quia procuratorium nemo invitatus suscipit, *l. invitatus 11. Cod. de procur. l. filiusfamilias 8. §. invitatus ff. eod. l. invitatus ff. de reg. jur. aliam rationem vide apud Sichard. in dict. l. invitatus numero 2.* † est enim non publicum sed vile officium, quod infames etiam gerere possunt, *§. fin. Institut. de except.* † imo propter quod dignitate & honoribus privantur, si susceperint, *l. si quis procurationem 34. Cod. de decur.* & à quo propter dignitatem supervenientem se excu-

sare possunt, *l. filiusfamilias 8. §. fin. ff. h. tit. Wurmbs. lib. 1. pract. observ. tit. 5. obser. 12.*

† Quod tamen nemo intelligendum crediderit de iis, qui hodie moribus nostris vel in Camera Imperiali, vel in aliis Curiiis, & Consistoriis procuratores sunt jurati, & forensibus litibus deserviunt, hi siquidem publicæ personæ reputantur, & non solum ab infamia alieni esse debent, verum etiam aliqua infamia notati in eum ordinem non facile admittentur, qui exemplo advocatorum cogi possunt ad procurationem, *Sichard. in d. l. invitatus num. 2.* ita etiam procuratores Palatii soliti suas operas locare, *Jason ibidem vide Gaill. lib. 1. obs. 43. num. 7. & 8.* ubi dicit quod in Camera Imper. procuratoris officium non sit vile, sed honorabile, tam ratione personarum, quod nemo ibidem in numerum procuratorum recipiatur, nisi sit Doctor, vel Licentiatus, quam loci, quod supremum Imperii Consistorium Imperatoris, & Statutum sit, *Myns. cent. 4. obs. 32. Decius in dict. l. invitatus numero secundo, de reg. jur. Ordin. Curie Monast. parte 1. tit. 6. in princip. Ordin. Camere Imper. parte 1. tit. 18. in prin.*

Et circa hoc an, & quando infamis possit esse procurator, vide distinctionem quam ex Baldo refert *Sichard. in l. reum 6. numero secundo, Cod. de procurat.* † dico gratuito, quia si pactio, vel conventio mercedis interverit, tunc non proprie procurator est respectu domini mandantis, sed locator operarum, neque mandati sed locati agitur, *tex. in §. si. Inst. de mand. l. 1. §. si. ff. eod. proinde ne mandatum degeneret in aliam speciem contractus debet esse gratuitum, l. litem 15. Cod. h. t. d. l. 1. in fine ff. mand.* Si tamen ex post facto remunerationis ergo merces, aut salarium procuratori solvatur, nomen, & ratio-

rationem & officium ejus non mutat, *l. si*
 16 *remunerandi 6. in princip. ff. mandati*, † qui-
 imo si ab initio constitutum sit salarium,
 ejusque in instrumento procuratorio si-
 ve constitutionis expresse fiat mentio pro-
 pter hoc tamen non minus legitimus est
 procurator, neque ab agendo repellendus,
 prout tenet Bartol. in d. l. litem. Sichard. ibi-
 dem, num. 2. idem in rubr. Cod. de procur. nu. 5.
 argum. l. salarium 7. ff. argum. l. salarium 17.
 17 Cod. mandati, † nisi de quota litis hoc est ut
 de media, tertia, vel quarta parte quantita-
 tis seu rei in judicium deductæ participet,
 pactus sit, hoc enim est contra bonos mo-
 res, & isti redemptores alienarum litium
 puniendi, per text. in d. l. litem d. l. salarium,
 l. 1. §. si cui ff. de variis & extraord. cognit.
 Ratio prohibitionis est, quia procura or,
 qui sperat ex pacto partem ex lite, prohi-
 bitis mediis, technis fraudibus, & caute-
 lis causam promoveret, & victoriam ob-
 tinere laboraret, quæ occasio, in officio
 suo delinquendi, ut procuratori præscin-
 datur, prohibita est ista pactio de quota
 litis, & licet text. in d. l. litem, specificè
 de quota litis loquatur, tamen idem est
 ex ratione prædicta si de re controversa,
 vel quantitate litis à Clientulis sibi dan-
 cia, vel inferenda pacisceretur in casum victo-
 riæ, Sichard. d. loco num. 1. Concordat Or-
 dinatio Cameræ parte 1. tit. 46. §. Desglei-
 chett / Reform. Judic. Senatus Colon. sub rubri-
 von procuratoren §. item verordnen wir / in
 Reformat. der Geislicher Colnis. jurisdiction.
 de anno 1519. Item mit den Partheyen / se-
 cus esset, si quid pacisceretur sibi dari si-
 ve vincat, si-ve non, † prout quoque loco pal-
 18 marii recte aliquid accipitur, text. in l. 1. §.
 & si nomine palmarii ff. de variis & extraord.
 cog. Cum igitur dicimus mandatum debere
 esse gratuitum, non hoc significare volu-

mus, quod procurator suum officium gra-
 tis impendere & partibus inservire debeat,
 sed quod ad naturam actionis, quæ inter
 procuratorem & dominum datur, multum
 intersit gratuito, an pacta mercede procu-
 rationem quis susceperit, ita Sichard. in l.
 creditorum. 4. C. de pact. Possunt itaque
 procuratores, ut & alii omnes Curiis deser-
 vientes, pro suo officio, & labore donaria,
 remunerationes, honoraria recipere, &
 mercedem debitam seu salarium deservi-
 tum pro cujusq; fori consuetudine petere,
 acta aliaque partibus deservientia retine-
 re, donec ipsis solvatur, l. quæ omnia 25. in
 fine & ibi Bart. ff. de procur. sed hæc commo-
 nere haud quaquam necesse est, notissima
 hæc apud omnes praxis, an autem procu-
 rator, vel advocatus in causa propria ex-
 pensas ratione sui salarii ab adversario re-
 petat, vide Myns. cent. 1. obs. 2. Gaill. lib. 1.
 obs. 151. Juxta Ordin. Curiae Monast. parte
 1. tit. 6. §. Diemeil uns auch cum tribus
 sequentibus procuratores contenti esse de-
 bent salario in Ordinatione taxato, ne-
 que ullas conventiones, & pacta de solven-
 do salario cum clientibus inire quæ ipso
 jure cassantur, & ut transgressio Ordina-
 tionis hac in parte ad notitiam judicis eo
 melius venire possit, tenentur partes, inter-
 rogati sub juramento veritatem fateri, vel
 etiam non interrogati sponte sua procura-
 tores deferre debent, & quod ultra taxa-
 tum acceperint, restituent, poena desuper
 eis imponenda. Concordat quoad taxa-
 tum salarium Ordin. Cameræ Imper. par-
 te 1. tit. 46. in prin. Dicitur in definit. man-
 dato domini, quia per mandatum procu-
 rator ab omnibus aliis administrationibus
 secernitur, & forma substantialis ab eo
 dependet, prout Resemb. in parat. ff. h. tit.
 num. 2. latius deducit. † Vocabulum admini-
 strandi

Strandi distinguit procuratorem ab advocato, nuncio, aut alio quovis sollicitatore, advocatus enim non dirigit, & promovet propriæ litis, neque dominus litis dicitur prout procurator, *l. procuratoribus 22. l. nulla 23. C. h. t.* sed jus tantum partis pandit, merita causæ aperit, jus ad factum applicat, & sic propriæ non administrat, alias differentias inter procuratorem, & advocatum vide apud Sichardum in *d. rubrica C. de procurat. n. 7. & 8.* Domini dicitur, † quia procurator constituitur à domino, † non ab his qui alienarum rerum gubernationem receperunt, hinc tutor, & curator non procuratorem sed actorem constituunt, *l. neque tutores 11. C. h. t.* † nec procurator ante litem contestatam sed post substituere potest, *tex. in c. 1. §. 1. de procur. in 6.* quia tunc est dominus litis, nec Magistratus *l. nec civitatis 74. ff. h. t.* & aliæ tales personæ, gloss. in verbo *persona cum gloss. seq. in §. fin.* autem

23 Instit. de satisd. † nisi qui ita gubernant ut fructus faciant suos, veluti Episcopus, Abbas, & alii sacerdotia possidentes, hi etiam ante litem contestatam procuratorem constituunt, §. *si quando Novella de sanctiss. Episc. c. quia Episcopus 5. qu. 3. vide Specul. h. t. §. 1. nu. 8. & 9. Card. Tuschum in pract. concl. concl. 816. in litera P.*

24 † Porro procurator aut est verus, falsus, aut improprius. † Verus est, quem supra definivimus, qui mandato domini administrat. † Falsus autem procurator dicitur 1. is qui nullum plane habet mandatum

25 2. qui habet quidem mandatum sed revocatum, aut alio modo extinctum, 3. qui habet mandatum sed impertinens, puta generale, cum qualitas causæ speciale desideret, exemplum in *l. illud 25. §. fin. cum l. seq. ff. de minorib. 4.* qui habet mandatum sed insufficiens, puta ab eo qui mandare

non potuit, de falso procuratore vide Chilian. Rönning / in suo processu c. 14. per tot. † Et effectus autem falsi procuratoris est, quod sententia pro eo lata ipso jure sit nulla, *tex. in c. in nostra 4. in fine ext. h. t.* si autem contra procuratorem lata est, tunc si sit procurator actoris, pariter sententia nulla est, nec principali quicquam obest, si autem procurator Rei, valet in ejus præjudicium, & contra eum fit executio, *l. Plautius 61. ff. de procur. †* Si tamen principalis appellat à sententia lata contra procuratorem falsum, videtur habere ratum quod ejus nomine gessit, & sic non potest plus dicere sententiam nullam, *Mynsing. cent. 5. obs. 80. num. 3.* † si autem procurator appellavit, tunc debet dominus intra decendium ratificare appellationem ex quorundam sententia, *Guiliel. Mynerius in l. semper qui non prohibet nu. 11. cum seq. ff. de reg. jur.* quibus autem modis inducatur ratificatio, vide *Menochium de presumpt. lib. 2. presumpt. 42. per tot.* An autem, & quando dominus possit ratificare sententiam pro vel contra falsum procuratorem latam vide *Myns. cent. 1. obs. 44. Gaill. lib. 1. obs. 47. num. 5.* † Improprius procurator est is, qui in rem suam id est in suam utilitatem datus est, qui aliena negotia ad suum emolumentum & damnum gerit *Sichard. in l. impendia C. de procurat.* qui etiam ex causis quæ sufficientes alias sunt ad revocandum procuratorem etiam post litem contestatam, quæ referuntur in *l. post litem 17. cum seqq. ff. h. t.* mutari non potest, nec enim propria lite carere debet, *ita est rex. in l. quæ omnia 25. in fin. ff. h. t.* nisi dominus ei solvere paratus sit, *l. nisi 26. ff. d. t.* †

31 Et quidem ex parte actoris 4. modis dicitur quis procurator in rem suam. (1) Cui actor cessit, aut vendidit utiles actiones *l. procuratore 55. l. si quis in rem suam 34. ff. h. t.*

(2) Cui

(2) Cui directæ mandatæ sunt, aut earum exercitium ad utilitatem ipsius procuratoris *l. qui stipendia 9. C. h. t. ubi Bart. nu. 2. & Bald. nu. 4.* tradunt quomodo cognoscatur an intentata sit directæ, vel utilis actio à procuratore in rem suam licet ex ipsa conclusione libelli, an petat reum sibi condemnari procuratorio nomine, an proprio nomine. (3) Cui concessum est exercitium directarum actionum, & cessæ sunt utiles. (4) Cui donatum est instrumentum debiti quod cedens sive donans habet contra tertium, *de his vide Marantam in repetit. l. si actor. n. 15. & 16. ff. h. t.* quis dicatur procurator in rem suam vide *Sichard. in d. l. stipendia n. 2. †* Multum autem refert an directæ actiones mandentur, an utiles cedantur, illo casu procuratorio & alieno nomine agere dicitur, hoc vero proprio, *Bart. in d. l. si quis & in d. l. qui stipendia n. 2.* deinde procurator cui cessæ sunt utiles in causa reconventionis dominum defendere non tenetur, neque copiam cessæ actionis ante litem contestatam exhibere diversum in eo cui mandatæ sunt directæ, *Bart. dd. locis & quo actiones cedi & sic procuratores in rem suam constitui non possint tradit Damhau- der in sua pract. civili c. 36. nu. 3. 4. 5. 6. 7. 8. & 9. †* Ex parte vero Rei constituitur procurator in rem suam, ut si reus vendat, aut cedat, alicui hæreditatem in qua sunt creditores, cessionarius enim in effectu debitor erit istorum creditorum, & sic ex parte Rei conventi in effectu procurator erit in rem suam, *l. fin. §. Titius ff. de condict. indeb. de procuratore in rem suam vide Specul. h. t. in §. finali. †* Sciendum autem quod ille qui venit ad defendendum reum tanquam procurator tripliciter considerari potest. † Aut enim venit tanquam simplex procurator, & hic indistincte potest defendere alium,

nec attenditur quæ persona sit legalior, nisi in iudicio fienda esset aliqua interrogatio, de qua principalis melius nosceret veritatem quam procurator, tunc potest peti quod principalis veniat & respondeat, aut venit ad defendendum reum tanquam procurator in rem suam, ad suum interesse, & tunc potest per actorem repelli si persona principalis legalior est, aut aliquis venit ad defendendum aliquem animo novandi & reum principalem liberandi, non tanquam simplex procurator nec tanquam procurator in rem suam, sed suscipiendo in se iudicium, & tunc actor non tenetur talem admittere, ita est textus & ibi declarat *Bart. in l. si actor. 29. n. 2. & 3. ff. h. t.*

† Procurator verus aut est generalis si-
ve universalis, aut specialis, *l. 1. §. 1. l. si ve-
ro non remunerandi 12. §. contrario 7. ff. l. man-
dati si procurator 10. C. h. t. l. vero 12. in pr. ff.
de solut. l. 3. §. 2. ff. judic. solvi. †* Generalis
est procurator universorum sive totorum
bonorum *l. mandato 60. l. procurator toto-
rum 63. ff. h. t. c. dilectus 11. extr. eod. c. qui
generaliter c. is qui à procuratore in fine de pro-
curat. in 6. cui omnium rerum administra-
tio mandata est, qui etiam in iudicio agere,
& actiones intentare potest, tex. in l. sed si
unius 17. §. procuratorem 16. ff. de injuriis Spe-
cul. h. t. in princ. nu. 38. Wurmbf. lib. 1. obser.
pract. tit. 5. obs. 2. de generali procuratore
ad lites vide *Damhaud. in sua practica civili c.
87. per tot. †* Specialis procurator est certæ
alicujus rei, litis, vel negotii, *d. l. 1. §. 1. vel
ad certum aliquod capitulum, vel mem-
brum iudicii constitutus, veluti ad excepti-
onem declinatoriam fori, vel aliam propo-
nendam. Sic multi sunt actus judiciales &
negotia quæ requirunt speciale mandatum,
nec in generali comprehenduntur, quæ vide
apud *Specul. h. t. Emericum à Rosbach in sua
praxi***

praxi civili cap. 20. nu. 14. Mozzium de contra-
ctib. de mandato, colum. de divisione mandati à
nu. 11. usque ad 52. Vide quinquaginta casus
quibus speciale mandatum requiritur, apud
Borellum in summa decis. tomo 2. tit. 66. à nu.
161. usque ad nu. 239. Damhaud. d. loco cap.
 39 88. *per tot. † Generalis procurator aut est*
simpliciter talis, ut in dictis legibus, l. 1. §.
si te rogavero ff. depositi, aut generalis cum li-
bera, l. procurator cui generaliter 85. ff. h. t. c. qui
 40 *ad agendum 4. §. fin. de procur. in 6. † Consti-*
tuitur procurator cum libera. (1) Si adjicia-
tur illa vox Libera, tex. in §. qua ratione Inst.
de rer. divis. & acq. rer. dom. (2) Si alicui con-
cedatur plena agendi potestas, d. l. si procu-
rator 10. & ibi Sichard. nu. 12. (3) Si permittit
dominus gerere quæcunque ille gereret,
l. creditor 60. §. fin. ff. mand. (4) Si promittit
dominus ratum habiturum quicquid ille
gereret, vide Emer. à Mosbach/ in sua praxi
tit. 20. n. 21. 22. 23. & 24. (5) Ex sententia
Duareni in Comment. tit. de pactis cap. 3.
& is procurator cum libera dicitur, cui
omnium rerum, vel universorum bonorum
administratio conceditur, arg. l. nam & no-
cere 12. ff. de pact. l. iusjurandum 17. §. fin. ff.
de jurejur. ubi JC. procuratori omnium re-
rum & universorum bonorum, tales actus
attribuit, qui non nisi procuratori cum
 41 *libera conveniunt. † Procurator autem*
cum libera habet plenam & liberam pote-
statem agendi, faciendi, administrandi ea
omnia quæcunque dominus ipse agere, fa-
cere coram posset, d. l. procur. cui generali-
ter, ponit itaque debitor solvere, l. quod-
libet 87. ff. de sol. credita exigere, d. l. procur.
 58. *aliud pro alio permutare, d. l. procurator,*
juramentum deferre, d. l. iusjurandum 17. §.
fin. ff. de jurejur. si lis sit dubia, non autem si
debitum sit liquidum, Schneiderw. in §. item si
quis postulante, n. 103. Inst. de act. transigere c. qui

ad agendum §. fin. de procur. in 6. si liberam
 10. *si quod cum eo qui in alien. potest. Gaill. lib.*
 2. *obs. 72. nu. 10. pacisci, l. rescriptum 10. §. fin.*
cum ll. seqq. ff. de pact. jurisdictionem pro-
rogare, compromittere, c. per tuas 9. ext. de
arbitr. de calumnia jurare, arg. c. nullam de ju-
ram. calum. in 6. restitutionem in integrum
petere, arg. l. illud 25. §. 1. ff. de minorib. text.
in c. fin. de offic. Vicarii in 6. res domini pig-
nori dare, si dominus solitus sit sub pigno-
ribus mutuam accipere pecuniam, l. solu-
tum 11. §. fin. cum l. seq. ff. de pign. act. de hac
clausula cum libera vide Chilian. Köning / in
suo processu cap. 12. §. 83. mus auch/ donare ta-
 42 *men prohibetur, † alienandi & donandi fa-*
cultas in generali mandato non venit, l. pro-
curatorem 26. C. de procur. l. procur. 63. ff. eod.
l. non abstulit 4. C. de novat. arg. l. contra 28. §.
 1. *l. Imperatores 37. ff. l. pactum curatoris 23. C.*
de pact. arg. l. si pater 12. ff. que in fraud. cred.
& l. filiusfamilias 7. in prin. ff. de donat. facit
tex. in l. ab agnato 12. l. fin. ff. de curat. furios.
prodigi & c. l. non omni 16. C. de admin. tut. l. 3. §.
si filiusfamilias ff. ad SC. Maced. l. 1. §. 1. ff. qua-
res pign. obl. non poss. l. sicut 8. §. an pacisci 5. ff.
quib. mod. pig. vel hypoth. Gaill. d. loco n. 13. Moz-
zius de contract. §. donatio colu. de personis inter
quas cadere possit donat. n. 8. prout ne acce-
 43 *ptilationem facere, l. 3. ff. de accept. † Sicut*
quoque in generali mandato cum libera
non veniunt pœnalia, Sichar. in d. l. si pro-
curator nu. 13. nec in mandato generali ve-
nit, quod procurator agere quid possit
contra factum ipsius mandantis, l. homi-
nem 30. ff. mand. Cravetta cons. 54. nu. 5. &
 6. *lib. 1. De hoc procuratore cum libera,*
vide Turzanum in com. opinion. in opinione que
incipit procuratorem per tot. ubi tres casus seu
formulas constituendi procuratorem ex
Bart. in l. pactum curatoris C. de pact. recenset,
Borellum d. loco à nu. 241. usque ad num. 254.

Hodie de communi consuetudine & stylo Curiarum procuratores in iudicio constituuntur ad totam causam, prout quoque in Camera procuratores semper constituuntur ex Ordin. parte 1. tit. 12. ad totam causam non vero ad unicum actum puta ad declinandum forum, &c. Myns. cent. 1. obs. 46. Gaill. lib. 1. obs. 50. n. 11. Concordat. Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 6. in prin.

Quæ personæ procuratorem constituere non possint? Edictum de procuratoribus prohibitorium, † quo circa omnibus est permilla facultas præponendi suis rebus procuratorem quibus expresse non prohibetur, l. mutus 43. §. 1. ff. h. t. illud enim dicitur prohibitorium cuius regula est permilla, Lamsr. in c. quoniam contra in verb. testium depositiones nu. 59. † Prohibentur autem lege, vel canone † Canone ut excommunicatus, arg. c. fin. ext. h. t. arg. c. decernimus 8. de sent. excom. in 6. arg. c. 1. de rescript. in 6. c. 2. ext. de except. c. 1. eod. tit. in 6. intellige ad agendum, ad se enim defendendum, si in iudicium vocetur, per alium se defendere potest, c. intelleximus 7. ext. de iud. ubi ea ratio assignatur, quod alias si conveniri judicialiter non posset ex malitia sua commodum sentiret, ponit & ea dari ratio quæ defensor sit juris naturalis, ea autem quæ juris naturalis sunt non denegantur excommunicatis, ad hoc text. in c. cum inter §. qui eam rationem assignat, ext. de except. text. in d. c. 1. de except. in 6. facit text. in l. libertus 14. ff. de in ius voc. Gaill. lib. 1. obs. 9. nu. 8. Eodem modo in causa excommunicationis, & appellationis rescriptum delegatorium seu ad lites impetrare potest, tex. in d. c. 1. de rescript. in 6. cum pro causa 27. ext. de sen. excom. c. significaverunt 11. c. si. ext. de excep. † Lege prohibentur. (1) Pupillus, & minor habens curatorem qui per se procuratorem constitue-

re non possunt, arg. l. neque 11. C. h. t. Ratio est, quia ipsi stare in iudicio non possunt, l. 1. & tot. tit. C. qui habent legit. pers. standi, &c. ergo alii talem potestatem conferre non possunt, arg. l. nemo plus juris ff. de reg. jur. potest autem pupillus major infante, & adultus etiam ante litis contestationem constituere procuratorem cum autoritate tutoris, vel curatoris, & sic potest tutor, vel curator autorisare illud quod ipse ex persona sua facere non potuit, Myns. cent. 2. obs. 38. vers. pupillus. Ex qua ratione sequitur minorem non habentem curatorem procuratorem ad negotia dare posse, d. l. mutus §. is qui. (2) Sicut pupillus, & adultus sine tutoris, curatorisve autoritate procuratorem constituere nequeunt, sic nec tutor, vel curator ante litem contestatam, procuratorem sed actorem constituunt, lite vero contestata possunt, d. l. neque l. minorum & ibi Bald. notat C. de præd. & aliis rebus minor. Myns. cent. 2. obs. 38. diversitatis ea ratio est, quod nullus procuratorem dare possit, nisi qui sit litis, vel rei dominus, ante litis contestationem tutor vel curator non est litis dominus sed post, arg. l. procuratoribus 22. l. nulla 23. C. h. t. Ut enim procurator per litis contestationem litis fit dominus, d. l. l. ita & tutor, Hartmannus Hartmanni lib. 2. præf. obser. tit. 5. obs. 6. nu. 1. Würmbs. lib. tit. 5. obser. 1. nu. 4. & obs. 19. Ex eadem ratione (3) Syndicus Universitatis, aut civitatis procuratorem nondum accepto iudicio recte non dat, l. nec civitatis 74. ff. h. t. (4) Servus, uti per se in iudicio non agit quandoquidem cum illis nulla sit actio, l. cum servis ff. de reg. jur. l. non servum 20. C. de rei vendic. nec habet legitimam personam standi in iudicio, l. servus 6. C. de iud. l. quoties 13. ff. si quis caut. iud. sist. &c. arg. l. si sine 9. §. 1. ff. de interrog. act. ita neque per alium, l. non idcirco 44. §. 1.

ff. de judic. nisi de statu suo litiget, d. l. servum in prin. & §. i. ff. h. t. Ratio est, quia servi quoad actus civiles habentur pro mortuis, *l. quod attinet ff. de reg. jur. sed sententia contra mortuum lata est ipso jure nulla, ut appellatione opus non sit, l. penul. ff. qua sent. sine appell. rescind. (5)* Captus ab hostibus cum servis annumeretur, suarumque rerum dominium non habeat, non procuratorem constituit, sed curator bonis datur, *l. ab hostibus 15. ff. ex quibus caus. major. in integ. (6)* furiosus, *l. 2. §. i. ff. h. t.* (7) prodigus, *arg. l. Marcellus 25. ff. de fidejuss. (8)* Filiusfamilias ad lites procuratorem non dat, si talis sit actio quam sine patre intentare nequeat, *l. filiusfamilias 8. in prin. ff. h. t.* † si autem pater absens sit, vel suspectæ vitæ, vel vilis aut dilapidator, iis casibus quibus filio cum patre communis est actio, procuratorem dare non prohibetur, *d. l. filiusfamilias in fine prin. facit l. si longius 18. §. i. ff. de judic.* si pater longius absit, vide *Zasium in l. filiusfamilias 9. nu. 5. ff. de act. & obligat.* quas autem actiones filiusfamilias suo nomine intentare sine patris consensu posse tradit, *d. l. filiusfamilias 9. l. in factum 11. ff. de oblig. & act. l. filius 22. ff. de inoff. testam. d. l. si longius §. i. l. Julianus 19. ff. de pos. l. in persona 30. ff. de pact. veluti actionem injuriarum, furti, commodati, depositi, si aliquid commodavit, vel deposuit ex castrensi, vel quasi castrensi peculio, actionem in factum popularem, de effuso, vel dejecto; Quod circa actionem in factum sic declaro, si est aliquid dejectum ex coenaculo hoc casu nascitur actio in factum popularis, quia tu hoc fecisti, vel quia hoc ex ædibus tuis in coenaculo factum est, & nocuit mihi iste casus unde peto, &c. hanc actionem quilibet de populo posset exercere, quia publicam utilitatem respicit ne roceatur prætereuntibus, hanc actionem,*

& similes in factum potest filiusfamilias suo nomine exercere. Et qualiter Canonicus nomine præbendæ suæ agere, & conveniri possit, & consequenter procuratorem constituere, vide *Panorm. in c. ex litteris in 1. colum. vers. oppono & videtur ext. de probat. Felinum ibidem n. 6. cum seqq. ubi quatuor modis declarat. Spec. h. t. §. i. nu. 8. & 9.* Et quæ diximus de filio, obtinent etiam † in filia quoad 49 exactionem dotis soluto matrimonio, quæ cum filia cum patre communis sit, *l. 2. §. 2. ff. solut. matr.* procuratorem sola inutiliter dat, *d. l. filiusfamilias vers. nam quod ad. †* Pro 50 pleniori itaq; cognitione tres casus distingue; (1) quædam actiones ejusmodi sunt quod filiusfamilias eas exercere, vel in judicium deducere non possit, & tunc nullo modo constituere procuratorem potest, *d. l. filiusfamilias*, (2) quædam actiones, filio cum patre sunt communes, & in istis procuratorem dat si pater sit absens, aut alias agere impediatur, *d. l. filiusfamilias in fine prin. d. l. si longius §. i. in fine*, (3) quædam actiones filiofamilias peculiariter competunt & in iis indistincte procuratorem dat, *d. l. filiusfamilias in prin. l. filiusfamilias ff. de act. & oblig.* De filiofamilias quando possit procuratorem constituere, vide *Spec. h. t. §. i. n. 10. 11. & 12.* Ex prædictis itaque collige quædam neque per se neque per alium stare in judicio posse, ut excommunicatus, pupillus, minor, servus, furiosus, prodigus, non interveniente tutorum, vel curatorum autoritate, quosdam per se quidem sed non per alios uti procuratores sed actores, ut tutor, curator, syndicus in causis eorum quibus præsunt. E contra duo sunt casus alter lege, alter moribus introductus, quib. tametsi quis per se stare in judicio non possit, potest tamen per alios, lege prohibetur persona illustris, *l. quicumque 25. cum auth. seq. C. h.*

C. h. t. moribus puta Saxonum, mulier, *We-semb. in par. ff. h. t. sub num. 4.* Hi itaque in iudicio neque agendo, neque defendendo idoneæ consistunt, sed alios pro se agentes constituunt.

† Nunc de personis quæ procuratores
51 dati non possint. † Primo. Miles non pot-
52 est esse procurator, nec quidem pro con-
iunctis personis, *l. militem 7. l. qui stipendia 9. arg. l. ita demum 13. C. h. t. l. neque foemina 54. ff. eod. l. si militem 15. C. de conduct. ob causam*, non solum ad lites sed nec ad negotia *arg. l. mi- lites C. de locato & conduc. arg. l. ab administra- tione 8. C. de legat. ita tenet Sishard. in d. l. si militem num. 2.* Ratio est, quia publice interest eum non avocari à militia, *d. l. mili- tem in fine*, & debent milites qui aluntur à Repub. in hoc magis esse intenti, ut Rem- pub. armis suis defendant quam ut aliis ne- gotiis superfiat, *d. l. milites C. de locat. & con- duc.* † Hoc tamen quod miles non possit
53 esse procurator, recipit aliquot limitatio-
nes 1. Miles veteranus & emeritus, qui ju-
stam & causariam missionem obtinuit, *l. 2. §. ignominia 2. ff. de his qui not. infam. potest esse procurator d. l. filiusfamilias §. veterani ff. h. t.* Secunda. Si pro commilitione suo hoc officii obire velit, *d. §. veterani in fine.* Ter- tia. Si miles sit procurator in rem suam aliena sibi mandata actione, *d. §. veterani in fine, d. l. qui stipendia.* Ratio, quia hoc casu non tam alienam quam propriam causam agunt, atqui militibus interdiceret ne res suas gerant, non modo absurdum verum etiam iniquum esse ait Imper. *in d. l. qui sti- pendia. 4.* Pro limitatione observa mili- tem non posse esse procuratorem si hoc in iudicio opponatur, si dilatoria exceptione tu non potes esse procurator, repellatur, qua exceptione non opposita, recte cum milite procuratore iudicium procedit, *ita*

est tex. in d. l. ita demum & ibi Dd. & in d. §. ve- terani in verb. nisi hoc tempore litis contestata quocunque casu prætermisum est, adde ea qua tradit de milit. bus Gail. lib. 1. de pace pub. cap. 4. num. 24. cum seqq. † Secundo Clerici, ut 54
Episcopi, sacerdotes, & reliqui in sacris or-
dinibus constituti non possunt esse procu-
ratores in foro sæculari, *per tex. in c. 2. ext. ne Clerici vel Monachi negot. secul. tex. in Clem. finali de procurat. tex. in l. placet l. repetita 41. C. de Epif. & Cleric. in auth. de sanctiss. Episcop. §. Deo aulem ibi aut procuracionem litis, &c.* Ratio est, ne Clerici, vel Monachi à divi-
nis officiis ad profana avocentur, alia, quia
iudex laicus, si forte deliquerint in offi-
cio, non poterit eos coërcere *Duarenus in Comment. h. t. cap. 4.* Clericus autem pro se,
& in causa sui Capituli procurare potest,
d. l. placet glossa in l. 1. §. secundo in verb. ne vi- rilibus ff. de postul. vir. Specul. hoc tit. in princ. num. 33. & 34. Cardin. Tuschum in pract. concl. concl. 812. in litera P. E contra laicus in
causis spiritualibus procurator esse potest,
tex. in c. 1. in princ. de procur. in 6. Tertio
† Minor 25, annis non potest esse procura- 55
tor ad litem, *l. minor 51. ff. l. exigendi 12. C. h. t. tex. in c. qui generaliter §. §. fin. de procura- tor. in 6. l. fin. C. de his qui veniam ætat. impetra.* Ratio quia in præjudicium adversarii in in-
tegrum restitui potest, *d. l. minor juxta intel- lectum Bartoli*, ad negotia vero minor pro-
curator esse non prohibetur, *gloss. in d. l. 1. §. initium in verbo complevit, de postul.* Quarto.
Foeminae in iudiciis procurare vetantur, *d. l. neque foemina 54. ff. l. quia absente 4. C. h. t.* tum quod virile officium sit & à pudore
sexui alienum, *l. alienam 18. C. h. t. l. 2. ff. de reg. jur. tum ne obtentu litis & iudiciorum in contumeliam matronalis pudoris irreve- renter irruant, l. maritus 21. C. h. t.* † Fal- 56
lit (1) quod mulier in rem suam cessis sibi

actionibus possit esse procuratrix, *d.l. quia absente*, fallit (2) quod mater possit pro filiis appellare, & ut causa appellationis prosequatur curare, *l. 1. §. 2. ff. de appel. recip.* (3) fallit quod mulier pro patre ad procurandum admittatur si is morbo impeditus rebus suis superesse non possit, *l. fœminas 41. ff. h. t.* (4) Pro limitatione observa quod mulier non possit esse procuratrix pro plena scilicet procuracione in negotio principali, at ad excusandam absentiam pro conjunctis personis recte in judicio intercedit, *ita intelligitur d. l. quia absente Sichard. ibid. numer. 5.* Sex casus, quibus mulier procurare potest, *vide apud Decium in d. l. 2. num. 15. & 16. de reg. jur. & Specul. hoc tit. in princ. num. 2. ubi recenset 37. casus*, seu articulos in quibus mulier deterioris conditionis est quam masculus, & num. 3. undecim casus in quibus melioris conditionis est, & tredecim in quibus paris conditionis est cum masculo, *adde Decium in d. l. 2.* Quinto. † Excommunicatus non potest esse procurator, *arg. c. prudentiam 21. §. sexta ext. de offic. deleg. c. intelleximus 7. ext. de judic. arg. c. decernimus de sent. excom. in 6.* Sexto. Constituti in majori magistratu in quos judex jurisdictionem exercere non potest, *qui enumerantur in l. 2. ff. de in jus vocando.* Procuratores esse non possunt, *d. l. neque fœmina*, & si isti potentes ratione officii procuracionem suscipiant, puniuntur, *l. 1. C. ne liceat potent. patroc. litig. præbere.* Septimo. † Reus alicujus criminis capitalis, vel non capitalis nequit esse procurator accusatione ista pendente, sed tum demum quando innocentiam suam purgaverit, *tex. in l. reum criminis 6. ubi hujus prohibitionis Sich. aliquot rationes assignat. C. de procur.* Octavo. Universitas, civitas, fiscus ob potentiam & terrorem, *l. 3. & tot. tit. C. ne fiscus vel resp. proc.*

Circa prædictos qui prohibentur à lege procuracionis officium subire, notandum est, quod hi tali officio fungi non possunt nec quidem si pars eos admittere velit, quia consensus partium jus immutare nequit, *tex. in d. l. filiusfamilias §. veterani, facit l. quos prohibet 7. ff. de postul. l. parentes 6. C. de testib.* sic juramentum calumniæ à partibus remitti nequit, *l. 2. §. sed quia C. de juram. calumniæ* de his qui procuratores esse non possunt *vide Damhau. d. loco cap. 94. per tot.*

† Constituitur autem procurator (1) per 59 jussu judicis. (2) per mandatum domini, *l. 1. ff. h. t.* (3) per ratihabitionem domini, ita tamen ut utriusque constituentis, & constituti voluntas, & consensus interveniat, invitus enim nemo procurator constituitur *l. filiusfamilias 8. §. invitus l. non cogendum 45. ff. l. invitus 11. C. h. t.* † Per man- 60 datum domini intellige expressum, vel tacitum, nam consensus etiam tacitus in mandato obligationem inducit, † quando 61 scilicet actus cum sciente & non repugnante geritur, ex quo colligi potest quis ejus fuerit sensus, quæ voluntas, & quidem tacitum ex parte constituentis fit mandatum, quando dominus præsens patitur rem suam administrari ab alio, *l. si remunerandi 6. §. si passus 2. l. qui patitur 18. ff. mandati*, si pars principalis aliquando præsens sit in judicio & videt procurare, ex hoc mandatum procuratoris præsumitur, puta Titium suo nomine agere, vel defendere, ut plerumque rustici, & cives in inferioribus judiciis facere solent, *ita ex Innocent. refert Felinus in c. 1. num. 13. ext. de probat.* scientia enim domini principalis & patientia inducit præsumptionem mandati, *Anton. Gabriellus in suis concl. concl. lib. 2. tit. de procurat. concl. 1. num. 12.* nisi dominus probet contrarium,

trarium. *Mynf. cent. 5. obser. 80. num. 4.* Si dominus instrumenta causæ procuratori tradat, *arg. l. fin. C. de pact. conven. tam super dote, & c. d. Hurmbf. lib. 1. pract. obser. tit. 5. obser. 18. num. 7.* Si uxor marito tradat cautiones, & instrumenta rerum paraphernalium tunc videtur eum constituisse procuratorem, ut nomina illa exigere, seu res istas administrare possit, *tex. in d. l. fin. Sichard. in l. 1. numer. 5. C. de donat. Gaill. lib. 1. obs. 133. numer. 4. Mynf. cent. 3. obs. 53. num. 6.* Ex parte procuratoris constituti. Si quis præsens nominetur à domino in procuratorem apud acta iudicii, & hoc propter iudiciorum auctoritatem vel si procurator sit conjuncta persona, vel multum amica. Si absens literas mandatorias seu procuratorum sciens sine protestatione recipiat, tum officium, & defensionem recusare non potest, *tex. in Clement. 1. de procurat. l. si procuratorem 65. §. 1. ff. de procurat. his casibus tacentes habentur pro consentientibus, Sich. in d. l. invitatus num. 3.* Et his quidem modis tam ad negotia
64 quam ad lites procurator constituitur, † ad lites vero duobus specialiter his modis.
(1) Si dominus mandatum actis insinuet, hoc est literas mandati iudici mittat, & ad acta redigi curet, *tex. in d. Clem. 1. eod. tit.*
(2) Si ipse dominus præsens coram iudice procuratorem eligat, ejusque personam confirmet, & se ratum habiturum quicquid ille gesserit, caveat, & sic procuratorem ab onere satisdandi relever, *d. l. si procuratorem, §. si autem Instit. de satisdat. l. unica C. eod. quod vocant procuratorem apud*
63 *acta constituere. † Constituitur autem sufficienter procurator si ad agendum, & defendendum constituatur, ut in c. constitutis 12. c. accedens 10. in fine ext. de procur. l. sed & ha. 35. §. defendere ff. eod. tex. in c. Impe-*

ratorum 4. in verb. pro eis petere & excipere & ibi Panorm. in 2. notab. ext. de juramento cal. Chilianus Rönning / suo processu cap. 12. §. und auff das † & si procurator actoris domi- 64
num suum defendere nolit, tunc denegatur ei actio, *l. actionem §. C. h. t. l. mutus 43. §. pena ff. eod.* quia † procurator datus ad agendum 65
censetur etiam datus ad defendendum & hoc in procuratore actoris, secus in procuratore Rei, *d. c. constitutis.* Et quæ contra formam mandati seu constitutionis opponi possint, vide *Specul. hoc tit. §. ratione autem formæ per tot. †* Juxta Ordinat. Curie Monasteriensis parte 1. tit. 6. §. 66
ferner in primo statim termino docent de mandato per constitutionem ad totam causam, non ad unum actum tantum in solenni & optima forma, vel sub sigillo principalis aut Judicis, sub quo domicilium habet litigator, aut coram Notario & testibus, offerens autem se in causa vigore generalis mandati, authenticam copiam istius mandati ad acta exhibebit, habens subscriptionem illius Notarii sub quo causa illa ventilata, in qua primo mandatum illud exhibitum fuit ita Ordinatur. *d. loco §. So auch / & c.* Idem servatur juxta Ordinatur. Cam. parte 3. tit. 12. §. und so ein procurator † In Camera ex Ordin. parte 1. tit. 21. §. 67
weiter / & parte 3. tit. 12. §. so viel dann non recipitur mandatum procuratorium nisi sit ad totam causam, uti supra diximus vide *Mynf. cent. 1. obs. 46. & cent. 5. obs. 84. ubi num. 3. exemplum constitutionis generalis ex Cicerone valde elegans verbotenus exprimit, Gaill. lib. 1. obser. 51. num. 11.* In executivis datur quandoque constitutio ad exceptionem proponendam, uti factum in causa Bamberg contra Buntenberg alioquin ut dixi constitutiones ad universam causam esse debent ideoque si quis perat causam
sana

sam remitti, & hoc casu velit tantummodo ad remissionem impetrandam, vel ad alium similem actum constituere is nullo pacto admittendus est, *Sic Decisum in causa Comitum Palatini contra Teutscher Meister.* † Juxta Ordin. Juliac. c. 13. in primo termino de rato cavere potest qui ad proximam se qualificare velit, eodem modo juxta Ordin. Cam. d. part. 3. tit. 12. §. Im Fall a-ber/ &c. quam cautio pro constitutione habetur donec legitima constitutio exhibeatur, & quidem si ultra quatuor miliaria non resideat à judicio ubi causa agitur, tunc coram Judice aut Scabinis istius Judicii constitutio fieri debet, si ultra, tunc coram eo Judice ubi domicilium fovet constitutio fieri potest, & per documentum judicis sigillo sigillatum de mandato docebitur. Prælati autem, personæ Ecclesiasticæ, nobiles, civitates, & communitates sub proprio sigillo mandatum exhibere possunt, ita Ordin. d. ca. 13. & Reformat. des Erbsstifts Cöllen sub rubr. End der Fürsprecher
69 §. und mag cum seqq. † Sciendum autem quod procurator actoris tribus modis legitimetur ad processum, mandato domini, cautione de rato, & litis contestatione per quam fit dominus litis, l. Pomponius 40. §. rasi habitationis ff. h. t. Sichard. in d. l. 1. n. 3. C. eod. præsumitur enim pro procuratore cum quo est lis contestata, Myns. cent. 5. obs. 80. u. 1. licet de ejus mandato non constet, donec contrarium probetur, Imola in l. sciendum ff. de V. O. Angel. in §. fin. Instit. de fidejuss. Quod est bene notandum, pro salvandis processibus, & actis priorum Instantiarum, in quibus sæpe omittuntur constitutiones procuratoriae. Item quando in prioribus actis non reperitur mandatum procuratorium, & tamen victus nihil opponit contra falsitatem sui procuratoris, falsi enim procura-

toris exceptio non solum ante sententiam verum etiam postea potest objicere, l. licet 24. C. h. t. in c. in nostra 4. in fine ext. eodem, sed prosequitur appellationem per se, vel procuratorem illum interpositam, eo ipso censetur omnia gesta per eum ratificare, ita ut de validitate processus in Camera vel alia Instantia, non sit quærendum, per l. 3. §. fin. ff. rem rat. haberi gloss. fin. in d. l. licet. Imo etiam si opponat victus defectum mandati sui procuratoris, si tamen eo præsentem procurator egit præjudicatur domino, arg. l. si sine C. ad SC. Vellejan. De mandato procuratoris juxta Ordinationem Camerae vide eandem parte 1. tit. 21. ubi disponitur quod nullus procuratorum Camerae intro-mittere se de aliqua causa debeat, si non habet desuper mandatum. 2. Si mandatum in termino citationis exhibere non possit, quod de rato cavere debeat. 3. Quod in vim præstitæ cautionis, usque ad litis contestationem causam occupare possit. 4. Durantibus præparatoriis judiciorum laborabit ut consequatur à parte mandatum ad totam causam cum ratificatione præ-actorum, quod ni fecerit arbitrariae puni-tur, & in expensas retardatæ litis condem-natur. 5. Si partem mori contigerit, sine mora novum mandatum & legitimatio-nem suæ personæ procurabit, & si opus fuerit citationem ad reassumendum contra hæredes extrahi faciet, non expectato de-super decreto. 6. Procurator adversæ par-tis mandatum exhibitum statim examina-bit, & si insufficiens illud repererit, de in-sufficiencia vel alias contra mandatum ex-cipere, nec expectare, ut in calculo feren-dæ sententiæ per decretum sibi hoc injun-gatur, & sic sententia remoretur. 7. Si procurator sine mandato litem contestatus sit, & causam usque ad conclusionem sine manda-

mandato occupaverit, non tantum in expensas sed in omne damnum & interesse inde parti & iudicio causatum condemnabitur. 8. Procuratores habentes generalia mandata etiam in causis fiscalibus partem suam in vim ejusmodi mandatorum defendere, & necessaria facere debeat, nisi specialiter sibi inhibuit docere possint. 9. Si procurator habens plures causas ejusdem partis decedat, qui ei succedit non debet in una aut altera causa quam partes magis promotam & expeditam viderent, in se suscipere, & reliquas negligere, hoc breviter collecta ex Ordinat. in allegata parte 1. tit. 21.

70 † In usu practico procuratores ita communiter constituuntur. 1. Litigaturus compareret statim etiam ante emanatam citationem vel coram iudice, vel apud prothocollum, & Titium v. g. in procuratorem suum constituit cum clausula relevationis ab omni opere satisfactionis sub hypotheca bonorum suorum. Si apud prothocollum, Notarius causae seu iudicii scriba adhibet duos testes qui audiant constitutionem fieri. 2. Lite jam inchoata & pendente comparent litigatores coram iudice vel apud prothocollum, & constituunt ad causam talem, qui eorum nomine comparuit sub spe rati, aut cavit de rato, cum ratificatione praefactorum. 3. Procurator constituitur coram Notario, & testibus, & desuper conficitur instrumentum procuratorium, idque vel procuratore praesente, vel absente, nam ita praxis habet, quod constituent procuratorem absentem tanquam praesentem, dummodo postea certioratus ratum habeat, & mandatum acceptet, d. l. 1. in fine cum l. seq. ff. h. t. 4. Constituitur procurator per privatam scripturam constituentis, sub manu, & sigillo, vel pitzeto ejus, quando

mandatum juxta stylum Curiae concipitur, & constituens illud subscribit; & sigillo suo vel pitzeto communit. 5. Sub manu tantum constituentis, ut quia sigillum, vel pizetum non habet. 6. Constituitur procurator per nuncium, vel epistolam, quando pars litigans missivam ad procuratorem dirigit, in qua illi causam committit. Varias formas mandatorum vide apud Speculat. hoc tit. §. ut autem per tot. Emericum à Rößbach / in sua praxi civili tit. 20. nu. 54. 55. & 56. Damhauder d. loco cap. 90. & generaliter sciendum formam cujusque Curiae, & iudicii circa judicialia observandam, l. semper 34. ff. de reg. jur. arg. l. si fundus 8. ff. de evict. Stylus enim pro lege habetur, rex. in c. ex literis, ext. de constit. & ibid. Dd. & in c. 2. de prebend. in 6. late Felinus in c. 2. n. 16. ext. de rescript. Juramentum procuratoris juxta Ordinat. Camerae vide parte 1. tit. 63. & Curiae Monasterien. parte 1. tit. 7. Reformat. Juliacen. ca. 7. Reform. Archiep. Curiae Col. sub rubr. de procur. desß Erbstifts Cölln / fol. 2. pag. 2. Reform. Judicis Senatus Col. sub rub. End der Procuratoren und Vorsprecher.

Nunc quoad causas attinet quae expediri & agitari possint per procuratorem tenenda est illa generalis regula. † Quod 71 in omnibus causis procurator possit intervenire in quibus specialiter non reperitur prohibitum, arg. l. mutus §. 1. ff. hoc tit. veluti in civilibus tam pecuniariis, l. in pecuniariis si. c. eo. quam liberalibus causis, l. servum l. 35. l. sed & ha. ff. h. t. in causis spiritualibus c. 1. in princ. de procurat. in 6. c. cum venissent 2. ext. de restit. in integ. † Prohibetur autem primo 72 procurator intervenire in publicis judiciis, quae referuntur lib. 48. Digest. & 9. Codicis per tot. rex. exp. in l. penult. §. 1. ff. de public. judic. ubi ait JC. ad crimen iudicii publici persequendum frustra procurator inter-

venit, multoque minus ad defendendum, l.2. C. de his qui accus. non poss. c. tua §. ext. de procurat. † Secundo in causis quibuscunque criminalib. in peinlichen Sachen / etiam non publicis, in quibus delicta non publica sed privata vindicantur si pœna super relegationem imponitur, procurator recte non intervenit. per tex. in c. veniens 15. ext. de accus. ubi gloss. in verb. criminali in c. si quando 2. quest. 6. Speculator hoc tit. §. 1. num. 9. cum seqq. Asinius in sua praxi in princ. cap. 6. n. 2. Afflictus decis. 64. numer. 2. Gabriellus lib. 5. com. opinionum concl. 38. Wurmbf. lib. 1. pract. obser. tit. de procurat. obser. 12. & 13. Sichard. in l. 2. num. 5. C. de procur. Alex. cons. 116. num. 1. & 18. vol. num. 2. Chilianus Koning in suo processu ca. 13. per tot. vide Cardin. Tuschum in practicis conclu. concl. 818. in litera P. & hanc quæstionem, an in criminalibus procurator intervenire possit, latissime tractat Julius Clarus lib. 5. recept. sent. in §. fin. quest. 32. per tot. quem omnino vide. Ratio est, quod accusator debeat se inscribere ad pœnam talionis, juxta l. libellorum ff. de accusat. l. 3. C. de his qui accus. non poss. istam rationem tradit, d. c. tua ext. de procurat. alia quod sententia feratur in procuratorem, l. 1. C. de sent. & interloc. omn. jud. quæ cum procuratori non sit applicabilis, consequens est ejusmodi causam per ipsum agitari non posse, condemnato enim procuratore non posset contra eum tanquam innocentem executio fieri, & sic delicta manerent impunita. Est & ea ratio, quod quodocunque potest absens condemnari, iisdem casibus potest admitti procurator, sed in capitali crimine non potest sententia ferri in absentem, l. absentem §. in princ. ff. de pœnis, l. absentem 6. C. de accusat. quia hoc judicium in absentem factum esset elusorium & irritum, ideo non potest intervenire procurator. Ac-

cedit & ea ratio, quod si procurator intervenire posset, nunquam comparerent Rei criminis, conscientia perpetrati sceleris territi, sed latebras, & effugia quærerent, ut pœnam condignam delicto evitarent, Dd. in d. l. penult. §. ad crimen. plures rationes vide apud Damhauderium in sua praxi crim. cap. 23. nu. 3.

† Quod diximus in causis criminalibus 74 non intervenire procuratorem, fallit (1) quod ad allegandum causas absentiae, seu alias exceptiones crimen ipsum non concernentes procurator admittatur, text. in d. c. veniens, in l. si servum §. publice in l. absens 71. ff. b. r. d. l. penult. §. 1. Bald. in l. numer. 8. C. quomodo, & quando judex sent. Damhaud. in sua praxi criminali cap. 24. numer. 3. 4. & 5. & cap. 25. ubi usque ad num. 8. tradit, qui excusationem absentiae allegare possint, deinde usque ad numer. 18. refert causas absentiae quæ excusationem admittunt. An autem exceptio loci non tuti possit proponi per excusatorem non habentem mandatum, vide Gabriellum in com. conclus. de except. conclus. 3. (2) Si non agatur criminaliter sed civiliter ad pœnam pecuniariam, text. in l. sed si unus 17. §. procuratorem 16. ff. de injuriis, l. unica C. quando civilis actio crimi. prejud. l. licet 42. §. 1. ff. b. r. tex. in d. c. tua, ubi acausatio adulterii ad separationem thori per procuratorem fieri potest, c. super his 16. in fine ext. de accusat. Sichard. in l. 2. nu. 3. C. eod. (3) Fallit in criminibus pœnam infra relegationem imponentibus, tex. in d. l. 1. in verb. usque ad relegationem ff. an per alium causa appell. dict. l. servum §. publice vers. ubicunque juncta l. absentem vers. quid igitur digest, de pœnis, huc spectant casus in l. sed & ha 35. §. 1. in 6. non solum 39. §. fin. ff. de procurat. l. levius 6. ff. de accus. (4) Fallit si reus criminis sit in carceratus, vel in fortia officialis, tunc procura-

curatorem admitti verius est, *l. i. §. fin. ff. de quest. argum. l. si non defendantur 19. ff. de poenis Bart. in l. non tantum ff. de appell. & in d. l. penult. §. ad crimen num. 10. Baldus in l. additos num. 5. C. de Episcop. audient. & in l. eos §. super iis, C. de appell.* (5) Fallit in certo articulo ubi non disponitur de crimine, in quo procurator intervenire potest, etiam in causa criminali, ut notatur in *d. c. veniens, & in d. l. penult. §. ad crimen.* (6) Causae criminales Universitatum & Communitatum accusando, & defendendo per procuratorem in iudicium deduci possunt. *Myns. cent. 4. obs. 76. numer. 3. cum seqq.* (7) Fallit hodie in accusatore, qui cum sublata sit poena talionis, per procuratorem accusationem instituere potest, *Clarus in pract. crim. §. fin. quest. 32. vers. pone.* (8) Fallit de consuetudine, qua, ut alia pleraque in criminalibus, ita & hoc aliter observatur, teste *Vvesemb. in paratit. ff. h. t. num. 5.* (9) Procurator non admittitur in criminalibus tamen processus si admittitur valet. *Cravetta conf. 220. numer. 4. lib. 2. Plures casus quibus in criminalibus recte procurator intervenit, vide apud And. Gaill. lib. 1. de pace public. cap. 10. numer. 9. cum seqq. Marantam in suo Specul. parte 4. distinct. 1. num. 53. cum seqq. Damhaud. d. cap. 24. numer. 2. vide Speculat. h. t. in princ. à num. 9. usque ad 20. ubi quatuordecim casus refert quibus procurator intervenire potest, & aliquot utiles quaestiones circa hanc materiam tractat, vide VVurmbf. lib. 1. obser. pract. tit. 5. obser. 5. 10. & 11.*
75 **Tertio.** † Actio injuriarum criminaliter intentata per procuratorem quoque non suscipitur, nisi injuriatus sit illustris persona, §. in summa Instit. de injuriis, *l. fin. C. eod. tex. in l. quicumque cum auth. seq. C. h. t. in c. absens*
76 §. nisi 3. quest. 9. **Quarto.** † Populares ac-
tiones ex parte actoris procuratorem non

recipiunt, *l. qui populari §. ff. de popul. act.* **Quinto.** Interdictum de liberis exhibendis, *l. Pomponius 40. in princ. ff. h. t.* In his, & similibus casibus non potest intervenire procurator, sed litigantes in persona propria comparere debent, id intelligendum tam in actore, quam reo, in casibus in quibus diversum inter eos de jure statutum non est, † & si quis specialem commissionem obtineat adversus reum ut personaliter in iudicio compareat, per se agat, non per procuratorem, ista commissio & actorem stringit, ita decisum in Camera refert *Myns. cent. 3. obs. 4.* † Et si in talibus causis in quibus non debet admitti procurator de facto fuit admissus, & non sit contra eum exceptio proposita, tunc iudicium erit nullum, ita est text. in *d. l. penult. §. ad crimen & ibi Bart. num. 23. in fine*, quod verum si in criminalibus ex parte Rei admissus sit, *VVurmbf. d. tit. 5. observat. II.* Quae obijciantur procuratori alieno nomine litigaturo, vide *Processum Joannis Pelsii cap. 4. à num. 27. usque ad 44. ubi tredecim exceptiones recenset, & num. 32. & 33. undecim casus qui requirunt speciale mandatum.*

† Ex praedictis collige quod exceptiones 79
procuratoriae ad quatuor genera reduci possint, aut enim ex parte constituentis dico eum procuratorem constituere non posse, aut ex parte constituti, quod procurator esse non possit, aut ratione causae, quod procuratorem non admittat, aut denique quod deficiat mandatum, quod non sit procurator constitutus, quod sit falsus procurator, haec exceptiones procuratoriae quando post, vel ante litem contestatam etiam post sententiam opponantur, tradit *Bart. Bald. & alii in d. l. licet in l. ita demum C. h. t. Bart. in l. Pomponius §. rati ff. eod. &*
† generaliter sciendum quod nulla major 80

nullitas sit quam quæ provenit ex defectu legitimisationis personarum, quæ reddit processum retro nullum, *d.l. licet & ibi Dd.* Quæ contra procuratorem objici possunt respectu suæ personæ quod procurator esse non possit, respectu causæ quæ non admittit procuratorem, respectu constitventis, qui procuratorem facere & constituere non potuit, respectu formæ sub qua constitutus est, quod scilicet non sit legitima, vel stylo Curix conformis, vide plene *Specul. h.t. per tot. qui totam hanc materiam procuratorum tradit per modum oppositionis seu exceptionis quæ contra eum opponi in jure possint, juxta Ordin. Camera Imp. parte 1. tit. 21. §. Der gleichen da /* mandata procuratoria statim ut exhibita sunt à procuratore adversæ partis examinari debent, an sufficientia sint necne, & si defectuosa reperiantur contra ea excipere, ne in puncto ferendæ sententiæ necesse sit per decretum illis hoc injungere, & sic per hoc sententia definitiva & administratio justitiæ suspendatur. Et ante exhibitionem mandatum quisque suum accurate expendet, & si quid desit, suppleendum curabit & ut longissime ante conclusionem causæ aliud sufficiens proferat, alioqui pro ratione negligentia, & lapsi temporis arbitrariæ punitur. *Proc. Memor. 15. §. 3. und nach dem.* Quomodo autem procuratoris officium finiatur, vide processum Joannis Pelsii *tit. 4. à n. 18. usque ad 27. Wurmsb. lib. 1. observat. pract. tit. 5. obser. 15.* Hartmannum *Hart. lib. 2. tit. 7. obser. 2. numer. 1. cum seqq.* De revocatione procuratoris, vide observationem Mynsingeri *cent. 5. obser. 44. per tot. Gaill. lib. 1. obser. 74. numer. 10. idem obser. 46. nu. 8. lib. 1. ubi tradit quomodo procedatur in Camera si procurator se exonierare velit & nu. 8. 9. & 10. quomodo de jure communi possit fieri revocatio, Wurmsb. lib. 1. observat. pract. tit. 5.*

obser. 3. & obser. 6. n. 5. de revocatione procuratoris vide Chilianum Koning in suo processu c. 17. per tot.

Specialia quædam circa officium procuratorum juxta Ordinat. Camera. Procuratores quoties citationem petunt in causis ubi viva voce appellatum est in supplicationibus debent exprimere qualitatem sententiæ à qua appellatum sit, & utrum summa Ordinationi conformis. *Ordinat. parte 1. tit. 22. in princ.* hodie tenor sententiæ tota cum supplicatione exhibetur. 2. Procurator debet supplicationem suam pro decernendis processibus exhibere in Senatu in quo judex præsidet & non de uno in alium vagari. 3. Procurator secundo, vel tertio supplicans pro processibus quando iidem semel denegati sunt, debet una cum supplicatione exhibere priorem supplicationem cum ascripto decreto, aut ejus copiam, *Ordinat. dict. loco §. primo & secundo.* 4. Causa introducta, & pendente procurator supplicare amplius non debet, quam pro sententia, alia per Reecessus in judicio petet. *Ordinat. dicto loco §. Item soll sein.* 5. Quando Procurator supplicat pro decreto, vel sententia definitiva, debet in supplicatione exprimere quando submissum, vel in causa conclusum sit, & super quo causa vertatur & justitiam petat. *Ordinat. dict. loco §. Item so die procuratores, &c.* 6. Si procurator aliquem ex Assessoribus suspectum habeat, hoc in secreto indicabit D. Judici, qui desuper ordinabit. *Ordinat. dict. loco §. und ob ein procurator, &c.* 7. Procuratores qualibet die Juridica hora statuta in Audientia præsentés erunt, antequam decreta & sententiæ publicentur, nec sine venia ante finitam audientiam discedent. *Ordinat. dict. parte*

parte 1. tit. 23. in princip. 8. Nec debent longos observare recessus, sed necessaria caulæ in scriptis producere, Ordin. dict. parte 1. tit. 23. §. 4. und Dierteil die. 9. Nec alterius ordinem in proponendo in novis, præfixis, ordinariis prævenire, sed suum ordinem observare, & quando ordo ad eum pervenerit necessaria agere, Ordin. dict. tit. vigesimotertio, §. und Dierteil / §. darzu soll. 10. Non debent temere ad decretum submittere, nam per ejusmodi temerarias submissiones causarum definitiones multum protrahuntur. 11. Prout nec frivolas & irrelevantes exceptiones opponere, Ordin. dict. loco §. Item als auch cum sequent. 12. Errores qui in Productis repertiuntur, debent post commotionem desuper factam intra triduum corrigere, & quod ejusmodi producta incorrecte scripta exhibuerint, arbitrariæ puniuntur, Ord. d. loco §. wiewohl auch. 13. Copias attestationum & aliorum productorum ex Cancellaria rediment, nec ab ex adverso procuratore sibi dari curabunt, Ordin. part. 1. tit. 24. in princ. & §. gleicher Gestalt. 14. Pecunias in usum Cancellariæ sibi transmissas à partibus, non servabunt, sed sub juramento quo Camerae obstricti sunt, in Cancellariam numerabunt Ordin. d. loco §. es sollen auch / &c. 15. Scripta ab Advocatis ad se missa, in exhibita penes se non detinebunt, alioquin à iudice prout ea res erit, mulentur Mem. 56. §. 25. Dierteil auch befunden. 16. Fiscali non maledicent, suoq; munere vacare sine molestia sinent, d. Memor. §. 30. dabey soll dem. 17. Producta ante exhibitione perlegent, emendantes, subscribentes, & si magna sint colligantes d. Mem. §. 58. Dierteil sie auch. 18. Prothocolia ipsi sua diligenter inspicient, conficientq; ne substitutis fident, Mem. 56. §. 34. darzu sollen auch.

Circa hanc materiam procuratorum ita per sex capitula expeditam aliquot utiles quæstiones examinandæ veniunt.

Prima. † An factum procuratoris nocet domino? † hujus quæstionis duplex est sensus, an factum procuratoris quod degenerat in speciale nomen delicti & delictum dicitur, an quod tale nomen non assumit, sed dolus simpliciter dicitur, domino obfit. † Et dicendum videtur utrumque domino obesse, (1) per tex. exp. in l. procuratoris §. in prin. ff. de tribu. act. ubi dicitur procuratoris dolum obesse domino, (2) probatur per text. in l. & eleganter 7. §. penult. ff. de dolo, ubi quærit JC. si procurator dolo passus sit adversarium meum vincere, contra quem mihi actio competat, contra reum an procuratorem, cui quæstioni locus non esset, si talis dolus mihi non obesset, obest siquidem, quia sententia valet & propterea de remedio quæritur, (3) probatur per text. in cap. cum olim 7. ext. de causa poss. & propriet. ubi impetratio suspecti iudicis per procuratorem facta præjudicat domino, (4) probatur ex l. cum mandatu 23. in fine ff. de minoribus, ubi dicitur minorem procuratorio nomine læsum ad commodum, domini non restitui in integrum, quia sibi imputare potest, quod talem procuratorem elegerit, (5) probatur per l. si procurator 10. in fine C. de procur. ubi si quid fraude, vel dolo egerit procurator conveniri more judiciorum jubetur. Ergo, &c. (6) probatur per l. qui proprio 46. §. procurator 4. in fine ff. h. tit. ubi prodest domino si per procuratorem injustam sententiam obtinuit, ergo quoque è contra dolus ejus illi obesse debet, contrariorum enim eadem est disciplina, & ratio, l. i. C. de his qui sunt sui, vel alie. jur. & ex qua persona quis lucrum sentit, ejus factum

præstare debet, *l. ex qua* 149. ff. de reg. jur. & secundum naturam est cum sequi commoda, quem sequuntur incommoda, *l. secundum naturam* 10. ff. de reg. juris. † E contra quod dolus procuratoris non oblit, videtur quoque textibus juris apertissimis probari posse, (1) per text. in *l. si procurator* 9. ff. de doli mali except. ubi dominus condemnatus dolo procuratoris qui pecunia accepta se condemnari passus est, conventus actione iudicati exceptionem doli opponere potest, & sic elisa ista sententia, talis dolus domino non nocet, (2) probatur ex *l. in servo* 17. ff. de liberali causa, ubi scientia procuratoris e mentis liberum hominem pro servo, me ab agendo non excludit, (3) probatur per text. in §. si quis in sua domo Novella de Eccles. titul. ubi si curator, vel conductor meus passus sit in mea domo, vel prædio sacra mysteria peragi, propter hoc delictum res ejusmodi mea publicationi non subicitur, (4) probatur, quia ignorantis domini conditio per procuratorem deterior fieri non debet. Ad harum legum conciliationem i. dicendum, † circa delictum procuratoris illud domino nequaquam obesse, nisi ab ipso speciale ad hoc mandatum habuerit, aut dominus ratum habuerit, per text. in *l. 1. §. de jecisse* 12. §. quoties 13. ff. de vi & vi armata cum multis concord. arg. *l. 3. §. 1. ff. quod quisque juris*, & c. prioris ratio est, quia nemo debet alieno odio prægravari, nec alteri per alterum iniqua conditio inferri, *l. non debet* 74. ff. de reg. jur. delicta suos debent tenere auctores, *l. sancimus* 22. C. de pœnis, posterioris ratio est, quia quod quis per alium facit per se ipsum facere censetur, arg. *l. quod iussu* ff. de reg. jur. & rati habitione negotium nostrum facimus, *l. si pupilli* 6. §. penul. ff. de neg. gest. † Dolus vero procuratoris ita de-

mum obest domino si circa illud, in quo mandatum habet dolose versatus sit, & si generale mandatum habeat, in quo licet dolus non veniat, tenetur tamen dominus ratificare dolose gesta, pro quo facit text. in *l. si procurat. in fine* quem ita intelligit ibi Sychard. nu. 13. Jason. ibid. † Vel plenius distingue ex mente Panor. in c. 1. in 2. col. vers. ex predictis ext. ut lite non contest. Aut procurator dolum commisit circa mandatum, sive circa negotium mandatum, & hic dolus præjudicat, sic intelligitur, d. c. cum olim 32. ext. de caus. poss. & propriet. aut præter mandatum, & tunc quoque domino præjudicat iste dolus, si scit & non contradicit, arg. c. cum olim 32. ext. de offic. deleg. aut contra mandatum dolum committit, & non præjudicat nisi dominus ratum habeat, sic intelligitur d. l. si procurator de excep. doli, de hac materia vide latius Felin. in c. 1. ext. ut lite non contest. nu. 7. cum seqq.

Secunda quæstio est. † An contumacia procuratoris oblit domino, in qua ut in superiori dissentientes quoque juris textus reperiuntur. † Et primo quidem contumaciam obesse probatur, ex d. c. 1. in fine, ut lite non contest. ubi dicitur reum posse excommunicari ob contumaciam procuratoris, (2) probatur, arg. *l. eum qui* 3. C. h. r. ubi fit missio in possessionem ob contumaciam administratoris non respondentis pro hærede à quo petitur fidei commissum, (3) probatur ex *l. si defunctus* 15. ff. h. r. ubi stipulatio iudicatum solvi committitur contra fidejussores quos dominus dedit si procurator causam deserat. † Quod vero contumacia non noceat, probatur per text. in *l. 1. §. si procurator* ff. si quis jus dicenti non obtemp. ubi pœnale iudicium iudicis ob contemptum jurisdictionis ex contumacia procuratoris non datur adversus

sus dominum, (2) probatur *arg. l. si cum usufructuario 3. si ex noxali causa agatur*, ubi contumacia usufructuarii punitur denegatione usufructus, domino proprietatis nullum fit præjudicium, at usufructuarius dicitur procurator domini ad defendendam illam rem, *l. in fine ff. usufruct. quemad. caveat, l. 1. §. fin. ff. de oper. novi nunciat. 3. probatur ex l. hoc amplius 9. §. fin. cum l. seq. ff. de damno infect.* ubi ob contumaciam usufructuarii non satisfactis damni infecti nomine denegatur ejus utendi, fruendi, & hunc effectum missio in possessionem hoc casu operatur, domino proprietatis reprobmittente. Et licet hæc discrepantia juris ambiguum animum judicis merito reddere possit, tamen communis est & concors Dd. sententia contumaciam procuratoris circa ea quæ pertinent ad iudicii processum, ut in non comparendo, in non jurando de calumnia, in non respondendo, in non producendo testes, in non parendo decreto judicis, in non appellando, &c. obesse domino, præterquam quoad multæ impositionem, & immissionem ex secundo decreto, at circa ea quæ fiunt extra processum quoad extrinseca quædam, ut est quando pœna indicitur, tunc factum procuratoris non nocet, *sic intelligunt leges in contrarium allegatas, Bart. in d. l. 1. §. si procurator & ibi Zasius Siehard. in alleg. l. 3. nu. 7. Panorm. in d. c. 1. nu. 15. 18. 21. & 24. Gaill. lib. 1. obs. 89. n. 3. 4. & 5.* ubi tradit quæ pœna contumacia procuratoris non jurantis
⁹¹ de calumnia in Camera puniatur. † Sic †
⁹² contumacia Prælati in causa Ecclesiæ com-
⁹³ missa nocet Ecclesiæ, † & successor Prælati tenetur pro ista contumacia satisfacere, habet tamen Ecclesia regressam adversus hæredem Prælati, si quem habet, *ita Panor. in c. 1. in l. notabili ext. de sequest. poss.*

& fructuum. Et potest procurator ob contumaciam in non prosequendo causam à iudice deponi, quia circa ea, quæ processum concernunt multum valet officium judicis, *Siehard. d. loco nu. 5. De hac tamen materia vide latius Felinum in d. c. 1. num. 3. cum seqq.* & quod contumacia substituti procuratoris non noceat domino *tradit Damhaud. d. loco c. 81. num. 4.*

Tertia quæstio. † An negligentia pro-
 curatoris circa supra dicta in non appellando, appellationem non prosequendo ob-
 sit domino? † Et dicendum quod sic, per
 tex. in c. sæpe contingit 44. ex. de appell. ubi disponitur quod si dominus, vel procurator intra terminum legis, vel hominis negligat prosequia appellationem quod rata maneat sententia, (2) probatur *per text. in c. cum venissent 2. ext. de rest. in integr.* ubi Ecclesia læsa per negligentiam procuratoris non producentis jura, & privilegia Ecclesiæ restituitur in integrum, ergo ejus negligentia obest, alias non opus esset restitutione (3) probatur *per text. in l. 1. §. fin. ff. quando appell. sit*, ubi denegatur beneficium appellandi domino absenti qui procuratorem habuit in loco si is appellare neglexerit. Ratio, quod si dominus imputare debeat quod negligentem procuratorem elegerit, *l. cum mandatu in fine ff. de minorib. l. sed & si 7. §. fin. ff. de institor. act. Gaill. lib. 1. obs. 45. nu. 2. & obs. 143. n. 6.* † Et
⁹⁶ hoc indubitato verum est, si procurator sit negligens circa ea quæ domino facienda incumbunt, prout allegata jura loquuntur secus si procuratori jam constituto iudex aliquid ei faciendum præcipiat in quo sit negligens, *vide distinctionem Zassii ex Bart. in l. si se non obtulit in prin. num. 19. ff. de rejudic.* Fallit si procurator non sit solvendo,
⁹⁷ quo casu negligentia procuratoris in
 non

non appellando, appellationem non prosequendo, adeo non nocet domino, quin restitutionem adversus lapsum fatalium petere possit, *Gaill. lib. 1. d. obser. 143. n. 6. & obs. 45. n. 6.* † Si autem procurator solvendo sit, tunc contra negligentiam procuratoris pars læsa non restituitur in integrum, eo quod ordinarium remedium adversus negligentem procuratorem habeat, nimirum actionem mandati ad damna, & interesse, *tex. in l. si remunerandi 6. §. 1. & in l. si procuratorem dederit 8. §. si tutores ff. mandati,*
 99 † quæ quidem actio mandati non solum competit domino ratione doli, sed etiam levissime culpæ, nam de omni culpa lata, levi, & levissima procurator tenetur, idque propter tacitam assertionem industriæ, *l. à procuratore 13. C. mand. Emer. à Rosbach d. c. 20. n. 46.* Et quando procurator appellare, & appellationem prosequi teneatur, vide *Wurmbs. d. tit. 5. obs. 9. per tot. & Hart. Hartman. lib. 2. tit. 19. obs. 3. Gaill. lib. 1. obs. 139. n. 2. cum seqq.*

100 Quarta quæstio. † An confessio procuratoris noceat domino? † Et dicendum
 101 quod sic, si sit judicialis in judicio contentiosæ jurisdictionis facta, *per tex. in l. non solum 39. in prin. ff. h. t. arg. c. fin. ext. de confess. arg. c. suborta 21. ext. de sent. & re judicata casus in c. 1. ext. ut lite non contestata, & c. ita Bart. in l. 2. §. quod obser. num. 6. C. de juram. calum. Sichard. ib. nu. 8. & 9.* debet enim agnoscere bonam fidem & veritatem confiteri, *l. quoties 9. §. sicut §. ff. de administ. tut.* proinde ista confessio sine dubio præjudicat domino, non secus quam ipsa sententia contra absentem dominum in procuratoris persona lata, *l. Plautius ff. h. t. l. 4. in prin. ff. de re judic.* † Quæ tamen confessio procuratoris tribus modis à confessione ipsius principalis domini differt, 1. quod

propter errorem juris sit revocabilis, 2. quod ea confessio in alio judicio non noceat, 3. quod non tollat facultatem appellandi, *per tex. supra alleg.* Prædictis de confessione procuratoris non obstant, *l. pactum curatoris 22. C. de pact. l. preses 12. C. de transact.* in quibus legibus disponitur, quod pacta, & transactiones tutorum, curatorumve pupillis, & minoribus non præjudicent, ergo nec procuratorum confessiones, quia illa de pari procedunt, & *tex. in l. certum 6. §. sed & an ipsos ff. de confess.* eos æquiparat, disponens eorum confessiones non sufficere ut res judicata dicatur. Igitur in prædicta quæstione sic distinguendum. † 102
 Aut confessio procuratoris sit præsentem domino, aut absente, priori casu indistincte nocet, *arg. l. si remunerandi §. qui passus arg. l. qui patitur 18. ff. mand.* posteriori casu rursus distingue aut confessio ista sit bona fide & quoque nocet, *arg. d. l. preses l. quoties 9. §. nec utique ff. de administ. tut.* aut mala fide tunc distingue aut procurator solvendo est & nocet, aut solvendo non est, & non nocet, sic intellige quod dicitur in *d. l. certum §. sed & an ipsos vide Zasium d. loco n. 19.* Sic confessio advocati nisi sit revocata nocet clientulo, *per tex. in c. cum causam ext. de appell.* An autem procurator sine speciali mandato possit deferre juramentum, vide *Schneid. in §. item si quis postulante n. 103. cum seqq. Instit. de act.* De his quæstionibus quomodo delictum, dolus, contumacia, negligentia, confessio procuratoris noceant domino, vide plenius *Panorm. Felinum, & communiter Canonistas in d. c. 1. ut lite non contestata, Bart. in d. l. 1. §. si procurator ff. si quis iur. dic. non obtemper. idem in d. l. certum §. sed an ipsos Gaill. de observat. 89. li. 1.*

† Subvenitur autem de mino adversus procuratorem triplici remedio ordinario.

105 rio. (1)† Habet ordinariam actionem mandati, qua damna, interesse, omniaque alia quæ ratione mandati sibi quovis modo à procuratore præstari debent, consequitur, arg. tot. tit. ff. & C. mandati, text. in l. si remunerandi 6. §. 1. & in l. si procuratorem 8. ff. mand. text. in l. si procurator 10. C. de procur. (2)

106 † Competit illi remedium revocationis erroneæ confessionis, ut scilicet alleget errorem confitentis, quo errore probato confessio amplius non nocet, l. si post divisionem 3. l. error, 7. C. de juri & facti ignorant. (3)† Subsidiariam, actionem de dolo etiam adversus ipsum reum qui per collusionem procuratoris absolutus est, si procurator solvendo non sit, text. in l. & eleganter 7. §. penult. ff. de dolo d. l. si procuratorem 8. §. 1. ff. mandati. Pupillis, & adultis vero competit quoque extraordinarium remedium restitutionis in integrum, si quoque ipse procurator solvendo non sit, text. expres. in c. 2. ext. de restit. in integr. & in l. itaque fullo 12. in prin. ff. de furtis, & in l. cum mandatu 23. vers. si autem ff. de minor. Sichard. d. loco nu. 9. vide de hoc Gaill. obser. 54. per tot. lib. 1.

His subjungo utilissimam quæstionem. 108 † Utrum gesta per procuratorem falsum post latam sententiam dominus ratificare possit? Super hac quæstione tres discrepantes sunt Dd. opiniones, alii enim simpliciter id negant, alii affirmant, alii distinguunt. 109 † Negantium ea potissimum ratio est. Ratihabitio æquiparatur mandato si tempore debito interveniat, l. bonorum penult. ff. rem ratam haberi, ubi agnitio bonorum possessionis sine mandato facta ratificari potest, si tempus petendi bonorum possessionis nondum fuerit elapsum. Atqui post latam sententiam debito tempore non intervenit, quia perempta jam est instantia, finitum est judicium, Ergo, &c. Et hanc

tenet Ferravius in sua praxi in forma respon. rei conventi in verb. Simonius Spelta num. 5. Myns. centur. 1. obser. 44. in hanc inclinare videtur. † Affirmativa autem quod dominus possit ratificare probatur 1. per text. in licet 56. ff. de judic. ubi dicitur gesta à procuratore falso ita ratificari, ac si retro ab initio in judicium deducta essent, id est ac si ab initio mandatum domini intervenisset, 2. probatur per text. in l. fin. C. ad SC. Macedonianum, ubi si pater debitum à filio contractum ratum habuerit, tantum valet atque si ab initio ejus voluntate credita pecunia esset obtinetque generalis illa regula, quod tantum operetur ratihabitio sequens, quantum mandatum præcedens, & quod ratihabitio retro trahitur, & mandato æquiparetur, c. ratihabitionem de reg. jur. in 6. arg. l. 1. §. si ratum ff. quod jussu, 3. probatur per l. si fundus 16. §. 1. ff. de pignor. & hypoth. ubi res pignori data in scio domino per ratihabitionem ejus confirmatur eoque loco habetur, atque si ab initio voluntate ejus pignori res obligata fuisset, neque à die ratihabitionis, sed à die conventionis res obligata censetur, 4. probatur ea ratione, quod parti adversæ imputari possit, quare diligentius mandatum non examinaverit, & exceptionem falsi procuratoris non opposuerit. Hanc affirmativam tenet glossa, & Bart. in d. l. licet ff. de judic. ubi legem istam indistincte intelligunt, & reprobant opinionem distinguentem idem Bart. in l. si mater. 11. §. hoc jure ff. de except. rei jud. idem in l. si tutor 4. C. in quib. caus. rest. in integr. sequitur Jason in d. l. licet n. 10. C. de procur. ubi hanc sententiam affirmativam communem dicit, & pluribus probat idem Jas. in l. si procuratori 14. nu. 1. ff. de condict. causa data, &c. disputat hanc quæstionem pulchre Gaill. lib. 1. obser. 74. nu. 3. cum seq. & finaliter affirmative concludit, eamque in

- 111 *Camera observatam dicit.* † Tertia Dd. opinio circa hanc quæstionem distinguit. Aut sententia quam dominus ratificatione sua confirmare vult pro ea lata est, aut adversus eum, priori casu ratificationem non valere, posteriori secus. † Cujus distinctionis ratio est, ne si sententiam pro se latam ratificare posset malitiæ via sternatur, pateretur enim facile quis procuratorem falsum pro se in judicio intervenire, & deinde si foelicem judicium sortiatur exitum gesta à procuratore confirmaret, sin minus nullitatis exceptiones adversus processum & sententiam opponeret, quod admittendum non videtur, nec alter alterius fraudibus sumptibus litis, & molestiis divexetur. *Probat autem hæc distinctio ex l. 3. §. falsus ff. rem rat. haberi*, ubi dominus appellans à sententia falso procuratore agente lata, eam ratificare censetur, ergo si adversus dominum lata est, in sui præjudicium eam ratificare potest, *ita distinguit Baldus in d. l. si tutor. nu. 2. in quib. caus. restit. integ. &c.* quam distinctionem ibi tenet *Salyc. n. 4. & 5.* eamque multis rationibus probat † nobisque verior quoque videtur, per rationem supra allegatam, neque leges pro affirmativa sententia adductas quicquam stringunt, loquuntur enim generaliter quod meo nomine gesta ratificare possim, & rati habitio æquiparetur mandato, & retrorahatur, in puncto autem nostræ controversiæ an post sententiam dominus gesta à procuratore rati habitatione confirmare possit, nihil disponunt, neque l. licet de judiciis id necessario probat, potest enim intelligi de gestis à falso procuratore post litem contestatam ante sententiam, *vide Damhauder. in sua præct. civil. cap. 92.* † Gesta autem per falsum procuratorem non nocent, nec præjudicant domino, *tex. in l. cum mandati 12. Cod. mand.*

ubi fundus extra fines mandati à procuratore venditus manet in dominio defuncti, *tex. in l. cum procurator 13. §. fin. ff. de oper. novi nunc. in l. qui fundum 7. §. procurator 6. ff. pro emptore l. non abstulit 4. C. de novat. l. si procurator 10. l. si precium 19. C. de proc.*

De officio procuratorum quomodo se in agendis causis gerere debeant vide *Reform. Archiepisc. Curiae Col. & Judiciorum Senat. Col.* utrobique sub titulo de procurat. Item de officio procuratorum *Camerae*, de recessibus & productis vide plene, *Petrum Deanisium in jure suo Camerali in lit. P.*

TITULUS XXII.

DE DEFENSORE.

Quis defensor Rei sit, & quid præstare debeat, ut sit defensor.

SUMMARIA.

- 1 Procurator Rei generaliter defensor dicitur.
- 2 Defensor proprie dicitur qui sine mandato rem defendit.
- 3 Cuilibet etiam extraneo permissum absentem in judicio sine mandato defendere.
- 4 Defensor satisfacere debet judicatum solvi.
- 5 Publica utilitas suadet ut absentes à praesentibus in judicio defendantur.
- 6 Qui defenditur in judicio missionem in bona non patitur.
- 7 Quid sit defendere?
- 8 Quomodo defensor defendere debeat absentem in judicio.
- 9 Defensor per satisfactionem fit dominus litis.
- 10 Sententia contra defensorem executioni mandatur.
- 11 Fidejussores judicatum solvi si conveniantur habent regressum contra fidejussorem.
- 12 Quid

12 Quid intersit inter falsum procuratorem a-

ctoris & Rei?

13 Defensor qui satisdedit ante litis contestatio-

nem procuratorem constituere potest.

HAECENUS de procuratoribus ad judicia abunde satis egimus, quia autem rubrica in Digestis est concepta de procuratoribus, & defensoribus, & natura copulativæ sit, ut inter diversa ponatur, videndum paucis quid defensor à procuratore differat. † Et generaliter quidem procurator Rei defensor recte dicitur, quia partem suam principalem reum scilicet contra impetitionem actoris defendit, tuetur jura ejus in judicium deducit, est enim defendere eandem vicem quam ipse rem subire, *tex. in l. minor. §. 1. ff. de procur.* Verum cum procurator is dicatur qui aliena negotia mandato domini administrat, *l. 1. ff. de procur.* non minus is qui ex parte Rei intervenit, dummodo mandatum habeat, quam qui actoris vices tuetur, procurator propriæ dicitur, cui enim convenit definitio, ei & definitum, *Myns. cent. 2. obser. 37.* Quamvis igitur, ut diximus, omnis procurator Rei ob defeusionem quam suscipit defensor dici possit, *arg. l. si mater. II. §. hoc jure 7. ff. de except. rei judic.* rectius tamen & magis propriè † is defensor dicitur qui sine mandato domini se ad defeusionem pro reo offert, *l. unica in fine C. de satisdand. & hac distinctio optime probatur in l. 2. §. sin autem vers. similique modo C. de jurejur. propt. calum. dando*, ubi lex eum qui cum mandato domini defendit, vocat procuratorem, qui sine mandato pro reo intervenit, defensorem. Et hoc modo accipitur & distinguitur in d. rubrica *ff. de procur.* & sic intelligenda glossa in d. l. unica in prin. in verbo procurator. *Sichard. in l. rerum mun. 2. C. de*

procur. † Sciendum igitur quod cuilibet, etiam extraneo permissum sit absque mandato se alicujus defeusioni offerre, † dummodo satisfationem judicatum solvi pro litis æstimatione præstet, tex. in l. jam tamen §. 2. vers. si vero extrinsecus ff. judic. solvi & in casu l. Pomponius §. sed & is & aliis in glossa ibi in verb. de rato expressis de rato caveat ff. de procur. nemo enim alienæ rei, seu litis sine satisfatione defensor idoneus intelligitur, §. si vero Instit. de satisdat. l. qui proprie 46. §. qui alium d. l. minor. §. fin. cum ll. seqq. ff. de procur. tex. in l. exigendi 12. in prin. C. eod. † publice enim interest cum eos etiam ignorantes defendi, l. servum 33. §. publice ff. de proc. arg. l. si quis absentis §. in prin. in verbis sed utilitatis causa receptum est ff. de act. & obl. ne ignorantes vel absentes damnum patiantur nemine eorum defeusionem suscipiente, arg. l. 1. §. fin. ff. quod cujusque univers. nomine, Reformatio Des Erbstifts Collen / sub rubr. End der Zursprecher §. erscheine auch jemand. Cujus defeusionis tantus est effectus, † quod adversus absentem cujus persona defenditur, missio in possessionem fieri non possit, arg. tex. in c. ultimo ext. de eo qui mitt. in poss. arg. l. satisque 19. ff. de in jus voc. nec stipulatio judicatum solvi ex clausula de re defendenda committitur, quando defensor existit, l. 3. §. si reus 8. cum seq. ff. judic. solvi † defendere autem est id facere quod dominus in litem faceret, d. l. sed & hæ persona 35. §. defendere 3. eandem vicem quam reus subire, d. l. minor §. 1. ff. de procur. † judicium ex bona fide suscipere debet, & facere quod diligentem procuratorem facere decet, d. l. sed & hæ §. defendere cum ll. seqq. l. liberto 31. §. litem 2. ff. de neg. gest. nec aliam causam subire cogitur quā quæ ab illo sua sponte fuit suscepta d. l. qui proprio §. 1. nec præcise co-

giture iudicium accipere, sufficit committi stipulationem iudicatum solvi, *l. non cogendum 45. in prin. ff. de procurat.* † Hic defensor si satisdederit iudicatum solvi, per hanc satisfactionem fit dominus litis, *l. Titius 76. ff. de procur.* facit litem suam, † & sententia contra eum mandatur executioni, & ex causa iudicati conveniri potest, *text. in l. si se non obtulit 4. in prin. ff. de re iudic. in l. eum qui 46. ff. de minor. l. si procurator meus 28. in fine l. Plautius 61. ff. de procurat.* quia solutione, vel iudicium pro nobis accipiendo, etiam inviti, & ignorantes liberari possumus, *l. solutione 23. ff. de solut.* & sic defensor fit ipse principalis † & si fideiussores ejus ex stipulatione iudicatum solvi conveniantur, habent adversus defensorem regressum, *d. l. jam tamen in prin. ff. iudic. solvi d. l. Titius in fine.* † & hoc interest inter falsum procuratorem actoris, & Rei, ille si cavit de rato & mandatum postea non exhibet, non solum ad expensas litis sed omne interesse tam pacti adversæ, quam ipsis iudicibus ex cautione præstita est obnoxius, iudicati autem actio contra eum non competit: hic non ad expensas solum & interesse tenetur, sed iudicati etiam contra eum fit executio, valet enim sententia in præiudicium Rei, *d. l. Plautius Myns. cent. 5. obs. 49. n. 3. & 4. vide Hartm. Hartman. lib. 2. obs. pract. tit. 7. obs. 1.* Ad effectum quoque satisfactionis pertinet, † quod defensor ante litis contestationem procuratorem constituere possit, & si principalis, cuius defensor est, ante litem contestatam accedat, & suo nomine litem suscipere velit, non nisi causa cognita auditur, *text. in l. is cuius 64. ff. de proc.* Ex hac voluntaria defensione in iudicio facta oritur negotiorum gestorum actio, quæ competit defensori adversus reum, *l. de qua re 74. §. si. ff. de iud.*

TITULUS XXIII.

DE CONJUNCTA PERSONA.

Quæ personæ conjunctæ sine mandato agere vel defendere possint.

SUMMARIA.

- 1 Conjuncta persona inter se agere, & defendere in iudicio possunt sine mandato.
- 2 Quinque sunt ordines conjunctarum personarum.
- 3 Maritus in bonis receptitiis uxoris agit sine mandato.
- 4 Conjuncta persona agere, vel defendere pro conjuncto volens debet de rato cavere.
- 5 Ubi constat conjuncti voluntatem non esse ut conjunctus pro ea agat non admittitur sub cautione rati.
- 6 Propter cautionem rati admittitur conjunctus non tamen astringit conjunctum ut ratum habere suo nomine gestum teneatur.
- 7 Ex cautione rati datur adversario actio ad interesse contra caventem de rato, si dominus ratum non habeat.

ET hi quidem defensores in iudicium admittuntur sine mandato satisfactione præstita propter publicum bonum defensionis, † sunt & alii qui propter conjunctionem sanguinis, affinitatis nexum, aliamque necessitudinem pro se invicem agere, & defendere in iudicio sine mandato possunt, quæ conjunctæ personæ dicuntur, *text. in l. sed & hæc 35. in prin. ff. de procur. l. exigendi 12. C. eod. c. nonnulli 28. in fine ext. de rescript.* † quæ personæ ad quinque classes seu ordines redigi possunt. In primo ordine constituuntur

tuuntur omnes consanguinei in linea ascen-
denti, & descendenti, qui parentum, & li-
berorum locum inter se obtinent, & in li-
nea collateralis transversales, illi quidem
in infinitum per l. i. in fine cum l. seq. ff. de po-
stul. l. petitionem 13. C. de advoc. divers. judic.
hi secundum quorundam sententiam usque
ad decimum gradum, secundum alios ad
quartum gradum tantum, ita restringit
Joann. Andree in addit. ad Specul. tit. de conjun-
cta persona in verbo sciendum, In secundo or-
dine sunt affines d. l. sed & haec persona, In
tertio liberti, d. l. sed & haec, In quarto ma-
ritus, qui cum humanae, & divinae domus
socius reputetur, l. adversus 4. C. de crim. expil.
heredi. merito inter conjunctas personas
3 refertur, † & pro uxore sua cum cautio-
ne rati agit, & appellat in bonis recepti-
tiis, in dotalibus autem, & paraphernalis abs-
que cautione admittitur, Wurmbs. lib. 1. pract.
obser. tit. 37. obser. 7. Myns. cent. 3. obser. 53. Gaill.
obser. 133. numer. 6. & 7. lib. 1. ita intelligitur l.
maritus 21. C. de procur. arg. l. 3. §. sed & si 3. ff.
judic. solvi. Ratio differentiae dotalium,
paraphernalium, & receptitiorum est,
quod dotalium maritus sit dominus, l. doce
ancillam 9. C. de rei vendic. paraphernalium
autem custodiam, & instrumenta marito
tradendo, censetur ipsi dare mandatum,
ita quod nec tunc de rato cavere tenea-
tur, l. fin. C. de pactis conventis tam super do-
te, &c. In quinto ordine quidam collo-
cant amicos magna necessitudine, & ami-
citia sibi devinctos, quod scilicet singularis
amicus pro amico suo sine mandato in ju-
dicio adere, vel defendere possit, quod plu-
ribus probat Emericus à Rosbach / in sua pra-
xi civili tit. 14. à num. 14. usque ad 22. Et hæc
quidem personæ sine mandato admittun-
4 tur, † ita tamen quod præstent cautionem
de rato, text. in l. non solum 39. §. qui alieno §.

si de dote 3. l. Pomponius 40. §. sed & is ff. de pro-
cur. arg. l. i. C. quib. res judic. non nocet exceptis
in quarto ordine comprehensis. Reformat.
des Erbstifts Eöllen / sub rubr. End der
Sürsprecher / §. erscheine auch jemand / qui
autem sine Procuratorio & cautione de ra-
to aliorum causas in judicio agere possint,
vide Damhard. in sua practica civili cap. 95. num.
5. & 6. Et cum lex conjunctam perso-
nam pro conjuncto agere, & defendere in
judicio permittat, propter tacitam & præ-
sumptam voluntatem absentis conjuncti,
quam ex affectione ejusmodi personæ, in-
ter se habent, † hinc si de contraria vo-
luntate absentis conjuncti constet, conjun-
cta persona ob cessantem jam rationem le-
gis non admittitur, text. in d. l. Pomponius §. fin.
plures casus vide apud Emericum à Rosbach d.
loco à numer. 6. usque ad 15. Processum Joannis
Pelsii tit. 4. numer. 53. 54. 55. 56. 57. 58. & 59. quæ
objiciantur contra conjunctam personam, vide
Specul. hoc tit. à num. 2. usque ad finem. Cau-
tionis de rato hic effectus est, † quod pro-
6 pter eam conjuncta persona in judicium si-
ne mandato admittatur, verum si conjun-
ctus ratum habere nolit quod gestum est,
ei per hanc cautionem non præjudicatur,
integra est illi actio & defensio, res judica-
ta ei non nocet, d. l. i. C. quib. res judic. non no-
cet, d. l. Pomponius §. sed & is, conjunctus enim
licet pro conjuncto agat, ei tamen præju-
dicare non potest, Cravet. cons. 109. nu. 4. lib. 1.
† ex cautione autem præstita tenetur con-
7 juncta persona adversario ad interesse, Bart.
in d. l. i. quæ alias frustra exigeretur, Vantius
de nullit. quib. modis sent. nullit. defend. num. 99.
de conjuncta persona vide Chilia. Koning
in suo processu cap. 21. per
tot.

TITULUS XXIV.

DE ACTORE TUTORIS VEL CURATORIS.

Quomodo actor qui pro tutore vel curatore agit vel defendit, qualificatus esse debeat.

SUMMARIA.

- 1 Cur tutor, & curator ante litem contestatam actorem non procuratorem constituunt?
- 2 Judicium agitatum cum procuratore ante litem contestatam à tutore constituto, non valet.
- 3 Administrator civitatis, curator ad litem, procuratorem non constituunt ante litem contestatam.
- 4 Quomodo actor volens in judicio pro pupillo agere se qualificare debeat.
- 5 Aliquem esse tutorem non presumitur, sed probari debet.
- 6 Sententia contra tutorem illegitimum qui solennia non prestitit lata, ipso jure nulla est.
- 7 Actor à tutore decreto judicis constitui debet.
- 8 Vocabulum actoris in jure quatuor modis accipitur.
- 9 Qui pupillorum, & adultorum administrant negotia in triplici sunt differentia.

ET quidem qui cum mandato domini agit, aut sine mandato domini defendit procurator, vel defensor recte dicitur, ut ostendimus, verum contingit quandoque ut quis constituatur ad litem ab eo qui dominus litis non est, veluti à tutore,

vel curatore pupillorum, & minorum qui ante litem contestatam domini non sunt, sed quasi domini, per tex. in l. qui fundum 7. §. si tutor 3. ff. pro emptore, l. interdum §6. §. qui tutelam 4. ff. de furt. arg. l. pactum 22. C. de pact. † Igitur tutores, vel curatores cum litis domini non sint, ex sua persona constituere procuratorem non possunt, procurator enim est qui aliena negotia mandato domini administrat, dict. l. 1. de procurat. qui igitur constitutus est à tutore, vel curatore ad litem non recte procurator dicitur sed actor, per tex. in l. neque tutores 11. C. de procur. ubi dicitur quod neque tutor, neque curator procuratorem ex sua persona constituere possit, sed actorem, l. unica C. de actore à tutore seu curat. dando. Ordinatus Juliacens. c. 48. §. nach dem aber / † & si tutor aliquis constituat procuratorem ante litis contestationem, & cum eo agitur judicium, non valet processus, Myns. cent. 2. observat. 38. † Sic administratores civitatis non procuratorem sed actorem constituunt, l. nec civitatis 74. ff. de proc. Idem in curatore ad litem, quia idem in illa lite potest qui generalis generaliter potest, Bald. in d. l. neque in vers. ulterius queritur, quod verum in procuratore ad lites secus ad negotia, qui per tutorem, curatoremve recte constituitur, l. si procuratorem 8. §. si tutores 4. ff. mand. gloss. in d. l. 1. in verbo aliena, l. ita autem §. §. quod si quis 3. ff. de administ. tut. † Si igitur contingat actorem venire in judicium, & sustinere partes & vices pupilli, vel adulti, agendo, vel defendendo, is pro qualificatione, & legitimatione suæ personæ, ut judici, & parti adversæ constet se actorem constitutum, & quidem ab eo qui potestatem constituendi haber, debet judicialiter producere non solum suum actorem, sed & habilitando simul personam constituentis

tis tutorium, vel curatorium ipsius tutoris, vel curatoris, neque enim satis est, si in actorio narretur seu enunciative ponatur, quod Titius v.g. tutor talis pupilli, talem in actorem constituerit, sed de hoc quod Titius tutor sit, sufficienter apud acta constare debet, † qualitas ista extrinseca non praesumitur sed probanda est, ita Gaill. lib. 2. obser. 107. num. 1. Specul. tit. de procuratore §. 1. numer. 13. arg. l. qui neque 8. ff. de reb. eor. qui sub tutel. vel cura sunt. Sicut enim qui tutor, vel curator non est, res pupillorum distrahere non potest, ita nec in iudicio actorem constituere † adeo quod sententia contra illegitimum tutorem qui solennia non praestitisset lata, ipso jure nulla esset, & pupillo non praedjudicaret, tex. in l. si tutor 4. C. in quibus causis restit. in integ. necesse non est, quae de actorio dicta sunt obtinent in legitimo & dativo tutore, quomodo actor à testamentario tutore constitutus se quoad constituentem qualificare debeat, vide Gaill. d. loco num. 5. Quomodo autem actor constituatur, & quid differat à procuratore, & quando actorium ejus finiatur, vide pulchre apud Sichard. in d. l. neque tutores num. 6. & 7. & gloss. ibi in verbo debent ubi ordinaria sedes &c. † Et diligenter observa, quod actor decreto judicis constitui debeat, per tex. in d. l. unica C. de act. à tut. vel curat. dand. & in §. fin. Instit. de curat. & in l. decreto 24. ff. de administrat. Ordinac. Juliac. d. cap. 48. §. nach dem/in verbis doch nicht anders dann mit Erkandtnuß und Zulassung des Gerichts verordnen / Reform. des Erststifts Eöllen sub rubr. von Actoren und Curatoren / ad litem, Gaill. lib. 2. observ. 107. n. 6. Hartm. Hartman. lib. 2. pract. observ. tit. 9. obser. v. 6. n. 2. Wurmb. lib. 1. pract. observat. tit. 4. nu. 1. & pulchram cautelam quando tutor alicui nomine pupilli litem movet, vel

illi movetur, vide apud Sichard. in l. non eo minus n. 1. C. de procurat.

Sciendum itaque pro pleniore hujus cognitione † quod vocabulum actoris in 8. jure nostro quatuor modis accipitur. (1) Pro eo qui suo nomine in iudicium venit, & alicui litem movet, eaque notissima est significatio, & in foro frequentissima, qui enim aliquem provocat ad litigandum, actionem intentat, is ab agendo actor recte dicitur, sic accipitur in vulgatissima illa regula juris qua dicimus, favorabiliores sunt Rei quam actores, l. favorabiliores ff. de reg. jur. & nos de tali actore supra egimus. (2) Pro eo qui alieno nomine in iudicium venit, ita quidem ut mandatum habeat ab eo qui litis dominus non est, veluti si tutores, curatores, syndici civitatis, ad causam constituunt ante litem contestatam, cum enim hi non sint domini rerum quas administrant, non possunt constituere procuratorem nisi ipsi essent litem contestati, qui ante igitur litis contestationem ab iis constituitur, is non procurator sed actor dicitur, tex. in d. l. neque tutores & in d. l. unica C. de act. à tut. vel curat. & in l. si actor. 10. C. de appell. l. actor. 9. ff. rem rat. haberi Myns. cent. 2. obs. 38. Gaill. lib. 2. observat. 107. num. 6. Ratio ex dictis patet, quia procurator mandato domini constituitur, atqui isti legitimi administratores non sunt domini, Ratio rationis quia iudicium meo nomine agitare nemo potest, me invito aut nolente. Quicumque igitur pro alio in iudicio intervenit, & habet mandatum ab eo qui litis dominus non est, sed administrationem legitimam habet, is actor dicitur, Juramentum actoris vide in Reform. Juliac. cap. 48. §. Ich N. gelobe / &c. des Erststifts Eöllen / fol. mibi 5. pag. 1. in fine formulam actorii, vide

in *Ordinat. Juliac.* nach der Gericht-Schreiber Ordnung / *tit. Gewalt zu Latein genannt / actorum fol. mihi 185. (3)* Pro eo qui causas alicujus Universitatis, Collegii, Reipubl. judiciales vel extrajudiciales gerit, & administrat, qui alias communiori nomine Syndicus dicitur, sic accipitur in l. 1. §. 1. in verbis actorem sive syndicum in l. 2. l. item eorum 6. §. actor. universitatis, in l. fin. in fine ff. quod cujusque univers. nomine in d. l. actor. ff. rem rat. hab. in l. de pollicitationibus 8. ff. de pollic. in l. eum qui Ephes. 5. §. item tutori 7. §. si actori 9. ff. de constit. pec. De hoc actore vide Gaill. de obs. 107. per tot. (4) Pro eo qui tutorem in administratione tutelæ minus sufficientem sublevat, coadjuvat, & defectum ejus supplet, quique periculo tutoris, vel curatoris, à quo subordinatus, tutelam, vel curam administrat, sic accipitur in §. fin. Instit. de curat. in l. solent 13. §. 1. ff. de tutel. & passim in materia tutelari. Unde observa quod qui pupillorum, minorumve administrant negotia in † triplici sunt differentia, alii tutores, alii curatores, alii actores dicuntur, quæ tamen subtilis, & accurata distinctio quandoque in legibus non ita accurate observatur, sed unum pro alio ponitur, in praxi vero omnino confunditur in communi enim usu loquendi qui pupillis vel minoribus præsent indistinctæ tutores, vel curatores dicuntur in vulgari *Normünder / Trauender /* & sic ista distinctio pupillorum, & minorum, tutelæ, & curæ, tutorum, & curatorum quæ ita exactæ in legibus & jure civili observatur, pro majori parte à foro & praxi recessit, &c.

TITULUS XXV. DE SYNDICO.

Syndicus quomodo constituatur & quod ejus sit officium.

SUMMARIA.

- 1 Quis dicatur syndicus?
- 2 Quomodo constituatur syndicus.
- 3 Syndicus quomodo differat à procuratore?
- 4 Syndicus constituitur ab Universitate, procurator à privato.
- 5 Officium syndicatus est publicum.
- 6 Officium syndicatus invitis imponi potest.
- 7 Syndicus causas criminales Universitatis agendo, & defendendo exercere potest.
- 8 Laicus potest esse syndicus Ecclesia.
- 9 Prelatus Ecclesia sine consensu Capituli potest Oeconomum vel procuratorem constituere.
- 10 Syndicus Universitatem non singulos de Universitate defendere tenetur.

† SYNDICUS dicitur qui constituitur ad suscipiendum judicium nomine Universitatis & sic procurator Universitatis ad judicia constitutus, cap. unico extr. de syndico. tex. in l. 1. circa finem & ibi gloss. in verbo syndicum ff. quod cujusque univers. nomine, &c. *Chilianus Röning / in suo processu c. 19. in princ. n. 1. qui latinis defensor Universitatis dicitur, l. munerum fin. §. defensores 13. ff. de muner. & honor. vel actor. d. l. 1. §. 1. ff. quod cujusque univers. † Ad constituendum mandatum syndicatus ut sit validum & legitimū necesse est, ut interveniant duæ partes ex tribus de communitate seu universitate, quæ syndicum seu procuratorem ad judicia constituere volunt, per tex. in l. nulli 3. & ibi Bart. n. 8. ff. quod cujusque univers. nomine, & in l. no-*

in l. nominationum 46. C. de decurionib. lib. 10. ut sic appareat à maiori parte syndicum constitutum, arg. l. plane 4. ff. quod cuiusque univers. & constitutio syndicatus universitatis sigillum appositum habeat, alias exprimi debet maiorem partem fuisse præsentem, Vantius de nullit. ex defectu mand. num. 151. formam & modum constituendi syndicum, vide apud Emericum à Rosbach / in sua praxi civili tit. 12. n. 28. 29. 30. 31. 32. & 33. Et parti quæ contendit mandatum syndicatus legitimum esse probatio incumbit, quia illa convocatio duarum partium de communitate seu universitate est sollemnitas extrinseca, quæ non præsumitur, sed probanda est, Cravetta cons. 265. n. 2. mandatum syndicatus quomodo à Capitulo, Communitate, vel Collegio recte fiat, vide Myns. cent. 1. obs. 76.

† Differt autem syndicus à procuratore in multis. † (1) Syndicus constituitur ab Universitate publico mandato in causis publicis non privatis, quibus in causis & negotiis constituatur syndicus, vide Emericum à Rosbach in sua praxi civili tit. 12. num. 25. 26. & 27. procurator vero à quocunque privato, in causis privatis, quicunque enim suis rebus superesse nequit, is procuratorem constituere potest, l. 1. §. usus ff. de procurat. † (2) Officium syndicatus est publicum, publica auctoritate impositum, gloss. in l. item 6. §. fin. in verb. de rato ff. quod cuiusque universit. nomine, procuratoris vero privatum vile, & abjectum, §. fin. Instit. de except. 3. 6 differentia, eaque resultat ex priore, † quod officium syndicatus tanquam invitis imponatur, arg. tot. titul. ff. de muner. & honor. Specul. hoc tit. in prin. procurator nemo invitus esse cogitur, l. filiusfamilias 8. §. invitus ff. l. invitus 17. C. de procur. (4) In causis criminalibus procurator pro privato recte non

intervenit, l. penult. §. fin. ff. de public. judic. † Syndicus vero pro universitate causam criminalem agendo, vel defendendo sustinere potest, prout tenet Bart. in l. 2. §. fin. nu. 7. ff. de accusat. Salyc. in l. 3. C. qui accus. non poss. Specul. hoc tit. num. 5. & tit. de accusat. vers. fin. & tit. de procurat. numer. 11. Myns. cent. 4. observ. 76. numer. 3. 4. 5. & 6. Maranta parte 4. distinct. 1. num. 39. cum mandato tamen speciali Damhaud. in pract. crimin. cap. 24. num. 2. Gail. li. 1. de pace publ. cap. 10. nu. 11. per tex. in l. item eorum 6. §. si decuriones in fine ff. quod cuiusque univers. nomine, &c. Ab actore etiam differt quod actor ab uno interdum scilicet tutore, interdum ab universitate ad unam causam tantum constituatur, Syndicus vero regulariter ab Universitate, & ad causarum universitatem dari soleat, d. l. item eorum §. 1. vers. sed hodie. † Illud observandum, quod licet laici non debeant tractare Ecclesiastica negotia, ut ait tex. in c. 2. ext. de judic. tex. in c. cum laicis si. ext. de rebus Eccl. alien. vel non c. contingit 8. extr. de arbitr. c. Ecclesia 10. ext. de constit. c. bene quidem 96. distinct. tamen laicus potest esse syndicus Ecclesiæ, per tex. in c. unico ext. de synd. & quod dicitur laicos non debere tractare Ecclesiastica negotia, intelligitur suo nomine quasi jus habeant in eis, secus, si alieno nomine quasi syndicus. † Et potest Prælati absque sui Capituli, vel conventus consensu procuratorem, vel œconomum constituere, in his quæ sibi, & Capitulo communia sunt, Turzanus in com. opin. incipit Prælati, Chilian. Koning d. loco n. 2. De potestate Syndici seu administratoris civitatis non recognoscentis Superiorem, vide Gaill. lib. 2. obser. 72. n. 11. 12. & 13. & generaliter de officio Syndici vide Emeric. à Rosbach d. loco à nu. 34. usque ad 42. & peculiariter nota, † quod Syndicus Universitatem non autem singulos de Uni-

versitate defendere debet, cum pro Universitate non pro singulis sit constitutus, *l. si municeps 2. ff. quod cujusque univers. nomine*, qualis autem debet esse Syndicus tradit *Chilian. Rönig / d. loca §. aber der Syndicus cum seq. quem vide.*

TITULUS XXVI. DE NOTARIO SEU SCRIBA JUDICII.

Quod sit officium Judicii Scribe.

SUMMARI A.

1. Continuatio.
2. Scribe Judicii varia in jure sortitur nomina.
3. Proprie actuarius dicitur, & cur hoc.
4. In quo consistat officium Scribe judicii.
5. In summariis causis ea quæ proponuntur, ad prothocollum redigenda sunt.
6. Judicii Scribe acta non debet publicare sine consensu judicis.
7. Nec partibus Productorum, & sententiarum copiam dare, nisi ex mandato judicis.
8. Jura, & munimenta causarum quibus judicis fit fides, coram Notario causæ produci non possunt.
9. Notarii causarum si in officio delinquant, quomodo puniantur?
10. Notarii causarum partibus consulere non debent.
11. Quomodo acta, & extractus prothocollares conscribere debeant.
12. Notarius ad requisitionem operam suam prestare debet, alias privatur officio?

1. **H**Atenus egimus de personis quæ vel suo, vel alieno nomine in judicium

veniunt, suo nomine veluti Actor, & Reus, qui alieno nomine, hi vel veniunt in judicium ut alieno nomine agant vel defendant, veluti tutor, curator, procurator, defensor, conjuncta persona, actor, syndicus, vel veniunt ut non agant, vel defendant, sed ut opera sua judicio assistant, veluti Assessores, Auditores, Advocati quibus connumerantur tabelliones seu Scribæ Judiciorum, & apparitores, de his posterioribus pauca jam dicenda restant. † Scribe Judicii varia in jure sortitur nomina, generali appellatione dicitur tabellio, tabelliones autem a tabulis dicuntur, id est qui instrumenta formant, conficiunt & conscribunt, *l. moris 9. §. solet, 5. ff. de poenis, l. jubemus 14. §. his tabellionibus 2. Cod. de SS. Eccles.* est enim tabellio persona habens publicum officium scribendi instrumenta, ad fidem faciendam, *cap. penult. ext. de fide instrum.* hinc Leo Imperat. eum definit qui instrumenta scribit, *l. 1. Cod. ut nemo ad suum patroc. suscip. rustica, lib. 11. & c.* & dicitur persona publica, *c. quoniam contra 11. extr. de prob. l. orphanotrophos 32. Cod. de Episcop. & Cleric. & servus publicus, quia servit publice exercendo officium suum, l. 2. in fine ff. rem pupill. salvam fore, c. 2. de usur. in 6.* non quod sit servus dict. *c. 2. ubi glossa in verb. servo publico, l. generali 3. Cod. de tabellariis scribis, & c. lib. 10.* vocatur etiam tabellio Notarius, *c. statutum 11. §. Notarium & ibi gloss. de rescript. in 6. ca. 1. ext. de symonia*, dicitur etiam scribaniarius, *c. si adversus 11. ext. de heret. Tabularius, l. hac consultissima 8. vers. sed quia tabulariorum C. qui testam. facere poss. d. l. 1. Cod. de tabular. & scribis, & c.* † proprie autem in specie 3. Judicii Scribe qui judicio deservit, Actuarius appellatur, quia acta judicii conscribit, & recitat, *d. c. quoniam, d. c. statut.* † ejus enim 4. officium in eo potissimum consistit ut dicta, acta judicii diligenter, & bona fide excipiat,

piat, & conscribat, videlicet citationes, exceptiones, positiones, dilationes, responsiones, testium depositiones, confessiones, instrumenta, productiones, interlocutiones, conclusiones, sententias, appellationes, & similia quæ in iudicio, ordine, loco, & tempore quo peraguntur, sunt diligenter notanda. *Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 10. §. dieses Gerichts Notarii, §. was an unsern/ &c. vide Reformat. Archiep. Curiae Col. sub rubr. de Notariis, ubi singula quæ ad officium ejus pertinent quatenus causis in iudicio ut scriba deputatus est accurate traduntur, & multi abusus culpantur, & prohibentur. Adde statutum Civit. Col. 35. Nec solum in Ordinariis causis omnia & singula quæ proponuntur fideliter conscribet, & ad prothocollum rediget, & quæ in scriptis producuntur ad se recipiet, diem productionis à tergo inscribendo: † verum etiam eadem pari cura, & fidelitate in summariis causis observabit, in quibus, vel saltem petitio verbalis redigi debet ad acta, *Clem. 1. cum gloss. in verbo pronuntiatio de V. S. Porro. † Notarius causæ seu Judicii Scriba acta sine consensu judicis publicare non potest, Bald. in additio. ad Specul. tit. de instrum. editione 7 vers. acta, † nec debet partibus copiam dare actorum, vel Productorum in iudicio, aut decretorum, & sententiarum publicatarum, nisi de mandato judicis, Bald. & Dd. in l. 2. C. de edend. & in l. precipimus 32. §. in his C. de appell. Concord. Ordinat. Monast. d. tit. 10. §. dieses Gerichts in fine §. was an unsern/ vers. und wasi/ Reform. Judicior. Senatus Colon. sub rubr. vom Gericht: Schreiber Ampt/ in fine princ. Protonotarii in Camera juxta Ordin. part. 1. tit. 59. §. fin. etiam citra judiciale decretum, jussu tamen Judicis, omnium actorum copiam faciendi petentibus facultatem habent, Sic nulli**

inconsulto Judice, præjudicia conquirituro, acta vel prothocolla inspicere, domumve secum deferre licet, *Judic. & Adsess. Mem. de ann. 77. §. 29. etliche Affessoren/ nec quisquam Acta non à Judice per Lectores sibi tradita referendi, aut præjudicia colligendi, vel alterius rei gratia exiger Judic. Mem. de ann. 79. §. 3. was das Referiren/ Instrumenta, confessiones, juramenta, & testes & similia quæ producuntur ad probandum Judici ab eo recipi non possunt, nisi ad hoc specialiter sit à Judice deputatus, Bald. in authent. que supplicatio n. 2. C. de precib. Imp. offerend. & in d. l. hac consultissima §. si quis, producta autem judicialia, veluti libelli, exceptiones, replica, duplicæ &c. quandoque apud prothocollum à procuratoribus causarum exhibentur, Bald. d. loc. ut in Inferioribus quibusdam judiciis praxis observat, quæ tolerari potest, si intimetur procuratori ex adverso, & eo præsentem ejusmodi exhibitiones fiant, ut eidem de hoc constet, nec fraus in hoc committi possit, maxime quando ad necessaria faciendum præjudicialis terminus statutus est. † Notarii causarum si in officio delinquant si aliquid scribant, vel minus quam dictum fuit à partibus, si scribant quod non debent, si quid occultent & debita capitula omitant, tenentur parti læsæ ad interesse, quod per juramentum probatur Bald. in l. qui accusare num. 3. C. de edend. Bart. in l. presbyteri nu. 2. C. de Episc. & Cleric. hinc in Ordinat. Camerae Imp. parte 1. tit. 28. §. dieweil dann in fine, specialiter cautum est, quod procuratores intelligibili, clara voce proponere debeant, und damit die Protonotarien und Notarien was geredet in dem Aufschreiben fassen mögen / sollen die Procuratores deutliches verständliches Aussprechens sich befleißē/ nec procuratores, vel alii in iudicio*

garrere debent, ut Notarius eos proponen-
tes bene audire possit, & omnia fideliter
annotare, Reform. Judic. Senat. Colon. rub.
von Procuratoren/§.es soll auch/ &c. Or-
din. Camerae part. 1. tit. 23. §. item sollen/ & §.
und ob sie/ &c.

10 † Non debent partibus consulere con-
ficiendo eorum producta, aliaque necessa-
ria, exceptis mandatis constitutionum, aut
in causa sollicitando, ita Ordinat. Monast.
d. loco §. wir wollen / Reformatio Archie-
pis. Curiae Colon. sub rubr. de Notariis §. A.
familiaribus cum seq. ubi cavetur ut à Co-
piistis juramentum recipiant, quod in cau-
sis sollicitatores esse nolint, Refor. Judic.
Sen. Col. d. loco §. desgleichen Ord. Camerae

11 parte 1. tit. 39. §. 1. † Acta, & Extractus pro-
thocollares scribere debent omiſſis inuti-
libus extensionibus, correcte, & legibili
scriptura, idque sub poena lacerationis. Or-
dinat. Monast. d. loco §. ferner sehen in princ. &
§. ferner sollen / cum seq. Reformat. d. loco
§. cumque subditi cum seqq. usque ad finem, &
Reform. Jud. Senat. Colo. d. loco §. Diemcil/
cum multis sequentib. Statutum Civit. Col.
36. Prædicta pro majori parte in juramen-
to Notarii causæ comprehensa sunt, ut pa-
tet ex formula juramenti in Ordin. Cam.
part. 1. tit. 59. & Ordin. Curiae Monast. parte
1. tit. 11. in Refor. Juliac nli cap. 6. in Re-
for. des Erbstifts Cöllen/ fol. mihi 1. pag. 2. &
dicta Refor. Jud. Sen. Col. post rubr. vom
Gericht. Schreiber Ampt/ De officio No-
tariorum in Aula Colon. vide Reformat.
der Geistlicher jurisdiction de anno 1529. à
§. die Notarien usque ad §. dem Cursor per 14.
§§. Et hæc de Notariis causarum, de officio
Notariatus, & Notariorum in genere non
est hujus loci agere, hoc saltem in univer-
sum sciendum † quod Notarii publici co-
gantur ad requisitionem partium instru-

menta conficere super contractibus, nego-
tiis, & actibus hominū, ad quos tanquā No-
tarii adhibentur, quique coram eis gesti, &
celebrati sunt, quia publicum gerunt offi-
cium, & si requisitus recusat officium suum
fit perjurus, & potest privari officio suo,
ita Hostiens. in summa ext. de fide instrum. in §.
ex quib. vers. & si quis, Decius in l. invitatus nu. 4. ff.
de reg. jur. Ordinat. Monast. d. loco §. so obbe-
rührter in fine.

TITULUS XXVII.

DE APPARITORIBUS.

SUMMARIA.

- 1 Apparitores qui hoc loco dicantur.
- 2 Quod sit eorum officium?
- 3 Apparitores secundum consuetudines Curia-
rum, & Judiciorum hodie salariantur.
- 4 Apparitores si concutiant subditos, emungendo
ab iis pecunias, extraordinem criminali-
ter puniuntur.
- 5 Apparitori seu nuncio officium suum excedenti
resisti potest.

Apparitores, qui & executores, viato-
res, nuncii item Cursores in jure ap-
pellantur, tex. in §. tripli. Instit. de act. & in l.
omnes 33. §. executoribus §. C. de Epis. & Cler. l.
properandum 13. §. & siquidem, C. de judic. c. pru-
dentiam 21. ext. de offic. deleg. c. cum parati 19.
ext. de appell. vulgo præcones Grohn. Bot-
ten/ Damhaud. in sua practica civili cap. 58. n. 2.
† sunt ministri Judicii, † qui partes litigantes
repræsentant, eas citando, pignora capiendo
aliaq; exequendo quæ eis à judice, vel Ma-
gistratu demandantur & committuntur, d.
l. omnes §. executoribus, l. in sacris 12. C. de praxi
sacror. scrip. li. 12. & qualiter processus exe-
qui

qui debeant ad longum disponitur in Ordin. Monast. parte 1. tit. 14. §. da dann cum aliquot seqq. Rammner-Gerichts-Ordnung/ parte 1. tit. 36. §. fin. quibus olim sportulæ seu salaria assignabantur juxta quantitatem in libello conventionis deductam, unde nata est actio poenalis in triplum, de qua in §. tripli, † hodie salariantur juxta consuetudinem loci, & longitudinem itineris, *text. in auth. sed. hodie C. de Epis. & Cler. gloss. in d. §. tripli in verbo libello, & ab eo ad cujus instantiam mandata exequentur, Zasius in d. §. tripli numer. 5. & habent plerumque juxta Ordinationes Curiarum taxatum salarium, vide Ordin. Curia Monast. parte 1. tit. 15. per tot.* Circa quos apparitores, & ministros publicos hoc singulariter notandum, quod si, ut sæpe fit, jactitant se se habere commissiones hoc, vel illud exequendi, pignora capiendi, incarcerandi mulctam, vel collectas publicas exigendi, talem N. in bona immittendi, cum non habent, & hoc, ut pecuniam atque munera à subditis magistratuum, quorum ministri sunt extorqueant, † hi tanquam concussores extraordinarie etiam criminaliter à magistratibus puniendi sunt, ut aliis sint exemplo, *text. in l. 1. ff. de concuss. & in l. palatinos C. de collat. fund. fis. lib. 11. prout quoque, si in officio modum excedunt, si ex privato odio, aliave causa plus faciunt, quam iis commissum sit, tunc † de facto iis licite resisti potest, text. in l. prohibitum §. & ibi Bart. in 2. & 3. notab. C. de jure fisci.* Juramentum der Rammner-Botten / vide Ordin. Cam. parte 1. tit. 84. der Botten und Brieff-Trager/ in Curia Monast. vide in Ord. parte 1. tit. 16. der Gerichts-Botten juxta Reform. Juliac. vide *ibid. cap. 8.* Cursoris juxta Refor. Archiep. Curia Col. folio mihi 27. pag. 1. des Erbstiftes Col.

len/ fol. 1. pag. 2. De officio Nunciorum Camerae vide in Ordin. parte 1. tit. 36. & 37. & de salario eorundem tit. 47. Ordin. d. loco habet, Nuncios de octo miliaribus unum, tantummodo florenum 16. Bagen/ & pro executione medium florenum vel octo batziones exigere posse, hoc tamen fallit si plures personæ in citatione compræhensæ sunt, jam enim pro executione dandus unus florenus 16. Bagen/ idque rursus verum si dictæ personæ in eodem loco habitent, secus itaque si in diversis locis morantur, ibique executio fiat, jam enim in super pro qualibet executione dandi 4. batziones ein Orts-flor. deducto crucifero. Et hæc vera, si ab una parte, si ab pluribus partibus varios processus habeant. Quid ergo si Nuncius ab una parte plures processus habeat veluti Citationem, Inhibitionem, & Compulsoriales an pro unaquaque executione ei numerandum Resp. quod sic, quia diversam operam impartiri, & sigillatim executionem annotare cogitur, ita decisum in causa Walbrun contra Matthiesen Wencfen/ &c.

PARS SECUNDA.

TITULUS I.

DE CITATIONE.

Quid sit citare & citatio, ejusque definitionis explicatio quis ejusdem effectus.

SUMMARI A.

1. Citatio omnium actionum instituendarum est principium.

C c 3

2. Ci

- 2 Citatio in omnibus causis, singulis causarum actibus requiritur.
- 3 Omnis actus contra non citatum celebratus est ipso jure nullus.
- 4 Citatio ab ipso Imperatore omitti non potest.
- 5 Citatio statuto tolli non potest.
- 6 Defensio nemini deneganda.
- 7 In notoriis non omittitur citatio.
- 8 Distributio hujus materie.
- 9 Quid sit in jus vocare?
- 10 Citare hodie idem est quod in jus vocare.
- 11 Definitio citationis.
- 12 Explicatio definitionis.
- 13 Quomodo iudicium incipiat à litis contestatione, & à citatione?
- 14 Citationis causa efficiens quæ?
- 15 Quæ causa materialis, & formalis?
- 16 Quæ finalis?
- 17 Quis effectus?

Maximus & frequentissimus Citatio-
num est usus & utilitas, † cum enim
sit omnium actionum instituendarum prin-
cipium citatio, tex. in §. omnium fin. Instit.
de pœna temere litig. in c. quoniam contra in
verbo citationes ext. de probat. & ordinis ju-
diciarii fundamentum, Specul. tit. de citatione
in prin. Maranta in suo Specul. parte 6. de ci-
tat. n. 1. Gaill. lib. 1. obs. 48. n. 1. Processus Ger-
mania parte 1. & 2. de citat. in prin. & defen-
sionis, quæ juris naturalis est, l. ut vim 3. ff.
de just. & jure, l. 1. §. cum arætes ff. si quadrup.
paup. fecisse dic. species, tex. in Clem. Pastoralis
§. ceterum de re judic. † non modo in omni-
bus litibus, & causis sed in singulis etiam
causarum actibus, & partibus expediendis,
adhibenda est, Maranta d. loco nu. 4. Gaill. d.
loco nu. 2. Wesemb. in parat. ff. de in jus vocan-
do sub nu. 13. usque adeo † ut omnis actus
judiciarius contra non citatum celebratus

ipso jure nullus sit, tex. in l. de unoquoque 47.
& ibi communiter Dd. ff. de re judic. l. nam &
ita Divus 39. ff. de adopt. in l. etiam si 29. §. fin.
ff. de minor. l. ea que 7. C. quomodo & quando ju-
dex, & c. tex. in d. Clem. Pastoralis in fine, in c. 1.
de causa poss. & propr. in c. Ecclesia S. Maria 10.
in fine in verbo conventi ext. de constit. c. inter
quatuor 8. ext. de major. & obed. Process. Ger-
mania, de parte 2. de citatione §. und darumb
Bald. in l. 1. in 6. quest. de jurid. idem in l. nec
quicquam §. ubi decretum vers. quo ad secundum
punctum ff. de offic. procons. & legati, in quibus
locis loquitur de imploratione officii ju-
dicis an requiratur citatio, & distinguit
ut ibi per eum, cap. omnia 3. quest. 9. Et
cum, ut dixi, juris naturalis sit, cui Impera-
tor non minus quam quisquam alius tene-
tur, Dd. in l. digna vox 4. C. de legib. † ne ab
ipso quidem Imperatore omitti potest,
d. Clem. Pastoralis §. ceterum d. c. 1. de caus.
poss. & propr. d. c. inter quatuor Myns. cent. 2.
obser. 91. in prin. Maranta d. loco num. 3. idem
parte 4. distinct. 9. num. 9. Joannes Baptista,
Asinius in sua praxi, §. 1. cap. 1. num. 26. cum
seqq. Gaill. d. obs. 48. nu. 2. & observat. 75. nu.
9. Dambaud. in sua pract. civili cap. 54. nu. 4.
† Nec citatio statuto tolli potest, Vantius 5
de nullit. sent. ex defect. citat. num. 8. Asinius
d. loco §. 6. cap. 9. & 13. † defensio enim ne-
mini deneganda, l. defensionis facultas 7. & ibi
Bart. nu. 1. & 2. C. de jure fisci, l. unius 18. §.
cogniturum ibi defensionem quocunque tempore
postulante Reo negari non oportet ff. de quest. c.
cum inter 5. extr. de except. tollere enim
defensionem, omni æquitati, ac juri na-
turali, & divino repugnat, ut declarat Bart.
in extravag. ad reprimendum in verbo & figu-
ra, quomodo in crim. læsæ Majest. proce-
di deb. gloss. in Clem. sape in verbo defensiones
de V. S. plures exceptiones, quæ statuto
excludente exceptiones non includun-
tur,

7 tur, vide apud Myns. cent. 6. obser. 5. † Imo nec in notoriis omitti debet citatio, ut vult Bald. in l. cum fratrem nu. 8. C. de his quib. ut indignis, &c. Wesemb. d. loco sub nu. 13. Gaill. de observ. 48. nu. 2. & obs. 77. num. 9. Emeric. à Rosbach/ in sua praxi tit. 22. nu. 43.

Ut autem in hac diffusa, ampla, & in praxi cum primis necessaria Citationum materia methodice procedatur, † divido eam in octo partes principales. In prima dicetur quid sit in jus vocare, seu sublato juris, & judicii discrimine, quid citare, citatioque. In secunda de speciebus Citationis. In tertia de requisitis substantialibus. In quarta de partibus Citationis. In quinta à quo iudice Citatio fieri debeat? In sexta. Qui citari debeant. In septima de effectibus Citationis. In octava explicantur quædam edicta prætorialia circa hanc materiam.

9 Ad primam redeundo. † In jus vocare inquit Paulus in l. 1. ff. de in jus voc. est juris experiundi causa vocare, recte inquit juris experiundi causa, cum non omnis vocatus sed ille solus qui vocatus est ad instantiam alterius partis volentis secum litigare, ut experiatur an jus sibi competat, Azo in summa Cod. d. t. Porro Citare, hodie, † idem est ut dixi quod olim in jus vocare, ut eleganter Duarenus lib. 1. annivers. disputat. cap. 1. ostendit. † Unde Citatio ita definiri solet, quod sit actus judicialis, seu judicii præparatorius, quo is quem coram iudicio sisti opus est, iudicis mandato, legitime vocatur, juris experiundi causa, ita eam definit, Wesemb. sub num. 13. facit l. 1. ff. de in jus vocand. † Hæc definitio, ut eam obiter explicemus, constat ex genere, & causis, genus est actus judicialis. Ut enim libelli oblationem satisfactionem, litis contestationem, actus judicii præparatorios

dicimus sic quoque citationem, quæ nobis constituit, & in forum producit reum, inter actus judiciales non immerito recensere possumus, juxta tex. in d. §. omnium, & in d. c. quoniam contra. † Licet enim communiter dicatur iudicium incipere à litis contestatione, l. 1. auth. offeratur & ibi Dd. Cod. de litis contest. l. 1. & ibi gloss. C. de jud. l. fin. §. illud C. de tempor. appell. & litem contestans, hoc est, affirmando, vel negando intentioni actoris respondens, iudicium accipere, & quasi contrahere dicatur, l. non potest 23. ff. de judic. non tamen ideo sequitur à citatione iudicium non incipere, eamque actum non esse iudicium, quia diversimode ab utraque iudicium incipitur à litis contestatione quidem quia post litem contestatam, aut omnino discedere à lite debent, aut coram eo, ubi iudicium acceptum, illud finire, l. ubi acceptum 30. ff. de judic. nec enim recusationis tanquam suspecti, nec incompetentiæ, aliasque fori declinatorias & dilatorias exceptiones tunc objicere licet, l. præscriptiones fin. Cod. de except. leg. exceptionem 7. C. de probat. à citatione vero iudicium incipit, ita tamen ut liberum sit partibus litigantibus ab eo discedere, & coram alio litigare, & sic instantia à litis contestatione incipit processus, & iudicium à citatione, facit l. non videtur 33. ff. de jud. & l. 2. ff. si quis in jus voc. non ierit gl. in d. l. 1. in verbo simplex C. de litis contest. Sichard. in d. l. postquam liti nu. 2. & 3. C. de pact. vide Asinium in sua praxi §. 5. cap. 4. num. 3. & §. 1. cap. 1. num. 8. & 9. † Causa efficiens citationis est mandatum, seu commissio iudicis de citando, † materialis est persona cum qua nobis de aliqua re controversia est, formalis certæ & legitimæ solennitates, sub quibus ea concipitur, † finalis, disceptatio judicialis finiendæ litis causa.

† Effe-

17. † Effectus copia adversarii, hæ causæ pulchræ in hac definitione conjunguntur, efficiens quidem cum dicitur mandato judicis materialis in verb. quem coram fisti opus est, formalis ibi legitime finalis cum dicitur Juris experiundi causa.

DE SPECIEBUS CITATIONIS.

Referuntur species citationis, exque explicantur & exemplis declarantur.

SUMMARIA.

- 1 Sex sunt species citationis, & enumerantur in contextu.
- 2 Citatio alia est publica, alia privata.
- 3 Citatio in scriptis in Curis Ecclesiasticis Officialium maxime frequentatur.
- 4 Cur citatio per literas inventa sit?
- 5 Citatio verbalis quæ sit, & quomodo fiat?
- 6 Nobiles, & in dignitate constituti citantur in scriptis.
- 7 Citatio verbalis ad domum quando locum habeat, & quando fieri debeat?
- 8 Quomodo subditus extra territorium citetur?
- 9 Citatio per edictum quomodo fiat?
- 10 Citatio per edictum quomodo exequatur?
- 11 Citatio per edictum regulariter judici non est permissa.
- 12 Quibus casibus citatio per edictum permissa sit?
- 13 Effectus citationis per edictum.
- 14 Citatio per edictum non fit per delegatum inferioris à principe.
- 15 Citatio per proclama quomodo fiat?
- 16 Citatio per proclama quibus casibus locum habeat?
- 17 Hæres antequam adeat hereditatem curat citari creditores hereditarios per proclama.

- 18 Effectus proclamatis quo citantur creditores hereditarii.
- 19 Emptores prædiorum faciunt citari creditores, & quorum interest per proclama.
- 20 Creditores hereditarii faciunt citari hæredes qui hereditatem defendere velint per proclama.
- 21 In distractione & adjudicatione pignoris citantur creditores quorum interest per proclama.
- 22 Effectus hujus citationis.
- 23 Quid in praxi, & stylo observetur?
- 24 Citatio per campanam quando fit?
- 25 Citatio realis quæ dicatur?
- 26 In criminalibus citatio realis plurimum frequentatur.
- 27 Quibus casibus citatio realis in civilibus usurpetur?
- 28 In domo sua nemo realiter citari debet.
- 29 Domus sua cuique tutissimum refugium est.
- 30 Delegatus non potest realiter citare.
- 31 Monitio judicis in judicio facta, vim peremptorii habet.
- 32 Omnis interlocutio judicis vim monitionis habet.
- 33 Citatio ad totam causam quando locum habeat.
- 34 In Camera Imper. decernuntur citationes ad totam causam.
- 35 Duplex est effectus citationis ad totam causam.

† Sex sunt in universum principales species Citationis, Citatio quæ fit per literas, citatio verbalis, citatio per edictum, per proclama, per campanam seu tubam, Citatio realis, † hinc dividitur citatio in publicam, & privatam; quæ fit per edictum, per proclama, per campanam publica dicitur, privata quæ fit privatim in personam citandi, vel verbis, vel literis, vel re, seu ipso actu.

Citatio

3 Citatio in scriptis frequentissima est, † qua hodie ut plurimum in majoribus Curiiis utimur, & maxime officiales Episcoporum, & Archiepiscoporum in suis Aulis, qui semper in omnibus causis summariis, vel ordinariis, tam levibus, quam gravioribus citant per litteras, quas citationes Monitoria appellant, de quibus infra. Et quod per litteras quis citari possit, probat arg. *tex. in c. nec Episcopi 7. extr. de temp. ordinat. c. si Episcopus 18. distinct. c. quisquis 4. quest. 5. c. vocatio 5. quest. 2. c. si agrotans 5. quest. 3. text. in l. consentaneum 8. & ibi Bart. n. 2. C. quomodo & quando iudex, &c. in l. contumacia 53. §. 1. in verb. literis evocatus ff. de re judic. l. sed & interpellatur 49. ibi per nuncium, vel epistolam ff. de arbitr. † quæ citatio per litteras ideo est inventa, quia vox præconis seu nuncii paucis innotescit, & facile evanescit, ut ait *tex. in §. omnem Novella de litigiosis in authen. qui semel Cod. quomodo & quando iudex sent. &c.* Hujus citationis sex sunt substantialia requisita de quibus infra. De hac citatione quæ fit per litteras, vide *Specul. rit. de citatione §. Jam de citatione*, ubi primo de citatione ordinariorum quæ fit per litteras, deinde de citatione delegatorum, tertio de citatione auditorum sacri Palatii, vide quoque *Marantam in suo Spec. parte 6. rit. de citatione nu. 73. cum seqq. Joannem Bapt. Asinium in sua praxi, §. 7. cap. 4. ubi duos modos in scriptis citandi tradit, Emeric. à Rosbach/ in sua praxi rit. 25. ubi eam dividit in dilatoriam & peremptoriam & utriusque formulam tradit.**

§ † Verbalis citatio est quando Iudex viva voce committit nuncio ut citet eum cui actor litem movere vult, de qua est *tex. in c. cum dilecti 6. in verb. viva voce ext. de dolo & contum. quæ fit per denunciationem apparitoris in personam seu faciem citandi, l. ea*

quæ 7. l. tres denunciationes 9. C. quomodo & quando iudex &c. Et est enim in arbitrio iudicis positum, citetne partem in scriptis, vel per nuncium viva voce, præterquam in personis clarissimis, hoc est, in dignitate constitutis, tales enim in scriptis citandi sunt, per *tex. in l. quoties 17. §. 1. ubi id notat Bart. n. 7. C. de dignit. lib. 12. Jas. in §. quadrupli n. 24. Inst. de act. †* Et ita in nobilibus, aliisque honestioribus personis observari videmus in oppidis, & villis, ubi alias partes viva voce per nuncium & apparitores communiter solent citari, *Concord. Reform. Julia-cens. cap. 16. §. wo aber in fine his verb. Jedoch sollen die unsere von der Ritterschafft durch unsere Richter schriftlich gefordert werden. Latine. Ita tamen quod nobiles seu equestres ordinis nostrorum Ducatum à Iudicibus nostris in scriptis citari debeant. Sic citatio verbalis ad domum facta non valet, nec reddit citatum contumacem imo nulla præterquam ea quæ fit in scriptis, Jason. in d. §. quadrupli nu. 23. Maranta d. loco nu. 81. † nisi contumaciter absit, 7 vel latitet, tunc enim ad domum, vel prædium citari potest, Chilianus Rönig/ in suo processu cap. 30. Juxta Refor. des Erbstifts Cölln sub rubr. von Gerichtlichem Proceß §. fin. cum rub. seq. in prin. prima citatio in personam fieri debet, reliquæ duæ ad domum: debet autem illa denunciatio ad domum alta, claraque voce viatoris fieri, ita ut vicini etiam exaudiant verba citantis, quo, si opus sit, citationem esse factam testari possint. Sunt & alii casus quibus citatio necessario debet fieri in scriptis, quos refert *Maranta d. loco à nu. 75. usque ad 82. ubi septem casus enumerat, quos vide ibi per eum, vide Asinium in sua praxi §. 6. cap. 7. Solet autem communiter in civitatibus, & oppidis præsens qui commoratur in loco judi-**

et viva voce per præconem seu nuncium
judicii, absens in scriptis citari, & ita usus
judiciorum observat. Quomodo autem vi-
va voce quis citetur, vide *Spec. d. loco §. sequi-
tur* ubi quinque principales modos trad. & per
quos fiat citatio verb. vide *processum Pelsii cap.*
8 11. n. 8. 9. & 10. † Si pars citanda non sit
in territorio judicis, fieri debet citatio per
subsidiū alterius judicis, hoc modo, ut
judici isti in quo citandus domicilium ha-
bet literas mittat, quibus roget ut subdi-
to suo futuram litem significet, ipsumque
de citatione admoneat, ut responsurus ve-
niat, *Novella ut nulli judicium, & c. 134. c. si ve-
ro quis comprehensorum, Bart. in l. 1. §. præfides*
nu. 2. & 3. ff. de requir. reis, quomodo cita-
tio extra territorium fieri possit, vide *Gail.*
lib. 1. obs. 50. per tot. Murmbs. lib. 1. pract. obs.
tit. 6. obs. 9. Chilian. Röning / in suo processu
cap. 29. §. 2. sonderen in / & c.

† Citatio per edictum fit, quando literæ
publicæ citatorię affiguntur in locis pu-
blicis, in valvis templorum, portis civita-
tum, aliisque ex quibus verisimile eas in
notitiam citandorum deventuras, de qua
tex. in c. fin. in fi. extr. de dolo & contum. in l.
qui crimen 3. Cod. de his qui accus. non poss. † Ci-
tatio enim quæ fit ad domum vel ad Eccle-
siam, aut per edictum ita & in tali loco fie-
ri debet, ut verisimiliter possit ad notitiam
citati pervenire, *l. sed si pupillus 11. §. 2. & 3. ff.*
de instit. act. c. fin. & ibi gloss. in verbo genera-
liter de elect. in 6. Clem. causam 3. vers. verum
de elect. & hoc ne citatus ignorantiam præ-
tendere possit, si enim citatus allegat edi-
cti ignorantiam, seque nullo modo scivisse
edictum propositum fuisse, probet & pa-
riter hanc ignorantiam affectatam non fuisse
censetur purgasse contumaciam. De
executione citationis per edictum, vide
Ord. Camera parte 1. tit. 38. §. zum achten. †

Et hæc citatio per edictum regulariter
non est permessa, nec eam pro suo arbitrio
judex decernere potest, prout in scriptis,
& viva voce citare potest, sed tunc demum
quando in personam, vel ad domum soli-
tæ habitationis executio fieri nequit, *juxta*
tex. in c. causam qua 3. ext. de dolo & contum. l. 4.
§. prætor ait ff. de dam. infer. vide Gail. lib. 1. ob-
ser. 57. nu. 1. gloss. in l. & post edictum in verbo de-
bet ff. de judic. Bart. in extravag. ad reprimen-
dum, quomodo in crim. laesa Majestat. procedi
in verb. per edictum num. 2. nam edictum ci-
tatorium debet nominatim per nuncium
Reo si inveniri potest, sin minus ad ipsius
domum insinuari, non autem regulariter
in albo, aut valvis Palatii ad instar edicti
prætoris proponi, aut affigi, *dict. cap. causam.*
Et pro regula notandum executionem in
Camera non decerni per Edictum, nisi
quis publicus hostis sit vel accessus minus
sit tutus vel etiam citandus in loco nullo
inveniri queat, & quidem in hoc casu loca
nominari & exprimi debent, in quibus ex-
ecutionem fieri oportet. † Sunt igitur cer-
ti casus tantum quibus hæc Citatio per
edictum permessa est, veluti quodcumque
ignoratur cujus specialiter interfit, atque
ita quis debeat nominatim citari, tunc ad-
mittitur citatio generalis per edictum pu-
blicum, ut ecce quando minor contra adi-
tionem hæreditatis à se factam petit resti-
tui in integrum, *juxta tit. C. si minor. ab hered.*
se absti. per edictum citantur omnes ii quo-
rum interest, nec enim certo constat, aut
facile constare potest, qui, qualesque sint,
qui interesse prætereendere possint, ergo
adhanc per edictum citationem confugien-
dum, *tex. ad hoc in auth. si omnes d. tit. Cod. si*
minor ab her. se abst. Et regulariter ratione
incertitudinis tam loci ubi, reus more-
tur, quam personæ, quæ se opponere pos-
sit,

Et, per edictum citatio admittitur, *tex. in c. fin. de elect. in 6. & ibi gloss. in verbo generaliter in c. fin. in fine ext. de dolo & contum. vide Gaill. d. obs. 57. n. 4. 5. & 6. idem obs. 55. n. 2. Chilian. Röning / in suo processu cap. 25. in prin. vers. oder aber der / &c.* Plures casus vide apud Marant. d. loco n. 82. cum seqq. ubi tresdecim casus enumerat. Gaill. de obs. 57. ubi sex notabiles casus annotat, De hac citatione per edictum vide Bart. in d. extravag. ad reprimendum in verbo per edictum Felinum in c. quoniam §. porro ext. ut lite non contest. Hurmbf. lib. 1. pract. obser. tit. 6. obs. 8. per tot. Processum Joannis Pelsii, in sua praxi c. 12. à n. 104. usque ad num. 127. ubi tres casus per modum exceptionis tradit, & pulchre explicat. & declarat. Chilianum Röning / in suo processu cap. 32. per tot. Processum Germania parte 2. de citatione §. Citatio per edictum Frid. Fabr. in Corp. jur. Camer. tit. 39. ubi formulas & præjudicia Camera tradit.

† Et est hujus Citationis effectus quod perinde citatum ad comparendum ardeat atque alia quævis, similique modo contraliter citatum in contumaciam procedi possit, per *tex. in Clem. 1. gloss. ibidem in verbo personaliter de judiciis tex. in Clem. unica §. si vero de foro com. quod verum, si quis interesse prætereendere velit, non tamen cogit quenquam ut necessario interesse præterdat, Vantius de nullit. ex defec. citat. n. 60. Gaill. de obs. 57. n. 12. † Illud obiter observandum quod Citatio per edictum tantum fit per Ordinarium, aut delegatum Principis, non autem per delegatum inferioris à principe, *tex. in §. omnem authent. de litigiosis in auth. qui semel C. quomodo & quando judex, ita Gaill. de obs. 57. n. 13. Maranta parte 4. dist. 5. n. 57. Processus Germania d. loco, §. Citatio per edictum in fine, nec etiam per judicem pedaneum, tex. in l. sancimus 15. & ibi Dd. C. de judic. De jure**

autem Canonico delegatus inferioris à Principe certis casibus per edictum citare potest, *tex. in Clem. 1. de judic. Sichard. in l. consentaneum n. 14. C. quomodo & quando judex, &c. & in l. 2. n. 7. 8. & 9. C. d. t. de citatione per Edictum vide Card. Tuschum in pract. concl. concl. 255. 256. & 257. in litera C. Emeric. à Kobbach / in sua praxi, tit. 27. ubi n. 9. & 10. duas formulas citationis per edict. trad.*

† Citatio per Proclama fit quando præco viva voce in judicio, aut alius in locis publicis citat, vocat partem absentem, omnesque quorum interest, vel etiam Plebanus ex ambone in Parochiali Ecclesia. Hujus citationis per præconem sive per proclamata meminit. *tex. in authent. qua in provincia C. ubi de erim. agi oport. & in l. fin. C. de feriis, & in Novella ut omnes obed. judic. provin. c. 3. in c. finali ext. de eo qui mit. in poss. ubi dicitur si reus domum habitationis non habeat quod debeat ad Ecclesiam Parochialem citari. † Hæc proclamata in sequentibus casibus frequentari solent. Primus † Hæres, cui ex testamento, vel ab intestato delata est hæreditas, antequam eam adeat, per proclama citare potest omnes creditores hæreditarios, ut compareant tali die edituri instrumenta chyrographa, obligationes debiti hæreditarii quas, & quotquot sese contra talem hæreditatem jacentem habere putaverint, & hoc sub poena perpetui silentii, per *tex. in l. 1. §. cum dicitur 6. vers. solet ff. si cui plus quam per L. Falcid. Cum igitur hæres vult adire hæreditatem, & ignorat qui, & quales sint creditores hæreditarii, tunc expedit ut curet fieri publicum proclama, Das es im Kirspel abgeruffen werde / quod certo die compareant & jura sua exhibeant. † Cujus proclamationis tantus est effectus, quod creditores sic vocati ad præstitutum diem non com-**

parentes, amplius non audiantur, nec hæres illis respondere super debito obnoxius sit, ita Mynsing. cent. 2. obser. 47. Maranta in suo Specul. parte 6. de citatione numer. 108. Gaill. d. obser. 57. num. 6. 7. & 8. ubi ex sententia Felini in c. gratum, nu. 2. ext. de offic. deleg. hoc ita moderatur si de super sententia perpetui silentii lata sit. Secundus. † Emptor prædiorum seu quorumcunque bonorum immobilium ut securus sit de evictione, curat fieri publica proclamata, quod talis domus, vel tale prædium ab illo emptum sit, & si quisquam sua interesse putaverit, quo minus talis emptio ita ab ipso fieri debuerit, is sese intra præstitutum terminum prodat & compareat allegaturus suum interesse. Hanc cautelam tradit Gaill. de obser. 57. nu. 9. emptoribus castrorum, & prædiorum, ut certi & securi sint de evictione, & licet ibi loquatur de citatione edictali, idem tamen est si fiant proclamata, per ea quæ tradit Maranta d. loco nu. 95. & ita
 20 usus observat. Tertius. † Si creditores volunt agere contra bona hæreditaria, & ignoratur hæres tunc quoque fit proclamatio, ut quicumque ista bona defendere velit, eorumque se hæredem, possessorem, & dominum profiteatur, compareat tali die, & loco responsurus petitionibus, & actionibus creditorum, Bart. in l. si quis instituatur §. item si num. 1. ff. de hered. instit. Chil. Rön-
 21 ning/ cap. 26. in prin. Quartus. † Quicumque ex decreto judicis jure pignoris in bona debitoris judicialiter immitti vult, prævia distractione & æstimatione, is talem æstimationem per publicum proclama denunciari curat, ad eum effectum, ut si qui
 22 anteriores, & portores in pignore sunt, prodeant, & jus suum profiteantur, † tantique effectus est ista proclamatio ut immissus omni ex parte de jure suo securus sit, &

creditores priores in jure pignoris omnino excludat, per text. solemnem & notabilem ad hoc in l. si eo tempore 6. C. de remiss. pignor. ubi ait Imp. Si eo tempore quo prædium ab uno creditore distrahebatur programmata admoniti alii creditores anteriores forsan cum præsentibus essent jus suum executioni non sunt, obligationem pignoris amisisse videantur. Hinc de stylo in processibus executivis super literis sigillatis decreta immiffione petitur pignoris, si-
 ve hypothecæ æstimatio, & proclamatio, quæ & judicialiter decerni debet, ea non obtemperata ad æstimationem, realem, & actualem immiffionem recte non proceditur, non autem hoc casu sufficit unica proclamatio, sed binæ ad minimum requiruntur, juxta Dd. in d. l. si eo tempore Friderus
 d. loco cap. 2. §. 5. † De consuetudine & stylo tria solent fieri publica proclamata quibus peractis ad sex hebdomadas & tres dies expectatur si interea debitor debitum non offerat, nec alius interveniat, & de jure suo protestetur, & sic realem immiffionem impedit, tunc judex realiter & actualiter creditorem immittit, isque de jure suo omnino securus est. Et hæc de tribus proclamationibus in casu immiffionis fiendæ notatu dignissima sunt, persæpe enim accidit, quod contra immiffum jure anterioris hypothecæ quæstio moveatur, & ad de occupandum prædium hypothecaria agatur, & recte quidem, prior enim in tempore potior est in jure, nisi sibi per tria proclamata providerit. Quintus. Ex dispositione juris Canonici & SS. Tridentini Concilii in contrahendis nuptiis præmittitur trina proclamatio, ut toti populo constet tales personas sacramentum matrimonii contrahaturas, & ne ex clandestinis forte desponsationibus quisquam aliquid
 23 juris,

juris, aut impedimenta matrimonii contrahendi prætereundere possit, fiunt ex ritu & ordinatione Ecclesiæ trinæ istæ proclamationes à paracho ordinario, in cujus parochia sponsus, vel sponsa domicilium habent, ut veniat in tempore impedimentum allegaturus, aut postmodum taceat, nam contracta rite matrimonia irritare & rescindere, mali est exempli, de hac proclamatione est, *text. in cap. cum inhibito fin. ext. de cland. despons.*

24. † Citatio per capanam seu tubam fit quando universitas aliqua est congreganda, puta Capitulum Ecclesiæ, vel Communitas alicujus civitatis ad faciendam electionem Prælati vel Senatus, aut ad alia publica negotia exercenda, de qua est *tex. in l. 2. ubi glossa in verbo solenniter & Dd. C. de decurionib. l. 10. in c. in causis 30. ext. de elect.* Solet etiam Communitas rusticorum convocari ad arma incidente tumultu bellico, ut se suaque defendant à perulantia & improbitate militum, & de multiplici usu campanarum, vide *Marant. præcitato loco nu. 114.* Per tubam colliguntur & convocantur milites ad arma, iste cautus tubarum est quædam citatio militum quâ dispersi & palantes ad signa revocantur.

25. † Citatio realis est quæ fit per captivitatem & apprehensionem personæ, quando persona ipsa cum qua controversia est apprehenditur, in carceres, & vincula conjicitur, de qua citatione reali loquitur *c. si clericos 15. de sent. excom. in 6. authent. qua in provincia Cod. ubi de crim. agi oport. & totum edictum Prætoris de in jus vocando teste Mesemb. ibid. in parat. ff. d. t. sub num. 13.* Et illa hodie sublato juris & judicii discrimine † in criminalibus tantum admittitur per tot. tit. ff. & C. de custod. reo. in causis civilibus & pecuniariis non item, regulariter enim in

causa pecuniaria sive pro debito civili debitor capi, vel incarcerari non debet, *l. 2. C. de exact. trib. lib. 10. nisi in certis casibus. † 27.* (1) Si debitor est suspectus de fuga tunc etiam privata autoritate sine commissione judicis, cujus copia haberi nequit, capi & detineri tantisper potest donec eum judici sistat, per *tex. in l. ait præ. 10. §. si debitorem 16. & ibi Bart. n. 2. & 3. ff. que in fraud. cred. arg. l. generali § 4. C. de decurionib. lib. 10. Gaill. lib. 1. obs. 48. nu. 14. & obs. 44. per tot. lib. 2. Maranta d. loco n. 59. de quo vide plene Jasonem in §. 1. à n. 72. usque ad n. 98. Instit. de act. Cotam in Memorialibus in verb. debitor non potest allegari ubi praxin in hoc passu capiendi, debitorem suspectum de fuga tradit. Chilian. Koning in suo processu c. 28. §. 2. und Diese persönliche. (2) Si reus est contumax potest apprehendi ut juri se sistat, & causa per ipsum liquidetur, juxta *l. consentaneum 8. & ibi Bart. n. 13. & Si hard. nu. 21. cum seqq. C. quomodo & quando judex tex. in §. si vero semel vers. si vero etiam authent. de exhib. & introd. reis.* (3) Reus condemnatus per sententiam, pro executione sententiæ si solvendo non sit capi, & incarcerari potest, arg. *l. 1. C. qui bonis ced. poss. quod verum, si juxta dispositionem l. à Divo Pio 15. §. in venditione ff. de re judicata & de executio fieri non possit nec bonis cedere velit, nam flebile subsidium cessionis liberat à captura, & carceribus, d. l. 1. Hinc quando officialis vel alius judex Ecclesiasticus ad instantiam actoris vel creditoris decernit brachiū, per quod imploratur judex sæcularis ut contra debitorem executionem faciat, inferitur talis clausula seu præceptum si in bonis reus solvendo non sit, ut ad capturam personæ procedatur: & detineatur tandiu captivus, donec solverit, & hoc semel practicaui ad instantiam mercatoris Francofurtensis**

lis contra debitorem in comitatu Marcken-
si, cum indignatione multorum concivium
debitoris, sed frustra, (4) Multæ civitates
Imperiales ex privilegio pro debito pecu-
niario debitorem realiter citare & incar-
cerare possunt, prout Civitas Colon. jus &
privilegium in hachtandi habet, &c. † His
tamen casibus ex domo sua nemo invitus
extrahi potest, *l. nemo 103. ff. de reg. jur. l. ple-
rique 18. ff. de in jus voc.* † quia sua cuique do-
mus tutissimum refugium est, *d. l. plerique*,
quod qualiter procedat, vide Decium in *d. l.*
nemo Sichard. in dict. l. consentaneum numer. 25.
cum seqq. Myns. cent. 4. observ. 69. per tot. Asinium
in sua praxi §. 6. c. 5. num. 5. vide Statutum
Civitatis Colon. 56. & statutum 84. ubi
statuitur gladio puniendum qui aliquem
in sua domo verberaverit, vel ei vim intu-
lerit. † Sic quoque iudex delegatus hac
citatione uti nequit, *tex. in §. si vero semel vers.*
si vero etiam quidam, Novell. de exhib. & introd.
reis. Sichard. d. loco numer. 29. cum seqq. Maran-
ta parte 4. distinct. 5. num. 58. De hac cita-
tione reali vide Marant. *d. loco à num. 58. usque*
ad 63. Gaill. d. observ. 48. à num. 13. usque ad 17.
Processum Germania d. loco in §. Sed aber cum
seqq. Emericum à Rosbach in sua praxi tit. 26.
per tot. Damhauder in sua practica civ. li cap. 64.
per tot.

† Est quoque species citationis quam fit
per Monitionem Judicis, quando iudex
pro tribunali sedens viva voce monet
partem ut tali die compareat, quæ moni-
tio vim peremptorii habet, & constituit
monitum in mora & reddit contumacem,
de qua *tex. in l. effante 2. & ibi Dd. C. quomodo*
& quando iudex, &c. c. dilectus 11. ext. de pœ-
nis, vide Marant. *d. loco numer. 48. & 49.*
Wurmbs. lib. 1. pract. obser. tit. 6. obser. 2. num. 2.
Hart. Hartman. tit. 3. obser. 1. n. 2. Vantium de
nullis. sent. ex defectu citat. numer. 82. Frid-

rum Mindanum de processib. in Camera extrah.
lib. 2. cap. 1. numer. 8. 9. 10. & II. Chilian. Koning
d. loco cap. 27. §. 2. und also. Circa hanc spe-
ciem citationis illud generaliter tenen-
dum, † quod omnes termini qui per inter-
locutoriam à iudice præfiguntur, ut scili-
cet pars libellet, respondeat, excipiat, re-
plicet, duplicet, litem contestetur, prober,
articulos, vel testes producat, in causa con-
cludat, vel necessaria faciat sub pœna con-
fessati, litis contestatæ, conclusionis,
& rejectionis sint monitiones iudicis, an
autem quælibet monitio iudicis vim per-
emptorii habeat, vide *Friderum lib. 2. cap. 2. §.*
2. & 3.

† Fit quoque citatio ad totam causam, 32
quæ licet jure communi ex quorundam
Dd. sententia tunc demum facienda, quan-
do partes litigantes longe à loco iudicii in
remotis diffinitæ sunt, secus si in propinquo
commorentur, ita distinguit Panor. in *c. fin.*
ext. de dilat. Jason. in l. nec quicquam §. ubi decre-
tum ff. de offic. procons. hanc distinctionem refert
Marant. d. loco numer. 118. Gaill. lib. 1. obser. 51.
num. 12. quam defendit Joan. Baptist. Asinius in
sua praxi §. 7. c. 2. nu. 2. ubi multos pro ea allegat.
tamen juxta communem stylium Curiarum
hujusmodi citationes fieri solent, ita ut hac
citatione generali ad totam causam facta
in singulis actibus judiciariis citare non sit
necesse, *argu. tex. in l. qui crimen 3. ibi ut ve-*
niat ad causam peragendam C. de his qui ac-
cus. non poss. ita testatur Maranta d. loco in fine,
exemplum citationis ad totam causam est
in *c. fin. ext. de dolo & contum.* † Sic in judi- 34
cio Camerae citari solent partes ad totam
causam, & ad omnes & singulos actus ejus-
dem causæ usque ad definitivam inclusive
Gaill. d. obs. 51. num. 10. Emeric. à Rosbach in
sua praxi civili tit. 22. nu. 33. & 34. cum com-
minatione quod adversus citatos contu-
macia

inacia non obstante procedetur ad cognitionem & pronuntiationem, ita *Mynscent. 4. obs. 33. num. 1. 4. & 6.* ubi duplicem effectum hujus citationis tradit, quod scilicet ardeat citatum ad comparandum in termino, & ad comparandum ad causam, hinc infert unum notabile, quod si actor in termino non compareat, possit tamen postea comparere nec habebitur citatio pro circumducta, quia licet effectus comparitionis in termino sit circumductus, manet tamen effectus comparitionis ad causam, proinde actor in secundo termino comparere potest, & citationem reproducere, ita ut reo non comparente valide in contumaciam procedatur, & proclama decernatur, & sic factum dicit in causa fractæ pacis Ducis, Brunsvicensis contra Ducem Saxonie, Sic in Curia Monasteriensi decernitur citatio ad totam causam *Hoff-Verichts Ordnung parte 2. tit. 2. §. wir ordnen.* Hujus clausulæ certicatoriæ seu comminationis exemplum est in *c. tum ex literis §. in fine ext. de in integr. rest. in l. in peremptorio 71. ff. de judic.* & sunt hodie omnes pœne citationes in scriptis cum ista clausula certicatoria, uti praxis & stylus Curiarum ostendit, & si ex longinquis partibus quis citetur, tunc ex communi practica locum domicilii eligere tenetur, ubi postea ad occurrentes certos actus citetur *Asinius d. loco §. 7. c. 2. n. 7. in fi. de hac citatione ad totam causam, vide Asinum d. loco §. 7. c. 2. & 3.* Et quia in Camera citatio fit ad totam causam hinc alterutra parte vel procuratore post conclusionem decedentibus, etiam sine citatione ad reassumendam causam, vel audiendum pronuntiatum, sententia in superstitem sive dominum seu procuratorem promulgatur. *Jud. & Adsess. Mem. de anno 78. §. 6. und demnach sich.* Litigantium autem

altero post conclusionem causæ defuncto, sententia in procuratorem ceu litis dominum profertur *Deputations-Tags Abscheid de anno 1600. §. 76. nach dem auch.*

DE REQUISITIS CITATIONIS.

Traduntur sex requisita legitimæ citationis, eaque explicantur.

SUMMARIA.

- 1 Sex sunt requisita legitimæ citationis.
- 2 Citatio nomen, & cognomen judicis continere debet.
- 3 Quatuor de causis citatio nomen judicis continere debet.
- 4 Extra territorium jus dicenti impune non pareretur.
- 5 Processus agitatus coram judice incompetenti est ipso jure nullus.
- 6 Exemptus à jurisdictione ordinarii comparere tenetur, & privilegiū exemptionis allegare.
- 7 Judex an sua sit jurisdictio cognoscere debet, & desuper pronuntiare.
- 8 Judex si se pronuntiat competentem cum non sit processus coram eo habitus valet.
- 9 Citatio notorie injusta citatum ad comparandum non ardeat.
- 10 Citatio ex commissione judicis fieri debet.
- 11 Delegatus non potest citare nisi una cum citatione copiam delegationis transmittat.
- 12 Delegatus jurisdictionem exercere non potest, nisi constet parti de delegatione sibi facta.
- 13 Pro jurisdictione delegata non presumitur sed probanda est.
- 14 Citato comparente delegatus rescriptum in originali exhibere debet.
- 15 Error commissus in nomine judicis vitiat citationem.

- 16 *Judex citationem decernere debet ad instantiam partis.*
- 17 *Judex non impartitur officium suum nisi imploratus.*
- 18 *Citatio ad acta registrata, ad instantiam partis emissa praesumitur.*
- 19 *Citatio nomen Rei continere debet.*
- 20 *Contra non nominatum executio non fit.*
- 21 *In Camera nomina heredum, tutorum, auxiliatorum & complicum in citatione exprimi debent.*
- 22 *Universitas, Collegium, civitas, Communitas quomodo citetur?*
- 23 *Citationi inferi debet causa, ob quam reus citatur.*
- 24 *Libellum citationi inferere necesse non est, est tamen utile.*
- 25 *Transmissio libelli cum citatione quid in jure operetur?*
- 26 *Citationi locus ad quem reus citetur inferendus.*
- 27 *Citatio ratione loci incerta nulla est.*
- 28 *Judex extra territorium suum pro tribunali sedere non potest.*
- 29 *Citatus ad locum non tutum, exceptionem loci non tuti opponere potest.*
- 30 *Judex delegatus necessario in citatione locum ad quem fit citatio exprimere debet.*
- 31 *Quando locus in citatione exprimendus sit, pulchra declaratur divisione.*
- 32 *Citatio terminum comparitionis continere debet.*
- 33 *Citatio ad diem feriatum facta invalida est.*
- 34 *Si terminus comparitionis incidat in diem feriatum, sequenti juridica reus comparerebit.*
- 35 *Feria partium si discrepent à feriis judicis feria judicis attendantur.*

36 *Terminus citationis congruus esse debet, pro distantia locorum.*

37 *A brevitate termini appellare licet.*

† **S**ex sunt requisita justæ & legitimæ citationis, ex quibus natura & substantia ejus dependet, quorum si vel unum desit citatio ipso jure non valet, nec citatum arctat ad comparendum, aut non comparentem contumacem reddit.

PRIMO. † Requiritur ut in citatione exprimatur nomen, & cognomen judicis citantis, puta Nos Joannes Kempius Officialis Curiae Archiepisc. Colonienf. probatur, arg. l. ante penult. ff. de judic. ubi si judex in proprio nomine errasset citatio vitaretur, si modo pars sponte non compareret, aut de certo judice adeundo inter partes conventum non esset, per illum tex. & in l. fin. & ibi Bart. num. 1. C. de hered. instit. † Atque hoc quatuor de causis. Prima est. Ut citatus intelligere, & cognoscere valeat an citetur à judice suo competente nec ne, nam si à judice in competente cujus jurisdictioni subiectus non est, citetur, & de incompetencia constet, citatio invalida est, & citatus comparere non tenetur, arg. l. non videtur 3. ff. de judic. l. vir bonus 18. ff. judic. solvi. † Extra enim territorium jus dicenti impune non paretur, id est non comparens poenam non patitur, l. fin. ff. de jurisdic. cap. ut animarum fin. de constit. in 6. argum. cap. novit 7. ext. de offic. legati, Clem. Pastoralis vers. ut illud de re judic. † Et non modo sententia sed totus processus qui fit per judicem incompetentem est ipso jure nullus, l. 1. §. hac autem verba ff. quod quisque juris, & c. l. 1. & ibi Bart. Cod. de pedan. judic. tot. tit. C. si à non compet. judic. & judicatum dici non potest ab eo qui jus dicendi potestatem non habuit, d. §. hac autem verba l. 2. §. si. ff. de pœn. Gail. d. obs. 48. num. 7. † Si ve- 6
ro ci-

ro citatus de incompetencia dubitet, aut regulariter jurisdictioni judicis subiectus sit, sed ex singulari privilegio exemptus, puta studiosus citatur à suo magistratu tum comparere tenetur, & privilegium suum allegare & ostendere judicis incompetentiam, *tex. in l. si quis ex aliena §. ff. de judic. tex. in l. 2. ff. si quis in jus voc. non ierit, facit c. cum persona 7. de privileg. in 6. Maranta d. loco num. 39. Gaill. de obser. 48. numer. 8. Myns. cent. 6. obser. 7. num. 4.* ubi tres casus distinguit, quod si pars non facit, mulctari potest, *arg. tex. in Clem. 1. de rescript. †* Judex enim cognoscere debet an sua sit jurisdictione & de super pronunciare, *tex. in l. penult. ff. ad municipal. c. super literis 20. in fine ext. de rescript. & quando judex super opposita exceptione incompetencie cognoscere possit, & quando non, vide pulchre apud Vurmbf. lib. 1. pract. observat. tit. 1. observ. 5. per tot. Hart. Hartmanni lib. 2. pract. observat. tit. 1. observat. 13. per tot. Gaill. lib. 1. pract. obser. obser. 34. per tot. †* Tantumque operatur dubitatio, ut si judex se promittet competentem licet non sit, sententia jure subsistat, etiam in causa principali, *ita Panorm. in c. cum ordinem vers. & in fin. gloss. ext. de rescript. Costal. in d. l. fin. ff. de jurisdic. quia sententia competentiae tribuit illi jus, & jurisdictionem, ita Zasius ibidem num. 21. & 22. ubi hoc quinque modis limitat.* Sic citatus ultra duas diætas extra provinciam, contra *c. nonnulli 28. ext. de rescript.* comparere tenetur, & se citatum ultra duas diætas allegare, *arg. c. olim 7. ext. de except.* Et licet prædicti textus generaliter loquantur ex quacunque causa à prætore, vel alio quovis qui jurisdictioni præest vocatum venire debere, ut hoc ipsum sciatur an jurisdictione ejus sit, à Dd. tamen restringuntur, † nisi manifestum & notorium sit judicem esse incom-

petentem, non ex privilegio sed ex communi juris ordinatione, ut quia alterius territorii sit, tunc enim citatio notorie injusta citatum ad comparandum non astringit, *Gaill. d. obser. 48. num. 9. & 10. vide Myns. cent. 6. obser. 7. per tot. 2.* Restringitur ad ordinarium de jure communi, secus si quis ex beneficio, aut singulari causa cognitionem habeat, puta dominus feudi, aut Pares Curiae in causis feudalibus, ab his enim citatus indebite comparere non tenetur, *ita tradit Curtius in suo tract. de feud. parte 7. num. 4. Alvaret. in c. 1. §. illud num. 2. de investit. in maritum facta. Asinius in sua praxi, §. 8. cap. 1. num. 4. & 5. Spec. de citatione §. jam de citatione vers. ceterum.* Practicam comparendi coram judice incompetente, *vide apud Gaill. de obser. 48. num. 24. quam usus observ.* Secunda causa est. Ut constet citatio an citatio ex commissione judicis facta sit nec ne † nam citatio sine commissione, jussu, & voluntate judicis facta nulla est, *l. 2. l. fin. C. de requir. reis Gaill. d. loco nu. 12. de quo infra latius.* Tertia. Nomen judicis inferi debet citationi, ut constet utrum judex sit ordinarius, vel delegatus, † nam delegatus non potest citare, nisi una cum citatione copiam factæ delegationis transmittat, *per tex. in c. cum in jure 31. ubi Panorm. & Felinus ext. de offic. deleg. c. praterea 2. ext. de dilat. Gaill. de obser. 48. num. 17. Costal. in l. si quis inficiatus in fine ff. de positi, Vantius de nullit. sent. ex defectu citat. num. 47. Maranta parte 4. distinct. 5. num. 59. & 60. Bart. in auth. qui semel per illum tex. num. 12. C. quomodo & quando judex, & c. †* Et nihil facere potest nisi prius de commissione doceat nec prius est tanquam delegatus recipiendus, *Spec. tit. de delegato §. superest num. 14. & 15. quam literas delegationis ostendat, copiam faciat, l. 1. C. de mand. princip. †* Ratio est quia non præsumitur

pro jurisdictione delegata, cum sit odiosa, & strictè accipienda, *c. super eo 15. d. c. cum in-jure peritus 31. ext. de offic. deleg.* ergo probanda, *arg. d. l. 1. C. de mand. princ. Menoch. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 16. per tot. Specul. de citat. §. sequitur vers. utrum autem*, quomodo autem probetur jurisdictione delegata, vide *Mascard. de probat. concl. 148. per tot. volum. 2.* & quando sufficiat quod delegatus in citatione alleget, & asserat sibi causam talem commissam & delegatam, nec sit necesse tenorem inferere, vide *Panorm. in d. c. præterea in 2. colum. in prin.* Hodie de stylo delegati sive Commissarii inserunt citationi tenorem delegationis, seu commissionis, & ita usu observatur, nec est necesse citato ipsum Originale mittere, teste *Myns. cent. 3. obs. 1. 14. num. 4.* † nisi in processu causæ reus comparens respondere nolit, nisi ostenso sibi prius Originali, & sic plene fide facta de jurisdictione citantis, quo casu ob majus præjudicium quod reo metuendum, si coram privata persona litigaret, originale exhibendum est, *Myns. d. loco num. 5. 6. & 7. Panorm. d. loco.* Et quomodo delegati citare debeant, vide exactè *Specul. d. loco §. jam de citatione vers. viso de citatione*, formulam citationis Judicis delegati Apostolici, & ejus explicationem, vide apud Joannem Pel-sium in suo processu tit. 12. per tot. Quarta.

15. † Quia error in judicis nomine commissus vitiat citationem, *d. l. si in judicis 8. & ibi com-muniter Dd. ff. de judic. Spec. de citatione vers. quæ possint contra citationem excipi. in §. exceptione Guill. d. obser. 48. nu. 23.*

SECUNDO. Citatio debet continere
16 nomen, & cognomen actoris, † ut intelli-gere queat citatus citationem ad instan-tiam partis & non ex officio judicis factam esse, nam sicut citatio sine commissione ju-dicis non valet, *d. l. fin. C. de exhib. reis;*

ita quoque sola judicis commissio sine in-stantia & petitione partis citandum ad comparandum non coarctat *tex. in l. ad per-emptorium 68. ibi ut primo quis petat ff. de ju-dic. tex. in l. si accusatoribus 4. ibi ex una postu-latione C. de accusat. tex. in l. fin. ibi postulante ff. de bonis author. judic. possid. defunt, & c. tex. in c. proposuisti 19. in verbo ad petitionem ext. de fo-ro compet. facit c. 1. & ibi Panorm. in 3. notab. ext. de judic. Sichard. in l. 2. num. 1. & in authent. qui semel num. 14. C. quomodo & quando judex, & c. Bald. in l. consentaneum num. 2. C. d. t. Gaill. lib. 1. obser. 50. numer. 3. ubi num. 5. jubet nos esse cautos ut diligenter inspiciamus acta utrum citatio facta sit ad petitionem par-tis nec ne, quia si non sit facta ad petiti-o-nem partis, non valebit. Processus Ger-manicæ parte 2. de citatione §. es soll. vers. und das soll. † Ratio est, quia judex non de- 17 bet interponere suum officium ad utilita-tem privatam nisi petatur, *l. 4. §. hoc autem judicium ff. de damno infecto c. licet 14. ext. de accusat.* Ratio rationis, quia citare est facti, quæ autem in facto consistunt judex supplere non potest, *tot. tit. C. ut quæ defunt advocat. part. Speculat. de citatione §. sequitur vers. illud.* † In dubio autem citatio ad 18 acta registrata, ad instantiam partis emissâ præsumitur, per ea quæ tradit *Panorm. in d. c. 1. num. 4. & 33. Felinus ibidem num. 2. ext. de judiciis*, ubi vide tres casus quibus citatio non ad instantiam partis facta, valet, vide *Frider. Mindanum de processib. in Camera ex-trah. lib. 1. cap. 1. num. 8. ubi quinque casus re-censet Menoch. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 23. per tot.* Sic juxta *Ordinat. Camerae, par-te 3. titul. 12.* processus nisi petente Parte Procuratoreve & ab his præstita Cautio-ne de mandato cum ratificatione actorum primo termino proferendo, non decer-nuntur. Sic juxta *Ordinat. Curiae Mo-naster.**

nafter. *parte 1. cap. 6. §. ferner per supplicationes petuntur processus, quæ sub persona procuratorum exhibentur, nisi pars principalis in iudicio sit præsens, Ord. d. loco §. wie dann auch / Ordinat. Camerae Imp. parte 1. tit. 22. §. Item so soll / &c. Reformat. Juliac. cap. 16. in prin. es soll kein Ladung ausgehen / sie sey dann auff Ansuchen des Klägers oder seines vollmächtigen Anwalts / &c.*

19 TERTIO. † Citatio nomen, & cognomen Rei citandi continere debet, † quia
20 contra non nominatum executio non fit, & per consequentiam in contumaciam procedi nequit, per l. cum queritur 12. cum seqq. ff. de except. rei judic. l. fin. C. si per vim, vel alio modo, &c. Gaill. lib. 1. obser. 49. n. 4. & 5. Vantius de nullit. ex defectu citat. n. 58. & impetrato rescripto cum clausula quidam alii, &c. in citatione exprimendi sunt qui
21 citantur, *tex. in cap. 2. de rescript. in 6. † Sic in Camera nunquam decernuntur processus nisi in supplicatione nomina, & cognomina supplicantium, & reorum seu citandorum in specie exprimantur, nec sufficit si contra N. N. v. g. hæredes Titii citatio petatur, sed quinam isti hæredes sint exprimendum. Imo nomina, & cognomina tutorum, auxiliatorum, & complicum in supplicationibus, & impetratis processibus, quorum contenta, ex ipsis supplicationum narratis de verbo ad verbum, mutatis saltem mutandis, desumuntur, in specie exprimenda sunt, nec sufficit sibi specificationem in executione eorundem faciendam reservare, ita Ordinatione Camerae disponente parte 1. tit. 22. §. item welcher Myns. cent. 5. observat. 50. num. 1.2. & 5. potest tamen ulterior specificatio in Cancellaria fieri. De stylo Curiae Archiepisc. Colon. decernuntur mandata in-*

hibitionum contra nominatos in quærela & quoscunque alios quibus inhiberi necesse fuerit tempore insinuationis in specie nominandos. Et licet idem Myns. cent. 2. obser. 66. existimet plures Consortes unius appellationis vel concreditores in actis expressos nominare singulos in supplicatione necesse non esse, quia non nominati similes sint nominatis Friderus tamen Mindanus d. loco cap. 6. num. 12. 13. 14. & 15. vult omnium appellatorum & concreditorum nomina in supplicatione pro processibus exprimenda esse, idque ita cautum esse in Memoriali Visitationis de anno 64. §. zu dem sehen / 19. repetitum in recessu Imperiali Augustano de anno 66. † Si
22 tamen Universitas aliqua citetur puta civitas, communitas, collegium non est necesse ut singula, capita sub illa universitate compræhensa specificentur, hoc enim nimis operosum & fastidiosum esset, sed sufficit Consulem Senatores & plebem eorumque Antesignanum in genere exprimere, h. p. Citamus ad instantiam talis Consules & Senatores talis civitatis Abbatem & Priorem, talii monasterii, Priorem & Conventuales talis Cœnobii, Decanum & Capitulum talis Ecclesiæ, Schultetum & Communitatem talis pagi per ea que tradit Gaill. d. obs. 49. nu. 6. & 7. Myns. cent. 5. obser. 50. num. 3. Frider. Mindanum d. loco n. 17. Schwanman / de processibus Camera lib. 1. cap. 1. nu. 10. Idemque deinde si injustam foveant causam in genere condemnantur ita factum in causa Billig contra Westhoven. Et hoc quoque procedit & habet locum in causis fractæ pacis, ut est videre in causa der Clerefen zu Münden contra Bursgermeister und Rath daselbst / & in causa Philippi Comitæ de Hanaw / contra Bursgermeister und Rath zu Straßburg, Ratio

tio est, quia hujusmodi collectiva nomina certam juris determinationem habent, certumque corpus repræsentant, & sic alia specificatione opus non est quia constat de certo Corpore quod citatur, non singulæ personæ in Corpore compræhensæ, Formam citationis exequendæ contra Ordines Imperii, Civitatem aut Communitatem juxta Ordinat. Camerae, vide parte 1. tit. 38. ubi traditur quod à Nuncio executio mandatorum & processuum ipsi Principi vel Comiti personaliter fieri debeat in loco domicilii, & si ibi non sit jam Cancellario, vel Locum tenenti fieri debet, quod si & ille hanc acceptare recuset, tum cuilibet ex familiaribus ipsique adeo Janitori, si nec ille quidem accipere velit, tunc Processus januæ affigi potest. Juxta Ordinat. Curiae Monast, vide infra sub rubrica de execut. citat.

- 23 QUARTO. † Debet exprimi causa ob quam quis citatur, ad hoc ut instruat citandus de eo super quo conveniatur, & deliberare possit cedere an contendere velit, cap. fin. c. præterea ext. de dilat. tex. in c. si Primates §. quest. 2. c. licet 14. de accusat. arg. c. judicas 3. quest. 9. tex. in l. auth. qui aliter §. §. 1. ff. quod vi aut clam. Gaill. lib. 1. obser. 51. numer. 1. Myns. cent. 5. observ. 85. per tot. Vantius de nullit. ex defectu citat. num. 30. & 50. Lancfranc. in c. quoniam contra in §. citationes in §. quest. Frid. Mindanus lib. 1. de process. in Camera ext. cap. 6. numer. 3. Hinc in Reformat. Archiepis. Curiae Co'on. sub tit. de Notariis in prin. disponitur quod Notarii in monitoriis vel citatione exprimere debeant rem vel causam & summam seu quantitatem debiti ad quem actor agere intendit, idque sub pena lacerationis, & sub tit. de contumacia in prin. dicitur quod citatio non in genere ut hactenus fieri soli-

tum, sed cum expressione causæ & quantitatis fieri seu scribi debeat, & in Ordin. Camerae part. 3. tit. 12. §. 2. und sollen caveatur quod ut paratior Reus compareat petendi causæ in processibus exprimendæ sint. † Integrum autem libellum inferere citationi ut quidam volunt necesse non est, per tex. in l. non videtur 32. ff. de judic. ubi citatus comparens petit copiam libelli, ergo tenor non erat insertus citationi, Clement. 2. ut lite pendente tex. in l. 2. C. de exhib. reis, ita tenet Gaill. d. obser. 51. numer. 2. Vantius d. loco numer. 52. & Asinius in sua praxi, §. 1. numer. 23. in utramque partem disputat. Maranta in suo Spec. parte 6. de citatione numer. 69. distinguit quem vide. Non tamen peccat quisquis libellum una cum citatione transmittit, vel illum citationi inferi curat, sed provide & circumspecte facit, quo ad certos enim effectus illud valde utile est, quod effectus tradit Relinus in c. 1. numer. 2. 3. & 4. ext. de libell. oblat. † Veluti ut citatio interrumpat præscriptionem, l. sicut 3. Cod. de præscrip. 30. annor. inducat litis pendentiam, Clem. 2. ut lite pend. vitium litigiosi, gloss. in c. fin. in verbo plene in d. Clem. tollat iudicias deliberatorias, per tex. in d. c. præterea 2. ext. de dilat. vide Gaill. de observ. 52. numer. 4. Myns. d. cent. 5. obser. 85. numer. 9. & 10. Et nota quod quandoque fit citatio generaliter & simpliciter sine expressione causæ, veluti compareas & tui præsentiam facias, de qua Socinus in tractatu citationis c. 22. per discursum, aliquando & quidem communiter & vulgariter cum insertione causæ de qua supra, quandoque totus tenor libelli inseritur seu libellus, una cum citatione transmittitur vel causa ita inseritur ut plene reus instrui possit de natura actionis quæ proponenda est, de qua in d. Clem. 2. & ibi communiter Canonista, ut lite pend. & hac operatur

predictos effectus etiam si ad longum libellus insertus non esset, nec una cum citatione transmissus dummodo reus plene instruat^r qua actione conveniendus ita intelligitur *d. l. Clem. 2. in fin. & ibi glossa in verbo plene.* Idem constitutum in Refor. Juliac. c. 16. §. und darumb *his verb.* und darumb so jemand mit Recht besprochen wurde/ soll er he und zuvor dem Kläger Ladung wie vor gerührt bewilligt/ ausdrückliche Anzeige von Ihme geschehen/ was er von dem Beklagten begehre und haben wol / ob er Hauß/ Hoff/ Acker/ Wein- Garten/ Wiesen/ Garten/ Zins/ Renten/ Gulden/ Schulde/ oder was er sonst gegen des Beklagten Person fordern / ob er es ganz/ halb/ ein Drit- oder Viertentheil gesinne/ und auß was Ursachen / und soll solches durch den Gericht-Schreiber nicht allein in die Ladung gesetzt / dann auch in das Gerichts-Buch klährlich aufgezeichnet werden. Latine. Hinc si quis in jure conveniendus antequam actori decernatur citatio expresse designare debet, quid à reo petat an domum, pratum, agrum, vineam, hortum, censum, redditum, debitum, aut quid aliud, in quo reum sibi obnoxium putat, deinde an totam rem, mediam, tertiam, aut quartam, partem petat & ex qua causa, quæ omnia Judicii scriba non solum specificè inferet citationi, sed etiam ad prothocollum rediget. Et in Ord. Cam. parte 3. tit. 12. §. und sollen *his verbis* und sollen in solchen Ladungs-Briefen und Processen die Sachen darumb jemand citirt oder fürgeheissen wird bestimbt werden/ dermassen/ daß der citirt- oder Antworter auff angesetzten Tag gefast erscheinen/ oder seine Anwaldt was er auff die Klaghandelen sol Bericht thun/ mag unnöthdürfftig Dilationes und Verlängerung der Sachen damit abzu-

schneiden. Latine. Et ejusmodi citationibus & processibus causæ ob quas quis citetur seu in judicium vocetur ita inferi debent, quod reus in termino paratus venire, aut procuratorem suum debite informare possit, quomodo in termino intentioni actoris contradicendum & per hoc superflue dilationes præcidantur, & Ordin. Curie Monast. parte 2. tit. 2. §. und sol.

QUINTO. † Requiritur ut in citatione²⁶ locus judicii apponatur, primo † quia ratione loci citatio incerta nulla est, *l. aut qui aliter §. §. 1. ff. quod vi, aut clam. l. si ut proponis §. Cod. quomodo & quando judex. 2.* Locus citationi apponendus, ut sciat citatus an in vel extra territorium citantis citetur, nam si extra territorium citetur, citatio nulla est, citatum ad comparandum non ardeat, *tex. in c. statutum 11. §. in nullo de rescript. in 6. gloss. ibid. in verb. citet partes tex. in cap. penult. ext. de offic. Vicarii, tex. in l. fin. Cod. si à non compet. jud. l. fin. ff. de jurisdict. †*²⁷ nec enim judex in territorio alterius pro tribunali sedere potest, nisi illius judicis consensus accedat, *per tex. in c. ut litigantes & ibi gloss. in verb. de consuetudine de offic. ord. in 6. Clem. unica §. volumus de foro comp. Bart. in l. 2. in fine & ibi Costal. ff. de judic. Maranta in suo Specul. parte 6. de citat. num. 41. Lancfrancus in cap. quoniam contra in verbo citationes qu. §. sed extra territorium seu provinciam privatus est, text. in l. præses 3. in princ. & ibi gloss. in verbo privatus ff. de offic. præsid. l. 1. & 2. ff. de offic. procons. & legati, l. 1. §. sedet si quid, l. fin. & ibi gloss. in verbo jubere ff. de offic. præf. urbi, nec quidem judex extra territorium seu provinciam potest decernere ut quisquam citetur, Costal. in d. l. 2. de offic. procons. 3. Ut intelligat reus an locus ad quem citatur honestus sit, nam si ad inhonestum locum quis citetur, puta ad lupanarium, comparere*

non cogitur, l. quid tamen 21. §. sed si in aliquem 11. ff. de recept. arbitr. † Idem dicendum de loco minus tuto, ubi vel pestis grassatur, vel aliud periculum in corporis metuendum est, quo casu citatus habet exceptionem non tuti, de qua tex. in Clem. Pastoralis §. notorium de re judic. Francisc. Ripa in tract. de privil. causa pestis parte 3. n. 1. cum seqq. Hürmbf. tit. 6. obser. 5. Gaill. lib. 1. obs. 52. num. 11. Myns. cent. 2. obser. 73. in fine, vide Felinum in c. 2. nu. 3. cum seqq. ext. ut lite non contestata, &c. ubi decem conclusionibus hanc materiam securitatis seu loci non tuti explicat, Gaill. d. obser. 52. n. 3. cum seqq. Vantius de nullit. ex defectu cit. n. 61. Schneidew. in §. penates n. 81. Inst. de act. vide Card. Tuschum in pract. concl. 236. per tot. in littera C. † In delegato illud peculiare, quod locus nunquam recte omittatur, teste Maranta d. loco nu. 64. in ordinario si omissus, locus solitæ residentiae intelligitur, per tex. exp. in l. si locus 59. ff. de jud. l. pen. ubi communiter Dd. ff. de just. & jure. Et sic prædictum requisitum maxime verum est in iudice delegato, nam ordinarius qui certum & deputatum tribunal habet, non ita locum in citatione apponere tenetur, quia citatus semper intelligitur ad locum solitæ residentiae, per d. l. si locus. Vantius d. loco num. 63. Cum igitur quaeritur an locus ad quem reus citatur necessario in citatione exprimendus sit, sic distinguendum est, † aut citatio emanat à iudice ordinario inferiore, puta à Iudice alicujus civitatis, vel pagi, qui Schultetus vulgo dicitur, qui certum tribunal habet, & in loco majorum suorum jus dicit, l. penult. in fine ff. de just. & jure, & in tali citatione locum exprimere non est necesse, quia intelligitur reus citatus ad solitum tribunal, puta auff das Raht-Haus, & hic Affindia in die Haller ad macellum, quod omnibus constat, &

extra quod justitiam administrare non potest, & si extra loco majorum in domo sua, vel alibi causas cognosceret, judicaret, illud iudicium & sententia ipso jure non valeret, facit l. cum scientiam 6. Cod. de sent. & interl. omn. judic. nisi faceret consensu partium, quia de loco solito ad non locum solitum jurisdictionem prorogare possunt, l. 2. §. sed si iudex ff. de judiciis, ea autem quæ sunt voluntariæ jurisdictionis, veluti emancipationes, adoptiones, manumissiones Prælatorum confirmationes, collationes beneficiorum & similia expediri alibi possunt, tex. in c. electionem ext. de concess. præbend. Costal. in d. l. 2. de offic. procons. & leg. Aut citatio emanat ab ordinario superiore, puta præfecto, vel præside qui plures civitates, & eorum iudices sub se habet, aut à Comite, Duce, vel Principe, & tunc locus comparitionis citationi inferi debet, quia hi in quolibet loco sui comitatus, vel ducatus, seu territorii justitiam administrare possunt, ad certum locum astricti non sunt, prout Episcopus in qualibet parte suæ dioceseos tribunal erigere potest, text. in c. cum Episcopus 7. de offic. ord. in 6. Clem. unic. de foro comp. extra autem fines territorii comitatus, ducatus, vel imperii audientiam præbere non possunt, quia extra territorium pro privatis reputantur, l. 3. ff. de offi. præsid. & extra territorium jus dicenti impune non puretur, l. fin. ff. de jurisdict. Aut citatio emanat à iudice delegato, & hic locum comparitionis & audientiae inferere citationi debet, quia certum tribunal non habet, cum non propria, sed aliena jurisdictione utatur, & solent plerumque partes citari ad domum habitationis & residentiae, &c. vide Sichard. in d. l. si ut proponis num. 8. 9. & 10.

SEXTO. † Requiritur ut dies & terminus

minus comparendi in citatione exprima-
tur, ut citatus cognoscere possit, quando
eum iudicio sisti oporteat, an sit dies juridi-
ca nec ne, *Gaill. lib. 1. obser. 53. n. 1.* Et quod
dies citationi necessario interenda, rejecta
distinctione Angeli, quam tradit in *liber. ho-*
mo §. decem ff. de V. O. tradit Foller. in addit. ad
Marant. de citat. nu. 56. Solet hic moveri
quæstio. Utrum Citatio ad diem feriatam
facta valeat? & cum Bart. in *repetitione l. 2.*
vers. item si n. 3. ff. si quis in ius voc. non ierit, & c.
quem communiter Dd. sequuntur, distin-
guere placet, aut in citatione error est ex-
pressus, veluti compareas die dominica, &
33 non valet, & talis citatio ad diem feriatum
invalida est, etiam parte non opponente,
nisi in citatione specialiter talis causa ex-
primatur, quæ tempore feriato expediri
possit, *Gaill. d. loco num. 14. & 15.* non indu-
cit præventionem, nec perpetuat jurisdic-
tionem, *Murmb. in pract. obs. tit. 6. obs. 13. n. 6.*
aut non est expressus, veluti Compareas
34 diebus ab hinc decem, & valet, † fitque
comparitio die sequenti, & hoc casu vul-
gata illa theórica locum habebit, expres-
sa nocent, non expressa non nocent, *l. non-*
nunquam 52. in fine ff. de condit. & demonstr. l.
actus legitimi 77. ff. de reg. jur. & valet qui-
dem posteriori casu talis citatio non ut pro-
cedatur in causa sed ut iudici se repræsen-
tet, *per tex. exp. in c. cum dilecti 6. ext. de dolo*
& contuma. Consulto tamen fecerit qui ci-
tationi hanc inserverit clausulam prout ho-
die passim fit, Compareas tali die, quod si
non sit juridica, compareas die sequenti ju-
ridica, ita monet *Gaill. lib. 1. obs. 53. nu. 2. vide*
Marant. d. loco nu. 120. Reformat. Juliac. c. 16.
§. Damit auch. Sed cum pro veritate re-
gionum sæpe accadat, quod feriæ iudicum
cum feriis partium non convenient, utrum
eo casu feriæ actoris, vel Rei, vel denique

iudicis loci observari debeant? Et com- 35
muniter concluditur ferias iudicis servan-
das, nam cum in iudicio agitur de ordina-
tione iudicii, ea servatur consuetudo quæ
in illa provincia est, in qua iudex iudicat,
l. 1. §. in honorariis ff. de extraor. cogn. l. 3. §. fin.
ff. de testib. c. cum clericis 25. §. fin. C. de Episc. &
Cler. l. 2. Cod. quemad. test. aper. Panorm. in c. fi.
in 3. quæst. ext. de feriis. † Terminus autem 36
citationi præfixi congruus esse debet, ut
citatus ad locum citatum commode veni-
re possit, *l. aut qualiter 5. ff. quod vi aut clam*
c. consuluit 24. ext. de offic. deleg. & est in ar-
bitrio iudicis positum qualem terminum
ponat, arg. c. personas 4. cum seq. ext. de appell.
& debet juxta distantiam loci iste terminus
moderari. Sic in Camera hoc tempus est
arbitrarium pro ratione longinquitatis &
propinquitatis locorum, *Gaill. d. obser. 53.*
numer. 20. In citatione plurium locis dis-
junctorum una omnibus certa ad compa-
rendum dies præfigitur, totidemque nun-
cio exempla, & cum his originale repro-
ducendum insinuanda traduntur, *Ord. Cam.*
part. 3. tit. 13. §. als auch nach. Juxta Refor.
Juliac. cap. 16. §. und dieweil in realibus da
die streitige Sachen Erb und Erbzahl be-
rühren/statuitur terminus sex hebdomada-
rum, quarum duæ pro primo, duæ pro se-
cundo, duæ pro tertio termino affig-
nantur, qui terminus continuus est, & die-
bus feriatis curiis. In personalibus wegen
Schuld und Schulden dilatio quatuorde-
cim dierum tantum conceditur. Si autem
nimis brevis terminus apponeretur, citatio
non valeret, Spec. tit. de cit. §. 1. n. 12. vide Card.
Tuschum. concl. 234. in lit. & c. † & citatus à bre- 37
vitate termini appellare posset, *per tex. exp.*
in c. 1. ex. de dilat. Gaill. d. loco n. 19. & 20. Affli-
ctus decis. 124. n. 3. Asinius in sua praxi §. 7. cap.
2. nu. 3. Lancfranc. in d. cap. quoniam in verbo
citation

citationes vers. sed quando Bart. in l. 2. num. 12. ff. de appell. recip. & in l. 2. nu. 8. C. de Episc. audient. de competenti die seu termino citationis, vide Damhaud. in sua practica civili cap. 60. per tot. Et citatus à superiori & inferiori iudice ad eundem terminum coram quo citatus comparere debeat? vide pulchre explicatum per Myns. cent. 6. obser. 8. per tot. Exceptiones contra citationem, vide apud Emeric. à Nosbach / in praxi civili titul. 22. num. 54.

DE PARTIBUS CITATIONIS.

Tres partes seu extrema in omni citatione necessaria esse, & quæ illa sint.

SUMMARIA.

- 1 Citatio tres continere partes debeat.
- 2 Defectus unius partis totam invalidat citationem.
- 3 Citatio invalida nullum producit effectum.
- 4 Quomodo istæ tres partes inter se differant?
- 5 Quomodo inter se conveniant?
- 6 Citatum quem esse non præsumitur.

1 † **I**n omni citatione cujuscunque sit generis tres partes seu extrema esse debent, unum ex parte judicis videlicet Commissio judicis de citando, duo ex parte nuncii executio citationis, & relatio nuncii de citatione facta, hæ partes usque adeo in omni legitima citatione requiruntur, † ut si vel una omissa fuerit, vel non legitime adhibita, nec citatio valeat, nec citatum ad comparendum arceat, aut si non compareat contumacem eum reddat, ita tradit

Bald. in leg. fin. nu. 3. C. de feriis, Maranta in suo specul. parte 6. tit. de citat. nu. 51. Myns. obser. 77. per tot. cent. 1. & obser. 10. num. 1. cent. 6. tex. in l. 1. §. item cum ex edicto ibi quod neque propositum est, neque in notitiam pervenit absenti, ff. que sent. sive appell. rescind. † Citatio enim invalida nullum producit effectum nec constituit citatum in mora, nec processus, aut sententia super ea lata valet, arg. c. si. ex. de feriis, l. si pater 7. C. ne de statu defu. post quinquen. quer. d. l. 1. §. item cum ex edicto Gaill. libr. 1. obser. 48. n. 3. Vantius de nullis. ex defectu citat. n. 23. & 24. Ratio est, quia paria sunt aliquid non fieri vel non legitime fieri, l. quoties 9. ff. qui satisd. cog. l. 1. §. penult. ff. quod cujusque univers. nom. gloss. ibidem in verbis aut inhabilis t. fin. in princ. C. arbit. tutela. & extr. de trans. Episc. unde illa vulgaris regula emanavit, nulla & invalida in consideratione non esse, & perinde haberi ac si facta non fuissent, per tex. in l. 4. §. condemnatum ff. de re judic. d. non putavit, 8. §. non quavis 7. ff. de bon. poss. contra tab. l. 1. §. hac verba ff. quod quinquag. juris in alium statuere &c. in verb. inhabilis. † Differunt hæ partes in eo, 4 quod prima requiratur ex parte judicis coram quo lis instituitur, duæ posteriores ex parte nuncii citantis, † conveniunt vero quod omnia hæc citationis extrema à Notario causæ artis inferenda sint, ut sic de his constare possit extentque horum in actis testimonia, alias citatio, & sententia atque adeo totus processus in contumaciam factus esset nullus, Myns. d. obser. 10. n. 2. Maranta d. loco n. 54. quia citatio invalida nullum producit effectum, neque citatum constituit in mora aut reddit contumacem, ut supra diximus. Et quod citatio sit de processu judicii, vide Lancfrancum in d. c. quoniam contra in verb. citationes in l. quest. † 6 Ratio est, quia quod quis sit citatus hoc non

non præsumitur, ut inquit Baldus per illum text. in c. unico §. unico §. adhuc in verbis quod Imperator, de pace juram. firmanda, tex. in c. quod sicut 28. ibi quod si eos vocatos non fuisse constiterit ext. de elect. cum sit solemnitas extrinseca, quæ regulariter non præsumitur, l. quacunque 13. §. fin. de Publ. in rem act. l. sciendum 30. ff. de V. O. ergo probandum est, ut autem probetur citationem debite exequutam actis inferendum est, tunc enim per inspectionem actorum sitæ citatio facta nec ne, probatur, Vantius d. l. num. 14. quæ probatio per abnegationem fieri dicitur, Vantius d. loco num. 12.

DE COMMISSIONE JUDICIS.

Quod commissio judicis de citando prima pars sit citationis, & quid hodie de consuetudine Germaniæ observetur.

SUMMARIA.

- 1 Citatio emanata sine commissione judicis invalida est.
- 2 Quando nuncius Curie puniatur qui aliquem citavit sine commissione judicis.
- 3 Nuncii jurati de consuetudine in causis civilibus & pecuniariis citant sine commissione judicis.
- 4 V. Nuncio asserenti se ex commissione judicis citasse credatur?
- 5 Rationes pro parte affirmativa.
- 6 Concluditur pro parte negativa per rationes in textu.
- 7 Nuncius creditur in his quæ ad eorum officium pertinent.
- 8 Citatus si sit persona fide digna, medio juramento probare potest, se citatum non esse.
- 9 Citatio ad instantiam partis decerni debet.

ET quidem commissionem, mandatum, & præceptum judicis de citando requiri in omni citatione legibus, & canonibus satis expressum est, † adeo ut si qua citatio emanavit, quam judex judiciali sua auctoritate non decreverit, ipsa est inutilis & plane invalida, text. in l. 2. in l. neminem fin. ubi Bart. Bald. id notant. C. de exhib. reis, tex. in l. cum clericis 25. §. memorati ubi gloss. in verbo sententiarum Bal. n. 3. C. de Epis. & Cler. in l. omnes 33. C. d. t. tex. in l. sed si hac 10. §. Prætor ait 12. in verbis, in jus sine permissu meo ne quis vocet ff. de in jus vocand. facit tex. in l. etiam 29. §. fin. ibi à præside evocato ff. de minor. l. consentaneum 8. C. quomodo & quando judex text. in c. 1. §. contrahentes de foro compet. in 6. text. in c. ex parte 12. in verbis auctoritate judicis in jus esset vocatus, ext. de rescript. text. in c. 1. in fine an apud judic. vel Curiam dom. quæ. feudi term. deb. cap. de illicita 24. qu. 3. text. in §. sed furti in verb. jussu magistratum nostrorum convenientur Inst. de act. quem ad hoc notat Jason in §. quadrupli n. 12. Inst. eod. Spec. de citatione §. 1. n. 8. Fel. in c. n. 8. ext. de jud. Maranta d. loco n. 51. Myns. cent. 1. obser. 77. & cent. 6. obser. 10. nu. 3. Gaill. libr. 1. obser. 48. nu. 12. & obser. 54. nu. 1. & 2. Vantius de nullit. sent. ex defect. citat. nu. 32. cum seqq. Vide Card. Tuschum in concl. pract. conc. 230. per tot. in lit. C. Idem constitutum in Reformat. Juliæ cap. 16. in princ. his verb. Es soll keine Ladung geschehen/sie sey dann auff Ansuchen des Klägers oder seines vollmächtigen Anwalts von dem Richter so über deß beklagten Person und Sach ordentlichen Gerichts-Zwang hat bewilliget und zugelassen. Latine. Nulla citatio extrahi debet quæ ad instantiam actoris vel ejus procuratoris à Judice ipsius Rei non sit decreta & in Refor. des Erbstifts Cölln/ sub rubri. von Gerichtlichem Proceß/ in prin. Debet autem ista commissio de citando peti

à judice juxta morem & stylum Curiae, & cujuscumque judicii, vide Processum Germaniae d. loco §. es soll auch. Quod si vero nuncius Curiae, aut Notarius aliquem citaverit sine mandato judicis, † hic præterquam, quod citatio non valeat, punitur is qui qualiter citaverit, aut criminaliter poena falsi, l. qui nomine 25. ff. ad L. Corn. de fals. aut civiliter ad interesse partis citatae, Bald. & Salyc. in d. l. si. C. de feriis Jason in d. §. quadrupli nu. 13. † De generali tamen omnium locorum consuetudine in causis civilibus & pecuniariis nuncii publici jurati sine speciali commissione Judicis ad simplicem petitionem partis citant, quia censentur ab initio generalem citandi potestatem adepti, quæ consuetudo inde emanavit, quod nunciis istis publicis credatur solo verbo sine ostensione literarum commissorialium, maxime quando verbaliter citant, alias in scriptis Copiæ sine Originali non creditur. Hujus consuetudinis ubique locorum recepræ meminerunt & probant Jason in d. §. quadrupli num. 34. cum seqq. Schneidew. ibid. num. 30. Maranta d. loco nu. 52. Bald. in l. neminem nu. 3. C. de exhib. reis, Felinus in c. 1. numer. 12. ext. de jud. Innoc. in c. quoniam contra in verbo citationes ext. de prob. Chil. Rönning in suo processu cap. 31. in prin. §. aber hierinne / Processus Germaniae d. loco §. es soll auch verf. und ob wohl / Vantius de null. sent. ex defect. citat. n. 38. ubi generalem istam consuetudinem non obtinere dicit si persona citanda sit in dignitate constituta, aut quando quis quis ad personaliter comparandum citatur, quæ consuetudo confirmatur in d. Reform. §. wo aber.

Cum itaque de jure communi citatio debeat fieri ex commissione judicis, dubitatur † utrum nuncio publico asserenti se jussu judicis citasse credendum sit, an præ-

sumatur mandatum intervenisse? dubitationem movent hæc. † 1. Quod notarii, & nuncii sive Executores gerant personam publicam, publicam habeant auctoritatem, ob quam cum electa sit industria personæ, fides illis non denegabitur, facit text. in l. 1. §. quies ff. de offic. præfecti urbi. 2. Quod Curiae juramento unde jurati dicuntur, de his enim loquimur, obstricti sint, quod scilicet fideliter circa suum officium versare velint, ergo vi juramenti & metu perfidiæ verum dicere præsumendi, & fides illis adhibenda, arg. tex. in c. ad audientiam 13. ext. de præscript. c. illud 11. in fine ext. de præsum. tex. in c. cum parati 19. ext. de appell. & ibi gloss. in verb. suus nuncius Wesemb. d. loco sub nu. 13. Sichard. in l. consentaneum nu. 9. Cod. quomodo & quando judex, &c. † Sed his non obstantibus contrarium verius est, commissionem scilicet judicis non præsumi, nec ejus nudæ assertioni standum esse, eo quod nuncio tantum credendum sit de suo actu non de alieno ad suum officium non pertinente, & cum solennitas commissionis ipsi citationi sit extrinseca, non præsumitur, arg. l. sciendum 30. ff. de V. O. l. ex quacunque 2. ff. si quis in jus voc. non ierit, secus si foret intrinseca, arg. §. fin. Inst. de fidejuss. Hanc tenet Bald. in d. l. neminem, nu. 3. Asinius in sua praxi §. 8. cap. 1. num. 3. & 7. Gaill. lib. 1. obser. 54. num. 5. Myns. cent. 6. obser. 10. nu. 4. Felinus in c. 1. nu. 13. extr. de judic. ubi à n. 10. usque ad 15. hanc materiam per quinque conclusiones luculentissime explicat. Asinius d. loco §. 9. cap. 2. in fin. Neque obstat ratio dubitandi, quia illa intelligitur quoad executionem citationis, ea ob publicam auctoritatem, & juramentum præsumitur semper rite & legitime facta, & nuncio asserenti se citasse creditur, quia hoc ejus est officii, † 7. at creditur nuncio in iis quæ ad ejus officium

cium pertinent, arg. l. ea quidem 7. Cod. de accus. ut si refert citatum dixisse se nolle venire, Bart. in l. tres denunciations n. 3. C. quomodo & quando judex Ordinatur. Camera parte 1. tit. 36. &c. non vero asserenti se ex commissione judicis citasse, quia hoc à suo officio alienum, aut si diceret se malè fuisse acceptum, Guido Papa qu. 628. actus itaque præsumitur non qualitas seu modus ipsius actus, Myns. d. obs. 10. nu. 7. de his vide Gabrielium lib. 2. concl. l. conclus. de citat. concl. 4. Jasonem in d. §. quadrupli num. 18. 19. 20. & 21. Zasium in l. hæc autem n. 4. ff. ex quib. causis in poss. eatar, ubi notanter dicit, si usus regionis seu consuetudo Consistorii, vel Judicii sit quod relationi nuncii credatur, tunc indubitato credendum. Idem pro fallentia, tradit Gaill. d. loco nu. 5. Maranta parte 6. tit. de citat. n. 52. vide que tradit Bald. in l. properandum 13. §. & siquidem nu. 13. C. de judic. Maranta d. loco nu. 53. & an nuncio asserenti se citasse credatur, vide Asinium d. §. 9. c. 1. ubi sex opiniones tradit, & quando illi credatur vide eundem cap. 2. vide Specul. tit. de citatione §. sequitur vers. sed nunquid credetur ubi in utramque partem disputat. Et quia nuncio jurato circa suas relationes de facta à se executione seu insinuatione citationum, aliorumque mandatorum, & processuum fides adhibetur, hinc in Ordin. Cam. supra allegato tit. 36. salubriter cautum est qui in nuncios assumendi sunt viri probi, honesti & fide digni, verba Ordinatur. hæc sunt. Wollen wir daß vorhin Kammer-Richter und Rensiker keinen zu einem Botten annehmen / oder einige Büchsen zustellen und vertrauen sollen / sie haben dann zuvor gute Erkündigung gehabt / daß er glaubhaft / fromm / redlich / und zum Botten. Ambt tüglich sey / auch fürnehmlich daß er zimlich schreiben und lesen könne / in Cu-

riis Ecclesiasticis plerunque sunt nebulones, nec suo officio probe funguntur. † Si tamen citatus sit persona fide digna, quæ medio juramento affirmare parata quod citata non sit, admittitur, Asinius d. loco Myns. d. obs. 10. n. 7. Jason d. loco n. 28. Vantius de nullit. sent. ex defectu citat. n. 40. 41. & 42. postquam pro utraque parte multas auctoritates allegavit, subjungit stylo & consuetudini Curiae in qua fueris adhærendum esse, & an relationibus nunciorum seu tabellionum quas solent executionibus ascribere, quod citatus hoc vel illud responderit, credatur, vide remissive Jasonem d. loco n. 30. Sicut autem citatio sine commissione Judicis facta, nullius prorsus est momenti, citatum ad comparandum non arctat, per jura allegata, † ita quoque citatio proprio motu à judice emissæ non ad instantiam & petitionem partis omnino invalida est, arg. l. 4. §. hoc autem judicium ff. de dam. infecto, ubi dicitur quod Prætor implorantibus suum officium impartitur, non vero non imploratum, tex. in l. ad peremptorium 68. in verb. primo quis petat ff. de judic. tex. in c. 1. in verbo petiisset & ibi Dd. ext. de judic. Sichard. in l. 2. n. 1. C. quomodo & quando judex, facit tex. in cap. significasti 18. & in cap. proposuisti 19. utrobique in verbis ad petitionem cujusdam ext. de foro comp. l. fin. Cod. de bonis authorit. judic. possid. Copulative igitur hæc duo in citatione requiruntur. (1) Ut judex ex judiciali sua auctoritate & potestate decernat citationem, (2) ut decernat ad instantiam & petitionem partis, præterquam in causis publicis, & notoriis, in quibus ex officio judex procedit, l. 1. in princ. Cod. de custod. reor. c. qualiter & quando 24. ext. de accusat. Felinus in d. c. 1. num. 2. extr. de judic.

DE EXECUTIONE CITATIONIS.

Quomodo tam de jure communi quam diversarum Curiarum Ordinationes fiant executiones processuum.

S U M M A R I A.

- 1 Secunda pars citationis est ejus executio seu insinuatio.
- 2 Per quos fiant insinuationes citationum?
- 3 Per privatum hominem quem judex ad hoc eligit potest fieri insinuatio citationis.
- 4 Judex per famulum suum citare potest.
- 5 Judex potest parti committere ut adversarium suum citet.
- 6 Judex delegatus per quos citare possit?
- 7 Nuncius in citatione exequenda ante omnia formam sibi praescriptam observabit.
- 8 Forma nuncio non praescripta, reum in personam seu faciem citabit.
- 9 Reus si sui copiam non facit ut in personam citari non possit, fit citatio ad domum ejus.
- 10 Nuncius obviam sibi venientem reum praeterire non potest, & citare eum ad domum.
- 11 Quis dicatur in hac materia absens, ut ad domum citari possit?
- 12 Reus sua culpa absens ad domum citari potest.
- 13 Citatio fieri debet ad domum solita habitationis.
- 14 Maritus ubi censeatur suum habere domicilium?
- 15 Contra reum debite ad domum citatum proceditur in contumaciam, licet ad notitiam ejus non venerit.
- 16 Citatus ad domum dicitur fecte contumax, & a sententia intra decendium a die notitia appellare potest.

- 17 In Ecclesia insinuatio citationis fieri potest.
- 18 Maritus in personam uxoris citari potest.
- 19 In causa appellationis principali absente procuratori recte fit executio processuum.
- 20 In exequendis processibus stylus judicii ante omnia observandus.
- 21 Juxta Ord. Curiae Monast. quomodo processus exequendi sint, recensetur.
- 22 Juxta Ord. Camer. quomodo processus exequantur?
- 23 In Curia Archiep. Colon. quibus modis inchoetur processus?
- 24 Juxta Reform. Juliac. quomodo inchoetur processus?
- 25 Taxatur abusus quorundam apparitorum in exequendis processibus.

† **S**ECUNDA pars Citationis sive alterum extremum est ipsius citationis Executio, quia ad eum effectum decernitur citatio ut citando insinuetur. Cum enim principalis finis & effectus citationis sit vocare adversarium in judicium, juris experiundi causa, sane hunc effectum citatio non assequitur, nisi fuerit exequuta, parti insinuata, & oblata. † Hæc autem executio citationis regulariter fit per Notarios Judicii, seu Curiae juratos, quos *tex. in l. properandum 13. §.* & siquidem *C. de judic. executores judicii vocat, tex. in l. magis puto 5. §. ne tamen 13. ff. de rebus eorum qui sub tut. viatores, text. in c. tua 19. prope finem ext. de homic. apparitores, vulgo Cursores dicuntur, plures appellationes, vide apud Spec. de citatione §. sequitur colum. 2.* † Potest tamen judex eligere unum privatum hominem cui hoc committat, per *tex. in l. omnibus & ibi Bart. C. de spect. Bald. in l. 2. nu. 8. C. quomodo & quando judex, & c. (2)* † Potest judex per famulum citare, vel per famulum partis litigantis, *Panorm. in c.*

*in c. cum sit Romana num. 23. & 24. ext. de ap-
pell. Jason in rubric. num. 4. C. ut nemo lic. sine
judic. se vindic. Peckius de jure sistendi seu arrestis
cap. 20. num. 1. & 2. ubi dicit quod judex eti-
am privato homini cuique ad hoc apto,
licet apparitor non sit, citandi & in jus vo-
candi potestatem concedere possit, proprio
etiam apparitore posthabito, Emericus à
Nossbach in praxi civili tit. 22. num. 27. (3)
† Potest judex parti principali committere
citationem ut citet suum adversarium, in
scriptis alias non. Bald. in l. ut perfectius n. 15.
C. de annali except. Bart. in l. eum qui §. si epistola
17. n. 1. ff. de furt. & in l. iuste n. 2. & 3. ff. de acq.
poss. Bal. in auth. sed omnino vers. venio ad mini-
stros C. ne uxor pro marito, & c. Jason in d. §. qua-
drupli n. 32. Maran. d. loco n. 42. 43. & 44. Chil.
Koning in suo processu c. 31. §. 2. der Richter. Quo
casu tamen necessario credere illi citatus
non tenetur, si viva voce citaret, prout tenet
Specul. in d. §. sequitur ubi in utramque partem
disputat & in hanc inclinat. † Et delegatus
principis potest cuilibet, discretionem præ-
via, demandare citationis officium, ac pun-
nere merito contemptorem, c. pastoralis 28.
§. item cum totum, & ibi notatur ext. de offic.
deleg. & in hos omnes jurisdictionem ha-
bet, cum alias sua jurisdictio commode
explicari non possit, c. 1. c. praterea §. ext. de
offic. deleg. De consuetudine mandata, &
citationes Officialium Pastores five ple-
bani & Rectores parochiarum, aut eo-
rum æditui exequuntur, vel etiam latores
literarum, aut tabelliones publici, de qua
executione quæ fit per Plebanos five divi-
norum Rectores, vide plene Reformat.
Curie Eccles. Col. sub tit. de tabellariis, lite-
rarumve Latoribus & nunciis ubi multi
abusus, quos isti Plebani seu Pastores & La-
tores pro remoranda justitia in favorem
debitorum introduxerunt, abrogantur, &*

quidem jure optimo, quia perniciosissimi
sunt.

Quomodo fiat citationis execu- tio?

† Ante omnia & imprimis apparitor
five nuncius receptis literis citatoriis illud
observare debet, ut si in literis certa exe-
cutionis forma præscribatur, ut quandoque
fit, eam diligenter observet, l. diligenter ff.
mand. arg. c. cum dilecta 22. ext. de rescript. & si
reum non servata forma citaverit, non ve-
nientem iterum citare debet, quod tamen
poterit absque nova judicis commissione,
Bald. in l. qui per salutem ff. de jurejur. Et quod
forma citationis omilla processus sit nul-
lus pulchre tradit Cravet. consil. 182. n. 10. &
11. † si vero in literis certa executionis
forma non præscribatur, tunc apparitor
reum citare debet coram & in persona,
† aut si hoc fieri non possit, quia sui copiam
non facit, tunc ad domum citari poterit,
tex. in l. 1. §. permittit ff. de liber. agnos. ubi mu-
lier debet ex forma Senatusconsulti intra
triginta dies denuntiare marito se prægnan-
tem, aut si ejus copiam non habeat ad do-
mum, cap. venerabilis si. in fine ext. de dolo &
contumac. c. causam qua 3. & ibi gloss. in verb. ad
domum ext. eod. tit. Unde patet citationem
ad domum non admittendam, nisi tunc
cum in personam citatio fieri non potest,
facit tex. in l. 4. §. prætor ait ff. de dam. infect. ubi
ait denuntiandum esse ad domum, si aberit
is cujus domus ruinam minatur, ergo si præ-
sens, in personam denuntiatio facienda,
text. in l. aut qui aliter §. §. & si forte 2. ff. quod
vi aut clam. ubi dicitur ad domum fieri de-
nuntiationem, si nullus sit cui denuntietur,
Clem. causam 3. vers. quod si forsan, de elect.
l. vim passam 39. §. nupta 3. ff. ad L. Jul. de adult.
Ferrarius in sua praxi in forma respons. Rei con-

venti in gloss. 2. numer. 7. Baptista Asinius in sua praxi §. 6. cap. 1. numer. 1. cum ibid. allegatis, Vantius de nullit. ex defectu citat. numer. 83. Quod igitur in l. scire oportet §. 1. vers. qui autem ff. de excus. tut. & in Clem. 1. de foro compet. alternative dicitur, citationem posse fieri in personam, vel ad domum intelligendum est secundum prædictas leges distinguentes, si aliter ejus copia haberi non possit, ita ut non sit, sicut in alternativis, electio ejus qui citare vult, ad domum, an in personam eum citet ita Lancfrancus in ca. quoniam 11. in verbo citationes in 3. quest. ext. de probat. ista alternativa non electionem denotat, sed citationis ordinem, ita ut primo citari debeat personaliter si reperiatur, sin minus ad domum. † Unde obtinuit, si citandus apparitori sive tabellioni citanti veniret obviam, is vero apparitor tacitus ipsum præteriret, & recta domum ejus contenderet, ibique eum citaret, non valere istam citationem, cum in personam ipsum citare potuisset, Bart. in tract. de citat. quest. 2. Bald. in l. fin. num. 3. C. de jure dom. impet. Asinius d. loco num. 2. cum similibus ibid. allegatis. † Censetur autem absens ad hoc ut ad domum citari possit, qui in domo solitæ habitationis non reperitur, arg. l. absentem 119. ff. de V. S. Gaill. lib. 1. obser. 49. num. 9. & hic in personam domesticorum sine ulteriore inquisitione citari potest, & ita usus obtinuit, Peckius de jure sistendi c. 39. n. 3. in Ordin. Cam. parte 1. tit. 38. §. so aber/approbatus. † Si autem citandus ex sua culpa absit, puta alibi incarceratus, vel aliter detineatur, tunc eo non expectato ad ejus domum recte fit citationis executio, ita in Camera judicatum refert. Myns. cent. 2. obs. 69. Et quando reus ad domum citari possit non facta prius perquisitione in personam, late, & exacte tractat Asinius d. loco c. 2. per tot. ubi decem casus

enumerat quem omnino ripe. Et singulariter notandum circa citationem ad domum, quod ea nunquam reddat citatum contumacem nisi facta in literis Jason in d. §. quadrupli nu. 23. Asinius d. loco c. 6. in 4. requisito, quod si verum male observatur à nostris apparitoribus seu præconibus, qui tamen recepta consuetudine se tueri possunt. Et ad quam domum Rei citatio expedienda sit, late tradit Asinius d. §. 6. c. 4. & 5. ubi omnino vide, & quæ necessaria sint, ut ista citationis executio ad domum per tabellionem recte fiat, vide Asinium d. §. 6. cap. 6. ubi novem requisita recenset, vide Processum Germanie d. loco §. im Hauß cum seq. De citatione ad domum vide Socinum reg. 3. fallent. Tiraquel. de utroque retract. §. 9. gloss. 2. n. 1. cum seq. Chilian. Koning in suo processu cap. 30. Card. Tuschum in suis conclus. pract. conclus. 349. per tot. in liter. C. † In universum hoc sciendum quod talis citatio fiat ad domum solitæ habitationis ubi habet familiam suam, l. 4. §. prætor ff. de dam. infer. non ubi aliquando commoratur, puta in apotheca, vel taberna, argum. text. in l. 1. §. 1. in verb. familiariter ff. de liber. agnos. Lancfranc. d. loco in 4. quest. Maranta d. loco numer. 124. Asinius d. loco cap. 4. numer. 5. † Censetur autem maritus habere domicilium in ea domo in qua uxor & familia ejus habitat, d. l. 1. §. domum in verb. ubi larem matrimonio collocavit, de lib. agnos. ideoque sufficit eum citare ad domum habitationis uxoris, ita Myns. cent. 3. obser. 37. num. 9. & 10. Exequenda igitur, ut dixi, citatio in personam citati, vel si copia ejus haberi nequit in domum, vel familiam, vel eo loci publice affigenda ubi verisimiliter ad notitiam ejus pervenire possit, Gaill. lib. 1. observ. 57. in princ. Mynsing. cent. 2. obser. 96. & cent. 3. obser. 37. Marant. d. loco de citat. numero 83. Resformat. Juliac. cap. 16. §. nach dem §. damit aber/

† his

15 † his ita observatis proceditur, contra reum non comparentem in contumaciam licet etiam citatio ad manus ipsius proprias nunquam pervenerit, vel se citatum esse non resciverit. † Et citatus ad domum dicitur fecte contumax, ideo à sententia intra decem dies à die scientiæ appellare potest, *Vant. de null. sent. ex defectu citat. num. 92.* Et quia Ord. Cameræ, d. loco §. 3. um siebenden habet privatis personis in faciem fieri debere si præsentibus sint, quid igitur si pupillus & tutor, vel curator simul citandi, an sufficiat tutori vel curatori executionem fieri. Resp. Ipsi quoque pupillo executionem faciendam, ita decisum in causa Mechelen / contra Laurentij Fürstenberg. Porro processus nisi qui per absentiam equestrium Nunciorum decreti expeditique fuerint & moram ferre nequierint interveniente autoritate judicis & Adfessorum, exactoque juramento pedestribus non committuntur Ordin. parte 1. tit. 35. §. 7. so sollen auch. Dubitatur autem circa prædicta, utrum quis in Ecclesia citari possit, si scilicet citandus reperiatur in Ecclesia an offerre ipsi citationem apparitor possit? † Respon. quod sic, per l. presenti 6. §. 1. ubi Bart. n. 3. C. de his qui ad Eccles. confug. Maranta d. loco n. 29. Asinius d. §. 6. nu. 6. Processus Germaniæ d. loco §. die mündliche. Acris quoque Dd. est disputatio, an maritus in personam uxoris citari possit, ita quod ea citatio ipsum ad comparendum arceat & 18 contumacem reddat? † Et communiter placuit hujusmodi citationem legitimam esse, si ipsa reperiatur in domo habitationis viri, & ei copia citationis relinquatur, ut verisimile sit eam deventuram in notitiam citati, ita Asinius d. §. 6. c. 2. num. 7. & 8. cum ibid. allegatis, eamque sententiam probat Myns, cent. 3, observ. 37. numero 8. vide quoque

eundem de requisitis legitima executionis in cent. 6. observ. 10. † In causa appellationis 19 appellato absente executio processuum recte fit ejus procuratori, tex. in cap. dilectus 11. ext. de proc. in c. causam quæ 3. ext. de dolo & contum. argum. l. aut qui aliter §. 2. in verbo procuratori ff. quod vi aut clam. Myns. cent. 1. observ. 9. Gaill. lib. 1. obser. 49. numer. 11. quinimo si esset dominus litis effectus, dominus principalis, omisso procuratore, ad sententiam citari non posset, & si citaretur, & procurator se opponeret, sententia esset nulla si in absentia illius promulgata foret, text. in l. 1. & ibi Bart. numer. 9. C. de sent. & interl. omn. jud. Vantius de nullit. ex defectu citat. nu. 85. Chilian. Rönning in suo processu cap. 25. §. und so ein Anwalt. De modo citandi vide plene Damhauder. in sua pract. civili cap. 59. per tot.

Pro complemento singulariter observandum, † quod citationes, uti & alii actus 20 judiciales, decernendæ, exequendæ, reproducendæ sint, &c. juxta morem, & stylum cujusque judicii, qui ante omnia attendendus, arg. l. 3. in fine ff. de testib. l. si fundus 6. ff. de evict. l. 2. C. quemadmodum testam. aper. & l. 1. C. de emanc. lib. nam cum stylus judicii juri, & rationi conformis pro lege habeatur, juri scripto & ordinationibus quibuscunque deroget, propterea periti judices in decernendis citationibus semper sese conformant stylo judicii, & Curix, ita addit Marantam de citat. Processus Germaniæ d. loco §. und ein jeder / Et quod citatio fiat juxta statutum loci tenet Asinius d. §. 6. cap. 10. ubi multos allegat. Formulas citationum vide nach der Policen-Ordnung des Erbstifts Eöllen mihi fol. 89. p. 2. Hoc ut exemplis pateat, aliquot ritus, & Ordinationes Curiarum referemus. † Juxta Ordin. 21 Curix Monast. parte 1. tit. 14. §. 1. cum seqq. pro-

processus exequentur per Curforem judi-
 cii cum porrectione copiae auscultatae &
 per Notarium subscriptae, & ostensione
 Originalis. Si plures in citatione compre-
 hendi, singulis copia authentica, & per No-
 tarium subscripta porrigitur. Quia autem
Ordinatio d. tit. 14. per tot. modum exequen-
 di processus, qui juri communi conformis,
 & in Curiis, hodie plerumque observatur,
 praescribit pro instructione tum apparito-
 rum, ut recte exequantur processus, tum
 advocatorum, ut si quid erratum sit, nulli-
 tatem processus notent, aliqua hic infere-
 mus. Processus itaque exequentur per
 Curforem Judicii, ut diximus, juratum in
 personam ipsius citandi, de qua in loco so-
 litae habitationis diligenter inquireret, cum
 porrectione Copiae auscultatae, & per No-
 tarium subscriptae, & ostensione Originalis
 Executio citationis scribetur à tergo Ori-
 ginalis, & Copiae, scribetur autem quo an-
 no, mense, die, an in personam, an apud do-
 mum executio facta sit, quis processus ab
 eo acceperit, quid responderit, quid sibi ac-
 ciderit, Originale reddet ei qui eum cum
 processibus ablegavit. Si plures in cita-
 tione compræhensi singulis copia authen-
 tica, & per Notarium subscripta porrigi-
 tur, & exequetur ut supra. Si citandus in
 persona non depræhendatur, executio fiet
 in loco domicilii uxori, aut uni de familia,
 adjungens ut domino suo tradat, aut ad il-
 lum mittat, ut incommoda, & damna evi-
 tentur. Si processus nemo volet recipere,
 relinquat in loco domicilii, in praesentia
 unius de familia. Si domus clausa, nec al-
 iquis eam aperiat, affiget processus ad por-
 tam seu ostium, convocatis vicinis si habe-
 ri possint, *arg. l. 4. §. toties 6. in fine ff. de dam.*
infer. Gail. lib. 1. observ. 55. per tot. ubi istam
 quaestionem an executio nuncii impedita

citatum ardet, ex professo tractat. Proces-
 sus contra Senatum exequentur hoc mo-
 do. Si congregatus sit Senatus in pleno
 Senatu executio fiet, cum porrectione
 Copiae, & praesentione Originalis. Si non
 sit congregatus accedet Consulem aut Syn-
 dicum petet aliquot ex Senatoribus con-
 vocari, & in eorum praesentia executio
 fiet. Si hoc sibi denegatur, soli Consuli
 aut Syndico executio fiet, si is recipere
 nolit, ponet ante pedes & abeat, ita quoque
 habet *Ordinat. Camerae parte 1. titu. 38.* Si
 contingat nuncium ruri incidere in Con-
 sulem, aut Senatores executionem tali loco
 non faciet. An in citanda Universitate Syn-
 dicum citare sufficiat, vide *Emericum à*
Rosbach in praxi sua civili tit. 22. num. 6. de
 citatione contra Universitatem vide *Car-*
din. Tuschum concl. 251. per tot. in lit. C. Facta
 executione nomina, & cognomina Con-
 sulis, & Senatorum quibus insinuatio facta,
 si ea sciri possint, in ipso Executo & cir-
 cumstantialiter quid sibi acciderit ponet.
 Processus contra Judicium exequentur aut
 in ipso Judicio, aut Judici convocatis Sca-
 binis, aut ipsi soli. Processus adversus Ci-
 vitatem & cives, aut universitatem exe-
 quuntur per affixionem Copiae in Curia,
 aut valvis parochiae, aut in alio loco publi-
 co. Et nota quod etiam si Senatus offerat
 se recipere, executionem nomine suo &
 Communitatis quod non sufficit, nec reci-
 pitur talis executio in Camera, nec sufficit
 mandatum. Burgi Magistrorum & Senatus
 pro se & Communitate sua constituentium
 sed requiritur quod etiam Tribuni Duo-
 denarii, vel alii delecti plebis juxta consue-
 tudinem loci ejus simul constituent, ut de-
 cisum in causa Episcopi Mindensis, contra
 Senatum & Communitatem oppidi Min-
 densis. Idem tenendum si uni consortium

tantum, & non omnibus & singulis executio facta fuerit. Item si processus alteri cuidam non Nuncio ad exequendum fuissent traditi, vel etiam si Præfecto vel Prætori Judicii fuissent commissi ad exequendum, quia non valet executio si non compareat, & contradicat pars, *ut in Ordin. parte 3. tit. 12. §. als auch nach Brauch.* Processus adversus Communitatem exequentur in persona Pastoris, aut ejus Sacellani cum adjunctione ut is proxima feria pro concione ex suggesto publice prælegat, & sic publicet, pro majori cautela affiget Copiam ad valvas Ecclesiæ Parochialis ipso die publicationis cum Executo. Edicta publica exequentur cum Originali in locis in edicto expressis. Nulla executio valebit nisi sit facta per Cursorem, aut
 22. Pedellum Judicii, &c. † Processus Cameræ eodem fere modo exequuntur uti ex Ordin. Cameræ *parte 1. tit. 38.* ad longum patet. Fit non executio vel per Nuncios Cameræ juratos *de quibus d. tit. 38.* vel per Notarios immatriculatos, *de quib. tit. 39. d. part. 1.* Nuncio quidem jurato non licet Cameræ processus sibi exequendos commissos alteri tradere, ut exequantur, aut apud Judicem loci relinquere, talis executio non habetur pro legitima, nec contra non comparentem proclama decernitur *ita Myns. cent. 1. obser. 77.* Principi vel Comiti personaliter fieri debet executio in loco domicilii, si ibi non sit jam Cancellario vel locum tenenti, quod si & ille hanc acceptare recuset, tum cuilibet ex familiaribus, ipsique adeo janitori, si nec ille quidem accipere velit, tunc Processus januæ affigi potest. Per Notarios immatriculatos f. executio faciendo de super publicum instrumentum in probanti forma, *Ord. par. 1. tit. 35. §. si & necesse est ut talis Notarius sit immatriculatus ante-*

quam processus exequatur, non sufficiet facta jam executione se qualificare ita in Camerali judicio conclusum, *testatur Myns. cent. 1. obser. 78. idem centur. 2. observ. 18. num. 2.*

Ut autem Notarius executionem jure facere possit (1) Requiritur ut in Rotulo Notariorum Judicii sive Matriculæ sit inscriptus Ordin. *part. 1. tit. 39. in prin.* (2) Ut concordata Præfecto Nunciorum solverit, Ordinatio non habet *tit. 35. §.* und nach dem / eum qui per Notarium suos processus velit exequi, debere Præfecto Nuntiorum pro concordia dare pro unoquoque miliari semibatzionem, verum hoc puto intelligendum esse de illis Processibus qui statim in initio litis impetrantur & exequentur, de aliis qui pendente lite decernuntur non puto opus esse ut aliquid Præfecto præstetur (3) ut eodem modo, quo Nuncii Cameræ faciat executionem. (4) Ut publicum instrumentum de executione conscribat. Quid ergo si isti qui non sunt jure, ut dictum est, à Notario citati, nihilo fecius compareant an valeat executio, ita ut in judicio procedi possit, Resp. Valere etiam si procuratores generalem protestationem de non consentiendo adjiciant, *ita decisum in causa Tubingæ contra Thum-Capittel zu Augspurg* / In exequendis autem processibus Nunciorum quam Notariorum prior conditio est: ex causa tamen Judici & Præfecto approbata, vel si illorum nemo præsto sit, his quoque locus est, *Jud. & Adsess. Mem. 79. §. fin.* Sic in modo inchoandi processum juxta ritus Curiarum magna est diversitas. † In Curia Archiepis. Colon. cita-
 23. tur quis multis modis. 1. Aut enim citatur quis per simplicem Citationem ad respondendum super objiciendis, 2. aut per aliam Citationem quæ dicitur Citatio ad re-

234
cipiendum libellum 3. Aliquando etiam quis vocatur in jus per Monitorium ad solvendum, faciendum, vel præstandum aliquid. 4. Item inchoatur etiam quandoque Processus per mandatum Monitionis, & inhibitionis pœnale, idque virtute cujusdam. Querelæ, qua Judici solet brevi quodam compendio res, & factum adversarii exponi & pro hujusmodi mandato pœnali postulari. 5. Solet etiam Processus a mandato scilicet arresti & inhibitionis pœnalis inchoari. Quando hoc juxta Reform. des Erbstifts Cöllen / fieri possit vide §. bißher cum seq. sub rubri. wie gehandelt werden soll / so der Kläger außbleiben würde / Et isti modi inchoandi processum solent observari pro modo, & qualitate negotii
24 sive causæ, de quibus infra latius. † Juxta Reformat Juliacens. d. cap. 16. §. und nachdem in actione reali. In Sachen Erb- und Erbteil belangend processum inchoatur per arrestum das die streitige Güter in Statt der Ladung in Verbott / Zuschlag oder Rohmen gelegt werden. Latine. In actionibus, realibus bona controversia loco citationis in arrestum ponuntur, ita tamen ut domino prædii, si jurisdictioni citantis subjectus sit, in personam si ejus copia habeatur, aut ad domum uxori, aut familiæ per nuncium judicii denuntietur in suis rebus ad instantiam talis arrestum impositum. Si autem dominus prædii jurisdictioni citantis subjectus non sit, colono, qui in prædio reperitur, injungitur, ut dominum suum de imposito arresto quamprimum certiolem reddat, quod si negligat, sciat se omne damnum quod eo nomine
25 contigerit, refuturum. † Pro coronide hic observandum quod abusus, qui negligentia apparitorum irrepsit, quod quandoque citationes exequendas alicui juve-

ni, vel mulieri, aut alii privato tradunt deferendas ad eos qui citandi sunt, & illi plerumque rem non intelligentes minus fideliter expediunt, pro stylo non sit, tolerandus, si enim pars taliter citata non compareat, non recte contra eam proceditur in contumaciam, Myns. cent. 1. observ. 77. in prin.

DE RELATIONE NUNCH.

Quod relatio Nunchi exequentis processus ad acta redigi, & in qua forma tam de jure communi quam juxta Ord.

Camerae fieri debeat.

S U M M A R I A.

- 1 Tertia pars citationis est Relatio nunchi de facta citatione.
- 2 Relatio nunchi scribi debet in actis, quia est de substantia judicii.
- 3 Si de facta executione apud acta non constet, non recte proceditur in contumaciam.
- 4 Relatio nunchi recte fit apud protocollum, sine presentia judicis.
- 5 Relationi nunchi creditur propter juramentum, quo judicio obstrictus est.
- 6 Si nunchius reum ad domum citavit, quomodo relationem suam faciet?
- 7 De communi stylo Curiarum quomodo relationes fiant?
- 8 Juxta Ord. Camera, Notarius exequens debet super executione facta instrumentum in membrana erigere.

† Tertia pars Citationis est Relatio nunchi de citatione facta, † quæ scribi debet in actis, & quod ex commissione judicis citarit, quia est actus substantialis citationis

citationis, & de iudicii processu, Bald. & Salyc. in l. fin. C. de feriis Myns. observ. 10. cent. 6. numero 2. & centur. 1. observat. 78. in fine Ordinat. Camera parte 1. tit. 38. §. 7. Chilianus Rönning in suo processu cap. 25. §. und miewohl / pro quo bonus tex. in l. hac autem §. 1. in verb. constare debet, liquereque pratori, & ibi Bart. & Zasius ff. quibus ex caus. in poss. eatur. Maranta in suo Specul. parte 6. tit. de citat. numer. 55. † Et si relatio nuncii citantis in actis non describatur, nec citatio valet, nec citatus, si non compareat, reputatur contumax, & si in contumaciam adversus non comparentem procederetur, iste processus non valeret: & si Judex ante receptam relationem nuncii pronunciaret adversus citatum ipsum contumacem esse, talis sententia esset ipso jure nulla, Myns. cent. 1. de observ. 78. in fine Maranta parte 4. distinct. 16. num. 9. & de citat. num. 56. Gaill. libr. 1. obs. 64. num. 6. Schurff. cons. 38. num. 2. & 3. cent. 1. Bart. in d. l. hoc autem §. 1. num. 2. Ratio, quia iudici liquere debet id quod est fundamentum suæ jurisdictionis exercendæ, usque adeo ut ne quidem litis pendencia introducatur, aut præscriptio interrumpatur. Balb. in tract. præscript. 3. parte sexta princip. quest. 4. num. 25. † Potest autem ista relatio fieri apud prothocollum Notario actorum seu iudicii scribæ, qui eandem prothocollare, & postea actis inferere debet, ut sic liquere possit Judici de contumacia citati, Mynsing. cent. 6. observ. 10. numer. 10. Gaill. libr. 1. observ. 54. & iudice non sedente pro tribunali, & die etiã feriata, Zasius in d. l. hac autem §. 1. n. 4. Ratio, quia citationis executio non præsumitur, ergo debet scribi ad acta unde processum Germania d. loco §. es wäre nöthig. † Et tali relationi creditur propter juramentum quo Curia sunt obstricti, & propter

publicam auctoritatem quam gerunt, ita tex. in c. ad audientiam 13. ext. de præscript. c. illud 11. in fine ext. de præsump. text. in cap. 1. vers. si vero Novell. de Tabell. Schneid. in §. quadrupli num. 31. & 32. Instit. de act. Formam relationis Nuncii vide apud Specul. d. loco §. sequitur vers. forma relationis. † Cum ad domum reum citavit, debet apparitor in relatione sua de diligenti investigatione mentionem facere, quod de reo diligenter investigaverit, sed reperire non potuerit, proinde eum in domo solitæ habitationis citasse, Ita Asinius d. §. 6. cap. 1. num. 5. & cap. 6. num. 1. & cui de domo istam citationem notificaverit, Asinius d. l. num. 2. † De communi stylo Curiarum Relatio executionis scribitur à tergo originalis, & copiae, scribitur autem quo anno, mense die cui, an in persona, an apud domum executio facta, quis processus ab eo acceperit, quid responderit, quid sibi acciderit, vide Ordinat. Curia Monast. part. 1. tit. 14. §. 1. cum seqq. Juxta Ordinat. Camerae parte 1. tit. 38. §. 4. und soll der Bott / executione facta, Principi Nuncius pro se ipse Dicta, Responsa, Facta, suum Nomen, Annum, Mensem, Diem, locum executionis, Principisque prænomen, relationi, recte inferere, simulque exprimere, an is locus ordinarii domicilii sit, & eadem hæc sive Originali processui, sive exemplo, vel Principi, vel actori traditis, inscribere debet, † si autem executio per Notarium immatriculatum facta sit requiritur authenticum instrumentum in pergamento factæ executionis cum insertione commissio- nis iudicis, & citationis, Ordinat. parte 1. tit. 39. §. fin. und sollen vide Myns. cent. 1. obs. 80. De hac relatione Nuncii vide copiose Johannem Baptistam Asinium in sua praxi §. 9. & And. Gaill. libr. 1. præct. observ. obser. 54. per

tot. Damhauder. in sua practica civili cap. 63. per tot. & formas relationis nuncii vide in processu Joh. Pelsii cap. 13. à numer. 13. usque ad finem. Quoad praxin Cameræ hic observa, quod in termino citatione præfinito actor comparet, processus executos sine nomine exequentis reproducit simul libellum, & si procurator sit mandatum paucis verbis exhibet Ordin. part. 3. tit. 12. in prin. In causis appellationum, eadem omnia, ac præterea instrumentum appellationis, una cum prioris Instantiæ actis producit Ord. part. 3. tit. 31. in prin. hæc omnia literarum notis distincta designantur, contenta autem non repetuntur Ord. d. jam loco §. 1. und soll das. Si tamen loco actorum documentum vel compulsoriales duntaxat reproducentur, libellum edere, nisi communicatis actis tenetur Ord. d. loco §. 7. wo aber. Item hoc primo termino Appellato tempus actorumque describendorum copia conceditur & Reproductioni terminus statuitur Ord. d. loco §. 13. weiter soll. Præterea hoc termino instrumenta appellationum producantur: & in interlocutoriis loco libelli viva voce repetuntur Gemeiner Bescheid. de an. 93. 13. Decemb. in prin.

A QUO JUDICE CITATIO FIERI DEBEAT.

Competens judex citare potest, & quinque de causis judex est incompetens.

S U M M A R I A.

- 1 Omnis judex competens citare potest, sive sit ordinarius sive delegatus.

- 2 Judici incompetenti citanti impune non paretur.
- 3 Judex est incompetens quinque de causis.
- 4 Prima ratione qualitatis causæ, quod declaratur.
- 5 Secunda, ratione qualitatis personæ litigantis.
- 6 Tertia, ratione rei, vel quantitatis quæ petitur, supra qua judicare non potest.
- 7 Quarta quia extra territorium jus dicit.
- 8 Judex extra territorium tribus modis jus dicit.
- 9 In non subditos.
- 10 In alieno territorio.
- 11 Super re extra territorium.
- 12 Hi modi quomodo inter se differant.
- 13 Judex super re extra territorium sit & cognoscere, sed non exequi potest.
- 14 Subditus extra territorium citari potest.
- 15 Quinta ratione privilegii exemptionis.
- 16 Exemptus comparere tenetur, & privilegium suum allegare.
- 17 Fallit si privilegium sit notarium.
- 18 Delegatus citationem viva voce, vel in scriptis decernere potest.
- 19 Delegatus cognoscit an sua sit jurisdictio.

† **R**egula. Omnis judex competens citare potest, sive sit ordinarius, sive delegatus, non vero incompetens, † quia extra territorium jus dicenti impune non paretur, l. fin. ff. de jurisd. facit tex. in l. 2. in fine ff. ne quis eum qui in jus voc. vi eximat, ubi cessat illud edictum de eximente vocatum in judicium, si ab eo in jus vocatus sit, qui jus vocandi non habuit, Maranta de citatione numer. 39. cujus regulæ tres fallentias vide apud Socinum in reg. fallent. reg. 69.

† Est autem judex incompetens quinque potissimum de causis. Prima. † Propter cau-

causae qualitatem quae in controversiam vocatur, puta quod causae sint spirituales, vel Ecclesiasticae, quas judex saecularis cognoscere non potest, *tot. tit. ext. de foro comp.* imo nec super incidenti, sed remittere debet ad judicem Ecclesiasticum, *c. si judex, de sent. excom. in 6. l. omni 6. C. de SS. Eccles. 5 c. 2. ext. de judiciis.* Secunda. † Propter personae litigantis qualitatem, puta, quia Clerici, qui à judice laico in jus vocari non possunt, *c. at si clerici 4. ext. de judic. c. si diligenti 12. ext. de foro compet.* & clerici citati comparere non tenetur, *Bart. in l. ex quacunque in repetit. num. 11. ff. si quis in jus voc. 6 non ierit.* Tertia. † Quia quantitas quae in iudicium & controversiam venit est supra modum jurisdictionis suae, excedit terminos suae potestatis, *d. l. fin.* puta judex aliquis tantum cognoscit in causis centum florenorum, jam si coram se introduceretur causa ducentorum florenorum, ejus respectu diceretur incompetens, quia est supra modum jurisdictionis suae, & gesta coram se & sententia lata adeo nulla essent, ut nec inconuenienti quantitate valeat, eo quod sententia tanquam jus individuum continens, pro parte valere, & pro parte non valere haud possit, *arg. l. in iudicio 47. l. quadam mulier 41. ff. famil. ercis.* Et ita communis habet opinio, ut testatur *Zas. in d. l. fin. nu. 17.* Quarta. † Quia extra territorium jus dicit. † Potest autem hoc contingere tribus modis. 1. † Quia in non subditos in personas suae jurisdictioni non subiectas jus dicit, quo casu citatus comparere non cogitur, *l. non videtur 3. ff. de judi. c. 2. de constit. in 6.* Sic juxta Ordinationem Camerae parte 3. tit. 48. §. ultimo in fine, adversus non subditos Imperio nec ejus finibus compræhenso sine consensu Caesaris processus non decernuntur. 2. † Quia ex-

tra territorium suum in alieno territorio jus dicit. 3. † Quia res de qua controversatur in suo territorio sita non est, licet personae litigantes sibi subiectae sint. † Primo, & secundo modo ad administrandam justitiam est incompetens, neque enim judex non subditum extra territorium citare, nisi illa territoria sint sub uno principe, *tex. in Clem. pastoralis §. ut illud ibi gloss. in 3. notat.* tertio non item, † cognitionem enim & sententiam judex habet super re extra territorium sita sed non executionem, *per l. cum unus 12. §. is qui ff. de rebus author. jud. possit.* Et licet extra territorium judici citanti impune non pareatur, posset tamen judex extra territorium in casu quo ratione rei sitae fundata est ejus jurisdictio tripliciter non subditum citare per nuncium, literas, & edictum, ut vult *Gaill. libr. 1. observat. § 6. per tot.* ubi quoque obser. sequenti 57. tradit casus quibus citatio per edictum permittatur, & illa posset esse prima limitatio. Secundo limitatur. † Quod judex domicilii citare possit subditum extra territorium existentem, quia quocunque se vertit semper subditus est, ita *Gaill. obser. § 6. nu. 8.* Quinta causa. † Quia citatus ratione privilegii exemptus est à jurisdictione citantis, habet jus revocandi domum, ut de legato ait *IC. in l. 2. ff. de judic.* † hoc tamen casu citatus comparere tenetur, & allegare suum privilegium, alias contumax reputabitur, *tex. ad hoc elegans in l. ex quacunque 2. ff. si quis in ius voc. non ier.* ubi dicitur ex quacunque causa in jus vocatum comparere debere, ad hoc, ut sciat an jurisdictio ejus sit, *l. si quis ex aliena ff. de jud. text. in c. super litteris 20. ext. de rescript. c. cum persona de privileg. in 6.* Ratio est, quia quilibet in jurisdictione depræhensus præsumitur subditus, *arg. c. de restit.*

spol. in 6. c. cum Episcopus 7. de offic. ord. in 6.
 Ergo cum judici citanti de privilegio semper non constet, & sic in incerto est, an sua sit jurisdictio nec ne, citatus auctoritatem judicis contemnere haud debet, sed comparere, & allegare suum privilegium, sic intelligitur d.l. ex quacunque ibi enim JC. de Præatore, aliove magistratu ordinario loquitur, qui pro tribunali sedet; & citationem decernit, quo casu tantum dubitatio valet, ut si judex se pronunciet judicem & non sit, sententia jure subsistat etiam in causa principali, Panor. in c. cum ordinem extr. de rescript. Bart. in d. l. 2. num. 7.
 67 si quis in jus voc. † Si tamen privilegia essent notoria, ut plerumque exemptorum, comparere non teneretur, ita Bart. in d. l. 2. in repet. nu. 9. Panorm. in d. c. cum ordinem Constal. in d. l. si quis ex aliena, ubi dicit contemnentem venire perdere jus revocandi domum, nisi certum & manifestum esset vocatum non debere venire, poterit enim eo casu vocatus non parere, sic intelligitur d.l. fin. de jurisd. d.l. non videtur, vide Mynscent. 6. obs. 7. per tot. ubi tres casus constituit Gaill. lib. 1. obs. 49. nu. 7. 8. 9. & 24. Ad delegatum quod attinet, cum hic absque citatione mandatam sibi jurisdictionem exercere nequeat, necessario per datam jurisdictionem etiam citandi jus erit concessum, arg. l. ad rem mobilem 56. ff. de procur. l. 2. ff. de jurisd. facit text. in l. sancimus 15. in fine C. de jud. præsertim cum etiam arbitro ea facultas concedatur, l. sed & interpellatur 49. §. 1. ff. de arbitr. † Et hæc vera sunt in verbali citatione, eaque quæ in scriptis fit, secus in reali quæ per ordinarium solum expediri potest, non autem per delegatum, aut arbitrum, ita Bart. & Dd. in d. l. 2. Gaill. lib. 1. obs. serv. 48. n. 13. per tex. in §. si vero etiam, auth. de exhib. reis text. in auth. qui semel C. quomodo &

quando judex, prout nec per edictum, nisi sit delegatus principis, Gaill. d. obser. 57. nu. 14.
 † Delegatus quoque cognoscere potest an sua sit jurisdictio, tex. in c. pastoralis 14. §. 1. & ibi Panor. ext. de rescr. c. præterea 2. exst. de dilat. unde citationibus inseri solet hæc clausula, quod citatus compareat & si quid contra literas commissoriales verbo, vel in scriptis proponere velit, hoc in termino comparitionis proponat. Et ex his quidem causis ob incompetentiam judicis comparere non cogitur, sunt & aliæ causæ quæ eum à comparendo excusant, vel potius ne invitustrahatur, ut olim, si quis vocatum in jus defendat, aut de re sit transactum, l. neque 21. §. 1. ff. de in jus voc. aut satisdet vel caveat, illi enim neque in jus sequuntur, neque ducuntur, sic intelligitur l. solutum ff. de V. S. vide Duarenum lit. 1. advers. disput. cap. 1. in fine. Et circa prædictam materiam an, & quando citatio afficiat citatum, & eum ad comparendum arceat, vel non, vide latissime Panor. in c. præterea 2. §. nunc veniam ad expeditionem ext. de dilat. Et ex quibus causis contumacia purgetur seu de excusatione non comparitionis quam vulgo Exoniationem vocant, vide plene Damhaud. in sua practica civili cap. 75. per tot.

QUI CITARI DEBEANT.

Regula traditur, ad quemcunque actum eum cujus interest citandum, cum multis fallentiis remissive.

SUMMARIA.

- 1 Ad quemcunque actum is cujus interest citari debet.
- 2 Certi casus quibus citatio necessaria non est.

† Cum

Cum primis generalis tenenda est regula. Ad quemcumque actum is debet citari qui prætendit interesse, *l. de unoquoque 47. ff. de re judic. l. nam ita Divus 39. ff. de adopt. l. si quando 19. C. de testib. l. 2. C. si per vim vel alio modo &c. c. 1. ext. de caus. poss. & proprietat. c. inter quatuor 8. c. fin. ext. de major. & obedi. c. 2. ext. de testib. c. caveant c. omnia 3. qua. 9. Chilian. Koning. in suo process. capit. 24. §. Unde darum müssen. Ab hac regula excipiuntur certi casus, quibus citatio non est necessaria. † (1) Si adversarius esset talis ut etiam si esse præsens, non tamen posset actum impedire, & contradicere, *l. qui potest 26. & ibi Decius num. 5. ff. de regul. jur. Vantius de nullit. sent. ex defect. citat. num. 20. ubi multos ad hoc allegat.* (2) Fallit in spolio, si judex defert spoliato juramentum in litem pro liquidatione rerum ablatarum, juxta formam *l. si quando 9. C. unde vi, & cap. super eo fin. ext. quod metus causa &c. in tali delatione juramenti, tametsi præjudicaretur spolianti, non est opus citatione, & hoc ob odium spoliantis, Jason. in l. admonendi ff. de jurejurand. Maranta in suo Specul. parte 6. de citat. num. 28.* (3) Fallit. Si examinanda esset in testem aliqua honesta mulier, tunc judex posset mittere ad ejus domum aliquem ad eam examinandam, juxta *l. ad personas egregias 15. ff. de jurejur. & hoc sine aliqua partis citatione, Maranta d. loco num. 27.* (4) Fallit. Quando sententia fertur contra principalem debitorem, tunc fidejussor de judicato solvendo non est necessario citandus, tametsi sententia illi præjudicet, Maranta d. loco nu. 32. Is enim duntaxat necessario citandus est, quem principaliter, non secundario vel in consequentiam negotium tangit, d. loco. nam ita Divus *l. §. denunciare 14. ff. de inspic. ventre Vant. de nullit. ex defect. citat. nu. 19.* Plures hujusmodi*

di casus, vide apud Baptist. Asinium in sua praxi §. 7. capit. 5. ubi copiosissime 145. casus refert quibus sine citatione ejus cujus interest actus valet, vide Marantam dicto loco qui à nu. 5. usque ad 39. triginta & unum casus enumerat, adde his Mynsing. cent. 2. observat. 91. ubi 23. casus tradit, idem cent. 6. obser. 6. & 84. Dd. communiter in d. loco de unoquoque, Socinus de citatione art. 7. num. 36. ubi 35. casus recenset, & in regulis fallentiarum regul. 47. ubi 12. refert, Vide Gabrielium libr. 2. com. conclus. concl. 1. ubi illam regulam. Quod omnis actus judicarius requirat citationem ampliat III. & limitat 130. modis, in quibus sine citatione procedi possit, vide Emericum à Rosbach in sua praxi civili titul. 22. num. 35. & 36. Anton. Mocell. in tractat. de concord. gloss. juris civilis & Canonici concordat. 52. ubi ponit 115. casus, Camillum Borellum in Summa decis. tomo 1. tit. 45. à num. 278. usque ad num. 463. ubi centum & decem casus tradit: An autem Princeps de plenitudine potestatis possit omittere citationem? vide pulchre distinguentem Cravettam cons. 5. nu. 3. libr. 1. circa hanc materiam vide Card. Tuschum concl. 271. 272. & 273. in litera C.

DE FINE ET EFFECTU CITATIONIS.

Varii effectus citationis traduntur, & tria edicta Prætoris circa materiam de in jus vocando breviter explicantur.

SUMMARIA.

1 Citationis finis est Comparitio Rei, & ut se defendat.

2 Finis

- 2 Finis citationis aliis respicit actorem, alius reum.
- 3 An præsens in judicio citari debeat?
- 4 Citatus & præsens in judicio in una causa; ad alium respondere quoque tenetur, ex quorundam Dd. sententia.
- 5 Citatio invalida per comparitionem convalidatur.
- 6 Varii sunt effectus citationis.
- 7 Citatio est principium, & fundamentum processus.
- 8 Citatio inducit præventionem.
- 9 Hujus præventionis effectus in quo consistat?
- 10 Citatio ex L. diffamari qualiter præventionem inducat.
- 11 Citatio perpetua jurisdictionem judicis delegati.
- 12 Citatio interrumpit præscriptionem longissimi temporis.
- 13 Hujus interruptionis quis sit effectus.
- 14 Citatio inducit litis pendentiam.
- 15 Quis sit effectus hujus litis pendentiae?
- 16 Citatio quomodo debeat esse qualificata ut inducat litis pendentiam?
- 17 Citatio durante termino in ea constituto suspendit judicis potestatem.
- 18 Præter tria proposuit edicta circa materiam de in jus vocando.
- 19 Primum edictum duo habet capita.
- 20 In capite primo complectuntur personæ quæ in jus vocari non possunt.
- 21 Capite secundo personæ quæ sine venia in jus non vocantur.
- 22 Qui in jus vocari non possint sine venia recensentur in contextu.
- 23 Secundum edictum quid in se comprehendat.
- 24 Citato in primo termino non comparente, non statim declaratur in pœnam.
- 25 Edicto tertio prohibet Prætor, ne in jus vocatum quis vi eximat.
- 26 Quis olim apud Romanos fuerit mos in jus vocandi?
- 27 Actio in factum ex hoc edicto contra quos datur?

† Finem Citationis ostendit JC. in l. 1. ff. de in jus vocando, in verb. juris experiundi causa, quæ ita interpretatur, Baldus in l. cum fratrem nu. 9. C. de his quibus ut indig. Citatio inquit, fit ad duos fines comparitionis, & proponendæ defensionis, facit tex. in c. cum olim 7. ibi citetis ad causam, & facultate sibi defensionis indulta, ext. de dolo & contumacia. † ut vel citationis finis est respectu actoris, ut reus ad ejus instantiam citatus compareat, respectu Rei, ut interim se ad defensionem præparare possit. Unde quæri solet. † Utrum præsens in judicio adhuc citari debeat, & an processus eo casu sine citatione valeat? Et communiter ita distinguitur. Quod aut adversarius qui præsens est ad commonitionem judicis paratus est suscipere actionem, & tunc sufficit eum esse præsentem sine alia citatione, & processus non erit nullus, aut is qui præsens est, requisitus non vult respondere, dicens se non esse citatum, nec propterea præsentem, & tunc non potest cogi ut litem suscipiat, nisi solenniter citetur, ita Bart. in l. 1. ff. de in jus vocando quem sequitur ibidem Zasius, dicens istam sententiam notissimam Germaniæ consuetudine confirmari, ita quoque testatur Wurmbf. lib. 1. pract. obs. tit. 6. obser. 14. in fin. Lancfrancus in c. quoniam contra in verbo citationes in 2. quæst. ubi hoc æquissimum dicit extr. de probat. Vant. de nullit. ex defectu citat. nu. 17. & 18. Asinius d. loco §. 7. cap. 5. in 90. limitatione nu. 9. Gaill. tamen de obser. 48. nu. 4. indistincte defendit præsentiam partis sufficere sine alia citatione, Cravetta cons. 4. n. 25. lib. 1. Myns. cent. 6. obs. 6. nu. 8. Maranta

Maranta in suo specul. part. 6. de citat. nu. 12. Joan.

Pelsius in suo processu tit. 11. num. 2. cum seqq.

- 4 † & quod citatus & præsens in una causa, ad aliam super qua citatus non est respondere teneatur, *tradit idem Gaill. d. obs. 51. nu. 7. & 8. Maranta d. loco nu. 13.* si tamen tertius quispiam ipsi litem intendere vellet, respondere non teneretur, *Mynsing. d. loco nu. 9.*
- 5 Et quia finis citationis est comparitio, † hinc citatio invalida per comparitionem convalidatur, nec comparens excipere potest citationem illegitime factam, *Myns. cent. 2. obser. 18. per tot. idem observ. 54. cent. 1. & cent. 3. obser. 90. Gaill. lib. 1. obser. 58. num. 1. 2. 3. & 4.* nam cum citationis finis & effectus sit comparitio, ideo sufficit eum comparuisse, quia tunc citatio suum est sortita effectum, *Vide Emericum à Rosbach in suo processu civili tit. 22. num. 8.*

- 6 † Effectus citationis varii sunt, principales aliquot hic referemus.

- 7 Primus. † Citatio omnium actionum instituendarum præcipuum est fundamentum, §. *Omnium Instit. de pæna temer. litigant.* est principium iudicii substantiale, & fundamentum processus, ita quod iudex nihil neque cognoscendo neque in iudicando, neque exequendo attentare debeat, nisi utraque parte citata comparente, & secundum tenorem processus & qualitatem citationis procedente, adeo ut actus iudicialis sine citatione gestus, sit ipso jure nullus, *l. 1. §. item cum 3. ff. qua sent. sine ap. pel. rescind.*

- 8 Secundus. † Citatio inducit præventionem, quando plures concurrentem habent jurisdictionem insolidum, *c. proposuisti 19. ext. de foro compet. & semel legitime citatus & proventus revocare forum nequit, etiam si post citationem ejus fori esse desierit, privilegium enim fori post præventio-*

nem accedens non proficit prævento, ut imperium judicantis declinet, *tex. in l. si quis posteaquam 7. ff. de judic. l. cum quadam puella 19. ff. de jurisd.* † Cujus præventionis seu præoccupationis hic est effectus, ut si una actio coram pluribus diversorum territoriorum iudicibus intentari possit, omnesque isti iudices sive duo, vel tres sint, citationes emittant, tunc coram illo qui prior erat in citatione, intentetur actio necesse est, deinde effectus præventionis est, quod ubi iudicium cceptum ibi quoque finiri debeat, *l. ubi acceptum 30. ff. de iudic. c. cum plures 6. de offic. delegat in 6. Gaill. lib. 1. obser. 29. ni. 5. 6. & 7. obser. 11. n. 1. & observat. 74. num. 18. Wurmb. lib. 1. pract. observat. tit. 6. observ. 13. numer. 1. 2. 3. & 4. Maranta disput. 6. num. 20. Asinus in sua praxi c. 1. nu. 17. juxta Reform. Cur. Archiep. Colon. sub rubr. de Officiali §. ad hæc intra 8. dies contra documentum, litis pendentiae, excipiendum est, & si causam ad iudicem præventam remitti contingat, impetrans condemnatur in expensas, & damna, à reo hoc nomine perpessa, & pœnam fisco inferendam &c.* † An aut citatio ex L. dif-
famari inducat præventionem, *vide Gaill. d. obser. 11. ubi distinguit inter iudicium dif-*
famatorium & actionis seu causæ principalis, quoad iudicium diffamatorium citatio præventionem inducit, ut is iudex qui citationem decrevit, de diffamatione cognoscere, & ea probata terminum agendi diffamatori constituere, aut eo ad binam citationem non comparente, perpetuum silentium imponere debeat, at vero in iudicio actionis si diffamatus, qui in isto iudicio reus est, plures iudices habeat in arbitrio actoris est quem eligat.

Tertius. † Citatio perpetuat jurisdictionem iudicis delegati, ita ut morte

delegantis non expiret, c. gratum 20. c. licet 30. in fine ext. de offic. deleg. arg. c. fin. in fine ext. de offic. legat. arg. c. cum venisset 25. extr. de testib. etiam si citatio parti nondum sit infinuata, ita intelligitur d. c. fin. Panorm. ibid. Gaill. d. observ. 74. n. 19. Myns. cent. 4. obser. 26. n. 3. Wurmbs. lib. 1. pract. obs. tit. 2. obs. 3. idem tit. 6. obser. 13. num. 5. nec requiritur quod inseratur citationi libellus, Wurmbs. d. tit. 2. observ. 3. n. 2.

- 12 † Quartus. Interrumpit præscriptionem longissimi temporis, gloss. in l. sicut in verb. per executores l. cum notissimi 7. ubi gl. in verbis solam conventionem C. de præscript. 30. annor. non brevioris, Bart. in d. l. sicut num. 2. Gaill. d. observ. 74. n. 20. 21. & 22. ubi inter species præscriptionum distinguit, & quomodo quælibet interrumpatur docet. Et sufficit unica citatio, & non peremptoria dummodo sit valida, & legitima, & non circumducta, Hyppol. de Marf. singul. 291. nu. 1. & 2. Wurmbs. lib. 1. pract. obser. tit. 45. obser. 9. num. 6. Myns. d. cent. 4. obser. 26. num. 135. † Cujus interruptionis hic effectus est quod citatus nondum impletam præscriptionem de novo incipere teneatur, à tempore citationis, d. l. sicut ubi gloss. d. l. cum notissimi & ibi quoque gloss. l. fin. C. de præscript. 30. annor.

- 14 Quintus. † Citatio inducit litis pendentiam, † quod eo pertinet ut lite pendente nihil innovetur, Clem. 2. ut lite pend. nihil inno. Litem enim pendere dicimus postquam à judice competente citatio emanavit, & ad partem citatam pervenit, vel per eam factum fuerit, quo minus ad 16 ejus notitiam pervenerit, † dummodo in ejusmodi citatione talia sint expressa, per quæ plene possit instrui super quibus in judicio conveniatur, d. Clem. 2. Mascard. de probat. concl. 986. num. 4. 5. & 6. volum. 2.

quod si absque insertione causæ citatio emissæ sit, non aliter nec ante litis pendentia inducta censeretur debet, quam si actor in termino comparuerit, & libellum porrexerit, nec enim sufficit quod in termino præsens fuerit ejus contumaciam accusaverit, sed insuper libelli exhibitione opus est, d. Clem. 2. Maranta in suo Spec. parte 6. de citat. num. 71. Myns. d. observ. 26. nu. 2. ubi sex requisita tradit ad hoc ut citatio inducat litis pendentiam, & n. 6. duos alios modos tradit per quos inducatur litis pendentia, Gaill. d. obs. 74. n. 16. & 17. de his effectibus vide Chilianum Rönig / in suo processu cap. 34. per tot. Et quod lite pendente nihil sit innovandum, tex. est in l. 1. & tot. tit. C. ut lite pend. vel provoc. ant. def. sent. nulli. lice. Imp. suppl. & in jure Canonico, cap. 1. & tot. tit. ext. ut lite pendente nihil innovetur, & in Reformat. Juliac. cap. 21. & Refor. des Erbstifts Cöllen sub rubric. des inhangenden Rechten / &c.

Sextus. † Suspendit judicis potestatem 17 per intervallum termini datum, arg. l. siye 3. C. de dilat.

Septimus. Denique efficit, quod si quis parentem, vel patronum sine venia in jus vocaverit 50. aureis mulctetur, l. penult. ff. de in jus voc. Ultimus & quidem principalis effectus est, quod vocatus in jus, in jus ire debeat, aut satisdet, aut caveat, ut apparet ex tot. tit. ff. in jus vocati ut cant, &c. quod si nihil horum faciant, vi duci, & rapi in jus olim poterant.

Pro cujus pleniori intellectu † sciendum, quod Prætor circa materiam de in jus vocanda tria proposuit edicta, † quorum primum duo habet capita. In priore recensentur certæ personæ quæ omnino in jus vocari non possunt, in posteriori eæ continentur, quæ quidem in jus vocari possunt,

possunt, sed non nisi petita prius apud Præ-
torem, magistratum vel iudicem venia. †
Personæ ad primum caput pertinentes re-
censentur in l. 2. 3. 4. & l. neque 22. ff. d. t. (1)
Magistratus maiores, consules, prætores,
præfecti proconsules & similes imperium,
& potestatem habentes nec ipsi, vocari
nec alios in causis civilibus & pecuniariis
durante magistratu in jus vocare possunt, d.
l. 2. in prin. tex. in l. si reus 12. ff. jud. solvi. l. pars
literarum 48. ff. de iudiciis. Ratio est, ne isti
supremi magistratus quasi coacti ad parem,
minoremve magistratum venire videantur,
arg. l. est receptum 14. ff. de iurisd. l. nam magi-
stratus 4. ff. de recept. arbitr. l. sed etsi 26. §. 2.
cum seq. ff. ex quib. caus. maior & c. l. hos accusa-
re 12. ff. de accusat. Quod intellige de magi-
stratibus temporaneis qui certo tempore
præfunt, perpetui enim durante magistra-
tu recte in jus vocantur, alioquin eorum
qui cum contrahunt, tempore perirent a-
ctiones, arg. tot. tit. C. de præscr. 30. vel 40. an-
nor. minores quoque magistratus imperium
& potestatem non habentes durante offi-
cio recte in jus vocabuntur, l. quemadmodum
29. §. magistratus 7. ff. ad L. Aquil. l. nec magi-
stratibus 32. ff. de iniuriis, c. prohibentur 2. quest. 1.
plures limitationes vide apud Zasium in d. l. 2.
cum seqq. (2) Episcopi, sacerdotes, clerici
dum sacra & divina peragunt officia, &
ministeria citari non debent, d. l. 2. arg. tex.
in l. omnes qui ubique 33. C. de Epis. & cler. Ra-
tio, quia sacra turbari non debent, nihil ta-
men vetat per actis divinis officiis his in
ipsa Ecclesia citationem per nuncium of-
ferri, quæ in Ecclesia oblata non minus ad
comparendum astringit, & effectus suos
sortitur, atque si extra Ecclesiam, text. in l.
præsenti 6. §. 1. & ibi Bar. n. 3. C. de his qui ad Eccl.
confug. uti quoque in aliis locis publicis, arg. l. sed
etiam 20. ff. de in jus vocando. (3) Qui pro-

pter loci religionem inde se movere non
possunt, ut olim qui erant addicti ex vo-
luntate testatoris monumento ejus, de qui-
bus tex. in l. annus 20. §. 1. ff. de annuis legat. Ra-
tio est favor religionis, l. sunt persona 43. in
fine ff. de relig. & sumpt. fitner. Hodie de mo-
nachis, & monialibus intelligi possunt, qui
exire claustra non possunt, nec ad tribuna-
lia rapi, sed eorum superior citandus est,
tex. in Novella. apud quem Monach. causam di-
cere oport. (4) Ducentes funus familiare,
id est qui in funere instruendo, & efferen-
do sunt occupati, in jus vocari non pos-
sunt, ut sunt omnes de familia, juxta text.
in l. pronuntiatio 195. §. familia ff. de V. S. &
quidem jure authenticorum novem dierum
habent inducias, tex. in Novell. ut cum de ap-
pel. cognos. & penult. in auth. sed neque C. de se-
pulch. viol. de consuetudine sex septimanæ
expectari solent. (5) Qui sunt in exequiis
defunctorum iusta iis facientes, tex. in d. l.
2. in fine. (6) Eodem privilegio gaudent
qui funus prosequuntur, l. 3. ff. de in jus vo-
cand. & hoc maxime apud nos Christia-
nos, quibus sepelire mortuos pium & san-
ctum opus est, & inter septem opera
misericordiæ corporalia refertur, & in
Tobia juniore multum condemnatum in
sacris literis. (7) Qui in causa publica
equo publico transvehitur, ut olim
apud Romanos in censendis equitibus,
de quo vide Suetonium in Augusto. Sic
hodie Doctorandi, qui cum insigni pom-
pa per compita, & vicos civitatis equi-
tant, ut Colonia Agrippinæ more re-
ceptum est, in ista publica pompa in jus
rapiendi non essent, argum. hujus textus.
(8) Maritus cum ducit uxorem, & mu-
lier nubens non sunt citandi, dict. l. 2.
(9) Rusticus tempore messis circa rem ru-
sticam occupatus, quæ tempore peritura,

utpote segetes tempore pluviali, *argu. l. 1. in princip. ff. de feriis, cap. fin. extr. de judic. Specul. de citat. quæ possint contra citationem excipi in 6. exceptione.* (10.) Judex cum jus dicit, administrat justitiam pro tribunali sedet, in jus vocandus non est, quod extenditur per Dd. ad Professores Facultatum, & artium dum actu legunt, (11.) Vocatus ad majus tribunal ad minus trahi non potest qui apud Prætozem causam agit ad aliud judicium non recte citatur, *text. in dict. leg. 2. & in l. 4. in princip. ff. eod. facit text. in l. contumacia 53. §. 2. l. contra pupillum 54. §. is qui ff. de re judic. cap. cum parati 19. extr. de appell. cap. si Episcopus distinct. octava Cravetta consil. 6. num. 83. intellige etiam in diversa causa, nam si eadem nihil dubitationis esset, propter l. ubi acceptum 30. ff. de judi. nisi malitiose procuret se ad superiorem vocari, cap. pastor. alii 28. in fine extr. de offic. delegat. Specul. de citat. §. quæ contra citat. excipi poss. in 9. except. Et circa hoc an citatus ad unum tribunal cogatur respondere coram posteriori iudice citante, vide distinctionem Zafii in dict. leg. secunda numer. 19. & 20. ubi quoque numer. 21. & 23. quomodo incarceratus citetur explicat.* (12.) Furiosi, infantes, impuberes puellæ in jus non vocantur, *dict. leg. 4. in princip. dict. leg. neque.* Ratio, quia non habent personam standi in iudicio, *tot. titul. Codi. qui legitim. pers. standi &c.* (13.) Legati, & cæterorum negotiorum executores coram aliquo sive Romæ, sive alibi non conveniuntur, sed jus revocandi domum habent, *l. 2. §. legatis l. non alias 24. in principio & §. fin. digest. de jud. capite finali in fin. extr. de foro competent. nisi in loco legationis delinquerint, vel contraxerint, d. l. non alias §. 1. l. si legationis 25. ff. de judic.* (14.) Vocatus ad Consilium vel synodum

& sic in publico negotio, non tenetur in loco Concilii, synodus vel Conventus in privatis causis juri stare, sed jus revocandi domum habet, *cap. vocatio 5. quæst. 2. arg. tex. in c. fin. extr. de dilat. 15. Conveniri non potest qui in infirmitate detinetur, l. si prator 75. in fine ff. de judic. l. quæsitum 60. ff. de re judic. cap. 2. extr. de procur. 16. Reus qui debitum confitetur & paratus est solvere non cogitur judicium suscipere, l. si debitori 21. ff. de judiciis. De his vide Joannem Emericum à Rosbach / in sua prax. tit. 22. n. 9. Frid. Fabri in Corpore juris Cameralis tit. 34. §. in jus vocari. † Secundo capite edicti 22. comprehenduntur isti qui sine venia in jus non vocantur, veluti parentes, & patroni à liberis, & libertis, qui horum appellatione veniant latè explicat JC. in l. 4. §. 2. cum multis ll. sequentibus ff. de in jus voc. † Cum parentibus, & patronis summa ab 23 iis quos genuerunt, & manumiserunt ob vitam & libertatem debeatur reverentia, & rectæ rationis dictamini, & naturæ ductui repugnet, vel minimam his inferre injuriam & ignominiam, multa autem in jure sint actiones & agendi formulæ, quæ ex odiosis causis descendentes pudorem & existimationem sugillant, imo condemnatos infament, visum fuit Prætori edicto proposito edicere. Ne liberi parentes, liberti patrones sine permisso in jus vocent, *d. l. 4. §. prætor ait, vult itaq; Prætor ut liberi & liberti parentes, patronosque in jus vocaturi judicem accedant, speciem actionis quam in judicium deducturi, proponant, ut is habita causæ cognitione intelligat, quæ natura actionis famosa sit nec ne, si talis, in jus vocari non permittet, vel, ut hodie, citationem non decernet, l. sed si 10. §. prætor ait ff. de in jus voc. Quod si secus factum fuerit, si non*
petita,*

petita, vel obtenta venia, litem jam dictis personis movere præsumpserint quinquaginta aureorum poena ex edicto ple-
ctuntur, *l. si libertus 12. l. penult. ff. de in jus voc. §. fin. Institut. de poena temere litig.* quæ si ob inopiam solvi nequeat, reus in corpore punitur, *l. fin. ff. de in jus voc. si patronus hoc ita voluerit, per tex. in jam dict. l. finali in verbis querela patroni*, actio enim hæc in factum ad poenam parti læsæ non fisco competit. Ratio igitur edicti est, reverentia, quam debent liberi, libertique parentibus, & patronis, *l. generaliter 13. ff. de in jus voc.* Ratio rationis, ne fugilletur pudor parentum, patronorumque, *dict. l. sed si §. prætor ait.* Quod autem hunc in modum prætor edictum suum complexus, nec generaliter edixerit famosam ne quis intenter actionem ratio est, quia quandoque ex causa eam indulgendam æquum arbitratus fuit, puta ob insignem injuriam à patrono liberto illatam, *d. §. prætor ait*, voluit igitur causæ cognitionem intervenire, in qua ex parte offendatur justitia, & licet de hoc nihil prætor in edicto, ita tamen JC. illud interpretari visum fuit. Labeo quoque tribus casibus in *l. quamvis 11. ff. de in jus voc.* moderandam jurisdictionem voluit. Primus si libertum poeniteat, desistat à citatione, actionemque remittat, *dict. l. quamvis* ubi hoc posterius quomodo intelligendum *num. 12.* tradit ibidem Zasius. Ratio, quia in extraordinariis criminibus per poenitentiam poena remittitur. Secundus. Si citatus non compareat. Tertius. Si non invitatus vocatus sit, si citatio emanavit voluntate citati, Ratio, quia volenti, & scienti non fit injuria, neque dolus. Sunt & alii qui sine venia in jus vocari non possunt, de quibus vide Emericum à Rosbach in *praxi sua civili tit. 22. num. 10. 11. 12. & 13. Frid.*

Fabric. d. tit. 34. §. sine venia. De hoc edicto vide Borellum in Summa Decisionum, tom. 1. tit. 45. per tot.

† SECUNDUM. Edictum continet ²⁴ poenam ejus, qui in judicium vocatus venire contemnit, is enim pro modo jurisdictionis à judice mulctatur, *l. ex quacunque 2. §. 1. ff. si quis in jus voc. non ier.* quæ tamen mulcta quandoque remittitur, veluti si reus ex quadam rusticitate & simplicitate non venerit in judicium ei parcendum ait JC. *in dict. l. ex quacunque*, aut si actoris non intersit eo die adversarium in jus non venisse, ut quia ista dies, in quam venire jussus, feriata fuerit, nec judex pro tribunali sederit, ut si quando reus comparuisset, nihil tamen secum agi potuerit, hæc, & similes causæ vocatum excusare possunt. † Citato itaque reo eoque ²⁵ non comparente, non statim judex extorquebit mulctam, sed denuo citari debet, ad allegandum rationabiles causas si quas habet propter quas non venerit, *ita tradit Bart. in dict. l. ex quacunque numer. 17. per tex. ibi ex causa* à competenti judice, non simpliciter dicit JC. non comparentem mulctandum, sed ex causa mulcta damnabitur, & ita communis stylus Curiarum obtinet, quod in poenam citationi insertam reus non comparens non declaretur incidisse, sed decernitur citatio. Quare.

† TERTIUM. Edictum Prætoris est ²⁶ de eo qui vi exemerit in jus vocatum, quo prætor prohibet, ne quis in jus vocatum vi eximat. Pro cujus pleniori intellectu operæ precium est novisse, † quis ²⁷ olim in jus vocandi mos fuerit, sciendum itaque jure veteri Romano civibus Romanis privatis etiam irrequisito judice sine opera & ministerio præconis sive ap-

paritoris licuisse eos, quibuscunque aliqua controversia erat, propria auctoritate in jus vocare, id est, ad prætorem ad magistratum juris experiundi, disceptandique causa vocare, & si sponte sequi nollent, in jus ire recusarent, licebat obtorto collo rapere, & ad judicis tribunal sistere, uti auctoritate veterum Plauti, Terentii, Horatii Ciceronis, & aliorum comprobatur, eoque respexit JC. in *l. si vero §. fin. ff. qui satisd. cog.* cum non levem injuriam dicit vocari in jus dato fidejussore idoneo, Duarenus lib. 1. *disput. annivers.* cap. 1. Cum itaque ad eum modum uti diximus, propria auctoritate liceret rem in jus ducere, sæpe contingebat, quod vocatus per vim, facto hominum concursu, ex manibus jus dicentis eximeretur, liberaretur, hoc ne fieret, nec juri suo uti quis impediretur, proposuit Prætor edictum, quo concedit actionem in factum actori ad id quanti ea res ab eo fuerit æstimata, *l. penultim. §. 1. ff. ne quis eum qui in jus voc. &c.* nam cum vis eximentis consideretur, eaque punienda veniat non attenditur quid in veritate debeatur, sed quanti ea res ab actore æstimatur, unde & calumniatori, qui per calumniam actionem instituit, competere hanc actionem ait JC. in *d. §. 1.* Et quia pœnalis est, *l. 1. ff. ne quis eum qui in jus vocab. vi eximat. §. pœnales institut. de act.* hinc neque in hæredem, neque post annum competit, *dict. l. penultim. §. fin.* (2) nec solutio pœnæ liberat reum principalem, *l. fin. ff. ne quis eum qui in jus voc.* 3. plures in solidum obligantur, *dict. l. penultim. §. penultim.* † Datur hæc actio 1. adversus eum qui vi exemerit etiam sine dolo malo, *dict. l. 3. §. fin. d. l. penultim. §. 1. qui in hoc edicto dicatur eximere vocatum, late interpretatur JC. in l. sed eximendi*

4. *jam d. tit. 2.* Cujus dolo malo exemptus est ab alio, *dict. l. sed eximendi, §. fin.* (3) Adversus dominum cujus servus dolo exemerit, *dict. l. 1. §. 1.* (4) Adversus eximentem vocatum in jus per calumniam, *d. l. 4. §. 1.* si tamen in jus duci nulla lege vetabatur *d. l. 1. §. 2. cum seq.*

TITULUS II. DE MONITORIIS.

Mandatum Monitionis in quibus casibus plurimum frequentetur, & praxis ejusdem.

SUMMARIA.

- 1 Quando inchoatur processus per monitorium solvendi?
- 2 Monitoria solvendi decernuntur sine causa cognitione.
- 3 In quibus casibus in Camera Monitoria decernantur?
- 4 In secularibus judiciis contra nobiles, & alios super cessis pensionibus non decernitur pignus, nisi præcedat avisatio.
- 5 Debitori indulgentur ex stylo 14. dies ad solvendum, antequam decernatur pignus.

† IN causis modicis & exiguæ importan-
tiæ super deservito salario, aut alio pecuniario debito solet processus inchoari per Monitorium solvendi, quando scilicet contra eum qui nobis in aliquo est obnoxius, decernitur Monitorium solvendi, ad solvendum, faciendum, vel præstandum aliquid actori, aut si il-
lud

Iud facere detrectet, compareat causam suæ oppositionis, vel recusationis allegaturus, & ita Monitus, & requisitus judiciali auctoritate Monitorio rite sibi executo, comparere tenetur per se, vel per procuratorem petens Monitorium in simplicem Citationem juris resolvi, & sic ejusmodi Monitorium solvendi effectum citationis habet, si autem Monitus non compareat tunc ulteriora decernuntur. Hanc citandi formam *notavit gloss. ultim. in cap. ex parte & ibi Panor. numer. 8. ext. de V. S. gloss. in l. de pupillo §. meminisse numer. 3. ff. de novi oper. nunc. Bart. in l. 1. Cod. de exec. rei judic. nec obstat quod à præcepto nulla præcedente citatione non sit inchoandum, dict. l. 1. cap. 1. ext. de causa posses. & prop. quia hoc verum est, nisi præceptum justificetur, per clausulam. Si te gravatum senseris compareas, quæ quidem clausula hoc efficit, ut si reus se gravatum putaverit, & causam, cur id facere non debeat, allegare voluerit, & die præfinita compareat, præceptum ² solvitur in simplicem citationem, † Et hæc Monitoria, quia causas modicas concernunt, decernuntur plærumque ex abrupto, absque causæ cognitione nec ullâ querelâ ad ea impetranda opus est, nec inseritur ulla pœna pecuniaria, excommunicationis, suspensionis, vel ban-
ni, *vide Mandos. de Monitor. question. 2.* unde quoque simplex Monitorium solvendi dicitur, & in foro Ecclesiastico in Curiis Episcoporum, & Archiepiscoporum ubi coram Officialibus disceptatur, in frequenti usu est. † Sic pro-
3 curatoribus nomine æstimatorum laborum monitoria, ob pacta autem salaria, citationes simplices in Camera decernuntur, *Memoriale de ann. 59. §. 12. den-**

Procuratorem. Sic partibus petentibus actorum priorum Instantiarum taxationem, Camera taxationem moderatur iudice etiam inaudito, eoque nomine monitoria decernit, Consultum Camerae *de ann. 83. ad 1. dubium*, & à moderatione facta ne excipiente quidem Iudice receditur, & quod supra taxationem extortum fuerit, restitui jubetur. d. Consultum *ad 2. dubium*, Sic contributiones pro sustentatione Camerae, Fiscalis per Monitoria exigit, Memor. Fisci, & Quæst. *de ann. 72. §. Denmach und. Ordin. Camerae parte 1. tit. 40.* Item debita Cancellariæ, *Deputations-Tag Abscheid/ de ann. 57. §. 46.* Da aber die / & quidem in primo processuum, monitoriumque, Fiscalium termino vel de partitione doceri debet, aut causæ quare non allegari sine ulteriori dilatione, Ord. Camerae *parte 1. tit. 17. §. 1. und nach dem.* Et si in causis fiscalibus præsertim die *Anschräg belan-* gend / juxta Ordinationem terminus ad-
mitti non debeat, nisi vel verbaliter, vel in-
scriptis adducatur causa, quare non potue-
rit Monitorio parere tamen hoc usque
adeo severe non observatur. † His assi-
4 milari potest Monitio quæ solet in par-
tibus nostris fieri à Judicibus sæcularibus
quam Auzationem vocant, cum scilicet à personis Nobilibus, aut alias in dignitate constitutis pecunia, pensio, aut aliud quicquam alicui debetur, his enim antequam in bonis eorum creditori pignus decernatur, aut alias ad iudicium citentur, solet honoris causa avizatio insinuari, quæ si locum apud eos inveniat, ultra iudex non progreditur. † Sic & de sty-
5 lo antequam super liquido etiam debito pignus decernatur, mandatur prius debitori ut infra quatuordecim dies solvat,
& cre-

& creditorem reddat contentum. Praxis talis est. Inprimis executo Monitorio, & ejus termino adveniente, Procurator agentis illud coram Judice reproducat, dicendo Fundando Judicium & Jurisdictionem Domini &c. Reproduco Monitorium solvendi, vel præstandi hoc vel illud Executum in Contumaciam Moniti non comparentis mandato, Peto ulteriora mandata decerni. Reo tunc non comparente decernit in contumaciam ulteriora, videlicet. Si Plebejus sit olim Excommunicationem hodie Brachium, si vero Nobilis, Sacerdos, Doctor aut persona judicialis decernitur Citatio. Quare &c. & hujusmodi mandatis decretis, actor faciet eadem exequi, & in termino eorundem reproducat. Si tunc Reus in contumacia perstiterit continuandus erit processus contumacialis juxta vulgarem formam. Si autem Reus compareat, & se Juri offerat, inprimis constituet sibi procuratorem qui nomine ejus judicialiter compareat, & Monitorium in Simplicem Citationem Juris resolvi faciat, hoc modo dicendo. Ex parte N. contra N. Compareo monitus citra consensum indebitum, & cum expressa protestatione de non consentiendo in Judicium & Jurisdictionem Domini &c. Nisi quatenus &c. & peto mandatum hujusmodi resolvi, & ex adverso procuratori secundam ædendi actionem statui. Si vero contra Reum usque ad excommunicationem fuerit processum, tunc instabit pro absolutione in forma juris hoc modo. Ex parte N. contra N. compareo monitus & Excommunicatus & peto partem meam in forma juris absolvi, & ex adverso Procuratori secundam ædendi actionem statui. Est autem in forma Juris quod constituat procuratorem ad causam, & refundat ex-

penas contumaciales videlicet circa excommunicationem & reliqua mandata contumacialia factas. Reo sic comparente per procuratorem resolvitur mantum in simplicem citationem & statuitur agenti vel procuratori suo terminus videlicet secunda dies juridica vel octo dies ædendi actionem suam in finem videndi eam. De Monitione Canonica, quam, ut canonice promulgetur excommunicationis sententia, jura statuunt præmitti, vide gloss. in c. constitutionem in verb. una, de sent. ex c. in 6. ubi praxin ejus tradit.

TITULUS III.

DE MANDATIS CUM CLAUSULA.

In quibus casibus mandata cum Clausula decernantur, sub quibus pœnis emittantur, & quis modus procedendi.

SUMMARIA.

- 1 *Ab executione non est incipiendum.*
- 2 *Mandatis pœnalibus soles inseri clausula justificatoria.*
- 3 *Quare dicatur clausula justificatoria?*
- 4 *Mandata cum clausula resolvuntur quo ad partem in simplicem citationem.*
- 5 *Per comparisonem quoad judicem suspenditur effectus mandati.*
- 6 *Mandata cum clausula ratione clausula vim citationis, ratione præcepti vim veri mandati habent.*
- 7 *Quomodo accipiendum quod dicitur per comparisonem mandata cum clausula resolvi in simplicem citationem.*

- 8 Mandata cum clausula duo in se continent.
- 9 In processu mandatorum cum clausula punctus mandati à puncto citationis distinguendus.
- 10 In primo termino processus mandati cum clausula actor libellare non tenetur, sed reus allegare causas quare declaratio fieri non debeat.
- 11 In causis ordinarium processum requirentibus non facile mandatum cum clausula, sed simplex citatio decernenda.
- 12 In causis mandatorum cum clausula omnes exceptiones tam peremptoria, quam dilatoria simul in uno termino proponi debent.
- 13 Ex constitutione super fracta pace decernitur citatio cum mandato de restituendo, vel relaxando cum clausula.
- 14 A processu mandati cum clausula in causa fracta pacis licet desistere, & pro mandato sine clausula supplicare, si forte qualitas causa id patiatur.
- 15 Mandata de restituendo, vel relaxando ex constitutione super pace Religionis, cum clausula decernuntur.
- 16 Mandata de relaxando captivo ex causa civili decernuntur cum clausula.
- 17 In mandatis de relaxando captivo non attenditur privilegium Austregarum.
- 18 In causis mandatorum de relaxando captivo non est necesse libellum exhibere.
- 19 Pro relaxandis captivis pro facti qualitate possunt & mandata sine clausula decerni.
- 20 Ex capite protracta, vel denegata justitia decernuntur mandata cum clausula.
- 21 Ut in Camera decernantur, mandata cum clausula quæ requirantur?
- 22 Referuntur aliquot clausula justificatoria.
- 23 Sub quibus pœnis mandata communiter exire soleant?

- 24 Mandata & rescripta principum emittuntur quandoque sub clausula, Si preces veritate nitantur.
- 25 Omnibus rescriptis ipso jure inest hæc clausula Si preces veritate nitantur.
- 26 Contra rescripta principum opponuntur sub- & obreptionis exceptiones.
- 27 Omnibus magistratibus permissum est suam jurisdictionem pœnali judicio defendere.

† CUM ab executione seu præcepto executivo non sit incipiendum, l. si cum nulla §8. ff. de re judic. l. nec quicquam §9. §. ubi decretum ff. de offic. procons. & legari, & nimis propere judex pignora capi, ac distrahi jubeat, aliosque actus executionis exercent, ante rem judicatam, ut ait Imper. in l. i. C. de execut. rei judic. † solent mandatis judicialibus, quibus ad instantiam conquerentis præcipitur, vel mandatur aliquid dari, fieri, solvi, restitui, relaxari, &c, sub certa pecuniaria pœna, vel alia legitima & usitata, inferi Clausula. Nisi causas rationabiles reddideris quare præmissa fieri non debeant &c. vel similis tenoris, Ordin. Camera parte 2. tit. 23. in prin. † quæ cum mandatum reddat omni ex parte justum & æquum, judicemque ab omni partialitatis, & iniquitatis suspicione liberet, Clausula justificatoria dicitur, quia istâ clausulâ medetur omnibus difficultatibus quas pars in parendo quoquo modo habere possit, & talia mandata cum clausula justificatoria de jure communi subsistunt, & valent, gloss. & Dd. communiter in l. de pupillo §. meminisse in verbo cum ff. de oper. novi nunc. Gaill. lib. i. observ. 19. numer. 2. Et regulariter in Camera nominaliter, quam reservata Reo contradicendi facultate, hoc est, cum

clausula justificaria decernuntur, idque in causis, interque partes ad Cameram immediate pertinentes Ordinatur. *parte 2. titul. 23. in principio.* Nam utcumque id quod mandatur durum, & difficile videatur, & comminata poena gravis, tamen per illam clausulam. Nisi &c. omnis acerbitalis ratio tollitur, nec enim illa fulmina fori, à quocunque iudice tam superiore quam inferiore cujuscunque potestatis emanata, amplius metueda, quam si causae justitia non suffragetur, † resolvuntur enim per comparitionem partis in simplicem citationem, nec ullum alium quoad partem, quam citationis, qui in comparendo, ut juri se sistat, consistit, effectum habent, *Gaill. libr. 1. observ. 19. numer. 5. & 6. & observ. 78. num. 1. & libr. 1. de pace publica cap. 5. num. 20.* Noe Meurer in suo processu Camerali *parte 2. art. 176.* notandum monet, daß in Mandat-Sachen welche cum clausula aufgehen / und in simplicem citationem resolvirt werden / so der Citirt erscheint / und er des Klägers peenion anhöret / &c. ut latius ibi maxime si hoc expresse à procuratore petatur ut in Consistoriis Judicum causarum Ecclesiasticarum fieri solet. Dixi quoad partem, † secus enim quoad Judicem, nam quoad judicem suspenditur mandatum ejusmodi donec definitive pronuntietur, & mandatum vel confirmetur, vel infirmetur, *gloss. & Id. & praesertim Ripa in d. l. de pupillo §. men in esse, num. 23.* si enim pars causas relevantes in processu non deducat, curta e mandatum cassari debeat, iudex ei per sententiam injungere potest, ut non obstantibus exceptionibus mandato adhuc pareat, sub comminatione declarationis poenae, ita *Gaill. d. observ. 19. numer. 6. & de observat. 78. num. 5.* Petrus Friderus au-

tem *libr. 2. de mandat. & monit. cap. 7. §. 2.* paulo aliter sentit, † quod scilicet ratione annexae clausulae, Citationis, ratione vero praeccepti, veri mandati vim habeant, quam non amittant antequam legitime cassentur, cujus opinio si penitus examinetur juri omnino consona videtur, † nec enim quod vulgo dicitur, ejusmodi mandata per comparitionem resolvi in simplicem citationem, ita accipiendum, quasi facta comparitione aliud nihil sunt quam simplex citatio, alium effectum, quam citatio non habeant? nam quid opus tunc esset praemissa monitione, & praeccepto citationem adjungere? praecceptum sive mandatum, & citatio, ut diversa ponuntur, aliud mandatum monitionis, aliud mandatum citationis, proinde Practici ista conjungunt Monitionis, Inhibitionis, & Citationis poenale mandatum, quippe quibus non solum citandi: sed & mandandi vis, & praecipendi autoritas inest. Constat etiam ex eo tale mandatum cum clausula, licet per comparitionem resolvatur in simplicem citationem, differre tamen à simplici citatione, majorisque esse importantiae, quoad effectus mandati subsistat, tam si compareat, qui monitus, & citatus est, quam si non compareat, licet enim compareat, nihilominus tamen monitorio obligatus manet, donec causas relevantes quare parere non teneatur, allegaverit, & allegatae fuerint à iudice pro relevantibus approbatae, etsi nullas allegarit, cur mandatum cassari debeat, aut non relevantes, iudex per sententiam injungere potest, ut non obstantibus exceptionibus mandato adhuc pareat, sub comminatione declarationis poenae, quod, nisi effectus mandati facta comparitione duraret, facere non posset, nec

nec ex parte moniti cassatio mandati petenda, ut cuius jam nulla amplius esset vis. † Mandata igitur ista poenalia duo in se continent, primo, ut metu poenae citatus pareat: deinde si nolit parere, ut in termino comparitionis virtute dictae clausulae alleget causas quare non, ergo non sufficit sola comparitio ad evitandam poenam, sed necesse est ut pareat, vel alleget causas, quare non teneatur parere, *facit text. in c. veniens 15. ext. de accusat.* hoc dum facit, dum allegat causas, quare non &c. tantisper effectus mandati in suspenso est, donec decidatur an relevantes sint nec ne, non tamen evanuit, † proinde cauti Advocati norunt punctum mandati à puncto citationis distinguere. Hinc Consultum Camerae de anno 76. ad 39. dubium dicit, quod mandata cum clausula per comparitionem non simpliciter & absolute in citationem resolvantur, sed effectus eorum duntaxat suspendatur, † proinde in mandatis cum clausula in primo termino non actor libellum sed reus causas exhibere cur parere non teneatur, necesse habet, *Reichs-Abscheid / de anno 94. §. 87. Dierteil auch /* † hinc in causis pleno, & ordinario iudicio discutiendis, non temere mandata cum clausula sed potius citationes decerni debent, Consultum Camerae de anno 76. ad 41. dubium Memoriali de anno 79. † Et quidem in mandatis cum clausula tam peremptoriae quam dilatoriae exceptiones eodem termino, simulque proponi debent, Consultum Camerae de anno 1600. ad 5. dubium. Et cum propter magnitudinem comminatae poenae mille, vel duorum millium florenorum Rhenensium in auro &c. quae juxta stylum Curiarum inferi solet, apud simplices idiotas, & meticulosos ma-

gni fieri soleant, & terrorem ejusmodi mandata incutiant, omnibus modis iis parere satagentes, callidi procuratores, & caudidici, qui juxta Baldum omnia mala norunt, eos instrunt, ut semper advertant an ne reperiatur in mandato illa vocola. Nisi &c. quod si ita, bono sint animo, & omnem metum procul abjiciant, nihil fore periculi edocentes. Sunt igitur mandata cum clausula, quae justificatoria dicitur, quae licet fieri aliquid sub poena praecipiant, parti tamen contra quam exeunt potestatem relinquunt, rationes, & causas cur parere necesse non habeat, in iudicio praefixo ad id termino proponendi, in hanc sententiam loquitur quoque Zangerus de except. parte 2. cap. 16. numer. 13. quapropter mandato cum clausula statim parere is contra quem impetratum est, non cogitur, sed poterit comparere in termino, & de sub- & obreptione excipere, aut alias causas allegare ob quas mandatum cassandum sit, atque ita tota causa tractatur non aliter ac si simplex citatio fuisset emissa, haec ille.

Exempla mandatorum cum clausula varia sunt. Primo. † Mandata relaxandi, vel restituendi, annexa Citationem superfracta pace decernuntur cum clausula, per rationes, quas tradit Gaill. lib. 1. de pace publ. cap. 5. num. 16. cum seq. ita disponit Reichs-Abscheid zu Regensburg de anno 1594. §. 74. ferner erregen sich / ex constitutione pacis publicae mandata sive cū citationibus, sive seorsim, non sino, sed ex recepto stylo cum clausula exeunte, † licet tamen à mandato superfracta pace cum clausula obtento, atque etiam reproducto desistere, & si facti qualitas permittat, sine clausula mandatum impetrare, Conf. Camerae de anno 83. ad 2. dubium. Secundo. † Mandata de relaxando,

do, vel restituendo super pace Religionis, perinde ut super pace publica, non aliter quam cum clausula decernuntur, Memoriale Jud. & Assess. de an. 79. §. ferner ist bey / &c. Tertio. † Mandata de relaxando captivo ex causa civili, puta ob civile debitum, vel simili, oblata sufficienti cautione decernuntur cum clausula justificatoria, Gaill. lib. 1. obser. 22. n. 8. obser. 26. nu. 2. etiam
 17 contra principem, † non attento privilegio Austregarum, si subditum, aut alium extraneum ex causa civili captum, & idoneam offerentem cautionem, relaxare nolit; Friderus de mand. & monit. lib. 2. capit. 8. nu. 6. Gaill. lib. 1. obser. 1. num. 24. & summarie proceditur sine libello, & litis contestatione, Gaill. d. obser. 26. num. 3. & obser. 78. nu. 1. cum seq. Et licet in aliis mandatis cum clausula libellum exhiberi in Camera receptum fuerit, teste eodem Gaill. d. obser.
 18 78. num. 6. † tamen hoc in deputat. Wormat. de anno 86. & Ratisbonensi Constit. de anno 94. §. Weil auch &c. mutatum est, vide Friderum d. tract. lib. 2. cap. 9. num. 12.
 19 † Decernuntur & pro facti qualitate mandata sine clausula de relaxando captivo, Gaill. d. lib. 1. obser. 1. num. 24. & observat. 133. num. 10. Friderus d. cap. 8. n. 6. & 7. ubi tradit quomodo narrata supplicationis juxta Ordinat. Camerae parte 2. tit. 23. qualificata esse debeant. Quarto. † Si judex in administranda justitia negligentem se præberet, possunt decerni mandata poenalia cum clausula contra judicem, ut intra certum tempus justitiam administret, quo elapso ad poenam mandato insertam in Camera proceditur, Gaill. lib. 1. obs. 28. num. 3. Myns. cent. 5. observ. 82. n. 6. Schwamman de processib. Camerae lib. 1. cap. 19. num. 11. & cap. 20. ubi formulas supplicationum in causis protractæ, & denegatæ justitiæ tradit. Quinto.

Mandata cum clausula in Camera contra tertium possessorem bonorum Banniti de restituenda re decerni possunt, Gaill. lib. 2. de pace publ. capit. 17. numer. 13. Sexto. Si judex sententiam anteferre nolit, quam partes appellationi renunciaverint, Meurer in processu Camerali parte 3. numer. 6. Septimo. Sic mandata de restituendo rem ablatam, de non amplius turbando in possessione, de relaxando arresto, de evacuandis ædibus de occupanda re occupata, de solvendo debito, & similia, cum clausula decernuntur Gaill. d. observat. 78. numer. 6. † Generatim hoc sciendum mandata cum
 21 clausula nunquam in Camera decerni posse nisi jurisdictio in Camerae quoad reum immediate fundata sit, contra reos igitur immediate subjectos Imperio, si privilegium Austregarum non obstat decernuntur hæc mandata ut pulchre declarat Frider. Mynd. lib. 2. de mand. & monit. cap. 8. num. 1. & 2. Si tamen ex aliqua constitutione Imperii fundetur jurisdictio Camerae, etiam contra mediatum, ex ista constitutione mandatum cum clausula accessorie decernendum venit, ut in causis fratæ pacis, pignorationum, & similibus, ita
 22 tradit Gaill. d. obser. 19. nu. 1. & 2. † Clausulæ justificatoriæ quæ mandatis inferi solent, hæc sunt. Nisi causas coram nobis rationabiles allegaveris, quare præmissa fieri non debeant. Nisi saltem in termino præscriptæ nostræ citationis causas coram nobis allegaverint rationabiles, & in jure subsistentes quare præmissa fieri non debeant, & ad ea non teneantur parte altera ad hoc legitime vocata. Item, vel dicendū, causasque legitimas coram nobis allegandum, quare præmissa fieri non debeant, & ad ea non teneantur, cum intimatione debita, & consueta. Compareas in termino præ-

præfixo allegaturus causas quare non tenearis mandato parere. Si te gravatum fenseris compareas tali die iustitiæ complementum suscepturus, *vide Gaill. d. obs. 19. nu. 3.* Si vero per hoc Cæsareum monitorium nostrum te gravatum esse, causasque quare ei parere non tenearis dignas & relevantes habere ex illis, tunc iisdem literis &c. Hanc clausulam una cum formula mandati Cæsarii pulchre tradit *Frid. in suo tract. de processibus & monit. lib. 2. capit. 6. nu. 4.* † Comminationes autem poenarum & mulctarum, sub quibus mandata ut plurimum decernuntur, hæ sunt. Vulgatæ & communes quæ mandatis Ecclesiasticis ab Officialibus Episcoporum; Archiepiscoporum & Commissariorum Apostolicorum inseri solent, sunt. Sub suspensionis à divinis, & Excommunicationis Majoris, nec non mille, quingentorum duo millia florenorum aureorum Rhenens. auri in auro, pro una Reverendiss. Dn. nostro Archiepis. Colon. Principi Electori seu suæ gratiæ illius Fisco, Camera Apostolicæ, seu ejus Fisco, proque reliqua medietatibus agenti, Conquerenti, vel Impetranti, si committantur, irremissibiliter applicandorum, & solvendorum poenis. Et ita de stylo, rarissime tamen, vel nunquam potius istæ poenæ pecuniariæ in Ecclesiasticis Curiis exiguntur, etiam si sæpe committantur, ita ut odiosum sit inquirere, an officio judicis commissæ recte augeantur, vel diminuantur, *uti disputat Frid. d. loco cap. 4. nu. 3.* Prædictæ poenæ suspensionis, & excommunicationis majoris fundantur *in c. irreprehensibilis 26. in pr. de appell.* non tamen ex mente Canonum ita facile & temere, prout hodie de stylo Curiarum fieri consuevit, ad fulminationem talium censurarum procedi de-

bet, sed ex magna causa, *text. in c. sacro 48. ext. de sent. excomm.* præcedente ad minimum trina monitione, vel una pro omnibus, *arg. l. ad peremptorium 68. ff. de judic.* Canonistæ communiter *in c. 1. de jud.* Hinc in Reform. Archiep. Curiae Colon. sub rubr. de Officiali, §. in excommunicando statutum ne officialis facile & temere alicui excommunicationis poenam infligat, nec Notarii ullas literas excommunicationis scribere debent sine speciali cognitione, & mandato D. Officialis. Huc accommodari possunt quæ ex Zasio allegat *Gaill. libr. 2. obser. 56. num. 10. & 11. de mandatis Cæsareis* habentibus clausulas potentes quæ si magis ex usu quam pro gravitate causæ, ut sæpe fit, inserantur, nemini quod suum est sine ratione pro solo voluntatis, & potentiae libito auferri posse. Mandata Cæsarea ex Camera sub poena pecuniaria octo, vel decem marcarum argenti, vel auri puri, juxta arbitrium Præfecti Tabulario desß Berwalters / pro dimidia parte Cæsareæ Camerae, pro altera dimidia ipsis actoribus sine ulla remissione applicanda, decerni communiter solent. Si autem ex causa exasperandæ poenæ videbuntur, voluntas etiam judicis, eorumque qui mandata decernunt intervenire debet; Memoriale de anno 80. Formulam mandati cum clausula in Camera usitatam, *vide apud Frid. Mindanum lib. 2. de mand. & monition. cap. 6. nu. 4.* Sic sub poena assignationis, vel sequestrationis reddituum fit mandatum, *in cap. pervenit 2. ext. de fidejuss.* Sub poena privationis cinguli, beneficiorum, privilegiorum, *in c. contingit 45. in c. in audientia 25. ext. de sent. excom.* Item in Camera decernuntur mandata sub poena banni in causis ad constitutionem Fractæ pacis pertinentibus, quæ in *Ordinat. parte 2. à tit. 9. usque*

ad 15. enumerantur de his pœnis, vide *Fride-
rum d. loco cap. 4. per tot.* Sic sub pœna per-
petui silentii imponitur Jactitanti, ut actio-
nem suam proponat, juxta *L. diffamariis, C. de
ingenuis manumif. & ibi Dd. arg. l. mancipiorum
& ibi decernere debet prætor, nisi intra tempus ab
ipso præfinitum elegisset, actionem legatorum ei
non competere ff. de opt. legata. l. cum Titia 18. ff.
de accus. ad quam pœnam judex procedere
nequit, nisi bina præcesserit monitio, arg. c.
fin. ext. de cler. non resid. l. *Emilius* 38. ff. de mi-
norib. *Frid. d. loco cap. 2. nu. 2.* Quandoque man-
datis pœna arbitraria inseritur, veluti bey
Straff nach ermessigung / quo genere
mandatorum Judices sæpe in Camera utun-
tur contra procuratores in officio suo de-
linquentes. Quandoque nulla specificatur
pœna, sed judex vi & authoritate magistra-
tus von Obrigkeit tragenden Amts / Ge-
richt / und Gerechtigkeit wegen aliquid im-
petrat, aut vetat, & tunc inobedientes prop-
ter contemptum authoritatis suæ pro ar-
bitrio punire potest, arg. *l. unic. ff. si quis jus
dicenti non obtemp. l. 2. cum seq. ff. si quis in jus
voc. non ier. l. 1. ff. ne quis eum qui in jus voc. vi
exi.* super quibus juribus fundatur tota man-
datorum pœnalia materia, quæ pœnalia
mandata ut plurimum hodie in Curiis,
Consistoriis, & majoribus Parliamentis &
24 Judiciis in frequenti usu sunt. † Solent eti-
am quandoque mandata, & rescripta decer-
ni, & emitti sub conditione. Si preces ve-
ritate nitantur, wann deme also &c. Con-
fesso de assertis, Si ita est, quatenus ita est, si
ita, ut supplicans narrat, res sese habet, quæ
mandata justissima & æquissima sunt, nec
25 partem in ullo gravant. † Quin imo inest
ipso jure talis Clausula omnibus præscrip-
tis Pontificum, & Principum. Si preces ve-
ritate nitantur, *tex. in cap. 2. in c. sedes 15. in c.
quando ext. de rescr. tex. notab. in l. æst legibus 5.**

*l. si. & tot. tit. C. si contra jus vel util. publ. vel
per mendacium fuerit aliquid postul. c. su-
per eo 2. ext. de crim. falsi Gaill. lib. 1. de pace publ.
c. 5. nu. 19.* quia comminationes, epistolæ,
programmata, subscriptiones vim rei judi-
catae non habent, ut per tot. tit. C. comminat.
epist. program. exemplum in c. ex presentium 3.
in c. significante 7. ext. de pignor. in c. 1. & 2. ext.
de sidejuss. † Hinc est quod contra rescripta 26
Principis ad petitionem partium impetra-
tata exceptionis sub- & obreptionis oppo-
nantur, *Gaill. lib. 2. obser. 58. num. 3.* ubi de
principe rescribente contra jus multa uti-
lia tradit, quando ea valeant nec ne. Ho-
rum omnium ratio est, † quod omnibus ma- 27
gistratibus permissum sit jurisdictionem
suam pœnali judicio defendere, juxta *l. uni-
cam ff. si quis jus dicenti non obtemp.* ejusque
maxime interfit, ne contemni se ac judici-
um patiatur, sed ut ejus authoritatem po-
tius & dignitatem augeat, *l. ante penul. ff. de
offic. præsid.*

TITULUS IV. DE MANDATIS SINE CLAUSULA.

Mandata sine clausula auff die vier Selle/
in Ordin. Cam. parte 2. tit. 23. expressi
explicantur & exemplis exacte decla-
rantur.

SUMMARIA.

- 1 Mandata sine clausula regulariter decerni non debent.
- 2 Ratio hujus.
- 3 In Ordinat. Camera parte 2. tit. 23. quatuor casus expressi sunt, quibus mandata sine clausula decernuntur.

- 4 Primus casus. Si factum nullo jure justificari possit.
- 5 Quando factum omni jure illicitum sit?
- 6 Jus aut precipit aliquid fieri aut vetat, & prohibet non fieri.
- 7 Declaratur exemplis quando in factis omni jure illicitis mandata sine clausula decernantur.
- 8 Pro obtinendo mandato de non offendendo, comminata violentia per documentum aut alio modo probari debent.
- 9 In causa operis novi nunciatione mandata inhibitoria & demolitoria sine clausula decernuntur.
- 10 In constitutione pignorationis mandata sine clausula decernuntur.
- 11 Primus casus in tres alios dividitur.
- 12 Quando justus subest armorum metus sine clausula mandata decernuntur.
- 13 Mandata avocatoria contra delectum militum agentes decernuntur.
- 14 Contra subditos rebelles, tam ad inhibendum quam compellendum mandata sine clausula decernuntur.
- 15 A precepto incipere licet in casibus qui altera parte invita expediri possunt.
- 16 Mandata executorialia sine clausula exeunt.
- 17 Instrumenta obligatoria habentia clausulas executivas admittunt mandata sine clausula.
- 18 Secundus casus principalis si factum irreparabile damnum inferat.
- 19 Tertius. Si casus concernit publicam utilitatem.
- 20 Exempli hujus tertii casus.
- 21 Quartus si periculum sit in mora.
- 22 Exempli hujus quarti casus.
- 23 Mandata sine clausula non debent facile decerni subditis contra magistratum.
- 24 Quid intersit inter mandata cum vel sine clausula.
- 25 Quis sit effectus mandati sine clausula?
- 26 Exceptio sub & obreptionis in causis mandatorum sine clausula admittitur.
- 27 Ratio hujus exceptionis.
- 28 Opposita exceptione sub & obreptionis aut negatur factum aut qualitas facti.
- 29 Qualitas in libello supplicationis allegata fundat jurisdictionem Camera.
- 30 Declaratur hoc exemplis.
- 31 Præter exceptionem sub & obreptionis & alia exceptiones admittuntur.
- 32 Quid replicaturo in causis mandatorum observandum sit?
- 33 Pœna mandatis sine clausula inserta ipso jure non committitur, requiritur sententia declaratoria.
- 34 Mandatis sine clausula annectitur citatio ad videndum se incidisse.
- 35 Quid intersit inter clausulam mandatis cum, vel sine clausula insertam?
- 36 Processus qui in causis mandatorum sine clausula observatur?
- 37 Narrata supplicationis summarie verificari debent.
- 38 In causis mandatorum sine clausula libellus formalis non requiritur.
- 39 Reus in termino comparitionis aut parere, aut excipere debet.
- 40 Impetrans contra exceptiones replicat, vel per generalia concludit.
- 41 Mandata judicialia triplicis generis sunt.
- 42 Primi generis mandata cum clausula.
- 43 Secundi generis mandata sine clausula habentia annexam citationem &c.
- 44 Tertii generis mandata sine clausula non habentia clausulam ad dicendum cur declaratio fieri non debeat.
- 45 Mandata sine clausula decernuntur ad nudam partis petitionem adversario non citato.
- 46 Mandata sine clausula vim interlocutoria non sententia definitiva habent.

- 47 *In causis mandatorum fit revocatio attentatorum.*
 48 *In causis mandatorum petitur declaratio poenae cum refusione expensarum, damnorum, & interesse.*
 49 *Discussis exceptionibus oppositis mandatum cassatur, vel redintegratur.*

Sicut mandata cum clausula summa æquitate nituntur, eo quod reo contradicendi & se defendendi facultatem relinquunt; † ita mandata sine clausula, quæ nihil aliud sunt quam præcepta executiva, quibus sub certa poena sine ulla clausula de allegando. Si quis se sentiat gravatum, paritio injungitur super eo quod demandatur, regulariter non sunt permessa, † tum quod ab executione non sit inchoandum, per jura supra allegata, est enim executio ultimus actus judicarius: tum etiam quod indicta causa, quo neque confessus, neque convictus, nemo sit condemnandus, &c. per jura vulgata, hinc ubi causæ cognitio, & decretum est necessarium, ibi per libellum hoc est simplicem judicis subscriptionem, simplex rescriptum vel mandatum omnia expediri non possunt, *l. nec quicquam* 9. §. *ubi decretum* ff. *de offic. proconsul. & legati*, quo tendunt omnes Impp. decisiones quæ sub titu. *Comminat. Epist. programmata*, subscriptiones rei judicatæ auctoritatem non habere reperiuntur, nec enim inde injuriarum nasci debet occasio, unde jura nascuntur, *l. meminerint* 6. C. *unde vi*. Sic quoque in *Ordinat. Cameræ parte 2. tit. 23. in princ.* & in *Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 49. in princ.* & in *Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 49. in princ.* cautum est, quod mandata non aliter in Camera & Curia Monast. quam reservata Reo contradicenti facultate, hoc est cum clau-

sula justificatoria, idque in causis, interque partes ad Cameram pertinentes, decerni debeant. Si itaque ejusmodi mandata sine clausula, & à parte temere petantur, & à judice præcipitanter, & inconsiderate decernantur, credendum est, ea injusta, exorbitantia, & nulla esse, & iis non obtemperans in poenam præcepti incidisse non dicitur, cum enim ipso jure nulla sint, impune contemni, & sperni possunt, *arg. text. in c. conquerente* 7. *de restit. spoliat. in l. 3. §. fin. ff. quod motus causa &c. t. nota in l. prohibitum est* 5. C. *de jure fisci lib. 10. arg. l. omnes judices* 33. C. *de decurionib. lib. 10. facit l. prolatam* 4. C. *de sent. & interloc. omn. jud. Gail. lib. 1. obser. 13. nu. 2.* † Sunt tamen aliquot notabiles casus expressi in *Ord. Cameræ parte 2. tit. 23. §. es wäre dann.* & in *Ord. Curiae Monast. parte 2. tit. 49. §. wäre es aber &c.* so man in foro casus auff die vier Stelle nennet/ quibus à præcepto, & ab ipsa executione fit initium, & sic ejusmodi mandata sine clausula recte decernuntur.

† Primus casus est. Si factum omni jure est illicitum, est prohibitum, nec ullo jure justificari possit, tunc sine clausula recte mandatum decernitur, So die Sache und Handlung/ darüber die Kaysersliche Mandaten zu erkennen gebetten / an ihr selbst von Rechts und Gewohnheit wegen verboten / und wo dieselbige begangen / ohn einig weiter Erkantnus für straffwürdig und unrechtmässig zu halten. Nam cum justificationi & defensionis nullus relictus est locus, frustra clausula justificatoria inseritur, *Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 5. num. 5.* Et quando præceptum judicis concordat cum jure communi, & in eo plane fundatum est, veluti si lex permittit judici potestatem comminandi, vel præcipiendi, tunc valet absque ulla causæ cogni-

cognitione, Bald. in repet. l. 2. vers. sed in alio
 5 concordando ff. de jurejur. † Est autem factum
 6 omni jure illicitum, si quis hoc non facit, †
 quod jus fieri præcipit, aut si hoc faciat,
 7 quod jus fieri vetat. † Præcipit jus, ut ju-
 dex parti edat acta, l. is apud quem 2. C. de
 edend. proinde Compulsoriales ad eden-
 dum acta & jura decernuntur sine clausula,
 Gaill. lib. 1. observ. 134. n. 3. vetat, ne lite, vel ap-
 pellatione pendente aliquid innovetur, tot.
 tit. ff. nihil innovari appell. pend. c. non solum 7.
 de appell. unde inhibito non habet clausu-
 lam justificatoriam, Gaill. d. obs. 134. nu. 7. ve-
 tat, ne quis inique per violentiam offenda-
 tur, l. si quis in tantam 7. C. unde vi, l. penul-
 tim. ff. ad L. Jul. de vi privat. l. extat, 13. ff.
 quod metus causa, cap. 1. §. 1. de pace tenenda,
 in Usib. feud. unde mandata de non offen-
 dendo sub pœna banni sine clausula decer-
 nuntur, Gaill. lib. 1. observ. 4. nu. 2. idem lib. 1.
 de pace publ. cap. 2. num. 15. & cap. 3. & qui-
 dem narratis supplicationis pro decernen-
 do mandato de non offendendo non statuitur,
 8 † sed offensiones violentiæ, quæ commi-
 natæ sunt, per documentum, vel epistolam
 probari debent, quia nemo præsumitur ali-
 um offendere velle, Gaill. d. l. 1. obser. 4. nu. 1.
 & l. de pace publ. cap. 2. n. 11. & 12. Schwam-
 man de process. Camera imp. lib. 2. cap. 20. ubi
 singularia illius processus tradit: sic com-
 mercia, & negotiationes jure permilla
 sunt, nemo igitur emere, vendere, aliosque
 contractus celebrare prohibetur, quod si
 contingat, impediens mandatis sine clausu-
 la recte coercendus, Friderus d. lib. 2. cap.
 46. num. 13. ubi aliquot præjudicia allegat.
 Si quis monopolium exerceat contra Im-
 perii Constitutionem Augustæ anno 1545.
 publicatam. Sic flumine publico uti cuili-
 bet concessum, §. flumina Instit. de rer. divis.
 & prohibens recte mandato sine clausula

coërcebitur, Friderus d. lib. 2. cap. 36. † In
 alieno aliquid novi operis ædificare per-
 missum non est, proinde ratione nuncia-
 tionis seu inhibitionis à præcepto incipe-
 re licet, l. de pupillo 5. §. meminisse 10. ff. de
 oper. novi nunc. Memoriale Visitar. de anno
 79. §. 7. ferner vers. aber die Mandata. Fri-
 derus dict. loc. cap. 10. num. 4. quæ mandata
 sine clausula super operis novi nunciatio-
 ne eo usque duntaxat durant, donec de
 opere, restituendo, idonea cautio offera-
 tur. Facta nunciatione novi operis, ædifi-
 cans ab opere desistere aut remissionem
 petere debet, l. 1. in princ. ubi gloss. in verbo
 nuntiationem ff. de oper. novi nunc. ergo si æ-
 dificare pergat, contra leges, & constitu-
 tiones facit, quapropter tale factum nul-
 lo jure justificari, neque præsentia par-
 tis adversæ excusari poterit, & sic manda-
 ta pœnalia inhibitoria de ulterius non ædi-
 ficando obtinere possunt, Gaill. lib. 1. obser.
 16. num. 12. Ex eadem ratione mandata
 demolitoria sine clausula decernuntur,
 l. prætor ait 20. in princ. ff. de oper. novi nunc.
 Gaill. dict. loco num. 13. 14. & 15. Cujus ex-
 emplum vide apud Friderum d. cap. 10. nu. 3.
 de his vide plenius Frider. d. lib. 2. cap. 30. 31. &
 32. Jure vetitum, ne quis indicta causa
 condemnetur, l. judices 9. cum authentic.
 sequent. C. de jud. Ergo contra judicem, vel
 magistratum de facto procedentem, apud
 Superiorem mandata sine clausula obtine-
 ri possunt, Frid. d. lib. 2. cap. 11. num. 4. ubi
 ait omni juri reprobaturum esse, non audita,
 non citata parte exequi, vel condemnare, si
 ergo inferior judex, istiusmodi cyclopicum
 nullitatis processum instituat, superior ma-
 gistratus mandando, & inhibendo merito
 imploratus, inferiorem judicem, vel po-
 tius latrunculum, & tyrannum coër-
 cet. Sic pro restituendis bonis navigio

amissis mandata sine clausula obtineri possunt, quia istae consuetudines, quod ejusmodi bona cadant in commissum, non valent quippe quae per *auth. navigia C. de furt. cassantur*, Gaill. lib. 1. observ. 18. num. 6. Dominis in subditos saevire, novis impositis collectis, & exactionibus, prohibitum est, l. 2. §. dominorum ff. de his qui sunt sui, vel alien. jur. & tot. tit. Cod. vectigalia nova institui non posse. Ergo mandata contra dominos ex capite saevitii sine clausula decernuntur, Gaill. lib. 1. observat. 17. numero 6. idem libro 1. de pace public. cap. 2. numero 22. Myns. cent. 5. obser. 8. num. 12. Frid. Mynda. d. l. 2. cap. 44. & 45. vide eundem d. loco cap. 13. per tot. ubi exactissime tradit, an, & quando subditis contra magistratum suum mandata sine clausula sint decernenda. † Sic pignorationes omni jure prohibitae sunt, *tex. in authent. ut non fiant pignorationes pro aliis, & in authen. ut nulli judicium liceat habere loci servat.* §. quia vero, tot. tit. C. ut nullis ex vicaneis pro alien. vic. debitis tene. lib. 11. *tex. in cap. 1. de injuriis in 6. & in l. nulla 4. C. de execut. & exact. li. 12. tex. in l. hac definitione 12. C. de omni agro deserto, & quando steril. fertil. impute. lib. 11.* proinde mandatum pro restitutione pignorum ablatorum, vel relaxatione captivorum sine clausula decernitur, Gaill. lib. 1. obser. 8. num. 4. & lib. singul. de pignorat. obser. 3. num. 9. & obser. 13. num. 3. Idem lib. 1. de pace publ. cap. 5. numer. 21. 22. & 23. vide Frid. Mynd. de processib. in Cam. extrah. lib. 1. cap. 34. 35. 36. & 37. Christoph. Schwamman de process. Camer. Imp. lib. 1. c. 12. per tot. & lib. 2. cap. 18. ubi singularia in processu mandatorum super constitutione de pignorat. tradit cum integro prothocollo. Frid. Fabric. in Corpore juris Camer. tit. 6. Sunt tamen repraesentatae, quae sunt quasi quaedam pignorationes, in certis casibus permissae, quos vide apud

Myns. cent. 7. obser. 1. per tot. Gaill. lib. sing. de pignora observ. 2. per tot. Sic spoliatus ante omnia restituendus, *l. si quis ad se fundum 7. C. ad L. Jul. de vi publ.* hinc pro restitutione spoliatorum mandatum sine clausula recte decernitur, per *text. in c. redintegranda 3. quest. 1. text. exp. in cap. conquerente tex. de restitut. spoliat.* Et generaliter quodcumque aliquid fieri praecipitur quod jure fieri debet, aut vetatur, quod jure prohibitum, tunc sine clausula mandata obtinent, plura exempla actuum in jure prohibitorum, vide apud Frid. Myndens. d. libr. 2. cap. 46. Et potest † primus hic casus in Ordin. Camer. expressus facilius intelligentiae causa in tres deduci casus. Primus, ut diximus, si id quod mandatur jure concessum aut vetitum sit.

SECUNDUS. † Si justus subest armorum metus, veluti si res spectaret ad seditionem & tumultum, also daß Aufruhr / Empörung / Blutvergießung auß einer Sachen entstehen könnte / tunc recte Judex à praeceptis, & poenalibus mandatis incipere potest, *tex. notab. in l. penultim. ibi nisi forte tumultus aliter sedari non possit ff. ad L. Cornel. de sicariis, & in l. opus novum 3. in princip. ibi materiam seditionis ff. de operibus public. & in l. denunciamus 5. Codic. de his qui ad Eccles. confug.* Cur enim, ut ex Juliano Ulpianus ait, ad arma, ad rixam procedere patiat praeor, quos potest jurisdictione sua componere, *l. equissimum ff. de usufruct.* † Unde mandata avocatoria decernuntur contra eos, qui ad offensionem alterius delectum militum agunt, Gaill. de pace public. lib. 1. cap. 4. numer. 1. † Sic contra subditos rebelles, & refractarios mandata sine clausula decernuntur tam ad inhibendum, quam compellendum, ad inhibendum, ne videlicet subditi rebellent, ne seditiones,

nes, factiones moveant, ne arma sumant, ne magistratui legitime procedenti resistent, ne in clientelam, & homagium alterius se dedant, ad compellendum, ut homagium, & fidelitatem jurent, præstent, arma deponant, à rebellionem desistant, legitimas indictas collectas & contributiones inferant, de quibus vide *Friderum d. libr. 2. de mand. & monit. cap. 46. per tot.*

15 TERTIUS. † Si præceptum fieret super eo quod etiam altera parte præsentem, & invita concedi deberet, quo casu iudicem à præcepto nulla prævia citatione incipere posse notum est, *arg. d. l. aquisimum, Alex. in d. l. de pupillo §. meminisse nu. 4.* nam quoties actus explicari potest aliquo invito præsentem, tunc potest etiam eo absente, ignorante, & non citato fieri, *l. qui potest 26. ff. de regul. jur. text. exp. in l. ergo 4. §. illud 3. l. si eum servum 28. §. fin. versic. proinde ff. de fideicommiss. libert. l. recusare 6. in princip. ff. ad SC. Trebell. Parisius consil. 1. numero 33. volum. 1. Maranta in suo Specul. parte 6. de citat. numer. 5. Gaill. d. obser. 13. num. 3. & lib. 1. de pace public. cap. 5. numer. 11. 12. & 13.* Hinc quia res judicata pro veritate habetur, *text. in l. ingenuum 25. ff. de statu hom. l. res*
16 *judicata ff. de reg. jur.* † mandata executoria sine clausula justificatoria decernuntur, *Gaill. lib. 1. observ. 113. num. 1.* Sic super instrumentis guarentigiis, & confessionatis à præcepto incipitur, *c. 2. ext. de fidejuss.*

17 † Sic instrumenta, & literæ annui redditus, quæ habent clausulas executivas, als da einer in einer Verschreibung dē Gläubiger Macht und Gewalt gibt seines Gefallens gegen den verschriebenen Güter zu verfahren/ und so sich an den Pfanden und Güter mit und ohn Recht bezahlt zu machen / mandata sine clausulis producunt, ut decisum in Deput. Spirensi de anno

1600. §. gleicher Bestalt / ubi disponitur, quod verba pacti quo creditori suum sibi ex rebus debitoris sive hypothecis servare permittitur mit Recht ad processum ordinarium referantur, ohne Recht autem mandato sine clausula locum inter personas principaliter Camera jurisdictioni subiectas faciant. Et ex pacto seu clausula instrumentorum, ut liceat bona, seu hypothecam citra processum ordinarium per viam executionis in Camera persequi, mandata sine clausula de non solvendo nec in personam, sed in rem dumtaxat decernuntur, Deputation-Tag de an. 1600. §. 34. ob auch auff/ verba textus ita se habent, wann die clausulæ executionis in Camera sine Ordinario processu ullo suscipiendæ außdrücklich in der Verschreibung gesetzt/ jedoch nit universaliter & pro libitu, sondern allem auff die Underpfande und verschriebene Güter gerichtet. Nec tamen mandata sine clausula decernuntur ob exhibitas à debitor præter Syngrapham scriptas, iterasq; confessiones, d. Deputation-Tag Abscheid de an. 1600. §. 37. ebener massen. Pro ut quoq; instrumenta inserta jurisjurandi religio ad obligationis robur, non ad executionis compendium valet, nec mandata sine clausula contra talem debitorem ob juramentum obligationi insertum decernuntur, ita decisum auff dem allegirten Deputation-Tag / §. 36. wann in einer. Verum mandata ad pœnam dupli non solutarum contributionum, sine clausula decernuntur, Consultum Camera de anno 83. ad 11. dubium.

SECUNDUS casus principalis. † Si factum adversarii contra quem supplicatur irreparabile damnum inferret, dadurch dem anrufenden Theil ein solch Beschwerdt außgelegt und zugefügt würde / die nach

begangener That nicht wider zu bringen/
 der auß ein unwiderbringlicher Schade/
 Verlust / und Nachtheil entstehen könte/
 ubi enim tam grave, & profundum pericu-
 lum, damnum, & detrimentum vertitur,
 ibi sane æquitas evidens postulat, ut subve-
 niatur, arg. *tex. in l. 1. §. fin. l. solet 3. ff. de feri-*
is, c. licet, ubi urgente necessitate, c. fin. ibi nisi
necessitas urgeat, & pietas suadeat ext. de feriis,
l. Divus 4. ff. de restit. in integr. exemplum vi-
de apud And. Gaill. lib. 2. obs. 67. num. 8. nam
 ubi præjudicium irreparabile, receditur à
 regulis juris communis, *d. c. licet.*

- 19 TERTIUS casus principalis. † Si ca-
 sus concernat utilitatem, & pacem publi-
 cam, quando publica pax, & tranquillitas
 turbari posset, wan die Sache wider den
 gemeinen Nutz wäre / tunc mature sine
 longo sufflamine litis subveniendum, arg.
 20 *l. conventionem §. in fine ff. de pact. † Exempla*
 pertinentia ad publicam salutem sunt. Ne
 scilicet fluminibus ad impedienda navigia
 officiatur, ne nova vectigalia in jussu Prin-
 cipis erigantur, *Friderus d. lib. 42. & 43. ne*
subditi insolitis tributis, & collectis, indi-
ctionibus, angariis, parangariis, & pensita-
tionibus graventur, Frider. d. loco cap. 44. &
45. nu. 4. ut tutæ sint viæ, ut securitas præ-
stetur, ne injussu principis signa militaria
 moveantur. Sic mandatum super constitu-
 tione pignorationis respicit publicam pa-
 cem, & tranquillitatem, *Gaill. lib. 1. obser. 8.*
n. 1. Sic mandata de non offendendo ad pa-
 cem publicam conservandam spectant,
Gaill. lib. 1. obser. 4. n. 1. & sine clausula de-
cernuntur, Gaill. d. locis, & d. obs. 13. nu. 3. in fine,
 plura exempla, & privilegia publicæ uti-
 litatis, *refert Hyppol. de Marsil. in pract. crim.*
§. aggredior nu. 61. cum seq. Sic etiam manda-
 tum sine clausula decernitur gratia vitandi
 scandalum, *text. in Clem. pastoralis §. fin. de re*

judic. argu. in cap. cum teneatur §. extr. de prob.
gloss. ibi in verb. si non potest, & in cap. 2. de præ-
scrip. Felinus ib. nu. 2. cum seq. ubi enumerat 33.
 casus quibus pro evitandis scandalis rece-
 ditur à regulis juris communis.

QUARTUS casus principalis. † Si pe- 21
 riculum sit in mora, So die Sache keinen
 Verzug leyden kan/nam & tunc receditur
 à regulis juris communis, *l. de pupillo §. §.*
præterea 12. ff. de oper. novi nunc. l. si quis filio §.
quid tamen 9 vers. nisi ff. de injusto rupto, & ir-
rito, & c. Maranta parte 6. de citat. nu. 15.
Gaill. lib. 1. observ. 13. num. 4. & lib. 1. de pace
publ. cap. 5. num. 14. † Exemplum in facien- 22
 te novum opus, maxime enim interest, ut
 nunciatione novi operis interposita, à
 cœpto opere desistatur, præstat enim in-
 tacta jura servare, quam post vulneratam
 causam remedium quærere, *l. fin. C. in quib.*
caus. restit. in integr. necess. non est, hinc in
 edicto novi operis nunciatione mandatum
 sine clausula decerni potest, ut & supra di-
 ximus, *de quo vide Gaill. d. lib. 1. obser. 16. per*
tot. Schwamman/ de process. Camer. Imper.
lib. 1. cap. 9. 10. & 11.

Mandata de relaxando captivo ex causa
 civili eo casu quando subest periculum vi-
 tæ, ob squallorem carceris, famem & inedi-
 am etiam sine clausula decerni possunt, suf-
 ficienti oblata cautione, eaque non accep-
 tata, *Gaill. d. lib. 1. obser. 26. nu. 6. idem observ.*
1. num. 24. & obser. 133. num. fin. eod. lib. Frider-
us d. loco cap. 8. num. 7. Item si quis Impe-
 rio immediate subjectus, vel per se, vel ali-
 um, alicujus bona, vel subditos arrestave-
 rit, sprete cautione judicio sisti, & judica-
 tum solvi, facilius quis impetrat manda-
 tum sine clausula de relaxando cum anne-
 xa citatione ad docendum se paruisse, vel
 videndum se in poenam mandato insertam
 incidisse, *Ord. Camerae d. tit. 23. §. wann*
 auch

auch die Arrest. desumpta ex Constit. Imperii anno 70. Spiræ erecta, de quo vide Gaill. in tract. suo de arrestis Imperii, Schwamman de processib. Camera Imper. lib. 1. c. 13. Frider. Myndanus lib. 1. de process. in Camera extrah. cap. 38. 39. 40. & 41. Frider. Fabricius in Corp. juris Camer. tit. 7. Constitutio autem Arrestorum strictè & propriè de illicitis, atque propria autoritate causa non cognita factis accipitur, proinde arresta ex justa causa confessi, judicati, pacti, consuetudinis privilegii nach: Steuer / vectigalis imposta quorumve nomine peculiaribus constitutionibus, aut jure communi cautum erit, à Constitutione hac aliena sunt, Reichs: Abscheidt / de anno 94. §. und so viel die 89. Sic periculum in mora est, quando agitur de suppeditandis alimentis, quæ regulari diu non possunt, nec moram patiuntur, argum. l. tutor qui repertorium 7. §. idem solent 8. ff. de adm. tut. Sic quando res tempore peritura est, ut quia ablata pecora, aliaque quæ servando servari non possunt, periculum in mora est, l. 1. §. fin. cum l. seq. ff. de feriis, & sine clausula mandata petenda, & decernenda sunt. Hisce, & similibus casibus, qui ad prædictos tanquam principales commode referri possunt, sine clausula mandatum petitur, d. Ordinat. Camerae parte 2. tit. 23. Dann in solchen und sonst anderen Fällen / & similes casus intelligendi sunt, quodocunque de jure communi à præcepto potest inchoari absque citatione partis adversæ, quos casus vide apud Gabrieli-um de citat. concl. 1. & præter prædictos quatuor casus, vide adhuc casum principalem in recessu Spirensi anno 1570. introductum apud Zanger. de except. parte 2. c. 16. n. 8. De prædictis casibus, vide Gaill. lib. 1. de pace publ. c. 5. num. 10. & 11. plures casus vide apud Frider. Fabricium in Corpore juris Cam. de cau-

sis mandatorum cum, & sine clausula per tot. Fit autem ista petitio in hunc fere modum. Wann dann diß Werck und Handlung an ihr selbst hoch ärgerlich und schädlich allem friedtlichem Leben / ja gemeinem Landt: Frieden Nutz und Besten / und allen Rechten zuwider / und ohn einig weiter Erkantnuß für straffwürdig und unrechtmässig zu halten / dadurch ein unwiderbringlicher Schade / Unheil / und höchste Ungelegenheit aufgelegt und zugefügt wird / zu dem das Factum also qualificirt / daß es keinen Verzug leiden kan / darauff grosse Weiterung / Auffruhr / Empörung und Blutvergiessen entstehen möchte / Ja dem man von rechtswegen mit eigener Hand / Wehr / und Gewalt propria autoritate, & de facto propter summam sui enormitatem, & iniquitatem wol könnte und möchte begegnen / und daß endlich also geschaffen / daß es nullo jure aut juris prætextu kan justificirt werden / ja daß auch ipsa parte præsentè à præcepto möchte angefangen werden / &c. Ergo, &c. Latine. Cum igitur ejusmodi factum ex se, & sua natura scandalosum & damnosum sit, tranquillitati & paci publicæ, communi hominum utilitati, & omni juri contrarium, & ipso jure prohibitum, ex quo irreparabile damnum infertur, insuper ipsum factum, ita sit qualificatum quod moram non patiatur, ex quo maximæ inconvenientiæ, tumultus, seditiones, & sanguinis effusiones oriri possint, imo cui de jure propria autoritate propter summam sui enormitatem resisti posset, & tandem ita affectum, quod nullo jure justificetur, ita quod etiam ipsa parte præsentè à præcepto rectè inchoetur, &c.

Et licet ad prædictum modum & effectum mandata temere à parte Conque-

rente, quæ vindictæ appetens, & moræ impatiens, peti possint, non tamen judex debet esse facilis & præceps in iis decernendis, nisi summarie de facto super quo conqueritur instructus, & narrata supplicationis verisimilia appareant, ita Ordinatur. Curia Monast. parte 2. tit. 49. §. wäre es aber &c. cavit, doch ehe und bevor solche mandata erkandt / soll durch schriftlich / oder ander glaublich Urkundt / und Anzeig der geklagter Handel dargethan / bescheinet / und so viel nach gestalten Sachen möglich / verificirt.

Latine. Antequam autem ejusmodi mandata puta sine clausula decernantur factum super quo mandata decerni petuntur, quantum fieri potest, verificari & probari debet, & in hoc quantum ad probationem attinet Ordinatio discrepat à jure communi, quod quidem vult mandata sine clausula nec temere nec facile, sed diligentis consideratione decernenda, ponderatis bene narratis supplicationum, an ea super aperto & singulari jure, fundata legibus, constitutionibus, atque stylo judiciorum congruentia sint, *Friderus dict. lib. 2. cap. 7. numero septimo, & cap. decimo, numer. undecimo, cap. decimo tertio §. secundo*, non tamen narratorum probationem requirit, sed in decernendis processibus statur narratis tantisper donec in processu causæ contrarium probetur, *Gaill. libr. 1. observat. 31. numero 1. & 2.* Et Processibus ob vitium supplicationis sanabile denegatis, clausulæ solitæ: Aufß vorbrachte narrata, vel wie gebetten abgeschlagen / aliæve consimiles decretis adjiciuntur *Reichs. Tags Abscheid de an. 70. §. 81.* Und außsonderen.

† Et maxime non debent hæc mandata facile decerni ad instantiam subditorum

contra magistratum, & suos legitimos dominos, ne subditi fiducia talium mandatorum fiant contumaces, rebelles, & refractarii, & sic materiam seditionis, & tumultus præbeant, & iis ad palliandam suam rebellionem & inobedientiam abutantur, nam cum pro magistratu sit præsumptio, quod juste, & licite egerit, *argum. l. 2. Cod. de offic. civil. judic. in c. in presentia 6. ext. de renunt. cap. sicut nobis 16. in fine ext. de sent. & re judic. Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 9. in princ. juris enim executio non habet injuriam, l. injuriarum 13. §. is qui jure publico ff. de injur. in decernendis ejusmodi mandatis contra magistratum major deliberatio, & disquisitio opus est, Gaill. dict. observ. 13. numero quinto, & observ. 17. num. 6. Friderus d. loco c. 7. & ita in Deputat. Vvormatiens. de anno 86. & Constit. Imperii Ratisbonæ anno 94. §. So soll auch zum fünfften in fine constitutum, Memoriale Judic. & Assess. de an. 68. in princip. ubi ne rebellandi facile subditis contra Magistratus, inaudita eorum informatione, præbeatur occasio, mandata decerni vetantur, proinde solet prius magistratus umb ein Bericht-Schreiben ersucht werden. Ita factum cum subditus quidam beneficii reus contra Præfectum & Capitulum in Rottinghausen pro mandato de relaxandis fidejussoribus in Camera supplicaret. Et hanc rem, quando subditi contra magistratus mandata, sine clausula obtinere possint, exactissime disputat Petrus Friderus in suo tract. de mand. & monitor. lib. 2. cap. 13. per tot. ubi multa utilia, & necessaria pro institutione magistratuum, ut recte & inculpate suo fungantur officio, & subditorum, ut sancte obediant, ad nostra tempora apprime accommodata, tradidit, ad quem, ubi casus inciderit, lectorem remittimus, Et de jure protectionis, quando subditi*

dicti præter magistratum ordinarium protectores sibi sumere & eligere possint, & quæ circa potestatem protectorum seu advocatorum scitu digna sint, tradit idem Frid. c. 14. per aliquot quæstiones.

24 † Porro vera & substantialis differentia mandatorum sine clausula, ab iis quæ cum clausula extrahuntur, hæc est, quod in his jure aliquid factum contenditur, & per reum factum de jure defendi possit, unde & clausula justificatoria dicitur, quod liceat factum ab adversario objectum justificare, unde si causæ relevantes sint, ad pœnam mandato insertam agi non posset, donec ipsa causa ventilata fuerit, bisß die Hauptsache erörtert / und auß derselben der Richter zu erlernen / wer recht oder unrecht habe / vide Frid. d. loco c. 15. §. 3. In illis vero factum jure nō defendi, sed factum tale non esse, uti narratur, negari, & de veritate facti excipi possit, nam cum, ut diximus, iisdem casibus hæc mandata concedantur, quando factum omni jure prohibitum est, sequitur si modo verum sit justificationi locum non esse.

25 † Est igitur effectus mandati sine clausula, ut non resolvatur, vel evanescat præsertim quoad pœnam, comparitione citati, d. Ordin. Camera parte 2. titul. 23. §. wolte aber / merita enim causæ principalis non tractantur: sed tantummodo de pœna processus instituitur, Gaill. lib. 1. obser. 15. unde in d. Ordin. Camera dicitur, daß solche mandata ohn einige Wiederredt oder Verhinderungen zu vollenziehen. In mandatis autem cum clausula multæ exceptiones pro rei qualitate, quibus factum justificetur, admitti possunt, † at in mandatis sine clausula non nisi exceptio, quæ, cum in negotii falsitate consistat, sub & obreptionis exceptio dicitur, quasi per sub & ob-

reptionem, id est suppletionem veri, & suggestionem falsi, & sic per falsa narrata mandatum obtentum sit, de qua in l. 2. Cod. si contra jus vel utilit. publ. cap. super literis 20. c. postulasti 27. c. ad audientiam 31. ubi Canonista ext. de rescript. cap. ex literis 2. ext. de dolo & contum. Deputat. VVormat. de anno 86. Constit. Imp. Ratisbonæ anno 94. §. Dann auch zum dritten / Gaill. lib. 1. observat. 14. numer. 4. & hoc sive in narratione juris, sive facti mendacium reperiatur, sive in tacendi fraude, quia impetrans in sua supplicatione narrat, & allegat quæ in jure, vel facto vera non sunt, & quæ vera sunt suppressit, falsa suggerit, & sic contra paritionem non admittuntur exceptiones causam principalem concernentes, Gaill. lib. 1. observ. 8. numero 6. Licet igitur præcise sine omni clausula justificatoria, sine omni exceptione aliquid mandetur, tamen huic exceptioni ante paritionem adhuc locus est. † Cujus 27 ratio est, quia omnia rescripta, & mandata principis etiam sine ulla clausula emanata, habent in se illam conditionem. Si preces veritate nitantur, si ita sit ut narretur, text. in d. c. 2. de rescript. l. universa 7. Cod. de divers. rescript. l. etsi legibus 5. C. si contra jus vel util. publ. ergo si preces veritate non nituntur, si narrata falsa sunt, concidit quoque mandatum, deficiente enim conditione deficit actus.

Ratio rationis est, quia mendax precator debet carere impetratis, text. in cap. sedes 15. c. si quando 5. ext. de rescript. text. notabil. in c. super ea 2. ext. de crim. falsi, & in d. l. etsi legibus, ergo ista exceptio sub & obreptionis ante paritionem in termino comparitionis opposita, admittitur ad probandum, & si probata fuerit, appareatque narrata supplicationis esse falsa & conficta, tunc cassatur mandatum, & impetrans condemnatur.

natur in expensis, ita Gaill. d. observ. 14. nu. 3. Opponitur itaque sub & obreptionis exceptio mandatis, rescriptis inhibitionibus & literis Principis, aliorumque judicum, ad instantiam, & falsam narrationem & veri suppressionem supplicantis emissis, & opposita exceptione sub & obreptionis, si non sit notorie falsa vel calumniosa, in Camera reus ad eam probandam admittitur, cap. fin. ext. de presumpt. Cravetta cons. 68. nu. 9. lib. 1. Mascard. de probat. conclus. 1123. num. 19. volum. 3. & donec super ea cognoscatur, vera ne sit, an falsa, poena suspenditur.

- 28 † Opponit autem reus sub & obreptionis exceptionem, si omnino factum, quod à supplicante narratur, neget, aut qualitatem facti, quæ ex lege Imperii, ut ex tali vel tali capite processus & mandata decernantur, requiritur, in mandatis sine clausula decernendis narrata Constitutionibus, juri- que communi per omnia convenire debent, Reichs Abscheid Ratisbonæ de anno 94.
- 29 §. so soll auch/ † qualitas enim in libello allegata fundat jurisdictionem Imperii, ergo si probetur ea qualitas non subesse, deficit jurisdictio, Gaill. lib. 1. observ. 31. num. 2. & obser. 3. num. 5. & 6. de qua re exactissime idem Gaill. lib. 1. de pace publ. cap. 13. per tot. qualitas enim non potest à facto principali separari, per tex. in l. prator ait 4. §. docereque 12. ff. vi bono. rapt. l. Fulcinius 7. §. cum hoc edictum 12. ff. ex quibus caus. in poss. eatur, arg. l. 1. §. 3. vers. quod
- 30 autem ait ff. ne quid in flum. publ. v. g. † In Constitutione fractæ pacis requiritur vis publica, vis armata, quæ fit coactis & coadunatis hominibus, dolus malus, uti ea requisita exacte tradit Gaill. lib. 1. de pace public. cap. 7. num. 1. cum sequentib. & lib. 1. pract. observ. obs. 3. num. 2. In constitutione pignorationis requiritur ut uterque pignorator,

& pignoratus immediate sub sit imperio, ut pignoratus sit in possessione, vel quasi ejus loci, vel rei, cujus respectu facta pignoratio, ut pignorator novum jus aliquod per pignorationem sibi usurpare velit, ut res una capiatur propter aliam, prout ejusmodi requisita tradit Gaill. lib. 1. observ. 8. num. 2. Si igitur aliquod requisitum volenti ex istis Imperii constitutionibus agere, deficiat, recte ex parte Rei sub & obreptionis objicitur exceptio, nam propter qualitates istas, quæ delictum aggravant, lex Imperii dat Imperio jurisdictionem, si igitur eæ deficiant, deficit quoque jurisdictio, & sic falsa sunt narrata supplicantis, quæ se in ejusmodi Constitutionibus Imperii, istis in casibus fundant, absque eo, quod alias rescripta subreptitia nunquam tribuant jurisdictionem, cap. super literis 20. c. fin. ext. de rescript. l. prescriptione 2. C. si contra jus, vel util. publ.

† Hodie tamen ex Deputat. Wormat. de 31 anno 86. & d. Constit. Ratisbon. §. dann auch zum Dritten/ contra ejusmodi mandata exceptiones banni excommunicationis, privationis, & maleficii, quod scilicet impetrans sit bannitus, vel excommunicatus recte objiciuntur, vide Friderum d. lib. 2. cap. 15. in prin. & §. 4. & 5. ubi num. 10. diligenter observandum dicit, † quod replicaturo, ut 32 inter exorbitantiam, enormitatem & injustitiam facti, & inter merita causæ principalis, quantum potest differentiam constituat neque patiatur hæc cum illis misceri, id enim excipientes cum factum justificare non possunt, unice plerumque student. Et quidem istæ exceptiones sub & obreptionis, quas mandata sine clausulis admittunt, opponi debent in primo termino comparitionis, debet enim in isto termino, aut de paritione ex vi & tenore mandati docere, aut causas adducere, cur in poenam ob non factam

factam paritionem declarandus non sit, si tamen in primo termino reus hoc negligat, sed paulo post exceptiones sub & obreptionis exhibeat, quid tum iudex facere debeat, pulchre declarat *Frider. d. loco c. 16. num. 13. cum seqq.*

33 † Poena quoque in mandatis sine clausula comminata ipso jure parte non parente, nec exceptionem sub & obreptionis opponente, non committitur, nec paratam habent executionem, sed sententia declaratoria opus est, † & consequenter citatione ad videndum se incidisse, *gloss. not. ab in c. unico in verbo sub anathemate ext. de sagittar. Gaill. lib. 1. obs. 15. nu. 1. 2. & 3.* quæ citatio hodie ex constitutione pragmatica in Comitibus Spirens. anno 70. edita, §. ferners/ & novissima constitutione Ratisbonensi §. demnach confirmata, non seorsim & separatim fit reproducto demum mandato, sed ipsi mandato inseritur hæc citatio ad docendum de paritione, vel videndum se declarari in poenam mandati, ferners ait Constitutio statuiren/ und ordnen wir / daß auch zu mehrer Abführung der Proceß hinfürters den sonderen Mandaten/ so ohn clausula justificatoria impetrit, Ladung ad videndum se declarari (so biß anher seorsim außbracht) zugleich angehenckt und versertiget werden solle. Latine. Insuper statuimus quod ad abbreviandas lites de cætero mandatis sine clausula citatio ad videndum declarari, quæ hætenus separatim decreta fuit in simul annecti debeat. Ratio inferendæ citationis est, quia talia præcepta seu mandata non continent ipsam condemnationem sed comminationem condemnationis. Et quidem ejusmodi mandatis sine clausula citatio ad docendum de paritione, vel videndum se in poenas mandati incidisse usque adeo inferenda, ut etiam supplicans eam

inferi petere debeat, alias processus dene-gantur, & hac in Visitatione de anno 79. in §. in was sonderen/ additum est. Quia igitur mandata sine clausula non habent paratam executionem, nec præcisam, & absolutam parendi necessitatem, quam si preces veritate nitantur, quocirca admittunt sub & obreptionis exceptiones, & citatio inseritur ad videndum se declarari in poenam, vel allegandum causas cur hoc fieri non debeat, *Gaill. d. observ. 15. numer. 2. & obser. 134. num. 10.* in effectu quoad poenæ commissionem ejusmodi mandata parum, aut nihil à mandatis cum clausula differunt, *Gaill. lib. 1. obser. 14. num. 3. idem obser. 113. num. 1. & d. observ. 134. num. 11. Frider. d. loco cap. 10. numero 12. Zangerus de except. parte 2. cap. 16. num. 12.* Vide tamen Friderum d. loco c. 10. num. 5. ubi pulchre tradit † quid dif- 35 ferant citationes, & clausulæ justificatoriis mandatis insertæ, ab iis quæ mandatis sine clausula apponuntur, ibi inquit clausula est de causis contra ipsum præceptum allegandis, si quas habes: hic, in mandatis puris, utpote super singulari juris ratione jam fundatis, apponitur clausula, non contra ipsum mandatum, sed contra declarationem poenæ in casu non præstitæ paritionis faciendam, excipiendi, & allegandi: idque propter præsentem, quam mandata isthæc intentant executionem: quæ etsi justis exceptionibus vel elidi, vel retardari potest: tamen hæc propter fundatam narratorum supplicationis manifesto super jure rationem non præsumuntur, donec opponantur, non creduntur, donec probentur. Nec perpetuum est, in omnibus mandatis quod citatio ad videndum inseratur, prout tradit *Friderus d. loco cap. 10. num. 7.* † In causis man- 36 datorum sine clausula talis processus observatur. (1) Supplicatur pro obtinendo mandato

dato fundando narrata super aliqua causa-
rum, ex quibus supra sine clausula mandata
37 decerni diximus, † eaque narrata supplicans
summaria probatione supra allegata Ord.
Curiae Monast. verificat, ut de facti verita-
te iudex aliquo modo sit instructus. (2) Ad
supplicationem & instantiam partis decer-
nitur mandatum sine clausula, sub poena
banni, vel alia, pro negotii qualitate, anne-
xa citatione ad videndum se declarari in
poenam banni, aut allegandum causas cur
id fieri non debeat. (3) Emanato mandato,
& legitime insinuato, & reproducto cum
documento executionis actor narrata man-
38 dati loco libelli repetit, † libellus forma-
lis non requiritur, *Frid. Mynd. d. lib. 2. c. 9. n. 10.*
in mandatis sine clausula poenae declara-
tio non per libellum sed nudis petitur ver-
bis, Memoriale Jud. & Assess. de anno 79.
39 §. 9. als da solch. † Reus autem in ter-
mino aut parere, aut sub & obreptionis
exceptiones exhibere debet, neque enim
prius, differens punctum paritionis, ter-
minum excipiendi petere, sed in ipso ter-
mino comparitionis dictam exceptionem
sub & obreptionis opponit, *ita Frider. d. lib.*
2. cap. 15. ni mer. 13. Si tamen ulterior ter-
minus petatur tempus eo brevius ad do-
cendum de paritione, praesertim si pericu-
lum sit in mora, cum eventuali commina-
tione praefigitur Consul. de anno 85. ad 3.
dubium. (4) Si reus non comparet, petitur
declaratio poenae, vigore Ordina. Camerae
parte 2. tit. 23. Und darauf wider die so solche
mandata ubertretten/auff die dar in verleib-
te Pönen wie sich gebühret/ procedirt und
gehandelt werden. Latine. Et contra non-
parentes ejusmodi mandatis, ad declaratio-
nem poenae eis insertam procedi debet.
Concord. Ord. Curiae Monast. d. parte 2.
tit. 42. §. wäre es aber in fine. In manda-

tis enim sine clausula absens per contuma-
ciam in primo termino reus, confestim in
poenam declaratur, Consultum Camerae
de anno 1600. ad dubium 3. Ordinat. Came-
rae parte 3. tit. 48. §. wurde aber der. Nec
enim praeter diem citatione dictam, tem-
pus ulterius per termino vel prorogatio-
ne, sine probabili causa, idque ipsum unius
alteriusve, vel ad summum quatuor, aut
quinque mensium, non datur, sed nec à pro-
curatoribus invicem peti, aut concedi de-
bet ita decisum in §. 52. ob wohl in allen.
in Deputat. Spir. an. 1600. † (5) Ad exceptio- 40
nes contra mandata sine clausula procura-
tor arbitrato suo, vel tempus replicandi pe-
tit, vel per generalia illico submittit, Con-
sultum Camerae *de anno 85. ad 2. dubium.* In
mandatis sine clausula contra exceptiones
replicandi quidem terminus isque brevis,
quoad fieri potest conceditur, sed postea
nullum amplius scriptum admittitur, Me-
mor. de an. 86. §. 2. den anderen.

Ex praedictis colligere possumus man- 41
data judicialia quo ad effectum † triplicis 42
esse generis. † Primi generis sunt man-
data cum clausula Justitiae Nisi, &c. ut sci-
licet, is cui mandatur, si se gravatum sense-
rit, causas alleget quare mandato parere,
aut hoc quod mandatur fieri non debeat.
† Secundi generis sunt mandata sine clausu- 43
sa justificatoria, annexam tamen habent
citationem ad videndum se declarari, aut
ad proponendum causas quare declaratio
poenae fieri non debeat. Et licet ista clau-
sula non sit ejusdem effectus cum superio-
re, illa enim est de causis contra ipsum
mandatum allegandis: haec vero est de al-
legandis causis non contra ipsum manda-
tum, sed contra declarationem poenae in ca-
su non factae paritionis, quare illa declara-
tio fieri non debeat, tamen ejusmodi man-
data

data fere coincidunt cum mandatis cum clausula, & de his intelligendum, quod supra ex Gailio, & aliis dictum, talia mandata purum, aut nihil à mandatis cum clausula differre, exemplum est de mandato sine clausula de demoliendo quod post nuntiatum novum opus ædificatum est. † Tertii generis sunt, quæ illam clausulam de allegando causas quare declaratio pœnæ non sit facienda, annexam non habent, qualia sunt mandata inhibitoria de non attendendo, de non offendendo, ne via, & flumine uti, ne contractus juris gentium impediantur. Deinde mandata super constitutione pignorationis, illa enim, licet annexam citationem habeant ad docendum de partitione, aut ad videndum, audiendumque in pœnam declarari, tamen de allegando causas quare in pœnas declaratio fieri non debeat nulla fit mentio. † Decernuntur autem omnia mandata cum, & sine clausula ad nudam petitionem, & supplicationem partis, cujus narratis creditur, nulla prævia partis adversæ contra quam supplicatur citatione, nam ut dixi, ipsa citatio mandato inferitur, & sic alia opus non est, vide de hoc *Frider. d. lib. 2. cap. 7. §. 3. Gail. libr. 1. observat. 19. numer. 7.* † ac proinde vim interlocutoriae tantum habent non definitivæ, nec auctoritatem rei judicatæ inducunt, sed si narrata supplicationis falsa reperiantur, cassari possunt, *Frid. d. loco cap. 7. numer. §. 6. & 7.* Notandum autem quod reus cui insinuatio mandati facta est, in quo hoc vel illud ei præceptum, mandatum, inhibitorium, vetitum, si post insinuationem mandati contra ejus tenorem faciat, mandato non pareat, impetranter nihilominus adhuc in possessione sua molestet, spoliaret, vim inferat, aut aliud faciat, quod sibi facere inhibitorium, & per revoca-

tionem reparabile sit, attentasse dicatur, † quicquid igitur à præsentatione monitorii, vel mandati insinuatione fit, attentatum erit, & non modo ad pœnam mandato insertam, sed etiam ad revocationem attentatorum agi poterit, ut pulchre tradit *Friderus d. loco cap. 23. numer. 1. & 2. ubi numer. 3. cum seqq. tradit*, † quando in causis mandatorum ad expensas, damna, & interesse agi possit, & quomodo in casu contumaciæ petatur pœnæ declaratio, item expensarum refusio, & paritio urgeatur, vide eundem *d. loco cap. 24. per tot.* & quomodo ad talem petitionem in contumaciam in pœnam comminatam contumax declaretur, & arctiora decernantur, vide eundem *d. loco cap. 15. §. 7.* In mandatis sine clausula, si exceptiones deprehendantur ineptæ, maxime si non in primo termino, neque ad proximam, sed ex intervallo demum prolatae fuerint, expensarum in partitionis sententia, condemnatio, non in eventum sed pure concipitur, *Deputations-Tagg Abscheid* de anno 1600. §. 53. Damit sich aber.

† Tandem discussis exceptionibus, & replicationibus, mandatum, vel cassatur vel redintegratur, cassatur, si exceptiones sub & obreptionis oppositæ relevantes reperiæ fuerint, redintegratur, si irrelevantes, prout hoc pluribus declarat *Friderus d. loco cap. 26. nu. 1. 2. 3. 4. & 5.* ubi formulam pronunciandi, si cassetur, vel redintegretur mandatum, tradit. Partitione per sententiam exceptionibus non obstantibus, semel injuncta, secutaque, si idem postea factum eadeus ex causa iterabitur, sine novo mandato protinus ad pœnæ declarationem veluti ex re jam judicata, decurritur. *Deputations-Tagg Abscheid* de anno 1600. §. 50. Es ist auch. Ad effectum mandatorum sine

clausula summopere notandum quod paritio ohn Entgeldt fieri debeat, ita quod omnia extorta per reum veluti contributiones, multæ, debita, & similia, præter refusionem expensarum damnorum, & interesse, restituenda sint, ita in Deputat. Spir. de an. 1600. §. auch ist Zweifel vorgefallen/ decisum est.

- 15 Appellatio reponit causam in eum statum, in quo erat tempore litis contestata.
- 16 In casibus in quibus appellatio prohibita est, inhibitio executionem non impedit.
- 17 Quis sit effectus inhibitionis.
- 18 Inhibitio notorie nulla non est facile contemnenda.
- 19 Inhibitio ligat à die insinuationis, & non ante.

TITULUS V. DE INHIBITIONIBUS.

Referuntur aliquot casus quibus decernitur inhibitio, & quibus non.

SUMMARIA.

- 1 Species poenalis mandati est inhibitio.
- 2 Contra innovantem lite pendente decernitur inhibitio.
- 3 Quomodo lite pendente fiat innovatio?
- 4 Contra impediens prosequi litem decernitur inhibitio.
- 5 Recensentur plures casus quibus decernitur inhibitio.
- 6 Pendente revisione suspenditur executio.
- 7 Interposita appellatione, à definitiva, decernitur inhibitio.
- 8 Idem in appellatione ab interlocutoria vim definitiva habente.
- 9 In appellatione ab interlocutoria simplici non decernitur inhibitio.
- 10 In causa nullitatis non habet locum inhibitio.
- 11 Fallit si ex actis nullitas notoria sit.
- 12 In appellatione extrajudiciali non decernitur inhibitio.
- 13 Contra tertium non habet locum inhibitio.
- 14 Nec in appellatione à sententia in ordinario possessorio lata.

† Species poenalis mandati sine clausula est Inhibitio, quæ est mandatum seu præceptum judicis prohibitivum, ne quid fiat à iudice, vel parte quod jure vetitum, quod æquitati contrarium, quod legibus & canonibus statutis, & consuetudinibus interdictum, & sic mandata, & inhibitiones decernuntur, quando quis quid facit alteri quod sibi nolit fieri, & quidem sine clausula, quando quid factum dicatur, quod omni jure tam divino quam humano prohibitum est, adeoque quod absque citatione ulteriori partis expediri potest, l. aquisimum ff. de usufruct. quod quibus in casibus frequentius fiat, pro hujus materiæ explicatione videbimus.

PRIMUS. † Si lite pendente aliquid per partem innovetur in præjudicium alterius partis, tunc ad petitionem partis, alteri sub poena inhiberi debet, ne tali, vel tali modo quicquam innovare præsumat, illaque innovata, & attentata revocare. Ratio est, quia lite pendente, nihil innovandum, tot. tit. ext. ut lite pendente nihil innovetur. Ergo qui innovat facit quod jure prohibitum, & sic mandato sine clausula revocandum est, quod mandatum ab inhibendo, vetando prohibendo Inhibitio, vel mandatum Inhibitorium dicitur. † Fit autem innovatio lite pendente (1) veluti si quis sine causæ cognitione lite pendente

dente sua possessione privetur, quod fieri non debet, *arg. §. commodum Instit. de interd. Ordin. Jul. c. 1. & rescriptum Principis ad eum finem impetratum, ut quis sua possessione privetur, est subreptitium, text. in c. 1. ext. ut lite pendente &c.* nec vim rei iudicatae obtinet, *l. iudex §. C. comminat. epist. program. &c.* Imo qui autoritate, vel rescripto Superioris temere impetrato juris ordine non servato, possessionem alterius ingreditur omni jure suo privatur, *l. meminerint 6. l. si quis in tantam 7. C. unde vi.* Sic pendente accusatione adulterii, accusatus possessione conjugali privari non debet, sed debitum matrimonii sibi persolvendum, *tex. in c. ext. ut lite pendente &c.* (2) Fit innovatio lite pendente si res per possessorem, super qua controvertitur, alienetur, illa alienatio rei litigiosae est prohibita, quia lite pendente nihil innovare permissum, *tex. in c. Ecclesia 3. cum seq. ext. ut lite pendente &c. Ord. Julia. d. loco.* (3) Fit innovatio si in praedictum litis pendens impetretur privilegium, juxta quod lis coepta determinetur, *tex. in c. fin. ext. ut lite pendente &c.* Dicitur autem lis pendere, si emissae sit citatio cum inserta causa litis, eaque legitime executae, & reproductae, per talem enim citationem inducitur litis pendencia, *Clemen. 2. ut lite pendente &c.*

4 SECUNDUS. † Si quis lite & causa introducta, eam prosequi per magistratum, Judicem, aut alium impediatur, mandatum inhibitorium de non impediendo prosequi litem impetrare potest, quod fundatur, *in l. 1. & tot. tit. ff. ne quis eum qui in jus voc. vi. ext. cujus exemplum ponit Friderus de mand. & monit. lib. 2. cap. 29. in prin.*

5 † TERTIUS. Si quis post obtentam sententiam quae in rem iudicatam transivit, & cujus vigore immixtus est, inique turbe-

tur, & molestetur, & desuper adhuc ad aliud iudicium, & tribunal vocetur, potest etiam in Camera supplicare pro mandato inhibitoria sine clausula. Ne contra latam sententiam inique turbetur, & fundatur hoc mandatum super edicto praetoris. Ne vis fiat ei qui in possess. missus est, *hujus quoque exemplum ponit Frider. d. loco §. 2. & 3.*

QUARTUS. Si iudex incompetens se super aliqua causa intromittere velit, puta saecularis super causa Ecclesiastica, vel spirituali, Ecclesiasticus super causa mere civili, tunc contra incompetentem iudicem. Ne se immisceat causae ad forum suum non pertinenti, possumus petere inhibitionem, quae super eo fundatur, quod jurisdictiones confundi non debeant, nec quisquam falcem suam mittere in alienam messem, *tex. in l. nemo 4. C. de jurisdic. gloss. ibid. in verbo auxilium, text. in §. nulli, authen. de defens. civit. text. notab. in cap. pervenit 11. quest. 1.* Et cum nullitas ex defectu jurisdictionis proveniens maxime attendatur, *Vantius de nullit. sentent. ex defect. jurisdic. ea* evitanda est mandatis poenalibus incompetentem iudicem coercendo, ne iudici reddantur elusoria & frustratoria, *contra l. cum praetor 12. ff. de iudiciis, Friderus d. loco §. 3.*

6 QUINTUS. † Pendente revisione executio suspenditur, & inhibito decernitur, *Gaill. lib. 1. obser. 154. num. 3. & in tractat. de arrestis imperii cap. 12. nu. 4. Friderus dict. loco cap. 28. §. 2. ubi quatuor rationibus probat, & in §. 3. contrariis argumentis respondet.*

7 SEXTUS. † Interposita appellatione a sententia definitiva semper decernitur a Iudice superiore ad quem Citatio cum Inhibitione contra iudicem a quo, & partem, ne lite, & causa coram iudice appellationis indecisa pendente, in vilipendium, &

contemptum jurisdictionis superioris quicquam attentetur, & innovetur, per tex. in c. non solum 7. de appell. in 6. Ratio est, quia appellatio à definitiva statim devolvit causam ad judicem appellationis, & reducit ad eum statum in quo erat causa principalis tempore litis contestatæ, & sic quoad præsentem causæ statum plane extinguit pronuntiatum, quoad futurum autem & litis exitum suspendit tantum, ita intelligitur, tex. in l. 1. §. fin. ff. ad SC. Turpill. glossa ibidem in verbo extinguitur, vide Gaill. lib. 1. obs. 144. n. 1. 2. & 3.

- 8 Septimus. † Interposita appellatione ab interlocutoria vim definitivæ habente semper quoque decernitur citatio cum inhibitione, fundata per solam narrationem superioris jurisdictione, & hoc sive judex inferior detulerit appellationi sive non text. in d. cap. non solum de appell. in 6. Consultum Cameræ de anno 76. ad 4. dubium. Constitut. Imper. de anno 94. Ratisbonæ §. 100. Die Inhibitiones Mynsing. cent. 3. obs. 87. in fine per rationes supra in proximo casu datas, nam appellatio à definitiva, & ab interlocutoria vim definitivæ habente pari passu hoc casu ambulant, parificantur, & eundem habent effectum, Gaill. d. obs. 144. num. 1. 2. & 3. & observ. 130. num. 6. Fridericus de mandat. & monitor. cap. 27. §. 2. Octavus Judex ob metum armorum ex officio partibus inhibere potest, veluti quando propter litigiosam possessionem periculum subest ne partes ad arma concurrant, neutra agere volente, tunc judex potest inhibere partibus ex officio ne ad possessionem accedant, Myns. cent. 2. obser. 96.

Sunt etiam certi casus in quibus inhibitio locum non habet.

- 9 Primus. † In appellatione ab interlocutoria simplici appellabili tamen, utpo-

te quæ irreparabile gravamen infert judex inhibitionem non decernit donec constiterit an causa gravaminis justa sit nec ne, per tex. in d. cap. non solum §. illa vero de appell. in 6. ubi dicitur quod innovata post appellationem ante definitivam sententiam, id est pendente appellatione ab interlocutoria, non statim revocentur priusquam constiterit causam appellationis fuisse justam, si igitur eo casu recte innovare licet, inhibitioni locus non est, Constitutio Imperii Ratisbonæ de anno 94. §. 101. wenn aber. Et ratio est, quia in appellatione ab interlocutoria exprimi debet causa gravaminis probabilis, eaque vera esse debet, per tex. in c. interposita 70. ext. de appell. prius igitur de veritate allegatorum & gravaminis constare debet, quam inhibitionem decernat, si enim gravamina justa, aut vera non sint, deficit ejus jurisdictio, nimirum igitur quod ante inhibitionem de veritate gravaminum constare necesse sit, ut per hoc fundetur jurisdictio inhibentis, Gaill. lib. 1. observat. 144. num. 4. & lib. 1. observat. 130. numer. 7. Frider. d. loco cap. 27. §. 2. & hoc conforme est tam Constitut. Imper. in deputat. Wormat. de anno 86. & in Recessu Ratisbonæ de anno 94. quam juri Canonico ex Tridentino Concilio sess. 24. cap. 20. est igitur primus casus quo inhibitio locum non habet in appellatione ab interlocutoria simplici appellabili.

Secundus. † In causa nullitatis, quæ principaliter citra appellationem super iniquitate sententiæ intentata est, sola citatio sine inhibitione decernitur, per tex. in Clem. 1. de re judic. Gaill. lib. 1. obs. 144. num. 6. Cujus ratio est, quod sententia quæ transivit in rem judicatam faciat jus inter partes, per tex. in c. cum inter 13. §. fin. ext. de senten. de

ren. de re judic. & res judicata pro veritate habeatur, *leg. ingenuum 25. ff. de statu hom. l. res judicata ff. de regul. jur.* ergo ejus executio per processum nullitatis remorari, & suspendi non debet. Nam cum inhibitionis in causa appellationis ratio sit, quod appellatio suspendat sententiam, ut supra diximus, ea autem ratio hic deficiat, quippe, quod non interposita appellatione intra decendum, sententia transeat in rem judicatum, & res judicata sit quæ finem controversiarum per sententiam judicis accepit, *l. 1. ff. de re judic.* consequens est cessare quoque effectum inhibitionis, juxta vulgat. *cap. cum cessante extr. de appellat.* Accessit quod semper pro sententia judicis præsumatur, quoad justitiam, & processum, *text. in cap. bona 23. §. nos igitur de elect. in cap. in presentia extr. de renunci. text. in cap. sicut 16. §. fin. de sentent. & re judic.* Ergo super nuda narrata supplicantis processum illegitimum dicentis, decerni non debet, inhibitiō ne narratis supplicantis tantum tribuatur fidei, ut à præsumptione juris recedatur, notum siquidem est præsumptionem juris rejicere probationem in adversarium, qui igitur intendit processum nullum esse, cum de jure præsumatur legitimus, hoc ipsum probare debet, eo non probato sane res judicata, quæ pro veritate habeatur, & facit ex nigro album, & contra ut ait Zafius in dict. *l. ingenuum*, minime rescindenda, ita Gaill. d. observat. 144. numero 7. † Ex quo sequitur si nullitas notoria sit, quæ ex actis appareat, acta enim notoria faciunt, *text. in c. fin. de cohabit. & cleric. & mulier*, nec probatione ulla indigeat, sed solum allegare sufficiat, inhibitionem recte decerni, tunc enim cessat ratio prohibitionis, quæ est præsumptio juris pro sententia, in aper-

tis enim non est opus conjecturis, Gaill. lib. 1. observat. 113. numero 2. & 3. & observa. 16. numer. 7. dixi si nullitas ex actis appareat, nec enim sufficit ad obtinendam inhibitionem à parte allegare nullitatem esse notoriam, sed ea ex actis constare debet, siue igitur pars in supplicatione alleget sententiam de qua conqueritur, nullam esse, siue non alleget, dummodo ex actis non constet, aut incontinenti probare nequeat, inhibitionem non obtinet, sed solam citationem per rationes supra dictas, ita idem Gaill. lib. 1. observat. 127. num. 10. facit huc quod ex exceptio altiore indaginem requirens sententiæ executionem non impediat, *l. 3. §. 13. ff. ad exhib. l. ille à quo 13. §. si de testamento cum sequen. ibi si cognitio proximior tractatum habeat ff. ad SC. Trebell. argum. l. fin. C. de compens. arg. c. literas 13. ext. de restit. spol.* Ergo si allegata nullitas incontinenti probari non possit executionem non impediet, & consequenter inhibitiō non decernenda, quæ hoc in casu nullum alium effectum habet quam suspensivum executionis, & ad hoc destinata est ut executionem suspendat, remoretur, & impediat, Friderus libro 2. d. capit. 27. §. 5.

Tertius casus. † In appellatione extrajudiciali, quæ imponitur ab omni gravamine extrajudiciali, capite primo cap. concernationi octavo de appellation. in sexto, non decernitur inhibitiō, per rationem quam supra in proximo casu diximus, quod non suspendit, quod gestum, vel factum est de præterito, sed submittit se in futurum protectioni superioris, ne indebite molestetur, *text. in cap. cum sit Romana 5. §. si vero extr. de appellat. Panor. in c. dilecti nu. 4. ext. de major. & obed. Gaill. lib. 1. obs. 120. nu. 5. & oblig. 144. nu. 8. In Deputat. Wormat. de anno 86. & Recessu Ratisbonen-*

bonensi de anno 94. §. Es soll auch/ hæc res ita moderatur. Quod inhibitio in appellationibus extrajudicialibus ehe und zuvor die Jurisdiction nnd Appellation gnugsam fundiret und justificieret vor der Kriegs-Bevestigung oder zum wenigsten ehe der Gegentheil darüber gehört durchauß keine inhibition erkand werden soll. Latine. Quod inhibitio in appellationibus extrajudicialibus decerni non debeat, nisi prius jurisdictio Superioris ante litis contestationem sit fundata, vel saltem appellati contradictio super admissione appellationis vel rejectione sit audita.

33 QUARTUS CASUS. † Inhibitio non decernitur contra tertium qui in lite non fuit, sed pro suo interesse appellat, Gaill. d. obser. 144. num. 9. Ratio est, quia res inter alios acta aliis non præjudicat, l. saepe ff. de re judic. cap. Romana 3. §. in alium de appell. in 6. ergo legis, & hominis prohibitio de non attentando tertium non concernit, Gaill. lib. 1. obser. 72. num. 6. & d. obser. 144. num. 9. Frider. d. cap. 279. nu. 9.

QUINTUS. A sententia in judicio possessorio ordinario lata appellare quidem licet non obstante, l. unica, C. si de moment. poss. appell. fu. quæ in summarissimo possessorio loquitur non in ordinario, ita Gaill. lib. 1. observ. 7. nu. 7. & d. observat. 144. num. 10. Idem observat. 147. num. 9. & 10. Mynsing. cent. 6. observat. 13. Frider. d. loco §. 7. non tamen inhibitio decernitur, quæ appellatum possessorem sua possessione uti prohibeat, & sic commodum suæ possessionis minime privandus, §. commodum Institut. de interdict. tex. in notab. in cap. 1. ut lite pendente &c. gloss. ibidem in verbo crucem & gloss. magna in cap. non solum in verb. reducendum de appell. in 6. ubi dicit quod nemo prohibeatur uti sua possessione etiam appellatione

pendente, tex. in c. 2. §. fin. & ibid. gloss. in verb. electionem ext. de in integ. restitut. d. Constitut. Ratisbona an 94. erecta §. 100. Die inhibitiones. † Facit huc quod appellatio reponat causam in eum statum in quo erat tempore litis contestatæ, atqui appellatus tunc possidebat, & fructu possessionis gaudebat, ergo & interposita appellatione uti debet, ne reddatur ejus conditio deterior, ita Gaill. d. obser. 144. nu. 10. & observ. seq. nu. 2. & 3. & obser. 6. num. 6. Frider. d. loco §. 7. in fine cum seqq. ubi quinque casus tradit quibus ad interpositam appellationem in possessorii inhibitione decernitur, quos vide ibi per eum.

SEXTUS. † In omnibus casibus in quibus appellatio prohibita est, per inhibitionem sententiæ executio impediri non potest, arg. c. cum in appellationibus frivolis, §. de appell. in 6. Frider. d. loco cap. 27. nu. 15. cum seqq. ubi per exempla declarat.

SEPTIMUS. Si jure appellationis deficiente in casibus non appellabilibus, per supplicationem sententia corrigi, vel emendari petatur, tunc an inhibitio decernatur distinguendum est. Aut porrigitur supplicatio pro corrigenda sententia intra dies decem quibus ea prolata est, & tunc, cum sententia executioni mandari non possit, nisi à parte victrice præstita cautione tantum restituendi cum legitimis augmentis quantum compræhensum fuit in condemnatione, si sententiam retractari contingat, in eventum negatæ cautionis recte inhibitio decernitur. Aut porrigitur libellus post decem dies à lata sententia computandos, intra tamen biennium, tamdiu enim supplicare conceditur, tex. in authen. qua supplicatio C. de precib. Imp. offerend. §. aliud adhuc Novell. 119. & tunc etiam cautione non interposita pars executionem obtinet, quæ

quæ nulla proinde inhibitione impediri potest, imo ne quidem per rescriptum principis ita *Frider. d. loco cap. 28. in prin.* De inhibitionibus invalidis quæ quandoque in causis sæcularibus contra Magistratum sæcularem ab Ecclesiastico iudice ad instantiam partium quæ in iuri suo non confidunt, emanant vide statutum Colonienſe 60. 61. & 62.

- 17 † Effectus inhibitionis est ille, quod omnia potest eam in contrarium facta habeantur pro attentatis, & per viam attentatorum revocentur cum omnia quæ antea quocunque modo licebant, tum plane fiant illicita, manente pœna mandato inserta eam qui contra fecerit; per *l. unicam ff. si quis ius dic. non obtemp.* & ibi *Dd.* & ligat afficitque inhibitiō sive iusta sit, sive iniusta, modo non sit nulla, *Boërius decis. 91. num. 4.*
- 18 † Licet autem inhibitiō notorie sit nulla, vel sub & obreptitiæ impetrata, non tamen facile est contemnenda, præstat instare pro revocatione inhibitionis, alias si de facto contraveniretur periculum esset pœnæ, maxime si emanarit à magistratu, vel iudice potenti, qui pœnas exequi solet, *Hercul. de attentatis cap. 28. num. 97.* † Ligat autem inhibitiō à die non decretæ sed insinuatæ inhibitionis, quæ ante, vel intra decretam & insinuatam inhibitionem facta sunt pro attentatis non habentur nec ad eam inhibitiō pertinet, *Mandos. de inhibiti. quæst. 81.* Ratio, quia ante insinuatam inhibitionem nullus est contemptus iudicis, qui ad revocandum attentata requiritur, *d. l.*

unica, si quis ius dici non obtemp.

TITULUS VI.

DE COMPULSORIALIBUS.

Quomodo Compulsoriales maxime juxta stylum Camerae Imp. Spir. decernantur.

SUMMARIA.

- 1 Compulsoriales quid sint.
- 2 Cur compulsoriales sine clausula decernantur.
- 3 Compulsoriales alia sunt simplices alia arctiores.
- 4 Quæ dicantur compulsoriales simplices.
- 5 Quæ arctiores?
- 6 In Camera Imperiali quomodo circa editionem actorum procedatur.
- 6 Appellans intra 30. dies ab interposita appellatione acta à iudice vel Scriba Iudicii petere debet.
- 8 Compulsoriales petita, & obtenta cum actis in primo termino reproducuntur.
- 9 Si petita non sint produci debet documentum requisitionis actorum, aut in ipso primo termino peti compulsoriales.
- 10 Unum ex his tribus sub pœna absolutionis à citatione fieri debet.
- 10 Absolutio à citatione parte postulante fit non ex officio iudicis.
- 11 Nuncii Camera juramento obstricti sunt ad instantiam appellantium acta requirere.
- 12 Simplicibus compulsorialibus si non paruerit iudex, arctiores viva voce, vel in scriptis petuntur.
- 13 Arctiores decernuntur cum citatione ad videndum se incidisse in pœnas simplicium.
- 14 Iudex reproductis arctioribus moram purgare potest allegando causas impediementi, & evitare pœnam comminatum.

15. *Contra judicem arctioribus non parentem proceditur ad declarationem poenae.*
16. *Damna & sumptus prater poenam appellanti judex non edens acta, resarcire tenetur.*
17. *Acta integra & perfecta edenda sunt.*
18. *Acta imperfecta edita sumptibus edendis reintegrari debent.*
19. *Acta integra si edi non possint judex appellanti ad interesse tenetur.*
20. *Ex actis imperfectis si judex se informare de meritis cause non potest, eadem cassantur, & de novo actio instituitur.*
21. *Si acta amissa aut non scripta sint, idem fit, refusus à judice expensis utrique parti.*
22. *Copia actorum sub sigillo Judicis eduntur.*
23. *Originalia judicio affecta sunt.*
24. *In causis pauperum non decernuntur processus nisi examinatis prius actis.*
25. *In aliis causis appellationum compulsoriales cum citatione decernuntur.*

1. **C**ompulsoriales sunt mandata quibus judex superior, seu appellationis judici inferiori sub poena aliquot Marcar. argenti auri puri, vel simili mandat ut appellanti copiam actorum sub sigillo intra certum terminum edat, ita colligitur ex Ord. Cam. par. 2. tit. 31. §. damit &c. & part. 3. tit. 31. §. 1. cum seq. Ord. Curiae Monast. parte 2. tit. 2. §. item alle cum enim judex edere acta de jure teneatur, per l. is apud quem 2. Bart. ibi n. 1. & comm. Dd. C. de edendo, per præceptum ad id compelli potest, ad investigandam veritatis fidem, & ut constet quomodo in causa bene, vel male, vel nulliter sit processum, & judicatum, d. l. is apud ubi hoc expresse notat Bart. n. 2. Jas. n. 9. Ord. Curiae Monast. par. 2. tit. 2. §. fi. † & decernuntur hujusmodi compulsoriales sine clausula, quia, ut dixi, judex edere acta tenetur, & sic per

præceptum ad hoc compelli potest. Quod si judex acta pro digno salario petenti in præfixo termino non edat, tunc contumaciam ejus accusat, de requisitione, & insinuatione simplicium compulsorialium fidem faciendo, arctiores compulsoriales petit contra judicem à quo cum inserta citatione ad videndum se incidisse in poenas simplicium, vel allegandum justas causas cur hoc fieri non debeat inserto itidem præcepto ut adhuc sub arctiori poena pro legitima mercede acta requisitus edat, Gaill. lib. 1. obs. 134. n. 4. † Ex quibus patet, quod compulsoriales aliae sint simplices, aliae arctiores. † 4. Simples sunt quæ ad supplicationem appellantis prima vice decernuntur, quando judici à quo mandatur, ut acta edat. † Arctiores sunt quando ad insinuationem simplicium acta non eduntur, & sub graviore poena editio fieri demandatur. † Juxta Ord. Camerae d. par. 2. tit. 31. in princ. & par. 3. tit. 31. §. Derwegen dann hunc in modum proceditur. † Acta à Judice, vel scriba Judicii per appellantem intra 30. dies ab interposita appellatione cum cautione de solvenda mercede instanter petenda, & pro justo præcio sine mora communicanda sunt, d. Ordin. Camerae parte 2. tit. 31. in princ. † Et 8. in primo termino compulsoriales jam ante obtentæ, & insinuatæ una cum actis produci debent, † aut eorum loco documentum requisitionis, aut saltem in primo termino peti debent compulsoriales, quod si horum nihil fiat, si nec compulsoriales, reproducantur, aut documentum requisitionis exhibeatur, vel compulsoriales rite petantur, appellatus à citatione absolvitur d. Ord. par. 3. tit. 31. §. Derwegen Deputations-Tags Abscheid/de ann. 1600. §. 105. ob auch die / absolutio autem hæc à Citatione ex causa non factæ requisitionis parte postulante

lante at non ex officio irrogatur, Deput.
 10 Spir. de anno 1600. §. 110. wann ferner. †
 Unum igitur ex tribus appellans in primo
 termino quoad editionem actorum juxta
 Ord. agere debet. Aut intra 30. dies, five
 sibi dati sint Apostoli reverentiales, five
 refutatorii, five nulli, ita quod de Apostolis
 responsum non sit, à Judice à quo vel Ju-
 dicii scriba acta sibi edi petet, quæ eidem
 pro tolerabili mercede absque Compulso-
 rialibus concedi debent, eaque si edita fue-
 rint exhibebit. Aut si acta edere non pos-
 sit, documentum requisitionis actorum in
 primo termino producet, quo doceat se le-
 gitime requisivisse acta Deputations-
 Tags Abscheid de an. 1600. §. 105. ob auch
 die. Aut si nec hoc facere poterit, saltem in
 hoc termino primo Compulsoriales ad e-
 dendum acta sibi decerni petet, quibus
 prætermisissis appellatus à citatione absol-
 vitur, d. Ord. parte 2. tit. 31. §. es sollen vers.
 100 aber. Verum hoc tam severe non ob-
 servatur, quia hic etiam dantur plerumque
 duæ comminationes simplex, ac finalis &
 deinde adhuc eventualiter vel conditiona-
 liter nisi adhuc intra 14. dies acta exhibue-
 rit jam nunc prout ex tunc ab emanata &
 reproducta citatione reum absolutum fo-
 11 re, † absolutio enim à citatione ex causa
 non factæ rectæ requisitionis parte postu-
 lante, & non ex officio obtinetur Deputa-
 tions-Tags Abscheid / de an. 1600. §. 110.
 11 wann ferner. † Et quidem Nuncii Cameræ
 rogatu appellantium acta recte requisitu-
 ros, eamque rem cum responso fideliter
 renunciaturos peculiari jurejurando devin-
 ciuntur, & Relationes eorum vim docu-
 menti requisitionis fidem merentur, Depu-
 tations-Abscheid §. 109. demnach auch / † re-
 12 productis deinde Compulsorialibus si ju-
 dex non paruerit, nec acta ediderit, viva vo-

ce, vel in scriptis petit arctiores, cum cita-
 tione ad videndum se incidisse in pœnas
 simplicium, † judex docto de insinuatione, 13
 & requisitione facta, decernit arctiores sub
 pœna Banni, cum citatione ad videndum se
 in pœnas simplicium incidisse, vel allegan-
 dum causas cur id fieri non debeat, Ordin.
 Curia Monast. parte 2. tit. 2. §. es mag auch.
 † Judex inferior in termino reproductio- 14
 nis arctiorum causas impediendi, & more
 quamobrem hætenus acta non ediderit al-
 legare, pœnamque ita simplicium compul-
 sorialium actorum editione evitare potest,
 Gaill. d. loco n. 4. † Si autem judex à quo arctio- 15
 ribus compulsorialibus etiam non pareat,
 proceditur contra ipsum ad declarationem
 pœnæ, Ord. Cam. d. part. 3. tit. 31. §. two aber
 der Fiscus pœnam Edicti appellans, pœnas
 Compulsorialium exigit Ord. Curia Mo-
 nast. d. par. 2. tit. 2. §. und sollen / idque in
 extraordinariis, licet causa appellationis
 ordinaria esset, d. Ord. par. 3. tit. 31. §. und
 soll nec tantum ad instantiam partis, & Fis-
 calis in pœnam comminatam declarantur,
 Ord. Cam. d. loco §. und damit / † sed & dam- 16
 na, sumptusque inde natos appellantibus
 sarcire judices coguntur, d. §. und damit ver.
 nehem dem. † Acta autem integra cum in- 17
 fertione omnium quæ simul, cum, ante, vel
 post sententiam acta probata, pronunciata
 gestave sunt, edi debent, Recessus Imp.
 de anno 70. † non manca, mutila, & im- 18
 perfecta, si quid in iis desideretur Judex,
 vel Notarius causæ, seu Scriba Judicii suis
 sumptibus ea redintegrare debet, Ord. Ca-
 mer. d. part. 2. tit. 31. §. Diemeil auch zu mehr-
 mahlen / cum seq. † & si integra edi non 19
 possint, ut quia prothocollum imperfectum,
 judex parti ad interesse tenetur, per tex. in c.
 quoniam contra in fine gloss. ibid. in verb. negli-
 gentiam C. de prob. & insuper in Camera ar-
 bitra-

bitrariæ punitur, *Gaill. d. obs. 134. nu. 12. 13. & 14.* ubi præjudicium allegat, & quomodo per inspectionem actorum probetur ea
 20 imperfecta esse tradit, *ibidem n. 15. & 16.* † Si autem acta ita mutila & imperfecta sint, ut judex superior se ex iis de meritis causæ informare non possit, nec sententiam concipere, tunc reservatis actis probatoriis, cassantur acta & in Camera ex officio injungitur actori ut de novo agat, *Gaill. d. lo-*
 21 *co nu. 21. Myns. cent. 2. obs. 16.* † Sic quando acta amissa sunt, aut judex inferior illa conscribi non curavit, ut sic ob defectum actorum appellans in causa procedere non possit, tunc causa pro concluso acceptatur, & originario actori ut de novo agat in Camera injungitur, & judex inferior utrisque partibus condemnatur in expensas litis, *Myns. cent. 1. obser. 11.* ubi præjudicia allegat & Compulsorialibus non parentes pœnæ nomine à parte atque Fiscali in Camera conveniuntur & condemnantur *Ordinat. Camer. parte 2. tit. 31. §. und damit /* sedet damna, sumptusque inde natos appellanti-
 22 *bus sarcire arbitrio Cameræ coguntur* *ibidem ver. neben dem.* † Sunt autem actorum copiarum sub sigillo judicis, & non ipsa originalia à judice inferiori parti appellanti edenda † acta non originalia iudicio
 23 affecta sunt, & proinde edi non debent, sed ad ipsum originale, si de fide exempli dubium oriatur, recurrendum est, *Gaill. d. obs. 134. nu. 22.* † In causis pauperum hoc speciale, quod antequam interposita appellatione processus decernantur compulsoriales ad judicem inferiorem pro edendis gratis actis salva repetitione, si ad pinguorem fortunam pervenerit mittuntur, *Ordinat. parte 1. tit. 41.* quæ producta cum exhibitis pauperis gravaminibus perfunctoriæ examinantur antequam processus decernan-

tur, quibus examinatis si aliqua verisimilis litigandi causa appareat citatio decernitur, sin minus denegatur, ne adversarium diu, multumque magno suo damno vexet, *Ordin. part. 1. tit. 41. in prin. & §. 1. Gaill. l. 1. obs. 31. num. 8.* dixi in causis pauperum hoc speciale esse, † in aliis enim causis appellationum regulariter compulsoriales contra Judicem eumve pœnes quos erunt acta cum citatione simul petente decernuntur, *Ord. Cameræ d. parte 2. tit. 31. §. 10. es sollen und mögen.*

Verum nota Compulsoriales una cum citatione peti posse etiam contra tertium, qui forte acta pœnes se habet, quod intelligendum si ille tertius immediate sub Camera sit, alias putarem literas mutui compassus decernendas, nam juris est, quoties contra tertium aliquid petitur, forte ut acta, vel alias literas, ad causam facientes exhibeat, hoc casu contra istum tertium Imperio immediate non subiectum, nequaquam literas Compulsoriales, sed Mutui compassus decerni ad illum Judicem, sub quo is agit, iste eum compellere debet, ut dicta acta, vel instrumenta exhibeat. Quid igitur si hic qui ita compellitur, aut ipse aut per procuratorem suum velit præstare juramentum, se illa instrumenta non legisse, non vidisse, non possidere, non corrupisse, non abjecisse, neque dolo desisse habere. Resp. ad hoc eum admittendum, quod ubi in iudicio præstiterit, absolvetur, nec ulterius contra ipsum mandata decernuntur, deinde *ex §. es sollen und mögen auch d. tit. 31. parte 2.* nota, quod procuratores si non sint petitiæ Compulsoriales teneantur movere partes, ut ante primum terminum sollicitent acta vel obtineant documentum Requisitionis, nota ergo quod in decretis & interlocutoriis hujus puncti

punctū non decernitur appellan-tem teneri Compulsoriales recipere, sed sub hac pœ-
na. Nisi appellans doceat de diligentia &
requisitis actis, quod tunc ad petitionem
adversarii fieri debeat quod juris est, scili-
cet quod tunc decernetur absolutio à cita-
tione. Nam appellans ipse vigilare, & cura-
re debet sua, & non est movendus vel co-
gendus per Judicem, & ideo nisi hoc faciat
acquiratur adversario jus ratione desertio-
nis & negligentiae.

TITULUS VII. DE CONTUMACIA.

Dividitur tractatus de contumacia in
tria capita.

SUMMARIA.

- 1 Continuatio.
- 2 Divisio materiae.

1 † **Q**uia in jus vocati saepe iudicis præ-
cepto non obediunt in termino in
citatione præfixo non comparent, aut post-
quam comparuerunt se contumaciter ab-
sentant, litem deserunt, ideo congruo ordi-
ne post materiam citationis, sese offert con-
tumacia, quæ cum in factis frequentissima
sit, ejusque in jure celeberrima fiat mentio,
nos ut brevitati studeamus, omnem de ea
cognitionem, inutilia, & superflua rescan-
tes, ad tria capita redigemus. † 1. Quomo-
do quis reddatur contumax. 2. In quibus
committatur contumacia, 3. quomo-
do eadem punia-
tur?

Quomodo quis reddatur con-
tumax.

SUMMARIA.

- 1 Contumax est qui trina citatione citatus
est.
- 2 Citatio peremptoria reddit citatum contuma-
cem.
- 3 Citationi peremptoria inseritur clausula certi-
ficatoria.
- 4 Citatio peremptoria continere in se debet di-
stincta dierum intervalla, ac si essent tres
citationes.
- 5 Quilibet iudex potest peremptorie citare.
- 6 Citatio quomodo debeat esse qualificata ut ci-
tatum reddat contumacem.
- 7 Actor in termino comparitionis accusare debet
contumaciam Rei.
- 8 Actore in termino non comparente terminus
habetur pro circumducto.
- 9 Monitio iudicis in iudicio facta habet vim
peremptorii.
- 10 Per interrogationem iudicis in iudicio fa-
ctam an reus respondere velit, si affirmet,
& non respondeat constituitur in contu-
macia.
- 11 Clausula certificatoria citationi inserta indu-
cit peremptorium.
- 12 Latitans habetur pro contumace.
- 13 Impedientes executiones citationum pro con-
tumacibus habentur, ac si in faciem citati
essent.
- 14 Citatus si responderit se nolle venire, vere fit
contumax.
- 15 Tres sunt species contumaciae.
- 16 Vera, ficta, & presumpta.

† **C**onstituitur quis in contumacia pri-
mo per trinam citationem inter-
vallo

vallo decem dierum factam, *l. consentaneum* 8. *l. tres denunciations* 9. *Cod. quomodo & quando judex sent. &c. l. ad peremptorium* 68. cum seqq. *ff. de judic. l. contumacia* 53. §. 1. *ff. de re judic. Reformat. Judic. Senatus Col. sub rubr. von Citation in prin.* quia tertia citatio facta ad eundem actum semper de jure peremptoria censetur, licet hoc non exprimatur, Additur & aliquando quarta citatio ad convincendam absentis, & contumacis malitiam, & ita in Curiiis Ecclesiasticis plerumque observatur, de qua vide *Myns. cent. 6. obser. 9.*

- 2 Secundo. † Per unicam citationem peremptoriam, ea enim omnem dilationem perimit, *d. l. consentaneum, d. l. contumacia* §. 1. unde & peremptoria dicitur, quod disceptionem perimat, *l. & tertium* 70. *ff. de judic.* Sunt tamen certi casus quibus trina citatio requiritur, *Socinus in reg. fallent. reg. 76. VVurm. libr. 1. pract. obs. tit. 6. obs. 2. nu. 5.* Sic juxta Reformat. jam allegatam d. loco §. und das omnis peremptoria citatio (welche das Vorgebott genandt wird.) censetur ea quæ fit post responsionem Rei. † Debet autem citatio peremptoria continere distincta dierum intervalla, ac si essent tres citationes, & ita in Camera, & aliis Consistoriis provincialibus observatur, *Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 2. §. Es soll auch/ † & inseritur peremptorio comminatio, quod si citatus non veniat judicem nihilominus in causa processurum, & eam fine debito terminaturum, l. in peremptorio* 71. *ff. de judic.* quam comminationem Practici clausulam certificatoriam vocant. Et illa citatio peremptoria dicitur una pro omnibus, *in l. nonnunquam* 72. *ff. de judic.* à qua incipiendum non est, sed ex causis ad eam deveniendum, ut tradit *Specul. de citatione §. de peremptorio mittendo vers. item peremptorium.* Vide duos

casus quibus una citatio etiam non peremptoria sufficit, apud *Socinum in regul. fallent. regul. 75.* *Hyppol. de Marsiliis singul. 91. de peremptoria citatione vide Emericum à Hoffbach tit. 25. per tot. ubi in fine formulas citandi peremptorie tradit. Chilia. Röning in suo processu cap. 27. per tot.*

† Ut autem prædictis modis reus red-
datur contumax multa sunt necessaria. (1) Quod citatio ista facta sit à competenti judice, *arg. l. fin. ff. de jurisd.* quia non consideratur contumacia coram eo qui jurisdictionem non habet, *Cravetta cons. 103. nu. 7. lib. 1.* (2) Quod citatio sit legitima, habeat sua requisita, citatio enim invalida nullum operatur effectum, nec citatum ad comparandum arctat, neque reddit eum contumacem, *c. fin. ext. de feriis.* (3) Quod legitime sit executata & relatio nuncii de executione facta ad acta sit posita, *Gail. lib. 1. observ. 64. num. 7. & 8.* (4) Quod citatio facta sit ex commissione judicis, *l. fin. C. de exhib. reis.* (5) Quod facta sit ad instantiam, & petitionem partis adversæ præsentis, *d. l. ad peremptorium ibi ut quis petat l. fin. C. de bonis author. judic. possid.* Ratio quia judex nemini impartitur suum officium nisi imploratus, *l. 4. §. hoc autem judicium ff. de damn. infer. Panorm. in c. 1. in 3. notab. ext. de judic.* † (6) Quod actor in termino comparitionis se præsentet, & contumaciam Rei accuset, *l. properandum* 13. §. 1. *in verbis parte instante & ejus absentiam incusante C. de judic. Ordin. Camerae parte 3. tit. 12. §. 12. wurde dann.* † Nam si actor in termino non compareat nec contumaciam Rei accuset, terminus comparitionis habetur pro circumducto, & reus de novo citari debet, *tex. est in l. & post editum* 73. §. 1. *ff. de judic. Maranta parte 6. de contumacia n. 1. Sich. in d. l. properandum, §. 1. num. 4.* (7) Quod postquam se præsentavit non illico di-

eo discedat sed finem termini competentis expectet, juxta Bart. in d.l. consentaneum n. 18. Sic. in auth. qui semel n. 16. & 17. C. quomodo & quando judex, & Gail. lib. 1. obser. 55. n. 7. † Et potest quilibet judex ordinarius, delegatus, & subdelegatus peremptorie citare, c. consuevit 24. ext. de offic. deleg. etiam primo edito absque causa necessaria Panorm. in cap. 1. & ibi gloss. in verb. peremptorium ext. de dilat. & in c. ex literis 4. ext. de restit. in integr. modo, ut dixi, peremptorium competentem terminum contineat, cum intervallis terminorum, juxta notata glossa in c. constitutionem in verb. una pro omnibus de sent. excom. in 6. nam peremptorium, & tres citationes regulariter æquiparantur, d.l. contumacia §. 1. d.l. tres denuntiationes, ad hoc ut inducatur contumacia præjudicialis, ut in c. fin. ext. de dilat. fecus quoad privationem beneficii, vel officii, tunc enim non sufficeret edictum unum pro tribus, sed edicta distincta esse debent, per c. ex tua 11. & ibi Panorm. nu. 4. ext. de Cleric. non resid. Clem. 1. juncta gloss. in verbo tertio ext. de vita & honest. Cler.

9 † Tertio constituitur reus in contumacia per monitionem judicis, pro tribunali sedentis, ut si parti dicat cras, vel perendie sum iterum judicaturus ad eum diem cito te ut venias, quæ habet vim peremptorii, tex. in l. 2. C. quomodo & quando judex, ubi deciditur quod monitio judicis habeat vim peremptorii, monitum faciat contumacem, & sententia contra eum lata valeat, tex. in c. si capitulo §. §. fin. de concess. præbend. in 6. illa unica judicialis monitio facta judice sedente pro tribunali habet vim peremptoriæ citationis, & inducit veram contumaciam, prout si reus respondeat nuncio citanti se nolle venire, nam licet nullum peremptorium edictum amplius exeat, tamen ita citatus si non compareret, haberetur pro ve-

ro & expresso contumace, Sic. in d.l. 2. n. 14. Maranta de citatione parte 6. n. 40.

Quarto. † Constituitur reus in contumacia per interrogationem judicis ad instantiam partis, si judex interroget partem an respondere coram se velit, & respondeat quod sic, postea autem discedat nec revertatur, tex. in c. 1. ext. de judic.

Quinto. † Peremptoriæ citationi æquiparatur mandatum judicis sub comminatione de ulterius non audiendo, de habendo pro vero contumace, quod non obstante partis absentia in causa procedetur, quæ clausula certificatoria dicitur, & vim peremptorii inducit. Contardus in l. diffamari ca. 5. num. 72. cum seq. C. de ingen. manum.

Sexto. † Si quis dolo malo malitiose latitet, se abneget, vel impediat, quominus reperiat, vel ad se citatio perveniat, habetur per contumace, c. si §. porro ext. ut lite non contestata, & c. c. finali ext. de dolo & cont. c. Romana §. contrahentes de foro comp. in 6. argu. plerique 18. ff. de in jus voc. arg. l. jure civili 24. ff. de condit. & demonst. arg. eorum quæ tradit Marant. in suo Spec. parte 6. de citat. nu. 36. quomodo autem quis dicatur latitare ad eum effectum, tradit copiose JC. in l. Fulc. 7. §. quid sit, cum multis seqq. ff. ex quib. caus. in poss. eat.

Septimo. † Si quis impediat minis, verberibus, aut alio quovis modo executores mandatorum ne ad eos accedant, ne copia citationis quovis modo ad eos deveniat, illi habentur pro legitime citatis, & contumacibus, non obstante quod copiam citationis neque ipsi, neque familia acceperit, quia per eos stetit quo minus acciperent, tex. in Clem. 1. de judic. facit tex. in l. si ideo §. §. fin. ff. de evict. Et hoc notandum contra nobiles, aliosque potentes qui executores mandatorum verberibus insigniter quandoque

doque excipiunt, mortem, vincula, crucem comminantes si cum hujusmodi literis redire unquam præsumant, hi à contumacia excusandi non sunt, habentur pro legitime citatis, etiam si copiam, ut dixi, non accipiant neque aliquis de familia, si minis executorem repulerint, aut accedere non permiserint, vide *Gail. lib. 1. observ. 55. per tot. vide statutum Civitatis Colon. 57.*

- 14 Octavo. † Si citatus pro prima vice executori responderit quod nolit comparere, tunc propter istam proterviam habetur pro contumace, nec alia citatione opus est, etiam si actus trinam citationem requiratur, si in termino citationis non comparuerit, prout tenet *Zaf. in d. l. contumacia, num. 13. Feli. in c. inquisitionis §. nec ad petitionem ext. de accus. & in c. ex literis 11. num. 9. ext. de const. Sich. in d. l. consentaneum num. 6. VVurmbf. lib. 1. pract. obs. tit. 6. obs. 2. num. 3.* est tamen expectandus lapsus termini præfixi, quia forte pœnitere, & voluntatem mutando comparere posset, veniendo iudice adhuc pro tribunali sedente, l. Divus 7. ff. de rest. in integr. ita *Frider. de mand. & monitor. parte 2. c. 2. §. 3. in fine, Petrus de Raven. sing. 386.* Et talis contumacia dicitur vera contumacia, † sunt
15 non tres species contumaciæ † vera, ficta,
16 & præsumpta, de quibus vide *Sich. in l. 3. n. 2. C. quomodo & quando iudex, &c.*

In quibus committatur contumacia?

S U M M A R I A.

- 1 In variis actibus judicialibus committitur contumacia.
2 In non comparendo seu veniendo ad iudicium reus est contumax.

- 3 Reus comparens in termino, & recedens sine licentia iudicis, contumax reputatur.
4 Reus contumax in non veniendo ad iudicium condemnatur in expensas, ex officio iudicis auctore petente.
5 Auctore in termino citationis non presente terminus habetur pro circumducto.
6 Quid sit terminum haberi pro circumducto?
7 In Camera auctore in termino reproductionis non comparente proclama decernitur, & absolvitur reus à citatione.
8 Actor quandoque est contumax in non libellando seu edendo actionem.
9 In causis simplicis querela auctore in primo termino non libellante, reus ab observatione iudicii absolvitur.
10 Reo tribus modis contra actoris contumaciam subvenitur.
11 Primus. Si actor in termino non compareat, nec citationem reproducat.
12 Secundus. Si edita actione, & lite contestata causam non prosequatur.
13 Tertius. Si edita actione, & lite contestata, vel non, causam non prosequatur.
14 Per authen. qui semel C. quomodo & quando, &c. duo specialiter introducta sunt.
15 Quomodo intelligatur quod dicitur lite non contestata ad receptionem testium, & definitivam sententiam procedi non posse.
16 Reus quandoque est contumax in non respondendo libello.
17 Contumacia in non respondendo libello multis modis committitur.
18 Quando ob contumaciam Rei non respondentis libello articuli pro confessatis habeantur?
19 Actor, & reus uterque quando est contumax in non probando.
20 Frequens est contumacia actoris, & rei in non parendo decretis, & præceptis iudicis.

21 Quod

21 *Quod exemplis declaratur.*

22 *Committitur quoque saepe contumacia in non parendo executioni.*

23 *Contumacia versatur circa omnes iudicii actus.*

1 **C**ommittitur porro contumacia aut in non comparendo, aut in non edendo actionem, aut in non respondendo, libello positionibus aut exceptionalibus articulis, aut in non probando, aut in non parendo executioni, de his singulis videbimus.

2 **I**n non comparendo committitur contumacia, si reus legitime citatus trina citatione, aut una peremptoria non compareat, d. l. contumacia §. 1. l. de unoquoque 47. §. 1. ff. de re judic. de qua contumacia est tot. tit. ff. si quis in ius voc. non ierit, aut compareat quidem, sed non paret iudici, † vel ante tempus recedit, non enim sufficit, comparere coram iudice, sed etiam necesse est, cum ejusdem venia recedere, alias iste recessus pro contumacia habetur, c. prout 4. ext. de dolo & cont. Est igitur contumacia in specie inobedientia à legitime vocato erga iudicem in non veniendo commissa, † ob quam reus in expensis condemnatur, l. sancimus 15. C. de judic. c. querelam 2. & ibi gloss. in verb. rationabili causa ext. de procur. & quidem ex officio parte non petente, Sichard. in d. l. sancimus nu. 11. Reform. Judic. Senatus Col. rubrica von Citation §. erscheine. In Reform. des Erbstifts Collen / sub rubr. wie es gehalten werden soll / so der Beklagte erscheint / §. 1. Refor. Julia. c. 17. §. 1. dummodo tamen actor in termino citationis comparuerit, alias reus in expensis condemnari non potest, & si condemnatus sit, revocatur sententia. Sic & actor quandoque est contumax in non comparendo, quia terminum citationis per se, vel

aliud non respicit, in iudicio non adest, † tunc terminus citationis habetur pro circumducto, id est inutili & invalido & reus absolvitur à citatione, l. & post edictum 75. §. 1. ff. de judic. Reform. Juliac. cap. 18. in prin. † 6 circumduci enim terminum, est eum pro nullo haberi, quin citatio ob eam causam quod ea in termino ab actore, vel ejus procuratore non reproducatur, cassatur, annullatur, & pro nulla habetur, per tex. in l. acta 45. in princ. ff. de re judic. l. Divi 27. §. 1. vers. re-cte ff. de liber. causa VVurmbf. in pract. obser. tit. 6. obs. 16. Hart. Hartmanni lib. 2. pract. obser. tit. 13. obser. 1. num. 5. nec circumducto termino in Camera proclama decernitur, VVurmbf. d. tit. 6. obser. 16. nu. 4. nec auditur actor post tres audientias comparens allegans impedimentum, ob quod citationem in termino non reproduxerit, Myns. cen. 5. observat. 87. num. 2. & 3. Gaill. lib. 1. observ. 59. num. 2. Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 37. in prin. Reformatio Curiae Archiep. Colon. sub rubr. de contumacia in prin. ubi dicitur, quod reus citatus possit sine licentia recedere, vel petere se absolvi ab instantia iudicii, & actorem sibi condemnari in expensis. Reform. Judic. Senatus Colon. rubr. von Ungehorsam des Beklagten §. erscheint aber. Reform. des Erbstifts Collen sub rubr. wie gehandelt werden soll so der Kläger aufbleiben würde in prin. Et quia reus à citatione tantum absolvitur, si animadvertit actorem in proseguenda sua actione moras necere potest petere ut ipsi statuatur terminus agendi sub poena perpetui silentii, ita Reform. Jud. Sen. Col. d. loco §. fi. & dioces. Col. §. wo aber / &c. † In Camera Imperiali si actor in termino citationis non comparet accusatur ejus contumacia, & petitur decerni proclama pro quo numeratur pedello florenus ab eo qui petit proclama

clama fieri, potest autem hunc vicissim à contumace exigere, neque auditur contumax prius quam aureus iste refusus sit, quo facto, & tribus hodie sex juridicis effluxis, terminus habetur pro circumducto, & reus absolvitur à citatione, actore condemnato in expensis. *Ordin. Camerae parte 3. tit. 42. in prin. & tit. 12. §. und als sich.* Schwamman *de processib. in Camera extrah. lib. 1. c. 71. nu. 3.* quod tam rigide observatur, ut nec quidem post circumductionem termini actore comparente, & justas causas impedimenti allegante, edictum citationis semel circumductum, redintegretur seu reviviscat, sed nova opus sit citatione, *Gail. d. loco.* Et ista verba Ordinationis ex *d. §. und als sich niemand im Bericht einlassen/ &c.* sunt referenda ad principium seu primum articulum, cum scilicet neutra pars comparet in quo casu voluit iste articulus providere, non autem ad proximum, cum reus comparet, quo casu sunt alia remedia, de quibus supra. Et loquitur articulus iste generaliter hic in fine de circumductione, & adversative ad præcedentia, & sic etiam si partes ex legitimis causis, vel impedimentis absunt, quod judex quoque sciat, quia non scit ut judex, & nihil supplere potest, tamen talis circumductio fit ipso jure. Unde licet actor post tertiam audientiam compareat & legitimas causas alleget, non reviviscit, ut dixi citatio semel extincta, sed iteranda est, alias sequeretur, quod circumductio esset in suspensio, scilicet pendens ex justo impedimenti allegatione, *contra l. non quemadmodum ff. de judic. & per consequens esset in suspensio, an reus teneretur comparere, & super impedimenti necessaria est Judicis cognitio, ergo & citatio Rei, unde ad evitandos hos processus consultius est actori citationem in prin-*

cipali iterare, nisi forte esset annalis causa ut puta injuriarum quo casu opus esset restitutione, & sic iste textus non patitur restrictionem, si actor ex justis causis absit, etiam si notoriæ essent, quia neutro comparente nullum est officium Judicis & justæ causæ excusant à contumacia & poena, *gloss. & Dd. in c. 1. de dol. & cont. in 6.* sed non à circumductione ista, quia non ex contumacia, sed aliunde provenit, secus tamen esset, si nuncius tardius processus afferret, itaque in termino reproduci non possent, *Myns. cent. 2. obs. 62. vide exemplum apud Christoph. Schwamman lib. 1. de process. in Camera extrah. c. 19. n. 7.* Sic & in causis appellationum quando neuter litigatorum in termino comparet, terminus non circumducitur, partibus postea comparentibus sine nova citatione in causa proceditur, *Ord. Camerae parte 3. tit. 12. §. fin. Gail. d. obser. 59. num. 3. Myns. cent. 2. obser. 63. Schwamman lib. 1. de process. in Cam. extrah. c. 31. n. 4. 5. 6. & 7.* & quid in causis mandatorum si reproductio in termino non fiat, an citatio eidem inserta pro circumducta habeatur, vide eundem *d. loco à n. 8. usque ad 20. ubi in utramque partem disputat, & pro affirmativa concludit n. 24.* De contumacia actoris seu impetrantis in non veniendo, vide plene *Damb. in sua pract. civil. c. 77. per tot.*

† Quandoque est contumax actor in 8 non edendo actionem seu libellum, † tunc 9 in Camera in causis simplicis querelæ, si actor in primo termino libellum non produxerit, citatus à citatione, refusus si præsens sit expensis, absolvitur, imo et si absens sit ex officio tamen à citatione absolviatur, *Bescheydt / de anno 1585. die 2. August. Consultum Cam. de anno 93. 13. Decemb. Concord. Refor. Jud. Sen. Col. sub rubri von gerichtlichen Klagen / §. 1. Juxta Ord. Juli. d. c. 18. §. wurde aber / &c. actore non edente:*

edente actionem ad instantiam Rei statuitur illi competens terminus edendi actionem sub poena perpetui silentii, in quo termino si actionem non edat perpetuum silentium illi per sententiam injungitur, re-
fusis expensis Concord. Ord. Curiae Monast. d. tit. 37. §. da auch. Quandoque actor est contumax in non proseguendo litem, eamque mori patitur, ut ait JC. in l. 3. ff. quæ in fraud. credit. tunc reus ab observatione judicii absolvitur, & actor condemnatur in expensis, l. properandum 13. §. & siquidem C. de judic. l. eum quem 79. ff. eod.

† Pro pleniori cognitione observa, Reo tribus modis contra contumaciam actoris subveniri. † 1. Si facta citatione actor per se, vel per procuratorem non compareat, tunc citatio habetur pro circumducta, & reus in termino citationis comparens contumaciam actoris non comparentis, neque edentis prætentam actionem accusare debet, eoque in contumacia persistente petet mandatum citationis, & inhibitionis cassari, & adversarium temerarium actorem in expensas condemnari, & se à citatione absolvi, juxta d. l. & post edictum §. 1. d. l. eum quem temere tex. in c. 1. de dolo & contum. in 6. Ord. Curiae Monast. parte 2. tit. 37. in princ. & §. 1. duos tradit modos procedendi in contumaciam actoris in termino citationis non comparentis, nec libellantis ex quibus unum

12 quem voluerit reus eligere potest. † 2. Si edita actione, & lite contestata eam non proseguatur, se contumaciter absentet, tunc ad instantiam partis præsentis, actor tribus edictis successive ex intervallo decem dierum citatur, petitque reus si causa adhuc illiquida, se ab observatione judicii, si vero liquida per definitivam ab actione absolvi, taliter actore vocato, & non comparente, judex si causa illiquida reum ab-

solvet ab observatione judicii, ab instantia, & actorem condemnabit in expensas, si vero liquida, definitiva profertur pro habente justitiam, actore contumace semper condemnato in expensis, ista forma procedendi contra actorem contumacem absentem lite contestata, traditur in d. l. properandum §. & siquidem, l. non ignoret 4. C. de fructib. & lit. expensis, Ord. Cam. parte 3. tit. 42. §. 2. Ordin. Curiae Monast. d. tit. 37. §. wære aber/Myns. cent. 4. obs. 65. num. 3. & 4. Quando autem causa liqueat vel non, vide Sich. in addit. ad Bart. in d. §. & siquidem in verb. sed si ponimus. Et quæ sit differentia inter absolutionem ab observatione judicii, & ab actione, vide Sich. d. loco in addit. ad verba, non puto hoc verum, quando reus ab observatione judicii absolvitur, tunc causa principalis actori salva manet, manet jus salvum, solum absolvitur reus ab instantia, id est juri amplius, nisi novo denuo instituto processu, stare non cogitur, tex. in d. l. & post edictum §. circumducto & in l. non idcirco 44. §. 1. ff. de jud. † 3. Si edita actione & lite conte-

13 stata, vel non, actor se absentet, tunc prævia trina citatione à reo petita, & postea expectato anno, potest ad liquidationem, & disceptationem causæ principalis in contumaciam actoris procedere, & definitive in justitia causam determinare, & si reus expensis, intra annum veniat, post autem rursum se absentet, tunc post trinam citationem anno simili modo expectato, debet reum omnino absolvere, per tex. in auth. qui semel C. quomodo & quando judex, ubi Bart. num. 13. hunc modum procedendi tradit, quomodo autem hoc casu causa liquidetur, vide Sichard. in d. auth. qui semel numer. 29. & 30. ubi tres modos liquidationis tradit, Gaill. d. observ. 59. numer. 4. §. & 6. Et quidem qua dicta sunt de procedendo contra

tra actorem absentem ad definitivam vera sunt de jure novissimo authenticorum, nam super hoc puncto jura reperiuntur diversa Jure Digestorum actore absente etiam post litem contestatam nunquam ad definitivam procedi poterat, *tex. in d. l. nam post edictum §. 1.* Jure Codicis ita quidem, si lis erat contestata, & causa instructa, ut de meritis ejus judici constaret, *d. l. properandum §. & siquidem.* Jure vero novissimo authenticorum quodcumque hoc reus petierit, & sua jura produxerit, sive lis cum actore contestata fuerit, sive non, *d. authent. qui semel.* Juxta Ordinat. Camerae part. 3. tit. 42. §. 2. wo aber der. Si post comparitionem, libellique oblationem ante tamen litis contestationem actor emanat: proclamate facto & tribus effluxis juridicis Reo liberum est vel ab observatione judicii citationeve liberari, vel contestari litem, & meritis causae firmatis ab actione quoque absolvi. Sic quoque de jure Canonico lite non contestata actore contumace existente, & causam suam non prosequente, ad petitionem Rei testes recipi, & definitive pronuntiari potest, *tex. ext. in c. causam que 3. ext. de dolo & contu.* ubi deciditur quid contra actorem contumacem, & testes recipi, & definitiva sententia pronuntiari possit, Casus talis pro venit. Inter Titium & Cajum vertebatur quaestio super nativitate matris ipsius Cai, quae ex non legitimo matrimonio dicebatur procreata, & hac quaestio movebatur ratione successionis, Titius actor se absentavit, mandat proinde Papa judicibus Commissariis ut actorem ad comparendum citent, aut ejus procuratorem si quem dimiserit, aut ad domum ejus, si non compareat, tunc ad instantiam partis praesentis ipsius Rei testes recipiantur, & tandem definitive pronuncie-

tur, Ratio dubitandi potest desumi ex tot. tit. ext. ut lite non contestata, ubi dicitur quod lite non contestata, si reus, contumax sit, tunc non procedendum ad receptionem testium, aut ad sententiam definitivam sed ad immissionem ex primo decreto. Ratio decidendi & respondendi ad objectum argumentum est, quod ille titulus sit intelligendus in reo contumace, non in actore prout hic, Ratio diversitatis est multiplex. 1. Quia major est contumacia actoris quam Rei, eo quod in actoris potestate fuerit agere, vel non, in Rei potestate non item, qui invitatus trahitur ad iudicium, alias rationes vide apud gloss. & Abbatem hic. Secunda ratio dubitandi potest desumi ex tot. tit. Cod. ut nemo invitatus agere compell. unde videtur quod liberum sit actori intentatam actionem remittere, & a litigando desistere, ne invitatus agere compellatur. Resp. ab initio nemo invitatus agere compellitur, oblato vero libello sic eo quod tunc res non sit integra & post citationem emanatam tantum bene potest desistere, vide Sich. in d. authent. ad haec num. 6. & 7. Tertia ratio dubitandi sumitur ex c. si de jure ju. l. qui accusare 4. C. de eden. l. actor quod adseverat 23. C. de probat. quod actore non probante reus sit absolvendus, ergo non gravandus productione testium, prout Papa facit. Resp. Actore non probante si sibi ad hoc dilationes datae sunt, reus absolvitur, secus si per contumaciam absit. Nota (1) ex hoc Cap. quod absens debeat domi procuratorem dimittere qui eum defendat, & qui conveniatur, quod si non fecerit, contumax reputatur, *tex. hic & in l. 2. ff. ex quib. caus. in poss. eatur.* Nota 2. quod citatio possit fieri ad domum, unde talis ordo in citatione observandus, 1. absens reus, vel actor in personam citandus est, si ejus copia quovis modo haberi possit. (2) Citandus

14 *ius est procurator si quem domi dimisit, (3) amici, & cognati ejus, l. ergo 22. ff. ex quib. cau. major. in integ. rest. & l. hac autem 5. ff. ex quib. caus. in poss. eatur, (4) ad domum citandus est juxta tex. hic cum concord. Redeundo ad d. authen. † duo specialia principaliter per istam authen. introducta sunt, primum quod actore absente ante litem contestatam ad definitivam procedi possit, alterum quod actore absente post litem contestatam negotium liquidari possit, ut procedatur ad definitivam, nam jure Cod. juxta d. l. properandum §. 1. tunc deum post litem contestatam ob absentiam actoris contrahebatur eremodiciu, quin negotium liquidatum erat, ita quin de meritis causæ constaret, ita liquidatio non permittebatur, vide*
 15 *Bart. in d. auth. qui semel n. 17. † Quod igitur dicitur lite non contestata ad receptionem testium, & ad definitivam procedi non posse intellige. 1. Verum si uterque litigantium sit præsens, tunc jura turbare ordinem nolunt. 2. Intellige si reus sit contumax non actor, text. in c. 1. & 2. ext. ut lite non contest. & c. non contumace ad definitivam recte proceditur, d. auth. qui semel d. c. causam que ext. de dolo & contum. Ratio diversitatis, quod actor sit spontaneus, reus necessarius, arg. tot. tit. C. ut nemo invitus agere vel accus. ergo major hujusque quam illius est contumacia, 3. intellige verum præterquam in causis appellationum, in quibus speciale est, quod lite non contestata ad definitivam procedatur, l. fin. §. illud vers. quia C. de temp. appell. 4. intellige verum nisi in certis quibusdam casibus, quos notant Dd. post text. in c. veritatis ext. de dolo & contum. & in c. fin. ext. ut lite non contestata, & c.*
 16 *† E diverso reus quandoque est contumax in non respondendo, quando libello actoris, aut positionibus ejus non respon-*

det, tex. in c. accedens 2. extr. ut lite non contestata, & c. ubi Ecclesia petiit restitutione in integrum, adversarius non respondit ejus articulis, ob quam contumaciam Pontifex dicit recte excommunicatum adversarium, tex. in c. 1. ext. de jud. & in c. quoniam frequenter §. §. fi. ext. ut lite non contest. & c. Committitur autem contumacia in non respondendo multis modis. (1) Si citatus ad respondendum libello omnino non comparet, & respondere plane recusat, aut si respondet quidem sed insufficienter ad quosdam articulos, ad quosdam non, aut obscure responderet non categorice per verbum credit, vel non credit, aut præsens tacet, l. de atate 11. §. nihil interest 7. ff. de interro. act. hisce casibus reus ob non responsionem ad petita actoris contumax dicitur, † ob quam contumaciam 18 articuli, & positiones habentur pro confessatis præsunt non ex ista dilatione, & tergiversatione tacitam quandam confessionem, tex. in c. nullus 4. ext. de præs. & responsiones ulteriores nunquam citra comminationem confessorum injunguntur Jud. & Adf. Mem. 78. §. 8. und so offst sich. Imo semel per interlocutoriam monitus respondere positionibus habetur pro confesso, Sich. in l. 2. n. 16. C. quomodo & quando jud. Cravet. cons. 203. n. 3. Ord. Cam. part. 3. tit. 13. §. 6. be-gebe sich, & c. quod verum si reus post comparitionem semel à se factam absenter, & articulis medio juramento ab actore confirmatis respondere recuset, ante vero comparitionem articuli non habentur pro confessatis, sed in contumaciam proceditur, ita distinguit tex. in c. 2. de confessis in 6. quam declarat Gail. li. 1. obs. 80. per to. vide Christoph. Schwammman de process. Cam. c. 72. n. 32. cum seqq. & mittitur actor ex primo decreto in possessionem, tex. in c. fi. & to. ri. ext. de eo qui mittitur in poss. rei servan. tex. in c. tua
 N II 3 fra-

fratern. 3. ext. ut lite non contest. &c. Sich. in l. 1. n. 8. C. quom. & quando judex, &c. & litis contestandæ decreto comminatio, nisi eadem vel proxima sequente audientia obtemperetur, ut in contumaciam lis pro contestata habeatur, annectitur, Reichs. Tags Abscheid de anno 66. §. 125. Diervel sich auch mehrmahls.

19 Quandoque actor, vel reus est contumax in non probando allegata, & deducta ut quando terminus probandi à jure ordinatus, *de quo in l. 1. C. de dilat. effluxit.* † Magna quoque depræhenditur litigantium contumacia in non parendo præceptis, & decretis judiciis, † veluti judex jubet ut exhibeantur instrumenta, acta, rationes, aliaque causæ deservientia cui præcepto sæpe non parent, *l. creditor 28. §. jussus ff. de appell. vel jubet hinc inde præstari juramentum calumniæ, c. fin. ext. de juram. calum. aut ut non procurator dominum in causa reconventionis defendat, l. mutus 43. §. pœna ff. de procur. aut ut possessor rem restituat, quo non parente in contumaciam ejus juratur in litem, l. qui restituere 68. ff. de rei vendic. in l. actionibus 5. ff. de in litem jurand. aut ut res metu extorta retradatur, quo non parente in quadruplum convenitur, l. metum 9. §. ex hoc judicio ff. quod metus causa, §. quadrupli instit. de act.*

22 † Frequentissima quoque est contumacia in non parendo executioni, quando sententiæ parere recusat, quando quod extremum est in jurisdictione non facit, id est isti actui non paret, qui usum & exercitium jurisdictionis impedit, ultra quem judex procedere nequit manus sunt ei ligatae, veluti reus exequenti judici sententiam definitivam resistit, ita contumacia pœnali judicio coërcetur, *juxta text. in l. unica ff. si quis jus dicenti non obtemp. quam legem re-*

de interpretatus est Zasius. Sic hodie videmus passim decerni mandata pœnalis monitionis, inhibitionis, & citationis sub pœna quingentorum, aut mille florenorum Rhenensium partim Fisco, partim actori irremissibiliter applicandorum, si committantur, si moniti, inhibiti, & citati quicquam in vilispendium jurisdictionis attentare præsumant. † Et quidem contumacia partium non tantum circa enumeratos actus, licet frequentius committitur, sed versatur circa omnes judicii partes, ut si quis à judice satisfacere, exhibere, restituere, solvere jussus sit, & ei non obtemperet.

Quomodo in contumaciam contra reum procedatur, & quomodo puniatur contumacia?

SUMMARI A.

- 1 Quomodo in contumaciam procedatur?
- 2 Duo membra principalia in hac materia constituuntur.
- 3 Si reus contumax nunquam comparuit, tribus modis in contumaciam adversus eum proceditur.
- 4 Primo. Ad mulctam, vel pœnam pecuniariam, vel ad pœnam Banni.
- 5 Quomodo ad pœnam Banni in Camera procedatur.
- 6 Secundo contra contumacem proceditur ad immisionem in bona ex primo decreto, idque in actione personali, vel reali.
- 7 Reus contumax in personali actione punitur per immisionem in bona.
- 8 Actor mittitur in possessionem ex primo decreto custodia causa, ut sit securus de suo credito.
- 9 Missus ex primo decreto non possidet, sed in possessione est.
- 10 Aliud est possidere, aliud in possessione esse.

11 Mis-

11. *Missionis ex primo decreto quis sit effectus.*
12. *Quid commodi actor ex ista detentatione habeat?*
13. *Reus cujus bona ex primo decreto possidentur, si juri se offerat, de judicio fisci satisfacit, expensas refundat, auditur.*
14. *Si reus immobilia non possideat, fit missio in nomina debitorum.*
15. *Secundus effectus missionis in bona ex primo decreto.*
16. *Tertius effectus.*
17. *Missio in bona hodie fit pro mensura declarati debiti.*
18. *Ante missionem ex primo decreto summarie liquidari debitum debet.*
19. *Ex qua causa fiat missio ex primo decreto?*
20. *Quando missio ex primo decreto relaxetur?*
21. *Missus in possessionem ex primo decreto, propria auctoritate expelli non debet.*
22. *Citatio Rei pro relaxatione primi decreti non recipitur, nisi adversa parte audita.*
23. *Uno immisso omnes creditores ex eadem causa, & titulo, immissi censentur.*
24. *In pretorio pignore quoad creditores unius tituli prioritas temporis non attenditur.*
25. *Secus si sint creditores ex diversis titulis, & causis.*
26. *In judiciali pignore regula qui prior tempore potior est in jure obtinet.*
27. *Creditor in conventionali pignore praefertur creditoribus habentibus tantum pretorium.*
28. *Est & aliud edictum praetoris de debitore fraudationis causa latitante.*
29. *Ut huic edicto locus sit quinque requiruntur.*
30. *Primum requisitum est, ut debitor latitet.*
31. *Secundum, ut fraudationis causa latitet.*
32. *Tertium, ut latitet fraudationis causa quoad creditores qui petunt immiſſionem in bona.*
33. *Quartum. Ut judici constet de debito creditoris bona distrahi postulantis.*
34. *Quintum requisitum ut inter primum, & secundum decretum spatium aliquod intercedat.*
35. *Tertio, proceditur contra reum in contumaciam ad definitivam.*
36. *In electione actoris est unum ex praedictis modis procedendi in contumaciam eligere.*
37. *Uno electo ad alium adhuc datur via.*
38. *In reali actione quomodo contra reum in contumaciam procedatur.*
39. *An immissus in reali actione statim consequatur possessionem.*
40. *Argumenta varia pro parte negativa.*
41. *Affirmativa sententia probabilior est.*
42. *Intra annum transit possessio revocabiliter post annum irrevocabiliter.*
43. *Si reus semel comparuit & post litem contestatam est contumax, tunc quoque distinguitur inter reum in actione reali, & personali.*
44. *In actione reali proceditur tribus modis.*
45. *Primus modus per capturam rei.*
46. *Secundus per immiſſionem in bona.*
47. *Tertius ad definitivam sententiam.*
48. *In personali duobus modis contra reum in contumaciam post litem contestatam proceditur.*
49. *Ad immiſſionem in bona, si de causa non liquet.*
50. *Ad definitivam si de causa liquet.*
51. *Variae poenae quibus contumacia punitur, recensentur.*
52. *Contumax semper condemnatur in expensis.*
53. *Con-*

- 53 *Contumax non auditur nisi refusus expensis.*
 54 *Contumax satisfacere debet etiam si immobilia possideat.*
 55 *Verus contumax non appellat.*
 56 *Contumax non excipit contra nominationem Commissariorum.*

1 † **N**unc quomodo in contumaciam procedatur, & quæ sint pœnæ contumaciæ videamus. † Sciendum igitur, ut
 2 hæc materia plene habeatur, quod duo membra principalia constituenda sint: aut enim Reus nunquam comparuit, nec li-
 3 tem contestatus est, aut comparuit, & post litem contestatam est contumax. Or-
 4 dinat. Cameræ parte 3. tit. 43. in prin. † Primo casu tribus modis proceditur in contu-
 5 maciam. † Primo ad mulctam seu pœnam pecuniariam, quia contumax propter suam inobedientiam potest mulctari, indicitur ei
 multa wird wegen des Ungehorsams ge-
 brocket / *tex. in l. 2. §. 1. ff. si quis in jus voc. non ier. Dd. in l. unica ff. si quis jus dic. non ob-*
temp. vel ad pœnam Banni, idque sæpe fit in Camera Imperiali, juxta Ordinat. d. par-
te 3. tit. 43. §. 1. & 2. parte 2. tit. 19. per tot. &
 6 *quidem hoc modo proceditur. † Reo non comparente proclama decernitur, proclama-*
mate facto & tribus juridicis hodie sex ef-
fluxis, si reus non compareat petitur cita-
tio ad videndum declarari in pœnam Ban-
ni vel dicendum & allegandum causas
quare non Ord. d. tit. 43. §. doch wo der/qua
decreta, executi & judicialiter reproducta,
si reus nec dum compareat, rursus fit pro-
clama, & post tres juridicas accusata ejus
contumacia in pœnam banni per sententi-
am declaratur, Ordinat. d. loco §. doch wo
der in fine, & actor mittitur in possessionem
bonorum Rei in bannum declarati,

juxta formam Ord. d. loco §. und so also. De executione banni ob contumaciam inflicti, & de absoluteione, vide *elegantè & copiose* Andreæ Guil. lib. 2. de pace publ. cap. 18. num. 13. cum seqq. & de effectu absoluteionis vide eundem d. loco cap. 19. num. 26. 27. 28. 29. & 30. vide Christophorum Schwammian / de processibus, Camer. lib. 1. cap. 72. num. 1. 2. 3. 4. & 5. Sed quæro. Si is qui ob publicam pacem fractam citatus, & per mandatum restituere jussus est sub pœna, non comparet, sed contumax est, an prius in pœnam pecuniariam in mandato expressam (ut plerumque fieri solet) condemnandus quam banniat. Resp. hoc casu condemnatione in pœnam pecuniariam non esse opus, sed sufficere ut banniat. Ratio est, quia major pœna videtur minorem prorsus absumere. Ita judicatum in causa Lübeck contra Bulaw.

† Secundo contra reum proceditur in contumaciam ad immissionem in bona ex primo decreto, & hoc vel in actione personali, vel reali. † In reo contumace personali actione punitur contumacia per immissionem in bona contumacis ex primo decreto, ut tædio affectus reus tandem veniat responsurus petitione actoris, l. 1. & 2. & tot. titu. ff. quibus ex caus. in poss. eat, l. satisque 19. ff. de in jus voc. l. heres absens 19. §. 1. ff. de judiciis. † Si enim in personali actione reus ante litis contestationem contumaciter absit, tunc actor Rei peremptorie citati contumaciam accusans, examinato negotio mittitur custodia causa in possessionem bonorum mobilium ipsius Rei ob contumaciam, vel immobilium, si forte mobilia non habeat, pro mentura debiti petiti, & in libello declarati, cap. quoniam frequenter §. in aliis vers. si autem super personali, ext. ut lite non contest. l. cum proponas 9. cum auth.

Et qui jurat C. de bonis author. jud. possid. Ord. Juliac. c. 17. §. wo aber die Klage &c. Ord. Curiae Monast. parte 2. tit. 37. §. da aber / 5. Reformat. des Erbstifts Cellen sub rubric. wie auff den Ungehorsam §. aber in & ita missus ex primo decreto consequitur detentationem tenutam observationem, & custodiam bonorum ipsius debitoris pro mensura & quantitate debiti declarati, l. cum legatorum 12. ff. ex quib. caus. in poss. eatur, l. 3. §. fin. l. si quis ante 10. §. 1. in fine ff. de ac. poss. l. is cui §. in prin. ff. ut in poss. leg. serv. causa &c. §. si vero ver. igitur Novella de exhib. reis, & pignus praetorium sibi constituitur, l. non est mirum 26. ff. de pig. act. l. 2. C. qui potior. in pig. hab. l. si postquam 3. l. qui legati §. C. ut in poss. leg. servand. caus. mit. Myns. cent. 1. obs. 28. Qui enim mittitur in possessionem contra contumacem qui non defenditur rei servandae causa, id est, ut securus sit de debito, de quo edictum Praetoris in d. l. 2. is custodiae causa mittitur, ut creditor rem in quam missus est, custodiat, ad eum finem, ut hac custodia debitor tædio affectus, tandem veniat, & juri se sistat, & causam defendat, arg. tex. in d. l. is cui ff. ut in poss. leg. vel fideic. serv. vide Schneid. in §. 1. Inst. de interdict. n. 14. ubi hoc exemplis declarat, quomodo immissus ex primo decreto possit esse molestus debitori in cujus bona missus est, † creditor igitur rem in quam missus est non possidet, sed detinet, detentator tantum rei est, dominium, & possessionem non consequitur, l. in possessionem 8. C. de bonis author. judic. possid. facit l. pro debito C. d. t. l. 3. C. qui bonis cedere poss. sed tantum jus pignoris puta praetorii, tex. in d. l. qui legati §. C. ut in poss. leg. vel fideic. † aliud liquidem est possidere, aliud in possessione esse, missus in possessionem in possessione est, sed non possidet, per tex. eleg. in l. 3. §. fin. in l. si quis ante 10. §. 1. de

acq. poss. tex. in d. l. is cui in verb. nec tam possessio rerum ei quam custodia datur, tex. in l. cum legatorum 12. ff. ex quib. caus. in poss. eatur, tex. in l. si finita 15. §. si quis autem 20. ff. de dam. infect. l. si duo 3. §. creditores 8. ff. uti possid. l. 1. §. illud questum ff. quorum leg. c. contingit 9. ext. de dolo & contr. proinde missus dominum, & possessorem expellere nequit, sed simul cum eo rem tenet, Zasius in l. hac autem §. praetor ait n. 7. ff. quib. ex caus. in poss. eatur. † Cujus immisionis is effectus est, quod creditor fructus colligere possit, & custodire, vel etiam, si tempore pereunt, vendere, & precium quasi esset, depositum custodire, & si debitor fundum colere negligat, ipse creditor Immissus colere potest, vel alteri fundum locare, tex. in d. l. is cui §. qui legatorum, l. in venditione 8. §. 1. ff. de reb. auth. jud. possid. Wes. in parat. ff. quib. ex caus. in poss. eatur n. 8. Ord. Curiae Monast. d. tit. 37. §. und hat der Kläger. Non autem creditor missus in possessionem virtute istius missionis fructus lucratur, sed solum custodit, & soluto sibi debito cum re in quam immissus est, restituit tex. in l. Fulcin. in prin. ff. ex quib. caus. in poss. eatur nisi in casu d. l. Fulcin. §. si. sumptus autem & impensas quas creditor immissus in fructibus colligendis, aut in re in quam missus est, facit, repetit actione in factum, etiam si minus utiliter factae sint, dummodo dolo careat, tex. in l. praetor ait, §. quod ait, cum duab. seqq. gl. in c. penul. in verb. illarum ext. de eo qui mittitur in poss. rei ser. caus. & ibi Panor. ver. oppono & videtur, nec de damno, quod in re immissa contingit creditor tenetur, si in dolo non sit, d. l. praetor ait §. praeterea. † Ex praedicta igitur detentatione illud commodi habet immissus, ut simul cum debitor reo in bonis ipsius esse possit, & videre, ut omnia recte peragantur, ut fructus colligantur, ne pessum eant, ut conserventur,

tur, qui, & quanti sint fructus, ne à debi-
tore consumantur, operam dare, & similia,
d. l. is cui §. qui leg. uorum, quinimo si debitor
agros, in quos facta est omisio, colere, &
seminare neglexerit, tunc ipse immisus
culturam erercere poterit. Immissi ex
primo decreto fructus colligunt, percipi-
unt, custodiunt, vendunt, non tamen eos lu-
crantur, neque in sui alimentationem con-
vertunt, *d. l. Pulcinus in prin.* sed ipsi fructus
sortem diminuunt, & extenuant, & in sor-
tem computantur, *l. si dominium 9. C. de pig. &
hypoth.* adeo ut si forti æquivalearit ipso jure
sit liberatum pignus, & pignoratitia agi
possit, *l. 1. & 2. C. de pig. act.* Dico immisos
habere tantum detentationem, quia immis-
sio ex primo decreto in actione personali
possessionem non tribuit, *l. 3. §. fin. ff. de acq.
poss. l. officium 9. in fine ff. de rei vend. d. l. 3. §. cre-
ditores, uti possid. l. 1. §. quesitum ff. quorum legat.*
possessio manet penes debitores, ex qua
per immisum expellendi non sunt, *d. l. si
finita §. si quis autem 20. ff. de dam. infec.* *Dd. in*
13 *l. 2. C. ubi in rem act. exerc. deb.* † Et quando-
cunque reus, cujus bona ex primo decreto
possessionem, venit & refundit expensas, &
& de iudicio sisti satisfacit, auditur, & recu-
perat tenutam cum fructibus perceptis, ex-
pensarum satisfactione congrua, exhibita,
*d. auth. & qui jurat in fine C. de bonis author.
jud. poss.* secus in reali actione, tunc enim
reus intra annum venire debet, post non au-
ditor, & actor fit verus possessor, per jura
de quibus infra. Juxta Ord. Curiae Monast.
par. 2. tit. 37. §. 10. so nun die Einsagung *cum*
seq. si debitor in cujus bona facta est immis-
sio ex primo decreto intra annum compa-
ret, refundens damna, & expensas, & cau-
tionem iudicio sisti offerens, revocatur de-
creta immisio, & in causa principali pro-
ceditur, si autem intra annum non veniat,

petitur decerni immisio ex secundo de-
creto, quæ petitur post elapsum annum à
die immisionis ex primo decreto compu-
tandum, potest autem *juxta d. Ordinat. §. wo
aber in fine* ante elapsum anni in personali-
bus peti immisio ex secundo decreto, quæ
immisio ex secundo decreto facit immis-
sum possessorem, & ex ea lucratur fructus,
*Ordinat. Monast. d. loco §. und wird der Kld-
ger/ Concor. Reform. Juliac. d. c. 17. §. und
wann cum duobus seqq. & Reform. des Erbs-
stchts Eöllen/ d. loco §. so nun cum seqq.* de se-
cundo decreto, & ejus effectibus, *vide Wesf.
in parat. ff. de damno infecto, Emer. à Rosbach/
in sua praxi civili tit. 32. per tot.* Mittuntur igitur
creditors ob contumaciam debitoris,
aliisque ex causis, in possessionem sunt in ip-
sa possessione, nec tamen possident, sed de-
tinent tantum, tenutam, custodiam, & obser-
vationem rei habent jus possessionis non
exercent, proinde dicuntur misi in posses-
sionem causa servandæ rei, id est custodiendæ
quantitatis debitæ, mittuntur enim ho-
die non in universa bona indiscriminatim,
promiscue sed pro mensura, & quantitate
debiti, pro modo & petitione eorum quæ
debentur, *d. auth. & qui jurat.* † Et si reus im- 14
mobilia non possideat, fit missio in nomina
debitorum hoc modo, judex ad se vocat
debitores ut agnoscant debitum, & deinde
præcipit ne creditori suo debitum infe-
rant, sed actori, *ita Pano. in d. c. 1. ver. nunc qua-
ro.* Et quomodo consulatur actori contra
reum contumacem in iuribus incorpora-
libus, veluti instituta actione confessoria,
negatoria, vel interdicto quasi possessorio
uti possidetur, unde vi, vel simili, *vide eun-
dem Panor. in d. c. 1. vers. extra gloss. quero ext. de
eo qui mittitur in possess.* Ex prædictis obser-
vandam diligenter hos tres terminos pos-
sidere, & in possessione esse, detinere, lon-
ge

ge inter se differre, & dispares plane in jure habere effectus, nec inter se mutuo converti, *tex. ad hoc in l. si quis autem 10. §. 1. ff. de acq. poss.* Misſi ex primo decreto ſunt in poſſeſſione ſed non poſſident, *d. l. 3. §. credito- res ff. uti poſſid. commodatarii, depositarii, & ſimiles detinent res ſibi commiſſas, ſed non poſſident, id eſt effectus poſſeſſioni à jure tributos non exercent.* † Secundus principalis hujus immiſſionis effectus eſt, quod pro deſenſione illius tenutæ, ſeu detentationis habeat interdictum. Ne viſ fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt, ſi quis enim prohibitus fuerit ingredi poſſeſſionem ſibi decreto judicis judicatam, ſi quis impedierit, quo minus executor judicii realiter, & cum effectū creditorem immitteret, & in poſſeſſionem introduce- ret, aut ſi immiſſum jam turbaverit, aut expulerit, tunc intuitu & contemplatione ad- eptæ tenutæ, ſeu detentationis, habet credi- tor actionem in factum ad intereſſe adver- ſus impediētem, turbantem aut expellen- tem, quæ, quia non veram æſtimationem rei in quam facta eſt immiſſio, ſed totum damnum, & debitum pro quo ea decreta eſt, continet, pœnalis eſt, *de qua tot. tit. ff. ne viſ fiat ei qui in poſſ.* † Tertius effectus eſt quod propter iſtam immiſſionem præfe- rantur creditoribus chyrographariis, & eti- am poſteriores hypothecam habentibus, *per tex. in l. ſi decreto 2. C. qui potior. in pig. hab.* niſi poſteriores iſti creditores ex iisdem titulis & cauſis ſe quoq; immiſſos præten- derent, tunc enim prioritas temporis nul- lam inducit prælationem, quinimo uno im- miſſo cenſentur & reliqui immiſſi, *l. is cui §. ſi plures 2. ff. ut in poſſeſſ. leg. l. fin. C. de bonis auth. judic. poſſ.* Et ita proceditur in contu- maciam debitoris ad immiſſionem in bona in perſonalibus actionibus cum debetur

quantitas, vel ſpecies, per jura allegata, & eſt *tex. in c. fin. ext. de eo qui mittitur in poſſ.* † Et fit illa miſſio, ut dixi in bona non ut olim in omnia bona debitoris, *juxta l. quam- vis 13. ff. ut in poſſeſſ. leg.* ſed tantum pro men- ſura, & modo declarati debiti, id eſt in tan- tum bonorum immittitur quantum pro de- bito ſatis eſt, tantumq; valeant quantum aſtori debetur, ita ut ſi debeatur aſtori centum, res quæ tantum valeat ei aſſigne- tur, *tex. exp. in §. ſi vero in auth. de introduc. & exhib. reis, & in auth. & qui jurat. C. de bonis au- thor. jud. poſſ. l. præſenti §. ſed ſi hoc 4. C. de his qui ad Eccl. confug. tex. in c. fin. in fine ext. ut lite non conteſt. & c. Refor. Juliac cap. 17. §. wo aber.* Poſteſt tamen propter ſumptus, & intereſſe res pluris valere, ut ſi debeantur centum, poſteſt fieri immiſſio in bona quæ centum quinquaginta, vel ducenta valent, ita de- clarat Ord. Curix Monast. parte 2. tit. 37. §. wenn aber die Selag in fine, † debet ſum- marie debitum liquidari, ut conſtet de de- bito, & ſic decretum de immittendo per judicem interponatur, & per apparitorem exequatur, *Heſem. in parat. ff. ex quib. cauſ. in poſſ. eatur, num. 8. Zafius in d. l. 1. num. 2.* Et vide formulas interponendi primum de- cretum, *apud Panor. in c. 1. verſ. antequam ext. de eo qui mittitur in poſſ.* † Cauſa hujus miſ- ſionis in poſſeſſionem eſt, ut dixi, contu- macia Rei, proinde ſi doceat ſe contuma- cem non fuiſſe, revocatur miſſio, & reſti- tuitur in priſtinum ſtatum, *tex. in c. cum ve- niſſent 3. extr. de eo qui mittitur in poſſ. vel ab- ſentia, non dimiſſo domi procuratore, cum ſcilicet reus non defenditur, nec per ſe, nec per alium, nam oblata ſatiſdatione judica- tum ſolvi, quilibet ad deſenſionem admit- titur, d. l. hæc autem §. fin. l. exigendi 12. C. de procur. l. recte 53. ff. de judic. text. in c. fin. & gloſſ. in verb. qui defendat Panormitan. in 4.*

- notabili ext. de eo qui mitt. in poss. l. servum 33.
 20 §. publice l. absens 71. ff. de procurat. † Cum
 autem defensio offertur siue defensor se
 juri sistit, tum missio in possessionem per
 judicem relaxatur, missus decedere ex pos-
 sessione cogitur, nisi sponte decedat in-
 terdicto uti possidetis deturbatur, text.
 in dict. l. hac autem in princip. in verb. cæ-
 terum si existat aliquis qui defendere sit
 paratus cessabit rei servandæ causa posses-
 sio, & in fine legis, in verb. ergo oblata
 defensione dejici poterit interdicto reddi-
 to, intellige unde vi. Ex quo textu no-
 tandum, quod missus in possessionem cau-
 sa rei servandæ, si veniat defensor satis-
 21 det, & sic ad defensionem admittatur, †
 vi tamen propria autoritate ex immissa
 expelli non possit, sed mediante inter-
 dicto jure eum, ut decedat compellere
 debet, ita Zasius dict. loco numer. 7. ubi for-
 mulam agendi hoc casu proponit. Ratio
 est, quia creditor non propria autoritate
 venit in possessionem, sed per judicem
 missus est, ergo à debitore reo seu ejus de-
 fenfore propria autoritate quoque expel-
 li non debet, ita enim res dissolvitur quo
 colligata est, l. nihil tam naturale ff. de reg. iur.
 12 † nec cautio recipitur & relaxatur missio,
 nisi adversa parte citata & audita, arg. c. ve-
 nerabilibus 7. de sent. excom. in 6. Panor. in c.
 1. in vers. secunda questio ext. de eo qui mittit.
 in poss. ubi vide.
 23 † Circa hanc missionem ex primo decre-
 to observandum est, quod uno creditore
 immisso omnes alii creditores ex eadem
 causa, & titulo omis si quoque censentur, l.
 cum unus 12. ff. de rebus author. jud. poss. l. is cui
 §. si plures vers. alia est causa ff. ut in poss. legat.
 24 † nec in prætorio pignore, quod per mis-
 sionem hanc consequimur, d. l. qui legati C.
 ut in possess. leg. regula qui priore tempore,

&c. locum habeat, d. l. is cui §. qui prior ff. ut in
 possess. leg. ser. causa esse liceat, & in l. finita 15.
 §. si plures 15. in verb. nam non spectabimus ordi-
 nem ff. de damn. infect. dixi ex una & eadem
 causa & titulo, † nam si sint creditores ex 25
 diversis titulis, puta alter ex testamento,
 ut legatarius, fideicommissarius, & simi-
 les, alter ex contractu, tunc uno immisso
 alii ex diverso titulo immis si non censentur,
 & qui prior immis sius potior censetur,
 text. in l. si decreto 2. C. qui potior. in pignor.
 habent l. si postquam 3. C. ut in poss. legator.
 &c. Dixi circa immi ssionem quæ parit
 prætorium pignus, † nam in pignore judi- 26
 ciali, cum quis in executionem rei judica-
 tæ immis sius est, regula qui prior tempore
 potior est in jure procedit, ita quod is qui
 primo immis sius est præfertur aliis, qui si-
 militer ex causa judicati immitti desiderant
 nec uno omisso alii immis si censentur, text.
 in l. si & jure 10. ff. qui potior. in pign. hab. Ra-
 tio est, quia pignus judiciale tribuit posses-
 sionem, immis sius verus efficitur possessor,
 duo autem in solidum eandem rem posside- 27
 re non possunt. † Sic & habens conventio-
 nale pignus præfertur omnibus qui habent
 personales actiones ex primo decreto
 immis si, aut quocunque privilegio per-
 sonalium actionum vallati sunt, text. in d.
 l. eos qui 9. C. qui potior. in pign. habent. Ratio,
 quia ex conventionali pignore jus in re &
 hinc actionem in rem habent, qui hypo-
 thecarii creditores dicuntur, & semper
 præferuntur chyrographariis. Hactenus igitur
 dicta intelliguntur de creditoribus per-
 sonalem tantum actionem habentibus, item
 quod hi ex una causa, & titulo jus suum me-
 tientes, puta omnes ex contractu pari jure
 censeantur, ut uno immis si omnes intelli-
 gantur immis si, ita tamen si in eadem pro-
 vincia intra biennium, in diversa existentes
 intra

Intra quadriennium vigore interpositi decreti se admitti in possessionem postulaverunt, per text. in l. si. Cod. de bonis auth. jud. possid. cujus practicum pulchrè tradit Zasius in dict. leg. si unus numero septimo. Et ita quidem ex edicto prætoris quod habetur in l. 2. ff. quibus ex causis in poss. eat, punitur contumacia ejus qui non defenditur, per missionem in bona ex primo decreto. Hic adverte quod in contumaciam tutorum, curatorumve, non in causa principali contra minores, sed adversus ipsos ad baunum vel missionem procedatur Deputations-Tagg Abscheid/ de anno 1600. §. 90. Es ist auch bishero.

28. † Est & aliud edictum Prætoris in d. l. Fulcinius §. 1. de debitore latitante fraudationis causa, puta qui eum in finem latitat, sui copiam non facit, non defenditur, ut creditores suos defraudet, hujus latitationis poena est, ut bona debitoris latitantis ex secundo decreto vendantur, d. l. Fulcinius §. 1. ubi ait Prætor, qui fraudationis causa latitavit, si boni viri arbitrato non defendatur, 29 ejus bona possideri, vendique jubebo. † Ut autem huic edicto locus sit quinque potissimum requiruntur. Primo. † Quod debitor latiret, id est turpiter se occultet, actus occultationis ut interveniat necesse est, d. l. Fulcin. §. quid sit latitare. † Secundo quod is debitor fraudationis causa latitet, ut defraudet & decipiat creditorem, nec enim sufficit actus latitationis, nisi illa qualitas & causa latitationis fraudandi creditoris quoque adsit utrumque enim id est actus cum qualitate ut concurrat necesse est, alterum, puta actus sine qualitate, vel qualitas sine actu, non sufficit, text. exp. in d. l. Fulcinius §. cum hoc edictum. Et hoc ideo, quia ista qualitas fraudationis est de substantia actus latitationis, ad hoc ut operetur venditio-

nem bonorum ex edicto Prætoris, ergo actus iste de quo loquitur edictum non existit sine qualitate, & agenti ad venditionem bonorum utrumque probandum est, ita Zasius in d. l. Fulcinius numero 4. Quomodo autem latitantis animus, voluntas, & propositum fraudandi probetur, vide gloss. in §. adeo d. l. Fulcinius, & Zasium in §. sed is qui ibidem num. 4. ubi præallegatam glossam explicat quatuor conjecturas fraudationis tradendo. † Tertio requiritur quod latitet fraudationis causa adversus creditores qui petunt immisionem, nam si quidam debitor plurimum creditorum animum habeat fraudandi aliquos, non tamen qui venditionem bonorum urgent, cessat edictum, text. exp. in d. l. Fulcinius §. illud sciendum in fine, vide Zasium in d. §. sed is qui numero 2. ubi practicum articulandi, & ponendi in hoc casu, quando ob latitationem creditor ex secundo decreto ad venditionem bonorum procedere vult, tradit. † Quarto re- 33 requiritur quod judici constet de debito creditoris, qui bona latitantis vendi, & distrahi postulat, per text. in dict. l. Fulcinius §. si in diem, ubi dicitur, quod si debitor non sit, bona vendi non posse, ergo antequam bona latitantis vendantur, de debito constare debet, text. item in l. cum proponas 9. C. de bonis author. judic. possid. Et quia de gravi præjudicio agitur, nempe de venditione bonorum, plane debitum probari debet per instrumentum duos testes, vel similem probationem & quod dicitur summam de debito cognosci, hoc refertur ad ordinem procedendi, quia contra absentem lite non contestata recipiuntur probationes, ita pulchre Zasius in d. l. Fulcinius §. cum hoc numer. 5. † Quinto requiritur ut intra primum, & 34 secundum decretum aliquod spacium intercedat, nec statim ad venditionem bonorum

rum per secundum decretum procedatur, d. l. cum proponas in fine, quæ requiritur si concurrant Prætor secundo decreto facto possideri, aut venire bona jubet, ne videlicet evidens debitoris dolus, & impunitus relinquatur, & creditoribus noceat forma perveniendi in personalibus ad secundum decretum traditur à *Vvesembec. in parat. ff. de damno infecto*, ubi vide Finis hujus secundi decreti est, ut & contumacia nimia latitantis & fugientis debitoris puniatur, & consulatur agenti creditori, cui frustrator alioqui reus copiam agendi, hoc est jus suum judicio persequendi nullam facit, de fine & effectu secundi decreti vide *Emericum à Rosbach in sua praxi civili tit. 32. num. 13. & 14. ubi num. 15.* Formam interponendi secundum decretum tradit. *Maftenus de reo contumace in personali actione.*

- 38 † In reali actor comparens, Reique peremptorie citati & non comparentis contumaciam accusans mittitur ex primo decreto in possessionem rei petitiæ super qua scilicet controversitur, & quidem si tota petatur in totius rei possessionem mittitur actor, si una pars tantum in partem petitam, *tex. in c. 2. in verb. in possessionem rei petitiæ miserunt, & in cap. fin. ext. de eo qui mittitur in poss. rei servandæ dict. l. Fulcinius §. Celsus 17. ff. ex quibus causis in poss. eatur.* † An autem immis-
- 39 sionem in reali actione statim consequatur possessionem inter Dd. controversitur, † negativa sententia probatur 1. per text. exp. in *c. quoniam contra §. in aliis ext. ut lite non contestat.* ubi dicitur, missum in reali actione post annum demum verum effici possessorem, ergo intra annum verus possessor non est, 2. probatur per text. in *c. pastoralis in fine ext. de offic. ordin.* ubi similiter dicitur, quod missus in reali actione post annum verus

efficiatur possessor. Ergo &c. ad idem *tex. in c. contingit 9. ext. de dolo & contumac.* ubi non admissus in possessionem sibi decretam post annum verus efficitur possessor, & quod ille textus de reali actione intelligendus ex eo fit manifestum, quod in personali per secundum decretum tribuatur possessio, non per cursum solius temporis, atqui nullius decreti in allegat. cap. fit mentio. Ergo &c. 3. probatur per text. in *cap. 1. ext. de eo qui mittitur in poss.* ubi missus in actione reali per secundum decretum datur possessio, ergo eam per primum decretum non est adeptus, 4. probatur per text. in *c. penultim. & ibi gloss. in verb. causa custodiæ, & c. finali ext. d. t. de eo qui mittitur in poss.* ubi actor causa custodiæ mittitur in possessionem earum rerum super quibus quæstio instituebatur reo contumace existente, ergo si causa custodiæ tantum possessionem non habet, alias dicendum quod idem esset in personali actione, 5. probatur, ex *l. is cui legatorum §. in princ. ff. ut in poss. legat.* ubi dicitur legatorum causa missum nunquam consequi possessionem, atqui pro legatis etiam competit actio realis rei vindicatio, & hypothecaris. Ergo &c. 6. probatur hac negativa sententia per text. in *cap. 1. ext. de dolo & contum.* ubi reus qui juxta decretum actorem non admisit in possessionem circa finem anni se juri offert, ne post annum possessionem perdat. Ergo ante annum elapsam adhuc possessionem habuit, deinde dicitur in eodem capite missionem fieri causa servandæ rei, id est custodiendæ, ergo possessio non acquiritur, & quod ille text. in reali actione intelligendus sit, patet ex ratione ipsius Papæ, quod scilicet in personis, & negotiis Ecclesiasticis id est beneficiis, aliisque rebus Ecclesiæ rigor juris non atten-

attendatur, & Panorm. ibid. in 1. notab. ad hoc textum illum adducit, & in reali actione intelligit, 7. probatur quoque per text. in c. tua fraternitatis 3. ext. ut lite non contest. ubi expresse dicitur, quod actor reo existente contumace mittatur in possessionem petitarum rerum causa custodiae, 8. probatur ratione Possessor. lucratur fructus, hoc enim est commodum possessionis, §. commodum Instit. de interdict. atqui talis immissus non lucratur fructus, d. l. Fulcinius in princ. Panormit. in c. quoniam §. in aliis in 4. notab. ext. ubi lite contest. Ergo &c. gloss. in c. 2. in verbo distrahunt per illum tex. ext. de sequest. poss. & fructuum, ubi dicit quod ille qui mittitur in possessionem causa custodiae, sive agatur reali actione sive etiam personali intra annum non facit fructus suos, sed custodire eos debet non distrahere, ut si intra annum reus recuperare voluerit possessionem restituantur ei fructus deductis expensis pro fructibus colligendis factis, l. fundus §. 1. in fine princip. ff. famil. erisc. anno vero elapso lucratur omnes fructus, nec restituere debet, ita Bald. ibidem 9. probatur rursus ratione Possessor. mediante possessione usucapit, l. 3. ff. de usucapi, cum concordant. atqui missus in reali actione non usucapit. Ergo &c. Et haec quidem & similia pro
41 negativa sententia adduci possunt, † affirmativa tamen communior & verior est, quam tenent communiter Dd. in l. 2. C. ubi in rem act. exer. debeat, pro qua vide complures allegatos per Menochium retinenda possess. remedio 3. numero 210. ubi in utramque partem hanc questionem disputat, hanc quoque tenet Schnei-
42 derw. in §. 1. Institut. de interdict. numero 13. † transit itaque juxta hanc sententiam in missum in reali possessionem sed revocabili-
ter, potest enim intra annum reus contumax comparere, & refundendo expensas,

& exhibendo cautionem de iudicio sisti recuperare possessionem, & causae defensionem, per text. in dicto capite quoniam §. in aliis, dict. cap. pastoralis §. praeterea dict. cap. contingit, & si per eum non stetit quo minus intra annum cautionem praestaret, post annum cautio recipitur, & possessio restituitur text. in capite secundo ext. de eo qui mitt. in possess. text. in l. si quis emptionis 8. §. penultim. Cod. de praescript. 30. annorum, post annum vero irrevocabiliter & incommutative transit possessio in actorem immis-
sum, & non auditur reus amplius super possessione sed super proprietate onera petitoris illi incumbunt, per jura sup. allegata, & per tex. in capite primo ext. de eo qui mittitur in possess. ubi post lapsum anni reservatur reo jus petitorii tantum, in verb. salvo jure quod idem Praepositus in petenda Ecclesia habere dignoscitur, dict. c. quoniam §. in aliis in verb. super proprietate duntaxat adversa parti defensione legitime reservata, Vide Ordinat. Curiae Monast. parte secunda tit. 37. §. Es ist aber & §. so nun die &c. Reformatio des Erbstifts Cöllen/ sub rubric. wie auff den Ungehorsam / §. nemblich.

† TERTIO. In contumaciam Rei pro- 43
ceditur in causa principali hoc modo, lis in contumaciam pro contestata acceptatur, positiones ex parte actoris exhibentur, aut articuli libelli loco positionum repetuntur, ad probandum admittuntur, testes, & probationes recipiuntur, & tandem causa pro conclusa acceptata in contumaciam quod juris est pronuntiatur, & pro actore vel Reo contumaciter absente sententia fertur dilatoriis & peremptoriis exceptionibus Reo praclusis. Ordinat. Cameræ parte 3. tit. 43. §. wo aber der Kläger / Ordinat. Curiae Monast. d. tit. 37. §. so fern
aber /

aber/hoc tamen observato, quod si pro reo pronuntietur, attamen ob contumaciam actori in expensis condemnatur, ita disponit Ordin. Cameræ d. loco §. fin. Ordin. Curie Monast. d. loco §. und soll in sine, facit l. & post edictum §. i. ff. de judic. vide Gaill. libr. i. observat. 60. num. 6. 7. & 8. & observ. 80. num. 2. Myns. cent. 4. observ. 66. & 67. Schwannman / d. loco cap. 72. per tot. qui integrum prothocollum, quando in contumaciam ad definitivam procedatur, exhibet. † Et quidem in optione & electione actoris positum est, ex tribus his propositis modis procedendi in contumaciam rei in judicio non comparientis, amplecti quem velit, † & si unum elegerit puta procedendi in causa principali, & lis pro contestata accepta sit, positiones ad probandum admittæ, potest nihilominus variare, & ista via relicta, vel ad declarationem Banni, vel ad immiſſionem in bona procedere, Gaill. d. obser. 60. n. 4. & 5.

46 † Secundo casu principali quando reus comparuit, & post litem contestatam se absenteat, & fit contumax, tunc rursus subdistinguitur inter reum in actione reali, & inter reum in actione personali. † In actione reali triplici modo proceditur vel ad capturam, vel ad immiſſionem in bona, vel ad definitivam sententiam, text. in l. consentaneum 8. C. quomodo, & quando judex.

48 † Ad capturam quod scilicet reus possit capi, & apprehendi per judicem ad eum scilicet effectum non ut detrudatur in carcerem, sed ut se juri sistat, & mediante eo causa liquidetur, & de judicio sisti caveat, proinde si negotium tale sit, quod sine eo liquidari possit non ad capturam, sed ad alia remedia contra contumacem proceditur, Richard. in d. l. consentaneum nu. 21.

ubi usque ad numer. 32. multa de reali citatione tradit.

† 2. Ad immiſſionem in bona, nam negotio summatim discussio mittitur actor in possessionem rei super qua controversitur, & statim possidet, ex possessore reus fit petitor, nec auditur amplius de possessione, quia de dominio probare debet, nec excipere de dominio potest, sed agere, tex. in d. l. consentaneum & ibi Richard. num. 32. cum seqq. tex. in l. 2. in fine C. ubi in rem act. exerceri deb. tex. in c. prout 4. in fine ext. de dolo & contum. in quo c. deciditur quod contumacia Rei post litem contestatam duobus modis puniatur. 1. per definitivam sententiam, deinde per immiſſionem in veram ejus possessionem, ut de possessore fiat postea petitor, & sibi incumbat onus probandi dominum, concordat d. l. consentaneum. Casus talis proponitur. Quidam vocatus in judicium ratione decimarum, comparuit, oblato ab actore libello recessit, se absentavit, Judices compulerunt reum ut juratoriam exhiberet cautionem de presentando se juri, qua præstita, in termino comparuit, sed ad libellum respondere noluit, eo quod consilio advocati destitueretur, instante actore respondit se ad 40. annos percepisse decimas, & postea recessit, consuluerunt itaque judices. Papam an illa responsio Rei induceret litis contestationem, & si sic, quomodo Rei contumacia esset reprimenda, Resp. Papa per sententiam definitivam, aut immiſſionem in veram possessionem, nota 1. ex hoc cap. quod reo existente, contumace nihilominus ex supra abundanti ad convincendam ejus malitiã adhuc semel citandus est; nota 2. quod responsiones ad libellos non sint à partibus temere faciendæ sine consilio advocati, proinde hic reus recusavit respondere, quod opera advocati uti non

non posset, ejus copia sibi non daretur, nota 3. responsionem Rei ad libellum actoris inducere litis contestationem, neque necesse est ut vocabulo litis contestationis utatur, veluti ut actor, ejusve procurator dicat, contesta litem affirmative, & reus ejusve procurator contesta litem negative, prout passim in foro observatur, horum error convincitur ex hoc cap. Nota 4. Quod licet clericus pro judicio sisti cautione nudam tantum repromissionem faciat, per tex. in c. cum clericis 25. C. de Episc. & cler. attamen contumax juratoriam præstabit cautionem, per tex. hic, passus vero immissionem, si postea audiri velit, cautionem fidejussoriam, per text. in d. cap. quoniam, §. in aliis, &c. Et quidem proceditur ad immissionem in bona, si de causa non liquet, nec liquere potest, ut quia actor nullos testes, vel instrumenta nulla produxit, tunc adjudicatur, ut dixi, possessio, & incontinenti efficitur verus rei possessor, salva quæstione proprietatis absenti, per jura allegata. Ordin. Juliac. c. 17. §. wo er aber.

30 † 3. Ad definitivam sententiam, quando judici liquet de causa, & sic condemnatus amplius non auditur, sed fit executio in ejus bona, vel per judicem qui tulit sententiam, vel per judicem majorem seu delegantem, vel eum sub cujus jurisdictione res sita est, tex. in d. l. consentaneum in fine, & in d. l. properandum §. sin autem reus, & ibi gloss. in verb. ad majorem, nisi ei succurratur per restitutionem in integrum, juxta l. fin. ff. de rest. in integr. & per sententiam in eum transfertur dominium, arg. l. statu liberi à ceteris 29. in fine ff. de statu lib.

51 † In actione personali contra reum contumacem proceditur rursus duplici modo, vel ad immissionem in bona ex primo de-

creto. vel ad sententiam definitivam. † Ad 52 immissionem in bona contumacis quando de causa non liquet, sicut enim actor in bona contumacis ante litem contestatam mittitur, ita & multo magis post litem contestatam pro modo debiti declarati, gloss. in dict. l. properandum in verbo absentem, Bart. ibid. num. 2.

† Ad definitivam sententiam procedi- 53 tur quando causæ merita discutiuntur, articuli, & positiones aliquando pro confessatis in contumaciam non respondentis acceptantur, juxta c. 2. de confess. in 6. Gaill. lib. 1. obs. 80. nu. 1. & tandem definitive pronunciatur, pro quo stat justitia, nec enim absens reus semper condemnatur, nisi actor intentionem suam plene probaverit, sin minus absolvitur, & absentia Rei contumacis Dei præsentia suppletur, dict. l. properandum §. sin autem reus, Gaill. lib. 1. obser. 60. n. 4. Reformat. Judic. Senatus Col. d. loco §. wäre aber / In Reformat. Curia Archiepisc. Colon. d. loco §. liberum quoque erit, Ordinat. Camerae, parte 3. tit. 15. §. begeben sich.

Poterit etiam judex Ecclesiasticus qualicumque actione agatur missione in possessionem omissa, contumacem excommunicationis poena afficere, modo eam magis timeri putaverit, d. cap. quoniam §. sin. ut lite non contest. vide de hoc plenius processum Joannis Pelsii tit. 14. à num. 35. usque ad finem, ubi modum procedendi, & aggravandi excommunicationem si in contumacia perseveraverit, tradit. Juxta Reformationem Curia Archiepisc. Colon. d. loco in causis Ecclesiasticis, & spiritualibus contra contumacem declaratum proceditur ad censurarum Ecclesiasticarum inflictiones & declarationes, ut ibi latius traditur, quomodo in Comitatu Flandriae pro diversitate causarum & judiciorum in contumaciam

Rei procedatur, vide *Dambau. in sua practica civili cap. 78. per tot.*

Et ita quidem in contumaciam procedi-
 54 tur, † nunc paucis recapitulando ea quæ di-
 cta sunt, quæ sint pœnæ contumaciæ videa-
 mus. Primo, ut diximus, punitur contuma-
 cia per immiſſionem in bona contumacis
 ex primo decreto, ut tædio affectus reus
 tandem veniat responſurus petitioni actoris,
cap. finali §. in aliis ext. ut lite non conteſt. tex. in
cap. 1. verſ. ſed judex, & in c. 2. ext. de ſequeſt. poſſ.
& fruēt. l. is cui §. in prin. ff. ut in poſſeſſ. leg. l.
Fulcinius 7. §. fin. & tot. tit. ff. quib. ex cauſ. in poſſ.
eatur, & tot. tit. ext. de eo qui mittitur in poſſ.
 Secundo. Si reus in contumacia perſeueret,
 fit immiſſio ex ſecundo decreto, quæ poſ-
 ſeſſionem, & dominium tribuit, ſi reus erat
 dominus, alias uſucapiendi conditionem, *l. ſi*
finita 15. §. Julianus 16. & ibi Dd. ff. de damno
inſect. Maranta in ſuo Specul. parte 6. de contu-
macia numero 13. ubi tradit quanto tempore
 reus debeat perſeuerare in contumacia
 poſt interpoſitum primum decretum, ni-
 mirum per annum, quod verum ſi contro-
 verſia eſt ſuper dominio, vel quaſi intentata
 reali actione, juxta *tex. in d. l. Fulcinius §.*
Celſus.

Tertio punitur contumacia per captio-
 nem pignorum, ſi forte contumax non ha-
 beat immobilia in quæ decerni poſſit im-
 miſſio, tunc pignora capiuntur, mobilia
 bona apprehenduntur, eaque ſi juri ſe non
 offerat, diſtrahuntur, *l. 1. §. quid ergo ff. de vent.*
inſp. l. ſi quis à liberis §. §. ſi quis 10. ff. de agnoſ.
lib. §. penult. Inſtit. de ſatid. tut. Sic magiſtra-
 tus ob contumaciam civium ſolent per mi-
 niſtros ſuos pignorare eorum ſuppellecti-
 lia, *Kannen/und Pott/unde natum provoc-*
bium. Wiltu halten deinen Pott/ ſo halt
der Herren Gebott. Vide ſtatutum Civitatis
Coloniæ 58. & quomodo puniendi qui execu-

tioni Judicis reſiſtunt vulgo *Pfand-
 Rierung thun/ vide ſtatutum 59.*

Quarto punitur contumacia per indi-
 ctionem mulctæ, pœna pecuniaria im-
 ponitur contumaci, *l. 2. §. 1. ff. ſi quis in jus*
voc. non ier. Ordin. Curia Monach. tit. 37.
§. fin.

Quinto punitur contumacia per ſeque-
 ſtrationem rei petita, poſſeſſionis, & fru-
 ctuum, *l. 1. §. jubet, ff. de collat. c. 1. c. fin. ext. de ſe-*
queſt. poſſ. & fruēt. Clem. unica eod. tit. & hoc in
 perſonis, & negotiis Eccleſiaſticis in qui-
 bus mitius agendum eſt, neque ſtatim ad
 immiſſionem procedendum, *tex. in c. 2. ext.*
de dolo & cont.

Sexto per bannum punitur contumacia,
 quando in Camera Imperii ſententia lata
 eſt contra contumaces, rebelles, principes,
 Comites, Imperii civitates, Ordinari. Ca-
 meræ parte 3. tit. 46. §. wo auch jemand/
 prout hoc anno contigit in civitate Aquis-
 granenſi, de hac pœna, vide *Bald. in l. 1. colum.*
3. in princ. C. de hered. inſtit. ubi ponit aliquas
 differentias inter bannitos propter deli-
 ctum, vel contumaciam, & dicit quod ſen-
 tentia banni propter contumaciam ſit in-
 terlocutoria. Et quod dicitur in Ord. alle-
 gato loco §. wo auch nit ſeinem Gegen-
 theil zu vertragen/pro ejus intellectu quæ-
 ritur, an etiam teneatur tranſigere cum Fi-
 ſcali non videtur, per hunc textum, niſi
 contumax in aliquam partem Fiſco, &
 parti eſſet condemnatus, veluti in pœnam
 mandati, & deſuper ad bannum uſque pro-
 ceſſum, tunc enim tam de pœna quam
 contumacia tranſigi oportet, ſecus in ban-
 nitis propter delictum puta fractam pa-
 cem, quod illis feudalibus reſtituantur, Ord.
 parte 2. tit. 18. & copioſe *Gail. lib. 1. & 2. de pace*
publ.

Septimo punitur contumacia per ex-
 com.

communicationem, si enim commode immissio in bona Rei contumacis fieri non possit propter potentiam, vel quia bona non habet, tunc à iudice Ecclesiastico excommunicabitur, *cap. 2. & 3. c. fin. §. in aliis in fine ext. ut lite non contest. cap. per venerabilem 13. in fine ext. qui filii sint legit. c. veritatis 8. in verb. excommunicationis sententiam protulerunt ext. de dolo & contumac. c. falsit. c. certum 11. questio. 3. c. 2. ext. de major. & obed. c. 1. extr. de judic. Corset. singul. 65. à qua tamen excommunicatione absolvitur, si præstat cautionem de iudicio fisci, *cap. ex parte 23. extr. de V. S. casus ubi punitur contumacia per excommunicationem extat in cap. cum contumacia 7. de heret. in 6.**

Octavo per capturam personæ, ut reus inobediens personaliter arrestetur, vel incarcerationetur, *per tex. in d. l. consentaneum ubi gloss. in verb. cogendum text. in §. si vero, ubi gloss. in verb. omnimodo auth. de exhib. reis.* Sic Reformatio Curiae Archiepisc. Colon. d. loco §. si autem, in causis prophanis reum contumacem declaratum jubet per detentionem corporis coerceri, si bona non habeat, quæ arrestentur, & ibi formula mandati ad præfectos & officiatos sæculares traditur.

Nono. Punitur contumacia per suspensionem ab officio, & beneficio, ut si clericus suo magistratui obedire recuset, aut quilibet publicum gerens officium, veluti Notarius, procurator, advocatus, tunc sub pœna suspensionis superior mandare illis potest, *tex. in d. c. veritatis.*

Decimo punitur contumacia per definitivam sententiam si lis fuerit contestata, *dict. leg. consentaneum d. c. causam, d. c. prout ext. de dolo & contumac. c. per tuas 58. ext. de appell.*

Zasius in l. certum §. si quis absente 3. Digest. de confess.

Undecimo. In contumaciam articuli pro confessatis acceptantur, *c. 2. de confess. in 6. & ibi gloss. fin. c. nullus 4. ext. de presumpt. Concord. Ord. Cam. parte 3. tit. 15. §. begeben sich/ & tit. 43. §. 4. Gail. lib. 1. obs. 80. nu. 3.*

Duodecimo punitur contumacia per denegationem audientiae & jurisdictionis, *l. sancimus 15. Cod. de judic. & si ob justam contumaciam iudex reo audientiam denegarit, & tempore actiones perierint, non restituitur, text. in l. sed & si. 26. §. ait prator 4. vers. per magistratus ff. ex quibus caus. major in integr. intellige non solum de audientia illius causæ in qua contumax extitit; sed etiam in alia qualibet, Maranta in suo Specul. parte 6. de contum. numer. 17. Sich. in d. l. sancimus num. 4. per illum tex. qui dicit omnem judicalem aditum claudi contumaci.*

Decimo tertio. Punitur contumacia per invocationem brachii sæcularis, quando scilicet à iudice Ecclesiastico sententia lata est, & executioni dari non potest, tunc in subsidium invocatur sæculare magistratum, & hoc subsidium Practici solent absolute vocare Brachium, *de quo tex. in l. Episcopale 8. C. de Epis. audien.*

Decimo quarto. Punitur quoque contumacia per inhibitionem factam colonis, inquilinis, debitoribus, ne pensiones, & debita tali suo domino amplius solvant, sed vel apud se retineant, aut ad talem deferant, & sic fit arrestum in bona & redditus ipsius contumacis, & hic modus puniendi contumaces frequentissimus est, & valde usitatus. Sunt & aliæ pœnæ contumacibus in iure præstitutæ.

† Contumax enim semper condemna-

tur in expensis, etiam si in principali causa obtineat, *d.l. properandum*, §. *fin. autem*. Ordina. Camerae parte 3. tit. 42. §. *fin.* & in tali condemnatione expensarum ratione contumaciae non est opus nova citatione, *tex. in c. cum dilecti* 6. in fine *ext. de dolo & contum.* in *c. i. eod. tit.* in 6. & in *c. constitutus* 12. & ibi
 55 gloss. in verb. taxatione *ext. de procur.* (2)† Contumax non auditur nisi refusus expensis, *d.l. sancimus* C. de *judic.* c. *fin.* §. in aliis *ext. ut lite non contest.* & c. c. i. §. ne autem *ext. de sequest. poss. & fruct. c. cum venissent in fine, ext. de eo qui mitt. in possess.* *tex. in §. omnem auth. de litigios. auth. qui semel.* C. quomodo & quando *judex*, & c. & quod contumax non refectis expensis omnino à iudicio rejiciatur, neque audiatur, & quæ sit illius ratio, late tradit Menoch. de arbitr. *judic. lib. i. quest. 36. per tot.* & quidem citatus non comparens etiam in primo termino debet condemnari in expensis factis per adversarium, nec debet expectari ut sit contumax in secunda, & tertia citatione, *V. Vurmbs. lib. i. pract. obser. tit. 7. observ. i.* hinc in Curtialibus, & Scabinalibus iudiciis contumax in expensas istius audientiae condemnatur, in def. T. ags. Un-
 fofst/ & quod contumax expensas in probatione factas refundere teneatur, licet iustam causam foveat, vide *Ordinat. Camerae parte 3. tit. 42. §. fin.* (3) Cavere debet datis fidejussoribus, vel pignoribus, vel per juratoriam cautionem quod ad omnes, & singulos actus judiciales in iudicio perseverabit usque ad sententiam definitivam, *c. i. de dolo & contumac. in 6. tex. in auth. & qui jurat.* C. de bonis *author. judic. possid.* & in *c. i. in fine* & ibi gloss. in verbo sufficientem *ext. de sequest. poss. & fruct.* *Sichard. in d.l. sancimus n. 4.*
 56 † non obstante quod alias bona possideat immobilia, & sic perdit beneficium, *l. sciendum* 15. ff. *qui satisfacere cogant.* † (4) Verus

contumax non habet beneficium appellandi, *l. ex consensu* 23. §. *fin.* ff. de *appell. l. i. l. abstinendum* 4. C. quorum *appell. non recip. l. & post edictum* 73. §. *fin.* ff. de *judiciis, d.l. properandum* §. & siquidem actor, §. *fin. autem reus*, Maranta parte 6. de *contum. numer. 19.* nisi veniat iudice adhuc pro tribunali sedente, *l. Divus* 7. ff. de *restit. in integ.* aut contumax sit in non parendo præcepto iudicis, *l. creditor* 28. §. *iussus* ff. de *appell.* Marant. d. loco numero 19. (5) Contumax litis pendentiam allegare nequit, si fuerit coram uno iudice citatus & non comparuerit, citatus ad alium, forum declinare nequit, *Bart. & Dd. in l. ubi acceptum* ff. de *judiciis*, & sic exceptionem de continentia causæ opponere non potest, puta si in iudicio possessorio non comparuerit, & in petitorio coram alio iudice conventus allegat causam coram priore ex capite continentiae ventilandam non auditur. Ratio ne ex sua contumacia commodum consequatur, contra *l. evidenter* 16. ff. de *except. rei judic.* quod verum, etsi paratus sit refundere expensas, *Sich. in l. nulli numer. 16. C. de judic.* † (6) Con-
 58 tumax perdit beneficium excipiendi contra Commissarium, ita ut in termino publicationis attestatorum exceptiones contra Commissarii personam opponere non possit. Ratio est, quia contumax habetur pro præsentate in sui præjudicium, *tex. in auth. qua in provincia in fine*, C. ubi de crim. agi oport. Maranta parte 6. tit. de *contumacia numer. 30.* (7) Contumax privatur beneficio præsentandi adjunctum, uti multorum *Dd.* opinio est, & *Rulandi in suo tract. de Commiss. lib. 2. cap. 13. numer. 10. cum seqq. in utramque partem eleganter disputat.* (8) Contumax non citatur à Commissario ad videndum jurare testes, fieri instrumentorum transumptionem, ocularem inspectionem, & sub-

& sublevationem lapidum, uti quoque in utramque partem disputat. Ruland. d. loco num. 22. cum seqq. Sic si contumax post publicatas attestations vel alios actus judiciales ante conclusionem se intromittere cupiat, hoc ei permittitur, ut causam prosequatur in eo statu in quo eam reperit, ita tamen ut prius omnes expensas contumaciales parti refundat, & insuper propter factum proclama. pedello florenum sub pœna ordinationis & rejectionis recessus habiti numerare cogitur, Ord. Cameræ parte 3. tit. 46. in prin. Et quidem hæ magis usitatae sunt pœnæ quibus compescitur contumacia, plures vide apud Marant. in suo Spec. parte 6. tit. de contumacia à n. 9. usque ad finem, apud Camillum Borellum in Summa Decisionum tomo 1. tit. 46. à n. 5. usque ad n. 170. ubi nonaginta octo pœnas recenset, quænam ex his in Camera magis frequententur, vide Gaill. lib. 1. obs. 60. per tot. Quomodo autem à contumacia quis excusetur, & huiusmodi pœnas evitet, vide Marant. d. loco n. 1. cum seqq. Emeric. à Rosbach in sua praxi civili tit. 30. num. 46. cum seqq. & quod ad purgandam contumaciam contumax admittatur, specialiter cautum est in Ordinat. Curiae Monast. tit. 38. §. würde aber / &c. Prout quoque in Ordinat. Cameræ d. parte 3. tit. 46. quod contumax in qualibet parte iudicii venire possit ante conclusionem in causa, & refusus expensis causam prosequi in eo statu in quo eam tunc invenit. Quid ergo si contumax in iudicio causas dicere velit, quamobrem non teneatur refundere expensas an sit audiendus? Resp. audiendum esse, & ad hoc ei dari terminum Ordinationis ita factum in causa Coman. contra Oberstein. Sed quid si contumax post conclusionem veniat, quid jam statuendum dic jam nunc non posse petere rescissionem

conclusionis nisi iustas causas adducat, expensasque præstet, Ord. d. loco in fine princ.

TITULUS VIII. DE COMPARITIONE REI. SUMMARI A.

1. Continuatio.
2. Ut cognoscatur an citatus in termino comparere teneatur, tres casus distinguendi sunt.
3. Citatus à iudice competenti de cuius competentia constat comparere debet.
4. Citatus de competentia iudicis dubitans comparere debet, & causas exemptionis allegare.
5. Citatus à delegato comparere debet, & contra rescriptum delegationis excipere.
6. Citationi iudicis delegati inseritur clausula ad dicendum contra tenorem rescripti.
7. Prius de iurisdictione iudicis constare debet, quam ad ejus exercitium procedatur.
8. Extra territorium jus dicenti impune non paretur.
9. Citatus ad locum non tutum comparere non tenetur.
10. Comparitio Rei fit cum protestatione de non consentiendo Nisi, &c.
11. Duo effectus hujus protestationis.
12. Comparitio Rei fit salvis quibuscunque exceptionibus.
13. Reus comparens petit copiam propositorum.
14. Reus comparet per se, vel per suum legitimum procuratorem.

† **R**eus in jus vocatus vel comparet ad citationem sibi factam per se, vel per procuratorem seu responsalem, ut

canones loquuntur, ut plerumque fit, aut non comparet, sed contumaciter emanet, de contumacia Rei tit. præcedenti diximus, de comparitione ejus hoc loco pauca dicturi sumus, & primo videbimus quando reus comparere teneatur, vel non, deinde sub qua forma, & modo comparere debeat, quid in termino comparitionis acturus.

- 2 † Quoad primum distinguendi sunt tres casus principales, aut certum est quod reus ejus jurisdictionis sit à quo citatus est, aut est dubium, aut certum est quod reus
3 ejus jurisdictionis non sit, † primo casu reus omnino comparere debet, alias punitur, ut in l. 1. in prin. ff. si quis jus dicenti non
4 obtemp. † secundo casu similiter comparere debet, & allegare causas ob quas putat se jurisdictioni judicis citantis non esse subiectum, quæ in aliquo privilegio plerumque fundatæ sunt, sic intelligitur text. in lib. 2. ff. si quis in jus voc. non ier. ubi ait JC. Paulus ex quacunque causa ad prætorem, vel alios qui jurisdictioni præfunt in jus vocatus venire debet, ut hoc ipsum sciatur an jurisdictio ejus sit, text. in l. si quis ex aliena 5. ff. de judic. l. si reus 12. ff. judic. solvi, cap. veniens 15. ext. de accusat. cap. cum parati 19. extr. de appell. Gaill. libro primo, observ. 48. numero octavo, Mynsi. cent. 6. obser. 7. Wurmb. lib. 1. pract. observat. obser. 3. numero 1. Damhauder. in sua pract. civili cap. 74. numero 1. cum sequentibus. Et hoc faciendo dicitur opponere exceptionem declinatoriam, & potest judex citans ipsemet de competentia cognoscere, an sua sit jurisdictio in reum nec ne, text. in l. 2. §. sed etsi dubitatur Digest. de judic. & in d. l. si quis ex aliena. Gaill. dict. observ. 48. numero undecimo.

Et hoc non solum procedit in ordinario judice citante, de cujus competentia du-

bitatur, sed etiam in delegato, † si enim citatus à delegato putaverit rescriptum delegationis esse subreptitium, nihilominus comparere debet, & contra rescriptum excipere, alias posset contra eum procedi in contumaciam, sibi enim imputet quod de sub & obreptione coram delegato non exceperit, per notata in cap. ceterum 3. extr. de rescript.

† Hinc citationi emanatæ à judice delegato inseritur hæc clausula, contra & adversus literas commissoriales apostolicas præmentionatas, earundemque contenta & tenorem, nec non nostram illarum vigore nobis concessam & attributam jurisdictionem, dicendum, & excipiendum quicquid verbo, vel in scriptis contradicere & excipere voluerit, aut possit, &c. † Prius non de jurisdictione judicis constare debet, quam procedatur ad ipsius jurisdictionis exercitium, c. super literis 20. ext. de rescript. cap. Romana 2. §. si vero vocatis & ibi gloss. in verb. non præsum. l. de appellat. in 6. constare vero non potest nisi adversario ad dicendum contra commissionem terminus præfigatur, vel si absit ad hoc citetur, arg. c. 2. ext. de testib.

Tertio casu venire non tenetur, † extra territorium enim & supra jurisdictionem jus dicenti impune non paretur, l. fin. ff. de jurisdict. cap. ut animarum 2. in fine de constit. in 6. gloss. in c. si duobus in verb. nisi cognoverit & ibi Felinus numer. 6. ext. de appell. gloss. singul. in c. si Episcopus 3. questione secunda, in verbo convocari, gloss. notab. in c. placita 15. questione quarta, in verbo orationibus ubi dicitur quod citatio notoria injusta non astringat citatum Zabarell. in Clem. 2. numero quinto, ut lite pendente &c. Gaill. dict. obs. 48. n. 9. & 10.

† Ad hunc casum refert, si quis citatus sit ad locum non tutum, is quoque com-
parere

parere non tenetur, *l. si locus* 59. ff. de judic. *l. Fulvinius* 7. §. quid sit latitare ff. ex quib. caus. in poss. eatur, Clement. 1. & ibi gloss. in verb. secura, & Clemen. pastoralis §. notorium de sent. & re judic.

Quoad secundum sub qua forma reus
10 comparere debeat, † sciendum quod reus seu procurator ejus comparere debeat cum protestatione de non consentiendo in jurisdictionem domini, nisi quatenus & in quantum de jure teneatur, addendo, quam protestationem in omnibus meis comparitionibus, & defensionibus pro repetita haberi volo, Gaill. lib. 1. d. observa. 48. numero
11 vigesimoquarto. † cujus protestationis duo sunt effectus, nam virtute istius protestationis Rei comparitio non inducit consensum in judicem, & sic non excluduntur fori declinatoriae exceptiones, nec etiam ob suum non consensum pro contumace reputari potest, Gaill. dict. loco, alias sine illa protestatione compareat, in judicem consentire & judicium acceptare censetur, Menoch. de presump. lib. 2. presump. 19. num. 7. & presump. 14. in fine eod. lib.

12 † Deinde reus comparens protestari debet, quod compareat salvis quibuscunque exceptionibus, & defensionibus parti suae quomodolibet competentibus, & ita usus, & praxis observat, quae fundatur in cap. fin. ext. de dilat.

13 † Tertio reus petet copiam propositorum, pro cujusque fori consuetudine. Si processus per mandatum monitionis & inhibitionis, ut in Curiis Ecclesiasticis, inchoetur, petitur monitorium in simplicem citationem resolveri, & ex adverso terminum dandi pro subsistentia mandati, vel
14 edendi actionem statui. † Potest autem comparitio Rei, ut in principio dixi, fieri vel per ipsum reum, vel per legitimum

procuratorem, cum sufficienti mandato, text. in c. 1. & in c. accedens 10. extr. de procurator. text. in c. cum dilecti 6. ext. de dolo & contum. neque enim judex cogere quemquam debet aut potest, ut ipsemet in judicium veniat, sed liberum est per procuratorem comparere, tex. in l. 1. digest. & in l. fin. Cod. de procurat. & in cap. querelam 2. ext. eod. nisi in casibus in quibus personalis Rei comparitio requiritur, quorum aliquod notat Emer. à Rosbach/ in sua praxi civili titul. 29. numero 6.

TITULUS IX.

DE LIBELLI OBLATIONE.

Traditur in hoc tit. quomodo de jure communi, & juxta Ord. Cam. formandus sit libellus.

SUMMARIA.

- 1 Continuatio.
- 2 Vocabulum libellus duobus modis in jure accipitur, generaliter, & specialiter.
- 3 Specialiter hoc loco accipitur.
- 4 Quid sit libellus in specie acceptus.
- 5 Libellus in scriptis offerendus est.
- 6 Copia libelli reo expensis actoris dari debet.
- 7 Libellus tres continere partes debet.
- 8 Narrationem facti, causam petendi seu medium concludendi, & conclusionem.
- 9 Factum quomodo narrari debeat?
- 10 Ex facto quod proponitur, medium concludendi, ita resultare debet, ut apta possit formari conclusio.
- 11 Nomen actionis in libello exprimere non est necesse.
- 12 Libellus ita formari debet, ut qualitas actionis seu quae actio proponatur, ex eo colligi possit.

- 13 Si ex narratis jus actoris colligi nequeat, actio exprimenda est.
- 14 Causa petendi duplex est remota, & propinqua.
- 15 In actione reali quanam sint causa remota?
- 16 Quae propinqua?
- 17 Actionis personalis quae sint causa remota?
- 18 Quae propinqua?
- 19 In libello actionis realis causa propinqua semper exprimenda est.
- 20 In libello actionis personalis causa remota exprimenda est.
- 21 Quae sit ratio diversitatis?
- 22 In libello actionis realis, licet non sit necesse, est tamen utile remotam causam exprimere, & cur hoc?
- 23 Actor in actione reali non exprimens in libello causam remotam: sed in prosecutione litis, omne jus suum in iudicium deduxisse censetur.
- 24 Cautela pro advocatis, & procuratoribus reorum.
- 25 In libello actionis universalis, vel generalis dicta de expressione causae non obtinent.
- 26 Nulla causa in libello expressa, sed tantum in prosecutione causae expressio fiat, parte non opponente, procedit iudicium.
- 27 Libellus generalis incertus, obscurus, ambiguus non valet, si de generalitate, & incertitudine per partem opponatur.
- 28 Reus respondens ad libellum, postea super exceptione de generalitate libelli non auditur.
- 29 Exceptio de generalitate libelli dilatoria est, & ante litem contestatam opponi debet.
- 30 Quando incertitudo libellum non vitiet?
- 31 Libellus continens causam ineptam ipso iure nullus est, etiam parte non opponente.
- 32 Ratio diversitatis.
- 33 Error in sententia expressus vitiat sententiam.
- 34 Libellus evidenter ineptus, ex quo non concluditur jus agendi, à iudice dentibus lacerandus est.
- 35 Libellus si sit ineptus, quia peccatum in forma, reus ab observatione iudicii absolvitur, & actor in expensis condemnatur.
- 36 Narratio facti quomodo fieri debeat?
- 37 Quare conclusio in libello necessaria sit?
- 38 Iudex & actor debent attendere ad conclusionem libelli, & cur hoc?
- 39 Si inepte narretur factum, bene tamen concludatur, sustineri libellus potest.
- 40 In libello criminali non annectitur petitio.
- 41 Libellum sufficit praesumptive concludere.
- 42 In dubio sustinendus est libellus, & quando hoc procedat?
- 43 Verba libelli improprianda sunt, ut sustineatur libellus.
- 44 Declaratur hoc exemplo.
- 45 Si de iustitia causa constet ineptitudo libelli non attenditur.
- 46 Alternativa petitio seu conclusio in certis casibus admittitur.
- 47 Quare articulo libello subiicitur generalis clausula, quod de praemissis sit communis vox & fama.
- 48 Clausula libellis inseri consueta.
- 49 Cur utile sit in libello expensas litis petere.
- 50 In annuis redditibus non solum cessi: sed & cedendi recte petuntur.
- 51 Effectus clausulae peto mihi jus, & iustitiam administrari.
- 52 Effectus clausulae omni meliori modo.
- 53 Effectus clausulae non astringens se ad onus probandi superfluum.
- 54 In libello actionis injuriarum, annus, mensis, & locus illatarum injuriarum exprimi debet.
- 55 In libello criminali locus, & tempus commissi delicti exprimi debet, & cur hoc?
- 56 Diei expressio non est necessaria.

- 57 Plures injuria in uno libello cumulari possunt.
- 58 Libellus primo offertur judici, deinde parti.
- 59 Quis sit finis oblationis libelli?
- 60 In ordinario processu libellus est de substantia.
- 61 Actor libellare potest tribus modis.
- 62 Ponendo summari quid, & quantum petat.
- 63 In causis summariis & brevibus libellus summarie concipitur.
- 64 Repetendo narrata citationis, instrumenti appellationis, vel acta prioris instantia loco libelli.
- 65 In Camera acta prioris instantia loco libelli repeti possunt.
- 66 Libellus in scriptis est in quo acta priora repetita, & conclusio subjuncta fuerit.
- 67 In causis appellationum ab interlocutoria instrumentum appellationis loco libelli repetitur.
- 68 Articulus libellus in causis ordinariis, & gravioribus exhibetur.
- 69 Libellus alius est simplex alius articulatus.
- 70 Quis libellus simplex?
- 71 Quis articulatus?
- 72 Chyrogravum, vel aliud instrumentum debiti loco libelli exhibetur.
- 73 In libellis formandis consuetudo judicii, & Curiae attendenda est.
- 74 In Camera libellus vel simplex, vel articulatus offertur.
- 75 In causis simplicis querela in primo termino libellus exhiberi debet, alias reus à citatione absolvitur.
- 76 In libello actor exceptionem Rei per replicationem elidere potest.

† Cum oblatio libelli sit de substantia judicii, ita quod ejus omissio vitiet processum, arg. c. 1. ext. de libell. obl. per notata in l. prolatam 4. C. de sent. & interl. omn. judic. Wesemb. in parat. ff. de edendo nu. 8. Pract. Pa-

piens. in forma libelli super act. reali in princ. nu. 13. adeo ut partes ei renunciare non possint in casibus, & causis, ubi requiruntur, per text. in auth. offeratur in fine C. de litis contest. Maranta in suo Specul. parte 2. num. 27. Spec. de libelli concept. §. utrum in fine, vocato ad judicium Reo, & sui copiam faciente, proximum est, ut actor actionem suam libello compræhensam offerat, per text. in d. auth. offeratur gloss. in Clem. saepe in verb. necessario de V. S. facit tex. in §. illud Novell. de exhib. reis, & in §. 1. in verbo contestationem Novella 100. de tempore non sol. pec. super dote, & hoc ideo ut reus deliberare possit cedere, vel contendere debeat, l. 1. in princ. ff. de edendo, Maranta in suo Specul. parte 6. de libell. oblat. numer. 1. & 2. operæ precium esse duco, nonnulla præmittere de libellis quibus ipsæ actiones proponuntur, & in judicium deducuntur, quorum cognitio futuro Advocato cum primis necessaria est, neque enim novisse satis est quæ cuique ex quovis negotio competit actio, sed usum earum, modum & formam producendi in judicium, vel ut vulgo loquimur communem judiciorum praxin exactissime tenere convenit, ne dum illam ignoramus, & in Scholastico pulvere consenescentes, foro nos inutiles reddamus.

† Sciendum itaque quod vocabulum libellus duobus potissimum modis in jure reperitur. 1. Generaliter, pro quacunque scriptura super quocunque negotio facta, sic accipitur, in l. 1. in princ. ff. de tab. exhib. in l. si publicanus 4. §. 1. ff. de pub. vect. & com. in l. minorum 8. C. de prædiis, & aliis reb. minor. in l. apertissimi 16. C. de judic. & sic apostoli reverentiales, qui dantur à judice parti appellanti, libelli dimissorii dicuntur, l. 1. & tot. tit. de libell. dimiss. sic scriptura facta ad alicujus diffamationem libellus famosus di-

dicitur, *l. unica C. de libell. famos.* vide de acceptionibus hujus vocabuli libellus, *Pract. Papiens. in forma libell. in actione reali in princ. nu. 2.* † Secundo specialiter pro ea scriptura qua actor actionem suam reo proponit, sic accipitur in *d. auth. offeratur l. 1. §. 1. ff. de edend. l. libellorum 6. ff. de accus. c. fin. ext. de libelli oblat. qui olim vulgaris formula dicebatur, l. si servus navem 42. ff. de furt. nunc conventionalis libellus appellatur, cap. fin. ext. h. t. & definitur à Cyno in *l. edita C. de edend.* † quod sit brevis, & ordinata Scriptura claram continens, & judici, & parti demonstrans intentionem actoris, vel accusatoris. Vel, est brevis, & ordinata Scriptura claram actoris intentionem, causam, & actionem complectens, & contra adversarium necessario aliquid inferens, & concludens, per *text. in dict. ca. fin. ext. h. t.* ubi dicitur quod causa petendi in libello exprimi debeat, & in *d. l. edita C. de edend.* prioris descriptionis singula membra explicata, vide apud Schneidew. *Institut. de act. in §. omnium nu. 98. cum sequentibus, Pract. Papiens. d. loco à num. 4. usque ad 11.* † Ex qua descriptione notandum, quod libellus in scriptis offerendus sit, Concord. Ordinar. Camerae parte 2. tit. 13. §. Zum anderen. Hart. Hartm. lib. 2. pract. obser. tit. 8. observa. unica num. 1. nam si quis vadat ad judicem & dicat Notario causae Scribas qualiter peto à Titio centum in quibus peto eum condemnari, quamvis Notarius hoc scribat in actis, per hoc tamen non videtur libellum in scriptis obtulisse, nec dicitur procedere ordinario modo sed extra ordinem & summarie. In ordinario igitur iudicio requiritur, ut libellus in scriptis offeratur, ita Hyppol. de Marsil. sing. 364. ubi plures ad hoc allegat. per *tex. in d. c. 1. de libell. oblat. d. auth. offeratur, Novella 53. c. 3. nisi**

consuetudine receptum sit, quod libelli exceptiones, replicae &c. dicentur, hujusmodi enim consuetudinem fori valere & juri scripto derogare dicit, *Pract. Papien. in forma libel. actionis realis n. 7.* † Et quidem libellus reo offerri & dari debet expensis ipsius actoris, *Pract. Papien. d. loco in princ. nu. 14. Wurmb. lib. 1. pract. obser. tit. 9. obser. 10.* licet reus non petat, *Specul. de libel. concept. §. utrum nu. 4. & §. restat nu. 20.*

Sicut syllogismus apud Dialecticos ex tribus conficitur propositionibus, quarum prima major propositio, secunda minor si-ve assumptio tertia conclusio dicitur: † ita libellus qui est quasi syllogismus quidam practicus & judicialis, tres continere partes debet. † Narrationem facti, quae majoris; causam petendi in jure fundatam seu medium concludendi, quae minoris vicem repraesentat, & conclusionem seu petitionem, quae utramque propositionem conjungit, & minorem majorem inesse concludit, ut pulchre tradit Bart. & post eum Jason, Zasius, Schneidew. Mynsing. & communiter Institutista in §. omnium *Institut. de act. & Dd. in l. edita C. de edend.* † Et factum quidem si-ve negotium quod inter partes intercessit, & futurae litis causam dedit narrari debet perspicue, & congruenter † quod ex eo aliqua causa resultet, & in causa insit medium concludendi, & deinde concludatur, ut ex facto medium concludendi evidenter resultet, & conclusio apte sequatur, prout supra allegati Dd. latius declarant, & semper in libello attendendum ad medium concludendi & ad cognoscendum diversitatem actionis, debemus inspicere medium concludendi. Idem provisum in Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 4. §. die Advocaten / ubi disponitur quod Advocati factum clare perspicue,

& dilucide in libello deducant, cum petitione, & conclusione narrationi facti conformi non immiscentes superfluas jurium allegationes, statuta tamen, & consuetudines uti ipsum factum allegantes, vide *Myns. cent. 5. obser. 88. num. 5. & 6. & distinctionem Bartoli in l. 2. §. quod observari nu. 29. & 30. C. de jurejur. propt. calum. dando.* † Sic quoque de jure maximè Canonico nomen actionis in libello exprimere non est necesse, quod probatur 1. per text. in c. dilecti 6. ext. de judic. ubi jubet Pontifex ne reus non tam nomen actionis sollicitè inquirat, quam factum & rei veritatem quæ proponitur, attendat, unde colligunt Canonistæ † sufficere ita narrare factum, ut ex eo resultet certa actio, eaque facile intelligi possit, 2. probatur per c. tua littera 3. ext. de dilat. ubi pensio fuit petita de tribus, & ultra annis non soluta, non expresso actionis nomine, & tamen substitit libellus, nec tanquam minus generalis incertus aut ambiguus, rejectus fuit, & hanc sententiam tenet Bart. in l. 1. num. 18. ff. de edend. *Sichard. in rubr. C. de act. & obligat. nu. 5. Maranta in suo Spec. parte 6. h. t. nu. 8. Jason in §. omnium num. 165. Instit. de act. Felinus in d. c. dilecti num. 6. Panor. ibid. num. 12. Gaill. lib. 1. pract. observ. obser. 61. numero 1. Gabriel Mudeus in princ. Instit. de act. num. 24. Myns. ibid. num. 6.* qualiter hoc procedat quod nomen actionis exprimere non sit necesse, vide *Gabriel Serai in annot. ad 9. sing. Machesilani nu. 7. Practicam Papien. d. lo. nu. 24.* Neque obstat tex. in l. fin. C. de interdict. ubi dicitur quod oportet actionem exprimere, ergo non sufficit quod ex narratis resultet, quia respondetur per actionem Imp. intelligere non nomen actionis, sed causam actionis, narrationem facti medium concludendi, eodem modo nomen actionis acci-

piens in l. 3. C. de eden. edita actio speciem futuræ litis demonstrat, id est libellus continens actionem, ideo enim nomen actionis in libello exprimere non est necesse, quia ex causa petendi, & medio concludendi qualitas intentatæ actionis colligitur & demonstratur, d. c. tua littera, tex. in l. non debet 11. in fine ff. de dolo malo. † Ergo si ex narratis jus actoris colligi nequit, actio exprimenda est, prout quoque in alio casu quem ponit *Gaill. d. obser. 61. n. 21. vide distinctionem Pract. Papiens. in forma libelli in actione reali n. 24. vide addit. ad Jasonem in prin. Inst. de act. sub littera H. gloss. ibidem in §. omnium in verb. namque agit.* Porro libellus juridicus non in hoc solū æquiparatur syllogismo, quod ut ex is tribus constat partibus narratione facti medio concludendi, & ipsa conclusione, ut jam diximus, verum sicut omnis syllogismus duplicem habet causam remotam, & propinquam figuram scilicet, & modum (necesse enim est, ut omnis bonus syllogismus sit in aliqua ex tribus figuris & certæ ejus figuræ modo) † ita quoque in omni libello duplex attenditur, causa, remota, & propinqua. † Et quidem actionis realis causæ remotæ sunt causæ seu tituli quibus vel de jure gentium ut occupatio, alluvio, specificatio, & reliqui, qui recensentur, *Instit. de rer. divis. & acquir. earum dominio*, vel de jure Civili ut usucapio præscriptio, donatio, sententia judicis &c. dominium quæritur, *text. in l. 3. §. ex pluribus ff. de acq. poss.* † Propinquæ vero causæ sunt dominium, quasi dominium jus in re, *text. in l. in rem in princ. ff. de rei vend.* † Actionis personalis causæ remotæ sunt, contractus, quasi contractus, delictum, quasi delictum imo omnis conventio, negotium & factum, *tex. in l. consensu 2. in l. actionum 25. §. actionum ff. de act. & obligat. text. in §. 1. Instit. de oblig.*

- 18 *ex consensu*, † propinqua vero est obligatio,
 19 *l. licet 42. §. ea obligatio ff. de procur. †* Ex his
 causis in libello actionis realis causa pro-
 pinqua semper exprimenda est, non vero
 remota, qui vendicat aliquam rem debet in
 libello suæ actionis necessario exprimere
 an tanquam dominus vel quasi dominus, vel
 jus habens in re, vendicet, sed ex quo titulo
 dominium habeat exprimere non tenetur,
 per expressionem enim causæ proxime re-
 us certus efficitur an cedere, vel contende-
 re velit, cum una eademque res non possit
 esse plurium in solidum, *l. si ut certo §. §. si
 duob. vehiculum ff. commod. l. Pompon. 40. §. sed*
 20 *& is ff. de procur. †* In libello vero actionis
 personalis è contra causa remota necessario
 exprimenda, non solum aliquid sibi debe-
 ri, sed ex qua causa sibi debeatur, dicere de-
 bet, *l. & an eadem 14. §. actiones 2. si mater 11.
 ff. de except. rei jud. l. edicto f. C. de edic. D. Adr.
 roll. c. si. ext. de libell. obl. Foll. in addit. ad Mar. par.
 4. dist. 3. n. 28. & 47. Pract. Pap. d. loc. n. 20. Jas. in
 d. §. omnium n. 120. Gail. li. 1. obs. 61. n. 5. propin-*
 quam vero subticere potest, eo quod illa
 expositione causæ remotæ præsumatur. Si
 non pono & probo me tibi mutuassee pecu-
 niam, præsumeris mihi fuisse & in præsentia
 adhuc esse obligatus, nisi tu contrarium
 ostenderis, si probo me tibi equum vendi-
 disse & tradidisse consequitur ex natura
 contractus te mihi obligatum esse ad sol-
 vendum precium, nisi solutionem probave-
 ris, *arg. l. 1. in fine & l. si ve possidetis 16. cum ibi
 notatis C. de prob. unde eam in libello expri-*
 mere necesse non est, sufficit enim libel-
 lum præsumptive concludere, *l. omnes 17. §.*
 21 *Lucius & ibi Bart. ff. qua in frau. cred. †* At quæ
 est ratio diversitatis quod in libello actio-
 nis personalis sit exprimenda causa remota,
 in reali vero propinqua tantum? ea est,
 quod actio realis uniformis sit, & ejusdem
 naturæ ex quocunque titulo sit quæsitum
 dominium reali actione ago vel ad domi-
 nium vel quasi dominium, vel ad jus in re,
 hæc se pari modo habent, quocunq; titulo
 quæsitum sint, idem est plane dominium
 quod jure gentium, vel quod jure civili
 quæsitum est, quin imo qui dicit rem ad se
 pertinere jure domini, potest intelligere
 de directo, vel utili, & si probet de utili ob-
 teneret, *l. sed si 11. §. item si juravero ff. de ju-
 rejur. ita Bart. in l. 2. nu. 4. C. de act. & oblig. at*
 personalis actio pro qualitate causæ remo-
 tæ variatur, aut enim est bonæ fidei, aut
 stricti juris, nimirum igitur quod causa ista
 exprimenda sit, cum intersit Rei scire qua-
 nam actione conveniatur, quæ actio ex va-
 rietate causæ remotæ mutatur, hæc diver-
 sitatis ratio pulchra sane, & subtilis est, Cyni
 in leg. 3. Codice de edend. vide Jasonem in §. om-
 nium num. 120. 121. 122. & 123. Institut. de act.
 vide Frider. Mynd. de processibus in Camera ex-
 trah. libr. 1. cap. 27. 28. & 29. ubi cau-
 sam proximam generalem, remotam
 specificam vocat. † Hic advertendum, 22
 licet agens reali actione non necesse habeat
 remotam causam exprimere, est tamen
 admodum utile, nam si remotam causam
 expresse, si dixerit se dominum ex
 causa donationis, & in illa succubuerit,
 regressum habet ad alias, potest probare
 se dominum ex titulo usucapionis, vel si-
 mili, etiam non obstante exceptione rei ju-
 dicatæ, *arg. c. fin. ext. de causa poss. & prop. arg.
 c. cum dilect. 3. & ibi gloss. in verb. questione
 ext. de empt. & vendit. nisi maliciose sciens*
 omisisset deductionem veræ, & legitimæ
 causæ, causa fatigandi adversarium, tunc
 enim non audiretur, *argel. de rebus 43. ff. de
 recept. arbit. †* Si vero remotam causam non 23
 expresse, & unam in judicium deduxe-
 rit, & ex ea se dominum esse ostende-

re aggressus, in probatione defecerit, tunc
 quia omne jus suum deduxisse censetur, ad
 alias causas sibi præclulit regressum ita
 pulchre distinguit, *dict. l. & an eadem §. actio-*
 24 *nes, de except. rei judic.* † Unde Advocati, &
 Procuratores Reorum cauti sint, si quaudò
 viderint in libello actorem se dicere hujus
 vel illius rei dominum, non statim petant,
 specificari sibi causam domini ex quo ti-
 tulo dominus sit, alias se proprio gladio
 confoderent, sed expectent donec domi-
 nium probare adversarius aggrediatur,
 tunc enim deducere aliquam causam de-
 bet, qua sua patientia excludet actorem à
 reliquis causis quibus alias usus fuisset,
 ita monet Jason in *dict. §. omnium num. 127.* Za-
 sius in *Institut. de act. in princ. num. 18. & 19.*
Schneide. num. 112. Et si libellans ponat,
 dico quod talis N. injuste & indebite tenet
 & possidet quandam partem terræ cultæ
 perticarum centum in tali loco &c. cui
 cohæret ab una parte &c. quæ quidem
 petia terræ simul cum pertinentiis suis
 spectavit & pertinuit, & hodie spectat, &
 pertinet ad N. procuratoris principalem
 jure domini, vel quasi ex veris & legitimis
 titulis & causis &c. per illa verba spectat
 & pertinet, omne jus suum in judicium de-
 duxisse censetur, arg. *l. verbum illud pertinere*
 181. *ff. de V. S. vide Pract. Papiens. in forma libel-*
li in actione reali in verbo, spectat. Quæ de ex-
 pressionem causæ proximæ, vel remotæ in
 libello fienda dicta sunt, intelliguntur in li-
 bello in quo singularis aliqua actio realis,
 25 vel personalis proposita est, † secus si uni-
 versalis, vel generalis instituat veluti pe-
 titio hæreditatis, actio tutelæ, pro socio,
 negotiorum gestorum, & similes, tunc enim
 nullam causam exprimere necesse est, sed
 generalis sufficit petitio absque aliquarum
 rerum petitione, *l. i. §. fin. ff. si pars hered. pe-*
tatur Gail. lib. 1. obser. 68. n. 1. vide Pract. Papiens.
d. loco in forma libelli in actione reali in princ.
numer. 17. Specul. tit. de act. seu petit. §. sequi-
tur.
 Secundo, advertendum est, licet ut dixi-
 mus, necessario causa aliqua petendi in li-
 bello sit exprimenda remota, vel propin-
 qua pro varietate actionis, † tamen si nul- 26
 la planè causa exprimatur, & adversarius
 de generalitate non opposuerit & actor in
 processu causam aliquam deduxerit, tum
 processus & sententia super illo libello va-
 let, *l. fin. C. de annali except. Bart. in l. 1. num. 15.*
ff. de edendo, Jason in d. §. omnium num. 125. Si-
chard. in l. domum n. 5. C. de rei vend. † libellus 27
 enim generalis incertus, obscurus, ambi-
 guus non valet, *d. l. fin.* si de vitio puta ge-
 neralitate & incertitudine ante litem con-
 testatam opponatur, Maranta in suo *specul.*
parte 4. distinct. 9. num. 13. Follerus in addi. ad Ma-
rant. part. 6. de libelli oblat. num. 22. & 23. Gaill.
lib. 1. observ. 62. numer. 11. & 12. & observ. 66.
numer. 6. † si enim hac exceptione omis- 28
 sa, ad libellum actoris reus responderit, &
 judicium acceperit, postea audiri non de-
 bet, adeo ut judex libelli incertitudine non
 obstante pro actore judicare possit, si de ju-
 re actoris constiterit, *cap. secundo de libelli*
oblat. argum. l. fin. C. de annali except. Nam
 si non intellexit reus, qua de re contro-
 versia & lis esset mota, illudque actori non
 objecit, sibi imputare debet, cum potue-
 rit postulare, ut actor discertius exprime-
 ret, quid vellet: nunc quia tacuit, vel satis
 perspexisse, quid adversarius peteret, vel
 ipse sibi sua negligentia spatium ac jus de-
 liberandi utrum cedendum vel litigandum
 esset, præcidisse videtur, Jason in *d. §. omnium*
n. 126. Job. Bapt. Asinius in sua praxi §. 13. cap. 1.
n. 15. Cravetta cons. 121. nu. 4. li. 1. Sic contra
 præsumptionem juris & de jure admittitur

probatio in contrarium parte non oppo-
 29 nente, *Cravetta cons. 248. n. 3. lib. 2.* † Quæ
 quidem exceptio de generalitate libelli ut-
 pote dilatoria ante litem contestatam op-
 ponenda, non vero post, *l. exceptionem 19. &*
ibi Bart. n. 2. C. de probat. Jason d. loco n. 126.
 30 † Eodem modo quando incertitudo causa-
 tur ex facto Rei admittitur libellus incer-
 tus, per tex. & ibi Bart. in *l. 1. §. quia autem n.*
1. ff. quod legat. l. quæ de tota 76. §. 1. ff. de rei
vend. aut si incertitudo esset quæ non rele-
 varet non cogitur actor exprimere & dice-
 re actionem, ita Bart. in *l. Gallus 29. §. si ejus*
7. ff. n. 5. ff. de liber. & posth. plures casus qui-
 bus incertus libellus seu incerta petitio ad-
 mittatur, vide apud Jasonem in *§. curare à n.*
8. usque ad 28. Zasium à n. 7. usque ad 15. Schneid.
à n. 7. usque ad 22. Instit. de act. & in quibus
casibus generalis libellus procedat, vid. Zä-
ger. de except. part. 2. c. 13. n. 6. Würmbs. li. 1.
 31 *pract. obs. tit. 9. obs. 1.* † Diversum est si causa
 in libello exprimatur eaque inepta, tunc e-
 nim libellus ipso jure nullus est, etiam par-
 te non opponente, per tex. in *l. 1. in fine prin. ff.*
si mens. falsum modum dixer. Bald. in d. l. edita
in repetitione Paduana n. 10. Gaill. d. obs. 66. n. 1.
 32 Jason d. *§. omnium nu. 117.* † Ratio diversita-
 tis est, quia quando actor exprimit causam
 ineptam, tunc constat de expressa calumnia
 libellantis, veluti si intenderem reum de-
 cem mihi dare oportere, hanc causam af-
 ferrem, quia fundus quem adversarius pos-
 sidet jure domini mei esset, ex qua non
 sequitur adversarium mihi ad decem dan-
 da obligatum esse, quippe actionum in per-
 sonam, causa est non dominium, sed obliga-
 tio d. *§. omnium &c.* secus si causa non ex-
 33 primatur, Jason dicto loco n. 117. † Idem in sen-
 tentia Judicis in qua expressus error ju-
 dicis nocet, & vitiat, secus si expressus
 non sit, expressa enim nocent, non ex-

pressa non nocent, *l. nonnunquam 52. ff. de*
condit. & demonst. l. actus 77. l. expressa 195. ff.
de regul. jur. l. illud convenire 5. cum l. sequ. ff. 34
de pact. dot. lib. 1. † Quandocumque igitur li-
 bellus evidenter ineptus est, ex quo non
 concluditur jus agendi contra reum, juxta
l. 2. C. de formul. & impetr. subl. Cravetta cons.
7. num. 1. lib. 1. vel ineptam causam expres-
 sam habeat, tunc per judicem ex officio re-
 jiciendus, & ut loquuntur Dd. dentibus la-
 cerandus est, *Gail. d. obser. 66. nu. 4. Wesenb.*
in parat. ff. de edendo nu. 8. Panorm. in c. 1. in
1. colum. ext. de depos. per text. in l. 1. ff. de of-
fic. assess. Bald. cons. 54. incipit casus brevis, col.
1. lib. 2. Cravetta d. cons. 7. n. 12. & cons. 151.
n. 3. lib. 1. ineptam enim actionem propo-
 nens obtinere intentionem suam non po-
 test, *l. 1. in fin. ff. si mens. fal. mod. dix.* † aut si
 libellus sit ineptus, quia peccatum in forma,
arg. l. accusaturus 35. ff. ad l. Jul. de adult. quo
 casu judex reum ab observatione judicii
 absolvit, actorem vero in expensas conde-
 mniat, *d. c. examinata, & ibi Ant. de Butrio nu.*
23. Panor. in c. sicut n. 12. ext. de sent. & re jud.
 Reformatio der Geistlicher Col. jurisdic-
 tion de an. 1529. §. würde. Judex tamen vi-
 dens male actum esse ex una causa, si ex a-
 ctis apparet quod ex alia causa bene agi po-
 tuisset, debet in sententia jus illud agendi ex
 illa alia causa parti reservare, *Jas. d. loc. n. 118.*
 Nota hic qui juxta Reformationem Judic.
 Senatus Colon. sub rubr. von gerichtlichen
 Klagen / exceptio de ineptitudine libelli
 ante responsionem proponi debeat, n. post,
 & desuper judex interloquitur, etsi reperia-
 tur ineptus, laceratur, & actor amplius non
 auditur, nisi refusus expensis, & actor Advo-
 catum qui formavit libellum nominare de-
 bet, qui damnum hoc nomine perperum
 refundet, & ex officio adhuc punietur.

† Narratio facti quam primam partem 36
 libel.

libelli forensis statuere, & maiorem propositionem in libello repræsentare diximus, ita concipi debet, ut ex ea resultet causa aliqua petendi, quam medium concludendi vocamus, & ex causa petendi resultet conclusio, ex qua demum procedit actio.

37 † Hanc autem conclusionem idcirco in libello requirimus, quia iudex nemini suum officium impartitur nisi imploratum, l. 4. §. hoc autem iudicium ff. de damn. infecto. Cum igitur actor ea intentione & proposito litem moveat, ut sibi reus condemnatur, ut declaretur sibi aliquid debere, vel restitui, ut iudex æquitatis vindex, jus & justitiam administret, consequens est ut humiliter iudicis imploremus officium, & in libello nostro ex narratione facti, & causa petendi, concludamus reum nobis obnoxium esse, & petamus ut iudex sua judiciali potestate eum in hoc nobis condemnet, & justitiam fieri procuret, quæ conclusio seu petitio si in libello omitatur, ipso jure talis libellus non subsistit, nisi in certis casibus, quos notat Felinus in c. unico nu. 8. cum seqq. ext. de litis contest. Gail. lib. 1. obser. 91. n. 18. cum seqq. Schneidew. in d. §. omnium n. 119. Inst. de act. Jason ibidem num. 135. 136. & 137.

38 † Est autem tum actori tum iudici in libello civili maxime advertendum ad conclusionem, actori ne plus, vel minus quam sibi debeatur, petat, nec secum pugnet, ne contrarius sibi sit, iudici, ne iniquam proferat sententiam, quæ cum libello conformis esse debeat, l. ut fundus 18. ff. communi divid. l. fin. C. de fideic. libert. conclusio autem libellum regulet, ampliet, declaret, restringat, consequens est iudicem non tam quid, & quantum narretur, quam quid concludendo ex narratis petatur considerare debere, 39 † adeo ut si inepte narretur factum, bene tamen concludatur, non narratio sed conclu-

sio attendenda sit, Jason d. loco n. 129. 130. 131. & 132. Gail. d. obs. 61. à n. 13. usque ad 18. Wurm. lib. 1. pract. obs. tit. 9. obs. 6. per tot. Bart. in l. Aurelius 28. §. Stichus 7. ff. de liber. legat. Ratio est, quia omnia quæ in libello posita, intelligenda sunt secundum ejus conclusionem, præcipua enim vis & forma libelli consistit in conclusione, Bald. in l. 2. nu. 2. C. d. probat. Wessemb. in parat. ff. de edend. n. 7. nam ineptitudo libelli cognoscitur quando apte non concluditur, d. c. cum dilecti ubi Dd. ext. de empt. & vend. gloss. in Instit. de obligat. tit. generali in verbo secundum, & in l. 2. §. circa ff. de except. doli. Sichard. in d. l. domum n. 5. C. de rei vend. Craver. conf. 7. num. 1. lib. 1. De conclusione libelli vide Damhaud. in sua pract. civil. cap. 102. per tot. † Dixi in libello civili, in criminali enim 40 sufficit sola narratio facti, nec requiritur aliqua conclusio, l. 1. §. 1. ff. ad SC. Turpil. sed solum accusator concludit ad poenam juris, quia ex qualitate delicti, poena ex certa juris constitutione imponenda venit, casus in c. licet 31. ext. de simonia, Bart. in d. l. libellorum num. 19. Clarus in §. finali quest. 12. in fine, Gail. d. observ. 61. num. 18. Et circa conclusionem seu petitionem libelli notanda est hæc regula. † Quod sufficiat libellum 41 præsumptive, vel pro parte saltem apte concludere, per tex. in l. omnes 17. §. Lucius ff. de his quæ in fraud. credit. Felinus in c. dilecti nu. 2. ext. de libell. obl. † quia in dubio sustinendus 42 est libellus, l. si quis intentione 66. ff. de jud. ut pulchro exemplo ostendit, Sich. in l. si ve possidetis num. 4. ex casu illius L. sumpto C. de prob. cujus regulæ quinque limitationes vide apud Felin. in c. final. nu. 2. ext. de libelli oblat. vide aliqua per Bart. in l. certum §. sed etsi & ibi addit. ff. de confessis, & Zasius ibid. num. 7. pulchre declarat quando hæc regula procedat & vera sit libellum præsumptive concludere, videl. si fundamenti causæ pender

ex præsumptionibus, prout in d.l. omnes §. Lucius, alioquin libellus debet necessario concludere, quia scopus actionis consideratur penes conclusionem, ut notatur in l.1. ff. de edendo. † Et verba libelli improprianda sunt, ut sustineatur libellus, Felin. in c. auditis col.1. & 2. ext. de præscr. Panorm. in d. c. examinata nu.18. & in c. dilecti nu.2. de judic. per tex. 44 in l.2. ff. si servit. vendic. † quare si in libello actor se alicujus fundi dominum dixerit, & de usufructu tantum probet, obtinebit, quia interpretabimur eum de ipsius usufructus dominio, & sic improprie intellexisse, judex enim jura supplere potest & ex deductis actionem, quæ melius facto applicari potest, elicere, ac ita interpretatione juvare debet, ut quod fieri possit sustineatur, Menoch. de præsumpt. lib.2. præsumpt. 40. numer.1. etsi complectatur libellus duas vias unam competentem, & aliam incompetentem competens eligitur, ut procedat libellus, † & hoc maxime si de justitia causæ constat, quo casu ineptitudo libelli non attenditur, Myns. cent.4. obs.5. Gail. d. obser. 66. nu.7. & 8. & quandoque æquitate suadente, ad evitandum circuitum potest judex condemnare ex libello inepto, Crav. conf. 210. n.9. li.2. Et qualiter in dubio sustinendus sit libellus, vide pulchre apud Wesemb. d. loc. nu.8. & Canonistas præsertim Panorm. & Felin. in d. c. examinata ext. de jud. & quatuor casus quibus procedit libellus sine conclusione, vide apud Jason. in d. §. omnium nu.135. cum seqq. 46 † Conclusio quoque seu petitio libelli alternativa licet regulariter de jure non valeat, per tex. in l. Prætor. edixit 7. §. quod autem ff. de injuriis, & in l. ubi autem 75. §. qui illud, aut illud ff. de V. O. quia alternativa obscuritatem & incertitudinem parit, c. fin. ext. de re-script. in certis tamen casibus admittitur, puta cum ratione incertitudinis peto mihi

rem talem restitui aut ejus æstimationem, tam de jure quam communi judiciorum stylo admittitur, quo casu tamen judex advertet, an res petita restitui possit nec ne, & juxta hoc formabit sententiam, vide Myns. cent.4. obs.11. Sic quando vacua possessio tradita non est, tunc potest emptor adhuc primæva actione agere, idque alternative, vel ad tradendam rem, quæ tradita non censetur, quousque aliquid possessioni liberæ deest, tex. in l. ratio 3. in pr. ff. de act. empt. vel ad solvendum interesse, quantum scilicet emptoris interfit, quod res libera tradita non sit. Myns. cent.1. obs.53. n.3. & 4. Sic & vendicatio rerum sub hac alternatione fit, peto rem jure domini, vel quasi, quæ alternatio usu usurpatur, & periti Advocati ita concipere libellum rei vendicationis solent, vide Sneidew. in §. sed ista n.61.62. & 63. Inst. de act. De hoc libello alternativo quibus casibus admittatur, vide pulchre Gail. lib.1. obs.64. n.4. cum seqq. ubi tres notabiles casus refert, adde Myns. cent.2. obs.42. & cent.4. obs.11. per tot. Murmbs. lib.1. pract. obs. tit.9. obser.14. per tot. vide quoque novem casus apud Socinum in c.2. nu.74. ext. de libelli obl. † Articulado libello solet ad extremum post deductionem articulatam ipsius facti, subjici generalis articulus. Quod de præmissis sit publica vox, & fama commune dictum hominum, hoc ideo fit, quod si in probatione pares sint actor, & reus, tunc defertur juramentum semiplene probanti propter famam, ita Alex. in addit. ad Bart. in l. proprietatis C. de probat. nam uno probante plene veritatem & famam, alio probante veritatem nudam præfertur probatio juncta famæ, ut notat Bald. in d. l. proprietatis nu.2.

Quænam autem clausulæ libellis apponi consueverint, vide apud Jason. in d. §. omnium à nu.139. usque ad nu.163. Inst. de act. Schneidew.

ibidem

ibidem ex ordine septem clausulas referentem à n. 120. usque ad 134. † principales & frequentiores sunt hæc. (1) Peto reum condemnari ad dandum, vel solvendum, & ita cogi, & compelli, sic & actor petere potest declarari sibi actionem competere, ita ex Bart. & aliis tradit Wurmbs. d. loc. tit. 9. obs. 7. (2) Peto reum condemnari in expensis factis, & faciendis, † hæc clausula non solum utilis est, verum etiam necessaria, licet enim iudex possit ex officio reum condemnare in expensas quæ factæ sunt post litem contestatam, etiamsi ab actore petitæ non fuerint, l. adiles 25. §. item sciendum 8. ff. de ædilit. edict. tamen si iudex non condemnaverit, nihil sibi potest imputari, nec tenetur parti ad interesse, tanquam in suo officio negligens fuerit, arg. l. si quando 19. in fin. C. de testib. & sic intelligendus tex. in l. properandum 13. & fin. autem alterutra C. de judic. ubi dicitur iudicem parti tenere ad interesse, si reum non condemnaverit in expensas, intellige si petitæ sint, aut reus contumaciter abfuerit, non enim quicquid potestati ejus committitur, hoc necessitati statim subjicitur, l. non quicquid 40. ff. de judic. l. 1. C. quomodo & quando iudex sent. &c. at vero qui reum petierit condemnari non solum in principalem causam, sed etiam in expensas, is utrumque sententia iudicis consequetur, Maranta d. loco nu. 18. † Sic & in mensuris, & annuis debitis, redditibus, pensionibus, non solum cessæ pensiones: sed etiam in futurum cedendæ recte petuntur, per tex. in l. 1. C. de fideicom. l. libertis 18. §. 1. ff. de alim. & cibar. leg. Gaill. lib. 2. obs. 74. nu. 2. 3. & 4. (3) Super quibus omnibus, & eorum singulis peto mihi jus & justitiam administrari omni meliori modo, hujus clausula fit mentio in c. cum dilectus 2. in verb. justitiam fieri postulabat, ext. de ord. cognit. in c. 2. in verbis

petierit justitiam ext. de offic. ord. in c. 1. de officio delegati, c. Ecclesia S. Maria 3. ext. ut lite pendente nihil innovetur. Et in Reformatione des. Erbstifts Collen/d. loco §. und damit. † quæ tantæ est efficaciam, ut ejus virtute omnis actio, omneque remedium competens, & resultans ex narratis in iudicium deductum esse videatur, Gaill. lib. 1. obs. 61. nu. 11. & 12. & conclusio omissa in libello per hanc clausulam suppletur, dummodo facti narratio libello compræhensa sit, Menoch. de arbitr. judic. qu. 72. nu. 14. & 15. qu. 12. nu. 13. imo salvat libellum ab omni ineptitudine, Maranta in Spec. parte 6. membro 3. judiciali n. 15. Gabrielius lib. 5. concl. conclus. tit. de clausulis concl. 4. nu. 23. De effectibus hujus clausulæ vide Jasonem in d. §. omnium à nu. 147. usque ad 151. Felinum in c. cum super nu. 11. ext. de offic. jud. deleg. ubi refert sex effectus dictæ clausulæ. (4) Non tantum dicto modo sed etiam omni meliori modo quo fieri potest, addit. ad Schneidew. Inst. de act. in prin. ad num. 13. † quæ operatur ut libellus interpretetur eo modo quo favorabilius est actori libellanti, Maranta in suo Spec. parte 6. in 3. membro judic. n. 16. de cuius clausulæ virtute, vide plura per Felinum in c. cum super column. penult. & fin. ubi refert 6. effectus dictæ clausulæ ext. de offic. deleg. hanc clausulam præcipit Ordin. Curie Monast. parte 1. tit. 4. §. Und sollen/libellus subjici. (5) Peto reum condemnari secundum formam juris, & statutorum. (6) Non astringens se ad probandum non necessaria, sed ea tantum quæ sufficiunt ad victoriam causæ obtinendam, † quæ facit quod non necessaria in libello deducta probanda non sunt, arg. l. quæ extrinsecus 65. ff. de V. O. l. scio 3. §. fin. ff. de appel. l. scire oportet 14. §. scire 8. ff. de excu. tut. sæpe non majoris demonstrationis causa adjiciuntur libellis quali-

rates facti, quæ ad causam necessariæ non sunt, quas probare necesse non est, *Zafius in l. hæc autem §. prætor ait, nu. 2. ff. ex quib. caus. in poss. eatur, Maranta d. loco nu. 17. de hujus clausulæ effectu vide Salyc. in l. cum te minorem C. de probat. Sichard. ibid. nu. 3. in fin. 7.* Salvo jure addendi, minuendi, emendandi, corrigendi &c. cujus meminit *c. inter dilectos 6. ext. de fide instrum.* sed nullius importantiæ est, *Bart. in d. l. edita n. 30. Jason in d. §. omnium nu. 157. 158. 159. 160.* Faciunt quoque *Dd.* mentionem clausulæ Salvo jure superflui, qua evitantur poenæ plus petentium, de quib. *in §. si quis agens Inst. de act. & in l. unica C. de plus petit. ita Ant. de Butrio in c. 2. pen. colum. ext. de libelli oblat. Jason in §. tripli nu. 26. Instit. de act. de his clausulis vide latius Jasonem d. loco à nu. 139. usque ad 165. Damhauder. d. loco cap. 109. per tot. †* Notandum quod in libello injuriarum specialiter receptum sit, ut exprimat⁵⁴ur annus, mensis, & locus illatarum injuriarum, & quæ injuriæ allatæ sint, & hoc sive agatur civiliter, sive criminaliter, neque enim vagari convenit in ejusmodi famosis actionibus cum periculo alienæ existimationis, *text. exp. in l. prætor edixit 7. in princ. & §. præterea §. quod autem prætor ff. de injuriis, in l. item exigit 26. ff. de dolo malo, in c. tue §. ext. de procur. plures rationes vide apud Gaill. lib. 1. observat. 64. num. 1. 2. 3. & 4. Clarus recept. sent. libro 5. n. tit. de injuria num. 5. Marant. in suo Specul. parte 4. distinct. 1. num. 20. & parte 6. de libell. oblat. num. 6. cum seqq. VVurmbf. lib. 1. pract. obser. tit. 9. obser. 2. num. 1.* Si tamen de omissione anni, mensis, & loci à parte non opponatur valet libellus, & desuper procedit sententia, *arg. l. fin. C. de annali except. & c. cum dilectus 2. ext. de ord. cognit. Gaill. d. obser. 64. num. 7. 8. & 9. & delicto probato* ⁵⁵ *judicis partes erunt reum condemnare, Rota decis. 36. de libelli obl. & decis. 39. de appell. † Sic*

in quolibet libello criminali juxta *l. libellorum ff. de accus. tempus, & locus commissi delicti exprimendus est, alias processus ipso jure parte non opponente, non valet, Myns. cent. 2. obser. 32. VVurmbf. d. obser. 2. n. 2. Gaill. d. obs. 64. n. 9.* Ratio est, quia non expresso loco, & tempore accusatio foret incerta, & reo auferetur legitima defensio, quia negativam non coarctatam loco, & tempore probare non posset, at si locus, & tempus expressum, reus probabit suam innocentiam, quod tali tempore in tali loco non fuerit, & sic delictum, de quo accusatur perpetrare non potuerit, *Gaill. d. observ. 64. num. 9. Clarus lib. recept. sent. quest. 12. num. 8. 9. & 10. Marant. in suo Spec. parte 4. distinct. 16. num. 6. † diei autem expressio necessaria non est, neque in libello accusatorio, neque in libello injuriarum qualitercunque agatur, Gaill. d. obser. 64. nu. 1. Myns. cent. 2. obser. 40. Maranta in suo Spec. parte 6. h. t. n. 13. ubi monet cavendum ne apponat diem, quia si non probaret illo die delictum commissum esse, succumberet, de libello criminali formando vide Damhaud. in sua praxi crim. cap. 30. per tot. †* Et si alicui plures & ⁵⁷ diversæ injuriæ uno tempore simul illatæ sint, veluti, si verberatus, seu vulneratus sit, & convicius ei dictum, tunc injuriatus plures istas injurias in uno libello proponere debet, tamen ex qualibet sequitur condemnatio, ac si proponerentur in diversis libellis, *text. est in dict. l. prætor edixit, §. si mihi plures §. facit l. cum duobus § 2. §. si plures 24. ff. pro socio, & l. hæredes 25. §. de pluribus 3. ff. famil. ercif. de formatione libelli in actione injuriarum, & formulam libelli criminalis in quo pater suam uxoris, & filii injuriam simul prosequitur, vide apud Schneidew. in §. fin. n. 9. 10. & 11. Instit. de injuriis.* An autem sit necesse in libello adjicere quod animo inju-

injuriandi verba prolata sint, vide Schneidew. d. §. fin. n. 3. Felinum in c. cum te nu. 18. ext. de re jud. de formatione libelli in actione injuriarum vide Jasonem in prin. Inst. de act. num. 50. 51. 52. & 53.

58 † Libellus autem eo modo formatus primo & principaliter offerendus est judici, tex. in c. l. in verbo synodo porrigere ext. h. t. quia hujus officium super petitione imploratur, & sententia ejus libello conformis esse debet, l. ut fundus 18. ff. com. divi. l. fin. C. de fideic. libert. & non est extra, vel ultra petita actoris ferenda, d. l. fin. deinde à judice porrigitur ipsi Reo, auth. offeratur C. de litis contestat. ut is ex libello actoris actionem continentis deliberare secum possit, an velit cedere actori, vel contendere, l. i. ff. de edendo, & si contendendum putet, se informet, ac instructus ad defendendum veniat, d. l. i. & ibi gloss. in verbo ad agendum. Exhibetur autem libellus contra reum, vel quemcunque ejus nomine comparentem, legitime comparet procurator, vel defensor, procurator si habet generale, vel speciale mandatum, l. i. C. de proc. l. i. l. non solum 39. l. sed & ha 35. in fine cum l. seq. ff. de procurat. c. qui generaliter de procur. in 6. Defensor, puta qui mandato caret, satisfactionem tamen præstat de judicato solvendo, l. servum quoque 33. §. publice ff. eod. §. si autem Instit. de satisfat. † Finis & effectus libelli est. (1) Ut agens suam intentionem & desiderium proponat, arg. l. i. ff. de postul. (2) Ut judicem & adversarium de specie futuræ litis instruat, l. 3. C. de edendo. (3) Quod compræhensa in libello videatur actor confiteri, per ea que tradit. Panorm. in c. examinata nu. 2. & 3. ext. de jud. In quibus autem causis offeratur libellus, & sit de substantia judicii, vide plenam distinctionem Ferrariensis in forma libelli in actione reali

in prin. num. 25. † breviter ubi legitimus⁶⁰ processus requiritur ibi libellus omnino necessarius est, d. authent. offeratur, cum auth. seq. & est substantialis terminus ipsius processus.

† Potest autem actor libellare tribus⁶¹ modis.

† Primo summarie ponendo quid, &⁶² quantum petat, & ex qua causa, † uti fit in⁶³ causis summariis, & brevibus quæ solennem libellum non requirunt, Clem. sape in verbis libellum non exigat & ibi gloss. de V. S. tex. in auth. nisi breves C. de sent. ex brevic. recitand. gl. in d. authent. offeratur in verbis ad iudicium in fine & ibi Bart. nu. 1. Zasius in §. tripli. n. 2. & ibi Jason remissive n. 27. & 28. Inst. de act. vide Spec. tit. de libelli concept. §. nunc videndum enumerantem 50. casus quibus non requiritur sollemnis libellus, sed sufficit. Qualis qualis petitio, potest intentionem suam apud acta explicare, & iisdem inferere ut in d. Clem. sape de V. S. de qua vide Ferrariensem in sua practica dict. loco in verb. qualis qualis petitionis & ibi in additione. Et quando agitur officio judicis an libellus requiratur, vide quoque Jasonem remissive, d. loco nu. 29. qui multas sedes ubi hoc tractetur, allegat, Joannem Emericum à Rosbach in sua praxi civili tit. 33. nu. 19.

† Secundo. Ut contenta citationis, man-⁶⁴ dati, monitorii, instrumentum appellationis, vel acta prioris Instantiæ loco libelli repetat, Joannes Andrea in c. l. de litis contest. in 6. Dd. in auth. offeratur C. de lit. cont. Friderus Myndanus lib. 2. de mandat. & monit. cap. 9. nu. 7. 8. & 9. † Sic in Camera in causis appel-⁶⁵ lationum, ex L. diffamari, aliisque simplicis querelæ, quæ Ordinarium processum non requirunt, repetitio verbalis narratorum, actorumve loco libelli est. Consultum Cameræ de an. 1590. termino enim ad libellandum obtento, vel acta loco libelli

verbo tenus repetendi, vel libelli exhibendi penes appellan-tem optio est, *Deputations-Tagß-Abcheid de an. 1600. §. 115.* So
 66 sol auch vermög / † & scriptus libellus is etiam habetur, in quo narrata, vel acta repetita, iisque conclusio subjun-cta fuerit, §. 114.
 67 Dennoch ferners. † Sic in causis appella- tionum à simplici interlocutoria, instru- mentum appellationis loco libelli repeti- tur, paucisque, ut bene appellatum male ju- dicatum esse pronuntietur, postulatur, Or- dinat. *Camerae parte 3. tit. 31. §. und so fern.* Et si appellans statim post litem contesta- tam libellum appellationis, vel acta priora loco gravaminum repetierit, concluderit- que, termino proximo appellatus respon- dere, omniaque producere ac scripto con- cludere, vel verbo confestim submittere tenetur, *Ordinat. Camerae parte 3. titul. 33.* Wo aber in vide *Schwamman in processu Camerali lib. 1. cap. 42. à num. 25. usque ad nu- mer. 34.*

† Tertio concipitur libellus in scriptis art-iculatim scil. deducendo per articulos factum ex quo nascitur actio, jun-cta peti- tione, & sic † libellus alius est. Simplex alius
 69 Articulus. † Simplex qui simplici & con-
 70 tinua oratione constat sine articulorum di-
 71 stinctione. † Articulus, qui articulis di- stinctus, conceptus, & formatus est, duo pri- mi modi in causis modicis, exigui momen- ti, & summariis frequentari solent, tertio modo fit libellus in causis ordinariis, & ma- xime in majoribus. Curiis ubi legitimo servato ordine proceditur. In recessu autem Spirensi de anno 1570. §. *Wiewohl auch si- gulariter provisum est quod is qui in Ca- mera post exhibitionem simplicis seu sum- marii libelli articulos producere volet, in primo termino articulatum libellum exhi- bere debeat, idque in causis simplicis que-*

relæ, vel appellationum. † Solent quoque 72 quandoque chyrographum, aut aliud in- strumentum debiti loco libelli actores ex- hibere, quia sola productio instrumenti, vel chyrographi cum verbali petitione ha- bet vim libelli, *Bald. in l. ab executore colu. an- te penult. C. quorum appell. non recip.* ita in cau- sis debitorum in Pfand- Sachen commu- niter de stylo actio proponi solet, & hoc fervandum, † quia in libellis offerendis 73 consuetudo Curiae attendenda, *Bald. d. loco num. 4. vide quæ tradit Maria, Socinus in cap. 1. de libel. oblat. art. 5.* In Reformatione *Juliac. fol. 145.* extat edictum, quo inter alios ab- usus, qui in judiciis irreperunt, reprobatum quoque, quod ab exhibitione literarum si- gillatarum, aliorumque documentorum absque etiam citatione, & sic à probatione processus inchoetur. Utrum autem sum- mario exhibito libello liceat postea ante litis contestationem articulatum offerre, disputat *Frid. Mindanus in suo tractatu de man- dat. & monit lib. 2. cap. 9. n. 3. & 4.* & quidem ex recessu Spirensi de anno 70. §. *Wiewohl auch / &c.* putat quod non liceat, vide ibi. Et quomodo in Camera in causis simplicis querelæ, in causis appellationum à mera interlocutoria à definitiva vel vim defini- tivæ habente libelletur, vide *Friderum d. loco num. 6. 7. 8. & 9.* Juxta *Ordinat. Juliacen- sem cap. 43.* potest actio proponi ab actore, aut ejus procuratore in scriptis, vel viva voce, *Daß der Kläger durch sich selbst sei- ne mombar oder Anwaldt / auff den ange- setzten Gerichts-Tag seine Klag schriftlich oder mündlich darthue / & cap. 19. d. Ordi- nat.* Idem juxta *Reformat. deß Erststifts Cölln / sub rubr. von Inbringung oder Übergebung der Klage / in prin. & Reform. Ju- dic. Senatus Colon. in rubr. von gerichtlichen Klagen in prin. †* Sic quoque juxta *Ordinat. 74 Came-*

75 *Camerae parte 3. tit. 12. §. Zum anderen/*
concessum est in scriptis, vel viva voce a-
ctionem proponere. Zum anderen so viel
die Klag belanget/so in diesem ersten Ter-
min der Kläger fürbringen soll / wollen
wir einem jeden Kläger frengelassen und
beingestellet haben / Dieselbig seine Klag
Articulis-weiß zustellen/ oder aber Summa-
rie vorzubringen. Latine. Secundo quan-
tum ad actionem attinet, quæ in hoc pri-
mo termino proponi & edi debet, relin-
quimus liberum cuilibet actori hanc suam
actionem in scriptis articulatim, vel sum-
marie proponere. Sic in Camera in causis
appellationum à definitiva, vel vim defini-
tivæ habentibus libellus, vel simplex, vel
articulatus exhibetur, Ordinat. Camerae
76 *parte 3. tit. 31. §. Wo aber von. † Et qui-*
dem in causis simplicis querelæ in primo
termino produci debet, alias reus à cita-
tione absolvitur. Memoriale de an. 86. ad
dubium Colleg. quod verum si reus præsens
sit, reo enim absente, libelli in primo ter-
mino offerendi necessitas nulla est, Depu-
tations-Tags Abscheid / *Spira anno 1600. §.*
113. *Dierweil auch bey/vide Schwammant*
lib. 1. de process. Camer. cap. 42. à n. 17. usque
ad 25. Et si termini ad edendum libellum
concessi prorogatio, non demonstrato im-
pedimento, petatur, simulque in eventum
acta loco libelli repetantur, & deinde post
terminum libellus in scriptis exhibeatur,
tunc talis libellus non admittitur, nec ta-
men eventualis repetitio actorum rejicitur,
Deputations-Tags Abscheid/ §. In dem
76 *Gall. Loco corollarii notandum † quod a-*
ctor in suo libello possit facere mentio-
nem de exceptione adversarii, arg. l. 1. jux-
ta unam lectionem & ibi notat Bart. nu. 2. Cod.
de non nu. pec. tres formulas libelli unam
in actione rei vendicationis alteram pro

revocanda emphyteusi commissæ, tertiam
in actione injuriarum civiliter instituta, vi-
de apud Emericum à Rosbach in sua praxi ci-
vili tit. 33. num. 51. In centum sexaginta
quinque actionibus quomodo formetur li-
bellus tradit, remissive Borellus, in Sum-
ma Decisionum tomo 1. tit. 49. à num. 192. us-
que ad num. 336.

DE EMENDATIONE LIBELLI.

Formulas libellorum variarum actionum
item definitivarum sententiarum, vi-
de ad finem Reformationis des Erz-
stifts Cöllen / ubi 25. traduntur.

SUMMARIA.

- 1 *Quid sit emendare libellum?*
- 2 *Quid mutare?*
- 3 *Quid cumulatio actionis?*
- 4 *Emendatio libelli fit multis modis.*
- 5 *Declarando obscura, & ambigua.*
- 6 *Ista emendatio potest fieri usque ad senten-*
tiam.
- 7 *Quomodo hoc procedat?*
- 8 *Emendatio libelli fit in addendo.*
- 9 *In actionibus universalibus, & generalibus*
potest additio fieri usque ad sententiam.
- 10 *Circa emendationem libelli in actionibus sin-*
gularibus quatuor casus traduntur.
- 11 *Emendatio circa rem petitam fit usque ad*
sententiam.
- 12 *Jus quæsitum post litem contestatam ex causa*
præexistente, recte in iudicium venit.
- 13 *Emendatio libelli circa substantialia fit tan-*
tum ante litem contestationem.
- 14 *Quæ sint substantialia libelli criminalis, &*
civilis?

15 De quo defectu precedens conclusio intelligatur?

16 Emendatio circa qualitates substantiales fit ante litis contestationem.

17 Declaratur exemplo.

18 Qualitates adventitiæ in libellis mutantur usque ad sententiam.

19 Declaratur exemplo.

Contingit quandoque comprehensa in libello emendari, actionem propositam mutari, & plures actiones in eodem libello cumulari, hoc quo modo fiat, & quando liceat, paucis nunc porro ostendendum, illud præmittentes † quod emendare in nostro proposito sit nihil aliud quam corrigere libellum absque mutatione substantiæ materialis, mutare verba sententia permanente, ut quando explicantur, & declarantur verba obscura, ambigua addendo, vel detrahendo, *argum.*
 1. *fin. in princip. C. de donat. ante nupt.* † Mutare autem libellum est variare ipsius libelli naturam instituta in libello actione
 3 relicta, novam & aliam proponere. † Cumulare est unam actionem cum alia coacervare, quando plures actiones ex diversis causis competentes, in eodem libello contra eundem proponuntur, vide *Jasonem in §. si minus num. 10. 11. & 12. Institut. de act.* ubi exemplis declaratur, quomodo emendetur, & mutetur libellus & quomodo fiat cumulatio. His sic præmissis videamus quomodo emendatio libelli sit licita.

4 † Fit autem emendatio multis modis.

5 1. † Declarando cum obscura declaramus, ut si libellus sit obscurus, confuse propositus, inordinatus, generalis incertus, contra communem styllum Consistoriorum † istam obscuritatem actor potest

emendare usque ad sententiam, id est, usque ad conclusionem in causa, ita est communis Dd. opinio in *l. edita Cod. de edend.* per *l. si quis intentione ambigua 66. ff. de judic.* † Quod tamen ita obtinet, si reus conventus de obscuritate, vel incertitudine nihil opposuerit, eo enim excipiente ante litem contestatam tantum licita erit emendatio, non postea, ante enim non dicitur petiisse, sed petere voluisse, *l. amplius 15. ff. rem ratam hab. Zasius in d. §. si minus num. 3. & 4. Inst. de act.*

2. † Fit emendatio libelli in addendo, 8 ut si aliquid additur, vel adjicitur, & eo casu distinguendum est, an loquamur de universalibus, vel generalibus judiciis, vel de singularibus. † In universalibus licet addere usque ad sententiam v. g. In petitione hæreditatis, si exprimas certas res hæreditarias, non prohiberis deinde quandoque licuerit & alias res adjicere. Idem dicendum in generalibus judiciis, ut est iudicium tutelæ, negotiorum gestorum &c. nam si pupillus generaliter intenderet actionem tutelæ adversus tutorem, & exprimat res aliquas in libello male à tutore gestas, potest usque ad sententiam, & alia exprimere quæ sunt contra tutorem. † Cæ- 10 terum quomodo in singularibus judiciis emendare libellum liceat quatuor casus distinguendi sunt. Interdum enim fit emendatio in repetita, interdum circa substantialia libelli, interdum circa qualitates principales, nonnunquam circa qualitates adventitias.

† Primus casus de emendatione rei petitæ, id est, si de emendatione circa rem petitam agitur, quia minus petebas, deinde plus petere velis, vel contra, puto ante, & post litis contestationem concedi emendationem, idque *argumento §. si minus Inst. de act.*

act. & sic tradunt Angel. Faber Fulgosius, ut eos refert Mynsingerus in d. §. si minus Jason ibid. nu. Nec obstat l. non potest 23. ff. de judiciis, quæ valde à Dd. contra sentientibus torquetur, nam loquitur ibi JC. de jure quod non habet exordium ante litem contestatam, † si autem prius competebat, sicque initium habebat, & jus quæsitum jam actori erat, nihil refert quin & illud quod post litem contestatam venit, possit in eodem judicio, & in eadem instantia deduci.

12 † Secundus casus, si emendatio respiciat substantialia libelli ante litem contestatam impune fieri potest non autem post, & hoc tam in civili quam criminali causa verum est. † Substantialia autem libelli in causa criminali sunt, quæ enumerantur in l. libellorum 3. ff. de accusat. In causis vero civilibus narratio facti medium concludendi, & conclusio, ita Myns. & Schneidew. in d. §. si minus. † Intellige hanc conclusionem, si talis sit defectus circa substantialia qui parte etiam non opponente vitiet processum, ut si in libello accusationis omittatur annus, mensis, vel locus, tunc postquam nomen Rei receptum est inter reos, emendatio non permittitur, id est quod omissum est pertinens ad substantiam libello non suppletur, sed de novo agendum est, *tex. est in d. l. libellorum §. 1.* vel si in libello civili conclusio omissa sit, illa lite contestata non additur.

16 † Tertius casus. Circa qualitates principales ante litis contestationem emendari libellus tantum potest, post vero non, cum tunc mutaretur actio seu facti substantia, nam ista mutatio qualitatum, quæ inducit mutationem actionis, vel quæ facti substantiam mutat, post litem contestatam permissa non est, exemplum ubi ex mutatione qualitatum mutatur actio, est in l. prætor ait

4. §. docere ff. vi bonor. rapt. † Ego adversus Titium intendendo quod mihi rapuerit violenter vestes in turba, hæc est principalis qualitas in hac scilicet actione rapere in turba, si ego libellum emendare vellem rapinam non in turba factam, id possum tantum ante litem contestatam, postea non, cum sit qualitas principalis mutationem actionis respiciens Exemplum ubi ex mutatione qualitatum mutatur facti substantia, in l. denuntiasse 17. §. quid tamen ff. de adult. vide Bart. in d. l. edita n. 8.

† Quartus & ultimus casus. Qualitates adventitiæ emendari possunt in libello usque ad sententiam, adventitiæ autem qualitates sunt, quæ non viciant nec mutant libellum, sed libello præter necessitatem adjiciuntur, ut si tempus adjiciatur libello, vel locus, aliæve circumstantiæ, ubi non esset necessarium v.g. † Peto à Titio decem quæ ei ante biennium in domo Flacci mutuavi, hæc est qualitas adventitia, facere mentionem de annis, de loco, actio enim, & factum mutui consistit sive ista qualitas mutetur sive non, ideoque licita est emendatio. Idem est si ex mutatione qualitatis augetur vel minuitur tantum condemnatio, idque ex virtute actionis propositæ, nam & ista emendatio post litis contestationem usque ad sententiam licita est, exemplum in l. in delictis §. si detracta ff. de noxalib. In Camera libello semel edito sive in scriptis, seu voce, variatio nulli permittitur, Deputations-Tags Abscheid/de an. 1600. §. Es soll auch ita quod is qui viva voce libellavit, postea etiam ante litis contestationem non possit in scriptis libellare. Sic post libellum voce, vel scripto prolatum, nec in articulis postea nec in libellando variatio conceditur, ne durante quidem termino Consultum ad 94. dubium.

DE LIBELLI MUTATIONE.

SUMMARI A.

- 1 Ante litem contestatam actor libellum mutare potest, post non.
- 2 Emendans, vel mutans libellum, reo expensas refundere tenetur.

ET sic libellus emendari potest, nunc porro dicendum quomodo libellum mutare actor possit, ita ut priore actione relicta aliam proponere possit, de qua hæc generalis ex communi Dd. sententia tenenda est regula, † quod ante litis contestationem actor libellum mutare possit, postea vero non, nisi fortassis actor probabiliter errasset, de quo late Dd. in d. l. edita Bart. ibid. numer. 11. Sichard. in authent. qui semel nu. 11. 12. & 13. C. quomodo & quando judex sent. & c. Gail. lib. 1. observ. 50. num. 9. Wesembecius tamen in §. si quis aliud Instit. de act. existimat sicut emendationem ita quoque mutationem libelli post litem contestatam permissam esse, per tex in d. §. si quis aliud & per d. l. edita, ubi eandem opinionem tuentur glossa, & Placentinus. † Hoc generaliter circa emendationem, & mutationem libelli notandum, quod emendans, vel mutans libellum teneatur expensas refundere quæ hæcenus factæ sunt, Sichard. in l. postquam liti nu. 21. C. de pact. idem in authent. qui semel nu. 13. C. quomodo & quando judex sent. lite enim contestata non potest actor fundamentum suæ petitionis mutare, nisi à judicio cœpto desistat penitus, & refusus expensis parti reæ novum judicium dicet, Zas. in l. 2. nu. 14. ff. de confess. Bald. cons. 3. nu. 5. lib. 2. & hoc propter temeritatem actoris, qui ab initio non satis secum pensavit qua actione acturus esset, l. eum quem te-

mere 79. ff. de judic. cum instructus venire judicium debeat, l. 2. C. de dilat. l. petendo 6. C. de temp. in integ. restit. l. pure 11. §. fin. ff. de except. doli, l. 1. in fine C. de annali except. proinde non auditur actor nisi refusus expensis liquidis, & de non liquidis satisfactio- ne præstita, arg. l. sancimus C. de judic. sic intell guntur verba textus prout jus dicentis deter- nit aquitas, l. 3. C. de edend. juxta Bart. ibi n. 30. vide eundem num. 31. 32. & 33. latius de his ex- pensis docentem, facit l. nemo potest mutare, ff. de reg. jur. & c. mutare consilium de reg. jur. in 6.

DE CUMULATIONE ACTIONUM.

Traditur hic quando cumulatio actio- num sit permessa, & quando pro- hibita.

SUMMARI A.

- 1 Cumulatio plurium actionum in uno libello regulariter permessa est.
- 2 Tres sunt regulæ cumulationem prohibentes.
- 3 Conclusio generalis in qua tres istæ regulæ complectuntur.
- 4 Nullitas, & restitutio in integrum in eodem libello cumulantur.
- 5 Petitorium cum possessorio recuperanda an cumulari possit?
- 6 Liquidata causa petitorii, non pronuntiatur super possessorio.
- 7 Petitorium absorbet possessorium.
- 8 Personalis actio cum hypothecaria cumulari potest.
- 9 Ratio hujus.
- 10 Sors cum usuris in eodem libello cumulatur.
- 11 Actio injuriarum cum actione L. Aquilia cu- mulari potest.

- 12 Ex uno facto duæ actiones coincidunt.
- 13 Actio reclamatoria cum actione injuriarum ad emendam recte cumulat.
- 14 Civile judicium cum criminali cumulari potest.
- 15 Actiones sibi invicem contrarie in eodem libello cumulari non possunt.
- 16 Declaratio hujus conclusionis.
- 17 Plures actiones quæ electione tolluntur cumulari non possunt.
- 18 Regulae prohibitive cumulationum procedunt, si à parte de cumulatione non admittenda opponatur.
- 19 Exceptio inepta cumulationis ante litis contestationem opponenda est.

Nunc postremo de cumulatione actionum videre restat. † Et communiter concluditur cumulationem actionum plurium etiam in uno libello permissam esse, quia expresse non reperitur in jure prohibita, ideo dicitur esse de genere permissorum, arg. l. nec non §. quod ejus ff. ex quib. causis. major, & exemplum cumulationis habetur, in l. si idem cum eodem 11. ff. de jurisdictione. ubi actor potest petere in eodem libello decem ex causa mutui, & alia decem ex causa depositi, & mille ex causa venditi, quod secundum Zasium in d. §. si minus, est frequens inter mercatores, qui ex pluribus contractibus plura debita petunt à debitoribus in eodem libello, unde & cumulationes propter diminuendas lites inventas esse docet, tex. item in c. 2. in c. cum dilectus 6. ext. de causa poss. & propriet. c. quarelam 24. in verbo petens ext. de elect. tex. singularis in l. heredes 31. §. de pluribus ff. famil. ercis. in l. non est novum 10. ff. de act. empti. Eatenus tamen prædicta conclusio procedit, si ex diversis causis ad diversa agatur, nec obstant regulæ prohibitive cumulationem impediētes, †

quarum tres tradit Dynus in c. nullus pluribus de reg. jur. in 6. quas Ferrarius in forma libelli in actione reali hac regula complexus est. † 3
Quando plures actiones electione tolluntur, vel sunt sibi invicem contrarie, vel sunt talis naturæ, quod sententia lata in una pariat exceptionem rei judicatæ, in alia, tunc non admittitur cumulatio, & contra, si actiones taliter non sunt qualificatæ, admittitur, Gaill. lib. 1. observ. 63. num. 1. † 4
Sic nullitas, & restitutio in integrum in eodem libello cumulari possunt, per tex. in c. constitutus 8. extr. de restit. in integ. & ita judicatum in Camera testatur Myns. cent. 2. observ. 25. num. 1. Idem communiori Dd. calculo receptum dicit in judicio rescindente, & rescissorio quod simul proponi possint. † Sed an petitorium cum possessorio recuperandæ possessionis cumulari possit, quæritur? verior videtur affirmantium opinio, per c. cum dilectus 16. ubi gloss. in verbo possessorio tex. in cap. 1. & 2. cap. pastoralis 5. ext. de causis. poss. ac propr. & c. 1. eod. tit. in 6. l. cum fundum 18. §. fin. ff. de vi & vi arm. Gaill. d. loco n. 10. Damhauder. in sua practica civili c. 45. per tot. Menoch. remedio 4. acquir. poss. nu. 51. cum seq. & remedio 3. nu. 511. Dd. communiter in l. naturaliter §. nihil commune ff. de acq. poss. Dd. in l. nulli C. de judic. ubi tradunt quod possessorium acquirendæ, & recuperandæ regulariter cum petitorio cumulari possit, cum in his nulla sit contrarietas, quia petitorium tendit ad declarationem juris, possessorium vero facti est, & † quando super utroque, petitorio sci- 6
licet & possessorio cognitum fuerit, tunc valet sententia, si pronuncietur tantum super petitorio, Castrens. cons. 132. incipit in causa quæ vertitur fisis colum. 2. circa med. lib. 1. Imo quando liquidata sunt jura petitorii, non est ferenda sententia super

possessorio, per tex. in d. c. pastoralis, & si super utroque pronuntiatum sit, tamen mandatur executioni solum sententia in petitorio lata, † quia petitorium absorbet possessorium, d. c. cum dilectus, c. cum Ecclesia Sutrina 3. in fine ext. de causis possessor. & propriet. ita eleganter Cravetta conf. 248. n. 4. & 5. lib. 2. † Sic in personalis actio cum hypothecaria cumulari possit quaeritur, & Myns. cent. 1. observ. 58. concludit quod sic, eamque in Camera approbatam, & communi Germaniae consuetudine receptam dicit, pro qua tex. in §. sed neque Novella de si dejuss. † hoc ideo, quod actio personalis, & hypothecaria ab una origine obligationis ad unum finem tendant, puta ab uno debitore originem habent, & ad unum finem tendunt consequendi scil. debiti, nam si peto debitum meum a debitore, haec petitio est personalis, & peto nihilominus ut pignus tradat quod ab initio mihi oppigneravit, haec duo judicia possunt cumulari, per d. §. sed neque, quia ab una origine nempe debitore ad unum finem id est ad consequendum debitum tendunt, hoc est quod Imper. dixit posse seorsim ambo judicia in uno libello complecti. † Sic an fors cum usuris in eodem libello cumulari possit dubitatur, & idem Myns. cent. 1. observ. 57. num. 6. cum seqq. concludit quod sic, dummodo fors principaliter, & usura accessoria petatur, & quasi conditionaliter, veluti si apparuerit actorem id quod venit in actionem principalem jure petere, seu si constiterit actionem quae est de re principali, actorem jure intendisse, Zasius in d. §. si minus numer. 12. vers. ex predictis. † Sic an actio injuriarum cum actione L. Aquiliae cumulari possit in eodem libello quaeritur, & rursus respondent, Myns. cent. 1. obs. 25. Gaill. lib. 1. obser. 63. num. 9. quod in Ca-

mera cumulatio talis admittatur, pro quo tex. in l. qui servum 34. in prin. ff. de act. & oblig. tex. in l. sed & si §. 1. ff. ad L. Aquil. latem apud Labeonem 15. §. si quis ferve verberato 46. ff. de injuriis, ex quibus textibus hoc tamen potissimum probatur, † quod ex uno facto puta ex injuria re commissa, duae actiones coincidunt injuriarum ob contumeliam, & L. Aquiliae ob damnum datum, aliaque aestimatio damni, alia injuria, & quod una actor consequutus non est, hoc altera peti potest. † Sic actio injuriarum ad reclamationem cum actione injuriarum ad aestimationem cumulari potest, prout est communis opinio, quae quoque in praxi observatur, communis enim stylus judiciorum, ita observat, quod istae actiones simul cumulentur, Gaill. lib. 1. obs. 64. num. 3. 4. 5. & 6. Myns. cent. 2. obser. 98. per tot. ubi quoque juribus & rationibus defendit talem reclamationem actionem civilem esse. † Sic civile judicium cum criminali cumulari potest, vel per eandem personam, quae criminale judicium instituit, vel per tertium, Cravetta conf. 14. num. 1. & 2. ubi id exemplis declarat. Sed quamvis plures sint casus quibus supra dicta regula non procedat, & de jure cumulatio non admittatur. Platea tamen in d. §. si minus tres tanquam praecipuas refert.

(1) Cumulatio non admittitur quandounque actiones ita se habent, quod absolutoria lata in prima actione parit, vel parere potest exceptionem rei judicatae in secunda actione, utpote si prima, & secunda eandem petendi causam habent, tunc istae cumulari non possunt, l. fundum 16. l. fundi 18. ff. de except. l. interdum 4. ff. de publ. judic. vide Sichard. in l. 1. num. 3. C. de judic. ubi id declarat. Zasius in d. §. si minus numer. 12. ubi publice has leges explicat. Vel sic, quando cum-

que

que duo judicia sic se habent, quod eventus sententiæ absolutoriæ ferendæ in primo iudicio præjudicaret reo in secundo iudicio, tunc prohibetur cumulatio, vide *Zafius in dict. l. fundum num. 10.* Potest & formari alia regula ex d. l. fundum, nam quandoque duo judicia sic se habent quod eventus sententiæ condemnatoriæ in secundo iudicio facit præjudicium in primo, tunc non admittitur cumulatio, *Zafius d. loco*, ubi exemplis declarat. Proinde civilis cum criminali intentari nequit, quando utraque ad vindictam tendit, sed una aliam consumit, sic intelligitur *text. in l. prætor edixit 7. §. 1. l. quod Senatus consultum 6. in fine ff. de injuriis*, sed si altera rei persequutionem continet, altera vindictam, tunc una aliam non consumit, sed una intentata datur regressus ad aliam, nec interest à qua incipiat, puta à civili actione, vel criminali accusatione, *text. in l. 1. Cod. quando civil. actio crimin. præjud. plura exempla vide apud Zanger. de except. parte 3. cap. 15.*

85 (2) † Cumulatio fieri nequit quando plures actiones ad eandem rem sic se habent, quod una est contraria alteri, tunc prohibetur cumulatio, cujus exempla extant in *l. 1. Cod. de furt. l. contra majores 16.*

16 C. de inoffic. testam. † Intellige simul & eodem tempore, successive enim intentari possunt, veluti rei vindicatio, & interdictum uti possidetis sunt contraria, quæ simul intentari nequeunt, sed successive, vide *Alban. in addit. ad Bart. in d. l. edita ad n. 14.*

17 (3) † Plures actiones ad eandem rem competentes cumulari in libello non possunt, quando sic se habent quod electione unius altera tollatur, sed actor unam eligere debet, qua agere velit, & electione facta tollitur altera, *l. nemo ex his 43. §. quoties ff. de reg. jur. l. quod in herede 9. §. eli-*

*gere ff. de tribut. act. l. cum filius 75. §. variis ff. de legat. 2. arg. l. si mulier 21. §. fin. ff. quod metus causa, facit cap. ut quis duas, 25. de elect. in 6. tres alias regulas cumulationem prohibentes, vide apud Bart. in dict. l. edita num. 14. & 15. cum seqq. ubi quoque quatuor genera cumulationum tradit, & hanc materiam exacte persequitur. † Quæ regulæ 18 prohibitiæ cumulationum plurium actionum ita demum juris effectum habent, si de non admittenda cumulatione, actionibus propositis, à parte opponatur, quæ exceptio ineptæ cumulationis dicitur, actiones enim quæ simul proponi non possunt, cumulantur parte non opponente † & qui- 19 dem opponi debent uti aliæ dilatoriæ exceptiones ante litis contestationem, ita Aretinus cons. 103. colum. 4. in tertio dubio, nisi forte ea cumulatio iudicium redderet retro nullum, ad exemplum exceptionis inepti libelli, *Dd. in d. l. edita C. de edendo.**

TITULUS X.

DE RECONVENTIONIBUS.

Traditur hoc tit. quibus casibus reconventio locum habeat, & quibus non & de effectu ejusdem.

SUMMARIA.

- 1 Jus reconventionis duabus potissimum rationibus nititur.
- 2 Quem quis pro se iudicem elegit, eundem & contra se pati debet.
- 3 Frustra quis petit sibi solvi debitum, qui alteri recusat solvere.
- 4 Iudex causa principalis, est quoque iudex causarum incidentium & dependentium.

- 5 Distributio hujus materiae in tria capita.
- 6 Quando reconventio fieri debeat, Dd. variant.
- 7 Reconventio sit ante litem contestationem, vel immediate post.
- 8 Reconventio alia est propria alia impropria.
- 9 Quae sit propria reconventio?
- 10 Quae impropria?
- 11 In quibus causis reconventio locum non habeat?
- 12 Spolii questione mota non fit reconventio super rei proprietate, nisi restitutione pravia.
- 13 In causis criminalibus non admittitur reconventio, ut inducat competentiam iudicis.
- 14 Ratio hujus.
- 15 Criminaliter accusatus de alio crimine reaccusare potest, si suam vel suorum injuriam prosequatur.
- 16 In causa appellationis non admittitur reconventio.
- 17 Coram arbitro non fit reconventio.
- 18 Nec coram Paribus Curiae.
- 19 Coram quibus iudicibus recte fiat reconventio?
- 20 Coram Ordinario recte fit reconventio.
- 21 Item coram delegato ab una parte impetrato.
- 22 Reus pendente causa conventionis coram delegato, alias literas commissoriales super causa reconventionis impetrare non potest.
- 23 Coram iudice privilegiata fieri potest reconventio.
- 24 Reconventio est species prorogationis.
- 25 Coram iudice prorogato recte fit reconventio.
- 26 Quis sint effectus reconventionis?
- 27 Reconventio de non competenti iudice facit competentem.
- 28 Declaratur duobus exemplis.
- 29 Reconventio extendit jurisdictionem delegati extra terminos commissionis.
- 30 Causa con- & reconventionis pari passu ambulant.
- 31 Sunt eadem sententia terminanda.

- 32 Fallit si de una liqueat, de altera non.
- 33 Debito actoris liquido, instituta Rei reconventionem cum executione aliquantisper suspensam debet.
- 34 Instituta causa con- & reconventionis ea prius decidenda quae secum trahit periculum animae.

SOlet quandoque ex parte Rei fieri reconventio, cum scilicet contra actorem suam quoque proponit petitionem, quae eoram eodem iudice terminanda est, unde recte mutua sive reciproca petitio dicitur, de qua tot. tituli. extr. de mutuis petitionibus, & tex. in l. cum Papinianus 14. cum authent. seq. C. de sent. & interloc. omn. iudic. tex. in l. 22. §. item si extra §. vers. sed si agant, l. qui non cogitur 22. ff. de iudic. l. si idem 11. §. sed et si mutua 1. ff. de jurisdiction. Novella de execut. & de iis qui conveniuntur, & reconveniuntur 96. §. fin. Ordinatio Juliacensis cap. 19. §. fin. & libellus, in quo mutua petitio ex adverso per reum contra actorem instituitur, reconventionalis dicitur. Hoc jus reconventionis magna aequitate nititur, quae ex duabus potissimum rationibus manifestius elucet, altera quod actor à reo reconventus recusare iudicem non possit, quem sponte elegit, & pro se ante probavit, nam quem pro se eundem & contra se sustinere debet, hæc colligitur ex d. l. cum Papinianus in fine tex. in c. 1. vers. cupis in agendo 3. qu. 8. l. 1. §. fin. quae sent. sine appell. rescin. & frustra quis petit sibi solvi debitum, qui ipse negat alteri solvere, arg. c. nihil iniquius, c. iniquum, 32. qu. 6. altera ratio est, quod actor diversis instantiis, & iudiciis distrahendus, occupandus, & molestandus non sit coram igitur eodem iudice actoris, & Rei petitio instituenda. Accedit & tertia ratio, quod reconventionis causa sit incidens, igitur

igitur iudex conventionis de eadem habet
4 jurisdictionem, † qui enim iudex est causæ
principalis, idem est iudex causarum, vel
exceptionum incidentium, *arg. l. quoties 3. C.*
5 *de judiciis.* † Circa hanc reconventionis ma-
teriam tria explicabimus. 1. Quousque, &
quandiu reo reconventio permilla sit. 2. In
quibus causis reconventio locum non
habeat. 3. Qui sint effectus reconventio-
nis.

6 † Quod ad primum attinet quousque,
& quandiu permilla sit reconventio? va-
riæ sunt Dd. opiniones, quas refert *Panorm.*
in c. 1. vers. capio nunc aliam partem ext. de mutuis
petit. missis opinionum procellis, dicen-
dum quod de jure authenticorum ista re-
conventio debebat fieri statim oblato ab
actore libello, & sic lite nondum contesta-
ta, d. §. *fin. Novell. de exec. tex. in authent. & conse-*
quenter C. de sent. & interloc. cui concordat
Reform. judic. Senatus Colon. sub rubr.
von Reconvention oder Gegenflag / §. und
wiewohl / & Reform. des Erststifts Cöl-
len / rubr. von Gegenlagen in prin. juxta
jus vero Canonicum potest fieri quousque
durat iudicium idest antequam lis per sen-
tentiam terminata sit, *per tex. in c. dispendia 3.*
§. reus quoque de rescript. in 6. quæ novissima
juris Pontificii dispositio manifestam con-
tinere videtur æquitatem, eo quod durum
fatis & quodammodo iniquum foret, quod
lite à reo contestata suas petitiones, quas
adversus actorem habet, differre deberet,
donec jus actoris diductum, & causa ab eo
instituta, terminata esset, quod sane dicen-
dum, si lite contestata non admittitur re-
conventio, nam coram alio iudice delega-
to pendente priore iudicio citra poenam
actionum suam proponere non potest, *tex.*
in d. c. dispendia §. reus quoque in fin. Et hanc
sententiam teget *Bart. in d. authent. & conse-*

quenter num. 12. Bald. ibid. num. 6. cum mode-
ratione tamen, quod ista reconventio post
litem contestatam interposita operetur
quidem competentiam iudicis, non vero
paritatem cognitionis, ne actoris causa jam
deducta, probata, & justificata, per superve-
nientem reconventionem suspendatur, &
dispendiosa mora proteletur Dissentiunt
ab hac sententia *Hostiens. Panormitanus in d.*
c. 1. de mutuis petit. & nonnulli alii, qui in di-
stincte volunt † ante litis contestationem, 7
aut in ipsa saltem litis contestatione inter-
poni debere, hanc reconventionem. Prior
sententia recepta est in *Ordin. Curiae Mo-*
nast. part. 2. tit. 8. ubi disponitur qui causa
reconventionis ante litem contestatam, aut
in continenti post introducta simultaneo
processu cum causa conventionis ventilari,
& simul definiri debeat, secus si post litem
contestatam introducatur, tunc una ab alia
separatur, nec simultaneo processu disce-
ptatio fit. Est igitur hæc res distinctione
concilianda, reconventio † namque alia est 8
propria, alia impropria, † propria, quæ fit
ad eum effectum ut reconventio cum cau-
sa conventionis pari passu ambulet, simul-
taneo processu procedat, eadem sententia
cum causa conventionis terminetur: illa
ante litis contestationem, vel statim, & im-
mediate post institui debet, *gloss. in c. pruden-*
tiam in verb. eo modo ext. de mutuis petit. gloss. in
Clem. sape in verbo exordio de V. S. † Impro- 10
pria, quæ non ita instituitur ut cum conven-
tione simultaneo processu ambulet, & ea-
dem sententia terminetur, aut per eam re-
tardetur causa conventionis, sed tantum ut
coram eodem iudice agatur, ut idem sit ju-
dex con- & reconventionis, & hæc usque
ad sententiam in quacunque parte iudicii
fieri potest, actore non contradicente, *ita*
Maranta part. 4. distinct. 6. n. 5. & 6. & sic intel-

igitur d.c. dispendia §. reus, *Wurm. lib. 1. pract. obs. tit. 12. obs. 4.* ubi hos effectus vocat privilegia reconventionis, quod sc. reconventio duo habeat privilegia, alterum simultanei processus, alterum pro rogativum jurisdictionis, quoad primum reconventio fit ante litis contestationem, vel immediate post, quoad secundum usque ad sententiam, vide *Schwamm. li. 1. process. Cam. cap. 69. n. 5.* hanc distinctionem *Camerae part. 3. tit. 30. in prin.* approbat, ubi disponitur qui reconventio ante litis contestationem, vel post, proxima, aut secunda audientia introducta simul & alternatim cum causa conventionis progrediatur, serius ante tamen causae conclusionem proposita, separato processu peragatur. Cæterum hæc regula non habet locum in causis fractæ pacis, & hoc usque adeo procedit, ut etiam si tantummodo in puncto mandati quoad restitutionem procedatur, hoc non casu neque in diverso spolio admittitur reconventio, quia dicta restitutio incidenter petitur, *ita judicatum in causa Uichen contra Göllich* / tum quoque generaliter in omnibus causis criminalibus non habet locum reconventio ut sc. uno & simultaneo processu absolvi possit, reconventio vero ut in diversis processibus peragatur, utique admittitur, *ita decisum in causa Helsenstein contra Ulm.*

- 31 Sequitur secundum. † In quibus causis reconventio non admittatur. Et 1. quidem
32 † Agens possessorio recuperandæ non reconvenitur per reum extra causam spoliationis, per modum petitionis, seu exceptionis super proprietate, nisi facta prius restitutione, *tex. exp. in c. final. ext. de ord. cognitionum*, spoliatus non ante omnia restituendus, *l. si quis ad se fundum 7. C. ad L. Jul. de vi publ. c. in lit. 5. ext. de restit. spoliat.* neque alii, ante plenariam restitutionem, super sua a-

ctione respondere tenetur, prout quoque exceptionem spoliis objiciens ad actoris actionem non responderet, nisi ista exceptione prius discussa, *d. c. fin. c. cum dilectus 2. ext. de ord. cogn. de hoc vide latius Marant. d. loc. à nu. 41. usque ad 53.* † Secundo locum non habet 13 reconventio in causis criminalibus, criminaliter conventus per modum reconventionis, ut de non competente faciat judicem competentem, reaccusare non potest, *tex. in d. l. 2. §. item si vers. sed si agant. c. neganda 3. qu. 11. gloss. in c. 2. verb. aut condemnare ext. de foro comp. Richard. in l. actionem n. 8. C. de procu.* † Ratio est, quod æquitas reconventionis 14 hoc casu cesset, eo qui sponte talē judicem mihi non elegerim, sed improbitas & malicia adversarii eum mihi obtruserit, quæ malitia, ne ipsi reo profit, occasionem præbens me reconveniendi censetur reconventionis beneficium hoc casu plane exclusum, hæc ratio colligitur *ex d. vers. sed si agant*, de hac fallentia vide plenius *Bart. in d. auth. & consequenter n. 7. & 10. Bald. nu. 2. & eundem Bald. in c. unico n. 5. in fine de contro. feudi apud Pares term. Panor. in d. c. 1. vers. ult. gloss. ubi pulchre per 4. membra hanc questionem diducit & examinat plenius Bart. in l. is qui reus nu. 2. ff. de pub. jud. ubi tamen loquitur de rei accusatione quæ fit coram ipso iudice actoris quæ est materia illius legis, plenissime *Marant. d. lo. à nu. 56. usque ad fin.* † Ex qua rationem 15 sequitur, si iudex Rei sit quoque iudex accusatoris, tunc accusatus criminaliter potest suum accusatorem reaccusare super alio crimine, & hoc casu reconventio in criminalibus habet locum, sicut in civilibus, data sc. competentia iudicis, *arg. l. 1. & l. neganda 19. C. qui accus. non possunt*, *Maranta d. lo. n. 56. & 58. Schwamm. lib. 1. processus Camer. c. 67. n. 2.* † Tertio cessat reconventio in causa ap- 16 pellationis, per prædictam rationem, quia
appelo*

appellatio non est mere spontanea, sed cau-
satur ab imperitia, vel iniquitate iudicis,
l. 1. ff. de appellat. pro hac fallentia facit tot. tit.
ff. cum qui appellat in provincia defendi debere.
text. in d. l. 2. §. legatis vers. ei quoque, ita tenet
Bart. in d. authent. & consequenter nu. 15. Bald.
num. 12. Sichard. num. 7. Specul. tit. de reconvent.
§. nunc dicamus num. 6. Guido Papa in suo tra-
ctat. de appellat. quest. 85. Maranta d. loco num.
24. & 25. Würmbs. d. loco obser. 7. Schwamm.
17 d. loco capis. 68. Quarto. † Coram arbi-
tro non fit reconventio, text. in c. cum dile-
ctus 6. ext. de arbitr. Maranta part. 6. de autho-
ris laudatione num. 3. ad eam parte 4. dist. 6. na. 20.
Myns. cent. 4. obser. 90. in fine, Alvar. in c. unico
de controver. feudi apud Pares term. num. 5. Ratio
est, quod extra compromissi limites nul-
lum cognoscendi jus habeat, l. 1. C. de recept.
arbi. coram iudice delegato quomodo re-
conventio fiat, vide multa scitu utilia apud
28 Marant. d. lo. à n. 13. usque ad 20. Quinto. † Re-
conventionem coram Paribus Curiae in cau-
sa non feudali locum non habere conclu-
sum in Camera trad. Myns. cent. 4. obs. 90.
Schwamm. de process. Camer. c. 67. n. 3. Ratio
est, quia Paribus Curiae extra causas feuda-
les nulla competit jurisdictio. Ratio ratio-
nis, quia eorum jurisdictio descendit ex l.
feudali, dissentit gl. in c. unico in verbo faciendum
vers. hic quaero de controver. feudi apud
Pares term. & ibid. Bald. n. 3. Alvar. n. 5. qui di-
cit Dd. communiter sequi in hac glos. Gail. li. 1. obs.
obs. 1. num. 57. An in causis summaris execu-
tivis, & in imploratione officii iudicis lo-
cum habeat reconventio, vide Marant. d. lo.
n. 36. 37. 38. 39. & 40. Sexto. Princeps à Præ-
lato, Comite, barone &c. coram 9. suis
Consiliariis vigore Austregarum deputatis,
non potest coram iisdem actorem recon-
venire, Ordin. Cameræ part. 2. tit. 4. §. 1. Die-
selbe neum. vers. auch soll. & §. so dann vers.

es soll auch. Sedecim casus in quibus non
admittitur reconventio, vid. apud Schwam-
mali in process. Camer. li. 1. ca. 67. per tot. vide E-
meric. à Rosbach in sua praxi civili tit. 46. à
num. 8. usque ad 17. Damhaud. in sua pract. civili
c. 141. à nu. 7. usque ad 18. † Sciendum autem 19
quod reconventio fit † vel coram iudice 20
ordinario, si reus coram suo competenti or-
dinario iudice conveniatur sive is quoque
iudex sit ordinarius actoris, ut quia simul
sub eo domicilium foveat, aut ex ea causa
jurisdictionem sub eo fortiatur, & iudex
competens sit, sive actoris iudex non sit, ex
generali ratione d. l. cū Papin. in fine, quod quis
eum iudicem quem pro se elegit, & contra
se pati teneatur, super qua ratione totum jus
reconventionis fundatur, quandoque e-
nim reconventio locum habet, nunc debet
fieri coram eodem iudice coram quo lis
ventilatur, & non alio, Würmbs. lib. 1. pract. obs.
tit. 12. obser. 2. † Vel coram iudice delegato, 21
qui ab actore, ut plerumque fit, impetratus
est, text. in c. 1. ex. de mutuis petit. Gail. li. 1. obs. 35.
n. 12. nam ex quo impetravit talem in iudi-
cem pro se, non debet dedignari habere
eundem contra se, † qui adeo verum est, ut 22
reus volens actorem reconvenire, non pos-
sit impetrare rescriptum delegationis ad
alios iudices quam ad eos coram quibus ab
actore fuerit conventus, & talis processus
coram eo habitus erit nullus, & tenetur
impetrans alium iudicem pendente instan-
tia, actori refundere excofas, Würmbs. d. lo.
tit. 12. obs. 1. Debet igitur reconventio fieri
coram iisdem iudicibus, & non aliis, d. c.
dispendia in prin. & licet reus contra re-
scriptum actoris de falsitate, de sub- & ob-
reptione exceperit, & in ista exceptione
succubuerit, nihilominus ipse coram ta-
li delegato per oppositionem exceptio-
nis à se rejecto, reconventionem insti-
mere

tuere potest, dummodo iusto errore ductus ad ita excipiendum processerit, *tex. in c. 1. §. fin. de elect. in 6.* † Vel fit reconventio coram iudice qui habet limitatam jurisdictionem ad personas, & certas causas tantum, veluti inter mercatores, inter opifices, scholares, & alios, qui enim scholarem convenit coram Rectore Universitatis, is coram eodem a scholari reconveniri potest, sic iudex laicus per reconventionem fit iudex competens ipsius clerici, cuius ob privilegium clericatus, & personæ alias iudex non est, si natura causæ id patiatur, *c. si diligenti 12. ext. de foro comp. dixi si natura causæ id patiatur, nam si talis causa sit, ut super ea iudex cognoscere non possit, per reconventionem non fit iudex competens, nec tribuitur ei jurisdictio, veluti si reus coram iudice laico in causa matrimoniali aut alia spirituali reconvenire volet, quod facere non potest, nam quoad ejusmodi causas pro privato reputatur, nullam habet jurisdictionem, privatorum autem consensus non facit iudicem eum qui nulli jurisdictioni præest,*

24 *l. privatorum 3. C. de jurisdict. † reconventio specie prorogationis est, quod autem non est, prorogari non potest, Marant. d. distinct. 6. num. 53. Wurmbs. d. loco obser. 5. Myns. cent. 2. obser. 67. in 1. casu, † vel fit reconventio coram iudice prorogato, quando scilicet actor convenit reum coram non suo iudice, & sic per consequentiam vicissim se submittit ejus jurisdictioni, per ea quæ tradit Maranta d. loco num. 23.*

26 † Restat tertium qui sint effectus reconventionis. † Primus & principalis effectus est, quod de non competente iudice faciat competentem, & excludat omnino exceptionem incompetentiæ, *d. l. qui non cogitur tex. in d. l. cum Papinianus in verb. nulla ei opponenda exceptione quod*

non competens iudex agentis esse cognoscatur, *l. sed & hæc 37. §. non solum ff. de procur. 28* † declaro hunc effectum duobus exemplis. Clericus me convenit coram iudice laico, ego eundem coram eodem reconvenire possum, etiamsi laicus competens ejus iudex non sit, *c. 2. c. si quis contra ext. de foro comp. adeo quidem ut iuo privilegio renunciando, nec volens in eum consentire possit, c. si diligenti 12. & ibi Canoniste ext. de foro compet. per reconventionem igitur fit iudex competens ipsius clerici, c. 1. & 2. ext. de mutuis petit. gloss. in c. at si clerici in verbo non tenet de iudic. tex. in §. reverendissimi authent. de sanctiss. Epis. Bald. in c. unico num. 5. de contror. feudi apud Parestermi. quæ reconventio lata contra clericum sex casibus non procedit, quos notat Foller. in addit. ad Marant. in suo Spec. parte 4. distin. 11. n. 59. Aliud. Quidam scholaris convenit me coram magistratu civili, hunc per reconventionem ad eundem magistratum trahere possum, qui alias non nisi coram Rectore suo litigare cogi potuisset. Et hic effectus ampliatur 1. sive super eodem negotio, veluti contrario negotiorum, tutelæ, mandati &c. iudicio, sive super diverso, *l. si idem 11. §. sed si mutua ff. de jurisdict. sive coram iudice ordinario, sive delegato reconventio fiat, tex. in c. 1. ext. de mutuis petit. d. c. 1. vers. cujus in agendo 3. quest. 8. d. auth. & consequenter & ibi gloss. in verbo recusari.* Ex qua ampliatione resultat secundus effectus, † quod scilicet reconventio extendat jurisdictionem iudicis delegati ultra suam commissionem, datus enim ad causam conventionis ad reconventionem quoque datus intelligitur, *juxta d. c. 1. ubi de hoc est casus, tex. in d. c. dispendia §. reus Bald. in d. c. unico num. 3. Gaill. lib. 1. observ. 35. num. 12. Maranta d. loco à num. 13. usque ad 20. Tertio. Reconventio fit coram eodem iudice, licet sum-**

summa major jurisdictione sit, major quantitas in iudicium per causam reconventionis ducitur, quam super qua alias iudex poterat cognoscere, *tex. in d.l. si idem §. 1.* Ratio ne continentia causae dividatur, *l. nulli 10. C. de iudic.* † Quarto. Causa conventionis, & reconventionis pari passu ambulant, 30
31 simultaneo processu, † & una sententia terminandae, *l. 1. §. fin. ff. quae sent. sine appell. rescind. tex. in c. cum dilectus 2. ext. de ordine cognit. gloss. in c. prudentiam in verb. eodem modo ext. de mutuis petit. quod pulchre declarat Bart. in d. auth. & consequenter num. 4. Maranta d. loco num. 7. & 10.* ubi dicit quod natura reconventionis sit ut pari passu ambulet cum conventionione, & sic fiat simultaneus processus, quia eodem tempore quo lis contestatur in una, debet contestari in alia, & sic in datione termini probatorii, in publicatione, conclusionem, & aliis actibus causae &c. nisi lite contestata fiat reconventio, & causa conventionis satis jam discussa, cognita, & examinata sit, vel reconventor non procedat in causa reconventionis, tunc enim per reconventionem jus actoris non suspenditur, sed iudex potest pronuntiare super causa conventionis, de qua jam liquet, & superfedere in alia, nec per hoc facit litem suam, quia lege permittente hoc facit, *Specul. hoc tit. §. videndum vers. et si iudex Maranta d. loco numero 11. ita Myns. cent. 1. obser. 10. numero 2.* in Camera iudicatum refert. Et lata sententia in causa conventionis, non obstante appellatione ab actore vel reo desuper interposita, potest iudex primae instantiae procedere ad definitivam in causa reconventionis, causa enim conventionis, & reconventionis separatae sunt, proinde una per aliam non impeditur, *ita Myns. d. loco num. 3. & 4. Maranta num. 11.* Quod igitur communiter dicitur con- & reconventio

simultaneo processu procedunt & simul decidendae sunt, hoc notabiliter limitatur † si prius de una quam de alia liqueat, tunc 32 una per aliam non remoratur, sed de qua prius liquet, prius quoque terminatur, Maranta d. loco num. 8. Juxta Reformat. Judic. Senatus Colon. d. loco §. die Gegenflag. reconventio non admittitur si causa conventionis liquida, & reconventionis intra duos menses liquidari non possit, potest tamen iudex si velit tantisper sententiam differre, donec in utraque conclusum sit, *arg. l. non quicquid 40. ff. de iudic.* & ita quoque observatum in Camera refert Myns. d. loco num. 5. & 6. In qua materia hoc quoque observandum, † quod licet debitum actoris sit liquidum, non tamen procedetur incontinenti ad executionem, si eum reconveniam, sed debet expectari finis utriusque causae, dummodo de facili & cito reconventio possit liquidari, *ita Alex. in addit. ad Bart. in de authent. & consequenter ad verbum terminabuntur, facit tex. in l. neque 6. C. de compensat.* non enim prius exolui quod debere te constiterit æquum est, quam petitioni mutuae responsum fuerit, *tex. item in l. 1. ff. rer. amotarum,* dixi dummodo de facili &c. nam si reconventio exigeret longiores dilationes, posset prius expediri conventio, *per l. qui appellat. 29. ff. de iudic.* † Et generaliter illa causa five sit conventionis five reconventionis quæ celeritatem 34 desideraret, ut si immineret periculum animarum, prius decidenda est, si de ejus justitia constet, *per c. ex conquestione 10. ext. de restit. spoliat.*

TITULUS XI.

DE INTERVENTIONIBUS.

Explicatur reg. Quod res inter alios acta aliis non præjudicet per ampliationes & limitationes : deinde traditur quibus modis fiat interventio.

S U M M A R I A.

- 1 Reg. Res inter alios acta aliis non præjudicat.
- 2 Ratio hujus regulæ.
- 3 Declaratur regula exemplis.
- 4 Ampliationes d. regulæ.
- 5 Prima ampliatio.
- 6 Secunda ampliatio.
- 7 Exemplum secunda ampliationis.
- 8 Quomodo intelligatur quod conjuncta persona sine mandato agere possit ?
- 9 Dissolutio objectionis.
- 10 Cautela pro advocatis, & procuratoribus si conjuncta persona ad agendum, vel defendendum admitti velit.
- 11 Tertia ampliatio.
- 12 Quarta ampliatio.
- 13 In criminalibus sententia condemnatoria non nocet reo ejusdem criminis, qui in judicio non fuit.
- 14 Reus in criminalibus semel absolutus, ab alio accusari non potest, nisi doceat priorem accusatorem prævaricasse.
- 15 Quinta ampliatio.
- 16 Declaratur hac ampliatio exemplo.
- 17 Sexta ampliatio.
- 18 In materia interventionis quæ dicatur tertia persona.
- 19 Effectus regula supradicta.
- 20 Reg. Res inter alios acta &c. procedit etiam in extrajudicialibus negotiis.
- 21 Ad quos actus d. regula extendatur ?
- 22 Transactio facta tertio non obest.
- 23 Confessio unius alteri non obest.
- 24 Divisio inter coheredes facta absenti coheredi non præjudicat.
- 25 Pactum coheredis cum debitoribus hereditariis, coheredi non nocet.
- 26 Remissio pensionis uni colono facta, alii non prodest.
- 27 Limitationes d. regulæ.
- 28 Prima limitatio.
- 29 Questio dominii super pignore creditori contra debitore sciente, ei præjudicat.
- 40 Declaratio procedentis decisionis.
- 41 Quid probare debeat creditor agens hypothecarii contra tertium possessorem ?
- 42 Quid intersit rem in dominio nostro esse, & in bonis nostris esse ?
- 43 Quibus sententia inter alios scientibus lata præjudicat ?
- 44 Secunda limitatio.
- 45 Tertia limitatio.
- 46 Quarta limitatio.
- 47 Quando scientia litis mota tertio obsit, quibus determinatur regulis.
- 48 Prima regula.
- 49 Secunda regula.
- 50 Quinta limitatio. Sententia contra testamentum, nocet omnibus quibus aliquid ex testamento debetur.
- 51 Sexta limitatio. Sententia in causa status valet contra omnes qui sunt de ista cognatione.
- 52 Sublimitatio hujus limitationis.
- 53 Sententia contra Rectorem Ecclesiæ, præjudicat successoribus.
- 54 Sententia contra tutorem, vel curatorem, præjudicat pupillo, & minori.
- 55 Jus interventionis unde ortum sit.
- 56 Ter-

- 56 Tertius pro suo interesse intervenire, & causæ assistere potest.
- 57 Quid sit interventio?
- 58 Interveniens ante omnia de suo interesse docere debet.
- 59 Quod sit iudicis officium circa articulos interventionales?
- 60 Quare articulo interventionales ita curiose examinandi, an sint pertinentes necne.
- 61 Legitima interventio habet duo requisiti.
- 62 Interesse intervenientis summarie doceri debet.
- 63 Totum jus interventionis fundatur super interesse intervenientis.
- 64 Cautela pro advocatis quoad examinationem articulorum interventionaliū.
- 65 Jus interventionis non debet esse diversum separatum, vel alienum à jure principali.
- 66 Jus tertii debet esse exclusivum juris adversarii.
- 67 Interventio fit in prima instantia, in causa appellationis, & in ipsa executione.
- 68 In prima instantia fit interventio in quacunque parte iudicii.
- 69 Agens in possessorio intervenienti super proprietate respondere tenetur.
- 70 Mora controversia super proprietate, habentes jus in re intervenire possunt.
- 71 Directi domini jus suum interveniendo agendo, vel defendendo tueri possunt.
- 72 Duobus vassallis de feuda antiquo litigantibus agnati pro suo interesse intervenire possunt.
- 73 Mora debitori questione domini super pignore, creditor recte intervenit.
- 74 Accusatione criminali contra reum instituta, tertius pro suo interesse civili intervenit.
- 75 In causa appellationis interventio fit tribus modis.

- 76 Tertius à sententia inter alios lata recte appellat.
- 77 Declaratur hoc variis exemplis.
- 78 Clausula appellatione remota non excludit interventionem tertii.
- 79 Appellatio tertii quando fieri debeat?
- 80 In appellatione tertii sunt deducenda causa gravaminum.
- 81 Tertius interpositæ appellationi adherere potest.
- 82 Tertius intra decendum appellationem cui adherere vult, ratificare debet.
- 83 Tertius appellationem ab alio interpositam proseguire potest.
- 84 Tertius quadruplex habet remedium quo ei subvenitur.
- 85 Interventio fit in ipsa executione.
- 86 Ratio hujus.
- 87 Quomodo interventio fiat per modum exceptionis?
- 88 Interveniens causam suscipere debet in eo statu in quo eam invenit.
- 89 Interventio fit principaliter, vel accessorie.
- 90 Quando interventio fit principaliter?
- 91 Quando accessorie?
- 92 Quid intersit principaliter, vel accessorie interventio fiat?
- 93 Quomodo sententia in puncto interventionis concipienda sit, remissive.

ANtequam utilissimam Interventionum materiam pertractem, nonnulla præmittam, de eo quando sententia seu res judicata tertio profit, aut noceat. Tristissima in jure nostro est regula. † Quod res inter alios acta aliis non præjudicet, id est sententia, transactio, confessio, iurandum, & alia quæ intervenierunt inter actorem, & reum, vel inter duos, pluresve extra iudicium, tertio alicui, qui ad causam non fuit citatus, qui negotio non interfuit, neque obsunt neque profunt.

T t 2

sunt. Hæc regula utroque jure probatur, Civili, per tot. tit. C. quibus res judicata non nocet, & tot. tit. C. inter alios acta, vel judicata aliis non nocere, tex. elegans in l. sæpe constitutum 63. ff. de re judic. l. Modestinus 10. ff. de except. l. fin. ff. de interrog. act. l. circa 19. C. de locato & cond. l. 2. C. de except. l. 2. C. de liberali causa, l. Claudius 46. in fine ff. qui potior. in pig. hab. l. Lucius 21. in fine ff. de his qui not. infamia, arg. l. si petitor 31. ff. de judic. tex. in l. 3. §. unde Marcellus 3. in fine, & in l. nam postea quam 9. §. fin. cum l. seq. l. sed & si possessor. II. §. fin. in fine cum l. seq. quæ jura in juramento judiciali loquuntur ff. de jurejur. & Canonico, per tex. in c. inter dilectos 6. ext. de fide instrum. in c. cum super 17. c. penult. ext. de re judic. † Cujus regulæ ratio est, quod nemo indicta causa indefensus sit condemnandus, proinde ad unumquemque actum præjudicialis is cuius interest citari debet, l. de unoquoque 47. ff. de re judic. l. nam & ita Divus 39. ff. de adopt. qui igitur non fuit citatus, illi sententia non nocet, nec prodest, ne præter naturalem æquitatem indefensus quis condemnatur, & sententia, quæ strictè interpretatur, ad personas quæ in judicio non fuerunt, extendatur, accedit & ea ratio, quod alteri per alterum non debeat iniqua conditio inferri, l. non debet, ff. de reg. jur.

3 Zasius n. II. † Declaratur hæc regula in d. l. sæpe, duobus exemplis alterum, Titius meus debitor decessit, & reliquit duos hæredes, ego contra unum ex his instituo meam actionem, qui probato debito mihi condemnatur, ex hac sententia adversus cohæredem nulla mihi competit actio, vel executio rei judicata, ista sententia in persona unius hæredis lata, non obest cohæredi, salva & integra sibi sua est defensio, etiam si ipse causam agitari sciverit, & debitum ex una eademque causa procedat,

facit tex. in l. 2. C. quibus res judic. non nocet, ubi ait Imper. nepti tuæ præjudicare non potest, quod adversus cohæredes ejus judicatum est, si nihil adversus ipsam statutum est. Alterum exemplum. Creditor decedens reliquit duos hæredes, alter egit contra debitorem & succubuit, ista sententia cohæredi non nocet, utroque casu saluti cohæredi est actio, vel defensio, tex. in d. l. sæpe versi. item si ex duobus, quod exemplum ita per gloss. intelligitur & per Zasium ibidem num. 4. Idem est si defunctus litem inchoavit, & unus ex relictis hæredibus sciente cohærede eam prosecutus est, & succubuit, hoc cohæredi qui litem prosecutus non est, non præjudicat, quia non nisi suam actionem proseguendo in judicium deducere potuit, tex. & casus in l. si petitor 31. ff. de judic. qui casus ad secundum exemplum d. l. sæpe pertinet. Idem si Titius vendicat talem fundum me sciente & succubuit, ex hoc ego non prohibeor quin simili modo fundum vendicem, si ex persona & jure Titii hoc non fiat, nec enim sequitur, talis adversus illum jure defendit fundum quem possidet, ergo & adversus alium jure defendet, & sic secundo vendicans à victore exceptione judicati non repellitur, nec sententia lata contra unum in actione reali alteri præjudicat, tex. in d. l. sæpe in fine & ibidem Zasius num. 8. Sic sententia lata contra civiliter possidentem non præjudicat naturaliter possidenti, & contra colonum non præjudicat domino in proprietate, secundum Bart. in l. officium numer. 5. ff. de rei vendic. Jasonem in §. omnium numero 108. Instit. de act. Sic nec sententia lata contra detinentem alio nomine, præjudicat domino in possessione, ita concludit Bart. in l. 2. numer. 9. C. ubi in rem act. exerc. deb. & Jason d. loco n. 103.

† Exten-

4 † Extenditur itaque prædicta regula in
5 supradictis exemplis. † Quod sententia inter
actorem, & reum lata tertio non noceat,
etiam si is tertius causam agitari in judicio
sciverit, quia quo minus alter agat efficiere
non potest, debita enim ipso jure inter
hæredes ex L. 12. Tabul. divisa sunt, l. 2.
§. *harum ff. de V. O.* quodocunque igitur
tertius sit litem agitari, cujus determinatio
sibi præjudicialis esse possit, impedire
autem nequit, tunc ejus scientia, non obstante
ista sententia inter alios lata, ei non
præjudicat, quid enim juvat scire, si impedire
nequeo, hanc rationem dat J.C. in d. l. *sape*
vers. cur autem, ita quod ei scientia noceat
qui sciens impedire potest, prout in simili
in l. in delictis 4. in prin. ff. de noxalib. in
l. fluminum 24. §. *quancquam* 6. ff. de dam. in
fecto. Hoc quidem verum quod in prædictis
casibus sententia contra cohæredem lata,
cohæredi quale quale præjudicium afferat,
quia facit aliquam præsumptionem, propter
quod præjudicium consultum est ut appellet
cohæres, qui in lite non fuit, text. in l. à
sententia 5. ff. de appell. de hoc præjudicio
intelligendus est, text. d. l. *sape*, cum ait
adversus ipsos judicatum esse, puta, ut ibi
gloss. per quandam consequentiam, quia licet
principaliter sententia contra cohæredem lata,
cohæredi non obsit, tamen eatenus, quia
aliquod præjudicium generat, judicatum
videtur, quid autem istud præjudicium
operetur, vide Zasium dicto loco numero 18.
qui numero 19. & 20. duas limitationes tradit.
† Secundo extenditur d. regula, quod tertio
non obsit etiam si ejus nomine judicium
agitatum sit, nisi ad agendum, & defendendum
mandatum dederit, aut postea ratum habuerit,
& hoc 7 verum, etiam in conjunctis personis, † puta
frater meus rem communem quam habe-

mus, super qua sibi lis movetur, defendit
me irrequisito, & succumbit, certe ista
sententia mihi non oberit, licet meo nomine
quoque defenderit, res sit communis, &
persona sit conjuncta quæ sine mandato
agere potest, l. sed & hæ ff. de procur. istis
omnibus non attentis, mihi ista sententia
non oberit, per text. exp. in l. 1. C. quib. res
judic. non nocet. Licet enim conjuncta
persona sine expresso mandato ad agendum
admittatur, tamen ista sententia mihi non
nocet, † quia hoc intelligitur quod conjuncta
persona recte agat sine mandato ad emolu-
mentum, & commodum ejus pro quo agit,
non vero ad incommodum, & damnum,
ita gloss. in d. l. 1. in verb. non oberit, nec
enim hoc ipso quod conjuncta persona sine
mandato agat ex edicto prætoris, censendus
est procurator, ita ut sententia contra eum
lata præjudicet conjunctæ personæ, sicut
ea quæ lata est contra procuratorem, text.
in l. 3. §. sed & si ff. judic. solvi. Et si quis
ob- 9 jecerit hac ratione judicia fore elusoria,
contra l. si prætor 75. ff. de judic. responden-
dum est, istam sententiam quidem non ob-
esse tertio, cujus nomine sine mandato
judicium agitatum est, non tamen idcirco
esse inanem, & inutilem, & consequenter
judicium elusorium esse, quia ista sententia
exequetur contra eum qui de rato promi-
sit. † Cauti itaque sint procuratores, & Ad- 10
vocati ut neminem sub prætextu conjun-
ctæ personæ ad agendum admittant, nisi
de rato caverit, ne si postea dominus
ratum non habeat, judicium sit elusorium,
& sic intelligendum quod dicitur conjun-
ctas personas sine mandato agere posse,
dummodo caveant de rato. † Tertio am- 11
pliatur reg. Quod sententia inter alios
lata, tertio in simili plane causa, etiam si
negotium sit omnino simile, non præjudicet,

neque enim firmum est argumentum, tua illi est similis, ergo contra te quoque pronunciatum intelligitur, *per text. in l. fin. C. quibus rei judic. non nocet*, quia non exemplis sed legibus judicandum est, *l. nemo 13. C. de sent. & interloc.* Fallit ubi esset consuetudo quod sententiæ per judicem dictæ, possint etiam in similibus causis allegari, quemadmodum apud Suevos in usu esse, *Zasius testatur dict. loco numero 87.*

12 † Quarto. Regula prædicta extenditur ut procedat etiam in publicis accusationibus, † in quibus non nocet sententia his qui non interfuerunt in iudicio, puta duo sunt Rei adulterii, vir, & mulier, condemnatio viri non præjudicat mulieri, quin integra ei sit defensio, *l. denunciasse 17. §. fin. ff. ad L. Jul. de adulter. l. 2. in fine Cod. de fide instrum. ita intelligitur l. 3. Cod. quib. res judic. non nocet*, ita quod condemnatio unius Rei alterum puta socium, & complicem pœnæ non subjiciat, sed novo processu opus sit, *Zasius d. loco nu. 78.*

14 † At si quis absolutus sit uno accusante, alius de novo accusare volens, non auditur, *tex. in l. si cui in §. iisdem ff. de accus. & in l. eum qui 30. §. in popularibus ff. de jurejur.* nisi secundo accusare volens, doceat primum accusatorem prævaricatum, *l. prævaricationis 3. ff. de prævaric. aut cum reo colluisse, d. §. in popularibus in fine Zasius d. loco num. 77.* †

15 Quinto. Extenditur quod sententia tertio non oblit, etiam si iste tertius fictione juris diversa tantum sit persona, ob supervenientem novam qualitatem, & jus domini. † Declaro. Titius instituit rei vendicationem contra Cajum, petiit sibi restitui domum quæ erat Sempronii, defecit in probatione domini, & succubuit, sententia transivit in rem judicatam, postea decessit Sempronius dominus rei litigiosæ, &

instituit ipsum actorem hæredem, qui deinde litem ex nova causa resuscitare vult, quæritur an sibi obstat exceptio rei judicatæ, respondet Modestinus quod non, *tex. in l. Modestinus 10. ff. de except.* quia non est jam eadem persona, ante egit ut Titius, nunc ut hæres Sempronii. † Sexto. Extenditur quod nec laudum arbitri jus alterius mutare possit, *l. is qui fundum 31. ff. de usufr. legato.* † Censetur autem tertia persona hic 18 quam quidem causa quodammodo contingit, ejusque versatur interesse & præjudicium, sed tamen neque per se, neque per procuratorem in iudicio unquam fuit, aut litem suscepit. † Effectus prædictæ regulæ 19 principalis est, quod neque actio judicati ex iudicato tertio detur ad commodum neque ei obstat exceptio rei judicatæ ad incommodum, *per tex. in l. 2. C. de except. & in l. Claudius 16. in fine ff. qui prior. in pig. hab.* † Septimo. Extenditur quod non solum in 20 actis judicialibus, verum etiam in extrajudicialibus procedat, † veluti pactum inter 21 duos initium tertio non nocet, nec alter paciscendo mihi obesse potest, quicquid alii inter se convenerint hoc nihil ad me, dummodo mandatum non dederim, *tex. in l. fin. C. res inter alios actas, vel judic. & in l. nec filius 7. C. de reb. cred. & jurejur.* & probatur per d. rubricam *res inter alios actas, &c.* intellige extrajudicialiter, vel judicatas per sententiam, aliis ne noceat, vocabulum itaque rei in ista regula ita generaliter accipitur, ut comprehendat res judiciales & extrajudiciales, & sic declaranda est dicta rubrica. 1. Quod sententia seu res judicata inter alios aliis qui iudicio non interfuerunt, neque emolumentum adferat, neque præjudicium irroget, *l. 2. C. quib. res judic. non noc.* † 2. Quod transactio tertio non ob- 22 sit, *l. 2. C. res inter alios &c.* ubi avia donavit

navit nepoti mancipium super quo facta donatione Titius ei controversiam movit, contendens mancipium ad se pertinere, avia absente donatorio transegit cum Titio hoc modo, ut cum eo mancipium illud commune esset, quæritur utrum ista transactio avia oblit donatorio? respond. quod non probata donatione restituendum esse mancipium. (3) Neque delatio iurisiurandi, *l. si duo patroni 13. in prin. & ibi Zasius nu. 8. ff. de iurejur. d. l. nec filius.* † (4) Confessio uni facta alteri non obest, neque prodest, puta venditor hæreditatis confitetur Titium non esse debitorem hæreditarium, hæc confessio emptori non præjudicat, qui debitum probare contendit. Sic in exemplo quod *Zasius d. loco num. 97.* in facto contigisse dicit, confessio tertio non prodest. Quidam confitebatur in pactis dotilibus bona mobilia ad se, immobilia ad liberos pertinere, quo mortuo, liberi immobilia vendicant, fundantes se in illa confessione, sed male, quia ista confessio respectu mulieris quam in uxorem perebat facta est, non respectu liberorum, confessio autem absenti facta non prodest, *l. 3. §. si quis absente ff. de confess.* aliud exemplum in *l. fin. ff. de interrog. act. quod pulchre destarat Zasius ubi supra.* † (5) Divisio inter cohæredes facta cohæredi absenti præjudicare non potest, quin portionem competentem in omnibus bonis hæreditariis pro indiviso retineat, & eam, non obstante divisione, iudicio familiæ eriscundæ cum redditibus, & fructibus percipere possit, *text. in l. cohæredibus 17. C. famil. ercis.* † (6) Pactum cohæredis cum debitoribus hæreditariis cohæredi non nocet, ne actionem de jure competentem pro hæreditaria parte contra debitorem illi aufert, *dict. l. fin. d. l. nec filius.* (7) Neque solutio debiti ab uno

cohærede facta, alii puta cohæredi necessitatem solvendi imponit, nisi & contra ipsum debitum probetur, *l. 1. C. res inter alios acta &c.* nec è contra. Si debitor solvat partem debiti hæredi creditoris, cogitur proptereaolvere aliis cohæredibus alias debiti partes nisi cohæredes de debito doceant, *Zasius d. loco num. 96.* (8) Liberatio debitoris à filiofamilias facta patri cui obligatus est, non præjudicat, *l. filiusfamilias 22. digest. de solut. l. filius 23. C. de pact.* † (9) Remissio pensionis à domino uni colono facta, alium, cui non est facta remissio, non sublevat. In hisce & similibus casibus res inter alios acta aliis non nocet nec prodest.

† Limitatur autem prædicta regula multis casibus. † Et primo quidem si creditori super proprietate pignoris à tertio quodam quaestio moveatur, si quis contendat rem pignoratam suam esse, eamque sibi rei vindicatione à creditore restitui petat, tunc si creditor litem super proprietate rei ingrediatur, & in se probationem dominii recipiat, debitore hoc sciente, & succumbat in probatione dominii creditor, † ista sententia nocet debitori, quia ejus erat principaliter rem defendere, si igitur debitor patiaturs creditorem litigare de proprietate pignoris, & creditor succumbat, hic sententia contra creditorem lata præjudicat debitori, ita ponit casum *d. l. saepe Zasius ibidem num. 5. & declarat. num. 22.* † nam si debitor agat contra tertium qui prius egit contra creditorem super proprietate pignoris, & pro quo judicatum est, removeri poterit exceptione rei judicatz, si eo sciente creditor litem super proprietate pignoris sustinuerit, *d. l. saepe ubi ait JC. saepe constitutum esse scientib. sententiam quæ inter alios data est, obesse, cum quis de ea re causus actio, vel defensio primum sibi*

competit, sequentem agere, vel defendere patiatur, veluti in proposita facti specie, prima defensio pignoris debitori compete-
 bat, der Schuldner oder Verpfänder muß den Eygenthumb der Pfandschafft verthädigen / si igitur patiatur creditorem super proprietate pignoris litigare sibi præjudicat, sententia contra creditorem lata ei nocet, scientes enim æquiparantur renunciantibus, *l. queritur 14. §. si venditor 9. ff. de adilit. edict.* ergo si postmodum petat ab eo qui vicit à creditore, exceptione rei judicatae removendus erit, *arg. l. judicata 29. §. si. ff. de exc. rei jud.* † Licet autem creditor agens hypothecaria contra tertium possessorem probare debeat rem pignoratam tempore constituti pignoris fuisse in bonis debitoris, *juxta l. si superatus 3. in prin. & in l. & querendum 15. §. quod dicitur digest. de pignoribus & hypothec.* attamen dominium probare non tenetur, & sic intelligendum quod dicitur, in *l. ante omnia 23. digest. de probat.* creditorem agentem hypothecaria duo probare debere, 1. quod conventio pignoris intercesserit, 2. quod res pertineat ad debitorem, id est, quod in bonis ejus fuerit, ita verbum pertinere isto loco intelligendum, si enim ex necessitate creditori probatio domini incumberet, ad hoc ut rei oppignoratae possessionem per hypothecariam à tertio possessore avocari posset, male JC. in d. l. sæpe ea ratione diceret sententiam nocere debitori, quia controversiam proprietatis impedire potuisset, si enim probatio domini creditori est necessaria ad obtinendum in hypothecaria, non potest impediri per debitorem, & sic nihil ipsi recte imputaretur. Et sicut sententia super proprietate pignoris lata contra creditorem nocet debitori, ita & è contra, si debitor super proprietate pig-

noris litigavit, creditore sciente, & contrariam tulit sententiam, ista sententia nocet creditori, ut probatur *ex l. praeses 5. C. de pignor. & hypothec.* ubi duo casus excipiuntur, quibus ista sententia creditori non obest, ergo extra istos casus oberit, cum exceptio firmet regulam in casibus non exceptis, *vide Zasium ubi supra numero 26. & 27.* & quod dicitur in d. l. si superatus, creditori salvam esse hypothecariam actionem, etiamsi debitor superatus sit, in probatione domini defecerit, eam sententiam creditori non nocere, dummodo probet rem fuisse in bonis debitoris, † aliud autem est, esse in dominio, aliud in bonis, rem in bonis nostris habere intelligimur quoties possidentes exceptionem aut amittentes ad recuperandam eam actionem habemus, *l. rem in bonis 52. digest. de acquir. rer. dom.* & sic res nobis commodatae, vel apud nos depositae in bonis nostris sunt, *arg. l. si pignori 29. digest. famil. ercis.* hoc inquam intelligendum est, si debitor ignorante creditore victus sit, prout *ex textu l. ab executore 4. §. idque ita ff. de appell. & ex textu l. judicata 28. §. fin. ff. de except. rei judic.* *juxta quas leges d. l. si superatus* intelligenda est, colligitur, item distinguitur an debitor ante obligationem pignoris victus sit an postea, si ante tunc indistincte creditori nocet, *juxta l. si mater 11. §. fin. ff. de except. rei judic.* ita quoque Zasius in d. l. sæpe numero 25. Et quod sententia contra debitorem super pignore noceat creditori in suo jure, quando creditor scivit & nihil contradixit, sed passus est litem agitari, probat Covarruv. lib. 1. pract. obser. cap. 13. numero 17. Nejurantius de pig. & hypothec. in 3. membro 6. partit. num. 39. ubi tres conclusiones tradit. † Hæc quæ de creditore dicta sunt, possunt extendi ad alios qui similiter habent jus in re, ut sunt usufru-

usufructuarii, habentes servitutem realem urbanam, vel rusticam, vasalli, emphyteutæ, superficiarii, coloni ad longum tempus, quibus sententia contra dominum directum & proprietatis lata scientibus præjudicat, de quibus vide *Zasium in d. l. sepe num. 27. cum seqq. late differentem*. Quid de dominis temporalibus & subditis, quando sententia lata contra subditos noceat domino, & è diverso, contra dominum noceat subditis, vide *pulibre Zasium d. loco num. 39. quinque doctrinas tradentem*. † Secundo limitatur. Si maritus focerum, vel uxorem litigare super proprietate rei dotalis passus sit, illa sententia oberit marito quia ad eum principaliter defensio rei dotalis pertinet, cum quia res dotales sunt in dominio mariti, *l. dote ancillam 9. C. de rei vendic.* tum quia ipse lucratur fructus, *l. pro oneribus 20. C. de iure dot.* † Tertio limitatur. Si emptor venditorem litigare super proprietate rei venditæ passus sit, ista sententia contra venditorem lata obest ipsi emptori, quia post traditionem rei venditæ emptor est consequutus dominium, aut quasi, *l. ex emp. 10. in prin. digest. de act. empti §. venditæ Instit. de rerum divis. & acquir. rer. dom.* ergo ad ipsum principaliter spectat defensio. Et hæc vera sunt siue debitor, sacer, aut uxor, venditor defendendo, vel agendo super proprietate rei pignoratæ, dotalis, venditæ disputarint, creditore, genero, marito, emptore, scientibus, prout recte *Zasius contra alios existimat de his vide Zang. de except. parte 3. cap. 15. n. 36. & 37.* † Quarto limitatur. Si patronus liberto super libertinitate moveri quæstionem passus sit, & juri agentis adjudicatus sit, istud judicatum nocet patrono, quia defensio libertinitatis ad eum pertinet. Ratio autem prædictorum, quod prænominatis personis scientia litis motæ,

sententia inter alios lata obest, duplex est, altera quod istæ persone quæ sentiunt præjudicium ex sententia inter alios lata, ab eis causam habeant, altera quod ipsi impediri possint, ne authores se liti immisceant, unde consequitur quod ipsis principaliter defensio competat, ergo merito impetunt sibi quod alios litigare passus sunt. † Ex prædictis quando quæritur an scientia litis motæ tertio obest nec ne, duæ statuendæ sunt regulæ. † Prima. Quando tertius impedire non potest quo minus is qui in judicio agendo, vel defendendo egit, jus suum in judicium deducat, tunc scientia non obest ut patet in exemplis quæ primo adducit *dict. l. sepe*. † Secunda regula. Quando alicui primaria actio, vel defensio competit, & impedire potest quo minus alter agat, & patitur eum agere, cum ipse eam rem defendere deberet, hoc casu sciens causam agitari præjudicat ei scientia sua, ut patet in exemplis, quæ secundo loco ponuntur *in d. l. sepe*. † Quinto limitatur. Sententia contra testamentum, quia pronunciatur illud nullum, falsum, ruptum vel irritum nocet omnibus quibus ex testamento aliquid debetur, puta legatariis, fideicommissariis, aliisque licet ipsi in lite non fuerint, *tex. in l. Papinianus 8. §. si ex causa ff. de inoffic. testament.* *Zasius ubi supra numer. 40.* qui id ad pacta dotalia, fœdera pacis, statuta insinuatoria, & ad jura in separabilia, & à se dependentia, ut electoris, & electi, confirmatoris & confirmati, ordinatoris, & ordinati applicat, & quinque limitationes tradit. † Sexto limitatur. Sententia præjudicialis lata in causa status veluti cum quis pronunciatur liber, ingenuus, legitimus, nobilis &c. contra quoscunque valet, qui sunt de ista cognatione, ita ut à quo quam eorum quæstio

status super quo judicatum est, denuo moveri non possit, puta Titius pronuntiatur filius Sempronii, ista sententia facit jus contra omnes, quicumque illi sint, qui minus principaliter interesse prætenderent, unde talis filius erit consanguineus fratribus, erit junctus agnatis, & cognatis in ista familia, *text. in l. 1. in fine cum l. sequent. & l. si ve 3. in princip. digest. d. liber. agnosc.* ita quod hic pronuntiatus filius hæreditatem patris, item privilegia, nobilitatem, arma, & insignia &c. consequatur, & hoc est quid dicitur, *in l. ingenuum 25. ff. de statu hom.* talem sententiam jus facere, id est, juris plenitudinem operari. Quatuor autem requiruntur ad hoc ut sententia in causa status jus faciat, & reliquis de cognatione præjudicet, de quibus requisitis vide pulchre *Zasium d. loco nu. 53. 54. 55. & 56.* Hæc conclusio qua dicitur sententiam præjudicialem in causa status latam præjudicare omnibus qui principale interesse non habent, id est, qui prætere non possunt eum de cujus statu pronuntiatum, tamquam filium, libertinum, aut servum ad se pertinere, notabiliter † limitatur, quod nihilominus ii quibus ista sententia obest, possint contrarium probare, ut in c. pervenit 11. & in cap. per tuas 12. *ext. qui filii sint legitimi* praticari possent, vide *Zasium d. loco.* † Sic sententia lata contra Rectorem Ecclesiæ præjudicat ejus successoribus, *Cravetta consil. 10. nu. 8. lib. 1. ubi jura alleg.* † Sic sententia lata contra tutorem, vel curatorem præjudicat pupillo, & minori, *l. non eo minus 14. C. de procur. l. cum & minorem 4. C. si advers. rem judic.* Plures limitationes vide per gloss. in l. secund. C. quibus res judic. non nocet. & Bald. ibidem qui per modum oppositionum repetit. Circa hanc utilissimam materiam quando res inter

alios acta aliis præjudicet, vide latissime *Alex. in repetitione d. l. sape ff. de re judic. & ibi copiose quoque Zasium, Panormitan. & Felinum in c. penultim. ext. de re judic.*

† Quia igitur quandoque sententia inter alios lata tertio, obesse potest, hinc jus interventionis introductum, quo scilicet tertius sua interventione, & jurium deductione impedire potest, ne sententia sibi adversetur, succeditque secunda regula. † Quod tertius pro suo interesse intervenire, & causæ una cum principali assistere possit, quo regula fundatur, *in l. si suspecta ff. de inoffic. testament. in authent. nunc si heres C. de litigios. in l. à sententia 5. ff. de appell. in cap. cum super 17. ext. de re judic. in c. super eo 15. ext. de offic. deleg. in c. veniens 38. extr. de testib.* Imo potest tertius cujus interest intervenire in causa & in judicio per alium, inchoato tam in causa principali quam in causa appellationis etiam invito eo, qui primum judicium inchoavit, *l. ab executore §. 1. cum l. sequent. ff. de appellat. l. 2. ff. quand. appell. sit. d. c. veniens d. cap. cum super hujus regulæ sex ampliationes, & tres limitationes vide apud Gaill. lib. 1. obs. 70. per tot.* † Est igitur interventio nihil aliud quam tertii alicujus ad causam motam pro suo interesse intercessio, *Bart. in l. per lusorio 14. ff. de appell.* † Ante omnia autem qui pro alio in judicio intervenire vult, & causam in se suscipere, necesse est ut de suo interesse doceat, quod scilicet talis possit ferri sententia, quæ sibi aliquod præjudicium adferat, *arg. l. si patroni 55. §. qui fideicommissum 2. ff. ad Trebell. d. c. veniens & ibi not. extr. de testibus, l. 1. & ibi Angel. ff. de appellat. recipiend.* Cujus ratio est, quod interventio concedatur, propter gravamen quod probabiliter timetur, atqui cujus non interest nullum gravamen quoque timere potest. † Prudens igitur

tur & discretus iudex articulos interventionales nunquam admittet, priusquam interveniens summarie de suo interesse docuerit, ita tradunt *Myns. cent. 2. obser. 1. n. 3. Gail. libr. 1. obser. 69. per tot. idem obser. 70. num. 23. Covarr. pract. quæst. cap. 13. & 14. Hart. Hartm. in suis pract. obser. tit. 5. obser. 9. num. 2.* † Et hoc idcirco ne prætexu huiusmodi articulorum interventionaliū causa malitiose proteletur, & lites, quas finiri Reipubl. interest, fiant immortales. Solent enim plærumque per calumniam, & collusionem partes litigantes desperatæ causæ potentem aliquem intervenientem subornare, ut ejus interventu adversarium quem jure superare non possunt, potentia, gratia, favore, & opibus opprimant. † Habet itaque legitima interventio hæc duo requisita. 1. quod interveniens ratione sui interesse interveniat, † & quod illud interesse summarie saltem, & semiplene & ut Dd. loquuntur apparenter per juramentum, vel unum testem probet, quæ probatio interesse præambula & præparatoria est causæ interventionis, super qua futurus processus interventionis fundatur, quæsi deficiat, punctus interventionis collabascit, cum cessante causa cesset effectus † causa autem quod quis intervenire possit est Interesse, quod quis ratione instituti processus inter tales prætendit, si enim mea non interfit, quod tales litigium habeant, nec ex futura sententia, quæ litigium illud determinabit, præjudicium mihi aliquod generari possit, cur ego me interveniendo interponam? cur me immiscebo in negotium quod me nullatenus tangit? proinde *Gail. d. observa. 69. num. 1.* 64 monet † advocatum partis adversæ contra quam interventio fit, ut diligenter articulos interventionales examinet, utrum ad

causam principalem sint pertinentes, vel impertinentes & siquidem impertinentes, & litis differendæ gratia exhibitos esse animadvertet, excipiendo petat huiusmodi articulos rejici, subjiciens num. 2. eos esse pertinentes si jus tertiæ personæ idem sit cum jure quod deductum est per principalem; impertinentes, si jus separatum & alienum à jure principaliter in judicium deducto, contineant, quo casu dicit interventioni locum non esse, sed nova opus esse instantia, novo processu per jura quæ allegat. † 2. quod jus interventionis 65 non sit diversum separatum, vel alienum à jure principalis, alias articuli interventionales impertinentes censentur, *Gail. d. observat. 69. num. 2. 3. & 4. & observat. 70. numero 23. & 24.* † Jus tertii debet esse 66 exclusivum juris adversarii, *Hartmannus d. loco num. 3.*

† Fit autem interventio vel in prima instantia, vel in causa appellationis, vel in ipsa executione. † In prima Instantia in quacunque parte judicii, in principio, medio, & fine litis etiam post conclusionem in causa, nunquam via interveniendi tertio præclusa est, dummodo, ut supra dixi, de suo interesse summarie doceat, ne malitiose litem protelare videatur, *Gail. d. observ. 70. numer. 4. Cravetta cons. 14. num. 3. lib. 1.* Si tertius interveniens pro suo interesse si duo litigant in possessorio recuperandæ & ante restitutionē audiendus est † & agens in possessorio ei super petitorio 69 respondere tenetur, *arg. c. cum ad sedem ext. de restit. spol. Myns. cent. 2. obser. 1. num. 1.* † 70 Quicunque habent jus in re, ut puta usufructuarius, habens, servitutē urbanam, vel rusticam, vasallus, emphyteuta, superficiarius, colonus ad longum tempus, & similes, possunt intervenire pro dominis assistendo liti,

si quando super proprietate rei illis controversia movetur, aut aliis controversiam movent. Ratio, quia interest eorum ne domini directi causa cadant, cum ista lis iis scientibus ventilata, & lata sententia præjudicet, resoluta enim jure datoris resolvitur jus acceptoris, *l. tex. veltigali 31. ff. de pig. & hypoth.* † E diverso directi domini intervenire possunt pro iis, qui jus in re habent, si contra tertium molestantem super proprietate rei agant, vel defendendo litigant, idque his scientibus, quia ista sententia iis in possessione præjudicat, cum scilicet victor, authore Prætoris exequendo sententiam, possidere incipit, *arg. l. iuste 11. l. Pomponius 13. §. si jussu 9. ff. de acquir. poss.* propter hoc præjudicium, quod ex sententia contrahentes jus in re, lata dominis, directis infertur, cautè faciunt si pro iis interveniant, *ita Zasius in d. l. sepe nu. 27. 28. 29. & 30.* † Sic si duo vasalli inter se de feudo antiquo litigant, possunt agnati quibus jus in isto feudo etiam vivente adhuc vasallo quæsitum est, propter quod iis invitis feudum nec quidem consentiente domino alienari potest, pro suo interesse intervenire, & liti assistere. † Sic si quæstio domini moveatur à tertio debitori, quod res hypothecata ejus non sit, vel si debitor rem oppignoratam à tertio vendicat, potest creditor propter ejus pignoris intervenire, & liti assistere. E contra si creditor super proprietate pignoris litem ingrediatur debitor, ad quem jure domini ea res pertinet, se interponere potest. Hæredes venditoris emptori mota controversia super re vendita, adesse liti, & defendere causam possunt, *tex. in l. si parentes 20. C. de evict.* Simili modo socer & uxor si super re dotali maritus litigat, qui facere potest, juxta *l. doce ancillam 9. C. de rei vend.* quia eorum

interest, nec res dotalis, quæ soluto matrimonio ad eos reversura, evincatur. † Accusatione criminali instituta, puta per fiscum contra aliquem super commisso delicto, potest tertius pro suo interesse intervenire, & civile judicium contra reum accusatum intentare, *Cravetta conf. 58. per tot. lib. 1.* ubi loquitur de accusatione instituta contra incendiarium cui dominus villæ combustæ vult pro interesse suo adhærere. *Idem conf. 14. num. 2. lib. 1.* ubi loquitur in crimine falsi, à fisco accusatione instituta contra reum. Sic fure capto & criminaliter accusato, dominus rei futuræ conditionem furtivam ad restitutionem rei instituere potest, admittitur enim cumulatio judicii criminalis, & civilis, *ut per Cravetta dict. loco.*

† In causa appellationis interventio 75 admittitur, quia appellatio extinguit pronunciatum, & in omnibus aperit viam se opponendi, quibus sententia gravamen intulit, *ita Bald. in d. auth. hodie num. 6. C. de appell.* & fit tribus modis. † Si tertius à sententia inter alios lata ratione interesse, & præjudicii sibi illati appellat quod facere potest, tertius enim recte appellat à sententia, quæ aliquod gravamen sibi infert, etiam si principaliter contra se lata non sit, *text. in l. à sententia, §. in princ. in verb. nisi ex justa causa, & in l. ab executore 4. §. alio ff. de appell. in c. cum super 17. ext. de re judic. argu. c. dilect. 3. ext. de major. & obed.* † veluti si 77 mota quærela in officio si contra hæredes scriptos inter eos & actorem collusio aliqua timeatur, quod in necem legatariorum velint negotium componere, tunc legatarii juris sui conservandi gratia, etiam in vitis partibus, intervenire, & voluntatem defuncti tueri, aut si hæredes scripti contrariam meruerint sententiam, ab ea

ea appellare possunt, per *tex. in d. l. si suspecta in princ.* & in *dict. leg. si per lusorio d. l. à sententia §. 1. de appellat.* Ratio est, quia ista sententia contra hæredem scriptum lata, obest legatariis, *l. Papinianus 8. §. penultim. ff. de inoffic. testament.* Eodem modo si unus hæres conventus à creditore hæreditario in odium & præjudicium cohæredum se condemnari patiatur tunc cohæres ab ista sententia recte appellat, etiamsi illa sententia sibi non obsit, ut supra *ex dict. l. saepe* audivimus, hoc propter quale quale præjudicium, licet enim sententia contra hæredem lata cohæredi non noceat, attamen suspicionem quandam contra se facit, & iudicem ad facilius ipsum condemnandum inducit, ejus igitur respectu & intuitu iste cohæres si appellaverit, audiendus est, *tex. in l. à sententia in prin. ver. veluti.* Sic emptor hereditatis si venditor à creditoribus conveniatur recte tanquam procurator in rem suam intervenit, liti assistit, venditorem defendit, nam quod venditor expenderit hoc actione ex vendito recuperat, *l. 2. §. sicuti ff. de act. vel her. vend. vide Alc. in l. 2. n. 22. C. de pact.* Sic fidejussor debitore condemnato recte appellat, aut fidejussor venditoris victo emptore, etiamsi uterque emptor, & venditor acquiescant quia de ejus periculo agitur, *d. l. à sententia in prin. vers. item, & vers. igitur.* Si enim Titius evictionis nomine fidejusserit, & res vendita fuerit emptori evicta, tunc à tali sententia iste Titius jure & merito appellat, quia ille in defectum venditoris, ab emptore fidejussionis nomine ob evictionem convenietur, & ita maximum semel processum contra fidejussorem ob evictionem venditi equi institutum vidi. † Et hæc vera sunt, etiamsi causa fuerit commissa cum clausula appellatione remota, per quam clausulam censentur remoti ipsi litigantes,

non tertius habens interesse, *tex. in c. super eo ext. de offic. deleg. Myns. cent. 1. obser. 3. num. 3. Gail. lib. 1. obser. 72. num. 5. & obser. 70. nu. 12. & 13.* ubi hanc rationem allegat, quod rescripta sic sint intelligenda ut nemini noceant, nec extendantur ad personas in eo non nominatas, per jura *ibid.* allegata. † 79 Debebat autem ista appellatio fieri olim intra triduum à die latæ sententiæ *l. 2. §. 1. ff. quando appell. sit,* hodie intra decendium, *authentic. hodie C. de appellat.* † Circa quam appellationem tertii singulariter observandum, quod in ea semper sint deducendæ causæ gravaminum, & docere quare sua intersit, etiamsi sententia sit definitiva, à qua appellans alias causas gravaminum allegare non tenetur, per *tex. in d. c. non solent, d. cap. super eo, d. l. à sententia in fine, l. 2. ff. de appellat. recipiend.* Rationem hujus vide pulchram apud *Gaill. libro 1. observat. 122. num. 5.* † Secundo fit interventio. Si tertius appellationi interpositæ adhæreat, eam promoveat, sua gravamina una cum appellante deducat quod facere potest, *tex. in ca. ut circa ubi gloss. in verbo adhaerentes de appellat. in 6. † dum-* 82 modo intra decendium appellationem ab alio interpositam ratam habeat, per *tex. in cap. non solent gloss. ibi in verbo mox 2. quest. 6. argum. l. bonorum penult. ff. rem rat. haberi argu. c. concertationi de appell. in 6. Guido Papa in tract. de appell. quest. 75. Vantius in tract. de nullit. titul. quis possit dicere de nulli, num. 26. Bart. in d. l. à sententia Gail. d. obser. 122. num. 5.* † Tertio fit 83 interventio. Si tertius appellationem ab alio interpositam principaliter prosequatur, alio qui appellavit desistente & hoc facere potest sine alia à se interposita appellatione: per *tex. in dict. l. à sententia §. 2.* ubi dicitur quod idem Imp. Divus Pius rescripsit legatarios causam appellationis agere, id est prosequi posse, *d. l. ab executore §. item*

si emptor vers. quin etiam, quin etiam ait JC. si author appellaverit deinde in causæ defensione suspectus visus sit, perinde defensio causæ emptori committenda est, atque si ipse appellasset, *d. cap. cum supersatit in argumentum tex. in l. si post mortem 10. §. fin. ff. de bonor. poss. contra tabul.* Ratio est, quia appellatio suspendit sententiam, & causam reponit in eum statum atqui si pronunciatum non esset, proinde appellatio principalis aperit viam appellationem prosequendi omnibus quorum interest, neque appellanti tantum proficit, sed appellato, & quorum interest, *l. ampliorem fin. C. de appell. Gail. d. obser. 122. nu. 1. 3. & 4.* Unde observa quod tertius cujus interest litem non agitari eo quod sibi sententia præjudicare possit, † quadruplex habeat remedium. (1) Intervenendi, antequam in causa sit pronunciatum. (2) Appellandi, si sententia sibi obsit. (3) Appellationi adhærendi si intra decendium eam ratificaverit. (4) Appellationem prosequendi. Et hæc vera sunt modo sua interfit, in quo omnes leges de tertio interveniente vel appellante loquentes, se fundant, *per tex. in d. l. à sententia in verb. ex justa causa d. l. ab execute, §. 2. in verbis is cujus interest.*

† In ipsa executione fit interventio, si sententia inter alios lata, quæ tertio præjudicat, transiverit in rem judicatam, tunc tertius in puncto executionis regulariter intervenire potest, & executionem impedire, aut saltem de jure suo protestari, *argum. d. l. si superatus ff. de pign. & hypoth. l. à Divo Pio 15. §. si rerum ff. de re judi.* † Ratio est, quod executio contra tertium non citatum, neque in judicio nominatum fieri non possit, *d. l. sape, l. de unoquoque ff. de re judic. l. judicata 28. ff. de excep. rei judic. Gail. d. obs. 70. nu. 15. & 16.* quomodo autem tertius interveniendo executionem impedire possit, vide Myns.

cent. 3. obser. 73. tres casus distinguentem, vide quoque Bald. & Salyc. in l. properandum, §. fin. autem reus C. de judic. Ferrar. in pract. in forma execut. sent. differ. Hoc in universum obtinet, quod tertius executionem impedire non possit, nisi jus suum incontinenti docere paratus sit, *l. Titia 34. ff. solut. matrim. c. cum super ext. de re judic.*

† Fit quoque interventio per modum 87 exceptionis, veluti si debitor à creditore suo ex chyrographo spe futuræ numerationis exposito, conveniatur, & is exceptionem non numeratæ pecuniæ, collusionem facta, non opponat, sed passurus sit creditorem venire in possessionem bonorum, hoc casu alii veri creditores possunt ex persona debitoris propter eorum interesse opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, si intra legitima tempora adhuc constituti sunt, *arg. l. si cui 15. C. de non num. pec.* possunt enim singuli ex pluribus creditoribus, quibus respectu unius personæ alioquin exceptio competit, illa pro interesse uti, alterius contradictione non obstante, *l. penult. C. de temporib. in integ. restit.* sed si iste creditor excipiendo succumbat, hoc ipsum suis concreditoribus, nec ipsi principali debitori, aut fidejussori ejus nocebit, quia salvum sit jus excipiendi, si aliud non obstat, *d. l. si cui.* Ut enim creditores pro suo interesse invito debitore utuntur jure exceptionis, quoad ab illo habent, *d. l. si cui d. l. si post mortem, §. fin. de bonor. poss. contra tabul.* ita quoque casus qui evenerit illi non obe-rit. De triplici effectu ad quem fit interventio, vide *Gail. d. obser. 70. nu. 19. & 20.* † Et 88 quod interveniens causam suscipere debeat in eo statu in quo est tempore interventionis, nec per interventionem principalis processus remorari, aut retardari possit, (proinde si principali litiganti præclusa erat

erat via opponendi, aut probandi non poterit tertius interveniens opponere, excipere, aut probare, ita *Cravetta d. conf. 14. n. 4. 5. 6. 7. & 8.* vide *Emeric. à Rosbach in sua praxi civili tit. 47. n. 16. 17. 18. & 19.* Et tertius interveniens debet intitulare causam sicut à procuratore actoris in initio processus intitulata est, *Ord. Cam. parte 3. tit. 12. §. so auch folgend.*

89 † Fit autem interventio principaliter,
90 vel accessoria. † Principaliter cum causa quæ in iudicium deducta est intervenientem principaliter concernit, de jure & interesse ejus principaliter & omnium maxime agitur, pro quo ad impediendum ac remorandum agentem, & defendentem intervenit, *d. l. si per lusorio ubi Bart. d. l. ab executore §. alio.* † Accessorie cum interveniendo pro suo interesse, quod in consequentiam venit, accedit, & adhæret, vel actori vel reo, & sic fit interventio pro uno ex litigatoribus actore, vel reo etiam altera parte invita, ex quo enim de suo interesse docuit, & de ejus præjudicio agitur, pars adversa interventionem ejus admittere cogitur, *Cravetta conf. 220. numero 3. lib. 2.* nam si interveniens causam pro qua intervenire intendit ante ab alio in iudicio deductam, legitimeque super istius jure, sibi maxime competente, moveri & agitari sciverit, nec contradixerit, vel protestatus fuerit, sibi præjudicat, *Cravetta conf. 14. num. 5. lib. 1.* † Et quidem si tertius pro suo interesse principaliter ad causam veniat defendendo suum jus principaliter, non assistendo neque actori, neque reo, sed intendit neutram partem litigantem jus habere, tunc remittendus est ad suum judicem, per ea quæ tradit ex *Corneo conf. 79. Mynsing. cent. 5. obs. 18.* Si autem assistendo uni ex litigatoribus interveniat, tunc

quia hoc sponte facit, actoris partes sustinet, & proinde forum declinare non potest, sed coram iudice ubi lis pendet, jus suum prosequi, interveniendo pro actore, vel reo, debet, *Gaill. lib. 1. observ. 71. num. 4.* De effectu utriusque hujus interventionis, vide *Emericum à Rosbach in sua praxi civili tit. 42. numero 20. & 21.* † Quomodo vero 93 sententia in puncto interventionis concipienda, vide *Gaill. dict. observ. num. 8.* Ubi distinguit an tertius tantum assistat causæ an vero principaliter pro suo interesse interveniat, priori casu in personam principalis, posteriori in personam tertii concipienda. Circa hanc materiam interventionis, vide plenissime *Felinum in d. cap. veniens à num. 5. usque ad 19. ext. de testib. & ante omnia vide Gaill. lib. 1. observ. 69. cum tribus sequentibus, quibus observationibus hanc materiam interventionis pulchre explicat Damhauder. in sua pract. civili cap. 98. per tot.*

TITULUS XII.

DE EXCEPTIONIBUS.

Traditur hoc tit. quæ sint exceptiones declinatoriæ, dilatoriæ, & peremptoriæ, quando opponendæ, & probandæ, quis earum finis & effectus.

SUMMARIA.

- 1 Continuatio hujus tituli.
- 2 Exceptio est actionis exclusio.
- 3 Definitio exceptionis.
- 4 Divisio exceptionum.
- 5 Distributio hujus materiae.
- 6 Quæ dicantur declinatoria exceptiones?

7 Quæ

- 7 Quæ dilatoria?
- 8 In dilatoriis quomodo fiat petitio.
- 9 Quæ peremptoria?
- 10 In peremptoriis quomodo fiat petitio?
- 11 Omnis exceptio in judicio opponenda est, etiamsi ex actis sit notoria.
- 12 Judex reo non excipiente non supplet, licet ex actis exceptio sit notoria.
- 13 Fallit in exceptionibus quæ ipso jure elidunt actionem & quæ sint istæ?
- 14 Reus pluribus exceptionibus uti potest.
- 15 Reus uti potest pluribus exceptionibus diversis, & inter se contrariis.
- 16 Declaratur exemplo.
- 17 Diversæ exceptiones quomodo opponantur.
- 18 Una, eademque exceptio contrarietatem in se continens, non admittitur.
- 19 Incompatibiles exceptiones quarum una destruit aliam, non recte opponuntur.
- 20 Negans regulariter non punitur.
- 21 Reus intentionem actoris antequam excipiat pure negare potest.
- 22 R. Actore non probante reus absolvitur, etiamsi nihil præstiterit, declaratur.
- 23 Quando consultum sit exceptiones opponere.
- 24 Excipiens non censetur confiteri.
- 25 De jure tertii excipere non licet.
- 26 Exceptio in scriptis, vel sine scriptis viva voce opponitur.
- 27 Qua forma exceptiones opponi debeant?
- 28 Reus obscure opponens exceptionem succumbit.
- 29 Exceptiones declinatoria opponuntur vel contra jurisdictionem judicis, vel contra ejus personam.
- 30 Exceptio contra jurisdictionem judicis dicitur exceptio incompetentia seu fori declinatoria.
- 31 Litigare coram iudice incompetenti est litigare coram homine privato.
- 32 Exceptio incompetentia cum opponitur ut super ea judicetur necesse est.
- 33 Contra personam judicis tribus ex causis excipitur.
- 34 Prima propter suspicionem judicis, & dicitur exceptio recusationis.
- 35 Secunda propter qualitatem ob quam iudex esse non potest.
- 36 Tertia propter preventionem, & dicitur exceptio preventionis.
- 37 Exceptio preventionis quando locum habeat?
- 38 Ampliationes decisionis l. ubi acceptum ff. de judiciis.
- 39 Exceptio preventionis si non opponatur procedit processus coram alio iudice.
- 40 Contumax non opponit exceptionem preventionis.
- 41 Trahens reum ad diversos iudices causam non amittit.
- 42 Judex est incompetens vel de jure communi, vel ex privilegio Rei.
- 43 Judex cognoscit an sua sit jurisdictio.
- 44 Judex si se incompetentem pronuntiat, victum in expensas condemnat.
- 45 Pro jurisdictione ordinaria præsumptio est, si non contrarium probetur.
- 46 Exceptio fori declinatoria ante omnes, alias opponi debet, & quæ sit ejus ratio.
- 47 Exceptiones dilatorie quadruplices sunt.
- 48 Primi generis sunt quæ respiciunt personam litigantis, & exceptio qualificationis seu legitimisationis dicitur.
- 49 Quando ista exceptio locum habeat?
- 50 Quomodo contra tutorem vel curatorem agentem in judicio excipiat?
- 51 Quomodo contra mulierem vindicantem necem filii?
- 52 Qui agit ut talis, debet probare se esse talem.
- 53 In quocunque judicio etiam summario legitimatio personarum requiritur.
- 54 Exceptiones legitimisationis ante, & post lites contestationem opponuntur.

- 55 Ex persona Rei duæ oriuntur exceptiones, remissive.
- 56 Secundi generis sunt quæ respiciunt personam procuratorum, & procuratoria exceptiones dicuntur.
- 57 Hæ exceptiones duplices sunt vel respiciunt personam procuratoris, vel mandatum ejus.
- 58 Exceptio procuratoria respiciens personam ante litis contestationem opponenda, & quæ ejus ratio?
- 59 Exceptio procuratoria mandatum respiciens dicitur exceptio falsi procuratoris.
- 60 Falsus procurator quatuor modis dicitur.
- 61 Tertii generis sunt quæ respiciunt libellum.
- 62 Exceptiones dilatoria respicientes personam suo, vel alieno nomine litigantis, ante litem contestatam opponi, & probari debent.
- 63 Certi casus quibus prædictæ exceptiones in quacunque parte judicii admittuntur.
- 64 Primus si causa excipiendi post litem contestatam supervenit.
- 65 Secundus. Exceptiones reddentes processum retro nullum quandocunque opponi possunt.
- 66 Tertius. Idem de exceptione de ineptitudine libelli sentiendum.
- 67 Quartus. Sic & exceptio falsi procuratoris.
- 78 Quintus. Exceptio habens gravamen successivum quandocunque opponitur.
- 69 Quarti generis dilatoriæ sunt, quæ causam ipsam respiciunt.
- 70 Hæ dilatoria exceptiones multiplices sunt.
- 71 Prima exceptio plus petitionis.
- 72 Declaratur hæ exceptio exemplo.
- 73 Secunda pacti de non petendo ad tempus.
- 74 Tertia est exceptio præjudicialis.
- 75 Quarta litis pendentia.
- 76 Quinta exceptio competentia.
- 77 Sexta exceptio ordinis seu discussionis.
- 78 Septima cedendarum actionum.
- 79 Octava sub & obreptionis exceptio.
- 80 Nona exceptio spoli.
- 81 Decima ineptia cumulationis.
- 82 Enumeratae dilatoria exceptiones causam respicientes regulariter opponi debent ante litem contestatam.
- 83 Super dilatoriis post oppositionem recipiuntur probationes & fit interlocutio.
- 84 Judex si non attentis exceptionibus dilatoriis ad ulteriora procedit, pars opponens appellare potest.
- 85 Certi casus quibus exceptiones dilatoria ad causam respicientes, post litis contestationem opponuntur.
- 86 Primus. Si exceptio post litem contestatam nata sit.
- 87 Secundus. Si gravamen successivum habet.
- 88 Tertius. Exceptio competentia ne conveniatur reus ultra quam facere possit.
- 89 Quartus. Tertius interveniens post litem contestatam dilatoriam opponit.
- 90 Quintus. Si facta partis, vel judicio in oppositione impeditus sit.
- 91 Exceptiones peremptoria negotium principale concernentes regulariter non impediunt litis ingressum.
- 92 Exceptiones peremptoria opponuntur post litem contestatam usque ad sententiam.
- 93 Reus litem contestando de opponendis exceptionibus peremptoriis contestari debet.
- 94 Exceptiones peremptoria quæ litis finita sunt, in vim dilatoriæ ad processum ante litem contestatam opponi possunt.
- 95 Exceptiones litis finita quæ altiore indagationem requirunt, reservantur ad merita causa.
- 96 Exceptiones peremptoria quæ non impugnant sententiam, in ipsa executione opponuntur.

97 *Quis sit finis exceptionum?*

98 *Omnis exceptio ordinata ad repellendum,
non ad consequendum.*

99 *Quis effectus?*

† **C**um omne iudicium ex duorum conflictu, & civili quadam Monomachia componatur, necesse est ut in hanc palæstram descendentes, hinc inde armis instruuntur. Et quidem quemadmodum actores actiones suas rite in iudicium deducant, supra sub titulo de libelli oblatione satis demonstravimus: subnectentes quosdam actus judiciales, qui ut plurimum libelli oblationem subsequuntur: restat nunc ut reum legitimis munimentis, & defensionibus instruamus. Ut igitur ex parte agentium actiones à jure proditæ sunt: ita reis lite pulsatis exceptiones subministrantur, quibus adversarii impetum comprimere, & causam suam justificare possint, † exceptio enim nihil aliud est, quam quasi quædam actionis exclusio, quæ opponi actioni cujusque rei solet, ad excludendum id quod in intentionem, condemnationemque, id est libelli conclusionem deductum est, *l. 2. ff. h. t. c. 2. ext. de ord. cognit. facit l. Marcellus 66. l. nihil interest 112. l. non videtur coepisse 13. ff. de reg. jur. l. si quis obligatione 115. §. 1. ff. eod.* opposita enim exceptione, actio intentata perimitur, *l. quæcunque 14. ff. de compens.* & omnis exceptio ordinata est ad finem repellendi, non etiam ad finem consequendi, *d. c. 2. de ord. cognit.* † Vel generalius sic, est defensio ex justa, & legitima causa competens adversus id quod ab adversario intenditur, *l. cum nondum 4. l. siquidem 9. C. de except.*

† Exceptionum summa divisione tres constituuntur principales species, aliæ enim sunt declinatoriæ, aliæ dilatoriæ, aliæ

peremptoriæ, Reformat. Juliac. cap. 54. & *Judiciorum Senatus Colon. sub rubri von Exception und Aufzug / in prin.* † De his hæc 5 quatuor tradenda veniunt, quid sint, quando opponendæ, quando probandæ, & quis earundem effectus. † Declinatoriæ sunt 6 per quas declinamus & evitamus iudicium, & opponuntur contra forum & jurisdictionem iudicis. † Dilatoriæ sunt quæ 7 differunt causam, & ad tempus atori necent, non tamen perimunt negotium principale, sed solum habent causam temporalis defensionis, unde & temporales dicuntur, *text. in §. temporales 10. Instit. eod. tit. & in l. 3. in princ. ff. de except.* Sein verzügliche Einreden welche die Hauptsache nicht abstellen/sondern ein Zeitlang verhindern und aufhalten / & hæc exceptiones ab Impp. proprie præscriptiones appellantur, ut patet ex *l. fin. & l. penultim. Cod. de except.* ut cum reus contendit coram alio iudice, aut ab alio actore, aut cum alio, aut non hoc loco, vel tempore esse agendum, † in 9 quibus fit petitio, & conclusio hoc modo und bitt sich demnach Beklagter von diesem Gerichts-Zwang und also ab instantia, & observatione iudicii zu entbinden. † Peremptoriæ exceptiones sunt, 9 quæ in totum perimunt jus agentis, & habent perpetuam causam defensionis, Sein aufseßliche und zerstörliche Aufzug / † in 10 quibus concluditur, und bitt sich Beklagter von angestellter Klag zu entbinden/und also definitive zu absolviren / quales sunt exceptio quod metus causa, doli mali, pacti de non petendo, acceptilationis, solutionis, compensationis, exceptio SC. Vellejani, Macedoniani, non numeratæ pecuniæ, exceptio rei judicatæ, jurisjurandi, transactionis, præscriptionis, & infinitæ aliæ.

Antequam ad singulas species descendamus, pro pleniori hujus materię cognitione aliqua præmittamus, & primo quidem
 11 generalis illa tenenda est conclusio, † quod
 12 omnis exceptio siue sit dilatoria, siue peremptoria alleganda & opponenda in judicio sit, etiam si ex actis sit notoria, † si enim à parte non opponatur, judex exceptionem ex actis notoriam attendere, & sic supplere non potest, sed non obstante exceptione non opposita reum condemnabit, ita Bart. in l. l. num. 10. ff. de except. & in l. si unus §. pactus ne peteret, num. 18. ff. de pact. ubi dicit, licet ex confessione actoris constet in judicio de pacto de non petendo, nisi tamen fuerit hæc exceptio pacti à reo opposita, actori non nocebit. † Hoc tamen non procedit in exceptionibus quæ ipso jure elidunt actionem, quando reus ipso jure tutus est, ut sunt exceptiones solutionis, novationis, delegationis, præscriptionis, hæc enim & similes, si ex actis notoriæ sint, etiam si à parte non opponantur, judex in judicando eas attendere debet, vide Zangerum de except. in 3. parte cap. ultim. nu. 7. 8. 9. & 10.
 14 † Secundo sciendum est, quod reus pluribus exceptionibus uti possit, text. in l. nemo ex his 43. ff. de reg. jur. c. nullus pluribus 20. eod. tit. in 6. ubi Dynus num. 1. exempla ponit quod plures exceptiones opponantur, vel successive, vel simul, tex. in l. nemo prohibetur 8. ff. de except. † & quidem diversis, vel inter se contrariis uti potest, gloss. in d. l. nemo prohibetur, ubi hoc Zasius exemplis declarat, quando contrariæ exceptiones proponantur, & ejus tres rationes tradit, text. in l. is qui dicit §. ff. de except. ubi Zasius talem casum ex textu ponit. † Ego petii à te decem, vel aliquam summam mutuatam, vel ex contractu debitam, tum respon-

des te in nihil teneri, & offers te ad juramentum quod in nihil sis obligatus, ego juramentum tibi defero in judicio, tu juras, jam habes exceptionem jurisjurandi, fingite post duos vel tres annos ego qui sum forte homo cavillator, vel me mortuo hæredes mei, te iterum conveniunt super eadem summa, tu excipiendo dicis te jurasse, ac juramento absolutum, quod ego non admitto, tu, cum non potes probare jusjurandum, quia forte non receperas instrumentum, tueris te alia exceptione, & dicis eam summam te multo ante solvisse istam exceptionem cum etiam non posses probare, alia ope te defendis dicens me fuisse furiosum, vel prodigum, vel non potuisse te mecum contrahere, vel minorem natu, ecce judex erat hic perplexus, & merito, cum enim tu primo excepisses de jurejurando, non debuisses resilire ad aliam defensionem, & cum nec hoc poteras probare, multo minus debebas prosilire ad alias defensiones, JC. respondet te potuisse omnes istas exceptiones, vel simul proponere cum jurejurando, vel solis exceptionibus uti, non accumulando, ecce ait Zasius magnum privilegium Rei, qui potest sibi ipsi esse contrarius, ut se defendat, ut laqueo actoris exolvatur, † & hoc
 17 vel opponendo eas conditionaliter, prout advocati consueverunt facere, & in praxi usitatum est, puta negando jure factum, & si factum probari possit, dato non concessio, jure factum esse contendunt, prout Decius in d. l. nemo ex his num. 1. ponit exemplum in accusato de homicidio, & in debitore qui negat debitum, & si probetur opponit exceptionem solutionis, pacti de non petendo, vel in testamento se liberatum, Zasius in diet. l. nemo prohibetur numero 4. & hoc in statu conjectu-

rali cum quæritur an sit factum nec ne, an
 homicidium commissum nec ne, an mu-
 tuum contractum nec ne, procedit, reus e-
 nim pure negando factum excipere cense-
 tur, vide *Zasium in l. 1. numero 11. ff. de except.*
Dynum in dict. c. nullus pluribus numero 8. &
 ibi apostilla, vel simpliciter apponuntur, ar-
 gum. in *c. auditis 15. ext. de prescrip.* quo casu
 disjunctive oppositæ censentur, una post
 alteram, ut si hæc non relevet, relevet al-
 18 tera, vide *Decium d. loco numer. 3. & 4.* † at
 si una, eademque exceptio contrarietatem
 contineat, illa non admittitur, *argum. l. 2.*
 19 §. 1. ff. quando appell. fit, † sane incompati-
 biles exceptiones, quarum una destruit
 aliam, opponi non possunt, *Zasius dict. l. non*
prohibetur numer. 5. 7. & 8. ubi id declarat,
& quando reus diversis, & contrariis exceptioni-
bus uti non possit, vide Sichard. in l. scriptura
14. numer. 2. Cod. de fide instrum. Et circa
 hanc multiplicationem exceptionum, quæ
 a Reo vel successive & separatim, vel in-
 simul, vel alternative *d. l. is qui dicit, & ibi*
Zasius, & si contrariæ inter se, vel conditio-
 naliter, vel simpliciter opponuntur, notan-
 20 dum, † quod negans regulariter non pu-
 niatur, nisi in certis casibus in jure expres-
 sis, quibus mendacium puniatur, quos vide apud
Dynum in dict. c. nullus pluribus numero 3. 4. &
 21 5. † Unde reus in primo conflictu inten-
 tionem actoris pure negare potest, & hoc
 ad defensionem ejus sufficit, nec tenetur
 exceptionem peremptoriam proponere,
 ejusque probatione se gravare, *l. siquidem*
9. C. de except.
 22 † Ratio, quod actore non probante reus
 absolvatur etiam si nihil præstiterit, hoc
 est, etiam si neque exceptionem allegave-
 rit, neque allegatam probaverit, *l. frustra*
8. Codic. de probat. lib. qui accusare 4. Cod. de
 23 *edendo, l. 2. l. ab ea parte 5. ff. de probat.* † Si

autem reus putet actorem intentionem
 suam probare posse, tunc consultum est
 exceptionem in judicio opponere, qua se
 defendat, & juste hoc vel illud factum esse
 contendat, *d. l. siquidem, exceptio enim*
 quamvis ex actis notoria sit, ut supra dixi,
 opponenda est, notorium non relevat ab
 onere proponendi, *gloss. singul. in Clement.*
appellanti in verbis alias causas de appell. nec
 judex circa exceptiones supplet, tacens
 enim in judicio censetur consentire, & qui
 non opponit in judicio jus sibi competens
 illud censetur remittere, *Cravetta consil. 1.*
numero 11. lib. 1. Decius in dict. l. non videtur
cœpisse numero 4. & 5. ff. de reg. jur. ubi vult
 judicem notoriam ex actis exceptionem
 supplere regulariter posse, sed non teneri,
 hinc dicitur in definitione Ulpian. quæ
 opponi solet actioni cujusque rei, quibus
 hoc significatur, ita exceptione elidi acti-
 onem, si exceptio actioni opponatur, *text.*
in §. 1. & ibi Wesembec. in verb. efficax Instit.
de except. l. 2. §. 1. ibi quæ objicit exceptionem
ff. de doli mali except. hinc illa, objicere,
 opponere exceptionem, petenti actori
 per exceptionem occurrere, *lib. 4. ff. de*
servit.

Tertio sciendum quod reus excipiendo
 fit actor, & exceptionem suam probare te-
 neatur, *l. 1. & 2. ff. de except. l. in exceptioni-*
bus 15. in princ. ff. de probat. quod qualiter
 procedat docte explicat & declarat *Zasius*
in d. l. 1. num. 12. & quatuor casus in qui-
 bus actor & reus pacificantur, vide apud
 eundem *d. loco, numer. 15. cum seqq.* & debet
 exceptio probari plene, & perfecte, ita
 quod necessario concludat, & debet pro-
 bari in sua specie & forma ut concludat
 effectum exceptionis, ita *Cravetta consil.*
201. num. 28. & cons. 249. n. 1. lib. 2.

† Quarto. Circa materiam exceptio- 24
 num

num observandum, quod excipiens non censeatur confiteri quicquam pro intentione actoris, licet enim reus a quo exigitur mutuum, aut aliud creditum, in iudicio alleget & opponat se solvisse, aut actorem pactum de non petendo sibi fecisse, per hoc tamen non confitetur se debitorem, *tex. in l. non utique 9. ff. de except. tex. in cap. exceptionem de reg. jur. in 6. in c. cum venerabilis circa medium ext. de except.* quia exceptio opponitur, ad excludendam alterius partis intentionem, ideo non debet contrarium effectum operari: *Camill. Borell. in decis. de iur. tomo 2. tit. 3. nu. 164.* quare usu obtinuit, ut etiam si reus exceptiones objiciat, cogatur nihilominus aut affirmative, aut negative respondere, atque in litem contestari, quomodo autem exceptio formari, & opponi debeat ne inducat confessionem, vide *Zasius in d. l. non utique num. 3.* ubi tres quoque fallentias & casus tradit, quibus excipiens confiteri censeatur, quos vide ibi per eum.

25 † Quinto observandum, quod de jure tertii excipere non liceat, materia ex qua existunt exceptiones est jus cujusque proprium, ex jure tertii nulla cuiquam oritur exceptio, *l. loci corpus 4. §. competit 7. ff. si servit. vend. l. si quis emptionis 8. §. 1. C. de prescript. 30. annor.*

26 † Sexto. Observandum, quod exceptiones hodie quibuscunque verbis scripto, vel absque scripto viva voce proponi possint, *text. in l. scire oportet §. oportet, & ibi Bart. num. 5. ff. de excus. tut. modo ad acta redigantur, nisi exceptio per modum actionis proponatur, ut in exceptione non numeratæ pecuniæ, quo casu in scriptis recte proponitur, Lancfranc. de Oriano in praxi cap. 4. de except. num. 11.* Sic in Camera exceptiones non devolutionis, desertionis, & id ge-

nus aliæ, si alias vitio careant, ob id quod nudis verbis propositæ sint, non rejiciuntur, *Deputations-Tags Abscheid / de anno 1600. §. 121. wir setzen / ordnen.* Item contra nominatos Commissarios in scriptis, vel verbo excipiendum, *Memoriale Cam. de anno 57. §. 44. item daß sie mündtlich / nec adversus Commissarios quod sine conjuncti in genere dumtaxat excipiendum, nisi incontinenti probetur, idque sub pœna Ordinationis, gemeiner Bescheidt / de anno 83. 3. Octobr. §. 2. auch wider die.* Sic juxta *Ordinat. Cameræ parte 3. tit. 15. §. 1.* contra articulos nec sine causis justis, nec verbo per generalia, sed in scriptis distincte, & specificè sub pœna solita excipiendum. † 27 Forma opponendi exceptionem consistit in hoc, ut expresse, & determinate fiat, ut jus & causa excipiendi inde constare possit, *arg. l. itaque 48. ff. de procur. gloss. in cap. cum venerabilis in verbo confessus ext. de except. Lancfr. d. loco n. 8. & 12. † ubi dicit quod* 28 reus opponens exceptionem obscure succumbere, & pro non-excipiente haberi debeat.

His præmissis progrediamur ad singulas species exceptionum. † Exceptiones 29 declinatoriæ opponuntur vel contra jurisdictionem judicis, vel contra personam judicis. Contra jurisdictionem, quia est incompetens, † & vocatur vel exceptio in- 30 competentia judicis, aut fori declinatoria, utpote per quam declinamus & evitamus iudicium, *Einrede wider den Gerichts-Zwang / arg. tot. tit. C. de jurisdict. & foro compet. & ext. de foro competen.* Reformatio des Erbstifts Cöllen / *sub rubr. und Erstlich wider den Richter / † & litigare coram* 31 iudice incompetenti est litigare coram homine privato, qui jus dicendi non habet, *l. 3. ff. de offic. pref. l. 1. & 2. ff. de offic. procons. & leg.*

32 & leg. l. fin. ff. de offic. praefect. urbi. † proinde
quando opponitur exceptio incompeten-
tiae, ut super ea pronuncietur necesse est,
alioquin nisi pronuncietur processus tan-
quam à iudice, suam jurisdictionem igno-
rante factus, non subsisteret, ita Bart. in l.
multum, n. 2. ff. de cond. & demonst. Joannes Ba-
ptista Asinius in sua praxi §. 13. cap. 8. nu. 2. ju-
dici enim incompetenti impune non pare-
tur, l. 1. C. si à non compet. judic. Contra per-
33 sonam iudicis, † idque tribus ex causis, †
34 aut quia suspectus est, & dicitur exceptio
recusationis iudicis, l. apertissimi 16. C. de ju-
35 dic. † aut quia ex alia causa propter defe-
ctum corporis, animi, vel natalium iudicis
officio fungi nequit, puta quod sit igno-
minia notatus, minor 18. annis, servilis,
conditionis, excommunicatus, surdus, mu-
tus, furiosus, Judæus, hæreticus, mulier,
l. femina ff. de reg. jur. l. cum praetor 12. §. fin.
ff. de judic. cap. 1. vers. tria in princip. 3. quæ-
stione 7. de minore 14. annis vide Wurmbf. libr.
1. pract. observat. titul. 1. observat. 15. Zang.
dict. parte 2. cap. 4. à numero decimo quinto,
36 usque ad finem, † aut quia causa alibi est præ-
venta, & lis pendet, tunc enim obstat ex-
37 ceptio præventionis, † cui tunc potissi-
mum locus est, quando reus qui pluribus
in locis, ob unam eandemque causam fo-
rum sortitur, ejus rei gratia ad unum iudi-
cem legitime citatus, postea ad alium vo-
catur, nam si iudex concurrens, non obstan-
te præventionem, causam præventam acce-
ptare volet, poterit reus uti exceptione
præventionis: qua opposita efficietur, ut
tollatur jurisdictio, reusque ab instantia ju-
dicii absolvatur, & actor ad iudicem, co-
ram quo lis jam pendet quasi ibi præven-
tus remittatur, Gaill. lib. 1. obs. 29. per tot. Re-
format. Juliæ. cap. 55. §. fin. Item des. Erz-
stifts Collen sub rubric. Auszug eines vo-

rigen hangenden Rechtsen / quæ exceptio
fundatur in l. ubi acceptum 30. ff. de jud. ubi
deciditur quod iudicium coram eodem ju-
dice terminari debet coram quo est cœp-
tum, cœptum autem dicitur ad hunc effe-
ctum non tantum per litis contestationem,
sed etiam per solam citationem emanatam,
& insinuatam, ut tradunt Guido Papa qu. 421.
& Chassaneus cons. 45. Emeric. à Rosbach in
sua praxi tit. 40. numero 12. 13. & 14.

† Et vera est decisio d. legis non tantum 38
in eadem causa sed etiam in alia connexa,
ut alius iudex adiri non possit, Decius in d. l.
ubi acceptum, item amplificatur decisio in
tantum, ut si quis sit per ordinarium præ-
ventus, & lis coram ordinario cœpta,
per hoc etiam impediatur jurisdictio Pon-
tificis, ne coram eo quis conveniri pos-
sit, Philippus Francus in cap. ut debitus ext. de
appellat. itaque si quis impetrat rescriptum
apud Pontificem, vel Imperatorem, ta-
cita litis pendentia coram alio iudice,
tale rescriptum est plane nullum, ita tra-
dit Lopus de donat. inter virum & uxorem in
4. notabil. numero duodecimo. Fallit autem
hæc, decisio 1. quod ex causa necessitatis
iudicium cœptum coram uno iudice co-
ram alio perficiatur, tex. in l. sed & si resti-
tuatur 28. §. sed & si dies 4. ff. de jud. † 2. Pro- 39
cedit hæc exceptio, si opponatur per eum
qui in alio foro conventus est, requiritur
enim oppositio, alioquin si non opponatur,
iudicium secundum valet, & non est nul-
lum, Decius in dict. leg. ubi acceptum. Corsetus
in singul. in verbo iudicium, Afflict. decis. 354.
Gaill. libro primo, obser. 29. num. 8.

† 3. Limitatur si reus in primo iudicio 40
fuerit contumax, non potest postmodum
opponere litis pendentiam coram alio ju-
dice, Gaill. d. loco. Item si primus iudex con-
ventus, negligens sit in iustitia administran-
da,

da, tunc iudex superior adiri potest, non obstante litis pendentia coram primo, *Corset. in d. sing. iudicium, Bart. in l. quamvis, numero octavo ff. de dam. infect. Panorm. in c. dilecti ext. de foro comp. Felinus in c. ex tenore ext. de rescrip.*

† Postremo sciendum licet quis trahat adversarium coram diversis iudicibus, non tamen propterea causam amittit ut quidam existimant, quos reprehendit *Felinus in dict. cap. ex tenore num. 14.* de hac exceptione vide *Zangerum d. cap. 3. per tot.* † Iudex incompetens est vel ratione juris communis, & hoc respectu vel causae cognoscenda est, puta quod sit feudalis, vel alia quae ad cognitionem ejus non pertinet, vel respectu litigantis, ut quia litigantes ejus jurisdictioni & territorio subjecti non sunt, vel ratione privilegii, ut quia clericus, studiosus &c. † utroque casu iudex recusatus cognoscit an sua sit jurisdictio, nisi incompetencia sit notoria, *l. 2. ff. si quis in jus voc. non ier. tex. in l. 2. §. sed si dubitetur c. l. si quis ex alien. §. ff. de iudic.* † Ratio quod regulariter pro jurisdictione ordinarii praesumatur, si non probetur contrarium, *cap. super literis 20. ext. de rescript. Wurmbs. tit. 1. obs. 5. nu. 2. ubi hoc duobus modis limitat. Gaill. lib. 1. obs. 34. nu. 1. 2. & 3. ubi num. 4 & 5. tradit.* † iudicem si se incompetentem pronunciat partem victam in litis expensas, & damna condemnare posse. Recusatur, ut quia suspectus ob odium, vel favorem, vel litis confors est, vel ex aliis causis &c. † Hae exceptiones fori declinatoriae contra personam iudicis ante omnes alias opponi debent, & probari ante litem contestatam, *l. sed etsi suscepit § 2. in princip. ff. de iudic. l. fin. C. de except. cap. inter Monasterium 20. extr. de re iudic.* Et quidem inter istas exceptio incompetenciae, tu non es iudex, vel non es meus iudex, ita monet *Bald. in l. exceptionem*

19. numer. 8. C. de probat. Reform. Juliae. d. cap. 55. in princip. Ratio est, quia si alia prius opponeretur, censeretur opponens interpellare iudicem ut super illa pronunciet, *arg. l. 1. ff. de except. & sic induceretur consensus in iudicem seu prorogatio jurisdictionis & non posset ulterius declinari, argum. l. 1. & 2. ff. de iudic. Bart. in d. l. exceptionem numer. 7. Bald. num. 3. Sichard. num. 10. Myns. cent. 4. obs. 27. in princip. Wurmbs. lib. 1. pract. observat. tit. 8. obser. 1. num. 2. & 3. nisi ignoraret talem, puta Titium non esse suum iudicem, & coram eo litigaret, tunc exceptio incompetenciae semper opponi potest, *l. si per errorem 15. ff. de iurisdic. Bald. in l. fin. in princip. circa medium C. de except. & hoc si iudex jure communi, sit incompetens, secus si ex privilegio, Wurmbs. d. obser. 1. nu. 7.* Imo per solam comparitionem in iudicio factam sine protestatione inducitur consensus in iudicem, proinde solent procuratores utiliter in primo comparitionis termino protestari quod compareant citra consensum indebitum. Juxta *Refor. Jud. Senatus Colo. sub rubric. von exception. §. 1. omnes declinatoriae simul oretenus, vel in scriptis proponi debent ante responsionem ad libellum.* De his exceptionibus declinatoriis vide *Damhaud. in sua pract. civili cap. 123. & 125.**

† Exceptiones dilatoriae quadruplices sunt, aliae respiciunt personam litigatoris actoris, vel Rei, aliae personas procuratorum, aliae ipsum libellum, aliae respiciunt ipsam causam.

† Primi generis dilatoriarum sunt quae respiciunt personam litigantis actoris, scilicet, & vulgo in praxi exceptiones legitimisationis seu qualificationis dicuntur. † Veluti exceptio dilatoria respiciens personam litigantis opponitur, si litem mihi

moveat pupillus sine tutore, minor sine curatore, prodigus, cui bonis interdictum est, furiosus, excommunicatus, exbannitus, filiusfamilias sine consensu patris, *l. fin. §. necessitate Codic. de bonis qua lib.* & similes, qui non habent personam standi in iudicio, *per tot. tit. Codic. qui non hab. legit. pers. &c.* tunc licet mihi dicere, tu non habes legitimam personam standi in iudicio, unde exceptio legitimationis personæ dicitur, de qua Ordinat. Curiae Monast. *parte 2. tit. 5. §. Item der / & Reformat. Juliaceus. cap. 57.* ubi statuitur quod iudex etiam ex officio parte non opponente hunc defectum qualificationis actoris attendere, & ejusmodi personas à limine iudicii remove debet, Concordat. Reformatio. *des Erbstifts Cöllen / sub rubric. Auszug wider den Kläger §. fin.* † Sic contra tutorem vel curatorem agentem nomine pupilli, vel minoris in iudicio opponitur, quod solemnia non præstiterit, quod per exhibitionem tutorii, vel curatorii suam personam ad iudicium nondum qualificaverit, prout supra parte 1. tit. de tutore & curatore pupilli, & minor. pluribus ostendi. † Sic mulier volens accusatione criminali instituta persequi mortem filii, debet ante omnia probare se esse matrem; alias non admittitur, *tex. in l. ignorat. 9. C. de his qui accusare non poss.* huc referuntur exceptiones satisfactionis, & Gnrandæ respicientes personam litigantis, *de quibus vide Zangerum de except. parte 2. cap. 20. per tot. Ordinat. Curiae Monaster. parte 2. tit. 5. §. darzu / & tit. 6. in princ.* De exceptionibus contra personam actoris, *vide Damhaud. in sua Practic. civili cap. 131. per tot.* † Et generaliter quicumque ut talis actionem, vel accusationem aliquam in iudicium deducit parte opponente, debet probare se esse ta-

lem, alias non admittitur, *argum. d. l. non ignorat, de his vide Zangerum, de except. parte 2. cap. 8. à numer. 1. usque ad 11.* Circa quas duo hæc summe notanda sunt. † Primum, quod in omni iudicio quantumcumq; summario legitimatio personarum requiratur: ita quod in summaris etiam ante omnia de legitimatone personarum discuti debeat, & de ea plane cognosci, *Maranta in suo Specul. parte 6. de excep. numero 4.* adeo ut quamvis remotis omnibus exceptionibus procedere jubeantur litigatores, non tamen prohibeatur in personam eorum, qui in iudicio compareat, inquirere, *Vantius de nullit. tit. de defectu mandati num. 1. cum sequentibus & numero 46. Asinius d. loco §. 13. cap. 8. numero 3.* † Secundum. Quod hæc exceptio legitimatone personæ non modo ante, sed etiam post litis contestationem opponatur, *Clem. unica de except. Vantius de nullitat. tit. de inhabilit. compar. in princ. usque ad num. 60. Joannes Baptista Asinius in praxi judic. §. 13. cap. 1. numer. 14. Chilianus Röning/ in processu judic. cap. 44. num. 7.* † Ex persona Rei duæ oriuntur exceptiones de quibus *vide Zangerum de except. parte 2. cap. 8. num. 30. 31. 32. 33. & 34.*

† Secundi generis dilatorias sunt quæ respiciunt personas procuratorum, nam adversus procuratorem licet exceptiones objicere quæ procuratoriæ nominantur, † & hæc rursus duplices sunt, aliæ enim respiciunt personam procuratoris, veluti tu procurator esse non potes, quia es miles, mulier, minor 25. annis, Monachus, de quibus sup. parte 1. tit. de procurat. dixi, de qua procuratoria exceptione loquitur, *l. ita demum 13. C. de procurat. leg. 2. §. ff. de exception. & Reformat. Juliaceus. cap. 58. & Reformat. des Erbstifts Cöllen / sub rubr. Auszug wider den Anwaldt / † quæ ne-* cessa-

cessario opponenda est ante litis contestationem quæ si omissa sit amplius opponi non potest, nec in causa appellationis quidem, *dict. l. ita demum*. Ratio est, quia per litis contestationem efficitur procurator dominus litis: ergo si est factus dominus litis, sero objicis ei tu non potes esse procurator, † alix respiciunt non personam procuratoris, sed vel defectum mandati, ut tu es falsus procurator, non habes mandatum, &c. *Gaill. libr. 1. observat. 47. num. 1. & 2.*

60 ubi tradit falsum procuratorem † tribus modis dici, 1. qui nullum omnino mandatum habet 2. qui habet mandatum sed insufficiens 3. qui habet mandatum sufficiens quidem sed impertinens, *idem Gaill. lib. 2. obs. 107. num. 4.* vide Reform. Juliac. proxime citato loco, adde si mandatum sit revocatum, nam & is falsus procurator est, *per tex. in c. in nostra 4. ext. de procur. vel quod mandatum dare, & procuratorem constituere non possit, de quibus dixi sup. part. 1. tit. de procur. de his exceptionibus procuratoris, vide Zangerum d. cap. 8. à num. 11. usque ad 29. Damhauderium late in sua practica civili c. 128. per tot.*

61 † Terti generis dilatorias est, quæ respicit libellum, veluti libellus est nimis generalis, incertus, obscurus, ambiguus, ineptus non concludens, quo casu sententia super inepto libello lata est ipso jure nulla, *per tex. in c. cum dilecti 3. ext. de emp. & vendit. in c. examinata 15. ext. de judic.* quando autem libellus ineptus dicatur, vide *remissive Gaill. libr. 1. obs. 66. num. 12.* regulariter quando ex eo non concluditur jus agendi ineptus censetur, *de hac except. vide Zanger. de except. parte 2. cap. 13. per tot. Emericum à Rosbach in sua praxi tit. 40. numer. 44. 45. 46. 47. 48. & 49. Damhauder. in sua Practica civili cap. 130. per tot.*

62 † Et hæc quidem

dilatoriæ exceptiones similiter ante litem contestatam opponi & probari debent, *juxta d. l. fin. C. de except. d. l. ita demum, l. Pomponius 40. §. ratihabitionis, l. filiusfamilias 8. §. veterani l. qui procuratorem 51. §. 1. ff. de procurat. d. l. sed & si suscepit 52. in princ. de judic. ca. cum causam 62. ext. de appellat. c. si quis Episcoporum 3. questione 6. Ordinat. Curix Monaster. parte 2. tit. 5. §. und solche/ Juxta Ordinat. Camerae parte 3. tit. 13. princ.* nisi reus in secundo termino exceptiones dilatorias apponat, litem contestari, & libello respondere tenetur, & in §. hätte aber dicitur, si Reo sint exceptiones declinatoriæ, alixve ante litis contestationem opponendæ, quod hoc in secundo termino facere debeat. Cujus ratio est, quod omnis exceptio per quam altera trium personarum, id est vel judex, vel actor, vel reus, vel hi per quos litigant, revocatur à limine judicii, impedit processum causæ principalis, unde si probatur aliqua talis exceptio, judex debet pronuntiare non procedendum. Cum igitur istæ exceptiones processum causæ principalis impediant, seorsim à causa principali & ante causam principalem examinandæ sunt. Et hæc adeo vera sunt, ut si advocatus inter exordia litis prætermittam dilatoriam præscriptionem postea voluerit exercere, & ab hujusmodi opitulatione summotus nihilominus perseveraverit, atque præposteræ defensionis institerit unius libræ auri condemnatione mulctatur, *per tex. in l. si quis 12. C. de except. Sichard. in l. nulli num. 9. C. de judic.*

† Quod autem diximus hac exceptio-
nes ante litem contestatam opponendas
hoc limitatur aliquot notabilibus casibus.
† Primus. Si tum pridem cum lis conte-
stata erat natæ sint, veluti judex fit mihi

suspectus post iudicium acceptum, hic licet mihi exceptionem recusationis lite contestata obicere, nam quæ de novo emergunt novo indigent auxilio, *leg. de state 11. §. ex causa 8. ff. de inter. act.* hoc casu in quacunque parte iudicii supervenit exceptio, opponi potest, *tex. in c. pastoralis 4. ext. de except. & in c. 1. vers. proviso de except. in 6. rex. & casus in c. insinuante 25. ext. de offic. deleg. arg. l. penult. §. ff. de vacat. & excu. numer. l. si pariter 9. in princ. vers. quod si adhuc ff. de libert. causa, arg. c. fin. ext. de restit. in integ. facit c. ut circa vers. nisi de elect. in 6. Concordat. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 14. §. 1. dummo medio juramento hoc affirmare possit. Concordat. Reformat. Judic. Senatus Col. sub rubric. von exception §. würde aber &c. und daß Erststuffs Collen / sub rubric. und erstlich wider den Richter §. fin. Ratio est quia exceptio dilatoria superveniens reo lite contestata prodest ipsi, *arg. l. si mulier 19. ff. sol. matr.* † Secundus. Si reddant processum retro nullum quandocunque opponi possunt, ut exceptio incompetentiæ iudicis, *l. fin. C. si à non comp. jud.* quæ etiam post tres conformes opponi potest, & iudex ex officio parte non opponente attendere debet, de qua vide *Gaill. lib. 1. observ. 123. nu. 3.* † Tertius. Quando excipitur de ineptitudine libelli, ratio est, quia libellus est fundamentum iudicii, sed ubi non est fundamentum positum, omnia ruunt quæ superstruxeris, *per c. fin. & ibi Canonista ext. de presb. non baptisato d. c. examinata ext. de judic. n. universis 11. C. qui dare tut. vel curat. poss. facit tex. in c. cum dilecti & ibi Panormita. in 3. notabil. ext. de emp. & vendit. VVurmbs. d. titul. 8. observat. 11. per tot.**

† Quartus. Exceptio falsi procuratoris quandocunque etiam post sententiam opponi potest, quia reddit iudicium re-

tro nullum, *l. licet 24. C. de procurat. Bald. in d. l. exceptionem num. 6. Sichard. numer. 9. idem in d. l. ita demum numer. 5. 6. 7. & 8. text. express. in d. c. in nostra 4. in fine extr. de except. vide addit. ad Pract. Papiens. de declinat. jurisdict. in princ. Gaill. lib. 2. obs. 107. nu. 4.* † Quintus. Exceptio dilatoria quæ gravamen habet successivum, qualis est exceptio loci suspecti seu non tuti, de qua *Zangerus de except. parte 2. c. 5.* potest quandocunque post litem contestationem in quacunque iudicii parte opponi, *Felinus in c. exceptionem nu. 22. ext. de except. Myns. cent. 2. obser. 73. Zanger. d. c. 21. n. 9.*

† Quarti generis dilatoriarum est exceptio dilatoria ratione rei, vel causæ, † quæ quoque multiplex est. † Prima est, quando quis præmature ante diem petit, tunc exceptione plus petitionis sive præposterationis repellitur, quæ dilatoria solutionis dicitur, quia per eam differtur solutio. † Exemplum. Promisi tibi ad festum Martini solvere decem aut pure quidem, & simpliciter me obligavi, sed postea secisti pactum de non petendo debitum intra certum tempus, hic si ante diem conventionem ab initio comprehensum, aut pacto postea prorogatum egeris, exceptione uti mihi adversus te licebit, quod ante diem malè agas, *arg. l. cedere diem ff. de V. S. tex. in §. temporales Inst. de except. l. 3. vers. temporales ff. eod. l. si duo 93. in prin. vers. at qui ff. de solut. quæ exceptio pacti conventi temporalis seu moratoria dicitur, de qua Zangerus d. loco c. 11. per tot.* Idem intellige dilatione legali beneficio legis expressæ, vel tacite concessa, prout in §. plus autem Instit. de actionibus declaravimus, hac exceptione probata 1. reus absolvitur ab observatione iudicii, 2. induciæ duplicantur, 3. adveniente die non auditur nisi refusus expensis, *text. in §. hodie*

hodie Instit. b. r. & in l. 1. & 2. de plus petit, c. unico ex. eod. §. plus autem Instit. de act. vide Richard. in d. l. exceptionem nu. 5. prima itaque exceptio dilatoria ad causam perti-
 73 nens, est exceptio plus petitionis. † Secunda est pacti de non petendo ad tempus quā
 74 attigi in prædictis. † Tertia est exceptio præjudicialis, qua reus ita removet actore, ut dicat præjudicium per quæstionem ab adversario motam fieri non oportere, quæ exceptio fundatur, in l. fundi 18. ff. de except. in l. 1. §. 1. ff. famil. excisc. in l. fin. C. de petit. hered. in c. ex parte 10. ext. de arbitr. de qua
 75 vide plenius Zanger. d. loco c. 9. per tot. † Quarta est exceptio litis pendentiæ, quæ dilatoria est, & debet opponi ante litem contestatam, secundum Bald. in l. peremptorias in fine C. sent. rescindi non posse, Maranta parte 6. de except. num. 6. Ordin. Curiae Monast. d. c. 5.
 76 §. Desigleichen. † Quarta exceptio competentie, ne reus conveniatur in solidum, sed in quantum facere potest, ut habeatur ipsius ratio ne egeat, de hac plene Zanger. d. loco c. 14. Emeritum à Roßbach d. tit. 40. nu. 52. &
 77 53. † Sexta exceptio discussionis seu ordinis, quam dilatoriam esse juxta veniorem Dd. sententiam tueretur, Zanger. d. loco c. 15.
 78 n. 2. cum seq. † Septima exceptio cedendarum actionum quæ competit fidejussoribus qui solvere parati sunt, ut eis creditor actiones contra confidejssores cedat, l. si dubitet 10. l. cum is 36. l. fidejussorib. 13. ff. de fidejussor. vide de hac Zanger. dict. c. 15. † Octava. Exceptio ad causam pertinenens, est exceptio sub- & obreptionis, in l. 2. C. si contra jus, vel utilitat. public. præscriptio mendaciorum dicta, quæ solent opponi mandatis, rescriptis, inhibitionibus, & literis Principis, aliorumque judicum ad instantiam & falsam affirmationem deprecantis seu supplicantis emissis, sive in juris narratione

mendacium reperiatur, sive in facti, sive in tacendi fraude, d. l. 2. c. super literis 20. c. postulasti 27. c. ad audientiam 32. ext. de rescript. de qua vide Zanger. d. loco cap. 16. Emeric. à Roßbach / in sua praxi tit. 40. num. 40. & 41. & super tali exceptione judex cognoscit, an scilicet rescriptum sit obreptitium nec nunc Hurmbf. d. tit. 8. obs. 8. Gaill. lib. 1. observ. 14. n. 2. ubi de mandatis sine clausula loquitur, Friderus Myndanus de mand. & monit. lib. 2. c. 15. † Nota utilissima exceptio dilatoria est exceptio spoli, qua reus contendit se non esse obligatum ad respondendum libello oblato, nisi prius ipsi res ablata restituantur, per text. in c. cum dilectus 2. c. fin. ext. de ordin. cognit. de hac vide plenius Zanger. d. loco c. 17. per tot. † Adde postremo exceptionem ineptæ cumulationis quæ & ipsa dilatoria est, & ante litis contestationem opponenda, nisi ad instar exceptionis libelli inepti reddat judicium retro nullum, Zanger. d. loco cap. 18. n. 3. ubi num. seqq. tradit quæ actiones cumulari in eodem libello non possint. † Et hæc quidem dilatoriæ
 82 exceptiones regulariter opponi, & probari debent ante litem contestatam, d. l. exceptionem ubi glossa quod textus de initio dicit intelligit de contestatione litis, vel ante, vel circa, adde Bald. ibid. n. 13. Zang. d. parte 2. c. 21. & ubi n. 2. 3. 4. & 5. Juxta Ordin. Cam. part. 3. tit. 24. §. Und sollen / & tit. 40. §. Was aber / dilatoriæ exceptiones sive earum vice peremptoriæ objectæ, primo post intentatam actionem termino, & omnes simul summatim, vel articulate uno scripto proponi debent, Myns. cent. 5. obs. 89. nec tamen propterea quod oraliter solū & non in scriptis proponantur rejiciuntur, prout in pleno Senatu decisum & anno 95. approbatum est. Et hæc regula generaliter vera est, quia in omnibus causis simplicis

quærelæ, Appellationis, etiam mandati sine clausula, ubi alioquin præpopere sine litis contestatione procedi solet, locum habet. Imo etiam procedit ubi quis neget justitiam protractam vel denegatam, in his enim & similibus casibus admittuntur exceptiones dilatoriae, & siquidem probentur, nequaquam causa acceptatur. Reform. Judic. Senatus Col. Von exception. §. Dergleichen.

- 83 † Dilatoriis exceptionibus oppositis, ad judicis officium pertinet, probationes super iis recipere, & tum demum ad examen principalis negotii accedere, quando per sententiam interlocutoriam super dictis exceptionibus pronunciavit, *c. exhibita* 19.
- 84 & ibi Dd. notant ext. de judiciis, † etsi iudex contra fecerit recte appellatur, & in irritum revocatur quicquid post appellationem in causa attentatum est, *d. c. exhibita*, ordo enim juris exegit, ut de harum exceptionum veritate constet, & pronunciatur antequam iudex ad ulteriora procedat, *arg. l. Pompon. 40. §. 1. ff. de procur.* Juxta Ord. Curiae Monast. par. 2. tit. 4. §. hätte dann/ & tit. 5. §. solche/ omnes exceptiones dilatoriae simul, & una scriptura conjunctæ opponi debent ante litem contestatam, non una post aliam, etsi qua omissa, postea volens eam opponere non auditur, & hoc ideo, ne per ejusmodi controversias & disputationes, quæ merita causæ non concernunt, lites nimium protrahantur, unde quoque vigore d. Ordin. in conflictu ejusmodi controversiarum, quæ ante litem contestatam super præparatoriis judiciorum incidunt, non amplius quam duplicare licet. Sic in Deputatione Spirensi de an. 1600. §. ob auch. 122. exceptiones dilatorias, vel solas proponendi, vel simul causam principalem in eventum tractandi suo cuique periculo

facultas libera concessa est, exceptionibus autem semel objectis, Eventual-Handlungen nec intra ipsum terminum excipiendi, nec post admittitur, §. 123. Wir sehen/ *d. lo.* nisi ante editum libellum, proximave post, vel secunda audientia exceptiones declinatoriae propositæ sunt, tum separatim in eventum procedi potest, §. 124. Wann aber/ ante *d. loco*, ubi ejus ratio allegatur.

Et quidem regulariter exceptiones dilatoriae ad causam ante litis contestationem opponi debent, siquidem litis contestatio est actus exclusivus harum exceptionum, † fallit autem hoc certis casibus. † Primus 85 si post litem contestatam causa produens 86 dilatoriam exceptionem primum supervenerit, veluti si lite à reo jam contestata, ipsi quasi spoliū factum sit, aut prius ad notitiam ejus venerit, idque jurejurando contestetur, *text. exp. in c. pastoralis 4. in fine extr. de except. Maranta d. parte 6. de exception. num. 9. VVurmbf. d. tit. 8. obser. 2. & 3. Myns. cent. 2. obs. 73. Zangerus d. loco cap. 17. nu. 7. & 8. ubi formulam pronunciandi tradit, idem d. cap. 21. nu. 6. & 7.* † Secundus casus. Exce- 87 pto dilatoria quæ fundatur ex facto quod gravamen successivum habet, veluti exceptio injustæ incarcerationis quæ præjudicialis est, utpote per quam præjudicium fit naturali libertati, prout hoc pluribus declarat Zanger. *d. loco cap. 9. n. 9.* post litis contestationem in quacunque parte judicii opponi potest, *Asinius in praxi judic. §. 13. cap. 1. limit. 4.* † Tertius casus. Exceptio com- 88 petentiæ, licet juxta veriolem Dd. opinionem quam recipimus, dilatoriarum numero accenseatur, attamen ea opponi potest etiam lite contestata, imo in ipsa executione, *l. ex diverso 17. §. fin. ff. solut. matr. Zanger. d. cap. 14. n. 1.* † Quartus casus. Ter- 89 tius interveniens lite jam contestata, po-
test

test adhuc uti exceptionibus dilatoriis easque legitimo modo opponere, *Gail. lib. 1. obs. 71. num. 8.* † Quintus. Si quis facto iudicis, vel partis eas ante litem contestatam opponere sit impeditus, *Miscard. de probat. vol. 1. concl. 118. nu. 11.* Plures casus seu limitationes, vide apud *Baptistam Asinium d. loco §. 13. cap. 2. ubi 20. limitationes tradit*, *Emeric. à Rosbach d. tit. 40. n. 8. & 9.* Et quænam ex his dilatoriis litis ingressum impediunt, vide *Zanger. d. cap. 21. n. 14.*

† Exceptiones peremptoriæ seu defensiones negotium principale concernentes, quæ non impediunt litis ingressum, per tex. in *c. de litis contestat. in 6. Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 11. num. 10. & lib. 2. obser. pract. obs. 17. num.*

5. 6. 7. & 8. † Post litem contestatam usque ad sententiam regulariter opponi possunt, *l. peremptorias C. sent. rescindi non posse, l. cum nondum 4. l. prescriptionem 8. l. siquidem 9. C. h. t.*

† Ita tamen ut in ipsa litis contestatione quæ fit respondendo intentioni actoris, contestatur de ejusmodi exceptionibus opponendis, ita intelligitur tex. in *d. l. siquidem in verb. habita exceptio his contestatione, in d. l. prescriptione in verb. quam ante contestari sufficit*, in *l. emptor 9. in verb. in cuius initio contestationem habere sufficit C. de prescr. longi temp. & ita in praxi observatur*, *Hart. Hartmanni lib. 2. obs. pract. tit. 9. obs. 1. num. 1. & 2.* etsi exceptio peremptoria merita causæ respiciens ante litis contestationem opposita fuerit, ea non obstante, injungitur litis contestatio, *Myns. cent. 1. obs. 24. per tot. de oppositione peremptoriarum vide Schwammann de process. Cam. lib. 1. cap. 58. Juxta Ordin. Camerae part. 3. tit. 13. §. 7.* *3um* Dritten/defensionales vel quarto termino vel saltem ante concessam actori primam probandi dilationem, nec ultra nisi juretur non fraude vel frustrandi causâ fieri,

sed quod tunc demum in Rei notitiam venerint exhiberi debent. Deinde uno termino simul & semel, nisi quid de novo cognitum esse juramento partis affirmetur exhibentur, *Ord. parte 3. tit. 27. §. fi.* † Dixi regulariter, quia exceptiones peremptoriæ quæ litis finitæ sunt, & impediunt litis ingressum, veluti rei judicatæ, *Zangerus de except. parte 3. cap. 15. nu. 43. jurisjurandi, idem cap. 14. num. 15. transactionis, idem cap. 16. nu. 1. præscriptionis, idem cap. 8. num. 1. & aliæ in vim dilatoriarum ante litem contestatam opponi possunt, juxta c. 1. de litis contestat. in 6. ubi Philip. Franc. amplius quam quadraginta ejusmodi exceptiones privilegiatas enumerat.* *Maranta d. parte 6. de except. num. 13. Asinius in sua praxi §. 13. cap. 3. num. 5. Hart. Hartman. d. obser. 1. num. 3. & 4. Wurmb. d. t. 8. obs. 3. & 4. facit tex. in l. 3. §. ibidem ff. ad exhib. Reform. Juliac. cap. 59. in prin.* † Quandoque autem prædictæ exceptiones, & aliæ litis finitæ litis ingressum impediunt altiore indaginem requirunt, tunc si opponantur ante litis contestationem, non impediunt processum, sed discussio earum reservatur post litem contestatam ad merita causæ, & probantur impleta, intentione actoris, *Maranta d. loco num. 14. 15. & 16. Hart. Hartman. d. obser. 1. nu. 8. Wurmb. d. tit. 8. obser. 3. nu. 2. Zangerus parte 3. cap. 23. nu. 11. ubi formulam pronuntiandi hoc casu tradit quam vide Reform. Juliac. d. cap. 59. §. Wo aber/ Juxta Reform. Judic. Senatus Col. d. loco §. 2. Ubi/peremptoriæ si intra 14. dies probari non possunt non impediunt litis ingressum. Et solent ab advocatis vel procuratoribus quandoque istæ exceptiones peremptoriæ in finem litis reservari, & in puncto quasi ferendæ sententiæ opponi, ut litem hoc modo protrahentes adversarium inutilibus sumptibus divexent, in*

quos advocatos & procuratores invehitur, *Zafius in l. 2. §. fin. num. 4. ff. h. t. & n. 5.* dat cautelam advocatis, & procuratoribus ipsius actoris, ut mox post litis contestationem petant parti adversæ statui terminum ad proponendas, vel opponendas quascunque exceptiones habeant, tunc non audiretur reus post terminum, *per text. in c. cum venerabilis 6. ext. h. t. noverint tamen differentes ejusmodi exceptiones in finem litis, quod sint condemnandi in expensas, per text. in c. exceptionem, 12. qui ad hoc notandus ext. de except. ita monet Zafius in l. is qui nam. 4. ff. h. t.* Imo quod plus est, etiam in causa appellationis exceptiones peremptoriae in prima instantia malitiose omittæ opponi possunt, prout *Dd. textum in d. c. exceptionem extendunt, vide Zafium d. loco.* De hac materia quando exceptio peremptoria opponenda, & probanda sit, vide regulam cum tribus fallentiis, *apud Hart. Harmanni lib. 2. pract. obs. tit. 9. obser. 1. per tot. Zangerum d. loco cap. 10. num. 9. & 10. †* Sunt etiam quædam exceptiones peremptoriae quæ possunt opponi post sententiam, & sunt illæ quæ non in totum enervant sententiam, nec eam impugnant, sed modificant, & limitatoriae exceptiones dicuntur, prout est exceptio ne conveniatur ultra quam facere potest, *l. Nefennius 41. §. fin. ff. de re judic. l. ex diverso 17. §. fin. ff. solut. matri.* plures enumerat *gloss. in §. appellatur Instit. h. t. Bald. in d. l. exceptionem num. 11. de his vide copiose, Bart. Bald. & communiter Dd. in l. 1. C. de juris & facti ignor. Felinum in c. pastoralis n. 17. ext. de except. Asinium d. loco §. 13. ca. §.* Schwamman in processu Camer. l. 1. c. 59. per tot. ubi agit de privilegiatis exceptionibus, vide *Zangerum de except. part. 3. cap. ultri. n. 32. cum seqq. ubi recenset istas exceptiones quæ moderantur*

& minuunt condemnationem, Sic exceptiones circa legitimaciones personarum, item respicientes judicii solennitatem, & exceptiones ordinatæ ad tollendam actionis substantiam, ipso jure in executione recte opponuntur, quas commemorat *Zanger. à n. 21. usque ad 32. ubi omnino vide, qui n. 35. usque ad 39. aliquot limitationes, & declarationes trad. 2, quando, & quomodo prædictæ exceptiones executionem impediunt, & quæ ad hoc requirantur, vide Gaill. l. 2. obs. 17. n. 8. 9. & 10. & lib. 1. obs. 113. n. 8.* Juxta d. Ordin. Curiae Monast. possunt exceptiones peremptoriae ante in vim dilatoriarum, & post litem contestatam in vim peremptoriarum opponi, *d. t. §. §. Und werden.* Sic quoque juxta d. Ordin. omnes peremptoriae, prout supra de dilatoriis dictum, simul in una scriptura post litem contestatam exponi debent, potest tamen fieri litis contestatio cum protestatione salvis quibuscunque exceptionibus, *d. t. §. §. Über §. finali, & tit. 14. in prin. Juxta Ord. Cameræ parte 3. tit. 15. in prin. & 27. in prin. & §. 1. reus una cum responsionibus ad articulos actoris post litis contestationem omnes suas exceptiones peremptorias, sive articulos defensuales, peremptoriales, & alios in una scriptura producere tenetur, & contra exceptionales actor in proxima audientia suas responsiones, vel replicas, sive replicatorios articulos exhibebit, & contra hos reus duplicas, & actor triplicas oder Conclusion-Schrifft produciren / ad quas utraque pars Oretenus concludet, & neutri partium permittitur plures scripturas exhibere, ita disponit Ordin. Cameræ d. parte 3. tit. 28. & 29. & tit. 40. §. Wo auch.*

Haftenus de oppositione exceptionum quæ scil. ante, & quæ post litis contestationem

nem opponendæ, quando autem & quomodo exceptiones probandæ sint, hoc loco juxta dispositionem in principio hujus tituli traditam latius dicendum esset, quia autem ex iis quæ tradidimus, aliqua ex parte quando probatio exceptionum fieri debeat colligere licet, & Zanger. in suo tractat. de except. parte 3. cap. ult. à num. 40. usque ad 50. plene hanc materiam pertractet, superferendum duxi. † Finis exceptionum est, ut inflexibilis actionum rigor, ab exceptionum temperetur, & quem iniquum esset ex æquitate naturali condemnari, is ut objecto quasi exceptionum clypeo, tela civilium actionum aspera, prædu-
 97 raque evitare possit, † omnis enim exceptio ordinata est ad finem repellendi, non etiam ad finem consequendi, c. 2. de ord. cognit. Ful. Pacian. libr. 1. de prob. cap. 69. num. 20.
 99 † Effectus exceptionis quod vel declinet jurisdictionem judicis, vel removeat personam litigantis, vel impediatur litis contestationem, vel excludat & perimat jus actoris, & ut ea probata reus ab observatione judicii, vel intentione agentis absolvatur, tex. in l. non videtur 13. l. Marcellus 66. l. nihil interest 114. ff. de reg. juris.

TITULUS XIII.

DE EXCEPTIONE RECUSATIONIS.

Quomodo de jure canonico & civili judex recusetur, & quid usu observetur.

SUMMARIA.

1 Cur introducta sit exceptio recusationis?

- 2 Quid sit recusatio judicis?
- 3 Exceptio recusationis omnium prima est, & ante omnes alias opponenda, & cur hoc?
- 4 Judicem in quem quis consensit recusare non potest.
- 5 Exceptio recusationis proponenda intra 20. dies post oblatum libellum conventionis.
- 6 Oppositio exceptionis in scriptis fieri debet, & dicitur libellus recusatorius.
- 7 Libellus recusatorius offertur judici qui recusatur.
- 8 In libello recusationis de jure Canonico justa, & legitima causa suspicionis inseri debet.
- 9 Causa suspicionis coram arbitris à partibus electis, probanda.
- 10 Probatur per juramentum ab arbitris delatum.
- 11 Discrepantia juris Canonici à jure civili in hac materia.
- 12 De jure civili ordinarius recusari non potest ut removeatur.
- 13 Ordinarius si sit suspectus adjungitur illi Episcopus loci, vel alius auctoritate pollens.
- 14 De jure Canonico tam ordinarius quam delegatus & subdelegatus recusari possunt.
- 15 Quomodo, & quando Collegium Senatus, vel universitas recusetur?
- 16 Jure civili simpliciter sufficit judicem suspectum allegare, non expressa causa suspicionis.
- 17 Recusans judicem suspectum jurat de calumnia.
- 18 De jure Canonico causa suspicionis in libello exprimi, & coram arbitris probari debet.
- 19 Causas recusationis vide remissive.
- 20 Causa repellens testem à testimonio multo magis repellit judicem à judicio.
- 21 De jure civili arbitri electi probata causa suspicionis, super principali causa cognoscunt.

22. De jure Canonico arbitri tantum de causa suspicionis cognoscunt, & ea probata, causa remittitur ad superiorem.
 23. Recusatione facta judex supersedere debet in cognoscendo, donec causa suspicionis coram arbitris cognoscatur.
 24. Causa suspicionis non probata, aut irrelevante, causa remittitur ad judicem recusatum terminanda.
 25. A sententia arbitratorum juris super recusatione facta, appellari potest.
 26. Cautela pro reis ne temere recusent judicem.
 27. Modus eligendi arbitros traditur.
 28. Judex arbitris terminum prefigere potest, intra quem de causa suspicionis cognoscant.
 29. Termino effluxo judex recusatus in causa procedere potest.
 30. Effectus recusationis judicis.
 31. Cessat effectus recusationis, si ea opposita adhuc coram judice recusato procedatur.
 32. Cessat effectus si causa recusationis sit manifeste frivola.
 33. Opposita exceptione recusationis, qua protestatio interponatur.
1. **†** CUM judicia sine suspicionem procedere debeant, ut ait Imp. Justinianus in l. apertissimi 16. C. de judiciis, eo quod periculosum sit coram suspecto judice litigare, & proinde parti nihil gravius accidere possit, c. cum inter 5. ext. de except. c. quod suspecti 3. q. 5. c. secundo requiris 41. in fine ext. de appellat. Cravetta cons. 132. num. 25. hinc prodita est exceptio recusationis, qua judicem parum propitium recusare possumus, † quæ recusatio est jurisdictionis, vel audientiae, 2 causa suspicionis proposita, declinatio, † & 3 hæc exceptio omnium prima est, & ante omnes alias opponenda, arg. tex. in d. l. aper-

tissimi in verbis antequam lis inchoetur, & in l. fin. C. de except. c. inter Monasterium 20. ext. de re judic. Ratio est, ne per alterius exceptionis objectum in judicem consensisse videaris & porro ipsum recusare non valeas, arg. l. sed et si suscepit 52. in prin. ff. de judiciis, Gail. lib. 1. obser. 33. num. 11. Myns. cent. 4. obser. 59. vers. illud interim, Hart. Hartmanni lib. 2. pract. obser. tit. 1. obser. 11. Maranta in suo Spec. parte 6. de appellat. num. 26. † Judicem enim in quem quis consensit recusare non potest, arg. l. est receptum 14. ff. de jurisd. auth. offeratur C. de litis contest. arg. c. super questionum 27. in prin. vers. nos autem ext. de offic. delegati, Bald. in c. 1. nu. 6. ext. de judic. nisi causa suspicionis pendente lite supervenerit, quodcumque enim supervenerit etiam post conclusionem, potest hæc exceptio opponi, Maranta d. loco num. 74. Myns. d. loco in fine vers. predictum tamen dogma, Zangerus de except. parte 2. cap. 4. num. 3. Reformat. Juliacen. cap. 66. §. Es sollen. Reformat. Ludiciorum Senatus Colon. rub. von exception §. Wird aber. † Et quidem intra viginti dies post oblatum libellum hæc exceptio opponenda est, tex. exp. in d. auth. offeratur, † & in scriptis, 6 proinde opposito hujus exceptionis in scriptis comprehensa libellus recusationis dicitur, tex. in d. l. apertissime & in l. fin. C. de judic. † Et quidem hic libellus recusatorius 7 offertur ipsi judici qui recusatur, dict. l. apertissimi c. secundo requiris 41. §. tertio postulas, c. cum speciali 61. ext. de appell. Gail. d. obser. 33. num. 13. † In quo libello de jure Canonico 8 inseri & exprimi causa suspicionis debet, & quidem justa & legitima, tex. in d. c. cum speciali in verbis coram eodem causam justæ suspicionis assignet, tex. in d. c. secundo requiris vers. tertio postulas, d. c. inter Monasterium, c. si contra 4. de offic. deleg. in 6. ibi suspicionis causa legitima proponatur, & in c. judex 5. ibi quamvis legitime

time recusari valeat ut suspectus, eod. tit. in 6. *tex. in c. legitima de appell. in 6. Hart. Hartman- ni d. tit. 1. obser. 12. per tot. Gaill. d. obser. 33. nu. 14. cum seqq. Myns. cent. 2. obser. 52. vers. dummodo, & cent. 3. obser. 63. num. 5.* † quæ causa suspici-
 9 cionis in libello expressa coram arbitris, qui à partibus ad eum finem ut de causa sus-
 picionis cognoscant, aut si fuerint discre-
 pantes à iudice eligendi sunt, probanda est, *d. c. cum speciali d. c. secundo requiris vers. tercio c. suspicionis 39. d. c. super questionum §. quem ve- ro ext. de offic. deleg.* quod in ordinario recu-
 sato procedit, delegatus autem si solus, aut
 cum aliis datus recusetur, coram quo tunc
 causa suspicionis probetur, *vide processum Pel-
 si tit. 16. num. 70. 71. & 72. ubi de subdelegato
 10 agit.* † probabitur autem per iuramentum
 si arbitri illud parti detulerunt, *arg. l. 3. in
 prin. & §. fin. ff. de iurejur. Reformat. Juliac.
 cap. 56. §. Und wann dermassen / Mascard. de
 probat. concl. 952. num. 30. & seqq. volum. 2.*
 Formulam recusationis *vide apud Ferrarium
 Montanum lib. 5. progymnasmatum forensium
 cap. 2.*

† Circa hanc materiam recusationis
 11 iudicis Jus civile à jure Canonico multis
 12 modis discrepat. 1. † Jure Civili iudex or-
 dinarius ad eum effectum ut omnino re-
 moveatur tanquam suspectus, à reo recu-
 13 sari non potest, † sed si subsit suspicionis
 causa ob quam recusetur, adjunctus ei
 dandus, puta Episcopus loci, vel alius bo-
 nus vir, qui una cum recusato iudice cogno-
 scat, *tex. in auth. si vero contigerit Cod. de judi-
 ciis, & in authentica unde sumitur, ut differen-
 tes iudices & c. 86. §. 2. Gail. d. obser. 33. nu-
 mer. 1. Maranta parte 4. distinct. 5. num. 42. vi-
 de Cardin. Tuschum concl. 422. per tot. in lite-
 ra I. delegatus autem iudex cui vel à Prin-
 cipe, vel ab alio iudice ordinario causa
 commissa, recte recusetur, ita intelligitur,*

dict. l. apertissimi. † De jure autem Cano- 14
 nico non modo delegatus, vel subdelega-
 tus, sed & Ordinarius etiam si Episcopus
 esset ad eum effectum recusetur, ut remo-
 veatur, *tex. in c. si quis contra clericum 4. i. li-
 cet ex suscepto 10. in fine ext. de foro comp. d. c.
 legitima & ibi gloss. in verbo iudicem de appell.
 in 6. & de Ordinario recusato intelligitur d. c.
 cum speciali ext. de appell. Wurmbf. lib. 1. pract.
 observ. tit. 1. obser. 6. num. 3.* Sic Assessores Ca-
 meræ, ob consanguinitatem & affinitatem
 recusari possunt. *Ordinat. part. 1. tit. 13. item
 Ordnen wir / & istam recusationem pro-
 curatores facere possunt Ordin. parte 1. tit.
 22. §. fin. hinc d. tit. 1. 3. §.* Und damit allerley
 salubriter cautum est quod Iudex Adfesso-
 res, Protonotarii, Notarii, Lectores, ne-
 minem litigantium, eorumve qui iis, quo-
 vis modo adiunt causasve instruunt, do-
 mi suæ vel in convictu, familiæ vel fre-
 quenti consuetudine habere debeant ut
 hoc pacto suspensiones declinent, nec sui
 recusandi occasionem præbeant. Nec
 Commissarii qui petenti subiectione, mi-
 nisterio vel alio modo, qui suspensionem
 inducat, conjuncti sunt, dari debent Ju-
 dic. & Adfess. *Memor. 78. §. 17. unter ande-
 ren ist.* † Senatus autem, universitas, seu 15
 aliud Collegium non aliter recusetur
 quam si caput sit suspectum, aut unus de
 Senatu, Universitate, vel Collegio magnæ
 authoritatis, cui alii non audent contra-
 dicere, *ita Gail. lib. 1. obser. 33. num. 3. Zange-
 rus de except. parte 4. num. 8.* Juxta Reformat.
 Juliac. cap. 56. §. Würde aber / totum judi-
 cium Scabinale recusari potest, & probata
 causa recusationis causa remittitur ad im-
 mediate superius iudicium. In praxi u-
 sitatum quod si aliqui ex Senatoribus, vel
 Scabinis suspecti sint, jubeantur surge-
 re, & abscedere, ita quod votum in ista

causa dare non possint, & recusati plærumque surgunt, ita quoque disponit Statutum Colonieuse 33. & artic. Wann ein Rahts-Herr wegen Parthenligkeit auff-
 16 stehen soll. 2. † Jure Civili causam suspicionis in libello recusationis exprimere necesse non est, sed sufficit dicere se habere judicem suspectum, sufficit allegationem suspicionis in genere facere in hunc modum, quoniam res periculosa est, & tristissimos solet fortiri eventus sub judice suspecto subire judicium, ideo ego audientiam tuam domine recuso, prout hanc formulam tradit gloss. in dict. l. apertissimi in verbo
 17 libello, † dummodo recusans juramentum præstet de calumnia, quod calumniose judicem non recuset, sed suspectum eum habet prout, juramentum loco probationis est, ita gloss. in dict. l. apertissimi in verbo recusare, quam Dd. ibi sequuntur, an, & quando solo recusantis juramento causa suspicionis probetur, vide Mascord. de probat. de conclus. 952. per tot. quod verum est in delegato non in Ordinario, Myns. cent. 3.
 18 observ. 63. num. 3. & 4. † At de jure Canonico causa suspicionis specificè in libello exprimenda, & coram electis arbitris probanda est, per jura supra allegata Myns. dict. loco numer. 5. ubi dicit jus Canonicum hoc
 19 casu de consuetudine observari. † Causas legitimæ recusationis, vide apud Mantam in suo Specul. parte 6. de appellat. à numer. 27. usque ad 74. ubi 40. causas enumerat Lancfrancum in c. quoniam contra cap. 3. de recusat. judicis numer. 14. ext. de probat. Lancellottum in tract. de offic. prætor. in causis civilib. sub tit. de except. num. 10. cum seqq. ubi quinquaginta, Jasonem in dict. l. apertissimi numer. 7. ubi 12. causas recenset, Zangerum de except. parte 2. cap. 4. numer. 9. Montanum d. loco cap. per 101. Stephanum Aufre-

rium de recusat. in prin. num. 3. Speculat. tit. de recusatione §. causa, Joannem Pelsium in suo processu judicario tit. 16. à num. 36. usque ad 64. ubi 18. causas enumerat, Gaill. d. observ. 33. num. 9. Reformat. Juliacent. capit. 56. in principio cum §§. seqq. Et generalem causam removendi judicem quod dicatur nimium favere alteri parti, vide declaratam per Hartm. Hartmanni lib. 2. pract. observ. tit. 1. observ. 9. per tot. † In universum omnes causæ quæ
 20 repellunt testem tanquam suspectum: hæc multo magis judicem repellunt, cum gravius sit testem recusare quam judicem, in cujus locum non tam facile alius reperitur, quam alius judex recusato surrogari possit, ita notat Gaill. d. observat. 33. numer. 10. Hartman. Hartmanni dict. loco numer. 8. gloss. in infinitante in verbo familiarem ext. de offic. delegat. Jason c. in dict. l. apertissimi numer. 72. Tertio. † De jure civili, recusatione
 21 ob suspicionem facta, & medio juramento probata, arbitri electi statim veniunt ad merita causæ principalis, & prætermisso articulo suspicionis, de causa principali cognoscunt, dict. l. apertissimi in verb. & sub audientia eorum jura sua proponere: † at de jure Canonico arbitro tantum de
 22 causa suspicionis cognoscunt, cap. si vero 4. vers. ubi vero de offic. deleg. in 6. Wurmbs. dict. loco numer. 8. præterquam in tribus casibus in d. c. expressis quæ si probata & legitima fuerit, causa remittitur ad superiorem, vel cum consensu recusatoris aliæ idoneæ personæ committitur, Wurmbs. dict. lib. 1. tit. 1. observat. 6. numer. 5. † Judex autem
 23 recusatus omnino superfedere debet, nec sese amplius intromittere, tex. in d. c. cum speciali, & in d. c. secundo requiris in fine, & in d. c. licet ex suscepto in fine, de foro comp. ita tenet Specul. tit. de recusat. §. fin. numer. 1. Lancfranc. d. tit. de recusat. nu. 13. Cravetta cons. 103. numer.

numer. 3. lib. 1. Mynsing. cent. 4. observat. 59.
 24 *VVurmbf. dict. loco num. 1.* † si autem causa
 suspicionis non probetur, aut illegitima re-
 putata sit, tunc arbitri remittunt causam
 ad iudicem recusatum, qui tum sua jurisdi-
 ctione utetur, *d. c. cum speciali d. c. secundo re-*
 25 *quiris,* † si sententia arbitrorum super su-
 spicione per appellationem suspensa non
 sit, (si quidem ab arbitris juris recte ap-
 pellatur:) *cap. ab arbitris 11. de offic. delegat.*
in 6. l. fin. in fine Codic. de jud. d. cap. cum spe-
 26 *ciali, Gail. d. observat. 33. numer. 18.* † Un-
 de cauti simus ne temere iudicem recuse-
 mus, & sic recusando magis exasperemus,
 nam si non probata, aut irrelevans reperta
 fuerit, judicandi potestas recurrit ad iudi-
 cem recusatum, quo casu præstaret non su-
 gillasse ejus existimationem, quam laceßiti
 iudicium subire, absque eo quod injuria-
 rum te convenire possit, quod indebite
 eum recusaveris, & sic nomen ejus quo-
 dammodo sugillaveris, *ita Bald. in d. c. super*
questionum numer. 2. ext. de offic. delegat. In
 his tribus differentiis de communi consue-
 tudine stylo, & praxi sequimur jus Cano-
 nicum, nam hodie omnes iudices suspecti
 indifferenter tam Ordinarii quam delegari
 recte recusantur, prout testatur Ferrarius
Montanus dict. loco capit. 7. vers. Pontificum
autem. Hyppol. singulari 292. Wurmbs. dict. lo-
co numer. 6. Sic & usu observatur quod
 causa suspicionis libello inferatur, & pro-
 betur, teste Gailio *d. observat. 33. numer. 16.*
Mascardo de probat. d. concl. 952. numer. 6. vo-
lum. 2. Zangero dict. loco numer. 9. prout
 quoque quod arbitri electi de causa suspi-
 cionis tantum cognoscant, & non de ne-
 gotio principali usu receptum est, *Montanus*
dict. loco cap. 8. vers. & quod causa in fine capi-
ris. Si tamen in hac iurium discrepantia
 consuetudine nihil certi receptum sit, tunc

in terris Imperii jus civile in terris Eccle-
 siæ jus Canonicum observabitur, prout hoc
 regulariter observatur quando unum jus
 ab alio discrepat, *ita Bart. in l. quia pote-*
rat numer. 2. ff. ad SC. Trebellian. Juxta Re-
 format. Juliacens. d. cap. 56. §. fin. recusato
 iudice substituitur alia idonea persona de
 consensu Ambtmanni istius loci, Judicii
 Scribæ vero recusato, vices supplet Scriba
 Judicii immediate superioris, & hoc tan-
 tum in illa causa in qua recusati sunt. Vi-
 di praticari quod cum futuro aëtori
 iudex ordinarius suspectus esset, ad im-
 mediate superiorem pro processibus sup-
 plicatur sit, cum oblatione juramenti
 perhorrescentiæ, & causæ suspicionis sup-
 plicationi insertæ, qui processus ita decreti,
 & coram superiore, omitta prima instantia,
 causa introducta. Vidi quoque quod Or-
 dinarius à reo recusatus Notarium causæ,
 vel Assessores iudicii substitueret, nullis a-
 liis electis arbitris. An autem Ordinario
 iudici hoc concessum sit, notatur in *c. si quis*
contra clericum ext. de foro compet. vide Marant.
in suo Spec. parte 4. distinct. 5. cum seqq. & quan-
 do iudex à Sede Apostolica datus si recuse-
 tur, possit vices suas alteri committere, *vide*
in c. iudex, de offic. deleg. in 6. Porro arbitri, de
 quibus supra diximus, hunc in modum eli-
 guntur, † Pars recusans infra tres dies post
 propositam causam suspicionis arbitros
 nominat, *l. fin. C. de judic.* & petit citari ad-
 versarium ut intra triduum se declaret an in
 nominatos arbitros consentiat, aut si non
 consentiat, alios nominet de consensu re-
 cusatoris, si in electione convenire non
 possint, iudex arbitros nominare, † & cer-
 tum terminum constituere potest, intra
 quem de causis suspicionum cognoscant,
 quod si non faciant, † iudex non obstan-
 te recusatione in causa procedit, *text.*

in cap.2. de appell. in 6. Wurmbs. in obser. pract. tit.1. obser.6. num.4. Juxta Reformat. Judiciorum Senatus Colon. rub. von exception §. solche recusirte, arbitris præfigi debet mensis spacium, aut majus, pro qualitate causæ, intra quem terminum si punctum suspicionis non decidant Judex recusatus procedere potest. Sic quoque judex procedit si causa recusationis notorie sit falsa, vel notorie illegitima, & irrelevans, c. cum olim 7. ext. de causa poss. & prop. cap.1. de offic. judic. Hartmannus d. loco obser.13. numer.3. Quomodo autem recusatione proposita coram arbitris super causa recusationis procedi debeat, accommodata ad praxin tradit Joannes Pelsius in suo processu judiciario d. tit.16. num.73.74.75. & 76.

30 † Effectus recusationis est, quod judex hac exceptione opposita in causa supersedere, nec ad ulteriora procedere debeat, alias quod post recusationem coram eo gestum est, ipso jure nullum est, ita Bart. in l. quia poterat numer. 2. ff. ad SC. Trebell. Gail. d. obser.33. num.12. Wurmbs. d. tit.1. obser.6. num.1. Hartmannus lib.2. pract. obs. tit.1. observ.10. per tot. Maranta parte 6. de appell. num.24. & parte 4. distinct.16. num.4. Montanus lib.5. progymnasmatum forensium cap.8. Zangerus de except. cap.4. num.12. Papiensis in forma declinandi jurisdictionem in verbo suspectum judicem nu.2. est enim judicis jurisdictio suspensa eo ipso quod causa suspicionis contra eum est proposita, Boverius in singul. in verbo recusatio nu.7. quod intellige siquidem

31 non fuerit manifeste † frivola, frivola enim recusationi non est deferendum, arg. c. pastoralis 53. c. ut debitus 59. juncto c. super eo 12. §. in causis, ext. de appell. d. c. cum olim ext. de causa poss. & prop. † & nisi post exceptionem oppositam pars opponens adhuc coram eo procedat & litiget, tunc enim recessisse ab

exceptione opposita censetur, Myns. cent.4. obser.59. Et in hoc recusatio assimilatur appellationi, quæ quoque suspendit judicis cognitionem, hinc Maranta d. loco nu.24. refert recusationem inter actus suspensivos jurisdictionem de hoc effectu, vide Gabrielium conc. concl. lib.2. de judic. concl.5. † Pro cor- 33

ronide in usu practico novisse convenit, quod opposita exceptione recusationis pars protestetur quodammodo per nullum actum quem coram eo gesturus est, in jurisdictionem ejus consentire intendat, quæ protestatio hoc operatur, ut si coram recusato judice procedere cogaris, tibi tamen hoc officere non possit, cum alias post recusationem propositam si quicquam coram ipso judice egeris à recusatione discessisse videaris, Maranta d. loco numer.75. de quo vide Ferrariensem de declinanda jurisdictione in verbo protestans. An autem Princeps causam committere possit cum clausula Recusatione remota, vide Myns. obser. 63. cent.3. n.7.8.9. & 10.

TITULUS XIV.

DE EXCEPTIONE NE CONTINENTIA CAUSÆ DIVIDATUR.

Quibus modis continentia causæ non dividatur.

SUMMARI A.

- 1 Quare exceptio ne continentia causæ dividatur, introducta sit?
- 2 Quæ sint causæ continentales quæ dividi non possint.

- 3 *Judicium possessorium, & petitorium coram eodem iudice disceptari debent.*
 - 4 *Quæ sit ratio continentia inter possessorium & petitorium?*
 - 5 *Causa simpliciter commissa, possessionis, & proprietatis causa commissa censetur.*
 - 6 *Causa proprietatis, & ususfructus apud eundem iudicem terminanda.*
 - 7 *Causa criminalis, & civilis ex constitutione fracta pæsis à se invicem separari non debent.*
 - 8 *Plures Rei diversi fori coram immediato omnium superiore conveniuntur.*
 - 9 *Plures tutores actione tutela coram eodem iudice conveniuntur.*
 - 10 *Instituta tutela actione uno capitulo deciso, aliud coram eodem iudice prosequi debet.*
 - 11 *Ob continentiam causæ iudex incidenter cognoscit in causa, in qua aliàs cognoscere non posset.*
 - 12 *Declaratur exemplis.*
 - 13 *Multa in consequentiam tolerantur, quæ directo fieri prohibentur.*
 - 14 *Super causa spirituali iudex laicus ne incidenter quidem cognoscere potest.*
 - 15 *Distinguitur inter questionem facti, & juris.*
 - 16 *Possessorium causæ spiritualis coram laico iudice ventilari potest.*
 - 17 *Causa connexa spirituali non cadit sub jurisdictionem iudicis laici.*
 - 18 *Sententia generalis trahitur ad connexa, & dependentia.*
 - 19 *Casus l. si cum tibi 4. C. de judi.*
 - 20 *Ratio decisionis d. legis.*
 - 21 *Exceptio de continentia causæ non dividenda ante litis contestationem opponenda.*
 - 22 *Tria remedia quæ apparenter similitudinem habent: dissimilia tamen sunt.*
- † **F**avore finiendarum litium, & vitandorum sumptuum inutilium jure con-

stitutum est, quod causæ continentes, & connexæ, quæ vinculo quodam societatis colligatæ sunt, non separentur, sed coram uno, eodemque iudice disceptentur, proinde si quis præter naturæ, & juris ordinem singulari quadam divexandi libidine, ad diversa tribunalia ab adversario suo rapiatur. Exceptione hac declinatoria, ne continentia causæ dividatur, se tueri poterit, per tex. in l. nulli 10. C. de jud. & tot. tit. ff. de quib. reb. ad eundem judi. eatur, facit c. 2. ext. de offic. deleg.

Pro cuius explicatione, & declaratione videndum † quæ causæ sint continentes, quæ dividi non possint. † Et primo quidem; iudicium possessorium & petitorium ita connexa sunt, ut coram quo causa possessionis disceptata, coram eodem & proprietatis iudicium agitari debeat, nec audiendus, qui finito iudicio possessionis alium iudicem super proprietate impetrare velit, ita per Bart. Bald. Salyc. & alios intelligitur exemplum quod traditur in d. l. nulli, cum ait Imp. pœnam ex officio iudicis puta arbitrariam fisco applicandam, l. mulctarum 5. Cod. de modo mulct. ei imminere, qui contra hanc supplicaverit sanctionem, atque alium iudicem super possessione, alium super principali quæstione postulaverit. † Et in prædicto exemplo ratio continentia est, quia iudex aditus super possessione informationem capit super iudicio proprietatis, ita ut ex iudicio possessorio facillime possit informari, quid debeat decidere etiam in causa proprietatis, ergo ut ejus facilior sit decisio, & tam inutiles disputationes, & altercationes quam inutiles expensæ evitentur coram uno, eodemque iudice istæ controversiæ super possessione, & proprietate disceptari debent, tex. ad idem in cap. 1. ext. de causa possess. & prop. gloss. ibidem

in verb. sub uno, text. in cap. final. in verb. super proprietate ext. de judic. text. in l. ordinarii 13. in verb. ab eodem judice ibid. gloss. Cod. de rei vendic. Gaill. lib. 1. observat. 32. num. 11. & causæ connexæ iisdem Referentibus permittuntur Jud. & Adf. Mem. de anno 1600. §. 11. Und diervel / † proinde causa simpliciter commissa, puta committimus tibi causam quæ inter tales vertitur super talibus rebus, censetur commissa causa possessionis, & proprietatis, text. in cap. 1. ext. de sequest. poss. & fructuum, & ibid. gloss. in verbo indistincte, argum. text. in d. l. ordinarii, & in cap. significaverunt 36. extr. de testib. † Sic causa proprietatis, & usufructus apud eundem judicem terminanda est, l. si pariter 9. ff. de liber. caus. † Sic super constitutione fractæ pacis causa criminalis ad poenam banpi, & civilis ad restitutionem damnorum illatorum separari, & dividi non debent, per text. in l. interdum 4. ff. de publ. judic. & si actor criminaliter agat in Camera, civiliter coram Ordinario loci, recte sibi objicitur exceptio quod continentia causæ non dividenda, punctus enim citationis, & restitutionis coram eodem judice ventilatur, Myns. cent. 1. obser. 97. Gaill. d. obser. 32. nu. 11. in fine, idem lib. 1. de pace publ. cap. 6. nu. 1. & 2. licet in puncto restitutionis quandoque pronuncietur, puncto Citationis indeciso pendente. † Sic ne continentia causæ dividatur, plures Rei diversi fori qui diversis jurisdictionibus subjecti sunt, diversosque judices immediatos habent, possunt in una, eademque causa, quæ omnes æqualiter concernit, coram superiore omnium mediato conveniri, per ea que tradit Myns. cent. 1. obser. 4. num. 2. & 3. Gaill. d. obser. 32. num. 3. ubi allegat. ad hoc tex. in c. fin. ext. de rescript. tex. in dict. l. nulli l. omnes 5. Cod. arbitr. tutel. idem Gaill. lib. 1. observ.

1. nu. 22. Frider. Myndanus de continentia causarum cap. 4. n. 1. & 3. Et rebus controversis extra locum domicilii varie diffitis rescandis frustrationum ambagibus actio velut ex causæ continentia, recte in Camera proponitur Consalt. Cam. de an. 94. ad 8. dubium. † Si plures tutores administrarunt tutelam, & unus, quod reliqui non sunt idonei, conveniatur eo petente, omnes ad eundem judicem mittuntur, text. in l. 2. de quib. caus. ad eund. judic. eatur dict. l. omnes Cod. arbitr. tutel. & hoc ne continentia causæ dividatur ne pro numero tutorum plures processus instituere cogatur, Reformat. Juliac. cap. 55. §. Zum achten / Jurisdictione, dandique tutoris jure inter immediatos Magistratus litigiosis periculi moræ avertendi gratiâ, salvoque utriusque litigantis jure, Camera tutorem dabit, §. 29. Wann zwischen d. deputat. de anno 1600. † Sic generali actione tutelæ instituta, lata sententia super uno capitulo quod tantum prosequutum fuit, aliud capitulum, si actor prosequi velit, coram eodem judice facere debet, text. in l. 2. in verb. & ideo si rursus eundem judicem petieris, & ibi gloss. Cod. de judic. Scharf. numer. 8. Salycet. ibidem gloss. in dict. l. nulli in verbo continentiam. Idem est in qualibet actione generali plura capitula comprehendente, quæ ob connexitatem causæ dividi non possunt, sed ubi super uno capitulo actum est, ibi & super reliquis agi debet, & ista est una species continentia, Scharf. in dict. l. nulli num. 6. Adversus plures consortes, quorum sui quisque judicis nominandi jus habet, si de certo tribunali convenire inter Partes nequierit in Camera processus ex causæ continentia decernuntur, Deputations-Tagß Abscheid / de anno 1600. §. 26. bey unserem. Sic si reus immediate subjectus imperio recu-

recuset justitiam, requisitus vigore Ordinationis auff die Austräge / confortes vero illi, aut alteri immediate subjecti sint: tunc isti confortes ne continentia causæ dividatur, in Camera conveniuntur, ita *Myns. dict. observat. 4. numer. 4. Gaill. d. observat. 32. numer. 2.* Sic si res controversæ in diversis territoriis sitæ sint, omnium superior, judex adeundus est, *Friderus de contin. caus. capit. 3. numer. 4. cum seqq.* ubi materiam de continentia causæ respectu rerum diversi fori luculenter exequitur. Sic si immediate Imperio subjecti non solum de possessione, sed & de superioritate & magistratu loci, ubi res vel jura sita fuerint, disceptabunt, Camera judex erit, *Ordinat. Camerae parte 2. titul. 21. §.* Wo auch zwischen. † Sic ne continentia causæ dividatur judex incidenter potest cognoscere super eo de quo alias cognoscere non posset. † Veluti quæstio & causa status tanquam magni præjudicii, ubi de ingenuitate, vel libertinitate alicujus agitur, coram pedaneis judicibus disceptari nequit, sed requirit cognitionem majorum judicum, præsidum, vel aliorum, *l. 2. in fine Cod. de pedan. judi. l. non distinguemus 32. §. de liberali 7. ff. de recept. arbitr. l. final. Cod. ubi causa status agi deb.* tamen quoties quæstio status disceptationi bonorum concurrat, & sic super alia principali lite incidenter moveretur, nihil prohibet apud eum talem quæstionem status terminari, qui alioquin super causa status cognoscere non potuit, *text. & casus in l. quoties 3. C. de jud.* Sic causa restitutionis in integrum agitando est coram certis judicibus, de quibus in *l. fin. C. ubi, & apud quem cognit. in integr. restitut. &c.* si specialiter iis demandata sit, aut generaliter dati sint judices, quibus cessantibus, cognitio restitutionis in inte-

grum non competit, nisi ista restitutio in integrum incidenter petatur, tunc enim jure connexitatis, & incidentiæ judex se intromittere potest, *text. in d. l. fin. in fine.* Sic judex maleficiorum pendente cognitione criminis plagii, incidentem quæstionem super proprietate mancipii cognoscit, *text. & casus in l. præses 8. Cod. ad L. Fabiam de plagiaris, vide Bart. in l. interdum, §. qui su-rem nu. 4. ff. de furt. l. sed & loci 4. §. si dicantur 4. ff. finium regund.* E contra cum civili disceptationi per modum forte exceptionis quæstio criminalis incidit, potest judex causarum civilium, qui alias super causis criminalibus nullam cognitionem habet, utramque disceptationem sua sententia dirimere, & in causa criminali judicare, quod alias sibi minime licebit, *text. & casus in l. cum civili 3. Cod. de ordine judic. Sichard. in l. 3. numer. 5. Cod. de judiciis, & quidem incidentem criminalem tanquam majoris præjudicii prius discutere & terminare debet, l. fin. Cod. de ord. judic. †¹³* Horum potest esse ratio, quia multa in consequentiam tolerantur, quæ directo fieri prohibentur, *argum. l. 1. in prin. & ibi Dd. ff. de author. tut.* ejus rationis, & regulæ declarationem quando scilicet in consequentiam aliquid licet quod directo non concedatur, & contra, quod directo fieri nequit nec indirecto, & per consequentiam concedatur, *vide apud Salyc. in d. l. 3. vers. item quia prohibita Sichard. ibidem nu. 6. & 7. C. de jud.* Supra dicta quod judex incidenter possit cognoscere de eo super quo alias ejus nulla sit cognitio, notabiliter limitantur † in causis spiritualibus, super quibus judex sæcularis ne incidenter quidem potest cognoscere, sed remittere debet ad proprium Episcopum, *per text. in cap. lator. 5. ext. qui filii sint legitimi, cap. tuam 3. ext.*

extr. de ord. cognit. cap. si judex laicus, 12. de *sent. excom. in 6.* veluti si incidenter opponatur exceptio usurarum, excommunicationis, matrimonii, filiationis, hæc enim spiritualia sunt, nec ad cognitionem laici pertinent. Et si incidat quæstio spiritualis in causa civili, quod tunc illius decisio remitti soleat ad judicem Ecclesiasticum, ac interim suspendatur & cesset civile judicium judicatum refert in Camera, *Myns. cent. 1. obser. 100.* Et quod judex sæcularis super spiritualibus ne incidenter quidem possit cognoscere, non solum de jure Canonico per jura allegata, sed etiam de jure civili, id procedere, tenet in *alleg. l. 3. Bart. per l. omni invocatione 6. C. de SS. Eccles.* ubi tamen prædicta jura ita moderata, † ut procedant in quæstione juris super incidenti spirituali, non vero in quæstione, facti, v. g. an sit matrimonium inter tales, vel tales contractum quæstio facti est, an potuerit esse, quæstio juris, an usura sit commissa, si negetur, quæstio facti est, an vero usura permissa sit, quæstio juris: illæ igitur per judicem sæcularem cognosci, & terminari possunt, hæc non vero item, sed ad judicem Ecclesiasticum remittendæ. Et licet *Bald. in d. l. 3.* prædictam distinctionem inter quæstionem juris & facti non recipiat, sed indistincte remittendam velit, *Sichard.* tamen *ibid. nu. 10.* *Bartoli* opinionem, *Jasone*, & *Castrensi*, attestantibus, dicit usu & consuetudine receptam, quæ bene notanda sunt quia pro jurisdictione judicum extendenda, vel coarctanda usui esse possunt, vide de hac materia *Petrum Gerardi de Petra Sancta singul. 96.* † Sic & possessorium rei spiritualis, puta cum contenditur de possessione decimarum, beneficii Ecclesiastici coram judice laico ventilari potest, *Myns. observ. 67. num. 3. 4. & 5. cent. 2. VVesemb. in*

addit. ad Bart. in l. 3. Cod. de judic. Ratio est, quia possessorium causæ spiritualis non est quid spirituale sed temporale, *Bald. in c. 1. 2. quib. mod. feud. amitt.* † Sic nec judex sæcularis super causa connexa spirituali cognoscere potest, veluti jus patronatus non est quid spirituale sed connexum spirituali, *c. de jure 16. ext. de jure patron.* proinde causa juris patronatus pertinet tantum ad judicem Ecclesiasticum, *text. in c. quanto 3. ext. de judic.* Et ratio est, quia connexa judicantur & ordinantur juxta ea quibus connectuntur, *argu. l. quæ religiosis 43. ff. de rei vendic. l. arbor. 19. ff. com. divid. c. super eo 4. ext. de paræciis.* E contra vero judex Ecclesiasticus super incidenti quæstione sæculari cognoscere potest, *c. de prudentia 3. ext. de donat. inter vir. & uxor.* Ratio est, quia dignius trahit ad se indignius, *c. solite 6. c. illud 5. ext. de major. & obed.* Et quomodo causis sæcularibus spiritualis Ecclesiasticis sæcularis incidat, vide *Bald. in dict. l. 3. nu. 2.* vide pulchram cautelam ne causa sæcularis jure connexitatis ad judicem Ecclesiasticum devolvatur, ubi causæ protrahuntur, nec justitia bene administratur, apud *Petrum Gerardi de Petra Sancta singul. 88.* † Porro jure connexitatis, & continentie sententia generalis nocet in appendicibus, connexis, & dependentibus certæ speciei, in quibus facta est persecutio, licet enim sententia generalis in non prosequutis non noceat, *l. 2. C. de judi.* hoc tamen in dependentibus & connexis verum non est, quæ tamen si in specie prosequuta non sint, quia tamen speciei prosequutæ cohærent, sententiæ generali includuntur, & denuo desuper agere volens exceptione rei judicatæ excludetur, *text. & casus in l. si cum tibi 4. Cod. de judiciis*, † ubi instituta actione tutela, & deducto certo capitulo, quod pecunia pupilli

pupilli pervenisset ad tutores, cujus peteretur reddi ratio, à tutoribus, vel curatoribus, nihil refert, allegatum fuit, pecuniam illam conversam in emptionem prædiorum, & sic precium prædiorum comparatorum pupillo reputatum fuit, *Ist in Rechnung gebracht* / & cum instrumenta emptionis traderentur quaestio- nem omissæ evictionis non movit, facta reputatione precii, traditis & acceptis instrumentis venditionis, curatores absol-
 20 luti sunt, qua absolutoria lata, conquæ-
 situs est de evictione, quaeritur utrum ea attendenda, respondet Imper. semel fi-
 nitam litem instaurari non posse. † Ra-
 tio est, quia ista quaestio evictionis co-
 hæret speciei, & capitulo scilicet em-
 ptioni prædiorum, & supra qua pronun-
 ciatum fuit. Igitur cum à curatoribus
 de prædiis emptis pro pecunia, quæ apud
 eos esset, & cujus nomine reddenda ab iis
 ratio, exciperetur, ex parte pupilli re-
 plicatum non fuit prædia empta evicta es-
 se, & sic omissa ista replicatione curatores
 absoluti sunt sibi imputare debet, quod le-
 gitimis defensionibus usus non sit, scitu-
 rus judicem judicare juxta acta & proba-
 ta, nec quod deest partium advocatis
 per seum suppleri, *tot. titul. Codic. ut qua de-
 sunt, part. advoc. &c.* & sic replicatio omis-
 sa non potest proponi post absolutoriam,
*dict. l. si cum tibi Marcius §. 2. arbitr. ff. famil.
 ercis.*

† Illud quoque non est ignorandum
 hanc exceptionem continentiae causæ ad
 instar aliarum exceptionum declinato-
 riarum ante litis contestationem esse op-
 ponendam, & sic impediet litis ingressum,
*per text. in cap. inter Monasterium 20. ext. de
 re judic. & regul. traditam in l. penult. & ult.
 Cod. de except. si enim ante litis contesta-*

tionem non opponatur, processus coram
 utroque iudice factus erit validus, *ita Myns.
 cent. 1. obser. 97. in fine, Gaill. sup. allegato loco
 nu. 13. Sichard. in d. l. nulli num. 8. 9. & 15.*
 Et ista potest esse prima limitatio regulæ
 qua dicimus Continentiam causæ non di-
 vidi, plures limitationes *vide apud Alex. in
 addit. ad Bart. in d. l. nulli in verbo examinari
 Sichard. ibidem num. 15. 16. 17. & 19. vide
 Emericum à Rosbach in sua praxi civili titul.
 40. nu. 15. & 16. †* Pro complemento hujus
 2a exceptionis observandum tria hæc reme-
 dia aliquem inter se videri habere simili-
 tudinem, & affinitatem, licet dissimillima
 sint. Primum est, de quo diximus. Ne con-
 tinentia causæ dividatur, cui tunc locus est,
 quando quis ratione connexorum ad diver-
 sa tribunalia trahitur, quod quibus modis
 contingat ex supradictis patet. Secundum
 est exceptio litis pendentiae, quando quis
 ratione unius rei, debiti, vel obligationis
 ad diversos iudices trahitur, quando sci-
 licet actio, & instantia dividitur, litem
 quam movi super aliqua re, vel debito co-
 ram Titio iudice, eandem moveo coram
 Cajo, pluribusque instantiis, & processu-
 bus aliquem divexare volo, quo casu litis
 pendentiae exceptio prodita est, *de qua in
 l. ubi acceptum ff. de judic. quod in quibus à
 superiore differat, vide Sichard. in d. l. nulli
 num. 8.* Tertium remedium est reconven-
 tionis, quod pendente causa conventionis
 indecisa permissum est, nec ab actore de-
 clinari potest, ne iudicem quem elegit re-
 probare videatur, *de quo in l. Papinia-
 nus cum auth. seq. C. quomodo &
 quando iudex &c.*

TITULUS XV. DE EXCEPTIONE REI JU- DICATÆ.

Quando exceptio rei judicata locum
habeat, traditur.

SUMMARIA.

- 1 *Causa introducenda exceptionis rei judicatae.*
- 2 *Ex re judicata nascitur, actio & exceptio.*
- 3 *Actori qui sententiam obtinuit actio in factum datur.*
- 4 *Reo qui per sententiam absolutus exceptio rei judicatae.*
- 5 *Exceptio rei judicata est litis finita, litis ingressum impediens.*
- 6 *Hoc verum si continenti probari possit.*
- 7 *Tria requiruntur, ut exceptio rei judicatae competat.*
- 8 *Primum. Ut eadem plene res petatur, quae ante in lite fuit.*
- 9 *Quid nomine rei hic intelligatur?*
- 10 *Debet esse idem corpus, eadem quantitas, idem jus.*
- 11 *Corporis appellatione quid intelligatur?*
- 12 *Quid appellatione quantitatis?*
- 13 *Quid appellatione juris?*
- 14 *Eadem res quomodo intelligatur?*
- 15 *Toties censetur eadem res, quoties petitur idem illud apud posteriorem judicem, quod fuerat petitum apud precedentem.*
- 16 *Varia exempla primi requisiti exceptionis rei judicatae ponuntur.*
- 17 *Quatuor casus circa declarationem primi requisiti distinguuntur.*
- 18 *Primus. Si petatur res quia mea sit, non ex-*

presso certo titulo, omne jus in iudicium deductum censetur.

- 19 *Secundus. In actione personali, si ex una causa actum sit, an debitum ex alia causa agi nihil vetat.*
- 20 *Differentia inter actiones reales, & personales quoad expressionem cause.*
- 21 *Ratio differentiae traditur, eaque declaratur.*
- 22 *Tertius casus. Si plures res debeantur ex una causa, una re petita, aliam petere ex eadem non prohibeor, quam mihi deberi ignoravi.*
- 23 *Cur requiratur ignorantia agentis?*
- 24 *Declaratur quid juris, si plures res ex una causa debeantur, & generaliter petitio instituta sit, prosecutio autem in specie facta.*
- 25 *Ratio declarationis.*
- 26 *Restrictio declarationis, ejusque ratio.*
- 27 *Replicatio doli fundatur super equitate.*
- 28 *Actio tutela duobus modis intentatur.*
- 29 *Quartus casus omni dubitatione caret.*
- 30 *Secundum requisitum. Ut eadem inter easdem plane personas moveatur.*
- 31 *Eadem persona censetur hoc casu vel naturaliter, vel juris fictione.*
- 32 *Coniuncta persona agendo vel defendendo pro coniuncta non obest, vel prodest, nisi rati habitio accesserit.*
- 33 *Declaratur exemplis quando sententia non obest vel prodest eo quod non sit eadem persona.*
- 34 *Sententia pro venditore lata prodest emptori.*
- 35 *Jus emptoris metimur ex persona, & jure venditoris non contra.*
- 36 *Tertium requisitum, ut eadem res inter easdem personas ex eadem causa & jure petatur.*
- 37 *Ex pluribus causis ad eandem rem agere licet.*
- 38 *Ex diversitate actionis non aestimatur diversitas causa.*
- 39 *Ex*

39 Ex uno, eodemque jure varia descendunt actiones ad idem tendentes.

40 Quando eadem causa in judicium deducatur?

41 Plures actiones ex eadem causa ad eandem rem si cui competant, una intentata, ad alias non regressus.

† CUM non solum homines ad dissentiendum sint proclives: verum etiam litibus semel cœptis pertinaciter inhæreant, eas persequantur, & desistere non cogitent, quantumvis sententia judicis controversia sit terminata, & legitimum finem acceperit: attamen identidem suas postulationes ingeminant, suas quærelas deponunt actiones, & lites intendunt, nec exagitandi, divexandi, & molestandi adversarium suum finem, aut modum faciunt, hoc advertentes Legumlatores, ut ejusmodi pertinentiæ, & malitiæ hominum occurrerent, introduxerunt exceptionem rei judicatæ, qua victori adversus impetitiones victi subveniunt, qua victor si denuo molestatus, si super eandem re lis mora fuerit, intentionem adversarii statim elideret, l. singulis ff. h. t. quæ vulgaris exceptio dicitur, in l. 3. ff. de popul. act. † Ex re judicata, puta quæ finem controversiarum pronuntiatione judicis accepit, l. 1. ff. de re judic. actio nascitur, & exceptio, † actori, si reus sit condemnatus, actio in factum ex judicio datur, l. actori 8. C. de rebus cred. & jurejur. quæ perpetua est, hæredi, & in hæredem competens, l. miles 6. §. fin. ff. de re judic. † reo, sit absolutus, & denuo super eadem re, & ex eadem causa conveniatur, exceptio rei judicatæ competit, de qua tractatur in §. item si in judicio 5. Instit. de exception. c. 1. de litis contest. in 6. argum. l. evidenter 16. & tot. titul. ff. de except.

rei judic. † Etest hæc exceptio peremptoria, litis finitæ, quæ litis ingressum impedit & actorem à limine judicii repellit, l. 1. ff. de re judic. d. cap. 1. de litis contest. in 6. l. transacta 129. cum l. sequ. ff. de V. S. ita ut judex ad ulteriora procedere, & partibus litis contestationem injungere non possit, † hoc verum si incontinenti probari possit, alias si altiore indaginem requirat, post litis contestationem reservatur, Bart. in l. cum quærebatur 13. num. 3. ff. judic. solvi, argu. l. ille, à quo 13. §. quid ergo 3. ff. ad SC. Trebell. l. 3. §. ibidem 13. ff. ad exhib.

† Ut autem exceptio rei judicatæ locum habeat tria potissimum necessaria sunt, gloss. in l. 2. in verbo pronuntiatum C. de except. quæ enumerantur in l. cum queritur 12. cum duabus legib. sequentib. & in l. cum de hoc 27. ff. h. t.

Primo. † Ut eadem plane res sit, non ab ea quæ prius petita, & adjudicata ullo modo diversa, quod si fuerit, res judicata non obstabit, d. l. cum queritur 12. l. si quis ad exhibendum 18. in fin. ff. h. t. † Nomine autem rei intellige corpus, quantitatem vel aliud jus incorporale, † ita quod sit idem corpus, eadem quantitas, idem jus, d. l. cum queritur, cum l. seq. † corporis appellatione intelligitur omnis res corporalis, quæ tangi potest, l. 1. §. 1. ff. de rer. divis. tria genera corporum, vide apud Zang. de except. par. 3. c. 15. nu. 6. † quantitatis appellatione veniunt omnia ea quæ pondere numero, & mensura continentur, l. si is 49. §. 1. ff. de solut. † Juris appellatione intelliguntur hic ea quæ in jure consistunt, ut hæreditas, obligatio, ususfructus, servitutes, & omnia quæ tangi possunt, l. Manius 66. §. fundo 6. ff. de legat. 2. l. 2. hæc autem 6. ff. de servit. urb. præd. l. 3. ff. quemadm. servit. amitt. d. l. l. §. 1. ff. de rer. divis. † Eadem autem res intelli-

gitur pars, & totum, *l. si quis cum totum* 7. ff. h. t. quia pars in toto est, *d. l. si quis l. in toto* 112. ff. de regul. jur. principale, & accessorium, *arg. l. Romæ* 123. §. fin. ff. de V. O. puta partus ancillæ, fructus fundi. Et plenius circa hunc passum quando sententia late in principali præjudicet in accessoriis, puta fructibus, usuris, & expensis, vide Zangerum in tractat. de except. capit. 15. num. 10. cum seqq. aucta, diminuta, vel alio quovis modo alterata, *l. & an eadem* 14. in princ. ubi vide Zasium hac pulchre declarantem ff. h. t. Et quia operosum magis quam subtile foret enumerare singulas species, & hypotheses quibus eadem res hoc casu intelligitur, JC. in *d. l. si quis cum totum* enumeratis aliquot exemplis, subjungit generalem regulam, † toties eandem rem censeri quoties petitur idem illud apud posteriorem judicem, quod fuerat petitum apud præcedentem. Sunt tamen certi casus ab hac regula exempti, quos vide apud Zasium in *d. l. cum queritur* num. 8. cum sequentibus. † Exemplum hujus primi requisiti, in *l. si ex testamento* 20. ff. hoc tit. ubi Titius legavit mihi omne argentum, & mensas argenteas, ego dubius & incertus quid mihi legatum sit, peto tantum mensas argenteas, & obtineo, postmodum cognovi etiam argentum mihi legatum, quod quoque petere intendo, objicitur mihi ab hærede rei judicatæ exceptio, queritur utrum mea intentio elidatur? Respond. JC. ejusmodi exceptioni locum non esse, idque duplici ratione altera quia legatarius petiisse non censetur quod ignorat sibi competere, altera quod judex super eo quoque non pronuntiaverit, quia de ea re judex pronuntiare censetur super qua cognovit, *l. de qua re* 74. in princ. ff. de judic. cum igitur istud argentum legatum, neque à lega-

tario petitum, neque à judice super eo pronuntiatum, non potest dici res judicata, facit hac *l. 2. C. de judiciis*. Aliud exemplum ex *l. si cum argentum* 21. in princ. ff. h. tit. ubi petii argentum legatum in testamento & obtinui, deinde vestem legatam in codicillis, queritur utrum obstat exceptio rei judicatæ, Resp. quod non, quia alia res, alia causa. Aliud exemplum, in *l. si in judicio* 23. ff. h. tit. ubi si petiero usuras tantum & succubero, quia usuræ, fructus, interesse debentur officio judicis mercenario, nullum autem est officium judicis, nisi prius litigetur super principali, postmodum mihi petenti sortem, non potest objici exceptio rei judicatæ, quia diversa plane res est, aliud fors, aliud usuræ, idem corpus non peto. Ergo non obstat, *d. l. cum queritur*, & separatorum separata est ratio, & causa, *l. cum actum* 17. ff. de negot. gest. *l. si maritus*, 10. C. de donat. inter vir. & uxor. *l. fin. ff. de calum.*

† Cæterum ut hæc exempla plenius intelligantur distinguendi sunt quatuor casus. † Primus. Aut una, eademque res nostra esse prætenditur ex variis causis: aut ex variis causis nobis debetur; aut plures res debentur ex una causa: aut plures res debentur ex pluribus causis. Primo casu. Si rem petam non expressa certa causa, sed quia mea, quia dominium in re habeam, tunc succumbens de novo litem intentare non possum, quia omne jus meum in judicium deduxisse censeor, sic intelligitur text. in *l. & an eadem* 14. §. actiones prout ibi Bart. & Dd. declarant, nisi alia causa de novo supervenisset, *l. si mater* 11. §. eadem 8. ff. h. t. † Secundo casu. Si personali egero ad certum ratione mutui, deficiens in probatione & succumbens, idem debitum ex stipulatione, vel simili causa, non obstante exceptione

petitione rei judicatæ, petere possum, *d.l. &*
20 *an eadem §. actiones ubi JC. † talem inter*
reales, & personales differentiam propo-
nit, quæ in hoc potissimum posita, quod
si in reali petitio sit generalis, persecutio
specialis, succumbenti non datur regressus,
sic intelligitur d. l. si mater, §. denique, si
vero in reali petitio sit specialis, tunc sicut
in personali ad alias causas datur regressus,
nec ulla est differentia, arg. d. l. & an ea-
dem §. actiones in verbo non expressa causa, &
ibi Dd. communiter id tenent, & in l. edita C.
de edendo sic intelligitur text. in d. l. si mater §.
21 *si quis autem. † Ratio diversitatis est,*
quod una res ex pluribus causis mea esse
non possit, sed ex pluribus causis deberi,
l. non ut ex pluribus ff. de regul. juris, potest e-
nim quis se juvare ex pluribus titulis, & res
femet mea, potest mihi acquiri de novo,
si prima acquisitio sit dubia, vel secunda
sit plenior, & hoc moderamine accipien-
da est, d. l. non ut ex pluribus. Ita Decius in l.
nemo ex his §. primo ff. de regul. juris. Cravet-
22 *ta cons. 16. numer. 6. libr. 1. † Tertio casu.*
Una re petita & obtenta aliam petere ex
eadem causa non prohibeor, prout ex casu d.
l. si ex testamento patet, si illam mihi deberi
ignoraveram, casus quibus probabiliter i-
gnorare potest, vide apud Zasium in d. l. si ex
23 *testamento nu. 6. † Ratio ignorantie est, ne*
ob scientiam dolus ejus argui possit, quod
debitorem suum diversis litibus fatigare
voluerit, casus est in l. de rebus 43. ff. de arbitr.
24 *Sichard. in d. l. num. 6. C. de judic. † Et hæc*
quidem vera, si dum ex una causa variæ res
debentur una specialiter petita fuerit, si ve-
ro petitio fuerit generalis v. g. peto res mi-
hi legatas ex tali testamento, peto debitum
ex stipulatione, peto mihi reddi rationem
administrationis tutelæ, negotiorum ge-
storum & in processu causæ unam tantum

prosequar, tunc quidem mihi agenti ob-
stat exceptio rei judicatæ, sed illa replica-
tione doli eliditur, sic intelligitur, l. licet
2. C. de judic. arg. l. age 3. l. si de certa 31. C. de
transact. tex. in l. Lucius 46. §. tutela 5. ff. de
adm. tut. facit huc l. si ex majore 7. C. de exce-
ption. & l. 1. C. si advers. rem judic. l. quid ta-
men 21. §. plenum 6. ff. de arbitris, nisi illa res
secundo petita esset accessoria prioris, juxta
l. si cum tibi 4. C. de judic. † Ratio utrius-
25 *que tam exceptionis quam replicationis*
est, quia in ista sententia consideranda sunt
duo, verba sententiæ, & mens pronuntian-
tis, quoad verba, sententia est generalis,
ideo parit exceptionem rei judicatæ, quo-
ad omnia capitula, quoad mentem specia-
lis, quia mens judicis præsumitur se refer-
re ad prosequuta, non ad ea de quibus non
cognovit, & ideo attenta præsumpta men-
te judicis, contra exceptionem datur re-
plicatio, quæ ratio fundatur, in d. l. de qua
re ff. de judic. † Hæc vera, juxta Bart. Bald.
26 *Salyc. Sycharum & communiter Dd. in d. l. 2.*
C. de judiciis, si proposita actione genera-
li, puta tutelæ, ut ratio administrationis
reddatur, fiat prosequutio super certis
tantum capitulis per errorem, & igno-
rantiam, nam si scienter fiat prosequu-
tio super certis tantum capitulis, aliis
omissis animo fatigandi reum in novo ju-
dictio, non dabitur opposita rei judi-
cata exceptione, actori doli replicatio,
arg. l. de rebus 43. ff. de recept. arb. † Ratio,
27 *quia replicatio doli fundatur super æquita-*
te, l. qui æquitate 12. ff. de except. doli, quæ isto
casu cessat, æquum enim non est subveniri
doloso litigatori, † unde colligitur quod su-
28 *per actione tutelæ libellus duobus modis*
concipiatur 1. generaliter sic. Redde ratio-
nem administratæ tutelæ 2. generaliter de-
signaris tamen certis capitulis super qui-

bus petatur reddi ratio, & in quibus male administrasse tutorem contenditur, priori casu d. l. 2. loquitur, posteriori non item, nam facta designatione error in prosequendo allegari nequit, ita Bald. in d. l. 2. nu. 3. vide plenam distinctionem Salyceti sex membrorum in d. l. 2. in 1. oppos. † Quarto casu expeditum est non ob stare exceptionem rei judicatae juxta tex. in d. l. si cum argentum, de his vide latius Bart. & Zasium & communiter Dd. in d. l. & an eadem §. actiones qui exacte hanc rem examinant.

30 † SECUNDO. Ut exceptio hæc locum habeat requiritur ut eadem quaestio, lis, & causa semel decisa inter easdem plane personas reiteretur, revocetur, & suscitetur, d. l. & an eadem in prin. tex. in l. Julianus 3. arg. l. judicata 29. in prin. digest. h. t. facit l. 2. C. de except. aliis enim res judicata non nocet, nec prodest, l. 2. & tot. tit. C. quib. res judic. non noc.

31 † Eadem autem persona aut est naturaliter, cum idem Titius secundo, vel tertio eandem litem movet, aut civiliter juris fictione, puta administratores veluti tutor, curator, procurator, syndicus respectu pupilli, minoris, domini Reipub. quorum negotia administrant, d. l. si mater 11. §. hoc jure 7. digest. h. t. pater & filius, d. l. si mater §. si quis hominem, hæres, & defunctus, emptor, venditor donans, donatarius, & similes successores singulares, eadem enim personae dicuntur non modo principales, sed etiam quæ in earum locum succedunt, d. l. si mater §. idem Julianus d. l. si à te hereditatem §. fin. l. si cum hæres 11. ff. de divers. & temp. præscript. l. hæredem § 9. digest. de reg. jur. & in universum omnes dicuntur eadem personae quæ res in judicium deducere solent, 32 l. rei judicata 4. digest. h. t. † quæ tamen verba ita exaudienda non sunt, ut conjunctæ personae compræhendantur, quæ quidem

sine mandato recte agunt, ita tamen ut sententia ejusmodi non obsit, nec prosit, nisi ratihabitio accesserit, Zasius in l. Julianus num. 6. digest. h. t. præterquam in iis personis conjunctis quas expresse excipit, l. sepe vers. scientibus ff. de re judic. † Unde si legatarius v. g. Titius agat adversus hæredem ad legatum sibi relictum, hæres vero opponat testamentum ejusmodi agnatione posthumi ruptum, aut irritum, aut etiam ipso jure nullum esse, & sic obtineat, hæc sententia non obest alteri legatario postmodum legatum petenti, hæres excipere non potest, judex pronuntiavit testamentum nullum esse, tibi ex hoc legatum non competit, quia iste replicabit, verum esse quoad jus talis legatarii, non quoad meum, res inter alios acta aliis non præjudicat, ita est casus in l. 1. & ibi pulchre Zasius digest. h. t. Sic si egero actione depositi, vel simili adversus unum hæredem, non obstabit exceptio rei judicatae, licet ex mea persona eadem sit petitio, idem jus, & ex parte Rei eadem defensionis causa, tamen propter mutationem personæ diversa causa censetur, tex. in l. si cum uno 22. digest. h. t. Nam cum ex L. 12. Tabul. in rebus dividuis actiones hæreditariæ sint divisæ per capita hæredum, l. pro hæreditariis 2. C. de hæred. act. unius hæredis impeditio non liberabit alium, licebit siquidem mihi adversus unum hæredem pro restitutione rei depositæ pro rata seu quota sua hæreditaria agere, deinde adversus alium, re judicata unius, nullum impedimentum inferente. Sic actio instituta contra emptorem non parit rei judicatae exceptionem contra venditorem, d. l. si à te §. finali in fine. Casus talis proponitur. Titius vendidit mihi aliquam rem hæreditariam, hanc Cajus à me rei vindicatione tanquam suam petit, forte

forte quia eam defuncto testatori commo-
davit, sed dum titulum domini non pro-
bat, succumbit, postea eadem res propter
pactum Legis Commissoriæ, aut addictio-
nis in diem, aut propter redhibitionem re-
dit ad hæredem venditorem, Cajus de novo
rei vendicationem intentat, quæritur u-
trum exceptio rei judicatæ illi obstat Re-
spondet JC. quod non, quia est mutata per-
sona, & res, inter me & emptorem senten-
tia venditori non prodest. † Quæ tamen
mutatio personæ non attenditur in casu di-
verso, si judicium agitatum contra vendito-
rem intentetur postea contra emptorem,
cui res judicata proderit, † Ratio diversita-
tis, quod jus emptoris metiamur ex perso-
na venditoris, non contra, deinde cum res
transeat cum suo onere, & commodo, mi-
rum videri non debet, quod sententia lata
pro venditore profit ipsi emptori.
† TERTIO requiritur quod eadem res
ab eadem persona, ex eadem causa petat-
ur, idem omnino jus in judicium dedu-
catur, eadem quæstio inter easdem per-
sonas revocetur, *tex. in d.l. si mater §. eandem*
4. & in d.l. & an eadem in princ. l. 3. ff. h.t. l. si
deposita 4. C. depositi, nam ex causa diversa
in personali semper, in reali quandoque
de integro agere concessum, prout su-
pra ostendimus. † Non enim prohibi-
tum quo minus quis agere possit ex plu-
ribus causis, modo eas probet, & si quis
agat ex pluribus causis copulative, & u-
na ex iis probata concludat ad intentio-
nem actoris, sufficit, & illa copulativa
resolvitur in alternativam, *Cravetta d. con-*
fil. 16. numero 7. † diversitas autem cau-
sæ non æstimatur à diversitate actionis,
quia † ex uno, eodemque jure variæ quan-
doque actiones competunt ad idem tamen

docunque igitur ex una, eademque cau-
sa & jure variæ actiones ad eandem rem
tendentes competunt, tunc una inten-
tata ad aliam non datur regressus, sed ob-
stat rei judicatæ exceptio, quia licet
sint diversæ actiones ad eandem rem ta-
men dantur, & ex eadem causa proce-
dunt, prout JC. in d. l. de eadem pulchre decla-
rat. † Eadem autem causa seu eadem 41
quæstio revocari dicitur, cum in posteriori
judicio disceptandum venit illud, quod in
primo judicio per sententiam fuit deter-
minatum, *d.l. si quis 7. §. de fructibus vers. planè*
§. generaliter, vide Zangerum d. loco numero 22.
23. & 24. ubi hoc exemplis declarat. Sed si ea-
dem res ex pluribus causis mihi debeatur,
juxta l. non est novum 10. ff. de act. empti. tunc
singulas obligationes singulæ causæ se-
quuntur, id est pro singulis obligationibus
singulæ causæ sive controversiæ possunt
moveri, *d.l. & an eadem §. actiones, nec obstat*
agenti in personam hoc modo exceptio
rei judicatæ, quia aliam actor exprimit cau-
sam suæ intentionis, de his tribus requisitis vide
Sichard. in l. hereditas 3. num. 4. C. de petit. ha-
redit.

TITULUS XVI.

DE EXCEPTIONE JURIS- JURANDI.

Exceptio jurisjurandi quæ litis finitæ
est, quando locum habeat, & quan-
do non.

SUMMARI A.

1 Actor reo potest deferre juramentum.

2 Ex

- 2 Ex delatione juramenti per actorem & prestatione per reum, reo quaeritur exceptio jurisjurandi.
- 3 Variæ rationes hujus exceptionis.
- 4 Maximum remedium finiendarum litium, est jusjurandum.
- 5 Exceptio jurisjurandi quando locum habeat?
- 6 Exceptio jurisjurandi replicatione doli non eliditur.
- 7 Quacunque actione ab actore instituta reo potest deferri juramentum.
- 8 In causa matrimoniali reo non potest deferri juramentum, ut juret non esse contractum matrimonium.
- 9 Probatur argumentis.
- 10 Rea actori potest deferre juramentum, ut juret contractum esse matrimonium.
- 11 Ratio hujus.
- 12 Judex actori semiplene probanti, juramentum in supplementum probationis in causa matrimoniali deferre potest.
- 13 Ad dissolvendum matrimonium non defertur juramentum.
- 14 Sententia lata contra matrimonium nunquam transit in rem judicatam.
- 15 A sententia contra matrimonium non est necesse appellare.
- 16 In causa criminali accusatori non defertur juramentum.
- 17 In criminalibus requiruntur probationes lucem meridianam clariores.
- 18 In criminalibus reo defertur juramentum purgationis.
- 19 Exceptio jurisjurandi ante litem contestatam opponenda.
- 20 Potest & in vim peremptoriae exceptionis post litem contestationem opponi.
- 21 Exceptio jurisjurandi oritur ex delatione juramenti judicialis, vel voluntarii.
- 22 Exceptione jurisjurandi non opposita, reus recte condemnatur.

23 Ratio hujus.

24 In realibus reo jurante quandoque ei acquiritur actio.

25 Forma juramenti attendenda ad hoc an exceptio tantum an etiam actio reo ex juramento quaeratur.

Sicut ex delatione Rei actori quaeritur actio; † ita è contra ex delatione actoris reo quaeritur exceptio, l. nam posteaquam 9. §. 1. l. in duobus 28. §. fin. digest. de jurejur. de qua hoc loco agemus. Sape contingit quod actor vel quia necessariis destituitur probationibus, vel forensium molestiarum pertæsus, litem tandem definiri cupiens, reo deferat juramentum, ut juret quod petita à se sibi non debeat, quod contenta libelli & petitionis vera non sint, † quam conditionem jurandi si reus acceptaverit, si nihil se debere actori juraverit, aut rem quam possidet non esse actoris tunc ex hoc juramento sibi quaeritur exceptio jurisjurandi, qua actorem, ejus hæredem, vel singularem successorem postmodum à lite non desistentem, repellere potest, & actionem ejus plane perimere, §. aequè si debitor Instit. de except. l. 3. in prin. l. ait prator 7. in prin. & ibi gloss. in verbo dabo l. nam posteaquam 9. in prin. digest. de jurejur. l. eum qui 7. §. si petenti 7. digest. de Public. in rem act. † Cujus exceptionis variæ possunt dari rationes, prima. Quia ista præstatio juramenti à reo facta non tollit nisi naturalem obligationem, ipso jure remanente civili, l. Stichum 95. §. naturalis ff. de solut. d. §. aequè, quæ quia manet, salva est actio, secunda. Quia præstito juramento de perjurio non quaeritur, neque an amplius res petita debeatur, sed an eo modo ut delatum, juratum sit, l. non erit 5. §. dato, d. l. nam posteaquam §. 1. digest. de jurejur. d. §. aequè, ergo actio denuo intentata ali-

aliqua exceptione elidenda, tertia. Quia res jurejurando decisa habetur pro veritate, *l. post rem judicatam § 6. ff. de re judic.* † & est maximum remedium finiendarum litium, *l. 1. digest. de jurejur.* & omnis controversiæ finis dicitur, *c. etsi Christus 26. ext. de jurejur.* Si igitur actor delato juramento eandem actionem, aut aliam ex eadem tamen causa descendente, & eandem quæstionem comprehendente, intentat, tunc exceptione jurisjurandi eum repellit, *l. in duobus 28. §. exceptio ff. de jurejur.* Mudeus in §. si quis postulante n. 6. *Instit. de act.* † quæ quidem reo competit non solum si ipse juraverit se nihil debere: verum etiam si procurator ejus, aut defensor qui se liti obtulit, *d. l. nam posteaquam §. jusjurandum l. fin. §. penult. digest. de jurejur.* aut servus, *l. servus 23. aut filius l. multo magis 24. digest. de jurejur.* Sicut quoque nihil interest actor ipse detulerit an procurator ejus generale habens mandatum cum libera, aut speciale, *l. jusjurandum 17. §. fin. ff. de jurejur.* † quæ exceptio jurisjurandi replicatione doli non eliditur, quia post juramentum nihil plus quæritur de causa principali, neque de perjurio jurantis, *tex. in l. adversus 15. ubi hoc Zasius limitat septem modis tradendo septem fallentias ff. de except.* † Et hæc vera in qualibet actione, quæcunque enim proposita fuerit ab actore, si ita ipsi visum fuerit, poterit reo deferre jusjurandum, si ve personalis, realis, pœnalis in factum, vel etiam interdictum intentatum fuerit, ita extente explicat JC. edictum Prætoris in *l. 3. §. 1. digest. de jurejur. facit tex. in l. cum de indebito 25. vers. in omnibus ff. de probat.* sic causa status per juramentum quoque deciditur, *tex. & casus in l. cum proponas 6. C. de rebus cred. & jurejur.* In generibus igitur actionum nulla facienda est distinctio, dummodo qualitas causæ, quæ per actionem pro-

ponitur, ejusmodi juramentum non respuat. † Et quidem in causis matrimonialibus reo contendenti non esse contractum matrimonium, neque à judice, neque ab actore contra matrimonium negativum potest deferri juramentum, prout communis tenet Dd. opinio, † quæ probatur *1. ex c. 9. fin. ext. de transact.* ubi prohibetur transactio in causa matrimoniali, ergo & jusjurandum, quia hæc de pari procedunt, & speciem transactionis jusjurandū continet, *l. 2. digest. de jurejur.* 2. probatur, *ex c. in literis 24. ext. de testib.* ubi ad dissolutionem matrimonii non admittuntur testes, nisi omni exceptione majores, *tex. in c. lator 7. ext. de sent. & re judic.* Ratio est, quia quod Deus conjunxit homo non separet, *Matthæi 19.* neque in potestate judicis, aut partis est, dissolvere matrimonium, hanc sententiam tenet Bart. & Bald. in *d. l. 3.* Durenus in suis Comment. tit. de jurejur. cap. 9. Gaill. obser. 94. per tot. & maxime numero 11. 13. & 14. lib. 2. Schneidew. in §. si quis postulante numero 26. *Instit. de act.* † E contra pro matrimonio rea actori deferre juramentum potest, si dicat puella adolescenti jura quod tibi fidem matrimonialem dederim, tunc volo tua esse uxor, hoc juramentum recipitur, † quia per hoc conservatur matrimonium, imo si vere ante non præcesserit jam contrahitur, quia puella ista deferens tale juramentum, censetur sub illa conditione si juraverit, consentire in adolescentem, & ei fidem matrimonialem dare, at vero sub conditione posse contrahi matrimonium, ex tot. tit. de condit. insertis, extra. manifeste apparet, *Gail. d. observ. 94. numero 15.* Et quidem prædicta ratio convincit ream recte tale juramentum deferre, an idem possit judex valde controversum est, *Gail. d. observat. 94.*

12 numer. 12. existimat † judicem posse si semiplene ab actore probatum, & vehementes habeat pro se præsumptiones, ut quia inferiore se, aut parem in uxorem petat, cui nos subscribimus, tum ejus, tum aliorum
 13 quos allegat autoritate moti. † Hoc itaque speciale in causa matrimoniali observandum, quod in ea pro dissolutione matrimonii non deferatur juramentum. † Aliud quod sententia lata contra matrimonium non transeat in rem judicatam, sed semper pars succumbens possit probare contrarium, intercessisse scilicet matrimonium, quod si probavit posterius contractum dissolvitur, *tex. exp. inc. lator 7. in c. tenor 10. in c. consanguinei 11. ext. de sent. & re judic. & in c. fraternitatis 6. ext. de frigid. & malefic. vide Gaill.*
 15 obs. 112. l. 1. per tot. † Unde tertium speciale descendit, quod à sententia contra matrimonium lata non sit appellare necesse, *arg. d. c. tenor, juncta l. ab eo judicato 3. C. quomodo & quando judex & c. Plura specialia seu privilegia causæ matrimonialis, vide apud Felinum in rubr. ext. de spons. & matri. à nu. 4. usque ad finem, ubi viginti quatuor recenset, adde gloss. in c. 1. in verbo servetur ext. ut lite non contestata & c. Ut in causa matrimoniali judex, vel actor, nequit reæ pro dissolutione matrimonii deferre juramentum: † ita nec in causa criminali criminaliter instituta judex accusatori ad condemnationem Rei recte defert juramentum, nec illi conceditur jurandi facultas. † Ratio, quod in criminalibus ad condemnationem requirantur luce meridiana clariores probationes, *l. fin. C. de probat. l. qui sententiam 16. C. de penis, & juramentum non tam probatio est, quam relevatio ab onere probandi, Gaill. d. obser.*
 17 94. nu. 3. † Reo autem judex juramentum purgationis deferre potest, ut juret se ejusmodi crimina, quorum reus arguitur,*

non commisisse, *l. furti 6. §. sed etsi 5. digest. de his qui not. infam. auct. novo jure C. de poena judic. qui male judic. Ratio quia licet cuilibet sanguinem suum redimere, l. 1. ff. de bonis eorum qui mort. sibi consciver. l. transigere 18. C. de transact. Sed an prædicta de necessario juramento æque procedant in judiciali, quod accusator reo, & hic vicissim accusatori recte deferat, & an delatio Rei inducat confessionem delicti, vide Bart. in d. l. 1. numero 1. Zasius in §. item si quis postulante numero 12. Inst. de act. & d. l. 3. numero 11. & 12. Schneidew. d. locum. 23. cum seqq.*

† Circa practicam opponendi hanc exceptionem sciendum, quod ante litis contestationem ad impediendum litis ingressum proponatur, & probetur, est enim hæc exceptio jurisjurandi una de istis quæ litis ingressum impediunt, & litis finitæ sunt, *arg. t. 1. & ibi Castal. l. nam posteaquam ff. de jurejur. l. post rem judicatam 56. ff. de re judic. Zasius in d. l. 1. numero 4. Si tamen per modum dilatorie opposita tacite, vel expresse rejecta fuerit, injuncta litis contestatione, † potest postea in vim peremptorie opponi, & probari ad merita causæ elidenda, ita singulariter tradit Mynscentur. 4. obser. 14. † & hæc exceptio jurisjurandi oritur ex delatione juramenti judicialis, & voluntarii, ut colligitur ex d. l. 1. in verb. qua religione jurisjurandi, vel ex pactione ipsorum litigatorum, vel ex autoritate judicis deciduntur controversiæ, juncta gloss. in verb. pactione & Zasius ibidem num. 4. & 5. ubi effectum hujus exceptionis breviter attingit. Et licet, ut diximus, hæc exceptio litis finitæ sit, opponenda tamen est à parte, † nam si reus non opposita hac exceptione se condemnari passus sit, valet sententia condemnatoria,*

TITULUS XVII
DE EXCEPTIONE TRANS-
ACTIONIS.

SUMMARIA.

- 1 Commendatio materia transactionis.
- 2 Vocabulum transactionis duobus modis accipitur in genere & in specie.
- 3 In genere acceptum quid comprehendat.
- 4 Quid in specie acceptum?
- 5 Transactio unde dicta?
- 6 Descriptiones transactionis.
- 7 Transactio duobus modis differt à pacto.
- 8 Definitio transactionis.
- 9 Probatur quod transactio sit contractus.

† **Q**uia transactionum materia utilissima, frequentissima, & valde diffusa, ita ut si pro dignitate eam tractare aggredieremur, metas instituti nostri notissime egredieremur, ne tamen eam tacito omnino pede præterisse videamur, generalia quædam attingemus, ab exactiori disquisitione maximarum hujus materiæ difficultatum abstinentes, remittentes lectorem ad varios, qui de hac materia extant, editos tractatus.

Sciendum itaque quod vocabulum transactionis duobus modis accipitur. (1) † In genere pro cujusque negotii definitione, & compositione, *l. transacta 229. ff. de V.S.* seu pro quolibet actu quo ab obligatione receditur, sic omnis distractus transactio dici potest, *l. 1. §. conventionis digest. de pact.* sic pactum dicitur transactio, *l. tres fratres 35. in fine ff. de pact.* iusjurandum dicitur transactio *l. 2. ff. de jurejur.* (2) † Accipitur transactio in specie, & proprie pro ea compositione qua res dubia, vel litigiosa partium consensu componitur, *l. 1. ff. l. 2. C. de transhinc Zastus in l. 1. nu.*

toria, *tex. in d. l. nam posteaquam §. si damnetur.*

† Ratio est, quia per præstationem juramenti à reo factam naturalis obligatio ipso jure extinguitur, *textus solennis in l. Stichum §. naturalis 4. ff. de solut.* sed civilis obligatio manet, & non extinguitur, *tex. in §. æque Instit. de except.* ex qua actio nascitur, *l. licet §. ea obligatio ff. de procur.* cum igitur reo jurante se non debere actori remaneat actio, non mirum est, quod ea in judicium deducatur, recte sequatur sententia condemnatoria, si reus exceptione se non defendat, & hoc expresse innuit, *tex. in d. §. æque* cum ait, in realibus petitore post delatum reo juramentum denuo agente necessarias esse æque exceptiones, ex vocola æque colligitur quod idem sit in personalibus.

Novisse autem convenit, quod reo juranti indifferenter tam in realibus quam in personalibus acquiratur exceptio & in contractibus ultro citroque obligatoriis ex juramento adversæ partis etiam actio, veluti actor instituta actione exempto ad rem tradendam reo deferente jurat se emisisse, reo ex tali juramento quæritur actio ex vendito ad precium vel contra, *tex. in l. si duo patroni 13. §. si quis juraverit ff. de jurejur.* † in realibus autem quandoque etiam acquiratur actio, † & interest qua forma juratum sit à reo, si enim jurat rem non esse petitoris, solam sibi quærit exceptionem, si autem jurat, actore ita deferente, rem suam esse, datur sibi ex juramento actio in factum, qua, si cadat à possessione, sibi contra deferentem, ejusque hæredem, & singularem successorem consulitur, *tex. in l. sed & si possessori 11. §. 1. ff. de jurejur. Schneidew.*

in Instit. §. item si quis postulante

mero 6. ff. de jurejur. tradit transactionem esse duplicem aliam generalem, aliam specialem, generalem vocat omnem omnino compositionem quæ extra judicium fit, super quacunque controversia, allegat d. l. i. de pactis. Specialem cum super lite dubia, & incerta transigitur, dato aliquo, retento, vel promisso, sic accipitur in d. l. i. ff. de transact. † Transactio dicitur quasi actionis transitio, ab actione enim transit qui transigit, & ita actor proprie dicitur transigere, reus vero improprie. † Est autem transactio pactio qua inter duos, pluresve res dubia, & incerta, necdum finita componitur, vel remissio litis præsentis, aut imminens, vel conventio quæ fit de re dubia, lite incerta, & nondum finita, aliquo dato, retento, vel promisso, quæ definitio desumitur ex l. transactio 38. C. de transact. † Ex hac definitione patet transactionem in duobus differre à pacto. 1. Pactum fit super re certa, transactio super re incerta. 2. pactum fit gratuito, transactio vero ob causam, ut is cum quo transigitur aliquid det, d. l. i. de transact. gloss. in l. i. in verbo pacto C. eod. Si autem prædictæ descriptiones alicui non satisfecerint, is cum Wesemb. in parat. digest. d. t. numero 2. sic eam exacte definit, quod † sit contractus juris gentium innominatus, stricti juris, quo inter litigatores res dubia, & litigiosa aliquo dato, aut promisso remittitur, & finitur nullam pariens jure civili actionem, sed tantum ad exceptionem proficiens, quod transactio sit contractus probatur 1. † lege, deinde ratione, tex. in l. donationis 7. C. quod metus causa in l. contractus 17. C. de fide instrum. l. cum te transigisse 5. C. de transact. l. fin. C. de litigios. ratio, quia propria contractus videlicet

synallagma continet, alter enim actor scilicet obligatur facere, scilicet remittere litem, discedere à lite, alter vero reus obligatur ad dandum, vel faciendum, quia transactio nullo dato, vel retento, vel promisso minime procedit, l. transactio 38. C. de trans. l. suis 3. C. de repud. hered. & an instrumentum publicum transactionis probet si in eo expressum non sit quod aliquo dato, retento, vel promisso transactio facta, vide Gail. lib. 2. obs. 71. n. 3. cum seqq. Et licet transactio, & contractus, & distractus diverso respectu esse possit, magis tamen placet pro contractu obligatorio, quam distractu liberatorio eam haberi, Bart. in l. si causa 32. Cod. de trans. Wesemb. in parat. ff. eod. n. 2. Requisita legitimæ transactionis, vide apud And. Gail. lib. 2. obs. 70. num. 12.

Qui transigere possint nec ne.

SUMMARIA.

- 1 Omnes qui habent reum suarum administrationem transigere possunt.
- 2 Quod probatur duabus rationibus.
- 3 Qui transigere non possint.
- 4 Pupillus, & minor curatorem habens, sine ejus voluntate transigere non possunt.
- 5 Transactio est contractus mutuam inducens obligationem.
- 6 Actor remittit litem, reus pro remissione litis aliquid dat, aut promittit, aut actor aliquid retinet.
- 7 Prodigus cui bonis interdictum est transigere non potest.
- 8 Minor curatorem non habens recte transigit, sed latus restituitur in integrum.
- 9 Tutor, & curator agentes, vel defendentes transigere possunt.
- 10 Declaratio quomodo hi transigere possint.

11 *Dicta de tutore, & curatore intelliguntur de syndicis praelatis Ecclesiarum, & similibus.*

12 *Pater super bonis adventitiis filii sine ejus consensu transigit.*

† **O**Mnes qui liberam rerum suarum habent administrationem recte & valide transigere possunt, cujus regulæ duplex est ratio † altera quod illud nulla lege reperiatur prohibitum, ergo censetur permissum, transigere enim est de genere permissorum, in quo talis semper regula constituitur, *argum. l. mutus 43. ff. de procur. cum concord.* altera ratio est, quod talibus res suas aliis donare, vel alio quovis modo alienare concedatur, *arg. l. in re mandata 21. Cod. mandati.* Ergo quoque transigendo jus, litem, & actionem remittere. Et hæc regula indistinctæ, vera est sive administratores suarum rerum sunt masculi, sive foeminae, sive sani sive infirmi, modo infirmitas usum rationis non tollat, *l. sanum 27. Cod. de trans.* † Et quidem ex prædicta regula facile apparet infantes, furiosos, mente captos, aliasque personas maturo animi judicio destitutas transigendo recte litem non remittere; de aliquibus tamen dubitari poterit, ut sunt pupillus, minor, prodigus, tutor, curator, procurator, syndicus, Ecclesiæ praelatus, an hujusmodi personæ transigere possint. † Et quidem expeditum est pupillum & minorem tutorem, vel curatorem habentes, citra eorum voluntatem, quorum judicio reguntur, transigere non posse, quia liberam suarum rerum administrationem non habent, tum etiam quia alienare res suas, aut se obligare non possunt, quorum utrumque transigentem facere necesse est, † cum transactio sit contractus mutuam inducens obligationem, ex † parte actoris ut remittat

actionem, ex parte Rei ut pro remissa actione aliquid det, aut promittat, nullo dato, retento, aut promisso transactio utiliter non fit, d. l. transactio Pupillo, & minori connumerandus est † prodigus cui bonis interdictum, cui res suas facere deteriores permissum quoque non est, *l. is cui bonis 6. ff. de V. O.* † Minor vero curatorem non habens ut alios contractus, ita hunc quoque transactionis contractum recte instituit, in quo tamen si ætatis suæ facilitate, aut adversarii calliditate læsus fuerit, in integrum restituendus venit, per tot. tit. C. si advers. trans. † Tutor, & curator tutorio, vel curatorio nomine agentes, & defendentes transigere recte possunt, *l. si pigmore 54. §. fin. l. interdum 56. §. qui tutelam digest. de furt.* † dummodo non ambitiose debitum liquidum remiserint, aut optimam causam foventes eam deseruerint, & ab actione instituta recesserint, ea siquidem transactio nullas vires habet, neque pupillo, aut minori præjudicat, *l. praeses 12. C. de transact. l. pactum curatoris 22. C. de pact. l. Lucius 46. §. fin. digest. de administ. tut.* deinde tutori, & curatori transigere permissum est, ita tamen ne pro remissione litis rem immobilem dando, promittendo, aut ut adversarius retineat, permittendo, alienet, *l. non solum 4. C. de præd. & aliis reb. minor.* † Idem dicendum de syndicis, praelatis Ecclesiarum, aliisque administratoribus, per *d. l. praeses*, quod scilicet super dubia, & incerta lite transigere non vero debitum liquidum remittere possint. Cujus ratio est, quod transigere sit administrare, gratis vero debitum remittere sit dilapidare, perdere, quod nulli administratori, quantum in 6. amplissimam potestatem habenti, concessum est. † Sic pater qui est legitimus administrator bonorum adventitiorum filii,

l. cum oportet §. 5. non autem, l. fin. C. de bonis quæ liber. sine consensu filii super istis bonis adventitiis transigere potest, ut tenet glos. ibi quam sequitur Johannes Borchholten, in tract. de transact. cap. 4. numero 11. ubi ex Cisnero duo temperamenta illius opinionis adfert de tutore, administratore civitatis, & patre transigentibus, vide pulchram observ. Gaill. lib. 2. obser. 72. numero 14. cum seqq.

DE MATERIA TRANSACTIONIS.

Materia transactionis est res dubia, lis mota & pendens, lis futura quæ mota nondum est.

S U M M A R I A.

- 1 Materia transactionis quæ sit?
- 2 Exemplum transactionis super re dubia.
- 3 Transactio est optimum remedium finiendarum litium.
- 4 Dubius est litis eventus.
- 5 Quare transactio dicatur fieri super lite nondum finita?
- 6 Super re judicata transigere non licet.
- 7 Cautela pro victoribus ne temere per transactionem à rebus judicatis discedant.
- 8 Sententia per appellationem suspensa, transactio interponi potest.
- 9 Super quibus rebus transigere non liceat?
- 10 Recte transactio initur quando lis movenda timetur.
- 11 Si lis nulla subsit, nec probabiliter subesse poterit, sed evidens calumniæ delegatur, transactio non subsistit.

† **M**ateria transactionis circa quam fiunt transactiones est 1. res dubia,

lis incerta, & nondum finita, *dist. l. 1. ff. de trans. 3.* lis futura, quæ nondum mota est, sed moveri timetur. † Exemplum transactionis super re dubia, est in *l. de fideicommiss. 11. C. de transact.* ubi fratres super fideicommissio reciproco quo alter alteri in casu non existentium liberorum succederet, transigunt spem fideicommissi remittentes, & quia incertum & dubium omnino erat, uter ex fratribus sine liberis prior sit vita excessurus, super re dubia transigisse dicuntur, unde recte Imper. in *leg. 1. Codic. de pactis* ubi eadem factis species proponitur ait, Conditionis incertum, id est, incerta conditio, vel gravamen pendens sub incerta conditione inter fratres non iniquis rationibus conventionem firmatum est. Exempla transactionis super lite incerta & nondum finita, passim obvia sunt, quotidie enim lites, & causæ transactione sapiuntur, † & recte transactio, sicut jusjurandum, optimum & tutissimum remedium finiendarum litium dicitur, *l. 2. ff. de jurejur. facit l. item si 4. §. vers. potest ff. de alienat. judic. mutandi causa.* Fit transactio super lite incerta, † quia dubius est litis eventus, *l. quod debetur §. 1. ff. de pecul. nescitur in quam partem animus judicis se inclinabit, nec enim victoria causæ in jure sed in iudice consistit, cujus favor plus quandoque est quam lex Codicis, vide Borchholten de transact. ca. 3. num. 4. quam sibi litigatores proinde tam seriose promereri student.* † Super lite nondum finita, si enim lis pronuntiatione judicis finem accepit, & in rem judicatam, quæ pro veritate habetur, *l. ingenuum, 25. ff. de statu homin. l. res judicata 207. ff. de reg. jur. transivit,* † transactione opus non est, *tex. in l. si causa cognita 32. C. de transact.* ubi ait Imperat. si causa cognita prolata sententia, sicut jure traditum est, appelo.

appellationis, vel in integrum restitutionis solennitate suspensa non est, super iudicato frustra transigi, non est opinionis incertae. Ratio, quia res amplius dubia non est, potest tamen quis paciscendo rem iudicatam adversario suo, quem vicit, donandi animo remittere, *l. jurisgentium 7. §. si paciscar 14. ff. de pactis*, aut per Aquilianam stipulationem, subsequuta acceptilatione, actionem rei iudicatae perimere, *sic intelligitur dict. l. si causa cognita gloss. ibidem in verbo perimisti Borchholten / de transact. cap. 3. n. 9.* aut obligationem ex re iudicata nascentem, per novationem in aliam puta ex stipulatu transfundere, *argum. l. si causam 2. C. de exe. rei iudicat. l. 4. §. si ex conventionem ff. de re iudic.* quo casu si super nova obligatione, & actione inde descendente, controversia moveatur, potest desuper transigi, *l. minor annis 25. 40. digest. de minor. alias res iudicata transactionem non admittit*, adeo ut si quis post rem iudicatam transegerit, & ex ea transactione quicquam solverit, solutum repetere potest, quia transactio est nullius momenti, *l. eleganter 23. §. si post rem iudicatam ff. de condict. indeb.* Proinde caveant sibi qui post longos litium anfractus, magnis sumptibus rem iudicatam obtinuerunt, ne cum adversario devicto in ullam amplius conventionem, pacem, diem consentiant, ne novae litis materia præbeatur, & sic ex litibus lites procreentur litiumque nullus sit finis. Solent enim victi plerumque, omnibus subterfugiis jam præclusis, adversario sub specie pacis amicitiae, & concordiae, speciosam, amicabilem compositionem animorum hætenus exulceratorum conjunctionem, & quandam ἀμυσίαν id est oblivionem discordiarum offerre, hoc animo & intentione, ut rebus iudicatis rursus obsta-

culum ponant, & executiones earum remorentur, nec enim iudex ad executionem procedit rerum iudicatarum, si partes rebus iudicatis novis compositionibus contravenerint, *sic ait Imperat. in dist. l. si causa cognita, proinde si non Aquiliana stipulatione & in dict. l. 4. §. si ex conventionem.* Si tamen lata sententia appellatio interposita sit, aut interponi potuit, quia decendium nondum transit transactionem inire super controversia decisa nihil vetat, *l. & post rem iudicatam 7. ff. de transaction. d. l. eleganter 23. §. 1. versic. quid ergo ff. de condict. iudic.* Ratio est, quia appellatione interposita lis nondum finita est, sed durat adhuc, appellatio enim suspendit sententiam, *dict. leg. si causa cognita, cum concordat.* Sic si negetur iudicatum, vel ignoretur an sit iudicatum, tum etiam post iudicatum transactio valet, quia res certa nondum est, sed adhuc lis subesse potest, *dict. l. & post rem iudicatam.*

† Primo igitur transactio super re iudicata non valet, *d. l. si causa cognita, d. l. eleganter §. 1.* secundo, super controversiis ex testamento descendantibus transigere non licet, nisi inspectis cognitisque, verbis testamenti, *tex. in l. de his controversiis 6. de transa. l. 1. ff. quemad. testam. aper.* quod qualiter intelligatur, vide Borchholten / de transact. c. 3. à n. 16. usque ad 23. ubi tradit hoc intelligi de testamento in scriptis confecto, nonde nuncupativo, tertio, de alimentis debitis aliter transigi non potest, nisi interveniente auctoritate prætoris, vel præsidis, *l. cum hi 8. in prin. ff. de alimentis 8. C. de transact.* Exemplum porro transactionis super lite futura, est in *l. 2. C. de transact.* ubi frater transigit cum sorore de hæreditate paterna, promittens sorori certam pecuniam, & hoc quia timebat sibi motam iri controversiam à sorore,

forore, ibi tamen propter timorem litis &c. quam transactionem frater solvendo cautam pecuniam implere cogitur, licet interposita transactione appareat forori nullum jus ad istam hæreditatem competuisse, ibi etsi nulla fuisset quæstio hæreditatis, puta quia bona feudalialia. † Et sic sufficit pro causa transactionis interponenda litem probabiliter timeri, licet de præsentis non subfit, *d. l. 2. & ibi gloss. in verb. recte cauta*, & hoc est quod dicitur in *l. in summa* 65. §. 1. ff. *de condict. indeb.* transactionem valere etsi res nulla media fuerit, hoc est etsi de præsentis non fuerit lis, si modo lis aliqua timeatur, materia igitur transactionum est res dubia, lis incerta, & nondum finita, lis futura, & movenda de jure, vel de facto, prout in casu dict. leg. 2. propter improbitatem & proterviam mulieris de facto timebatur lis quam de jure intentare non poterat. † Si tamen ejus cum quo transigitur evidens calumnia detegatur, puta si neque de præsentis lis sit, neque etiam lis ulla timeri possit, sed aliquis per calumniam litem fingat, ad quam materiam, & causam nullam habeat, tunc transactio imperfecta est, & non valet, & quod transactionis nomine datum est, tanquam indebitum repetitur, dict. leg. in summa §. 1. dict. leg. eleganter in princ. ff. *de condict. indeb. l. sub prætextu* 19. C. *de transact. cap. super eo* 7. extr. eodem titul. Cravetta consil. 152. num. 10. libr. 1. in casu dict. leg. 2. evidens calumnia non erat, ex quo enim soror patris hæres erat, probabiliter controversiam sibi iri motam de bonis hæreditariis frater timere poterat, sive de jure, sive de facto fieret.

QUIBUS MODIS FIAT TRANSACTION.

Tribus modis fit transactio, idque exemplis declaratur.

S U M M A R I A.

- 1 Transactio fit tribus modis, pacto, acceptilatione simplici, & per Aquilianam stipulationem.
- 2 Pacto quomodo fiat transactio?
- 3 Declaratur exemplo.
- 4 Acceptilatione simplici quomodo fiat transactio.
- 5 Declaratur exemplo.
- 6 Per Aquilianam stipulationem, & acceptilationem quomodo fiat transactio?
- 7 Declaratur exemplo.

† Fit autem transactio tribus modis. Pacto, acceptilatione simplici, & acceptilatione quam præcedit Aquiliana stipulatio, ut colligitur ex *l. 2. ff. & l. ut responsum* 15. C. *de transact.* † Pacto fit transactio, quando hinc inde à transigentibus aliquid promittitur, reus ut det certam pecuniam, vel rem, actor, ut à lite desistat, puta. † Lis est inter me & Titium de hæreditate Sempronii defuncti, Titius jure proximitatis illam ad se pertinere putat, ergo contra affirmo me esse hæredem, quia à defuncto sum hæres institutus, super hac lite ita transigitur ut Titius mihi det centum, & ego à lite desistam, Titio hæreditatem relinquam, hic, quia hinc inde promissio est de dando, & faciendo, nulla vero realis datio, nec ullum factum adhuc intervenit pacto convento seu nudo dicitur fieri transactio, quia negotium stat adhuc in meris terminis promissionis, ego, ut à lite desistam,

nam, Titius, ut det centum, & hoc modo plerumque fiunt transactiones, prout instrumenta transactionum passim ostendunt, tractatur enim inter partes mediantibus amicis, & pacificatoribus, quid auctori loco prætensæ actionis à reo dari debeat, & super quo, post multas altercationes conveniunt, hoc à reo promittitur, & in Scripturam redigitur, darüber werden Vertrags-Schedulen aufgerichtet. † Acceptilatione simplici fit transactio, si realiter & cum effectu remittatur lis, & petita accepto ferantur ab auctore, ut certum de quo conventum est, sibi præstetur, & solvatur, V. g. † Lis est inter te & me de centum, quæ contendo te mihi debere ex stipulatione, tu negas stipulationem initam, aut eam inutilem, aut alio modo opponis super hac lite, & controversia si ita transigatur, quod tu reus me auctorem interrogas, an de centum petitis, & in iudicium deductis quinquaginta tibi accepto feram, ea lege ut reliqua quinquaginta tibi solvam, & ego respondeam me tibi quinquaginta accepto ferre, & legem adjecit ut reliqua quinquaginta solvas acceptare, jam simplici acceptilatione dicitur facta transactio, simplici acceptilatione ideo, quia in hac transactione non intervenit alius actus quam acceptilatio, quæ cum præcedentem alium actum stipulationis non habeat, simplex dicitur. † Acceptilatione quam præcedit novatio fit transactio, quando cum creditore cui aliunde quam ex stipulatione debetur ita transigitur, ut perimatur ejus actio, † veluti Titius qui prætendit sibi centum deberi à Cajo ex venditione, locatione, permutatione, deposito, societate, mutuo, vel alio quocumque contractu citra stipulationem, & ea propter processum & litem instituit, vult Cajum à lite

ista transigendo mediante acceptilatione liberare, at quia acceptilatio non nisi obligationem verbis contractam solvit, necesse est ut prius Aquiliana stipulatione debitum novetur, & in obligationem ex stipulatione descendantem transfundatur hoc pacto, Cai quod mihi debes ex venditione, locatione &c. promittis te daturum, si respondet, promitto, ecce hic novatio facta est, quod enim ex venditione, vel ex locatione &c. mihi debebas hoc non debes ex stipulatione, & prior obligatio est extincta, ac in verborum obligationem transfusa, l. 1. ff. de novat. jam si tu debitor & reus me ita interrogas, decem quæ tibi stipulanti promisi accepto fers, ut reliquum accipias, & ego respondeam, fero, acceptilatione, quam præcessit novatio per Aquilianam stipulationem, transactio facta dicitur, de qua est tex. in l. 4. Cod. de transact.

EX QUIBUS CAUSIS RESCINDATUR TRANSACTIO.

Causæ ob quas rescindatur transactio traduntur, & de recte in eundo calculo.

S U M M A R I A.

- 1 Transactio metu interposita rata non est.
- 2 Transactio dolo extorta rescinditur.
- 3 Transactio per errorem inita rescinditur.
- 4 Mutuo consensu à transactione disceditur.
- 5 Ob lationem ultra dimidium justî precii transactio rescinditur.
- 6 Ob errorem calculi rescinditur transactio.
- 7 Error calculi in prima instantia omissus in causa appellationis allegari potest.

- 8 *Errore calculi allegato, & per sententiam, quæ transiit in rem judicatam, rejecto amodo allegari non potest.*
- 9 *Calculus in jure tribus modis accipitur.*
- 10 *Calculus inire hic significat rationes reddere Rechnung halten.*
- 11 *Quæ ad recte ineundum calculum requirantur.*
- 12 *Primum requisitum. Ut rationes addantur.*
- 13 *Secundum. Ut editæ rationes examinentur, & excutiantur.*
- 14 *Tertium. Rationes editæ & examinata approbantur vel reprobantur.*
- 15 *Rationes redduntur ut reliqua inferantur.*
- 16 *Quæ sint necessaria ex parte reddentis rationem, ut ea recte ineatur.*

1. **P** R I M O transactio metu interposita rata non est, si talis sit metus qui in constantem virum cadat, *l. interpositis 13. C. de transaction.* sic à juramento per metum extorto datur absolutio, *cap. verum 15. ca. si vero 8. ext. de jurejur. cap. aliis c. nos sanctorum 15. questione sexto argum. c. Abbas 2. ext. quod metus causa cap. sollicite 2. ext. de restitut. spol.*

2. **S** E C U N D O. † Transactio dolo extorta, vel per replicationem doli, vel per actionem de dolo rescinditur, *l. sub pretextu 19. l. si ex falsis 42. C. de transact. l. in summa 65. §. 1. ibi si evidens calumnia detegatur ff. de condict. indeb.* Idem probat Reformat. Juliacent. *cap. 96. in fine*, ubi in specie fit mentio transactionum quæ de nocte inter pocula, transigentibus vino obrutis, neuntur, quod ejusmodi transactiones invalidæ sint. Tertio.

3. † Transactio ob intervenientem errorem rescinditur, *l. sub pretextu 29. ibi error autem circa proprietatem Cod. de transaction.* error enim excludit consensum, *l. si per erro-*

rem 15. ff. de jurisdi. Quarto. † Mutuo consensu transactione recte disceditur, *l. si diversi 14. C. de transact.* secundum naturam enim est eodem modo quicquam dissolvi quo colligatum est. Quinto. † Propter læsionem ultra dimidium justii precii transactio rescinditur, si dubius litis eventus æstimetur, *ita tenet Mynsing. cent. 1. obser. 33.* ubi pro hac opinione multos allegat, *Gail. lib. 2. observ. 70.* in utramque partem hanc quæstionem disputat, & tandem concludit negative. Sexto. † Ob errorem calculi rescinditur transactio, nisi & super ipso errore transactum sit, *text. in l. unica C. de errore calculi.* † Sic si in prima instantia non fuit error calculi allegatus, nihil impedit post sententiam in causa appellationis eum allegare, tum, ut dixi, quia in prima instantia allegatus non fuit, & sic non potest videri sententia lata super eo, aut per sententiam allegatio erroris rejecta, *argum. l. quod in diem 7. §. si rationem ff. de compens. tum quia sententia per legitimam appellationem rescissa est, l. 1. in fine ff. ad Senatusconsul. Turpil.* appellatus enim ponit causam in eo statu in quo erat antequam lata esset sententia, *l. qui cum major 14. §. accusasse 8. vers. sed si appellatione ff. de bonis libert.* & sic interposita appellatione quæ allegari poterant in prima instantia nec allegata sunt, possunt in causa appellationis allegari, & deduci, *per text. eleg. in l. per hanc 4. C. de temp. appell.* † Si vero error calculi in prima instantia allegatus sit & ea allegatione non obstante sententia lata sit, eaque transiit in rem judicatam amodo error calculi allegari non potest, quia censetur super eo lata sententia, *d. l. unica C. de errore calculi, d. l. si in diem §. si rationem*, de quo errore calculi, quia materia frequens, & in usu quotidiano, paulo latius quædam subjicienda erunt.

† Scien-

9 † Sciendum itaque calculum in jure no-
itro tria potissimum significare, 1. Calcu-
lus capitur pro cognitione, & disceptatio-
ne causæ, ita accipitur in *l. rem non novam*
14. in princip. *Cod. de judic.* ubi ait Imperat.
antiquos judices non aliter judicialem ac-
cepisse calculum, id est, cognitionem cau-
sæ suscepisse, nisi prius sacramentum præ-
stitissent. 2. Capitur pro ipsa sententia. 3.
10 † Calculus significat rationem, seu ratio-
nis positionem, computum, ratiocinium
eine Rechnung/ quia veteres lapillis com-
putabant, seu rationes inibant, qui calculi
dicebantur, sic rationes inire calculum fa-
cere, accepti & expensi rationes reddere
pro eodem accipitur, in hoc significatu cal-
culus passim in jure accipitur, ut cum dici-
mus errorem calculi commissum, *d. l. uni-*
ca, C. de errore calculi, l. si sponsus §. §. si quis ro-
gatus 15. in fine ff. de donat. inter vir. & uxor.
l. 1. §. 1. ff. que sent. sine appell. rescind. sic dici-
mus ratione calculi conveniri, *l. Sabinus 29.*
ff. de dolo, & condemnari, l. furti 6. §. fin. ff. de
bis qui not. infamia, deducto sumptu bono-
rum calculum subduci, *l. quod proinde 8. ff. de-*
11 *positi.* † Ad recte ineundum calculum oder
12 zu richtiger Rechnung hæc pertinent. † 1.
Ut codices, libri, rationum, regist. a, instru-
menta, aliaque ex quibus reddenda ratio,
edantur, daß die Rechnung werde in for-
ma aufgelegt und eingeliffert/ neque enim
sufficit Reliqua reddere, puta quæ apud ip-
sum sunt ex administratione, de qua ratio-
nes reddit, sed & rationes edere tenetur, per
tex. in l. non solum 8. §. is qui ff. de liberat. legat.
l. cum servus 82. ff. de cond. & demonst. facit l.
13 *fi. §. inter ff. de liberat. leg.* † 2. Proximum est
ut editis rationibus, instrumentis, codici-
bus, &c. eæ per dominum examinentur,
executiantur, conferantur, ut sic explore-
tur imputationes probe, an improbe refe-

rantur, accepta recte relata, an non recte,
ita ait JC. in *d. l. cum servus, l. statu libera 6. §.*
fi. ff. de statu liber. 3. † Rationes editæ, & dis- 14
cussæ quandoque dispunguntur, & a domi-
no, prout eas invenerit, approbantur, vel
improbantur, ad eum enim finem eduntur
rationes, & examinantur, ut constet an ta-
bulæ expensi cum accepti tabulis conveni-
ant, an sit aliqua discordantia in summa, an
dispensator, & œconomus juste, & probe
egerit, *d. l. statu libera §. fin.* Tandem a fa-
cto, id est, redditione rationum, von der
Rechnung pervenitur ad pecuniam, zur
Bezahlung/ † propterea enim rationes in- 15
stituuntur, ut reliqua reddantur, ita ut duo
illa extrema sint, reddere rationes, & re-
liqua inferre, *d. l. cum servus d. l. non solum §.*
is qui d. l. statu libera §. fin. text. in l. si ita 8. ff.
de manumiss. testam. Et is quidem ordo in
reddendis rationibus observatur. † Sed ex 16
parte rationem reddentis ut calculus recte
instituat, daß die Rechnung richtig ein-
gestellt werde/ hæc necessaria sunt. 1. Ut ra-
tio instituat non sub nube generatim, &
in confuso, sed per singulas partes, species
& capita von einem jeden Post besonder/
und unterschiedlich / daß die eine in die
ander nit gemengt werde/ & sic aperte, di-
lucideque, *Socin. conf. 213. incipit cum præ-*
sentinum. 4. 2. Ut ratio instituat intè-
gre, plene, totaliter, alinge Abrechnung
non frustratim, mutilatim Stückweis/ ar-
gum. *tex. in l. argentarios 10. §. 2. ff. de edendo.*
3. Ut reddatur ex bona fide legaliter, &
absque dolo, aufrichtig/ wie einem from-
men Mann gebühret/ *d. l. si ita l. si pure 37.*
ff. de fideicomm. libert. l. 2. §. 2. ff. de
administ. rer. ad civit. perti.

DE EFFECTU TRANSACTIONIS.

19 *Transactio parit exceptionem transactionis.*
 20 *Tria sunt remedia finiendarum litium.*

Varii effectus transactionis traduntur.

SUMMARI A.

- 1 Effectus transactionis traduntur.
- 2 Transactione lites sopiuntur.
- 3 Transactio non extendit se ad ea de quibus non est actum, nec cogitatum.
- 4 Generalis clausula in transactionibus restringitur ad specificata.
- 5 Circa questionem an generalis clausula in transactionibus semper restringatur, ad specificata distinguitur.
- 6 Quando de non inclusis, & expressis in transactione, cogitatum censeatur?
- 7 Clausula Notariorum quam instrumentis transactionum subijcere solent.
- 8 Transactio super fideicommisso ex testamento, non extenditur ad fideicommissum ex codicillis.
- 9 Transactio super una specie curatela, non extenditur ad alias.
- 10 Transactio super querela inofficiosi non excludit accusationem falsi.
- 11 Transactio de una persona non extenditur ad aliam.
- 12 Transactio unius non nocet alteri.
- 13 Declaratur exemplis.
- 14 Transactio non habet minorem vim quam res iudicata.
- 15 Lites transactione finite imperiali rescripto resuscitari non possunt.
- 16 Ob instrumenta post reperta, transactio non rescinditur.
- 17 Per poenitentiam transigentis incontinenti factam transactio non revocatur.
- 18 Ratio predictorum.

† **P**rimo. Transactio tollit lites, *l. fratris* 1. 10. C. de transact. l. transacta 229. ff. de V. 2. S. c. 1. ext. de transact. tollit autem illam partem litis super qua expresse transactum est, & extendit transactio suum effectum ad ea de quibus est actum, & pactum, non ad alia, *l. cum Aquiliana* §. l. qui cum tutoribus 9. §. penult. & fin. ff. l. si de certa 31. Cod. de transact. l. tres fratres 35. ff. de pactis. Exempla traduntur in d. l. qui cum tutoribus in princ. & §. fin. & in l. 3. §. cum transactio, in l. non est ferendus 12. in fine ff. de transact. quæ vide declarata per Joannem Borchholten in suo tract. de transact. cap. 4. à nu. 16. usque ad 22.

Ratio autem quare transactio de una re ad aliam de qua cogitatum non fuit, non extendatur, traditur in d. l. cum Aquiliana, ubi ait JC. liberalitatem enim captiosam interpretatio prudentum fregit, hoc vult dicere JC. æquum non videri liberalitatem actoris remittentis actionem in perniciem ejus calumniosa, & captiosa interpretatione converti, extendendo remissionem litis ad ea de quibus remittens non sensit, quæ interpretatio colligitur ex verbis JC. in d. l. qui cum tutorib. §. si in fine, ubi ait, nam ea, quorum actiones competere ei postea compertum est, iniquum est perimi pacto, id de quo cogitatum non docetur. Et proinde si de certa re, puta fundo, seu lite super fundo instituta rei vendicatione transactum à me sit, & instrumento transactionis, † generalis illa clausula inserta sit, nihil amplius peti, non expresse cujus nomine, vel cujus intuitu, intelligitur tamen intuitu istius litis tantum, super qua transactum est, ita quod generalis illa clausula subiecta restringatur ad litem specificatam, *text. & casus in d. l.*

d.l. si de certa C. de transact. ita habet textus. Si de certa re puta specie aliqua fundo, vel simili pacto transactionis interposito hoc compræhensum erat, illa generalis clausula inserta, nihil amplius peti, etsi non additum fuerit eo nomine, id est nomine rei de qua fiebat transactio, de cæteris tamen quæstionibus, de quibus non fuit actum, nec cogitatum integra permanet petitio, & sic generalia, verba transactionis restringuntur ad rem, & causam de qua litigatur, *concordat cap. 1. cum gloss. 1. ext. de renunt. & l. jubemus 21. C. ad SC. Vellejanum, argum. l. 2. Cod. de judic. argum. l. 1. Cod. si advers. rem judic. argum. l. 1. C. si advers. rem judic. in verb. eandem actionem de hisdem speciebus inferre non potestis, argum. l. quæsitum 78. §. 1. ff. de legat. 3.* † In proposita autem materia cum quæritur an generalis clausula transactionis semper restringatur ad specificata ita in effectu distinguit, *Bart. in d.l. si de certa.* Aut generalia verba salva proprietate sermonis ad specificata restringi possunt, & tunc restringuntur, ita intelligitur *dict. l. si de certa, & l. ex pluribus 89. ff. de solut.* aut salva proprietate sermonis restringi non possunt, & tunc non restringuntur, *l. pluribus 7. ff. de accept.* casu autem quo non restringuntur, an tunc ea de quibus cogitatum non est, includantur, respondet quod non, nisi de incognitis generaliter est cogitatum, † ut puta proposita universali actione, videtur cogitatum de omni eo quod de natura actionis in illa actione, poterat devenire, in particularibus actionibus autem non aliter de incognitis implicite cogitatum censetur, quam si id ex generalitate verborum appareat, quod illam conventionem & transactionem voluerint extendi ad omnia, qualis generalitas verborum apparet, *in l. & uno 18. §. 1. digest. de accept.*

† Ad excludendas autem illas dubitationes, Notarii consueverunt instrumentis transactionum inferere ejusmodi generalia verba, quod ista compositio, transactio, & conventio sit inita super omnibus controversiis, quæ quomodolibet inter partes quovis modo extiterunt, debeatque vim & effectum suum extendere ad omnia de quibus forte in specie cogitatum non fuerit.

Primo igitur transactio super una re, vel lite non extenditur ad aliam, † puta transactio super fideicommissio, ex testamento non extenditur, ad fideicommissum ex codicillis debitum, *ut in casu d.l. 3. §. cum transactio, & d.l. non ferendus in fine,* transactio super administratione tutelæ meæ portionis hæreditariæ, non extenditur ad portionem fratris cohæredis, quæ postea per mortem mihi advolvitur, *ut in casu d.l. cum tutoribus in princ.* † Transactio super una specie curatælæ administratæ, non extenditur ad alias de quibus transactum non est, *text. & casus in l. age cum Geminiano 3. C. de transact.* ubi fuit instituta generalis actio utilis negotiorum gestorum contra curatorem, *juxta l. curatoris 17. C. de negot. gest.* ad reddendam rationem administratæ tutelæ, & super quibusdam speciebus administrationum fuit transactum, interposita Aquiliana stipulatione, super aliis non, certe quoad species super quibus transactum non est, non est extincta actio.

Secundo transactio super re petita ex una causa puta donationis non extenditur ad causam venditionis, transactio inita super mota quærela inofficiosi, non impedit accusationem falsi, quin testamentum super falso accusare possit, *text. in l. si ita quis promiserit 135. §. fin. ff. de V.O. quem ita intelligit Bart. in d.l. si de certa.* † Licet igitur per trans-

actionem super quærela inofficiosi viam perveniendi ad hæreditatem sibi quis præcluserit, non tamen aliam viam puta accusationem falsi testamenti amplecti prohibetur, illa via accusationis falsi sibi præclusa non est. Et hoc indubitato verum proposita actione particulari, secus in universalis, & generali, nam si actio fuit proposita generaliter sicut res judicata obstat in omnibus ita transactio, *arg. l. fin. C. de annali except. tex. in c. Abbate sane de re judic. in 6.*

¹¹ Tertio. † Transactio de una persona ad aliam non extenditur, puta transactio super mala administrata tutela cum uno tutore, non prodest nec liberat alium quin adversus contrito em transigenti adulto salva sit actio, siue isti tutores curatoresve separatim siue communiter bona pupillaria administraverint, *tex. & casus in l. 1. C. de transa. l. si ex duobus 15. ff. de tutela, & rationib. distra.* Sic transactio cum putativo hærede à debitore super pignoribus distractis inita, non prodest vero scripto hæredi, qui postea se prodit, *tex. & casus in l. 3. §. fin. Digest. de transact.*

¹² † Nec è contra transactio unius alteri ¹³ nocet, † veluti transactio matris super quærela inofficiosi non nocet, legatariis & manumissis in testamento, *d. l. 3. post princip.* transactio patris super re filii in potestate non existentis non nocet filio, *l. de re filiorum 10. ff. de transact.* hinc Impp. Antoninus & Verns, referente Scævola in *d. l. 3. in princ.* rescripserunt, privatis pactionibus non dubium est non lædi jus cæterorum, quæ regula duobus notabilibus casibus fallit expressis, *in l. fin. ff. de transact.* alter est in emptore hæreditatis, cui obest transactio à debitore ignorante venditam hæreditatem, cum venditore facta, alter in fideicommissario, cui obest transactio hæredis cum de-

bitore hæreditario facta, utriusque ratio est ignorantia debitoris, qui ignoravit venditam, & restitutam esse hæreditatem, proinde ex æquo & bono illi accommodatur exceptio transactionis.

Secundo. † Transactio non minorem ¹⁴ habet vim quam res judicata, *l. non minorem 20. C. de transact.* res judicata pro veritate habetur, *l. ingenium 25. ff. de statu hom. l. res judicata ff. de reg. jur.* unde contra initam transactionem exceptio intentionis, vel facti, nec repetitio indebiti conceditur, *l. nec intentio 23. l. 2. C. de trans.* Concord. Reform. Juliac. cap. 96. § nach dem penult. 3. † Cau- ¹⁵ sæ, & lites transactione finitæ Imperiali rescripto resuscitari non possunt, *l. causas, & lites 16. C. de transact.* 4. † Sub prætextu in- ¹⁶ strumentorum post repertorum transactio rite interposita non rescinditur, *d. l. sub prætextu 19. C. de transact.* fallit in casu *d. l. non est ferendus. §.* Sub prætextu specierum post repertarum à generali transactione non receditur, sed generalis transactio extenditur etiam ad non cogitata nec expressa, *d. l. sub prætextu,* fallit si dolo aliquid sit subtrahum, *ut in casu d. l. tres fratres, de pact. 6.* † E- ¹⁷ tiam si transigens statim & incontinenti pœniteat, & transactionem initam revocet, non tamen jure resuscitatur, *l. quamvis 39. C. de trans.*

† Horum ratio est, quod litium nullus ¹⁸ esset futurus finis, si à transactione bona fide interposita facile discedi cœperit, *l. fratres 10. C. de transact.* lites autem in infinitum extendi non debent, *tex. in l. apertissimi 16. C. de judic. l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens. l. quisquis 6. §. præterea C. de postul. l. 2. C. de re judic. l. fin. ff. pro suo. 6.* Quod ad materiam exceptionum, in qua jam versamur, propius spectat, † transactio parit exceptionem transactionis, *l. cum proponas 21. C. de pact.* ¹⁹

† Sunt

20 † Sunt enim tria remedia finiendarum litium, *l. post rem judicatam* § 6. ff. de re judic. quæ lex tria hæc simul comp. editur Sententia seu res judicata, *l. 1. ff. de re judic.* Jusjurandum, *l. 1. ff. de jurejur.* & Transactio, *l. fratris*, 10. C. de transact. & ex his tribus remediis tres descendunt exceptiones rei judicatæ, jurisjurandi, & transactionis, quibus, si per sententiam absolutus, aut qui juravit, se non debere, aut cum adversario transegit, primæva actione denuo molesteretur, ab actore se defendere potest, & dicuntur exceptiones litis finitæ, *Gaill. lib. 1. de pace publ. cap. 11. n. 11. & 12.* quibus tres alias annumerat, *Bal. in l. postquam liti in 2. colum. C. de pact.* ut sint sex exceptiones litis finitæ scilicet renunciationis, pacti de non adeundo iudice, per *l. dedi in pri. ff. de cond. causa data, &c.* & pacti de non petendo, vide *Sichard. in d. l. postquam n. 12. C. de pactis.* De partibus amice concordandis & de transactionibus & concordantiis, vide *Dambauder. in sua practica civili c. 199. & 200. per tot.*

TITULUS XVIII.

DE EXCEPTIONE PRÆSCRIPTIONIS.

De varia acceptione vocabuli præscriptionis, & quo sensu exceptio dicatur.

SUMMARIA.

1. Vocabulum præscriptionis quatuor modis in jure accipitur.
2. Vocabulum præscriptionis tam late pater atque vocabulum exceptionis.
3. Præscriptio est exceptio ex tempore causam trahens.

4. Declaratur hæc descriptio.

5. Per usucapionem triennii directum acquiritur dominium.

6. Per rescriptionem longi temporis utile dominium.

7. Per præscriptionem longissimi temporis exceptio.

8. Præscriptio non tollit actionem ipso jure, sed ope exceptionis.

UT circa explicationem hujus exceptionis sine errore procedamus, sciendum vocabulum præscriptionis in jure nostro quatuor potissimum modis accipi. 1. Pro acquisitione rerum mobilium per cursum temporis mediante possessione, ut præscriptio, & usucapio non differant, & sic rem mobilem quam quis triennio usucepit, recte præscripsisse dicitur, quia hæ voces sæpe in legibus & apud Dd. confunduntur. 2. Præscriptio significat acquisitionem rerum immobilium per lapsum decennii, vel vicennii, & sic accipitur supra de usucap. & longi tempor. præscript. & in C. de præscript. longi tempor. & passim in legibus, & sic præscriptio est modus acquirendi dominium specie ab usucapione distinctus. 3. Vocabulum præscriptionis capitur pro omni exceptione, vel dilatoria, ut in *l. penultim. & ultima Cod. de except.* vel peremptoria, ut in *l. præscriptionem* 8. C. de except. l. peremptorias 2. C. sent. rescindi non posse, l. 2. C. de precib. Imper. offerend. in *l. qui agnitis* 11. ff. de except. hujus significationis plura exempla vide apud *Alciat. in tract. suo de quinque pedum præscript. n. 50. cum sequentib.* Et præscriptio in hoc significato æque late pater quam exceptio, ut omnis exceptio sit præscriptio, & contra, nihilque intersit quamam ex his utaris.

† In hac extensa latissima significatione a voca-

vocabulum præscriptionis capitur in rubri. ff. de except. præscript. & præjudic. ut hæc inter se non differant, quod manifestius ostendit, rubr. Cod. de except. seu præscript. Cujacius in par. at. ff. de except. num. 5. sic accipitur in l. qui cum tutoribus 9. in princ. ff. de transact. in l. si fideicommissum 50. §. tractatum est, & §. fin. ff. de judic. in l. nihil interest 12. ff. de inoffic. testam.

3 † Præscriptio est exceptio ex tempore causam trahens, quando videlicet quis actioni, aut juri alteri competenti præscripsit. † Est enim à lege certum quoddam definitum tempus, omnibus actionibus, intra quod intentari, & in judicium deduci debent, hoc si actor negligat, si intra tempus à lege præscriptum actionem non proponat, jure suo non utatur, jam exclusus tempore & præscriptum actioni dicitur, sic intelligitur tit. Cod. de præscript. 30. vel 40. annorum, exemplum in l. contra 16. C. de inoffic. testam. in l. ita demum 13. C. de procur. in l. scio 3. in princ. ff. de appell. Sic qui rem mobilem, vel immobilem usucepit, si super ista re conveniatur, si prior dominus illum molestat exceptione præscriptionis tutus est, l. emptor 9. C. de præscript. longi tempor. & sic præscriptio est fructus & effectus ipsius usucapionis. Hoc ut melius cognoscatur sciendum,

5 † quod per usucapionem trienni rerum mobilium directum acquiratur dominium, l. traditionibus 20. Cod. de pact. l. 3. ff. de usucap.

6 † Per præscriptionem vero longi temporis rerum immobilium utile dominium,

7 † demum per præscriptionem longissimi temporis 30. vel 40. annorum exceptio tantum, l. si quis emptionis 8. Cod. de præscript. 30. annor. ita Bart. in d. l. in traditionibus in auth. nisi tricennale C. de bonis mater. & in d. l. 3. nu. 2. & in l. fin. §. fin. autem n. 1. Cod. de edicto D. Adriani toll. in quibus locis Bart. hanc doctrinam tradit, quam etiam communiter Dd. approbant.

Ad institutum igitur redeundo cum hic præscriptionem inter peremptorias exceptiones referimus, vocabulum præscriptionis quarto modo accipimus, intelligentes illam exceptionem quam utucapiens rem mobile, vel præscribens rem immobilem, aut aliquam actionem, vel jus quodcunque sibi acquirit, effectum præscriptionis, ut primo, & secundo modo capitur, † præscriptio enim tollit actionem non ipso jure sed ope exceptionis, illam reddit proliis inutilem, & inefficacem, ita ut effectus præscriptionis exclusivus actionis, exceptio dicatur, quia excludit actionem, argum. l. 1. & 2. ff. de except. & quod præscriptio, ut dixi, tollat actionem ope tantum exceptionis, probatur per text. apertum in cap. ad aures 6. ext. de præscript. ubi dicitur quod præscriptio actionem excludat, ergo mediante exceptione, quia excludere actiones proprium est exceptionis, quæ inde nomen sortita, dicta enim exceptio quasi actionis exclusio, per alleg. l. 1. & 2. de except. vide Balbum in tract. præscript. parte 1. quest. 8. num. 1. & 4. Et de hac exceptione præscriptionis intelligitur, tit. in ff. de divers. & temp. præscript. id est de diversis exceptionibus, quas metimur ex tempore, qui eo modo inscribitur, quia prout actiones, juraque nostra citius, tardiusve extinguuntur, sic pro diversitate temporis, quo quæque actio durat, diversæ etiam sunt præscriptiones. Sic reperiuntur præscriptiones horarum, unius, duorum, trium, decem dierum, unius, pluriumve mensium, unius, duorum, trium, decem, viginti, triginta, quadraginta, centum annorum, de quibus passim in jure nostro obvia sunt exempla, & per Hostiensem in summa de præscript. numero secundo, quot sunt species præscriptionum, Zasium in rub. ff. de divers. temporal. præscript. varia enumerantur, quæ quia nimis

mis operosum, & extra institutum nostrum esset, recensere, eo me remitto. An autem, non opposita per reum exceptione præscriptionis, iudex si ex actis apparet, eum supplere possit, vide *Mynsing. cent. 3. obser. 28. Balbum in tract. præscript. parte 1. quæst. 8. nu. 2. & 3.*

Est autem hæc exceptio præscriptionis litis finitæ, impediens litis ingressum, prout probatur ex *l. fin. ff. pro suo*, ubi dicitur præscriptionem introductam ut sit litium finis, item ex *l. sicut 3. in fine in verbis nulli litem movendi ulterius facultatem patere censemus, puta completa præscriptione*, & ex *l. omnes 4. in verbo moveatur ubi prohibetur moveri lis tuto præscriptione Cod. de præscript. 30. annor. Balb. d. loco quæstion. 9. per tot. Maranta in suo Spec. parte 6. de except. numer. 12. in fine*, de hac exceptione præscriptionis, vide *Murmbf. libr. 1. præct. observ. tit. 8. observ. 5. per tot.*

TITULUS XIX.

DE EXCEPTIONE DOLI MALI.

Quam variæ & multiplices sint exceptiones doli, & cum aliis exceptionibus concurrant.

SUMMARIA.

- 1 Vi, metu, dolo gesta in contractibus mero jure valent.
- 2 Coacta voluntas in contractibus voluntas est.
- 3 Cur prætor proposuerit exceptionem doli mali?

- 4 Dolus committitur vel in contractibus, vel in testamentis, vel in legibus.
- 5 Quomodo dolus in contractibus committitur?
- 6 Quomodo in testamentis?
- 7 Quomodo in legibus?
- 8 Dolus in animo residet.
- 9 Dolus non punitur nisi ad extraneum actum procedat.
- 10 Cogitationis poenam nemo patitur.
- 11 De occultis non judicat Ecclesia.
- 12 Exceptio doli concurrit cum omni exceptione in factum.
- 13 Declaratur exemplo.
- 14 Petens consulto deleta in testamento exceptione doli repellitur.
- 15 Exceptio doli concurrit cum alia qualibet exceptione.
- 16 Creditor non est qui exceptione submoveri potest.
- 17 A quo invito pecunia exigere non potest, debitor non est.
- 18 Tria sunt genera exceptionum doli.
- 19 Ex dolo actoris causatur exceptio doli, quæ infamiam irrogat.
- 20 Ex dolo circa petitionem procedit exceptio doli, quæ cum alia quavis concurrit.
- 21 Sine actione agens repellitur exceptione intentionis.
- 22 Exceptiones doli præsupponunt dolum in ipsa re commissum esse, & ab ipso quidem actore non ab alio.
- 23 Propter dolum tertii in ipsa re etiam circa personam Rei commissum, actor non repellitur.
- 24 Excipienti de dolo quæ probanda sint?
- 25 Exemplis declaratur.
- 26 Exceptio doli personalis est quæ tantum opponitur contra admittentem dolum.
- 27 Autoritas judicis omnem doli præsumptionem excludit.

- 28 Quando exceptio doli succedat in locum exceptionis pacti.
- 29 Ex pacto procuratoris, ne à domino petatur, queritur ei exceptio doli.
- 30 De quibus procuratoribus hoc intelligatur?
- 31 Emptor hereditatis hereditarias actiones non sustinet.
- 32 Circa questionem, quando is ad quem pervenit universitas bonorum teneatur creditoribus hereditariis, distinguuntur quatuor casus.
- 33 Primus, quando devenit universitas bonorum ex dispositione contrahentium.
- 34 Secundus, quando ex dispositione testatoris.
- 35 Tertius, quando ex dispositione legis.
- 36 Quartus, quando per actum qui neque contractus, neque ultima voluntas est.
- 37 Plura exempla recensentur quibus ex pacto doli exceptio competit.

1. ¶ CUM in contractibus, cæterisque negotiis, ea quæ vi, metu, doloque gesta sunt, inero jure valeant, ita lege disponente, text. in Instit. in princ. de except. l. si mulier 21. §. si metu 4. ff. quod metus causa gest. l. 2. §. circa 3. ff. de doli except. ¶ eo qui coacta voluntas sit voluntas, ¶ idcirco Prætor, qui ob oculos propositam semper habet æquitatem, l. quod si Ephesi 4. ff. de eo quod certo loco, &c. ne cui dolus suus, per occasionem juris civilis, contra naturalem æquitatem prodesset, exceptionem doli mali proposuit, qua rigorem juris civilis ad æquitatem reduceret, læsis, deceptis, circumventis, subveniret, & jus dolose quæsitum enervaret, l. 1. ff. h. t.

4. ¶ Et quidem dolus committitur vel in contractibus, vel testamentis, vel legibus, dict. l. 1. §. fin.

5. ¶ In contractibus si vel dolose quis me inducat ad contrahendum, vel sponte

contrahentem in precio, merce, aut alia re quovis modo me decipiat, circumveniat, in damnum inducat, cujus exempla passim in legibus, & quotidiano usu sunt obvia.

¶ In testamentis dolus committitur, ut si quis ea supprimat, celet, supponat, cancellet, cujus passim exempla sunt sub tit. ff. & C. ad L. Cornel. de falsis, & per tot. tit. ff. & C. si quis aliquem test. prohib.

¶ In legibus corrupendis, mutilandis, interpretandis, falso allegandis, prout communis Advocatorum praxis exhibet, & attestatur sed exempla sunt odiosa. Et hæc tria complexus est JC. cum ait dolum ex facto colligi, id est, an & quando, & quomodo quis deceptus sit, negotii qualitas, facti evidentia, rei veritas ostendit, ut verum sit dicere, ubi rerum testimonia adsunt non opus est verbis. ¶ Nam licet dolus ex male- volo proposito, perverso animo, corrupta voluntate procedat, & ex his tanquam causa efficiente causetur, & sedem suam & domicilium in animo habeat, ¶ tamen nisi in effectum deducatur, nisi ad actum procedat, & ipso facto proximum quovis modo lædat, censuram legis non meretur neque ad Politicum magistratum, qui latebras mentis, & nævos animi pervidere non potest, ejus animadversio pertinet, & hoc est quod alibi dicit JC. in l. cogitationis 18. ff. de pœnis, ¶ cogitationis pœnam neminem pati, & facri Canones ¶ de occultis non judicare Ecclesiam.

Circa hanc exceptionem doli sciendum eam latissime patere, ejusque usus maximus est, ¶ & concurrit cum omni exceptione in factum, id est quandoque excipi potest contra agentem quod aliquid sit factum, vel non sit factum propter quod recte non agitur, tunc huic exceptioni locus

cus est, l. 2. §. generaliter, ff. h. tit. gloss. in l. credi-
 13 tori in verbo dol. C. de pact. † v. g. debeo tibi
 centum, tu mecum pactus es, qui ea intra fe-
 stum Martini petere nolis, si tu igitur, non
 attenta tua pactione, statim agas, ante diem
 me convenias, hic exceptione in factum uti
 dicor, id est oppono quod propter factam
 tuam conventionem sive pactum, me
 convenire non possis, cum hac autem ex-
 ceptione in factum concurrat exceptio
 doli, id est, in mea debitoris potestate est,
 quam ex his uti velim. Ratio est, quia
 dolo facit quod contra pactum suum ve-
 14 nit, d. l. 2. §. generaliter. † Petens consulto de-
 leta à testatore in testamento exceptione
 doli repellitur, l. 1. §. sed consulto ff. de his que
 in testam. del. Ratio, quia voluntas testatoris
 refragatur agenti, arg. à contrario sensu in l.
 qui cū alio §. non solet ff. de reg. jur. sed si incon-
 sulto deleta sunt, non repellitur, d. l. 1. vers.
 inconsulto vero, quia voluntas testatoris non
 15 refragatur, dict. §. non solet. † Imo hæc ex-
 ceptio doli tam late patet, quod cum omni
 alia exceptione peremptoria concurrat,
 nam eo ipso quod quis petit, cujus petitio,
 & actio exceptione elidi potest, dolum fa-
 16 cit, d. §. generaliter. † neque enim is credi-
 tor censetur, qui exceptione perpetua sub-
 17 moveri potest, l. creditor 55. ff. de V. S. † neque
 is debitor à quo invito exigere pecunia non
 potest, l. debitor 108. ff. d. r. at qui exceptione
 tutus est, invitatus ad solvendum non cogi-
 tur, quia exceptio est actionis exclusio, l. 2.
 ff. de except. Quicumque igitur petit quod
 scit exceptione doli elidi posse, aut scit o-
 portere non solvi, aut solum restituend-
 um, is dolum committit, in dolo constitui-
 tur, d. l. §. 2. generaliter, l. dolo 8. ff. h. t. ubi au-
 tem dolus ibi exceptio doli, consequens
 igitur hanc exceptionem cum alia quacun-
 que concurrere, unde recte ait JC. in l. qui

equitate 12. ff. h. t. omnem cum qui æquita-
 te defensionis, id est, exceptioe aliqua
 perpetua, & peremptoria infringere actio-
 nem potest, hunc exceptione doli tutum
 esse, id est cum omni exceptione concur-
 rere.

† Sed ut amplitudinem hujus exceptio-
 nis explicatius accipias, distinguo eam in
 tria genera. 1. † Est exceptio doli quæ cau- 18
 satur, ex dolo actoris qui in ipso contractu
 commissus est, ut quia dolo me ad contra-
 hendum induxit, aut me circumvenit, dece-
 pit, & hæc exceptio doli sola est, subsidia-
 ria est, nullam habet consociam, & quia ex
 ipsa nequitia actoris descendit, eum infam-
 mat, & quia odiosa, solum ea omissa, non
 repetitur, l. qui exceptionem 40. ff. de condict.
 indeb. 2. Est exceptio doli quæ procedit
 non ex dolo circa contractum † sed circa 20
 ipsam petitionem, eaque concurrat cum
 omni exceptione pacti, jurisjurandi, non
 numeratæ pecuniæ, in factum aliaque qua-
 libet, d. l. 2. §. generaliter dict. l. qui æquitate l. si
 ex cautione 3. Cod. de non num. pecun. l. 4. ff. de
 servit. 3. † Est exceptio doli qua utimur 21
 cum adversario nulla actio, nullum jus com-
 petit, cum sine actione agit, & proinde vo-
 catur à Dd. exceptio facti, & intentionis, de
 qua in l. qui se debere 7. ff. de condict. causa data
 causa non seq.

Et licet prædictæ species causa efficien-
 te, & effectu diversæ videantur, hoc tamen
 illis proprium & peculiare, quod omnes in
 rem sint ex parte excipientis, in personam
 vero ex parte agentis, † id est, duo necessaria 22
 præsupponunt, 1. dolum vere in contractu,
 aut petitione, aut alio modo commissum, † 23
 & sic in re ipsa dolum esse, etiam si circa
 personam Rei excipientis dolus non conti-
 gerit, deinde istum dolum commissum ab
 ipso agente, qui hac exceptione repellendus,

nam propter dolum tertii etiam in ipsa re,
& circa personam Rei contingentis, actor
non repellitur, *d.l.2. §.1. & 2.*

24 † Et ideo duo hæc probanda incum-
bunt, i. vere dolum in ipsum negotium in-
cidisse, deinde ejus non alium auctorem es-
25 se quam ipsum actorem. † Exemplis hæc
illustremus. Titius debet mihi centum ex
venditione vini, ille dolo inducit Cajum
ut mihi illa centum promittat, ego vigore
promissionis ago contra Cajum ad debi-
tum solvendum, ille excipit contra me de
dolo, conqueritur se deceptum, an hæc ex-
ceptio me repellat? neutiquam, quia ego
nullum dolum admisi sed tertius. E contra.
Dolo induxi Titium ut mihi promitteret
fundum, quem postea vendidit Cajo, à quo
dum fundum peto recte excipit de dolo, eti-
am si quoad ejus personam innocens sim, quia
dolos in ipsa re est. Unde perpetuo mente
26 tenenda est illa regula † quod exceptio do-
li sit personalis competens tantum contra
dolosum, & quod dolus tertii non obstat,
fallit in hærede cui obest dolus defuncti,
quia eadem reputatur persona, adeo etiam
ut ob dolum defuncti circa contractum
hæres teneatur in solidum, *l.ad ea 157. §.sem-
per cum sequ. l. hoc jure 152. §. in contractibus ff.
de reg. jur.* Sic dolus cedentis nocet cessio-
nario, quia is ex persona cedentis agit, *Ja-
cob. de Arena in tract. de cessione act. rubr. 4. n. 59.*
Sic dolus testatoris, quem commisit ut Ti-
tius ei promitteret fundum, nocet legata-
rio cui legavit istum fundum, qui à tertio
possessore, à quo eum vendicat, exceptio-
ne doli repelli potest, *tex. in l. si rem legatam
6. ff. de except.* ratio est, quia dolus commis-
sus est circa rem legatam, cujus legatarius
singularis successor est, *d.l. si rem in fine in
verb. quasi unius rei successor.* Alias fallentias
hujus regulæ, vide apud Zasium in *d. l. 2. §. 1.*

n. 6. cum seqq. Et quando dolus unius alteri
obstat, vel non explicat latissime per mul-
tas hypotheses JC. in *l. apud Celsum 4. per tot.
ff. h. t.* quas per te videre poteris, † Circa 27
hanc exceptionem doli notandum, quod
ea regulariter locum non habeat in contra-
ctibus per judicem confirmatis, quia au-
thoritas judicis omnem doli præsumptio-
nem excludit, *tex. in c. in presentias ext. de re-
nunc. in c. sicut nobis 16. §. fin. exc. de sent. & re-
judic. in l. 1. C. de præd. & aliis rebus minor in l.
pacta novissima 12. C. de pact. in c. bona memoria
23. §. porro ext. de elect. Gail. lib. 2. obs. 1. nu. 9. &
10.* Et quia exceptio doli succedanea est
exceptionis pacti, deficiente enim exce-
ptione pacti, succedit ex æquitate exceptio
doli, ita enim ait JC. in *l. rescriptum 10. §. fin.
ff. de pact.* plerumque solemus dicere doli
exceptionem subsidium esse pacti exceptio-
nis, quosdam demique qui exceptione pacti
ut non possunt, doli exceptioni usuros, hos
igitur casus ad quos JC. d. loco respexisse
visus est, per titu. Digestor. de pactis disper-
sos ex ordine referemus, ut causarum Pa-
tronis in aperto sit, quo suos clientulos
exceptionis genere ex jure conventio-
nis tueri debeant. † (1) Filiusfamilias hæ- 8
res institutus, ab extraneo pactus est cum
creditoribus hæreditariis, juxta formam re-
scripti D. Marci de remittenda parte debi-
ti, & emancipatus adiit hæreditatem hic,
si postea in solidum à creditoribus conve-
niatur, doli exceptione se tuebitur, *l. juris-
gentium §. penul. ver. Marcellus ff. de pact.* (2)
Filiusfamilias ob spem paternæ hæredita-
tis vivo adhuc patre, pactus est cum credi-
toribus paternis de remissione debiti, &
emancipatus deinde post mortem patris
adiit hæreditatem, & huic doli exceptio, si
ultra conventionis placitum molestetur,
proficiet, *d. §. penult. ver. idem probat.* Quod
autem

autem his casibus exceptio pacti non admittatur ratio est, quia per emancipationem filiusfamilias capite minuitur, §. 3. *sup. de capit. diminut.* at capitis minutio est prioris status mutatio, *in prin. sup. de ca. diminut.* mutato autem statu, filiusfamilias videtur alia persona, hinc pacti exceptio ei non prodest, quippe qui pro pacifcente non habetur, sed de æquitate exceptio doli. (3) Servus sub conditione hæres institutus, si paciscitur cum creditoribus non pacti, sed doli exceptio competit, *d. §. penult. vers.* imo prioris ratio est, quia quod servus in servitute egit post libertatem ei proficere non solet, *d. §. 1. ult. vers. quoniam.* Ratio rationis, quia servus pro nullo habetur, *l. quod attinet 32. ff. de reg. jur.* & mortuo comparatur, *l. servitutem 209. ff. d. t.* Posterioris ratio est, quod utrobique par æquitatis ratio, unde JC. hos casus similes vocat, intellige secundum quid non simpliciter. Ut enim filius in familia patris est, ita servus in servitute, proinde sicuti filio datur doli exceptio, ita & æquitas naturalis, quam pacta sequuntur, *l. 1. in princ. ff. de pact.* suadet, ut servo doli exceptio detur, in multis autem differunt, *quæ vide apud Johan. Borchholten de pact. c. 5. n. 17.* † (4) Ex pacto procuratoris mei ne à me petatur quæritur mihi exceptio doli, *d. l. rescriptum §. fin. in fine*, non pacti, quia alteri pacisci non possumus. † Et hoc verum tribus casibus 1. In procuratore habente speciale mandatum 2. in procuratore omnium bonorum cum libera 3. in procuratore in rem suam isti casus exprimuntur, *in l. quia 11. cum 2. ll. seqq. ff. de pac.* de procuratore cum speciali mandato, aut in rem suam dubium non est, de eo qui omnia negotia gerit, probat id JC. duob. argumentis, 1. quia illi solvi potest, *d. l. quia*, 2. quia & nocere domino potest, ergo & pro-

desse, de procuratore in rem suam, verum est, quia loco domini habetur, *d. l. sed si tantum §. 1. (5)* Si debitor hæreditarius paciscitur cum emptore hæreditatis ne petat debitum, & postea venditor à debitore petat, exceptione doli repellitur, *l. si cum emptore 16. ff. de pact.* † E contra emptor hæreditatis non sustinet actiones hæreditarias directas, neque utiles, nisi sponte eas suscipiat, tunc enim ex actu spontaneæ susceptionis inducitur tacitum pactum non petendi à venditore, *leg. 2. C. de pact.* proinde † cum quæritur, quando is ad quem bona deveniunt, creditoribus teneatur, distingue quatuor casus. † Primus. Quandoque devenit universitas bonorum ad aliquem ex dispositione contrahentium, seu ex aliquo contractu, quando scilicet hereditas alicui vendita est, & tunc in illum emptorem hæreditatis non transeunt directæ, vel utiles actiones hæreditariæ, neque isti creditores hæreditarii illum emptorem convenire possunt, *arg. d. l. 2. C. de pact.* sed iste hæres qui vendidit hæreditatem tenetur respondere creditoribus hæreditariis, *l. 2. C. de her. act.* Ratio est, quia hæres tanquam debitor non potest actiones suas passivas transferre sine consensu creditoris, *l. si mandatu meo 45. ff. mand.* Si tamen ex causa transactionis ad aliquem quota hæreditatis perveniat, is pro sua quota respondere creditoribus tenetur, *tex. & casus in l. controversia 14. ff. de transact.* † Secundus. Quandoque devenit universitas bonorum ad aliquem ex dispositione testatoris titulo universali, veluti per hæredis institutionem, vel per fideicommissum universale, & hunc transferuntur directæ, vel utiles actiones in hæredem, & fideicommissarium, *l. 1. C. si cert. pet. l. pacto successorum 26. C. de pact. l. 2. C. de her. act. l. ex asse 16. ff. ad SC. Trebell. §. restituta Inst. de*

fideicom. hered. Ratio est, quia universalis successor, eandem quodammodo personam sustinet cum defuncto, *l. heredem ff. de regul. 35 jur.* † Tertius. Quandoque devenit universitas bonorum ad aliquem ex dispositione legali, veluti per confiscationem, & tunc transferuntur utiles actiones, & iste ad quæ per confiscationem bona deveniunt, veluti Fiscus tenetur creditoribus, *l. 2. C. ad L. Jul. de vi publ. & prin. l. si constante 24. §. fin. ff. solu. matr. l. si mand. vero 22. §. is cuius bona §. ff. mand. l. 3. §. sed cum ex causa ff. de jure fisci, vide Bald. in d. l. 2. n. 1. Salycetum in 1. oppo-*
 36 *sit. C. de pactis.* † Quartus. Quandoque per actum qui neque contractus, neque ultima voluntas est, veluti per donationem causa mortis, & tunc quoque non transeunt actiones passive, *l. hereditatem 28. ff. de donat.* †
 37 (6) Sic pactum cessionarii cum debitore factum nocet ipsi cedenti, arg. *d. l. si cum emptore*, nam quod ibi emptor, hoc in isto casu est cessionarius, & sicut emptor ex rescripto D. Pii habet utiles, ita cessionarius ex cessione, & sicut emptor præfertur venditori, ita cessionarius litem cum debitore contestando, partem debiti accipiendo, & denunciando ne solvatur cedendi, inutilem reddit actionem, *l. si delegatio 3. C. de novat.* ergo multo magis & paciscendo, ita Costalius in *d. l. si cum emptore*. Quid è contra, pactum cedentis an noceat cessionario, vide Bald. & Costal. in *d. l. si cum emptore*. (7) Doli exceptio obstat in casu, *d. l. si cum emptore §. 1.* ubi quidam rem alienam nomine domini vendidit, deinde convenit inter dominum & emptorem, ut res ei redderetur qui vendidit, eo petente pretium doli exceptio obstat. (8) Ex pacto personali servi, ne scilicet à se petatur, domino acquiritur non pacti, sed doli exceptio, *d. l. & heredi*, prioris ratio est, quia cum servi iudicium esse non

potest, *l. servus 3. cum l. seq. C. de jud.* ergo ne à se petatur, quod in iudicio intelligitur, *l. amplius non peti 15. ff. rem rat. hab. pacisci nequit d. l. contra, §. si filius*, posterioris ratio, quia dolo videtur facere qui petit, quod pactus erat se à servo non petiturum (9) ex pacto patris ne à se, neve à filio petatur quæritur ipsi doli exceptio, *d. l. & heredi §. nes autem in fine.* (10) Pactum fidejussoris licet reo principali exceptionem pacti non producat, utpote cuius non interlit debitorem liberari, *l. fidejussor 23. ff. de pact.* attamen si fidejussor specialiter & nominatim debitoris quoque meminerit, & hoc inter eos actum, ne à reo quoque peteretur, doli exceptio reo comparata est, *d. l. idem in duobus §. fin. cum l. seq.* (11) Fidejussor pacificens confidejussori, ne à creditore fidejussionis nomine conveniatur, parat illi exceptionem doli, *l. videlicet 26. ff. de pact.* (12) Competit doli exceptio in pulchro casu, qui proponitur in *l. tale pactum 40. §. fin. ff. de pact.* pater promisit dotem pro filia, & pactus est, ut si filia se mortuo decederet sine liberis, tunc portio dotis promissæ remaneret pœnes fratrem suum tanquam suum futurum heredem, pater iste promissa dote & inito pacto suscitavit ex uxore sua præter spem adhuc proles, & scriptis hæredibus liberis in matrimonio decessit, mortua deinde filia sine liberis maritus à liberis soceri exegit portionem dotis, illi pacto prædicto se tueri volunt, quæsitum an possint consultus Papinianus respondet, quod ea conventio liberis à socero postea susceptis, & hæredibus testamento relictis per exceptionem doli proderit, rationem subjungit, quod inter contrahentes id actum sit ut hæredibus consulatur hoc inde colligitur, quod pater pactus erat ut portio dotis apud heredem suum fratrem remaneret

meret ergo paciscendo eo respexit, quod frater ex quo alias liberos non haberet suus futurus fuisset hæres. Si igitur pater voluit fratri consuli tanquam hæredi, ergo & multo magis susceptis postea ex se liberis, proprium enim sanguinem quis magis diligere præsumitur quam fratrem, inter quos aliquando gratia rara.

TITULUS XX.

DE EXCEPTIONE QUOD METUS CAUSA.

Quando exceptio quod metus causa recte opponatur.

SUMMARI A.

- 1 Per metum compulsus ad aliquid promittendum, dandum, faciendum habet exceptionem quod metus causa.
- 2 Exceptio quod metus causa fundata est super naturali aequitate.
- 3 Spontanea solutio non opposita exceptione quod metus causa, purgat vitium metus.
- 4 Exceptio quod metus causa cognata est exceptioni doli.
- 5 Dicta in exceptione doli obtinent quoque in exceptione quod metus causa.
- 6 Exceptio quod metus causa in rem est.
- 7 Sufficit quod opponatur metum in re seu circa rem commissum esse.

† Qui per vim, vel metum compulsus, & inductus est, ut se aliquid dandum, faciendum, præstandum stipulatione, aut alio quovis contractu obligaret, is, si ex tali contractu conveniatur, potest oppondere exceptionem quod metus causa, qua agentem repellat, text. in l. metum 9. §. sed.

quod prætor ff. quod metus causa &c. & tot. tit. ff. de doli mali & metus except. † quæ exceptio fundata est super naturali ratione, scilicet, ne quis per metum cum alterius iactura locupletetur, l. 1. ff. de doli mali except. Si autem metum passus hanc exceptionem non opponat, sed quod promissit sponte solvat, † tunc illa spontanea, solutio purgat vitium metus in promittendo admissum, ita quod spontaneæ solutum non possit, deinde repeti actione quod metus causa, quæ per solutionem spontaneam subsequitam, sublata est, sponte ratificando contractum, qui per metum initus erat, tex. in l. 2. C. de his quæ vi, metusve causa c. 1. in fine extr. quod metus causa &c. † Hæc exceptio cognata est exceptioni doli mali, quæ datur adversus petentem id quod promissum est per metum, l. si donationis 7. C. de his quæ vi metusve caus. Menoch. libr. 2. de arbitr. judic. cent. 2. casu 132. cum sequent. † In hac autem exceptione eadem omnino quæ in exceptione doli mali obtinent, distat tamen aliquid à doli exceptione, quod exceptio doli personam complectitur ejus qui dolo facit: † at metus causa exceptio in rem scripta est, si in ea nihil metus causa factum est, ut non inspiciamus an is qui agit, metus causa fecit aliquid, † sed an omnino metus causa factum est in hac re à quocunque non tantum ab eo qui agit, & quamvis de dolo auctoris exceptio doli non objiciatur, veruntamen hoc jure utimur, ut de metu non tantum ab auctore, verum à quocunque adhibitio exceptio objici possit, uti Ulp. in l. apud Celsum 4. §. metus causa 33. de exceptio doli mali scribit, facit l. item si cum exceptione 14. §. in hac 3. cum ibi not. ff. quod metus caus. Maranta in suo Specul. parte 6. membr. 9. tit. de except. num. 34.

TITULUS XXI.

DE EXCEPTIONE LITIGIOSI.

Quibus modis res vel actio fiat litigiosa, & de pœnis alienantis rem litigiosam.

SUMMARIA.

- 1 Exceptio litigiosi ementi rem litigiosam opponitur.
- 2 Quæ dicatur res litigiosa?
- 3 Distributio hujus materiae.
- 4 Primum tribus conclusionibus expeditur.
- 5 Prima conclusio. Sola denunciatio extrajudicialis non facit rem litigiosam.
- 6 Declaratur exemplo.
- 7 Extrajudicialis interpellatio non interrumpit prescriptionem.
- 8 Denunciatio extrajudicialis constituit ementem in mala fide.
- 9 Denunciatio creditoris ne creditor vendat pignus spernitur.
- 10 Secundus creditor per denunciationem non potest impedire venditionem pignoris, nisi antiquiori creditori offerat debitum.
- 11 Secunda conclusio. In reali actione, qua agitur ad dominium, vel quasi citatio cum insertione causæ inducit vitium litigiosi.
- 12 Actio realis extra jus domini, vel quasi non facit rem litigiosam.
- 13 Tertia conclusio. In actione personali, & res petita & actio per litis contestationem fit litigiosa.
- 14 Declaratur exemplo.
- 15 Quarta conclusio. In actione mixta familie exerciscunda, & communi dividundo, res fit litigiosa per litis contestationem.

16 Alienatio rei litigiosa est prohibita.

17 Quid veniat nomine alienationis?

18 Certi casus quibus alienatio rei litigiosa permissa est.

19 Pœna ementis rem litigiosam.

20 Pœna vendentis, & alienantis rem litigiosam.

Est quoque species exceptionis quæ vocatur exceptio litigiosi, † quæ ementi rem litigiosam opponitur. † Est autem res litigiosa res mobilis, vel immobilis, vel semovens, de cujus dominio, vel quasi quaestio movetur inter petitem & possessorem, per judiciariam conventionem, aut per preces principi oblatas, & judici insinuatæ, ac per eum adversario interpellatoris cognitæ, *tex. in Novella de litigios. §. 1. & in auth. litigiosa C. eod. tit.* † De hac materia quatuor trademus, 1. quomodo res fiat litigiosa, 2. quæ alienationes rerum litigiosarum prohibeantur? 3. certos casus referemus quibus alienatio rei litigiosæ permissa, 4. quæ sit pœna alienantis, & ementis rem litigiosam.

† Quod ad primum attinet tria hæc denuntiatio extrajudicialis citatio, & litis contestatio possunt considerari, à quibus probabiliter hoc vitium litigiosi desumendum videtur, tribus itaque conclusionibus hoc caput absolvemus. Prima conclusio. † Sola denunciatio extrajudicialis non inducit vitium litigiosi, nec impedit contractum, *l. 1. in princ. ff. de litig. declaro exemplo.* † Ego sum empturus tale prædium, dum sumus in tractatione, dum inter me & possessorem de venditione agitur, venit Titius & mihi denunciat, cominatur, interdicat ne hujusmodi prædium emam, hoc non vendentis sed ejus esse, aut sibi obligatum, aut de eo sibi cum tali contro-

troverfiam elle, aut aliam prætendit cau-
sam, quare fua interfut ne vendatur, ego non
attenta ifta comminatione, fecurus emo,
quæritur utrum ifta denunciatio extrajudi-
cialis, ifta proteftatio Titii, & comminatio
faciat rem litigiofam, ita ut fi cadam à pos-
felfione rei emptæ eamque petam, vel rem
vendicem obftet exceptio litigiofi, re-
fpondetur quod non. Ratio eft, quia hæc
res efferet mali exempli, poffet enim quis
fraudulenter, & malitiofe mihi denunciare
ut commodam occafionem emendi mihi e-
7 riperet, † nec extrajudicialis interpellatio
interrumpit præfcriptionem longi tempo-
8 ris, *l. alienam 13. ff. pro emptor.* † hoc quidem
verum, quod ifta denunciatio extrajudicia-
lis conftituat e mentem in mala fide ut fru-
ctus non lucretur, fi denuntians jus denun-
tiandi habeat, *juxta l. fi fundum 17. C. de rei
vend.* tamen vitium litigiofi non contrahi-
9 tur. † Sic denunciatio à debitore creditori
facta ne vendat pignus, aut emptori facta ne
emat, fperni potef, *tex. & casus in l. 1. C. de
litigi.* Sic nec precarium afficit rem vitio
litigiofi, creditor enim qui pignus precario
concedit debitori non amittit jus pignoris
vendendi, *tex. & casus in l. 2. C. de distr. pig.*
nec talis denunciatio conftituit emptorem
in mala fide, *l. 2. C. debitorem venditionem pi-
gnoris impedire non poffe*, quia creditor distra-
hens pignus fuo jure utitur, *l. fi debitor 12. C.
de distract. pig.* † Sic nec fecundus creditor
10 per fuam denuntiationem, vel proteftatio-
nem venditionem pignoris impedire po-
teft, nifi debitum antiquiori creditori offe-
rat, confignet, & deponat, *l. fin. C. fi antiq.
cred. pignus vendat.* Secunda conclusio. † In
11 reali actione qua agitur ad dominium, vel
quafi citatio cum insertione caufæ inducit
vitium litigiofi, *auth. litigiofa C. de litigi.*
Petrus Follerus in addit. ad Marant. part. 4. di-

*ftinct. 3. num. 5. Clem. 2. ut lite pend. nihil in-
novetur, & hoc fi coram ordinario agatur,
in delegato ut primum refcriptum ad li-
tem eft oblatum & præfentatum judici, &
emanarit citatio cui infertus eft libellus,
eaque parti inhnuata, tunc res ifta fuper
qua controverfia cœpta eft, per citationem
dicitur facta litigiofa, & à poffeffore cita-
to alienari nequit, *text. in d. auth. litigiofa
& ibi Sichard. num. 2. 3. & 4. & in authent.
qui femel num. 6. & 7. C. quomodo & quando
judex &c. Zafius in l. 1. nu. 7. ff. de litigios.* fic
citatio &c. perpetuat jurisdictionem, *c. gra-
tum 20. ext. de offic. deleg.* prorogat jurisdi-
ctionem, *c. propofuifti 19. ext. de foro compet.*
Si igitur rei vendicatio directa, vel utilis
inftituta fit, ftatim per judiciariam illam
conventionem etiam ante litis conteftatio-
nem, & res, & actio fit litigiofa, ut nec il-
la vendi hæc cedi poffit, *Sichard. d. loco nu.
6. text. in l. fin. C. d. t. de litigios. & in l. res
quæ 22. ff. de jure fifci.* † Dico fi agatur jure 12
dominii, vel quafi, nam fi agatur actione
reali ratione alterius juris v.g. pignoris hy-
pothecariâ, vel fervitutis realis confeffo-
riâ, vel poffeffionis aliquo interdicto actu
fit, res ifta non fit litigiofa, & licitum eft
debitori hujusmodi res hypothecatas ven-
dere, *text. in §. ab hoc Novell. de litigios. Bart.
in l. 1. ff. eod. Zafius ibidem num. 7. & 8. Sich.
in d. auth. litigiofa num. 8. & 12. Mynf. cent.
1. obfer. 55. num. 2.* quia non fuper re, fed fu-
per jure pignoris, fervitutis, vel poffef-
fionis litigatur, fiunt tamen prædictæ a-
ctiones poft litem conteftatam litigiofæ,
*Sichard. in d. authent. num. 7. Bart. in d. l. 1.
C. eodem.* Sic & controverfia in opere facto
in fundo, non facit fundum litigiofum, *l.
quanquam 4. §. Julianus ff. de aqua plu. arcen-
da.* Igitur quæftio fuper pignore, fervitute,
poffeffione, opere in re, non facit rem liti-
giofam,*

giosam, sed tantum controversia super rei dominio, quasi dominio, vel usufructu, cum pars domini usufructus sit, *l. 4. ff. de usufr.*

- 13 Tertia conclusio. † In personali actione & res petita, & actio fit litigiosa per litis contestationem, *tex. exp. in l. 2. in verb. lite pendente C. de litigios. Mar. d. loc. n. 5. & in hoc casu non est correctā l. 1. §. 1. ff. de litigios. res petita, quia eam neq; actor neque reus alienare possunt, gloss. in d. l. 2. in verb. actore, liceat*
 14 v. g. † Titius debet mihi fundum ex stipulatione, vel ex venditione, ego ad tradendum vel implendum contractum judicialiter eum conveni, & litem contestatus sum, alteruter nostrum istum fundum alteri vendit, quæritur an eamenti obstat exceptio litigiosa? utique actio fit litigiosa, quia eam alteri post iudicium cœptum actor cedere non potest, etsi cessio facta fuerit, reputatur pro nulla, & ea non obstante lis suo Marte procedit, *d. l. 2. in fi. Et quod non solum actio: verum etiam ipsa res in personalibus per litis contestationem fiat litigiosa, tenet Bart. in d. l. & ibi Alex. in apostilla ad Bart. Zasius ibid. nu. 9. & verior est*
 15 *sententia ff. h. t. Quarta conclusio. † In actione mixta veluti communi dividundo res fit litigiosa per litis contestationem, l. 1. in fin. C. com. divid. Bart. in d. l. 1. C. h. t.*

- Et quidem si aliquo prædictorum mo-
 16 *16* *dorum res litigiosa facta fuerit, † tunc ejus alienatio omnino est prohibita, l. 2. l. fin. auth. litigiosa, & auth. nunc si hæres C. de litig.*
 17 † quo nomine venit venditio, permutatio, donatio, *d. l. 2. d. l. fin. §. 1. vers. tali, l. si post acceptum 18. ff. de rei vend. consecratio sive dedicatio in divinum ministerium & usum pium, l. fin. ff. de litigios. oppignatio, l. 1. §. fin. ff. quæ res pig. oblig. non poss. & quilibet alius contractus, quo dominium & possessio rei transfertur, vel jus in re constituitur*

per oppignorationem, ut dixi, per impositionem servitutis, per concessionem in emphyteusim, vel alio modo, quandocunque enim res litigiosa alienatur vel in toto, vel in parte, aut alteri constituitur jus in ea, tum dicitur ea res alienata, ad hoc ut habeant locum pœnæ, *l. fin. C. de litigios. ita Sichard. ibid. nu. 1. & volenti agere ex aliquo horum contractuum opponitur exceptio litigiosa, quod scilicet res litigiosa alienari non potuerit, & ex nullo contractu non solum inefficaciter agat, sed nec jure retentionis se tueri possit.*

† Sunt tamen certi casus quibus rem litigiosam licite, & sine pœna alienare, & recipere concessum est. (1) Res litigiosa filiae in dotem, aut filio in donationem propter nuptias recte datur, *l. fin. in fine C. de litigios.* Ratio potest esse favor matrimonii. (2) Ex causa transactionis alienari potest, *d. l. fin. declaro.* Cum in transactione reus pro remissione litis aliquid dare, vel promittere debeat, & ego actor Titio cum quo occasione talis prædii mihi lis est conditionem transigendi offeram, ille mihi illud prædium dare potest, non obstante quod alius quidam etiam ante me illi super tali prædio controversiam moverit, *sic gloss. in d. l. fin. in verbo transactionis intelligit, quam sequitur Sich. ibidem num. 2. & communiter Dd.* (3) Propter divisionem rerum hæreditariarum recte alienatur res litigiosa, *d. l. fin. v. g. Titius movit mihi litem super tali prædio, postea cohæres mei provocant ad divisionem, hinc istud prædium ita in divisionem, & adjudicationem venit sicut alia quælibet.* (4) Legatum rei litigiosæ valet, sed non nisi eventus & exitus litis in isto legato venit, ita quod hæres in usum legatarii litem prosequi teneatur, cui legatarius pro suo interesse ad evitandam collusionem adhærere potest,

potest, *auth. nunc si heres C. de litigios. (5)* Res tempore perituræ, quæ fervando servari non possunt, recte alienantur, nec per talem alienationem contrahitur vitium litigiosi, *tex. in l. Divus §. in fine princ. ff. de petit. hered. text. in l. fin. §. 1. C. eod. tit. (6)* Quælibet alienatio necessaria non cadit in rem litigiosam, *l. alienationes 13. ff. fam. l. eriscund. proinde quod diximus omnem alienationem rei litigiosæ prohibitam, de alienatione voluntaria quæ fit per contractus, non de necessaria, quæ aliis modis sæpe fit, intelligendum, vide de his Myns. cent. 1. obs. 55. n. 8. 9. 10. 11. & 12. Et pro alienatione notandū, quod vitium litigiosi non afficit rem, sed alienari potest præterquam ab ipsis litigantibus, *text. exp. in d. l. 1. §. 1. ff. h. tit. ita Bald. in l. 1. nu. 1. 4. 5. & 6. C. de præscript. long. tempor. & in l. 2. nu. 3. C. de litigios. Zasius d. loco num. 2. in verb. quia nemo tecum litigat.**

19 † Ad pœnas quod attinet distinguendum multipliciter est, primo inter jus vetus & novum, secundo inter alienantem & recipientem, tertio inter recipientem scienter vel ignoranter. Ementis igitur vel alio titulo accipientis rem litigiosam sciens pœnæ hæc sunt. (1) Quod vendicans rem emptam si à possessione cadat exceptione litigiosi à possessore repellatur, & hæc pœna jure Digestorum quoq; obtinet, *l. 2. & ibi gl. in verb. pœna litigiosi ff. de litigios. (2)* Si possessionem ejus nactus sit, redhibere & restituere eam alienanti cogitur, *d. l. si. in ver. non tantum redhibere, facit d. l. 2. in fine & ibi gloss. in verb. peragenda. (3)* Perdit precium quod applicatur fisco, *d. l. fin. in verbis sed etiam precio ejus privari.* † Alienatus vero (1) perdit precium receptum quod defertur in fiscum, aut actione ad precium solvendum destituitur. (2) Tantundem de suo in Fiscum confert, *d. l. fin. in ver. non ut lucro cedat ei qui*

rem alienavit, sed ut etiam alia tanta quantitas ab eo Fisci juribus inferatur. (3) Ignoranti si vendidit ultra precium quod recepit, de suo tertiam precii partem ementi solvit, *d. l. fin. & ibi Sichard. nu. 8.* intellige restituit integrum precium superaddendo tertiam precii partem de suo, idq; loco pœnæ, ut si res vendita sit centum aureis, restituat centum triginta tres aureos cum quadrante. (4) Si res apud ementem interierit, ipse vero domino, si aliena fuerit, æstimationem solvit, *l. Julianus 17. ff. de rei vendic. vide Myns. cent. 1. obs. 55. n. 3. 4. 5. 6. & 7.* Effectus litigiosi, vide apud Zasium in d. l. 1. nu. 15. cum seqq. ubi quinque effectus rei litigiosæ tradit. Juxta Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 33. attentata lite pendente, alienando, hypothecando, vel alio quovis modo deteriorando rem quæ in judicium deducta, ex officio sine ordinario processu revocantur. Idem constitutum in Refor. Jul. cap. 21. his verbis. Nachdem in gemeinen Rechten versehen/ daß in hangenden Rechten wider durch Richter noch Partheyen etwas attentiret / oder einige Verwerungen fürgenohmen werden sollen / so soll der jenig/ welcher des streitigen Guts in Besiz ist/ darinnen bleiben/ auch mitler Zeit das streitige Gut nicht veräußern/ oder in frembde Hände stellen/ sonder beyde Theil in dem Besiz/ Gebrauch/ und Standt/ darin sie im Anfang des gerichtlichen Kriegs gewesen/ biß zu rechtlicher und endlicher Erörterung der Sachen bleiben/ wo aber dagegen wider Recht etwas erneuert oder fürgenomen / soll dasselbig auff Ansuchung und Beweifung des jenigē wider dē die Verwerungen beschehen/ ohn einige zierliche Klage/ dann allein auß Richtlichem Ambt vor weiterer Handlungen widerrufen/ abgethan / und die Sach in vorigen Standt

gestelt / auch darwider kein Appellation
angenommen werden. Latine. Quando-
quidem in jure communi provisum, quod
lite pendente neque per judicem, neq; per
partem quicquam attentari vel innovari
debeat, hinc possessor rei litigiosæ in pos-
sessione manebit, & pendente lite rem
controversam non alienabit, sed utraque
pars litigans mea possessione, perceptione,
statu & qualitate relinquatur, in qua ante
coceptam litem fuit, donec lis judiciali de-
finitione terminetur, si contingat autem in
contrarium quicquam de facto attentari,
hoc ipsum ad instantiam & petitionem ejus
contra quem attentatum, statim & ante om-
nia, citra solennem processum ex officio
Judicis revocabitur, & in pristinum statum
restituatur, appellatione remota.

TITULUS XXII.

DE EXCEPTIONE SENATUS- CONSULTI MACEDONIANI.

Ex quo contractu filiusfamilias excep-
tio SC. Macedoniani datur.

SUMMARI A.

- 1 Filiusfamilias contrahere potest sicut paterfa-
milias.
- 2 Ex contractu filiusfamilias filius insolidum, &
pater peculiotenus obligatur.
- 3 Ex contractu filiusfamilias diverse actiones in
patrem dantur.
- 4 Unde diversitas istarum actionum causetur.
- 5 Ex contractu mutui filiusfamilias datur exce-
ptio SC. Macedoniani.
- 6 Contractus mutui à filiofamilias celebratus
non est ipso jure nullus, sed exceptione eli-
ditur.

7 Nihil interest ipso jure quis actionem non ha-
beat, an per exceptionem infirmetur.

8 Exceptio SC. Macedoniani unde originem tra-
xerit.

9 Quæ sit causa secundaria SC. Macedoniani?

AD pleniorē hujus exceptionis, & Se-
natusconsulti Macedoniani intelli-
gentiam præsciendum est, † filiumfamilias
hoc est eum qui est in potestate patris non
minus contrahere posse quam patremfami-
lias, aliamq; esse rationem contractuum, &
ultimarum voluntatum, siquidem filiusfa-
milias re quidem consentiente patre testa-
mentum condere potest, l. qui in potestate
6. ff. de testam. l. senium 3. C. qui testam. facere
poss. contractus vero celebrare potest, non
solum patre consentiente: verum etiam
ignorante, & invito atque ex omni contra-
ctu ita filiusfamilias insolidum obligatur,
sicut ex delicto, text. elegans in l. tam ex con-
tractibus 57. ff. de jud. l. filiusfamilias, 39. ff. de act.
& oblig. l. si ex alio 9. C. quod cum eo qui in alie.
potest. † quinimo non solum ipse filiusfami-
lias ex contractu suo obligatur: verum eti-
am pater ejus in cujus potestate est, qui e-
nim cum filiofamilias contraxerit duos ha-
bet debitores, filium insolidum & patrem
duntaxat de peculio, l. si quis cum filiof. 44. ff.
de pecul. † In filium itaq; datur actio insoli-
dum, quæ descendit ex eo contractu quo se
obligavit, in patrem vero actio de peculio,
quod jussu, aut de in rem verso, l. 1. ff. quod
cum eo qui in alien. potest. † Quarum actio-
num diversitas ex eo pendet, quod aut fili-
us contrahit patre ignorante, vel invito, &
tunc si pecunia ex filii contractu debita,
vel alia utilitas in rem patris versa non est,
peculiotenus tantum pater tenetur, conve-
niturque actione descendente ex contra-
ctu filii, quæ quia solidum non prosequi-
tur,

tur, neque peculii quantitatem egreditur, actio de peculio dicitur, *de hac tot. tit. in ff. de peculio*, si vero in rem ejus pecunia, vel utilitas versa sit, convenitur actione de in rem verso, *tot. tit. ff. de in rem verso*. Si vero filius patre jubente contraxerit, tunc insolidum actione quod jussu pater tenetur, *tot. tit. ff. quod jussu*. Hæc in omni contractu quovis modo inito obtinent, † præterquam in mutuo, *d. l. si ex alio in prin.* quod si filius alias contraxerit, ipse quidem obligatur, daturque adversus eum actio, sed exceptione SC. Macedoniani juvatur, & sic actio cum effectu non datur, quia exceptione eliditur, & sic intelligendum quod dicitur in ipso Senatusconsulto *d. l. i. actio*, petitioque non dari, scilicet cum effectu, prout gloss. ibi in verb. petitioque, *Wesembec. in parat. ff. de SC. Maced. n. 9. Duarenus in Comment.*

6 *eod. tit. cap. i.* † Nec enim contractus mutuus à filio familias celebratus ipso jure non subsistit, aut invalidus est, sed valet contractus, oritur obligatio, *l. quia naturalis 10. argum. l. creditorem 18. ff. de SC. Macedon.* & ex obligatione actio, *l. licet 42. §. ea obligatio 2. ff. de procur.* (posita siquidem causa ponitur effectus) quæ tamen opposita exceptione Macedoniani eliditur & enervatur, pro quo tex. in *l. penult. C. de SC. Maced.* ubi dicitur non dirigi ex tali contractu contra patrem efficaciter actionem de peculio, quia exceptione eliditur, & sic in effectu idem est ac

7 si actionem non haberet, † nihil enim interest ipso jure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur, *l. nihil interest 112. ff. de reg. jur.* nec dicitur deberi illud, quod perpetua exceptione defendi possunt, *l. debitor 108. l. creditor 55. ff. de V. S. & vulgata juris regula non videri coepisse eum qui per exceptionem removetur à petitione, l. non videtur ff. de reg. jur.* exceptio enim

proposita excludit actionem, *l. 2. ff. de except.* eamque plane perimit, *l. quacumque 14. ff. de compens.* † Huic Senatusconsulto nomen, & 8 causam præbuit improbus quidam fœnerator Macedo, qui ut eleganter ait ipsum Senatusconsultum in *l. i. ff. eod.* cum inter cæteras sceleris causas quas illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisset, pessimo exemplo adolescentibus luxui, & scortationi deditis pecunias incertis nominibus, h. e. non expressa causa in quam mutuum datum esset, credebatur, quas illi inutiliter profundentes, ære alieno obruti, in quodvis flagitiorum genus se proriperent, & ante diem patrios inquirerent in annos, §. *illud penult. vers. quæ ideo Inst. quod cum eo qui in alien. potest.* Causa itaque principalis hujus SC. Macedoniani fuit, ipsa improbitas, & malitia Macedonis fœneratoris, in cuius odium SC. factum est, secundaria 9 potest esse salus tum adolescentum, ne per luxum facultates suas profundentes, in turpem incidant egestatem, ipsique egentes hæreditatem creditoribus concedere cogantur, melius siquidem esse Senatus censuit, coarctari juveniles calores, ne cupidini dediti, tristem sentiant exitum, qui eos post dispersum expectat patrimonium, *l. fin. §. ipsum §. vers. melius C. de bonis quæ liber.* tum ipsorum parentum, ne filii ære alieno gravati, vitæ eorum insidiarentur, §. *illud Inst. quod cum eo qui in aliena potest.*

Quando habeat locum SC. Marcedonianum?

S U M M A R I A.

1 Filius familias mutuum contrahens habet tantum exceptionem SC. Macedoniani.

janem. (3) Si crediturus filiofamilias, & filium, & alium puta Titium principalem reum constituam, quasi utrisque crediderim, ne Titius tanquam fidejussor filiofamilias, exceptione utatur, *d.l.item si §.idem ait, quod alias facere posset, l. sed si paterfamilias*. 6. §. non solum ff. de SC. Maced. (4) Si non pecuniam in quantitate crediderim, sed alias res fungibiles, puta frumentum, vivum, oleum mutuo dederim, aut alias res non fungibiles vendiderim, ut iis distractis pecunia utatur, *d.l.item si §.mutui dationem*. Hic notandum calliditati & fraudi hominum interpretatione juris Legislatorem occurrere oportere, ne bonæ leges calumnientur † non enim minus est contra legem quod contra mentem & voluntatem legislatoris fit quam quod contra verba, ut ait Imp. eleganter in *l. non dubium §. C. de legibus*.

Quibus competat exceptio SC. Macedonianum?

S U M M A R I A.

- 1 Exceptio SC. Macedoniani datur filiofamilias mutuum accipienti.
- 2 Solutum à filiofamilias in causam mutui à patre repetitur.
- 3 Pecunia donata filiofamilias ut mutuum solveret, non repetitur à patre.
- 4 Nepotibus, & pronepotibus datur exceptio SC. Macedoniani.
- 5 Pater si ex contractu filiofamilias conveniatur utitur exceptione SC. Macedoniani.
- 6 Cur fidejussori filiofamilias hæc exceptio datur.
- 7 Quatuor requiruntur ut competat exceptio SC. Macedoniani.

- 8 Qui cum alio contrahit scit, vel scire debet conditionem ejus cum quo contrahit.
- 9 Gerenti se pro paterfamilias non datur exceptio SC. Macedoniani.
- 10 Ratio hujus pulchra.
- 11 Excipiens de SC. Macedoniano fundare se debet in scientia creditoris, quod sciverit contrahentem mutuum esse filiumfamilias.

† EXceptio SC. Macedoniani datur (1) filiofamilias, hoc est qui in patris potestate est, qui non est emancipatus, aut sui juris, contrahenti mutuum, neque interest filius sit, an filia, *d.l. sed si §. 2. Reformat. Juliac. cap. 104. §.* Es mögen auch/ &c. vivat adhuc pater, an mortuus sit cum convenitur, *d.l. i.* ubi in verbis Senatusconsulti dicitur, etiam post mortem patris ejus, ut sic eluderetur spes improborum fœneratorum, qui, cum morte patris hæreditas ad filiosfamilias devolvenda esset, & sic locupletati, sperabant æs contractum solutum iri, inde occasionem improbitatis sumentes, proinde ut isti improbitati, quæ tot mala secum traheret, occurreretur, Senatusconsultum in specie istum casum complexus est, ne post mortem quidem patris filiofamilias conveniri possent, in verbis, ut scirent qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiofamilias bonum nomen, expectata patris sui morte, fieri. Sufficit igitur quod tempore contractus fuerit in potestate, *d.l. i. §. certe,* ubi qui tempore accepti mutui filiusfamilias fuit habet istam exceptionem, licet cum conveniretur restitutus contra arrogationem, sui juris esset, vel alias emancipatus sit, *tex. in §. penult. Inst. quod cum eo qui in alien. potest.* Nec interest sit in dignitate nec ne, *d. l. i. §. fin.* licet in dignitate con-

consulari, de qua ibi tex. hodie non obtineat, prout glossa ibi notat, per tex. in §. nunc autem Novella constitutio quæ dignit. &c. sit in potestate per nativitatem, vel arrogationem, dict. l. 1. §. certè, sint consumpti nummi, an vero adhuc extent in peculio, d. l. sed si 9. §. hoc senatusconsultum in fine, dummodo in rem patris versum non sit, arg. l. si res §. §. fin. cum l. seq. ff. de in rem vers. Imo filiusfamilias nec quidem si volet creditam sibi pecuniam contra Senatusconsultum restituere potest, † sed solutam pecuniam pater vindicat, l. si filiusfamilias 14. ff. si cert. pet. etiamsi filio donata fuerit, d. l. sed si 9. §. 1. in fine † nisi expresse in eam causam donata fuerit, ut creditori suo solveret, tunc enim à donatore protinus profecta videtur ad creditorem & nummos fieri accipientis d. l. sed si §. 1. filius autem non repetit, d. l. sed si §. fin. l. qui exceptionem 40. ff. de condict. indebiti quia naturaliter obligatus est, l. quia 10. ff. de SC. Maced. (2) † Datur nepotibus & pronepotibus, l. si filius tuus 6. §. 1. C. l. filium 14. ff. de SC. Maced. etsi enim significatione & proprietate verbi filiusfamilias, quo utitur SC. Macedonianum, non continentur nepotes, l. si quis §. cum l. seq. de testam. tut. l. 1. ff. de gradib. & affinib. sententia tamen loquentis vel legis, vel patrisfamilias de filiof. filii verbo etiam nepotes, & reliqui descendentes intelliguntur, l. liberorum 220. §. 1. l. filii 84. l. iusta 201. ff. de V. S. (3) † Exceptio SC. Macedoniani datur patri, d. l. si filius in prin. d. l. sed si §. non solum arg. l. 1. Codic. ne filius pro patre &c. juncta glossa ibi in verb. cum potestate, & quidem non tantum quamdiu filius vivit, sed etiam cum filius mortuus erit, §. illud Inst. quod cum eo qui in alien. potest. (4) Datur fidejussori ejus, d. l. item si 7. §. sed Julian. d. l. sed si §. non solum. † Ratio, quia si fidejussores filiorum

efficaciter convenirentur, & se exceptione, quæ principali competit, tueri non possent, daretur illis regressus actione mandati adversus filiumfamilias, neque extra damnum essent, atque ita SC. Macedonianum facile circumveniretur, quam rationem innuat, textus in d. §. non solum in verbis qui & ipsi mandati habent regressum, quasi diceret, haberent regressum si efficaciter tenerentur, ita glossa, facit l. adversus 29. ff. de arbit. Et ista ratio evidenter ex eo patet, quia si fidejussor pro filio contrahente mutuum intercedat animo donandi, jam usurus non est fidejussor ista exceptione, d. §. non solum quia isto casu fidejussori solventi regressus non daretur, & sic cessat ratio, cujus intuitu subvenitur fidejussori, scil. ut indemnitati filii omni ex parte consulatur. (5) Datur eorum hæredibus, d. l. item si 7. §. quamquam 10.

† Ut igitur exceptio SC. Macedoniani 7 competat quatuor hæc requiruntur, (1) quod credita sit pecunia filiofamilias non emancipato, dict. l. 1. in prin. (2) Ut credita sit principaliter ex causa mutui, dict. l. 3. §. is autem solus, l. 3. Cod. eod. (3) Ut realiter numeratio pecuniæ interveniat, sicut enim sola conventio de mutuando mutuum non efficit, l. qui pecuniam 30. ff. si cert. pet. ita quoque quoad Senatusconsultum necessarium est realiter numeratam esse ex causa mutui pecuniam, nec confessio mutui à filiofamilias facta in chyrographo sufficit, d. §. is autem solus vers. & ideo in verbis, & si stipulatus sim licet coeperit esse mutua pecunia, eoque tempore quo numeratio facta est filium in potestate patris fuisse, dict. l. 3. §. fin. cum ll. seqq. tempus enim numerationis non stipulationis, vel confessionis de recepto mutuo inspicitur, dixi pecuniam numeratam: licet enim pecuniæ verbum omnia corpo-

corpora quæ functionem recipiunt in pondere, numero, & mensura consistentia comprehendat, ut vinum, oleum, frumentum, *l. pecunia verbum* 178. *l. pecunia* 222. ff. de V.S. tamen in hoc Senatusconsulto pecuniam numeratam tantum intelligimus, *dict. l. item si* 7. §. *mutui dationem* 3. ff. d. t. Hic adverte quod juxta statutum civitatis Colo. 73. SC. Macedonianum se extendat, ad contractum emptionis & venditionis qui initus est cum filiis vel nepotibus qui proprium domicilium non habent citra consensum patris vel avi, talis enim contractus omnino irritus & invalidus est, juxta d. SC. Maced. speciale, (4) Requiritur quod creditor sciverit, vel scire potuerit eum cui credidit pecuniam filiumfamilias esse, *tex. in l. penult. ff. de* 8 *SC. Maced.* quod in dubio præsumitur, † qui enim cum alio contrahit vel est, vel esse debet non ignarus conditionis ejus, *l. qui cum alio* & ibi Decius hoc exemplum ponit ff. de reg. jur. proinde volens credere pecuniam adolescenti ejus cautionem inquirere debet, sitne filius an paterfamilias, *arg. l. fin. ff. de exercit. act. ita gloss. in dict. l. penult. Bald.* 9 *in d. l. i. num. 2. C. h. t.* † Et si investigatus conditionem adhuc juxta aliqua ratione deceptus sit, utpote si se pro patrefamilias gessit, si publice pro tali communi hominum opinione reputatus sit, & subveniatur, & filiofamilias denegatur exceptio, *d. l. si quis in prin. dict. l. i.* Ratio autem quare creditoris scientia contrahentem filiumfamilias esse requiratur ad hoc ut exceptione excludatur hæc est, quia ista exceptio in odium creditorum seu fœeneratorum, qui in perniciem adolescentum credunt pecunias adolescentibus in potestate constitutis, introducta est, *d. l. i. ff. h. t.* Ergo ut odium sit rationabile necesse est subesse voluntatem & propositum delinquendi sine

quo delictum considerari nequit, nisi constet sibi de persona contrahentis, quod talis sit cum qua de jure mutuum contrahi non possit, contractus enim sunt de genere permissorum. Unde excipiens de SC. Macedoniano debet se fundare in scientia creditoris, id est creditorem scivisse, vel saltem scire debuisse se filiumfamilias, *juxta l. penult. ff. h. t. & in d. l. qui cum alio* & c.

Adversus quos competat SC. Macedonianum?

SUMMARIA.

- 1 Adversus quos competat exceptio SC. Macedoniani.
- 2 Civitati quæ filiofamilias mutuo dedit pecuniam, obstat exceptio SC. Macedoniani.
- 3 Exceptio SC. Macedoniani ex parte ejus cui opponitur in rem est?
- 4 Exceptio SC. Macedoniani est peremptoria, & obstat sive agatur in personam, sive in rem.

† PRIMO adversus credentem filiofamilias pecuniam sub fœnore, quia ista usurarum iniquitas, quam quondam exercuit improbus iste, & adolescentum perniciēs Macedo, causam dedit huic Senatusconsulto, ut ejus verba satis declarant. Secundo. Adversus creditorem sine fœnore, quia eadem ratio prohibitionis exitiū scilicet quod timendum est parentibus, subest, *d. l. item si* 7. §. *sive autem* 9. † Tertio. Adversus civitatem, quæ filiofamilias credidit pecuniam, *l. nihil* 15. ff. de SC. Maced. Ratio est, quia civitas privatorum loco habetur,

Leum qui vectigal 16. ff. de V.S. Quarto. Ad-
 3 versus succellones creditoris, † est enim
 hæc exceptio ex parte ejus cui opponitur
 in rem, *tex. in d. l. sed si §. non solum & ibi Bart.*
in summano. Quinto. Adversus stipula-
 torem pecuniæ filiofamilias creditæ, qui
 non numeravit sed sibi solvi tanquam pro-
 curator in rem suam stipulatus est, *d. §. non*
solum & ibi gloss. in verbo adversus. Sexto.
 Adversus duos reos stipulandi, qui solvi si-
 bi creditam pecuniam stipulati sunt, quo-
 rum unius scientia alteri obest, *d. §. non solum*
in fine. Sunt autem effectus Macedoniani
 quod agenti creditori ex contractu mutui
 4 obstat exceptio SC. Macedoniani, † quæ
 peremptoria est, potest enim excludere
 agentem à petitione, & hoc sive agatur in
 personam conditione certi ex mutuo, sive
 in rem, puta quando filiusfamilias pro
 asssecuratione crediti, pignus dedit, vel hy-
 pothecam creditori constituit, & hypothe-
 caria actio intentatur, & hoc Senatuscon-
 sultum insinuare voluit, cum ait actio, pe-
 titioque daretur, *dict. l. 1. arg. l. si permittente*
4. C. h. t. actio in personam est, petitio est
actio in rem, l. actio num. 25. ff. de act. & oblig.
l. pecuniæ 178. §. actionis 2. ff. de V.S. De Senatus-
consulto Macedonico vide statutum civitatis Co-
lon. 73.

Casus quibus cesset SC. Macedo- nianum.

S U M M A R I A.

- 1 Traduntur casus certi quibus cesset exceptio
 SC. Macedoniani.
- 2 Pupillo, & minori mutuantibus filiofamilias
 non obstat hæc exceptio & quæ sit ejus
 ratio?

- 3 Mutuanti filiofamilias in utilitatem patris
 non obstat exceptio Macedoniani.
- 4 Declaratur exemplis.
- 5 Filiusfamilias qui se gerit pro patrefamilias
 non habet exceptionem Macedoniani.
- 6 Filiusfamilias contrahens mutuum patris
 voluntate, non opponit hanc exceptio-
 nem.
- 7 Filius contrahit mutuum patris voluntate ex-
 presse, vel tacite.
- 8 Quomodo expresse.
- 9 Quomodo tacite.
- 10 Pater ratificando mutuum à filiofamilias
 contractum, excluditur ab exceptione
 Macedoniani. Ratificatio fit tribus mo-
 dis.
- 11 Mutuanti filiofamilias in usum studiorum non
 obstat exceptio SC. Macedoniani.
- 12 Nec mutuanti in usum necessarij victus, & ve-
 stitus.
- 13 Creditum filiofamilias in usum mercantie
 efficax est, non admittit exceptionem Ma-
 cedoniani.
- 14 Filiusfamilias sui juris factus novans obliga-
 tionem mutui, non excipit de SC. Mace-
 doniano.
- 15 Item si sui juris factus agnovit debitum, par-
 tem ejus solvendo, aut aliis modis.
- 16 Filiusfamilias miles non opponit exceptio-
 nem SC. Macedoniani.

† ET licet Senatusconsultum genera-
 liter loquatur, & generaliter cui-
 que prohibeat ne credat, promittatque ex-
 ceptionem, † ea tamen neque in pupillo,
 neque in minore filiofamilias mutuantibus
 quicquam operatur, in pupillo quidem,
 quia mutuans siue tutoris autoritate pe-
 cuniam mutuantis non facit, *d. l. 3. §. 2. vers.*
in pupillo l. non omnis 19. §. si pupillus ff. si cert. pe-
tatur, si autem recipientis non facit, quod
 in

in mutuo requiritur, l. 2. §. appellata ff. si cert. pet. consequens est, neque mutuum esse, neque Senatusconsultum locum habere, quandoque enim de hac exceptione danda agitur præsupponendum est contractum mutui valere, ut ex eo actio procedere queat, licet enim verba Senatusconsulti generalia sint. Ne cui qui filiofamilias pecuniam dedisset, restringuntur tamen ad personas habiles, arg. l. 2. §. quod ait prætor ff. qui satisd. cog. In minore, quia causa cognita restituitur, d. l. 3. §. 2. l. verum 11. §. fin. ff. de minorib. & vide septem casus quibus cessat SC. Macedonianum diserte enumeratos à Paulo Castrensi in summario suo ad dict. l. 1. §. in filiofamilias, quos ex d. §. usque ad l. item si filiusfamilias 7. §. 1. collegit, & eum ordinem quo in textu collocantur, observavit. Quibus adde octavum casum, † Si filiusfamilias in utilitatem patris mutuum acceperit pecuniam, tunc cessat Senatusconsultum, † quia pater filiae promisit dotem, quam ut patre absente solveret, filius pecuniam mutuo accepit, aut filius dotem pro sua sorore filia scilicet patris promisit & ex mutuata pecunia solvit, tex. in dict. l. item si filiusfamilias §. sed & si filiusfamilias. Ratio est, quia pater si præsens fuisset idem facturus fuisset, puta dotasset filiam. Idem si patre absente filiusfamilias ad dotandam propriam filiam mutuum acceperit, text. in l. & ideo 7. §. fin. cum l. seq. ff. de in rem vers. l. profectitia §. §. si filiusfamilias ff. de jure dot. & juxta istas leges id intelligendum.

Et signanter quinque casus quibus cessat SC. Macedonianum vide in l. Cod. h. t. Primus est. † Si filiusfamilias publice reputatus fuit pro patrefamilias, ita agebat, ita contrahebat, & muneribus fungebatur, ut creditor iusta opinione ductus, existi-

maret illum sui juris, & patremfamilias esse, iste communis error eum excusat, ne deceptus perdat creditum, tex. in dict. l. 2. in verb. si cum sui juris esse publice videretur, & in l. 3. in prin. ff. de SC. Maced. facit in simili l. 1. C. qui testam. facere poss. & l. Barbarius Philippus 3. ff. de offic. prætor. exceptio enim SC. Macedoniani nulli obstat, nisi qui sciret, aut scire potuisset filiumfamilias esse eum cui credebatur, l. penult. ff. h. t. & filiusfamilias probare debet, creditorem scivisse eum esse filiumfamilias, arg. l. act. 23. Cod. de probat. † Secundus casus est. Si filiusfamilias patris voluntate contraxit mutuum, † quod fit expresse, vel tacite. † Expresse, si mandavit filio ut acciperet pecuniam mutuo, tex. in d. l. 2. in verb. aut patris voluntate contraxit, l. si permittente 4. l. Macedoniani §. in fine Cod. h. t. † Tacite, si ubi cognovit eum mutuo accepisse pecuniam non contradixit, l. si tantum 12. l. si filiusfamilias, absente 16. ff. de SC. Maced. aut si pater solitus sit credita filioolvere, ex qua consuetudine induci possit creditor ad facilius mutuandum, arg. l. fin. ff. quod cum eo qui in alien. potest. & arg. l. vel universorum 12. ff. de pig. act. ita notat Bald. in d. l. 2. & Sich. n. 8. Sic quoque voluntate patris credita pecunia censetur filiofamilias, non tantum si ab initio tacite, vel expresse consensit, † sed etiam quando post, credita jam pecunia ratum habuit contractum, juxta l. fin. C. ad SC. Maced. quia ratihabitio mandato æquiparatur, l. vero procuratori 12. §. si. ff. de solut. l. 1. §. sed etsi 14. ff. de vi, & vi arm. l. ei qui 7. C. quod cum eo qui in alien. potest. & retrahitur ad tempus quo pecunia credita est, d. l. fin. c. ratihabitionem de reg. jur. in 6. Et fit ratihabitio hoc casu tribus modis Verbis, Re ipsa & factis, & Silentio. Verbis, si expressis verbis ratificet contractum mutui, Re ipsa, si partem debiti sol-

vat, d. l. item si §. hoc amplius pen. per illam enim partis solutionem ratificat illam priorem obligationem, Silentio ut in casu d. l. si filiusfamilias absente patre, ubi filiusfamilias patri literas misit, quibus significat se mutuo accepisse pecunias, si pater non contradicat talibus literis, sed eas longo tempore retineat, jam censetur filii factum approbare, ita notat Mathesil. singulari suo 30. refert Sichard. in l. si voluntate 4. n. 5. C. de dotis promiss. quotiescumque non quis scit aliquid quod prohibere possunt, & pro officio debet, si non contradicit, velle & consentire intelligitur, l. quid ergo 13. §. 1. ff. de his qui not. infam. l. 3. & 4. ff. de noxal. act. l. 1. §. fin. ff. nauta, caupon. stabul. Tertius casus est.

11 † Si filiusfamilias in eam causam mutuum accepit, quæ incumbit oneribus patris & sic si in rem patris versa est, tex. in d. l. 2. in verbis aut in eam rem pecuniam accepit quæ patris oneribus incumberet, ut si pro dote sororis, & in causam dotis convertit, d. l. item si §. proinde 12. l. filius. si in id 17. ff. h. t. si pro dote filiae patre absente, d. l. item si §. 2. si in usum creditorum patris mutuam pecuniam accepit, & solvit, d. l. item si §. si filius. 14. si pro continuatione studiorum suorum, d. l. item si §. quod dicitur 13. d. l. Maced. 5. C. h. t. qui non filiof. literis alibi operam danti credit pecuniam quod à mercatoribus sæpe fit, recte à patre, vel filiofam. nullo obstante Senatusconsulto, repetit, per jura allegata, & pater quidem in solidum tenetur, sic intelligitur tex. in dict. l. Macedoniam in verb. petitionem ejus pecunia non impedit, per gloss. &

12 Bart. ibi. † Similiter si filiusfamilias ut se aleret, & vestiret secundum consuetudinem patris, h. e. usque ad eum modum quem pater ei præstare consueverat, mutua pecunia data sit, ita intelligitur l. 3. §. proinde ff. de in rem verso. Ratio, quia in rem patris isti sum-

ptus converli videntur, quos paterna pietas recusare non potuit, quos pater impendere solet, hi enim necessarii sunt sumptus, qui fiunt in victum, & vestitum filii, arg. l. verbo victus 43. ff. de V. S. l. fin. ff. de alim. leg. l. de bonis 6. §. non solum 5. ff. de Carbon. edict. Ergo si modum in credendo excesserit, ultra quantitatem quam pater subministrare solitus, secus erit, d. §. proinde vers. quod dicitur in fine. † Sic 13 quod filiofamilias mercatori in usum mercantiae creditur, recte repetitur, quia mercatores esse publice quoque utile est, ita Bald. & Salyc. in d. l. Macedoniam n. 5. Friderus Mindanus de processibus Camera li. 2. c. 62. n. 4. Zas. in §. actione n. 14. Inst. de act. Quartus casus.

† Si filiusfamilias sui juris jam constitutus 14 novavit obligationem mutui mutuum acceptum creditori stipulanti iterato solvere promisit, dict. l. 2. in verb. vel sua potestatis constitutus novatione facta fidem suam obligavit, secus si per errorem facti novationem faciat, ignorans patrem decessisse, hoc enim casu, & si ex hac stipulatione adversus filium agatur, ei exceptio in factum datur, d. l. finali ff. h. t. Quintus. † Si paterfamilias jam factus 15 agnovit debitum, solvendo partem ejus, aut uluras, d. l. item si §. si d. l. 2. verb. vel alias agnovit debitum, aut dando pignus, quo casu ad quantitatem pignoris approbare debitum videtur, d. l. sed si paterfamilias in prin. ff. h. t. aut fidejussores, d. l. sed si in prin. quo casu totum debitum agnovisse censetur. Sextus. Si filiusfamilias accepit pecunias quibus pristinum debitum exolveret, & sese ab eo liberaret, d. l. sed Julianus §. si filius 14. Vide Refor. Juliac. d. c. 104. §. Es mögen auch / vers. Doch wann ubi tres casus ex prædictis referuntur. † Septimo denegatur exceptio Senatusconsulti filiofamilias militi, cui sine exceptione mutua pecunia dari potest, non attendendo in quam causam credita sit,

fit, & quomodo consumpta sit, *l. fin. §. 1. C. h. t.* Plures casus quibus cesset SC. Macedonianum, vide apud *Frid. Myndanum d. l. num. 3. & 4.*

TITULUS XXIII

DE EXCEPTIONE SENATUS-CONSULTI VELLEJANI.

SUMMARIA.

- 1 Uti filiusfamilias Macedoniano ita mulier iuvatur SC. Vellejano.
 - 2 Edictis Impp. Augusti & Claudii cautum fuit, ne mulieres pro viris suis intercederent.
 - 3 SC. Vellejano reprobantur omnes mulierum intercessiones pro quacunque persona.
 - 4 Rationes super qua fundatum sit SC. Vellejanum.
- † **S**ENATUSCONSULTUM Vellejanum factum est de intercessionibus mulierum, quæ quia in potestate & manu sunt, non solum parentis, verum etiam, moribus fratrum, & mariti, *Livius lib. 4. decade 4. Gellius Noct. Atticar. lib. 18. cap. 6. Cujacius lib. 7. obser. 11. Wesem. in parat. ff. h. t. n. 1. dissentiente Donello lib. 3. Comment. juris civilis cap. ult. ad instar*
- 2 filiorum familias juvantur. † Et quidem olim temporibus D. Augusti, & Claudii Impp. edictis eorum interdictum fuit, ne foeminae pro viris suis intercederent, *l. 2. in prin. ff. h. titul.* eo quod maritalibus blanditiis facile inducebantur, ut pro iis
 - 3 sese obligarent, † postea SC. Vellejanum supervenit, quod earum obligationes pro aliis susceptas ipso jure valere quidem voluit, sed data exceptione omnino

enervavit, non solum si pro maritis suis inconsulta animi facilitare se obligarent, verum etiam si pro quacunque persona quandocunque intercederent. † Ratio autem super qua nititur SC. Vellejanum est sexus imbecillitas, & inconsulta animi facilitas, & promptitudo ad intercedendum, *l. 2. §. 2. ff. h. t.* Cum enim mulieres sint fragiles infirmæ, & imbecilles, *arg. l. si mulier 22. C. h. t. l. 1. §. penult. C. de rei uxor. act. l. fin. C. de donat. ante nupt. arg. l. 3. C. de prescript. 30. annor. l. fin. C. qui pot. in pig. hab. l. regula 9. ff. de juris & facti ignor. l. deferre 18. ff. de jure fisci l. Imperialis 23. in prin. C. de nupt.* & ob fragilitatem sexus & infirmum animi judicium non prævideant quanta incommoda secum trahat fidejussio, & leve quoddam officii genus videatur, utpote cum ab initio solam voluntatem desideret, nullam autem pecuniæ protestationem requirat: at vero, quia tandem, (ut est in veteri proverbio) Noxa præsto est, si enim fidejusseris, cogita id tibi dissolvendum esse, ut Sapiens monet Ecclesiastici cap. 8. movit etiam Senatum, ut sicut moribus virilia officia sunt adempta foeminis propter imbecillitatem, pudoremque sexus, *l. 2. & ibi Petrus Faber nu. 2. ff. de reg. jur. l. 1. §. secundo loco ff. de postul. ne scilicet contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, nec virilibus fungantur officiis, ita multo magis iis adimendum esse visum, est id officium, quod non modo virile esset, & in quo sola opera, nudumque ministerium earum, sed etiam periculum rei familiaris versaretur, ita ab officiis publicis & civilibus ad intercessiones tanquam à majori ad minus argumentatur JC. in *l. 1. §. 1. ff. h. t.**

Quid sit intercedere?

SUMMARI A.

- 1 Intercedere quid sit in hac materia.
- 2 Intercedere est alienam obligationem in se recipere.
- 3 Nihil interest qualis sit obligatio quam in suam fidem recipit mulier.

- 1 † Intercedere, ut hic accipitur, nihil aliud est quam fidem suam pro alio interponere, spondere, obligari, Spiegelius in suo
- 2 Lexico juris in verbo intercedere, vel † Intercedere sive intervenire est alienam in se recipere obligationem, l. quamvis 8. §. 1. l. tutor. 19. §. ff. in fine ff. h. t. cum se, aut res
- 3 suas pro alio obligat, † neque interest qualis ea sit, aut quomodo contrahatur, intercedit enim mulier quamcunque obligationem in se recipiendo, Bart. in d. l. 2. §. omnis, Cujacius in parat. ff. h. nu. 2. sive ea sit naturalis & civilis simul, sive naturalis tantum, sive civilis tantum, sive re, verbis, aliove quo modo contrahatur, d. l. 2. §. omnis.

Quando, & quibus modis mulier intercedat?

SUMMARI A.

- 1 Intercedit mulier cum alienam obligationem in se recipit.
- 2 Mulier in se recipit duplicem obligationem veterem, & novam.
- 3 Quomodo veterem obligationem in se recipiat?
- 4 Quomodo mulier de aliena obligatione participet?
- 5 Quomodo mulier alienam obligationem in se transfundat.

6 Quomodo mulier novam obligationem in se suscipiat?

7 Declaratur exemplis.

Intercedit mulier cum se aut res suas pro alio obligat, sive verbis, sive quocunque alio contractu, omnis enim obligatio Senatusconsulto comprehenditur, l. 2. §. omnis 4. ff. h. t. Se obligat cum ut dixi alienam † obligationem in se recipit. † Recipit autem alienam obligationem duplicem: veterem, aut novam, d. l. quamvis §. 1. ff. l. fœminis 18. Cod. h. tit. † Veterem obligationem mulier in se recipit duobus modis, (1) de aliena obligatione participando, (2) alienam obligationem in se transfundo, l. Senat. Consultum 4. C. h. t. † Participat de aliena obligatione mulier, cum manente obligatione in persona principalis debitoris mulier obligationi accedit, quod fit, (1) cum pro alio fidejuber, hoc est, si interveniente stipulatione pro debitore promittit, l. blanditus 12. C. eod. l. 5. §. satis acceptio ff. de V. O. quo casu mulier Senatusconsulto juvatur, l. si domina 25. §. 1. l. si mulier 14. ff. l. 3. C. h. t. l. si Titius 48. ff. de fidejuss. l. de die 8. §. 1. ff. qui satisd. cog. (2) Cum mandat alicui ut alii pecuniam credat, aut alias cum illo contrahat, aut pro alio fidejubeat, l. si fidejussores 6. cum l. seq. ff. l. si uxor 15. C. h. tit. mulier enim hinc intercedit seu alienam obligationem in se suscipit, cum mandando alicui ut fidejubeat, obligetur ex mandato, d. l. si fidejussor, proinde ei adversus mandatarium fidejubentem exceptio datur, si mandatarius contraria mandati actione, quæ ei competit, l. si vero 12. §. contraria 7. ff. mand. contra eam agat, differt enim fidejussor à mandatore, ut patet ex rubric. in ff. de fidejuss. & mandat. (3) Cum constituit se alienum debitum soluturum certo

certo die, & ex constituto se obligat, ut noscatur actio de constituta pecunia, quæ exceptione SC. Vellejani eliditur, *l. 1. §. 1. ff. de constir. pec. d. l. 1. & 4. C. h. t. (4)* cum res suas piguori alteri obligat, *d. l. quamvis in prin. l. mulier 11. C. de distr. pig. l. si sine voluntate §. C. h. t. (5)* Cum creditori promittit indemnitate de eo quod ipsi debebitur, *l. si mater 6. §. 1. C. h. t. ubi mater promittit indemnitate tutori, si pro filio quid expenderit, Costal. in d. l. quamvis §. 1. Bald. in d. l. si mater n. 2. (6)* Cum mater promittit indemnitate tutori quem suo filio dari petit, *d. l. si mater §. fin. †* Transfert in se mulier alienam obligationem. (1) Cum promittit novandi animo, quod alius debet, & sic veterem debitorem liberat, & ejus obligationem in se solam transfert, *l. 1. C. h. t. est enim novatio prioris obligationis in aliam translatio, l. 1. ff. de novat. quamvis ergo mulier id quod Titius debet promittat creditori, ei tamen nulla adversus eam erit actio efficax ad exigendum id quod stipulatus est, cum mulieri Senatusconsulto subveniat, arg. l. doli exceptio 19. vers. diversum ff. de novat. (2) Cum ex promittit pro aliis foemina, *d. l. quamvis §. si convenerit. (3)* Cum mulier quæ debitor non esset, pro alio debitore creditori delegari se patitur, *d. l. quamvis §. 2. l. vir. uxori 17. in prin. ff. h. t. si autem ex ipsa debitor sit, & se, vel debitorem suum creditori delegari patiatur, efficaciter obligatur, & SC. Vellejano non juvatur, l. 2. in fin. C. h. t. l. debitor 24. in pr. ff. eod. 4.* Cum mulier eum qui debitor ejus non est, delegat, *d. l. quamvis §. sed si is. §. 5.* Cum mulier pecuniam promittit ne delegetur, *d. l. debitor §. 1. 6.* Cum mulier alium in judicio defendit, *d. l. 2. §. fin. †* Novam obligationem suscipit foemina quæ ex persona ejus initium su-*

mit, utpote † cum Titius erat contracturus mutuum, & ei pecunia daretur, mulier eo nomine ream se ab initio constituit, & creditori se principaliter obligavit, cum Titius erat per stipulationem promissurus decem, ipsa promiserit, *d. l. Senatusconsultum 4. in verbis sive cum alius, d. l. quamvis §. si cum essem 14. text. elegans in l. quidam 29. ff. h. t.* Sic novam obligationem in se suscipit mulier, quando locaturus marito fundos cum uxore ejus egit, ut obligationem sola in se susciperet, *l. si adversarius 10. vers. enimvero, dummodo creditoris dolus arguatur, & calliditate ejus factum sit, ut obligatio initium sumeret in persona mulieris, l. cum ad eas 19. C. h. t. & dolus creditoris, (qui non praesumitur, l. quoties 18. §. qui dolo ff. de probat. l. non omnes §. §. à barbaris ff. de re militari l. quod adhibitus §. C. de his qui sibi ascrib. in testam. sed statim instrumento donec probetur contrarium, c. Abbate 25. de V. S. c. si Papa 10. de privil. in 6.) à muliere probandus est, l. cum precibus 18. C. de probat. l. cum propria §. C. si quis alteri vel sibi &c. & sic recapitulando praedicta, mulier aliam obligationem suscipit sive principaliter, sive accessoriae ad obligationem alterius accedat, vel eam mandando, fidejubeundo, constituendo, vel eam in se transferendo, promittendo novandi animo, quod alius debet, vel suscipiendo animo novandi judicium.*

Pro quibus mulier intercedens
juvetur Vellejano?

S U M M A R I A.

1 Pro quibus personis intercedens mulier juvetur
Vellejano?

2 SC.

- 2 SC. Vellejano plenissime provisum est mulieribus.
- 3 Intercessio uxoris pro marito hodie ipso jure non valet.
- 4 In quo differat SC. Vellejanum à Macedoniano?
- 5 Quando mulier utatur Vellejano, si apud debitorem minoris intercessit?
- 6 Pro quocunque obligato mulier intercedens ex quacunque obligatione juvatur Vellejano.

† **M**ulier juvatur SC. Vellejano pro quacunque etiam persona intercesserit, † eo enim Senatusconsulto plenissime comprehensum est, ne pro ullo foeminae intercederent, l. 1. in prin. h. t. neque enim distinguitur an persona sit conjuncta, an extranea, pro qua mulier intercesserit, d. l. 2. §. si. ff. h. t. siue libera, siue serva, l. sed si 9. l. si domina 25. §. 1. ff. h. t. nullo nec ætatis, nec sexus habito discrimine. Habet itaque mulier SC. Vellejani exceptionem, (1) Si pro marito intercesserit, l. fin. §. item si mulier, d. l. vir uxori in prin. d. l. 2. §. si. ff. h. tit. l. si uxor 15. l. si adversarius 10. C. eod. hoc quidem olim jure Digestorum, † hodie vero jure novissimo authenticorum ea exceptione non est opus, cum ipso jure non valeat, nec ullam producat adversus mulierem actionem, authent. si qua mulier C. h. tit. (2) Si pro filio se obligaverit, d. l. 2. §. fin. C. h. tit. etiam si pater filiae se obliganti consenserit, iste enim patris consensus non excludet beneficium SC. Vellejani, ita decidit Bald. in l. si. §. necessitate Cod. de bonis qua liber. quem sequitur Sichard. in rubric. C. h. tit. num. 7. Decius in l. foeminae num. 12. ff. de reg. jur. Costal. in l. 1. ff. h. tit. † Et in hoc differt hoc Senatusconsultum à Macedoniano, cujus exceptio filio vel patri non datur, si pater consentiente, vel sciente cre-

ata est pecunia, l. sed si 9. §. non solum, 3. vers. sed si, l. si tantum 12. ff. ad SC. Macedon. (3) Si pro patre intervenierit, d. l. 2. §. fin. l. si paternam 8. C. h. tit. (4) Si pro pupillo, minore, filiofamilias intercesserit, d. l. quævis §. fin. l. si apud 12. ff. de minorib. † quod de minore eatenus verum est, si principalis debitor minoris pro quo mulier intercessit sit solvendo, tunc enim si minor convenit mulierem, submovetur exceptione Vellejani, sin autem debitor solvendo non sit, mulier non utetur auxilio Senatusconsulti, d. l. si apud, major enim æquitas quam Senatusconsulti habetur ratio, l. verum 11. §. si. ff. de minorib. nec loco minoris viginti quinque annis circumscripti, per omnia ducenda est mulier, l. si. in prin. ff. h. tit. (5) Si pro servo proprio, vel alieno intercedat, d. l. si domina §. 1. l. fin. §. si. ff. h. tit. (6) Si pro alia muliere intercesserit, arg. l. bona 27. §. 2. ff. h. tit. neque obtinet hinc regula, qua dicitur, quod privilegiati in privilegiati in privilegiatum cesset privilegium. (7) † Si pro alio quocunque intercedat, l. 1. C. h. tit. siue is sit obligatus naturaliter & civiliter simul, siue civiliter tantum, siue naturaliter tantum, ut in pupillo, l. 1. & 2. ff. de fidejuss. & mand. & ibi Bart. in l. 1. & ibi Bart. ff. de novat.

Quod sint effectus SC. Vellejani?

S U M M A R I A.

- 1 SC. Vellejanum tria in se continet remedia, exclusorium, restitutorium, & institutorium.
- 2 Quomodo differant inter se hac remedia?
- 3 Mulier intercedens pro alio exceptione Vellejani tuta est.

† Se-

1 **†** Senatusconsultum Vellejanum juxta
 2 *Bart. in l. 1. C. h. t.* tria continet reme-
 dia. **†** Primum est remedium exclusorium,
 per quod mulieres intercedentes ab obli-
 gationibus eximuntur, secundum restitutorium,
 per quod, muliere subducta de me-
 dio, actio restituitur in verum debitorem,
 tertium est institutorium, per quod actio de
 novo instituitur in eum, qui erit debitor,
 pro quo mulier obligationem suscepit, pri-
 mo remedio subvenitur ipsi mulieri, de
 quo loquuntur quasi omnes leges hujus tit.
 3 secundo, & tertio adjuvatur creditor, **†**
 mulier igitur quæ pro alio intercessit, si
 qua actione conveniatur, exceptione SC.
 Vellejani de intercessionibus se tueretur, *l.*
qui exceptione 40. ff. de condict. indebiti l. 2. l.
quamvis 9. l. mulierem 14. C. h. t.

Quomodo adjuvetur mulier SC. Vellejano?

S U M M A R I A.

- 1 Exceptio SC. Vellejani est peremptoria actio-
nem excludens.
- 2 Quibus detur exceptio SC. Vellejani.
- 3 Mulier quæ usa non est exceptione sed intuitu
intercessionis quid solverit, condictione in-
debiti solutum repetit.
- 4 Differentia inter Vellejanum, & Macedonia-
num quoad soluti repetitionem.
- 5 Mulier habet mandati actionem contra reum
principalem.

Primo. Si mulier ex sua intercessione
conveniatur habet exceptionem ex hoc
Senatusconsulto, qua intentionem actoris
elidit, & actionem contra se propositam
omnino perimit, est **†** enim perpetua, & li-

tis peremptoria hæc exceptio, de hac ex-
ceptione totus loquitur, *tot. tit. ff. & C. ad*
SC. Vellejan. est enim SC. Vellejanum prin-
cipaliter in eum finem introductum, ut mu-
lieribus ob fragilitatem sexus nimia faci-
litate intercedendo læsis, dando exceptio-
nem subveniret. **†** Datur itaque exceptio 2
 SC. Vellejani, 1. mulieribus, 2. earum fide-
jussoribus, *d. l. quamvis §. sed si is 4. l. fidejuss.*
6. l. si mulier 16. §. 1. d. l. tutor §. cum haberes
5. ff. l. mulierem 14. C. h. t. quia exceptio SC.
 Vellejani rei cohæret, proinde competit fi-
dejussori, sicut principali, *l. exceptiones 7. §. 1.*
ff. de except. 3. Exceptio SC. Vellejani datur
 hæredibus mulieris, *l. hæredes 20. C. h. t.* 4.
 datur procuratoribus mulierum, *l. si decipi-*
endi 30. §. 1. l. si §. si mulier 3. ff. h. t. 5. datur
 delegatis à muliere cum debitores non ef-
 sent, *d. l. quamvis §. sed si is.* Secundo. **†** Si mu- 3
 lier non usa sit exceptione SC. sed intuitu
 intercessionis quid præstiterit, solverit, de-
 legarit, condictione indebiti aut pecuniam,
 vel rem solutam, vel obligationem remis-
 sivam repetit, *d. l. quamvis §. si mulier 2. cum*
seq. neque solum rem ex causa intercessio-
 nis solutam repetit, verumetiam fructus, *d. l.*
fin. §. 1. ff. h. t. ratio autem hujus repetitionis
 est, **†** quod illud quod solutum à muliere ra- 4
 tione intercessionis, sit indebitum ope ex-
 ceptionis favorabilis, cujus indebiti semper
 est repetitio, *l. si non sortem 26. §. indebitum 3.*
§. adeo 7. ff. de condict. indeb. secus est in eo
 quod solvitur à filiofamilias, qui aliàs erat
 tutus exceptione SC. Maced. quod cum sit
 indebitum ope exceptionis odiosæ (Mace-
 donianum enim introductum est in odium
 creditorum, Vellejanum in favorem mu-
 lierum) solutum non repetitur, *l. qui excep-*
tionem 40. ff. de condict. indeb. l. sed si 9. §. fin.
ad SC. Maced. Wesemb. in parat. ff. eod. num. 5.
in fine, Cujacius in parat. ff. h. t. nu. 3. † Tertio
 habet

5. habet mandati actionem adversus reum pro quo intercessit, si parata est cavere de indemnitate, *l. Paulus 31. ff. h. t.*

Quomodo adjuvetur creditor SC. Vellejano?

S U M M A R I A.

1. *Creditor contra quem excipit mulier de Vellejano, duo habet remedia.*
2. *Primum. Restitutorium quando locum habeat?*
3. *Actio restitutoria unde dicta?*
4. *Secundum. Institutorium quando obtineat?*

Creditor, ne privilegium seu beneficium mulieris per quæ eximitur ab obligatione mulier, eum defraudet, (cum privilegia semper talia esse debeant, & eo modo interpretanda, ne quenquam lædant, aut alienum jus minuant, *l. cum filiusfamilias 28. ff. de testam. milit. l. nec avus 4. C. de emancip. liber.*) † duo habet remedia, restitutorium, & institutorium, *d. l. 1. §. 2.* † Iis enim casibus quibus per intercessionem mulieris extinguatur obligatio debitoris, utpote si mulier intercessit per novationem, per promissionem facta acceptilatione, sublata è medio persona mulieris per exceptionem, restituitur creditori vetus & prior, actio adversus debitorem, *tex. in d. l. quamvis §. quoties*, ubi eleganter ait J.C. quoties pro debitore intercesserit mulier, datur in eum pristina actio, etsi ille prius acceptilatione liberatus sit, quam intercesserit mulier, *tex. in d. l. quamvis §. Marcellus 9. in l. 1. §. fin. ff. h. t. in l. si mulier 16. C. eodem*, quæ & contra fidejussores ejus datur, *l. si mulier 24. ff. h. t.* † hæc quidem actio restitutoria sic dicta, quod muliere subducta de medio

actio restituatur in verum debitorem, si autem apud minorem mulier pro alio intercesserit, nec debitor in quem actio restituenda est, solvendo sit, hoc casu cessat Senatusconsultum, *d. l. apud 12. ff. de minor. major enim ætatis quam Senatusconsulti habetur ratio, l. verum 11. §. fin. ff. de minor.* † 4. Institutorium remedium est, per quod actio de novo instituitur in eum qui debebat esse debitor, pro quo mulier obligationem suscepit, qui pro se mulierem ab initio ream constituit, *l. quamvis 8. §. si cum essem ff. h. t.* hæc actio quæ datur vel in veterem debitorem, vel in eum qui pro se mulierem ream constituit utilis restitutoria, institutoria, item rescissoria nomine non semel subtitul. *ff. ad Senat. Cons. Vellejanum notatur, d. l. quamvis §. 8. 9. 11. & 12. cum seqq. l. si mulier 16. C. eod. Cujacius in tract. 4. ad Africam, & in obser. lib. 16. cap. 27.* & quoniam ex prætoris jurisdictione illæ proficiuntur, *d. l. si mulier, l. quidam 29. ff. ad SC. Vellejan.* constat eas remedia Senatusconsulti verè appellari non posse.

Quando cesset exceptio SC. Vellejani?

S U M M A R I A.

1. *Certi casus quibus cesset SC. Vellejanum.*
2. *Mulier pro se contrahens non utitur exceptione Vellejani.*
3. *Mulier renuncians beneficio SC. Vellejani non utitur exceptione.*
4. *Quomodo, & quando hoc procedat?*
5. *Generalis renunciatio non trahitur ad ignotam.*
6. *Certioratam mulierem esse de beneficio Vellejani non presumitur.*

7 *Extrinfeca solennitas non præsumitur.*

8 *Intercessio sub juramento mulieris valida est.*

9 *Mulier promittens dotem pro alia, non juvatur SC. Vellejano.*

10 *Mulier pro intercessione pretium accipiens non opponit exceptionem Vellejani.*

11 *Intercessio secunda biennio post primam facta, præjudicat.*

12 *Si dolus mulieris arguatur, exceptio replicatione doli eliditur.*

1 **†** **S**enatusconsultum Vellejanum est de intercessionibus mulierum, l. 2. C. h. t. quomodo & quando mulier intercedat, supra audivimus, † si igitur non intercedat pro alio, sed pro se contrahat, cessat Senatusconsultum, mulieribus contractus celebrare & se obligare ex propriis contractibus interdictum non est, contrahentes igitur extra causam intercessionis, non minus obligantur, quam viri ex quacunque causa, ex quocunque contractu, & principales debitrices sunt, d. l. 2. l. 4. in fin. C. h. t. hinc si mulier pro creditore suo fidejubendo se alii obliget, puta creditori creditoris sui, vel se à suo creditore delegari passa est, per delegationem se ream vice creditoris constituendo, SC. Vellejani exceptione non juvatur, d. l. 2. ubi duo hi casus compræhenduntur, tex. in l. debitor 24. in princ. ff. h. t. facit l. 3. l. aliquando 13. ff. eod. vide Schneidew. 3. in §. fin. Instit. de fidejuss. (2) † Cessat hoc Senatusconsultum cum mulier renunciavit auxilio Senatusconsulti, quilibet enim potest favori pro se introducto renunciare, l. penult. C. de pact. Gaill. lib. 2. obser. 77. nu. 3.

4 & valet renunciatio cum † mulier sciebat se tutam, puta certiorata à contrahente, vel aliunde cognovit, cæterum si nescivit, & Senatusconsulto renunciavit, vel omni legati auxilio, nihilominus erit tuta, † quia

generalis renunciatio ad hoc quod ipsa nescivit, vel non cogitavit, non trahitur. Unde si mulier renunciat Vellejano, nec in instrumento dicitur certiorata per me Notarium de beneficio, & viribus Vellejani, ut semper fieri debet, l. cum Aquiliana §. digest. de trans. † non præsumitur certiorata, gloss. 6 in l. fin. §. penult. ff. h. t. in verbis non usuram Bart. in l. fin. in 2. lectura nu. 5. C. eod. quia † 7 quod fuerit certiorata est solennitas extrinfeca, quæ non præsumitur, l. quacunque 13. §. fin. ff. de Public. in rem act. † Hinc quaeritur cum in renunciatione certioratio requiratur, an juramentum simplex absque renunciatione sit sufficiens ad hoc ut huic beneficio renunciatum sit, & sufficere & vim habere renunciationis verius est, auth. sacramenta puberum C. si adver. vend. Feli. in c. si diligenti ext. de foro comp. Gaill. lib. 2. obs. 77. nu. 10. Covarr. in Relec. suis parte 2. concl. 7. §. 3. (3) † Cesset hoc Senatusconsultum 9 quando mulier major sive pollicitatione, sive pacto nudo, sive stipulatione obligat se, vel res suas, vel promittit pro aliqua alia muliere maritanda dotem, sive illa maritanda sit filia, sive sit extranea, l. fin. l. si dotare 12. C. h. t. cujus duplex est ratio, prior favor, cum sit pia causa, l. cum is qui 32. §. mulier ff. de condict. indeb. Bart. in l. alio circa prin. ff. de alim. & cib. legat. auth. res quæ C. communia de legat. altera ne si promittens dotem juvaretur Vellejano, mulier illa maritata maneret sine dote, & forte à viro, qui onera matrimonii sustinere debet, repelleretur, d. l. fin. C. eod. Ex quo argui poterit ex identitate rationis, quod si mulier quicquam promittat ex aliqua causa pia puta alimentorum pro alio, vel in aliam piam causam, quod non juvabitur Vellejano, & sic fiet extensio in favorabilibus & piis causis, l. illud 17. cum gl. in verb. alia causa C. de SS. Eccles. & intelli-

genda erunt hæc secundum Bald. *in d. l. si dotare*, si intervenit publica scriptura, alias
 10 *ut in l. antiquæ 23. §. fin. C. eod. (4) †* Senatusconsultum cessat, ubi precium accepit, vel aliquid loco precii pro intercessione, vel ubi confessa est in instrumento publice confecto, & à tribus testibus consignato, se quancunque rem pro intercessione accepisse, per d. l. antiquæ quod intelligendum etiam si esset scriptura manu propria mulieris confecta, quantum autem accepisse sufficiat in arbitrio judicis positum est, ita Bald. *in l. si quis ita §. Seja in fine ff. de V. O. Sichard. in rubrica num. 19. C. h. t. Duarenus*
 11 *in suis Comment. h. t. cap. 2. circa finem. (5) †* Sed & cessat ex post facto ubi fœmina perfectæ ætatis intercessit, vel pignus, vel fidejussorem pro alio dedit, & post biennium à prima cautione numerandum, iterum se obligavit, vel iterum pignus, & fidejussorem dedit, *l. si mulier 22. C. h. t. sibi enim debet imputare si ultro firmavit quod sæpius poterat cogitare & evitare, & propter geminatam cautionem, temporisque intervallum levitatis tollitur suspicio, nisi pro marito obligata sit uxor, auth. si qua*
 12 *mulier C. h. t. (6) †* Cessat beneficium Senatusconsulti si dolus mulieris arguatur, quo casu per replicationem doli exceptio submovetur, infirmitas enim non calliditas auxilium meretur, deceptis non decipientibus leges succurrunt, *l. 2. §. 3. l. si mulier 23. l. si decipiendi 30. ff. h. tit. l. 1. l. si sine voluntate §. l. fœminis 18. Cod. eodem l. 2. & 3. Cod. si minor se major dixer. l. mulier 11. C. de distract. pig.*

TITULUS XXIV.

DE EXCEPTIONE NON NUMERATÆ PECUNIÆ.

Exceptio non numeratæ pecuniæ quando locum habeat, & quando non exacte per ampliationes & limitationes explicatur.

SUMMARI A.

1. *Literarum obligatio quomodo contrahatur?*
2. *Unde dicatur literarum obligatio?*
3. *Ex contractu literis initio civilis tantum contrahitur obligatio.*
4. *Probatur hoc ratione.*
5. *Quare ex literarum obligatione detur actio condictio scilicet ex lege?*
6. *Quare debitori spe futura numerationis exponenti chyrographum, detur exceptio non numeratæ pecuniæ?*
7. *Exceptio non numeratæ pecuniæ si objicitur intra biennium dati chyrographi, rejicitur onus probandi in creditorem numeratam esse pecuniam, & cur hoc?*
8. *Post biennium opposita à debitore probanda est, scilicet numeratam non esse pecuniam, & cur hoc?*
9. *Quomodo illa negativa probetur?*
10. *Tria specialia hujus exceptionis.*
11. *Reus excipiendo sit actor & probat suam exceptionem.*
12. *Ab opponente intra biennium non est probanda.*
13. *Exceptiones sunt perpetuæ.*
14. *Hac exceptio non numeratæ pecuniæ temporalis est.*
15. *Per modum actionis opponi potest.*

- 16 Ratio hujus.
- 17 Condição ex lege non solum, repetitur chirographum sed & pignus datum.
- 18 Debitor creditore differente agere, protestari potest se non accepisse pecuniam.
- 19 Quando debitor confessus mutuum opponat exceptionem non numeratæ pecuniæ?
- 20 Ampliationes hujus exceptionis.
- 21 Debitor confitens mutuum non potest uti verbis tam ampliatis & pregnantibus, quæ excludant exceptionem non numeratæ pecuniæ.
- 22 Confessio mutui stipulatione vallata, admittit exceptionem non numeratæ pecuniæ.
- 23 Exceptio non numeratæ pecuniæ obtinet, in mutuo confessato, in quacunque re fungibili.
- 24 Exceptio non num. pecuniæ in toto vel in parte debiti admittitur.
- 25 Confessio jurata de recepto mutuo, non excludit exceptionem non numeratæ pecuniæ.
- 26 Exceptioni non numeratæ pecuniæ renuntiari non potest, & quæ sit ejus ratio?
- 27 Exceptio non num. pecuniæ competit heredibus, si defunctus intra legitima tempora adhuc constitutus sit.
- 28 Datur & fidejussori.
- 29 Exceptio non num. pecuniæ in mutuo tantum admittitur.
- 30 Post biennium non opponitur cum effectu liberationis à probatione.
- 31 Debitor qui post cautionem expositam agnovit debitum confessatum, non utitur hac exceptione.
- 32 Confessio geminata excludit exceptionem non num. pecuniæ.
- 33 Confessio debiti ex causa precedente non admittit hanc exceptionem.
- 34 Ratio hujus.
- 35 Declaratur exemplo.
- 36 Debitum ex una causa in aliam converti potest.
- 37 Constituens solvere alienum debitum non opponit exceptionem non num. pecuniæ.
- 38 Statuitur instrumento publico donec probatur contrarium.
- 39 Confessio mutui in testamento facta non admittit exceptionem non numeratæ pecuniæ.
- 40 Contra confessionem mutui triplex opponitur exceptio.
- 41 Confessus recepisse dotem habet exceptionem non numeratæ dotis, si intra legitima tempora constitutus sit.
- 42 Confessus per quietationem solutionem debiti, intra 30. dies exceptionem non solutæ pecuniæ opponit.
- 43 Post biennium debitor non offert, creditori juramentum de numeratione facta.
- 44 Cautela pro debitore qui confessus est se recepisse mutuum.
- 45 Quinque requiruntur ut competat exceptio non num. pecuniæ.
- 46 Debitor per calumniam opponens exceptionem non numeratæ pecuniæ, convictus de mendacio condemnatur in duplum.
- 47 Idem in debitore manum suam diffidente.
- 48 Quomodo hoc casu debitor possit evitare condemnationem dupli?

UT natura, vis, & effectus exceptionis non numeratæ pecuniæ plenius intelligatur, oportet nonnulla prælibare de fonte ex quo illa scaturiat, & promanat, sive apertius, de causa ex qua ipsa originem trahit. Præter eas obligationes quæ re, verbis, vel consensu contrahuntur, literis quoque aliquando contrahitur obligatio, de qua *tot. tit. Instit. de liter. oblig.* † Hæc literarum obligatio hoc modo contrahitur, Si quis pecunia.

cunia indigens eam mutuo petat, & conscribat chyrographum in quo spe futuræ numerationis confiteatur se à Titio recepisse centum mutuo, quæ tamen revera non acceperit, hoc chyrographum si futuro debitori det, literarum dicitur contracta obligatio, † quæ ideo sic appellatur, quia ut in aliis vel res, verba, vel consensus, sic in hac litteræ sunt de substantia. † Ex hoc contractu literis inito, ut communior & verior est sententia, civilis tantum oritur obligatio, non vero naturalis, *pro qua tex. in l. si qua-*
4 § 7. & ibi Bald. C. de non numer. pecun. † Cum enim ea causam habeat ipsum consensum, vel naturalem aliquam æquitatem, in literarum autem obligatione neque consensus, neque æquitas sit, consequens est, naturalem non esse obligationem, consensus non est, quia dans chyrographum eatenus consensit, eatenus se obligare voluit, quatenus illi numeraretur pecunia, æquitas nulla est, cum æquum natura minime sit illud restituere, quod non acceperim, ne quis cum alterius detrimento locupletetur, *l. nam hoc natura 14. ff. de condict. indeb.* Ne igitur hæc hominum miserorum & egentium facilitas in conscribendis chyrographis spe futuræ numerationis ipsis fraudi sit, & subtilitas juris, quæ semper est periculosa, manifestam & evidentem foveret iniquitatem, neque rursus è diverso legum sacrosancta decreta facile temerarentur, & suam vim & potestatem perderent, Legumlatores mediam ingressi sunt viam, modumque invenerunt, quo & legibus salva & integra sua maneret authoritas, & legum authoritate contrahentes non deciperentur. † Primo de chyrographorum & publicorum instrumentorum veritas sperneretur, ex hac literarum obligatione creditori recipienti scilicet tale chyrographum

dant actionem, conditionem scilicet ex lege, qua agit adversus eum qui dedit chyrographum, † rursus ne dolus creditoris non numerantis pecuniam ipsi patrocinetur, dataq; sibi à lege videatur actio ad exigendum inique illud, quod sibi minime debetur, *contra l. illicitas 6. ff. de offic. presid. debitori tali*, qui spe futuræ numerationis dedit chyrographum, largiuntur exceptionem non numeratæ pecuniæ, qua intentionem actoris elidere, & litem sibi motam plane perimere possit, *tot. tit. C. de non num. pec.* Hujus exceptionis vis & potestas ut cognoscatur, ita oportet distinguere tempora, aut objicitur sive opponitur intra biennium, aut post biennium. † Si objiciatur intra biennium, tunc primo, ut aliæ peremptoriæ exceptiones, perimit totam litem, deinde rejicit onus probandi in adversarium creditorem scilicet, neque enim necesse habet debitor utens hac exceptione probare sibi pecuniam non esse numeratam, neque hoc casu per instrumentum quod producit creditor, plene ejus est fundata intentio, eo quod jus præsumat illud quod frequenter evenire solet, data cautione numeratam non esse pecuniam, homines enim egentes, & miseri nimium solent esse faciles ad se obligandum, modo eorum inopiæ, & necessitatibus succurratur, creditor itaque, cui intra biennium talis est objecta exceptio, si vincere volet, probare debet se numerasse pecuniam, *l. si ex cautione 3. l. asseveratio 5. in fine arg. l. 1. C. de non num. pec. l. 1. Cod. de probat.* † Si vero post biennium opposita fuerit, tum quidem perimit quoque litem, ita tamen si ab objiciente debitore probata fuerit, decurso enim eo tempore ob odium debitoris negligentis suum repetere chyrographum, in ipsum omne onus probandi rejicitur, præsumit enim

enim jus pro creditore & instrumento numerationem factam, quæ si facta non foret, repetiisset eam utique. † Quomodo autem illa negativa non numeratæ pecuniæ. *Ich habß nicht empfangen* / probetur, tradit ex mente gloss. Bald. Salyc. & Sichard. in l. 2. num. 3. C. de non nu. per Bart. in l. 3. num. 13. C. eod. Cravetta conf. 1. num. 9. lib. 1. ubi dicitur quod negativa quod pecunia numerata non fit, probetur probando quod tempore confessionis nulla intervenit numeratio, vide addit. ad Bart. in rubri. C. de non num. pec.

† Ex quibus tria specialia consequutive inferuntur, in quibus hæc exceptio à natura aliarum exceptionum degenerat. (1) Natura exceptionum est, ut ab eo à quo obijciuntur, probentur, † reus enim excipiendo fit actor, l. 1. ff. de except. l. in exceptionibus 19. ff. de probat. † hæc vero non numeratæ pecuniæ est privilegiata, ut eam infra biennium continuum à die instrumenti expositi non teneatur probare, d. l. si ex cautione, d. l. asseratio 10. C. de non nu. pec. Sichard. in rubri. C. d. tit. num. 10. (2) † Natura aliarum exceptionum est, ut sint perpetuæ, l. pure §. §. fin. ff. de except. doli, nullo tempore interdicant, eo quod in potestate Rei non sit eas opponere, cum nulla exceptio opponi possit, nisi mota actione, ut autem adversarius mihi litem moveat, in mea potestate non est, nemo siquidem agere compellitur. † At hæc exceptio temporalis est biennio concluditur intellige in illa qualitate ut rejiciat onus probandi in creditorem, quod currit de momento in momentum, diebus feriatis, & non feriatis, ignorantibus, & absentibus, siue copia judicis haberi possit siue non, est enim continuum, d. l. in contractibus & ibi pulchre Sichard. num. 2. cujus ratio est, ne fides instrumentorum perpe-

tuo sit incerta. † Tertium speciale est, quod non solum per modum exceptionis opponi possit, verum etiam per modum actionis, non solum si intra biennium à creditore conventus fuerit, verum etiam ipso tacente debitor suum potest repetere chyrographum, per conditionem, l. si sub specie 3. in fine C. de postul. l. si quasi 7. C. de non nu. pec. l. fin. C. de condit. ex lege, Sichard. in rubri. C. d. t. nu. 5. Duarenus in Comment. tit. de non nu. pec. cap. 4. † alias iniquum foret ipsum excludi tempore, posset enim creditor fraudulenter expectare lapsum biennii ut sic onus probandi à se avertat. † Neque solum chyrographum repetere potest, sed & pignus quod dedit, l. 1. C. de non num. pec. nam si de fide debiti non constiterit, intentio dati pignoris non subsistit, juxta reg. cum principalis digest. de reg. jur. † Potest & coram judice protestari quod licet confessus fuerit, illud tamen fecerit spe futuræ uumerationis, quæ nunquā fuerit sequuta, de his duobus remediis in casum quo creditor differt agere destinatis, vide Hartm. Hartmanni lib. 2. pract. obser. tit. 9. de except. obser. 2.

† Objicitur igitur hæc exceptio siue debitor per publicum instrumentum à Notario factum confessus sit debitum, siue per privatam scripturam, manu sua scriptam, & sigillo proprio communitam, vel ab alio scriptam à debitore subscriptam, vel ab alio ejus nomine, aut etiam per verbalem confessionem seu stipulationem, l. cum ultra 9. C. de non num. pec. Duarenus in suis Comment. d. tit. cap. 1. Bart. in d. l. si ex cautione num. 3. † Et hæc potest esse prima ampliatio hujus regulæ Confessus mutuum intra biennium de non numerata pecunia excipit. (2) Ampliatur licet in instrumento publico dicatur, quod Titius confessus fuit se habuisse & recepisse decem quæ

quæ habuit & recepit, in vulgari die er auch empfangen / nam hæc verba quæ habuit & recepit referuntur ad confessionem partis, quod ita debitor coram Notario confessus sit, non quod viderit realem fieri numerationem, ita gloss. & Bart. in d.l. si ex cautione num. 1. Bald. ibidem num. 7. & 8. (3) Ampliatur. Etiam si chyrographum sive privata cautio dicat, quod talem summam receperit debitor, puta in vulgari ihun fundt und bekennen mit dieser meiner gegenwärtiger Handschrift / daß ich von N.N. empfangen habe N. die er mir gütlich verlehnet / und vorgestreckt / quia totum hoc est confessio partis, non verificatio alterius, gloss. & Bart. in d.l. si ex cautione num. 1. 10. & 11. (4) Ampliatur. Sive simpliciter confessus fuerit pecuniam accepisse, sive confessus fuerit sibi ante aliquot dies, aut menses pecuniam numeratam, d.l. generaliter ubi Ludovic. Romanus num. 3. Alex. num. 2. Gomez. tomo 2. resolut. cap. 6. numer. 4. Fachineus lib. 2. controvers. jur. cap. 83. & 85. qua enim facilitate confitetur spe futuræ numerationis pecuniam se accepisse, eadem confitetur pecuniam sibi ante aliquot dies numeratam esse, argum. l. si mulier 12. C. ad SC. Vellej. (5) Ampliatur. Licet instrumento inserantur hæc verba, & est hæc coram me confessus non spe futuræ numerationis, per quæ verba testificantia non spe futuræ numerationis confessionem factam, non excluditur oppositio hujus exceptionis, Bart. in d.l. si ex cautione num. 2. & 10. Ratio, ut in prædictis, quia sunt verba partis confitentis, non testificatio alterius, † non potest autem pars contrahens seu debitor in contractu tam efficacia verba dicere, & confiteri, quæ eum eatenus obligent, ut excludant ab hac exceptione, nam nec juramenti appositio seu renuntiatio exce-

ptionis exclusionem istam operatur, ut infra dicitur. † (6) Ampliatur. Sive cautio sit simplex quæ habet nudam confessionem debiti, sive stipulatione vallata sit, cui annexa est promissio de solvendo certo die, tex. in l. cum ultra 9. C. de non num. pec. Si hard. in l. 3. C. d. t. Duarenus in suis Comment. tit. de non num. pec. cap. 1. (7) † Ampliatur procedere non in mutuo tantum quod consistit in numerata pecunia, sed etiam in aliis rebus fungibilibus in pondere, numero, & mensura consistentibus, per tex. in d. l. in contractibus in prin. (8) † Ampliatur. Sive debitor totum sive partem debiti se recepisse neget, exceptio enim non numeratæ pecuniæ sicut potest opponi pro tota quantitate confessata & non numerata, ita pro parte non numerata, per tex. in l. 2. juxta verum ejus intellectum quem tenet gloss. Bart. Bald. Salyc. & communiter Dd. C. de non num. pec. Duarenus in Comment. d. t. cap. 1. tex. in d. l. cum ultra Cod. de non num. pec. quod enim juris est de toto quoad totum idem est partis quoad partem, l. que de tota 76. digest. de rei vendic. l. qui solidum 78. in prin. digest. de legat. 2. l. vir uxori 17. in fine ff. ad SC. Vellejan. l. si cum exiguum 4. Cod. de condic. ob caus. dator. (9) Ampliatur quod procedat sive creditor sit actor, sive reus, agat personali ad debitum sive hypothecaria in rem, utroque enim casu veritas spectanda est, id est an numerata sit pecunia, cujus probatio creditori incumbit, d. l. 1. Cod. d. t. (10) Ampliatur quod procedat hæc exceptio sive debitor una cum chyrographo pignus dederit, aut hypothecam creditori constituerit, istæ accessoriaræ obligationes non excludunt hanc exceptionem numeratione non sublequuta, tex. in d. l. 1. d. l. si ex cautione. (11) † Ampliatur ut procedat etiam si debitor mutuum quod se recepisse

cepisse confessus est, juramento soluturum promiserit, juramenti enim religio non impedit quo minus hæc exceptio opponatur, *l. fin. Cod. de non num. pec.* Ratio, quia juramento tali inest eadem conditio quæ ipsi obligationi, at obligationi inest conditio. Si mihi numeraveris pecuniam. Si fidem servaveris. Ergo &c. *Myns. in Instit. de liter. oblig. num. 14.* Et quæ conditiones juramenti infint vide *per Bald. & Sichard. in d. l. fin. per tot. (12)* Ampliatur. † Licet debitor huic exceptioni renunciaverit, tamen non obstante ista renunciatione recte excipit, *arg. l. si mulier 22. Cod. ad SC. Vellejanum, ita Bart. Bald. & communiter Dd. in d. l. si ex cautione.* Ratio est, quod eadem facilitate debitores renuncient, qua se obligant, & sic ubi est eadem ratio facilitatis & deceptionis eadem provisione juris opus est, *vide Schneidew. in Instit. de literar. obligat. num. 19. Zanger. de except. parte 3. c.*

27 12. numer. 27. (13) † Ampliatur quod ista exceptio transeat ad hæredes si intra legitima tempora opponendæ exceptionis debitor decedat, *l. si intra 8. C. de non num. pec.* (14) † Ampliatur quod personis pro reo intervenientibus veluti mandatoribus, & fidejussoribus competat, *l. tam mandatori 12. C. de non num. pec.* etiam principali debitori invito, *l. ex persona 32. ff. de fidejuss. l. omnes exceptiones 19. ff. de except.* (15) Ampliatur. Quod etiam vero creditori detur hæc exceptio ex persona debitoris negligentis eam opponere, si conveniatur à creditoribus civilem hanc tantum obligationem habentibus, *tex. in l. si cui penult. C. de non numer. pec.*

29 † Limitatur autem hæc exceptio non numeratæ pecuniæ tantum procedere in mutuo, secus in aliis contractibus, in quibus confessio partis, seu privatum instru-

mentum plene probat, ita ut aliæ probationes non requirantur, nec actio proposita hac exceptione de non numerata pecunia elidatur, *per tex. in l. generaliter 13. Cod. de non num. pec. l. Publica 26. in fine ff. depositi l. Titius 9. ff. de constit. pec. l. si transactionis 11. C. d. t. de non num. pec. Schneidew. in Instit. de literar. obligat. num. 15. Myns. ibidem num. 7.* Ratio limitationis est, quia in aliis omnibus contractibus cessant rationes, supra quibus se fundat tam ex parte creditoris quam debitoris hæc exceptio non numeratæ pecuniæ. (2) † Limitatur ut procedat tantum usque ad biennium, nam emenso biennio à die expositæ cautionis, eatenus amplius non objicitur hæc exceptio, ut rejiciatur onus probandi numeratam esse pecuniam in creditorem, *d. l. in contractibus in prin. (3)* Limitatur. † Si debitor ex post facto fidem cautionis agnoscat, & partem debiti, aut usuras solvat, tunc cautionem quam approbavit reprobare postea nequit, sed residuum solvère astringitur, *tex. in l. cum fidem 4. C. de non num. pec. arg. l. 1. C. de fideicom. facit authent. sed cum testator C. ad L. Falcid. facit l. 2. C. quod metus causa, Myns. in Instit. de liter. obligat. numer. 15.* Quomodo autem debitor hoc casu dicatur agnoscere cautionem, vide *apud Baldum in d. l. cum fidem num. 2. Duarenus in suis Comment. tit. de non num. pec. cap. 4.* ubi dicit utrumque necessarium, quod partem debiti solverit, & fidem cautionis agnoverit, proinde qui errore ductus solvit, non excluditur ab hac exceptione opponenda, si probeatur error, *arg. l. cum de indebito 25. in prin. ff. de probat.* In dubio igitur solvens partem debiti puta centum quæ debet ex chyrographo, censetur fidem cautionis seu chyrographi agnovisse, & sic excluditur ab hac exceptione, nisi solvens probet errorem, *ita Bald.*

sup. alleg. loco. (4) Renuntiatio exceptionis non numeratae pecuniae ex post facto seu ex intervallo facta, praepjudicat, Bart. & Bald. in d.l. cum fidei, & in d.l. si ex cautione & ibi Sicheard. num. 12. Schneidew. in Instit. de liter. obligat. num. 19. in fine, nisi, in instrumento seu chyrographo ita ab initio cautum fuisset, quod ex post facto debeat debitum recognosci, ista recognitio tunc non praepjudicat, ita Bald. in d.l. cum fidei num. 3. & Salyc. in fine, ubi dicunt hoc facere improbos foeneratores. (5) † Confessio geminata tollit exceptionem non numeratae pecuniae, Bart. in d.l. in contractibus num. 10. & in d.l. cum fidei num. 2. Schneidew. in Instit. de literar. obligat. num. 18. Myns. ibidem num. 15. (6) † Exceptio non numeratae pecuniae recte non opponitur contra chyrographum quod ex praecedente causa debiti datum est, puta Titius mihi ex variis causis, & titulus centum debet, ego habito computo nach gehaltenen Rechnung bleibt er schuldig 100. peto mihi, ut sit de isto liquidato debito dari chyrographum, ex quo si ego egero exceptione non numeratae pecuniae non repellor, non enim requiritur mihi numeratam esse pecuniam tunc cum ea cavebatur, sed sufficit quod iusta causa debiti praecesserit, tex. in l. adversus 5. C. de non numer. pec. (7) † Et ratio est, quia ista exceptio prodita est contra cautiones spe futurae numerationis emanatas, & quando origo petitionis fundatur in numeratione, non vero contra eas quae habent praecedentem causam de praeterito, istam rationem innuit tex. in d.l. adversus vers. ignorare, ad idem tex. in l. si transactionis 11. C. de non numer. pec. (8) † Unde si quod debet quis ex causa venditionis, vel simili promittit ex causa mutui dato chyrographo, & agatur ex illo chyrographo, tunc non incumbit probare auctori quod tem-

pore cautionis seu interpositi chyrographi a se sit numerata pecunia, sed an iusta causa debiti praecesserit, secus si tanquam mutuum promittatur ex causa de futuro, tunc non obstante ista causa futura, non numeratae pecuniae exceptio admittitur, ut est casus in l. si sub specie 3. Cod. de postul. Ratio rationis, quia lex facilitati debitorum temere cautiones exponentium consulere voluit. Habet itaque locum haec exceptio quando origo petitionis fundatur in ipsa numeratione, ut quia intendo me tibi tantum ex causa mutui numerasse, & te mihi debere, secus si debitum ex alia causa in causam mutui per novationem translatum sit, tale mutuum novatum hac exceptione non eliditur, habetur enim iusta ista causa debiti pro numeratione, d.l. adversus, Duarenus in Comment. d.r. capite 1. † Et certum est debitum ex una causa posse converti in aliam puta mutui, ut est casus in l. singularia 15. digest. si cert. petatur, & in l. qui negotia 34. digest. mand. Et si causa antecedentis debiti in chyrographo expressa non est, tunc eam auctor per replicam inducendo probare tenetur, si autem expressa est tunc d.l. adversus locum habet, quae excludit oppositionem non numeratae pecuniae, & causa ista per chyrographum probatur donec reus probet contrarium, ita Salyc. in d.l. adversus in fine. (9) † Qui pro alio se constituit debitorem non opponit exceptionem non numeratae pecuniae, etiam si sibi numeratum non sit, l. frustra 5. Cod. de non numer. pec. Ratio quia hoc non agebatur ut sibi numeraretur sed alii, nec ex sua sed alterius persona obligatio traxit originem, si tamen principali debitori numeratum non sit, ex persona eius constituenti exceptio competit, per tex. in d.l. tam mandatori gloss. in d.l. frustra. (10) Limitatur,

tatur. Si in instrumento publico hæc verba apponantur. Fuit confessus se habuisse & recepisse, & vere habuit & recepit in præsentia mei Notarii & testium infra scriptorum, ista enim verba non referuntur ad confessionem partis, quasi se recepisse coram Notario confessus sit, sed ad realem numerationem quam Notarius fieri viderit, quæ in præsentia Notarii, & testibus facta sit, † & sic instrumento publico de quo cantat statuitur, donec probetur contrarium, *l. cum precibus 18. Codic. de probat. ita Bart. in d. l. si ex cautione numero 1. & 9.* Nono limitatur. Si ita sonet instrumentum Titius fuit confessus se recepisse decem mutuo a Sejo dando, & numerando ista decem, ista enim verba gerundiva important de proprietate recti sermonis actum qui visui subicitur, & sic numerationem probant, per *l. vim facit 11. digest. de vi, & vi arma. Bald. in d. l. si ex cautione num. 9.* Decimo limitatur. Si Notarius non super confessione sed numeratione tantum instrumentum faciat hoc pacto, testor quod coram me Notario, & testibus infra scriptis Titius dedit & numeravit Cajo centum, quæ ipse Cajo accepit hat die 100. *Glorin empfangen ex mutuo, verbum enim illud accepit habet in se inclusam numerationem, l. 1. §. mutuum ff. si quid in fraudem patroni, l. de eo 12. §. 1. digest. ad exhib. Sich. in d. l. si ex cautione numero 9. Bald. ibidem.* Posset tamen tribus istis casibus contrarium probari, nam instrumenta publica admittunt probationem in contrarium, & tunc instrumentum redderetur falsum, & Notarius de falso puniretur, *Sichard. d. numero 9.* Undecimo. † Si debitor confessus foret in testamento se mutuum recepisse, quia tunc præsumitur numeratio facta, eo quod ob mortis cogitatio-

nem non præsumatur falsum confessus, *Myns. in Instit. de liter. obligat. numero 15. Jason. in l. qui pecuniam numero 3. ff. si cert. per. Felinus in c. si cautio num. 54. ext. de fide instrum. Gomez. d. tomo 2. resoluit. cap. 6. num. 5.* præsertim si fuerit geminata, vel his verbis concepta sub damnatione animæ meæ fateor, *Parisius conf. 10. numero 134. libro 2. Mascard. de probat. concl. 359. numero 34. & 36. volum. 1.* Idem si in iudicio confessio facta fuerit per modum contentiosæ jurisdictionis, *Jason. in d. l. qui pecuniam numer. 7. gloss. in l. 1. Cod. de confess. Gomezius d. tomo 2. capite 6. numer. 3. in fine.*

† Pro complemento notandum. Quod ob non numeratam pecuniam triplex proponatur exceptio, prima exceptio non numeratæ pecuniæ, secunda est exceptio doli mali, tertia est exceptio in factum, *d. l. si ex cautione d. l. cum ultra*, quæ quidem licet magnam inter se hoc casu conformitatem habeant, tamen differre dignoscuntur. Non numeratæ pecuniæ exceptio competit quoties actor seu creditor se fundat in numeratione, quod fit quando publico, vel privato instrumento, aut simplici confessione probat se tantum mutuo dedisse, & hoc contra omnes indifferenter, doli vero exceptio certis personis non opponitur, *l. non debet 11. ff. de dolo.* At in factum tum competit quando mutuum per stipulationem promissum est, tunc enim quia actor se fundat, in stipulatione, alia quam hæc non datur, *uti pulchre ostendit Bart. Bald. & Salyc. in d. l. cum ultra & ibi glossa in fine.*

Secundo nota tria hæc. 1. Confessus recepisse mutuum habet intra biennium continuum exceptionem non numeratæ pecuniæ. 2. † Confessus in instrumentis dotalibus se recepisse dotem habet exceptionem

dotis cautæ non numeratæ, & quidem intra biennium, si intra biennium contractum matrimonium solutum sit, aut intra tres tantum menses, si intra decennium matrimonium solvatur, post decennium autem omnino exceptio denegatur, *tex. in authent. quod locum Cod. de dote cautâ non numer. Novella 100. capite 2. Covarruv. li. 1. variar. resolution. capite 7. num. 5. in fine, Menoch. de præsumpt. lib. 3. præsumpt. 12. num. 75. Fachinæus libro 8. controverf. juris cap. 82.* Ratio est, quod qua facilitate debitor egens pecuniis exponit cautionem seu syngrapham qua se recepisse fatetur pecuniam, eadem sponsus amoris æstro percitus dotem recepisse fatetur, ut potiatur sponsa, quid non enim vesana cupiditas &c. 3. † Confessus per apocham seu quietantiam se recepisse solutionem intra triginta dies habet exceptionem non solutæ pecuniæ, seu rei debitæ, *d. l. in contractibus §. super ceteris 2.* utitur creditor hac exceptione intra 30. dies, quibus elapsis deinceps audiri non debet, idque favore liberationis, debitori longius tempus tribuitur biennium nempe, *tex. in §. fin. Instit. de liter. oblig.* Ratio differentiæ hæc est, quia ibi magis subveniendum est ubi majus periculum intenditur, *l. 1. §. sed si quis §. ff. de Carbon. edit.* at minus periculum est, ut creditor falso confiteatur se accepisse quod non accepit, nam etsi pecunia indiget, & eam habere vult non tamen necesse habet ad pecuniam consequendam prærogare illi apocham, sed quia creditores non contentiosi & humani malunt potius blanditiis solutiones exigere quam iudicio contendere, ideoque solent debitoribus dicentibus se pecuniamolvere velle apocham prærogare, postea pecuniam accepturi.

43 Tercio nota. † Quod elapso termino biennii creditori non possit offerri jura-

mentum per debitorem, ut juret se numerasse pecuniam, *d. l. in contractibus §. illo.* Ratio est, quia creditor post elapsum biennium per chyrographum seu aliam confessionem debitoris plene probat debitum, ergo jurare non tenetur, *c. 2. ext. de probat. juramentum enim in supplementum semiple-næ probationis adhibetur, l. 1. ff. de jurejur.* ubi autem plene probatum est, suppletionem nulla per juramentum opus est. Ratio rationis, quia post biennium præsumptio est pro creditore, ejusque instrumento numerationem factam, quæ præsumptio relevat ipsum ab onere probandi, & facit instrumento indubitatam fidem, ut juxta ejus tenorem sequutura sit condemnatoria sententia, nisi debitor probet legitimis quibuscunque probationibus contrarium, facit huc quod qui justam causam recusandi habet, jurare, nec referre teneatur, *l. generaliter 12. §. fin. autem C. de rebus cred. & jurejur.* At in casu nostro creditor justam recusandi causam habet, scilicet confessionem debitoris, & lapsum temporis legalis, Ergo jurare, aut juramentum referre non cogitur. Nec alia recusationis causa hic exigenda est, prout glossa in d. §. illo innuere videtur, quam quod terminus legalis lapsus, & per hoc præsumptio, quæ pro debitore faciebat, debilitata, *Bald. & Sichard. in d. §. illo, Ferrariens. in forma respons. rei conventi in verb. jurisjurandi num. 4. Gomez. d. tomo 2. cap. 6. vers. unum tamen.* Cum autem, ut dixi, hæc exceptio non numeratæ pecuniæ biennio concludatur, & illud quidem continuum sit, ut currat omni die feriato, & non feriato, nullo etiam obstante impedimento, † consultum est debitori, ut 44 mature sibi prospiciat, & de non numerata pecunia quærelam moveat, & in scriptis ipsi creditori, aut in absentia ejus judici ordina-

Anario, aut in ejus defectum Episcopo loci denunciationem faciat, super non numerata sibi pecunia, juxta formam traditam in d. l. in contractibus §. in omni cum authent. seq. quæ quoad scripturam in dote tantum loquitur, idem tamen est in quærela non numeratæ pecuniæ in mutuo, juxta gloss. in verbo exceptionem Inst. de liter. obligat. tex. in l. si præsens 21. C. de Epis. audient. Bald. in d. l. si intra. Quæ denunciatio hoc operatur ut exceptio non numeratæ pecuniæ facta sit perpetua, & biennio non terminetur, arg. l. ut perfectius 2. C. de annali except. interrumpitur enim per istam quærelam seu denunciationem præscriptio hujus exceptionis, tex. in d. l. in contractibus §. in omni, d. l. si intra, hujus quærelæ, testationis, seu denunciationis meminit quoque, d. l. asseveratio C. de non num. pecun. qua præscriptio contra minorem non inchoatur, l. fin. C. in quib. caus. rest. in integ. neceß. non est, sed inchoata contra defunctum completur, arg. l. Æmilius 35. ff. de minor. & l. 2. C. si advers. vendit. pig. sed restituitur in integrum, arg. l. 1. C. si advers. usucap. Bald. & Salyc. in d. l. si intra. Potest & hæc exceptio per modum actionis in judicium deduci, si scilicet creditor moram faciat in agendo, & debitor ne biennium elabatur timere possit, quo casu ut recte hoc fiat à debitore tria requiruntur, quæ vide apud Myns. in Institut. de liter. obligat. num. 13.

45 † Ex prædictis colligimus quinque necessaria ut huic exceptioni non numeratæ pecuniæ locus sit. (1) Necessæ est cautionem à debitore emissam, l. 1. 2. 3. 4. & tot. tit. Cod. de non num. pec. aut confessionem debiti factam, cum vel sine stipulatione, d. l. cum ultra. (2) Necessæ est ex causa mutui cautionem emissam, ex aliis enim causis quibuslibet non datur hæc exceptio, d. l. si transactionis d. l. generaliter d. l. adversus d. l.

in contractibus §. 1. C. de non numer. pec. (3) Requiritur quod cautio sit emissæ ex causa mutui spe futuræ numerationis nam si mutui in cautione expressi alia causa legitima præcesserit, quæ in mutuum transfusa sit, non competit hæc exceptio, dict. leg. adversus. (4) Requiritur pecuniam non esse numeratam, quæ si numerata sit, citra calumniam non numeratæ pecuniæ non objicitur exceptio, † & debitor objiciens convictus de mendacio per probationes creditoris condemnatur in duplum ejus quod debet; dict. authent. contra qui propriam. † I- 46 dem si quis scripturam suam propriam negaverit, casu quo ex ista convenitur, & ex ea obligatus est, puta si numeratio non intervenerit, nam ea interveniente, ex literis sive scriptura non est obligatus, sed re obligatus dicitur, tex. in dict. authent. contra qui propriam & ibi gloss. in verb. qua convenitur. Si igitur reus ex chyrographo suo conventus negat chyrographum suum esse, negat propriæ manus scripturam, verleugnet sein eygen Handt / aut negat numerationem pecuniæ in chyrographo contentam, Den Empfang darab die Handschrift meldet / tunc in poenam mendacii convictus probationibus actoris quod manus Rei sit, vel quod numeratio facta, in duplum condemnatur, puta si ex chyrographo debet decem condemnatur in viginti, nam in ipso duplo simplum inest, ut duplum mera poena non sit, ut colligitur ex textu dict. authentic. contra qui propriam vers. at si, sic in casu leg. fin. Cod. de sponsalib. in leg. fin. Cod. de litigios. in leg. hoc edicto §. digest. de public. vect. & com. † à 48 qua poena liberatur si delato sibi ab actore juramento confiteatur numerationem: tunc enim expensas circa probationem numerationis factas tantum refundit, quæ juramento actoris taxantur, tex. in dict. authent.

contra qui propriam vers. Nisi & sic potest evitare condemnationem dupli ob inficiationem irrogandam, per confessionem ad declarationem juramenti factam ante sententiam, expensas probationis non item, quia respiciunt interesse actoris, qui eas de suo impendit & erogavit, ac proinde lex facilius remittit pœnam quam expensas, *ita Bald. in dict. authen. contra qui propriam numero secundo.* (5) Requiritur quod à die expositæ cautionis seu datæ syngraphæ biennium non sit elapsum, quo elapso amplius opponi non potest, *dict. leg. in contractibus in prin. tex. in Institut. de literar. obligat. in fine,* quod tamen fallit in minoribus & ex justa causa absentibus, illis tempus biennale non currit, *argument. leg. fin. Cod. in quibus caus. restit. in integ. necess. non est,* hi restituntur in integrum, *sic intelligitur tex. in dict. leg. in contractibus in prin. vide Sichard. ibid.* Quomodo autem tam debitores quam creditores, eorumque advocati hac exceptione abutuntur, *vide Schneide. in Institut. de literar. oblig. nu. 20. & 21.* Notandum hic quod confessio creditoris confitentis per Quietantiam sibi mutuum solutum esse, præjudicat ei post triginta dies, infra autem 30. dies exceptio non acceptæ seu non solutæ pecuniæ à creditore opponi potest, *text. est in dict. leg. in contractibus §. super ceteris Cod. eod. estque ratio diversitatis, quia Rei sunt favorabiliores quam actores, l. Arrianus 47. digest. de act. & obligat.* Sic autem creditori exceptio competit intra 30. dies, dummodo meminerimus intra hos dies fieri illi potestatem conquærendi sibi pecuniam solutam non esse, quo exceptionem perpetuam facit, *dict. leg. in contractibus paragraph. in omni.*

TITULUS XXV.

DE EXCEPTIONE NON NUMERATÆ DOTIS.

Exceptio non numeratæ dotis quando locum habeat, & de ejus effectu.

SUMMARIUM.

- 1 Exceptio non numeratæ dotis assimilatur exceptioni non numeratæ pecuniæ, & quæ sit ejus ratio?
- 2 Cur introducta sit exceptio non numeratæ dotis?
- 3 Exceptio non numeratæ dotis quando opponi possit?
- 4 Quamdiu hæc exceptio opponi possit?
- 5 Effectus hujus exceptionis.
- 6 Exceptione non numeratæ dotis à marito ejusve heredibus non opposita, recte sequitur condemnatoria sententia.
- 7 Exceptio non numeratæ dotis datur, & creditoribus quibus mulier ob privilegium dotis in hypothecca præferri vult.
- 8 Utrum creditores mariti excludantur simili modo ab oppositione hujus exceptionis, sicut maritus, ejusve heredes.
- 9 Mulier volens in dote præferri anterioribus creditoribus mariti quid probare debeat?
- 10 In dote confessata tantum, privilegium prælationis anteriorum creditorum locum non habet.
- 11 Confessio mariti de accepta dote sibi, & ejus heredibus præjudicare potest, non tertio.
- 12 Quando hoc potissimum procedat?

PRædictæ exceptioni, de qua jam prolixè egimus, † similis est exceptio non numeratæ dotis, ut enim illa ex hac præ-

Præsumptione originem trahit, quod pecunia egens spe consequendæ pecuniæ sibi credendæ sæpe cautionem exponat, in qua confiteatur se pecuniam accepisse, quam tamen nondum acceperat, istamque cautionem creditori tradat, ita hæc rationem istam in jure habet, quod mariti sæpe amore potiundæ sponsæ, in dotalibus instrumentis confitentur se tantum dotis nomine accepisse, quod non acceperunt, sed se accepturus sperant, *Schneide. in Institut. de liter. obligat. numero 15.* † Ne igitur hæc facilitas maritorum illis fraudi sit, & soluto matrimonio uxori, ejusque hæredibus, vel dotem sibi restitui paciscentibus, quicquam restituere cogantur, quod ad ipsos nunquam pervenerit, salubriter hæc exceptio non numeratæ dotis introducta est, quia intra debitum tempus opposita, intentionem agentis elidere possunt.

† Si igitur soluto matrimonio uxor, hæredesve ejus, aut pater uxoris, vel etiam extraneus, dotem à marito, ejusve hæredibus, vel socero, aut à qualibet persona quæ eam se recepisse confessa est, repetat, tunc potest is à quo dos repetitur, quæ cauta tantum est & confessata, non autem numerata hanc exceptionem opponere, si intra legitimum tempus eam opponendi adhuc constitutus sit, *text. in l. fin. Cod. de dote cauta non num.* † Et quidem si matrimonium intra biennium à die quo illud contractum est, computandum dissolutum sit, tunc intra biennium proxime subsequens dissolutionem matrimonii hæc exceptio opponi debet, si autem post biennium intra decimum annum contracti matrimonii illud dissolutum sit, tunc intra tres menses à die dissolutionis prædicta exceptio opponenda, at si ultra decem annos maritus, & uxor cohabitassent, tunc per lap-

sum tanti temporis sublata censetur hæc exceptio; & confessio mariti de dote soluta habetur pro numeratione, *text. in dict. l. finali in fine cum authent. quod locum Cod. de dote cauta non numer. Schneiderwin. in §. fuerat numero 64. Institut. de act. † Cujus exceptionis hic effectus est, quod reus ab instituta actione ex stipulatu pro dote repetenda absolvatur, nisi actor probet vere actualiter, & realiter dotem numeratam, text. in l. 1. C. de dote cauta non num. ubi Imper. rescribit ita demum uxorem admitti ad petitionem dotis si probet dotem à se re ipsa datam, confessio mariti de accepta, & sibi soluta dote non sufficit, intellige hac exceptione non numeratæ dotis legitime opposita, † si enim non opponitur condemnatoria recte sequitur, arg. l. si ex cautione 3. & l. adversus 10. Cod. d. non num. pec. Gaill. lib. 2. obser. 81. nu. 4. Masc. de probat. concl. 695. numero 7. & 8. volum. 2.* Et hæc quæ de temporibus proponendæ hujus exceptionis dicti sunt, indubitato procedunt, quando is à quo repetitur dos se hac exceptione tuetur, in quibus terminis dict. l. fin. cum auth. sequenti loquitur. † Verum quia creditoribus mariti, quibus mulier dum repetit dotem, præferri vult, hæc exceptio non numeratæ dotis competit, nec ullam prærogativam habet contra creditores, nisi probet dotem vere, & actualiter numeratam, dotem enim numeratio non scriptura dotalis instrumenti facit, *d. l. 1. in prin. facit text. in l. si quis post hac 9. in princ. vers. dos etiam C. de bonis proscript. ubi dicitur confiscatis ob delictum mariti bonis dotem uxori salvam esse, non quæ inaniter dotalium instrumentorum tempore conscribitur, sed quam se corporaliter tradidisse docuerit, † quæstionis est, utrum & hoc casu prædicta tempora obser-*

vanda

vanda sint, & *Schneiderw. in §. fuerat num. 66. Instit. de act.* tenet quod non, motus hac ratione, quod creditores justam ignorantiam habeant in facto alieno, *argum. l. fin. ff. pro suo, Gaill. autem d. loco num. 10.* contrarium concludit, quod lapsus termini opponendæ hujus exceptionis præjudicet marito, & creditoribus, ita quod dotis acceptæ, & confessatæ eadem sit ratio post lapsum terminum opponendi exceptionem non numeratæ dotis, tam respectu creditorum quam mariti, & sic ex eo quod lapsa sunt tempora opponendi exceptionem dos confessata amplius dici nequeat, sed pro numerata indubitanter habeatur, *adde Fachinaum lib. 8. controvers. juris cap. 86. Roland. à Valle cons. 20. numer. 14. & Bald. Novell. in tract. de dote parte 10. privil. 20. num. 12. ubi post Bart. in l. assiduis num. 11. C. qui potior in pig. hab. ait tempus datum ad opponendum exceptionem non numeratæ dotis marito, etiam competere ejus creditoribus, & proinde si hoc tempus elapsum sit creditores æque excludi uti maritus, ejusque hæredes*
 9 *excluduntur. † Ex prædictis infertur quod mulier excipiens de dote & volens præferri anterioribus creditoribus, debet probare dotem actualiter, & realiter numeratam, nec sufficit instrumentum dotis, vel*
 10 *alia confessio mariti de dote recepta, † in dote enim confessata privilegium prælationis locum non habet, tex. in l. 1. in verbis dotem numeratio non scriptura dotalis instrumenti facit C. de dote cauta non num. gloss. in l. assiduis in verbo dote Cod. qui potior in pig. hab. quam Bald. ibi dicit esse auream, & communiter receptam à Dd. Myns. cent. 1. obs. 16. nu. 3. ubi ait oportet docere mulierem realem dotis numerationem, id est, dotem à se re ipsa datam esse, si cæteris creditoribus præferri velit, nec sufficit sola confessio, &*

cautio mariti de solutione dotis, † quia talis confessio ipsi marito, & ejus hæredibus bene præjudicat, sed non tertio, non probat talis confessio in præjudicium creditorum anteriorum, Gaill. lib. 2. obser. 81. nu. 2. & 3. ubi ait † quod hæc maxime procedunt, si confessio mariti de accepta, & soluta dote facta sit post matrimonium contractum, quo casu simulata & in fraudem legis & creditorum facta præsumitur, nisi probetur vera numeratio, per tex. in auth. sed jam necesse C. de donat. ante nupt.

TITULUS XXVI. DE INTERROGATIONIBUS.

Interrogationes in præparatoriis ex quibus causis fiant, & de effectu earum.

SUMMARIA.

- 1 Interrogationes de quibus hic agitur, pertinent ad litis præparationem.
- 2 In decisoriiis causarum non fiunt interrogationes, sed positiones.
- 3 Ex quibus causis in præparatoriis fiant interrogationes?
- 4 Creditores hereditarii acturi contra heredem, faciunt interrogare eum an heres sit, & pro qua parte.
- 5 Heres interrogatus si deliberare volet, antequam respondeat, brevis terminus à iudice ei dabitur.
- 6 Volens agere petitione hereditatis interrogat an reus possideat, & quo titulo.
- 7 In petitione hereditatis hoc speciale est, & quæ sit ratio specialitatis?

- 8 Acturus interdicto Quorum bonorum interrogat reum an cum, vel sine titulo possideat.
- 9 Vendicaturus rem interrogat, an reus possideat rem, an dolo desierit possidere?
- 10 Ratio hujus.
- 11 Idem in actione Publiciana, hypothecaria, & in rem scripta.
- 12 Acturus noxali actione interrogat an talis sit servi dominus, & pro qua parte.
- 13 Idem in actione L. Aquilia, de pauperie quadrupedis, & de peculio.
- 14 Ex acturus cautione damni infecti interrogat cujus ades sunt, qua ruinam minantur.
- 15 De etate actoris si dubitetur interrogatio fieri potest.
- 16 Quandocunque equitas suggerit, interrogationes fieri possunt.
- 17 In actionibus personalibus regulariter non fiunt interrogationes circa possessionem rei.
- 18 Interrogationes expediuntur per judicem implorato officio ejus nobili.
- 19 Interrogationes fiunt ante, vel post litem contestatam etiam post conclusionem in causa.
- 20 Interrogationes fiunt per judicem, vel per ipsam partem, & quid inter utrumque intersit?
- 21 Qui sint effectus interrogationum quæ fiunt in preparatoriis?
- 22 Distinctio circa effectum interrogationis quando heres interrogatur de hereditate.
- 23 Reus respondere nolens compellitur juris remediis.
- 24 Per responsionem reus obligatur, ac si contraxisset.
- 25 De revocatione confessionis in preparatoriis facta.

- 26 Confessio falsa in preparatoriis ante litem contestatam revocari potest, non post.
- 27 Quando hoc fallat?
- 28 Erronea confessio in preparatoriis potest usque ad sententiam revocari, si jus actoris non ledatur.
- 29 Ignorantia juris non excusat.
- 30 Confessio per errorem in preparatoriis quomodo post sententiam subveniat?
- 31 Quando confessio erronea in preparatoriis citra restitutionem in integrum post sententiam revocari possit?
- 32 Allegans errorem probare debet.
- 33 Quomodo error probetur?
- 34 Contra probationem erroris admittitur probatio in contrarium.

Sicut hodie lite contestata faciendo certas positiones adversarium ad respondendum provocare, & ab invito quasi confessionem & veritatem extorquere solemus; ita olim ante litem contestatam interrogationes fiebant, quæ liti instruendæ deserviebant, eoq; ordinatæ, ut ex responsione Rei certior redderetur actio, quomodo, & in quantum petitionem & actionem formare debeat. Et licet hæ interrogationes, quatenus ex responsione subsequuta qualitas, & species quædam actionis, quæ interrogatoria dicebatur, resultabat, in desuetudinem abierint teste, vel ipse JC. in l. i. ff. de interrog. act. attamen earum usus non plane è foro & judiciis eliminatus est, sed quatenus, si ita res postulat, adhuc observatur, teste Bart. in l. ubicunque nu. 12. ff. de interrog. act. proinde pauca quædam de his, hoc loco, imitati aliorum, qui de processu scripserunt, exemplum, interserere visum fuit.

† Cum primis igitur sciendum quod hæ interrogationes & responsiones pertinent

ad litis præparationem, & ordinationem, non ad litis decisionem seu merita causæ, super quibus pars interrogata respondere non tenetur, *Sichard. in l. judices n. 8. C. de judic.* † per modum enim positionis non interrogatorii in principali causa veritas inquirenda, *Maranta in suo Specul. parte 6. actu 7. num. 6.* quando scilicet recte meam actionem instituere non possum, nisi ex parte adversarii instruar, quando mihi actio adjudicatur vel denegatur, prout adversarius hoc vel illo modo responderit, *tex. in l. qui petitorio 36. in verb. ne frustra experiatur digest. de rei vendic.* proinde etiam ante litis contestationem istæ interrogationes fiunt, *glossa in l. 1. in prin. in verbo instituitur ff. de interrog. act.*

3 † Fiunt autem interrogationes ex subse-
4 que itibus causis. (1) † Si creditores hæreditarii hæredem convenire volunt personali actione ad solvendum debitum, quod defunctus debebat, vel legatarii actione ex testamento ad prætersum legatum, petere possunt judicem ut interroget, i. an v. g. Titius talis defuncti hæres sit, nec ne, 2. pro quam parte hæres sit ex asse, vel ex semisse, aut ex alia quota hæreditatis, *l. 1. in prin. l. de atate 11. §. 1. & 2. ff. de interr. act.* † & si hæres se deliberaturum respondeat, judex terminum deliberandi moderatum præstituet, *l. qui interrogatur 5. cum seq. ff. d. t. tex. in l. si curatoris 9. C. de jure deliber. tex. in l. si quis instituatur 23. §. 1. & 2. ff. de hered. inst.* prioris ratio, quod cum aditio hæreditatis solo animo & nuda voluntate fiat, *juxta l. si avia 9. Cod. de iure delib. l. gerit 88. ff. de acq. hered. §. fin. Instit. de hered. qual. & differ.* ea autem quæ in animo consistunt, latent, probabiliter creditores ignorare possunt, an talis proximus agnatus, an hæres in testamento à tali scriptus adierit

hæreditatem nec ne, *facit tex. in l. 2. ff. de interrog. act.* ubi ait JC. edictum de interrogationibus ideo Prætorem proposuisse, quod sciret difficile esse acturo probare eum quem convenire volet, esse hæredem, vel bonorum possessorem, ne si contra non hæredem temere actionem intenterit, inutilibus sumptibus se oneret, & judicium reddatur elusorium, contra *l. si prætor 75. ff. de judic.* dum non est persona in judicio contra quam feratur sententia, posterioris ratio, ne ab hærede ex parte solidum petens plus petisse videatur, & in poenam plus petentium causa cadat, hanc rationem assignat JC. *in d. l. 1. ibi ne plus petendo aliquid damni sentiat*, practicam interrogandi in hoc casu pulchre tradit *Sichard. in d. l. si curatoris num. 2. quem omnino vide.* (2) † In petitione hæreditatis potest interrogari possessor non tantum an possideat, sed & quo titulo possideat, an pro hærede vel pro possessore possideat, *l. cogi 11. C. de petit. hered. l. qui interrogatus 12. ff. eod.* † & hoc speciale est in illa actione, 7 *Maranta d. loco num. 5.* Ratio specialitatis est, quia possidens cum titulo non convenitur petitione hæreditatis, *l. regulariter 9. digest. de petit. hered.* propterea ad validitatem judicii debet hoc discuti in principio, *Maranta in suo Spec. parte 6. tit. de interrogatione numero primo.* (3) † Sic acturus 8 possessorio judicio ex interdicto Quorum bonorum, reum interrogare debet, an possideat bona hæreditaria, an cum, vel sine titulo possideat, & ex quali titulo, prout eleganter tradit *Schneiderwin. in Institut. de interdic. §. sequens numero 19. & 20.* (4) † In rei vindicatione locum habent hæ 9 interrogationes, vendicaturus enim rem interrogabit an v. g. Titius talem fundum possideat, & pro quam parte possideat, an

an dolo desierit possidere, *leg. qui servum 20. §. in iure digest. de interrogat. act. dict. leg. qui petitorio in prin. facit l. unica Cod. de alienat. judic. mutandi causa &c. Maranta d. loco n. 7.*

10 † Ratio est, quia vindicatio habet duo extrema, ex parte actoris ut sit dominus, ex parte Rei ut possideat, *leg. in rem 23. leg. fin. digest. de rei vendic. proinde ne frustra experiatur, scire ante omnia convenit, sitne reus possessor rei petite an non, dict. leg. qui petitorio, nam si apparet reum non possidere sine dolo, & culpa, five ante litem contestatam, five post, debet absolvi, l. fin autem 27. §. 1. digest. de rei vend. l. si fundus 16. §. in vindicatione digest. de pig. & hypothec. de effectu hujus interrogationis in rei vindicatione vide Schneidew. in §. omnium num. 95. Jason. num. 99. Institut. de act. Et quod in actione reali reus recte interrogetur an dolo possidere desierit, vide Practicam Papiens. in forma*

11 *interrogat. fienda in verb. item an dolo. (5)* † In Publiciana actione locum habet interrogatio prædicta, *l. eum qui §. qui petenti digest. de Publ. in rem act. quia in ista eadem servantur quæ in rei vindicatione, dict. leg. eum qui paragraph. in Publiciana. (6)* In actione hypothecaria, nam volens agere hypothecaria, interrogabit reum an ipse possideat rem in qua habet hypothecam, seu jus pignoris ein Underpfandt / & si inficiabitur per mendacium, in poenam mendacii cadet à possessione, *tex. in paragraph. penult. authentic. de triente & semisse, est enim hypothecaria in rem actio, paragraph. item Serviana Institut. de act. l. 3. paragraph. 3. digest. ad exhib. l. & quæ nondum 15. §. quod dicitur digest. de pignor. & hypothec. (7)* In actione in rem scripta, veluti ad exhibendum, & quod metus causa locum habent interrogationes, *argument. lib. 3. paragr. final. digest. ad exhib. argument. l. metum 9. §.*

cum autem 8. l. item si cum exceptione 14. §. in hac digest. quod metus causa, Practica Papiens. in forma interrogat. fienda cum reo convento &c. in verb. quavis actione numero secundo. (8)

† Acturus noxali judicio adversus dominum interrogare debet an v. g. Titius sit talis servi, qui damnum & noxiam dedit, dominus, an insolidum, vel pro parte, *l. qui interrogatur §. l. qui servum 20. digest. de interrogat. act. Ratio est, quod noxale judicium nemo invitatus patitur, neque quisquam alium defendere cogitur, l. noxali 33. cum l. seq. digest. de noxalibus. (9)* † In actione L. Aquiliæ an servus qui damnum dedit ejus sit, *l. si quis interrogatus 8. ff. de interrogat. act. an servum occiderit d. l. qui servum. (10)* In actione de pauperie, ut constet quis quadrupedis, quæ damnum dedit, dominus sit, *l. si quis in jure 7. digest. de interrogat. act. (11)* In actione de peculio, an servus, vel filiusfamilias peculium habeat, *l. si defensor §. fin. ff. de interrogat. act. (12)* † In cautione damni infecti rogatur 14
cujusnam ædes sint quæ ruinam minantur, cujus occasione damnum timetur, *leg. non alienum 10. digest. de interrogat. act. & pro qua parte, dict. leg. qui servum paragraph. final. (13)* In actione personali quando agitur ex scriptura privata, an ea ejus manu contra quem producit scripta sit, prout consuluit Romanus *consil. 363. (14)* † Si reus 15
dubitatur de persona actoris minor sit, an major, potest de ætate ejus interrogationem facere, *juxta text. in l. de ætate 11. in prin. & ibi gloss. in verb. respondere digest. de interrogat. act. His, & similibus casibus quodocunque æquitas patitur potest fieri interrogatio, l. ubicunque 21. digest. de interrogat. act. tex. in c. cum Joannes 10. vers. verum ext. de fide instrument. in Clement. sæpe vers. interrogabit de V. S. facit c. final. 30. quæ-*

stion.

16 *stion. §.* † In universum enim interrogationes possunt fieri in iudicio ubicunque, & quodocunque iudici æquum videbitur, non solum super jure partium, sed & super jurisdictione iudicis, ut est casus in cap. 1. ext. de iudic. facit d. l. ubicunque, dum modo non fiant interrogationes de his quæ natura causæ non desiderat, puta an conventus rei vendicatione habeat titulum nec ne, l. in speciali 37. & ibi gloss. in verbis ejus sit ff. de rei vendic. plures casus quibus interrogatio non admittitur, vide apud Marantam in suo Spec. parte 6. tit. de interrogatione num. 4. cum seqq. ubi regulam istam. Quod in præparatoriis iudex ubicunque æquitas suggerit, possit partem interrogare ad instantiam alterius partis, limitat 12. modis. † Sciendum autem quod in actionibus personalibus regulariter non fiunt interrogationes circa possessionem rei, ut cum agitur actione commodati, depositi, vel simili qua repetitur res commodata, vel deposita, non quæritur an commodatarius, vel depositarius possideat, quia contra personam agitur obligatam, ejusque hæredes, l. actionum 25. §. 1. ff. de act. & oblig. l. 1. si §. hæres percepto fundo ff. ad Trebell. Fiunt autem istæ interrogationes ante litem contestatam, imo quandoque ante porrectionem libelli in iudicio, hoc est ubicunque iudicis copia haberi potest, l. voluit 4. §. 1. digest. de interrog. act. † deinde implorato officio iudicis nobili summarie expediuntur, non jure actionis, d. l. 1. §. 1. Maranta d. loco numer. 19. † Possunt autem interrogationes fieri per iudicem ex officio, vel ad instantiam partis, etiam post litem contestatam, & conclusionem in causa, si forte advocatus ante litis contestationem idipsum petere neglexerit, per tex. exp. in d. c. cum Johannes vers. verum ita Bart. in d. l. 1. nu. 4. & 8. & in d. l.

ubicunque nu. 7. Maranta d. loco num. 3. † Et 20
fiunt, ut dixi, istæ interrogationes per iudicem, vel à parte ipsa, vel ab ejus advocato, tex. in l. si sine 9. §. 1. & in d. l. de atate §. qui interrogatus ff. de interr. act. sed hoc interest, quod ad interrogationem iudicis interrogatus præcise respondere cogatur, ad alias non item, ita intelligitur d. §. qui interrogatus per gl. ibi in verb. nihil facit, Albanus in addit. ad Bart. d. leg. 1. si tamen responderit, sibi præjudicat, & parem operatur effectum, per tex. in c. prout 4. extr. de dolo & contumac. & cap. cum causam 6. ext. de jurament. calumn.

† Effectus interrogationis sunt. (1) Quod 21
si reus non possideat, nec dolo desierit possidere, vel non sit hæres absolvatur ab instantia, l. si autem 27. §. 1. ff. de rei vend. (2) Quod si per mendacium reus se possidere, aut detinere negat, actor mittitur in possessionem, & fit reus petitor, l. fin. & ibi Dd. ff. de rei vendic. d. l. qui servum §. in jure interrogatus, vide addit. ad Pract. Papiens. in verb. quavis actione, & ad verbum primo an dictus Johannes, Jason in §. omnium Instit. de act. aut si pro minore parte se hæredem dicat, in solidum condemnatur, d. l. de atate §. si cum esset, aut neget quadrupedem suam esse, cum tamen sit, l. 1. §. interdum ff. si quadrup. paup. fecisse dic. † Circa quem effectum ita distingue. 22
Aut reus interrogatus mentitur circa qualitatem hæreditatis, dicens se hæredem ex quadrante, cum sit ex semisse hæres, aut mentitur circa hæreditatem ipsam, negans se omnino hæredem cum sit hæres, aut asserens se hæredem cum non sit, aut tacet, & semper in solidum convenitur, tex. in d. l. de atate §. si cum esset, & §. qui tacuit, l. si filius 12. de interrog. act. primo, & secundo casu in poenam mendacii, tertio in poenam contumaciæ, utriusque ratio est, quia ille decipit prætorem, l. debuit 17. ff. de his qui not. infam.

infamia hic contemnit, d. §. tacuit in fine. (3)

23 † Si reus respondere nolit, compellitur per
judicem juris remediis, *d. l. voluit in prin. l. si
defensor §. illud queritur digest. de interrog. act.*
nisi justam causam habeat recusandi, *l. &
quia 6. §. interdum digest. de interrog. act. de
quo judex summam cognoscet, & si opus
fuerit tempus ad deliberandum reo statuet,
dict. §. illud queritur tex. in l. qui interrogatur
5. digest. de interrog. act. (4)* † Per responsio-
nem ejusmodi in judicio solenniter factam
obligatur ipse non aliter ac si contraxisset,
*dict. leg. de atate §. 1. & §. qui interrogatus
arg. leg. fin. & leg. si filius 12. §. fin. digest. de
interrog. act. ad eum enim finem fit interro-
gatio, ut reus responsione sua vel confi-
tendo, vel mentiendo se oneret, d. l. vo-
luit in prin. arg. l. si quis interrogat. 2. ff. de in-
ter. act. proinde ne precipitanter respon-
dendo sibi præjudicat, terminus delibe-
randi quatenus petatur concedendus erit,
l. qui inter. 5. ff. de inter. act. Sententia au-
tem ex ista confessione lata non liberat ve-
ram dominum hæredem, vel ad quem res
pertinet, l. qui ex part. 18. l. confessionibus 13.
in fine ff. de interrog. act.*

25 † Nunc de revocatione confessionis ta-
cæ ad præparatoria pauca subjiciemus. Pri-
ma regula. † Reus qui circa præparatoria
judicii sciens falsum confitetur, hanc con-
fessionem ante litem contestatam revoca-
re potest, non post, *l. is qui se obtulit 25. ff. de
rei vend. l. electio 26. §. penul. ff. de noxalib.*
Ratio est, quod qui revocat ante litem cō-
testatam is nunquam dicitur confessus. †
Fallit si actore ignorante reus falsum con-
fessus esset, & ex ea revocatione actori nas-
ceretur captio, incideret in damnum, *tex.
in d. l. de atate §. fin. veluti conveneram
quendam rei vendicatione qui possidebat
rem meam, eratque solvendo, tu te obtu-*

listi liti confessus es te possidere rem i-
stam, ego relicto priore reo, contra te in-
stitui actionem, tu postea revocare vis istam
confessionem, dicens te falso confessum,
te non possidere, queritur utrum hoc pos-
sis, & respondetur quod non, quia mihi
actori inde enasceretur captio, qui perdidit
bonam partem ream, *ita est tex. in l. in au-
tem 27. in princ. ff. de rei vendic. vide Zasi. in l.
2. nu. 4. ff. de confess. Secunda regula. † Re- 28*
us qui ignorans errat in præparatoriis po-
test suum errorem, & confessionem ex ju-
sta causa revocare usque ad sententiam, si
jus actoris non lædatur, *d. leg. de atate §. si
cum esset vers. interdum §. qui justo §. ex causa
l. 2. ff. de confess. nisi in jure erraverit † ig- 29*
norantia enim juris non excusat, *d. l. 2. l.
regula 8. ff. de juris & facti ignor. arg. l. 3. in
prin. ff. ad SC. Maced. l. liberorum 11. §. nota-
tur ff. de his qui not. infamia aut culpa lata er-
raverit, quæ dolo proxima, d. l. de atate
§. sed & si quis, l. quod Nerva 32. ff. de pos. cul-
pa levis non obest. Veluti confessus est a-
liquis se esse hæredem, qui non bene in-
spexit testamentum, male vidit, aut quia
forte gradus agnationis non bene numera-
vit, ex negligentia quadam quæ excusa-
tionem meretur, & revocationem confes-
sionis erroneæ non impedit, & sic distin-
guendum an juste, vel injuste erraverit,
prout distinguit, *gloss. in leg. 2. in verb. qui
errat. ff. de confess. † Quinimo confessus cir- 30*
ca præparatoria judicii errore ductus post
sententiam ex clausula generali. Si qua mi-
hi justa causa videbitur, potest petere re-
stitutionem in integrum, & restitutus re-
vocare confessionem ita intelligitur, *tex.
in d. l. de atate §. ex causa l. cum fideicommis-
sum 7. ff. de confess. Bart. in l. 2. nu. 3. de con-
fess. † Et citra restitutionem in integrum, 31*
potest error circa præparatoria revocari*

post sententiam, veluti in muliere, opponendo exceptionem Vellejani, *l. si mulier* 23. ff. ad SC. Vellejan. in procuratore opponendo exceptionem falsi procuratoris, *l. licet* 24. Cod. de procur. in iudice incompetenti, opponendo eum iudicem esse non posse, *leg. si per errorem* 15. ff. de jurisdict. argum. tot. titul. Cod. si à non comp. judic. Ratio quia istæ revocationes quæ fiunt mediantibus præactis exceptionibus reddunt iudicium retro nullum.

32 † Allegans autem errorem quo inductus taliter responderit eum probare debet,

33 † qui probatur præsumptive probando rem aliter se habere, *argum. l. si post divisionem* 3. Cod. de juris & facti ignor. Bart. in

34 d. 6. fin. l. de ætate num. 2. † quo probato auctori licet probare respondentem scivisse, aliter se rem habere quam responderit, quæ scientia excludit errorem, & constituit eum in dolo, ita ut revocationi locus non sit, ita gloss. in d. §. finali in fine. De revocatione confessionis circa ordinationem, & decisionem litis in, vel extra iudicium, errore juris, vel facti proprii, & alieni facta, vide plenissime distinguentem Ferrarien. in suo praxi tit. de forma interrog. fienda cum reo convento actione reali in verbo compellatis à numer. 7. usque ad 13. ubi primo de confessione extrajudiciali, deinde de confessione in ultima voluntate facta, tertio de confessione judiciali, idem fere Bart. in l. non fatetur ff. de confess. & qualiter ille error probetur, vide eundem Ferrarien. d. l. nu. 13.

¶ 14.

TITULUS XXVII.

DE NOMINATIONE DOMINI IN JUDICIO.

Alieno nomine possidens, si conveniatur, nominat dominum in iudicio, & de effectu hujus nominationis.

SUMMARIA.

- 1 Possidentes, vel detinentes rem nomine alieno in ius vocati, nominare dominum in iudicio possunt.
- 2 Effectus hujus nominationis.
- 3 Ratio super qua iste effectus fundatur.
- 4 Reo neganti se possidere si convincatur de mendacio, aufertur possessio.
- 5 Judicia realia nemo invitatus pati compellitur.
- 6 Possidens alieno nomine per solam nominationem domini, liberatur ab instantia.
- 7 Nominans debet possessionem in nominatum transferre.
- 8 Nominatio domini debet fieri ante litem contestatam, & cur hoc?
- 9 Potentiorum nomina in litem nominare non licet.
- 10 In l. unica C. de his qui potentiores nomine &c. duo deciduntur.
- 11 Quæ requirantur ut poena d. l. unica contra nominantem potentiores locum habeat?
- 12 Ex parte nominati quæ requirantur?
- 13 Qui possint nominare in iudicio dominum.
- 14 Alieno nomine possidentes sunt in duplici differentia.

15 Utile

- 15 Utile habentes dominium quando nominare dominum in iudicio possint?
- 16 Nominationem domini in iudicio fieri interest actoris nominantis Rei, & nominati.
- 17 In quo consistat interesse actoris?
- 18 In quo interesse nominantis?
- 19 In quo nominati?
- 20 Quasi possidens alieno nomine incorporalia nominare dominum in iudicio potest.
- 21 Jus in re habens nominare dominum potest.
- 22 In iudicio possessorio quando admittatur nominatio?
- 23 Qualis processus in hac nominatione observetur?
- 24 Missio in possessionem ob contumaciam tribus fit modis, & de effectu eorum.
- 25 Effectus nominationis principalis quid sit?
- 26 Nominato offerendus est novus libellus, & cur hoc?
- 27 Nominato authoris ut reus in causa instruat potest fieri in actione personali.

† CUM sæpe contingat quod quis non suo sed alieno nomine tanquam colonus inquilinus, commodatarius, depositarius, creditor &c. rem conductam commodatam depositam, precariam, vel pignoratam possideat, aut detineat, isque tanquam possessor detentor, aut in possessione constitutus ab actore in iudicium vocetur, juxta l. officium 9. in fine ff. de rei vendic. concessum est statim in principio litis eos, quorum nomine rem possident, in iudicio nominare, tanquam dominos rei, dicendo se possidere nomine alieno non proprio, per tex. in l. 2. Cod. ubi in rem act. exerc. deb. & ibi Bart. num. 6. quæ lex canonizata est in c. quoniam frequenter 5. §. quod si super ext. ut lite non contestat. gloss. in d. l. officium in verb. peti posse, Sichard. in authent. presente num. 10. C. de fidejuss. † Quæ nominatio tanti est effectus, quod derivet cau-

sam & litem motam in ipsum nominatum dominum, & reum conventum absolvat ab instantia, text. in d. l. 2. in verb. actoris intentiones excipiat, & ibi Bart. nu. 5. Maranta in suo Spec. parte 6. hoc titul. num. 1. Myns. cent. 2. obs. 58. num. 4. † Nam cum judicia realia instituantur contra possessores ratione possessionis, & quatenus possident, arg. §. omnium Institut. de act. l. actionum 28. ff. de act. & obligat. l. 1. C. ubi in rem act. exerc. deb. sequitur recte contra eos non procedi, qui se vel ullo modo possidere negant, aut alios quorum nomine possideant, in iudicio nominant, tunc enim deficit unum extremum in realibus scil. Rei possessio, vel detentatio. † Et quidem si reus se plane possidere neget, & ab actore suscipiente in se onus probandi reum possidere, convincatur de mendacio, transferatur à reo in actorem possessio, l. fin. ff. de rei vendic. & reus fit petitor, Bart. in d. l. 2. n. 15. & petet actor se mitti in possessionem vacantem, Jason in d. §. omnium n. 91. Institut. de act. vide eundem de materia, d. l. fin. ibid. à n. 86. usque ad 100. † proinde judicia realia nemo invitatus pati compellitur, quia per negationem possessionis ea effugere potest, d. l. fin. Si autem alium in iudicio nominet, cuius nomine scilicet possideat, tunc quoque, ut dixi, liberatur ab instantia iudicii, & lis transfunditur in dominum nominatum, nec est necesse probare quod conventus possideat nomine alieno, † sed per solam nominationem absolvitur, qui dominus nominatus si velit rem defendere & causam prosequi hoc facere poterit, † hoc ita verum, si nominans quoque possessionem in nominatum transferat, ut possit rei vindicatione conveniri, alias si hoc non faceret, non absolveretur ab instantia iudicii, quia per illam nominationem non esset actori consultum, Bart. in d. l. 2. nu. 20. † Debet

bet autem ista nominatio domini fieri ante litem contestatam, non post, cujus ratio est, nam per litem contestationem videtur reus se obtulisse liti, qui non minus reali actione convenitur atque is qui possidet, per *lis qui se obtulit* 25. ff. de rei vendit. Potest & ea dari ratio, quod exceptio nominationis auctoris sit declinatoria fori, ideo opponenda est ante litem contestatam, *l. fin. C. de except. l. exceptionum* 19. C. de probat. quæ ratio procedit, si fiat nominatio à reo convento ad effectum declinandi iudicium, secus si ut dominus sibi assistat, ejusque defensionibus utatur, tunc enim, cum peremptoriæ exceptionis naturam obtineat, nihil vetat, eam post litem contestatam opponi, de qua nominatione est, *text. in auth. qua in provincia C. ubi de criminibus agi oport.* *Follerus in addit. ad Marant. in suo Specul. parte 6. membro 6. num. 2.* Circa hanc nominationem auctoris observandum eam in jure permissam, quatenus is, qui nominatur vere sit dominus rei, & auctor possessionis, † nam si quis nomina potentiorum in litem prætendat, in authores nominet, adversarium divexandi causa iudicium non evitabit, quinimo causam perdit, & in metallum damnatur, nominatus vero, si sciens consenserit, infamia notatur, per *tex. in l. unica Codice de his qui potent.* nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt, † qua lege duo prohibentur, primum ne quis potentiorum titulos, arma, insignia prædiis suis, super quibus sibi actio mota est, affigat, id est jactitet eorum tutelæ, seu ut nunc loquimur, Salvæguardiæ rem commissam esse, & possessionem ad eos pertinere, qui actori, aliisque terrori esse possunt, secundum ne quis potentiorum nomina in litem prætendat, tanquam sui authores sint, veluti si possessor terrendi adversarium causa, juri

suo diffidens, dicat, prædium pertinet ad Ecclesiam, civitatem, castrum, vel alium potentem ratione officii, dignitatis, divitiarum, nam hoc casu non distinguitur quomodo quis potens sit, sed hoc solum respicitur, an nominatus terrori esse possit, *ut colligitur ex d. leg. unica*, ubi Imper. suæ constitutioni hanc dat rationem, ne in fraudem legum, terroremque his nominibus abutantur, & titulis, in fraudem legum, quia lex permittit nominando auctorem effugere iudicia, *leg. 2. Codice ubi in rem act. exerc. deb.* qui ista lege freti, potentiores rerum dominos mentientes obtrudunt, utique beneficio legis abutuntur, *argum. l. non dubium 5. Codice de legibus.*

† Ut igitur ex parte nominantis potentioris poena, *dict. l. unica locum habeat.* (1) Requiritur quod reus possessor dolo potentioris nominaverit, quod sit, si vel propter desperationem causæ injustæ, vel adversarium per terrefaciendi, & submovendi causa potentioris in iudicio nominet, nam si quis non inferendi, sed depellendi metus & periculi gratia se tutelæ, & protectioni potentioris, licet non superioris ordinarii, committat, & Ducis belli, vel Capitanei salvæguardiam impetret, quam prædiis, villis, castris, ædibus affigat, nihil deliquisse, nec ulla legis poenæ dignus censetur, voluntas siquidem & propositum distinguunt maleficia, *l. qui injuria 53. ff. de furt. ita Wesembec. in parat. C. d. t.* (2) Requiritur quod simulate potentioris nominet, fingendo illum authorem suum cum non sit, & hoc colligitur ex d. rubrica in verb. *prætendunt.* (3) Requiritur quod lis mota sit reo, qui potentiorum titulos prætendit, loquitur enim d. lex de reo reali actione convento ratione rei, vel juris possessi,

se ssi, ut colligitur ex ver. quisquis igitur lite pulsatus, d.l.unica.

12 † Ex parte autem potentis requiritur, (1) quod dolose se patiatur nominari, scil. iponte & sciens, *tex. in verb. qui dolo scientes & infra vers. eos qui se sponte alienis litibus inseri patiuntur, d.l.unica.* (2) Requiritur quod his neque possessio, neque proprietas competat ejus rei super qua lis movetur, illique defendendi causa in judicio nominantur, *dict. leg. unica in fine.* Et hæc de eo qui potentiorum titulos prædiis affigit, ut ea evitandi judicii causa aliena esse prætendat. Pari modo non licet titulum principis, neque suis, neque alienis prædiis imponere, si suis, ea perdit, nam in scribendo seu apponendo titulum principis censetur ea principi dedicare, *leg. 1. Codic. ut nemo privatus titulos prædiis suis, vel alienis imponat*, non alienis, quia capitali poena plectitur ultimi supplicii si plebejus: maxima capitis diminutione, si honestior, *l. 2. Cod. d. t.* Ac nec proprium titulum sine auctoritate judicis realis quas suas, sibi debitas, aut obligatas contendit, ante latam sententiam imponere licet, *leg. 1. & 2. C. ut nemini lic. sine judicis auctoritate signa rebus imponere alienis.* Ratio quia nemo sibi ipsi jus dicere debet, *tot. titul. C. ne quis in sua causa judicet &c.* ideo enim judiciorum vigor, jurisque publici tutela in medio constituta est, ne quisquam sibi arrogare valeat cognitionem, aut ultionem, *l. nullus 13. C. de judiciis.*

13 † Nunc qui nominare in judicio possint videamus, & quidem hoc expeditum est ex dict. l. 2. eum qui alterius nomine quolibet modo possidet, & convenitur reali actione, nominare in judicio posse, 14 † qui autem alieno nomine possident sunt

in duplici differentia, alii nullum jus habent in re veluti commodatarius, depositarius, inquilinus, simplex colonus &c. alii jus in re habent, veluti emphyteuta, vasallus, superficiarius, usufructuarius, creditor, maritus in dote, & quando hi jus in re habentes conventi nominare dominum directum possint, *vide distinctionem Bartoli, & Sicbar. numer. 8. in d. l. 2. Mynsing. cent. 2. observat. 58. numer. 5. 6. 7. & 8.* ubi distinguit an super possessione & utili dominio tantum conveniatur, an super tota re insolidum, ita ut etiam directum dominium domini in controversiam vocetur, priori casu nominatio non admittitur, cum de præjudicio domini nominati non agatur, † posteriori vero quia & de 15 directo dominio controvertitur, nominatio domini, utique conceditur, *vide Emeric. à Rosbach in sua praxi civili titul. 48. numero 14.* Conventus itaque rei vindicatione eum cujus nomine possidet rectè in judicio nominat, & hoc sive possideat rem mobilem, sive immobilem, nam † cum ratio concessæ nominationis ea sit, 16 quod eam fieri intersit, actoris nominantis Rei, & nominati † actoris, ut plenum 17 & firmum jus consequatur in re quam suam contendit, quod nisi ad defensionem rei vocetur dominus, consequi nequit, nec enim sententia lata contra detentorem, tanquam res inter alios acta, præjudicat domino, *l. saepe 63. ff. de re judic.* nam si dominum non nominaverit, & eo modo judicium acceperit, nec in possessione, nec in proprietate præjudicium fit domino, *ita Bald. in dict. l. 2. ad finem 1. colum. Maranta d. loco numero tertio.* † nominan- 18 tis, ut litis molestias & sumptus evitet, nec ex subterfugio constituatur in dolo, † nominati, quia ejus negotium principa- 19

liter agitur, utpote de cujus re disceptatur, & hæc in utraque obtineat, consequens est & ipsam nominationem obtinere, juxta vulgatam theoricam, ubi eadem ratio, eadem juris dispositio, & ob paritatem rationis receditur à verbis legis, vide *Foller. in addit. ad Marant. parte 6. membro 6. numero 5. Bart. in d. l. 2. num. 8. Bald. num. 4. Sichard. num. 6.*

20 2. † Procedit nominatio siue reus conveniatur ratione rei corporalis, vel incorporealis, puta si molestetur in exercitio jurisdictionis quam alieno nomine administrat, in perceptione pedagii, vectigalis, tributi, annui census, prout *Bald. & Sichard. in d. l. 2. numero 7. & 8.* exemplificant, & tales possessores jurium incorporeorum beneficio seu exceptione nominationis uti posse ex eo minus dubitationis habet, quod ista incorporalia prædiis inhærentia indubie immobilibus accensentur, argum. l. si aliena 10. §. 1. ff. de usucap. l. 1. ff. coram prædior. vide *Foller. in addit. ad Marantam remissive dict. loco num. 6. Bart. in d. l. 2. num. 9.*

21 3. † Habens jus in re puta pignoris, vel servitutis potest nominare dominum in judicio, ita *Bart. & Bald. in d. l. 2. Cod. ubi in rem actio exerc. vide addit. Massueri in Practic. Papiens. in forma libelli in actione reali in verbo tenet.* 4. † Et in judicio possessorio locum habet nominatio, nisi nominans ex suo delicto conveniatur, puta qui ipse actorem spoliasset, aut violentiam intulisset, ita *Bart. in d. l. 2. num. 10. & 11.*

23 † Processus autem in hac nominatione talis observandus. (1) Conventus is qui alieno nomine possidet, statim id est ante litem contestatam nominat in judicio dominum, cujus nomine possidet. (2) Facta

nominatione assignatur reo per judicem terminus intra quem domino denuntiare nominationem debeat. (3) Assignato termino dat operam reus ut domino nominatio vel per nuncium judicii, literas judicis, aut alio modo intimetur. (4) Facta intimatione, si dominus in termino per se, vel per procuratorem, non compareat, lis habetur pro contestata quoad interruptionem præscriptionis longi temporis. (5) Deinde tribus edictis, seu uno peremptorio per judicem dominus citandus est. (6) Domino necdum quidem comparente negotium summatim discutiendum, id est, de jure actoris summatim cognoscendum. (7) Negotio summatim discussio judex mittet actorem in possessionem rei. (8) Per quam missionem actor constituitur verus rei possessor, servata absenti domino causa proprietatis, hic processus traditur, in dict. l. 2. vide *Foller. in addit. ad Marantam d. loco num. 10.* † Fit autem missio in possessionem ob contumaciam tribus modis quandoque ante litem contestatam, at tunc immissus non fit possessor rei, sed tantummodo detentator & custos, de qua loquitur, *tex. in authent. & qui C. de bonis author. judic. possid. & l. si quis emptoris 8. §. per ultim. C. de præscript. 30. annor.* quandoque fit post litem contestatam, vel quasi, & tunc de jure actoris requiritur summaria cognitio, & immissus fit verus possessor, *tex. in d. l. 2. C. ubi in rem act. exerc.* quandoque fit immissio per sententiam, & tunc reus non auditur neque de proprietate, neque de possessione, sed immissus fit verus dominus, *tex. in l. consentaneum 8. C. quomodo & quando judex, & in l. properandum 13. §. si autem reus C. de judiciis.*

† Effectus principalis nominationis est, quod nominato domino absolvatur nominans

nans ab observatione iudicii, & transfunditur iudicium contra dominum nominatum, nec est necesse probare quod conventus possidet nomine alieno, sed per solam nominationem absoluitur, ita Maranta in suo

26 *Specul. parte 6. membro 6. num. 1.* † & quia nominans absoluitur ab instantia, nominato offerendus est novus libellus, nam cum porrectus libellus concludat contra nominantem, & is per nominationem exemptus sit è iudicio, necesse est, ut sententia sit conformis libello, novum libellum offerri, ita Foller. in addit. ad Marant. dict. loco num. 9. Masfuer. in addit. ad Pract. Papiens. dict. loco, Bart. in dict. l. 2. num. 19. & ibi Albanus in addit. ad literam A. Et haec de nominatione authoris quæ fit ad declinandum iudicium quæ introducta, per saepe allegatam l. 2. Cod. ubi in rem act. exerc.

Est & alia nominatio authoris, quæ fit ad eum finem & effectum, ut conventus possit per nominatum authorem instrui in suis defensionibus, non quod nominans nominando authorem velit declinare iudicium, sed quod velit instrui & informari de jure suo, de hac nominatione loquitur, text. in authent. qua in provincia C. ubi de crim. agi oport. † quæ nominatio potest fieri post litem contestatam, etiam à convento actione personali, Bart. in d. l. 2. numer. 13. Follerius in addit. ad Marant. hoc titul. num. 7. & ab iis qui jus habent in re, ut feudatarii, emphyteutæ, superficiarii, si ratione juris, quod in re habent, conveniantur, Bart. d. loco num. 6.

TITULUS XXVIII.

DE LAUDATIONE AUTHORIS.

Quomodo laudetur author à quo quis causam habet, ut eum in iudicio defendat.

SUMMARI A.

- 1 Suo nomine possidens conventus actione reali potest authorem suum laudare.
- 2 Ad quem finem fiat laudatio authoris?
- 3 Declaratur exemplo.
- 4 Quis hic author dicatur?
- 5 Laudatio authoris, & laudare authorem quid sit?
- 6 Author in foro Rei eum defendere debet.
- 7 Privilegium fori quod author habet, eum non eximit jurisdictioni Rei quem defendere intendit.
- 8 Author laudatus invito actore reum defendere potest, uti procurator in rem suam.
- 9 Denunciatur lis authori, vel heredi ejus.
- 10 Si heres non sit, hereditati jacenti.
- 11 Author authoris prævia cessione laudari in iudicio potest.
- 12 Declaratur exemplo.
- 13 Fidejussori dato à venditore non recte fit denunciatio.
- 14 Dato termino ad denunciandum, eo serviente super sedetur in causa.
- 15 Quis sit effectus laudationis authoris.
- 16 Authore ad denunciationem Rei non comparente, reus causam defendere tenetur.
- 17 Reo non defendente causam, si succumbat, non habet regressum de evictione contra authorem.

Sicut qui possidet alieno nomine conventus in iudicio eum cujus nomine

possidet, nominat, ad hoc ut declinet judi-
 1 cium, de qua nominatione jam diximus; † Ita
 qui suo nomine possidet, sed tamen ab alio,
 2 si reali actione conveniatur, † potest autho-
 rem suum laudare, ad effectum uti ei lis mo-
 ta denuntietur, & lite denuntiata veniat ad
 eum interveniendum & defendendum, aut
 si non defendat, convento detur adversus
 authorem regressus de evictione, *l. authore 7.*
cum l. seq. C. de evict. l. 1. C. ubi in rem actio exerc.
 hinc contra nominatos, vel laudatos in ju-
 dicio citatio decernitur, ut causæ defen-
 dendæ adsint, si reo sua sponte non assistant,
 quam citationem proprio nomine denun-
 3 tiationem vocant. Exemplum. † Titius ven-
 didit Sempronio prædium Tusculanum,
 Cajus vendicat istud prædium asserens ju-
 re domini ad se pertinere, hic Sempronius
 mota sibi controversia de vendito prædio,
 potest authorem puta venditorē suum lau-
 dare, ut ei lis denuntietur, & venditum præ-
 4 diū defendat, † & dicitur author in hac ma-
 teria à quo quis causam seu titulum rei à se
 possessæ habet, *l. Pomponius 13. §. cum quis 1. ff.*
de acquir. poss. l. an vitium 5. ff. de divers. & temp.
 5 *prescr. tex. in d. l. authore, C. de evict.* † & lauda-
 tio authoris nihil aliud est quam dicere ti-
 tulum suæ possessionis, & authorē, unde quis
 habet causam, nominare, per jura allegata,
 nomine enim suo hic possidere dicitur, qui
 putat se esse dominū ex causa quam ab au-
 thore habet, à quo si res per tertium evinci
 intenditur, authorem suum laudare, hoc est
 nominare, indicare, eique litem motam de-
 6 nuntiare debet, & potest. † Et venditor sive
 author ita laudatus si volet emptorē defen-
 dere, & litē in se suscipere, hoc facere debet
 in foro emptoris ubi lis mota est, nec potest
 provocare ad forum suum, si forte in alio
 territorio domicilium foveat, & forum for-
 tiatur, *text. in dict. l. 1. C. ubi in rem act. in verb.*

*nec enim jurisdictionis forma in eadem provin-
 cia constitutis tam petitori quam possessore ob au-
 thoris personam, quem in alia provincia dicis con-
 sistere, debet immutari, tex. item in l. venditor 49.*
ff. de judic.

Ita si author seu venditor quidem sit in
 eadem provincia cum emptore, & idem fo-
 rum cū eo ratione domicilii sortiatur, † sed 7
 forum tamen habeat privilegiatum, puta
 quia clericus, vel studiosus, hic non obstan-
 te privilegio fori, in judicio ubi emptor
 convenitur eum defendere oportet, per d.
l. venditor, quæ in hoc casu privilegii fori
 singulariter loquitur. Ratio est, quia hic au-
 thor venit ad defendendum non ex sua per-
 sona sed ex persona emptoris, cujus vices
 sustinet tanquam procurator, ita *Sichard. in*
dict. l. 1. n. 9. Mynsing. cent. 3. obser. 67. in 10. casu,
idem cent. 1. observat. 22. num. 7. ubi dicit ita in
Camera judicatum, Gail. lib. 1. observ. 37. num. 7.
Maranta parte 6. de authoris laudatione n. 10. li-
cet Petrus Foller. in addit. ibi alleget aliquot præ-
judicia in quibus contrarium decisum sit, subjun-
gens communem opinionem esse in contra-
rium, quod scilicet clericus venditor in fo-
ro emptoris defendere eum teneatur, quod
sequitur Bald. in dict. l. 1. n. 1. & sic ubi judicium
cœptum est ibi propter connexitatem ju-
dicii finiri debet, l. ubi acceptum 30. ff. de judic.
 † Et quidem author laudatus invito actore 8
 pro convento judicium suscipere potest,
 non quidem ut novando liberet conven-
 tum, sed tanquam procurator in rem suam,
 manet igitur emptor qui convenitur ratio-
 ne rei possessæ actori obnoxius, nec admit-
 tendo venditorem liberatur, proinde & in
 rem ab emptore possessam fit executio, sed
 instantia tantum dirigitur contra authorem
 laudatum, & in eum tanquam in procura-
 torem in rem suam, fertur sententia, ita *Bart.*
in dict. l. 1. nu. 1. Bald. n. 2. Sich. n. 8.

9 † Laudatur autem author ipse vel hæres
authoris, si author decesserit, & ejus hæres
hæreditatem adierit, si autem hæreditatem
10 non adierit, † & sic author hæredem post
se non reliquit, tunc denunciatur lis hære-
ditati jacenti ad recuperandum precium,
nec necesse est, ut derur curator ad litem,
ita consuluit Castrensis, *cons. 240. lib. 1. nu.*
3. *arg. text. in l. si dictum 56. §. penult. ff. de*
evict. Petrus Foller. in addit. ad Marant. parte
11 *6. de authoris laudatione n. 14.* † Potest & au-
thor authoris laudari, ita tamen si author
suas actiones cedat, *tex. in l. si res 59. ff. de*
12 *evict.* † ubi emi quandam rem à Titio quæ
postea à Cajo, qui me hæredem instituit
legatur Sempronio, hic Sempronius, si sibi
de re legata lis moveatur, potest præter-
gresso hærede, litem denunciare vendito-
ri Titio, ita tamen si hæres suam actionem
quam adversus Titium habet, legatario ce-
dat, nam citra istam cessionem legatarius
adversus authorem authoris non habet a-
ctionem, & quidem istam cessionem au-
thor tacere tenetur, *per tex. in l. in creditore*
38. *Digest. de evict.* per pulchram rationem,
quam textus subjungit, quod omnino
æquum sit emptorem consequi, quod sine
dispendio authoris puta creditoris, ut in
casu illius legis fieri potest, *vide Marant. d.*
13 *loco num. 9. & 18.* † Fidejussoribus aut ven-
ditoris si quosevictionis nomine dedit, re-
cte non fit denunciatio, *Bald. in l. libera C.*
de sent. & interl. om. judic. Maranta d. loco nu.
6. In hac materia laudationis authoris no-
14 tatu dignum est, † quod durante termino
dato reo emptori ad denunciandum autho-
ri, interim in causa debeat supersederi, nec
ante lapsum termini in causa procedi, si
author absens est, *Mynsing. cent. 3. obser. 24.*
Maranta d. loco nu. 8.
15 † Effectus laudationis est, quod author

laudatus in judicium venire, & reum de-
fendere debeat, *l. si plus 74. §. mota ff. de*
evict. vel assistere liti, eamque instrumen-
tis, literis, atque testibus instruere tenetur,
Specul. tit. de empt. & vendit. §. fin. l. si paren-
tes 20. l. empt. actio 21. C. de evict. l. penultim.
Cod. de peric. & com. rei vendit. † Item si au- 16
thore laudato, sibi que lite denunciata is
non compareat, reus conventus nihilomi-
nus rem quam possidet, cujus nomine illi
lis mota est, defendere in judicio tenetur,
† alias si causam deferat, & contra se ferat 17
sententiam, non habet regressum de evi-
ctione contra venditorem, quod summe
notandum est, nam in hoc multi halluci-
nantur, existimantes sati esse, quod litem
fecerint denunciari authori, nec defensio-
nem causæ jam amplius ad se pertinere,
vide Maranta d. loco num. 17. De laudatione
authoris quando fieri debeat ante, vel post
litem contestatam, & in qua forma, *vide*
Emericum à Rosbach in sua praxi civili d. tit.
48. num. 18. 19. & 20. Et plures vendito-
res seu plures hæredes unius venditoris,
quomodo ad denunciationem emptoris de-
fendere causam debeant, an singuli insoli-
dum pro indiviso, an singuli pro virili tan-
tum, *vide Emer. à Rosbach d. loco num. 21.*
Gaill. lib. 2. pract. observat. observ. 14. per tot.
De sumptibus, & expensis quis eas lite
pendente subministrare debeat, an emptor
reus de suo erogare, an vero author lauda-
tus, qui eum defendere tenetur, *vide Maran.*
d. loco nu. 13. & ibi additionem Follerii ubi pul-
chre distinguitur quem vide. Casus quibus abs-
que denunciatione habetur regressus de e-
victione contra authorem, *vide remissive Ma-*
rantam dicto loco numero primo, Emericum à
Rosbach remissive dict. tit. 48. numero
vigesimo secundo.

TITULUS XXIX.

DE SATISDACTIONIBUS.

Satisfactio quomodo fiat, & quod
sint ejus species.

SUMMARI A.

- 1 Continuatio hujus tit.
- 2 Cur satisfactiones à jure introductæ sint?
- 3 Asscuratio judicii tribus fit modis satisfactio-
ne, jurisjurandi religione, & nuda per sti-
pulationem Repromissione.
- 4 Satisfactio generatim accepta dividitur in
voluntariam, & necessariam.
- 5 Voluntaria satisfactio quæ dicatur?
- 6 Quæ necessaria?
- 7 Referuntur aliquot species judicialis satisfac-
tionis.
- 8 Referuntur aliquot species extrajudicialis
satisfactionis.
- 9 Quid sit satisfacere?
- 10 Satisfactio fit duobus modis, fidejussoribus,
vel pignoribus.
- 11 Nulla cautio fit per simplicem tantum pro-
missionem.
- 12 Fidejussor qui pro satisfactione promittit qua-
lis esse debeat?
- 13 Qui sine venia in jus vocari non potest, sub
quocunque fidejussore satisfacendo dimit-
tendus est.
- 14 Quod prætoria satisfactiones pignora admit-
tant, probatur juris textibus & multis
authoritatibus.
- 15 Pignora sub quibus quis satisfacat qualia esse
debeant?

† **E**missa citatione, & oblato libello ju-
dicialium ordo postulat ut satisfactio-
nes pro asscuratione judicii à personis tam

suo, quam alieno nomine litigantibus, exi-
gantur, quæ qualesque sint, nunc examina-
re, non alieno loco aggredimur. † Sunt
autem ejusmodi satisfactiones propterea
inventæ, ne, si iis non interpositis, litigan-
tibus hinc inde prospectum non sit, judi-
cium non reddatur elusorium, & inane, *contra*
l. si prætor 75. ff. de jud. l. fin. ff. ne quid in loco
public. l. fin. §. fin. vers. quare C. de bonis quæ li-
ber. c. commissæ 35. §. porro de elect. in 6. † Cum
primis itaque sciendum, omnem judicii,
partiumve litigantium asscurationem uno
ex his fieri modo, satisfactione, *l. l. & pas-*
sim ff. qui satisfac. cogantur, &c. Jurisjurandi
religione, *l. fin. ff. d. t.* quæ juratoria cautio
dicitur, *l. l. §. 2. C. de assert. toll. vel nuda per*
stipulationem Repromissione, argumen. l.
sciendum 15. ff. qui satisfac. cog. hæc distinctio
probat per rubricam ff. qui satisfacere co-
gantur, vel jurato promittant, vel suæ pro-
missioni committantur, & tria complecti-
tur, *Justin. in §. sed hodie Instit. de satisfac. in*
verb. vel committitur suæ promissioni cum
jurejurando, quam juratoriam cautionem
vocant, vel nudam promissionem, vel
satisfactionem, pro qualitate personæ
suæ dare compellitur, de his ordine vide-
bimus.

† Satisfactio generatim accepta, prout est
quædam securitatis redditio pro eo quod à
nobis petitur, aut debetur datis fidejusso-
ribus, summa divisione in duo genera recte
distribuitur Voluntariam scilicet & Neces-
sariam, *l. si fidejussor. 7. §. 1. ff. qui satisfac. cog.*
† Voluntaria est, quæ nulla lege cogente
imponitur, sed ex nuda partium voluntate
& conventionem, unde & conventionalis di-
citur, *l. interdum 10. ff. rem rat. haberi, interpo-*
nitur, de qua tot. tit. ff. Cod. & instit. de fide-
jussoribus, & ibi diximus. † Necessaria satis-
factio est, quæ à lege, vel magistratu impo-
nitur,

nitur, id est, quam quis vel ex dispositione juris civilis, vel prætorii præstare cogitur, unde & civiles, vel prætorie dicuntur, tot. tit. ff. de prator. stipul. Et istæ quidem satisfactiones duplicis generis sunt, aliæ judiciales, aliæ extrajudiciales, prout in, vel extra judicium id est, super actu judiciali, vel extrajudiciali interponuntur, ita *Mynsing. Wesembec. & alii in rubrica in Instit. de satisfat. distribuunt.* † Judicialis satisfactionis species sunt Judicio sisti, de rato, Judicatum solvi, de se præsentando, de non consumendo, de non offendendo, de securo carcere, cautio indemnitis, & similes.

† Extrajudicialis species sunt de novo opere demoliendo, de damno infecto, cautio usufructuaria, &c. † Satisfacere est adversarium suum securum facere de eo quod in judicium venit, ut in quemlibet judicii eventum litigantes habeant, unde consequi id possint, quod ipsis ex lite jure deberi pronunciatum sit, l. 1. ff. qui satisfat. cog.

† Ex qua definitione apparet satisfactionem fieri duobus modis per fidejussores, 1. ad pignora, † & sic à nuda cautione differt, quæ simplicem promissionem tantum desiderat, l. sancimus 3. C. de V. S. gloss. in l. quamvis in verb. idonea ff. de pign. act.

† Fidejussor ejusmodi qui pro lite promittit debet esse idoneus & locuples, l. 2. ff. qui satisfat. cogantur. (1) Locuples opibus & facultatibus pro qualitate litis, & rei in judicium deductæ, l. quos nos hostes 254. §. locuples ff. de V. S. l. si vero 5. §. qui pro qualitate ff. qui satisfat. cogant. l. 1. ff. in jus voc. ut eant. vel satisfat. qui possideat bona immobilia, vel mobilia pretiosa tamen quæ facile occultari & auferri nequeant, & quidem in eadem civitate in qua litigatur, vel alia ejusdem provincie, d. l. si fidejussor §. si necessaria. (2) Idoneus facultate conveniendi, ut quia

non sit homo potens, qui munitissimo aliquo loco, veluti castro tutus, d. l. 2. in princ. arg. l. 1. in fine cum l. seq. ff. de alien. judicii mutandi causa fact. vel homo rixosus, & cavillofus, ut sunt causidici, procuratores, &c. qui juxta Baldum, omnia mala norunt, vel fori præscriptione tutus, vel jure communi, ut si jurisdictioni ejus ad quem reus vocatus, suppositus non sit, vel ex privilegio, ut clericus, & scholaris, l. 1. ff. si quis in jus voc. non ierit, nisi privilegio suo specialiter renunciaverit, dict. l. 1. d. l. si fidejussor. in pr. (3) Ut sit fide dignus, l. si quis stipulatus sit Stichum in fine 112. ff. de V. O. vide *Wesembec. in supplem. ad Schneidew. Instit. de satisfat. n. 13.*

† Hæc quæ de fidejussore idoneo, & locuplete dicta sunt, non procedunt in necessariis personis, quæ uti sine venia in jus vocari non possunt, l. 4. §. 1. l. 2. C. de in jus voc. ita sub quocunque fidejussore dimittendi sunt, nec uti cæteri, omni ex parte idoneum judicio sistendi causa fidejussorem dare coguntur, *tex. in l. 1. 2. 3. ff. in jus vocati ut eant, &c. tex. in d. §. sed hodie in fine in verb. pro qualitate persone sue, quæ ita intelliguntur.* Et quod, ut diximus, datis fidejussoribus satisfacetur, extra omnem controversiam est, hoc enim in ipsa satisfactionis definitione expressum, † an autem hæ prætorie satisfactiones pignora admittant, valde inter Dd. controversatur, propter l. prætorie 7. ff. de prætor. stipul. communiter tamen obtinuit & pignora admitti, pro qua opinione sunt, *text. expressi in l. 1. §. jubet vers. an & pignoribus ff. de collat. bonor. in l. promissor. 21. §. fin. ff. de constit. pec. in l. 2. §. legatarius, ff. quorum bonor. l. quod si non 10. ff. de pignor. act. l. item liberatur 6. §. qui paratus ff. quibus mod. pignor. vel hypoth. sol. l. statuliber. rationem 5. in fine ff. de statuliber, argum. l. si mandato 59. §. final. ff. mandat. argum. cap. 1. in fine ext. de sequest. possess. & fructuum,*

etuum, l. 4. §. adjici ff. de fideicomm. libert. glossa & Bart. in d. l. 1. in d. l. prætoria num. 1. Bald. in l. 1. num. 7. Cod. de procur. Johannes Andrea in addit. ad Specul. §. dicto circa princ. b. rit. Hyppol. de Mars. in rubri de fidejuss. num. 296. cum seq. Joannes Ferrarius in suis iudiciorum præexercitum, lib. 1. cap. 8. Leopold. Dückius in sua praxi de satisd. actoris circa finem, Joan. Baptista Schwenkenthater in suo processu jud. lib. 1. actu 8. cap. 2. Zasius in l. hæc autem §. prætore ait num. 6. ff. ex quibus caus. in possess. eatur, text. in §. sin autem Instit. hoc tit. glossa & Bald. in l. si à creditore 7. C. de act. & obligat. per l. 4. Cod. quæ res pign. oblig. poss. Ne-semb. in parat. in ff. num. 4. & 7. & in Codic. nu. 2. & 11. hoc tit. Idem in supplem. ad Schneidew. in princ. num. 4. & 13. Instit. de satisdat. Mynsing. in rubri num. 4. Inst. eod. Horum rationes sunt, quia plus cautionis in re quam in persona, l. plus cautionis ff. de reg. jur. utilior actio in rem quam in personam, l. si fundus 16. §. in vindicatione ff. de pignor. & hypoth. Bart. in dict. l. 1. in antiq. lect. Cod. de procur. & ad d. l. prætoria de prætore stipul. in contrarium allegatam respondent, illam intelligendam quod nemo cogatur pignora dare qui satisdare debet, possit tamen si velit, & quod in textu dicitur, fungitur, interpretantur fungi cogitur, † pignora autem quæ dantur sufficientia & idonea esse debent, pro qualitate litis, ut de fidejussore diximus, proinde si res quas actori pignori dare vult reus tacite vel expresse pignori jam ante ei obligatæ sint, vitiose cautum erit, arg. l. 1. l. quoties 6. qui satisdar. cog. In causis Arrestorum an per hypothecam omnium bonorum idoneè cautum videatur, judicantis arbitrio statuitur, Deputat. Spir. de anno 1600. §. So ist auch auß / 63. De fine & effectu satisfactionum, vide Wes. in supplem. ad Sch. Inst. de satisd. n. 15. ubi & n. 16. affinia tradit.

TITULUS XXX.

DE SATISDATIONE JUDICIO SISTI.

Reus quando de iudicio sisti satisfacit de jure communi, & juxta Ord. Camerae & aliarum Curiarum.

SUMMARIUM.

- 1 Qua occasione satisfactio de iudicio sisti inducta sit?
- 2 Quis modus satisfaciendi de iudicio sisti olim fuerit.
- 3 De iudicio sisti satisfacere quid hodie sit?
- 4 Satisfactio de iudicio sisti cur introducta sit?
- 5 Quando reus de iudicio sisti satisfacit?
- 6 Immobilia quæ reus possidet, si liti motæ sufficientia non sint, pro eo quod deest, satisfacere debet.
- 7 Habens usumfructum, vel ejus pignoris in re immobili, non relevatur ab onere probandi.
- 8 Quod in creditore cui fundus pro precio equivalente obligatus est, limitatur.
- 9 Possidens immobilia in territorio judicantis jure directi domini non satisfacit.
- 10 Habens annuos redditus in territorio judicantis non satisfacit.
- 11 Possidens multa mobilia preciosa quæ facile non occultantur, non satisfacit.
- 12 Bona patris non relevant à satisfactione filii.
- 13 Contumax satisfacit licet possideat immobilia.
- 14 Quando incarceratus sub cautione relaxandus sit.
- 15 Satisfactio de iudicio sisti præstatum à reo si ab actore ante litis contestationem fuerit petita.

- 16 *Satisfactiones non sunt de substantia processus.*
- 17 *Quis sit effectus satisfactionis de iudicio sisti?*
- 18 *Quid veniat in actionem in factum ex satisfactione de iudicio sisti?*
- 19 *Resolvuntur aliquot leges quæ suadere videntur quantitatem petitam: non verum actoris interesse in condemnatione fidejussoris attendendam.*
- 20 *Fidejussor de iudicio sisti in omnem causam obligatus non est.*
- 21 *Simpliciter acceptus fidejussor intelligitur in omnem causam fidejubere, quæ sit de natura actionis.*
- 22 *Fidejussores de iudicio sisti dati quomodo liberentur?*
- 23 *Cautio de iudicio sisti lata sententia perimitur.*
- 24 *Morte Rei evanescit cautio de iudicio sisti.*
- 25 *Ratio hujus.*
- 26 *An mutato iudice fidejussor de iudicio sisti liberetur, distinguitur?*
- 27 *Actor non possidens immobilia satisdat de refundendis expensis in casum succumbentia, & de sustinenda reconventionem.*
- 28 *Actor si sub fidejussoribus, vel pignoribus satisdare nequit, præstat juratoriam cautionem.*
- 29 *Quid Reformatio Juliac. super satisfactione actoris disponat?*
- 30 *Quid Ordinatio Curia Monast.*

† **C**UM jure populi Romani privato cuilibet licuerit, ut supra dixi, debitorem suum, aut cum quo sibi aliqua controversia foret, privata auctoritate in jus vocare, & sponte non sequentem per familiam in jus, id est, ad tribunal Prætoris, l. penult. ff. de just. & jure, invitum ducere, sæpe autem contingebat, quod quis propter justa impedimenta in jus ire non posset, ne

igitur ex hac juris severitate per nimiam importunitatem actoris quisquam juste impeditus, in jus traheretur, & sic præter æquum & bonum gravaretur, existimavit Prætor justissimis hominum occupationibus aliquid dandum, & hunc rigorem juris Quiritum ita moderandum, ut scilicet qui satisdare, aut cavere paratus esset, is invitatus in jus non duceretur, nec præcisa necessitate sequi cogeretur, l. neque 22. §. 1. ff. de in jus voc. & in hoc casu loquitur tit. in ff. in jus vocati ut eant, vel satis aut cautum dent.

† Quandoque igitur quis in jus vocaretur, qui propter justa impedimenta sequi non posset, is fidejussorem dabat, qui vas dicebatur, unde vadimonium obire, &c. qui reum certo die in iudicio sisti promittebat, conveniebant enim inter se de certo die, quo de re controversa ageretur, disceptareturque, l. de die 8. in princ. ff. qui satisd. cog. l. 2. §. sed si dubitetur ff. de judiciis, & si conveniri non posset, ne tergiversante reo actionis dies exiret, aut res tempore amitteretur, l. sed eximendi 4. ff. ne quis eum qui in jus vocat. vi, &c. licebat actori certum diem quo de re ageretur, assignare, quem deinde iudex ex æquo & bono moderabatur, d. l. de die, statim igitur die reus quo in jus venire vellet pro eo, stipulante actore, promittebat fidejussor, quod eum iudicio sisti vellet, & hoc erat iudicio sisti satisdare, l. 2. §. secundo in fine ff. qui satisdat. cogant. quod Cicero in Orat. pro Quintio, & alibi vadimonio se obstringere vocat, nostra lingua zu Recht stehen. Hodie autem, cum ad eum modum, ut diximus, privata auctoritate nemo amplius in jus vocatur, ista satisfactio veterum non usquequaque necessaria est, sed ejus loco reus non possidens immobilia satisdat, quod in iudicio permaneat usque ad terminum

3. litis, † & sic hodie iudicio sisti, satisfacere est dato fidejussore, aut pignore promittere, quod usque ad finem litis in iudicio permanere velit, *tex. in §. sed hodie in verbis quod in iudicio permaneat usque ad terminum litis Institur. h. tit. de satisfat. in authent. offeratur Cod. de l. tis contest. argum. l. sciendum 15. in prim. ff. qui satisf. cogant. Wurmbs. lib. 1. pract. obser. tit. 10. obs. 1. num. 1. † Et hæc satisfactio introducta est propter fugæ suspitionem ad hoc ut reus assecuraret iudicium, qui alias posset fugere, & iudicium eludere, cum reorum sit fugere, l. properandum 13. §. si autem reus C. de jud. unde & fugientes in jure dicuntur, *Novella de execut. 96. §. 1. †* Reus igitur non possidens immobilia in territorio judicantis, aut saltem liti motæ non sufficientia, ad eum modum de iudicio sisti satisfacere cogitur, *arg. l. quos nos hostes 234. ubi Alciat. num. 11. ff. de V. S. argum. l. si vero §. §. qui pro rei qualitate ff. qui satisf. cog. l. 1. ff. in jus vocati ut eant, vel satis, &c. neque enim possessio rei immobilis vilis, vel modicæ liberabit reum ab onere satisfaciendi, ut tenet post gloss. in d. §. sed hodie in verb. ad terminum Bart. in d. l. sciendum num. 8. Jason num. 7. Wesem. in parat. ff. qui satisf. cog. n. 11. Myns. in d. §. sed hodie num. 8. †* Si enim non valet tantum quantum petitur ab eo, tunc satisfacit pro eo, quod minus valet talis res immobilis quam illud quod petitur, *Wurm. d. loco nu. 4. Ordinac. Juliac. cap. 44. §. fin. ita disponit.* Wann aber der Kläger oder der Beklagte unter dem Gerichts Zwang da die Sache anhängig gemacht mit liegenden Gütern gnugsamblich begütert / also daß solche Güter besser oder zum wenigsten so gut wären als die Haupt-Sache sich ertragen kan/dißfalls ist er bestimhte Cautiō zu thun nicht schuldig. Latine. Si actor, vel reus sub iudice coram quo lis pendet im-*

mobilia bona possideat liti motæ sufficientia cautionem de iudicio sisti præstare non tenetur. *Concor. Ord. Curiae Monast. par. 2. tit. 6. §. fin.* Wann aber der Kläger/ oder Antwortter in unserem Stifft Münster mit liegenden und unbeweglichen Gütern / an welchen man sich nach Nothdurfft zu erholen/gnugsam versehen ist/soll er obiger Cautiō und Vorstandt zu thun nicht pflichtig seyn. Latine. Quodocunque autem actor vel reus in Dicecesi nostra Monasteriensi in bonis immobilibus possessionatus fuerit, in quibus, in casum succumbentiæ regressus sufficienter haberi potest, prædictam cautionem præstare non astringitur. † Proinde usufructuarius habens jus usufructus in fundo, vel domo, vel creditor jus pignoris in re, aut alius actionem personalem ad rem, non excusantur, *text. in d. l. sciendum §. 1. cum seq. & ibi Dd. §. diversa & ibi Bartol. numero secundo, eodem titul. Zangerus de except. parte 2. cap. 20. numero duodecimo, † quod de credito re- 8 rum, nisi fundus esset ei pro tanto oppignatus quanti vere valet, tunc enim censetur tanquam proprius, & relevat ab onere satisfaciendi, secundum Bald. & Alex. in d. §. possessor Costalius in d. §. creditor Jacobus de Raven. in l. 1. §. per servum corporaliter ff. de acq. poss. per tex. in l. qui habebat tot. in prim. cum gloss. & ibi Bart. ff. de legat. 3. Vide tres casus quibus non possidens immobilia cavere non tenetur, apud Socinum in reg. fallent. 59. alios casus vide apud Wurmbs. d. loco, numero 6. 7. 8. & 9. †* E contrario si reus possideat immobilia in territorio judicantis, uti verior est opinio, & consuetudo observat, jure directi, vel utilis dominii, aut bona fide, ad satisfaciendum de iudicio sisti cogi non potest, *dict. l. sciendum §. 1. †* Idem intelligendum de 10 possessore annui redditus ex re aliqua immobili,

bili enim inter immobilia computantur, ita Bart. in d. l. sciendum num. 10. Gaill. lib. 2. observat. 10. nu. 6. Mynsing. cent. 1. observat. 79. nu. 3. 4. & §. tex. in clem. exivi §. cunque annui redditus de V. S. l. jubemus nulli 14. in prin. C. de SS. Eccles. bonus textus juncta gloss. in verbo redditus in §. si vero habeat Novella ut hi qui obligatas se hab. perhibent res minorum & c. cap. 1. & ibi Bald. in verbo antiqua, de controver. inter Vasall. & Epis. cap. 1. §. sciendum de feudi cognit. Ratio, quia in possidente immobilia cessat suspicio fugæ, ob quam satisfactiones recipiuntur, si enim hoc casu reus se à judicio subtraheret, aut latitaret, in contumaciam actor mitteretur in bona ejus quæ in territorio judicantis sunt, eaque tam diu detineret, ut tædio affectus tandem juri se libenter offerret, argu. tot. titul. ff. ex quibus caus. in poss. eatur, † ex qua ratione sequitur, nec possidentem multa mobilia præciosa, quæ facile occultari, & transferri non possunt, ad satisfaciendum cogi, ista enim æqualia judicantur, l. lex. quæ tutores 22. C. de admin. tutor. Zangerus dict. loco numer. 12. Chilianus Röning in suo processu judic. cap. 46. §. 4. und als hieroben/ Bart. in dict. leg. sciendum num. 5. & ibi Costal. † Adverte autem quod filium ab hoc onere satisfaciendi, minime relevet, quod pater ejus sit valde dives, multa immobilia possideat, licet enim propter spem successionis vivo patre filius bonorum paternorum, quodammodo sit dominus, l. in suis 11. ff. de liber. & posthum. multa tamen accidere possunt, ut bona patris ad ipsum non veniant, facit tex. in l. post emancipationem ff. de liberat. leg. & ita tenet Bart. in dict. leg. sciendum nu. 12. & ibi Costal. pari modo nec possessio rei immobilis super qua litigatur quoad petito rem sufficit ad evitandam satisfactionem, arg. leg. Julianus 11. l. de die §. 1. versicul. quidam ff. qui sa-

tisdat. cog. Bart. in dict. leg. sciendum num. 9. Hyppol. ad rubric. de fidejussor. num. 256. † Sic nec contumax relevatur ab onere satisfaciendi, etiam si possideat immobilia, tex. in l. si pupillus §. fin. ff. de privileg. cred. authent. & qui jurat. Cod. de bonis author. jud. possid. Bart. in l. hæc autem §. §. fin. ff. ex quibus caus. in poss. eatur. Præstatur autem hæc cautio à reo convento quacunque actione civili, reali, vel personali, † vel criminali poenam corporalem non inferente, nam hic sub fidejussoribus è carcere relaxandus, secus si super tali crimine accusetur, pro quo poena sanguinis imponenda veniat, arg. leg. 1. ubi Bart. num. 3. & l. 4. ff. de custod. reorum, text. in leg. si quis pro eo 56. §. fin. ff. de fidejuss. Felinus in cap. contingit 36. num. 2. ext. de sent. excommun. Bald. cons. 337. num. 3. volum. 2. Costal. in dict. leg. si vero §. qui pro qualitate, Angel. in tractat. malefic. in verb. pro quibus Titius fidejussit in princ. Hyppol. in rubric. de fidejuss. num. 206. cum seq. VVesemb. in parat. C. h. t. n. 10. Myns. in §. omnibus nu. 5. Instit. de fidejuss. Zanger. de except. parte 2. cap. 9. nu. 9. præclare Menochius de arbitr. jud. casu 303. à nu. 15. usque ad 22. ubi hac in judiciis tanquam communi non recedendum concludit.

Ratio, quia fidejussor non potest se obligare ad poenam corporalem, cum non sit dominus membrorum suorum, l. liber homo 13. ff. ad L. Aquil. argum. dict. cap. contingit. Hinc à materia cautio dividitur in civilem & criminalem, vide VVesemb. in suppl. ad Schneidew. Inst. de satisfat. in prin. nu. 3. Sic relaxandus captivus non eodem loci restitui in casum victoriæ, sed judicio tantum fisci cavere tenetur, Deputations-Tags Abscheid/de an. 1600. §. auch haben wir. Sic in judicio secreto Westphalico si Rei dominus vel superior attestabitur ejus esse coram se, vel aliis receptis judiciis

conveniendi copiam : ipseque ea de re i-
doneæ caverit, tum citatione abolita, causa
quo oportet remittitur, & si secus fiat, pro-
cessus ipso jure nullus est, Reichs-Abscheid
15 de anno 1442. † Ita tamen demum hæc
cautio de iudicio sisti præstatur, si ab actore
fuerit petita, & quidem ante litem conte-
statam, nam cum sit dilatoria post litis con-
testationem non auditur, *argum. l. Pomponius*
40. §. *ratihabitionis ff. l. ita demum 13. C. de*
16 *procur.* † unde hic actus satisfationis non
est de substantia processus, nam parte non
petente omitti potest. *Vide Chilianum Rön-*
ning in suo processu judicario cap. 46. §. 2. aber
auff des Beklagten Seiten / ubi tradit
quæ satisfactio seu cautio à Reo jure vete-
ri, quæ jure novo exigatur, & quid hodie
17 de stylo & usu judiciorum obtineat. † Ef-
fectus hujus satisfationis est, quod fidejuf-
sor cogatur reum in iudicio sistere, quod si
non possit, tenetur ad pœnam quam in eum
casum promisit, *l. fin. ff. si quis in jus voc. non*
ier. l. quoties 81. ff. de V. O. aut ad certam
quantitatem in stipulatione compræhen-
sam, *l. 2. in fine ff. qui satisfac. cog. l. fidejusso-*
res 68. §. 1. ff. de fidejussor. l. fin. ff. de prætor
stipul. & hoc casu, quando obligatio fide-
jussoris limitata est ad certam quantita-
tem, non potest in plus conveniri, licet ve-
rum interesse actoris illam quantitatem ex-
18 cedat, † si pœna, aut quantitas certa stipu-
latione compræhensa non est, tenetur fide-
jussor ad id quod interest, seu rectius, quan-
ti ea res est, quæ in iudicium deducta est,
daturque adversus fidejussorem actio in fa-
ctum, & certi condictio generalis, quo no-
mine hoc casu venit vera actionis quanti-
tas, seu verum petitoris interesse, non at-
tenta quantitate petita, *text. in d. l. 2. §. fin.*
cum l. sequenti, d. l. fin. ff. si quis in jus vocat.
non ierit, l. quoties 81. l. stipulationes non di-

viduntur 72. versic. Celsus ff. de V. O. text. in l.
novissime 7. §. 2. quod falso tutore auct. l. inter
hec 179. ff. de V. S. Bart. in d. l. 2. §. fin. numer. 4.
& 5. Bald. ibid. in princ. Alciat. in tract. de eo
quod interest cap. 4. numero 7. Duarenus in suis
Comment. cap. 2. Et sic actor qui agit contra
fidejussorem de iudicio sisti debet de veri-
tate debiti docere. † Prædictis non obstat, 19
text. in l. fin. §. fin. ff. de eo per quem factum
erit, &c. ubi in tantum interest quantum
petitur, quia ibi Jurisconsult. loquitur in
impediente quo minus reus in iudicio si-
stat, non in fidejussore, ille autem impedi-
ens ob suum dolum, & delictum conveni-
tur ad totam quantitatem petitam, nec ob-
stat *text. in l. penul. §. 1. ff. ne quis eum qui in jus*
voc. ubi non inspecta veritate, sed quantita-
te petita datur actio in factum contra vi ex-
imentem eum qui in iudicium ducitur, quia
ibi Jurisconsultus loquitur de pœna illius
edicti contra vi eximentem, proinde actor
actione in factum, potest convenire vi
eximentem in tantum quantum lis ab eo
fuerit æstimata, non inspecta veritate de-
biti, & hoc totum pœna vocatur, non in-
teresse, & illa æstimatio fit per juramentum
in litem, *l. si quando 9. C. unde vi,* nec obstat,
quod in d. l. penult. §. fin. de interesse dici-
tur, quia ibi consideratur interesse ut cau-
sa dandæ actionis, non tamen ut causa mo-
derandæ & commensurandæ condemna-
tionis, id est, actio datur hæredi si interest,
non tamen quantum interest, sed etiam ul-
tra. † Hinc etiam recte dicitur fidejusso- 20
rem de iudicio sisti in omnem causam ob-
ligatum non esse, puta lis, & actio instituta
crescit inficiatione Rei, *l. item veniunt 20.*
§. cum prædiximus 4. ff. de petit. hered. aut per
juramentum in litem ob dolum, vel contu-
maciam Rei non restituentis, l. 1. & tot. tit.
ff. de in litem jur. aut per moram à reo com-
missam,

missam, hæc inquam accessiones quæ sum-
mæ principali accedunt, non gravant hoc
casu obligationem fidejussoris, per text. in l.
fin. ff. de fidejussor. l. centum Capua 8. vers. nec
oportebit in l. fin. vers. adeo digest. de eo quod cer-
to loco &c. in l. libertus 17. §. fin. ff. ad municip.
ita Bartol. in l. 3. numer. 1. ff. qui satisdat. cog. Co-
stalus in l. 1. digest. de in litem jurand. Panormit.
in cap. constitutus colum. 1. ext. de fidejuss. Hyp-
pol. de fidejuss. numer. 91. cum sequentibus, Me-
sembec. in parat. numer. 9. ff. qui satisdat. cog. de
mora quod dictum, vide Bart. Bald. Jason. Costal.
in d. l. centum, qui Joannis antiqui glossatoris opi-
nioni subscribunt, Duarenus in l. mora 88. ff. de
V. O. Ferrarius in sua prax. in forma libelli con-
tra plures reos §. solutionem nu. 1. Ratio est,
quia inspicienda est origo petitionis, non
id in quo crevit condemnatio pro acciden-
ti delicto rei principalis. Idem in fidejuf-
sore pro malefactore, qui augmento pœ-
næ gravari non potest, ut latius tradit Jason
in §. quadrupli numer. 9. 10. & 11. Instit. de act.
Prædictis obstare videtur, l. si quis pro eo 56.
§. si nummos ff. de fidejuss. ubi licet obligatio
principalis ab initio non tenebat, & sic nec
per consequens accessoria: attamen per
consumptionem orta obligatio in princi-
pali transit protinus in fidejussorem, ergo
multo magis accessio principalis transibit
in fidejussorem. Respond. quod ibi orta
sit obligatio ex natura rei, non vero cre-
vit ex delicto personæ, ut hic, secundo
obstare videtur, l. mora 88. digest. de V. O. &
l. quæro 54. ff. locati, & respondetur quoad
priorem legem, quod nocet mora quoad
principalem obligationem, non quoad aug-
mentum, juxta l. cum filiusfamilias 49. digest.
de V. O. ad posteriorem l. respondetur quod
ibi in actionibus bonæ fidei in quibus na-
tura continentur accessiones omnes, & fi-
dejussor tenebitur ad ea incrementa, quæ

mora debitoris attulit, l. quia tantundem 7. ff.
de neg. gest.

† Ratio, quia simpliciter acceptus fide-
jussor intelligitur in omnem causam fide-
jubere, quæ sit de natura actionis, facit l. 2. §.
fin. ff. de administ. rer. ad civit. pert. † Liberan-
tur porro fidejussores judicio sistendi cau-
sa dati. 1. † Lite sententia judicis finita, 23
tum enim amplius fidejussor non tenetur,
l. Grace 8. §. & post litem ubi Bartol. ff. de fide-
jussor. gloss. in l. 1. in verbo judicium ff. si ex nox.
causa agatur, 2. aut etiam transactione, l. 2. in
princ. ff. si quis cautionibus judic. sist. &c. hinc
fit quod licet reus conventus suo nomine
non satisdet judicatum solvi, §. sed hodie in-
stitut. de satisdat. tamen post latam senten-
tiam debet satisfacere judicatum solvi, juxta
text. in l. si debitori 21. & ibi Bartol. numer. 2. ff.
de judic. quia cautio de judicio sisti lata sen-
tentia perempta est, 3. aut lite intra bime-
stre tempus non inchoata, text. in l. fidejussor
penultim. ubi Bald. C. de fidejuss. Hostiens. in
sua summa numero 4. vers. & illud speciale C. de
fidejuss. Hippolyt. d. loco numero 141. Wurmbf.
d. observat. 1. numer. 10. hoc verum nisi obli-
gatio in scriptis redacta sit, aut causæ favor
aliud mereatur, d. l. penultim. Prædicta lo-
cum non habent si obligatio fidejussoris in
certum tempus concepta sit, tum enim an-
te diei lapsum non liberatur, text. in d. l. pe-
nultim. in verb. nisi in certum tempus data sit fi-
dejussio, gloss. in d. §. sed hodie in verbo terminum.
† Sic quoque morte rei principalis evane- 24
scit cautio, neque ad successores transit, tex.
in d. §. sed hodie in verbis pro sua tantum persona,
ubi Mynsing. numer. 3. argum. l. si decesserit 4. ubi
Bart. Baldus & Costalus ff. qui satisdat. cogan-
tur, Hyppolitus d. loco numero 155. Dynus in cap. is
qui in jus 46. num. 10. ff. de regul. jur. † Ratio 25
quia permanere in judicio usque ad finem
causæ est factum coherens personæ defun-

eti, ergo cum ea extinguatur, nec transit ad hæredes, qui ex integro satisfacere tenentur, quemadmodum si vitiose cautum fuisset, aut pendente lite fidejussor factus fuisset non solvendo, *l. quoties 6. argum. l. de die §. si servus, l. si ab arbitro 10. in fine ff. qui satisfac. cog.* Ex quo consequitur quod reo per mortem iudicio sublato, fidejussor ab omni actoris molestatione sit tutus, per *text. in l. homo mortuus 69. ff. de V. O. in l. 4. in princ. ff. si quis cautionibus judic. sist. argum. d. l. si decesserit & ibi Bartol. & Bald. quod verum nisi culpa, aut mora fidejussoris præcesserit, l. si eum 10. §. 1. ff. si quis cautionibus argum. l. si fidejussor. 19. ff. de dolo, l. si servum, 91. in princ. ff. de V. O. text. in d. l. si decesserit, argum. l. quod te ff. si cert. pet. l. si ex legati 23. ff. de V. O. l. qui autem 14. §. 2. ff. de contest. pec. mora enim sua cuilibet est nociva, *cap. mora de regul. jur. in 6. quæ lapsu diei exhibitioni datæ, committitur, l. magnam 12. C. de contrah. stipul.**

Si autem reus decesserit ante diem exhibitioni præfinitum, cum certum esse cœperit parere stipulationi in residuo non posse, verius est non commissam esse stipulationem, *tex. in l. insulam 124. ff. de V. O. arg. leg. si vehenda 10. §. 1. vers. imo contra ff. de L. Rhod. de jactu, facit l. ita stipulatus 115. in fine princ. ff. de V. O. Bart. in d. l. si decesserit numer. 2.* Ratio est, quia ante diem fidejussor non est in mora, ergo liberatur per interitum Rei, neque enim in mora is est, à quo pecunia propter exceptionem peti non potest, *l. lecta 40. ff. si cert. pet.* His tamen obstare videtur, *l. 2. §. si quis tamen 8. ff. si quis cautionibus, &c.* ubi dicitur quod non sit subveniendum ei, qui se arctavit, qui enim se arctavit ille est in culpa, at quando culpa præcedit tenetur. Ergo &c. Respond. quod hic casus superveniens

purget culpam præcedentem, quia culpa non fuit ordinata ad casum mortis, ergo purgatur per mortem supervenientem. Secundo obstare videtur, *l. cum stipulatus sum mihi Procule 113. ff. de V. O.* at ibi certa pœna adjecta erat, hic autem intellige de fidejussore qui simpliciter accessit, si enim tuit apposita pœna, tunc ante diem statim cum fuit certum sisti non posse tempore statuto, commissa est stipulatio, & pœna. 3. obstat, *l. stipulationes non dividuntur 72. §. fin. ff. de V. O.* sed illa lex loquitur in facto successivo, ubi ante diem committitur mora saltem inchoanda, secus in datione, facto momentaneo ubi non committitur pœna in instanti temporis elapso termino. † Sed an sicut morte Rei principalis liberatur fidejussor, ita mutato iudice persona fidejussoris exempta sit obligationi, non immerito dubitatur, & placet distinguere an fiat mutatio iudicis tantum non vero iudicii seu tribunalis, an utriusque, priori casu distinguendum cum Bartolo in *l. cum apud penult. numero 5. cum sequentibus ff. judic. solvi Specul. titulo de iudice delegato §. excipi vers. quod si plures numer. 23.* Hyppolito d. loco numer. 133. an fiat mutatio iudicis delegati, aut ordinarii coram successore delegati fidejussor non manet obligatus, secus coram successore ordinarii, hæc distinctio fundatur, in *d. l. cum apud in l. proponebatur 76. ff. de judic. in c. quoniam Abbas 14. ext. de offic. delegat. posteriori ipsum liberatum censendum, iuxta l. 3. in princ. ff. judic. solvi, l. non ab iudice 64. §. 1. ff. de jud. Hippol. d. loco n. 9.*

Et hæc de satisfactione Rei. Actoris autem satisfactiones, quarum meminit *auth. generaliter C. de Episcop. & Cler. authentic. libellum C. de litis contestat. authentic. quod fieri C. de dilat. & §. ad excludendas Novella de*

La de litigiosis, à foro recesserunt, gloss. in d. §. sed hodie in verb. nullam satisfactionem in fine Mynsing. ibidem numero 2. VVurmbf. d. titul. 10. observat. §. numer. 2. præterquam, † quod de consuetudine & stylo judiciorum si immobilia non possideat, ratione expensarum in casum succumbentiæ reo refundendarum, & reconventionis sustinendæ sub fidejussoribus, vel pignoribus satisfacet, ita ut ejus sit electio, utrum ex his præstare velit, Menoch. de arbit. judic. cent. 2. casu 143. numer. 3. † vel si fidejussores non invenit, juratoriam cautionem præstat, ita Dd. in dictis locis, per text. in d. auth. generaliter ubi Bart. Bald. & Dd. d. Novella de litigiosis. §. ad excludendas tex. in c. calumniam 4. de pœnis, ca. fin. in fine ext. de major. & obed. Vide Chilian. Rönning in suo processu judic. cap. 46. in princ. ubi tradit quid jure antiquo novo, & de stylo circa satisfactionem actoris cautum sit & hodie observetur. † Juxta Ordinat. Cameræ parte 3. tit. 49. §. fin. si extraneus subditum Imperii in Camera convenire volet, idoneam cautionem præstabit, ut executio foris extra Imperium quærenda sit. Concordat Ordinat. Juliac. cap. 44. in princ. So der Kläger sein Ansprach oder Klag-Schrift einbracht / mag der Beklagter alsbald begehren / daß der Kläger gebührliche Caution und Sicherheit thue solche angefangene Recht-fertigung durch sich oder seinen vollmäch-tigen Nombor oder Anwaldt aufzuführen / und ob er in der Sachen nieder liegen würde / alsdann ihme dem Beklagten alle Kosten und Schaden zu entrichten / welche Versicherungen mit glaubwürdigen Bürgen / oder Unterpfindung des Klägers Güter geschehen soll. Latine. Si quando actor actionem vel libellum suum ediderit, reus statim petere potest.

quod actor sufficienter caveat litem motam per se, vel suum legitimum procuratorem ad finem prosequuturum, etsi contingat illum in causa succumbere, quod velit eidem omnes expensas litis damna & interesse refundere, quo satisfactio datis fidejussoribus, vel pignoribus fieri debet. † Ordinat. Curiae Monast. 30 parte 2. titul. 6. in princ. So der Kläger und Antworter vor Gericht erscheinen / und der Beklagte vom Kläger begehren würde / durch sich oder seinen Anwaldt des Rechtlichen Streits aufzuwarten / und ob er der Sachen überwunden würde / alle Kosten und Schaden ihme zu entrichten Caution, Bestandt / und Sicherheit zu thun / daß solches der Kläger mit Bürgen / oder Güteren / damit man genugsam verwahrt / zu leisten schuldig seyn soll. Latine. Litigantibus hinc inde judicio comparentibus, si reus ab actore satisfactionem de prosequenda lite per se, vel per suum legitimum procuratorem & de refundendis expensis, damnis, & interesse in casum succumbentiæ petierit tunc actor ejusmodi satisfactionem datis fidejussoribus, vel pignoribus, quibus reo sufficienter cautum & prospectum sit, præstare tenebitur. De cautione accusatoris, vide l. fin. ubi Bart. Bald. & communiter Dd. C. de accusat. Halß-Gerichts-Ordnung Caroli V. art. 12. Von Verhaftung Anklägers bis er Bürgschafft gethan hat.

TITULUS XXXI.

DE SATISDATIONE DE RATO.

Procurator actoris quando caveat de rato, & quid in Camera Imp. observetur.

SUMMARIA.

- 1 Secunda cautio prætoria judicialis est de rato.
- 2 Procurator actoris præstat cautionem de rato.
- 3 Quid sit cavere de rato?
- 4 Quid rem ratam habere?
- 5 Quando procurator actoris satisdet de rato?
- 6 Quando dubium sit an procurator habeat mandatum?
- 7 Quid Ordinat. Juliac. hoc casu disposuerit?
- 8 Quare hæc cautio de rato introducta sit?
- 9 Quando procurator sub cautione rati ad agendum non admittatur?
- 10 Cur procurator coram arbitro sine mandato litigans non caveat de rato?
- 11 Quando procurator actoris non habeat necesse cavere de rato?
- 12 Circa satisfactiones actoris de rato tres casus distinguendi sunt.
- 13 Mandatum domini quod relevat procuratorem actoris à satisfaciendo, debet esse sufficiens.
- 14 Effectus satisfactionis de rato.
- 15 Quando dominus dicatur non habere ratum, ad hoc ut committatur stipulatio de rato?
- 16 Quæ requirantur ut stipulatio rem ratam haberi committatur?
- 17 Quid hodie circa satisfactionem de rato in praxi observetur?

- 18 Quid Ordinat. Curie Monast. circa satisfactionem de rato disposuerit?
- 19 Sub sperati procurator in Camera non admittitur.

† **S**ecunda cautio prætoria judicialis est. Rem ratam haberi, † quia procurator actoris satisfaciat de rato, id est cautionem præstat dominum à se in judicio gesta ratum habiturum, l. quo enim 12. in princ. & tot. tit. ff. rem ratam haberi text. in Instit. in prin. vers. procurator de satisfaciat. † cavere siquidem de rato est promittere suum principalem habiturum ratum, & firmum, id quod fuerit gestum à se, quicquid dominus cogere tur habere ratum, si ipse per se litigasset, † & sic rem ratam haberi nihil aliud est quam comprobare agnoscereque quod actum est à falso procuratore, d. l. quo enim §. 1. † Et hæc cautio de rato exhibetur à procuratore actoris, quoties incertum est an ei negotium, lis, & causa à domino mandata & commissa sit, quoties de ejus mandato & commissione dubitatur, per tex. in l. 3. §. 2. ff. ut in possess. legat. vel fideicommiss. juxta quem intelligitur tex. in l. non solum 39. §. 1. & ibi Dd. ff. l. 1. C. de procurat. l. servum quoque 33. §. ait Prætor ff. eod. l. quod si 26. ff. de minorib. §. sin autem Instit. de satisfaci. & tot. tit. ff. rem ratam haberi, arg. l. vulgo 23. ff. de administ. tut. l. inter quos 39. §. alieno 3. ff. de dam. infec. quando autem de mandato dubium esse dicatur, vide Murmbs. lib. 1. præct. obser. tit. 5. obser. 18. num. 2. & tit. 10. obser. 2. num. 3. & 4. † inter cætera & dubium est, si habet instrumenta ad causam facientia, c. coram 34. & ibi Panorm. n. 9. ext. de offic. delegat. non constat autem an ipsi à domino porrecta sint, quo casu mandatum ejus certum non est, sed præsumptum, d. c. coram Menoch. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 34. num. 5. cum seqq. Myns. cent. 5. obser. 80. Vantius de

de nullit. quibus mod. sent. nullit. nu. 96. aut quia in comprobationem mandati unum duntaxat testem profert, aut literas parum cognitās, siquidem tunc quod mandato de-
 7 est compensare debet cautio de rato. † Concordat. Ordinat. Juliac. cap. 44. Erscheine aber der Kläger nicht in engener Person/sondern durch einen Vollmäch-
 tigen/ wo dann derselb ein gnugsame Ge-
 walt einbraecht hätte/ soll er zu keiner wei-
 terer Caution oder Versicherung gezwun-
 gen werden / so er aber entweder keinen/o-
 der mangelhafften Gewalt hätte / Ist er
 schuldig die Versicherung zu thun / Daß
 sein Principal oder Hauptsacher alles was
 er handelen werde genehm haben und hal-
 ten soll. Latine. Si actor in persona non
 compareat, sed per procuratorem cum suf-
 ficienti mandato, cavere non tenetur, si au-
 tem nullum omnino mandatum, aut insuf-
 ficiens haberet, dominum rem ratam habi-
 8 turum satisdabit. † Hæc cautio propterea
 introducta est, ne quisquam pro libidine
 sua ad inquietandum alterum temere ad-
 mittatur. Ratio rationis quia sine actione
 experiri non licet, *l. quoties 9. §. & genera-*
liter ff. de administ. tut. l. si pupilli 6. §. fin. ff.
de negot. gest. l. procurator 23. in fine ff. rem
rat. habere, potior ratio est, quæ exprimitur
 in Inst. de satisdat. in prin. quod sit pericu-
 lum ne iterum dominus de eadem re expe-
 riatur. Prædictis non obstat, *text. in l. qui*
ita 66. §. 1. ff. ad SC. Trebell. ubi cautio procu-
 ratoris de cujus mandato dubitatur an petet
 fideicommissum, non admittitur, quia re-
 spond. † quod ubicunque non est cautum
 per cautionem de rato reo, debet constare
 de mandato, si enim hæres cogeretur adi-
 re hæreditatem ad petitionem procurato-
 ris, & dominus postea non haberet ratum,
 non esset cui fieret restitutio hæreditatis,

hæres remaneret implicitus oneribus hæ-
 reditariis, & licet haberet regressum contra
 procuratorem ad interesse, hoc sibi non
 sufficeret, quia implicaretur litibus, *arg.*
l. minoribus 6. ff. de minor. Et quibus in cau-
 sis irreparabile damnum timetur ex mo-
 ra, cautio rati vice mandati locum non ha-
 ber, sed illico in contumaciam procedi-
 tur vel legitimationi tempus per brevem
 cum comminatione proclamatis præfigi-
 tur, ita cautum in Deputation. Spiræ anno
 1600. §. 75. Wenigers nicht ist &c. Sic
 quoque non obstat, *tex. in l. non distinguemus*
32. §. fin. ff. de recept. arbitr. ubi procurator
 coram arbitro non cavet de rato, † hoc
 10 ideo enim fit, quia nemo tenetur præcise
 ad id, quod in laudo arbitri declaratum
 est, potest enim solvere pœnam compro-
 missi, & non stare laudo, *l. 2. ff. de recept.*
arbitr. quod non est in sententia, quia illa
 præcise servanda est, *Sichard. in d. l. 1. nu. 4.*
 Ex quo autem is procurator cavet de rato
 de cujus mandato dubitatur, † hinc con-
 11 sequenter infertur eum onere satisfatio-
 nis non gravari, qui evidens mandati pro-
 fert testimonium, *argum. à contrario sensu,*
d. l. 1. ubi Bart. num. 8. Sichard. num. 4. C. de
procur. puta instrumentum procuratorium,
 duos testes, confessionem adversarii, *l.*
ne satisfatio 21. ff. rem rat. haberi, aut apud
 acta constitutus est procurator, *text. in l. u-*
nica C. de satisfando §. fin. autem Instit. de sa-
tisdat. Würmbs. d. 1. 10. obser. 2. n. 6. aut pro
 præsentem intervenit, *d. l. unica §. fin. autem,*
l. si procuratorem 65. arg. l. mutus 43. §. 3. ff.
de procur. argum. l. qui patitur 18. ff. mand.
 aut quem nullum habere mandatum con-
 stat, *d. l. 1. C. de proc.*

† Cum igitur quæritur quando procu-
 12 rator actoris debeat satisfare de rato, tres
 casus distinguendi sunt, aut constat
 M m m procu-

procuratorem habere mandatum, aut constat eum nullum habere mandatum, aut dubitatur, primo casu de rato non cavet, *tex. in d. l. si procuratorem, ubi Bart. in summa-rio, d. l. ne satisfactio*, quia ubi apparet voluntas domini, rati habitatione opus non est † quod verum si mandatum ad causam sit sufficiens, & contineat quod dominus promittat se ratum, gratum, & firmum perpetuo habiturum quicquid per procuratorem circa prædicta, vel aliquod prædictorum fuerit procuratum, *Wurmbs. d. tit. 10. obser. 2. num. 1. Myns. cent. 1. observ. 99.* nam si sufficiens non sit, puta si generale, cum causa speciale mandatum requirebat, ut in casu petendæ restitutionis in integrum, tunc cautione rati opus est, *tex. in l. illud 25. §. 1. cum l. seq. ff. de minor. sic in casu delationis juramenti, tex. in l. iusjurandum quod ex conventionem 17. §. fin. cum l. seq. ff. de jurejur.* Secundo casu, nec ultro offerenti cautionem alieno nomine stare in iudicio fas est, *tex. in l. non solum §. qui alieno & ibi gloss. in verb. debet ff. de procurat. §. si autem cum gloss. in verb. habiturum Instit. de satisfact. Dd. in d. l. 1. C. de procur. & in c. 1. ubi gloss. in verbo procuratoribus eod. titul. Wesemb. in d. §. si autem VVurmbs. d. tit. 10. obser. 2. n. 2.* Ratio quia sine actione nemo experiri potest, *l. pupilli §. videamus ff. de neg. gest. Bart. in d. l. 1. nu. 4. nisi sit conjuncta persona, l. exigendi 12. l. maritus 21. C. 1. Pomponius 4. §. fin. ff. de procur. Bart. in d. l. 1. nu. 5. quæ enumerantur in l. sed & hæc 35. in prin. cum §. seq. ff. de proc.* & sic quod dicimus sine mandato, nec sub cautione procuratorem admitti, fallit in conjunctis personis quæ sub cautione de rato sive mandato admittuntur, quod tamen multis casibus fallit, insigniores, *vide apud Sich. in d. l. exigendi n. 10. 11. 12. 13. & 14. VVesemb. in supplem. ad Schneidew. Inst. de satisfact. n. 9.* Sic

maritus agit pro uxore in dotalibus, & paraphernis sine mandato, nec cavet de rato, sed agit tanquam curator conjugalis, *als ein Ehe-Vogt / arg. tex. in l. doce ancillam 9. C. de rei vendic. l. quoties 5. C. de jure dot. l. fin. C. de pact. convent. tam super dote & c. Myns. cent. 3. obs. 53. n. 3. & 4. Gail. lib. 1. obs. 113. n. 7.* in bonis autem receptitiis etiam agit sine mandato, dummodo caveat de rato, *tex. in d. l. maritus Gail. de obs. 113. nu. 1. & 7.* Sic in causis pecuniariis maritus recte agit si cavet, *l. 2. C. de procur.* E contra uxor pro marito absente agere, vel appellare non potest, nisi pro marito captivo, *Gail. d. loco n. 8. 9. & 10. l. quia absente 4. C. de procur.* Secundo fallit in causa momentaneæ possessionis, ubi iudex eos quos agendi mandatum non habere constat ab agendo repellere non potest, *l. 1. C. si per vim vel alio modo & c.* & hoc favore spoliati absentis, & odio spoliantis constitutum est, tertio fallit in casu appellationis à sententia pœnæ capitalis, quam etiam invito condemnato quis interponere potest, *l. non tantum 6. ff. l. ad dictos 29. C. de appell.* quarto fallit de consuetudine, & stylo Curiarum, juxta quam solent procuratores sub principio litis cavere de rato, quæ cautio cum effectum habet, ut si dominus ratum non habeat, teneatur ex contractu ad interesse, *l. si sine 22. ff. rem ratam hab.* licet & sine ista cautione ad interesse teneatur falsus procurator causam sine mandato occupans, nec ad instantiam Rei de mandato docens, *per l. 1. C. creditor. evict. pig. vide Myns. cent. 1. observ. 55. plures casus vide apud VVurmbs. d. titul. 10. obser. 2. num. 8. & 9.* Porro in Camera cautione in causis jam pendentibus interposita, si tempore deinde labente, citatione ad reassumendum opus fuerit, sive quod inde damnum adversario contigerit, pœna solito gravior infligitur, Deputat. Spirensi

rensi de anno 1600. §. Würde aber ein. Tertio casu principali locus tantum est satisfactioni, quomodo autem, & quando de mandato dubitari possit, vide apud Specul. in §. viso numer. 3. cum seq. de satisfat. Bart. in d. l. l. num. 12. Wurmb. li. 1. pract. obser. tit. 6. de procur. obser. 18. nu. 2. Myns. in d. §. sin autem num. 4. formam & modum interponende satisfactionis de rato antiquitus observatam, tradit Cujacius in parat. ff. qui satisf. cog. † Effectus satisfactionis de rato est, quod promissor procurator scilicet actoris qui de rato cavit & promisit, ejusque fidejussor dominus ratum non habente, teneantur reo ad id quanti interest dominum ratum habuisse, l. 2. l. in stipulatione 19. l. si procurator 18. d. l. si sine ff. rem ratam hab. Wurmb. d. tit. observ. 2. num. 5. id est quantum mihi abest, quantumque lucrari potui, l. si commissa 13. ff. rem rat. hab. & sic ex hac stipulatione datur actio tam adversus procuratorem qui promisit, quam fidejussorem, si dominus acta suo nomine retractaverit, ratum non habendo quod gestum est, iterumque petendo, l. quo enim 12. §. fin. ff. rem ratam haberi. Juxta Ordin. Camerae part. 1. tit. 19. §. 1. procuratores Processus, instrumentave, vel acta in judicio exhibentes, & Cautionem rati offerentes, ad usque litis contestationem admittuntur: ac interea Mandata ad totam causam cum ratificatione ante actorum a Partibus obtinere debent, quod nisi fecerint, non audiuntur ulterius, & de suo sumptus litis, & damna reficiunt, in eaque causâ, ulterius non audiuntur, si damna a parte nulla petuntur ex officio arbitrariè puniuntur. Memor. procur. anno 65. Solte aber jemand/ §. 4. & Memor. procur. de anno 81. §. 2. Kein Procurator soll. † Ut autem dicatur dominus non habere ratum quod per procuratorem gestum est, necesse est ut

illud improbet tanquam a procuratore non habente mandatum gestum, si enim vel sub prætectu læsionis, petendo restitutionem in integrum, aut iniquitatis, interponendo appellationem, rescindere processum & sententiam conetur, non dicitur ratum non habuisse, l. 3. ff. rem ratam hab. Ratio, quia hæc a domino, qui ipse in judicio fuit, fieri possunt, & sic non arguunt dominum ex defectu mandati rescindere acta, aut nolle per procuratorem gesta ratificare.

† Ut igitur hæc stipulatio rem ratam haberi committatur necesse est. 1. Dominum tanquam a falso procuratore gesta improbare. 2. Ut idem dominus, non alius quem procurator ratum habiturum dixit, denuo agat, super re petita per procuratorem litem moveat, d. l. si sine §. fin. l. procurator 23. ff. rem ratam haberi. 3. Ut petatur ab eo, qui stipulatus est rem ratam haberi, ille denuo molestetur, non alius, nisi sit fidejussor, aut ejusdem obligationis socius, l. 1. l. si quis uni 14. ff. rem rat. haberi. 4. Ut petatur usque ad litis contestationem, simplex denunciatio, aut citatio non sufficit, comprehendit autem hæc cautio omne illud quod cogeretur dominus ratum habere, si sui ipsius præsentiam in judicio fecisset, ad aliud se non extendit hæc cautio, Bart. in d. l. qui alieno. Et si procurator non cavit de rato, attamen tenetur Reo ad interesse, eo quod ad instantiam ejus de mandato non docuit, d. l. 1. C. cred. evict. pig. non deb. Ratio hujus est, quia processus & sententia contra talem falsum procuratorem non tenet, cum contra dominum ratum non habentem executio fieri non possit, nimirum igitur quod procurator reo teneatur ad interesse quam inutilibus sumptibus fatigavit, Myns. cent. 1. obser. 75. Et ita quidem jure Civili constitutum, M m m 2 quod

quod procurator qui de suo mandato ad agendum evidenter docere non potest, non admittatur, nisi satisdederit datis fidejussoribus, vel pignoribus, dominum ratum habiturum † hodie autem ad eum modum dando fidejussores raro, vel nunquam per procuratores satisdatur, sed quando comparent nomine suorum principalium, reproduciendo citationes, aut alia necessaria faciendo, si de mandato suo statim docere non possunt, se comparere aliaque nomine suorum principalium sub spe rati agere dicunt, & sic de stylo admittuntur, aut simpliciter se cavere de rato, nullos tamen dantes fidejussores, & ita se juri hanc satisfactionem de rato exigenti, satisfecisse putant, & hæc partim ex ignorantia procuratorum, qui vim & virtutem hujus satisfactionis ignorant, partim ex negligentia principalium, eorumque procuratorum, hanc satisfactionem in forma juris non exigentium, ita paulatim irrepsērunt, tandem in consuetudinem abierunt, & pro stylo Curiae observari coepta sunt. † Juxta Ordin. Curiae Monast. part. 1. c. 6. §. Gleichwohl / *cum seqq.* procurator sub cautione de rato stipulata manu facta admittitur usque ad litem contestatam, interea si ratificationem actorum à domino obtinere non possit, condemnatur reo ad interesse, & expensas, & judicis arbitrio punitur, nec ulterius admittitur, etsi procurator litem contestetur sine mandato admissus tantum sub cautione de rato, iste processus non valet. Idem in procuratore Rei, Concordat. Ordin. Camerae parte 1. tit. 21. §. Weiter §. So aber vide Myns. cent. 5. obser. 49. ubi distinguit inter procuratorem actoris, & rei. † Sub spe autem ratificationis Procurator in Camera non admittitur, Ordin. parte 1. tit. 20. §. Und soll vorhin / & ita Interlocutum in

causa der vier Dörffer in Hatgau / contra Hanau / procuratores enim citra mandatum sufficient, vel de rato cautionem nulli se causæ immiscere debent, Ord. Camerae part. 1. tit. 21. in prin. & sperati agentes, nec sese intra tempus Cautionis vel ultro acceptum vel statutum legitimantes præter arbitrariam poenam sumptus etiam dilatae litis sustinent Reichs Abscheid de an. 66. §. 93. Als auch vorkompt.

TITULUS XXXII

DE SATISDATIONE JUDICATUM SOLVI.

Judicatum solvi satisdat procurator rei, quæ tres clausulas comprehendit, & de effectu earum.

SUMMARI A.

- 1 Tertia cautio pratoria judicialis est Judicatum solvi.
- 2 Judicatum solvi satisfactio quid in se comprehendat?
- 3 Satisfactio procuratoris judicatum solvi, dominum principalem non obligat.
- 4 Satisfactio judicatum solvi tres clausulas de re judicata de re defendenda, & de dolo malo, in se continet.
- 5 Effectus clausulae de re judicata.
- 6 Sententia lata contra reum habet paratam executionem contra fidejussorem judicatum solvi.
- 7 Declaratur quomodo hoc procedat.
- 8 Tria requiruntur ut ex clausula de re judicata committatur stipulatio.
- 9 Secunda clausula de re defendenda effectus.

- 10 Tertia clausula de dolo malo effectus.
- 11 Procurator Rei semper, & in omnibus causis judicatum solvi satisdat.
- 12 Nemo alienae litis defensor idoneus est sine satisfactione.
- 13 Procurator Rei satisdat. judicatum solvi, si ab eo satisfactio exigatur.
- 14 Procurator Rei etiam mandato carens satisfaciens judicatum solvi, ad defensionem admittitur.
- 15 Dominus constituendo procuratorem, si relevat eum ab omni onere satisfactionis sub hypothecatione bonorum, procurator non satisdat judicatum solvi.
- 16 Effectus hujus constitutionis Dominus qui solvendo non est, non potest relevare procuratorem ab onere satisfactionis.
- 18 Communia quadam praeiorum satisfactorum.
- 19 Primum. Quod ante litem contestatam exigi, & praestari debeant.
- 20 Secundum. In satisfactione praeiorum, promissio facti alieni benignam recipit interpretationem, de efficiendo ut alius faciat praeiorum.
- 21 Tertium. Satisfactio utiliter constituta quandoque ex causa renovatur, secus in conventionali.
- 22 Ratio diversitatis.
- 23 Obligans se pro alio praesupponit eum alii obligatum.

1 **T**ertia cautio praeiorum judicialis est Judicatum solvi, quam praestat in civilibus procurator Rei, §. si vero reus Instit. de satisfact. l. unica vers. Rei autem C. de satisfact. l. si ad defendendum 10. in fine ff. jud. solvi, l. mutus 43. §. fin. ff. de procur. arg. l. qui ex parte 18. ff. de interrog. act. tot. tit. ff. jud. solvi. † qua tria haec judicatum, se solviturum, causam defensurum, dolum malum non adhibiturum

in suam fidem recipere, jure receptum est, l. judicatum 6. ff. judic. solvi, l. exigendi 12. in verb. satisfactione tamen pro defensione praestata Cod. de procur. facit l. qui ob rem 35. ff. de cond. indeb. Maranta in suo Spec. de satisfact. nu. 11. Sichard. in l. 1. num. 3. C. de procur. gloss. in l. si defunctus 15. in fine princ. in verbo clausula ff. eod. VVurmbf. lib. 1. pract. obs. tit. 10. obser. 3. nu. 3. † quae satisfactio procuratoris dominum 3 principalem non obligat, nec ex stipulatu contra eum datur actio, tex. in l. si procurator 28. vers. per contrarium ff. de procurat. Ratio est, quod procurator satisfaciendo judicatum solvi facit, quod dominus facere non tenebatur, quia nomine suo conventus non cogitur satisfacere, §. sed hodie Instit. de satisfact. ubi dicitur quod in rem, vel personam suo nomine conventus nullam satisfactionem neque de defendendo, nec de dolo quod absit, nec judicatum solvere pro litis aestimatione, id est, judicatum solvi dare compellitur, nisi dominus ut satisfaceret, mandarit, tunc enim ad exemplum institutoris obligatur, arg. l. Julianus 13. §. si procurator 25. ff. de act. empti.

† Haec itaque satisfactio tres habet clau- 4
fulas de re judicata, de re defendenda, de dolo malo, d. l. judicatum, & sub nomine judicatum solvi, tria haec promittit procurator. † Clausulae de re judicata hic est effe- 5
ctus, quod procurator, ejusque fidejussor promittant solvere auctori, aut qui ejus nomine stipulatus est, l. 3. §. 1. cum seqq. ff. judic. solvi, tantum quantum judex in causa principali pronunciaverit, l. judicatum 9. ff. judic. solvi, ex qua stipulatione cum fidejussore agi potest, si principalis condemnatus sit ante mortem, l. si vero 5. in prin. ff. qui satisfact. cog. † ita quidem, ut sententia lata 6
contra reum principalem habeat paratam executionem in fidejussorem judica-

eum solvi, per tex. in l. 1. ubi Bart. n. 2. Bald. in
 l. 2. §. fin. in l. 2. lectura ff. h. t. l. si remunerandi 6.
 §. Marius 7. & ibi Costatius ff. mandati, in l. fin. §.
 & cum antiquitas C. de usur. rei jud. Bald. in l.
 si decesserit ff. qui satisd. cog. in §. si vero reus Inst.
 de satisd. Maran. in suo Spec. part. 6. de citatione
 n. 32. Asinius in sua praxi §. 7. c. §. in 2. limitat.
 n. 6. Hyppo. in rub. de fidejuss. n. 349. & 362. Be-
 ned. de Plum. in tract. de discussionib. n. 2. tex. in
 l. tale pactum 40. §. 1. ff. de pact. Zas. in l. sepe n.
 50. ff. de re jud. Wurmbs. d. l. n. 7. Ratio quia fi-
 dejussor non est persona extranea sed in-
 clusa in processu, alia, quia proceditur con-
 tra fidejussorem ex notorio jure, alia, quia
 is videtur condemnatus una cum princi-
 7 pali & in hoc consensit. † Prædicta intel-
 lige, si de sententia certi judicis dati conve-
 nerit, puta quantum Sempronius judicave-
 rit, non obligatur promissor, ejusque fide-
 jussor, si alius judicaverit, aut per appella-
 tionem, ad Superiorem causa devoluta sit,
 quod judex appellationis definierit, Judi-
 catum solvi promittens à judice inferiore,
 præstare non cogitur, tex. & casus in l. pe-
 nult. & ibi Bart. in summa ff. judic. solvi.
 Ratio est, quia istius judicis sententiæ fide-
 jussores se non subjecerunt, l. 3. in prin. ff.
 judic. solvi. Ratio rationis, quia stipulatio
 est stricti juris, in qua nihil venit nisi quod
 expresse inter partes conventum est, l.
 8 quicquid astringenda 99. ff. de V. O. † Ut igitur
 ex hac clausula committatur stipulatio ju-
 dicatum solvi tria necessaria sunt. 1. Ju-
 dicatum ab eo judice de cujus sententia
 convenit, 2. actum cum ea persona quæ in
 stipulatione comprehensa, eaque ejusdem
 tempore sententiæ, qui fuit dum lis susci-
 peretur, sit qualitatis, l. si ante 7. ff. de jud.
 solvi. 3. actum ex ea causa eaque actione
 ex qua sibi actor deberi, & fidejussor
 judicatumolvere promisit, nam si aliam

actionem instituat, & reus condemne-
 tur, nihil ad fidejussorem, puta petitor
 fundi à fidejussore stipulatus est judicatum
 solvi, postea in personam egit, & obtinuit,
 ista condemnatio procurato em, & fidejuf-
 sorem de re judicata non obligat, tex. in l.
 cum quarebatur 13. §. fin. ff. jud. solvi. † Secun- 9
 dæ clausulæ effectus est, ut reus defendatur
 boni viri arbitrato, l. ex clausula 17. l. vir
 bonus 18. ff. jud. solvi, quod latius declaratur in l.
 3. §. ob rem cum ll. seqq. ff. jud. solvi, & nisi defen-
 datur promissor teneatur ad interesse, vide
 Myns. in §. fin. auth. n. 15. Inst. de satisd. † Tertiæ 10
 clausulæ effectus est, ut in omni parte ju-
 dicii dolus defendentis absit, hoc enim in-
 ducunt verba ista stipulationis dolum ab-
 esse abfuturumque esse, l. novissima 19. ff.
 jud. solvi, l. hæc verba 69. ff. de V. S. vide Myns.
 d. loco. † Et hæc satisfactio sive cautio judi- 11
 catum solvi semper, & in omnibus causis
 à procuratore Rei præstari debet sive præ-
 sens sit dominus, sive absens, à qua neque
 possessio rerum immobilium relevat, l. mi-
 nor 51. §. fin. cum ll. seqq. ff. de procur. Bart. in l.
 sciendum §. tutores ff. qui satisd. cog. Hyppo. d. lo-
 co nu. 249. nisi ista immobilia expresse in
 mandato seu constitutione à domino pro
 procuratore hypothecentur, per quam sa-
 tisfactionem ipse sui procuratoris fidejuf-
 sor existit pro omnibus judicatum solvi sa-
 tisfactionis clausulis, tex. in §. si vero aliquis 4.
 Instit. de satisfact. qua cautione præstita &
 ipse dominus, & ejus hæres obligantur. † 12
 Ratio, quia nemo alienæ litis idoneus de-
 fensor sine satisfactione intelligitur, etiam si
 locupletissimus sit, l. qui proprio 46. §. 2. dict.
 l. minor l. non videtur 53. ff. de procur. l. filius fami-
 lias 14. ff. qui satisd. cog. §. si vero reus vers. nemo
 Inst. de satisd. l. unica C. de satisd. l. nemo alieno
 123. ff. de reg. jur. l. si filii 36. digest. de injur. vide
 Socinum in reg. fall. reg. 116. neque manda-
 tum

tum domini exonerat, d. l. unica in fine, d. l. si ad defendendum, ff. judic. solvi, Decius in l. in eo quod plus §. nemo n. 1. de reg. jur. Sichard. in
 23 d. l. exigendi, † quod verum est, si peratur, alias si omittatur tenet judicium, & excluditur talis exceptio lite contestata, per lata
 24 demum 13. Cod. de procur. † nec defectus mandati ei obstat, quin ad defendendum sub cautione judicatum solvi admittatur, arg. l. Plautius 61. ff. d. l. exigendi C. de procur. Ratio quia publice utile est absentes à quibuscumque defendi, l. servum 35. §. publice ff. de proc. Sichard. in d. l. exigendi nu. 2. secus in procuratore actoris. Ratio differentiae est, quia cautio rati per mandatum redditur inutilis, nam qui mandavit debet habere ratum & gratum, quod gestum fuerit, sed cautio judicatum solvi per mandatum non redditur inutilis, neque necessitudo excusat, l. filiusfamilias 14. ff. qui satisfacere cog. Dikius de satisfat. ab actore prest. in fine.

Hæc satisfactio sive cautio judicatum solvi hodie minus in Curiis & judiciis frequentatur, † eo quod in constitutione procuratoris communiter soleat dominus procuratorem sub hypothecatione omnium suorum bonorum relevare ab omni onere satisfactionis, & pro procuratore suo se fideiussorem constituere, quo casu hæc satisfactio necessaria non est, §. si vero aliquis Instit. de satisfat. Wurmb. d. loco numer. 6. Christian. Röning / in suo processu judic. cap. 46. §. 3. vers. sein Principal hätte dann / & c. 12. vers. als muß auch die Vollmacht / Damhard. in sua practica civili cap. 68. n. 5. ubi vocat eum fideiussorem in propria causa. † quæ cautio & hoc operatur, quod per mortem domini non revocetur mandatum, etiam re integra ante litem contestatam, l. si defunctus 15. ff. de procur. quare mortuo domino poterit procurator vigore hujusmodi man-

dati continuare processum, gloss. in Clement. ult. in verbo revocari de procurat. Ex quo igitur Notarii in constitutionibus procuratoriis clausulam illam de relevatione ab omni onere satisfactionis sub hypothecatione omnium bonorum inferere communiter solent, hinc paulatim istæ satisfactiones pro assecuratione judicii inventæ in desuetudinem abierunt, vide Zasium in l. si se non obtulit in prin. num. 13. & 14. ff. de re judic. † hæc tamen cautio non relevat nisi principalis sit solvendo, & bona in propinquo possideat, alias non est idoneus fideiussor procuratoris, & ipse procurator seu defensor satisfacere teneretur, Maranta parte 1. sexta princip. membro 8. num. 11.

† Hisce prætoriarum satisfactionum speciebus ita explicatis, quædam iis communia notanda sunt, † Primo quod hæc satisfactiones ante litem contestatam exigere & præstari debeant, per tex. in l. Pomponius 40. §. ratihabitionis ff. de procurat. d. l. unica in verb. in ipso litis exordio, l. ita de reum 13. C. de proc. l. de die 8. §. servus ubi gloss. & Jason ff. qui satisfat. cogantur, gloss. in rubrica ff. judic. solvi, l. Julianus 11. ubi Jason ff. d. tit. qui satisfat. cog. nisi fiant in ipsa litis contestatione, vel incontinenti post, arg. l. petens 27. C. de pact. arg. l. Modestinus 76. ff. de solut. Oldendorp. classe 1. act. 7. vel nisi procurator post litis contestationem primum interveniat, l. 2. Cod. de consort. ejusd. litis Specul. de satisfactionib. §. viso num. 20. l. amplius non peti 15. ubi Angel. & Moderni ff. rem ratam hab. & nisi cautio seu satisfactio petita fuerit iudex eam non decernit, Hyppol. de Marfil. in pract. crim. §. nunc videndum n. 5. per l. 4. §. hoc autem judicium ff. de dam. infecto, nec enim iudex exceptiones supplet, l. unica ubi Castrens. n. 3. & 4. Codic. ut quæ desunt advoc. part. & c. † Secundo notandum quod licet promissio facti alieni regulariter

lariter sit inutilis, *l. stipulatio ista* 38. in princ. & §. 1. *l. inter stipulantem* 83. in princ. ff. de V. O. *l. sicut* 65. ff. de fidejuss. §. si quis alium 3. Inst. de inutil. stipul. nisi pœna apponatur, dict. *l. stipulatio ista* §. 2. tex. in §. *versavice* 21. Inst. de inutil. stipul. in hisce tamen stipulationibus prætoriiis jure speciali receptum est, ut qui alium fisci promittit, effecturum se ut alius sui copiam faciat promisisse censetur, tex. in dict. *l. quoties in verb. nam qui alium ubi* Bart. & Bald. singulariter id notant, Myns. in d. §. si quis alium n. 4. Schneidew. ibid. nu. 11. Bart. in *l. 2. §. fin. nu. 2. ff. qui satisd. cog. l. si reus* 12. ff. judic. solvi, Bart. in dict. *L. Julianus* n. 5. Ratio est benignior interpretatio prætorix quam conventionalis stipulationis, *l. in conventionalibus* 52. ff. de V. O. † Tertio & illud singulare, quod utiliter constituta quandoque ex causa renovetur, *l. prætorix* 4. ff. de præ. stip. *l. si quo tempore* 41. ff. de petit. hered. arg. *l. prætor ait* 20. §. & si 14. ff. de oper. novi nunc. Hyppol. de fidejuss. num. 74. puta si fidejussor stipulatori, aut contra hæres extiterit, *l. de die* 8. §. si fidejussor ff. qui satisd. cog. *l. plane* 4. ff. ut in possess. legat. vel fideicom. aut rem familiarem inopinato fortunæ impetu amiserit, *l. si ab arbitro* 10. in fine ff. qui satisdar. cogant. dict. *l. plane* VVesemb. in parat. ff. qui satisdar. cog. n. 3. & Cod. de satisdando num. 12. quæ enim de novo emergunt novo indigent auxilio, *l. de ætate* 11. §. ex causa 8. ff. de interrog. act. Et sic ex prædictis causis satisfactio renovari, & in locum minus idonei fidejussoris alius peti potest, fecus in conventionali satisfactio, *l. si non* 4. ff. de hered. vel act. vend. † Ratio differentix est, nam finita prima satisfactio adhuc subest æquitas, quæ inducit officium judicis ad faciendum eam iterum interponi, sed quando promisi satisfacere, & satisfecidi nulla remanet actio per quam possim

cogi ad iterum satisfaciendum, ita Bart. in dict. *l. prætorix*. Hoc fallit in dote, mulier enim quæ pro restitutione dotis fidejussorem accepit idoneum quidem ab initio, sed ex post facto ad inopiam redactum, alium exigere potest, & hoc est privilegium dotis, tex. in *l. si cum dotem* 22. §. si mulier ff. solut. matri. † Illud autem commune est universis qui pro aliis obligantur, ut præsupponant ejus pro quo interveniunt obligationem, cum enim accessoria sine principali consistere nequeat, *l. stipulatus sum* 6. §. fin. *l. fidejussor* 16. in princip. & §. fidejussor accip. arg. *l. si quis pro eo* 56. in princip. arg. *l. si mihi, aut Titio* 23. digest. de fidejuss. neque hac in parte in judicialibus diversum statuendum est, ita tenet Bart. in *l. 2. §. fin. num. 1. ff. qui satisdat. cog. & in dict. l. si quis pro eo numer. 2. Bald. cons. 261. num. 6. vol. 1. Maranta in suo Spec. parte 6. h. t. num. ultim. Leopold. Dickius in Oeconomia sua judic. de satisdat. procur. in addit. vers. in omnibus, VVesemb. in supplem. ad Schneidew. num. 12. & 13. Institut. de satisd. Melchior Kling 1 ibidem num. 4. tex. est express. in *l. tribus* 8. vers. illud etiam ff. de usufr. earum rer. quæ usu cons. arg. *l. quoties* 13. *l. si servus* 9. *l. 4. §. fin. ff. si quis cautionib. judic. sist. facit* *l. §. §. satis acceptio* ff. de V. O.*

TITULUS XXXIII. DE CAUTIONE JURATORIA.

Juratoria cautio quibus casibus admittatur.

SUMMARI A.

I Cautiois vocabulum generaliter acceptum fidejussoriam, pignoratitiam, juratoriam, & simplicem cautionem comprehendit.

2. No-

- 2 Nomen cautionis à lege civili, vel ab homine prolatum intelligitur de nuda promissione.
 - 3 Nomen cautionis à lege prætoria prolatum, intelligitur de cautione per fidejussorem.
 - 4 Idonea, vel sufficiens cautio qualis intelligatur?
 - 5 Juratoria cautio ex duplici causa præstatur, vel ob dignitatem, vel ob necessitatem.
 - 6 Qui ob dignitatem præstent juratoriam cautionem?
 - 7 Qui ob necessitatem?
 - 8 Ratio quare ob necessitatem non alia quam juratoria præstetur cautio.
 - 9 Quæ requirantur ut quis ob necessitatem ad juratoriam cautionem admittatur?
 - 10 Quando reus non admittatur ad juratoriam cautionem?
 - 11 Sequester non relaxatur sub juratoria cautione.
 - 12 Passus missionem in bona ob contumaciam admittitur ad juratoriam cautionem, si aliam habere nequit.
 - 13 Juratoria cautionis duo sunt capita.
 - 14 Forensis quomodo caveat.
 - 15 Ordinatio Julia circa juratoriam cautionem.
- † Cautiois vocabulum generale est comprehendens sub se cautionem fidejussoriam, & pignoratitiam quæ satisfactio dicitur, l. satisfactio ff. de V. S. juratoriam, & simplicem cautionem, de quibus est tex. in d. §. sed hodie, distinctionis tamen causa sciendum, quod † nomen cautionis prolatum à lege civili, vel ab homine intelligatur de nuda promissione, l. sancimus 3. C. de V. S. gloss. in cap. qua fronte 25. in verbo cautio ext. de appell. Alex. in l. si finita 15. §. eleganter num. 15. ff. de dam. infect. sic intelligitur in l. si se non obtulit 4. §. si ex conventionem

4. ff. de re judic. quod quatuor casibus fallit, quos vide apud Socinum in regul. fallent. 63. † prolutum vero à lege prætoria intelligitur de cautione cum fidejussore, tex. in l. 1. in l. prætoriam 7. ff. de prætoris stipul. Alex. in l. 1. num. 2. C. de procur. & in l. is cui 31. nu. 3. ff. ad L. Falcid. Panor. in c. quoniam frequenter nu. 18. ext. ut lite non contestata &c. † cautio tamen idonea & sufficiens intelligitur de datione fidejussoris, vel pignoris, l. si mandato 59. §. fin. ff. mand. gloss. ibid. in verbo accepta, l. si debitori 21. ff. de judic. tex. exp. in l. ergo 4. §. addici 8. ff. de fideic. libert. l. habere, 188. vers. cautum ff. de V. S. quamvis enim, ut dixi cautio à lege civili exacta de simplici accipiat, tamen hoc non procedit si rei conditio, aut qualitas aliud postulet, aut genus cautionis à lege exprimat, veluti si lex civilis velit idonee, vel recte, vel satisfactio caveri, quia tunc ut legi satisfiat, fidejussoribus, vel pignoribus cavendum est, tex. in l. 1. §. jubet ff. de collat. bonor. ibi recte caveatur, & in l. sed & hæ §. 35. defendere ff. de procur. ibi cavere idonee, & in l. fideicommissa 11. §. si hæres rogatus 15. ff. de leg. 3. ibi idonee caveatur, tex. in l. nisi si malit. 11. ff. de rei vendic. ibi cum satisfactio cavebitur, text. in l. Labeo ait 3. §. penul. ff. de recep. arbitr. l. fin. §. si legatarius ff. quorum bonor. Qui, & quomodo datis fidejussoribus per satisfactioem cavendum sit, supra cognovimus, qui sub juratoria, vel simplici cautione dimittantur, nunc porro dicendum. Juratoriam cautionem, de qua in auth. generaliter C. de Episc. & Cler. in l. 1. §. super peculio, C. de asser. toll. gloss. ibidem in verbo juratoria, † præstant alii ob dignitatem, alii ob necessitatem. † Ob dignitatem, veluti personæ illustres, l. quoties 17. C. de dignit. lib. 12. qui injure dicantur illustres, vide apud Alciat. lib. 3. prætermisforum c. 4. & libro de singulari certamine c. 32. (2) militantes

in sacris scriniis, l. in sacris 12. C. de proxim. sacror. scrinio. lib. 12. (3) Agentes in rebus, l. si. C. de princ. agentib. in reb. lib. 12. (4) Oeconomus Urbis Constantinopolitanae, l. cum clericis 25. §. 1. vers. ipse C. de Epis. & cler. & in l. 1. C. ut omnes tam civiles quam crimin. & c. vide VVesemb. in Supplem. ad Schneid. Inst. de satisdat. 7 in princ. nu. 4. † Ob necessitatem, ut si reus non possidens immobilia ob paupertatem fidejussorem invenire nequit, text. in l. fin. ff. qui satisdare cog. l. 1. §. 2. C. de assert. tollenda arg. l. cum non facile 6. ff. si cui plusquam per L. Falcid. §. necessarium Novella ut nulli iudicium & c. lic. hab. loci ser. facit tex. in auth. hoc nisi debitor in verb. praestanda creditori cautela de evi-
 ctione qua debitori possibilis sit, quod est in omni actione, & ibi Sichard. nu. 9. C. de solut. Ab-
 ciat. in l. satisfactionis nu. 4. ff. de V. S. VVesemb. 8 in parat. ff. qui satisd. cogantur nu. 10. † Ratio est, ne ob difficultatem praestandae cautionis à limine iudicii arceatur, & suo jure cadat, proinde talis exigitur cautio qualis à reo praestari potest, gloss. in c. ex parte 23. in verbo contumacia ext. de V. S. Neque tamen ad evitandum onus legitimae, & iudicialis satisfactionis, & sufficientis per pignora, aut fidejussores cautionis, satis est, quod quis offerat juratoriam cautionem, & nudis verbis alleget paupertatem, † sed alleganti eam incumbit onus probandi, cum sit causa suae iutentionis, maxime si miserabili privilegio paupertatis uti velit, glossa in l. si vero 5. §. qui pro rei qualitate in verb. dubitetur ff. qui satisdare cog. paupertas enim in facto consistit, facta autem non praesumuntur, nisi probentur, per tex. in l. in libello 12. §. facta ff. de captivis & postlim. revers. 10 Gaill. lib. 1. obser. 148. n. 6. † Admittitur autem reus ad juratoriam cautionem, nisi sit suspectus de fuga, VVesemb. in parat. ff. qui satisdare cog. n. 10. & C. de satisd. nu. 6. idem in

supplemento ad Schneid. in Instit. de satisd. n. 7. Salycetus in l. unica n. 10. C. de prohibita sequest. pec. aut perjurio maculatus, Felinus in c. per tuas n. 9. ext. de symonia Bald. in authent. ei qui jurat. nu. 1. C. de bonis author. judic. possidend. Jason in l. 1. nu. 23. ff. qui satisd. cog. Hyppolitus in rubric. de fidejuss. numer. 167. cum seqq. nam qui semel est perjurus non admittitur ulterius ad probandum per juramentum, cap. parvuli 22. quast. 5. aut alias ob vitae turpitudinem, cui fides habeatur, indignus, nam si reus non inveniat fidejussorem propter suam dolositatem, & corruptos mores, tunc non debet credi juramento illius, cujus mores corrupti sunt, qui minus bonae fidei, & existimationis habetur, nam vilium personarum dictum, & juramentum nullum habet pondus, & quasi pro nihilo reputatur apud bonos & graves viros, arg. l. non omnis 5. §. à barbaris ff. de re militari, Bald. in authent. cui relictum nu. 9. C. de indicta viduit. tollenda, Jason in l. 1. nu. 23. limitat. 7. ff. qui satisd. cogantur, quibus casibus consultius fecerit si eum arrestaverit, Peckius de arrestis c. 2. n. 3. † Sic quoque sequestrum relaxari non potest per cautionem juratoriam, sed necessario dandus est fidejussor, aut pignora, l. si fidejussor 78. fin. ff. qui satisd. cog. Panorm. in c. dilectus colam. 3. vers. sed nunc quero ext. de sequest. poss. & fruct. † passus autem missionem in bona ob contumaciam, si offerat juratoriam cautionem cum aliam habere non possit, auditur, arg. c. per vestras 7. ext. de donat. inter vir. & uxore Panorm. in cap. 1. in vers. glossa in verb. parati extr. de eo qui mittit. in possess.

† Sunt autem cautionis juratoriae duo capita, alterum ut juret se fidejussores invenire idoneos non posse, tex. in d. auth. generaliter ubi Bald. n. 4. VVesemb. in parat. ff. qui satisdare cog. nu. 10. alterum ut se in iudicio perman-

permanfurum, omniaque de quibus cavendum facturū, jurejurando obstringat, *Mynf.*
 14 *in rubr. in Inst. de satisd. n. 5.* † Si forensis fidejussorem non inveniatur standum est ejus juramento, quod scilicet fidejussorem invenire possit, & remittendum ad cavendum in loco domicilii, *Cravetta cons. 269. n. 8. in fine lib. 2.* Formam cautionis juratoriae, vide apud *Vves. in suppl. ad Schneid. d. loco nu. 13.* & *Chilianum Rönning d. c. 46. §.* Und als hier oben cum seq. ubi tradit formam cautionis juratoriae super credulitate, ut anceps perjurium evitetur, & culpat judices, qui cogunt jurare partem quod omnem adhibuerit diligentiam in quaerendo fidejussore, &
 15 quod eum invenire non potuerit. † Juxta *Ordin. Jul. c. 44. vers. in Gall* actor non inveniens fidejussorem nec habens pignora ad juratoriam cautionem admittitur. Im Gall aber der Kläger solche Versicherung über seinen möglichen Gleiß mit Bürgen/oder sonst mit verstrickung seiner Güter nicht vermögte/ mag er sich erbiehen dieselbige Sicherheit mit seinem leiblichen Endt zu thun/welches ihme auch also zugelassen werden soll. Latine. Si autem actor fidejussoribus, vel pignoribus satisdare non posset, ad juratoriam cautionem se offerre potest, ad quam admittendus erit *Ordin. Curiae Monast. par. 2. tit. 6.* Wo aber der Kläger mit seinem Endt betheuren möchte/ daß er nach möglichen angewandten Gleiß solche Caution und Bürgschafft nicht thun könnte/soll er alsdann mit seinem Endt obberührten Bestandt / und Sicherheit zu thun gelassen werden. Latine. Poterit autem actor juramento affirmare se omnem adhibuisse diligentiam in conquirendo fidejussore, eumque habere non potuisse, & tunc juratoriam cautionem praestare ei conceditur.

TITULUS XXXIV. DE SIMPLICI CAUTIONE.

Simplex cautio quando admittatur.

S U M M A R I A.

- 1 Quid sit repromittere.
- 2 Quatuor casibus Repromissio, seu simplex cautio tantum locum habet.
- 3 Possidens immobilia sub jurisdictione judicis, vel alia civitate ejusdem provinciae, repromittit tantum.

Sunt & quidam qui neque satisdant dati fidejussoribus, vel pignoribus, neque jurato cavent, sed tantum repromittunt, † id est, nuda stipulatione se obligant, unde & haec simplex cautio repromisso dicitur, arg. rubricae ff. qui satisdare cogantur, vel jurato promittant, vel suae promissioni committantur, l. 1. §. stipulatio 8. ff. de prator. stipul. l. sancimus 3. C. de K. S. † Quatuor autem casibus maxime ista repromissio seu simplex cautio locum habet. 1. † Si reus jure domini, vel quasi possideat sub jurisdictione judicis coram quo causa ventilatur, vel in alia civitate ejusdem tamen provinciae immobilia, is neque ad satisdandum, neque ad jurandum astringitur, sed repromittit tantum, cum generali hypothecatione bonorum, arg. dict. l. sciendum in princip. & ibi gloss. in verb. non compelli cum §§. seqq. ubi *Bart. num. 6. Bald. num. 2. text. in d. rubrica qui satisd. cogantur &c. arg. l. de bonis 6. §. qui pupillo ff. de Carboniano edicto, argum. l. 1. digest. si quis in jus voc. non ier. Bart. in l. fin. num. 1. Cod. de princip. agentib. in rebus lib. 12. Hyppolit. dict. loco num. 253. Vvesemb. in parat. digest. qui satisdat. cog. num. 11. Cod. de satisdando num. 11. de hac repromissione*

est *tex. in l. non cogendum 45. vers. sed & si ff. de procur. in §. sed hodie Instit. de satisd. formam repromissionis simplicis, vide apud VVesemb. in Supplem. ad Schneidew. dict. loco nu. 13.* Secundus casus est in Republica, *l. si quando 6. ff. ut legat. nomine caveatur.* Tertius in Clericis, *l. cum clericis 25. l. omnes 33. §. 3. C. de Epis. & Cler. tex. in Novella de sanctiss. Epis. §. si quis autem pro pecuniaria causa.* Quartus. Qui jus revocandi domum habent, qui referuntur in *l. 2. §. legatis ff. de judic. solam promissionem de judicio sisti faciunt, d. l. 2. §. sed si l. sed etsi per prætorem 26. §. si ferias, ff. ex quibus caus. major.* Adde quintum casum. In restitutione ex causa pignorationis facienda, cautio non exacta nec debetur: exacta autem nuda repromissione præstatur, *Deputations-Tags Abscheidt / de anno 1600. §. 62. Es ist auch.*

TITULUS XXXV.

DE DILATIONIBUS.

Dilationum materia exactissime traditur.

SUMMARIA.

- 1 Definitio dilationis.
- 2 Quid sit prorogatio dilationis?
- 3 Dilationes aut sunt legales judiciales, aut conventionales.
- 4 Quæ dicantur legales?
- 5 Subjiciuntur varia exempla dilationum quæ à lege dantur.
- 6 Reo cui oblatus est libellus dantur 20. dies ad deliberandum.
- 7 Fidejussor de judicio sisti si intra duos menses lis non inchoetur, liberatur.
- 8 Judice recusato tanquam suspecto intra tri-duum eligendi sunt arbitri.

- 9 Actor intra duos menses oblato libello, debet litem contestari.
- 10 Instantia in civilibus triennio, in criminalibus biennio terminatur.
- 11 Sententia peremptoria instantiâ lata est ipso jure nulla.
- 12 Instantia consensu partium prorogari non potest.
- 13 Inquisitionis instantia terminatur biennio.
- 14 Accusationes contra clericos institutæ à lite contestata intra duos menses finiri debent.
- 15 Lis mota Officialibus super concussione subditorum, intra 26. dies ex quo coepta est, finiri debet.
- 16 Causa naufragii biennio terminatur.
- 17 Causa nuntiationis novi operis intra tres menses terminanda est.
- 18 Quæstiones super Falcidia detrahenda, intra annum finiende sunt.
- 19 Intra triduum error advocati in facto commissus, revocatur.
- 20 Decem dies dantur ad appellandum.
- 21 Intra 30. dies petuntur Apostoli.
- 22 Intra sex menses juxta Ordinat. Camera introducenda est appellatio.
- 23 Fatale prosequenda appellationis est annus, & ex causa biennium.
- 24 Supplicatur Principi pro retractatione sententia intra decem dies.
- 25 Quadrimestre datur judicatis ad judicatum solvendum.
- 26 Facta requisitione, reus intra mensem eligere debet ex nominatis iudicibus Austregarum.
- 27 Exceptiones peremptoria ante sententiam opponantur.
- 28 Sponsa non cognita dantur duo menses ad deliberandum, an religionem ingredi velit.
- 29 Sponsa de presenti invito sponso religionem ingredi potest.
- 30 Investitura intra annum & diem petenda.

- 31 Testamentum ab executoribus intra annum exequendum est.
- 32 Obtinens gratiam pluribus beneficiis vacantibus, intra decendum, eligit unum ex iis.
- 33 Extortum illicito modo ratione sepultura, intra decendum restituendum est.
- 34 Contumax in causa hæreseos post annum tanquam hæreticus condemnatur.
- 35 Negotium electionis quando per appellationem devolutum est ad Curiam, intra mensem partes iter arripere debent.
- 36 Præsens expectat absentem per viginti dies.
- 37 Executores rescripti Apostolici super beneficio, expectant optare volentes per viginti dies.
- 38 Intra viginti dies non destruens literas papales falsas excommunicatur.
- 39 Absentes Cardinales in electione Pontificis ad decem dies expectantur.
- 40 Suscipiens collationem Parochialis Ecclesiæ, intra annum debet fieri presbyter.
- 41 Electio Prælati in Cathedralibus Ecclesiis intra tres menses instituenda.
- 42 Rescriptum ad lites intra annum iudici præsentandum est.
- 43 Beneficia S. Sedis Apostolica conferenda reservata, si intra mensem non conferantur, collatio devolvitur ad Ordinarium.
- 44 Monachi tres annos probationis habent antequam ad professionem admittantur.
- 45 Electus intra tres menses electioni consentire debet, & post consensum intra tres menses, & confirmationem petere.
- 46 Quæstio inter patronos laicos intra tres menses definiri debet.
- 47 Conjux conjugem in persolvendo debito matrimonii per triennium expectat.
- 48 Sponsa sponsum absentem in eadem provincia constitutum, ad biennium expectat.
- 49 Uxor virum luget per anni spacium.
- 50 Intra quinquaginta dies excusatio à tutore proponenda.
- 51 Annale tempus datur heredi ad deliberandum.
- 52 Adita hereditate heres intra sexaginta dies inventarium conficit.
- 54 Dos in immobilibus marito mortuo post annum restituitur.
- 55 Dos ab extraneo promissa, si intra biennium à die deductionis ad domum non solvatur, constituitur in mora.
- 56 Beneficium separationis defuncti creditoribus competens, durat ad quinquennium.
- 57 Testes evocati ad perhibendum veritati testimonium ultra quindecim dies detinendi non sunt.
- 58 Dilationes legales nunquam sunt peremptoriae, si probetur legitimum impedimentum.
- 59 Quæ dicantur dilationes judiciales?
- 60 Dilationes dantur à iudice vel ad comparandum, agendum, excipiendum, respondendum, probandum, allegandum & solvendum.
- 61 Terminus ad comparandum in citatione præfixus debet esse competens.
- 62 Actore differente actionem edere, præfigitur ei à iudice ad hoc terminus.
- 63 Protestationes sæpe interponuntur, interveniente impedimento de non lapso, neque labendo termino præfixo.
- 64 In causa L. diffamari præfigitur diffamanti certus terminus proponendi suas actiones.
- 65 Iudex à quo appellanti præfigit terminum intra quem appellationem introducat.
- 66 Reo dantur induciæ ad deliberandum an cedere, vel contendere velit.
- 67 Induciæ deliberatoria sunt peremptoriae.
- 68 Nō dantur si tenor libelli citationi insertus sit.
- 69 Heredi assignatur terminus deliberandi ad respondendum, an heres sit, & pro qua parte.

- 70 Dantur dilationes reis ad excipiendum.
 71 Reo à iudice terminus statim potest ad proponendas exceptiones declinatorias, & dilatorias.
 72 Terminus talis à iudice statutus peremptorius est.
 73 Reo datur terminus ad respondendum.
 74 Dantur partibus dilationes ad probandum.
 75 Omnis dilatio probatoria regulariter est peremptoria.
 76 Ex causa nova dilatio probatoria dari potest.
 77 Causa petendi novam dilationem juramento petentis probari potest.
 78 Quæ dilationes dentur ad allegandum?
 79 Iudex reo confitenti debitum dat dilationem ad solvendum.
 80 Quæ dicantur conventionales dilationes?
 81 Qui sint effectus dilationum judicialium?
 82 Quatuor notabilia ex l. i. C. de dilat.
 83 Ratio diversitatis cur iudex possit ex officio prorogare dilationem, sed sine causa cognitione novam non dare.
 84 Dilationes non dantur nisi causa cognita.
 85 Secundus effectus, Pendente dilatione quiescit officium iudicis.
 86 Tres limitationes prædicti effectus.
 87 Revocata dilatio amplius manus iudicis non ligat.
 88 Cessante impedimento cessat eius effectus, scilicet dilationis concessio.
 89 Tertius effectus, Dilationes sunt communes utrique parti.
 90 Quæ sunt communia dilationum judicialium?
 91 Primum. Quod non nisi causa cognita dentur.
 92 Secundum, Dilationes conceduntur vel ad instantiam partis, vel ex officio iudicis.
 93 Tertium. In omnibus dilationibus requiritur certum tempus, quod arbitrio iudicis relinquitur.
 94 Quartum. Quelibet dilatio censetur continua, & includuntur dies feriati.
 95 Quintum. Iudex in dubio, potius concedere quam denegare dilationes debet.
 96 Sextum. Calumniæ petenti dilationes poenæ arbitraria imponitur.
 97 Septimum. Dilationibus datis plerumque apponitur terminus præjudicialis.
 98 Octavum. In dubio iudicatur probatio in termino dato facta.
 99 Concessum intra tempus post tempus fieri non potest.
 100 Distinctio circa terminum legis, vel hominis.

† **D**ilatio definiri potest, quod sit assignatio certæ diei seu termini à jure, vel iudice coram quo causam tractari oportet, cum iusto temporis intervallo facta, † cuius prorogatio nihil aliud est nisi dilationis labentis nondum lapsæ extensio, & dicitur eadem dilatio cum prima, l. sed si manente §. ff. de precario, l. bonorum 24. §. l. ff. rem rat. hab. Bald. in repetit. l. Emilii n. 6. ff. de minor. Maranta parte 4. distinct. 12. nu. 2. Felinus in c. de causis num. 21. cum seq. ext. de offic. iudic. deleg.

Dilationum variae sunt species, præcipue hæ sunt. † Dilationes aut sunt legales, 3 judiciales, aut conventionales.

† Legales sunt quæ dantur à lege invito 4 iudice, † quæ cum per totum jus dispersæ 5 sint, eas quantum possibile est, sub unum cogere aspectum conabimur. † Reo cui est 6 oblatus libellus actoris, dantur viginti dierum induciæ ad deliberandum, an velit respondere libello, & sic litem contestari, aut iudicem recusare, aut liti cedere, text. in authent.

*thent. offeratur C. de litis contest. & in §. illud
vers. sancimus Novella de exhib. & introduc. reis,
quæ induciæ per judicem abbreviari pos-
sunt, vide Pract. Papiens. in forma libelli in act.
reali in prin. nu. 16. glossa in d. authent. offeratur
7 in verbis viginti dierum. † Fidejussor de ju-
dicio sisti in causis privatis si intra duos
menses lis non inchoetur ab aëore, ab ob-
ligatione fidejussoria liberatur, nisi super
fidejussione facta sit scriptura, l. penult. C. de
8 fidejuss. † Si judex recusatur tanquam su-
spectus intra triduum eligendi arbitri, qui
de causa suspicionis cognoscant, l. fin. C. de
9 judiciis. † Intra duos menses debet conte-
stari, & se hoc facturum cautione data
actor spondebit, authent. libellum C. de litis
10 contestat. † Instantia in causa civili trien-
nio, in criminali biennio, à die litis conte-
statae finiiri debet, l. properandum 13. in princ.
C. de iudic. l. fin. C. ut intra certa temp. crim.
questio termi. Ratio est, ne lites fiant im-
mortales, & vitæ hominum modum exce-
11 dant, d. l. properandum in princ. C. de iudic. † Et
quidem hoc adeo verum, quod sententia,
perempta instantiâ lata, sit ipso jure nulla,
argument. l. scire oportet 13. §. consequens ff. de
excusat. tutor. & ex sententia tali solutum
reperitur, gloss. in d. l. properandum in verbo tri-
ennii. Ratio est, quia perempta instantia per-
eunt acta, l. cum lite 2. ff. judicatum solvi, at
sine actis sententia non valet, arg. l. proba-
tam 4. C. quomodo, & quando judex &c. Et
quidem sententia est nulla etiamsi lapsus
instantiæ à parte non opponatur, Alex. conf.
39. volum. 5. in prin. Sichard. in d. l. properan-
dum num. 11. imo sententia est nulla, licet
judex pronunciaisset de instantia aliquid su-
12 peresse, Alex. conf. 82. volum. 3. † nec instan-
tia consensu partium prorogari potest, d. l.
properandum in fine prin. & ibi glossa in
verbo triennii, & quod sententia lata post*

peremptam instantiam nulla sit, nec refor-
mari, nec confirmari possit, vide Cravet. conf.
270. num. 7. lib. 2. De jure Canonico instan-
tia est perpetua, c. venerabilis penult. c. signifi-
caverunt fin. ext. de judiciis. † Sic inquisitio- 13
nis instantia terminatur biennio, prout Bald.
in d. l. properandum nu. 7. 8. 9. & 10. in utramque
partem disputat. & affirmative concludit, ubi vi-
de per eum, & Sichard. ibid. num. 8. † Causæ 14
criminales contra clericos institutæ intra
duos menses lite contestata terminari de-
bent, aliâs deserta est instantia, §. si tamen,
Novella ut Clerici apud prox. Episc. &c. text. in
authent. clericus §. 1. C. de Episc. & Cler. † Lis 15
administratoribus, seu præsidibus pro-
vinciarum mota ratione concussionis, a-
liove nomine intra viginti dies, à quo cœ-
pta est, terminari debet, text. in l. unica §. fin.
C. ut omnes judices tam civil. quam milit. post
administ. &c. † Causa naufragii biennio 16
terminanda, l. de submersis §. C. de naufrag.
lib. 11. † Causa super nunciatione novi ope- 17
ris durat tantum tres menses, l. unica C. de
novi oper. nunc. † Intra annum quæstiones 18
super Falcidia detrahenda ortæ, finiendæ
sunt, authent. sed cum testator in fine C. ad L. Fal-
cid. † Error advocati in allegationibus in fa- 19
cto consistentibus commissus, à clientulo
intra triduum revocari debet, si eo præsen-
te, & sciente allegatio ista erronea facta, l.
fin. C. de errore advoc. † Sic decem dies con- 20
ceduntur ad appellandum, authent. hodie C.
de appell. c. cum dilectus 32. in fine ext. de elect. c.
significaverunt 36. ext. de testib. qui currunt à
die notitia, c. concertationi 8. de appell. in 6. † In- 21
tra triginta dies petuntur apostoli, l. judici-
bus 24. C. de appell. † Intra semestre tempus 22
juxta Ordinat. Camerae introducenda ap-
pellatio, parte 2. tit. 30. §. 1. & 5. † Ad profe- 23
quendam appellationem datur annus, &
ex causa biennium, authent. ei qui appellat. C.
de

de temporib. appellat. & sic instantia in causa appellationis est unius anni, & ex causa biennii, intra quod finiri debet, quod tamen tempus prorogatur per compromissum, si pendente appellatione fiat compromissum, nec per arbitros causa decidatur, & ad judicem appellationis recurrendum sit, hoc jure conceditur, etsi decies millies plus quam biennii tempus transierit, *text. in authent. si tamen C. de tempor. appellat. & in Clement. quamdiu de appell.* secus in triennio causae principali praefinito, quod per compromissum non prorogatur. Ratio diversitatis est, quia in causa principali licet instantia pereat, tamen manet jus quod possum denuo intentare, in causa autem appellationis si perit instantia, perit totum jus, non mirum igitur quod ibi mitius agatur, nec compromissum instantiam, & jus perimat, *Sichard. in d. l. properandum num. 14.*

24 † Intra decem dies pro retractatione sententiae Principi supplicandum, *authent. quae supplicatio C. de precib. Imper. offer.* † Quadrimestre tempus datur condemnatis ad judicatum solvendum, *l. 2. C. de usur. rei judic. c. quod ad consultationem 15. ext. de re judic.* † Qui gaudet privilegio Austregarum facta requisitione ab actore juxta Ord. Camerae, intra mensis spacium eligere debet, *Ordin. parte 2. tit. 6. vide de hoc Myns. cent. 1. obser. 91.*

27 † Exceptiones peremptoriae opponendae ante sententiam, *l. peremptorias C. sent. rescindi non posse*, & post sententiam pars non auditur, *Bart. in d. l. properandum in prin. nu. 6.* † Sic si sponsa de praesenti carnaliter non cognita volet ingredi religionem, ad instantiam sponsi sunt ei per judicem duo menses assignandi, intra quos secum deliberet quid factura, quibus decursus si religionem non ingressa sit, viro adhærere compellitur, *text. in c. ex publico 7. ext. de convers. conjugat.*

Ex quo textu summopere notandum, quod licet desponsati de praesenti, in locis in quibus non est receptum Tridentinum Concilium, ne quidem mutuo dissensu discedere possint, cum inter eos verum sit contractum matrimonium, per verba de praesenti, *c. 1. c. tuae fraternitati 25. ext. de spons. & matrim.* & ne quidem etiam si alter eorum feedifragus, cum alia matrimonium contraxerit in facie Ecclesiae copulari sibi fecerit, & eam carnaliter cognoverit, & multis annis tanquam cum uxore vixerit, tamen deserere illam debet & adhærere priori, quia postremum non est matrimonium, sed in adulterio vivunt, nec filii censentur legitimi, *text. exp. in c. ex parte 9. in c. si inter virum 31. ext. de spons. & matrim.* † attamen alter eorum, etiam invita altera religionem ingredi potest, & sic indissolubile illud vinculum dissolvitur, & quod dicitur in Matthaeo uxorem non dimittendam nisi ex causa fornicationis, hoc de uxore carnaliter cognita, & sic de matrimonio consummato intelligendum, *juxta text. in d. c. ex parte, & sicut nusus copulae non facit sponsalia de futuro transire in sponsalia de praesenti, c. is qui 30. c. fin. ext. de sponsal. & matrim.* ita nec impediret ingressum religionis, † Investitura feudi intra annum, & diem a vasallo petenda est, alias feudum perditur, *text. in c. 1. in prin. de Capitul. Conradi, c. 1. §. praeterea, si quis de prohib. feudi alien. per Frid.* nisi miles sit, qui habet annum, & mensem ad petendam renovationem investiturae, *text. in c. 1. quo temp. miles investit. vide Myns. cent. 5. obser. 9. per tot.* † Testamentum ab executoribus, vel hæredibus intra annum exequendum est, *text. in c. 3. ext. de testam. arg. text. in §. si quis adificationem authent. de Ecclesiast. titul. alias devolvitur jus exequendi ad Episcopum loci, text. in d. c. 3. & in l. nulli 28. §. 2.*

C. de

32 *C. de Episc. & cleric.* † Facta gratia motu proprio à Papa, vacantibus simul pluribus beneficiis, infra decennium obtinens gratiam eligere potest quodnā ex vacantibus beneficiis habere velit, *text. in c. si pluribus*
 33 *24. de prebend. in 6.* † Receptum à religiosis, vel aliis Clericis occasione sepulturæ, per pactum, votum, vel juramentum à defuncto dum viveret extortum, infra decennium restituendum est alias Ecclesia cum cœmiterio Ecclesiastico supponitur interdicto, *text. in c. 1. de sepult. in 6.* † Suspectus hæreseos citatus non comparens & ob contumaciam excommunicatus, post anni lapsum tanquam hæreticus condemnatur,
 35 *text. in c. cum contumacia 7. de hæretic. in 6.* † Oppugnans electionem, postulationem, & provisionem, easque defendens interposita appellatione ad Papam, intra mensem à die interpositæ appellationis arripere debet iter ad Curiam Romanam, *text. in c. 1. de elect. in*
 36 *6.* † Præsens absentem per viginti dies expectat, post non obstante absentia in causa appellationis super electione interposita, proceditur, *d. c. 1. §. 1. de elect. in 6.* † Executores rescripti Apostolici super beneficio, optare volentes juxta consuetudinem Ecclesiæ præbendam vacantem per viginti dies expectant, *text. in c. fin. de consuet. in 6.*
 37 † Non resignans, aut destruens literas papales falsas intra viginti dies, excommunicationis vinculo invadatur, *c. dura. t. §. 1. ext. de*
 38 *crim. fals.* † Cardinales in electione Pontificis absentes per decem dies expectare tenentur, *ca. ubi periculum majus §. hoc sacro*
 39 *de elect. in 6.* † Cui facta est collatio Parochialis Ecclesiæ debet personaliter in ea residere, & intra annum à die adeptæ possessionis, & assumptæ administrationis computandum presbyter fieri alias ipso jure privatus est, *text. in cap. licet canon. 14.*

& in cap. commiss. 35. de elect. in 6. cujus regulæ 10. ampliaciones & 22. limitationes vide apud Rebuffum de beneficiis titul. de promotis intra annum &c. † Capitulum Cathedralis, vel regularis Ecclesiæ electionem Prælati ultra tres menses differre non debet, alias cessante justo impedimento, privatur jure eligendi, *text. in c. ne pro defectu 41. ext. de elect. & in c. postquam 50. distinct.* Ecclesiæ autem non Cathedrales, aut regulares, puta præbendæ, & beneficia Ecclesiarum, Collegiatarū intra sex menses conferendæ sunt, *text. in cap. 2. ext. de concess. prebend.* Commenda Parochialis Ecclesiæ facta alicui ex causa rationabili, ultra semestrem tempus non durat, *text. in cap. nemo 15. de elect. in 6.* † Rescriptum ad lites intra annum judici præsentandum est, & usque ad annum valent, c. plerumque 3. *ext. de rescript.* Feuda Guardia, Castaldia, & quæ in remunerationem dantur, non durant ultra annum, *c. 1. in fine de controver. inter dom. & Vassall. de investit. c. 1. de feudo Guardia & Castaldia.* Ratio est, quia talia feuda dantur ratione officii, officia autē regulariter anno terminantur, Jus optandi meliorem præbendam antiquioribus Canonicis de consuetudine quarundam Ecclesiarum competens, intra viginti dies expirat, *c. fin. de consuet. in 6.* † Beneficia in Curia vacantia, quorum collatio specialiter est S. Sedi Apostolicæ reservata, *juxta c. licet 2. de prebend. in 6.* si Papa infra mensem, à die vacationis numerandum, conferre differat, conferuntur ab iis quibus jure ordinario collatio competit, *text. in c. statutum 3. de prebend. in 6.* † Monachis præstitutum est triennium probationis causa, quo elapso ad professionem admittuntur, *text. in §. 2. vers. & dum Novella de Monach.* † Facta electione Prælati intra tres menses, tunc intra mensem electus consentire & post consensum

intra alios tres menses confirmationem pe-
 46 tere debet, *c. quam sit 6. de elect. in 6.* † Patronos laicos super jure patronatus intra quatuor menses definiri. *Quæstioniter debet ca. cum propter 27. ext. de jure patron.* & nisi definiatur intra illud tempus, tunc Episcopus providet tanquam generalis tutor Ecclesiarum, quæ sunt
 47 in sua diœcesi, † Si conjuges debitum matrimonii persolvere non possunt, triennium usque simul habitabunt & experientur vires naturæ, quibus emensis, alter ab altera discedere, & ad secunda vota transire potest,
 48 *c. laudabilem 5. ext. de frigid. & malefic.* † Sponsa sponsum absentem in eadem tamen provincia constitutum ad biennium expectare tenetur non ultra, *l. 2. C. de spons.* Sponsa vero de præsentem, & uxor maritum expectat donec de ejus morte certi quid cognoverit.
 49 † Uxor virum luget ad annum, intra quem annum luctus si nubat, de jure Civili multas incurrit pœnas, *de quibus in l. 1. & tot. tit. C. de secund. nupt.* † Intra quinquaginta dies excusatio à tutore est proponenda, §. qui
 50 autem *Institut. de excusat. tut.* † Hæres annale tempus habet ad deliberandum super hæreditate, an adire eam velit, vel repudia-
 51 re, *l. cum in antiquioribus 19. C. de jure deliber.* † Adita hæreditate, intra sexaginta dies, aut quandoque intra annum inventarium conficit, *l. fin. §. fin. autem 1. & 2. C. de jure deliber.* Immissus ex primo decreto & sic habens pignus prætorium, si intra annum & diem in reali actione sibi offerantur expensæ, & caveatur de stando juri possessionem resti-
 52 tuere debet, † *vide supra quomodo in contumacia contra reum proced. n. 42.* † Dos in immobilibus consistens marito mortuo restituenda est post annum, nec ante lapsum anni hæredes mariti ad restitutionem cogi pos-
 53 sunt, *l. unica §. exactis C. de rei uxor. act.* † Extraneus promittens dotem per lapsum

biennii postquam mulier ducta est in domum mariti, sine alia interpellatione constituitur in mora ut teneatur ad fructus, & usuras expressas in *tex. in l. fin. §. præterea C. de jure dot.* † Beneficium separationis quod
 56 habent creditores defuncti casu quo bona hæredis nimium ære alieno gravata sunt, competit usque ad quinquennium, non ultra, quia præsumitur renuntiasse separationi, qui tanto tempore tacuit, *text. in l. 1. §. quod dicitur 13. ff. de separat.* † Ju-
 57 dex, vel Commissarius testes quos ad perhibendum veritati testimonium evocavit, ultra quindecim dies detinere non debet, alias venia non petita discedere, & ad sua redire possunt, *text. in l. si quando 19. C. de testibus.* Sic juxta *Ordinat. Camer. parte 1. titul. 4. §. wo auch / si aliquis ex Assessorib. diem obierit, vel conditioni renuncia- verit, Judex Camerae Ordinibus sive Circulis hoc indicare debet, ut intra sex menses aliquos præsentent. Si tamen præsentati rejiciantur jam Judex cum Assessoribus ut alii præsentantur scribit, qui sex menses incipiunt currere à die præsentationis literarum, non à die renunciationis, mortis, vel literarum scriptarum. Igitur nuncius, si ab aliquo principe nullum responsum inscriptis accipiat, saltem in Cancellaria documentum accipere debet, quo die principi illi literas porrexerit. Item licet Ordinario habeat quod statim effluxis sex mensibus, Assessores jus præsentandi habeant, hoc tamen non adeo strikte observatur quia adhuc semel atque iterum principibus scribi solet, ut plures vel alios idoneos adhuc præsentent, quod si tunc hoc non faciant, jam tandem ex Officio Assessores aliquem accipiunt. Sic juxta *Reformat. Juliac. cap. 2. §. und so / vers. wo aber.* Si aliquis ex Scabinis decesserit, aut ex justis causis resi-
 58 gna-*

gnaverit, vel amotus sit Judicium intra mensem duos, aut tres honestos, probos, & qualificados viros Principi præsentare debet, ex quibus unum in Scabinum eligat, & in locum deficientis surroget. Si autem Judicium hoc neglexerit, aut non qualificados præsentarit, Princeps ex sua potestate qualificatum nominabit, & isti officio præficiet. His, & similibus casibus lex terminum præfigit intra quem actus celebretur. Circa quam materiam dilationum legalium sic distingue, aut terminus præfigitur parti, aut judici, aut instantiæ, aut actioni, de qua distinctione vide Bart. & Bald. in d.l. prope-
 58 *randum nu. 6.* † deinde circa hoc legales terminos singulariter observandum, quod nunquam sint peremptorii, si legitimum probetur impedimentum, arg. *tex. in c. 1. quo tempore mit. investit. petere debeat l. nonnunquam 72. ff. de judic. l. fin. ff. de restit. in integr. Myns. cent. 5. obser. 9. nu. 4.*

59 † Dilationes judiciales sunt quæ certum & definitum tempus à lege non habent, sed cū ministerio judicis conceduntur, arg. *l. 1. §. expilatores ff. de effract.* & hæ sunt multiplices, 60 † dantur enim vel ad comparandum, ad agendum, deliberandum, excipiendum, respondendum, probandum, allegandum, solvendum, &c.

Ad comparandum veluti judex si ad instantiam partis aliquem citat, ut coram se compareat responsurus petitioni actoris: debet enim in sua citatione seu mandato certum tempus & terminum exprimere, quo reus comparere debeat, ut si in termino non compareat, ulterio-
 61 rantur. † Debet autem iste terminus esse commodus, ut intra eum citatus in loco judicii comparere possit, nam si nimis brevis fuerit, citatio ipsa non valet, *c. 1. ext.*

hoc titul. tex. in l. aut qui aliter §. ff. quod vi aut clam.

† Ad agendum judex dat dilationem, si 62 reo comparente actor differat actionem suam proponere, tum ad instantiam procuratoris ipsius Rei, judex assignat terminum intra quem actionem edat, quam si elabi patiatur, cassato mandato reus absolvi-
 tur ab instantia condemnato actore in expensis, sed rarius hoc fieri consuevit, dum vel etiam ex nulla causa procurator actoris terminum sibi concessum iterum atque iterum multoties continuari petit, & sine ulla difficultate obtinet, & sic facilitate judicium negligentia procuratorum, partium colligantium fraudibus, lites pœnæ fiunt immortales, proinde in Ordinat. Curiae Monast. parte 2. cap. 40. rectè statutum est, quod intra Quindenam in ordinariis necessaria producenda sint, & is terminus est peremptorius, quem si quis labi passus sit, non auditur, nisi ante lapsum termini ex causis moventibus prorogatio termini petatur, eo enim casu judex ex officio adhuc unum, & non plures concedere terminum potest, † proinde si ex facto 63 adversarii, aut alias justum impedimentum incidat, ob quod intra terminum agi non possit, utile est protestari, quod terminus labi non debeat, aut non currere, nisi sublato impedimento, aut quando hoc, aut illud adversarius præstitit, ad quod de jure tenetur, & ab illo petitur, prout procuratores norunt, & in praxi ita usurpant. † Sic quando citatio facta est ex L. diffama-
 64 *ri Codic. de ingenu. manum.* citans exhibendo materiam jactitationis petit jactanti præfigi certum terminum proponendi quascumque actiones, quas se contra diffamatum indebitè habere præsumit, & intendit, & hoc sub pœna perpetui

silentii, d. l. diffamari. † Sic judex à quo appellatur appellanti potest præfigere certum tempus intra quod appellationem suam introducat, & prosequatur, cui termino, si non satisfecerit, deserta est appellatio, & sententia transivit in rem judicatam, & causa remittenda est ad judicem à quo, pro executione facienda, *per text. in cap. personas 3. cap. cum sit Romana 4. c. saepe contingit. 44. ext. de appellat.* Ratio, quod termino hominis non minus parendum quam termino legis. Unde observa tempus introducendæ appellationis esse triplex aliud datur à lege, aliud à judice, aliud ipse appellans sibi eligit. Ad accusandum sive solemnia accusationis implendum, judex quandoque statuit terminum, *leg. cum Titia 18. digest. de accusat. l. si ea 7. C. de his, qui accusare non possunt.*

- 66 † Tertio dantur dilationes ad deliberandum reo, cum sibi oblatus est libellus, hinc procuratores reorum terminum deliberandi, & consulendi, dominium recedere, vel contendere debeant, recte petunt, *per text. in c. dilectus 11. ext. de procurat.* non autem dari debet nisi semel, *argum. l. 2. C. de temporibus appellat. Canonistæ in cap. 2. ext. h. tit.* licet sæpe procuratores talem terminum iterato sibi indulgeri petunt, ex uno in alium continuantes, & male quidem, † quia induciæ deliberatoriæ sunt peremptoriæ, & non nisi semel conceduntur, præterquam si reus justam causam allegare possit, quare in termino deliberatorio sibi concessio mature satis pro gravitate causæ deliberare non potuerit, tunc enim nova dilatio conceditur, *ut est text. in c. fin. ext. h. t.* † Ejusmodi tamen dilatio illis indulgenda non est, quando tenor libelli summarie citationi insertus est, prout hodie de stylo in pœnalibus mandatis per modum querelæ inseri con-

suevit, *juxta tex. in clem. 2. ut lite pendente &c. & in c. praterea 2. ext. de dilat. aut ex tenore rescripti, quod insertum est citationi, instrui potuit, super quo conveniendus, & qua actione, Gail. libr. 1. pract. observ. obser. 51. num. 4. Emericum à Rosbach in sua praxi tit. 37. n. 11.* Juxta Reformationem Juliac. cap. 16. §. und Diemeil in pecuniariis debitis reo dantur quatuordecim dies, *nehinen ihre vierzehn Tag /* si vero controversia moveatur super immobilibus, dilatio sex septimanarum ad deliberandum reo conceditur, & ita consuetudo observat. Sic interrogato an sit hæres, & ex qua parte, an possideat rem de qua agitur, terminus deliberandi à judice assignatur, *l. qui interrogatus 5. ff. de interrogat. act. l. si curatoris 9. Codic. de jure deliber.* † Sic hæredi per judicem potest præfigi tempus deliberandi, an velit adire hæreditatem, vel eam repudiare, *l. 1. ff. de jure deliber.* & hæ dilationes deliberatoriæ dicuntur.

† Quarto dantur dilationes reis ad excipiendum, & quidem ad excipiendum contra impetratum rescriptum ad lites, seu literas commissoriales, *per text. in l. 2. in verbis ad improbanda precium mendacia C. h. t.* nam cum rescriptum habens primam formam, id est apparens sine vitio habeat præsumptionem pro se, reus qui illud tanquam falsum, aut obreptitium impugnare vult, suam exceptionem probare tenetur, neque enim falsum, aut dolus præsumitur, *l. nec exemplum 20. C. de fals. l. quoties 18. §. qui dolo ff. de probat.* hinc de stylo citationibus Commissariorum hæc inseri clausula solet, ad dicendum verbo, vel in scriptis, si quid contra literas commissoriales habeat, quomodo autem rescripta impugnari possint, *vide Sichard. in d. l. 2. numer. 8.* Et cum exceptiones declinatoriæ, & dila-

dilatatoriae causa merita non concernentes, negotium principale cum summo litigantium dispendio saepe suspendere soleant, iisque immorantes lites quandoque fiant immortales, † hinc æquus iudex optime functus suo dicatur officio, si certum statuatur terminum, intra quem huiusmodi exceptiones proponantur, ut sic lites abbrevientur, *juxta text. in cap. pastoralis 4. ext. de except.* † & iste terminus à iudice statutus est peremptorius, ut postea non audiat, nisi post terminum primum ista exceptio nata sit, aut sibi competere primum ad notitiam ejus venerit, & de hoc jurejurando suo fidem faciat, *d. cap. pastoralis*, prioris ratio est, quia quæ de novo emergunt novo indigent auxilio, *l. de atate 11. ff. de interrogat. act. posterioris*, quia scientia, vel ignorantia in animo consistit, ejusmodi autem perjuramentum probari possunt, *arg. l. thesaurus 15. ff. ad exhib. & l. scire oportet 13. §. sufficit ff. de excus. tutor.*

73 † Quinto iudex dat reo terminum ad respondendum, quando scilicet se declaravit quod contendere cum adversario sit animus, tum cogendus est ut libello actoris respondeat, quod dum Rei facere tergiversantur, & de die in diem saepe de anno in annum protrahunt, proinde iudex decernit adversus eos mandatum respondendi, in quo sine ulla dilatione apponit terminum peremptorium intra quem respondeat categoricè, quod si non fecerit, articuli actoris habentur pro confessatis. Juxta Reform. Juliac. *d. cap. 16. §. Damit auch* in causis levioribus reus statim in ipsa comparisonem respondere tenetur.

Sexto datur terminus & dilatio ad articulandum, qui si non datus fuerit, cum sit communis utrique parti, sententia postmodum prolata est nulla, *Camillus Borellus in*

Summa decis. tit. 48. volum. 1. num. 80. cum seqq. ubi hoc quinque modis declarat.

† Septimo dantur dilationes ad probandum cum enim tota victoria pendeat à probationibus eaque adducere satis fit difficile, hinc pro adducendis testibus producendis instrumentis, aliisque probationibus conquirendis dilationes dicantur, *l. 1. C. h. t.* quæ licet dilationes regulariter peremptoriae sint, nec iterentur, *tex. in l. oratione 7. & in l. si. ff. de feriis, & dil. & in d. l. 1. in fine C. h. t. & in §. spatium 3. qua. 3.* tamen si justum sub sit impedimentum secunda, & tertia dilatio concedi potest, *tex. in d. l. oratione in ver. si urgentissima ratio flagitaverit, text. in l. interdum 36. ff. de judiciis. Hart. Hartm. libr. 2. pract. obs. tit. 12. obser. 3. nu. 4.* Et dilatio data ad probandum non currit antequam præstitum sit juramentum calumniae, si illud à reo negativè litem contestanti petitum fuerit, *ita Bald. & Sich. nu. 2. in l. 1. C. de juram. cal. per tex. ibi qui dicit, non compelli aliquem præstare probationes, nisi probationes exigens negando contenta de calumnia juraverit, & sufficit testes durante dilatione jurasse, licet postea examinentur, Deputations-Abtscheidt de an. 1600. §. 138. §. auch solle/ubi disponitur testibus post dilationum demum producendive Rotuli, tempus sacramento rogatis, examen nullius momenti esse, intra vero dilationem juratorum, utcumque postea examinandorum testium dicta sustineri.* † Omnis igitur dilatio probatoria in causis civilibus, sive in emergentibus ante sive in principali post litem contestatam regulariter est peremptoria, etiamsi hoc non exprimatur, & non nisi semel concedi debet, per jura supra allegata, † sed ex causis dilatio nova dari potest, & hoc cum causæ cognitione iudex faciet, pro rerum personarumque qua-

litare Ord. Camerae parte 3. tit. 16. §. 5. was
 aber die / animadvertet enim an causa im-
 pedimenti justa sit nec ne, an probatio ob-
 quam dilatio petitur relevans sit nec ne, *Si-*
chard. in dict. l. 1. nu. 12. & 13. Hartm. Hart-
mann. d. tit. 12. obs. 3. num. 6. & 7. vide Ma-
rant. d. parte 6. hoc tit. à num. 5. usque ad 15.
 ubi supradictae regulæ octo tradit limita-
 77 tiones † & potest impedimentum propter
 quod nova dilatio secunda, vel tertia peti-
 tur juramento petentis probari, *Gaill. lib. 1.*
obs. 91. n. 5. Hartm. Hartman. d. tit. 12. observ.
4. nu. 15. & quod requiratur causæ cogni-
tio, text. est in l. à procedente 4. C. h. t. datur
 autem dilatio probatoria, ut dixi, ad con-
 quirendos testes, producendum instrumen-
 ta, ad procurandos advocatos, nam ob defe-
 ctum, vel absentiam advocati dilatio recte
 peti potest, *arg. l. ab hostibus 15. §. fin. l. ait*
prator 23. §. fin. ff. ex quib. causis. major. in in-
teg. facit l. inter privatos penultim. C. h. tit. Si-
chard. in d. l. 1. nu. 6. quod verum si advo-
 catus est reversurus de proximo, secus si
 longo tempore esset ab futurus, tunc enim
 pars deberet sibi alium advocatum quære-
 re, *Hartm. Harman. lib. 2. pract. obs. tit. 12. ob-*
serv. 1. num. 2. Juxta Ordin. Camerae dila-
 tiones probatoriae coram Deputatis petun-
 tur, *Ordinat. part. 3. tit. 16. §. 1. secundam,*
 vel tertiam dilationem intra tempus prio-
 ris ex causis solitis postulare licet, post
 tempus non nisi auff glaubhaffte Anzei-
 gung gnugsamen angewendten Fleiß / ge-
 meiner Bescheid *de anno 77. 3. Julii, §. 1.*
 und dann jederzeit / dilatione autem secun-
 da, vel tertia intra tempus prioris sine im-
 pedimenti expressione petita, probationis
 via quidem non præcluditur, dilatio petita
 non decernitur, nec denegatur, sed Reces-
 sus alsß unformlich / oder der Ordnung
 zu wider rejicitur, procuratori Ordinat.

pœna manente, Deputations-Abscheid / *de*
an. 1600. §. 136. §. nach dem auch de an. 90.
 Dilatione prima, vel secunda obteuta, iis-
 que, ac tanto insuper temporis intervallo
 quantum dilationibus cæteris suffecerat, e-
 lapso, nulla ulterior dilatio probatoria, sed
 ad producendum duntaxat Rotulum ex
 officio terminus indulgetur, intra quem, si
 non solum finitum, sed etiam per seram te-
 stium productionem, sacramentumque, cœ-
 ptum dicatur examen, attestations ob de-
 fectum jurisdictionis Commissarii non ad-
 mittuntur, Consultum Camerae *de anno 90.*
 qui in puncto Commissionis diu egerit,
 primam, secundam, & ulteriores probandi
 dilationes obtinuerit, ac postmodum pro-
 ductioni testium renuntiaverit, in pœnam
 temere retardatæ litis ex officio punitur,
 Consultum Camerae *de anno 85.* Si quis ob-
 tento semel post dilationem primam ter-
 mino ad producendum Rotulum, deinde
 nihilominus secundam vel tertiam petat e-
 jus petitio denegatur, & calumnia arbitra-
 riæ punitur. Memorial. Jud. & Assess. *de*
anno 77. §. 22. welcher massen. Datur &
 quandoque cum solennitate legali quarta
 dilatio probandi, *de qua vide Gaill. d. loco n. 6.*
& 7. Myns. cent. 1. obs. 70. per tot. ubi agit de
 juramento petentis quartam dilationem, an
 generale mandatum ad hoc sufficiat, an
 speciale requiratur, & concludit requiri
 speciale, Idem vult Memorial. Jud. & As-
 sess. *de an. 1580.* quod quartam dilationem
 petitori simul peculiare mandatum, nisi
 clausulam specialem mandati insertam ha-
 buerit, proferre debeant, alias recessus cum
 pœna ordinationis rejicitur. Sic in Comi-
 tiis Ratisbonens. *anno 1594. habitis §. 62.*
 nicht weniger / cautum, quod dilationem
 quartam petenti, ejus rei mandatum in-
 tra tertiam dilationem, vel suæ diligen-
 tiæ

tiae specimen aliquod exhibere debeat, alias recessus cum poena rejicitur, an autem haeredi post quartam dilationem, si intra eam defunctus non absolverit suas probationes, nova dilatio danda sit, vide *Myns. d. cent. obser. 73. per tot. Gaill. obser. 91. nu. 18. & de prorogatione quartae dilationis, vide eundem Myns. obser. 72. per tot. eadem cent. Gaill. d. loco num. 16. 17. & 19.* In universum iudex potest statuere terminos, & dilationes, ad deponendum, articulandum, probandum, probatum, habendum, ad producendum instrumenta, ad excipiendum, replicandum, & ad similes actus judiciales, *arg. tex. in d. l. properandum §. 1. in verb. invito iudice litem protelare, & ibi notat Bald. num. 2.* Et quidem si datus à iudice sit terminus ad probandum, & probatum habendum, non sufficit, intra terminum testes produxisse, & jurasse, sed etiam ipsum examen completum esse debet, *Turzanus in commun. opin. opinione 25. Maranta in suo Spec. par. 6. hoc tit. num. 19.* De his dilationibus probatoriis, vide *Panorm. in cap. ultra tertiam colum. 2. vers. nunc extra gloss. ext. de testibus, Gaill. d. obser. 91. per tot. ubi quatuor salientias tradit Marant. d. loco num. 11. Hartm. Hartman. lib. 2. obser. pract. tit. 10. obser. 2. & 4. per tot. Ferrarium in sua pract. in forma excipiendi contra positiones.*

78 † Octavo dantur dilationes ad allegandum, puta viginti dies, deinde ad superandam malitiam adhuc successive duo menses, *tex. in authent. jubemus C. de judic.*

79 † Nono. Iudex solet dare terminum solvendi, quando scilicet reus debitum fatetur, sed allegat sibi dilationem ad solvendum indulgendam, quam, si iudici videbitur dare poterit, *juxta l. si debitori 21. ff. de jud.* Circa has judiciales dilationes notandum, quod in decretis in quibus partibus,

vel procuratoribus ad faciendum aliquid iungitur, semper certum tempus adjici solet & debet, quo id faciendum sit, & si nullum forte tempus adjicitur, jam tacite censetur tempus datum esse Ordinationis, hoc tamen casu nulla comminatio adjici solet. Si vero alicui iungatur, ut in ista audientia concludat, aut litem contestetur, hoc utique in eadem audientia facere debet, aut certe puniendus, nisi forte relevantes adducat causas, si autem hic taceat, jam potest adversarius incontinenti, vel ubi ordo ad eum venit, ejus contumaciam accusare. Et si jam non contestetur litem, aut concludat, jam utique adversarius petere potest ut in contumaciam lis pro contestata cum eo accipiatur, vel concludatur, ita factum in causa *Collen contra Bald. ecc.* De dilationibus vide copiose *Damhauderium in sua pract. civili cap. 114. 115. 116. 117. & 118.*

† Conventionales dilationes sunt, quae ex conventionem partium in ipsis contractibus, aut ab initio exprimuntur, aut postmodum indulgentur, & lapsus ejusmodi dilationum reum constituit in mora, *juxta l. optimam 14. Cod. de contrah. & com. stip.*

† Effectus dilationum judicialium sunt 81 hi. Primus. Quod hae dilationes semel tantum à iudicibus indulgeantur, & nisi semel ex urgentissima causa iterentur, regulariter enim omnis dilatio probatoria est peremptoria, & non datur nisi semel in causa civili, *tex. in dict. l. 1. Cod. h. tit. in d. l. oratione ff. de feriis, juxta quas intelligenda est, l. fin. ff. eodem, quae indefinite & simpliciter disponit in pecuniariis causis non esse nisi unicum dilationem dandam, intellige nisi ex magna causa, ut in dict. l. 1. Cod. h. tit. suppleatur, facit text. in d. l. interdum, de jud.*

Quid

Quid autem in causæ cognitionem veniat in concedenda, vel iteranda dilatione, vide apud Bart. in dict. l. fin. & vide octo casus quibus prima dilatione lapsa alia datur, apud Mynsing. cent. 1. obs. 71. per tot. Sichard. in dict. l. 1.

¶ 12 nu. 6. † Ut autem hic effectus recte intelligatur, collige quatuor notabilia ex d. l. 1. quæ est sedes hujus effectus. (1) Eam loqui in dilatione probatoria, quæ datur ad producendum testes, vel instrumenta. (2) Intellige de iteranda non de continuanda dilatione, pendente enim dilatione eam per judicem sine causæ cognitione continuari, & prorogari posse verius est, juxta Felinum in cap. pastoralis ext. de except. Castrensem ibi

¶ 13 & Sichardum nu. 15. & 16. † ubi hanc rationem diversitatis tradit, quare judex dilationem ex officio & sine ulla causæ cognitione parte adversa invita possit prorogare, non autem nisi interveniente causæ cognitione concedere, quia lapsa dilatione est jus acquisitum adversario, quod ei invito non potest eripi, nimirum igitur quod causæ cognitione opus sit, (3) dilationes probatorias non esse arbitrarias, ut judex pro officio & arbitrio eas aut negare, aut concedere, aut concessas iterare possit, nisi cum causæ co-

¶ 14 gnitione, † regulare enim est omnibus dilationibus, quod non nisi causa cognita dentur, l. à procedente 4. l. inter privatos 6. Cod. h. t. l. finali in fine ff. de feriis, cap. quoniam ext. ut lite non contest. Mynsing. cent. 2. obs. 58. & cent. 3. observ. 24. Gaill. lib. 1. obs. 91. n. 4. quod verum si integram dilationem semel dederit, alias si partem puta unum mensem, alias atque alias tempus à lege præscriptum non excedentes, indulgere sine causæ cognitione poterit, Sichard. in d. l. sive pars n. 2. & sic intelligenda & restringenda, dict. l. fin. de feriis, quæ non nisi unicam sine causæ cognitione concedi vult dilationem, in-

tellige compræhendentem, & absumentem totum tempus. (4) Nota hanc legem latam esse ut dilationes coarctarentur, & potestas judicum eas concedendi, qua sæpe abutuntur, restringeretur, argu. l. 2. Cod. de tempor. appell.

† Secundus effectus est, quod data dilati- 85
tione, eaque pendente judicis officium conquiescat, ut nihil in præjudicium concessæ dilationis judex agere, attentare, aut innovare possit, aut debeat, dict. l. sive pars, Gabrielius in comm. opin. libro secundo, de 86. dilationibus conclus. 1. † qui effectus triplicem 86
recipit limitationem. 1. † Nisi talem di- 87
lationem judex revocaverit, ea enim revocata, nullum amplius præbet impedimentum, nec manus judicis ligat, ita gloss. in dict. l. sive pars, nam datio dilationis interlocutoria est, quæ per aliam interlocutoriam qua datam dilationem adimit, revocari potest, arg. l. quod jussit 14. Digest. de re judic. 2. † 88
Nisi causa ob quam indulta seu impedimentum cessarit, tunc enim cessante causa cessat effectus, arg. l. à filia 62. §. alumno ff. ad SC. Trebell. 3. Limitatur, Quod verum sit super eo actu & termino, cujus intuitu concessa est dilatio, super alio enim judex procedere non prohibetur, juxta text. in l. generaliter 12. §. his de presentibus vers. nullo Cod. de rebus credit. & jurejur.

† Tertius effectus est, quod dilationes 89
sint communes, dilatio enim data uni parti intelligitur esse communis utrique parti, juxta l. petenda 6. Cod. de tempor. in integr. rest. Specul. tit. de dilat. §. in summa, Maranta parte 6. h. tit. nu. 18. de quo vide Hartm. Hartmann. lib. 2. observ. pract. tit. 12. obs. 5. per tot. Gaill. d. obser. 91. nu. 13. lib. 1. de pace public. cap. 15. num. 2. nisi altera pars allegationibus, & dilationibus renunciaverit, tunc enim communis non est, sed pars, quæ non
renun-

renunciavit, eam sola habet, *argum. tex. in auth. jubemus Cod. de judic.*

90 ¶ Sunt autem dilationibus quædam communia, quam in quacunque dilatione pene attendenda veniunt, quæ, qualiaque sint non ab re est cognoscere. ¶ Primo commune est omnibus dilationibus, quod non nisi causa cognita dentur, *d. l. à procedente, d. l. inter privatos C. b. t. l. ultima in fin. ff. de feriis, d. c. quoniam ext. ut lite non contest. Gaill. d. obs.*

91 ¶ Secundo. Omnes dilationes decernuntur vel ad instantiam partis, vel ex officio judicis, ad instantiam partis, ut communiter fieri solet, partes enim in judicio petunt sibi concedi dilationes ad necessaria facienda, ex officio judicis, si judex videt petitionem dilationis negligi, aut se nimis brevem terminum constituisse animadverterit, tunc ex officio vel novum impartiri, aut concessum prorogare potest, *Hartm. Hartmanni lib. 2. obs. tit. 12. obs. 2. num. 5.*

93 ¶ Tertio. In omnibus dilationibus requiritur certum tempus quod quidem in singulis casibus lege definitum non est, sed pro qualitate personarum, rerum, & locorum arbitrio judicis moderandum, & definiendum relinquitur, & sic tempus dilationum pro majore parte arbitrarium est, ita *Maranta in suo Specul. parte 6. de dilat. nu. 15. Gaill. d. obs. 91. nu. 3. Emericus à Rosbach in praxi civili tit. 37. nu. 9. & 10. Concordat. Ordin. Cameræ parte 3. tit. 16. §. was aber / & §. so derhalben / ibi nach Ermäßigung des Gerichts / quod pro rerum, personarumque qualitate dilationes dandæ sint. Ex quibus autem causis tempus dilationum abbreviari, vel prolongari possit, vide *Pa-norm. in cap. 1. n. 2. col. ext. hoc tit.**

94 ¶ Quarto, quælibet dilatio continua censetur, ut feriati dies etiam includantur, *tex. in l. si pars 3. in fine C. de dilat. gloss. in c. finali*

ext. de feriis, Schneidew. in §. rursus nu. 64. Inst. de act. Quod tamen cum ea moderatione accipiendum, juste impedito non currere tempus probandi, justa impedimenta sunt, si per adversarium stet, quo minus Commissarius commissionem exequatur, & ad examen testium, & alia procedat, *arg. l. sed etsi per prætorem 26. ait prætor ff. ex quib. caus. major. aut per Commissarium stet, puta si nolit commissionem suscipere, quod parti producenti fraudi esse non debet, Concordat. Ordinat. Curia Monast. parte 2. tit. 20. in fine, aut nisi feriæ inclusæ pro majori parte absorbeant dilationem, Maranta d. loco num. 18. ubi exemplo declarat.*

Quinto, ¶ Commune omnibus dilatio- 95 nibus, quod judex in dubio eas potius concedere quam denegare debeat, facultas enim probandi amplianda non coarctanda est, *juxta l. quoniam 21. C. de hæretic. & Manich. d. l. generaliter §. necessitate Gaill. lib. 1. observat. 91. num. 7.*

Sexto. ¶ Calumniose petenti dilationes 96 litem protelandi causa, poena arbitraria imponitur, ita Memoriale de anno 1577. §. welcher massen / ibi weil darunder protelario gespürt / soll man denselben nach Ermäßigung straffen.

¶ Septimo. Commune omnibus dilatio- 97 nibus, quod plerumque adjicitur Comminatio præclusionis viæ probandi, veluti hoc modo, sub poena rejectionis, vel simili, *per l. mancipiorum 6. ff. de optione legat. Ratio est, quia lapsus termini habet vim sententiæ interlocutoria, inquam 19. §. si. ff. de recept. arbit. Wesemb. in parat. ff. de feriis & dilat. num. 15. & perimit actum qui in assignato termino fieri debuit, adeo ut pars postmodum super tali termino perempto amplius non debeat audiri in illo puncto, Specul. de dilat. §. 3. num. 4. 8. 9. Ratio rationis,*

ut aliquis tandem sit litium finis, *c. de illicita 24. quest. 3.*

98 † Octavo. Judex in dubio in termino factam probationem judicare debet, actus enim semper potius termino licito quam illicito factus præsumitur.

99 † Pro coronide notandum, quod concessum intra certum tempus, post illud tempus id fieri non potest, ut multis similibus probat, *Cravetta cons. 216. num. 19. 20. 21. 22.*

100 23. & 24. lib. 2. † Breviter sic distingue, terminus ad aliquid agendum, vel est legis, vel hominis, hic ex quali quali causa auctoritate judicis facile prorogari potest ille non item, quia tempore statuti, vel legis elapso, tacita quædam renunciatio inducitur, ne moræ purgatio admittatur, *l. 1. ff. de decret. ab ord. faciend.* proinde tempus legis, vel statuti præcise servandum est, *Gaill. lib. 1. observ. 150. num. 1.* nisi graves, & inexorabiles causæ interveniant, ob quas prorogatio petatur, *l. scire oportet 13. §. 7. ff. de excus. tut. Gail. lib. 1. observ. 140. num. 7.* Praxis. Circa dilationes quod usum Camerae Imp. primo observandum, quod procuratores juxta terminum Ordinationis id quod secundum formam Ordinationis facere tenentur, diligenter facere debeant, & siquidem hoc ab uno prætermittatur, jam adversarii procurator potest ejus contumaciam accusare. Quod si forte ex negligentia adversarii procuratoris prætermittatur, jam hic merito juxta Ordinationem puniendus erit, verum ex conniventia hoc prætermitti solet, maxime si in ea causa decretum aliquod latum sit. Sed finge contumaciam sic de jure & legitimo tempore accusatam, jam tamen is qui ita accusatus est, tantummodo ad proximam petat. Resp. hanc petitionem tanquam justam admittebam, nisi hoc, sæpe prius in eadem causa

factum sit. Sed pone hunc non ad proximam, sed ulterius tempus petere? Resp. hoc eum facere posse, dummodo ex causis scripto adductis faciat, contra hoc autem scriptum ab Adversario statim per generalia, excipi, & deinde concludi debet & ferri sententia, nisi adversarius petitem tempus sponte concedat. Quid ergo si ille juxta datum, vel forte præfixum tempus adhuc nihil agat? Resp. Jam se secunda vice in prima interrogatione contumaciarius ex causis scripto compræhensis excusare debet, & sic ulterius tempus petere potest, contra hoc, ut supra dixi per generalia concluditur, & rursus decretum, si nihil ultro concedatur, ferri debet. Sed finge hoc casu se non, ut diximus excusare, & ulterius tempus petere. Resp. Jam si adversarius contra eum ulteriora petat, jam ipsum primo puniendum, & nihilo secius ad submissionem hinc inde factam decretum promulgari debet. Præterea si ita secunda vice vel ab adversario, vel per sententiam latius tempus concessum sit, & rursus infra hoc tempus nihil agat? Resp. Jam petente adversario in principali negotio decernendum esse quod rectum est, & insuper iste procurator juxta moderationem judicis puniendus est. Quid ergo si adhuc tertio manifestas & relevantes causas adducat, quare scilicet in præfixo & constituto tempore agere non potuerit, petens insuper ulterius tempus sibi dari, facta tamen prius submissione. Respon. Ut supra diximus, adversarium per generalia in continenti, & non in scriptis contra causas exhibitas excipere posse. Sed finge jam adversarium justissimas causas habere quare ulterius tempus dari non debeat neque possit, easque verbaliter breviterque, ut vult Ordinatio, adducere non posse, quæro itaque anne audien-

audiendus sit, ut eas in scriptis possit exhibere. Respon. Audiendum modo hoc ad proximam facere velit, sed adversus illam exceptionem non est replicandum, sed desuper incontinenti sub poena Ordinationis concludendum, & decretum fieri debet, vide Ordinatio. parte 3. tit. 10. §. und zu weiter cum seqq. Et cum hic saepius mentio facta sit in hisce causis per Assessorum decreta saepius ac plerumque longius & ulterius tempus dari posse & solere, libet paucis subijcere quo pacto & quibus verbis hoc in Camera ut plurimum fieri solet. In Decretis itaque vel sententiis interlocutoriis dandis sic plerumque observatur, ut primo detur terminus 14. vel plurium dierum, si forte qualitas & circumstantia causae hoc postulent, cum simplici comminatione. Deinde si, ut diximus, ex causa ulterius tempus petatur, dantur rursus aliquot dies, sed non plures, imo saepius pauciores quam prius dati, nisi forte illud evidens ratio vel necessitas causae postulet, cum comminatione peremptoria, quam finalem vocant. Tertio si rursus ex manifestis & relevantibus causis ulterius tempus petatur, jam adhuc octo vel quatuordecim dies dari solent ex supra abundanti adjecta rursus finali comminatione.

Solent etiam hoc casu, vel saltem si quarto loco quis se excusaverit, (quod licet saepius fiat tamen Ordinatio repugnat) hanc comminationem adjicere ut nisi intra quatuordecim dies egerit, causa jam pro conclusa habitam iri, idque plerumque fit, si adversarius concluderit, & hoc petat.

TITULUS XXXVI DE FERIIS.

Quotuplices sint feriae & qui actus in iis. expediri possint, & qui non.

S U M M A R I A.

- 1 *Feriae quid sint?*
- 2 *Feriae aliae sunt ordinariae aliae extraordinariae.*
- 3 *Ordinariae feriae aliae sunt solennes, aliae Rusticae sive necessariae.*
- 4 *Feriae solennes in honorem Dei & Sanctorum ejus quare indictae sint?*
- 5 *Quae sint feriae solennes in Camera Imp. & Curia Monast. remissive.*
- 6 *Feriae solennes aliae sunt generales aliae speciales.*
- 7 *Feriae rusticae seu necessariae quae sint?*
- 8 *Quae dicantur extraordinariae seu repentinae feriae?*
- 9 *Judex extraordinarias ferias indicere non potest.*
- 10 *Citatus tempore feriarum comparere non tenetur.*
- 11 *Sententia contra non comparentem, lata nulla est.*
- 12 *Qui actus tempore feriarum expediri possunt.*
- 13 *Citatio die feriata decerni potest.*
- 14 *Executio citationis die feriata fieri potest.*
- 15 *Appellatio potest interponi die feriata.*
- 16 *Quae causa in feriis messium, & vindemiarum cognosci possint?*
- 17 *Quando periculum in mora receditur à regulis juris communis.*
- 18 *Rusticae feriae incipiunt & terminantur pro diversitate locorum.*

† **F**eriae sunt dies vacationum quibus in forensibus disceptionibus jus non

redditur **h. i. l. pridie §. l. omnes dies 7. Co-**
dic. h. tit. olim justitium dictæ & nefasti. †
 Sunt autem feriæ aliæ ordinariæ, aliæ ex-
 traordinariæ, *tex. in l. sed etsi 26. §. si feriæ 7.*
3 Digest. ex quibus caus. major. in integr. & in l.
sive pars tertia, vers. feriæ Cod. de dilat. † Or-
 dinariæ feriæ aliæ sunt in honorem **DEI**
 introductæ, & istæ Solennes dicuntur, *l. 2.*
3. & tot. tit. Codic. de feriis, aliæ in utilita-
 tem hominum, quæ Rusticæ sive necessa-
 riæ vocantur, *l. præfides 4. ff. de feriis, l. omnes*
7. Cod. eod.

4 † In honorem Dei, Sanctorumque ejus
 feriæ indictæ sunt, ut certis quibusdam die-
 bus singulari quodam modo pietati, & cul-
 tu divino vacemus, præponenti Deo nos
 reconciliemus, & à negotiis sæcularibus
 causisque forensibus ad divinorum myste-
 riorum contemplationem nos avocemus,
de his in dict. l. 2. in l. omnes l. actus, & in l. fin.
Cod. h. tit. tot. tit. extra eod. Festa in hono-
 rem Dei & Sanctorum ordinaria, & quæ
 observantur in Apostolicis, quæ festa Pa-
 latii vocantur, *vide processum Joannis Pelsii*
tit. 12. num. 78. & ibi addit. TVintzleri num.
79. ubi per distributionem mensium pulchre re-
senset, quæ in Curia Colonienfi in Ordina-
 riis, & Apostolicis observentur, & in quan-
 tum festa mobilia, in quibus tam in Ordina-
 riis quam Apostolicis justitium est, se
 extendant. **†** In Camera quæ feriæ obser-
 ventur, *vide Ordinat. parte 2. tit. 33. & Pe-*
trum Deanisium in Jure suo Camerali in
verb. Feriæ, quæ in Curia Monast. *vide*
Ordinat. parte 2. tit. 50.

6 † Sunt autem feriæ in honorem Dei, &
 Sanctorum ejus generales, vel speciales,
 generales quæ à Romana Ecclesia ordina-
 tæ in Catholica Ecclesia observantur, &
 sub peccato mortali ab omnibus Christi fi-
 delibus observari mandata sunt, ut alia præ-

cepta Ecclesiæ. Speciales quæ specialiter
 in certa aliqua diocesi & Ecclesia obser-
 vantur, & fines territorii non excedunt.
† In utilitatem hominum inductæ sunt fe-
 riæ messium, vindemiarumque, *l. 5. & dict.*
l. omnes C. eod. tit. ne in colligendis frugibus,
 & uvis homines impediuntur. **†** Extraor-
 dinariæ sive repentinae feriæ sunt, quæ in
 venerationem Principis, veluti dies Nata-
 lis ejus, aut conditæ urbis Romanæ, &
 Constantinopolis, *dict. l. omnes*, ob rem
 publice bene gestam, adventum, inaugura-
 tionem, nuptiasve Principis indicuntur, aut
 quibus ob hostilitatem, seditionem publi-
 cam luem, à causis forensibus cessatur, *l. 1.*
l. 4. Cod. eod. VVesemb. in parat. ff. h. tit. nu. 3.
 prout hoc tempore Spiræ in Camera Im-
 periali, Moguntia, aliisque civitatibus Su-
 perioris Germaniæ ob contagionem pe-
 stis, dysenteria, tribunalia, scholæ silent,
 dicuntur autem repentinae, quia incertæ
 sunt, imo repente & subito judicuntur. **†**
 Et quidem à solo Principe, quia judex
 ejusmodi extraordinarias & repentinas fe-
 rias indicare non potest, *text. eleg. in l. à*
nullo 4. C. h. t.

Porro prædictæ feriæ cursum, & usum
 forenses quidem impediunt & remoran-
 tur, **†** nam si quis feriarum tempore cita-
 tus sit, quasi ei dilationes legitimæ con-
 cessæ sint, comparere non tenetur, *per l.*
2. Digest. si quis in jus vocat. non ier. l. fin. Cod.
de feriis, c. fin. extr. eod. tit. Jason in l. 1. pa-
ragrapho nunciatio numero octavo, ff. de oper.
novi nunc. † & sententia contra non com-
 parentem lata nulla foret, *l. 1. §. 1. ff. de*
feriis, Speculat. titul. de feriis §. ultim. Ordin.
Camerae parte 3. tit. 1. in princip. non tamen
 ab omnibus actibus judicialibus, & extra-
 judicialibus indifferenter his diebus cessa-
 tur, sed ab iis duntaxat quæ contentiosæ
 juris-

12 jurisdictionis sunt, † unde recte emancipationes, manumissiones, adoptiones, legitimaciones, Notariorum creationes permittuntur, tutores dantur, alimenta constituuntur, legatorum, damni infecti, nomine in possessionem mittitur, atrox injuria æstimatur, dict. l. 2. l. actus Cod. h. r. vide Panorm. in dict. c. fin. vers. tertio quæro, pacta, transactiones, arbitramenta, similesque voluntariæ jurisdictionis actus quolibet die feriato celebrantur, dict. l. fin. c. 1. ext. eod. vide Sichard. in l. si ut proponis 4. num. 6. Cod. quomodo & quando judex sent. Bald. ibid. num. 3.

13 † Sic citatio die feriata decerni potest, quia actus citationis non est judicialis sed extrajudicialis, & proinde domi fieri potest, ita Bald. in dict. l. fin. Gaill. lib. 1. obs. 53. num. 5. Concordat. Ordinat. Camerae parte 2. tit. 33. §. fin. & Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 50. §. fin.

14 † Sic executio citationis die feriata fieri potest, quia facti est, nec fit per judicem sed per nuncium, Notarium, aut Parochum sine ulla causæ cognitione, text. in ca. cum parati. 19. ext. de appell. in ca. prudentium 21. & in c. cum contingat 36. extr. de offic. delegat. Gaill. dict. loco n. 7. Vantius de nullit. ex defectu citat. numer. 46. & tit. quibus modis sent. nullit. defendi poss. num. 119. Ita usu receptum est ut patet ex relationibus Parochorum harum partium, qui omnes fere diebus Dominicis se exequutos referunt, Chilian. Rönning in suo processu c. 33. in fine. † Appellatio potest interponi die feriata, Gaill. dict. loc. n. 11. glossa in c. fin. in verbo quibus ext. eod. Panorm. ibidem.

16 † Sic causæ quæ celeritatem desiderant in feriis ob necessitatem hominum inductis expediri possunt, veluti causæ alimentorum, pupillorum, viduarum, & miserabilium personarum, nunciationum novi operis, arrestorum, item quandocun-

que actio, vel res, vel probatio tempore peritura est, cap. fin. ext. de jud. debitor fugitivus die feriata in honorem Dei capi potest, Socinus in reg. fallent. regula 111. ubi duas fallentias tradit, hæc, & similes enumerantur in l. 1. §. fin. cum ll. sequentib. ff. h. tit. & in dict. c. fin. his verb. nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat comprehenduntur, Sichard. d. loco num. 9. Concordat. Reformat. Juliac. c. 10. §. nach dem. De his actibus qui in feriis recte expediri possunt, vide late Emericum à Hoffbach in sua praxi civili titul. 38. num. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. † Ratio est, quia quandocunque periculum in mora est, receditur à regulis juris communis, l. de pupillo 5. §. si quis rivos ff. de oper. novi nunc. l. Divus 5. ff. de petitione hered. necessitas legem non habet, l. 1. ff. de offic. conf. Gaill. d. obs. 53. n. 13. Concord. Ordinat. Juliac. cap. 10. Aber in Sachen so ein eilende Austrag erfordert/ und auß welcher Verzug ein grosser Schade erwachsen mag/ als in Verkündigung eines neuen Bawes / in kommenen gegen Freunden vorgehomen/ und so ein Parthen Leibs Nahrung begehret / und dergleichen Händlen / mag unangesehen der Ernd und Herbst auff der klagender Partheyen Ansuchen / wie sich zu recht gebühret / gehandelt werden. Latine. In causis quæ celerem expeditionem requirunt, ex quarum protelatione maximum damnum oriri potest, veluti in novi operis nunciatione in causis arrestorum, alimentorum & similibus, in feriis messium & vindemiarum ad instantiam actoris procedi potest.

Tempora feriarum licet à legibus præscripta sint, d. l. 2. 3. & 7. tamen pro re nata modum accipiunt, † potest enim pro ratione fructuum serius, aut citius, prout usus fert, judex rusticas ferias indicere, vel moderari, neque enim leges ita scribi possunt

sunt ut ubique in omnibus, & apud omnes peræque servantur, proinde judex, & consuetudo pro diversitate locorum, rerum, & personarum legem interpretatur, *l. si de interpretatione ff. de legibus argum. c. non debet 8. ext. de consang. & affinit.* Quod hac in parte eo licentius judex facere potest, quod leges præallegatæ juxta cœli temperiem plagæ Orientalis, sub qua Impp. isti vivere non Septentrionalis ordinatæ sunt, & d. l. 2. subdititia & adulterina hætenus reputata, nec glossas, aut commentaria meruit, & ipsa etiam lex ejusmodi tempora feriarum arbitrio judicis pro cujusque regionis consuetudine, relinquit, *text. in l. præfides 4. ff. h. t. facit text. in l. si in aliam 7. in fine princip. ff. de offic. procons. & legati.* Reformat. Juliac. dict. loco §. nach dem. An autem partes feriis renuntiare possint, vide distinctionem Andrea Gail. lib. 1. obser. 53. numer. 16. & 17. Emericum à Nosbach dict. loco n. 17. hoc planum est quod reus nihil excipiens de feriis, censeatur iis renuntiare, Cravetta cons. 248. num. 2. lib. 2.

PARS TERTIA.

TITULUS I.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Quid sit litis contestatio, & quibus casibus omitti possit.

SUMMARIA.

- 1 Actus primus Judicii est litis contestatio.
- 2 Quid sit litem contestari?
- 3 Unde dicatur litis contestatio.

4 Quid sit litis contestatio?

5 Litis contestatio est actus substantialis judicii, quo omisso, vitiatur processus, & sententia est nulla.

6 Litis contestationi per partes tacite, vel expresse renuntiari non potest.

7 Si reus differat litem contestari, competentibus juris remediis ad hoc compellitur.

8 Lis pro contestata à judice haberi potest.

9 In causis ordinariis semper lis contestari debet.

10 In summariis litis contestatio non requiritur.

11 In summariis primus actus qui solet fieri post litis contestationem habet vim litis contestate.

12 In Consistorio Principis non requiritur litis contestatio.

13 Nec in causa appellationis, si in prima instantia lis contestata sit.

14 In Camera in causis appellationum tam ab interlocutoria quam definitiva lis contestatur.

15 Defectus litis contestationis in prioribus instantiis commissus si de meritis causæ constet, in Camera non attenditur.

16 In causa nullitatis quando requiratur litis contestatio traditur.

17 In causis mandatorum cum clausula de relaxando captivo lis non contestatur.

† Inter actus judiciales primus & principalis est Litis contestatio, cū partes litigantes, quæ velitationibus quibusdam huc usque se laceffiverunt, obfirmato animo infœlicem litis aleã jaciunt, & aperto Marte congregientes, forense illud certamen subeunt, togam non arma sumunt & sua jura hinc inde excipiendo, replicando duplicando triplicando &c. producentes, sese invicem multis vulneribus conficiunt, ut tandem

dem triumphet Justitia. † Est igitur litem
contestari hinc inde in iudicium suscipere,
attestando quod litigare, contendere, iis sit
animus, nec alter alteri cedere quoquo mo-
do cogitat, hinc Rota decis. 6. num. 1. in no-
vis, † vult litis contestationem dictam quasi
mentis simul testationem seu declaratio-
nem volentium litigare per oblationem li-
belli & responsionem Rei. Et sic litis con-
testatio est principalis negotii hinc inde a-
pud iudicem facta narratio, & subsequuta
responsio, affirmando, vel negando, Damh.
in sua praxi cap. 120. num. 1. vel aliter. † Litis
contestatio est fundamentum iudicii per pe-
titionem actoris in iure propositam, & con-
gruam Rei responsionem subsequutam, a-
nimo litis contestandi factam, probantur
hæ descriptiones, ex l. 2. in prin. C. de iurejur.
prop. calum. dando & litem non novam 14. §. pa-
troni Cod. de iudic. quo omisso, si in figura Ju-
dicii processum sit, litigantes vexantur in-
anibus sumptibus, † nam litis contestatio
est actus judicialis substantiam Iudicii con-
cernens, sine quo nullum iudicium subsi-
stere potest, est fundamentum principium,
& substantia litis, quo omisso, totus proces-
sus est ipso iure nullus, per text. in c. unico
ext. hoc tit. & in l. unica, cum auth. offeratur C.
eod. Bart. & Dd. in l. prolatam C. de sentent. &
interl. omn. iud. Maranta in suo Spec. parte 6.
h. t. num. 1. Joann. Baptista Asinius in sua pra-
xi §. 17. cap. 4. num. 1. 2. 3. Myns. cent. 1. observ. 1.
num. 1. cent. 3. observ. 74. nu. 1. 3. & 4. Gail. lib. 1.
observat. 75. num. 1. nec ad definitivam perve-
niri potest, tot. tit. ext. ut lite non contestata
& c. tex. in c. dudum 54. §. licet ext. de elect. Gail.
d. lib. 1. observ. 76. nu. 3. Concordat. Reformat.
des Erbstifts Eöllen/sub rubric. von Befes-
tigung des Kriegs/ §. 1. ubi traditur litis
contestationem ideo introductam ut actor
certus sit an reus cedere, vel contendere:

velit, nec eum variis subterfugiis remore-
tur & suspensum teneat, ite quod litis con-
testatio sit pars substantialis processus judi-
ciarii, & quod propterea in causis exceden-
tibus 12. aureos omitti non debeat, quod est
notandum, † adeo ut litis contestationi per 6
partes tacite, vel expresse renunciari non
possit, nec autoritate iudicis omitti,
Bartol. in authent. offeratur numer. 14. C. h. t.
Myns. d. cent. 3. observat. 74. numer. 2. Gail. d.
observat. 75. numer. 1. & observat. 74. numer. 9.
Cujus ratio est quod litis contestatio sit ju-
ris publici, arg. accedens 2. §. cum igitur ext.
ut lite non contestata & c. cui per partes renun-
ciari non possit, arg. l. ius publicum 38. ff. de pa-
ctis, facit l. nemo potest 55. ff. de leg. 1. Bart. d. loco
num. 13. † proinde ut evitetur nullitas, pot- 7
est pars competentibus juris remediis co-
gi ad litem contestandum, quæ remedia, vi-
de apud Marantam in suo Specul. part. 6. h. t. n. 9.
10. & 11. † vel iudex habet litem pro con- 8
testata, prout in Ordinat. Cameræ, parte 3.
tit. 43. §. wo aber specialiter cautum cujus
explicationem, vide apud Myns. cent. 4. observ.
66. Ordinat. Curie Monast. parte 2. titul.
7. in fine princ. ubi disponitur quod termino
dato ad excipiendum, si nullæ proponan-
tur, aut objectæ rejiciantur, in sequenti au-
dientia hinc inde lis contestari debeat aut
in contumaciam in proxima audientia sine
ulteriori partis petitione, aut iudicis decre-
to interveniente lis pro contestata haberi,
vide Emeric. à Rosbach in sua praxi civili ti-
tul. 49. num. 4. & 5. & qua in hanc tradit Jo-
hannes Baptista Asinius in sua praxi de litis con-
testatione §. 17. cap. 1. numer. 12. ubi multas au-
thoritates allegat, & eodem cap. numer. 1. 2. & 3.
tres casus refert, quibus lis in contumaciam pro
contestata haberi non possit, vide eundem d. §. 17.
cap. 5. & 6. num. 3. & 4. adde Wintzelerum in
addit. ad Processum Pelsi titul. 27. num. 16. 17.
& 19.

§ 19. Et quod generaliter in omni causa debeat lis contestari, notat Bald. per istum text. in l. properandum 13. in princ. in 6. notab. C. de judic. etiam coram arbitro, Salyc. ibidem in princ.

† Restrigitur autem primo hoc generale dogma quod in quacunque causa debeat lis contestari ad causas ordinarias in quibus ordinariè proceditur † in summariis enim litis contestatio non requiritur, Myns. cent. 1. obs. 1. n. 2. d. obs. 74. n. 5. cent. 3. quas enumeratas vide supra. Reformatio Colon. d. loco in princ. ubi expresse fit mentio causarum non excedentium 12. solidos. Quibus adde & eas in quibus ex forma statui proceditur simpliciter, & de plano sine forma, & strepitu judicii, Myns. d. cent. 3. obser. 74. num. 5. Maranta in suo Specul. part. 6. de litis contestatione num. 2. aut etiam de stylo judicii, stylus enim judicii pro lege habetur, tex. in c. ex literis 11. ext. de constit. & in c. 2. de prebend. in 6. tex. in l. 2. C. quem ad testam. apar. & in l. si quando 3. C. de bonis vacant. lib. 10. Gail. lib. 1. obs. 1. num. 1. & obser. 65. num. 8. eodem libr. Damhau- der. in sua Pract. civili cap. 150. num. 1. cum seqq. & sic sub prætextu styli judiciorum multi processus hodie salvari possunt, qui alias notoriæ nullitati ob defectum litis contestationis subjacerent, dummodo meminerimus, quod & in his, & aliis quibuscunque solemnem litis contestationem non exigentibus aliquid quod habeatur locolitis contestationis adhiberi debeat, arg. l. Papi-
nianus exuli 20. §. 1. ff. de minor. † puta in his in quibus lis non contestatur, primus actus, qui solet fieri post litem contestatam causæ merita concernens, habet vim litis contestatæ, & est exclusivus exceptionum dilatoriarum & aliorum actuum qui non possunt fieri post litis contestationem, arg. l. nulla 23. in verbis post causam in judicio agita-

tam, & ibi Sichard. num. 3. & 4. C. de procur. ita Felinus in c. insinuante num. 16. ext. de offic. deleg. Bart. in d. l. nulla, Asinius in sua praxi in princ. cap. 3. num. 38. Idem c. 8. num. 11. & §. 17. c. 4. n. 4. Maranta in suo Spec. part. 4. distinct. 9. nu. 20. & parte 5. n. 4. & parte 6. h. t. nu. 2. Sichard. in l. properandum in princ. n. 6. C. de iud. Bart. ibid. in §. & siquidem num. 1.

† Secundo. In causa coram Papa, vel Principe proposita in Consistorio Principis non requiritur litis contestatio, ita Canonistæ in d. c. unico ext. h. t. arg. l. princeps 31. ff. de leg. b. autoritas enim Principis supplet defectum juris positivi, Gail. lib. 1. obser. num. 75. num. 8. & 11. apostilla ad Bart. in d. l. unica incipit adde tu sub lit. E. Myns. cent. 4. obser. 62. Damh. in sua practica civili cap. 140. num. 4. & quod in Consistorio Principis via Regia procedatur sola facti veritate inspecta, vide quæ late tradit Asinius in sua praxi §. 3. cap. 3. num. 2. cum seqq.

† Tertio. Si litis contestatio facta sit in prima instantia, in causa appellationis omit- ti potest, quia durat post sententiam, & extendit suum effectum ad causam appellationis, Myns. cent. 1. obs. 1. num. 3. & 4. Gail. lib. 1. obser. 76. num. 1. ubi eam rationem adfert, quod appellationis causa diversa quidem sit instantia, tamen eadem causa sit, per tex. in c. per tuas 58. ext. de appell. & si talis causa in qua in secunda instantia lis contestata non est ad Cameram devolvatur, sententia confirmari, vel reformari poterit non attento quod in causa appellationis omissa sit litis contestatio, Gail. d. obser. 76. num. 5.
† Hodie autem ex novissima Ord. Came-
ræ part. 3. tit. 32. §. wo aber in Camera litis
contestatio semper fit in omnibus causis
per appellationem à definitiva, vel interlocutoria ad Camer. devolutis. Ita habeat
tex. wo aber der Appellant solche und der-
gleiche

gleiche Exceptiones und Einreden mit für-
zumwenden und der Appellant die *Formalia*
obiger massen beweisen und justificirt hät-
te/soll der Appellant in der sechster Audienz
so die Hauptsache extraordinaria, oder
wo sie ordinaria in zwölffter Audienz auff
die Appellations-Klage zu antworten und
litem zu contestiren schuldig seyn. Latine.
Et quidem si appellatus nullas habeat dila-
torias exceptiones quas proponat, appel-
lans autem formalia appellationis justifica-
verit, appellatus in sexta audientia si causa
sit extraordinaria, si ordinaria in duodecima
ad gravamina appellantis respondere & li-
tem contestari tenetur, vide *Myns. d. obs. 1. cent.*
1. nu. 6. Gail. d. observ. 76. nu. 2. & d. obs. 75. n. 6.
sub qua forma autem in causis appellatio-
num fiat litis contestatio, vide *Wurmbs. libr. 1.*
pract. obser. tit. 13. obser. 1.

15 Quarto pro limitatione notandum. †
Quod in Camera omissa litis contestatio in
prioribus instantiis non officiat, dummodo
alias de meritis causæ principalis ex priori-
bus actis judici plene constare possit, ex
quibus animi sui motum informare queat,
Ordinatione Camerae parte 3. tit. 34. in prin.
ver. und so/ita generaliter disponente, und
so der Kammer-Richter und Beysitzer sol-
che angezogene Nichtigkeit nicht dergestalt
erfunden/dasß dardurch der Parthen in der
Haupt-Sache ein unwiederbrüchlich Un-
recht geschehe / solten dieselbigen vorigen
Proceß / anderer Unformlichkeit halben/
als nichtig nicht verworffen / sondern dar-
auff in der Hauptsache erkannt werden/was
recht ist. Latine. Si Judex Camerae &
Assessores invenerint nullitates priorum
Instantiarum ita affectus quod de meritis
causæ nihilominus constare possit, non at-
tendantur, sed in causa principali pronun-
ciabitur quod juris, vide *Gail. d. observ. 75. n. 5.*

cum seqq. & obs. 76. nu. 5. Myns. cent. 1. obs. 27. &
cent. 4. obs. 62.

† Quinto. In causa nullitatis quæ vel in- 16
cidentally proposita cumulando cum causa
appellationis, quod fieri possit infra dixi-
mus, vel exceptivè ad impediendam execu-
tionem, vel principaliter, ita tamen quod
nullitas ex actis notoria sit, non requiritur
litis contestatio, *arg. c. fin. ext. de offic. judic.* se-
cus si principaliter proposita notoria non
sit, sed aliorum indaginem, & probationem
requirat, ut puta si à parte tantum allegetur
nullitas, & de ea ex actis non appareat ma-
nifeste, primi casus ratio est, quia litis con-
testatio in causa appellationis facta exten-
ditur etiam ad causam nullitatis tanquam
accessoriam, ita ut nova litis contestatione
in incidenti veluti accessorio opus non sit,
cum incidentia habeant eandem naturam cum
principali, secundi casus ratio pendet ex il-
la generali, quod super exceptionibus litis
contestatio non adhibeatur, ergo si nullitas
exceptive per modum, & in vim exce-
ptionis proponitur, constat quod exceptio-
num naturam assumens, nullitas, uti cæteræ
exceptiones, non requirat litis contestatio-
nem, tertii casus ratio est, quod super noto-
ria nullitate ex actis apparente, judex ex of-
ficio parte etiam non opponente pronun-
tiare, & talem nullitatem attendere debeat,
per tex. in l. quædam mulier 41. in fine ff.
famil. ercisc. cui quoad nullitatem inciden-
ter propositam consonat Ordinatio Camerae
parte 3. tit. 34. §. und soll vers. es wäre dann
sach / dasß sich auch den Actis erster Instanz
ein öffentliche Nullität befinde / welche in
anderer Instanz nicht ratificirt werden
möchte / alsdann sollen unsere Kammer-
Richter und Beysitzer / auch vor der Kriegs-
Befestigung / und ex officio, darüber end-
lich zu sprechen und zu erkennen Gewalt

und Macht haben. Latine. Nisi in actis priorum. Instantiarum notoria nullitas reperitur, quæ in alia Instantia reparari non posset, quo casu Judex Camerae & Assessores etiam ante litis contestationem desuper pronuntiabunt.

Ergo si judex notoriam nullitatem attendere debet, multo magis si à parte opponatur suum interponet officium. Est & ea ratio, quod in notoriis ordo juris non observetur, *tex. in clem. Pastoralis de re judic. tex. in c. ad nostram 21. ext. de jurejur.* & in notoriis hic est ordo juris nullum ordinem servare, *Sich. in l. 1. n. 3. C. de jurejur. propt. calum. dando,* & litis contestatio est juris positivi partium, vel causarum merita non concernens, sed tantum figuram, solemnitatemque judiciorum respiciens, ad quendam juris rigorem conservandum inducta, *ita Dd. in d. l. probatam*, quarti casus ratio. Quia sententia lata super nullitate principaliter proposita quæ notoria non fuit, habet vim definitivæ, at definitiva lite non contestata ferri nequit, *per tot. tit. ext. ut lite non contest. de his vide Gail. lib. 1. obser. 77. per tot. & observ. 26. numer. 5. eod. lib. Myns. cent. 1. observ. 83.*

Pro declaratione textus Ordinationis jam allegati, *in verb. nicht ratificirt werden* möcht/intellige quod prior sententia nulla possit ratificari quando propterea nulla est, quod die feriata, vel parte non citata ad eam audiendam lata est, vel ex simili causa. Et tunc amplius post talem confirmatoriam latam, de nullitate prioris sententiæ agi non potest, ita tamen confirmatur, non ut ex confirmata, sed ut ex confirmante post tempus judicati quadrimestre videlicet agatur, *vide pulchre Joannem de Imola in l. si expressim solum. 6. ff. de appellat. adde Mynsing. cent. 4. observat. 94. Gail. lib. 1. observat. 113, numer. 13,*

& 14. ubi tradit differentiam quoad stylum Judicii Cameralis inter Executoriales & mandatum executoriale, Executoriales decerni quando Camera immediate exequitur sententiam à se confirmatam, mandatum executoriale, quando appellatio non est devoluta, vel deserta & ea propter causam ad priorem judicem pro executione facienda vel expresse remittitur, vel ipso jure ad eum redit, & dicitur mandatū executoriale, quia ad instantiam partis victricis judice à quo executionem differente, decernitur, mandat Camerae judici à quo ut intra certum terminum sibi præfixam sententiam exequatur. Secus videtur quando processus & sententia propter defectum jurisdictionis est nulla, tunc enim partibus etiam non opponentibus non potest talis sententia confirmari, *Myns. cent. 4. observ. 64. num. 4.* Deinde quod dicitur in textu Ordinationis Cameram ex officio super nullitate ex actis notoria pronuntiare posse, intellige dummodo fiat antequam pronuntiatum sit, causam non esse devolutam, sed desertam, quia non posset tunc super nullitate incidenter deducta pronuntiarī, *ita Zabarella in Clem. si appellationem in fine de appell. Philip. Franc. in c. dilecto ext. eod. tit.* sed cum super devolutione, & desertione est controversum & conclusum & ex actis prioribus de nullitate constat notoriè, tunc super ea etiam lite non contestata pronuntiatur definitivè & hoc tenet *Marianus Socinus in c. quoniam frequenter vers. octavo fallit ext. ut lite non contestata &c.* & hoc in Camera sæpe est observatum & hoc novo articulo constitutum voluit, *Rota in Novis decis. 340. licet Bart. in d. l. si expressim num. 10. & 11. ff. de appell.* videatur simpliciter velle, quod deserta appellatione etiam sit deserta nullitas tamen debet ita intelligi, quod iterum pos-

possit principaliter, vel contra executionem excipiendo nullitas opponi, ut *Imola ibi tenet colum. 17.* & *Baldus in l. qui testamento ff. de excus. tut. Ferrariens. in forma appellationum à definitiva in verb. & in quantum.* Et ita nota, quod si sit appellatum, sed appellatio deserta, quod postea possit principaliter iterum de nullitate agi, quod perinde est ac si non esset appellatum. Sed an tunc quando scilicet nullitas in iudicium deducta est inhibendum sit iudici inferiori per superiorem, *Bart. in leg. 4. §. condemnatum num. 2. & 3. ff. de re judic.* distinguit quod aut ex actis constat notoriè de nullitate & sic non est opus probare, aut potest incontinenti probari, his casib. impeditur executio, & sic poterit inhiberi, aut vero nullitas opposita requirit altiore indaginem, & tunc secus. Et hoc sequitur *Vitalis in clausula, Nihil novari appellatione pendente.* Et sic in utraque dubio fuit decretum in causa *Gattler zu Wimpffen* contra *Haller* fuit enim citatio super nullitate principaliter proponenda (causa appellationis prius deserta declarata) & inhibitiō decreta in Septemb. an. 1549. *Mynsing. cent. 4. observ. 64.* Et nota quod si ex forma statuti à sententia non potest appellari, potest nulla dici, quin etiam si statutum nullitatis dictionem tollat, debet intelligi nisi nullitas sit patens, vel possit statim probari, *Abbas consil. 55. in 2. parte.*

- 17 † Sexto. In causis mandatorum de relaxando captivo cum clausula, ob debitum civile, seu aliam causam poenam sanguinis non inferentem, lis non contestatur, ita *Gail. libr. 1. observ. 78. num. 1. & 4. & d. obser. 26. num. 5.* Rationem addit *nu. 3.* quod causa carceratorum sit summaria, in summaris autem lis non contestatur, *Clem. saepe de V. S. Clement. dispendiosam de judic.* Ratio ratio-

nis, quia causa carceratorum dicitur causa miserabilium personarum, carcerati enim vere miserales personae sunt, carcer mala mansio est. In attentatorum, Inhibitionumque causis litis contestationi locus non est sed implorato Iudicis officio, factum in articulos digeritur, vel ad probationes conclusionemque properatur *Reichs. Abscheid anno 1570. §. 96. in puncto.* Plures casus in quibus de jure non est necessaria litis contestatio, vide apud *Emericum à Rosbach d. tit. 49. numer. 18.* apud *Socinum in c. quoniam frequenter ext. ut lite non contest. ubi 82. refert, Bertachinum in tract. de gaball. in 9. parte princ. num. 10. cum seqq. ubi 31. casus tradit plene Carolus Borellus in summa decisionum, tomo primo tit. 50. à nu. 16. usque ad 56. & pro regula traditur in omnibus causis in quibus non requiritur libellus litis contestationem omit- ti posse, *Gail. d. obser. 76. n. 4.* & extra hos casus ex quibus causis se reus excusare possit ne litem contestetur, vide *Marantam d. loco num. 13. & 14. Chilian. Röning in suo processu cap. 60. §. 6. & 7.**

DE MODIS CONCIPIEN- DI LITIS CONTESTA- TIONEM.

S U M M A R I A.

- 1 Litis contestatio fit quatuor potissimum modis.
- 2 Per negationem quomodo fiat litis contestatio?
- 3 Litis contestatio quae per negationem fit negativa litis contestatio dicitur, estque explicita, vel implicita.
- 4 Communis forma negative litem contestandi quae sit?

- 5 Ut fiat litis contestatio sufficit simpliciter respondere non facta mentione litis contestationis.
- 6 Respondendo per verbum credulitatis fit litis contestatio.
- 7 Per puram negationem dicendo tu mentiris fit litis contestatio.
- 8 Reus negando narrata proutarrantur litem contestatur, etiamsi actor è contra contenta libelli non repetat, & affirmet.
- 9 Per confessionem fit litis contestatio.
- 10 Hæc affirmativa litis contestatio à quibusdam nominatur.
- 11 Per verbum dubitativum fit litis contestatio.
- 12 Responsio cum protestatione de non contestando litem, non inducit litis contestationem.
- 13 Fallit in casu si iudex jusserit litem contestari.
- 14 Per oppositionem exceptionis dilatoria vel peremptoria non inducitur litis contestatio.
- 15 Distinctio Wurmbseri circa oppositionem peremptoria exceptionis.
- 16 Si reus opponendo dilatorias iudicem in principali negotio instruere vult, citra litis contestationem, qua cautela utitur?
- 17 Per responsiones ad positiones non inducitur litis contestatio.
- 18 In causis simplicis quarela quomodo in Camera lis contestetur?
- 19 Quomodo in causis appellationum?
- 20 Quomodo in Curia Monast.
- 21 Quomodo in Curia Coloniensi?
- 22 Per delationem juramenti à reo actori factam inducitur tacita litis contestatio.

† **E**it autem litis contestatio per negationem, confessionem, aut per verbum dubitativum, vel per delationem juramenti.

† Per negationem quando reus in iudicio simpliciter negat narrata per actorem, nam per hanc solam negationem, vel responsionem ad libellum inducitur litis contestatio, quando videlicet reus simpliciter diffitetur contenta libelli, juxta Bart. in l. unica num. 3. & 5. C. h. tit. glossa in c. ex tenore in verbo inscribatur ext. de testib. † & negativa litis contestatio dicitur, eaque est vel explicita, vel implicita, Emericus à Rosbach in sua praxi civili cit. 49. n. 11. 12. 13. & 14. ubi tradit quomodo explicite & implicite fiat negativa litis contestatio. † Communis praxis hæc est, quod reus dicat posita prout ponuntur, & narrata proutarrantur vera non esse, & petita fieri non debere, salvis juribus, & defensionibus suis loco, & tempore producendis, quæ verba consultum est adjicere, ut negans evitet penam dupli, vel aliam, quæ alias negantibus veritatem in jure proposita est, l. fin. ff. de rei vend. l. contra negantem. 4. C. de L. Aquil. Vide Ordinat. Cameræ parte 3. tit. 13, §. Und nach dem/ & tit. 32. §. Und sollen solche Kriegsbesetzung / ubi forma litem contestandi præscribitur, quæ tamen non ita præcise intelligenda quasi nonnunquam non liceat aliter, quam ore tenus litem contestari, quia sæpe fit ut reus excipiat contra procuratorium, vel alias, & sic conditionaliter litem contestetur, quod etiam in scriptis ita admittitur. Nec refert si jus, & factum negetur, si alterutrum prout declarat Bart. in d. l. unica num. 3. 4. & 5. Bald. ibid. nu. 9. † Prout quoque necesse non est, quod in responsione ad libellum litis contestationis fiat mentio, veluti si dicat animo litem contestandi, sed sufficit simpliciter respondere, per responsionem enim ad libellum præsumitur iste animus litem contestandi, & congrua ad petitionem responsione simpliciter affirmando, vel negando facta,

facta, inducitur litis contestatio, Dann mit Ja und Nein wird der Kriegs-Rechtens befestiget / *Jacob Menoch. lib. 2. presumpt. presu. 30. n. 1.* Concordat Ordin. Cameræ parte 3. tit. 13. §. Und nach dem / ubi disponitur, quod litis cōtestatio et si nomine non designetur sola libelli negotiatione & petitione absolutionis ab actione cum expensis & dānis perficiatur. Et Reformat. Judiciorum Senatus Colon. Von responsion und Antwortung in fine und Dieweil / wie vorgeschrieben alle Proceß vor unseren Gerichten summarie geschehen sollen / setzen und verordnen wir / daß durch die Antwort in allen Sachen die Krieg. befestiget und contestirt erachtet und gehalten soll werden / gleich ob wäre eigentlich der Termin der Kriegsbefestigung gehalten / und soll die Antwort derselbigen effect und Krafft haben / dem die Kriegs. Befestigung im Rechten hat in allen seinen Wirkungen. Latine. Quoniam autem, ut dictum, omnes causæ in nostris judiciis habentur pro summariis, statuimus & ordinamus, quod in omnibus causis per responsionem Rei ad propositam actoris actionem lis contestetur, non aliter atque si terminus ille specialis litem contestando tentus & observatus esset, & responsio ad libellum operabitur omnes effectus quos solennis litis contestatio operari solet.

Concordat Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 7. §. fin. his verbis, Es heist und wird aber der Kriegs-Rechtens als dann verfangen / und für befestiget gehalten / wann nach einbrachter und übergebener Klag der Beklagte darauff durch nit gestehen oder widersprechen / auff dieselbe Klag Antwort gibt. Latine. Censetur autem lis contestari quando ad oblatum libellum seu actionem propositam reus responder per

verbum credit vel non credit. † Secundo. 6. Negando fit litis contestatio, si utatur verbo credulitatis dicens non credo narrata vera, *Bald. in l. si debitor 42. ff. de petit. hered. Bart. in d. l. unica n. 20. Bald. ibid. n. 10. Salyc. in 7. quest. 1.* Tertio. Fit litis contestatio 7 per negationem, si reus dicat tu mentiris, juxta *Bald. & Angel. in l. turpia ff. de leg. 1. Joannem Bapt. Asinium in sua prax. §. 17. capit. 2. vers. 3. num. 1. & 2.* Sed hic dubitatur, si reus vel appellatus litem tantum negative contestetur, negando narrata; vel contenta libelli petendo se ab instituta actione absolvi, vel pronunciari bene judicatum & male appellatum, actor vero vel appellans contra talem negativam litis contestationem non repetat narrata sui libelli loco litis contestationis affirmative, dicendo ejus narrata vera esse, & pronunciandum juxta petita, sed ad ulteriora nimirum ad probationes, vel conclusionem causæ procedat, an nihilominus litis contestatio utrinque facta esse intelligatur. † Et 8 dicendum quod sic per ea quæ tradit *Gaill. lib. 1. obser. 73. nu. 2. 3. 4. & 5.*

† Secundo per confessionem quoque fit 9 litis contestatio, de quo cum *Baldo in d. l. unica num. 11. C. h. t. & Felino in cap. unico num. 5. ext. eod.* sic distinguendum. Aut confessio fit ad hoc ut reus declinet judicium, & non fit litis contestatio, aut dubitatur, tunc si in figura judicii oblato libello, fit contestatio, aut libello non oblato, & non fit, ista distinctio colligitur ex *gloss. d. l. unica in verb. cum judex in fine, vide Bart. ibi nu. 21. Salyc. late in quest. 8.* † Et illam *Emericus à Roßbach* in sua praxi civili tit. 94. nu. 7. & 8. affirmativa vocant litis contestationem, quando reus ad narrata & deducta in libello verbis affirmativis, clavis, & perspicuis responder, confitendo vera esse quæ nar-

rantur, quam confessionem sequitur condemnatio, cum in confitentem non sint aliæ partes judicis quam in condemnando, *l. proinde 25. §. fin. ff. ad L. Aquil. circa hunc modum inducendi litis contestationem, vide Asiniam d. §. 17. cap. 2. vers. §. nu. 1. 2. & 3.*

- 11 Tertio. † Fit litis contestatio per verbum dubitativum, utpote per verbum ignoro ita esse, quo modo procuratores, & hæredes qui justam in facto alieno prætere dere possunt ignorantiam, *l. qui in alterius 42. ff. de reg. jur. l. Marcell. 11. §. 2. ff. rer. amot. litem contestari solent, Mar. d. l. n. 7. Asin. d. c. 2. vers. 6. n. 1.* Et sic per responsionem ad libellum actoris inducitur litis contestatio, ut probatur per tex. in *c. cum causam 62. ext. de appell. in d. l. unica & ibi glos. in verb. cum judex, in d. l. 2. in pri. C. de juram. calum. in c. dudum 54. vers. licet in verb. sed per petitionem in jure propositam & responsionem factam contestatio litis fiat, in l. rem non novam §. patroni C. de jud. Gaill. lib. 1. obs. 73. nu. 1.* Potest & consuetudine induci, quod per simplicem facti narrationem, & verbalem petitionem, & contradictionem ac responsionem inducatur litis contestatio, *Myns. cent. 4. obs. 62.* partis enim contradictio vim contestationis habet, *Asinius d. l. nu. 39.* † Quæ de responsione dicta vera sunt, nisi ista responsio fiat cum protestatione non contestandi litem, ita gloss. in *d. l. unica in verb. cum judex, allegat in argumentum l. si debitor 4. §. 1. ff. quib. mod. pig. vel hypothec. sol. vide Bart. late in d. l. unica, num. 15. cum seqq. Salyc. ibid. in 5. quest. Myns. cent. 3. obser. 31. & obs. 74. nu. 7. cum seqq. & obser. 94. in fine cent. 4. VVurmbs. tit. 13. obser. 5. Gaill. d. obs. 73. nu. 6. VVintzeler in addit. ad process. Joannis Pelsii tit. 72. nu. 9. Damhaud. in sua praxi civili c. 120. n. 11.* Ratio quia litis contestationem requiritur animus litem contestandi, cum sit quasi contractus, per text. in cap.

illud in fine Novella de exhibend. reis, & in l. 3. §. idem scribit ff. de peculio, † quod verum nisi judex jusserit litem contestari, nam tunc cum sumus in casu necessario, protestatio nihil relevat, argum. l. alimenta 11. C. de negot. gest. Maranta d. loco num. 16. Myns. cent. 3. obs. 31. Emeric. à Rosbach d. loco nu. 21. & 22. Si vero in primo termino comparitionis procurator protestetur, pro ut fieri consuevit, quod per suam comparitionem non intendat in jurisdictionem judicis consentire. Nisi quatenus & in quantum de jure teneatur, aut protestetur quod litem super libello contestari nolit, postea autem simpliciter non repetita sua protestatione respondeat libello negative, certe per istam responsionem, non attenta protestatione in primo termino interposita, censetur litem à respondente contestatam esse, ita *Gaill. d. obser. 73. nu. 6.* proinde consultum est, ut respondentes dicant inhærendo protestationibus aliàs factis se respondere, ita ponit cautelam pro procuratoribus ex doctrina Ferrariensis, *Wurmbs. d. obs. 5. in fin.* Fit igitur litis contestatio per narrationem factam & contradictionem objectam, ut ait tex. in *d. l. rem non novam §. 1.*

† Per objectionem autem exceptionis 14 siue declinatoriæ, siue dilatoriæ contra personam judicis, actoris, vel libellum, siue peremptoriæ impediens litis ingressum, quales sunt exceptio rei judicatæ, transactionis, jurisjurandi, & similes, certum est non induci litis contestationem, *l. eleganter 23. §. si quis post 3. ff. de condict. indeb. arg. l. ita demum 13. C. de procur. l. si. C. de except. nec per aliam quamcunque exceptionem peremptoriam quæ excludit condemnationem, per tex. in C. 2. de litis contestat. in 6. facit l. exceptionem 19. C. de probat. ita tenet Bald. in d. l.*

unica nu. 3. *Alvaret. in c. 1. de controvers. inter*
Epis. & vasallum sub nu. 2. Bald. ib. nu. 6. idem
 15 *in d. l. exceptionem nu. 12. † Wurmbserus d.*
tit. 13. obs. 4. distinguit an exceptio perem-
ptoria incontinenti an ex intervallo oppo-
natur, si prius, dicit per oppositionem per-
emptoriae exceptionis fieri litis contesta-
tionem, si posterius, negat, & ita intelligen-
dum d. c. 2. de litis contest. in 6. Et quod in
oppositione exceptionum dilatoriarum
quando reus in finibus talium exceptionum
stare non vult, sed insuper iudicem instrue-
 16 *re de principali negotio, † utile sit, quod*
cum tali clausula hoc faciat, quod non in-
tendit per hoc litem contestari, veluti und
sagt Beklagter exceptive. Jedoch non ani-
mo litem contestandi sonder allein zu
gründlichem Bericht des streitigen Han-
 17 *dels/ tradit Emericus d. loco nu. 19. † Pro-*
ut quoque per responsionem factam ad po-
sitiones non inducitur litis contestatio, ita
Bart. in d. l. unica nu. 13. per tex. exp. in d. c. unico
ext. h. t. tex. disertus in c. dudum § 4. vers. licet au-
tem ext. de elect. Ratio ex praedictis patet,
quia per responsionem ad libellum idcirco
fit litis contestatio, quia per eam declara-
tur quod partes litigare velint, quod non
fit per responsionem ad positiones, quia po-
nens nihil petit ab adversario, ergo ponen-
do non ostendit se agere velle, ubi autem
non est actor, reus esse non potest. Juxta
Ordinat. Camerae parte 3. tit. 13. §. 4. Nach
dem in causis simplicis quærelæ hunc in
modum fit litis contestatio. Ex parte Rei,
 18 *† In Sachen N. contra N. bin ich der Klag*
nicht geständig / bitt mich von derselben
mit Abtrag / Kosten und Schaden zu erle-
digen. Latine. In causa N. contra N. sim-
plicis quærelæ contenta libelli non credo,
peto me cum refusione expensarum absol-
vi. Quibus verbis censetur facta litis con-

testatio, licet litis contestationis speciali-
 ter mentio non fiat, ita Ordinatio disponen-
 te, quod verum nisi ista negatio magis re-
 spiciat jurisdictionem quam merita causæ,
 quam declarationem Ordinatio. Camerae re-
 cipere tradit, *Myns. cent. 4. obs. 49.* Ex parte
 actoris, In angerschter Sach repetir ich
 mein articulirte Klag an statt der Articuli/
 bitt Inhalt derselben / oder so die Klag
 nicht articulirt / also / In angeregter Sach
 erhöhle ich mein Klag / und bitte Zeit zu
 ferner Handlung / laut der Ordnung. La-
 tine. In causa N. contra N. repetito articula-
 tum meum libellum loco articulorum pe-
 to ut inibi. Vel sic: In causa N. contra N.
 repetito libellum, peto terminum Ordina-
 tionis faciendi necessaria. † In causis appel- 19
 lationum juxta d. Ordin. parte 3. tit. 32. §. 2.
 und sollen / vero sic, In Sachen N. contra
 N. bin ich der Appellation-Klag nicht ge-
 ständig / bitt zu erkennen / daß wohl geur-
 theilt und übel appellirt / Oder / Ich bitt
 die Urtheil zu reformiren und zu erkennen/
 daß an dem Ort wohl / aber an dem Ort
 übel oder nichtiglich geurtheilt / mit Erstat-
 tung Kosten und Schaden. Latine. In
 causa appellationis N. contra N. nego con-
 tenta libelli appellationis peto decerni, &
 pronunciari bene judicatum & male ap-
 pellatum, vel sententia reformari & pro-
 nunciari, quod in hoc capitulo bene judi-
 catum sit, in alio male, vel saltem nulliter,
 idque cum refusione expensarum. Ex par-
 te appellantis, Ich erhöhle meine articu-
 lirte Klag an statt der Articuli oder grava-
 minum, bitt Inhalt derselben zu erkennen/
 so aber die Klag mit articulirt sondern in ge-
 meiner Weiß vorkommen / mit diesen Wor-
 ten / dargegen erhöhle ich mein Appellation-
 Klag / und bitte Zeit zu ferner Handlung
 laut der Ordnung / oder so der Appel-
 lant.

lant nicht Neues fürbringen noch beweisen/ sonder alsbald auff die Acta ersten Instanz beschließen wolt / welches dann ihm zugelassen / soll er solches mit diesen oder dergleichen Worten thuen/nemlich. Dargegen erhöhle ich mein Appellation-Klag/ auch Acta voriger Instanz loco gravaminum, Bitt zu erkennen/wie in der Appellation-Klag gebitten / und setze die Sache zu endlicher Erkenntnis. Latine. Repeto articulatam libellum loco articulorum peto pronunciari ut ibi, Vel sic, Repeto libellum, peto terminum Ordinationis necessaria faciendi. Si autem appellans nihil novi producere voluit sed repetendo acta priora concludere, quod illi permisum est hinc vel similibus verbis hoc faciet. Repeto appellationem interpositam, & acta priora loco gravaminum, peto pronunciari, prout in appellatione petiti, & submitto me ad definitivam. Hæc autem forma non ita exacte observatur teste Guill. lib. 1. obser. 73. num. 1. quia non solum viva voce diffinitio narrata libelli, sed etiam scripto litis contestatio fieri potest, ut supra quoque monui. † At juxta Ordinatio Curiae Monast. parte 2. tit. 7. §. fin. litis contestatio non debet fieri in scriptis, sed per procuratores viva voce sub hac verborum formula. In Sachen N. wider N. bin ich der Klage nicht geständig/bitt meine Parthey von derselben mit Abtrag / Kosten und Schaden zu erledigen / des Klägers Anwalt aber soll dargegen also / in angeriegter Sachen repetire ich meine articulierte Klag/bitte inhalt derselben/ oder da die Sach nicht articulirt also / in angeriegter Sachen erhöhle ich meine Klag/ und bitt Zeit zu ferner Handlung/laut der Ordnung. Latine. In causa N. contra N. nego contenta actionis peto meam partem

cum refusione expensarum absolvi Actoris procurator contra. In causa N. contra N. repetito articulatam meum libellum, peto pronunciari ut ibi, vel sic. In causa N. contra N. repetito meum libellum peto tempus ordinationis ad necessaria agendum, hæc forma traditur, par. 1. tit. 6. §. Es sollen/ Juxta Reformationem des Erzhofstifts Colen/ d. loco in hunc modum. Ich befestige den Krieg / und sag daß das Fürbringen in meine Klage begriffen / wahr sey / und nach Inhalt meiner Klage geurtheilt werden soll/ der Beklagter/ Ich sage daß das Fürbringen der übergebenen Klage in massen es fürgewandt nicht wahr/oder der Wahrheit ungemäß sey/ daß auch des Klägers Bitt nicht statt haben soll. Latine Actor. Litem contestor dico narrata libelli vera esse, & juxta petita pronunciandum esse. Reus Nego narrata proutarrantur nec juxta petita actoris fieri debere. † De 21 stylo Curiae Colonienf. ita lis contestatur ex parte actoris, Contestor litem super libello, & articulis partis meae affirmative, & super prætensis articulis partis adversæ negative, vide extensus hanc formulam ponentem Wintzlerum in addit. ad Process. Pelsii, d. tit. 27. num. 12. tres formulas litis contestationis, vide apud Emericum à Rosbach d. tit. 13. nu. 35. 36. & 37.

† Quarto. Per delationem juramenti factam per rerum actori, inducitur tacita quædam litis contestatio, hæc enim delatio videtur tacita confessio contentorum in libello, quasi reus fateatur contenta in libello vera esse, si actor juret, ideo per juramentum præstitum ab actore perpetuatur actio, & interruptitur præscriptio, sicut per litis contestationem, l. nam posteaquam 9. §. si is qui temporaria ff. de jurejurand. Camillus Borellus dict. l. num. 76. Et quibus modis

modis inducatur litis contestatio, & quibus non, vide plene *Asinium d. §. 17. c. 2. & 3. per tot. Damhauder. in praxi civili cap. 140. num. 9. 10. 11. & 12.*

DE EFFECTIBUS LITIS CONTESTATIONIS.

S U M M A R I A.

- 1 Varii effectus litis contestationis enumerantur.
- 2 Judicium incipit à litis contestatione.
- 3 Ante litem contestatam non dicitur quis agere, sed agere velle.
- 4 Quo respectu à litis contestatione dicatur judicium incipere.
- 5 Instantia incipit à litis contestatione.
- 6 Actio personalis per litis contestationem fit litigiosa.
- 7 Lite non contestata non pronunciatur definitive.
- 8 Lite contestata non recusatur judex.
- 9 Non opponuntur dilatoria exceptiones.
- 10 Advocatus post litem contestatam opponens dilatoriam punitur in una libra auri.
- 11 Cautela circa oppositionem dilatarum exceptionum.
- 12 Facta litis contestatione quoad causam principalem, juratur de calumnia.
- 13 Cautiones judiciales non interponuntur.
- 14 Procurator qui litem contestatus est non revocatur, nisi cum causæ cognitione.
- 15 Gesta cum procuratore legitime revocato ipso jure non valent.
- 16 Per mortem principalis lite non contestata non solvitur mandatum.
- 17 Per litis contestationem procurator fit dominus litis.
- 18 Declaratio illius.

- 19 Procurator qui litem contestatus est, citandus est.
- 20 Procurator qui litem contestatus est in animam propriam jurat de calumnia.
- 21 Sic substitutus qui litem contestatus est alium substituere potest.
- 22 In procuratorem post litis contestationem fertur sententia.
- 23 Litis contestatio prescriptionem longi temporis interruptit.
- 24 Declaratur exemplo.
- 25 Usucapio triennii non obstante litis contestatione currit, sed sine effectu.
- 26 Declaratur quomodo hoc sit intelligendum.
- 27 Prescriptio temporis longissimi per solam citationem interruptitur.
- 28 Ratio hujus.
- 29 Interruptio prescriptionis alia est civilis, alia naturalis.
- 30 Per litis contestationem temporalis actio perpetuatur.
- 31 Litem contestando actoris conditio non fit deterius, sed melior.
- 32 Quæ temporales actiones per litis contestationem non perpetuantur.
- 33 Lite contestata transeunt actiones pœnales in hæcædes.
- 34 Per litis contestationem quasi contrahitur inter partes litigantes.
- 35 Obligantur instantia nec altera parte in vita discedere à judicio possunt.
- 36 Ante litem contestatam non recipiuntur probationes super principali negotio.
- 37 Post litem contestatam non admittitur mutatio libelli.
- 38 Per litis contestationem constituitur possessor in mala fide.
- 39 In actione stricti juris à tempore litis contestata veniunt fructus.
- 40 Male fidei possessor ab initio, post litem contestatam tenetur de rei interitu.

- 41 Mala fides qua fictè inducitur per litis contestationem duo operatur.
- 42 Ex delicto defuncti lite cum eo contestata, heres tenetur in solidum.
- 43 Per litis contestationem cessat electio cum unum est in obligatione, alterum in solutione.
- 44 Per litis contestationem cum emptore hereditatis inducitur tacitum pactum de non petendo à venditore.
- 45 Litis contestatio inducit novationem.
- 46 Exceptiones peremptoriae altiore indaginem requirentes, post litis contestationem opponuntur.
- 47 Qualis debeat esse litis contestatio quæ enumeratos effectus operetur.

1. **H**Ujus litis contestationis varii, &
 2. **M**ultiplices in jure sunt effectus. †
 Primus est, quod per talem actum primum
 judicium incipiat, & ante, proprie & simpliciter loquendo, Judicium dici nequeat,
*tex. in cap. super questionum 27. §. 1. ubi gloss. in verb. litis exordium ext. de offic. jud. deleg. cap. ex parte 30. in fine ext. de V. S. arg. cap. 1. in ver. in primo litis exordio de juram. calum. in 6. & in t. unico in similibus in verb. in primo litis exordio ext. h. t. & in l. 2. §. fin. in verb. in ipso litis primordio Cod. de jurejur. propter calum. dando, in quibus textibus appellatur litis contestatio exordium litis, arg. l. 1. & ibi gloss. in princip. Cod. de jud. tex. in §. omnem vers. si vero
 3. *auth. de litigiosis*, † ante enim litem contestatam non dicitur quis agere, vel petere, sed agere, vel petere velle, l. amplius 15. ff. rem rat. hab. unde lite contestata demum judicium acceptum passim à J. C. dicitur, in l. non potest 23. ff. de jud. in l. is qui se obtulit 25. ff. de rei vend. in l. cum fundus 31. in prin. ff. si cert. petatur, in l. si post litem 13. ff. de except.
 4. *Gaill. lib. 1. obser. 74. num. 2.* † Licet enim*

citata sit pars, licet porrectus sit ei libellus, id est, actio instituta, licet excipiat, replicetur &c. adhuc tamen semper dicitur futurum judicium, non quo ad omnia, sed quo ad hoc quod judicium non est fundatum, at quo ad litis pendentiam, vitium litigiosi in reali actione, & quo ad alia recte dicitur judicium etiam ante litis contestationem per jura allegata, *Gaill. d. obs. 74. num. 16. cum seqq. idem obser. 188. num. 4. Myns. cent. 4. obser. 26. ubi sex requisita ad hoc tradit.*

Ex quo resultat secundus effectus, quod sicut judicium à litis contestatione incipit, ita quoque instantia, nam triennium, vel 5. biennium quo instantia terminari debet, currit à tempore litis contestationis, ante instantia coepta non dicitur, l. properandum 13. Cod. de judiciis, *Asinius in sua praxi §. 1. cap. 1. num. 1. 2. 3. & 4.*

Tertius inde resultat effectus, † quod 6. actio personalis, per litis contestationem, à qualis, & judicium propriè incipit, reddatur litigiosa, ita quod amplius alienari nequeat, l. 2. & ibi Bart. Cod. de litigiosis. *VVurmbs. d. tit. 13. obser. 7. num. 2.*

Quartus. † Quod lite non contestata 7. definitiva ferri, aut judex super principali negotio pronunciare non possit, quod si facit, committit nullitatem, per *tex. in cap. accedens 2. §. cum igitur, in cap. quoniam frequenter §. §. 1. & tot. tit. ext. ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam definitivam, arg. c. prout 4. ext. de dolo & contum. cap. unico ext. h. t. tex. in d. cap. dudum vers. licet ext. de elect. Gaill. lib. 1. obser. 76. num. 3. & observa. 74. num. 14. observ. 77. num. 3. & observ. 93. num. 7. observ. 75. numer. 4. ubi rationem tradit. Hinc in Ordinat. Camerae parte 3. tit. 26. §. 3. Unde sonderlich specialiter cautum est,*

est, ne ante litis contestationem merita causae frustra disputentur.

¶ Quintus effectus. Lite contestata iudex amplius recusari nequit, quia in eum consensisse intelligitur, & jurisdictionem illius prorogasse, ut exceptionibus fori declinatoriis, de incompetencia iudicis, aut suspicione, aut aliis quibuslibet ulterius non sit locus, *tex. in l. nemo 4. C. de jurisd. om. jud. ubi dicitur quod nemo potest litem contestatam recte declinet iudicem, tex. in l. sed & si suscepit 62. ff. de jud. in l. fin. C. de except. ita Bart. in d. l. unica n. 2. C. b. t. Gaill. d. obs. 74. n. 2. nisi nova aliqua suspicionis causa supervenerit, arg. l. de atate 11. §. ex causa digest. de interr. act.*
 ¶ Sextus. Litis contestatio praeccludit viam opponendi exceptiones dilatorias, *l. exceptionem 19. Cod. de probat. l. ita demum 13. Cod. de procurat. dict. l. nemo, c. inter Monasterium 20. ext. de re jud. dict. l. fin. C. de excep. etiam si salvis quibuscunque exceptionibus, & defensionibus fiat, ista litis contestatio, prout communiter fieri solet, quia ista reservatio de iuribus, & defensionibus causam principalem concernentibus intelligenda est, Asinius in sua cap. §. 17. cap. 2. num. 1. 2. & 3.* ¶ & advocatus praepostere opponens dilatoriam post litem contestatam & post rejectionem ei adhuc insistens punitur una libra auri, *l. penult. Cod. d. t. de except. quod verum si reus intendat actorem repellere a iudicio, alias posset, juxta Albanum in addit. ad Bart. in dict. l. exceptionem in littera C.* ¶ Est autem cautela litem contestandi ut non excludatur per eam oppositio dilatoriarum exceptionum, quam vide apud Wurmbf. d. tit. 13. observ. 3. quam reprob. Myns. cent. 3. observ. 31. quando iudex jusserit litem contestari, in quo casu Wurmbf. loquitur, nisi conciliando dicamus, litem quidem contestari non ob-

stante protestatione, ut vult Myns. non operari tamen istam litis contestationem effectum exclusivum dilatoriarum exceptionum propter annexam protestationem, ut tradit Wurmbf. ex Abbate in cap. ex questione ext. de restitut. spol.

Septimus. ¶ Facta litis contestatione partes jurant de calumnia quoad causam principalem, quia non intelligitur calumniari qui iudicium nondum suscepit, *tex. in r. penul. in fine ext. de juram. cal. & in l. 2. in prin. & ibi Dd. C. eod. Gaill. d. obser. 74. nu. 12.*

Octavus. ¶ Cautiones judiciales de iudicio fisti, iudicatum solvi, de rato, non possunt peti post litem contestatam, *l. Pomponius 40. §. rati habitationis ff. de proc. arg. l. de die 8. si servus ff. qui satisd. cog. l. unica in fine Cod. de satisd.*

Nonus. ¶ Post litem contestatam non potest revocari procurator nisi cum causae cognitione, *l. post litem 17. ff. de procur. l. procuratoribus 22. C. eod. c. quamvis 2. de procur. in 6. causas revocationis vide in d. c. quamvis & ibi gloss. in verb. alia rationabilis, & in l. filiusfamil. 8. §. fin. cum ll. seqq. ff. eod. d. l. post litem in fine, cum multis seqq. ante autem revocare indistincte concessum ex sola mutatione voluntatis, neque aliam causam allegare necesse, tex. in l. ante litem 16. ff. de procur. etiam si iudicatum solvi a procuratore interposita sit cautio, arg. tex. in §. si vero apud iudicem auth. de litigios. gloss. in d. l. ante in verb. libera potestas, & quod dicitur in l. is cuius 64. ff. de proc. causa cognita revocari, hoc intelligitur maxime, aut saltem leviora ista in causae cognitione versabuntur, de quibus gloss. ibi. in verbo cognita.* ¶ Et gesta cum procuratore legitime revocato ipso jure non valent, *per c. ex insinuatione 3. c. in nostra 4. ext. de procur. de revocatione procuratoris, vide Bar. in d. l. unica nu. 7. cum seqq. C. de satisdat.*

Wernb. in suis observ. de procurator. tit. 5. observ. 3. & 6. Myns. cent. 5. observ. 44. per tot. Gaill. d. observ. 74. n. 10.

16 Decimus † Post litis contestationem morte principalis non solvitur mandatum, secus si lis contestata non sit, *tex. in l. nulla 23. C. de proc.* si tamen dominus satisdederit judicatum solvi, prout nunc in instrumentis communiter fit juxta Clem. 1. de procur. tunc etiam lite non contestata p. principali decedente, non expirat mandatum *Myns. cent. 2. observ. 84.*

17 † Undecimus. Per litis contestationem procurator fit dominus litis, *l. procuratoribus 22. l. nulla 23. arg. l. neq. tuto. 11. C. de proc. l. si proc. in prin. ff. de except. doli, c. 1. §. 1. si duo 6. de procura. in 6. l. ab executore 4. §. si. ff. de appell.* † fit autem procurator dominus litis per litis contestationem puta illius instantiæ in qualis contestatur, non causæ, † unde procurator qui litem contestatus est citari debet, non dominus, & si aliter fiat non valet processus, *Myns. cent. 2. obs. 39.*

20 † Duodecimus. Procurator post litem contestatam in animam propriam jurat de calumnia, ita quod ipse, si falsum juraret, fieret perjurus, *Sichard. in authent. principales numer. 2. & 3. Codic. de jurejurand. propt. calum. dando.*

Decimus tertius. Procurator lite contestata alium potest substituere, sicut tutor, & curator procuratorem recte dant, *arg. l. quod quis 8. l. neque tutores 11. in fine dict. l. nulla in fine C. de procur. l. si procuratorem 8. §. si quis mandaverit 3. digest. mand.* puta in illa instantia quam tunc exercet, alium sibi substituere potest, sed non in alia instantia, quia mandatum ejus seu procuratorium non extendit se ad aliam instantiam, ante autem litem contestatam substituere non potest, *d. l. quod quis d. cap. 1. §. 1. fallit in pro-*

curatore in rem suam cui cessæ sunt actiones, qui ante litem contestatam recte procuratorem dat, *tex. in l. illam 33. vers. quod & in procuratore C. de donat. Gaill. d. observ. 74. num. 11. plures casus notat. Sichard. in d. l. quod quis num. 1. cum seqq. & vide plures fallentias apud Turzanum in comm. opinion. incipit procurator ad lites.* Et procurator qui intercessit post litem contestatam non potest substituere, quia non est dominus litis factus, *arg. l. ab executore 4. §. si. ff. de appell. d. c. 1. §. 1. & ibi gloss. in verb. ab eo de procurat. in 6.*

Decimus quartus. † Procurator substi. 21 tutus vigore mandati, si litem sit contestatus alium substituere potest, quam quidem substitutionem non facit vigore mandati cujus virtute ipse substitutus est, sed quia per litis contestationem fit dominus litis factus, *arg. c. si quis 3. de procur. in 6. Myns. cent. 1. o. s. 43. Gaill. d. observ. 74. n. 11.*

Decimus quintus. † In procuratorem 22 per litis contestationem dominum litis effectum fertur sententia, *l. 1. Cod. de sent. & inter l. om. judic.* sed non fit executio in eum nisi se liti obtulerit, *l. Plautius 61. de procur. l. 4. ff. de re judic.*

Decimus sextus effectus est. † Litis con- 23 testatio præscriptionem longi temporis interrompit, *l. mora 26. Codic. de rei vendic.* † ubi Titius rem meam possedit bona 24 fide, & justo titulo octo annis, intento illi rei vendicationem, & litem cum illo contestor, quia contestata ante definitivam labuntur duo anni, quæritur utrum completa censeatur præscriptio, respondetur quod non, quia possessio post litem contestatam continuatæ non prodest possidenti ad præscriptionem quæ est interrupta, *ad idem tex. in l. nec bona 10. in l. longi 2. in verb. inquietudine litis & ibi gloss. C. de prescrip. longi temp. arg. tex. in l. fin. in princ. ff. de eo per quem fa-*

*Etumerit &c. facit in argumentum l. contra
maiores 16. Codic. de inoffic. testament. Idem
operatur quasi litis contestatio, quando in
contumaciam non respondentis lis habe-
tur pro contestata, ut in casu l. 2. Codic. ubi in
rem act. exerc. Ut autem plenius hunc effe-
ctum cognoscas & contraria recte dissolvas
duas has tene distinctiones. Prima aut præ-
scriptio est favorabilis, veluti † usucapio
rerum mobilium, in qua requiritur titu-
lus, & bona fides, eaque per litis contesta-
tionem non interruptitur sed ipso jure
currit, completur, l. 2. §. fin. digest. pro empti-
re, quamdiu non est sententia lata, etiam-
si dominus petat rem suam currit sem-
per ista usucapio, sed tamen sine effectu
est ista usucapio rei mobilis post litem
contestatam completa, actori non præ-
judicat, reus enim ad restitutionem con-
demnatur, l. si post acceptum 18. ff. de rei vendic.
licet pendente judicio usuceperit, † hoc
verum si nominatim super re iudicium
est acceptum, ut fit rei vendicatione in-
stituta, tunc enim litis contestatio saltem
in effectu usucapionem interpellat, secus
si actioni generali veluti familiæ erciscun-
dæ iudicio actum sit, l. sed etsi usucapio 14.
digest. famil. ercisc. Aut præscriptio est
odiosa, veluti longissimi temporis præ-
scriptio, sic dicta quod habeat odium ex
utraque parte, vide Zasium in l. in omnibus
numer. 3. digest. de act. & obl. † eaque per so-
lam citationem interruptitur, si is con-
tra quem præscribitur citaverit præscri-
bentem ad iudicem jam protinus cessavit
præscriptio, text. in l. sicut 3. in verb. subse-
quuta per executores conventio, l. cum notissi-
mi, 7. in princ. & §. imo Codic. de præscript. 30.
annor. † Ratio est, quia ista præscriptio
fundatur in sola negligentia ejus contra
quem præscribitur, quæ cum cesset emis-*

sa ab eo citatione, cessat & præscriptio,
argum. cap. cum cessante 60. ext. de appellat.
agendo enim cessat esse negligens, sola au-
tem negligentia non petentis causat præ-
scriptionem. Aut præscriptio est mixta,
partim odiosa, partim favorabilis, ut lon-
gi temporis præscriptio decem annorum
inter præsentis, & viginti inter absentes,
ista habet favorem ex parte præscribentis
propter titulum & bonam fidem, & habet
etiam in se odium ex parte ejus contra
quem præscribitur, qui integro decennii
tempore negligit petere rem suam, & pro-
pterea dicitur mixta, & tunc obtinet quod
supra diximus, litis contestatione inter-
rumpi præscriptionem, quia enim habet
aliquid odii, & aliquid favoris, media via
electa est, ut neque per citationem ut o-
diosa, neque per solam sententiam ut fa-
vorabilis interruptatur, & eum in modum
leges diffidentes conciliandæ, vide Bart. in
dict. l. in omnibus numer. 3. Zasium numer. 4.
cum seqq. Gaill. d. observat. 74. numer. 22.
Myns. cent. 4. observat. 26. numer. 5. Schnei-
dew. in §. poenales numer. 77. Institut. de act.
Wurmbs. lib. 1. pract. observat. titul. 45. obser-
vat. 8. & 9. ubi pulchre de interruptione præ-
scriptionis distinguendo agit. Secunda di-
stinctio. † Interruptio alia est civilis quæ fit
per litis contestationem, eaque tertio præ-
scribenti cum quo non litigatur, neque lis
contestatur, non obest, l. intra 10. digest. de di-
vers. & temp. præscript. l. 1. Cod. de præscript. longi
temp. quod tamen hodie intellige juxta di-
stinctionem authent. malæ fidei ibidem
positæ, alia naturalis quæ fit per ademptio-
nem possessionis, eaque omnibus nocet,
quia res reali vicio afficitur, l. naturaliter 5.
ff. de usucap.

Decimus septimus effectus. † Quod
per litis contestationem temporalis actio

perpetuetur usque ad 40. annos à tempore contestationis litis computandos, & transeat ad hæredes, veluti Titius instituit actionem adversus Cajum & litem contestatur, postea ob aliquam causam litem deserit, reus ab observatione judicii absolvitur, hic, ista actio instituta per litis contestationem perpetuata est, ut usque ad 40. annos eandem rursus intentare valeat, ut notat plene, Alex. & Dd. in l. si cum §. qui injuriarum digest. si quis cautionibus judic. sist. causa &c. tex. in l. fin. Codic. de præscript. 30. vel 40. annor. in l. ordinata 24. in princip. digest. de liber. caus. l. nam posteaquam 9. §. 3. digest. de jurejur. facit tex. in l. sed etsi restituatur 28. §. sed & si 4. digest. de judic. Sic actio injuriarum per litis contestationem perpetuatur, Dd. in l. si non convicii Codic. de injuriis. † Hinc recte dicitur per litis contestationem conditionem actoris non reddi deteriore, sed meliorem, arg. l. 1. & ibi Bart. Codic. de judic. numer. 1. l. non solet 86. cum l. seq. digest. de reg. jur. l. aliam 20. digest. de novat. arg. l. videamus 19. ff. de usur. & cautus sit advocatus actoris ut litem secum contestari præmaturet, reum vehementer ad hoc urgeat, & habeat litem pro contestata, si per reum steterit quo minus contestaretur, si ille moras fecerit. Omnis itaque actio temporalis si fuerit in judicium deducta & super ea lis contestata perpetuatur usque ad 32 40. annos, dict. l. fin. à qua regula. † Primo excipitur actio de dolo, quæ intra biennium continuum à die commissi doli inchoanda, & terminanda est, l. optimum fin. Codic. de dolo, l. quesitum 30. §. penultim. digest. de pecul. & non perpetuatur per litis contestationem. Ratio est, quod actio doli infamet, quæ in locum actionis de dolo surrogatur, cum infamiam non irroget, sit perpetua & 30. annis duret, l.

itaque 28. digest. de dolo. Secundo excipitur petitio restitutionis in integrum, quæ intra quadriennium à tempore legitimæ ætatis computandum inchoatur, & finitur, l. fin. Codic. de tempor. in integr. restituat. Myns. cent. 1. observat. 51. numer. 4. nisi dolo adversarii extractum sit tempus, si mora facta ut tempus laberetur, l. intra utile 39. digest. de minor. aut per judicem steterit quo minus intra quadriennium lis terminaretur, Myns. d. observat. 51. numer. 6. alias petenti restitutionem litis contestatio ad perpetuitatem nil quicquam prodest, text. express. in l. Papinianus 20. §. 1. digest. de minor. In Camera autem Imp. instantia restitutionis in integrum, aliarumque causarum non attenditur, Myns. d. loco numer. 7. & 8. Tertio. Retractatio status defuncti fit intra quinquennium à die mortis, l. 2. §. fin. & tot. tit. digest. ne de statu defunct. &c. Quomodo autem differant interruptio præscriptionis, & perpetuatio actionis, & qui sint effectus, & quibus actibus perpetuatio fiat, vide plene apud Francisc. Balbum de præscription. 4. partes 6. principalis.

Decimus octavus. † Lite contesta- 33 ta transeunt actiones pœnales in hæredes, §. non autem in fine Institut. de perp. & temp. actor. arg. l. aliam 20. in fine digest. de novat.

Decimus nonus. † Per litis contesta- 54 tionem quasi contrahitur inter partes litigantes † ut instantiæ obligentur, & con- 35 sequenter ad id quod per seutentiam adjudicabitur, à judicio discedere, & coram alio litigare non possint, quia & partes judici, & inter se invicem redduntur obnoxii, l. 3. §. idem scribit & ibi Bart. num. 1. & 6. digest. de peculio, tex. in l. is qui se obtulit 25. & ibi. gloss. in verb. qui discessit digest. de rei vent. Gaill.

Gaill. d. observat. 74. num. 5. 6. & 7. Roformatio des Erststoffs Collen dict. loco §. fin. Wenn solche Befestigung des Kriegs beschehen/so muß hinführo der Beklagte stehen und halten. Sicut enim ab initio liberum est cum adversario iudicium ingredi, & per hoc instantiæ obligari, ita obligationi semel coeptæ adversario non consentiente renunciare & à iudicio discedere nemo potest, *arg. l. sicut 5. Cod. de act. & oblig. ne jus parti quæsitum auferatur, arg. l. fin. ff. de pact. sed ubi discedere velit, tanquam temerarius litigator omnia damna, & litis expensas adversario suo inferre cogitur, §. 1. ibi. improbus litigator Instit. de pœna temere litigant. & ubi calumniæ causa negotium fecisset, tenetur iudicio de calumniatoribus, *tex. in l. 1. in princ. ff. de calum.**

Vigesimus. Missus in possessionem in reali actione post litem contestatam fit verus possessor, *Menoch. in 3. remed. retinend. poss. num. 217.*

36 Vigessimus primus. † Ante litem contestatam non recipiuntur probationes super negotio principali nec exceptiones merita causæ respicientes admittuntur ad probandum, *arg. tot. tit. ext. ut lite non contestata & c. tex. in cap. accedens 4. cap. quoniam 5. ext. d. tit. Myns. cont. 1. observat. 24. ubi ita in Camera iudicatum refert.*

37 Vigessimus secundus. † Post litem contestatam non admittitur mutatio libelli, *l. non potest 23. digest. de iudiciis, Dd. in l. edita Codic. de edendo, Gaill. d. obser. 74. num. 8. ne quidem mutua partium voluntate, Gaill. dict. loco numer. 9. Ratio quia litis contestatio, alique actus substantiales iudicii partium consensu tolli non possunt, nisi mutatio sit modica quæ substantiam non immutet, *Specul. de libelli concept. §. nunc ostendamus numer. 6. 7. & 8. Ratio quod modi-**

cum non curet prætor, cum pro nihilo habeatur, *l. 4. digest. de in integr. restit. l. ob quæ vitia 4. §. fin. digest. de adilit. edict. ante litem contestatam libellum tam in civilibus quam criminalibus mutare licet, Gaill. d. loco num. 4.*

Vigesimus tertius. † Per litis contestationem constituitur possessor in mala fide quantum ad fructus, quia amplius non habet ignorantiam rei alienæ, *l. 2. C. de fructib. & lit. expens. ubi Bart. num. 5. arg. l. item veniunt 20. §. petitam 11. l. si quid 31. §. sicut in fine digest. de petit. hered. l. nemo 10. Cod. de acq. poss. l. 2. l. nec bona 10. Cod. de præscrip. longi temp. l. centum 22. l. mora 26. Cod. de rei vend.*

Vigesimus quartus. † A tempore litis contestatæ in actione stricti juris veniunt fructus quos possessor, aut debitor restituere tenetur, *tex. in l. sed & si 25. §. si ante 7. digest. de petit. hered. §. & si in rem vers. post inchoatam in Instit. de offic. judic. veluti debes mihi Titium ex stipulatu, lite tecum contestata fructus, omnisque utilitas quam post litem contestatam percepisti, venit in condemnationem, l. præterea 20. digest. de rei vend. l. videamus 38. §. si actionem digest. de usur. l. cum fundus 31. ff. si cert. pet.*

Vigesimus quintus. † Post litem contestatam possessor malæ fidei ab initio tenetur de interitu rei, etiamsi sine dolo, & culpa ejus interierit, *l. illud 40. digest. de petit. hered. l. item si verberatum 15. §. fin. digest. de rei vend. l. nemo 82. §. 1. digest. de V. O. † Mala itaque fides quæ fide inducitur per litis contestationem duo principaliter operatur, 1. ut præstentur fructus. 2. Ut interrumpatur præscriptio, non vero ut de interitu rei teneatur. Ratio ne qui justā contendendi causam habet temere adversario cedat, timens rei interitum, dict. l. illud vide Bart. in dict. l. 2. Cod. de fructib. & litium exp. n. 5.*

43 Vigefimus sextus. † Post litis contestationem hæres ex delicto defuncti in pœnabilibus tenetur intolidum, *l. unica Codic. ex delicto defuncti in quantum heredit. conven. tex. in §. non autem vers. pœnales in Institut. de perpet. & temp. actor.*

44 Vigefimus septimus. † Litis contestatio tollit facultatem solvendi, quando unum est in obligatione aliud in solutione, *juxta tex. in l. si quis stipulatus 57. & ibi Bart. nu. 2. digest. de solut.*

45 Vigefimus octavus. † Lite cum emptore hæreditatis contestata inducitur tacitum pactum non petendi à venditore, *arg. l. solutione 23. ff. de solut. Alci. in l. 2. num. 7. C. de pact.*

46 Vigefimus nonus. † Per litis contestationem inducitur novatio, & dicitur necessaria novatio, *d. l. aliam ff. de novat. l. non solet 86. ff. de reg. jur.*

Trigesimus. Per litis contestationem contrahitur eremodiciu, id est fit desertio judicii, *l. properandum §. & siquidem §. sin autem reus C. de judic.*

47 Trigesimus primus. † Exceptiones peremptoriæ quæ altiore quæstionem & indaginem requirunt post litis contestationem proponendæ sunt, *per tex. in capit. 1. de litis contestat. in 6.* Ratio quia ejusmodi exceptiones respiciunt merita causæ quæ ante litis contestationem disputari non possunt, *Gaill. d. observat. 74. numer. 13.* Plures effectus, *vide apud Specul. hoc tit. §. penultim. & final. Damhauder. dict. loco cap. 120. à numer. 16. usque ad finem & capit. 140. à numer.*

48 14. usque ad finem. † Hæc omnia intelligenda sunt de litis contestatione valida, nam invalida contestatio nihil operatur, *authent. offeratur in fine Codic. h. t. & ibi not.* proinde si post terminum de jure, vel à judice præfixum fieret litis contestatio,

nihil operaretur, quia terminus absolvitur, *l. accusaturus 35. digest. ad L. Jul. de adult. Wurmbs. d. tit. 13. obs. 2.*

TITULUS II.

DE JURAMENTO CALUMNIÆ.

Juramentum calumniæ si exactum fuerit, est de substantia processus.

SUMMARIA.

- 1 Lite contestata juratur de calumnia.
- 2 Juramentum calumniæ si fuerit à parte exactum est de substantia processus ejus omisso viciat processum, & reddit sententiam nullam.
- 3 Juramentum calumniæ viva voce peti debet.
- 4 Juramentum calumniæ à partibus expresse remitti non debet, & quæ sit ejus ratio?
- 5 Consuetudo ne juretur de calumnia in jure reprobata est.
- 6 Instantia consensu partium prorogari non potest.
- 7 Cautela pro exigentibus juramentum calumniæ.
- 8 Appellatio tenet si cautio quam statutum requirit, præstita non sit.
- 9 Juxta Ord. Curie Monast. juramentum calumniæ non exactum præstandum est.
- 10 Reformatio Juliac. requirit ut exigatur à parte.
- 11 Petitio juramento calumniæ non currit dilatio probandi nisi eo præstito.
- 12 In Camera nullitas commissæ in prioribus Instantiis ob non præstitum juramentum calumniæ non attenditur.

13. *Qualem progressum juramentum calumnie in jure habuerit.*

14. *Jure novissimo authentico, juramentum calumnie in principali causa non nisi semel prestatur.*

Ite hinc inde à partibus contestata juratur de calumnia, † quod juramentum si postulatum fuerit necessario interponendum est, *argum. text. in l. iusjurandum & ad pecunias 34. §. qui iusjurandum in verb. si hoc exigatur ff. de iurejur. c. cum causam 6. in fine ext. de juram. calum. petente alterutro, Judiceve jubente præstatur Ordinat. Cam. parte 1. tit. 25. in princ. ita quod iste actus interpositionis juramenti super calumnia vitanda, sit actus substantialis processus, cujus ommissio ipso jure processum vitiet, & sententiam latam nullam reddat, ut dicit Bar. in l. de pupillo §. qui opus num. 1. ff. de oper. novi nunc. Si hard. in rubric. C. de iurejur. propt. calum. dando nu. 10. & in l. 2. §. quod observari num. 5. C. d. t. arg. tex. in c. 1. §. 1. & ibi Canoniste eod. tit. in 6. & in d. l. 2. in prin. ibi non aliter, & ibi in omnibus litibus & in §. sed quia veremur, C. de iurejur. propt. calum. dando, Guido Papa singul. 231. Gaill. libr. 1. observ. 84. num. 1. ubi plures allegat, & lib. 2. observ. 46. num. 16. Idem d. libr. 1. observ. 88. num. 3. Debet autem hoc juramentum exigere non in scriptura, puta in libello, in exceptionibus, in replicis, duplicis, & sic in productis advocatorum, † sed viva voce judicialiter in recessu per ipsum procuratorem, alias poena legalis non committitur, nec propter omissionem processus invalidatur, quam opinionem Socini in c. fin. num. 53. ext. eod. tanquam æquiores amplectitur, Gaill. d. observ. 84. num. 7. & hoc in praxi diligenter observandum. Idem statutum in De-*

putatione Spirensi de anno 1600. §. 129. Als auch unser / Consultum Cameræ de anno 90. † Et hæc adeo vera sunt, ut à partibus hoc juramentum expresse remitti non possit, per tex. exp. in d. l. 2. §. sed quia veremur, & in d. c. 1. §. 1. de juram. calum. in 6. Mathes. singul. 64. in addit. num. 2. Castal. in lib. nec quicquam §. de plano ff. de offic. procons. & legati, Maranta in suo Spec. parte 6. h. t. num. 2. Cujus ratio est, quod introductum sit non principaliter in favorem partis, sed ob publicam utilitatem, ut partes adducti religione istius iurisjurandi non calumnientur, & magistratus injustis litibus non occupetur: at jus publicum pactis privatorum lædi non potest, l. ius publicum 38. ff. de pactis, Gaill. libr. 1. observ. 101. num. 4. Est & ea ratio, quod tale pactum calumniis viam aperiret, & sic per consequens turpitudinem contineret, unde reprobatur est, per tex. in l. si unus 27. §. illud 3. & §. pacta 4. ff. de pact. † nec consuetudo in contrarium ullas vires habet, per tex. exp. in c. ceterum §. ext. h. tit. vide Sich. in d. l. 2. in prin. n. 10. gloss. in d. c. 1. §. 1. in verbo tacite de juram. calum. in 6. Mathes. sing. 65. Gaill. d. obs. 85. n. 3. & 4. † Ex eadem ratione nec Instantia quæ in civilibus triennio, in criminalibus biennio terminatur, l. properandum 13. C. de judic. consensu partium prorogari potest, Dd. in d. l. properandum. Unde † cauti sint advocati, & procuratores, ut dum litem contestatur, petant actorem cogi ad juramentum calumnie, & deinde ejus in toto processu amplius non recordentur, quo casu si adversarius tale juramentum non præstiterit, in omnem litis eventum illis prospectum est, si triumphant bene est, si succumbunt tunc possunt excipere contra executionem sententiæ de nullitate processus, quod petiverint juramentum

tum de calumnia, quod non sit præstitum, hæc cautela fundata est, in d. c. 1. §. 1. de juram. calum. in 6. ubi dicitur processum non vitiari si tacite omittatur juramentum calumniæ, id est, si ab alterutra partium petitum non fuerit, ergo à contrario sensu si petitum fuerit & non præstitum vitiabitur processus, & sic intelligenda glossa in d. l. prolatam 4. C. de sent. & interl. om. judic. vide *Sichard. ibi num. 6. & in d. rubric. nu. 10. & 11.*

Mathesilanus singulari 64. † Sic stante statuto quod sine cautione non appelletur, si ea petita non sit appellatio nihilominus valet, ut probat *Myns. cent. 1. obs. 6.* † Juxta Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 9. in fine princ. etiam si non sit petitum tale juramentum, tamen à partibus post litem contestatam præstari debet, & sic tacite à partibus remitti non potest, & in hoc Ordinatio derogat juri communi. † Contra vero Reformat. Juliac. quæ cap. 22. juxta jus commune requirit quod tale juramentum expresse exigatur, *Wo die beyde erscheinende Partheyen / oder ihrer ein das begehren und anders nicht / & Ordin. Camerae parte 3. tit. 13. §. 1.* Dergleichen so der Eyd für gefährde durch ein oder beyder Theil erfordert 2c. In Reformatione des Erbstifts Cöllen sub rubrica Eyd für gefährde / in fine expresse statutum, quod juramentum calumniæ tacite à partibus remitti possit, Concordat. Reformatio Judiciorum Senatus Colon. de juramento calumniæ in prin. Nach beschehener Antwort soll der gemein Eyd vor gefährd gethan werden / so fern der von dem Richter oder einer Partheyen zu schwehren begehrt / so der aber nicht begehrt / und stillschweigend umgegangen würde / wird dadurch der Proceß nicht unfüglich erkant. Latine. Post responsionem ad libellum jurabitur

de calumnia, si tamen illud juramentum à judice vel parte exactum fuerit, si autem non petatur, & tacite omissum fuerit, per hoc processus non vitiatur. † Et petito juramento calumniæ dilatio data ad probandum non currit nisi juramentum præstitum sit, *Sich. in d. l. 1. nu. 2.* † In Camera vero talis nullitas ob defectum juramenti calumniæ à parte exacti non attenditur, sed tali nullitate in prioribus Instantiis commissa non obstante, in causa proceditur, nam vigore Ordin. Camer. tit. 34. §. 1. part. 3. nullitates processus regulariter non attenduntur, si alias de meritis causæ ex actis sufficienter, & liquido constet, ita notat *Gaill. d. obs. 84. n. 3. & 4.* Sic & in Camera ad definitivam proceditur, etsi in prioribus Instantiis nulla litis contestatio iacta sit, *Gaill. lib. 1. obs. 75. nu. 6.* hæc, ut dixi, ita intelligenda, quod omissio hujus juramenti in prioribus Instantiis exacti in Camera non attendatur, nec ob vitium nullitatis processus causa remittatur, in Camera autem exactum omitti non potest, *Gaill. d. loco nu. 6.* Nam quando exceptiones contra appellationis formam vel devolutionem aliæve dilatoriae in secundo termino exhibentur: vel libello respondetur, lisque pure contestatur, tum confestim jusjurandum calumniæ etsi jam ante in prima instantia juratum, parte alterâ vel ambabus petentibus præstatur, Ordin. Camerae parte 3. tit. 32. in prin. §. 3. & penult.

† Cujus quidem juramenti calumniæ vestigia in jure antiquo Digest. extant, quippe in casibus specialibus eo jure receptum fuit, qui exprimuntur in l. de pupillo §. §. qui opus 14. ff. de oper. nov. nunc, in l. qui bona 13. §. si alieno 13. ff. de dam. infect. in l. jusjurandum 34. §. qui jusjurandum 4. ff. de jurejur. in l. thesaurus 15. ff. ad exhib. in l. inter 44. §. qui

S. qui familia 4. ff. familiae ercif. l. de die 8. §. iubetur ff. qui satisdat. cogantur, l. si quis ex argentiarius 6. §. exigitur, l. quadam 9. §. fin. ff. de edendo. Sed jure Codicis ad summam perfectionem deductum, adeo quod non tantum in qualibet causa sed qualibet ejus parte seu actu de calumnia jurandum fuerit, per text. in l. 1. & 2. in princ. C. de jurejur. propt. calum. dando, novissimo autem jure authenticorum restrictum est, ut tantum semel super tota causa interponere sufficiat, quia semel praestitum super tota causa porrigit vires suas ad omnes articulos illius causae, ita quod circa singulos articulos censeatur repetitum, text. in authent. hoc sacramentum & ibi Sichard. numer. 1. & in authent. in isto C. d. tit. & in d. §. fin. Novella de
14 his qui ingred. ad appell. † Quod verum de juramento calumniae quod in principali causa post litis contestationem praestitum est, illud in eadem causa non iteratur quoad incidentia, dependentia, aut causam quovis modo concernentia, quia, ut dictum, extendit vires suas ad omnes actus judiciales, & hoc est, quod disponit d. authent. hoc sacramentum & legem 1. Codicis corrigit, sed quoad juramentum calumniae quod ante litem contestatam circa preparatoria fit, l. Codicis manet incorrecta, interpolatio enim talis juramenti non se extendit ad causam principalem, nec impedit illud post litis contestationem super causa principali interponi. Si tamen forte praesumptio sit, eum qui juravit, necdum a calumnia abstinere, tunc & in principali causa repeti, iterumque exigere valet, neque solum juris emendationem curare debemus, verum etiam ne fraudi ea sit ob oculos habere, Innoc. in c. cum dilectus, ext. de elect. Bald. in Margaritha in verbo juramentum. Concordat. Reformationis

Judiciorum Senatus Colon. d. loco. Aber der special-End vor gefährd mag jederm Theil des Kriegs vor und nach so oft der Richter bey einiger Parthen einige Gefährlichkeit vermerckt oder beförchtet/ zu schwehren derselbigē Parthenen auflegen/ und ist gleich dem End / der Nothheit/genandt Juramentum Malitiae, und so umb etlicher Ursachen von dem Kläger derselbigē End erfordert würde / und er denn zu schwehren sich weigerte/ soll er seiner Sachen verlustiget werden / so aber der Beklagte auff des Klägers Begehren solchen End zu thun weigerte/ soll es dafür gehalten / als ob er der Klagen geständig wäre. Latine. Juramentum speciale de calumnia utrique partianti, & post litem contestatam à Judice quotiescunque viderit necessarium imponi potest, & simile est juramento malitiae, etsi ex justis causis ab actore exigatur, & praestare recuset, causa cadet, si autem reus ad instantiam actoris recusaverit, habebitur pro confessato.

QUI JURENT DE CALUMNIA.

S U M M A R I A.

- 1 Principales litigatores actor, & reus jurant de calumnia.
- 2 Licet per procuratores agant qui litem contestati sunt.
- 3 Quid juret actor?
- 4 Quid reus?
- 5 Quid uterque actor, & reus jurent?
- 6 Calumniatur tam qui injuste resistit, quam qui sciens injustam litem movet.
- 7 Juramentum calumniae est juramentum creditatis.

8. Nemo prae-textu perjurii de-rectare hoc juramentum potest.
9. Qui litigatores non jurent de calumnia?
10. Ratio dubitandi, decidendi c.1. ext. de juram. calum.
11. Procurator habens speciale mandatum si jurat de calumnia in animam domini, ipse dominus jurare non cogitur.
12. Ratio cur exigatur in procuratore jurante pro domino de calumnia, speciale mandatum?
13. Causa in qua jurat procurator de calumnia in speciali mandato exprimi debet juxta quosdam.
14. Hoc in Camera non servatur.
Heredes actoris, vel Rei jurant de calumnia.
15. Legitimi administratores sine speciali mandato jurant de calumnia.
16. Procurator in rem suam de calumnia jurat in animam suam.
17. Suscipientes alienam defensionem invito domino in propriam animam jurant de calumnia.
18. Judex quomodo jurare cogatur?
19. Advocati quale juramentum praestent?
20. Advocatus justam causam fovens potest cum malitia vincere adversarium.
21. Procuratores jurant in animam propriam de calumnia, si lite contestata postquam dominus juravit, causam occupant.
22. Procuratores jurant tam de calumnia domini quam propria vitanda?
23. Ordinatio Curiae Monast. quid circa juramentum procuratorum hoc casu disposuerit?
24. Procurator jurat de calumnia, licet ante ipse dominus juraverit.
25. Procurator qui ex officio judicis datus est an juret de calumnia?
26. In curiis hodie quomodo ordinata jure super juramento calumnia observentur?
27. Communis praxis circa juramentum calumniae defenditur, ut majus malum evitetur.
28. Consuetudo in jure reprobata quando toleranda?
29. Consuetudo ne advocati in singulis causis de calumnia jurent, à quibusdam reprobat.

† Juramentum calumniae primo praestant ipsae personae principales, quae per se causas in foro, & judicio agunt, actor, scilicet, & reus, text. in authent. principales C. de jurejur. propter calum. dand. & in c. in pertractandis 3. in c. ceterum 5. ext. de juram. calum. † & hoc, licet personae principales actor, & reus per procuratorem causam agitent, & ipsi procuratores litem sint contestati, nihilominus jurare de calumnia coguntur, per tex. in d. l. 2. §. si autem, Hart. Hartman. tit. 10. obser. 2. num. 1. nisi iste procurator habeat mandatum ad jurandum de calumnia, ut infra dicemus.

† Et Actor quidem jurat quod per calumniam litem non moveat, hoc est sciens, se injustam causam fovere, divexandi animo alteri litem denunciaret, sed existimet se bonam causam habere, text. in d. l. 2. in princ. in verbis actor quidem jurat non calumniandi animo litem se movisse, §. fin. Novell. de his qui ingred. ad appell. text. in prin. vers. item actoris Instit. de poena tem. litig. † Reus jurat quod malitiosa improba quadam pervicacia bonam fidem non agnoscendo, liti se non offerat, & ad defensionem paret, sed putet se bona instantia uti, tex. in Instit. in d. princ. vers. nam reus, de poena tem. litig. & in d. l. 2. in fine princ. in verb. quod putans se bona instantia uti. † Uterque vero tam reus, quam actor de calumnia jurans ad haec suo jurejurando se astringere videtur, (1) quod interrogatus

tus de aliquo ita sit responsurus, ut credit, (2) quod non velit uti falsis allegationibus, & probationibus scienter, (3) quod nullas supervacaneas, aut temerarias dilationes petere velit, quæ fraudi esse possint adversario, d.l. 1. in verb. nec causa differendi, (4) quod causa differendi negotium probationes allegatorum ab adversario non flagitet, (5) quod calumniose prote- landæ litis causa ad probandum se admit- ti non petat, (6) quod quæstionem ser- vorum non petat odio eorum, sed verita- tis eliciendæ causa, hæc colliguntur ex d. l. 1. C. h. titul. & ex authent. in isto C. eod. quod nihil dederit nec daturus sit, nihil promi- serit, nec promissurus ad promerendam gratiam judicis ut sententia pro se feratur, ne non tam in jure, & justitia, quam in pe- cunia, & opibus spem victoriæ reposuisse videatur, tex. in d. auth. principales ubi Si- chard. num. 4. Cod. eod. gloss. in c. 1. in verbo calumnie ext. eod. Maran. d. loco num. 10. Eme- ric. à Rosbach in sua praxi civili tit. 50. nu. 11. & 12. Mathesil. singul. 64. in addit. num. 6. Wurmb. in pract. obs. tit. 14. obs. 5. vide for- mam juramenti calumnie in processu judiciario d. Emer. à Rosbach d. tit. 50. num. 20. ubi quinque capita juramenti calumnie ponit, Pelsius in suo processu cap. 10. num. 5. & 6. Damhauder. in sua practi. civili cap. 151. num. 2. 26. 27. Concord. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 10. ubi in formula jurandi de calumnia actoris, Rei, eorumque procuratorum su- praenumerata compræhensa sunt. Item Re- format. Juliac. cap. 23. & Reformatio Ju- dicio- rum Senatus Col. d. loco ubi memo- rata quinque puncta seu capitula juramen- ti calumnie ordine ponuntur. † Ex prædi- ctis apparet non modo eum calumniari qui sciens injustam litem movet: veram eti- am qui injuste resistit, quorsum si pro-

craftinationes illas immodicas, atque nun- dinationes judiciorum prætextu quæsitæ retuleris, tot calumniatores hodie apud tri- bunalia inveniri esset, quod Rabulas. † Est autem hoc juramentum calumnie non ve- ritatis sed credulitatis, quod litigantes præstant de conscientia, & bonitate cau- sæ, quam habere opinantur, jurant enim partes se credere quod foveant bo- nam causam, per tex. in dict. l. 2. in fine prin. in verb. sed existimando bonam causam &c. & in §. quod observari in verb. eo quod ex animi sui scientia jurent, & in verb. quod quisque credit, vel existimat, tot. tit. ext. eod. tex. in In- stit. in princ. de poena temere litig. Formam juramenti calumnie juxta Ordinat. Came- ræ vide parte 1. tit. 65. juxta Reformat. Ju- liacensi. d. cap. 23. in prin. & §. in gleichen Ordinat. Curiae Monast. d. parte 2. tit. 10. † Reformationem des Christstifts Collen dict. loco in prin. proinde nullus conqueri po- test quod compellatur pejorare, Pelsius in suo processu judic. cap. 28. num. 4.

† Jurant itaque hodie ipsæ personæ prin- cipales, præterquam si Clerici sint, qui per alium hoc juramentum præstare possunt, per tex. in c. 1. ext. eod. tit. ubi hanc quæstio- nem an Clericus hoc juramentum præste- re debeat, aut alii hoc officium delegare Pontifex decidit. † Rationem dubitandi 10 ponit duplicem, altera quod lex civilis generaliter prohibens Clericis ne jurent de Constantinopolitanis intelligenda vi- deatur, ut patet ex l. cum clericis 25. §. 1. vers. quod si lis C. de Epif. & Cler. altera quod alia lex civilis generaliter statuit omnes perso- nas principales hoc juramentum præstare, d. authent. principales. Rationes deciden- di itidem duæ ex textu colligi possunt, quarum utraque sumpta est ab autoritate eum Henrici cujusdam Imper. constitutio-

nem D. Marci de omnibus Clericis intelligentis, tum Justini Imper. qui sancivit sacros patrum Canones vim legum obtinere, at sacri Canones clericis jurare prohibent, *cap. si quis presbyter 2. question. 5. cap. ultim. 22. quest. 5.* ergo leges civiles juxta istos canones intelligendas, & interpretandas, legibusque hac in parte derogabunt. Primo itaque dispositio dict. authentic. principales fallit in Clericis causas Ecclesiarum agentibus, qui non per se sed per defensorem seu Oeconomum jurabunt de calumnia, *d. cap. 1. concordat cap. in pertractandis 3. c. Imperatorum 4. ext. eod.* at si proprias causas egerint in propria quoque persona juramentum calumniae praestant, contraria consuetudine non obstante, *tex. in cap. ceterum ext. eod.* Secundo. Parenti, & patrono remittitur hoc juramentum, *ita tenet gloss. in d. l. 2. in verbo, movisse Bart. ibid. num. 11. Bald. num. 6. Sicbard. num. 11. per text. in l. licet 7. §. 3. digest. de obseq. parent. & patrono praest. l. si patramus 16. digest. de jurejur.* Tertio filio, & liberto remittitur quoque hoc juramentum, *ita Bart. in l. iusjurandum §. qui iusjurandum ff. de jurejur. per tex. in c. sciendum §. in quibus de consuet. recti feudi, de his prout de vasallo, & domino feudi, vide VVurmbf. in pract. obser. tit. 14. obser. 7.* Quarto fallit. † Si procurator habeat speciale mandatum ad jurandum de calumnia, tunc pars principalis in propria persona illud praestare non cogitur, *per tex. in cap. fin. de juramen. calum. in 6. & ibi gloss. in verbo juramentum in fine, tex. in cap. penultim. in fine & ibi gloss. in verb. per procuratorem ext. eodem*, sed procurator habens ad hoc speciale mandatum in animam domini sui à quo mandatum habet, praestat, quo juramento à procuratore praestito, dominus alio juramento ultra non gravatur, *argumen. tex. in cap.*

procurator 38. de elect. in 6. † Ratio autem 12 speciali mandati Daß der Procurator ein besonder Gewalt und Befehl haben müsse/ hæc est, quod in generali mandato ad jurandum non veniat delictum, & generalitas ista de justis causis intelligenda sit, *facit text. in leg. si procurator 6. digest. de condict. indeb. facit l. si quis mihi bona 25. §. sed utrum digest. de acquir. hered.* unde si procurator vigore talis generalis mandati de jurando in causa injusta pro domino juramentum calumniae praestaret, dominus non obligaretur, & per consequens in perjurium non incideret, sed pro non jurato haberetur, *ut tradit Bart. in l. qui bona §. si alieno numero 4. digest. de dam. infect. Gaill. libro 1. obser. 83. num. 2. ubi ex Castrensi refert hæc perpetuo, menti tenendum*, quia per hoc multi processus infringi possent, quasi paria sint juramentum calumniae omnino non interpositum, aut non legitime interpositum, *juxta vulg. quoties digest. qui satisd. cog.* Ut autem juramentum procuratoris relever dominum, non sufficit procuratorem ad hoc habere speciale mandatum, sed insuper requiritur, † quod causa in mandato exprimat super qua jurandum sit, nec sat sit dicere, constituo meum procuratorem in omnibus, & singulis causis ad jurandum de calumnia, nisi specificè exprimat causa super qua, *ita Bart. in d. l. 2. §. si autem num. 2. 3. & 4. ubi dicit istam esse manifestam rationem*, quod si simpliciter mandatum sit ad jurandum de calumnia intelligeretur in causis justis, & sic dominum non ligaret, *Panor. in d. c. in pertractandis vers. habet aut speciale mandatum ext. h. tit. ubi rationem tradit*, quia constitutus per illam generalem clausulam non censetur instructus super veritate facti in qualibet causa, *gloss. in formatione casus d. c. si.*
de

de juram. calum. in 6. Andreas Pomate in apostil. ad Panor. in dict. cap. in pertractandis, ubi ista fit distinctio quod qui in qualibet causa constitutus est, illi à parte objici non possit, quod dominus melius novit negotium, & sic dominus pro illo admittendus, secus si per generalem clausulam non determinata causa. † Sed posterius hoc in Camera non ita stricte observari, testatur Gaill. libro primo; obser. 83. numero quarto, eo quod ibi admittantur mandata ad presentes, & futuras causas, quæ mandata cum signatura vocant, quorum vigore, dummodo inibi juramenti calumnie mentio fiat, procuratores in qualibet causa citra aliud speciale mandatum, de calumnia jurare possunt, & ita quoque ante JC. Gaill. qui de praxi supremi Judicii Cameralis tantum loquitur, communem esse observantiam & de consuetudine observari, tradidit Bart. in dict. l. qui bona §. si alieno num. 5. digest. de damp. infect. Hartm. Hartman. in pract. obser. tit. 10. obser. 2. num. 3.

Secundo jurant de calumnia hæredes personarum principalium actoris, & Rei, in quos instantia transit, l. si eum hominem 33. digest. de fidejuss. d. authent. principales in verbis vel illi ad quos negotium in medio migraverit, ubi Sichard. numero secundo, Specul. h. t. in paragr. sequitur vers. sed nunquid hæres, etiam si defunctus de calumnia juraverit, argum. d. x. 2. §. 1. & ibi gloss. in verbo juramentum, ubi gloss. hanc rationem dat, quod defunctus potuit habere bonam fidem, & hæres vel successor malam.

25 Tertio. † Legitimi administratores velut tutores, curatores, syndici, œconomi, hospitalarii, & similes in gloss. d. l. 2. §. quod observari in verbo personæ expressi, & à Sichardo ibidem num. 1. & 2. pupillorum, minorum, universitatis, Collegii,

Reipublicæ, Ecclesiæ jurant de calumnia in animam propriam sine speciali mandato, per text. in d. authent. principales in fine prin. & in §. quod observari, tex. in d. c. in pertractandis, & in cap. Imperatorum 4. extr. eod. gloss. in d. c. fin. in verbo adversarii juram. calum. in 6. Ratio, quia habent legitimam & generalem administrationem, gloss. in d. c. in pertractandis in verbis in animam jurantis, & ibi Panorm. in 2. notab. Bart. in l. certum §. sed an ipsos num. 3. ff. de confess. est & ea ratio, quia ipsi administratores justitiam causæ melius norunt quam ii quorum res, & negotia administrant, ergo convenientius est, ut & illi de calumnia jurent, cum illud juramentum ad credulitatem de justitia causæ directum sit, hanc rationem Impp. in dict. §. quod observari ipse assignat in verbis quia ipsi causam scientes ita ad eam perveniunt. Ex qua ratione sequitur si legitimi administratores causæ qualitatem perspectam non habeant, non admittendos, per tex. in d. cap. in pertractandis in verbis qui causam omnino non nesciunt & ibi Panorm. in 1. notab. & hoc ut anceps perjurium evitetur, l. videamus 4. in prin. digest. de in litem jurand. Jurant autem in animam propriam, non in eorum animam quorum bona administrant, uti colligitur ex textu d. §. quod observari ibi eo quod ex animi sui scientia jurent, & ex verbis convenit enim & ipso jurejurando affici, nam si afficiuntur per juramentum, ergo jurant in animam propriam, & tex. exp. in dict. c. in pertractandis in verbis in animam jurantis illud precipimus prestari.

Quarto. † Procurator in rem suam five cessionarius tanquam principalis persona jurat de calumnia, arg. l. qui stipendia 9. C. de procur. Bart. in dict. l. 2. §. si autem num. 6. Specul. eod. tit. §. restat vers. procurator autem.

17 Quinto. † Jurant ii qui alienam defensionem suscipiunt etiam invito principali, ut in casu l. 1. 2. & 3. digest. de liberali caus. & in casu l. non tantum 6. digest. & l. addictos 29. C. de appell. ita Bart. in d. l. 2. in prin. nu. 12. ubi hanc rationem assignat, quia in praedictis casibus defensor proprium interesse videtur prosequi, *Specul. h. t. §. sequitur vers. item queritur.* Juramentum autem in litem tutores, curatores, procuratores inviti non praestant, *dict. leg. videamus de in litem jur.* quia non cogitur quis jurare de facto alieno, & aliena scientia, nec debet quis gravare conscientiam suam ratione officii quod gerit, sed salutem animae suae praeferre cuicunque officio, ita Bald. in *dict. leg. videamus.*

Præter personas principales actoris, & Rei, & quæ principalium loco habentur, quas ex ordine retulimus, jurant & alii qui sunt administratores justitiæ, & promotores causarum, neque enim isti, de quibus diximus, ad eum modum religione jurisjurandi omnem doli & fraudis suspicionem à se avertunt, verum Judices quoque, advocati, & procuratores, quorum ministerio, & opera judicia diriguntur, & justitia administratur, compelluntur personam suam iurejurando stabilire.

18 † Judices quidem de jure Cod. jurant in qualibet causa, quod secundum veritatem & legum observationem eam decident, sic intelligitur l. rem non novam C. de judic. sed jure authenticorum in §. hodie C. d. t. jurant majores judices id judicatuos quod ipsis melius, & utilius videbitur. De consuetudine Judices non in qualibet causa sed in principio sui officii, quando à magistratu, vel Superiore jurisdictionem habente assumuntur, jurant, quod juxta leges, vel canones, statuta, & consuetudines seu id quod æquum visum fuerit, judicare velint, §. &

quus, *Novella jusjur. quod praestatur &c.* & vigore illius juramenti semel praestiti juste indicare praesumuntur, *Sich. in d. l. 2. in prin. numer. 2. C. h. t.* Sic juxta *Ordinat. Curiae Monast. part. 1. tit. 3.* Judex jurat quod secundum jura civilia, constitutiones Imperii, statuta, & Ordinationem istius Curiae quatenus in judicium deducuntur, judicabit juste, nec numerum à partibus accipiet, &c. Juramentum judicis juxta *Reformat. Juliac.* vide cap. 4. Juxta *Reformat. des Erbstifts Colten* / vide sub rubr. *Eyd der Richter und Schöffen.*

† Advocati vero in primordio causæ ta- 19
tis sacrosanctis Evangeliiis juramentum praestant, quod omni virtute sua, omni ope, quod verum, & justum existimaverint clientulis suis suadere procurabunt, quod scienter injustæ causæ patrocinium non suscipere, aut susceptum, agnita causæ in justitia, deferere velint, falsis allegationibus, malitiosis exceptionibus, correctis legibus, improbis cautelis, aut calumniosa legum interpretatione ad suæ causæ justificationem uti nolint &c. *tex. in d. l. 2. in prin. & in d. l. rem non novam §. patroni, & in §. utriusque Instit. de pœna temere litig.* Et recte *Sichard. in dict. leg. 1. num. 5.* sentit advocatos de jure disputantes de calumnia jurare debere, nam in legibus adducendis atque interpretandis non minor hodie calumnia committitur, quam in constitutionibus facti, arg. l. *fraus ff. de legib. vide quæ in hanc sententiam tradit Panorm. in cap. 1. in 4. notabili extr. de juram. calum.* † Sub hoc juramento advocati non comprehenditur tamen si quid per malitiam in bona causa agat, potest enim advocatus fovens justam causam convincere adversarium suum cum malitia, eumque circumvenire ut succumbat, *Mynscent. 3. obser. 6.* Et licet glossa in d. §. *patroni*

Proni in verbo tactis dicat, hoc quod de juramento advocatorum dicitur consuetudine & usu non observari, Sichard. tamen ibi numer. 7. contendit talem consuetudinem de jure non valere, & sic legis dispositionem tollere non posse, per rationes de quibus ibi. Juramentum Advocatorum Camerae quod semel praestant vide in Ordinac. parte 1. tit. 64. Curiae Monast. vide ibid. parte 1. tit. 5. Curiae Archiepiscopalis Col. vide in Reform. mihi pag. 12. Insuper Camerales praeter juramentum justitiae administrationem, aliaque officii cuiusque capita ordine complectens, aliud in ingressu muneris jusjurandum fidelitatis, in verba Caesaris, Ordinumq; Imperii jurant. Deputations-Tag Abscheid de an. 57. §. 23. **21** weitem ist auch. † Procuratores denique jurant, quod nihil calumniose circa causam agere velint, & quidem in animam propriam sine speciali mandato, si lite contestata demum ad causam veniunt, si post juramentum calumniae à domino praestitum constituti sunt, *tex. exp. in cap. 2. §. 1. & ibi gloss. in verb. ab ipsis de juram. calum. in 6. quem ad hoc allegat. & ita exaudit Panorm. in c. 1. ext. eod. & in d. c. in pertractandis in fine, gloss. in d. authent. principales in verbo migraverit, nam & in ea instantia transit, leg. in causa 27. §. si ex parte ff. de procur. in animam vero suorum principalium antequam principalis juraverit, ita intelligitur c. metuentes 17. qu. 4. Sichard. in d. authent. principales num. 2. & 3. & hoc, ut jam dixi, si habet speciale mandatum jurandi de calumnia, † & sic procurator jurat tam de calumnia domini quam propria vitanda, Bart. in d. l. 2. §. si autem absuerit num. 1. Hart. Harm. d. tit. 10. num. 7. **23** & 8. † Juxta d. Ordinac. Curiae Monast. parte 2. titul. 9. in princip. actor, reus, eorumque procuratores jurant de calumnia,*

nec juramentum à partibus principalibus praestitum relevat procuratores qui in suam, & suorum principalium animam jurant, si illi non jurarunt, aut in suam tantum, si partes principales jurarunt, ita habet Ordinatio, wann die Principalen zugegen/sollen sie selbst / darzu ihre Anwalde/ein jeder in sein selbst Seel/wo aber die Principalen nicht gegenwärtig/alsdann derselben Anwalde in ihrer Principalen/ und ihr eygen Seel solchen End würcklich leisten und schwehren. Latine. Si principales praesentes sint, ipsi, & eorum procuratores, unusquisque in animam propriam jurabit, Si autem principales non sint praesentes, tunc procuratores in suam, & suorum principalium animam jurabunt. Sic & Reformatio. Juliac. cap. 23. wann aber die Hauptsacher beyde / oder ihrer einer nicht zugegen seye / soll des abwesenden Nombar den End in sein eygen / auch des Principalen Seel / so fern er gnugsame Gewalt / sonderlich den End fur gefahrde zu thun von ihme hat/schwehren. Latine. Si autem, unus ex principalibus, aut ambo non fuerint praesentes, absentis procurator in suam, & principalis animam jurabit de calumnia, si speciale ad hoc habuerit mandatum. † Et **24** quod procurator juret de calumnia licet principalis jurasset, *tex. est in d. c. 2. §. 1. & ibi gloss. in positione casus, & in verb. ab ipsis de juram. cal. in 6. Hartm. Hartmanni in pract. observ. tit. 10. obs. 2. nu. 5. 6. 7. & 8. tradens sub qua forma suo, & nomine domini procurator juret, ut uterque ipse, & dominus obligentur, Gaill. lib. 1. obs. 88. n. 1. cum seqq. & obser. 89. num. 1. ubi numer. seqq. tractat an contumacia procuratoris nolentis jurare in propriam animam noceat domino, & qua poena talis procurator in Camera puniatur, Pelsius d. titul. 28. numero 10. An*

autem procurator fiscalis juret de calumnia, vide *Myns. cent. 1. obs. 74. per tot. Gaill. lib. 1. obser. 90. per tot.* † Et an procurator qui sponte ad causam non venit, sed ex officio datus est, vide *Gaill. d. lib. 1. obser. 88. per tot.* ubi distinguit quod merita causæ, & quoad processum, circa merita causæ quod scilicet bonam causam foveat non jurat, quia sponte causam defendendam non suscepit circa processum, quod malitiose litem extrahere nolit, & quod alia capitula jurat, quia circa ea quæ sui officii sunt calumniari posset, licet enim ex officio judicis datus seu constitutus sit procurator, attamen probe suo officio fungi debet, & eo nomine potest illi deferri juramentum calumniæ.

Et hæc quidem de præstando hinc inde à partibus litigantibus juramento calumniæ ad comprimendam hominum malitiam, ad temerarias & frivolas à judicii limine arcendas lites, utroq; jure salubriter statuta sunt, † quæ corruptis, & depravatis Curiarum moribus passim ab usu recesserunt, ita quod in ipsis advocatis, & partibus principalibus ne vestigium quidem hujus juramenti de calumnia appareat, in procuratoribus vero, qui in animam suorum principalium calumniæ juramentum per modum credulitatis, si fuerint desuper ab adversario requisiti, exhibere solent, vix umbra quædam remansit, jurantes de calumnia cum omnibus suis capitulis, & nescientes quid jurent, quia ista capitula quæ sint, ut plurimum ignorant, aut certe vim eorum non satis intelligunt, *Pelsus d. loco nu. 7.* Unde in Reform. Archiep. Curiae Col. sub rubri, de procurat. recte cautum est, quod juramentum calumniæ, non leviter & irreverenter, sed qua decet religione, devotione, & reverentia, solenniter om-

nibus, & singulis capitibus illius clare est aperte recentitis & reverenter tactis sacris à procuratoribus præstari debeat.

† Et licet hæc culpanda & deploranda utique sint, tolleranda tamen videntur, ex eo quod juri consonum sit præcidere occasionem, & facultatem jurandi, si probabilis & verisimilis sit suspicio perjurii, per *tex. in cap. clericos 3. ext. de cohab. cler. & mulier.* ubi prohibetur ne clericus ab Episcopo compellatur abjurare concubinam, ne ad pristinas sordes, & vomitum redeundo, perjurium incurrat, *tex. in cap. ille 22. quest. 5.* ubi dicitur eum duriores esse homicida qui scientem ad perjurium compellit, *tex. in l. 2. Cod. de indicta viduit. tollenda*, ubi Imper. revocat juramentum quod præstabant mulieres de non transeundo ad secundas nuptias, quia sæpe illud pro incontinentia sua violant, & alias ob anceps perjurium prohibetur juramenti delatio, *d. l. videamus in prin. de in litem jurando, l. Marcellus 11. §. jurare 2. ff. rerum amot.* Unde Reformatio des Erbstifts Colen d. loco bene disponit, quod judex commonere partes litigantes debeat, ut sibi invicem hoc juramentum remittant, & Reformat. Curiae Archiep. Col. sub rubr. de procurat. monet eos ne in exigendis malitiæ, & aliis juramentis faciles sint. Nam hisce perversis hominum moribus, prohi dolor, frequentari videmus, quod tanta contentione ad litigandum procedant, tantaque pertinacia litæ coeptæ insistant, ut millies pejerando se bonam fovere causam jurejurando astruere malint, quam à coepta lite desistere. Laudabilis igitur hæc Curiarum consuetudo est, teste *Panorm. in cap. ceterum in fine ext. eodem*, quæ peccandi occasionem præcidendo, calumniæ juramentum abolevit, præclare in hanc sententiam, *Gaill. obs. 85. num. 5.*

*num. 5. Mathesilanus singul. 64. in addit. num. 10. Maranta d. loco num. 11. & ita observari in suprema Curia Mechliniensi testatur Dam-
baud. d. loco nu. 30. Neque consuetudini re-
pugnat quod expresse in legibus reproba-
ta sit, juris autem sit indubitati, contra
expressam legis prohibitionem consuetu-
dinem induci non posse, quia hoc intelli-
gendum, † nisi nova & probabilis ratio &
causa se offerat, quæ tempore prohibiti-
onis non extitit, nam quæ de novo emer-
gunt novo indigent auxilio, l. de etate 11.
§. ex causa 8. ff. de interrog. act. l. plane 4. ff.
ut in possess. legat. ser. esse lic. l. 1. in prin. ff. de
ventre in spic. d. c. ceterum in prin. & quod ex
nova causa rationabili consuetudo contra
expressam legis prohibitionem induci pos-
sit, tenet Panorm. ibid. Andreas Gaill. autem
in allegata observat. 85. num. 6. 7. & 8. hoc
de consuetudine maxime procedere existi-
mat, si sit consuetudo immemorialis tem-
poris non exigi juramentum calumniæ,
per jura ibid. allegata, & subsit justa causa
perjurii evitandi, quæ causa seu ratio con-
suetudinis, per allegantem consuetudinem
probanda erit, nam cum talis consuetudo
in dubio sit contra rationem communem,
de qua supra, ne fraudibus & calumniis via
aperiatur, certe alleganti rationabilem
consuetudinem in contrarium, rationis pro-
batio incumbit, per vulg. quod habens
presumptionem contra se gravetur onere
probandi, & hoc ad tetundendâ temere al-
legantem consuetudinem in praxi bene no-
tandum. † Licet non desint qui illam con-
suetudinem quod advocati non jurent de
calumnia, improbent, advocati enim ma-
gis norunt calumniari quam partes, l. ab
Anastasio fin. ubi glossa in verbo morantis Cod.
mand. nisi coërceantur in omnibus causis
etiam pessimis se intromittant, ut ait Jason*

in l. rem non novam §. patroni num. 3. Cod. de
judic. siquidem omnia mala, teste Baldo,
norunt, ita Vvesembecius in Apostil. ad Bart. in
d. l. 2. in prin. ubi Sichard. num. 6. ait, quod
licet hodie de consuetudine in consistoriis
principum juramentum advocati in ipsa
promotione præstitum, in omnibus ad-
vocationibus, & causis quæ illi offerun-
tur, repetitum censeatur, tamen si ita
parti videretur, posse advocatum co-
gi in qualibet causa jurare, per jura su-
pra allegata, de hoc capitulo qui ju-
rent de calumnia, vide Specul. h. tit. §. restat
per tot.

IN QUIBUS CAUSIS JURETUR DE CALUMNIA.

SUMMARIUM.

- 1 In omnibus causis civilibus ordinariis, &
summariis juratur de calumnia.
- 2 In causis spiritualibus hodie juratur de ca-
lumnia.
- 3 In causis feudalibus inter dominum & va-
sallum non juratur de calumnia.
- 4 Nec in causis inquisitionum.
- 5 Reo in criminalibus recusante juratur de ca-
lumnia, oritur iudicium contra eum ad
torturam.
- 6 In actibus voluntarie jurisdictionis non ju-
ratur de calumnia.
- 7 Implorans officium iudicis non jurat de ca-
lumnia.

† PRIMO. Juramentum calumniæ in o-
mnibus causis civilibus tam summani-
is quam ordinariis, in quibus necessitas
probandi incumbit, hinc inde à partibus,

& procuratoribus præstandum est, *arg. d. l. 2. in prin. in verb. in omnibus litibus, & ibi Bart. nu. 13. C. de jurejur. prop. calum. tex. exp. in Clem. saepe vers. citationem de V. S. Mathesil. sing. 65.* nec enim summarie causæ minus lites dicuntur, quam ordinariæ, & facit vulgata regula, ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, sed lex generaliter loquens generaliter intelligenda, facit *l. thesaurus 15. ff. ad exhib. & c. majoribus 8. extr. de præbend. & c. de appellationibus 11. ext. de appell. Spec. h. t. §. sequitur vers. quid si in causa modica.* Secundo, † In causis spiritualibus hodie juratur de calumnia, *per tex. exp. in c. 1. §. fin. de juram. calum. in 6. per quem textum corrigitur c. 2. ext. eod.* Ratio correctionis fuit, quia in re ipsa compertum fuit, in causis spiritualibus non minus frequenter calumniari quam in causis civilibus, quam rationem assignat, *tex. in litera d. c. 1. §. fin.* ergo & in istis utile fuit induci juramentum calumniæ, ut calumniantium libido expellatur, ubi enim par ratio ibi & eadem juris dispositio obtineat necesse est. Sic in causis annexis spiritualibus, qualis est causa juris patronatus, *c. quanto 3. ext. de judic.* juratur de calumnia, *ita Specul. h. t. in §. sequitur vers. quid de causa.* Tertio. An in causis criminalibus juretur de calumnia discrepantes sunt Dd. opiniones aliis cum gloss. in *d. l. 1. C. de jurejur. prop. calum. dand. existimantibus*, tale juramentum admitti, *ita Wurmbserus in pract. obser. tit. 14. obser. 4.* aliis Martini antiqui glossatoris argumentis moti, id negantibus, cujus opinio nobis probabilior videtur, *per ea quæ tradit Sichardus in d. l. 1. n. 6. & 7.* Sic in notoriis facti permanentis juramentum calumniæ non exigitur, *arg. d. l. 1. in prin. in verb. in quo necessitas probationis incumbit, & ibi Sichard. nu. 3.* † In causis feudalibus inter do-

minum & vasallum non juratur de calumnia, *per tex. in cap. unico §. in quibus de consuetudine recti feudi, Hart. Hartman. lib. 2. pract. obser. tit. 54. obs. 45. ubi rationes vide & VVurmb. tit. 14. obser. 7.* † In causis inquisitionum non 4 juratur de calumnia, *argum. tex. d. l. 1. in verbis litigantium contentiones & ibi Sichard. nu. 17. declarat.* † At si reus accusatus, vel in- 5 quiritus juramentum calumniæ delatum præstare recuset, exurgit inde sufficiens indicium ad torturam, *Menoch. de præsumpt. lib. 1. præsumpt. 89. nu. 13.* † In causis seu acti- 6 bus voluntariæ jurisdictionis, ut cum petitur dispensatio, filiorum arrogatio &c. non juratur de calumnia, *arg. saepe d. l. 1. in verb. contentiosa, & ibi Bald. Salyc. Dd. notant.* † 7 Cum imploratur officium judicis non interponitur juramentum calumniæ, *per ea quæ tradit Specul. h. t. §. sequitur vers. quid ubi imploratur.* Quando agitur contra confessum non juratur de calumnia per rationem *d. l. 1. quia confessus pro judicato habetur, l. 1. ff. de confess. l. unica C. eod.* & proinde non est opus probatione, ergo nec juramentum calumniæ, *ita argumentatur Sichard. ex d. l. 1. num. 4.* Non exigitur juramentum calumniæ si princeps speciali rescripto partem relevavit à tali juramento, quod principem facere posse indubitatum est, cum sit jurispositivi, *arg. l. princeps 31. ff. de legib. ita Gaill. d. obser. 85. nu. 8.* Plures casus quibus hoc juramentum exactum recusari possit, refert Socinus in *d. c. fin. num. 49. Ja-fredus decis. 38.* In quibus causis juretur de calumnia vel non vide Damhauder

in sua Pract. civili cap. 151. à nu.

11. usque ad 22.

QUANDO JURETUR DE
CALUMNIA.

SUMMARIA.

- 1 Juramentum calumnie præstatur lite contestata.
- 2 Juramentum calumnie in causa principali non præstatur nisi semel.
- 3 Super exceptionibus juratur de calumnia ante litem contestatam.
- 4 Petens fieri comparationem literarum jurat de calumnia, licet super tota causa juramentum sit.
- 5 In causa appellationis juratur de calumnia.
- 6 De jure Canonico juramentum calumnie potest in qualibet litis parte præstari.
- 7 Judex ex officio ante conclusionem in causa juramentum calumnie exigere potest.
- 8 Judex ex officio rescindit conclusionem, & parti injungit juramentum calumnie.

† **P**ræstatur autem hoc juramentum calumnie post litem contestatam, *tex. in c. penult. in fine ext. de juram. calum. & in leg. 2. in prin. in verbis post narrationem & responsionem, & ibi communiter Dd. C. eod. tex. in d. l. rem non novam §. patroni in verbis cum lis fuerit contestata C. de judic. arg. c. dudum § 4. in verb. lite vero communia nobis legitime contestata, præstatoque ext. de electi, & c. seu in ipsa litis contestatione, d. l. 2. §. fin. in verb. in ipso litis primordio, tex. in §. fin. Novella de his qui ingred. ad appell. & in c. 1. ibi in primo litis exordio ext. h. t. Damhaud. d. loco cap. 151. n. 3. Ratio est, quia hoc juramentum ad totam litem, & causam pertinet, lis autem & judicium incipit à litis contestatione, c. ex parte 30. ext. de V. S. l. non potest 23. ff. de judic. arg. l. amplius 15. ff. rem rat. hab. facit & ea ratio, quod non intelligatur*

calumniari qui judicium non suscepit, *Barro in d. l. 2. in prin. n. 12. & 17. Gail. lib. 1. obser. 74. n. 12. Concordat. Ord. Camer. Imp. parte 3. tit. 13. §. Dergleichen ubi ait rex. Dergleichen so der End für gefährde durch eine / oder beyde Theilerfordert / soll derselbig alsbald darauff in diesem Termin oder darnach wann derselbig erfordert / auch erstattet werden. Latine. Si juramentum calumnie ab una aut altera parte exactum fuerit, in hoc termino, aut sequenti præstari debet, & Reformat. Juliac. dict. c. 22. in prin. nach Befestigung des Kriegs. Rechtens / oder gerichtliche Einlassung von beyden Theilen geschehen / soll der End für gefährde gefördert werden. Latine. Post litis contestationem utrinque factam, juramentum calumnie exigere debet, & Ordinat. Curiae Monast. d. tit. 9. in prin. so nun der Krieg also beyders seits befestiget / etc. Reformatio des Erbschifts Collen in rubri von dem End für gefährde in princ. alsbald und auff dieselbige Zeit / wann der Krieg befestiget wird / soll alsbald nach der Befestigung der End für gefährde etc. geschwohren werden. Latine. Lite contestata in continenti post juramentum calumnie præstari debet. † Deinde semel tantum non sæpius, quia porrigit suum effectum ad omnes articulos in qualibet judicii parte productos, d. auth. hoc sacramentum, quod verum quoad causam principalem, *Gail. lib. 1. obs. 74. nu. 12. & observ. 85. nu. 1. Wurmb. lib. 1. pract. obser. tit. 14. obser. 3.* † Super exceptionibus enim ante litem contestatam incidentibus circa personam actoris, judicis, libelli ineptitudinem, & similia, nihil prohibet statim atque oppositæ sunt, opponentem ad calumnie juramentum astringere, nec enim circa oppositiones ejusmodi, exceptionum minus calumniari partes possunt, quam circa cau-*

causam principalem, facit ad hoc tex. in d. l. 1. in prin. sive propter quicquam ubi gloss. Salyc. in 1. notab. & in auth. bodie, Sichard. in rubri. C. h. t. num. 1. & 2. Bart. in l. ubicunque n. 18. ff. de interrog. act. idem in d. auth. hoc sacramentum num. 1. in fine, Marant. a parte 6. tit. de juram. cal. nu. 5. Specul. tit. de positionibus §. quarto queritur n. 1. & 2. Gail. lib. 1. obs. 85. nu. 1. & obs. 79. num. 4. & 5. Hart. Hartman. in pract. observ. tit. 10. obser. 1. num. 3. & 9. & cum eo moderamine accipiendum quod dicitur in d. c. penult. ex eodem, jurari de calumnia post litem contestatam scilicet super principali causa, ita Panormit. in d. c. 1. in 3. notab. ext. 4 cod. † Sic & qui petit fieri comparisonem literarum jurat de calumnia, licet in principali causa juratum sit, text. in §. si vero nihil Novella de fide instrument. & cautela, quia illud juramentum in specie super petita comparatione præstitum magis ligat, & operatur quam quod in genere super tota causa interpositum, Sichard. in l. comparitiones numer. 2. C. de fide instrum. Hinc alii dividunt juramentum calumniæ in generale, & speciale, generale vocant quod semel facta litis contestatione ad totam causam præstatur. Speciale quod in qualibet parte judicii usque ad conclusionem exigente adversario præstari solet, vel etiam postquam in causa conclusum est, ex mero iudicis officio, l. 1. ubi Bald. num. 8. C. de jurejur. propt. calum. dando. † Et hoc juramentum calumniæ in prima instantia præstitum non extendit suum effectum ad causam appellationis, in qua illud reiterabitur, per text. in c. 2. in princ. de jurament. calum. in 6. Bart. in d. l. 2. numer. 14. Sichard. in d. rubr. numer. 3. & in d. authentic. hoc sacramentum, numer. 5. Gail. d. observat. 85. num. 2. Concord. Ordin. Cameræ, parte 3. tit. 32. §. penultim. ubi disponitur quod in secundo termino jura-

mentum calumniæ præstandum sit in Camera, etsi jam ante in prima Instantia juratum sit, ut supra quoque tetigi & juratur de calumnia in Novis, Visitationis-Abscheid/ de anno 67. §. ferner ist auch 2c. Sic & perempta Instantia iterum juratur, Bart. d. loco numer. 15. Specul. d. §. sequitur vers. quid si instantia h. t. secus si judex mutetur, Bart. d. loco numer. 16. Et ideo quemadmodum in prima Instantia, si reus nollet jurare, haberetur pro convicto, sic etiam in secunda Instantia nolens jurare pro convicto haberetur, Matthesilanus singul. 64. in addit. num. 5. Secus in litis contestatione, cujus effectus durat post sententiam in causa appellationis, ita ut appellationis processus propter omissionem litis contestationis non vitietur, ut pulchre probat Myns. centur. 1. observ. 1.

Licet autem juramentum calumniæ de jure civili in ipsa litis contestatione, vel immediate post litis contestationem exigi, & interponi debeat, nec diu post a parte exactum, adversarium sub poena legis astringat. † De jure tamen Canonico in qualibet parte litis jurari de calumnia potest, tex. express. in d. c. 1. de juram. calum. in 6. cui Concordat. Ordinat. Cameræ, d. tit. 13. parte 3. §. dergleichen juramentum calumniæ quandocunque exactum præstandum est, in verb. oder darnach wann derselbig erfordert/auch erstatten werden/prout quoque Specul. h. t. in prin. & in §. sequitur num. 4. vult de jure communi fieri posse, & Johannes Pelsius in suo processu judic. tit. 28. num. 2. per tex. in d. c. 1. in princ. de juram. calum. in 6. † Sic Judex ex officio ante conclusionem semper illud exigere potest multa enim sunt ita posita in officio Judicis ut in gratiam partis non ad instantiam partis fieri possint, ita Sichard. in d. l. 2. in princ. numer. 7.

† Imo

† Imo & post conclusionem in causa Judex ex officio conclusionem factam rescindere potest, & per interlocutoriam parti injungere exactum juramentum calumniae, *Gail. libr. 1. observ. 84. num. 6.* ubi de stylo Camerae Imp. loquitur, *allegat. tex. in d. c. 1. in princ. de juram. calum. in 6. quem ita intelligit, facit melius textus in c. cum Joen. 10. vers. verum ext. de fide instrum. Mathesil. sing. 64. in addit. num. 3. & singul. 65. in addit. n. 4. VVurmb. in pract. obs. tit. 14. obs. 3. n. 1. & tit. 1. obs. 1.*

SUB QUA FORMA JURETUR DE CALUMNIA.

S U M M A R I A.

1. Coram quibus juramentum calumnia praestari debeat.
2. Praestatur ad instantiam partis adversae.
3. Jussu & auctoritate judicis.
4. Adversa parte, aut ejus procuratore praesente.
5. Tactis sacrosanctis Evangeliiis.
6. Formula juramenti procuratoris jurantis de calumnia in Camera.
7. Formula juramenti de calumnia juxta Ordinat. Curiae Monast.
8. Formula juramenti de calumnia juxta Reformat. Juliensem.

QUOD ad formam juramenti attinet sciendum, tale juramentum praestandum. † Primo coram Judice loci, in cujus praesentia & testis jurat, *d. authent. principales in princ. & ibi gloss. in verbo judicibus*, vel sub praesentia sacri Senatus, si in sacro Consistorio lites agitantur, *d. authent. principales vers. sive si in sacro*, vel coram Officialibus à

judice ad certas personas deputatis, *d. authent. vers. sed si quis litigantium*, vel apud acta judicii, pro diversitate casuum, quos exprimit, & distinguit *d. authent. principales*. Secundo † petente & instante parte adversa, *l. jurisjurandum 34. §. qui jusjurandum ff. de jurejur. d. l. 2. §. sed quia veremur*. Tercio, † jussu & auctoritate judicis, *d. l. 2. Concord. Ord. Camerae parte 1. tit. 25. in fine*. Quarto. † Praestatur istud juramentum adversa parte praesente, vel procuratore ejus praeter quam si mulier juret, *d. authent. principales vers. sed si qui litigantium in fine cum sequent.* † Quinto debet jurari tactis sacrosanctis Evangeliiis, *d. l. 2. in fine prin. & in d. l. rem novam §. patron. l. generaliter 12. §. in omnibus autem §. C. de rebus cred. & jurejur.* Ad formam quoque spectat quod prius jurent partes litigantes, postea partium Advocati, ut probatur ex *tex. d. l. 2. in fine*, ubi ait Imper. & postea utriusque partis viros disertissimos advocatos (secundum quod jam dispositum est à nobis) juramentum praestare. Et inter partes litigantes prius jurat actor, deinde reus, *d. l. 2. in verbis & actor quidem jurat, &c.* ubi Imper. primo loco ponit juramentum actoris, deinde in vers. reus autem &c. quid Reus, & ita ex ordine textus colligit, *gloss. ibidem in verb. & act. & ibi Barr. n. 18.* qui tamen ordo, si inversus sit, non vitatur propter hoc processus, omissio enim levis solennitatis non vitiat actum, *l. 1. §. fin. ff. de ventre inspic. Sichar. in d. l. 2. nu. 8.* prout quoque in Institutis sub titul. de poena temere litigantium ordo inversus est, ubi juramentum Rei primo loco ponitur, licet ibi vocabulum prius non ordinem temporis determinet quasi ante actorem juret, sed idem denotat quod Nisi, prout *gloss. recte in sup. allegatis verbis & actor resolvit.* Formulam juramenti quae

quæ actori proponenda, vide duplicem in Spec h. t. §. nunc dicamus in princ. altera quæ continet extense ista quinque capitula, expressa in l. 2. in prin. & in auth. subseq. hoc sacramentum, & in hoc sacramento C. de jurejur. prop. calum. quæ capitula nos posuimus sup. Qui jurent de calumnia in prin. altera quod juret se litem calumniandi animo non movisse, ut d. l. 2. nec movere, l. inter cohæredes 44. §. qui familia 4. ff. famil. ercisc. auth. in isto C. d. t. Item formula quæ reo præponenda talis est. Tu jurabis, quod putas petitioni actoris te jure contradicere, & alia quæ in juramento actoris specificata, & subjungit Specul. d. loco in §. nunc dicamus in fine quomodo hæc actis inferenda fiat, sub hoc, vel simili tenore. Die tali lis est contestata, & juratum de calumnia à tali N. ex parte una & tali N. ex parte altera, vel super præmisso libello, vel super infra scripto libello cujus tenor talis. Coram vobis &c. inferendo de verbo ad verbum tenorem juramenti.

† Formula juramenti calumniæ quod præstant procuratores Camerae Imperialis in propriam & suorum principalium animam parte 1. tit. 65. talis est. Ihr werdet schwehren einen Eyd zu Gott und auff das heilige Evangelium in euer Parthen und euer eigen Seel/das ihr glaubt ein gute Sache zu haben/das ihr auch kein unnöthtürfftigen gefährlichen Schub der Sachen begehren/und so oft ihr im Rechten gefragt werdet/die Wahrheit nicht verhalten/auch in dieser Sachen niemands anderst dann denjenigen so das Recht zuläßt/etwas geben/oder verheissen wöllent/damit ihr die Urtheil erlangen und erhalten möget alles getreulich und ungefährlich. Latine. Jurabis in animā principalis, & lis, & propriam, quod credas te bonam causam habere, quod

superfluas dilationes, & protelationes non petes, & in jure interrogatus veritatem dicet, nec in hac causa cuiquam aliquid velis dare, vel promittere, quam cui jura permittunt, ut sententiam obtineas, siue dolo & fraude. Et simili modo juxta d. Ord. Camerae principalis quoque jurabit. Id ita Ordinatione disponente, ita quod Ordinatio Camerae in hac parte cum jure communi concordet, ac proinde ea quæ de juramento calumniæ juxta jus commune jam late diximus diligenter observanda, nec sub colore contrariæ consuetudinis, vel defuetudinis contemnenda, cum per præactam Ordinationem confirmata sint. Formulam juramenti sub qua jurant Judæi contra Christianos vel inter se, vide apud Spec. h. t. §. restat ver. sed pone Judæus, & in d. Ordinatio Camerae parte 1. tit. 86. Wurmbs. d. tit. 10. observ. 6. ubi diversas formulas tradit. † Forma juramenti 7 quod præstat actor, appellans, ejusque procuratores juxta Ordin. Curiae Monast. talis est, prout ea traditur tit. 10. parte 2. der Kläger oder Appellant und ihre Anwalde sollen schwehren einen Eyd zu Gott und auff das heilig Evangelium / daß sie glauben und nichts anders wissen / dann eine gute Sache zu haben/ auch keinen gefährlichen Schub oder Außzug der Sachen zu suchen oder begehren / und so oft sie im Rechten gefragt werden/die Wahrheit nicht verhalten/ sondern ehrbar und aufrichtiglich anzeigen und außsagen/ auch der Sachen halben niemand anders/dann demjenigen so das Recht zuläßt / etwas zu geben oder verheissen wollen/damit sie die Urtheil erhalten mögen alles getreulich und ungefährlich. Latine. Actor appellans eorumque procuratores jurabunt per Deum & sanctum ejus Evangelium, quod credunt nec aliter sciunt se bonam causam habere, quod

captiosas dilationes & protelationes non quærent, & quotiescunque in jure interrogati fuerint, veritatem non celabunt, sed candide & sincere eam fatebuntur, neque ulli quicquam promittent vel dabunt ad obtinendam causam quam cujus permittit sine dolo & fraude. Reus & appellatus, eorumque procuratores sub hac forma. Der Antwörter oder Appellant und der selben Anwalde sollen schwören einen Eyd zu Gott/und auff das H. Evangelium/das sie glauben/und nichts anders wissen/dan ein gute Sache zu haben/ sich gegen den Kläger/ oder Appellanten zu beschirmen/auch keinen gefährlichen Schub oder Aufzug der Sachen suchen oder begehren/ und so oft sie in Rechten gefragt werden / die Wahrheit nicht verhalten/ sondern ehrbarlich und aufrichtiglich anzeigen und aussagen / auch der Sachen halben niemand anders/dann denjenigen so das Recht zuläßt/ ichtwas geben oder verheissen wollen/ damit sie die Urtheil erhalten mögen / getreulich und ohn gefahrde. Latine. Reus appellatus eorumque procuratores jurabunt ad sancta Dei Evangelia quod credant se justam causam opponendi habere, &c. ut supra. † Juxta Reformationem Juliacens. c. 23. Actor hoc modo jurat. Ich N. schwöre zu Gott daß ich glaube daß ich eine gute und aufrichte Sach zu klagen hab / daß ich auch zur gefährlichen Verlängerung der Sachen keinerlei Aufschub noch Aufzug begehren / die Wahrheit gebrauchen/ und so oft ich im Recht gefragt werde/die selbige sagen und nit verhalten/und daß ich niemand etwas Geschenck verheissen/ oder versprochen hab noch schencken / verheissen oder versprechen will/damit ich das Urtheil in dieser Sachen erlangen oder behalten möge/anders dann das Recht zuläßt/alles

getreulich und ungesährlich. Latine. Sancte juro quod creda me justam & bonam causam habere, nec velim prohibitis super-fugiis, & cautelis causam protrahere, in jure interrogatus veritatem dicere, & quod nihil promiserim vel dederim nec promittere aut dare velim, ut in hac causa sententiam obtineam, sine dolo & fraude. Reus simili modo nisi his verbis additis, quod credat se justam causam defendendi habere, Juxta Reformat. des Erbstifts d. loco §. 1. ad eundem fere modum &c.

DE EFFECTU JURAMENTI DE CALUMNIA.

S U M M A R I A.

- 1 Quis sit effectus juramenti de calumnia praestiti?
- 2 Quis effectus recusationis ejusdem in persona actoris?
- 3 Quis in persona Rei?
- 4 Poena legalis non jurantis de calumnia non committitur ipso jure.
- 5 Reus nolens jurare de calumnia actori per sententiam condemnandus est.
- 6 Actore nolente de calumnia jurare, reus per sententiam absolvendus est.
- 7 Lite contestata pars liti mota renunciare potest, etiam altera invita.
- 8 Non possunt tamen desistere à lite renunciando tantum instantia.
- 9 Renuntians in expensas litis condemnandus est.
- 10 Poena legalis commissa ob contumaciam defuncti non jurantis de calumnia, ante declarationem non obest heredi.
- 11 Commissa poena ob contumaciam non jurantis per oblationem juramenti purgatur.

12 In poenis legalibus mora purgatur ante sententiam.

13 A sententia declaratoria in poenam non jurantis de calumnia appellari potest.

1. † Effectus autem hujus juramenti sunt, quod ejus præstatio ab omni calumniandi suspicione & sic à tacita & præsumpta calumnia litigatores liberet, & judicium à malitiosa lite purget, c. ceterum ibi ut veritas eliciatur ext. eod. tex. in l. 1. in verbis nam sacramenti timore contentiosa litigantium instantia compescitur C. h. t. non autem ab evidenti & expressa, nam committens calumniam in processu causæ non obstante juramento calumniæ quod præstitit, finita causa uti calumniator criminaliter accusari potest, Maranta d. loco n. 13. & 14. † Recusatio vero in persona actoris periculum litis, in persona vero Rei confessionem debiti inducit, quia si actor recusat, ab instituta actione cadit, † reus vero recusans, pro confesso habetur, per tex. exp. in d. l. 2. §. quod si actor cum §. seq. tex. in auth. principales in fine C. eod. c. Imperatorum in verb. & ipsi à causa sua decident & ibi gloss. c. finali in fine ext. eod. §. illo utique generaliter Novella 124. Sichard. in d. rubr. num. 13. Idem statutum in d. Ordinatio Curiae Monast. tit. 9. §. und ob & §. wäre / ubi ait Ordinatio und ob sich der Kläger des Endes weigerte / so ist er damit von seiner Klag gefallen / und sollen unsere Hoff-Richter und Besizer den Antworter stracks mit der Urtheil absolviren und ledig erkennen / mit Abtrag / Kosten und Schaden / wäre aber die Verwiderung des Endes bey dem Beklagten / so soll er dermassen geachtet seyn / als ob er sich der Klagen bekennet hätte. Latine. Si actor recusaverit juramentum calumniæ per hoc à causa cecidit, & Judex, & Assessores statim reum ab impetitione absolvant

cum condemnatione in expensas, si autem reus recusaret, habetur pro confesso. Concord. Reformat. Juliacen. d. cap. 22. in fine princ. in verb. oder wo der Kläger den nicht thun wolte / sein Klag verlohren haben / der Beklagter aber da er den zu thun sich weigern würde / geachtet und gehalten werden / als ob er der Klag gestanden hätte. Latine. Si actor juramentum hoc præstare nolit, causa cecidit, si reus habetur pro confessato. † Et poena ista legalis in persona actoris, & Rei non jurantis de calumnia non committitur ipso jure, sed declaratoria sententia opus est, quod scilicet actor, & reus declarentur in poenam incidisse, ille quod reus absolvatur ab instituta actione, hic quod actori tanquam confessus & convictus condemnetur & hoc probatur, per tex. in d. l. 2. §. quod si actor duplici modo, primo per verba & hoc legitime fuerit approbatum, puta judici, ergo cognitione opus, & consequente sententia, de qua re judex cognoscit de ea & pronuntiat, l. de qua re 74. ff. de judic. secundo probatur per verba sed cadat ab instituta actione, ponderando verbum cadat, quod futuri temporis est, & non, inducit canonem latæ sententiæ, ita gloss. ibidem, & Bart. n. 1. & text. est exp. in §. si autem abesse vers. illo videlicet Novella ut litigantes jurent, & c. cujus textus verba repetuntur in d. auth. principales §. si quis autem, idem probatur ex c. fin. in fine ext. h. t. Ubi Papa simili modo loquitur quod actor ab instituta actione cadat, & reus haberi debeat pro confesso, in confessum non sunt aliæ partes judicis quæ in condemnando, l. unica C. de confess. † Non igitur reus jurare jussus si nolit jurare, statim incidit in poenam non jurantis, sed per sententiam definitivam actori juxta libelli petitionem condemnandus est. † Actor quoque

que si contumax sit in jurando, ferenda est absolutoria sententia, qua reus ab instituta actione absolvatur, ita Gail. lib. 1. obser. 86. numer. 1. in Camera observatum refert. Nec excusat actorem vulgata juris theoria, quod nemo invitus agere compellatur, quocirca uti ad agendum cogi nequit, ita nec ad proseguendam litem, sed impune à lite desistere illi concedendum, quia diversa hæc sunt, libere lites inchoare, & lites inchoatas & cœptas prosegui vel non, illud cuique liberum, hoc non item, *tex. in auth. qui semel C. quomodo & quando iudex, &c.* per rationem de qua ibi, † hoc quidem verum est, actorem invito etiam adversario liti cœptæ renuntiare posse, id est toti causæ & juri in iudicium deducto, per *tex. in l. postquam liti 4. & ibi Sichard. num. 19. C. de pact.* † non tamen potest desistere à lite, jure agendi sibi in posterum reservato, hoc enim est instantiæ tantum renuntiare, *Sichard. d. loco nu. 27.* † Imo & casu quo actor liti renuntiat, iudex renuntiantem condemnabit in expensas tanquam temere agentem, succumbit enim quodam modo, eo ipso quod liti renuntiat, & ita ratione victoriæ debentur reo expensæ, per *l. properandum §. & siquidem C. de judic.*

10 † Hinc infertur primo quod ista poena in hæredes non transeat, puta si ante declarationem poenæ actor, vel reus jurare nolens decedat, secus si ipso jure poena inferatur quæ inhæredes transitoria est, prout multis legibus, probat *Gail. d. obs. 86. n. 6. & 7.*
11 † Secundo infertur, commissa poena ob contumaciam non jurantis, ante declaratoriam sententiam moram purgari posse, potest dicere actor, vel reus, ego jam sum paratus præstare juramentum calumniæ, peto me ad illud admitti, per quam obligationem mora purgatur, & declaratoria

comminata suspenditur, puta procurator actoris petit reum jurare de calumnia, ipsi per sententiam interlocutoriam eventua-lem petitum juramentum calumniæ injungi, quod scilicet infra quindenam sub poenâ non jurantis, juret, quæ eventualis sententia reo intra terminum non jurante, purificata est, ita ut jam nihil aliud expectetur quam declaratoria definitiva, quæ antequam feratur, si reus metu comminatæ poenæ juramentum offert, certe audiendus est. † Et hoc quia in poenis legalibus mora purgatur ante sententiam, per *tex. in l. qui cum major natu 14. §. accusasse 8. in l. in servitute 16. §. petiisse 3. ff. de bonis libertor. tex. in l. Papinianus 8. §. meminisse 14. ff. de in offi. testam. & in l. alia causa 8. Cod. de his quibus ut indignis, vide Gail. d. obser. 86. num. 2. 3. & 4.* † Tertio infertur quod cum ficta sit contumacia ejus qui recusat jurare, à tali declaratoria sententia posse appellari, quod subindicat, *tex. in §. sin autem dict. l. 2. in verb. quemadmodum ei ipsa rei qualitas suggererit, & ibi Bart. num. 2. tex. in l. creditor 28. §. iussus ff. de appell. idem tenet Spec. h. t. §. superest in prin.*

TITULUS III.

DE JURAMENTO VERITATIS.

Quibus calibus juramentum veritatis locum habeat.

SUMMARIA.

- 1 Juramentum veritatis præstatur in causis criminalibus.
- 2 Juramentum veritatis quod præstatur in criminalibus.

minalibus tribus modis differt à juramento calumniae.

3. Accusator jurat accusationem suam veram esse.
4. Reus jurat de veritate dicenda.
5. In causis spiritualibus juratur quoque de veritate dicenda.
6. Testes jurant de veritate dicenda.
7. Plures referuntur casus quibus ad jurandum de veritate dicenda quis admittitur.
8. Juramentum de veritate dicenda in qualibet parte litis exigere potest.

Deficiente juramento calumniae, succedit in quibusdam casibus juramentum veritatis, quos casus nunc subjiciemus.

1. Juramentum veritatis praestatur in causis criminalibus, cum accusator statim accusatione proposita jurat accusationem suam veram esse, & sic tale juramentum in criminalibus tribus modis differt à juramento calumniae. Primo. Juramentum calumniae fit super causa principali lite demum contestata: at juramentum veritatis statim cum ipsa accusatione offertur, *Wurmbs. in suis obser. tit. 14. obser. 4.* Secundo. Juramentum calumniae in civilibus tam à reo quam actore praestatur: at veritatis in criminalibus & ab accusatore ita praestatur, quod dicat accusationem suam veram esse,
2. & sic tale juramentum in criminalibus tribus modis differt à juramento calumniae. Primo. Juramentum calumniae fit super causa principali lite demum contestata: at juramentum veritatis statim cum ipsa accusatione offertur, *Wurmbs. in suis obser. tit. 14. obser. 4.* Secundo. Juramentum calumniae in civilibus tam à reo quam actore praestatur: at veritatis in criminalibus & ab accusatore ita praestatur, quod dicat accusationem suam veram esse,
3. & sic tale juramentum in criminalibus tribus modis differt à juramento calumniae. Primo. Juramentum calumniae fit super causa principali lite demum contestata: at juramentum veritatis statim cum ipsa accusatione offertur, *Wurmbs. in suis obser. tit. 14. obser. 4.* Secundo. Juramentum calumniae in civilibus tam à reo quam actore praestatur: at veritatis in criminalibus & ab accusatore ita praestatur, quod dicat accusationem suam veram esse,
4. & sic tale juramentum in criminalibus tribus modis differt à juramento calumniae. Primo. Juramentum calumniae fit super causa principali lite demum contestata: at juramentum veritatis statim cum ipsa accusatione offertur, *Wurmbs. in suis obser. tit. 14. obser. 4.* Secundo. Juramentum calumniae in civilibus tam à reo quam actore praestatur: at veritatis in criminalibus & ab accusatore ita praestatur, quod dicat accusationem suam veram esse,

Tertio. Juramentum calumniae in civilibus est credulitatis, ut quis juret se credere bonam causam habere, *tex. in §. 1. Instit. de poena temer. litig.* sed in causa criminali non de credulitate, sed praecise de veritate juratur scilicet ut accusator juret verum esse hoc totum quod deducit in accusationem, pro hac opinione quod in criminalibus de veritate juretur, *facit tex. in c. cum dilecti 18. ext. de accusat.* & eam consuetudine observari testan-

tur, *Bart. Bald. Salyc. in dict. l. 1. Sichard. ibid. n. 7. Cod. d. t. Secundo.* In causis spiritualibus beneficiorum, symoniae, usurarum, &c. potest utrumque juramentum calumniae, & veritatis exigere, ita dicit cautos facere Officiales, *Sichard. in rubr. C. de jurejur. propt. calumm. dando numer. 6. text. in c. 1. §. fin. de juram. calum. in 6. & in c. ex literis 32. ext. de jurejur. vide Wurmbs. in suis observat. tit. 14. obser. 8.* Tertio. Juramentum veritatis seu de dicenda veritate praestant testes in judicio producti, alias eorum testimonium nihil probat, *per text. in l. jurisjurandi 9. Cod. de testib. cap. hortamur 3. quest. 9.* Quarto. Adulti, & impuberes doli capaces si causae qualitatem, & veritatem facti melius norint, possunt admitti ad jurandum de veritate dicenda, licet administratores putatores, vel curatores de calumnia jurarint, ita tenet *Bart. in d. l. 2. §. quod observari nu. 8. 11. 12. 13. & 14. ubi qualiter hoc casu auctoritas tutoris interveniat pulchre tradit, Bartolū sequitur Sichard. in d. §. quod observari n. 3. arg. l. 1. §. impubes ff. de SC. Syllanian. & in hanc sententiam inclinare videtur Specul. b. t. §. restat vers. sed nunquid minor.* Sic quando pater agit in bonis adventitiis pro filio tanquam legitimus administrator filii, juxta l. 1. C. de bonis mater. filius veritatem facti sciens de veritate dicenda jurare potest, *Bart. in d. §. quod observari, n. 15.* Sic quando Monasterium agit pro Monacho, & oeconomus Monasterii juravit de calumnia, ipse Monachus tamen non prohibetur de veritate dicenda jurare, *Bart. in d. loco,* idem in Abbate per syndicum seu oeconomum causam Monasterii agente quod de veritate jurare possit tenere videtur, *Spec. d. §. restat vers. quid si aliquod collegium.* Et in praedictis causis in quibus exigitur juramentum veritatis, praestatur hoc ipsum in causa appellationis, puta si ab aliqua ista-

istarum causarum appellatum fuerit, *tex. in c. 2. & ibi gloss. in verbo de veritate dicenda, de jurament. calum. in 6.* † Exigitur autem juramentum veritatis diceudæ in qualibet parte litis ante conclusionem in causa, *per tex. in c. 1. in princ. & ibi gloss. in verbis non existat, de juramento calum. tex. & casus in c. ex literis 32. de jurejur. Specul. de jurament. calum. in princ. vers. quantum verum est juramentum.* Et in his hoc juramentum veritatis, quod juramento calumniæ in certis casibus successit, convenit cum eodem, differt autem in pluribus, *prout Specul. dict. loco num. 10. 11. 12. & 13. septem differentias tradit. Formulas jurandi de veritate dicenda, vide apud Specul. dict. §. nunc dicamus num. 6. 7. & 8. Damhauder. in sua Practica civili cap. 151. num. 10.*

TITULUS IV.

DE JURAMENTO MALITIÆ.

Quibus casibus juramentum malitiæ locum habeat.

SUMMARIA.

- 1 Quæ occasione sit inductum juramentum malitiæ?
- 2 Juramentum malitiæ præstatur ante, & post litis contestationem.
- 3 Casus quibus juratur de malitiæ.
- 4 Quotiescunque suspicio est contra petentem se ad aliquem actum admitti, desertur juramentum malitiæ.
- 5 Quæ sit pœna non jurantis de malitiæ.

† CUM juramentum calumniæ super tota causa non nisi semel & quidem contestata exigi possit, *auth. hodie C. de juram. calum. ut supra diximus, & tamen sæ-*

pe in processu causæ partes de se mutuo sinistram calumniæ suspicionem capiant, quasi præstiti juramenti immemores, in calumniam, quam abjurarunt, relabantur, nec refricare ejus memoriam petendo repetitionem liceat, hinc inductum est juramentum malitiæ, constitutumque ut illud in quacunque parte litis, & quoties judici visum fuerit, exigi, & exactum præstari debeat, *per tex. in c. 2. §. fin. de juramen. calum. in 6. Bouërius in singular. in verbo juramentum num. 7. Damhauder. in sua Practica civili cap. 151. nu. 8.* Licet ergo ex quo juratum est de calumnia, amplius in eadem causa de calumnia regulariter jurandum non sit, *ut in authent. in isto C. de jurejur. prop. calum. dando, & de malitia tamen bene juratur, puta cum suspicatur judex quod malitiose proponatur exceptio, petatur dilatio, &c. & præstatur tam ante quam post litem contestatam in quacunque parte judicii ex officio judicis delatum, Hart. Hartm. lib. 2. pract. obser. tit. 10. obs. 1. nu. 1. 2. & 3. †* Exemplum in c. cum dilectus 32. ext. de elect. ubi cum fundata esset intentio electi propter confirmationem Metropolitanæ, contradictoribus, & excipientibus contra electionem injungitur malitiæ juramentum, quod malitiose contra electum non moveant quæstionem. Aliud in cap. pastoralis 4. ext. de except. ubi qui petit post decursum terminum sibi assignatum ad dilatorias exceptiones proponendas, admitti ad oppositionem earundem, suspectus est quod malitiose ad prote- landas lites hoc faciat, non auditur, nisi juret, ejusmodi exceptiones, quas jam opponere intendit, post terminum ad ejus notitiam pervenisse. Aliud in cap. præsentium 31. ext. de testib. ubi qui post publicationem attestationum, seu didicitis testi-

ficatis contra personas testium, casu quo desuper ante publicationem seu in admissione testium protestatus non fuit, excipere vult, jurat quod ex malitia ad hoc non procedat, *Gaill. lib. 1. pract. obs. obser. 87. nu. 5. & 6.* ubi dicit hoc in Camera tam accurate non observari, sed exceptiones contra personas testium post publicationem Rotuli, etiam si desuper ante publicationem non sit præposteratus, admitti. Aliud in c. præsentium in fine de testib. in 6. ubi volenti reprobare testes reprobatorios incumbit de malitia jurare, *rationem assignat gloss. ibi in verbo juramento.* Aliud in c. literas 13. vers. præterea ext. de restit. spol. ubi contra petitam restitutionem uxoris alicujus quæ ab eo detinebatur, objicienti gradus consanguinitatis, imponitur juramenti malitiæ, quod talis scilicet objectio consanguinitatis in gradu à lege divina prohibito, malitiose non fiat. Sic quarta productio testium non admittitur, nisi prævio juramento malitiæ, *de quo in c. ultra 53. & c. significarunt 36. ext. de testib.* Aliud exemplum in l. fin. C. de fide instrum. cum quis petit sibi edi instrumentum ut eo utatur, non adversus eum ejus est instrumentum, sed adversus alium. † Et generaliter quodocunque suspicio est contra eum qui petit se ad aliquem actum admitti, defertur ei juramentum malitiæ, *Gaill. d. loco nu. 3. Concord. Ordin. Curiae Monast. part. 2. tit. 9. §. fin. & tit. 11.* in hæc verba. Wann der Principal im Gericht selbst zugegen / soll er schwören einen Eydt zu Gott / und auff das H. Evangelium / ob er das in seiner Gewissenheit thun mag / nemlich daß er das jenig das er fürbringt und begehrt / nicht auß Gefährten oder böser Meynung noch zu verlängerung der Sachen / sonder allein zu Nothturfft thue / wann aber der Principal nicht

selbst zugegen / soll sein Anwalt in seiner Partheyen und sein eigen Seel obgesetzten Eydt schwören / ob er das in seiner Gewissenheit thun mag / nemlich / daß er das jenig das er fürbringt und begehrt / nicht auß Gefährten oder böser Meynung noch zu verlängerung der Sachen / sonder allein zur Nothturfft thue / und daß er das also zu thun von seiner Parthey Unterzichtung und Gewalt empfangen habe. Latine. Quando principalis in judicio est, præsens jurabit per Deum & sanctum ejus Evangelium, si salva conscientia possit, quod hoc ipsum quod proponit & petit non malitiose ad protrahendam causam petat, sed pro justitia causæ suæ promovenda, Parte non præsentem procurator in suam, & sui principalis animam juramentum hoc malitiæ præstabit, si bona conscientia hoc facere potest, scilicet quod petitio sua malitiose non fiat ad differendam causam, sed necessitate ita postulante, & quod ejus à suo principali mandatum habeat. Concord. Ordin. Camerae parte 1. tit. 74. ubi similis forma juramenti malitiæ traditur. Sic juxta d. Reformat. Archiep. Curiae Col. d. loco, quoties gravitate negotii, aut necessitate exigente procuratores juramentum malitiæ præstant, sub debita devotione & reverentia jurant in partis suæ ac propriam animam (liquidem illud salva conscientia facere possint) quod illa præponunt & petant, non fraudulenter & malitiose nec ad differendam causam, sed tantum necessario faciant, & ad hoc faciendum à parte sua informationem & mandatum speciale acceperint. † Poena nonjurantis de malitia est quod recusans jurare habeatur pro confesso respectu illius articuli super quo pars petit jurari de calumnia, ita sentit Socinus in cap. final. de confess. in 6. quam sequitur *Gaill. d. loco*

et loco num. 2. & in Camera receptam testatur. Formam juramenti malitiæ vide in praxi civili Emerici à Hoffbach tit. 50. nu. 21.

TITULUS V. DE POSITIONIBUS.

Positionum qualitates & effectus traduntur.

SUMMARIA.

- 1 Cur fiant positiones in judicio?
- 2 Quid sit positio?
- 3 Unde dicta?
- 4 Positiones fiunt ab actore & reo.
- 5 Quis sit finis positionum?
- 6 Positiones fiunt propter probationes.
- 7 Super exceptionibus dilatoriis possunt fieri positiones ante litem contestatam.
- 8 Positiones quæ ex parte Rei producuntur defensionales communiter dicuntur.
- 9 Tertius pro suo interesse in judicium veniens positiones exhibet; quæ interventionales dicuntur.
- 10 Positiones aut sunt affirmativæ, aut negativæ.
- 11 Quæ affirmativæ?
- 12 Quæ negativæ?
- 13 Negativæ aut implicant affirmationem, aut sunt meri facti negativi.
- 14 Implicantes affirmationem semper ad respondendum admittuntur.
- 15 Meri facti negativi si ita judici videtur.
- 16 Negativa non coarctata loco, & tempore, improbabilis est.
- 17 Positio incipiens absque eo quod &c. negativa est.
- 18 Positiones debent esse probabiles, non repugnantur juri, nec facto.
- 19 Non captiosæ.

- 20 Quæ dicantur captiosæ?
- 21 Non impertinentes.
- 22 Quæ dicantur impertinentes?
- 23 Evidenter impertinentes ne quidem cum clausula salvo jure impertinentium admittuntur.
- 24 Positioni juris non respondetur.
- 25 Positiones super jure statutorio, vel consuetudinario ad probandum admittuntur.
- 26 Recusans positioni sine tempore respondere non habetur pro confessato.
- 27 Positiones non erunt inter se, & ponentis intentioni contrariæ.
- 28 Primus effectus positionum.
- 29 Quartus requiruntur ut articuli in contramaciæ pro confessatis habeantur.
- 30 Ponens debet juramentum calumniæ prestare.
- 31 Secundus effectus positionum.
- 32 Narrata supplicationis pro obtinendo rescripto censetur quis confiteri vera esse.
- 33 Contenta in libello actor confiteretur.
- 34 Ut articuli habeantur pro confessatis requiritur declaratoria sententia.
- 35 Ex positione à me negata intentionem meam fundare non possum.
- 36 Tertius effectus positionum.
- 37 Positiones producenda intra terminum datum ad probandum.
- 38 Admittitur mora purgatio si ius adversarii non sit deterius.
- 39 Libellus, positio, articulus, capitulum inter se in jure differunt.
- 40 Quid sit libellus?
- 41 Quid positio?
- 42 Articulus quomodo concipiatur?
- 43 Quomodo positio differat ab articulo?
- 44 Capitulum quid in se comprehendat?
- 45 Predicti termini sæpe in jure confunduntur.
- 46 Praxis hodierna circa positiones declaratur.

1. **C**um in iudicio contendentibus nihil
æque necessarium sit atque proba-
tio, a qua tota victoria causæ dependet:
nam quæ probari, ostendique nequeunt
pro non gestis, neque existentibus habentur,
*l. in lege 77. ff. de contrab. empt. Cravetta
cons. 48. num. 4.* nihil autem sæpe tam diffi-
cile est litigantibus quam probare inten-
tionem suam; hinc ut sese nonnihil rele-
vent, solent facere positiones quasdam in
facto medio juramento dandorum ad quas
adversarius medio juramento responden-
dorum cathgorice respondeat, ut ex re-
sponsionibus istis aliquis eliciant, quod ad
causæ suæ instructionem proficuum sit, &
utile, *tex. in c. presentium de testib. in 6. vide
Sichard. in authent. in isto num. 2. C. de jure-*
2. *jur. propt. calum. dando.* † Est igitur positio
articulata deductio ipsius facti, ad elicien-
dam veritatem per confessionem adverfa-
rii ordinata, plures descriptiones *vide apud*
3. *Damhaud. in sua practica cap. 152. nu. 2.* † sic
dicta, quod assertive ita concipiatur primo,
secundo, tertio, &c. ponit verum, &c. po-
sitiones enim non interrogativis, sed asser-
tivis verbis fieri debent, alias pars non te-
netur illis respondere, quia is qui ponit,
fatetur non qui interrogat, *Marant. in suo
Spec. h. t. n. 13.* verbum ponit formam po-
sitionem, est enim simpliciter dispositi-
vum, & affirmativum ejus quod ponitur
ex parte ipsius ponentis, per quod colli-
gitur aliud esse positiones facere, & aliud
interrogationes, cum aliud sit ponere,
aliud interrogare.

4. † Et fiunt ejusmodi positiones ab acto-
re, vel reo, eorumque procuratoribus, *Bart.
in l. ubicunque num. 21. ff. de interrog. act.* nam
sicut actor suam petitionem seu intentio-
nem probare debet, & actore non proban-
te reus absolvitur, *l. qui accusare Cod. de eden.*

1. *actor quod adseverat 23. Cod. de probat.* ita
reus, fundata intentione actoris, suam ex-
ceptionem, *l. 1. Cod. de probat. l. quingenta
12. ff. eod. l. fin. C. de solut. & quidem ad pro-*
bandam exceptionem peremptoriam, vel
dilatatoriam astringitur, & commode ad hoc
positiones exhibet, *Damhaud. d. loco
cap. 152. nu. 9. & 11.* † Est enim finis posi-
tionum ut per confessionem adversarii po-
nens relevetur ab onere probandi, *argum.
l. inde Neratius 23. §. si. ff. ad l. Aquil. Bart. in
dict. l. ubicunque nu. 17. ff. de interrog. act.* dum
enim respondet se credere, illa confessio
operatur, ut sit supervacuum aliquid pro-
bare, nec est quicquam probandum quod
probatum non relevat, *l. ad probationem 21.
C. de probat.* † Ergo quibuscunque, & quan-
docunque incumbit onus probandi, com-
petit quoque facultas ponendi, *Gaill. lib. 1.
obs. 79. num. 2. 4. & 5.* & sic fiunt positio-
nes ab utraque parte hinc inde, *cap. unico
ext. de litis contest. cap. dudum §. 4. partibus
ext. de elect.* † Hinc positiones super exce-
ptionibus dilatoriis ante litem contestatam
recte fiunt, *Bart. in d. l. ubicunque num. 18.
Gaill. dict. obser. 79. num. 4.* Nam earum ex-
ceptionum natura est ut opponantur, &
probenur ante litem contestatam, ergo &
positiones desuper tunc quoque exhiberi
possunt, licet alias regulare sit positiones
super causa principali non nisi lite conte-
stata exhiberi, *tex. in c. unico ext. de litis con-*
test. & *in d. c. dudum §. licet,* tunc enim pro-
bationes recipiuntur, *tot. tit. ext. ut lite non
contestata, &c.* Exemplum utriusque quo-
modo scilicet actor suam petitionem arti-
culate deducat, & reus quoque suam exce-
ptionem, *vide apud gloss. in c. 1. de confess. in
6.* † Et quæ ex parte Rei exhibentur de-
fensionales communiter dicuntur, quæ sunt
articuli quibus reus defensionem suam
pro-

proponit, & intentionem actoris excludere nititur, ad quos similiter, eliciendæ veritatis gratia, responderi oportet, *Gail. lib. 1. de pace publica c. 16. n. 1. & c. 17. nu. 5. ubi loquitur in causa fractæ pacis*, Ordinatur. Cameræ parte 3. tit. 15. & tit. 43. §. 4. † Sed & à tertio aliquo in iudicio pro suo interesse comparente, positiones exhiberi possunt, *gloss. Bart. Angel. & communiter Dd. in l. si suspecta 29. ff. de inoffic. testam.* quæ interventionales communiter dicuntur. Formam positionum actionis realis, vide apud *Pelsium d. tit. 29. nu. 25. cum seqq.*

10 † Sunt autem istæ positiones affirmati-
11 væ, aut negativæ. † Affirmativæ quæ po-
nunt factum adversarii per verba assertiva,
veluti ponit verum quod Titius Cajo ven-
12 diderit domum. † Negativæ quando fa-
ctum alterius negatur, veluti nego Titium
13 mihi istos agros elocasse, † & quidem si
ejusmodi negativæ positiones virtute im-
14 plicent affirmationem, † non est dubium,
quin ad respondendum admittantur, proinde
non tantum verba positionum sed effe-
ctus respiciendus, ita monet *Sichardus in d.*
15 *§. quod observari num. 20.* † Si vero sint me-
ri facti negativi, tunc si iudici videbitur
quoque ad respondendum admittuntur, *c. 1. de confess. in 6.* & si adversarius respondere
recuset, pro confessatis recipiuntur, *c. 2. d. t. de confess. in 6.* Et eo modo positiones
rarius fiunt, eo quod in eventum quod ad-
versarius non fuerit positionem mere ne-
gativam confessus, mihi ejus probatio in-
16 cumbat, atqui † negativa meri facti non
restricta ad locum, tempus personam, per
rerum naturam improbabilis est, & testis
de ejusmodi negativa deponens non pro-
bat, & de falsitate est suspectus, *Cravetta
conf. 9. num. 7. & conf. 75. num. 25. volum. 1.*
Ad cognoscendam autem positionem ne-

gativam, non sunt inspicienda verba, ut
jam dixi an negative, vel affirmative con-
cepta, sed effectus verborum, *arg. l. fin. §. fi.
ff. de except. doli*, nec enim verborum cavil-
latio onus probandi transfert, sed ratio, &
natura rei, ita *Bald. in l. cum te minorem,
numero tertio*, & ibi *Salyc. Cod. de probat.* † 17
Proinde iste vulgaris modus articulandi,
quo Practici utuntur absque eo quod &c.
negativam inducit non affirmativam, ita
*Alex. in addit. ad Bart. in l. 2. §. quod obser-
vari Cod. de jurejur. propt. calumn. dand.*
*VVurmbser. lib. 1. pract. observ. tit. 15. obser. 1.
& observat. 4.*

Et licet negative ponens se non astringat ad onus probandi, & hoc negativa articu-
lacio operetur, ut singulariter tradit *Bald. in d. l. cum te minorem nu. 3.* iudex tamen &
lex illum astringit, qui probare debet, ita
Baldus dict. loco. Fiunt itaque positiones af-
firmative, vel negative super omnibus iis
quæ vel principaliter, vel incidenter ad
causam faciunt, *Ferrariens. in forma posit. act. §. postquam numero tertio*, *Bald. in l. non nudis, Cod. de probat.* veluti actor ad probandam
per confessionem adversarii actionem su-
am, reus ad confirmandam suam exceptio-
nem dilatoriam, vel peremptoriam, & sic
ante, & post litem contestatam usque dum
in causa non est conclusum, aut probatio-
nibus renunciatum, *Gail. lib. 1. d. obser. 79. num. 4. & 5.*

† Erunt autem positiones probabiles, 18
quæ neque juri, neque facto repugnent, ut
si ponam Titium à tali occisum, qui adhuc
vivit; Ratio quia finis positionum est ut
probentur per confessionem adversarii,
tex. in cap. 1. & ibi gloss. magna de confess. in 6. atque ejusmodi confessio, cui jus,
vel factum repugnant, nihil probat, *argu-
men. l. confessionibus 13. cum l. sequent. ff. de*

interr. act. ergo quod non est probabile per confessionem, non erit quoque punibile. (2)

19 † Non captiosae, † quae ita oblique, & ambiguae positae sunt, ut quicquid responderis tibi praedjudices, nec laqueos ponentis effugere queas, ut quando in verbis ambiguitas, amphibologia, ob quam in hunc vel illum sensum torqueri possit, *ut notat gloss. in l. qui jurasse §. si pater in verbo acquisiti, ff. de jurejur. vide Pelsium in suo processu judiciar. d. tit. 30. n. 8. 9. & 10. ubi exemplo declarat, hujusmodi captiosas positiones in necem adversarii excogitatas, judex non admittet, quia à judiciis fraus, & dolus abesse debet.* (3) † Non erunt impertinentes, seu
22 irrelevantes, † quae ad negotium nihil faciunt, quae nihil relevant ponentem, ex quibus nullus effectus sequi potest, *argum. c. cum olim 32. vers. tandem & c. cum contingat 36. vers. in eo vero casu ext. de offic. deleg. text. in l. si duo patroni 13. §. idem Julianus 2. in fine ff. de jurejur. d. l. ad probationem, vide Bald. in l. siue possidetis 16. & ibi Bart. in summario Codic. de probat. Cravetta conf. 5. nu. 18. lib. 1.*

Ratio quia positiones sunt species probationum, atqui probationes impertinentes, alienae, quae non concludunt, non admittuntur, *l. neque natales 10. l. matrem 17. Cod. de probat. ergo, &c. † Et ne quidem cum clausula salvo jure impertinentium, & non admittendorum positiones evidenter impertinentes admittendae, dict. l. si duo patroni §. idem Julianus, Gaill. lib. 1. observ. 80. num. 2. & 3. Cravetta conf. 23. num. 4. lib. 1. & quando articulus qui de necessitate non concludit ad probandum admittatur, vide Bart. in dict. l. neque natales. Quae autem positiones dicantur pertinentes, vel impertinentes, vide Gaill. d. observ. 80. numero 4. §. 6. & 7. Illae positiones dicuntur impertinentes quae nihil adminiculi*

praestant causae, ut cum ago rei vendicatione pono quod mutuaverim tibi, aut quod Imperator sit Romae, *Castrens. in l. 2. §. quod observari num. 15. Cod. de juram. calumn.* Si autem quoquo modo vel levissimae etiam causae adminiculentur non censentur impertinentes, proinde judex in dubio positiones admittere debet cum clausula Salvo jure impertinentium, *ita Gaill. dict. observ. 81. num. 9. & 10. Pelsius in suo processu judic. tit. 30. num. 24. 25. 26. & 27. & quod sit judicis officium circa admissionem articulorum seu positionum, vide eundem d. observ. 81. num. 1. 14. & 15. Myns. cent. 2. observ. 90. per tot. Sichard. in d. l. neque natales num. 8. C. de probat.* (4) † Positiones super facto non jure faciendae, *Ordinat. Camerae parte 3. tit. 14. in verbis und sollen solche des Klägers Articuli der eingebrachten Klage gemäß gestellt seyn / positioni juris non est respondendum, l. ornamentorum 37. ff. de auro & argen. leg. Mynsing. cent. 5. obs. 88. num. 4. Bart. in l. 1. num. 11. ff. si cert. pet. idem in l. 2. nu. 13. ff. de confess. † ubi* 25
dicit positioni super jure consuetudinario, & municipali alterius civitatis quam ubi lis agitur, respondendum esse, *Zasius ibid. nu. 16. quae autem sint positiones juris, vide Sichard. supra allegato loco nu. 19. & Bald. in d. §. quod observari num. 17. ubi notanter dicit quod positio sub adverbio canonice, legitime, vel solenniter, vel sub simili vocabulo sit positio juris. Potest tamen allegari jus quod ex facto articulo oritur, Joannes Andr. in addit. ad Specul. de testib. §. nunc videndum post princip. Jura tamen non sunt expresse alleganda ne disputationibus detur occasio, Specul. de advocato §. & consequenter vers. item caveat, nisi judex esset jurisperitus, Spec. de alleg. & disp. §. & consequenter, Ordinat. d. parte 3. tit. 40. §. was aber die*

- 26 Die schriftlich. (5) † Positiones cum certo tempore faciendae, nam positioni sine tempore respondere recusans pro confessio non habetur, *Mynsing. cent. 1. obser. 92. (6)*
- 27 † Caveat advocatus ne faciat positiones inter se, vel intentioni suae contrarias, *Pract. Papiens. in forma posit. art. in prin. num. 5. inter se, prout cuidam electo in Episcopum Papa denegat confirmationem eo quod contrarias positiones fecerit, tex. in c. fin. de jurejur. in 6. aut intentioni suae, ut si intentas interdictum uti possidetis, adversarium possessorem, aut interdictum quorum bonorum, se bona ista haereditaria quandoque possedisse dicat, haec enim istis remediis sunt contraria, & ita ponens succumbit, propter confessionem quae ex positionibus resultat, Gaill. lib. 1. obs. 79. nu. 8. & 9. Quomodo autem positiones concipiendae ex corpore ipsius libelli, vide Myns. cent. 5. obser. 88. per tot. Pelsium in suo processu judic. tit. 29. nu. 19. 20. 21. 22. 23. & 24. Damhaud. d. loco cap. 152. nu. 27. & quid in fine earundem ponendum num. 43.*
- 28 † Effectus positionum principalis est, quod iis adversarius respondere cogatur, ut sic ponens per confessionem adversarii relevetur ab onere probandi, aliter in contumaciam habentur pro confessatis, *tex. in cap. 2. de confess. in 6. ubi deciditur quod qui non vult respondere positionibus in jure factis, is in contumaciam pro confessio haberi debeat, cum enim nulla major probatio esse possit, quam alicujus propria confessio, l. unica C. de confess. ulteriore probatione non est opus, sed confessus sua quodammodo sententia pro judicato habetur, l. 1. & 3. ff. de confess. facit c. nullus 4. ext. de presumpt. Et hoc juxta distinctionem quam tradit Gaill. lib. 1. observ. 80. nu. 2. quae probatur in Ordinatus. Camerae parte 3. tit. 15. §. 6. begeben*

sich aber / daß ein Theil so gerichtlich einmal erschienen und litem contestirt / über das ihm solches mit Urtheil auferlegt / nicht antworten / sondern in dem Ugehorsam erscheinen würde / sollen alsdann anderen Theils Articulen vor Besant angenommen / und ferner darauß wie recht procedirt werden. Latine. Si pars quae judicio comparuit, & litem contestata est, ad articulos non responderit, cum ei esset per decretum injunctum, tunc articuli pro confessatis acceptentur, & ulterius fiet quod juris.

† Ut autem quis habeatur pro confessio in contumaciam. 4. Requiruntur. (1) Quod positiones in judicio post litem contestatam sint exhibitae, lectae, & datae ad intelligendum, *d. c. 2. in princ. post praestitum veritatis, aut calumniae juramentum, ante enim litem contestatam positiones in contumaciam pro confessis non recipiuntur, per ea quae tradit eleganter, Gaill. lib. 1. obs. 80. nu. 1. cum sequentib. (2) Quod sit jussus, & monitus respondere in praesentia a iudice, & non per nuncium, dict. cap. 2. in ver. jussusque a iudice, Massuer. in addit. ad Pract. Papiens. in forma posit. act. in verbo ponit, hinc non sufficit positiones transmitti per nuncium, ut tradit alleg. Practic. Papiens. in forma excip. contra posit. in verbo eidem & quod positionibus pars respondere non teneatur, nisi sint per iudicem admittae, tradit Sichard. in l. generaliter §. sed juramento num. 8. Cod. de reb. cred. & jurejur. per tex. in cap. cum contingat ext. de offic. deleg. (3) Quod absq; rationabili causa quis recuset respondere, nam si adsit causa qua se excusare possit, non respondens, pro confessio non habetur, dict. cap. 2. in verb. absque rationabili causa. (4) Ut medio juramento dandorum factae sint, si hoc juramentum fuerit*

requiritur ab adversario, & non præstitum, non arctatur ad respondendum, vide *Processum Pelsii d. tit. 30. numer. 32. 33. & 34.*

30 † Et cauti sint Advocati ut ad excludendam calumniarum libidinem urgeant actorem ut præstet calumniae, & veritatis juramentum, quo sic nimiam ponendi libertatem refrænent, ponens enim de calumnia jurare debet, sine quo juramento non respondens positionibus, non habebitur pro confesso.

31 † Secundus effectus est quod confessionem ex parte ponentis inducat, *argum. l. cum precum 9. C. de liberali causa, arg. l. 2. C. de institut. & substitut. Gaill. d. observ. 79. numer. 6. Sichard. in l. iudices numer. 8. Cod. de judiciis.* qui enim ponit aliquid eo ipso fateri censetur, *gloss. in d. cap. 2. ideo potest positio statim contra ponentem tanquam confitentem acceptari, vel retorqueri, c. fin. de jurejur. in 6. quæ non revocatur nisi de errore legitime doceat, Bartol. in d. l. 2. §. quod si actor numero 4. C. de jurejur. propter calumn.*

32 *dand.* † Sic confiteri quis censetur narrata per eum in rescripto quod impetravit, & producens rescriptum, aut instrumentum non potest impugnare narrata in eo, licet producat in parte & passibus pro se tantum facientibus, *Cravetta cons. 201. numer. 5. &*

33 *6. libr. 2.* † sic contenta in libello censetur quis confiteri, *argum. d. l. cum precum additio ad Pract. Pap. d. loco in verb. qualis qualis petitionis sub litera B. Gabriellus in com. opin.*

34 *titul. de confess. conclus. 4.* † Nunquam autem articuli pro confessatis habentur nisi declaratoria sententia, per quam pro confessatis declarentur, interposita sit, *argum. d. cap. 2. ubi requiritur rationabilis causa, ergo cognitio, & declaratio judicis, idem probatur in l. ejus qui delatorem 29. in princ. ff. de jure fisci, vide Bartol. in dict. l. 2. §. quod*

si actor, ubi triplicem modum pronuntiandi tradit, ad quam declaratoriam citatio partis necessaria non est, Gail. l. 1. obs. 80. n. 7. & per hunc effectum positio differt ab interrogatione, Bar. in d. §. quod observari n. 19.

† Hoc interim sciendum quod ex positione adversarii quam negavi, me fundare non possum, exempli gratia, tu fecisti positionem contra me quod possederis fundum, & fructus ex eo perceperis, & sis bonæ fidei possessor, istam positionem ego nego, post sententiam si forte obtinuerim, peto à te fructus quos ex fundo meo per percepisti, & probo quod perceperis per tuam positionem, certe hæc probatio me non relevat, quia eam mediante juramento negavi, ex eo quod quis impugnat non potest se juvare, *cap. ex eo de regul. jur. in 6. Ratio, quia confessio est actus juris civilis sicut stipulatio, ideoque sicut stipulatio redditur inutilis, quando est defectus consensus in altera parte, l. 1. ff. de V. O. ita in confessione, deinde in judiciis quasi contrahitur, l. 3. §. idem scribit digest. de pecul. unde sicut in contractibus defectus consensus alterius partis efficit contractum nullum, l. sicut 5. C. de act. & obligat. ita & in quasi contractibus, pro quo facit, l. de etate 11. §. qui interrogatus ff. de interrog. act. quam opinionem sequitur Bartol, in l. post legatum n. 6. ff. de his quibus ut indig. vide Borellum, in Summa Decisionum, Tom. 2. titul. 1. n. 150. 151. 152. ubi 2. limitationes tradit tex. in l. non utique ff. de except.*

† Tertius effectus quod ponens contraria perjurio se commaculet, *cap. fin. de jurejur. in 6. Hæc de jure communi, de stylo hodie positiones minus frequentantur, sed solent lite contestata articulatam libellum loco positionum, seu articulorum repetere, Mynsing. d. observ. 88. numer. 1. quod*

Ordin

Ordinat. Camerae parte 3. titul. 13. §. Dar-
 37 gegen approbat. † Debent porro istae po-
 sitiones produci à parte intra terminum
 datum ad probandum, eo elapso ulterius
 produci non possunt, nec pars tenetur, ita
 productis post terminum respondere, ita
Mynsing. cent. 1. observat. 34. Maranta d. loco
de positionibus num. 10. & 11. Et potest esse
 ratio, quia positiones ad eum effectum fi-
 unt, ut probentur, ergo terminus deser-
 viens probationi deservit quoque positio-
 ni, ex qua ratione sequitur, quod possint
 positiones exhiberi post terminum pro-
 bandi, ad hoc ut per confessionem adver-
 sarii quis probet, *juxta Felinum in cap. licet*
causam num. 18. ext. de probat. Pract. Rapiens.
in forma excip. contra posit. in verb. primo quia
sunt num. 1. Mynsing. d. loco vers. possunt etiam.
 38 † Ex aequitate tamen morae purgatio admit-
 titur, quando jus adversarii non fit deterius,
 & post terminum declarari possunt, *Boerius*
decis. 171. numer. 23. Felin. in cap. qualiter &
quando versic. fallit 1. de accusat. Mynsing. cent.
1. observat. 34. etiam ad conclusionem us-
que secundum Baldum in l. tres denuntiationes
num. 6. Codic. quomodo & quando &c. dum-
modo in productione earundem protesta-
tus sit salvo juro jure declarandi, ita Baldus
dict. loco. &c.

Pro complemento praedictorum obser-
 39 vandum, † quod hi termini & actus in jure
 nostro multum differant, libellus, positio,
 40 articulus, capitulum, interrogatio. † Libel-
 lus est brevis & ordinata Scriptura narra-
 tionem facti, causam petitionis, & ipsam
 petitionem continens, repraesentans for-
 41 mam & imaginem syllogismi dialectici. †
 Positio autem est deductio facti ad extor-
 quendam adversarii confessionem ad effe-
 ctum relevandi ab onere probationis, nul-
 lam petitionem continens, & sic differt

à libello tribus modis, 1. forma, ille enim
 est brevis & implicita, haec longa & ex-
 plicita facti deductio, 2. fine, libellus e-
 nim exhibetur, ut specimen futurae litis de-
 monstret, *l. edita 3. C. de edendo, ut reus se-*
cum deliberare possit cedere, an conten-
dere velit, l. 1. ff. de edend. & juxta petiti-
onem libelli judex sententiam ferat, l. ut
fundus 18. ff. communi divid. l. fin. C. de fidei-
commis. libert. 3. effectu, quia respondens
 libello litem contestatur, non vero posi-
 tionibus, *tex. in cap. unico ext. de litis contest.*
Gaill. libr. 1. observat. 73. numer. 1. & 8. Ma-
ranta in suo Specul. de positionibus numer. 3. † 42
 Articulus fit per verbum probare inten-
 dit, & respicit probationes faciendas per
 testes, vel instrumenta, in casu quo positio-
 nes negantur, unde praecedere debent po-
 sitiones, & ad eas producendas dari termi-
 nus, & deinde facta responsione ad positio-
 nes, alius terminus ad producendum arti-
 culos, secundum Baldum in *d. l. 2. §. quod*
observari num. 25. C. de jurament. calumn. † 43
 Differt autem ab articulo, quia positio fit
 ut per confessionem adversarii ponens re-
 levetur ab onere probandi, non ut eam
 probet, & fit per verbum ponit, *gloss. in c.*
statuimus in princ. de confess. in 6. Spec. tit. de
posit. §. 2. articulus vero ut probetur 2. po-
 nens confitetur positum, *l. cum precum 9. C.*
de liber. caus. articulans articulatum non
item, tex. in d. c. fin. de jurejur. in 6. Gail. d.
observ. 79. numer. 1. 6. & 7. Maranta d. loco
numer. 6. cum sequentibus ubi numer. 8. & 9.
 tradit duos casus exceptos. Ratio diversi-
 tatis manifesta, quia enim ponens vult ut
 adversarius respondeat ad hoc, ut per ejus
 confessionem relevetur ab onere proban-
 di, ita etiam aequum est, ut ipse ponens
 ponendo confiteatur, & per suam confes-
 sionem releveret adversarium ab onere pro-
 bandi,

bandi, ad hoc ne iudicium claudicet, articulus autem non vult ut adversarius respondeat, nec ad eum effectum suos producit articulos, sed ut negata tantum per testes, vel instrumenta probet, non ergo articuli confessionem articulantis inducunt.

44 † Capitulum autem tanquam generale vocabulum utrumque positionem, & articulum in se includit, *tex. in c. fraternitatis 17. ca. causam quæ 19. c. per tuas 48. ext. de testib. proinde terminus datus ad capitulandum censetur datus ad ponendum, & articulandum, ita ex Bald. in §. sed juramento l. generaliter C. de reb. cred. & jurejur. tradit Maranta d. loco num. 2. & ut plurimum capitulum idem, significat quod articulus, ut patet ex d. cap. per tuas & ibi Panormita. notat. Et solet illud vocabulum maxime usurpari in criminalibus cum per inquisitionem proceditur, quando scilicet reo inquisito offeruntur capitula super quibus formatur inquisitio, ut patet ex cap. qualiter, & quando 24. §. debet ext. de accusat. ubi appellantur capitula inquisitionum, quæ alias in civilibus vocantur articuli, & sic inquirentes seu promotores inquisitionum istud vocabulum quasi proprium sibi fecerunt, alias in ista significatione in praxi raro usurpatur, vide plenius Pract. Papiens. in forma capitulorum actoris per totum. A prædictis quatuor notissime differunt interrogationes, quia illæ ante, & post litem contestatam fiunt, illæ non positive, sed interrogative, neque ullam confessionem inducunt, Bart. in l. ubicunque num. 11. ff. de interrogat. act. Maranta tit. de posit. num. 13. & tit. de interrogatione num. 6. Pract. Papiens. in forma posit. actoris in verbo ponit nu. 3. Damhauder. d. loco cap. 152. num. 8.*

Et licet ad eum modum prædicti termini in jure differant, & à Dd. passim distinguantur, † ea tamen subtilis consideratio, &

distinctio, ut plurimum à foro recessit, ut istis terminis articuli, & positionis indifferenter utamur, neque libellus, positio, articulus in praxi semper distincti sint actus, † sed hodie loco illorum articulatus exhibetur libellus, qui positiones, & articulos continet, positiones, quia responsio partis ad ejusmodi libellum confessionem inducit, & eatenus deducta positiones recte dicuntur, articulos vero, quia in eventum negationis libellanti incumbit probatio, & eo respectu articulorum naturam sapit, & sic noster libellus quo hodie in foro utimur ex utraque positionibus scilicet & articulis compositus est, quod advocati, practici satis ostendunt dum eum in modum istum concipiunt procurator talis N. & c. exhibet subsequentes positiones & articulos & c. deinde ponit, & dicit verum primo, & probare intendit & c. nam per hæc verba intentio articulantis est, ut si pars confiteatur id quod est articulatum, tales articuli succedunt, loco positionum, si vero neget tunc succedunt loco articulorum, ut super iis possint examinari testes, proinde articuli libelli post litis contestationem factam loco positionalium, & articulorum repetuntur, ita Maranta d. tit. de posit. numer. 5. Specul. tit. de testibus §. nunc videndum & tit. de positionibus §. 21. num. 3. Et iste stylus in Camera quoque observatur, ut testatur, Gail. d. observat. 79. num. 3. Mynsing. cent. 5. observat. 88. & etiam in aliis Curis teste Maranta supra allegato loco. Ex Ordinatione enim Camere parte 3. tit. 12. §. fin. & tit. 13. §. darauff/ libellus articulatus loco positionum & articulorum exhibetur, ut si positiones negentur in locum articulorum succedant, & ad probandum admittantur. Idem fit in Curia Coloniensi, Wintzlerus in addit. ad processum Pelsii, tit. 29. num. 3. Vide Reformat.

mat. Colon. sub rubr. de procurator. §. præcipue vero ubi dicitur quod vel libellum repetere vel ultiores articulos facere possint. Concordat. Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 12. in verb. woll aber der Kläger/oder Appellant sein Klag oder Libell, so fern das articulirt, alsbald an statt der Articuli repetiren/sol er das zu thun Macht haben/2c. & Reformatio. des Erststoffs Cöllen sub rubr. von articuliren in prin. De articulis Objectivis & Salvatoriis vide Borellum in Summa Decisionum tituli. 1. à numer. 125. usque ad numer. 140. tom. 2.

TITULUS VI. DE RESPONSIONIBUS.

Quomodo recte formentur respon-
siones.

SUMMARIA.

- 1 Positiones sequuntur responiones.
- 2 Quæ protestationes responionibus præmitti soleant?
- 3 Responiones fiunt per verbum credit, vel non credit.
- 4 Responio per verbum credit est veritatis expressiva, & confessionem inducit.
- 5 Si positio non sit responsalis quomodo respondeatur.
- 6 In Camera omnes positiones admittuntur re-
sponiales, excepta positione juris.
- 7 Positio facti alieni citra perjurium negari po-
test.
- 8 Variæ exceptiones quæ contra positiones ob-
iunguntur.

- 9 Positiones intra terminum probandi produci
debent.
- 10 Post terminum datum ad probandum, iudex
ex officio partem interrogare potest.
- 11 Exceptiones contra positiones quomodo propo-
ni debeant.
- 12 Iudex positiones examinare debet, an sint ad-
missibiles, nec ne.
- 13 Quis sit effectus clausula Salvo jure imperti-
nentium.
- 14 Responiones sufficientes quales esse debeant?
- 15 Quando contra responiones fiunt exceptiones
iudex non expectata replicatione interlo-
qui potest.
- 16 Contra responiones temere non est excipien-
dum.
- 17 Positio partem falsa partim vera an in totum
negari possit?
- 18 Respondens potest dividere positionem multi-
plicem.
- 19 Pars respondere debet positionibus per se, ad-
vocato, & procuratore semotis.
- 20 Hoc maxime procedit si procurator non sit
satis instructus, vel pars ipsa legalior.
- 21 Procurator si habet mandatum ad responden-
dum & instructus sit admitti debet.
- 22 In criminalibus pars ipsa per se respondere
articulis tenetur.
- 23 Quis sit finis, & effectus responionum.
- 24 Quomodo cognoscatur responionem non esse
sufficientem?
- 25 Quæ sit poena non respondentis positionibus.
- 26 Poena non respondentis in utroque auctore, &
reo obtinet.
- 27 Poena non respondentis non obtinet in crimi-
nalibus.
- 28 Articuli purgatorii in causa fracta pacis pro
confessis acceptantur.
- 29 Defensionales Rei in causa fracta pacis in con-
tumaciam non respondentis pro confessis
habentur.

† Factis

¹ **F**actis ad eum modum, ut diximus ex una parte positionibus proximum est ut ab altera parte ad eas respondeatur, quæ responsiones quomodo ordinandæ sint, paucis subjiciemus. ² Et quidem ex communi stylo Curiarum responsionibus solet illa clausula & protestatio præmitti, Impertinentium & non admittendorum jure salvo, & aliis quibuscunque exceptionibus hæcenus oppositis, & in futurum suo loco, & tempore opponendis, à quibus recedere non intendit, sed pro repetitis haberi vult, salvis, quæ protestationes salutares & utiles sunt (1) ne se astringat ad respondendum positionibus impertinentibus, captiosis, impossibilibus & criminosis &c. & si responderit responsio virtute istius protestationis pro nulla habetur, *Gail. d. obs. 81. num. 12. Myns. cent. 2. obs. 56.* (2) ne per responsiones suas ab oppositis exceptionibus temere recedere videatur (3) ne viam opponendi exceptiones alias dilatorias quæ ante litem contestatam opponuntur, sibi præcludat. In specie quis sit effectus clausulæ Salvo jure impertinentium &c. vide *Gail. d. obs. 81. num. 12. & 13. Pelsium d. tit. 30. nu. 28. & ibi addit Vventzleri Bart. in l. exceptionem num. 5. C. de probat. Maranta d. parte 6. de posit. num. 23.* ubi loquitur in decreto judicis admittentis positiones salvo jure impertinentium. ³ Factis istis protestationibus fiunt responsiones per verbum Credo, vel non ⁴ Credo, si positio sit responsalis, quod verbum in respondente positionibus est veritatis expressivum, & ita præjudicat confessio facta per verbum credit, sicut de veritate, *Maranta in suo Spec. parte 6. de positi. num. 14. Bald. in l. 2. §. quod observari num. 11. C. de juram. calum. Massuer. in addit. ad Pract. Papiens.* ⁵ in forma positionum actoris in princ. Et si autem non sit responsalis, respondent, Est a-

lienus, est negativus, est prætensi juris, nihil ponit est impertinens, non responsalis ad hunc vel similem modum responsiones fieri solent, ut quantumcunque possint evitent veri confessionem, vel negationem. Et hi modi respondendi licet in jure communi fundati sint, & in foro passim frequententur. Et in Camera tamen quidam ex illis non recipiuntur, ex stylo enim Camere Imperialis ad omnes articulos qui admissi & opposita exceptione contra articulos rejecti non sunt, respondendum est, si facti alieni sint, si in proprio facto consistant, excepto solo articulo juris, teste *Gail. lib. 1. obs. 82. num. 11. & 13.* vult enim Ordinatio parte 3. tit. 15. §. 4. Zum anderen ad quamlibet positionem quæ facti est non juris, si nihil aliud obstat, categorice per verbum Credo, vel non Credo respondendum esse, & in specie reprobatur Ordinatio illam responsionem non credo prout ponitur. Sic se habent verba Ordinatio. Zum anderen die Responsiones betreffend / dieweil auch derselben halben zwischen den Partheyen offtermahls ob die genugsam oder nicht / Streit fürsällt / dardurch die Sachen den Partheyen zum Nachtheil aufgehalten werden / wollen wir / daß fürhin ein jede Parthey oder ihr Procurator auff alle Articuli die nicht juris sondern facti durch das Wort glaub oder nicht glaub wahr seyn / ohn Anhang / und sonderlich ohne die Wort wie gesetzt / unterschiedlich und auff einen jeden insonderheit / in Schrifften / doch salvo jure impertinentium &c. antworten soll. Latine. Secundo quod ad responsiones attinet, quia sæpe inter partes de earum sufficientia controvertitur, & per hoc in præjudicium partium causæ protrahuntur, volumus ut exinde pars ipsa, aut ejus procurator ad omnes articulos qui non

non sunt juris per verbū credit, vel non respondeat, siue appendicibus, & maxime siue hoc annexo, ut ponitur, idque clare, distinctim, & cathgorice, salvo tamen jure impertinentium. Nec est quod quisquam se difficilem præbeat in respondendo ad positionem quæ facti est alieni, † nam eam constanter & intrepide absque perjurio negare potest, cum alieni facti probabilis sit ignorantia, *l. finali in fine ff. pro suo*, ita monet *Mynsing. cent. 5. observ. 54. numer. 3. Gaill. lib. 1. observ. 82. num. 10.*

† Ex prædictis colligere possumus exceptiones quæ contra positiones recte obijciuntur, (1) Quod sint impertinentes, & irrelevantes, quæ neque directe, neque indirecte ad causam faciunt, quæ etiam confessatæ non relevant, ponentem, nam nihil ad probandum admittendum quod probatum non relever, *l. ad probationem 21. ubi Bald. in 2. notabili C. de probat. c. cum contingat. 36. §. verum ext. de offic. delegati, c. per tuas 32. §. nos vero ext. de symonia, facit text. in l. hæc stipulatio 14. §. Divus ff. ut legat. nomine caveatur Gaill. d. obs. 81. n. 1. & 2. Maranta in suo Spec. parte 6. de interrogatione n. 15. judex positiones & articulos impertinentes rejicere debet, *Sich. in l. 1. n. 4. C. ne uxor pro marito &c.* Hinc juxta Ord. Camerae articuli additionales actioni institutæ conformes erunt, & omnes suis numeris distinguetur, Ord. parte 3. tit. 14. §. 1. Und sollen/ Sic additionales additionalium nec jurato quidem passim admittuntur, nec hi nec alii articuli post Adversarii probatorias dilationes Rotulive publicationem recipiuntur Deputationis. *Saggs Abscheid* de anno 1600. §. 126. §. sollen auch. (2) Quod captiosæ, si scilicet ita compositæ, in quamcunque partem quis se vertat, quocunque modo respondeat, semper capitur, perjurium, &*

quodammodo infamiam incurrit, *Bald. in d. l. 2. §. quod observari n. 21. Spec. de posit. §. 7. n. 20.* ad quas nemo respondere cogitur, sed per judicem ex officio reprobari debent, *Spec. d. loco §. 10. n. 1. Pract. Papiens. in forma excip. contra posit. in verbo captiose, Würmbs. d. tit. 15. obs. 2. n. 2. Gail. l. 1. obs. 82. n. 12.* (3) Quod vagæ incertæ dubiæ obscuræ multiplices, superfluæ, *Bald. in l. precibus n. 1. C. de impub. & aliis substit. & in d. l. 2. §. quod observari n. 22.* vide *Damhaud. d. loco n. 32. 33. 34. 35. & 36.* ubi tradit quod juxta Edictum Regis in Parliamentis Franciæ circa positiones observandum ab advocatis, & cap. 154. n. 40. (4) Quod positiones sint facti alieni, ad has enim de jure respondere non teneor, cujus probabilis est ignorantia, *Spec. d. tit. de positionib. §. 5. n. 11. & §. 7. n. 12. Maranta parte 6. de interrog. n. 11. & 17. Pract. Papiens. in forma excip. contra posit. §. impossibiles vers. & in facto arg. l. si sine 9. §. alius ff. de interrog. act. et si judex me de facto cogat ut respondeam, & aliquid confitear illa confessio non præjudicat, arg. l. maritus 20. ff. de quest. *Sichard. in d. l. 2. §. quod observari n. 13. C. de juram. calum. an positioni continenti factum alienum respondendum sit, vide Myns. cent. 5. observ. 54. per tot. Gaill. de observ. 82. nu. 8. cum seq. Pelsium d. tit. 30. n. 7.* (5) Quod positiones sint impossibiles natura, facto jure, criminosa, veluti quod Titius sit usurarius excommunicatus, adulter, *Myns. cent. 6. observ. 92. Bart. in d. §. quod observari num. 32. Specul. de positio. §. 7. num. 40. cum seqq.* quibus autem casibus tales positiones admittantur, vide *Myns. d. loco n. 3. 4. 5. & 6. Maranta parte 6. de interrog. n. 7. & 8. de criminosis positionibus quando admittantur, & quando non, vide Würmbs. d. tit. 15. obs. 2. per tot. Pels. d. tit. 30. n. 16.* (6) Quod positiones sint sine tempore, quibus respondere ne-*

cesse non est, nec habendus est pro confesso, *Myns. cent. 1. obs. 92. per tot. (7)* Quod positiones sint juris ad quas respondere pars non tenetur, *Gail. lib. 1. obs. 82. n. 13. Pract. Pap. in forma excip. contra posit. §. potius in iure, Mascard. de probat. concl. 1177. n. 48.* cum enim per responsionem ponens ab onere probandi relevandus sit, respondendum saltem est ad ea quæ probari oportet, ut est factum non jus, quod per se certum & clarum est, & propterea nulla probatione indiget, per l. ornamentorum 37. ff. de auro & argent. legato, *Myns. cent. 5. obser. 88. nu. 4. Maranta d. loc. nu. 17.* De his vide *Pract. Papiens. de forma excip. contra posit. & Gail. d. obser. 82. per tot. Bart. in d. l. 2. §. quod observari à nu. 21. usque ad fin. & in l. ubi-
cunque nu. 13. ff. de interrog. act. Bald. in d. §. quod observari à n. 11. usque ad 24. Spec. tit. de posit. §. 6. per tot. Damh. d. loco nu. 37.* † Denique excipitur quod articuli intra terminum ad probandum non sint producti, tunc enim ulterius produci non possunt nec ponentem à probatione relevant, *Specul. tit. de dilat. §. fin. vers. item quod si datus*, nec pars respondere tenetur elapso termino, *Maranta parte 6. de posit. num. 11.* proinde si ante conclusionem sit datus terminus ad exhibendum omnes probationes, certe post talem terminam non poterint fieri positiones, cū loco probationum succedant, † poterit tamen iudex ex officio interrogare non ad partis instantiam, quia peremptoriū, & conclusio partem non iudicem ligant, c. inter dilectos 6. ext. de fide instrum. Et quibus positionibus quis respondere non teneatur, vide latissime per Borellum in Summa Decisionum, tit. 1. à nu. 44. usque ad n. 125. ubi per 33. declarationes tradit quibus positionibus pars respondere non teneatur, *Damh. in d. loco c. 154. à nu. 1. usque ad 24.* Formam exceptionum contra positiones, vide apud Emeri-

cum à Rosbach / in sua praxi tit. 51. num. 36. Juxta Ordinat. Camerae parte 3. tit. 15. in princ. in quarto termino contra articulos excipitur, vel iis respondetur.

† Novisse autem convenit quod his exceptionibus contra articulos parce utendum sit, & non nisi relevantes opponendæ, & quidem in specie contra hanc, vel illam positionem, non vero viva voce per generalia refutandæ sunt, ita disponente Ordinatione Camer. parte 3. tit. 15. §. 2. his verbis. Und erstlich so viel die Exceptiones contra articulos belangt / dieweil man bißher befunden / daß dieselbigen mehr zu Aufzug dann auß Nothturfft der Sachen beschehen / je zu Zeiten fürbracht / und die Urtheiler mit vergeblicher Besichtigung und Relation der ganzẽ Sachen bemühet worden / wollen wir / daß fürhin die Procuratores ohn erhebliche / ansehnliche und gegründete Ursachen wider die Articul nicht excipiren / oder / so sie auß jetzt angezeigten Ursachen zu excipiren hätten / daß sie solches nit mündlich per generalia contra, sondern in Schrifften mit unterschiedlicher Specification und angezeigter Ursach thun sollen / bey Vermendung der gewöhnlichen Straff. Latine. Quandoquidem in re ipsa compertum est, quod exceptiones contra positiones sæpe ad causam remorandam potius quam promovendam, aut quod necessarie sint, fiant, & Iudices superfluis & inutilibus actorum relectionibus, & relationibus plurimum graventur, volumus ut Procuratores de cætero sine relevantibus & in iure fundatis causis contra positiones excipere non præsumant, vel si ex prædictis causis excipere iis necesse esset, quod hoc ipsum non verbo per generalia contra, sed in scriptis facere debeant, cum designatione articulorum & positionum quæ

quæ irresponsales & impertinentes sint, & ex quibus causis, idque sub poena Ordinationis, Et per Ordin. Camerae derogatur communi stylo, quarundam Curiarum juxta quem viva voce generaliter contra positiones excipere solent quod sint generales, obscuræ, impossibiles, captiosæ, superfluae, impertinentes, & tales quæ probatae minime relevarent ponentem, non specificando quinam positiones dictis vitiis laborent, & ex quâ causâ. Concordat. Reform. Archiep. Curiae Col. sub rubr. de Procur. §. in termino ad dicendum. Quia autem inter litigantes, ut dictum est, diutissime saepe altercatur, an positiones & articuli exhibiti ad respondendum & probandum admitti debeant nec ne, † proinde judex eas diligenter examinare debet, ut videat an aliquo vitio laborent, an cavillosæ, an post lapsa fatalia probationum offerantur, positiones enim fieri debent intra terminum concessum ad probandum, *Myns. cent. 1. obs. 34. Maranta in suo Spec. de posit. n. 10. & 11.* his & similibus examinatis judex interloquitur rejiciendo, vel admittendo positiones sive libellum. Juxta Ordin. Camerae, d. parte 3. tit. 15. §. 3. Unde so also &c. non licet in puncto admissionis positionum seu articulorum, nisi semel replicare contra exceptiones cum submissione. Inno judex ex officio parte etiam non petente positiones examinare debet, & videre si quæ sint superfluae, vel impertinentes, quod de jure civili procedit, de jure Canonico indistinctè respondetur ad positiones inserta clausula Salvo jure impertinentium, & non admittendorum, nisi manifeste, & evidenter appareat eas esse impertinentes, *Gail. lib. 1. obs. 81. nu. 2.* † quæ clausula operatur quod confessio ad positionem non responsalem facta non præjudicet, *Sichar. in d. l. 2. §. quod*

observari nu. 6. Maranta d. part. 6. de posit. n. 21. Myns. cent. 2. obser. 56. Gail. d. obser. 81. nu. 12. ubi duplicem effectum ponit.

Sicut autem positiones suis laborant vitiis, ita quoque responsiones quæ ad easdem fiunt saepe legitimæ non sunt, nec enim qualitercunque respondisse sufficit, † debent itaque responsiones fieri, 1. pure, simpliciter, absolute, sine conditione, sine appendice, 2. deinde clare, distincte, aperte per verbum credit, vel non credit, sine involucris verborum, 3. cathgorice, directe ad propositum sine ambagibus, sine circum locutionibus, ut mens respondentis intelligatur, & per hoc ponens à probatione releveretur, *Bart. in d. l. 2. §. quod observari C. de juram. calum.* paria enim sunt non respondere, vel obscure respondere, *l. de etate 11. §. nihil ff. de interrog. act. 4.* medio juramento respondendorum, formam juramenti respondendorum ex parte Rei, vide apud *Emeric. à Rosbach in praxi sua civili tit. 52. n. 17.* an autem responsiones relativæ sufficientes sint, vide *Myns. cent. 1. obser. 88. & cent. 6. obser. 81. Gail. d. obser. 82. num. 24. & 25.* alia circa materiam responsionum quæ recipiendæ, quæ non, vide plene apud *Gail. d. obser. 82. per tot.* Et quales debeant esse affectiones seu qualitates, vide *Ordinat. Camerae supra allegato loco §. 4. Zum anderen / & Ordinat. Curiae Monaster. parte 2. tit. 13. §. fin.* Und sollen sonst allenthalben die Antworten auff einen jeden Articul Verlängerung der Sachen und vergebliche Disputationes zu verhüten / jederzeit pure, durchs Wort glaubwahr oder nit wahr seyn / ohn einigen Anhang / ben Straff einer Marck Münsterisch geschehen und übergeben werden / und da hierwider gehandelt / soll die Straff von erst erlegt / und schärffer zu vermeyden / die Parthen noch-

maßs der gebühr zu antworten schuldig seyn. Latine. Et debent responsiones ad articulos ad præcidendas inutiles disputationes, & protelationes, fieri pure, & simpliciter, per verbum credit, vel non credit, sine ullis appendicibus sub poena unius Marcæ Monast. & si contra fiat, poena prius perluta pars identidem sufficientius respondere tenebitur, modo graviolem poenam evitare voret. Et sicut contra positiones, prout jam diximus, ita & contra responsiones excipere licet, ex prædictis causis, cum designatione, & specificatione articulorum super quibus sufficienter responsum non est, *de quibus vide Emericum à Rosbach d. tit. 52. num. 28.* † & judex sine ulteriori replicatione desuper interloqui debet, an nimirum sufficienter responsum sit nec ne, ita disponente Ordinatus. Camerae d. tit. 15. parte 3. §. so auch zc. jetzt angeregter Gestalt/oder sonst auff einen oder mehr Articuli nicht genugsam respondirt, soll dem anderen Theil wider solch Responsiones zu excipiren, und auf welche Articuli nicht genugsam respondirt, unterschiedlich anzuzeigen alsbald nach übergebener Responsion, oder auff den nechsten oder anderen Gerichts Tag hernach/zugelassen seyn / darauff auch ohn weiter Replication-Erkännuß beschehen soll. Latine. Si ad unum aut plures articulos sufficienter responsum non sit, integrum est adversæ parti contra responsiones excipere, cum specificatione articulorum ad quem vel quos sufficienter responsum non sit, idque incontinenti post datas responsiones, aut sequenti Juridica post, ad quas sine ulteriore replicatione pronuntiabitur. Formam excipiendi contra responsiones vide apud Emericum d. loco num. 29. † Nec tamen temere, prout fieri solet, excipi debet contra responsiones cum in-

utilibus, & superfluis submissionibus, sed cum necessitas & qualitas responsionum postulat, & jus partis ex minus sufficienti responsione non mediocriter læditur, ita quod partis multum intersit an in præsentia causa ita, vel ita respondeatur, tunc adversarius cogi potest ad sufficientiorem responsionem, & in hoc judicio advocati, vel periti procuratoris opus est, qui diligenter responsiones examinet, sintne sufficientes nec ne, ita Ordinatus. Camerae jam d. loco §. 6. Diemeil auch auß Hinlängigkeit der Procuratoren der Responsion halber viel unnöthtürlich Rechtseß ob genugsam geantwort seyn / oder nicht / beschehen / sollen die Procuratores die Responsiones bey ihren Pflichten besichtigen / und deshalb keinen unnöthtürfftigen Rechtssatz thun. Latine. Quoniam autem ex incuria aut negligentia procuratorum sæpe multæ fiunt submissiones an sufficienter responsum sit nec ne, procuratores sub juramento præstito examinabunt responsiones, nec ea propter superfluum submissionem facient. Reformat. Curia Archiepisc. Colon. d. loco §. si vero sufficienter. Et quid ponens datis seu factis jam ab adversario responsionibus facere debeat, vide Processum Pelsii d. tit. 30. numer. 38. ubi tria in effectu tradit quorum unum sibi faciendum. † Illud autem singulariter observandum quod positio partim vera, & partim falsa simpliciter in totum negari possit, prout tradit Sychard. in l. properandum §. si autem alterutra n. 14. C. de judic. & in d. l. 2. §. quod observari nu. 22. C. de juram. calum. per tex. in l. si is qui ducenta 13. ff. de reb. dubiis, Pract. Papiens. in forma posit. actoris in verbo ponens, contra tradit Bart. in l. 1. §. si stipulanti num. 2. ff. de V. O. quod scilicet positio partim falsa in totum negari non possit,

possit, ea ratione, quod sicut interrogatio de toto intelligitur de qualibet ejus parte, ita & responsio de toto intelligitur de qualibet ejus parte, *allegat l. si quis, cum totum 7. ff. de except. rei jud. l. pupillus §. fin. ff. de V. S. qui solidum 78. in prin. ff. de legat. 2. & dicit esse calumniam advocatorum contrarium sentientium, cum Bart. sentit Mynscent. 2. obser. 55. ubi ita in Camera judicatum refert, Gaill. d. obser. 82. num. 17. distinguit*

18 ut ibi per eum, † vel respondens dividere potest positionem multiplicem respondendo unam particulam veram, alteram falsam, & ita communiter fit, *Pelsius d. tit. 30. num. 15.* Hinc Advocati positionibus adjicere solent. Clausulam Diverfim vel conjunctim. Vide Borellum in Summa, *decis. tom. 2. tit. 1. nu. 119. 120. 121. 122. 123. &*

19 *124. †* Debent autem ad positiones seu articulos qui in facto proprio consistunt partes per se respondere, semoto avvocato, & procuratore, qui eos instruere quomodo citra præjudicium respondendum non debent, *arg. l. 2. in prin. in verbis antequam utriusque partis advocati sacramentum legitimum præstent, & ibi gloss. in verbo utriusque de juram. calum. & ibi Bart. nu. 5. Bald. n. 1. Salyc. in fine princ. Specul. tit. de posit. §. 3. n. 6. & 7. & §. 5. num. 3. Mascard. de probat. concl. 1176. nu. 50. & 57. Maranta in suo Spec. de posit. n. 15. tex. in c. pastoralis 14. ext. de jud. Camillus Borellus d. l. n. 106. ubi multos ad hoc allegat Reformatio Judiciorum Senatus Colon. von Responſion und Antwortung / wann er der Beſlagte keine rechtmäßige Exception vorbringen mag / die übergebene Klag und Forderung abzulehnen / soll der Beſlagte ſchuldig ſeyn auff einen jeden Articul der Klagen rechtmäßig vermittels ſeinen Eydt / durch die Wort / glaubt wahr / oder nicht wahr zu*

antworten / ſolche Antwort ſoll perſöhnlich geſchehen in abweſen der Advocaten und Procuratoren vor dem Richter / und dem Bericht-Schreiber / welcher alles fleißig auffſchreiben ſoll. Latine. Si quando reus nullas exceptiones ad perimendam actionem actoris proponere poteſt, teneatur ad articulos libelli ſingulatim, & rite ſub juramento ſuo per verbum credo vel non respondere quæ reſponſiones debent fieri perſonaliter avvocato, & procuratore ſemotis coram judice & Judici ſcriba, qui fideliter omnia annotabit. Reformat. Curia Archiep. Col. ſub rubr. de procur. §. non inſtruent. quod tamen Bald. reſtringit ad inſtructionem quæ fit ſuper facto, non quæ fit ſuper jure, quam Advocatus facere poteſt, ne ſimplex clientulus contra formam juris respondendo ſibi in aliquo officiat, prout quoque teſtis ſuper legitime interponendo teſtimonio ab avvocato inſtrui poteſt, quam reſtrictionem probat *Sichard. ibi num. 4. Maranta ſupra allegato loco nu. 16. †* Et hoc, quod dixi partem

20 positionibus per ſe, & non per procuratorem respondere debere, maxime procedit, ſi pars hoc in judicio requirat, & alleget quod procurator non ita ſit inſtructus ad respondendum ſicut ejus principalis, *facit l. fin. C. de proc. & l. ſi actor. 29. ff. eodem Bart. in l. 2. nu. 2. ff. ex quib. cauſ. in poſſ. eatur, nemo enim ad ea quæ non intelligit respondere cogitur, Specul. d. tit. de poſit. §. 6. verſ. ſed nunquid, unde ſi procurator de cauſa ſe dubitare, & dominum ſuum propterea conſulturum dicat, audiendus eſt, Specul. d. §. 6. nu. 13. 18. & 19. Marant. d. tit. de poſit. n. 22. Sic ſi procurator levis ſit, & rixoſus, ut qui neque perjuriis admodum moveatur, neque ut negotium candide exerceat, ſollicitus, ne actor ab hac expiſ-*

candæ probationis commoditate per temeritatem ejus impediatur, urgere poterit apud judicem, ut principalis litigator modo gravioris sit vitæ, causamve ipsam magis sibi compertam habeat positionibus ipse respondeat, quod & facere est cogendus, ita Bart. Bald. Alex. de Imola in l. fi. C. de procur. gloss. in c. 1. de judiciis in 6. & gloss. in cap. 2. super verbo Abbate de testib. in 6. † Si autem procurator ad respondendum mandatum habeat, & de facto bene sit informatus, nec levis sit persona, tunc ipse ad positiones respondere potest, *tex. in c. fin. & ibi gloss. & Dd. de juramento cal. in 6. Spec. d. tit. de posit. §. 6. n. 9. Pract. Pap. in forma excip. contra posit. §. 2. n. 2. Reformatio. Col. d. loco.* Im Fall aber der Beklagter ein Frembder wäre / und nicht in der Stadt oder bey Hand / mag die Antwort schriftlich geschehen / auß Bericht / dem Procuratoren und Advocaten gegeben / doch soll solches geschehen ohn Gefährlichkeit / und daß der Procurator, der in Abwesen der Parthey antwort / soll ein sonderliche Constitution vorbringen / daß er also antworten soll / und bey dem End in seiner Partheyen Seel zu schwören / Latine. Si reus extraneus, absens esset, responsio in scriptis fieri potest, ex informatione procuratori, vel advocato facta, idque sincere, & candide, & ut procurator qui in absentia partis respondet per speciale mandatum doceat se hoc modo à parte informatum esse, idque
 22 jurabit in animam sui principalis. † In criminalibus quando Fiscus ex officio procedit contra aliquem super excessibus, reus stante pede non communicatis articulis excessuum, neque habita deliberatione, personaliter advocato, & procuratore semotis responderet tenetur, ita Damhauder. in sua praxi c. 31. n. 2. & 3. c. 32. n. 2. Julius Clarus re-

cept. sent. l. 5. §. fi. q. 4. n. 7. ubi dicit hanc opinionem praxin totius mundi sequi, allegat Salyc. in authent. offeratur n. 5. C. de litis contest. Ang. de maleficiis in verb. comparuerunt dicti inquisiti num. 6. In civilibus autem copia articulorum, vel positionum parti dari debet.

† Finis & effectus est, ut ponens relevetur ab onere probandi, & licet responsio per verbum Credo non inducat probationem ex parte ponentis, relevat cum tamen ab onere probandi, hinc certissima
 24 norma non sufficientis responsionis est, si per responsionem ponens ab onere probandi non relevetur, puta si ita obscura sit, ut quid respondeatur, clare colligi non possit, ita Salyc. & Sichar. in authent. in isto C. de jurejur. prop. calum. dand.

† Poena autem non respondentis est, ut
 25 positiones, sive articuli in contumaciam pro confessatis habeantur, quod tunc procedit, si post comparitionem, & litis contestationem contumax sit in non respondendo, non ante, *tex. in c. 2. de confess. in 6. & in c. nullus 4. ext. de presumpt. pulchre Gail. l. 1. obs. 86. n. 1. & 2. qui n. 3. rationem differentia tradit, Damhaud. d. loco c. 154. n. 25. 28. & 29.* ubi tradit poenas non respondentium aut non rite prout decet respondentium ita quoque disponit Ord. Camerae d. loco §. 6. Begebe sich aber / das ein Theil / so Berichtlich einmahl erschienen / und litem contestirt / über das ihm solches mit Bruthel auferlegt / nicht antworten / sondern in dem Ungehorsam erscheinen würde / sollen alsdann des andern Theils Articuli vor beandt angenohmen / und ferner darauß wie recht procedirt werden / translationem vide sup. tit. 5. de posit. ubi idem textus allegatur. Sic quoque Ordinatio Curiae Monast. d. part. 2. tit. 13. §. 6. Würde auch

auch einiger Parthey Zeit und Termin auff die einbrachte zugelassene Articul zu antworten angesetzt / oder aber für sich selbst solchen Termin begehrte / und gleichwohl auff denselben ohn erhebliche Entschuldigung sein Antwort nicht thun / oder fürbringen / sonderen sich darin ungehorsam erzeigen würde / so sollen solche Articul ohn fernere Erkantnuß für bekant gehalten und gehalten werden. Latine. Si parti statuitur terminus ad exhibitos & admissos articulos respondendi, vel ejusmodi terminum petierit, & nihilominus in ipso termino sine justis & relevantibus excusationibus suas responsiones non exhibuerit, sed se in hoc contumacem ostenderit, debent ejusmodi articuli sine ulteriori decreto, pro confessatis haberi.

26 † Et hæc poena tam in actore non respondentis defensionalibus Rei, quam in reo non respondentis positionalibus actoris procedit, *tex. in cap. 2. & ibi gloss. in verbo reus de confess. in 6. Ordinat. Camere* parte 3. titul. 15. quia judiciis æqualitas servanda, *cap. non licet de reg. jur. in 6. capit. cum inter. 5. ext. de except. l. fin. Cod. de fructib. & litis expens.* Licet autem in contumaciam non respondentis articuli pro confessatis habentur, tamen quia talis confessio ficta est probatio, admittitur probatio in contrarium, & potest contumax probare contrarium si vult, *Jason in l. si is qui num. 6. Cod. qui testament. facere poss. Angel. ibidem in princip. numer. 5. Speculat. dict. tit. de posit. paragraph. 9. num. 3. ubi additio in verb. habetur, Mascard. de probat. conclus. 1777. num. 72. cum sequentibus, ubi quinque modis limitat Gaill. dict. observat. 80. numex. 5. nec opus est citatione partis adversæ quando articuli pro confessatis acceptantur, Gaill. dict. loco numer. 6. †*

Hæc poena non respondentis non habet locum in criminalibus, *ut per Joannem de Grassis in tractat. suo judiciorum seu arbitr. judic. in 6. parte de offic. judic. numer. 8. Bald. in l. absentem colum. 3. vers. 3. digest. de poenis.* Et sic etiam in causa fractæ pacis observatur in Camera, si criminaliter agitur ad poenam banni, *Gaill. lib. 1. dict. pace publica capit. 15. numero 3.* Ratio est, quia in causis criminalibus probationes luce meridiana clariores requiruntur, *l. fin. Cod. de probat. l. qui sententiam 16. Cod. de poenis, l. singuli 14. Cod. de accusat. qualis non est confessio per contumaciam, quæ ficta probatio est, l. absentem 6. Cod. de accusat.* Ratio rationis, quod quoties de vita hominis agitur perspicacius, & diligentius agendum sit, *juxta l. addictos 29. Cod. de appellat. ubi enim majus est periculum cautius agendum est, cap. ubi majus de elect. in 6. l. 1. paragraph. sed & si quis 5. digest. de Carbon. edict. †* In causis autem purgationum fractæ pacis articuli actoris purgatorii in contumaciam citati non comparentis pro confessis acceptantur, ita disponente Ordinat. Camere parte 2. titul. 10. §. *Bürde sich / Gaill. dict. capit. 15. de pace publ. lib. primo num. 22. qui lib. secundo cap. 8. num. 11. rationem diversitatis assignat. †* Sic quoque articuli defensionales in causa fractæ pacis in contumaciam actoris non respondentis pro confessis acceptantur, favore enim innocentie imperfectæ, & fictæ probationes admittuntur, *Gaill. d.*

615. num. 20. & 21.

TITULUS VII.

DE JURAMENTO DANDORUM ET RESPONDENDORUM.

Quomodo juramentum dandorum & respondendorum præstetur traditur.

SUMMARI A.

- 1 *Positiones medio juramento dandorum, & responsiones medio juramento respondendorum à partibus exhibentur.*
- 2 *Hoc juramentum à procuratoribus præstari potest, si habent speciale ad hoc mandatum, & sunt de causa instructi.*
- 3 *Forma juramenti dandorum.*
- 4 *Forma juramenti respondendorum.*
- 5 *Juramenta hæc à partibus non præstantur, nisi per judicem injuncta sint.*
- 6 *Libellus articulatus si exhibetur, ad instantiam Rei medio juramento affirmari debet.*
- 7 *Quomodo in Curis Ecclesiasticis prædicta juramenta præstentur?*

- 1 † **S**olent advocati partium exhibere positiones, & responsiones ad easdem medio juramento dandorum & respondendorum, sed raro realiter & cum effectu præstantur, de hoc juramento totus est titulus in Ordin. Curiae Monast. *part. 2. tit. 13.* ubi disponitur in prin. quod judex Curiae vel ex officio, vel ad partium petitionem & instantiam, hoc juramentum utrique parti dandorum ponenti, respondendorum respondentem imponere & injungere possit.
- 2 † Et licet per procuratores partium hoc juramentum dandorum, & respondendorum

præstari possit, §. Und wann Ordinat. Monast. d. loco necesse tamen est, ut à partibus sufficienter respective super veritate, & qualitate positionum, & responsionum instructi & informati sint, & ad tale juramentum præstandum speciale mandatum habeant, ita disponente d. Ordinatione in loco allegato §. 5. Ehe aber und zuvor die Anwalde beyde des Klägers oder Antworters obgesetzte Eyd schwören / sollen sie darzu besondern gnugsamen Gewalt / auch eigentliche und nothdürfftige Unter- richtung von ihren Pprincipalen empfangen haben. Latine. Priusquam autem procuratores actoris & rei ejusmodi juramenta præstent, debent ad hoc habere speciale mandatum, & sufficienter desuper erunt à suis principalibus instructi. Concordat. Desß Erßstifts Cölln Reformation. sub rubr. von articuliren §. Es mögen auch. † Forma juramenti dandorum hæc est, quod pars principalis in animam propriam, aut ejus procurator in animam propriam, & sui principalis juret, quod positiones à se productæ & exhibitæ quatenus in facto proprio consistunt veræ sint, quatenus in facto alieno se credere eas veras esse, & hoc si principalis juret, si autem procurator iisdem servatis juret, quod positiones sui principalis &c. ut jam dictum est, vide *Emericum à Rosbach / in praxi sua civili tit. 51. num. 21.* Formam juramenti dandorum quos ipse actor medio juramento exhibet, vide in Ordinat. Camerae *parte 1. tit. 70.* item formam juramenti dandorum si procurator articulos medio juramento producit, vide in Ordinat. Camerae *d. parte 1. tit. 69.* † Forma juramenti respondendorum similis est, quod principalis in suam procurator in suam, & principalis animam juret, quod articulos ponentis quatenus factum

Etum respondentis concernunt dicat veros, vel non veros esse, quatenus in facto alieno consistunt credat eos veros esse, vel non esse, d. Ordin. Monast. d. loco §. 1. & 2. Et vide formulam juramenti dandorum, & respondendorum, apud VVurmbf. in pract. obs. tit. 14. obs. 8. Damhaud. in sua Pract. civili c. 152. n. 25. formam juramenti respondendorum ipsius Rei vide in Ordin. Camerae parte 1. tit. 71. & 72. procuratoris Rei vide tit. 73.

† Et notandum quod hoc juramentum dandorum, & respondendorum a ponente, vel respondente necessario non praestetur, nisi ipsis a iudice injunctum fuerit, quod facit iudex, ut dixi, vel ex officio, si videt pro qualitate positionum, & responsionum necessarium esse, & ad veritatem eliciendam & causae iustitiam promovendam expedire, vel ad postulationem partis, si pars vult adversae patti tale deferri juramentum, quia pars non tenetur respondere, nisi ponens positiones suas medio juramento affirmaverit, illa scilicet vera esse quae ponit, Sichar. in l. iudices nu. 8. Cod. de jud. Juxta Ordin. Camerae part. 3. tit. 15. in quarto termino juramentum articulorum hinc vel inde petitum praestatur, ejusque vigore articuli vel responsiones repetuntur, Juxta Ordin. Monast. d. tit. 13. §. 2. Würde auch einiger Parthey Zeit und Termin auff die einbrachte zugelassene Articul zu antworten angesetzt / oder aber für sich selbst solchen Termin begehrte / und gleichwohl auff denselben ohn erhebliche Entschuldigung seine Antwort nicht thun oder fürbringen / sonderen sich darin ungehorsam erzeigen würde / so sollen solche Articul ohn fernere Erkandtnuß vor Befandt

geachtet und gehalten werden / translationem vide titulo praecedenti ubi eadem verba Ordinationis allegantur. † Sic libellus si sub juramento ponendorum exhibetur, & lis contestatur petiturq; ut reus desuper categorice per verbum Credit vel non Credit respondeat, & litem contestetur sub poena confessorum, ad petitionem Rei per juramentum affirmari debet, cui petitioni ita paret actor, aut ejus procurator dicens, tactis sacris libellum per se exhibitum quatenus in facto proprio partis consistit, verum, quatenus vero in facto alieno se credere eundem verum & probari posse, & si procurator actoris petit responsiones per juramentum affirmari, ita procurator Rei tali petitioni satisfacit, si pars absens sit, quod tactis sacris dicat & juret hujusmodi responsiones sibi ita transmissas &c. Et in Curiis Ecclesiasticis Officialium praestationes ejusmodi juramentorum ad hunc modum actis inferi solent, N. vigore sui specialis mandati affirmavit libellum per se exhibitum medio juramento tactis facis &c. praestito, dicens eundem quatenus in facto proprio partis consistit esse verum, quatenus vero in facto alieno se credere illum verum & sperare probari posse. Ex adverso N. ex informatione partis suae, & literis ad se directis similiter medio juramento affirmavit, responsiones suas cum annexis articulis, si responsionibus, elisiivi annexi sint, veras esse, &c.

TITULUS VIII.

DE PROBATIONIBUS.

Definitio probationis ejusque explicatio traditur.

SUMMARIA.

1. Victoria cause in probationibus consistit.
2. Definitio probationis.

- 3 *Alia definitio probationis, & quidem plenior.*
- 4 *Explicatio definitionis.*
- 5 *Probatio debet esse concludens.*
- 6 *Probatio debet fieri judici.*
- 7 *Unde dicatur probatio?*

1 † **C**um tota cujusque causæ vis, & essentia in probationibus consistat, Mascard. in tract. de probationibus quest. 1. num. 12. gloss. in cap. 2. §. testes in verbo interrogatoria de testib. in 6. ipsarumque rerum gestarum veritas in judiciis parum proficiat, nisi probetur, & sic sæpe non jus sed probatio deficiat, l. duo sunt Titii 30. digest. de testam. tut. l. in lege 77. in princip. ff. de contrah. empt. l. minorum 6. Cod. de præd. & aliis reb. minor. &c. argum. l. doce ancillam 9. Cod. de rei vendic. cap. solennitates 16. §. 1. de consecr. distinct. 1. operæ precium est scire quis probare debeat, & quando, & quomodo. † Probatio juxta gloss. & Azonem in rubric. Codic. eod. est legitima rei dubiæ per argumenta ostensio, argumentum est ratio rei dubiæ fidem faciens. Hæc definitio, ut à multorum impugnationibus, & calumniis vindicetur, vocabulum argumentum latius accipiendum est quam alias apud Dialecticos accipi consueverit, ut compræhendant in se testes, instrumenta, jusjurandum, & similia, quibus in jure frequens probatio est, ita Bart. in rubr. C. h. t. num. 3. Sichar. ibidem num. 3. Vesemb. in parat. ff. eod. nu. 2. Mascard. de probat. qu. 2. nu. 16. sic argumentum accipitur in l. 2. C. quor. app. non recip. ibi aliis quoque argumentis, & in l. 2. §. ejusdem quoque vers. vel argumenta ff. de testib. Si tamen hæc definitio minus alicui probata fuerit, poterit hunc in modum eam describere.

3 † Probatio est actus judicialis & solennis quo per instrumenta, aut testes, aut idonea argumenta de re controversa judici fit fi-

des. † Dico esse actum judicialem, quia fit post litem contestatam non ante, arg. tot. tit. ext. ut lite non contestata &c. lite vero contestata judicium cœptum est. Licet enim citatio sit fundamentum judicii, & ab ea judicium exordiri videatur, juxta tex. in §. fin. Instit. de pœna temere litig. attamen à litis contestatione proprie dicitur incipere judicium, ut ab eo ad alium judicem discedere non liceat, juxta text. in auth. offeratur C. de litis cont. dico per instrumenta, aut testes, nam his ut plurimum causa justificari solet, unde & indubitatae probationes dicuntur, per l. emancipatione 11. C. de fide instrum. dico aut idonea argumenta, quia non his modo verum & aliis legitimis modis rei dubiæ fit fides, arg. l. qui filium 74. in fine ff. ad SC. Trebell. idonea autem esse debent ad rem præsentem facientia, † probatio enim debet esse concludens, hoc est quæ necessario id quod intendit, inferat, non impertinens, non dubia quæ non relevat, uti nec generalis, l. matrem 17. arg. l. neque natales 10. l. non nudis 14. l. ad probationem 21. Cod. l. penultim. ff. h. t. l. non hoc 4. C. unde cognati, cap. in præsentia 8. ext. de probat. tex. in cap. cum fin. 16. ext. de testibus, Cravetta conf. 203. num. 25. conf. 262. num. 3. conf. 276. num. 4. conf. 218. num. 6. Bald. in l. 1. nu. 1. C. de condict. eb. turpem causam, & in dubio interpretatio fit contra ipsum probantem, dict. c. in præsentia, Decius in l. in contrahendum num. 1. in l. contractus num. 26. digest. de reg. jur. Dicitur autem impertinens, quæ nec per se, nec una cum aliis adminiculis causæ fidem facit, ut declarat Bald. in l. 1. Cod. h. t. & quando præsumptiva probatio admittatur, vide remissive Albanum in addit. ad Bart. in d. l. neque natales, dico de re controversa, id est dubia, quia notoria non indigent probatione, cap. evidentia 9. ext. de accusat. De
nique

6 nique dixi qua iudici sit fides, quia is finis probationum est, ut iudici fiat fides, l. quingenta 11. in fine digest. h. t. arg. l. cum precibus 18. in verbis unde adito iudice competente C. cod. l. 1. C. de reb. alie. non alien. l. 3. digest. l. eos 5. & ibi gloss. in verbo iudiciaria Cod. de testib. l. procurator 7. Cod. de edend. l. 1. Cod. de condict. ob turp. caus. cap. in nostra 32. ext. cod. de testib. ex in cap. ex literis 3. ext. h. t. ut is de meritis causae instructus secundum eas sententiam pronunciet, nam iudici per legitimas probationes praestita fide, juxta easdem, nisi litem suam facere, & in id quod partium interest condemnari velit, sententiam ferre adeo astringitur, ut nec, si certo sibi constiterit reum a petitis immunem esse, actoremve non probatam causam in iudicium deduxisse, aliter judicare queat, per tex. in l. illicitas 6. §. veritas digest. de offic. presid. ubi glossa, Bart. & Costal. Panorm. & Feli. in cap. pastoralis §. quia vero extr. de offic. deleg. Plures definitiones, nominis & rei, vide apud Bald. & Salycet. in rubr. Cod. h. tit. Sichard. ibid. num. 10. ubi pulchram cautelam tradit quam vide. † Dicitur autem probatio ab adverbio probe, quia probe facit qui allegata a se, & negata ab adversario probat probans enim manifestat dubium, vincit adversarium; & evitat poenam non probantium, quarum una traditur in l. penultim. Cod. h. tit.

DE SPECIEBUS PROBATIONUM.

Variae species plenarum, & semiplenarum probationum referuntur.

S U M M A R I A.

- 1 Probatio alia est plena, alia semiplena.
- 2 Quae dicatur plena probatio?

3 Quae semiplena?

4 Octodecim species plenarum probationum recensentur.

5 Totidem sunt species semiplenarum probationum.

6 Duae semiplena probationes conjunguntur ad faciendam plenam probationem.

Nunc à definitione ad divisionem progredientes, Dialectici velut Arist. & Cicero in Topicis probationem dividunt in artificialem & in inartificialem, quae artificialis & quae inartificialis, vide Borell. in Summa decis. tom. 2. tit. 2. nu. 185. 186. & 187. Jurisconsulti vero, qui effectum tantum probationis, & vim quam in iudice habet, considerant, apposite probationem dividunt † in plenam, & semiplenam. † Plena est, quae tantam iudicii fidem facit quanta ad finiendam controversiam sufficit, quae non indiget patrocinio alicujus juramenti sed juxta intentionem probantis pronunciatur, l. cum de indebito 25. digest. h. tit. casus est in cap. 2. ext. eodem vide Gaill. lib. 2. observat. 94. num. 10. Veluti probatio per duos testes, instrumentum publicum, confessionem judicialem, per iusjurandum, evidentiam facti, praesumptionem justam, ocularem demonstrationem, Specul. tit. de probat. §. videndum. Ex his testes & instrumenta proprie vocantur probationes, confessio vero, iusjurandum, praesumptio, evidentia facti improprie, quia potius relevant ab onere probandi quam probent, l. eum qui 30. in prin. ff. de iur. iur. l. si ve possidetis 16. C. h. t. Sichard. in rubr. C. cod. num. 9. de juramento an sit legitima probatio, & an nomine probationis simpliciter prolatae veniat juramentum, vide Jasonem in §. quadrupli nu. 40. 41. & 42. Instit. de act. † Semiplenae probationes sunt; Z z z 2 quae

quæ tantam fidem judici non faciunt, ut ad definitivam sententiam procedere possit, sed indigent patrocinio juramenti, quæ semiplene & imperfecte probant, *l. admonendi 31. ff. de jurejur. l. 3. Cod. de reb. cred. & jurejur. c. fin. in fin. ext. de jurejur. Masc. d. tract. de probat. qu. 11. n. 1. VVesemb. in parat. ff. h. t. n. 4.* quales sunt probationes per unum testem omni exceptione majorem, per instrumentum privatum, per rationes, per famam, comparisonem literarum, per fugam adversarii, per extrajudicialem confessionem, per modicas præsumptiones &c. hæ tamen species distinguuntur inter se gradibus, nec parem omnino efficaciam habent, alia siquidem major semiplena, alia semiplena, alia minor semiplena, de quibus plene tractant Canonistæ, *in d. c. fin. & Dd. in d. l. admonendi, & in l. 3. C. de rebus cred. & jure.*

Nunc ut superius confuse tradita explicatius non nihil referamus, ostendentes amplitudinem, & varietatem probationum, suprema ista genera in suas species diducemus, ¶ sciendum igitur plenarum probationum posse constitui decem & octo species, quibus de re dubia, & controversa in judicio judici fit fides. Et primo quidem frequentissima, usitatissima, & optima probandi species est ea quæ fit per testes, *tot. tit. digest. Cod. & ext. de testib.* duo enim testes omni exceptione majores, hoc est, quorum fides nulla ex causa legitima potest elevari, & qui communi hominum opinione reputantur boni viri, plene & sufficienter probant, ut juxta eorum testimonium judex recte pronunciare possit, *cap. in omni 4. cap. licet universis 23. cap. cum à nobis 28. ext. de testib. l. ubi numerus 12. digest. eod. cap. novit. 13. ext. de judic.* Et in hoc omnibus causis civilibus, criminalibus, Ecclesiasticis, & feudalibus, *per text. in cap. primo*

in princip. quid sit investit. in cap. 1. §. 1. de notis feudorum, exceptis casibus in quibus duo testes non sufficiunt, quos vide apud Pelsium in suo processu judiciario tit. 31. n. 24. Secunda plenæ probationis species, quæ superiori frequentia, virtute, & efficacia neutiquam cedit, est Instrumentum publicum, *tot. tit. digest. Cod. & ext. de fide instrum.* quod si per Notarium legitime, & solenniter factum fuerit, (juxta solennitates quæ traduntur per gloss. in l. generali C. de tabula. lib. 10. & per Panorm. in cap. 1. ext. de fide instrument.) plenissime probat, *l. in exercendis 15. C. de fide instrum. l. cum precibus 18. C. h. t. & indubitata probatio appellatur, l. emancipatione 11. C. de fide instrum.* Tertia species probationum est Scriptura privata habens sigillum authenticum, *c. 2. ext. de fide instrum. c. tertio loco 5. ext. de probat. Salyc. in l. si qua per calumniam C. de Epis. & Cleric.* Quarta species plenæ probationis est documentum Judicis, Secretarii, aut alterius cujusque publicum gerentis officium circa negotium suum cōcernens officium, per Judicem, Secretarium, aut alium Officialem scriptum, aut subscriptum, *c. post cessionem 7. ext. h. t. l. si publicanus 4. §. 1. ff. de public. vectig. & com.* Quinta species plenæ probationis est archivum publicum Summorum Pontificum, Imperatorum, Regum, Principum & Rerum publicarum, Jura Imperii habentium, *cap. ad audientiam 13. ext. de prescript. c. 1. de probat. auth. adhuc C. de fide instr.* Sexta Libri antiqui censuales, sculpturæ in lapidibus repertæ, monumenta maxime in probandis finibus, *cap. cum causam 13. ext. de probat. l. 1. ff. de albo scrib. d. authen. adhuc C. de fide instrum. l. census 10. ff. h. t. Schneidew. in §. nihil autem interest nu. 3. Inst. de testam. & hoc pro arbitrio Judicis, Myns. cent. 5. obser. 79. omnes enim probationes arbitrariæ sunt, Menoch. lib. 2.*

lib. 2. de arbitr. judicum, casu 9. per tot. Septima. Liber rationum mercatoris in quibusdam casibus, de quo in l. prat. 4. ff. de edend. & in l. 1. l. fin. C. eod. Octava. Acta iudicialia assertoria vel probatoria plene probant, c. fin. ext. h. t. l. gesta fin. Codic. de re judic. c. quoniam contra 11. ext. h. t. Nona. Evidentissima, & optima probandi species est propria oris confessio in jure facta, qua melior probatio dari non potest, nam confessus pro judicato habetur, & contra eum parata est executio, tot. tit. ff. de confess. l. unica C. eod. l. cum te 5. C. de transact. Decima. Species probationum est Jusjurandum quod ab altero litigatorum deferretur alteri, l. 1. & 2. ff. de jurejur. nam sive auctori sive reo incumbat onus probandi, utrique licentia conceditur, adversario suo de controversia jusjurandum deferre, aut delatum referre, l. manifesta 38. cum concord. ff. de jurejur. l. cum de indebito 25. §. in omnibus ff. de probat. Et hæc duæ species probationum duplicem vim & potestatem habent, relevant enim ab onere probandi, & simul probant, de jurejurando est, tex. in l. sed si possessori 11. §. si. ff. de jurejur. in l. generaliter 12. in prin. C. de reb. credit. & jurejur. de confessione, in c. 1. de confess. in 6. in l. qui sententiam 16. C. de pænis, in l. 2. Cod. quorum appell. non recipi, ita Salyc. in rubr. C. h. t. Sichard. ibid. num. 9. & an confessio proprie sit species probationis, vide Felinum in rubr. ext. h. t. nu. 6. & 7. Undecima species plenæ probationis est Evidentia facti, sive, ut ita loquar, notorietas, ut cum quid sensu corporeo coram percipitur, c. evidentia 9. ext. de accusat. l. ea quidem 7. C. eod. qua nulla certior est & liquidior, c. vestra 7. ext. de cohab. cleric. & mul. si quis enim asserat vulnus atrox esse, & mox indicet locum, certe hæc probatio non potest revocari in dubium, l. vulneris 8. ff. de injuriis, similiter qui in ipso cri-

mine depræhenditur sufficienter, & evidenter convinci censetur, c. de manifesta cum seqq. 2. quest. 1. Duodecima species est ocularis inspectio, de qua tex. in l. si irruptione 8. ff. finium reg. l. 2. in fine ff. de feriis, c. cum ad sedem 15. ext. de restit. spoliat. ut in probanda ætate, virginitate, potentia coeundi, & similibus, l. minor. 25. annis adito 32. ff. de minor. c. proposuisti 4. ext. h. t. c. si. c. fraternitatis 6. ext. de frigid. & malefic. Decima tertia species est Relatio sive assertio peritorum in arte, nam ejus assertioni creditur pertinente ad artem suam, ut assertioni medicorum super vulnere, vel infirmitate, c. ad aures 7. ext. de erat. & qualit. l. septimo mense 12. ff. de statu hominum, l. antiqui 3. digest. si pars hered. pet. l. sed & si restituatur 28. §. fin. ff. de jud. l. si pater 36. ff. de solut. l. 1. C. de offic. magist. offic. Decima quarta species est. Relatio & denunciatio publicarum personarum, & officialium in pertinentibus ad officium suum, ut in nunciis publicis, quibus creditur de citatione, & illius solius assertio plene probat citationem factam, ut in c. comparati 19. ext. de appell. Decima quinta species est, Assertio Principis de gestis coram eo, præsentia enim Principis obtinet vices plurium testium, l. omnium 19. C. de testam. Decima sexta est Assertio Cardinalis dicentis se Legatum Sedis Apostolicæ cui propter authoritatem creditur, c. nobilissimus 97. distin. Decima septima est Communis opinio totius populi, ut in c. nihil 44. ext. de elect. in l. Barbarius Philipp. 3. ff. de offic. Prætor. l. c. cum dilectus 9. ext. de fide instrum. Decima octava & ultima species plenæ probationis est præsumptio violenta quæ duplex est, alia præsumptio juris tantum, alia præsumptio juris & de jure, quæ necessaria aliàs dicitur, quando scilicet jus præsumit, & super præsumpto disponit, ut in c. is qui fidem 30. ext. de spons. &

matrim. c. de illis 3. in fine, c. per tuas 6. ext. de condit. app. & ista dicitur probatio probata contra quam non admittitur probatio in contrarium, nisi per partis confessionem in his quæ dependent à potestate partium, ut in c. 1. de consuet. in 6. in auth. sed jam necesse & ibi Dd. C. de don. ut. ante nupt. vide Menoch. de præsumpt. lib. 1. quest. 61. per tot. De probationibus in genere & speciebus plenæ, & semiplenæ probationis Ordinatus Juliacensis. cap. 49.

† Semiplenarum probationum totidem sunt species. Prima est Unus testis idoneus, & habilis omni exceptione major, l. jurisjurandi 9. § 1. C. de testib. c. veniens 10. c. licet 23. ext. de testib. c. ex insinuatione 3. ext. de procurat. arg. l. 1. §. fin. ff. testam. quemadm. aper. Maranta parte 6. de jurejur. num. 4. Myns. cent. 1. obser. 65. Mascard. de probat. quest. 4. quomodo autem unius testis dictum juvetur aliis præsumptionibus, vide Craver. conf. 35. num. 6. & 7. lib. 1. Secunda species secundum quosdam est Testimonium plurium testium de auditu alieno, argum. c. tam literis 33. ext. de testib. Tertia species Privata scriptura, quæ pro scribente nihil probat, l. rationes 6. l. exemplo 7. C. de probat. contra scribentem semiplene probat, l. instrumenta 5. & ibi Dd. communiter C. eod. Mascard. concl. 1294. num. 4. volum. 3. Quarta species est Comparatio literarum, l. comparationes 20. & auth. ibi posita C. de fide instrum. §. si vero moriantur cum seq. Novel. de fide instrum. gloss. in d. l. admonendi in verb. exacto jurejurando & in d. l. in bonæ fidei in verb. decidi oportet Mascard. concl. 330. in prin. vol. 1. non enim firmam literam collatio fidem facit sine testibus, propterea quod scriptura ætatis valetudinis, calami, & atramenti vitio mutatur, non eandem ubique retinet similitudinem. Quinta est fama, quæ regulariter non facit plenam probationem, l. 3.

§. ejusdem quoque & ibi gloss. in verbo confirmat. ff. de testib. Specul. h. r. in §. videndum vers. 6. in fin. Mascard. conclus. 253. fama vol. 1. sed cum uno teste plene probat. Sexta est fuga, de qua vide Gail. lib. 2. præct. obser. observat. 109. num. 6. 7. 8. & 9. Septima est Confessio absente parte facta, l. certum 6. §. si quis absente 3. & ibi Dd. ff. de confess. Octava juramentum suppletorium, d. l. admonendi & ibi Dd. ff. de jurejur. d. l. in bonæ fidei C. de reb. cred. & jurejur. Nonam speciem faciunt libri mercatorum, qui ex recepta Dd. communi opinione, semiplene tantum regulariter probant, l. quedam 9. §. nummularios 2. ff. edend. Gail. lib. 2. obs. 20. num. 2. & 3. Wurms. in suis obs. tit. 17. obs. 7. Decima est præsumptio verisimilis seu probabilis, c. si quis de gradu 4. & tot. tit. ext. de purgat. canon. quæ est applicatio animi cujuslibet boni viri ad id quod verisimile est, oriens multis ex causis, & circumstantiis, quæ purgationem, & non sententiam inducit, nisi in purgatione defecerit, Spec. de præsumpt. §. species vers. probabilis. Undecima conjectura probabilis, c. quia verisimile 10. ext. de præsumpt. & quod conjectura à præsumptione differat, vid. Monach. lib. 1. de præsum. quest. 7. num. 21. usque ad nu. 31. inclusive. Duodecimam speciem præbent Judicia, l. 1. in prin. & l. fin. & ibi Dd. ff. de quest. Decima tertia species est Tortura, de l. in prin. de quest. Decima quarta est suspicio, quæ ex pluribus judici suboritur, ut habetur in c. 1. ext. quod metus causa. Decima quinta species est. Si instrumentum debiti reperitur apud debitorem domesticum, l. 1. vers. sed de fraudi C. de lat. liber. toll. Decima sexta est illa qua. Si quis in magistratu existens dicat se metu compulsus, præsumitur contrarium, juxta l. fin. ff. quod metus causa & c. Decima septima species est secundum quosdam talis qualis probatio, de qua in l. si duo

duo patroni 13. in prin. ff. de jurejur. Decimam octavam & ultimam speciem constituunt argumenta, ut est tex. in l. unus 18. §. 1. ff. de quæst. De his vide Damhauder. d. loco cap. 180. per tot. † Est quoque mixta probatio quæ fit ex duabus semiplenis, duæ enim semiplenæ probationes, licet diversi generis, ad eundem finem tendentes, conjunguntur ad faciendam unam plenam probationem, l. instrumenta C. h. t. c. causam 4. ext. eod. c. 1. & ibi gloss. in verb. idoneas personas ext. de appell. Bart. in d. l. admonendi num. 48. cum seq. Jason. ibid. num. 209. Myns. cent. 2. obser. 100. & cent. 5. obser. 33. veluti dictum unius testis & iurandum, Cravetta conf. 207. num. 2. dictum unius testis, & confessio per tormenta extorta, privata scriptura, & adminicula, ut sunt depositio testium, comparatio literarum, & confessio partis, Richard. in rubr. C. h. tit. num. 6. Quomodo duæ semiplenæ probationes conjungantur ad faciendam plenam probationem, vide Gabrielium in suis com. opini. de probat. concl. 1. per tot. Sic probationes aut præsumptiones diversæ speciei conjungi debent ad plenam probationem in materia difficilis probationis, idem, quando unaquæque species probationum tendit ad eundem finem, Cravet. consil. 73. num. 20.

CUI INCUMBAT ONUS PROBANDI.

Quæ probanda sint, & à quibus traditur.

S U M M A R I A.

1 Prima regula. Ei qui dicit non qui negat incumbit probatio.

- 2 Negativa per rerum naturam nulla probatio est.
- 3 Regula procedit tam in auctore quam in reo.
- 4 Exemplum in auctore.
- 5 Exemplum in reo.
- 6 Fundans se in negativa eam probare debet.
- 7 Negativa coarctata loco, & tempore probanda est.
- 8 Negativa heredem non implevisse voluntatem testatoris ab opponente probanda est.
- 9 Negativa filium in contrahendo matrimonio non adhibuisse consensum patris, quomodo probetur?
- 10 Negativa quod Titio solutum non sit, quomodo probetur?
- 11 Negativa numeratam pecuniam non esse, quomodo probetur?
- 12 Negativa probatu impossibilis probatur hoc ipso, quod non probetur contrarium.
- 13 Decisio cap. 1. ne confess. in 6.
- 14 Casus d. cap. 1.
- 15 Ratio dubitandi.
- 16 Alia ratio dubitandi.
- 17 De qua negativa cap. 1. de confess. intelligatur?
- 18 Negativa positio triplex alia negativa juris, alia qualitatis, alia facti.
- 19 Quæ sit negativa juris declaratur exemplo.
- 20 Distinctio circa negativam juris.
- 21 Negans solennitatem in contractibus adhibitam probare debet.
- 22 Fallit in minore.
- 23 Negativa qualitatis probanda est.
- 24 Negativa qualitatis triplex est animi, corporis, vel conditionis.
- 25 Negativa qualitatis innata probari debet.
- 26 Quilibet præsumitur bonus donec contrarium probetur.
- 27 Negativa qualitatis accidentalis ab opponente non probatur.

- 28 Quomodo negativa qualitatis corporis notoria probetur?
- 29 Per quem negativa qualitatis corporis quæ probabiliter ignoratur, probetur?
- 30 Negativa qualitatis conditionis quæ?
- 31 Negans qualitatem conditionis intrinsecam eam probare debet.
- 32 Negans qualitatem conditionis extrinsecam non probat.
- 33 Negativa facti quæ sit?
- 34 Negativa facti coarctata loco, & tempore quomodo probetur?
- 35 Negativa facti indefiniti per testes probari nequit.
- 36 Resolutio primæ rationis dubitandi.
- 37 Secunda regula. Probatio regulariter incumbit actori affirmanti.
- 38 Actore non probante reus absolvitur etiam si nihil præstiterit.
- 39 Tertia regula. Habens præsumptionem juris pro se non probat, sed rejicit onus probandi in adversarium.
- 40 Contra quem militat præsumptio probare debet.
- 41 Declaratur duobus exemplis.
Quarta Possessio relevat ab onere probandi.
- 42 Quæsi possessio transfert onus probandi in adversarium.
- 43 Quinta regula. Reus non probat exceptionem nisi probata intentione actoris.
- 44 Reus non probans exceptionem probata intentione actoris succumbit.
- 45 Sexta. Habens juris regulam pro se habet intentionem suam fundatam.
- 46 Septima. Ea quæ in facto consistunt probanda sunt.
- 47 Quatenus cujusque interfit in facto consistit.
- 48 Inimicitia in facto consistit & ab allegante probanda est.

- 49 Factum cum suis qualitatibus probari debet.
- 50 Octava allegans jus illud probare debet.
- 51 Nona. Fundans intentionem suam in tempore illud probat.
- 52 Decima. Actus in dubio præsumitur legitime celebratus.
- 53 Undecima reg. Allegans præscriptionem eam probare debet.
- 54 Nuda cautio non obligat.
- 55 Privata scriptura contra scribentem non probat, nisi sit agnita.
- 56 Rationes defuncti plene debitum non probant.
- 57 Confessio morientis de eo quod sibi debetur, seu in ultima voluntate plene non probat.
- 58 Confessio morientis quod tantum suo creditori debeat plene non probat.
- 59 Attestatio in scriptis fieri non debet.
- 60 Attestatio à Notario scripta sine iudicis auctoritate non probat.
- 61 Verba enunciativa testantium non servantur pro lege.
- 62 Iudex ad unam speciem probationis animum suum alligare non debet.
- 63 Probandi facultas statuto ad certam speciem probationis restringi potest.
- 64 Quis sit effectus probationum?

AD cognoscendum qui probare debeant aliquot constituendæ sunt regulæ, Prima. † Ei qui dicit, allegat ait, incumbit probatio, l. ei incumbit 2. l. ab ea parte 5. l. quidam 15. l. eum qui 22. ff. l. actor l. fin. C. h. §. non solum in fine Inst. de legat. non vero qui negat, † quia negantis per rerum naturam nulla est probatio d. l. actor, non entis nulla sunt genera, & propria, nullæ differentiæ, & qualitates, l. ejus qui 41. ff. si cert. pet. † Quod verum siue actor allegat, siue reus, nam reus non semper negat atque inficiatur

tur sed interdum aliquid dicit pro defen-
 4 sione sua. Exemplum. † Dico me tibi pe-
 cuniam credidisse, negas simpliciter, mihi
 tantum incumbit numerationis probatio,
 cum solus dicant & affirmant, *per text. in l. 1. C. h. t. l. si ex cautione 3. l. ad severatio 10. C. de non num. pec. l. si non designata 3. C. de falsa causa adject. legat. iustum siquidem est unum quemque fidem facere ejus quod intendit esse verum, cum ab adversario fuerit negatum, nam is qui negat nulla nec naturali, nec civili ratione ad probandum compellitur, d. l. ei incumbit d. l. actor C. eod. tit. Et hoc
 5 in actore. † In Reo exemplum. Pecuniam tibi certam credidi, fateris, sed te solvisse ais, hic probandum est reo quod dicit, d. l. 1. C. h. t. l. quingenta 12. ff. eod. l. in civile 12. C. de rei vendit. l. fin. C. de solut. l. ex persona 3. C. h. t. ubi qui allegat contutorem tempore depositi officii fuisse solvendo id probare debet. Cujus ratio est, quia reus excipiendo fit actor, l. 1. ff. de except. l. in exceptionibus 19. ff. h. t. & reus qui excipit & excipiendo ponit affirmative dicitur agere, l. amplius 15. ff. rem ratam hab. & exceptiones sunt notæ alicujus præexistentis causæ, ita ut aliud sit excipere, aliud pure negare, juxta regul. nemo ex his ff. de reg. jur. vide Processum Pelfi d. tit. 31. num. 9. & 10. ubi tradit quod negativam exceptionem reus probare non teneatur, & hoc exemplis declarat, Hart. Hartm. in lib. 2. pract. obser. tit. 13. obser. 3. n. 6. & obser. 4. nu. 2. & 3.*

Pro hujus regulæ declaratione obiter attingere lubet quando negativa probanda
 6 sit. Primo. † Quaecumque quis in negativa se fundat sive agendo, sive excipiendo ad fiat, probare eam debet, sive sit negativa juris, sive facti, sive qualitatis, arg. l. in exceptionibus 19. ff. h. tit. Cravetta conf. 112. nu. 7. Franciscus Herculanus in tract. de probanda ne-

gativa num. 2. cum seqq. Gabriellus lib. 1. com. conclus. de probat. concl. 6. per tot. pro hac conclusione multos allegat Mascard. de probat. conclus. 191. num. 1. volum. 2. & concl. 603. num. 33. eod. volum. Secundo. † Negativa coarctata loco, tem. 7 pore, & personis probanda est, cadit enim in sensum testis per quem probari potest, Sichard. in l. generaliter §. fin. nu. 3. C. de reb. cred. & jurejur. Gail. lib. 1. obser. 64. num. 4. Menoch. de presumpt. li. 2. presumpt. 50. num. 11. 12. & 13. Maranta part. 6. de posit. num. 1. Ruland. de commissariis li. 2. cap. 1. num. 3. Mascard. d. concl. 1091. num. 8. ubi nu. 9. & 10. duos modos probandi tradit per testes hanc negativam coarctatam loco, & tempore, & personis. Tertio. † Negativa quod hæres non impleverit voluntatem testatoris ab objiciente probanda est, Dd. in auth. hoc amplius C. de fideicom. Cravet. conf. 1. num. 7. lib. 1. Quarto. † Negativa quod filius in contractu matrimonii non adhibuerit consensum patris, probatur per hoc quod pater tempore contractus non fuerit præsens, Cravet. d. conf. 1. numer. 8. Quinto. † Negativâ quod v. g. Titio solutum non sit, probatur probando quod Titius tempore faciendæ solutionis erat absens, Castrens. conf. 380. incipit videtur quod dictus Judæus lib. 2. † Sic negativa quod pecunia numerata non sit, probatur probando quod tempore contractus nulla intervenit numeratio, alio modo negativam probare esset impossibile, Cravet. d. conf. 1. nu. 9. † Et generaliter quando negativam
 12 probare est impossibile, tunc probatur eo ipso quod non probetur contrarium, Cravet. d. conf. n. 10. vel si negative probatio sit impossibilis concludenti modo, tunc sufficit eam probare prout possibile est, scilicet per indirectum.

Pro majori & pleniori intellectu quando negativa probanda sit, libet hic inferere

13 explicationem cap. 1. de confessis in 6. † Summa hujus cap. est, quod super facto negativo, vel super positione negativa quæ per partem improbabilis est, si judici videbitur admittitur articulus, vel positio.

14 † Casus talis fingi potest. Titius contra actorem excipit qui ex chyrographo agit & dicit excipiendo quod pecuniam non acceperit, itaque ponit hoc modo, Pono, & dico, quod mihi pecuniam non numeraveris, hic quæritur an talis positio negativa ad-

15 mitti debeat. † Dubitandi ratio est, quod admitti non possit, nam positionum causa finalis est ut probentur, sed negativa positio per rerum naturam probari non potest, per l. actor 23. C. de probat. ergo quoque talis negativa positio admitti non debet, nam non debet admitti ad ponendum quod positum non relevat ponentem, assumptio quod negativa positio probari non possit est certissima, ex ea ratione, nam testis ad probandum inductus utique debet imponere super eo quod percipit sensu corporeo, tex. in c. cum causam 37. ext. de test. sed in sensum testis cadere non poterit non numeratio pecuniæ, quia illa negativa habet carentiam seu non existentiam, itaque probari non potest, quia non entis nullæ sunt qualitates, nullæ species, neque differentię per quas probetur, ergo sequitur, quod talis

16 negativa sit improbabilis. † Altera dubitandi ratio seu objectio est, quamvis negativa positio saltem per confessionem adversarii probari posset, adhuc tamen videtur quod admitti non debeat, ea ratione, nam adversarius cogi non potest ut respondeat tali positioni ergo foret supervacua, neque esset admittenda, nam per responsionem adversarii inducitur probatio intentionis agentis, sed tamen adversarius cogi non potest ut agentem juvet in sua proba-

tione facienda, l. i. C. de edend. in verbis Ipse dispice quæ tibi competat actio. His non obstantibus in textu deciditur contrarium quod scilicet iudex si viderit expedire possit admittere positiones negativas quæ probari non possunt, nisi per confessionem adversarii. † Porro hic textus intelligitur de negativa facti indefiniti, & quæ non habet in se implicitam affirmativam, quæ negativa indefiniti facti per testes probari non potest, de qua negativa loquitur, tex. in d. l. actor C. de probat.

† Porro negativa positio triplex est alia 18 est negativa juris, alia negativa qualitatis, alia facti.

† Negativa juris est cum negatur aliquid 19 jure factum esse, vel cum negamus solennitatem juris adfuisse, exempli gratia ut cum nego emancipationem rite factam, cum dico non potest esse procurator, non potest matrimonium contrahere, vel cum nego aliquem aliquid facere posse quod tamen de jure communi conceditur, talem negativam objectam probare debeo, l. ab ea parte ff. de probat. Huc pertinent omnes exceptiones dilatoriæ quæ opponuntur iudicibus, actoribus, accusatoribus, procuratoribus. † Circa hanc negativam juris ita di- 20 stinguendum est, nam si negatur juris solennitas, vel oppugnatur contra personas litigantium, vel Judicis, talis negativa proponi, & etiam probari debet ante litem contestatam, postea neque admittitur, neque etiam probatione opus est, c. pastoralis 4. ext. de except. Si vero negatur solennitatem juris adfuisse, tunc si fiat antequam sententia transeat in rem judicatam, tunc reus non tenetur probare, neque pro processu præsumitur, quia nondum transit in rem judicatam, si vero negatur juris solennitas postquam sententia transit in rem judica-

dicatam, tunc illa negativa prorsus probanda est, ob id quod pro processu iudicis præsumatur, *c. sicut 16. in fine ext. de sent. & re judi.* † Si vero negatur sollemnitas juris in contractibus, negans utique probare debet, *d. lib. ea parte*, † hoc fallit in minore qui potest negare rem alienatam juris sollemnitate non adhibita, scilicet tutore auctore, & cum decreto, & hanc negativam non tenetur probare minor, sed tantum revocat rem suam, nisi adversarius probet sollemnitatem esse adhibitam, *tex. est in l. quacunque 13. §. fin. ff. de Public. in rem actione*, & de hac negativa juris *tex. noster* non loquitur, quia non dubium est quin admitti & probari debeat.

† Negativa qualitatibus qui eam allegat probare tenetur, † est autem hæc qualitas triplex vel est animi, vel corporis, vel conditionis. In negativa animi distinctio illa adhibenda est. † Si enim negatur qualitas innata, ut si dicam aliquem non esse bonum, si dicam puellam non esse virginem, talis objecta negativa probari debet, propter regulam, quia † Quilibet præsumitur bonus nisi contrarium probetur, item virginitas præsumitur nisi contrarium probetur, *cap. fin. de præsumpt. & notatur in c. 1. ext. de adult.* † Si vero negatur qualitas animi accidentaliter, puta dico Titium non esse doctum, hæc negativa non probatur per opponentem, *c. accepimus 13. ext. de stat. & qual.* Negativa qualitatibus corporis est, cum nego aliquem esse majorem, hic rursus distinguendum est. † Si illa qualitas corporis sit notoria, ut cum aliquem nego habere genitalia, vel aliquem non esse puberem, talis negativa probatur per aspectum corporis, *l. minor 25. annis adito 32. ff. de minor.* † Si vero illa qualitas probabiliter ignoretur, veluti cum quis negatur esse major 25.

annis, & tunc si actori obijciatur is utique probare tenetur se esse majorem, *c. cum nobis 19. §. de legitima ext. de elect.* si vero reus negatur esse major tunc neganti incumbit illa probatio quod reus sit minor, *ita tradit Specul. sub titul. de actore.* † Negativa vero 30 qualitatibus conditionis est, quando aliquem nego legitime natum, in tali qualitate conditionis, si conditio negetur intrinseca, puta quod quis non sit legitime natus. † hanc negativam opponens probare tenetur, cum quilibet præsumitur idoneus & legitime natus nisi contrarium probetur. † Si vero 33 illa qualitatibus conditio sit extrinseca ut cum nego aliquem esse promotum Licentiatum, vel Doctorem, tunc is probare tenetur cui hoc obijciatur quia illi actus extrinseci non præsumuntur, sed probari debent, Cravetta consil. 72. n. 1. & 2. & de hac negativa qualitatibus cap. hoc non est intelligendum.

† Negativa facti dicitur quando pure 33 & simpliciter factum negatur, & hic rursus distinctio adhibenda est. † Nam factum 34 restrictum, vel definitum ad certum locum, tempus, & personam utique probari potest per testes sed indirecte, hoc est per obliquum & per mediam aliquam causam, puta si quis accusatus de homicidio certo tempore commissio, si probet se illo tempore alio in loco fuisse, recte negativam quod non fecerit per indirectum probabit, *gloss. est in l. optimam in verb. per testes C. de contrah. & com. stip.* † Si vero factum non sit 35 restrictum ad certum tempus, neque habeat in se affirmativam implicitam, talis facti negativa non potest probari per testes, v. g. non contraxi cum Berta, non percussi Titium, non sum citatus, de tali negativa facti indefiniti textus noster intelligitur, quod licet probari non possit per testes,

Res, attamen aliis modis probari potest, puta per instrumentum, d. l. optimam item probari potest per adversarii confessionem juxta tex. hic Conclusio itaque est ex hoc textu quod negativa meritis per testes improbabilis, admitti debeat si Judici videatur ad respondendum. Non obstat prima dubitandi ratio superius mota, nimirum quod diximus causam finalem positionis
 36 esse ut probetur, † quia respondetur, quod causa finalis positionis sit duplex, prima est ut probetur, altera ut ponens per adversarii confessionem relevetur ab onere probandi, itaque licet prima causa hic non militet quod scilicet negativa probari non possit: attamen secunda causa finalis militat, scilicet ut relevetur per confessionem ponens, nam ubi sunt plures causae finales una cessante altera non cessat. Præterea quod dictum est negativam facti esse improbabilem hoc verum est per testes, præterea & ipsa adversarii confessio est quædam species probationum large loquendo, & plus quidem operatur confessio quam probatio, merito itaque talis negativa ad probandum per adversarii confessionem admittenda est, hætenus de isto cap. De probanda negativa quando negativæ probatio admittatur vide Reform. Juliac. cap. 51.

37 Secunda regula. † Probatio regulariter incumbit actori affirmanti, l. 1. l. 2. l. verius 21. cum seqq. ff. h. t. l. 1. l. actor 23. C. eod. l. qui accusare 4. C. de edend. l. si ex cautione 3. juncta l. asseveratio 10. C. de non num. pec. non etiam
 38 Reo neganti, l. frustra 8. C. h. t. † adeo ut actore non probante reus etiam si nihil præstiterit absolvatur, d. l. 2. ff. h. t. d. l. actor C. eod. d. l. qui accusare d. l. si ex cautione, l. siquidem 9. C. de except. §. commodum Instit. de interd. §. fin. §. sane ext. de jurejur. c. unico §. cum enim,

ut Eccles. beneficia sine diminut. confer. Bart. in l. Divus Adrianus ff. de re judic. Mascard. late de probat. concl. 36. cujus regula aliquot fallentias vide apud Hartm. Hartman. lib. 2. pract. obser. tit. 13. obs. 3. à n. 7. usq. ad finem, & septem ampliationes apud Borellum in Summa decisionum, tom. 2. tit. 2. à n. 18. usque ad 29.

Tertia regula. † Habens præsumptionem juris pro se non probat, sed rejicit onus probandi in adversarium, d. l. ab ea parte arg. l. si chirographum 24. ff. h. t. & l. 3. C. de apochis lib. 10. l. sive possidetis C. h. t. l. 2. §. 1. ff. de pact. specul. tit. de probat. §. probare num. 12. & hoc sive possideat rem controversam sive non, sive sit actor sive reus. Hinc quia pro testamento præsumitur, impugnans illud, vitium probare debet, tex. in l. si scriptum 11. C. h. t. l. si post divisionem 3. C. de juris & facti ignor. vide Hart. Hartm. d. tit. 13. obser. 4. n. 5. 6. & 7. l. ne codicillos 5. C. de codicill. l. liberi 28. C. de inoff. testum. l. quidam 15. ff. h. t. † E contra
 40 tra habens præsumptiones juris contra se probat, ut in casu l. ex persona 3. C. h. t. † ubi
 41 reus probare debet contutorem solvendo fuisse tempore depositi officii quia ex quo jam de præsentis solvendo non est, præsumitur & in præteritum solvendo non fuisse, quæ præsumptio gravat reum onere probandi, vide Zangerum de except. parte 3. cap. ult. sub num. 41. ubi exemplum dat in reo qui contra agentem petitione hæreditatis tanquam hæres ab intestato proximior fundat se in testamento, defunctum scilicet testamentum condidisse hoc probare debet, quia actor habet fundatam intentionem ex eo quod sit proximus defuncti consanguineus, ergo ei à lege defertur hæreditas.

Quarta regula. Qui est in possessione rei de cujus dominio, vel quasi controversatur non probat, sed is qui in possessione
 non

non est, & rem ad se pertinere contendit, & sic commodum possessionis est relevare ab onere probandi, *tex. in §. commodum Inst. de interdict. & in l. circa 12. ff. h. t. l. 2. C. eod. l. fin. C. de rei vend. l. uti frui §. in prin. ff. si ususfructus petatur, l. 1. §. fin. ff. uti possid. nisi sit violenta possessio quæ ab onere probandi non relevat, l. vis ejus 15. C. h. t. l. si quis liberum 20. ff. eod. Et possessor non tenetur titulum suæ possessionis edere, l. cogi 11. Cod. de petit. hered. intellige ad instructionem & commodum adversarii, puta quia ille probare non vult, sed ex responsione respondentis se informare, & inde jus suum metiri, alias ad commodum proprium reus dicere titulum suæ possessionis debet, videlicet fundata intentione actoris etiam præsumptive. † Sic & quasi possessio sororitatis transfert onus probandi in negantem non esse sororem, ut in casu l. non epistolis 13. juncta ibi glossa fin. C. de probat. idem operatur quasi possessio filiationis, ut in casu l. non nudis 14. C. eod. quasi possessio servitutis transfert onus probandi in asserentem se esse in libertate, ut in casu l. matrem 17. juxta intellectum glossa C. de prob.*

43 Quinta regula. † Reus non probat nisi probata intentione actoris, nec actor reo onus probandi exceptionem injungere potest, *tex. in l. qui accusare 4. C. de edendo, in l. actor quod adseverat 23. C. h. t. sic intelligitur l. frustra 8. C. eod. tex. in l. siquidem 9. Cod. de except. l. qui prior 20. ff. de judic. c. 2. ext. de ord. cognit. nec in causis ordinariis judex simul actori, & reo terminum probandi præfigere potest, in summariis autem ad abbreviandas lites potest, *tex. in Clement. sepe de V. S. Bald. in d. l. frustra & ibi Salyc. † fundata autem intentione actoris, nisi exceptio ex parte Rei probetur, fertur sententia pro*
44 *actore, c. post electionem 7. c. cum super 8. ext.**

de concess. prob. in exceptionibus enim & defensionibus ubi reus actoris partibus fungitur, probandi quoque necessitate astringitur, l. si pactum 9. l. quingenta 12. l. cum de indebito 25. in prin. ff. h. t. l. 1. C. eod. l. 1. ff. de exc. d. l. siquidem C. eod.

Sexta regula. † Habens juris regulam 45 pro se is habet intentionem suam fundatam, adeo quod allegans exceptionem seu limitationem à regula seu casum exceptum eam probare debeat, prout tradit Decius in *reg. 1. de reg. jur. Cravetta cons. 25. nu. 8. lib. 1.*

Septima regula. † Ea quæ in facto con- 46 sistunt probanda sunt, & quidem factum probandum cum suis qualitatibus, per *tex. in l. in libello 12. facti ff. de capt. & postlim. revers. tex. in l. quæcunque 13. §. fin. ff. de Publ. in rem act. gloss. ibid. in verb. authore l. ad probat. 21. in fine C. h. t. l. asseveratio 10. C. de non nu. pec. c. cum in jure 31. ext. de offic. deleg. & proinde contractus qui facti sunt, l. cons. 7. §. fin. ff. de curat. furioso & c. probandi sunt, veluti allegans rem quampiam à se emptam, sibi donatam, in dotem datam & c. hoc probare tenetur, arg. l. sive possidetis C. h. t. ubi filii emancipati allegantes contra filios in potestate hæredes patri ab intestato existentes, sibi prædia quædam hæreditaria in præmiu emancipationis donata, id probare debent, quia donatio titulus singularis est, qui non præsumitur. † Quatenus cu- 47 jusque intersit in facto consistit, l. quatenus 24. ff. de regul. jur. ubi hoc Decius numer. 1. pulchre declarat in interesse, singulari, communi, & convento. † Sic inimicitia in 48 facto consistit proinde probanda est, non præsumitur, *Cravetta cons. 8. num. 8. vol. 1.* Sic ignorantia regulariter præsumitur, nisi probetur scientia, l. verius 21. ff. de probat. plura quæ in facto consistunt, vide apud Decium d. loco num. 1. & 2. tres declarationes*

seu limitationes supradictæ regulæ vide
 49 apud Borellum d. loco nu. 32. 33. & 34. † Factum
 autem cum suis qualitatibus probari de-
 bet, puta si qualitas alteret factum seu acti-
 onem, vel pœnam ex facto descendente,
 Myns. cent. 1. obs. 40. & cent. 3. obs. 98. & cent.
 4. obser. 80. per tot. in quibus observationi-
 bus pulchre illud declarat in accusatione
 fractæ pacis publicæ, & solide hanc mate-
 riam de probatione facti cum qualitatibus
 pertractat, vide Gaill. lib. 1. obser. 3. nu. 5. 6. &
 7. & lib. 1. de pace public. cap. 13. per totum.

50 Octava † allegans jus tenetur illud pro-
 bare siue finis in affirmativa siue in nega-
 tiva, quia erubescimus sine lege loqui, §.
 consideramus auth. de triente & semisse, Cra-
 vetta d. conf. 25. num. 9.

51 Nona regula. † Fundans intentionem
 suam in tempore certo, & limitato, seu in
 prioritate, vel posterioritate temporis illud
 probare debet, per tex. in l. matrem 17. C. h. t. l.
 ante omnia 23. ff. cod. l. de rebus 13. C. de donat.
 ante nupt. l. 1. §. fin. cum l. seq. ff. de incend. ruin.
 nauis. c. in presentia 8. ext. de probat. l. eum actum
 17. & ibi glossa in fine ff. de neg. gest. l. 2. C. de pe-
 tit. hered. & hoc tam reus quam actor, vide
 Bart. in d. l. matrem num. 3.

52 Decima. † Actus in dubio præsumitur
 legitime celebratus, proinde qui actum ne-
 gat, rite & solenniter celebratum id pro-
 bare debet, d. l. ab ea parte ubi Bart. l. nec non
 28. §. quod ejus ff. ex quibus caus. major. quod
 de actibus extrajudicialibus intelligitur.

53 Undecima regula. † Præscriptionem qui
 allegat eandem etiam probare tenetur, tex.
 in c. ex literis 3. in fine ext. h. t. c. illud 8. ext. de
 præscript. l. male agitur 2. C. de præscr. 30. annor.
 l. in exceptionibus ff. h. t. In summa ea facta, &
 qualitates quæ ad causam spectant, & in qui-
 bus intentionis fundamentum positum est
 probari debent, non quæ extra rem posita

sunt, nec quæ probata probandi non sunt,
 d. l. siue possidetis, Specul. tit. de probat. §. nunc
 videndum num. 11. Mascard. de probat. volum. 1.
 quæst. 17. num. 24. cum seq. Quæ probanda
 sint vide plenius Borellum in Summa deci-
 sionum tomo 2. titul. 2. à num. 91. usque
 ad finem tituli.

Generalia quædam enunciata circa ma-
 teriam probationis. † Nuda cautio, vel con- 54
 fessio quæ non habet causam non obligat,
 l. cum de indebito §. fin. ff. h. t. l. nuda ratio 26. ff.
 de donat. c. si cautio 14. ext. de fide instrum. l. 2.
 §. circa ff. de except. doli, l. instrumenta §. juxta in-
 tellectum glossa C. de probat. fallit si sit expo-
 sita in mortis articulo, Hyppol. de Mars. in rub-
 rica de fidejuss. num. 47. † Privata scriptura 55
 etiam contra scribentem non probat, nisi sit
 confessata, aut comparatione literarum jux-
 ta formam l. comparationes 20. Cod. de
 fide instrum. juvetur, aut testibus probe-
 tur, sic intelligitur d. l. instrumenta juxta
 Ultramontanos qui communiter tenetur.
 † Rationes defuncti quæ in bonis ejus repe- 56
 riuntur plene debitum non probant, l. ra-
 tiones 6. C. h. t. † Confessio morientis seu in 57
 ultima voluntate quod confitenti hoc, vel
 illud debeatur plene non probat, d. l. ratio-
 nes vers. ejusdem juxta unum intellectum l. Au-
 relia 20. §. fin. ff. de liber. legat. l. qui uxori 18.
 ff. de auro & arg. leg. † Confessio morientis 58
 seu in ultima voluntate quod hoc vel illud
 debeat, puta decem cum sint viginti, plene
 non probat ut præjudicet creditoribus in
 majori summa, nisi sit jurata, d. l. rationes
 vers. ejusdem juxta alium intellectum cum auth.
 seq. † Attestatio alicujus in scriptis fa- 59
 cta ad instantiam unius partis nihil probat,
 Salyc. in dict. l. instrumenta. † Attestatio à ta- 60
 bellione scripta sine judicis mandato non
 probat, Salyc. d. loco. † Verba enunciativa te- 61
 stantium non servantur pro lege, nisi ali-
 ter

TITULUS IX.

DE TESTIBUS.

De testibus in genere agitur.

SUMMARIA.

- 1 Cur probatio per testes primo loco ponatur?
- 2 Cur probatio per testes reliquis dignior sit?
- 3 Testimonium viva voce dari debet, non in scriptis.
- 4 Quare testes viva voce deponere debeant?
- 5 Distributio hujus materiae?
- 6 Quid sit testimonium?
- 7 Quis dicatur testis?

DE probatione in genere superiori titulo dictum est, sed quia probationum sunt multae species quarum praecipuas tit. praecedenti enumeravimus, inter quas species probatio quae fit per testes reliquis dignior & efficacior est, quia ex probatione quae ex testibus habetur totum jus causae, ac omne iudicium pendet, ideo Imper. in Codice probationem testium primo loco ponit, & quod sit dignior reliquis, habetur in c. cum Joannes 10. ext. de fide instr. † quia ea fit per vivam vocem, cujus magna est & praecipua *εὐεργεσία*, † proinde testis debet viva voce deponere, & non in scriptis testimonium suum iudici mittere, quod testimonium in scriptis comprehensum non valet, Gaill. lib. 1. obs. 100. nu. 21. praeterquam in quibusdam personis quibus id ob dignitatem ex consuetudine quarundam provinciarum conceditur, Gaill. d. loco n. 22. & obs. 101. n. 14. † Unde recte Imper. Hadrianus in l. 3. §. 4. ff. h. t. dicit maiorem esse auctoritatem testium praesentium quam testimoniorum quae soleant recitari, & §. idem Divus

ter probentur, l. scriptura 10. Cod. communia utriusque judic. l. 3. §. 1. ff. ad SC. Syllan. l. verba testamenti 6. C. de testam. l. Titia 34. §. Caejus 3. l. Lucius Titius 88. §. quisquis 3. ff. de legat. 2. l. 1. C. de arbitr. tutela. De verbis enunciativis quando disponant vel probent in iudiciis puta in libellis, positionibus, sententiis. In contractibus in ultimis voluntatibus in privilegiis & rescriptis, in scripturis privatis sive epistolis pulchre tradit, Camillus Borellus in Summa decis. to. nu. 2. tit. 2. à num. 74. usque ad 91. Et in specie de verbis enunciativis in instrumento positus quibus Notario non creditur, vide Mascard. de probat. conclus. 1100. à nu. 4. usque ad 12. volum. 62 2. † Iudex in pronuncianda sententia ad unam aliquam probationis speciem animum suum alligare non debet, l. 3. §. 2. in fine ff. de testib. l. Theopompus 14. ff. de dote preleg. Jason. in d. l. admonendum, 209. in fine, 63 Mascard. de probat. quest. 11. nu. 1. † Probandi facultas statuto, vel consuetudine ad certam speciem restringi potest, veluti ut probatio tantum per testes vel instrumenta fiat, Myns. cent. 1. obser. 5. num. 1. & 2. Gaill. lib. 2. obs. 20. num. 6. Bart. in l. certi conditio §. quoniam num. 2. ff. si cert. pet. Bald. in repeti. l. 2. ad finem de legat. 2. Specul. h. t. §. videndum vers. sed pone num. 4. dummodo tale statutum interpreteretur juxta jus commune, 64 Myns. dict. obser. 5. nu. 4. §. & 6. † Effectus probationum est, quod vis, & victoria causae in deductione, & perfectione earundem consistat, si enim legitime fiat probatio causae, sequitur condemnatio adversarii, non autem facta legitime, absolutio, l. 2. ff. h. t. l. actor C. eod. Sich. in rubri. C. h. t. nu. fin.

Divus 3. ait se magis testibus, id est, viva voce deponentibus quam testimoniis fidem habere, videndum enim est qua quisque constantia qua titubatione, quo ore & vultu deponat, Damhauder. in sua pract. civili cap. 169. n. 6. † Verum ut in hujus materiæ in practica utilissimæ explicati-
 5 ne ordine procedam, dividam eam in sex capita, 1. quid sit testimonium, 2. qui testes esse possint nec ne, 3. qui inviti cogi non possunt ad dicendum testimonium, 4. quomodo ferendum sit testimonium, 5. quis sit effectus, 6. quomodo excipien-
 dum contra examen testium, contra ipsos testes, & contra dicta testium.

CAPUT I.

UT autem propositam materiam legitime pertractemur à rei præsentis definitione ordiemur, à qua videlicet omnis à ratione instituta disputatio proficisci debet. † Est igitur testimonium non scrip-
 6 tum solennis alieni facti confirmatio, verbis sacratissimis roborata, ab iis in judicio prolata, quos causa non concernit, Herman.
 7 Vulejus libr. 1. Jurispr. Romanæ cap. 1. † testis est, qui ad rei alicujus fidem faciendam legitime evocatus, testimonium perhibet,
 1. constitutio 16. auth. rogati C. h. t.

CAPUT II.

Qui possint esse testes vel non tradi-
 tur.

SUMMARIA.

1 Omnes possunt esse testes qui expresse à lege non prohibentur.

- 2 Prohibentur à testimonio vel natura, vel lege.
- 3 Qui natura à testimonio repellantur?
- 4 Qui lege à testimonio prohibentur in tres classes rediguntur.
- 5 Qui sint primi generis?
- 6 Qui secundi generis?
- 7 In propria causa nemo testis esse potest.
- 8 Quæ dicatur propria causa?
- 9 Sentiens ex sua depositione commodum, vel incommodum non est idoneus testis.
- 10 Quando de Universitate, vel Collegio pro Universitate vel Collegio possint esse testes.
- 11 Ætas, & natales filiorum per parentes recte probantur.
- 12 Amicus non est idoneus testis.
- 13 Sicut nec inimicus capitalis.
- 14 Quæ dicantur inimicitia capitales?
- 15 Qui tertii generis?
- 16 Clericus contra laicum in causa criminali non est idoneus testis.
- 17 Testis inhabilis à parte rogatus fidem facit.
- 18 Rogatio partium est testis approbatio.
- 19 Partes litigantes in testimonium unius testis in certa causa consentire possunt.
- 20 Testes inhabiles probant, si alter veritas haberi non possit.
- 21 Ad probandam innocentiam testes inhabiles admittuntur.
- 22 In causa Universitatis testes esse possunt qui sunt de Universitate, si de eorum commodo particulariter non agatur.
- 23 Adultus testificatur de eo quod in pupillari ætate vidit.
- 24 Mulier non est testis omni exceptione major.
- 25 Pauper non repellitur à testimonio.
- 26 Testis à producente interrogare potest, quid sibi de negotio super quo producendus, constet.
- 27 Advocatus instruere potest testem ut legaliter deponat.

- 28 Frater pro fratre regulariter est idoneus testis.
 29 Subditus cui remissum est iuramentum, in causa domini testificari potest.
 30 Affinis per lineam transversalem non repellitur à testimonio.
 31 Creditor pro debitore testimonium dicere potest.
 32 Pater spiritualis pro filio spirituali testis esse potest.

† CUM primis sciendum est hoc editum de testibus esse prohibitorium ita quod omnes possint esse testes qui expresse à lege non prohibentur, omnesque censentur idonei qui per exceptionem non repelluntur, arg. c. fin. ext. de presump. l. 1. §. 1. ff. h. t. De iis qui testes esse possint nec ne talis tenenda est distinctio. Quidam omnino testes esse possunt de quibus nulla controversia est, & tales sunt omnes qui expresse à lege non prohibentur, d. l. 1. §. 1. Quidam omnino à testimonio repelluntur, & hi sunt in duplici differentia, † aut enim natura aut lege prohibentur. † Natura propter infirmitatem consilii, veluti (1) impuberes, l. 3. §. lege Julia §. l. inviti 19. §. 1. ff. h. t. l. de minore 10. in prin. l. ex libero homine 15. §. 1. ff. de quest. nisi quod quandoque ad indicium examinentur, ut in l. 1. §. impuberi 33. ff. de SC. Syllaniano, Sibarid. in l. 2. §. quod observari num. 4. C. de jurejur. propt. calum. dand. ubi hoc in practica magnopere notandum monet. Ratio est, quia iuramentum præstare nequeunt, sine quo non consistit testimonium, l. jurisjurandi 9. C. de testib. & hoc in causis civilibus, in criminalibus non admittitur in testem qui sit minor 20. annorum, l. in testimonium 20. ff. de testib. (2) furiosus, argument. l. in negotiis 5. ff. de reg. jur. (3) ebrius cap. sane 15. question. 1.

ebrietas enim mentem evertit, & ubi ipsa, ibi furor dominatur, qui nimio vino indulgent, nesciunt quid loquantur, dict. cap. sane. His adjunguntur qui ob vitium corporis non admittuntur ad testimonium, ut cæcus de visu, surdus de auditu quia ab eo sensu testimonium deponere nequeunt, quo sunt ipsi destituti. † Lege prohibentur vel ob scelus, turpitudinem vitæ, & infamiam, vel ob affectionem, vel ob reverentiam.

† Primi generis sunt damnatus publico s. iudicio non potest esse testis, d. l. 3. §. lege Julia. Ratio est, quia sunt infames, l. infamem 7. ff. de publ. jud. veluti (1) damnatus adulterii, l. scio 14. ff. h. t. damnatus repetundarum l. repetundarum 15. ff. h. t. l. eadem lege 6. §. 1. ff. ad L. Jul. repetund. calumniæ causa damnatus, leg. questum 13. ff. h. t. (2) Damnatus ob crimen famosum, l. ob crimen 21. in prin. ff. h. t. (3) Ob turpitudinem à senatu motus, l. 2. ff. de senat. (4) Particeps & socius criminis non potest esse testis, l. quoniam liberi 11. C. h. t. c. veniens 10. ext. eod. (5) Infamis infamia juris, & hoc de jure Canonico, c. testim. 54. ext. h. t. c. infames in fine 6. q. 1. quos vide enumeratos apud Pelsium in suo process. judic. tit. 34. nu. 40. 41. 42. & 43. de infami infamia facti, vide Hyppol. de Mars. sing. 109. per tot. (6) Perjurus, cap. sicut 9. in fine ext. h. t. 7. Excommunicatus, hæreticus, hærens in apertis flagitiis &c. l. quoniam 21. C. de hæretic.

† Secundi generis sunt, qui propter affectionem à testimonio arcentur, oportet enim eum à quo testimonium requiritur omni perturbatione vacuum esse, alias idoneus testis non habetur. † Inprimis igitur nemo potest esse testis in propria causa, l. nullus 10. ff. l. omnibus 9. Cod. h. t. † propria causa dicitur cujus emolumentum, vel

damnum ad aliquem pertinet, *leg. 1. §. in propria 11. digest. quando appell. sit* † itaque non auditur fidejussor, *argum. l. à sententia §. in prin. digest. de appell. etiam si debitor principalis solvendo sit, argum. l. 3. digest. de compens. neque venditor emptori, donator donatario, cedens cessionario idonei testes erunt, eo quod tenentur de evictione, l. exempto 11. digest. de act. empti, proinde victo emptore venditor appellat, l. ab executore 4. §. item si emptor 3. digest. de appell. & affectione singulari laborant, & quomodo tribus modis res, vel causa dicatur propria ratione utilitatis, officii, & affectionis, vide pulchre apud Sichard. in dict. l. omnibus num. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. Sic testi non creditur qui ex depositione sua sentire potest commodum, incommodum, honorem, vel verecundiam, quia censetur testis in causa propria, *VVurmbf. in suis observat. pract. tit. 18. obser. 25. numero secundo.**

† Hic solet dubitari utrum in causa universitatis, vel alicujus corporis singuli de universitate testes esse possint? Respondetur cum distinctione aut ex causa universitatis in singulos cives redundat utilitas, & testes esse non possunt, aut non redundat, tunc possunt esse testes, *ita Duarenus in Comment. titul. de testib. cap. 1. VVurmbf. dict. loco obs. 29. per tot. Sichard. in l. parentes numero sexto Cod. h. tit. Ratio est, quia is dicitur in propria causa esse testis, ad quem ex ea causa principaliter spectat emolumentum. Secundo pater non est idoneus testis filio, nec contra, leg. testis idoneus 9. digest. h. tit. nec parentes, & liberi contra se testimonium ferre possunt, l. parentes 5. Cod. de testib. cap. si testes vers. item parentes 4. quest. 3. † admittitur tamen testimonium parentum in probanda ætate filii, & in probandis natalibus, quia me-*

liores testes in ea causa adhiberi non possunt, *argu. l. cum de ætate 13. l. etiam matris professio 16. argum. l. Imperatores 29. ff. de probat.* Sic in causa matrimoniali parentes in testes admittuntur, *Vivius in com. opin. in verb. testes esse possunt fœmina num. 4. idem in verb. testes deponentes vers. testificari.* Gabrielius in com. concl. de testib. concl. 9. per tot. & concl. 17. Tertio. † Amicus non est idoneus testis, *l. 3. in prin. ff. h. t. l. eos 5. & ibi Sichard. num. 4. C. eod. idem in l. fin. §. licentia num. 4. C. de jure delib. tex. in c. quoties 5. in verbo amicitia & ibi Felin. num. 6. ext. h. t. ad idem tex. in d. cap. si testes in §. item testium in verb. vel amicus 4. quest. 3. quod intelligendum si amicitia magna sit, non vero vulgaris, argum. l. lata culpa 223. §. amicos ff. de V. S. Petrus de Ravenna singulari 962. vide Processum Pelsii dict. tit. 34. num. 25. 26. & 27. ob eandem causam rejicitur patronus seu advocatus, procurator in causa, executor, sollicitator, iudex, assessor, l. fin. ff. h. t. c. dilecto 40. ext. eod. c. Romana de testib. in 6. VVurmb. lib. 1. pract. obser. tit. 4. obs. 1. Hart. Hartman. lib. 2. tit. 15. obser. 1. & 2. per tot. Sicut autem in prædictis exemplis arcantur nonnulli à testimonio ob affectionem quæ ex favore & benevolentia oritur, sic è contra & multo quidem magis ob affectionem quæ ex odio & inimicitia procedit, † nam ¹³ justissima causa repellendi testem est quod meus sit inimicus, quod mihi cum illo inimicitia intercedant, *l. si quis testibus 17. C. de testib.* quod tamen non aliter procedit, quàm si inimicitia capitales sint, ob levem enim simultatem recusandus facile quisquam non est, eo quod perjurii suspicionem non pariat, argumento nobis esse poterit, quod tutor excusare à tutela non possit, nisi capitales sint inimicitia, §. inimicitia sup. de excus. tut. arbiter quoque receptum arbi-*

arbitrandi officium recusare potest si postea capitales intervenerunt inimicitiae, *l. licet 15. ff. de arb.* Et quod inimicus testis esse nequeat ampliatur 1. quod ejusmodi testimonium ne semiplene quidē fidem faciat, cui adjuncto juramento recte credatur, *Amh. in cons. 249. in qu. quæ vertitur inter Marcum &c. col. 2.* 2. ampliatur quod ne quidem in crimine symoniæ ejusmodi testimonium admittatur, *c. per tuas 32. ext. de symon. licet illud in multis crimini læsæ Majestatis æquiparetur, cap. licet Heli 31. ext. de symon.* in quo ob enormitatis scelus alias non idonei testes admittuntur, *l. in questionibus 8. digest. ad L. Jul. Majest.* Tertio. Ampliatur ut procedat etiam si reconciliatio intervenerit, & hoc maxime in causa criminali, inimico enim reconciliato non confides in æternum, *Hyppol. de Marsil. singul. 107. numero 4.* 14 & *singul. 179. numero 6.* † Censentur autem inimicitiae capitales si super crimine inter eos lis sit vel fuerit, siue civiliter, siue criminaliter actum, dummodo aliqua labes infamiæ ex ea lite aspergatur ut in actione injuriarum, 2. si de omnibus bonis seu maxima parte bonorum, seu de statu inter eos controversia sit, quia ejusmodi causæ criminalibus æquiparantur, *tex. in authentic. si testis in fine, & ibi Sichard. numero 4. Cod. h. t.* Et nota inimicitiam esse duplicem, aliam capitalem aliam non capitalem, capitalis est (1) quæ oritur ex causa criminali criminaliter, vel civiliter instituta infamiam reo irrogante (2) quæ oritur ex lite civili super omnibus bonis, majore parte bonorum, vel super statu ut jam diximus, non capitalis est, aut magna, aut levis, quod pro qualitate factorum, & personarum judex discernet, Clericus contra laicum in causa criminali non est idoneus testis, *cap. testimonium 9. quæst. 1. Cravett. cons. 2. n. 1.*

† Terti generis qui propter reverentiam personarum testes esse non possunt, quibus producens imperare potest ut testes fiant, *leg. idonei 6. digest. h. t.* & hoc vel ratione patriæ potestatis, vel dominicæ siue ratione obedientiæ, siue ratione jurisdictionis, hinc mercenarii, coloni, famuli, his quibus serviunt, *l. penult. ff. h. t. subditi dominis,* Aulici suis Principibus testimonium non præbent, *arg. l. 3. C. h. t.*

Circa prædictam inhabilitatem testium notandum prius † testem inhabilem a partibus rogatum fidem facere, † quia rogatio partium est approbatio, *gloss. singul. in §. & licet in verb. assumantur authent. de testibus, Bald. in l. parentes. i. C. h. t. Hyppolit. singul. 92. in prin. & sic attestations invalidæ partium consensu robur accipiunt, facit tex. in l. fin. ibi hoc observari C. h. t. Myns. cent. 4. obs. 3. in fine,* per hoc enim quod partes consentiunt in testimonium testis inhabilis, fit testis idoneus ita ut persona ejus reprobari non possit, licet ejus dictum, uti alterius cujuscunque testis, recte oppugnetur, *Myns. j. in d. loco Gail. lib. 1. obs. 100. n. 18.* † Simili modo si litigatores consentiant super testimonio unius certæ personæ in certo aliquo negotio, quod scilicet illud negotium seu controversia definiri debeat juxta ejus testimonium, prout sæpe fit, judex tali testimonio stare, & juxta illud controversiam dirimere cogitur, prout est magis communis & in Camera recepta opinio, *teste Mynsing. cent. 5. observ. 26. n. 3. & 4.*

Secundo. † Circa inhabilitatem testium observa, quod testes inhabiles & minus idonei, veluti domestici, familiares subditi, & similes, ad testificandum admittantur quando veritas aliter haberi non potest. *Gail. l. 1. observ. 102. num. 9. Mynsing. cent. 3. observ. 16. per tot.* ubi hoc declarat pro-

cedere si ex natura actus & rei probandæ alii testes haberi non possunt, & producentem, qui se super hac exceptione seu casu speciali fundat, hoc ipsum debere probare, vide pulchre per eum, *Gabrielius lib. 1. com. opin. de testib. concl. 7.* per tot. & quot testes inhabilitas suppleatur exhabilitate alterius testis tradit ibidem *concl. 5.* per tot.

- 21 Tertio. † Ad probandam innocentiam, & defensionem admittuntur testes inhabiles, qui alias non admitterentur, *Decius conf. 459. col. 2. Cravetta, conf. 2. n. 10. lib. 1. Masc. de prob. concl. 490. n. 4. cum seqq. vol. 1. Hyppol. de Marsil. sing. 59. incipit innocentibus, Myns. cent. 5. obs. 13. n. 1. & 2.* ubi id procedere declarat, si reus pro quo testes inhabiles in testimonium producantur sit bonæ conditionis, & famæ, secus si conjecturæ, & vehementia indicia contra illum militarent, *Gail. lib. 1. de pace publ. c. 16. nu. 22. & 23.* Sic uxor pro marito in testem admittitur ad probandam innocentiam & defensionem ejus, *Gabrielius d. loco concl. 16. n. 8.* Sic frater admittitur pro fratre in causa criminali ad probandam ejus innocentiam & defensionem, *tex. in c. literas 14. ext. de presump. Bald. in l. parentes & ibi Sichard. nu. 7. C. h. t. Mascard. d. concl. 490. n. 5. & 7. & concl. 904. n. 4. 5. & 6. volum. 2.*

- Cognitis iis qui testes esse non possint subijciemus hic de nonnullis qui à testimonio non repelluntur, ut probabiliter alicui videri poterat. † Cives itaque in causa universitatis testes esse possunt si nulla ad eos principaliter redundat utilitas, *l. in tantum 6. §. 1. ff. de rer. divisione, l. 1. §. servum municipum 7. ff. de qu. l. 2. ff. quod cujusque univers. nomine, tex. & casus in c. insuper 6. ext. h. t. vide pulchram distinct. Sich. in d. l. parentes n. 5. & Schneidew. in §. universitatis n. 5. Instit. de rerum divis. & acq. rer. dom. vide Joan. Fichar-*

*dum in addit. ad Villalobos Wurmbs. d. t. 18. obs. 29. per tot. late de hac re Joseph. à Masc. de probat. concl. 395. n. 9. cum seqq. & nos supra quoque attigimus. De testibus Universitatis quando admittantur, vel non, vide Camill. Borellum in Summa Decisionum tom. 2. tit. 10. per tot. (2) † Adultus de iis quæ in pupillari ætate vidit testimonium dicere potest, *Decius in l. 2. n. 11. ff. de reg. jur. gloss. in d. l. 3. §. lege Julia in verbo impuberes, Wurmbs. d. tit. 18. obs. 14. Spec. h. t. §. 1. n. 35.* Ratio, quia ad hoc ut aliquis habeatur pro idoneo teste respicitur tempus juramenti præstiti, an tunc habilis sit nec ne, ergo nihil prohibet adultum de eo testificari quod in pubertate vidit, vel audivit, *Sich. in rubri. C. h. t. n. 9. idem in l. testium n. 17. C. eod. Damhaud. d. loco c. 170. n. 24.* ubi tradit, quod adultus in civilibus interrogari possit de eo, quod pubertati proximus puta anno ætatis decimo cum dimidio vidit & audivit. (3) Pater, & filius in eadem causa testes esse possunt *l. pater, & filius 17. ff. de testib.* (4) Minor in causa civili, *arg. l. testimonium 20. ff. h. t.* (5) Mulier quoque in causa civili testis esse non prohibetur, *Hart. Hartm. in suis pract. observ. tit. 15. obs. 4. vide late de hac re, Mascard. de prob. concl. 762. vol. 2. præterquam in testamento, l. qui testamento 20. §. mulier 6. ff. qui testam. fac. poss. §. testes Instit. eod. tit. † non tamen est testis omni exceptione major, ut cum alio testis virilis sexus plenè probet, minus enim illis, quam masculis creditur, arg. l. fin. ff. de fide instrument. si tamen vir pro actore, & mulier pro reo deponat magis huic quam illi creditur, & hoc ideo, quod proniores sumus ad absolvendum quam condemnandum, *l. Arrianus 47. ff. de act. & oblig. arg. l. absentem 5. ff. de pœnis.* (6) Testis propter amicitiam non repellitur nisi sit immoderata, *Felinus in c. placuit n. 3. ext. h. t. idem in c. 1. nu. 3. ext.***

ext. eod. par l. sciendum 21. ff. de usur. quod arbitrio iudicis permittitur, Sichard. in d. l. eos num. 4. (7) † Pauper honesta tamen persona testificari potest, arg. tex. in c. si qui testium 8. & ibi gloss. fin. Felinus num. 8. ext. h. t. facit l. 3. in prin. ff. eod. de quo vide plene Menochium de arbit. iud. libr. 2. casu 96. per tot. Gabrielium d. loco concl. 18. per tot. (8) Testis productus à parte & non citatus nequit reculari tanquam suspectus, Panorm. in c. 1. in 2. notab. ext. de testibus. (9) Testis qui est rogatus à parte, & monitus ut per verba congrua loquatur non dicitur subornatus, nec ejus testimonium repellitur, ita Bald. in ca. licet num. 20. ext. de probat. Felin. in d. c. 1. ext. h. t. Myns. cent. 3. obser. 75. ubi dicit quod testis de veritate facti, renovando ei factum in memoriam, à producendo te instrui potest; † & non est malum quærere à testibus, quid de causa sciant, ut pars volens producere, deliberet, an possit probare, non enim fraus est, si aliquis vult sibi parare probationes, ut dicit Cynus in l. 2. C. h. t. † Sic advocatus potest instruere testem super jure quomodo testis formaliter & ritè, prout jura postulant, deponat, quod Sichard. in l. 2. nu. 5. & 6. C. de jurament. calum. pulchro exemplo de probanda fama diserte ostendit, quem omnino vide. † (10) Frater pro fratre regulariter est idoneus testis, Felinus in c. literis num. 4. cum seqq. ubi sex modis limitat ext. de presumpt. vide distinctionem Sichardi in d. l. parentes num. 6. sic Reformat. Juliacen. cap. 63. §. es tan auchy distinguit inter fratres qui in communione bonorum adhuc sunt & simul victitant, & eos qui separatim domicilium habent, illos à testimonio rejiciens hos admittens. In causa autem omnium bonorum, vel majoris partis testis frater pro fratre esse nequit, Asinius in sua praxi in princ. cap. 6. num. 16. prout nec conjunctus pro conjuncto, aut amicus pro amico, Asi-

nus d. locorum. 17. & 18. Ratio est, quia causa omnium bonorum, vel majoris partis criminali æquiparatur, de testimonio fratris vide Gabrielium in com. concl. de testibus conclus. 14. † (11) Affinis per lineam transversalem non repellitur à testimonio, Cravetta cons. 2. nu. 9. lib. 1. de testimonio affinis vide eundem concl. 15. (12) † Creditor potest esse testis in causa debitoris sui, quamvis de interesse suo agatur, quia interest creditoris locupletem habere debitorem, Sichard. in l. 1. n. 3. C. ne fiscus vel respub. proc. alic. patroc. Ratio est, quia in teste id tantum inspiciendum quod principaliter agitur non id quod venit per quandam consequentiam, d. l. qui testamento in prin. ff. de test. l. dictantib. 22. C. eod. (13) Monachus cum consensu superioris testis esse potest, tex. in §. volumus auth. de Monach. Sichard. in d. l. quoniam nu. 10. Vivius in com. opin. in verb. testes Monach. nu. 2. (14) † Pater spiritualis qui aliquem de sacro fonte levavit, vel in Confirmatione tenuit, potest ferre testimonium in causa filii spiritualis, quem de sacro fonte levavit, vel in Confirmatione tenuit, Wurmb. d. tit. 18. obs. 11.

CAPUT III.

QUI INVITI COGI NON POSSINT.

SUMMARIUM.

1. Testis quis est invitus.
2. Captis pignoribus, vel indicta multa quis cogitur ad testimonium dicendum.
3. Qui contra se invitum non dicant testimonium.
4. Proxenetæ super contractu in quo proxenetæ fuit, invitum non fert testimonium, nisi de consensu partium.

5 Clericus contra Ecclesiam invitatus non dat testimonium.

6 Testes qui invitati non dicunt testimonium, cogi possunt si aliorum non possit haberi copia.

1 † Licet regulare sit testes etiam invitos cogi posse ad ferendum testimonium
 2 † captis pignoribus vel indicta multa, & hoc ob publicam utilitatem ut eruat, & cognoscatur veritas, l. si quando 19. cum auth. seq. C. de testib. c. 2. ext. de testib. cogend. ubi per suspensionis, excommunicationis, & depositionis sententiam testis ad perhibendum testimonium compellitur, Damhau. in sua practica civili cap. 163. nu. 3. & 4. 9. & 10. Gail. lib. 1. obser. 100. n. 1. 2. 3. 4. & 5. ubi hoc duob. modis ampliat, & vide eundem à n. 9. usque ad 14. ubi tradit quomodo Commissarius examinis contra testem contumacem procedere possit, & quid in Commissario à Camera Imp. deputato, juxta Ord. Curiae Monast. par. 2. tit. 21. testis contumax mulcatur decem florenis Rhenensib. excipiuntur tamen quaedam personae quae ad dicendum
 3 testimonium cogi non possunt. † Inviti itaque contra se non dicunt testimonium parentes ac liberi, l. testis idoneus 9. ff. l. parentes 10. C. de testib. Concord. Reform. Juliac. c. 63. §. Die Eltern patronus, & libertus, l. libertorum 12. C. eod. socer, & gener, l. lege Julia 4. l. in legib. 5. ff. eod. vitricus, & privignus, sobrinus, & sobrina, vir & uxor d. l. 4. Reform. Juliac. d. loco §. fin. Item consanguinei collaterales ad tertium gradum volentes tamen admittuntur, gl. in d. l. inviti in verb. non licet in fin. Item inviti non dicunt testimonium privilegiati, veluti senes qui sunt majores 70. an. arg. l. 1. C. qui etate lib. 10. & l. 3. ff. de jur. immunit. valetudinarii, milites, clerici absentes in magistratu Reip. causa, l. inviti

8. ff. de testib. vel quibus venire non licet, quod gloss. ibi in verb. non licet exemplificat in iis qui ignominia de militia militi sunt, ut l. 2. §. qui ignominia ff. de his qui not. infam. vel qui sine dedecore in publicum apparere non possunt, ut in l. in eadem 10. in fine ff. ex quibus caus. major. publicani, & qui non detrectandi testimonii causa domo absunt, & qui exercitui quid asportandum conduxerunt, l. inviti 19. ff. eod. de his vide Spec. tit. de teste vers. de testium compulsionem. † Proxeneteta super celebrato contractu cujus ipse proxeneteta fuit, invitatus in testem non producit, nisi de consensu utriusque partis, quo casu invitatus compelli potest, tex. in §. quoniam vero authen. de testib. gloss. in c. 1. in verbo civiliter de testibus in 6. gloss. in c. dilectorum in verb. super criminibus ext. de testib. cogend. De proxeneteta quando in testem admittatur, vide Borellum d. loco tit. 16. à nu. 17. usque ad 28. † Clericus non compellitur ferre testimonium contra Ecclesiam si supersint alii testes, quibus deficientibus cessat eorum privilegium, Gail. lib. 1. obs. 100. n. 16. VVurmbf. d. tit. 18. obs. 28. † Et praedicti quidem, & similes inviti non coguntur testimonium dicere, si aliter veritas probari possit, quod si vero veritas non nisi per istos testes conjunctos probari possit, tunc ne ea occultetur, & occultata veritate periclitetur justitia, ad testificandum cogi possunt, Felinus in c. proposuisti n. 6. ext. de probat. Gail. d. observ. 100. num. 15. facit quod tradit Gail. observ. 102. nu. 9. gloss. autem in d. l. inviti in verb. non licet in fine existimat, nec in defectum aliorum eos cogi posse, sed non nisi volentes dare testimonium.

CAPUT IV.

QUOMODO EXAMINANDI
SINT TESTES.

SUMMARI A.

- 1 Pars contra quam testes producuntur, citanda est, ad videndum jurare testes, & dandum interrogatoria.
- 2 Testes ad actum depositionis citandi sunt.
- 3 De hac citatione constare debet apud acta.
- 4 Honestiores matrone, viri nobiles, & alii in dignitate constituti, domi sue examinantur.
- 5 Judex vel Commissarius examinis testes de perjurio avifare debet.
- 6 Testis jurat super tota causa dicturus veritatem.
- 7 Forma juramenti quod testis prestat.
- 8 Prestito juramento à testibus, dantur à parte contra quam fit productio interrogatoria.
- 9 Ad interrogatoria criminosa testis respondere non tenetur.
- 10 Testis respondens ad interrogatoria criminosa sibi, producenti, & testificationi sue nocet.
- 11 Judex examinabit interrogatoria, & superflua rejiciet.
- 12 Interrogatoria ex ipsis articulis producentis fieri debent.
- 13 Non datis interrogatoriis judex ex officio testem de circumstantiis necessariis, & causa scientie interrogare debet.
- 14 Omissio interrogatoriorum non vitiat examen.
- 15 Testes in secreto examinandi sunt.
- 16 Tribus modis testis in secreto intelligitur examinari.

- 17 Testis jam examinandus denuo avifatur de perjurio.
- 18 Quis ordo in examinando teste observetur?
- 19 Causam scientie, judex vel commissarius à teste inquiret.
- 20 Judex tenetur parti ad interesse, si neglexerit causam scientie requirere, in casibus in quibus, eam testis dare debet.
- 21 Dicta testium per Notarium causa fideliter conscribi debent.
- 22 Dicta testium ipsis praelegi debent.
- 23 Testi examinato imponendum silentium, & cur hoc.
- 24 Judex dicta testium prudenter examinare, & ponderare debet, ut iustam possit ferre sententiam.

SI itaque nominatus, & productus testis nulla exceptione à parte contra quam producitur opposita repellatur, aut opposita exceptio per interlocutoriam iudicis rejecta, testisque ad examinandum admissus, aut altiore requirens indaginem in finem litis reservata fuerit, hunc in modum testes examinandi sunt.

1. † Citatur adversarius ad videndum, & audiendum jurare testes, & ad dandum interrogatoria quatenus velit, † præterea ipsos testes ad perhibendū veritati testimonium citare debet, † de qua citatione est, *tex. in 3 auth. sed & si quis C. h. t. & in c. 2. ext. eod.* Concordat. Reform. Juliac. c. 25. Ordin. Curiae Monast. part. 2. tit. 15. §. 1. Reform. des Christstifts Cölln / sub rubr. von Berweisungen. weil dann / jurandum enim utraq; parte praesente, l. si quando 19. C. h. t. & de ea citatione, ejusque legitima executione constare debet apud acta, *Vvurnb. li. 1. pract. obs. tit. 6. obs. 12.* † Si tamen honestiores matrone, viri nobiles, & alii in dignitate constituti in testes nominentur domi suae examinandi.

minantur, juxta l. ad egregias ff. de jurejur. §. nulli Novella de sanct. Episc. & non est necesse, denunciare parti ut veniat ad audiendum jurare testem, ita Sichard. in l. generaliter §. fin. n. 3. C. de reb. cred. & jurejur.

5 2. † Judex seu Commissarius examinis solenniter & ad longum cum quadam gravitate, & severitate capite aperto instruet testem de dicenda veritate, ne favore, vel odio veritatem cœlet, mendacium dicat, & perjurium committat, revocando in memoriam poenas perjurii gravissimas, quod falsus testis Deum offendat, judicem decipiat, partem lædat, & animam suam æternaliter damnet, c. 1. ext. de crim. falsi, prout hanc formam avisationis Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 16. præscribit. Quomodo autem Commissarius Cæsareæ Majestatis exordiri actum examinis sibi commissum debeat, vide Emeric. à Rosbach in sua praxi civili tit. 56. nu. 36. ubi quoque elegantem avisationem sex capitibus compræhensam tradit; aliam formulam vide d. loco num. 20.

3. Præsente adversa parte, aut per contumaciam absente, testis coram judice, vel Notario, aut Commissario examinis jurabit se non solum super eo articulo super quo producit: † sed super tota causa quatenus fuerit examinatus, dicturus veritatem, prout sibi constat, nihil cœlaturum, arg. tex. in auth. sed judex C. de Episc. & Cler. in verbis dicant ea quæ noverint, id est, pro utraque parte, nullo odio, amore, vel affectu percitos, cap. quoties §. ext. h. t. vide Practicam Papiens. in forma juramenti in verb. super tota causa Wurmb. in suis pract. observat. tit. 18. observat. 9. Et proponitur testi juramentum in hunc
7 fere modum. † Tu jurabis, & juras, quod dices veritatem quam sciveris & notam habueris de ea re super qua à me examina-

beris, item quod nullam interferes, implicabis, seu intexes falsitatem, item quod pro utraq; parte dices veritatem quam scis, item quod dices omnem veritatem sive rogatus, sive non rogatus, ite quod non precio, nec amore, nec timore, nec odio seu pro alio quovis commodo testimonium dices, sic te Deus adjuvet, & sancta ejus Evangelia, vide quoque pulchram & in praxi consuetam formam juramenti testis apud Emericum à Rosbach d. tit. 57. nu. 19. formam juramenti juxta Reformat. Juliac. vide cap. 26. juxta Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 17. juxta Ord. Camerae parte 1. tit. 77. Refor. des Erbstifts Eöllen sub rubri. der Zeugen Eyd. Et hoc juramentum præstabit tactis sacrosanctis Evangeliiis, c. hortamur 3. quæst. 9. gloss. in verb. corporaliter c. ut circa 4. de elect. in 6. Sichard. in rubr. num. 16. C. de testib. Wurmb. in suis pract. obser. tit. 18. obs. 7. n. 7. hodie consuetudine digitis duobus indice & medio manus dextræ in cœlum erectis viri, mulieres dextra manu in mamilla sinistri lateris posita, jurant.

4. † Præstito juramento dantur à parte adversa, ipsi Judici, Commissario examinis, vel Notario causæ interrogatoria, eaque parti testes producenti non communicantur ex causis relatis à Damhaud. in sua practica civili cap. 168. ad quæ virtute præstiti juramenti testis respondere tenetur, † nisi ista interrogatoria fuerint criminosa, ad quæ sine læsione famæ respondere nequit, videlicet an sit infamis, adulter, homicida, &c. quia nemo tenetur propriam turpitudinem allegare, l. transactione 30. C. de transact. Concordat. Reformat. Juliac. d. c. 26. §. so sollen auch / vide de hoc Hart. Harman. d. loco obser. 12. per tot. Vivium in com. opin. in verb. testes interrogari. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 15. §. 1. vers. und sollen / & tit. 18. §. Const.

10 **Const.** † Proinde iudex debet examinare interrogatoria, & si quæ superflua repere-
rit, rejicere, testis enim ad interrogatoria
respondere non tenetur, nisi fuerint prius à
iudice approbata, *Sichard. in l. generaliter §.*
sed juramento n. 9. C. de reli. cred. & jur. jur. quod
male in praxi observatur, proinde in Re-
format. Judiciorum Senatus Colon. spe-
cialiter cautum sub rubri. de interroga-
toriis quod iudex examinatis interroga-
toriis, injuriosa, contraria, & captiosa, ex offi-
cio rejicere debeat. † Si tamen testis re-
spondeat ad ejusmodi criminosa interroga-
to ia nocet sibi, producenti, & testificationi
Pellius in suo processu judic. d. tit. 32. n. 21. Dan-
tur autem interrogatoria ad instructionem
examinatorum, & ob id maxime quod re-
stium veritas, vel falsitas ex interrogatoriis
plerumque depræhenditur, & sic effectus in-
terrogatoriorum est ut testes ad variationem,
& contraria inducantur, *Maranta in suo Spec.*
de interrog. nu. 2. Sunt autem interrogatoria
quæstiones quas pars fieri vult super nego-
tii circumstantiis, testibus contra se produ-
ctis, c. 2. §. testes & ibi gloss. in verb. interrogatoria
de testib. in 6. Sunt autem duplicia generalia,
& specialia. Generalia sunt quæ generaliter
in omnibus depositionibus intervenire so-
lent, quæ fundantur, in l. 3. ff. b. tit. & in c. cum
causam 37. & ibi gloss. in verb. de causis & verb.
de tempore extra eod. videlicet de ætate, statu,
fama, conditione, fortunis, item si datum a-
liquod sit, aut promissum, si odio, vel gratia
sit inductus ut testificetur, item si aliqua ne-
cessitudine producenti sit conjunctus, fami-
liaris, aut domesticus, item si instructus ve-
niat, aut cum reliquis suis collegis de testi-
ficandis contulisset, & demum utrum cupiat
actoremve an reum victoria potiri, & simi-
lia : octo generalia interrogatoria quibus
communiter in praxi uti consueverunt, vi-

de in Reform. Juliac. c. 26. in Ordin. Curiae
Monast. parte 2. tit. 18. §. 1. cum seqq. Dam-
hauder. d. loco cap. 170. n. 9. & 10. Specia-
lia quæ pro causæ, & articulorum qualita-
te conficiuntur, † in quibus conficiendis
advocatus articulos super quibus testes exa-
minabuntur præ oculis habere debet, & se-
cundum illos interrogatoria concipere, si
enim aliud contineant quam quod ad cau-
sam faciat non admittentur, *Gail. lib. 1. obs. 95. num. 3. & 4.* *Emericus à Rosbach in sua*
praxi civili tit. 55. nu. 5. & 6. Exempli gratia.
In probando emptionis ac venditionis
contractu, si articulum, vel caput aliquod
verum dixerit testis, quærendum unde id
sciat, si contractui interfuisset, & quibus
præsentibus, ubi locorum contractus sit ce-
lebratus, quantum sit precii, vel cujus mo-
netæ, & id genus alia quæ conventionibus
illis accedere solent. De interrogatoriis
conficiendis ex ipsis articulis, & quantum
momenti in hoc positum sit, ut recte con-
ficiantur interrogatoria, & quatenus iudex
inutilia ex officio rejicere possit, † & non
datis interrogatoriis nihilominus ex offi-
cio de circumstantiis necessariis, & causa
scientiæ iudex testem interrogare debeat,
vide Gail. d. obs. 95. per tot. Hinc in Reformat.
Curiae Archiep. Colon. sub rubr. de procu-
rat. iis injunctum est quod non instruent
partes ut vel interrogatoria, vel jura super-
flua & nihil ad causam facientia, exhiberi
flectant, † & quod omissio interrogatorio-
rum non vitiet examen, sed testes denuo
reproductis interrogatoriis examinari, &
repeti possint, *tradit Myns. cent. 1. obs. 31.* ubi
ita judicatum in Camera refert, *Gail. d. obs. 95.*
n. 7. De interrogatoriis quæ testibus fiunt,
vide Borellum d. loco tit. 17. à nu. 18. usque
ad finem.

† 5. Datis interrogatoriis iudex testes su-

per omnibus & singulis in secreto examinabit, *tex. in l. nullum 14. C. h. t. text. in c. venerabili 52. gloss. ibi in verbo sigillatim ext. eod.* † tribus autem modis testes in secreto examinantur. (1) Remotis arbitris coram Judice, & Notario causæ tantum. (2) non præsentibus aut audientibus aliis testibus, testes enim simul deponere non debent, sed secrete, & singulatim examinandi, *d. c. venerabili, Concord. Reform. Juliac. d. cap. 26. §. und soll / Ordin. Curia Monast. dict. parte 2. tit. 18. in princ. Wurmbf. d. tit. 18. obs. 26. Gaill. lib. 1. obs. 96. num. 8.* (3) in sciis ipsis partibus litigantibus in *Ubrwe sen der Partheyen* / hæc probantur in *d. l. nullum*, & *d. c. venerabili*, vide *Damhauder. d. loco cap. 170. n. 1. 2. & 3.*

17 6. † Commissarius, vel judex acceptis in manibus articulis, & interrogatoriis vocatum ad se testem præmonitione facta quam periculosum sit dicere falsum testimonium & veritatem celare, quodque falsus testis Deum offendit, judicem decipit, partem lædit, & animam suam æternaliter damnat. Formam avisationis perjurii ante præstitum juramentum vide in *Ord. Curia Monast. part. 2. tit. 16. de falsis testibus eorumque poenis*, vide *Damh. d. loco c. 172. per tot. formam avisationis quæ fit post præstitum juramentum*, vide apud *Emeric. d. tit. 57. n. 20.* † Primo testem super interrogatoriis generalibus, deinde specialibus quæ articulos præcedunt, tertio ad articulos, & ultimo ad interrogatoria specialia quæ unumquemque articulum sequuntur, si quæ talia data sint, examinabit, & unumquemque articulum super quo testis producitur, præleget, exponet, & requireret quid de hujusmodi articulo sciat, viderit, cognoverit, aut audierit.

19 7. † Testibus deponentibus rationem

dicti examinatur inquireret, quæ sit causa, & ratio scientiæ, unde hoc, vel illud sciant, & maxime si testes deponant super eo quod intellectu solum non aliquo sensu corporeo percipitur, † adeo ut si Commissarius causam scientiæ inquirere neglexerit, teneatur parti ad interesse, *Wurmbf. d. loco observ. 1. num. 3.* Item locum, tempus, aliasque circumstantias accurate exquireret. *Reformat. Jul. d. c. 26. §. darnach. Damhaud. d. loco cap. 170. n. 18. & 19.*

8. † Verba testis deponentis fideliter, & 21 diligenter per Notarium causæ conscribi, & annotari curet, planeque ut à teste proferuntur nihil mutando, addendo, vel detrahendo, nec scribet testem dixisse credo cum dixerit scio, & contra, nam eo pacto ipse parti jus suum auferret, & se ad restitutionem obligaret, imo tenebitur etiam poena falsi, si aliter dicta testium conscripserit quam ipsi ea protulissent, *l. 1. in prin. ff. ad L. Cornel. de fals.* & hoc solent præcavere Advocati in ingressu interrogatoriorum, ut dicta testium fideliter, & aperte conscribantur, & prothocollentur, alias de nullitate examinis protestantes, nec scribere testis N. deposuit prout N. suus contestis jam ante deposuit ad cujus depositionem se refert, & in hoc passim à Notariis causarum passim erratur. *Damhaud. d. loco. c. 170. n. 33.*

9. † Factis depositionibus eas testi præ- 22 leget, quærens anne ita dixerit, & intellexerit, ut possit se corrigere si testis, vel etiam scriptor erraverit, *c. præterea 27. in fine ext. de test. cogend.* & quod facta prælectione testis ita confirmaverit pro testimonio habebit, ita *Ord. Curia Monast. parte 1. tit. 10. §. ferner. & parte 2. tit. 18. §. und nach dem. Reform. Juliac. d. c. 26. §. und nach dem. Damh. d. loco c. 170. n. 26, & 27.*

23 10. † Exauditis testibus testi imponet silentium, & imperabit quod nulli pandat, aut relever suum testimonium, sed in secreto servet donec judicialiter publicata fuerint testimonia, & hoc ne ex ejus dicto alii testes, qui adhuc producendi sunt, subornentur, si examinandus ab examinato curiosius quærat quid tu dixisti, quomodo deposuisti, & pro bona cautela observandum, quod hoc secretum de non revelando juramento testis inseratur, alias si ante hoc non jurarint præceptum judicis de non revelando eum perjurii non reddet obnoxium, neque juramentum ante præstitum huc se extendet, ita *VVurmbf. in suis observat. pract. tit. 18. observ. 4.* Et juxta *Ordinat. Curiae Monast. d. tit. 18. §. fin.* Notarius causæ qui dicta testium annotavit seu excepit in silentio apud se retinere debet, donec publicentur.

11. Finito examine judex Rotulum examinis testium ad petitionem partium in judicio publicabit, attestationumque copia partibus facienda, ut probationes, defensionesque suas hinc inde deducere possint. Solet autem plærumque adversa pars ante publicationem, vel in ipso publicationis actu protestari atque exceptiones suas post publicationem demum tam contra personas quam dicta testium opponendas reservare, c. præsentium 31. ext. h. t. *Reform. Juliac. c. 27. in prin.* Wann die Zeugen verhört werde/ und ihr Wissens gesagt haben/ so mögen die Partheyen sampt/ oder besonder begehren die Zeug- Sagen zu öffnē/ darauf dan ihñe Abschrift darvon mitgetheilt/ auch Ziel und Zeit ihre Nothturfft dagegen fürzuwenden/ gegeben werden soll / & §. fin. Doch soll gleichwol dem Beklagten/ oder der Parthen wider die gemeldte Zeugen geführt/ gegen denselbigen Personnen

und Aussage ihre Nothturfft einzubringen zugelassen werden. Latine. *Examinatis testibus partes conjunctim, vel divisim publicationem testium petere possunt, quibus publicatis copia eis communicabitur & tempus ad contradicendum præfigetur.*

Et paulo post: Attamen reo, vel parti contra quam testes producti contra personas, earumque dicta excipere liberum erit. *Ord. Curiae Monast. parte 2. tit. 15. §. Wolte auch in fin. Modum examinandi testes pulchre præscribit Reformat. des Erbstifts Cöllen sub rubri. wie die Gezeuge verhört werden sollen/ ubi in §. und soll reprobatum abusus quod testes simul in præsentia constituti testimonium dare solebant, & inverterata falsa opinio quod testes non deponentes sub eadem formalitate verborum non sint contestes, & Reform. Judic. Senatus Colon. sub rubr. de examine testium per tot.*

12. † Dicta testium maturo judicio, summa diligentia examinabit, inter se conferet, & ponderabit, ut quantum per ea probatum sit sibi constare possit, & si plene probatum invenerit justitia mediante tandem feret sententiam, ut sic triumphet justitia, & veritas sit victoria. Quomodo in Camera ad supplicationes partium Commissarii ad examinandum testes in communi, vel etiam ad examinandum testes, & transfundendum jura in optima forma deputentur, & de officio eorum vide *Gail. lib. 1. observ. 96. per tot. & quando Judex per se, vel per Notarium causæ, aut aliam legalem personam testes examinare debeat, vide Joannem Pelsium in suo processu judicario tit. 31. numero 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. & 83. Camillum Borellum in Summa Decisionum tomo 2. tit. 7. à num. 48. usque ad finem. Formulas Commissionis examinandi testes,*

vide ibidem num. 90. & num. 92. Formulam Requisitorialem formam conscribendi Rotulum si à Commissario testes examinati sint, vide apud eundem d. loco num. 23. Quomodo juxta Ordin. Curiae Monast. testes per Commissarios examinari possint, & quomodo ad hoc compellendi, & qualiter testes extranei extra dioecesim per juris subsidiales examinandi, vide Ord. d. parte 2. tit. 14. 20. & 22. Refor. Jul. d. c. 26. §. fin. Reform. des Erbstifts Cölln sub rubri. Wie es gehalten werden soll. wann Gezeugen unter einem andern Gerichts-Zwang gesessen/ ubi forma literarum mutui compasus traditur.

C A P U T V.

Quis sit testimonii effectus?

S U M M A R I A.

- 1 Quis sit effectus testimonii?
- 2 Duo testes omni exceptione majores tantum probant quantum publicum instrumentum.
- 3 Unus testis quantacunque authoritatis & dignitatis plene non probat.
- 4 Judex pro parte quæ testibus plene probavit pronuntiare debet.
- 5 In conflictu. testium ad quæ judex animadvertet?

† **E**ffectus autem testimonii est, ut & aliarum probationum, ut Judici, & parti fidem faciat, rerum enim gestarum fides testibus facienda, l. carent 22. ff. h. tit. † Si enim duo ad minimum testes producti sint omni exceptione majores, l. ubi numer. 12. ff. h. tit. eorum testimonium non minorem fidem

facit atque instrumentum publicum, l. in exercendis 15. C. de fide instrum. duo enim testes regulariter requiruntur in decisionibus causarum, c. licet universis 23. in fine, c. veniens 10. in fine, c. licet ex quadam 47. ext. h. tit. † unius enim etiam religiosissimi testimonio acquiescendum non est, dict. l. jurisjurandi §. 1. d. c. licet ex quadam gloss. in c. ego solis distinct. 9. l. maritus 20. ff. de quest. Guil. lib. 2. observat. 93. nu. 16. Gabrielius lib. 1. com. opin. de testib. concl. 1. Specul. in tit. de teste enumerat 30. casus in quibus uni testi, vel homini creditur, quos per eundem ordinem eo non relato posuit, Nellus de Sancto Gemin. in tract. de test. n. 85. vide quoque Camillum Borellum in Summa Decisionum tomo 2. tit. 4. per totum vide Damhauder in sua practica civili cap. 165. à num. 13. usque ad finem. † Adeo ut judex pro ea parte quæ intentionem suam testibus probavit necessario pronuntiare, & causam adjudicare debeat, nisi adversarius contra personas, dictaque testium valide exceperit, quod quoniam modo fiat in sequentibus pertrahimus. Cum autem hinc inde testes producti & examinati sunt qui prævalere debeant, vide Panorm. in d. c. ex literis tex. in c. nostra 32. ext. de testib. tex. in l. 2. & 3. ff. eod. Myns. cent. 4. obser. 38. ubi eleganter tradit † tria à judice in conflictu testium consideranda, testium scilicet authoritatem, testimoniorum qualitatem, & testium numerum, quæ pulchre ibi declarat, & omnino videndus, vide quoque Sichard. in d. rubr. n. 16. VVurmbs. d. tit. 18. observ. 22. per tot. de conflictu testium vide Camillum Borellum d. loco tit. 14. per tot. Damhaud. d. loco cap. 171. à n. 1. usque ad 23.

CAPUT VI.

Quomodo excipiendum contra examen testium, contra personas, & dicta testium.

SUMMARIA.

- 1 Testimonia testium triplici modo reprobari possunt.
- 2 Contra examen testium variae fiunt exceptiones.
- 3 Ex defectu jurisdictionis nascitur exceptio contra examen testium.
- 4 Is defectus est vel ex parte iudicis, vel Commissarii.
- 5 Examen testium debet committi viris legalibus, & cur hoc?
- 6 Commissarius de sua commissione docere debet.
- 7 Notarius sine commissione iudicis non potest examinare testes.
- 8 Attestationes ab incompetenti iudice receptae consensu partium non convalidantur.
- 9 Excipitur contra examen testium quod ante litem contestatam expeditum sit.
- 10 Quatuor casibus possunt recipi testes ante litem contestatam.
- 11 Testes ab actore ad perpetuam rei memoriam examinantur ante litem contestatam.
- 12 Examinatis testibus ad perpetuam rei memoriam intra annum actio proponi debet.
- 13 Probandi facultas non est coarctanda.
- 14 Reus super exceptione quae per modum actionis proponi non potest, testes ante litem contestationem producere potest.
- 15 In causis quae moram non patiuntur, admittuntur testes ante litem contestationem.
- 16 Item in causis inquisitionum.
- 17 In causa c. significavit ext. de testib. testes recipiuntur lite non contestata.
- 18 Excipitur contra examen testium quod pars adversa non fuerit ad hoc citata.

- 19 Testis examinatus parte adversa non citata nihil probat.
- 20 In causis summariis testes examinari debent adversa parte citata.
- 21 Ad quid citetur pars contra quam producuntur testes.
- 22 Parte non comparente in contumaciam ad examen testium proceditur.
- 23 Si iustum subsit impedimentum examen in aliud tempus extrahitur.
- 24 Excipitur contra examen quod testes non sint iurati.
- 25 Tota veritas depositionis testium in iuramento consistit.
- 26 Testis ubi jurare debeat.
- 27 Testi à partibus iuramentum remitti potest.
- 28 Testis reexaminatus de novo non praestat iuramentum.
- 29 Testis ante depositionem jurare debet.
- 30 Excipitur contra examen quod post trinam productionem sine solennitate legali expeditum sit.
- 31 Decisio Cap. in causis ext. de testibus.
- 32 Casus d. Cap.
- 33 Prima ratio dubitandi.
- 34 Secunda ratio dubitandi.
- 35 Ratio decidendi.
- 36 Quae sit ista solennitas legalis quae ad quartam productionem testium requiritur.
- 37 Effrenata multitudo testium arguit malam causam.
- 38 Ultra trinam productionem quarta regulariter non admittitur.
- 39 Casus quibus quarta productio testium admittitur.
- 40 Probatur quatuor rationibus d. c. loqui non de quarta dilatione sed productione.
- 42 Recensentur quatuor actus qui excludunt productionem testium.
- 43 Cap. ultra tertiam declarat d. c. in causis.

- 44 In d. o. ultra tertiam traditur regula, & exceptio.
- 45 Regula est. Ultra tertiam productionem testimonium alia non admittitur.
- 46 Exceptio. Nisi cum solennitate legali hoc est, petens talem productionem juramentum expurgationis praestet.
- 47 Quatuor sunt clausulae hujus juramenti, quae ex ordine traduntur.
- 48 Decisio c. significaverunt ext. de testib.
- 49 Casus d. cap.
- 50 Divisio Cap. in quatuor partes.
- 51 Ratio dubitandi.
- 52 Ratio decidendi.
- 53 Indultum à lege beneficium non est alicui auferendum.
- 54 Rationes super qua fundantur appellatio, de qua in hoc Cap.
- 55 Quando petitorium & possessorium una sententia terminari debeat.
- 56 Quando de causa proprietatis non liquet pronuncietur super possessione.
- 57 Circa petitorium & possessorium quatuor casus distinguuntur.
- 58 Petitorium cum possessorio cumulari potest.
- 59 Actor suspenso petitorio in possessorio procedere potest.
- 60 Excipitur contra examen quod didicita sint testificata, tunc enim super iisdem, vel directo contrariis articulis iisdem, vel alii testes produci non possunt.
- 61 Sola publicatio testimonium non impedit ulteriorem productionem.
- 62 Divisio c. cum venisset ext. de testib.
- 63 Casus d. Cap.
Rationes decidendi.
- 64 Regula. Publicatis testimoniis super iisdem, contrariis articulis iisdem, vel alii testes in eadem, vel diversa instantia non produciuntur.
- 65 Explicatio d. regula.
- 66 Varii casus qui excipiuntur à regula.
- 67 Primus. In causa matrimoniali publicatis attestationibus recipiuntur testes reprobatarii.
- 68 Casus c. series ext. de testib.
- 69 Sententia contra matrimonium lata non transit in rem judicatam.
- 70 In causa matrimoniali iudex examen testimonium alteri committere non potest.
- 71 Transactione rescindi matrimonium non potest.
- 72 Juramentum non defertur impugnanti matrimonium.
- 73 Secundus super novo articulo diverso à prioribus post publicationem testes recipiuntur.
- 74 Casus cap. ex tenore ext. de testib.
- 75 Sponsalia de praesenti per aliud sequens matrimonium copula consummatum non dissolvuntur.
- 76 Sponsalia de futuro per copulam transcunt in verum matrimonium.
- 77 Excipiens non censetur fateri.
- 78 Quando quis turpitudinem propriam allegare possit?
- 79 Tertius casus. Publicatio testimonium in summa-rio non impedit aliam productionem super iisdem articulis in ordinario iudicio.
- 80 Casus cap. veniens ext. de testib.
- 81 Tertius interveniens executionem sententiae impedire potest.
- 82 Quartus casus. Testes extra iudicium examinati publicatis attestationibus examinari possunt.
- 83 Casus cap. cum in tua ext. de testib.
- 84 Quintus. Super novis articulis ex antiquis dependentibus iisdem testes produci possunt.
- 85 Casus cap. cum causa ext. de testib.
- 86 Ratio dubitandi.
- 87 Sextus. Testes non debite examinati post publicationem reexaminari possunt.
- 88 Quan-

- 88 Quando testis dictum suum corrigere possit distinctione trium casuum traditur.
- 89 Septimus. Testes cum scriptura publicatis attestationibus recipi possunt.
- 90 Octavus. Parte non opponente testes publicatis attestationibus recipi possunt.
- 91 Nonus. Super facto noviter superveniente, de quo produciens cogitare non potuit, recipiuntur testes publicatis attestationibus.
- 92 Decimus. Minor post publicatas attestationes ad superinducendos testes restituitur in integrum.
- 93 Undecimus. In causis criminalibus pro reo publicatis attestationibus recipiuntur testes.
- 94 Duodecimus. In causa appellationis super iisdem articulis, vel directo contrariis novos licet producere testes.
- 95 Excipitur contra examen quod post dilationes probandi testes recepti sint.
- 96 Dilationes probandi vel statutis locorum praestituta, vel consuetudine seu stylo iudiciorum recepta sunt.
- 97 Dilatio probatoria pro distantia locorum determinata est.
- 98 De jure communi dilatio probatoria regulariter est peremptoria.
- 99 Iudex dilationum tempora abbreviare, sed sine causa producere non potest.
- 100 Secunda dilatio probandi quando, & quomodo detur?
- 101 Quando tertia?
- 102 Quarta dilatio datur cum solemnitate legali.
- 103 Solemnitas legalis quae sit?
- 104 A denegatione quartae dilationis appellari potest.
- 105 Post quartam dilationem nulla amplius datur.
- 106 Quarta dilatio prorogari potest.
- 107 Excipitur contra examen quod testes sint recepti post renunciationem.
- 108 Decisio cap. causam qua ext. de testib.
- 109 Casus d. cap.
- 110 Ratio dubitandi.
- 111 Ratio decidendi.
- 112 Renunciatio non extendit se ad incognita.
- 113 Excipitur contra examen, quod testes simul, & non in secreto examinati sunt.
- 114 Excipitur contra examen, quod testes recepti sint post conclusionem.
- 115 Variæ exceptiones referuntur quæ contra personas testium obijciuntur.
- 116 Contra personas testium duplici tempore excipi potest.
- 117 Ante admissionem & juramentum praestitum.
- 118 Post examinationem, & publicationem testium.
- 119 Exceptio contra personas testium si relevans sit, & incontinenti probari possit, testis non admittitur.
- 120 Post publicationem testium non admittitur exceptio contra personam testis, nisi desuper pars protestata sit.
- 121 Testem productum pro me reprobare non possum si contra me producat.
- 122 Contra dictum testis à parte producti excipere licet, sed non contra personam.
- 123 Testis super negativa deponens, non coarctata loco, & tempore suspectus est de falso.
- 124 Testis super jure deponens suspectus est.
- 125 Declaratur exemplis.
- 126 Testis suspectus est deponens super eo de quo ante dixit se non recordari.
- 127 Testis in civilibus interrogatus, debet rationem dicti sui reddere.
- 128 Testis deponens super eo quod intellectu percipitur, reddit rationem dicti etiam non interrogatus.
- 129 Ratio testis non debet esse eadem cum dicto testis.
- 130 Testis in criminalibus reddit rationem dicti etiam non interrogatus.

- 131 Ratio inepta testis destruit ejus dictum.
- 132 Testis in depositione sua vacillando non probat.
- 133 Testis dubitative deponens non probat.
- 134 Testis deponens se credere ita esse causam suam credulitatis reddere debet.
- 135 Testis obscure deponens non probat.
- 136 Dictum testis si contrarietur confessioni partis non probat.
- 137 Dicta testium inter se contraria non probant.
- 138 Testes variantes in tempore non probant.
- 139 Testis in scriptis deponens non probat, & cur hoc?
- 140 Testis referens se ad depositionem invalidam non probat.
- 141 Testis dicens se audivisse ab eo cui non creditur non probat.
- 142 Testimonium de auditu alieno regulariter non probat.
- 143 Testimonium de auditu alieno presumptionem facit, quæ rejicit onus probandi in adversarium.
- 144 Testes deponentes sub eadem formalitate verborum redduntur suspecti.
- 145 Similiter qui non deponit verisimiliter.
- 146 Ultro se testationi offerens.
- 147 Testes singulares non probant.
- 148 Ratio hujus.
- 149 Qui dicantur testes singulares?
- 150 Testis extra articulum deponens non probat.
- 151 Testis nimium animose deponens est suspectus.
- 152 Testis pro pecunia deponens pro eo à quo accepit pecuniam, non probat.
- 153 Testis deponens salva veritate, non probat.
- 154 Testis qui tractat de se exonerando, non probat.

Circa reprobationem testimoniorum sciendum, † quod triplici ex causa ea

reprobantur possint, vel enim fiunt exceptiones contra examen testium, quod illud sollemniter, & legitimo modo institutum non sit, vel contra personas testium, vel contra dicta testium.

† Contra examen testium variis modis excipere possumus.

Primo. † Ex defectu jurisdictionis quod ab incompetenti iudice testes sunt examinati, puta † clericus in testem est examinatus à iudice sæculari sine permissu Superioris, istud examen nullum est, Cravetta conf. 2. nu. 7. lib. 1. Vivius in com. opin. in verb. testium examinatio, aut quod examen testium commissum sit à iudice incompetenti qui iudex esse non poterat, argum. c. at si clericus 4. ext. de iudic. argum. tot. tit. Cod. si à non compet. iudice, &c. aut si quis examinerit testes non habens ad hoc commissionem. Solent enim Iudices Ordinarii testium examen alteri alicui iudici inferiori sibi subiecto, aut Notario, adjunctis aliis viris legalibus committere, qui si tanquam suspecti recusati non fuerint, à partibus recipiendi sunt, ubi docuerint de commissione sibi facta.

† Dixi legalibus, nec enim id cuilibet a foto qui vix unum, aut alterum instrumentum etiam ab alio compositum transcripsit, committere debent, sed iis potius qui eruditione, fide, & morum constantia sunt eminentes, qui magis scire poterunt juxta rescriptum Divi Hadriani quanta fides habenda sit testibus, qui, & cujus dignitatis, & cujus æstimationis sint, & qui simpliciter visi sunt dicere, utrum unum eundemque præmeditatum sermonem attulerint, an ad ea quæ interrogati erunt ex tempore verisimilia responderint, dict. l. 3. §. ejusque ff. h. tit. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 19. in princ. in verb. einen oder mehr

mehr tügliche Personen. Vide quæ in hanc sententiam scribit Damhauder. in sua practica civili c. 170. nu. 4. §. 6. 7. & 8. Si igitur aliqui se pro Commissariis examinis gesserint, qui commissionem non habebant, aut tanquam suspecti recusari sunt, gesta coram iis non valebunt, † nisi enim de ipsa commissione constet, quicquid agit Commissarius nullius momenti est, & nusquam reperitur, † quod Notarius sine commissione iudicis possit recipere iuramenta testium, gloss. in l. hac consultißima 21. paragrafo penultim. in verbo depositiones Codic. de testament. nam illud non est sui officii, nec ipse Notarius potest fidem facere de commissione sibi facta, cui in hoc non creditur, sed vel per alium Notarium, vel per literas authenticas de ea fides fieri debet, de quo vide Bald. in l. iudices num. 2. C. de fide instrum. Ant. Gravatum ad Vestrum lib. 6. cap. 2. nu. 48. qui hanc communem dicit Damhaud. d. loco c. 171. nu. 23. De his Commissariis quomodo constituentur, & quomodo subdelegare possint, vide Gaill. lib. 1. obser. 96. & 97. per tot. Hart. Hartmanni in suis observat. de testibus obs. 15. & 17. per tot. vide casum singularem quo testis ab incompetenti iudice etiam adversa parte non citata examinari possit, apud Gaill. lib. 1. obser. 93. num. 4. & eundem obs. 102. nu. 4. Ruland. de Commiss. lib. 2. c. 3. nu. 4. Et hæc exceptio incompetentiæ potest quovis tempore opponi, per tex. in c. cum olim 32. & ibi Panorm. & Bald. ext. de offic. deleg. Ruland. d. loco de Commiss. nu. 2. † Et attestations ab incompetenti iudice receptæ consensu partium non possunt convalidari, Mathesil. singul. 10. nu. 5. Gaill. d. obser. 100. n. 7.

† Secundo contra examen testium opponitur quod producti, & recepti sint testes ante litem contestatam, quia receptio

testium ante litem contestatam nulla est, ut in rubrica & in c. 1. c. accedens 4. c. quoniam frequenter §. in prin. ext. ut lite non contestata non proced. ad testium receptionem, vel ad sententiam definitivam, Gaill. lib. 1. obs. 92. n. 1. Concord. Reformat. des Erzhstifts Cöllen/ sub rubr. Daß zu beweisung in der Haupt Sachen vor Befestigung des Kriegs nicht soll geschritten werden/ in prin. & Reform. Judiciorum Senatus Colon. sub rubr. de probat. per testes §. es sollen auch. † Quod tamen fallit quatuor potissimum modis. † (1) Si futurus actor timet de morte, aut diuturna absentia, aut oblivione, testis producendi, ne occultetur veritas, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, ad perpetuam rei memoriam producere, & examinare testes potest, non solum ante litem contestatam, verumetiam antequam adhuc ulla lis mota sit, aut contra eum emanaverit citatio, tex. in d. c. quoniam frequenter in prin. ext. ut lite non contest. & c. facit tex. in l. 3. §. duæ §. ff. de Carbon. edict. Gaill. lib. 1. obs. 102. Debet enim curare iudex & magistratus ut salva sit rerum probatio, l. curent 22. ff. de testib. §. penul. Novella eod. tit. arg. c. si qui testium 8. ext. eod. † Testibus autem taliter examinatis intra annum ab actore proponenda est actio, alias depositio testium inutilis est, per tex. in d. c. quoniam frequenter in prin. vers. sed si act. Ratio, quia illa mora posset fieri in fraudem adversarii, ut processu temporis moriantur testes, per quos testes priores, & eorum dicta reprobandentur, ita text. in d. cap. quoniam frequenter in fine prin. † at probandi facultas non est arctanda, l. ne quid 7. vers. de his ff. de incend. ruina naufrag. c. dilecto 40. in fine ext. h. t. quod hic fieret, si testes reprobatorii rebus humanis eximerentur, arg. cap. ex tenore 35. ext. h. t. Gaill. lib. 1. observ. 92. num. 6. de hac for-

ma producendi testes ad perpetuam rei memoriam, vide Hart. Hartmanni d. loco observ. 10. per tot. Gaill. d. lib. 1. obs. 92. 93. & 94. Ferrariensis in forma capitulorum quando testes prod. ad eter. rei memor. Lancfranc. in cap. quoniam contra cap. 8. de probat. Spec. tit. de teste §. nunc tractemus Myns. cent. 4. obser. 72. per tot. Damhand. d. loco cap. 161. per tot. Ordinatio Curiae Monaster. parte 2. tit. 25. per tot. quæ cum jure communi per omnia concordat. Uti & Reform. Juliac. cap. 52. à §. wo aber usque ad finem, & d. refor. Col. d. loco §. es 14. wäre dann. (2) † Reus ad probandam exceptionem quæ per modum actionis proponi nequit, ante litis contestationem testes sine differentia ætatis, & valetudinis, producere potest, sic intelligitur, *authent. sed & si quis C. de testibus*. Ratio est, quia non est in potestate Rei, quando conveniatur, vel quod actor agat, l. fin. C. de usur. pupill. l. parere §. §. fin. ff. de doli mali except. §. & hoc vero *authent. de testib. tex. in lege Aquilia 40. ff. ad L. Aquil.* ex qua causa omnes exceptiones sunt perpetuæ nec ulla præscriptione tolluntur, quia vero imputari negligentia nequit. Reformat. Juliac. d. loco in prin. Item des. Erbstifts Collen/ d. loco §. Item, so einer besorgte / ex qua notandum quod in §. fin. expresse cassetur abusus qui in partibus Westphalicis irrepsit, quod iudices etiam ante litem motam testes examinare solebant, ex quorum dictis litigaturi se informare poterant. † (3) In causis quæ longam moram propter periculum non patiuntur in contumaciam ad receptionem testium, & sententiam definitivam recte proceditur, ut in causa electionis, quando controversia est de electione, ne Ecclesia diu permaneat in viduitate, & in matrimoniali, ne in nimia forma fornicationis occasionem præbeat, d. c. quoniam

frequenter §. porro, argu. cap. accedens 4. ext. ut lite non contestata &c. in causa liberali, l. 3. §. fin. ff. de liber. hom. exasp. Ratio est, quia ubicunque non potest fieri missio in possessionem bonorum alicujus, ibi possunt recipi testes, & ferre sententia lite non contestata. (4) † Si per modum inquisitionis vel denunciationis procedatur, testes ante litem contestatam recipiuntur, *tex. in cap. ad nostram 20. & ibi gloss. in verb. ad testimonium ext. de jurejur. plures casus vide apud Lancfranc. in c. quoniam contra in vers. testes nu. 33. ext. de probat.* † Adde quantum calum ex cap. significavit 41. ext. de testibus, quod loquitur in calu cum quis est in possessione juris alicujus quod dicit suum, & subveretur ne mortuis his qui hujus juris sunt conscii veritatemque norunt, alius ipsi in posterum quæstionem moveat, qua specie deficientibus sibi testibus faciliter posset in lite succumbere, quod ne fiat, providetur per d. c. ei ut testes statim recipiantur, ac publicentur perpetuo valituri, quæ testium receptio differt ab ea de qua in d. c. quoniam frequenter quatuor modis, quos vide per Myns. cent. 4. obs. 71. nu. 4. 5. 6. & 7. pulchre explicatos. De testib. ad perpetuam rei memoriam examinandis, vide Borellum d. loco tit. 8. per tot. & quod contra Commissarium Cæsaris cum jam examen aggreditur, ut suspectum excipere non possit, provisum est in Ord. Cameræ parte 2. tit. 29. §. als auch ferner.

† Tertio. Contra examen testium opponitur, quod testes recepti sint parte adversa non citata, *authent. de testib. §. & hoc vero, l. iudices 18. C. de fide instr. l. generaliter 12. §. his de presentibus 4. C. de reb. cred. & jurejur.* † ergo si contra legem receptio testium facta sit, non valet, ita argumentatur Pontifex in c. 2. ext. de testib. quæ enim contra jus fiunt debent utique pro infectis haberi, cap. qua
contra

contra jus de reg. jur. in *l. non dubium* §. C. de legib. Pract. Pap. in forma juramenti in verb. citati num. 1. & testis examinatus parte non citata nihil probat, neque enim facit judicium, Bart. in *l. maritus* nu. 3. ff. de quest. Felin. in d. c. 2. Gaill. lib. 1. obs. 102. num. 1. 2. & 3. Wurmb. d. tit. 18. obser. 19. Hart. Hartman. in 20 pract. obs. tit. 15. obs. 6. † & istud habet locum etiam ubi causa esset expedienda omissa solennitate, puta de plano sine strepitu & figura judicii, Bart. in *l. filiusfamilias* num. 4. ff. de donat. Sunt autem certi casus quibus parte non citata recipiuntur testes, quos vide apud Felinum in d. cap. 2. à num. 7. usque ad 18. ubi refert 13. casus, Socinum in reg. salent. regul. 406. incipit testium depositiones ubi novem fallentias tradit, Camillum Borellum in Summa Decisionum tom. 2. tit. 7. à nu. 22. usque ad 24. & est casus notabilis si testis sit infirmus, vel subito ad longinqua profecturus, de quo vide Gaill. d. loco nu. 4. cum 21 seqq. † Debet autem citari pars adversa (1) ad dandum interrogatoria (2) ad videndum & audiendum jurare testes, (3) ad excipiendum contra testes, Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 15. §. und so fern/ & §. wolste auch/ † qua citatione facta, si pars adversa contumaciter se absentet, & intra dilationes concessas interrogatoria non proponat, neque se coram Commissario praesentet, tunc recte in contumaciam ipsius ad examen proceditur, ut notat gloss. in d. cap. 2. in verb. noluerint, Panorm. ibid. num. 10. per tex. in *l. si quando* 19. vers. sed cum C. h. t. Ordin. Curiae Monast. d. tit. 15. §. wo aber/ † nisi 22 justum impedimentum, quod illum à contumacia exculat. adducat, tunc enim sola citatio non sufficit, tex. in d. cap. 2. in verb. & non ex inevitabili quadam necessitate &c. de his vide plenius Gaill. lib. 1. observ. 95. nu. 9. & obser. 102. nu. 1. 2. & 3. & Hart. Hartmanni

d. loco obser. 60. nam si pars adversa citata ad videndum jurare testes ex necessaria causa venire nequeat, idque doceat examen in aliud tempus extrahi debet, nisi id fiat receptio testium, & eorum testimonia non valebunt, ita Gaill. d. lib. 1. obs. 96. nu. 8. & quod duabus de causis utile sit, parti contra quam producuntur testes ut citatus compareat & videat jurare testes, tradit Joan. Pelsius in suo processu judic. tit. 32. n. 3. & 4.

† Quarto opponitur contra testium examen, quod testes de dicenda veritate non juraverint, depositio enim testis jurati nihil probat, *l. jurisjurandi* 9. *l. solam* 4. juxta unum intellectum C. h. t. c. de testibus 29. c. nuper 51. cap. quoties §. c. licet ex quadam 47. §. testes ext. eod. † tota enim veritas depositionis testium 25 in juramento consistit, per jura allegata, proinde testes omnes jurare debent quocunque etiam honore fulgant, d. *l. jurisjurandi* d. c. nuper. Concordat. Reform. Judiciorum Senatus Col. sub rubr. de prob. per testes §. si. † Jurare autem debent (1) in loco 26 judicii, si scilicet à judice examinati sunt aut coram Notario, vel Commissario examinis, arg. *l. 3. §. Gabinio* cum gloss. ff. h. t. Lancfran. in d. c. quoniam contra sub verb. de depositione testium vers. quæro nono. (2) Jurabit tactis sacris, proinde si in actis referatur talis productus, citatus, juratus, interrogatus, examinatus, &c. si non appositum juravit tactis sacris, talis depositio non valet, sed hoc raro observatur, vide Felinum in c. fraternitatis vers. at si diceretur ext. h. t. & testis qui deponit in judicio praesumitur non juratus, nisi appareat, etiam si Notarius scripsisset talis testis juratus, & examinatus deposuit, ita Panorm. in c. tuis questionibus in ult. quest. ext. h. t. Sich. in d. *l. jurisjurandi* num. 8. cujus contrarium tenet Bart. in *l. Theopompus* ff. de dote preleg. Wurmb. d. tit.

18. obs. 10. *Pract. Papiens. in forma juramenti testimonium in verb. citati & ibi Mansuer. in addit.*

(3) Testes debent jurare parte adversa citata, *tex. in d. c. 2. & ibi gloss. in verb. jurare, tex. in d. l. iudices C. de fide instrum. gloss. ibid. in verbo depositionibus*, quia ad quemcunque actum is cujus interest citari debet, *l. de unoquoque 47. ff. de re jud. l. nam & ita Divus 39. ff. de adopt. De hoc juramento testis vide Menoch. de arbit. judic. lib. 1. quest. 26. per tot. Damhaud. in sua practica civili c. 166. per tot. an autem testis deponens sub juramento quod prius suo domino prestitit bey Dem Eyndamit er seinem Herren zugethan/prober, vide Myns. cent. 2. obs. 3. per tot. Gaill. libr. 1. observat. 101. numer. 15. Sichard. in l. hac consultissima §. per nuncupationem numer. 6. C. de testam. Ordinat. Curiae Monast. d. loco §. fin. insinuare videtur quod non, in verb. und keiner dessen erlassen werden / & quando testes non jurati probent, vide Myns. cent. 3. obs. 80. per tot. Hyppolit. singulari 434. incipit alias tibi dixi, & singul. 460. incipit. notissimum, Sich. in d. l. iusjurandi numer. 2. 3. 4. & 5.*

27 † Notabilis casus est, si partes expresse testis iusjurandum remisissent, nam tunc valet testimonium etiam non juratum, *Myns. d. cent. 2. observat. 3. in fine, & in d. observ. 80. numer. 6. per tex. in d. cap. tuis questionibus & ibi elegans glossa in verbo remittatur cum ibi notatis per Abbatem ext. h. t. facit text. in l. non erit §. si neque juratum 4. ff. de iurejur. Gaill. d. lib. 1. observ. 101. numer. 3. 4. & 5. Ordinat. Curiae Monast. d. §. finali in fine & quod iudex isti remissioni deferre teneatur, nec ejus consensus requiratur, tradit Mynsing.*

28 cent. 6. observ. 32. numer. 4. (4) † Testis jurare debet ante depositionem à se factam, nam depositione facta, eam post juramento suo confirmare non potest, veluti si sine alia interveniente examinatione postea juret,

arg. d. l. iusjurandi ibi prius perhibeant testimonium, & in cap. de testibus ext. eod. cap. hortamur 3. quest. 9. Gaill. d. loco numer. 9. & 10. Mynsing. cent. 3. observ. 80. numer. 1. 2. 3. 4. & 5. & cent. 4. observat. 77. per tot. ubi numer. 5. ex Salyc. pulchram rationem adducit, quare dicto testis non credatur, si post depositionem juramentum praestat. † Testis autem 29 qui semel juratus deposuit, si ob obscuritatem dicti sui denuo; ex officio à iudice examinetur, novum juramentum praestare non cogitur, quia semel praestitum juramentum in ista causa testimonii dicendi, porrigit vires suas etiam ad secundam depositionem, arg. authent. hoc sacramentum & ibi Sichard. numer. 2. C. de iurejur. propt. calum. dando Gaill. d. observ. 101. numer. 16. An autem statuto, vel consuetudine induci possit ut testibus non juratis credatur, vide Gaill. d. loco numer. 11. 12. 13. & 14. De poena testis pejerantis in criminali, vel civili causa, vide Schneidezw. in §. si quis postulante numer. 118. 119. 120. & 121. Institut. de act. Sichard. in l. 2. n. 7. C. de reb. cred. & iurejur. Emeric. à Hoffbach d. tit. 57. numer. 16.

† Quinto opponitur contra examen testimonium quod receptio testimonii admissa sit post trinam productionem sine solennitate legali, *tex. in auth. at qui semel C. de probat. in c. in causis 15. ext. h. t. pro cuius pleniori intellectu inferemus hic istius c. in causis explicationem. Duæ itaque sunt partes principales hujus decretalis. † In prima deciditur quod post trinam productionem testimonium quarta sine solennitate legali non admittatur in secunda deciditur, quod postquam dicta testimonii publicata sunt super iis possit publice disputari id est ab ea parte contra quam producta sunt examinari, ut ex variatione, discordantia, nimia concordantia, aut falsitatis, subornationis, aut collusionis suspicio*

suspicio colligi possit, quæ fidem testifica-
 32 tis derogat. † Casus juxta verum Cap. in-
 tellectum juxta quem summarium feci-
 mus, & quem contra gloss. tuentur Bald.
 Panor. Felinus hic, Bart. in d. auth. at qui se-
 mel talis proponitur. Titius pro justifica-
 tione causæ suæ quam habebat adversus
 Cajum trina vice super iisdem articulis
 produxit testes, quibus examinatis, nondum
 tamen eorum dictis publicatis voluit super
 iisdem articulis quarto producere novos
 testes, eosque recipi, admitti, & examinari
 petiit. Cajus contradicendo excipit hujus-
 modi quartam productionem non admit-
 tendam, consultus Papa respondit, in causis
 Ecclesiasticis, & civilibus ultra trinam pro-
 ductionem testium quartam sine solennita-
 33 te non admitti. † Ratio dubitandi prima
 colligi potest ex l. si pars 3. C. de dilat. ubi
 dicitur quod data dilatione à iudice, eaque
 pendente & labente nondum lapsa, ejus of-
 ficiū conquiescat, nihil in præjudiciū
 partis facere, aut statuere possit, ergo si a-
 ctori, vel reo datae sunt & concessæ dilatio-
 nes ad producendos testes, iis pendentibus
 tot poterunt facere productiones testium
 quotquot ipsis libuerit, nec productionum
 multiplicatio coarctari, aut impediri à ju-
 dice poterit, eo quod usque dum dilatio
 durat, ejus officium conquiescat, nec se in-
 tromittere & in favorem, aut præjudiciū
 34 alterutrius partis nihil facere queat. † Se-
 cunda ratio dubitandi desumitur ex l. quo-
 niam 21. in fine C. de hæretic. & Manich.
 ubi dicitur quod facultas probandi sit am-
 plianda, non coarctanda. Sed illis rationi-
 bus non obstantibus contrarium deceditur,
 35 † cujus decisionis ratio est, quod ex illa
 iterata, & frequenter reperiata productione
 resultet suspicio, & metus subornationis,
 quod scilicet dicta testium cognoverit, &

causæ suæ diffidens, ut quia articuli super
 quibus plene probati non sint, alios atque
 alios testes producere attentet. † Unde si 36
 juramentum purgationis præstiterit, quod
 neque testificata seu dicta testium cogno-
 verit, neque subtraxerit, neque dolo malo
 novos testes post trinam productionem in
 quarta obtrudat admittitur, *per text. in c. ul-
 tra tertiam 55. ext. h. t.* & ista est solennitas le-
 galis cujus hoc nostrum cap. meminit, sic
 dicta quod à lege civili in §. si vero Novel-
 la de testib. introducta sit. Non obstant ra-
 tiones in contrarium adductæ, ad primam
 respond. iudicem hoc casu contra datam à
 se dilationem non impedire quartam pro-
 ductionem, sed quod hoc ipsa lex faciat,
 quod igitur dicitur pendente dilatione of-
 ficiū iudicis conquiescit, intellige nisi
 quatenus contrarium à jure specialiter sta-
 tutum sit, ad secundam respond. facultatem
 probandi ampliandam, non coarctandam,
 nisi ex multiplicatione probationum oria-
 tur suspicio falsitatis, *arg. c. significaverunt 36.*
ibi pro eo quod voluerunt effrænatam mul-
 titudinem testium refrænare. † Etenim 37
 quo quisque causæ minus confidit, tanto
 plura subsidia quærit, ut eam quovis etiam
 modo suffulcire queat, & non frustra, cum
 veritatis simplex sit oratio, oportebat cau-
 sam non bonam utcunque palliare, & ut in
 aliquo numero esse videatur, multorum te-
 stium periculo committere, iudicis itaque
 est, eum testium numerum admittere quem
 necessarium esse duxerit ad factum adse-
 verandum, pro supervacaneis neque unam
 neque plures dilationes probationum con-
 cedere debet, *l. 1. §. 1. ff. h. t. d. c. significaverunt,*
c. cum causam 37. ext. eod. G. il. lib. 1. obser. 91. n. 3.
 In causis privatorum ultra decem testes
 non esse producendos tradit Damhaud. in
 sua pract. civili cap. 165. num. 1. at in causis

universitatum & Communitatum ad probandam consuetudinem aliaque jura sexaginta testes, & non minus decem produci possunt, Damhaud. d. loco cap. 164. per tot. ~~quam~~ productionem testium per turbam vocat. Porro pro vero hujus Cap. intellectu duo præsupponenda sunt, (1) quod intelligatur de trina productione testium examinatorum qui jam coram iudice, Notario, vel alio Commissario examinis deposuerunt, (2) quod intelligatur de trina productione testium quorum dicta nondum sunt publicata, nam si prius verum quod nondum sint examinati, quarta productio non rejicitur, eo quod cesset hoc casu ratio hujus decisionis supra allegata, si posterius rejicitur quidem sed non ex dispositione hujus cap. quod solam multiplicationem productionis attendit sed ob publicationem, *juxta c. cum venisset 25. cum concord. ex h. t. d. auth. at si*
 38 *semel.* Nota ex hoc cap. i. regulam quod ultra trinam productionem regulariter quarta non admittatur. † Fallit prædicta regula (1) si in quarta productione solennitates legales adhibeantur, de quibus in d. c. ultra tertiam (2) fallit si procedat ad quartam productionem dum adhuc durat examen testium, eo quod tum cesset ratio subornationis, *ita Panorm. hic* (3) fallit, si iudex ex singulari causa ex officio suo hujusmodi productionem admiserit, quod iudicem facere posse tuetur Innocentius licet Panormitanus tutius putet si fiat cum solennitate legali (4) fallit quod hujusmodi productio valeat ipso jure, si ab ipsa non fuerit appellatum, *d. c. significaverunt*, quod summopere notandum est, si iudex ex favore partis admittat quartam productionem testium non requisito juramento expurgationis, quod à tali admissione pars appellat, alias eorum testimonia contra se

fidem faciunt. (5) Fallit si ista quarta productio fiat de consensu litigatorum, juri enim pro se introducto quilibet renunciare potest. *l. si quis in conscribendo C. de pact. ita Panorm. in fine hujus cap. & Felinus num. 4.* Nota 2. quod juxta prædictos Dd. verus hujus cap. intellectus sit quod loquatur, in productione testium, non dilatione, qui intellectus contra gloss. Hostiens. & alios per quatuor
 49
 rationibus stabiliri potest. (1) Verba in dubio in propria significatione accipienda nec trahenda ad improprietatem nisi evidens ratio hoc suadeat, atqui præsens cap. loquitur de productione testium, non vero de dilatione ad probandum, quæ inter se longe diversa sunt, ergo &c. (2) probatur, si hoc cap. intelligendum esset de dilatione non concedenda, inepta esset ratio Papæ, qua motus, ut quartam productionem sine solennitate legali negaret, quod scilicet vehemens sit suspicio producentem dicta testium cognovisse, si enim in prima, secunda, & tertia dilatione nulli testes sint examinati, quod fieri posset, quarta recte non denegetur propter metum subtractionis testimoniorum, cum nullæ adhuc sint depositiones factæ, ergo subtrahi non possent. Et hæc ratio Pontificis data in d. c. ultra tertiam irrefragabiliter convincit, hoc cap. nequaquam ad dilationem quartam trahi posse. Tertia ratio. In causis civilibus, & pecuniariis regulariter non nisi unica dilatio datur ad probandum per testes vel instrumenta, *per tex. in l. oratione 7. in l. fin. ff. de feriis, & dilat.* atqui hoc cap. præsupponit secundam & tertiam productionem regulariter fieri posse, ergo de dilatione intelligi non potest, quarta ratio. Concessio quartæ dilationis debet fieri cum causæ cognitione, colligens talem terminum ad probandum, debet ostendere se legitime impeditum,

per d. l. oratione, at in casu hujus cap. sufficit solum juramentum, ergo &c. Licet autem, ut diximus hoc cap. de productione non de dilatione intelligendum sit in praxi tamen secundæ, tertiæ, & quartæ dilationis probandi frequens sit mentio, & illa quarta dilatio non est quoque concedenda sine sollemnitate legali, de quibus vide Gail. lib. 1. obser. 91. num. 6. & Ordin. Curie Monast. parte 2. cap. 24. §. e3 sollem/2c. adde Richard. in d. authent. at qui semel num. 28. † Nota (3) certos terminos qui excludunt facultatem probandi, primus est trina productio testium, quæ quartam excludit, per hoc cap. Secundus est renunciatio partium de non producendis aliis testibus, quæ si interveniat, nec secunda, nec tertia admittitur, nisi probet producus sibi de iis nihil constituisse, ita contra Innoc. tenet Panorm. & Felinus num. 3. Bart. in d. authent. at qui semel per tex. in d. c. cum venisset ext. de testib. tertius, publicatio testium, didicistis enim testificatis super iisdem articulis aut directo contrariis ulterius non recipitur alia testium productio, d. authent. at qui semel, quartus est, conclusio in causa principali, postquam neque testes, neque instrumenta, neque ullæ aliæ probationes admittuntur, c. cum dilectus 9. ext. de fide instrum. Nota (4) Causas alias esse spirituales, Ecclesiasticas, civiles sive temporales. Nota (5) causas Ecclesiasticas, & civiles quandoq; quoad processum & ordinationem litis pari passu procedere. Nota (6) quod causæ etiam Ecclesiasticæ quoad ordinationem litis regulentur juxta leges civiles, prob. tex. in c. 1. ext. de novi oper. nunc & vide hic complures per Felinum ad hoc allegatos. † Qua sæpe allegatum cap. Ultra tertiam ss. ext. h. r. explicat & declarat illud quod in cap. in causis obscurius dicitur, quod scilicet quarta

testis productio fieri non possit sine sollemnitate legali, proinde ejus explicationem breviter subjiciemus. Declaratur itaque in hoc cap. quæ illæ sint sollemnitates legales, † cujus duæ sunt partes, in prima ponitur regulam, in secunda exceptionem à regula. † Regula est, quod ultra tertiam productionem non debeant amplius produci testes, exceptio, † nisi adhibitæ fuerint sollemnitates legales, scilicet nisi petens producere testes juramentum præstet, † cujus quatuor hæ sunt clausulæ, prima. Quod testificata neque per se, neque per alium subtraxerit, suppresserit occultaverit forte animadvertens quod jus partis adversæ promoverent. (2) Quod non fuerit percunctatus quæ, & quales sint depositiones testium, eas diligenter perlegendendo examinaverit, nam si leviter eas viderit, obiter legerit, aut à teste sibi referri audierit, non censetur sibi præclusisse per hoc viam ad quartam productionem, & hoc, quia text. utitur vocabulo percunctatus, quod diligentem investigationem, & fedulam operam inducit, cum igitur in odiosis mitiorem partem amplecti debeamus, ad qualem qualem inspectionem, testificatorum percunctationem, illam excludentem productionem testium extendendam æquitas non suadet, (3) quod dolose quartam istam productionem non petat, nam ista iterata productio testium suspensionem subornationis facit, quam suo juramento purgare debet, unde & expurgationis juramentum dicitur, dolus enim in animo consistit, suspensionem doli præbet multiplicata productio, ergo alio modo quam per juramentum, animum suum ab illa suspitione liberare nequit. Ratio igitur cur denegetur sine juramento quarta productio est, quia subest

sub est periculum subornationis, quæ ratio tam efficax est, ut si constiterit vere partem testes producentem subtraxisset testimonia, aut depositionibus testium interfuisse tunc ad alios testes producendos admittenda non est, etiam si nisi semel forte testes produxerit, vide *Sichard. in d. auth. at qui semel num. 39.* An autem post quartam dilationem hæredi ulterior dilatio præstanda sit, vide *Myns. cent. 1. observ. 37. per tot.* Huic materiæ coherent ea quæ disponuntur in cap. significaverunt 36. ext. h. t. ergo ejus quoque explicationem congrue hic interponimus. † Deciditur in hoc cap. quod si quarta productio testium cum solennitate legali à judice fuerit denegata, ab ea interlocutoria liceat appellare. † Casus talis proponitur. Inter Abbatem, & Conventum S. Dionisii, & Abbatisam, & Moniales de Forcellis fuit controversia tam super proprietate quam possessione cujusdam prioratus, in possessorio hinc inde sunt producti testes tandem Monachi ad quartam testium productionem offerentes juramentum malitiæ procedere voluerunt, quæ dum à judicibus delegatis à Papa denegaretur, appellarunt, interposita appellatione judices consulunt D. Papam an prædicti Monachi ab hujusmodi denegata quarta testium productione juste appellassent, Respondet justam esse appellationem, nisi ob refrænandam multitudinem testium denegatio facta sit. † Dividitur hoc cap. commode in quatuor partes. In prima ponitur narratio facti & consultatio proposita à judicibus delegatis D. Papæ, in secunda ibi, mandamus decisionem propositæ quæstionis, tertia ibi nisi forte, limitationem responsionis, in quarta ibi & nisi, modum procedendi in petitorio, & possessorio simul intentato. Nunc singulas partes resumen-

tes. † Ratio dubitandi quæ movit ipsos judices delegatos ut Papam consulerent ea forte fuit, quod ipsis injusta videbatur appellatio ex eo, quod jam complures testes produxissent & sic magis differendæ, & protelandæ litis quam justificandæ causæ gratia quartam productionem testium admitti peterent. † Ratio vero decidendi in 2. parte fuit, quod cum lex, & canon quartam productionem cum solennitate legali concedant, ea à judicibus non recte denegetur, † cum indultum à lege beneficium aliqui non sit auferendum, c. *indultum, de reg. jur. in 6.* Et quidem hujusmodi appellatio ex multis causis recipienda videbatur, † & primo quidem, quod regulariter canones permittant à quolibet gravamine appellare, c. *cum cessante 60. ext. de appell.* (2) quod hæc interlocutoria vim habeat definitiva, eo quod gravamen irreparabile inferat, denegata enim hac productione testium deficient probationes quibus deficientibus, deficit jus, & subsequitur condemnatio: at quando interlocutoria gravamen per appellationem à sententia definitiva irreparabile infert, non solum canones, verum & leges ab ea appellare permittunt, juxta *Dd. in l. ante sententia tempus 7. C. quor. appell. non reci.* (3) quod hoc casu causa appellationis in ipso jure fundata sit, adeo quod appellans eam probare non teneatur, cum alias ab interlocutoria appellans causam gravaminis probare debeat, c. *interposita 70. ext. de appell.* Hisce itaque causis attentis Papa admittit appellationem, ita tamen nisi probatum fuerit, recusationem istam à judicibus factam, ad refrænandam effrænatam multitudinem testium, quæ cum inducat suspicionem falsitatis, quod scilicet adversarium obruere testimoniis magis quam legitime convincere voluerit excludit benefici-

neficium quartæ productionis etiam cum solennitate legali. Quod ad quartum quo disponitur de modo procedendi, cum lato
 55 petitorio cum possessorio, attinet, † duo casus distinguendi sunt, aut liquet causa proprietatis, id est satis est discussa, & à partibus litigantibus probationibus renunciatum est, tunc una cum causa possessionis simul terminari, & finiri debet, cum qua moderatione est accipiendum, *c. cum dilectus 6. ext. de causa poss. & propriet.* quod indistincte dicitur judicia hæc unica sententia terminanda, intellige si utriusque causa sit iustificata, juxta hoc cap. † Aut causa proprietatis non liquet, tunc primo super possessorio procedendum & pronuntiandum, deinde super proprietate, juxta *l. exitus controversie 35. ff. de acq. poss. l. ordinarii juris 13. Cod. de rei vendic. l. incerti 3. Cod. de interd. l. si de vi 37. ff. de judic.* † Pro pleniori autem dictorum intelligentia, rursus distingue quatuor casus. Cum petitorium cumulat cum possessorio aut actor obtinet in utroque, aut reus obtinet in utroque, aut actor in possessorio, reus in petitorio, aut actor in petitorio, reus in possessorio, duobus prioribus casibus quomodo facienda sit executio satis expeditum est, tertio casu actori fit restitutio fructuum à reo perceptorum, reo verò restitutio rei principalis super qua controversia est, trahitque causa proprietatis secum possessionem, ita ut petitorium possessorium obsorbeat, & sic intelligendum d. c. cum dilectus, cum dicitur quod in executione prævaleat proprietas scilicet quoad rem principalem non quoad fructus, Panorm. hic, quarto casu reus restituit rem retentis fructibus. Notandum (1)
 56 ex hoc cap. † petitorium & possessorium simul cumulari posse, *tex. hic, & in c. pastoralis 5. in c. cum dilectus 6. ext. de caus. poss. & prop.*

(2) nota † quod actor suspenso iudicio petitorio in possessorio procedere possit, *tex. hic, & in d. c. pastoralis*, & si in possessorio succumbat, salva est causa proprietatis, *l. & an eadem 14. §. fin. ff. de except. rei judic.* (3) Nota ex illis verbis ea ratione quod illæ quibus ipsæ successerant &c. quod successor universalis hæres, vel bonorum possessor possit ex persona defuncti cuius possessiones vi occupatæ sunt, intentare interdictum. Unde vi *l. 1. §. hoc interdictum ff. de vi, & vi arm.* Nota (4) ex hoc textu ab interlocutoria, sicut à definitiva intra decendum appellandum. Nota (5) ex hoc tex. quod appellans si succumbat in causa appellationis condemnatur in expensis.

† Sexto opponitur contra examen testimonium quod testes recepti sint post didicta testificata post quæ super iisdem, vel directo contrariis articulis iidem testes, vel alii in eadem, vel alia instantia produci non possunt, *auth. at qui semel C. de probat. § quia Novella de testib. tex. in c. cum venisset*, cum multis concord. ext. h. t. Concordat. Reform. Jul. cap. 27. §. es sollaber. Sic intelligenda Reform. Judiciorum Senatus Col. sub rubri de publicatione attestatorum, *Gail. lib. 1. obser. 105. nu. 2.* Ratio est timor subornationis, ut dicitur *tex. in Clem. 2. de testib. tex. in c. fraternitatis ext. eod.* Si enim cognovissem quod v. g. Titus & Sempronius testes contra me essent testificati vel intelligerem eos pro me non tamen satis clare testificatos, possem alios quosdam subornare, qui fortassis clarius deponerent, & ita materia fabricandi falsum, & corrumpendi homines inde oriretur. † Hinc infertur quod sola publica-
 61 tio attestatorum de consensu litigantium facta non impediatur produci alios testes, sed insuper necesse est ut producens testificata didicerit, *Myns. cent. 6. observ. 59.*

num. 5. ubi dicit, hanc opinionem Cameram sequi, *Gail. lib. 1. obser. 105. mm. 3.* Pro cuius pleniori intellectu explicabimus hic d. cap. cum venisset. † Dividitur hoc cap. in duas partes principales, in prima ponitur consultatio, in secunda responsio Papæ, quæ tria membra complectitur, quorum primum à rubr. hujus cap. plane alienum, duo postrema illi conveniunt. † Casus prioris membri talis est, Vergebatur causa inter Abbatem de Sicolano & magistrum Martinum continens plura capitula, plures distinctas quæstiones, & controversias, puta super proprietate domus, super feudo, super emphyteusi, Papa causam istam commisit certis iudicibus terminandam, iudices juxta tenorem commissionis decreverunt citationem, qua emissâ, Papa delegans decessit, illi non attenta morte delegantis ulterius processere, Abbas à tali ulteriori processu post mortem delegantis appellavit, iudices non attenta appellatione super uno capitulo definitive pronunciarunt, quæritur utrum ea sententia valeat. Resp. Papa & mandat iudicibus ut sententiam canonice promulgatam, non obstante appellatione, confirment. Ratio dubitandi desumitur, *ex l. & quia 6. ff. de jurisd.* ubi dicitur quod morte delegantis finiatur jurisdictio delegata, ergo processus habitus coram iudice incompetenti non valebit, nec consequenter sententia, *arg. tot. tit. C. si à non comp. judic.* Ratio decidendi duplex est, altera quod hic à iudicibus delegatis citatio emanarat quæ perpetuat jurisdictionem, ita ut morte delegantis non expiret, *c. gratum 20. ext. de offic. deleg.* altera quod interposita appellatione nihilominus processerint, respondendo, testes producendo, & sic appellationi renunciarent, *tex. in d. gratum in fine,* & hæc ratio col-

ligitur ex ipso textu in verb. cum postea egerint, & responderint, testesque duxerint producendos, intellige appellantes, qui alias prætendebant expirasse morte delegantis jurisdictionem delegati, & sic ulterius procedere coram incompetenti iudice eos non teneri. A primo capite postea procedit Papa ad secundum, & determinat, quod super iis capitulis super quibus testes producti sunt publicati, aut iis renuntiatum, & sit definitive sententiam, deinde facit progressum ad tertium, & decedit, quod super articulis super quibus testes non sunt producti, producantur & examinentur, & tandem finis causæ imponatur, cujus decisionis ratio dubitandi fuit, quod post publicationem, & renunciationem testium ulterius non sint producendi, quod verum est super iisdem articulis, non super aliis directo non contrariis. Statuenda igitur firmissima illa regula. † Quod publicatis testimoniis super iisdem, vel contrariis articulis iisdem testes, vel alii in eadem instantia, vel diversa non producantur, *tex. in Clem. 2. de testib. Ordin. Curie Monast. parte 2. tit. 31. in prin.* † quæ regula ita intelligenda est, si publicatis testificatis pars per se, vel per procuratorem, vel advocatum suum testificata didicerit, cognoverit, quid testes deposuerint, si enim nondum testificata didicerit, quia obsignatæ adhuc sunt attestations, non obstante publicatione testes adhuc recte producuntur, quia non sola publicatio impedit novam productionem sed scientia, & notitia productorum testium, *pro hoc tex. in c. constitutis 46. in verb. cum nondum testificata didicerint, ext. h. t. tex. in d. auth. at qui semel in verbis testificata didicerit.* Ratio manifesta est, quia si nondum scit pars quid testis deposuerit cessat timor

timor subornationis, *Gail. lib. 1. obser. 105. num. 3.* E contra non sola scientia quam forte habet pars ex relatione testis, sufficit sed requiritur scientia ex actis, quæ non nisi interveniente publicatione habetur, & hoc ideo, quia testes sæpe partibus à quibus producti splendide mentiuntur, dicentes se deposuisse quod non deposuerunt. An autem dispositio d. Clement. 2. in utroque foro obtineat, vide *Myns. cent. 1. observ. 41. ubi in utroque foro tam Civili quam Ecclesiastico obtinere de jure verius esse dicit, per ea quæ tradunt Dd. communiter in cap. 1. ext. de oper. novi nunc.* licet in Camera aliter observatum sit, per præjudicia quæ allegat.

66 † A prædicta regula multi casus excipiuntur, quos ordine referemus.

67 † Primus proponitur in c. series 26. ext. h. t. ubi dicitur juxta Bald. quod publicatis attestationibus possit probari falsitas in causa matrimoniali per testes, vel instrumenta, † Casus talis proponitur. Inter Beatricem & Joannem liberos duorum nobilium contractum est matrimonium, contra quod tandem accusatio instituta, tanquam in gradu consanguinitatis prohibito, contractum esset, productis testibus ex parte accusatoris, iisque publicatis, reus ex adverso voluit producere testes, & instrumenta pro matrimonio, quibus fidem facere volebat ipsos conjuges prætenso consanguinitatis gradu se invicem non attingere, sed longius distare, actor contra productionem testium excipit eam non admittendam publicatis attestationibus judex eam exceptionem admittit tanquam consuetudine apud se receptam, reus suam quærelam deferret ad Pontificem consulens anne isti testes pro matrimonio producendi, sint recipiendi. Resp. Papa si nihil aliud

impediat, quam ista consuetudo quæ allegatur in contrarium, testes istos recipiendos. Ratio dubitandi prima colligitur ex prædicto cap. cum venisset, & d. Clem. 2. in quibus dicitur publicatis attestationibus testes non esse recipiendos ergo &c. secunda ratio dubitandi ex l. si de interpretatione ff. de legibus ubi dicitur quod consuetudo sit optima legum interpret, & jus faciat, atqui consuetudo obtinet quod non recipiantur testes, ergo &c. Sed his rationibus non obstantibus contrarium deciditur, ad 1. respond. favore matrimonii hoc casu contrarium receptum, ad 2. quod illa consuetudo non ligat quæ sit contra bonos mores. Notandum igitur (1) ex hoc cap. quod favore matrimonii specialiter receptum sit ut publicatis attestationibus recipiantur testes reprobatorii, tex. hic. † Sic quoque speciale quod sententia 69 contra matrimonium lata non transeat in rem judicatam, sed semper audiat voluntas probare contrarium, tex. in c. lator 7. in c. consanguinei 11. ext. de re judic. † Sic in causa 70 matrimoniali testes debent per judicem examinari, & judex non committit, communem dicit Panorm. in c. si qui testium ext. de testib. † Sic quoque transactio quæ rescindit 71 matrimonium non valet, in causa matrimoniali ad dissolvendum matrimonium transigere non licet. † Sic quoque 72 juramentum non deferretur contra matrimonium, horum omnium ratio est favor matrimonii, ne facile cum periculo animarum dissolvatur. Nota (2) consanguinitatem posse probari non solum per testes: verum etiam per instrumenta, saltem ut Dd. hic notant, indirecte. Nota (3) quod pro vero hujus c. intellectu qui traditur à gloss. & recipitur ab Hostiense Bald. Panorm. & reliquis communiter,

ter, præsupponere oportet testes hic fuisse publicatos, alias nulla penè fuisset ratio dubitandi, quare ejusmodi testes non essent recipiendi, & hic intellectus colligi potest ex illis verb. ut post receptos testes intelligatur per publicationem attestatorum. Nota (4) quod ratio decidendi juxta prædictos Dd. sit favor matrimonii, & causa vitandi peccatum, quod ex facili dissolutione matrimonii sequeretur, *Sichard. in d. authent. at qui semel num. 13.* & quod in causa matrimoniali, quando agitur pro matrimonio conservando, testes possint recipi post didicita testificata super iisdem articulis, *communem dicit Joannes Eichard. in addit. ad Villalobos, vide Gaill. d. loco nu. 5, 6. & 7.*

73 † Secundus casus est in c. ex tenore 35. ext. h. t. ubi deciditur quod post publicationem testium testes recipiantur super novo aliquo articulo diverso à prioribus.

74 † Casus talis est. In causa matrimoniali hinc inde producti sunt testes, ex parte ætriciis fuit articulatam quod Rogerius miles corporale præstiterit juramentum se ducturum Mechtildim in uxorem, deinde quod eam carnaliter postmodum cognoverit, & in domum suam traduxerit, hic pro intentione ætriciis tria sunt articulata, quorum primum matrimonium efficaciter non probat, quia sponsalia de futuro etiam jurata per sponsalia secunda de præsentis dissolvuntur, c. sicut ex litteris 22. ext. de spons. & matri. secundum vero, & tertium intentionem mulieris plene probabat, † cum sponsalia de futuro transeant in matrimonium per carnalem copulam subsequutam, c. is qui fidem 30. ext. de spons. & matri. ergo si ista eo modo deducta in facto vera fuissent jus quoque fuisset expeditum contractum

scilicet esse matrimonium, per jura allegata, mulier igitur ad hæc probanda produxit testes, qui deposuerunt hæc ita contigisse in septimana prima post Pascha. E diverso ex parte Rei militis fuit negative responsum, & per modum exceptionis allegatum, quod ista sponsalia etiam subsequuta copula non tenerent, nec matrimonium inducerent, quia ipse jam ante sollemniter aliam uxorem duxisset, & sic duas uxores habere non posset, & ad hæc allegata similiter testes produxit, qui ita se rem habere sunt testificati, postmodum publicata sunt testium testimonia, hic mulier ætrix videns se minus bene fundatam ad elidendam replicam Rei, facit novum articulum, quod reus eo tempore quo testes deponunt reum in tali loco talem in uxorem duxisse, non fuerit, sed in alia provincia commoratus sit, & hoc se testibus idoneis probaturum offert, petens eos admitti, duplicatur ex parte Rei hujusmodi testes non admittendos eo quod publicata sint testimonia consultatur Pontifex, qui respondet testes mulieris ad probandum admittendos. Ratio dubitandi notissima est, propter vulgatum illud jus quod post didicita testificata testis amplius non producat. Ratio decisionis fundat se in exceptione, quod scilicet regula vera sit, quod super iisdem articulis, vel directo contrariis post didicita testificata alios testes non liceat producere, sed bene super diversis, & novis articulis. Sed penitus rem intuenti apparebit hic à muliere factos esse articulos directe contrarios prioribus, super quibus testes non recipiuntur, d. Clem. 2. de testib. Miles enim posuit se tali tempore, & loco talem in uxorem accepisse, mulier è contra, quod tali tempore in tali loco

Loco non fuerit, hæc utique inter se contraria sunt. Igitur juxta Panorm. ex mente Innocentii respondendum hic admitti post publicationem testes, quia ante super ista probatione instrui non potuit, declaro. Miles in suis articulis non allegavit locum & tempus contracti primi matrimonii, sed testes solum in depositionibus suis locum, & tempus specificarunt: ergo cum mulieri ante publicationem, de loco & tempore ab adversario non allegatis, neutiquam constare posset, non potuit se super contraria probatione, ratione temporis, & loci communicare, antequam publicata essent testimonia, & sic negligentia sibi non imputatur, & suspicio subornationis cessat. Nota ex hoc cap. modum articulandi ad probandum matrimonium. (1) Si mulier dicat sibi fidem matrimonii datam, se à tali desponsatam, † & quidem si per verba de præsentī, verum contrahitur matrimonium, quod nec per sequens matrimonium etiam copula consummatum dissolvitur, *c. si inter 31. ext. de spons. & matri.* si per verba de futuro, non est contractum matrimonium, sed solum sponsalia, quæ tametsi jurata, per alia de præsentī dissolvuntur, *d. c. si inter, d. cap. sicut ext. d. tit. de sponsal. & matri.* (2) Si ponat se carnaliter cognitam, ex quo præsumptum oritur matrimonium, dummodo aliqua repromissio de contrahendo matrimonio præcesserit, *d. c. is qui fidem, & ejusmodi sponsalia de futuro subsequuta copula per alia de præsentī non dissolvuntur, c. veniens 15. ext. de spons. & matri.* (3) Si ponat se solenniter à marito in domum traditam. Secundo nota instructionem pro reo, quod articulata ab actore pure negare possit, ne excipiendo quoquo modo fateri videatur, est solum cautela abundans quæ nunquam nocet, † nam

etiam excipiendo, non prævia negatione articulorum, fateri intentionem adversarii non censetur, *cap. cum venerabilis 6. ext. de except. l. non utique 9. digest. de except.* Nota (3) quod licet regulare sit quod nemo turpitudinem propriam recte allegat, *cap. inter dilectos 8. extr. de donat.* fallit tamen † quodocunque vertitur periculum animæ, proinde in casu hujus cap. iste miles rectius se adulterum fatebatur, quam in secundas nuptias, superstitē priorē uxore, per reticentiam consentiret, confessionem enim illam, & allegationem turpitudinis sequebatur infamia, & pœna temporalis, sed suppressionem, & reticentiam confusio infinita, & pœna æterna, ergo salutem animæ merito prætulit famæ, & existimationi suæ. Et quod post didicta testificata possint produci testes super novis articulis qui sunt separati, & diversi ab his super quibus testes jam sunt examinati, probat *tex. in c. 1. §. item si, & ibi Bald. & Alvaret. nu. 2. si de investit. feudi controver. fuer. Bald. in l. officium nu. 1. ff. de rei vendic. vide Sichard. in d. aut. at qui semel nu. 21. & 22.*

† Tertius casus est in c. veniens 38. ext. 79. h. t. ubi dicitur quod receptio, & publicatio testium in summario judicio facta, non impediat quin super iisdem articulis in ordinario judicio testes recipiantur † Casus talis proponitur. Inter Decanum & Capitulum fuit lata sententia, quod scilicet Archidiaconus Claremontanus legitime, & canonice in Decanum electus esset, hanc sententiam petit Decanus à Sede Apostolica executioni demandari, hoc dum petit, interponit se quidem Subdiaconus Ecclesiæ Romanæ, asserens ejusmodi executionem nullatenus faciendam, quia ipse canonice in Decanum prædictæ Ecclesiæ electus esset, super qua sua electione co-

ram Papa testes, & instrumenta produxit, publicatis testimoniis, Papa videns rem istam in apertam ire litem, & majorem requirere indaginem, commisit causam Abbatibus quibusdam terminandam, quo audito, Subdiaconus se super datis articulis alios producturum testes offert, Archidiaconus, Claremontanus se opponit quod hoc facere nequeat, quia didicita sunt, testificata, consulitur Papa, qui respondet, testes ab utraque parte super toto negotio in ordinario judicio admittendos. Ratio, quia istæ attestations factæ sunt ante litem contestatam, & leviter examinatæ, ergo non debent impedire receptionem testimonium in ordinario judicio, in quo omnia plenius discutientur, cum de majori agatur præjudicio, non obstante igitur publicatione recepti, testes in summario judicio iidem, vel alii super iisdem articulis, vel diversis in ordinario recipi possunt. Nota
 81 1. ex hoc cap. † quod tertius interveniens executionem sententiæ impedire possit, si sua interfuit, ne exequatur, si jus suum lædatur, impedit autem executionem appellando à sententia, l. à sententia 5. ff. de appell. c. cum super 17. ext. de re jud. cap. super eo 15. in fine ext. de offic. judic. deleg. aut persequendo appellationem ab alio interpositam, quia illi adhærere potest, l. si per lusorio 14. ff. de appell. de quo vide Panorm. hic in dict. c. veniens colum. 3. vers. oppono contra hanc gloss. Gaill. lib. 1. obser. 69. 70. 71. & 72. Secundo nota ex hoc textu, quod interveniens qui non appellat, nec appellationi factæ adhæret, ut impediatur executionem incontinenti de suo interesse probare debeat, tex. hic arg. c. in liter. 5. extr. de rest. spol. arg. l. fin. in fi. C. de compens. Tercio nota ex textu, quod tertio aliquo probante de suo interesse, iudex interloqui debeat, quod tertium in-

terfuit ne sententia exequatur, quæ sententia suspendit executionem, nam Papa in d. c. veniens, auditis probationibus interloquutus fuit, quod subdiaconi intererat, & deinde pro ulterioris veritatis disquisitione causam commisit, idem est si ab exceptione fiat transitus in petitionem, & ex causa civili in criminalem, nam his casibus in petitione, & in causa criminali reexaminari possunt, *Sichard. in d. authen. nu. 20.* An autem testes in momentaneo judicio recepti fiant fidem in ordinario judicio, vide *Andr. Gaill. lib. 1. observ. 103. per tot.*

† Quartus casus est in c. cum in tua 44. 82 ext. de testib. ubi dicitur, quod publicatis attestations liceat producere eosdem testes, quos jam ante extra judicium produxi. † Casus talis est. Titius & Berta vo- 83 luerunt contrahere matrimonium, hoc dum inter eos agitur dubitatio incidit super consanguinitate, multis suspectum fuit hoc matrimonium ob consanguinitatem, ut igitur eam suspicionem tollerent, & in sua conscientia essent securi, produxerunt undecim vel duodecim testes qui computatis diligenter gradibus, deposuerunt jurantes eos non esse in gradu consanguinitatis prohibito, contracto jam matrimonio, supervenit quidam accusans matrimonium, producendo testes, qui probant eos esse in gradu prohibito, eorumque testimonia sunt publicata, postmodum conjuges se defendendo voluerunt reproducere testes qui extra judicium jurati affirmarunt eos non esse in gradu prohibito, quæritur an possint, Respond. quod sic. Ratio est, quia non potest parti imputari negligentia, quare non produxerit ante publicationem quia considerat probationi jam prius à se factæ, & sic excluditur timor subornationis, producendo illos eosdem testes

testes quos prius produxerat, cum illa eadem dicant, quæ prius dixerant, & non tam sit nova depositio quam repetitio depositionis extra iudicium factæ, cuius ratio est, quæ alias fidem non faceret.

84 † Quintus casus in c. cum causa 43. ext. h.t. ubi deciditur, quæ super novis articulis qui ex antiquis jam ante productis dependent, testes iidem, qui ante super antiquis examinati, & publicati recte de novo examinentur. † Casus talis est. Monasterium quoddam vendidit quasdam possessiones civibus Viterbiensibus, postmodum Monasterium animadvertens se in illa venditione læsum ultra dimidium iusti precii, egit ex conditione l. 2. c. de resc. vend. ad rescissionem venditionis, aut supplementum iusti precii, & produxit testes qui deposuerunt Monasterium esse deceptum ultra dimidium iusti precii, quorum depositionibus publicatis, emptores se obtulerunt ad supplementum ejus quod deesset iusto precio, verum quia testes deposuerunt generaliter, & indefinite Monasterium esse læsum non determinantes in quantes læsum esset, & quantum iusto precio deesset, obtulerunt se reproducturos eosdem testes, qui deponerent tempore venditionis tanti possessiones venditas valuisse, dubitatur
86 utrum isti testes sint reexaminandi. † Ratio dubitandi oritur ex eo, quod quidem testibus publicatis super novis articulis iidem produci possint, juxta c. fraternitatis 17. & c. cum venisset 25. ext. h.t. in hoc autem casu non sint novi plane articuli, sed prædeductis coherentes ex iisque descendentes. Ratio vero decisionis est, quod cum ex parte novi sint articuli, & in quantitate precii, in quo facta est deceptio nihil sit depositum, timor subornationis cesset.

87 † Sextus casus ponitur in c. per tuas 48.

ext. h.t. Si scilicet, dolo, malitia, vel negligentia examinatoris testes plene, & perfecte interrogati, & examinati non sint, tunc etiam ad petitionem partis producendis post publicationem eorundem de novo examinari possunt. Et possumus hunc textum intelligere de articulis probatoriis positionalibus, vel defensionalibus, qui ab actore, vel reo exhibentur, ut super iis examinentur testes, si in examine omissi sint, *Myns. cent. 1. obser. 32.* vel de articulis interrogatoris qui fiunt contra testes productos, ex articulis producentis, prout *Gaill. textum illum intelligit lib. 1. obser. 95. nu. 7.* Quandoque igitur iudex, vel alius examinatore testium, per negligentiam testes super omnibus articulis producentis non examinat, tunc etiam post publicationem eorundem repeti, & sufficientius examinari possunt, & hæc quidem post didicita testificata propter negligentiam examinatoris. Adde quod juxta *Ord. Cur. Monast. part. 2. tit. 31. §. es mögen* / testes qui obscure deposuerunt ex officio Judicis post dictorum publicationem super iisdem articulis reexaminari possint. Idem si prothocollum dictorum testium amissum esset, *Ord. d. loc. §. fin.* † Sed cum quæritur an testis suum dictum corrigere, aut aliquid ei addere possit, tres casus distinguendi sunt. Aut testis sponte se ipsum corrigit, & tunc si incontinenti hoc faciat, *valet tex. in c. praterea 7. in fin. ext. de test. cog. vide Warmbs. d. loc. obs. 20. per tot.* aut aliquid addit & hoc quandoque ante publicationem testimoniorum facere potest, *tex. in Novell. de testib. §. quia vero multi.* Aut testis se corrigit, vel addit ad instantiam & petitionem partis, & non potest, quia subest timor subornationis. Aut iudex ex officio suo vult reexaminare testes, ut declarent dictum obscurum, & hoc recte

recte facit ante, & post publicationem, *tex. in c. cum Joannes 10. ext. de fide instrum. & in c. cum clamor 56. ext. h. t. de hoc vide Warmb. in suis obser. de testi. obs. 6. per tot. Sichar. in d. auth. at qui semel nu. 15. 16. & 17. Quomodo autem testis qui semel examinatus repetitur, caute deponere debeat, ne ob labilitatem memoriae sibi contradicat, & contrarius sit & perjurium incurrat, vide Gaill. lib. 1. obs. 104. nu. 1. 2. 3. & 4. ubi duos modos deponendi tradit.*

89 † Septimus casus est. Quod testes publicatis attestationibus recipi possint, quando producuntur simul cum scriptura, veluti cum attestatione Notarii vel Scabinali documento, quod ex libro Scabinali extractum, prout mihi semel in facto contigit, sed pars adversa hunc casum non allegavit, & sic à me reprobati sunt testes, *ita Cravetta cons. 65. nu. 3.*

90 † Octavus. Testes recipi possunt publicatis attestationibus parte non opponente, quia ista exceptio de publicatione testium est de apicibus juris, & in favorem partium litigantium introducta, ergo ei tacite, eam non opponendo, renunciare possunt, prout omnes poenae exceptiones eatenus nocent, quatenus fuerint à partibus oppositae, *ita Cravetta d. loc. & cons. 248. nu. 3. & Dd. communiter, multo magis hoc verum est, si partes expresse consenserint, ut novi testes producantur, Gaill. lib. 1. obser. tot. nu. 8.*

91 † Nonus. Testes post publicatas attestationes examinari possunt, si tempore primae productionis pars cogitare non potuit de iis super quibus postea examinantur, & sic propter partis supervenientem notitiā etiam post publicationem reexaminantur, *arg. d. c. ex tenore ext. h. t. quae enim de novo emergunt novo indigent auxilio, d. l. de etate 11. §. ex causa 8. ff. de interrog. act.*

† Decimus. Minor restituitur in integrum ad superinducendos testes etiam post attestationes publicatas, *arg. l. minor. 25. annis omissam 36. ff. de minor. Quod qualiter intelligendum, vide pulchre Sichard. in d. auth. at qui semel nu. 12.*

† Undecimus. In causis criminalibus ad tuendam Rei innocentiam non solum ad petitionem partis, sed etiam iudex ex officio novos testes recipere super iisdem articulis, etsi publicata sunt testimonia, potest *text. & casus in l. 1. §. si quis ultro ff. de quest. Myns. cent. 5. obser. 13. nu. 3. Sichard. in d. auth. nu. 11.*

† Duodecimus. In causa appellationis licet ex quorundam sententia de jure civili super iisdem articulis, vel directo contrariis novas producere testes, ita in Camera judicatum refert, *Myns. cent. 1. obser. 41. licet ipse contrariam opinionem veriore existimet, vide Warmbs. d. tit. 18. obser. 27. ubi illud declarat.*

† Decimus tertius. Si utraque pars in publicationem non consenserit, sed iudex praepropere ad publicationem processit, ea non obstante, novi testes recte producuntur, quia illa publicatio rite facta non est, & sic nulla, *tex. in c. cum I. & A. 22. ext. de re jud. & in d. Clem. 2. de testib. Sich. in d. auth. at qui semel n. 9. Hujus modi casus quibus post didicita testificata testes contra regulam supra traditam recipiantur, vide complures apud Felinum in d. c. fraternitatis à nu. 5. usque ad 12. ext. h. t. & Spec. in tit. de teste §. satis utiliter in prin. ubi viginti & unum casus refert, & quando didicitis testificatis recipi testes possint diffuse explicatur, per Menoch. de arbitr. jud. lib. 1. qu. 34. per tot. adde Alvarot. in c. 1. §. item si vasallus nu. 2. si inter dom. & vasall. contrav. orta sit de investit. fendi, Gabrielium in suis com. opin. lib. 1. de testib. concl. 21. ubi 71. casus*

casus refert, Socin. in reg. fallent. reg. 403. Gaill. obs. 105. à n. 3. usq; ad finem ubi 13. fallentias refert, Myns. cent. 1. obs. 41. & cent. 6. obs. 89. Vurnb. lib. 1. pract. obs. tit. 17. obs. 1. per tot. adde processum Joan. Pelsii tit. 33. in quem supradictis casibus ita à me enumeratis incidit qui à n. 5. usq; ad 18. duodecim casus refert, qui cum jam enumeratis prope coincidunt. Et quibus casibus publicatione in causa facta didicistis à parte, Advocato, vel procuratore testificatis alii testes examinari possint, vide apud Borellum d. loc. tit. 9. à n. 2. usque ad 80. & de publicatione attestationum, & processus an omitti possit, vide nonnulla per Borellum d. tome 2. tit. 24. per tot. Et specialiter nota quod exceptiones contra personas testium opponi possint, qui reprobatorii reprobatoriorum dicuntur, Ordinat. Monast. d. tit. 31. §. Es mögen.

95 † Septimo opponitur contra examen testimonium quod receptum sit post elapsas dilationes ad probandum concessas, *juxta l. fin. ff. de feriis, & dilat. & l. 1. C. de dilat. ubi Dd. hodie post quartam dilationem probatoriam amplius nemo auditur, & hoc in praxi observatur, de quo vide Gaill. lib. 1. obs. 91. per tot. An autem concesso termino sive dilatione ad probandum, sufficit intra terminum, testes jurasse, licet post terminum examinentur, vide Myns. cent. 6. obs. 57. ubi quinque casus tradit, & hanc materiam pulchre declarat. Ut autem hæc materia de dilationibus probatoriis, quam & supra de dilationibus attigimus, paulo plenius habeatur,*
96 † sciendum quod probaturus suas dilationes, atque inducias habet, quibus testimonia expediuntur, quæ ex statutis & nonnunquam moribus judiciorum constituuntur, si non constitutionibus tempus definitum est intra quod per testes probationes fieri debeant, hoc ipsum non facile amplius

quam semel est tribuendum. † Porro si ex 97 ea provincia ubi lis agitur testes petantur, non amplius quam tres menses indulgentur, si vero ex continentibus provinciis sex menses, in transmarinis autem dilationem novem mensium dari est rescriptum, *text. in d. l. 1. C. de dilat. qui canonizata est in c. inducie §. spacium vero 3. quest. 3. † Eas inducias* 89 *judex rebus exigentibus abbreviare quidem poterit, sed non producere, aut extrahere, nisi probabilis emerferit causa propter quam plus temporis oporteat indulgere, secundum juris enim regulam, quia interest publice quoque ut negotia inter cives controversa, mature expediantur, † non nisi semel maxime in causis pecu-* 99 *niariis, aut civilibus tribui dilatio debet, dict. l. fin. ff. de feriis & dilat. Gaill. d. obser. 91. nu. 1. Quia vero artem & insidias extrahendi tempus illud Legislator impedire voluit, & ne legi fraus struatur providere, judici non est facile permissum inducias illas prorogare, sed tunc demum quando legitimâ & probabili causa movetur, adeo ut priusquam prima detur dilatio, Judex articulos probatorios examinare debeat, si sint relevantes, ne calumniose inducias postulet ad probandum id quod etiam probatum neque prodest, neque relevat, l. neque natales 10. C. de probat. c. cum contingat 36. ubi gloss. ext. de offic. delegat. † Secunda vero* 100 *dilatio tunc poterit concedi si judex viderit justum esse, impedimentum quod intercessit, & jurejurando (quo præsumptam malitiam cessationisque culpam purgat) id obstitisse, fuerit probatum, arg. l. scire oportet 13. §. sufficit ff. de excus. tut. gloss. & Dd. in d. l. fin. Gaill. d. obs. 91. nu. 4. & 5. At qui secun-* 101 *da dilatione probare impeditus est, non auditur amplius, nisi ad maximam causæ cognitionem, ostendi siquidem debet*
F f f f fuisse

fuisse obstaculum in secunda dilatione propter quod non fuerit permiffum probare, quod si testibus quoque corroboratur, jam tertia dilatio indulgetur, per Bart. in d. l. si ff. de feriis & dila. Paul. de Castro in d. l. oratione d. tit. Vide Ord. Camerae part. 3. tit. 16. §. was aber. † Cæterum quia probationes non debent coangustari, l. generaliter 12. ubi Bald. C. de reb. cred. & jurejur. qui in tertiis induciis legitime est præpeditus, aut testimonia sint subtrahita, ne & tunc veritas sub opaco maneat quartam dilationem petere valet, sed cum solennitate legali. Concordat Reformatio Judiciorum Senat. Col. de probationibus in hunc modum. Und damit die Sachen nicht gefährlich aufgehalten / sollen allein drey Dilation samptlich oder verschiedlich den beweisenden Partheyen ange-
 102 setzt werden / und keinen längeren Termin, es wäre dann Sach / daß er die Zeugen ehe nit hat mögen bekommen / und der geführ-
 tes Zeuge sage nit gesehen / oder erkent / und solches mit seinem Eyd behalten nach Form der Rechten / alsdann mag die 4. Dilation gegeben werden. Concor. Ord. Cur. Mon. par. 2. tit. 23. & Refor. des Erbst. Cöllen / sub rubr. von Verweisungen / §. 1. & §. Und soll / ubi reprobatuſ abusus quod durante
 103 audientia, aut ad proximam Juridicam probationes producendæ sint, quæ eo modo
 coangustari non debent. † Est autem solennitas legalis, ut sancte juret, neq; per se, neq; per Advocatum, aut Procuratorem, amicumve testificata esse subtrahita, aut didicisse quidnam, aut qualiter testes deposuerint, proinde quod neque dolo malo, neque arte aliqua mala, aut machinatione hanc dilationem petat, sed quia testes quos nunc producere desiderat, prius habere non potuerit, tex. in §. quia vero Novella de testib. Gaill. d. obs. 91. nu. 5. qua solennitate juris serva-

ta, † si non decernatur, licita est appellatio, 104
 d. c. significaverunt ext. h. tit. Specul. tit. de teste §. qualiter autem nu. 8. Gaill. d. loco n. 5. † post quartam autem dilationem nulla amplius datur, si quis quartam dilationem labi
 105 passus, & interim suas probationes per testes non expedivit, is sub prætextu qualiscunq; etiam impedimenti ulteriorem dilationem obtinere non potest, Gaill. d. loco nu. 17. proinde consultum est, si quis animadvertat se impediri currente quarta dilatio-
 ne quo minus probationes suas per testes expediat, † is ante lapsum dilationis
 106 quartæ ejus prorogationem petat, quam cum eadem solennitate juris ex legitima causa obtinere potest, Myns. cen. 2. obs. 72. Gaill. d. obs. 91. numer. 16. non tamen judex facilis esse debet in proroganda quarta dilatione, ne fraus fiat legi quæ non verbis, sed rebus posita esse debet, tex. in l. fin. C. de usufruct. & l. 1. C. de legat. Gaill. d. num. 17. Quæ si Judices, & tribunalium præfides secundum juris constitutionem observarent, & promptiorem rerum expeditionem haberent, & minus laboris, sumptuumq; litigatores devorare cogerentur, quibus adde currentibus adhuc prioribus induciis, ultiores poscendas, ut qui secundam dilationem petiturus est, intra prioris spacium, & qui tertiam, intra secundæ terminum id faciat est necessum, & sic deinceps gemeiner Bescheidt de anno 77. 3. Julii §. 1. und dann jederzeit. Proinde ad eos solum testes producendum secunda, tertia, & quarta dilatio datur, qui propter contumaciam, aut emanentiam, aliamve legitimam causam hætenus non poterant haberi. Ad illos vero repetendos quos socors interim absque legitimo impedimento vocari neglexit, nulla amplius datur dilatio, sed imputet sibi quod juris beneficiū neglexit, & rebus suis in tem-
 pore

pore non prospexit, per Salyc. & Dd. in d. l. I. C. de dilat. d. cap. ultra tertiam Dd. in d. l. admonendi ff. de jurejur. De probatione impedimenti, vide Myns. cent. 3. obs. 92.

107 † Octavo opponitur contra examen testium, quod testes recepti sint post renunciationem à partibus factam, *tex. in d. c. cum venisset in verb. vel renunciatum fuit testibus hinc inde text. in cap. causam quæ 19. ext. eod.* pro cuius pleniori intellectu explicabimus illud cap. causam quæ. † Duo principaliter in hoc Capit. deciduntur, primo quod facta renunciatione & publicatione testium super novis articulis liceat producere testes, secundo quod privilegium litis pendente impetratum partis adversæ quod eam litem non præjudicet. Dividitur hoc cap. commode in tres partes, in prima ponitur consultatio judicum, in secunda ibi, iudicibus responsio Pontificis ad consultationem judicum, in tertia ibi, quia vero declaratio Pontificis ad intimationem in præsentī causa factam ab Episcopo Florentino. † Casus talis proponitur. Inter Abbatem & Conventum S. Mariæ de Mart. & plebanum & clericos ibidem causa quædam vertebatur quam Papa quibusdam iudicibus commisit terminandam facta renunciatione testium à partibus, eorumque publicatione à iudicibus, altera pars Monachi S. Mariæ de Mart. impetrarunt à Papa quoddam privilegium subticentes litem ipsis jam motam, quod adversæ parti admodum præjudicabat, quod dum coram iudicibus producerent, & secundum illud ab iis fieri peterent, iudices in dubio positi consulunt D. Papam, an hoc privilegium recipere, & juxta illud procedere in causa deberent, Resp. Papa post renunciationem, & publicationem posse litigantes, super novis articulis testes producere, ve-

rum privilegio quod lite pendente impetrarunt non usuros. † Ratio dubitandi fuit authoritas rescripti Pontificis quod cum jus inter partes faciat, non videbatur à iudicibus omnino contemnendum, per tot. tit. extra de rescript. † Ratio decidendi fuit, quod hoc rescriptum continens privilegium unius partis, & præjudicium alterius, fuit impetratum lite pendente, quod impetrantes dolose subticuerunt ergo auctoritatem omnem perdat, per *tex. hic & in cap. super literis 20. cum similibus extr. de rescript. tex. in cap. ad nostram 5. in cap. porrecta 6. ext. de confirmat. utili vel inutili*, omni enim rescripto tacita inest illa conditio. Si preces veritate nitantur, qua deficiente deficit quoque ejus authoritas, *tex. in c. 2. ext. de rescript.* Nota. (1) ex hoc cap. quod post renunciationem & publicationem testium super novis articulis liceat producere testes, non obstante ulla renunciatione, vel publicatione, & hoc tam in prima quam secunda instantia, sive isti articuli primo in libello compræhensi sint, sive noviter producti sint post publicationem, *tex. hic & in cap. fraternitatis d. cap. cum venisset ext. h. tit. tex. in d. auth. & qui semel.* Sic & testes qui ante renunciationem incogniti fuerunt non obstante renunciatione produci possunt, † quia renunciatio non extendit se nisi ad cognita non ad incognita, *argum. l. qui cum tutoribus 9. §. fin. ff. de transact. Si chard. in d. authen. at qui semel n. 6. & 7.* Nota (2) quod Papa quandoque uno consulente alteri respondeat, consuluerunt hic iudices, responsio fit parti (3) nota ex fine hujus cap. quod privilegium æquitati naturali, & rationi contrarium præsumatur obreptitium, & indebite per falsitatem impetratum, ex eo quod Episcopus Florentinus intimavit Papæ privilegium à se concessum

sum rationi quodammodo contrarium, præsumatur per falsitatem impetratum, proinde Papa sibi illud præsentari vult, ut justitiam ejus æstimaret. Nota (4) duo præsupponenda esse pro vero hujus Cap. intellectu (1) quod impetrantes subticuerunt litem sibi motam alioquin cessaret ratio suspensionis de falsitate supra allegata, (2) quod consultatio judicum facta fuerit causa principali non discussa, neque judices consuluerint quod juris super causa principali statuendum esset, sed tantum super receptione privilegii, alioquin abdicassent à se potestatem pronunciandi, per tex. in l. 1. & 2. Cod. de relat. alia notabilia circa materiam privilegiorum vide hic apud Felinum. Et quod productioni testium, vel instrumentorum renunciari possit, probatur per tex. in c. de testibus. in fine 29. ext. h. t. tex. in auth. jubemus & ibi Bart. num. 1. Bald. n. 5. 6. & 7. C. de judic.

114. † Nono opponitur contra examen testium, quod testes sint examinati simul non in secreto, omnes simul testimonium dixerint, prout solent facere rustici, tale examen non valet. Ratio est, quia lex & canon vult ut testes examinentur in secreto ut uni de alterius testimonio non constet, tex. in l. nullum 12. Cod. de testibus, & in c. venerabili 52. ext. eod. ergo quod contra leges & canones fit pro infecto habetur, l. non dubium 5. Cod. de legib. c. 1. ext. de constit.

Decimo opponitur, quod testes sint recepti post conclusionem in causa, nam post conclusionem in causa probationes facti, item instrumenta produci non possunt, per tex. in c. cum dilectus 9. ubi plene Felinus extr. de fide instrum. Gaill. lib. 1. obser. 107. num. 4. De reprobandis productionibus testium, vide Damhaud. d. loco cap. 184. per tot.

115. † Contra personas autem testium variae

exceptiones objici possunt, quod sit servilis conditionis, quod sit impubes, consanguineus, amicus, inimicus, quod sit infamis, damnatus publico judicio, hæreticus, excommunicatus, in banno positus, quod sit causæ advocatus, procurator, sollicitator, judex in causa qui testis esse nequit nisi se exoneret ab officio judicandi, c. dilecto 40. ext. h. t. & similes l. fin. digest. de testib. cap. Romana in fine de testib. in 6. quinimo nec judex delegans in causa quæ vertitur coram delegato testis esse potest, ita VVurmbf. lib. 1. tit. 1. obser. 8. quod sollicitator sit testis suspectus, tradit Imola cons. 135. colum. 2. ante med. Geminianus cons. 142. colum. 2. in fine, vide Cravettam cons. 2. nu. 5. lib. 1. de advocato quod non sit testis omni exceptione major ob affectionem quam erga clientulum suum, & causam, quam defendere suscepit, habet est tex. in cap. fin. de testib. in 6. De his vide Gabrielium in com. concl. de testib. concl. 11. 12. & 13. per tot. Ratione odii testis redditur inhabilis, tex. in c. quoties 5. in verb. privato odio & ibi Fel. nu. 4. ext. h. t. facit tex. in l. 3. in prin. ff. eod. l. eos testes 5. C. eod. Inimicus capitalis non est idoneus testis, quæ autem sint inimicitie capitales judex arbitratitur ex conjecturis, & indiciis, ut tradit Felinus in d. c. quoties num. 5. de hoc supra cap. 2. diximus Testis precio corruptus ad testificandum non admittitur, tex. in c. 1. in d. c. quoties, cap. sicut 9. ext. h. t. c. non sane 14. quest. 5. Testis infidelis ad testimonium non assumitur, d. c. 1. c. non potest c. si hæreticus 2. qu. 2. Testimonium ebrii non tenet, ita Bald. in d. c. 1. n. 4. per tex. in l. perspicendum 11. §. delinquitur ff. de pœnis. Servi, & hodie viles, humiles, & infames personæ, quæ convictæ de aliquo maleficio, ut de furto, homicidio, item histriones, tabernarii, & quos enumerat, l. humilem 7. C. de incest. nup.

nup. non admittuntur ad testimonia sine
tortura, *l. ob carmen 21. §. si ea. ff. h. t. l. quoniam
liberi 11. C. eod.* Ratio est, quia præsumunt
jura eum qui semel infamiae notam incur-
rerit, sua sponte, non posse verum dicere
nisi tormenta adhibeantur, *ita Sichard. in l. r.
per illum tex. num. 5. & 6. C. de juram. calum.*
quo casu petenti testem vilem torqueri, &
aliter ad testimonium non admitti juran-
dum est de calumnia, quod calumniose ex
odio, & indignatione torturam non exigat,
*per tex. in d. l. 1. quæ necessitas jurandi de ca-
lumniâ in hoc speciali casu per auth. hoc
sacramentum C. eod. sublata non est, licet
semel lite contestata super tota causa, om-
nesque ejus articulos de calumnia juratum
fuerit, ita Sichard. in d. auth. nu. 4. Salye. ibidem.*
Clericus in causa criminali contra laicum
non est idoneus testis, *c. testimonium 9. q. 1.
Cravetta cons. 2. num. 1. lib. 1.* Infamis infamia
facti in criminalibus testis esse non potest,
etiam quoad indicium ad torturam, nec in
causis civilibus gravibus, *Cravetta cons. 2.
num. 2. lib. 1. Vivius in comm. opin. in verb. testes esse
non possunt infames, Costal. in l. 2. ff. de senat. Te-
stis domestici testimonium non admittitur,
tex. in l. 2. C. h. t. in l. penult. ff. eod. in c. in literis
ext. eod. qui autem hic intelligantur domestici
vide Emericum à Rosbach in sua praxi civili
tit. 61. num. 2. 3. 4. & 15. Sichard. in d. l. 2. nu. 3.
& sex limitationes seu fallentias quibus admit-
titur domesticum testimonium, vide ibid. num. 5.
6. 7. 8. 9. & 10. vide quoque singularem limita-
tionem apud Petrum de Ravenas singul. 963.
Hyppol. de Mars. singul. 5. de testimonio domesti-
ci testis vide Schneidew. in §. testes num. 8. 9. & 10.
Instit. de testam. Pelsium in suo processu judic. tit.
34. num. 38. & 39. Gabrielium in comm.
concl. tit. de testib. concl. 10. per tot. Vafal-
lus extra causam feudalem non potest con-
tra dominum testificari, prout nec proprii*

homines qui sunt passim in Germania. Ra-
tio utriusque est, quia æquiparantur in hoc
libertis, qui contra patronum non admit-
tuntur, *l. libertorum 12. & ibi Sich. num. 3. & 4.
C. h. t.* Consanguineus in causa criminali
omnino repellitur à testimonio, *Joannes Fi-
chard. in addit. ad Villalob.* Socii criminis non
sunt idonei testes pro delinquente vel con-
tra delinquentem, *l. quoniam 11. & ibi Sichard.
num. 4. C. h. t. tex. in c. veniens 10. ext. eod.* facit
tamen inditium ad torturam in delictis quæ
occulte committuntur, & in atrocioribus,
prout in crimine assassinatus, *l. qui ult. 29. in
fi. ff. de pænis*, & hoc verum si concurrant a-
lia indicia & adminicula *Cravetta cons. 178.
num. 3.* Sunt autem socii triplicis generis
alii socii criminis, alii socii bonorum, alii
socii itineris, qui rectius comites itineris
dicuntur, primi generis testes esse non pos-
sunt pro socio, vel contra socium, secundi
generis si non sint omnium bonorum &
extra rem communem testificentur, pos-
sunt testes esse, *Sichard. in d. l. quoniam num. 4.*
terti generis indifferenter ad testimonium
admittuntur, *de sociis criminum vide Vivium in
comm. opin. in verbo testes singulares in vers. in te-
stem. Borellum d. loco tit. 16. à num. 40. usque
ad 53.* quomodo contra personas testium
excipiatur seu de his qui testes esse non
possunt plenius diximus supra cap. 2. ubi &
nonnulla quæ hic commemoravimus, atti-
gimus. De his exceptionibus quæ contra
personas testium objiciuntur vide Reform.
Juliæ. cap. 63. per tot. Damhauder. d. loco
cap. 186. per tot. Formulam exceptionis
contra testes, vide apud Emeric. à Rosbach
d. tit. 61. num. 19.

Circa hanc reprobationem testium tria
observanda sunt. Primum. † Quod con- 116
tra personas testium duplici tempore exci-
pi possit, † primo cum testes à parte in ju- 117

dicio nominantur, & producuntur, prout & Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 15. §. Wolten auch his verbis statuit, Wolte auch der Widertheil wider welchen die Zeugen geführt gegen derselben Zeugen Persohnen Exceptiones fürwenden/ warum sie zu Bezeugnuß nicht zuzulassen/ soll er dieselben Exceptiones zuvor und ehe die Zeugen schweren vorbringen / Latine. Si pars adversa contra quam testes producuntur contra eorum personas excipere volet, debet ejusmodi exceptiones ante quam
 118 jurent, proponere, † secundo, cum jam sunt examinati, & eorum dicta publicata, tex. ad hoc in auth. si testis & ibi gloss. finalis C. de testib. quando autem per exceptionem ante examen post nominationem, & productionem oppositam testis omnino à testimonio dicendo repelli possit, ita ut ad examen non admittatur, vel depositione facta & publicata, si exceptio vera & relevans reperta fuerit testimonium ejus euervetur, tradit in duobus exemplis, pulchre auth. si testis C. de testib.
 119 † nam si exceptio opposita incontinenti probari possit, seu pro opponente sit praesumptio juris, & relevans sit, ita quod testimonium testis reddat nullum & inutile, tunc in vim oppositae exceptionis testis statim à testimonio repellitur, & non examinatur, ita tex. in d. auth. si testis in verb. si vero libertinum se dixerit, prius instrumentum suae manumissionis ostendat quam testificetur, & paulo post, si vero dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit non ante audiatur quam si de crimine iudicetur, si autem exceptio opposita incontinenti probari non possit, tunc testis examinatur, sed probata exceptione testimonium ejus inutile redditur, d. auth. si testis in verb. impleatur testimonium ejus ut si is ha-

bita disputatione servus esse apparuerit, respuetur ejus testimonium & paulo post si vero ex lite pecuniaria, vel aliter est odiosus procedat quidem testatio, tempore vero disputationum servantur hujusmodi quaestiones Reform. Jud. Senatus Col. sub d. rub. de prob. per testes ita disponit, So die Parthen gegen welche die Zeugen geführt werden / wolte einige Exception vor der Verhörung vorwenden / daß die Zeugen untauglich zu Zeugen wären/ der soll solche Exception schriftlich oder mündlich zusammen einmahl vorbringen/ dargegen die Wider-Parthen auch ihre Nothturfft einbringen / und alsdann ohn länger Disputirens beyde Schrifften dem Richter präsentirt werden / und soll der Richter nach Form der Rechten dieselbige fleissig besichtigen / ob die Zeugen zulässig oder nit / und dasselbig durch Benurtheil erkennen/wann aber im Zweifel stünde ob die Zeugen zulässig oder nit/ soll der Richter die Zeugen zum Verhör zulassen / doch vorbehalten den Parthenen alle Exception und Nothturfft nach beschehenen Verhör vorzubringen. Latine. Si pars contra quam producuntur testes de inhabilitate, & inadmissibilitate testium ante examen excipere volet, tunc ejusmodi exceptiones viva voce, vel in scriptis simul & conjunctim proponere debet, contra quas pars producens replicabit, deinde in puncto hoc hinc inde producta sine ulteriori disputatione Judici praesentari debent, quae Judex diligenter examinabit, an testes sint de jure admittendi nec ne, & desuper interloquetur, si autem dubium foret an sint admittendi nec ne, eos ad testificandum admittet, reservatis quibuscunque exceptionibus post examen opponendis. † Alterum quod post publicationem attestatorum contra personas
 120 testium

testium amplius excipi non possit, nisi sit protestatus dum testis deponeret, se eas depositiones recipere salvis exceptionibus tam contra personas quam dicta testium suo tempore opponendis, prout procurator istius partis contra quam testes producuntur semper protestari solet, quod nisi fecerit postea non auditur, vide *Wurmbs. in suis observat. dict. loco observat. 21. numer. 2. Gail. lib. 1. observat. 87. numer. 4. cum seqq. Hartman. Hartm. d. tit. 15. observ. 13. num. 12. & 13. Emericus à Rosbach in sua praxi civili tit. 55. n. 15. 16. & 17. Sichard. in d. authent. si testis num. 7. Juxta Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 15. §. Wolte 20. exceptiones contra personas testium antequam jurent opponendae, aut desuper protestandum, ut dictum, eadem tamen Ordinat. admittit protestationem ante publicationem testium, parte 2. tit. 29. Juxta igitur d. Ordinat. post publicationem contra personas testium excipere licet, si vel ante admissionem vel publicationem desuper protestatus sit, aut si horum nihil fecerit, docere possit, post publicationem exceptiones contra personas testium prius ad ejus notitiam venisse, vel si nec hoc, juret necesse est, se malitiose ad excipiendum non procedere, aut rejiciuntur exceptiones. Et potest testium inhabilitas si appareat ex actis, vel alias notoria sit, etiam post conclusionem à parte opponi, Joannes Fichard. in addi. ad Villalobos.*

121 Tertium est. † Quod productum testem pro me, eundem si contra me producatur, reprobare non possum, quia semel legalitatem ejus approbavi, *tex. in l. si quis testibus 17. in l. fin. Codic. h. t. tex. in capit. cum causam 37. ext. eod.* Quod ampliatur verum quod neque in eadem, neque in alia quacunque causa eum reprobare possum, quo semel ipse usus sum. 1. Sive ab adversario

meo contra quē produxi, sive ab alio quolibet producat, *tex. in præallegata l. si quis testib. generaliter loquitur, ergo generaliter intelligendus, eademque ratio utrobique obtinet, pro limitatione autem hujus intellige approbationem non simplicem quæ fit per taciturnitatem non opponendo exceptionem, sed eam quæ fit per productionem, deinde intellige nisi post productionem meam nova causa supervenerit, ob quam reddatur inhabilis, quæ ante non suberat, ita ipse *tex. in dict. l. si quis testibus*, regulam tradita limitat, cujus ratio est, quod quæ de novo emergunt novo indigeant auxilio, *l. de etate 11. §. ex causa 8. ff. de interrog. act. Sichard. in d. authent. at qui semel num. 23. Maranta in suo Spec. parte 6. de testium repulsa n. 10. & 11.* Tertio intellige † quod contra per- 122 sonam quidem talis testis etiam inhabilis, à me ad testificandum producti excipere non possum, sed tamen contra dictum ejus excipere possum, *Myns. cent. 4. obs. 3. in fine, Maranta d. loco n. 12. Ordinat. Monast. d. loco §. si. & tit. 30. in princ.* ubi disponitur quod quis contra dicta testis à se vel adversario producti excipere possit licet desuper non sit protestatus. Ex prædictis nota regulam quod repulsa testium sit permessa, hoc est liceat, contra testes excipere, limitari in testibus per producentem approbatis, 2. in testibus in causa læsæ Majestatis, in causa blasphemiae, & in summariis, in quibus non excipitur contra personas testium, *Marantia d. loco nu. 16. 17. 18. & 19.**

Contra dicta testium variae quoque exceptiones opponuntur, quas ut melius intelligamus, referemus casus quibus depositiones testium aut nihil, aut parum valent. Primo. † Testis deponens super negativa 123 positione non coarctata ad locum, & tempus est suspectus de falso. Ratio quod negativa

tiva per rerum naturam sit improbabilis, *l. actor. quod asseverat 23. Cod. de probat. c. 2. de confess. in 6.* intellige per testes qui deponunt super eo quod sensu corporeo perceperunt, negativæ autem positionis tanquam non entis nullæ sunt qualitates, ergo per testes non probantur, aliis autem modis negativa non est improbabilis, prout declarat, *Bald. in dict. l. actor. num. 3. tex. in cap. 1. & 2. de confess. num. 6. & ibi Canonista.* Quando cumque igitur testes deponunt super negativa non coarctata ad locum, & tempus, aut de facili non coarctabili, tunc redduntur suspecti de falso, *Cravetta cons. 9. num. 7. & cons. 76. num. 25. volum. 1. Gail. lib. 1. observat. 64. num. 4.* De teste negative deponente, vide *Damhauder. dict. loco cap. 171. à num. 2. usque ad numer. 9.* Secundo. † Testes redduntur suspecti deponentes super his quæ juris sunt, jus enim certum est, nec eget probatione, *l. 2. digest. de juris & facti ignor. facta incerta, eaque probari debent, & hoc maxime verum si terminum juris non intelligant* † v. g. Titius rusticus deponit stipulationem factam si interrogatus quid sit stipulatio hoc ipsum ignoret jam suspectum ejus redditur testimonium, & non immerito, quomodo enim quis potest testificari super eo quod ignorat, quod non intelligit? *Bart. in l. 1. num. 15. digest. si cert. petat.* idem si deponat testatorem hæredes non nominasse suos, quod cum vocabulum juris sit, à paucis intellectum, ab ideotis in vim testimonii prolatum, non probat, prout *consulit Cravetta d. cons. 75. num. 26.* Ratio manifesta est, nam testis interrogatur ut judicem certum reddat, sed non potest judicem facere certum, nisi verba quæ profert intelligat. Huc facit generalis illa cautela, quam tradunt *Dd. pro enervandis multorum Notariorum instrumentis, qui de stylo, & mo-*

re suo multas sæpe adjiciunt clausulas, ampliationes, restrictiones, & renunciationes, quas neque ipsi, neque partes, de quarum voluntate instrumentum conficiunt, intelligunt, v. g. Notarius scripsit mulierem fidejuben-tem renuntiasse beneficio Vellejano, hoc cine an verum sit, ita apparebit, si interrogatus Notarius quidnam sit beneficium Vellejanum, accommodate responderit, sin vero ignorarit, de stylo magis quam de veritate & consensu hoc ipsum appositum præsumitur. Tertio. † Testis ¹²⁶ deponens circa id super quo prius dixerat se non recordari redditur suspectus, nisi alleget causam cur magis nunc recordetur quam prius, *Bart. in l. qui bona & si quis stipulatus num. 1. digest. de damno infec.* Et hoc in facto vidi graviter disputari, cum mulier quædam producta in testem interrogata an- ne esset consanguinea producentis, respondit se non recordari, postea apparuit eam in secundo gradu consanguinitatis producenti junctam, disputatum hinc inde vehementer fuit, an ista mulier ad testificandum esset admittenda, tandem tamen admissa est, quia non negaverat se recordari articulum super quo producebatur, sed gradum consanguinitatis, qui suspicionem falsitatis præbere poterat. Quarto. Testis dictum non probat si non reddat rationem sui dicti, *sic communiter intelligitur à Dd. l. 3. Codic. h. t.* hoc tamen simpliciter verum non est, proinde quatuor casus distingue. Primus. † Testis in civilibus deponens super ¹²⁷ eo quod sensu corporeo percipitur, interrogatus rationem dicti sui reddere tenetur, alias non probat, non interrogatus non tenetur, *Maranta in suo Spec. parte 6. de testium product. num. 9.* ubi dicit quod testes ut probent debent assignare bonam causam scientiæ, per unum ex quinque sensibus, & hoc, si de

si de causa scientie interrogatus sit, bonam ideo, quia ratio seu causa scientie non debet esse eadem cum dicto, sed ab ea diversa, quod Maranta dict. loco num. 11. exemplo declarat, idem parte 2. num. 7. VVurmbs. in suis observat. de testibus obs. l. num. 1. & observ. 2. tex. in c. cum causam que inter 37. ext. testib. & in §. hinc vero, vers. si vero absunt authent. de heredib. & Falid. arg. l. cum hi 8. §. in causa 9. ff. de transact. Sichard. in l. in bona fidei num. 7. Cod. de reb. cred. & jurejur. Ratio quare non interrogatus rationem dicti reddere non teneatur est, quia pro dicto testis super eo quod sensu corporeo percipitur, est præsumptio, cum sensus isti sint certi nec fallantur circa propria objecta, juxta Philosophum. Si tamen non interrogatus reddat causam suæ scientie, prout sæpe per testes fit, is testis plenius probat, & præfertur in sua depositione aliis qui causam scientie non reddiderunt, Emericus à Rosbach in sua praxi civili tit. § 8. numer. 20. Secundus casus, † Testis deponens in civilibus super eo quod intellectu tantum percipitur, & non cadit in sensum corporeum, ut sunt qualitates animi, aliaque incorporalia, quæ tantummodo intellectu cognoscuntur, etiam non interrogatus rationem dicti sui reddere debet, alias nihil probat, Maranta d. loco num. 13. Cravetta consil. 61. numer. 5. & dicitur deponere ut pecus, ut ait Cravetta consil. 115. numer. 9. lib. 1. Villalobos in com. opini. opin. 90. Veluti si dicat Titius est dominus talis fundi tunc debet sui dicti rationem reddere, & si non reddat, tunc non valet ejus dictum, etiam si non fuit interrogatus, quia tunc dicitur ejus dictum nudum, & indiscrētum. Cujus ratio est quia cum testis deponit Titium v. g. talis fundi esse dominum, dominum autem tanquam jus quoddam incorporale, in sensum non cadat, de-

bet sane reddere rationem dicti sui, unde sciat quod Titius sit dominus, Bald. Salycet. Sichard. in l. proprietatis num. 4. Cod. de probat. Sic testis productus ad probationem fraternitatis, debet rationem reddere etiam non interrogatus, quia fraternitas non cadit in sensum testis, Cravetta consil. 249. num. 2. lib. 2. Sic testes ad probandum interesse adhibitus, rationem dicti sui adducere debet etiam non interrogatus, Decius in l. quatenus num. 6. ff. de reg. jur. quod verum in probanda æstimatione domus, vel fundi, aliud in æstimatione frumenti, & aliorum victualium. † Et quidem ista ratio debet esse legitima & necessario, probabiliter, vel præsumptively concludens, non eadem cum ipso dicto, neque enim dubium per æque dubium recte probatur, ratio igitur debet esse manifesta, à dicto diversa, prout declarat Sichard. in d. solam num. 2. & 3. & ibi Bald. Cod. h. t. Jason in l. 1. ff. de offic. procurat. Cesar. Cravetta consil. 2. num. 4. lib. 1. Decius dict. loco, numer. 7. & 8. ubi tradit qualem rationem testis adducere debeat ad probandam communem æstimationem, VVurmbs. d. tit. 18. observat. 1. num. 2. ubi tradit quam causam scientie super dominio adducere debeat. Tertius casus. Testis super negativa deponens debet reddere rationem sui dicti etiam non interrogatus, Alex. consil. 65. colum. 3. vers. unde dicimus li. 1. Bald. in l. act. col. 3. C. de prob. Cravetta d. consil. 2. n. 3. Cravetta d. l. n. 43. Quartus. † Testis in criminalibus reddet rationem dicti sui etiam non interrogatus, Salycet. in l. fin. Codic. de probat. Decius in cap. veniens colum. 5. ante medium vers. secunda conclusio ext. de testib. Cravetta dict. loco numer. 3. & consil. 56. num. 3. Maranta dict. loco nu. 12. Sichard. in d. l. in bona fidei num. 7. Et nota quod his casibus quibus testis rationem dicti sui reddere tenetur, si examinatus non interrogavit testem de ra-

tione dicti sui, tunc tenetur parti ad inter-
esse, *VVurmbf. d. observat. 1. num. 3. de his supra-*
dictis quatuor casibus vide Emericum à Rosbach
in sua praxi civili tit. 58. nu. 18. 19. 20. 21. & 22.
131 Quinto. † Testis adducens rationem in-
eptam destruit suum dictum, *Sichard. in d. l.*
solam num. 3. Decius in l. quæ dubitationis 8. n. 6.
7. & 8. ff. de reg. jur. Ratio enim testis debet
esse legitima & necessario concludens, nec
eadem cum dicto, Cravetta d. conf. 2. num. 4.
Damhaud. d. loco cap. 170. num. 21. & 22. Pro-
inde Advocatus potest testem instruere, &
informare quomodo de jure rationem di-
cti sui rite subjungat, prout Sichard. in l. 2. in
prin. num. 5. C. de jurejur. propt. calum. dando pul-
chro exemplo in probatione famæ ostendit. Hart.
132 *Hartman. d. tit. 15. obser. 16. num. 5. † Sexto*
Testis dubitative deponens non probat,
videlicet si ita dicat ita mihi videtur, uti
recordor, puto ita esse &c. tale testimoni-
um non ex certa scientia sed ex opinio-
ne prolaturum fidem non facit, tex. in cap. in
presentia 8. ext. de probat. Cravetta conf. 6. nu-
mer. 124. Bart. in l. quid tamen 21. §. si arbiter.
1. ff. de arbitr. in l. si quis intentione 66. digest. de
judic. Ordinat. Monast. d. tit. 30. §. 1. Ratio est,
quia dictum testis debet necessario con-
cludere, nam hoc non probat esse, quod
potest abesse, l. non hoc 4. Codic. unde legitimi,
probatio obliqua non relevat, l. neque nata-
les 10. l. ad probationem 19. Codic. de probat. l.
certum 6. ff. de confess. quicumque igitur te-
stem producit ejus intentio per istum te-
stem debet clare, dilucide, & explicare
probari, proinde si de credulitate, dubitati-
ve, aut per verba ambigua deponit, nihil
probat, quia non deponit per sensum
proprium, VVurmbf. in suis observat. tit. de te-
stib. observat. 16. & 25. numer. 4. præter
quam si deponit aliquid contra producen-
tem per verbum credit, quia tunc plene

probat contra eum ex quo ab ipso appro-
batus, *Maranta dict. loco num. 16. Unde &*
dictum testis dubium semper contra eum
qui produxit testem interpretandum est,
ut est gloss. singularis in d. c. in presentia in verb.
dubium, VVurmbf. jam d. loco. Et quod testis
de credulitate deponens non probet, tex.
est in c. testes 3. quest. 9. cap. relatum 5. quest. 2.
ita tenet Felinus in cap. 3. numer. 7. ext. h. t.
ubi hoc aliquot modis ampliat & limitat, alios
casus quibus testimonium de credulitate
valet, vide apud Sichard. in l. testium num. 12. 13.
14. & 15. Cod. h. t. vide Cravettam consil. 171.
num. 9. lib. 1. & conf. 201. n. 7. ubi dicit quod
testimonium de credulitate contra produ-
centem probet, Mathes. sing. 19. per tot. Sic
in probanda innocentia testes de creduli-
tate deponentes plenam fidem faciunt, ut si
testis dicat se existimare homicidium ad
defensionem factum, Gail. lib. 1. de pace publ. c.
16. n. 22. Sic testis qui deponit dubitative de
tempore magis probat quam de ponens af-
firmative, aut præcise, Cravetta conf. 65. n. 10.
Et quid si bonam & concludentem ratio-
nem sui dicta adferat, an tunc per verbum
credulitatis fidem faciat, vide Zasium in l.
1. in prin. n. 19. ff. de just. & jure. † Et testis
qui dicit se pro certo credere, nec præ-
sumptive quidem probat, nisi adjiciat cau-
sam credulitatis suæ per sensum corpore-
um, tex. in c. tertio loco 13. ext. de præsump. Bald.
in l. sive possidetis num. 6. C. de probat. De te-
stimonio credulitatis, vide Borellum d. loco
tit. 16. à num. 29. usque ad 40. Septimo. † Si
testis vacillando, titubandoq; testimonium
dixerit, dictum illius nullius est momenti,
l. 2. ff. h. t. quia titubans pro ignorante habe-
tur, l. fin. C. de condic. indeb. l. non debet §. in re
obscura ff. de reg. jur. præsumitur enim con-
tra testem, si non cum constantia sed cum
trepidatione deponat, l. de minore 10. §.
plurim.

plurimum quoque ff. de quest. & potest iudex si talem viderit vacillantem & pallidum poenis timorem incutere, *l. nullum 14. in fine C. h. t.* quæ trepidatio cum ex verbis, & nonnunquam ex corporis, vultusque aspectu observari detur, ad acta diligenter est referendum, quo nam modo visus sit vacillare. **Octavo.** † Si testis obscure, vel confuse testimonium dixerit non valet testimonium, arg. *l. 2. digest. de his quæ pro non script. l. de etate 11. §. nihil digest. de interrog. act. nisi coactus iterum deponat ut dictum suum declararet, quod facere potest, c. cum clamor 53. ext. de testib. c. in presentia 8. & ibi glossa in verbo dubium ext. de probat.* **Nono.** † Testes non probant nec ad concordiam reduci possunt, quando dictum eorum contrariatur confessioni partis testes producentis, ita Jason in *l. 2. colum. 2. in fine ff. si cert. pet. Alex. conf. 99. colum. penultim. in fine lib. 5. Cravetta conf. 11. num. 10.* Ratio est, quia confessio partis elidit dictum testis, quæ enim probatio efficacior inveniri posset ad reprobandam illam attestationem atque ista quæ fit per confessionem partis, confessionis enim tanta vis est, ut etiam post sententiam contra præsumptionem juris & de jure quæ non admittit probationem in contrarium, recipiatur. **Decimo.** † Dicta testium non probant si inter se sint contraria, vel diversa, nam testis sibi contrarius in eadem depositione rejicitur in totum tanquam falsus, *c. licet causam 2. ext. de probat. l. eos 27. ff. de falsis, l. qui falso 16. ff. h. t. Myns. cent. 2. observ. 86. num. 8. Villalob. in com. opin. num. 96.* Ordinatur Curia Monast. d. tit. 30. §. 2. quantumvis reducantur ad concordiam, illa enim reductio ad concordiam, non causæ merita, sed testium personas concernit, ne perjurii reatum incurrant, *c. cum tu 16. & ibi. Fe-*

linus vers. secundo nota ext. h. t. Cujus ratio est, quod in dubio ea sit capienda interpretatio quæ delictum excludit. Si autem in diversis judiciis contraria deponat, primæ depositioni statuitur, *Myns. d. loco num. 6.* Idem si post depositionem in judicio factam extra judicium aliter dicat quam ante deposuit, *Gail. lib. 1. observ. 104. num. 7.* De variatione testis vide Sichardum in *l. jurisjurandi num. 10. 11. 12. 13. 14. & 15. C. h. t. ubi num. 13.* tradit quæ de variatione testis dicuntur intelligenda esse, si testis in eadem causa diversa, vel contraria deponat, veluti qui nunc hoc, post aliquod temporis intervallum diversum asserit, sine aliqua erroris allegatione, ut si nunc dicat se scire, postea autem nescire, vel si dicat nunc hoc loco, vel tempore, mox alio loco, vel tempore quid factum esse, ut in *cap. dilectus 15. ext. de temp. ordinat. & in cap. cum Ecclesia 3. ext. de causa poss. & propriet. Menoch. de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 23. per tot. & lib. 2. de arbitr. judic. casu 108.* & talis testis nedum nihil probat, sed etiam uti suspectus falsitatis condemnari potest, *cap. super his 8. ext. de poenis, dict. l. qui falso digest. h. t.* Quomodo autem dicta testium videantur sæpe inter se contraria, & non sint, vide pulchre traditum à Petro de Ravenna singul. 964. **Undecimo.** † Testes variantes in tempore non probant, veluti unus deponit me solvisse Titio in festo S. Joannis, alter in festo S. Michaelis, qui ita deponunt non sunt contestes, sed testes singulares, Ratio est, quia diversitas temporis arguit diversitatem factorum, ita ut non de uno actu sed de diversis videantur testificari, *Sichard. in l. sancimus §. si quis autem numer. 2. Codic. de donat. Cravetta conf. 151. numer. 12. lib. 1. de variatione testis vide Hyppol. de Marsil. singulari 103. Borellum dict. loco tit. 12. per tot.* **Duodecimo.**

139 † Testis non probat qui in scriptis depo-
suit, etiam si ex scriptura coram iudice le-
git, *Panorm. in cap. de testibus in fine ext. h. t.*
VVurmbf. d. tit. 18. observat. 15, num. 2. contra-
rium videtur sentire, *Dambaud. d. cap. 170.*
num. 25. debet enim viva voce deponere,
ut iudici appareat qua constantia, quo vul-
tu, qua mentis trepidatione testimonium
dicat. Unde recte rescripsit D. Ad. ianus
Julio Rufino in l. 3. §. idem Divus ff. h. t.
se non testimoniis sed testibus viva voce
deponentibus credere, probatur hoc ipsum
ratione, nam quantum testis probet, quan-
tum fidei faciat, hoc pendet ex arbitrio ju-
dicis, & generaliter definiri nequit, cum
quandoque plus, minusve pro varietate
personæ juxta dict. l. 3. in princip. & §. 1. & 2.
at iudex recte non arbitratur, nisi testes vi-
va voce deponentes viderit, nam juxta acci-
dentia istam depositionem circa variatio-
nem, vacillationem, trepidationem arbi-
trium suum regulabitur, hoc idem proba-
tur expresse, per d. §. idem Divus præactæ l. 3. in
verb. nam ipsos interrogare soleo, ita tenet *Lanc-*
francus in c. quoniam contra in verb. testium de-
positiones vers. quero tertio ext. de probat. Si har.
in dict. l. solam sub num. 1. Et quod testis per
scripturam deponere non possit, tenet *Feli-*
nus in d. c. de testibus nu. 7. ubi hoc quinque modis
limitat, Gail. lib. 1. observat. 100. num. 21. & 22.
ubi dicit in Austria, & Bavaria nobilibus de
consuetudine concessum ut in scriptis de-
ponant. Decimo tertio. † Testis se referens
ad depositionem invalidam nihil probat,
Angel. in l. legata inutiliter digest. de legat. 1. So-
etius cons. 4. colum. 1. ante finem lib. 3. vide tamen
de hoc Myns. centur. 3. observat. 64. per tot. &
duas cautelas teste reperito observandas
ne ex secunda depositione ob memoriæ
labilitatem perjurium incurrat, vide Gail.
140 *d. loco num. 1. 2. & 3.* Decimo quarto. † Te-

stibus non creditur qui dicunt se audivisse
ab his quibus non crederetur, quorum re-
pelluntur authores, *c. fraternitatis 4. ext. de*
heretic. nam sicut majorem fidem facere
non debet copia quam originale, *arg. c. 1. &*
2. ext. de fide instrum. ita nec testi referenti
magis quam auctori ejus, ne quod directe
fieri prohibetur in fraudem legis per indi-
rectum admittatur, posset enim testis inha-
bilis qui a testimonio prohibetur alios in-
formare, & instruere, qui ita instructi testi-
ficarentur, & religio judicantis circum-
veniretur, quod fieri haud debet. Decimo
quinto. † Testis de auditu alieno, seu de 142
auditu auditus, quod scilicet audiverit
post litem contestatam hoc, vel illud su-
per quo examinatur ab aliis dici nihil
probat, *tex. in c. tam literis 33. in prin. & in c.*
licet ex quadam 47. in verb. & ante litem motam
testificata didicerint ext. h. t. text. in l. 2. §. idem
Labeo ff. de aqua plu. arcenda. Marant. d. lo. n. 18.
Si b. in l. testium nu. 11. C. h. t. Hart. Hartman. in
 suis obser. pract. tit. 15. observ. 3. num. 4. Ordin.
Monast. d. loco §. 2. nisi in antiquis, quod-
nam autem in probationum materia tem-
pus antiquum, relinquitur iudicis arbitrio,
ita relatis hac in re variis Dd. opinionibus
existimat, Menoch. de arbitr. judic. cent. 1. casu 3.
† Et regulariter testimonium de auditu a- 143
lieno præsumptionem aliquam facit, quæ
rejecit onus probandi in adversarium, *Me-*
noch. de arbitr. judic. cent. 5. casu 475. Myns.
cent. 6. obser. 55. nu. 3. Hartman. d. loco num. 9. cum
seqq. quomodo autem testes de auditu alie-
no deponere debeant, ut plene probent,
tradit *Menoch. d. loc. num. 12. 13. & 14.* tres ca-
sus quibus testimonium de auditu alieno
recipitur, vide apud *Joan. Pelsium d. tit. 45. num.*
54. De testibus de auditu, vide Borellum d.
loco tit. 13. per tot. & quod testis de auditu
probet in antiquis plene tradit, Gabrielius
in

in comm. concl. de test. concl. 3. per tot. Deci-
 144 mo sexto. † Testes deponentes sub eadem
 formalitate verborum dicuntur suspecti,
 quia præmeditatum sermonem adferre vi-
 dentur, Bald. cons. 455. lib. 4. Decimo septi-
 145 mo. † Testis non deponens verisimilia
 redditur suspectus de falsitate, Panorm. in c.
 quia, per illum tex. & ibi Felinus exc. de præ-
 sumpt. Cravetta cons. 115. num. 12. & cons. 171.
 146 num. 6. Decimo octavo. † Testis ultro
 se offerens testificationi & sic qui non est
 productus à parte, nec citatus, de falso su-
 spectus est, nec probat, Specul. tit. de instru-
 ment. editione §. 2. vers. sed pone argum. l. 3. §.
 exhibere 9. ff. de tab. exhib. arg. l. 3. in princ.
 & ibi Zasius num. 5. ff. de iureiur. arg. l. qua
 omnia 25. ff. de procur. Schneidev. in §. item si
 quis postulante n. 74. Instit. de act. Myns. cent.
 4. observ. 3. in prin. qui hoc limitat in mate-
 ria peccati, quod testis sine nota suspicio-
 nis ad testificandum se offerre possit, ut
 peccatum evitetur, Maranta in suo Specul.
 parte 6. h. t. num. 1. Menoch. de præsumpt. lib.
 2. præsumpt. 55. numer. 2. Bartol. in l. post lega-
 tum §. si is. ff. de his quæ ut indig. & in l. uxori
 18. ff. de falsis VVurmbf. in suis observ. præc. tit.
 18. observ. 7. num. 6. Felinus in c. in nomine
 num. 23. ext. h. t. vide Præc. Papiens. in forma
 jurament. testium in versic. citati num. 2. si ta-
 men non citatus deponat, & pars non con-
 tradicat, valet ejus dictum, ita Bald. in l.
 alia num. 8. C. de his quib. ut indi. Decimo
 147 nono. † Testes singulares de aliquo facto
 deponentes non probant, l. ob carmen 11. in
 fine ff. h. t. c. licet ex quadam 47. ubi late Fe-
 linus num. 2. cum seqq. ext. eod. c. licet causam
 9. vers. quanquam ext. de probat. c. bona me-
 moria 23. vers. porro, c. cum dilectus 32. vers.
 non vero ext. de elect. Gabrielius latissime in
 com. concl. de testib. concl. 2. per tot. Quod
 adeo verum est, etiamsi essent mille testes

singulares, nullam tamen fidem facerent,
 quia tantum probant mille testes singula-
 res quantum unus est singulare dictum,
 Bald. in l. iurijurandi num. 4. C. h. tit. singu-
 laritas tamen testis suppletur ex aliis ad-
 miniculis, Cravetta cons. 178. num. 8. & cons.
 35. num. 6. ubi numer. 15. tradit, quod testes
 singulares faciunt semiplenam probatio-
 nem, & quod iudex induci possit ad plene
 credendum testibus singularibus. † Ratio 148
 quod testes singulares non probant est,
 quia super eo quod deponunt quilibet est
 unus solus, at unus testis non probat, d. c.
 bona memoria, singulares enim testes sunt
 qui deponunt super diversis factis quod
 ex diversitate loci, vel temporis etiam
 deprehenditur, ut si unus testis dicat con-
 tractum initum fuisse Antverpiæ, alter
 Mechliniæ, nam impossibile est eundem
 contractum in diversis locis eodem tem-
 pore potuisse initi. Sunt tamen tres nota-
 biles casus, quibus testes singulares pro-
 bant, quos vide apud And. Gaill. lib. 2. obser. 66.
 num. 10. 11. & 12. Myns. cent. 3. obser. 76. per
 tot. Gabriel. in comm. concl. libr. 1. de testib.
 concl. 2. per tot. vide casum notabilem apud
 Hyppol. de Marfil. sing. 114. n. 2. † Qui sint 149
 testes singulares vide Vivium in comm. opin.
 in verb. testes singulares, & quod testes quo-
 rum dicta in circumstantiis non substantia-
 libus ad actum qui probandus venit disso-
 nant, sed in effectu ad eundem finem ten-
 dunt, singulares non sint, pulchre ex Specul.
 & Baldo tradit Myns. cent. 2. obs. 20. per tot.
 Gaill. d. loco num. 12. Pelsius d. tit. 33. num. 14.
 Cravetta cons. 78. num. 3. & 10. & cons. 151.
 num. 19. Jason. in l. si duo patroni §. idem Julia-
 nus numer. 26. cum seqq. ff. de iureiur. De te-
 stium singularitate quæ ex decem prædi-
 camentis colligitur, pulchre tradit Borellus d.
 loco tit. 11. per tot. Vigesimo. † Testis extra 150

articulum deponens non probat, *Gaill. lib. 1. obser. 95. nu. 5.* quia non juratus deponit, *text. in d. c. de testibus, gloss. ibid. in verb. non jurati Bart. in l. si quis libertatem ff. de petit. hered.* si autem testis antequam respondeat dicat qualiter intelligat verba articuli, vel sua ipsius verba, non dicitur deponere extra articulum, *ita Bart. in l. 1. num. 8. ff. si cert. petatur*, testis tamen super tota causa jurans extra articulos deponere potest, quando depositio concernit causam saltem in genere, *Bart. in d. l. si duo patroni num. 8. Jason. nu. 26.* Vigesimo primo. † Testis nimium animose deponens redditur suspectus, *Cravetta conf. 2. num. 6. lib. 1.* ubi plures allegat, sic & qui precipitanter deponit. Vigesimo secundo. Testis qui dixit falsum in uno articulo seu capitulo nihil probat in testificatione sua, *Specul. tit. de teste §. 1. vers. item quid, Bald. in l. fin. in 4. opposit. C. de edict. D. Adria. toll.* Vigesimo tertio. † Testimonium datum ab eo qui accepit pecuniam non valet, etiam si verum dicat, & sic corruptio testis per pecuniam, & sordes reddit testem alias idoneum inhabilem, *tex. in c. 1. ext. de testib. tex. in c. non sane 14. quest. 5.* intellige si testificetur pro eo à quo pecuniam accepit, secus si contra, *Myns. cent. 6. obs. 67. nu. 2.* Vigesimo quarto. † Testis qui deponit salva veritate non probat, *arg. cap. literis 12. c. tertio loco 13. ext. de presumpt.* Vigesimo quinto. Testis dicens se non recordari, de quo verisimiliter recordari debet, dicitur de falso suspectus, similiter suspectus dicitur testis dicens se non recordari de his quæ eodem contextu gesta sunt, *Cravetta conf. 9. nu. 9.* Vigesimo sexto. † Testis non probat quando tractat de commodo proprio, & sic pe se exonerando, *l. omnibus C. de testib. Bart. in l. deferre §. idem decreverunt ff. de jure fisci, quod ver-*

rum etiam si ageretur de exonerando patrem ipsius testis, *Cravetta conf. 112. nu. 10. & conf. 99. nu. 2. lib. 1.* de his exceptionibus contra dicta testium vide *Reformat. Juliae. cap. 64. per tot.* De testium reprobatione sive repulsa, vide latissime *Borellum d. loco tit. 15. per tot. Dambaud. d. loco cap. 185. per tot. de eorundem salvationibus cap. 188.*

TITULUS X.

DE INSTRUMENTIS.

Vocabulum instrumenti quotmodis accipiat, & quot sint genera scripturarum authenticarum traditur.

S U M M A R I A.

- 1 *Varia vocabuli Instrumenti acceptio.*
- 2 *Instrumentum in hoc tractatu quomodo accipiat?*
- 3 *Definitio instrumenti.*
- 4 *Etymologia instrumenti.*
- 5 *Divisio instrumentorum.*
- 6 *Nomine instrumenti publicum instrumentum intelligitur.*
- 7 *Quod dicatur publicum instrumentum?*
- 8 *Cur instrumentis publicis plena fides adhibeatur?*
- 9 *Sex sunt genera instrumenti publici sive authentici.*
- 10 *Primum est. Instrumentum manu Notarii confectum.*
- 11 *Secundum. Scriptura habens publicum sigillum.*
- 12 *Tertium. Scriptura auctoritate magistratus, vel judicis publicata.*
- 13 *Quartum. Scriptura ex Archivo publico extracta.*

14 *Quin-*

- 14 Quintum. Scriptura apud acta iudicii facta.
- 15 Sextum. Scriptura habens subscriptionem scribentis & trium testium.
- 16 His scripturis creditur, donec probetur contrarium.
- 17 Omnis scriptura dicitur publica cui de jure, vel consuetudine creditur.
- 18 Omnis scriptura per quam aliquid in iudicio probatur vel est publica authentica vel privata.
- 19 Publica scriptura quæ?
- 20 Quæ authentica?
- 21 Exempla scriptura authentica.
- 22 Quæ privata?
- 23 Scriptura publica, & authentica quomodo inter se differant?

† **V**ocabulum Instrumenti varie accipitur, & primo quidem vocatur illud quo opus aliquod efficitur, quæ significatio vulgaris est, & omnibus nota, ac proinde à jure plane aliena. Secundo instrumentum dicitur apparatus rerum quo fundus, vel alia res instruitur, sic capitur in *l. instrumento* 8. & in *l. quasitum* 14. & tot. tit. ff. de instrum. & instrumento legato. Tercio instrumentum pro omni eo accipitur quod causam instruit, sic capitur in *l. i. ff. de fide instrum.* in cap. pervenit 4. ext. de testib. coger. d. in *l. notionem* 99. §. instrumentorum ubi Alciat. num. 5. ff. de V. S. sic testes, literæ, confessio, & quævis alia probatio instrumentum dici potest, quid appellatione instrumenti veniat, vide Massuer. in addit. ad Pract. Papiens. in forma product. instrumenti in §. exhibens in verbo appellatione. Quarto. Instrumentum pro tabulis & scriptura, & quidem publica accipitur, quo rei gestæ fides probatur, ut patet ex *l. i. in princ. in verb. in omnibus causis* sive propter literas, sive propter instrumenta certatum sit,

& ibi Sichard. num. 9. & 10. C. de jurejur. propter. calum. dando. † Et hæc est propria significatio instrumenti, in quo significato hic accipitur, hujusque tractatus propria est. Atque instrumentum hoc modo acceptum. † Definitur, quod sit scriptura à publica persona cum debitis solennitatibus confecta, quæ sine alio adminiculo fidem in iudicio facit, nec enim necesse est quod tabellio, & testes in tali publico instrumento descripti producantur & deponant, imo mortuo etiam tabellione, & testibus instrumentum facit plenam fidem, cap. 2. & ibi Panorm. in 2. notab. ext. de fide instrum. † Dictum autem instrumentum quia instruit causam, c. fin. ext. de dolo & contum. aliàs documentum dicitur, quia docet, arg. c. si quis de clericis 12. qu. 2. authen. si quis in aliquo C. de edend. cap. si quis presbyterorum 6. ext. de rebus Eccles. alien. vel non, vel etiam munimentum, quia munit producentem contra adversarium, cap. cordi §. post hoc, & ibi gloss. in verb. munimentis de appell. in 6. cap. quanto §. §. fin. ext. de his quæ fiunt à Prel. sine cons. Capituli. † Instrumenta alia sunt publica, alia privata, *l. instrumenta* 5. C. de probat. arg. d. *l. notionem* §. instrumentorum, quæ distinctio bona est, si proprietatem sermonis inspiciamus, & allusionem vocabuli, instrumentum enim dicitur ab instruendo, ut recte instrumentum dicatur quicquid causam instruit, dict. *l. i.* † sed juxta communem loquendi consuetudinem per instrumentum, publicum instrumentum intelligimus, confectum à publico Notario, non privatam aliquam scripturam quam privatus aliquis scripsit, vel signavit, talem scripturam solemus, vel chyrographum, vel syngrapham, pro re subjecta nominare, qui communis modus loquendi attendendus est, argum. *l. libro*

- librorum 52. §. quod tamen Cassius 4. ff. de leg. 3. l. cum de lanionis 18. §. asinam 2. ff. de instruct. & instrum. leg. l. Labeo 7. §. Tubero & ibi Bart. ff. de suppell. legat. de his vide Dd. in d. l. 1. C. de jurejur. propt. calum. dando. an autem appellatione instrumenti veniat privata scriptura plene disputant, Dd. in d. l. 1. Sichar. num. 9. 10. 11. & 12. † Publica sunt quæ à publicis personis rite conficiuntur, & in publicam formam rediguntur, c. illud 11. in fine ext. de presumpt. publicæ personæ sunt Notarii, l. orphanotrophos 32. C. de Episc. & cleric. & Notarius servus publicus dicitur, c. quanquam 2. de usur. in 6. † quibus ideo tanta fides adhibetur, quia initio sui officii jurant se fideliter hoc officium scribendi gesturos, & nihil scripturos nisi quod vel viderint, vel audierint, d. c. illud in fine ext. de presumpt.
- 9 † Publici instrumenti quod authenticum dicitur, sive scripturæ authenticæ genera sunt sex.
- 10 † Primum instrumentum manu Notarii confectum sive in judicio sive extra judicium, l. gesta fin. C. de re judic.
- 11 † Secundum. Scriptura sigillo aliquo publico signata, etiamsi sit à privato scripta, text. in cap. 2. ext. de fide instrum. puta sigillo Principis, Episcopi, vel etiam civitatis, Capituli, Universitatis, vel alicujus Collegii, c. tertio loco 5. c. post sessionem 7. ext. de probat.
- 12 † Tertium genus sunt omnes scripturæ qualescunque etiam privatae, quæ publicantur auctoritate magistratus, vel judicis interveniente, ut cum testamenta, codicilli, vel aliæ tabulæ coram judice aperiuntur, l. publicati 6. C. de testam.
- 13 † Quartum genus sunt scripturæ qualescunque quæ extrahuntur de archivo publico seu Cancellaria, l. in fraudem 45. §. quo-

ties 7. ff. de jure fisci, authen. adhac C. de fide instrum. cap. ad audientiam 13. ext. de prescript. veluti est liber censualis, in quo census, & redditus annotantur, per jura allegata.

† Quintum. Scriptura per judicem confecta habens duorum testium subscriptionem, aut quæ fit apud acta publica, l. 2. ubi Dd. C. de edend. Bald. in rubr. nu. 4. & 6. C. de fide instrumen. Lancfrancus de Orianio in praxi cap. 9. nu. 5.

† Sextum genus est scriptura quæ habet subscriptionem scribentis & trium testium, l. scriptura 11. cum authen. si quis vult caute C. qui potior in pig. hab. Gaill. lib. 2. obs. 25. n. 9. cum seq. † quæ omnes scripturæ eoulque veræ præsumuntur, donec probetur contrarium, † & nota generaliter omnem scripturam dici publicam cui de jure, vel speciali consuetudine creditur, ita Specul. de instrum. edit. §. nunc dicendum nu. 3. Pract. Papiens. in forma prod. instrum. in verbo exhibens num. 12. Damhaud. in sua practica civili cap. 174. nu. 2. 3. 4. 5. & 6. Vel contractus dicere poteris † omnem scripturam quæ in judicium producit ad aliquid probandum aut esse publicam authenticam, aut privatam.

† Publica scriptura est quæ confecta est à publica persona scilicet à Notario cum solennitatibus requisitis, dico cum solennitatibus requisitis, quia sola manus Notarii, quod scilicet Notarius hoc, vel illud scripserit, non facit publicum instrumentum, si defint solennitates in instrumento de jure vel consuetudine requisitæ, Cravetta conf. 216. nu. 16. lib. 2. Sichard. in d. l. scripturas nu. 15.

† Authentica scriptura est, quæ per se fidem facit sive ex appositione authentici sigilli, sive alio modo, ita quod ad sui validitatem non requirat aliud adminiculum, d. c. 2. ext. de fide instr. d. cap. tertio loco ext. de pro-

de probat. c. statuimus 19. quest. 3. quod sigillum dicitur authenticum, *vide Specul. de probat. §. fin. vers. 3.* † Hujus exempla sunt (1) scriptura privata confessata, (2) vel per testes jurata, (3) scriptura confecta per Officialem super pertinentibus ad officium suum (4) scriptura quæ reponitur in archivo publico.

† Privata scriptura est, quæ à persona privata non habente publicam potestatem confecta est, & ex se fidem non facit, *Lanc. franc. d. cap. 9. nu. 5.* † & sic apparet, quod hæc tria scriptura publica authentica, privata inter se differant, & quod possit esse scriptura authentica quæ non sit publica, non contra, & hæc distinctio manifeste colligitur ex cap. 2. ext. de fide instrum. ubi dicitur quod scripta authentica si testes decesserint, non probent, nisi publica manufacta, aut authenticum sigillum habeant, ecce distinguit Pontifex inter scripturam authenticam & publicam, illam testibus decedentibus probari non posse, ejusque fidem collabescere, hujus non item. Ratio diversitatis pro hac patrocinatur auctoritas Notarii, & solennitas scripturæ, pro illa tantum fides testium, quæ ubi sublata, tota rei gestæ veritas perit, at vero solennitates semel à Notario adhibitæ semper permanent, & sic licet testes in instrumento publico ascripti decesserint, adhuc auctoritas, & publica fides Notarii debitis cum solennitatibus declarata, superest; at vero in authentica scriptura sublatis testibus nihil reliquum est, dicitur enim authentica propter testes alia privata tantum dici meretur, quæ ex se fidem non faceret. Sicut igitur rei artificiata inesse jam deductæ essentia non dependet ab existentia artificis seu causæ efficientis, nec sententiæ valor à vita Judicis; ita instrumenti semel ri-

te, & legitime à Notario confecti auctoritas durat, etiamsi ipse, testesque ascripti decedant, *paragraph. si vero moriantur Novell. de instrument. caut. & fide.*

Qualiter conficiantur instrumenta?

S U M M A R I A.

- 1 Instrumenta in pergamento fieri debent.
- 2 Ad substantiam & formam instrumenti multa requiruntur.
- 3 Invocatio divini nominis ponitur in initio instrumenti.
- 4 Anni domini, mensis, & dies.
- 5 Nomen Imperatoris, & anni Imperii.
- 6 Indictio.
- 7 Locus contractus, & locus loci.
- 8 Signum Notarii non est de substantia instrumenti, nisi ubi consuetudine receptum sit.
- 9 In conficiendo instrumento consuetudo loci attendenda est.
- 10 Valet instrumentum juxta consuetudinem loci factum, licet requisita de jure communi desint.
- 11 Notarius à partibus requiri, & rogari debet ut instrumentum conficiat.
- 12 Notarius se à partibus rogatum esse probare debet.
- 13 Notarius intelligere debet quid agatur inter partes quibus instrumentum conficere vult.
- 14 Instrumentum requirit testes.
- 15 Notarius ad instantiam partium conficit instrumentum.
- 16 Notarius partibus à quibus rogatus est, copiam instrumenti ex prothococollo dare debet.
- 17 Instrumentum pluribus commune apud quem asservari debeat?

H h h h

18 Tenor

- 18 Tenor instrumenti partibus ante ingrossaturam prelegi debet.
- 19 Referuntur actus in quibus ex dispositione legis requiritur scriptura.
- 20 Contractus quandoque ita celebratur ut non habeatur perfectus, nisi sit in scriptis redactus.
- 21 Scriptura regulariter non est de substantia contractus, sed probationis causa adhibetur.
- 22 Venditor ex natura contractus venditionis non est obligatus dare fidejussorem.
- 23 Scriptura non est de substantia venditionis.
- 24 Contractus venditionis unius contrahentis dissensu non rescinditur.
- 25 Quomodo consulatur venditori, emptore subornante aliquem qui ei questionem moveat ne solvat precium?
- 26 Notarius super eo facit instrumentum quod vidit, vel audivit.
- 27 Non omne quod Notarius vidit vel audivit in instrumentum redigere debet.
- 28 Clausulas instrumentis apponi solitas inferre potest, licet hoc à contractibus dictum non sit.
- 29 Contractus censetur in dubio celebratus prout in loco contractus consuetudine receptum est.
- 30 Notarius censetur rogatus ut pro sua peritia & consuetudine conficiat instrumentum.
- 31 Quando Notarius errorem in instrumento commissum corrigere possit?
- 32 In Notario requiritur peritia artis.
- 33 Super quolibet actu recte conficitur instrumentum super quo non est prohibitum.
- 34 Qua per instrumenta probari nequeant?
- 35 Filiatio quomodo probatur?
- 36 Super contractibus prohibitis Notarius conficere instrumentum non debet.
- 37 Qua poena puniatur Notarius conficiens instrumentum super prohibito contractu?
- 38 Super usurario contractu Notarius non potest conficere instrumentum.
- 39 Quis dicatur usurarius contractus?
- 40 Quis in fraudem usurarum.
- 41 Delicta per instrumentum directe non probantur.
- 42 Duo testes instrumento ascribi debent.
- 43 Testes instrumentum cui adhibiti sunt, non subscribant.
- 44 Testes rogatos esse necesse non est.

Variæ, & multæ sunt solennitates Instrumentorum, quarum omissio cum vitiet instrumentum, sub unum aspectum eas subicere lubet. † Et quidem quod ad materiam attinet nihil interest in papyro, pergamento, aut in alia quavis materia scribatur instrumentum, uti quoque in testamento, l. 1. & ibi Bart. ff. de bonor. poss. secund. tab. §. nihil interest Instit. de testam. hodie tamen juxta generalem consuetudinem in membranis fieri debent, vide Myns. cent. 1. obs. 80. ubi refert conformem huic consuetudini ordinationem esse Notariorum antiquam anno 1512. editam in vers. Item die Notarien sollen ubi disponitur quod instrumenta in membrana non charta, verbis integris, non signis, numerorumve notis, literis Latinis, vel Germanicis perscribenda sint. Et Reformat. Curia Archiep. Col. sub rubri. de Notariis §. mandata disponit quod mandata omnia præsertim majoris importantiæ quemadmodum & sententiæ, Executoriales Absolutiones, brachia, declarationes, & similia in membrana conscribi debeant.

† Quod ad formam attinet multæ requiruntur. † Primo itaque præmitti debet divini nominis invocatio ille præsertim in locis ubi ea pia, & laudabilis consuetudo inolevit, adeo ut ejus omissio vitiet instrumentum,

mentum, Dd. communiter in rubri. Inst. In nomine Domini. Pelsius in suo processu tit. 38. n. 15. & 16. † Secundo ponuntur anni domini currentes tempore initi contractus, vel rei, super qua conficitur instrumentum, mensis, dies, & hora, Novella de tabell. §. illud, arg. l. si qua 4. C. de divers. rescript. quod fit hoc modo. Anno à nativitate ejusdem Millesimo, quingentesimo nonagesimo octavo &c. Tertio, † Nomen Imperatoris, vel Papæ, tex. in §. 1. authent. ut preponatur nomen Imp. docum. annum Imperii. Quarto, † Indictionem, & inter dilectos 6. §. sed contra ext. de fide instrum. d. §. 1. authent. ut prepo. nomen Imp. doc. Quinto, † Adjungat locum contractus, veluti civitatis, villæ vel castri, & locum loci puta in civitate Coloniensi in domo talis N. in cubili, hypocausto, atrio vel alio loco ipsius domus, tex. in c. Abbate sane 3. de re judi. in 6. idem habet die Gölchische Gericht-Schreiber Ordnung cap. 2. §. sonst soll. Subsequitur series facti, reliqua vide per Panor. qui duodecim requisita recenset, in c. 1. ext. de fide instrum. Felin. ibid. n. 2. Craver. conf. 216. n. 2. 3. & 4. Bart. in repetit. l. si quis ex argentariis C. §. si initium 6. n. 6. ff. de edend. gloss. in l. generali in verbo servituti C. de tabular. lib. 10. Camillum Borell. in Summa Decisionum tomo 2. tit. 18. à nu. 16. usque ad 75. Et specialiter obierva † quod omissio signi tabellionis non vitiet instrumentum, quia illius appositio de jure necessario non requiritur, ita Tarzanus in com. opin. opin. 28. addit. ad Specul. de instrum. edit. §. breviter nu. 15. sub littera A. nisi specialiter de consuetudine in quo fit instrumentum fuerit receptum, Panorm. in d. c. 1. n. 3. vers. decimo in fine, † quia in conficiendis instrumentis, prout & plerisque aliis actibus judicialibus, consuetudo loci semper attendenda, † ita quod instrumentum formatum

juxta consuetudinem valeat, & plene probet, etiamsi alia quædam forte desint, & omissa sint, quæ de jure adhibere debent, Cravetta confit. 101. nu. 4. Hart. Hartm. lib. pract. obser. tit. 14. obser. 1. n. 3. de signo Notarii Cravetta conf. 72. n. 4. Prædicta requisita Constitutio Imperii in Comitibus Colonia anno 1512. edita §. 3 und nach dem breviter his verbis comprehendit, Instrumentis Notariorum hæc continentior. Invocatio divini Numinis, Annus salutis, Indictio, Nomen Principis, Mensis, Dies, Hora, Locus, Locique locus, Res gesta, Testium nomina, & Rogatio, Signum Notarii, manusque: sin aliter consuetudine obrinuerit, at saltem nomen Principis, Annusque regimine omittuntur.

Ultra hæc ut legitime conficiatur instrumentum Baldus in rubrica C. de fide instrum. nu. 1. quatuor hæc requirit. Primo. † Facti commissionem, hoc est ut à partibus rogetur Notarius super instrumento conficiendo, tex. in §. nos autem Novella de tabell. nam licet Notarius suo officio, quia publicum est, nemini deesse debeat, nisi Doctores, Senatores, Monachi, vel Clerici sint, d. Constit. de anno 1512. §. 15. es ist auch tamen non potest illud impartiri alteri efficaciter nisi requiratur, ut nec testis, nisi ab alio evocetur, Spec. tit. de instrum. edit. §. breviter vers. sed pone Bald. in addit. vers. Notarius intelligitur conficere, alioquin Notarius, ut testis irrequisitus, suspectus habetur, Chil. Koning in suo processu cap. 29. vers. und ob wohl / † & in dubio Notarius non præsumitur rogatus, sed se rogatum probare debet, vide tamen de hoc Menoch. lib. 2. præsumpt. 81. per tot. & lib. 6. præsumpt. 14. nu. 17. proinde utile est ut instrumento inferat se rogatum esse, Turzanus in com. opin. opin. 36. alias eo mortuo vel non recordante

de rogatione instrumenti, non valeret instrumentum, *Borellus d. loco num. 78. 79. 80. 81. & 82.* † Secundo rei cognitionem, ut videlicet Notarius intelligat quid agatur, *d. §. nos autem authent. de tabell.* Tertio juris permissionem, scilicet ut fiat instrumentum super re licita. † Quarto testium saltem duorum praesentiam.

Nunc singula haec resumendo paulo latius declaranda sunt.

Primo itaque requiritur commissio facti, † quia Notarius de voluntate & consensu utriusque partis instrumentum conficere debet, *tex. in c. cum P. 15. ext. de fide instrum. & in d. authent. de tabell. in prin. ibi non esse à se delegatam & d. §. nos autem ibi omnibus modis injungatur, vide Specul. de instrument. edit. §. postquam numero 4. 5. 6. & 7. & ibi addit. sub litera h.* proinde ut de hac voluntate partium constet ipsae partes se debent subscribere, aut si literas non norunt alios adhibere qui eorum nomine se subscribant, ipseque tertius pro parte principali subscribens expresse apponere debet se ex parte talis N. debito modo requisitus subscripsisse, *arg. l. jubemus 29. C. de testam. quod tamen hodie non observatur.* † Et quando ita de voluntate partium instrumentum confectum, tunc utrique ejus copiam dabit, & ad hoc compelli potest, quia utriusque interest copiam habere, ne destituantur probationibus, *c. quoniam contra 11. ext. de probat. argum. l. si quis ex argentariis 6. §. unde apparet ff. de edend. Bald. & Panorm. in c. 1. de probat.* Et quia ex una parte saepe multi stant utpote cohæredes, aut socii qui instrumentum super aliqua re fieri fecerunt, magna aliquando inter eos oritur contentio, quisnam eorum istud instrumentum, istas literas sigillatas asservare, & custodire debeat, quilibet ambit, &

affectat eas habere propter utilitatem, ista igitur contentio quomodo dirimenda, penes quem erit custodia? † IC. in l. fin. ff. de fide instrum. respondet habendam esse rationem ætatis, dignitatis, sexus, & status, ut senior juniori, dignior inferiori, mas foeminae, ingenuus liberto præferatur, *facit l. procurator 7. C. de edendo.* Ex his igitur qualitatibus res dijudicanda, quæ si pares sint, si alter alteri non cedat, si nulla inter eos sit difformitas, tunc sorte res dirimenda est, *arg. l. sed cum ambo 14. ff. de judic.* Instrumenta autem, & cautiones hæreditariæ penes eum deponentur, qui pro majori parte hæres est, *l. si qua cautiones 5. ff. faml. ercis.* Ne autem per errorem aliquid à Notario instrumento inseratur quod inter partes contrahentes actum, & conventum non est, ut quia Notarius contrahentes non sit bene affecutus, † debet totum ejus tenorem & contextum ante ingrossaturam partibus prælegere, ut si in aliquo erratum sit, emendetur, sic præallegata Ord. Juliac. d. cap. 2. §. sonst sollen/ vers. mit weiterer Erzählung gepflegter Handlung und eingewilligten Contracts/ sampt allen und jeden Clausulen und Verzeichnussen/ die auch den Partheyen oder Contrahenten summarie erzehlt/ und ehe sie ins Rein geschrieben/ vorgelesen/ darauff auch ihre Verwilligung und Bedencken angehört/ und folgendes das alles ingrossirt werden soll. Latine, Una cum narratione totius negotii, & celebrati contractus cum omnibus clausulis quæ partibus contrahentibus summarie proponi, & antequam mudentur, prælegi debent super quibus eorum consensus requirendus, & postea fiet ingrossatura, & priusquam eo modo prælectum & à partibus approbatum fuerit suo caret valore, quod extra omnem controversiam

versiam verum, si ab initio inter contrahentes convenerit ut ante perfectus contractus non censeretur quam redactus esset in scripturam, quam super eo erectum esset instrumentum, juxta *l. contractus 16. C. de fide instrum.*

Pro cujus pleniori intellectu sciendum quod quandoque ad actus substantiam requiritur scriptura ex dispositione legis, ¹⁹† velut in testamento soleuni, *l. hac consuetissima 21. Cod. de testament. Instit. eod. tit. in prin. in sententia judicis, per l. 2. & tot. tit. Codic. de sent. ex brev. recit. c. fin. de sent. & re judic. in 6. in appellatione ab interlocutoria, c. ut debitus 59. c. cum causam 62. in fine ubi elegans gloss. in verb. dummodo ext. de appell. tex. in cap. cordi eod. tit. lib. 6. in constitutione legis, §. constat autem Institut. de jure natur. gent. & civili & ibi Dd. communiter, in contractu emphyteutico, ut notatur in l. 2. Codic. de jure emphyt. & Institut. de locat. & conduc. §. adeo, & in similibus. Plures casus quibus de substantia actus est scriptura, ut per testes non possit fieri probatio, vide apud Johannem Andream in c. 1. in verb. in scriptis de censib. in 6. speculat. tit. de instrument. edit. §. restat autem. ²⁰† Quandoque scriptura ad actus substantiam requiritur ex dispositione hominis, ex conventionem partium contrahentium, veluti quando ab initio inter contrahentes convenit, ut contractus non censeretur perfectus priusquam redactus esset in scripturam, tunc firmitatem suam non obtinet, nisi totus fuerit descriptus, & a partibus approbatus, & pro absoluto, & perfecto habitus, ante poenitere licet, *d. l. contractus*, & hoc casu prælegi à Notario tenor instrumenti debet, ut contractum partes approbent, alias non valebit, neque obligabit partes, sed poenitentiae locus est, *tex. in d. l. contractus, tex. in Instit. §. 1. de contrah.**

empt. & in l. fin. C. eod. Quandoque scriptura adhibetur ad probationem tantum, non quid sit de substantia actus, sed quod actus per eam probetur, † & generaliter contractus fieri possunt sine scripturis, quæ si adhibentur, hoc fit ad commodiorem probationem instituendam, *tex. in l. contrahitur 4. ff. de pig. & hypoth.* ubi J.C. dicit pignus, & nuptias solo consensu contrahi, scripturas autem adhiberi probationis ergo, *ad idem tex. in l. non idcirco 12. C. de contrah. empt.* ubi dicitur quod neque accessio fidejussionis, neque instrumentum quo vacua possessio probatur tradita, sit de substantia emptionis, nam licet emptor fidejussorem de tradenda sibi re vendita non acceperit, neque instrumentum super tradita possessione confici curaverit, vera nihilominus & perfecta est emptio, horum omissio nihil officit emptioni. Declaramus paulo latius legem. Casus ejusdem legis talis est. Titius cum vendidisset mihi fundum, ego voluntate ipsius eum ingressus sum, & possessionem nactus, movet mihi controversiam quasi emptio perfecta non esset, eo quod fidejussorem ab eo non acceperim, quod instrumentum confici non curaverim, quæritur utrum ejus justa sit intentio, consulitur Imper. qui respondet, non ideo minus perfectam emptionem, quod fidejussor datus non sit, aut instrumentum nullum factum, eo quod hujusmodi non sint de substantia emptionis, sine quibus illa subsistere potest. Ratio dubitandi videtur posse desumi ex illa regula qua dicitur, quæ probari, ostendique nequeunt ea pro non gestis, & non existentibus habentur, *arg. l. in lege 77. ff. de contrah. empt.* atqui si instrumentum factum non sit, emptio probari commode non poterit, ergo pro nulla habebitur. Sed ea ratione non obstante contrarium decideretur,

ditur, eo quod prædicta non sint de substantia emptionis, quæ solo consensu constat, ergo eorum omissio non vitiat emptionem, fidejussio, & instrumentum sunt accidentia emptionis, quæ adesse, & abesse possunt sine ejus interitu. Ex hac l. nota

22 tria quæ non efficiunt emptioni, † (1) Quod fidejussor non accesserit, quem ex natura contractus venditor dare non tenetur, nisi sit periculum evictionis, *l. habitatio- num 18. §. fin. ff. de peric. & com. rei vend.* (2)

23 † Quod instrumentum non sit confectum, quia hoc respicit probationem contractus, non substantiam, nisi placuerit in scriptis celebrare venditionem, tum enim ea non aliter perfecta est, quam scriptura confecta fuerit, *d. l. contractus*, verum si hoc ab initio actum non sit, solo consensu perficitur venditio. (3) Quod in continenti subsequuta sit

24 poenitentia, † quia contractus nominati sola alterius contrahentis poenitentia non rescinduntur, *tex. hic & in l. 1. C. quando liceat ab empt. disc.* tum quod contractus ab initio sint voluntatis postea necessitatis, *l. sicut 5. Cod. de act. & oblig.* tum quod secundum naturam sit eodem modo quicquam dissolvi quo colligatum est, *l. secundum naturam ff. de reg. jur.*

25 Quærit hic pulchre Baldus † quomodo venditori subveniat si emptor fraudulenter submittat, & subornet aliquem tertium qui sibi super re vendita litem moveat, ut is usque dum lis pendet, preciumolvere non cogatur, aut saltem fidejussorem à venditore extorqueat, juxta dict. *l. habitatio- num §. fin.* Consultit autem Bald. venditori tribus modis. (1) Suadet ut venditor non tradat rem venditam, aut emptorem in possessionem ingredi patiatur priusquam solvat sibi precium, *l. Julianus 13. §. offerri 8. ff. de act. empti.* (2) Si vero venditor rem tradiderit, & fidem habuerit de

precio, tum paciscatur cum illo quod nolit fidejussorem dare, si forte illi quæstio super re moveatur, & immineret periculum evictionis, verum sine tergiversatione sibi solvendum esse precium. (3) Sin vero neutrum horum fecerit, & rem venditam tradiderit tum in proposito casu probabit, eum subornasse actorem, & fraudulenter agere, quod si nequeat, deferet illi juramentum purgationis. Hisce longius deductis, redeunt ad propositum dico.

Secundo necessariam rei cognitionem, ut Notarius intelligat quid agatur, *per tex. in §. nos autem supra allegat.* Idem tradit Ordinatio Juliac. de Notariis cap. 2. §. *sonsten soll vers. doch mit der Bescheidenheit / daß der Notarius fleißig auffsehens hab/und wohl versehe / was vor ihm gehandelt und gebetten worden/auch solches auffrichtig und getreulich ohn einige Verschweigung der Wahrheit oder falsche Einmischung sampt allen / und jeden Clausulen auffschreibe/ze.* Latine. Cum ea tamen discretionem ut diligenter Notarius in notam sumat, & bene intelligat quid coram eo actum & petitum, atque id ipsum fideliter sine ulla suppressione veritatis, aut mixtura falsitatis cum omnibus & singulis clausulis annotet. † Proinde tanquam

26 civilis & legalis vir maturo judicio & magna discretionem opus habet, fideliterque suo fungens officio, nihil scribere debet, quod non viderit, vel audierit, sed diligenter cuncta debet quærere, ut sciat quid agatur, ita ex Innocentio refert, Bald. in *l. cum precibus Cod. de probat.* concordat d. Ordinatio d. cap. 2. §. *Sondern aber soll er sich mit gutem Fleiß beschonen und hüten / daß er nicht mehr oder weniger/ dann was vor ihm als offenen Notario,*
und

und den Zeugen darzu genommen/gehandelt / treulich aufschreibe und auff niemands Ansagen oder Relation gepflegter Handlung/wie glaubwürdig der auch sey/sich vertraue/und solches in sein Protocoll einschreiben thue. Latine. In hoc autem diligenter cavebit ne plus, aut minus quam coram se tanquam publico Notario, & testibus rogatis actum sit, nec alicujus relationi quantæcunque etiam sit fidei confidat, & in prothocollum suum digat. Et Constitutio Imperii in Comitibus anno 1512. Coloniae habitis, erecta, §. 6. Die Notarien / ubi cavetur, quod non nisi res coram se, testibusque, ipso rogato tempore gestas, propriisque sensibus perceptas in adversaria vel Instrumenta referre debeat, & in Reformat. Curiae Archiepiscop. Colon. sub rubrica de Notariis §. Notarii &c. cautum est quod nullos actus eis absentibus celebratos, nec alia ab eis personaliter non audita, nec
27 visa subscribant. † Non tamen Notarius omne quod viderit, vel audierit in instrumento ponere debet, sed hoc solum quod ei injunctum fuerit redigere in in-
28 strumentum, d. §. nos autem. † Potest tamen clausulas in similibus contractibus apponi solitas apponere, etiam si a contrahentibus hoc dictum non fuerit, l. fin. & ibi Bald. num. 1. C. de fidejuss. Alex. de Imola cons. 27. volum. 2. incipit in causa & lite. Hinc instrumento dotis Notarius debet apponere obligationem hypothecariam, etiam si non sit dictum a partibus, ex quo solet apponi in similibus Instrumentis, Jason. in l. ut liberis num. 14. C. de collat. Bald. in l. 1. num. 11. ff. solut. matri. Menoch. de praesumpt. lib. 3. praesumpt. 43. numer. 5. † contractus enim simpliciter celebrati intelliguntur celebrari prout consueverunt celebrari in illo

loco; l. quod si notit 31. §. quia assidua 20. ff. de edilit. l. excepto 18. cum gloss. fin. C. locati. arg. l. si prius 17. §. recte ff. de acq. pluvia arcend. † Imo ³⁰ etiam si non ex natura contractus veniat hypotheca sed consuetudine Notarii, qui consuevit eam suis instrumentis apponere, habetur pro apposita cum censeatur de eo pro sua peritia, & consuetudine rogatus, Nejuvantius de pig. & hypoth. memb. 1. parte 3. num. 24. Mascard. de probat. conclus. 1102. per tot. volum. 2. & quod consuetum est fieri intelligitur tacite actum in contractu, Bald. in l. 1. numer. 4. C. pro socio; Concordat. Constit. Imp. anno 1512. erecta §. 9. §. und
wiewohl ein / ubi dicitur quod Notarius Advertariis seu protocollis clausulas substantiales saltem summam ex jure, moreve, maxime renunciationum inspergere, easque contrahentibus prius perspicue interpretari debeat, maxime in negotiis quæ scripto perficiuntur, d. Ord. Juliac. §. in dem vers. jedoch mag er in seinem Protocoll mit kurzen Worten die Haupt-Clausulen oder Substantz der Handlung und Contracts so vor ihm geschieht / bevorab auch die Clausulen von den Verzeichnissen einschreiben/und die Solemnitäten des Eingangs unterlassen mit Anzeig des Jahrs/Monats/Tags/Stund/und Wahlstatt/& paulo post, sampt allen/und jeden Clausulen aufschreibe/te. Latine. Potest tamen in suum Protocollum clausulas substantiales illius negotii, vel contractus qui coram eo celebratus, & maxime clausulas renunciationum redigere & solennia ingressus seu initii omittere cum expressione anni, mensis, diei, & horæ & loci & paulo post, cum omnibus & singulis clausulis consuetis &c. Unde quæritur si Notarius aliquam substantialem solennitatem in instrumento omisit, † an ³¹ possit

possit errorem suum corrigere, videtur quod non, (1) hac ratione, Notarius æquiparatur in suo officio Judici, atqui judex non potest errorem in sententia commissum emendare, *per l. judex posteaquam 55. ff. de re judic. ergo &c.* (2) ratio Notarius æquiparatur testi, *l. Domitius 27. ff. de testam. facer. poss.* sed testis semel deponens post publicationem non potest suam depositionem corrigere. Ergo &c. Et hoc indubitate verum est si instrumenta sint publicata, & parti copia sit data, tunc ad instar testis addendo, vel tollendo errorem suum corrigere nequit, incontinenti autem sicut ipsi testi, correctio erroris sibi est permessa, consulto tamen fecerit, si ad excludendam omnem suspicionem falsitatis cum consensu judicis de novo rescribendo instrumentum errorem emendet, ita vult Constitut. Imp. anno 1512. edita §. 23. ob aber sich & non, ut fieri solet, in margine omissa assumat & per errorem omissa protestentur, ita Bart. in *l. Imperator 8. num. 2. & 3. ff. de statu hom. Sichert. in rubr. C. de fide instrum. nu. 8.* Et si quid casu inductum, inscriptumve fuerit, ejus in subscriptione mentionem faciet, d. Constit. Imp. §. 18. Die Notarien/ Circa hunc errorem Notarii vide pulchre Felinum in *c. ex literis ext. h. t.* quatuor conclusionibus hanc rem expedientem & cum error duplex sit juris & facti, utrumque Notarius evitare debet, illum si artis suæ peritus sit, leges enim scire Notarii debent, *argum. l. jubemus 14. §. his tabellionibus 3. Cod. de SS. Ecclesiis, l. 2. C. de Eunuchis*, † leges intellige non quaslibet, sed ad peritiam suæ artis facientes, d. Constit. Imp. §. 43. und in einer ubi cavetur quod juris quatenus ad suum munus spectat peritus sit, in difficilioribus peritiores consulat, alioquin damnorum æstimationem ipsi subeundum erit, sufficien-

ter enim is doctus est, qui secundum qualitatem officii ea potest recte explere, quæ sibi incumbunt, alia enim est eminens scientia, alia mediocris, alia sufficiens, eminentem suspicimus, mediocre laudamus, sufficientem in unoquoque requirimus, hinc necesse est quod diligenter advertat quid agatur, quid à partibus concludatur quod corpore & animo præsens sit. Hinc nullus Notariorum Camera albo inscribitur qui non ante per Deputatos in Camera bona fide examinatus sit, & idoneus repertus fuerit Visitationis Abscheid de an. 1560. §. fin. prout Judex & Assessores ex loci distantia & alijs circumstantiis an Magistratibus de Notariorum examine industriaque & fide attestantibus acquiescendum sit, an ipsi adesse coram jubendi sint, æstimare debent Visitationis Abscheid de anno 1561. §. 9. als dann jüngst.

Tertio dico necessariam juris permissionem, ut fiat super re licita, & honesta, pro cujus declaratione statuenda est illa generalis regula. † Quod super quolibet actu, 33 super quolibet negotio judiciali, vel extrajudiciali, civili, vel criminali, contentiosæ, vel voluntariæ jurisdictionis recte conficiatur instrumentum, nisi super quo specialiter lege, statuto, vel consuetudine instrumenta fieri prohibitum est, *argument. leg. 2. Codic. de edendo, cap. quoniam contra II. ext. de probat. leg. gesta C. de re judic. leg. contra-ctus 17. Cod. de fide instrum. l. contrahitur 4. ff. de pig. & hypothec. l. 3. §. si causa ff. de bonor. poss. l. emancipatione 11. Cod. de fide instrum.* Proinde recte conficiuntur instrumenta super contractibus, super pactis dotalibus, ultimis voluntatibus, aditione, vel repudiatione hæreditatis, super appellatione, transactione, emancipatione, adoptione, & generatim super omni actu qui in communi hominum

minum vita incidit, nisi specialiter ut dixi,
per legem, vel statutum reperiat^{ur} prohi-
bitum. † Et primo quidem prohibentur
34 fieri instrumenta super iis actibus, qui à
constante lege naturæ dependent, neque in
nostra voluntate sunt positi, veluti super
natalibus, consanguinitate statu cuius-
que, & similibus v.g. quod Titius ex ta-
libus ortus sit parentibus, directe per instru-
menta probari nequit, quia Notarius super
tali actu natiuitatis non recte conficit in-
strumentum, cuius ratio est, quia Notarius
nihil aliud scribere debet quam quod vi-
derit, vel audierit, atqui Titii patrem esse
Sempronium ipse Notarius non vidit, quia
actus procreationis, propter ingenitam hu-
manæ naturæ pudicitiam sine arbitris fit,
ergo super hoc conficiendo instrumentum,
testari quoque non potest, vide Bald. in l. ne-
que natales num. 3. C. de probat. mater quidem
semper certa est, & de ejus partu quo sci-
licet anno, mense, die, loco, &c. filium
suum pepererit facilius admitteretur pro-
batio per scripturam, at quod ex tali ge-
nuerit, quod Sempronius sit pater filii nati,
hoc ex relatione, & attestatione matris No-
tarius non credet, neque isti attestationi
conficiendo instrumentum publicam fi-
dem attribuet, natales igitur liberorum ex
parte patris sæpe incerti sunt, & neque per
instrumenta, aut testes recte probantur, arg.
l. Lucius 83. ff. de condit. & demonstr. ubi institu-
tio filii sub conditione si se filium proba-
verit, non valet, quia ista conditio habetur
pro impossibili, sub qua filius institui ne-
quit, l. suus 4. in prin. digest. de hered. instit. †
35 Ergo quod quis sit ex talibus genitus pa-
rentibus filius probare non potest, soli at-
testationi patris credendum, si pater filium
suum nominaverit, ex hoc probatur filius,
etiamsi forte mater postmodum per jura-

mentum hoc neget, quæ ante in patrem
consenserat, tex. in cap. per tuas 10. ext. de pro-
bat. præsumptive tamen filiatio probatur
ex hoc quod docetur talem fuisse conju-
gem talis, & hoc vicinis notum, quo pro-
bato quod scilicet Berta fuerit uxor Titii,
sequitur Titium præsumptione juris esse pa-
trem, tex. elegans in l. si vicinus 9. Codic. de nupt.
in l. filium 9. in prin. digest. de his qui sunt sui vel
alieni juris, argum. l. septimo mense 12. ff. de statu
hominum. Eodem modo consanguinitas, &
status non probantur directe per instru-
mentum, quia Notarius super his conficere
instrumentum nequit, tum quod, ut dixi-
mus, ejusmodi actus sub sensum non ca-
dant, tum quod à libera contrahentium vo-
luntate non dependeant, neque actus ho-
minum sed naturæ sunt, super quibus sine
causæ cognitione & judicis decreto Nota-
rius suum officium non exercet, vide pulchre
Sichard. in l. neque natales n. 9. C. de prob. Quod
igitur in c. series ext. de testib. dicitur u-
nam ex partibus litigantibus se obtulisse
probaturam testibus & instrumentis quod
Beatrix non esset soror Joannis, hoc per in-
directum intelligendum est, prout gloss. in d.
c. series quam ibi approbat Panorm. numer. 3. vide
de his Felinum ibidem num. 2. 3. & 4. Bald. in d.
l. neque natales. Secundo non possunt fieri
instrumenta super iis actibus qui à fortuna,
vel casu dependent, quæ fortuito & casua-
liter contingunt, veluti super ruina domus,
super incendio, & similibus. Ratio ea est,
quam supra dedimus, quod partium sit uti
Notario in actibus dependentibus à suo
velle, & ab ipsis effectum sumentibus, ista
autem quæ à natura, vel casu contingunt,
sunt æstimanda per judicem, dict. leg. septimo
mense cum ibi notatis, quæ Notario non com-
petunt. Tertio. † Instrumenta fieri non
possunt super contractibus à jure prohibi-

ris veluti sunt alienationes rerum Ecclesiasticarum, bona enim Ecclesiastica, fundi, possessiones, prædia &c. sine certis solennitatibus, & urgentibus causis alienari non possunt, *tot. tit. ext. de rebus Eccles. non alienand. vel non l. jubemus 14. C. de SS. Ecclesiis*. Si igitur Notarius alicui vendenti, aut ementi res Ecclesiasticas operam suam accommodaverit præterquam quod instrumentum non
 37 valeat, ipse Notarius pœna perpetui exilii plectendus venit, per *tex. in d. l. jubemus §. his tabellionibus* & in §. *ad hoc autem Novella de non alien. aut perm. reb. Eccles.* (2) alienationes feudorum irrequisito domino *cap. 1. §. callidis vers. scriba de prohib. feudi alien. per Frid.* (3) alienationes rerum dotalium quæ à marito fiunt sine consensu uxoris, *argum. tot. tit. ff. & C. de feudo dotali* (4) alienationes prædiorum minoris sine decreto judicis, *arg. tot. titul. C. de præd. & aliis reb. minor.* (5) alienationes earum rerum quæ non sunt in commerciis hominum, ut sunt res sacræ, sanctæ, religiosæ, liber homo &c. quæ nullius in bonis esse dicuntur, §. *nullius* & ibi *Dd. institut. de rer. divis.* Quarto. † Notarius non
 38 potest conficere instrumentum super contractu usurario, aut infraudem usurarum celebrato. † Usurarius contractus est
 39 quando quis procredita pecunia stipulatur uſuras aut quicquam præter sortem accipit prout ex multis capitibus *ext. de usuris*
 40 constat. † In fraudem usurarum quando quis volens eludere legem per indirectum, & obliquum calliditate lucrum ex credito reportat, veluti stipulatur certum nomine pœnæ, si certo die non solvatur pecunia, & hoc ne in legem prohibentem uſuras committat, aut si ex pactione fructus pignoris lucretur, quod pactum antitheseos dicitur, & aliis infinitis modis, vide Constitutiones Imperii de usurariis contractibus in Comi-

tiis Augustanis anno 1500. postea anno 1530. & 1548. promulgatas. Quinto. Notarius infavorem hæretici, eorundemque fautorum, seu super actibus hæretico notorio patrocinantibus, non potest conficere instrumentum, *tex. in cap. si adversus 11. ext. de hæretic.* ubi advocati quoque sub infamiae, & privationis pœna prohibentur iis præbere patrociniū, aut causis eorum quoquo modo lo assistere. Sed hæc hodie male observantur, & difficulter quoque in tanta hujus sæculi hæreticorum frequentia observari possunt, igitur ista jura ad tempora nostra attemperanda sunt, *argum. cap. non debet 8. ext. de consang. & affinit.* & magna discretionē opus est, ne advocatus sub prætextu hereseos facile denegando patrociniū, se temere proximi sui contra Evangelicam doctrinam judicem constituat, & magnas ditescendi commoditates sæpe emanibus suis elabi patiatur. Sane si quis diversæ à se religionis hominem potentia adversarii judicis favore & gratia opprimi viderit, ejus defensionem suscipere, & communis lex naturæ societasque humana, qua conjuncti sumus, suadet, & à sacris canonibus hoc ipsum non abhorret, *argum. c. cum inter §. ext. de except.* ubi excommunicato jus se defendendi permittitur, ne, si ei defensionis copia denegetur multoties condemnatur, quando foret absolvendus. Sexto. † Super delicto non potest confici
 41 instrumentum, puta super homicidio, vi villata, vulnere, inflictio injuria dicta, vel facta, intellige ut per illud instrumentum delictum directè probetur, circumstantiæ delicti probari possunt. Ratio. Quia in criminalibus requiruntur luce meridiana clariores probationes, *l. sciant fin. ubi vide distinctionem Bart. C. de probat.* Igitur si percussus advocet Notarium, & coram
 ram

ram eo attestetur à tali sibi vulnus inflitum, petatque suam istam attestationem in publicam redigi scripturam, qua se mortuo homicidium probari possit, talis Scriptura non probat, & Notarius sine causæ cognitione & decreto Judicis tale instrumentum super homicidio facere non præsumet, sed rogatus ad hoc se exonerabit, sicut vidi à quodam Notario semel factum, licet hujus juris ignarus esset, tamen ob alias causas se excusavit, excusatione autem nulla opus erat, quia, ut dixi, non potest hoc facere Notarius, quantumvis velit. His igitur & similibus casibus probatio per instrumenta non est recepta, & si Notarius non attenta prohibitione legis defacto operam suam partibus adhibuerit, & instrumentum confecerit triplicem poenam perpetui exilii, infamiæ, & privationis officii incurrit, prout ex ll. supra allegatis patet.

- 42 † Quarto requiritur quod testes in testamento ascripti sint, & ad minimum duo ascribi debent, §. *sed & si instrumenta* Novell. de
43 *instrum. cautel. & fide &c.* † subscribe autem instrumentum publicum testes non tenen-
44 tur, gloss. in d. §. *sed & si in verb. adjiciatur*, † nec est necesse quod testes rogati sint, licet igitur tabelliones seu Notarii ascribant in instrumento testes vocatos & rogatos fuisse, hoc de jure non est necessarium, l. *ad fidem* II. ff. de testib. & fit ex consuetudine quadam ad abundantem cautelam, Specul. tit. de teste §. i. vers. *item quod non fuit rogatus*. An autem tabellioni credatur sine testibus, vide gloss. in l. in donationibus in verb. sub notatione Codic. de donat.

Quam fidem faciat instrumentum?

SUMMARIA.

- 1 Instrumentum publicum plenè probat.
- 2 Pro instrumento præsumitur donec probetur contrarium.
- 3 Cur instrumentum publicum plene probet?
- 4 Creatio Notarii spectat ad Summum Principem, & qui ab eo potestatem habet.
- 5 Quare Notariis instrumentum conficientibus credatur?
- 6 Instrumenta ad probationem non ad definitionem cause destinata sunt.
- 7 Protocollum, Instrumentum, & Copia instrumenti differunt.
- 8 Protocollum quid sit.
- 9 Protocollum unde dictum?
- 10 Instrumentum Originale seu transumptum quod sit?
- 11 Copia instrumenti qua dicatur.
- 12 Protocollum Notarii plene probat.
- 13 Ad Protocollum semper fit recursus, quando de fide instrumenti ambigitur.
- 14 Originale plene probat.
- 15 Copia instrumenti regulariter non probat.
- 16 Quatuor modis exempla instrumentorum extrahuntur.
- 17 Per traductionem ex protocollo Notarii eo mortuo.
- 18 Ista traductio quomodo fieri debeat?
- 19 Per renovationem quando instrumenta vetustate corrosa sunt.
- 20 Ad renovationem instrumenti tria necessaria sunt.
- 21 Tribus potissimum de causis fit exemplatio instrumentorum.
- 22 Ad exemplationem instrumenti adversarius citari debet.
- 23 Tripartita divisio circa exemplationem instrumenti.

24. De qua transumptione predicta intelligenda sint?
25. Notarius coram quo actus celebratus potest ex protocollo tot transumere instrumenta quot vult.
26. Signum; & manus instrumenti agnoscenda, vel diffitenda sunt.
27. Cum qua protestatione plerumque recognitiones fiant?
28. Quis sit effectus hujus protestationis?
29. Si manus, & sigillum non agnoscatur quid porro producenti faciendum?
30. Instrumenta & sigilla testibus probanda sunt.
31. Testes super recognitione producti causam suae scientiae dicere debent.
32. Instrumentum externum si producat quomodo ei fides asstruatur.
33. Antiquis instrumentis creditur.
1. **†** Instrumentum plenam fidem facit, tantundemque probat, atque duo testes, etiam tabellione, testibusque mortuis, *tex. in c. 2. ext. de fide instrum. & in l. in exercendis 15. C. eod.* ubi dicitur in litibus exercendis eandem vim obtinere, fidem instrumentorum & depositiones testium, hoc est ad justam probationem sufficere alterutrum, aut idoneos testes aut non suspectum instrumentum scilicet ubi sine contradictione profertur, *c. cum Joan. 10. ext. d. t.* **†** Instrumentum enim probatam habet probationem, & quodlibet instrumentum habet duas praesumptiones pro se, unam quod sit verum, alteram quod sit cum debita solennitate factum, *l. cum precibus C. de probat. §. si vero moriantur, auth. de fide instrument. & caut. l. generaliter 13. C. de non numer. pec. l. optimam 14. C. de contrab. & cum stipul. Myns. cent. 4. observat. 39. numer. 7.* nisi fuerit probatum esse falsum, *l. 2. C. h. t. l. fin. C. plus*
- valere quod agit. inquam quod simulat. concip. vel concellatum, l. fin. & ibi Dd. C. de edendo, vel sibi ipsi contrarium, l. ubi repugnantia ff. de regul. jur. de quibus inf. plenius, probatio tamen in contrarium admittitur, d. l. cum precibus, d. l. generaliter l. 1. C. plus valere quod agitur & c. l. cum propria §. C. si quis alteri, vel sibi & c. l. distrahente 2. C. de rebus alien. non alien. l. 2. C. de emancip. l. nec ignorans 10. C. de donat. l. qui agnitis 11. ff. de except. † Instrumentum 3 autem publicum plene probat propter auctoritatem Notarii, praesumitur enim Notarius cum publicum officium juratus gerat, non scribere falsum, † quae auctoritas 4 conciliatur Notariis, vel auctoritate Principis statuti, vel consuetudinis, publicae enim personae sunt auctoritate publica constitutae, veluti per Principem, Comitem Palatinum aut alium cui Princeps talem potestatem contulit, creatio enim Notariorum spectat ad regalia, quae Principi reservata sunt in signum praeminentiae, ergo inferiores Magistratus à Principe Notarium creare non possunt, hinc dicitur in Constit. Imper. anno 1512. edita §. 16. die Notarien/ quod Notarius officium potestatemque suam Supremo Principi acceptam referre debeat. Idem intelligendum est de Papa, vide Panorm. in c. cum P. tabellio 15. colum. 4. vers. ultimo ext. de fide instrument. Quicquid igitur Notarius legitime creatus debita cum solennitate de voluntate partium scripserit hoc plenam inter partes fidem facit, iisque Scripturis creditur, & dicitur manifestum, & evidens, de quo constat per publicum instrument. c. cum dilecti 6. ext. de donat. & contractus in eo relatus in dubio verus praesumitur non simulatus, Gail. lib. 2. observat. 71. num. 2. † idque multis de causis. (1) Quia auctoritate publica constituti sunt, & eorum fides de publico est approbata, & sic electa*

industria personæ, ergo iis tanquam viris legalibus recte creditur. (2) Qua in ipsa creatione, jurant se suo officio, fideliter & recte functuros, propter quod iuramentum quo Imperio, & specialiter alicui magistratui, vel Reipublicæ astricti sunt, præsumitur in ejusmodi Scripturis ipsa veritas, cui præsumptioni statuitur usque dum probetur contrarium, perjurium enim dolus, & quodlibet aliud delictum nunquam præsumitur. (3) Quia magna cum solennitate, maturo cum judicio, sedula diligentia, & industria ista instrumenta conficiuntur, ut supra diximus, quæ solennitates arguunt rei gestæ veritatem. Et quanta sit Notarii auctoritas ob præsumptionem quæ ratione publici officii pro ipso est pluribus ostendit, Mascard. de prob. concl. 1099. vol. 2. per tot. Publicum igitur instrumentum ob prædictas causas plenam fidem facit, sic dictum quod à publica persona Notario scilicet, cujus solius est instrumenta facere, sicut celebratur Missa à solo presbytero, ut in authent. de tabell. §. 1. & in l. generali C. de tabul. lib. 10. in authen. de fide instrum. in princ. debita cum solennitate conficiatur, quæ publicæ personæ in vulgato sermone Notarii, tabelliones, scribæ vocantur, Imperat. in l. præcipimus 32. §. in his & §. huic C. de appellat. epistolares, & libellenfes vocat alibi commentarienses, ut in l. in fraudem 45. §. quoties 7. ff. de jure fisci dicuntur. Horum igitur instrumenta plene & sufficienter probant, contenta in iis præsumuntur vera & solenniter gesta, probationis ratio est, quia in exercendis litibus eandem quam testes vim tenent, d. l. in exercendis, atqui duo testes plene probant, l. ubi numerus 12. ff. de testib. ergo & instrumentum, quid autem si alius pro se instrumentum producat, alius testes, judex facere debeat, vide Spec. de in-

strum. edit. §. restat n. 15. & 16. præsumptionis ratio est, auctoritas personæ quam Notarii à publico adepti sunt, pro actibus eorum qui publicum gerunt officium, quorum fides auctoritate magistratus approbata est, semper præsumitur veritas, arg. l. quadam 9. §. nummularios ff. de edend. De fide & auctoritate instrumenti publici vide Borellum d. loco à n. 84. usq; ad 99. & quomodo pro instrumento Notarii præsumatur, Masc. d. loco concl. 1098. per tot. vol. 2. & instrumenta publica aliæque authenticæ Scripturæ quomodo in judicio probent, vide Damhaud. d. loco cap. 174. per totum. † Regulariter igitur instrumenta ad probationem destinata sunt, l. in re 4. ff. de fide inst. l. contrahitur 4. in fine ff. de pig. & hypoth. non ad causæ definitionem, nisi ex statuto, consuetudine, vel pacto contrahentium, paratam habeant executionem, quæ à Dd. confessionata seu guarentigiata instrumenta appellantur, de quibus Bart. & Dd. in l. unica C. de confess. & alibi. Prædicta de fide, auctoritate, & probatione instrumentorum intelligenda sunt, si ipsum Originale in authentica forma producat, non vero si exemplum, aut copia, exemplum enim instrumenti non solenniter sumptum sine Originali non probat, tex. in c. l. ext. de fide instr. ubi ait Pontifex si Scripturam authenticam non videmus ad exemplaria nihil facere possumus, tex. ad idem in l. 2. ff. eod. facit l. 3. C. de divers. rescrip. & l. procurator 7. C. de edend.

Ut autem cognoscamus, quid, quantum, & quando copia alicujus instrumenti, seu extractum, vel ut in d. cap. 1. textus loquitur exemplum, sed ut Dd. exemplata Scriptura probet, & fidem faciat, secundum quod † tria differant Prothocollum Notarii, Instrumentum Originale, & Copia instrumenti, † Prothocollum seu imbrevisatura est

liber Notarii, in quo summarie, breviter, & succincte acta, & gesta inter partes annotat, ut deinde per latiore deductionem & extractionem debitis adhibitis solennitatibus in mundum redigat, *Lancfr. de Oratio in praxi c. 9. n. 10.* oportet enim ut Notarius rei, quæ peracta est, intersit, ut sicque testari debeat, viderit, audieritque eorumque omnium annotationem quandam concipere, conscribereque debet, ne ut gesta sint, excidant, quam ob id *πρωτόκωλον* hoc est primam concinnationem & Scripturam raptim confectam appellant, quæ extensionem, meliorem compositionem, citra tamen substantialium immutationem, si opus sit, desiderat, † nonnulli *ἀπὸ τῆς κόλλας* quod gluten est, derivant, quasi privatam conglutinationem vocantes, *gloss. in §. fin. auth. de tabell. Bart. in l. Gallus §. idem credendum nu. 2. 3. 4.* tradit quid importet verbum & cætera in instrumentis positum, *ff. de liber. & posthum.* cumque *πρωτόκωλον* succincta sit annotatio, vulgus abbreviaturam quoque appellat. † Originale seu Transumptum vero est, ipsa Scriptura quæ juxta fidem Prothocolli à Notario debita cum solennitate extracta, & in mundum redacta habens subscriptionem testium, Notarii, appositam signi, & alia requisita, de quibus supra. † Copia vero exemplum Originalis sine solennitate extractum.

Nunc quam fidem hæc faciant videamus. † Et Prothocollum quidem Notarii plene probat, ad † quod semper recurritur, si de fide instrumenti ambigatur, ut appareat an cum eo respondeat nec ne, proinde in Recessu Imperii de anno 1512. §. 5. fürter so beschehen/ specialiter cautum est ut Notarii Adversaria sua manu propria fideliter conscripta, instrumentisque conformia diligenter asservent, & post se

relinquant fidem instrumentorum si sit opus suppletura, propterea ne volentibus quidem partibus ita prorsus deleri debent, quin legi semper valeant. Concordat. Ord. Jul. d. loco in princip. in verb. sonderlich auch ein Prothocoll darin / und bey alie Handlungen so vor ihme ergangen / und darauß die gegebene Instrumenta wie sich gebühret / registriert seyn zu verwahren / und nach seinem Absterben zu verlassen, damit / ob die außgebene Original Instrumenten verlohren / oder deren in andere Wege Noth seyn würde / oder aber ihrentwegen Argwohn und Zweifel entstehen möchte / daß man dem allein nützlich und bestendtllich abhelffen könnte. Latine. Notarius habebit prothocollum, in quod omnes & singulos actus coram illo celebratos rediget, & ex quo instrumenta transsumuntur, & illud post se relinquet, quo ad illud, si contingat originale instrumentum amitti, vel eorum opus forte erit, haberi possit recursus, & si qua suspicio contra instrumentum oriatur, ut ei commode & oportune incedi possit. Et hæc fides habetur prothocollo propter authoritatem publicam quam gerit Notarius, probantur hæc expresse in c. cum P. tabellio 15. ext. de fide instrum. & in c. quoniam contra in verb. & omnia sic conscripta, &c. ext. de probat. vide Felinum in d. c. cum P. tabellio. De prothocollo Notarii vide Borellum d. loco à nu. 173. usque ad nu. 188. Mascard. de probat. concl. 1243. per tot. vol. 3. † Originale quoque, ut supra diximus plene probat, eique fides semper habetur, etiam si Notarius, & testes ascripti decesserint, dict. c. 2. nisi rasuram aliquam habeat in loco substantiali, *argu. tot. tit. ff. de his quæ in testam. delentur, & in l. edicto fin. C. de edict. D. Adrian. toll. Ordinac. Juliac. d. loco.* Darum er auch in Abschreibung/ Ingros-

Ingröſſung und Fertigung ſeiner In-
ſtrumenten ein fleißig Anmerkens haben/
und behutſam ſeyn ſollen / daß er nichts
ſonderlich an verdächtigen Orten radire,
zwiſchen den Linien / oder auff das Spaci-
um herauß etwas ſetze. Latine. Proinde
Notarius in confectione instrumentorū cir-
cumſpectus eſſe debet, & diligenter cave-
bit, ne quid, maxime in locis ſuſpectis indu-
cat, neque interlinearia faciat, aut ad mar-
ginem quid opponat. † Copia vero ſive ex-
emplum regulariter non probat, *d. c. 1. d. 1. 2.*
Pro cuius pleniori cognitione obſerva †
quod quatuor potiffimum modis per mo-
dum Copiæ exempla extrahuntur. (1) † Per
traductionem ex Prothocollo Notarii,
quando videlicet Notarius morte præven-
tus, aut morbo impeditus annotata in pro-
thocollo extrahere, & in mundum redi-
gere nequit, † tunc ad petitionem eorum
quorum intereſt, ex commiſſione iudicis
alius Notarius iſta extrahere, & in publi-
cam ſcripturam redigere poteſt, *per tex. in*
d. c. cum P. tabellio ubi Panorm. octo requiſita
recenſet ad hanc traductionem ut plenam
fidem faciat, neceſſaria, *quæ Mynſing. cent.*
6. obſervat. 73. numero 5. cum ſeqq. pulchre de-
clarat. (2) † Per renovationem quando
ſcilicet inſtrumenta propter vetuſtatem,
aut aliam cauſam conſumi timentur, tunc
ad petitionem partium iſta inſtrumenta per
Notarium renovari, ſeu de novo trans-
ſcribi debent, *per tex. in c. fin. ext. h. tit.* ex
quo textu tria colligimus neceſſaria ut hæc
renovatio legitime fieri poſſit. † Primo, In-
ſtrumentum illud, juxta cuius fidem debet
fieri exemplum, eſt à partibus præſentan-
dum Iudici, qui diligenter omnia inſpectis
videbit, an in aliqua ſui parte ſubſtantiali
arroſum, vitioſum, vetuſtate conſumptum
ſit, ut amplius legi non poſſit, nec ex pro-

babilius conjecturis mens ſcribentis intel-
ligi, & ſic ſecundo requiritur, quod non
ſit vitioſum, ſed ex omni ſua parte inte-
grum, tertio ſi ita integrum reperiatur
tunc ejus renovationem committet Nota-
rio, qui ſingula de verbo ad verbum juxta
fidem originalis nihil addendo, vel aufe-
rendo tranſcribet, illudque exemplar eo
modum tranſcriptum, daß man ein Vidi-
mus oder vidimirte Copie nennet / partem
cum Originali fidem facit, *d. cap. fin. vide*
Mynſ. d. obſ. 73. cent. 6. n. 14. cum ſeq. ſex re-
quiſita recensentem. Quomodo tranſumptio
inſtrumentorum & jurium juxta Reform.
Juliæ. fieri debeat vide eandem c. 53. Si
autem Notarius vel publica perſona in iſto
loco non reperiatur, tunc juxta gloſſ. fina-
lem in dict. c. fin. poſſet judex alicui ho-
neſto & fide digno viro committere qui
ex authoritate Iudicis hoc faceret, *argum.*
d. c. quoniam contra. Cuius ratio eſt, quod
incumbat Iudici curare ne pereat proban-
di facultas, *l. curent. 22. ff. de teſtib.* ratio ra-
tionis, quia Judex debet publicam promo-
vere utilitatem, publice autem intereſt ut
lites finiantur, quæ ſine probationib⁹ com-
mode terminari nequeunt. Neque ſolum
ob vetuſtatem renovantur inſtrumenta, ve-
rum quoque ob alias multas cauſas recte
quis exemplationem, ut ita loquar, inſtru-
menti ſui petere poteſt, nam cum tota no-
ſtra probatio imò ſubſtantia noſtra ex in-
ſtrumentis dependeat, periculofum admo-
dum eſt, ipſa Originalia in iudicium pro-
ducere, ne vel in via intercipientur, aut ma-
litia adverſarii ſupprimantur, proinde ſo-
lent cauti patrefamilias ipſa Originalia a-
pud ſe diligenter cuſtodire, & copiam tan-
tum parti adverſæ communicare. † Et ſic
tribus potiffimum de cauſis petuntur in-
ſtrumenta exemplari. (1) Si ob vetuſtatem
timetur

timetur vitium. (2) Si instrumenta in iudicium deducenda sunt, si quicquam istis quovis modo probandum est. (3) Si plures sunt cohæredes, aut focii qui commune habent instrumentum, tunc singuli quorum interest exemplar, vel copiam petere possunt. Tertio. Ex Originali extrahitur copia à Notario sine speciali commissione Judicis sine aliis, de quibus diximus, solennitatibus, ad solius partis petitionem, & talis quidem copia de jure fidem non facit.

Ratio, quia Notarius non est rogatus de principali facto, sed tantum de exemplificatione, Notario autem non creditur nisi de eo quod rogatur à partibus, §. *ne autem authent. de tabell. Lancfr. de Oriano in praxi de instrum. product. num. 10. & 11.* Et in hoc practica Notariorum reprobanda est, qui existimant satis esse si apponant per se Notarium talem copiam cum ipso originali collationatam esse, hoc satis non est, ut ista copia eandem cum originali fidem faciat, uti monet quoque Sichardus in rubrica *C. de fide instrum. nu. 7. tex. in l. 2. ff. eod.* ubi ait JC. quod quicumque convenitur non ex iudice & exemplo, sed ex authentico conveniendus sit, & in *l. 1. num. 15. C. de jurejur. propt. calumn. dando*, ubi dicitur non probare exemplum, nisi producens adversarium citaverit ad videndum exemplari, vel describi illud instrumentum, quod si fecerit, tunc tali copiae plena fides adhibetur, & ego quoque in facto observatum vidi, quod Schultetus Novesiensis ad productionem collationatæ copiae denegaret immisionem in prædium hypothecatum ob non solutionem cessarum pensionum etiam si pars adversa non contradiceret. † Cautela tamen est, ut producens non cogatur probare contenta exempli vera esse si adver-

sarium citet ad videndum exemplari vel describi instrumentum, tunc enim illi plena adhibetur fides; nisi adversarius probet contrarium, *argum. l. cum precibus 22. C. de probat. ita Sichard. in l. 1. num. 15. C. de jurejur. propt. calumn. dand.* Si autem citatus dicat & opponat non esse faciendam exemplationem, tunc si objicit justam causam, & statim vel infra breve tempus paratus est docere, de jure suo audietur, ubi in dilatione brevi non imminet periculum, alias fiet exemplatio salvo jure suo, *c. cum dilecta 4. ext. de confir. utili vel inutili, cap. ex parte 13. ext. de privil. de exemplatione instrumentorum, vide plene Specul. tit. de instrum. edit. §. ostenso per tot.* Quarto extrahitur copia per privatam personam, & illa nihil probat, de qua possumus intelligere, *tex. in d. c. 1. † Prædicta ad hos tres casus 23* referre poteris. Aut fit per Notarium copia ex commissione Judicis, & illa plene probat, *d. c. fin.* aut fit per Notarium sine commissione Judicis diligenti cum originali habita collatione, ut Collationata Copia dici possit, tunc ex generali consuetudine & stylo omnium poenæ Curiarum fidem si non infallibilem certe magnam facit. Sunt tamen casus certi quibus exempla sine commissione judicis extracta etiam de jure communi plenam fidem faciunt, quos vide apud Mynsing. cent. 6. obser. 74. & 75. Borellum d. loco à nu. 199. usque ad num. 206. Aut extrahitur copia per privatam personam, & illa neque de jure, neque de consuetudine, aut stylo quicquam probat, de hac materia vide Bart. in *authent. si quis in aliquo Cod. de edendo.* † Prædicta intelligenda de transumptione quæ fit per alium Notarium quam coram quo actus celebratus est, & qui desuper instrumentum fecit, † ille enim idem Notarius 25 qui

qui originale confecit, potest ex suo protocollo tot transumere instrumenta quot partes, quorum interest, ab eo fieri petunt, *tex. in l. unum 24. & ibi Paulus de Castro ff. qui testam. fac. poss. Bart. in d. auth. si quis in aliquo nu. 3. C. de edendo, Pelsius in suo processu tit. 36. n. 20. Myns. d. obs. 74. nu. 3.*

Diximus instrumento publico per omnia fidem adhibendam, verum quia nullum monumentum adeo firmum potest fieri, ut non quandoque authoritas ejus convellatur, & sæpius ab iis qui cuncta inquiere non sine temeritatis ausu haud desinunt, quibus obviando receptum est, † ut is contra quem instrumentum profertur, urgente actore cogatur scripturam, sigillum, signum Notarii, aliaque ad fidem ejus facientia, quæ à Justiniano cautelæ instrumentorum appellari videbuntur, extrinsecus recognoscere, etiamsi opus sit ad præscriptum jusjurandi, quo casu sancte jurare cogitur quod propositum instrumentum, ejusque sigillum credat, vel non credat ejus esse cujus dicitur, quod si recognoscendo dicat se credere scripturam ejus esse, aut sigillum cujus nomen præ se fert, † plerumque adjici solet, per hoc se tamen non agnoscere seu recipere tenorem instrumenti, vel quæ in eo continentur, sub hac plerumq; verborum forma, agnovit manum, & sigillum bona fide non approbando contenta, † & hoc ne citra omnem controversiam videatur vitiosus, & porro non permittatur scriptum impugnare, quamvis ad cautelam id fieri plurimum soleat. Si ad præstitutum jusjurandum instrumento viso, ejusque sigillo, vel signo considerato (debet enim proferri, ipsique collustrandum coram exhiberi) responderit. Se non credere illius esse cujus dicitur, † tunc producenti & instrumento ad roborandam instruendamque cau-

sam usuro incumbit quicquid non creditum est probare, tantum abest ut instrumentum, & sigilla non recognita, neque probata fidem faciant, *Innoc. in c. 1. ext. de fide instrum. Bart. in l. si procuratorem nu. 2. ff. de proc. & in l. cum ab initio, ubi gloss. ff. quemadm. testam. aper. Spec. tit. de instr. edit. §. restat vers. sed quid si producitur, Concord. Refor. Judicior. Senat. Col. sub rub. von Instrumenten &c. & Refor. des Erbstifts Collen/sub eadem rubr. §. 2. & 3. ubi taxatur abusus quorundam judiciorum quæ nulla documenta admittere volunt quæ non sunt coram Scabinis illius judicii erecta, item quod convictis apertissimis probationibus, & per rei evidentiam deferantur juramenta, &c. † 30*

Quare testibus opus est, qui producendi sunt ad deponendum, dato jurejurando super recognitionibus & approbationibus sigillorum, scripturarum, seu αὐτογράφων Notariorum Jurium, & monumentorum in præsentiarum exhibitorum. Qui testes non de credulitate sed de veritate testimonium ferre debent, idq; utraque partem tam Actoris quam Rei, præsentem, atque audientem in hunc modum. Novi sigillum & scio id illius esse cujus esse dicitur, † & si de causa scientiæ interrogetur, respondere debet, quandoquidem me præsentem & videntem tale sigillum appositum est, vel sæpe vidi illius, cujus esse fertur, simile sigillum. De instrumento approbando sic dicat Novi illum qui subscriptionem fecit, quem utique scio Notarium publicum esse, causa autem scientiæ, quia ejus in hoc usus est publicus, & me præsentem, atque videntem hoc instrumentum confecit, vel quia non semel vidi instrumenta eadem ejus manuscripta eodemq; signo munita, *Bart. & Paul. de Castro in d. l. procuratorem ff. de proc. & in d. l. cum ab initio ubi gloss. tex. in c. 1. & 2. ext. de clericis*

peregrinis, Panor. in c. quod super his in 1. opposi. ext. de fide instrum. Tabellio quoque publicus esse probatur si privilegium suæ functionis seu Notariatus in publica & legali forma exhibeatur, Dd. in l. Barbarius ff. de off. sic. prator. † Ubi vero instrumentum aliquot neque cancellatum, neque abolitum aut rasum ex longinqua regione utpote Italia, Francia, Anglia, Dania, aliisve peregrinis locis afferatur, cujus neque Notarius, neque sigillum commode agnosci, vel probari poterit, & interim negatur, licet Specul. tit. de instrumen. edit. tunc ei fidem adhibeat si producat sit probæ fidei, & famæ illibatae, & juret instrumentum esse verum, atque à publica persona confectum, quare & Azo in summa de fide instrum. instrumentis standum tradit, tamen magis tutum est, & disputationibus non tam expositum, ut is qui instrumento ex longinquis uti velit, etiam in rei fidem Testimoniale scriptum secum adferat publico aliquo sigillo munitum, per quod testificetur, eum qui instrumentum illud, talem rem compræhendens scripsit, publicum Notarium, atque legalem, ejusque id signum esse, Bald. & Salyc. in l. comparationes C. de fide instrum. Salyc. in l. si qua per calumniam C. de Episc. & Cler. Romanus in sing. in verbo instrumentum vers. cum instrumentum producat, non sit suspecta persona. † Antiquum tamen instrumentum & supra hominis memoriam porrectum, indubitatum facit fidem, modo sit solenne, & ex omni parte illæsum, & hoc propter tabellionem atque etiam testes desideratos, quibus mortuis, qua corrumpi amplius non poterat, plus fidei adhibetur quam viventibus, & publice utile est admodum antiqua in dubium non vocari, ne res à majoribus nostris gestæ, testimonio destitutæ, perpetuari non possint, arg. l. cen-

sus 10. ff. de probat. l. jubemus 29. C. de testam. l. gesta, C. de re judi. Refor. Jud. Sen. Col. d. loco §. fin. De quo vide pulchrum consilium Cravettæ cons. 274. n. 4. 5. 6. 7. & 8. & cons. 54.

DE INSTRUMENTORUM PRODUCTIONE.

Quatuor conclusionibus traditur, quando instrumenta aliaque jura producenda sint.

S U M M A R I A.

1. Instrumenta usque ad conclusionem in causa produci possunt.
2. Ratio diversitatis inter testes & instrumenta quoad productionem.
3. Lite contestata iudex potest statuere terminum peremptorium ad producendum instrumenta.
4. Statuitur quandoque à iudice terminus ad producendum omnia.
5. Terminus ad producendum omnia est exclusivus probationum, sicut in ipsa conclusio.
6. Post conclusum in causa instrumenta amplius non producuntur.
7. Instrumenta post conclusum in causa noviter reperta produci possunt.
8. Post sententiam, & rem judicatam instrumenta noviter reperta non producuntur.
9. Cautela pro iis qui ante sententiam impediuntur in productione suorum jurium.
10. In causis publicis admittitur productio instrumentorum post sententiam.
11. Ante litem contestatam instrumenta recte non producuntur.
12. Ad productionem jurium si fiat infra terminum datum, pars citanda non est.

13 *Ad prothocollum quomodo jura exhibean-
tur.*

14 *Jura non confuse simul, & quasi in sacco sed
cum designatione qua, & qualia sint pro-
duci debent.*

15 *Instrumenta & jura cum protestatione qua-
tenus & in quantum pro producente fece-
rint, & non aliter producuntur.*

16 *Quid ista protestatio operetur.*

Circa productionem instrumentorum
quousque & quamdiu fieri possit,
quatuor tenendæ conclusiones.

1 **Prima.** † Post publicationem attestatio-
num, ante conclusionem in causa usque ad
sententiam definitivam instrumenta hinc
inde à partibus in judicium recte producun-
tur, tum tamen salvum sit jus partis adver-
sæ, si apparuerint esse suspecta, reprobandi
ea, ita decidit Pontifex in *c. cum dilectus* 6.
ext. de fide instrum. Ratio dubitandi esse po-
test, quod testes publicatis testimoniis, am-
plius non recipiantur, ergo nec instrumen-
ta, consequentia probatur, quia uti testes ita
etiam instrumenta causam instruunt, & no-
mine instrumenti veniunt testes, *l. i. ff. de
fide instrum. cap. pervenit* 4. *ext. de testib. cog.*
paremque cum testibus virtutem obtinent, *l. in
exercendis* 15. *C. de fide instrum.* ergo quæ in
uno in alio quoque obtinere videntur, de
similibus enim idem est judicium. Sed ea
ratione non obstante contrarium à Pontifi-
ce decisum est, † eo quod timor suborna-
tionis, qui vetat post publicata testimonia
alios testes producere, in instrumentis lo-
cum non habeat, unde non sequitur instru-
menta tantundem probant atque testes, er-
go per omnia conveniunt, conveniunt qui-
dem in uno, tertio scilicet in effectu pro-
bandi, inter se autem diversissima sunt, di-
stinctæ probationum species, & sic separa-

torum separata est ratio. Prædictæ conclu-
sionis ampliaciones, & limitationes vide
apud Felinum in *d. c. cum dilectus*, Ordin. Curiae
Monast. parte 2. tit. 26. §. Es mögen auch
solche brieffliche Urkunden hernach und
zum Beschluß der Sachen einbracht wer-
den/ doch so fern der einbringender Theil
mit seinem End betheuren und erhalten
mag/ daß er solche Brieff gefährlicher Weis
oder seinen Wiedertheil dardurch in wei-
teren Kosten zu führen nicht hinderhalten
habe. Latine. Instrumenta usque ad con-
clusionem in causa produci possunt, dum-
modo pars producens juret se captiose, &
fraudulenter in necem adversarii ut eum
inutilibus sumptibus gravaret, eadem non
suppressisse. Licet autem instrumenta
possint produci donec sit conclusum in
causa, † judex tamen lite contestata, & ju-
ramento de calumnia præstito, potest sta-
tuere terminum peremptorium ad pro-
ducendum instrumenta, quibus sint partes
usuræ, *l. i. §. edenda*, & ibi *Dd. ff. de edend.*
Ordinat. Curiae Monast. d. loco §. Derglei-
chen/2c. † Solet quoque quandoque parti-
bus à judice præfigi terminus ad producen-
dum omnia instrumenta, acta, & muni-
menta, ut plerumque fit in Curiis Eccle-
siasticis, & valde utile est ad hoc ut pro-
cessus abbreviatur, † nam tali termino præ-
fixo, intra eum instrumenta omnia produ-
ci debent, ita ut sit exclusivus probatio-
num, sicut ipsa conclusio.

Secunda. † Postquam ex conclusum in
causa, vel renunciatum productioni instru-
menta amplius produci non possunt, *rex.*
in c. auditis 8. *ext. de procur. arg. c. pastoralis* §.
§. si vero renunciatum *ext. de caus. poss. & prop.*
quæ sit differentia inter concludere, & re-
nunciare, vide apud Jasonem in *d. l. admonen-
di num. 51. cum seq.*

7 **Tertia conclusio.** † Instrumenta noviter post conclusionem in causa reperta, non obstante conclusione recte producuntur, si produciens juret se ante ea non habuisse, nec etiam diligenti inquisitione habita, habere potuisse, *arg. d. l. admonendi*, ubi admittitur productio instrumentorum quæ post jusjurandum à judice delatum noviter reperta sunt, licet lis transactione sopita, prætextu instrumentorum post reperorum non rescindatur, *l. sub prætextu 19. Codic. de transact.* Ratio diversitatis, quod transactiones fiant de voluntate partium, ergo à lege quam sibi sponte imposuerunt facile recedere non debent, juramentum autem à judice etiam invitis defertur, ejusque susceptio à nostra voluntate non pendet, nimirum igitur quod illis facilius subveniatur, *arg. l. si fidejussor 7. §. 1. ff. qui satisfecisse cog.* & hæc ratio colligitur ex ipso textu dict. *l. admonendi*, qui se ad necessarium juramentum restringit, in judiciali illud non procedit, quia ratio necessitatis cessit, alias rationes vide apud Zasium in *l. Imperatores n. 7. ff. de re judic.* & hanc conclusionem tenet Bartol. in dict. *l. admonendi num. 3.* quam Dd. communiter sequuntur, & in Camera recepta est, teste Mynsing. *cent. 2. observ. 53.* Et generaliter quodcumque aliqua justa causa subest quæ judicem movere possit, potest etiam post conclusionem in causa admittere scripturas, *Maranta dict. loco. nu. 48.* Plures casus quibus post conclusionem in causa recipiuntur adhuc instrumenta & recte à parte producuntur in judicium, vide Mynsing. *cent. 6. obs. 56. nam. 6. cum seqq. Camillum Borellum d. loco à numero 261. usque ad numer. 269.* Concordat Ord. Curiae Monast. d. tit. 26. §. Doch sollen ubi statuitur doch sollen hierein die Fälle in welchem auch nach Beschluß der Sa-

chen / vermög der gemeinen Rechten instrumenta vorbracht werden / mögen aufgeschlossen / und jederzeit zu unsers Hoff- Richters und Bersitzer Erkenntnuß stehen / ob dieselbe zu zulassen seyn / oder nicht. Latine. Excipiuntur autem casus in quibus etiam post conclusionem in causa de jure communi instrumenta produci possunt, & semper stabit in arbitrio Judicis Curiae nostrae an admittenda sint, nec ne.

Quarta conclusio. † Post sententiam & rem judicatam in causis privatorum instrumenta noviter reperta produci nequeunt, neque prætextu talium instrumentorum sententia rescinditur, aut executio rei judicatae suspenditur, vel impeditur, *text. in l. Imperatores 35. ff. de re judic.* Ratio est, quod res judicata habeatur pro veritate, *l. ingenuum ff. de statu hom.* quæ aliquo prætextu non est rescindenda, nec solum ex causa judicati, quamvis indebite repetitur, *l. 1. C. de exec. rei judic.* Sunt tamen certi casus quibus etiam post sententiam in executione admittitur probatio per instrumenta, quos vide apud Zasium in *d. l. Imperatores numer. 3. cum seqq. Mynsing. cent. 4. observ. 60. num. 4. & 5.* ubi inter cætera monent, †, utilissimum esse, ut pars impedita in productione instrumentorum, quia forte ea reperire nequit, aut existunt apud alios, qui non sunt in urbe, aut aliquo alio impedimento impeditur, protestetur de sua diligentia, & si à sententiando judicem amplius distinere non potest, cum protestatione reservet sibi jus postea probandi, tutius tamen quod eo casu appellet, & in causa appellationis facta sibi jam probandi potestate, non deducta deducat, non probata prober, juxta *l. per hanc 4. C. de temporib. appell.*

Circa productionem instrumentorum
obser.

observandum, quod licet multoties instrumenta in ingressu litis cum ipso libello
 11 **producantur**, † talis tamen productio non sufficit, nec ita producta vim probandi habent, nisi lite contestata in termino probatorio reproducantur, quia instrumentorum productio ante litem contestatam fieri non potest, *additio ad Marant. d. parte 6. de instrum. product. num. 44. Myns. cent. 2. obser. 53. in princ. vide process. Pelsii dict. tit. 37. numero 2. 3. & 4. ubi distinguit an limitative, vel declarative instrumenti in libello fiat mentio & utrumque declarat.* † Nec ad productionem instrumentorum, aliarumque scripturarum pars adversa citari debet, si fiat productio infra datum terminum ad producendum scripturas, vel ad probandum per omne genus probationis, & ita in practica observatur, *Maranta dict. loco num. 46. adde si ista*
 12 **productio fiat in iudicio**, † si autem ad protocollum jura quædam exhibeantur, hoc parti adversæ, vel ejus procuratori intimari debet & ita in praxi observari videmus, si enim pars jura quædam ad protocollum exhibere velit, forte quia ante futuram juridicam terminus probandi vel exhibendi elapsus esset, tunc hoc intimatur adversæ parti, ut in ejus præsentia productio fiat.
 14 † Deinde instrumenta, & scripturæ singulatim cum specificatione quæ, & qualia sint produci debent, non confuse simul in sacco sine ulla distinctione, *Specul. tit. de instrum. edit. §. videndum restat vers. item non exhibeas, Practic. Papiens. in forma produc. instrum. in verb. & primo quidem numer. 1. & in eam rem Directorium probandi ut vocant fieri consuevit, per quod exhibita invicem distinguunt, & ad singula sua capita, quæ probant, diriguntur.*

15 † Tertio utile est jura sua, & instrumenta producere cum hac clausula & protesta-

tione, videlicet produco, & exhibeo jura & instrumenta infra scripta in passibus, punctis & capitulis, seu articulis pro me, seu parte mea facientibus, & contra partem adversam & non aliter, nec alio modo, † simplex enim productio sine hac protestatione facta, faceret tantam fidem in favorem partis adversæ quantam faceret in favorem ipsius producentis, *ita tradit Pract. Papiens. in forma produc. instr. in verb. in illis passibus numer. 1. de qua tamen protestatione, vide ibi addit. Massuer. De productionibus literarum vide Damh. d. loco c. 176. per tot.*

DE REPROBATIONE INSTRUMENTORUM.

Traduntur varii modi quibus reprobantur instrumenta.

S U M M A R I A.

- 1 *Exceptiones contra instrumentum ex quatuor causarum generibus desumuntur.*
- 2 *Quomodo à causa efficiente?*
- 3 *Qui Notarii esse non possint.*
- 4 *Exceptiones contra Notarios quinam frequenter proponere soleant.*
- 5 *Exceptiones contra Notarium quando locum habeant?*
- 6 *Instrumentum factum ab eo qui opinione hominum reputabatur Notarius cum non esset, valet.*
- 7 *Pendente accusatione falsi contra Notarium potest suum officium exercere.*
- 8 *Quomodo excipiat contra instrumentum ratione actus super quo erectum est?*
- 9 *Super quocunque actu potest fieri instrumentum.*

- mentum, qui expresse non est in jure prohibitus.
- 10 Quomodo puniatur Notarius contra prohibitionem juris instrumentum conficiens?
- 11 Quomodo ratione formæ contra instrumentum excipiat?
- 12 Omissio solennitatis de consuetudine in instrumento requisita ita viciat instrumentum, sicut quæ de jure communi requiritur.
- 13 Defectus formæ per inspectionem instrumenti probatur.
- 14 Notarius omitens debitas solennitates in instrumento, est in præsumpto dolo, & tanquam falsarius extraordinarie puniatur.
- 15 Excipitur contra instrumentum quod sit falsum.
- 16 Excipiens de falso probare illud debet.
- 17 Falsitas instrumenti multis modis probatur.
- 18 Instrumentum non continens verisimilia suspectum est de falso.
- 19 Quod non est verisimile est quadam falsitatis imago.
- 20 Ex figura literarum, & styli discrepantia, oritur suspicio falsitatis.
- 21 Instrumentum contra communem formam ingrossatum & contra consuetudinem Notarii est suspectum de falso.
- 22 Incisio in protocollo reperta arguit falsitatem.
- 23 Manus aliena in instrumento reperta arguit falsitatem.
- 24 Productio instrumenti ab eo facta qui solitus est falsis uti instrumentis derogat fidei instrumenti.
- 25 Cautela pro advocatis volentibus contra instrumentum excipere de falso.
- 26 Accusans instrumentum de falso & non probans eadem poena puniatur.
- 27 Accusans de falso inscribit se ad poenam talionis.
- 28 Judex ex officio punit redarguentem instrumentum de falso, & non probantem.
- 29 Utens falsis instrumentis scienter de falso tenetur.
- 30 Sententia adversus unum lata quando alteri obfit?
- 31 Excipitur, contra instrumentum quod sit simulatum.
- 32 Declaratur exemplo.
- 33 Simulatum, & falsum instrumentum quomodo differant.
- 34 Declaratur differentia exemplis.
- 35 Simulatio fit tribus modis.
- 36 Excipitur contra instrumentum quod de voluntate partis erectum non sit.
- 37 Excipitur contra instrumentum quod aliter actum quam scriptum, & quando hoc procedat?
- 38 Rasura in instrumento arguit falsitatem.
- 39 De qua rasura hoc intelligatur.
- 40 Decisio c. ex literis ext. de fide instrum.
- 41 Casus d. cap.
- 42 Rationes dubitandi.
- 43 Rationes decidendi.
- 44 Quando rasura permissa sit?
- 45 Tria disponuntur in c. accepimus ext. de fide instrum.
- 46 Casus d. c. accepimus.
- 47 Tria notabilia.
- 48 Excipitur contra instrumentum quod veritate sit consumptum, & legi amplius non possit.
- 49 Quod sibi ipsi sit contrarium.
- 50 Producens contraria instrumenta non probat.
- 51 Ratio hujus.
- 52 Ratio diversitatis inter testes & instrumenta contraria.
- 53 Si à diversis contraria producantur instrumenta, quid judex facere debeat?

- 54 Ab inhabilitate testis in instrumento ascripti sumitur exceptio contra instrumentum.
- 55 Reprobatur instrumentum per testes eidem ascriptos.
- 56 Quid juris sit alii ex testibus à scripto deponent pro instrumento alii contra.
- 57 Ad substantiam instrumenti duo testes sufficiunt.
- 58 Præsumptio semper cedit legitimæ probationi.
- 59 Omnes testes instrumento ascripti deponentes contra instrumentum, illud reprobant.
- 60 Testis supernumerarius non reprobatur instrumentum, si alii sint pro instrumento.
- 61 Duobus supernumerariis testibus instrumento contradicentibus fides instrumenti vacillat.
- 62 Reprobatur instrumentum per testes ei non ascriptos.
- 63 Quando duo testes non ascripti instrumento valide illud oppugnent?
- 64 Opponitur productioni instrumentorum quod ei renunciatum sit.
- 65 Casus l. adversarius C. de fide instrum.
- 66 Renunciatio instrumenti quid operetur?
- 67 Renunciatur instrumenta duobus modis prout in contextu.

Reprobantur instrumenta variis ex causis, † nam exceptiones, quibus veritas instrumentorum eliditur, desumuntur vel ex causa efficiente, materiali, formali, vel ex iis quæ ex post facto instrumentis obveniunt.

- 2 † A causa efficiente, ut si intendam eum qui scripserit instrumentum non fuisse Notarium, aut non potuisse esse Notarium,
- 3 † ut quia sit servus servilis conditionis homo qui autem Notariatus exercere nequit, servus enim quo ad actus civiles pro nullo

habetur, l. servus 6. C. de judic. l. quod attinet ff. de jur. vel Monachus, qui rebus sæcularibus se immiscere non debet, c. sicut 8. & tot. tit. ne Clerici vel Monachi negot. secul. si immisc. vel foemina, quia officium tabellionatus civile & publicum est, l. generali 3. Cod. de tabul. lib. 10. à publicis autem officiis foeminae remotæ sunt, l. 2. ff. de regul. jur. l. foemina 12. ff. de edendo l. 1. C. quando mulier tutela offic. fungi poss. l. 1. §. sexum ff. de postuland. infamis, quia officium Notariatus aliqua dignitas est, neque ut procuratorum, vile reputatur officium, proinde etiam annulos gestare possunt, infamibus autem portæ dignitatum non patent, l. 2. C. de dignit. lib. 12. c. infamibus de reg. jur. in 6. vel quod fuerit indoctus, ideo ta, qui literas ignoraverit quantum sibi opus fuerit, vel quod Notarius fuerit excommunicatus, arg. c. 1. §. si vero de except. in 6. aut de falso condemnatus, is enim perpetua infamiae nota maculatus, cui ut amplius credatur, indignus est quippe qui ante confecerit falsa instrumenta, quod duobus testibus probare sufficit, aut de alio crimine condemnatus, propter quod publicam auctoritatem perdiderit, ut de hæresi, repetundarum, vel quod corruptus per pecuniam, arg. l. 2. §. lege Julia, l. repetundarum 15. de testibus, facit c. excommunicatus 13. §. credentes ext. de hæretic. c. fraternitatis 4. eod. tit. cap. ad probandum 24. ext. de re jud. vide Bald. in l. in exercendis num. 7. C. de fide instrument. Sichard. ibidem nu. 10. adde Recessum Imperii de anno 1512. §. 2. erslich ordnen/ubi cavetur quod infideles, servi, infames, imperii, interdicti sacris, proscripti, intestabiles, Notarii non creentur. † Et hanc exceptionem contra personam Notarii frequenter opponere solent cavilloso procuratores, secundum Petrum de Ferrariis in sua practica, in forma opponendi contra instrumentum.

strument. in verbo non fuit, nec est publicus in princ. † Et quidem hæ exceptiones contra instrumentum ex parte Notarii validæ, & ad oppugnandum efficaces sunt, si partes qui advocarunt & rogarunt Notarium eum hujusmodi defectibus laborare sciverint, quid vero si communi hominum opinione integræ vitæ & opinionis habitus fuerit, dum esset forte excommunicatus, aut de falso condemnatus, aut simili macula notatus, an hoc casu tale instrumentum inter ignorantes istas partes non valebit? & verius est hujusmodi instrumentum ob ignorantiam partium & communem errorem valere, arg. l. 1. C. de testam. §. testes inst. ead. arg. l. Barbarius, Philippus 3. ff. de offic. prætor. arg. c. ad probandum 24. ext. de re jud. ubi sententia lata à publice excommunicato non valet, quia erat notorium; ergo si notorium non sit, argumento à contrario sensu, valebit sententia, si sententia Judicis, ergo & instrumentum Notarii: & hæc opinio benignior & mitior videtur & proinde recipienda, alias multa instrumenta collabescerent, cum sæpe contrahentes ignari sint conditionis ejus qui instrumentum conficit, quæ facti alieni ignorantia probabilis est, l. fin. ff. pro suo, facit huc quæ notat Panormitan. in cap. veritatis ext. de dolo & contumacia. ita Bald. in d. l. in exercendis num. 7. Gabrielius in com. opin. tit. de probat. concl. 8. numer. 5. & 7. Vide processum Johannis Pelsii d. tit. 38. à num. 54. usque ad 62. ubi & loquitur † in eo qui vere Notarius creatus non fuit, sed plura, & diversa instrumenta inter diversas partes uti Notarius confecit, & pro Notario communiter reputatus fuit, & quando quis præsumitur Notarius plene tradit, Menoch. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 10. & notariatus præsumitur propter antiquitatem temporis ultra annos centum, Cravetta cons.

274. num. 14. Ex prædictis infertur quod antiquas rogationes supplere, annotata in protocollo ante accusationem falsi extrahere, in publicam formam redigere non prohibeatur, argum. l. si quis reus §. §. fin. ff. de pub. judic. Bart. in repetit. d. l. Barbarius num. 16. Zassius in l. 1. §. rationes ff. de edendo. † litis pendencia quoque accusationis falsi non impedit quo minus officium suum possit exercere, nisi expresse illi fuerit interdictum, Bart. in d. l. Barbarius num. 17. Bald. in d. l. in exercendis num. 8. Multa ne Notariis & tabellionibus qui eos creare possint, qualiter suum officium exercere debeant, vide apud Specul. tit. de instrum. edit. §. restat à n. 22. usque ad finem Camillum Borellum d. loco à num. 99. usque ad num. 109.

† Secundo excipitur contra instrumentum ratione causæ materialis, id est actus super quo erectum est instrumentum, cum dicitur quod de illo negotio non potuerit conficere instrumentum, puta, quia alienationes istæ fuerunt à jure prohibitæ, aut super re dependente à natura, vel casu, vel super delicto, prout supra diximus, quæ huc applicanda sunt. Ratio. Jure enim impediende fieri instrumentum non est instrumentum, quæ objectio, quod videlicet negotium tale sit ut desuper fieri non potuerit instrumentum duobus testibus probanda est, Sichard. in d. l. in exercendis num. 10. † & Notarius contra prohibitionem legis instrumentum conficiens punitur arbitrio judicis, & fit infamis, & perjurus, Bart. in l. jubemus §. his tabellionibus num. 3. C. de SS. Eccles. Bald. in c. 1. §. callidis de prohib. feudi alienat. per Frider. Chil. Röning. in processu suo judic. cap. 92. und ein Notarius ein unzimblich. † Generaliter autem tenendum quod possint fieri instrumenta de omnibus omnino contractibus, & actibus tam inter vivos

vivos quam ultimæ voluntatis tam contentiosæ quam voluntariæ jurisdictionis, quæ non sunt contra juris dispositionem *Bald. in d. rubric. C. de fide instrum.*

- 11 † Tertio excipitur contra instrumentum ratione formæ, veluti quod nomen Imperatoris non sit appositum, si talis consuetudo ut apponatur, viget quod annus Domini, mensis, dies, non appositi, quod non habeat subscriptiones testium, quod Notarius sua manu non scripserit, aut subscripserit, possunt enim Notarii instrumenta à se concepta per alium, dum sua tamen manu subscribant, & mudentur & scribantur curare, Recessus Imperii de anno 1512. §. 8. und wiewol / & hoc si aliis occupationibus impeditus sit. Reform. Juliac. In der Gericht- & Schreiber- Ordnung. d. loco §. in dem ver. auch nicht gestatte / daß jemand anders dann er selbst die Aufzeichnung und Extension seines Protocols verfasse / oder die offne und gemeine Instrumenten / so fern er dazzu nicht sonderlich verhindert ingrossire. Latine. Neque permittet, ut alius præter eum ex suo protocollo instrumentum extrahat, nisi singulariter in hoc fuerit impeditus. In formandis autem describendisve opera aliena instrumentis, à fraudibus in unius sæpe numero literulæ corruptione latitantibus, cavendum est, Recessus Imp. supra allegat. §. 13. und insonderheit / quod signum Notarii appositum non sit, quod non sit partibus prælectum, & ita de cæteris solennitatibus substantialibus, quæ vel de jure communi, vel consuetudine requiruntur, † nam
- 12 omissio solennitatis de consuetudine requisitæ ita vitiat instrumentum sicut omissio solennitatis juris, *gloss. in authentic. ut præpon. nomen Imperat. §. erit ergo, quam gloss. pro notabili refert & sequitur Alexand. cons. 166.*

colum. penul. libr. 6. De his exceptionibus quæ ratione solennitatis omisæ, fiunt, vide pulchrum consil. Cravetta libr. 2. consil. 216. n. 1. 2. 3. 4. 5. & 16. ad quas probandas nulli requiruntur testes, † cum defectus ex ipsa 13 *figura instrumenti appareat, ut in authentic. ut præponat nomen Imp. in princ. & l. generali C. de tabul. ita Bald. in d. l. in exercendis nu. 2. Sichard. num. 10. Insuper si Notarius non scripserit solennitates requisitas in instrumenta punitur de falso, nec auditur aliquo modo probare volens errorem, † nam eo* 14 *ipso quod omittit debitam, & consuetam solennitatem præsumptio juris, & de jure est, quod scienter commiserit falsum, casus est in l. jubemus 29. in fine C. de testament. & ibi hoc tenet gloss. ultima, ob quod tamen præsumptum falsum extraordinariæ tantum punitur, non ordinaria poena falsi, Menoch. de arbitr. judic. casu 370. n. 4. cum seq. & tenetur parti ad interesse, Reform. Juliac. dict. loco §. Darumb ver. oder sich in Erzählung der Geschieht und gepflegten Handlungen irren thue / dieweil den Parthenen darauff ein grosser Unkost / Gefährlichkeit / und Unrichtigkeit erwachsen kan / dessen alles Abtrag und Befehrung zu thun / der Notarius von Rechts und Billigkeit wegen schuldig ist / und dazfür hiemit gewar-net seyn soll. Latine. Vel in narratione facti & negotii erret, cum ex eo partibus contrahentibus maximum præjudicium oriri possit, & inutilibus sumptibus gravantur, quos jure, & æquitate attentis refundere tenetur, & ut sibi præcaveat hisce præmonetur. Recessus Imperii supra allegatus §. 21. es sollen.*

Quarto. Extra prædictas causas variæ contra instrumentum excipitur.

Primo. † Quod instrumentum sit falsum 15 *per tex. in l. 2. & 3. C. de fide instrum. ex quibus*

textib. & facti speciebus apparet quod instrumentis falsitas opponi possit, *text. in l. cum precibus* 18. C. de prob. ubi mulier quædam locavit alicui prædium, super illa locatione factum fuit instrumentum, iste Notarius scripsit mulierem tale prædium donasse Titio, illa dum actione locati agit ad evacuandam possessionem, Titius excipit de donatione sibi facta, & ad eam probandam producit instrumentum, illa excipit contra instrumentum de falsitate, quod aliud actum aliud scriptum sit, sane si hoc probare poterit, vires instrumenti concident, † probatione autem opus est, quia pro publico instrumento præsumitur, duplicem pro se habet præsumptionem veritatis, per *tex. d. l. cum precibus* ad quod semper allegatur, & per, *l. si post divisionem* 3. C. de juris & facti ignor. & solennitatis, *l. sciendum* 30. ff. de V. O. §. si scriptum institut. de fidejuss. † Probatur autem falsitas instrumenti multis modis † (1) Si instrumentum continet non verisimilia, ut enim testi deponenti non veri similia non creditur, ita nec instrumento, quia testes, & instrumenta quoad probationem ad paria censentur, *d. l. in exercendis*. † Ratio est quia quod non est verisimile, est quædam falsitatis imago, *Baldus in l. 1. colum. 3. C. de servis fugit.* 20 *Cravetta conf. 28. num. 1. lib. 1.* † (2) Si instrumentum canet de tempore antiquo, literæ autem sint recentes, v. g. si quis producat instrumentum de anno 1500. in antiqua pergamena, literæ autem figuram, & modum scribendi illo tempore usitatum non referant, aut sty'us puritatem hujus non illius sæculi simplicitatem sapiat, jam ex figura literarum, & styli vehemens oritur falsitatis suspicio, per *tex. in c. inter dilectos* 6. §. secundo, quia, & §. rursus ext. de fide instrum. *Cravetta conf. 28. n. 4. lib. 1.* (3) Probatur falsitas si in protocollo de antiquo annotata sunt, re-

gistrata vero de recenti, quia non est verisimile, quod totum tenorem instrumenti Notarius in memoria habuerit, eo quod hominis memoria labilis sit, & de re antiqua facile præsumatur oblivio, *l. peregre* 44. ff. de acq. poss. *Cravetta d. loco.* (4) † Falsitas arguitur, quando Notarius in registratione instrumenti non servavit solitum suum sty- lum, quem is, & alii communiter Notarii observare consueverunt illa novitas præsumptionem facit falsitatis, neque enim quis facile à recepto stylo deflectere solet, *facit tex. & ibi Canonist. in c. 2. ext. de rescriptis.* & ex isto modo in solito falsitatem arguit, *text. in c. quam gravi* 6. ext. de crim. falsi, *Crav. d. loco nu. 5.* & ista suspicio falsitatis est sufficiens ad condemnandum de falso quoad poenam criminalem, *cap. porrecta* 6. ext. de confirm. utili vel inutili. Et sic vidi in causa inquisitionis contra quendam præbyterum Italum multas bullas, & dispensationes Nuncii Apostoli tanquam falsificatas, rejectas, quod subscriptio non referret manum Nuncii Apostolici, & quod ita pingere, seu literas formare non consueverit, aut ita extente nomen scribere, aut in tali parte &c. & sic quod præter solitum morem fit, redditur suspectum. Consimilia exempla & plena ad hanc materiam quomodo ex omisso stylo Curia in rescriptis, & bullis Apostolicis arguatur falsitas, vide apud *Felinum in d. c. 2. n. 16.* (5) † Falsitatis suspicio arguitur, quando in protocollo reperitur incisio unius folii, quia non debet Notarius in protocollo suo aliquid mutare, variare, aut incidere sine auctoritate judicis, *Baldus in l. cum proponebatur*, ff. de leg. 2. & in *l. fin. C. de edend.* (6) † Instrumentum redditur suspectum ex eo, quod aliquid reperitur scriptum manu aliena sine attestatione Notarii, *tex. in §. & quod saepe in auctor.*

authent. de triente & semisse, nullus enim potest aliquid addere, aut scribere ad instrumentum receptum per alium Notarium sine mandatu illius Notarii, quo casu de tali mandato debet Notarius mentionem
 24 facere in sua subscriptione. (7) † Instrumentum redditur suspectum, si talis persona instrumentum produceret, quæ alibi solita fuisset falsis instrumentis homines decipere, tale enim instrumentum à tali productum non haberet præsumptionem veritatis, per *tex.* & ibi gloss. in *l. si quis ex argentariis* 6. §. 1. vers. *sed si omnes* ff. de edendo, semel enim malus præsumitur semper malus in eodem genere mali. Alios modos probandi falsitatem contra Bullas Pontificum vide relatos in *c. licet* 5. ext. de crim. falsit. Cravetta d. loco n. 6. 7. & 8. vide eundem cons. 113. num. 26. cum seqq. Et quidem hic modus arguendi falsitatem optimus est, nisi in probatione falsitatis deficiamus, quod si fiat, multis respectibus est periculosa, *Pract. Papiens. tit. de forma opponendi contra instrum.* † proinde cauti sint advocati,
 25 ne falsum esse instrumentum temere criminantur ne malum quod aliis parant, ipsi incurant, † accusans enim instrumentum de falso, & non probans, eadem, qua si probatum crimen esset, poena plectendus, per
 26 *tex.* in *l. jubemus penultim. juxta primam glossæ lecturam*, quæ communiter à Dd. recipitur, C. de probat. adde *l. fin. de fide instrum.* & quæ ad ejus *l. intellectum* tradit Bald. in cap. 1. n. 8. ext.
 27 de probat. & † debet se subscribere ad poenam talionis antequam fiat sibi editio instrumenti ad effectum illud redarguendi de falso, ita Bart. in *l. 1. §. editiones* n. 5. de e-
 28 dend. † Et quidem iudex sine accusatore ex officio talem intendentem instrumentum arguere falsum, & in probationibus deficientem, puniet, sicut & alia delicta quæ

coram se committuntur punire potest, omni præscriptione fori cessante, per *tex.* in *d. l. jubemus*, & in *l. nullum* 14. & ibi Bart. num. 2. & Dd. C. de testib. arg. c. cum causam 37. ext. eod. Unde observa crimen falsi circa instrumentum commissum hos diversos poena innodare, (1) eum ut diximus, qui intendit reprobare instrumentum, quasi falsum, & in probatione deficit, (2) eum qui scribit, vel subscribit instrumentum falsum, *l. instrumentorum* 16. §. 1. *l. lege Cornelia* 9. §. poena ff. ad L. Cornel. de fals. (3) eum † qui falsis instrumentis utitur, *l. majorem* 4. *l. si falsos* 8. C. ad L. Cornel. de falsis, quod tamen verum, si sciens dolo malo utatur, nam sine dolo falsum non committitur, *l. nec exemplum* 20. C. ad L. Cor. de falsis, nisi ab usu ejus abstinuerit & ei renunciaverit, *d. l. si falsos* & ibi gloss. in verb. *astrinxerit*, nam quam primum exprimit & declarat se tali instrumento à se producto nolle uti, liberatur à poena falsi, & instrumentum caret effectu, *l. si ad adversarius* 3. & ibi Dd. C. de fide instrum. † proinde sententia lata adversus utentem falso instru-
 30 mento non præjudicat postmodum utenti, per *tex.* in *l. 2. C. de fide instrum.* Cujus *l. casum* gloss. in verbo alius ponit triplicem (1) in duobus cohæredibus veluti Titius, & ego sumus hæredes Caji defuncti, Titius cohæres meus agit adversus debitores hæreditarios, utitur repertis instrumentis in hæreditate, quæ adversarius debitor accusavit de falso, & obtinuit, victusque est cohæres meus, postmodum ego eodem utor instrumento quæritur utrum sententia lata super falso contra cohæredes mihi noceat. (2) Ponit casum in duobus reis stipulandi, ego & Titius stipulati sumus à Cajo decem super hac stipulatione factum est instrumentum quodam Titius correus stipu-
 landi

landi utitur, accusatus de falso, succubuit, vel (3) in plurib. creditoribus qui commune habuerunt instrumentum, quibus separatim cuique super certa quantitate cautum fuit, quod fieri potest, *juxta l. eo quod 10. C. si cert. pet.* Jam quæritur an si cohæres, correus, creditor utentes instrumento communi succumbant, cohæredibus correis, aliisque creditoribus illa sententia obsit? Resp. quod non, sed quod non obstante sententia instrumento, quod falsum pronunciatum est, uti possit, quem si de falso arguere velit, novo opus erit judicio, nova condemnatione. Ratio dubitandi desumi poterit ex l. Papinianus 8. §. penult. digest. de inoffic. testament. ubi præjudicatur legatariis imo etiam libertati, si contra hæredem testamentum fuerit inofficiosum pronunciatum, ergo pariter si instrumentum fuerit pronunciatum falsum, oberit illa sententia postmodum utenti. Sed ea ratione non obstante contrarium deceditur. Ratio decidendi desumitur ex leg. sæpe digest. de re judic. & tot. tit. Cod. res inter alios acta aliis non præjud. & tot. tit. Cod. quibus res judic. non nocet quod scilicet res inter alios acta aliis non noceat. Ratio rationis, quod effectus sententiæ tantum extenditur ad eas personas quæ fuerunt in lite, aut tanquam principales, aut tanquam adhærentes liti, sed cohæredes, aut correi nullo horum modorum in judicio fuerunt, Ergo, &c. Ad rationem dubitandi respond. sententiam adversus unum latam obesse alteri, si is suum jus metitur ex persona quæ succubuit, non si æque principaliter veniat, veluti legatarius percipit suum legatum ministerio ipsius hæredis, & sic pendet ab hærede, ergo sententia contra hæredem lata sibi quoque præjudicat, at hæres à cohærede neutiquam pendet, sed æque prin-

cipaliter ad hæreditatem venit, ergo, &c. & ita solvit gloss. ultimo loco quam probat, & sequitur Bart. Bald. Sy. hard. & communiter Dd. Et hæc solutio probatur, in leg. circa 24. digest. de inoffic. testament. ubi sententia lata adversus hæredem extraneum non officit suo, casus talis est, Titius paterfamilias instituit Cajum suum filium, & Sempronium extraneum, Mævium filium exhæredavit, qui agit adversus extraneum quærela in officiosi & obtinuit, quæritur utrum ea sententia obsit filio? Respondet JC. in una eademque causa diversas quandoque proferri sententias, quasi diceret non obesse, sed illum testatorem pro parte testatum pro parte intestatum decedere, extranei institutio cessatur, filii vero sustinetur, apparet ergo quod unius sententia alteri non obsit, qui æque principaliter ad agendum admittitur, *similis plane casus est, in l. cum duobus 13. Cod. de in offic. testam.* Quæ cautela utetur producens instrumentum quod forte falsum argui posset, ne in poenam incurrat, vide Specul. de instrument. edit. paragrapho videndum restat. numer. 3. Pract. Papiens. in forma product. instrum. in verbo appareant numer. 1. ubi quoque pulchre distinguit quando instrumentum pro parte falsum in totum vitietur, quam protestationem declarat & interpretatur, *Pelsius d. tit. 38. num. 14.*

† Secundo objicitur contra instrumen-
tum quod sit simulatum, id est quod aliud
inter partes actum sit, aliud vero in instru-
mento scriptum, † v. g. debitor obligat
fundum creditori, & in instrumento dicitur
quod vendidit, tale instrumentum tan-
quam simulatum rejicitur, *l. 2. l. emptione
3. Cod. plus valere quod agitur quam quod simu-
late conc.* nam magis attendi debet quod
tacite inter partes actum quam quod simu-
late

Late conceptum & scriptum est, d. l. 2. Multum autem interest an pignus, vel venditio sit priori casu fructus computantur in sortem, & ipso jure minuunt sortem, l. 1. & 2. C. de pig. act. posteriore vero casu à possessore luerantur, argum. tot. tit. digest. & Cod. de pericul. & com. rei vend. proinde usurarii in fraudem usurarum eo modo curant fieri instrumenta, ut fructus loco usurarum lucrentur, arg. cap. ad nostram. §. ext. de empt. & vendit. c. illo vos 4. ext. de pignor. quod hodie notandum est contra usurarios. † Differt autem simulatum instrumentum à falso, quia falsum committitur de voluntate unius contrahentis, si aliud scribatur quam actum sit dolo unius contrahentis, simulatum vero dicitur instrumentum quando uterque contrahentium in hoc consentit, ut aliud scribatur quam actum sit, & hoc propterea, quia actus ut agitur non valet neque à partibus exerceri potest, v. g.

34 † Fœnerator vel Titio filio familias credere pecuniam mutuam, sed ne impingat in SC. Macedonianum, ne exceptione repellatur ipse vendit illi prædium, ut precium ex venditione redactum habeat in creditum, hic circumvenitur lex, agitur inter partes ut mutuum contrahatur, scribitur de vendito prædio, tex. in leg. si filius familias paragrafo 1. digest. ad SC. Macedon. Eodem modo si uxor donatura viro prædium, quod facere nequit, se vendere simulet, illa venditio donationis causa facta non valet, l. si sponsus §. circa venditionem digest. de donat. inter vir. & uxor. leg. cum in donatione 36. digest. lege si donationis 3. Cod. de contrah. empt.

35 † Fit autem simulatio tribus modis de re ad rem, de contractu ad contractum, de persona ad personam, de quibus vide pulchre Sichard. in rubri. Cod. plus valere quod agi-

tur, &c. & de triplici specie simulationis, vide Bald. in dict. lege cum precibus, de persona in personam, cum sit simulatio valet quidem actus, sed jus & obligatio acquiritur veræ, non simulatæ, & fictæ personæ, per text. in lege 4. §. fin. ff. de manumiss. leg. uxor. marito 55. digest. de donat. inter vir. & uxor. leg. si non verum 15. leg. si filii tui 16. C. epd. tit. Bald. in dict. leg. cum precibus in fine, & Notarius simulatum conficiens instrumentum qua poena puniatur, vide Mynsyng. cent. 6. obser. 65.

† Tertio objicitur contra instrumentum 36 quod de voluntate partium factum non sit, puta quando is qui ex instrumento, vel cautione convenitur dicit illud sua voluntate factum non esse, & hoc liquidis, & manifestissimis probationibus per scripturam, aut testes idoneos omni exceptione majores docet, leg. optimam 14. in fine Cod. de contrah. stipulat. vel si quid contra voluntatem alterius partis sit ascriptum in instrumento, dict. lege cum precibus.

† Quarto objicitur contra tenorem instrumenti, quod aliter actum quam scriptum, quod causa expressa vera non sit, & hoc casu admittitur sola probatio per contrariam scripturam, lege generaliter 13. C. de numer. pec. per legem cum de indebito 25. §. fin. digest. de probat. Et hoc verum, si scriptura ad substantiam actus & non ad probationem tantum adhibita sit, nam contractus dicitur in scriptis celebrari quando agitur inter partes quod aliter non valeat nisi fiat scriptura, ita Bart. in dict. lege generaliter nu. 10. Salyc. in dicta lege cum precibus in fine.

† Quinto objicitur contra instrumen- 37 tum quod sit rasum, cancellatum, deletum, nam rasura, cancellatio arguunt suspicionem falsitatis, & derogant fidem ipsis instru-

instrumentis, per tex. in dicto cap. licet ext. de crim. falsi, & in leg. fin. Cod. de edict. D. Adrian. tollend. & ibi Sichard. num. 331. argum. 39 tot. tit. digest. de his quæ in testam. delentur, † quod verum si ista rasura sit in loco suspecto circa indicationem, cap. inter dilectos 6. paragrapho sed contra ext. de fide instrument. circa annum Domini, mensem, diem, tex. in cap. cum venerabilis 7. ext. de relig. domib. vel in nominibus judicum, Rei, vel actorum, vel in nomine loci, vel in narratione juris, vel in remotione appellationis, vel in coactione testium, vel in assignatione termini, & similibus, tex. in c. olim 25. ext. de rescript. Menoch. de presumpt. lib. 5. presumpt. 21. per tot. quæ concernunt substantiam instrumenti, secus si habeat rasuram literæ, vel syllabæ in loco non suspecto, per text. in cap. fin. ext. de crim. falsi, cap. ex parte ext. de fide instrument. leg. qui habebat §4. digest. de manumiss. testamen. Sichard. in leg. 1. nu. 16. Cod. de juramen. calum. facit huc cap. ex literis 40 3. ext. de fide instrumen. † ubi deciditur quod rescriptum Apostolicum propter rasuram in loco non suspecto non censeatur vitiosum.

41 † Casus talis est, inter Titium & Cajum clericos fuit mota controversia super capella quadam, Papa ejus controversiæ decisionem per suum rescriptum committi quibusdam judicibus, productis literis commissionis Apostolicæ apparuit in quodam factam esse rasuram, quod advertens unus ex litigantibus statim excipit adversus rescriptum de falso, nec virtute ejusmodi rescripti Apostolici cognitioni Commissariorum se submittere voluit; Judices Commissarii consuluerunt Papam, an ista rasura esset sufficiens causa quæ induceret suspicionem falsitatis? Respon. Papa quod non.

† Ratio dubitandi prima potest desumi, 42 ex cap. ad audientiam 11. ext. de rescript. ubi dicitur quod falsa latinitas sive mala constructio orationis vitiet rescriptum, ergo multo magis rasura, quia non est laborandum de verbis quando de mente scribentis constat, & juxta M. Tullium disputatio de verbis pertinacibus relinquitur, attamen in rescripto Apostolico verborum & sermonis tanta habetur ratio, ut etiam propter solam hanc causam rescriptum vitietur. Ergo &c. Secunda ratio dubitandi desumitur ex cap. cum olim 12. in fine ext. de privil. ubi dicitur quod bullæ debent esse sine reprehensione chartæ, & literæ, id est, omni vitio carere, at bulla sive rescriptum quod habet rasuram, habet utique vitium. Ergo &c. Tertia ratio dubitandi potest desumi ex leg. fin. Cod. de edict. D. Adrian. tollend. ubi dicitur quod testamentum, non debet esse cancellatum, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatum, sed quod sine omni vituperatione appareat, quod si in testamentis receptum, ergo multo magis in rescriptis.

† Rationes decidendi possunt colligi 43 ex ipso textu, prima quia ista literarum abrasio non est facta in loco suspecto, ubi de substantialibus rescripti, puta de tempore, de effectu, & potestate commissionis, de causæ qualitate, & modo procedendi, &c. alias si in loco suspecto rasura ista facta esset, utique non valeret, per tex. exp. in c. cum venerabilis 7. ext. de relig. domib. Secunda ratio decidendi desumitur etiam ex textu & ducta est argumentatio à minori ad majus. In privilegiis facilius præsumitur falsitas quam in rescriptis, argu. cap. penult. ext. de crim. falsi, at privilegia si in possessionibus abradantur, id est, si in nominibus possessionum non in nominibus actoris, Rei,

Rei, vel iudicis rasuram unius litis contineant, non propterea destituuntur fide, & virtute, per text. hic ergo nec rescripta. Non obstant rationes dubitandi in contrarium allatae, ad has uno ore respondendum est, quod intelligantur si in loco suspecto rasuram contineant, *juxta d.c. cum venerabilis*. Nota (1) ex hoc c. quod rasura in loco non suspecto non inducat nec falsitatem nec suspicionem falsitatis, (2) † nota quod licite abradantur in instrumentis literae, in quibus error commissus est, si non sunt in loco suspecto, quod intellige, & ita limitatur notabiliter totum hoc cap. si ab eo qui rescriptum indulget abrasio literae fiat, non vero ab impetrante, is enim, si postea in rescripto, instrumento, aut quovis alio documento, & bulla, errorem deprehenderit, eum emendando tollere non potest, quinimo dicit Panor. hic quod ex regula Cancellariae in Curia Romana poena excommunicationis sit constituta in eum, qui in rescripto bullato aliquid saltem unam figuram, vel literam, vel etiam dimidiatam abraferit, deleverit, diminuerit, compleverit, vel mutarit. Quod intellige si illa bulla nihilominus uti velit, alias posset impetrans sine ulla plane poena totam literam dilaniare, vel etiam totam bullam dilacerare si ita non vult: quilibet enim juri pro se introducto renunciare potest. Circa hanc reprobationem instrumentorum, privilegiorum propter falsitatem, aut rasuram de multis dubitari potest, quae cum in cap. accepimus 4. ext. de fide instrum. decidentur, ejus explicationem hic subjungemus.

45 † Tria itaque disponuntur in hoc cap. (1) quod privilegia quae sunt suspecta falsitatis, & quorum fides & veritas in dubium vocatur, sint exhibenda, ut ex eorum inspectione de falsitate constet, (2) ubi ista

privilegiorum exhibitio fieri debeat, & coram quibus scilicet in claustro Monachorum haec ipsa producentium, aut in alio quovis loco securo, idque coram paulis, (3) quid futurum, si ad inspiciendum & examinandum privilegia non comparuerit, quod sit ipsi diffamanti perpetuum imponendum silentium, & sententias juxta tenorem privilegiorum latas, firmas esse. † 46

Casus talis proponitur Inter Archiepiscopum Cantuariensem & Monasterium S. Augustini fuit orta controversia super statu & libertate ipsius Monasterii, pro Monasterio fuit lata sententia, obtentu & vigore privilegiorum quae Monasterium produxit, Archiepiscopus talem volens infringere sententiam, dixit ista privilegia, juxta quae pronunciatum esset, esse falsa, Abbas Monasterii consulit Papam quid hoc casu facta opus esset, Papa respondet, Privilegia in claustro Monasterii aut alio in loco securo esse exhibenda, cujus duplicem dat rationem, prima quia privilegia non inspecta non possunt argui falsitatis ergo sunt exhibenda, probatur haec ratio per text. in cap. porro 7. ext. de privileg. & per leg. incivile 24. ff. de legibus, ubi dicitur incivile esse judicare de lege, ea non inspecta, secunda ratio, quia esset difficile & periculosum ea deferre ad Sedem Apostolicam, ergo in loco propinquiori & tuto exhibenda sunt, nam periculum quod caveri potest, stultum est admittere. Ex quo notandum, quod quis compelli non possit ad producendum ipsa originalia instrumenta, chyrographa literasque obligatorias ad loca remota propter periculum interceptionis, verendum enim magnopere est ne intercipientur, & sic probandi facultate destituamur.

† Nota (1) quod privilegia, juxta quorum

rum tenorem sententia jam pronunciata est, nihilominus possint de falso argui. Nota (2) quod diffamanti statuatur terminus peremptorius intra quem actionem proponat, si isti termino non satisfecerit, per definitivam sententiam imponitur illi perpetuum silentium (3) nota ex textu interim autem nullatenus, illa privilegia vacillare, quod lite pendente nihil sit innovandum, *per tot. tit. ext. ut lite pend. argu. tot. tit. ff. nihil in non. appell. pend. & ut glossa notat*, quod pendente accusatione contra aliquem interim remanet in statu, & officio suo pristino. Nunc ad propositum redeundo, cum dicimus instrumentum ob rasuram, concellationem, deletionem, incisionem rejici, & vitiari, hoc intelligendum primo, ut diximus, de rasura literarum, vel syllabarum in loco suspecto juxta *de cap. fin. & de cap. ex literis*, deinde de rasura dictionis, literarum enim vel syllabarum rasura saltem de jure civili suspectum non reddit instrumentum, *per tex. exp. in dict. leg. qui habebat ff. de manumiss. testam.* & hæc sunt limitationes hujus exceptionis, alias vide apud Sichardum *in dict. leg. fin. nu. 21. 22. & 23. Cod. de edict. D. Adrian. tollend.* Et si quid casu inductum, inscriptumve fuerit: ejus in subscriptione Notarius mentionem faciet Reichs Abscheidt de anno 1512. §. 18. Die Notarien.

48 † Sexto objicitur contra instrumenta quod vetustate sint consumpta, quod vitata, arrosa, ut legi amplius non possint, *tex. in dict. cap. inter dilectos §. primo, & in cap. fin. ext. de fide instrument.* ubi Papa mandat renovari instrumenta si non sint vetustate consumpta & vitata.

49 † Septimo objicitur quod instrumentum sibi ipsi sit contrarium & repugnans, quod contineat contrarios articulos, puta de presentia, & absentia, de furore, & sana

mente, de actu spontaneo, & coacto, de virginitate & corruptione &c. hæc cum simul de eodem circa idem eodem tempore vera esse non possint, unum alteri fidei derogat, quare enim uni magis credatur quam alteri, & sic totius instrumenti fides corrumpitur, *arg. leg. ubi repugnantia ff. de reg. jur. & vulgata est illa theoria juris, quod contraria allegans non sit audiendus, qui secum ipsi dissidet quomodo ei credetur? argum. leg. 1. Cod. de furt. & ser. corr. ubi quis prohibetur contrarias actiones intentare, argum. leg. si Titius 16. ff. de condit. instit. ubi perplexa institutio rejicitur, text. exp. in c. sollicitudinem 54. in fine ext. de appell.* Et de repugnantia & contradictione vide latius Dd. in d. l. ubi repugnantia, & inter reliquos Cagnolum qui ejus regulæ aliquot poni ampliationes, & limitationes.

† Octavo objicitur contra productionem instrumentorum, quod quis contraria instrumenta & adversa directe vel indirecte produxerit sicut enim producens instrumentum sibi ipsi contrarium nihil probat: ita nec producens plura instrumenta inter se dissidentia, unum enim aliud destruit, *tex. in leg. scriptura 14. Cod. de fide instrument.* ubi deciditur quod allegans contraria non audiatur, siue ad calum legis accommodatius producens duo instrumenta sibi contraria neutro probat, sed alterum alterius fidei derogat. Casus hujus legis variè poni potest, prout gloss. & Bald. varia ponunt exempla instrumentorum quæ propter contrarietatem, contradictionem, repugnantiam non valent, quæ vide. Ratio dubitandi desumitur *ex leg. cum de etate 13. ff. de probat.* ubi dicitur quod si plures producuntur testes contrarii, quod tum statum dignioribus, ergo pariter idem observandum in instrumentis, cum ad

ad probandum testes, & instrumenta pari gressu procedant, *juxta dict. leg. in exercendis.*

51 † Ratio decidendi hujus legis est, quod qui producit instrumenta ea confiteatur esse vera, si igitur repugnantia producit, repugnat sibi in sua confessione, consequens igitur quod nihil probet, *per text. in cap. imputari 13. ext. de fide instrument. pro hoc facit leg. cum precum 9. Cod. de liber. causa facit text. in cap. ex tenore 16. ext. de rescript.* ad rationem dubitandi responderetur, hoc
52 obtinere in testibus non instrumentis, † eo quod producens instrumenta deliberare, & expendere secum possit, an sint contraria nec ne, at producenti testes, de dissonantia, & repugnantia ante neutiquam constare potest, nequit enim animos eorum pervidere, aut quid dicturi divinare, consequens igitur quod instrumentorum dissonantia, quia evitari non testium producenti obsit, *ita Bart. in dict. leg. scriptura numer. 2. pro qua ratione diversitatis est, text. exp. in dict. cap. imputari ext. hoc tit. ubi dicitur imputari sibi debere qui contrarias scripturas in iudicium producit, cum in eius potestate fuerit non producere. Hæc tamen exceptio si per distinctionem actuum, & temporum concilientur instrumenta, elidi potest, de quo vide Bald. in dicta lege in exercendis numer. 3. vide quoque quæ ad hanc oppositionem tradidit Bald. in cap. 1. num. 17. ext. de probat.*

53 † Si vero à diversis producantur contraria instrumenta, tunc videat iudex quodnam magis sit sine suspitione, & quod magis congruat negotio, & secundum illud judicet, vel si æquales sint probationes, absolvat reum, *argument. cap. ex literis 3. ext. de probat.*

54 † Nono obijcitur contra instrumentum

quod testes in eo descripti sint à jure reprobat, quod testes esse non possint, ut quia damnati publico iudicio, aut alias inhabiles, nam cum sine testibus instrumentum non valeat, si omnino nulli ascripti sint, idem dicendum, si inhabiles ascripti, paria enim sunt omnino aliquid non fieri, vel non legitima fieri, *leg. quoties 6. digest. qui satisfar. cog.*

† Decimo reprobantur instrumenta per testes, qui in instrumento ad ejus fidem astruendam ascripti sunt, si illi deponant contra instrumentum se non interfuisse, ex illa depositione fides instrumenti corrumpitur. Cujus ratio est, quia fides instrumenti dependet à testibus, *§. sed & si instrumenta Novell. de instrument. fide & caut. gloss. in leg. in donationibus in verb. subnotatione Cod. de donat. & in leg. generali in verb. servituti Cod. de tabular. lib. 10. ergo si testes se adfuisse negent, merito vacillat fides instrumenti. Et hoc extra omnem controversiam verum est, si omnes testes qui ascripti sunt se interfuisse actui negent, prout Bart. in dict. leg. in exercendis num. 3. 4. & 5. Myns. cent. 4. obser. 39.*

† Quid autem si aliqui eorum negent se 56 fuisse præsentis, veluti duo sunt ascripti, unus pro, alter contra, aut tres sunt ascripti, duo contra, unus pro, aut quinque sunt ascripti duo pro, tres contra, hisce casibus merito dubitatur, an per inficiationem quorundam testium instrumentum expugnetur. Et generaliter cum quæritur an inficiatio quorundam testium evertat instrumentum, distinguendum eo modo videtur, quibusdam inficiantibus, aut salvus manet & integer necessarius numerus testium scilicet binarius, puta quinque ascripti sunt, tres inficiantur, duo de præsentia attestantur, aut non manet integer, puta duo ascripti alter negat alter affirmat, priori casu, salva manet

fides instrumenti posteriori non, ita distinguit Bart. in dict. lege in exercendis numer. 4. & 7. Bald. num. 2. Cravetta cons. 56. num. 15. lib. 1. quæ distinctio probatur argument. leg. 1. paragrapho fin. digest. quemadmod. testam. aper. ubi Bart. & communiter Dd. tradunt, quod reprobetur instrumentum per duos testes instrumentarios, quando non remanet sufficiens numerus testium, & evidenter habet rationem, † quia duo testes sufficiunt ad valorem instrumenti, ergo supernumerariorum inficiario non debet præbere impedimentum, cum non de necessitate adsint ex supra abundanti, declaratur autem ista distinctio per Bart. Bald. & alios dicto loco quod tum demum vera sit, si tribus verbi gratia negantibus se adfuisse, & eo modo, ut tenor instrumenti refert inter partes actum & gestum esse, & contenta in instrumento vera esse, reliqui duo affirmant, & pro instrumento testificentur, Cravetta dict. cons. 56. numer. 16. si autem duo isti testes taceant, si negent se recordari aut mortui sint, tunc supernumerariorum testimonium expresse contra instrumentum deponentium prævalet. Ratio istius declarationis est, nam quando testis expresse deponit super veritate contentorum in instrumento, sumus in casu claro, scilicet quod approbatur instrumentum ex testimonio duorum testium, testes enim deponentes pro instrumento etiam si non sint descripti in eo augent ejus fidem, quantumcunque dubitatur de fide instrumenti, ut in authent. de instru. caut. & fide paragrapho oportet, sed quando non examinatur, sumus in dubio, licet enim testes mortui præsumantur stare pro instrumento tamen præsumptio non est plena probatio, nec habetur pro veritate, imo præsumptio consideratur in casu du-

bio, quia in claris cessant præsumptiones, l. continuus 137. paragrapho cum ita digest. de V. O. ideo dubium est, si testes mortui viverent & examinarentur, an instrumentum approbarent, unde absurdum esset, quod præsumptio, quæ exsurgit ex morte testium, habeat tantam efficaciam & vim quantam habeant tres testes vivi expresse deponentes † semper enim præsumptio cedit legitimæ probationi, l. fin. in prin. digest. quod metus causa, l. nuptura 57. in fine digest. de jure dot. l. si chyrographum 24. leg. cum de indebito 25. §. 1. digestis de probat. Prædicta quoque vera sunt, si testes se interfuisse quidem contractu dicunt, sed aliter scriptum esse quam fuerit actum, ita Bart. in dict. lege in exercendis numer. 12. Vel sic dicere poteris.

† Si omnes testes instrumento ascripti contradicunt instrumento, dicentes non fuisse præsentem, tunc reprobant instrumentum, nec dicuntur illi testes singulares sed contestes, ita declarat Bart. in dict. lege in exercendis numer. 6. & magis creditur tunc vivæ quam mortui voci, paragrapho si vero aliquid, authent. de fide instrum. leg. 1. in fine digest. quemad. test. aper. cap. tertio loco 5. ext. de probat. quod verum est, si in instrumento dicatur quod testibus præsentibus ita inter partes actum sit, prout refert instrumentum. Si autem unus ascriptus ex testibus contradicit instrumento, dicens ego non interfui, mihi nihil de negotio constat, † tunc, si est supernumerarius, id est super numerum à lege requisitum, non reprobatur instrumentum, nec ejus fidem vacillare facit, secus si sit de numero qui necessario requiritur, is enim reclamans instrumento illud evertit, ita intelligitur tex. in dicta lege 1. in fine digestis quemad. testam. aper. Bald. in dict. lege in exercendis n. 10. Sich. num.

num. 11. ubi distiguit, an ille unus testis probet se contractui interfuisse, an simpliciter neget se interfuisse, priori casu facit vacillare fidem instrumenti, juxta c. ex tenore 35. ext. de testib. posteriori non item.

61 † Si tamen duo de ascriptis testibus reclamant instrumento dicentes se non fuisse præsentes, licet legitimus numerus testium integer maneat, fides instrumenti vacillat, ita Bart. in dict. lege in exercendis nu. 8. ubi nu. 9. cautelam dat articulandam falsitatem instrumenti, Sich. nu. 11. Et hoc verum si ve illi testes dicant rem esse aliter actam quam scripta sit, vel dicant se non interfuisse negotio, licet sint ascripti, semper probant contra instrumentum, nam est regula, quod si aliqua pars instrumenti probetur falsa, præsumendum est totum esse falsum, & sic propter falsitatem unius articuli omnia reliqua dicuntur falsa, per leg. 2. in fine digestis de fide instr. c. quanto 5. ext. de his que sunt à præ l. sine cons. c. & can. si ad sacros & ibi not. gloss. fin. distinct. 9. Sciendum itaque quandoque dubitari de manu instrumenti, an manus ejus Notarii sit qui instrumentum erexisse dicitur, quandoque de fide instrumenti, an ita res gesta, sicut cantat instrumentum, priori casu manus ista docetur per confessionem ipsius Notarii, cujus dicto statuitur, aut eo mortuo per comparisonem literarum, lege si quis decurio 21. Cod. de fals. paragrapho si vero moriantur, authent. de fide instrument. de reprobatione instrumentorum per testes in eo descriptos vel non, supernumerarios, vel non supernumerarios, vide Processum Pelsii tit. 38. à nu. 5. usque ad 12. Camillum Borellum d. tit. 18. à nu. 137. usque ad num. 159.

62 † Undecimo, reprobatum instrumentum per testes non ascriptos in ipso instrumento, text. in cap. cum Joannes 10. in verb. non

tamen quodlibet instrumentum extr. de fide instrument. dict. leg. optimam in fine Cod. de contrah. & com. stipul. & in d. cap. tertio loco ext. de probat. cap. tam literis 33. ext. de testibus, & hoc extra omnem controversiam est, sed de numero testium per quos reprobari debeat instrumentum valde apud Dd. controversatur, Sichard. in d. l. in exercendis varias refert Dd. opiniones, tandem nu. 6. subscribit opinioni innocentii, quod duo testes sufficiant quam postea probat, declarat, & limitat 4. modis ut ibi per eum, à qua opinione non abhorre, videtur Bart. in dict. lege in exercendis n. 14. & 15. Bald. nu. 2. vers. si vero testes & rationi satis videtur consentanea, si cum triplici hac moderatione exaudiat † (1) ut isti duo testes sint 6; omni exceptione majores, deinde de proprio suo sensu deponant, nec per alios testes instrumento ascriptos, vel alios adjuvetur instrumentum, nam ubi est instrumentum præterea est examen testium, sunt duo vincula, quæ haud dubie plus ligant quam unum, ita dicit tex. in d. auth. de instrument. caut. & fide §. si tamen quisquam & §. si vero moriantur, quomodo autem illud juvamen vel contra testatio ut sufficiens sit fieri debeat, tradit pulchre Salyc. in d. l. in exercendis in 5. qu. (3) Ut Judicis officio locus sit, & arbitrari possit, an Notarii, an vero testium autoritas prævaleat, quibus tribus concurrentibus arbitramur cum Innoc. Bart. Bald. Salyc. Sichard. & aliis duos testes reprobare posse instrumentum de hoc quando testes instrumento repugnant, quibus magis credendum sit testibus, vel instrumentis, vide Myns. cent. 4. obser. 39. per tot. quomodo autem isti testes deponere debeant, vide Bart. d. loco nu. 16. Cravetta d. cons. 56. nu. 3. & de impugnatione instrumenti per testes vide eundem cons. 75. per tot.

† Duodecimo reprobatum productio instrumentorum & probatio per instrumentum, si adversa pars ei renunciavit, *l. adversarius 3. Cod. de fide instrument.* ubi deciditur quod qui renunciat instrumento eo potest uti non possit. † Casus talis est. Petisti à me decem ex causa mutui, & produxisti instrumentum, ego ejus fidem indubium revocavi, & ex quibusdam conjecturis falsum illud esse ostendere conatus, quo casu cum tibi producenti illud à suspitione falsitatis vindicare incumbere, *juxta l. fin. Cod. ad L. Cornel. de falsis, & l. penult. Cod. de probat.* tunc succumbens forte poena falsi teneris, contestatus es te eo non usurum, renunciasti ei instrumento, postmodum cum videres te destitutum probationibus, regredi vis & refugere ad hoc instrumentum quæritur an possis respond. quod non. Ratio decidendi in hac ipsa *l.* traditur quod scilicet renunciando ejus usui tacite videatur confiteri illud esse falsum, ratio rationis est, quod lex præsumat renunciantem scire illud esse falsum. Nota ex *d. l. 3.* quod renuncians instrumento tacite confiteatur illud esse falsum. Sic quoque renuncians liti tacite confitetur se non habere jus, *l. postquam liti 4. C. de pact. l. destituisse 10. ff. de jud.* † Nota 2. renunciationem hæc tria operari (1) inducit tacitam confessionem (2) impedit ejus usum (3) liberat à crimine & poena falsi, *l. si falsos 8. C. ad L. Corn. de fals.* quod verum, si falsum arguatur ipsum instrumentum non vero quod ipse instrumentum falsum confecerit, Ratio est, quia tum delictum est consummatum at vero quando uti vult nondum est consummatum, ergo tum renunciatio poenam recte evitabit. † Fit autem ista renunciatio bifariam i. simpliciter nulla præcedente suspitione, vel accusatione

falsitatis, sed solum quia confido super aliis probationibus, & hæc renunciatio juxta *Dd. in d. l. 3.* hoc tantum operatur, quod in ea instantia tali instrumento uti non liceat, in alia instantia utique licebit, *per tex. in c. de testibus ext. de testib.* aut fit renunciatio ob suspicionem vel accusationem de falso, quia adversarius illud falsum arguit, & tunc nec in hac nec in alia quavis instantia illo uti licebit, & de hac renunciatio *d. l. 3.* loquitur. Et quidem hi sunt principales modi reprobandi instrumenta, præter hos sunt adhuc multi alii, quos vide apud *Spec. in tit. de instrum. edit. §. postremo per tot. & Ferrariens. in sua praxi de forma opponendi contra instrum. in verb. aliisque de causis, Damhaud. d. loco cap. 187. per tot.* vide quoque *Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 30. §. fin.* De exceptionibus contra instrumenta vide *Emericum à Rosbach in sua praxi civili tit. 63. per tot. Reformat. Juliacen. cap. 62.* Quomodo autem instrumenta ita reprobanda per producentem rursus comprobentur, salventur, & sanentur, vide *Bald. in d. l. in exercendis nu. 6. cum seqq. usque ad finem legis.*

De instrumentorum amissione.

SUMMARIA.

- 1 Decisio *l. 1. C. de fide instrum.*
- 2 Casus legis.
- 3 Ratio dubitandi.
- 4 Rationes decidendi.
- 5 Notabilia ex lege.
- 6 Amissio instrumentorum creditori non præjudicat.
- 7 Instrumenta si lacerentur ab eo contra quem producuntur, nihil producenti nocet.
- 8 Instrumenta reperta apud adversarium cum rasura nihil parti præjudicat.

9 Amis-

- 9 *Amisio instrumentorum tribus potest fieri modis.*
- 10 *Decisio l. sicut iniquum C. d. t.*
- 11 *Creditori alleganti casu fortuito perdidisse instrumentum, quæ probare incumbant?*
- 12 *Casus fortuitus in periendo instrumento non obest creditori.*
- 13 *Casus fortuitus ab allegante probandus est.*
- 14 *Amisio instrumentis per testes recte fit probatio.*

UT hæc materia instrumentorum perfectæ sit, tandem finaliter attingemus, eorundem amissionem quid, & quantum illa præjudicet. Et quia sub tit. C. duas habemus leges primam, & quintam de illa amissione loquentes, breviter earum explicationem pro complemento hinc subi-
 1 **civimus.** In prima itaque l. deciditur † quod amissio instrumentorum non excludat alias probationes, neque creditori, qui paratus est legitimis probationibus ostendere de-
 2 bitum, in ullo præjudicet. † Casus talis est Credidi Titio decem super quo publicum factum est instrumentum, quod ego casu quodam perdidit, quæritur utrum ea instru-
 3 menti amissio mihi præjudicet, ita ut à peti- tione credidi ceciderim, nec aliis probatio- nibus pecuniam creditam esse, ostendere possim. Respondet Imper. amissionem in-
 4 strumentorum non præjudicare, neque me ab aliis probationibus exclusum. † Ratio dubitandi ea esse potest, quod eo animo & intentione à partibus contrahentibus con-
 5 ficiatur instrumentum, ut rei gestæ veritas eo comprobetur, præter voluntatem par-
 6 tium ab eo recedendum non est. † Ratio decidendi desumitur, ex l. 3. §. ejusdem ff. de tes-
 7 tib. ubi dicitur, quod iudex ad unam pro-
 8 bationis speciem cognitionem suam alli-
 9 gare non debeat, sed quibuscunque legiti-

mis probationibus rei gestæ veritatem co-
 1 gnoscere, idem dicitur in l. indicia 19. C. de rei
 2 vendic. quod scilicet indicia certa tantum
 3 probent quantum ipsa instrumenta, 2. ratio
 4 decidendi desumi potest, ex l. cum instrumen-
 5 tis 10. C. de fide instrum. ubi talem Imper. as-
 6 signat rationem, quod scilicet venditio &
 7 alii contractus sine instrumentis consistere
 8 possint, si ab initio non intervenerint, ergo
 9 ob eorum amissionem non vitiabuntur,
 10 quasi sic diceret, Instrumenta quæ adesse,
 11 vel abesse possunt sine rei corruptione, non
 12 sunt de substantia contractus, ergo iis amif-
 13 sis non corruunt. Ex qua ratione colli-
 14 gimus hujus legis decisionem deficere iis
 15 casibus quibus instrumenta sunt de substan-
 16 tia contractus, veluti cum ab initio inter
 17 contrahentes conventum est ut venditio,
 18 vel alius contractus in scriptis celebretur,
 19 l. contractus 16. C. de fide instrument. aut quan-
 20 do ex dispositione legis scriptura interve-
 21 nire debet, veluti in contractu emphyteu-
 22 tico, l. 2. ibi scriptura interveniente C. de jure
 23 emphyteut. in testamento solenni, l. hac con-
 24 sultissima 21. C. de testament. §. sed cum paulatim
 25 Instit. eod. in nuptiis inter illustres personas,
 26 §. quia vero Novella ut liceat matri & avia &c.
 27 in mandato Principis quod non potest pro-
 28 bari nisi per scripturam, l. 1. C. de mand. prin-
 29 cip. aut quando ex vigore & ordinatione
 30 statuti scriptura intervenire debet. † Nota
 31 (1) ex hac l. quod creditori incumbat pro-
 32 bare debitum quod præten- dit, nam ei in-
 33 cumbit probatio qui ait non qui negat. (2)
 34 Nota quod probato debito debitor à iudice
 35 ad solutionem compellendus sit captis pi-
 36 gnoribus, aut missione in possessionem, aut
 37 incarceratione, aut aliis legitimis modis.
 38 (3) Nota † quod amissio instrumentorum
 39 creditori non præjudicet, quo minus aliis
 40 legitimis probationibus, intentionem suam

fundare, & debitum astruere possit, *tex. hic concordat l. sicut 5. l. statum 6. l. si solenni- bus 7. l. si constiterit 8. l. cum instrumentis 10. Cod. h. tit. l. cum citra 15. Cod. de jure dor.* Quod autem hic dicitur amissionem instrumentorum creditori non præjudicare ampliatur, (1) † idem esse si instrumen- ta ab adversario forte lacerata sint, si e- nim in judicium produxero instrumen- tum meum, adversarius meus illud reci- piens ex indignatione & superbia in meo, judicisque conspectu lacerat, hic meo sta- bitur juramento, adversarius autem arbi- trariè ob insolentiam, & contumaciam istam punietur, ita Bald. hic numer. 2. quan- do amissio instrumenti juramento probe- tur, vide Borellum d. loco à num. 304. usque ad 314. (2) † Ampliatur quod mihi quo- que non præjudicet, si instrumentum me- um reperiatur apud adversarium meum cum aliqua rasura, quæ fidem meo in- strumento non derogabit, quia præsumi- tur istam rasuram neque à me, neque ab alio meo mandato factam, nisi ista rasura fuerit in aliquo loco suspecto, vel ita in- duxerit scripturam, ut prorsus elici sensus & intellectus amplius non possit, ita Bald. d. loco. Unde has ampliaciones ad casum d. legis de amissione loquentis referendo, dic amissionem instrumentorum † tribus posse fieri modis vel casu fortuito, vel facto meo proprio, vel facto adversarii. De amissione per casum fortuitum loqui- tur hæc nostra lex. Si facto proprio, ut quia ex nimia facilitate reddidi chyrogra- phum per illam redditionem inducitur tantum pactum de non petendo, *l. 2. ff. de pact. nisi alia conjectura & præsumptio- nes haberi possint, quod non animo libe- randi debitorem reddiderim, veluti ut is eodem instrumento adversus alium uta-*

tur, aut quia spe futurae statim solutio- nis instrumentum cancellavi, laceravi, aut igne consumpsi, tum nisi manifestissimis probationibus ostendere potero non con- sulto hoc me fecisse, non animo donau- di debitum sed spe illud consequendi, à debito cecidisse videor, *arg. text. in l. si chy- rographum 24. ff. de probat.* pro debitore igitur habente chyrographum meum est præ- sumptio liberationis quam nisi ego aliis legitimis probationibus refutavero, exclu- sus sum à debito. Si vero facto adversarii chyrographum perdiderim, ut quia illud laceraverit, tum ut supra diximus nostro statur juramento, & hoc de hac l. In altera l. sicut iniqui 5. C. eod. tit. † deciditur, quod amissio instrumentorum per casum fortui- tum neque præjudicet, neque patrocinetur, creditori non præjudicat, quia salva manet illi crediti petitio, & aliis legitimis modis probatio, non patrocinator, quia nudæ ejus assertioni non creditur neque ut primum creditor allegat casu fortuito perditum in- strumentum, debitor condemnandus est, † sed tria creditori probare incumbunt, (1) casum fortuitum, *l. si quis domum 9. §. Imperator ff. locati, & probatur per juramen- tum asserentis, formam juramenti, vide apud Specul. de instrum. edit. §. postquam num. 11.* (2) tenorem instrumenti (3) veritatem eorum quæ in instrumento relata sunt, quibus probatis plenam fidem facit, & debitor illi condemnandus est, *l. testium 18. in fine C. de testib. l. emancipatione 11. C. de fide instrum.* Si vero casum tantum probet, non vero quic- quam de tenore ejus, aut veritate, nil pro- bat, nullam plane fidem facit, secus si dolo adversarii perditum foret, ut quia ipse in- strumenta subtraxisset, *text. & casus in l. si de possessione 20. C. de probat.* Si vero casum & tenorem probet, non vero veritatem,

tum

tum femiplene probat, ita ut ei deferri possit iuramentum, *c. cum olim 12. ext. de privileg. ratio est, quod exemplum instrumenti sine originali sive authentico non prober, per text. in authent. si quis in aliquo C. de edend. & text. in c. 1. ext. de fide instrum.*

- 12 Unde nota hic tria. (1) † Casum fortuitum circa amissionem instrumentorum credi-
13 tori non præjudicare, (2) † alleganti casum fortuitum incumbere probationem,
14 (3) † amissis instrumentis per testes vel aliis modis posse probari debitum, etsi instrumentum casu amissum dicatur, an Notarius sine commissione judicis & parte adversa non citata ad petitionem unius partis illud ex prothocollo reficere possit, vide *Specul. de instrum. edit. §. postquam num. 2. 3. II. 13. 14. 15. 16. & 17. ubi hæc materia de amissione instrumenti debiti, & cancellatione plene traditur. Circa materiam amissionis instrumentorum observa, quod si per factum adversarii mei perdo instrumentum quo usus eram, sufficit ad intentionem meam fundandam probare quod facto adversarii perditum est instrumentum, per quod probatur id de quo agitur, l. si de possessione 20. C. de probat. l. testium 18. §. fin. C. de testib.*

TITULUS XI. DE INSTRUMENTORUM EDITIONE.

Duabus regulis earumque limitationibus materia editionis instrumentorum declaratur.

SUMMARIA.

- 1 Actor reo edere sua instrumenta, & jura tenetur.

- 2 Declaratur exemplis.
- 3 Limitationes prædictæ conclusionis.
- 4 Reus actori instrumenta propria ad ejus intentionem fundandam edere non tenetur.
- 5 Declaratur exemplis.
- 6 Dissolutio objectionis.
- 7 Communia instrumenta tam actori, quam reo edenda sunt.
- 8 Casus quibus reus actori instrumenta edere tenetur.
- 9 Fisco agenti à reo jura edenda sunt.
- 10 Privilegiatus non utitur suo privilegio contra aequè privilegiatum.
- 11 Usurarius reus ad fundandam actoris intentionem rationes suas edere tenetur.
- 12 Reus edit instrumenta actori quando ista editio tendit ad liberationem actoris.
- 13 Ob favorem causæ & personarum fit editio à reo.
- 14 Instrumenta quibus reus in judicio utitur actori edenda sunt.
- 15 Reus ratione contractus obnoxius rationes suas edere, ad hoc compelli potest.
- 16 Si periclitetur veritas judex ex officio cogit reum actori edere jura.
- 17 Ad probandam replicationem, vel triplicationem reus actori edit instrumenta.
- 18 Declaratur exemplo.
- 19 Rationes ejus.
- 20 Opinio Wesembecii circa editionem pro fundanda replicatione actoris.
- 21 Communis opinio approbatur.
- 22 Tertius petens editionem jurium prius de suo interesse docere debet.

HOc loco convenit de Instrumentorum, Rationum, & Actorum judicialium editione tractare, de qua in Digestis, & Codice extat titulus. De edendo. Ut igitur ista materia liqueat, primo quidem per certas conclusiones diducemus quis, & cui

cui supra nominata sunt edenda, deinde quomodo, quando, & ubi, edenda, Circa instrumentorum editionem quis, cui edere teneatur, duæ observandæ sunt regulæ una affirmativa, altera negativa.

1. Affirmativa. † Actor tenetur reo edere instrumenta sua rationesque suas, sive librum & Codicem rationum, ad exceptionem ejus probandam, potest reus petere ab actore ejus propria instrumenta ad probandam suam exceptionem, *text. in l. finali juxta primum & verum glossæ intellectum quem communiter Dd. sequuntur C. de edend. & in l. non est novum §. C. eod. tit. facit l. qui tabulas 27. ff. de furtis*, non vero ad instructionem Rei, nemo enim debet instruere adversarium suum, sed debet ille à se ipso capere consilium, ideo datur sibi terminus ad deliberandum, *per text. in authent. offeratur C. de litis contestat.* quæ authentica tam in reo quam
2. actore loquitur. † Exemplum. Venditor agit de actione ex vendito ad precium, reus emptor dicit se solvisse precium, se de super referens ad instrumentum venditionis quod penes venditorem forte remansit, petit igitur ad probandam istam exceptionem precii soluti sibi edi ab actore instrumentum venditionis, certe actor edere illud tenetur. Aliud. Creditor convenit reum ratione debiti ex mutuo, reus debitor allegavit exceptionem solutionis, hanc ut probet petit sibi edi rationes ipsius creditoris actoris, quæ petitio ipsi deneganda non est, per jura allegata. Et hoc verum non solum in privatis sed etiam in publicis fisci rationibus, quæ fisco agente, reo edi debent, *text. in l. justum 6. C. de edendo.* Concordat. Reformatio. Juliac. capit. 24. §. Nach dem/ vers. Hinwiederum aber mag der Beklagter begehren den Klägern anzuhalten seinen briefflichen Schein / zu Be-

weisung seiner des Beklagten Exception fürzubringen. Latine. E contra reus petere potest, ut actor edat sua instrumenta ad probandam suam exceptionem. Cujus regulæ ratio est, quod Rei sint favorabiles actoribus, *l. Arrianus 47. ff. de act. & obligat. c. ex literis 3. ext. de probat. c. inter dilectos 6. in fine ext. de fide instrum. l. perspicuum 11. ff. de pœnis, argum. c. ponderet, §. distinct. c. tempora pœnitundis 26. quest. 7.* ut qui inviti & imparati in judicium trahuntur, cum actor nisi instructus in judicium non veniat, *l. unica C. ut nemo invitus agere, vel accus. cog. l. petenda C. de tempor. in integr. restit. vide Panorm. in c. 1. circa medium ext. de probat. ubi plures rationes conjungit, Felinus ibidem numer. 25. ubi duobus modis notabiliter limitat.* Sic diffamans tenetur diffamato edere instrumenta penes se retenta, *Gaill. lib. 1. observat. 9. num. 9.*

† Limitatur autem prædicta conclusio aliquot casibus in quibus actor reo edere non tenetur, puta si reus fori declinatoria utitur, (2) vel compensationis exceptione actionem elidit, (3) vel actori domini quaestionem refert (4) aut famosa exceptione actorem repellit, (5) aut denique favorabilis sit quæ ab actore instituitur actio, his enim casibus ab actore editionem postulans audiendus non est, ut copiose tractant, *Dd. in d. l. fin. C. de edend.*

Negativa conclusio. † Reus actori instrumenta propria ad ejus intentionem fundandam edere non tenetur, *text. in l. 1. in l. qui accusare 4. in l. finali in fine C. de edendo, in l. nimis grave 7. Cod. de testib. in c. 1. ext. de probat.* non sunt enim arma sumenda ex domo adversarii quibus lædatur, *arg. l. unica Cod. de prohib. seq. pec. arg. l. creditor 7. C. de usur.* Concordat. Reformatio. Juliac. d. l. §. Nachdem aber vermög der Rechten der Kläger sein An-

Ansprach und Klag zu beweisen schuldig/ so soll auff sein Begehren der Beklagter sein eygen Brieff und Siegel oder andern briefflichen Schein zu Verweisung des Klägers Furderung einzubringen nicht ge-
trungen werden, Latine. Quandoquidem de jure actor tenetur probare suam actionem, ad ejus instantiam & petitionem reus sua jura, & instrumenta ad fundandam intentionem actoris, edere non tenetur. † Ut ecce peto fundum rei vendicatione quem possides mihi restitui tanquam meum, tu negas meum, postulo à te edi instrumenta quæ habes de eodem fundo, certe iniquum est statim tibi quæ mea sunt scriptis exhiberi, per jura allegata. Vel. Actione exempto peto mihi tradi fundum quem à te emi, tu negas me emisse, volo mihi edi instrumentum emptionis quod penes te est, non sum audiendus. Ratio rationis est, quod quando judici nihil est probatum, nulla æquitas movere potest ut jubeat edi instrumenta Rei. † Nec obstat quod reus respondendo positionibus actoris intentionem ejus, juvare cogatur, dum enim respondet relevat eum ab onere probandi, juxta cap. i. de confessis in 6. & sic subministrando probationes intentionem ejus dextre juvat, quia hæc dissimilia sunt & manifestam rationis diversitatem habent, actor enim instructus ad causam venire debet, nec ex domo Rei arma emendicare, sed antequam litem ingrediatur, & ad agendum profiliat, potest sibi de instrumentis & juribus ad instructionem causæ necessariis oportune providere, cum Notarius tanquam publica persona, uni non minus quam alteri officium suum in communicandis instrumentis super actibus coram se gestis impartiri teneatur. At confessionem Rei nisi lite jam mota, & contestata habere nequit, ni-

mirum igitur quod nihil sibi isto casu imputetur, prout in superiori. Dixi in conclusione propria instrumenta, † communia enim tam actori, quam reo edenda sunt, *tex. in cap. G. perpetuus 12. ext. de fide instrum. in l. cetera 4. §. fin. cum l. seq. digest. famil. ercif. in l. procurator. 7. C. de edend. quia quod commune est pro parte meum est, l. jure communi 26. digest. de servit. urb. præd. & de triplici genere instrumentorum communium, vide Panorm. in d. cap. i. Concordat. Reformat. Juliac. capit. 24. §. Dergleichen/ Ordinat. Curia Monast. parte 2. tit. 27. in princ. So auch ein Parthey im Rechten angezeigt/ daß bey dem Gegentheil Urkunden/ Brieffe/ Bücher/ Register oder Schrifften fürhanden wären/ mit begehrt/ die ins Gericht zu bringen und zu ediren. Wo dann solche Urkunden/ Brieff/ Bücher/ oder Register ihr beyder gemeyn seynd / so ist die Wider-Parthey pflichtig / die ins Gericht zu bringen und verlesen zu lassen / Latine. Si pars litigans in judicio allegaret, penes adversarium existere documenta, literas, libros, Registra, vel alia scripta petendo ea in judicium produci, si itaque ejusmodi documenta, libri, registra, rollæ, vel alia scripta communia essent, adversarius ea edere teneretur. † Fallit autem prædicta conclusio aliquot casibus quibus reus ad fundandam actoris intentionem tenetur instrumenta propria edere. Primo † propter favorem 2. Fisci, fisco enim agenti & postulanti, editio à Reo facienda est, l. Senatus censuit 3. digest. de edendo, l. 2. §. i. & 2. digest. de jure fisci Gaill. lib. i. observat. 106. numer. ii. ubi dicit quod fisco in Camera decernantur compulsores contra reum ad edendum instrumenta, & jura ad fundandam Fisci intentionem. Limitatur ista fallentia in Ecclesia, quæ cum æque privilegiata sit quam*

Fiscus, *juxta l. fin. C. de SS. Ecclesiis*, fisco edere
 10 non tenetur, per vulgatum axioma, † quod
 privilegiatus non utitur suo privilegio con-
 tra æque privilegiatum, *arg. l. sed & milites*
8. ff. de excus. tut. alias duas limitationes vide a-
 11 *pud Felin. in d. c. 1. n. 9.* Secundo. † Usurarius
 reus aëtori ad ejus intentionem fundandam
 ut edat compelli potest, *Clem. unica, §. cete-*
rum de usuris. Idem esse in nautis, cauponi-
 bus, stabulariis, & publicanis, tradit ex iden-
 titate rationis, *Bald. in l. dissoluta nu. 2. Cod.*
de condict. ex lege, Gaill. dict. loco nu. 13. de his,
& similibus casibus vide Felinum in d. cap. 1. nu.
20. ubi hanc fallentiam duobus modis ampliat,
Andream Gaill. lib. 1. obs. 106. nu. 12. Oldendorp.
in Classic. act. clas. 8. Costal. in d. l. Senatus. Ter-
 12 tio. † Reus tenetur edere aëtori instrumen-
 ta, quando ista editio instrumentorum or-
 dinata est ad liberationem aëtoris, puta
 quia is solvit debitum & creditor retinuit
 instrumenta, & is est casus, *d. l. dissoluta Cod.*
 13 *de condict. ex lege.* Quarto. † Causarum, & per-
 sonarum favor suadet interdum ut à reo a-
 ètori editiones fiant, ut in causis matrimo-
 nii, dotis, libertatis, Ecclesiæ, alimentorum,
 hospitalium, legatorum ad pias causas stu-
 diorum, & miserabilium personarum, ita
Panorm. in d. cap. 1. & Felinus ibid. n. 10. & 11.
 14 Quinto. † Reus tenetur edere instrumenta
 quibus ipse in judicio usus est, *tex. in l. 1. §.*
edenda ff. de edend. arg. tex. in c. contingit §. ext.
de fide instrum. Ratio est, quia instrumenta
 sicut dicta testium tam contra producen-
 tem quam pro producente probant, *d. l. 1. §.*
edenda l. is apud quem C. eod. etiam si produ-
 cens protestetur quod producat instrumen-
 tum in parte, & partibus pro se, & causæ
 suæ justificatione facientibus non aliter
 neque alio modo, prout procuratores in
 productione instrumentorum protestari
 consueverunt, ista protestatio nihil opera-

tur, quia instrumentum probat contra pro-
 ducentem eo invito, ita *gloss. in dict. l. 1. §. edi-*
tiones, quam gloss. communiter Dd. sequuntur,
 & indubitate vera est in instrumentis quæ
 nomine producentis confecta sunt, secus
 si produceret instrumentum inter alios
 confectum tunc utique designare posset
 quid pro instruenda sua causa ex isto instru-
 mento producat, protestando alia se non
 concernere, ita *Felinus in d. c. 1. num. 9. ubi plu-*
res allegat. & sic supra à nobis dicta intel-
 ligenda. Simili modo non potest produ-
 cens se excusare quod per errorem produ-
 xerit instrumentum contra se faciens, *Spe-*
cul. de instrum. edit. §. videndum restat num. 12.
 Sic exceptiones, & reliqua producta qui-
 bus reus in judicio utitur aëtori edenda
 sunt, cum sint pars aëtorum. Sexto fallit.
 † Si reus ratione contractus obnoxius sit ra- 15
 tiones edere veluti procurator qui negotia
 nostra administravit, *l. quedam 9. in princ. ff. de*
edendo, vel ratione ultimæ voluntatis, ut in
casu l. si pradiorum 15. C. ad L. Falcidiam, & l. in-
strumenta 24. C. de fideicom. Septimo. † Ju- 16
 dex ex officio aliquando si intelligat veri-
 tatem periclitaturam nisi patrocinetur,
 strenue compellere potest partem ream
 ad edendum etiam pro intentione adversa-
 rii fundanda, præsertim ubi aëtori copia
 probandi periisset, ut tenet *Innoc. in d. c. 1. &*
Oldendorp. in suis Classib. classe 1. ad quod optime
fact. d. l. 1. Cod. de edendo licet Panorm. & Felinus
qui in isto casu aëtori aliter consulit, dissentiant.
 Octavo. † Ubi jam aliquo modo fundata 17
 est intentio aëtoris incidit autem disputatio
 de re aliqua in replicatione, vel triplica-
 tione quam probare oporteat, ibi sem-
 per potest editio instrumentorum à Reo
 fieri, *l. maritus 95. §. fin. ff. ad L. Falcid. arg. l. qui*
concubinam 29. §. cum ita ff. de legat. 3. facit d. l.
si, C. de edend. in verbis originem petitionis & ibi
gloss.

gloss. argumento ducto à contrario sensu ita Bald. in d.l. dissoluta n. 2. Sichard. ibidem n. 7. idem Bal. in d.c. 1. n. 5. & 12. Panorm. ibidem circa medium Felinus ibid. n. 24. ubi exempla commem. quæ viæ.

18 † Quare si petam à te decem vigore chyrographi tuo sigillo confirmati, tu negas scripsisse te, aut negas sigillum, recte petam ut des sigillum tuum, vel aliquid manu tua scribas, quæ conferatur cum chyrographo,
19 † nam malitiosis exceptionibus non est indulgendum, *l. 1. ff. de r. g. Catoni.* Est & illa ratio, quia casu quo actor aliquid probarit, cessant rationes editionem in favorem actoris fieri prohibentes, ita quod cessantibus istis rationibus æquitas dicat, quod iudex, qui incipit habere conscientiam informatam, id est qui pro parte actoris & de jure ejus jam aliquantulum instructus est, nihil indiscutendum dimittat sed insuper quantum potest indaget veritatem, & causæ merita exequat. Accedit tertia ratio, quod actor replicando fit quodammodo reus, quia replicatio est exceptionis exceptio, *arg. l. quoniam Alexandrum 26. C. de adult.* at reo fit editio, ut ex supradictis patet. Ergo &c. Et his quidem rationibus nixi Dd. istam fallentiam, communiter tenent † Matthæus We-
20 sembecius autem in parat. ad tit. ff. de edendo nu. 12. circa hunc articulum aliter sentire videtur, nam quod dicitur reum ad replicationem adjuvandam actori edere teneri, id in rationibus de quibus leges huc pertinentes loquuntur verum esse putat, cum quia nisi rationes edantur non recte dati, & accepti integra causa constare possit, *l. si quis ex argentariis 6. §. rationem digest. de edendo,* tum quod rationes utrique parti quodammodo videantur esse communes, *dict. loco si quis ex argentariis §. unde apparet vers. pertinere,* in reliquis autem durum sit à regula recedere, cum replicatio sit iustar actionis, & actore

non probante reus sit absolvendus, *l. qui accusare C. de edendo.* Sed hæc sententia Wesembecii, ipsius autoritate salva, destruitur per expressum, *tex. in l. Titius hæres 42. digest. de act. empti,* ubi reus venditor agenti emptori ex instrumentis hæreditariis fines fundi, & quid juris habuerit defunctus ostendere tenetur, Ecce eo loci JC. non de rationibus sed de instrumentis loquitur, & alibi respondetur omnia instrumenta hæreditaria, & rationes defuncti, & pupillares rationes edi à reo debere, *d. l. maritus §. fin.* † Manet itaque vera communis Dd. assertio, quod omnia instrumenta ad causam pertinentia à reo ad actoris replicationem juvandam edenda sint, *d. l. Titius dict. l. maritus §. fin.* non vero ad juvandam ipsius petitionem seu actionem, *d. l. 1. dict. l. qui accusare,* de his casibus, vide *Processum Pelsii tit. 37. à nu. 6. usque ad 12.* ubi septem casus refert quibus reus actori edere tenetur & sunt pœne iidem quos antequam viderim Pelsium congeffi Scias tamen quod hæc tria editio instrumentorum, traditio instrumentorum, & restitutio instrumentorum, inter se sint diversa, de editione loquitur, *l. fin. Cod. de edendo, & Spec. tit. de instrum. edit. §. videndum §. qualiter instrumenta exhibeantur per tot. ubi vide,* de restitutione loquitur proprie, *dict. l. dissoluta Cod. de condict. ex lege.* De hac editione instrumentorum vide pulchram observationem Andreæ Gaill. *lib. 1. obs. 106.* Et prædicta de actore, & reo intelliguntur † tertius autem
22 instrumentorum, vel actorum editionem recte non petit, nisi imprimis de suo interesse doceat, *Gail. lib. 1. observat. 69. nu. 6.*

& d. observ. 106. numer. 3.

4. & 5.

DE EDITIONE RATIONUM.

Quomodo rationes ab argentariis nummulariis, aliisque edantur.

SUMMARI A.

1. Argentarii, & nummularii rationes suas ei cujus interest edere tenentur.

2. Ex actores, & Officarii publici instrumenta, & chyrographa, ad jus privatorum pertinentia edere tenentur.

3. Privati rationes suas denudare non tenentur.

4. Utens rationibus pro se etiam contra se valere pati necesse est.

5. Qui aliter quam ex edicto pratoris ad editionem rationum tenentur.

6. Notarii instrumenta edere ex prothocollo tenentur his quorum interest.

Oc casione prædictorum de edendis instrumentis non inconueniens erit non nulla interserere de editione Rationum, & actorum judicialium, de qua materia extat tit. ff. & C. de edendo.

1. Prima conclusio. † Argentarii qui mensam argenteam exercent, deputati ad hoc auctoritate populi in foro, vel in tabernis, & nummularii qui ex ponendis, commutandis, inspiciendisque nummis præerant, Calendaria sua in quæ inscribi solebant celebrati apud eos contractus, itemque rationes datorum, & acceptorum, hi inquam, & successores eorum cuiuslibet, cujus intersit, vel ad quem ea res pertinet, edere tenentur, *l. prator ait 4. in princ. l. si quis ex argentariis 6. §. 1. l. quadam 9. §. 1. & 2. l. argentarius 10. in princ. & §. 1. ubi ratio à Jc. assignatur digest. de edendo.* Dico cujus intersit, nec enim argentarius, aut quili-

bet alius conficiens rationem, vel scripturam, tenetur edere illam ei cujus mandato non fuit facta, sicut nec Notarius instrumentum, *Bald. in l. fin. num. 3. ff. de tabul. exhib.* ubi dicit quod petenti exhibitionem tabularum, vel instrumentorum à Notario objici possit. Tua non interest, non es ille de quo instrumentum mentionem facit. † Sic & exactores publici Gabellatores quos vocant, & Rationales instrumenta, vel chyrographa, acta etiam ad jus privatorum pertinentia, exigentibus edere debent, *tex. in l. in fraudem 45. §. ex his bonis digest. de iure fisci, Vvesemb. in parat. digest. de edendo num. 12.* Denique omnes qui ex officio publico libros rationum conficiunt, per *tex. in l. iustum 6. C. de edendo.*

Secunda conclusio. † Privati rationes suas denudare non coguntur, *l. penult. ff. ad exhib. l. 2. C. quando & quib. quarta pars debeatur lib. 10. l. fin. C. de aliment. pupil. præstand.* Nisi ex æquitate mercatores illi qui varias negotiationes exercent, & ipsi rationibus suis quasi publicis utuntur, sicut & artifices, *Bart. in d. l. quidam §. nummularios num. 1. Felinus late in d. c. r. n. 13.* ubi quatuor casibus dicit id sine scrupulo procedere, & totidem limitat, † æquum enim est, ut quibus rationibus pro se cum usus postulat, utuntur, eas contra se quoque valere patiantur, *l. si quis 13. C. de testib. tot. tit. ff. quod quisque juris in alium statuerit & c. ita Vvesemb. in parat. ff. de edendo num. 12. in fine.* Facit & ea ratio, quia sicut de consuetudine communi hujusmodi mercatores & artifices solent suas rationes in scriptis conficere, ita & contrahens cum eis, qui præsumitur juxta consuetudinem regionis contraxisse, *l. si fundus 6. ff. de evict.* censetur tacite demandasse, ut rationes suas in scriptis redigant, *Das sie ihre Rechen-Bücher halten / arg. l. vel universo-*

rum 12. ff. de pig. act. arg. l. fin. ff. quod cum eo qui in alien. potest.

5 Tertia conclusio. † Sunt & aliæ quædam personæ quæ ad editionem rationum tenentur, non tamen ex edicto Prætoris de edendo, nec actione in factum inde descendente, sed civilibus actionibus ad editionem compelluntur, tales sunt procuratores, tutores, curatores, socii, & alii ejus generis, qui adulti, dominis & sociis exhibere, & reddere rationes tenentur, non quidem ex hoc, ut dictum est, edicto, sed jure civili & legitimis actionibus tutelæ, mandati, pro socio, *tex. in d. l. quedam 9. in prin. ff. de edend.*

6 Quarta conclusio. † Notarii seu tabelliones publici, quorum opera itidem publica est, non secus ac argentarii, vel numularii petentibus iis quorum nomine contractus conscripserunt, prothocolia sua exhibere coguntur, *Bart. in d. l. argentar. n. 1. Bald. in d. c. 1. n. 4. Panor. ibid. in 4. col. Sic Ordi. Juliac. de Notariis cap. 2. §. Sonst soll in fine.*

DE FORMA ET MODO EDITIONIS INSTRUMENTORUM, ET RATIONUM.

SUMMARIA.

- 1 Pars instrumenti alieni ad causam faciens tantum edenda est.
- 2 Communia instrumenta integraliter edenda sunt.
- 3 Instrumentum judicialiter productum plura continens capitula totum parti prælegi debet.
- 4 Judici integrum instrumentum edi debet.
- 5 Statuta integre edenda sunt.

6 Ex libris & registris clausula concernens extrahi, & edi debet.

7 Acta judicialia integra, & non imperfecta edenda sunt.

8 Si acta integra edi non possunt iudex tenetur utrique parti ad interesse.

9 Camera quid observet, si acta edi non possint, aut saltem imperfecta.

10 Instrumenta sine die, & consule edenda sunt.

11 Ratio hujus.

12 Declaratio rationis per exempla.

13 Rationes cum die, & consule edi debent.

14 Quando instrumenta cum die, & consule edantur?

15 Acta cum die, & anno eduntur.

16 Ad effectum probandi Originalia edenda sunt.

17 Instrumentum quod arguitur de falso in Originali producendum est.

18 Acta partibus per copiam eduntur.

19 Originalia acta sunt affecta iudicio.

Quod ad instrumentorum, & rationum formam editionis pertinet, ea his duabus explicari potest quæstionibus. Prima. An integra, an ex parte edenda sint instrumenta, & rationes. Secunda. An cum die & consule edenda sint?

Quod ad primam quæstionem attinet † regulare est duntaxat partem instrumenti alieni ad causæ instructionem pertinentem edendam esse, *text. apertus in cap. contingit in fine ext. de fide instrum.* ubi Papa consulentibus respondet quod quandoque super exhibendo privilegio, vel indulgentia, seu instrumento fuerint requisiti, tunc si super uno capitulo tantum quæstio sit, illud solummodo describatur, & adversæ parti copia ejus fiat, *tex. item in capit. cum persona de privileg. in 6. Specul. de instrum. edit. §. videndum restat nu. 19.*

2 † Communia autem instrumenta quæ à publica persona me mandante confecta sunt, & ratione mei interesse edi petuntur, integraliter edenda sunt, *Panormit. in dict. cap. 1. in §. colum. vers. ultimo ut plene &c. ext. de probat.* ita intelligi potest juxta subjunctam materiam, *Wesemb. in paratit. digest. de edendo num. 13.* ubi vult instrumenta integra edi debere, ex quo J.C. de modo, & forma editionis loquens in d. l. 1. §. editiones diem confecti instrumenti solummodo excipiat, ut sic exceptio diei, regulam in casibus non exceptis confirmet, *per ea quæ tradit Decius in l. 1. ff. de regulis juris, arg. l. tribumus 20. §. fin. ff. de testam. militis, arg. l. fin. Cod. de pact. convent. tam super dote &c. l. maritus 21. C. de procur.* Quod dixi aliena instrumenta in clausulis concernentibus edenda, hoc verum est, quoad editionem quæ fit parti eam requirenti ad effectum ut deliberet, an faciat pro producente vel ut requirens inde probationem sumat, illa enim in parte tantum seu ut vulgo loquuntur in concernente Clausula fieri debet,

3 *Gaill. d. observ. 106. nu. 10.* † attamen si instrumentum vel privilegium, quod judicialiter producitur plura separata, & diversa capitula contineat, totum in præsentia judicis parti prælegi debet, *tex. in d. cap. contingit, & in d. c. cum persona*, eo quod præcedentia sequentia, & contra declarent, *l. si tibi 20. ff. si cert. pet.* Sæpe enim videmus quod in instrumentis, & privilegiis sub finem apponatur clausula quæ limitat omnia præcedentia, vel saltem declarat, *ut in l. si servus plurium 50. §. si. & in l. qui filiabus 17. ff. de leg. 1.* ita *Panor. in d. c. contingat in ultimo notabili, & in d. c. 1. §. ultimo ut plene vers. secundo casu.* Et ista potest esse prima limitatio. *Reformat. Juliacens. d. cap. 24.* Und ob wohl an etlichen Undergerichten der Ge-

brauch bisher gewesen / daß man den briefflichen Schein oder die Clausulen / darum die Irzungen sich erhalten / denjenigen / Dargegen solcher briefflicher Schein angelegt / hat fürgelesen / und zu mehrmahlen hören lassen / und kein Copien darvon geben wollen / jedoch dieweil der Inhalt der Brieff oder Clausulen davon gehandelt / etwan weitläufftiger oder dunkel gesetzt / also daß nicht wohl möglich der Sachen Nothturfft in der Eyl zu bedencken / so soll man hinfürter die begehrte Abschrift niemandt weigeren oder abschlagen. Latine. Et licet in quibusdam inferioribus judiciis hæctenus usitatum fuerit, quod ipsa documenta, vel clausulæ concernentes iis contra quos eadem in judicio producta fuerunt, tantum prælegerentur, & ita aliquoties, prælecta ab iis audirentur, nolentes communicare earum copias: attamen, quia documenta eorumque clausulæ super quibus controversia est plerumq; longa seriè continentur & obscuræ sunt, ita quod vix possibile sit contenta earundem sufficienter pervestigare, & quid contra agendum mature deliberare, proinde de cætero petitiæ earum copiarum partibus non erant denegandæ. Quod declarat & restringit *Ordinat. Curia Monast. d. par. 2. tit. 27.* hunc in modum, doch soll hierein die Bescheidenheit gehalten werden / so die Bücher / Brieff / oder dergleichen weitläufftige Schrifften wären / die auch anders und geheime Ding einhielten / daß alsdann mit gebührllichem Fleiß die Articulen so gemein seynd / von ehrbahren Personen sonderlich darzu durch unseren Hoff Richter geordnet / ausser dem Original gezogen / und soll solchem Extract gleich dem Original selbst Glauben gegeben werden. Latine. In qua com-

communicatione copiarum ista discretio & moderatio observari debet, si ex libris censualibus aut aliis scriptis varia continentibus extractiones copiarum faciendae, in quibus forte arcana & non temere divulganda essent, quod tunc singulis bene per-vestigatis isti articuli tantum, per probos & fide dignos ad hoc à Judice Curiae nostrae deputatos ex Originali extrahentur, cui extractioni uti ipsi Originali plena fides accommodabitur, cui concordat cap. contingit 3. ext. de fin. instrumen. & cap. cum personae 7. de privileg. in 6. Secundo limitatur † si non petenti sed judici editio facienda, itaque si inter litigantes contendatur an totum instrumentum an pars edi debeat, judici totum exhibendum erit, ut ipse conspiciat, cognoscat, num totum ad decisionem causae pertineat, an vero pars, ut tradit Bart. in rubric. ff. de oper. novi nunc. Tertio limitatur † in editione legum, & statutorum, ea enim quae omnibus sunt publica & communia integre edenda sunt, non quidem integrum volumen, sed integrum illud caput, Bart. in d. rubr. de oper. novi nunc, Panorm. in d. c. 1. in fine vers. qualiter, vide Felin. ibi remissive, Gaill. d. obs. 106. nu. 8. ubi dicit quod pro editione statutorum in Camera Compulsoriales edantur. Rationes porro eduntur eatenus quatenus ad petentem pertinent, cujus editionis formam expressit ipse JC. in d. l. argentarius §. edi ff. d. t. Edi, inquit Cajus, ratio ita intelligitur si à capite edatur, scilicet non ut totum cuique Codicem rationum totasque membranas inspiciendi, describendi; potestas fiat, sed ut ea solum pars quae ad instruendum aliquem pertinet, inspiciatur & describatur, facit d. c. contingit ext. de fide instr. & d. c. cum persona de privil. in 6. † Sic in libris, & registris quorum varia

& discrepantia sunt capita suffecerit eum articulum edi qui ad causam pertinet, & quo quis in iudicio usus est, non vero totum librum aut omnia Registri capitula, argum. d. l. 1. §. edenda in verb. quibus quis usus. † Acta tandem integra, & omnino completa, non manca & imperfecta edenda sunt, tex. in d. c. quoniam contra §. 1. in verbis qui fideliter universa iudicii acta conscribant, & in l. ne causas 15. Cod. de appell. Gaill. lib. 1. observ. 134. num. 12. Concordat. Ordinat. Camerae part. 1. tit. 28. §. Weiter ordnen wir/ & Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 10. §. Gerner/ 2c. Et si iudex neglexerit acta conscribi, aut si ita mutilatim & imperfecte scripta sint, ut superior iudex se ex illis informare nec sententiam ferre possit, † tunc iudex condemnatur utrique parti ad interesse, & ut expensas litis refundat, per tex. in dict. c. quoniam contra in fine & ibi gloss. in verbo negligentiam, facit tex. notabil. in l. sancimus 15. Cod. de iudiciis prout quoque si neglexerit examinare testes, tex. in l. si quando 19. in fine Cod. de testib. vide Myns. cent. 1. observat. 11. & cent. 2. observat. 16. Gaill. lib. 1. obser. 134. nu. 14. † In Camera Imperiali si ob defectum actorum procedi non possit, causa ex officio pro conclusa acceptatur, rescinditur prior processus, & iungitur originario actori, ut ibidem de novo agat quatenus velit, & poenam arbitrariam punitur iudex inferior cujus negligentia, vel omnino nulla acta conscripta sunt, vel imperfecte & mutilatim conscripta, Myns. dictis locis ubi aliquot praedictis ita in Camera iudicatum refert, idem cent. 5. obser. 93. nu. 3. Gaill. d. obser. 134. num. 21.

Ad secundam quaestionem quod attinet ea regulariter sic definienda est. † Instrumenta sine die, & consule edenda sunt, d. l. 1. §. editiones. † Ratio est, ne ex cognitione

rione diei, & consulis adversario præbeatur occasio machinandi falsum, *d. §. editiones*, aliam rationem vide apud Wesemb. in parat. ff. de edend. num. 12. Veluti † si in concursu creditorum cum disceptatur de prælatione ex prioritate temporis exhibeatur instrumentum obligationis, & recipiens cognito die quo exhibentis hypotheca constituta, diem sibi constitutæ hypothecæ præferat, quale exemplum ponitur, in *l. si à debitore* 28. ff. ad L. Cornel. de falsis. Aliud si tabulæ testamenti cum die & consule exhibeantur, & recipiens falsum ceteriori die, cum illud tanquam posterius prius tollat, fabricari curet testamentum, *l. 2. §. diem* ff. quemad. testa. aper. de hac editione sine die, & consule quando ea fieri debeat, & quando non, vide *Processum Pelfii d. tit. 37. à n. 12. usque ad 19.* Prædicta vera sunt de die conscripti instrumenti, sed diem solutionis non excipit prætor, nam dies solutionis sicuti summa, pars est stipulationis, *d. §. editiones*. † Rationes autem cum die, & consule edi debent, quoniam accepta, & data non possunt aliter apparere, nisi dies & consul fuerit editus, *d. §. editiones vers. rationes*. † Sic quoque instrumenta interdum cum die & consule edi debent, si tanquam falsa arguatur, juxta gloss. in *d. §. editiones*, per tex. in *l. optimam* 14. C. de contrah. & com. stipul. quod verum si falsitas ex data instrumenti argui velit, ita limitat. Panorm. in *d. c. 1. §. ultimo ut plene*, ubi, & alia requisita quæ isto casu, cum instrumentum falsum dicitur, observari debent, quæ vide ibi per eum, adde circa hanc materiam falsitatis instrumenti, *l. penult. C. de fide instrum.* † Acta quoque cum die, & anno edi receptum est, tex. in *d. c. quoniam contra §. statuimus in fine in verb.* quæ occurrerint competenti ordine conscriben-

da, loca de signando, & tempora, & personas, proinde, à Notariis causarum Producta quæ judicialiter exhibentur signantur quando exhibita sint, à quibus, & contra quos, vide Ordin. Camerae part. 1. tit. 30. §. 2. & Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 10. §. Was an unserem / 2c. Porro Originalia edi necesse non est, sed sufficit Exemplum seu (ut nunc loquimur) Copiam exhiberi, quod ex descriptione editionis patet, in *d. l. 1. §. 1. & in d. l. argentarius §. 1. in verb. copiam describendi facere & describendi potestas fiat*, facit *l. exempla* 11. ff. de edend. ita gloss. Bart. & Dd. in *l. 2. ff. de edend.* † Sed cum ad finem & effectum probandi editio ab actore, vel reo judicialiter fit, tunc Originalia produci debent quia hæc sola probant, tex. in auth. *si quis in aliquo C. de edend. facit c. 2. ext. de probat.* quæ tamen non dimittuntur apud Prothocollum, sed solum Copiæ auscultatæ & collationatæ, arg. tex. in *c. contingit ext. de fide instrum.* & ibi notat Panorm. in 1. notab. & in *d. cap. 1. in fine vers. ad duo tamen adverte & c. tex. in cap. cum persona de privil. in 6. Maranta in suo Specul. parte 6. de instrum. product. nu. 36. & 37. ubi Follerus in sua addit: dicit aliud obtinere in mandato procuratorio, quod in Originali relinquendum apud acta Concordat. Ordinat. Camerae parte 1. tit. 30. §. Item, als etwann / & Curiae Monast. part. 2. tit. 26. §. fin. Und wann also Brieff / Register und andere Urkunden / daran den Parthenen gelegen / an das Hoff-Gericht fürbracht werden / damit dann solche Acta, Brieff und Schrifften nicht verlegt oder verlohren werden / auch die Parthenen derselben an anderen orts hern / im Fall der Nothturfft gebrauchen mögen / wollen wir das die Parthen / wider welche Brieff / oder Schrifften einbracht / dieselb als bald besich-*

besichtigen/ und ihr Einrede ob sie darwi-
der sichtbahrliche Argwohnigheit / oder
Mangel der Siegel und Signeten /oder
Dergleichen hätte/ von stundt an/ oder am
nächsten Gerichtstag vor unserem Hoffge-
richt fürwenden mag / und soll darauff
dann solche Brieff und Schrifften dem be-
weisenden Theil auff seyn Begehren als-
bald wiederum zugestellt werden sollen/
doch daß ein glaubwürdige Copey durch
des Gerichts Notarien aufcultirt/ und un-
terschrieben bey den Acten behalten/ und
dem Gegentheil auch eine Copey davon
übergeben werde. Latine. Et quando ita li-
teræ sigillatæ, Registra, & alia documenta
alicujus momenti in judicio Curiaë nostræ
producuntur, ne igitur ejusmodi acta, lite-
ræ sigillatæ, aliaque documenta forte non
corrumpantur vel amittantur, & partes
producentes in aliis judiciis causis & nego-
tiis in quibus opus habent, uti possint, vo-
lumus ut pars contra quam documenta &
scripturæ producuntur in ipso judicio ea di-
ligenter inspiciat, & si quem visibilem de-
fectum in sigillis, signetis, vel scriptura de-
præhendat, durante vel in proxima audien-
tia de ejusmodi defectibus excipiat, & de-
inde ejusmodi literæ sigillatæ, & documē-
ta parti producenti ad ejus instantiam re-
stituentur, ita tamen quod Copiæ auscultæ
maneant apud acta, & parti adversæ eo-
rundem copia communicetur, & Reform.
Jul. d. c. 24. §. Und nachdem auch an vielen
Undergerichten dieser Brauch eingerissen/
daß die Schöffen die Original-Brieff und
Siegel/und andere schriftliche Urkundt
daran den Partheyen groß und viel geles-
gen/ hinder sich behalten / und aber sich
zufragen könte/ daß solche Brieff und an-
dere Schrifften durch Versaumnüß oder
Unglück verlohren oder verderblich wür-

den/ oder die Partheyen der vielleicht an
anderen Orthen auch nothdürfftig seyn
möchten/ darum soll hinfürter die Parthey
wieder die der schriftlicher Schein einge-
legt/ solche eingelegte Brieff und Schrif-
ten besichtigen/ und ihre Einrede/ ob sie de-
ren einige wieder die sichtbahrliche Argwoh-
nigheit oder Mangel an den Siegelen/ sig-
neten / oder schrifften derselben Brieff und
Siegel hätte/ von stund an dühendes Ge-
richts fürwenden/ Es wäre dann daß das
Gericht auß rechtmässigen beweglichen
Ursachen länger Zeit dazu gebe/ und wann
solches geschehen/ sollen den Partheyen ih-
re Brieff und Siegel auff ihre oder ihres
vollmächtigen Begehren wieder gegeben/
doch davon glaubwürdige Abschrifften be-
halten/ durch den Gericht. Schreiber colla-
tionirt, und bey die Acta registrit werden.
Latine. Et postquam in multis inferioribus
judiciis mos iste invaluit, quod Scabini ip-
sa Originalia, quæ tot probe asserventur &
restituantur partibus litigantibus pluri-
mum interest apud se in judicio retineant,
contingere autem possit, quod eadem casu
aliquo, vel ex negligentia deperdantur, vel
defectuosa fiant, vel partes producentes in
aliis judiciis causis & negotiis iis forte o-
pus habeant, proinde de cætero pars con-
tra quam productio facta, eadem inspi-
ciet, & si quid contra sigillum, signetum,
vel scripturam excipere velit, hoc du-
rante audientia faciet, nisi judex ex cau-
sis moventibus longius tempus ad hoc
indulgeret, quo facto, Originalia ad par-
tium eorumve procuratorum instantiam
restituentur reservata collationata copia
apud prothocollum. Et ita in praxi ob-
servari videmus, exhibentur enim loco
probationis instrumenta, documenta,
aliaque jura in Originali cum copiis au-
sculta-

scultatis, quibus apud Prothocollum reli-
ctis petitur Originalium prævia agnitione
restitutio, vide tamen distinctionem quam
17 ex Specul. tradit Gaill. d. obser. 124. nu. 24. †
Sic quando instrumentum productum fal-
sum esse dicitur in Originali producendum
est, ut notæ falsitatis ex scriptura, ex sigillo,
ex subscriptione, aliisque circumstantiis
rimentur, & indagentur, ita Bart. & Bald.
in l. procurator C. de edend. Wesemb. in parat.
18 ff. eod. tit. nu. 13. † Acta quoque judicii par-
tibus non in Originali eduntur, sed acto-
rum copia sub sigillo judicis, & subscrip-
19 tione Notarii, † Originalia autem quæ ju-
dicio affecta sunt manent in judicio, ut eod.,
si quando de fide exempli seu copiae dubi-
tatio suboriatur, recurratur, per tex. in d. c.
quoniam contra & ibi Panorm. nu. 4. Lanfranc.
nu. 12. ext. de probat. tex. in l. eos 6. §. super his
gloss. & Bart. ibidem C. de appell. tex. in l. quo-
niam 18. in l. à proconsulibus 19. C. eod. Maran-
ta parte 6. de actorum editione nu. 64. Et ita in
Camera observari testatur, Gaill. d. obser.
134. num. 22. libr. 1. & quomodo puniatur
pars acta falsificans, vide Gaill. d. loc. nu. 21.

DE EDITIONE ACTO- RUM.

Acta, aliaque producta in judicio
qualiter edenda sint.

S U M M A R I A.

- 1 Acta judicii sunt communia & exhibentur
cuique habenti interesse.
- 2 Quod procedis in causis civilibus & crimina-
libus, ordinariis & summariis.
- 3 In causa appellationis appellanti acta edenda
sunt.

4 Acta perfecta edi debent.

5 Acta pro condigno salario eduntur.

6 Producta in judicio parti adversæ communi-
cari debent.

7 Iura per productionem facta sunt de actis, &
adversarius iis pro se uti potest.

8 Instrumentum in judicio productum commu-
ne sit utrique parti, nec producent super
ejus amplius renuntiare potest.

9 Notarius causæ sine jussu judicis copiam pro-
ductorum partibus communicare non po-
test.

10 An consilia juris parti adversæ edenda sint.

11 Allegationes juris censentur de actis.

12 Consilia juris quando prosint, & quando non.

† **P**rima conclusio. Acta judicii commu-
nia sunt, eaque exhiberi debent Judi-
ci, actori, & reo, & cuilibet prætendenti
interesse, tex. in l. 2. & ibi gloss. in verbo exhibe-
ri C. de edendo, & in l. 2. C. ut lite pend. & in c.
quoniam contra ext. de prob. † Et hoc in causis 2
civilibus & criminalibus d. l. 2. ubi ait tex.
is apud quem res agitur acta publica tam
civilia quam criminalia exhiberi jubebit,
ex quo textu colligitur quod exhibitio a-
ctorum peti debet à judice, Spec. de instrum.
edit. §. nunc dicamus nu. 6. Deinde tam in cau-
sis ordinariis quam extraordinariis sive
summariis, d. c. quoniam contra vers. statuimus.
† Et in causis appellationum appellanti ad 3
causam appellationis prosequendam acta
prioris instantiæ edenda sunt, tex. in l. eos
6. §. super his, & in l. à Proconsulibus 19. in
prin. C. de appell. Concordat Reform. Juliac.
cap. 37. ubi statuitur quod superior implo-
rari possit, si judex à quo intra debitum
tempus acta non edat petendo prorogatio-
nem fatalium, Ordin. Curiae feudal. in du-
catu Juliacensi cap. 34. & ultimo. Juxta
Ordin. Camere parte 2. tit. 31. in prin.
Appel.

Appellans debet intra 30. dies apud Judicem vel Scribam acta petere, quæ eidem pro tolerabili mercede absque Compulsorialibus concedi debent, & observa quod in causis appellationum, in primo termino vel ipsa acta prioris Instantiæ exhiberi, vel documentum requisitionis, vel Compulsoriales peti debeant, Ord. Camerae parte 3. tit. 31. in prin. & §. Derwegen. † Acta autem edi debent non manca sed perfecta insertis procuratorum mandatis, alioqui sumptu edendis supplenda sunt. Ordin. Camerae parte 2. tit. 31. §. Diemeil auch/ cum seq. & §. Damit auch &c. In quo talis praxis observatur Procurator appellantis hoc per supplicationem in Judicio indicare debet, ubi scilicet & qualiter acta non sunt integre exhibita, imo & appellatus potest hoc conqueri, & indicare, & hoc casu per sententiam vel appellanti, vel appellato injungitur, ut intra certum tempus illud quoque exhibeat, quod in actis prætermisum est, ita factum in causa Stummel contra Brovveiler. Qualiter in Curia Archiepisc. Col. juxta Reformationem acta à Notariis conscribi debeant, plene traditur in rubrica de Notariis, & parte 2. sub rubrica de terminis in 2. & 3. instantia servandis, §. cum etiam sæpe cum seq. disponitur quod Notarius causæ seu Scriba judicii acta imperfecta, & vitiosa suis sumptibus rescribere debeat. Et in actorum editione omnia quæ vel ante sententiam, vel simul postea exhibita, decreta, gesta fuerint, plene continuari debent, Ord. Camerae d. loco. §. In den Appellation-Sachen/ Refor. Jul. c. 32. † & pro condigno salario acta edi debent, nec illud supra quam par est æstimari, proinde ut de illo constet, premium in calce actorum ascribi jubet, Ordinat. Camerae d. l. §. Alß sich auch/ cum seq. & partibus pe-

tentibus taxationem actorum Camera eam moderatur etiam inaudito iudice, eoque nomine monitoria decernit, Consultum Camerae de anno 83. ad 1. dubium, nec à moderatione facta, ne excipiente quidem contra eam iudice, receditur, & quod supra extortum fuerit, restituitur, Consultum Camerae ad dubium 2. Reformat. Jul. d. cap. 24. §. Dergleichen Acta und andere offenhahr geübte Gerichtshandlung/ auch Brieff und Siegel einer Theilung Testaments/ oder anderer Sachen halben/ so etlichen Parthenen gemeinlich/ oder gesambderhand zustehen / sollen auff Begehren der Parthen/ welche ihrer bedürfftig / auff Erkantnuß des Gerichts exhibirt und fürgebracht werden. Lat. Acta, & documenta judicialia, literæ divisionum, testamentorum, & aliorum negotiorum quæ quibusdam communia sunt, ad instantiam partis quæ iis eger, iudex exhiberi decernit. † Sic producta, instrumenta, & jura partium quæ judicialiter exhibentur, communicari debent parti adversæ contra quam producuntur, † quia per productionem facta sunt de actis, & potest adversarius iis uti pro se, ut pulchre tradit Maranta in suo Spec. part. 6. de actorum edit. nu. 1. 2. & 3. † instrumenta in judicio producta communia sunt utrique parti, & produci videtur fieri & approbare & pro se, & contra se quicquid in instrumento continetur, adeo ut contrarium allegare non possit, Pelsius in suo processu d. tit. 36. n. 25. & 26. ad hoc evitandum solet produci protestari se jura, & munimenta sua non aliter exhibere quam si pro se & contra partem adversam faciant, aut tacere possint, quæ protestatio quid operetur, & quantum ei fidentum, vide additionem Wintzleri d. loco nu. 30. 31. & 32. Et quidem productum in

judicio instrumentum adeo commune fit utrique parti, ut nec produciens si velit poenitendo illud ab actis repetere possit, ne redigatur ad acta & adversario suo communicetur, imo licet produciens super eo renunciet, attamen adversarius pro se illud uti potest, ita crebrioribus sententiis in Camera hanc opinionem receptam testatur, *Mynsyng. cent. 6. obser. 76. per tot.* Prædicta vera † si tamen prius Judex mandaverit Notario causæ partibus Copiam communicare, nec enim sine jussu judicis copiam communicabit, *arg. d. l. 2. in verb. is apud quem res agitur, jubebit, Maranta d. parte 6. de actor. edit. nu. 55.* Idem cautum in *Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 10. §. 2.* Dieseß Gerichts Notarien oder Schreiber-Ampt soll seyn / & infra, Die Producta anzunehmen und zu registriren / auch zu gebührender Zeit und nach verlaubniß gemelds unders Hoff-Richters die Nothturfft den Richtern / oder Partheyen gegen gebührlliche Belohnung / wie recht / und diese Ordnung mitbringt / zu ediren, und mitzutheilen. Lat. Hujus Judicii Notariorum officium erit, & infra producta ad se recipere, ea registrare, & suo tempore de mandato Judicis nostræ Curiae Judicibus inferioribus, vel ipsis litigatoribus pro condigno salario, prout juris & Ordinationis ea edere, & communicare. *Concord. Reformat. Juliac. cap. 24. §.* Dergleichen Acten etc. prout id ipsum in juramento ejus quoque continetur, *d. parte 1. tit. 11. & juxta Reform. Juliac. cap. 6.* ubi similis poenæ formula juramenti ponitur. Sic copia sententiæ partibus litigantibus victori & victo communicanda est, *tex. in d. l. eos §. super his, & in d. l. à proconsulibus, & in l. quoniam 21. C. eod. tit. de appell.* Originalia sententiæ, & aliorum productorum manent apud prothocol-

lum, *dict. cap. quoniam contra vers. & omnia in prin.* De hac exhibitione eorum quæ hinc inde à litigatoribus judicialiter producuntur, vide *Felinum in d. c. 1. num. 21. 22. & 23.* ubi supra traditam regulam 4. modis notabiliter limitat & declarat, quem omnino vide circa editionem actorum, *vide sex conclusiones apud Marant. de edit. act. à nu. 35. usque ad 66.*

Secunda conclusio. Sicuti acta, ita & quælibet registra, rollæ libri instrumenta, publica, aut in archivo publico recondita à quolibet magistratu iis quorum interest communicanda & edenda sunt, *Decius & Dd. in d. l. 2. Bald. in rubr. C. de fide instrum. nu. 5. Vvesemb. d. loco nu. 12.* Sic libri censuales, & collationum Legerbücher oder Kettenbücher qui in Monasteriis & Collegiatis Ecclesiis reperiuntur, ei cujus interest exhiberi debent, quia Monasteria, & Capitula istis tanquam publicis utuntur, *arg. c. ad audientiam 13. ext. de præscript. & auth. adhuc C. de fide instrum. ita Felin. in d. c. 1. nu. 23. dicit Dom. Antonium consuluisse, & Imolam hoc extendere ad quemcumque qui autoritate publica præpositus est instrumentis, aliisque juribus ut ea custodiat.* † Sed quid dicendum de consiliis juris quæ exhiberi solent judici, utrum edi debeant adversario? an veniant in hanc prosecutionem. Et licet Innocent. in c. per tuas ext. de testibus reclamet, & dicat quod non, tamen Oldendorp. d. class. 1. act. 8. ex sententia Jasonis in d. l. 1. §. editiones concludit quod consilia juris sit edenda, quia de omnibus, quæ apud Judicem producuntur, debet exemplum dari adversario, ne forte quid falso asseratur judici, qui credens & sequutus iniquam dicat sententiam, *argum. l. 1. C. si tutor vel curat. falsis allegat. excus. sit.* † Hinc quoque est, quod juris allegationes cen-

cenſeantur de actis, c. dudum 54. ext. de elect. Innocentii tamen ſententiam videmus uſu obſervari, nec obſtat ille metus, vel periculum ne forte quid iudici falſo
 12 perſuadeatur, † nam huiusmodi allegationes juris quæ pro informatione iudicis exhibentur, tum demum proſint quando factum ipſum in actis jam ſatis deductum & probatum eſt, nam huiusmodi ſcripturæ extrajudiciales parte altera non audita, pars actorum non ſunt, ideoque fidem quatenus factum in actis deductum non eſt, nullam faciunt, c. quoniam contra in fine ext. de probat. Gaill. libr. 1. obſer. 107. rum. 13. vide Maranta d. parte 6. de act. edit. num. 55. ubi Innocentii & Jaſonis opiniones per diſtinctionem conciliat.

TITULUS XII.

DE SCRIPTURA HABENTE AUTHENTICUM SIGILLUM.

Scriptura habens ſigillum authenticum quantum probet, & quomodo contra ſigillum excipiatur.

SUMMARIA.

- 1 Scriptura habens authenticum ſigillum plene probat.
- 2 Quod dicatur authenticum ſigillum.
- 3 Sigilla literis appenſa ut probent recognoſci debent.
- 4 Ob vetuſtatem ſigilla ſæpe habentur pro agnitis.
- 5 Sigilla ſcripturarum ex longinquis partibus provenientium pro recognitis habentur.

- 6 An ſcriptura habens authenticum ſigillum ſine teſtibus plene probet?
- 7 Probatur juris textibus ſigillum ſine teſtibus probare.
- 8 Hac opinio conſuetudine recepta eſt.
- 9 Multa contra literas ſigillatas opponi poſſunt.
- 10 Opponitur quod ſigillum ſit adulterinum.
- 11 Quod ſit furtivum.
- 12 Quod ſigillum ſit fractum, ſculptura ſit deleta.
- 13 Quod literæ in circumſerentia ſigilli non ſine amplius legibiles.
- 14 Quod ſculptura non repræſentet eum cuius ſigillum dicitur.

Sicut inſtrumentum publicum propter authoritatem Notarii plene probat, prout ſupra diximus, eodem modo † ſcriptura quævis etiam à privato ſcripta, quæ habet ſigillum authenticum plenam fidem facit, per text. in c. 2. ext. de fide inſtrument. & in c. tertio loco 5. ext. de probat. † authenticum autem ſigillum dicitur ſigillum publicum, puta principis alicujus, arg. c. cum dilectus 9. in fine ext. de fide inſtrum. aut Episcopii, aut alicujus Capituli, Collegii, Monasterii, Universitatis, Judicis, Officialis, vel alterius cujusque publicum officium gerentis, text. in ciut circa 4. & ibi gloſſ. in verb. literis de elect. in 6. c. ſi Canonici 2. de offic. ord. in 6. c. 1. de temporibus ordi. in 6. c. cum medicinalis de ſent. excom. in 6. Siſhard. in l. in bonæ fidei num. 2. C. de reb. cred. & jurejur. Hinc documenta, ſcripturæ contractuum, transactionum, & id genus aliarum rerum inter paciſcentes gentiarum ubi ſigillo alicujus magistratus, Judicis Officialis, eorumque qui publicam authoritatem eo loci habent, ſint munita, plene probant, l. tribunus 20. §. 1. ff. de teſtam. milit. Bart. in l. ſi procuratorem num. 2. ff. de procur. Bald. in l. hac conſultiſſima C. qui teſtament.

fac. poss. De Bulla & Breve Pontificis vide Borellum in summa decis. tomo 2. tit. 21. per tot. Hujusmodi igitur scripturæ quæ publicis sigillis communitæ sunt plene probant, etiam si à privato scriptæ sint, quia sigillum eis præbet auctoritatem, & quod in publicis instrumentis operatur persona Notarii quæ publica est, hoc in tali scriptura auctoritas sigilli. Hinc quia ejusmodi literarum, & scripturarum auctoritas, omnis, & fides ab appenso sigillo dependet, † solet in productione earundem peti recognitio sigilli, vel sigillorum, nam si sigillum literis appensum non recognoscatur per adversarium, tali sigillo veluti ignoto nulla adhibetur fides, *c. quod super his 7. c. inter 6. ext. de fide instrument. c. 1. ext. de clericis peregr. nisi producas probet sigillum esse authenticum, l. 1. C. de mand. princ.* † ob vetustatem autem pro agnitis sæpe habentur, *additio VVinzleri apud Pelsium tit. 36. num. 36.* † Sic & manus, & sigilla instrumenti, privilegii, seu alterius cujusque scripturæ ex longinquis partibus producti, recognoscere opus non est, sed pro recognitis habentur, cum ad hoc testes difficulter haberi possint, *Vestrius in sua praxi Romana libr. 6. capit. 1. num. 9.* Et quidem à Dd. acerrime disputatur, † an ejusmodi scriptura habens authenticum sigillum sine subscriptione testium plene probet pro eo cujus est sigillum, & in cujus favorem scriptura confecta est, & *Panorm. in c. post cessionem ext. de probat.* postquam retulit novem circa hanc questionem opiniones tandem in hoc residet subscriptionem testium necessariam, cui subscribit *ibidem Felinus num. 7.* † Nobis autem videtur aliorum sanior opinio, qui subscriptionem ejusmodi testium non requirunt, & hoc primo quia d. c. 2. scripturam habentem authenticum sigillum æquiparat

instrumento publico, quod idem operetur atque instrumentum publicum, atqui subscriptionis testium in illo Cap. nulla fit mentio. Ergo &c. (2) Probatur ex d. c. tertio loco, ubi contra scripturam munitam sigillo Capituli nihil aliud obijcitur quam quod sigillum fuerit adulterinum, vel furtivum, in casu illius Cap. scriptura habuit solum sigillum Capituli siue testibus, adversa pars voluit illam scripturam expugnare, ne pro producente fidem faceret sane hoc factu fuisset facillimum, si defectus subscriptionis testium ullum præbuisset impedimentum neque ad istas exceptiones contra sigillum confugere, & sic onere probandi se gravare fuisset necesse simpliciter suffecisset allegare illam scripturam non probare, quod non adsint testes, quod ex sola inspectione literarum probari potuisset (3) probatur per tex. cap. in c. si canonici 2. de offic. ordin. in 6. ubi dicitur quod Canonici debeant privilegium cessionis probare per publicum instrumentum, vel per patentes literas sigillorum suorum, & sic quoad effectum probandi æquiparantur literæ Canonico- rum sigillatæ sigillo Capituli instrumento publico, tex. loquitur de literis habentibus sigilla Capituli, testium nulla fit mentio (4) probatur per tex. in cap. 1. de sent. excom. in 6. ubi idem argumentum est sicut in superiori & gloss. ibi in verb. autentico, ista, intellige publicum instrumentum & scripturam cum autentico sigillo dicit esse paria, (5) probatur hac ratione. In casu controverso, & dubio, in dubia juris interpretatione, in controversis sententiis, ea recipienda est, quæ consuetudine comprobata est, consuetudo enim optima legum interpret, *l. si de interpretatione 37. l. de quibus 32. ff. de legib.* † atqui consuetu-

fuetudine omnium Curiarum, tribunalium inferiorum, & superiorum receptum est, & in frequentissimo usu observatur, quod huiusmodi literis, & documentis sigillatis sigillo publicæ personæ Judicis, Prætoris, Schulteti, Scabinorum, & similium Officialium plena fides habeatur, plene & integre probent, *prout ipse Felinus in d. c. post cessionem num. 7. & 8.* hanc esse consuetudinem testatur, & postea num. seqq. aliquot casus subiungit, quibus solæ literæ sigillatæ sine testibus probent. Nos & istos casus recipimus, & extra eos generaliter id verum dicimus per prædicta, supradictis rationibus addimus eam, quod illa distinctio an pro producente, vel contra producentem illæ literæ probent non sit recipienda ex eo, quod quælibet privata scriptura habens privati alicujus sigillum semper contra scribentem, & sigillum apponentem probet, si idem in publico sigillo, non esset illud majoris efficaciam quam privatum, ad quid textus juris Canonici loquuntur præcise de sigillo autentico cum idem sit, si ita textus exaudiantur, in privato & sic ista sententia Felini, & aliorum ex ipsis verbis Felini in d. c. 2. num. 37. recte refellitur, ubi multa de effectibus sigilli, & quale debeat esse sigillum, & quando quis alieno sigillo possit sigillare num. 34. usque ad finem. De his literis sigillatis Episcoporum, Prælatorum, Judicum aliorumque Officialium vide *Borellum in Summa Decisionum tomo 2. tit. 23. à num. 56. usque ad num. 74.* quæ ad titulum sequentem pro majori parte quoque applicari possunt, & quomodo sigillum apponens alienæ scripturæ illi præsumatur consentire, vide *Gabriel. in com. opin. de præsumpt. concl. 4. per tot.*

† Porro sicut ex multis causis fides in-

strumenti publici labefactatur: ita quoque contra sigillatam scripturam multa obijciuntur.

(1) † Quod sigillum sit adulterinum, id est ad imitationem veri sigilli callide & dolose efformatum, ut formam & figuram veri sigilli tantum refert, non autem ipsum verum sigillum sit impressum.

(2) † Quod sigillum sit furtivum, id est verum quidem, sed sine voluntate ejus, cujus est, appositum, quod sit furtim per dolum ab aliquo subtractum & appensum, *tex. in d. c. tertio loco ext. de probat.* per quem textum patet quod ejusmodi exceptiones contra sigillum alternative opponi possint, quia nullus pluribus exceptionibus uti prohibetur, *c. nullus pluribus 20. de reg. jur. in 6.* deinde quod istæ exceptiones ita alternative oppositæ per testes de Collegio possint probari, *prout est casus in d. c. tertio loco*, ubi quidam Canonicus bona quædam immobilia Capituli alienavit, eaque alienatio per scripturam habentem sigillum Capituli probata est, procurator Capituli contra istas literas excepit, quod de consensu Capituli sigillum non esset appositum sed adulterinum, vel furtivum, ad probandam igitur hanc negativam produxit testes de Capitulo qui deposuerunt, quod quodocunque actum esset in Capitulo de alienatione ejusmodi prædii, Capitulum semper dissenserit, & reclamaverit, ex cujus dissensus probatione consequenter illative probant, sigillum illud de consensu Capituli non esse appositum, & sic vel adulterinum, vel furtivum. De hujus negativæ probatione vide *latius Panorm. in d. c. tertio loco*, qui illud exacte discutit, & *Felinum ibid. numer. 6. & 7.* Et vidi quasdam literas sigillatas in dubium vocari quod nulli de Capitulo constaret ejusmo-

eiusmodi sigillum fuisse appositum, etiam si datae literarum quorundam exiis memoriam non excederent.

- 12 Tertio objicitur contra sigillum † quod sculptura sit deleta, sigillum fractum &c, ista corruptio sigilli arguit falsitatem saltem præsumptive ob quam præsumptionem fides istis literis non habetur, *tex. in d. c. inter dilectos 6. §. tertio, de fide instrum.* Quod verum, si scriptura sit privata, de qua *tex.* ille loquitur, nam publicum instrumentum ob corruptionem sigilli non reprobatur, quia ista solennitas præcise non est necessaria, vulgata autem theórica est, quod qui non tenetur ad actum, si ipsum attentat minus solenniter, defectus solennitatis non nocet, *arg. l. instrumentis 9. cum concord. Cod. de fide instrum.* quæ enim non sunt substantialia actus, illa possunt adesse, vel abesse sine actus corruptione & interitu, & hæc de fractura & corruptione sigilli Panorm. Felinus, & alii in publico instrumento non procedere singulariter notant.

- 13 † Quarto objicitur contra literas sigillatas quod literæ in circumferentia sigilli positæ non sint legibiles, *prout in d. c. inter dilectos §. tertio*, Papa argute ex defectu literarum concludit illud sigillum non esse Luitardi Episcopi, sed Lotharii Imperat. cujus nomen ex illis literis facilius confici posset.

- 14 Quinto objicitur contra sigillum, † quod sculptura dignitati sigillantis non congruat, *prout Papa in d. c. falsitatem*, ex ista difformitate scripturæ convincit, ex hoc enim quod imago sigilli non pontificalia sed regalia indumenta, non pastorem baculum, sed regale sceptrum teneat, non mitram sed pileum gestet, & convincibiliter probatur illud sigillum non fuisse

Luitardi Episcopi, sed potius Lotharii Imperatoris, cujus enim est imago & superscriptio, ejus est & sigillum, prout Christus in Evangelio de numismate arguit. Possunt etiam ex aliis conjecturis falsificationes sigillorum detegi, in quibus officium judicis multum valet, arbitrabitur enim Judex pro sua discretionem, & prudentia quæ conjecturæ, & indicia ad præsumptionem falsitatis faciendam sufficientia sunt, certum enim est dolum, qui in falso requiritur per indicia probari, *l. dolum 6. C. de dolo malo*, sed quæ sint illa indicia, quæ levia, quæ vehementia, hoc certo definiri non potest, sed judex arbitrabitur.

TITULUS XIII.

DE DOCUMENTO JUDICIS, VEL ALTERIUS PUBLICUM Gerentis officium.

Documentum Judicis vel alterius
Officialis quomodo probet.

S U M M A R I A.

- 1 Documentum judicis, vel alterius Officialis circa pertinentia officii plene probat.
- 2 Casus c. post cessionem ext. de probat.
- 3 Delegationes, & subdelegationes probantur per sigilla judicum.

† Est quoque scriptura authentica, & plenam fidem facit documentum judicis, aut alterius Officialis circa pertinentia ad suum officium, per *tex. in c. post cessionem 7. ext. de probat.* ubi excommunicatio probatur per documentum Episcopi. † Casus

sus talis est. Quidam venit procuratorio nomine ad agendum in iudicium, reus objecit procuratoriam exceptionem quod non posset esse procurator, quia esset excommunicatus, ad illam excommunicationem probandum, produxit documentum seu literas ab Episcopo, quibus continebatur quod talis à tali Episcopo esset excommunicatus, quæritur utrum illæ literæ Episcopi plene probent Resp. quod sic, Ratio decisionis quia ipse testatur de suo proprio officio, quem tex. d. cap. post cessionem Dd. extendunt ob paritatem rationis ad quamcunque publicam personam attestantem per suas literas, de iis quæ concernunt suum officium, ut istis literis plena fides habeatur, quæ extensio optime probatur, per tex. in l. quedam 9. §. nummularios ff. de edend. ubi ait JC. nummularios ad instar argentariorum edere suas rationes, quia ad fidem eorum decurritur, & scripturis, codicibusque à se prolatis creditur, cujus ratio est, quia industria, & fides eorum à publico est approbata, publicæ sunt personæ. Si igitur ejusmodi nummulariis creditur, si rationibus statuitur, ob publicam auctoritatem, multo magis ut documentis & scripturis iudicum de præventionem, liti pendente, protestatione facta, appellatione interposita, aut de alio quocunque actu, plenam fidem habeamus necesse est, quatenus manu Iudicum, Scribarum Iudicii, Secretariorum, aut aliorum Officialium fuerint ista documenta seu literæ scriptæ, vel subscriptæ, & multo quidem maiorem fidem faciunt si sigillo eorum communitæ sint.

3 † Sic delegationes, & subdelegationes per sola sigilla iudicum probantur, c. prudentiam 3. in prin. ext. de offic. deleg. Et nihil in foro, & in quotidiana vita frequentius est, quam quod per documenta, & attestatio-

nes publicarum personarum rei gestæ veritas doceatur, iudex instruatur, partibus controvertentibus persuadeatur quid gestum, quid non gestum. Et hoc de attestacionibus circa ea quæ concernunt eorum officium, alias literis testimonialibus etiam Episcopi aliquid attestantis de jure adhibenda fides non est, nisi in iis quæ sunt levis præjudicii, Turzanius in com. opin. opinione 35.

TITULUS XIV.

DE ARCHIVO PUBLICO, SEU SCRIPTURA EX EO PRODUCTA.

Literæ & scripturæ ex Archivo productæ quantum probent.

SUMMARIA.

- 1 Literæ depromptæ ex archivo publico probant.
- 2 Cur literæ in archivis repertæ probent?
- 3 Quæ censeantur literæ archivales?
- 4 Quod dicatur archivum?

Sic quoque scriptura authentica est, quæ producitur ex Archivo publico, ex Cancellaria, ex sacris scrineis literarum, † nam 1 literæ prolatae ex Archivo habent publicum testimonium, tex. in authent. adhuc in fine C. de fide instrum. facit c. ad audientiam 13. ext. de præscrip. † Vis autem illius publici testimonii ex eo pendet, non quod ipsa scriptura sit publica, prout ea quæ per publicum Notarium confecta est, sed ideo Archivalia scripta possunt habere vim publici testimonii, tum ratione loci quod sint recondita in publico loco, tum ratione personæ, ejusque officii, quod scilicet per publicum

ministerium sunt registrata, id est, (ut hodie vocant) per Cancellarium, vel scribas Civitatum, vel ut dicebantur olim per Commentarienses, hinc exempla instrumentorum, quæ reperiuntur in Archivo publico alicujus civitatis probant, *Angel. in d. authent. si quis in aliquo*, *Innoc. in c. 1. ext. de proc.* † Et quia istæ scripturæ Archivales, uti sunt libri censuales, rationum, statutorum, privilegiorum, consuetudinum, & in quibus annuæ contributiones, seu onera patrimonialia, atque item exactio- nes, & collectæ extraordinariæ habentur scriptæ, (qui Italici Aestimi, & Catasti dicuntur,) non sunt vere publicæ id est confectæ per Notarios, ideo plene probant non secus atque publica essent instrumen- ta, licet non habent annum Domini, no- men Imperatoris, Indictiones, & reliquas solennitates, sine quibus publica scriptura nihil probaret, ita *Bart. in d. authent. ad- hac numero 1. & 2. vide Mascard. de probat. conclus. 975. numero 50. 51. 52. 53. & 54. volum. 2. Cravetta cons. 274. num. 6. lib. 2.* Et hoc propter publicam illam custodiam in qua asservantur, & depromuntur, † dicitur enim Archivum librorum armarium, seu publicum receptaculum sive Principis, si- ve Magistratus, sive Reipub. alicujus, cu- jus fit mentio, in *l. moris 9. §. solent 6. ff. de pænis*. Aestimi sive Catasti liber quam fi- dem faciat vide explicatum septem con- clusionibus per *Borellum d. tit. 22. à num. 75. usque ad num. 83.* Vide plene *Gabrielium in communib. concl. de probat. conclus. 5.* ubi hanc conclusionem quod Archivum det robur scripturæ non authenticæ in Ar- chivo repertæ, probat, octo modis ampliat, & septem modis limitat. Notabilis limita- tio est quod scripturæ ex Archivo publi- co sumptæ fidem faciant inter subditos, &

in eodem territorio ubi est Archivum non autem extra territorium vel in non subdi- tos, *Borellus loco inf. allegato nu. 11. ubi multos ad hoc allegat.* De scripturis ex Archivo pro- ductis quomodo, & qualiter probent, vide decem conclusiones, apud *Felinum in d. c. ad audientiam num. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. ext. de prescript. tomo 2.* & octo conclusiones apud *Borel- lum in Summa Decisionum tit. 20. à nu. 21. us- que ad finem.*

TITULUS XV. DE LIBRO RATIONUM

Novem conclusionibus explicatur
qualiter libri mercatorum pro-
bent.

SUMMARIA.

- 1 Ratio quid sit?
- 2 Rationes cum die, & consule edi debent.
- 3 Rationes publicæ argentariorum & numula-
riorum plene probant.
- 4 Quare ejusmodi rationibus credatur?
- 5 Jura de argentariis loquentia de quibus hodie
intelligentur?
- 6 Rationes privatorum pro scribente ne semiple-
ne quidem probant.
- 7 Rationes defunctorum pro scribente sola non
probant.
- 8 Liber mercatoris legalis sua habens requisita,
semiplene probat.
- 9 Libri tutorum, & curatorum quando semiple-
ne probent?
- 10 Consuetudo quod libris mercatorum plene
credatur, valet.
- 11 Statuto induci potest ut libris mercatorum
plene credatur.

12. *In Curia seu foro mercatorum libri rationum plene probant.*
13. *In postis minutis liber rationum plene probat si mercator est vir legalis.*
14. *Liber mercatoris continens plura capitula, si acceptentur quæ contra eum sunt, & quæ pro sunt, probant.*
15. *Liber rationis inter socios plene probat.*
16. *Liber rationis plurimum postarum si aliqua partita seu posta probata & vera sunt, in aliis quoque probat.*
17. *Liber rationis integri, & legalis mercatoris cum juramento ejus plene probat.*
18. *Confessio mercatoris in libro rationum scripta contra eum probat.*

† **R**ationem definit Labeo in l. si quis ex argentariis 6. §. 3. ff. de edend. ultro, citroque dandi, accipiendi, credendi, obligandi, solvendi sui causa negotiationem, ad rationes enim referre solent data & accepta *Empfang/und Ausgab* / credita, & debita, *Schuld / und Wiederschuldt* / nec enim ulla ratio nuda duntaxat solutione debiti incipit, ut inquit JC. d. loco. Harum rationum unica tantum reperitur solennitas quæ dat robur, & formam rationibus, scilicet † ut rationes cum die, & Consule, id est anno signentur, daß die Rechnung stehen mit außgetruckten Jahr/und Tag / *tex. in l. 1. §. rationes ff. de edend.* quæ forma si absit, si dies, & consul id est annus in rationibus non reperiat, non probant, ita *Sichard. in l. in bona fidei num. 32. C. de reb. credit. & jurejur.*

Ut autem cognoscatur quid, & quantum rationes recte confectæ probent distinguendum est inter rationes publicas, quales olim fuerunt argentariorum, & nummulariorum, de quibus edictum Prætoris de edendo, & passim sub illo tit. ff.

agitur, & inter rationes privatas nostrorum mercatorum. † Publicæ rationes argentariorum, & nummulariorum plene probant, & codicibus eorum statuitur, ut patet ex textu, *L. quedam 9. §. nummularios digest. de edendo*, ubi dicitur quod probatio acceptæ, & erogatæ pecuniæ scripturis, codicibusque eorum maxime contineatur, & frequentissime ad fidem eorum decurratur. † Et hoc propter authoritatem quam habent, publicum enim officium gerunt, quippe qui publice mensis præpositi sunt, & quidem jurati, *tex. in l. argentarius 10. §. 1. ff. de edendo.* Cum igitur publico officio fungantur, & magistratui juramento obstricti sint, & hæc principalis eorum opera sit, ut actus sui rationes diligenter conficiant, ut ait JC. d. loco, eorum codices à publico authoritatem nacti, plene probant, tam pro se, quam contra se, *Menoch. de arbitr. judic. lib. 2. casu 91. numero 11.* qui numero 19. cum seqq. id ipsum quinque modis declarat seu quinque fallentias tradit. Sicut & aliis Officiariis publicis circa negotia, & gestus publicæ eorum administrationis creditur, libris enim Officialium creditur pro scribente, & contra scribentem, *Menoch. d. loco numero 12. Mascard. de probat. concl. 975. à numero 34. usque ad 48. Maranta in suo Spec. parte 6. actu 6. numero 36.* De argentariis, & nummulariis vide plenam additionem apud, *Spec. de instrum. editi. §. nunc dicendum à numero 4. ad verbum si vero nunc sub litera G.* Hodie, cum argentariorum, & nummulariorum usus de quibus leges Digestorum loquantur in multis locis in desuetudinem venerit, † jura de his loquentia intelligi possunt de thesaurariis civitatum, & qui cambium publicum Wechsel exercent. De literis cambii an probationem & obligationem inducant

cant & alia circa cambium scitu utilia vide Marantam, d. loco à num. 40. usque ad num. 55. & Borellum d. titul. 23. à num. 74. usque ad nu. 135. † Rationes privatorum regulariter pro scribente non probant, nec semiplene quidem, *tex. in l. exemplo 7. C. de probat. ubi ait Imper. quod exemplo perniciosum sit, ut ei scripturæ credatur qua unusquisque sibi annotatione propria debitorem constituit, si enim crederetur omnium rationibus semiplene, ita ut posset ei deferri juramentum suppletorium, tunc posset quilibet sibi parare probationem scribendo quodlibet contra adversarium, quod certe exemplo perniciosum esset, quia multi ex dolo suo lucrum sentirent & cum aliena jactura locupletarentur, quorum utrumque rectæ rationi, & in natæ æquitati contrarium est, *tex. in l. finali C. de conven. fisci debit. lib. 10. vide Mascard. concl. 975. num. 1.* † Sic rationes defuncti des Verstorbenern Rechen, Bücher solæ per se pro scribente non probant, ut valide ex iis debitum exigì possit, *text. in l. rationes 6. C. de prob. dixi solæ nō probant, quia non probant plene, sed propter præsumptionem defuncti semiplene, hinc si per unum testem debitum quod in rationibus reperitur probari possit, aut si hæres juramento affirmare paratus sit rationes veras esse, tunc plene probant, conjunguntur enim duæ semiplenæ probationes, Sichard. in d. l. rationes numero 6. Gaill. lib. 2. obser. 20. numero 4. & 3. ubi quatuor tradit quæ articulare debet qui per librum rationis debitum probare vult, vide Mascard. de probat. d. conclus. 975. num. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. Follerius in addit. ad Marant. in suo Specul. parte 6. actu 6. numero 30.* † Simili modo si scribens vel mercator sit persona honesta, quam vocamus legalem, qui propria manu rationes conscripserit, causa obligationis expressa sit, ita quod*

in libro rationum non solum credita, verum etiā debita, data, & accepta contineantur, tunc rationes semiplene probant, quod proferenti possit deferri juramentum suppletorium, Gaill. d. loco numero 2. Jason. post Bart. in repetit. d. l. admonendi numero 127. Bald. in l. 2. numero 12. C. de edendo, Alex. cons. 182. num. 5. volum. 2. Cravetta consil. 15. numero 6. & cons. 128. numero 5. Follerius in addit. ad Marant. parte 6. titul. de testium produc. numero 23. cum seq. † Sic tutorum, curatorum, & procuratorum rationes circa impendia rerum pupillarium, minorum, & dominorum semiplene probant, si ex quantitate impendiorum, & qualitate negotii verisimile sit tantum impensum quantum in rationes reductum est, & hoc arbitrio judicis relinquitur, vide latius Mascard. d. loco à num. 60. usque ad 72.

Circa hanc materiam rationum cum de vi & potestate probandi agitur aliquot conclusiones statuendæ sunt, & cum primis mos regionis attendendus est, † consuetudo enim quod libris rationum 10 plene credatur valet, *argum. c. cum dilectus 9. ext. de fide instrum.* & sic libri mercatorum de consuetudine plenam fidem constituunt, Bald. Jason. & Dd. in l. quedam §. nummularios ff. de edendo Jason. in d. l. admonendi numer. 127. in fine, Bald. in l. comparationes Cod. de fide instrum. vers. ego addo septimam, Felinus in c. scripta ext. eod. Speculat. titul. de instrument. edit. §. compendiose vers. sed nunquid de consuetudine, & ita in Italia & Germania observatur, Maranta d. loco numero 37. Gaill. d. loco num. 6. & 7. ubi duo requisita hujus consuetudinis tradit, Hyppolitus singulari 458. ubi pulchre declarat quomodo & qualiter talis consuetudo valeat, Cravetta consil. 21. num. 9. lib. 1. Et hæc potest esse prima conclusio quod Libri mercatorum plene pro-

ne probent sit ita consuetudine receptum
 11 sit. Secundo conclusio. † Stante statuto
 quod libris mercatorum plene credatur,
 tunc plena iis fides adhibetur, tale enim
 statutum valet, sunt autem ejusmodi statu-
 ta strictè intelligenda, de iis rebus tantum
 quæ commercium, & negotiationem con-
 cernunt, si data, & accepta mercator in ra-
 tiones retulerit, secus si alia ibidem anno-
 tarit quæ causam mercantiæ non concer-
 nunt quæ suæ professionis non sunt, quæ-
 que in libros rationum communiter redigi
 non solent, *de his vide Gaill. d. loco nu. 8. Ma-*
scard. d. loco à numero 16. usque ad 34. Mathe-
fil. in addit. singulari 78. numero 7. Menoch. de
arbitr. judic. casu 91. numero 16. Tertia con-
 12 clusio. † In Curia Mercatorum libri ra-
 tionum si debitam formam habent, plene
 probant, *Gaill. d. loco num. 4. Mascard. d. loco*
num. 8. quia in Curia Mercatorum ex æ-
 quo & bono proceditur, apices juris non
 curantur & semiplenæ probationes reci-
 piuntur, prout latissime tradit Follerius ad
Marantam in suo Specul. parte 4. distinct. 9. à
numero 50. usque ad 166. Quarta conclusio.
 13 † Liber mercatoris in postis minutis plene
 probat, si mercator est vir fide dignus, *Ma-*
scard. d. loco numero 13. & 58. Maranta parte
6. d. loco num. 31. Cravetta conf. 182. num. 15.
 & quæ summa dicatur modica ibi versubi
 14 appellat. Quinta conclusio. † Liber ra-
 tionum continens plura capitula connexa
 quæ commode separari non possunt, quo-
 rum aliqua sint pro scribente, aliqua con-
 tra eum, si acceptentur quæ contra eum
 sunt, & illa probant quæ pro se, quod ta-
 men totum committitur arbitrio judicis,
 prout doctè & eleganter per sex casus tra-
 dit, *Menoch. de arbitr. judic. casu 93. per tot.*
 15 Sexta conclusio. † Liber rationis inter so-
 cios plene probat tam pro scribente quam

contra scribentem, dummodo contineat
 verisimilia, *Mascard. d. loco num. 83. cum seqq.*
Menoch. de arbitr. judic. lib. 2. casu 92. per tot.
 Septima conclusio. † Liber rationis con- 16
 tinens plures paritas quarum aliquæ veræ
 sunt, veluti per testes, instrumenta, aut li-
 bros aliorum mercatorum probatæ, in re-
 liquis partitis quoque recipitur, *Mascard. d.*
loco numero 75. Maranta d. loco num. 32. O-
 ctava conclusio. † Liber rationis integra 17
 & probatæ vitæ mercatoris continens data
 & accepta, cum die, & consule, item con-
 siderata qualitate, & quantitate rerum,
 continens verisimilia cum juramento pro-
 ducentis plene probat, *Maranta d. loco num.*
34. Mascard. d. loco num. 74. Cravetta conf.
269. num. 5. lib. 2. Nona. † Confessio mer- 18
 catoris in libro suarum rationum scripta
 probat contra mercatorem, etiam si absen-
 te debitore facta sit, *Gaill. d. loco num. 10. de*
libris mercatorum vide Bart. in auth. ad hac nu.
9. C. de fide instrum.

TITULUS XVI.

DE LIBRIS ANTIQUIS SEU CENSUALIBUS.

Libri censuales quomodo probent.

SUMMARIA.

- 1 Libri censuales plene probant.
- 2 Antiquæ scripturæ lapidibus, & columnis in-
cise probant.
- 3 Fines territoriorum, & agrorum quibus mo-
dis probentur?
- 4 Per arbores notatas quomodo fines proben-
tur?
- 5 Antiquis finibus statur donec novi probentur.

1 **L**ibri censuales Ecclesiæ, civitatum, aliaque monumenta plene probant, *tex. in c. causam 13. ext. de probat. facit c. ad audientiam 13. ext. de præscript. Mascard. de probat. concl. 973. nu. 57.* quod verum circa ea quæ sunt modici præjudicii, ita Panorm. in d. c. cum causam, & quidem ejusmodi probationes quæ fiunt per monumenta publica, libros censuales, libros civitatum &c. per testes impugnari non possunt, *tex. in l. census 10. ff. de probat. Myns. cent. 4. obser. 39. nu. 6.* Sic per librum censualem Ecclesiæ probatur dominium etiam contra tertium præsumptive, Menoch. de arbitr. jud. casu 3. nu. 4. de libro censuali quomodo prober, vide Felinum in d. c. audientiam nu. 16. ext. de præscript. De libris censualibus Episcoporum, Collegiorum, Monasteriorum, Parochialium Ecclesiarum quam fidem faciant, vide Borellum in Summa Decis. tomo 2. tit. 22. à nu. 16. usque ad 29. Sic libri antiqui & scripturæ, lapidibus, ære aut columnis incisæ quodammodo probant, juxta d. c. cum causam 13. ext. de prob. & c. pervenit 30. q. 1. & l. 1. ff. de albo scrib. Scripturæ siquidem in lapides, in muros, in æs, alienum rem, etiam ebur incisæ ex partium voluntate indubitato probant, Bart. in l. 1. nu. 3. ff. de bonor. poss. sec. tabul. proinde in quæstionibus finalibus ubi de finibus regundis vel discriminandis agitur, vetera monumenta sequenda esse Papinianus respondit, l. in finalibus 11. dig. fin. regund. quorum multa esse Aggeus Urbicus in Julium Frontinum de controversiis scribit his verb. Sic enim multis documentis servabitur terminus, & arboribus notatis, & fossis, & viis, & rivis, & vepribus, & ut comperi, aliquibus locis inter arva marginibus quibusdam tanquam pulvinis, sæpe etiam limitibus. Item petras notatas quæ in finibus sunt pro ter-

minis habebitis, si arboribus notatis fines observabuntur, videndum quæ partes arborum notatæ sint, notæ enim in propriis arboribus foras ponuntur, ut arbores liberas in parte à nota derelinquant, si communes sunt arbores mediæ notantur, & ad utrumque pertinent. Et hæc sunt adminicula atque indicia quibus confines fundorum antiqui etiam probantur, & iis statuitur donec probantur alii, aut novi, de quo in d. c. cum causam ubi gloss. de probat. l. judicia 19. C. de rei vend. gloss. in c. si Papa in verb. probata de privil. in 6. Antiqua facta, quæ hominum memoriam excedunt, probantur per communem antiquorum relationem, per libros antiquos, & per Historias antiquas, Guido Papa in decis. Delphin. 193. in fin.

TITULUS XVII. DE CONFESSIONE.

Quæ requirantur ut confessus in jure pro judicato habeatur, & quando confessio confitenti non noceat traditur.

SUMMARI A.

- 1 Confessio quid sit.
- 2 Confessio alia judicialis, alia extrajudicialis.
- 3 Quæ dicatur confessio judicialis?
- 4 Confessio quando in jure fieri dicitur.
- 5 De consuetudine confessiones apud prothocollum Notarii receptæ, in jure factæ censentur.
- 6 De jure confessiones à Notario causæ recipi non possunt sine mandato judicis.
- 7 Quæ dicatur confessio extrajudicialis?
- 8 Confessus in jure pro judicato habetur.

9 Quæ

- 9 Quæ ad hoc requirantur ut confessus in jure pro judicato habeatur?
- 10 Confessio fieri debet coram judice competenti.
- 11 De re certa.
- 12 Adversa parte præsentem, & acceptantem.
- 13 Acceptatio in specie facta reddit confessionem irrevocabilem.
- 14 Praxis advocatorum circa acceptationem confessionis.
- 15 Confessiones in judicialibus productis factæ confitenti præjudicant.
- 16 Certi casus quibus confessio confitenti non nocet.
- 17 Confessio cui jus vel natura repugnat, non valet.
- 18 Cujus traditur ratio, & declaratur exemplo.
- 19 Confessio parte absente facta non præjudicat.
- 20 Nec confessio erronea ostenso errore.
- 21 Confessio tertio non præjudicat.
- 22 Quod declaratur exemplis.
- 23 Confessio calore iracundiæ facta revocabilis est.
- 24 Confessio falsa non nocet.
- 25 Nec confessio per metum extorta.
- 26 Nisi post tormenta in confessione perseveret.
- 27 Quando perseverare dicatur?
- 28 Malefactor legitime convictus condemnatur, licet delictum confiteri nolit.
- 29 Confessus delictum spe promissa impunitatis recte condemnatur.
- 30 Confessio pupilli sine auctoritate tutoris ei non præjudicat.
- 31 Confessio infantis etiam accedente consensu tutoris non valet.
- 32 Minoris confessio valet, sed contra eam restituitur in integrum.
- 33 Quando confessio procuratoris noceat domino distinctione traditur.

34 Quando confessio Prælatorum & Syndicorum noceat Ecclesiæ?

35 Confessio legitime revocata non nocet.

† Confessio est vocis propriæ testimonium, quo quis de jure suo vel se fecisse aliquid, aut non fecisse, facturum esse, aut non esse, attestatur, quæ descriptio colligitur ex l. 2. C. quor. app. non recip. ex l. penul. C. de liber. causa, ex l. generaliter 13. in fine C. de non numer. pec. confitetur igitur præteritum, aut futurum, præteritum, ut Stichum vulneratum vel occisum, l. proinde 25. §. 1. ff. ad L. Aquil. l. 4. ff. de confess.

† Confessio alia est judicialis, alia extrajudicialis, ita distinguit Wesem. in parat. ff. h. t. n. 2. Maranta in suo Spec. parte 6. de confess. nu. 1. & communiter Dd. circa hanc materiam. † Judicialis confessio dicitur quæ in jure, id est in judicio fit, c. 2. ext. de confess. l. unica C. eod. c. præterea 10. ext. de transact. † In jure autem fieri dicitur (1) Si fiat coram Judice in judicio, Judice sedente pro tribunali, & hoc dubitationem nullam habet. (2) Si coram Judice in quocunque loco existenti, per tex. in l. voluit 4. §. 1. ff. de interr. act. & hoc in præparatoriis, prout loquitur d. l. voluit indubitato verum est, usu tamen receptum est, ut etiam Judex in decisoriis possit domi suæ responsiones partium excipere, licet sententiam ferre non nisi in loco judicii possit, l. cum sententiam 6. C. de sent. & interloc. om. jud. (3) † Si coram Notario causæ apud prothocollum confessio facta sit, judicialis etiam dici ex recepta consuetudine poterit, quia plerique actus legitimi qui in judicio coram Judice expediuntur etiam coram Notario hodie expediri possunt, & ejusdem habentur efficaciam, prout usu observari videmus, quod partes litigantes ad libellum, positiones, articulos

exce-

exceptionales &c. respondeant coram Notario, quæ utique responsiones vim confessionis judicialis obtinent & à parte adversa in eum effectum quoque acceptari solent, & hoc in levioribus causis facilius obtinuit, Bart. in l. poss. 49. §. fin. n. 3. ff. de acquir. poss. Quæ consuetudo expresse approbatur in Reform. des Erbschissis Eöllen sub rubr. von Befantruß §. fin. † Dixi de consuetudine de jure enim frequentius obtinuit confessionem coram Notario factam in vim judicialis confessionis non valere, quia Notarius non habet potestatem recipiendi tales actus judiciales sine mandato, & commissione judicis, ita tradit Maranta in suo Spec. parte 6. actu 5. nu. 30. (4) Si Notarius ablegatur ad partes ad excipiendas responsiones, ut in casu l. ad personas egregias 15. ff. de jurejur. vide Socin. in regul. fallent. reg. 92. fallent. 4. (5) Si articulis autoritate judicis transmissis per partem ad eos in scriptis respondeatur. Et his quidem modis qui usu passim frequentantur judicialem fieri confessionem recte dicimus. † Extrajudicialis confessio est quæ extra judicium fit. De hac judiciali confessione talis tenenda est regula. † Confessus in jure in eo quod confitetur pro judicato habetur. Cujus regulæ ratio est, quod vim habeat sententiæ, & rei judicatæ ipsa confessio, adeo quod non expectetur aliud nisi præceptum de solvendo, l. unica C. de confess. l. 1. & 3. ff. eod. l. post. rem judicatam 56. ff. de re judic. d. l. proinde §. fin. c. 1. in verb. assertionem & ibi gloss. ext. de eo qui mittitur in poss. rei ser. c. præterea 10. ext. de transact. cap. 2. ext. de confess. l. 2. C. de custod. reor. l. 1. §. Divus ff. de quest. arg. c. fin. c. vestra 7. & ibi gloss. in verb. non diffitetur, ext. de cohabit. cleric. & mulier.

9 † Ut autem confessus habeatur pro ju-

dicato multa requiruntur. (1) † Ut confessio fiat coram iudice competenti, quia confessio facta coram iudice incompetenti non præjudicat, c. at si clerici 4. in princ. ext. de judic. arg. cap. ut debitus 59. ext. de appell. arg. c. ad audientiam 3. ext. de consuet. de quo requisito vide Zasium in l. 1. num. 4. ff. de confess. ubi illud declarat, Mascard. de probat. concl. 352. vide Felinum in d. c. ac si clerici ubi septem limitationes tradit, & Socin. in reg. fallent. regul. 88. ubi duas tradit. (2) Debet esse de re certa, l. certum l. in princ. digest. de confess. l. sicut 4. C. de repud. hered. confessio incerta confitenti non præjudicat, Cravetta conf. 104. numer. 11. lib. 1. & consil. 157. numer. 9. quatuor exempla d. l. certum vide ibi apud Zasium n. 1. qui n. 5. & 6. quatuor genera incertitudinis tradit. Ratio hujus requisiti est quia confessio generat sententiam, ergo sicut sententia debet esse certa, l. in sententiis 59. §. qui sortis ff. de re judic. argum. d. l. proinde §. fin. ita & confessio, potest tamen talis confitens compelli ut certum confiteatur, d. l. certum. (3) De re quæ neque juri, neque naturæ repugnat, l. confessionibus in princ. vers. & si eum l. si is cuius 14. l. si servus 17. ff. de interrog. act. confessio quæ fit super eo quod esset contra jus, irrita & nulla habetur, per jura allegata, Herculanus in tract. de prob. negativa numer. 198. veluti si confiteantur fœminæ se liberos in potestate habere, contra §. fœminæ Institut. de adopt. (4) Debet fieri adversario, aut ejus procuratore præsentem & acceptantem, d. l. certum §. si quis absente c. ex parte & ibi Panorm. in 6. requisita ext. de confess. arg. l. fin. ff. de interrog. act. confessio enim tunc demum nocet quando fuit ab adversa parte acceptata, Sichard. in l. postquam liti 4. num. 16. de pact. Gaill. lib. 1. observat. 55. nu. 8. Mynsing. cent. 4. observat. 51. & consultum est quod ista

ista judicialis confessio actis inseratur, quæ notorium faciunt, & semper loquuntur, *Gaill. lib. 2. obser. 89. nu. 7. Reform. Juliac. c. 61. §. als aber / ubi reprobat quorundam opinio, & inveteratus abusus quod necesse sit acceptantem confessionem nummum aliquem in testimonium acceptatæ confessionis in medium proferre. † Quæ acceptatio tanti effectus maxime si in specie fiat, quod confessio ita acceptata sit irrevocabilis, † & hinc fieri solet, quod Advocati in productis suis omnia utilia, & proficua ex adversariorum productis per modum judicialis & irrevocabilis confessionis acceptant, quæ tamen generalis acceptatio, qua solemus ferre in judicio, uti dicendo accepto omnia quæ pro me faciunt, quæ contra generaliter refuto, satis tuta non est, sed præstat in specie acceptatæ ea quæ nostræ intentioni conducunt & causam promovent, ita *Sich. d. loco nu. 17. vide late Masc. concl. 346. cum seq. vol. 1.* Sufficit autem procuratorem, tutorem, vel curatorem esse præsentem, *d. §. si quis absente in fine*, quod bene notandum est, hodie enim lites agitantur plerumque per procuratores non per litigatores, qui raro ad judicium tribunalia maxime majora veniunt, † deinde quæ in libellis conventionalibus, vel supplicibus actorum & defensionalibus seu exceptionalibus reorum aliisque productis expresse ponuntur & allegantur, nocent & præjudicant, licet libellus, vel exceptionalis materia parte adversa absente judicialiter exhibeatur, ita notabiliter limitat *Bart. in d. l. certum §. si quis absente n. 4. vide quoque sex limitationes apud Zasium ibid. nu. 2. & 3. Sich. in l. cum te nu. 6. C. de transact. idem in l. 2. nu. 6. per tex. ibi C. de instit. & substit. arg. tex. in l. cum precium 9. C. de liber. causa, & in l. rura 14. & ibi gloss. C. de omni agro deser. Ratio est,**

quia Scriptura semper loquitur, *l. Arriani 5. C. de heret.* Si autem Advocati in productis suis erraverint, possunt infra triduum revocare allegata, errore non probato, post triduum vero probato errore, ante, & post sententiam, si appellatione suspensa sit, *l. 1. & 2. C. de errore advocat. (5)* Debet is qui confitetur esse major 25. annis, sanæ mentis, sponte, & sciens confiteri, si enim quisquam quid per errorem facti confessus sit, & ante litem contestatam, vel sententiam latam revocaverit, ipso jure tutus erit, *l. 2. ff. de confess. l. error 7. l. cum quis 10. C. de juris & facti ignor. l. error 9. C. ad L. Falcid. nec confessio per metum extorta nocebit, arg. l. qui in carcerem 22. ff. quod metus causa Spec. h. t. in §. sequitur ver. secundo non valet.*

† Ex his colligimus certos casus quibus confessio confitenti non nocet. (1) † Confessio cuius natura, vel rei evidentia repugnat non valet, & nihil operatur, sicut etiam confessio non verisimilis, *l. inde Neratius 23. §. fin. cum l. seq. ff. ad L. Aquil. l. confessionibus 13. l. si cujus 14. §. fin. ff. de interrog. act. l. ornamentorum 37. ff. de auro & argu. leg. Cravetta cons. 29. nu. 2. in princ. vers. etsi eum, & in consil. 211. nu. 3.* † Confessio enim non inducit id quod non dependet à potestate confitentis, *arg. l. non epistolis 13. l. non nudis 14. C. de probat. veluti si quis confiteatur se delictum commisisse, ubi de nullo delicto constat, Cravetta cons. 48. nu. 7. lib. 1. confessio enim in criminalibus facta si falsa sit non nocet confitenti, sed quodocunque per officium judicis revocari potest, Lancfranc. in praxi tit. de confess. num. 9. Hyppol. de Marsil. in repetit. l. 1. §. questioni 23. & §. si quis ultro 27. ff. de quest. Mascard. de probat. concl. 354. volum. 1. (2) † Confessio viva voce facta adversa parte, ejusque procuratore absente non præjudicat, *Gabrielius in com.**

conc. tit. de confessis concl. 1. etiam si plures testes de diversis confessionibus deposuerint, ut tradit Cravetta conf. 267. nu. 1. debet itaque aut pars principalis, aut ejus procurator adesse, cum responsiones excipiuntur, ex quibus eliciuntur confessiones, juxta d. l. certum §. si absente l. fin. ff. de interrog. act. Et hoc de jure civili, de jure Canonico confessio parte absente facta plene probat, ita tenet Alciat. in rubr. ff. de V. O. nu. 13. Plures limitationes vide apud Gabrielium d. loco ubi 23. limitationes tradit. (3) † Confessio erronea nihil præjudicat errore ostento & probato, l. error 7. C. de juris & facti ignor. Cravetta conf. 202. nu. 5. (4) Confessio facta coram arbitro judicialis quidem est, prout crebrius placuit, Maranta in suo Spec. parte 6. de confess. nu. 31. Bart. in l. 2. num. 14. ff. h. t. cum arbitria redacta sint ad instar judiciorum, l. 1. ff. de arbitris, per omnia autem vim confessionis judicialis non obtinet, Bald. in l. penultim. num. 13. C. de recept. arbitr. (5) † Confessio facta in præjudicium tertii non valet, † hinc confessio mariti de soluta dote ipsi marito, & ejus hæredibus bene præjudicat, sed non tertio, tex. in l. in contractibus 14. §. sed quoniam C. de non num. pec. Gaill. lib. 2. observ. 81. num. 2. nec confessio matris filium esse spurium nocet filio, Gaill. d. lib. 2. observ. 97. num. 8. Sic nec confessio cedentis præjudicat cessionario, ut tradit Alciat. in l. 1. §. sed si mihi ff. de V. O. (6) † Confessio facta calore iracundiæ & non ex proposito, Lanfran. in c. quoniam contra in verbo confessiones n. 10. Maranta d. loco n. 10. arg. l. quod calore iracundiæ ff. de reg. iur. (7) Confessio pro confitente non probat sed contra confitentem, l. ex sententia 29. ff. de testa. tutel. l. non putavit 8. §. si quis sua manu ff. de bona poss. contra tabu. d. l. de etate §. 1. l. exemplo 7. C. de probat. l. Publica 26. §. fin. ff. de positi.

Ratio quia nullus in re propria potest esse idoneus testis, l. nullius 10. l. omnibus 10. C. de testib. (8) † Confessio falsa non nocet confitenti, l. cum falsa §. C. de juris & facti ignor. est autem falsa aut per rerum naturam, aut per juris impossibilitatem, aut per statutum legis scriptæ, aut per facti contingentiam. (9) † Confessio metu tormentorum facta, aut in ipsis tormentis, aut in carcere non præjudicat, l. 1. §. Divus §. si quis ultra ff. de quest. l. qui in carcerem 22. ff. quod metus causa, arg. l. 2. C. quorum appell. non recip. Cravetta confil. 806. nu. 8. parte 5. Alex. conf. 5. lib. 1. Decius in c. at si clerici colu. 4. ext. de jud. idem in l. quod ab initio num. 4. ff. de reg. jur. Mynscent. 5. obser. 23. † nisi perseveraverit in confessione post tormenta, † in confessione autem perseverare dicitur quando eam non revocat, nec appellat, d. l. quicquid calore ubi Socinus & alii l. si mulier 22. C. ad SC. Vellejan. argu. divortium 3. ff. de divortis, si vero legitima indicia præcesserint, & ratificatio subsequuta fuerit plenam ad condemnandum talis confessio fidem procreabit, l. 2. ubi gloss. in verbo constiterit, C. de custod. reor. facit, c. 1. de accusat. in 6. Clarus in §. fin. quest. 65. num. 1. Boërius decis. 163. n. 18. Mascard. concl. 353. n. 1. cum seqq. † Sed qui se malefactor legitime convictus, in tormentis vel extra tormenta, animo obdurato inficiatur delictum, veniæ is condemnandus, vel absolvendus & verius est eum condemnari debere, per tex. in l. qui sententiam 16. & in l. cum reis 18. & ibi Gothofred. C. de poenis, Alexand. in addit. ad Bart. in l. unius 18. §. 1. in verb. nec confitetur ff. de quest. Thom. Grammat. conf. 12. num. 24. And. de Isernia in c. 1. §. publici latrones de pace tenenda, Matth. de afflict. in constit. Neapol. lib. 2. rubr. 8. nu. 28. prout quoque † qui spe impunitatis sibi à iudice promissa delictum confitetur dummodo in ea confes-

confessione perseveret, Menoch. lib. 2. de arbit. iud. casu 367. nu. 2. ubi circa hos tres casus pulchre distinguit, Covarru. lib. 1. variar. resol. cap. 2. num. 18. per text. in cap. asserte 2. ubi

30 Dd. ext. de præsumpt. (10) Confessio facta à pupillo sine autoritate tutoris ipso jure non valet, d. l. certum §. in pupillo l. clarum 4. C. de author. præst. argum. l. 1. & 2. C. qui legit. pers. standi in judic. hab. cum sine tutoris auctoritate obligari nequeat, tot. tit. ff. de author. tut. ne naturaliter quidem, l. quod pupillus 41. ff. de condict. indeb. nisi locupletior factus sit, l. naturaliter 13. in fine cum l. seq. ff. condict. indeb. l. fin. ff. pro empt. l. heredibus 13. §. 1. in fine ff. de dolo malo l. 3. §. fin. ff. de tribut. act. l. eatenus 10. ff. de institut. act. l. 1. §. an in pupillum ff. de pos. quia ea ætas ignorat quid videat, l. 1. ff. de falsa moneta, l. 1. ff. de adm. nist. tut. c. parvuli 22. qu. 5. excipiuntur casus in quibus sine tutore potest esse in iudicio, ut in momentaneæ possessionis iudicio,

31 l. fin. C. qui legit. pers. standi in jud. † Infantis autem confessio ne quidem accedente tutoris auctoritate valet, cum nullus ejus sit consensus, argu. l. infans 12. ff. ad L. Cornel. de sicariis, nec intellectum habeat, l. 1.

32 §. adipiscimur ff. de acq. poss. † Minoris autem 25. annis confessio valet etiam si facta sit sine auctoritate curatoris, d. l. certum §. in pupillo, l. si ex causa judicati 9. §. 2. ff. de minor. sed l. æsus intra quadriennium restituitur in integrum, l. si curatorem 3. C. de restitut. in integrum min. d. l. certum §. in pupillo Specul. de confess. §. fin. (11) Confessio tutoris, curatoris, procuratoris, pupillo, minore, domino, absentibus facta non præjudicat, d. l. certum §. sed & an ipsos. Circa hoc plenius

33 sic distingue. † Aut confessio procuratoris fit præseute domino, aut absente, priori casu nocet, argum. l. si remunerandi 6. §. si passus 2. & l. qui paritur 18. mandati, arg. c. 1.

in fine ext. ut lice non contestat. posteriori casu rursus distingue, aut procurator habet speciale mandatum ad confitendum, aut generale, si speciale tunc confessio procuratoris domino utique præjudicat, argu. l. 3. §. si procurator ff. quod quisque juris & c. argum. c. suborta 21. ext. de re judi. Aut generale habet mandatum, tunc aut fit confessio per modum voluntariæ jurisdictionis, aut contentiosæ, priori casu rursus subdistinguitur aut fit bona fide & nocet, argu. l. præses 12. C. de transact. aut mala fide, tunc aut solvendo est & similiter nocet, aut solvendo non est, & non nocet, sic intellige tex. d. l. certum §. sed & an ipsos posteriori casu indistincte nocet, ut quia respondet ad positiones quæ confessio sine dubio præjudicat domino, juxta l. non solum 39. in prin. digest. de procur. l. quoties 9. §. sicut 5. ff. de adm. tut. non secus quam ipsa sententia contra absentem dominum in procuratoris persona lata, l. Plautius 61. ff. de procur. l. 4. ff. de re jud. Quid autem si procurator in contentioso foro coactus confiteatur non sponte, quod quando fieri dicatur, pulchre tradit Zasius in dict. §. sed & an ipsos num. 4. ubi vide quoque circa hanc rem distinctionem Bartoli numer. 2. Eadem distinctio in tutoribus & curatoribus admittitur, Zasius d. loco num. 6. Sich. in l. 2. §. quod observari num. 8. ff. de jurejur. propt. calum. dando, quod in tutore verum dummodo cum eo inchoatum sit iudicium, nam quando auctoritate tutoris cum pupillo coeptum est agi, tutor non tenebitur respondere, d. l. 2. §. quod observari & ibi Bart. nu. 12. cum sequentibus, & communiter Dd. Idem in d. l. certum §. sed & an ipsos num. 3. Potest tamen dominus hanc confessionem procuratoris revocare probando errorem sicut posset propriam revocare, tex. in c. fin. ext. de confess. & ibi Panormitan. num. 3.

4. & 10. De confessione procuratoris, vide Borellum *infr.* dicto loco à num. 87. usque ad num. 106.

Confessio autem syndicorum, & Prælatorum Ecclesiæ ipsis Ecclesiis aliter non præjudicat, quam si præsentem Collegio eamque non revocante facta fuerit, & hoc favore Ecclesiarum, ita crebriori Dd. calculo receptum, gloss. in c. dudum § 4. §. lite in verb. de veritate dicenda ext. de elect. tex. est in c. presentium cum gloss. in verb. conventuum de testib. in 6. Fel. in c. edoceri ext. de rescript. gloss. & Bart. in d. l. certum §. sed & an ipsos, qui citat Cynum in l. unica in 15. quest. C. h. t. Marant. supra dicto loco nu. 7. facit l. potuit §. C. de jure delib. Borellus in Summa decis. tomo 2. tit. 3. à nu. 41. usque ad 50. (12) † Confessio legitime revocata non nocet, c. cum causam 62. ext. de appell. cap. fin. ext. h. tit. Hujusmodi casus quibus confessio confitenti non nocet, tradit 46. Herculanius in tract. de negativa probanda. Damhaud. in sua practica civili cap. 137. num. 9. cum seqq. Et quæ exceptiones ex prædictis causis contra confessionem opponantur, vide Emericum à Rosbach dict. loco à num. 36. usque ad finem.

DE REVOCATIONE CONFESSIONIS.

Quando confessio revocari possit, & quando non.

S U M M A R I A.

1. Confessio Rei circa decisoria propter errorem ante, & post litem contestatam usque ad sententiam revocatur.
2. Scienter falsum confitens non revocat confessionem.
3. Confessio erronea ob ignorantiam juris non revocatur.

4. Errans in facto proprio confitendo, confessionem non revocat.

5. In actionibus quæ per insiciationem crescunt, erronea confessio non revocatur.

6. Errans in facto alieno ex lata culpa versutia: confessionem non revocat.

7. Quatuor casibus revocatur confessio post sententiam.

8. Dicta de reo per errorem confitente, procedunt quoque in actore.

9. Revocans confessionem ob errorem eum probare debet.

DE hac revocatione confessionis talis tenenda est regula. † Confessio Rei circa decisoria litis propter errorem revocatur ante, & post litem contestatam usque ad sententiam, hæc regula probatur, in l. 2. ff. de confess. ubi ait JC. non fateretur quia errat. intellige in decisivis, tex. in l. error 7. Cod. de juris & facti ignor. ubi ait tex. error nemini nocet negotio nondum finito, tex. in c. fin. ext. h. t. Revocatur itaque erronea confessio ante sententiam si subsequutura est sententia, ante executionem si sententia non sequetur, sed tantum præceptum judicis de solvendo, juxta l. si debitori 21. ff. de jud. nisi ante præceptum fuisset datus terminus confitenti ad ostendendum quare sic non deberet fieri, ita Bart. in d. l. 2. nu. 5.

Formam revocandi errorem ante conclusionem causæ, vide apud Emericum à Rosbach in sua praxi tit. 65. nu. 18. Fallit ista regula. (1) † Si quis sponte & sciens falsum confiteatur ante, vel post litem contestatam, qui enim sponte confitetur se debitorem, vel contra, sibi nihil deberi, non revocat confessionem, sed donare censetur, sic intelligitur, l. quidam in jure ff. de donat. l. Julianus 3. l. qui Stich. 5. ff. h. tit. (2) Fallit regula. † Si in jure erraret, tunc enim non revocat,

cat, d. l. 2. h. t. juris ignorantia nocet, l. regula
9. in princ. ff. de juris & facti ignor. l. si fidejussor
29. §. 1. ff. mandati. Ratio hujus traditur in
l. 2. ff. de juris & facti ignor. quod jus fini-
 tum & certum sit, ita ut citralatam cul-
 pam ignorari non possit, duo exempla er-
 roneæ confessionis ob ignorantiam juris,
*vide in gloss. d. l. 2. in verbis in omni parte ff. de ju-
 ris & facti ignor.* (3) † Si in proprio facto er-
 raret qui intolerabilis est, l. quanquam 7.
 ff. ad SC. Vellej. argum. l. quisquis 15. Cod. de re-
 scind. vendit. argum. l. fin. in fine ff. pro suo, l. cum
 falsum 46. ff. de acquir. hered. c. ab excommu-
 nicato 41. ext. de rescript. Ratio quia er-
 ror in facto proprio æquiparatur errori ju-
 ris, atqui error juris non excusat. Ergo,
 &c. Certo casus quibus error in facto
 proprio toleratur, vide apud Zasium in d. l. 2.
 numer. 9. ubi quinque casus recenset adde Bart.
 ibi num. 6. Gail. lib. 2. observat. 48. numer. 20.
 (4) † Fallit in actionibus quæ per inficia-
 tionem crescunt, veluti est actio L. Aquilia,
 in quibus erronea confessio non revoca-
 tur, l. si is cum 4. ff. h. t. (5) Fallit. † Si error
 facti alieni procederet ex culpa lata versu-
 tiæ quæ dolo proxima est, tum enim er-
 roneam confessionem revocare non pos-
 set, d. l. de etate §. penult. an autem error ob
 latam culpam ignaviæ revocetur, vide Za-
 sium in d. 2. num. 9. in fine. † Revocatur au-
 tem confessio quatuor casibus post senten-
 tiam. (1) Si sententia esset ipso jure nulla,
 argum. l. si cum nulla § 8. ff. de re judic. (2) Si à
 sententia esset appellatum, tum in causa ap-
 pellationis posset revocare errorem, Ratio
 quia appellatio rescindit sententiā, l. i. ff. de
 appell. (3) Si speciali jure petatur restitutio
 in integrum ex Clausula generali. Si qua
 mihi justa causa videbitur, quod fit quan-
 docunque error in nullam culpam cadit,
 d. l. de etate §. ex causa, casus in l. cum fideicom-

missum 7. ff. h. t. Zasius in d. l. 2. num. 10. qui
 num. 11. justas causas restitutionis recenset.
 (4) In casu l. i. §. fin. ff. quando de pecul.
 actio est annal.

† Quæ de erronea confessione dicta
 sunt, non tantum procedunt in reo negan-
 te, vel confitente aliquid aliter quam se res
 habeat, sed etiam in actore qui si in libello
 suo non ex veritate narraret, vel deduce-
 ret, posset id ipsum impune revocare ante
 litem contestatam, non aliter quam si erro-
 rem doceret, ita Zasius in d. l. 2. nu. 11. Sic &
 error in deductione juris in libello com-
 missus, sub simili distinctione emendatur,
 Zasius dict. loco num. 14.

† Debet autem revocans confessionem
 probare errorem, nec sufficit eum allegare,
 arg. tex. in l. inde Neratius 23. §. fin. in verbo o-
 stendere ff. ad L. Aquil. text. exp. in d. c. fin. in verb.
 si de hujusmodi potuerit errore docere, quia error
 non præsumitur, arg. l. merito § 1. ff. pro socio,
 & quousque error probatus non est, con-
 fessio præjudicat, l. jubemus 41. C. de liberali
 causa. Quomodo autem probare debeat er-
 rorem qui eum allegat, & revocare confes-
 sionem vult, vide Bart. in d. l. 2. n. 10. pulchre di-
 stinguentem Zasium ibidem nu. 12.

QUALITER FIAT CONFESSIO.

Quibus modis tacite quis confitetur.

SUMMARIA.

- 1 Confessio fit expresse, vel tacite.
- 2 Quando expresse fit confessio.
- 3 Reus paciscens cum accusatore tacite confitetur crimen.
- 4 Quando hoc procedat?
- 5 Contumax tacite confiteri censetur.

- 6 Fuga inducit tacitam confessionem.
- 7 Qui tacet interrogatus à iudice, aut obscure respondet, confiteri censetur.
- 8 Non contradicens allegatis in iudicio habetur pro confitente.
- 9 Renuntiatio liti inducit tacitam confessionem.
- 10 Producent instrumentum vel rescriptum censetur narrata in eo confiteri.

1. **†** Est autem confessio expresse, vel tacite.
 2. **†** Expresse cum quis propria voce confitetur.
 3. Tacite. Veluti **†** cum reus cum accusatore paciscitur, quia intelligitur confiteri crimen, *l. quoniam 5. ff. de his qui not. infamia, arg. l. de crimine 10. C. ad L. Juliam de adult. facit §. ex quibusdam & ibi Mynsing. num. 1. Inst. de poena temere litig. l. 2. ff. de bonis eorum qui ante sent. mortem sibi consciver. † quod verum est, si reus nummos numeret, vel aliquid præstet, nam si gratis & absque ullis officiosis meritis id fiat pristinam existimationem integram illibatamque conservabit, *l. furti 6. §. pactusque 3. ff. de his qui not. infam. l. non damnatos 18. C. ex quib. caus. infam. irrog. l. in fisci causis 4. l. ejus 29. in princ. ff. de jure fisci. (2) † Tacite confitetur qui est contumax, qui in iudicio contumaciter non respondet, vel non recte, *c. 2. de confess. in 6. l. contumacia 53. §. 1. ff. de re jud. l. fin. §. 1. ff. de appell. l. properandum 13. §. 1. & 2. C. de judic. arg. l. qui restituere 68. ff. de rei vendic. arg. l. 2. §. quod si actor Cod. de jurejur. propt. calum. c. nullus dubitat 4. & ibi gloss. in verb. confitetur ext. de presump. c. decernimus 3. quest. 9. Maranta parte 6. de contum. n. 3. (3) † Tacite confitetur crimen qui fugit, *l. si in libertinum 28. §. 1. ff. de bonis libert. tex. in Novella de exhib. reis §. si vero ibi sit sui ipsius accusator, argum. l. vis ejus 15. C. de probat. facit l. impuberibus 7. §. 2. ff. de suspensor. Gaill. lib. 2. observ. 109. n. 6. fugiens enim****

habetur pro confesso, *text. singul. in l. Confiliarios 3. Cod. de assess. Lancfranc. in l. admonendum 44. ff. de jurejur. (4) † Tacite censetur confiteri qui à iudice interrogatus tacet, aut obscure respondet, aut non respondet ad interrogata, text. in l. de ætate 11. §. si cum §. si tamen, §. qui tacuit, §. nihil interest ff. de interrog. act. argum. c. si is cui 2. de accusat. in 6. c. nonne 5. ext. de presump. ca. diaconi 28. distinct. (5) † Tacite confitetur qui non contradicit in iudicio, puta allegatur in iudicio quod filius contrahens matrimonium non adhibuit consilium patris, filius non contradicit illi allegationi, allegando quod adhibuerit, sed solum opponit quod petitio consilii rejiciatur à jure tanquam impeditiva libertatis matrimonii, certè per hoc tacite confiteri censetur quod non adhibuerit, ita concludit Cravetta cons. 1. lib. 1. n. 11. nam quando actor proponit negativam, & reus non opponit affirmativam censetur remittere allegationem affirmativæ, *text. in cap. cum olim 33. ext. d. offic. deleg. c. super literis 20. ext. de rescript. (6) † Per renunciationem litis inducitur tacita confessio, scilicet renunciantem non habere, jus, aut saltem credere se non habere jus, arg. l. si adversarius 3. Cod. de fide instrum. facit c. per tuas 32. ext. de symonia, Sichard. in l. postquam liti nu. 22. C. de pact. (7) † Producent instrumentum vel rescriptum censetur narrata tacite confiteri, quæ tacita confessio adeo potens est ut expressa, ut revocari non possit, & ex ista productione tacita confessio resultat, licet protestetur se producere in terminis & passibus deservientibus & non aliter, Cravetta cons. 201. nu. 5. & 6. lib. 2. De confessione quæ fit in libellis, supplicationibus, & positionibus, vide Borellum d. loco à nu. 141. usque ad num. 155. Gabrielium d. loco concl. 4. per tot.**

DE EFFECTIBUS JUDICIALIS
CONFESSIONIS.

S U M M A R I A.

- 1 Varii sunt effectus judicialis confessionis.
- 2 Confessio vim habet sententiae, & rei judicatae.
- 3 Confessus pro condemnato habetur.
- 4 Non est melior probatio quam prioris confessio.
- 5 Confessio vincit omne genus probationis.
- 6 Contra praesumptionem juris & de jure admittitur probatio per confessionem.
- 7 Confessio judicialis inducit notorium.
- 8 Admittitur post conclusum in causa.
- 9 Nullitas processus non invalidat confessionem in eo factam.
- 10 Confessio idem operatur quod instrumenta.
- 11 Confessio sine causa in judicio parte praesente facta plene probat.
- 12 Confessus in jure non appellat.
- 13 Res judicata per confessionem retractatur.
- 14 An in confessum requiratur sententia condemnatoria in utramque partem disputatur.
- 15 Argumenta pro negativa opinione.
- 16 Argumenta pro affirmativa sententia.
- 17 Tertia opinio distinguit. Resolutiones argumentorum pro parte negativa.
- 18 Responsiones ad argumenta pro parte affirmativa.
- 19 Distinctio auctoris super hac quaestione.
- 20 Alia distinctio auctoris.
- 21 Tertia distinctio auctoris.
- 22 Confessio qualificata quando partim acceptari partim rejici possit?

- 23 Ex confessione qualificata, poena homicidii constans condemnari non potest.
- 24 Confessio minoris an valeat disputatur in utramque partem.
- 25 Argumenta pro parte affirmativa.
- 26 Argumenta pro parte negativa.
- 27 Affirmativa sententia recipitur, cum declaratione.
- 28 Confessio minoris tribus modis rescinditur.

† **E**ffectus judicialis confessionis varii sunt. (1) † Confessio judicialis habet vim sententiae & rei judicatae, argum. l. post rem judicatam § 6. ff. de re judic. † confessus enim pro condemnato habetur, nec requiritur alia sententia in civilibus, nec expectat aliud quam praecipuum de solvendo, l. unica Cod. de confess. in criminalibus tamen confessus pro condemnato non habetur, sed sententia requiritur, Bart. in l. si confessus nu. 1. ff. de custod. & exhibit. reorum.

(2) Confessio est plenissima probatio, † nec enim est melior probatio quam prioris confessio, d. l. unica l. qui de inofficioso 26. in fin. ff. de inoffic. test. l. cum te transgisse §. Cod. de transact. Cravetta consil. 217. numero 9. lib. 2. Reformat. Juliacen. cap. 28. Was einer selbst bekänlich gestehet / das wird billich für genugsam bewiesen / angenommen und gehalten / und bedarff keiner weiter Bewährung / darum so der Beklagter vor sitzendem Gericht die geforderte Schuld oder anders in der Klag fürbracht / und in Recht erfordert dem Kläger bekennen und schuldig zu seyn gestehen würde / soll ihm zümliche Zeit und Ziel nach Gestalt der Sachen und Personen gegeben werden seiner Bekantnuß nach dem Kläger zu entrichten. Latine. Quod quis ipsemet confitetur, hoc pro sufficienter & plene

& plene probato utique habetur, nec eget ulteriori probatione, proinde si reus in iudicio debitum, aut quod in actione comprehensum, confitetur, dabitur illi competens terminus pro qualitate causæ, & personæ, solvendi. Et Reformat. Judic. Senatus Colon. sub rubri. de confessionibus in effectu concordat.

- 5 (3) † Vincit omne genus probationis ita quod etiam infringat omnes alias probationes, per testes, vel instrumenta per confitente factas, *Romanus conf. 391. Cravetta conf. 171. num. 4. lib. 1.* major enim est quolibet publico instrumento idem Cravetta d. conf. 217. num. 10. (4) † Tollit præsumptiones juris & de jure, licet alia probatio non admittatur, *gloss. in l. in contractibus in princ. in verb. nullo modo Cod. de non num. pecun. Bartol. in authent. sed jam necesse num. 3. C. de donat. ante nupt. Covarru. parte 1. de sponsal. §. 1. numero 3. Menoch. de præsumpt. quest. 61. Maranta in suo Specul. parte 6. de confess. numero vigesimo secundo, nam contra talem præsumptionem admittitur probatio in contrarium per confessionem partis, Alciat. in l. 1. in prin. numero 14. ff. de V. O. notatur in authent. de equalit. dotis §. aliud, Turzenus in com. opin. incipit probatio numer. 1. ubi hoc numer. 3. notabiliter*
- 7 limitat. (5) † Confessio judicialis inducit notorium & est major quolibet instrumento, Cravetta conf. 217. num. 10. (6) † Admittitur post conclusum in causa probatio per confessionem partis, *Myns. cent. 1. obser. 34. in fine*, quia licet renunciatum sit probationibus, & in causa conclusum, non intelligitur tamen renunciatum confessionibus, *text. in c. cum Johannes 10. ext. de fide instrum. alia autem probationes post conclusum in causa non admittuntur, c. cum dilectus 9. ext. de fide instrum. Sichardus in l. cum te transegisse num. 9. C. de transact. post lapsas omnes di-*

lationes datas ad probandum, *Myns. cent. 1. observ. 9.* Imo etiam post sententiam admittuntur confessiones, *Hyppol. de Marsil. singul. 110. num. 2. (7) †* Valet confessio judicialis etiam in processu invalido, adeo quod propter confessionem partis non obstante invaliditate processus, possit ferri sententia, *secundum Bart. in l. si confessus num. 3. ff. de custod. reor. Afflict. de is. 34.* cum alias, si processus nullus sit, sententia valide ferri non possit, *juxta l. prolatam 4. & ibi Dd. C. de sent. & interloc. omn. judic. Sichard. in d. l. cum te numer. 8.* confessio enim telam iudicii non requirit. Si igitur iudicium ex defectu processus, vel sententiæ propter ordinem juris non servatum nullum sit, confessio nihilominus valet, *per text. in c. Pisanis ext. de restit. spoliat. Sebast. Vantius, de nullit. process. tit. quib. modis sent. nullit. repar. potest num. 126.* ut iudex etiam non obstante nullitate processus absolvere possit propter talem confessionem, *Alex. conf. 34. num. 3. volum. 3. Vantius d. loco. (8) †* Confessio idem operatur quod 10 instrumenta & scriptura, *text. in d. l. cum te & ibi Sichard. num. 1. (9) †* Confessio judicialis etiam sine causa, indiscreta, *juxta l. cum de indebito 25. §. fin. ff. de probat. plene probat parte, presente, vel absente, & legitime citata, Sichard. in l. generaliter num. 3. & 5. C. de non num. pec. Castrens. & alii in l. 1. ff. de confess. Hyppol. de Marsil. in l. 1. §. præterea nu. 97. ff. de quest. & hoc propter calorem iudicii, idem coram arbitro, cum arbitria sint redacta ad instar iudiciorum, l. 1. ff. de arb. Romanus sing. 399. (10) †* Est quoque effectus confessio- 12 nis quod confessi, & convicti appellare non possint, *l. 2. C. quor. appell. non recip.* quod & in confesso tantum tam in civilibus quam in criminalibus procedere crebriori Dd. calculo recepturi, *tex. in c. cum speciali 61. §. porro & ibi Panorm. ext. de appell. c. Romana*

*mana §. si autem & ibi gloss. & Dd. communi-
ter de appell. in 6. argum. l. 1. num. 10. C. ne ex de-
dict. defunct. Covarru. pract. quest. cap. 23. nisi
confessionem ex causa factam revocave-
rit, & contra eam causam probabilem ex-
posuerit, gloss. in d. cap. Romana §. si autem in
verb. vel de quo Decius in c. 3. & in c. consuluit
ext. de appell. Panorm. in c. fin. num. 11. ext. h. t.
Clarus lib. 5. sent. §. fin. quest. 94. num. 3. (11)*
13 † Per confessionem res judicata retracta-
tur, nam licet sententia quæ transivit in
rem judicatam retractari per alias proba-
tiones non possit, tamen si pars victrix ul-
tro confitetur sententiam esse injustam, ju-
dex illam non exequetur, *Sichard. in d. l. cum
te num. 10. Turzani in com. opin. opinione §. n. 2.
De effectibus confessionis vide Damhaud.
in sua pract. civili c. 273. à nu. 2. usque ad 9.
Ex prædictis insertur quod confessio uxo-
ris judicialis precium ex re dotali vendita
redactum in suum commodum conversum
esse ei præjudicat, Gail. lib. 2. observ. 89. n. 5. 6.
& 7.*

Circa effectum judicialis confessionis
duas celebriores movebimus quæstiones.
14 Prima est. † Utrum contra confessum in ju-
re opus sit sententia definitiva judicis. Fa-
mosissima & celeberrima hæc est quæstio
à Dd. varie in utramque partem agitata, &
discussa, ita ut quænam opinio verior sit,
nondum satis appareat. Non opus esse con-
tra confessum definitiva sententia probatur.
15 (1) † Quia passim leges dicunt confessum
in jure haberi pro condemnato, *l. 1. ff. l. unica
C. h. tit. l. sicut 4. C. de repud. & abst. hered. (2)
Probatur ex l. post rem judicatam § 6. ff. de
re judic. ubi confessio æquiparatur rei judi-
catæ, Ergo, &c. (3) probatur ex l. penultim.
ff. de cession. bono. ubi paria sunt cōdemna-
tum esse & confessum esse. Ergo, &c. (4)
probatur ex l. certum 6. §. fin. ff. de conf. ubi*

*dicatur quod quadrimestre tempus quod
datur judicatis statim currat à confessione,
ergo nulla opus est sententia, quia illa nihil
operaretur, idem probatur ex dict. l. certum. §. 2.
vers. dabitur, ubi confessio datur tempus resti-
tuendi rem quod datur condemnato, ita ut
si non restituat juretur in litem, juxta l. in
actionibus §. ff. de in litem jurand. (5) Probatur
ex l. 1. §. quid si 7. ff. si quid in fraudem pa-
troni, &c. Ubi ad hoc ut competat patrono
Faviana actio contra libertum idem est an
libertus data opera condemnatus, vel in ju-
re confessus sit. (6) Probatur ex d. l. unica
ubi dicitur quod contra confessum parata sit
executio, ad quid ergo opus sententia judi-
cis. (7) Probatur ex l. si domus 71. §. in pecu-
nia ff. de legat. 1. & ex l. si reus 73. ff. de proc.
in quibus legibus dicitur confessum ante li-
tem contestatam non cogendum ad susci-
piendum judicium, ergo lite contestata non
opus est sententia, nam sicut confessio pot-
est impedire litis contestationem, ita quo-
que sententiam. (8) Probatur ex l. si confes-
sus §. & ibi Bart. n. 1. ff. de custod. & exhibit.
reorum, ubi dicitur quod in causa crimina-
li contra confessum requiratur sententia,
nec enim confessio executioni mandabi-
tur nisi sententia consequatur, ergo in ci-
vili non requiritur, probatur quia in causa
criminali ob maximum præjudicium spe-
cialiter hoc constitutum, ergo in civili ubi
illa ratio cessat contrarium obtinebit. (9)
Probatur contra confessum ex ipsa confes-
sione datur actio in factum, quæ æquivalet
actioni rei judicatæ, quid ergo opus senten-
tia. Et hanc opinionem post alios, probat
*Duarenus in dict. l. post rem judicatam, Donellus
in l. quidam existimaverunt 21. numero undecimo
ff. si cert. petat.**

† At affirmativa opus scilicet esse contra
confessum condemnatoria sententia pro-
batur.

batur. (1) ex l. Julianus 3. & l. qui Stichum §. ff. h. tit. ubi expresse dicitur eum qui confessus est condemnandum esse, ratio adjicitur quia pro judicato habetur. (2) Probatur ex l. de qua re 74. ff. de judic. ubi dicitur judicem qui cognovit de causa debere quoque super eadem pronuntiare. (3) Probatur ex l. proinde 25. §. fin. ff. ad l. Aquil. ubi dicitur quod contra confitentem nullæ sint partes judicis nisi in condemnando, ergo condemnatoria sententia opus est. (4) Probatur ex l. cum fideicommissum ff. h. tit. ubi condemnatus est hæres per sententiam licet confessus fuerit legatum. (5) Probatur ex l. fin. C. de execut. rei judic. ubi confessi, & convicti per probationes æquiparantur, & dicitur quod condemnati patiantur executionem, Ergo, &c. (6) Probatur ex ll. supra allegatis, ex quibus regula illa constituitur, quod confessus pro judicato habeatur, non dicit JC. eum esse condemnatum sed haberi pro judicato, videri judicatum, &c. quodammodo sua sententia, quæ verba improprietatem designant, ut notat gloss. in d. l. 1. ff. h. t. neque enim propriè quis in sua causa judicat, l. unica C. ne quis in sua caus. judic. hinc cum in statutis verba propriè accipienda sint, statuto dictante quod de qualibet sententia gabella solvatur, condemnatus tantum & non confessus isti statuto obnoxius erit quia confessus propriè pro judicato non habetur. (7) Probatur, ex c. cum super ext. de confess. ubi in jure confessus symoniam jubetur per definitivam sententiam ab omni beneficio & officio Ecclesiastico deponi. Et hanc indistinctè, tenet gloss. in d. l. unica & in d. l. certum §. fin. Cujacius in parat. C. h. t. & lib. 20. observ. 36. Vigelius in method. reg. cap. 7. §. 1. nu. 1.

17 † Alii ut Bart. Bald. & communiter Dd. videntes hanc legum antinomial distin-

ctionis fœdere eas conciliare conantur, distinguentes an confessio facta sit ante an vero post litem contestatam, priori casu non requiri sententiam definitivam, posteriori vero sic. Rationem distinctionis assignant, quod illo casu præceptum ad solvendum sufficiat, juxta l. debitori 21. ff. de judic. hoc vero propter auctoritatem judicii quod lite contestata demum incipit, definitiva sententia interponi debeat, juxta d. l. de qua re, ubi dicitur judicem de quacunque re cognoverit debere quoque pronuntiare, cognitio autem fit demum lite contestata, ante enim probationes non admittuntur, ad ll. pro negativa sententia adductas respondent illas intelligi quod confessus habeatur pro judicato quoad effectum, & quod contra confessum nulla amplius opus sit cognitione sed solum pronuntiatione, quod etiam videtur expresse probari ex dict. l. post rem judicatam ubi dicitur nihil queri amplius, nullam admitti disputationem, non vero negat JC. ferendam esse sententiam, & sic dict. l. proinde §. fin. recipi potest lectio quod in confitentem nullæ sint partes judicis nisi in pronuntiando, & ita antiqui hanc l. legunt, & ad hoc semper adducunt, vide Costat. ibi. ubi hæc verba Jurisconsul. nullas esse partes judicis in confitentes sic explicat ut revera non possit judex in sententia ferenda contra confessionem statuere, sed necessario secundum confessionem judicabit, & æstimabit, probatur idem ex d. l. certum §. sed & si, ubi JC. ait si vindicem fundum & reus confiteatur fundum meum perinde habetur, atque si fundum meum esse pronuntiatum esset.

† Ad L. Julianus, & l. qui Stichum quæ pro affirmativa opinione adducuntur resp. eas intelligi de confessione facta ante litē contestatā

testatam prout patet ex d. l. qui Stichum in verbis siue mortuus jam Stichus erat siue post litis contestationem decesserit, ergo patet confessionem istam factam ante litem contestatam, & quod ibidem dicitur eos condemnandos hoc intelligendum non per definitivam sententiam, sed juxta dict. l. debitori ff. de judic. & l. si domus 71. paragra-
 19 pho in pecunia Digest. de legat. 1. ut scilicet interponatur decretum judicis de solvendo, quod longe diversum est à definitiva sententia, & magis juxta Bartol. in d. l. 1. h. titul. num. 3. respicit executionem quam condemnationem.

Pro pleniori igitur hujus quæstionis de-
 20 cisione huac in modum distingui potest.
 † Aut confessio facta est in civilibus ante litem contestatam prout declarat, Zasius in d. l. 1. n. 3. & tunc definitiva sententia opus non est, sed solum fit præceptum judicis de solvendo, de quo præcepto vide Borellum d. loco à n. 172. usque ad n. 181. aut post litem contestatam & tunc opus est definitiva sen-
 21 tentia, aut confessio facta est in criminali- bus sponte, tunc quoque ferri potest & de- bet sententia definitiva, juxta d. l. si confessus, aut facta est in tormentis & tunc condem- nari nequit ita confessus, nisi perseverantia accesserit, juxta l. 1. §. Divus §. si quis ultro ff. de quæst. † Vel etiam ita distinguere poteris. Aut proceditur ordine judiciario & tunc contra confessum in jure ferenda est sen-
 tentia, d. l. Julianus d. l. qui Stichum l. fin. C. de exec. rei judic. c. fin. ext. de restit. spoliat. Aut pro-
 ceditur de plano sine ordine judiciario, & contra confessum in jure in causis summa- riis non fertur sententia, sic intelligitur, d. l. post rem judicatam, & l. certum §. fin. ff. h. t. sed sufficit præceptum judicis de solvendo, juxta d. l. si debitori de judic.

† Vel tertio ita distingui potest, quod

confessio aut est simplex aut qualificata, si simplex non requiritur definitiva sententia sed sufficit præceptum de solvendo, ita in-
 telligitur, d. l. unica Cod. h. t. cum dicitur co-
 22 geris solvere, ita procedit d. l. si debitori, & omnes leges quæ dicunt confessum haberi pro judicato, & quidem si jussus iste fit ante litem contestatam vim sententiæ non ha- bet, secus si post litem contestatam. Re for-
 matio. Des Erbstifts Collen / ita in hoc puncto disponit: Wo dann der Beklagte vor sitzendem Gericht der Klage und Zu-
 sprache geständig wäre / oder vor sitzendem Gericht die Schuld dadurch er den Kläger pflichtig bekennen würde / soll er dafür ge-
 halten werden / als ob solches mit Urtheil gegen ihm erkant wäre / und ist darum der Kriegs-Befestigung oder sonst weiters Proceß / dann allein daßer zu Entrichtung getrun- gen werde / nit vonnöthen. Latine. Si reus in judicio confessus fuerit, habebi-
 tur pro condemnato, proinde litis contesta-
 23 tione & ulteriori processu opus non est, sed restat ut fiat executio.

Si confessio est qualificata puta confite-
 tur quis legatum sed qualificative quod res legata perierit, ut in dict. l. Julianus, vel quod hæreditas non sit solvendo, ut in dict. l. cum fideicommissum, tunc solennis sententia requiritur quæ sit litis decisiva, non quoad confessionem, quia ex parte confitentis ha-
 betur pro judicato, dict. l. Julianus in fine, sed ad purgandam qualitatem adjectam con-
 24 fessionis, ita Zasius in dict. l. certum §. fin. † Et
 confessio qualificata dividi potest à judice pro parte accipi, & in partem respui, cum ea pars quæ respuitur contra præsumptio-
 nem juris communis est, cap. cum venissent 6. & ibi Panorm. ext. de institut. Bartol. in l. Aure-
 lius §. idem quæsi 4. ff. de liber. legat. veluti cum quis confitetur se occidisse sed ad defensio-

nem, nam hic nisi probet defensionem ex confessione sua damnatur, quia dividitur confessio partim acceptatur, partim rejicitur, eo quod is qui occidit contra jus & fas occidisse putatur, dedit operam rei illicitæ, in delictis ex ipsa natura delictorum dolus inesse præsumitur, *l. 1. Cod. ad L. Cornel. de sicar. l. si non convicii 5. Cod. de injuriis.*

† Non tamen ex tali confessione acceptata confessus homicidium poena capitis puniretur, *Panorm. in c. auditis colum. penultim. ext. de prescript. quia ad hoc requiruntur manifestissimæ probationes, l. fin. Cod. de probat. qualis non est confessio pro parte acceptata & pro parte rejecta, si autem confessioni qualificatæ præsumptio juris non sit in contrarium, pro parte acceptari, & pro parte rejici non potest, etiam si pars hoc petat, l. cum queritur 16. ff. de adm. tut. Cravetta cons. 150. numero 5. lib. 1. De hac confessione qualificata, vide Marant. in suo Specul. parte 6. de confess. numero vigesimo septimo, Lancfranc. de Oriano in cap. quoniam contra in verb. confessiones extr. de probat. Gaill. lib. 2. observat. 106. numero 7. & lib. 1. de pace publ. c. 17. per tot.*

24 Altera quæstio. † Utrum confessio à minore 20. annis sine curatoris autoritate facta valeat? † Affirmativa probatur. (1) Ex d. l. certum §. in pupillo verò. minorem ubi JC. minorem distinguit à pupillo, hujus confessionem dicit indigere autoritate tutoris, illius vero per in integrum restitutionem rescindi, quasi diceret minoris confessio sine curatoris autoritate facta ipso jure quidem valet, sed rescinditur, & nisi per minorem ibi intelligamus confessum sine curatoris autoritate, male eum JC. à pupillo distingueret, cum igitur restitutio præsupponat læsionem, *l. quod si minor 24. §. restitutio ff. de minor. necesse est ut valeat*

confessio. (2) Probatur hac ratione qui defert juramentum videtur confiteri juxta tenorem juramenti: at minor potest deferre juramentum, *l. nam posteaquam 9. §. si minor ff. de jurejur.* (3) Probatur. Qui confitetur videtur agnoscere bonam fidem, *l. quanvis 48. in fine princ. ff. mand. ergo ipso jure valere debet.*

† Negativa vero sententia talem confessionem minoris non valere probatur, per *l. acta 45. §. primo, l. contra pupillum 54. ff. de re judic. per l. cum & minores 4. Cod. si advers. rem judic. in quibus legibus dicitur sententiam latam contra minorem indefensum non valere, ergo nec confessio, quia hæc pari passu procedunt, confessio sententiæ æquivaleret, dict. l. post rem judicatam. Deinde prædictæ leges quoad sententiam non distinguunt inter minorem, & pupillum, sed æquiparant, ergo nec quoad confessionem.*

† Ad hanc quæstionem respon. videtur 27 quod affirmativa sententia verior sit, scilicet minoris confessionem valere, dummodo duplicem hanc recipiat restrictionem, prima, si curatorem non habeat, nam minor habens curatorem æquiparatur plane pupillo & hoc jure Codicis, per text. in *l. si curatorem 3. Cod. in quibus causis minor in integr. restit.* (2) Si confessio non fiat in actione reali, & sic inducat alienationem rerum immobilium, quæ sine decreto alienari non possunt, arg. tot. tit. ff. de reb. eor. qui sub tutela &c. arg. *l. cum hi 8. §. sed cum lis 20. ff. de transact. ubi transactio facta generaliter super lite, dum super alimentis fieret non valet ne circumveniat Oratio, & sic quod una via prohibetur alia via permittatur, contra l. non dubium 5. C. de legib. Solutionem ad d. l. cum & minores vide ex glossa apud Bart. in d. §. in pupillo.*

† Tri-

28 † Triplici autem remedio ista confessio minoris irritari poterit revocatione, si errorem justum prætendam, & hoc usque ad sententiam, *l. error 7. C. de juris & facti ignor.* (2) appellatione, si sententia super tali confessione lata sit, & decendium non transierit, *l. 1. ff. de appellat.* (3) restitutione in integrum, si tempora appellationis transierit, *d. l. certum vers. minorem*, quæ restitutio non indulgetur si dolose se majorem simulaverit, *l. si ex causa 9. §. nunc videndum l. minor. 25. annis adito præside ex aspectu 32. ff. de minor.*

DE EXTRAJUDICIALI CONFESIONE.

Quid operetur extrajudicialis confessio in civilibus & criminalibus.

S U M M A R I A.

- 1 Quæ dicatur extrajudicialis confessio?
- 2 Quem effectum operetur distinctione traditur.
- 3 Alia distinctio circa effectum extrajudicialis confessionis.
- 4 Confessio vulnerati non facit contra reum in diuina ad torturam.
- 5 Exculpatio vulnerati purgat indicia ad torturam.
- 6 Exculpatio vulnerati non prodest reo ubi constat de delicto.
- 7 Si reus confessionem extrajudicialem revocet non est subijciendus torturus.

† **E**xtrajudicialis confessio est quæ extrajudicium fit, de hac extrajudiciali confessione quem operetur effectum, vide distinctionem glossæ in *l. 1. in fine in verbis apud*

judices ff. de interrog. act. † ubi distinguit aut confessio tendit ad liberandum debitorem, qua scilicet confitemur nobis satisfactum esse, & liberamus ab obligatione adversarium, ut si dico confiteor te mihi non teneri, ista confessio operatur & probat plene effectum liberationis, *tex. est & ibi communiter Dd. in tale pactum 40. ff. de pactis l. Adrianus 47. ff. de act. & obligat. Sichard. in authent. rogati num. 1. C. de testibus.* Aut confessio tendit ad obligandum confitentem, & tunc aut fit cum causa, aut sine causa, priori casu aut fit in scriptis, aut viva voce. In scriptis ut in casu *l. Publia 26. §. fin.* & plene contra scribentem probat. Viva voce, & tunc aut parte præsentem & plene, aut absente & semiplene contra confitentem probat, *Maranta sup. citato loco de confessione num. 4. cum seqq. ubi utrumque octo modis limitat, Sichard. in d. l. generaliter num. 4. §. & 6. ubi text. in fine, & in l. si patronus 20. §. 1. ff. de donat. in c. per tuas 10. ext. de probat. Pract. Papiens. in forma interrog. fienda convent. act. reali in verb. compellatis num. 5. & 6. & an confessio extrajudicialis facta parte præsentem requirat expressam acceptance, vide Gabrielium in com. concl. titul. de confess. conc. 2. ubi distinguendo contrarias opiniones conciliat. Posteriori casu si confessio fit in scriptis, in chyrographo sine causa, id est, non expresso ex qua causa & contractu mutui depositi, empti, venditi debitor sit, tunc tanquam indiscreta non valet, *l. cum de indebito 25. §. fin. ff. de probat. c. si cautio 14. ext. de fide instrument. ubi Felinus 16. fallentias ponit, alias refert Duennas in reg. fallent. reg. 157. neque creditor ex ea agere potest, nudum enim pactum obligationem, aut actionem efficacem non producit, l. jurisgentium 7. §. 4. ff. l. legem 10. C. de pactis, Alex. cons. 4. in prin.**

volum. 1. *Wesembec. in parat. ff. h. t. numer. 10.* facit tamen semiplenam probationem contra confitentem ut auctori habenti pro se talem confessionem possit deferri iuramentum suppletorium, *Mathesilanus sing. 13. Gabriel Sarai in annotat. ibi num. 1. & 2. & an confessio sine expressione causae valeat & probet in praejudicium confitentis, vide Mascard. de probat. concl. 345. volum. 1. per tot. Vel etiam circa effectum confessionis extrajudicialis sic distinguere poteris. † Aut quis confessus est se recepisse mutuum & intra biennium ista confessio non praejudicat sed exceptionem non numeratae pecuniae opponere potest, l. in contractibus 14. & tot. tit. C. de non num. pec. Aut confessus est se recepisse dotem, & quoque exceptione non numeratae dotis tutus est, l. 1. & tot. tit. C. de dotē cautā non num. Aut confessus est aliud quodcunque debitum ex antecedenti contractu extra causam mutui inscriptis, eaque confessio plenē contra scribentem probat, d. l. generaliter, d. l. Publica §. fi. Aut confessus est debitum ex antecedenti contractu sine scriptis extra iudicium & parte absente, semiplenē tantum probat, *Maranta d. loco numer. 12. secus de jure Canonico quo plenam videtur parere probationem, facit c. juramenti 22. quest. 5. c. 1. & ibi gloss. & Dd. ext. de pactis, Covarruv. in c. quamvis de pact. in 6. parte 2. §. 4. num. 1. Maranta d. loco num. 19. vide Hart. Hartman. lib. 2. pract. obs. tit. 11. obs. 1. n. 7. 8. & 9. parte vero praesente plenam probationem facit, Jason in repetit. d. l. admonendi nu. 192. ff. de jurejur. Costal. in d. l. Publica, Maranta d. loco num. 4. Alex. conf. 36. & 152. in fine volum. 5. sic intelligitur Hart. Hartmanni d. loco n. 1. 2. & 3. De hac extrajudiciali confessione vide Zasium in d. l. 1. nu. 5. ubi singulariter in practica monet, quod actor quoad fundamentum pe-**

tionis suae in confessione extrajudiciali stare non debeat, quasi idcirco sibi debeatur quia reus ita confessus sit, sed obligationem suam metiri ex contractu, vel quasi & confessio ad probationem tantum proficiat, *idem tradit Hart. Hart. d. loco n. 5. & 6. De extrajudiciali confessione, vide Borellum d. loco à n. 106. usque ad n. 127.*

In criminalibus confessio extrajudicialis adversus confitentem reum iudicium ad torturam, non vero ad condemnationem semiplenam probationem facit, gloss. singularis in l. capite quinto ff. de adult. quam commendat ibi Bart. & Dd. communiter argu. l. quaro §. 8. §. fin. ff. de edilit. edict. Bart. in l. fin. n. 5. ff. de quest. & in l. quoniam ff. de his qui notant. infam. Baldus in l. presbyteri n. 12. C. de Episc. & cleric. & in d. l. unica C. h. t. Hypp. de Marsil. in l. de minore n. 29. ff. d. questionibus, Socinus consil. 8. volum. 1. Gomezius resolut. tom. 2. cap. 13. n. 8. Alexand. & Jason in l. magistratibus ff. de jurisdict. om. jud. Maranta d. loco n. 3. *Wesembec. in parat. ff. de confess. n. 10. Gabriel Sarai in annot. ad 13. singulare Mathesil. n. 4. ubi multos allegat. De confessione Rei in criminalibus facta, vide Camillum Borellum in Summa decisionum tom. 2. tit. 3. à n. 10. usque ad 35.*

Adversus autem tertium ne quidem iudicium ad torturam facit, arg. l. etsi 12. C. ad l. Julianam de adult. l. fin. ubi Dd. C. de accusat. l. quoniam 11. C. de testibus, l. sicuti 4. C. de questio, l. 1. §. cum quis ff. eod. c. 1. ext. de confess. sed ne quidem si in tortura de tertio confessus sit iudicium sufficiens ad torturam facit, cum vix sufficiat ad purgationem inducendam, Hostiens. Panorm. & Canonista in d. c. 1. ext. de confess. gloss. & Panorm. in c. significasti, ext. de adulter. & in c. qualiter 24. ext. de accusat. Maranta parte 6. de confess. n. 3. Felinus in c. at si clerici colum. 6. de judic. ubi cumulat multos

TITULUS XVIII.

DE JURAMENTO.

Quare probatio per juramentum sit
introducenda.

S U M M A R I A.

- 1 Juramentum ad delationem partis in judicio
prestitum, est species plena probationis.
- 2 Cur delatio juramenti introducenda sit.

† Est quoque species justæ seu plenæ pro-
bationis quæ producitur ex jureju-
rando, quod ab altero litigatorum defer-
tur alteri, l. 1. & 2. ff. de jurej. nam sive a to-
ri, sive reo incumbat onus probandi, utriq;
licentia conceditur adversario suo de con-
troversia jusjurandum deferre, aut delatum
referre, l. manifesta 38. ff. de jurejur. l. cum de
indebito 25. §. in omnibus ff. de probat. † & hoc
ideo, sæpe numero enim fit ut non quidem
jus sed probatio in judicio nos destituat,
ne igitur in tales redactus angustias, quod
tuum est assequi non possis, alia ratio per
legislatorem ostensa est, quâ juveris, nimi-
rum si neque testibus, neque instrumentis,
neque præsumptionibus, atque conjectu-
ris veritas rei controversæ in propatulum
sit deducta, atque judici probata, ad
jurisjurandi religionem præsidium sta-
tuimus, quapropter ei qui litium dirimen-
darum rationem ostenderunt, commo-
dum fieri putabant, per Jusjurandum
interpositum negotio nec dum Judici sa-
tis probato, definitionem apparari, qua de
causa etiam decisorium appellatur, sic fo-
re rati, ut litigatores religionis metu ni-
hil diffimularent, cum jurisjurandi contem-
pta religio satis, (etiam præter aliam pœ-
nam Deum ultorem sit habitura) & ju-
dices

multos casus in quibus confessio extra ju-
diciam etiam plene probat in criminalibus.
† Porro confessio accusatoris seu vulnera-
ti non facit contra reum judicium ad tortu-
ram, sed solum inducit contra eum præ-
sumptionem aliquam, quæ est minor judi-
cio, id est tam efficax non est ut indicium,
ut quod ob talem confessionem ad tortu-
ram procedi possit, & hoc verum est, eti-
am si vulneratus in articulo mortis confi-
stat, attamen ejus inculptatio in articulo
mortis facta non parit sufficiens judicium
ad torturam, per tex. in l. si quis in gravi 3. ff.
1. ad SC. Syllan. Petrus Gerardi de Petra sancta
sing. 55. nu. 1. Gabriel Sarai in annot. ad 13. sin-
gulare Mathesilani nu. 6. & 7. † E contra ex-
culptatio vulnerati purgat indicia ad tor-
turam, quæ sunt contra reum inquisitum,
ut ob talem exculpationem reus propter
indicia, quæ sunt contra eum urgentia tor-
6 queri non possit, † si tamen de crimine
constet, puta reum inquisitum delictum,
cujus nomine insimulatur, commisisse, ex-
culptatio non proderit ei sed puniri debet,
delicta enim non debent manere impuni-
ta, juxta l. ita vulneratus 51. ff. ad L. Aquil. Pe-
7 trus Gerardi d. loco num. 2. † Et est cautela
pro reo qui ob confessionem suam extra-
judicialiter subijcendus est torturæ, ut eam
revocet, per quam revocationem liberatur
à tortura, ita consuluit & traxit Hypp. de Mar-
fil. singul. 310. Gabriel Sarai in d. annotat. nu. 8.
ubi subjungit num. 8. ex Hyppolito quod
reus extrajudicialiter delictum confitens
extra ordinem arbitrariè puniri possit quod
sit de peccato seu delicto gloriatus,
arg. cap. quam sit grave 9. ext. de
excess, prelat.

dices eo tutius pronunciare de jure possent. Quid judex in deferendo juramento attendere debeat, vide Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 34. de hoc juramento supplementario tractat Reformat. Juliac. cap. 30. & quod actore nihil omnino probante reus gravandus non sit juramento, tradit eadem Reformatio cap. 50. in prin. & in seqq. §§. declarantur quæ ad delationem juramenti decisivi spectant, & observatu digna sunt. De hoc juramento judiciali, prout & de necessario juramento, & ejus speciebus in Commentariis nostris super Institutiones Justiniani in §. si quis postulante de actionibus late egimus, eo lectorem, & ad Damhauder. in sua Pract. civili cap. 179. per tot. remittentes, & ad alia, quæ hujus materiæ sunt, progredientes.

DE JURAMENTIS QUÆ NON OBLIGANT JU- RANTEM.

S U M M A R I A.

- 1 Variis ex causis juramenta non obligant jurantem.
- 2 Juramentum contra utilitatem Ecclesie, vel juris Episcopalis prestitum non obligat.
- 3 Casus c. sicut nostris ext. de jurejur.
- 4 Sede vacante nihil ordinari potest in prejudicium juris Episcopalis.
- 5 Juramentum Prælati metu extortum de non repetendis bonis Ecclesie non valet.
- 6 Casus c. 2. ext. de jurejur.
- 7 Episcopus sine consensu Capituli res Ecclesie alienare non potest.
- 8 Juramentum Regis de non revocandis alienationibus in regno factis, non obligat.
- 9 Ratio hujus.
- 10 Rex alienata in regno non obstante juramento revocare potest.
- 11 De qua alienatione hoc intelligatur?
- 12 Clericus prorogare jurisdictionem judicis laici per juramentum non potest.
- 13 Juramentum de non revocando testamentum non obligat.
- 14 Juramentum conjugum super separatione thori non est obligatorium.
- 15 Juramentum Monachi claustrum abjurantis illicitum est.
- 16 Casus c. ex literis ext. de jurejur.
- 17 Rationes decidendi.
- 18 A presentato ad Ecclesiam non potest extorqueri promissio sub juramento de majori censu ultra solitum solvendo.
- 19 Rationes decidendi decretalis, tua ext. h. t.
- 20 Juramentum de non servanda amicitia cum conjunctis illicitum est.
- 21 Juramentum mariti de non accusanda uxore super ullo delicto temerarium est.
- 22 Rationes hujus.
- 23 Juramentum fidelitatis prestitum cui non debetur, non obligat.
- 24 Juramentum principis de servanda moneta falsata est illicitum.
- 25 Falsificans monetam principis comburitur.
- 26 Pacta & conventiones Cardinalium juramento firmata contra electionem Romani Pontificis, non sunt servanda.
- 27 Juramentum clericorum de non admittendo Visitatores D. Papæ non obligat.
- 28 Juramentum de distribuendis redditibus Prælatorum vacante Ecclesia non obligat.
- 29 A Clerico non præstatur Episcopo juramentum obedientie intuitu officii ei commisi.
- 30 Clerici laicis non præstant juramentum fidelitatis, nisi ab iis obtineant temporalia.
- 31 Va

- 31 *Vasallus jurans Prælati fidelitatem successoribus ejus jurare non cogitur.*
 32 *Juramentum de non perhibendo veritati testimonium est temerarium.*
 33 *Cœlans veritatem peccat mortaliter.*
 34 *Jurans non revelare secreta in testem productus, veritatem dicere tenetur.*
 35 *Sacerdos in testem productus secreta confessionis revelare non potest.*

† **E**X multis, & variis causis contingere potest, quod juramentum jurantem non obliget, ut quia illud sit contra leges, canones, vel bonos mores, contra libertatem Ecclesiæ, vergat in dispendium, vel interitum salutis æternæ, nutriat peccatum, aut etiam expressum aliquod delictum, quod natura sua turpe sit, contineat, ne igitur quis incautus ejusmodi juramentis se obstringat, quænam illa sint in particulari exemplis declarabimus.

Primo. † Juramentum Canonici contra utilitatem Ecclesiæ, & in damnum juris Episcopalis præstitum non valet, non ligat Canonicos, nec Episcopum, *tex. in c. sicut nostris 27. ext. h. tit.* ubi talis casus proponitur. † Vacante Ecclesia Tudertina Canonici fecerunt quædam statuta, & juramenta in damnum juris Episcopalis, ut quia redditus Episcopi eligendi diminuerunt, eos sibi applicando, aut ad alios usus convertendo, de quo cum Episcopus postmodum electus, qui ante tanquam Canonicus ignorans, se eligendum una cum cæteris sui Collegis ista statuta juramento suo approbat, Papæ conquæritur, mandat Episcopo Amel. ut super ea re ex Canonicis inquirat, & si ita actum repererit, appellatione remota, in priorem statum reducat, pronunciando talia statuta, & juramenta in damnum juris Episcopalis temere edita,

nullius esse roboris. Cujus ratio est, quod perjuriam potius quam juramenta sint dicenda quæ contra utilitatem Ecclesiasticam attentantur, *d. c. sicut nostris.* † Ratio rationis, quod sede vacante Canonici nihil possunt disponere de rebus Episcopatus in ipsius præjudicium, *tot. tit. ext. ne sede vacante aliquid innovetur, C. quia sæpe 40. de elect. in 6. Clement. statutum 7. eod. tit. c. si qua 12. quest. 2.* diminuendo ejus redditus, jura & privilegia tales diminutiones & extinctiones mutuo Canonici consensu factæ, & juramento etiam firmatæ non valent. Quod hodie bene notandum, sæpe enim contingit hisce difficillimis temporibus, quod Canonici dum prælaturæ vacant in præjudicium noviter eligendorum iis aliquid detrahant, nova desuper erigentes statuta, eaque juramento confirmantes, hisce Prælati postea electi, etiam si ante electionem approbarint, contravenire possunt, *c. non liceat 12. quest. 2.* nam licet tanquam Canonici consenserint, eum tamen tanquam Episcopi, & Prælati revocare possunt.

Secundo. † Juramentum Prælati metu extortum de non repetendis bonis Ecclesiæ per vim ademptis non valet, *tex. in c. 2. ext. de jurejur.* † ubi quidam Comes Arnulphus invasit possessiones Ecclesiæ, & compulit Episcopum ut juraret se istas possessiones non repetiturum, ea res pervenit ad Papam, qui istam contumeliam Episcopo, ejusque Ecclesiæ illatam valde indoluit, asserens eum nullius juramenti vinculis super tali spolio posse astringi ad cautelam tamen absolvit. Unde in casu dict. cap. 2. juramentum Episcopi de non repetendis rebus Ecclesiæ metu extortum ipso jure nullum fuit, † quia Episcopus sine consensu Capituli res Ecclesiæ alienare nequit, *tot. tit. ext. de his quæ fiunt à Prælat. sine*
 S s s s conf.

conf. Capit. Ecclesia enim fiscus, & minor pari passu ambulant, *l. ut inter divinum* 23. *Cod. de SS. Ecclesiis, cap. auditis* 3, *ext. de restit. in integ.* atqui juramentum curatoris circa bona à se alienata non officit mitiori, quin restituatur in integrum, *l. etiam* 3, *C. si tutor, vel curator intervenerit*, ergo nec Ecclesiae. Et quod isto casu juramentum non valeat, probat *tex. in d. c. sicut nostris* 27. & *c. intellecto* 33. *ext. h. t.*

8 Tertio. † Juramentum regis seu principis super non revocandis alienationibus in praejudicium, & damnum sui regni factis, tanquam illicitum servandum non est, *per tex. in d. c. intellecto*, ubi Papa hanc
9 rationem ponit, † quod rex in coronatione sua juret jura regni sui, & in honorem Coronae illibata servare, cui juramento tanquam licito, & honesto per aliud illi contrarium contravenire nequit, nam ex quo prius illud juramentum secundum canonica statuta receptum fuit, posterius illi contrarium tanquam contra canonica statuta reprobandum, *c. si diligenti* 12. *in fine ext. de foro comp.* Est & alia ratio, quod bona, & jura regni non regis propria sed dignitatis sint, ergo rex ea alienare nequit, etiam si hoc juramento non promississet, & sic juramentum illicitae alienationis confirmatorium non servandum, licet aliud juramentum contrarium non praecessisset. Et quia istae alienationes in praejudicium regni factae, & juramenta de his non revocandis de-
10 super praestita non valent, † hinc ipse Rex qui juravit, in vita sua eas revocare potest, imo vigore juramenti in coronatione prius praestiti, & ex officio sibi commissio revocare tales alienationes tenetur, *c. quod quis commisit* 35. *quest. 9. c. non liceat* 12. *quest. 2. et si differat per Papam compelli potest*, ut est casus *in d. cap. intellecto*, ubi Papa scribit

ipsi regi Ungariae, & Archiepisc. Col. ejusque suffraganeis ut ejusmodi alienationes, non obstante juramento de non revocandis iisdem, studeat revocare. Et hoc bene notandum est, quod Rex bona regni sui alienare non possit, nec quidem cum juramento † quod de alienatione rerum maximarum, per quam multum jura regni diminuuntur, & regalis dignitas laeditur, intelligendum, neque enim quaelibet donatio illi interdicitur, cum reges & principes nihil magis commendet quam liberalitas, & proprium sit donare, *c. 1. ext. de donat.* Quod dicitur in *d. c. intellecto*, de rege alienante bona regni, sui hoc extenditur (1) ad Imperatorem qui etiam bona Imperii alienare nequit, *Costal. in l. legatus ff. de offic. praesid.* (2) Extenditur ad Praelatos Ecclesiae, qui bona Ecclesiae, & jura alienare & diminuire non possunt, *c. si quis presbyterorum* 6. *ext. de rebus Eccles. alien. vel non*, nam & illi jurant in consecratione sua quod jura sui Episcopatus non alienabunt, *cap. fin. de rebus Eccles. alien. vel non*, & quod de novo non infeudabunt, *cap. 2. ext. de feud.*

Quarto. † Juramentum Clerici de con-
12 sentiendo in judicem laicum super causa civili, criminali, vel Ecclesiastica non tenet, *c. si diligenti in fine ext. de foro comp.* Ratio est, quod ista pactio seu conventio clericorum de stando juri coram judice saeculari, sit contra canonica statuta, quibus cautum ne clerici agendo, vel defendendo in judices laicos consentiant, *c. inolita, c. placuit* 11. *quest. 1.* quod jus cum non personae sed toti Ecclesiastico ordini, & collegio concessum sit, ei tanquam publico juri privatorum pactio derogari nequit, *d. c. si diligenti.*

Quinto. † Juramentum de non revocan-
13 do testamentum non obligat, quin possit
primum

primum testamentum quod testator juravit se non revocaturum, per secundum, non obstante juramento revocari, arg. l. si quis inquilinos 112. §. si quis ff. de legat. 1. Ratio est, quod testamentum sua natura sit revocabile, eo quod ambulatoria sit voluntas hominis usque ad supremum vitæ spiritum, l. 4. ff. de adim. legat. ergo nemo sibi in testamento legem dicere potest, à qua non liceat ei recedere, l. si quis in principio 22. ubi Bart. nu. 14. ff. de legat. 3. Cum igitur hoc juramentum quo quis se astringit ad non revocandum testamentum sit contra bonos mores, nullius est momenti, sed sicut actus cui adhæret juramentum, sua natura, revocabilis est, ita & juramentum, quod naturam illius actus cui adhæret, sortitur, l. sine C. de non nu. pec. arg. l. non dubium 5. C. de legib. ita tenet Bart. in præallegato loco, Bald. in repetit. l. 1. C. de SS. Eccles. Joannes Andrea in c. quod semel de regul. jur. in 6. Covarruv. in rubrica de testam. parte 2. nu. 9. Clarus recept. sent. lib. 5. testamentum quest. 87. nu. 1. Gabrielius in com. concl. tit. de jurejurando concl. 10.

14 Sexto. † Juramentum conjugum super separatione thori, & mutux cohabitationis tanquam temerarium ipsos non astringit, quin eo non obstante, si continentiam servare non possunt, simul commorari & affectione maritali se prosequi possint, text. in c. tua 24. ext. h. t. facit authent. quod eis permittitur C. de nupt. c. veniens 19. ext. de regul. Ratio est, quod separatio thori ex mutua conjugum voluntate non dependeat, nec etiam alter sine altero continentiam vovere aut religionem ingredi. Ergo cum jurant se separare aut continere, rem illicitam jurant, quæ in eorum mera voluntate non est sine permisso superioris.

15 Septimo. † Juramentum Monachi claustrum abjurantis tanquam illicitum non

servatur, sed juranti gravis poenitentia injungitur, ut aliis exemplo sit, & à simili temeritate deterreat, text. in c. sicut ex literis 13. ext. de jurejur. ubi talis casus proponitur. † Prior cujusdam Monasterii professus calore iracundiæ, & ex indignatione juravit, quod cum Gerardo Monacho amplius in Monasterio moraturus non esset, Abbas hoc intelligens consulit Papam an hujusmodi juramentum ipsum obliget? Resp. Papa quod Monacho non licuerit tale temerarium juramentum facere. † Rationes decisionis variæ sunt. Prima, quia iste Monachus fidem professionis jam semel datam frangere non potuit. Secunda, quia in proposito non perseveraret. Tertia, quia juramentum illud calore iracundiæ factum. Quarta, quia egredi Monasterium in quo professionem fecit Monachus, sine permisso superioris non potest, c. qui verè c. Monachi 16. quest. 1. nec etiam ad alium ordinem licet strictiorem transire, nisi obtenta prius licentia, aut beneficium permutare, arg. c. ad moner 4. ext. de renunc. Ergo tale juramentum sine interitu salutis æternæ servari non potest.

Octavo. † Juramentum præsentanti factum super augendo censu antiquo non est servandum, text. in c. tua 11. ext. h. t. ubi talis casus proponitur Monachi habentes jus præsentandi Ecclesiis Rectores, sæpe solent à se præsentatis exigere, ut jurejurando promittant, se majorem censum, pensionem soluturos quam prædecessores solverint, postea iidem Episcopo à quo instituuntur jurant, quod antiquam pensionem non augebunt, consulitur Pontifex utrum ex his observandum sit. Respondet quod posterius, † rationem adjungit duplicem. 19 Prima, posterius est iustius, honestius, æquius, quia concernit commodum ipsius

Ecclesiae, prius vero ex avaritia Monachorum procedit. Secunda. Istud posterius juramentum autoritate Lateranensis Concilii approbatum est, ergo observandum, & sic ex d. c. tua colligitur, quod inter duo juramenta, quorum unum sine violatione alterius servari non potest, illud servandum sit quod est probabilius. Non tamen existimandum ex ea solum causa juramentum super augendo censu antiquitus praestari solito reprobari, quod aliud illi contrarium subsequutum sit, nam licet instituenti Episcopo Rector non jurasset, tamen prius servandum non esset, quia sacris canonibus contrarium, per text. in c. prohibemus 7. c. gravis 15. c. praeterea 8. in fine ext. de censibus. Quid autem Canonicus sive Clericus juret suo Episcopo vide hic per Pan. decem capitulis comprahendentem.

²⁰ Nono. † Juramentum de non servanda familiaritate & amicitia cum conjunctis, aut iis non subveniendi est illicitum, ab eoque imposita tamen poenitentia, ad cautelam absolvendi, text. in c. cum quidem 12. §. 1. ext. de jurejur. in c. inter cetera 22. quest. 4. Ratio quia tale juramentum rationi naturali contrarium est, & contra officium pietatis & charitatis.

²¹ Decimo. † Juramentum mariti de non accusanda uxore super ullo crimine quod ab ea commissum fuerit, est temerarium, text. in c. quemadmodum 25. §. illud ext. h. r. † Ratio quia multa incidere possunt quae justam praebent causam marito accusandi uxorem, temere itaque facit qui juramento promittit se nullius criminis fere vindicem. Deinde istud juramentum offendit publicam utilitatem, quae delicta puniri suadet, l. locatio 9. §. quod illicite ff. de public. vectig. & com. c. ut fama 35. ext. de sent. excom. l. Stichum 95. §. 1. ff. de solut. ergo contra

bonos mores, unde nec super futuro crimine pacisci licet, l. si unus 27. §. pacta & §. illud ff. de pact. licet pactum ne agatur ex delicto jam commisso non reprobetur, d. l. si unus §. pacta, c. veniens 15. ext. de accusat. d. c. quemadmodum in fine, cuilibet enim redimere suum sanguinem concessum, arg. l. transigere 18. C. de transact.

Undecimo. † Juramentum fidelitatis & praestitum cui non debetur, non obligat, text. in c. ea re, 22. ext. de jurejur. Ratio quia redundat in praedictum alterius, c. cum contingat 28. in fine c. venientes 19. ext. de jurejur. c. 2. de pactis in 6.

Duodecimo. † Juramentum principis de servanda moneta patris, quae tempore mortis ejus erat falsata, diminuta, & minoris valoris effecta, est illicitum, si princeps sciebat monetam falsatam, nec ab eo absolutione indiget, cum juramentum non debeat esse vinculum iniquitatis, text. in c. quanto 18. ext. de jurejur. c. 1. eod. tit. in 6. Iniquum autem & scandalosum est falsatam in regno habere monetam. † Unde & falsificans monetam principis comburitur, l. 2. C. de falsa moneta, civitatis, capite punitur, quae sint requisita legitimae monetae & poenae eam falsificantis & ejus processus specialia, vide gloss. in d. c. quanto in verb. defraudata, & in verbo patris. Ex quo textu generaliter observandum, quod nullum juramentum illicitum, quod in se continet delictum, peccatum, & turpitudinem obliget, nec jurans absolutione indigeat, sed suo juramento contravenire potest, imponitur tamen poenitentia ob temerarium factum juramentum, c. ad audientiam 4. in fine ext. de spons. & matrim. c. cum quidam 12. in fine ext. h. tit. Unde Isidorus libr. 2 ait in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod ineute vovisti
ne

ne facias, impia est promissio quæ scelere adimpletur, *c. in malis 22. quest. 4.*

26 Decimo tertio. † Pacta & conventiones Cardinalium juramento etiam firmatae circa electionem Romani Pontificis, non sunt observandæ, nec tali contraveniens juramento infamiam incurrit, sed laudem meretur, *tex. in c. ubi periculum 3. §. ceterum vers. & nos de elect. in 6.* Ratio quia electiones ex libera debent procedere voluntate.

27 Decimo quarto. † Juramentum Clericorum exactum ab Episcopo de non obediendo inquisitoribus, visitoribus Papæ, aut aliorum Superiorum, nec revelando iis defectus, non obligat, *tex. in c. quia plerique 4. de offic. ordin. in 6. c. olim 26. ext. de accusat.* Pro cuius intellectu est sciendum, quod Prælati Ecclesiarum puta Decani Præpositi Abbates, Episcopi cogunt quandoque subditos ut juramento promittant, quod Legatos Sedis Apostolicæ, aliosque inquisitores, & visitatores Superiorum admittere nolint, nec iis defectus & excessus suos revelare tale juramentum subditorum tanquam super re illicita præstitum, non obligat, quin eo non obstante, possint & debeant missos ad se visitatores reverenter suscipere & excessus suos humiliter revelare. Ratio est, quia tacere veritatem est peccatum mortale, *c. quisquis 11. quest. 3. c. 1. ext. de crim. falsi.* Accedit quod illud juramentum de celandis excessibus sit contra publicam utilitatem, expedit enim delicta nocentium esse nota, *l. eum qui 18. §. 1. ff. de injuriis*, ergo non servandum, neque obligatorium est contra bonos mores præstitum juramentum, *c. non est de reg. jur. in 6. c. nemo 14. ext. de symon.*

28 Decimo quinto. † Juramentum super servandis statutis, & consuetudinibus Ec-

clesiarum Cathedralium, regularium, & Collegiatarum, quod redditus Prælatorum vacante Ecclesia à Canonicis occupentur, & viritim inter eos distribuuntur, non obligat, *tex. in c. quia sape 40. de elect. in 6.* Ratio, quia ipsum principale scilicet statutum, consuetudo, privilegium non valent ergo nec accessorium, *c. accessorium de reg. jur.* Ratio antecedentis quia talia statuta vergunt in dispendium & jacturam Ecclesiarum, nam tales redditus aut in utilitatem Ecclesiariam expendi, aut futuris successoribus reservari debent, *tex. hic, & in c. presenti fin. de offic. ord. in 6. c. quoniam 75. distinct. c. illud, c. non liceat 12. quest. 2.*

Decimo sexto. † Clerici non tenentur suo Episcopo præstare juramentum obedientiæ nisi ratione administrationis, & officii sibi ab Episcopo commissi, *c. nullus 5. ext. de jurejur. c. legebatur 3. ext. de major. & obed.*

Decimo septimo. † Clerici non tenentur laicis præstare juramentum fidelitatis, nisi ab iis obtineant temporalia in feudum.

Decimo octavo. † Vasallus qui juravit fidelitatem Prælato, successoribus ejus jurare non cogitur, *tex. in c. veritatis 14. ext. de jurejur.*

Decimo nono. † Juramentum de non præbendo veritati testimonium tanquam temerarium, illicitum, & contra bonos mores præstitum, non est obligatorium, nec infamiam non servanti irrogat, sed potest jurans propria auctoritate contravenire, per *tex. in c. pervenit 4. ext. de testib. cog. gloss. ibidem in verbo juramento, Panorm. n. 2. in fine, tex. in c. intimavit 18. ext. de testib. ubi notabilis gloss. in verbo iuramento Panorm. n. 3. tex. in c. constitutis 45. eod. tit. de testib.* Ratio est, quia tale juramentum sine peccato obser-

33 observari non posset, † cum coelans veritatem peccet mortaliter, *tex. in c. quisquis 11. q. 3. & in c. 1. de testib. cogend. gloss. ibi in verb. occultent, similiter Panor. nu. 1. gloss. singularis in c. dilectorum in verb. criminibus ext. eod. tit. Panor. ibid. num. 3.*

Vigesimo. Juramentum de non revelando secreta fidei alicujus commissa obligat quidem jurantem, adeo ut si contra faciat, revelet secreta perjurus efficiatur, *tex. in §. in Christi nomine de pace Constantia gloss. ibidem in verb. credentias, Bald. n. 2. idem in l. nullum nu. 5. C. de testib. & in c. 1. n. 4. de nova forma fidelit.*
 34 tamen qui juravit non revelare secreta † si in testem producat, non obstante juramento, veritatem dicere tenetur, nec revelans incidit in perjurium, *ita gloss. in d. c. constitutis in verb. non teneri Panor. n. 2. Felinus in d. c. intimavit in fine Panor. ibid. nu. 3. per illum tex. ext. de testib. glossa in c. ego N. in verb. nulli pandam ext. de jurejur. Panor. in c. si sacerdos n. 7. ext. de offic. judic. Jason in l. fin. ff. qui satisd. cog. n. 20. Foller. in pract. crim. cap. 8. in verb. testibus diligenter examinatis nu. 27. Romanus sing. 512. incipit jurat qui est Hyppol. sing. 424. incipit accipe, per rationem quam in præcedenti casu dedimus, quod tacens veritatem mortale*
 35 peccatum committat † sacerdos autem in testem productus secreta confessionis revelare non potest, quia illa non ut homo sed ut Dei Vicarius scire intelligitur, proinde interrogatus sine mendacio recte respondet se ignorare, nam ut homo & testis ignorat, hoc ipsum quod in confessione cognovit, super quo uti homo & testis interrogatur, per *tex. omnis utriusque sexus de poenit. & remiss. tex. in d. c. si sacerdos & in cap. qualiter 17. ext. de accusat. Angel. in tract. malefic. in verb. & hay traditto vers. quero sacerdos.*

DE JURAMENTIS A QUIBUS JURANS ABSOLVITUR.

S U M M A R I A.

- 1 Juramentum continens turpitudinem ex parte recipientis tantum, obligat, sed jurans ab eo absolvitur.
- 2 Debitor jurans solvere usuras, absolutionem à juramento obtinet.
- 3 Debitori juranti solvere usuras quadruplici remedio provisum est.
- 4 Agit adversus creditorem ad relaxationem juramenti.
- 5 Petit absolutionem ab Episcopo.
- 6 Judex ex officio compellit usurarium ut desistat ab exactione usurarum.
- 7 Debitor solutas usuras repetit.
- 8 Debitor qui juravit non repetere usuras solutas à juramento absolvi debet.
- 9 Non obstante juramento, debitor ex nova causa superveniente, usuras repetere potest.
- 10 A juramento metu mortis præstito absolutio petenda.
- 11 Sub qua forma hoc casu absolutio detur?
- 12 Renuntians juri suo mediante juramento per metum inductus absolvitur à juramento.
- 13 Casus c. si vero ext. de jurejur.
- 14 Rationes dubitandi.
- 15 Rationes decidendi.
- 16 Responsiones ad rationes dubitandi.

Juramenta contra bonos mores continent turpitudinem vel ex parte recipientis, & præstantis & illa non obligant, ut exemplis supra declaratum † vel ex parte recipientis tantum, & illa quidem obligant, sed

sed ea obligatio obtenta absolutione à juramento resolvitur, quibus casibus id contingat exemplis subsequenter ostendimus.

1 Primum. † Juramentum debitoris factum creditori de solvendis usuris promissis habet turpitudinem ex parte recipientis tantum, usurari scilicet, qui usuras à debitore extorsit, quæ omni jure sunt prohibita, ac mortaliter peccat, debitor vero qui promittit usuras, non peccat, sed potest agere ad relaxationem, ut vel ipse creditor, vel judex ex officio juramentum remittat, *tex. in c. 1. ext. de jurejur. & in c. tuas 13. ext. de usur.* Et sic illud juramentum quo promittuntur usurae obligat quidem jurantem, quia sine dispendio salutis æternæ servari potest, *c. cum contingat 28. ext. de jurejurando*, ne tamen debitor inique contra *tex. in c. ad nostram 5. ext. de empt. & vendit. d. c. tuas ext. de usuris*, gravetur, & usurarius ex sua turpitudine lucrum sentiat, † quadrupli remedio adversus tale juramentum illi provisum est, † primum ut agat ad relaxationem juramenti adversus ipsum creditorem, qui scilicet juramentum quod suscepit inique, remittere tenetur, & ad hoc per judicem Ecclesiasticum cogi potest, & ita est casus in d. cap. 1. † Secundum remedium ut perat absolutionem ab Episcopo, nam Episcopus potest absolvere à juramento turpiter suscepto, *arg. cap. 1. ext. de voto* † tertium remedium est, ut judex ex officio compellat creditorem desistere ab exactione usurarum, *tex. in d. c. tuas ext. de usur.* † quartum remedium est ut debitor solutas usuras repetat, per *tex. in cap. debitores 6. ext. de jurejur.*

8 Secundum. † Juramentum debitoris de non repetendis usuris jam solutis obligat, ut est casus in cap. ad nostram 20. ext. de jurejur.

& debitori volenti eas repetere opus est absolutione à juramento, *argum. cap. 1. ext. de jurejur.* quæ enim ratio in juramento super solvendis usuris promissis, eadem quoque super usuris jam solutis non repetendis, & sic utroque casu eadem competunt remedia, ut latius tradit in præallegato c. Panorm. & Papa duos hos casus de juramento super non solvendis, aut solutis non repetendis parificat, *in d. c. tuas.*

Tertium. † Juramentum debitoris de non repetendis usuris, nec earum nomine ulla quærimonia coram Judice Ecclesiastico, vel sæculari movenda, obligat, sed eo non obstante, ex nova causa superveniente, eas repetere potest, *tex. in d. cap. ad nostram ext. de jurejur.* facit c. cum inter 2. ext. de renunc.

Quartum. † Juramentum metu mortis, vel amissionis bonorum extortum, prævia absolutione relaxatur, *tex. in capit. verum 15. ext. de jurejur.* ubi consultus fuit Papa Coelestinus an à sacramenti vinculo absolvantur, qui istud inviti pro vita, & rebus servandis fecerunt, & respondet, se idem quod antecessores sui de istis juramentis judicium habere, qui tales à juramentine xibus absolverunt, ut patet ex cap. auctoritatem 15. questio. 6. qui igitur ut se, vitam, fortunasque suas redimeret, violento impressori juramento aliquid promissit, is quidem illi obligatus est propter suum consensum, quem metus non excludit, cum coacta voluntas sit voluntas, *capit. merito 15. questio. 1. l. si mulier 21. digest. quod metus causa &c.* nec violare juramentum debet quod sine interitu salutis æternæ servatur, *cap. cum contingat 28. ext. de jurejur.* potest tamen absolutionem petere à juramento, eamque obtinebit, non quidem sub tali forma quod juramentum illud non servet, sed quod

quod non astringatur ad servandum, nec perjurium committat, aut mortaliter peccet, nec quod tanquam pro mortali reatu puniendus sit, si per metum promissa implere recusaverit, & hæc moderatio in concedenda absolutione adhibenda est, ne si directe proprium non servare juramentum concedat, viam perjurii aperiisse videatur, *tex. in d. cap. verum*, multa itaque per indirectum conceduntur, quæ directo fieri prohibentur. Ex quo notandum quod cum res plena sit periculi, & scandali juramenta præstita non servare, proinde Papa absolute non concedit ut non serventur, sed non servantibus reatum tantum mortalis peccati, remittit, non suadet violare ejusmodi juramenta, sed violantes ea à peccato mortali liberos pronuntiat, *vide Gaill. lib. 2. observ. 42. num. 5. 6. & 10.* ubi distinguit an juramentum illicitum, vi scilicet vel metu extortum accedat ad actum jure prohibitum nec ne, vide ibi per eum.

- 12 Quintum. † Juramentum renuntiationis alicujus juris metu extortum servandum est, sed Ecclesia Romana quandoque ab ejusmodi juramentis indulget absolutionem, *tex. in capit. si vero 8. ext. de jurejur.*
- 13 ubi talis casus proponitur. † Quidam clericus metu compulsus est mediante juramento renuntiare juri suo, de non repetendo unquam suum beneficium quod alius occupaverat, quæritur uter eorum illud beneficium obtinere debeat, impellens, ab jurans, an neuter, Resp. Papa non directe ad quæstionem, sed quod juramentum sit servandum quod sine dispendio salutis æternæ servari potest, (2) quod non sit alicui dare materiam & occasionem perjurii, (3) quod ab ejusmodi juramentis metu extortis Romana Ecclesia soleat in-

dulgere absolutionem, quæ responsiones eo tendunt quod quidem abjuranti beneficium illud restituendum non sit ob interpositum juramentum, si rigorem juris spectes, de æquitate, tamen illi subveniendum per absolutionem ut evitetur perjurium, & juranti tamen non præjudicetur, neque iniquus iste exactor ex suo dolo lucrum, & commodum sentiat. † Ratio dubitandi colligitur (1) *ex tot. tit. digest. & Codic.* quod metus causa gestum &c. quia ea quæ metu gesta sunt, etiam si summo jure valeant: attamen actione quod metus causa rescinduntur (2) ratio dubitandi desumitur, *ex capit. ad audientiam 4. ext. quod metus causa &c.* ubi renuntians beneficio mediante juramento illud repetere potest. † 15 Rationes decidendi quoad primum duæ ponuntur in ipso textu, quoad secundum de absolutione ratio est, ne quis ex dolo suo lucrum sentiat, & alteri fraudi sit, † 16 ad primam rationem dubitandi responderetur metu gesta rescindi nisi juramentum intervenierit, & licet de jure civili juramentum fortiatur naturam illius actus cui apponitur, *l. fin. Cod. de non num. pec.* de jure tamen Canonico juramentum actui alias invalido robur & firmitatem confert, ob rationem in textu positam, *facit d. capit. cum contingat infra h. t. cap. quamvis de pact. in 6.* ad secundam respond. quod hic metu compulsus beneficio & jure renuntiavit, & non repetere renuntiatum beneficium juravit.

ACTUS ALIQUI IPSO JURE
MUTABILES VEL INUTILES,
Qui juramento validantur & re-
vocari nequeunt.

S U M M A R I A.

- 1 Alienatio rei dotalis à muliere juramento con-
firmata irrevocabilis est.
- 2 Pactum de proroganda jurisdictione juramen-
to firmatum irrevocabile fit.
- 3 Contractus innominatus juramento firmatus,
re integra non dissolvitur.
- 4 Pactum de non succedendo juramento firma-
tur.
- 5 Pactum L. Commissoriae juramento firmatum
observatur.
- 6 Promissio de solvendis usuris juramento fir-
matur.
- 7 Cum juramento renunciari potest insinuatio-
ni donationis.
- 8 Stipulatio facti alieni cum juramento va-
let.
- 9 Adventitia alienata à filio cum juramento pa-
tre mortuo, recte non vendicantur.
- 10 Instantia pacto partium cum juramento pro-
rogari potest.
- 11 Fidejussor cum juramento non habet exceptio-
nem discussionis.
- 12 Debitor inops sub juramento obligatus, non
potest invito creditori rem in solutū dare.
- 13 Renuntiatio probationum extra judicium cum
juramento facta renunciante præjudicat.
- 14 Donatio pura inter patrem & filium jura-
mento firmata valet.
- 15 Juramentum adjectum contractui excludit
exceptionem ne continentia causa divida-
tur.
- 16 Juramentum adjectum contractui habet pa-
ratam executionem.

- 17 Renunciatio juris futuri juramento firmata,
valet.
- 18 Ratio prædictorum.

1. **A** Lienatio rei dotalis à marito facta
ipso jure non valet, l. lex Julia. 4. digest.
de fundo dotal. † juramento tamen mulie-
ris firmata, quod contravenire nolit, irre-
vocabilis redditur, c. cum contingat 28. ext. de
jurejur. cap. licet mulieres eod. tit. in 6. Gaill. lib. 2.
observat. 39. num. 21. (2) † Pactum de proro-
ganda jurisdictione libera paciscentium vo-
luntate dissolvitur, l. si convenerit 18. ff. de ju-
risdict. juramento autem roboratum irre-
vocabile est, Dd. in d. l. si convenerit. (3) † Con-
tractus innominati poenitentia contrahen-
tium dissolvuntur, l. si pecuniam 5. in prin. ff. de
condict. causa data &c. sed si juramentum
appositum sit, ab iis re integra poenitentia
discedere non licet, glossa communiter recepta
in d. l. si pecuniam in verbis necesse habeas Ga-
briellus in com. concl. tit. de jurejur. concl. 9. (4)
† Pactum de non succedendo jure est pro-
hibitum, l. pactum dotali 3. Codic. de collat. cum
concord. juramento autem firmatur, c. quam-
vis de pactis in 6. Gaill. d. observat. 39. nu. 22. (5)
† Pactum L. Commissoriae in pignoribus
à jure reprobatur, si tamen juramentum ac-
cesserit, observatur, c. significante 7. ext. de pi-
gnor. (6) † Promissio de solvendis usuris
non obligat, tot. tit. ext. de usur. secus si jura-
mentum accesserit, cap. debitores 6. ext. de ju-
rejurando. (7) Sponsalia de futuro sola poe-
nitentia dissolvuntur, l. 1. Codic. de sponsal. at
jurata non nisi ex justa causa, Gaill. lib. 2. ob-
servat. 40. (8) † Renunciatio super insi-
nuatione donationis excedentis 500. soli-
dos non valet, cum juri publico seu formæ
à lege introductæ renunciari non possit, l.
jus publicum 38. digest. de pact. l. nemo potest 55.
digest. de legat. 1. at si juramentum accesserit

obligat, & talis donatio non insinuata valet, *Schneiderw. in §. alia quoque numer. 16. Instit. de donat. Sichard. in l. sancimus §. si quis autem nu. 6. C. de donat. Gail. lib. 2. observ. 39. per tot. ubi in utramque partem disputat hanc quaestionem an donatio jurata absque insinuatione valeat & num. 13. cum seqq. affirmativam*

8. probat. (9) † Stipulatio facti alieni non valet, §. si quis alium *Instit. de inutilib. stip. secus si juramentum accesserit, Schneiderw. dict. loco numer. 14.* (10) † Alienatio adventitiorum in quibus pater habet usumfructum filiofamilias est interdicta, *l. fin. §. filius autem familias Codic. de bonis quae liberis &c.* at si juraverit isti alienationi non contravenire, tunc vigore juramenti patre saltem mortuo ex communi Dd. opinione etiam in Camera recepta, istas res alienatas filius recte à possessore non vendicat, *ita testatur*

10. *Myns. cent. 3. observat. 10. numer. 9.* (11) † Instantia in causis criminalibus biennio in civilibus triennio durat, *l. properandum Codic. de judiciis, pacto autem partium cum juramento prorogari potest, ut tenet, & concludit, Felinus in cap. penultim. num. 13. ext. de judic.* (12) Donatio inter conjuges juramento firmatur, *Schneiderw. in d. §. alia nu. 63. Sichard. in l. pacta quae contra num. 10. C. de pact.*

11. *Gail. lib. 2. obs. 40. nu. 2. cum seqq.* (13) † Fidejussor conventus ante principalem habet exceptionem discussionis, *authent. presente C. de fidejuss. at si cum juramento intercesserit verius est exceptioni locum non esse, ita tenet Gail. lib. 2. observat. 27. num. 23.* (14)

12. † In casu necessitatis potest alia res quam quae debetur creditori solvi, *authent. hoc si debitor. Codic. de solut. etiamsi debitor renuntiavit quod nolit ad aestimationem rei confugere, aut alias res in solutum dare, si tamen juramentum accesserit, tunc invito creditori aliam rem non potest in solutum dare,*

Alciat. in l. 2. §. 1. num. 15. digest. si cert. pet. (15)

† Renunciatio probationum extra judicium facta non nocet, *uti ex mente Cyni tenet Bart. Bald. Salycet. Sichard. & communiter Dd. in authent. jubemus Codic. de testib. at si juramento firmata sit, non minus praepjudicat ac si in judicio facta, ita Sichard. dict. loco num. 9. per eam rationem, quod juramentum suppleat omnem defectum & habeat vim clausulae codicillaris, ut valeat actus omni meliori modo, via & forma quo de jure valere potest.* (16) † Donatio pura, & simplex inter patrem & filium in potestate ejus constitutum non valet, *tex. in l. donationes 25. C. de donat. inter vir. & ux. in l. 1. §. si pater digest. de donat. in l. 2. C. de inoffic. donat.* si tamen pater juramento confirmavit hanc donationem, quia juravit se non revocaturum donationem filio factam, tunc valet, *Gail. lib. 2. observat. 38. num. 7. 8. 9. 10. & 11.*

(17) † Juramentum adjectum contractui excludit exceptionem ne causae continentia dividatur, nam si quis juravit mihi solvere tali die centum quae ipsi mutuavi, possum ista centum exigere coram giudice saeculari tanquam civile debitum & coram Ecclesiastico ratione juramenti, ut scilicet compellat debitorem observare juramentum & consequenter debitum mihi solvere. Ratio hujus quia juramentum adjicit forum foro, *ut ait tex. in cap. fin. de foro comp. in 6. Sichard. in l. nulli 18. C. de judiciis.* (18)

† Juramentum adjectum contractui habet paratam executionem, *Sichard. dict. loco numer. 21.* (19) † Renunciatio juris futuri non valet, *l. si ita scriptum 45. §. si sub conditione digest. de legat. 2.* quia quod non est remitti, nec ei renunciari potest, privatio praesupponit habitum, secus si juramento firmata sit, *Sichard. in l. 1. num. 21. C. de pact. est quoque casus in authent. sacramenta puberum C. si ad-*

si advers. venditionem, Gail. lib. 2. observat. 41. numer. 5. cum seqq. & 22. An contractus prodigi cui bonorum administratio interdicta est firmetur juramento, vide Turz. antum in commun. opinionibus in littera P. incipit valde disceptatum. † Horum omnium ratio esse potest, quod juramentum interpositum super contractu habeat vim clausulæ ut actus valeat omni meliori modo quo valere potest, & sic suppleat omnem defectum, arg. l. cum pater 77. §. filius de legat. 2. ita Bart. in l. 1. §. si quis ita numer. 6. digest. de V. O. Schneidew. in §. item si quis postulante numer. 56. Instit. de act. Sichard. in authent. jubemus numer. 9. C. de judiciis Dd. in authent. sacramenta puerum C. d. t.

TITULUS XIX. DE REI EVIDENTIA.

Certitudo probationis quæ fit per rei evidentiam.

SUMMARIA.

1. Rei evidentia est certissima probatio.
2. Notorium facti permanentis probatione opus non habet, sed allegare sufficit.
3. Super notorio crimine proceditur nullo accusante.
4. Sententia, Confessio in jure facta, & Evidentia rei parificantur.
5. Statuto excludente omnes probationes, non censetur exclusa probatio per evidentiam rei.
6. Sententia cujus iniquitas per evidentiam rei apparet, non transit in rem judicatam.

† **N**ULLA est certior probatio quam quæ fit per evidentiam facti, quæ jure o-

ptimo cuicumq; probationum generi præfertur, & omnes alias probationes in certitudine, facti superat, nam cum omnis probatio inventa sit ad eruendam fidem, ut judici constet veritas ejus rei de qua controversitur, non potest aliquo modo Judici certius constare, quam si res ipsa ob oculos obversetur, si factum, si res, oculis demonstrari possit, ubi enim rerum testimonia adsunt non opus est verbis. † Et hoc est quod notorium facti permanentis dicitur, quod se ipsum exhibet, nec occultari potest, sed semper apparet, nec probatione ulla indiget, sed allegare sufficit, de quo Myns. cent. 6. observat. 3. per tot. Rei enim evidentiam tunc dicimus, quando factum adeo notorium est, ut nulla tergiversatione negari possit, atque ad convincendum reum maximam vim habet, non siquidem est opus ut porro negotium propositum disceptetur, sed judicis est pronuntiare de eo, executionique mandare, quod per se manifestum habetur. † Hinc super notorio crimine judex procedit nullo accusante, evidentia patris sceleris non indiget clamore accusatoris, ait Augustinus in Genesi super morte Abeli, in cap. evidentia 9. ext. de accusat. veluti cum quis in flagranti crimine depræhenditur, d. c. evidentia, l. ea quidem 7. Cod. eod. c. super eo 3. ext. de testib. cog. c. manifesta cap. de manifesta 2. quest. 1. Eodem modo si fornicatio Clerici notoria sit per rei evidentiam cum hujusmodi crimen nulla possit tergiversatione coelari, accusator, vel testis non est necessarius, tex. in c. tu nos 8. ext. de cohabit. cler. & mulier, prout quoque ejus clerici sacra audienda non sunt, de cujus fornicatione vel per sententiam, aut confessionem factam in jure, aut rei evidentiam constat, text. in c. fin. ext. de cohabit. cleric. & mulier. † ita ut hæc tria, sententia judicis, con-

fessio Rei in jure facta, & evidentia facti quoad probandi efficaciam comparentur, sicut igitur confessus in jure pro judicato habetur, *cap. 1. de confess. in 6. l. unica Cod. eod. tit.* & in confessum non sunt aliæ partes judicis quam in condemnando, *l. proinde §. fin. digest. ad L. Aquil.* ita quoque ubi per evidentiam rei de delicto constat. Et evidentia rei vincit omne probationum genus † ita ut statuto excludente omnes probationes, ut in casu quem adducit, *Bald. in l. contra negantem Codic. ad L. Aquil. & Tiraquell. de retractu municipali in §. 4. gloss. 1. num. 13. cum seqq.* hæc per evidentiam facti tamen recipiatur, & per eam contrarium probari possit, ut pluribus ostendit *Tiraquell. d. loco num. 37. 38. 39. & 40.* Sic & præsumptio juris & de jure recipit probationem in contrarium per evidentiam facti, *Mascard. de probat. lib. 1. quest. 10. num. 55. 56. & 57.* Hæc probatio per evidentiam facti in controversiis finium dirimendis sæpe usurpari solet, nam ducuntur agri mensores in rem præsentem, ut limites agrorum inspiciant, & deinde suum interponant judicium, *tex. in l. si irruptione 8. §. fin. ff. finium regund.* † Hinc cum per evidentiam facti constat de iniquitate sententiæ, ut quia Titius est condemnatus ratione perpetrati homicidii in personam Sempronii, qui Sempronius adhuc vivat, sententia est nulla, & non transit in rem judicatam, *arg. l. confessionibus 13. §. fin. ff. de interrog. act.* Sic & cum de notabili vitio testamenti puta defectu testium per inspectionem ejusdem constat, amplius pro eo non præsumitur, *Bald. in l. post divisionem in fine C. de juris & facti ignor.* de hac probationum specie vide latius *Mascard. de probat. quest. 8. per tot. lib. 1.* Insuper monendi sumus de ea facti evidentia in præsentiarum tractari, quæ omnium

oculis sese exhibet, & tam judici quam aliis est nota, ad quam judex citra ullam aliam disceptationem, indagationemque, aut judiciarii Ordinis progressum pronunciare poterit, *c. prohibentur in fine cap. manifesta, cap. que Lotharius Rex cap. de manifesta in fine 2. quest. 1. de probatione per evidentiam facti & per aspectum de quo tit. seq. vide Damhaud. in sua pract. civili cap. 177. per tot.*

TITULUS XX.

DE OCULARI INSPECTIONE SEU ASPECTU CORPORIS.

Quæ probentur per ocularem inspectionem.

SUMMARIA.

- 1 Per aspectum corporis varia in jure probantur.
- 2 Virginitas probatur per aspectum corporis.
- 3 Potentia, vel impotentia coeundi.
- 4 Impotentia coeundi in viro causatur à natura, vel ex accidenti.
- 5 Quando ex natura?
- 6 Quando ex accidenti?
- 7 In scemina unde causetur impotentia coeundi.
- 8 Mulierem esse gravidam probatur per aspectum corporis.
- 9 Ex inspectione vulneris probatur an sit letale, nec ne.

† EST quoque probationis species aspectus corporis, per quem aspectum multa, & varia in jure plene probantur.

† Primo

† Primo probatur per aspectum corporitatis virginitas in puella, vel corruptio, per tex. in c. proposuisti 4. ext. de probat. ubi mulieri cum juramento neganti se cognitam à viro, idque septem honestis matronis per aspectum corporis attestantibus, magis creditur, quam contrariæ assertioni juratæ à marito factæ, ad idem tex. in cap. laudabilem 5. in verb. mulier per justum iudicium & ibi gloss. text. in cap. fin. ext. de frigid. & malefic. in cap. nec aliqua in cap. quod si poenitentiam 27. quest. 1. in cap. causam matrimonii 14. ext. de probat. Probatur & virginitas si prima nocte concubitus maritus inveniat linteamina sanguinolenta & è contra, prout refert Panorm. ex gloss. in cap. hac imago 33. quest. 5. in d. cap. proposuisti ext. de probat.

† Secundo probatur per aspectum potentia, vel impotentia coeundi, tex. in c. fraternitatis, ext. de frigid. & malefic. & in cap. quod autem interrogasti 33. qu. 1. † quæ impotentia in viro causatur, & venit vel à natura, vel accedenti. † Ex natura propter ætatem, tex. in c. 2. & 3. ext. de frigid. & malefic. vel propter frigiditatem, tex. in cap. 1. & in d. cap. laudabilem ext. de frigid. & malefic. in cap. requisisti 33. quest. 1. † Ex accidenti propter maleficium, ut in cap. si quis acceperit, & in cap. si per sortiarias d. causa quest. 1. vel propter alium morbum & defectum. † In femina impotentia ista causatur ex ætate, d. c. 3. ext. de frigid. & malefic. & ex inhabilitate membri, si nimis arcta fit, tex. in c. consultationi 4. & in cap. fraternitatis 6. d. t. de frigid. & malefic. De impotentia coeundi naturali, & accidentali in masculo & femina & quomodo ea probetur, vide plene Mechiolem Kling, in methodico tractatu causarum matrimonialium in septimo impedimento.

† Tertio per aspectum corporis proba-

tur mulierem esse gratuitam, per tex. in l. 1. in prin. ff. de ventre inspic.

† Quarto. An vulnus sit lethale nec ne, & an remansura sit cicatrix ex vulnere nec ne, inspectione medicorum, & chyrurgorum probatur, tex. in c. significasti 18. ext. de homicid. peritis enim in arte credendum est. Sic peritia Scholaris probatur per relationem sui magistri, l. nemini 11. §. 1. Cod. de advoc. divers. iudiciorum, fines agrorum probantur per renunciationem agri mensoris, c. quia iudicante 9. ext. de prescript. l. 3. C. finium regund.

An autem, quando ad relationem in arte accurrendum est, unus, vel plures periti adhiberi debeant, vide pulchram distinctionem, Panorm. in d. c. proposuisti colum. 1. vers. nunc discutiamus, ubi plura utilia circa materiam peritorum in arte tradit, videlicet an sententia juxta consilium peritorum in arte lata per alios peritiores retractari possit, non obstante re iudicata, an periti in arte cum juramento juxta peritiam artis attestari debeant. Et vide de hac materia quatuor conclusiones apud Felinum in d. cap. proposuisti num. 6. usque ad finem. Et nota quod juxta Ordinam. Curia Monast. parte 2. tit. 32. probatio per ocularem inspectionem, admittatur post conclusum in causa, si ante petita sit aut etiam non petita, Judici ita videbitur.

TITULUS XXI. DE RELATIONE PERITORUM IN ARTE.

Quibus casibus relationi peritorum in arte stetur.

S U M M A R I A.

1 Peritis in arte credendum.

T t t t 3

2 Virginitas

2. *Virginitas, vel corruptio probatur per relationem honestarum matronarum ex inspectione facta.*
3. *Per relationem obstetricum probatur an mulier sit prægnans.*
4. *Relationi medicorum, & chyrurgorum statur super morbis, & vulneribus.*
5. *Rustico de rustica creditur.*
6. *Agrimensori de modo agrorum.*
7. *Doctore de examine & studio discipuli.*
8. *Sententia lata ex relatione peritorum in arte, non transit in rem judicatam.*
9. *Nec sententia de consilio Jurisperitorum lata.*

Occasione prædictorum, & ad materiam plenæ probationis latius de relatione peritorum in arte hic agendum.

1. *Vulgatum est juris axioma. † Quod peritis in arte credendum sit, & relationi eorum in decidendis controversiis ad notitiam artis pertinentibus statur, per tex. in l. septimo mense 12. ff. de statu homin. l. in bonorum 10. in fine ff. de bonor. poss. c. fin. ext. de frigid. & malef. In multis autem casibus in communi vita occurrentibus ad relationem peritorum, vel peritarum in arte confugiendum est.*
2. *† Sic virginitas an scilicet puella sit virgo an vero corrupta, probatur per inspectionem honestarum matronarum, quæ ad hoc adhibentur ut desuper referant qualiter eam invenerint, tex. in c. causam matrimonii 14. ext. de probat. d. c. fin. quarum relationi magis creditur quam juratæ assertioni mariti, tex. in c. proposuisti ext. cod. tit.*
3. *† Sic cum dubitatur an mulier prægnans sit nec ne, adhibentur artis peritæ obstetrices quæ eam prudenter inspiciant, & deinde renunciunt prægnans sit nec ne, tex. in l. 1. in prin. ff. de ventre inspic. eodem modo creditur relationi honestarum matronarum an mulier ad viriles amplexus sit apta, nec*

ne, tex. in c. fraternitatis 6. ext. de frigid. & malefic. sic an partus sit maturus nec ne, an vivere possit nec ne, obstetricum est judicare, Dd. in dict. l. septimo mense, de quo vide latius Mascard. de probat. concl. 1088. & concl. 1125.

† Item medicorum, & chyrurgorum judicio statur super morbis & vulneribus, sint lethalia nec ne, & an sit remansura cicatrix, l. semel 8. Cod. de re militari lib. 12. tex. in cap. significasti 18. ext. de homicid. Gaill. lib. 2. obser. 111. num. 1. cum seqq.

† Sic rustico de re rustica, & agro bene culto, vel de vinea bene putata creditur, & statur rusticorum judicio an unio terræ, quam vis fluminis uni agro detraxit & alteri attulit, ita facta sit, ut per alluvionem acquisita censeatur, & transierit in dominium ejus cujus fundo adhæsit, gloss. in §. præterea vers. plane in verbo longiori Instit. de rer. divis. flumen à rivo discernitur, vel magnitudine vel existimatione circumcolentium, l. 1. §. 1. digest. de flumin. † agri mensori in suo officio, dum renunciat de finibus & modo agrorum, l. 1. digest. si mens. falsum mod. dix. domus distrahenda æstimatur per architectos & peritos in arte, tex. in §. quod autem dictum est à nobis. Novell. de non alien. vel permut. rebus Ecclesiæ, Mascard. de probat. concl. 653. per tot. Cum dubitatur de scriptura manus alicujus, interveniente comparatione literarum, statur judicio peritorum, l. comparationes 20. & ibi Dd. communiter C. de fide instrum. Menoch. late in tract. de arbitr. jud. lib. 2. casu 113. nu. 26. † Sic Doctore de examine & studio discipuli, & tabellioni in suo officio & arte creditur, Specul. de probat. §. fin. nu. 26. Maranta singul. 257. mercatoribus statur in his quæ ad mercaturam pertinent, Anchoranus cons. 330. per tot. In his & similibus casibus usque adeo statur relationi seu renun-

renunciationi peritorum in arte, ut eorum iudicium etiam praevaleat testimonio multorum, & hoc modo praedicta regula Peritis in arte &c. ampliatur per plures ampliationes, vide apud Mascard. d. loco concl. 1169. nu. 14. 15. 16. 17. 18. & 19.

A quibus autem hi periti in arte eligendi sint, à partibus controvertentibus an à Iudice, & quot eligendi sint, & an jurare teneantur, vide per tria capitula pulchre explicatum, à Myns. cent. 6. obs. 34.

† Illud postremo in hac materia notandum, quod sententia lata ex relatione peritorum in arte non transeat in rem iudicatam post decem dies elapsos, ratio est, quod alii aliis peritiores sint, & adhiberi possint in talibus controversiis, & saepe manus & oculus falluntur obstetricum, c. nec aliqua 27. quest. 1. † Sic quoque sententia ex consilio Jurisperiti lata non transit in rem iudicatam, ita tradit Maranta in suo Spec. parte 6. in 1. actu nu. 131. de hoc vide latius Myns. d. cent. 6. obs. 35. per tot. Guill. lib. 2. obs. 111. per tot. De hac materia vide latissime tractantem Budelium in suo exquisitissimo tractatu de monetis, lib. 1. cap. 27. & ultimo, ubi hoc axioma Peritis in arte credendum est, exactissime pertractat, multas decidendo quaestiones eo pertinentes, vide quoque Mascard. d. concl. 1169. per tot.

TITULUS XXII. DE RELATIONE NUNCII SUPER EXECUTIONE PROCESSUM.

Quando relationibus nunciorum credatur.

S U M M A R I A.

1. Relationi nuncii super facta executione processuum statuitur.

2. Non creditur relationi nunciorum in his quorum factum non concernunt.

3. Relatio nuncii admittit probationem in contrarium.

† **R**elationi nuncii publici, & jurati de facta executione processuum, videlicet citationis, inhibitionis, compulso-
rialium, aliorumque mandatorum cum, & sine clausula statuitur, & plenam fidem facit, tex. in cap. cum parati 19. ext. de appell. & in l. apparitores 5. C. de exact. tribut. libr. 10. argum. l. magis puto 5. §. ne tamen 13. ff. de rebus eorum qui sub tutel. vel cura. idque ob electionem fidem personae, & juramenti religionem, quâ iudicio obstrictus est, argum. tex. in c. ad audientiam 13. ext. de praescript. Joannes Baptista Asinius in sua praxi §. 9. cap. 2. n. 7. & 8. ubi plures pro hac opinione quod nuncio publico & jurato credatur, refert. † Creditur autem nuncio referenti in his tantum quae ejus officio commissa sunt, seu ad ejus officium pertinent, puta circa executionem processuum non vero quae executioni extranea sunt, & factum citandi concernunt, veluti si referat se à citando vulneratum, aliave injuria affectum, citatum ad factam citationem respondisse se nolle venire, aut asserenti se de mandato iudicis citasse hæc, quia non illius factum & officium concernunt sed factum tertii respiciunt, ad illius solam & simplicem relationem non praesumuntur intervenisse, Asinius d. loco cap. 3. nu. 5. 6. & 7. idem in §. 8. nu. 7. Et de materia relationis nunciorum, vide latissime d. Asin. in allegato §. 9. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. & 14. ubi tradit quando, & in quibus relationi nuncii credendum, & quomodo non credendum sit, & quomodo relatio fieri debeat, cui, & qualiter puniatur falsam relationem faciens, vide

vide quoque Gaill. lib. 1. pract. obser. observat. 354. per tot. † Meminisse autem oportet contrarium probari posse in omnibus iis casibus quibus relationi nuncii creditur, Asinius d. loco cap. 11. ubi plures ad hoc allegat.

TITULUS XXIII.

DE ASSERTIONE PRINCIPIS DE GESTIS CORAM EO.

Quando assertio Principis plene probet.

SUMMARI A.

1. Papæ asserenti aliquid in facto proprio creditur, nec admittitur probatio in contrarium.
2. Attestationi Papæ de facto alterius coram se gesto creditur quidem, sed admittitur probatio in contrarium.
3. Assertioni Principis circa factum proprium creditur & non admittitur probatio in contrarium.
4. Gesta coram Principe plenam fidem faciunt.
5. Assertioni Principis quoad bene merita, statuitur etiam in præjudicium tertii.
6. Assertio principum recognoscentium Superiorem admittit probationem in contrarium.

Dicuri de assertionibus Principis quid, & quantum probent, ab eo qui caput est omnium, quique omnes potestate & dignitate, & autoritate antecellit, initium faciendum duximus. † Papæ igitur asserenti aliquid in facto suo proprio plenissime creditur, ita ut non recipiatur probatio in contrarium, text. in Clement. 1. & ibi

gloss. in verb. fecisse narramus de probat. dixi in facto suo proprio, † nam si attestetur de facto alterius coram se gesto, veluti de renunciatione beneficii per procuratorem facta, & similibus creditur quidem ejus assertioni, ita tamen, ut admittatur probatio in contrarium, Canonista in d. Clem. 1. ubi ita distinguunt, vide Gabrielium in suis conclus. de probat. conclus. 2. num. 14. Et hæc procedunt in beneficialibus, & spiritualibus, in quibus Papa habet latissimam potestatem, text. in c. 2. de præbend. in 6. si igitur in ejusmodi materia quicquam attestetur circa factum suum proprium, vel alienum coram se gestum, plena ei fides adhibetur.

† Simili modo Imperatori, & Regi non recognoscenti, Superiorem creditur asserentibus factum proprium, ut non admittatur probatio in contrarium, Mascard. de probat. concl. 139. num. 10. cum seq. ubi plures ad hoc allegat. † Gesta quoque coram Imperatore plenam fidem faciunt, arg. text. in l. omnium 19. C. de testam. ubi ait Imper. omnium testamentorum solennitatem superare videtur, quod insertum mera fide precibus inter tot nobiles, probatasque personas etiam conscientiam principis tenet. Et licet Papæ, & Imperatoris assertioni non stet in grave præjudicium tertii, quando de gravi ejus præjudicio agitur, ut consuluit Castrens. cons. 46. colum. fin. volum. 2. Cravetta cons. 48. & cons. 171. colu. 3. † attamen statuitur assertioni Principis circa bene merita etiam in præjudicium tertii, quando aliter non constaret de bene meritis, nisi ex simplici narratione Principis asserentis in specie bene merita, Mascard. d. loco num. 17.

Tertio. † Assertioni aliorum principum recognoscentium Superiorem creditur quidem, sed ita tamen ut admittatur probatio

batio in contrarium hoc modo distinguit, Mascard. d. loco num. 12. conciliando Dd. opiniones. Circa supradictam conclusionem quod assertioni Papæ plene credatur non admittendo contrarii probationem, vide octo ampliationes, & undecim limitationes apud Gabrielium d. loco.

TITULUS XXIV.

DE PRÆSUMPTIONE JURIS, ET JURIS ET DE JURE.

Præsumptiones juris, & juris & de jure exemplis declarantur.

SUMMARI A.

- 1 Præsumptio juris, & juris & de jure sunt plenæ probationis.
- 2 Quæ dicatur præsumptio juris.
- 3 Præsumptioni juris statuitur donec probetur contrarium, & rejicitur onus probandi in adversarium.
- 4 Præsumptio juris quomodo ab Alciato definiatur?
- 5 Exempla præsumptionis juris.
- 6 Quilibet præsumitur pacisci pro se, & heredibus suis.
- 7 Ex cancellatione chyrographi præsumitur liberatio debiti.
- 8 Ex redditione chyrographi debitori facta, præsumitur remissio debiti.
- 9 Ex præterito præsumitur in præsens.
- 10 Natus in domo mariti ex uxore, præsumitur filius.
- 11 Scribens absenti se soluturum pecuniam quam promissit, creditur præsens stipulanti promississe.
- 12 Quæ dicatur præsumptio juris, & de jure?

- 13 Præsumptio juris, & de jure quomodo ab Alciato definiatur?
- 14 Cur dicatur præsumptio juris & de jure?
- 15 Præsumptio juris & de jure aliàs violenta, & necessaria dicitur.
- 16 Exemplum in l. antiquæ C. ad SC. Vell.
- 17 Pro inventario tutoris solenniter confecto, militat præsumptio juris & de jure.
- 18 Cognoscens sponsam de futuro præsumitur in matrimonium consensisse.
- 19 Cognoscens desponsatam sub conditione præsumitur conditionem remisisse.
- 20 Cohabitans per annum & dimidium marito cui coacta nupsit, præsumitur in eum consensisse.
- 21 Unde sumantur præsumptiones juris & de jure.
- 22 Mulier habens lac in mammis præsumitur corrupta.
- 23 Præsumptio sumpta ex naturalibus causis non recipit probationem in contrarium.
- 24 Præsumptionem juris & de jure ex humanis principiis orta, non admittit aliam probationem in contrarium quam confessionem partis.

† Est quoque plenæ probationis species 1. præsumptio probabilis, & violenta, qualis est præsumptio juris, & præsumptio juris & de jure. † Præsumptio juris 2. est, quando lex inducit præsumptionem, quando jus aliquid præsumit de aliquo, & ex hac præsumptione certi quid statuendo ultra non progreditur, proinde admittit probationem in contrarium, † quousque autem contrarium probatum non fuerit, statuitur præsumptioni & pro veritate habetur, quæ relevat eum qui pro se præsumptionem habet ab onere probandi, & transfert onus probandi in adversarium, l. cum tacitum 3. l. ab ea parte 5. l. si filius 8. cum seq.

seq. l. non est necesse 11. cum seq. l. circa eum 14. l. eum qui 22. ff. de probat. & præsumpt. l. siue possidetis 16. ubi Bart. Si char. & Dd. C. eod. l. Labeo 2. cum seq. ff. de part. l. fin. C. de pignor. l. 3. C. de apochis public. lib. 10. l. cum de in rem verso ff. de usur. l. 1. §. si servus ff. de quest. l. licet Imperator 74. ubi Jason ff. de legat. Mascard. de probat. concl. 1221. nu. 11. 37. & 36. & sufficiens est ad pronuntiandum pro eo qui tali præsumptioni juris nititur, l. si chyrographum 24. ff. de probat. d. l. siue possidetis, c. proposuisti 4. ext. de probat. † Hinc definit Alciat. in tract. de præsumpt. in præludis parte 3. num. 1. hanc præsumptionem quod sit probabilis conjectura ex certo signo proveniens, quæ alio non adducto pro veritate habetur, est probabilis conjectura, quia omnis præsumptio juris super verisimili nititur, cap. quia verisimile 10. ext. de præsumpt. cui verisimili statatur donec contrarium fuerit probatum actus enim præsumptus à jure eo ipso probatus dicitur quod non probetur contrarium. † Exempla hujus præsumptionis varia sunt. (1) † Quilibet præsumitur pacisci pro se & hæredibus suis, & pactum hæredes paciscentium obligat, licet in paciscendo hæredum expresse mentio facta non sit, tex. in l. si pactum 9. ff. de probat. tex. in l. si necessarias 8. §. penultim. ff. de pign. act. jus igitur præsumit unumquemque pro se, & hæredibus suis pacisci & contrahere, cui præsumptioni statatur, nisi ex adverso probetur in contrarium actum esse, dict. l. si necessarias §. penultim. in verb. si nihil in contrarium actum est. (2) † Ex cancellatione chyrographi præsumitur liberatio debiti, & debitor liberatus esse, nisi creditor contrarium probarit, debitorem scilicet non obstante cancellatione sibi adhuc obligatum esse, tex. in l. si chyrographum 24. cum duabus seqq. ff. de probat. veluti si pro-

barit creditor cancellationem sua voluntate factam non esse, argum. l. 1. §. sed consulto 3. ff. de his quæ in testam. delentur. (3) † Ex redditione chyrographi debitori facta, præsumitur remissio debiti, l. 2. §. 1. ff. de pact. (4) † Ex præterito præsumitur in præsens, qui olim fuit rei dominus, is & hodie præsumitur dominus, sic & hæres ejus, argum. d. l. siue possidetis, nam cum nemo præsumatur jactasse suum, præsumitur retinuisse, & sic adhuc de præfenti habere, argu. l. cum de indebito 25. ff. de probat. allegans igitur mutationem dominii in persona ejus quæ aliquando habuit dominium, probare debet, de hac præsumptione vide Gabrielium in comm. opin. de præsumpt. concl. 10. per tot. (5) † Qui in domino mariti ex uxore nascitur, præsumitur filius mariti, l. filium 9. ff. de his qui sunt sui vel alien. jur. (6) † Exemplum in l. 1. C. de contrah. & comm. stipul. ubi qui absens scribit se redditurum pecuniam quam promisit, creditur præsens stipulanti promississe. Ejusmodi exempla præsumptionum juris sparsa sunt per totum juris corpus & ex Menochio, Alciato, & aliis qui de præsumptionibus copiosissime scripserunt, petenda sunt, vide Menoch. præsumpt. lib. 3. præsumpt. 140. & 141. De hac præsumptione vide Danhaud. infra d. loco cap. 178. à num. 12. usque ad 37. ubi varia ejus exempla refert. † Præsumptio juris & de jure est, quando jus, vel lex præsumit super aliquo, & deinde aliquid statuit, id est disponit, ut adversarius non audiat, vel ne probatio contraria admittatur, hinc eam definit Alciat. in tract. de præsumpt. in prælud. parte 2. nu. 3. hoc modo.

† Præsumptio juris & de jure est dispositio legis aliquid præsumentis, & super præsumpto tanquam sibi comperto aliquid

aliquid statuentis, cum non solum jus præsumit, sed insuper progreditur statuendo
 14 aliquid ex ista præsumptione, † & dicitur præsumptio juris, quia à lege introducta est, & de jure, quia super tali præsumptione lex inducit & sanxit firmum jus, & habet eam pro veritate, hanc enim præsumptionem pro se habens aliter probare non obligatur, sed lex ipsa
 15 satis probationem facit, † hinc violenta, & necessaria dicitur, quippe quæ ex signis & judiciis necessariis, certis, & indubitatis desumitur, *Mench. d. quest. 3. per tot. Specul. titul. de præsumpt. §. species num. 5. Bald. in dict. rubr. Cod. de probat. num. 4.* & præsumptionem juris & de jure appellant, quasi ex medio jure super re plane certa proficiscatur. Exempli gratia. † Si mulier intercedens pro aliquo præmium accipiat, & super ista intercessione conficiatur instrumentum tribus testibus vallatum, in quo contineatur eam pecuniam accepisse, jus præsumit non ex levitate, & fragilitate sexus, sed amore præmii illecebram intercessisse, ac proinde disponit quod talis mulier beneficio SC. Vellejani se juvare non possit, *tex. in l. antiqua 23. in prin. C. ad SC. Velleja. (2)*
 17 † Pro inventario à tutore solenniter confecto militat præsumptio juris & de jure, adeo ut tutor volens probare minus esse in rebus pupilli quam sit in inventario scriptum non audiat, *tex. in leg. fin. in prin. vers. fin. autem C. arbitr. tutela*, jus enim non præsumit quenquam ita fore simplicem, vel stultum, ut patiat in publico inventario plus scribi quam in bonis repertum fuerit.
 18 (3) † Cognoscens sponsam de futuro præsumitur in matrimonium consensisse, ita ut superinductam rursum dimittere cogatur, nec recipiatur probatio contrarii, *tex. in c. is qui fidem 30. cap. veniens 15. ext. de spon-*

sal. & matri. (4) † Cognoscens desponsa- 19
 tam sub conditione præsumitur conditionem remisisse, & simplex contractum est matrimonium, nec sub prætextu conditionis amplius suspensum, *text. in cap. per tuas 6. ext. de condit. appos. (5) † Cohabitans per* 20
 annum & dimidium conjugii cui coacta nupserat, præsumitur in eum consensisse, & adherere ei tenetur, *tex. in cap. ad id quod 21. ext. de spons. & matri. † Et hæc quidem* 21
 præsumptio juris & de jure, vel descendit ex principiis & causis naturalibus, vel ex humanis, cujus aliquot exempla jam tradidimus. Ex principiis naturalibus, veluti † si mulier habet lac in mammis præsumitur corrupta, si fumus è domo exivit, necesse est quod ibi fuerit ignis. Si Calendis Martiis talis anni inter me & Titium Francofurti est confectum instrumentum obligationis, necesse est me eo die Romæ non fuisse, † & quidem hæc præsumptio ex na- 22
 turalibus causis & principiis ortum habens, nullam omnino recipit probationem in contrarium, natura enim mutari non potest, † quæ vero ex humanis principiis de- 24
 scendit, non aliam admittit probationem quam confessionem partis, *Sichard. in dict. l. si ve possideris num. 11.* qui cesset, juxta eam fertur sententia definitiva, licet aliter probatum non fuerit, *per tex. exp. in c. asserite 2. 6. literis 12. ext. de præsumpt.* præterquam in casibus ubi lex, vel statutum requirit apertissimas probationes seu luce meridiana clariores, in his ex præsumptionibus non fertur sententia, *Mascard. d. loco nu. 76. cum seqq. de præsumptionibus circa personas, res, & judicia, vide Emeric. à Rosbach in praxi civili tit. 64. à n. 10. usque ad 21.* De hac præsumptione juris & de jure quæ alias necessaria, & violentissima præsumptio dicitur, vide *Mench. in suo tract. de præsumpt. li-*

bro 1. questione 3. & 4. per tot. Mascard. de probat. libro 1. questione 10. numero 51. cum seqq. ubi conclusionem hanc quod præsumptio juris & de jure non admittat probationem in contrarium decem modis limitat, vide eundem concl. 122. Emericum à Roßbach d. loco num. 28. 29. 30. & 31. Damhauder. in sua Pract. civili cap. 178. à numero 37. usque ad finem. De præsumptione ita ait Reformat. Juliacen. cap. 29. Durch Mangel der Beweisung werden etliche Sachen durch Vermuthungen / welche ungleich / und unterschiedliche / etliche auch mehr dann die andere erheblich / starck und gewaltig geacht / bewiesen / deshalb die Schöffen so Urtheil und Recht sprechen / werden bedächtlich und mit höchstem Gleiß anmercken müssen / ob solche Vermuthung gewaltig / beweglich / oder auch nothwendig seyn / daß die Sache dardurch gnugsam dargethan werde / anders möchte nichts dardurch bewiesen werden. Latine. Propter defectum probationum, aliqua per præsumptiones, quæ diversimodæ sunt, aliæ aliis vehementiores, probantur, proinde Scabini qui justitiam administrant, considerate, & maturo judicio perpendere debent, an ejusmodi præsumptiones sint vehementes, aut etiam necessariae quod per eas causa sufficienter probetur, alias attendi non debent, & titul. 49. paragraph. 1. ubi de diversitate præsumptionum agitur.

Quatuor genera præsumptionem
vide apud Damhaud. d. loco
in prin.

TITULUS XXV. DE ACTIS PUBLICIS.

Acta judicii quam fidem faciant, traditur.

S U M M A R I A.

- 1 Acta judiciaria plene probant etiam sine testibus.
- 2 Quæ dicantur acta judiciaria.
- 3 Acta judicii aut respiciunt litis ordinationem, causæ probationem, aut litis decisionem.
- 4 Acta in eadem instantia probant mortuo etiam judice.
- 5 Instrumentum ad acta registratum probat.
- 6 Acta sigillata inter easdem partes in alia instantia probant.
- 7 Attestationes in uno judicio receptæ, valent in alio.
- 8 Acta facta in judicio seculari contra clericum probant in foro Ecclesiastico.
- 9 Acta gesta in judicio summario, non faciunt fidem in plenario.
- 10 Acta contra tertium non probant.
- 11 In causis levibus judex coram se acta conscribere potest.

† Acta judiciaria tanquam scripturæ publicæ plene probant etiam absque testibus, leg. fin. Cod. de re jud. ubi rescribunt Impp. Honorius, & Theodosius gesta quæ sunt translata in publica monumenta habere volumus perpetuam firmitatem, Maranta parte 6. tit. de act. edit. num. 22. † judiciaria autem acta intellige quæ sunt scripta à Notario causæ seu Judicii scriba, super iis quæ gesta sunt in judicio coram judice, vel etiam à duobus idoneis & fide dignis viris ad hoc deputatis, juxta

juxta *tex. in cap. quoniam contra 11. ext. de probat.* ubi constituit Papa Innocentius 3. quod judex tam in ordinario judicio quam extraordinario semper adhibeat aut publicam, si potest habere personam aut duos viros idoneos, qui fideliter universa iudicii acta conscribant. Quæ autem requirantur ad hoc ut acta iudicii tanquam publica plenam fidem faciant, vide *Marant. in suo Spec. parte 6. act. decimo à num. 16. usque ad 53.* ubi decem requisita recenset quæ vide ibidem. **3** Et sunt acta iudicii in triplici differentia alia enim respiciunt litis ordinationem, ut sunt citationes, libelli, satisfactiones, litis contestatio conclusio &c. & propriè acta iudicii dicuntur alia respiciunt causæ probationem, & acta litis seu causæ dicuntur, ut sunt attestations confessiones, instrumenta, scripturæ, & aliæ probationes, alia respiciunt litis decisionem, ut sententiæ definitivæ &c. hinc vulgo in praxi acta alia assertoria, alia probatoria dicuntur, vide *Marant. dict. loco num. 13. & 14.* Quæ ad acta juxta Reformatio. Juliacens. redigi debeant vide eandem cap. 38. quæ in hunc modum disponit. Damit die appellirende Parthen ihre Appellation zu rechter Zeit verfolgen möge/ sollen ihr die Acta umb ein zimliches/ ohne Übernehmen/ verfertigt werden/ in welche Acta sonderlich auch verzeichnet werden soll/ in was Jahr / und auff welchen Tag ein jede Sach angefangen/ und was auff einen jeden Termin und Gerichts-Tag biß nach Aussprechung der End-Urtheil/ Appellirung und Gebung der Apostelen oder Zeugnuß-Brieff gehandelt/ insonderheit aber soll in die Acta gesetzt werden/ das Jahr und Tag/ in welchen die Urtheil davon appellirt / ausgesprochen / und was Gestalt schriftlich/ oder mündtlich solches

geschehen/ auch binnen welcher Zeit appellirt/ und was darauff in Annnehmung oder Verwerffung der Appellation gefolget. Latine. Ut pars appellans, appellationem suam debito tempore prosequi possit, acta ei pro condigno salario dimittentur in quæ annus, & dies introductionis causæ annotabitur, & quid in quolibet termino, usque ad sententiam, interpositionem appellationis & responsionem Apostolorum actum sit, in specie exprimetur in actis Dies latæ sententiæ à qua appellatum, & an ista appellatio interposita sit viva voce vel in scriptis, & intra quod tempus an appellatio sit admissa vel refutata, & rejecta. Sic in Recessu Deputationis Spyr. de anno 1600. paragraph. 7. als auch / cautum est quod actorum consuetæ alicubi extensiones & insertiones inanium verborum deinceps omittantur, & ut necessaria, & ad rem pertinentia bono, brevique ordine conscribantur. Sic in Ordinat. Camerae parte 2. titul. 31. paragraph. Darneben cautum est, quod in Judiciis inferioribus vel agatur in scriptis, vel acta omnia literarum monumentis sedulo consignentur, verba Ordinat. hæc sunt, Darneben ist nicht minder für noth und gut ermessen/ daß allenthalben an den Fürsten-Höfen/ und anderen Commun-Gerichten in Schrifften gehandelt / oder das mündlich fürtragen jederzit engentlich aufgeschrieben werde / damit die Gerichts-Handel in der Appellation so an das Cammer-Gericht erwachsen / der Endt mit minderem Verdacht und desto fürderlicher erlangt mögen werden. Latine. Præterea visum fuit consultum quod ubicunque in Curiis Principum, aliarumque Communitatum & Judiciorum in scriptis agitur, aut verbaliter, proposita semper speciali-

cialiter annotentur & ad prothocollum redigantur, quo acta judicii in causis appellationum ad Cameram devolutis citra suspensionem edi possint. Pro pleniori autem intelligentia videndum est (1) quomodo acta probent coram eodem iudice, vel ejus successore, coram quo iudicium agitur (2) quomodo acta probent in alia instantia coram alio iudice, idque inter easdem partes inter quas lis agitata, (3) quomodo probent contra tertium. † Acta in eadem instantia probant mortuo etiam iudice, per hoc solum quod à Notario causæ scripta sint, *tex. in dict. leg. fin. & ibidem Bart. Bald. & communiter Dd.* † hinc quando instrumentum de verbo ad verbum est extractum per actorum Notarium, & exemplum in actis relictum probat, *Specul. titul. de instrument. edit. paragraph. nunc dicamus vers. penult. & titul. de rescripti present. paragraph. 1. vers. sed subjicitur Myns. cent. 6. observat. 75. numero primo.* Sic scriptura privata producta in iudicio & in actis exemplata ac illis inserta per Notarium ipsius causæ, licet Originale non reperiat, facit plenam fidem Borellus in Summa, *Decis. tomo 2. titul. 23. numero 34.* † In alia instantia probant si à iudice sigillata sint prout usus & praxis observat, nam acta eduntur ad instantiam Iudicis appellationis subscripta, & sigillata, *Gail. lib. 1. observat. 134. numero 1. text. in l. 2. & ibi Bart. numero 12. cum seqq. Codic. de edend. & in l. ne causas 15. l. à proconsulibus 19. Codic. de appell. ubi dicitur quod Iudici appellationis acta edenda sint, ergo necesse est quod in suo iudicio probent, ad quid alias exhiberentur, Gail. libro 2. observat. 113. numero quarto, text. item in cap. fin. ext. de probat. Et in Ordinat. Cameræ parte 2. titul. 31. paragraph.*

damit auch Imperator mandat Iudicibus sub poena 20. marcarum auri ut sine dilatione acta integra sub ipsorum sigillo edant, itaque non sufficit Notarium publicum ea subscribere, & eo casu mandatur ut sub sigillo iudicis hujusmodi acta exhibeantur, quod ubi semel agnitum est in iudicio, jam etiam si corrumpatur, nihil periculi est, si vero acta sigillata aperiantur in Senatu, jam recognitio non videtur necessaria. Ita factum in causa Langen contra die Zehendmager. Et in eadem causa iudex tantummodo exhibita transmisit ad Cameram verum cum nihil contra hoc opponeretur fuerint admissa, cum iudex inferior hoc propter paupertatem fecisse videatur. Quid ergo si iudices vel isti edicto Cæsaris vel forte emissis Compulsorialibus non obtemperent, Resp. Jam Fiscum poenam edicti appellantis vero poenas Compulsorialium exigere posse, certum est, & tenenter iudices omnes quoque expensas & damna præstare, quæ appellant idcirco perpeffus est. † Hinc attestaciones in uno iudicio receptæ valent in alio, *tex. in cap. causam quæ 11. ext. de testibus §. & quoniam vers. multa authent. de testib. & attestaciones coram arbitris receptæ valent coram aliis iudicibus, l. fin. Codic. de testib. cap. presentata 50. ext. eod. l. penult. §. fin. Codic. de arbitr.* † Imo acta facta in foro sæculari contra clericum, faciunt fidem in foro Ecclesiastico, puta si clericus sit captus à magistratu sæculari, & deinde remittatur ad iudicem Ecclesiasticum, gesta coram eodem ibidem probant, *Guilms de Ludo singul. 46. allegat gloss. in authentic. clericus in verb. per Episcopum Codic. de Episc. & Cleric.* Imo acta facta in una causa inter easdem personas faciunt fidem in alia, quando causa præcedens ita se habet, quod sententia lata in una

una parit exceptionem in alia, *Gabriel Sarai in addit. ad singulare 191. Mathesilani numero primo.* † Acta tamen gesta in iudicio summario non faciunt fidem in plenario etiam inter easdem partes, *Hyppol. de Mars. singul. 80. numero 1. & singul. 257. numero 1. & 2.* Acta facta in una ex pluribus instantiis non valent neque inter easdem personas, quando ad diversam fidem facta sunt, *argument. leg. cum queritur 12. ff. de except. rei judic. cap. veniens 38. ext. de testib. fallit quinque modis quos vide apud Socinum reg. 11. fallent.* † Contra tertium acta iudicii non probant, nisi in casibus quibus sententia inter alios lata aliis præjudicat, *Mathesilanus d. l. fin. in fine Socinus regula 10. fallent.* ubi quatuor casus refert. Et quidem acta iudicii plene probant sine testibus, licet testes ascripti non sint, *argum. l. in donationibus 31. C. de donat. Gail. d. obser. 134. num. 13.* Et licet acta iudicii, ut initio dixi, scribantur à Notario causæ, qui ad hoc assumptus est, & iuramento iudicio obstrictus, & non ab ipso iudice, *argument. c. quoniam contra, & ibi communiter Canonista ext. de probat.* † tamen in causis brevioribus, levibus, & vilibus in quibus de minimo præiudicio agitur, & stricta iudicii forma non observatur, sed summarie & plerumque sine scriptis proceditur, ipse iudex si Notarius seu tabellio sit, acta coram se gesta conscribere potest, pro singulari notat *Mathesilanus, singul. 1. num. 1. & ibi Gabriel Sarai in annotat. num. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. de actis vide Damhaud. in sua Pract. cap. 149. per tot.*

TITULUS XXVI. DE PRIVATA SCRIPTURA.

Species privatae scripturae traduntur
& exemplis declarantur.

SUMMARIA.

- 1 Scriptura privata quæ sit?
- 2 Scriptura privata plene non probat contra scribentem sine aliis adminiculis.
- 3 Tria sunt adminicula quæ privatam scripturam juvant ut probet contra scribentem.
- 4 Scriptura privata plene contra scribentem probat, si manus scribentis recognita sit.
- 5 Exempla privatae cautionis.
- 6 Secundum adminiculum est recognitio manus scribentis per testes.
- 7 Tertium adminiculum comparatio litterarum.
- 8 Quatuor sunt genera scripturarum per quæ fit comparatio.
- 9 Scriptura privata ad quam fit comparatio debet continere subscriptionem trium testium.
- 10 Ex scriptura privata quæ usus est adversarius in iudicio potest fieri comparatio.
- 11 Ex scriptura privata carente subscriptione trium testium potest fieri comparatio, si agnita sit in iudicio.
- 12 Id quod probat debet esse certius eo quod est probandum.
- 13 Ex scriptura privata declarata per sententiam adversarii esse, recte fit comparatio.
- 14 Per instrumentum forense recte fit comparatio.
- 15 Per instrumentum publicum fit comparatio. Per scripturas ex archivo publico productas fit comparatio.

- 16 Recolliguntur quinque genera scripturarum per quæ sit comparatio.
- 17 Petens fieri comparationem jurat de calumnia.
- 18 Comparationem facientes præstant juramentum credulitatis tantum.
- 19 Tria juramenta in comparatione literarum interveniunt, quæ sunt de substantia actus.
- 20 Quæ in jure testatio dicatur?
- 21 Quæ annotatio?
- 22 Chyrographum causam debiti continere debet.
- 23 Quæ hic intelligatur privata scriptura?
- 24 Privata scriptura etiam à debitore agnita contra tertium non probat.
- 25 Quinque sunt species privatae scripturae.
- 26 Chyrographum quod dicatur?
- 27 Quæ apocha?
- 28 Antapocha quæ?
- 29 Epistola quæ?
- 30 Epistola pro scribente probat, si accipiens ad quem destinata, non contradicat.
- 31 Libri rationum qui dicantur?
- 32 Scriptura privata contra tertium semiplene probat.
- 33 Scriptura privata in judicio producta si nihil contra excipiat videtur tacite recepta.
- 34 Scriptura privata in antiquis plene probat.

1 † **P**rivata scriptura est quæ fit à privato non accedente autoritate publica, quæ & instrumentum privatum, seu domesticum dicitur, ut in *l. instrumenta* §. C. de prob. ob id quod intra privatos parietes secrete sine solemnitate legali conficiatur, *tex. in leg. scripturas* 11. in verb. secrete & ibi *Sichard. nu. 16.*

2 C. qui potior in pig. hab. † Privata scriptura plene non probat etiam contra scribentem, ejusque hæredes, vel singulares successores,

nisi aliis quoque adminiculis juvetur, *d. leg. instrumenta* *tex. in authent. si quis vult, in fine Cod. qui potior in pig. hab. c. cum dilectus fin. ext. de success. ab intest. l. cum scimus* 22. C. de agric. & cens. lib. 11.

† Adminicula autem quibus privata scriptura juvatur, ut plene contra scribentem probet sunt hæc tria potissimum. (1) † Confessio partis sive recognitio manus, si scilicet is qui exposuit cautionem, aut hæres ejus manum agnoscat, qua agnita privata scriptura plene contra scribentem probat, confessos enim in jure pro judicatis haberi placet, *l. unica* C. de confess. ita intelligitur *d. leg. scripturas* in verb. luum robur habere decernimus, & ibi *Sichard. numero 6. & 7. idem in l. 3. num. 22. C. de reb. credit. & jurejur. de agnitione documentorum vide Reformat. Juliac. cap. 24. in fine princ. † Exempla privatae scripturae seu cautionis sunt, in l. cum tabernam* 34. §. 1. digest. de pign. & hypoth. in *l. Lucius Titius* 24. in leg. *Publia* 26. §. 1. & 2. digest. de pos. l. quidam 26. ff. de constitut. pecu. & alibi passim. Si autem exponens cautionem seu privatam scripturam neget manum suam esse, neget se chyrographum scripsisse, vel subscripsisse, † tunc ad secundum adminiculum confugimus, ut super agnitione manus testes designemus, quibus manus debitoris nota sit, qui manum ejusdem recognoscant, vel si privata scriptura seu chyrographum testes subnotatos habet, qui super contentis chyrographi deponant, qui si deponant eo modo gestum, prout est scriptum, jam adminiculo est, fulta scriptura & probabit. Tertio. Si testes subnotati non sint nec haberi possint qui manum recognoscant, † tunc ad tertium adminiculum fit recursus, nimirum fit comparatio literarum, id est scriptura de qua dubitatur & quæ probanda est confertur

fertur ad aliam, ut per eam facta collatione probetur, scriptura autem ad quam fit
 8 collatio † est in quadruplici differentia, est enim vel privata scriptura vel instrumentum forense, vel instrumentum publicum,
 9 vel scriptura ex Archivo producta, † privata autem scriptura ex qua ad aliam de qua dubitatur facienda est comparatio, debet habere subscriptionem trium testium, per
tex. in dict. leg. comparationes, ubi ait Imperat. ideoque sancimus non licere comparationes literarum fieri ex chyrographis, nisi
 trium testium habuerint subscriptiones, & *Sichard. ibid. numero septimo*, dicens, prout hic textus legis nostrae tria genera scripturarum ex quibus debeat fieri comparatio,
 primo enim instrumentum, vel privatae scripturae non autem simplices sed quae sint subscriptae tribus testibus, quod ne quidem ipsam sufficit, sed requiritur quod illi tres testes vel ad minimum duo deponant pro sua subscriptione id est jurent, ita
 gloss. hic in verb. deponentibus, quam gloss. Jason. in leg. admonendi colum. 79. digest. de jurejur. dicit singularem. Ex quo videmus quod nisi scriptura privata esset subscripta tribus testibus, qui testes pro subscriptione deponant, quod ex illa scriptura nunquam fieret comparatio, ista tamen subscriptio, & depositio testium semper
 10 necessaria non est. Nam (1) † scriptura privata qua usus est adversarius in judicio sufficiens est, ut ex ea fiat comparatio, *tex. in authent. adhuc Codic. de fide instrument.* nam quando quis producit pro se, eam veram esse fatetur, hac igitur uti possum in facienda
 11 comparatione contrate. (2) † Ex scriptura privata quae caret subscriptione testium agnita tamen est in judicio, potest fieri comparatio, *tex. in paragraph. illud in Novella de his qui ingred. ad appell.* nam ad hoc ut

ex privata scriptura fiat comparatio necessesse est ut sit approbata, ut indubitato constet ejus manu scriptam de cujus manu dubitatur, † semper enim id quod probat debet esse certius eo quod est probandum: at quae per scribentem agnita est, satis est approbata, ut desuper testes exaudire necesse non sit. (3) † Ex scriptura privata quae
 12 per sententiam judicis declarata est ejus esse manum, de qua modo dubitatur, recte fit comparatio, etiamsi careat subscriptione testium, veluti Titius qui negat chyrographum Sempronio datum, jam ante Cajo cautionem exposuit, quae ejus esse per sententiam declarata est, qua haec, de qua nunc controvertitur justificari potest. † Se-
 13 cundo fit comparatio ex instrumento forensi, id est ex ea scriptura quae in judicio etiam à privato scripta est, quaeque ob auctoritatem judicis vim publicae scripturae habet. † Tertio fit comparatio ex instru-
 14 mento publico per manum Notarii tanquam publicae personae confectio, *tex. in dict. leg. comparationes in verb.* sed tantummodo ex forensibus, vel publicis instrumentis quod publicam auctoritatem habet, quia per publicam personam confectum est, si tamen forma à lege praescripta observata sit. Quarto fit comparatio ex scriptura ex
 15 archivo publico producta, quae licet à privato scripta sit, tamē propter auctoritatem archivi publici vim probandi & publici testimonii habet, *tex. in dict. authent. adhuc & ibi gloss. in verbo testimonium publicum*, & conciliatur istis scripturis auctoritas à loco, & persona à loco quod in loco publico reconditae sint, à persona quod per publicum ministrum, quem olim Commentariensem nunc Cancellarium vel Scribam seu Secretarium civitatis ein Stadt-Schreiber vocamus, registratae sint.

16 † Et sic quinque genera scripturarum per quæ fit comparatio constitui possunt. (1) Scriptura privata tribus testibus subscripta, (2) scriptura forensis id est scripta in iudicio ab eo qui Notarius non est, (3) scriptura publica seu publicum Notarii instrumentum, (4) scriptura ex archivo producta, (5) scriptura per partem, contra quam comparatio facienda
 17 producta & sic approbata sit. † Porro petens fieri comparisonem iurabit de calumniis, se non calumniose hoc petere, sed propterea, quod sibi aliud medium probandi manum negatam relictum non sit, *tex. in paragraph. si vero nihil authentic. de fide instrument. & cautela.* † Deinde quibus committitur comparatio iurabunt se in comparisonem faciendam nullo odio, amore, aut lucri spe teneri, *tex. in dict. leg. comparationes, præstant autem juramentum credulitatis, quod credant manum, de qua ambigitur, hujus, vel illius esse, ne sub specie similitudinis fallantur, & anceps perjurium incurrant, tertio & is contra quem fit comparatio juramentum præstare debet, paragraph. si vero moriantur authentic. de fide instrument. & cautela.*
 18 † Et hæc tria juramenta sunt de forma substantiali comparisonis faciendæ, adeo ut si unum omittatur tum comparatio sit ipso jure nulla, *Sichard. in dict. leg. comparationes num. 5.*

Quis sit autem effectus comparisonis, aut per comparisonem plene, vel semiplene probetur, vide distinctionem quam tradit *authentic. at si contractus & ibi gloss. in verb. soli Codic. de fide instrument.*

Regredientes igitur unde digressi sumus his tribus adminiculis confessione scilicet partis, testium depositione, &

comparatione literarum privata scriptura juvatur, quæ, ut colligitur ex *dict. leg. instrumenta* vel testatio dicitur, vel annotatio, † testatio est chyrographum cui appo-
 20 siti sunt testes, quando scilicet privatus exponit cautionem obligatoriam adhibitis testibus.

† Annotatio est chyrographum cui ad-
 21 hibiti non sunt testes, quando quis sub propria manu confitetur nullis adhibitis testibus, hæc tamen in communi usu loquendi confunduntur, & uno nomine chyrographum dicitur, † quod ad sui sub-
 22 stantiam requirit ut causa debiti puta ex mutuo, deposito, empto, vendito, locato conducto vel similis inferatur, alias non subsistit, & nihil probat, etiam si per debitorem agnoscatur, *tex. in l. cum de indebito 25. §. fin. ff. de prob. & in leg. 2. §. circa 3. ff. de except. doli, tex. in cap. si cautio 14. ext. de fide instrument. Sichard. in d. l. comparationes nu. 2.* † In-
 23 telligitur autem hic privata scriptura. (1) Ea quæ est manu ipsius debitoris, vel contrahentis scripta (2) quæ est manu cujus-
 cunque alterius scripta, à contrahentibus autem subscripta, (3) quæ est manu Notarii scripta, vel subscripta citra tamen formam solennis instrumenti, quæ solennitates instrumentorum traduntur, à *gloss. in leg. generali Codic. de tabell. libro decimo*, scripturam enim publicam non facit manus Notarii, *tex. in dict. leg. scripturas in verb. five* tota series earum manu contrahentium, vel Notarii, vel alterius cujuslibet scripta fuerit, ipsorum tamen habeant subscriptiones & ibi *Sichard. numero decimo quinto*, monet Notarios ne fallant se, & partes quibus instrumenta conficiunt, nam licet ipsi scribant literas, inquit, de aliquo contractu, vel alia quavis re, si non addant formam publicæ scripturæ, hoc est nomen
 Impe-

Imperatoris, diem, annum, indictiones signum, & reliqua tunc illa scriptura habebitur pro privata, & ideo mortuo Notario, si ejusmodi scripturæ non habentes formam publicam reperiantur penes ipsum, penitus nihil probarent & essent partes deceptæ. Quæ de probatione privatæ scripturæ à debitore agnitæ diximus, ea procedunt instituta actione personali contra debitorem, hæredemque ejus, nam si ago actione reali veluti hypothecaria contra tertium qui pignus possidet, † privata scriptura contra eum non probat, & prævalet creditor publicam habens hypothecam etiam posteriorem tempore, *tex. in d. l. scripturas vers. sin autem.*

24 † Porro privatæ scripturæ quinque potissimum sunt species, alia enim dicitur chyrographum seu sygrapha, alia apocha, seu ut vulgus loquitur Quietantia, alia antapocha, alia epistola, alia liber ratio-
num.

25 † Chyrographum est cognitio debiti ein Schuld-Verschreibung quam exponit debitor, in qua confitetur se v.g. Titio tantum ex causa mutui, emptionis, venditionis, locationis, dotis vel simili causa, debere, sic accipitur, in *l. chyrographum 24. ff. de prob. et in l. servum filii 44. §. eum qui chyrographum §. digest. de legat. i.* idem *ἰδὲ ἑἰς οὖν* vocat Leo Imperator in *d. l. scripturas*, hinc chyrographarius creditor dicitur qui solo chyrographo nititur, *l. pro debito 6. Codic. de bonis authorit. judic. poss.* & chyrographarius debitor, qui chyrographo, & cautione promissit seque obligavit, *l. si solvere 7. Codic. de novat.* & chyrographaria pecunia chyrographo compræhensa, *l. unica, & in rubrica, etiam ob chyrographariam pecuniam pignus retineri posse*, quam variis nominibus chyrographum in jure

nostro notetur, vide additionem Winzleri ad processum Pelsii titul. 36. numero 11. Circa chyrographum quando probat & in quantum, vide plenissime Borellum *d. tit. 23. à numero 1. usque ad 48.* ubi per 21. conclusiones hanc materiam explicat, nota autem quod per apocham intelligat chyrographum.

† Apocha seu Quietantia est scriptura 27 quæ datur à creditore debitori, qua fatetur debitum sibi esse solutum, & non tam inducit quam probat liberationem, *l. fin. §. Titius digest. de condict. indebiti leg. qui tabulas 27. §. apocha ff. de furt. l. si acceptilatum 19. §. 1. ff. de accept. l. plures apochis 18. & ibi gloss. Codic. de fide instrument.* de hac apocha seu quietantia quæ aliquando generalis est, aliquando particularis quomodo restringenda & interpretanda vide consilium Cravetta 221. per tot. & quem effectum habeat quietatio de bonis futuris, vide eundem *cons. 11. num. 6. & 7. lib. 1.*

† Antapocha est confessio debitoris 28 qua confitetur se pensionem seu redditus, vel usuras, vel inter esse annue solvisse, quam expedit recipere creditorem ut solutionem sibi factam annuorum reddituum, pensionum, vel usurarum docere possit, ne debitor præscriptionem prætendat, *argument. dict. leg. plures apochis*, ubi licet dicatur quod receptori apochæ necessitas imponatur hanc antapocham creditori exponere, attamen usu non frequentatur, idque in perniciem multorum, qui ob ejus defectum docere non possunt valide quid annuatim de bonis & prædiis à colonis solutum sit, aut quid venditores reddituum pensionis nomine annue solve-
rint.

† Epistola est quæ mittitur ad absentes, 29 qua is ad quem scribitur, de his quas igno-

rat, certior fit, quæ, si constat à mittente scriptam, vel subscriptam agnitione manus, vel sigilli, vel comparatione literarum, plene probat contra scribentem, *leg. Publica 26. §. fin. digest. de pos. argument. l. si aliquid 13. leg. si donatio per epistolam 5. Codic. de donat. Mathesil. dict. loco numero 12.* cujus quinque ampliaciones & totidem declarationes seu fallentias, vide apud Menoch. de arbitr. judic. libro 2. casu 94. à num. 10. usque ad 22. & quomodo epistola contra scribentem probet, vide pulchre distinguente, Bart. in l. non epistolis nu. 1. C. de probat. † Et est singulariter notandum, quod epistola etiam pro scribente probet, si is ad quem ea directæ epistolam accepit, & non contradixit, quod latius declarat, Menoch. de arbitr. judic. lib. 2. casu 21. nu. 3. Mathesil. in addit. singul. 78. num. 13. Gabriel. in com. opin. de præsumpt. conc. 2. per tot. alias regulare est quod privata scriptura pro scribente non probet, *l. exemplo l. non epistolis C. de probat. & l. fin. C. de conven. fisci* debet alioquin homines avaritia corrupti causa probationis multa pro arbitrio comminisci possent, & scribere, vel signare. De epistolis quid & quantum probent, vide Borellum d. loco tit. 23. à nu. 135. usque ad finem.

31 † Libri rationum mercatorum, & artificum sunt, quos iidem de rebus suis emptis & venditis, nec non de mercede pro opera sua alicui præstita, seu precio nondum accepto faciunt, vulgo Registra vocant, Covar. pract. quest. cap. 22. num. 8. quæ pro scribente fidem non faciunt, ut alia quælibet privata Scriptura, maximè cum de præjudicio tertii agitur, facit l. 5. 6. & 7. C. de probat. Licet autem Scriptura privata regulariter contra tertium non probet, 32 † attamen Scriptura privata probat, semiplenè contra tertium, & valet in præjudi-

cium alterius quam scribentis, dummodo careat omni suspitione fraudis, & falsitatis, & non possit suspicari quod fuerit fabricata falso & solum in præjudicium alterius, Mascard. de probat. concl. 1294. num. 3. pro ut quoque Scriptura privata non probat contra tertium nisi tertius bonam fidem agnoscendo confiteatur debitum. † Sic 33 Scriptura judicialiter producta si nihil contra eam excipiat, tacite recepta videtur, & probat, per Ant. Butrio & Hostiens. in ca. quoniam contra ext. de probat. † Sic Scriptura pri- 34 vata in factis antiquis, de facto antiquo mentionem faciente etiam contra tertium probat, Myns. cent. 5. observat. 79. num. 12. ubi tradit quod dicatur tempus antiquum, de probatione per Scripturas privatas. Vide Damhaud. in sua practica civili cap. 175. per tot. Gabrielium in comm. concl. de probat. concl. 9. per tot.

TITULUS XXVII.

DE ALLEGATIONIBUS ET DISPUTATIONIBUS.

Allegationes juris quamdiu partibus permittantur.

SUMMARIA.

- 1 De quibus allegationibus hic agatur.
- 2 Allegare quid sit hoc loco?
- 3 Exempla allegationum, & disputationum traduntur.
- 4 De legum sensu & intellectu disputare inter litigatores contingit.
- 5 Ex facto ius oritur.
- 6 De facto constare debet antequam de iure disputetur.

- 7 Ut recte disputetur de jure producta in judicio
adverse parti communicari debent.
- 8 De jure quando disceptetur, & quomodo?
- 9 Leges generaliter constituuntur.
- 10 Disputatio juris ex interpretatione fit.
- 11 Disputatio ex allegationibus oritur.
- 12 Quis ordo in allegationibus & disputationi-
bus observandus.
- 13 Allegare sufficit unam legem, vel canonem li-
cet plures idem probent.
- 14 Allegare multa laudabile non est.
- 15 Taxantur Advocati propter supervacaneas al-
legationes Dd.
- 16 Allegatio debet casum in specie contingere.
- 17 Allegare in genere an sufficiat.

† **A**llegationes de quibus hoc loco a-
gendum, non sunt allegationes facti,
quæ per testes, instrumenta, aliaque docu-
menta fiunt, sed sunt allegationes juris,
quæ fiunt ad instruendum Judicem, nec
parti adversæ communicantur potest enim
pars litigans quæ vult actor, vel reus, nemo
ad hoc astringitur, per Informationem Juris
causam suam in jure instruere quo de vi-
ctoria causæ certiores spem habeat quæ
informationes juris hic allegationes dicun-
tur, & ad partem Judici præsentantur, &
communiter actis præfiguntur, vel si suspi-
cio subest ne ad manus adversarii perveni-
ant, acta sigillata apposita Informatione
præsentantur, *Richard. in authentic. jubemus n.*
3. C. de judic. † Allegare igitur, prout hic
accipitur, est intentionem suam per proba-
tiones in judicium deductas ostendere,
eamque juribus adseverare, aut coloratam
quodammodo reddere, *ita Specul. in titul. de
disputat. & allegat. §. 2. per text. in cap. inter
dilectos 6. ext. de fide instrument. & in cap. a-
liorum 9. quest. 3. in c. Abbate sane 3. de re ju-
dic. in 6. † Cujus exemplum est in d. c. in-*

ter dilectos super privilegii instrumentor
disputationibus, & allegationibus vitioso
ostenso, & in c. convenior §. allegatur 23. qu. 8.
ubi D. Ambrosius disputat de Jure Cæsa-
ris, & Jure Sacerdotum, nec minus elegans
est disputatio apud Marcellum, in l. proxime
3. ff. de his quæ in testam. delentur, ubi post lon-
gam concertationem super tabulis Valerii
Nepotis in quibus hæredum nomina indu-
cta erant, & propterea legata quoque non
deberi videbantur Anton. Cæsar ex deli-
berato respondit. Causa præsens admitte-
re videtur humaniorem interpretationem,
ut ea duntaxat existimemus Nepotem irri-
ta esse voluisse, quæ induxit, cujusmodi ex-
emplorum libri Juris nostris pleni sunt, la-
tissimum allegationis campum etiam do-
ctissimis aperientium, in hoc advertenda, † 4
quod rara est legis citatio pro tribunali,
quæ disputationi non subjiciatur, non ea
propter quasi de legum certitudine dubi-
temus, sed magis, quia vel uterque legem
allegatam pro suo jure accipi contendit,
vel id non adseverare, ad quod ab adverfa-
rio citatur. Dixi per probationes in judi-
cium deductas, † nam, cum ex facto jus oria-
tur, l. quidam referunt 14. in princ. versic. ego
autem ausim ff. de jure codicill. cap. penultim.
ext. de Eccles. adif. argu. cap. de muliere 6. ext.
de spons. & matrim. & jus in causa positum
sit, ut respondit Alphenus Jurisconsult. in l. si
ex plagis 52. §. in clivo 2. ff. ad L. Aquil. neces-
se est † quod factum in judicio deductum, 6
& probatum sit, antequam de jure ejus,
quod ex tali facto oritur, disputari & quæ-
ri possit, & sic factum prius constare debet,
quam disputetur de jure, text. in §. si vero
authentic. de testibus ibi tempore vero di-
sputationis, † ideoque ad disputandum seu 7
allegandum utraque pars debet habere co-
piam omnium eorum quæ fuerunt in judi-
cio

8 cio producta & actitata. † De jure autem disceptatur quoties propositæ rei veritas in propatulo est, & in dubium vocari non potest, sed de eo quæritur nunquid ex ipso facto jus oriatur, unde actor assequi possit quod intendit, & ad hoc comprobandum allegare debet jura, & leges quæ pro roboranda intentione sua faciunt, *l. illam 19. C. de collat. §. consideremus Novella de triente & semisse*, prout hanc regulam latè tradit Andr. ab Exea cum ampliationibus, & limitationibus in comm. titul. de constitut.

9 in ult. notab. num. 87. † Et licet jus definitum sit, generaliter tamen constituitur, omnes enim articuli figillatim, aut legibus, aut Senatusconsultis compræhendi non possunt, sed & oportet & cætera, quæ tendunt ad eandem utilitatem, ut inquit Ulpianus, vel interpretatione, vel certe jurisdictione suppleri, adeoque ad similia referri, *l. nam ut ait 13. l. neque leges 10. l. non possunt 12. ff. de legibus*. † Cæterum articuli illi atque casus legibus figillatim non compræhensi varii sunt, atque indefiniti, neq; confestim inter humanum ingenium, rem nullam perpetuo probans, de interpretatione, similitumque relatione convenire solet, orta est interim disputatio fori, quæ statim legibus Decemviralibus compositis, & urbe Romana statò jure fundata, prudentium quoque auctoritatem desiderabat, *l. 2. §. his legibus ff. de orig. juris*, in hunc usque diem adeo proserpens, ut non solum tribunalia implicet, & irrequieta faciat, sed etiam Jus ipsum, utcunque definitum, & suis septis inclusum, per omnia vastum, & quodammodo ingentibus Commentariorum plaustis incomparabile, immensumque relinquat. Hinc factum est, ut inductis jam probationibus, aut re-

quæ controvertitur alioqui manifesta, liti-

gatores pro assertionem sua vindicanda juris sive scripti, sine non scripti locos ex communi illo promptuario adducant. Judici- que (ut quem non semper contingit Jus illud, in quo etiam veritatur, scire, sui- que fiduciam de eo legitimè respondendi, habere,) quid pronunciamdum suggerant. Et quia adversarius contendit locos illos, proposito negotio, intentionique agentis haud respondere, atque è regione ipse allegat, † hinc datur occasio disputationibus illis, ex Juris allegatione obortis, quas plærumque veteratores isti forenses adeo in exceptiones, replicationes, duplicationes, triplicationes, & talismodi porro involucra, (quibus nominibus etiam inscribuntur,) in infinitum extrahunt, ut non modo Judicibus molesti sint, nausæamque pariant, sed etiam unquam terminari, contra saluberrimas principum constitutiones, in *l. properandum 13. l. rem non novam 14. C. de judic. in l. 2. prope princip. C. de jurejur. propt. calum. dando c. pia in princ. de except. in 6. æ-* grè permittant.

Porro verum disputationum, & allegationum usum paucis ostendendo, abusum quem taxasse sufficit, relinquentes, & primo quidem quis ordo in his disputationibus observandus sit, † sciendum, quod pri-
mo loco actoris advocatus ea quæ ad sui clientis intentionem fundandam ac confirmandam facere arbitratur, proponit prout ea luculenter deducit, *Spec. de alleg. & disput. §. nunc videndum per tot.* ubi vide deinde vero Rei advocatus allegationibus respondendo, alterius partis allegationes dictis testium instrumentis confessionibus, vel aliis quibuscunque probationibus destruere, & suas juribus rationibus, & exemplis confirmare conatur, quomodo autem & qualiter hoc facere possit & debeat, latè tradit

tradit Specul. d. loco §. post hoc autem, & quomodo advocatus actoris contra Rei elisiones & enervationes rursus replicando insurgere, & partis suae intentionem roborare, nec victas manus dare debeat, vide eundem *Specul. d. loco §. porro per tot.* & quomodo iudex partium advocatos patienter audire, nec subito eis silentium imponere debeat, & qualiter quae eis desint, supplere possit, *tradit Specul. d. loco §. satis clare.*

In universum circa hanc materiam scire
 13 convenit, † quod ad ea quae ex jure probantur sufficit allegare unam legem, vel unum canonem, licet plures idem probent, allegare non est farraginem legum, prout in Commentariis & tractatibus plerumque fit, conglomerare, ut tradit *Jason in d. l. illam nu. 11. per tex. in l. ita vulneratus § 1. ff. ad l. Aquil.* Unde dicebat Nevizanus in *consil.*
 14 67. nu. 1. † multa allegare laudabile non esse, & satis est illum Doctorem, qui alios refert, allegare, ut dixit Andr. ab Exea in
 15 tit. de constit. nu. 107. † Unde reprehendendi sunt isti Advocati, qui ut videantur strenuam navasse operam Clientulis suis, saepe ex uno authore, quem forte praemanibus habent, & pro astruenda sua intentione allegant, transcribunt ad longum omnes alios Doctores & Scribentes, quos ille in isto loco allegat, & hoc pacto saepe contingit quod aliquot folia otiosis allegationibus compleant, maxime si ex Andrea Tiraquello, & aliis qui pro more habent infinitas, quasi allegationes Doctorum cumulare, easdem transcripserint. Unde recte ait *Andreas Gaill. lib. 1. pract. obs. tit. 151. nu. 2.* quod in taxando labore, & salario advocatorum non habenda fit ratio foliorum, & loquacitatis, an pullatis nugis pagina turgescat, sed potius doctrinae, & ingenii ratio, an nimirum pertinentia, vel im-

pertinentia scripserit Advocatus nec ne, & considerari quid scripserit, non quantum scripserit, verba non numerari, sed res ponderari debeant. Qui autem Clientulo suo probe vult consultum in hoc semper intendat, † ut allegatio sua praecise ad facti 16 speciem applicetur, nam lex in judicio allegata, casum de quo agitur attingere debet, alioquin non probat, sed uti impertinens a iudice non attenditur, ut est glossa singularis quam ibi commendat Cardinalis in *Clem. saepe oppos. 6. de V.S.* multo magis a fallacibus, & calumniosis allegationibus cavere debet, tales enim a jure rejiciuntur. † Licet autem *Specul. d. loco §. porro nu.* 17 3. velit quod advocatus non cogatur dicere nomen legis vel decretalis, nec titulum ubi sit lex, vel decretalis, sed sufficiat dicere mentem scilicet hoc dicit lex vel decretalis, & sic effectum ejus exprimendo vel allegando, Francisc. tamen Ripa in c. cum Ecclesia Sutrina n. 108. ext. de caus. poss. & prop. rectius distinguit inter Legislatorem, & Doctorem, Legislator namque, si dicat ita, jure caveri satis est, prout probant jura per *Spec. allegata* Doctor vero legem allegare debet, interim quod certum est de jure, allegare necesse non est, sed jura vulgata, & omnibus obvia in genere allegare sufficit, & ita in praxi observatur. An autem allegationes & consilia juris parti adversae petenti communicanda sint, disputat *Joannes Baptista Asinius in sua praxi §. 24. c. 7. per tot.* & in effectu concludit quod non, quem vide, adde *Pelsium in suo process. lib. 40. num. 16.*

TITULUS XXVIII. DE RENUNCIATIONIBUS.

Renunciatio productionis jurium in
judicio facta quid operetur.

S U M M A R I A.

- 1 Allegationibus juris quandoque à partibus renunciari solet.
- 2 Ista renunciatio quid operetur?
- 3 Non obstante renunciatione allegationes juris fieri possunt, quæ ad acta non veniunt.
- 4 Allegationibus facti renunciari potest.
- 5 Productioni testium & instrumentorum renunciare potest.
- 6 In causis criminalibus probationibus renunciare nequit.
- 7 Nec in causis status.
- 8 Post renunciationem testium, testes omnino legales, & omni exceptione majores admittuntur.
- 9 Renunciatio probationum in 1. instantia, non excludit eandem in causa appellationis.
- 10 Juramento potest quis renunciare.
- 11 Sic & instrumento in judicio producto.
- 12 Quæ dilationes ad allegandum dentur, si altera pars probationibus renunciavit.

ET quidem allegationes juris ad prædictum modum fiunt, † nisi iis sit renunciatum, solet enim allegationibus juris sæpe renunciari, † quæ renunciationes hoc operantur, ut parti renuncianti non statuatur amplius terminus ad allegandum, nec imputetur quicquam judici, quod non auditis amplius allegationibus ad sententiam processerit, *tex. in authent. jubemus & ibi*
3 *Bart. num. 3. C. de judiciis*, alias † non obstan-

te renunciatione pars leges, & jura allegare potest, nec unquam illi ad alleganda jura obturandum os, sed tales allegationes ad partem tantum fiunt, nec rediguntur ad acta judicii. Licet igitur renunciationes allegationum juris præcise parti silentium non imponant, quin semper illi jura & leges allegare concessum, nec taliter allegationibus renunciare liceat, *argum. l. ornamentorum 37. ff. de auro & argen. leg. l. confessionibus 13. ff. de interrog. act. l. nemo potest 55. ff. de legat. 1. imo etiam si in causa sit conclusum, argum. l. quamvis indubitati 19. C. ad L. Jul. de adult. c. cum Joannes 10. ext. de fide instrum. authent. ut cum de appell. cognos. in prin. tamen tales allegationes ad acta non veniunt, ita Bart. num. 3. Bald. num. 8. & 9. Sichard. num. 5. in d. authent. jubemus.*

Primo itaque renunciari potest allegationibus juris, per jura allegata ad eum effectum ut diximus. Secundo, † Renunciari potest allegationibus facti *Dd. d. loco. Tertio. † Renunciari potest productioni 5 testium, & instrumentorum, per tex. in cap. causam qua 19. in c. cum venisset 25. in fine in c. de testibus 29. in fine ext. de testib. c. cum dilectus 9. ext. de fide instrum. l. 3. C. eod. Et ita contra gloss. in variis locis tenent Bart. in d. authent. jubemus num. 1. Bald. num. 5. 6. & 7. Salyc. in 1. opposit. Sichard. num. 9. & communiter Dd. per regulam vulgatam l. si quis in conscribendo C. de pact. quod quilibet juri & favori pro se introductio renunciare possit, quæ communis opinio in renunciatione judiciali quæ facta est in judicio indubitata procedit, secus in renunciatione quæ fit extra judicium juri enim futuro renunciari nequit, *argum. l. 1. C. de pact. l. qui superstitis 94. ff. de acquir. hered. ita ex mente Cyni, Bart. Baldi, Salyc. & Sichardi in d. authent. jubemus tradunt. Et ista potest esse prima limitatio,**

tatio, quod productioni testium, & instrumentorum possit renunciari, præterquam extra judicium.

6 Secundo limitatur † in causis criminalibus, in quibus quia requirimus probationes luce meridiana clariores & plenissimas, *l. fin. Cod. de probat.* propter magnum quod versatur præjudicium, quia de vita & sanguine corporis humani agitur, probationibus renunciari non potest, *argum. l. non tantum §. ff. ad l. addictos 29. Cod. de appell. notatur in l. pactum inter heredem ff. de pact. Si claud. in d. authent. jubemus, numero secundo, ubi istam rationem adducit, quod defensio sit juris naturalis, l. ut vim Digest. de just. & jure, juri autem naturali renunciari nequeat, *argum. l. jus agnationis 34. ff. de pact.**

7 Tertio limitatur in † causis status ubi de ingenuitate, vel libertinitate disceptatur, quæ, quia quodammodo capitales sunt, servitus enim quædam quasi species mortis est, & servi de jure civili pro nullis habentur, *l. quod attinet ff. de reg. jur. renunciationem probationum non admittunt, argum. l. 3. & 4. ff. de liberali causa, facit quod ejusmodi causæ olim non nisi apud majores judices veluti præsides disceptabantur, juxta l. 2. C. de pedan. judic. & l. non distinguemus 32. §. de liberali ff. de recept. arbitr.*

8 Quarto limitatur. † Si facta renunciatione testium, postea pars ejus poenitens, producat legalissimos testes omni exceptione majores, illi siquidem non obstante renunciatione admittuntur, nam propter legalitatem personarum receditur à regulis juris communis, ita Sichard. in dict. authent. jubemus num. 11.

† Quinto pro limitatione observandum, quod renunciatio probationum facta in causa principali, non nocet in causa appellationis, *juxta tex. in c. fraternitatis 17.*

ext. de testibus, argum. l. per hanc 4. C. de tempor. appell. ita monet practicos, Sichard. in d. authent. jubemus, & dicit eam ex mente Alex. esse communem opinionem numero 9. An vero pacta quæ instrumentis apponuntur, quod partes renuncient probationibus valeant, vide Bart. Bald. & Salyc. in d. authent. judices. Quarto. † Potest quis renunciare juramento, nec volens ad illud redire, auditur, per tex. in l. si quis 11. Cod. de rebus cred. & jurejur. Quinto. † Instrumento jam producto potest quis renunciare, l. 3. Cod. de fide instrum.

Quando igitur una pars allegationibus suis renunciavit, alia autem pars, utpote diffidens causæ suæ tergiversatur, & insuper se allegare adhuc velle, profitetur, † tunc ei assignantur triginta dies, intra quos, quæ velit proponat, si intra justum terminum hoc non faciat, præfigitur adhuc ad convincendam ejus malitiam, mensis spacium, eo nec tum necessaria faciente, superadditur tertius mensis, & eo elapso, judex intrepide, nullis amplius datis dilationibus, parat se ad administrationem justitiæ, & sententiam fert legibus, vel moribus consonam. Hic modus indulgendi dilationes statuitur in *authent. jubemus Cod. de judic. & in Novella ut cum de appell. cognos. §. sed hoc unde ista authent. sumitur*, qui tamen usu non observatur, nec enim vitiabitur ex hoc sententia quod tot dilationes juxta præscriptum hujus authent. indultæ non sint, ita notat Bart. ibi Bald.

num. 4. & Salyc. in fine Sichard. num. 4.

TITULUS XXIX.

DE CONCLUSIONE IN CAUSA.

Conclusio in causa quid operetur, quot modis fiat, & quando ea rescindatur.

SUMMARIA.

- 1 Quid sit conclusio in causa?
- 2 Quid concludere in causa.
- 3 Post conclusionem in causa nihil amplius ad acta produci potest.
- 4 Si quid recipiatur potest pars tanquam gravata appellare.
- 5 Allegationes in jure post conclusionem in causa admittuntur.
- 6 Quomodo intelligatur quod dicitur in causa conclusum esse, quando renunciatur tam allegationibus juris, quam facti.
- 7 Conclusio alia est expressa, alia tacita.
- 8 Quae expressa?
- 9 Quae tacita.
- 10 Elapso termino dato ad probandum & probatum habendum, habetur causa pro conclusa.
- 11 Intra terminum ad probandum & probatum habendum, testes jurare & deponere debent.
- 12 Decreta citatione ad audiendam sententiam censetur in causa conclusum.
- 13 Conclusio alia pura alia eventualis.
- 14 Quae dicatur pura conclusio?
- 15 Quae eventualis?
- 16 Conclusio alia generalis, alia specialis.
- 17 Generalis quae?
- 18 Conclusio est terminus exclusivus probationis.
- 19 Instrumenta noviter reperta post conclusionem in causa produci possunt.

- 20 Quae ad hoc requirantur?
- 21 Juxta Ordin. Camera quomodo in causa concludatur?
- 22 Quae dicatur specialis conclusio?
- 23 Judex nunquam in causa concluditur.
- 24 Judex ex officio conclusionem rescindere potest.
- 25 Pro informatione sua judex post conclusionem partes interrogare potest.
- 26 Potest & dubia iis communicare.
- 27 Quod in Ecclesiasticis Curis multum frequentatur.
- 28 Judex parte invita ad alterius partis instantiam concludere non potest.
- 29 Quod si faciat recte appellatur.
- 30 Judex sufficienti data dilatione ad concludendum, causam pro conclusa ex officio habere potest.
- 31 Conclusio non est de substantia processus.
- 32 In Camera conclusio omitti non potest.
- 33 Differunt renunciare, & concludere.

† **C**onclusio in causa est terminus exclusivus probationum, & allegationum eorum quae in facto consistunt, † concludere enim in causa in effectu nihil aliud est quam renunciare allegationibus, probationibus, & defensionibus in facto consistentibus, juxta gloss. in c. cum dilectus 6. in verb. conclusum ext. de fide instrum. per tex. in c. pastoralis 5. ext. de causa poss. & prop. in c. auditis 8. ext. de proc. De qua vide Damhaud. in sua Pract. civili c. 191. per tot. † Post conclusionem in causa nihil potest amplius à partibus nec de facto, nec de jure proponi quod ad acta scribatur, Sichard. in authent. jubemus num. 5. Cod. de judic. & idcirco post conclusionem nulla regulariter admittitur exceptio, vel allegatio facti, neque testis, neque instrumentum, † & si recipiantur poterit altera pars appellare. † Ex quo con-
sequitur

consequitur quod allegationes in jure post conclusum in causa fieri possunt, *Bald. in authent. jubemus C. de judiciis, Mys. cent. 3. observ. 17. num. 7. cum sequentib.* ubi plura allegat quæ post conclusum in causa fieri possunt, veluti quod recte parti deferatur iuramentum suppletorium, dummodo ante conclusionem sit petatum, *Maranta in suo Spec. parte 6. de conclus. n. 4. Pelsius in suo processu tit. 39. nu. 8. & 9. Gaill. tamen lib. 1. observ. 108. nu. 5. cum seqq.* sustinet etiam non petatum à iudice deferri posse, & ita in ardua quadam in causa in Camera factum, sic probatio per confessionem partis, per rei evidentiam, & ocularem inspectionem admittitur, quia sunt privilegiatæ probationes. Sic probationes in causa matrimoniali per testes recipiuntur post conclusionem in causa, *Gaill. lib. 1. observ. 112. nu. 6.*

6 † Et quod dicitur in causa conclusum esse quando renunciatum est non solum probationibus facti, sed etiam allegationibus juris, quia partes nihil aliud volunt probare in facto, & nihil aliud allegare in jure, hoc verum est de jure partis quod debet venire ad actum, ita intelligitur quod tradit *Hartmanus Hartman. lib. 2. pract. observat. tit. 17. observat. 1. num. 4.*

7 † Conclusio alia est expressa, alia tacita.
8 † Expressa quando simpliciter expressis & disertis verbis renunciatur omnibus exceptionibus tam juris, quam facti, und wollen hiemit geschlossen und aller ferner
9 Handlung sich begeben haben. † Tacita quando non ita verbis expressis renunciatur, sed partes nulla interposita protestatione de amplius deducendo de jure suo, simpliciter se referunt ad sententiam, sehen die Sache zu Erkenntnis / de qua *Specul. in tit. de renunc. & concl. per tot.*

10 † Sic præfixo termino ad probandum &

probatum habendum per omne genus probationis, eo elapso, omnis probatio exclusiva videtur, cum talis terminus vim habeat conclusionis, *Felinus in c. licet causam nu. 56. ext. de probat. †* & tali termino à iudice statuto, non sufficit testes in termino jurare, sed examinari, & deponere debent, *Felinus dict. loco num. 53. Massuer. in addit. ad Practic. Papien. in forma oppon. contra testes vers. sunt-que publicatis nu. 17. †* Sic cum decernitur citatio ad instantiam utriusque partis ad audiendam sententiam, censetur tacite in causa conclusum, *Asinius in sua praxi §. 23. cap. 23. numer. 2. & 3.*

† Deinde conclusio alia est pura, alia eventualis. † Pura quæ simpliciter & absolute causam concludit, utile tamen est ut fiat hæc conclusio cum oblatione si quid facti, cujus clausulæ vigore sæpe conclusiones rescinduntur, & ulterior probatio facti, quod in actis allegatum, sed sufficienter probatum non est, iungitur, quia virtute dictæ clausulæ, Judicis officium imploratum censetur, unde illud merito impartiri debet, ita *Gaill. lib. 1. observat. pract. observat. 107. numero 9.* ubi dicit eruditos Advocatos, & procuratores in concludendo prædicta clausula uti solere. † Eventualis, quæ fit cum conditione, protestatione, & reservatione, veluti si adversarius nihil novi amplius attigerit, vel alioqui nihil facti de novo emerferit, vulgo his verbis Nisi ex adverso quid novi, & talis materia Eventual-Conclusion-Schrift intulatur.

Tertio. † Conclusio alia est generalis, alia specialis. Generalis, † de qua in hoc tit. agitur, & quæ proprie conclusio dicitur, est quæ totam litem respicit, cum in tota causa concluditur, & ad definitivam fit submissio, quæ qualiter fiat, quando dicatur in

causa conclusum, vide Joannem Baptistam Asinium in sua praxi §. 23. c. 2. 3. 4. & 5. Hanc conclusionem dicere possumus repetitionem, aut ἀνακεφαλαίωσιν postremam eorum quæ acta sunt, qua memoriam judicis reficimus, & totam simul causam ante oculos ipsi ponimus, ubi quæ repetuntur brevissimè & per capita inducenda, numerandaque sunt, ut si singula non tam profuerint, turba ipsa & rerum summa repetitio, negotium magis suffulcire incipiat, & pronunciatio quodammodo inculcare. Ubi, qui omnia longe lateque ut sunt tractata, refricare velit præter hoc quod ineptum esset, & memoriæ judicis quasi diffidere, etiam supervacaneum haberetur, & veluti δίσκραμβύ posita, fastidiosum.

Dispiciendum itaque erit, ut quæque in tempore, & suo loco tractentur, sic tamen per capita decurrendum est, ne omitatur quod ad causæ tuitionem facere arbitratus, maxime depellendis iis quæ ab adversario recens sunt inducta, ne & judice
18 concludente porro non audiaris, † conclusio siquidem, ut hic exponitur est, quæ tam allegationes quam probationes excludit, text. in authent. jubemus Cod. de judiciis, Panormitan. in dict. c. cum dilectus de fide inst. & materia, in qua ad prædictum modum fit repetitio præactorum, cui in fine annexitur conclusio, in praxi Recapitulationis Schrift vocatur.

Si tamen ea recapitulatio actorum ad longum non fiat, saltem fit generalis repetitio omnium præactorum, in hunc modum, & per hoc repetit procurator omnia acta, & actitata tam assertoria quam probatoria ad causam suam, & jus partis suæ
19 quomodolibet facientia. † Cum autem aliquid recens obvenerit quod ad causam in-

struendam pertineat, & ante haberi non potuit Judicique fides facta est, rem ita se habere, convenienter ad petitionem partis conclusionem rescindere poterit, & permittere ut id, si instrumentum sit, si vel aliquid causæ deserviens proferat, & deum in negotio receptui canatur, quod pluribus probat Hartmannus Hartm. lib. 2. præst. obser. tit. 17. obs. 3. à nu. 6. usque ad finem, Ordinat. Camer. parte 2. tit. 21. in prin. Gail. d. loco nu. 10. Mynsing. cent. 6. obs. 56. nu. 9. ubi simpliciter dicit, instrumenta de novo reperta posse exhiberi, † si modo exhibere volens nullam admiserit negligentiam in perquirendis instrumentis ante conclusionem, ut quia probabiliter ea ignoravit, alias secus, idem cent. 2. obser. 53. vers. an autem instrumenta. Ubi ita in Camera servari testatur, si procurator producentis ex speciali mandato in animam domini sui juret instrumenta quæ producere intendit, post conclusionem in causa reperta, quod habet & Ordinat. Cam. parte 2. tit. 23. §. So aber etwas neues in der Sachen vor oder nach diesem mündtlichen Beschluß fürgefallen / und solches der ein Theil mit seinem Endt betheuren möcht / soll ihm solches in Schrift fürzubringen und im Fall da beschloffen rescissionem conclusionis zu bitten / unbenohmen / sondern vorbehalten seyn / auch durch Cammer-Richter und Beysitzer derhalben erkendt werden / was recht ist. Latine. Si autem quid novi emerferit ante, vel post conclusionem, & pars suo juramento hoc affirmare voluerit, scripto proponat, & rescissionem conclusionis petere illi concessum erit, & de super Judex & Assessores Camerae pronuntiabunt, quod juris. Concord. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. titul. 36. Doch so einem dermassen etwas zustünde / daß
er

er zum Handel zu bringen je vonnöthen zu seyn erachtete/möchte er begehren / solchen Beschluß wiederum aufzuheben und zu rescindiren / welches ihm alsdann/wo sein Begehren auß rechtmässigen gegründeten Ursachen beschehe / und er mit seinem End betheuren möcht/ daß er solches nicht gefährlicher / oder verzügllicher Weiß begehrt / sondern erst nach dem Beschluß solches erfahren/und da vor kein Wissen davon gehabt/und anders nicht/durch unsern Hoff-Richter erkandt und gestattet/ darzu auch dem Gegentheill verkündet werden soll/ seine Einrede dargegen haben fürzuwenden. Latine. Si tamen quid ad ejus notitiam veniret, quod ad acta producere sibi necessarium foret, potest petere rescissionem conclusionis quod obtinebit, si modo petitio ejus legitimis & relevantibus causis fundata sit, & juramento suo affirmare posset, quod captiose ad protelandam causam hoc non petat, sed hæc quæ proponere intendit post conclusum in causa prius ad ejus notitiam pervenerint, & ante de his sibi non constiterit, & intimabitur adversæ parti ad contradicendum. Conclusionem autem in causa facta si judex unam partem ad probandum per testes, quos dicit de novo repertos, & ante conclusionem eorum notitiam non habuisse, sub illa conditione quod juret, admittat, an si deinde ex eorum depositione notitiam habuisse appareat, admissio, & depositio valeat, vide Asinium d. loco cap. 15. ubi ex Paulo de Castro concludit quod non. Quæ, & qualia post conclusionem in causa fieri possint, plene tradit Borellus, d. loco à 47. usque ad finem.

21 † In Camera juxta Ordinat. parte 3. tit. 23. §. und sollen / conclusiones verbis tantum iisque paucis, & sine repetitione priorum fieri debent. In hunc modum in causa N.

dico contra adversarii adducta generalia repetens exhibita & omnia priora, me desuper submittendo cum oblatione si quid forte in facto consistat, his verbis. Si quid forte in facto consistens nondum satis probatum sit, se etiamnum probare velle & posse, ostendit, sic itaque facta conclusionem pronuntiandum est, nisi judex existimet, facta rescissione aliquid adhuc probandum esse, hoc enim tunc ex officio injungitur ex officio conclusionem prius rescissa. Et quoties adversa pars nihil novi protulerit, licet mihi statim in causa verbo concludere, quo facto adversarius idem facere tenetur, nisi quid novi intervenisse jurejurando affirmet, Ordin. d. loco §. Es mag auch/2c. & post conclusionem aliquid in medium allaturus conclusionis factæ in recessu mentionem faciet, Ordinat. d. loco §. fin. & in appellationum causis eodem modo iisdemque verbis quibus & in simplicis querelæ causis concluditur, Ordinat. parte 3. tit. 33. §. fin. † Specialis conclusio est, quæ aliquam 22 tantum partem vel capitulum incidens concludit, quando super incidenti aliquo articulo veluti super admissione positionum, sufficientia responsionum, Commissariorum & testium receptione, publicatione, delatione juramenti, & similibus ad interlocutoriam fit submissio, in praxi Submissio-Schriß / ad differentiam vocare solent, de his submissionibus seu conclusionibus in punctis quando fieri debeant, vide Ordinat. Camerae parte 3. tit. 15. §. 2. und so also / §. 4. so auch jetzt / tit. 26. §. 2. wo aber die / tit. 29. §. fin. Reichs-Abscheid de an. 70. §. 89. was und wie viel. Memor. de ann. 86. ad dub. Coll. §. 2. den andern Deputationss Tags Abscheid de ann. 1600. §. 140. nach dem in.

† Quæ autem hæcenus dicta sunt, illa 23
Yyyy 3 intel-

intelligenda de partibus in iudicio contentibus, non de iudice, cui nunquam in causa concluditur, conclusio partium manus, Iudicis non ligat, officium & potestatem ejus non coarctat aut constringit, 24 † proinde post conclusionem in causa iudex rescindere eam, & ulteriorem partibus probationem injungere potest, *per text. in l. unius 18. §. penult. ff. de quest. tex. in c. cum Joannes gloss. in verb. post quam similiter ext. de fide instrum. Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 36. §. fin.* † An autem iudex post conclusionem in causa possit interrogare ad finem fundandi novam intentionem partis, *vide Felinum in c. 2. num. 3. ext. de judic.* Certe pro informatione sua quærere ex partibus potest quodcumque etiam post conclusionem, *l. ubicunque 21. ff. de interrog. act. Sicard. in l. iudices numer. 7. C. de judiciis, Gail. d. loco num. 6. & lib. 1. de pace public. cap. 18. num. 9. Maranta parte 4. distinct. 9. num. 28.* † Imo generaliter in civilibus causis iudex post conclusionem usque ad sententiam definitivam inclusive partibus dubia circa merita causæ movere, & eorum resolutionem petere potest, *Gaill. dict. loco numer. 8.* † & hoc multum frequentatur in Curiiis Ecclesiasticis, ubi sæpe partibus communicantur dubia, & eorum resolutiones petunt, res autem, ut tunc fit, non satis tuta, quia plerumque in eam partem inclinare videntur, cui dubium communicant. Plures casus quibus probationes recipiuntur post conclusum in causa, *vide apud Gail. d. conclus. 157. Myns. d. cent. 6. observat. 57. Asinium d. loco cap. 6. ubi 21. limitationes tradit. Camillum Borellum in summa decisionum tomo 2. tit. 2. à num. 49. usque ad 65. 1. declarationes seu limitationes tradit.*

Porro si una partium in causa concludi petat, altera vero dicat se habere aliquid

causæ suæ deserviens quod proponat, & ideo causæ suæ conclusionem differendam esse, † non poterit iudex ea invita in cau- 28 sa concludere, † quod si fecerit, pars 29 censabitur gravata, & appellare poterit, *Dominic. de Rota decis. 763. in antiq. Borellus d. loco à num. 26. usque ad 34. In Reformat. Justitiae. cap. 31. in princ. ita disponitur.* Wann nun die Partheyen ihre Nothdurfft vorbracht / auch ihre Beweisung und anders gethan haben weß sie zugeniessen verhoffen / so soll in der Sachen zu schliessen als bald zugelassen werden. Latine. Quando jam partes causam suam instruxerunt, & omnia munimenta ad causam facientia produxerunt, jam iis concludere permissum erit. Concordat Ordin. Curiae Monaster. parte 2. tit. 36. in princ. Si tamen partes, ut quandoque fit, litem in longius extrahere studeant, & conclusionem ac finem suis allegationibus & processibus facere, tergiversentur, † iudex concessa jam suffi- 30 cienti dilatione ad concludendum, causam in contumaciam non concludentis ex officio pro conclusa acceptare, & in ea pronuntiare potest, *text. in authent. jubemus Cod. de judic. gloss. in Clem. saepe in verbo concludere de V. S. Ordin. Curiae Monasterien. dict. loco §.* Wo aber einiger Theil auff diesen Termin zu recht nicht beschliessen wolt / soll die Sach auß Richterlichem Ampt / im anderen nechstfolgenden Termin / ohn fernere Erkantnuß für beschlossen angenommen und gehalten / und nach beschehenem Beschlus / den Partheyen nit gestattet werden / etwas weiters in Recht fürzubringen / noch einigen Beweis mehr zu thun. Latine. Si autem quis ex litigatoribus in hoc termino non concluderet, proxime subsequenti termino sine ulteriori decreto causa pro conclusa ex officio

cio habebitur, & post ejusmodi conclusio-
nem non permittetur partibus ulterius
quicquam producere, aut probationes fa-
cere, &c.

Reformat. Judic. Senatus Colo. sub rub.
von Beschluß ita disponit. Wann die Wi-
der-Parthey alle ihre Nothdurfft was in
der Sachen dienstlich inbracht hat mögen
die Partheyen in der Sachen schliessen/
erstlich der Klager und folgendes der Ant-
worter / und so ein Theil nicht beschliessen
wolt / soll der Richter der Parthey gebie-
ten / zum nechsten Gerichts-Tag zuschlies-
sen / oder rechtmässige Ursachen vorzubrin-
gen / warum er noch nicht schliessen könne /
und wo solches auff den nechsten Gerichts-
Tag durch die Parthey unterlassen / mag
der Richter auß Richterlichem Ampt die
Sache vor beschlossen annehmen. Latine.
Quando adversa pars omnia sua ad causam
necessaria produxit, possunt in causa con-
cludere primo quidem actor, deinde reus,
& si aliqua pars tergiversaretur & conclu-
dere nollet, Judex ei jubebit infra hinc &
proximam concludere, vel legitimas cau-
sas proponere, quare non, quod si neutrum
fecerit, Judex ex officio causam pro con-
clusa acceptare potest.

33 † An autem conclusio in causa sit termi-
nus substantialis processus, seu quod idem
est, de substantia processus, ut citra vitium
nullitatis omitti non possit, vide post alios
*Asinium d. loco c. 7. Borellum in Summa Decisio-
num tomo 2. tit. 26. à num. 6. usque ad 26. Gail.
d. concl. 107. nu. 1. & 2. ubi de jure communi
tenet non esse de substantia processus, ut ci-
tra vitium nullitatis omitti possit, sed ma-
gis de consuetudine.* † In Camera autem
nullam sententiam publicari ne interlocu-
toriam quidem, nisi in causa legitime con-
clusum sit, quomodo autem & quando in

Camera conclusio fieri debeat, tradit Or-
dinatio parte 3. tit. 23. in princ. & §. 1. Reo
Mündlich concludente actor confestim
etiam concludere debet, si in scriptis ille
concluserit sex dies ad concludendum viva
voce habebit. Idem reus actore verbaliter
concludente, vel è vestigio, vel proxima
præfixarum audientia præstabit, terminum
longiorem nec petet, nec capiet, per decre-
tum verbo concludere jussus incontinenti
parebit, aut causa habetur pro conclusa,
Ord. d. loco §. wo aber.

Ad extremum novisse convenit † quod 33
concludere in causa, & probationibus re-
nuntiare eadem non sint, etenim qui renun-
tiat dicendis nihil plane reperit, quod judi-
ci in memoriam reducatur, sed qui conclu-
dit non est contentus reliqua judicis arbi-
trio committere, nisi quoque causam per-
orando, ita ob oculos ponat, ut repetitis
actorum capitibus, Judicaturus facile mo-
neri possit eorum, quibus tota causa inniti
videatur.

TITULUS XXX. DE AVOCATIONIBUS.

Quibus casibus avocationes causarum
permisæ sint.

SUMMARIA.

- 1 Cur avocationes quandoque permisæ sint?
- 2 Avocatio sit aut proprio motu, aut ad petitio-
nem partium.
- 3 Quando consultum est ut partes pro avocatione
apud Superiorem instent?
- 4 Causa avocata gesta per judicem tanquam at-
tentata revocantur.

§ Pro-

- 5 Probatum argumento à majore ad minus avocationem à Superiore fieri posse.
- 6 Avocatio motu proprio cum clausula irritante facta, irritat processum, etiamsi iudex ejus notitiam non habeat.
- 7 Secus si tam avocatio facta sit motu proprio.
- 8 Effectus avocationis quis sit?
- 9 Avocare quid sit?
- 10 Par in parem non habet imperium.
- 11 Avocatio specie differt ab appellatione.

1 † Contingit quandoque quod iudex Ordinarius in causis quibusdam quæ celerem expeditionem desiderant, cunctanter nimis, & lente procedat, aut quia multitudine causarum impeditur, aut quia in cognoscendis, & dijudicandis causis negligentior est quam par est, proinde Superior, à quo Ordinarius constitutus, intendens subditorum commoditatibus studere, & justitiam semper promovere, solet quandoque causam, vel causas aliquas à iudice Ordinario ad se avocare, † vel, ut dixi, proprio motu, quia sibi æquum videtur, vel etiam ad instantiam, petitionem, & supplicationem partis, quod frequentius fit. † Si quando enim miseri, & inopes à potenti-
 2 bus, & divitibus, litibus, & processibus circumaguntur, divexantur, & opprimuntur, isti justitiæ luæ causæ confidentes, & solum potentiam, & favorem adversarii perhorrescentes, consulto faciunt, quod supplicent Principi, ut is causas, & lites quibus opprimuntur ab Ordinarii iudicis cognitione ad se avocet, quo obtento, & avocatione per
 3 Judicem Superiorem facta, statim ejus jurisdictio suspenditur, cognitio impeditur,
 4 † & per istam avocationem ad petitionem partis, aut proprio motu à principe factam, ita ligantur manus iudicis inferioris, ut an-

plius in causa procedere non valeat, & si non attenta avocatione procederet, & super causa cognosceret, iste processus in totum non valeret, & ista attentata essent revocanda non aliter atque si per appellationem ejus suspensa esset jurisdictio, text. ad hoc expressus in cap. ut nostrum § 6. (ubi sedes hujus materiæ) ext. de appell. Ratio est, quia iudicium solvitur verante eo qui judicare iussit, l. iudicium solvitur § 8. ff. de iudic. Gail. lib. 1. obs. 41. num. 1. & 2.

† Et si iudex superior potest iudicis Ordinarii, verbi gratia, Officialis alicujus jurisditionem in totum revocare, restringere, & limitare, ut nihil faciat citra consensum adjuncti Assessoris multo magis potest unam, aut plures causas ad se avocare: atqui verum prius, ergo & posterius, prius verum, quia istud munus judicandi seu jurisdictio ex mera gratia & benevolentia conceditur, nil mirum igitur si ex contraria voluntate recte revocetur.

† Et quidem si avocatio sit motu proprio Principis cum clausula irritante, acta post avocationem sunt ipso jure nulla, licet iudex ipse nondum cognitionem habuerit avocationis, & fuerit ejus prorsus inscius, & ignatus, ita tradit Covarruv. lib. pract. observat. c. 9. num. 7. † Si autem sine clausula irritante avocatio motu proprio fiat, motus proprius tantum effectum non habet, ut irritet processum iudicis inferioris antequam avocationis notitiam habeat, ita vult Covarruv. dict. loco numero septimo. † Est ergo avocationis effectus quod jurisditionem iudicis inferioris suspendat, & sic recte definiri potest. † Avocatio est litis pendentis coram inferiore ad superiorem absque provocatione facta translatio, ex qua definitione apparet, quod Imperator causam ad Cameram devolutam ad se inde avocare non possit

possit, quia ex spontanea Imperatoris abdicatione, & communi Statuum Imperii Ordinatione Imperator non est superior Judicio Camerali, sed cum illo concurrentem habet jurisdictionem, avocatio autem
10 fit à Superiore, † nam par in parem non habet imperium, l. ille à quo 13. §. tempestivum ff. ad SC. Trebell. l. nam magistratus 4. ff. de recept. arbitr. l. minor 18. in princ. ff. de minor. c. cum inferior 16. ext. de major. & obediunt. Gaill. d. loco n. 3. 4. & 5.

Sic quoque in Ordinat. Curiae Monaster. parte 2. titul. 52. avocationes prohibita sunt, Damit sich unsere Underthanen des Stifts Münster/aller Aufenthaltung gesichert wissen/und diesem unserm Hoff. Gericht sein billicher starcker Lauff gelassen / so sollen noch wollen wir oder unsere Nachkommen/durch uns selbst oder andere einig Befehl/Mandat,oder ichtwas anders außgehen/ oder geschehen lassen/ dadurch die Sachen avocirt / aufgehalten/ oder in ihrem freyen starcken Lauff gehindert/ sondern da/und ob demselben zu wider ichtwas von uns oder unserer Nachkommen erlangt/ oder geschehen würde/das selbig soll hiemit unwürdig/ krafftloß/und nichtig seyn/auch keines weges durch unseren Hof. Richter/und Rensiger angenommen/ geachtet / oder hinderfolget werden/ sonder sollen bey dieser Ordnung ihrer Verpflichtung nach / beständiglich verharren und bleiben / wie wir auch und unsere Nachkommen/dieselbe gegen unseren Underthanen (in Fällen wir civiliter und bürgerlich gegen sie zu sprechen und zu fordern) selbst gebrauchen/und bestiglich halten sollen und wollen ohn Gefährde. Latine. Ut subditi nostri hujus Dioecesis Monasteriensis de non procrastinandis causis assecurentur, & lites in hoc supremo nostro

Consistorio suo Marte procedant per Nos, aut successores nostros emissis ad hoc mandatis causae non avocabuntur, ut sic cursus causarum remoretur, & si quid in contrarium à Nobis, vel successoribus nostris impetratum fuerit, hoc ipsum pro nullo & invalido reputabitur, nec à Judice, & Assessore Consistorii nostri acceptabitur aut in ullam considerationem trahetur, sed in haerebunt sub fide Nobis praestita huic Ordinationi, prout Nos, & nostri successores in causis civilibus contra nostra subditos eidem Ordinationi nos conformabimus. Et in Ref. Jul. c. 20. Es sollen die Partheyen von dem ordentlichen Gericht ohn treffliche und bewegliche Ursachen für uns oder unsere Amptleute sich nicht beruffen/ sondern einem jeden Gericht/wann es mit Richter/ Schöpffen/und Gerichtschreiber angezeigter Ordnung gemäß besetzt ist / sein freyer starcker Lauff gelassen/ und die Sache daselbst mit gebührlicher Rechts. Erkenntnuß geendiget werden / in certis tamen casibus supra relatis permissa vers. doch so Wittwen/Waisen/ Arme/Krancken/einfältige und unverständige Personen sich für uns/ oder unsere Amptleuth beruffen würden/ soll mit dem gerichtlichem Process so lange biß die Sachen durch uns oder unsere Amptleut verhört/ (welches unverzüglich geschehen soll) still gestanden werden. Latine. Litigatores ab ordinario judicio sine gravissimis causis ad Nos, vel nostros Officiatos non provocabunt, sed Judicium necessariis personis, Judice, Scabinis, & Judicii scriba, instructum suo Marte procedet, & lites in justitia terminabuntur. Et paulo post. Si tamen viduae pupilli pauperes, & miserabiles personae ad Nostram vel Officiatorum nostrorum audientiam provocarent in judicio superse-

debitur, donec causæ ejusmodi summarie per Officiatos nostros examinatæ fuerint. Secundo colligitur quod avocatio etiam si parem & eundem cum appellatione suspensivum effectum habeat, † specie tamen ab ipsa differat, quia avocatio non est appellatio, fit enim lite pendente nondum lata sententia definitiva, quando autem sententia lata est, tunc prætextu avocationis, quā forte in fraudem rei judicatæ condemnatus ex præticare posset, non impeditur ejus executio, de natura avocationis est ut fiat à judice superiore lite adhuc pendente. Et ita in facto vidi, quod quædam Communitas supplicarat principi pro avocandis litibus, quas contra quendam rixosum habebat & inter cæteras causas una fuit supplicationi inserta, quæ jam per judicem decisa erat, & sententia in rem judicatam transierat, consultus dicebam, istam causam ad avocationem non pertinere, nec eam supplicationi inseri debuisse, verum adversarius me instante pro executione, prætextu factæ avocationis eam impedivit, sed male, per prædicta. De hac materia avocationis, vide latè Covarru. d. loco cap. 9. per tot. Gail. d. observat. 41. per tot. Borellum in Summa decisionum tom. 2. tit. 27. per tot. Damhauder. in praxi Civili cap. 193. num. 2. cum seq. ubi justas, & rationabiles causas avocationis ponit.

TITULUS XXXI.

DE RELATIONIBUS.

Relationes quando olim fiebant.

SUMMARIA.

1. Quis olim usus relationis fuerit?

2. Quæ ad relationem olim frequentatam requirebantur?

3. Quis erat effectus relationis?

4. Hodie relationes de quibus in hoc tit. non frequentantur.

5. In casibus omnino dubiis hodie requirimus decisionem Casaream.

SUPRA quomodo princeps proprio motu, aut ad instantiam partis invito quandoque judice inferiore causam avocet, diximus, nunc sequitur ut congruo ordine dicamus, quomodo sponte ipsi judices causam ad Superiorem referant, & ejus judicialem sententiam expectent. † Fuit olim iudicibus admodum frequens ut si quando controversa admodum & perplexa quaestio juris incideret, ut nescirent quid juris, & quomodo Judicandum esset, illi ne in re tanti momenti offenderent, abdicabant se potestate judicandi, & totam causam ad principem referebant, remittentes tota acta integra & incorrupta, expectantes à Principe definitivam sententiam, qui tum quid juris statuendum, rescribebat, per l. 1. & tot. tit. C. de relat. hæ relationes olim valde frequentabantur à iudicibus, & Princeps non invitatus rescribebat, l. fin. in verbis relationes enim iudicum libenter audimus C. de offic. vicarii, unde complures constitutiones Imperatorum ad suggestionem, consultationem, & relationem iudicum factæ sunt, prout ex Codice Justiniano apparet, hujus relationis, fit mentio in l. iudices 9. in fine C. de judic.

† Ut autem istæ relationes utiliter fierent subsequenter requirebantur. (1) Quod nondum in causa à Judice referente esset pronunciatum, (2) quod causa fuerit plenè instructa, & sic à partibus litigantibus allegationibus, probationibus, omnibusque

que aliis quibuscunque defensionibus renunciatum, & definitive submissum, per *tex. in d. l. 1. C. de relat.* proinde post relationem factam, parti nullæ amplius dilationes ad allegandum, aut probandum concedendæ sunt, sed causa habetur pro conclusa, neque aliud quicquam quam judicialis expectatur definitio, *tex. in l. cum à nobis §. C. de dilat. (3)* ut exemplum relationis & opinionis partibus litigantibus ederetur, & ita ista relatio fieret de consensu utriusque partis, utpote quia allegationibus renunciatum, aut iudex pronunciasset allegationes amplius non recipiendas, *tex. in d. l. 1. in fine cum duabus legib. sequentib. C. de relat. & in c. antinasti 68. ext. de appell. (4)* Ut exemplum relationis id est ipsa facti species cum precibus refutatoriis & actis, Principi transmitterentur, *l. fin. C. de relat. l. eos 6. §. super his, l. quoniam 8. l. à proconsulibus 19. C. de appellat.* † Hæc si ita facta erant, tunc iudex amplius cognoscere, neque judicare poterat, & si quid facta relatione attentaret, hoc inutile habebatur, *d. l. 1. in princ. l. ex illo 13. C. de appellat.* relatio enim est actus suspensionis sicut appellatio, & relatione pendente nihil potest innovari, *text. & ibi Bald. in l. fin. C. de relat. Maranta d. loco n. 10.* Et istæ quidem relationes, ut dixi, olim in usu erant, † hodie vero novissimo jure authenticorum constitutum, quod causa perfecte examinata, iudex eam judiciali definitione terminare debeat, & si partes se gravatas existiment beneficium appellationis amplectantur, *tex. in authen. novo jure C. de relat. & in Novella 125. Ut iudices non expectent sacras &c. §. 1. nisi iudex potestatem decidendi causam non haberet, ut in legato Proconsulis, l. solent 6. ff. de offic. Procons. & legati, Bald. Salyc. & ibi Sichard. in d. l. iudices, & hoc jus novissimum in foro, & praxi,*

hodie observatur, nunquam enim causæ privatorum à iudicibus ad principem pro decisione referuntur, & hoc non sine ratione ne sumus Princeps in tanta Imperii amplitudine causis privatorum decidendis occupatus, publicæ minus bene consultat utilitati. Solent tamen quandoque iudices ex justa causa se à iudicando exonerare, & maxime iudices delegati, ordinarii non item, † frequenter etiam in gravissimis controversiis, quarum veritas ita dubia est, ut si jura rationes & Dd. autoritates spectemus, in neutram partem negantem vel affirmantem iudicis, animus inclinare possit Doctores decisionem Cælaream requirunt, prout superioribus annis ultra centum juris quæstiones in Consistorio Principis ab Ordinibus Imperii decisæ sunt, *de relationibus vide Marant. in suo Specul. parte 6. de appellat. à num. 7. usque ad 12. ubi refert quinque species relationis quas vide.*

TITULUS XXXII. DE CONSULTATIONIBUS.

SUMMARIA.

- 1 Consultatio quomodo à relatione differat.
- 2 Assessores Camera iudices sunt non consultores.
- 3 Relationes quæ hodie in usu sunt, speciem consultationis referunt.
- 4 Referentes nostri temporis non sunt iudices, sed consultores.
- 5 Iudex peritos non consulens rogatus puni-
tur.
Consultor quando teneatur?
- 6 Malum consilium consultori pessimum.
- 7 Ex consilio non fraudulento nemo tenetur.

8 *Imperitia culpa annumeratur.*

9 *In Germania plerisque locis inferiora judicia decisionem causa ad Superiora tribuna-
lia per modum consultationis referre so-
lent.*

10 *Relatio fit super dubio juris.*

11 *Judex non debet temere referre causam.*

12 *Dictum Biantis.*

13 *Assessores judicum non judicant, sed consu-
lunt.*

14 *Sumptibus utriusque partis fit consultatio, si
utraque ad eam provocaverit.*

Relationi similis est consultatio, sicut enim Judex refert quandoque causam ad Superiorem, ut judiciali sententia causam definiat, ita quoque nonnunquam ut eum consulat, † & sic differt consultatio à relatione, quod per eam judex se omni potestate judicandi & jurisdictione privet, totam causam in alium transferat, at per consultationem se à causa non exonerat, neque judex esse definit, sed solum consilium & judicium superioris expolcit, facta relatione judicat superior, consultatione facta judicatis qui consuluit. Unde consequitur quod ab illa sententia utpote à Principe lata non appelletur, *l. 1. & tot. tit. ff. à quibus appellare non licet*, ab hac vero rectè appellatur, quia non est lata à Principe, sed ab ordinario juxta rescriptum principis, ita intelligitur, *l. 2. C. de appellat. & l. 1. §. 1. & 2. ff. eod.* de hac consultatione est, *tex. in l. eum quem temere 79. §. 1. ff. de judic.* ubi dicitur quod judex inferior superiorem de jure consulere possit, non de facto, *text. in l. solent 6. §. legatos 2. ff. de offic. procons. & legati, tex. item in §. finali authentic. de judicibus.* Si acta ad Cameraam transmittantur ut Camerales Judices secundum ea sententiam concipiant & remittant, ea non recipiuntur † sunt enim As-

sessores Camerae Judices non consultores, juxta Ordinat. Camerae parte 1. tit. 13. si autem transmittantur ut ex iis sententiam concipiant, & pronuncient, ea recipiuntur, quia hoc calu Judicis munere funguntur, ita *Mynsing. cent. 5. observat. 2.* † Hujusmodi consultationis speciem & imaginem referunt relationes istae quae hodie passim à Judicibus inferioribus fiunt, quando acta jam satis instructa ad aliquem Jurisconsultum transmittunt, vel etiam quandoque ad Universitatem aliquam, ut ea suam sententiam rescribat, † & sic Referentes nostri temporis non sunt judices in ea causa in qua referunt, sed potius consultores. Judices enim cum saepius non juris cognitionem habeant, & negotium controversum ad legum apices quodammodo ventilatum est, atque discussum, ne perperam aliquid pronuncietur, poterit uterque litigatorum, petere, ut Judex peritos quoque consulat, eosque modo placitum sit designare, & cogitur tunc ad habitam consultationem (modo juri atque moribus respondeat) pronunciare, † alioquin sprete hac prudentum deliberatione, si aliquid perperam, & parum bene per imprudentiam, proferre sit ausus, litem suam facit, ejusque aestimationem redimere tenetur, Syndicatum subire, causamque dicere quandoque coactus, *l. humanum 8. C. de legibus, l. filiusfamilias 15. ff. de judic. l. 1. & 2. C. de poena judic. qui male judic.* De hac relatione seu consultatione loquitur Maranta d. loco num. 8. & 9. ubi tradit quod in hoc negotio relationis seu consultationis omnia sincere peragi debeant, ne per judices idiotas, qui plerumque in unam partem inclinant justitiae illudatur, Jurisperiti rectum animi judicium corrumpentes, per privatas suas suggestiones quid ipsis juris esse in causa videat-

videatur. Quomodo juxta Reformat. Judiciorum Senatus Colon. consultatio hæc fieri debeat, vide in Reform. sub rubri. de publicatione Sententiæ. Sic consultationem Jurisperitorum permittit Reformat. *Deß Erststifts Cöllen / sub rubri. von beschluß der Sachen / §. wo aber.*

Et quia hoc tempore istæ provocationes ad consultationem, & relationem Jurisperiti neutri parti suspecti frequentissimæ sunt hæc doctrina seu salutaris admonitio D. Marantæ, Jurisperito, cujus consilium requiritur, qui Deum timet, & non vult perdere animam suam bene notanda est, sciturus, si ipse dedita opera dolo malo, aut etiam per sordes, & munus corruptelam, perperam consuluisse detectus fuerit, judicemque, ut inique pronuntiaret, impulisse, quod hoc ei impune non erit, sed ad id quanti interest tale consilium non fuisse datum consulenti obligatum iri, ut verum esse appareat illud Hesiodi ὅδ' ἐ κακὴ βουλὴ τῷ βουλευσάντῃ κακίς, nempe † malum consilium consultori pessimum, *l. arbitrio 18. §. dolo ff. de dolo malo, l. Consiliarios 3. C. de assess. l. si quis aliquid 30. ff. de pænis, † alioqui ex consilio non fraudulento, quia res tam mali exempli non est, nemo tenetur, l. consilii ff. de reg. jur. c. nullus ex consil. de reg. jur. in 6.* Nam quod proptor alterius utilitatem & licite facimus, si præter voluntatem ceciderit nobis imputari non debet, nisi forte per imprudentiam consilium falsum cui exciderit, † quando imprudentia culpæ venit annumeranda, adeoque temerarium sit, falcem suam in alienam messem immittere, & eam artem sibi arrogare, cujus est ignarus, *l. fin. ff. de extraor. cognit. §. imperitia Inst. ad L. Aquil. nisi forte imperitum consultorem eligere non cesses, id quod tibi ipsi imputare poteris, eo*

verbo contentus, quod pueri quoque occidere solent, Peritiones consuluisse. Sed tamen prudentis est Judicis, inter istiusmodi deliberationes, consultationesque discriminare, & si quando viderit, eas vel juris præscripto, vel consuetudini parum respondere, desciscere ab eis debet, & ipse quod justum & æquum esse novit pronuntiare. Nonnullis, maxime in Germania moris est, † ut quælibet ferme tribunalia apud Superiorem civitatum Magistratus, facta relatione, consultandi accessum habeat, unde quidnam pronuntiandum sit, petunt, & hoc, si vel ipsis judicibus de jure non constiterit, vel inter se diversa sentiant, idque appareat etiam ipsorum jurejurando, ne dum partes ostendere nolunt, officium suum non modo posthabeant, sed etiam alios consultandi molestia sumptibus supervacaneis gravent, *facit l. presenti 6. §. sane C. de his qui ad Eccles. conf. & c. 2. de juram. cal. in 6. †* Tunc autem tantum relationi locus est, quando judex disceptata causa de jure dubitat, puta expressum jus non invenit per quod se excitare poterit, aut quia de sincero intellectu legis, canonisque non est certus, aut per litigatores allegata, ultro citroque jura videntur pugnare. Aut etiam si diversæ diversorum opiniones ipsum remorari cœperint. Et hoc est, quod Just. quoque Imp. constituit. Si quid autem audientes Judices putaverint esse dubitandum, damus eis licentiam de his nobis nunciare, eosque consulere, ut discant quæ necessaria sint, & faciant justa simul, & rationabilia consilia, *in authent. de judicib. & ut nullatenus paragr. omnis, vers. si quid autem, & cap. intimasti 63. ext. de appell. ubi glossa. †* Tantum abest ut iudici, qui disceptato negotio sive intotum, sive ex parte nullum juris scrupulum

accepit, cuius aliunde petere resolutionem sit opus, referre permittatur, sed causa perfecte examinata per sententiam est definienda terminandaque, ubi qui se læsum existimat appellationibus beneficium habet, per quam non modo iniquitas, sed etiam imperitia iudicantium corrigi solet, & causa legitimis modis expediri. Sin autem iudex propterea ut se vel invidia exoneret, (semper enim alterum, qui sententiam profert ad minus, offendet, † quare & Bias ille agebat, se malle inter duos inimicos pronunciare, quam amicos, ex his enim alter inimicus redderetur, ex illis vero alter amicus fieret) vel labori subtraheret, malitiose fingat, simulatque se de jure dubitare, & sic causam ad superiorem Magistratum referre non sit veritus, nominis infamia notatur, & in decem auri libris plectendus veniet, *l. quæ ex relationibus 2. C. de legib. reliqua sunt in authent. ut iudices non expectent, &c. §. jubemus igitur.* Et quando Iudex Jurisperitum assumere potest, † cogere quoque potest partes ad solvendum æqualiter salarium ipsi assumpto, *cap. statutum paragrapho assessores de rescript. in 6. leg. 4. §. 2. digestis finium regund.* si tamen altera partium tantum postulet consilium Jurisperiti adhiberi, illa cogitur salarium integrum solvere, altera consilium non postulante nihil contribuyente, *Bart. in leg. si postulaverit 27. in fine princ. digestis ad L. Jul. de adult.* non enim debet permitti ut altera partium possit adversarium gravare in expensis, & ita in praxi observatur. Et si jurisperitus assumptus ab altera parte adversario suspectus sit, petere potest, ut alius illi substituat, vel associetur, *ut in authent. si vero contigerit Cod. de judic. † Idem iudicium de assessoribus, adjunctis, Referentibus, quos ut plurimum Commissarii Apostolici, ma-*

xime si Theologi sint, habent, quorum consilio utuntur, & de eorum consilio causas commissas decidunt.

PARS QUARTA.

TITULUS I.

DE SENTENTIA.

Sententia quot modis accipiat, & quotuplex sit.

SUMMARIA.

- 1 Vocabulum sententia quot modis accipiat?
- 2 Quomodo hic accipiat?
- 3 Definitio sententia?
- 4 Sententia unde dicta?
- 5 Sententia duplex est alia definitiva, alia interlocutoria.
- 6 Quæ dicatur definitiva sententia?
- 7 Sententia definitiva unde dicta?
- 8 Sententia definitiva absolutionem, vel condemnationem continere debet.
- 9 Quod non de verbis absolutionis vel condemnationis intelligitur, sed de effectu eorundem.
- 10 Sententia expresse vel virtualiter absolutionem, vel condemnationem continere debet.
- 11 Interlocutoria sententia quæ dicatur?
- 12 Unde dicatur interlocutoria?
- 13 Omnis vox iudicis ad causam faciens dicitur interlocutoria.
- 14 Præceptum iudicis propriè quod sit?
- 15 In quibus differat sententia definitiva ab interlocutoria?

16 *Sententia interlocutoria quoad judicem nunquam transit in rem judicatam.*

1 *† Sententia multis modis accipitur. (1) Sententia significat cujuscunque rei deliberatæ voluntate, sic qui de aliqua re, & consultatione proposita suam declarat mentem, & voluntatem, sententiam dicere dicitur, Cicero gravissimam in Senatu dixit sententiam. (2) Ultima dispositio testatoris vocatur sententia, sic accipitur in l. 1. ff. de testam. cum definitur testamentum, quod sit ultimæ voluntatis nostræ iusta sententia de eo quod quis post mortem fieri velit. (3) Sententia significat deportationem, ut tot. tit. ff. de sent. pass. (4) Sententia significat præceptum judicis non naturæ, non juri, non moribus contrarium **†** in hoc significato nos accipimus **3** vocabulum sententiæ **†** & definitur, quod sit litis controversiæque inter partes litigantes declaratio, & definitio absolutione, vel condemnatione facta, *Specul. tit. de sent. in prin. †* ita à sentiendo dicta, quod iudex per eam quid sentiat, declaret, iudexque **4** lites partium definiat & determinet. **†** Sententia duplex est alia definitiva alia interlocutoria. **†** Definitiva sententia est definitio judicialis controversiæ principali causæ finem imponens absolutionem, vel condemnationem continens, l. 1. ff. de re judic. cap. 2. ext. eod. l. quid tamen 21. paragrapho si arbiter digestis arbitr. **†** sic dicta, quod definiat & determinet lites & jurgia, d. cap. 2. ext. de sent. & re judic. absolvendo, **5** vel condemnando, **†** nam si non contineret absolutionem vel condemnationem non diceretur sententia, *Specul. tit. de sent. vers. definitiva, per tex. in l. præses 3. Cod. de sent. & interl. omn. jud. ubi deciditur quod sententia judicis quæ nec absolutionem,**

nec condemnationem continet, non valeat, cujus est ratio quia sententia judicis controversiis, & litibus finem imponere debet, quod fieri non potest nisi reum à petitione actoris absolvat, aut eum illi condemnet, *argum. dict. lege 1. digestis de re judic.* Quod autem diximus omnem sententiam absolutionem vel condemnationem continere, **†** hoc non de verbis condemnationis, vel absolutionis, sed de eorum effectu, vi, & potestate intelligendum est, neque enim necesse est, ut ad specialia hæc verba iudex se astringat, sed æquipollentibus uti potest veluti Iudex appellationis recte pronuntiat justam, vel injustam esse appellationem, hoc pacto pronuntiamus bene appellatum, male judicatum, vel contra, *tex. in l. eos 6. in fine C. de appell.* Sic si ita iudex pronuntiat, Titium nihil debere Sejo absolvisse, *dict. lege quid tamen 21. paragrapho 1. ff. de arbitr.* & è contra, Titium solvere, aut quod ab eo petitur, præstari jusserit, condemnasse eum creditur, etiam si absolutionis, vel condemnationis nulla sit facta mentio, l. in sententiis 59. ff. de re judic. sententia enim interpretatur secundum jus ideo iudex condemnans Reum in petitis simpliciter censetur eum condemnasse prout de jure debebat Cravet. consens. 74. numer. 9. **†** & sic sententia absolutionem, vel condemnationem continere debet expresse, vel virtualiter, Gaill. lib. 1. observat. 2. num. 6. **†** Interlocutoria sententia est, quæ non super principali negotio sed super aliquo emergenti, aut incidenti articulo inter principium, & finem causæ interloquendo fertur, *glossa in Clem. 1. in verb. definitiva de sequest. poss. & fruct. Maranta parte 3. sexta princ. actu 1. n. 2.* **†** Et dicitur interlocutoria, vel quia iudex non definit causam sed interloquitur inter princi-

principium, & finem super his quæ incidunt, vel quia judex inter partes loquendo sine solennitate scripturæ pronunciat, *Pa-
13 nor. in rubr. ext. de sent. & re jud. nu. 7.* † unde omnis vox Judicis ad causam faciens dicitur interlocutoria, *Maranta d. loco n. 2. Damhauder. in sua practica civili cap. 144. nu. 4.* quicquid enim judex decernit, vel statuit in judicio post litem coeptam, & ante sententiam definitivam, id dicitur facere per interlocutoriam, *Sichard. in rubr. C. quomodo & quando judex sent. &c.* ubi ex hoc in-
14 fert, † quicquid judex statuit extra judicium per nobile officium quod actioni non deservit, hoc non sententia interlocutoria sed præceptum Judicis rectius dicitur, hinc citationes & mandata quibus processus inchoatur, decernuntur per præcepta judicium. De variis sententiis vide *Damhaud. d. loco cap. 216. per tot.* † Differt autem definitiva sententia ab interlocutoria, (1) quod illa principalem litem, hæc incidens dubium determinet (2) ab illa intra decendum appellatur, *auth. novo jure C. de relat. auth. hodie C. de appell.* hæc vero regulariter de jure civili appellationem non admittit, *l. ante sententia tempus C. quorum appell. non recip.* (3) Illa semel lata revocari, emendari, vel mutari non potest, *l. quod jussit 14. in fin. ff. de re judic. l. 2. C. de sent. ex brevic. recit. l. Paulus 42. ff. d. t. de re judic. l. Divi fratres 27. ff. de pænis*, judex enim posteaquam sententiam dixit judex esse definit, *l. judex posteaquam 55. ff. de re jud. c. in literis 9. ext. de offic. deleg.* quod verum si super proprietate judex pronunciat, secus si super possessione tantum, per quam sententiam super possessione non expirat ejus jurisdictio, *text. in c. 1. ext. de sequest. poss. & fruct. & ibi gloss. in verb. officio*, hæc ab eodem iudice revocari potest, *d. l. quod jussit c. cum cessante 60. ext. de*

appell. † & quoad judicem nunquam transit 16 in rem judicatam, potest enim judex quandoque honestas suadet revocare interlocutoriam, etiamsi pars petere non possit, Cravetta conf. 23. nu. 8. lib. 1. tredecim differentias interlocutoriam & definitivam, vide apud Marantam in 3. parte sexta princ. in 1. actu à nu. 2. usque ad 23. adde Emeric. à Roßbach / in sua praxi d. tit. 71. à nu. 8. usque ad 16. & de interlocutoriis revocandis vide Damhauder. in sua pract. civili cap. 146. per tot.

Qualiter sit ferenda sententia, & qualis esse debeat.

SUMMARIA.

- 1 Sententia debet ferri à competente iudice.
- 2 Sententia debet proferri in scriptis.
- 3 In loco majorum ubi solitum est jus reddi.
- 4 Sententia debet esse conformis libello.
- 5 Sententia in re causa, & actione debet esse conformis libello, quæ singulo declarantur.
- 6 Juri & equitati, legibus & canonibus, statutis & moribus conformis erit.
- 7 Matura cum deliberatione judicandum.
- 8 Citatis partibus trina citatione, vel una peremptoria.
- 9 Peremptoria citatio fit tribus modis.
- 10 Prima forma peremptoria citationis.
- 11 Secunda forma.
- 12 Tertia forma.
- 13 Monitio judicis sedentis pro tribunali vim habet peremptorii.
- 14 Casus d. l. 2. C. quomod. & quando judex, &c.
- 15 Ratio dubitandi.
- 16 Ratio decidendi.

- 17 Effectus judicialis monitionis.
- 18 Quibus modis actor, vel reus reddatur contumax.
- 19 Dilationes quando sint peremptoriae.
- 20 Ampliationes d. l. 2.
- 21 Tribus casibus requiritur peremptoria citatio.
- 22 Sententia profertur partibus praesentibus, vel una parte absente.
- 23 Actore absente post litem contestatam quomodo proferatur sententia?
- 24 Reo absente post litem contestatam quomodo pronuntiandum?
- 25 Causa condemnationis, vel absolutionis sententia inferi non debet.
- 26 Quando causa sententia inferenda?
- 27 Quando iudex causam sententiae inserit, qua formula pronuntiandi utatur?
- 28 Sententia quandoque in procuratoris personam concipienda.
- 29 Decisio leg. 1. Cod. de sentent. & interloc. om. judic.
- 30 Ratio decisionis.
- 31 Primus actus qui fit à procuratore post litis contestationem interveniente, habet effectum litis contestationis.
- 32 Procurator qui litem contestatus est, citandus est ad audiendam sententiam.
- 33 Procuratore condemnato, iudicari actio non adversus eum sed contra dominum datur.
- 34 Lex 1. C. de sent. & interl. judic. non obtinet in Camera.
- 35 In mortuum non est ferenda sententia.
- 36 Sententia pro mortuo lata valet.
- 37 Sub modo prolata sententia valet.
- 38 Sententia conditionalis certis casibus recipitur.
- 39 Sententia ferri debet cum causae cognitione, & servatis processus solennitatibus.
- 40 Circa sententiam tria consideranda ordo, substantia, sollemnitas.
- 41 In iudiciis triplex consideratur ordo.
- 42 Primus. Unius causae ad aliam.
- 43 Secundus Ordo sententiae.
- 44 Tertius est ordo instantiae ad sententiam.
- 45 In actibus judicialibus ut perveniatur ad sententiam quis ordo servetur.
- 46 In quo consistat substantia sententiae?
- 47 Sollemnitas sententiae in quibus consistat?
- 48 Sententia ferri debet congruo tempore.
- 49 Duo deciduntur in l. si ut proponis C. quomod. & quando, &c.
- 50 Sententia lata die feriato ipso jure non valet.
- 51 Sententia nulla iudicis delegati exstinguit eius jurisdictionem.
- 52 Sententia die feriato lata quando valeat distinctione traditur.
- 53 Sententia nulliter à delegato iudice lata, causa alteri committi potest.
- 54 Tres notabiles conclusiones ex hac L. colliguntur.
- 55 Sententia non debet ferri in absentem non citatum.
- 56 Sententia pro absente non citato non valet.
- 57 Interlocutoria lata in favorem absentis, vel contra eum si modici sit praesudicii, valet.
- 58 Decisio L. ab eo iudicato Cod. quomodo & quando iudex, &c.
- 59 Non appellans intra decendium à sententia, censetur ei consentire.
- 60 Circa sententiam contra absentem latam tres casus distinguuntur.
- 61 Quae praesupponenda pro decisione d. l. ab eo iudicato.
- 62 Contumacia alia vera, ficta, alia praesumpta.
- 63 Quae sit contumacia vera?
- 64 Quae ficta?
- 65 Quae praesumpta?

- 66 Varii sunt effectus sententia.
- 67 Sententia facit ius inter partes.
- 68 Pro sententia presumitur.
- 69 Sententia regulariter tertio non obest.
- 70 Sententia parit actori actionem in fa-
ctum.
- 71 Reo per sententiam absoluto datur exceptio
rei iudicata.
- 72 Sententia quoad iudicem nunquam transit
in rem iudicatam.
- 73 Pro executione sententia imploratur officium
iudicis.
- 74 Sententia non rescinditur prae-textu instru-
mentorum post repertorum.
- 75 Sententia non rescinditur ratione erroris cal-
culi nisi error in ea expressus sit.
- 76 Lis per sententiam decisa quae transivit in
rem iudicatam per rescriptum principis
non resuscitatur.
- 77 Solutum auctoritate rei iudicata non repe-
titur.

1 **† PRIMO.** Debet esse prolata à competen-
te iudice, *l. fin. ff. de iurisd. tot. tit. Cod.*
si à non compet. iud. iudic.

2 **† SECUNDO.** Debet sententia proferri in
scriptis, *l. hac lege 2. l. fin. Cod. de sent. ex
brevic. recit. cap. fin. de sent. & re iudic. in 6.*
Borellus infra alleg. loco à num. 41. usque
ad num. 73.

3 **† TERTIO.** Sententia ferri debet in loco
maiorum ubi solitum est ius reddi, alias
sententia non valeret, *tex. & ibi Bald. & Dd.*
in l. cum sententiam 6. C. de sent. & interl. omn.
iudic. l. si ut proponis 5. C. quomodo & quando
iudex & c. penult. ff. de iust. & iure, quod ve-
rum in iudice Ordinario qui certum tri-
bunal habet, Maranta parte 3. sexta prin.
actu 1. à numer. 72. usque ad 98. ubi undecim
casus tradit quibus Ordinariis in loco non so-
lito potest ferre sententiam. Adde Camillum Bo-

rellum in Summa Decisionum tomo 2. titul. 30.
à num. 73. usque ad 98. adde quod senten-
tia in summario iudicio valet, licet non
recitetur in loco Iudicii Cravet. consil. 140.
num. 4.

† QUARTO. Sententia debet esse confor- 4
mis libello, *l. ut fundus 18. ff. com. dividundo*
l. fin. C. de fideic. libert. c. licet Heli 31. ext. de sy-
mon. Clem. saepe §. verum de V. S. † Intellige 5
conformis in re, causa, & actione. In re,
quod iudex de alia re non pronunciet, *d. l.*
fin. In causa petendi, quod iudex aliam cau-
sam non proferat, l. habeat 13. ff. de institut.
act. In actione, ut iudex sequatur eam a-
ctionem quam actor instituit, l. edita 3. C. de
edend. siue condemnet, siue absolvat, Bald.
in d. l. 2. nu. 8. C. de sent. ex brev. rec. adde
Marant. in 3. parte 6. princip. actu 1. nu. 61.
62. 63. & 64. Borellum d. loco à n. 21. usque ad
32. de sententiis pronunciandis vide Dam-
haud. d. loco cap. 219. per tot. de interpre-
tatione sententiae vide pulchrum consili-
um Cravettæ consil. 188. per tot.

† QUINTO. Debet esse conformis iuri, & 6
æquitati, legibus, & canonibus, statutis &
moribus, *c. 1. ext. de sent. & re iudic. l. si ex-*
pressim 19. ff. de appell.

† SEXTO. Post plenam & perfectam cau- 7
sæ cognitionem iudex proferet sententiam,
l. iudices 9. C. de iud. l. si causa agnita 32. C. de
trans. l. facit fin. comminationes, epist. progr. subs.
author rei iud. non hab. nec enim ad absolutio-
nem vel condemnationem iudex subito
profilire debet, sed deliberatione habita
post negotii discussionem sententiam in
cerde suo formare, formatam scripturæ
mandare, scriptam (si quid vitii contineat)
emendare, emendatam partibus comminus
constitutis, eamq; proferri petentibus, c. cau-
sam quo 14. in fine ext. de sent. & re iud. se-
dendo pro tribunali publicare, sen-
tentia

sententia enim ipso jure nulla est, si judex non pro tribunali sedendo eam protulerit, *c. fin. de sent. & re jud. in 6. §. sedebunt anth. de iudicibus, &c.* Concord. Ref. Jul. c. 31. his verbis, nach solchem Beschluff sollen Richter und Schöffen als die Urtheilspreeher die Acta und Gerichtshandlungen wie die ergangen/ für sich nehmen/ dieselbige mit höchstem Fleiß und ihrem besten Verstande nach/ wie sie das vermög ihrer Pflichten schuldig/ ermessen/ und welcher Theil das beste Recht und seines Fürtragens die beste Zug und Beweisung hat/ erwegen/ die Urtheil darauff gründen und fassen/ und nit mit Vorbehaltung/ oder auff Condition und Fürwarden wie zum Theil an etlichen Orten bisher geschehen. Lat. *Post factam conclusionem Judex & Scabini sibi facient presentari acta, eaque summa diligentia, dexteritate & maturo iudicio juxta praestitum juramentum ponderare, & quanam pars melius jus habeat secum pensitare debent, & pro illa parte sententiam pronunciabunt, idque sine reservatione & conditione, ubi haecenus in aliquibus locis factum.* Sic Refor. des Erststifts Cöllen sub rubr. von Eröffnung der Urtheil / §. fin. damnat abusum Judiciorum Westphalicorum quod conditionaliter nisi melius jus probasset, reum solebant condemnare, prout quoque in §. penult. quod in quolibet termino ad instantiam partium sine sufficienti causae cognitione sententias pronunciabant.

† Septimo. Sententia definitiva ferenda est partibus ad eam audiendam citatis, citantur autem trina citatione vel una peremptoria, *l. contumacia 53. §. 1. ff. de re jud. l. ea qua 7. l. consentaneum 8. l. tres denunciationes 9. C. quomodo & quando judex, &c.* sententia enim sine peremptorio edicto non va-

let, & est ipso jure nulla, *l. ad perempt. 68. cum l. seq. ff. de jud. sine interpositione appellationis, l. 1. §. item cum ex edict. 3. ff. qua sent. sine appell. rescind. Reform. Jul. cap. 32.* hunc in modum disponit. So Richter und Schöffen der End-Urtheil entschlossen/ sollen sie beyde Parthenen durch den Gerichts-Bot. ten beruffen und fürheischen lassen / auff einen benannten Tag zu erscheinen/ umb zu hören / dieselbige Urtheil aufzusprechen/ wo alsdañ ein Parthen über solche gerichtliche Beruffung und Ladung ungehorsamlich/ ohn daß er einige rechtmässige Ursach oder Noth für Eröffnung des Urtheils fürwendte/ aufbleiben/ und nit erscheinen würde / soll auff das Gehorsamen theils beklagen und begehren/ daß entliche Urtheil nicht desto weniger in Schrifften verfaßt/ und an sitzendem Gericht und gewöhnlicher Gerichts-Stadt öffentlich ausgesprochen werden/ in welchem Urtheil dasjenig so von dem Kläger in seiner Klage oder auch dem Antworter in seiner übergebener Defension und Gegenklage begehrt/ und zu recht gnug bewiesen/ erklet/ und der Gegentheil in Widerlegung der gerichtlichen Kosten und Schaden (wie die nach ausgesprochenem Urtheil/ durch die Parthen so das Urtheil erhalten unterschiedlich angezeigt/ und bey ihrem geschworen leiblichen End beweirt/ darauff folgendes billiche Mässigung geschehen soll) verdambt/ oder dieselbige auf bewegenden Ursachen gegen einander vergleicht und compensirt werden sollen. Latine. Quando judex & Scabini super definitiva ferenda resoluti sunt, utramque partem ad audiendam sententiam ad certum diem per nuncium judicii citari facient, si tum pars aliqua ad ejusmodi citationem citra allegationem justae causae & impedimenti non compareret, ad instan-

tiam partis comparentis sententia promulgabitur, in qua vel reus actori condemnabitur, vel absolventur, prout hinc inde probatum fuerit & iustitia patitur, idque vel cum refusione expensarum (quæ prævio juramento moderabuntur) vel earum compensatione Conc. Reformat. Jud. Senat. Col. sub rubri de publ. sententiæ & Reform. des Erbstifts Cölln / sub rubr. von Eröffnung der Urtheil s. und zu solcher cum seq. ubi pessimus iste abusus der Vor-
 9 Urtheilen taxatur. † Fit autem peremptoria citatio, tribus potissimum modis. (1)
 10 † Solennis forma peremptorii hæc est, primo citatur aliquis ad certum diem, quæ est prima citatio, vel monitio potius, si non compareret tunc citatur secundo, si nec tum quidem compareat, tunc citatur tertio, & si non compareret tum solet mitti citatio peremptoria quarto loco, d. l. ad peremptorium cum ll. seqq. de jud. (2) † Solenni forma peremptoriæ citationis hæc est, citatur aliquis tribus separatis vicibus, hodie semel, post decem dies iterum, & deinde iterum post decem dies, & tum qui sic tribus vicibus citatus fuerit, quamvis non sit in tertia vel ultima citatione expressum quod peremptoriè citetur, tamen ille tres separatae citationes habent vim & robur peremptoriæ citationis, d. l. consentaneum in
 11 verbis ternis literis d. l. tres denunciat. 9. C. quomodo & quando judex &c. d. l. cont. §. 1. † Tertia peremptoria est, quando unico scripto tres inferuntur citationes, puta citamus te ad instantiam Titii ut compareas post intimationem hujus citationis coram nobis die trigesima, quorum damus tibi decem pro primo, duos, vel decem pro secundo, duos vel decem pro tertio termino, quæ citatio quamvis non habeat dictionem peremptoriæ, habet tamen vim peremptoriæ, & vo-

catur una pro multis, l. nonnunquam 27. ff. de jud. d. l. consent. vel si judex ita scribat, Cito te tali die & nisi comparueris procedam contra te ad sententiam. † Sic & monitio judicis sedentis pro tribunali habet vim peremptoriæ citationis, tex. & casus in
 13 l. 2. C. quomodo & quando judex &c. ubi deciditur quod monitio judicis habeat vim peremptorii monitum faciat contumacem, & sententia contra eam valeat. † Casus talis
 14 est. Quidam monitus à judice ut tali die compareat ad audiendam sententiam, non comparuit, judex eo absente pronuncia-
 vit, quæritur utrum hoc judex facere potuerit. † Ratio dubitandi desumitur, ex d. 13
 l. ad perempt. cum seq. & ex l. 1. §. item cum ex edict. ff. quæ sen. sine appell. rescind. in quibus legibus dicitur sententiam contra absentem non valere, nisi præcesserit peremptorium edictum, & quidem ad notitiam
 condemnandi devenerit, videbatur ergo judicem male pronunciasse, & nullitatis vitio sententia subjacere. Sed ea ratione non obstante contrarium Imp. responder, † ea ratione quod monitio judicis vim per-
 16 emptorii edicti obtineat, idemque plane cum illo operetur, at ex æquipollentibus utrum fiat nihil refert. Notandi sunt ex hac lege primo † effectus monitionis judi-
 17 cialis (1) quod habeat vim peremptorii, propter auctoritatem judicis, & partis præsentia, (2) quod absente reddat vere contumacem, (3) quam contra talem contumacem valeat sententia, (4) quod ab ea sententia appellari non possit, ut ab alia quavis sententia contra contumacem lata, l. properand. 13. §. 2. vers. fin à C. de jud. l. ex
 conf. 23. §. fin. ff. de appell. Sich. hic nu. 14. & 15. † Secundo nota modos & causas quibus
 18 absens actor, vel reus fit contumax. (1) Si edicto peremptorio citetur, d. l. ad perempt. quot

quot modis autem fiat peremptoria citatio, vide hic pulchre Sich. nu. 2. 4. & 5. per d. l. ad perempt. cum ll. seqq. (2) Si tribus denunciationibus citetur, d. l. tres denunciat. (3) Si pars litigans coram à judice apud acta moneatur ut certo die adlit ad audiendam sententiam, illa monitio judicis sufficiens est ad producendam contumaciam in persona non comparentis, per tex. hic. Tercio nota. Juxta prædictum legis nostræ intellectum qui communiter à Dd. recipitur, supplendum esse in textu, eum dicitur adversus eos qui admoniti scilicet à judice sedente pro tribunali, apud acta, parte præfente, ut supra diximus.

19 † Quarto nota occasione hujus L. cum Bart. dilationes alias dari ad probandum exque sunt peremptoriæ, l. fin. C. de feriis, alias ad allegandum & ex peremptoriæ non sunt, auth. jub. C. de jud. alias ad comparandum, & ex quidem si à judice dentur, juxta hanc nostram L. peremptoriæ sunt: si vero per nuncium ante epistolam non sunt peremptoriæ. Quinto nota hujus L. decisionem, qua dicitur monitionem judicis habere vim peremptorii edicti † (1) ampliari quod idem sit etiam si à judice monitus non sit, sed per tabellionem, nuncium aut apparitorem præfente tamen judice, & ex ejus mandato, veluti si dicat. Ego te ad instantiam istius cito ut compareas coram judice die Lunæ audiente, & vidente hoc judice, ita Sich. in hac nostra L. num. 16. Petrus Friderus in suo tract. de process. & mand. lib. 2. cap. 1. §. 4. in fine. (2) Ampliatur quod idem sit etiam si fiat per nuncium juratum judice non præfente, ita Sichard. in d. l. consentaneum nu. 9. (3) Ampliatur quod idem sit etiam si casu fortuito reus præfens sit, tum enim coram ipso citra ulteriore citationem pronunciare potest,

quia hæc citatio destinata est ad solam comparitionem, probationes amplius non exposcit, neque admittit, cum igitur præfens ulterius citandus non videtur, neque ullus dilationis petendæ concedendus est amplius locus, ita in effectu tenet Bald. hic num. 5. Pro coronide observa quod citatio peremptoria † tribus potissimum casibus 21 necessaria sit, primo ad audiendam definitivam sententiam requiritur peremptoria citatio, aut quam vires peremptorii habeat, text. in dict. l. ad peremptorium. Secundo, si actor litem non prosequatur ad instantiam Rei citatur ad audiendum eum absolvi ab observatione judicii, text. in dict. l. properandum paragrapho & siquidem in verb. & si per tres vices. Tercio ad interpositionem secundi decreti peremptoria citatio requiritur, text. in l. presenti 6. §. sed si hoc facere 4. Cod. de his qui ad Eccles. confugi.

† Octavo. Proferet judex sententiam 22 partibus præsentibus, aliquando etiam una parte absente, l. i. C. quomodo & quando iudex &c. Ut autem cognoscatur quando una parte absente judex sententiam proferre possit sic distinguendum. Post litem contestatam aut actor se absentat, aut reus. † Si actor, trina citatione requirendus est, 23 tunc si non veniat, & causæ veritas & justitia satis ex actis non elucescat, tunc judex reum absolvit ab observatione judicii, actorem condemnabit in expensas, quæ juramento Rei æstimantur, d. l. properandum, §. & siquidem. Si autem ex gestis, ex allegationibus & probationibus justitia causæ appareat, tunc aut reum actori aut actorem reo condemnabit, dicta lege properandum §. 2. vers. sin autem, potest enim definit ne pronunciare pro eo quem putat habere justam causam si sit præfens

sive sit absens, ita tamen ut presenti restituantur expensæ, nec absens si contra eum fuerit pronunciatum poterit amplius appellare, d. vers. si autem. † Si reus citandus est eo modo ut de actore dictum, qui si non compareat, & de causa liquet proceditur ad definitivam, quæ mandatur executioni nulla relicta spe recuperandæ possessionis, d. l. properand. §. si autem reus. Si autem de causa non liquet, tunc distinguitur, aut non liquet ex culpa Rei absentis & tunc nec ab observatione judicii absolvitur, nec definitive condemnatur, vel absolvitur, sed decernitur missio in possessionem bonorum ob ejus contumaciam, ex qua missione actor fit possessor, & reus petitor, *tex. in d. l. consentaneum*, qualiter autem ista missio in actione reali, vel personali fieri debeat, vide *Sich. in d. l. properandum §. si autem reus nu. 6.* aut non liquet ex culpa actoris, tunc reus ab observatione judicii absolvitur, *arg. l. qui accusare 4. C. de edend.* De sententiis pronuntiandis vide *Damh. in sua practica civili cap. 219. per tot.*

25 † Nono. Causa condemnationis & absolutionis regulariter exprimi non debet in sententia, *l. in sententiis § 9. in prin. ff. de re jud. c. sicut nobis 16. ubi de hoc vide Panorm. ext. de sent. & re judic. Damhaud. d. loco cap. 221.* non enim est sine periculo id quod judicem ad pronuntiandum movit, hoc est causam justificatoriam, sententiæ, passim inferere, potest enim fieri, ut rationem ex actis concipiat, quæ non sit justa, quo casu sententia est ipso jure nulla, *Gabriellus in comm. conclus. tit. de sent. concl. 7. per tot.* tantum abest ut sententia super eam fundata justa esse possit, & judex superior pro solertia sua aliam ex iisdem actis causam eliciat, per quam pronuncia-

tum utique robur habuisset, sed ea posthabita, super arenam est ædificatum, quare statim corruet, nam ea non expressa præsumitur sententia rite & legitime secundum causas ex actis apparentes, lata, *Gaill. lib. 2. de pace public. c. 6. num. 12. Maranta d. loco num. 118.* Ea propter visum est prudentibus tutius esse, ut causa in sententiis non exprimatur, idque regulari observatione, nam tunc superior quisque judex, ex iis quæ in prioribus actis allegantur rationem colliget, sententiam justificantem, quam forte judex prior non perpendit, nihilominus tamen eandem ob oculus habuisse intelligitur, ut pronunciatum subsistat, usque adeo mentem judicantis ex actis & probatis concipimus si non sit expressa, *l. hac sent. 3. C. de sent. que sine certa quant. ubi Bald. Panorm. in d. c. sicut nobis.* † Sunt tamen casus in quibus expedit causam sententiæ inferere, ut (1) in appellationibus, ne judex inferior nulla ratione motus pronunciasse videri possit, *c. cum Bertholdus 18. ext. de sent. & re judic. c. cum Joan. 10. ext. de fide instrum.* Item (2) quando ob ineptum libellum reus absolvitur, & hoc ne porro rei judicatæ exceptionem prætexat, *c. examinata 15. ext. de jud.* (3) Si propter instantiæ decursum tempus à judicii observatione reus absolvatur, *l. properand. 7. §. illo C. de jud.* (4) Si reus conventus rem pro qua pulsatur non possidet, & ob id liberatur aut absolvitur, ne deinceps judicatum prætexat, *c. advers. 13. ext. de except.* (5) Ubi victus non condemnatur in expensis litis, & sic à jure communi quodammodo receditur, convenit causam in sententia comprehendere, quare id fiat, licet ut communiter in civilibus judiciis receptum est, nec causa ipsa tunc in specie exprimatur, sed dicitur ex causa judicem moventem-

movente, sumptos illos ultro citroque compensari, in §. oportet anth. de iudicib. (6) Si quando sententia incerta redderetur, ex eo quod causa non est comprehensa, utique inferenda est ut in militis missione semper addi debet causa cur mittatur, scilicet quia emeritus est, vel prodidit, vel arma projecit, aut contra Ducis præscriptum vendidit, multa enim sunt missionum genera, unde incertum facile reddi posset quod pronunciatur, l. quod ait prator 2. §. ignominia ubi gloss. in verb. cur miles ff. de his qui notant. infam. In quibus tamen casibus etiam si causa pronunciato non inferatur adhuc subsistet, si quando iudicis mens nihilo secus ex actis apparebit, 27 Panorm. post gloss. in dict. cap. sicut nobis. † Et quando in prædictis casibus iudex causam sententiæ inserit hac plerumque utitur clausula. Daß auß diesem auch anderen mehr bewegenden Ursachen in actis befindlich so viel erscheine/ daß Beklagter von angestellter Klag zu entbinden sey/ inmassen wir denselbigen losi zehlen und entbinden. Latine. Ex his & aliis causis moventibus exactis apparentibus, constat, quod reus ab actione absolvendus sit, prout eum absolvimus, quando causa sententiæ inferenda sit, vide Damhauder d. loco cap. 221. per tot.

28 † Decimo. Constitutum est, ut sententiæ in ejus personam concipiatur qui negotium ab initio disceptavit, unde si procurator litem sit contestatus, eamque ad ultimum Dixi produxerit, ipse in sententia comprehendendi debet, non cliens principalis, nisi vel litis per contestationem dominus sit factus, vel mandato procuratoris revocato, iudicio post interfuisse, per l. 1. C. de sent. & interl. omn. iudic. † ubi deciditur quod procurator qui alterius nomine in ju-

dicium intervenit condemnandus sit, non vero dominus litis qui iudicium non suscepit, et si aliter fiat sententia non valet. † Ratio hujus decisionis ea videtur, quod 30 procurator per litis contestationem litis fiat dominus, eo quod censeatur litem contestando quasi contrahere, & obligationem adversarii in se transferre, l. 3. §. idem scribit ff. de pecul. si igitur est litis dominus, merito verba sententiæ in personam ejus concipi debent, text. in l. si procurator 9. ff. de deli mali except. in l. nulla dubitatio 23. Cod. de procurat. alia quoque duæ decisionis rationes colligi ex ipso textu posse videntur, altera, iudex cognovit inter procuratorem & adversarium, ergo eum quoque condemnabit, altera dominus litis in iudicio non fuit, ergo neque condemnandus, sic argumentari videtur Imper. alias tres rationes decidendi, vide apud Sichard. hic num. 7. 8. 9. 10. 11. & 12. Et in casibus in quibus lis non contestatur, aut procurator intervenit post litis contestationem, sicut de jure facere potest, juxta l. nihil 20. C. de procurat. † tunc 31 per primum actum quem agit procurator, fit litis dominus, Sichard. in d. l. nihil num. 2. & 3. Et occasione illius quod textus dicit in iudicio non fuit, probabiliter dubitari potest an è contra, si in iudicio quandoque pars principalis fuisset, puta litem contestatus esset, postea discessisset, & reliquos judiciales actus per procuratorem peregisset, an hoc casu dominus litis an procurator condemnandus esset. Et videtur dominum litis, per hunc tex. argumento sumpto à contrario sensu. Sed contraria sententia scilicet procuratorem condemnandum verior, quæ probatur, per tex. in d. l. nihil eamque tenet Bart. hic n. 5. probatque firma & solida ratione quam vide, neque obstat argumentum à contrario sensu ex hac l. ductum,

ductum, quia ejusmodi argumentum ea-
 tenus recipitur quatenus lex nulla refra-
 gatur, ut declarat Nicolaus Everardi in locis
 32 legalibus in loco à contrario sensu. † Sic procu-
 rator qui litem contestatus est ad audien-
 dam sententiam citandus est, non ipse do-
 minus, Turzanius in com. opin. in litera P. inci-
 pit citandus est procurator. Nota ex hac L. (1)
 Procuratorem qui iudicium suscepit con-
 demnandum non dominum principalem,
 text. hic & in l. si quis cum procuratorio 31. in
 prin. facit l. licet 42. §. si plures 6. ff. de procu-
 33 rat. (2) † Nota. Quod licet procurator con-
 demnetur, iudicati tamen actio non ad-
 versus eum sed adversus dominum datur,
 nisi se liti obtulerit, l. Plautius 61. ff. de pro-
 cur. l. si se non obtulit 4. ff. de re judic. (3)
 Nota. Quod hujus L. decisio fallat in n-
 otione injuriarum, quæ licet, si illustri per-
 sona convicium dixerit, per procuratorem
 sustineri possit, condemnatio tamen non
 in procuratoris sed in ipsius Rei principa-
 lis personam concipitur, l. fin. vers. senten-
 tiam, C. de injuriis, quo casu condemnatus
 non notatur infamia, text. in l. furti 6. §. si
 quis alieno ff. de his qui not. infam. Idem est in
 omnibus causis in quibus verba sententiæ
 non possunt aptari in ipsum procuratorem,
 ut in omnibus causis criminalibus, in cau-
 sis matrimonialibus, & aliis, ut hic decla-
 rat Sichard. & in d. l. nihil num. 4. (4) No-
 ta quod sententia nulla ab Ordinario ju-
 dice lata, aut ab eodem, aut ejus successo-
 34 re, aut à superiore emendari possit. † Ve-
 rum hæc lex in Camera non habet locum,
 sed ibi sententia in personam domini con-
 cipitur, sive ipse litem contestatus & per-
 sequutus sit, sive per procuratorem, Gaill.
 libr. 1. observat. 111. in princ. & num. 2. Myns.
 cent. 6. observat. 11. num. 2. sic & de jure Ca-
 nonico sententia indistincte concipi potest

in procuratorem, vel dominum, Wurmb. lib.
 1. tit. 22. observ. 7. num. 2.

† Undecimo. Cavendum ne contra de- 35
 functum sententia proferatur, nam hoc ef-
 set cum larvis colluctari, verum hæredes
 quos post se reliquit, causam, ut discepta-
 ta est, in se debent recipere, reassumere no-
 stri vocant, & tunc ipsis tutius vel adjudi-
 catur, vel abjudicatur, quod defuncto quo-
 que fuisset factum, iudicio in hæredem non
 translato, text. in l. 2. ff. qua sent. sine appel.
 rescind. d. l. in sententiis §. fin. ff. de re judic.
 gloss. in c. ex parte in verb. allegant. ext. de ar-
 bitr. † cæterum sententia secundum eum 36
 qui defunctus est, quandoque valet, atque
 in hæredis personam transfertur, text. in l.
 cum quasi absente 30. ff. de fideicom. libert. gloss.
 in d. §. fin. quod in Camera sententia tam
 contra defunctum quam pro eo lata valeat,
 vide Myns. cent. 1. observat. 85. in fine Gaill.
 libr. 1. observat. 109. numer. 4. & 5. de reas-
 sumptione processuum sive de atramentis
 acceptandis aut relinquendis, vide Damhau-
 der. in sua Pract. civili cap. 190. ubi loquitur
 secundum illarum provinciarum morem.

† Duodecimo. Porro si juris præscri- 37
 ptum considerare velimus, sententia mo-
 dum quoque admittit, sic procurator Cæ-
 saris pronunciavit bona tacite obligata fi-
 sco, reddi debere fidejussoribus, ita tamen,
 ut ipsi indemnitatem fisco præstarent, l.
 cum eorum 5. C. de sent. & interl. om. judic.
 ubi qui modum detrectat, iudicato renun-
 tiare videtur, l. nonnunquam 8. ff. de collat.
 bonor. † Similiter sub conditione potest 38
 pronuntiari, maxime, si petitionis duo sunt
 capita, alterum purum alterum conditio-
 nale, l. item si cum exceptione 14. §. hæc actio
 ff. quod metus caus. & implendi facultas et-
 iam ad hæredem transfertur, l. ergo 4. §. si
 sub conditione 6. ff. de fideicom. libert. l. 1. §.
 biduum

biduum ff. quando appell. sit l. qui testamento 37. ff. de excusat. tut. ubi dicitur si legitimum tutorem habenti tutor datus sis, non esse tibi necessariam excusationem, quæ conditio etiam de futuro adjici potest, si ad probationem pertineat, aut alias de ipsa disceptatum, quemadmodum sententia si actor, vel reus juraverit valet, *l. generaliter 12. C. de reb. credit. & jurejur.* Alioqui sententia, si per testes, aut alias probatum fuerit, ob inversum, & præposterum ordinem nullius est momenti, adeoque jacto fundamento ad sententiam est maturandum &c. Plures casus quibus sententia sub conditione ferri potest, vide apud Gabrielium in *comm. concl. tit. de sent. concl. l. nu. 7. cum seqq.*

† Decimo tertio. Sententia fieri debet cum causæ cognitione, & servatis processus solennitatibus, per *tex. in l. prolatam 4. C. de sent. & interl. om. judic.* in qua celeberrima lege deciditur quod sententia lata contra solitum judiciorum ordinem ipso jure nulla sit. Pro cuius L. pleniori intellectu sciendum † quod tria sint circa sententiam consideranda; ordo, substantia, solennitas. † Ordo autem in judiciis triplex considerari potest, (1) est † Ordo unius causæ ad aliam veluti possessorium debere præcedere petitorium, fidejussor convenitur ante principalem, debitor principalis ante possessorem pignoris, hujus ordinis inversio non vitiat sententiam, per *tex. in l. 1. C. de appell.* † Secundus est ordo sententiæ, quod scilicet judex primo concipiat sententiam, deinde eam in scripturam redigat, tertio redactam in scripturam recitet, & si hic ordo servatus non fuerit non valet sententia, per *tex. in l. 2. C. de sent. ex brev. recit.* † Tertius est ordo instantiæ ad sententiam, † ut primo emanet citatio, deinde offeratur libellus, recipiantur satisfationes, fiat litis contestatio, ju-

retur de calumnia, recipiantur probationes, causæ fiat cognitio, pars citetur ad audiendam sententiam, hic ordo si inversus, aut aliquis ex his actibus omisus fuerit ea inversio, vel omissio vitiat sententiam. † Substantia sententiæ est, ut absolutio vel condemnationem contineat, ut supra in *l. præses C. d. tit. diximus.* † Solennitas sententiæ est ut sententia feratur in scriptis, *l. 1. & tot. tit. C. de sent. ex brev. recitand.* (2) Ut à judice sedente pro tribunali non vero stante, §. *sedebunt auth. de judicib. &c.* (3) Ut in loco judicii ubi lis contestata est, *l. si ut proponis 5. C. quomodo & quando judex l. cum sententia C. de sent. & interloc. om. judic.* (4) Ut interdiu non de nocte, §. *sedebunt.* (5) Ut die juridico non feriato, *l. si ut proponis 4. C. quomodo & quando judex &c.* (6) Ut post litem contestatam & causæ cognitionem, *l. ex stipulatione 7. C. de sent. & interloc.* sententia enim subito lata sine matura causæ cognitione, non valet, *tex. in c. cum ex literis 5. ext. de restit. in integ. l. jus alimentorum 3. §. sed si non constat ff. ubi pupill. educ. deb. Hyppol. in rubric. de fidejuss. nu. 79.* (7) Ut partibus ad audiendam sententiam citatis, *l. ea quæ 7. Cod. quomodo & quando judex &c.*

† Decimo quarto. Sententia ferri debet congruo tempore scilicet ut sit dies juridicus, & non feriatus quia alias non valeret, *l. fin. C. de feriis, l. si ut proponis 4. C. quomodo & quando judex &c.* in qua L. † duo principaliter deciduntur, alterum † quod sententia lata die feriato ipso jure non valeat, alterum † quod sententia nulla judicis delegati extinguat ejus jurisdictionem, nam cum hic judex datus id est delegatus quem Commissarium hodie vocamus, jure invalidam pronuntiasset sententiam, respondet Imper. præsidem ejus causæ notionem recte commississe.

misisse. De duobus enim his Imper. confu-
lebatur an scilicet sententia lata adversus
absentem die feriato valeret & respondet
nō valere. Ratio dubitandi desumi poterat,
ex l. i. ff. de feriis, ubi dicitur sententiam in fe-
riis latam non valere, si citatus tempore fe-
riarum non comparuerit, atqui hic compa-
ruit, litem contestatus est, & postea se ab-
sentavit, ergo non obstantibus feriis contra
eum pronuntiari poterat. Sed ad hanc ratio-
nem dubitandi resp. contrariam legem lo-
qui in feriis ob necessitates & occupatio-
nes hominum introductis, quibus expresse
vel tacite à partibus renunciari potest,
Sichard. hic num. 8. at in nostra L. sententia
lata erat die feriato honorem Dei, quæ
spontanea comparitione, vel etiam expres-
sa approbatione, aut renunciatione non
convalidatur. Cujus ratio est, quod sicut pri-
vatorum pactiones & renunciationes juri
publico, officere non possunt, ita multo
minus divino derogare cultui: at quod fo-
renses controversiæ diebus feriatis in ho-
norem Dei institutis agitari nequeant, non
tam ob privatorum utilitatem, quam ob
religionem, cultum, & honorem præpoten-
tis Dei dispositum videtur, consequens igitur
quod hujusmodi feriis litigatorum pa-
52. ctionibus renunciari non possit. † Cum
igitur queritur an sententia die feriato la-
ta valeat sic distinguendum est. Aut est
lata die feriato ob necessitatem & utilita-
tem hominum, aut ob honorem DEI, aut
die feriato indicto ex aliquo eventu ab
ipso Principe, primo casu rursus disting.
aut lata est utraque parte volente, & va-
let, aut altera contradicente, & non valet,
juxta d. l. i. §. 1. l. si feriatis 6. de feriis. Se-
cundo, & tertio casu indistincte siue pars
consenserit nec ne, non valet sententia,
per text. hujus l. l. omnes 6. C. de feriis, & argum.

*l. sed et si per prætorem 26. §. si feria ff. ex quibus
causis major.* ubi qui ob ferias repentinas
agere non potuit restituitur in integrum,
vide Sichard. hic num. 3. & 4. Secundo in
hac L. queritur. An causæ cognitio, se-
mel nulliter à delegato lata sententia, recte
alteri demandata fuerit. Resp. Imper.
† recte demandatam, eo quod lata senten- 53
tia jurisdictio judicis delegati finiatur. Ra-
tiones dubitandi hujus quæstionis variæ
dari possunt. (1) Quod sententia fuerit
nulla, ergo nullum potest producere effe-
ctum, & sic non extinguere jurisdictionem
concessam. (2) Quod adversæ partis per-
suasionibus, tanquam contra contumacem
ad sententiam procellerit, cujus malitia &
dolus ne potestate judicandi haud qua-
quam privare debet. (3) Ratio dubitandi
desumitur, *ex l. præsens 6. C. d. i. & ex l. i. in
fine C. de sent. & interl. om. judic.* ubi idem
qui nullam & invalidam protulit senten-
tiam denuo cognoscere debet. Sed his
rationibus non obstantibus contrarium ab
Imper. resp. ad primam rationem resp.
sententiam hanc die feriato latam nullam
esse respectu litigatorum, ut illis ex ea
nulla vel actio judicati, vel exceptio com-
petat, non vero ex parte judicis, ad 2. resp.
Judicem hunc non solum errore facti alie-
ni verum etiam juris lapsum, nam quod
in proposito casu sententia non valeat
principalis causa est tempus, non absen-
tia partis, tertio ad contrarias leges resp.
eas procedere in judice ordinario cujus ju-
risdictio non finitur: at nostra L. intel-
ligitur in judice delegato. Nota ex hac
l. quod sententia lata die feriato non va-
leat. (2) Quod sententia nulla lata à judice
delegato extinguat ejus jurisdictionem, (3)
observa pro vero hujus L. intellectu juxta
Dd. duo præsupponenda esse, alterum sen-
ten-

sententiam latam die feriato in honorem Dei, alterum sententiam latam à iudice delegato, (4) observanda duplex via qua sententia nulla lata ab ordinario emendatur. (1) Ut ille idem iudex adeatur qui pronuntiavit, & ab eo petatur, ut in melius reformet sententiam, & hoc juxta l. ubi acceptum ff. de judic. (2) Ut superior compellatur, ut is emendet sententiam, quo casu duæ concurrunt dubitationes, altera an ex iisdem actis superior iudex judicare debeat, ad cuius quæstionis resolutionem vide Bart. hic num. 5. tres casus distinguentem, altera an superior iudex antequam pronuntiet super causa principali primo de nullitate cognoscere debeat, vide eundem Bart. d. loco num. 6. † (5) Hæ notabiles conclusiones observandæ sunt. Prima sententia iniqua & injusta appellationis remedio per superiorem iudicem rescinditur, l. eos 6. in prin. C. de appell. & obtinet dispositio, l. iudex posteaquam 55. ff. de re judic. Secunda sententia iniqua remedio restitutionis in integrum ab eodem à quo prolata est, rescinditur, l. præfati 17. ff. de minor. Tertia sententia nulla & ipso jure invalida quandoque ab eodem emendatur & corrigitur, d. l. præfati, d. l. i. in fine C. de sent. & interl. l. si accusatoribus 4. C. de accusat. quandoque à superiore, ita quod is declarare possit sententiam esse nullam, & deinde super principali causa cognoscere, & judiciali potestate determinare, d. l. si accusatoribus in fine, hoc tenet Bart. hic num. 4. Sichard num. 14. & 19. aliter distinguit Baldus hic num. 12. quem vide & observa quod sententia nulla non possit ratificari partium consensu, ut valeat in vim sententiæ, Gabriel. d. loco conclus. 2. ubi ampliationes & limitationes tradit.

† Decimo quinto. Sententia non de-

bet ferri in absentem non citatum, l. ea que 7. C. quomodo & quando iudex &c. ubi deciditur, quod sententia lata contra absentem non citatum, non valeat, concord. c. caveant c. omnia c. absente c. absens 3. quæst. 9. & c. 1. in fine ext. de causa poss. & propriet. Cujus ratio est, quod ad unumquemque actum quisque cuius interest citari debeat, aliàs actus iste non valet, l. de unoquoque 47. ff. de re judic. † Hujus L. decisio extenditur ut sententia talis non valeat, etiam si pro absente non citato lata sit, arg. l. furioso 9. ff. de re judic. Vantius de nullit. ex defectu citat. num. 10. neque obstat si quis ita argumentetur. Quod favore quorundam introductum est non debet converti in odium, l. quod favore 6. C. de legib. l. non eo minus 14. C. de procurat. at quod absens, ut sententia adversus eum lata teneat, citari debeat, in favorem ejus introductum est, ergo sententia pro ipso lata recipienda est, ne in odium ejus id ipsum convertatur, quia verum non est, quod hoc favore absentis principaliter constitutum sit, sed ut rigor juris conservetur, qui vult ut per actus civiles alteri per alterum non quærat nisi sit præsens. Quinimo adeo citatio necessaria est, quod licet à partibus fuisset data potestas etiam absentibus partibus pronunciandi, nihilominus citatio requiritur aliàs sententia seu laudum absentibus partibus & non vocatis latum esset nullum, l. diem pro ferre 27. §. si quis digest. de arbitr. Et citandus quis est nominatim ad audiendam sententiam, nec sufficeret si quis citaretur ad causam, vel ad audiendam voluntatem domini, Vantius dict. loco numer. 56. Prædicta vera de definitiva, † interlocutoria enim in favorem absentis lata, vel si contra eum prolata modici præjudicii sit, valet absque citatione partis, per tex. notab. in l. ille à quo 13. §. 1. digest. ad SC.

Trebell. Gaill. observat. 109. numer. 2. & ita in praxi, observatur, unde interlocutoriis additur plerumque mandatum intimari, & à die intimationis terminus currit. Quando autem sententia sine citatione lata valeat, vide *Myns. observat. 71. cent. 3.* inter cætera sententia lata præsentibus partibus valet, etiam si non sint citatæ ad audiendam sententiam, *Bald. in l. nec quicquam §. ubi decretum digest. de offic. procons. & leg.* & si citatus morbo laboraret, & hoc judici constaret, sententia etiam contra citatum non tenet, *arg. l. quaesitum 60. digest. de re judic. gloss. hic Myns. cent. 4. obser. 57.*

Pro pleniori cognitione quando sententia contra absentem lata valeat nec ne, subiiciemus explicationem l. ab eo judicato 3. **§. C. quomodo & quando judex.** † Deciditur in hac L. quod standum sit sententiæ à qua non est appellatum, licet sit lata contra absentem indefensum. Contra hujus L. decisionem sic objici poterit. Sententia lata contra absentem non contumacem non valet, *dict. l. ea qua arg. dict. l. de unoquoque,* at sententia ipso jure nulla taciturnitate non confirmatur, *l. si expressim 19. digest. de appell. ergo contra &c.* Ad prædictæ l. ea quæ cum hac nostra L. conciliationem juxta communiter Dd. hic præsupponendum, hunc absentem indefensum condemnatum, quem Imp. negat judicato contravenire posse, dum intra legitima tempora non appellavit, legitime ad domum fuisse citatum, quæ citatio ad ejus notitiam non venerit. Ex hac L. multa colligi possunt

19 (1) † quod qui intra decendium non appellat videatur consentire sententiæ, ibi si ei non sit accommodatus assensus. (2) Quod à sententia lata contra absentem citatum, & non contumacem appellari possit. Cum igitur quaeritur quis sit effectus senten-

tiae latae contra absentem † tres casus distinguendi sunt. Aut sententia fertur contra absentem non citatum, & ipso jure talis sententia non valet, *dict. l. ea qua.* Aut fertur contra absentem citatum & vere contumacem, & valet sententia, neque ab ea appellatur, *l. ex consensu 23. §. fin. ff. de appell. l. contumacia 53. ff. de re judic.* Aut fertur contra absentem citatum sed præsumptive contumacem & quoque valet, sed ab ea appellatur, *per tex. in hac L. & in l. fin. C. quomodo & quando judex &c. l. 2. C. de contrar. judic.* Si autem à tali sententia contra absentem citatum lata appellatum non fuerit, si decendium à die notitiæ transierit, ab hujusmodi judicato recedi non poterit, tali sententiæ contraveniri nequit, per ll. alleg. Cujus ratio est quod lex in hunc casum appellationis remedium indulgere censeatur, quatenus taciturnitate læsi approbata non fuerit, quod lex præsumit, si intra debitum tempus non appellatur, *tex. hic & in l. hi qui ad civilia 7. C. de appell. facit l. 1. in verbis, appellare enim debuistis si vobis sententia displicebat Codic. si sepius in integ. restit. postul.* Nota (2) quod citatio ad domum permessa sit & citatum arctet, quando aliter in personam fieri non potest. Nota (3) quod sententia lata contra eum qui est citatus ad domum valet, etiam si citatio ad ejus notitiam non venerit, (4) sciendum † quod pro una hujus L. decisione juxta Dd. hic multa præsupponenda sint, (1) absentem hunc fuisse legitime citatum ad domum scilicet quæ citatio ad ejus notitiam non pervenerit, & sic ignorans fuerit, *ne obstat d. l. ea qua* (2) fuisse absentem ex causa voluntaria, non vero necessaria, aut probabili, quæ restitutionem in integrum meretur, *juxta tot. tit. digest. ex quibus causis major &c.* tunc enim male dixisset Imper. ab eo judicato non posse eum recedere,

dere, posset siquidem licet non per remedium appellationis, saltem per remedium restitutionis in integrum, *tex. ad hoc in l. fin. dig. de rest. in integ.* (3) Fuisse absentem post litem contestatam, ita ut hæc lex suppleatur per l. fin. C. eod. tit. in qua idem casus proponitur, eademque traditur decisio, casum hujus l. vide apud Sichard. n. 8. & 9.

Ad extremum observanda hic est distinctio contumaciæ † quod alia sit vera, 62 alia ficta, alia præsumpta. † Vera est quando citatus expressis & rotundis verbis negat se velle venire, aut quando à judice monitus, *ut est casus in dict. l. 2. Codic. eod.* 63 non comparet. † Ficta est quando quidem expressis verbis non negat se velle venire, attamen ad assignatum in citatione terminum non comparet, tunc ex ipso facto fingitur contumax. † Præsumpta est quando citatio legitime ad domum facta in notitiam citati non pervenit, tunc præsumitur contumax cujus præsumptæ contumaciæ ratio est, quia absens tenetur domi relinquere procuratores, vel etiam defensores, qui ejusmodi citationes, & alia, quæ absentibus dominis offeruntur, excipiant, l. 1. & 2. digest. eum qui appel. in provincia defendi, quæ ratio vera est, si lis cum iis inchoata sit, alias procuratorem relinquere non tenentur, *Sichard. hic numer. 3.* Cæterum omnium insulsissimum est, quod apud Westphalos, & in nonnullis aliis locis usu venit, ubi impetitione, & responsione, quales quales etiam sint, ultro, citroque factis, judex à circumstantibus, qui neque cognitionem causæ habuerunt, neque judicandi functione sunt inauktorati, sententiam quærit, qui parumper discedentes, reversi, statim pronuntiant quicquid ipsis sit visum, aut in buccam venerit, & pronuntiati loco erit, contra *tex. in cap. ad audientiam*

3. ext. de consuet. & l. 1. & fin. Codic. si à non compet. jud. Plures causas ob quas sententia judicis nulla sit, vide apud Marantam dict. loco à n. 96. usque ad 128. Emericum à Roßbach in sua praxi tit. 72. per tot. & Pelsium in suo processu tit. 42. per tot. Refor. Juliac. capit. 65.

† Effectus sententiæ varii sunt. † (1) 66 Sententia facit jus inter partes, inter quas lata est, ubi in rem transiverit judicatam, etiam si lata sit contra jus litigatoris, capit. cum inter 13. in fine ext. de sent. & re judic. † 68 sententia enim quæ transivit in rem judicatam præsumptionem pro se habet juris & de jure quod sit justa, l. Herennius 63. §. Caja digest. de evict. res enim judicata pro veritate habetur, l. res judicata digest. de reg. juris. Gabriellus in com. concl. tit. de sent. conclus. 5. & 6. per tot. hinc in causa nullitatis inhibito non decernitur, nec prætextu nullitatis sententiæ ejus executio impediri potest, quia ut dixi, pro ea præsumitur quando ab ea appellatum non est, *Gaill. lib. 1. observat. 127. numer. 10. & observat. 144. numer. 6. & observat. 44. numer. 7. vide Mascard. de probat. concl. 1296. volum. 3. & de quæstione hac an sententia præsumatur rite lata vide Gabrielium in com. concl. tit. de sent. concl. 4. per tot. † Dixi inter quas lata, 69 sententia enim & res judicata aliis non præjudicat, per *tex. solennem & ibi communiter Dd. in l. sape 63. digest. de re judic. de hoc vide late Hart. Hartman. lib. 2. pract. observat. tit. 18. observat. 3. per tot. (2) † Parit auctori pro 70 quo lata est actionem in factum ad præstandum id in quo reus condemnatus est, l. auctori 8. Codic. de reb. credit. & jurejur. quæ datur hæredibus & in hæredes, l. miles 6. §. fin. digest. de re judic. † Reo autem per 71 sententiam absoluto datur exceptio rei judicatæ, contra auctorem & ejus hæredem, quæ litis finitæ est, l. rei judicata 4. digest. de**

except. rei jud. an autem sententia absolutoria actionem reo pariat, vide Hart. Hartman. n. loco obser. l. m. 4. cum seq. Et quamvis de jure communi sententia iniqua à qua non est appellatum in rem judicatam transeat, ita ut ex ea actio in factum nascatur, tex. in l. praeses 27. in l. cum prolatis 32. digest. de re jud. † tamen quoad judicem nunquam transit in rem judicatam, per eam rationem, quod judex per imperitiam male judicando in dolo esse reputetur, & delinquat faciendo, pars vero non appellando culpam omittendo committat, & sic factum judicis præponderet, tex. in l. si mora in princ. digest. solut. matri. ita Gaill. lib. 1. observ. 154. nu. 3. (3) † Qui obtinuit rem judicatam implorare potest officium Judicis pro ejus executione, l. 1. l. executorem penult. Cod. de execut. rei jud. l. fin. Cod. de usur. rei jud. (4) † Sententia non rescinditur prætextu instrumentorum post repertorum, cap. inter Monasterium 20. cap. suborta 21. in fine ext. de sent. & re jud. l. Imperatores 35. ff. eod. (5) † Sententia non rescinditur ratione calculi seu malæ computationis, l. 2. Cod. de re jud. l. unica Cod. de errore calculi, nisi error calculi in sententia exprimatur, l. 1. §. 1. digest. qua sent. sine appell. rescind. (6) † Lis per sententiam decisa quæ transivit in rem judicatam per rescriptum principis resuscitari non potest, tex. in l. fin. Cod. de sent. rescindi non posse. (7) † Solutum autoritate rei judicæ non repetitur tanquam indebitum, l. 1. Cod. de condict. indeb. l. si fidejussor 29. §. in omnibus 5. digest. mand. l. cum putarem 36. ff. fam. l. ercis. Prædictos & similes effectus operatur sententia valida, quæ per appellationem non est suspensa, de sententia nulla aliud est judicium, quæ nullos parit effectus.

DE INTERLOCUTORIA SENTENTIA.

Quæ dicatur interlocutoria sententia, quotuplex sit, & quæ exempla vim definitivæ habentis

S U M M A R I A.

- 1 Quæ dicatur interlocutoria sententia?
- 2 Interlocutoria sententia sunt triplicis generis.
- 3 Interlocutoria alia simplex dicitur & non appellabilis, alia simplex referens gravamen quod per appellationem à definitiva non est reparabile, alia vim habens definitiva.
- 4 Quæ dicatur interlocutoria vim habens definitiva?
- 5 Interlocutoria vim habens definitiva medium tenet inter puram definitivam, & puram interlocutoriam.
- 6 Exempla interlocutoriarum habentium vim definitivam.
- 7 Sententia super desertione appellationis à definitiva, vim habet definitiva.
- 8 Sententia super non devolutione appellationis vim habet definitiva.
- 9 Sententia super incompetencia judicis.
- 10 Sententia revocatoria attentatorum.
Sententia absolutoria ab observatione judicis.
- 11 Sententia impositionis perpetui silentii.
- 12 Preceptum de solvendo in confessum vim habet definitiva.
- 13 Sententia de immittendo ex secundo decreto.
- 14 Sententia per quam multa imponitur.
- 15 Sententia denegata restitutionis in integrum.

16 *Sententia super admissione vel rejectione peremptoria exceptionis.*

17 *Interlocutoria vim habens definitiva per omnia definitiva equiparatur.*

Diximus supra in initio hujus tituli, quod sententia sit duplex alia definitiva alia interlocutoria, de definitiva habemus diximus, de interlocutoriis sententiis, ut paulo plenior habeatur cognitio, sciendum, † quod interlocutoria sententia ea dicatur, quæ citra decisionem causæ principalis fertur super incidenti, & emergenti aliquo articulo, veluti super induciis, vel dilationibus dandis, super testibus producendis, aut propter infamiam repellendis, super mittendo Notario in aliam provinciam, pro testibus recipiendis, examinandis, & super similibus negotiis incidenter in iudicio se offerentibus. † Sunt autem interlocutoria triplicis generis, alia quæ nihil de causa decidunt, ut si iudex dat dilationem, si publicantur testes, alia quæ aliquid decidunt, quod principali quæstioni non officit, ut actor. producit testes, reus negat eos ob infamiam recipiendos, reus petit dilationem, actor negat eam dandam, hæc & similes incidentes controversiæ per decretum iudicis sive interlocutoriam sententiam deciduntur, & sententia dicitur mera interlocutoria non habens vim definitivam quæ non perimit jus partis in causa principali de quibus vide Damhauderium in sua Pract. civili c. 144. per tot. alia sunt, quæ aliquid ita decidunt ut principali quæstioni officiant & præjudicent, & vim definitivæ sententiæ obtineant, † hinc interlocutoria alia simplex dicitur & de jure Civili non appellabilis, alia simplex tale inferens gravamen quod per appellationem

à definitiva reparari non potest alia habens vim definitivam, de duabus prioribus nonnulla supra attigimus, de posteriori nunc pauca dicturi. † Interlocutoria vim habens definitiva est, quæ finem imponit instantiæ quidem sed non causæ, Panormit. in rubri. ext. de sent. & re judic. num. 8. Bald. in l. minoribus num. 8. Cod. de his quib. ut indignis, vide Gaill. lib. 1. observat. 130. num. 6. ubi tradit quatuor proprietates ex quibus deprehendi potest, quæ interlocutoria habeat vim definitivam, Mynscent. 3. observat. 88. num. 3. Maranta dict. loco num. 42. 43. 44. & 45. † Hæc interlocutoria vim habens definitiva medium quoddam inter puram definitivam, & puram interlocutoriam tenet, non est pura definitiva, quia non imponit finem toti causæ, nec est pura interlocutoria, quia non expectat aliam definitivam sententiam post se. † Exempla interlocutoria habentis vim definitivam. † Sententia desertionis appellationis interpositæ à definitiva, quando scilicet pronunciatur appellationem à definitiva sententia interpositam esse desertam, vel est definitiva, vel saltem vim habet definitivam, quia definit causam & articulum appellationis, ut post talem sententiam non expectetur alia, sed tantum ut prior à qua appellatum fuit, executioni mandetur, quæ in effectu per eam confirmatur, per tex. in l. si praeses & ibi glossa singularis in verbo adjutore Bald. n. 3. C. quomodo & quando iudex &c. dicens illam glossam esse unicam in jure, quod sententia desertionis, dicatur confirmatoria primæ, Gaill. lib. 1. observat. 138. nu. 2. Mynscent. 3. obser. 36. circa finem, Maranta in suo Specul. parte 3. sexta princ. num. 26. (2) † Sententia super non devolutione appellationis vim habet definitivam, quia post eam

- eam alia non expectatur, sed causa remittitur ad priorem iudicem pro executione facienda, *Gaill. lib. 1. observat. 123. num. 9. 10. & 11.* ubi formam pronunciandi tradit, & quomodo a sententia desertionis differat.
- 9 † (3) Sententia qua iudex pronunciat se incompetentem vim definitivæ habet, ex eadem ratione quia non expectat aliam post se, si enim illa transeat in rem judicatam, cessat cognitio coram illo iudice, *Gaill. lib. 1. observ. 130. n. 9. Maranta d. loco nu. 43.* (4)
- 10 † Sententia revocatoria attentatorum est interlocutoria habens vim definitivæ, *Felinus in rubri ext. de sent. & re judic. nu. 12.* (5)
- Sententia absolutoria ab instantia seu observatione iudicii, *Gaill. observat. 130. nu. 8. Wurmbf. tit. 22. obser. 10. per tot.* & quando absolutoria ab observatione iudicii ferri debeat, vide eundem d. loco observat. 15. per tot. *Marantam d. loco num. 43.* ubi dicit quod omnis interlocutoria quæ non sperat aliam sententiam post se dicitur habere vim definitivæ quia videtur facere effectum, quem facit definitiva, quia imponit finem illi instantiæ. † (6) Sententia impositionis perpetui silentii, prout pluribus tradit *Gaill. lib. 1. observat. 132. per tot.* (7) † Præceptum de solvendo quod fit per iudicem in confessum quod solvat, vim habet definitivæ, *Maranta d. loco num. 28.* (8) † Sententia de immitrendo ex secundo decreto, *Maranta d. loco nu. 29. in fine.* (9) † Sententia per quam alicui multa imponitur, *Maranta num. 32.* cum à Senatu vel alio principe suo subdito multa vel extrajudicialiter indicitur.
- 15 (10) † Sententia qua denegatur petita restitutio in integrum, quia per eam definitur articulus substantialis causæ principalis.
- 16 (11) † Sententia super admissione, vel rejectione peremptoriæ exceptionis. (12) Sententia de procedendo vel non proce-

dendo in causa, *Maranta d. loco nu. 44.* Sententia qua pronunciatur non esse respondendum libello tanquam inepto, *Abbas in cap. pervenit ext. de appell. plures vide apud Ant. Butrio ad rubric. extr. de sent. & re judicata.* Licet enim his sententiis latis sequatur & speretur alia definitiva, tamen quia feruntur super eo in quo pendet victoria causæ afferunt & parant præjudicium super toto negotio, vel super aliquo fundamento principali & substantiali ipsius negotii, & sic vim definitivæ utique habent, *Myns. d. observat. 88. cent. 3. nu. 4.* Circa has & similes interlocutorias firmissime tene, † quod non solum quoad formam & effectum interponendæ appellationis, verum etiam quoad alios juris effectus veræ definitivæ per omnia æquiparentur, paria enim sunt sententiam esse definitivam vel habere vim definitivæ, ita *Gaill. d. obser. 130. nu. 5. idem obser. 131. nu. 1. 2. & 3. per gloss. in c. fin. de elect. in 6. Bald. in d. l. minoribus nu. 8. C. de his quib. ut indig. Ordinat. Cameræ parte 2. tit. 29. §. Und so/ de his vide Damhaud. d. loco c. 145. per tot. & c. 216. per tot.*

TITULUS II DE APPELLATIONIBUS.

Materia appellationis exacte & late explicatur.

SUMMARI A.

- 1 Cur inventum sit remedium appellationis?
- 2 Quid sit appellatio?
- 3 Qui appellare dicantur?
- 4 Appellatio fit ad superiorem non ad parem, vel inferiorem.

- 5 Consuetudine introduci nequit, ut ad parem vel inferiorem appelletur.
- 6 Appellatio gradatim fieri debet.
- 7 Appellatio alia judicialis alia extrajudicialis.
- 8 Appellatio judicialis duplex est, alia à definitiva, alia ab interlocutoria.
- 9 Extrajudicialis appellatio quæ?
- 10 Ab omni iudice ordinario, vel delegato regulariter appellatur.
- 11 Referuntur aliquot judicia à quibus appellare non licet.
- 12 A pronuntiatione de exequendo recte appellatur.
- 13 Ab interlocutoria regulariter de Jure civili non appellatur.
- 14 De Jure Canonico à quolibet gravamine appellare licet.
- 15 A sententia momentanea possessionis non appellatur.
- 16 In Criminalibus non appellatur ad Camera-
- 17 Nullitas processus criminalis in Camera introduci potest.
- 18 In decernendis processibus appellationis iudex formalia appellationis respicere debet.
- 19 Formalia appellationis in Camera in primo termino per exhibitionem instrumenti appellationis, vel actorum justificanda sunt.
- 20 Si in primo termino instrumentum appellationis non exhibetur appellatus à citatione absolvitur.
- 21 In decernendis processibus in Camera attenditur an summa sit appellabilis.
- 22 Summa appellabilis quæ sit?
- 23 Sors cum pensionibus cumulatæ ad hoc ut summa fiat appellabilis.
- 24 Juramento appellantis statuitur quod malit tantum carcere quam causam deferere.
- 25 Iudex ex officio parte non opponente ob summam non appellabilem causam non devolutam pronunciare potest.
- 26 Post litem contestatam opponi potest exceptio non devolutionis, ob summam non appellabilem.
- 27 In quibus causis non attendatur an summa sit appellabilis?
- 28 Summa & causa quæ per appellationem ad Camera devolvenda privilegio iudicis à quo conformis esse debet.
- 29 Privilegium Ducis Juliac.
- 30 Privilegia de non appellando Camera insinuari debent.
- 31 Tria in supplicatione pro processibus in Camera narranda sunt, prout in contextu.
- 32 Appellatio in formalibus statuto vel consuetudini locorum conformis esse debet.
- 33 Statutum, vel consuetudo de non appellando ad Camera non valet.
- 34 Pactum inter privatos de non appellando ad Camera recipitur.
- 35 Appellatio fieri debet ad immediate superiorem non intermisso medio.
- 36 Non est necesse nominatim exprimere iudicem ad quem appelletur.
- 37 Quando intermisso medio ad superiorem appellari possit?
- 38 A subdelegato delegati principis appellatur non ad delegatum sed ad principem.
- 39 A definitiva appellatur viva voce incontinenti ex intervallo in scriptis.
- 40 Ab interlocutoria semper in scriptis appellandum, causa gravaminis expressa.
- 41 Tempora appellationum tria sunt, alia interponendæ, alia introducendæ, alia prosequendæ seu finiendæ appellationis.
- 42 Intra decendium appellandum est.
- 43 Si intra decendium non appelletur sententiæ transit in rem judicatam.
- 44 Sententia lata à iudice ad quem si post decendium

- cendum appellatum sit, & de eo non oppositum, non valet.
- 45 Decendum currit à tempore latae sententiae, si parte, aut procuratore praesente feratur.
- 46 Dominus qui habet procuratorem apud acta non appellat à die scientiae.
- 47 Absens qui procuratorem apud acta non habet, à die notitiae appellare potest.
- 48 Decendum appellandi à die notitiae de momento in momentum currit.
- 49 Decendum pacto, vel compromisso partium non potest prorogari.
- 50 Pauperi currunt fatalia interponenda appellationis.
- 51 A praestatione juramenti appellari potest, si à delatione juratum non sit.
- 52 A gravamine successive quodocunque appellari potest.
- 53 Post interpositam appellationem apostoli intra 30. dies petendi sunt.
- 54 Judex appellatore non petente apostolos dat.
- 55 Appellans si intra 30. dies non petat apostolos, deserta est appellatio.
- 56 Statuto termino ad respondendum de apostoliis appellans comparere, & ut de apostolis respondeatur, instare debet.
- 57 Terminus recipiendi apostolos, intra terminum juris statui debet.
- 58 Judex à quo interlocutoria appellatum, si requisitus non det apostolos, & in causa procedat, processus est nullus.
- 59 Reformatio Juliac. quid circa petitionem apostolorum disponat?
- 60 In Camera recipiuntur appellationes, etiam si à judice à quo apostoli petiti non sint.
- 61 Apostoli in hac materia triplicis sunt generis.
- 62 Qui dicantur dimissorii?
- 63 Unde sic dicantur?
- 64 Reverentiales qui dicantur?
- 65 Reverentiales sub qua forma dari soleant, & cur hoc iudices faciant?
- 66 Reverentiales quid differant à dimissoriis?
- 67 Refractorii qui?
- 68 Judex à quo recusare non potest dare petitos apostolos.
- 69 Notarius coram quo appellatum est, potest dare apostolos testimoniales.
- 70 Conventionales apostoli qui?
- 71 Appellatio à judice ad quem recipiuntur, siue dati sint apostoli, vel non.
- 72 Quomodo puniatur judex non admitteus appellationem à definitiva?
- 73 In casibus in quibus de jure non appellatur, judex, ante inhibitionem potest ad executionem procedere.
- 74 Appellans in casu non appellabili debet semper inferere causam.
- 75 Pendente termino respondendi super apostolis, quid judex despicere debeat?
- 76 Introducenda appellationis tempus est legis vel hominis.
- 77 Jure Codicis quodnam statutum erat tempus introducendi appellationem.
- 78 In Camera intra sex menses introducenda est appellatio ex Ordinatione.
- 79 Terminus comparitionis cadere debet in praefinitos sex menses, alias deserta est appellatio.
- 80 Desertionem ex actis apparentem judex ex officio attendere debet, & pronunciare appellationem esse desertam.
- 81 Terminus reproductionis si cadat in ferias post reproductio fieri potest.
- 82 Mora, vel culpa judicis circa fatalia parti non praepjudicat.
- 83 Terminus Ordinationis introducenda appellationis ex causis prorogare potest.
- 84 Prorogatio intra terminum peti debet.
- 85 Juxta

- 85 Juxta Reformationem Juliac. appellatio intra tres menses introducenda.
- 86 In causis spoliatorum appellatio à delegatis Ordinatione intra trimestre ad Cameraam introducenda.
- 87 Appellantes ad Sedem Apostolicam habent quatuor menses ad introducendam appellationem.
- 88 Si intra biennium hominis non introducatur appellatio, deserta est.
- 89 Terminus hominis prorogari potest, dummodo prorogatio non excedat terminum juris.
- 90 Prosequenda & finienda appellationis tempus est annus, & ex causa biennium.
- 91 Pendente compromisso inter partes fatale finienda appellationis est in suspensio.
- 92 Pendente judicio attentatorum non currunt fatale finienda appellationis.
- 93 In Camera fatale prosequenda, seu finienda non attenduntur.
- 94 Quid in aliis Curis & judiciis?
- 95 Currunt à die appellationis interposita.
- 96 Expresso partium consensu fatale introducenda & finienda appellationis prorogari possunt.
- 97 Contra lapsum fatalem petitur restitutio in integrum.
- 98 Contra rem judicatam non impetratur reparatio temporis per rescriptum Principis.

Imperitiā, vel Iniquitate judicium partes sæpe numero in causis tum civilibus tum criminalibus contra jus, & æquitatem læduntur & gravantur. Ut igitur dignioris magistratus auxilio sic gravati & oppressi subleventur, † inventum est remedium appellationis, ut rescindat sententiam, & iniquitatem vel imperitiā judicis corrigat, atque emendet, l. 1. in princ. ff. b.t. l. præfecti

17. ff. de minorib. de necessitate & utilitate beneficii appellationis, vide Joannem Ferrarium Montanum lib. 1. progymnas. forens. de appell. c. 1. † Est itaque appellatio à sententia, vel etiam actu seu decreto extrajudiciali legitima provocatio iniquitatis quærelam continens, arg. dict. l. 1. §. penultim. b.t. dict. l. præfecti. † Appellare dicuntur qui ab inferioris judicis sententia tanquam injusta ad superiorem provocant, obtinendi juris sui gratia, dicitur provocatio à minori iudice ad superiorem, † quia ad parem, vel inferiorem provocare non licet, dict. l. 1. §. penultim. Guido Papa de appellat. quest. 41. par enim in parem non habet imperium, Novella 23. de appell. & intra quæ temp. §. illo videlicet, multo minus inferior errorem superioris corrigere potest, & hoc adeo verum, † quod nec consuetudine introduci possit, ut appelletur à majori ad minorem, vel ad parem, Maranta parte 6. tit. de appell. num. 3. † Deinde gradatim fieri debet, omisso enim medio iudice regulariter non admittitur, l. Imperatores 21. in princ. digest. de appell. cap. dilecti 66. de appell. cap. Romana 3. §. 1. de appell. in 6. Veluti ab Archidiacono ad Episcopum, ab Episcopo ad Archiepiscopum, ab Archiepiscopo ad Papam, † Appellatio alia est judicialis, alia extrajudicialis, † Judicialis appellatio duplex est, vel à sententia definitiva, vel ab interlocutoria. † Extrajudicialis est, quæ ab actibus & decretis extrajudicialibus à præsentis, vel ab instanti, & futuro gravamine interponitur, l. 1. §. solent 3. digest. quando appell. sit quæ appellatio extrajudicialis debet intimari parti, & iudici infra mensem, aliàs est deserta, tex. in Clem. causam 3. de elect. Guido Papa in tract. de appell. quest. 53. † Appellatur à quocumque iudice five ordinario, five delegato, † præter-

quam à Principe, l. 1. §. 1. digest. à quib. appell. non licet, à sententia autem judicis quam ad consultationem Principis tulit, appellatur, à Senatu non appellatur, dict. l. 1. §. 2. digest. à quib. appel. non lic. Sic à sententiis Cameræ nec appellare, nec supplicare, sed syndicatum tantummodo, aut actorum revisionem petere licet. Ordinat. Cameræ parte 3. tit. 51. in princip. à sententia Præfecti Prætorio, l. unica Cod. de sent. Præfec. Prætor. l. 1. §. fin. digest. de offic. Præfecti prætor. l. Episcopale. 8. Cod. de Episcop. audient. l. à proconsulibus 19. vers. à Præfectis Cod. h. t. à judice dato cum clausula appellatione remota, non appellatur, d. l. 1. §. fin. c. pastoralis 53. ext. de appell. vide Marant. in suo Spec. parte 6. tit. de appell. n. 336. 337. 338. 391. & 340. Myns. cent. 1. obs. 4. Deinde à mero executore non appellatur, nisi modus in exequendo excedatur, l. ab executione 5. Cod. quorum appell. non recip. l. ab executore 4. in princip. digest. h. t. Wurmbf. præct. obser. tit. 44. obs. 10. Concordat. Reformat. Juliac. cap. 35. Nach Ordnung gemeiner Rechten soll von Execution oder Vollenstreckung eines Urtheils nicht appellirt werden mögen / es wäre dann in der Execution die Maas so darinnen gehalten werden soll / ubertretten / und wo solche Beschwerde der Übermässigkeit / und sonst rechtmässige Exception und Einred / durch die beschwerdte Parthey fürgerwendt und nicht angenommen / so mag darvon appellirt werden / wie auch so der Richter sich weiters dann der Execution unterziehen / oder in der Vollenstreckung etwas betrieglicher Weis, vornehmen wolte. Lat. Juxta dispositionem juris communis ab executione nō appellabitur, nisi modus in exequendo excedatur, & si opponeretur gravamen excessivæ executionis, vel aliæ exceptiones contra executionem eaq;

non admitterentur, recte appellatur, uti quoq; si judex ultra executionem quid attentaret, vel in exequendo dolose quid ageret, & cap. 66. §. item von Execution. Plures fallentias & casus quibus ab executore appellatur, vide apud Spec. tit. de appellat. paragraph. in quibus vers. 5. Socinum in reg. fallent. regula 33. ubi quinque fallentias tradit. † Sic à pronuntiatione judicis de exequendo appellari potest, Felinus in cap. quod ad consultationem numer. 13. ext. de sent. & re judic. ubi num. 14. dicit quod cauti Advocati nunquam petunt pronuntiaci super executione instrumenti ne appelletur à pronuntiatione, sed petunt ut instrumentum realiter exequatur per immisionem in bona, & interponi debet in scriptis cum expressione causæ, Mynsing. centur. 3. observ. 32. in fine. Cornæus autem cons. 71. volum. 1. contra consuluat à provincia de exequendo non appellari, & istam opinionem communem dicit, eandem tenet Cravetta cons. 273. nu. 14. lib. 2. Gabrielius in com. concl. tit. de appell. concl. 4. † Neque à sententia interlocutoria de jure civili appellatur, l. ante sententia tempus penult. C. quorum appell. non recip. nisi vim definitivæ habeat, aut tale gravamen inferat, quod per appellationem à sententia definitiva postea emendari, aut reparari non possit, Ordinat. Cameræ parte 2. tit. 28. §. ul. exempla vide infra. † De jure vero Canonico à quolibet gravamine, & qualibet interlocutoria sententia sive ante, sive post litis contestationem, sive in judicio, sive extra judicium illato appellare licet, tex. in c. 1. de appell. in 6. Clem. appellanti 5. eod. tit. c. cum sit Romana 4. c. super eo 12. in princ. cap. ex parte 47. ext. de appellat. In foro autem sæculari jus civile non Canonicum sequimur in appellationibus recipiendis, vel non

non, *Guido Papa decis. 71. num. 1. in fin. Concor-*
dat. Ordin. Camerae parte 2. titul. 28. §. fin.
 15 † Neque à momentaneæ possessionis sen-
 tentia appellare conceditur, *l. unica C. si de*
moment. poss. appell. vide novem limitationes apud
Marant. d. loco à num. 309. usque ad 322. & quin-
que fallentias apud Socinum in regul. fallent. re-
gula 32. vide Wurmbs. tit. 24. observat. 12. Hart-
Hartman. tit. 19. observat. 24. per tot. Myns. cent.
6. observat. 13. per tot. Gail. lib. 1. obser. 147. nu.
9. obser. 7. num. 7. observat. 33. num. 18. & obser-
vat. 1. num. 49. Neque à sententia arbitri
 voluntarii recte appellatur, *l. 1. C. de recept.*
arbitr. l. diem proferre 27. §. §. 1. non distingue-
mus 32. §. cum quidam 14. ff. de arbitr. arg. l. ex
consensu 23. in prin. ff. de appell. secus si arbi-
ter necessarius sit, l. ab arbitro 9. ff. qui satisd.
cog. l. fin. in fine C. de judic. l. 2. ff. à quibus appell.
non lic. c. ab arbitris 11. de offic. deleg. libr. 6. Ra-
tionem diversitatis tradit, Schneidew. in §.
omnium numer. 27. 28. & 29. Instit. de act. vide
tredecim fallentias apud Socinum in regul. fallent.
regul. 31. Jasonem remissive in d. §. omnium num.
11. VVurmbs. d. loco observat. 6. per tot. Myns.
cent. 4. observat. 68. per tot. de sententia arbitri
vide latius Marant. d. loco à num. 261. usque ad
num. 275. Et quibus casibus appellatio de
jure non sit permessa, vide latissime apud Ma-
rant. d. loco à nu. 248. usque ad num. 368. ubi 47.
casus recenset, Socinum in reg. fallent. regul. 40.
ubi 32. casus refert, Pelsium d. titul. 44. à num. 26.
usque ad 66. ubi viginti & unum casus tradit in
quibus non appelletur, Joannem Ferrarium Mont.
progymnas. forens. libro 1. cap. 5. per tot. vide latif-
sime Borellum d. loco à num. 62. usque ad nu. 102.
deinde à num. 169. usque ad num. 787. Damhau-
der. in sua Practica civili cap. 230. per tot. cap. 233.
& 234. Et contra interpositam appella-
 tionem duæ exceptiones opponi solent
 non devolutionis, & desertionis, de quibus
 16 vide Reform. Juliac. cap. 66. per tot. † In

Camera appellationes à criminalibus pein-
 liche Sachen die Leibs-Straff auff ihnen
 tragen non recipiuntur, Ordin. parte 2. tit.
 28. §. 4. item Nachdem/ Constitutio Imp.
 in Comitibus August. de anno 1530. §. item
 als was etliche Zeit / *Myns. cent. 4. obs. 41. per*
tot. nisi appelletur à mulcta quæ non suc-
cessit in locum pœnæ capitalis, si summa
ordinationi conformis sit, Myns. d. loco num.
 4. † Si tamen condemnatus super nullita- 17
 te ex æquitate & ratione naturali proflu-
 ente principaliter in Camera quærelam
 instituere volet, si videlicet contra quem
 non citatum, indefensum, absentem, inaudi-
 tum sit processum oder sonst wider natür-
 liche Vernunft und Billigkeit sey geur-
 theilt und gehandelt / & judex qui conde-
 mnavit immediate Camerae subjectus sit,
 auditur, & decernitur sola citatio, etsi in
 processu causæ appareat nulliter judicatum
 sententia rescinditur, & remittuntur partes
 ad judicem competentem, d. §. 4. vers.
 Doch da sich/ *Gail. libr. 1. observat. 1. num. 27.*
VVurmbs. in pract. observat. titul. 44. observat. 18.
num. 3. & 4. causæ criminales quæ & qua-
liter ad Cameraam pertineant, vide plene Fri-
derum Mynd. de processu in Camera extrah. libr.
1. capit. 9. per tot. † In decernendis proces-
 18
 sibus in causa appellationis Judex ad for-
 malia appellationis respicere debet, an de-
 bito tempore, & debito modo interposita
 sit appellatio, prout pulchre tradit *Gail. lib. 1.*
obser. 119. num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. † quæ in Ca-
 19
 mera per exhibitionem instrumenti vel a-
 ctorum in primo termino justificanda sunt,
 Ordin. parte 2. titul. 31. §. 2. So soll &c.
 † aliàs si instrumentum non exhibeatur ap- 20
 pellatus à citatione absolvitur, idque anno
 1593. 31. Decembr. per decretum commu-
 ne statutum, & deinde anno 1595. approba-
 tum est, & procurator parti per ejus negli-
 gentiam

gentiam læsæ, teneretur ad interesse, Recess. Visitat. de anno 50. §. Als dann auch. Et ultra prædicta in Camera † attenditur, an summa sit Ordinationi, vel privilegio conformis, & sic appellabilis, & hoc est quod supplicationibus pro processibus inseritur causam in qualitate & quantitate appellabilem esse. † Summa appellabilis juxta Ordinat. Camerae parte 2. titul. 28. §. 3. Und sonderlich est quinquaginta florenorum Rhenensium, at juxta Constitutionem in Comitibus Spirensibus anno 70. erectam §. 66. Als wir dann auch / est centum, & quinquaginta florenorum, demum juxta Constitutionem auffs dem zu Speyr anno 1600. gehaltenem Deputation-Tag in §. Wiewohl nun auch / fol. 7. pagin. 2. est trecentorum florenorum. Et possunt plures summæ conjungi ad hoc ut ista qualitas appellabilis resultet, *Myns. d. observat. 83. num. 4.*

23 *Gail. d. observat. 123. num. 3.* † Possunt quoque census sive pensiones cessæ cum sorte, & fructus cum re percepta cumulari, ad hoc ut ista appellabilis summa resultet, & fundetur jurisdictio Camerae, *text. in l. si idem 11. in princ. ff. de jurisdict. l. fin. §. C. de appel. Myns. d. loco num. 5. Gail. d. loco num. 3.* Et ad hoc ut constet, an summa sit appellabilis nec ne, petitio ipsius actoris attendenda, quantum ab eo petitum sit, non in quantum condemnatio facta, aut quantum ab actore probatum, *per text. in l. cum quadam puella 19. §. 1. ff. de jurisdict. Myns. cent. 5. observat. 83. num. 3. Gail. libr. 1. observat. 123. num. 3.* huic tamen derogatum est per Consultum Camerae de anno 1603. juxta quod non quid actor in prima instantia petierit, sed in quo appellans se per sententiam læsum, gravatumque dicat, perpenditur. In causis injuriarum ad solam pecuniariam æstimationem eamque certam & definitam inten-

tatis computatio eadem facienda, ut attendatur in quantum appellans condemnatus sit, non in quantum ab eo petitum. † Summam autem appellabilem esse si dubitetur, tunc appellanti juramentum deferri potest, ut juret quod malit tantā summā ex bonis suis carere quam litem & appellationem deferere, cui standum est, ita disponit Ordinat. d. parte 2. titul. 28. §. Und sonderlich / §. Und wo ein Zweifel / quod juramentum etiam ab hærede appellantis præstari potest, *Myns. cent. 4. observat. 40. Gail. d. observat. 123. num. 7. & 8.* Per aureum sive florenum in quantitate appellabili intelliguntur quindecim Batzii sive sexaginta cruciperi, *Myns. d. observat. 83. cent. 5. num. 1.* Et hoc non solum procedit in Ordinat. sed etiam locum habet in aliis obligationibus, ut quotiescunque mentio in eis fit aurei maxime Rhenensis jam pro aureo 15. Batziones exsolvi possunt. Quid igitur si verbum Goldt vel Goldtgulden adjiciatur? Jam utique aureus justī ponderis in auro exsolvendo, maxime si illa vulgaris & consueta clausula, vel potius appendix adjiciatur gut von Golde und schwer von Gewicht / Idem si sic habeant recht gewogener Rheinischer Goldgulden Landwehrung. Ita judicatum in causa Urdingen contra Ungeldten / *vide l. cum certum 9. ff. de auro & argent. leg.* Infra prædictam summam appellationes in Camera non recipiuntur, † quod 25 procedit licet pars non opposuerit summam non esse appellabilem, attamen Judex si intelligat causam summam appellabilem non excedere, aut saltem attingere, eam parte non opponente rejicere, & cassare processus debet, *Myns. d. obs. 89. cent. 3. Gail. d. observat. 123. num. 2.* † Et post litem 26 contestatam opponi potest Camerae jurisdictionem ob non existentem summam appel-

appellabilem fundatam non esse, *Myns. d. observat. 89. Gaill. d. observat. 123. num. 2.* ubi rationem reddit, quod nullitas jurisdictionis perpetuo opponi potest etiam post tres sententias conformes, & reddit sententiam ipso jure nullam, *per tex. in l. 1. C. de pedaneis judicib. text. in c. at si clerici 4. ext. de judic. text. in l. 1. §. hac autem verba ff. quod quisque juris in alium stat. &c.* Idem intelligitur in causis nullitatum principaliter propositis, & in restitutionibus in integrum contra rem judicatam petitis, quod eadem non admittantur, nisi causa, in qua petitur restitutio in integrum, vel de cujus nullitate processus, & sententiæ agitur excedat 150. florenos, *Constit. Imper. de anno 70. §. 69. ebener massen* / quod nunc de trecentis florenis intelligitur. In Curia Archiep. Coloni. causæ infra decem florenos non recipiuntur, *Rescriptio in 2. parte sub rubric. de terminis in 2. & 3. instantia servat. §. statuimus quoque, cum seq.* † Tres fallentias seu casus quibus causa recipitur in Camera licet summa non sit ita præcise 300. florenorum, *vide apud Gaill. d. observat. 123. num. 4. 5. & 6.* Prima & secunda fallentia in ipsa Ordin. d. parte 2. tit. 28. §. Und sonderlich reperitur, ubi causæ injuriarum ad palinodiam, vel pœnam pecuniariam excedentem 50. nunc 300. solidos, jurisdictionum, jurium, servitutum, pensionum, & reddituum perpetuorum, denique quarum rerum incerta est æstimatio excipiuntur. Nam cum in causis injuriarum ad palinodiam, da man auff den Wider-ruff flaget / de fama & exstimatione hominis agatur, quæ præferenda omnibus totius mundi divitiis utique hoc casu indifferenter appellationes acceptandæ. Sed quid in illis causis injuriarum, ubi tantummodo petitur Befehring /kehr und

Wandel/Resp. & illas in Camera acceptari, quare deinde istæ injuriæ possunt taxari. Deinde in causis jurisdictionum, servitutum &c. etiam si capitalis & petita summa non valeat 300. florenos, utique appellationes admittuntur. Imo si vel ratione denarii, vel pulli gallinacei, quem forte à te singulis annis præstari volo, concertetur, jam utique & hoc casu, ut diximus, appellationes admittendæ quia hîc maximum versatur præjudicium. Perpetui autem census per Constitutionem in Comitibus Spirensibus anno 70. erectam, §. 66. Als wir dann/ æstimati sunt ad sex florenos aureos, ad hoc ut appellabiles sint, qui proportionem subsequatæ augmentationis anno 1600. nunc æstimantur, ut ibidem videre est. Nec sufficit quantitatem litis Ordinationi conformem esse, † sed & advertendum, an & 28 privilegio de non appellando infra hanc vel illam summam, vel in hac vel illa causa, quod forte Status Imperii vel Civitas habet, quantitas, vel causa conformis sit, nam si non sit conformis processus dene-gantur, aut obtenti postea cassantur, *Ordin. parte 2. tit. 28. §. 4. in fine. Visitationis Memoriale de anno 70. 23. Maji §. 9. Diemeil zum 2c. item de anno 95. §. 15. §. Dabey wird auch / & cautum est in dem Deputations- Abscheid an. 1600. §. 21. wir wollen auch / quod insinuatorum privilegiorum in decernendis processibus major ratio habeatur quam ante hac factum.* † Hæc privilegia in Origini- 29 nali Camera intra sex menses insinuanda sunt, alias effectum non habent *Reichs Abscheid an. 1570. §. 70. Wir setzen/ordnen/2c.* † Sic Dux Juliæ in Comitibus Augustæ Vi- 30 delicorum 1566. habitis obtinuit privilegium de non appellando, nisi lis ultra 600. florenos aureos valeat, & quod in judiciis possessorii ubi reservatum est petitorium, omni-

omnino non appelletur, idque sub poena centum marcarum auri puri, vide Reformat. Juliac. fol. 149. Elector. Colon. habet privilegium mille florenorum aureorum infra quam summam appellare ad Camera non licet. Civitas Colon. trecentorum aureorum concessum ab Imper. Carolo V. de dato 5. Februar. anno 1551. Privilegia aliorum Statuum Imperii, & Civitatum, vide apud Frider. Myndanum ad calcem lib. 1. de mandatis & processibus in Camera extrah. † Sic quoque juxta statuta vel consuetudines quarundam civitatum & Ordinationes Curiarum appellantes debent certam pecuniæ summam in casum succumbentiæ deponere, aut cautionem præstare, vel jurare se calumniose appellationem non interponere, vel quid simile facere, alias eorum appellatio non admittitur, & hoc est, quod inter alia ad formalia appellationis, refert Gail. d. observat. 119. nu. 1. Tale juramentum, & cautionem exigit ab appellante Ordinatio Curiae Monast. ut videre est part. 2. tit. 41. §. Und soll / forma juramenti sequitur tit. 42. in hæc verba, *Jetztgedachter Appellant soll zu Gott und auff das H. Evangelium schwören / daß er gänglich glaub und es dafür halte / daß ihm appellirens noch sey / und daß er solche Appellation nicht freventlich noch zu Verlängerung der Sachen thue / daß er auch alle seine unbewegliche Güter / so er im Stifft Münster / und anderswo besitzet / hiemit obligirt haben / oder in Mangel derselben sonst gnugsame Caution und Versicherung mit Bürgen oder Pfanden für Prosequirung der eingeworffener Appellation thun wolle / auff dem Fall er im Rechten verlustig würde / Kosten und Schaden nach rechtlicher Ermässigung / mit sampt der Sachen zu vergnügen und*

zu entrichten alles getreulich und ungefährlich. Latine. Prædictus appellans jurabit per Deum & sancta ejus Evangelia, quod certo credat sibi appellare necesse esse, nec quod ejusmodi appellationem malitiose ad protrahendam causam interponat, quodque omnia sua immobilia quæ in Diocesi hac Monasteriensi vel alibi possidet oppigneret, & in eorum defectum fidejussoribus, vel pignoribus sufficienter deprosequenda appellatione cavere velit, in casum succumbentiæ litis expensas & omne interesse refuturum sine dolo, & fraude. In Camera tamen appellationes recipiuntur etiam si non sit coram Judice à quo statuto, vel consuetudini satisfactum, forte quia cautio, vel juramentum non sit exactum, vel appellans ejusmodi statuta, & consuetudines ignoraverit, dummodo in Camera statuto satisfiat, per ea quæ pulchre tradit, Gail. libr. 1. observat. 124. per tot. Myns. cent. 1. observat. 6. per tot. Ordinatio Camerae parte 2. tit. 29. §. ultim. Sic quoque si privilegium, vel statutum hoc in judicio per exceptionem non objiciatur, nec exhibeatur saltem copia Collationata jam utique causæ acceptantur & determinantur, non obstantibus dictis privilegiis. Et si non poterunt pignora vel fidejussores dare etiam in Camera admittuntur ad juratoriam cautionem mediante juramento, ita pronunciatum in causa der Leuen contra Hans Matthes. Circa hanc materiam introductionis causarum ad Camera duo notatu digna sunt. Primum est. † Quod 33 statutum vel consuetudo de non appellando ad Camera non valet, eoque non attento in Camera decernuntur processus, Gail. libr. 1. observat. 135. num. 12. VVurmbs. d. tit. 44. observat. 29. ita in causa Annæ Seilerin contra creditores Jacobi Seilers observatum,

tum, & decifum testatur, *Mynf. cent. 1. obser-
vat. 14.* per eam rationem quod statuto vel
consuetudine jus superioris in totum tolli
non possit, prout hic fieret, si prætectura,
lis consuetudinis, vel statuti via ad Came-
ram præcluderetur. Ex qua ratione se-
quitur, si jus superioris in totum non tolla-
tur, † puta si qui pacti sunt dum viam litis
34 in prima instantia ingrederentur, quod ad
Cameram appellare nolint tale pactum
valet, & eo attento in Camera processus
denegantur, aut obtenti cassantur, *Ordinat.*
Camerae parte 2. titul. 28. §. 1. vers. Es
wäre dann/ quia tale pactum astringit tan-
tum paciscentes, nec municipium obligat,
notum autem est, quod quis juri & favori
pro se introducto, prout in casu præfenti,
est jus appellandi, *argum. l. 1. in princ. ff. de ap-
pellat. renunciare possit, vulgata l. si quis in
conscribendo C. de pact. Guido Papa d. tract. de ap-
pell. quest. 106.* Sed quæro, an is qui volun-
tariè tantummodo renunciat suæ appella-
tioni, non obstante renunciatione possit
deinde ad Cameram supplicare, & per mo-
dum supplicationis causam, in iudicium
Camerae introducere, *Resp.* hoc utique ju-
re fieri posse, dummodo intra 10. dies sup-
plicetur apud Cameram debito tempore,
& ita factum in causa N. contra Ernestum
Marchionem Brandenburgensem, in causa
Hogehnis contra Eusenburg. Quid ergo
si & juri supplicandi forte in compromis-
so renunciatur, an ratione nullitatis cita-
tionem in Camera impetrare possumus,
Resp. posse. Ita factum in causa Munster
contra N. Imo si pœna exolvatur & in Ca-
mera deponatur appellare possumus, &
hoc casu non aliter proceditur quam in
causa appellationis. Secundum est quod
exceptio trium conformium sententiarum
in Camera non attendatur, & sic non obser-

vatur, *L. unica C. ne liceat in una eademque cau-
sa tertio provocare, ad cuius legis intellectum,
vide VVurmbf. dict. tit. 44. observat. 25. per tot.*
Ratio eadem prope est quæ in statuto, nam
posset alias quilibet principum inferiorum
in præjudicium Supremi Tribunalis in suo
ducatu tres ordinare instantias, sicut fere
videmus quod quilibet Dux, vel etiam
Comes in suo territorio tres habeat In-
stantias. Sic nec subditi ab appellando
carcere, jurejurando, minis absterrendi
sunt, quod si fiat, gesta irrita sunt, *Ordinat.*
Camerae parte 2. titul. 28. §. 1. und dieneil.
Sed quidnam si iudex nolit pronunciare,
nisi quis appellationi renunciet. Jam Ca-
meram per mandatum cum clausula com-
pellere & mandare posse constat, ne hoc,
hoc faciat, & alioquin quod juris est pro-
nunciet, dummodo ille iudex immediate
sub Camera sit. Qualiter formari debeat
supplicatio in causis appellationum ut in
Camera obtineantur processus, *vide Petrum
Friderum de processibus in Camera extrah. lib. 1.
cap. 7. per tot.*

† Appellatur porro à Iudice inferiore 35
ad immediate superiorem, *dict. leg. Imperato-
res digest. h. r.* *Ordinat. Camerae parte 2. tit.*
29. in prin. Reformatio. Juliacens. cap. 66.
in prin. vers. in massen. † Nec est necesse 36
superiorem nominatim exprimere, *VVurmb.*
dict. loco observat. 7. de quo vide processum Pelsii
titul. 44. à num. 90. usque ad 97. † Nisi iudex 37
immediatus sit suspectus, inhabilis, vel cau-
sam ad Superiorem remitteret, vel appella-
tus non opposuisset ordinem in appellando
non servatum esse, his enim, & aliis casibus
omisso medio Iudice ad Cameram causa
devolveretur, *Ordinat. Camerae parte 2.*
titul. 29. in prin. Gail. libro 1. observ. 119. nu. 2.
Mynf. cent. 1. obser. 67. per tot. ubi duo præju-
dicia allegat & vide decem casus quibus

omisso medio ad Superiorem appellatur, apud Marant. parte 6. de appellat. à numero 368. usque ad 380. vide quatuordecim fallentias apud Socinum regula 39. fallent. Adde Borellum in Summa Decis. tomo 2. tit. 33. à numero 19. usque ad 57. † Sic à subdelegato delegati Principis non appellatur ad delegatum sed ad principem, l. precipimus 32. & ibi Dd. C. de appel. c. super questionum 24. §. porro ext. de offic. delegati, VVurmbf. dict. loco observat. 5. quod verum si tota causa subdelegato commissa sit; Hartm. Hartman. d. tit. 19. obser. 28. Quibus autem casibus de jure Canonico omisso medio appellari possit, vide Pelsium in suo processu tit. 44. à numero 66. usque ad 76. (2) Appellatur viva voce vel in scriptis expressa causa gravaminis, vel non expressa. † A sententia definitiva liberum est appellare viva voce quam primum lata est, Judice adhuc pro tribunali sedente, ex intervallo non nisi in scriptis, l. litigatoribus 22. Cod. l. 2. l. à sententia 5. §. fin. ff. h. t. sine ulla tamen gravaminum allegatione, Guido Papa d. tract. de appell. quest. 123. † Ab interlocutoria simplici casu quo appellare concessum est, non nisi in scriptis, causa gravaminis expressa sive incontinenti, sive ex intervallo fiat, appellandum est, nec potest appellans aliam causam proseguendo appellationem allegare. Et ex intervallo appellatur vel coram Notario, vel Judice, vel apud prothocollum, Guido Papæ d. tract. quest. 56. prout infra latius dicetur, Concordat Reformat. Juliac. cap. 34. in princ. da sich an unseren Unter- und Haupt-Richter nach gesprochenem End-urtheil ein Parthen beschwört erfindet/die mag alsbald im Fußstapffen oder bey sitzendem Gericht/in Gegenwartigkeit des Richters und Schöpfen/an ihr nächst ordentlich Ober-Gericht vermag des Reichs-Ordnung mündlich

appelliren / und Abscheids-Brieff begehren/oder aber Schriftlich/ doch inwendig zehen Tagen nach ausgesprochenem Urtheil von Stunden zu Stunden zu rechnen entweder vor Richter und Schöpfen/ so man die bekommen mag / oder vor glaubwürdigen Notarien und Zeugen/ wie sich gebührt/und Zeugniß-Brieff begehren/ & infra wo aber von Benurtheil appellirt wurde/so soll die Appellation allwege/es sey für sitzendem Gericht alsbald/ oder darnach vor Notarien und Zeugen in Schriften/ und nicht mündlich geschehen/ in welcher Appellation die Ursachen zugefügten Beschwörung aufgetruet/ und das nicht unterlassen werden soll / de formalibus appellationis, vide Gail. d. observat. 119. à numero 1. usque ad 8. Emericum à Roßbach in sua praxi titul. 73. numero 34.

† Tempora appellationum sunt triplia alia interponendæ appellationis, alia introducendæ, alia proseguendæ.

† Interponendæ appellationis tempus, olim in causa propria erat biduum, l. 1. §. biduum 5. §. in propria 11. digest. quando appel. sic l. qui suspectum 20. paragraph. 1. ff. de appel. in aliena triduum, l. eos 6. §. fin. Cod. eod. hodie ex Justiniani constitutione est decendium sive appelletur ab interlocutoria, sive à definitiva, authentic. hodie Codic. de appel. c. quod ad consultationem 15. vers. taliter diximus ubi Felinus à numero 22. usque ad finem tradit circa hoc quatuordecim conclusiones quem omnino vide ext. de sent. & re judic. o. significaverunt 36. ext. de testib. c. cum dilectus 32. in fine ext. de elect. & in cap. concertationi 8. de appel. in 6. §. 1. Novella 23. de appel. & intra qua temp. Ordinat. Cameræ parte 2. tit. 29. §. 1. so sollen auch ubi disponitur quod judex à quo tempus hoc decendii prorogare non possit. † Si autem in-

era decendium appellatum non sit, sententia contra jus partis lata transit in rem judicatam, per jura alleg. † adeo ut etsi post decimum diem sit appellatum, nec de hoc oppositum, & sententia feratur illa non valeat, & sit nulla, *Glenn. si appellationem* 6. & ibi gloss. in verbo *desertam de appel.* *Myns. cent. 3. obser. 11. in fine.* † Quod decendium incipit currere à tempore latæ sententiæ definitivæ, vel interlocutoriæ, per jura sup. alleg. etiam conditionalis non expectato conditionis eventu, *d. l. i. §. biduum, Myns. cent. 5. obser. 95.* & hoc si parte, vel procuratore præsentente sententia lata sit, † qui enim habet procuratorem in loco non appellat, sive scivit sive ignoravit sententiam contra se latam, *VVurmbf. d. loco obser. 3. Harten. Harten. pract. obser. lib. 2. tit. 19. obser. 3. per tot. Gail. d. obser. 139. numero 9. & 10.* vel à tempore illati gravaminis, *d. auth. hodie ibidum 2. quest. 6.* alias currit à tempore scientiæ sive notitiæ, † absenti enim citra contumaciam eurrunt decem dies à tempore quo resciverit sententiam adversus se latam esse, & si procurator neglexerit appellare, & solvendo non sit pars gravata à die notitiæ appellare potest, & statur desuper juramento appellantis, *Reformat. judiciorum Senatus Colon. de appell. in fine* & est hoc tempus decendii ab initio utile in progressu continuum, *d. c. concertationi vers. postquam sciverit, tex. in l. i. §. fin. ff. quando appel. sit tex. in l. 3. in verb. si ut primum cognovistis non illico de statutis quærelam detulistis* & ibi *Sichard. à numero 15. usque ad 25. Cod. quomodo & quando judex &c. l. si is quem 4. C. de liber. causa Myns. cent. 2. obser. 2. numero 4. Maranta d. loco numero 215. Gail. lib. 1. obser. 139. numero 7. 8. 9. & 10.* Et quidem à tempore scientiæ ita est continuum † ut de momento ad momentum de puncto ad punctum

currat, *Gail. d. obser. 139. numero 5. Myns. cent. 3. obser. 11. VVurmbf. lib. 1. pract. observ. tit. 24. obser. 1.* † Neque Judicis permissione, aut partium consensu interveniente compromisso prorogari possit, *Ordinat. Cam. parte 2. tit. 29. paragraph. so sollen auch / Reformat. Juliacent. d. cap. 34. Gail. d. observ. 139. num. 5. & 6. Myns. cent. 2. obser. 68. in prin. & cent. 3. obser. 11. in prin. Guido Pape d. loco question. 114. Maranta d. loco numero 24.* quinimo etsi à legitima introductione & prosecutione paupertas excuset, † tamen ob neglectam interpositionem veniam non merebitur, *Jason. in l. invitatus numero 8. Cod. de procur. cujus opinionem in Camera approbatam, testatur Gail. lib. 1. observat. 142. numero 4. licet Guido Pape decis. 436. & in tract. de appel. quest. 15.* distinguat inter appellationem quæ viva voce, & quæ in scriptis interponitur, quasi hujus omissio, quæ expensas pro confectioe instrumenti appellationis requirit, excuset, istius non item, quam distinctionem, *refert Myns. cent. 4. obser. 97. numero 2. & 3. Gail. autem d. obser. 142. numero 5.* ita demum admittit, si paupertas in prima instantia allegata & probata fuerit, secus si post sententiam & omissam appellationem, quia tunc in fraudem adversarii ob commodum reponendi lapsi fatalis ad privilegium paupertatis refugium sumere posset. Hoc loco singulariter notandum, quod licet intra decendium à delatione juramenti appellatum non sit, † tamen à præstatione appellari possit, puta judex detulit per decretum uni parti actori, vel reo juramentum necessarium, pars adversa à tali decreto non appellavit, postea pars cui delatum juramentum illud præstat, jam à tali præstatione adhuc recte appellatur, *Myns. cent. 1. observat. 39.* ubi dicit appellationem talem in Camera receptam. † Nec

est prætereundum quod possit à gravamine continuo quodocunque etiam post descendium appellari, utpote à tortura, personæ apprehensione, loci non tuti assignatione, & similibus gravamen continuum inferentibus, secundum, Bald. 9. in l. 2. C. de Episc. audient. in l. 1. n. 5. C. sent. rescindi non posse, Gail. d. obser. 139. nu. 13. cum seq.

53. † Interposita appellatione libelli dimissori apostoli dicti, l. dimissoria 106. digest. de V. S. l. unica ff. de libell. dimiss. intra 30. dies instant, & sæpius petendi sunt, cap. ab eo 6. de appell. in 6. literæque testimoniales à iudice à quo appellatum est ad eum qui de appellatione cogniturus est, pro causæ, & actorum instructione intra eundem terminum dandæ sunt, dict. leg. unica, leg. à proconsulibus 19. l. iudicibus 24. Codic. de appell. † & quidem etiam si ab appellante petiti non sint, l. eos 6. paragraph. fin. Codic. de appell. si autem infra 30. dies, qui ex receptiori Dd. sententia currunt à die latæ sententiæ, dict. leg. iudicibus, & currunt de momento in momentum & continui sunt, Myns. cent. 4. obser. 36. gloss. in dict. cap. ab eo in verbis triginta dies, Guido Papa dict. tract. question. 27. & 28. † appellans non petierit apostolos, deserta est appellatio utpote cui appellans censetur renuntiassè, tex. in Clement. quamvis rigor 2. de appell. tex. in l. quoniam 18. Codic. de appell. tex. in dict. cap. ab eo Guido Papa dict. loco question. 4. etsi vadat, aut mittat ad appellationem huiusmodi prosequendam, dict. cap. ab eo.

56. † Idem si in termino à Iudice assignato responsionem super apostolis non exegerit, nec enim sufficit in termino comparere, nisi & responsionem super apostolis petat, dict. Clement. quamvis paragraph. verum, quod verum etiam si iudex in termino statuto non comparuerit, quia lex non considerat ita præsentiam iudicis quam diligen-

riam appellantis, Maranta dict. loco numero 409. † terminus autem iste ad recipiendum apostolos intra istos 30. dies à iure præfinitos statui debet, ultra iudex appellantem arctare non potest, Capel. Tholos. decis. 44. & statuto semel termino appellans alium expectare non tenetur, Octavia Vestrius cap. 3. lib. 7. num. 34. † Si autem iudex requisitus non dat apostolos, sed in causa procedit, quando ab interlocutoria est appellatum, processus est invalidus, c. ut super 4. de appell. in 6. si loco, & tempore congruo requisitus sit ad dandum apostolos, d. c. ab eo in fine, gloss. in d. c. cordi in verb. exhiberi, Cravetta cons. 240. per tot. Bart. in d. l. unica numero 3. Maranta d. loco num. 205. & 225. † Juxta Reformat. Juliac. d. cap. 34. si coram Notario, & testibus appellatum sit, instrumentum appellationis Iudici & Scabinis, & ipsi parti appellatæ infra mensis spacium insinuari debet, & apostoli oder Abscheids-Brieff petendi sunt, formulam apostolorum testimonialium vide ibidem fol. 198. Idem requirit Ordinatio Curiae Monast. parte 2. tit. 46. in princ. & Reform. Judiciorum Senatus Col. d. loco de appellationibus. † In Camera autem appellationes recipiuntur & processus decernuntur licet apostoli à iudice à quo petiti non sint, in isto supremo Imperii Tribunali ommissio apostolorum non operatur desertionem, Ordinatio Camerae parte 2. tit. 30. in princ. Gail. d. obser. 139. num. fin. Myns. d. obser. 36. in fine cent. 4.

† Sicut autem apostoli, quantum ad materiam appellationis triplicis generis, † alii dicuntur dimissorii, quibus dimittit appellantem ad Iudicem ad quem, & sunt literæ quas iudex à quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cogniturus est, siue principem, siue quem alium mittit, in testimonium,

- nium, & fidem appellationis interpositæ,
 63 † sic dictæ quod per eas causa ad eum qui appellatus est dimittitur, *l. dimissorie ff. de V. S. de quibus loquitur, l. unica ff. de dimiss. libell. & d. c. ab eo de appell. in 6. c. ab eo 2. qu. 6.*
 64 † alii dicuntur reverentiales, quando Judex existimat appellationem non admittendam, sed tamen propter reverentiam Superioris eam admittit, de quibus habetur in
 65 *d. l. eos §. super his, † & solent judices plerumque quandocunque admittunt appellationem adjicere, se propter reverentiam superioris hoc facere, ne aliter admittentes videantur significare appellantem in jure gravatum esse, & quando se in deferendo appellationi iniquiores præbent, existimantes minus juste appellari, solent adjicere quantum de jure teneor, quæ clausula quid operetur, vide Marant. d. loco nu. 211. † Et hi reverentiales distinguuntur à dimissoriis, quia dimissorii dantur simpliciter casu quo appellatio admitti debebat. Reverentiales vero quando appellatio minime admissibilis judicatur, solum ob reverentiam Superioris non causæ justitiam dimittitur, Maranta d. parte 6. de appell. nu. 214. Formulas apostolorum reverentialium, vide apud Friderum Mynd. lib. 1. de processib. in Camera extrah. cap. 7. num. 34. & in Reformat. Judicior. Senatus Colon. von Apostolen zu geben / & in Reformat. des Erbstifts Cöllen sub eadem rubrica in
 67 prin. † alii dicuntur refutatorii, quando judex à quo non vult admittere appellationem, respondendo. Non credimus gravasse, & tunc causam refutationis adjicere debet, *d. c. cordi de istis loquitur, tex. in l. fin. §. refutatorii Cod. h. t. & quia raro istæ litteræ dimissoriales ad judicem ad quem diriguntur, sic in Practica obrinuit quod apostoli alii dicantur reverentiales, alii re-*
 futatorii. Et nota quod juxta allegatas Reformationes Colon. in d. locis refutatorii apostoli tunc tantum dari debent, quando causa non est appellabilis, & tunc ad talem refutationem sequitur executio. Formulam omnium istorum apostolorum, vide apud Specul. de appellat. paragraph. sequitur, Friderum dict. loco num. 35. Emericum à Rosbach in sua praxi titul. 74. nu. 26. & 27.
 † Interposita appellatione & petitis apostolis judex non potest apostolos denegare, saltem refutatorios, hoc est quibus declaret non admissam fuisse appellationem, nam satis est appellanti quod testimonium habeat qualecunque, videlicet provocationem interpositam, & judici insinuatam fuisse. † Unde Notarius quoque si utcunque
 69 judex temere noluerit, potest apostolos testimoniales dare, cujus instrumentum seu documentum de appellatione factum dicuntur apostoli testimoniales, Octav. Vestrius lib. 7. cap. 3. nu. 32. † ubi & quod Apo-
 70 stoli conventionales dicuntur, quando pars appellata defert appellationi.
 † Illud autem in universum sciendum si-
 71 ve Judex à quo det refutatorios, sive reverentiales indistinctè tamen appellatio admittitur à judice appellationis, hoc enim non officit, & intra statuta tempora pro diversitate judicum, in *l. si appellationem 31. C. h. t.* debet appellans hoc casu quærimoni-
 am deponere apud superiorem, ut judex nolens admittere appellationem, nec apo-
 stolos dare puniatur, † & quidem si appel-
 72 lationi à definitiva non defert, punitur in 30. libras auri, *l. quoniam 21. C. h. t.* vel etiam arbitrariè, *d. leg. judicibus*, & hoc ideo, quod judex in dubio deferre debet appellationi, *tex. in c. venientes 19. in prin. ext. de jurejur. de responsione apostolorum, seu delatione appellationis, vide Hartm. Hartman. dict. titul.**

74 *titul. 19. observ. 8. per tot.* † Hæc vera præterquam in casibus in quibus de jure non appellatur, in quibus deferre non tenetur appellationi, sed potest ad executionem procedere ante inhibitionem Superioris, de his casibus intelligenda Reformat. Judic. Senatus Colon. von Apostolen zu geben §. so aber/ nisi in appellatione legitima causa expressa sit, veluti condemnatus ex sua confessione si appellat, judex recte procedit ad executionem, *argument. tex. in c. Romana 3. paragraph. si autem de appell. in 6.*

75 † si tamen causam cur appellet exprimat, veluti quod per errorem hoc, vel illud confessus sit, deferret appellationi, & Superior, ne maturetur ad executionem, inhibebit *tex. in d. paragraph. si autem, Maranta d. loco num. 292.* & proinde quandoque appellatur in casibus prohibitis à jure, vel ab homine, in scriptis cum expressione gravaminum appellatio fieri debet, *Maranta d. loco nu. 155.* Et quia appellanti & petenti apostolos judex, vel statim respondet de apostolis, aut terminum juris

76 ad recipiendos eosdem assignat, † pendente hoc termino ad recipiendum apostolos despiciet judex, utrum appellatio admitenda sit nec ne, idque cognoscet ex evidentia facti super quo judicatum est, ut quia eo casu prohibetur appellatio à jure, vel quia in appellatione nulla causa exprimitur, vel ea quæ exprimitur legitima non est, etiam si maxime vera sit, vel licet legitima sit, manifeste tamen falsa est, vel etiam pronunciatum erat illam falsam esse, & non fuit appellatum, & sane ejusmodi appellationi tanquam manifeste frivolæ judex deferre non debet, *c. pastoralis 53. c. ut debitus 59. c. cum speciali 61. c. interposita 70. ubi Dd. ext. de appell. nam jus eam non admittit c. cum appellationibus §. eod. tit. in 6. De*

apostolis vide Borellum d. loco à num. 935. usque ad numer. 965.

Introducendæ appellationis tempus id est intra quod causa coram judice appellationis introducenda est judicialiter, † est 77 vel Legis, vel Hominis. Legis est, quod lex vel statutum ad introducendam appellationem definiivit † quod tempus, sicut olim 78 jure Codicis, ita & hodie pro diversitate tribunalium & judicum, est varium. Jure Codicis enim intra duos menses quando appellabatur à delegatis sive pedaneis judicibus ad iudices ordinarios, *leg. 2. §. fin. autem Cod. de tempor. appell. intra tres autem, vel sex menses, quando à specialibus*

judicibus delegatis ad sacrum auditorium appellatur, *leg. fin. Cod. de tempor. appell. post lapsum horum mensium dabatur adhuc mensis, post secundum tertius, post tertii mensis lapsum id est post quatuor lapsus intra tres menses datur reparatio ex rescripto, si à viris spectabilibus sit appellatum, si à judicibus delegatis reparatio non datur, sed fit executio sententiæ statim post quartum lapsum, d. l. 2. d. l. fin. C. de temp. appell. atq; ita tempora introducendæ appellationis alias anno, alias novem mensibus, alias mensibus quinque concluduntur, Joannes Borcholten de pactis cap. 5. Juxta Ordinationem Cameræ parte 2. tit. 30. §. 1. causæ appellationum intra sex menses introduci debent, † ita ut reproductio processuum & 79 terminus comparitionis cadant in terminum sex mensium, Ordinatio Camer. d. parte 2. tit. 30. in prin. & §. würde aber/ de quo vide *Myns. cent. 1. observ. 31. Gaill. lib. 1. obs. 140. nu. 3.* quod si non fiat, appellatio deserta pronunciatur, si appellatus super desertione procedat, Ordinatio d. loco §. und so also *Myns. cent. 5. observ. 57. Gaill. d. observat. 140. num. 3. † Imo Judex parte non 80**

oppo-

Opponente ex officio talem desertionem ex actis apparentem attendere, & super ea propter jurisdictionis defectum pronuntiare debet, *tex. in l. 2. in fine C. de temp. appell. Gail. lib. 1. obser. 140. in prin.* & remittitur causa ad priorem iudicem pro executione facienda, si jus exequendi habeat, alias executorialia à Camera decernuntur, *Ord. d. loco vers. Doch so.* Nam iudex appellationis ante omnia debet pronuntiare, an appellatio sit admittenda vel non, antequam partes cogat ad procedendum in meritis, alias ejus sententia dicitur nulla, tanquam iste articulus sit præjudicialis, ita Cravetta *conf. 103. numero 5. lib. 1.* Et hæc de introductione processuum vera sunt, siue viva voce siue coram Notario appellatum sit, *Ordinat. dict. tit. 30. §. 5.* Der gleichen computantur autem pro singulis mensibus 30. dies. *Ord. d. loco paragraph. 3. und sollen.* Si tamen culpa nuncii vel casu fortuito insinuatio retardata sit, ita quod terminus reproductionis cadat extra sex menses appellans contra lapsum fatalium restituitur in integrum, vel illico & ex officio, si in termino citatus comparuerit, vel si emanat, prævia citatione ad eam rempetita, *Consultum Camerae de anno 83. ad dubium 16. & 17.* † Si tamē terminus reproducendi inferias inciderit his elapsis reproductio fieri potest, *Constitutio Imperii de anno 70. §. 82. ob wohl auch. Gaill. d. obser. 140. num. 4. 5. & 6.* fatalibus inferiis defuturis, cum alioqui justum reproductioni tempus suppeteret, dies ad comparandum prima post ferias juridica pure præstituitur, *Consultum Camerae ad dubium 6.* † Sic nec mora, vel culpa Judicis parti circa fatalia præjudicat, nec factum Cancellariæ si extra fatalia terminus projectus, atque à parte servatus sit,

Consultum Camerae ad dubium 25. † Postest autem iste terminus ex justis causis veluti ob locorum distantiam, inundationes aquarum, brevitatem dierum, ad unum, vel duos menses prorogari, si hoc in supplicatione pro processibus † aut post, intra terminum tamen, petatur, *Ordinat. d. tit. 30. vers. und im Salt/ Gail. d. obser. 140. numero 7.* & tunc fatalium prorogationes citationibus inferendæ sunt, *Memor. Visitat. de anno 59.* sed causæ prorogationum processibus non inferuntur, *Constit. Imperii de anno 94. paragraph. 95.* als sich auch cum seq. possunt etiam procuratores prope finem fatalis prorogationem istam petere, & causas suæ petitionis in reproductione processuum in scriptis exhibere, ut de super adversarius audiatur, & ante litis contestationem super isto puncto pronuntietur, ita disponit novissima Constitutio Imperii Ratisbonæ in Comitibus edita anno 94. & 97. paragraph. wann auch. † In *Ordinat. Juliacenfi cap. 37.* appellanti præstituti sunt tres menses à die latæ sententiæ computandi, intra quos appellatio coram Superiore introducenda, prout quoque intra tres alios subsequentes menses acta edenda sunt, aut si propter justum impedimentum intra prædictum terminum edi non possunt, prorogatio seu ulterior dilatio petenda, quod ni fiat appellatio deferta est, & remittitur causa ad iudicem à quo pro executione facienda. Verba *Ordinat.* hæc sunt. Wo aber der Richter kein Zeit nennet/sollen die Appellanten innerhalb dreyer Monathen nach dem aufgesprochenen Urtheil ihre Appellation bey dem nechsten Ober-Gericht anhängig machen/ und das Instrument oder Schein der gethaner Appellation sampt Schriftlicher Verzeichnuß der Ursachen

chen oder Gravamina, warum sie mit dem ergangenen Urtheil/ wider Recht/ reden/ und Billigkeit beschwert zu seyn vermeynen / duppelt einbringen / damit das ein bey dem Ober-Gericht/oder so die Appellation an uns / oder unsere Rächte geschehen / bey unser Cangelen verbleiben / und das ander dem Appellaten auff des Appellanten Kösten zugeschickt werden möge/ wie dann auch dem Appellanten solcher Appellation halber / so fern die angenommen in unser Cangelen ein Urkundts. Zettel mitgetheilt werden soll/zu dem daß der Appellant innerhalb darnach nechstfolgender dreier Monaten je dreissig Tag vor den Monat gerechnet/ die Acten voriger Instanz außbringen / (welche unsere Gerichten ihme auch ohn einige Erforderung von uns/ doch gegen gebürtliche Besolohnung zustellen sollen) und die sambt allem seinem Bescheidt / Schein und Beweis / Kundt und Kundtschaften / wes er des weiter als in voriger Instanz durch ihnen fürbracht zu haben vermeynte / dem Ober-Gericht/oder aber in unsere Cangelen / so die Appellation an uns oder unsere Rächte / wie obgemeldt / geschehen / verschlossen/überliffen/ und zuführung solcher Kundtschaften das Ober-Gericht/oder aber wir so an uns appellirt / Commissarien verordnen und geben sollen. So dem Appellanten aber die Acta geweigert oder verzogen / und er in den vorgesetzten Stücken der Beweifung / oder sonst auß erheblichen Ursachen verhindert würde soll er dasselbig dem Ober-Richter/ uns/oder unseren Rächten inwendig der obgesetzten dreien Monaten anzeigen / darauff ihme nach befindung der Sachen weitere Dilationes vergünt/ erkent und zugelassen werden sollen / welcher dem allem dermassen

nicht nachkommen würde/ des/ oder derselbigen Appellation soll als vor desert und erloschen gehalten/ und darum nicht angenommen / sonder zu Vollenziehung voriges Urtheils remittirt werden.

Latine, Si judex terminum non constituerit, appellantes infra tres menses a lata sententia numerandos appellationem coram Superiore judice introducent, & instrumentum appellationis una cum gravaminibus duplicato exhibebunt, ut alterum penes superius judicium, vel nostram Cancellariam remaneat, alterum autem appellato expensis appellantis transmitti possit, prout appellanti quoq; ratione interpositæ appellationis dummodo acceptetur, documentum acceptatæ appellationis decerni debet. Deinde intra tres subsequentes menses triginta diebus pro mense numeratis appellans acta prioris, vel priorum Instantiarum Judici appellationis edere tenetur, quæ ipsi ab inferioribus Judicibus pro condigno salario communicabuntur, cum productione ulteriorum probationum per instrumenta, documenta, testes aliaq; quibus causam suâ appellationis justificare intendit, & judex appellationis pro examinandis hujusmodi testibus Commissarios deputabit. Si vero appellanti acta denegarentur vel differrentur, & sic in prædictis impediretur, debet hoc ipsum superiori judicio, Nobis, vel Consiliariis nostris, si ad nostrum Consistorium appellatio devoluta fuerit, intra prædictos tres menses significare, ut sic eidem rei veritate comperta ultiores dilationes indulgeantur, qui hæc neglexerint, eorum appellationes pro desertis habebuntur, nec recipientur, sed pro ulteriori executione remittentur ad Judicem vel Judices prioris Instantiæ. Juxta Reformationem Judiciorum Senatus Colon. tit. von Apostolen

zu geben obtentis Reverentialibus causa
appellationis intra 14. dies introducenda
est, alsdann soll der Appellant nach altem
Gebrauch schuldig seyn inwendig vier-
zehn Tagen sein Appellation anzubrin-
gen/ verfolgen/ und dem vorigen Richter
zuverwilligen/ wo solches durch den Ap-
pellanten sonder ehehaffte Ursachen unter-
lassen wird / mag zu Vollenziehung des
86 Urtheils geschritten werden. † In spolio-
rum causis appellatio à delegatis Ordina-
tione intra trimestre ad Cameram introdu-
cenda est Ordinat. Camer. parte 2. titul.
87 8. §. 9. wo aber der Beflagte. † Appel-
lantes ad Sedem Apostolicam habent qua-
tuor menses, de quo vide Pelsium dict. tit. 44.
numer. 9.

Terminus hominis, cum Judex à quo
appellatur certum tempus appellanti ad in-
troductionem præscribit, potest enim ju-
dex à quo statuere parti terminum introdu-
88 cendi appellationem, † quem si appellans
non observet deserta est appellatio, textus
in c. personas 4. in c. sepe 44. §. salvis ext. de ap-
pel. c. cordi vers. post hoc de appel. in 6. l. præses
Cod. eod. concordat Ordinat. Juliacens. dict.
cap. 37. in prin. Reformat. des Erbstifts
Cöllen sub rubr. von Apostolen §. 1. & 2.
Gaill. d. obser. 140. nu. 1. Hartm. Hartman. d.
tit. 19. obser. 10. nu. 2. & 3. Guido Papa d. loco
quest. 39. & conclus. 10. Maranta in suo Spec.
89 parte 6. de appell. num. 205. † Potest autem
Judex terminum à se datum prorogare,
dummodo prorogatio terminum juris non
excedat, minuere enim terminum legis
potest non prorogare, Gaill. d. obser. 140.
nu. 3. facit Ordinat. Cameræ parte 2. tit.
30. in prin. & §. dergleichen de hoc termi-
no hominis vide Pelsium d. loco à nu. 123. usq;
ad finem tituli. Et si intra fatalia vel Judi-
cis vel Legis citatio in Camera obtenta non

reproducatur, appellatio est deserta, Ordina-
nat. Camer. dict. tit. 30. §. ulti. Quid ergo
si judex ita certum tempus constituat, die
Sache anhängig zu machen und zu voll-
ziehen/ auch ihm das fundt zu thun. Resp.
Judicem inferiorem tempus quidem ap-
pellanti præfigere posse, non tamen ideo
potest Superiori legem præscribere, intra
quod tempus causam appellationis absol-
vat. Itaque si intra præscriptum tempus
appellans citationem petat & reproducat,
jam neque illa notificatio curanda est. Ita
in causa Siuzig contra Siuzig deci-
sum.

Sed quid si appellatus nihil opponat de-
sertioni, & punctum appellationis prorsus
omittat, & in causa principali procedat an
hoc casu Camera possit in causa principali
judicare. Sane videtur non posse, quia causa
principalis, hoc casu ad Cameram, ut supra
dictum est, non est devoluta. Et ratio est,
quia in causa appellationis prorogatio ju-
risdictionis non habet locum, Bald. in tit. de
pace Constantiæ vers. secundum mores, & Felinus
in c. P. & G. de offic. judic. deleg. Verum præ-
dicta non procedunt in causis pauperum,
nam cum horum acta prius in Camera per-
legantur, quam citatio decernatur igitur
plerumque fieri non potest, ut processus
juxta Ordinationem reproducantur. Ita
decisum in causa Francken contra Capitul
zu Aulspurg. Et quæ dicta de reproductio-
ne citationis intelliguntur de reali repro-
ductione non verbali, Consultum Came-
ræ de anno 76. ad 17. dubium.

† Prosequendæ & finiendæ appellatio- 90
nis tempus est annus, & ex justa causa bien-
nium, text. in authent. ei qui appellat. & in l.
fin. §. illud C. de temp. apel. Novella 50. de iis qui
ingred. ad appel. §. 1. tex. in c. oblata 57. §. li-
cet igitur, in c. cum sit Romana 5. ext. de appel.

Clement. sicut appellationem eod. tit. & hoc verum in omni appellatione judiciali, vel extrajudiciali, à definitiva, vel interlocutoria, & si intra hoc tempus causa appellationis non fuerit finita, cessante julto impedimento, appellatio censetur deserta, & sententia à qua appellatum transit in rem judicatam, tex. in d.c. cum sit Romana in verb. ante sententiam vel postea, tex. in dict. Clement. sicut & ibi glossa in verb. à die, Gaill. libro primo, obser. 141. numero primo. † Sic pendente compromisso post appellationem interpositam, tempus quod datur ad eam prosequendam interim non currit, sed stat in suspenso donec arbitrium fuerit finitum, per textum in authentic. si tamen Cod. de temp. appell. textu in Clem. quamdiu 4. de appel. Würmbs. d. tit. 24. obser. 2. Gaill. d. obs. 141. nu. 2. Myns. cent. 2. obser. 68. Gabriellus in com. concl. de arbit. concl. 4. † Sic fatalia ad prosequendam, & finiendam appellationem interpositam à definitiva non corruunt appellanti, qui agit super attentatis, sed illud tempus, & etiam tempus executionis finiendæ post sententiam super attentatis latam est, de fatalibus subducendum, ita Würmbs. d. tit. 44. obs. 19. n. 1. de impedimentis prosequendæ appellationis, & unde causentur, vide Pelsium in suo processu tit. 44. à num. 7. usque ad 20. † In Camera autem propter multitudinem causarum fatalia finiendæ appellationes non attenduntur, sed lites sæpe fiunt mortales, Gaill. d. obser. 141. n. 7. Myns. cent. 6. obser. 12. num. 6. † In aliis autem inferioribus judiciis, & Consistoriis hunc cursum fatalium procuratores remorantur per protestationes de non lapsis, neque labendis fatalibus, quam protestationem sæpius & iterato interponunt, & ejus prætextu causam in multos annos protrahunt, ita ut horum

fatalium prosequendæ seu finiendæ appellationis nullus fere in judiciis sit usus, Gaill. d. loco num. 9. Maranta d. loco num. 230. † 95 Currit autem hoc fatale prosequendæ appellationis à tempore interpositæ appellationis, vel illati gravaminis, si à futuro gravamine appellatum sit, d. authent. ei qui appellat. d. Clem. sicut in verb. infra annum à die interpositionis, vel à die illati gravaminis, Bart. in l. fin. §. illud nu. 3. C. de temp. appell. Gaill. d. loco nu. 2. Hart. Hartmanni d. tit. 19. obser. 2. Si vero aliquod præmissorum tempora negligatur causa desertionis vicio subicitur, & sententia transit in rem judicatam perindeque habetur ac si appellatum non esset, & jurisdictio redit ad judicem à quo appellatum est, l. si contra 8. C. de appellat. Clement. si appellationem 6. cod. titul. quam desertionem Judex ex officio parte non opponente attendere debet, d. l. fin. §. illud d. authent. ei qui d. Clem. si appellationem, unde & primum & secundum fatale à Dd. dicuntur, ex l. 2. in princ. C. de temp. & si tempora prosequendæ appellationis coram judicibus non sint servata, appellatio tanquam deserta in Camera non recipitur, & causa ad priorem judicem pro executione remittitur, ita tradunt Gaill. d. observat. 141. num. 8. & Myns. d. cent. 6. obser. 12. n. 6. quod si fieret paucae admodum appellationes ibi terminarentur, nisi per protestationes de non lapsis, neque labendis fatalibus salvarentur, † quæ fatalia introdu- 96 cendæ & persequendæ appellationis consensu partium prorogari possunt, tex. in l. fin. C. de temp. appell. in d. Clem. quamdiu Gaill. d. obs. 141. nu. 4. & 6. ubi pulchram rationem diversitatis tradit inter primam & secundam Instantiam, Myns. cent. 3. obser. 49. Guido Papa d. loco quest. 38. Maranta d. loco nu. 236. 237. 238. 239. & 240. Si autem appellatio

latio est deserta iudex debet pronunciare appellationem esse desertam, & sic absol- vere appellatum ab observatione iudicii, *Bart. in d. l. cas. num. 8. C. de appellat. argum. l. si praeses 6. C. quomodo & quando iudex &c. & potest iudex à quo exequi sententiam ante- quam super desertione pronunciatum sit. Et si iudex non attentata desertione in principali pronunciaret, sententia esset nul- la, ut post alios tenet Guido Papa d. loco quaest. 8. Wurmbs. d. loco observat. 20. Gaill. lib. 1. ob- servat. 137. num. 1. † Si tamen appellans ju- rum habuerit impedimentum potest con- tra lapsum fatalium petere restitutionem in integrum, *tex. in c. ex ratione 8. & ibi Pa- normitan. in summario ext. de appellat. causas impedimentorum sex refert, Guido Papa in fine tract. de appellat. quaest. 91. qui medium petendi restitutionem, & totam hanc ma- teriam de primo, & secundo fatali prose- quendae appellationis pulchre ibidem tra- ctat quaest. tot. Et haec impedimenta pro- veniunt vel ex parte iudicis, vel ex parte appellantis, vel ex parte appellati, de quibus Dd. in d. cap. ex ratione. De his iustis impe- dimentis, vide Pelsium tit. 45. à nu. 7. usque ad nu. 21. Borellum d. loco à nu. 1058. usque ad nu. 1095. Circa praedicta Reformatio Ju- dicioz Senatus Colon. hunc in modum sub tit. wie auff desertion der Appellation gehandelt werden soll disponit, wann von der voriger Richter Urtheil in conti- nenti Mündlich oder inwendig gehen Za- gen Schriftlich appellirt ist / und auch wie vorgemelt nach gebung der Aposte- len die interponirte Appellation inwendig vierzehnen Tagen einem Erb. Racht insi- nuirt und verkündigt / und von einem Erb. Racht die Appellation angenommen / und den deputirten Commissarien befohlen die Appellation Sach anzuhören / Citation**

und Ladung gegen den Appellanten zu verkündigen / und alles zu thun was den Commissarien Amptshalber zu thun gebühret / sollen ernante Deputirte Commissarien dem Appellanten ansetzen drey Monat / zwischen welchen er die Ap- pellation Sach auff Voen der Desertion vollführe und zum Ende bringe / es wäre dann Sach daß auß erheblichen Ursachen dem Appellanten nicht möglich inwendig dreyen Monaten in der Appellation Sach zu schliessen / so sollen dem Appel- lanten noch drey Monat nach fleißiger Be- trachtung der Diligents und Fleiß / von ihm in der Sachen vorgewendt / gegeben werden / jedoch daß solche Erstreckung der dreier Monaten von dem Appellan- ten / ehe und zuvor die erst angesetzte drey Monat verlauffen wären / begehret / und darum Gerichtlich angehalten werde / wä- re aber kein Zeit von den Commissarien angesetzt / (daß ohn beständige und recht- mäßige Ursachen nicht underlassen werden solle /) soll der Appellant inwendig Jahrs frist von Zeit des außgesprochen Urtheils / seiner gethaner Appellation nachkom- men / vollführen / und die Sach zum En- de bringen / oder so solches underlassen / soll die Appellation desert und verjahret erkant werden / Es wäre dann Sach daß der Appellant auß ehehafften Ursa- chen verhindert wäre / und binnen Jahrs die Appellation nit zum Ende könte brin- ge / und darum vor Ende des ersten Jahrs begehret / daß zweyte Jahr und Fatal zu vergünnen / so mach mit Racht des Rechts erfahren / daß ander Fatal nemlich das zweyte Jahr vergünnet und zugelassen werden / wann die Appellation dermas- sen desert worden / soll der Ober Rich- ter auff Anhalten und Bitt des Appellan- ten

ten den Appellanten zum ersten / zum zwey-
ten / zum letzten peremptoriè citiren und
vorheischen lassen / zu beweisen / daß er sein
Appellation wie recht prosequirt und nach-
kommen hätte / oder zu hören / daß sein
Appellation verloschen und desert erkant
soll werden / und ob dann der Appel-
lant außbleibt / oder erscheint / jedoch
nicht rechtmässig beweiset / daß er seiner
gethaner Appellation / wie Recht / nach-
kommen wäre / soll die Appellation verlo-
schen / und das vorige Urtheil in sein Krafft
ergangen / erkant und geurttheilt werden.

Latine. Quando à judice inferiore incon-
tinenti, vel in scriptis intra decem dies
appellatum est, & responsione super apo-
stolis facta, interposita appellatio intra qua-
tuordecim dies Senatui est insinuata & ac-
ceptata, & deputatis Commissariis man-
datum est causam appellationis cogno-
scendi citationem contra appellatum, de-
cernendi & omnia expediendi quæ eo-
rum officio incumbunt, deputati Com-
missarii assignabunt appellanti tres men-
ses, intra quos sub pœna desertionis cau-
sam appellationis prosequatur, & ad exi-
tum perducatur, nisi appellanti ex justis &
relevantibus causis impossibile foret in-
tra prædictos tres menses in causa conclu-
dere, & eam finire, tunc assignabuntur il-
li adhuc alii tres menses attentata ejus di-
ligentia in prosequenda appellatione ad-
hibita, ita tamen ut ista prorogatio tri-
um mensium ante lapsum priorum ab eo
petatur. Si autem tempus certum à Com-
missariis appellanti præfixum non esset,
(quod sine justis causis non intermitteretur)
appellans intra annum à die latæ senten-
tiæ computandum suam appellationem
prosequetur, & finiet, vel si hoc intermit-
tatur, causa pro deserta habebitur, nisi ap-

pellans justissimis impedimentis impedi-
tus fuit causam suam intra fatale hujus an-
ni ad finem perducere, & proinde ante
lapsum primi fami fatalis, secundum fatale
petet, quo casu cum consilio Jurisperito-
rum secundum fatale indulgeri poterit. Si
ad prædictum modum causa appellationis
deserta fuerit, ad instantiam appellati Ju-
dex superior appellantem primo, secundo,
tertio citabit ad docendum se suam appel-
lationem debite & ut jus requirit prose-
quutum, vel ad audiendum dici & pronun-
ciari appellationem suam desertam esse, &
si tunc appellans compareat, vel non,
non doceat autem appellationem à se le-
gitime prosequutam, habebitur ea pro de-
serta & sententia transibit in rem judica-
tam. Post cursum autem omnium fatalium
primi, & secundi anni qui conceduntur
à lege, & tertii qui mediante restitutio-
ne impetratur, eatenus quatenus appel-
lans impeditus fuit, † non impetratur re-
paratio temporis per rescriptum Principis
contra rem judicatam, *tex. in l. nemo 3. &
ibi Bart. in 1. notabil. Cod. de tempor. appellat.
Maranta d. loco nu. 239. de tempore prose-
quendæ appellationis, vide Hart. Hartman.
d. tit. 19. obser. 9. & 14. per tot.* Et quibus ca-
sibus ob non devolutionem vel desertio-
nem sententia, non attentata appellatione
mandetur executioni pulchre tradit Ordin.
Curia Monast. par. 2. tit. 46. quos casus,
cum fere omnes juri communi conformes
sint, & d. Ordinatio non passim in omni-
um manibus sit, hic de verbo ad verbum,
sicut aliis pluribus locis factum insere-
re visum fuit. Diemweil fürnemblich an
der Execution gesprochenen Urtheilen ge-
legen ist / und wir endlich gemeynd seynd /
und sich je anders nicht gezimbt / dann
der Justitien ihren starcken Lauff zu lassen /
der-

Derhalben ordnen und setzen wir/so ein Urtheil von unserem Hof- Gericht gesprochen/und ergangen / und davon nicht appellirt / oder derselben Appellation nicht Statt gegeben / oder folgendes renunciirt/verloschen und deserirt / oder aber / so die Appellation ausserhalb Gerichts geschehen/und in 30. Tagen nach Eröffnung der Urtheil / unserm Hoff- Richter nicht insinuirt wäre worden/ daß in solchen Fällen/ Die obligende Parthey um Execution und Vollenziehung der Urtheil bey gerürtem unserem Hoff- Gericht anrufen/Executoriales und Vollenstreckungs Brieffe bitten und erlangen möge / und damit man wissen könne/in was Fällen / der interponirte Appellation kein statt zu geben/ sondern zu der Execution gestrackt zuschreiben/so folgen dieselbige hernach. Erstlich/ wann nach eröffneter Urtheil gehen Tage verlossen/ und darnach erst appellirt worden / item da die Partheyen auß freyer Willkühr nicht getrungen oder gezwungen/ fürhin gerichtlichen angelobt nicht zu appelliren / oder sonst ausserhalb Gerichts sich dessen gülich verglichen/und begeben. Item in Interdictis recuperandæ, auch adipiscendæ & retinendæ possessionis , da allein in nudis possessoris, welche nicht plenum præjudicium geben/sondern per Petitorium reparirt werden können ausgesprochen/Item da erkant ist/daß der Kläger in Krafft eines fürbrachten Testaments/ daß in Schrifften und Siegeln unverletzt/ in des Verstorbenen Verlassenschaft soll immittirt und eingesezt werden / Item da ausgesprochen/daß ein Testament geöffnet werden soll. Item da ab executione quæ fit juxta tenorem sententiæ, quæ transivit in rem judicatam , aut alias de jure exequenda est , wolte appellirt werden/ Item

wann die geforderte Schuld gerichtlichen bekandt / und darauff die Bezahlung gerichtlichen befohlen / Item in Sachen Alimentorum , oder zuerkandten Leibs- Nahrung. Item von Urtheilen des Reichs oder dieses Stiffts Steuern und Contributionen/Item/Daek/ Zoll/ Weg- Geldt/und dergleichen anlangend. Item da einer condemnirt würde / pro jure Publico seu Fiscali. Item wo einer tres conformes sententias erhalten. Item wann ein Beampter untreuer Verwaltung halber verdammet würde. Item wann auff einen Vertrag oder Zusage / so mit einem leiblichen End beschwohren / oder mit Handgegebener Treue an Eydsstatt beslobt und befestiget/ erkandt ist / Item da ein Parthey auff der andern gerichtlich Begehren geschworen/das man ihr schuldig was sie gefordert oder zutarirt / oder sonst was von ihr gefordert/daß sie solches bezahlt hätte / Item wann jemand nach gethaner Antwort der Sachen nicht abwarten/oder gebühlicher Weiß citirt/ nit hat erscheinen wollen/ und darum ex probatis des Kriegs ist nieder gelegen / Item von Befehlung einer Pfleg- oder Vormundschaft/ die auß erheblichen Ursachen nicht recusirt oder verwidert werden konnte / Item wann jemand gerichtlichen ist aufgelegt ichtwas zu exhibiren daß er Kläger woll vindiciren/Item da der Appellant innerhalb 30. Tagen die Appellation nit insinuirt noch apostolos gebetten / Item wann jemand nach eröffneter Urtheil Zeit zur Bezahlung / oder sonst der Urtheil gnug zu thun / gebetten hat / und soll in obgeschriebenen Fällen nicht allein definitive sondern auch interlocutorie gesprochen/ die Appellation refutirt / und nicht gestattet werden / sonst in andern Fällen / soll

es mit der Execution vermög Kaysersl. Rechten und dieser Ordnung gehalten werden. Latine. Quandoquidem maxime interest ut sententiæ latæ demandentur executioni, & nostræ intentionis sit, justitiæ cursum nequaquam remorari, prout quoque æquum non esset hinc ordinamus & statuimus, si sententia in nostro Consultorio lata fuerit, à qua non esset appellatum, vel appellatio non esset acceptata, vel deserta, vel cui esset renunciatum, vel si appellatio extrajudicium interposita, intra 30. dies Judici Curiae nostræ non esset insinuata, quod in ejusmodi casibus pars victrix pro executione sententiæ judicem implorare & Executoriales obtinere possit. Et ut sciatur quibus casibus non sit deferendum appellationi sed sententia demandanda executioni eosdem hic subiciemus. Primo si post decendium appellatum fuerit, item si partes litigantes libere & non coacti in judicio renunciarunt appellationi, vel extra judicium desuper ita conveniunt. Item in interdictis recuperandæ adipiscendæ, & retinendæ possessionis ubi super nudis & meris possessoriis quæ plenum præjudicium non procreant, sed per petitorium reparari possunt, pronunciatum esset. Item ubi auctori ex testamento non cancellato sano, & integro in bona defuncti decernitur immissio. Item à decreto publicationis testamenti, item si ab executione quæ fit juxta tenorem sententiæ quæ transivit in rem judicatam, aut alias de jure exequenda est, appellatum fuerit. Item si debitum in jure esse confessatum, & præceptum de solvendo subsequutum. Item in causis alimentorum. Item à sententiis latis in causis contributionum Imperii vel hujus diocese-

sis. Item in causis pedagiorum, vectigalium & similiarum collectarum. Item condemnatus pro jure publici seu Fiscali. Item cum quis tres sententias obtinuisset. Item si Officiatus propter malam administrationem condemnatus esset. Item quando super transactione jurata, vel contractu stipulatione firmato judicatum esset. Item ubi pars litigans ad delationem partis adversæ juraret sibi deberi, vel se non debere. Item quando quis responsione factu causam non prosequitur, vel debite citatus non comparet & sic exprobat in causa succubuit, item à nominatione in tutorem à qua tutela se de jure excusare non potuit, item si sententia lata ad exhibendum rem quam actor vindicare vult, item quando appellans intra triginta dies appellationem suam judici non insinuavit, nec apostolos petiit, item quando quis post latam sententiam tempus solvendi petiit, & in prædictis casibus non tantum quando definitive pronunciatum, sed & si interlocutoria lata sit appellatio refutabitur, in aliis casibus hic non enumeratis fiet executio juxta dispositionem juris communis & hujus Ordinationis. Sic edicto Ducis Juliac. de dato 26. Mart. an. 1596. cautum ut sententiæ seu præcepta solvendi annuos redditus vigore literarum sigillatarum seu decreta immisionis statim exequantur, nec appellationes ab iisdem interpositæ effectum suspensivum habeant, præstita tamen cautione à creditore de refundendis perceptis in casum succum-

bentiæ.

TITULUS III.

DE APPELLATIONE A DEFINITIVA.

Appellatio à definitiva quomodo interponatur, & de ejus effectu.

SUMMARIA.

- 1 A definitiva recte appellatur vel incontinenti Judice sedente pro tribunali, vel ex intervallo.
- 2 In continenti viva voce, ex intervallo in scriptis.
- 3 Submissio protectionis superioris habet vim appellationis.
- 4 Protestatio de gravamine & appellando cur interponatur?
- 5 Incontinenti quando dicatur appellatio interponi?
- 6 A definitiva quomodo ex intervallo in scriptis appelletur.
- 7 Scedula appellationis instrumento appellationis inferi debet.
- 8 Ut in scriptis fiat appellatio scedula appellationis necessario confici debet, nec sufficit eam ad prothocollum dictare.
- 9 Appellatio coram Notario, & testibus interponi potest, si appellans habeat copiam judicis, nec ne.
- 10 Privilegia de appellando tantum coram iudice, quomodo intelligantur?
- 11 Utile est coram Notario & testibus appellare ut per ejus instrumentum actus interpositionis appellationis probari possit.
- 12 Juxta Ordinat. Camera non est necesse ut appellatio insinuetur iudici à quo.
- 13 Insinuatione non facta attentata revocantur tantum per modum justitiæ.

- 14 Juxta Ordinat. Juliac. & Curia Monast. appellatio intra mensem non insinuata iudici à quo, est deserta.
- 15 In appellatione à definitiva in scriptis non exprimuntur causæ gravaminum.
- 16 Si pluries appellatum sit quam prosequi debeat?
- 17 Appellatio à definitiva justificatur ex novis causis.
- 18 Noviter deducta in causa appellationis à negotio principali non debent esse aliena & separata.
- 19 Quod dicatur novum capitulum?
- 20 Quomodo in causa appellationis probatio per novos testes fieri possit?
- 21 Si sententia reformatur ex novis probationibus iniquitas iudicis à quo argui non potest.
- 22 A sententia juxta acta & probata iusta appellari potest, quia sperat eam ex novis probationibus reformari.
- 23 In Camera si appellans nihil novi deducere velit repetitis actis concludere potest.
- 24 Quo facto appellatus in proximo termino similiter verbo, vel in scriptis concludere debet.
- 25 Remedium appellationis commune est appellato, & appellanti.
- 26 Appellatus recte prosequitur appellationem etiam si appellans desistat.
- 27 Appellatio suspendit sententiam, ut executioni mandari non possit.
- 28 Sola appellatio ligat manus iudicis à quo sine inhibitione, licet non detulerit appellationi.
- 29 Appellatio reponit causam in eum statum in quo erat tempore litis contestata.
- 30 Appellationem notorie frivolam iudex rejicere, & sententiam executioni mandare potest antequam sibi sit inhibitorium.
- 31 In casu non appellabili iudex non decernit inhibitionem nisi cum causæ cognitione.

- 32 *Qua sit poena temere appellantium juxta Re-
form. Juliac.*
 33 *Qua juxta Ordinationem Imperii?*
 34 *Appellatio devolvit causam ad Superio-
rem.*
 35 *Appellatio quandoque habet effectum devolu-
tivum sed non suspensivum.*
 36 *Declaratur exemplo.*
 37 *Appellatione pendente nihil innovandum.*
 38 *Judex in dubio deferre appellationi debet.*
 39 *Appellatio constituit appellantem in protectio-
ne judicis ad quem, & à jurisdictione ju-
dicis à quo exiit.*

1 † **A**ppellatio à definitiva interponitur
recte duobus temporibus vel in-
continenti post latam sententiam, Judice
sedente pro tribunali, vel ex intervallo.
 2 † Si incontinenti tunc viva voce recte ap-
pellatur, l. litigatoribus 14. C. de appel. l. à sen-
tentia 5. §. si. ff. eod. dicendo appello l. 2. ff. d. tit. Jo-
annes Ferrarius Montan. lib. 1. progymnas. forens.
de appell. cap. 4. Socinus in reg. fallent. 36. in 2.
 3 fallent. † aut subjicio me protectioni talis
judicis, tex. in c. ad audientiam 34. & ibi Phil.
Francus sub prin. ext. de appel. Gail. lib. 1. obser-
vat. 2. num. 4. Maranta in 3. parte 6. princ. actu
2. num. 123. quod verum est, si subjiciens
se protectioni facit ea quæ in appellatio-
ne requiruntur, causas exprimit, apostolos
petit, iter ad prosequendum arripit, & simi-
lia, quia non est facienda vis in verbis quan-
do constat de intentione agentis, facit tex.
in c. petitio 9. ext. de proc. & hoc quando ad
explicandum actum non est præfixa certa
verborum solennitas, tunc enim sufficit ef-
fectum rei exponere, licet non exprimantur
propria verba illi actui conformia. A-
liud est si procuratores, prout facere con-
sueverunt, post latam sententiam protesten-
tur de gravamine & appellando, ille actus

protestationis appellationem non inducit,
quia aliud est agere aliud agere velle, qui
vult appellare nondum appellavit, sicut qui
vult vendere nondum vendidit. † Utile ta-
men est ita protestari, si sententia sit dubia,
ita quod gravamen statim animadverti non
possit, *Friderus Mind. de process. in Camera ex-
trah. c. 8. n. 8.* Formam appellandi viva voce
tradit *Reformat. des. Erbstifts Cölln sub
rubr. Appellation so von Endurtheilen be-
schehen §. 1.* † In continenti autem dicitur
interponi viva voce appellatio si judex ad-
huc sedeat pro tribunali, *arg. l. divus 7. in prin.
ff. de rest. in integ.* etiam si ad alias causas, quæ
etiam in judicio ventilantur, audiendas &
terminandas processerit, hoc non impedit
quo minus incontinenti post latam senten-
tiam dicatur appellari, dummodo adhuc
audientia duret, & judex pro tribunali se-
deat, ita est communis *Dd. opinio, ut tradit Myns-
cent. 2. obser. 12. in princ.* Maranta in suo *Specul.*
parte 6. de appel. nu. 137. cum seqq. ubi nu. 140.
tradit practicam pro advocato appellati ut
advertat an Judice sedente pro tribunali
appellatum sit, si non, patiatur labi decen-
dium, & deinde petat executionem. Con-
cordat. *Reformat. Judic. Senatus Colon. de
appellationibus in princ.* ubi traditur sub
tali verborum formula viva voce appella-
ri posse von diesem Urtheil als beschwert/
euer Ehren und des ganken Handels Rich-
tigkeit vorbehalten / appellir und beruffe
ich mich an einen Ehrfamen Racht als ge-
bührlich Ober-Haupt / oder wo sich sonst
von Rechtswegen oder altem Gebrauch
nach zu appelliren gebührt / und bitte mir
apostolos oder Abscheids-Brieff mitzu-
theilen und zu geben. Latine. Ab hac senten-
tia uti gravatus honore vestro & nullitate
salvis appello ad Senatum tanquam Judi-
cium immediate superius, aut ad quemcun-
que

que de jure vel consuetudine appellare
6 conceditur, & peto apostolos. † Ex inter-
vallo vero post latam sententiam appella-
tur à definitiva in scriptis, alias non valet
appellatio, *d. l. à sententia §. fin. ff. de appel.* ubi
hujusmodi scripta dicuntur libelli appella-
torii, *Maranta d. loco num. 136.* ita quod libel-
lus appellationis quem Practici scedulam
appellationis appellant, exhibeatur, vel Ju-
dici à quo, sive exponatur coram Notario,
& testibus, qui contineat tenorem senten-
tiæ, nomen appellantis, & contra quem ap-
pellatum, *text. in d. l. 1. §. fin. de appel.* Ordinatio
Camerae parte 2. tit. 29. §. 4. item so soll / &
parte 3. tit. 31. §. und so fern von einer ibi in-
7 strumentum aut scedula appellationis, quæ
inseratur instrumento appellationis, nec
enim sufficit attestatio Notarii quod sibi
scedula appellationis porrecta sit, nisi ea
verbotenus instrumento inferatur, *Myns.*
cent. 4. obser. 45. per tot. Constit. Imperii de
8 anno 94. gleicher Gestalt. † Nec satis ef-
fet quod appellans compareret ad protho-
collum, & diceret Notario causæ, scribe
quatenus ego appello, & sic dictaret ad pen-
nam suam appellationem, sed pro forma re-
quiritur quod porrigatur ab appellante li-
bellus appellationis seu scedula appellatio-
nis, *Myns. cent. 3. obser. 15. num. 15.* *Marant. d. loco*
num. 139. qui num. 141. dat cautelam advoca-
to appellati, ne contra talem invalidam ap-
pellationem opponat, nisi post lapsum de-
cendium, ne intra fatale actum appellationis
repetat & corrigat. Licet autem de jure
communi quando appellatur à judice, sem-
per appellatio coram judice sive in præsen-
tia judicis à quo, si loco congruo haberi
potest, interponi debeat, *l. 1. §. dies, §. si quis ff.*
quando appel. sit, c. ut debitus § 9. ext. de appel. &
Reformat. Judicior. Senatus Colon. sub tit.
von appelliren appellationem coram ex-

traneo Notario non aliter admittat, quam
si Judex, aut Scriba judicii haberi non po-
tuit, tamen tam ex usu quam Ordinatione 9
Camerali recipi appellationem coram No-
tario interpositam obtinuit, & in communi
praxi observatur, sive appellans habuerit
copiam Judicis nec ne, & sic cessat hodie,
c. fin. ext. de appell. † & privilegia ne appella- 10
tiones nisi apud ipsum judicem factæ va-
leant, attenduntur tantum, si copia ejus ha-
beripotuerit, aut metus non obstiterit,
Consultum Camerae de an. 1603. † Et valde 11
utile est coram Notario appellationem in-
terponere, ut per illius instrumentum super
ea conficiendum constare possit appella-
tum esse, si forte negetur, *c. Romana §. si vero*
de appell. in 6. nam appellatio per scripturam
privatam interposita valet quidem, sed ta-
men per eam non probatur fuisse appella-
tum, ideoque necesse est per testes, aut per
instrumentum Notarii probari appellatum
fuisse, *gloss. in c. 1. in verb. in scriptis & in c. ap-*
pellatio in verb. proponis de appell. in 6.

† Nec est necesse ex Ordinatione Came- 12
ræ quod hæc appellatio coram Notario &
testibus interposita insinuetur Judici, &
parti, *text. in d. tit. 29. §. item so soll / Myns.*
cent. 4. obs. 44. Sic itaque in Camera acce-
ptantur appellationes etiam si apostoli non
sint dati, nec petiti insinuatioque judici non
sit facta. † Utile tamen est, alias post decen- 13
dium Judex à quo ad executionem proce-
dere potest, nec attentata revocantur nisi
per viam justitiæ, & lis suo Marte decurrit,
Ordin. Camerae d. tit. 29. §. item so soll vers.
doch so der / potest autem insinuatio fieri
extra judicium in quovis loco, *Myns. cent. 2.*
obs. 12. Juxta Reform. Juliacen. cap. 34. vers.
welche Appellation, appellatio coram No-
tario, & testibus interposita intra mensem
Judici à quo insinuari debet; Sic juxta

Ordinat. Curiae Monast. parte 2. titul. 46. §. item da der Appellant intra 30. dies appellatio Judici insinuari & apostoli peti debent, alias appellatio est deserta. Et Refor. des Erbstifts Eöllen sub rub. von Appellation so von Endurtheilen beschehen/in fine vult, quod appellatio coram Notario facta Judici à quo insinuetur, & si juxta Reformat. Judiciorum Senatus Colon. d. loco intra 30. dies Judici non insinuetur, est deserta. Prædicta quod à definitiva appelleretur viva voce, vel in scriptis procedunt tam in criminalibus quam civilibus, Guido Papa dict. tract. quest. 120. † In hac appellatione à definitiva ex intervallo in scriptis interposita, non est necesse exprimere causas gravaminum in specie, *text. in l. 3. §. si. ff. de appell.* sed sufficit quod appellans in genere dicat se gravatum, se desuper ad acta referendo, ac proinde ab iniqua sententia, honore salvo, appello, Guido Papa de appell. quest. 123. Constit. Imper. Ratisbonæ de anno 94. §. 99. Maranta d. loco num. 153. Mynscent. 3. obser. 15. nu. 4. Hart. Hartm. d. tit. 19. obser. 15. num. 5. Joan. Ferrarius Mont. lib. 1. progymnas. forens. de appell. cap. 4. ubi aliquot casus tradit quibus causa inferenda est, vide Socinum in reg. fallent. reg. 28. ubi similiter 4. fallentias tradit, Pelsium in suo processu tit. 44. nu. 14. 15. 16. 17. 18. & 19. ubi quinque casus recenset. Fride-
 35 rus Mindan. tamen de processibus in Cam. extrah. li. 1. c. 7. nu. 10. 11. & 12. tutius existimat esse causam gravaminis exprimere, sed hoc in praxi non observatur, formulam appellandi in scriptis à definitiva, vide apud Emerium à Rosbach in sua praxi tit. 73. n. 43.
 36 † Si quis autem pluries appellavit, puta primo viva voce, postea in scriptis, controversitur inter Dd. quænam proseguenda sit, & communiter tenetur primam proseguendam, dummodo de jure subsistat, alias se-

cundam, ita consuluit Lud. Romanus conf. 41. nu. 3. Bart. in l. cum procurator §. si dominus ff. de oper. novi num. hanc opinionem tenet Maranta d. loco à n. 144. usque ad 153. Mynscent. 1. obs. 7. ubi refert juxta contrariam sententiam in Camera judicatum, nempe quod sit in electione appellantis quam prosegui velit, Guido Papa de appell. quest. 115.

† Porro appellatio à definitiva potest justificari ex novis causis, & probationibus, juxta illud quod dicitur non deducta deducam, non probata probabo, per *tex. express. in l. per hanc 4. ubi sedes ordinaria C. de temp. appell. text. in c. fraternitatis 17. ext. de testib. facit tex. in l. eos §. 1. & 1. C. de appell.* Maranta dict. locum. 159. Guido Papa quest. 117. Concor-
 dat. Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 4. §. Wolte aber der Appellant etwas weiters dann in voriger Instanz eingewandt deduciren und fürbringen / das mag er auch seinem Appellation-Libell, zu mehrer Anzeige seines guten Rechts inseriren. Latine. Si appellans quid novi deducere velit hoc ei permittitur suo libello appellatorio inferere. Reformat. des Erbstifts Eöllen sub rub. wie gehandelt werden sol wann beyde Partheyen erscheinen / §. wolte aber cum seq. ubi reprobat abusus, quod judex appellationis statim, ex actis prioribus judicare solebat.

† Quæ autem in causa appellationis de novo deducuntur, non debent esse aliena à causa principali, nec enim novam actionem separatam à prima ibidem instituere licet, sed causæ principali coherere, & ad ejus justificationem noviter deducta facere debent, *text. in d. l. per hanc in verb.* quæ non ad novum capitulum pertinent, † capitulum autem novum dicitur, quod actionem, vel exceptionem propositam non respicit, nec coadjuvat, Bart. in d. l. per hanc nu. 4. Ordinat.

dinat. Camerae parte 3. tit. 33. §. und soll in
solchen/ & quomodo in exercendis appel-
lationibus deduci queat cujus apud prio-
rem judicem non fuit allegatio facta, vide
Joannem Ferrari Montanum lib. 3. progymnas.
forens. ca. 5. per tot. Quare inscite errat caufi-
dicorum vulgus, quando lites, de quibus in
priori judicio neque actum est, neque prae-
sens negotium consequitur, ipsi corradunt
& absque ullo defectu, promiscuas inge-
runt, hoc uno facientes, ut eos nihil plane
intelligere nemo non intelligat, vide l. 1. ff.
eum qui appel. in provinc. des. & l. unicam ff. apud
eum à quo appel. aliam causam agere compellen-
dum. † Quod etiam dicitur in causa appel-
lationis novas posse fieri probationes, hoc
est intelligendum si probatio debet fieri
per testes, super novis productis articulis
novi possunt produci testes, nam super iis-
dem articulis, super quibus in prima instan-
tia sunt producti testes, vel super articulis
ex diametro illis contrariis in causa appel-
lationis de jure Canonico recte non produ-
cuntur novi testes, per tex. exp. in Clem. 2. de te-
stib. & in d. c. fraternitatis, subest enim timor
subornationis, Bart. d. loco nu. 5. & 6. vide Ma-
rant. d. loco n. 162. & 163. de his vide Ferrarium
Montanum d. lib. 3. c. 6. † Hinc si in secunda in-
stantia sententia reformetur ex novis super-
venientibus probationibus, iniquitas prioris
Judicis culpari non potest, qui aliter quam
juxta acta & probata judicare non poterat,
& sic in nullo culpandus, sed pars sibi im-
putet, quod causam melius non instruxerit,
Bart. in d. l. eos nu. 9. † hinc à justa sententia
appellari potest, quia appellans sperat eam
reformari ex novis probationibus, nec
appellando à definitiva quis injuriam ju-
dicis arguit, Maranta d. loco num. 160. &
proinde nec judici injuriam facit, quod ab
ejus sententia appellet, l. & in majoribus 20.

l. si quis provocatione 30. c. de appel. nisi om-
nino frivola sit appellatio, per text. in l. fin.
C. quorum appel. non recip. Gail. dict. observat.
144. numero quinto, nec judex indigne fer-
re debet quod ab ejus sententia definitiva
appelletur, prout eleganter prosequitur Joannes
Ferrarius Montanus progymnas. forensium lib. 1.
cap. 7. per tot. nec ad ignominiam judicis
spectat, si ei lege permittente canonice in-
hibeatur, tametsi alias appellatione inter-
posita non esset quicquam attentaturus,
Gail. d. loco num. 5.

† In Camera si appellans nihil novi ar-
ticulare, nec novas probationes produce-
re vult, ante acta denuo articulare non de-
bet, sed acta priora repetere, & conclude-
re, Ordinat. Camerae parte 3. tit. 33. §. Wo
aber obgemeldter/ Concordat. Ordinat. Cu-
riae Monast. parte 1. tit. 4. §. Wo aber von
einer Endturtheil appellirt/ sollen gleicher
Gestalt zusehenderst im Libell formalia ap-
pellationis deducirt/ und erwiesen/ und
Darauff/ wo der Appellant nit anders oder
weilers dann was in voriger Instanz ein-
bracht/ fürwenden wolte/ derselben Instanz
acta loco narratorum repetirt/ und nach ge-
stalt des Handels/ Darauff zuerkennen ge-
betten werden. Latine. Si à definitiva appel-
latum fuerit, formalia appellationis in libello
deducuntur & justificabuntur, & si appellans
nil novi deducere velit, debet acta prioris
instantiae loco narratorum repetere, & ad
definitivam submittere. † Quod si fecerit, in
termino proximo appellatus respondere,
omniaque producere, & scripto conclude-
re, vel verbo confestim submittere tenetur,
Ordinat. Camerae d. loco §. Wo aber in o-
bigem Fall. Et in Causidicos qui in libellis
appellationum omnia retroacta inepte repe-
tunt, multos articulos consarcientes, qui ad
causam appellationis non faciunt, invehitur

Ferrarius Montanus lib. 3. progymnas. forens. c. 1. §. caterum.

25 † Est autem remedium appellationis commune appellanti & appellato, *l. ampliorum fin. in princ. C. de appel. l. fin. C. quando provoc. non est necesse.* † Unde appellatus potest 26 prosequi appellationem, & jura sua producere perinde ac si ipsemet appellasset, etiam si appellans desistat, & appellationem non prosequatur, *Myns. cent. 2. observ. 21. Crav. conf. 80. n. 10. lib. 1.* Proinde si appellans redemerit acta, & appellatus appellationem prosequi velit super precio redemptionis pro parte sustinendo cum appellante concordare debet, alias judex se interponit ita disponit *der Reichs Abscheid zu Augspurg de an. 66. §. hiebeneben.*

Effectus appellationis hi sunt. Primus & 27 principalis effectus appellationis est, † quod suspendat sententiam, extinguat pronuntiatum, ita quod executioni mandari non possit, *l. 1. §. fin. ff. ad SC. Turpil. l. 1. in princ. ff. de appel. l. furti 6. §. 1. ff. de his qui not. infamia, l. si quis filio 6. §. hi autem ff. de injusto, rupto, & irrito facto test. arg. l. chyrographis 57. §. 1. ff. de administ. tut.* tum quoad appellantem quam quoad appellatum, *Myns. cent. 2. observat. 21. c. venientes 19. ext. de jur. jur. l. 2. §. fin. ff. de pœnis, l. si causa cognita 32. C. de transact. c. pastoralis 28. §. præterea ext. de offic. deleg. extinguit quoad præsentem causæ statum, suspendit quoad futurum statum & litis exitum, quia si confirmetur per judicem à quo reviviscit sententia, effectus suspensionis cessat, & mandatur executioni, & sic sola appellatio ligat manus judicis à quo sine alia inhibitione, ut ad ulteriora procedere, & aliquid innovare non possit, *c. non solum de appell. in 6. Maranta parte 6. de appell. num. 171. & 173. argum. l. 1. C. de bonor. poss. secund. tabul. l. ab executione §. in princ. vers. à quo C. quorum**

*appell. non recip. argum. l. sciendum 15. §. penultim. ff. qui satisd. cog. † nam appellatio habet 28 eum effectum ut adimat judici à quo omnem jurisdictionem quam habuit contra appellantem in ista causa, ita ut ille judex in illa causa fiat quemadmodum quilibet privatus, id est, qui nullam jurisdictionem habeat, l. penult. ff. judicatum solvi, etiam si judex à quo non detulerit appellationi, Myns. cent. 1. obser. 3. num. 2. unde appellationem jus dicere possumus quo priorē jurisdictione suspensa ad sententiam in melius reformandam, accessus datur. Non tamen appellatio rescindit omnia, † sed po- 29 nit causam in eum statum & locum quo erat post litis contestationem, id est, ut appellans possit in causa appellationis omnia facere, quæ potuisset in prima instantia post litis contestationem, *d. c. non solum, arg. l. ita demum Bart. ibid. in princ. Bald. num. 2. C. de procurat. Gail. lib. 1. observat. 144. num. 1. Cravetta conf. 220. nu. 6.* † Et hoc verum præterquam 30 si notorie constet quod appellatio manifeste sit frivola & frustratoria contra leges in casu non appellabili interposita, tunc enim non obstante tali injusta appellatione, judex sententiam exequi potest, *tex. in c. cum appellationibus §. de appel. in 6.* antequam sibi inhibeatur, nisi detulerit appellationi frivola, *Myns. cent. 2. obser. 4. num. 1. Gail. lib. 1. obser. 144. num. 3.* † Si enim ejusmodi casibus 31 in quibus de jure non licet appellare appellans causam exprefferit, eaque legitima & rationabilis à judice appellationis reperta sit, potest judici à quo inhiberi, postquam inhibitionem ultra non debet procedere ad executionem, *tex. in 6. Romana §. si autem & ibi gloss. in verb. mandetur de appel. in 6.* Dixi si legitima, & rationabilis reperta fuerit, nam quando est appellatum in casu in quo non debuit appellari, vel quia causa est injusta,*

sta, vel appellatio est frivola, & frustratoria tunc nunquam debet iudex ad quem inhibere, nisi prius adhibeat causæ cognitionem super iustitia appellationis, alias inhibitiō non valet, *ita Marant. d. loco n. 207. text. est ad hoc expressus in d. c. Romana §. si vero in 6. nec inhibitiō contra ius facta inducit nullitatem actus postea gesti, Panorm. in c. cum venissent in 4. notab. ext. de restit. in integ. & vide viginti duos casus quibus appellatio non ita suspendit executionem, quin iudex à quo citra vitium attentati, pendente appellatione procedere possit, apud Marantam d. loco à num. 174. usque ad num. 207.*

32 † Quomodo temere & frivole appellantes puniendi sint, vide Reformat. Juliac. c. 66. §. fin. & fol. 145. in prima linea ubi auch befunden / & fol. 154. §. so ist demnach ubi frivole appellanti an das Hof-Gericht imponitur poena 25. florenorum aureorum, & quod iudex à quo acta edere non debeat, nisi præstita cautione ab appellante, si appareat ipsum frivole appellasse de solvenda præfecta poena temere appellantis, de jure communi per calumniam appellantes quinquaginta librarum auri animadversione mulctari possunt, *dict. ab executione in fine C. quorum appell. non recip. in criminalibus notatur infamia, & punitur, l. à proconsulibus Cod. de appell. vide VVurmbf. d. tit. 24. observ. 24. Gail. lib. 1. observ. 152. n. 8. De abusu appellationis apud quamplurimos, vide graviter differentem Joannem Ferrarium Montan. lib. 1. progymnas. forensium cap. 2. & de poena temere litigantium, vide eundem lib. 2. c. 2. per tot.*

33 † Juxta Ordinat. Cameræ parte 2. tit. 28. §. Darzu dieweil frivole appellaciones prohibite sunt & malitiose appellantes non solum in litis expensas, sed etiam Fisco in aliquot marcas auri vel argenti condemnantur, quæ postmodum in Deputatione Spi-

rensi anno 1600. usque ad denas auri marcas aucta & exasperata est, & in Memoriali Judic. & Assess. anno 81. §. 6. ob wohl hiebevör cautum, ne poenas temere appellantibus dictas Deputati Fisci in præjudicium Cæsaris depræcantibus remittant, Juxta d. Reform. Juliac. cap. 66. §. fin. mulctantur, aut corporaliter puniuntur, Nach dem auch zum öffterninahl ait Ord. von vielen Partheyen auß lauterem Muthwillen/allein um die Wider-Parthey in verderblichen Schaden zu führen und umguzutreiben/appellirt wird/sollen dieselbige neben Vollstärckung der Urtheil mit Geld oder Leibstraff / so sich solcher Muthwill erfinden würde/nach Gelegenheit der Personen und Verhandlung durch unsere Amptleut gestraffet werden. Latine. Quando quidem ait Ordinat. sæpe à multis ex mera malitia tantum addivexandum adversarium & inutilibus sumptibus gravandum appellatur debent ejusmodi præmia executione sententiæ in ære, vel corpore puniri pro qualitate personarum & causarum, Ordinat. Curia Monasteriens. parte 2. titul. 35. in fine temere & malitiose appellantes arbitrarie punit. Idem facit Reformat. Curia Archiep. Colon. sub rub. de term. in secunda & tertia inst. ser. §. 1.

Secundus principalis appellationis effectus † est, quod devolvit causam ad Superiorem d. cap. non solum de app. in 6. † sæpe enim appellatio habet effectum devolutivum non suspensivum veluti appellatio à sententia excommunicationis, Panorm. an. in dict. cap. ad reprimendam de offic. judic. ord. per illum tex. in cap. per tuas 40. ext. de sent. excomm. exemplum. † In causis annui reditus vigore literarum sigillatarum, non obstante appellatione, revisione nullitate,

restitutione in integrum, & inhibitione, Judex primæ instantiæ exequi debet suam sententiam, & creditorem seu emptorem annui redditus in hypothecam suam immittere, & interposita appellatio habet effectum tantum devolutivum dummodo victor ad instantiam victi caveat, de refundendis perceptis pendente appellatione seu Revisione in casum succumbentiæ, ita speciali edicto Ducis Juliaensis de anno 1596. 26. Martii provisum ordinatum est, ut titul. præced. quoque admonui, quod edictum extat in Reform. Jul. mihi fol. 181.

37 Tertius, † quod appellatione pendente nihil sit innovandum, *l. unica ff. nihil innovari app. pend. cap. post appellationem 2. quest. 6.* & si quid innovetur hoc ante omnia revocatur, & in pristinum statum reponitur, *tex. in dict. cap. venientes*, ubi Papa mandat appellanti restituere possessionem quam consules mandando sententiam executioni ademerant, vide Hartman. Hartman. dict. tit. 19. observ. 20. & quomodo hoc in criminalibus procedat, vide Guido Papa dict. tract. de de appellat. in questione an appellatione interposita num. 89.

38 Quartus effectus. † Quod judex à quo interpositæ appellationi in dubio deferre teneatur, *l. iudicibus 24. C. de appell.* etiam si juxta formam statuti juraverint intra certum tempus sententiam executioni mandare, eo juramento non obstante, deferre appellationibus debent, *tex. & casus in d. c. venientes*. Ratio est, quia in tali juramento exceptum jus superioris intelligitur, *d. c. venientes, c. constituta 19. ext. de rescript.*

39 Quintus effectus. † Appellatio constituit appellantem in protectione Judicis ad quem & à jurisdictione judicis à quo appellavit, eximit, *tex. in c. ad audientiam 34.*

ext. de appell. Guido Papa in suo tract. de appell. concl. 1. & maxime si post appellationem interpositam appellans iter arripuit ad Judicem ad quem pro prosecutione appellationis, *tex. in cap. dilecti 52. ext. de appell. Guido Papa d. loco quest. 125.* De appellationum effectibus vide Damhau. in sua pract. civili cap. 242. Processum secundæ instantiæ seu causæ appellationis à definitiva, vide apud Joan. Pelsium tit. 45. & 46. per tot. Ordin. Curia Monast. parte 2. tit. 35.

TITULUS IV.

DE APPELLATIONE AB INTERLORIA.

SUMMARIA.

- 1 Ab interlocutoria appellatur tantum in scriptis.
- 2 In appellatione ab interlocutoria in scriptis exprimi debet causa rationabilis per quam justificetur appellatio.
- 3 Causa rationabilis quæ dicatur?
- 4 Omnes causæ gravaminum in appellatione ab interlocutoria exprimendæ.
- 5 Relatio specifica ad certam partem actorum vim expressionis gravaminum habet.
- 6 Cur causa rationabilis appellationi ab interlocutoria inferenda sit.
- 7 In quibus differat appellatio ab interlocutoria appellatio à definitiva.
- 8 Consuetudo vel statutum ut ab interlocutoria viva voce appelletur, valent.
- 9 Causa gravaminis in specie scedula appellationis inferenda est in appellatione ab interlocutoria.
- 10 Appellatio ab interlocutoria non justificatur nisi ex iisdem actis.

- 11 Nihil novi in facto consistens pro justificatione appellationis ab interlocutoria allegari potest.
- 12 Declaratur exemplo.
- 13 Ratio quare ex iisdem actis appellatio ab interlocutoria justificari debeat?
- 14 Appellatio ab interlocutoria non ligat manus iudicis, quin ea non obstante, ante inhibitionem ad definitivam procedere possit.
- 15 Iudex deferens appellationi, ligat sibi manus & sibi ipsi inhibet.
- 16 Cur iudex appellationis remittat causam ad iudicem, à quo quando pronunciat bene judicatum, & male appellatum.
- 17 Quare ratio cessat si iudex à quo detulerit appellationi.
- 18 Iudex si detulit appellationi, quomodo remissio causa ad eum fieri debeat?
- 19 Quomodo procedat iudex appellationis in principali causa si reformat sententiam interlocutoriam.
- 20 In appellatione ab interlocutoria non decernitur inhibitio.
- 21 In appellatione ab interlocutoria semper arguitur iniquitas iudicis.
- 22 Iudex à quo inflicturn gravamen per interlocutoriam in responsione apostolorum reponeere potest.
- 23 Interlocutoria quoad iudicem non transit in rem judicatam.
- 24 Iudex à quo potest de iustitia interlocutoria à se data cognoscere.
- 25 A refutatione appellationis ab interlocutoria iterum in scriptis appellatur.
- 26 Ratio huius.
- 27 Duo effectus appellationis ab interlocutoria.
- 28 Primus. Per appellationem ab interlocutoria devolvitur causa principalis ad superiorem quando pronunciatum, bene appellatum, & male judicatum.

29 Secundus. Per appellationem ab interlocutoria devolvitur causa principalis quando iudex à quo detulit appellationi.

† **A**B interlocutoria appellatur uno modo tantum in scriptis scilicet, sive appellatio interponatur incontinenti post latam sententiam, sive ex intervallo, *text. in c. 1. & ibi gloss. in verbo interlocutoria de appel. in 6. Ordinat. Camerae parte 2. tit. 29. §. 3. Wo aber von. Mynsing. cent. 3. obser. 15. nu. 3. Guil. lib. 1. obser. 130. nu. 1. Maranta d. loco nu. 138. & tit. de sententiis nu. 18. † & in hac appellatione ab interlocutoria causa probabilis & rationabilis allegari, & exprimi debet, quæ si probata esset, & reputaretur legitima, si causa hæc non exprimatur, appellatio non recipitur, *tex. in c. ut debitus 59. in c. causam 62. in fine ext. de appel. & in dict. c. 1. †* Dicitur autem causa rationabilis ubicunque iudex gravat contra jus scriptum, vel denegat juris beneficium, *argu. c. de his prope fin. 28. distinct. c. penultim. & ultim. ext. de secund. nupt. puta si neget restitutionem spoliato priusquam de proprietate cognoscat, vel si negat quartam productionem testium cum solennitate legali, cap. ex conquisitione 10. ext. de restit. spol. c. significaverunt 36. ext. de testib. vel si citat ad locum suspectum, c. ex parte 47. ext. de appel. vel si non admittat recusationem propter consanguinitatem, c. postremo 36. ext. de appel. & generaliter ubi legitimæ exceptiones non admittuntur, cap. ex parte 2. ext. de offic. jud. delegari. †* Sunt igitur gravamina in instrumento appellationis in specie deducenda, *dict. cap. causam in fine. Ordinat. Camer. part. 2. tit. 29. §. wo aber/* nec sufficeret quoad gravamina se referre ad acta, prout in appellatione à definitiva fit, & quidem nominatim omnes causæ gravami-*

vaminum in scedula appellationis exprimi debent, nec satis est dicere ex his, & aliis causis in processu deducendis appello, quæ clausula nihil operatur, quod notandum, quia quandoque in hoc peccatur, *Myns. cent. 3. observ. 15. num. 5. & 6. Maran-
5 ta d. loco num. 153.* † nisi certam partem actorum exprimeret, in qua gravamina continerentur ista relatio specifica pro expressione habetur, *Gail. lib. 1. observ. 130. num. 1. & 2. Friderus Mindanus d. c. 7. numer. 13.*

6 † Ratio autem expressionis causæ hæc est, ut judici ad quem appellatur constare possit, an appellatio sit recipienda, nec ne, gloss. in d. c. 1. in verbo interlocutoria, an interlocutoria sit appellabilis, id est an tale gravamen inferat quod per appellationem à definitiva non possit reparari. Et debet appellans ab interlocutoria, vel à gravamine, rationabilem causam gravaminis illati in appellatione sua coram eodem iudice nominatim exprimere, ut debitus honor deferatur judici, nam expressa forte causa rationabili poterit ab eo iustitiam consequi, sicque permitti non debet, ut causa rationabili non expressa possit ab eo recedere, d. c. ut debitus, d. c. 1. Clement. appellanti eod. tit. Quomodo libellus seu scedula appellationis hoc casu concipiendus, tradit *Pelsius in suo processu titul. 18. num. 4.* Et si ex prædictis unum vel plura observata non sint, & sic appellatio ab interlocutoria minus legitime interposita sit, tenet tamen in præjudicium appellantis ideo appellatus talem appellationem prosequi potest si velit *Craver. conf. 18. num. 4.*

7 † Differt igitur appellatio ab interlocutoria ab ea quæ à definitiva interponitur. (1) Quod hæc semper in scriptis interponenda sit, tam in continenti quam ex
8 intervallo, d. c. 1. de appell. in 6. † nisi aliter

consuetudine, vel statuto receptum sit, quod scilicet ab interlocutoria viva voce appelletur, quæ consuetudines, & statuta valent, *Friderus Mynd. de processib. in Camera extrah. cap. 7.* & juxta formam consuetudinis, vel statuti appellatio interposita in Camera recipitur & processus decernuntur, etiam si de tali consuetudine, vel statuto non aliter quam per narrata supplicantis constet, si autem in processibus reproductis ab appellato ejusmodi jus speciale existere negetur, probandum est ab appellante alias processus cassantur, *Gail. d. observat. 130. num. 4. & observat. 36. num. 7. Mynsing. cent. 1. observat. 66. per tot.* † (2)⁹ Quod causa gravaminis in specie instrumento seu scedula appellationis inferenda sit, nec sufficiat relatio ad acta in genere, prout in appellatione à definitiva, in qua non est necesse exprimere causam, l. scio ff. de appel. nisi in appellatione ab interlocutoria relatio facta sit ad acta, exprimendo specialiter in qua parte actorum hoc dicatur, quia illa relatio specialis habetur perinde ac si nominatim fuisse expressa causa, ita *Gail. d. observ. 130. num. 2.* (3) † Differt quia appellatio ab interlocutoria non potest justificari nisi ex iisdem actis, nec habet locum in ea beneficium l. per hanc quoad novam deductionem C. de appel. recip. judicatur igitur in causa appellationis ab interlocutoria ex primis actis, † nec novi quicquam in facto confis-
11 tens deducere licet, quod jam ante in actis deductum non erat, *Bart. in d. l. per hanc num. 3. tex. exp. in Clemen. appellanti. de appel. ubi gloss. in verb. probandis exemplo hoc illustrat.* veluti † si reus opposuit actori ex-
12 ceptionem excommunicationis, quod scilicet sit in minori excommunicatione, & eam iudex rejiciat, reo à decreto rejectionis

nis appellante, non potest suam appellationem justificare per objectionem majoris excommunicationis, de qua apud acta mentione facta non fuit. † Ratio quia ab interlocutoria appellare licitum non est, nisi injuriam judex fecerit, quæ non potest aliter apparere, quam ex actis coram ipso habitis, à definitiva autem etiam justa, & ex qua nulla injuria parti infertur, recte appellatur, quia potest ex novis deductis, & probatis appellationem & causam suam justificare, *Maranta parte 6. de appell. num. 148.* Hinc in Camera in causis appellationum à simplici interlocutoria instrumentum appellationis loco libelli repetitur, paucisque, ut bene appellatum, & male judicatum esse pronuncietur, postulatur, *Ordinat. Cameræ par. 3. tit. 31. §. 5. und so fern.* Quod autem apud acta deductum est, hoc per probationes & allegationes juris in causa appellationis justificari potest, & ita declaratur quod supra dictum, *Cravetta conf. 182. nu. 2. lib. 1. vide Maranta in suo Spec. parte 6. de appell. à nu. 164. usque ad 171. ubi hanc regulam quod appellatio ab interlocutoria non possit justificari ex novis actis septem modis limitat & declarat, vide Soc. in reg. fallen. reg. 38. ubi quatuor modis limitat. (4)† Differt quia appellatio ab interlocutoria non ligat manus judicis à quo, sed potest judex non obstante appellatione ad ulteriora procedere etiam usque ad sententiam definitivam appellante non citato, *tex. in c. 2. de dolo & contu. in 6. Clem. 1. eod. tit. nisi sibi à superiore inhibutum fuerit, tex. in c. non solum 7. vers. ille vero de appell. in 6. l. generaliter §. 2. ver. ipse autem C. de reb. cred. & jurejur. Marant. d. loco n. 161. 162. Refor. des Erbstifts Collen sub rub. von Appellation so von Bey Urtheilen geschicht/ in fine, † vel sponte detulerit appellationi, quia deferendo seu ad-**

mittendo appellationem, ligat manus sibi ipsi, & ipsemet tunc sibi inhibet, unde non potest ulterius in causa procedere, *tex. in c. cum appellationibus 5. de appell. in 6. vide Marant. d. loco n. 172. 173. & 207. usque ad 212.* Deferre autem videtur appellationi judex, qui petenti Apostolos minimè responderet, *Borellus d. loco n. 1002.* † Ratio autem quare si non detulerit appellationi superior causam remittat, ea est, quia jurisdictio quæ per appellationem ad eum devoluta est, expirat sententia per eum lata, *d. c. ut debitus*, nimirum igitur quod amplius de causa se intromittere non possit, & † si judex à quo deferret appellationi, tamen si judex appellationis pronunciat male appellatum, & bene judicatum non remittit necessario causam principalem ad judicem à quo, prout alias de jure facere tenetur, *per tex. in c. Romana §. fin. de appell. in 6. d. c. ut debitus in fine ext. de appellat. Bart. in l. eos num. 6. C. eod. sed sibi cognitionem reservare potest, text. in d. c. cum appellationibus 5. de appell. in 6. Mynscent. 5. obser. 4. nu. 1. Gail. d. observ. 131. nu. 4. Guido Papa concl. 9.* † Si autem hoc casu causam remittere velit opus est expressa verbali remissione propter defectum jurisdictionis, nam ut dictum, judex à quo deferendo appellationi abdicavit à se omnem jurisdictionem, igitur ut ea reviviscat & resuscitetur, expressa remissio per judicem appellationis fieri debet, *Mynscent. 3. obs. 83.* quod sit officium judicis quando appellatur ab eo ante sententiam, *vide Hart. Hartm. in d. tit. 19. obs. 12. per tot.* † Porro si causam appellationis legitimam invenerit, pronunciat bene appellatum & male judicatum, & tunc citat partes ad procedendum in negotio principali, & assumit causam in eo statu in quo erat coram judice à quo, remoto gravamine, *ut in d. c.*

significaverunt ext. de testib. & ita succedit in locum judicis primi, d. l. generaliter §. sin autem 2. C. de reb. cred. & jurejur. c. 1. c. cum appellationibus de appel. in 6. & hujus potest esse ratio, quod judicis prioris jam detecta sit iniquitas, cum semel injuste gravaverit, præsumitur in posterum pejor tuturus, arg. l. Cassius 2. ff. de senat. l. si cui 7. §. iisdem criminibus ff. de accusat. & ita per hanc pronuntiationem devolvitur cognitio causæ principalis ad judicem ad quem, Gail. d. obser. 20 131. num. 2. (5) Differt. † In appellatione ab interlocutoria simplici appellabili tamen una cum citatione non decernitur inhibitio, quia prius de devolutione constare debet, d. c. Romana §. si vero Gail. lib. 1. obser. 130. nu. 7. Hart. Hartman. d. tit. 19. obser. 12. per tot. Reform. des Erbstifts Cöllen sub rubr. wie in Sachen der Appellation fürgeföhren werden soll/ §. penul. Item Reform. Curiae Archiepis. Col. in 2. parte sub rub. de terminis in secunda, & tertia instantia fervandis in princip. In appellationibus ab interlocutoria quando, & qualiter sit inhibitio decernenda, vide Pelsium in suo processu tit. 19. num. 3. 4. 5. 6. & 7. & ibi addit. Wintzleri ubi quid de jure Canonico, & juxta Tridentin. Concilium Sess. 22. cap. 7. Reform. Curiae Colon. de anno 94. in hoc statutum sit, & quid de consuetudine observetur, pulchra traditur. An in appellatione à definitiva statim decernitur inhibitio, prout pluribus declarat, Gail. lib. 1. obs. 144. n. 1. 2. 3. & 4. five certo constet licitam esse appellationem, five sit dubium, non potest judex à quo exequi, neque aliquid innovare, etiam si non detulerit appellationi, Mynscent. 1. obs. 3. n. 2. quid autem judex appellationis faciet antequam appellationem recipiat, & inhibitionem decernat, vide Hart. Hartm. d. tit. 19. obser. 17. per tot. (6) Appellans

à definitiva nullam facit judici injuriam, tex. in l. & in majorib. 20. C. de appel. nec ad ignominiam judicis spectat si ei inhibeatur, etiam si appellatione interposita nihil fuisset attentaturus, facit te. in l. injuriam actio 13. §. is qui ff. de injuriis, nec propter interpositam appellationem offendi debet, ut supra etiam dictum, quia per appellationem à definitiva, non arguitur injustitia seu iniquitas sententiæ, quia juste potuit judex à quo ita judicare secundum allegata & probata, & juste posset judex appellationis contrarium pronunciare propter novas probationes, ita ut uterque juste judicasse diceretur, † secus est in appellatione ante definitivam interposita, quia tunc fit querela tantum de iniquitate judicantis, ex quo sententia reformatoria ex novis actis non justificatur, ita Hart. Hartm. d. tit. 19. observ. 13. (7) † Differt quia Judex à quo potest per interlocutoriam inflictum gravamen in responsione apostolorum revocare, & sic cognitionem causæ sibi reservare, & ulterius in causa procedere etiam nolente parte appellante, tex. express. in cap. cum cessante 60. argum. c. ex parte 47. in fine ext. de appel. ubi glossa magna circa medium modum & formam revocationis tradit, text. in cap. si à judice 10. de appell. in 6. l. quod jussit ff. de re judic. quam revocationem gravaminis judex etiam post elapsum decendum facere potest, quia † quoad judicem interlocutoria non transit in rem judicatam, sed tantum quoad partem, cap. cum dilectus 32. in fine ext. de elect. quin quodocunque re integra eam revocare possit, facit dict. l. quod jussit Maranta d. loco num. 275. Cravetta conf. 23. numer. 8. etiam ex novis actis licet secus quando petitur revocatio per viam appellationis. Cravetta conf. 181. num. 4. Hinc appellans ab interlocutoria

24 toria deducit causas gravaminum, easque
judici à quo exhibet, & petit responderi
super Apostolis, *tex. in d. cap. 1. de appell. in*
6. & in responsione apostolorum sæpe in-
flictum gravamen reponit, prout in Curiis
Ecclesiasticis hoc valde usitatum est. † Ju-
dex enim à quo potest cognoscere de justitia
appellationis ad instructionem suam, ut
sciat an debeat deferre appellationi nec ne,
Panorm. in cap. ad audientiam vers. ultimo scias
ext. de appell. & proinde debet instrumento
appellationis ab interlocutoria inferi cau-
sa, ut judex visa appellationis causa pos-
sit gravamen revocare, si autem dat apo-
stolos refutatorios in hunc vel similem
modum. Quia per sententiam nostram in-
terloquutoriam non credimus appellan-
tem in aliquo gravasse, idcirco appella-
tioni interpositæ non deferimus, hanc respon-
sionem eidem pro apostolis refutatoriis,
concedentes, vel sic idque loco apostolo-
rum, vel simpliciter Non credimus gra-
25 vasse, † à refutatione illa seu non admissio-
ne rursus appellandum est in scriptis intra
decem dies, quia nisi appellet non audietur
postea appellans à definitiva tanquam ma-
nifestus contumax, *ita sentit gloss. & Cardin.*
in Clement. 1. de dolo & cont. quod singulari-
ter observandum, alias deserta esset appel-
latio, Mynsing. cent. 2. observ. 49. per tot. &
cent. 3. observ. 22. Maranta d. loco num. 420.
26 † Ratio iterandæ appellationis est, quia
hujusmodi judicis refutatio habet vim in-
terlocutoria, cum illius sit dispicere utrum
appellatio sit admittenda nec ne, ut supra
diximus, quare si interloquatur appella-
tionem non esse admittendam talis interlo-
cutoria infert gravamen & præjudicat non
appellanti, *ut plenius probat Cardin. ubi supra.*
Potest etiam appellatus renunciare puncto
appellationis ut in principali procedatur,

d. c. 1. vers. post hoc. Decem requisita appel-
lationis ab interlocutoria, vide apud Pelsium
in suo processu tit. 18. n. 3.

† Ex prædictis colligimus duos esse prin- 27
cipales effectus appellationis ab interlocu-
toria. † Primus quod per talem appella- 28
tionem causa ipsa principalis ejusque cognitio,
& definitio devolvatur ad Superiorem, &
à Judicis à quo jurisdictione eximatur,
quando scilicet judex pronunciat bene ap-
pellatum & male judicatum, *per tex. in d. c. ut*
debitus in fine, glossa notab. ibi. in ver. alioquin,
per rationem quam supra dedimus. Idem si
saltem pro parte male judicatum pronun-
ciet. † Secun. effectus est, quod per appella- 29
tionem ab interlocutoria devolvatur causa
principalis ad Superiorem, si judex à quo
sponte detulit appellationi ab interlocuto-
ria, quia per hoc videtur à se abdicare juris-
dictionem, & ligat sibi ipsi manus ne possit
ultra procedere, etiam casu quando pro-
nunciatum à superiore bene judicatum, &
male appellatum esse, nisi per expressum
sibi causa remittatur, hoc operatur ipsa de-
latio, *de his vide Mynf. cent. 4. obser. 46. &*
Gail. obs. 131. per tot. lib. 1. Et observa hic
quod in appellationibus ab interlocutoriis
simplicibus Appellatus exceptionibus cō-
tra formam appellationis devolutionemve
aliisve dilatoriis in eventu litis contesta-
tionem semper adjiciat. In cæteris, si grava-
mina articulata fuerit exhibita, appellatus
suis contra devolutionem, formaliave, ali-
isq; dilatoriis exceptionibus, præter even-
tualem litis contestationem etiam excep-
tiones contra gravamina & in eventum re-
sponsiones, & defensionales aliudve quid-
vis horum loco advertere, eadem & excep-
tionibus omissis præstare debet Reichs
Abscheid/ de anno 1570. §. 92. aber in ap-
pell. & §. 93. sonst in anderen.

TITULUS V.

DE APPELLATIONE AB INTER-
LOCUTORIA VIM DEFINI-
tivæ habente.

Appellationis ab interlocutoria vim definitivæ habente propria traduntur, & exemplis hæc appellatio declaratur.

SUMMARI A.

- 1 Appellatur ab interlocutoria vim definitivæ habente uti ab ipsa definitiva.
- 2 Talis interlocutoria per omnia quoad interpositionem appellationis & alios actus juris equiparatur definitivæ.
- 3 Quando dicatur interlocutoria habere vim definitivæ.
- 4 Declaratur variis exemplis.

† **A**B interlocutoria habente vim definitivæ incontinenti viva voce appellari potest, & ex intervallo in scriptis sine expressione gravaminum, *Maranta in suo Spec. part. 6. de appel. n. 142. & n. 157. Myns. cent. 1. obs. 66. in prin. & cent. 3. obs. 15. n. 3. & 6.* Et ita quoque disponit Ord. Cam. par. 2. tit. 29. §. 2. und so von. † Hæc enim appellatio non solum quoad formam & modum eam interponendi, sed quoad omnes alios juris effectus, & per omnia æquiparatur appellationi à definitiva, paria enim sunt sententiam esse definitivam vel habere vim definitivæ, *Gail. lib. 1. obs. 130. n. 5. & obs. 132. n. 3. Cravet. cons. 181. n. 3.* hinc, ut dixi, appellatur à tali sententia viva voce incontinenti, ex intervallo in scriptis, *Mar. d. loco n. 157.* (2) In appellatione in scriptis interposita non exprimuntur causæ gravaminum, sed fit sim-

pliciter relatio ad acta, *Pelfius in sui processu tit. 44. n. 30.* (3) Non solum citatio sed & inhibitio decernitur, prout in appellatione à definitiva, *Gail. lib. 1. obs. 119. n. 1. & obs. 130. n. 7.* (4) appellatio ab interlocutoria vim definitivæ habente justificatur ex novis actis, *Mar. d. loco n. 170.* Potest enim appellans sua gravamina in libello deducere ut in appellatione à definitiva Ord. Cameræ part. 3. tit. 31. §. aber von einer. † Dicitur autem interlocutoria habere vim definitivæ, quando per eam non definitur totaliter causa principalis, sed per indirectum tangitur articulus qui ad definitivam pertinet, ita ut spes definitivæ non sit, *Gail. lib. 1. obs. 130. nu. 6.* † Exempla. Si controvertitur super contractu celebrato cum minore an is implendus sit nec ne, & iudex pronunciat Titium v. g. esse minorem 25. annis & restitutionem in integrum ei competere, tunc idem est ac si pronunciaretur contractum esse rescindendum, & non implendum, *tex. in l. intra utile 39. ff. de minor.* Sic si in causa vertente inter creditorem & debitorem pronunciet actori obstare pactum de non petendo, idem est, ac si reum absolvisset. Sic si pronunciat quod non sit amplius in causa procedendum, quod à parte actrice vel rea nihil probatum sit, vim definitivæ ejusmodi interlocutiones habent, prout tradit Zasius in l. quod jussit ff. de re judic. Idem si ab usufructuaria petam cautionem, eaque neget se usufructuariam & sic per sententiam absolvatur, utique ab illa sententia possum appellare, quia in rei veritate definitiva est. Nam licet principale negotium non definiat tam istum articulum definit, & iudicium illud prossus absolvit, *vide Bart. in l. 2. Cod. de appellat. recip.* Idem est & in eo casu ubi à primo Judice ratione inter-

interlocutoriae appellat, & si iudex appellationis pronunciet male appellatum & bene sententiatum, tunc ab illa sententia ad Cameram appellari potest, quia licet quoad partem non sit definitiva tamen in rei veritate quoad iudicem appellationis est sententia definitiva, quia causa appellationis est prorsus absoluta, *Salyc. in l. post sententiam C. de sent. & interloc. om. judic.* Sic sententia revocatoria attentatorum habet vim definitivae, *Felinus in rubric. ext. de re judic. nu. 12. Marant. d. loco num. 170. Guido Papa quest. 121.* Sententia absolutoria ab observatione iudicii lata super inepto libello est interlocutoria, habens vim definitivae, & cautela est pro reo, si libellum obscurum, aut generalem, & incertum invenerit quod petat illum tanquam talem rejici, seque ab instantia absolvi cum refusione expensarum, *l. 1. §. 1. ff. si mens. fals. mod. dixer. c. examinata 15. ext. de jud.* non autem ut declaretur libellus, nam hoc petito, declarationem facere posset, & absolutionem ab instantia per hoc impedire si enim declarationem non petierit, eam decernere non potest, quia non est petita, *c. licet Heli ext. de symonia, Spec. tit. de libel. concept. §. fin.* Sic si delegatus pronunciat se in competentem & remittit causam ad delegantem, *c. significantibus 38. ext. de offic. deleg. Gail. de loco n. 9. & 10.* ubi dicit utramque sententiam tam competentiae quam incompetentiae vim definitivae habere, & appellationes incontinenti viva voce interpositas recipi, & processus citationis & inhibitionis decerni. Sententia impositionis perpetui silentii vim definitivae habet, arg. l. cum Titia 18. ff. de accusat, *Gail. lib. 1. observ. 132. num. 1. 2. & 5.* quia totam causam absorbet, praecipuum de solvendo vim definitivae habet, & ab eo appellare conceditur, *tex. in l. ait praetor 7. §. 2. vers. permittitur in*

verb. nisi forte quasi adversus injuriam appellandum quis ei putet ff. de minorib. Maranta d. loco num. 28. Sententiam de immittendo ex secundo decreto vim definitivae habet, & ab ea appellatur, *Zasius in d. l. quod iussit, Maranta d. loco n. 29. Wurms. in pract. obser. tit. 44. observ. 15.* Sententia desertationis quod appellatio sit deserta vim definitivae habet, *gloss. in d. Clem. finali de appel. Gail. lib. 1. observ. 138. per tot. Marant. in suo Spec. parte 6. tit. de sent. n. 26. Wurms. d. loco observ. 17. Crav. cons. 181. n. 2. & vide quatuor conclusiones ex quibus dijudicari possit interlocutoriam habere vim definitivae, apud eundem d. loco num. 42. 43. 44. & 45. De interlocutoriis habentibus vim definitivae, vide quoque Mathesilenum singul. 39. & ibid. Gabriel. Sarai in annot. per tot. Damhaud. in sua Practica civili cap. 145. n. 5. cum seqq.*

TITULUS VI.

DE APPELLATIONE AB INTERLOCUTORIA SIMPLICI inferente gravamen quod per appellationem à definitiva Reparari non possit.

Exempla appellationis ab interlocutoria inferente gravamen quod per appellationem à definitiva reparari non potest traduntur.

SUMMARIA.

- 1 Ab interlocutoria simplici de jure civili non appellatur.
- 2 Ab interlocutoria inferente gravamen quod per appellationem à definitiva reparari non possit, admittitur appellatio.

- 3 Declaratur duobus exemplis.
- 4 A sententia admissionis, vel reprobationis fidejussorum iudicio sistendi causa datorum, appellatur.
- 5 A sententia arbitrorum super recusatione iudicis appellatur.
- 6 A sententia iudicis se competentem pronunciantis appellari potest.
- 7 Sententia super legitimatione personarum appellabilis est.
- 8 Sententia admissionis, vel rejectionis libelli appellabilis est.
- 9 Item super admissione, vel rejectione dilatoria exceptionis.
- 10 Opponens exceptionem quam adversarius admittere non vult instare debet ut iudex desuper interloquatur.
- 11 Sententia super admissione testium inhabilium appellabilis est.
- 12 Ab excessiva taxatione expensarum appellatur.
- 13 Ab omissione expensarum appellatur.
- 14 Cur appellatio ab interlocutoria simplici in scriptis cum expressione gravaminum fieri debeat?
- 15 A confirmatoria interlocutoria etiam post decem dies primæ interlocutoria appellari potest.

1 † **D**E jure civili regulariter ab interlocutoria simplici non appellatur, *tex. in l. ante sententia tempus penult. C. de appel. recip. & in l. 2. C. de Episc. audient.* ubi & poena imponitur frustratorie appellanti. Ordinatur. Camerae parte 2. titul. 28. §. fin. † Si autem interlocutoria tale gravamen inferat quod per appellationem à definitiva postea sequenti plene reparari non possit, quin aliquale præjudicium remaneat, tunc appellatio admittitur, *tex. in d. l. ante sententiam 2. ff. de appel. recip. vel. non, & ibi Bart.*

in fine, ubi JC. duo exempla ponit † veluti 3 ab interlocutoria qua iudex iussit servum in civili causa torqueri recte appellatur, regulariter enim servus torqueri non potest, nisi aliter veritas haberi non possit, *tex. in l. Divus 9. in prin. ff. de quest. præter quam contra dominum, l. 1. in fine C. de quest. & nisi servi de facto proprio interrogentur, l. interrogari 15. C. de quest.* hoc igitur gravamen non potest tolli in definitiva, alterum exemplum si iudex interloquatur servum torquendum in causa criminali non præcedentibus indiciis. † Sic ab interlocutoria 4 qua admittuntur, vel reprobantur fidejussores iudicio sistendi causa dati, appellari potest, hoc enim gravamen per appellationem à definitiva non reponitur, *tex. in l. arbitro 9. ff. qui satisd. cog.* † Sic à sententia 5 arbitrorum qui de causis suspicionis cognoscunt, appellatur, *l. fin. in fine C. de iudiciis, c. ab arbitris de officio deleg. in 6.* † A sententia 6 competentiae recte appellatur, *Bart. in d. l. 2. n. 13. ff. de appel. recipiend. Bald. in l. 2. C. de Episc. audient. Reichs Abscheid de anno 94. §. 98. und demnach dem.* † Sententia lata super legitimatione personarum infert gravamen quod per appellationem à definitiva non reparatur, ut si pronuntietur quem esse procuratorem vel non, mandatum ejus esse sufficiens, vel non, idem in tutore, *Bart. d. loco num. 15.* † Sententia super admissione 8 libelli, vel rejectione libelli infert gravamen irreparabile, *Bart. d. loco num. 16. arg. c. significantibus ext. de appel.* Ratio est, quia reus procedere cogitur super facto quod non potest reparari. † Sententia super rejectione 9, vel admissione dilatoria exceptionis dummodo justum gravamen appellans habeat. Item in exceptione peremptoria quæ impedit litis ingressum, *Bart. ibidem nu. 17. idem in l. ejus qui nu. 1. ff. de appel. recip. de appella-*

pellatione à rejectione exceptionis, vide *Hart. Hartm. d. tit. 19. obser. 19. per tot.* Circa quod singulariter notandum, quod tametsi à repulsione exceptionis tacita æque atque
 10 à repulsione expressa appellari possit, † cautius tamen facere excipientem, ut inflet apud iudicem ut super exceptione admittenda, vel non admittenda interloquatur, alioquin non poterit ostendere coram iudice appellationis se ex hoc gravatum esse, nisi ostenderet iudicem à quo exceptionem ipsam per suam interlocutoriam admittere denegasse, c. *dilecto filio 63. c. interposita 70. ext. de appel.* vel saltem ea neglecta in causa processisse, c. *ex part. M. 67. ext.*
 11 eod. † Sententia super admissione probationis per testes qui de jure non sunt admittendi, aut quia testium dicta publicata, recipit appellationem, *Bart. in d. l. 2. num. 25.*
 12 † Ab excessiva taxatione expensarum appellari potest, *Guido Papa de appel. quæst. 96. Wurmbs. de tit. 44. obser. 11. & obser. 16. per tot.*
 13 † Ab omissione expensarum eo casu quo victus non appellavit, victor appellare potest, idem si victum ab expensis absolvit, *Wurmbs. d. loco obser. 13. Myns. cent. 2. obser. 22. De his vide Guidonem Papæ in suis decis. decisione 75. ubi enumerat decem casus in quibus potest ab interlocutoria appellari, Bald. in l. 2. C. de Episc. audient. Bart. in d. l. 2. ff. de appel. recip.* Hæc appellatio ab interlocutoria inferente gravamen quod per appellationem à definitiva reparari non potest, semper in scriptis fieri debet sive appellatio interponatur incontinenti, sive ex intervallo, & causa gravaminis nominatim inferenda est, † quod propterea est introductum ut temeritas litigiosorum hominum compescatur ne juris ordinem in litibus exercendis circumducto processu ex insidiis impediunt, sed illati gravaminis re-

parationem finito negotio in sententia definitiva duntaxat quærant, *Bart. in l. ait prætor num. 3. & 4. ff. de minor. Ordinat. Cameræ parte 2. titul. 29. §. two aber.* Notandum quoque hic si quis ab interlocutoria non appellet, sed petat eam tantummodo contrario imperio revocari juxta, *l. quod jussit ff. de re judic.* † & iudex illam interlocutoriam non revocet sed confirmet, poterit appellari à confirmatoria interlocutoria, etiam post decem dies à die primæ interlocutoria, *Guido Papa de appel.* Nota similiter, quod Reformat. Jud. Senat. Col. sub rub. von Apostolen/tribus casibus ab interlocutoriis appellare permittat. Erstlich / wann das Benurtheil Krafft eines Endurtheils hat / zum anderen / wann die Beschweruß so durch das Benurtheil zugefügt durch das Endurtheil nicht erhalten werden mag / zum dritten / wann kein Verhoffen / daß nach solchem Benurtheil einig Endurtheil ergehen werde / Latine. 1. Quando interlocutoria vim habet definitiva. 2. Quando gravamen per interlocutoriam inflictum per appellationem à definitiva reparari non potest. 3. Quando post interlocutoriam non expectatur definitiva.

TITULUS VII. DE APPELLATIONE TERTII PRO SUO INTERESSE.

Appellatio tertii pro suo interesse quando admittatur.

S U M M A R I A.

- 1 Tertius pro suo interesse appellare potest.
- 2 Declaratur exemplis.

- 3 *Sententia rescissionis testamenti instituta quærela inofficiosi, præjudicat legatariis, & fideicommissariis.*
- 4 *A sententia condemnatoria principalis debitoris fidejussor ejus recte appellat.*
- 5 *Fidejussor evictionis causa acceptus à sententia contra emptorem recte appellat.*
- 6 *Item à sententia evictionis lata contra emptorem venditor appellare potest.*
- 7 *A sententia contra heredem lata cohæres appellat.*
- 8 *A gravamine extrajudiciali tertius appellare potest.*
- 9 *Tertius appellans in scriptis appellare debet causa gravaminis expressa.*
- 10 *Ratio hujus.*
- 11 *Appellatio à definitiva in scriptis cum expressione gravaminum fieri debet, quæm docunque à lege, vel ab homine est prohibita.*
Declaratur exemplo.
- 12 *Tertius appellationem interpositam ab alio prosequi potest.*
- 13 *Tertius volens adherere appellationi eam intra decennium ratificare debet.*
- 14 *Appellans si à prosecutione appellationis desistat, tertius adherens eam prosequi debet.*

EX quo sententia inter litigatores lata quandoque tertio qui in lite non fuit, præjudicat, hinc tertius qui in judicio non fuit, pro suo inter esse à sententia appellare potest, *tex. in l. ab executore 4. §. 2. l. à sententia §. in prin. l. si per lusorio 14. ff. de appel. in l. 2. §. 1. ff. quando appel. sit tex. in l. 1. in prin. ff. de appel. recip.* ubi dicitur non solent audiri appellantes nisi hi quorum interest, ergo quorum interest audiendi sunt. † Veluti si factio Episcopi præjudicetur Ecclesiæ, puta si contra formam consuetam Metropo-

litano præstet juramentum, Capitulum potest appellare, *tex. & casus in c. dilecti 9. ext. de major. & obed.* & ista appellatio Capituli prodest Episcopo, quia per hoc absolvitur à juramento quod indebite præstitit, *d. c. dilecti in fine*, & regulariter pluribus condemnatis si unus appellet & vincat, prodest consortibus, si una eademque est causa defensionis, *tex. in l. 1. & 2. C. si unus ex plurib. appel. cap. una sententia penult. ext. de appel. Gail. lib. 1. observ. 126. num. 3. vide Felinum in cap. cum super 17. num. 6. cum seqq. ubi hoc octo modis limitat. ext. de appel.* Sic appellatio domini prodest subditis, ut contra eos pendente appellatione domini in causa procedi non possit, sed tanquam attentata revocanda, *Gail. dicto loco num. 1.* Et victoria tertii appellantis prodest principali jam antea victo, *Gail. lib. 1. obser. 122. num. 7.* Eodem modo si contra hæredem agatur quærela inofficiosi testamenti, & contra hæredem pronunciatum sit † ista sententia præjudicat legatariis, rescissio enim testamento per quærelam inofficiosi legata concidunt, *tex. in l. Papinianus §. si ex causa 16. digestis de offic. testament.* proinde possunt legatarii, fideicommissarii, & quibus libertas in testamento relicta est, aut alias quicquam ex testamento debetur à tali sententia appellare, *tex. in dicta lege à sententia §. 1. digestis de appel. dicta lege si per lusorio l. si suspecta 29. in princ. digestis de in offic. testament.* quid enim si hæres per collusionem passus esset se condemnari, idque in fraudem legatorum, iniquum foret, si legatario per appellationem non subveniretur. † Sic condemnato debitori fidejussor ejus recte appellat, *dicta lege à sententia in princ. vers. item fidejussores*, † prout quoque fidejussor evictionis nomine datus à venditore, si emptori res vendita per sententiam fuerit evicta recte appellat,

pellat, etiam si emptor & venditor pro eo intervenientes acquiescant sententiæ, *tex. dicta lege à sententia in fine princ.* quia cum fidejussor emptorem indemnem servare teneatur, sibi prospicere debet, † sic si emptor de proprietate rei victus sit, & sententiæ acquiescat, author ejus, quia de evictione tenetur, & emptor adversus eum regressum habet, appellare potest, *dicta lege ab executore paragrapho item si emptor l. si parentes 20. Cod. de evict.* item si author prævia denunciatione litem in se suscepit, quæ emptori super re vendita mota erat, & succubuit, eo non appellante, emptori hoc denegandum non erit, licet enim venditor de evictione teneatur, & emptorem omnino indemnem servet, tamen contingere potest, quod is solvendo non sit & sic inanis sit actio quem excludit inopia debitoris, proinde tutius est quod emptor à sententia appellet, *dicto paragrapho item si emptor vers. at si auctor.* † Sic à sententia contra hæredem lata licet cohæredi plene non præjudicet, potest tamen propter aliquale præjudicium ab ea appellare, *dicta lege à sententia in prin. & ibi glossa in verbo præjudicium, tex. in simili casu in cap. cum super 17. ext. de sent. & rejudic.* ne illa sententia, vel acta aliquam faciant contra eos præsumptionem, cum agatur super portionibus eorum. Sic & dominus, si subditus ejus in jus vocatus sit, & condemnatus, potest pro suo interesse à sententia appellare subdito non appellante, *Gail. lib. 1. observ. 125. num. 7. & d. observ. 126. num. 1.* ubi dicit in casu notabili citationem & inhibitionem à domino in Camera impetratam. Sic lite mota coram delegato super jure patronatus, si Episcopo, vel Archidiacono ad quem canonica institutio pertinet, per delegatum in aliquo præjudicetur, ut quia is sibi insti-

tutionem arrogat, recte ab hoc gravamine Episcopus, vel Archidiaconus appellat, *tex. in c. super eo 15. ext. de offic. deleg. vide Guidonem Papa de appell. quest. 19. 20. & 21.* Neque solum à sententia interlocutoria, vel definitiva tertius appellare potest † sed & à gravamine extra judiciali. Sic & à transactione facta inter aliquos potest tertius appellare, si prætendit collusionem habitam in sui præjudicium transactionem fieri, puta si hæres transigat cum eo qui vult dicere testamentum inofficiosum, legatarius ab illa transactione appellare potest, quia sua interest, *d. l. à sententia §. penult.* † Et hæc appellatio interponi debet à tertio intra decendium à die latæ sententiæ, vel illati gravaminis, & quidem causæ gravaminum semper in hac appellatione exprimi debent, etiam si à definitiva appellatum esset, *d. l. à sententia in prin. in verbis nisi ex justa causa & ibi Bart. n. 9. d. c. cum super in verb. rationabiliter propositum & ibi Felinus nu. 1.* † Ratio est, quia regulariter à sententia inter alios lata appellare non licet, *d. l. à sententia in prin.* quandounque autem appellatio interposita est contra regulas juris communis, tunc per expressionem causæ, & gravaminum justificanda est, ut sic appellans præsumptionem quæ contra se militat, elidat, aliter ejus non recipitur appellatio, *Gail. lib. 1. observ. 122. nu. 5.* Et signanter notandus est casus quo in appellatione à definitiva non sufficit dicere appello, sed necesse est exprimere causam rationabilem & in jure fundatam, qua appellationem suam justificet, nimirum quod sua interfit, *vide Panorm. in d. c. cum super in 4. notabili, Hart. Hartm. in suis obser. pract. tit. 5. observ. 10. num. 6. 7. 8. & 9.* † Et regulariter appellatio à definitiva causas gravaminis continere debet, quandounque appellatio à lege, vel ab homine est prohibita, alias

lias non valet appellatio nec recipitur, nam cum appellatio est prohibita, appellans habet juris præsumptionem contra se, proinde judex non admittit ejus appellationem, nisi alleget justam causam per quam præsumptio ista elidatur, ita *Maranta in suo Spec. parte 6. de appel. num. 155.* Veluti si sententia fertur contra confessum in jure is à tali sententia appellare quidem potest, sed in ejus appellatione debet exprimi causa quare debeat recipi, puta quia dicat, Domine judex lata est contra me sententia, quia confessus, à qua tamen appello, quia mea confessio facta est per metum, tormenta, vel errorem, *c. Romana §. si autem de appel. in 6. cap. quicumque 2. quæst. 6. Specul. tit. de appel. §. in quibus vers. sed nunquid,* & postquam in ejusmodi casibus judex appellationis causam cognoscere cœperit potest inhibere judici à quo ne ad executionem procedat, *tex. in d. c. Romana §. si autem.* † Et sicut tertius qui in lite non fuit pro suo interesse appellare potest, ita & appellationem à victo interpositam prosequi potest, etiam si ipse non appellet, *tex. in d. l. ab executore §. item si emptor vers. quin etiam,* veluti si condemnato emptore author ejus appellaverit, sed in prosecutione negligens sit, emptori permittitur ipsa prosecutio, ac si ipse appellasset, *tex. item in dicta lege à sententia paragra- pho idem rescripsit & ibi Bart. notat.* Ratio est, quia per appellationem principalis, suspensa est sententia, & omnibus quibus gravamen illatum, via aperta est, ita ut non sit opus alia appellatione, *tex. in l. si post mortem 10. §. fin. ff. de bonor. poss. contra tabul. facit in simili l. cum unus 12. ff. de rebus author judic. possid. ita Gail. d. obs. nu. 1.* Quinimo licet victus appellans transigat cum adversario, per hoc tamen non derogatur juri quæsito ipsius tertii per appellationem ipsius victi, *Panor.*

in d. c. cum super vers. quero nunquid tertius. Hart. Hartm. d. loco n. 10. † Potest & tertius pro suo interesse appellationi interpositæ adhærere, *tex. in c. ut circa de elect. in 6.* quo casu necesse est ut appellationem ab alio interpositam intra decendium quo appellare debuisset, & expresse ratificet, contestando quod appellationi adhærere velit, *gloss. in d. c. ut circa in verbo adhærentes tex. in c. non solent 2. quæst. 6. tex. in l. bonorum 24. ff. rem ratam hab.* Et quidem adhærentes appellationi eam prosequi non tenentur, quousque appellans eam prosequitur † si autem ille desistat tunc adhærentes prosequi debent, si velint, ut sententia qua appelletur, reformetur, ita *gloss. in d. c. ut circa in verbo adhærentes,* & in quibus casibus tertius appellans jure speciali utatur, vide *Gail. lib. 1. obser. 72. per tot. ubi quinque casus refert.* De appellatione tertii vide *Borellum d. loco à num. 902. usque ad nu. 929.* & nota quod appellatio tertii pro fit victo qui non appellavit quando eadem est causa defensionis utriusque *Cravetta conf. 220. num. 21.*

TITULUS VIII

DE APPELLATIONE AB EXTRAJUDICIALI GRAVAMINE.

Quod appellatio extrajudicialis interponatur à gravamine per Judicem vel partem illato, & de ejus effectu.

SUMMARI A.

I Gravatur quis extrajudicialiter à iudice vel à parte.

2 Quo-

- 2 Quomodo à iudice quis extrajudicialiter gravetur.
- 3 Gravamen illatum per decretum in extrajudiciali aliqua audientia, ad appellationem extrajudicialem pertinet.
- 4 Ab electione, & postulatione appellare licet.
- 5 A nominatione ad aliquod officium publicum.
- 6 Item à collatione beneficii.
- 7 Quomodo à parte quis gravetur?
- 8 Extrajudicialis appellatio duplex est.
- 9 Appellatio à gravamine à parte illato est provocatio ad causam.
- 10 Provocatio latius patet quam appellatio.
- 11 Provocatio fieri debet ad ordinarium gravantis.
- 12 A futuro gravamine recte appellatur.
- 13 Effectus extrajudicialis appellationis.
- 14 A iudice extrajudicialiter gravante ad ejus superiorem appellatur.
- 15 Debet interponi intra decennium, in scriptis, cum expressione causæ rationabilis.
- 16 Intra 30. dies petet apostolos.
- 17 Ab appellatione extrajudiciali non decernitur inhibitiō, nisi cum causæ cognitione.

Sæpe contingit aliquem gravari extrajudicialiter, † idque vel à Iudice, vel à parte. † A Iudice, si extrajudicialiter procedat, veluti si iudex, aut magistratus aliquis ad partis adversæ instantiam extra iudicium nullo servato juris ordine hoc vel illud præcipiendo, inhibendo, statuendo, decernendo, aliquem gravet, ab huiusmodi decretis mandatis, interdictis, vel multis Superiorum appellare permittitur, Reichs-Abscheid/ de anno 94. §. 110. verk. aber nachdem / Subditis autem à magistratu extrajudicialiter appellantibus, nisi gravamen verisimiliter prius probetur, & ab eo tanquam iudice illatum esse demonstratur processus non decernuntur, juxta d.

Constit. de anno 94. §. 102. Darumb setzen/ de iudice extrajudicialiter procedente, vide Gail. lib. 2. pract. observ. 76. per tot. † aut si causa disceptetur in extrajudiciali aliqua audientia. In einem Berhör ut vocant, prout ejusmodi extrajudiciales cognitiones à dominis territoriorum passim instituuntur, & per sententiam latam in tali audientia pars gravetur. Aut si principum vel Comitum Consilarii inscriptis vel alio pacto etiam extrajudicialiter ex jussu vel authoritate principis, vel Comitum spoliare intendant, vel aliquem enormiter, oneraverint, ut plærumque suis Recessibus ut vocant, faciunt, quos passim cum causæ amice tractantur partibus vel invitis obtrudere solent jam utique si intra decem dies à tempore sententiæ ab isto gravamine ad Cameram appelletur decernitur citatio, ut factum in causa Stummet contra Braunweiler & Orsbach / contra matrem suam, item in causa Johann Fassbender contra Nicolaus Fassbender / † Sic ab ele- 4 ctione, & postulatione recte appellatur, tex. in c. cum inter Canon. 21. ext. de elect. in c. concertat. 8. de appel. in 6. c. 1. c. ut circa 4. c. is qui 19. c. qui contra 20. de elect. in 6. c. constit. 41. eod. † à nominatione ad aliquod offi- 5 cium publicum, tex. in l. si ad scribarum 4. & in l. cives 12. C. de appel. † à collatione bene- 6 ficii, tex. in c. à collatione 11. de appel. in 6. adde Clem. causam de elect. ubi traditur forma secundum quam appellans appellationem intimat appellato ut causa ad Curiam devolvatur.

† A parte veluti si subditus, aut alius quispiam cum principe, Comite, aut alio magistratu negotium aliquod habeat, & is in sua ipsius causa ei gravamen aliquod inferat, à tali extrajudiciali gravamine

appellare seu provocare licet, per text. in
 8 cap. bonæ memoriæ § 1. ext. de appellat. † Et
 sic appellatio extrajudicialis duplex est a-
 lia à judice extrajudicialiter procedente,
 alia à parte extrajudicialiter gravante ali-
 am partem, Maranta in suo Specul. parte 6.
 titul. de appell. numer. 279. Gaill. lib. 1. observat.
 9 120. numer. 1. † quæ nihil aliud est quam
 10 provocatio ad causam † proinde ille termi-
 nus provocatio latius patet quam appel-
 latio quia provocatio appellationem ju-
 dicialem, & extrajudicialem in se comple-
 ctitur, estque omnis appellatio provoca-
 tio, sed non è contra, Maranta d. loco numer.
 2. sic intelligitur, text. in cap. cum sit Romana
 11 vers. si vero ext. de appellat. † ac proinde ad-
 eundus est judex ordinarius ipsius partis
 quæ gravavit, non vero ejusdem superior,
 Reichs Abscheid/de anno 94. paragrapho
 102. Darumb setzen/veluti si princeps non
 ut magistratus sed ut pars in proprio nego-
 tio, & causa aliquem gravavit, conve-
 niendus est coram judicibus Ordinationis,
 Gaill. dicto loco numer. 4. ubi præjudicia alle-
 gat, Mynsing. centur. 4. observat. 43. numer. 3.
 12 † Hinc si quis timet se molestari, turbari,
 seu spoliari possessione ejus rei quam ha-
 bet, potest appellare seu provocare ad su-
 periores judices ne infuturum moleste-
 tur, turbetur, seu spoliatur possessione sua,
 VVurmbf. d. titul. 24. observ. 9. numer. 1. & 2.
 13 ubi duo requisita tradit. † Effectus autem
 extrajudicialis appellationis est, quod at-
 tentata post appellationem interpositam
 revocentur, per text. in d. cap. bonæ memoriæ,
 ubi spoliatus possessione Ecclesiæ, interpo-
 sita appellatione restituitur, VVurmbferus d.
 observ. numer. 3. & in cap. dilecti 9. ext. de ma-
 jor. & obed. ubi à juramento quod Metro-
 politanus vult exigere à suffraganeo, potest
 appellari, quæ appellatio operatur, ne de

facto in vim juramenti molestetur. Imo
 attentatum post, & contra appellationem
 extrajudicialem est ipso jure nullum, Pa-
 norm. in cap. ad audientiam in 3. notab. ext. de
 appell. habet insuper in beneficialibus vim
 citationis, per text. in c. 1. de elect. in 6. quem
 effectum pulchre declarat Maranta d. loco,
 plures effectus extrajudicialis appellatio-
 nis, vide apud Panorm. in d. cap. dilecti vers. sed
 extra gloss. Bart. in l. fin. numer. 4. ff. de appell.
 recip. exemplum appellationis extrajudi-
 cialis, vide apud VVurmbf. de observ. 9. numer.
 4. † Si autem judex extrajudicialiter
 gravaverit, ad ejus superiorem appel-
 latur imo etiam ad Cameram Imperia-
 lem, si judex immediate ei subsit, & non
 aliter, Mynsing. cent. 4. observ. 43. numer. 3. li-
 citum enim est præsertim de jure Cano-
 nico à gravamine extrajudiciali ad supe-
 riorem appellare, per text. in d. c. concertationi
 de appell. in 6. & in d. c. bonæ memoriæ. Et quo-
 ties à gravamine extrajudiciali ad Cam e-
 ram appellatum est & exactis appareat, &
 etiam in Camera definiatur à priore judice
 male actum & bene provocatum hoc casu
 partibus plærumq; injungitur, ut in princi-
 pali causa in Camera procedant † quæ qui- 15
 dem appellatio intra decendium à die illati
 gravaminis computandum interponi debet
 tex. in d. c. concertationi, Maranta parte 6. de
 appell. num. 213. proseguenda & finienda in-
 fra terminum legis, interponi debet in-
 scriptis, & inserenda est causa legitima, &
 probabilis, per quam justificetur, id est ta-
 lis quæ si esset vera, necessario inferret
 istum appellantem frustra gravatum, tex. in
 c. constitutis 46. vers. nos ergo ext. de appell. Bart.
 in d. l. fin. num. 5. Maranta d. loco num. 158. tex.
 in c. 1. in verbis ut si quis in judicio, vel extra de
 appell. in 6. † & petere debet apostolos in- 16
 stanter & infra triginta dies, d. c. 1. c. ab eo
 de

de appell. in 6. Clem. quamvis, eod. tit. Gaill. d. obser. 120. nu. 3. † Singulariter autem observandum quod appellans ab extrajudiciali gravamine non obtineat inhibitionem, quæ hoc casu non decernitur, per rationem quam tradit, Gaill. d. loco nu. 6. & obser. 144. nu. 8. lib. 1. nisi appellatio satis fundata, & justificata, lis contestata, & ad minimum pars adversa audita fuerit, tunc demum inhibendi jus erit, Constit. Imp. de anno 94. §. wann aber vers. als soll auch. De appellatione extrajudiciali, vide Bart. in d. l. fi. à nu. 4. usque ad finem de app. recip. Guid. Papa de appell. quæst. 53. Borellum d. tit. 33. à nu. 830. usque ad 868. Et quatuordecim differentias inter appellationem judicalem, & extra judicalem, vide apud Panorm. in d. c. bonæ memoriæ vers. ultimo nota, &c. de hac appellatione extrajudiciali quomodo inducat litis pendentiam, vide Herculanum de attentatis cap. 10. per tot.

TITULUS IX.

DE ATTENTATIS.

Quomodo attentata committantur,
& quomodo & quando revocentur,
& quando non.

SUMMARIA.

- 1 Ex quo appellatio suspendit sententiam ea pendente nihil est attentandum.
- 2 Et hoc sive recepta jam sit appellatio, sive nondum recepta.
- 3 Judex appellationis ante omnia revocare debet quod sit appellatione interposita.
- 4 Distributio hujus materia.

- 5 Quando pendeat appellatio ut nihil innovari possit?
- 6 Pendet appellatio quæ legitime intra decendum est interposita, & cui à judice delatum est.
- 7 Pendet appellatio quæ à judice à quo refutata est.
- 8 Judex justam appellationem refutare nequit, nec sententiam suam exequi.
- 9 Justa censetur appellatio quæ jure notorie non reprobatur.
- 10 Pendet appellatio quæ nondum est recepta à judice ad quem.
- 11 Intra decendum interponenda appellationis pendet appellatio, ad effectum ut nihil innovari possit.
- 12 Innovatio triplex est legis, judicis, & partium.
- 13 Legis innovatio quæ?
- 14 Innovatio judicis & partium prohibita est.
- 15 Appellans attentando renunciat appellationi.
- 16 Declaratur exemplis in criminalibus appellantem in pristino suo statu manere.
- 17 Judicium attentatorum unde originem tulerit.
- 18 Pendente lite, vel appellatione nihil est innovandum.
- 19 Idem statutum in Reformatione Juliac. & Ordinat. Curie Monast.
- 20 Quando casus non est appellabilis recte fit contra vitium attentati executio.
- 21 In casibus non appellabilibus decreta inhibitione attentatum committitur.
- 22 Attentata non censentur quæ pendente lite ante appellationem fieri poterant.
- 23 Declaratur exemplo.
- 24 Non dicitur attentare seu innovare qui jus suum post appellationem prosequitur, in quo ante fuit.
- 25 Spectantia ad causam principalem & continuandam possessionem pro attentatis non habentur.

- 26 In causa nullitatis non decernitur inhibitio.
- 27 Pro sententia judicis praesumitur quoad justitiam, & quoad processum.
- 28 Nullitas exactis notoria impedit executionem.
- 29 In appellatione ab interlocutoria appellabili non decernitur inhibitio sine causa cognitione.
- 30 Attentata post emanatam inhibitionem in appellatione ab interlocutoria revocantur, si delatum est appellationi.
- 31 Tertio attentante pendente appellatione in praedictum appellantis, vel appellati non fit revocatio.
- 32 Quando hoc procedat?
- 32 Pendente appellatione ab extrajudiciali gravamine non revocantur attentata, nisi de veritate causae constet.
- 33 Attentata pendente supplicatione non revocantur.
- 34 Deserta appellatione non revocantur attentata.
- 35 Attentata de consensu partium facta non revocantur.
- 36 Sponsa sequestratur pendente lite super sponsalibus.
- 37 Appellatio non impedit taxationem expensarum.
- 38 Attentata revocantur per judicem appellationis.
- 39 Rationes hujus.
- 40 Quis observetur processus in causa appellationis.
- 41 Attentata officio judicis revocantur.
- 42 Petens attentata revocari quae probanda sint.
- 43 Privilegia processus attentatorum.
- 44 Non requiritur libellus, nec litis contestatio, nec terminorum observatio.
- 45 Punctus attentatorum suspendit causam principalem.
- 46 Petenti revocationem attentatorum non obijcitur exceptio spoli.
- 47 Nec exceptio domini, vel excommunicatio.
- 48 Attentata pendente appellatione definitiva sunt ipso jure nulla.
- 49 Attentans restituit fructus perceptos, & percipiendos & condemnatur in expensis.
- 50 Cur attentatorum iudicium ita privilegiatum sit.
- 51 Revocatio attentatorum peti potest in quacunque parte litis usque ad conclusum in causa.
- 52 Attentata requirentia altiore indaginem cum causa principali discutuntur.
- 53 Si in puncto attentatorum conclusum, potest ante pronuntiationem in principali desiniri.
- 54 Varia competunt remedia pro revocatione attentatorum.
- 55 Primum extraordinarium imploratio officii judicis.
- 56 Secundum ordinarium per interdictum Unde vi.
- 57 Tertium est condictio ex l. si quis in tantam C. unde vi.
- 58 Punctus attentatorum & gravaminis simul cumulari possunt.
- 59 Per viam exceptionis petitur revocatio attentatorum.
- 60 Quis ejus sit effectus?
- 61 Attentata deducta per viam exceptionis non possunt impedire executionem trium conformium.
- 62 Poena attentatorum sunt quae inhibitionibus inferuntur.

PRincipalis & potissimus effectus appellationis est, quod suspendat sententiam, execu-

executionem remoretur, & causam in eum statum reponat atque si pronunciatum non esset, *l. unica §. 1. ff. nihil innovari appel. pend. l. 1. §. fin. ff. ad SC. Turpil. c. venientes 19. ext. de jurejur.* † Ex hoc effectu consequitur quod pendente appellatione nihil sit innovandum, nihil attendendum à neutra parte, sed judicis ad quem appellarunt, definitioni se submittere debent, *d. l. unica, c. post appellationem 2. quest. 6.* † A definitiva sententia appellatione interposita, sive recepta sit, sive non sit omnia in eodem statu esse, nec quicquam novari oportet, *d. l. unica*, ubi ait JC. appellatione interposita sive recepta sit sive non sit, medio tempore nihil novari oportet, siquidem fuerit recepta appellatio, quia recepta est, si vero non est recepta, ne præjudicium fiat ei quoad deliberetur, utrum recipienda sit appellatio, an non sit, recepta autem appellatione tam diu nihil erit innovandum, quamdiu de appellatione erit pronunciatum, † & judex appellationis ante omnia etiam priusquam incipiat cognoscere de appellatione debet revocare, quod sit postea appellationem à definitiva interpositam, *d. c. venientes in fine ext. de jurejur, c. dilecta 10. ext. de except. c. ex parte M. 64. ext. de appel. Novel. ut nulli judicum &c. in prin.* Quod dum difficulter à quibusdam fit, multi enim reperiuntur qui sibi justitiam, ut ajunt administrari, & sententiam pro se latam exequi volunt, longioris moræ impatientes, hinc judicium super attentatis introductum est, quod scilicet quicquid judex à quo, vel pars appellata in vilipendium & contemptum superioris judicis ad quem provocatum est, attentarunt, moliti sunt, hoc antequam super causa principali procedatur, removeatur, & in pristinum statum reponatur. De his igitur attentatis di-

cturi jam sumus. † Cum primis videre oportet, quando pendeat appellatio, ut innovari, aut attentari quicquam non liceat, deinde quæ attentata sint revocanda, (3) per quem judicem, (4) quomodo revocentur, (5) quæ sint poenæ temere quid attentantium in præjudicium appellationis.

† Et primo quidem pendere dicitur appellatio, † quando ea legitime intra decendium est interposita, eique appellationi à judice à quo est delatum, & à judice ad quem est recepta, tum quidem extra omnem controversiam est pendere appellationem.

† Secundo pendet appellatio, quando ea fuerit legitime interposita, etiam si judex à quo non detulerit appellationi, sed apostolos refutatorios dederit, est tamen nihilominus admittenda per judicem appellationis, *l. ei, cujus §. in princ. ff. de appel. recip. l. chyrographis 57. §. 1. ff. de adminin. tut.* † quia 8 judex justam appellationem refutare nequit, nec potest sententiam suam exequi, & aliquid innovare, *text. in dict. l. unica in prin. l. 3. C. de appellat. l. sciendum 6. ff. de appellat. recip. arg. l. constitutiones 16. ff. de appel. c. non solum de appellat. in 6. Bart. in l. litigatoribus nu. 4. C. eod. tit. Myns. cent. 1. obser. 3. num. 2.* ubi ait si appellatum sit à definitiva sive certo constet licitam esse appellationem, sive sit dubium, non potest judex à quo exequi, neque aliud innovare, † justa 9 autem censetur, nisi notoriè constet casum non esse appellabilem, proinde isti judices qui enixe nimis suo stant judicio, & reverentiam superiori judici non deferentes, quasvis appellationes sine discretionem, sine judicio refutant, partibusque petentibus de apostolis responderi, respondent. Non credimus gravasse, suo recte non funguntur officio, seque deridendos

dendos exhibent, & insuper in poenas & censuras legum, & canonum incidunt, per *tex. in l. quoniam 21. l. iudicibus 24. C. de appell. in c. de priore 31. ext. eod. vide de hoc Marant. in suo Spec. parte 6. de appell. numer. 210. cum seqq.* Et ista refutatio appellationis appellanti non nocet, sed desuper quærimoniam ad superiorem judicem deferre potest, & hoc intra statuta à l. si appellationem 31. C. jam d. tit. tempora.

1. † Tertio pendet appellatio, etiamsi ea per judicem ad quem non fuerit recepta, utputa dubitabat judex superior an esset recipienda nec ne, quo casu dum illa dubitatio pendet interim à litigantibus nihil est innovandum, *tex. in d. l. unica prim.*

Quarto ad prædictum effectum ut nihil possit innovari pendet appellatio in potentia scilicet, † etiamsi ea non sit interposita, dummodo victus intra tempora appellationis adhuc sit constitutus, tum enim in præjudicium deliberationis nihil fieri debet, *Dd. in d. l. 3. C. de appell. & Bald. ibi in sum-
mario, probatur per text. in l. & post rem judi-
catam 7. in verb. vel appellare potueris ff. de
transact. gloss. in d. l. unica in verb. novari, text.
in d. c. non solum de appell. n. 6. Maranta parte
6. de appell. numer. 173. & numer. 400. hoc e-
nim tempus ad appellandum à jure consti-
tutum idem operatur quod ipsa appellatio,
ut eleganter tradidit Antonius Corsetus singul.
7. Non solum igitur ea attentata revocan-
da sunt, quæ interposita appellatione facta,
verum etiam quæ in præjudicium interpo-
nendæ appellationis intra decendum
commissa sunt, *text. ad hoc exp. in d. c. non
solum.* Ratio est, quia remedium appella-
tionis est beneficium juris, l. 1. ff. de appell.
indultum autem à jure beneficium non est
alicui auferendum, c. indultum de reg. jur. in
6. Maranta d. loco numer. 173, Manfredus de*

*attentatis libr. 1. parte 7. numer. 15. & parte 10.
numer. 5. & libr. 2. concl. 3. Quomodo autem
lis pendere dicatur, & lite pendente nihil
innovari possit, vide Herculanum de attent.
lib. 1. cap. 6. numer. 12. cum seqq.*

Procedendo nunc ad secundum mem-
brum, ut cognoscamus quæ attentata sunt
revocanda quæ non, † sciendum attentata 12
seu innovationem esse triplicem, alia est
innovatio legis, alia innovatio judicis, alia
innovatio partium. † Legis innovatio est, 13
quod in causa appellationis lex permittat
non deducta deducere, non probata pro-
bare, juxta l. per hanc C. de tempor. ap-
pell. & de illa innovatione hic non loqui-
mur, quia est permissa. † Innovatio autem 14
judicis, & partium prohibita est, & de his
intelligitur titulus ff. nil innovari appell.
pendente. Quando igitur dicitur attentata
ante omnia esse revocanda, hoc intelligitur
de iis quæ attentavit judex à quo, aut par-
tes litigantes, appellatus, † vel appellans, 15
qui si quid attentet appellationi renunci-
asse intelligitur, *Gabrielius in com. conclus. tit.
de appellat. conclus. 2. Myns. cent. 2. observat.
50. & cent. 3. observ. 22. in 6. casu, Gail. libr.
1. observ. 146. numer. 12. 13. 14. & 15. ubi ra-
tiones tradit, & appellans attentans in præ-
judicium appellationis privatur possessio-
ne, & cadit à jure suo, Vitalis de clausul. nil
novari app. pend. numer. 6. Et hoc in quocun-
que negotio, in quacunque causa civili, vel
criminali, † nam qui per sententiam ob 16
aliquod delictum relegatus est, cum, vel si-
ne ademptione bonorum, is si appellavit,
neque relegandus, neque bonis suis privan-
dus, aut infamis censendus, usque dum cau-
sa appellationis fuerit terminata, per text.
in d. l. unica §. 2. l. furti 6. §. 1. ff. de his qui
not. infam. l. si quis filio 6. §. hi autem 9. ff.
de injusto rupto &c. Eodem modo si quis sit
depor-*

deportatus intellige per pronuntiationem
sententiae non ejusdem executionem, &
is appellet, judex in praedictum con-
demnati nihil attentare potest, *d. l. unica. §. propter.* Sic excommunicatus si appellavit
a communione, & congregatione fidelium
non est rejiciendus, aut vitandus, aut si Ec-
clesiastica persona, ab ingressu Ecclesiae
& chori prohibendus, usque dum causa
appellationis fuerit terminata. Eodem
modo qui ab officio remotus est, & pro-
vocavit pristina munia recte obire potest,
neque ulla censetur notatus infamia, inte-
grae vitae, & opinionis habetur, *d. l. unica*
§. ergo, horum omnium ratio est, quia per
remedium provocationis condemnatio-
nis extinguitur pronuntiatio, *l. 1. §. fin. ff. ad SC. Turpill. lis,* & causa in eum statum
reponitur, in quo erat ante pronuntiatio-
nem, & eo modo habetur, ac si pronuntia-
tum non esset, *arg. l. sciendum 6. §. penult. ff. qui satisd. cog. l. eleganter 23. §. 1. ff. de con- dict. indeb. l. 2. §. fin. ff. de poenis.* Cum igitur
per appellationem extinguatur, vel
suspendatur sententia, ejusque executio,
omnisque jurisdictio a prioris instantiae ju-
dice auferatur, & transferatur in judicem
appellationis, hinc fit quod pendente ap-
pellatione nihil a judice, vel partibus in-
novari possit, quod tamen quandoque non
de jure sed de facto fit, † unde judicium
attentatorum introductum fuit, attenta-
tum enim nascitur & causatur ob suspen-
sam jurisdictionem quam habet judex in
judicando, proinde ubi non datur suspen-
sio jurisdictionis ibi non cadit attentatum,
Maranta in suo Specul. parte 6. de appel. num.
105. & 106. † Est ergo regulare quod
pendente lite, vel appellatione nihil sit
innovandum, omniaque attentata ante o-
mnia revocanda, cujus regulae vide quam-

plurimas ampliationes, *apud Herculanum de*
attent. capit. 29. per tot. † Concordat Re-
format. des Erbstifts Colln sub rubrica
daß in hangenden Rechten keine Neue-
rung vorgenommen werden / per tot. &
Reformat. Juliac. capit. 21. Nach dem in
gemeinen Rechten versehen / daß in han-
genden Rechten weder durch Richter noch
Partheyen ichtwas attentirt / oder einige
Neuerungen fürgenommen werden sol-
len / so soll der jenig / welcher des Streitig-
en Guts in Besiz ist / darinnen bleiben/
auch Writlerzeit das Streitige Gut nicht
veräußern/oder in frembde Hände stellen/
sondern beyde Theile in dem Besiz / Ge-
brauch und Stand/ darinn sie im Anfang
des gerichtlichen Kriegs gewesen / bis zu
rechtlicher und endlicher Erörterung der
Sachen bleiben / wo aber dagegen wider
Recht etwas erneuert oder fürgenommen/
soll dasselbig auff Ansuchen und Bewei-
sung des jenigen/ wider den die Neuerung
beschehen / ohn einige zierliche Klag dann
allein auß richterlichem Umpf / vor weite-
rer Handlung widerrufen / abgethan/
und die Sach in vorigen Stand gestellt/
auch dawider kein Appellation angenom-
men werden / & capit. 36. In hangender
Appellation soll keine Neuerung / so man
zu Latein attentata nennet/ fürgenommen
werden / darum so einer appellirt von et-
nem Endurtheil / was alsdann nach ge-
thaner Appellation, oder für der Appella-
tion, doch alsbald nach dem Endurtheil
von Neuerung und Attentierung in der
Sachen fürgenommen und beschehen/
solches wird genant attentata, und soll als
ein unbefugte That und eygens Fürneh-
men/vor allen Sachen / auch ehe und zu-
vor die Appellation erlediget / nach Ord-
nung der Rechten / aufgehoben und ab-
geschafft

geschafft werden. Item Ordinat. Curiae Monaster. parte 2. titul. 33. Nachdem in gemeinen beschriebenen Rechten heilsamlich versehen / daß in hangenden Rechten nichts attentirt / noch einige Neuerung fürgenommen werden / so soll derjenigen / welcher eins besprachten Guts in Besiz ist / darinnen verbleiben / bis zu rechtlicher Erörterung / auch Mittlerzeit dasselbig nicht veräußern / gefährlich veräußern / hypotheciren / oder in frembde Hände stellen / wo aber dagegen etwas attentirt / oder wie gemeldt / fürgenommen / soll dasselbig auf Verweisung desjenigen / wider den die Neuerung beschehen / ohn einige zierliche Klag und Proceß, auß richterlichem Ampt widerrufen / abgethan / und die Sach in vorigen Stand gestellt / und dagegen kein Appellation gestattet und angenommen werden. Latine. Quandoquidem in jure communi provisum quod lite pendente neque per judicem, neque per partem quicquam attentari debeat, sic possessor rei litigiosae in sua possessione manebit, neque durante lite illud alienabit, sed utraque pars litigans relinquetur in eo statu, qualitate, & possessione, in qua tempore coepit litis fuit, usque ad finem litis, etsi è contra aliquid attentatum vel innovatum fuerit, hoc ad instantiam ejus partis contra quam attentum, citra solennem processum ex officio Iudicis ante omnia revocabitur, & causa in pristinum statum restituatur, remota appellatione, & capit. 36. Appellatione pendente, nihil innovabitur, quae innovata attentata latine vocantur, proinde si quis appeller à definitiva, quicquid tum post appellationem vel ante incontinenti post latam sententiam fit, hoc attentatum vocatur, & ante omnia tanquam illicite factum de

jure revocabitur ut annihiletur. Item Ordinat. Curiae Monast. parte 2. titul. 33. Posteaquem de jure communi salubriter provisum quod lite pendente nihil attentetur, hinc qui est in possessione rei litigiosae in ea manebit, donec causa sit terminata, & interim rem non alienabit, deteriorabit aut oppignerabit, si contra hoc quicquam attentatum fuerit ad petitionem & probationem adversae partis ex officio statim revocabitur, & in pristinum statum restituatur, non obstante appellatione.

Quae tamen regula multis casibus fallit, quorum aliquot magis notabiles & in foro frequentes referemus. † Et primo quidem toties recte à judice, vel partibus attentatur & ad executionem legitime proceditur, quoties casus super quo litigatur, non est appellabilis quos vide tot. tit. ff. de appell. recip. vel non & C. quorum appellationes non recipiuntur per discursum, & in l. constitutiones 16. ff. de appell. cap. cum appellationibus de appell. in 6. Maranta parte 6. de appell. à numer. 248. usque ad numer. 276. & à numer. 280. usque ad numer. 366. Speculat. tit. de appell. §. in quibus à numer. 1. usque ad 27. ubi viginti septem casus refert, † quibus tamen casibus si judici inhibitum sit, attentata post inhibitionem facta, revocantur, Manfred. de attent. lib. 1. parte 10. num. 75. Secundo fallit regula. † Si pendente causa appellationis ea attententur, quae poterant fieri pendente causa principali, v.g. † Titius intentavit contra Cajum interdictum uti possidetis ne illum in quietam, & pacificam possessionem turbaret, Titius in possessorio obtinuit, à qua sententia Cajus appellavit, pendente appellatione Titius sua possessione utitur percipiendo, & colligendo fructus sicut ante moram litem, eaque etiam

etiam adhuc indecisa faceret, quaeritur
utrum in hoc at prohibendus, an ista sint
attentata quae veniunt revocanda, respon-
detur quod non, *arg. c. 1. ext. ut lite pend. ni-*
hil innovetur. Ratio, quia commodo suae
possessionis nemo est privandus, §. *commo-*
dum Inst. de interdic. & nemini injuriam facit
qui suo jure utitur, *l. nullus videtur ff. de reg.*
jur. cap. cum nobis olim 19. arg. c. cum Ecclesia
Vulterana 31. ext. de elect. Et hoc ex etymo-
logia seu notatione ipsius nominis attenta-
tum apparet, attentata enim dicta sunt in-
24 novata, † quia si non innovatur hoc est
aliquid novi fit, quod ante litem incoe-
ptam factum non erat, non dicuntur at-
tentata sed continuata magis, non dici-
tur attentare vel innovare ille qui jus suum
prosequitur, & facit id quod facere solitus
erat & consueverat lite non inchoata, ut
probat *tex. id dict. l. unica §. ergo, ff. nihil no-*
vari app. pend. igitur non tenetur quis-
quam dimittere jus suum & desistere à
prosequutione, & continuatione juris sui
vel possessionis propter contradictionem,
vel appellationem alterius, quum desipe-
ret, inquit Rota decis. 44. si hæc faceret,
Paris de Puteo cons. 39. lib. 1. ubi dicit quod
per appellationem non prohibetur appel-
latus continuare possessionem suam, & uti
jure suo, & allegat *tex. quem dicit esse aper-*
tum cum ibi notat. in cap. cum teneamur 17. de
appell. quia non est quis privandus posses-
sione sua, esto quod pendeat appellatio, pro-
ut etiam quis non est privandus lite pen-
25 dente, † & non dicitur attentare vel inno-
vare ille qui prosequitur & constituat pos-
sessionem suam vel quasi, *d. c. 1. ut lite pend.*
Damhauder. in sua Pract. civili c. 243. nu.
7. Idem provisum per Consultum Ca-
meræ de anno 76. ad dubium 3. quod ad
causam principalem & continuandam pos-

sessionem spectantia pro attentatis habe-
ri non debeant. Unde judex eo casu de-
cernet solum citationem contra appella-
tum, non vero inhibitionem ne suo jure
appellatum spoliet, & ita in Camera obser-
vari monet, *Gaill. lib. obser. 145. num. 4. ad*
superiora est tex. optimus in l. postquam 4. §.
1. ff. ut legat. vel fideicom. nomine caveatur, ubi
cautio legatorum vel fideicommissorum
nomine exigitur ab hærede, etiam si ap-
pellarit à sententia qua adjudicatum fuit
legatum, & ibi Bart. num. 1. istam fallen-
tiam ponit. Ex prædicta fallentia obser-
va citationem, & inhibitionem in causa ap-
pellationis pari modo semper non proce-
dere, decernitur quandoque citatio, non
tamen inhibitiō, prout hoc casu, quando
contentio est super possessione, & possessor
obtinuit, *Gail. d. loco nu. 4.* prout supra dixi-
mus. † Tertio in processu nullitatis, quan-
26 do ratione nullitatis principaliter appella-
tum est, decernitur citatio non inhibitiō.
Ratio est, quia postquam sententia in rem
judicatā transivit, facit jus inter partes, *tex.*
in cap. cum inter 13. §. fin. ext. de sent. & re jud.
& ideo ejus executionem processus nulli-
tatis impedire non debet, res enim judica-
ta pro veritate habetur, *tex. in l. ingenuum*
digest. de statu homin. quod verum etiam si
à parte allegatur notoria nullitas, *Gaill. lib.*
1. obser. 127. num. 9. & observ. 144. num. 6.
& 7. † Ratio est, quia pro sententia ju-
27 dicis præsumitur quoad justitiam & quo-
ad processum, *tex. in cap. in presentia 6. ext.*
de renunc. in cap. sicut 16. in fine ext. de sent. &
re judic. in c. bonæ memoria 23. §. nos igitur ext.
de elect. ergo nudis narratis supplicantis
non creditur quoad inhibitionem decer-
nendam, nullitas enim non præsumitur
nisi probetur: proinde nullitate penden-
dente non revocantur attentata judicis

officio privilegio attentatorum sed beneficio injustitiæ, *Mansfret. de attent. lib. 2. concl.*

28 80. † Si tamen nullitas ex actis notorie constet, puta si sententia contra non citatum prolata sit, illa executionem non meretur, sententia enim talis non dicitur sententia, *per tex. in l. 4. §. condemnatum digest. de re judic. tex. in l. si feriatis 6. digest. de feriis, tex. in l. si prator. 75. vers. Marcellus narrat. digest. de judic. vide Gaill. lib. 1. observ. 13. nu. 2.* † Sic in appellatione ab interlocutoria simplici appellabili tamen, utpote quæ gravamen irreparabile infert, judex inhibitionem non decernet, usque dum constet an causa gravaminis iusta fuerit nec ne, *Gail. d. lib. 1. observat. 130. num. 7. & d. observat. 144. nu. 4. probatur per tex. in cap. non solum 75. illa vero de appell. in 6. ubi dicitur quod innovata post appellationem ante definitivam sententiam, id est, pendente appellatione ab interlocutoria non statim revocentur prius quam constiterit causam appellationis fuisse iustam, si igitur eo casu recte innovare licet, inhibitioni locus non est. Ratio autem utriusque quod hoc casu neque inhibitioni locus, neque innovata statim revocentur ea est, quia in appellatione ab interlocutoria exprimi debet causa gravaminis probabilis, eaque vera esse debet, per tex. in cap. interposita 70. ext. de appellat. ante autem sententiam de veritate constare debet. Est igitur tertius casus quo attentata statim non revocantur, si tantum appellatum sit ab interlocutoria simplici appellabili tamen, tunc enim prius debet cognosci de meritis appellationem, quam revocari quod factum est post appellationem, ita gloss. in cap. venientes in verb. possessionem ext. de jurejur. per tex. in c. 1. in fine ext. de dilat. & sic prædicta regula quod pendente appellatione nihil*

innovetur, intelligitur de appellatione à definitiva non ab interlocutoria simplici, quæ lata demum sententia revocantur, tum enim primum apparet an recte fuerit appellatum nec ne, unde quoque consequitur quid de attentatis judicandum sit, supra dictæ rationi potest & ea addi, quod attentata idcirco revocentur quia appellatio suspendit sententiam, atqui appellatio ab interlocutoria non suspendit eam, nisi conditionaliter, quatenus causa allegata fuerit vera, ego usque dum de hoc constiterit sententia non est suspensa, & consequenter recte attentatur, cessante enim causa prohibitionis cessat ipsa prohibitio, *vide Gail. lib. 1. observ. 144. numer. 4.* † Hæc vera, nisi post appellationem ab interlocutoria inhibutum fuerit judici, vel parti appellatæ, ne quid attentaret, tunc enim obspretum judicis jussu etiam antequam de veritate causæ constet, attentata revocantur, ita notabiliter supradictam fallentiam limitat, *tex. in d. cap. non solum in fine.* Inhibitione enim facta, si judex à quo inhibitioni non obtemperat, sed ea non obstante in causa procedat, tunc omnia attentata post inhibitionem statim per viam attentati revocantur, hoc est quemadmodum de facto attentata fuerint, ita etiam de facto revocantur ante omnia absque ulla causæ cognitione, etiam si appellatio postea reperitur minus iusta, *d. cap. non solum de appell. in 6. attentata vero post appellationem, Judici non insinuatam & ante inhibitionem non revocabuntur, nisi sequuta victoria in appellatione, d. cap. non solum Gail. lib. 1. observ. 146. quasi per tot. Covarru. pract. quest. lib. cap. 24. Ordin. Camer. parte 2. tit. 29. §.* Item 80 solli vers. Doch so Sic quoque attentata pendente appellatione ab interlocutoria revocantur, etiam si judici à quo
non

non fit inhibitum dummodo ipse appella-
 31 tioni detulerit, *Mansfredus de attent. lib. 1. par-*
te 10. num. 76. Quarto. † Remedium atten-
 tatorum non habet locum contra tertium
 quicquam in præjudicium appellantis, vel
 appellati innovantem, per *tex. in cap. Roma-*
na 3. §. in alium de appell. in 6. arg. l. creditor 60.
in princip. digest. mand. arg. l. is à quo 57. digest. de
rei vendic. Mansfred. de attent. lib. 2. concl. 95.
 Ratio est quia iudex appellationis in illum
 tertium non habet jurisdictionem, *tex. in d.*
cap. Romana 3. §. in alium gloss. in d. cap. non so-
lum in verb. reducendum, Gail. lib. 1. observ. 144.
num. 9. iudex igitur prioris instantiæ debet
 super jure illius tertii cognoscere, & tur-
 bationem appellanti avertere, *arg. cap. cum*
teneamur 17. ext. de appell. Et sic nota quod
 regula, nil novandum appellatione penden-
 te habet locum inter appellantem, & ap-
 pellatum, non autem quoad tertium, respe-
 ctu cuius non dicitur pendere appellatio,
 gloss. singul. in *l. creditor in prin. ff. mand. notatur*
 32 *in d. c. Romana §. in alium de appell. in 6.* † quod
 procedit quando est tertius qui nullo mo-
 do vult adhærere appellationi, secus si vult
 se juvare ex pendentia appellationis, pu-
 ta si dicat hujusmodi appellationem esse
 temerariam, vel nullam, tunc regula proce-
 dit etiam contra tertium, ut per *Vital. in*
tract. clausularum, sub clausula nil novari
 32 *app. pend. num. 20.* Quinto. † Pendente
 provocatione ab extrajudiciali gravamine
 attentata in præjudicium statim non revo-
 cantur, sed pendent ex futuro eventu, pro-
 bata veritate appellationis causæ, & tunc
 revocantur, *tex. in c. consideravimus 10. ext. de*
elect. Ratio quia ista provocatio non su-
 spendit, vel irritat quod gestum est de præ-
 terito, sed solum provocans submittit se
 protectioni superioris ne indebite moleste-
 tur, *Gail. d. obser. 144. num. 8.* Ut attentata

revocentur in appellatione extrajudiciali
 necesse est quod appellatio fuerit intimata
 iudici, & parti, quia aliàs iudex & pars pos-
 sunt in causa procedere sine metu attenta-
 torum, & attentata tanquam ab ignorantibus
 appellationem, tenent, *Mansfred. de at-*
tent. lib. 2. concl. 111. Sexto. † Attentata 33
 pendente supplicatione facta non revocan-
 tur, quia supplicatio executionem non im-
 pedit, *tex. in authent. que supplicatio & ibi*
Bald. in 2. notab. C. de precib. Imp. offerend. Myns.
cent. 1. observ. 48. Septimo. † Attentata 34
 non revocantur si deserta fuerit appellatio,
 vel nulla, & de ista desertione ex actis con-
 stet, aut super ea pronunciatum sit, Ratio
 quia deserta appellatione sententia transit
 in rem judicatam, eaque executioni man-
 danda, *arg. c. cum sit Romana ext. de appell. Ma-*
ranta in suo Spec. part. 6. num. 199. *Mansfred. de*
attent. lib. 1. parte 1. num. 1. decem casus quibus
appellatio deserta est, vide apud Maran. d. loco à
num. 418. usque ad finem. Octavo. † At- 35
 tentata non revocantur si adversa parte in-
 vita facta non sunt, volenti enim & con-
 sentienti non fit injuria, *cap. volenti de regul.*
jur. in 6. nam cum revocatio attentatorum
 fiat propter triplicem attentantis injuriam
 juris, partis, & iudicis, ea injuria considera-
 ri nequit, ubi nobis consentientibus quic-
 quam innovatur, & sic cessante causa super
 qua se fundat revocatio attentatorum, ces-
 sat etiam ipsa revocatio, *Mansfred. de attent.*
lib. 2. concl. 112. Nono. † Pendente lite su- 36
 per sponsalibus sponsa potest cum alio
 contrahere matrimonium etiam contra
 prohibitionem iudicis, ita notat *Bald. in l. 3.*
num. 3. C. de appell. si tamen timeatur ne isti
 sponsæ violentia inferatur, tum ad evitan-
 dum majus malum debet sequestrari, &
 apud honestas matronas asservari ad finem
 litis, per *tex. in cap. cum locum 14. ext. de spons.*

37 & *matri. Decimo.* † Appellatio non impedit taxationem expensarum & fructuum, ergo taxatio expensarum & liquidatio fructuum non censentur attentata, *Guido Papa de appell. quest. 116. Mansfred. d.l.2. concl. 119.* Hujusmodi casus quibus attentata non revocantur vide *octodecim apud Marantam in suo Specul. parte 6. de appell. à n. 174. usque ad 206. Socinum in reg. fallent. regul. 42.* & *quamplurimos casus quibus non revocentur attentata vide apud Mansfred. de attent. lib. 1. parte 10. à n. 6. usque ad 75. & parte 11. à nu. 1. usque ad 24. & lib. 2. per tot. Herculanum de attentatis cap. 30. per tot. Camillum Borellum in Summa Decisionum tomo 2. tit. 36. à n. 95. usque ad n. 199. è contra vide apud eundem à n. 10. usque ad 95. novendecim casus quibus attentata revocantur.*

38 Nunc progredior ad tertium per quem judicem attentata sint revocanda? † Planum enim & expeditum est quod attentata revocentur per judicem appellationis
39 non per judicem à quo pronuntiatum, † cujus jurisdictio devoluta est per appellationem ad judicem superiorem, ejusque manus ligatae sunt, ut nihil amplius cognoscendo, vel judicando, vel exequendo attentare in causa valeat, *arg. l. judex posteaquam ff. de re judic.* Judex igitur superior omnia attentata vel partis appellatae, vel ipsius judicis revocat, *tex. in c. bonae memoriae 51. & in c. dilectis 55. ext. de appellat per rationem quam dedimus, quae quidem generalis, specialiores hae sunt, quod judex à quo qui semel gravavit praesumatur & in futurum gravaturus, deinde quod per quam difficile futurum sit judici prioris instantiae ut à semetipso attentata, per semetipsum revocentur, & sic propriam quodammodo detegat turpitudinem, arg. l. praefecti 17. ff. de minor.* Cum igitur appellatio triplicem il-

lum operetur effectum, ut sententiam extinguat, intellige quoad praeteritum, jurisdictionem devolvat, & sententiam suspendat, intellige quoad futurum, † judex superior vigore appellationis legitime interpositae decernit contra partem appellatam, & judicem citationem, & inhibitionem, ut neque à parte, vel à judice in contemptum, vel vilis pendium suae jurisdictionis, & in praejudicium partis appellantis, quicquam attentetur, innovetur, moliatur, sed ut acta ad se transmittantur, & coram se procedatur, & pars appellata compareat, objectura si quid habeat contra suam jurisdictionem & commissionem sibi factam, seu literas commissoriales, aut si nullas relevantes exceptiones praetendere possint veniat responsurus libello appellatorio. Si autem judex à quo inhibitioni non paruerit, neque acta transtulerit, & causam à se abdicarit, tunc decernuntur adversus judicem compulsoriales, quae sunt speciales literae seu mandata quibus judex superior compellit inferiorem ut pareat. Unde observa hunc in appellando observari processum. (1) Lata sententia definitiva appellatur statim viva voce vel postea in scriptis, *l. litigatoribus 14. C. de appell.* & hoc intra decem dies à tempore latae sententiae, vel scientiae, *auth. hodie Cad. de appell.* facta appellatione statim petuntur apostoli, vel intra triginta dies à tempore interpositae appellationis, *l. praeses 5. l. eos 6. §. fin. C. de appell.* obtentis literis dimissoriis, vel non obtentis, attamen petitis, offert eos judici superiori, *l. unica ff. de libell. dimiss.* vel juxta stylum Curiae Col. offert. supplicationem, in qua deducit quatenus à tali sententia appellarit legitime, & canonice intra debitum tempus, & quod sit casus appellabilis, insuper breviter facti speciem, & causas gravaminum deducit,

deducit, petit vigore istius appellationis
 intenta juris dispositione causæ commissi-
 onem, ut alicui Prælato, Jureconsulto, vel
 Assessori causa committatur plene & inso-
 lidum, ad cognoscendum in causa, judican-
 dum, judicatum exequendum, omniaque
 & singula faciendum quæ causæ qualitas
 mediante justitia postulaverit. Obten-
 ta commissione procurator appellationis eam
 præsentat Commissario, petit ut eam de-
 bita cum reverentia suscipiat, & vigore e-
 jusdem citationem & inhibitionem contra
 partem appellatam, & judicem respective
 decernat, qua ita obtenta, emanata, & legi-
 time executæ, per procuratorem appellan-
 tis in termino reproducitur, & in contuma-
 ciam partis appellatæ non comparentis pe-
 tit ulteriora mandata decerni &c. per quem
 revocentur attentata diximus, nunc quo-
 41 modo revocentur, & quando dicturi. † Re-
 vocantur attentata per officium Judicis
 mercenarium extraordinarie ante omnia,
 antequam in causa principali procedatur,
 antequam super libello appellatorio ap-
 pellans litem contestetur, quando summa-
 rie & de plano constat quod sit attentatum,
 42 & quæ sint attentata. † Petens igitur revo-
 cari attentata tria probabit, *juxta gloss. in d.*
c. non solum de appell. in 6. (1) quod sit in
 causa pronuntiatum, (2) quod à tali senten-
 tia legitime appellatum, (3) quod in præ-
 judicium appellationis à parte, vel judice
 quid fuerit attentatum, *Manfredus de attent.*
lib. 2. concl. 6. & sic sufficit in attentatis
 probare possessionem seu simplicem sta-
 tum tempore appellationis interpositæ,
Rota decis. 14. in novis.

43 † In hoc autem summario & extraor-
 dinario judicio attentatorum non requiri-
 44 tur † libelli oblatio, sufficit enim aliqua
 simplex petitio, nec litis contestatio, *tex. in*

*c. 1. ut lite pendente. in 6. Decius in c. bona memo-
 ria colum. 5. vers. 1. ext. de appell. gloss. in Clement.
 finali ut lite pendente &c. Manfred. de attent.
 lib. 2. concl. 5. Herculanus de attent. c. 14. n. 4.*
 nec possessionis coloratio, sufficit docere
 quod ea attentata pendente lite fieri non
 poterant, *Ordinat. Camerae parte 3. tit. 31.*
 In puncto attentatorum, Da die Neuerun-
 gen abzuschaffen / in Gleichnuß in puncto
 Inhibitionis da pœnæ declaratio, gebetten
 wird / soll man hinfür auch keinen Procu-
 ratorn / sondern litis contestation noch Pro-
 cess zu führen verstaten / sondern nur Ju-
 dicis officio implorato, Die Attentaten o-
 der Contravention articuliren / oder son-
 sten zur Probation oder Beschluß dieses
 Puncten Inhalt der Ordnung fürderlich
 verfahren lassen. Latine. In puncto atten-
 tatorum ubi attentata revocanda, & in
 puncto inhibitionis ubi pœnæ declaratio
 petitur, procurator separatim processum
 non instituet sed judicis officio implorato
 attentata articulanda, & ad probationem &
 submissionem in his punctis vigore Ordi-
 nationis procedere. Et sic judicium atten-
 tatorum est valde privilegiatum, (1) non
 requirit ordinarium processum, (2) † su- 45
 spendit causam principalem, nam separa-
 tim & seorsim super attentatis cognosci-
 tur, eaque sunt revocanda ante omnia, nec
 pars appellans tenetur prius in causa prin-
 cipali procedere quam attentata sint revo-
 cata & refutis expensis eo nomine factis,
*Myns. d. obs. 26. in prin. tex. in d. c. non solum, &
 in d. Clem. fin. ut lite pendente &c. tex. in l. uni-
 ca ff. nil innovar. app. pend.* (3) † Non objici- 46
 tur exceptio spoli petenti revocationem
 attentatorum, *Menoch. remedio uli recuper.
 poss. n. 26. Corasius in l. naturaliter §. nihil com-
 mune n. 123. ff. de acq. poss.* (4) † Petenti revo- 47
 cationem attentatorum non potest opponi
 exceptio

exceptio proprietatis seu domini, prout neque locatori repetenti rem locatam, *l. si quis conductienis* 26. *l. conductores* 34. *C. de locat. & conduc.* neque creditori repetenti mutuum, *l. non unde originem* 7. *C. si cert. pet.* nec exceptio excommunicationis, *Marant. d. loco num.* 404. & 405. (5) † Attentata pendente appellatione à definitiva sunt ipso jure nulla, *Manfred. de attent. lib. 2. concl. 11.* (6) Privilegiatum est etiam attentatorium iudicium, quia in hoc non devenitur ad decisionem negotii principalis, & appellationis super meritis, † nisi facta sit plenaria executio, ne dum pro fructibus ablati post repositionem, sed etiam pro fructibus non perceptis, & percipiendis, ac pro omnibus expensis petitis, *Manfred. d. lib. 2. concl. 25. Maranta parte 6. de appell. num.* 406. condemnatur enim attentans non solum in expensis, sed etiam ad restitutionem fructuum à tempore interpositæ appellationis perceptorum, *tex. in c. gravis* 11. *ext. de restit. spol. & in d. c. non solum*, *Gail. d. obser.* 146. *num.* 11. † Ratio cur attentatum ita sit valde privilegiatum est quod attentans offendit jus, iudicem, & partem, *Covarr. lib. 1. pract. q. cap. 23. num.* 163. de privilegiis attentatorum, vide *Herculanum de attentatis c.* 20. *per tot. Borellum d. loco à num.* 199. *usque ad* 238. Revocantur itaque attentata ante discussam & determinatam causam principalem, † in quacumque parte litis, quodcumque hoc à parte gravata petitum fuerit usque ad conclusionem in causa, *Maranta d. loco num.* 403. *Gail. d. loco num.* 10. *Manfred. d. lib. 2. concl.* 7. non obstat, *l. cum ex causa* 11. *ff. de appell.* ubi dicitur eum qui iudicatum solvit importunitate iudicis pendente appellatione, id ipsum recipere postquam meruerit meliorem sententiam, ergo videri potest quod attentata ante definitivam sententiam non

revocentur, dico illam *l. non obstat*, quia ibidem non negatur quod etiam ante definitivam attentata revocetur, sed ita in facto ibi contigerat, deinde juris est notissimi, quod argumentum à contrario sensu non procedat quando legis definitio est in contrarium, prout hoc casu. Prædicta vera sunt si attentata sint notoria, & pro revocatione eorundem imploretur officium iudicis, † alias si ante inhibitionem attentata sunt, & alio rem iudicem requirunt, causam principalem non suspendunt, sed punctus attentatorum una cum principali simul ventilatur, *per tex. in l. si constiterit.* 4. *Codic. finium reg. Ordinat. Camerae parte* 3. *tit.* 31. *s.* 14. Und diemeil bißher auß dem/dasß die causæ attentatorum je zu Zeiten ohne die Hauptsach erörtert worden/nicht geringer Verzug der Sachen erfolgt ist/ Ordnen und setzen Wir/dasß fürhin causa attentatorum mit/und neben der Haupt-Sach gehandelt / und keine durch die anderen verhindert / oder auffgehalten werden soll/es wäre dann dasß die Attentaten offenbahr/ oder sonst incontinenti möchten dargethan und bewiesen werden/in welchem Fall dann dieselbigen vor allen Dingen revocirt und abgethan/ oder aber/ da auff die Pœn der inhibition geklagt/gehandelt und erkandt werden soll was recht ist / Latine. Et quia hæcenus compertum, quod ex eo quod causæ attentatorum separatim, cognoscuntur, causæ principales multum retardatæ sunt hinc statuimus quod de cætero causæ attentatorum una cum principali ventilentur, nec una per aliam remoretur nisi attentata essent notoria vel incontinenti probari possent, quo casu ante omnia revocanda sunt, aut declaratio pœnæ inhibitioni inserta petenda, quo casu libellus exhibetur, & super eo lis contestatur, *Gail. d. observ.*

obs. 146. n. 2. & 3. Myns. cent. 3. obs. 33. & in
hoc casu intelligendus Myns. d. cent. 1. observ. 26.
cum dicit de stylo Camerae requiri libel-
lum, & litis contestationem, † potest ta-
men si in causa attentatorum prius conclu-
datur quam in causa principali, non expe-
ctata conclusione causæ principalis, super
attentatis pronuntiari, Gail. d. loco n. 8. & 9.
† Observa hic varia remedia compete-
re ad revocationem attentatorum. Primum
vulgatissimum, de quo diximus † est illud
extraordinarium privilegiatum remedi-
um, quo mediante officio iudicis ex æqui-
tate, attentata revocantur, juxta d. c. bona
memoria in fine, & c. dilecti filii 52. ext. de appell.
& iudex superior in eum finem, & effe-
ctum à parte imploratus suum auxilium
denegare non potest, neque enim ita pote-
stati ejus committitur ut necessitati non
subjiciatur, dummodo justas recusandi cau-
sas iudex, non habeat. † Secundum est or-
dinarium remedium, quando scilicet per
viam actionis intentando interdictum. Un-
de vi peto attentata revocari, licet enim
habeam viam facilem attentatorum, si ta-
men ea neglecta, instituerim ordinariam
actionem spolii, attentata revocantur per
viam spolii, revocatio attentatorum com-
pendiosior est quam interdictum. Unde
vi, quod hoc casu intentari potest, iudicio
tamen magis ordinario, quando & posses-
sio & dejectio probari debent, vide Man-
fred. lib. 2. de attent. concl. 20. & concl. 22. †
Tertium remedium est condictio ex l. si
quis in tantam C. unde vi, & quomodo re-
vocantur attentata vide Herculanum de at-
tent. c. 11. per tot. & ius revocandi attentata
quale sit vide per eundem c. sequenti. 12. † Quar-
tum. Poterit etiam revocatio attentato-
rum in libello appellationis cumulari, pe-
tique ut ante in statum, quo tempore pro-

vocationis fuerunt, cuncta reducantur, &
illud est ordinarium remedium, quo inci-
denter, & accessorie veniunt attentata per
viam iustitiæ, Vestrius in pract. tit. ut lite pen-
dente & c. in vers. ex his, Manfred. de attent.
l. 2. conc. 84. Quintum. † Potest quoque per
viam exceptionis peti revocatio innova-
torum, etiam quando executio urgetur,
appellatione tamen necdum deserta, ut
tunc objiciatur appellationem interposi-
tam, atque interim factam novationem
quam cupiat revocari, Manfred. de attent.
lib. 2. concl. 98. † & quando deducit atten-
tata per modum exceptionis tunc exclu-
dit adversarium ab omni appellatione et-
iam in diversa causa, sicuti in interdicto un-
de vi obstat spoliationis exceptio agenti
in quacumque causa, Manfred. d. loco concl.
23. † Et pro limitatione singulariter no-
tandum, quod attentata deducta per viam
exceptionis, non possint impedire execu-
tionem trium conformium, per notata in
Clemen. ut calumniis de re judicata Rota decis.
280. in novis.

† Poenæ attentatorum sunt quæ inse-
runtur inhibitionibus, si enim contra e-
manatam inhibitionem à parte, vel iudice
attentetur, ad declarationem poenæ agitur,
si autem inhibitum non erit, revocatio at-
tentatorum in scriptis petitur, Ord. parte
3. tit. 31. §. 10. So mit und neben der La-
dung inhibitiones ausgegangen / und ver-
kündet worden / soll der Appellant diesel-
bigen auff diesen Termin einzubringen/
und so demselbigen entgegen etwas fürge-
nommen / auff die Poen derselben / wie sich
gebührt / zu klagen / oder im Fall da kein
Inhibition ausgegangen / und aber sonst at-
tentirt worden wäre / solcher Attentaten
halben / in Schrifften zu handeln und zu
begehren / dieselbigen abthun / und zu wi-
derrufen

Derruffen Macht und Gewalt haben. Latine. Si una cum citatione inhibitio decreta, & insinuata fuerit, appellans in hoc termino reproducet, & si contraventum fuerit declarationem pœnæ petet, si autem inhibitio non emanavit, & aliquid attentatum esset eorum invocatio in scriptis petatur.

TITULUS X.

DE RESTITUTIONIBUS IN INTEGRUM.

Qui restituantur in integrum, & ex quibus causis late traditur,

S U M M A R I A.

- 1 Remedium restitutionis in integrum à prætore inventum est.*
- 2 Ex quibus causis læsi restituantur in integrum?*
- 3 Tantum reddit restitutio quantum abstulit læsio.*
- 4 Quid sit in integrum restituere?*
- 5 Restitutio fit cum causæ cognitione.*
- 6 Quid in causæ cognitione veniat?*
- 7 In petenda restitutione in integrum requiritur partis adversæ citatio.*
- 8 Ob modicam læsionem non datur restitutio.*
- 9 Non datur extraordinarium remedium restitutionis in integrum, quousque competit ordinarium.*
- 10 Restitutio in integrum intra quadriennium post completum 25. annum institui, & terminari debet.*
- 11 Quadriennium hoc ab initio est utile, in progressu continuum.*
- 12 Quadriennium restitutione præfixum potest à iudice ex causis legitimis prorogari.*
- 13 Minores quanto tempore restituantur?*
- 14 Majores quanto tempore integri restitutionem habeant?*
- 15 Pendente restitutione in integrum nihil novandum.*
- 16 Pendente restitutione in integrum contra rem judicatam executio suspenditur.*
- 17 Restitutio in integrum non suspendit executionem, quando præsumptio est contra petentem restitutionem.*
- 18 Quo casu præstita cautio de refundendis perceptis in casum succumbentis sit executio.*
- 19 Quis sit effectus restitutionis in integrum.*
- 20 Restitutio tantum reddit quantum abstulit læsio.*
- 21 Restitutio fit hinc inde & læso, & ei à quo quis læsus est.*
- 22 Qui restituantur in integrum?*
- 23 Gestum à minore triplici remedio reponitur.*
- 24 Nullitatis, si sine curatore gesta sunt.*
- 25 Actione tutela, si consensu curatoris gesta sunt.*
- 26 Restitutione in integrum ut gesta rescindantur officio iudicis.*
- 27 Tempus 25. annorum computatur de momento in momentum.*
- 28 Restitutio filiis familias patri ejus non prodest.*
- 29 Circa contractum mutui à filiis familias celebrati tres constituuntur casus.*
- 30 Restitutio in integrum datur heredibus minoris.*
- 31 Minor si dolo secum contrahentis læsus sit, restituantur ejus fidejussores.*
- 32 Fidejussor à minore judicatum solvi datus, restituitur minore restituto.*
- 33 Fidejussor restituitur qui ignorans pro minore fidejussit.*
- 34 Quæ exceptiones reo competentes fidejussori quoque profint?*
- 35 Ecclesia uti minor restituitur in integrum.*

- 36 Hospitale uti Ecclesia restituitur in integrum.
- 37 Qualibet pia causa gaudet privilegio minorum.
- 38 Ad exemplum minoris restituitur Respublica.
- 39 Majores 25. annis ex clausula generali, Si qua mihi iusta causa &c. restituantur in integrum.
- 40 Restitutio in integrum per procuratorem petitur, qui ad hoc habeat speciale mandatum.
- 41 Quando hoc procedat?
- 42 Coram quo iudice restitutio in integrum petenda?
- 43 Restituitur res, vel causa.
- 44 Res, & negotia adversus qua datur restitutio rediguntur in quatuor classes.
- 45 Adversus transactionem à minore initam datur ei restitutio.
- 46 Exemplum in reo minore transigente.
- 47 Exemplum in auctore minore transigente.
- 48 Tribus casibus minor uti auctor transigens restituitur in integrum.
- 49 Minor restituitur contra sententiam seu rem judicatam.
- 50 Tria requiruntur ut restitutio contra rem judicatam minori competat.
- 51 Indefensi minores quando dicantur in iudicio.
- 52 Tres ampliationes traduntur quod minores indefensi censeantur.
- 53 Item tres fallentia.
- 54 Sententia adversus quam minor restituitur in minori aetate debet esse lata.
- 55 Minorem restitui contra sententiam tribus modis ampliatur.
- 56 Restitutio contra sententiam petenda ex novis, & relevantibus causis.
- 57 In restitutione contra sententiam plenarius processus requiritur.
- 58 Restitutio in integrum contra sententiam potest fieri ab eodem iudice qui eam tulit.
- 59 Effectus restitutionis contra sententiam.
- 60 Reformatio Juliacensis. quid disponat circa restitutionem in integrum?
- 61 Minor restituitur adversus interpositionem secundi decreti.
- 62 Item adversus omissionem appellationis.
- 63 Quid hac restitutio à priore differat?
- 64 Sufficit probare in hac restitutione minorem aetatem.
- 65 Absens ex iusta causa restituitur ad appellandum.
- 66 Minor restituitur adversus lapsum fatalium.
- 67 Hac restitutio contra lapsum fatalium quomodo petenda sit?
- 68 Si exceptio desertionis, & non devolutionis in eadem causa concurrant quomodo in Camera pronuntietur?
- 69 Minor restituitur adversus omissionem allegationis.
- 70 Ecclesia restituitur adversus lapsum terminum peremptorii.
- 71 Minor restituitur adversus eremodictum.
- 72 Item adversus contumaciam, delationem iuramenti, confessionem in iudicio factam.
- 73 Item filius familias minor adversus oppositionem exceptionis SC. Macedoniani.
- 74 Minor restituitur contra venditionem à se, vel curatore factam.
- 75 Rescissa venditione res vendita cum fructibus restituitur.
- 76 Datur contra tertium si emptor solvendo non sit.
- 77 Item adversus emptionem, & restituitur sibi precium cum usuris.
- 78 Quomodo minor adversus venditionem pignorum restituatur duobus casibus traditur.
- 79 Minor restituitur adversus permutationem locationem, & societatem.

- 80 Item adversus donationem.
 81 De qua donatione hoc intelligatur?
 82 Mulier minor adversus dotem restituitur.
 83 Casus L. unica C. si adversus dotem.
 84 Tria requiruntur in restitutione in integrum adversus dotem.
 85 Minor restituitur adversus mutuum.
 86 Tria requiruntur ut minori accipienti mutuo pecuniam detur restitutio.
 87 Quod ex mutuo non sit locupletior factus.
 88 Minor sine usuris mutuum accipiens probare de se in accipiendo mutuum laesum esse.
 89 Probatur hoc aliquot argumentis.
 90 Requiritur in restitutione minoris adversus mutuum quod non sit filiusfamilias.
 91 Item quod mutuans non sciverit minorem perditurum mutuum.
 92 Adversus quasi contractus minor quoque restituitur.
 93 Quod declaratur exemplis.
 94 Adversus distractus minor restituitur.
 95 Contra solutionem debiti minori factam tribus casibus restitui potest.
 96 Contra quamcunque conventionem quocunque nomine censeatur minore datur restitutio.
 97 In restituendo minore tam lucro amissi quam damni passi ratio habetur.
 98 Contra aditionem hereditatis minor restituitur.
 99 In restitutione in integrum contra aditionem duo observanda sunt.
 100 Primum. Quod ad eam citandi quorum interest.
 101 Secundum. Quod percepta ex hereditate restituantur.
 102 Rationes hujus.
 103 Minor restituitur adversus repudiationem hereditatis.
 104 Infans vel pupillus transmittit ad heredem suos beneficium restitutionis in integrum contra omisam aditionem hereditatis.
 105 Minor restituitur adversus renunciationem hereditatis.
 106 Item adversus pactum aditionis in diem.
 107 Item adversus optionem, & electionem.
 108 Minor restituitur adversus fidejussionem & arrogationem.
 109 Item adversus usucapionem, & prescriptionem.
 110 In hac restitutione sufficit probare solam minorem aetatem.
 111 Minor restituitur adversus presumptionem juris & de jure.
 112 Contra lesionem futuram minor restituitur in integrum.
 113 Quod declaratur exemplis.
 114 Minori petenti restitutionem in integrum tria probanda sunt.
 115 Certi casus quibus restitutio in integrum minori non datur.
 116 Si gesta in minori aetate major factus ratificet.
 117 Triplex hujus datur ratio.
 118 Ratihabitio ista fit expresse, vel tacite.
 119 Expresse fit ratihabitio verbis, scriptis, aut ipso facto.
 120 Tacite per lapsum quadriennii.
 121 Declaratur exemplo in casu divisionis fraternalis.
 122 Minor se majorem dicens cum contrahit cum alio non restituitur in integrum.
 123 Traduntur diversi modi quibus minor se majorem esse simulare potest.
 124 Minor dolo inductus ut se confiteretur majorem restituitur in integrum.
 125 Casus L. 1. C. si minor se majorem dixerit.
 126 Minor per errorem se majorem confitens restituitur in integrum.
 127 Distinctione traditur quando minori se majorem confitenti restitutio detur.

- 128 Minor veniam ætatis impetrans restituitur adversus gesta à se post impetrationem.
- 129 Rationes hujus.
- 130 Rescriptum principis super venia ætatis impetrata judici insinuari debet.
- 131 Quæ requirantur ut impetratio venia ætatis minorem excludat à beneficio restitutionis in integrum.
- 132 Fœmina anno 18. masculus 20. veniam ætatis impetrare potest.
- 133 Rationes diversitatis variæ.
- 134 Effectus impetrationis veniæ.
- 135 Item restitutio in integrum non petitur, nisi ex novis causis.
- 136 A denegata restitutione in integrum appellari potest.
- 137 Adversus casum fortuitum minor non restituitur.
- 138 Minor non restituitur contra æque privilegiatum.
- 139 Contra juratum contractum minor non restituitur.
- 140 An minor jurans non contravenire contractui excludatur à beneficio restitutionis in integrum remissive.
- 141 Minor à beneficio restitutionis in integrum ob juramentum exclusus, an de nullitate agere possit.
- 142 An auth. sacramenta puberum in impubere pubertati proximo obtineat?
- 143 Ratio dubitandi.
- 144 Probatur solido argumento authenticam locum habere.
- 145 In spiritualibus restitutio in integrum locum non habet.

appel. jure civili introductum: † ita & Restitutio in integrum peculiare remedium est à Prætoribus inventum, quo læsi ex certis causis succurritur, nec enim omnes læsi in actibus judicialibus vel extrajudicialibus restituntur in integrum, sed læsi ex certis causis † veluti per viam & metum, dolum, ætatem, justam absentiam, capitis diminutionem, errorem, etsi qua alia justa causa prætori videbitur, l. 1. in fine, l. sed etsi 26. §. fin. ff. ex quibus caus. major. l. 1. & 2. ff. h. t. qui vi vel metu compulsi sunt, ut negotium aliquod gererent, dando, restituendo vel promittendo, vel qui dolo & caliditate adversarii ad hoc inducti sunt, vel qui per ætatem sua facilitate læsi sunt, vel per absentiam, causa cognita in integrum restituntur, id est in pristinum statum, & conditionem in qua fuerunt ante captiōnem, reponuntur, perinde atque si nullum negotium gestum esset, † tantum enim reddit restitutio in integrum quantum abstulit læsio, ita ut non videatur re exclusus, quem Prætor in integrum se restitutum pollicetur, l. nemo §. ff. h. t. † In integrum restituere est in pristinum statum reponere, quod omissum est, restaurare, redintegrare, arg. l. 1. C. si advers. libert. & est restitutio in integrum remedium extraordinarium, l. in causa 16. in princ. ff. de minor. l. Divus 7. ff. h. t. in rem scriptum, l. in causa 13. §. interdum ff. de minor. L. Julianus 17. ff. ex quibus caus. major. quo quis in pristinum statum, & locum per deceptionem aut læsionem præreptum reponitur, l. quod si minor 24. §. penult. ff. de minor. † & fit restitutio in integrum cum causæ cognitione, l. 3. ff. h. t. † cognoscit enim judex, cujus officium imploratur, an causa ex qua læsus se restitui postulat, justa sit, deinde an vera sit, nec enim sufficit causam in jure fundatam,

Sicut per remedium appellationis gravatis in jure per sententiam interlocutoriam vel definitivam subvenitur, & necessarium præsidium est contra iniquitatem, vel imperitiam judicum ut ait l. 1. ff. de

nisi & in factis vera probetur, *l. nam postea-
quam 9. §. si minor 4. ff. de jurejur. l. si minorem
4. l. minoribus 5. C. de integ. restit. minor. l. l. C.
7 qui & advers. quos in integ. restit. non poss. §. pro-*
inde requiritur partis adversæ citatio, *d. l. in
causa 13. §. 1. vers. causa authent. si omnes C. si
minor ab hered. se absti.* In causæ cognitio-
nem venit quoque qualitas læsionis, † si
enim omnino modica sit, non datur resti-
tutio, *per tex. in l. scio 6. ff. h. t. ubi Bart. nu. 1.*
dat hanc doctrinam, quod in iis quæ con-
tra jus commune ex speciali privilegio
permittuntur, ut est restitutio in integrum
modica non curentur, secus in iis quæ jux-
ta jus commune conceduntur, *tex. in l. si
propriarius 22. vers. eadem ff. de dam. infect.*
non omnia inquit J.C. quæ minores 25.
annis gerunt, irrita sunt, sed ea tantum
quæ causa cognita ejusmodi depræhen-
sa sunt, ut vel ab aliis circumventi, vel
sua facilitate decepti, aut quod habuerunt,
amiserunt, aut quod acquirere emolu-
mentum potuerunt, emiserunt, aut se
oneri, quod non suscipere licuit, obliga-
runt, *l. non omnia 44. ff. de minor. ne mag-*
no incommodo afficiantur hujus ætatis
homines, nemine cum his propter metum
restitutionis contrahere volente, quodam-
modo commercium eis interdicatur, *dict.*
9 *l. quod si minor §. 1. †* In causæ cognitione
etiam hoc versabitur num forte aliqua a-
ctio contractum annihilans possit compe-
tere, citra in integrum restitutionem, nam
si communi jure tutus est, puta si conven-
tio ipso jure nulla sit, ut conveniri ab alio
nequeat, nec quicquam præstiterit, ut con-
venire alterum necesse non habeat, non de-
bet ei extraordinarium auxilium tribui,
*l. verum 12. §. sciendum ff. de minor. de his quæ
in causæ cognitionem veniunt, ad quæ ju-*
dex attendere debeat, *vide VVesemb. in parat.*

ff. de minor. nu. 7. † Et est petenda restitutio 10
in integrum & finienda intra quadrienni-
um, † quod ignorantibus non currit, sed ab 11
initio utile est, in progressu continuum,
*l. fin. C. de temporib. in integ. restit. Clement.
unica de restit. in integ. &* quemadmodum
omnis minor ætas excipitur in minorum
restitutionibus, ita & in restitutionibus
majorum tempus quo Reipublicæ causa
abfuerunt, vel aliis legitimis causis fuerunt
occupati, excipitur, & sic incipit currere
finito vigesimo quinto ætatis anno in mino-
ribus, in majoribus cessante justa causa ab-
sentia, *d. l. fin. Myns. cent. 1. obs. 51. †* Potest 12
tamen à judice ex causa rationabili proro-
gari, *l. penult. Cod. de temp. in integ. restit.* si
autem judex post lapsum quadriennium
restituatur, tunc talis restitutio est ipso jure
nulla, prout declarat *VVurmbs. titul. obser-*
vat. 4. num. 9. Non tamen omnibus illud
tempus æque præfixum est, verum ad æta-
tis rationem discriminatur, alia considera-
tione minoris, alia 25. annis majoris habi-
ta, † quandoquidem, si minoris sit ætatis 13
qui læditur, etiam per judicatum in 29. us-
que annum ætatis suæ restitutionem po-
stulare poterit, ita ut viginti quinque fra-
gilliori ætati attribuantur, & quatuor qui
sequuntur ad interponendam restitutio-
nem finiendamque sint reliqui, quo tem-
pore læsionis gravamen in ea ætate cense-
tur perfectum, ut quicquid ante vicesimum
quintum annum etiam læsionis accide-
rit, non ita expensum, ætatis imbecillita-
ti accepto sit ferendum, reliquo tempo-
re majoris ætatis quatuor illis annis com-
præhenso, ad legitime prosequendam illam
læSIONEM expositio, v.g. Titius à Sejo unde
viginti annos nato, petit agrum, & curatore
ipsum defendente succumbit, sententia-
que ad reddendum agrum condemnatur,
quam-

quamvis adversus Sejum defensum judicatum sit, restitutionis tamen beneficium sal-
vum habet, quod in 29. annum producitur,
ut undecim annos habeat quibus ad justam
defensionem jus integrum recipit, & sic
quicquid intra 25. annum, donec 26. anni
primus dies illuxerit, ei adversum conti-
gerit, ad minorem ætatem referri debeat,
& integri restitutioni subjiciatur, non au-
tem quod intra illos annos restitutioni ac-
commodatos, forte sit factum, *l. cum &
minores 4. ubi gloss. C. si advers. rem judic. Dd.
in dict. l. fin. Cod. de tempor. in integ. restit.*
14 † De majoribus 25. annis aliud est consti-
tutum, commune enim quadriennii tem-
pus solum habent (ut quibus ætatis nulla
est prærogativa) id quod à læsionis die
statim currere incipiat supputari, & sta-
tum illum terminum vulgo non excedit,
quapropter neque litis contestatione re-
stitutionis jus perpetuatur, sed ad qua-
15 driennium solum perdurat. † Pendente
autem restitutione in integrum nihil in-
novari debet, *l. unica Cod. in integ. restitut.*
16 † *postul. ne quid novi fiat*, † proinde si contra
sententiam, vel rem judicatam restitutio
in integrum petatur, executio suspenden-
da est, donec causa finita fuerit, *d. l. uni-*
17 *ca l. si causa 32. Cod. de transact.* † Si autem
animo calumniandi manifesto, aut saltem
præsumptio lis prorogetur, nulla tarda-
18 bit executionem mora, temperabitur † ta-
men quando præsumptiones saltem mili-
tant, recepta à victore idonea cautione,
quod si prævaliturus sit adversarius, de
omnibus quæ occasione sententiæ perce-
perit refundendis, *tex. in c. suscitata 6. ext.
de restit. in integr. Myns. cent. 1. observat. 48.
& cent. 6. observat. 60. nu. 3.* Quando peti-
tio restitutionis in integrum suspendat exe-
cutionem, vide plenam distinctionem apud

*Bald. in authent. qua in provincia C. de precib.
Imp. offer. nu. 3.* Libellum pro impetranda
restitutione in integrum, vide apud *VVurmbs.
d. tit. 25. obser. 4. nu. 15.* & libellum rescis-
soriæ actionis, quæ intra annum utilem in-
tentanda est, obtenta jam restitutione in
integrum, vide *ibidem nu. 16.* qualiter petatur
restitutio in integrum, vide *Specul. h.t. §.
qualiter per tot.* De causa efficiente, impul-
siva, materia, forma & effectu restitutionis
in integrum, vide *VVesemb. in parat. ff. h. tit.
in fine.*

† Effectus restitutionis in integrum est, 19
quod reponat læsum in pristinum suum sta-
tum, tollat omnino læsionem, † & tantum 20
reddat quantum ablatum est, *d. l. quod si mi-
nor §. restitutio*, qui in tempore læsus est,
restituatur ad tantum tempus in quantum
læsus est, sic ad petendam adversus lapsum
fatalium, terminive præjudicialis in inte-
grum restitutionem, tempus quantum re-
integra competierit, nec majus justum est,
*Deputations-Tags Abscheid de ann. 1600.
§. 89.* *Als auch die /* si læsio est in posse-
sione restitutio fit in possessione, si in pro-
prietate seu dominio fit restitutio in eo, si
in utroque fit in utroque, si aliquis læsus
est quia non acquisivit, tunc restituatur
ut acquirat, prout pulchre declarat, *Foller.
in addit. ad Marant. parte 6. de appellat. num.
78.* Etsi ex causa judicati distracta sint mi-
noris pignora, obtenta restitutione in in-
tegrum, non precium sed ipsa pignora re-
stituuntur, si grande ejus damnum sit, ut
ait *JC. in l. si ex causa judicati 9. in fine princ. ff.
de minor. id est si viliori precio, ut plerumq;
fit, æstimata & distracta sint.* † Est restitu- 21
tione in integrum decreta, unusquisque
jus suum integrum recipit, sumptusque in
rem facti restituuntur, *l. præses 42. ff. de mi-
norib.* una cum fructibus, usuris, omnisque
causa

causa tam minori quam ei qui cum eo contraxit reddenda, *d. l. quod si minor §. penult. arg. l. cum te fundum §. C. de pact. inter empt. & vendit. c. 1. & ibi notantur ext. de restit. in integ. Crayetta conf. 7. num. 14. lib. 1.* Nec enim ita subveniendum est minoribus, ut ex alienis incommodis sua comparent commoda, quare & ipsi qui cum eis contraxerunt in eam conditionem qua ante contractum fuerant, sunt reponendi, *l. minor 40. §. fin. ff. de minorib.* quod in omnibus in integrum restitutionibus exigente ita æquitate observatur, *l. ergo 22. §. 1. ff. ex quib. causis major & c. l. unica Cod. de reputat. que fiunt in judic. & c.*

- 22 † Progredimur ad personas quæ restituntur in integrum. Et minores 25. annis, si ob facilitatem ætatis, aut dolum adversarii decepti sunt, restitui in integrum extra omnem controversiam est, *argument. tot. tit. ff. de minorib.* ea enim ætas, quæ captio-
 23 nibus multis est subjecta, commiserationem meretur, & propter deceptiones subsidium. † Quicquid igitur in ea ætate gestum fuerit, triplici remedio reparatur. (1)
 24 † Quod ipso jure nullam habeat substantiam, nullam actionem vel exceptionem pariat, si curatoris non sit adhibitum consilium, nam cum minores habentes curatores parificentur pupillis, *l. si curatorem 3. Cod. de in integ. restit. min.* pupillus autem sine tutore nullum negotium contrahere possit, *l. obligari 9. & tot. tit. ff. de authorit. tut.* sequitur minores ipso jure tutos, si vel se obligarint, vel res suas alienarint non interveniente suorum curatorum authoritate. (2) † Quod si curatoris authoritas inter-
 25 venerint, & læsi depræhendantur, totum illud damnum authore curatore quæsitum, actione tutelæ ab ipso curatore ob malam administrationem recuperare possunt, si

tempora restitutionis excefferint, *l. 1. l. 3. leg. fin. C. si tutor vel curat. interve. arg. tot. tit. ff. de tutel. & ration. distrab.* (3) Si intra tempora restitutionis adhuc constituti sunt, ad extraordinarium Prætoris remedium confugere possunt, † & restitutionem in integrum probata ætate, & læsione petere, *d. l. 1. l. 2. C. si tutor vel curat. interve.* In quo subministrando subsidio Prætor usque adeo largus, munificus, & liberalis est, ut si vel extrema hora anni vicesimi quinti se læsum docuerit, suum auxilium non deneget, † computantur enim tempus de momento in momentum, *l. 3. §. minorem ff. de minor.* neque dies cœptus pro completo habetur, prout in testamentis, *l. à qua ætate §. ff. de testament.* in usucapionibus, *l. in usucapionibus §. ff. de usucap.* in manumissionibus, *leg. 1. ff. de manumiss.* & in multis aliis actibus, in quibus annum civiliter non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus, *i. anniculus 134. ff. de V.S.* nec ignorantia currit, *Gaill. lib. 2. obser. 48. num. 5.* Et ut cognoscas quando computatio fiat de momento in momentum, & quando dies cœptus pro completo habeatur tene hanc regulam. Quandoque favor & utilitas ejus de cujus ætate quæritur, suadet ut pro majori habeatur, cœptus dies habetur pro completo, si vero beneficium aliquod ab ætate sumitur, quod eam egresso non concederetur, tum fit computatio de momento in momentum, odia enim restringenda favores convenit ampliare, prout glossa in *d. l. 3. §. minorem in verbo momentum & ibi Costal.* Quæ de restituendis minoribus dicimus, procedunt sive sit masculus sive foemina, paterfamilias, sive filiusfamilias, † in quo major tamen est difficultas, nam cum contrahens cum filiofamilias ipsum insolidum, patrem vero ejus peculio tenus habeat

habeat obligatum, *l. si quis 44. ff. de pecul. vi-*
debatur restituto filio consequenter resti-
tui & patrem, & sic majoribus, quod Præ-
tor non intendit, succurri, leg. 3. §. sed utrum
ff. de minor. Verum hac ratione non obstan-
 te placuit filiosfamilias in integrum resti-
 tuendos, ut ea tamen restitutio alteri non
 profit, neque patri, qui vel peculiotenus,
 vel infolidum, prout eo jubente, vel non,
 filius contraxit, etiam post restitutionem fi-
 lli conveniri potest, *d. §. sed utrum vers. ego*
autem, neque reo principali, si ipse filius
 tanquam fidejussor restituatur, *l. 1. C. de filio-*
familias minore, l. minor 48. digest. h. t. Quem-
 cunque igitur contractum filiusfamilias
 minor inierit quocunque modo se obli-
 garit, in peculio profectitio, adventitio,
 castrensi, vel quasi, si ex eo contractu vel
 negotio conveniatur, prout conveniri po-
 test, *juxta leg. tam ex contractibus 57. ff. de ju-*
dic. poterit restitui in integrum, siue con-
sensus patris contractum præcesserit, siue
 non, *d. l. 3. §. sed utrum §. Pomponius.* † Hæc
 in mutuo paulo aliter se habent, proinde
 distingue tres casus. Primus. Si filiusfami-
 lias minor accepit mutuo pecuniam de vo-
 luntate & consensu patris sui, ea reddenda
 est, nec restituitur in integrum, *d. l. 3. §. sed*
utrum vers. si igitur. Secundus. Si vero sine
 consensu, & contra SC. Macedonianum,
 ipso jure per exceptionem tutus est, *tot. tit.*
digest. & C. ad SC. Maced. Tertius. Si vero
 sine consensu patris in casibus à SC. per-
 missis, puta studiorum causa, tunc restitui-
 tur, *l. 2. C. de filiofam. minore.*

30 † Secundo restituuntur in integrum hæ-
 redes minorum siue ex testamento, siue ab
 intestato succedant, siue sui sint, siue extra-
 nei, ad omnes enim æqualiter hoc benefi-
 cium restitutionis transit, *d. l. 3. §. Pomponius*
9. l. minor 18. §. si. ff. de minor. l. 2. C. de tempor.

restit. in integ. l. si filius 4. C. de inoff. donat. l. Ti-
tia 62. ff. de jure dot. l. unica C. si advers. dot. leg.
Pantoni 68. ff. de acq. hered. l. non solum 6. ff. de
rest. in integ. Et hi allegati textus indubita-
 tam fidem faciunt hæredem ex persona
 minoris restitui in integrum, quod alias in-
 dubium vocari posset, ex eo quod benefici-
 um restitutionis in integrum videatur esse
 personale, *l. quia tale 13. ff. solut. matri. perso-*
naliam autem ad hæredes non transeunt, l.
privilegia ff. de reg. jur. antecedens verum, quia
illud est personale quod non transit ad fi-
dejussorem, l. exceptiones 7. ff. de excepe. at be-
neficio restitutionis regulariter non tran-
sit ad fidejussorem, leg. 1. & 2. C. de fidejuss.
mi. l. Marcellus 25. ff. de fidejuss. ad hoc argu-
mentum resp. cum privilegia personalia
non transeunt ad hæredes, aut persona est
causa proxima, & immediata privilegii
& sola quidem, tunc istud privilegium
personale non transit ad hæredes, sic in-
telligitur reg. jur. privilegia, aut privile-
gii non est sola & proxima causa persona
sed læsio, & tunc transit ad hæredes, at ve-
ro in restitutione minorum non ætas sola
sed læsio quoque ob minorem ætatem
causata, consideratur, & utrumque proba-
ri debet, l. nam posteaquam 9. §. si minor ff. de
jurejur. ergo non est mere personale sed
mixtum, & transibile ad hæredes, ita Dynus
in c. privilegia de reg. jur. in 6. Myns. cent. 4. ob-
ser. 18. Nec ad hæredes tantum sed & ad
universales successores, puta ad eos quibus
est restituta hæreditas ex fideicommissio,
rex. in d. l. non solum & hoc ideo, quia hoc
beneficium rem ipsam sequitur, quæ cum
ad hæredem devolvatur necesse est omne
jus ex ea dependens deferri, quam ratio-
nem assignat Myns. cent. 4. obser. 19. num. 1.
aliis rejectis.

Tertio fidejussores minorum quando-

que restituuntur, dico quandoque, quia regulariter ob rationes supra dictas non restituuntur, *l. in causa 13. in prin. ff. de minor. l. 1. & 2. C. de fidejuss. minor, d. l. Marcellus ff. de fidejuss.* † itaque si dolo adversarii minor deceptus sit, non sua facilitate tunc uti minori ita fidejussori restitutio indulgenda, *l. 2. in fine C. de fidejuss. minor*, sic intelligitur *l. si pupillus 89. ff. de acq. hered.* & hoc propter odium eorum qui dolum committunt, tum etiam quia causa restitutionis venit ex parte ipsius Rei non ex parte actoris, ergo largiore poena dignus videtur, ut illa restitutio ad fidejussorem se quoque extendat, non quidem ipso jure, quasi uno restituto censeatur & alter restitutus, sed facultate petendi, potest enim fidejussor uti minor hoc casu restitutionem petere, & nova quoque petitione opus est, prout gloss. & Dd. ex verb. d. *l. 2.* utrique consulendum evincunt, ita ratiocinantes, si utrique consulendum, ergo uterque petere debet, quia judex non impertitur suum officium nisi imploratus, *l. 4. §. hoc autem judicium ff. de dam. infect.* Si autem minor negligentior fuerit in petenda restitutione, aut obtentæ rursus renunciarit, hoc fidejussoris causam nequaquam reddit deteriore, qui etiam non petente minore restitutionem, recte eam postulabit, arg. *l. si post mortem 10. §. fin. ff. de honor. poss. contra tab. ita gloss. in dict. l. 2. in verb. utrique quam ibid. Bald. nu. 6. sequitur.* Cum igitur quaeritur an minore restituto restituatur & fidejussor, distinguendum est an contractus dolo initus sit cum minore adversus quem restituitur, an vero sine dolo decentus sit in re ipsa, quæ distinctio satis probatur ex *d. l. 2. & ex d. l. exceptiones*, & eam approbat Duarenus in suis Comment. tit. de acquir. hered. cap. 5. (2) Fidejussor restituitur si creditor adversus tertium re-

gressum habeat, † ut fidejussor judicatum solvi, vel judicio fisci, veluti minor nomine procuratorio causas agens judicatum solvi fidejussoriam cautionem exhibens admissus est, postea succumbens petit restitutionem in integrum, qua obtenta fidejussor quoque ejus liberatus est, quia actori jus integrum est adversus reum principalem, *tex. est in l. minor 51. ff. de procur.* (3) † Fidejussor restituitur si ignoraverit eum pro quo fidejussit minorem esse, arg. *l. si Titius 48. §. 1. ff. de fidejuss.* intellige si probabilem ignorandi causam habebat, ut quia pro majore se gerebat, & à vulgo talis reputabatur, alias regula juris, qui cum alio contrahit, vel est, vel esse debet non ignarus conditionis, obtineret, *l. qui cum alio ff. de reg. jur. d. l. si Titius in prin.* paria autem sunt scire debere. Et quidem extra hos casus fidejussor minoris non restituitur, & restituto minore ipse obligatus manet, cui non obstat illud vulgatum accessorium sequitur naturam sui principalis, *cap. accessorium de reg. jur. in 6.* & cum principalis causa non subsistit plerumque nec ea quæ sequuntur locum habet, *leg. cum principalis ff. de reg. jur.* & quod fidejussio præsupponat aliquam obligationem cui accedat, *leg. 1. leg. fidejussor obligari 16. in princ. ff. de fidejuss.* quia per restitutionem eximitur persona minoris tantum ab obligatione, non vero ipsa interimitur, perinde atque in servitute simpliciter concessa, quæ dum totum fundum omnesque ejus glebas servire faciat, tamen per electionem & designationem certi loci, per quem eatur, exercitium quidem & usus servitutis in alia fundi parte prohibetur, fundus tamen obligatus manet, Dd. in *l. certo generi §. 1. ff. de servit. rustic. prad.* Sicut quoque per deportationem persona eximi-

eximitur obligationi, obligatione in sua substantia remanente, *tex. in l. fin. ff. de duob. reis*, & fidejussor tutoris eo sine hærede decedente obligatus manet, *l. sine hærede 32. in prin. ff. de administ. tut.* Eodem modo privilegium personæ restitutionem causatur, eam ab obligatione eximit, non vero perimit ipsam principalem obligationem, cujus argumento est, *l. si iudex 41. ff. de minor*, ubi dicitur minorem, si renunciata restitutione quam obtinuerat, ab emptore, ad reddendum precium conveniatur, utilem habere rei judicatæ exceptionem, si igitur emptori salva est actio, obligatio quæ mater est actionis, *leg. licet 42. §. ea obligatio digest. de procur.* non fuit perempta. Secundo non obstat quod exceptiones competentes principali fidejussori quoque proficiunt, *leg. defensiones 11. Cod. l. omnes 9. digest. de except. leg. si stipulatus 15. leg. ex persona 32. digest. de fidejuss. leg. tam mandatori 12.*

34 *Cod. de non numer. pecun.* † quia hoc intelligendum de iis quæ rei non quæ personæ cohærent, *dict. leg. exceptiones in princ. digest. de except. argum. leg. & si fidejussor 24. ff. de re judic.*

35 Quarto. † Ad similitudinem minoris restituitur Ecclesia, *tex. in cap. 1. ext. de restitut. in integ.* ubi Ecclesia decepta est quod minores elocasset suas possessiones quam alias elocari potuissent, adversus quam elocationem restituitur in integrum, ut rescissa locatione, sub majori censu aliis colonis elocare liceat, *tex. quoque in c. 2. & 3. ext. eod. tit.* ubi restituitur adversus negligentiam, vel procuratoris vel propriam, quod necessaria allegare omiserint, *tex. item in c. cum ex literis 5. ext. d. t.* ubi restituitur adversus sententiam, & quidem contra tertiam sententiam duabus conformem licet eo casu non posset appellare, *Bald. in l. om-*

nes C. de Episc. & cler. Ferrarius Mont. lib. 4. progymnas. forens. cap. 7. vers. Ecclesia in c. coram 7. sape d. tit. ubi restituitur adversus peremptorium terminum ad probandum constitutum.

Quinto. † Sicut Ecclesia ita & restituitur 36 in integrum hospitale, bona enim hospitalium gaudent iisdem privilegiis cum bonis Ecclesiæ, *per tex. in l. omnia privilegia 35. C. de Episc. & cler. l. ut inter divinum 23. C. de SS. Ecclesiis.* Ratio quia Ecclesiæ curæ est ne opprimantur pauperes, *c. si quis de potentibus 24. quest. 3. Panorm. in c. cum sit generale in 4. notab. ext. de foro comp.* Sic & quælibet pia causa gaudet privilegio minorum, *Tiraq. de privil. piæ causæ privil. 138. tex. in c. ad nostram 11. ext. de rebus Eccles. alien. vel non*, ubi restituitur Ecclesia adversus alienationem, in qua enormiter læsa est, & quod casu deceptionis ultra dimidium iusti precii Ecclesia possit petere restitutionem in integrum neglecto ordinario *leg. 2. Cod. de rescind. vendit beneficio*, tradit *Panormitan. in cap. cum dilecti in gloss. in verb. questione ext. de empt. & vendit.*

Sexto. † Restituitur ad exemplum minoris 37 Respublica, si læsa depræhendatur, ut quæ sub administratoribus perinde atque minores sub curatoribus agit, ideoque restitutionis auxilium postulare permittitur, *leg. Respublica 4. C. ex quib. caus. majores & c. l. Rempublicam C. de jur. Reipub. lib. 11.* quod extendendum ad quamcunque Rempublicam, castra, municipia, villas, universitates, juxta *Bald. & Castrenf. in d. l. Respublica, Jasonem in d. l. ut inter divinum nu. 16.* Sic minorum jure quoad restitutionem censetur furiosus, *l. 2. C. de curat. furios. prodigus l. 3. ff. de curat. furios. de rustico, milite, & aliis quibus datur restitutio in integrum, vide Mara. in suo Spec. parte 6. de appel. à nu. 91. usque ad*

108. De sententia retractanda per restitutionem vide Damhauder in sua Pract. civili cap. 245. per tot.

Haftenus de minoribus, & his qui minorum nomine censentur. De restituendis, qui 25. annis majores sunt, plus est negotii, nam cum neque ætatis imbecillitate, neque divinarum rerum veneratione, neque publica utilitate juventur, oportebat alia adminicula haberent, quibus possint niti, & justissima causa est factum, ut etiam majores edicti restitutorii beneficium consequerentur, ac non solum læsus per id tempus, quo Reipublicæ operam dabat, vel aliis modis jus suum integrum reciperet, sed etiam si qua alia causa prætori justa videatur, quantum ejus per leges, plebis scita, Senatusconsulta, edicta, & principum decreta licebit, restitutionis benevolentiam sentiret. Septimo igitur datur restitutio majoribus 25. annis † ex clausula generali, Si qua mihi justa causa esse videbitur, de qua habetur in l. 1. & per tot. tit. ff. ex quib. caus. major in integ. restit. Et quidem hi de quibus haftenus egimus suo nomine restituuntur alieno vero nomine restitutionem 40 petunt † procurator qui speciale ad hoc mandatum habet, l. illud 25. §. 1. ff. de minor. c. coram ext. de restit. in integ. sic intelligenda l. unica C. etiam per procur. caus. in integ. restit. agi posse, sufficit tamen si in instrumento procuratoris inseratur hæc clausula, & ad petendum restitutionem in integrum, Myns. cent. 2. obser. 26. num. 1. 41 & 5. † quod verum si principaliter petatur extra judicium, non vero si incidenter in causa procuratori commissa petatur, tum enim speciale mandatum ad hoc necesse non habet, VVurmbf. in pract. obser. tit. 25. obser. 2. † De iudice à quo restitutio in integrum petenda, est tot. tit. Cod. ubi, & apud

quem restitut. in integ. pe. vide Marant. dict. loco num. 113.

Nunc videamus in quibus rebus locum habeat restitutio in integrum. † Restituitur 43 in integrum res, vel causa, res quæ data, tradita, vel facta est, causa, quando res est integra, puta quando nihil datum aut factum, sed causa subest puta obligatio, quando quis promittendo, aut alio modo se obligavit, & per hoc læsus est ex aliqua prædictarum causarum, & hoc est quod J.C. in l. metum 9. §. 3. ff. quod metus caus. ait restitutionem dari in rebus perfectis, & imperfectis, per perfectas intelligit res datas, traditas, vel factas, per imperfectas res promissas, quando tantum obligatio & actio nata est, quæ suo effectui nondum demandata est.

† Possunt autem omnes eæ res, causæ, & 44 negotia in quibus restitutio in integrum conceditur ad quatuor redigi ordines seu classes.

PRIMO, datur restitutio in integrum adversus judicialia, veluti adversus transactionem, sententiam seu rem judicatam, lapsum fatalium, appellationis omissionem, compromissum, tex. in l. ait prætor §. sed & in judiciis 4. ff. de minorib. Secundo adversus quemcunque contractum, quasi contractum, & distractum. Tertio adversus ultimas voluntates, quarto adversus alia negotia, dict. l. ait prætor §. non solum.

† Primo adversus transactionem restitui- 45 tur in integrum minor, si vel reus fuerit vel actor. Reus, † veluti petii à minore decem, 46 ille inconsulta facilitate mecum transegit, & exceptiones suas non opposuit, postmodum se læsum animadvertens petit restitui ut transactio rescindatur, & pro remissione actionis datum, vel promissum repetatur, sibi que opponendi suas exceptiones facultas

Cultas concedatur, quod ita quidem obtinet ut pristinum jus agendi quoque reponatur, ut hoc modo servetur æqualitas, *tex. in l. 1. & 2. C. si advers. transactio. l. 1. C. de reput. que fiunt in judic. l. quod si minor 24. §. restitutio ff. de minor. Castrens. cons. 379. volum. 1.* quod verum est de ea actione quam per istum actum transactionis perdidit, non de alia *juxta tex. in leg. cum minor 28. ff. de minor.*
 47 † Actor, ut si actionem institutam remisit aliquo dato, sibi promisso, vel retento, quod verum si ista actione petebantur res quæ servando servari non poterant, si vero immobilia, aut quæ servando servari poterant ista transactio ipso jure non valet, *argum. l. 1. & tot. tit. Cod. de præditiis, & aliis reb. minor. argum. l. si pupillorum 7. ff. de rebus eorum qui sub tutel. vel cura sunt*, nec restitutione opus habet, quia nulla est læsio, ac hoc beneficium restitutionis præsupponit contractum merito jure valere, aliudque præter extraordinarium nullum superesse remedium, *leg. in*
 48 *causæ 16. in prin. ff. de minor.* † Tribus igitur casibus minor agens si transigat poterit restitui. (1) Si curatorem non habeat, & res in actione compræhensæ servando servari non possunt, *arg. l. si curatorem 3. C. de integ. rest. minor.* (2) Si curatorem habeat, ejusque consensum adhibuerit, *argum. tot. tit. ff. & C. de auctor. tutor.* (3) Si immobilia, aut quæ servando servari possunt compræhendat, & decretum judicis intervenierit, *argum. tot. tit. ff. & C. de rebus eorum qui sub tutel. vel curat. &c.* Sic major 25. annis contra transactionem ex clausula generali. Si qua mihi iusta causa videbitur, restitui potest, *l. 1. in fine ff. ex quib. caus. major.* veluti si ex probabili ignorantia lapsus utpote in jus alterius succedens, qui ignorat facta defuncti, *l. qui in alterius ff. de reg. jur.* tempore transactionis instrumenta non produxerit,

& ob eorundem ignorantiam transegerit, post autem instrumenta ista repererit, is potest petere restitutionem contra transactionem, *Alciat. in l. sub prætextu num. 5. C. de transact.*

Secundo. † Adversus sententiam seu 49 rem judicatam fit restitutio, si minor contra se sententiam tulit sive interlocutoriam, sive definitivam, à qua non appellavit, *leg. cum & minores 4. & l. fin. & tot. tit. C. si advers. rem judic. d. l. in causæ 16. §. fin. cum aliquot legib. sequentib. ff. de minor. c. 1. de restit. in integ. in 6. cap. tum ex literis 5. c. suscitata 6. ext. eod. tit.* † Tria autem requiruntur ut ista restitutio 50 locum habeat. (1) Quod istud iudicium minor suscepit curatoris sui interveniente consensu, aut contra ipsos curatores agitatum sit, nam sententia lata contra pupillos, minoresve indefensos ipso jure non valet, *leg. acta 45. l. contra pupillum 45. ff. de re judic. dict. l. cum & minores C. si advers. rem judic. l. si præses 6. C. quomodo & quando iudex &c. l. in universis 11. Cod. qui dare tutor. vel cur. poss.* ita quod restitutione opus non sit, *d. l. cum & minores argum. d. l. in causæ in prin.* † Inde 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

vel alio casu tunc quoque sententia lata adversus minorem est nulla, *ut est casus in d. l. si pater*, (3) ampliatur licet curator in fine litis intervenerit, si tamen ab initio in processu non fuit, sententia lata contra minorem nulla est, *tex. in l. fin. Cod. qui legit. pers. standi in judic. hab. &c.* † Fallit (1) in sententia interlocutoria de mittendo in possessionem quam pupillus contra se petitur, *l. apud Julianum 3. §. fin. cum l. sequ. ff. quibus ex caus. in poss. eatur*, & minor bonorum venditionem patitur, *l. si minor 5. ff. de rebus*
 53 *authorit. judic. possid.* (2) Fallit in causa momentaneæ possessionis, *leg. 1. Cod. si per vim vel alio modo &c. l. 1. Cod. si de moment. poss. appel. fuer.* (3) Fallit si curator ab initio sit in lite postea autem processus continuetur cum alio curatore ad litem dato, tunc valet sententia, *ita Bart. in d. l. cum & minores*
 54 *numero 5.* † Secundo requiritur quod sententia ista lata fuerit in minori ætate, aut dolo, & malitia adversarii in maiorem ætatem protracta, *l. 3. §. 1. ubi Bart. pulchre tres casus distinguit digest. de minor. l. 1. in fine ubi gloss. in verb. judicii Cod. si advers. rem judic.* nam si post legitimam ætatem dum minor jam major constitutus sententia prolata fuerit, non datur restitutio etiam si altero die post impletam ætatem lata esset, *per tex. in d. l. 1. & gloss. ibidem in verbo judicii.* Tertio requiritur minorem captum esse, vel circumscriptum alioquin non restituitur, non enim sufficit ætatem allegare sed etiam circumscriptum fuisse oportet, *leg. verum 11. §. sciendum l. non omnia 44. l. quod si minor 24. §. 1. digest. de*
 55 *minor.* † Quod dicimus minorem restitui adversus rem judicatam hoc ampliatur (1) verum etiam si sententia pro parte sit condemnatoria, & pro parte absolutoria, veluti minor petit à tutore actione tutelæ decem, iudex illum condemnat in quinque, ab hac

sententia quantumvis pro parte utilis, per in integrum restitutionem minor recedere potest, ut non obstante sibi exceptione rei judicatæ tutelæ actio ad residuum superfit, *ita est casus in d. l. 1. in prin. C. si advers. rem judic. uti ibidem ponit gloss. in verbo minus, vel ut Bart. ibi numero 3.* si minor petat sibi reddi rationem administrati frumenti, & reliqua restituat, iudex condemnet eum ad restitutionem in quinque cum in veritate deberet condemnare ad decem. (2) Ampliatur quod procedat etiam contra sententiam in favorem patris pro patria potestate latam, *l. 2. C. si advers. rem judic.* quia restitutio datur contra sententiam, non contra factum patris, & sic non obstat, *l. fin. C. qui, & advers. quos vel ut alii, fallit id ipsum in causa status, gloss. in d. l. 2. in verb. exhibebit Bart. ibi numero 3.* (3) ampliatur ut nihil intersit sive contra minorem sive ejus curatorem sententia lata sit, *l. fin. C. si advers. rem judic.* quod fit si curatores, vel tutores in iudicio fuerunt, *l. 1. C. de sent. & interl. om. jud.* Ratio quia executio fit contra ipsos minores, & in rebus eorum, *l. 2. ff. de adm. tut.* Ex qua ratione sequitur cessare restitutionis beneficium cum quis sponte se liti & defensionis minoris obtulit, ex quo tunc in bonis offerentis executio fiat, *per tex. in l. eum qui 46. ff. de minor, facit l. Plautius 61. ff. de procur. Limitatur.* (1) In sententia pro libertate, ea enim favore libertatis non rescinditur, *leg. fin. & tot. tit. C. si advers. libert.* (2) In sententia delegati à principe sive Vicarii principis, quæ ab inferiore à principe non rescinditur, *leg. adversus 3. C. si advers. liber, l. minor 18. paragraph. 3. & 4. digest. de minor. l. 1. Cod. ubi, & apud quem restituit. in integ.* itaque restitutio non ab inferiore sed à superiore fit, nec ab ipso delegato qui iudicavit, nisi contra interlocutoriam restitutio petatur, ita intelligi-

igitur, per Bart. & Bald. & communiter Dd. in
l. fin. C. ubi, & apud quem &c. Ratio diversita-
tis quia per definitivam finita est ejus juris-
dictio, nimirum igitur quod cognitioni se
56 amplius intromittere non possit. † Notan-
dum autem quod restitutio adversus sen-
tentiam peti debet ex novis & relevanti-
bus causis, l. 2. & 3. C. si saepius restitut. in integ.
pet. gloss. in leg. minor 18. in prin. vers. denique in
verb. examinari ff. de minor. vide Bard. in d. l. 4.
§. condemnatum digest. de re judic. tex. in Ordi-
nat. Cam. parte 3. tit. 52. in verb. oder sonsten
auf neuen unrechtmässigen und unerheb-
57 lichen Ursachen begehrt. † In Camera cau-
sæ restitutionis in integrum contra senten-
tiam articulatim deducendæ Ordinatio d.
parte 3. tit. 52. von Restitution wider die
Urtheil des Cammer. Gerichts in fine, id-
que procedit in restitutionibus contra sen-
tentias definitivas, Myns. cent. 1. observat. 49.
ubi dicit quod dandus sit libellus, lis con-
testanda, & hoc ideo, quia hoc casu agi-
tur de magno partis victricis præjudicio,
de retractanda scilicet sententia, ergo ple-
narius processus requiritur, Myns. cent. 4. ob-
servat. 21. secus si contra interlocutorias,
tunc enim sufficit petitionem summarie
exhiberi, Schwamman de cessib. Cameral.
lib. 1. cap. 74. num. 14. 15. & 16. modum arti-
culandi tradit, vide ibid. num. 22. cavendum
ne hi articuli in puncto restitutionis con-
cernant causam principalem alias rejiciun-
tur, quia pendente puncto restitutionis
jurisdictio Camerae in causa principali
nondum est fundata Gaill. d. loco nume-
ro 5. formulam supplicationis pro citatio-
ne ad videndum restitui contra sententiam
desertionis vide apud Schwamman d. lo-
co numero 19. item contra interlocuto-
riam quod lis pro contestata habita & ar-
ticuli pro confessatis acceptati, ibidem nu-

mero 20. Quomodo autem læsio proban-
da sit minori hoc casu plenarie, vel summa-
rie, vide Myns. d. obser. 21. cent. 4. & Bart. in d. l.
1. numero 8. & 9. Cod. si advers. rem judic. & ex
quibus causis detur restitutio in integrum
contra rem judicatam, vide Ferrar. Mont. pro-
gymnas. forens. lib. 4. cap. 10. per tot. An au-
tem, & quando petitio restitutionis in in-
tegrum executionem suspendat, vide tex. in
cap. suscitata & ibi Canonist. ext. de in integrum
restitut. tex. in l. unica C. in integ. restitut. postul.
ne quid novis fiat, Ordinatio Camer. parte 3.
tit. 52. in prin. Myns. cent. 6. obser. 80. & cent. 1.
obser. 48. & quomodo hoc casu proceden-
dum, & quid probandum, idem Myns. d. cent.
1. obser. 49. Emericum à Hoffbach in sua pra-
xi tit. 79. numero 18. Ferrarium Mont. lib. 4. pro-
gymnas. forens. cap. 6. in fine ubi ait. Qui resti-
tutionem implorat aut bona fide adjutus id
facit, aut temere, si bonam fidem præ se fe-
rat, petita restitutio non secus atq; ipsa ap-
pellatio omnia in suspensio tenet, donec re-
stitutionis habeatur examen, atque even-
tus. Audiri enim non debet adversarius, ju-
ris auxilium postulans qui jus desiderata
fide contrarium sibi habere videtur, l. si cau-
sa cognita 32. C. de transact. Aut temere re-
stitutionem apparat, & hoc ex evidentibus
conjecturis, quia causæ sunt frigida postu-
lata colore non ita apposite obducere, aut
etiam palliare valentes, & similiter nihil
erit in suspensio, sed judex pronunciatum
exequetur. Aut temeritas illa quæsi-
tis rationibus contexta manet, fucum-
que quodammodo accepit, ne sic in
propatulo habeatur, quia lex tamen
de fide postulantis addubitat, propter
sententiam prolatam, à cujus par-
te in dubiis stare solet, res judicata &
hoc casu facienda est, satisfatione pri-
us oblata de in integrum restitutione,
si præ-

si prætori causa illa iusta fuerit visa, d. c. suscitata (ad quod & d. l. i. C. in integrum restitutione postulata ne quid innovetur secundum aliquos temperatur.) *Aade Wurmbf. in suis pract. obser. tit. 25. obser. 1. ubi dicit executionem sententiæ latæ per principem non impediri per restitutionem in integrum, licet causa restitutionis incontinenti probari possit. An autem minori, & Ecclesiæ contra tres conformes sententias restitutio concedenda, & si concedatur an executionem impediatur, vide Mynscent. 3. obser. 84. ubi Balde & Salyceti in hæc puncto pugnantes refert sententias, Baldum negantem talem restitutionem ob auctoritatem trium conformium & præsumptam calumniam postulantis restitutionem, impedire executionem, & Salycetum id affirmantem, & quandoque Cameram Baldi quandoque Salyceti sententiam pro diversitate facti, qualitatum, quæ vel præsumptionem calumniæ excludant, vel inducant, amplexam. Vide de hac question. Borellum in Summa Decis. tomo 2. tit. 32. à numero 55. usque ad numero 98. † Potest autem restitutio adversus sententiam definitivam ab eodem iudice qui eam tulit, fieri, tex. in d. c. suscitata & ibid. Panorm. num. 10. in d. c. ex literis eod. tit. † quæ restitutio rescindit quicquid sententiam sequutum est, quia tantum tribuit restitutio quantum abstulit læsio, Gail. lib. 1. obser. 114. num. 2. & 3. ubi loquitur in eo qui in pœnam executorialium declaratus, qui si restituatur in integrum pœna quoque remissa censetur per rationem prædictam. † Circa restitutionem in integrum ita disponit Reformatio. Julia- cens. cap. 68. Wiewohl recht und billich/ daß die Urtheil welche in ihre Krafft ergangen/ fürderlich exequirt/ und vollenstreckt werden/ jedoch dieweil sich zu Zeiten be-*

gibt/ daß diejenigen dargegen die Urtheil außgesprochen/ auß rechtmässigen Ursachen verhindert/ ihre Gerechtigkeit nicht einbracht/ noch appellirt haben/ mögen sie zu ihrem Rechten von dem sie gefallen die Restitution oder Verfrischung ihnen mitzutheilen begehren/ und mag die Restitution und Verfrischung nicht allein vor/ dann auch nach dem Urtheil/ so fern rechtmässige Ursachen vorhanden/ beständig geschehen/ als nemlich wann die verlustige Theile in Zeit als der gerichtliche Krieg geübt/ und die Urtheil außgesprochen/ entweder in öffentlicher redlicher veyden sich enthalten/ oder von den Feinden gefangen/ oder in Sachen den gemeinen Nutz belangend außländisch wäre/ dieweil derselbig vor einem Abwesenden auß bewährten und nothtürfftigen Ursachen geacht wird/ wo er dann in Zeit seines Abwesens durch einen vollmächtigen Anwalt/ oder seinen Verwandten im Rechten nicht vertreten/ soll er in seiner Widerkunft auff sein Begehre in der ganzen Sachen und aller geübter Handlung gleich den Minderjährigen restituirt/ wieder eingesetzt/ und verfrischt werden/ so er aber entweder durch seinen vollmächtigen Anwalt oder Verwandten im Rechten verantwort und vertreten/ soll die Restitution und Verfrischung ihme nicht weiters geschehen/ dann daß er von dem außgesprochenen Urtheil/ und was darauff gefolget appelliren und sein Appellation verfolgen möge/ wo auch einer auß bewehrter und billicher/ jedoch nit nothtürfftiger Ursach/ (als da einer in frembde Land zur Schulen oder Universität gezogen) Außländig wäre/ derselbig/ wo er in Zeit seines Abwesens nicht vertreten/ und gleichwol gegen ihnen geurtheilt/ soll auch nach nach beschehener Re-

Restitution verfrischet / und nochmahls zu recht gehört werden & infra, und wann die Restitution, Ergänzung oder Verfrischung gegen das jenig so vor dem Endurtheil ergangen / begehrt / mag dieselbige durch die Amptleuth eines jeden Orts nach Befindung mitgetheilt / oder abgeschlagen werden / so aber nach Eröffnung des Endurtheils oder beschehener Volsienstreckung desselbigen umb die Verfrischung angesucht / soll sie allein durch die hohe Fürstliche Obrigkeit geschehen. Latinè. Licet æquum & justum sit, quod sententiæ quæ transiverunt in rem judicatam, debite exequentur, attamen, quia sæpe contingit, quod illi qui succubuerunt in causa ex justis causis impediti, jus suum prosequuti non sunt nec appellarunt, hi possunt petere restitutionem in integrum, & potest fieri restitutio non solum ante sed & post sententiam si justa causa subsit, videlicet si pars succumbens tempore processus & latæ sententiæ in justo bello fuit occupatus, vel in libello captus, vel Reipub. causa absens, si igitur absens per procuratorem vel amicos suos defensus non esset reversus ad totam causam prout minorenes restitui debet in integrum, si autem per procuratorem vel amicum defensus esset, non aliter in integrum restitui, debet quam ad appellandum & causam appellationis prosequendum. Et si quis ex probabili non vero necessaria causa abesset, ut qui studiorum causa, abest, & hic in integrum restitui debet, si contra indefensum lata esset sententia, & infra. Et quando petitur restitutio in integrum contra actus qui definitivam præcesserunt, potest eadem per nostros Præfectos, cujusque loci vel concedi vel denegari prout justitia patitur, si autem post definitivam, ejus-

ve executionem in integrum restitutio petitur per principem tantum concedi debet.

† Tertio. Minor quoque restituitur adversus interpositionem secundi decreti, puta si res ejus jure pignoris captæ, per secundum decretum, distractæ sint, ista alienatio quidem valet tamen si se læsum per hoc conqueratur potest parte adversa citata causa cognita restitui, l. i. C. de prædiis & aliis reb. minor.

† Tertio minor restituitur adversus omissionem appellationis si scilicet appellare à sententia neglexerit eamque in rem judicatam labi passus sit, l. ait Prætor 7. §. penul. ff. de min. casus in l. i. C. si sæpius rest. in integ. pet. † differt autem à superiore, quia qui restituitur adversus rem judicatam ille ad totam causam restituitur sententia rescinditur, qui autem ad appellandum illi facultas appellandi quam amiserat tribuitur salva sententia quæ in suo statu permanet, ita distinguit, tex. in d. leg. si. de hac restitutione, vide Myns. obs. 17. cent. 4. ubi ex recepta in Camera opinione tradit, † quod in hac specie restitutionis sufficiat probare minorem ætatem, non vero quod per omissionem appellationis læsus sit, satis enim in hoc læsus, quod beneficio legis usus non sit, de quo tamen vide Gabrielium in com. concl. tit. de minor. concl. 2. hæc restitutio petenda est coram judice à quo, Gail. lib. 1. obs. 143. n. 1. † Sic quoque absens ex justa necessaria, vel probabili causa condemnatus potest petere se restitui ad appellandum, dicendo quia procurator meus omisit appellare, & ego fui absens ex justa causa peto me admitti ad appellandum, quamvis decendium decursum sit, tex. in l. fin. ff. de rest. in integ. text. & casus in l. quia absente 4. C. de procur. Sic & major ex necessaria, & probabili causa absens restituitur

tuitur ad appellandum si indefensus condemnatus sit.

- 66 Quarto. † Minor restituitur adversus lapsum fatalium si scilicet appellavit, sed eam non introduxit debito tempore aut introductam non est prosequutus, tunc adversus fatalia ejusmodi recte restituitur, nec solum minor, sed & alius quilibet qui justum impedimentum probare & relevantes causas adducere poterit, *arg. l. scire oportet 13. §. si enim quis 7. ff. de excus. tut. l. 2. §. quod diximus 6. ff. si quis caut. jud. l. qui commeatus 14. ff. de re mil. l. fin. §. illud etiam ver. nisi C. de temp. & reparat. facit tex. in Clem. unica de restit. in integ. tex. in c. ex ratione 8. ext. de appel. gloss. ibid. in verb. impotentiam, tex. in l. sed & si 26. §. ait prator 4. ff. ex quib. caus. major. vide Gail. li. 1. obs. 143. per tot. ubi multa scitu utilia tradit maxime ad judicium Camerae accommodata, & quæ petenti restitutionem in integrum circa lapsum fatalium probanda sint. Frider. Mynd. de processib. in Camera extrah. lib. 1. c. 12. n. 16. & 17. causas impedimentorum, vide apud Guid. Papæ tract. de appel. quest. 91. ubi sex causas refert, adde Myns. cent. 5. obser. 98. ubi quinque casus, distinguit circa impedimenta ob quæ petitur restitutio, & quid in unoque juris sit tradit, & cent. 1. observ. 42. Hæc quoque restitutio coram judice ad quem petenda est, l. preses C. de appel. Formulam supplicationis pro citatione ad videndum restitui in integrum contra lapsum fatale non introductæ appellationis, vide apud Schwamman in tract. processus Camer. lib. 1. c. 74. n. 18. † Ista restitutio petenda est intra terminum qui impedito elapsus est, puta si adversus lapsum fatalium introducendæ appellationis restitui quis cupit id infra sex menses qui ad introductionem præstituti sunt facere debet, qui adversus lapsum termini præfixi puta duorum mensium re-*

stitui cupit, id intra duos menses ex quo terminus fuit purificatus, petet Schwamman d. loco n. 5. 6. 7. & 8. sciendū tamen quod tempus restitutionis petendæ ab initio sit utile non currit ignorantī post continuum. Schwamman d. l. nu. 6. Fatalibus per culpam nuncii ante insinuationē processuum effluxis appellatio deserta est, sed appellans in integrum restituitur vel illico, vel ex officio, si in termino citatus comparuerit, vel si emanat prævia citatione ad eam rem petita, Consultum Cam. ad 16. dubium de an. 83. Non enim ubi hoc pacto restitutio petitur ex justis causis & impedimentis juris ordo requiritur, neque libellus, neque litis contestatio, sed reproducta tantummodo citatione summam de hoc articulo cognoscitur, & causis probatis conceditur longius tempus. Idem esto si non culpa sed casu executio sub fataliū exitum facta, prorogatioque petita ac processus postea intra eam reproducti fuerint sed citatus tamen non compareat, Consul. Cam. ad dubium 17. an. eod. In hac specie restitutionis ob lapsum fatalium notatu dignum est, † quod si 68 jurisdictio Camerae duabus de causis non sit fundata, ut quia appellatio non sit devoluta, & si devoluta esset attamen deserta, tunc expedit supra non devolutione pronunciare, daß die Sache durch vorgenommene Appellation an das Kays. Cammer. Gericht nit erwachsen/ne si super desertione pronuncietur occasio petendi restitutionem victo subministretur, quæ in sententia non devolutionis locum non habet, Myns. cent. 5. obser. 3.

Quinto. † Minor restituitur adversus omissionē allegationis puta si exceptionem dilatoriam, aut peremptoriam opponere neglexit, aut si post didicita testificata facultatem producendi alios testes sibi tribui petat,

petat, quod alias jure communi concessum non est, *auth. at qui semel C. de prob. c. cum venissent 2. c. auditis 3. ext. de rest. in integ.* aut si pro justificatione suæ causæ necessaria jura, & leges in informationibus advocatorum omissæ, tunc enim post conclusum in causa & submissionem non deducta deducere prævia restitutione potest, *ita declarat gloss. ex. l. si minor 36. ff. de minor.* ubi dicitur quod minor omissam allegationem per in integrum restitutionis auxilium repetere possit, *facit huc tex. in l. minor 18. §. 1. juxta intellectum Bart. in suo sumuario ff. de minor.*

70 Sexto. † Ecclesia restituitur contra lapsum termini peremptorii, *tex. & casus in c. coram 7. ext. de restit. in integ.*

Septimo. Minor restituitur adversus compromissum, si minores in judicem compromiserunt, & tutore authore stipulati sunt, adversus talem obligationem restitutionem non integrum petere possunt, *l. si minor 34. §. 1. ff. de minor.*

71 Octavo † minor restituitur adversus eremodiciū id est peremptionem instantiæ, si scilicet absens in causa civili triennium in criminali biennium labi passus sit, jam contractum est eremodiciū id est desertum est judicium, *juxta l. properandum 13. C. de judic.* adversus quam desertionem restitui potest in integrum, *d. l. ait prætor §. fin. ibi Bart. in d. l. properandum §. fin. autem utraque nu. 4. Bald. nu. 2.* quod verum si lis contestata sit cum absente, à quo tempore triennium currit, *d. l. properandum*, deinde si minor per curatorem fuerit defensus, alias ipso jure sententia non valet, *l. si præses 6. C. quomod. & quando judex & c. l. acta 45. l. contra pupillum § 4. ff. de re judic.*

72 Nonno † minor restituitur adversus contumaciam, si scilicet judex contra ipsum tulit sententiam ex eo quod fuerit con-

tumax in non comparendo, aut in non restituendo, *l. minor. 8. ff. de minor.* & in hoc restitutio in integrum ab appellatione differt, ad quam contumacibus regressus ne-
tquam patet, *l. ex consensu 23. §. fin. ff. de appell. l. contumacia 53. in princ. ff. de re jud.* & licet minor contra dolum non restituatur, *l. si ex causa 9. §. nunc videndum ff. de minor.* contumacia autem dolus semper insit, *l. non potest 260. ff. de reg. jur.* tamen non prohibetur ad hoc restitutionis beneficium procedere, quia non contra dolum suum sed contra sententiam restituitur, prout declarat, *Bart. in d. l. minor.*

Decimo. Minor restituitur adversus delationem juramenti, si temere litis decisivum juramentum adversario derulerit, *l. nam posteaquam 9. §. si minor 4. ff. de rejur.*

Undecimo. Minor & Ecclesia restituuntur adversus confessionem in judicio factam si præsentem curatore confessus est, *l. certum 6. §. penult. ff. de confess. l. si ex causa judicati 9. §. nunc videndum ff. de minor.*

Duodecimo. † Minor restituitur adver- 73
sus oppositam exceptionem SC. Macedoniani, quia ipsi ab minorem ætatem succurritur, *tex. in l. 3. §. proinde vers. sed in minore ff. ad SC. Maced. tex. in l. verum 11. §. fin. ff. de min. Gail. lib. 2. obser. 41. nu. 11.*

SECUNDO. In contractibus quoque minor restituitur in integrum veluti.

Primo. † In venditione si curatores eo- 74
rum fucose, simulate, commentitie propriæ utilitati studentes res minorū vendiderint, *l. si. C. si adver. vend. aut si ipsi minores vendentes res suas in precio decepti sint*, tunc restituuntur in integrum non quoad supplementum justii precii tantum verum etiam quoad rescissionem contractus, † ut 75
res vendita cum fructibus restituatur, illiq;

precium si ex eo locupletiores facti sunt reddant, *tex. exp. in l. parti 27. §. 1. ver. item ex diverso in l. quod si minor 24. §. restitutio in l. penul. ff. de minor. l. si curatorem 3. in fine C. de rest.*
 76 *in integ. tex. in c. 1. ext. de rest. in integ.* † Et si emptor solvendo non est, datur hoc remedium etiam contra secundum emptorem, aut ad quem res pervenit, est enim in rem scriptum, *tex. in l. in causa 13. §. fin. cum duob.*
 77 *seqq. ff. de jurejur.* † Eadem observantur in emptione, si minor pluris emit quam res valeat, restituitur sibi precium cum usuris quas venditor percepit, aut percipere potuit, reddita & vendita cum fructibus quibus locupletatus est, *d. l. patri §. 1. vers. pradium.* Sic minor contra licitationem restituitur, si sua interfit, & quod res majorum suorum fuerit, se à licitatore superatum in licitando non esse, *tex. in l. si in emptionem 35. ff. de minorib.* Hæc vera dummodo venditio iis casibus facta sit, quibus à jure permessa, quos vide per discursum, *tot. tit. ff. & C. de reb. eorum qui sub tutel. vel cura sunt,* facit huc elegans lex Constantini quæ incipit, *lex. quæ 22. C. de administr. tut.* nam si res sine decreto judicis alienari non potuit, & ex ea causa venditio non subsistat, nulla opus est restitutione in integrum, *l. 2. l. si quidem 12. C. de prædiis & aliis reb. minor. arg. l. 3. C. de tut. vel curat. qui satis non dedit.* Neque solum minores restituuntur adversus venditiones proprias, & curatorum, verum etiam tertii, veluti creditoris qui ex pacto, vel lege pignus vendidit, *arg. tot. tit. C. si ad-*
 78 *ver. vend. pig.* † Ut autem sciatis quando adversus ejusmodi venditiones pignorum minori restitutio concedatur, sic distinguite. Aut oppignratio facta est ab ipso minore, aut pignus captum est ex decreto judicis, illudque pignus creditor vendidit, tunc si enormiter læsus sit, aut emptor in

dolo fuerit, restituitur, *l. 1. C. si advtr. vend. pig. l. si ex causa 9. in prin. ff. de minor. sic intelligitur tex. in l. si creditor 7. §. 1. ff. de distrac. pig.* Aut oppignratio pignoris à patre facta, illudque creditores distraxerunt, citra magnum minoris præjudicium, tunc restitutio in integrum cessat, *l. 2. C. si adv. ven. pig.* Ratio, quod edictum Prætoris respiciat negotia gesta cum ipso minore non cum aliis, *arg. l. Aemilius 38. ff. de minor.* & sic nota pro regula, quod pupillus ex contractu paterno non habet privilegium sed reputatur ut major, *per tex. in d. l. 2. tex. in l. 3. ff. ex quib. caus. in poss. eat. in l. sub pretextu 4. C. de hered. act. l. si intra 8. in fine C. de non num. pec. l. si tibi 8. C. mand. l. 2. C. de his quib. ut indig.*

Secundo † minor restituitur, ubi mulier minorennis quartam partem hæreditatis maternæ cum fratribus suis permutavit, accipiens ejus loco fundum quem in dotem dedit, postmodum videns se circumventam, quia portio hæreditatis, remissa & cessa fratribus largior esset ipso fundo, petiit restitutionem in integrum, & obtinuit.

Tertio minor restituitur adversus locationem, *casus est in c. 1. ext. de restit. in integ. ubi Ecclesia,* (quod de Ecclesia dicitur intelligitur etiam de minore) sub exiguo & modico censu seu pensione suas elocavit possessiones, quæritur an mediante restitutione eas pendente tempore locationis avocare possit. Resp. quod sic, duplici ratione primo quia Episcopus res Ecclesiæ deteriores facere nequit, altera quia Ecclesia utitur jure minoris.

Quarto. Minor restituitur adversus societatem, ut collata in commune pecunia sibi restituatur, *l. ait prætor 7. §. 1. ff. de minor.*

Quinto. † Minor restituitur adversus dona-

81 donationem, † quod de donatione rerum mobilium intelligendum, nam immobiles nullo casu donare potest, nec cum decreto iudicis, ideoque nec restitutio necessaria, *l. fin. in fine C. si major fac. alien. sine decreto rat. hab.* Si itaque res mobiles effusa nimia liberalitate donationis titulo aliis largitus sit, & patrimonium suum exhausserit, tunc vel ipse filius, aut ejus hæres legitimus puta mater restitutionem in integrum petere posset, *l. si filius 4. C. de inoff. donat.* aut si patri ut donatas in alium transferret, nimia facilitate consensit, *l. 2. in fine C. si adver. donat.* hæc vera præterquam in donatione propter nuptias aut sponsalitia largitate, ea enim competenti moderatione facta beneficio ætatis non revocatur, *l. 1. C. si advers. dona.* Ratio est, quia subest justa causa spes matrimonii, quam causam communis voti complendi ratio provocat, ob quam tamen rationem immobilia sponsaliorum causa donare illi non conceditur, *l. pradia 8. C. de pred. & aliis reb. minor.* quia decreto opus est.

82 Sexto † minor restituitur adversus dotem si scilicet mulier ultra vires patrimonii dotem promiserit, aut etiam totum patrimonium suum elargita, & quidem viro indigno, *l. ex causa 9. §. si dotis ff. de minor.* Cujus ratio, quod cum mulieri omnia sua bona in dotem dare concessum sit, *l. nulla 4. C. l. mulier 72. ff. de jure dot. gloss. in d. l. nulla in verb. prohibitum*, sæpe contingat quod illecebris & blanditiis & intemperato amore allectæ, plus promittant quam præstare possint, & sic dum mariti ex pacto dotem lucrantur nimia largitas in perniciem earum, vel hæredum convertitur, ut 83 juste restitutionem postulare queant, † casus est in *l. unica C. si advers. dotem*, ubi puella quædam minor 25. annis nimio forte ca-

pta amore & blanditiis mariti inducæ, omnia sua bona dedit in dotem, post modum venit frater puellæ & soluto per mortem matrimonio petit se contra affinem restituui, quæ restitutio sibi ab Imper. non denegatur, alterum autem ex duobus in d. l. præsupponendum, aut intervenisse pactum de lucranda dote, aut ejus parte, aut fratrem petiisse restitutionem quoad fructus ratione immoderatæ & excedentis portionis perceptos, cujus præsuppositi ratio est, quod soluto matrimonio jure communidos restituenda, *arg. tot. tit. ff. & C. solut. mari. & tot. tit. C. de rei uxor. act.* ergo restitutio non necessaria. Ut autem hæc restitutio adversus dotem locum habeat † tria 84 sunt necessaria. (1) Quod ultra vires patrimonii, vel totum patrimonium dederit, vel promiserit, non vero ultra patrimonium, nam tunc ipso jure saltem quoad excessum dotis constitutio non valet, *l. sive generalis 61. in prim. ff. de jur. dot.* Et sic ista tria ultra vires patrimonii, ultra patrimonium, ultra qualitatem viri & uxoris differunt, prout Bald. in d. l. 1. & gloss. in d. l. sive generalis distinguunt, (2) quod in constitutione dotis à marito sit decepta & circumscripta, aut alias tanta dote indignus, *arg. d. l. 1. in verb. circumventa*, (3) quod ista constitutio dotis in rebus mobilibus facta sit consentiente curatore, in immobilibus interveniente decreto iudicis, istis enim deficientibus, ipso jure non valet, *d. l. pradia, d. l. tex. qua C. de administ. tut.* Et hæc quidem si adversus ipsam dotem quatenus ea vires patrimonii excedit, necessaria sunt, in accidentalibus autem dotis sola facilitas non sufficeret, ut si circa dotem pactum fecerit, minus prudenter, minus consulte quod major factururus non fuisset, *l. minor 48. §. fin. ff. de minor.* aut si patri ex intervallo paci-

scienti sibi dotam reddi consenseris, l. 3. §. sed utrum vers. ego ff. de minor. dico ex intervallo, nam si incontinenti pater paciscatur filiae consensus non est necessarius, argum. l. si à socero 7. Cod. de jure dot. argum. l. post. nuptias 28. ff. d. t. l. cum dos 7. ff. de pact. dot. alib. l. quoties 29. ff. soluto matrim. Ratio diversitatis, quod priori casu jus dotis filiae quaesitum sit, quod ei iuvitae auferri nequit, posteriori vero non, quando autem incontinenti fieri dicatur stipulatio, vide Bart. in dict. l. quoties num. 2. Et quando dotis profectitiae actio patri, & filiae communis sit, quando soli patri vel filiae tantum competat, & quid de repetitione adventitiae dotis, vide copiose Bart. in l. 2. §. 1. in l. si cum dotem 22. ff. solut. matrim. Sic si in dote danda puta in ejus aestimatione aut alio modo conjuges circumventi sunt, datur etiam majoribus 25. annis restitutio, tex. in lib. jure succursum 6. paragrapho 1. l. si res aestimata 12. §. 1. ff. de jure dot.

- 85 Septimo. † Minor restituitur adversus mutuum, si scilicet mutuam pecuniam accipiat, & eam inutiliter consumat, nam tunc denegatur creditori actio, d. l. si patri §. 1. ff. de minor. arg. tot. tit. C. si advers. credit. †
- 86 quod verum est si tria ista concurrant. (1)
- 87 † Si nō sit factus locupletior ex ea pecunia, neque in utilitatem ejus versa, sed inutiliter eam consumpserit, perdiderit, l. 1. & 2. C. si advers. cred. & quidem si sub fœnore sive usura accepit satis læsum eum apparet, & onus probandi se locupletiores factum rejicit in adversarium, & eo modo intelligitur, d. l. 1. juxta Bart. ibi n. 3. licet. Bald. ibi eam in quolibet mutuante intelligat, quod scilicet creditori semper incumbat onus probandi minorem locupletatum. Sed Bartoli opinio mitior & æquior quam gl. probat & Wesemb. in parat. C. d. t. † probatur

hæc opinio glossæ & Bartoli his rationibus. Primo. Lex 2. C. d. t. quæ rejicit onus probandi in creditorem expresse loquitur de fœneratore, ergo prior juxta posteriorem intelligenda, juxta l. nam & posteriores ff. de legib. (2) † Regulare est minori petenti restitutionem probandam esse læsionem, l. minoribus 5. C. h. t. l. 1. C. si advers. vend. pign. ergo standum regulæ donec detur exceptio. (3) quilibet fundamentum intentionis suæ probare debet, l. qui accusare 4. C. de edend. l. actor quod adseverat. l. 1. C. de probat. atque in hac restitutione minoris fundamentum est se non locupletatum, prout Bart. in d. l. 1. C. si advers. credi. pulchre deducit. (4) Quia illa non est bona consequentia Titius minor accepit mutuo pecuniam ergo læsus est, prout argumentari posse negat JC. in d. l. nam posteaquam §. si minor de jurej. (5) Quia hoc casu cessat ratio probationis odium fœneratorum, ergo quoque dispositio per jura vulg. Et per prædicta concludo cum gloss. Bart. & sequacibus minori petenti restitutionem in integrum adversus creditam pecuniam incumbere probandi necessitatem eam pecuniam in utilitatem suam non versam, neque se locupletiores factum dictamque legem 1. ad casum legis 2. ejusdem tituli restringendam, de hac quæstione an minor læsionem probare debeat, vide Frider. Mynd. de processib. in Camera extrah. lib. 2. c. 62. n. 11. 12. & 13. ubi varias refert opiniones, & tandem in ea pro qua conclusimus, residet Longius digressi regredimur ad propositum. (2) † Quod minor recipiens mutuum non sit filiusfamilias qui exceptione SC. Macedoniani tutus est, tot. t. ff. & C. ad SC. Maced. (3) † Quod creditor sit bonæ fidei, si enim sciens perdituro credidit ipso jure sibi non competit actio, l. quod si minor 24. parag. penult.

penult. ff. h. t. l. si vero non remunerandi 12. §. si adolescens 11. ff. mand.

Par & similis ratio quæ in contractibus
 92 minorum in † quasi contractibus quoque
 locum habet, nam & adversus quasi con-
 93 tractus minor restituitur, † veluti si nego-
 tia aliena gesserit, *l. quod si min. 24. in prin. ff. de min.* si ad rei hæreditariæ vel commu-
 nis divisionem temere processerit, & ad-
 versus cohæredes, & socios familiæ ercisc-
 undæ, aut communi dividundo iudicium
 intentaverit, *arg. tot. tit. C. si advers. trans-
 act. & divis.* si fideicommissum aut legatum
 onerosum acceptarit, *casus in l. si minor 33. ff. de minor.* ubi Titius mihi legavit decem
 ut servum manumitterem qui forte viginti
 valebat, agnovi legatum, quo facto ani-
 madverto me læsum peto restitui, quæri-
 tur utrum sim audiendus, respond. quod
 sic, dummodo legatum restituere non re-
 cusem. Et sic apparet adversus negotiorum
 gestionem, rerum communionem, agni-
 tionem legati, quæ sunt species quasi con-
 tractus, minorem restitui.

Ad contractus, & quasi contractus refe-
 94 runtur quoque † distractus nam & in his
 subvenitur minori, puta si adversus solutio-
 95 nem debiti restitutionem petat, † quod tri-
 bus his casibus contingere potest. (1) Aut
 solutio facta est ipsi minori à debitore pa-
 terno, vel proprio consentiente curatore,
 aut ipsi curatori, eaque liberat debitorem,
 sed si minor eam perdidit, datur restitutio,
 reponitur in pristinam obligationem debi-
 tor, *l. ait Prætor 7. §. 2. ff. de minor. l. & iam 3. Cod. si tutor vel curat. intervenier. l. 1. Cod. si ad-
 vers. solut.* Aut solutio facta est ipsi minori
 aut ejus creditori interveniente decreto
 iudicis, & omnis restitutio cessat, quia de-
 bitor plenissimam consequutus est secu-
 ritatem, *dict. l. ait prætor paragrapho 2. vers.*

*quid tamen ext. in Instit. §. at ex contrario qui-
 bus alien. licet vel non, l. sancimus 20. Cod. de
 adm. tut.* Sic minor restituitur adversus di-
 stractionem pignoris à creditore factam, si
 fraudulentiam istam venditionem fuisse
 cum consilio emptoris docere possit, puta
 quod creditor minoris res pignori datas
 vendiderit quam valeant, ad hoc ut facilius
 emptorem invenirent, *text. in l. 2. Cod. de
 præd. & aliis rebus minor.*

Sic minor restituitur adversus alienatio-
 nem bonorum decreto iudicis factam, nam
 si rite decretum ex justa causa procedente
 alienatione interpositum sit, valet alienatio,
 sed minor læsus causa cognita restituitur in
 integrum, *l. siquidem 11. Cod. de præd. & aliis
 reb. minor.* † Et generaliter competit mino- 96
 ri læso adversus quemcunque contractum,
 vel distractum quocunque nomine censea-
 tur, *l. ait prætor 7. in prin. & §. 1. cum seq. ff.
 de minor.* † & nedum si rem amiserit, sed 97
 etiam si lucrum perdiderit, quia tam dam-
 ni quam lucri ratio habetur, *dict. l. ait præ-
 tor in fine ff. de minor.*

TERTIO. Minor restituitur adversus ulti-
 mas voluntates, veluti † adversus hæredita- 98
 tis aditionem & immixtionem, ut si dam-
 nosam hæreditatem adierit, vel agnoverit
 bonorum possessionem, vel ex Trebellia-
 no receperit hæreditatis restitutionem, *d. l.
 ait prætor §. sed etsi §. l. 1. C. si minor ab hered. se
 abst. l. 1. C. si tutor vel cura. interve. l. 3. §. scio ff.
 de restit. in integr. l. nec novum §. ff. de condict. in-
 deb. facit, tex. in l. si non expedierit 6. in princ. &
 ibi gloss. in verb. retinere ff. de reb. author. judic.
 poss. tex. in §. extraneis Inst. de hered. qualit. &
 differ.* & non solum si damnosam hære-
 ditatem adierit, ejus scilicet qui non erat
 solvendo, in qua plura debita quam cre-
 dita, verum etiam, si lucrosam quidem
 sed multis negotiis & difficultatibus impli-
 citam,

citam, ne scilicet litibus & sumptibus divexentur, *l. minoribus ff. de minor.* aut quæ labentibus facultatibus lucrosa sit, probabiliter timeri potest, *l. verum 11. paragrapho si locupleti ff. de minor.* Et sicut nullam pupillus, aut minor inconsulto tutore adire potest hæreditatem etiam lucrosam ob varias captiones, incommoda, difficultates, ob inopinatos casus, qui ex post facto exoriri possunt, §. *sed neque sup. de author. tut.* ita crediderim non facile minori adversus aditionem hæreditatis denegandam restitutionem, dummodo probare queat, se, si non damnum saltem nullum fecisse lucrum, nam ex hoc quod minores non sunt lucrati eis succurritur, *d. l. ait prætor §. hodie.*

- 99 † Duo tamen in hac restitutione contra
aditionem vel immixtionem observanda,
100 † (1) quod ea legitima non censeatur nisi
vocatis vocandis creditoribus, scilicet legatariis, omnibusque aliis quorum interest,
d. l. patri §. etiam ff. de minor. authent. si omnes Cod. si minor ab hered. se abstin. c. ex literis ext. de restit. in integ. Ratio est, quia ad unumquemque actum præjudicialem is cujus interest, citari debet, *l. de unoquoque 47. ff. de re judic. l. nam & ita Divus 39. ff. de adopt.* proinde cum interfit creditorum nosse quem convenire debeant, & ne adeptum debitorem facile manibus suis elabi patiantur, ea restitutio adversus aditionem, vel immixtionem ipsis insciis fieri haud
101 debet, (2) † quod minor in integrum restitutus omnia quæ ad eum pervenire occasione hæreditatis, ei ad quem ea devolverint, *d. l. ait prætor §. non solum vers. plane.*
102 † Ratio, quia restitutio aditionem, & omne jus hæreditatis rescindit, & sic ista bona apud eum sunt sine causa quod esse non debet, *argu. tot. tit. ff. de condict. sine caus.* Deinde æquum non est quod iste minor locu-

pletetur cum alterius hæredis scilicet jactura, *l. nam hoc natura 13. ff. de condict. indeb. tertia*, quia natura restitutionis est ut omnia in pristinum statum reponat, & æqualiter omnibus subveniat, *l. quod si minor 24. restitutio ff. de minor.* Ex qua ratione sequitur quod confusæ quoque actiones per aditionem hæreditatis juxta *l. Stichum 95. §. aditio ff. de solut.* per restitutionem reponantur, juxta *l. cum 86. §. fin. ff. de acq. hered.* non quidem directæ sed utiles, actio enim semel extincta non potest reviviscere, *l. qui res 98. §. arcam ff. de solut.* Sicut minores quandoque temere paternas, avitas, aut ab extraneis delatas hæreditates agnoscunt, se pro hærede gerunt, bonis paternis se immiscent; † ita quandoque minus confide- 103 rate eas repudiant, proinde adversus ejusmodi temerariam repudiationem, & paternæ hæreditatis abjurationem beneficio restitutionis iis subvenitur, ut hæreditatem quam omiserunt, cernere, lucrum quod neglexerunt, acquirere valeant, *arg. tot. tit. C. si ut omiff. hered. vel bonor. poss.* Si itaque avi, patris, extranei hæreditatem jure civili ex testamento, vel ab intestato, aut bonorum possessionem ex jure prætorio delatam, aut fideicommissum universale, vel singulare, sive legatum repudiaverint, possunt restitui hæc recuperare, *l. 1. & 2. C. si ut omiff. hered. l. 3. §. si quid minori 7. l. & si sive in princ. l. integrum 22. ff. de minorib.* Ratio, quia restitutionis beneficium ita late patet, ut non solum damnum ex rebus propriis amissis sed & in alienis non acquisitis reponat, *d. l. 1. l. non omnia ff. de minor.*
† Sic pupillus, vel infans transmittit ad 104 hæredes suos beneficium restitutionis in integrum adversus omissam aditionem hæreditatis, hæredes enim possunt petere restitutionem in integrum ad eundam hæreditatem

ditatem ex clausula generali. Si qua iusta causa, &c. *Gaill. lib. 2. obser. 131. nu. 8.*

QUARTO. Minor restituitur adversus multa alia negotia, quæ neque ad iudicialia, neque ad contractus, aut ultimas voluntates commode referri possunt.

105 † Veluti primo adversus renunciationem, si scilicet filia minorennis modico accepto in gratiam fratrum paternæ renunciat hæreditati, ea postmodum, si se læsam, deceptam, à fratribus circumventam animadvertat, recte ad hoc restitutionis beneficium procedit, quia istæ renunciationes paternæ hæreditatis seu remissiones in bonis paternis similes sunt donationi, adversus quam restitutionem dari tot. tit. C. si advers. donationem comprobatur. Et hoc summe notandum est hodie pro consuetudine Germaniæ, qua receptum ut nobiles filia dote contentæ paternis, avitisque renuncient hæreditatibus, quod scilicet ejusmodi renunciationes in minori ætate factæ rescindi & annullari per remedium restitutionis in integrum possunt, non obstante qualicunque consuetudine, quæ ex privata fratrum avaritia potius quam ex bono aliquo publico traxit originem, prout hic conquæritur, *Wesembec. in parat. C. si adver. donat. Bald. ibid. in l. 1. nu. 3. & de restitutione adversus renunciationes litis, vide Bald. in l. postquam liti num. 4. Alciatum nu. 26. 27. & 28. C. de transact.*

106 † Secundo. Minor restituitur adversus pactum additionis in diem, ut si pluri quis licitatus fuerit, ei res addicatur, jam si ab alio vincatur in precio, isque in conditione emendi præferatur postmodum poterit propter suum interesse affectionis restitui in integrum, ut facta venditio rescindatur, sibi que conditio emendi tanti quanti alius licitatus est, offeratur, *l. si in emptio-*

ne 35. ff. de minor. Ratio quod nostra intersit res majorum nostrorum extra familiam non alienari ob affectionem quæ in ejusmodi res cadit. Ex qua consuetudinarium & municipale illud jus retractus suam quoque trahit originem.

Tertio. † Minor restituitur adversus 107 optionem, veluti minori optio legata est, & ipse elegit rem deteriore ex imprudentia, jam petet se restitui ut reddita vi- liore consequatur ab hærede preciosior, *d. l. ait prætor §. & si sine dolo.*

Quarto. Restituitur adversus electionem, puta minor debebat rem alternative fundum, aut domum, jam cum in alternatis electio sit debitoris, *l. plerumque 10. §. fin. ff. de jure dot.* ipse eligit solvere domum quæ longe preciosior erat fundo, proinde restituitur, ut sibi integrum sit solvere rem minus incommodam, *dict. §. & sine.*

Quinto. † Restituitur adversus fidejuss- 108 sionem, si minor in iudicio, vel extra iudicium pro aliquo fidejusserit, interven- rit, aut bona sua obligarit, adversus ejusmodi actus præjudiciales implorata resti- tutione in integrum ipsi subvenitur, *d. l. ait prætor §. non solum.*

Sexto. Restituitur adversus arrogatio- nem, si scilicet servatis servandis minoris causa per arrogationem deterior reddita fuerit, *l. 3. §. si quis minor ff. h. 2. arg. l. 1. §. certe ff. ad SC. Maced.*

Septimo. Restituitur adversus commis- sum, si ob non solutionem vectigalis bona ejus deferenda essent in Fiscum, *l. si ex cau- sa 9. §. penult. ff. de minor.*

Octavo. † Restituitur minor adversus 109 usucapionem & præscriptionem, si usuca- pione dominium alicujus rei perdiderit, ita quod restitutione obtenta usucapionis ob-

flaculum sibi amplius non obstat, *tex. in aut. nisi triennale C. de bonis mater. vide Pract. Papiens. in forma lib. super restit. in integ. in verbo prae-*
no scripsisse, † quo casu sufficit probare solam
 minorem ætatem & non læsionem, *ut tra-*
dit Myns. cent. 4. obser. 16. nu. 5. eo quod ex
ipsius actus facie resultet læsio, & quod ex
capite justæ ignorantiae detur restitutio in
integrum adversus præscriptionem, tradit
Gaill. lib. 2. obser. 19. nu. 18. & 19. ubi loqui-
tur de retractu municipali, & tempore quo
talís retractus fieri debet, an contra præ-
scriptionem illius juris ob lapsum tempo-
ris detur agnato restitutio in integrum.

III Nono. † Restitutio in integrum locum
 habet adversus præsumptiones juris & de
 jure, ne dum juris tantum, *Menoch. de præ-*
sumpt. lib. 1. quest. 70. & 71. Emeric. à Ros-
bach in sua praxi tit. 64. nu. 33.

Decimo. Restituitur adversus prævari-
 cationem advocati, si docuerit ejus advoca-
 tum prævaricatum esse, tunc de princi-
 pali causa quam ob prævaricationem per-
 didit, rursus cognitio instituitur, *tex. in l. 1.*

III *C. de advoc. divers. judiciorum.* † In universum
 restitutio in integrum conceditur minori
 non solum quando incontinenti læditur,

III sed etiam si lædi possit, puta † si minor
 compromittit, ex quo compromisso lædi
 potest, si contra eum laudum feratur ex-
 cluso appellandi remedio, *per tex. in l. si mi-*
nor 25. annis 34. §. minores ff. de minorib. Sic
 minor locans potentiori domum contra lo-
 cationem restituitur in integrum, quia in fu-
 turum lædi posset, si forte sibi finita loca-
 tione à potentiori domus non restituere-
 tur, quæ duo exempla ponit *Cravetta in ele-*

III *gantii suo consilio 192. n. 4.* † Tria autem mino-
 ri petenti restitutionem in integrum pro-
 banda sunt. (1) Læsio, *l. minoribus §. C. de re-*
stit. in integr. minor. de quo vide Specul. ho. tit.

§. quis autem nu. 35. Et prudenter monet
 Follerus in addit. ad Marant. de appell. sub
 nu. 78. patronos ne aliam restitutionis cau-
 sam deducant, quam in qua Clientulus
 læsus, nec modum in petitione transcen-
 dant. (2) Minor ætas tempore læsionis, *l. si*
minorem 4. C. d. t. l. cum te minorem 9. C. de
probat. Ratio est, quia quodocumq; actus ha-
 bet debitam formam tunc præsumitur ha-
 bilitas in persona, *l. ab ea parte ff. de probat.*
 per quæ instrumenta ætas probetur, *vide*
Specul. h. t. §. si quis autem num. 11. (3) quod
 dolo adversarii, vel nimia sua facilitate læ-
 sus sit, *l. verum 11. §. sciendum ff. de minor. l. ulti.*
Cod. de restit. in integr. minor. his probatis mi-
 nor habet intentionem suam fundatam, &
 si à reo contra quem petitur restitutio ad
 eam excludendam exceptive opponatur
 actorem non esse intra quadriennium pe-
 tendæ restitutionis, prout facere potest, *ar-*
gum. l. 2. in fine C. si advers. donat. l. unica C. si
advers. dorem, hoc ab eo probandum est,
 reus enim excipiendo fit actor, & exceptio-
 nem suam super qua se fundat, probare de-
 bet, *tex. in l. in exceptionib. ff. de except. vide*
Myns. cent. 4. obs. 16. nu. 1. cum seqq.

Et ut pro complemento generatim scia-
 tur quando minor restituatur contra con-
 tractus, vel alios actus à se gestos ita distin-
 guendum, quod contractus, vel actus aut
 sit validus, aut invalidus & nullus, si est va-
 lidus, ut quia juri conformis, puta minor
 contraxit cum curatoris auctoritate, tunc
 si se læsum inveniat, habet restitutio-
 nem in integrum, ob favorem minoris
 ætatis, si invalidus & nullus, quia forma à
 jure præscripta observata non sit, ut in alie-
 natione immobilium sine decreto judicis,
 tunc contra talem contractum, vel actum
 restitutione in integrum opus non est, sed
 ipso jure pro non facto habetur, ita ut non
 obstan-

obstante hujusmodi alienatione dominium nihilominus apud minorem manere intelligatur, *tex. in l. 2. C. si advers. libert.* & rem ita venditam ut suam vendicare possit, sententia contra minorem lata quando debeat dici nulla, quando ab ea appellari, & quando adversus eam peti restitutio in integrum, *vide Pract. Papiens. in forma libelli petis. restitut. in integrum in verbo eundemque numero decimo quarto.*

115 † Certi casus quibus restitutio in integrum minoribus non conceditur.

116 † Primus & frequentissimus casus est si minor gesta à se in minori ætate jam major factus ratum habuerit, & sic suo beneficio restitutionis in integrum renunciarit, *argument. tot. tit. Cod. si major factus rat.*

117 *hab.* † Cujus triplex est ratio, prima quod per ratihabitionem suo beneficio restitutionis in integrum, ut dixi, renunciare videatur, cuiuslibet autem juri & favori pro se introducto renunciare concessum, *l. si quis in conscribendo Cod. de pact.* altera quod per illum novum supervenientem consensum præsumptio læsionis ob facilitatem ætatis excludatur, sicuti in simili pactum nudum non parit actionem, quia inconsulto animo factum præsumitur, at si geminatum fuerit ista geminatio ob deliberatam voluntatem efficacem obligationem inducit, tertia, quod propter ratificationem præsumantur à majori gesta, cui restitutio non datur. † Fit autem ista ratihabitione 118 expresse vel tacite. † Expresse verbis, scriptis, aut ipso facto, *l. 3. §. sed utrum 4. ff. de minor.* ut si minor ex contractu in minori ætate habito pecuniam, aut aliam rem debitam exegerit, receperit, retinuerit, ad implementum contractus egerit, hoc ipso satis declarat se ratificare contractum, ejusque 119 recissionem non moliri, *argum. l. pro*

herede 22. ff. de acq. hered. & in universum nihil interest verbis an rebus ipsis, & factis consensum suum quis interponat, *argum. l. de quibus 32. §. 1. ff. de legib.* † Tacite fit ratihabitione si quadriennium à tempore majoris ætatis labi passus sit, *l. fin. C. de temp. restit. in integr.* qui enim intra debitum tempus actiones suas non intentat, is iis renunciare censetur, sicut qui paritur res suas usucapi censetur eas alienare, *l. alienationis ff. de V. S.* sic cum actiones in bonis nostris sint, qui eas in judicium non producit intra tempus à lege definitivum, alienare præsumitur.

Sic divisio nulliter facta per minorem censetur de novo facta, quando post majorem ætatem longo tempore tacuit possidendo bona juxta formam ipsius divisionis, *ita consuluit Bal. cons. 45. & cons. 283. lib. 2. Cravetta cons. 19. nu. 4. lib. 1.* Quicumque igitur expresse, vel tacite gesta à se in minori ætate jam major factus comprobatur, ratificat, acceptat, rata & grata habet, is postmodum iis per remedium restitutionis in integrum contravenire nequit, *l. 2. & tot. tit. Codic. si major factus ratum hab. l. 3. §. 1. ff. de minor.* exemplo declarabimus. † Titius 120 & Cajus fratres in minori ætate constituti paternam inter se diviserunt hæreditatem, & minus forte æqualiter, quam jam majores facti, propriæ manus attestazione, aut alias verbis expressis approbarunt, quæritur utrum ab ea resilire possunt, Imper. in *l. 1. C. si major fact. rat. habuer.* respondet istam divisionem manere integram, ab ea non recedendam, alias majores restituerentur in integrum, quod nequaquam concedendum.

Secundus casus. † Si minor simulet & 121 dicat se esse majorem eo animo, ut alium ad contrahendum secum inducat, qui alias

contracturus non erat, jam illi restitutio non concederetur, etiamsi se deceptum probaverit, *l. 2. & 3. in princ. Cod. si minor se major dix. argum. l. 1. Cod. ad SC. Maced. & l. sed si 4. §. 1. l. eum qui 6. ff. quod cum eo qui in alie. potest.* Ratio est, quod deceptis non decipientibus jura subveniant, *dict. l. 2. l. auxilium 37. in fine ff. de minor.* Sicut in simili si mulier animosior & promptior fuerit ad fidejubendum, quod sciret se efficacior obligatum non iri, sed exceptione tutam, cessat beneficium SC. Vellejani, quo infirmitati non calliditati mulierum subveniunt, *l. si sine §. Cod. l. 2. §. 3. si decipiendi 30. ff. ad SC. Vellejan.*

123 † Multis autem modis minor se privare potest beneficio restitutionis ex hoc quod se majorem simulet. (1) Si dolo malo decipiendi adversarium gratia, vel ad contrahendum inducendi causa se majorem expressis verbis dicat, & se pro majori gerat, *dict. l. 2. dict. l. 3. in princ.* (2) Si ex aspectu suo, ex habitudine corporis judici fidem faciat se majorem, & judex ista persuasione ductus eum majorem pronunciaverit, tunc contra debitores sibi solventes, aut alias secum contrahentes non restituitur in integrum, dummodo illi contrarium non sciverint, *tex. in l. minor 32. ff. de minor.* sed contra curatores qui veritatem aliter se habere sciverunt, non obstante sententia judicis, restitutio datur, *prout casus est in dict. l. minor.* (3) Si per errorem jurejurando se asserat majorem, isti juramento contravenire nequit, neque restitutionem in integrum petere, *tex. in dict. l. si alterius 3. vers. si tamen,* qui à gloss. & Dd. eo modo intelligitur, quod scilicet per errorem juraverit minor se majorem, *Zasius in l. 1. num. 11. ff. de jurejur.* nam si dolo adversarii inductus juraverit non obstante juramento restitui-

tur, dolus enim adversarii per meum juramentum non tollitur, *l. si ex falsis 42. C. de transf. † Idem est si dolo, vel fraude adversarii minor se majorem confiteatur, veluti si producat tabulas professionis in quibus pater & mater confiteantur filium suum tali die natum, ut si ab eo tempore computatio instituatur, eum majorem esse appareat, iisque tabulis minor temere, non explorata earum fide, assensum præbeat, eas confiteatur, eaque persuasione & confidentia ductus contrahat, poterit enim non obstante sua confessione petere restitutionem in integrum, † *text. & casus in l. 1. Cod. si minor se major. dix.* ubi quidam venit ad Titium volens cum eo contrahere, & ne is suæ ætati diffidens curatorum consensum requirat, produxit tabulas professionum, ex quibus apparebat eum majorem, ille consensum adhibuit & contraxit, quæritur utrum cum animadvertit se læsum, possit petere restitutionem in integrum, respon. quod sic, ratio dubitandi, quod se majorem professus sit, ratio decideendi quod dolo adversarii inductus tabulis professionum temere fidem adhibuerit, & sic non restituitur adversus ipsam confessionem quæ ob errorem confitentis ipso jure nulla est, *l. error 7. l. cum testamentum 8. Cod. de juris & facti ignor. l. 2. ff. de confess.* sed adversus ipsum contractum dolo adversarii initum. † Sic si minor per errorem ex sua facilitate se majorem confiteatur, eamque confessionem medio juramento confirmet, restituitur, *d. l. si alterius vers. si tamen,* à contrario sensu. Idem sit utriusq; & minoris qui petit, & ejus contra quem petitur restitutio, dolus concurrat, restitutioni locus est, *casus est in l. de tutela 7. Cod. h. tit.* ubi minor probavit se majorem falso, & avunculum à tutela liberavit, quæritur utrum contra istam*

127 istam liberationem possit restitui in integrum resp. quod sic. Unde pro pleniori cognitione quando asserenti se maiorem competat restitutio sic distingue. † Aut minor dolo asserit se maiorem & non restituitur, *dict. l. 2. & 3. in princ.* nisi adversarius contrarium sciverit, *dict. l. de tutela*, scienti enim non fit injuria. Aut per errorem & suam facilitatem se maiorem dicit, tunc aut simpliciter siue juramento, aut cum juramento, priori casu restituitur, posteriori distinguitur, aut nudis verbis præstitit, aut corporaliter tactis sacris, si prius, aut contrariam veritatem se minorem esse productis instrumentis probare paratus, & restituitur, si probare contrarium non potest, nequaquam, si posterius nullatenus contra corporale juramentum ulla probatio ætatis, & restitutio indulgetur, ita distinguit, *d. l. si alterius §. si tamen.* Aut dolo adversarii confitetur se maiorem & illa sibi non præjudicat, sed restitutione juvatur, *d. l. 3. vers. quod si per injuriam, vide Mynsing. cent. 4. obs. 20. quatuor conclusionibus hanc rem expedientem, utrum autem isto casu quo non restituitur minor ob alios quam ætatis defectus super nullitate contractus agere possit, vide Gail. lib. 2. obs. 65. per tot.*

128 Tertius casus quo non conceditur restitutio in integrum, † si minor veniam ætatis à principe impetraverit, ea enim impetrata quæcunque postea gesserit rata, firmæque manent non aliter ac si major fuisset, neque ob facilitatem ætatis ullam potest obtinere restitutionem, *tex. in l. 1. C. de his qui veniam ætat. imp.* † Ratio est, quia principali autoritate nemo debet decipi, d. l. 1. ne inde injuriarum nascatur occasio unde jura nascuntur, *l. meminerint 6. C. unde vi*, est & alia ratio, quia concessio veniæ per fictionem juris eum facit maiorem, atqui

majoribus restitutio non conceditur. † Prædicta intellige si indultum, aut rescriptum Principis quo venia ætatis concessa judici fuerit insinuatum, eique administratio suarum rerum per judicem permessa, ante enim intimationem gesta post impetratam veniam rescinduntur, *l. ea quæ 5. in princ. C. de tempor. in integr. restit.* Ratio potest esse, quod Princeps nolit prius valere suum rescriptum quam fuerit judici præsentatum, eaque tacita conditio insit. Sicut statutum Tridentini Concilii de tollendo matrimonio clandestino Sessione 24. non obligat fideles, nisi in quorum Parochiis ab ipso Parocho specialiter fuerit publicatum, & 30. dies à publicatione elapsi, quia illa abrogatio clandestini matrimonii à SS. Concilio ea lege & conditione facta est, si fuerit ea publicata, alias legis vigorem non obtinet, quia mens & intentio legislatoris deficit, ea enim quæ sub conditione fiunt, ea deficiente nullum robur obtinent, proinde in locis & partibus in quibus specialiter non est receptum Trident. Concilium, statur per omnia canonibus antiquis in Decretales sub tit. de sponsalib. & matrim. relatis, vel nullo excepto, ita memini mihi quasi consulenti responsum à quodam Doctore Theologo Societatis Jesu viro doctissimo.

Redeundo ad propositum. † Ex prædictis apparet multa requiri ut impetratio veniæ valeat, & maiorem aliquem constituat. (1) Enim probata sua solertia & in rebus agendis industria veniam à Principe impetrat. (2) Obtentum indultum seu rescriptum offert & præsentat judici. (3) Judex causas impetratæ veniæ examinat. (4) Easdem approbat, (5) & ultimo interposito decreto administrationem rerum concedit, quorum si vel minimum omissum fuerit,

fuerit, impetratio veniæ caret effectu, *l. 2. in fine Cod. de his qui veniam etat. impetr.* hodie tamen per quemlibet judicem ordinarium ista venia ætatis conceditur, ita ut supplicare summo Principi non sit necesse, & ita practicum vidi. Prædictis addendum quod non indifferenter hæc venia concedatur, † sed masculis ita demum si vigesimum, foeminis si decimum octavum annum compleverint, ita quod maturius foemina quam masculus ad hoc beneficium admittatur, *l. 2. Codic. qui veniam etat. imp.* † Super ratione hujus diversitatis multum laborant Dd. glossa lepide & jocosè respondet, quia mala herba cito crescit, quasi velit dicere, mulier mala herba sagacior est viro, & prius ipso adolescit, aliter gloss. in verb. ætatis respondet, quia mulierum genus avarissimum est, quasi dicat, mulier avara non facile se decipi patietur, alii alias rationes assignant, nobis placet Wesembecii ratio, quod scilicet hoc idcirco constitutum quia foemina citius masculis matrimonium contrahunt, & maritorum consilio reguntur, ut iis decimum octavum annum egressis impetratio veniæ, id est jus legitimæ ætatis deneganda non videatur.

† Quandoque igitur legitimo modo venia ætatis impetrata est, tunc officium curatorum solvitur, impetrantes eorum consilio & autoritate amplius non reguntur, sed liberam habent suarum rerum administrationem, præterquam quod bona sua immobilia neque alienare, neque obligare sine speciali decreto judicis possint, nec impetrata venia ad hos actus nos habiles efficit, *l. 2. & 3. C. qui veniam etat. impetr.* Ratio, quod alienatio rerum immobilium plurimum adferat præjudicii, eo quod meliorem nostri patrimonii partem contineat, ergo ubi majus est periculum cautius est

agendum, c. ubi periculum majus 3. de elect. in 6. ex eadem ratione in alienationibus ejusmodi sola tutoris autoritas non sufficit, sed speciali judicis decreto opus est, per tot. tit. ff. & C. de rebus eorum qui sub tutel. vel cur. &c.

Quartus casus. † Si petita restitutione in integrum quis succubuerit, eaque illi denegata & abjudicata, jam secundo eam postulare non potest, nisi novas producat probationes quæ in priori judicio non erant deductæ, *l. 1. 2. & 3. C. si sepius in integr. restit. postul. c. final. ext. de restit. in integr.* Juxta Ordinat. Camerae part. 3. tit. 52. Restitutio contra sententias definitivas in Camera latis non conceditur, nisi ex justis novis, & relevantibus causis & quidem articulatim exhibitis, *Myns. cent. 1. obser. 52. quod pulchre declarat Specul. h. t. §. quis autem nu. 5. & 6.* † Ratio quia à sententia restitutionem denegans appellare potuit, ergo sibi imputet quod non appellarit, d. l. 1. potest tamen adversus fatalia appellationis restitui, ut appellandi sibi concedatur potestas. Ratio, quia in eadem re sepius restitutio non petitur, super diversa sic, at sententia, & lapsus fatalium diversa sunt. Qui igitur semel petiit restitutionem in integrum, nec obtinuit, is fit cautus ut à tali sententia restitutionem denegante appellet, aut si hoc neglexerit adversus fatalia appellationum se restitui petat, non confidens sibi beneficium restitutionis in integrum in una eademque causa iterato indulgendum, nisi novas deducat causas restitutionis quas ante non deduxit, aut quæ denegata restitutione pridem supervenire. Cujus ratio est, quod quæ de novo emergunt novo indigeant auxilio, *l. de etate 13. ff. de interr. act.* at contra restitutionem semel concessam iterum reponi in integrum beneficiumque concessum contrario imperio

rio aboleri nihil vetat, *tex. in l. ait prator 7. §. restitutus 9. ff. de minor.* Ratio est, quod minor qua facilitate contrahendo decipitur eadem etiam petendo temere restitutionem læditur, ergo æquitas suadet, ut contra istam læsionem in pristinum statum reponatur.

337 Quintus casus. † Minores adversus casum fortuitum non restituuntur, si scilicet prudenter & circumspicte negotia sua instituerint, ita ut de nimia facilitate, de imbecillitate ætatis, de imprudentia & temeritate sua conqueri nequeant, sed res casu fortuito minus optatū exitū habuerit, si damni quid acciderit, quod quibuscunque etiam majoribus prudentissimis, licet & maxime industriis evenire potuisset, tunc restitui adversus ejusmodi damnum casu fortuito, aut fatali necessitate illatum, non possunt, *l. verum 11. §. sciendū cum seqq. ff. de minor. l. de fideicommiss. 11. C. de transa.* ubi dicitur ad restitutionem impetrandam non inspici eventum damni sed principium contractus, vel pacti, facit *tex. in c. cum dilecti 3. c. cum causa 9. ext. de ext. de empt. & vend.* Ratio, ne si promiscuè & indifferenter restituantur nemo cum iis contrahere volens damno & magno incommodo afficiantur, *l. quod si minor 24. §. non semper ff. de minor.* & sic quod favore eorum introductum est, in odium eorum converteretur, contra *l. quod favore C. de legibus.* Fit itaque restitutio causa cognita, *l. in causa 11. in fine princ. vers. causa cognita d. l. verum §. sciendum*, id est iudex secum expendit an causa ista ob quam minor petit restitui in integrum justa sit nec ne, an scilicet inconsulta sua facilitate, dolo adversarii, an casu aliquo fortuito læsus sit, *d. l. quod si minor §. non semper vers. itaque, d. l. verum §. item non restituitur, l. non omnia 44. ff. de minor. l. fin. C. de in integr. restit. minor*, facit *d. l. de fideicommissio*

in fine & ibi gloss. in verb. de causis. Tria itaque petens restitutionem in integrum probare debet, ut supra dixi (1) minorem ætatem, *l. de ætate ff. de minor.* quæ probatur tabulis professionum, *l. 1. Cod. si minor se major dix. instrumentis, testibus l. 2. C. de his qui veni. ætatis aspectu, l. minor 32. ff. de minor. testimonio consanguineorum, l. de tutela 7. Cod. de in integ. restit. minor.* professione matris, *l. etiam 16. ff. de probat.* (2) Læsionem, quod propria amiserit, aliena utiliter non acquisierit, vel se aliis obligarit, *d. l. non omnia*, quæ læsio metiri debet à tempore contractus, ea enim læsio attendenda, non quæ ex post facto contingit, *tex. exp. in d. l. verum §. item non restituetur d. l. de fideicommissio in fine arg. tex. in d. c. cum dilecti 3. in c. cum causa 6. ext. de empt. & vend.* (3) Quod ista læsio processerit vel ex nimia & inconsulta ejus facilitate, quæ ex imprudentia ætatis causam traxerit, vel ex dolo adversarii, & sic minor ætas, & dolo sunt causæ remotæ, læsio proxima hujus restitutionis, vide *Myns. obser. 16. cent. 4.*

Sextus casus. † Cessat restitutio si persona contra quam ea petitur æque sit privilegiata atque alia quæ petit, ut minor temere credidit minori, ille inutiliter consumpsit, hic minor creditor contra alium debitorem restitutionem in integrum non obtinet, *d. l. verum §. fin.* Ratio, quod privilegiatus contra æque privilegiatum non utatur privilegio, in pari causa melior est conditio possidentis, & favorabiliores sunt Rei quam actores, & si alter eorum tantum in damno sit puta minor minori credidit pecuniam quæ in ejus utilitatem versa est, tunc ejus qui de damno certat vitando habebitur ratio, *d. l. verum §. item queritur in princ.* Septimus casus. † Per juramentum minor repræsentatur major, ita ut contractus à minore celebra-
tus

138

139

tus interveniente ejus juramento sit validus nec per restitutionem in integrum rescindatur, per *tex. in authent. sacramenta puberum C. si advers. vendit. & in c. i. §. item sacramenta de pace jur. firmand. in Usib. feud. Schneidew. in §. item si quis postulante n. 5. & 53. Instit.*

- ¹⁴⁰ *de act.* † An autem minor jurans non contravenire contractui excludatur à beneficio restitutionis etiam non certioratus de tali beneficio, vide *Gail. lib. 2. obs. 41.* ubi in utramque partem disputat, & eum vi juramenti
¹⁴¹ excludi, concludit ut ibi per eum. † Et minor à beneficio restitutionis exclusus ob juramentum quod facit illum majorem, an si contractus juratus vitio nullitatis ex aliqua causa laboret super nullitate contractus agere possit, vide eundem *Gail. d. lib. 2. obs. 65.* ubi concludit quod sic.

- Porro ambigua & controversa admodum apud Dd. est quaestio. † An authentica Sacramenta puberum disponens quod minor non possit contravenire suo contractui obtineat in impubere seu pupillo pubertati proximo. † Rationem dubitandi facit quod ista authent. speciatim & quasi cum mysterio loquatur de puberibus, ergo non videtur extendenda ad impuberes maxime cum ista authent. non solum sit odiosa correctoria verumetiam perniciosa admodum minoribus, per quam multi suis facultatibus sunt exuti, prout Dd. in explicatione d. authent. communiter praefantur. Ista tamen ratione dubitandi non obstante verior & communior opinio istam authenticam in impuberibus pubertati proximis obtinere, & hoc principaliter ex sequenti fundamento. † Pupillus pubertati proximus est doli capax, potest furtum committere, *l. impuberem 23. ff. de furt.* & omnia alia delicta perpetrare praeterquam ea quae membris genitalibus admittuntur, *c. i. ext. de delict. pueror.*

ubi inter caetera delicta perjurium recensetur, *tex. in l. excipiuntur 14. ff. ad SC. Syllaniam.* & in *l. auxilium 37. in fine ff. de minor.* nunc ita argumentari licebit, Puberum Sacramenta irrevocabiliter Imper. servari jubet, ne committatur perjurium, atqui impuberes pubertati proximi pejerare possunt, ergo contra juramentum suum non veniunt, & generalis in jure nostro est theoria, quod ubi eadem ratio ibi idem jus statuendum, ratio enim legis est anima legis, quae legem semper extendit ad casus similes, *arg. l. non possunt cum concord. ff. de legib.* Licet igitur authent. de puberibus loquatur, tamen ob identitatem rationis ad impuberes extendenda, ne non tam verba captasse quam veram & genuinam Imper. mentem percipisse videamur, contra *l. non dubium C. de legib.* & vi hujus argumenti, *Gail. lib. 2. obs. 65. num. 1.* dicta de adulto extendis ad pupillum doli capacem, quod ex contractu jurato teneatur, si se adultum esse juraverit, quia tali casu decipit & per consequens delinquit, at pupillus doli capax ex delicto tenetur, per jura allegata. De effectibus juramenti confirmatorii contractus, vide *plene Pract. Papiens. in forma libelli super petitione restit. in integr. in verb. tunc. juravit*, ubi tradit ex sex causis contractus reprobari, & quænam ex his juramento confirmantur. † In spiri-
¹⁴⁵ tualibus restitutio in integrum locum non habet, *text. in c. cum dilectus 6. & ibi gloss. ext. de his quæ vi, metusve causa Gail. lib. 2. obs. 93. nu. 13.* de his casibus quibus minores valide sine spe restitutionis obligentur, vide *Friederum Mynd. de processibus Camera lib. 2. cap. 62. n. 15.*

TITULUS XI.

DE EO QUOD METUS CAUSA
GESTUM EST.

Quinque genera metus explicantur.

S U M M A R I A.

- 1 Cur Prætor introduxerit actionem quod metus causa.
- 2 Actione quod metus causa gesta per metum rescinduntur.
- 3 Qualem metum requirat edictum. Quod metus causa.
- 4 Elusoria mina timenda non sunt.
- 5 Primum genus metus est metus facti.
- 6 Exemplum huius metus.
- 7 Conciliatio duorum responsorum juris inter se pugnantium.
- 8 Redimere cuilibet licet suum sanguinem.
- 9 Quomodo metus carceris pariat actionem quod metus causa &c.
- 10 De quo carcere hoc intelligatur.
- 11 Juris executio non habet injuriam.
- 12 Cum incarcerato quis contrahere sine vitio potest.
- 13 Metus infamiae justissimus est.
- 14 Metus intrudendi in servitutem operatur actionem quod metus causa.
- 15 Metus amissionis omnium bonorum justum causat metum.
- 16 Tria requiruntur ad actionem quod metus causa.
- 17 Vani timoris nulla habenda ratio.
- 18 Ob dignitatem mecum contrahentis contractus non rescinditur.
- 19 De qua dignitate hoc intelligendum.
- 20 Mina regulariter non sunt sufficientes ad producendum justum metum.
- 21 Tria concurrere debent, ut per minas extortum, officio Judicis repetatur.
- 22 Datum ne quis gravetur functione publica, non repetit.
- 23 Imploratur officium judicis pro securitate contra minantem.
- 24 Tertium genus est metus potentie publicæ.
- 25 Quomodo rescindantur gesta per metum potentie publicæ?
- 26 Subditus per metum compulsus vendere rem suam Officiario recuperat rem cum pretio.
- 27 Gesta per metum reverentialem quomodo rescindantur.
- 28 Agens ad talem rescissionem quæ probare debeat.
- 29 Matrimonium pretextu metus reverentialis non rescinditur.
- 30 Matrimonium justo metu contractum ipso jure nullum est.
- 31 Coacta matrimonia difficiles habent exitus.
- 32 Metus reverentialis vitiat ingressum religionis.
- 33 Metus perfidie quis sit, & à quibus inferatur?
- 34 Contractus inter advocatum & clientulum agrotum & medicum non subsistunt.
- 35 Gesta per metum quatuor modis rescinduntur.
- 36 Actione quod metus causa.
- 37 Exceptione quod metus causa.
- 38 Officio judicis.
- 39 Conditione ex lege.
- 40 Quando metum passus ipso jure tutus sit, remissive.
- 41 Consultum est, ut qui per metum compellitur aliquid facere, de eo protestetur.
- 42 Protestatio talis relevat, licet non insinuetur.

Cum sæpe usu venire soleat, quod ii qui
O o o o o opibus,

opibus, potentiâ, favore, viribus prævalent impotentiores vi, metuque adigant, ut secum contrahant, res suas illis vendant, aut alio quovis modo per vim, & metum aliquid ab illis extorquent, ut dent, promittant, aut faciant aliquid, quod, si in sua libera potestate positi fuissent, nunquam facturi erant, 1. † hinc Prætor videns hujusmodi hominum libidini, avaritiæ, aut perversis moribus à jure civili non occursum, imo plus æquo iis à legibus civilibus indultum, quod per metum gesta ipso jure subsistere lex voluerit, eo quod voluntas coacta voluntas sit, *l. si mulier 21. §. si metu 5. ff. quod metus caus. 1. cap. Abbas 2. ext. eod. ubi gloss. singulariter in verbo coactus, l. si patre cogente 22. ff. de ritu nupt. c. merito 15. quest. 1. æquitate motus suo edicto remedium introduxit quo ejusmodi contractus metu initi rescinderentur, & extorta per vim metumque repeterentur, ne & potentiores ex suo delicto, ex suis malis moribus lucrum facerent, impotentiores autem præter meritum damnum sentirent, † introduxit itaque Prætor actionem quod metus causa, qua per metum gesta rescinduntur, & data repetuntur, *text. in l. metum 9. §. sed quod Prætor ff. quod metus causa, l. si donationis 7. Cod. eod. text. in l. 1. Cod. de rescind. vend. l. interpositas 13. Cod. de transact.**

3. † Ut autem cognoscamus quando huic actioni locus sit, constituenda primum varia metus genera, ut iis cognitis intelligamus amplitudinem hujus edicti. Et quidem cum primis pro regula constituendum, edictum requirere talem metum qui in constantissimum virum cadit, justum metum non vanum aliquem timorem, vani timoris nulla habenda ratio inquit, *Jurisconsult. in l. vani 184. ff. de reg. jur. at idem text. in l. metum 5. cum ll. sequentibus ff. l. si per vim*

4. *C. eod. tit. l. metus 3. ff. ex quibus caus. major cap. consultationi 28. ext. de spons. cap. final. ext. de appellat. cap. cum dilectus 6. ext. quod metus causa. Gail. libr. 2. observat. 92. numer. 7. † e- 4* lusoriae minæ timendæ non sunt, *l. hæc autem 4. in princ. ff. si cui plus quam per L. Falcid. gloss. in l. si quis libertatem §. plane in verb. modicum ff. de petit. hered. Gail. libr. 1. observat. 4. numer. 4. vel etiam in constantem mulierem, cap. cum locum 14. ubi gloss. ext. de spons. & matrim. nam ex affectu & qualitate patientis metus æstimandus est arbitrio judicis, d. l. 3. ff. ex quibus caus. major vide Menoch. de arbitr. judic. libr. 2. cent. 2. casu 135. per tot. Decium in l. in omnibus num. 3. ff. de regul. jur. & quod actor justo metu compulsus sit hoc in libello articulandum est, *Sichard. in rubric. Cod. de his que vi, metusve causa & c. numer. 5.**

† Primum genus est metus facti, quando scilicet quis ipso facto alteri metum incutit, territat, & ad contrahendum inducit, cujus sub hoc tit. in ff. varia extant exempla † veluti sunt metus mortis, cruciatus corporis verberum, vinculorum, *d. l. si per vim C. h. t. l. 3. in fine cum seq. l. nec timorem 7. §. 1. ff. eod. ubi si deprehensus in adultério, furto, vel simili delicto aliquid dedit ne occideretur, ne vinciretur, ne prodere- 7* tur, hoc ipsum hac actione repetit, justus siquidem metus sit, si autem dederit nullius magni mali metu compulsus sed ut flagitium suum cœlaret, turpitudinem suam velaret infamiam vitaret, hoc quia ob turpem causam datum est, non repetit, *l. idem si 4. ff. de condict. ob turp. caus. † & sic ista duo re-* sponsa in eadem facti specie ex diametro inter se pugnancia concilianda sunt, ut scilicet cum quæritur utrum quod deprehensus in flagitio dedit, possit repetere, respiciatur causa ipsa ob quam dedit, quæ si decli-

declinatio turpitudinis & infamiae fuerit non repetitur, si metus matris, aut alterius alicujus magni mali, repetitioni locus est, **†** redimere enim cuiuslibet suum sanguinem licet, *l. 1. ff. de capt. & postlim. revers. argum. l. addictos 29. C. l. non tantum 6. ff. de appell. arg. l. transigere 18. C. de transact.* Quod autem in *d. l. ne timorem in fine* dicitur datum ab adultero ne prodatur repeti, hoc non ad infamiam vitandam referendum est, sed ad mortem, veluti dat quis deprehensori centum ne deferat ipsum apud maritum quod cum uxore adulterium commiserit, ne maritus rei indignitate motus, vel in ipsum violentas manus inferat, aut alio modo vindictam tanti criminis ab illo repetat, nam si proditus esset, potuisset ea pari, si autem huiusmodi metus non subfuisset, sed famae servandae gratia pecunia data deprehensori silentium imposuisset, recte non posset reperere, *juxta d. l. 4. ita Duarenus d. loc. c. 1. †* Sic metus carceris justam praebet causam repetitioni, si Titius me in carceres conjecerit, ut à me pecuniam extorqueret, eamque illi dedero, repetam, *l. qui in carcerem 22. ff. h. t.* Ratio quia vincula servitutis species sunt, *l. Titio centum 71. §. 2. ff. de condit. & demonstr. l. 2. ff. de liber. hom. exhib.* intellige si justam exigendi causam non habuerit: nam si ego debitor illius sim, & ille me non suspectum de fuga propria autoritate domui suae concludit, detinet, donec sibi salvam, hinc non actione quod metus causa sed conditione ex *l. extat 13. ff. h. t.* aget, ratio quia natura hujus actionis est, quod damnum exigat, quod considerari nequit, quando debitum solvitur, *l. sed & partus 12. §. fin. ff. h. t.* **†** Deinde de carcere, quod dixi intellige privato non publico, magistratui enim licet ob justam causam facinorosos aut alias rebelles etiam vi ad-

hibita, incarcerare & quod eo nomine daretur, ut carceres, vincula, compedes evitaret, quos ipse promeruisset non repeteret, *per tex. in l. 3. §. 1. argumen. l. si mulier 21. in princip. ff. l. accusationis 10. Cod. h. tit.* **†** juris enim executio non habet injuriam, *l. injuriarum 13. §. 1. de injuriis, l. quemadmodum 29. §. penultim. in fine ff. ad L. Aquil.* si autem ex injusta causa à magistratu incarceratus quid dederit, vel promiserit, idque sub juramento de non vindicando *Unter gewöhnlicher Urphed* tunc actio quod metus causa competit, *d. l. 3. in fine arg. d. l. quemadmodum §. penultim. in princip. arg. c. si vero 8. c. verum 15. ext. de jurejur.* praevia tamen relaxatione juramenti ad effectum agendi, de qua vide, *Guil. observ. 22. cum seqq. libr. 1. Panorm. in c. ad aures in gloss. finali ext. h. tit.* Ratio est, quia nec magistratus aliquid injuriose facere potest, *l. nec magistratibus 32. ff. de viro. M esembec. in parat. ff. h. tit. num. 3.* Tertio de carceribus intellige quoad incarcerantem, **†** non quoad alios, unde nulla causa est quare contrahentes cum incarceratis eos relaxare faciant, quia *tex. de iis tantum loquitur qui quoniam injuste in carceres conjiciunt, ita monet Duarenus in suis Comment. h. t. cap. 1. Costal. in d. l. qui in carcerem.* De metu incarcerati, & quot modis quis dicatur esse in carcere, vide *Guidonem Papa sing. 840. & quod promissio ex carcere ex injusta causa juramento non firmetur, vide eundem singul. 841.* Et est speciale statutum seu privilegium civium Colon. in ordine 9. De materia incarcerati vide *Hypp. de Mars. singul. 306.* Huc refer data à muliere, vel viro ne stuprum pateretur, **†** iste enim metus justissimus est, & excedit etiam ipsius mortis, qua nihil terribilius, cogitationem, bonus enim vir praesentissimam mortem potius obire quam

tantam contumeliam pati debet, *l. isti §. 2. ff. quod metus caus.* † Sic quod datur metu evitandæ servitutis recte repetitur, *text. in l. 4. & in d. l. isti §. 1.* ubi talis casus proponitur, Titius movet mihi quæstionem status, ex libertate in servitutem me asserere vult, ego probaturus libertatem meam peto mihi à Cajo restitui instrumenta libertatis meæ, ille recusat, hic si idem illi pecuniam ne intervertat instrumenta mea, ne in probatione libertatis meæ me impediatur, hanc ipsam actione quod metus causa repeto, iusto enim metu compulsus dedi, ne in servitutem detruderer, quod non productis istis instrumentis contigisset, quia aliter quam per ea libertatem meam probare non poteram. Ratio est, quia servitus morti assimilatur, *l. servitutem 209. ff. de regul. iur.*

15 † Sic metus amissionis omnium bonorum, vel majoris partis iustum causat metum, & ad hoc edictum spectat, *text. in c. 2. & ibi gloss. in verb. coactus ext. quod metus causa, facit 6. presbyteros 50. distinct. arg. c. verum 15. ext. de iure iur. in c. 1. in fine princ. de restit. spol. in 6. de quo vide Myns. observat. 27. cent. 3.* quia iste metus æquiparatur metui mortis, *l. Athleta in princ. & ibi Bart. ff. de excus. tut. facit l. fin. C. de revo. and. donat. Asinitus in sua praxi in princ. capit. 6. num. 10.* Sic res vendita ei qui litem super ea minabatur, restituitur, *text. in l. fin. §. 1. ff. quod metus causa &c.* quod non de simplicibus minis intelligendum, sed de atrocibus factis ab eo qui quod minabatur opere complere poterat, & solebat, ut iusto metu territus dicatur, fiet autem restitutio in prædicto casu per viam actionis non per officium iudicis, ut Bart. in suo summano, & alii volunt, quorum opinioni non adversatur, quod Juris Consult. dicat res suæ æquitati per præsidem restituitur, quia hæc actio quod metus causa sola

æquitate utpote jure prætorio introducta, nititur, & præsidis aut alterius iudicis cognitionem postulat, *vide Duaren. d. loco cap. 1.* Aliud exemplum in d. l. final. §. si fœnerator ubi Athleta pugnandi cupidus fuit à fœneratore præpeditus, inciviliter eum custodivit, id est vincivit, prohibendo ne in palæstram descenderet, ille ut dimitteretur, plus quam deberet, promisit, quod hac actione repetit, ad primum igitur genus pertinent metus mortis, cruciatus corporis, vinculorum, carceris, servitutis imponendæ, pudicitie amittendæ, metus armorum, metus amissionis omnium bonorum &c.

† Ex prædictis colligimus tria concurrere debere ut huic actioni quod metus causa locus sit, (1) necesse est quod quis vi, vel metu compulsus quid promiserit, dederit, tradiderit, aut fecerit, (2) quod iste metus non sit levis, vanus, inanis, sed vehemens qui constantissimum etiam quemque percellere possit. (3) Quod metus sit præsens non tantum suspicio futuri mali, sed qui actu, & realiter ab aliquo sit illatus, *l. metum 9. in princ. ff. h. r.* si enim ego ex inani aliqua suspicione terrorem aliquem animo conceperim, cum urgentia & probabilia violentiæ signa non extarent, & evitandi ejus mali gratia, quod ego mihi imaginabar, & eventurum ominabar, aut sinistre suspicabar quid dederam, id ipsum hac actione non repeto, † vani timoris nulla habenda ratio, ego enim meticulosior fui, muram forte propriam metuens, & ex multisca elephantum faciens, hoc nihil ad alium qui mecum contraxit, si ejus factio iusta metus causa non sit subministrata.

† Unde non est sufficiens causa rescindendi contractum, si quis alleget se propter dignitatem adversarii territum, contraxisse

ex

ex sola enim dignitate vis, metus, dolus non præsumitur, neque sequitur, ego cum tali in dignitate constituto contraxi, ergo non sponte sed metu compulsus, sed intemper violentiam, per legitima indicia probare debet, *tex. in l. ad invidiam 6. C. de his qua vi, metusve causa, &c.* ubi eadem datur ratio quod nemini sua dignitas debeat obesse, & esset res mali exempli, si cujusvis recedendi à contractu daretur potestas prætextu dignitatis alterius, plurimi enim invenirentur de plebe qui ad invidiam patriciorum se circumventos comminiscerentur, bonosque viros traducerent, & cum ignominia alterius propriis studerent commodis. † Prædicta intelligenda de dignitate nuda, & quæ conjunctam non habet auctoritatem publicam, & nulla dignitas per se sola qualiscunque, & quantacunque sufficiens sit ad rescindendum ea quæ gesta sunt, & ita hanc l. Bald. Sichard. & alii intelligunt, non obstat l. penult. C. d. t. ubi res vendita Officiali repetitur etiam non restituto precio, quia in casu illius legis non nudum officium sed violentia consideratur, quod prima legis illius verba si per impressionem non obscure indicant, facit
 19 l. non licet 46. ff. de contrah. empt. † Sic
 20 comminationes, jactationes, minæ, justum metum non inducunt, multi enim multa comminantur quæ exequi nec audent, nec possunt, nec cogitant, proinde qui ex capite quod metus causa contractum rescindi postulat, probando minas adversarii recte intentionem suam non fundat, neque sequitur ille mihi atrocissima quæque minatus est, ergo justam mihi metuedi causam habui, sunt enim hujusmodi diræ imprecationes, comminationes, jactationes & minacia verba, magno animo contemnenda, & ridenda potius, quam me-

tuenda, canes enim multum latrantes minus sunt mordaces, *ita est tex. in l. metum 9. C. h. t.* Ne quis tamen inconsiderator præceps periculum incurrat, quod evitari poterat, neque lex sine discretionem cujusque minas contemnendas esse, suadere videatur, cum quæritur utrum minæ justum metum inducant ob quem eo nomine datum actione quod metus causa repeti possit? tria consideranda † (1) qualitas personæ ejus quæ minatur, an scilicet talis sit quæ per potentiam suam per auctoritatem exequi valeat, quod minatur (2) an quoque solitus sit verba factis complere, (3) an minæ sint atrociores, facti scilicet, hisce tribus concurrentibus consultum est, ut à tali sibi caveat, juste metuat, & quod effugiendi ejus maligna gratia dedit, recte repetit, sic intelligitur quod dicitur in l. donationis 7. C. h. t. ubi minæ capitales inter justas metus causas referuntur, *juxta gloss. & Dd. in d. l. metum, Sichard. ind. l. ad invidiam nu. 2. Gail. d. obs. 93. nu. 8. & 9. Schneid. in §. quadrupli n. 40. & 41. Irst. de act. Bart. in l. de pupillo §. si quis ipsi Pratori ff. de novi oper. nunc.* † Pariter si quis præten-
 22 dit se dedisse alicui pecuniam quod metuebat ne officium publicum illi imponeretur, justam non habet repetendi causam, l. cum te 8. C. h. t. facit l. non idcirco 12. C. de rescind. vend. Ratio est, quia frustra quis metuit quod necessario suscipere debet, prout sunt publica officia, *arg. tot. tit. ff. de muner. & honor.* Si autem se gravatum intelligat à nominatione, vel electione appellare potest, ut pecunia se redimere non habeat necesse, l. 4. l. hi qui 7. C. de app. imputet igitur sibi quod privilegio appellationis usus non sit.

Secundum igitur genus metus, est metus minarum, quando quis spirat minas, verbera, & atrocia quævis, qui metus non est

sufficiens ad producendam hanc actionem, per *tex. exp. in d. l. metum C. h. t.* ubi ait Imp. metum non jactationibus id est minis probari sed atrocitate facti, id est si facta minas subsequuta, nisi prout diximus prædictæ qualitates concurrant, de quibus vide *Schneiderw. in d. §. quadrupli n. 41. & 42.* ubi subjungit etiam si minæ regulariter justum metum non faciant ad producendam hanc actionem quod motus causa, † attamen officium judicis implorari possit, ut præstetur securitas, & cautio de non offendendo à minante, ita quoque notat *Bart. in l. denunciamus C. de his qui ad Eccles. confug. vide distinctionem Sichardi in d. l. ad invidiam num. 2. de mandato de non offendendo, vide Gail. lib. 1. obs. 4. per tot. & lib. 1. de pace public. cap. 2. & 3.*

24 † Tertium genus est metus potentiae publicæ, qui scilicet incutitur à Principe, magistratu, Superiore, ipsis subditis, de quo in *l. penul. & finali C. de his quæ vi metusve causa & c.* qui concurrentibus aliis judiciis præsumitur intervenire, si subditi cum dominis suis contrahunt, quia quando subditus petente domino vendit res suas, hoc certe non sponte facit quia timet dominum, ne si recuset, in ejus indignationem & disgratiā cadat, est enim rogare Ducem res imperiosa precandi, unde in vulgari die haben gut bitten den man nit weigeren darff / & recte *Panor. in c. 2. n. 3. ext. quod metus caus. Ty-*

25 ranni preces præcepta vocat. † Si igitur quis ob metum potentiae venditiones, donationes, permutationes, vel transactiones celebraverit, quod cessante tali metu utique facturus non fuisset, hujusmodi officio Judicis, seu conditione ex *l. finali C. de his quæ vi, metusve causa & c.* rescinduntur, *Schneiderw. d. loco nu. 43.* In qua hoc speciale,

26 † quod subditus vendens rem suam Officiali per impressionem, & metum eam recu-

peret etiam non restituto precio, *d. l. si per impressionem in verb. quod emptum fuit reddatur, & nihilominus etiam pecunia retineatur, quod in actione quod metus causa non est, ubi agens ad restituendam rem metu venditam precium restituit, l. si vi 3. l. si per vim 4. Cod. h. t.* Et hæc locum habent siue Officialis per se, siue per suppositam personam puta per amicos & familiares emat, *tex. in dict. l. si per impressionem in fine, & in l. unica §. penultim. Cod. de contrah. judicium & c. arg. l. pupillus §. §. fin. ff. de authorit. tut. l. illicitas 6. in princ. ff. de offic. pres. de præcepto Regis & Officialis comminatorio, vide Decium in d. l. in omnibus nu. 4. & 5. & ibi addit. sub liter. B.*

Quartum genus est metus reverentialis qui est inter parentes & liberos, maritum & uxorem, patronum & libertum, dominum & vasallum, Episcopum & Clericum, Abbatem & Monachum, † & gesta per talem metum quoque non rescinduntur actione quod metus causa, sed officio Judicis, *tex. in l. 1. §. quæ oneranda §. & ibi Bart. ff. quar. rerum actio non detur, facit l. penult. in fine ff. de furt. † & talis metus non probatur ex sola reverentia quam liberi parentibus, uxor marito debent, sed si ab ejusmodi personis quibus reverentia debetur minæ, & verbera processerint, ita *Bart. in d. §. quæ oneranda & in dict. l. ad invidiam num. 1.* proinde si uxor alienationi rei suæ per maritum factæ ejus consensu, vel filia renunciationi contravenire velit, ex eo quod dicant se consensisse, se renunciassse ex metu, reverentiali, hoc honori, & reverentiæ paternæ, & maritali tribuisse, nec reclamare ausisse, non audiuntur, sed insuper minas, vel verbera intervenisse necesse est, facit *d. l. ad invidiam l. cum te 8. C. h. t. & ibi Sichard. nu. 3. tex. ad hoc in l. fidejussor 26. §. 1. ff. de**

ff. de pig. & hypoth. de quovide Schneidew. in d. §. quadrupli nu. 44. 45. 46. & 47. Gaill. d. obser. 93. nu. 23.

Circa hunc metum reverentialem bene notandum, † quod matrimonium ejus prætectu non rescindatur, prout aliquando fieri contingit, quod prætenditur à liberis se tali, vel tali nupsisse, vel in uxorem duxisse ex obedientia, & paterna reverentia, quia contradicere ausi non fuerint, & licet verum sit parentum auctoritatem & voluntatem enixam in contrahendis matrimoniis multum pollere, & liberos parentibus obsequentes non raro thalamos conjugales inire, quos nunquam inirent, si hoc ita parentes non promoverent, attamen ob honorem & favorem matrimonii metus reverentialis sufficiens causa non est impugnandi matrimonium, pro quo optime facit tex. in l. si patre cogente 22. ff. de nupt. ubi a t JC. cum matrimonium inter invitos non contrahatur, etiam si dicatur patre cogente contraxisse, tamen dum contrahit matrimonium maluisse hoc videtur, id est consensisse in matrimonium, in quod quidem non consensisset, si pater non fecisset, qui igitur mavult uxorem accipere quam patri non obsequi, is invitatus facere non censetur, quia unum eligit, electio autem est voluntatis, Gaill. obser. 93. nu. 22. & obser. 147. nu. 17. Si tamen ad metum reverentialem accesserint minæ, & verbera, & sic liberi à parentibus ad matrimonium cogantur, † tale matrimonium non subsistit, sed ipso jure nullum est, ita ut non sit necesse, quod rescindatur actione quod metus causa, quia in matrimonio coacta voluntas non est voluntas, Gaill. d. obser. 93. nu. 6. per tex. in c. cum locum 14. in c. veniens 15. c. consultationi 28. ext. despons. tex. in c. significavit 2. & ibi Panorm. extr. de eo qui du-

xit in uxorem quam poll. per adult. cap. 1. ext. de despons. impub. l. non cogitur 21. ff. de ritu nupt. Ratio quia matrimonia plena libertate, & libero consensu gaudere debent, cap. gemma 29. extr. despons. & matrim. d. c. cum locum text. in l. nec filium 12. in l. neque ab initio 14. C. de nupt. & in l. Titia 134. cum ibi notatis ff. de V. O. † quia coacta matrimonia difficles habent exitus, tex. in d. c. gemma & in c. requisivit 17. ext. de spons. l. fin. §. fin. C. de sponsalib. Gaill. d. obser. 93. nu. 4. Schneidew. in d. §. quadrupli nu. 39. & 48. † Hoc quidem verum, quod metus reverentialis sufficiat ut rescindatur ingressus religionis, ut filia quæ dicit coactam à parentibus se ingressam cœnobium, vitam monasticam deponat, pro qua est glossa in c. presens clericus 20. quæst. 3. super verb. patrem, quam commendat Jason in d. §. quadrupli nu. 62. vide Schneidew. nu. 49. Gaill. d. obser. 93. nu. 26.

† Quintum genus est metus perfidiæ, quem Clientulus & ægrotus contrahentes cum advocatis & medicis prætendere possunt, nam qui causam suam, bona, & facultates, quæ alter sanguis hominis dicuntur, advocato, qui vitam suam medico committit, is ne secreta causæ pandantur, ne in advocando prævaricetur, ne male curando in vitæ discrimen constituatur, utique sæpe istis personis vendit, quod non venditurus, si non timeret causæ, & vitæ suæ, hinc ne metus perfidiæ causam contrahentibus det, in universum prohibitum est, † ne advocatus lite pendente cum Clientulo contrahat, text. in l. quisquis 6. & ibi gloss. in verb. contractum C. de postul. Sic nec medicus ab ægroto emere quicquam potest, sed talis contractus officio Judicis rescinditur, & medicus extra ordinem punitur, text. in l. si medicus 3. ff. de extraord. cog. Bart. in d. l. interpositas.

35 † Sciendum igitur quod gesta per me-
 tum quatuor modis potissimum rescindun-
 tur & annullantur, vel ex edicto Prætoris si
 36 metus, de quo in primo genere dictum, in-
 tervenit, † & hoc vel actione quod metus
 37 causa de qua in d. §. quadrupli Inst. de act. † vel
 exceptione quod metus causa, de qua supra
 38 de except. diximus. † Officio Judicis si me-
 tus minarum, reverentiæ, vel perfidiæ in-
 tervenit, gesta enim per metum ex tribus
 his generibus officio Judicis rescinduntur,
 potest talem metum passus implorare offi-
 cium Judicis, quo restituatur ei ademptum,
 vel ut declaretur actus nullus, d. l. 1. §. quæ
 39 oneranda tex. in l. penul. ff. de furt. Schneid. in d. §.
 quadrupli. n. 50. † Condictione ex lege si per
 impressionem officialis res alienata sit & ad
 rescissionem contractus, & restitutionem
 rei alienatæ & venditæ, retento tamen pre-
 cio agatur, de qua in d. l. penult. & ult. C. h. t.
 40 † Ipso jure metum passus tutus est, quando
 neq; actione neque exceptione, nec officio
 Judicis opus est, idque in certis casibus quos
 vide in gloss. c. 2. in verbo coactus & ibi Panor. 12.
 casus refert ext. quod metus causa, Sichard. in ru-
 bri. C. eod. tit. n. 4. Quomodo autem, & quan-
 do metus illatus præsumatur, vide Menoch.
 de arbitr. jud. lib. 2. cent. 2. casu 136. per tot. &
 quomodo probetur, vide Decium in d. l. in omnibus
 41 nu. 7. 8. 9. 10. & 11. † & quod consultum sit,
 ut per metum coactus ad contrahendum,
 transigendum vel similem actum celebra-
 42 dum protestetur se invitum hoc fecisse, † &
 quod illa protestatio etiam clandestina,
 quæ propter metum adversæ parti non in-
 sinuatur, relevet vide Petrus Gerardi de San-
 cta Petra singul. 81. Decium in d. l. in omnibus
 n. 12. & 13. Cætera ad hanc actionem quod
 metus causa pertinentia, vide in Commen-
 tariis nostris ad librum 4. Inst. tit. de actio.
 in sæpe allegato §. quadrupli.

TITULUS XII. DE DOLO MALO.

Dolus quot modis committatur, &
 quomodo dolum passio subvenia-
 tur, traditur.

SUMMARIA.

- 1 Commendatur edictum Prætoris de dolo ma-
lo.
- 2 Definitio doli.
- 3 Dolus committitur in contractibus, vel ex-
tra contractum.
- 4 Dolus in contractibus triplex est.
- 5 Dolus dans causam contractui reddit contra-
ctum ipso jure nullum.
- 6 Quando dicatur dolus dare causam contra-
ctui?
- 7 Ex contractu bonæ fidei cui dolus causam
dedit deceptus agere potest: si hoc malue-
rit.
- 8 Decipiens non potest proprium dolum in suum
commodum allegare.
- 9 Declaratur exemplo.
- 10 Actio ex contractu stricti juris cui dolus cau-
sam dedit, per exceptionem doli eliditur.
- 11 Quis dicatur dolus incidens in contractum?
- 12 Declaratur exemplo.
- 13 Dolus incidens quid operetur in contractu bo-
næ fidei?
- 14 Declaratur exemplo.
- 15 Quid in contractibus stricti juris?
- 16 Ex dolo dante causam contractui stricti ju-
ris, vel incidendi datur actio de dolo, vel
exceptio doli.
- 17 Matrimonium fraude, & dolo alterius con-
trahentis initum non rescinditur.
- 18 Dolus in re ipsa quis sit.
- 19 Læso intra dimidium justî precii non datur,
remedium quo rescindatur contractus.

- 20 *Contrahentibus licet naturaliter se decipere.*
- 21 *Deceptis ultra dimidium iusti precii datur remedium l. 2. C. de rescind. vendit.*
- 22 *Hoc remedium agitur vel ad supplementum iusti precii, vel ut contractus rescindatur.*
- 23 *Extra contractum dolus in iudiciis, testamentis, in legibus, aliisque modis multifariam committitur.*
- 24 *In iudiciis quomodo committatur dolus declaratur exemplis.*
- 25 *Quomodo in testamentis.*
- 26 *Quomodo in legibus?*
- 27 *Quomodo aliis modis committatur dolus?*
- 28 *In permissis dolus non presumitur.*
- 29 *Qualibet causa etiam iniusta à dolo excusat.*
- 30 *Allegans dolum eum probare debet.*
- 31 *Dolus ex iudiciis perspicuis probatur.*
- 32 *Quae dicantur indicio perspicuae?*
- 33 *Dans operam rei illicita dolum abesse probare debet.*

Discussis restitutionum causis quae ex ætate vi, & metu originem trahunt, ad dolum malum progressum facimus, cum autem nihil Prætori videretur civili hominum societati tam contrarium, nihil à naturali æquitate tam alienum, quam fallaciis, machinationibus, & fraudibus alios circumvenire, ac decipere, † boni viri officio functus est, quando de dolo coërcendo ita edixit. Quae dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit, & iusta causa esse videbitur, iudicium dabo, l. 1. ff. h. t. sic enim variis, & dolosis seu malitia non erit quaestiosa, l. 2. ff. de eo per quem factum erit & c. l. si duo §. in prin. ff. si quis caut. judic. sist. caus. nec simplicioribus sua facilitas damnosa, d. l. 1. in prin. l. ne ex dolo 12. ff. l. h. t. l. procur. 11. in prin. & passim ff. de except. doli. † Dolus ex Labeonis de-

finitione est omnis calliditas, fallacia, & machinatio ad circumveniendo, decipiendum alterum adhibita, l. 1. §. 2. ff. de dolo. Explicationem hujus definitionis vide apud Azonem in summa Cod. h. t. Myns. in §. suspectus Inst. de suspect. tutor. Wessemb. in parat. C. h. t. n. 1. † Committitur dolus aliquando in contractibus aliquando extra contractum. † In contractibus dolus commissus triplex est. Dans causam contractui, Incidens in contractum, & Dolus in re ipsa.

† Dolus dans causam contractui bonæ fidei reddit contractum ipso jure nullum, tex. in l. & eleganter 7. in prin. in ver. aut nullā esse venditionem si in hoc ipso ut venderet, circumscriptus est, ff. h. t. l. 3. §. fin. ff. pro socio, l. in causa 17. §. item relatum ff. de minorib. Covarr. in c. possessor. in 2. part. Relect. §. 6. n. 6. de reg. jur. in 6. Gaill. lib. 2. obs. 2. nu. 6. † Dat autem dolus causam contractui quando quis dolo ad contrahendum inductus est, quando quis aliter nisi dolus adversarii intervenisset, non fuisset contracturus, tunc quia dolus adversarii in causa est quod contraxerim, dolus dicitur causam dare contractui, & si ex tali contractu bonæ fidei ob dolum contrahentis nullo & invalido res tradita sit, agitur actione dolo ad recipiendam rem quae de facto tradita est, d. l. & eleganter & ibi gloss. in verb. Si in hoc ipso & c. Et hoc verum est, si is qui deceptus est velit contractum non valere, & ad rescissionem agere, ut loquitur l. si dolo §. C. de rescind. vendit. † secus si malit contractum, valere & agere ex contractu ad supplendum hoc in quo est deceptus, hoc ei permittitur, nam dolus dans causam contractui impedit contractum oriri, si hoc deceptus vult, & non aliter, gloss. in d. l. & eleganter in gloss. mag. in verb. si in hoc ipso vers.

item ad quid Jason. in §. actionum num. 41. cum
 seqq. Instit. de act. gloss. in d. l. si dolo in verb.
 rescindi venditionem jubebit. Et hoc ea ratio-
 ne † quod decipiens volens stare contra-
 ctui non posset in sui favorem proprium
 dolum allegare, non potest dicere, decepi
 mecum contrahentem, induxi illum ad
 contrahendum, proinde contractus me
 non obligat, hoc enim dicendo propriam
 turpitudinem allegaret, l. transactione finita
 30. C. de transact. l. si creditoribus §. Cod. de
 servo pig. dato manum. non potest igitur do-
 losus qui dolum commisit contendere
 contractum esse nullum, l. si iudex circum-
 vento 41. ff. de minor. d. l. Julianus §. si quis col-
 ludente 27. Jason. in d. §. actionum n. 41. Inst.
 de act. & sic ei dolo proprius patrocinare-
 tur contra l. 2. ff. de except. doli. † Hæc
 exemplo venditionis in qua loquitur d. l.
 si dolo, declaranda sunt. Titius possidet
 prædium Cornelianum ad se jure hæredi-
 tario pertinens, hoc prædium cum sibi ve-
 nale non esset, Cajus dolo & fallacia in-
 ducit eum, ut sibi vendat, hic dolo dedit
 causam contractui, ac proinde de jure nul-
 lus est, si jam Titius prædium emptori tra-
 diderit, poterit actione de dolo ad rescis-
 sionem agere ut sibi illud restituatur, aut
 si malit ad supplendum quod sibi ob do-
 lum abest. Circa dolum igitur dantem
 causam contractui bonæ fidei tres casus di-
 stinguendi sunt, aut res adhuc est integra,
 dolo inductus ad contrahendum nihil præ-
 stitit, nihil dedit, vel tradidit, tunc quia
 contractus est ipso jure nullus, non datur
 ex eo actio ad perficiendum contractum,
 & sic habetur ac si initus non esset. Aut
 res non est integra, ut quia traditio, vel
 aliud sequutum est, deceptus ex sua parte
 implevit contractum, tunc si velit à con-
 tractu discedere, datur actio de dolo ad re-

stituendam rem traditam, & ad cassandum
 contractum quatenus de facto processit,
 ita gloss. in d. l. & eleganter sup. allegata. Aut
 deceptus à contractu discedere non vult,
 tunc ager ad damna ex contractu tali illata,
 gloss. in d. l. & eleganter in fine quæ allegat. d. l.
 si dolo sic intelligitur d. l. Julianus §. si venditor.
 Si dolo dat causam contractui stricti juris,
 tunc quidem de rigore juris contractus va-
 let, & oritur ex eo actio † sed per exce-
 ptionem doli, quæ læso & decepto com-
 petit, perimitur, tex. exp. in l. dolo §. C. de
 inutil. stipulat. & in l. si quis cum aliter 36. ff.
 de V. O. puta si quis dolo inductus est ut sti-
 pulanti promitteret decem, hic stipulatio
 quidem valet, sed doli exceptione agens
 ex tali stipulatione repellitur, vel actione
 de dolo contractus rescinditur.

† Dolus incidens in contractum dici-
 tur, quando dolo non dat causam contra-
 ctui, quia per eum non inducitur quis ad
 contrahendum, sed volentem contrahere,
 alter in ipso contractu decipit. † Veluti ha-
 beo ædes meas venales quas tu cupis eme-
 re, & sic dolo te non induco ad emendum,
 sed ipsa venditione te decipio, quia dico
 ædes meas esse liberas, quæ tamen debent
 servitutem. Quid autem hic dolo inci-
 dens operetur, distinguendum rursus in-
 ter contractum bonæ fidei, & stricti juris,
 † dolus incidens in contractum bonæ fidei
 non annullat contractum sed agitur actio-
 ne ex tali contractu descendente, ad pur-
 gandum dolum, & supplendum illud in
 quo est damnificatus. † Veluti vendidi
 mancipium, & per dolum commendavi de
 artificio ita quod pluris emeris, poteris
 jam agere actione exempto contra me
 venditorem ut restituam de precio quanti
 minus servus valet ob defectum artificii, in
 quo commendatus fuit, d. l. & eleganter §.

non solum d. l. Julianus §. si venditor cum seq. l. 15 si quis affirmaverit 9. ff. h. t. † Si dolus incidat in contractum stricti juris, valet similiter contractus, sed deceptus non agit actione eo contractu ad purgandum dolum, sed competit ei actio doli, vel exceptio contra partem dolosam, d. l. & eleganter §. non solum in fine. In stricti igitur juris contractibus si dolus admissus sit, siue contrahentibus causam dederit siue inciderit, neque contractus ipse vitatur, neque dolus per actionem ex eo profiliens, reponitur
16 † sed deceptus vel exceptione doli actionem elidere potest, d. l. si quis cum aliter ubi Jason & Zasius d. l. dolo C. de inutil. stipul. §. 1. Instit. de except. vel actione de dolo contractum perfectum rescindere poterit, d. l. & eleganter §. servus pactionis 8. l. servus 20. ff. h. t.
17 † Diversum in matrimonio statuitur, si enim adolescens fraude inductus vetulam, quæ se habere denarios sepultos dolose affirmavit, sibi connubio innexerit, postea vero eam vel nullis, vel exiguis opibus affluere, compererit, tantum sacramentum dissolvi non debet, c. unico prope fine 29. q. 1. gloss. in c. cum dilectis & ibi Panor. ext. quod metus caus. gloss. in c. consuluit 20. q. 3. c. verum 2. cap. ex publico 7. ext. de convers. conjugat. Covarr. in Epitome 4. decret. 2. parte c. 3. §. 7. n. 3. Gail. lib. 2. obser. 93. num. 11. cum non fortunarum accessione neque lucro & spe pecuniæ sed dolo consensu nuptiæ contrahantur, l. fin. Cod. de repud. l. 3. in princ. ff. de donat. inter vir. & ux. cap. fin. ext. de spons. duor. l. nuptias 30. ff. de reg. jur.
18 † Dolus in re ipsa est, quando nullus omnino dolus à contrahentibus adhibetur sed præter voluntatem & propositum ipsorum contrahentium enormis læsio intervenit, de quo est tex. in l. si quis cum aliter ibi sed ipsa res ff. de V. O. & in l. 2. Cod. de rescind. vend.

de quo duæ tenendæ sunt conclusiones, prior. † Si unus ex contrahentibus re ipsa in nullo dolo alterius, aut intentione decipiendi interveniente fuerit infra dimidium justii precii læsus, & deceptus, huiusmodi læso de jure civili non competit aliquod remedium, quo rescindatur contractus, l. si voluntate 8. Codic. de rescind. vend. † tum quod contrahentibus liceat, modo commutativæ justitiæ fines non egrediantur, se invicem naturaliter decipere, hoc est licere ex jure gentium, & natura contractuum rem carius vendere, & vilius emere, l. item si precie 25. in fine digest. locati, tex. in l. in causa 16. §. penultim. ubi Costal. digest. de minor. de quo doctè Covarruv. lib. 2. variar. resolut. cap. 3. n. 1. & 2. Carol. Molinaus in tract. de usur. quest. 14. pag. 151. ut Reipub. status integer & illæsus maneat, idque jure fori non poli, Covarruv. d. l. 2. cap. 4. n. 11. posterior. † Deceptus ultra dimidium justii precii habet remedium l. 2. Cod. de rescind. vendit. † quo remedio agere potest venditor ut reddito precio accepto res sibi restitatur, vel justum precium suppleatur, d. l. 2. tex. in capit. dilecti 3. ubi Canonista & in cap. penult. ext. de empt. & vendit. de hoc remedio vide Dd. communiter in d. l. 2.

† Extra contractum dolus quandoque in judiciis, quandoque in testamentis, circa hæreditates, & legata, vel in Legibus, vel alias multifariam committitur.

† In judiciis ut si mihi vendere volenti negotium facias in judicio, & sic calumniose litigando commoditatem vendendi peremeris, hoc casu in factum teneris non de dolo, l. rei quam vendalem 33. digest. h. t. Item cum vendicare rem meam volo, de possessore autem non sum certus, tu te in judicio dolose possessorem objicis & de judicato caves, eo proposito ut interea verus possessor

for ufucapiat, teneris mihi de dolo. Deniq;
& si dolo tertii litem trahentis, transierit
mihi tempus instantiæ, vel decem dies ad
appellandum, vel annus, aut biennium ad
prosequendam appellationem, hoc casu
quia non restitutor, datur mihi contra do-
losum hæc actio, *l. arbitrio 18. §. dolo ff. h. t.*

25 † In testamentis, ut quia testator dolo
modo aliquid scripsit in testamento, ut in ca-
su *l. cum pater 77. §. Titio fratri de legat. 2.* vel
quia hæres testamenti tabulas, ne legata
persolvat, aut omisso testamento bonorum
possessionem ab intestato petere possit, &c.
supprimit, *l. cum 14. C. ad L. Cornel. de falsis,*
vel denique quia alius quispiam legata sibi
in testamento apponit, *l. de eo. 10. l. filius*
emancipatus 14. ff. ad L. Corn. de fals. aut testa-
mentum facere aliquem, aut non facere
cogit, *l. 1. & 2. C. si quis aliq. testari prohib.*

26 † In Legibus, ut quia aliquis falsam le-
gem adducit, *l. fin. ff. ad L. Corn. de falsis,* vel
quia aliàs contra legem committit, ut in de-
lictis, puta furto, §. *furtum est & §. 1. placuit In-*
stit. de oblig. quæ ex deli. nasc. rapina, §. ita tamen
Inst. de vi bonor. rapt. l. 2. §. hæc actio vulgo ff. d. t.
homicidio, l. 1. §. Divus Hadrianus l. in lege 7. l.
qui cadem 16. ff. l. 1. C. ad L. Corn. de ficariis, vel
in fraudem legis agit, ut in casu *l. item si filius*
familias §. mutui ff. ad SC. Maced. l. si sponsus §.
in prin. & §. circa de donat. inter vir. & uxor. l.
quampvis 8. §. si cum essem 14. ad SC. Vellej.

27 † Vel aliis modis dolus committitur, pu-
ta fraudulento consilio, *l. consilii 48. ff. de reg.*
jur. persuasione fraudulenta, l. 1. §. persuadere
ff. de ser. corrup. l. quod si 8. l. cum quis 31. ff. h. t.
permittendæ quod prohiberi potest, *l. in le-*
ge 44. §. quoties cum l. seq. ff. ad L. Aquil. bis
idem exigendo, l. bona fides 58. ff. de reg. jur.
petendo quod reddere oportet, *l. in condem-*
natione 124. §. 1. ff. de reg. jur. dummodo ipsi à
quo petitur non alii sit restituendum, *l. so-*

cer. 44. §. 1. ff. sol. matri. amittendo, si quis do-
lo delinat possidere, l. ad exhibendum 5. Cod.
ad exhib. l. qui dolo l. parem 93. digest. de reg. jur.
l. qui restituere 68. digest. de rei vendic. omitten-
tendo seu non faciendo, l. dolus 44. ff. mand.
l. dolo 27. ff. h. t. veluti si quis non obtempe-
ret imperio magistratus, l. non potest dolo ff.
de reg. jur. non restituat quod potest & de-
bet, l. si procuratorem 8. §. penult. ff. mand. d.
l. qui restituere.

† Dolus hic de quo agimus in permissis
non præsumitur, bonus enim quilibet præ-
sumitur, *c. unico ubi gloss. ext. de scrut. in ord. fa-*
ciend. c. fin. ext. de præsumpt. l. fin. §. & licet C. ad
L. Jul. repetund. usque adeo † ut quælibet
causa etiam injusta à dolo excuset, *l. igitur*
12. §. potest ff. de liberali caus. Gaill. lib. 1. de pace
publ. c. 7. nu. 12. Peckius in c. qui contra 82. n. 2. de
reg. jur. in 6. actusque dubius in meliorem
partem sit capiendus, *c. estote ubi gloss. ext. de*
reg. jur. c. absit 11. qu. 3. Lanerito 51. ff. pro socio,
Gaill. lib. 2. obs. 110. n. 5. & 6. Rebuffus in auth. ha-
bita C. ne filius pro patre in verb. quis enim eorum
fol. 375. † qui dolo quid factum dicit doce-
re dolum admissum debet, *l. quoties 18. §.*
qui dolo ubi gloss. ff. de prob. & quidem eviden-
tem, d. l. & eleganter §. fin. c. cum dilectus 6.
ubi Canonist. ext. quod metus causa Albanus in
addit. ad Bart. in rubr. ff. h. t. Jason. & Zasius in
d. l. si quis cum aliter de V. O. Gaill. d. obs. 93. nu.
10. Verum cum hoc in animo infideat, cu-
jus solus Deus cognitor, & iudex est, *c. eru-*
bescant 32. distinct. c. consuluit 2. q. 4. vers. occul-
ta c. humana 22. quest. 5. † externis indiciis in-
tentionem animi declarantibus, iisdemque
perspicuis investigandus & probandus erit,
arg. nec aliqua ubi gloss. 27. quest. 1. Dynus in cap.
pro possessore de reg. jur. in 6. l. dolum 6. ubi gloss.
& Bart. C. h. t. l. si prætor. 75. §. Marcellus ff. de
judic. c. fin. de renunc. in 6. † Perspicua ju-
dico quæ ad probandum dolum, eviden-
temque

temque calliditatem per juris auctoritatem recipiuntur, probationes enim legum liquida sunt, l. si tutor. §. ubi gloss. ff. C. de pericul. tutor. Felinus in c. si autem num. 2. ext. de rescript. quibus si actor iuvatur onus probandi contrarium in adversarium transfertur, l. si ve possideris 16. Cod. de probat. l. licet Imperator 7. ff. de legat. 1. ca. dudum fin. ext. de presumpt. Covarr. lib. 2. resol. ca. 6. num. 1. Myns. cent. 5. obs. 66. 33 † ideoque si reus illicitis operam dederit cum eo ipso dolum necesse praesumatur, nihil fraudis commissum esse probare tenetur, l. 1. C. ad L. Cornel. de sicariis, c. 1. ubi gloss. fin. ext. de presum. Gail. lib. 1. de pace public. c. 7. num. 13.

TITULUS XIII.

DE REDUCTIONE AD ARBITRIUM BONI VIRI.

Reductio ad arbitrium boni viri quando locum habeat.

SUMMARIA.

- 1 Reductio inter actus suspensivos executionis numeratur.
- 2 A sententia arbitratoris petitur reductio ad arbitrium boni viri.
- 3 Ratio super qua se fundat petitio reductionis.
- 4 Ad iudicem ordinarium ipsius rei, coram quo extra compromissum causa agitata, petitur reductio.
- 5 Petitio reductionis est provocatio ad iudicem competentem.
- 6 Reductio ad arbitrium boni viri usque ad 30. annos peti potest.

- 7 Intra annum de iniquitate sententiae arbitratoris iuxta quosdam protestari debet.
- 8 Reductioni cum juramento non renuntiatur, si sententia contineat enormem lesionem.
- 9 Absolutio à tali juramento non est necessaria, & cur hoc?
- 10 Juramentum hoc de stando laudo non habet vim clausulae Raro manente pacto.
- 11 Cautela pro petente reductionem.
- 11 Enormis lesio inducit dolum in re ipsa.
- 12 Lesioni modica renunciari potest.
- 13 Compromittens, latus ultra dimidium habet beneficium l. 2. C. de rescind. vend.

Diximus supra parte 1. tit. 10. ab arbitramento arbitratoris, amicabilis scilicet illius compositoris, in quem homines pacifici litium otores controversiam aliquam inter se habentes quandoque consentiunt, ut eam suo arbitramento dirimat, peti posse reductionem ad arbitrium boni viri, † quæ reductio, cum inter actus suspensivos executionis referatur, Maranta in suo Specul. parte 6. de appell. num. 122. hunc locum jure suo meretur. † A sententia arbitratoris petitur reductio ad arbitrium boni viri, quando quis se tali sententia gravatum arbitratur, tex. in l. societatem 76. vers. arbitratorum & ibi Bart. & communiter Dd. ff. pro socio, facit c. 2. ext. de arbitr. ubi Panorm. num. 12. † Ratio hujus reductionis datur in l. 3 si libertus 30. ff. de oper. libert. ubi dicitur quod sit ea mens personam arbitrio substituentium, quia sperent eum recte arbitraturum, non quod immodice obligari velint, quod si igitur consentientes in arbitratore sententia ejus seu arbitramento mit seinem Ausspruch / immodice obligentur & graventur possunt reductionem petere ad arbitrium boni viri.

4 † Bonus iste vir est iudex ipsius Rei contra quem petitur reductio, non iudex arbitratoris, ita gloss. & Bart. in d. l. societatem vers. arbitratorum, per l. continuus 137. §. cum ita ff. de V. O. l. quod si Ephesi 4. ff. de eo quod certo loco, l. vir bonus 18. ff. judic. solvi. l. sed si unius 17. §. ait prator 5. ff. de injuriis, l. servum 33. §. ait prator 3. ff. de procur. Maranta d. loco num. 126. Myns. cent. 2. observat. 61. ubi ita in Camera iudicatum refert Gail. lib. 1. obs. 149. n. 2. ubi dicit quod adiri debet iudex partis, qui causæ ejus, cujus petitur reductio, semoto compromisso, Ordinarius iudex est, per tex. in l. 2. C. ubi, & apud quem cog. restit. agit sit, & non iudex laudantis, unde sive actor, sive reus conqueratur arbitri iudicium iniquum esse, eam querelam deferre debet ad iudicem coram quo causa ipsa foret alioquin (puta si compromissum non fuisset) examinanda, † quia petitio reducendi est provocatio quædam ad iudicem competentem, Covarr. variar. resolut. lib. 2. cap. 12. num. 1. Sic quoque reductio arbitramenti seu laudi contra Principes lati ad Cameram fit ut ad bonum virum. Similiter etiam parti adversæ injuncta est cautio ad restituendum id quod vigore laudorum pars reducens indebite solvisset, si in causa reductionis obtineret, vide Anchor. conf. 172. † Et omnino intra triginta annos talis reductio petenda est, Bart. in d. vers. arbitratorum num. 22. Maranta d. loco num. 129. tanto enim spacio præscribitur, arg. l. sicut 3. Cod. de præscrip. 30. annor. hanc sententiam Gail. lib. 1. obs. 150. num. 2. communem dicit, & in Camera receptam, quod Bart. d. loco Felinus in c. quoad consultationem num. 34. ext. de sent. & re judic. ita intelligunt esse verum, † si quis † de iniquitate arbitramenti judicialiter, vel extrajudicialiter fuerit conquestus intra annum, arg. l. qui gravatos 5. Codic. de censib. & censu, lib. 11. Pract. Papiens. in forma li-

belli quo agitur ad penam ex comp. in verb. nec reductio num. 2. varie distinguit. † Nec quidem reductioni ad arbitrium boni viri cum juramento renunciari potest, quin non obstante jurata renunciatione, ea peti possit, si laudum, vel arbitramentum contineat enormissimam læsionem, vel manifestam, & evidentem iniquitatem, † ita quod absolutio à juramento, quod se ad ejusmodi læsionem, tanquam à renuntiante, & jurante, non cogitatum, non extendit, Marant. d. loco num. 127. non sit necessaria, Maranta d. loco num. 127. sed assumit naturam illius actus cui apponitur, l. si. C. de non num. pec. l. fin. in prin. ff. ad municip. Gabrieli in com. concl. tit. de arbitris concl. 3. num. 2. & 3. † nec habet vim clausulæ. Rato manente pacto, Gail. d. obs. 150. num. 15. quo casu etiam à laudo arbitri, à quo regulariter non appellatur, l. 1. C. de arbitr. reductio peti potest, quam opinionem in Camera receptam testatur, Gail. lib. 1. d. obs. 150. num. 9. & 10. † ubi cautelam dat pro obtinendis in Camera in casu petitæ reductionis, processibus, quod supplicans enormissimam læsionem & manifestam nullitatem alleget, seque ad acta, quæ notorium faciunt inter easdem partes, referat. Ratio prædictorum est, quia enormis læsio inducit dolum in re ipsa, arg. l. omnes 17. §. Lucius ff. quæ in fraud. credit. arg. l. 2. C. de rescind. vendit. dolus autem ne præstetur, pacisci non potest, l. contractus ff. de regul. jur. l. si unus 27. §. illud nulla ff. de pact. arbitrium autem tale debet esse quale bono viro convenit sine dolo malo, lata culpa, & enormi læsione, per l. creditor 60. §. Lucius ff. mand. l. si in lege 24. in prin. ff. locati, l. 3. §. penult. ff. de arbitr. Et quod compromittens si sit læsus ultra dimidiam justiprecii possit intentare remedium l. 2. C. de rescind. vend. ex Bartolo & aliis probat. Myns. cent.

12 cent. 1. obser. 33. † Si autem læsio sit suppor-
tabilis & modica non enormis, tunc renun-
cians stare juratæ renunciationi tenetur,
nec ad reductionem provocare potest, arg.
l. si quis in conscribendo C. de part. arg. l. si iudex
41. ff. de minor. vide Pract. Pap. d. loco nu. 3. &
13 4. † Quæ autem dicatur enormis læsio seu
evidens iniquitas iudex arbitrabitur, Panor.
in c. Quintavallis nu. 33. in fine ubi hoc exemplis
declarat. ext. de jurejur. ita Gaill. d. obser. 150. n.
II. Winzel. in addit. ad Pelsium tit. 44. nu. 59.
Iudex autem cum inquirat magna, an mo-
dica sit læsio ex quibus ætatis veteribus
an novis tetegatur, vide Pract. Pap. d. loco n. 6.
An autem à iudice reductionis confirman-
te, vel retractante laudum appellari possit,
vide Gaill. d. obser. 149. nu. 4. & 5. ubi Baldi
affirmantis opinionem amplectitur, Pelsi-
um in suo process. judic. d. tit. 44. nu. 60. ubi
dicit Baldum appellationem admittere si
in ipsa læsione qualitas, & quantitas læsio-
nis inseratur, ita Bald. in l. unica nu. 5. Cod. de
his quæ pænæ non relinq. de hac quæstione vide la-
te differentem Covarruv. lib. 2. variar. resolut.
cap. 12. num. 3. cum seqq.

- 2 Quibus ex speciali causa denegatur appellatio
relinquitur remedium supplicationis.
- 3 A sententia Præfecti Prætorio non appella-
tur.
- 4 Causa commissa appellatione Remota, datur
supplicationis beneficium.
- 5 Statuto prohibente appellare, licet supplicare
ad Principem.
- 6 Item si summa ex privilegio, vel Ordinat. non
sit appellabilis.
- 7 A sententia Episcopi ejus jurisdictione proro-
gata non appellatur.
- 8 Nec à sententiis Supremorum Parlamento-
rum.
- 9 Cur in casibus jure speciali prohibitis ap-
pellare, concedatur beneficium supplica-
tionis?
- 10 Supplicatio, quid sit?
- 11 Est remedium extraordinarium.
- 12 Supplicans non debet conqueri de iniquitate
judicis.
- 13 Cur dicatur remedium extraordinarium?
- 14 Supplicatio quæ fit intra decendium su-
spendit executionem non præstita cau-
tione.
- 15 Supplicatio quæ intra biennium fit, non suspen-
dit executionem, etiam non præstita cau-
tione.
- 16 Utile est intra decendium supplicare ob com-
modum satisfactionis.

TITULUS XIV.

DE SUPPLICATIONE A SENTENTIIS.

Remedium supplicationis quando lo-
cum habeat, & de ejus effectu.

SUMMARIA.

- I Casus in quibus appellare non licet duplicis ge-
neris sunt.

Q Uandoquidem multi in jure sunt ca-
sus quibus appellare non conceditur,
qui pro majori parte referuntur à Maranta
in suo Specul. part. 6. de appell. à num. 248. usque
ad 368. de quibus extant tituli in ff. à quib.
appellare non licet, & de appell. recipien-
dis, vel non, & in C. quorum appell. non re-
cipiuntur, † sciendum est hos casus esse in
duplici differentia, alii enim tales sunt, ut
de jure communi ab iis non appelletur,
alii

alii tales quod ex speciali causa, vel ob excellentiam Judicum, vel prohibitionem Principis, vel ex privilegio, & statuto appellatio non admittatur, qui removentur ab appellatione de jure communi, id est ex ratione in jure communi fundata, hi aliud præsidium non habent, *Maranta in suo Specul. parte 6. de appellat. numer. 14. Emeric. à Rosbach in sua praxi civili tit. 76. num. 11. &*

2 12. † quibus autem ex speciali causa denegatur appellatio, hi remedium Supplicationis habent. Ex speciali causa denegatur appellatio. Primum. † A sententia Præfecti Prætorio, cum enim iste magistratus post Principem summus sit, hoc honori ejus datur, ne à sententia præfecturæ Prætorianæ appelletur, *tex. in l. unica C. de sent. Præf. Prætor. l. unica §. 1. ff. de offic. præf. Prætor. l. Præfectis 17. ff. de minor. qui igitur sententia Præfecti Prætorio se gravatum existimat, ei non appellare sed tantum Principi supplicare licet, idque propter dignitatis excellentiam, & integritatis, atque justitiæ opinionem, d. l. unica §. 1. Gail. lib. 1. observ. 1. n. 17.*

• Secundo. † Ex speciali causa denegatur appellatio, si causa sit commissa à Principe cum clausula Appellatione remota, *d. l. 1. §. fin. ff. à quib. appel. non lic. c. pastoralis 53. ext. de appell. & si de facto appellet, appellatione non obstante, sententia demandatur executioni, c. pastoralis 28. §. præterea ext. de offic. deleg. Maranta in suo Spec. parte 6. de appell. num. 336. 338. & 340. Myns. cent. 1. observat. 3. †*

3 Tercio. Ex speciali causa denegatur appellatio si per statutum alicujus loci prohibitum sit appellare in casu aliquo, quo de jure communi permissa esset, *Maranta d. loco num. 13. Quarto. † Statuto, vel privilegio appellationes ad certam summam quandoque restringuntur, ita ut intra illam summam appellare non concedatur, tunc qui se*

gravatum putat, ne omni juris auxilio destituatur, intra decem dies supplicare potest, ut judex acta revideat, & gravamen reponat, *Myns. cent. 6. observat. 15. per tot. Quinto. † A sententia lata ab Episcopo cujus jurisdictio fuit prorogata, non appellatur, tex. & casus singularis in l. Episcopale 8. Cod. de Episcop. audient. & in hoc Episcopus æquiparatur Præfecto Prætorio secundum Bald. ibi. Sexto. † A sententiis Supremorum Parliamentorum, & Curiarum non appellatur, sed tantum reclamatur, seu supplicatur, quia proferuntur sub nomine Regiæ Majestatis, *facit tex. in l. 1. §. 2. ff. à quib. appel. non lic. Parliamentum enim in istis regnis Senatuum constituunt, & in his praticari potest quod dicitur in d. l. 1. §. 2. à Senatu appellari non posse, Maranta d. loco num. 251. 252. & 253. Sic cum à Vicario, vel Officiali Episcopi ad Episcopum appellari non possit, capit. 2. de cons. in 6. capit. Romana 4. de appell. tamen ad Episcopum supplicare licet, & ita in Curia Colon. multum praticatur. His & similibus casibus quibus ex speciali aliqua causa ob dignitatem, & excellentiam judicum non conceditur appellare, † tamen ne contra injuriam tibi auxilium denegetur, principi supplicare permissum est, ut causa ad examen revocata, sententiam retractet, & contra fas atque æquum te gravari non patiatur. Et ex officio parum ageret, si te suppliciter deprecantem non exaudiret, misericordiamve toties petenti subtraheret, de qua re in l. si quis 5. Cod. de precibus Imp. offer. & in cap. ex literis 4. ubi gloss. in verb. supplicavit ext. de restit. in integ. Emericus à Rosbach in sua praxi civili tit. 76. num. 11. & 12. Ex quo enim cessat remedium ordinarium scilicet appellationis, admittitur extraordinarium supplicationis scilicet, ita Panorm. in d. c. ex literis in 1. not. ab. & hoc**

& hoc ideo, ut si ab alicujus judicio provocare non liceat, in quo tamen lætum te, gravatumve contra juris, aut boni & æqui benignitatem asseris adhuc suffugium in Republica invenias, quo juvari atque innocentiae tuæ causas exponere possis, supplicandi videlicet rationem atque beneficium, in appellationis quodam modo subsidium comparatum. Ex quibus sollicitudo eorum apparet, qui urbem legibus formare, & ad æquabilitatem quandam redigere conati sunt, tantum abest, ut in ea minus quam per legem competeat, secum actum conqueri posset quisquam, aut quasi justitiæ ope destitutus communes hominum suppetias, & contra injuriam auxilium ei denegetur, qui juste depræcatur, *l. i. C. de sent. præf. Præf.* Utilis itaque non tantum, sed & necessarius est supplicandi usus, tunc maxime, quando à gravamine relevari cupis, cui per commune appellationis
 10. auxilium non subvenitur. † Est autem supplicatio quædam precum porrectio facta Principi, per quam ex quadam benignitate in certis casibus superior restituit supplicantem adversus sententiam contra quam non comperit remedium appellationis, duas alias descriptiones, vide apud Emeri-
 11. cum *d. loco num. 1.* † Est ergo remedium extraordinarium, quod conceditur ex mera
 12. benignitate & gratia principis, † proinde non debet conqueri de iniquitate judicis, quia incivile esset allegare iniquitatem ejusdem judicis, præsertim cum nec in ejusmodi sublimes personas, ad quas supplicatur, iniquitas propter eminentiam & justitiæ præsumptionem cadere censeatur, sed suam inculpare negligentiam, quasi minus bene causam instruxerit, vel ab adversario suo circumventus sit, *Emericus d. loco nu. 17.*
 13. *Maranta d. loco nu. 22.* † Dico extraordina-

rium remedium, quia ad supplicationem tunc demum refugium fit, si appellationem interponere ex prædictis, & similibus causis prohibearis, frustra enim ad extraordinarium subsidium recurris, ubi ordinarium habes expositum. Hinc est quod provinciarum præsides, alique minores iudices & magistratus, hujusmodi libellus non recipiunt, ut à quibus provocare liceat, nisi in casu qui ad nobile judicis officium pertinet, neque actionis jure expediri debeat, magis frequentato, quam ut à nobis admodum inculcari opus sit, plenæ siquidem hujusmodi supplicationibus omnes hodie sunt aulae Principum, plena omnia Consistoria, usque adeo nulla magistratus domus est, quin libellis illis pateat, in rebus non solum exiguis, verum etiam magni ponderis, per Judicis tamen officium, & citra ullam facti scrupulosam indaginem expediendis, id quod ad vim subditorum compescendam, pacemque publice provehendam valde conducit, dummodo unusquisque jure potius experiri jubetur, quam sibi ipsi jus dicere, & alterius rem contempta legum majestate, intervertere, ut in *l. nec quicquam, §. ubi decretum ff. de offic. procons. & l. omnia quæcunque ff. de reg. juris.*

Et quidem prædicta supplicatio, vel fit intra decem dies à lata sententia computandos, ad ipsum præfectum Prætorio, vel ejus Consiliarios & Referendarios, ut Præfectus Prætorio causam revideat, & gravamen reponat, & † tunc supplicatio hoc
 14. operatur, ut sententia non mandetur executioni, nisi victor idoneum fidejussorem dederit, de restituendo omni eo quod vigore executionis sibi factæ recepit, cum legitimis augmentis, fructibus, & accessionibus, si sententia per supplicationem retractata fuerit, *text. in auth. quæ supplicatio C.*

de precib. Imp. off. Myns. cent. 6. observat. 15. numer. 4. si tamen fidejussorem habere nequit, sufficit juratoria cautio, Gaill. libr. 2. observat. 47. num. 9. De quo tamen vide Borellum in Summa Decisionum tomo 2. tit. 34. à nu. 85. usque ad num. 103. Vel fit post decem dies, & tunc usque ad biennium à die latae sententiae supplicare Principi quidem conceditur, d. l. 1. C. de sent. pref. Prat. non inferiori, Emeric. à Rosbach d. loco num. 15. † sed non obstante supplicatione eaque pendente, sententia mandatur executioni etiam si pars victrix fidejussorem de restituendo quod percepit, non dederit, si contingat eam retractari, text. in d. authent. quae supplicatio in fine, Myns. cent. 1. obser. 48. in fine, Maranta d. loco num. 15. Wintzlerus in addit. ad Pelsium tit. 43. num. 26. & 27. † Refert igitur multum an quis intra decendum an post supplicationis remedium in casibus praedictis quibus appellatio denegatur, arripiat, propter commodum satisfactionis quo supplicanti providetur. Nam licet retractata sententia intra biennium, retractetur executio, retro facta, d. authent. quae supplicatio in verb. retractationis jure illi servando qui se gravatum putaverit, & ibi Bald. in sum. mario, attamen non ita plene ei provisum est, quia victor pendente supplicatione forte ita dilapidasset fructus. Quomodo autem differat supplicatio ab appellatione, vide Marantam d. loco à num. 15. usque ad 23. ubi octo differentias recenset, Specul. de supplicatione §. differt autem supplicatione vide Fridericum Fabri in suo processu judiciario tit. 87. De sententia retractanda per supplicationem vide Damhaud. in sua Practica Civili cap. 244. per tot.

TITULUS XV.

DE QUÆRELA.

Quaerelæ quando usus sit, & de ejus effectu.

SUMMARIA.

- 1 Quaerela est affine remedium supplicationi.
- 2 Sententia contra matrimonium vel pro eo, legitime subsistente impedimento, non transit in rem judicatam.
- 3 Declaratur quomodo hoc intelligendum?
- 4 Pro sententia à qua non est appellatum, praesumitur.
- 5 Sententia ex relatione peritorum in arte lata, non transit in rem judicatam.
- 6 Nec sententia juxta consilium Jurisperiti lata.
- 7 Sententia ex privilegiatis probationibus lata non transit in rem judicatam.
- 8 Quae sententia dicatur lata ex privilegiatis probationibus.
- 9 Sententia excommunicationis quodcumque retractari potest.
- 10 Quomodo hoc intelligendum?
- 11 In casibus quibus sententia non transit in rem judicatam, si appellatum non sit, quodcumque querela apud eundem judicem proponi potest.
- 12 Judex antequam admittat quaerelam summarie de injustitia sententia se informare debet.
- 13 Utile est in casibus quibus sententia non transit in rem judicatam appellare, alias sententia datur executioni.
- 14 Extrajudicialiter gravatus, vel per interlocutoriam si non appellavit, aut deserta est appellatio, habet adhuc quaerelam.

15 In causa matrimoniali contra duas conformes querelare licet.

16 Attentata in casibus quibus per appellationem non ligantur manus iudicis à quo revocantur per viam querela.

17 Appellatio in casu prohibito devolvit causam ad iudicem ad quem, ut gravamen corrigere possit?

† **A** fine remedium supplicationis est Quærela, pro cuius intellectu sciendum quod multi sunt casus in iure quibus sententia non transit in rem judicatam, licet ab ea appellatum non sit.

• Veluti. † Sententia in causa matrimoniali lata contra matrimonium, vel pro matrimonio legitimo impedimento subsistente, non transit in rem judicatam, *tex. in c. lator 7. c. tenor 10. c. consanguinei 11. ext. de re judic. Gaill. lib. 1. obser. 112. per tot. id est non*
3 transit in rem judicatam † quoad veritatem, ut non possit probari contractum, quia illud quandocunque fieri potest, pars enim victa non obstante sententia quandocunque potest docere de impedimento, quo probato, sententia retractari debet eo quod non transierit propter animæ periculum in rem judicatam, sed quo ad instantiam
† sic, † quia pro sententia à qua appellatum non est, præsumptio est quod rite prolata sit, *c. quod ad consultationem 15. c. sicut nobis 16. in fine ext. de sent. & re judic. & quoad illud tempus desertæ appellationis dicitur in rem judicatam transire, ita Gail. d. loco num. 11.*

• Secundo. † Sententia secundum iudicium peritorum in arte lata, nunquam transit in rem judicatam, *text. in c. fraternitatis 6. ext. de frigid. & malef. licet enim peritis in arte credendum sit, l. septimo mense 12. ff. de statu hom. tamen alii aliis sunt peritio-*

res, nam in artificibus magna est differentia, *l. inter artifices 31. ff. de solut.* proinde permissum est ei, qui ex relatione peritorum in arte contrariam reportavit sententiam, ad peritorum iudicium provocare etiam post decem dies, *Myns. cent. 6. observat. 35. numer. 1. & 2. Gaill. lib. 2. observat. 111. numer. 16.* ubi loquitur in casu quo ex relatione medicorum, vel chyrurgorum vulnus lethale iudicatum est, quod vulnerans post latam contra se sententiam ex iudicio medicorum, peritiores medicos, & chyrurgos adhiberi, postulare possit, qui si aliter sentiant, iudex suam sententiam revocare potest, propter consilium magis peritorum, hoc verum nisi isti periti essent assumpti de voluntate utriusque partis, quia tunc sententia non potest ulterius retractari, *Maranta in suo Spec. parte 6. de sententia numer. 131.*

Tertio. † Sententia ex consilio Juris-6 consulti lata non transit in rem judicatam, sed semper potest retractari, quandocunque apparebit consilium alterius Doctoris rectius sentientis, *ita tradit Maranta d. loco num. 130. Felinus in c. proposuisti num. 10. ext. de probat. Myns. d. loco, Gaill. d. loco num. 18.*

Quarto. † Sententia ex privilegiatis probationibus lata non transit in rem judicatam, *tex. & casus in l. si qui adulterii 34. C. ad l. Jul. de adult. Myns. d. loco n. 4. Marant. d. loco num. 133. Sichar. in l. 1. n. 5. C. de rebus cred. & jurejur.* ubi dicit quod talis sententia etiā post mille annos posset retractari, si quis inveniret novas, & proprias probationes, † dicitur autem sententia lata ex privilegiatis probationibus si ex juramento, præsumptionibus, & iudiciis lata sit, *Sichard. in d. l. 1. num. 11. 12. 13. & 14.*

Quinto. † Sententia excommunicatio-9

nis nunquam transit in rem judicatam, quia quodocunque etiam non interposita appellatione retractari, & excommunicatus absolvi posset, *tex. in c. ad reprimendam* 8. & ibi gloss. in verbo suspendatur, & Panorm. ubi dicit idem esse in qualibet sententia censuræ, ut in suspensione, & interdicto ext. de offic. ordinarii, & hoc propter periculum, animæ enim respectu est sua natura retractabilis, nec transit in rem judicatam, ¶ quoad alios autem effectus, si appellatum non sit, transit in rem judicatam, puta si ob contumaciam excommunicatus sit, expensas refundere debet, vel alia præstare, ob quæ in excommunicationem incidit. His, & similibus casibus qui enumerantur, à Maranta d. loco à num. 130. usque ad 155. ubi 24. casus refert, si quis intra decem dies non appellarit, ¶ potest nihilominus si se gravatum existimat, quærelam proponere, non quidem coram iudice superiore & appellationis, sed coram eodem qui sententiam tulit, Maranta in suo Spec. par. 6. de appell. n. 115. & 116. Panorm. in d. c. ad reprimendam vers. ex quo inferitur, & per viam quærelæ tales sententiæ revocari quodocunque possunt, & hoc adeo, ut dixi, verum est, quod non transeant in rem judicatam, Maranta parte 6. de sent. nu. 155. ubi refert ex Panor. & Felino, ¶ quod quando iudex aditur per viam quærelæ non debeat simpliciter admittere quærulante, sed prius summarie saltem se informare de injustitia, vel errore commisso in sententia, de hac quærela ex *tex.* & ibi gloss. in verbo suspendatur in d. c. ad reprimendam de offic. ordin. & ibi Panor. in 2. notabili, ubi dicit quod excommunicatus audiatur post decendum non per viam appellationis, sed per viam quærelæ.

Novisse autem convenit, quod omnibus istis casibus quibus sententia non tran-

sit in rem judicatam, ¶ utile tamen sit intra decendum appellare, aliàs executioni mandatur, Gaill. d. obser. 112. num. 11. Panorm. d. loco, et si appellatum sit causa devolvitur ad superiorem, nec est necesse quærelam pro reponendo gravamine coram iudice, qui tulit sententiam, proponere, Maranta d. loco num. 115. & 116. Nec solum prædictis casibus quibus sententia non transit in rem judicatam, usus quærelæ est si intra decendum non fuerit appellatum, ¶ sed & extrajudicialiter gravatus, vel per interlocutoriam sine causæ cognitione latam, si à tali gravamine non appellaverit, aut desertita sit appellatio, potest per viam quærelæ officium iudicis implorare pro iis revocandis quæ præter juris rationem facta sunt, cum extra iudicium gesta in rem judicatam transire non soleant, c. concertationi de appell. in 6. Joannes Ferrar. Mont. libr. 1. progymnas. forens. capit. 3. nec desertio appellationis præcludit usum quærelæ, Maranta parte 6. de appellat. num. 114. Licet quoque in causa matrimoniali contra duas conformes tertio provocare non liceat, ¶ tamen de injustitia sententiæ per modum quærelæ cognosci potest, Gaill. lib. 1. observat. 112. num. 7. Contra sententiam in possessorio latam quærulare licet, maxime si sine causæ cognitione iudex talem protulit sententiam, Wurmb. in pract. obs. tit. 44. obser. 12. Hartman. lib. 2. tit. 19. obser. 24. num. 4. ¶ Sic attentata revocantur per viam quærelæ in casibus quibus non ligantur manus iudicis per appellationem, ut sunt omnes casus quibus appellatio habet effectum devolutivum non suspensivum, tunc enim iudex à quo non obstante appellatione in causa procedere potest, donec sibi inhi- beatur, c. non solum de appell. in 6. Quinimo & in casibus in quibus omnino pro-

hibita

hibita est appellatio, ut nec effectum devolutivum habeat, † si quis appellat, operatur hæc appellatio quoad judicem ad quem, ut si videt gravamen possit illud emendare & corrigere, licet non operetur aliquem effectum suspensivum judicis à quo, Maranta parte 6. de appell. nu. 10. Et prædictis nota quod non potest peti rescindi per viam appellationis, in eo potest per viam quærelæ officium judicis implorari ut rescindatur, de quo Bart. & Angel. in l. arbitro ff. qui satisd. cogantur, ubi ponunt multos casus, & quid importet iste terminus reclamatio, vide Marant. parte 6. de appell. nu. 1. Hart. Hartman. tit. 19. obser. 29.

TITULUS XVI. DE REVISIONE.

Quomodo in causa Revisionis procedatur, & de ejus effecta.

SUMMARI A.

- 1 Quæ causa fuerit introducenda Revisionis?
- 2 Pro revisione supplicatur Electori Moguntino.
- 3 Idque intra tres menses ante Calendas Martias.
- 4 Modus procedendi in revisione traditur.
- 5 Pauper revisionem petens & succumbens puni-
tur in corpore.
- 6 In causa revisionis hinc inde unum producitur
scriptum nihil novi continens.
- 7 Juramentum Revisorum.
- 8 Revisores una cum iudice, & Assessoribus Ca-
meræ acta revident.
- 9 Pendente revisione executio suspenditur.
- 10 In hoc revisio à supplicatione differt.
- 11 In causis mandatorum de relaxandis captivis

& alimentorum præstita cautione, paritio
& executio fit.

- 12 Revisionis non est revisio.
- 13 Est & alia revisio sententiarum quæ non ex-
cedunt trecentos florenos.
- 14 Cur revisio ista introducta sit?
- 15 In causa infra 50. aureos non appellatur ad
Ducem Juliensem sed revisio petitur.
- 16 Victor in causa revisionis super syndicato Ju-
dices Camera convenire potest, si delo ini-
que judicasse appareat.
- 17 Judices inferiores per imperitiam, vel sordes
male judicantes in syndicato conveniri
possunt.
- 18 Sententia iniqua quoad judicem nunquam
transit in rem judicatam.
- 19 Ad quid teneatur iudex per imperitiam ma-
le judicans?

† QUANDOQUIDEM jurisdictio Camere Imperialis ex speciali lege Imperii quam Imperator, & Status Imperii communi consensu condiderunt, descendit, ita quod Camera in puncto justitiæ, & causarum civilium Cæsarem repræsentet & cum eo concurrentem jurisdictionem habeat, & præventioni locus sit, nec causa in Camera coepta per Imperatorem advocari possit, Gaill. lib. 1. obser. 41. nu. 3. 4. & 5. Schwam-
man pract. obser. decade 1. obser. 3. & 4. hinc ad instar sententiarum latarum à Præfecto Prætorio à sententia Judicis & Assessorum Camere non appellatur, Ordin. Camer. parte 3. tit. 51. Ne tamen sublato appellationis remedio, ansa, malitiose, vel negligentia, vel iniquitatis præbeatur, & sic partes litigantes per sententiam Camere forte iniquam, vel nullam indebite gra-
ventur, concessum est cuilibet, qui in Camera contrariam reportavit sententi-
am, debite tempore ad Revisionem pro-

vocare, quam rationem introducendæ revisionis ipsa Ordin. parte 3. tit. 53. in princ. exprimit his verbis, Damit auch Kammer-Richter und Benziger desto fleissiger seyn / so sie besorgen müssen / daß die Acta folgendes nach gesprochener Urtheil auch besichtigt / und niemand an dem Kammer-Gericht unrecht geschehe / setzen / ordnen / und wollen wir / 2c. quod fit in hunc modum. † Pars victa duobus mensibus, † hodie tribus Visitationis-Abscheid / de anno 57. §. 25. wiewol ferner / ante Calendas Majas supplicat Electori Maguntinensi tanquam Cancellario Germaniæ pro revisione, is eam Cæsari, & ejus anni Visitatoribus significat, revisionem in tali causa à tali petitam, & Consiliarios revidendis actis peritos mitti postulat, qui acta singulari industria revideant, & quod justum fuerit, reformando, vel confirmando priorem sententiam, judicent, hanc quoque denuntiationem Judicio Camerae faciendam esse, certum est. Si à die latæ sententiæ non toti duo menses hodie tres ad Kalend. Maji. supererunt, in sequentem annum revisio rejicitur, ita disponitur in Ordin. d. tit. 53. in princ. & vers. wo aber Formulam supplicationis pro revisione vide apud Schwamman / lib. 1. process. Cameral. cap. 75. nu. 28. Et si intra præfixum tempus revisionem non petierit amplius non auditur, Gaill. lib. 1. observ. ultima n. 1. & 2.

4 † Modus porro procedendi hic est. (1) Pars victa petens revisionem certam pecuniæ summam pro gravitate causæ actorum magnitudine, & personarum qualitate judicio Dominorum Revisorum æstimandam, deponit aut eo nomine sufficienter cavet, in usum expensarum, & in poenam succumbentiæ Fisco applicandam, Ordin. d. loco §. 1. und damit nisi revisionem pe-

tens pauper sit, † cui ob paupertatem, quia pecuniam deponere non potest, non denegatur revisio, sed succumbens in corpore punitur juxta vulgatam regulam. Qui non habet in ære luat in corpore, Gaill. d. locorum. 4. (2) † Deinde gravamina sua si volet unico scripto compræhendere & exhibere debet, quorum copia adversæ parti communicata, similiter unico scripto, vel producto ea refutare potest, hoc observato, ne quid novi hinc inde deducatur, quod in actis priorum Instantiarum deductum non sit, nam si quid novi hinc inde deducere liceret, injuria fieret Judicibus Camerae si erroris arguerentur, & eorum sententiæ reformarentur, de qua enim re non cognoverunt nec judicare potuerunt, l. de qua re 74. ff. de judic. Ordin. d. loco §. ersilich / Gaill. lib. 1. observ. 154. n. 2. (3) Revisionem petentes adversario postulante jurare in Camera de calumnia debent. Deputationis Tagg. Abscheid / de anno 1600. §. 151. und ob wol / (4) † Commissarii, & deputati Consiliarii jurabunt quod neutri partium in causa revidenda patrocinati sint, quod acta diligenter revidere, omnia maturo judicio ponderare, & secundum acta, & actitata, & non secundum propriam conscientiam quid juris sit, judicaturi sint, favore, gratia, odio, & omni dolo penitus seclusis, & remotis, Ordin. d. loco §. und sollen. (5) † Revisores cum Præsidibus, Judicibusque prioribus jurati acta revidere, hi causas, & fundamenta rei abs se judicatæ demonstrare: illi deinde soli momentis causæ ponderatis, æquum, bonumque statuere debent, Ordin. d. loco §. 3. darauff sollen. (6) Si sententia retractabitur pars victrix depositam pecuniam recipit, Sententia vero confirmata, pecunia deposita insumptuum reparationem, poenam

poenamque temeritatis cedit & sententia executioni Camerae demandatur, Ordinat. d. loco §. 6. im Gall aber.

- 9 † Effectus revisionis est, quod ea pendente suspendatur executio, prout ex §. 4. in fine Ordinat. d. tit. 53. probat Gaill. lib. 1. observ. 154. num. 3. & 4. Schwammian autem d. capite 75. à numer. 12. usque ad finem contrarium sustinet, hodie in deputatione Spirensi de anno 1600. §. als auß Streit 149. expresse statutum est, suspendi executionem † & in hoc differt à supplicatione, de qua supra diximus, quæ in casibus à jure permissis, non impedit executionem, etiam si intra decendium petita sit, dummodo pars victrix petens executionem satisfaciat de refundendo omni eo quod occasione judicati apud eum est, *tex. in auth. quæ supplicatio C. de precib. Imp. offer. Friderus de processib. in Camera extrah. lib. 2. cap. 28. num. 1. cum seqq.* ubi rationem diversitatis tradit, Gaill. d. observ. 154. num. 3. idem
- 11 de arrestis Imperii cap. 12. num. 4. † In causis autem mandatorum de relaxandis captivis, alimentorumve, decretorum paritio, executioque postquam idonee cautum erit, non est differenda, Deputation- Abscheid de anno 1600. §. 151. belangende convenit autem in hoc quod sicut non licet amplius quam semel supplicare, l. si
- 12 quis adversus §. C. de precib. Imp. offer. † ita revisionis non est revisio, nec à Revisoribus ad Imperatorem provocare licet, ne lites in infinitum protrahantur, tum etiam quod Revisores Imperatorem, & imperium repræsentent, & sic ab eodem ad eundem recte non fieret provocatio, Gaill. d. obs. ult. n. 3. prout quoque ineptum est, quod à Cæsare male informato ad eundem melius informandum appelletur, Gaill. d. obs. ult. n. 7. Ordinat. d. loco §. im Gall aber

da die Urtheil durch die Berordnete bekräftiget / soll es dabey ungeweigert ohn weiter appelliren / suppliciren und revidiren bleiben / und mit Execution solcher erst gesprochener Urtheil an dem Tagss-Cammer-Bericht fūrgefahren / auch die klagend Parthen das erlegt Geld / u Ab-lehnung des Kostens / auch Straff ihres Muthwillens verlohren haben. Latine. Si autem sententia per deputatos Revisores confirmate fuerit, siue ulteriori appellatione, supplicatione, & revisione eadem per Camera executioni demandabitur & pars revisionem petens depositam pecuniam non recipiet sed in usum expensarum & sumptuum & Fisci applicabitur. Præter revisionem de qua in Ordinat. Camerae sæpe allegato tit. 53. agitur, quam Gaill. lib. 1. pract. obser. tribus observationibus 53. 54. & 55. explicat, in Deputatione Spirensi de anno 1600. §. 18. es soll aber † alia ad-¹³ huc introducta est, quod scilicet in causis trecentis florenis minoribus contra sententiam supplicare Magistratui pro revisione actorum intra tempus legitimum liceat, ita quod causa ex iisdem actis, vel si quid novi non emerferit, binis adhæc scriptis de integro decidatur, aut etiam rei gravitate, parteve exigente, universitati, duobusve, vel tribus juris peritis recognoscenda, committatur, quæ Revisio ab illa priori differt, quod illa loquatur de revisione sententiarum quæ in Camera Imperiali promulgantur, hæc de revisione sententiarum ab inferioribus magistratibus, & iudicibus latarum, † quæ cum lege Imperii¹⁴ summa appellabilis ad Camera ad trecentos florenos augmentaretur, ita quod infra talem summam ad Camera amodo appellari non posset, ea propter simul introducta est, ne subditis Imperii, si se gravatos

vatos per sententias inferiorum judicum, & magistratuum sentirent, omne refugium iniquitatum emendandi præclusum esset, & hæc revisio hodie multum practicitur. † Juxta edictum Ducis Juliacenſis de anno 1578. 17. Martii appellationes ad Curiam Ducis an das Hoff- Gericht infra quinquaginta aureos non admittuntur, sed appellans mulctatur decem florenis aureis, si tamen pars victa se gravatam existimet, & gravamina sua ex actis prioris instantiæ se probare posse confidat, poterit intra sex menses à die latæ sententiæ computandos Duci pro Revisione supplicare, quæ revisio admittenda erit, & in causa revisionis procedendum, prout edictum præscribit, quod extat Reformat. Juliac. Düsseldorfii anno 1606. apud Bern.

16 Buiss excusa mihi fol. 154. † Post obtentam in causa revisionis reformatariam sententiam, si apparuerit, quod corruptio, aut dolus, vel prævaricatio intervenerit, victori contra fontes syndicatus etiam via patebit, Ordin. d. tit. 53. §. 5. ob sich aber

17 † sicut etiam contra alios judices inferiores ex imperitia, vel per sordes male judicantes, & hoc sive à sententia iniqua & injusta appellatum sit, sive non, imo etiam si

18 appellationi renunciatum esset, † sententia enim iniqua quoad judicem nunquam transit in rem judicatam, Gaill. lib. 1. observ. 153.

19 nu. 3. & si sine dolo, † culpa tamen, errore judicem male judicatum fuerit, tenetur parti læsæ ad sumptus litis, damna, & interesse, quatenus enim pars læsa est, de facto per sententiam iniquam eatenus judex læsionem resarcire tenetur, Bart. in l. 2. nu. 2. C. de pœna judic. qui male judic. ubi pulchre distinguit inter judicem imperite & judicem dolose puta per sordes, venalesque manus judicantem, & quomodo ju-

dex judicare, & quid in judicando attendere debeat, ne in syndicatu teneatur, pulchre tradit Gaill. d. obs. 153. n. 5. 6. 7. 8. & 9. & qualiter contra judices Cameræ in syndicatu procedatur, quando ex dolo, & malitia videlicet per sordes & corruptiones odio, vel gratia partium male judicatum revisis actis deprehenditur, vide Ordin. d. loco §. fin. wo aber einige Parthey.

TITULUS XVII. DE JUDICIO NULLI- TATIS.

Nullitas quibus modis in judicium deducatur.

SUMMARI A.

- 1 Judicium nullitatis super quo fundetur?
- 2 Modus procedendi in judiciis à lege præscriptus si non observetur processus est nullus.
- 3 Judicium nullitatis instituitur tribus modis.
- 4 Quomodo incidenter deducatur nullitas in judicium?
- 5 Nullitas & iniquitas simul alternatum in judicium deducuntur.
- 6 Nullitas hoc modo in judicium deducta si multaneò processu cum iniquitate expeditur.
- 7 Nullitas & iniquitas sæpe in eodem libello alternatim cumulantur.
- 8 Sola nullitas non impedit executionem.
- 9 Appellatio plerumque fit salva nullitate, quæ protestatio scedulæ appellationis, & libello inferitur.
- 10 Appellatio devolvit nullitatem nulla etiam in ea mente nullitatis facta.

- 11 *Judex nullitatem ex actis notoriam attendere debet, parte etiam non opponente.*
- 12 *Declaratur quando nulla sententia per judicem appellationis ratificari possit.*
- 13 *Sententia nulla per judicem appellationis confirmata, pars amplius de nullitate conqueri non potest.*
- 14 *Tribus modis incidenter deducitur in appellationis causa nullitas.*
- 15 *Quomodo nullitas in judicium principaliter deducatur?*
- 16 *In Camera nullitatem principaliter introducenti decernitur tantum citatio.*
- 17 *Etiam si supplicans alleget nullitatem ex actis esse notoriam.*
- 18 *Quando nullitas principaliter in judicium deducta notoria est judex ante litis contestationem processum, & sententiam cassare potest.*
- 19 *Declaratur exemplo quomodo nullitas principaliter in judicium deducatur.*
- 20 *Quando utile sit victo ad nullitatem refugium suum sumere?*
- 21 *Causa appellationis devolvit nullitatem. De qua appellatione hoc intelligatur?*
- 22 *Causa nullitatis deducit causam iniquitatis.*
- 23 *Judex in causa nullitatis potest super iniquitate pronunciare, licet videat sententiam priorem esse nullam.*
- 24 *Tria circa judicium nullitatis observanda.*
- 25 *In judicio nullitatis offertur libellus, lis contestatur, & alii termini substantiales observantur.*
- 26 *Judicium nullitatis coram quo judice instituatur?*
- 27 *Nullitas usque ad triginta annos proponi potest.*
- 28 *Deserta appellatione remanet salva nullitas.*

- 29 *Clausula Remota appellatione non tollit nullitatem.*
- 30 *Privilegium de non appellando non excludit judicium nullitatis.*
- 31 *Nullitas per viam exceptionis contra executionem opponi potest.*
- 32 *Nullitas notoria impedit executionem, non qua altiore indaginem requirit.*
- 33 *Circa nullitates judex quid advertere debeat?*
- 34 *Tres nullitates in Curia Colo. potissimum attenduntur.*
- 35 *In Camera si de meritis causae constet, non attenduntur nullitates quae irreparabile damnum non inferunt.*
- 36 *Confessio Rei purgat vitium nullitatis processus.*

JUDICIUM nullitatis, ad quod non interposita appellatione partes saepe confugere solent, † fundat se super omissione aliqujus solennitatis, quam ad substantiam & validitatem processus jura requirunt. Ne igitur litigantes in foro confuse, turbulenter sine ordine, sine lege aliqua & certa forma procederent, jura praescripserunt certum modum quem litigantes observarent, a quo non recederent, si causam & litem ad optatum exitum perducere optarent. Si igitur justae solennitates juris Civilis, aut modus procedendi in judiciis, quem uno verbo Processum vocare solemus, non fuerit observatus, si aliquis actus seu terminus substantialis judicii fuerit omissus, † tunc iste processus est mancus, mutilus & imperfectus, & consequenter nullus & inutilis, nam ubi lex formam praescribit, eaque non fuit observata, tunc quod praeter legem fit, pro infecto habetur, & legis assistentiam non habet, *Gail. lib. 2. obser. 19. nu. 15. 16. & 17. & obser. 155. num. 2.*

2. eod. lib. Quis autem iste sit modus procedendi, quæ solennitates judicii ordinarii, qui actus substantiales quorum omis-
 sio vitiet processum, & quæ nullitates committantur, nos hic pertractare non intendimus, ejusmodi enim ab aliis petenda, qui processum judicarium conscripserunt, & ex iis quæ nos hæcenus tradidimus, colligi possunt, & ante omnia ex tractatu Vantii de nullitatibus, qui ex professo tractat quænam nullitates in qualibet parte judicii committantur, & quod modis sententia dicatur nulla, vide processum Pelsii tit. 42. per tot. ubi viginti duos modos refert, Marantam in suo Specul. parte 6. de sententia ferre per tot. nostri solum instituti est in hoc tit. tradere quomodo ex nullitatibus commissis Judicium super nullitate
 3 processus instituatur. † Instituitur autem judicium Nullitatis tribus modis, (1) per viam appellationis incidenter, (2) Officio Judicis principaliter, (3) per modum exceptionis, Ordinat. Curiae Monast. parte 1. tit. 4. §. So siehet ihne / 2c.

† Incidenter venit nullitas primo. Quando disjunctim appellatur hoc modo Dico sententiam nullam, & si qua est appello, & tunc nullitas & iniquitas simul & conjunctim in judicium deducuntur, & vel per expressum, quando in libello appellationis deducuntur primo causæ nullitatis processus, deinde gravamina appellationis, & hoc alternative ut petatur primo super nullitate processus & sententiæ de-
 super latae; ea vero deficiente super iniquitate sententiæ pronunciari, veluti peto sententiam pronunciari nullam, & si aliqua sit, iniquam & injustam, Myns. cent. 4. obser. 63. nu. 1. Ordin. Camerae parte 3. tit. 34. in prin. † Et nullitas hoc modo inciden-
 4 ter proposita una cum iniquitate simulta-

neo processu tractari, & expediri debet, Myns. d. obser. 63. num. 2. cent. 4. & cent. 5. obser. 9. nu. 8. Ordinat. Camer. parte 3. tit. 34. §. 1. und soll also / ubi disponitur † quod nul-
 6 litas incidenter proposita cum iniquitatis quæstione iisdem terminis una agitari & causarum appellationum more procedi debeat, & sic est una instantia, secus si principaliter una cum appellatione esset deducta, tunc enim viderentur duæ instantiæ, vide Imolam in l. si expressum 19. colum. 17. digestis de appel. Bald. in l. qui testamento 37. in fine digestis de excus. tut. quod in Camera fieri non debet ex causa protractionis litium, quam Ordinat. d. tit. 34. in princ. exprimit
 Damit der Vorzug zweyfältiger Recht fertigung so an dem Käyserlichen Kammer-
 Gericht bisher nach einander hat beschehen mögen / abgeschnitten / und gefährliche ver-
 lengerung vermitten werde. † Et hoc mo-
 7 do nullitas, & iniquitas cumulative sub alternatione in eodem libello appellatorio sæpe deducuntur, & hoc eo consilio, ut si non una via saltem altera sententiæ latae executionem effugiant, & adversarium in obtento jure eludant, cumulationis ratio est, ut dixi, ut executionem impediunt, † quæ per solum judicium nullitatis non
 8 suspenditur, prætextu enim nullitatis sententiæ non decernitur inhibitiō, sed solum citatio, prout tradit Gaill. lib. 1. obseruat. 227. num. 9. & obseruat. 144. num. 6. intellige juxta distinctionem Bartoli in leg. 4. paragrapho condemnatum digestis de re judic. quam refert Mynsing. cent. 4. obseruat. 64. Cujus ratio est, quod sententia quæ transiit in rem judicatam faciat jus inter partes, per tex. in cap. cum inter 13. paragrapho fin. ext. de sent. & re judic. & pro veritate habeatur, lege ingenuum 25. digestis de statu hom. leg. res judicata 107. digestis de reg. jur.

jur. ergo rei judicatae standum est, donec evidenter & manifeste nullitas fuerit probata, neque solum eam allegare sufficit, pro validitate enim sententiae semper praesumitur, cap. in praesentia 6. extr. de renunciat. quae praesumptio rejicit onus probandi in adversarium nullitatem praetendentem, alternationis ratio est, ne si aequè principaliter gravatus nullitatem & iniquitatem in judicium deducat, sibi ipsi sit contrarius, & sic à limine judicii repellatur, causa enim appellationis praesupponit sententiam valere, argument. tot. titul. Cod. quando provoc. non est necesse, & Cod. si à non comp. judice judic. esse dic. (2) † Incidenter venit judicium nullitatis virtute protestationis libello appellatorio permixtae, solent enim libellantes in causa appellationis protestari, quod salva nullitate seu nullitatibus causas gravaminum deducant, prout quoque in ipsa scedula appellationis à procuratoribus fieri consuevit, & hoc duplici de causa, tum ne per appellationem à sententia eam à nullitatis vicio vindicare, & liberare videatur, tum ut in causa appellationis nullitatem quoque deducere valeant, vide Sichard. in l. ab eo judicato 3. in addit. Cod. quomodo & quando 10 judex &c. (3) † Incidenter venit nullitas virtute solus appellationis sine ulla protestatione vel mentione nullitatis, vel etiam deductione causarum nullitatis, quia judicium super iniquitate devolvit quoque vi sua causam nullitatis, & ita nullitas in causa appellationis incidenter venit, Mynsing. cent. 5. observat. 91. numer. 7. & observat. 92. numer. 4. vers. licet Gaill. lib. 1. observ. 77. numer. 7. observat. 127. numer. 2. & hoc est quod dicitur appellationem in definitiva vi sua in ventre continere nullitatem, etiamsi illius mentio facta non sit.

† Et si nullitas sit notoria utpote quae ex actis apparet & est insanabilis, tum judex etiam parte non opponente eam attendere, & non admissa litis contestatione super libello appellatorio super nullitate pronunciare debet, quod per judices prioris Instantiae sit nulliter actum, processum, & judicatum, prout tradit Gaill. lib. 1. observat. 42. numer. 7. & dict. obser. 77. numer. 6. & 8. & d. observ. 127. numer. 2. Mynsing. cent. 4. observ. 63. numer. 3. & observ. 93. numer. 4. & cent. 1. observ. 20. ubi ait etiamsi appellans non deducat nullitatem in causa appellationis, nec de ea ullam mentionem faciat, in appellatione, si tamen judex appellationis ex actis evidenter & notorie depræhendat, ex aliqua causa fuisse in priori instantia nulliter processum, aut judicatum debet nihilominus super nullitate pronunciare, lite etiam non contestata, vide Mansuer. in addit. ad Pract. Papiens. in forma interrog. fienda coram reo in verb. frustratorie, text. in lege quadam 41. in fine digest. famil. ercis. facit tex. in cap. cum dilecti 3. & ibi Panorm. in 4. notab. ext. de empt. & vendit. Ordinat. Camerae parte 3. tit. 34. paragrapho 1. vers. Es wäre dann daß sich auf den actis erster Instanz ein öffentliche nullitet befünde / welche in anderer Instanz nicht ratificirt werden möchte / alsdann sollen unser Kammer-Richter und Bersitzer auch vor der Kriegsbesetzung/und ex officio darüber endlich zu sprechen/und zu erkennen Gewalt und Macht haben. Latine. Nisi in actis propriis instantiae notoria nullitas depræhendatur, quae in alia Instantia reparari non posset, quo casu Judex Camerae & Assessores etiam ante litis contestationem ex officio desuper pronunciant. † Potest autem ratificari prior sententia nulla ex eo quod die feriata, vel

parte non citata lata sit, item si inverso ordine processum sit, † & tunc amplius post ralem ratificatoriam latam de nullitate prioris sententiæ agi non potest, ita tamen confirmatur ut non ex confirmata, sed ut ex confirmante post tempus judicati quadrimestre scilicet agatur, vide pulchre Imolam in dicta lege si expressum colum. 6. adde Mynsing. cent. 4. observ. 62. num. 3. & observ. 94. in princ. † Et sic tribus modis incidenter deducitur in causa appellationis nullitas, (1) expresse in ipso libello appellatorio, (2) virtute protestationis, (3) tacite virtute appellationis quæ cognitionem super notoria nullitate deducit ad judicem appellationis, ut diximus.

15 Secundo. † Deducitur in iudicium nullitas principaliter, quando citra causam appellationis quis adit judicem & citato adversario offert libellum, super nullitate processus, & petit sententiam pronunciari nullam, si dicat sententiam, vel actum seu processum esse nullum, ejusque rescissionem petat, absque ulla mentione appellationis. Et si in Camera processus nullitatis principaliter introducatur quod fieri potest, si iudex à quo immediate Camerae 16 subjectus sit, † tunc citatio tantum ad supplicationem partis decernitur non inhibito, † etiam si supplicans alleget notoriam nullitatem, quia hoc casu cum sit præsumptio pro sententia, juxta tex. in d. cap. in presentia, ext. de renunci. & cap. sicut 16. in fine ext. de sentent. & re judic. nudis narratis supplicantis non creditur, Gail. d. observ. 127. numer. 10. & observ. 144. num. 6. 18 † nisi ut supra quoque dixi, nullitas ex actis notoria appareat, veluti si prophani iudices de spiritali causa sententiam dixerint, Mynsing. cent. 4. d. observ. 64. quo casu etiam ex officio ante litis contestatio-

nem processum & sententiam annullare potest, Myns. cent. 5. obser. 91. nu. 3. Atque hoc casu ipsa causa una cum expensarum condemnatione remittitur ad ordinarium judicem alioquin si causa in dubio Camerae reservatur jam expensæ solent compensari. Declaro prædicta exemplo. † Veluti 19 victus à sententia non appellavit, ea transivit in rem judicatam, hic si succumbere nolit, si victus manus dare recusat, potest instituere iudicium super nullitate processus, docendo quod per prioris Instantiæ Judices non observato legitimo ordine processus judicatum sit, quod actus substantiales iudicii veluti citatio, libelli oblatio, litis contestatio &c. omissi sint, aut sententia debitis & requisitis à jure non adhibitis solennitatibus lata, quæ traduntur per Dd. in leg. prolatam 4. Cod. de sentent. interloc. omn. judic. Et tunc ad instar causarum extraordinariarum simplicis quærelæ in Camera proceditur, Ordinatus. parte 3. titul. 34. §. 2. wo aber von/ Mynsing. cent. 5. dict. observat. 91. numer. 1. † Et ista est bona cautela pro iis qui non 20 appellarunt à sententia, aut appellarunt in casu in quo non licebat appellare ut appellatio non sit devolutiva, aut intra debitum tempus eam interpositam non introduxerunt, nec sunt prosequuti, ut appellatio sit deserta, hisce tribus casibus utile erit iudicium nullitatis amplecti, quod simul causam appellationis devolvit, Gail. lib. 1. observ. 135. num. 3. Si enim causa vel de jure communi, vel ex Ordinatione Camerae, seu Constitutione Imperii, vel ob privilegium de non appellando in certis casibus, vel intra certam summam non sit appellabilis, vel quia deserta sit appellatio, vel à partibus appellationi renunciatum, nihilominus remota appellatione prædictis

dictis modis nullitas sublata non censetur, sed potest pars victa non obstante privilegio, desertione, vel renunciatione quaestionem nullitatis in iudicium deducere, & citationem in Camera impetrare, *ita prolixè tradit Gail. lib. 1. obser. 135. per tot.* ubi præjudicia allegat, & obser. 127. num. 8. ubi dicit advocatos, & procuratores Camerae hac cautela uti quando à sententia debito tempore non est appellatum, aut alias summa Ordinationi, vel privilegio conformis non est, quia tunc exclusi à via appellationis ratione iniquitatis sententiæ super nullitate principaliter intentanda supplicem libellum pro citatione exhibere solent, *vide Mynsing. centur. 2. obser. 77. num. 5. & centur. 4. obser. 63. num. 6. & 7. & cent. 5. observ. 91. num. 6. Hurmbf. in observ. pract. tit. 24. observ. 36. VVinz. in addit. ad Pelsium d. tit. 43. num. 17.* Ad hoc autem ut hujusmodi citatio decernatur necesse in supplicatione vel in instrumento nullitatum causas exprimere, ad quod iudex diligenter animadvertere debet, *juxta c. ut debitus ext. de appell. cap. 1. eod. tit. in 6.* ita disponit Ordinatio Camerae d. tit. 34. paragrapho fin. und sollen die Procuratores die Ursachen der nullitet verhalben principaliter oder incidenter gehandelt wird/specifice außgedruecken/und zu bestimmen schuldig seyn. Et eo modo si à condemnato principaliter causa nullitatis fuerit intentata, in eaque obtinuerit docendo evidenter nullitatem commissam, tunc iudex nullitatis super meritis causæ quoque cognoscere potest, eam confirmando, vel reformando ex iisdem actis, vel ex novis causis & probationibus, *prout tradit Gail. d. obs. 127. num. 1. ubi complures allegat. & num. 2. & 3. duas limitationes tradit, Sichard. in l. cum proponis 4. num. 19. Cod. quomodo & quando iudex, &c. In Curia Monast. ista cau-*

tela non est tuta, si nullitas sit frivola, succumbens enim in iudicio nullitatis vigore Ordinatio. parte 2. tit. 43. §. fin. multatur poena quinque florenorum aureorum, Et sic duæ admodum utiles tenendæ sunt regulæ: altera. † Causa appellationis devolvit causam nullitatis id est si sententiam non possum probare iniquam, saltem probabo esse nullam, Proinde si quis à sententia appellet deinde appellatio in Camera pronuntietur deserta vel non acceptetur jam citationem ratione nullitatis impetrare possum & sic causa, appellationis devolvit nullitatem etiam si nullitatis in appellatione non sit facta mentio, *Bart. in l. si expressim ff. de appell. Zasius in l. cum quarebatur 62. ff. de re judicata*, quæ conclusio intelligenda de appellatione à definitiva ab interlocutoria enim solum devolvit gravamen in appellatione expressum, appellans à simplici interlocutoria non potest de nullitate agere coram iudice ad quem, *d. c. ut debitus, Guido Papæ d. loco question. 67.* quia, ut dixi, per simplicem appellationem ab interlocutoria nullitas non devolvitur sed gravamen duntaxat expressum, *Gail. d. observat. 127. num. 4. Myns. centur. 5. observat. 92. numer. 4.* appellatio ab interlocutoria quando devolvat nullitatem, *vide addit VVintzleri ad Pelsium tit. 43. num. 9. & 10.* altera. † Quod causa nullitatis deducat causam appellationis, id est idem iudex qui cognovit & pronunciavit super nullitate potest quoque cognoscere super iniquitate seu gravaminibus, & sic idem est iudex nullitatis & appellationis, *argum. l. absentem 6. C. de accusat.* † Hinc iudex appellationis etsi videat sententiam nullam, potest tamen super iniquitate ejus pronunciare, etiam si nullitas sola fuisset proposita, & à controvertentibus disputata, & hoc ut

honoris iudicium prioris Instantiæ parcatur, *Mynsing. cent. 3. obs. 72. Gail. lib. 1. obs. 77. n. 5. & 6. VVurmbf. in pract. obser. tit. 24. obser. 33. num. 1. 2. & 3.* ubi dicit quod causa nullitatis devolvat causam iniquitatis, ita quod iudex si videat sententiam nullam non tamen debeat differre neque abstinere reum condemnare, si videat condemnandum, vel ipsum absolvere si videat absolvendum, *idem d. tit. 24. obser. 35. num. 4.*

Et quando nullitas principaliter sine mentione appellationis instituitur, tunc dicitur proprie iudicium & processus super nullitate, de quo nobis sermo hoc tit. 24 est, † de quo tria observanda sunt. † (1) 25 Quod ejusmodi iudicium nullitatis sit ordinarium, ita quod requiratur libelli oblatio, litis contestatio, alique actus judiciales, si nimirum nullitas quæ præten- ditur commissa, non sit notoria, & aliorum indaginem & investigationem postulet, *pulchre Gail. d. observat. 77. per tot. Mynsing. cent. 1. observat. 38. in fine.* Ratio, quia sententia super nullitate vim definitivæ habet, quæ lite non contestata fieri nequit, *tot. tit. ext. ut lite non contestata.* Et eadem æstimationis ratio habetur cum de nullitate seorsim, & principaliter agitur quoad summam appellabilem quæ in causa appellationum *Reichs-Abscheid* de anno 70. §. 69. *ebener Massen* / & sic derogatur quodammodo iis quæ sub num. 20. diximus. (2) † Illud iudicium nullitatis potest agitari vel coram eodem iudice qui nulliter processit, dummodo sit ordinarius, *l. si præses 6. C. quomodo & quando iudex c. l. si accusatoribus 4. ff. de accus.* aut coram iudice appellationis, *l. absentem. 6. Cod. de accusat. vide Sichard. in l. si ut proponis 4. num. 14. C. quomodo & quando iudex, & c.* ita quod in electione partis sit coram eodem iudice

qui pronunciavit agere, vel coram ejus superiore, *sic Bart. in d. l. si expressum num. 14. Ferrariensis in forma appell. à definitiva in verb. fuisse nullam num. 7.* quod posterius tutius est, & plærumque in praxi observatur, præsertim si nullitas ex malitia, vel injuria, aut turpitudine iudicis proveniret quo casu iniquum foret, ut ipse suæ turpitudinis, & iniquitatis cognitor esse deberet, *Gail. d. obs. 127. num. 5. 6. & 7.* Et quando de nullitate agitur coram superiore adeundus est immediate superior, & sic gradatim eundum, sicut in appellationibus, *Bald. in d. l. sit ut proponis num. 12. Felinus in c. in literis 9. colum. fin. ext. de offic. delegati.* Et si reus in prima instantia duplex forum sortiatur, si duo iudices concurrentem habeant jurisdictionem, tunc nullitas processus coram uno iudice habiti, potest deduci coram alio, prout in facto observatum vidi & circa iudicem nullitatis vide plenam distinctionem, *Myns. centur. 6. obser. 92. per tot. Gail. d. obser. 127. num. 5. 6. & 7.* Potest & alius iudex à principe impetrari qui super nullitate cognoscat, si delegatus principis nullam protulerit sententiam, *text. & casus in d. l. si ut proponis & ibi Bald.* Et an in causa nullitatis ex iisdem actis vel ex novis judicari debeat, vide *processum Pelsii d. tit. 43. num. 21. 22. & 23.* ubi tres casus distinguit an sententia tantum nulla dicatur, an processus cum sententia, an sententia cum aliqua parte actorum seu processus, vide ibi per eum, simili modo distinguit, *VVurmbf. d. tit. 24. obser. 33. num. 3. 4. & 5.* Et est quoque differentia in pronunciando, nam si dicatur nulliter libellatum, ut ita loquar, processus, & pronunciatum, jam pronunciatur *daß nulliter gesagt / procedirt / und geurtheilt.* Si autem libellus recte conceptus, & nulliter processus, & pronunciatus, tunc pronunciatur *daß nichtiglich procedirt*

cedirt und geurtheilt/ & quod ad libellum in Camera respondendum & lis contestanda sit, at si non nulliter sententiatum sed tantummodo processum jam pronunciatur
 27 Das nichtiglich gehandelt sey. (3) † Illud judicium nullitatis durat usque ad 30. annos intra quos semper causa nullitatis deduci potest, neque ante ei censetur præscriptum, *argum. d. l. si expressim & ibi Bart. Maranta parte 6. de sententia num. 154. Gail. d. obser. 127. num. 8.* at vigore Ordinac. Curiae Monast. parte 2. tit. 43. in prin. omnis nullitas deducenda est in judicium intra sex hebdomadas & tres dies à die publicationis sententiae. Unde consequitur. (1) † Quod deserta appellatione salva adhuc sit causa nullitatis etiam quæ cum appellatione cumulata est, ut principaliter proponi possit, ita tradit *Myns. cent. 4. obser. 63. num. 6. & 7. & cent. 2. obs. 77. per tot. ubi ex professo hoc disputat. & cent. 5. observ. 91. numero 6. Gail. d. obser. 127. num. 8. & obs. 135. num. 6.* (2) † Quod clausula remota appellatione non tollat nullitatem, quia diversa & separata sunt beneficia & remedia, à separatis autem non fit bona illatio, *argum. l. naturaliter 12. §. nihil commune ff. de acq. poss.* Unde non sequitur causa ista commissa est cum clausula Remota appellatione, ergo quoque nullitas exclusa est, per prædictam rationem, tum etiam quod per istam clausulam solum appellatio frivola, & temeraria remota censetur, non vero quæ ex legitimis & relevantibus causis fit, prout tradit *Gail. lib. 1. obs. 33. num. 3. Myns. cent. 3. obs. 63. num. 10.* (3) † Quod beneficium seu privilegium de non appellando non excludat judicium nullitatis, *Gail. d. obs. 135. per tot.*
 30 † Tertio deducitur nullitas per viam exceptionis, quando condemnatus in ipsa executione opponit exceptionem nullita-

tis puod nulliter processum sit, sententia enim nulla non meretur executionem, l. 4. §. condemnatum & ibi *Dd. communiter ff. de re judic. leg. si cum nulla § 8. eod. tit. l. si feriatis 6. ff. de feriis, tex. in leg. si prætor 75. vers. Marcellus notat ff. de judic.* proinde si prior judex pergit exequi priorem sententiam tunc excipitur de nullitate, & hoc perpetuo fieri potest, quodocunque venerit adversarius sententiam suam exequenturus, *leg. pure 5. §. fin. ff. de except. doli*, † tum si ista nullitas sit notoria, aut incontinenti eam probare possit, impedit executionem, *Gail. d. obser. 135. num. 7. & obser. 113. numero 3. Cravetta cons. 207. numero 8. lib. 1. Pelsius in suo processu tit. 50. num. 1. 2. 3. 4. & 5. VVurmbs. d. tit. 24. obser. 34. per tot. ubi dicit num. 4. quod in casu quo exceptio nullitatis non impedit executionem, à victore præstanda sit cautio de restituendo quatenus probetur nullitas, nisi executio irreparabile damnum inferret, vide Pelsium d. loco.* An autem executio trium conformium sententiarum exceptione nullitatis impediatur si probatio incontinenti offeratur, vide *Myns. centur. 6. obser. 4. Gail. lib. 1. obser. 42. num. 11. & 12. & obser. 72. num. 4. Borellum in Summa Decisionum tome 2. tit. 32. à num. 47. usque ad 55. In Reformat. Juliacenſi cap. 65. traduntur subsequentes exceptiones nullitatis sententiæ.* Nachdem zu mehrmalen zu Verhinderung der Vollstreckung die Exception oder Auszug der Richtigkeit ausgesprochenen Urtheils vorgeworffen wird / daher nützlich und gut / daß die Richter derenthalb gewarnet / auch die Partheyen ihres Rechtens desto mehr acht nehmen mögen / so soll man auff nachfolgende Unterrichtung fleißige Anmerckung haben / damit alle Richtigkeit in künfftiger Zeit verhütet werde / und erstlich / so ist ein jedes Urtheil das auff allen

allen gebottenen Feriertagen außgesprochen/
obwohl die Partheyen in die Eröffnung
verwilligt/nichtig / dergleichen dieweil in
Zeit der Ferien / die zu Nothturfft des
Menschen eingesetzt / als im Arn und
Herbst/alle gerichtliche Sachen und Hän-
del rauen sollen/ darum so kan zu derselbi-
ger Zeit kein kräftig Urtheil außgespro-
chen werden / es wäre dann Sach daß die
Partheyen auff solche Ferien vorhin ver-
zogen/alsdann kan das Urtheil als nichtig
nicht widersprochen werden / wie in glei-
chen die Urtheil so der Bitt vorgewendter
Klagen nicht gemäß gestellt/nichtig so kan
auch ohne Ladung/wie gleichfalls ohne des
Gegentheils vorbrachte Klage und Ant-
wort/ oder gegen diejenigen so minderjäh-
rig / und Sinnlos / und doch im Rechten
nicht vertreten / beständiger Weiß kein
Urtheil außgesprochen werden/ wäre aber
ihnen zu gutem Urtheil außgesprochen/
dasselbig wird bündig und kräftig ge-
halten. Latine. Quoniam ad impediendam
executionem, exceptio nullitatis sæpe op-
ponitur hinc consultum, quod iudices de
præcavendis nullitatibus instruantur, par-
tes quoque litigantes in instruendis proces-
sibus rite & legitime juxta dispositionem
juris & fori consuetudinem cautiores red-
dantur, subsequencia sunt attendenda, ut in
futurum omnes nullitates evitentur. Primo.
Omnis sententia die feriato in honorem
Dei lata, etiam si litigatores in publicatio-
nem consenserint, nulla est, deinde quia in
feriis messium & vindemiarum judicia si-
lere debent, proinde in ejusmodi feriis nul-
la sententia rite promulgari potest, nisi re-
nunciatum esset feriis, tunc enim sententia
nullitatis vitio non subjacet. Item senten-
tia non conformis libello, nulla est. Item
sententia parte non citata lata, non oblato

libello & responsione facta nulla est, item
contra minores, & furiosos indefensos va-
lide pronunciari non potest. † Pro coro- 33
nide circa hoc judicium nullitatis diligen-
ter observandum, quod cum plæreque nul-
litates ex scrupulosa quadam juris disposi-
tione procedant, & magis de apicibus juris
sint quam æquitatis rationem aliquam, aut
magnam habeant, æquus & cordatus iudex
non debeat esse nimis delicatus & scrupu-
losus in observatione juris, & legum, quæ
anxias quasdam subtilitates, & solemnita-
tes inducunt, & sic nimium facilis in atten-
dendis nullitatibus, ne dum juris apices
studiose nimis consecratur, umbram am-
plexus, veritatem amittat, & differendo li-
tes se multitudine litium obruat, Rempub.
turbet, & partes litigantes inutilibus sum-
ptibus exhauriat, dabit itaque operam, ut
æquitatis quam juris sit amantior, *juxta leg.
placuit 8. C. de judic.* & magis merita causæ
attendat, quam ut omnes legum subtilita-
tes timetur, anne aliqua in parte in proces-
su erratum sit, ordinem invertendo, aut o-
mittendo mutando, vel addendo. Unde
ex infinitis quasi nullitatibus quæ circa
processum committi possunt, † tres potif- 34
simum ex stylo Curia Archiep. Colon. at-
tenduntur, defectus jurisdictionis, ut si ab
incompetenti iudice sententia fuerit lata,
qui iudex esse non potuit, defectus citatio-
nis, quæ defensionis species est, defectus
mandati procuratoris, adde ineptitudinem
libelli, extra hos defectus vix est ut corda-
tus iudex facile processum casset & annul-
let, quæ nullitates statuto, vel privilegio
quoque tolli non possunt, *Gail. d. obs. 127. n. 5.
& obs. 66. num. 5. & obs. 75. num. 10.* Hinc licet
tradant interpretes juris quod sententia quæ
est ipso jure nulla, non possit reformari per
iudicem appellationis sed debeat tantum
pro-

pronunciari nulla, ut refert, *Myns. cent. 1. observat. 27. in princ.* † attamen in Camera si de meritis causæ ex actis constare possit, scrupulose, nullitas commissa in processibus priorum Instantiarum, non attenditur, sed ut sumptibus parcatur, causæ merita, & ipsa veritas magis quam solennia juris considerantur, *Myns. dict. obser. 27. in fine, & cent. 4. obser. 62.* cujus tres fallentias vide apud eundem, *cent. 5. d. obs. 93. num. 2. 3. 4. & 5.* & sic ob nullitates, nisi causæ principali irreparabile damnum inferant, processus priorum Instantiarum à Camera non rejiciuntur, verum ex iisdem causæ decisio eruitur, *Ordin. parte 3. titul. 34. in prin. vers. und so fern der Cammer-Richter / und Hensiger solche angezogene Wichtigkeit nicht der Gestalt erfunden / daß dardurch der Parthey in der Hauptsach ein unwiderbringlich Unrecht geschehe / solten dieselbige vorige Proceß anderer Unformlichkeit halber nicht verworffen / sondern darauff in der Hauptsachen erkandt werden was recht ist.* Ratio est quia Princeps potest ratum habere processum nullum ratione ordinis omitti, quando merita sunt bene tractata & constat de bono jure partis, *ita Panor. in cap. cum olim ext. de sent. & re judic. & in c. petitionem ext. de accus. & consuetudine quoque potest induci quod per simplicem facti narrationem, & verbalem petitionem & contradictionem & responsionem introducatur litis contestatio, ita idem Panorm. in c. in causis colum. 2. ext. de sent. & re judic. ideo bene hic per Ordinationem provisum, cum in Judiciis inferioribus plerumque sint tales consuetudines, quod processus hujusmodi nullitatis causa non annullentur, vide *Guid. Papa decis. 369.* Et hoc vel maxime ea de causa quod omnes defectus in Camera restaurari possint, nam ibi*

libellus, litis contestatio, aliaque solennia processus ex actissime requiruntur, & latum unguem ab lis non disceditur, *Gail. lib. 1. obser. 42. num. 1. & observat. 75. num. 6. & 7.* † Hinc etiam si processus sit nullus, si tamen reus confiteatur crimen in forma juris, illa confessio purgat vitium nullitatis, & reus condemnari potest, *Myns. cent. 5. obs. 77. per tot.*

TITULUS XVII. DE EXECUTIONE SENTENTIÆ.

Quomodo sententia mandetur executioni juxta dispositionem juris Civilis, Ordinationem Camerae & aliarum Curiarum exacte traditur.

SUMMARIA.

- 1 Sententia quæ transivit in rem judicatam executioni demandatur.
- 2 Res judicata quæ dicatur.
- 3 Res judicata est effectus sententia.
- 4 Res judicata dicitur sententia à qua non est appellatum.
- 5 Sententia à qua non est appellatum transit in rem judicatam, & quæ sit ejus ratio.
- 6 Sententia item à qua non est legitime appellatum.
- 7 Deserta appellatione sententia transit in rem judicatam.
- 8 Sententia transit in rem judicatam cum de jure appellare non licet.
- 9 Per approbationem victi sententia transit in rem condemnatam.

- 10 Decisio d.l. ad solutionem.
- 11 Probatum legem loqui de petente dilationem solvendi ante, vel post appellationem.
- 12 Casus, & decisio legis.
- 13 Tres limitationes ipsius decisionis traduntur.
- 14 Sententia per judicem appellationis confirmata, fit res iudicata.
- 15 Ex re iudicata datur actio, & exceptio.
- 16 In realibus quomodo fiat executio?
- 17 Executionem facti in realibus debet precedere praeceptum restituendi intra certum tempus.
- 18 Executio fit praecise in id quod in condemnationem venit.
- 19 In personalibus fit executio pro mensura debiti.
- 20 Quis ordo in personalibus in executione observetur?
- 21 Deficientibus bonis debitoris venit ad capturam personae.
- 22 Executio facta non servato ordine à jure praescripto, nulla est.
- 23 Statuta, & consuetudines servanda illius loci ubi fit executio.
- 24 Modum executionis quae fit in alia re quam in qua condemnatio facta vide remissive.
- 25 In quibus bonis debitoris non possit fieri executio, vide remissive.
- 26 In bona extra territorium judicantis fit executio per juris subsidiales.
- 27 Quomodo juxta Ordinatum. Monast. in diocesi fit executio?
- 28 Judex alieni territorii non requisitus, exequendo, de non alieno processu se non intro-mittit.
- 29 Ecclesiasticus judex implorat brachium saeculare pro executione suae sententiae.
- 30 Actio iudicati potest institui coram quolibet ordinario competenti.
- 31 Merus executor cognitionem causae non habet.
- 32 Executio sententiae petitur officio iudicis, vel jure actionis.
- 33 Officio Iudicis quando executio fit?
- 34 Quomodo actio iudicati.
- 35 Actio iudicati perpetua est, rei persecutoria heredi, & in heredem datur.
- 36 Actio iudicati datur contra dominum.
- 37 Quibus casibus detur contra procuratorem?
- 38 Actio iudicati non datur contra fideiussorem contractus.
- 39 Nec contra tutores, & curatores condemnatos.
- 40 Sententia fit exequutio contra tutores, & curatores calumniose pro pupillis, vel minoribus litigantes.
- 41 Quando tertius ratione iudicati conveniatur?
- 42 Pars victrix propria auctoritate non potest exequi sententiam.
- 43 Ex mandato iudicis victor ingredi possessionem fundi adjudicati potest.
- 44 Voluntate condemnati potest quis ingredi possessionem.
- 45 Ordinarius suam sententiam exequitur.
- 46 Quando iudex appellationis?
- 47 Quae sit differentia in Camera inter executoriales, & mandatum executoriale.
- 48 Intra quod tempus sententia sit exequenda?
- 49 In obligationibus in quibus dies non apponitur praesenti die debetur.
- 50 Intellectus l. debitoribus ff. de re iudic.
- 51 Lex 12. Tabul. iudicatis dierum inducias dabat.
- 52 Jure Digestorum arbitrium est.
- 53 Jure Codicis quadrimestre tempus condemnatis datur.
- 54 Quadrimestre tempus ex causa coarctari, & prorogari potest.
- 55 Pen-

- 55 Pendente quadrimestri condemnatus judicatum solvi satisdare debet.
- 56 In Camera condemnatis dantur sex septimanae & tres dies.
- 57 Quando in Camera fiat declaratio ob non paritionem executorialium?
- 58 Jure Saxonie quod tempus condemnatis datur.
- 59 Quomodo executio rei judicate impeditur?
- 60 Pretextu instrumentorum post repertorum res judicata non rescinditur.
- 61 Casus dict. leg. sub specie Codic. de re judic.
- 62 Ratio dubitandi.
- 63 Ratio decisionis leg. admonendi digest. de jureiur.
- 64 Duæ ampliationes legis.
- 65 Limitatur in Repub. & Fisco.
- 66 Cautela ne defectus instrumentorum litiganti præjudicet.
- 67 Contra absolutoriam sententiam ex defectu probationum latam repertis instrumentis datur restitutio in integrum.
- 70 Tribus potissimum modis executio rei judicate impeditur.
- 72 Per modum restitutionis in integrum sententia ex variis causis rescinditur.
- 73 Si ex falsis testimoniis, testibus pecunia corruptis lata est sententia.
- 74 Si ex falsis testimoniis, testibus præcibus corruptis, lata est sententia.
- 75 Falsitas, & corruptela an simul probari debeant?
- 76 Utilis cautela in casu evitanda superflua probationis.
- 77 Si ex falsis testimoniis victore inscio judicatum sit.
- 78 Si ex falsis instrumentis lata sit sententia.
- 79 Tria ad hoc necessaria sunt.
- 80 Petenti restitutionem in integrum incumbit probare judicem ex falsis instrumentis judicasse.
- 81 Quando præsumatur judicem falsos testes, vel instrumenta in judicando sequutum esse?
- 82 Sententia ex falso juramento lata noviter repertis instrumentis rescinditur.
- 83 Item lata ex falsis allegationibus.
- 84 Læso per sententiam latam ex falsis instrumentis, triplici remedio succurritur.
- 85 Quid intersit petere in integrum restitutionem contra sententiam, & excipiendo ejus effectum remorari?
- 86 Cur sententia ex falsis instrumentis lata non sit ipso jure nulla?
- 87 Decisio L. I. de C. de re judic.
- 88 Ponitur in lege regula & exceptio.
- 89 Regula quæ?
- 90 Exceptio quæ?
- 91 Casus hujus Legis.
- 92 Duæ ampliationes decisionis legis.
- 93 Exceptio nullitatis contra rem judicatam opponitur.
- 94 Omnes exceptiones quæ reddunt iudicium retro nullum opponuntur in executione.
- 95 Item exceptiones non impugnantes sententiam.
- 96 Item exceptiones supervenientes post sententiam.
- 97 Merus executor de quibus exceptionibus cognoscere possit remissive.
- 98 Quando iudex alterius territorii non teneatur executionem facere.
- 99 In Camera processus executivus est summarius.
- 100 Non suspenditur executio per exceptionem requirentem altiore indaginem.
- 101 In diocesi Monasteriensi quomodo fiant executiones sententiarum?

102. Tertius interveniens executionem impedire potest.

103. Brevis explicatio interdicti Ne vis fiat ei qui in possessionem missus est.

104. Quibus subveniatur hoc interdicto?

105. Aliud esse possidere, aliud in possessione esse.

106. Reus in hoc interdicto quibus se exceptionibus tueri possit?

107. Tres defectus circa immisionem considerari possunt.

108. Ex tribus causis huic interdicto locus est.

109. Impeditus ingredi possessionem duo habet remedia.

† QUANDOQUIDEM ea demum sententia executioni demandatur quæ transivit in rem judicatam, cap. quod ad consultationem 15. ext. de sent. & re jud. l. cum quædam puella 19. ff. de jurisd. acturus de executione sententiæ, præmittendum censeo, quæ dicatur res judicata. † Res judicata dicitur, ut definit JC. Modestinus in l. 1. ff. de re jud. quæ finem controversiarum pronuntiatione judicis accepit, quod vel condemnatione, vel absolutione contingit, nam finis controversiæ, cum causa per sententiam ita terminata est, ut non speretur altera, res judicata dicitur, † quæ effectus sententiæ est, proinde ut cognoscatur plenius, quando controversia dicatur res judicata videndum est, qualiter & quando sententia transeat in rem judicatam.

† Et primo quidem quando à sententia non est appellatum, & tempus appellationi præfinitum, effluxum est, tunc dicitur res judicata, tex. in §. 1. in authentic. de appell. & intra quæ temp. authent. hodie Codic. de appell. ubi glossa final. l. si cum inter 2. in fine Codic. quando

provoc. non est necess. leg. ab eo judicato 3. Codic. quomodo & quando judex sent. argument. leg. 1. Codic. de postul. l. 1. Codic. si sepius in integ. restit. postul. d. c. quod ad consultationem ext. de re jud. Quocirca sciendum est † sententiam etiam injustam non retardare executionem nisi ab ea appelletur, c. inter Monasterium 20. & ibi Panorm. in summario cap. suborta 21. ext. de sent. & re judic. nec absurdum est, quod sententia aliquid operetur quia licet sit error juris commissus, tamen tacite & recte, & sic non est offensum jus positivum, sed tantummodo jus litigatoris, leg. penult. vers. prætor ff. de just. & jure, l. præses 27. l. cum prolatis 32. ff. de re judic. qui si patitur istam sententiam injustam, & non appellat, suo facto confirmat, quod sibi imputet, leg. fin. in fine C. de sent. quæ sine certa quant. & non conqueritur de injustitia quam poterat appellando amoliri, l. eos 6. §. si quid autem Cod. de appell.

Secundo. † Si quidem appellatum est, 6. sed non legitime, forma à lege, vel statuto præscripta non observata, veluti si ex intervallo in scriptis appellatum non sit, tunc non minus sententia res judicata dicitur, quam si omnino appellatum non esset, paria enim sunt aliquid non fieri, vel non legitime fieri, l. quoties 9. digest qui satisd. cogant. Cravetta consil. 103. num. 1. lib. 1.

Tertio. † Sententia transit in rem judicatam, siquidem legitime appellatum est, sed ista appellatio non est debite introducta, vel prosequuta, ita ut appellatio ob hoc sit deserta, deserta enim appellatione statim res judicata dicitur, non aliter atque si ab initio pars non appellasset, tex. in leg. si contra 8. Cod. de appell. ubi Imperat. rescribunt si interposita appellatione tempore præfinito causæ non sit repræsentatæ, id est

est coram superiore introductæ, quod tunc rector provinciæ res judicatas exequi curabit, *tex. in c. personas 4. in fine c. reprehensibilis 28. ext. de appell. text. in l. fin. §. illud 4. C. de temp. appell.*

Quarto. † Sententia transit in rem judicatam in casibus in quibus de jure appellare non licet, quia referuntur à *Maranta in suo Spec. parte 6. de appell. à numero 284. usque ad 336.* & in quibus casibus juxta *Ordinat. Curiae Monast.* appellationi locus non sit, & statim ad executionem procedatur, vide *Ordinat. parte 2. tit. 46. à §. und damit usque ad §. was dann.*

Quinto. Sententia transit in rem judicatam, si appellatione interposita per judicem appellationis confirmata est, jamque nullius juris remedio contra sententiam quicquam attentari potest, restat ut judicæ rei vigorem judex ad emolumentum perducere jubeat, res enim judicata emolumentum non adfert, nisi executioni demandetur, *l. 2. l. executorem 8. C. de exec. rei judic. Gaill. libro secundo, de pace publica cap. 17. in prin.*

Sexto. † Sententia transit in rem judicatam si pars victa eam approbat, aut promittit stare sententiæ, vel dilationem & terminum solvendi petit, tunc enim à tali approbata sententia non potest appellare, aut si appellavit appellationem proseguere, per *text. in l. fin. §. fin. Codic. ad temp. appell. Cravetta cons. 103. numero 12. tex. in l. ad solutionem §. Codic. de re judic.* in qua † L. deciditur quod qui petit dilationem ad solvendum judicatum censeatur approbare sententiam, cum autem hæc lex diversos patiatur intellectus, ante positionem casus prius discutienda est hæc quæstio. An dispositio hujus L. intelligatur ante interpositam appellationem vel post, an utraque

casu, ut sit sensus qui petit terminum solvendi judicatum ante appellationem acquiescit sententiæ, ut appellare non possit, aut si post renunciat appellationi interpositæ, ut eam proseguere nequeat. Et licet Dd. multi dissentiant, nobis tamen cum Baldo, qui in utrumque casum summarium Legis adaptat, & aliis, verisimilius videtur dispositionem hujus Legis procedere si appellaverit si non, † probatur (1) quia hæc lex simpliciter meminit petitæ dilationis & non distinguit de tempore. Ergo &c. deinde probatur ex ratione quam subjungit, quod rerum judicatarum autoritas non patiatur instaurari litem, at appellatione interposita non potest dici res judicata. Ergo &c. (3) probatur alia ratione, quia nititur hujus L. decisio, quod scilicet is qui petit terminum solvendi fatetur debitum, ex quo sequitur quod approbat sententiam, si approbat, ab ea, tanquam iniqua sit, appellare non poterit, nam quodcumque facio aliquid quod est incompatible cum actu sequenti, vel præcedenti videor renunciare illi actui qui se non comparitur cum primo, *c. de multa 28. ext. de prob.* sed hic actus petitionis termini ad solvendum non se comparitur cum actu appellandi. Ergo &c. Hac discussa quæstione ponit casum † sic Titius convenit Cajum ad centum ex causa venditionis, qui condemnatus petit dilationem ad solvendum judicatum sibi indulgeri, quo termino obtento, à sententia appellat, victor se opponit, quod petendo terminum solvendi passus sit debitum, & approbat sententiam, quæritur utrum non obstante petita dilatione solvendi appellare victus possit, consultus Imp. respondet eum sententiæ acquiescere, quasi dicat, ergo appellare non potest. † Quæ tamen decisio limitatur non procedere

dere si per errorem dilationem petiisset, *argum. l. sed & si quis 4. §. fin. ff. si quis cautionib. judic. sist. caus.* (2) limita non procedere si victus paruiisset sententiæ excommunicationis, tunc enim magis scrupulo conscientiae quam animo renunciandi appellationi hoc fecisse videtur, sic Paulus de Castro sic (3) limita si sententia esset nulla, cui nullitati per petitionem termini ad solvendum renunciatum non censetur. *Plures limitationes vide apud Felinum in c. quo id consultationem ext. de re judic.* Nota ex hac l. (1) quod praesumptio juris & de jure sit manifestata probatio, (2) nota ¶ quod res judicata dicatur non tantum sententia à qua non est appellatum, verumetiam quæ quomodolibet approbata est.

15 ¶ Ex re judicata datur actio & exceptio, de actione quomodo scilicet res judicata executioni demandetur hic acturi sumus, de exceptione supra actum. Et primo quidem dicturi in quæ bona fiat executio sententiæ, circa quod sic distingue. Aut actum fuit reali actione, puta rei vindicatione, Publiciana, hæreditatis petitione, ¶ & tunc si actor obtinet fit executio in bona adjudicata, *arg. tex. in l. Fulcinus 7. §. fin. ff. ex quib. caus. in poss. eatur*, ¶ & antequam fiat executio facti, *juxta l. qui restituere 68. ff. de rei vend.* debet præcedere quoddam præceptum de restituenda re infra certum tempus, & post illud fit executio, *Bart. in l. à D. Pio §. in venditione ff. de re judic.* ¶ Fit autem executio præcise in id quod in condemnationem venit, *d. l. qui restituere*, & ibi *Dd. tex. exp. in c. cum aliquibus 6. ext. de sent. & re judic.* nec condemnatus satisdans, aut præstando interesse evitat exactionem, ne obligatio ex obligatione fiat, *l. 4. §. ait prætor digest. de re jud. leg. quod si non 10. digest. de pig. act. l. qui liberatur 6. §. qui paratus ff. quib. mod. pig. solvatur.*

Aut actum fuit personali actione, & tunc vel ad speciem, vel ad quantitatem debitam primo casu fit executio in rem debitam & adjudicatam prout in reali actione, ¶ secundo casu fit executio pro mensura debiti adjudicati in bona debitoris, *Maranta in suo Spec. parte 6. de appell. nu. 20.* ista executio in bona debitoris fit isto ordine qui præscribitur in d. l. à D. Pio §. in venditione, ¶ ut primo distrahantur mobilia, & inter ea quæ debitori condemnato minus damnosa sunt, & si illa non sufficiant, immobilia, si nec illa & nomina debitorum adjudicantur, *l. etiam nomen 5. C. de exec. rei judic.* ¶ si nec illa, tandem venit ad capturam personæ, ¶ qui ordo si servatus non fuerit executio non valet, *Maranta d. loco nu. 9. Gabriellus in com. concl. tit. de execut. rei jud. concl. 2.* ¶ dum modo meminerimus quod in executione facienda servanda sint statuta, & consuetudines illius loci ubi fit executio, *Maranta d. loco num. 10.* ¶ modum executionis quando in alia re fit executio quam in qua condemnatus sit, puta condemnatio facta in pecunia, executio fit in bonis debitoris, vide apud *Marant. d. loco num. 19.* ¶ Dixi in executione facienda in mobilibus debitoris distrahenda esse quæ minus debitori sunt damnosa pro declaratione ejus in quibus mobilibus bonis non possit fieri executio, vide plene *Marant. d. loco à num. 28. usque ad 34.* ubi à regula quod in omnibus bonis debitoris possit fieri executio tradit 13. limitationes seu fallentias, quas vide ibi per eum de variis exequendi formulis & quis modus & ordo in exequendo observandus, vide *Pelsium in suo processu tit. 49. per tot.* Et quomodo possit fieri executio rerum judicatarum, vide plenissimam distinctionem *Schneiderwin. in §. quadrupli à numero 62. usque ad 67. Instit. de act. ubi*

ubi distinguit primo an in condemnatione sit quantitas, species, factum, aut poena, secundo quoad speciem subdistinguit an actum sit actione reali, personali, in rem scripta, aut mixta, vide ibi per eum, vide quoque Pelsium d. tit. 48. à numero 7. usque ad finem, De ordine in executione servando vide Borellum in *Summa Decision. tomo 2. titul. 32. à numero 182. usque ad numerum 196. Danhaud. in sua Practica Civili cap. 258. per tot.* Si autem executio aliquo praedictorum casuum facienda sit in bona mobilia, vel immobilia extra territorium judicis qui pronuntiavit sita, † tunc is judex per literas mutui compassus seu juris subsidiales requisitus sine alia causae cognitione executionem faciet, & partibus administrabit justitiam, & ita in quotidiana praxi observatur quae praxis fundata est, in dict. leg. *prope-randum paragraph. sin autem reus in verb. sive per relationem ad majorem judicem Codic. de judic. & in dict. leg. à D. Pio paragraph. 1. in cap. Romana paragraph. contrahentes de foro comp. in 6. Gaill. libro secundo, observ. 130. numero 13. & 14. Pelsius in suo processu titul. 46. numero 9. & 10. † Concordat Ordin. Curiae Monasteriens. parte 2. tit. 46. paragraph. wære aber/ und Lands- Gerichts- Ordnung parte 2. tit. 34. §. wære aber/modum exequendi ad requisitionem judicis qui tulit sententiam in dioecesi Monasteriensi vide plene in der gemeiner Münsterischer Lands- Gerichts- Ordnung tit. 1. † Si autem à judice qui tulit sententiam requisitus non sit, tunc de alieno processu se intromittere nequit, nec executionem facere, quod si de facto fecerit, executio nulla est, nam quod requisitus executionem faciat, hoc fit, quia tunc refert imaginem judicis qui sententiam protulit, à quo requisitus est, quae ratio cessat requisitione non interveniente,*

Myns. cent. 3. obs. 68. † Sic judex Ecclesiasticus pro executione facienda invocatur brachium saeculare, Gaill. lib. 1. obs. 115. numero 1. & 2. Friederus Myndanus de processib. in Camera extrah. lib. 2. cap. 65. n. 14. 15. & 16. Vide de hoc Borellum d. loco à n. 309. usque ad n. 324. Prædicta de requisitione vera sunt, si imploratur officium judicis pro facienda executione, † si actione judicati agatur, ea institui potest coram quolibet ordinario competenti, requisitione nulla facta, Bart. in d. l. à D. Pio §. 1. n. 1. Jason. n. 4. Specul. h. t. §. nunc dicendum nu. 13. quia actiones ubicunque exerceri possunt, l. fin. C. de prescrip. longi temp. De requisitione judicis vide Borellum d. loco à n. 246. usque ad n. 256. † Et quod judex requisitus tanquam merus executor cognitionem causae non habeat probatur in l. si ut proponis, & in l. executores C. de exec. rei judic. Pelsius d. loco n. 11. & an de exceptionibus cognoscere possit, vide Borellum d. loco à num. 256. usque ad n. 264. Et quomodo sententiae exequantur, vide sex conclusiones apud Zasium in l. miles §. qui judicati ff. de re judic. Asinius in sua praxi judic. §. 31. cap. 2. in materia executionis sententiae constituit hanc regulam, quod omnis sententia in omnibus rebus, & contra omnes exequenda sit quam ampliat 38. modis.

† Petitur autem executio sententiae quatenus condemnatoria est, vel officio Judicis, vel jure actionis, d. l. 4. §. si quis condemnatus & §. fin. l. miles 6. §. fin. cum seqq. ff. de re jud. Myns. responso juris 6. n. 7. decade 1. quatenus absolutoria exceptione rei judicatae, tot. tit. ff. & C. de except. rei judic. Gaill. lib. 1. obs. 113. n. 18.

† Officio Judicis cum imploratur judex ut rem judicatam per captionem & distractionem pignorum, vel aliis mediis executionis exequatur, & haec executio via facti fieri

fieri dicitur, & maxime in praxi frequen-
tatur, vide *Pelsium d. tit. 48. num. 3. Emeri-*
cum à Kößbach d. tit. 79. nu. 15. & 16.

- 34 † Jure, vel via actionis petitur executio
cum actor venit ad judicem, ostendit se sen-
tentiam obtinuisse, petit citationem contra
reum ut ordinariè exequatur sententiam,
offertur libellus, fit litis contestatio, nec
habet iste modus exequendi executionem
paratam, idque ex sententia *Bart. in d. l. à*
D. Pio §. sententiam, quæ tamen ita non pra-
estatur, addis ad *Pelsium d. loco nu. 51.* & hæc
actio dicitur actio judicati, de qua in *l. actori*
8. C. de rebus cred. & jurejur. quæ competit
ex sententia & cui quis condemnatus est,
35 † & est perpetua, & rei persecutoria, hæ-
redi & in hæredem datur, *d. l. miles §. fin.*
ubi vide Zasium nu. 18. & 19. Gaill. d. observ.
113. nu. 17. quæ actio non datur contra pro-
36 curatorem, † sed contra dominum, qui suo
nomine ex legitima causa damnatus est, *l.*
37 *4. l. Paulus 43. ff. de re judic.* † nisi procura-
tor se liti obtulerit, aut in rem suam datus
sit, *d. l. 4. in prin. l. Plantius 61. ff. de procur.*
l. eum qui 46. ff. de minor. executio tamen
contra procuratorem non excipientem
contra actionem judicati valet, *VVurmbs. in*
pract. obser. tit. de execut. sent. obs. 4. num. 5.
vide tres casus quibus actio judicati contra
procuratorem datur qui mandatum habet,
& liti se non obtulit, apud *Zasium d. loco nu.*
38 *12. 13. 14. & 15.* † Nec datur contra fide-
jussorem contractus, puta qui fidejussit pro
debitore cum mutuo acciperet centum si-
ne novo processu, *l. à sententia 5. in prin. ff.*
de appell. Myns. cent. 4. obs. 96. nu. 2. Guido Pa-
39 *pæ sing. 488.* † Sic nec actio judicati contra
tutores vel curatores datur, licet per sen-
tentiam condemnati sint, sed contra ipsos
pupillos vel minores sententia executioni
datur, *tex. in d. l. si se non obtulit 4. §. 1. l. 2.*

ff. de adm. tut. Ratio, quia sunt legitimi
administratores qui ratione officii litem
sulcipere coguntur, *argum. l. cum quadam*
26. Cod. de admin. tut. & hoc verum si-
durante officio tutelæ & curæ condemnati
sint, si-ve eo finito, *l. 1. C. quando ex facto tut.*
vel curat. Actor si-ve syndicus municipum
actione judicati non convenitur, sed ipsi
municipes, *d. l. si se non obtulit §. 2.* Et hæc
vera sunt † nisi scienter nomine pupillo-
rum, minorum, vel municipum calumnio-
sas lites instituerint, cum justam causam
litigandi non haberent, quo casu sententia
contra eos exequenda esset, *d. l. 4. §. tutor*
d. l. 2. ff. de adm. tut. l. non est ignotum 6. C.
de administ. tut. & si victor etiam hoc casu
contra pupillos & minores ad executio-
nem procederet, daretur illis regressus
contra tutorem super indemnitate, sic in-
telligitur *l. 2. C. quando ex fact. tut. vel curat.*
minor agere &c. Et quamvis regulariter res
inter alios acta aliis non præjudicet, *l. 1. &*
tot. tit. C. res inter alios acta, tot. tit. C. quib.
res judic. non noc. l. 1. 2. 3. cum seqq. digest. de
except. rei judic. c. cum super ei. c. quamvis 25.
ext. de sent. & re judic. † quia tamen sciens
ea de re primum sibi actionem, vel exce-
ptionem competere, prohiberi possunt, su-
stinuit ipsum à quo causam habuit experiri
judicati actione convenitur, *tex. in l. sape 36.*
& ibi Bart. in vers. nam scientibus num. 34. di-
gest. de re judic. d. c. quamvis. Vide tria re-
media quæ oriuntur post rem judicatam,
& quomodo ea intentantur apud *Zasium*
in l. intra num. 6. cum seqq. digest. de re judic.
argum. l. si plus 74. §. 1. ff. de evict. arg. l. 3. §.
si executor 8. ff. de reg. gest. l. 2. Cod. si in caus.
jud. pig. c. sit. Porro executio sententiæ fit
ex mandato judicis, & ab ipso apparitore,
non ab ipso victore, licet enim res judica-
ta non novata paratam executionem ha-
beat,

beat, d. l. 4. §. si ex conventione l. post rem judicatum 56. & ibi Bart. digest. de re judic. l. 2. Cod. de execut. rei jud. Ordinatio Camerae parte 3. tit. 48. von Execution und vollenziehung der Urtheil / Gaill. de arrestis Imp. cap. 11. nu. 5. † attamen pars victrix propria auctoritate non potest exequi sententiam, tex. in d. l. miles, §. judicati, Bouerius in sing. in verb. executio nu. 21. & hoc faciendo furtum, vel rapinam pro diversitate facti committit, d. l. miles §. judicati & ibi Dd. incidit insuper in edictum D. Marci Imp. in l. extat 12. digest. quod metus caus. Ratio est, quia actus executionis est actus juris dictionalis & publicus, proinde non est singulis concedendum, quod per magistratum publice fieri potest, ne occasio tumultus detur, l. non est singulis 176. digest. de reg. jur. nemo sibi ipsi jus dicere potest, d. l. extat l. dotis actione 9. Cod. sol. matri. l. pignoris 11. Cod. de pign. act. nisi in casibus notatis ab Asinio in sua judic. praxi §. 31. cap. 2. in 3. ampliat.

43 † Potest autem pars victrix propria auctoritate ingrediendo fundum, vel apprehendendo rem debitam & adjudicatam exequi sententiam, si hoc judex ei mandet, seu permittat, tunc enim non propria auctoritate sed ex mandato judicis facit, non aliter atque ipse executor seu nuncius cui hoc judex in mandatis dedit, cessat enim hoc casu vis & violentia, quam pars victrix committere censetur, si ex equendo sibi jus dicat, qui enim jussu judicis facit non videtur dolo malo facere, l. non videtur 167. §. 1. ff. de reg. jur. Asinius d. loco in 2. ampliatione 3. amplia.

44 † Idem est si voluntate condemnati rem adjudicatam apprehenderet, nam tunc judicem implorare necesse non haberet, glos. in d. §. qui judicati in verb. auctoritate sua.

Per quem autem judicem sententia executioni demandetur, sciendum quod sententia

qua executionem meretur vel fertur ab ordinario vel à judice delegato vel ab arbitro vel à judice appellationis. † Judex ordinarius suam sententiam, quam tulit, si nihil obstat, exequitur, licet enim per pronunciationem cesset officium ejus mercenarium, nobile tamen permanet, arg. l. cum quadam puella ff. de jurisd. Myns. ad rubr. inst. de offic. jud. n. 8. cui enim causae cognitio commissae est à lege nempe jure magistratus (sicuti est in judicibus ordinariis quibus à jure commissum est ut de causis cognoscant) his quoque ejus executionem commissam censeri non est dubium, jurisd. enim sine coercitione manca est, l. si. ff. de eo cui mand. est jurisd. Delegatus ab inferiore à Principe de jure civili sententiam à se latam non exequitur, quia lata definitiva omne ejus officium expirat, d. l. à D. Pio & ibi gl. Bart. & Jas. n. 3. l. si ut proponis 4. C. quomodo & quando judex & c. Gail. li. 1. obs. 1. n. 53. sed debet ejus executio fieri per delegantem, d. l. à D. Pio in prin. d. l. properandum §. sui autem reus juncta gl. in ver. ad majorem Pelsius in suo processu tit. 47. n. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. nisi sit delegatus Papae vel Principis, qui tam jure civili quam Canonico potest sententiam suam exequi, l. fin. in fine C. de jud. c. significasti 3. ibi gl. c. in literis 9. ext. de offic. deleg. & hoc infra annum tantum & non ultra, c. querenti 26. & ibi Panor. ext. de offic. deleg. potest etiam ordinario committere executionem suae sententiae, d. c. significasti, quia parere tenetur etiam si sciat sententiam esse injustam, c. pastoralis 28. §. quia vero ext. de offic. deleg. unde Marant. in suo spec. parte 4. dist. 5. nu. 45. Arbitrator compromissarius, & arbitrator juris laudum vel sententiam non exequentur, sed fit executio per judicem ordinarium ipsius Rei conventi, text. in l. cum antea 5. & ibi Bald. col. si. ver. ulterius nota C. de arbit. tex. in c. si quis contra clericum 4.

in *fi. ext. de foro comp. Maran. in suo spec. parte 6.*
 46 *de exec. n. 5.* † Judex appellationis si expresse confirmat priorem sententiam dicendo bene à prioribus instantiæ judice judicatum & male appellatum, tunc is exequitur hanc suam confirmatoriam sententiam quoad causam principalem, & expensas omnium sententiarum, non vero judex à quo, *tex. in l. precipimus 32. §. in his in verb. exequentib. judicata C. de appel. Ordin. Camerae parte 3. tit. 50. §. Dierteil auch. Ferrar. in forma sunt in caus. appel. in verb. causis nu. 2. & 3. Myns. cent. 5. obs. 94. VVurmbf. d. tit. 23. obs. 3.* Si autem tacite confirmat pronunciando appellationem esse desertam, vel non devolutam, tunc ex prima sententia ita tacite confirmata actio judicati oritur, & judici à quo executio competit, *tex. in c. cum in Ecclesia 38. de appel. & in l. si. ibi tanquam ab initio juncta authen. ei qui C. de tempor. ap. Myns. 4. cent. obser. 94. per tot. de judice appellationis exequente sententiam, vide plene Pelsium: d. loco à nu. 13. usque ad finem,* priori casu decernuntur in Camera Executoriales sub poena pecuniaria siue clausula justificatoria & quidem sub eodem dato quo sententia lata est, posteriori mandatum executoriale contra judicem à quo, si is legitime interpellatus differat,

47 aut deneget executionem, † eaque differentia est in Camera inter Executoriales, & mandatum executoriale, *de qua vide Myns. cent. 6. obser. 24. per tot. Gaill. d. obser. 113. n. 13. 14. 15. & 16. ubi modum procedendi in contumaciam non parentis executorialibus, vel mandato executoriali tradit, vide Ordin. Camerae parte 3. tit. 48. in princ. & §. 1.*

Prædicta primo fallunt in sententiis absolutoriis jam in Camera latis videlicet ubi in prima instantia vel secunda Rei, vel appellantis ab impetitione absolvuntur, ibi enim tantummodo dantur Urtheil-Brieff.

Secundo quo dictum est, Executoriales dari sine clausula justificatoria, id non procedit in prædictis casibus & causis, ubi videlicet sententia absolutoria datur ibi enim possunt dari Executoriales ratione expensarum, attamen cum clausula justificatoria. Sic quoque cum Executoriales conceduntur, vel mandatum cum clausula contra tertium quod fieri potest, tunc is forte rem judicatam possidet, ut factum in causa *des teutschen Meisters* contra Comitem de Nassaw, hoc nempe casu etiam cum clausula justificatoria conceduntur, & recte, nam is facile justam causam adducere potest, quamobrem illis obedire non teneatur. Sed jam quæstionis est, intra quod tempus victus debeat parere Executorialibus Resp. Intra tempus præscriptum, jam rursus quæro, quod tempus præscribatur? Resp. plærumque præscribi tempus sex hebdomadarum, & trium dierum ad parendum latæ sententiæ, & adhuc dari sex septimanas & tres dies ad docendum se paruisse, & hoc casu ista dies qua hoc docere debet, tota ipsi cedit, altera itaque die, sic juridica sit, & executio legitime facta, debet jure vel saltem instrumento realem partitionem docere judicialiter. Quod si vero juxta tempus in Executorialibus præfixum realem partitionem non doceat, jam vel sub conditione, vel pure in poenam pecuniariam in Executorialibus expressam condemnatur, & porro ulteriores processus decernuntur, tamen si hoc casu legitimas adducat causas quare in dictas poenas non sit condemnandus, ut quidem per plura producta hinc inde exhibita fieri potest, ut factum in causa *Hall contra Quadem*, non utique condemnatur. Sed dubitationis est si virtus victori ratione partitionis justam aliquam oblationem faciat, vel ex aliqua parte sententiæ pareat,

pareat, offerens forte se in residuo pariturum, si ad hoc teneatur vel condemnatur? Resp. neque hoc casu purè esse condemnandum, sed porro per decretum in iungendum, si oblationes non relevent, ut porro & in residuo doceat realem partitionem. Et si quidem tunc in præfixo termino pareat, bene est, alioquin in eventum condemnatur *last man es bey vorgeprochen Urtheil bleiben* vel purè adhuc condemnatur, & ultiores processus *auff die Acht* decernuntur. Et hoc casu victus demum citatur sex hebdomadas & tres dies pareat, & doceat se paruisse sub pœna banni, vel saltem iustas causas adducat, quare banniri non debeat. Et quidem victus hoc unico scripto, id est, per solam exceptionem, qua victori respondere tenetur, si modo velit, (nam plura scripta hoc casu non admittuntur) adducere, & probare potest. Et quidem si causæ relevantes sint paritur victo, si minus bannitur. Verum duæ vel tres Comminationes hic absque tamen eventuali condemnatione dari solent, nam sub conditione bannum fieri non potest, nec debet, *Gaill. lib. 2. de pace publ. cap. 4. n. 1. & 2.* Sed dubitationis est. An etiam in hisce causis executionum personalis requisitio & ostensio, vel potius indicatio sententiarum necessaria sit? uti necessaria, ubi quis dicit suum Magistratum sibi jus communicare nolle, & verius est quod non præsertim cum isti apud acta procuratorem habeant, qui teneatur illis communicare & indicare quid in Camera iudicatum & determinatum sit, ita factum in causa *Eysenhamer* contra Episcopum Bremensem negari tamen non potest quin plerumque vel saltem ex abundantia cautela fieri soleat, ita factum in causa *Glettaw* contra *Meckelenburg*/ Sed ex facto accidit, quod victus ratione Executo-

rialium latae contra eum sententiæ paruerit, & deinde in fata concesserit, hæredem vero ipsius contra latam sententiam & Executoriales victor in eadem causa molestaverit, quæstionis itaque est an hæredes in pœnas Executorialium condemnari possint? Resp. posse, si modo mortuo debito modo fuerint insinuatae ipseque ad hoc legitime prius sit citatus, scilicet ad videndum se in dictam pœnam declarari, *Gail. lib. 1. de pace publ. c. 20. nu. 17. & 18.* ita factum in causa *Butenberg* contra Episcopum Bambergensium. Sed cum mortuis non solum in pœnam pecuniariam condemnatus, sed etiam contra eum arctiores Executoriales *auff die Acht* decretæ, & jure executæ, dubium incidit, an etiam hujusmodi arctiores contra hæredem rursus decerni & exequi possint, Resp. posse, sed tamen non sub pœna banni, sed pœna pecuniaria & quidem graviore, quam in prioribus Executorialibus expressa fuerit. Sed rursus quæritur an dicti hæredes hoc casu pœnam pecuniariam, in quam defunctus prius condemnatus, exolvere teneantur. Resp. hoc nullam habere dubitationem, dummodo successores ejus esse velint. Sed quid si non fuisset condemnatus, tamen ita egiisset contra mandatum & inhibitionem, ut in pœnam fuerit condemnandus, an hæredes condemnandi. Resp. quod non, ita notat *Joan. Fab. in §. non a. omnes Inst. de perp. & temp. act.* ita iudicatum in causa *Güllich* contra *Achen*. Ex prædictis itaque omnibus constat Camera sententias ibi latas jure exequi posse, idque non solum in causis primæ Instantiæ, sed etiam secundæ locum habet, nam obtinuit Camera etiam in causis & sententiis primæ instantiæ, dummodo secunda vel tertia instantia in Camera confirmetur exequi jure posse. Sic itaque sententiæ in alio iudicio

latae regulariter in Camera non mandantur executioni. Quid ergo si inferior iudex vel ejus dominus nolit exequi, vel in Nestoreos annos protrahat executionem sententiae, succurreretur ne hoc casu victori per Cameram, quod tandem ad debitam executionem & finem pervenire possit. Resp. hoc pacto succurrendum, ut videlicet si inferior Iudex qui exequi debet immediate sub Camera sit, jam victor contra eum mandatum cum clausula impetrare potest, quo ei mandetur sub poena pecuniaria, ut intra certum tempus executionem debitam faciat, & hoc quoque casu Promotoriales decerni posse certum est, idque ex officio ubi Iudices immediate non sunt sub Camera. Sic quoque in qualibet etiam Ecclesiastica causa ubi usque ad brachium saeculare processum, si victori à Iudicibus saecularibus per brachium invocatis non succurratur. Jam utique victor Cameram pro Brachio saeculari invocare potest, & hoc casu decernitur quoque mandatum cum clausula. Cæterum antequam hoc fiat necesse est, ut exhibeat in Consilio priorem processum, & fulminationes, nam si vere & jure illae peractae reperiuntur, jam primo dictum mandatum decernitur, ejus tamen procurator in supplicatione ordine totum processum judicare debet, ne scilicet Cancellaria superfluo & nimio labore oneretur, ut decisum in causa *Grentag/* contra N. vide de hac re *Oldrad. cons. 89. & c. dilecto 6. de sent. exco. in 6. Bart. in l. à Divo Pio §. sententia ff. de re judic.* Sed cum satis superque ostensum sit, quo pacto quis ob contumaciam banniri, bannumque publicari possit ac debeat, quaestio est, quomodo victor hoc casu progredi debeat? quo sibi vel ratione expensarum, vel per pefforum damnorum consulatur. Resp. Ordin. d. parte 3. tit. 48. §. und so als

so huic variis modis succurrit. Primo enim hoc potest in specie judicare & quidem judicialiter bona banniti specificare, petens se in ea immitti, & hæc Immissio utiq; indies fit, & est facienda si modo bannitus ipse ista bona possideat, secus itaq; est si tertius in eorundem possessione sit, jam enim contra eum decerni solet mandatum cum clausula etiam si non sit Camerae subiectus. Ita factum in causa *Abbatissæ zu S. Marien in Cölln/* contra *Güllich/* verum prædicta regula, quæ habet immissionem in Camera fieri posse non habet locum ubi quis ratione publicæ pacis bannitus est, ibi enim nulla immissione opus, Ord. Cam. d. par. 3. tit. 49. in prin. Secundo quoq; & quidem in eadem supplicatione potest judicare bannitum, vel ejus bona in Principis districtu sita, petens ut is pro Executore deputetur, & hoc casu ille statim datur Executor. Immo sub poena pecuniaria demandatur executio, eiq; injungitur ut banniti bona victori porrigat, & in iisdem suis expensis defendat. Et quidem ille ipse datus executor intra mensem Camerae in scriptis indicare debet, an hujusmodi mandato parere velit nec ne, & sane iisdem parere cogitur nisi justas causas excusationis, id est, impotentiae adducat, Ord. d. loco §. es soll auch cum seq. Et hoc casu ad Imp. vel Cæsarem decurrendum, uti faciendum quoque ubi potentes Principes nolunt contra se executionem concedere, vel banniti extra Imperium, contra quos tamen processus non decernendi habitent. In Executione publicæ fractæ pacis & sententiarum, eodem fere pacto proceditur, juxta Ord. d. parte 3. tit. 49. excepta tamen Immissione, hæc enim locum non habet ubi quis ob fractam pacem publicam bannitus est, ut supra dictum. Primo itaque demandatur executio Principi vel domino

mino in cujus territorio bannitus agit vel bona ejus sita sunt. Quid autem si ille dominus cui sic Executio sub poena demandata est, nolit exequi. Resp. Jam adversarium, id est victorem, aut Fiscum in puncto mandati contra eum procedere posse certum est, nisi praedictas duas causas impotentiae alleget, ut potest secundum Ordin. d. tit. 49. §. ferner widerwol. Et tamen nihilo secus Orbi (Dem Kreis) sub quo dominus contumax agit, vel juxta qualitatem negotii, & personarum omnibus Circulis executio demandanda est Ordinat. d. loco §. nehmlich. Sed quod horum officium erit. Resp. Id esse, ut contumacem obedientem faciant, & victorem in ejus bona immitant, eundemque gar und zumah! etiam ratione expensarum in Executione factarum flaglos machen / Ordinat. d. loco ad finem. Sed quid si Bannitus adhuc plura bona habeat? Resp. residua bona ipsos Executores eoque retinere posse, donec ille à banno absolutus, nec non ipsis expensae ratione executionis factae, refusae fuerint. Sed finge ex banniti bonis, nihil amplius superesse, quis itaque expensas executionis Executoribus exsolvet Resp. id omnes orbes sive Circulos ut vocant exsolvere ex aequo debere Ordinat. d. loco §. im Gall aber. Quid igitur si neque dicti orbes executionem facere velint Resp. jam ad sacram Anchoram id est Imperat. vel Caesarem confugiendum, Ordinat. d. loc. §. und wo sich zutrüge.

48 † Intra quod tempus sententia sit exequenda, seu quantum tempus condemnatis detur? Quamvis jure receptum sit eum qui pure obligatus est nulla diei, aut conditionis adjectione statim compelli posse à creditore ad solutionem, juxta regulam quae
49 dicitur, † quod cum in obligationibus dies

non ponitur praesenti die deberi, attamen ne ista praematura debiti exactio importunitatem quandam importet, aut incivilitatem arguat, JC. cum temperamento quodam hoc accipi voluit, ne statim, ut lepide ait JC. in l. quod dicimus 105. ff. de solut. cum sacco paratus veniat sed modici temporis mora interjecta, licet in pura obligatione cesserit & venerit dies, statim & praesenti die debeatur, non tamen confestim aequitatis, & civilitatis ratione exigatur. Ad eundem modum lex condemnatis, quos sententia judicis debitores constituit, subvenit, & victorum importunitati accurrens indulget certum tempus, intra quod litium sumptibus exhausti, laboribus, & molestiis exagitati, & fessi, non nihil respirarent, & conquirendi, colligendique pecuniam in quam condemnati sunt commodam occasionem, & oportunitatem haberent, hoc igitur tempus quod condemnatis ad instar eorum qui pure ex contractu aliquo obligati sunt, lex indulget, quale, & quantum sit, quamdiu scilicet executio à judice differenda sit, quaeritur. Et quidem hujus temporis seu dilationis quod judicatis conceditur cum primis facit mentionem JC. in l. si debitori 21. ff. de judic. ubi cum dixisset contra confitentem debitum non esse instituendam actionem, sed modici temporis dilationem concedendam intra quam confessatum debitum solvat, objectioni accurrens subjicit modicum tempus esse quod post condemnationem reis indultum est. Ex qua lege apparet tempus quidem solvendi judicatis à lege concessum, sed quale, & quantum illud sit non declarat, simili modo, JC. in l. cum militi 16. §. 1. ff. de compens. in quaestione quam proponit,andum intra tempus judicati à te conventus te rursus convenero praepostestationis poe-

na, quæ olim erat amissio causæ, hodie induciarum duplicatio, *l. unica C. de plus petit. §. plus autem Instit. de act.* locum habeat, an vero compensatione ratio habeatur, non obscure hujus quoque temporis mentionem facit, sed non tam declarat quodnam illud sit, quam quod non ipso jure sed humanitatis ratione concessum sit, judicet. Verum quia ea quæ generaliter & in confuso dicuntur minus recte percipiuntur persistendum hic non erit, sed latius investigandum quousque se porrigat hoc dilationis beneficium, ut prædictorum JC. responsa hac in parte nimis generalia, confusa & incerta restringantur & determinentur. Et licet communiter à Dd. pro hujus quæstionis decisione allegari soleat *l. debitoribus 31. ff. de re jud. quod. ibi JC. bimestræ tempus definierit judicatis*, illudque jure Digestorum obtineat: attamen penitus illud responsum intuenti apparet non judicatis bimestre tempus concedi ad differendam executionem, sed cum executio facta est, pro pignorum in causam judicati captorum distractione bimestre tempus expectandum. Verum ex ejusdem legis initio rectius colligi poterit non certum eo jure determinatum tempus, verum in arbitrio judicantis positum fuisse, sic enim loquitur debitoribus non tantum petentibus dies ad solvendum dandi, sed & prorogandi si res exigat, si dies petendi si dandi sunt scilicet à judice, ergo lex certum tempus non definivit, nam quod à lege mihi datur, quid attinet à judice petere, quod habeo domi non est necesse ut foris quæram. Et quod hæc lex de debitoribus judicialiter condemnatis loquatur, primo ex rubrica colligitur, juxta quam semper intelligenda, deinde rescriptum D. Pii Cassio proconsuli factum expresse convincit, cu-

jus hæc sunt verba, his qui fatebuntur debere, aut ex re judicata necesse habebunt reddere, tempus ad solvendum datur, scilicet à judice quod sequentia verba judicant, quod sufficere pro facultate cujusque videbitur, id est judex dabit tempus solvendi, prout sibi juxta personarum, temporum & locorum diversitatem æquum videbitur, at si à lege definitum foret, uniforme esset nec reciperet variationem pro circumstantiarum diversitate. † Et hanc *L. debitoribus certum bimestre tempus vendendorum pignorum tantum præscribere*, non vero executioni tempus de re sensit quoque absolutissimus nostri temporis JC. Franciscus Duarenus in *l. 2. ff. de re judic.* Sic igitur hujus temporis rationem inire possumus † *Lege 12. tabul. 51* teste A. Gaillio *Noctium Atticarum lib. 20. cap. 1. triginta dierum spacium concessum*, verba legis hæc circumferuntur *Aëris confessi, rebusque jure judicatis triginta dies justi sunt.* † Jure Digestorum positum fuit *52* illud in arbitrio judicis qui illud tempus à lege 12. Tabul. definitum causa cognita pro personarum obsequio, & contumacia prolongare, vel abbreviare potuit, *dic. leg. debitoribus l. 2. digest. de re judic. ubi Bart. & communiter Dd. causas prorogationis & coarctationis judicem moventibus copiose referunt & examinant jure Codicis duo menses indulti, l. fin. §. 1. C. usur. rei judic.* † Verum constitutio *53* novissima Justiniani quadrimestre tempus concessum, *d. l. fin. l. 2. C. de usur. rei judic.* † Potest autem hoc tempus à sedente *54* in medio causa cognita coarctari, prorogari autem sine causa, *d. l. si se non obtulit 4. §. si quis & ibi gloss. tex. in c. quod ad consultationem 15. ext. de sent. & re judic.* & qui sponte recepit arctatum terminum post decendum appellans non auditur, *d. c. quod ad consultationem*, quia petendo inducias videtur appro-

basse

basse sententiam, *l. ad solution. §. C. h. t. l. tale*
 40. §. 1. ff. de pact. duodecim casus quib. condemna-
 tis non datur quadrimestre tempus, vide apud
Wurmbs. in pract. obs. tit. 23. obs. 1. per tot. Hoc
 modo igitur condemnatis per sententiam
 judicis prospectum est ne statim a victo-
 re obruantur, primo dantur illis quatuor
 menses ad solvendum, nec decernitur
 à judice pignus in vim rei judicatæ quod
 judiciale dicitur, nisi isti quatuor menses
 præterierint, qui currunt condemnatis à
 die latæ sententiæ, aut si appellatum fue-
 rit à die confirmationis sententiæ, si eos
 debitor condemnatus labi patiatur nec
 interea solvat, tunc capitur pignus in bo-
 nis ejus, quod tamen non distrahitur nisi
 elapsis duobus mensibus qui adhuc indul-
 gentur antequam captum pignus distra-
 hatur, *Neinzantius de pignor. & hypothec.*
in 1. memb. 6. partis numer. 7. in qua distra-
 ctione si emptor non reperiatur, aut ju-
 stum pretium non offerat, admittitur ipse
 55 creditor ad licitandum. † Debet autem
 reus condemnatus intra hoc quadrimestre
 tempus satisdare judicatum solvi datis fide-
 jussoribus, *dic. leg. si debitori, l. si domus 71. pa-*
ragraph. 1. digest. de legat. 1. paragraph. 1. & ibi
Dd. Institut. de offic. judic. aut si non satisdet
 potest capi & incarcerari, ita *Bart. in dic. leg.*
debitori in fine. nisi bonis cedere paratus sit,
 56 *l. 1. Cod. qui bonis cedere poss.* † In Camera dan-
 tur sex septimanæ & tres dies, *Gail. lib. 2. de*
pace publ. cap. 17. num. 23. & lib. 1. pract. obser.
obser. 113. num. 1. Et nota quod non liceat
 ulteriorem terminum indulgere cum Or-
 dinatio ad præfixum terminum paritio-
 nem injungat, sed adverte quod ultra illud
 tempus paritionis, quod de communi stylo
 est sex septimanarum & trium dierum, alius
 adhuc terminus præfigitur ad docendum de
 paritione loco novæ citationis ad decla-

rationem faciendam, unde licet lapsis sex
 septimanis & tribus diebus posset de pœ-
 na commissa fieri protestatio, † attamen 57
 declaratio ejusdem non nisi post residuum
 terminum lapsum peti solet, ultra quem
 terminum solet etiam fieri ex æquitate
 finalis, comminatio declarationis pœnæ
 scilicet cum tali clausula so ad proximam
 oder auch noch dieselbig Audiensz sein ge-
 bührlich angezeigt der Parition geschehe/
 ubi scilicet per talem deductionem decla-
 ratio pœnæ destineri posset. † Jure Saxonum 58
 brevissimus terminus videlicet 14. dierum
 datur, *Schneiderw. in §. omnium n. 36. Instit. de act.*
 quod & in his partibus in liquidis debitis
 observatur antequam enim decernatur
 contra debitorem pignus dantur illi qua-
 tuordecim dies ad solvendum, de consuetu-
 dine tamen quorundam locorum sex septi-
 manæ & tres dies indulgentur, teste *Wesemb.*
in parat. ff. de re judic. Schneiderw. d. loco. † Quo- 59
 modo executio rei judicatæ impediatur si-
 ve res judicata rescindatur. Licet res judi-
 cata quæ pro veritate habetur, ut supra di-
 ximus, temere rescindenda non sit, nec reo
 condemnato regulariter fas sit in ipsa exe-
 cutione per se, vel per alium exceptiones
 opponere quibus executionem impedire
 moliatur, juxta *tex. in l. properandum §. si au-*
tem reus C. de jud. † ita quod etiam prætextu 60
 instrumentorum post repertorum sententia
 seu res judicata non rescindatur, *tex. in l. sub*
specie 4. C. de re judic. ubi deciditur quod sen-
 tentia lata non retractetur prætextu in-
 strumentorum post repertorum. † Casus 61
 talis proponitur Conveni Titium ad cen-
 tum quæ debebat mihi ex mutuo, quæ cum
 probare non possem, judex eum absolvit,
 qua sententia lata, produxi chyrographum
 continens quod is Titius in centum ex
 mutuo mihi obligatus sit, quod de novo
 post

post sententiam forte fortuna reperi, petens ut constituto jam de debito per tenorem instrumenti jam noviter reperti, judex sententiam absolutoriam retractet & revocet, quaeritur utrum hæc justa sit mea petitio, & judex hoc facere cogatur, Consultus Imper. respondet res judicatas prætextu instrumentorum post repertorum retractare grave esse, id est ob auctoritatem rei judicatæ facile non admittendum, ne auctoritas judicium vilescat, & judicia reddantur elusoria contra l. si prætor 75. ff. de judic. Concordat cum hac Lege l. Imperatores 36. ff. de re judic. ubi idem disponitur, adjecto exemplo de quo infra. † Ratio dubitandi desumitur, ex l. admonendi 31. ff. de jurejur. ubi expresse disponitur quod sententia absolutoria lata ad delationem jurisjurandi retractatur, & ex integro causa agitari possit, si post reperiantur instrumenta quibus debitum probari, & consequenter perjurium Rei argui possit, cum igitur res judicata, & jurejurando decisa æquipolleant, & de pari procedant, ejusdem plane sunt auctoritatis, per tex. in l. post rem judicatam 56. ff. de re judic. dispositum in uno censetur quoque dispositum in alio, cum de æquipollentibus idem sit judicium, & quæ non differunt ratione non differunt quoque juris dispositione, & sic hæc leges, licet in diversa specie ex diametro pugnare videntur.

Sed hac ratione dubitandi non obstante contrarium ab Imp. deciditur, † cujus decisionis ratio in textu hic innuitur & nos supra in positione casus exposuimus. Non obstat ratio in contrarium allata de sententia ex jurejurando decisa, quod illa ob instrumenta noviter reperta retractari possit, nam ibi duo concurrunt, quæ hanc revocationem operantur, emergens veritas per

productionem instrumenti noviter reperti, & perjurium Rei jurantis se non debere, cujus odio specialiter constitutum videtur ut ista sententia retractetur, ne ex dolo suo & delicto lucrum, & commodum sentiat, at in proposita casu alterum tantum consideratur emergens scilicet veritas, cum igitur dicitur de æquipollentibus idem est judicium, intellige nisi ratio diversitatis assignari possit, prout hoc casu multum interest judex ob defectum probationum reum absolverit, an vero dolo ab illo circumventus, alias rationes diversitas, vide per Zasium in dict. l. Imperatores numero 7. † Ampliatur hujus L. decisio. (1) Ut procedat non solum in reo absoluto propter defectum probationum ex parte actoris, verum etiam in reo condemnato, qui exceptionem allegatam veluti solutionem à se factam probare non potuit. Unde si creditor, cum à debitore recepisset debitum, iterato super eodem actionem instituit, & quia reus quietantiam producere nequit, condemnatur, post, reperta quietantia, sententia illa non retractatur etiam si decies millies se probationi offerret, & judicem imploraret, atamen non tenetur judex ulterius se intromittere, imo non potest, ita Zasius d. loco numer. 4. per tex. in l. si fidejussor 29. §. in omnibus ff. mandati. (2) Ampliatur quod idem obtineat in transactione, quæ prætextu instrumenti post reperti rescindi quoque non potest, per tex. in l. sub prætextu 19. C. de trans. † Limitatur autem notabiliter in Republica, & Filco qui producentes post sententiam nova instrumenta audiuntur, per tex. expressum in d. l. Imperatores, ubi JC. primo ponit regulam hujus L. post exceptionem, quam glossa extendit ad Ecclesiam, pupillum, & minorem, alias extensiones vide apud Zasium d. loco num. 12.

Verum

Verum quia hujus L. decisio dura cuiquam videri posset, quod falsitas præferatur veritati, pro moderatione duo hæc observanda sunt, cautela scilicet ne quis ob defectum instrumentorum lædatur, & deinde remedium si lata sententia læsus sit. Cautela est, ut pars quæ sibi subtrahitur instrumenta conquæritur, aut alias ea invenire nequit, protestetur se omnem adhibuisse operam in conquirendis instrumentis, & quod iste defectus instrumenti, ex quo fertur sententia absolutoria, sibi præjudicare non debeat, quo minus iis repertis post sententia retractata, causam ex integro resumere possit. hanc cautelam dat Zafius d. loco num. 5. Remedium est, ut petat restitutionem in integrum ex generali Prætoris clausula. Si qua mihi justa causa videbitur, qua quibuscumque etiã majoribus 25. annis Prætor subvenit, de qua in l. 1. in fine ff. ex quib. caus. major. in integ. & sic durities hujus legis multum moderatur, & ad æquitatem reducitur ut læsus conqueri haud possit.

† Tribus igitur potissimum modis & casibus sententia rescinditur, aut ejus executio impeditur. (1) † Per restitutionem in integrum minoribus 25. annis concessam, de qua tot. tit. C. si advers. rem judic. (2) per restitutionem in integrum in casu l. admonendi ff. de jurejur. (3) per restitutionem in integrum ex clausula generali si qua mihi justa causa videbitur, l. unica C. in integr. restit. postul. ne quid novi fiat (2) per oppositionem exceptionis quæ executionem impedit & suspendit, de qua in l. 1. C. de re judic. & plenius per Dd. in l. 1. Cod. de juris & facti ignorat. 3. Per modum interventionis.

† Per modum restitutionis in integrum sententia ex variis causis rescinditur, (1) †

Si ex falsis testimoniis, testibus pecunia corruptis sententia lata sit, tunc si intra quadriennium petita restitutione in integrum hoc ipsum probavero, ista sententia rescinditur, per tex. in l. Divus Adrianus 33. ff. de re judic. (2) † Si ex falsis testimoniis, testibus precibus, favore & gratia corruptis sententia lata sit, d. l. Divus Hadrianus † An autem quando in libello supplici quo petitur restitutio in integrum contra iniquam sententiam allegatur testes falsum dixisse testimonium, & pecunia, vel gratia fuisse corruptos, an inquam utrumque falsitatem & corruptelam probare supplicanti sit necesse ut obtineat? & Bartolus quidem in d. l. Divus Hadrianus numer. 3. quem sequuntur contra Dd. existimat utrumque probandum esse, si utrumque allegetur nobis probabilius videtur cum Zafio in d. l. 2. quod sufficiat alterum probare, nam si probavero falsitatem, frustra laboro de corruptela probanda, cum ipsa falsitas ad retractandam sententiam sola per se sufficiat, si vero probavero corruptelam præsumitur falsitas, & sic alterutrum probare sufficit, neque obstat, c. licet causam 9. ext. de probat. in quo se communis opinio fundat, quia ibi expresse utrumque probare in se receperat, nil mirum igitur quod ad hoc astringatur, potest enim quis ad certas probationum species se astringere, prout quoque statuto, vel consuetudine probandi facultatem restringi posse receptum est, vide Myns. cent. 1. observat. 5. per tot. † Ad evitandas tamen cavillationes utile est quod libellis illa clausula subjiciatur, non astringens se ad onus superflue probationis, sed quod ea tantum procurator probare intendat quæ ad victoriam suæ causæ faciunt & non alia, de quo protestatur, prout præcitatis locis monent, Bartol. & Zafius.

77 **ius.** (3) † Si ex falsis testimoniis etiam
 citra corruptelam partis sententia lata ef-
 set, tunc quoque ex hac causa petita resti-
 tutione recte rescindetur, *ut gloss. in d. l. Di-*
rus, & per prædicta patet, & hoc Bartolus &
communiter Dd. sequuntur, si simpliciter alle-
 garetur quod sententia esset lata per dicta
 falsorum testium, seu per falsas attestatio-
 nes, corruptelæ nulla fieret mentio. Nihil
 itaque interest quod ad infirmendam sen-
 tentiam attinet, is secundum quem judica-
 tum est conscius sit falsitatis, an non sit, li-
 cet si de criminali iudicio ex L. Cornelia
 78 quæ res proculdubio inter sit. (4) † Si ex
 falsis instrumentis sententia lata sit probata
 falsitate rescinditur, *l. 2. l. falsam 3. l. fin. Cod.*
si ex fals. testib. vel instrum. c. cum venerabilis 6.
ext. de except. (5) Si ex falso testamento ju-
 dex pronuntiet, & alicui hæreditatem ad-
 judicet, *l. 1. Cod. d. tit. si ex fals. testib. vel instrum.*
 79 † Ut autem prædicta procedant tria sunt
 necessaria, (1) quod ista instrumenta fal-
 sa sint producta, (2) quod de falso non
 sit cogitatum ante sententiam, (3) quod ju-
 dex in iudicando ista falsa instrumenta se-
 quutus sit & sic religio judicantis circum-
 venta, ut per discursum d. tit. Cod. si ex
 80 fals. test. vel instr. colligitur, † & tertium
 illud petenti rescissionem rei judicatæ pro-
 bandum est, nam ex probatione istius tota
 pender conquærentis intentio, licet enim
 duo priora vera sint scilicet falsa fuisse pro-
 ducta instrumenta, & falsi quæstionem
 nondum motam, nisi tamen tertium proba-
 verit, iudicem in iudicando ista instrumen-
 ta sequutum non obtinet. Cujus ratio est,
 quia ista sententia non est falsa, iudex non
 est circumventus, ergo nulla causa quare
 ista sententia rescindatur, si autem supra-
 dicta fuerint probata, tunc rescinditur sen-
 tentia, impeditur executio, & solutum

ex causa iudicati repetitur, *l. fin. Cod. si ex*
fals. test. vel instrum. c. cum. l. & A. 22. ext. de
sent. & re judic. † præsumitur autem iudi-
 cem dicta falsorum testium, vel instrumen-
 torum sequutum si dicat in sententia visis
 & lectis attestationibus, & instrumentis,
 ita *Pelsius in suo processu tit. 42. numer. 30.* Et
 quod dicitur sententiam rescindi non pos-
 se, *tot. tit. Cod. sent. rescindi non poss.* rem judi-
 catam habere paratam executionem, *l. 1. ff.*
de re judic. indebitum ex causa iudicati so-
 lutum non posse repeti, *l. 1. Cod. de condic. in-*
deb. l. 2. Cod. de compensat. hoc intelligen-
 dum, nisi ex falsis testimoniis, vel instru-
 mentis sententia processerit. (6) † Rescin-
 ditur res iudicata, si ex falso iurejurando à
 iudice delato iudicatum sit, & pars læsa pa-
 rata sit per noviter reperta instrumenta
 contrarium probare, *d. l. admonendi digest. de*
iurejur. Zasius in l. 1. numer. 10. digest. eod. Ra-
 tio quia sententia ex privilegiatis proba-
 tionibus lata nunquam transit in rem judi-
 catam, *Sichard. in l. 1. num. 5. Cod. re reb. cred. &*
iurejur. (7) † Si ex falsis allegationibus 83
 sententia lata sit, ea falsitate probata rescin-
 ditur sententia, *l. si prætor 75. vers. Marcellus no-*
tat. digest. de judic. l. 1. Cod. si tutor vel curat. fals.
allegat. l. qui testamento 37. digest. de excusat. tut.
 Sic decretum ex falsa causa alienationis in-
 terpositum non valet, *l. & si præses 5. Cod. de*
pred. & aliis reb. minor. Et quidem ex hisce
 causis si sententia lata sit, eaque transierit in
 rem iudicatam, † tunc triplici remedio læ- 84
 so succurritur. (1) Per restitutionem in
 integrum, eaque per modum actionis, im-
 plorando officium iudicis intra quadrienn-
 nium, juxta *l. petendæ 6. Cod. de temp. in*
integ. restit. petenda est, prout gloss. Bartol. &
communiter Dd. in d. l. Divus Adrianus recte sen-
tiunt. (2) Per modum exceptionis, si reus
 per falsa instrumenta condemnatus conve-
 niatur

niatur actione iudicati, tunc exceptione falsi executionem impedire potest, & hoc perpetuo, siue ulla præfinitione temporis, aut si solvi condemnatus ex falsis instrumentis per errorem agnitis, & approbatis, possum accusatione de falso instituere, & solutum, non obstante exceptione rei iudicatæ, repetere, per tex. in l. qui agnitis II. qui in hoc casu principaliter loquitur ff. de except. l. pure §. §. fin. ff. de except. doli, text. in d. c. cum venerabilis ext. de except. (3) Per modum replicationis, si actor reo per falsas allegationes absoluto, primariam actionem rursus instituerit, reus autem rei iudicatæ exceptionem opposuerit, tunc actor replicatione falsi recti illam
 85 exceptionem elidit, † Multum autem interest an prævia restitutione rescindatur sententia, an per modum exceptionis executio ejus suspendatur & impediatur, priori casu pars læsa perpetuo absolvitur, posteriori solum executio impeditur, ita tamen ut repertis aliis melioribus probationibus ea pars quæ falsis testibus, instrumentis, & allegationibus usa est postmodum restaurare litem possit, ita Bart. distinguit in d. l. Divus in fine. † Ex prædictis consequitur quod
 86 sententia per falsa testimonia, & instrumenta obtenta non sit ipso jure nulla, sed per restitutionem in integrum, probata falsitate, rescindenda, aut per modum exceptionis, vel replicationis elidenda. Cujus ratio est, quod probationes non sint de substantia iudicii, & iudex nullis omnino factis probationibus pronuntiare possit, multo magis ex falsis, erit quidem ejusmodi sententia injusta & iniqua, attamen nullitatis vitio non subjacebit, prout Zasius in dic. leg. Divus ex Alexandro refert, Minores autem 25. annorum læsi & decepti contra rem judicatam restituuntur in integrum, argum. tot. tit. C. si advers. rem judic. prout quoque quando-

que rustici, per Dd. in dic. leg. I. Cod. de juris, & facti ignor. majores quoque ex clausula generali. Si quæ mihi iusta causa videbitur, videlicet si justam & probabilem absentiae causam allegare possint, leg. final. digest. de restit. in integ. argum. tot. tit. digest. ex quib. caus. major. in integ. restit.

Nunc videbimus quænam exceptiones post sententiam in ipsa executione opponi possint. Nam licet regulare sit quod exceptiones peremptoriæ post sententiam opponi non possint, attamen multæ sunt exceptiones quæ etiam post sententiam & rem judicatam in ipsa executione opponuntur, quas ordine referemus.

Et primo quidem ponitur casus in l. I. Cod. re judic. † ubi deciditur juxta Bald. 87 quod exceptio superveniens reo post sententiam possit quoque ab eo opponi post sententiam, dividitur hæc lex in duas partes † in prima ponitur regula, in secunda exceptio à regula. † Regula est, quod rebus judicatis standum sit, id est oportet parere
 88 sententiæ à qua non est appellatum, & sic transivit in rem judicatam. Cujus regulæ ratio est, quod res judicata habeatur pro veritate, l. ingenuum 25. digest. de statu. hom. l. res
 89 judicata digest. de reg. jur. ita ut post rem judicatam nihil amplius quærat, nullæ allegationes, probationes ulterius admit-
 tantur, sed parata sit executio, l. post rem judicatam 56. digest. de re judic. Ratio rationis, quia appellavit consensu suo confirmavit sententiam, l. C. de postul. l. fin. C. ut lite pend. l. hi qui ad civil. 7. Cod. de appellat. l. fin. Cod. de sentent. quæ sine certa quant. argum. l. si ut proponis 5. Cod. de nupt. l. ab eo iudicato 3. Cod. quomodo & quando iudex, l. I. Cod. de jurisdiction. arg. l. si filiusfamilias 16. digest. ad SC. Macedon. † Exceptio à regula est. Quod
 90 rebus judicatis non stetur, nisi res victori
 U u u u u 2 adjudi-

adjudicata post sententiam illi obvenit, tunc siquidem actio judicati exceptione doli eliditur, cujus exceptionis ratio, quod frustra quis petit quod intus habet, & bona fides non patitur, ut idem bis exigatur.

91 † Casus hujus L. talis est Titius convenit Cajum condictione furtiva ad restituendam rem furto ablatam, & amissam, lata contra Cajum condemnatoria sententia, apparuit actorem ejusmodi rem quam sibi furto subtractam conquestus est, recepisse, quæritur utrum ex causa & sententia actio judicati, recepta re, adversus reum efficaciter detur, ut compelli possit vigore sententiæ & inde descendenti actionis reum ut judicatum præstet, aut ejus saltem æstimationem, Consultus Imperat. respondet rebus quidem judicatis standum esse, nisi res adjudicata post sententiam obvenit, tunc reum exceptione doli adversus impetitionem actoris se tueri posse.

92 † Et hujus L. decisio ampliatur primo ut nihil interfit an victori post sententiam res obveniat ab ipso condemnato, an à tertio, dummodo eam recipiat, quia hæc lex non distinguit, & rationes supra allegatæ utroque casu militent. Secundo ampliatur quod non solum exceptione se tueri possit si nondum rem judicatam præstiterit, verum etiam si eam solverit, condictione siue causa eam repetere possit, text. ad hoc exp. in l. si fullo 2. digest. de condict. causa data causa non seq. ubi fullo qui polienda vestimenta conduxerat eadem perdidit, ex locato conventus à domino condemnatus est, pretiumque vestimentorum domino solvit, quo facto apparuit dominum vestimenta amissa recepisse, quæritur quomodo huic fullonii consulatur Resp. JC. duplex illud habere remedium recipiendi precium solutum, actionem scilicet ex conducto,

& condictionem sine causa. Ex qua lege ratio decidendi hujus L. desumi poterit, nā si ex causa judicati solutum hoc casu actione repetere potest, ergo multo magis si nondum solvit, exceptione se tuebitur, cui enim damus actionem multo magis exceptionem, per jura vulgat. Nota (1) reg. quod rei judicatæ standum sit (2) quod exceptio post sententiam superveniens in executione opponi possit, alias exceptiones quæ post sententiam in executione opponuntur vide apud Bart. & Dd. in l. 1. C. de juris & facti ignor. (3) nota alleganti exceptionem incumbere onus probationis, text. hic & in l. 1. C. de proba. Ratio quia reus excipiendo fit actor, l. 2. ff. de except.

Secundo † exceptio nullitatis contra rem 93 judicatam recte quandoq; opponitur, quod qualiter procedat, & quando exceptio nullitatis, impediat executionem, & quando non, vide Zasium in d. l. si se non obtulit §. condemnatum ubi quatuor conclusiones tradit Gail. l. 1. obs. 113. n. 2. Pelsium in suo processu tit. 50. n. 1. 2. 3. 4. & 5. & in specie an exceptio nullitatis resultans ex iisdem actis impediat executionem rei judicatæ ex tribus conformibus vide Gabrielium in com. concl. de excep. concl. 4. per tot. & de execut. rei judic. concl. 1.

Tertio. † Omnes exceptiones quæ red- 94 dunt iudicium ipso jure nullum, ex possunt opponi post sententiam in ipsa executione, veluti exceptiones contra iudicem quod ob excommunicationem, aut aliam causam iudex esse non possit, tot. t. C. si à non comp. iudic. vel contra procuratorem, quod sit falsus procurator, l. licet 24. C. de procur. text. in d. l. 1. C. de juris & facti ignor. & ibi Bart. n. 2. cum seqq. ubi exempla ponit.

Quarto. † Omnes exceptiones peremptoriae per quas non impugnatur sententia, aut ejus iniquitas arguitur, ex possunt opponi

opponi post sententiam in ipsa executione, veluti exceptio compensationis, l. 2. C. de compens. exceptio divisionis ut hæres conveniatur, & condemnetur pro rata, Dd. in l. 1. C. si cert. petatur, exceptio competentiae ne quis condemnetur in solidum, sed habeatur ratio personæ ne egeat, l. ex diverso 17. §. fin. ff. solu. matr. l. Nescennius 41. §. fin. ff. de re judic. exceptio cessionis, actionis, si fidejussor condemnatus sit in solidum l. si fidejussores 41. §. 1. ff. de fidejuss. beneficium collationis, l. si soror 8. C. de collat. beneficium inventarii, Bal. in l. peremptorias n. 5. Cod. sent. rescindi non posse.

96 Quinto. † Exceptiones peremptoriae supervenientes post sententiam, aut ex ipsa sententia possunt in executione opponi, veluti exceptio SC. Vellejani, exceptio SC. Macedoniani, tex. de utroque in l. tamen si 11. ff. ad SC. Maced. exceptio quæ fidejussori condemnato competit, ex transactione debitoris post sententiam facta, l. & post rem judicatam 7. §. 1. ff. de trans. arg. l. fidejussores 68. §. fin. ff. de fidejuss. vide Speculat. de except. & replic. §. dicto. numer. 14. ubi novem casus recenset in quibus exceptio peremptoria executionem impediat. Extra hos, & similes casus generalis est regula quod exceptio peremptoria ante sententiam sit opponenda, l. executionem 19. C. de probat. d. l. peremptorias C. sentent. rescindi non posse. De exceptionibus impredientibus executionem, vide Pelsium in suo processu tit. 50. per tot. vide quoque Joannem Rep. Asinium in sua judiciaria praxi §. 31. cap. 2. qui 48. limitationes tradit quibus non possit fieri executio, & quæ exceptiones contra executionem opponantur, tradit d. loco à capit. 19. usque ad 58. Coram quo iudice autem istæ
97 exceptiones proponi debeant, † & de quibus exceptionibus merus executor cogno-

scere possit, vide Gaill. d. observ. 113. num. 5. Myns. cent. 3. observ. 69. ubi tradunt quas ad iudicium ordinarium remittere super sedendo cum executione, & quibus exceptionibus non attentis ad executionem procedere possit. † Et singulariter nota 98 quod iudex alterius territorii non tenetur executionem facere ejus sententiæ quæ ex forma statuti loci in quo iudicium agitatum non de jure communi lata est, per text. in l. nisi opinatores. 7. Cod. de exact. tribut. libr. decimo. Deinde non tenetur exequi sententiam ad solam partis requisitionem, Schurf. consil. 33. numero 1. cent. 1.

† Novisse autem convenit, quod in Ca- 99 mera executionis processus sit summarius, & mature expediri debeat, sufficit summaria propositio, & petitio pro facienda executione, † hinc est quod executio non suspendatur per exceptionem requirentem
100 altiore indagine, & contra executoriales arciores si excipiat, replicationi tempus ad proximam indulgendum, nec nisi ex magna causa ulterior procedendi terminus datur, Ordin. parte 3. tit. 48. §. 1. und wann der / quæ dicantur exceptiones habentes altiore indagine, vide Borellum, d. loco à n. 98. usque ad n. 107. & executorialibus appositæ exceptiones etiam atque etiam an admittendæ videantur perpendi debet, nec temere tempus ad replicandum in specie præfigendum Judic. & Assess. Memoriale de anno 72. De executione rei judicatæ juxta ordinationem & stylum Cameræ vide d. Ordination. parte 3. tit. 48. & 49. per tot. Friderum Mynd. de mandat. & monit. in Camera extrah. l. 2. tit. 65. per tot. Juxta Reformat. des Erzstifts Colln/ modum exequendi traditum, vide sub his rubr. von Execution oder Vollenstreckung der Urtheil/ Item wie in
Uuuuu 3 realer

realer oder hablicher Fürderung die Vollenstreckung beschehen soll/ item wie in persönlichen Klagen die Vollenstreckung surgenommen werden soll/ item wie die Pfände verkaufft und umgeschlagen werden sollen/ item wie die Entrichtung von dem Gelde der Pfände dem gewinnenden Theil beschehen soll/ item wie es gehalten werden soll/ wann kein Käufer der Pfände gefunden würde/ Juxta Ord. Curiae Mon. parte 2. tit. 46. §. was dann hunc in modum proceditur, was dann obangeregte Executoriales anlangen thut/ soll in denselben dem widertheil so die Urtheil verlohren / bey einer namhafften Geltpon / halb unserm Fisco, und die ander helffte der anruffenden Parthen zu bezahlen gebetten werden daß er in einer bestimpter Zeit (so ihme derohalben anzusehen) der gesprochenen Urtheil parire und Vollenzeugung thue / oder wo er das in angesehener Zeit nicht thete/ sondern in Ungehorsam und säumig erscheinen würde / als dann auff einen anderen bestimpten Gerichts-Tag vor unserm Hof-Gericht zu erscheinen/ zu sehen und zu hören / sich umb solchen Ungehorsam in die committirte Pön gefallen seyn/ zu erklären und zu erkennen/ und so die verlustig Parthen/ wie obstehet/ ihres Ungehorsams halben / in die comminirte Pön erkandt worden/ oder aber wo die bestimmte Zeit zur parition verlossen / mögen die obsiegendt Parthen zu ferner vollenzeugung der Urtheil/ auch bezahlung der erhalten Pön ferner Executorial und Gebotsbriefe an unsere Amptleute/ auch unsere und unser Vnderthanen und eingeseffene des Stifts Münster Obrigkeiten / Richter und Befelchhaber/ da das gut darum der Streit gewesen/ gelegen / oder die Persohn wider welche das Urtheil ergangen/ in unserm

Stiftt wohnhafftig/ wie recht ist begehren/ die sollen auch als dann derselben Parthen vor unserm Hof-richter zugelassen und mitgetheilt werden/ und soll darauff unweigerlich / unverzüglich wüthliche Execution ohn zulassung einiger Disputation (als die vor den Executorn nit gehört) oder fernern rechtlichen oder güthlichen verhör oder fürbescheid oder fürnehmung etwas anders/ daß den Executorialn zuwider oder hinderlich seyn möchte / erfolgen/ wäre aber das streitig Gut oder die verlustige Persohn frembden Gericht und Jurisd. unterworfen/ sollen als dann dem obligendem Theil auff sein Begehren literæ mutui compasus, und Bitt-Brieff erkent und mitgetheilt werden/ als wie recht und gewonheit/ adde die Münsterische Landts-Gerichts Ordnung parte 2. tit. 34. juxta Refor. Juliac. quomodo fiat executio sententiæ vide c. 33. per tot. Juxta Reform. Judic. Senatus Col. hunc in modum fit executio sententiæ quem de verbo ad verbum in gratiam Lectoris ascribere lubet. Wann ein außgesprochen Urtheil in sein Krafft ergangen ist / soll bey dem Richter um Execution gehalten und begehrt werden/ daß der Widertheil citirt werde / zu sehen die Vollenstreckung des Urtheil zu beschehen oder Ursachen vorzuwenden / warum solches nicht beschehen soll / und im Fall als dann kein Ursachen vorbracht/ oder die vorbrachte Ursachen unerheblich und nur zu verlängerung der Sachen vorgewendt/ soll zu vollenstreckung der Urtheil unverzüglich procedirt werden / und soll dermassen die Vollenstreckung geschehen/ so der Beklagter in ein gewiß Ding verdamt / soll die Vollenstreckung so fern vorhanden geschehen/ so aber nit in ein gewiß Ding verdamt dann in genere/ soll erstlich in die fahrende Haab/

Saß/und so die nicht gnugsam in die liegende Güter/ und zum dritten an des beklagten Schuldner die der Schuld geständig/ die Pfändung beschehen/ insonderheit aber soll die Pfändung in den güteren/ so den Beklagten am wenigste schädlich seyn/ gethan und vorgenommen werde/und wie biß anhero forders und weiters in vollstreckung der Urtheil gehalten worden ist/ als mit den pfänden und wie die verkauft und eingeschlagen werden sollen/ dermassen soll es auch hinforter gehalten werden/ nemlich wenn durch die Richter oder Gewaltmeister Pfände geholt/ sollen dieselbe hinder das Gericht oder Gerichtschreiber bracht/ da dann die Pfände zu behafft des gepfändeten vierzehnen Tag liegen und behaltē werden/und so derjenige so gepfändt ist in 14. Tagen mit seinem Widertheil vergleicht und ihnen zu frieden stellt/ solches mag er thun/ und seine Pfände beschützen und zusich lassen/ So aber solches inwendig ernēten 14. Tagen vom gepfändten unterlassen wurde/ mag der Widertheil/ welcher pfändung erhalten/ durch des Gerichts geschworne Kauffersche die pfände taxiren üd folgendes auff die nechste drey Gerichtstage dieselbige aufrufen und proclamiren lassen/ welche zween Gerichtstage seyn ungefährlich/ aber der dritte gefährlich/ als dann sollen die Pfände öffentlich vor Gericht präsentirt/ (so fern dieselbige vor Gericht bequemlich bracht werden mögen) üd zum dritten und letztenmahl außgeruffen/ und durch den Richter plus offerenti zugeschlagen und verkauft werden/ jedoch vorbehalten dem beklagten nach binnen acht Tagen zum lengsten sein Pfände zu lösen/ mit erstattung alles Schadens/ Kosten/ und der erfolgter klage/ So aber die pfände mit hoher gebracht wurden/ dann wie

dieselbe durch die geschworenen Gericht Kauffersche taxirt/ sollen die Pfände der kaufferschen vor die werth der taxation verbleibē/ desgleichen soll es gehalten werden mit den pfänden/ welche durch die Schuldner den Creditorn selbst überantwortet seyn worden/ nemlich daß die Creditorn die pfände hinder Gericht oder Gerichtschreiber bestelken/ und lassen den schuldner die pfände gerichtlich aussagen durch den gerichtsbottē/ da die pfände gleichfalls 14. Tage zu behafft des schuldners liegen/ und so dieselbe mitler Zeit nit gelöst/ daß alsdann solche pfand durch die Gerichtskauffer taxirt/ und die nechste drey Gerichtstage proclamirt und außgeruffen/ zum letzten durch den Richter plus offerenti verkauft werden/ vorbehalten doch dem Schuldner binnen 8. Tagen mit erstattung erlittenen Kosten und erfolgter schuld zu lösen seine vorgesezte pfände/ Item sollen die Gerichte ein sonderlichen berends kauffersche haben/ die bey ihrem gethanen End die pfandrechtmässig taxiren/ die von der taxirung von jeder Marck biß zu 50. Marck zween Heller/ und fort über 50. Marck ein Heller/ wie bißher geordnet und bräuchlig gewesen/ gegeben werden/ und damit diese Ordnung gehalten und die Sachen zum schleunigsten gehädlet/ und vor den Commissarien in appellation- Sachen/ formlich und ohn verlängerung der Sachen procedirt werden möge/ weil die hohe Nothturfft erfordern/ daß ein Rechtsgelehrter von einem Ehrsamem Rath neben anderen vor einen Commissarien angenommen und verordnet werde/ welcher die Audienz verwahrt und beschützt und die Acta mit fleiß übersehe/ und Relation thue/ und das Urtheil verfasse/ und Fleiß vorwende/ daß untüglliche Appellationen nit angenommen/ und soll vor den

Commissarien hinförter zweymal in der Wochen Audienz gehalten werden/ nemlich des Dienstags / und des Saterstags von 8. Uhren biß auf die 10. Stund/ 2c. Latine. Quod ad executoriales attinet mandatur parti victæ sub certa pœna partim Fisco nostro partim impetrant applicanda, ut intra certum tempus (quod ei præfigendum) rei judicatæ, satisfaciatur, & nisi intra terminum præstitutum hoc fecerit, ut tunc in alio sibi præfigendo termino coram iudice Curiae nostræ compareat ad audiendum se in comminatum pœnam incidisse declarari, & si ita pars victa in pœnam declarata fuerit ob contumaciam, aut terminus partitioni præfixus effluxus fuerit, pars victrix pro ulteriori partitione sententiæ, & solutione declaratæ pœnæ Executoriales ad Præfectos, Drossatos & Officiatos nostræ Diœcesis Monasteriensis sub quibus bona controversa sita sunt, aut pars victa domicilium habet, petere potest, quæ ad ejus petitionem illi quoque decerni debent, ad quarum insinuationem parata executio realiter, & cum effectu fieri debet, citra admissionem exceptionum (quæ ad Executoris cognitionem non pertinent) aut quarumcunque disputationum, per quas executio rei judicatæ retardari posset. Si autem res contrav. vel pars victa sub aliena jurisdiction. esset, tunc ad instantiam partis victricis decernuntur ei literæ mutui compassus, prout juris & amoris est, Juxta Ref. Judiciorum Senatus Col. hunc in modum fit executio. Quando sententia transivit in rem judicatam à Judice petetur executio, & ut decernatur contra victum citatio ad videndum sententiam & rem judicatam mandari executioni, aut proponendum causas quare id fieri non debeat, & si tunc nullas, aut irrelevantes

proponat, ad executionem sine mora procedetur, quæ executio in hunc modum fieri debet, si victus rem certam condemnatus fuerit, in ea, si extet fiet executio, si vero non fuerit condemnatus in re certa sed in genere, primo fiet executio in mobilibus, quæ si sufficientia fuerint, in bona immobilia, & tertio in nomina debitoris qui debitum confitetur decernetur pignus, debet autem expandatio pignorum cum primis fieri in bonis quæ minus damnosa sunt victo. Et sicut hæcenus in distractione ex expansione pignorum observatum fuit, ita & de cætero observabitur, nimirum quando per judicem, aut magistrum violentiarum pignora capiuntur, ea penes Judicium seu judicii Scribam statuentur, apud quem in usum victi ad redimendum per 14. dies manebunt, & si intra dictos 14. dies victorem contemptum reddiderit, hoc ipsi liberum est, & sic sua pignora redimet. Si autem intra 14. dies hoc non fit ad instantiam partis victricis in cujus favorem expandatio pignorum facta, pignora per juratam æstimatricem ipsius judicii taxantur, & deinde in subsequentibus tribus Juridicis proclamantur, ex quibus duæ priores non sunt præjudiciales, tertia peremptoria & præjudicialis, tunc enim pignora judicio præsentabuntur, (si id commode fieri possit) & ad trinam proclamationem plus offerenti adjudicabuntur reservato tamen reo intra octo dies redimendi suum pignus per solutionem debiti expensarum, damnorum & interesse. Si vero capta pignora pluris non fuerint æstimata in subhastatione quam per æstimatricem, ante fuerint taxata, eadem ei pro taxato adjudicabuntur, item observabitur in pignoribus à debitore creditori traditis nimirum quod ponentur penes judicii scribam, & denuntiabitur

bitur debitori ut ea redimat, per nuncium
judicii & tunc similiter in usum debitoris
14. diebus manebunt, & nisi interea redi-
mantur, per æstimatores taxabuntur, & tri-
bus subsequentibus juridicis proclamabun-
tur, tandem plus offerenti per judicem ad-
judicabuntur salvo jure eadem intra 8. dies
redimendi. Item judices habebunt juratam
æstimatricem, quæ sub præstito juramento
pignora taxet & æstimet, quæ pro taxatio-
ne pro qualibet marca usq; ad 50. duos ocu-
los habebit & supra 50. marcas unum obu-
lum, prout hætenus observatum fuit. Et ut
ordinatio hæc custodiatur, & causæ quam
celerrime expediantur, & coram Commis-
sariis in causis appellationis formaliter citra
dispendiosam moram procedatur, necesse
erit, quod ab amplissimo senatu Jurisc. pro
Commisario cum aliis deputetur, qui judi-
cio præsideat, acta matura cum deliberatio-
ne & diligentia revideat, Senatui de meritis
causarum referat, & sententias concipiat &
ne frivolæ appellationes recipiantur, ad-
vertat, & de cætero coram Commissariis
bis in septimana audientia habebitur, Mar-
tis & Sabbati ab octava ad decimam, &c.

In diocesi Colonienfi quomodo juxta
Reformationem anno 1592. Brutis erectam
executio fieri debeat ex ipsa reformatione
videre licet, & vide ordinem & modum
exequendi quem actissime tradit Refor-
matio Curia Archiepiscop. Col. anno 94.
Monasterii excusa parte 2. sub rubric. de
modo dandorum & distrahendorum pig-
norum. Item de executione sententiarum
juxta Reformationem der geistlichen Juris-
diction des Erbstifts Collen de anno 1529.
vide ibidem à §. den Proceß per 14. §. §.
usque ad finem.

† Tertio res judicata quandoque impe-
ditur per interventionem tertii, de qua dic-

ut dixi supra de interventionibus in fine,
per Dd. ad quos me ibi remisi, vide in d.l.
sæpe ff. de re jud. & plene Borel. d. loco à n.
107. usque ad nu. 123. Pro coronide subji-
cere lubet brevem explicationem interdi-
cti Ne vis fiat ei qui in possess. missus est.

† Sæpe contingit quod decretum judicis 103
quantumvis legitimum, & cum causæ cog-
nitione factum de immittendo creditorem
ex primo decreto ob contumaciam Rei,
vel alium quævis ex justa causa immissio-
nem petentem in bona debitoris vel ejus
cum quo controversia est, de facto impe-
diatur, ne ad effectum deduci possit, & is cui
decreta immissio est causa custodiæ in pos-
sessionem venire non possit, aut si quidem
missus est in possessionem postmodum in
ea turbetur, molestetur & inquietetur. Ut
igitur judicia non forent elusoria, contra l.
si prætor 75. ff. de judiciis & judicis autho-
ritas facile condemnatur, prætor suo edi-
cto cavit, ne vis fieret ei qui in possessio-
nem missus, quod deinde per JC. exten-
sum est ad quemlibet qui in possessionem
ire prohiberetur, & sic non solum turban-
tes eam nullo in possessionem, sed & ve-
nire in possessionem prohibentes hoc edi-
cto coërcentur, d. l. §. hac actio l. 3. in princ.
digest. ne vis fiat ei qui in poss. Cujus edicti ma-
nifesta æquitas ex eo relucet, quod frustra
judex mitteret in possessionem si missum
non tueretur. † Et quia verba hujus edi- 104
cti Ne vis fiat ei, &c. generalia sunt, intel-
liguntur de quolibet misso in possessionem
ex quacunque causa legitima, d. l. 1. §. 2.
Veluti si quis missus sit in possessionem le-
gatorum, vel fideicommissorum servan-
dorum causa, leg. 3. in princ. d. l. 1. §. 2. vers.
sed si ve rei, vel ex causa damni infecti, l.
fin. in prin. ff. ne vis fiat ei, &c. vel ventris
nomine, d. vers. sed si ve rei, d. l. 3. §. prætor. 2.

X x x x x

l. 1.

l. 1. §. penult. ff. de vent. in poss. mitt. l. 1. ff. ex quib. caus. in poss. eatur, vel ex Carboniano edicto, l. 3. §. missum 13. & tot. tit. ff. de Carb. edicto, vel propter quodcumque legitimum debitum, cum creditores rei servandæ causa in possessionem mittuntur, d. l. 1. §. 2. & 2. vers. sed si rei. Ex his & similibus causis, si quis missus sit in possessionem, & in ea turbetur aut dejiciatur, aut ne in possessionem eat, impediatur, tunc ex hoc edicto agere concessum, vide Schneidewinum in §. 1. Instit. de interd. nu. 17. 18. 19. 20. 21. 22. & nu. 23. 24. 25. & 26. ubi tradit contra quos datur actio in factum ex hoc interdicto Ne vis fiat ei, &c. & quæ ad hanc actionem requirantur, & ad quid competat hæc actio quem vide. Et sic competit hoc interdictum iis qui in possessionem missi sunt, non
 105 vero iis qui possident, † aliud siquidem est possidere, aliud in possessione esse, prout distinguit JC. in l. si quis ante 10. §. 1. ff. de acq. poss. arg. l. 1. ff. de fidejuss. dot. possident qui iusto titulo civilem vel naturalem possessionem habent, in possessione sunt qui ex supradictis causis autoritate iudicis rem tenent, l. cum legatorum 10. ff. ut in poss. legat. l. 3. §. si. d. l. si quis ante §. 1. ff. de acq. poss. l. si duo 3. §. creditores 8. ff. uti possid. l. is cui
 106 §. in prin. digestis ut legator servand. † Potest autem turbator conventus ex hoc edicto hisce exceptionibus contra intentionem actoris qui se conquæritur turbari, in possessione tueri. (1) Si dicat causam ex qua in possessionem missus est jure, & legibus non subsistere, falsam fuisse petitionem, falsum creditum, hoc si probari possit, tunc falsa causa nulla est, l. Paulus ff. de V. S. ita quoque ipso jure nulla est missio in possessionem, & tueri is missus non debet, text. in d. l. 1. §. hæc verba vers. proinde Menoch. remedio retinenda poss. à nu. 15. usque ad 35. ubi

quinque modis hoc notabiliter limitat. (2) Si dicat creditum tale esse quod per exceptionem peremptoriam submoveri potest, veluti exceptione compensationis, transactionis, pacti de non petendo, hoc si probat missus in possessionem tuendus non est, text. in d. l. 1. §. hæc verba vers. proinde, ibi vel si exceptione submoveri potuit, cum enim creditor is sit qui exceptione perpetua submoveri non potest, l. creditor 55. ff. de V. S. & rursus debitor à quo invito exigere pecunia potest, l. debitor 106. ff. d. tit. consequens est creditum non censi quod per exceptionem est elidibile. Unde etiam ejusmodi debitum solutum condictione indebiti repeti potest, l. qui exceptionem 40. ff. de condict. indeb. & in mora non dicitur esse qui legitima exceptione tutus est, l. lecta 40. ff. si cert. petatur neque obligatus dicitur qui exceptionem habet. Et hæc intellige juxta exempla supra data tam in exceptione quæ soluti impedit repetitionem, quam quæ non impedit, indistincte enim missus in possessionem tuendus non est, prout tenet Bart. contra gloss. in d. l. hæc verba nu. 2. quem sequitur Menoch. de retinenda poss. remedio 1. nu. 39. Bald. in rubri. C. de constit. pec. (3) Si dicat debitum cujus respectu missio facta est partim esse verum partim falsum, nam & hoc casu missus in possessionem tuendus non est, prout tenet Menoch. loco supra allegato nu. 23. cum seq. ibidemque multos ad hoc allegat. (4) Si dicat immisionem non valere, eo quod juris ordine non servato facta sit, quod requisitæ solennitates omissæ, ex abrupto nulla prævia causæ cognitione, quæ tamen exceptio quoad omisionem solennitatis contra creditorem hypothecarium, qui in vim hypothecæ immissus est, non procedit, per ea quæ tradit Menoch. d. loco num. 34. quem
 pro

pro pleniore hujus interdicti cognitione, vide adde Schneidew. in Instit. de interdict. paragraph. 1. nu. 24. & 25. ubi tradit quæ requirantur, ut ex hoc interdicto agi possit. Pro complemento tamen tria notabilia

107 observa. † (1) Tres defectus circa immisionem considerari posse, Primus. Si immissio facta sit ex falsa causa, si debitum quod prætenditur, verum non sit. Secundus. Si causa petendi justa existente, juris ordo non sit servatus, si processus immisionis aliquo vitio laboret, puta pars adversa, vel cujus interest non sit citata, &c. Tertius. Si erratum sit in taxatione rei in quam fit immissio, si res valoris ducentorum æstimata tantum sit centum. Secundo. 108 † Tribus ex causis huic interdicto locus est. (1) Si immissus in possessionem ab adversario turbetur, molesteretur, l. 1. & tot. tit. ff. ne vis fiat ei, &c. & eatenus retinendæ possessionis est remedium. (2) Si immissus in possessionem vi vel dolo dejiciatur, d. l. 1. §. hac actio, & eatenus recuperandæ possessionis est remedium. (3) Si in possessionem iri prohibeatur, d. l. 1. §. 1. in verb. & prohibentes venire in possessionem coërceret, & tunc adipiscendæ possessionis est re- 109 medium. Tertio † Impeditus ingredi possessionem duo habet remedia. (1) Interdictum Ne vis fiat ei, &c. (2) Officium Judicis, quod manu militari quandoque expeditur, per tex. in d. l. 3. in prin. & præstat officio Judicis audaciam impredientis ingredi possessionem coërcere, quam ad interdictum confugere, d. l. 3. in prin.

rationem dat Menoch, in l. re-

medio retinenda poss.

num. 12.

TITULUS XIX. ET ULTIMUS DE EXPENSIS.

Quatuor genera expensarum explicantur.

SUMMARIA.

- 1 *Expense litis alia sunt judiciales alia extrajudiciales.*
- 2 *Judiciales expensæ quadruplices sunt.*
- 3 *Contumaciales expensæ committuntur ante, vel post litem contestatam.*
- 4 *Expensæ ante litem contestatam quomodo committantur.*
- 5 *Contumax in non comparendo nec respondendo non auditur nisi refusus expensis, & damnis.*
- 6 *Quæ damna contumax refundat?*
- 7 *Decisio cap. cum dilecti ext. de dolo & contum.*
- 8 *Divisio cap.*
- 9 *Facti species d. cap.*
- 10 *Actore in contumaciam Rei misso in possessionem, reus non auditur nisi refusus expensis.*
- 11 *Actore in proseguendo causam tardante, is non admittitur ad prosecutionem causa, nisi refusus expensis.*
- 12 *Absens ex probabili causa & per nuncium absentia excusata, non condemnatur in expensis.*
- 13 *Post litem contestatam quomodo expensæ contumaciales committantur.*
- 14 *Quæ sint expensæ temerarie vocattonis in jus?*
- 15 *Declaratur exemplo.*
- 16 *Debitor antequam conveniatur de solutione facienda amice interpellandus est, alias non refundit expensas.*
- Expensæ retardati processus quæ?*

XXXXX 2

17 Susa

- 17 Succumbens in interlocutoria condemnandus est in expensis.
- 18 Decisio cap. finem litibus ext. de dolo & contum.
- 19 Positio casus.
- 20 Rationes dubitandi, & decidendi.
- 21 Tria deciduntur in c. 2. ext. de dolo & cont.
- 22 Ratio decisionis prima.
- 23 Casus d. cap.
- 24 Ratio decisionis secunda duplex.
- 25 Ratio decisionis tertia.
- 26 Expensa victoria quæ dicantur?
- 27 Regula Victus victori in expensas.
- 28 Ratio hujus regulæ.
- 29 Expensa victoria vel sunt necessariae, vel voluntariae.
- 30 Quæ dicantur necessariae.
- 31 Expensæ necessariae quadruplices sunt.
- 32 Quæ voluntaria seu delicata?
- 33 Voluntaria seu delicata in condemnationem non veniunt.
- 34 Declaratur exemplo.
- 35 Quando judex teneatur super expensis pronuntiare?
- 36 Judex omittens super expensis petitis pronuntiare de suo parti refundit.
- 37 Super expensis non petitis judex ex officio pronuntiare potest.
- 38 Causa per sententiam terminata expensarum ratio amplius non habetur.
- 39 Distinguitur an jure actionis vel officio judicis debeantur expensæ.
- 40 Quis ordo in taxatione expensarum observetur?
- 41 Alius modus procedendi ad taxationem, & moderationem expensarum.
- 42 In Camera quis modus observetur?
- 43 Quæ expensæ in causis appellationum in Camera taxentur.
- 44 In causa appellationis quando appellatus in expensis condemnandus sit.
- 45 Quoties utraque pars justam litigandi causam habet, compensatur expensæ.
- 46 Justa litigandi causa consistit in facto, vel in jure.
- 47 Declaratur quando in facto consistat.
- 48 Cur victus quandoque in dimidiam sumptuum partem condemnatur?
- 49 Declaratur quando in jure consistat?
- 50 Compensantur expensæ si uterque litigantium in eadem causa victor, & victus existat.
- 51 Paranesis ad lectorem.

† **E**xpensæ litis aliæ sunt extrajudiciales¹ & aliæ judiciales. † Judiciales expensæ² aliæ sunt contumaciales, aliæ temerariæ vocationis in jus sive citationis, aliæ expensæ retardati processus, aliæ expensæ victoriae, quæ divisio quadrimembris inde ortum habet, quod quatuor sint principales causæ quæ condemnationem expensarum operantur, puta contumacia partium litigantium, temeraria citatio, malitiosa litis protractatio, & causæ injustitia, quarum secunda actori propria est, reliquæ utrique parti litiganti communes, de quibus, *tex. in l. sancimus 15. C. de judic. cap. fin. in fine ext. de major. & obed.*

† Expensæ contumaciales committuntur³ vel ante litem contestatam, vel post. † Ante litem contestatam in non comparendo, quod fit si quis omnino non veniat, vel sine licentia recedat, *arg. l. scire oportet 13. §. scire autem oportet 8. ff. de excus. tut. vel in non respondendo libello actoris, vel defensionibus Rei, aut non legitime respondendo.* † Expensæ contumaciales in non comparendo, vel non respondendo commissæ, & damna eo nomine perpessa à contumace refundendæ sunt, alias in jure non auditur, & si judex contumacem

macem admiserit, ipse de suo refarcire eas debet cum omni interesse, *tex. express. in l. sancimus quæ in istis contumacialibus expensis loquitur Cod. de judic.* † damna intellige intrinseca, quæ occasione litis perpeffa sunt, non extrinseca, quæ fortuitam causam habent, *vide Sichard. in d. l. sancimus num. 10.* & citatus ad totam causam cum certo termino ad comparandum assignato tenetur comparere in termino, & dato impedimento in termino, debet comparere quanto citius potest post terminum, alias condemnatur in expensis, à tempore citationis emissæ, *c. cum dilecti 6. in fine ext. de dolo & cont.* † in quo cap. deciditur quod contumax quandoque condemnatur in expensis. † Dividitur in tres partes, in prima narratur ipsum negotium, sive ipsa lis quæ causam dedit huic decretali, in secunda ibi expectantibus, causas contumaciæ propter quas electus Episcopus Leodic. reputatus fuerit contumax, in tertia ibi quapropter poena contumaciæ ponitur. † Facti species quæ narratur talis est. Titius fuit electus in Episcopum Leodic. huic electioni nonnulli ex Canonicis se opposuerunt, deferentes ad Pontificem, crimina ob quæ ad Episcopatum admittendus non sit, Electus à gravaminibus quibusdam sibi illatis appellavit, sed eam non est prosequutus, postmodum Papa assignavit illi terminum peremptorium, intra quem per se, vel per responsalem compareret responsurus ad objecta crimina, ille in termino non comparuit sed solum post terminum nuncium misit, qui causas tarditatis adferebat, & ejus moram excusabat, sed nullas alias defensione producebat, &c. Causæ vero contumaciæ sunt hæ, prima quod eadem facilitate potuisset ablegare responsalem qua ablegabat excusatorem, hoc cum non

fecerit, videtur sibi male conscius, nec termini brevitatem, viarum pericula excusationis loco prætereundum potest, maxime cum ipsius arbitrio & optioni relictum fuerit per se, vel per alium comparere, nec ad comparitionem in propria persona astrictus fuerit: secunda, Lapsus diei & termini non excusat quemquam à comparitione, nam citatio ad certum diem eam interpretationem recipit, ut si ob aliquod impedimentum ad istam diem comparere, & se præsentare non possit, compareat diebus subsequentibus, hoc quia non fecit, ergo contumax & mandato nostro non paruit, poena autem ejusmodi contumaciæ est condemnatio expensarum. † Et si in contumaciam actor missus sit in possessionem bonorum pro mensura declarati debiti, reus eam non recuperat nisi refusus expensis, & præstita satisfactione de iudicio sisti, *text. in authent. & qui jurat. Cod. de bonis author. judic. poss.* Sic & in reali actione, si ob contumaciam Rei actor in rem petitam missus sit, reus non recuperat tenutam, nisi offerat cautionem de stando juri, & restituat expensas, *text. in cap. quoniam frequenter 5. paragrapho in aliis vero ext. ut lite non contestata, &c. tex. in cap. 1. ext. de sequest. poss. & fruct.* ubi resolvitur sequestrum rei in qua facta est missio, ita tamen ut refundantur immisso expensæ, & præstetur ab adversario cautio de stando juri. † Et in specie si actor ante litem contestatam contumax sit causam non prosequatur, quod tunc veniens intra præfinitum tempus ad prosequendam causam non audiatur nisi prius refundat expensas, est *tex. in auth. qui semel in verb. nisi prius reo litis expensas quas sustinuerit inferat C. quomodo & quando iudex, &c.* Ordinatio Camerae parte 3. tit. 43. in fine cujus expensis

plicationem, vide apud Myns. cent. 4. obser. 85. per tot. Gail. lib. 1. obser. 55. num. 5. Et si pars ad primum, & secundum edictum citatorium non compareat, sed tamen ad tertium non auditur, nisi prius expensas quæ circa ista edicta citatoria factæ sunt, refundat, Bart. in d. l. sancimus nu. 4. Bald. nu. 11. Richard. num. 12. Et ita in Curia Officialium in praxi observatur, ubi si reus ad implorationem brachii secularis primum compareat, & juri se offerat petens emissâ mandata in simplicem citationem resolvi non auditur, nisi refusus prius contumacialibus expensis. † Non tamen valet sententia expensarum condemnatoria lata contra absentem ex probabili causa legitime per nuncium excusatum, text. in c. 2. ext. de procur. ubi clericus citatus coram Episcopo in termino citationis non comparuit propter infirmitatem mittens duos excusatores qui infirmitatem ejus probarent, Episcopus excusatione & probatione non attentis condemnavit eum in expensis, is desuper quærelam defert ad Papam qui eum à tali sententia absolvit.

13 † Expensæ contumaciales post litem contestatam commissæ ut quia litigatores causam suam non sunt prosequuti, à parte contumace quoque refundendæ sunt, condemnatur enim contumax in expensas, etiamsi victoriam litis reportet, text. in dict. leg. properandum paragrapho & siquidem in verb. sed etiâ in omnes expensas quæ consueto modo circa lites expendantur eum condemnare, & rursus in verb. expensis tantummodo litis, quas reus legitime se expendisse jura-verit, condemnatione excipiendus, & perempta instantia semper condemnatur actor in expensis, Bald. in d. l. properandum, §. illo in fine Lancfranc. in c. quoniam contra in fine ext. de probat. In Ordinat. Camerae parte 3. tit. 50. §. fin. cautum est quod præsens contumaci

utcumque sententia cadat in expensis non damnetur.

† Ratione temerariæ citationis refundit expensas actor, cum adversarium suum temere in jus vocavit, de qua est text. in l. eum quem timere 79. digestis de judic. in cap. 1. de dolo & contumat. in 6. in cap. ceterum 3. in cap. fin. ext. de rescript. † puta Titium cum quo nullum habet negotium, nullam litigandi causam forte errore ductus, existimans se citare verum suum debitorem, æquivoca enim citatio dicitur temeraria, Bald. in l. non ignorat. numer. 6. Cod. de fructib. & litium expens. vel si quis adversarium suum coram incompetenti iudice citaverit, vel tempore non debito, puta feriarum, vel non ad locum tutum, quo casu expensas, & viatica præstare illi tenetur, text. in dicta lege eum quem temere, & per viatica etiam cibaria intelliguntur, si expendit ultra quam domi expendisset, arguunt. l. sed & si hereditas §. 1. digestis ad exhib. † Et prius quam actor ad agendum procedat debitorem amice admonere, & de debito interpellare debet, alias ab eo expensas in citatione factas reposcere non potest, argum. leg. quidam 13. digestis de servit. urb. præd. leg. Æmilius 38. digestis de minor. Idem in accusatore qui temere quem accusavit, & accusationem non prosequitur, text. in leg. qui crimen 3. Cod. de his qui accusare non poss. Circa has expensas hoc notandum est quod vincens in principali eas non recuperet quia poena est, Bald. in dicta lege non ignorat. num. 5.

Expensæ retardati processus refunduntur à parte actrice, vel rea quæ proponit aliquam exceptionem, vel replicationem dilatoriam, ut differatur tantum causa, ut adversarius fatigetur & circumducatur, & in illa exceptione, vel replicatione succumbit,

bit, *argum. tex. in d. l. non ignorat. in verb. quod si culpa sua fuerit dilata cognitio Cod. de fruct. & lit. expens.* † ex quo notandum, quod quilibet succumbens in interlocutoria sit condemnandus in expensis, quia per ejusmodi objectiones super quibus interloqui oportet, retardatur lis, *Bart. in dicta lege non ignorat. numer. 5. Felinus in cap. ad audientiam vers. cogitabam ext. de rescript.* ubi tradit quod quodocunque quis in aliquo articulo succumbit, debet statim in expensis condemnari, non expectata sententia definitiva, *Bald. in dicta lege sancimus in 4. oppositione C. de judic.* si tamen justam vel relevantem causam, vel forte multorum Doctorum sententiam pro se habeat contra quem interlocutoria pronunciatur, jam utique expensæ compensantur, ita factum in causa *Graslag* contra Comitem de Hanaw. Sic juxta Ordinationem Camerae parte 3. tit. 50. §. wir wollen auch/omnes qui in interlocutoriis succumbunt in expensas ob dilatam litem condemnantur, *Myns. cent. 1. observat. 27. & observat. 45. Gaill. lib. 1. observ. 151. numer. 15.* ubi in fine monet quod earum expensarum tantum ratio habenda sit, quæ factæ sunt super articulo processum impediante, *Concordat. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 44. §.* so auch einiger Parthey/welche die wäte / etwas vermög dieser Ordnung zu handeln gebiete / oder auff einen benandten Tag/solches zu thun auferlegt wäre/ und solche Parthey darin saumig würde / und dasselbig nicht fürbrachte oder thäte / wes sie sich vermessen oder ihr auferlegt worden / So mag der ander Theil/ob er will/alsbald in demselben Termino begehren den Ungehorsamen in die Kosten zu ertheilen / welches dannoch zu Erkäntnuß unsers Hoff-Richters und Beysiger stehen soll / darnach sie

der Sachen Gestalt / und der Partheyen Fleiß oder Unfleiß befinden / über solchen begehrtten Kosten alsbald zuerkennen/oder biß zu dem Endurtheil / oder der Hauptsachen zu behalten / und diß ist von begehren der Expens zu verstehen / so für Beschluß der Sachen und für dem Endurtheil beschicht / Latine. Si autem parti juxta Ordinationem agere quid incumberet, vel per decretum in certo termino injunctum esset, & pars in hoc negligens & contumax esset adversa pars in termino proxime sequenti potest petere eum condemnari in expensas idque in arbitrio nostri Judicis & Assessorum stabit, prout ipsis de diligentia vel negligentia partis constiterit, vel condemnare eam in expensas vel reservare in finem litis, & hoc intelligendum de expensis retardatæ litis. Raro hodie fit condemnatio expensarum ob retardatam litem ante definitivam sententiam, sed plerumque reservantur in finem litis. De expensis retardati processus sunt, *tex. in c. finem litibus & in cap. 2. ext. de dolo & contum.* In c. finem litibus † deciditur quod reus conditionaliter condemnatur in expensis si fundata intentione amoris objiciat exceptionem peremptoriam, quam incontinenti non probat. † Casus talis proponitur, Titius vocat me in jus super centum quæ ei forte ex mutuo debeam, fundata sua intentione per chyrographum tribus testibus subscriptum, ego objicio exceptionem peremptoriam, forte parti de non petendo, quam tamen incontinenti non probo, quæritur quid hoc casu faciendum? Respond. Papa reum condemnandum in expensis sub conditione si exceptionem non probaverit. † Ratio dubitandi videtur desumi ex cap. calumniam 4. ext. de pœnis ubi traditur regula Victum victori

tori in expensis condemnandum, atqui reus nondum victus est, ergo non condemnabitur. Ratio decidendi ponitur in ipso textu quod scilicet hujusmodi exceptiones ad impediendum, & differendum processum sæpe malitiose objiciantur, at malitiosis exceptionibus indulgendum non est, ergo statim in expensas condemnandi sunt ut metu condemnationis expensarum ab hujusmodi exceptionibus abstineant. Nota ex principio Cap. quod boni judicis sit dare operam ne lites protelentur, ut labores, molestiæ, & sumptus litis evitentur, idem dicitur, in cap. venerabilis 10. ext. de loco & cont. Possunt autem ex hoc textu hujus decisionis tres colligi rationes. Prima. Finem litibus imponi convenit ne partes graventur expensis, ergo malitiosæ exceptiones sine pœna non sunt admittendæ, secunda. Beneficia Ecclesiastica sine dispendio diu vacare non possunt, ergo ejusmodi causæ objectione exceptionum, quæ incontinenti probari non possunt, differendæ non sunt, tertia. Malitiis hominum non est indulgendum, ergo exceptiones quæ per malitiam ad differendum & impediendum processum objiciuntur, non sunt temere admittendæ. In dicto cap. 2.

21 † Tria deciduntur. (1) Quod sequestratio possessionis ob contumaciam Rei facta valeat. (2) Quod posteriores literæ commissoriales quæ de prioribus mentionem non faciunt, eas non revocent, (3) quod Rei contumaces sint condemnandi in expensas. Quoad primum ratio dubitandi potest desumi ex tot. tit. ext. de eo qui mittitur in poss. rei ferm. causa & ex tit. digestis ex quibus causis in poss. eatur in quibus dicitur quod reo existente contumace actor sit mittendus in possessionem, ad quid

22 igitur fit sequestratio? † Ratio decisionis

ponitur in ipso textu, quod quidem regulare sit, quod actor ob contumaciam mittatur in possessionem, attamen intuitu religionis in personis, & negociis Ecclesiasticis ex æquitate mitius agendum est, neque enim Monachi utpote religiosi, pii, & boni ita stricte de juris rigore maxime contra Canonicos personas Ecclesiasticas procedere debent. Quod ad secundum attinet cujus causa principaliter decretalis illa emanavit. † Casus 23 talis proponitur Causa quæ vertebatur inter Monachos N. & Canonicos N. commissa fuit à Sede Apostolica duobus Prælati Abbati de Ramefe & Archidiacono Helienf. canonici citati non comparuerunt, Commissarii in eorum contumaciam procedentes, Ecclesias super quibus controvertebatur, sequestrarunt, postmodum cum hac ratione ad obedientiam, Canonici induci non possent, Monachi petierunt se immitti, Canonici è contra allegarunt quod isti Commissarii amplius se intromittere non possunt, eo quod à Papa alias literas Commissoriales impetrarunt, consulunt super hoc Commissarii Papam, utrum eorum jurisdictio sit revocata, & eorum manus ligatæ Resp. Papa quod causam illam juxta commissionem ipsis factam terminare debeant condemnantes reos contumaces in expensis. Ratio dubitandi videtur desumi ex cap. si autem 9. ext. de rescript. ubi posterius rescriptum derogat priori, si priores dolo, aut negligentia eo non utantur. † Ratio decidendi duplex colligitur ex ipso textu, altera quod in posterioribus literis commissorialibus non fuerit facta mentio priorum ergo iis non derogant sed præsumuntur obreptitiæ, ad hoc cap. ceterum 3. ubi textus expressus ext. de rescript. altera

altera, quod dolus & malitia nulli patrocinari debeat, quod fieret si ea posterior commissio cognitionem ad alios iudices derivaret, hoc enim Canonici isti per suam contumaciam obtinuisserunt. Quod ad tertium ratio dubitandi potest desumi ex cap. 1. hoc tit. ubi is qui paritur immisionem in sua bona propter contumaciam, aliter ex æquitate canonica non punitur, ergo non condemnandi in expensas, nisi quando contumaces se juri offerentes sibi restitui possessionem volunt, juxta cap. quoniam frequenter §. paragrapho in aliis ext. ut lite non contestata &c. cum multis concordantibus. † Ratio decidendi, quod istæ expensæ non sint factæ ob eorum contumaciam, sed dolosam exceptionem, & de iis loquitur cap. ibi, quas propter hoc id est quod exceperint de potestate iudicum eos ad causæ cognitionem admittere nolentes.

26 † Expensæ victoriæ sunt quas refundit causa cadens triumphanti & obtinenti in principali, per tex. in l. properandum paragrapho sin autem alterutra Cod. de iudic. & in paragrapho oportet authent. de iudic. in cap. fin. ext. de major. & obed. in authent. generaliter Cod. de Epis. & Cler. & in cap. fin. ext. de pœnis. vide expensæ victoriæ dicuntur, quia pendunt ex decisione causæ principalis, & victori refunduntur juxta vulgatam regulam. † Victus victori in expensis. † Cujus 27 regulæ ratio est, quia non debet quis ab alio injuste damnum pati, & ideo cum victus litigando effecerit, ut victor pecuniam impenderit, ex quo victus causam præstitit suum patrimonium diminuendi, cum causam damni dans damnum dedisse videatur, leg. qui occidit 30. paragrapho in hac quoque actione digestis ad L. Aquil. æquum est ut victus victori in expensis condemne-

tur. Prædictæ regulæ 79. ampliationes & 33. limitationes vide apud Asinium d. paragrapho 32. c. 2. per tot. & ejusdem declarationes vide apud Borellum in Summa Decisionum tomo 2. fol. 39. à n. 12. usque ad num. 66. & à numer. 151. usque ad numer. 182. & in causa appellationis quando expensarum condemnatio fieri debeat vide per novem conclusiones declaratum à numer. 202. usque ad 224.

† Sunt autem expensæ victoriæ aliæ necessariæ aliæ voluntariæ quas & delicatas & utiles vocant. † Necessariæ sunt, quæ 30 juxta morem judiciorum solitum & consuetum fiunt, per text. in dicta lege properandum paragrapho sin autem ex gestis & ibi Bart. num. 7. † quæ quadruplicis generis sunt, 31 de quibus vide pulchre Andr. Gaill. d. observat. 151. à numer. 2. usque ad 12. † Voluntariæ, 32 & delicatæ sunt quas quilibet pro sua liberalitate facit, non quod juxta morem iudicii ad hoc astringatur, prout declarat Gaill. d. loco num. 1. in iis qui initio litis suis advocatis, & procuratoribus annum salarium pro navanda opera durante lite munifice constituere solent, quorum sumptuum in taxatione ratio non habetur, Gaill. dicto loco numero 11. † Si enim victor plus 33 in causa quam oportuerit, impenderit à victo non repetit, expensæ nimis delicatæ attendi non debent, sed mediocres, & solitæ, l. si servos 25. in fine digestis de pignor. act. † & ideo si rusticus qui pedester ire so- 34 litus est, equum meritorium conducere, & ad urbem litis promovendæ, & sollicitandæ causa accederet, utique victus huiusmodi equi expensas ei reficere non teneretur, ut inquit gloss. in leg. idemque §. idem Labeo in verb. eum digest. mand. Quæ sunt autem differentiæ inter expensas victoriæ & contumaciales, & retardatæ litis,

& quæ damna sub expensis victoriæ parti refundenda sint, vide Gaill. d. loco num. 14. 15. 16. 17. 18. 19. & 20. *Asinium d. §. 32. cap. 3. num. 7. cum seqq. & cap. 4.* Porro pro limitatione d. regulæ victus victori in expensis notandum est, † quod judex super expensis condemnando, vel absolvendū pronuntiare teneatur si fuerint petitiæ à parte, *tex. in d. l. properandum §. sin autem alterutra, Maranta*
 36 *parte 6. tit. de libel. oblat. num. 12.* † quo casu, si judex omisit super expensis pronuntiare, tunc tenetur de suo proprio parti læsæ eas refundere, *d. §. sin autem, in verbo confiteatur, & ibi Bald. numero 2.* sic intelligitur glossa in *l. fin. C. quando provoc. non est necess. Damhauder. in*
 37 *sua Practica civili cap. 249. num. 17.* † Si autem à parte expensæ petitiæ non sint, tunc judex potest ex officio si vult condemnare victum in expensis, non autem tenetur, *Gail. d. obser. 151. num. 21.* licet alii distinguant inter expensas factas ante litis contestationem & post, priori casu non posse imperiri officium suum nisi requisitus sit à parte posteriori posse, quæ distinctio probatur, *in l. adiles 25. §. item sciendum 8. leg. item si servi 30. §. 1. ff. de adilit. edic. Ferrariens. in sua practica in forma libelli in actione reali in verb.*
 38 *& expensis nu. 7.* † Si autem judex super expensis non pronuntiaverit, nec in sententia reservavit victori jus petendi expensas, tunc ulterius peti non possunt, *per tex. in l. terminato 3. Cod. de fructib. & litium exp. facit leg. judex 55. leg. cum quærebat 62. digest. de re judic. leg. fin. Codic. quando provoc. non est necess.* cum enim tales expensæ ortum habuerint propter litem, finiuntur & moriuntur mortua ipsa lite, per rationem *tex. dicta lege terminato* ne lis oriatur ex lite, est & ea ratio, quod officiū judicis mercenarium quo expensæ veniunt, prolata definitiva expiraverit, dicta lege judex si tamen

in prolatione definitivæ condemnationem expensarum omiserit, poterit tota die qua sententiam tulit in expensis condemnare, *l. Paulus respondit 42. digestis de re judic. vide Sichardum in l. 1. num. 9. & 10. Cod. de judiciis.* † Circa quod tamen distinguendum an expensæ veniant officio judicis mercenario an jure actionis, nam si jure actionis veniunt, & judex omittat in sententia condemnare, nihilominus etiam post latam sententiam possent peti jure actionis, secus si officio judicis, *gloss. est notabil. in leg. 3. §. si rem in vers. fortassis ff. de legat. 3. Jason in paragrafo actionum num. 52. & 53. Institut. de act. ubi declarat quid statutum disponens quod victus victori in expensis condemnatur, juri communi superaddat, vide ibi per eum, Myns. centur. 4. observat. 48. per tot.* Porro sciendum quod in sententia definitiva semel in expensas condemnatus, is quoque in res videtur condemnatus quæ impenduntur in eandem causam post latam sententiam maxime si in adjiciatur in libello de futuris expensis protestando. In punctis autem Mandatorum, Liquidationis, & Executionum semper tutius est ut expensæ petantur, nam hoc casu eo rectius & securius desuper judex pronuntiare potest, & debet, nam alioquin certa regula est super expensis non petitis judicem pronuntiare non cogi ut supra dictum est.

† Circa taxationem & moderationem 40 expensarum hoc ordine proceditur, (1) Judex vel etiam Notarius causæ seu actuarius & Judicii Scriba taxat expensas (2) victor eas fecisse jurejurando asserit, (3) delato hujusmodi jurejurando eas judex sua sententia declarat, *ut de his tribus est text. in authentic. post jusjurandum Codice judic.* † Vel etiam ita proceditur. Exhi- 41 betur

betur à victore in iudicio expensarum designatione Expens-Zettel / victo decernitur copia ad contralicendum, contradictione facta, & replicatione à victore, Judex ex bono & æquo taxat & moderatur expensas, denique victori super taxatis à iudice expensis per interlocutoriam juramentum defertur, sub hac plærumque forma. Würde N. bey seinem leiblichen End den er zu Gott schwören soll/betheuren und erhalten daß er in dieser Sachen N. Kosten und Schaden an diesem Gerichts-Stand erlitten und aufgelegt habe/oder noch auflegen müsse / daß alsdann N. ihm solche Summa in vier Wochen zu nächster Erforderung wiederum erstatten und entrichten soll. Latine. Si N. tactis sacris iuraverit quod in hac causa N. expenderit, aut expendere adhuc teneatur quod tunc N. istam summam intra quatuor hebdomadas ei refundere teneatur. Concordat. Ordinat. Curiae Monast. parte 2. tit. 44. §. so aber nach gesprochener End-Urtheil und Vermög derselbigen / die Gerichts-Kosten begehrt wurden / sollen dieselb alle in einem Zettel und Verzeichnuß unterschiedlich / wann/wem/wofür/ und in was Summa die Ausgaben / zu taxiren und mäßigen Berichtlich eingelegt / dem Gegentheil Copien davon / darzu Termin / ob er dagegen excipiren wolte/ gegeben und angelegt / und so derselbig wider solche Expens und Kosten excipiren würde / dem anderen Theil Abschrift davon und Zeit per generalia zu beschliessen auch gegünnet / und folgend die Expens wie recht durch unsern Hoff-Richter und Benfigeren fleißig übersehen / taxirt/ und gemässigt werden & §. fin. ejusdem tituli und so die gewinnend Parthey selbst zugegen / soll sie schwören einen Endt

zu Gott und auff das heilig Evangelium / daß sie in dieser Sachen die taxirte Summa Gerichts-Kosten / darob und nicht darunter/aufgeben und erlitten hab/ der Procurator aber soll schwören in die Seel seiner Partheyen / daß dieselb seine Parthey die taxirte summa Gerichts-Kosten aufgeben und erlitten hab/ und in sein eigen Seel / daß er also zu thun von seiner Parthey Gewalt empfangen hab/und unterrichtet sey/ohn alle Gefährde. Latine. Si post definitivam expensæ petantur scedula expensarum cum designatione quid quantum & in qua causa expositum ad taxandum exhibebitur, copia adversario communicata, ad contradicendum si volet, quo facto, adversæ parti copia dabitur per generalia concludendi, & deinde expensæ per Judicem & Assessores, prævia diligenti examinatione scedula taxabuntur, & moderabuntur. Et §. fin. ejusdem tit. Et si pars in iudicio præsens iurabit ad Sancta Dei Evangelia quod taxatam summam imo ultra eam expenderit, procurator autem iurabit in animam principalis quod tantum prout taxatum is exposuerit, & in propriam animam quod ita jurare à principali suo instructus sit, & mandatum habeat, absque dolo, & fraude. † Sic & in Camera designationes expensarum per Lectores sine mora quo maturius ad executoriales deveniantur exhibendæ sunt, Ordinat. parte 1. tit. 33. §. und nach dem verl. sonder die Leser exhibentur autem in novis & ad rationem florenorum Rhenensium & cruciatorum reducuntur, Gemeiner Bescheidt de anno 85. 23. Augusti, Deputation-Abscheid de anno 1600. §. 120. wir setzen/ordnen. Et licet in Camera in summa parva infra 20. florenos Rhenenses taxatione facta, jura-

mentum deferri non solebat, teste Gail. d. observ. 151. numero 12. hodie tamen in d. deputatione Spirensi de anno 1600. §. 60. obwol auß/hoc mutatum, ita quod de damnis & expensis utcunque infra 20. florenos aestimatis victori necessitas jurandi incumbat. † De taxatione expensarum in Camera vide Ordin. parte 3. tit. 50. in prin. & §. 1. cum seqq. ubi quod citatione partis adversæ opus non sit, Concord. Ordin. Monast. d. loco §. wir wollen auch zu Verhütung übriger Mühe und Kostens/ daß in allen Sachen und Fällen / der Expens halben / kein neue Ladung gegeben oder genommen werden soll. Latine. Statuimus quod ad evitandas ultiores expensas in omnibus causis & casibus ob taxationem expensarum nova citatio non decernatur. Et sufficit mandatum procuratoris ad causam licet clausula petitionis taxationis expensarum eidem inserta non sit, Concord. Ordin. Monast. d. loco §. und sollen die Procuratores Krafft ihrer Gewalt / so sie in der Hauptsachen haben/ob gleich in denselben von Expens/ und Execution-Sachen kein außtrückliche Meldung beschicht/ dannoch in denselben zu handelen zugelassen werden. Latine. Et procuratores in vim mandati in causa principali, licet clausula taxationis expensarum non fuerit inserta, ad agendum & faciendum necessaria in puncto expensarum admittentur. Sin autem expensæ juramento adserendæ, eorumve nomine apocha conficienda sit, his casibus nedum mandato sed informatione etiam necessaria instructi erunt, Ordin. Cameræ dict. tit. 50. §. zu dem sollen & vers. doch so einer / Concordat. Ordin. Curiae Monast. d. loco §. weiters ordnen wir wo die Summa etwas groß / und

dieselben Expens sonst nicht so gar gewiß oder außfündig gemacht wären/ daß unser Hoff-Richter und Benfigere dem obligenden Theil oder seinen darzu gevollmächtigten Anwaldt/einen End derhalben auflegen sollen/und so ein Anwaldt an Statt seiner Parthey die Expens mit dem End erhalten/oder für dieselben quittiren wolte/soll er zu solchem außtrücklichem Gewalt und Befehl / auch zuvor von seiner Parthey sondern Bericht empfangen haben/und sonst darzu nicht gelassen werden/ Circa taxationem expensarum Reformat. Juliac. cap. 67. ita disponit, die gerichtliche Kosten darinnen die eine Parthey verwiesen / sollen durch die parthey so das Urtheil erhalten/ klärlich und unterschiedlich / wie/ welchen/ und wo vor/ oder wie viel außgegeben sey / von Item zu Item in ein Zettel verzeichnet dem Gericht übergeben werden/ wann in der Sachen nicht weiter dann gewöhnliche Gerichts-Kosten / als des Gerichtschreibers und Fürsprecher Lohn/Brieff und Siegel-Geldt/Für-Gebott und dergleichen/ die so offenbahrlich auß des Gerichts-Handlung erscheinen/aufgangen wären/ die mögen durch das Gericht sonder den Endt der partheyen / taxirt und geschähet werden/ wo aber neben den gewöhnlichen Gerichts-Kosten (welche von der Zeit daß der gerichtliche Krieg angefangen/mögen gerechnet werden) noch andere Kosten / als umb Zeugenführung / Advocaten zugebrauchen / oder sonst in andere wege auffgangen / sollen dieselbige durch den Richter nicht eher taxirt und gemessiget werden/ es haben dann die Parthey bey ihren Ehren und Trewen in eins leiblichen Endts Statt behalten / daß sie die verzeichnete Summen nothwendiglich hab außgeben

geben müssen/ und wann solches dermassen beschehen / soll das Gericht berührte Kosten nach der Billigkeit taxiren und mässigen.

In Camera.

In quo hæc praxis observatur si in mandato constitutionis sit insertum scilicet quodcunque mandatum præstandi Kosten und Schaden einzulegen/die mit dem End zu erhalten/ deinde pronuncietur, schwore N. einen End daß er in dieser Sachen N. floren 2c. tunc scribunt procuratores partibus, utrum debeant hujusmodi taxam medio juramento in ipsarum animam retinere, accepto deinde responso zeigen sie Gerichtlich an daß sie auff entpfangenen Befehl den End zu erstatten urbietig/ & sic admittuntur non porrecto ulteriori mandato in scriptis sic practicatur, Ordin. parte 3. dict. tit. 50. §. zu dem sollen. Sed quæritur ubi, & quando litis expensæ exsolvendæ? Resp. summam quidem in Executorialibus expressam, jam à tempore requisitionis intra sex septimanas, & tres dies in Judicio Camerae ab ipso victo exsolvendam, Ordin. dict. loco §. weiter ordnen/ 2c. Aliquando tamen propter distantiam loci longius tempus conceditur, Non tamen perpetuo verum, quod ipse victus apud Judicem in numerata pecunia expensas numerare cogatur, nam si ejus procurator sese offerat in Judicio illas exsolviturum, jam illa verbalis oblatio pro sufficiente habetur, & siquidem deinde idem procurator moras solutionis & subterfugia quærat, ut facere solent, jam ei solet judicialiter per decretum injungi sub pœna quatuor vel quinque Marcarum, ut suæ oblationi intra certum tempus satisfaciât, ita

factum in causa Glettaw contra Meckelenburg. Et notandum quod in causa appellationis ubi quis in expensas condemnandus est, expresse Judicium Camerae hoc exprimit, & si jam eadem pars prius quoque in expensas condemnata fuerit, jam tantummodo hoc verbum auch adjicitur, exempli causa, In Sachen N. contra N. Ist nach allem Fürbringen zu recht erkennt daß übel appellirt / und der Appellant dem Appellaten die Kosten an diesem Kaiserlichem Cammer-Gericht auffgelassen auff rechtliche mässigung auch zu bezahlen schuldig sey/In causa vero simplicis Quærelæ in condemnatione non exprimitur Judicium Camerae, sed expensas ideo factas eum exsolvere debere. Porro brevem informationem judicum circa expensas in taxationem admittendas tradit Ordin. Curiae Monast. parte 2. tit. 45. hunc in modum. Wiewol in Taxation und mässigung der einbrachter Kosten und Schaden / kein gewisse Regul füglich mag gegeben werden/von wegen Ungleichheit der Versohnen und Sachen / sonder solches fürnemlich zu Ermässigung und Bescheidenheit der Richter stehen soll / jedoch damit sie etlicher massen ein Information haben mögen / dieselbe Taxation nach gelegen und Billigkeit der Sachen auch Umständen derselben zu moderiren und zu mässigen/so haben wir nachfolgenden Weg und Ordnung ins gemein hiezu geben und anzeigen wollen/ und erstlich sollen alle Ladungen und Mandaten / dergleichen der Gerichts Notarien und anderer taxirter Lohn und Verhörung der Zeugen auch was für ergangene Bescheidt und Urtheilen und sonst um brieffliche Urkunden / oder anderer nothwendiger Acten / Copyen aufgegeben worden/ Item

Das Ruffgelt ob einiges außgelegt / und was dergleichen andere unvermeidliche auffgewendte Expens wären / erkent und taxirt werden. Zum anderen sollen den Advocaten ihre Producta und Schrifften / nach dem dieselbige mit Fleiß eingestellt befunden / auch den Procuratorn ihre der Sachen gehaltene Receß / nemlich für einen jeden Substantial - Receß vier Schillinge Münsterisch / für schlechte Receß / als begehruung der Copeyen und dergleichen zweyen Schillinge / auch sonst ihr andere gehabte Mühe und Arbeit / nach dem sie den Sachen treulich / fleißig und wol vor und beygestanden / billiger weiß taxirt und gemäßiget werden / würden aber unsere Hoff - Richter und Rensigere befinden / daß sich eine oder die ander Parthey und dienstlicher und überflüssiger Schrifften / Recessen und Vorträgen gebraucht hätte / alsdann soll es zu ihrem Bedencken stehen / nichts oder etwas für dieselben zu erkennen / Zum dritten wo der obligendt Theil / dem die Kosten zuerkannt / in solcher Rechtfertigung vom Haus ziehen / und vor Gericht hätte erscheinen müssen / soll ihm für eines jeden Tags zehrung / zwey / drey / oder vier Schilling Münsterisch taxirt werden / es wäre dann daß solche vdsiegende Parthey nicht ein gemeiner Bawer oder Handwercksmann oder Burger der zu Fuß gienge / sonder in sein selbst Handlung und engehen Geschäften zu reyen oder fahren im gebrauch hätte / alsdann mögen unsere Hoffrichter und Rensigere nach Ansehen der Persohnen und gestalt der Sachen wol ein höherer Tax schöpfen / und auff ein Mann und Pferd Tags von sechs bis zu acht oder zehen Schillingen ungefährlich sprechen und mäßigen / so auch der gewinnenden Parthey einiger Abtrag

so ihr auß Versaumnus in wehrenden Rechten entstanden / zuerkent worden / soll derselbe nach Condition, Handthierung oder Wesen der obligend Parthey / auch Erwegung aller anderer Umstände gemäßiget und taxirt werden. Latine, Porro statuimus si summa magna esset, neque expensæ per omnia essent liquidæ, quod Judex & Assessores parti victrici, vel ejus procuratori desuper juramentum deferent, & si procurator nomine sui principalis expensas suo juramento affirmare veller, & eo nomine quietare exhibebit ad hoc speciale mandatum, & ad hoc à suo principali instructus erit, alias non admittatur.

Reformatio Juliac. cap. 67.

Expensæ litis in quas una pars condemnata, per partem victricem clare & distincte, quantum & quibus datum & expositum ab uno. Item ad aliud in sedula designabuntur, & Judicio exhibebitur, si jam nihil expensum foret, quam fieri consueverit, puta salaria procuratorum, Judicii Scribæ, pro registratura instrumentorum, literarum, jura sigilli, cursorum Judicii & similia quæ liquida sunt, & per prothocolum Judicii justificantur, sine juramento taxari possunt. Si autem prætor consuetos hos judiciales sumptus (qui à die litis contestationis computantur) alii adhuc in examinandis testibus, salariandis advocatis &c. impensi essent, non aliter taxabuntur quam prævio prius juramento quo affirmantur.

Ordinat. Monast. parte 2. tit. 43.

Licet in taxatione expensarum nulla certa regula dari possit, propter diversitatem personarum

personarum & causarum, idque arbitrio Judicis relinquendum sit, attamen pro aliquali eorum instructione infra scriptum modum & normam præscripsimus. Et primo quidem jura citationum, mandatorum, salaria taxata Notariorum, & aliorum pro expeditione examinis, pro copiis decretorum, sententiarum, instrumentorum, & aliorum terminorum, item pecunia pedello pro facto proclamato, si ulla exposita esset, taxabuntur. Secundo Advocatis sua Producta pro qualitate & adhibita industria, procuratoribus pro unoquoque termino substantiali quatuor solidi Monasterienses, pro simplicioribus, puta petitione copiarum duo, & alii eorum labores, taxabuntur, stabit autem in arbitrio Judicis & Assessorum an pro superfluis productis, & recessibus, quicquam, aut nihil adjudicent. Tertio. Si pars victrix cui expensæ adjudicatæ in causa sua ad locum Judicii proficisci, & ibi se præsentare necesse habuerit, pro sumptibus uniuscujusque diei duo, tres vel quatuor solidi Monaster. assignabuntur nisi talis pars victrix non esset aliquis rusticus, vel de plebe qui pedes iret, sed qui in suis propriis negotiis equo vel curru uteretur, quo casu pro qualitate personarum & causarum majores à Judice ipsi assignari possunt pro equo & fessore sex, octo, vel decem solidi. Si etiam victori damna, & interesse adjudicata essent, eadem pro qualitate ejusdem consideratis considerandis
44 æstimabuntur. † In causa appellationis si appellans vincit quando appellatus in expensis condemnandus sit, tradit *Sichard. in leg. generaliter §. sed juramento num. 10. Codic. de reb. cred. & jurejur.* distinguendo videlicet an appellans vincat producendo novas probationes, an ex iisdem actis, priori casu appellatus non condemnatur in expensis,

quia nihil est quod ei imputetur, posteriori casu condemnatur, quia potuit & debuit ex instructione sui Advocati scire quod sententia quæ obtinuit juri omnino conformis non fuerit, quæ, si causa ad Superiorem devolveretur utique reformanda foret, & sic sibi imputatur quod sententiam exactis non justificandam sustinere & defendere voluerit, vide *Gaill. lib. 1. observ. 152. numero 5. Myns. cent. 2. observat. 89. Pelsium in suo processu judic. tit. 46. à numero 38. usque ad finem.* Expensæ priorum Instantiarum in causis ad Cameram devolutis ibidem una cum sumptibus appellationis taxantur Ordin. d. loco §. 4. Diemeil auch sin deserta, vel non devoluta sit appellatio appellationis solummodo expensarum taxatio, executioque ad Cameram pertinet, reliquæ inferioribus Judicibus relinquuntur d. §. wo aber. Et ita in causa der Abbt zu Bilspergers nach contra Wilhelm Müller in hæc verba judicatum est, Ist Wolffen sein Begehren Moderation der Acten halben abgeschlagen/ und mag er deswegen bey der Obrigkeit so die Acta edirt ansuchen. Sed quomodo jam gravato succurreretur Resp. hac distinctione ei succurri posse aut Scriba fecit taxam jam ejus superiorem id est ejus judicem adire & invocare pro moderatione potest, Aut ipse judex fecit taxationem, & jam rursus ejus superiorem implorare potest, quod si & hic ei non succurrat, jam Cameram implorare poterit, si modo superior ille immediate sub Camera sit Advocatorum & Procuratorum labores in taxatione æstimati, sententiæ inseruntur & quicquid in solutum à partibus acceperint sub pœna viginti florenorum exprimere debent, Ord. dict. loco paragraph. 7. weiter soll & fit taxatio expensarum per tres, vel quatuor Assessores nisi gravi-

gravitas causæ plures exposcat, §. fin. dict. tit. 50. Item parte 1. tit. 13. pararagraph. 9. weiter ordnen/ Concordat Ordinatio. Curia Monast. dict. tit. 44. paragr. und sollen für einer jeden Tax expensarum die Advocaten und Procuratoren / auch Notarien / was sie von den Partheien auff die Sach zur Belohnung empfangen haben / unserm Hoffrichter in einer besonderer Verzeichnuß neben oder baldnach übergebenen Expens-Zettel anzeigen bey Straff ünff Thaler / so offst einer das verschweigen / und nicht anzeigen würde / oder auch höherer Von nach Ermessigung und viele der Ubersahrung.

In Camera.

Taxa Cancellariæ talis est. Pro nuda citatione 1. florenen ein ort.

Pro citatione cui inserta inhibitio 2. flor. ein ort.

Pro Compulsorialibus 2. floren ein ort.

Pro simplici Inhibitione 2. florenen ein ort.

Pro mandato cui inserta citatio 4. floren. ein ort.

Pro commissione examinis testium 6. flor. ein ort.

Pro aliis vero judicialiter decretis mandatis, & literis. Item pro Executorialibus & literis sententiarum secundum qualitatem personarum & causarum moderatam & æquam summam Præfectus Cancellariæ exigere à victoribus debet.

Advocato taxantur omnia sua exhibita, quæ secundum Ordinationem exhibita sunt, etiam si sua pars causa cadat, & plærumque pro folio dimidius aureus, si succincte rem & quidem allegatis juribus ad rem facientibus absolverit, idque facile dominus

Referens, & Correferens quibus hoc negotium incumbit, ex æquo & bono constitutere possunt. Eadem quoque ratione partium supplicationes taxandæ sunt, procuratori pro unoquoque termino & recessu substantiali taxatur semiflorenus, alioqui duo, vel tres recessus conjunguntur, & pro iis etiam nihil amplius quam semiflorenus taxatur, quid igitur si recessus illi contra Ordinationem habiti, & ideo forte rejecti, Resp. jam non esse taxandos. Habetur quoque ratio laborum ipsius procuratoris quos forte in literis scribendis, & revidendis actis impendit, ita ut plærumque pro unoquoque anno quibus causam egit duo vel sesqui floreni taxentur, & hoc verum si procurator taxationem petit, secus itaque est si pars forte suas expensas tantummodo perat taxari. Sed quæstionis est. An procuratores & advocati extrajudicialiter taxationem laborum præsertim si parti succumbenti intervenirint, petere possint? Respon. posse hoc itaque casu taxa supplicationi eorundem subscribitur, & taxatas expensas à partibus per Monitoria petere possunt, quæ Monitoria non amplius petere singulatim necesse est, sed statim postquam labores taxati etiam decreta censentur, & procuratoribus ex Cancellaria dantur. Eadem quoque pacto Advocati & procuratores possunt *Syr Dienstgelt* quod iis Principes addixerunt per Monitoria exigere, tamen ista non decernuntur, nisi prius literæ Principum in Originali exhibeantur. Quid autem de debitis Spiræ contractis, vel de pecunia in litem mutuata, an eodem modo & illa exigere possint. Resp. non posse, quia à præceptis non est inchoanda lis decernitur itaque citatio, nam Monitoriales vim executionis habent igitur non debent concedi nisi super certis taxis & salariis. Porro archa Advocatis

vocatis & procuratoribus data non solet taxari item nec honoraria & præstationes quæ annuatim Advocatis & Procuratoribus promitti solent, Item non taxatur quod reus coactus est dare Notario quem Commissariis adversæ partis adjunxit, alioquin precium Commissariorum utique taxatur, ut ei singulis diebus una cum expensis aureus, vel duo dentur, Consilia Doctorum, præsertim si non exhibeantur judicialiter, ut plerumque fieri solet non taxantur, quia non sunt expensæ judiciales. Sed maxima dubitatio est, an etiam illæ expensæ taxandæ quas partes impendere coguntur Judicibus inferioris Germaniæ ratione victus, Respon. quanquam istæ non sunt judiciales tamen quia ex veteri consuetudine partes vel invitæ eas exsolvere tenentur, placuit eas moderate taxandas esse. Ita factum in causa Leonhard Bras contra Leonardum de N. Et hoc maxime procedit da die Lehnleute beschrieben werden in causa feudali auff die Kost von ungleich. De salariis Procuratorum & Notariorum in Curia Archiepiscopali Coloniensi vide ejusdem Curiae Reformationem sub rubrica de salar. Procurator. & Notariorum cum seq.

Postquam vidimus quænam expensæ à victo resarciantur dispiciendum porro quando invicem compensentur, sunt enim istæ compensationes expensarum frequentissimæ, proinde ne judex facile compensando expensas partem victricem gravet aliqua instructione opus est. Et pro regula
45 tenendum. † Quoties utraque pars justam causam litigandi habuit, hujusmodi qualitas id est justa litigandi causa expensarum compensationem inducit, plane nisi qualitas ista æqualis esset nunquam expensarum compensatio induci posset, quotiescunque

igitur victus probabilem causam litigandi habuit non condemnatur in expensis, sed expensæ compensantur, *tex. in cap. cum venissent. 3. in fine ext. de eo ex qui mittit in poss. rei ser. causa, l. qui solidum 78. §. etiam digest. de legat. 2. tex. in §. oportet authent. de iudicib. Gaill. lib. 1. obs. 152. n. 3. Covar. pract. quest. cap. 27. n. 3.* Non igitur judex in compensatione expensarum attendere debet ad paritatem sumptuum quos impenderunt litigantes, siquidem nunquam, aut rarissime accidit ut sumptus ab utraque parte in causa facti æquales sint, ut igitur illa æquali litigandi justa causa hujusmodi expensarum compensatio inducatur, dicendum est. In hanc sententiam graviter differit Mynsingerus in §. in bona fidei numero 32. & 33. *Instit. de act.* Sæpe fit, inquit, ut causa in se ipsa sit impar qualitate interim existente pari, & simili, quod potissimum in expensarum compensatione relucet, videmus enim quotidie fieri in judiciis quod unus litigatorum plus sustineat sumptuum atque alter, (raro enim sumptus sunt utrobique pares) quia tamen uterque justam litigandi causam habuit, ista qualitas scilicet justa causa recipit compensationem & æqualitatem sumptuum. Et hæc est radicalis & evidens ratio ob quam expensarum compensatio in judiciis in usum recepta est, *de qua vide Bald. in authentic. generaliter Codic. de Epis. & Cler. Specul. in tit. de expens. paragraph. nunc dicendum post princ. addit. ad singulare 3. Mathesilani.* † Justa autem litigandi causa consistit vel in facto, vel in jure. † In facto ut si hæres in arca
47 testatoris invenerit instrumentum debiti, cui tamen, hærede ignorante satisfactum fuerit, talis enim, si ex tali causa ductus litigaverit, expensarum condemnationem non sustinet, cum justam ignorantie

causam censeatur habuisse, *arg. e. cum quis in
jus de reg. jur.* si tamen apertis & publicatis
attestationibus super solutione, vel alia le-
gitima peremptoria exceptione constite-
rit, ipse nihilominus liti institerit, & ad fi-
nem perduxerit, tunc in expensis postea fa-
ctis condemnabitur, cum tunc sciverit, vel
scire debuerit se minus justam litigandi
causam habere, *argu. leg. si quis inficiatus 13.
digest. depositi*, † hinc fit quod victus sæpe
condemnetur in dimidiam partem, vel e-
tiam tertiam, vel aliam expensarum, ex
quo scilicet cognovit se bono jure amplius
liti non insistere, actione per exceptionem
vel exceptione per replicationem elisa.
49 † Justa vero litigandi causa in jure confi-
stit, si litigator habet communem Dd. opi-
nionem pro se, vel etiam probabilem opi-
nionem alicujus Doctoris celebris & ex-
cellentis, *Panor. in c. finem litibus nu. 23. & 26.
ext. de dolo & contu.* Sic expensarum conde-
mnatio in causa criminali non fit contra
denunciatores aut accusatores qui justam
litigandi causam habuit, qui ex vehemen-
tissimis judiciis processit ad denunciandum
reum, quæ purgavit per torturam, *Cravetta
50 conf. 178. nu. 10. & 11.* † Sic si uterque liti-
gantium in eadem causa victor & victus sit,
puta quia continet diversa capitula, & liti-
gator actor, vel reus in uno capitulo cau-
sæ succubuit, in altero obtinuit, recte fit
compensatio expensarum, *ut notat. Innoc.
in d. c. finem litibus sub num. 4. vers. item nota
quod si in sententia Specul. tit. de expens. §. fin. in
fine*, hinc si judex hoc casu simpliciter in sua
sententia aliter non declarando victum vi-
ctori in expensis condemnet, non bene
pronunciat, & neutrum condemnatum in-

telligendum esse, *ut inquit Bart. in l. si lega-
tario §. fin. ff. de fideic. libert. & sequitur Imola in
leg. judex posteaquam colu. 2. vers. sed hic insurgit
dubium dig. de re jud.* Duodecim justas causas
litigandi vide apud *Borellum d. loco à nu. 69.
usque ad num. 151.* & ex quibus causis expensæ
compensentur, vide *Damhaud. in sua practica ci-
vili cap. 222. à numero tertio.*

† Et hæc sunt benevole lector quæ de si-
litium expensis, & tota insuper tela judicio-
rum & legitimi processus brevi compen-
dio, quantum ubertas materiæ patiebatur,
convenienti, & justa, ut opinor, methodo
scribere, & gratæ posterioritati relinquere
visum fuit, quod reliquum est, rogandus est
præpotens DEUS, ut cognitis variis judi-
ciarii processibus anfractibus, per quos tan-
dem magnis sumptibus, curis, & molestiis
ad finem litis, cujus dubius tamen est even-
tus, pervenitur, sua divina gratia intelle-
ctum nostrum erudiat, & voluntatem di-
sponat & inclinet, ut quantum fieri potest,
pacis & concordie quam litium semper si-
mus amantiores, juxta salutarem admo-
nitionem D. Jodoci Damhauderii in sua
Practica Civili de partibus amici con-
cordandis cap. 199. ne, in quibuscunque
etiam levissimis incidentibus controver-
siis & dissensionibus, temere nimis, & si-
ne magna necessitate, ad forum, Judicum-
que tribunalia provocantes, fortunas no-
stras, non sine gravi earum jactura, dubiæ
litis aleæ & eventui subjicientes, despera-
tis tandem rebus, fera nos apprehendat
poenitentia, Cui præponenti Deo Virgini-
que Matri sit gratiarum actio, laus, honor,
decus, & gloria in sempiterna sæcula,
Amen.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM LOCUPLETISSI- MUS, QUÆ IN HISCE QUATUOR PARTIBUS PROCESSUS JUDICIARII CONTINENTUR.

*Primus numerus Partem, alter Titulum, tertius
Paginam denotat.*

A.

A bsentes Cardinales in electione Pon-
tificis ad decem dies expectantur.
<i>Part. 2. tit. 35. pag. 473</i>	Acta partibus per copiam eduntur. 3.11.658
Absens ex probabili causa, & per nuncium
absentiâ excusatâ, non condemnatur in
expensis. 4.19.902	Originalia acta sunt affecta iudicio. ibid.
Absens qui procuratorem apud acta non
habet, à die notitiæ appellare potest.
4.2.763	Acta iudicii sunt communia, & exhibentur
cuilibet habenti interesse. 658
Absens ex iusta causa restituitur ad appel-
landum. 4.10.825	In causa appellationis appellanti acta eden-
da sunt. ibid.
Absolutio à citatione parte postulante fit,
non ex officio iudicis. 2.6.274	Acta perfecta ei debent. 3.11.659
Acceptatio in specie facta reddit confes-
sionem irrevocabilem. 3.17.673	Acta pro condigno salario eduntur. ibid.
Acta judicialia integra & non imperfecta
edenda sunt. 3.11.655	Acta judicialia plene probant etiam sine
testibus. 3.25.708
Si acta integra edi non possunt iudex tene-
tur utrique parti ad interesse. 3.11.655	Quæ dicantur acta judicialia? ibid.
Acta cum die & anno eduntur. 656	Acta iudicii aut respiciunt litis ordinatio-
nem, aut litis decisionem. 3.25.709
	Acta in eadem instantia probant mortuo
etiam iudice. 3.25.710
	Acta sigillata inter easdem partes in alia in-
stantia probant. ibid.
	Acta facta in iudicio summario, non faci-
unt fidem in plenario. ibid.
	Acta contra tertium non probant. 3.25.711

- In causis levibus iudex coram se acta conscribere potest. ibid.
- Actio de albo corrupto quando locum habeat? 1.1.24
- Actio in factum ex edicto si quis jus dicenti non obtemperaverit, pœnalis est. 1.1.31
- Actio in rem in loco domicilii instituitur. 1.2.36
- Actiones reddendarum rationum in loco gestionis instituuntur. 1.2.37
- In loco gestionis instituitur actio reddendarum rationum, etiamsi reus non reperiat. ibid.
- Actio personalis ad rem est petitorii iudicii. 1.4.73
- In petitorio actor probat dominium. ib.
- Causæ petitorii iudicii sunt dominium, quasi dominium, jus in re. ibid.
- Actio non datur ex compromisso nudo pacto inito. 1.9.126
- Actio ex stipulatu ad pœnam an exceptione doli elidatur ob dolum ab arbitro commissum. 1.9.126
- Actio injuriarum criminaliter intentata per procuratorem non suscipitur. 1.21.187
- Ex pluribus causis ad eandem rem agere licet. 2.15.375
- Ex diversitate actionum non æstimatur diversitas causæ. ibid.
- Ex uno eodem jure variae descendunt actiones ad idem tendentes. ibid.
- Quando eadem causa in iudicium deducatur? ibid.
- Plures actiones ex eadem causa ad eandem rem, si cui competant una intentata ad alias non datur regressus. ibid.
- Si petatur res mea quia mea sit, non expresso certo titulo, omne jus in iudicium deductum censetur. 2.15.372
- In actione personali si ex una causa actum sit ad debitum, ex alia causa agi nihil vetat. ibid.
- Differentia inter actiones reales & personales, quoad expressionem causæ. 2.15.373
- Si plures res debeantur ex una causa, una repetita, aliâ petere ex eadem non prohibeor, quam mihi deberi ignoravi. ibid.
- Actio personalis per litis contestationem, fit litigiosa. 3.1.498
- Actione quod metus causa gesta per metum rescinduntur. 4.11.842
- Qualem metum requirat edictum Quod metus causa &c. ibid.
- Elusoria minæ timendæ non sunt. ibid.
- Conciliatio duorum responsum inter se pugnantium. ibid.
- Redimere cuilibet licet suum sanguinem. 4.11.843
- Quomodo metus carceris pariat actionem quod metus causa. ibid.
- Juris executio non habet injuriam. 4.11.843
- Actio ex contractu stricti juris cui dolus causam dedit per exceptionem doli eliditur. 4.12.850
- Actio iudicati potest institui coram quolibet ordinario competenti. 4.19.879
- Actio iudicati perpetua est, rei persequutoria, hæredi, & in hæredem datur. 4.18.880
- Actio iudicati datur contra dominum. ib.
- Actio iudicati non datur contra fidejussorem contractus. ibid.
- Actor sequitur forum Rei. 1.2.34
- Actor trahens reum ad incompetentem iudicem causam perdit. 1.2.53
- Reus pro condemnato habetur. ibid.
- Actor paratus suas probationes habere debet. 1.19.157
- Actore non probante reus absolvitur. ibid.
- Actor volens in iudicio pro pupillo agere quomodo se qualificare debeat? 1.24.199
- Actor

- A**ctor à tutore decreto judicis constitui debet. 1.24.199
- A**ctoris vocabulum in jure quatuor modis accipitur. 1.24. ibid.
- Q**ui pupillorum, & auctororum administrant negotia in triplici sunt differentia. 1.24.200
- A**ctor in termino comparitionis accusare debet contumaciam Rei. 2.7.278
- A**ctore in termino non comparente terminus habetur pro circumducto. ibid.
- A**ctor quandoque est contumax in non libellando seu edendo actionem. 2.7.282
- I**n causis simplicis quærelæ actore in primo termino non libellante, reus ab observatione judicii absolvitur. ibid.
- A**ctor in libello exceptionem Rei per replicationem eludere potest. 2.9.317
- A**ctor in actione reali non exprimens in libello causam remotam sed in prosecutione, omne jus suum in judicium deduxisse censetur. 2.9.308
- A**ctore non probante reus absolvitur etiam si nihil præstiterit. 2.12.348. & 3.8.556
- A**ctori qui sententiam obtinuit, actio in factum datur. 2.15.371
- R**eo, qui per sententiam absolutus, exceptio rei judicatæ. ibid.
- A**ctor reo potest differre juramentum. 2.16.376
- E**x delatione juramenti per actorem & præstatione per reum, reo quæritur exceptio jurisjurandi. ibid.
- A**ctor non possidens immobilia satisdat de refundendis expensis in casum succumbentis & de sustinenda reconventionem. 2.30.455
- A**ctor si sub fidejussoribus, vel pignoribus satisdare nequit, præstat juratoriam cautionem. ibid.
- A**ctor intra duos menses oblato libello debet litem contestari. 2.35.471
- A**ctore differente actionem edere præfigitur ei à judice ad hoc terminus. 2.35.475
- A**ctore nolente de calumnia jurare, reus per sententiam absolvendus. 3.2.522
- C**ontenta in libello actor confitetur vera. 3.5.532
- A**ctore in contumaciam Rei misso in possessionem reus non auditur, nisi refusus expensis. 4.9.901
- A**cturus interdicto Quorum bonorum interrogat reum an cum, vel sine titulo possideat. 2.26.434
- A**ctus in dubio præsumitur legitime celebratus. 3.8.558
- A**ccusatione criminali contra reum instituta tertius pro suo interesse civili intervenit. 2.11.340
- A**ccusationes contra clericos institutæ à lite contestata intra duos menses finiri debent. 3.35.471
- A**ccusans instrumentum de falso & non probans eadem poena punitur. 3.10.635
- A**ccusans de falso inscribit se ad poenam talionis. ibid.
- A**dministratores alienarum rerum procuratorem non constituunt. 1.21.176
- A**dministratores civitatis, curator ad litem; procuratorem non constituunt ante litem contestatam. 1.24.198
- A**dultus testificatur de eo quod in pupillari ætate vidit. 3.9. cap. 2. 546
- A**dvocatus ab eo jure quod in aliena causa consuluit, in propria discedere non debet. 1.1.26
- A**dvocatorum officium publicum est. 1.19.149
- M**unus advocandi officio judicis etiam advocato invito imponi potest. 1.19.150
- A**dvocatus recusans patrocinium à judice sibi deputatum ab officio suspenditur. ibid.

Fallit, si justas causas excusationis habeat.

ibid.

Potest advocatus à suscepto officio ex causis moventibus se exonerare.

ibid.

Advocatus cogi potest ut miserabilibus personis contra Ecclesiam in qua beneficium habet, patrocinium præbeat.

ib.

In distributione advocatorum quid judici attendendum?

ibid.

Advocati ab omnibus oneribus civilibus personalibus immunes sunt?

151

Advocati jura partium pandere debent.

1.19.ibid.

Temperabunt se à convitiis.

ibid.

Abusus quorundam in hoc.

ibid.

Advocati à convitiis & probris non temperantes infamiae notam incurrunt.

ibid.

Advocati erunt in consilio cauti, in patrocinio fideles, & in judicio justii.

ib.

Advocatus potest convitia conjicere in partem adversam si poscit utilitas causae.

1.19.152

Advocatus justam causam fovens potest cum malitia convincere adversarium.

ibid.

Advocatus aptum & convenientem libellum formare debet.

1.19.152

Lites ex industria non protrahet.

ib.

Plures lites quam peragere potest non suscipiet.

ibid.

Advocatus debet omnibus suis clientulis ex æquo pari fide & diligentia patrocinari.

ibid.

Non debet cum clientulo de quota litis pacisci.

ibid.

Nec cum eo pendente lite contractus in jure.

ibid.

Loco palmarii certi quid promitti potest.

ibid.1.19.153

Advocatus annum salarium pro labore

stipulari potest.

ibid.

Advocatus injustae causae patrocinium non suscipiet.

ibid.

Falsas, & abrogatas leges pro astruendo jure partis non allegabit.

ibid.

Advocati tactis sacris de calumnia jurant.

1.19.153

Cœptam causam si injustam non invenerint, non deserent.

1.19.ibid.

Advocatus depulatus à judice clienti, parere debet.

ibid.

In eadem causa non potest quis esse advocatus & judex.

ibid.

Advocatus testimonium dare in causa cui præfuit, non potest.

1.19.154

Advocatus juris peritiam habere debet.

ibid.

Turpe est viro patricio ignorare jus in quo versatur.

ibid.

Advocatus prævaricari non debet.

1.19.

156

Advocatus partis in una causa, in alia ejus adversarius esse potest.

ibid.

Advocationis officio finito adversae parti patrocinari non potest.

ibid.

Advocato facti species in scriptis exhibenda.

157

Advocatus à reo pro patrocinio requisitus quid faciet.

ibid.

Advocatus quid faciet si causam clientis invenerit in jure non fundatam.

1.19.158

Advocatus patrocinium malae & desperatae causae contra conscientiam, & juramentum præstitum, non assumet.

ibid.

Advocatus non erubescat forte se peritiores consulere.

ibid.

Quod à pluribus quæritur facilius invenitur.

ibid.

Integrum est patrocinium quod plurimorum sensibus approbatur.

ibid.

Advo-

- Advocatus non debet clienti promittere victoriam. ibid.
- Dubius est litis eventus. ibid.
- Victoria non est in manu advocati sed iudicis. ibid.
- Advocati in officio peccantes quomodo puniantur. 1.19.164
- Advocati immunes sunt ab oneribus personalibus. 1.19.165
- Advocatus transmittit salarium illius anni in quo moritur ad hæredem. ibid.
- Advocatus gratis patrocinari non tenetur. 1.20.166
- Nemo suis stipendiis militare cogitur. ib.
- Iustum est, ut consequatur stipendium, qui suum præstat obsequium. ibid.
- Advocatus à iudice compelli potest, ut in causis pauperum gratis advocet. 1.20.167
- Advocatus post litem contestatam opponens dilatoriam, punitur in una libra auri. 3.1.499
- Advocati quale iuramentum præsent. 3.2.512
- Advocatus iustam causam fovens potest cum malitia vincere adversarium. ibid.
- Advocatus instruere potest testem ut legaliter deponet. 3.9.565
- Ætas, & natales filiorum per parentes recte probantur. 3.9.562
- Affinis per lineam transversalem non repellitur à testimonio. 3.9.565
- Agens reali actione petitor in iure dicitur. 1.13.135
- Agens in possessorio intervenienti super proprietate respondere tenetur. 2.11.339
- Allegans jus illud probare debet. 3.8.558
- Allegationes juris censentur de actis. 3.11.660
- Allegare quid sit hoc loco? 3.27.717
- Ex facto jus oritur. ibid.
- Allegare sufficit unum legem, vel canonem, licet plures idem probent. 3.27.719
- Allegare multa laudabile non est. ibid.
- Taxantur Advocati propter supervacaneas allegationes. ibid.
- Allegatio debet casum in specie contingere. 3.27.719
- Allegare in genere an sufficiat. ibid.
- Allegationibus juris quandoque à partibus renuntiari solet. 3.28.720
- Allegationes in iure post conclusionem in causa admittuntur. 3.29.723
- Alienationes rerum Ecclesiasticarum prohibita sunt. 1.1.22
- Alienatio rei litigiosæ est prohibita. 2.21.402
- Quid veniat nomine alienationis. ib.
- Certi casus quibus alienatio rei litigiosæ prohibita est. ibid.
- Pœna eementis rem litigiosam. 2.21.403
- Pœna vendentis, & alienantis rem litigiosam. ibid.
- Alternativa petitio seu conclusio in certis casibus admittitur. 2.9.312
- Amicus non est idoneus testis. 3.9.562
- Sicut nec inimicus capitalis. ibid.
- Quæ dicantur inimicitia capitalis. ib.
- Amissio instrumentorum creditori non præjudicat. 3.10.645
- Amissio instrumentorum tribus potest fieri modis. ibid.
- Creditori alleganti casu fortuito perdidisse instrumentum, quæ probare incumbant. 3.10.646
- Amisiss instrumentis per testes recte fit probatio. 3.10.647
- Antiquis instrumentis creditur. 3.10.626
- Antiquæ scripturæ lapidibus, & columnis incisæ probant. 3.15.670
- Antiquis finibus statuitur donec novi probentur. 3.15.584
- Appa-

Apparitores qui hoc loco dicantur. 1.26.
204
Quod sit eorum officium. ibid.
Apparitores secundum consuetudinem
Curiarum, & judiciorum salariantur. ib.
Apparitores si concutiant subditos emun-
gendo ab iis pecunias, extra ordinem
criminaliter puniuntur. ibid.
Apparitori seu nuncio officium suum ex-
cedenti resisti potest. ibid.
Appellatio à falso procuratore interposi-
ta, intra decem dies ratificari debet.
1.21.176
Appellans intra 30. dies ab interposita ap-
pellatione acta à Judice, vel Scriba judi-
cii petere debet. 2.6.274
Appellari potest à sententia arbitratorum ju-
ris super recusatione facta. 2.13.363
Appellatio tenet si cautio quam statutum
requirit præstita non sit. 3.2.506

Appellatio.

Cur inventum sit remedium appellationis.
4.2.755
Quid sit appellatio? ibid.
Quid sit appellare? ibid.
Qui appellare dicantur. ibid.

Appellationis interpositio.

Appellatio fit ad Superiorem non ad pa-
rem vel inferiorem. 4.2.755
Consuetudine introduci nequit ut ad pa-
rem, vel inferiorem appelletur. ibi.
Appellatio gradatim facienda. ibid.
Appellatio fieri debet ad immediate supe-
riorem. 4.2.761
Non est necesse nominatim exprimere ju-
dicem ad quem appelletur. ibid.
Quando intermisso medio ad superiorem
appellari possit. ibid.
A subdelegato delegati principis appella-

tur non ad delegatum sed ad Principem.

4.2.762

A definitiva appellatur viva voce inconti-
nenti, ex intervallo in scriptis. ibid.
Ab interlocutoria semper in scriptis appel-
landum causa gravaminis expressa. ibi.

Divisio appellationis.

Appellatio alia judicialis alia extrajudicia-
lis. 4.2.755
Appellatio judicialis duplex est alia à defi-
nitiva, alia ab interlocutoria. ibid.
Appellatio extrajudicialis quæ. ibid.

A quibus appellatur.

Ab omni judice ordinario, vel delegato re-
gulariter appellatur. ibid.
A pronunciatione de exequendo. 4.2.756
Ab interlocutoria de jure civili regulari-
ter non appellatur. ibid.
De jure Canonico à quolibet gravamine
appellare licet. ibid.
A sententia momentaneæ possessionis non
appellatur. 4.2.757
In criminalibus non appellatur ad Came-
ram. ibid.
A præstatione juramenti appellari potest si
à delatione juratum non sit. 4.2.763
A gravamine successivo quodcumque
appellari potest. ibid.
Formalia appellationis in Camera in pri-
mo termino per exhibitionem instru-
menti appellationis, vel actorum justifi-
canda sunt. 4.2.757
Tria in supplicatione pro processibus in
Camera narranda sunt. 4.2.760
Appellatio in formalibus statuto, vel con-
suetudini conformis esse debet. ibid.

Appellationis summa.

In decernendis processibus in Camera
atten-

- attenditur an summa sit appellabilis. 4.2.758
 Summa appellabilis quæ sit? ibid.
 Sors cum pensionibus cumulatur ad hoc ut summa fiat appellabilis. ibid.
 Juramento appellantis statuitur quod malit tantum carere quam causam deferere. ibi.
 Judex ex officio parte non opponente ob summam non appellabilem, causam non devolutam, pronunciare potest. ibid.
 Summa & causa quæ per appellationem ad Cameram devolvenda est, privilegio judicis à quo conformis esse debet. 4.2.759
- Appellationis tempora.*
 Tempora appellationis tria sunt alia interponendæ, alia introducendæ alia proseguendæ, & finiendæ appellationis. 4.2.762
 Intra decendium appellandum est. ibid.
 Si intra decendium non appelletur sententia transitio rem judicatam. ibid.
 Sententia lata à iudice ad quem si post decendium appellatum sit, & de eo non oppositum transitio rem judicatam. 4.2.763
 Decendium currit à tempore latæ sententiæ, si parte, aut procuratore præsentem feratur. ibid.
 Dominus qui habet procuratorem apud acta non appellat à die scientiæ. ibid.
- Appellationis receptio.*
 Appellatio à iudice ad quem recipitur sive dati sint apostoli, sive non. 4.2.765
 Quomodo puniatur iudex non admittens appellationem à definitiva. ibid.
 In casibus in quibus de jure non appellatur iudex ante inhibitionem potest ad executionem procedere. 4.2.766
 Appellans in casu non appellabili debet semper inferere causam. ibid.
- Appellationis introductio.*
 Introducendæ appellationis tempus est legis, vel hominis. ibid.
 Jure Codicis quodnam erat statutum tempus introducendi appellationem. ibid.
 In Camera intra sex menses introducenda est appellatio ex Ordinatione. ibid.
 Terminus comparitionis cadere debet intra præfinitos sex menses, alias deserta est appellatio. ibid.
 Mora, vel culpa iudicis circa fatalia, parti non præjudicat. 4.2.767
 Juxta Reformat. Juliensem appellatio intra sex menses introducenda. ibid.
 In causis spoliatorum appellatio à delegatis Ordinatione intra trimestre ad Cameram introducenda. 4.2.769
- Appellantes ad S. Sedem Apostolicam habent quatuor menses ad introducendam appellationem. ibid.
- Appellationis prosecutio.*
 Prosequendæ & finiendæ appellationis tempus est annus, & ex causa biennium. ib.
 Pendente compromisso inter partes fatale finiendæ appellationis est in suspensio. 4.2.770
 Pendente iudicio attentatorum non currunt fatalia finiendæ appellationis. ibid.
 In Camera fatalia proseguendæ seu finiendæ non attenduntur. ibid.
 Expresso partium consensu fatalia introducendæ, & finiendæ appellationis prorogari possunt. ibid.
 Contra lapsum fatalium petitur restitutio in integrum. 4.2.771
- Appellatio à definitiva.*
 A definitiva recte appellatur vel incontinenti iudice sedente pro tribunali, vel ex intervallo. 4.3.776
 Submissio protectionis superioris habet vim appellationis. ibid.

Protestatio de gravamine, & appellando cur interponatur? ibid.

Incontinenti quando dicatur appellatio interponi? ibid.

In appellatione à definitiva in scriptis non exprimuntur causæ gravaminum. 4.3.778

Appellatio à definitiva justificatur ex novis causis. ibid.

Noviter deducta in causa appellationis à negotio principali non debent esse aliena, & separata. ibid.

Quomodo in causa appellationis probatio per novos testes fieri possit. 4.3.779

Si sententia reformatur ex novis probationibus, iniquitas iudicis à quo argui non potest. ibid.

A sententia juxta acta, & probata iusta, appellari potest, quia sperat eam ex novis probationibus reformari. ibid.

Appellatio coram Notario, & testibus interposita.

A definitiva quomodo ex intervallo in scriptis appelletur? 4.3.777

Sedula appellationis instrumento appellationis inferi debet. ibid.

Ut in scriptis fiat appellatio scedula appellationis necessario confici debet nec sufficit eam ad protocollum dictare. 4.3. ibid.

Appellatio coram Notario & testibus interponi potest si appellans habeat copiam iudicis siue non. ibid.

Privilegia de appellando tantum coram iudice, quomodo intelligantur. ibid.

Utile est coram Notario, & testibus appellare, ut per ejus instrumentum actus interpositionis appellationis probari possit. ibi.

Appellationis effectus.

Appellatio devolvit causam ad Superiorem. 4.3.781

Appellatio quandoque habet effectum devolutivum sed non suspensivum. ibid.

Appellatione pendente nihil innovandum. 4.3.782

Judex in dubia deferre appellationi debet. ibid.

Appellatio constituit appellantem in protectione iudicis ad quem, & à jurisdictione iudicis à quo eximit. ibid.

Ab interlocutoria appellatur tantum in scriptis. 4.4.783

In appellatione ab interlocutoria in scriptis exprimi debet causa rationabilis, per quam justificetur appellatio. ibid.

Omnes causæ gravaminum in appellatione ab interlocutoria exprimendæ. ibid.

Cur causa rationabilis appellationi ab interlocutoria inferenda sit. 4.4.784

In quibus differat appellatio ab interlocutoria ab appellatione à definitiva. ibid.

Appellatio ab interlocutoria non justificatur nisi ex iisdem actis. ibid.

Nihil novi in facto consistens pro justificatione appellationis ab interlocutoria allegari potest. ibid.

Appellatio ab interlocutoria non ligat manus iudicis, quin ea non obstante ante inhibitionem ad definitivam procedere possit. 4.4.785

Per appellationem ab interlocutoria devolvitur causa principalis ad superiorem, quando pronunciatum est bene appellatum, & male iudicatum. 4.4.787

Per appellationem ab interlocutoria devolvitur causa principalis quando iudex à quo detulit appellationi. ibid.

Appellatur ab interlocutoria vim definitivæ habente, uti ab ipsa definitiva. 4.6.788

Ab interlocutoria simplici de jure civili non appellatur. 4.7.790

Ab interlocutoria inferente gravamen quod per

- per appellationem à definitiva reparari non possit, admittitur appellatio. *ibid.*
- Ab excessiva taxatione expensarum appellatur. 4.7.791
- Ab omissione expensarum appellatur. *ib.*
- Cum appellatio ab interlocutoria simplici in scriptis cum expressione gravaminum fieri debeat. *ibid.*
- A confirmatoria interlocutoria etiam post decem dies primæ interlocutoria appellari potest. *ibid.*
- Appellatio à definitiva in scriptis cum expressione gravaminum fieri debet quodcumque à lege, vel ab homine est prohibita. 4.8.793
- Appellatio extrajudicialis:*
- Gravatur quis extrajudicialiter à iudice, vel à parte. 4.8.795
- Quomodo à iudice quis extrajudicialiter gravetur? *ibid.*
- Gravamen illud per decretum in extrajudiciali aliqua audientia, ad appellationem extrajudicialem pertinet. *ibid.*
- Ab electione, & postulatione appellare licet. *ibid.*
- A nominatione ad aliquod officium publicum. *ibid.*
- Extrajudicialis appellatio duplex est. 4.8.796
- Appellatio à gravamine à parte illato est provocatio ad causam. *ibid.*
- Provocatio latius patet quam appellatio. *ibid.*
- A futuro gravamine recte appellatur. *ibid.*
- Effectus extrajudicialis appellationis. *ibi.*
- A iudice extrajudicialiter gravante ad ejus superiorem appellatur. *ibid.*
- Ab appellatione extrajudiciali non decernitur inhibitiō nisi cum causæ cognitione. 4.8.797.
- Appellatio pendet quæ legitimæ intra decendium est interposita, & cui à iudice delatum. 4.10.799
- Item quæ à iudice à quo refutata est. *ibid.*
- Item quæ nondum est recepta à iudice ad quem. 4.10.800
- Intra decendium interponendæ appellationis pendet appellatio ad effectum ut nihil innovari possit. *ibid.*
- Appellatio in casu prohibito devolvit causam ad iudicem ad quem, ut gravamen corrigi possit. 4.15.861
- Appellatio devolvit nullitatem, nulla in ea mentione nullitatis facta. 4.17.867
- Apostoli petendi post interpositam appellationem intra 30. dies. 4.2.764
- Judex appellatore non petente apostolos dat. *ibid.*
- Appellans si intra 30. dies non petat apostolos, deserta est appellatio. 4.2.764
- Statuto termino ad respondendum de apostolis, appellans comparere & ut de apostolis respondeatur instare debet. *ibid.*
- Terminus recipiendi apostolos intra terminum juris statui debet. *ibid.*
- Judex à quo ab interlocutoria appellatum, si requisitus non det apostolos, & in causa procedat, processus est nullus. *ibid.*
- Reformatio Juliac. quid circa responsionem apostolorum disponat. *ibid.*
- In Camera recipiuntur appellationes, etiam si à iudice à quo apostoli petiti non sint. *ibid.*
- Apostoli in hac materia triplicis generis sunt. *ibid.*
- Reverentiales qui dicantur. 4.2.765
- Reverentiales sub qua forma dari soleant. *ibid.*
- Reverentiales quid differant à dimissoriis? *ibid.*
- Refutatorii qui. *ibid.*

- Judex a quo recusare non potest dare petitos apostolos. *ibid.*
- Notarius coram quo appellatum est, potest dare apostolos testimoniales. *ibid.*
- Pendente termino respondendi super apostolis quod judex disponere debeat? *4.2.766*
- Cur litigatores quandoque in arbitros compromittant? *1.9.117*
- Cur prætor de compromissis edictum proposuerit? *1.9.118*
- Prætor edicto suo de compromissis duo complexus est. *ibid.*
- Arbiter qui arbitrium recepit sententiam dicere, aut se excusare debet, si neutrum faciat mulctatur. *ibid.*
- Vocabulum illud arbiter in jure varie accipitur. *ibid.*
- Arbiter prout hic accipitur est judex ex compromisso sumptus. *ibid.*
- Definitio arbitri ut hic accipitur. *ibid.*
- Tria sunt in universum genera arbitrorum. *ibid.*
- Qui dicantur arbitri juris? *ibid.*
- Arbitri juris statutarii qui. *1.9.119*
- A sententia arbitrorum juris recte appellatur. *ibid.*
- Arbitrator quis dicatur? *ibid.*
- Arbiter & arbitrator quomodo differant? *1.9.120*
- Arbiter compromissarius notionem habet, & judicis loco habetur. *ibid.*
- Arbiter contumaciam partium indicatione mulctæ punire non potest. *1.9.121*
- Arbiter per edictum non citat. *ibid.*
- Arbiter non cogit edere nomina testium, nec citat testes. *ibid.*
- Arbiter sententiam suam retractare non potest. *1.9.122*
- Arbiter laudum suum non exequitur. *ibi.*
- In re sua nemo potest esse arbiter. *1.9.123*
- Arbiter tribus ex causis non cogitur sententiam dicere. *1.9.125*
- Arbiter in cognoscendo, & pronuntiando formam compromissi servare debet. *1.9.126*
- Arbitramentum est quædam quasi transactio. *1.10.128*
- Arbiter differt ab arbitratore in multis. *1.10.129*
- Arbiter juris ordine procedit & causam in puncto juris decedit. *1.10.129*
- Arbitrator nullo juris ordine servato, ex æquo & bono amicabiliter negotium componit. *1.10.129*
- Arbitrator plerumque adhibetur in contractibus, & negotiis, quoties aliquid arbitrio boni viri declarandum. *ibid.*
- Arbiter die feriata sententiam dicere non potest: arbitrator die feriata arbitrari, & componere partes potest. *ibid.*
- Archidiaconus est oculus Episcopi. *1.6.88*
- Archiepiscopus in subditos Episcopi sui seu suffraganei non habet jurisdictionem, nisi per appellationem. *1.6.87*
- Quod dicatur archivum? *3.14.666*
- Literæ depromptæ ex archivo publico probant. *3.14.665*
- Quæ censeantur literæ archivales? *3.14.666*
- Argentarii, & nummularii rationes suas ei cuius interest, edere tenentur. *3.11.652*
- Articulus quomodo concipiatur. *3.5.533*
- Quomodo positio differat ab articulo? *ib.*
- Capitulum quid in se compræhendat. *3.5.462. 534*
- Prædicti termini sæpe in jure confunduntur. *ibid.*
- Articuli purgatorii in causa fractæ pacis pro confessis acceptantur. *3.6.543*
- Affertioni Principis circa factum proprium creditur, & non admittitur probatio in contrarium. *3.23.704*
- Affertioni Principis quoad bene merita statuitur.

tur, etiam in præjudicium tertii. *ibid.*
 Assertio principum recognoscentium superio-
 rem admittit probationem in contrarium.

ibid.
 Cur iudicibus in iudiciis assessores ordinentur.

1.11.130
 Iudices de consilio assessorum sententiam fe-
 runt. *1.11.131*

Assessor de imperitia tenetur. *ibid.*

Qui dicantur assessores? *ibid.*

Unde sic dicti? *ibid.*

Assessor nullam habet jurisdictionem ne-
 que ordinariam, neque delegatam.

ibid.
 Assessor non iudicat sed iudex. *ibid.*

Contra injustitiam iudicis assessor protestari
 debet, alias mulctatur. *1.11.132*

Quando assessores judiciaria potestate fungan-
 tur, & quid tum iudex facere debeat? *1.11.131*

Assessores iudicum appellationis, & delegato-
 rum nunquam judiciaria potestate fungun-
 tur. *1.11.132*

Quod sit officium assessorum? *1.11.132*

Assessor malefactores torturæ non subicit.
ibid.

Assessor solus in iudicio præsidere non potest.
ibid.

Assessoris imperitia iudicem à syndicatu non
 excusat. *ibid.*

Assessores Curiae Archiepiscopalis Colo. qua-
 les esse debeant. *1.11.133*

Assessor advocacy munere recte fungitur.
1.19.154

Assessores Camerae iudices sunt non consulto-
 res. *3.32.732*

Judicium attentatorum unde originem traxe-
 rit? *4.9.801*

Pendente lite vel appellatione nihil est inno-
 vandum. *ibid.*

Quando casus non est appellabilis decreta

inhibitione attentatum committitur. *4.10.802*

Attentata non censentur.

Attentata non censentur quæ pendente lite ante
 appellationem fieri poterant. *ibid.*

Non dicitur attentare seu innovare qui jus su-
 um post appellationem prosequitur in quo
 ante fuit. *4.9.803*

Speclantia ad causam principalem ad continu-
 andam possessionem pro attentatis non ha-
 bentur. *ibid.*

Attentata post emanatam inhibitionem in ap-
 pellatione ab interlocutoria revocantur, si
 delatum est appellationi. *4.10.804*

Attentatorum revocatio.

Pendente appellatione ab extrajudiciali grava-
 mine non revocantur attentata, nisi de veri-
 tate causæ constet. *4.9.805*

Attentata pendente supplicatione non revo-
 cantur. *ibid.*

Deserta appellatione non revocantur attenta-
 ta. *ibid.*

Attentata de consensu partium facta non revo-
 cantur. *ibid.*

Appellatio non impedit taxationem expensa-
 rum. *ibid.*

Attentata revocantur per iudicem appellatio-
 nis. *4.9.806*

Quis servetur processus in causa attentatorum.
ibid.

Attentata officio iudicis revocantur. *4.19.807*

Petens attentata revocari quæ probanda sint.
ibid.

Privilegia processus attentatorum. *ibid.*

Punctus attentatorum suspendit causam princi-
 palem. *ibid.*

Petenti revocationem attentatorum non obji-
 citur exceptio speli. *ibid.*

Attentata pendente appellatione à definitiva
 sunt ipso jure nulla. 4.9.808
Attentans restituit fructus perceptos, & per-
 cipiendos, & condemnatur in expensis. ib.
Cur attentatorum judicium ita privilegiatum
 sit. ibid.
Attestationis Papæ de facto alterius coram se
 gesto creditur, sed admittitur probatio in
 contrarium. 3.25.704
Attestationes in uno judicio receptæ valent in
 alio. 3.25.710
Auditores assimilantur assessoribus. 1.12.133
Quod eorum officium. ibid.
Auditores Palatii D. Papæ quasi ordinarii judi-
 ces sunt. 1.12.134
Quare quasi ordinarii dicantur. 1.12.134
Auditor regulariter is dicitur qui audit causam
 non decedit. ibid.
In castris judices maleficiorum habent suos au-
 ditores. ibid.
Avocatio fit aut proprio motu aut ad petiti-
 nem partium. 3.30.728
Quando consultum est ut partes pro avocatio-
 ne apud superiorem instent. ib.
Causa avocata gesta per judicem tanquam at-
 tentata revocantur. ibid.
Avocatio motu proprio cum clausula irritante
 facta, irritat processum etiam si judex ejus
 notitiam non habeat? ibid.
Effectus avocationis quis sit. ibid.
Avocare quid sit. ibid.
Par in parem non habet imperium. ib.
Avocatio specie differt ab appellatione. 3.30.
 729
Author laudatus invito auctore reum defendere
 potest, uti procurator in rem suam. 2.28.444
Denunciatur lis auctori, vel hæredi ejus. 2.28.
 441
Si hæres non sit, hæreditati iacenti. ibid.
Author auctoris præmia cessione laudari in ju-
 dicio potest. ibid.

Authoritas judicis omnem doli præsumptio-
 nem excludit. 2.19.396

B.

Beneficia S. Sedi Apostolicæ conferenda re-
 servata, si intra mensem non conferan-
 tur, collatio devolvitur ad Ordinarium. 2.
 35.473
Beneficium separationis definiti creditoribus
 competens, durat ad quinquennium. 2.35.
 474
Obtinens gratiam pluribus beneficiis vacanti-
 bus, intra decendium eligit unum ex iis. 2.35.473
Bona curatoris pro administratione furioso,
 prodigo, & aliis obligata sunt. 1.16.142

C.

Calculus in jure tribus modis accipitur. 2.
 17.387
Calculus inire hic significat rationes reddere,
 Rechnung halten. ibid.
Quæ ad recte ineundum calculum requiratur.
 ibid.
Primum requisitum. Ut rationes reddantur.
 ibid.
Secundum. Ut editæ rationes examinentur, &
 excutiantur. ibid.
Tertium. Rationes editæ & examinatæ ap-
 probantur, vel reprobantur. ibid.
Rationes redduntur ut reliqua inferantur. ib.
Quæ sint necessaria ex parte reddentis ratio-
 nem, ut ea recte ineatur. ibid.
Calumniose petenti dilationes poena arbitraria
 imponitur. 2.35.481
Calumniatur tam qui injuste resistit, quam qui
 sciens injustam litem movet. 2.2.509
Camera jurisdictio fundatur in prima instantia
 in certis quibusdam causis. 1.2.53
In Camera nomina hæredum, tutorum, auxi-
 liatorum, & complicum in citatione expri-
 mi debent. 2.1.219

- In Camera Imper. decernuntur citationes ad totam causam. 2.1.214
- Juxta Ordinationem Camerae Notarius exequens debet super executione facta instrumentum in membrana erigere. 2.1.235
- In Camera acta prioris instantiae loco libelli repeti possunt. 2.9.315
- In Camera libellus simplex, vel articulatus offertur. 2.9.317
- In Camera in causis appellationum tam ab interlocutoria quam definitiva lis contestatur. 3.1.489
- Defectus litis contestationis in prioribus instantiis commissus, si de meritis causae constet, in Camera non attenditur. 3.1.489
- In causis simplicis quarelae quomodo in Camera lis contestetur? 3.1.492
- In Camera Imp. quomodo circa editionem actionis procedatur? 2.6.274
- In Camera nullitas commissa in prioribus instantiis ob non praestitum juramentum calumniae non attenditur. 3.2.506
- In Camera omnes responsiones admissae sunt & responsales, excepta positione juris. 3.6.536
- Camera quid observet si acta edi non possint, aut saltem imperfecta. 3.10.655
- In Camera conclusio omitti non potest. 3.29.727
- In criminalibus non appellatur ad Cameram. 4.2.757
- In decernendis processibus in Camera attenditur, an summa sit appellabilis. 4.2.758
- In Camera recipiuntur appellationes etiam si à iudice à quo apostoli petiti non sunt. 4.2.764
- In Camera inter sex menses introducenda est appellatio ex Ordinatione. 4.2.766
- In Camera fatalia prosequendae seu finiendae non attenduntur. 4.2.770
- In Camera si appellans nihil novi deducere velit repetitis actis concludere potest. 4.4.779
- In Camera nullitatem principaliter introducti decernitur tantum citatio. 4.18.868
- In Camera si de meritis causae constet, non attenduntur nullitates, quae irreparabile damnum non inferunt. 4.17.873
- In Camera processus executivus est summarius. 4.19.893
- Quae expensae in causis appellationum in Camera taxentur. 4.19.908
- Ex cancellatione chyrographi praesumitur liberatio debiti. 3.24.708
- Capitulum Sede vacante habet ordinariam jurisdictionem. 1.6.89
- Casus fortuitus ab allegante probandus est. 3.10.647
- Casus fortuitus in perdendo instrumentum non officit creditori. ibid.
- Casus c. quamvis ext. de offic. delegati. 1.8.112
- Causae status ubi ventilari debeant? 1.2.52
- Causarum fiscalium quis sit iudex. 1.2.53
- Causa civilis quae dicatur? 1.4.66
- Causa criminalis quae & quando criminaliter agatur? ibid.
- Causae petitorii iudicii sunt dominium, quasi dominium, jus in re. 1.4.73
- Causae pauperum ex publico salariari debent. 1.20.166
- Causa repellens testem à testimonio multo magis repellit iudicem à iudicio. 2.13.362
- Causa simpliciter commissae, possessionis & proprietatis causa commissae censetur. 2.14.366
- Causa proprietatis & ususfructus apud eundem iudicem terminanda. ibid.
- Causa criminalis, & civilis ex constitutione fractae pacis à se invicem separari non debent. ibid.
- Causa naufragii biennio terminatur. 2.35.471
- Cautela pro advocatis & procuratoribus, si conjuncta persona ad agendum, vel defendendum admitti velit. 2.11.333
- Cautela

- Cautela pro advocatis quoad examinationem articulorum interventionum.** 2.11.339
- Cautela pro victoribus, ne temere per transactionem à rebus judicatis discedant.** 2.17.383
- Cautela pro debitore qui confessus est se recepisse mutuum.** 2.24.428
- Cautela pro reis ne temere recusent judicem.** 2.13.362
- Cautela circa oppositionem dilatoriarum exceptionum.** 3.1.499
- Cautela pro exigentibus juramentum calumniae.** 3.2.505
- Cautela pro advocatis volentibus contra instrumentum excipere.** 3.10.635
- Cautela pro iis qui ante sententiam impediuntur in productione suorum jurium.** 3.10.627
- Cautela pro petente reductionem.** 4.13.854
- Cautio Rei pro relaxatione primi decreti non recipitur nisi adversa parte citata.** 2.7.292
- Cautio de judicio fitti lata sententia perimitur.** 2.30.453
- Morte Rei evanescit cautio de judicio fitti.** ib.
- Cautiois vocabulum generaliter acceptum fidejussoriam, pignoratitiam, juratoriam, & simplicem cautionem compræhendit.** 2.33.464
- Cautiois nomen à lege civili vel ab homine prolatum intelligitur de nuda promissione.** ibid.
- Cautiois nomen à lege prætoriam prolatum intelligitur de cautione per fidejussorem.** 2.33.465
- Cautio idonea vel sufficiens qualis intelligatur.** 2.33.465
- Cautio juratoria ex duplici causa præstatur vel ob dignitatem, vel necessitatem.** ibid.
- Qui ob dignitatem præstent juratoriam cautionem?** ibid.
- Qui ob necessitatem?** 2.3.466
- Quæ requirantur ut quis ob necessitatem ad juratoriam cautionem admittatur.** ib.
- Quando reus non admittatur ad juratoriam cautionem?** ibid.
- Ex cautione rei datur adversario actio ad interesse contra caventem de rato si dominus ratum non habeat.** 1.23.197
- Citatio emissa à delegato perpetuat ejus jurisdictionem.** 1.7.107
- Citatio omnium actionum instituendarum est principium.** 2.1.206
- Citatio in omnibus causis & singulis causarum actibus requiritur.** ibid.
- Omnis actus contra non citatum celebratus est ipso jure nullus.** ib.
- Citatio ab ipso imperatore omitti non potest.** ibid.
- Citatio statuto tolli non potest.** ibid.
- Defensionem nemini deneganda.** ibid.
- In notoriis non omittitur citatio.** 207
- Citare hodie idem est quod in jus vocare.** ib.
- Definitio citationis.** ibid.
- Explicatio definitionis.** ibid.
- Quomodo judicium incipiat à litis contestatione, & citatione?** ibid.
- Citationis causa efficiens quæ?** 2.1.207
- Quæ causa materialis & formalis.** ib.
- Quæ finalis, quis effectus?** ibid.
- Citationis sunt hæc species.** 2.1.208
- Citatio alia est publica, alia privata.** ibid.
- Citatio in scriptis in Curiis Ecclesiasticis Officialium maxime frequentatur.** 209
- Citatio per literas cur inventa sit.** ibid.
- Citatio verbalis quæ sit, & quomodo fiat.** ibid.
- Citatio verbalis ad domum quando locum habeat, & quando fieri debeat?** ibid.
- Citatio per edictum quomodo fiat?** 2.1.210
- Citatio per edictum quomodo exequatur.** ibid.
- Citatio per edictum regulariter judici non permissa.** ibid.
- Quibus**

I N D E X.

- Quibus casibus citatio per edictum permilla sit.** ibid.
- Effectus citationis per edictum.** 2.1.211
- Citatio per edictum non fit per delegatum inferioris à principe.** ibid.
- Citatio per proclama quomodo fiat?** ib.
- Citatio per proclama quibus casibus locum habeat?** ibid.
- Citatio per campanam quando fit?** 2.1.213
- Citatio realis quæ dicatur?** ibid.
- Citatio realis in criminalibus plurimum frequentatur.** ibid.
- Citatio realis quibus casibus in civilibus usurpetur.** ibid.
- In domo sua nemo realiter citari debet.** 2.1.214
- Domus sua cuique tutissimum refugium est.** ibid.
- Citatio ad totam causam quando locum habeat.** ibid.
- Citationis ad totam causam duplex est effectus.** 2.1.215
- Citationis legitimæ sex sunt requisita.** 2.1.216
- Citatio nomen, & cognomen judicis continere debet.** ibid.
- Citatio quatuor de causis nomen judicis continere debet.** ibid.
- Citatio notorie injusta citatum ad comparandum non arctat.** 2.1.217
- Citatio ex commissione judicis fieri debet.** ibid.
- Citatio comparente delegatus rescriptum in Originali exhibere debet.** 2.1.218
- Citatio ad acta registrata ad instantiam partis emissa præsumitur.** ibid.
- Citatio nomen Rei continere debet.** 2.1.219
- Contra non nominatum executio non fit.** ibid.
- Citationi inferi debet causa ob quam reus citetur.** 2.1.220
- Citationi locus ad quem reus citetur inferendus.** 2.1.221
- Citatio ratione loci inserta, nulla est.** ibid.
- Citatus ad locum non tutum exceptionem loci non tuti opponere potest.** 2.1.222
- Citatio terminum comparitionis continere debet.** 2.1.223
- Citatio ad diem feriatum facta invalida est.** ibid.
- Si terminus comparitionis incidat in diem feriatum, sequenti juridica reus comparebit.** ibid.
- Citatio tres continere partes debet.** 2.1.224
- Defectus unius partis totam invalidat citationem.** ibid.
- Citatio invalida nullum producit effectum.** ibid.
- Quomodo istæ partes inter se differant?** ibid.
- Quomodo inter se conveniant?** ibid.
- Citatum quem esse non præsumitur.** ibid.
- Citatio emanata sine commissione judicis invalida est.** 2.1.225
- Citatus si sit persona fide digna medio juramento probare potest se citatum non esse.** 2.1.227
- Citatio ad instantiam partis decerni debet.** ibid.
- Citatio fieri debet ad domum solitæ habitationis.** 2.1.230
- Citatus ad domum dicitur fide contumax, & à sententiâ intra decendum appellare debet.** 2.1.231
- Citatio finis est comparitio Rei ut se defendat.** 2.1.240
- Finis citationis alius respicit actorem alius reum.** ibid.
- Citatus & præsens in judicio ex una causa ad aliam respondere quoque tenetur ex quorundam Dd. sententiâ.** 2.1.241
- Citatio invalida per comparitionem convalidatur.** ibid.

- Citatio est principium & fundamentum processus. *ibid.*
- Citatio inducit præventionem. *ibid.*
- Hujus præventionis effectus in quo consistat. *ibid.*
- Citatio ex L. diffamari qualiter præventionem inducat. *ibid.*
- Citatio perpetua jurisdictionem judicis delegati. 2.1.242
- Citatio interrumpit præscriptionem longissimi temporis. *ibid.*
- Hujus interruptionis quis sit effectus. *ibid.*
- Citatio inducit litis pendentiam. *ibid.*
- Quis sit effectus hujus litis pendentiae. *ibid.*
- Citatio quomodo debeat esse qualificata ut inducat litis pendentiam. *ibid.*
- Citatio durante termino in ea constituto suspendit judicis potestatem. *ib.*
- Citatio in primo termino non comparente, non statim declaratur in poenam. 2.1.245
- Citatio peremptoria reddit citatum contumacem. 2.7.178
- Citationi peremptoriae inseritur clausula certificatoria. *ibid.*
- Citatio peremptoria continere in se debet distincta dierum intervalla, ac si essent tres citationes. *ibid.*
- Quilibet judex potest peremptorie citare. *ibid.*
- Citatio quomodo debeat esse qualificata ut citatum reddat contumacem. *ibid.*
- Citatus si responderit se nolle venire vere fit contumax. 2.7.280
- Citatus à judice competenti de cujus competentia constat, comparere debet. 2.8.302
- Citatus de competentia judicis dubitans comparere debet, & causas exceptionis allegare. *ibid.*
- Citatus à delegato comparere debet, & contra rescriptum delegationis excipere. *ibid.*
- Citationi judicis delegati inseritur clausula ad dicendum contra tenorem rescripti. *ibid.*
- Prius de jurisdictione judicis constare debet quam ad ejus exercitium procedatur. *ib.*
- Extra territorium jus dicenti impune paretur. *ibid.*
- Citatus ad locum non tutum comparere non tenetur. *ibid.*
- Civile judicium triplici respectu dicitur. 1.4.65
- Clausula rato manente pacto quid operetur? *ibid.*
- Clausulae libellis inseri consuetæ. 2.9.313
- Cur utile sit in libello expensas litis petere. *ibid.*
- In annuis redditibus non solum cessi sed & cedi recte petuntur. 2.9.313
- Effectus clausulae peti mihi jus, & justitiam administrari. *ibid.*
- Effectus clausulae omni meliori modo. *ibid.*
- Effectus clausulae non astringens se ad onus probandi superfluum. *ibid.*
- Clausula appellatione remota non tollit nullitatem. 4.18.871
- Clausula certificatoria citationi inserta inducit peremptorium. 2.7.279
- Clausula Notariorum quam instrumentis transactionum subicere solent. 2.71.389
- Clericus convenitur coram Episcopo in cujus Dioecesi beneficium habet, etiamsi ibi non resideat. 1.2.41
- Clericus feudum habens à laico coram laico forum sortitur. 1.2.45
- Clericus sortitur forum coram Ecclesiastico judice. 1.2.48
- Clericus in præjudicium ordinis clericalis jurisdictionem laici prorogare non potest. *ibid.*
- Clericus in causa Ecclesiastica in laicum compromittere non potest. 1.2.48
- Clericus in actione reali forum sortitur coram laico. 1.2.49

In possessorio causæ spiritualis iudex compe-
tens est laicus. *ibid.*

Clericus ad pœnam sanguinis accusationem in-
stituere non potest. *1.2.50*

Clericus non potest prorogare jurisdictionem
laici. *1.3.56*

Sex ampliationes hujus traduntur. *ibid.*

Clericus regulariter potest esse procurator. *1.*
21.181

Clericus contra laicum in causa criminali non
est idoneus testis. *3.9.563*

Clericus contra Ecclesiam invitus non dat te-
stimonium. *3.9.566*

Clericus prorogare jurisdictionem judicis laici
per juramentum non potest. *3.18.690*

A clerico non præstatur Episcopo juramentum
obedientiæ intuitu officii ei commissi. *3.18.*
693

Clerici laicis non præstant juramentum fidei-
tatis nisi ab iis obtineant temporalia. *ibid.*

Coacta voluntas in contractibus voluntas est.
2.19.394

Coacta matrimonia difficiles habent exitus. *4.*
12.847

Coadjutores Episcoporum nostri temporis si-
miles sunt curatoribus furiosorum. *1.16.*
142

Commissio sub nomine dignitatis ipso jure
transit in successorem. *1.7.108*

Commissarius succedens ordinario desinit esse
delegatus. *1.7.109*

Commissarius examinis testium non subdele-
gat. *1.8.115*

Commissio judicis sub clausula quod Reus
personaliter constringit & Actorem. *ibid.*

Comparisonem facientes præstant juramen-
tum credulitatis tantum. *3.25.714*

Tria juramenta in comparisonem literarum in-
terveniunt, quæ sunt substantia actus. *ibid.*

Scriptura privata ad quam fit comparatio de-

bet continere subscriptionem trium testium.

4.21.713

Ex scriptura privata qua usus est adversarius in
judicio, potest fieri comparatio. *ibid.*

Ex scriptura privata carente subscriptione tri-
um testium potest fieri comparatio, si agni-
ta sit in judicio. *ibid.*

Id quod probat debet esse certius eo, quod est
probandum. *ibid.*

Ex scriptura privata declarata per sententiam
esse adversarii recte fit comparatio. *ibid.*

Per instrumentum forense recte fit compara-
tio. *ibid.*

Per instrumentum publicum fit comparatio.
ibid.

Per scripturas ex Archivo publico productas
fit comparatio. *ibid.*

Petens fieri comparisonem jurat de calumnia.
4.28.714

Comparitio Rei fit cum protestatione de non
consentiendo Nisi. *2.8.303*

Duo effectus hujus protestationis. *ibid.*

Comparitio Rei fit salvis quibuscunque Exce-
ptionibus. *2.8.303*

Reus comparens petit copiam propositorum.
ibid.

Reus comparet per se vel per suum legitimum
procuratorem. *ibid.*

Compensantur expensæ si uterque litigantium
in eadem causa victor & victus existat. *4.*
t. ult.909

In causis spiritualibus in laicum non fit com-
promissum. *1.9.123*

Tribus potissimum de causis compromissum
ab initio non valet. *ibid.*

Quomodo fiat compromissum. *1.9.124*

Compromittentes invicem pœnam promit-
tunt quatenus sententiæ arbitri non stetur. *ibid.*

Quatuor ex causis Prætor cogit arbitrum sen-
tentiam dicere. *ibid.*

- Tribus ex causis compromissum ab initio nullum est. ibid.
- Compromissum quomodo sit nullum ratione personæ quæ arbitrium suscepit. ibid.
- Item quomodo ratione personæ quæ compromittit. ibid.
- Tertio quomodo ratione rei, seu causæ de qua compromissum fit. ibid.
- Compromissum quomodo sit in suspensio. ib.
- Compromissum ex post facto quomodo invalidetur. ibid.
- Compromissum quibus modis finiatur. 1.9.125
- Compromissum fit tribus modis stipulatione pœnali cum, vel sine clausula rato manente pacto. ibid.
- Stipulatione simplici. ibid.
- Nudo pacto. ibid.
- Compromissum fit vel de omnibus causis, vel de lite certa. 1.9.126
- Compromissum de omnibus causis plenum dicitur & quid in eo veniat? ibid.
- Compromittens si succumbat redire potest, ad appellationem prius interpositam, secus in in arbitratore. 1.10.129
- Compromittens læsus ultra dimidium habet beneficium l. 2. Cod. de rescind. vend. 4.13.855
- Compulsoriales quæ sint. 2.6.274
- Cur Compulsoriales sine clausula decernantur. ibid.
- Compulsoriales aliæ sunt simplices aliæ arctiores. ibid.
- Quæ dicantur Compulsoriales simplices. ibi.
- Quæ arctiores. ibid.
- Compulsoriales petitiæ & obtentiæ cum actis in primo termino reproducuntur. ibid.
- Si petitiæ non sit, produci debet documentum requisitionis actorum, aut in ipso primo termino peti Compulsoriales. ibid.
- Unum ex his tribus sub pœna absolutionis à citatione fieri debet. 2.6.175
- Concessio castro in feudum cui cohæret jurisdictio ipsa. 1.1.15
- Jurisdictio concessa quoque censetur. ibid.
- Concessio in feudum transfert utile dominum. ibid.
- Concessum intra tempus post tempus fieri non potest. 2.35.482
- Quid sit conclusio in causa. 3.29.722
- Quid concludere in causa. ibid.
- Post conclusionem in causa nihil amplius ad acta produci potest. 3.29. ibid.
- Conclusio alia est expressa alia tacita. 3.29.723
- Decreta citatione ad audiendam sententiam censetur in causa conclusum. ibid.
- Conclusio alia pura, alia eventualis. ibid.
- Conclusio alia generalis, alia specialis. 3.29. ibid.
- Conclusio est terminus exclusivus probationum. 3.29.724
- Conclusio non est de substantia processus. 3.29.727
- Conditione ex lege non solum repetitur Chyrogaphum sed & pignus datum. 2.24.423
- Conducere plures advocatos ut subtrahatur copia eorum adversario non licet. 1.19.150
- An confessio Procuratoris noceat domino. 1.21.192
- Confessio in judicio à Procuratore facta nocet domino. ibid.
- Confessio Procuratoris tribus modis differt à confessione domini. ibid.
- Confessio Procuratoris quatenus noceat domino traditur multiplex divisio. ibid.
- Tribus remediis subvenitur domino adversus Procuratorem. 1.21.193
- Dominus habet actionem mandati adversus Procuratorem ad damna, & interesse. ibid.
- Reme-

- Remedium revocationis erroneæ confessionis.** 3.1.492
ibid.
- Actionem subsidiariam de dolo, si Procurator non est solvendo.** ibid.
- Confessio unius alteri non obest.** 2.11.335
- Confessio mutui stipulatione Vallata, admittit exceptionem non numeratæ pecuniæ.** 2.24.424
- Confessio geminata excludit exceptionem non numeratæ pecuniæ.** 2.24.426
- Confessio debiti ex causa præcedente non admittit hanc exceptionem.** ibid.
- Confessio mutui in Testamento facta non admittit exceptionem non numeratæ pecuniæ.** 2.24.425
- Contra confessionem mutui triplex opponitur exceptio.** ibid.
- Confessus recepisse dotem habet exceptionem non numeratæ dotis, si intra legitima tempora constitutus sit.** ibid.
- Confessus per quietantiam solutionem debiti intra 30. dies exceptionem non solutæ pecuniæ opponit.** 2.24.426
- Post biennium debitor non offert Creditori iuramentum de numeratione facta.** ibid.
- Confessio mariti de accepta dote sibi & ejus hæredibus præjudicare potest, non tertio.** 2.25.432
- Confessio falsa in præparatoriis ante litem contestatam revocari potest, non post.** 2.26.437
- Confessio erronea in præparatoriis potest usque ad sententiam revocari, si jus actoris non lædatur.** ibid.
- Ignorantia juris non excusat.** ibid.
- Confessio per errorem in præparatoriis quomodo post sententiam subveniatur.** 2.26.437
- Quando confessio erronea in præparatoriis citra restitutionem in integrum post sententiam revocari possit.** ibid.
- Per confessionem fit litis contestatio.** 3.1.492
- Confessio morientis de eo quod sibi debetur seu in ultima voluntate plene non probat.** 3.8.558
- Confessio morientis quod tantum suo Creditori debeat, plene non probat.** ibid.
- Confessio Mercatoris in libro rationum scripta contra eum probat.** 3.15.669
- Confessio quid sit?** 3.17.671
- Confessio alia judicialis, alia extrajudicialis.** ibid.
- Quæ dicatur confessio judicialis.** ibid.
- Confessio quando in jure fieri dicitur.** ib.
- De consuetudine confessiones apud Prothocollum Notarii receptæ, in jure factæ censentur.** ibid.
- De jure confessiones à Notario causæ recipi non possunt sine mandato judicis.** 3.17.672.
- Quæ dicatur confessio extrajudicialis.** ib.
- Confessus in jure pro judicato habetur.** ib.
- Quæ ad hoc requirantur ut confessus in jure pro judicato habeatur?** ibid.
- Confessio fieri debet coram judice competenti.** ibid.
- Confessiones in judicialibus productis factæ confitenti præjudicant.** 3.17.673
- Confessio cui jus, vel natura repugnat non nocet.** ibid.
- Confessio parte absente facta non præjudicat.** ibid.
- Confessio tertio non præjudicat.** 3.17.674
- Confessio calore iracundiæ facta revocabilis est.** ibid.
- Confessio falsa non nocet.** ibid.
- Confessus delictum spe promissæ impunitatis recte condemnatur.** ibid.
- Confessio pupilli sine auctoritate tutoris ei non præjudicat.** 3.17.675
- Confessio Infantis etiam accedente consensu tutoris non valet.** ibid.
- Minoris confessio valet, sed contra eam restituitur**

- tuitur in integrum. *ibid.*
- Confessio Procuratoris quando noceat domino distinctione traditur. 3.17.675
- Quando confessio Prælatorum & Syndicorum noceat Ecclesiæ. 3.17.676
- Confessio legitime revocata non nocet. *ibi.*
- Confessio Rei circa decisoria propter errorem ante & post litem contestatam usque ad sententiam revocatur. *ibid.*
- Scienter falsum confitens revocat confessionem. *ibid.*
- Confessio erronea ob ignorantiam juris non revocatur. *ibid.*
- Errans in facto proprio confitendo non revocat. 3.17.677
- In actionibus quæ per inficiationem crescunt erronea confessio non revocatur. *ibid.*
- Errans in facto alieno ex lata culpa versutia confessionem non revocat. *ibid.*
- Revocans confessionem ob errorem eum probare debet. *ibid.*
- Confessio fit expresse vel tacite. 3.17.678
- Reus paciscens cum Accusatore tacite confitetur crimen. *ibid.*
- Contumax tacite confiteri censetur. *ibid.*
- Non contradicens allegatis in iudicio habetur pro confitente. *ibid.*
- Qui tacet interrogatus à Iudice, aut obscure respondet, confiteri censetur. *ibid.*
- Renunciatio litis inducit tacitam confessionem. *ibid.*
- Producens Instrumentum vel Rescriptum censetur narrata in ea confiteri. *ibid.*
- Confessio vim habet sententiæ & rei judicatæ. 3.17.679
- Confessus pro condemnato habetur. *ibid.*
- Non est melior probatio quam proprii oris confessio. *ibid.*
- Confessio vincit omne genus probationis. 3.17.680
- Contra præsumptionem juris & de jure admit-
- titur probatio per confessionem. *ibid.*
- Confessio judicialis inducit notorium. *ibid.*
- Confessio idem operatur quod instrumentum. *ibid.*
- Confessio sine causa in iudicio parte præsentem facta, probat. *ibid.*
- Confessus in jure non appellat. *ibid.*
- Res judicata per confessionem retractatur. 3.17.681
- Confess. qualificata.*
- Confessio qualificata quando partim acceptari, partim rejici possit. 3.17.683
- Ex confessione qualificatâ poena homicidii confitens condemnari non potest. 3.17.684
- Confess. minoris.*
- Confessio minoris non valet. *ibid.*
- Confessio minoris tribus modis rescinditur. 3.17.685
- Quæ dicatur extrajudicialis confessio. *ibid.*
- Confessio vulnerati non facit contra Reum iudicium ad torturam. 3.17.687
- Exculpatio vulnerati purgat indicia ad torturam. *ibid.*
- Exculpatio vulnerati non prodest Reo ubi constat de delicto. *ibid.*
- Si Reus confessionem extrajudicialem revocat non est subjiciendus torturæ. *ibid.*
- Conjunctæ personæ inter se agere & defendere in iudicio possunt sine mandato. 1.23.196
- Quinque sunt ordines conjunctarum personarum. *ibid.*
- Conjuncta persona agere vel defendere pro conjuncto volens debet de rato cavere. 1.23.197
- Ubi constat conjuncti voluntatem non esse, ut conjunctus pro eo agat, non admittitur sub cautione rati. *ibid.*
- Conjunctus admittitur propter cautionem rati, non tamen astringit conjunctum, ut ratum

- raturum habere suo nomine gestum teneatur. *ibid.*
 Conjuncta persona agendo vel defendendo non
 obest vel prodest nisi rati habitio accesserit. *ibid.*
 Copia libelli reo actoris expensis dari debet. 2.17.306
 Copia instrumenti quæ dicatur. 3.10.622
 Copia instrumenti regulariter non probat. 3.10.623
 Consensus privatorum non facit aliquem Ju-
 dicem, qui nullam jurisdictionem habet. 1.3.55
 Consuetudo ne Advocati in singulis causis ju-
 rent à quibusdam reprobatur. 3.2.515
 Consuetudine introduci nequit ut ad parem vel
 inferiorem appelletur. 4.2.755
 Consuetudo vel statutum ut ab interlocutoria
 viva voce appelletur, valet. 4.4.784
 Consul in civitate concurrentem habet juris-
 dictionem cum magistris opificum. 1.6.90
 Consultatio quomodo à relatione differat. 3.32.732
 Consultor quando teneatur. Malum consilium
 consultori pessimum. 3.32.733
 Ex consilio non fraudulento nemo tenetur. *ib.*
 Contra legem est non solum quod contra ver-
 ba, sed etiam quod contra mentem & volun-
 tatem. 2.22.407
 Contraxisse censetur ubicunque quis obliga-
 tionem contraxit. 1.2.37
 In contractibus remissio locum non habet. *ib.*
 Contractus quandoque ita celebratur ut non
 habeatur perfectus, nisi sit in scriptis reda-
 ctus. 3.10.613
 Contractus censetur in dubio celebratus prout
 in loco contractus consuetudine receptum
 est. 3.10.615
 Contractus inter Advocatum & clientem
 ægrotum & Medicum non subsistunt. 4.11.847
 Contrahentibus licet naturaliter se decipere. 4.12.851
 Ob continentiam causæ Judex incidenter co-
 gnoscit in causa, in qua alias cognoscere non
 potest. 2.14.367
 Multa in consequentiam tolerantur quæ dire-
 ctæ fieri prohibentur. *ibid.*
 Controversia super juramento pertinet ad judi-
 cem Ecclesiasticum. 1.2.51
 Contumaciam Procuratoris obesse domino
 probatur aliquot juris textibus. 1.21.190
 Negativa similiter. *ibid.*
 Contumacia Procuratoris circa processum seu
 actus Judiciales obest domino. 1.21.191
 Contumacia Prælati nocet Ecclesiæ. *ibid.*
 Contumax est qui trina citatione citatus est. 2.7.277
 Tres sunt species contumaciæ, vera, ficta, præ-
 sumpta. 2.7.280
 Latitans habetur pro contumace. 2.7.279
 Impedientes executiones citationum pro con-
 tumacibus habentur, ac si in faciem citati
 essent. *ibid.*
 Contumacia committitur in variis actibus ju-
 dicialibus. 2.7.281
 In non veniendo seu comparendo ad Judicium
 Reus est contumax. *ibid.*
 Contumacia in non respondendo Libello mul-
 tis modis committitur. 2.7.285
 Quando ob contumaciam Rei non responden-
 tis libello articuli pro confessatis habeantur. *ibid.*
 Actor & Reus uterque quandoque est contu-
 max in non probando. *ibid.*
 Frequens est contumacia Actoris & Rei in non
 parédo decretis, & præceptis Judicis. 2.7.286
 Quod exemplis declaratur. *ibid.*
 Committitur quoque sæpe contumacia in non
 parendo executioni. *ibid.*
 Contumacia versatur circa omnes judicii ac-
 tus. 2.7.286
 In

In contumaciam quomodo procedatur. 2. 7. 288

Duo membra principalia in hac materia constituantur. ibid.

Si Reus contumax nunquam comparuit, tribus modis in contumaciam adversus eum proceditur. ibid.

Primo. Ad mulctam vel poenam pecuniariam, vel ad poenam banni. ibid.

Quomodo ad poenam banni in Camera procedatur. ibid.

Secundo contra contumacem proceditur ad immiffionem in bona ex primo decreto, idque in actione personali vel reali. 2. 7. 288

Tertio proceditur contra Reum in contumaciam ad definitivam. 2. 7. 295

In electione actoris est unum ex praedictis modis procedendi in contumaciam eligere. 2. 7. 296

Uno electo ad alium adhuc datur via. ib.

In reali Actione quomodo contra Reum in contumaciam procedatur. 2. 7. 294

An immiffus in reali Actione statim consequatur possessionem. ibid.

Intra annum transit possessio revocabiliter, post annum irrevocabiliter. 2. 7. 295

Si Reus semel comparuit, & post litem contestatam est contumax, tunc quoque distinguitur inter Reum in actione reali & personali. 2. 7. 296

In actione reali proceditur tribus modis. ib.

Primus per capturam Rei. ibid.

Secundus per immiffionem in bona. ibid.

Tertius ad definitivam sententiam. 2. 7. 297

In personali duobus modis, contra Reum in contumaciam post litem contestatam proceditur. ibid.

Ad immiffionem in bona, si de causa non liquet. ibid.

Ad definitivam si de causa liquet. ibid.

Contumax semper condemnatur in expensis. 2. 7. 300

Contumax non auditur nisi refusus expensis. ibid.

Contumax satisfacere debet etiam si immobilia possideat. ibid.

Verus contumax non appellat. ibid.

Contumax non excipit contra nominationem Commissariorum. ibid.

Contumax in causa haereseos post annum tanquam haereticus condemnatur. ibid.

Contumax satisfacat licet possideat immobilia. 2. 30. 451

Contumax non opponit exceptionem praevencionis. 2. 12. 350

Creditorum haereditarii faciunt citari haeredes, qui haereditatem defendere velint per proclama. 2. 1. 212

Creditor in conventionali pignore praefertur Creditoribus habentibus tantum Praetorium. 2. 7. 292

Creditum Filiof. in usum mercantiae efficax est, non admittit exceptionem Macedoniani. 2. 22. 412

Creditor contra quem excipit Mulier de Vellejano duo habet remedia. 2. 23. 408

Restitutorium quando locum habeat. ib.

Actio restitutoria unde dicta. ibid.

Institutorium quando obtineat. ibid.

Creditorum haereditarii acturi contra Haeridem faciunt interrogare eum an Haeres sit, & pro qua parte. 2. 26. 434

Creditor pro debitore testimonium dicere potest. 3. 9. 565

Creditori alleganti casu fortuito perdidisse instrumentum quae probari incumbant. 3. 1. 646

Criminale iudicium est in quo disceptatur causa criminalis. 1. 4. 66

Criminale iudicium aliud est publicum, aliud privatum. 1. 4. 67

Quod

I N D E X.

Quod publicum iudicium?	ibid.	Actiones sibi invicem contrariae cumulationem non possunt.	2.9.323
Publicum aliud capitale, aliud non capitale.	ibid.	Plures actiones quae electione tolluntur cumulari non possunt.	ibid.
Quodnam criminale capitale?	ibid.	Regulae prohibitive cumulationum procedunt si a parte de cumulatione non admit- tenda opponatur.	ibid.
Capitale duplex actu capitale vel aptitudine tantum.	1.4.68	Curatores Furiosi prodigi & aliorum ple- nam habent bonorum administrationem.	1.16.142
Actu capitale quod dicatur?	ibid.	Curator datur ad litem si inter tutorem & pu- pillum lis sit.	1.17.143
Quod aptitudine?	ibid.	Curator datur vel universaliter ad omnes cau- sas, aut simpliciter & indefinite, aut ad unam causam.	ibid.
Criminale Privatum iudicium quod dicatur?	ibid.	Curator simpliciter datus, ad omnes causas da- tus censetur.	ibid.
Privatum aut est ordinarium aut extraordina- rium.	ibid.	Curator ad lites simpliciter datus potest tracta- re etiam causas extra provinciam constitu- entis constitutas.	ibid.
Quod ordinarium?	ibid.	Si Minor Curatorem ad litem ad protrahen- dam litem non petat, quid faciendum.	ibid.
Quod extraordinarium?	ibid.	Quibus detur Curator ad litem.	2.17.144
Declarantur dicta de ordinaria poena.	ibid.	Curator ad litem nominatus iustis ex causis se excusare potest.	ibid.
Crimen praevagationis duplex est publicum & privatum.	1.19.156	Curator ad litem non tenetur conficere Inven- tarium.	ibid.
Cumulatio plurium actionum in uno Libello regulariter permessa est.	2.9.321	Satisdare debet rem Pupilli vel minoris salvam fore.	ibid.
Tres sunt regulae cumulationem prohibentes.	ibid.	Curator bonorum datur jacenti Haereditati.	1.18.145
Conclusio generalis in qua tres istae regulae complectuntur.	ibid.	Curator datur jacenti haereditati vel ad instan- tiam Creditorum, vel ex officio iudicis.	1.18.146
Nullitas & restitutio in integrum in eodem Libello cumulantur.	ibid.	Curator bonorum datur si haeres post mortem usufructuarii institutus sit.	ibid.
Petitorium cum possessorio recuperandae an cumulari possit.	ibid.	Debitore absente si admissionem in bona ex secundo decreto procedendum sit, datur Cu- rator bonorum.	1.18.146
Liquidata causa petitorii non pronunciatur su- per possessorium.	ibid.	Debitore praesente qui cessit bonis datur Cu- rator bonorum.	ibid.
Petitorium absorbet possessorium.	2.9.322		
Personalis actio cum hypothecaria cumulari potest.	ibid.		
Sors cum usuris in eodem Libello cumulatur.	ibid.		
Actio injuriarum cum actione L. Aquiliae cu- mulari potest.	2.9.322		
Ex uno facto duae actiones coincidunt.	ibid.		
Actio reclamatoria cum actione injuriarum ad emendam recte cumulatur.	ibid.		
Civile iudicium cum criminale cumulari po- test.	ibid.		

Curator bonorum datur vel ex consensu & auctoritate majoris partis Creditorum, vel ex officio judicis. *ibid.*

Curator datur bonis filii familias minoris, quando pater non vult ea administrare. *1.18.147*

Quod sit officium Curatoris bonorum. *ibid.*

Curatores bonorum non habent plenam administrationem. *ibid.*

Curator bonorum alienare potest quæ tempore peritura sunt. *ibid.*

Aes alienum quod ex mora crescit solvere potest. *ibid.*

Actiones debitoris absentis excipit. *ibid.*

Gesta per Curatorem bonorum rata habentur. *ibid.*

D.

Damna & sumptus præter pœnam Judex non edens acta refarcire tenetur. *2.6.275*

Dare Tutorem consentire alienatione bonorum minoris an sit mixti imperii. *1.1.6*

Argumenta pro parte negativa. *ibid.*

Contra Debitores fugitivos, & latitantes Diplomata Cæsarea decernuntur de præsentando ubicunque inventi fuerint. *1.2.36*

Debitor Creditore differente agere protestari potest se non accepisse pecuniam. *2.24.423*

Quando Debitor confessus mutuum opponat exceptionem non numeratæ pecuniæ. *ibid.*

Debitor confitens mutuum non potest uti verbis tam ampliatis & prægnantibus quæ excludant exceptionem non numeratæ pecuniæ. *2.24.424*

Debitor per calumniam opponens exceptionem non numeratæ pecuniæ convictus de mandacio condemnatur in duplum. *2.24.429*

Idem in Debitore manum suam diffitente. *ibid.*

Quomodo hoc casu Debitor possit evitare condemnationem duplæ. *ibid.*

Debitor jurans solvere usuras absolutionem à juramento obtinet. *3.18.695*

Debitori juranti solvere usuras quadruplici remedio provisum est. *ibid.*

Debitor solutas usuras repetit. *ibid.*

Debitor qui juravit non repetere usuras solutas à juramento absolvi debet. *ibid.*

Non obstante juramento Debitor ex nova causa superveniente usuras repetere potest. *ibid.*

Decem dies dantur ad appellandum. *2.35.471*

Decendum appellandi à die notitiæ de momento in momentum currit. *4.3.763*

Decendum pacto vel compromisso partium non potest prorogari. *ibid.*

Deceptis ultra dimidium justii precii datur remedium. *1.2.C. de rescind. vend. 4.12.851*

Decipiens non potest proprium dolum in suum commodum allegare. *4.12.850*

Decisio c.5. de offic. deleg. *1.7.103*

Defensor proprie dicitur qui sine mandato rem defendit. *1.22.195*

Cuilibet etiam extraneo permissum absentem in Judicio sine mandato defendere. *ib.*

Defensor satisdare debet judicatum solvi. *ib.*

Publica utilitas suadet ut absentes à præsentibus in judicio defendantur. *ibid.*

Qui defenditur in Judicio missionem in bona non patitur. *ibid.*

Quid sit defendere. *ibid.*

Defensor quomodo defendere debeat absentem in judicio. *ibid.*

Defensor per satisfactionem fit Dominus litis. *1.22.196*

Defensor qui satis dedit ante litis contestationem Procuratorem constituere potest. *ibid.*
Defen-

- Defensionales Rei in causa fractæ pacis in contumaciam non respondentis pro confectis habentur. 3.6.543
- Delegari possunt ea quæ mixti imperii sunt & jure magistratus competunt. 1.1.6
- Quæ specialiter alicui à lege Senatus Consulto vel constitutione Principis tributa sunt delegari non possunt. ibid.
- Delegatus ab Inferiore à Principe quomodo differat ab eo cui olim mandata erat jurisdictio, & quomodo à Judice dato. 1.1.11
- Delegatio fit duobus modis, 1. Delegatur tota causa, 2. Delegatur causa reservata sententia. 1.7.96
- Si in delegatione reservatur sententia, quid à Delegante observandum. ibid.
- De jure Canonico delegatur causa ab Ordinario reservata sententia. ibid.
- Delegatus astringitur causam in aliqua parte processus cognoscere. ibid.
- Delegatio triplex est, specialis, generalis, & universalis. 1.7.96
- Quæ Delegatio specialis? ibid.
- Quæ Generalis? ibid.
- Quæ universalis. 1.7.97
- Delegatus ad Universitatem causarum est instar ordinarii. ibid.
- Inter locum tenentem & Delegatum quid interfit. ibid.
- Quomodo coram Delegato procedatur. ib.
- Coram Delegato proceditur sicut coram Ordinario, si tenet Commissionis aliud non inducit. ibid.
- Delegatus in forma rescripti magis mentem rescribentis quam verba attendet. 1.7.98
- Delegatur quandoque principium causæ & processus, quandoque medium, quandoque finis. ibid.
- Quomodo principium causæ committatur. ibid.
- Quomodo medium causæ. 1.7.99
- Delegati Papæ quare quandoque causam subdelegent reservata sibi sententia. ibid.
- Quando finis causæ committatur. ibid.
- Quid interfit, An Delegatus Papæ totam causam vel partem subdeleget. 1.7.99
- Delegatus Papæ quando subdelegando aliquid sibi reservasse censetur. ibid.
- Delegata jurisdictio est stricti juris, non admittit extensionem. 1.7.101
- Delegatus nulliter pronunciando amplius non cognoscit. ibid.
- Delegatus pronuncians se incompetentem de consensu partium non reassumit causam. ibid.
- Delegatus suam sententiam declarare non potest. ibid.
- Delegatus ab Inferiori non reservat sibi taxationem expensarum. ibid.
- Delegatus Papæ suam sententiam exequitur. 1.7.101
- Delegatus Papæ impediens in executione sententiæ censuris Ecclesiasticis coercere potest. 1.7.102
- Delegatus Papæ exequitur sententiam, quam Ordinario exequi mandarat. 1.7.103
- Delegatus Papæ etiam contra impediens eum in cursu justitiæ jurisdictionem suam exercet. ibid.
- Delegatus Papæ sententiam suam exequi potest intra annum. 1.7.104
- Delegatus à Principe sententiam suam exequitur. ibid.
- Delegatus ab Inferiore à Principe sententiam suam non exequitur. 1.7.105
- Delegatio finitur per revocationem delegationis re integra. 1.7.109
- Delegans resumere potest causam quandocunque, ut ipsemet cognoscat. ibid.
- Per superiorem causa à Delegato advocari potest. ibid.
- Delegatus adversus sententiam suam non potest

- potest restituere in integrum. 1.7.110
- Delegatus Papæ & Principis major est quolibet Ordinario. 1.8.112
- Delegatus Principis etiam causas criminales subdelegare potest. 1.8.113
- Delegatus recusatus ut suspectus sine partium consensu subdelegare nequit. ibid.
- Delegatus ab inferiore ad universitatem causarum delegare potest. ibid.
- Delegati Cardinalium subdelegare possunt. ibid.
- Delegatus ab Inferiore à Papa actum non jurisdictionalem veluti receptionem testium subdelegare potest. ibid.
- Delegatus Papæ, & Principis recte subdelegant. ibid.
- Delegatus ab Inferiore à Papa vel Principe non subdelegat. ibid.
- Delegati à Papa suos habent assessores, & quid ab his in Curia differant. 1.11.133
- Delegatus non potest realiter citare. 2.1.214
- Delegatus jurisdictionem exercere non potest, nisi constet parti de delegatione sibi facta. 2.1.217
- Delegatus non potest citare, nisi una cum citatione copiam delegationis transmittat. ibid.
- Delegatus citationem viva voce vel in scriptis decernere potest. 2.1.238
- Delegatus cognoscit an sua sit jurisdictio. ib.
- Delegationes & subdelegationes probantur per Sigilla Judicum. 3.13.665
- Delicta alia sunt Ecclesiastica, alia secularia, alia mixta. 1.2.40
- Delictum Procuratoris citra speciale mandatum commissum, nec ratificatum non præjudicat Domino. 1.21.190
- Ex capite denegatæ vel protractæ justitiæ causa ad superiorem devolvitur. 1.6.92
- Denunciatio extrajudicialis constituit e mentem in mala fide. 2.21.401
- Denunciatio Debitoris ne Creditor vendat pignus spernitur. ibid.
- Secundus Creditor per denunciationem non potest impedire venditionem pignoris, nisi antiquiori Creditori offerat debitum. ibid.
- Fidejussori dato à venditore non recte fit denuntiatio. 2.27.445
- Dato termino ad denunciandum, eo serviente supersedetur in causa. ibid.
- Desertionem ex actis apparentem Judex ex officio attendere debet, & pronunciare appellationem esse desertam. 4.2.766
- Si intra terminum hominis non introducatur appellatio, deserta est. 4.2.769
- Deserta appellatione sententia transit in rem judicatam. 4.18.876
- Contra dictum testis à parte producti excipere licet, sed non contra personam. 3.9.599
- Dictum testis si contrarietur Confessioni partis, non probat. 3.9.603
- Dicta testium inter se contraria non probant. 3.9. ibid.
- Dilationes aut sunt Legales, judiciales, aut conventionales. 2.35.470
- Quæ dicantur Legales. ibid.
- Dilationes Legales nunquam sunt peremptoria, si probatur legitimum impedimentum. 2.35.475
- Quæ dicantur dilationes Judiciales. 2.35. ibid.
- Dilationes dantur à Judice vel ad comparandum, agendum, excipiendum, respondendum, probandum, allegandum, & solvendum. ibid.
- Dilationes Reis dantur ad excipiendum. 2.35.476
- Reo à Judice terminus statui potest ad proponendas exceptiones declinatorias, & dilatorias. 2.35.477
- Terminus talis à Judice statutus peremptorius est. ibid.
- Reo datur terminus ad respondendum. ib. Dan.

- Dantur partibus dilationes ad probandum. ibi.
 Omnis dilatio probatoria regulariter est peremptoria. ibid.
 Ex causa nova dilatio probatoria dari potest. ibid.
 Causa petendi novam dilationem juramento petentis probari debet. 2.35.478
 Quæ dilationes dentur ad allegandum. 2.35.479
 Dilationes non dantur nisi causa cognita. 2.35.480
 Pendente dilatione quiescit officium Judicis. ib.
 Dilatio revocata amplius manus Judicis non ligat. ibid.
 Cessante impedimento cessat ejus effectus, scil. Dilationis conceptio. ibid.
 Dilationes sunt communes utrique parti. ibid.
 Quæ sint communia dilationum judicialium. 2.35.481
 Dilationes non nisi causa cognita dantur. ibid.
 Dilationes conceduntur vel ad instantiam partis, vel ex officio Judicis. ibid.
 In omnibus dilationibus requiritur certum tempus quod arbitrio Judicis relictum. ibid.
 Quælibet Dilatio censetur continua, & includuntur dies feriati. ibid.
 Judex in dubio potius concedere, quam denegare dilationes debet. ibid.
 Dilationibus elatis plærumque apponitur terminus præjudicialis. ibid.
 Dilationes probandi vel statuti locorum præstitutæ vel consuetudine, vel stylo judiciorum receptæ sunt. 2.34.477
 Dilatio probatoria distantia locorum determinata est. ibid.
 De jure communi dilatio regulariter est peremptoria. ibid.
 Judex dilationum tempora abbreviare, sed sine causa producere non potest. ibid.
 Secunda dilatio probandi quando & quomodo detur. 2.34.478
 Quarta dilatio datur cum solennitate legali. ib.
 Solennitas legalis quæ sit. ibid.
 A denegatione quartæ dilationis appellari potest. ibid.
 Post quartam dilationem nulla amplius datur. 2.34.479
 Quarta dilatio prorogari potest. ibid.
 Diœcesis latius patet quam territorium seu districtus. 1.6.387
 Diœcesis Papæ est totus mundus. ibid.
 Non est Homo in mundo qui non subsit alicui Episcopo. 1.6.87
 Directi Domini jus suum interveniendo, agendo vel defendendo tueri possunt. 2.11.340
 De legum sensu & intellectu disputare inter litigatores contingit. 3.27.717
 De facto constare debet, antequam de jure disputetur. ibid.
 Ut recte disputetur de jure producta in judicio adversæ parti communicari debent. ibid.
 De jure quando disceptetur, & quomodo. 3.27.718
 Leges generaliter constituuntur. ibid.
 Disputatio juris ex interpretatione fit. ib.
 Disputatio ex allegationibus oritur. ibid.
 Quis ordo in allegationibus & disputationibus observandus. ibid.
 Dolum Procuratoris non obesse Domino probatur aliquot juris textibus. 1.21.190
 Dolus Procuratoris obest domino commissus circa illud in quo mandatum habet. 1.21.190
 Dolus committitur vel in Contractibus, vel in testamentis, vel in legibus. 2.22.394
 Quomodo dolus in contractibus committatur. ibid.
 Quomodo in testamentis. ibid.
 Quomodo in Legibus. ibid.
 Dolus in animo residet. ibid.
 Dolus non punitur nisi ad extraneum actum procedat. ibid.
 Dolus committitur in contractibus vel extra contractum. 4.12.849

- Dolus in contractibus triplex est. *ibid.*
 Dolus dans causam contractui reddit contractum ipso jure nullum. *ibid.*
 Quando dicatur dolus dare causam contractui. *ibid.*
 Ex contractibus bonæ fidei cui dolus causam dedit deceptus agere potest, si hoc maluerit. *ibid.*
 Dolus incidens in contractum quis dicatur. 4. 12.850
 Dolus incidens quid operetur in contractu bonæ fidei. *ibid.*
 Ex dolo dante causam contractui stricti juris vel incidenti datur actio de dolo vel exceptio doli. 4.12.851
 Dolus in re ipsa quis sit. *ibid.*
 Extra contractum dolus in judiciis testamentis, in legibus, aliisque modis multifariam committitur. *ibid.*
 In judiciis quomodo committatur dolus. *ibid.*
 In permissis dolus non præsumitur. 4.12.852
 Quælibet causa etiam injusta excusat à dolo. *ibid.*
 Dolum allegans eum probare debet. *ibid.*
 Dolus in indiciis perspicuis probatur. *ibid.*
 Dans operam rei illicitæ dolum abesse probare debet. 4.12.853
 Documentum judicis vel alterius officialis circa pertinentia officii plene probat. 3. 13. 664
 Domicilium constituitur animo & facto simul. 1.2.35
 Transferentes res suas animo non manendi non dicuntur domicilium fuisse. *ibid.*
 Sola inhabitatio & possessio rerum immobilium non constituit domicilium. *ibid.*
 Dominus feudi si negligens sit in administranda injustitia avocatur ab eo jurisdictio ad superiorem. 1.2.46
- ibid.* Quando Dominus Feudi inter vassallos sit judex competens. *ibid.*
 Quando ordinarius loci aut arbiter. *ibid.*
 Dominus habet actionem mandati adversus procuratorem ad damna & interesse. 1. 21. 192
 Dominus constituendo Procuratorem si relevat eum ab omni onere satisfactionis sub hypothecatione bonorum procurator non satisfacit judicatum solvi. 2.32.463
 Effectus hujus constitutionis. 2.32.463
 Dominus qui solvendo non est, non potest relevare Procuratorem ab onere satisfactionis. *ibid.*
 Dubius est litis eventus. Vide verbo lis.
- E.
- Q**UODNAM sit Judicium Ecclesiasticum. 1. 4.64
 Ecclesiasticum Judicium aliud spirituale, aliud temporale. 1.4.65
 In judicio & foro Ecclesiastico ventilantur aut causæ civiles, spirituales, criminales, aut mixtæ. *ibid.*
 Ecclesia uti minor restituitur. 4.10.819
 Ecclesia restituitur adversus lapsum termini peremptorii. 4.10.827
 Edicta quæ olim in Repub. Romana proponebantur, alia erant perpetua, alia temporanea. 1.1.24
 Quæ perpetua? *ibid.*
 Quæ temporanea? *ibid.*
 Edictum Prætoris quod quisque juris in alium statuerit, eodem ipse utatur, unde Originem traxerit. 1.1.24
 Edictum hoc summa æquitate nititur, *ibid.*
 Hujus edicti duo sunt capita. 1.1.25
 Unum coërcet ipsum Magistratum statuentem jus novum. *ibid.*
 Alte-

Alterum privatos, impetrantes jus novum.	ibid.	singularibus quatuor casus traduntur. ibid.
		Emendatio circa rem petitam fit usque ad sententiam. ibid.
<i>Verba prioris capitis.</i>	ibid.	Emendatio Libelli circa substantialia fit tantum ante litis contestationem. 2.9.319
Explicatio primi capitis.	ibid.	Quæ sint substantialia Libelli criminalis & civilis. ibid.
Quid per jus novum in edicto intelligatur. 1.1.26		Emendatio circa qualitates substantiales fit ante litis contestationem. ibid.
Edictum ad nostra tempora & nostros iudices injuste judicantes extenditur; ibid.		Emptor auctorem ad suum authorem remittere non potest. 1.2.44
Edictum quoque Prætoris circa jurisdictionem propositum est, si quis jus dicenti non obtemperaverit. 1.1.30		Emptores prædiorum faciunt citari creditores & quorum interest per proclama. 2.1.212
Quæ contumacia hoc edicto coercetur. ibid.		Emptor hæreditatis hæreditarias actiones non sustinet. 2.21.397
Edictum Prætoris de debitore fraudationis causa latitante. 2.7.293		Enormis læsio inducit dolum in re ipsa. 4.13.746
Ut hic Edicto locus sit quinque requiruntur. ibid.		Episcopus in spiritualibus & temporalibus ordinariam habet jurisdictionem. 1.6.87
Primum requisitum ut debitor latitet. ibid.		Episcopus Ecclesiasticam jurisdictionem exercet in Diocesi sua. ibid.
Secundum ut fraudationis causa latitet. ibid.		Episcopus concedit suo officiali ordinariam jurisdictionem cumulative non privative. 1.6.89
Tertium, ut latitet fraudationis causa quoad Creditores qui petunt immiſsionem in bona. ibid.		Episcopus sine consensu capituli res Ecclesiæ alienare non potest. 3.18.689
Quartum, ut Judici constet de debito Creditoris bona distrahi postulantis, ibid.		Epistola pro scribente probat, si accipiens ad quem destinata non contradicat. 3.26.716
Quintum, ut inter primum & secundum decretum spacium aliquod intercedat. ibid.		Errones & vagabundi ubi censeantur suum domicilium habere. 1.2.36
Electio Prælati in Cathedralibus Ecclesiis intra tres menses instituenda. 2.35.473		Error excludit consensum. 1.3.55
In electione actoris stat coram quo Judice, qui plures habet, convenire velit. 1.2.36		Error commissus in nomine judicis vitiat citationem. 2.1.217
Emendatio libelli fit multis modis. 2.9.318		Error in sententia expressus vitiat sententiam. 2.9.310
Declarando obscura, & ambigua. ibid.		Ob Errorem calculi transactio rescinditur. 2.17.386
Emendatio ista potest fieri usque ad sententiam. ibid.		Error calculi in prima instantia omissus in causa appellationis allegari potest. ibid.
Emendatio libelli fit in addendo. ibid.		
In actionibus universalibus & generalibus potest aditio fieri usque ad sententiam. ibid.		
Circa emendationem libelli in actionibus		Errore

- Error** calculi allegato & per sententiam, quæ transivit in rem judicatam rejecto amodo allegari non potest. *ibid.*
- Error**em allegans probare debet. 2.27.438
- Error** quomodo probetur. *ibid.*
- Contra** probationem erroris admittitur probatio in contrarium. *ibid.*
- Error** Advocati in facto commissus intra tri-duum revocatur. 2.37.741
- Evidentia** rei est certissima probatio. 3.19.699
- Examen** Testium debet committi viris legali-bus, & cur hoc. 3.9.576
- Ex** capite protractæ vel denegatæ justitiæ de-cernuntur mandata cum clausula. 2.3.252
- Exceptio** sub-& obreptionis in causis mandate-rum sine clausula committitur. 2.4.263
- Exceptio** ineptæ calumnationis ante litis con-testationem opponenda est. 2.9.323
- Exceptio** est actionis exclusio. 2.12.346
- Quæ** dicantur declinatoriæ exceptiones. *ibi.*
- Quæ** dilatoriæ. *ibid.*
- In** dilatoriis quomodo fiat petitio. *ibid.*
- Quæ** peremptoriæ. *ibid.*
- Omnis** exceptio in judicio opponenda est, eti-am si ex actis sit notoria. 2.12.347
- Excipiens** non censetur confiteri. 2.12.348
- Exceptio** in scriptis vel sine scriptis viva voce opponitur. 2.12.349
- Qua** forma exceptiones opponi debeant. *ibid.*
- Exceptiones** declinatoriæ opponuntur, vel contra jurisdictionem Judicis, vel contra ejus personam. *ibid.*
- Exceptio** contra jurisdictionem judicis dicitur exceptio incompetentiæ. *ibid.*
- Exceptio** incompetentiæ cum opponitur, ut super ea judicetur necesse est. 2.12.350
- Excipitur** contra personam judicis tribus cau-sis. *ibid.*
- Prima** propter suspensionem & dicitur Exce-ptio recusationis. *ibid.*
- Secunda** propter qualitatem, ob quam Ju-dex esse non potest. *ibid.*
- Tertia** propter præventionem, & dicitur ex-ceptio præventionis. *ibid.*
- Exceptio** præventionis quando locum habeat. *ibid.*
- Exceptio** præventionis si non opponatur pro-cedit processus coram alio judice. *ibid.*
- Trahens** Reum ad diversos judices causam non amittit. 2.12.351
- Exceptio** fori declinatoria ante omnes alias opponi debet, & quæ sit ejus ratio. *ibid.*
- Exceptiones** dilatoriæ quadruplices sunt. *ibid.*
- Primi** generis sunt quæ respiciunt personam li-tigantis, & Exceptio qualificationis seu le-gitimationis dicitur. *ibid.*
- Quomodo** contra Tutorem vel Curatorem agentem in judicio excipiat. 2.12.352
- Quomodo** contra mulierem vindicantem ne-cem Filii. *ibid.*
- Qui** agit ut talis debet probare se esse talem. *ibid.*
- Exceptiones** legitimationis ante & post litem contestatam opponuntur. *ibid.*
- Ex** persona Rei duæ oriuntur exceptiones. *ibid.*
- Exceptiones** Procuratoriæ dicuntur, quæ re-spiciunt personam Procuratorum. *ibid.*
- Exceptiones** Procuratoriæ duplices sunt vel respiciunt personam Procuratoris, vel man-datum ejus. *ibid.*
- Exceptio** Procuratoria respiciens personam ante litis contestationem opponenda. 2.12.353
- Exceptio** Procuratoria mandatum respiciens dicitur Exceptio falsi Procuratoris, *ibid.*
- Falsus** Procurator quatuor modis dicitur. *ibid.*
- Exceptiones** dilatoriæ respicientes personam suo vel alieno nomine litigantis ante litem contestatam opponi, & probari debent. 2.12.353

- Certi casus quibus prædictæ Exceptiones in quacunque parte iudicii admittuntur. *ibid.*
- Exceptiones dilatoriæ causam respicientes regulariter opponi debent ante litem contestatam. 1.12.355
- Super dilatoriis post oppositionem recipiuntur probationes & fit interlocutio. 2.12.356
- Certi casus quibus Exceptiones dilatoriæ ad causam respicientes post litis contestationem opponuntur. *ibid.*
- Exceptiones peremptoriæ negotium principale concernentes regulariter non impediunt litis contestationem. 2.12.357
- Exceptiones peremptoriæ opponuntur post litem contestatam usque ad sententiam. *ibid.*
- Exceptiones peremptoriæ quæ litis finitæ sunt in vim dilatoriarum ad processum ante litem contestatam opponi possunt. *ibid.*
- Exceptiones litis finitæ quæ altiore indagine requirunt, reservantur ad merita causæ. *ibid.*
- Exceptiones peremptoriæ quæ non impugnant sententiam in ipsa executione opponuntur. 2.11.358
- Omnis exceptio ordinata est ad repellendum, non ad consequendum. 2.12.359
- Exceptio recusationis omnium prima est, & ante omnes alias opponenda. 2.13.360
- Exceptio recusationis proponenda intra 20. dies post oblatum Libellum conventionis. *ibid.*
- Oppositio exceptionis in scriptis fieri debet, & dicitur Libellus recusatorius. *ibid.*
- Opposita exceptione recusationis quæ protestatio interponatur. 2.13.364
- Exceptio de continentia causæ non dividenda ante litis contestationem opponenda. 2.14.369
- Exceptio rei judicatæ est litis finitæ, litis ingressum impediens. 2.15.371
- Ut Exceptio rei judicatæ competat tria requiruntur. *ibid.*
- Exceptio doli concurrit cum omni exceptione in factum. 2.19.394
- Petens consulto deleta in Testamento exceptione doli repellitur. 2.16.395
- Exceptio doli concurrit cum alia qualibet exceptione. *ibid.*
- Creditor non est qui exceptione submoveri potest. *ibid.*
- Tria sunt genera exceptionum doli. *ibid.*
- Ex dolo actoris causatur Exceptio doli, quæ infamiam irrogat. *ibid.*
- Ex dolo circa petitionem procedit Exceptio doli, quæ cum alia quavis concurrit. *ibid.*
- Sine actione agens repellitur exceptione intentionis. *ibid.*
- Exceptiones doli præsupponunt dolum in ipsa re commissum esse, & ab ipso quidem actor, non ab alio. *ibid.*
- Propter dolum tertii in ipsa re etiam circa personam Rei commissum actor non repellitur. *ibid.*
- Excipienti de dolo quæ probanda. 2.19.396
- Exceptio doli personalis est, quæ tantum opponitur contra admittentem dolum. 2.16. *ibid.*
- Quando Exceptio doli succedat in locum exceptionis pacti. *ibid.*
- Ex pacto Procuratoris ne à Domino petatur quæratur ei exceptio doli. 2.16.397
- Exceptio quod metus causa fundata est super naturali æquitate. 2.20.399
- Spontanea solutio, non opposita exceptione quod metus causa, purgat vitium metus *ibid.*
- Exceptio quod metus causa cognata est exceptioni doli. *ibid.*
- Dicta in exceptione doli obtinent quoque in exceptione quod metus causa. *ibid.*
- Exceptio quod metus causa in rem est. *ibid.*

- Sufficit quod opponatur metum in re seu circa rem commissum esse. ibid.
- Exceptio litigiosi e mentem rem litigiosam opponitur. 2.19.400
- Quæ dicatur res litigiosa. ibid.
- Sola denunciatio extrajudicialis non facit rem litigiosam. 2.21. ibid.
- Nihil interest ipso jure quis actionem non habeat an per exceptionem infirmetur. 2. 22. 405
- Exceptio SCti Macedoniani unde originem traxerit. ibid.
- Quæ sit causa secundaria SCti Macedoniani. ibid.
- Exceptio SC. Macedoniani datur Filiofamilias mutuum accipienti. 2.22.407
- Solutum à Filiofamilias in causa mutui à Patre repetitur. 2.22.408
- Pecunia donata Filiofamilias ut mutuum solveret non repetitur à Patre. ibid.
- Nepotibus & Pronepotibus datur Exceptio SC. Macedoniani. ibid.
- Pater, si ex contractu filiofamilias conveniatur, utitur exceptione SC. Macedoniani. ibid.
- Cur fidejussori filiofamilias hæc exceptio datur. ibid.
- Quatuor requiruntur, ut competat Exceptio SC. Macedoniani. ibid.
- Gerenti se pro Patrefamilias non datur exceptio SC. Macedoniani. 2.22.409
- Excipiens de SC. Macedoniano fundare se debet in scientia Creditoris, quod sciverit contrahentem esse Filium familias. ibid.
- Traduntur casus certi quibus cesset exceptio SC. Macedoniani. 2.22.410
- Pupillo & minori mutuantibus Filiisfamilias non obstat hæc exceptio. ibid.
- Mutuantibus Filiofamilias in utilitatem Patris non obstat Exceptio Macedoniani. 2. 22. 411
- Exceptio S. C. Vellejani quibus datur. 2. 23. 417
- Certi casus quibus cesset S. C. Vellejanum. 2. 22. 419
- Exceptio non numeratæ pecuniæ obtinet in mutuo confessato in quacunque re fungibili. 2.24.424
- Exceptio non numeratæ pecuniæ vel in toto, vel parte debiti admittitur. 2.24. ibid.
- Confessio Jurata de recepto mutuo non excludit exceptionem non numeratæ pecuniæ. ibid.
- Exceptioni non numeratæ pecuniæ renunciari non potest. 2.24.425
- Exceptioni non numeratæ pecuniæ competit Hæredibus. Si defunctus intra Legitima tempora adhuc constitutus sit. ibid.
- Exceptio non numeratæ pecuniæ in mutuo tantum admittitur. ibid.
- Post biennium non opponitur cum effectu liberationis à probatione. ibid.
- Debitor qui post cautionem expositam agnovit debitum confessatum non utitur hac exceptione. ibid.
- Exceptio non numeratæ dotis assimulatur exceptioni non numeratæ pecuniæ. 2. 25. 430
- Cur introducta sit exceptio non numeratæ dotis. 431
- Exceptio non numeratæ dotis quando opponi possit. ibid.
- Quamdiu hæc Exceptio opponi possit. ibid.
- Effectus hujus exceptionis. ibid.
- Exceptione non numeratæ dotis à Marito, ejusve Hæredibus non opposita, recte sequitur condemnatoria sententia. ibid.
- Exceptio non numeratæ dotis datur & Creditoribus, quibus Mulier ob privilegium dotis in hypotheca præferri vult. ibid.
- Exceptiones peremptoriæ ante sententiam

- am opponuntur. 2. 35. 472
- Exceptiones peremptoriae altiore indagine
requerentes post litis contestationem oppo-
nuntur. 3. 1. 504
- Exceptiones contra positiones quomodo pro-
poni debeant. 3. 6. 538
- Exceptiones contra examen testium variae
sunt. 3. 9. 576
- Ex defectu jurisdictionis nascitur exceptio
contra examen testium. ibid.
- Excipitur contra examen testium quod an-
te litem contestatam expeditum sit. 3. 9.
577
- Quatuor casibus possunt recipi testes ante li-
tem contestatam. ibid.
- Excipitur contra Examen quod Testes non
sint jurati. 3. 9. 579
- Excipitur contra Examen quod post trinam
productionem sine solennitate legati expe-
ditum sit. 3. 9. 580
- Excipitur contra Examen quod didicita sint
testificata, tunc enim super iisdem, vel dire-
cto contrariis articulis iidem vel alii Testes
produci non possunt. 3. 9. 585
- Excipiens non censetur fateri. 3. 9. 589
- Excipitur contra Examen quod Testes sint re-
cepti post renunciationem. 3. 9. 589
- Excipitur contra examen quod Testes rece-
pti sint post conclusionem in causa. 3. 9.
596
- Variae exceptiones referuntur, quae contra per-
sonas testium obijciuntur. ibid.
- Contra personas Testium duplici tempore ex-
cipi potest. 3. 9. 597
- Exceptio contra personas testium si relevans
sit, & incontinenti probari possit, testis non
admittitur. 3. 9. 598
- Exceptiones contra Notarios quoniam fre-
quenter proponere soleant. 3. 10. 631
- Excipitur contra instrumentum ratione for-
mae. 3. 10. 633
- Excipitur contra instrumentum quod sit fal-
sum. ibid.
- Excipiens de falso probare illud debet. 3. 10.
634
- Excipitur contra Instrumentum quod sit simu-
latum. 3. 10. 636
- Excipitur contra instrumentum quod de
voluntate partium erectum non sit. 3. 10.
637
- Excipitur contra instrumentum, quod aliter
actum quam scriptum, & quando hoc proce-
dat. ibid.
- Excipitur contra instrumentum quod vetusta-
te sit consumptum, & legi amplius non pos-
sit. 3. 10. 640
- Exceptio non devolutionis post litem conte-
statam opponi potest ob summam non ap-
pellabilem. 4. 18
- Exceptio nullitatis contra rem judicatam op-
ponitur. 4. 18. 892
- Omnes exceptiones quae reddunt iudicium,
retro nullum, opponuntur in executione.
ibid.
- Excommunicatus majori excommunicatio-
ne actiones in iudicium non deducit. 1. 13.
136
- Excommunicatus in qualibet litis parte po-
test opposita exceptione a iudiciis repelli.
ibid.
- Executiones sententiarum sunt mixti Imperii.
1. 1. 7.
- Executio citationis in Ecclesia fieri potest. 2.
1. 231
- In causa appellationis principali absente pro-
curatori recte fit executio processuum.
ibid.
- In exequendis processibus stylus iudici ante
omnia observandus. ibid.
- Juxta Ord. Curiae Monast. quomodo proces-
sus exequendi sint, recensentur. ibid.
- Juxta Ordin. Camerae quomodo Processus
D d d d d 2 ex-

- exequantur.** 2.1.233
- Executores rescripti apostoli super beneficio expectant optare volentes per viginti dies.** 2.27.473
- Exactores & officarii publici instrumenta & Chyrographa ad jus privatorum pertinentia edere tenentur.** 3.11.652
- Executio in realibus quomodo fiat.** 4.18.878
- Executionem facti in realibus debet præcedere præceptum restituendi intra certum tempus.** ibid.
- Executio fit præcise in id quod in condemnationem venit.** ibid.
- In personalibus fit executio pro mensura debiti.** ibid.
- Deficientibus bonis debitoris venit ad capturam personæ.** ibid.
- Executio facta non servato ordine à jure præscripto nulla est.** ibid.
- Statuta & consuetudines servandæ illius loci ubi fit executio.** ibid.
- In bona extra territorium judicantis fit executio per juris subsidiales.** 4.18.879
- Executio sententiæ petitur officio judicis vel jure actionis.** ibid.
- Exemptus à Jurisdictione ordinarii comparere tenetur & privilegium emptionis allegare.** 2.1.217
- Explicatio L. 1. C. ubi in rem actio.** 1.2.43
- Expensæ litis aliæ sunt judiciales, aliæ extrajudiciales.** 4.19.900
- Judiciales expensæ quadruplices sunt.** ibid.
- Expensæ contumaciales committuntur ante vel post litem contestatam.** ibid.
- Expensæ ante litem contestatam quomodo committantur.** ibid.
- Expensæ contumaciales quomodo post litem contestatam committantur.** 4.19. ibid.
- Expensæ retardati processus quæ.** 4.19.902
- Expensæ victoriæ quæ dicantur.** 4.19.904
- Expensæ victoriæ vel sunt necessariae vel voluntariæ.** ibid.
- Expensæ necessariae quadruplices sunt.** ibid.
- Voluntariæ seu delicatæ in condemnationem non veniunt.** ibid.
- Quomodo Judex teneatur super expensis pronuciare.** 4.19.906
- Causa per sententiam terminata expensarum ratio amplius non habetur.** ibid.
- Quis ordo in expensarum taxatione observe- tur.** ibid.
- Expensæ compensantur si uterque litigantium in eadem causa victor & victus existat.** 4.19.914
- Quæ expensæ in causis appellationum in camera taxentur.** 4.19.908
- In causa appellationis quando appellatus in expensis condemnandus sit.** 4.19.911
- Justa litigandi causa consistit in facto, vel in jure.** 4.19.913
- Cur victus quandoque in dimidiam sumptuum partem condemnatur.** ibid.
- Extortum illicito modo ratione sepulturæ intra decendium restituendum est.** 2.35.473
- F.**
- Factum Procuratoris sine speciali mandato non obest Domino.** 1.1.27
- Facto cognito, de probationibus inquirendum.** 1.19.157
- Ex Facto jus oritur.** ibid.
- Ea quæ in facto consistunt probanda sunt.** 3.8.483
- Factum cum suis qualitatibus probari debet.** 3.8.558
- Facti species Advocato in scriptis exhibenda.** ibid.
- Falsitas multis modis probatur.** 3.10.634
- Instrumentum non continens verisimilia suspectum est de falso.** ibid.
- Quod

- Quod non est verisimile est quædam falsitatis
imago. ibid.
- Ex figura literarum & styli discrepantia oritur
suspicio falsitatis. ibid.
- Instrumentum contra communem formam in-
grossatum, & consuetudinem Notarii est su-
spectum de falso. ibid.
- Incisio in Protocollo reperta arguit falsitatem. ibid.
- Manus aliena in Instrumento reperta arguit fal-
sitatem. ibid.
- Productio Instrumenti ab eo facta qui solitus
est falsis uti Instrumentis derogat fidei in-
strumenti. 3.TO.635
- Judex ex officio punit redarguentem instru-
mentum de falso & non probantem. ib.
- Utens falsis Instrumentis scienter de falso te-
netur. ibid.
- Falsificans monetam principis comburitur. 3.18.692
- Et constitutione super fracta pace decernitur
citatio cum mandato de restituendo, vel re-
laxando cum clausula. 2.3.251
- A processu mandati cum clausula in causa fra-
ctæ pacis licet desistere, & pro mandato si-
ne clausula supplicare, si forte qualitas cau-
sæ id patiatur. ibid.
- Frater pro Fratre regulariter est testis ido-
neus. 3.9.565
- Fatale prosequendæ appellationis est annus, &
ex causa biennium. 2.35.471
- Feriæ partium si discrepent à feriis judicis, fe-
riæ judicis attenduntur. 2.1.223
- Feriæ quid sint. 2.36.483
- Feriæ aliæ sunt ordinariæ, aliæ extraordinariæ. 2.36.484
- Ordinariæ Feriæ aliæ sunt solennes, aliæ rusti-
cæ sive necessariæ. ibid.
- Feriæ solennes in honorem Dei & sanctorum
ejus quare in dictæ sint. ibid.
- Quæ sint Feriæ solennes in Camera Imp. &
Curia Monast. ibid.
- Feriæ solennes aliæ sunt generales, aliæ spe-
ciales. ibid.
- Feriæ Rusticæ seu necessariæ quæ sint. 2.36.485
- Quæ dicantur extraordinariæ seu repentinæ
Feriæ. ibid.
- Judex extraordinarias Ferias indicere non po-
test. ibid.
- Citatus tempore feriarum comparere non te-
netur. ibid.
- Sententia contra non comparentem lata, nulla
est. ibid.
- Qui actus tempore feriarum expediri possint. 2.36.485
- Citatio de feriata decerni potest. ibid.
- Executio citationis die feriata fieri potest. ib.
- Appellatio potest interponi die feriato. ib.
- Quæ causæ in feriis messium & vindemiarum
cognosci possint. ibid.
- Quando periculum in mora receditur à regu-
lis juris communis. ibid.
- Rusticæ Feriæ incipiunt & terminantur pro di-
versitate locorum. ibid.
- Feuda regalia hodie de consuetudine Germa-
niæ dividuntur. 1.1.14
- Authoris sententia circa validitatem consuetu-
dinis divisionem feudorum regaliū admit-
tentis. ibid.
- Ratione feudi fortitur quis forum. 1.2.44
- Trimembris distinctio circa controversias feu-
dales quo ad forum. 1.2.45
- In causa feudali qui possint esse Judices com-
petentes. 1.2.46
- Fidei commissum in loco domicilii recte pe-
titur. 1.2.36
- Fidejussor impetrans jus novum patitur retor-
sionem quod quisque juris, &c. 1.1.30
- Fidejussores judicatum solvi si conveniantur
habent regressum contra defensores. 1.22.

- Fidejussor qui pro satisfaciente promittit, qualis esse debeat.** 2.29.447
- Qui sine venia in jus vocari non potest, sub quocunque fidejussore satisfacere dimittendus est.** ibid.
- Fidejussor de judicio sisti in omnem causam obligatus non est.** 2.30.452
- Fidejussor simpliciter acceptus intelligitur in omnem causam fidejubere quæ sit de natura actionis.** 2.30.453
- Fidejussores de judicio sisti dati quomodo liberentur.** ibid.
- Fidejussor de judicio sisti si intra duos menses lis non inchoetur, liberatur.** 2.35.471
- Fidejussor evictionis causa acceptus à sententia contra emptorem recte appellat.** 4.7.792
- A sententia condemnatoria Principalis debitoris fidejussor ejus recte appellat.** ibid.
- Fidejussor à minore judicatum solvi datus restituitur minore restituto.** 4.10.818
- Fidejussor restituitur qui ignorans pro minore fidejussit.** ibid.
- Quæ Exceptiones Reo competentes Fidejussori quoque profint.** 4.10.819
- Filiusfamilias sine consensu patris regulariter in Judicio non agit.** 1.13.136
- Certi casus quibus Filiusfamilias sine consensu Patris agit in judicio.** ibid.
- Filius patris prodigi Curator esse potest.** 1.16.141
- Filiafamilias Merito mortuo, per procuratorem à se constitutum dotem non repetit.** 1.21.180
- Circa constitutionem procuratoris à Filiofamilias tres casus distinguendi sunt.** ibid.
- Filiusfamilias contrahere potest sicut Paterfamilias.** 2.25.404
- Ex contractu Filiofamilias filius in solidum, & Pater peculiotenus obligatur.** ibid.
- Ex contractu Filiofamilias diversæ actiones in Patrem dantur.** ibid.
- Unde diversitas istarum actionum causetur.** ib.
- Ex contractu mutui Filiofamilias datur Exceptio S.C. Macedoniani.** 2.22.405
- Contractus mutui à Filiofamilias celebratus, non est ipso jure nullus, sed exceptione eliditur.** ibid.
- Filiusfamilias mutuum contrahens habet tantum exceptionem S. C. Macedoniani.** 2.25.406
- Ex aliis contractibus efficaciter obligatur.** ib.
- Filiusfamilias qui se gerit pro Patrefamilias non habet exceptionem Macedoniani.** 2.22.411
- Filiusfamilias sui juris factus novam obligationem mutui non excipit de S.C. Macedoniano.** 2.22.413
- Item si sui juris factus agnovit debitum partem ejus solvendo, aut aliis modis.** ibid.
- Filiusfamilias miles non opponit exceptionem S.C. Macedoniani.** ibid.
- Filiatio quomodo probetur.** 3.10.617
- Filiusfamilias minor restituitur adversus oppositionem exceptionis S. C. Macedoniani.** 4.10.827
- Fines territoriorum & agrorum quibus modis probentur.** 3.15.670
- Per arbores notatas quomodo fines probentur.** ibid.
- Forma antiquitus agendi tribus modis immutata est.** 1.1.12
- Forensis ratione bonorum quæ possidet quasi subditus est.** 1.2.41
- Fœmina in feudo non succedit.** 1.1.13
- Fœminæ postulare non possunt, & cur hoc.** 1.19.151
- In Fœmina unde causetur impotentia coeundi.** 3.20.701
- Fœmina Anno 18. Masculus 20. veniam ætatis impetrare potest.** 4.11.838
- Forma procedendi in commissione præscripta exactissime servanda est, alias process-**

processus est nullus. 1.7.97

Variae formulæ commissionum quibus Judices deputantur. 1.7.108

Forma juramenti attendenda ad hoc an exceptio tantum, an etiam actio Reo ex juramento quærat. 2.16.374

Formula juramenti procuratoris jurantis de calumnia in camera. 3.2.520

Forma juramenti quod testes præstant. 3.9.568

Formula juramenti de calumnia juxta Ord. Curiae Monast. 3.2. ibid.

Formula juramenti de calumnia juxta Reformat. Juliac. 3.2.521

Forma juramenti Dandorum. 3.7.544

Forma juramenti respondendorum. ibid.

Defectus formæ per inspectionem Instrumenti probatur. 3.10.633

In decernendis processibus appellationis Judex formalia respicere debet. 4.2.757

Formalia appellationis in Camera in primo termino per exhibitionem Instrumenti appellationis vel actorum justificanda sunt. ib.

Quod dicatur forum competens. 1.2.34

Contrarium foro competenti est forum incompetens. ibid.

Forum originis est immutabile. 1.2.35

Forum Domicilii generale est. ibid.

Forum domicilii cum omnibus aliis concurrat. 1.2.36

Ex re mobili an quis forum sortiatur. 1.2.41

Circa forum Ecclesiasticum quatuor ordines constituuntur. 1.2.50

Forum competens aliud est inferius, subalternum, aut superius. 1.2.53

Fuga inducit tacitam confessionem. 3.17.678

Fundans intentionem suam in tempore illud probat. 3.8.558

Furiosus, mente captus, surdus, mutus, in judicio experiri non possunt. 1.13.137

Furioso ipso jure ex lege 12. Tabularum interdicta est bonorum administratio. 1.16.141

G.

Obtinens gratiam pluribus beneficiis vacantibus intra decendium eligeret unum ex iis. 2.35.473

Gravatur quis extrajudicialiter à Judice, vel à parte. 4.8.795

Quomodo à judice quis extrajudicialiter gravetur. 3.9. ibid.

Gravamen illud per Decretum in extrajudiciali aliqua audientia ad appellationem extrajudicialem pertinet. ibid.

Gesta per falsum Procuratorem non nocent Domino. 1.21.194

H.

Hæres recte petit se mitti in possessionem ubi bona sita sunt. 1.2.42

Hæres sortitur forū ex persona defuncti. 1.2.52

Hæres sub conditione institutus si nolit se declarare an implere conditionem velit, Curator datur Hæreditati. 1.18.146

Hæres antequam adeat hæreditatem, curat citari creditores hæreditarios per prælata. 2.1.211

Hæredi assignatur terminus deliberandi ad respondendum an hæres sit, & pro qua parte. 2.35.476

A sententia contra hæredem lata cohæres appellat. 4.7.793

Hospitale uti Ecclesia restituitur in integrum. 4.10.819

I.

Ignorantia facti etiam prudentissimos sæpe fallit. 1.19.157

Impericia culpæ annumeratur. 3.32.733

Impetrans novum jus incidit in edictum, etiam si eo usus non sit. 1.1.27

Ufus

- Ufus novi juris sine impetratione non obest. ibid.
ibid.
 Impetrans jus novum eodem utitur. 1.1.28
 Obtinens novum vel iniquum jus citra suam
 impetrationem, non incidit in edictum. ibid.
 Quod quisque, &c. ibid.
 Impetrans. Quinquennales eadem exceptione
 à suis debitoribus repellitur. ibid.
 Quomodo impetrans eo jure utatur, quod con-
 tra alium impetravit declaratur tribus ex-
 emplis. 1.1.29
 Imperator quando in feudalibus solus Judex
 fit. 1.2.46
 In definita locutio regulariter æquipollet uni-
 versali. 1.17.143
 Induciæ deliberatoriæ sunt peremptoriæ. 2.35.476
 Non dantur si tenor Libelli citationi insertus
 sit. ibid.
 Indultum à lege beneficium non est alicui au-
 ferendum. 3.9.584
 Infamis in arbitrium eligi potest. 1.9.122.
 Iniquitas sententiæ ab arbitro latæ, tribus mo-
 dis emendatur. 1.9.128
 Exceptione doli opposita. ibid.
 Via actionis per remedium l. 2. C. de rescind.
 vend. ibid.
 Via appellationis si enormissimam læsionem
 inferat. ibid.
 Species pœnalis mandati est inhibitio. 2.5.268
 Contra invovantem lite pendente decernitur
 inhibitio. ibid.
 Contra impedientem prosequi litem decerni-
 tur Inhibitio. 2.5.269
 Recensentur plures casus quibus decernitur in-
 hibitio. ibid.
 Interposita appellatione à definitiva decerni-
 tur inhibitio. ibid.
 Idem in appellatione ab interlocutoria vim de-
 finitivæ habente. 2.5.270
 In appellatione ab interlocutoria simplici non
 decernitur Inhibitio. ibid.
 In causam nullitatis non habet locum inhibitio. ibid.
 Fallit si ex actis nullitas notoria fit. 2.5.271
 In appellatione extrajudiciali non decernitur
 inhibitio. ibid.
 Contra tertium non habet locum inhibitio. 2.5.272
 Nec in appellatione à sententia in ordinario
 possessorio lata. ibid.
 In casibus in quibus appellatio prohibita
 est, inhibitio excusationem non impedit. ib.
 Quis sit effectus inhibitionis. 2.5.273
 Inhibitio notorie nulla non est facile contem-
 nenda. ibid.
 Inhibitio ligat à die insinuationis, & non ante. ibid.
 Inimicitia in facto consistit, & ab allegante
 probanda est. 3.8.557
 Quomodo lite pendente fiat innovatio. 2.5.229
 Innovatio triplex est legis, Judicis & partium. 4.10.800
 Innovatio Judicis & partium prohibita est. ibid.
 Per quos fiant insinuationes citationū. 2.1.229
 Per privatum hominem quem Judex ad hoc
 elegit potest fieri insinuatio citationis. ib.
 Insinuatione non facta attentata revocantur tan-
 tum per modum justitiæ. 4.4.777
 Juxta Ord. Juliac. & Curiae Monast. appellatio
 intra mensem non insinuata Judici à quo, est
 deserta. ibid.
 Instantia incipit à litis contestatione. 3.1.498
 Instantia consensu partium prorogari non po-
 test. 3.2.505
 Instantia in Civilibus triennio, in criminalibus
 biennio terminatur. 2.35.471
 Instrumentum in hoc tractatu quomodo acci-
 piatur. 3.10.607
 Sex sunt genera Instrumenti publici sive au-
 thentici. 3.10.608
Instru.

- Instrumenta in pergamento fieri debet. 3.10.610
 Ad substantiam & formam instrumenti multa
 requiruntur. ibid.
- Signum Notarii non est de substantia Instru-
 menti, nisi ubi consuetudine receptum sit. 3.10.611
 In conficiendo Instrumento consuetudo loci
 attendenda est. ibid.
- Valet Instrumentum juxta consuetudinem lo-
 ci factum, licet requisita de jure communi
 desint. ibid.
- Instrumentum pluribus commune apud quem
 asservari debeat. 3.10.612
- Tenor Instrumenti partibus ante ingrossatu-
 ram prælegi debet. ibid.
- Instrumentum publicum plene probat. 3.10.620
 Pro instrumento præsumitur donec probatur
 contrarium. ibid.
- Cur instrumentum publicum plene probet.
 ibid.
- Instrumenta ad probationem, non ad definitio-
 nem causæ destinata sunt. 3.10.621
- Instrumentum Originale seu Transumptum
 quid sit. 3.10.622
- Ad renovationem Instrumentorum tria neces-
 saria sunt. 3.10.623
- Tribus potissimum de causis fit exemplatio
 Instrumentorum. ibid.
- Ad exemplationem Instrumenti adversarius ci-
 tari debet. 3.10.624
- Tripartita divisio circa exemplationem instru-
 menti. ibid.
- Instrumenta & sigilla testibus probanda sunt.
 3.10.625
- Testes super recognitione producti causam suæ
 scientiæ dicere debent. ibid.
- Instrumentum externum, si producatur, quo-
 modo ei fides astruatur. 3.10.626
- Instrumenta usque ad conclusionem in causa
 produci possunt. 3.10.627
- Lite contestata Judex potest statuere termi-
 num peremptorium ad producendum In-
 strumenta. ibid.
- Post conclusum in causa Instrumenta amplius
 non producantur. ibid.
- Instrumenta post conclusum in causa noviter
 reperta, produci possunt. 3.10.628
- Post sententiam & rem judicatam Instru-
 menta noviter reperta non producantur.
 ibid.
- In causis publicis admittitur productio Instru-
 mentorum post sententiam. ibid.
- Ante litem contestatam Instrumenta recte non
 producantur. 3.10.629
- Ad productionem jurium si fiat infra terminum
 datum pars citanda non est. ibid.
- Ad Protocolum quomodo jura exhibeantur.
 ibid.
- Jura non confuse simul & quasi in sacco, sed
 cum designatione quæ, & qualia sint, produ-
 ci debent. ibid.
- Instrumenta & jura cum protestatione quate-
 nus, & in quantum pro Producente fecerint,
 & non aliter producantur. ibid.
- Quid ista protestatio operetur. ibid.
- Instrumentum factum ab eo qui opinione ho-
 minum reputabatur Notarius, cum non es-
 set, valet. 3.10.632
- Reprobatur instrumentum per testes eidem as-
 scriptos. 3.10.641
- Ad substantiam Instrumenti duo testes suffi-
 ciunt. 3.10.642
- Omnes Testes instrumento ascripti deponen-
 tes contra Instrumentum illud reprobant.
 ibid.
- Testis super numerarius non reprobatur in-
 strumentum, si alii sint pro instrumento.
 ibid.
- Duobus supernumerariis Testibus Instrumen-
 to contradicentibus fides instrumenti vacil-
 lat. 3.10.643
- Reprobatur Instrumentum per Testes ei
 Eeeee non

- non ascriptos. ibid.
- Quando duo Testes non ascripti Instrumento valide illud oppugnent. ibid.
- Instrumentorum renunciatio.
- Opponitur productioni instrumentorum quod ei renunciatum sit. 3.10.644
- Renunciatio instrumenti quid operetur. ib.
- Renunciatur Instrumento duobus modis. ib.
- Instrumenta si lacerentur ab eo contra quem producuntur nihil producenti nocet. 3.10.646
- Instrumenta reperta apud adversarium eum ratura nihil parti præjudicat. ibid.
- Amissio instrumentorum tribus potest fieri modis. ibid.
- Amisissis instrumentis per testes recte fit probatio. 3.10.647
- Instrumentorum editio.*
- Actor Reo edere sua Instrumenta & jura tenetur. 3.11.648
- Reus Actori Instrumenta propria ad ejus intentionem fundandam edere non tenetur. 3.11. ibid.
- Communia Instrumenta tam Actori quam Reo edenda sunt. 3.11.649
- Fisco agenti à Reo edenda sunt. ibid.
- Instrumentum judicialiter productum plura continens capitula, totum parti prælegi debet. 3.11.654
- Judici integrum Instrumentum edi debet. 3.11.655
- Instrumentum in judicio productum commune fit utrique parti, nec producens, super jure ejus amplius renunciare potest. 3.11.659
- Instrumentum ad acta registratum probat. 3.25. 710
- Per instrumentum forense recte fit comparatio. 3.26.713
- Per instrumentum publicum fit comparatio. ibid.
- Instrumenta noviter reperta post conclusionem in causa produci possunt. 3.29.724
- Intercede quid sit, in hac materia. 2.23.414
- Intercedere est alienam obligationem in se recipere. ibid.
- Nihil interest qualis sit obligatio, quam in suam fidem recipit Mulier. ibid.
- Intercedit Mulier cum alienam obligationem in suam fidem recipit. ibid.
- Mulier in se recipit duplicem obligationem, veterem & novam. ibid.
- Quomodo veterem obligationem in se recipiat. ibid.
- Quomodo Mulier de aliena obligatione participet. 2.23. ibid.
- Quomodo mulier alienam obligationem in se transfundat. 2.23.415
- Quomodo Mulier novam obligationem in se suscipiat. ibid.
- Pro quibus personis intercedens Mulier juvetur Vellejano. 2.23.416
- Intercessio Mulieris sub juramento valida est. 2.23.419
- Intercessio secunda biennio post primam facta præjudicat. 2.22.420
- Intercessio uxoris pro Marito hodie ipso jure non valet. 2.22.416
- Ex quibus causis interdicitur alicui advocacyne. 1.19.163
- Interdicitur advocacyne expresse vel tacite. 1.19.164
- Expressa per sententiam definitivam, vel interlocutoriam. ibid.
- Tacite quomodo interdicitur. ibid.
- Effectus interdictionis. ibid.
- Intellectus l. si convenerit. ff. de jurisdictione. 1.3.58
- Ab interlocutoria appellatur tantum in scriptis. 4.4.783
- In appellatione ab interlocutoria in scriptis expressi debet causa rationabilis, per quam justificetur appellatio. ibid.
- Omnes causæ gravaminum in appellatione ab inter-

- interlocutoria exprimendæ. *ibid.*
 Cur causa rationabilis appellationi ab interlocutoria inferenda sit. 4.4.784
 In quibus differat appellatio ab interlocutoria ab appellatione à definitiva. *ibid.*
 Interlocutoria quoad judicem non transit in rem judicatam. 4.4.686
 Ab interlocutoria inferente gravamen quod per appellationem à definitiva reparari non possit, admittitur appellatio. 2.29.790
 Interrogationes, de quibus hic agitur, pertinent ad litis præparationem. 2.26.433
 In decisione causarum non fiunt interrogationes, sed positiones. 2.26.434
 Ex quibus causis in præparatoriis non fiant interrogationes. *ibid.*
 Quando cumque æquitas suggerit interrogationes fieri possunt. 2.26.436
 In actionibus personalibus regulariter non fiunt interrogationes circa possessionem rei. *ib.*
 Interrogationes fiunt per judicem, vel per ipsam partem, & quid inter utrumque inter sit. *ibid.*
 Qui sint effectus interrogationum quæ fiunt in præparatoriis. *ibid.*
 Distinctio circa effectus interrogationis, quando hæres interrogatur de hæreditate. *ibid.*
 Reus respondere nolens compellitur juris remediis. 2.26.437
 Per responsionem reus obligatur ac si contraxisset. *ibid.*
 Præstito juramento à testibus dantur à parte contra quam fit productio interrogatoria. 3.9.568
 Ad interrogatoria criminosa testis respondere non tenetur. *ibid.*
 Judex examinabit interrogatoria, & superflua rejiciet. 3.9.569
 Interrogatoria ex ipsis articulis producentis fieri debent. *ibid.*
- Non datis interrogatoriis Judex ex officio Testem de circumstantiis necessariis & causa scientiæ interrogare debent. *ibid.*
 Omissio interrogatorium non vitiat examen. *ibid.*
 Interruptio præscriptionis alia est civilis, alia naturalis. 3.1.501
 Jus interventionis unde ortum sit. 2.11.338
 Quid sit interventio. *ibid.*
 Intervenienti ante omnia de suo interesse docere debet. *ibid.*
 Quod sit Judicis officium, circa articulos interventionales. *ibid.*
 Quare articuli interventionales ita curiose examinandi an sint pertinentes, nec ne. *ibid.* 339
 Legitima interventio habet duo requisita. 2.11.339
 Interesse intervenientis summarie doceri debet. *ibid.*
 Totum jus interventionis fundatur super interesse intervenientis. *ibid.*
 Jus interventionis non debet esse diversum, separatum vel alienum à jure principalis. *ibid.*
 Interventio fit in prima instantia, in causa appellationis, & in ipsa executione. *ibid.*
 In prima instantia fit interventio in quacunque parte judicii. *ibid.*
 Intervenienti causam suscipere debet in eo statu, quo eam invenit. 2.11.342
 Interventio fit principaliter vel accessorie. 2.12.343
 Quando interventio fit principaliter. *ibid.*
 Quando accessorie? *ibid.*
 Quid intersit principaliter vel accessorie interventio fiat. *ibid.*
 Quomodo sententia in puncto interventionis concipienda sit. *ibid.*
 Invektiva in Judices qui incertam sequi-
 Eeeee 2 tatem

statum non scriptam præferunt juri & legibus.	1.5.80	Judicis juramentum quid in se contineat	ibid.
Investitura intra annum & diem petenda.	2.35.408	Quam æquitatem Judex in judicando sequi debeat.	ibid.
Judex pedaneus non de jure, sed de facto cognoscebat.	1.1.9	Judex juxta consuetudines & statuta judicare debet.	ibid.
Aliud est jus dicere, aliud judicare, aliud jus dicens, aliud Judex.	ibid.	Judex juxta loci consuetudinem non judicans facit litem suam.	ibid.
Judex delegatus cui mandata est Jurisdictio, & Judex datus diversa sunt.	1.1.10	Judex non servato juris ordine procedens & auferens alicui possessionem, spoliare eum censetur.	1.5.81
Declaratur hæc diversitas ex potestate & officio utriusque.	ibid.	Judex debet judicare juxta acta & probata, non juxta conscientiam.	ibid.
In Auditoribus & Referentibus relucet quædam imago judicum datorum, de quibus Romanæ leges in Digestis loquuntur.	1.1.11	Judex in jure non in facto supplet.	1.5.82
Qui dicantur Chartularii Judices.	1.1.12	Quando Judex in facto supplet.	ibid.
Duæ distinctiones circa intellectum hujus materiæ traduntur,	ibid.	Judex non judicat in causa, nisi ea cognita.	ibid.
Judex alius competens, alius incompetens.	1.2.34	Causæ cognitio triplex est.	ibid.
Judex domicilii cognoscit inquacunque causa, siue ex contractu siue ex delicto descendat, super possessione & proprietate.	1.2.36	In quibus causis adhibeatur plenissima causæ cognitio.	ibid.
Quando Judex Ecclesiasticus in causa clerici seculari contra Laicum cognoscere possit.	1.2.51	Plena causæ cognitio quæ, & in quibus ea adhibeatur.	ibid.
Judex alienus & incompetens prorogando ejus jurisdictionem fit competens.	1.3.54	Judex partem interrogare debet an adhuc quid producere velit.	ibid.
Judicis consensus cujus extra prorogationem est jurisdictio, non requiritur.	1.3.55	Semiplena causæ cognitio quæ.	1.5.84
Judex proprius parti in & competens non potest earum esse arbiter.	1.3.57	In quibus sufficiat semiplena causæ cognitio.	ibid.
Judex extra territorium suum habetur pro privato.	1.3.62	Judicis officium quod.	ibid.
Judex dicitur disceptator juris.	1.5.79	Judex sibi & suis jus dicere non potest.	1.5.85
Judex unde dictus.	ibid.	Quilibet Judex ordinarius habet potestatem delegandi.	1.7.95
Judex excedendo officium suum privatus reputatur.	ibid.	Judex appellationis delegare causam non potest reservata sibi sententia.	1.7.96
Judex vir bonus dicitur.	ibid.	Judex non potest esse arbiter inter eos, qui sub sua jurisdictione sunt.	1.9.122
Qui judiciis præficiendi sint.	1.5.80	Judex potest esse arbitrator pacificus.	ibi.
Illiteratus potest esse Judex.	ibid.	Judex propter suspectum Assessorem recusari potest.	1.11.132
		Judex imperitus de consensu docti assessoris male administrans justitiam in syndicatu non tenetur, sed assessor.	ibid.
			Judex

- Judex invitis partibus potest sumptibus utriusque Jurisperitum consulere. ibid.
- Judex Domicilii dat Curatorem bonorum ubicunque bona sita sunt. 1.18.146
- Judex territorii ubi bona sita sunt executionem facit. ibid.
- Judex ex officio miserabilibus personis, qui advocatum invenire non possunt, etiam non petentibus dare potest. 1.19.150
- Judex defendere sententiam suam potest parti victrici patrocinando. 1.19.154
- Judex quæ juris sunt supplere potest. 1.19.162
- Judex supplet ejus vel ante sententiam, vel post. ibid.
- Quæ facti sunt Judex non supplet. ibid.
- Sententia Judicis qui postulare prohibeantur. 1.16.163
- Judex quandoque interdicat advocatione vel in perpetuum vel ad certum tempus. ibid.
- Quomodo in perpetuum fiat interdictio. ibid.
- Judex dat Pauperi advocatum, ut gratis ei patrocinetur. 1.2.168
- Judex non potest cogere partem ut in Judicium veniat, & per se causam suam agat, vel se defendat. 1.21.173
- Judex potest actori vel Reo volenti causam suam per se in judicio exercere, si videt eum insufficientem, injungere ut per procuratorem agat. ibid.
- Judex an sua sit Jurisdictio cognoscere debet, & desuper pronunciare. 2.1.217
- Judex si se pronunciat competentem cum non sit, processus coram eo habitus valet. ibid.
- Judex citationem decernere debet ad instantiam partis. 2.1.218
- Judex non impartitur officium suum nisi imploratus. ibid.
- Judex extra territorium suum pro tribunali sedere non potest. 2.1.221
- Judex delegatus necessario in citatione locum, ad quem fit citatio, exprimere debet. 2.1.222
- Quando locus in citatione exprimendus sit pulchre declaratur. ibid.
- Judex per famulum suum citare potest. 2.1.228
- Omnis Judex competens citare potest sive sit ordinarius, sive delegatus. 2.1.236
- Judici incompetenti citanti impune non paretur. ibid.
- Judex est incompetens quinque de causis. ibid.
- Prima, ratione qualitas causæ quod declaratur. 2.1.237
- Secunda, ratione qualitatæ personæ litigantis. ibid.
- Tertia, ratione rei vel quantitatis, quæ petitur, super qua judicare non potest. ibid.
- Quarta, quia extra territorium jus dicit. ibid.
- Judex extra territorium tribus modis jus dicit. ibid.
- In non Subditos. ibid.
- In alieno territorio. ibid.
- Super re extra territorium. ibid.
- Quinta Ratione privilegii exemptionis. ibid.
- Hi modi quomodo inter se differant. ibid.
- Judex super re extra territorium sita cognoscere, sed non exequi potest. ibid.
- Subditus extra territorium citari potest. ibid.
- Judex & actor debent attendere ad conclusionem libelli, & cur. 2.9.311
- Judex ex officio ante conclusionem in causa juramentum calumniæ exigere potest. 3.2.518
- Quod sit Judicis officium circa articulos interventionales. 2.11.338
- Judex reo non excipiente non supplet, licet ex actis exceptio sit notoria. 2.12.347
- Fallit in exceptionibus quæ ipso jure elidunt actionem, & quæ sint istæ. ibid.

- Judex** test incompetens vel de jure communi,
vel ex privilegio Rei. 2.12.351
- Judex** cognoscit an sua sit jurisdictio. ibid.
- Judex** si se incompetentem pronunciat, victum
in expensis condemnat. ibid.
- Judex** si non attentis exceptionibus dilatoriis
ad ulteriora procedit, pars opponens appel-
lare potest. 2.12.356
- Judex** arbitris terminum præfigere potest, in-
tra quem de causis suspicionis cognoscant. 2.11.363
- Judice** recusato tanquam suspecto intra tridu-
um eligendi sunt arbitri. 2.35.471
- Judex** à quo appellanti præfigit terminum in-
tra quem appellationem introducat. 2.35.
476
- Judex** in dubio potius concedere, quam dene-
gare debet. 2.35.481
- Judex** Reo confitenti debitum dat dilationem
ad solvendum. ibid.
- Judex** Positiones examinare debet an sint ad-
miscibiles, nec ne. 3.6.538
- Judex** ad unam speciem probationis animum
suum alligare non debet. 3.8.559
- Judex** vel Commissarius examinis Testes de
perjurio accusare debet. 3.9.568
- Judex** ex officio compellit usurarium, ut desi-
stat ab actione usurarum. 3.18.695
- Judici** nunquam in causa concluditur. 3.29.
725
- Judex** ex officio conclusionem rescindere po-
test. ibid.
- Judex** pro informatione sua post conclusionem
partes interrogare potest. ibid.
- Judex** parte invita ad alterius partis instantiam
concludere non potest. 3.29.726
- Judex** insufficienti data dilatione ad conclu-
dendum causam pro conclusa ex officio ha-
bere potest. ibid.
- Judex** peritos non consulens rogatus punitur.
3.32.732
- Judex** in dubio deferre appellationi debet. 4.
3.782
- Judex** deferens appellationi ligat sibi manus,
& sibi ipsi inhibet. 4.4.785
- Cur** judex appellationis remittit causam adju-
dicem, à quo quando pronunciat, bene judi-
dicatum, & male appellatum. 4.4. ibid.
- Judex** si detulit appellationi, quomodo remis-
sio causæ ad eum fieri debet. ibid.
- Judex** à quo inflictum gravamen, per interlo-
cutoriam in responsione apostolorum repo-
nere potest. 4.4.786
- Judex** à quo potest de justitia interlocutoria à
se data cognoscere. 4.4.787
- Judex** justam appellationem refutare ne-
quit, nec sententiam suam exequi. 4.10.
799
- Iusta** censetur appellatio quæ à jure notorie
non reprobatur. ibid.
- Judices** inferiores per imperitiam, vel sordes
male judicantes in Syndicatu conveniri pos-
sunt. 4.16.864
- Judex** nullitatem ex Actis notoriam attende-
re debet, parte etiam non opponente. 4.17.
867
- Judex** in causa nullitatis potest super iniquita-
te pronunciare, licet videat sententiam prio-
rem esse nullam. 4.17.869
- Judex** alieni territorii non requisitus exequen-
do, de alieno processu se non intromittet. 4.
18.777
- Judex** Ecclesiasticus implorat brachium sæcu-
lare pro executione suæ sententiæ. ibid.
- Quando** judex teneatur super expensis pronun-
ciare. 4.19.906
- Judex** omittens super expensis pronunciare de
suo parti refundit. 4.19.792
- Super** expensis non petitis **Judex** ex officio
pronunciare potest. ibid.
- Quid** sit judicium. 1.4.64
- Unde** dictum. ibid.
- Judi-

- Judicium aliud læculare, aliud Ecclesiasticum.** ibid.
In judicio & foro Ecclesiastico ventilantur aut causæ civiles, spirituales, criminales, aut mixtæ. 1.4.65
Judicium, aliud Civile, aliud Prætorium, aliud extraordinarium, ordinarium, delegatum, subdelegatum, & prorogatum. ibid.
Judicium dicitur ordinarium triplici respectu, judicis, causæ, processus. ibid.
Judicium extraordinarium est in quo non actio instituitur, sed imploratur officium judicis. 1.4.66
Quid Judicium Civile, Prætorium, extraordinarium, ordinarium, delegatum, subdelegatum. ibid.
Judicium à materia dividitur in civile, criminale & mistum. ibid.
Universale judicium reale quod dicatur. 1.4.69
Quod generale. ibid.
Quod particulare. ibid.
Judicium aliud ordinarium, aliud summarium. ibid.
Quodnam ordinarium. ibid.
Quod summarium. ibid.
Judicium aliud simplex, aliud duplex. 1.4.72
Simplex quod dicatur. ibid.
Duplex judicium quod dicatur. 1.4.73
Judicium aliud petitorium, aliud possessorium. ibid.
Judicium fit in invitum arbitrium in violentem. 1.9.121
Judicium cum tutore agitatum, qui solennia non præstitit, nullum est. 1.15.140
Aliud si negotium celeritatem desideraret. ibid.
Judicium speculatoris de imperitis Advocatis. 1.19.155
In publicis judiciis non intervenit Procurator. 1.21.186
Judicium cum Procuratore agitatum in causis
Procuratorem non admittentibus est ipso jure nullum. 1.21.187
Judicium agitatum cum Procuratore ante litem contestatam, à Tutore constituto non valet. 1.24.198
Judicium possessorium & petitorium coram eodem judice disceptari debent. 2.14.385
Tertia cautio Prætoria est judicatum solvi. 2.35.463
Judicatum solvi satisfactio quid in se comprehendat. ibid.
Juramentum calumniæ consensu partium non remittitur. 1.19.161
Juramentum calumniæ si fuerit à parte exactum est de substantia processus, ejus omis- sio vitiat processum, & reddit sententiam nullam. 3.2.505
Juramentum calumniæ viva voce peti debet. ibid.
Juramentum calumniæ à partibus expresse remitti non debet, & quæ sit ejus ratio? ibid.
Juramentum calumniæ est juramentum credulitatis. 3.2.509
Nemo prætextu perjurii detrectare hoc juramentum potest. ibid.
Qui litigatores non jurent de calumnia. ibid.
In Curiis hodie quomodo ordinata jure super juramento calumniæ observentur. 3.2.514
Communis praxis circa juramentum calum- niæ defenditur, ut majus malum evitetur. ibid.
Juratur de calumnia in omnibus causis civili- bus ordinariis & summariis. 3.2.515
In causis spiritualibus hodie juratur de calum- nia. 3.2.516
In causis feudalibus inter dominum & Vasa- lum non juratur de calumnia. ibid.
Nec in causis inquisitionum. ibid.
Reo in criminalibus recusante jurare de calum- nia oritur judicium contra eum ad tortu- ram. ibid.
In

- In actibus voluntariæ jurisdictionis non juratur de calumnia.** ibid.
- Implorans officium judicis non jurat de calumnia.** ibid.
- Juramentum calumniæ præstatur lite contestata.** 3.2.517
- Juramentum calumniæ in causa principali non præstatur nisi semel.** ibid.
- Super exceptionibus juratur de calumnia ante litem contestatam.** ibid.
- Petens fieri comparisonem literarum jurat de calumnia, licet super tota causa juratum sit.** 3.2.518
- In causa appellationis juratur de calumnia.** ibid.
- De Jure Canonico juramentum calumniæ potest in qualibet litis parte præstari.** ibid.
- Coram quibus juramentum calumniæ præstari debeat.** 3.2.519
- Præstatur ad instantiam partis adversæ.** ibid.
- Jussu & autoritate judicis.** ibid.
- Adversa parte aut ejus Procuratore præsentem.** ibid.
- Tactis sacrosanctis Evangeliiis.** ibid.
- Quis sit effectus juramenti de calumnia præstiti.** 3.2.522
- Quis effectus recusationis ejusdem in persona Actoris?** ibid.
- Quis in persona Rei?** ibid.
- Juramentum veritatis præstatur in causis criminalibus.** 33.524
- Juramentum veritatis quod præstatur in criminalibus tribus modis differt à juramento calumniæ.** ibid.
- In causis spiritualibus juratur quoque de veritate dicenda.** ibid.
- Juramentum malitiæ præstatur ante & post litis contestationem.** 3.4.525
- Casus quibus juratur de malitia.** ibid.
- Quotiescunque suspicio est contra petentem se ad aliquem actum admitti, desertur juramentum malitiæ.** 3.4.526
- Quæ sit poena non jurantis de malitia.** ibid.
- Juramentum dandorum & respondendorum a Procuratoribus præstari potest, si habent ad hoc speciale mandatum, & sunt de causa instructi.** 3.7.544
- Juramenta hæc à partibus non præstantur, nisi per judicem injuncta sint.** 3.7.545
- Quomodo in Curiis Ecclesiis prædicta juramenta præstentur.** 3.7. ibid.
- Tota veritas depositionis testium in juramento consistit.** 3.9.579
- Juramentum non desertur impugnanti matrimonium.** 5.9.787
- Juramentum ad delationem partis in judicio præstitam est species plenæ probationis.** 3. 18.687
- Juramentum contra utilitatem Ecclesiæ vel juris Episcopalis præstitum non obligat.** 3. 18.689
- Sede vacante nihil ordinari potest in præjudicium juris Episcopalis.** 3.18. ibid.
- Juramentum Prælati metu extortum de non repetendis bonis Ecclesiæ non valet.** ibid.
- Juramentum Regis de non revocandis alienationibus in regno factis non obligat.** 3. 18. 690
- Rex alienata in regno non obstante juramento revocare potest.** ibid.
- Juramentum de non revocando testamentum, non obligat.** ibid.
- Juramentum Conjugum super separatione thori non est obligatorium.** 3.18.691
- Juramentum Monachi claustrum abjurantis illicitum est.** ibid.
- A præsentato ad Ecclesiam non potest extorqueri promissio sub juramento de majori censu ultra solitum solvendo.** ibid.
- Juramentum de non servanda amicitia cum conjunctis illicitum est.** 3.18.692
- Juramentum Mariti de non accusanda uxore super ullo delicto temerarium est.** ibid.
- Jura-

- Juramentum fidelitatis præstitum, cui non debetur, non obligat. ibid.
- Juramentum Principis de servanda Moneta falsata est illicitum. ibid.
- Juramentum Clericorum de non admittendo visitatores D. Papæ non obligat. 3. 18. 693
- Juramentum de distribuendis redditibus Prælatorum vacante Ecclesia non obligat. ibid.
- A Clerico non præstatur Episcopo juramentum obedientiæ intuitu officii ei commissi. ibid.
- Juramentum de non perhibendo veritati testimonium est temerarium. ibid.
- Celans veritatem peccat mortaliter. 3. 18. 694
- Jurans non revelare secreta in testem productus veritatem dicere tenetur. ibid.
- Juramentum continens turpitudinem ex parte recipientis tantum obligat, sed jurans ab eo absolvitur. 3. 18. ibid.
- A juramento metu mortis præstito absolutio petenda. 3. 18. 695
- Juratoria cautio ex duplici causa præstatur, vel ob dignitatem, vel ob necessitatem. 2. 33. 465
- Qui ob dignitatem præstant juratoriam cautionem. ibid.
- Qui ob necessitatem. 2. 33. 466
- Quæ requirantur ut quis ob necessitatem ad juratoriam cautionem admittatur. ibid.
- Quando Reus non admittatur ad juratoriam cautionem. ibid.
- Juratoriæ cautionis duo sunt capita. ibid.
- Forensis quomodo caveat. 2. 33. 467
- Ord. Juliac. circa juratoriam cautionem. ibid.
- Jureconsultus non debet se ex tempore resolvere. 1. 19. 158
- Jus aut præcipit aliquid fieri, aut vetat & prohibet non fieri. 2. 4. 257
- Jus tertii debet esse conclusum juris adversarii. 2. 11. 339
- Maximum remedium finiendarum litium est jusjurandum. 2. 16. 377
- Quacunque actione ab auctore instituta Reo potest deferri juramentum. 2. 16. ibid.
- In causa matrimoniali Reo non potest deferri juramentum, ut juret non esse contractum matrimonium. ibid.
- Rea auctori potest deferre juramentum ut juret contractum esse matrimonium. ibid.
- Jurisdictio est fundamentum omnium judiciorum. 1. 1. 2.
- Jurisdictio nomen generis & speciei est. ibid.
- Jurisdictio generice accepta quid in se comprehendat. ibid.
- Definitio jurisdictionis. ibid.
- Quid sit jus dicere. ibid.
- Jurisdictio dividitur in ordinariam, delegatam, & prorogatam. ibid.
- Ordinaria quæ. ibid.
- Jurisdictio ordinaria aut est lege soluta, ut Principis, vel legitima, ut alterius à Principe. ibid.
- Quæ delegata. ibid.
- Quæ prorogata. 1. 1. 3
- Omnis jurisdictio etiam privilegiata delegari potest. ibid.
- Jurisdictio alia est voluntaria, alia contentiosa. ibid.
- Qui sint actus seu exempla voluntariæ jurisdictionis. ibid.
- Quæ dicatur contentiosa. ibid.
- Contentiosa alia est judicialis, alia extrajudicialis. 1. 1. 3
- Quæ dicatur jurisdictio contentiosa judicialis. ibid.
- Est causarum civilium vel criminalium. ib.
- Quæ contentiosa extrajudicialis. ibid.
- In contentiosa nemo potest esse Judex & advocatus, assessor & advocatus, Judex & Notarius. ibid.
- Jurisdictio aut est merum imperium, aut mixtum, F f f f f f

- rum, aut jurisdictio simplex. *ibid.*
- Quid est jurisdictio simplex. *1.1.9*
- Quid hodie sit jurisdictio simplex. *1.1.13*
- Omnes causæ privatæ & pecuniariæ quæ expediuntur jure actionis pertinent ad jurisdictionem simplicem. *1.1.13*
- Traduntur varii modi quibus acquiratur Jurisdictio. *ibid.*
- Jurisdictio territorio cohæret, & cum eo transfertur. *ibid.*
- Jurisdictio est jus individuum. *ibid.*
- Jurisdictio electione acquiritur. *1.1.14*
- Jurisditionis exercitium non competit ante confirmationem. *ibid.*
- Jurisdictio sola sine territorio concessa, cumulative concessa censetur. *1.1.15*
- Jurisdictio cum territorio concessa privative intelligitur. *ibid.*
- Jurisdictio quando privative censeatur data. *1.1.16*
- Jurisditionem tribuit consuetudo. *ibid.*
- Jurisdictio confertur per privilegium. *ibid.*
- Jurisdictio voluntaria non prorogatur. *1.3.57*
- Jurisdictio extincta delegati per mortem delegantis, consensu partium non resuscitatur. *1.7.107*
- Jurisdictio ordinaria per mortem concedentis non extinguitur, & quæ ejus ratio. *ibid.*
- Jurisdictio delegati resolvitur, si eandem controversiam accipiat cum alio cum ea in qua judex est. *1.7.109*
- Item resolvitur per supervenientem causam suspicionis etiam post litem contestatam. *ibid.*
- Jurisdictio delegati extinguitur per executionem sententiæ. *1.7.110*
- Jurisdictio delegati extinguitur per subdelegationem. *1.7.110*
- Per relationem ad superiorem extinguitur Jurisdictio delegati. *1.7.110*
- Item per lapsum termini in commissione præfixi. *ibid.*
- L** Aicus jurisdictionem Judicis non sui prorogare potest. *1.3.56*
- Authore ad denunciationem Rei non comparente Reus causam defendere tenetur. *2.28.445*
- Reo non defendente causam si succumbat, non habet regressum de evictione contra authorem. *ibid.*
- Laudatio authoris non habet locum coram arbitro, & quæ ejus ratio. *1.9.121*
- Suo nomine possidens conventus actione reali potest authorem suum laudare. *2.28.444*
- Ad quem finem fiat laudatio authoris. *ibid.*
- Laudatio authoris & laudare authorem quid sit. *ibid.*
- Author laudatus invito actore reum defendere potest, uti Procurator in rem suam. *ibid.*
- Author authoris prævia cessione laudari in judicio potest. *2.28.445*
- Quis sit effectus laudationis. *ibid.*
- Laudum arbitri non infamat. *1.9.122*
- Ex laudo arbitri jure veteri neque actio neque exceptio nascitur. *ibid.*
- Ex laudo in compromisso pœnali actio judicati vel exceptio non datur. *1.9.125*
- Laudum solutione pœnæ promissæ resolvitur. *ibid.*
- Laudum arbitri homologatur tacite lapsu decem dierum. *1.9.126*
- An laudum arbitri ob enormissimam læsionem remedio l. 2. C. de rescind. vend. rescindatur. *ibid.*
- Laudum homologatum silentio decem dierum non admittit reductionem ad arbitrium boni viri arbitramentum sic usque ad 30. annos. *4.12.129*
- Læso intra dimidium justii precii non datur remedium quo rescindatur contractus. *4.12.851*

- Legati Pontificis in Provincia sibi commissa ordinariam habent jurisdictionem.** 1. 8. 88
- Legatus Proconsulis subdelegare potest.** 1. 8. 114
- In quocunque Judicio etiam summario legitimatio personarum requiritur.** 2. 12. 352
- Contra legem est non solum quod contra legis verba fit, sed etiam quod contra mentem & voluntatem.** ibid.
- Lex defert jurisdictionem.** 1. 1. 17
- Quod omnibus Imperii constitutionibus ostenditur.** ibid.
- Libellum citationi inferere necesse non est, est tamen inutile.** 2. 1. 220
- Vocabulum libellus duobus modis in jure accipitur, generaliter & specialiter.** 2. 9. 305
- Quid sit Libellus in specie acceptus,** 2. 9. 306
- Libellus in scriptis offerendus est.** ibid.
- Libellus tres continere partes debet.** ibid.
- Narrationem facti, causam petendi, seu medium concludendi, & conclusionem.** ibid.
- Factum quomodo narrari debeat.** ibid.
- Ex facto quod proponitur, medium concludendi ita resultare debet, ut apta possit formari conclusio.** ibid.
- Nomen actionis in Libello exprimere non est necesse.** 2. 9. 307
- Libellus ita formari debet ut qualitas actionis, seu quæ actio proponatur ex eo colligi possit.** ibid.
- Si ex narratis jus actoris colligi nequeat actio exprimenda est.** ibid.
- Causa petendi duplex est, remota & propinqua.** ibid.
- In actione reali quænam sint causæ remotæ.** ib.
- Quæ propinquæ.** 2. 9. 308
- In libello actionis realis causa propinqua semper exprimenda est.** ibid.
- In Libello actionis personalis causa remota exprimenda est.** ibid.
- Quæ sit ratio diversitatis.** ibid.
- In libello actionis realis licet non sit necesse, est tamen utile remotam causam exprimere, & cur hoc.** ibid.
- Libellus generalis, incertus, obscurus, ambiguus non valet, si de generalitate & incertitudine per partem opponatur.** 2. 9. 309
- Libellus continens causam ineptam ipso jure nullus est, etiam parte non opponente.** 2. 9. 310
- Libellus evidenter ineptus, ex quo non concluditur jus agendi à Judice dentibus lacerandus est.** ibid.
- Libellus si sit ineptus quia peccatum in forma Reus ab observatione judicii absolvitur. Et Actor in expensas condemnatur.** ibid.
- Narratio facti quomodo fieri debeat.** ibid.
- Quare conclusio in Libello necesse non sit.** 2. 9. 311
- Si inepte narretur factum, bene tamen concludatur sustineri Libellus potest.** ibid.
- In Libello criminali non annectitur petitio.** ib.
- Libellum sufficit præsumptive concludere.** ib.
- In dubio sustinendus est Libellus, & quando hoc procedat.** ibid.
- Verba Libelli improprianda sunt, ut sustineatur Libellus.** 2. 9. 312
- Si de justitia causæ constet, ineptitudo Libelli non attenditur.** ibid.
- In Libello actionis injuriarum annus, mensis, & locus illatarum injuriarum exprimi debet.** 2. 9. 314
- In Libello criminali locus & tempus commissi delicti exprimi debet, & cur hoc.** 2. 9. 314
- Dici expressio non est necessaria.** ibid.
- Plures injuriæ in uno Libello cumulari possunt.** ibid.
- Libellus primo offertur Judici, deinde Parti.** 2. 9. 315

- Quis sit finis oblationis Libelli. *ibid.*
 In ordinario processu Libellus est de substan-
 tia. *ibid.*
 Actor Libellare potest tribus modis. *ibid.*
 Ponendo summarie quid, & quantum petat. *ibid.*
 In causis summariis & brevibus Libellus sum-
 marie concipitur. *ibid.*
 Repetendo narrata citationis, instrumenti ap-
 pellationis, vel acta prioris instantiæ loco
 Libelli. 2.9.315
 Libellus in scriptis est, in quo acta priora
 repetita, & conclusio subjuncta fuerit. 2.9.
 316
 In causis appellationum ab Interlocutoria In-
 strumentum appellationis loco Libelli re-
 petitur. *ibid.*
 Articulus Libellus in causis Ordinariis &
 gravioribus exhibetur. *ibid.*
 Chyroglyphum vel aliud Instrumentum debi-
 tiloco Libelli exhibetur. *ibid.*
 In Libellis formandis consuetudo Judicii &
 Curiae attendenda est. *ibid.*
 In Camera Libellus vel simplex vel articula-
 tus offertur. *ibid.*
 In causis simplicis quærelæ in primo termino
 Libellus exhiberi debet, alias Reus à cita-
 tione absolvitur. 2.9.317
 In Libello Actor exceptionem rei per repli-
 cationem elidere potest. *ibid.*
 Libellus recusatorius offertur Judici qui recu-
 satur. 2.13.360
 In Libello recusationis de jure Canonico ju-
 sta & legitima causa suspicionis inferi debet.
ibid.
 Libellus articulatus si exhibeatur ad instanti-
 am Rei medio juramento affirmari debet.
 3.7.545
 Liber Mercatoris legalis sua habent requisita
 femiplene probat. 3.15.668
 Libri Tutorum & Curatorum quando se-
 miplene probent. *ibid.*
 In Curia seu foro mercatorum Libri rationum
 plene probant. 3.15.669
 In postis minutis liber rationum plene probat,
 si Mercator est vir Legalis. 3.15. *ibid.*
 Liber Mercatoris continens plura capitula si
 acceptantur quæ contra eum stant & quæ
 profunt, probant. *ibid.*
 Liber rationis inter Socios plene probat. *ib.*
 Liber rationis plurium postarum, si aliqua par-
 titæ seu postæ probatæ & veræ sunt, in aliis
 quoque probat. *ibid.*
 Liber rationis integri & Legalis Mercatoris
 cum juramento ejus plene probat. *ibid.*
 Libri censuales plene probant. *ibid.*
 Literarum obligatio quomodo contrahatur.
 2.24.421
 Unde dicatur literarum obligatio. 2.24.422
 Ex contractu literis initio civilis tantum con-
 trahitur obligatio. *ibid.*
 Quare ex literarum obligatione detur actio
 condictio scilicet ex lege. *ibid.*
 Litigantes si pares eligere nolint à domino e-
 lecti cognoscunt. 1.2.47
 Litigatores in prorogando jurisdictionem quo-
 modo errare possunt. 1.13.55
 Litigare coram Judice incompetenti est litiga-
 re coram Homine privato. 2.12.349
 Lites transactione finitæ imperiali rescripto
 resuscitari non possunt. 3.2.390
 Lite contestata juratur de calumnia. 3.2.505
 Lite contestata pars liti motæ renunciare potest
 etiam altera invita. 3.2.523
 Non possunt tamen desistere à lite renunciando
 tantum instantiæ. *ibid.*
 Literæ depromptæ ex Archivo publico pro-
 bant. 3.14.665
 Quæ censeantur Literæ archivales. 3.14.666
 Litis contestatio excludit præscriptionem fo-
 ri. 1.3.57
 Litis cōtestatio est actus primus Judicii. 3.1.486
 Quid

- Quid sit litem contestari.** ibid.
Unde dicatur litis contestatio. 3.1.487
Quid sit litis contestatio. ibid.
Litis contestatio est actus substantialis iudicii,
quo omisso vitiatur processus, & sententia
est nulla. ibid.
Litis contestationi per partes tacite vel expref-
se renunciari non potest. ibid.
Si Reus differat litem contestari, competentibus
juris remediis ad hoc compellitur. ib.
Lis pro contestata à Judice haberi potest. ibi.
In causis ordinariis semper lis contestari debet.
 3.1.488
In summariis litis contestatio non requiritur.
 ibid.
In summariis primus actus qui solet fieri post
litis contestationem habet vim litis conte-
statae. ibid.
In Consistorio Principis non requiritur litis
contestatio. ibid.
Nec in causa appellationis si in prima Instantia
lis contestata sit. ibid.
In causa nullitatis quando requiratur litis con-
testatio. 3.1.489
In causis mandatorum cum clausula de relaxan-
do captivo lis non contestatur. 3.1.491
Litis contestatio fit quatuor potissimum mo-
dis. 3.1.492
Per negationem quomodo fiat Litis contesta-
tio. ibid.
Litis contestatio quæ per negationem fit nega-
tiva litis contestatio dicitur, estque explici-
ta vel implicita. ibid.
Communis forma negative litem contestandi
quæ sit. ibid.
Ut fiat Litis contestatio sufficit simpliciter re-
spondere, non facta mentione litis contesta-
tionis. ibid.
Respondendo per verbum credulitatis fit Litis
contestatio. 3.1.493
Reus negando narrata prout narrantur litem
contestatur, etiamsi Actor è contra conten-
ta Libelli non repetat. 3.1.493
Litis contestatio non inducitur per oppositio-
nem Exceptionis dilatoriae vel perempto-
riae. 3.1.494
Si Reus opponendo dilatorias Judicem in prin-
cipali instruere vult citra litis contestatio-
tionem, qua cautela utetur. 3.1.495
Per responsiones ad Positiones non inducitur
Litis contestatio. ibid.
Varii effectus Litis contestationis numerantur.
 3.1.498
Lite non contestata non pronunciatur definiti-
ve. ibid.
Lite contestata non recusatur Judex. 3.1.499
Non opponuntur dilatoriae exceptiones. ib.
Facta litis contestatione quoad causam princi-
palem juratur de calumnia. ibid.
Cautiones judiciales non interponuntur. ib.
Litis contestatio præscriptionem longi tem-
poris interruptit. 3.1.500
Per litis contestationem temporalis actio per-
petuatur. 3.1.501
Litem contestando actoris actio non fit dete-
rior, sed melior. 3.1.502
Quæ temporales actiones per litis contestatio-
nem non perpetuantur. ibid.
Lite contestata transeunt actiones poenales in
Hæredes. ibid.
Per litis contestationem quasi contrahitur in-
ter partes litigantes. ibid.
Obligantur Instantiae nec altera parte in vita
discedere à Judicio possunt. ibid.
Ante litem contestatam non recipiuntur pro-
bationes super principali negotio. 3.1.503
Post litem contestatam non admittitur muta-
tio Libelli. ibid.
Per litis contestationem constituitur possessor
in mala fide. ibid.
In actione stricti juris à tempore litis contesta-
tæ veniunt fructus. ibid.
 Litis

Litis contestatio præscriptionem interruptit.
3.1.501
Per litis contestationem temporalis actio per-
petuatur. 3.1.501
Ex delicto defuncti lite cum eo contestata, hæ-
res tenetur in solidum. 3.1.503
Per litis contestationem cessat electio, cum u-
num est in obligatione, alterum in solutio-
ne. 3.1.504
Per litis contestationem, cum emptore hære-
ditatis inducitur tantum pactum, de non pe-
tendo à venditore. ibid.
Litis contestatio inducit novationem. ibi.
Lis aucta Officialibus super concussione subdi-
torum intra 20. dies ex quo cœpta est finiri
debet. 2.35.471
Litis pendentia non inducitur coram arbitro.
1.9.121
Locum tenentes Magistratum ordinarii Judi-
ces sunt. 1.6.90

M

Malefacta legitime convictus, conde-
mnatur, licet delictum confiteri nolit.
3.17.674
Malæ fidei possessor ab initio post litem con-
testatam tenetur de rei interitu. 3.1.503
Mala fides quæ fictæ inducitur per litis conte-
stationem duo operatur, ibid.
Magister militum in milites ordinariam habet
jurisdictionem. 1.6.90
Majores Magistratus apud Romanos non judi-
cabant in causis pecuniariis sed Judices da-
bant. 1.1.9
Magistratus municipales jus mulctandi non ha-
bent. ibid.
Omnibus Magistratibus permissum est suam
jurisdictionem pœnali judicio defendere.
2.4.254
Mandans committi delictum in loco admissi

recte punitur. 1.2.41
In generali mandato cum libera non veniunt
pœnalia. 1.21.178
Mandatum domini aut est expressum aut taci-
tum. 1.21.182
Quibus modis inducitur tacitum mandatum.
ibid.
Mandatum actoris continere debet clausulam
de defendendo. 1.21.183
Mandatis pœnalibus solet inferi clausula justi-
ficatoria. 2.3.249
Quare dicatur clausula justificatoria? ibid.
Mandata cum clausula resolvuntur, quoad par-
tem in simplicem citationem. 2.3.250
Per comparitionem quoad Judicem suspendi-
tur effectus mandati. ibid.
Mandata cum clausula ratione mansuræ vim
citationis, ratione præcepti veri mandati ha-
bent. ibid.
Quomodo accipiendum quod dicitur per com-
paritionem mandata cum clausula resolvi
in simplicem citationem. ibid.
Mandata cum clausula duo in se continent. ib.
2.3.251
In processu mandatorum cum clausula punctus
mandati à puncto citationis distinguendus. ib.
In primo termino processus mandati cum clau-
sula actor libellare non tenetur, sed reus al-
legare causas quare declaratio fieri non de-
beat. ibid.
In causis ordinarium processum requirentibus
non facile mandatum cum clausula sed sim-
plex citatio decernenda. ibid.
In causis mandatorum cum clausula omnes
exceptiones tam peremptoriæ quam dela-
toria simul in uno termino proponi debent.
2.3.251
Mandata de restituendo vel relaxando ex con-
stitutione super paco Religionis cum clau-
sula decernuntur. ibid.
Mandata de relaxando captivo ex causa civili
decer-

- decernuntur cum clausula. 2.3.252
- In mandatis de relaxando captivo non attenditur privilegium Austregarum. ibid.
- In causis mandatorum de relaxando captivo non est necesse libellum exhibere. ibid.
- Pro relaxandis captivis pro facti qualitate possunt & mandata sine clausula decerni. ibid.
- Mandata & rescripta Principum emittuntur quandoque sub clausula. Si preces veritate nitantur. 2.3.254
- Mandata sine clausula regaliter decerni non debent. 2.4.256
- In Ord. Cam. p. 2. tit. 23. quatuor casus expressi sunt, quibus mandata suis clausulis decernuntur. ibid.
1. Si factum nullo jure justificari possit. ibid.
- Quando factum omni jure illicitum sit. 2.4.257
- Declaratur exemplis quando in factis omni jure illicitis mandata sine clausula decernantur. ibid.
- Pro obtinendo mandato de non offendendo comminatæ violentiæ per documentum, aut alio modo probari debent. ibid.
- In causa operis novi nunciationis mandata inhibitoria, & demolitoria sine clausula decernuntur. ibid.
- Primus casus in tres alios casus dividitur. 2.4.258
- Quando justus subest armorum metus sine clausula mandata decernuntur. ibid.
- Mandata avocatoria contra delectum militum, agentes decernuntur. ibid.
- Contra subditos rebelles tam ad inhibendum quam compellendum mandata sine clausula decernuntur. ibid.
- Mandata executorialia sine clausula exeunt. 2.4.259
- Instrumenta obligatoria habentia clausulas executivas admittunt mandata sine clausula. ibid.
- Secundus casus principalis. Si factum irreparabile damnum inferat. ibid.
- Tertius. Si casus concernat publicam utilitatem. 2.4.260
- Exempla hujus tertii casus. ibid.
- Quartus. Si periculum sit in mora. ibid.
- Exempla hujus quarti casus. ibid.
- Mandata sine clausula, non debent facile decerni subditis contra magistratum. 2.4.262
- Quid intersit inter mandata cum vel sine clausula. 2.4.263
- Quis sit effectus mandati sine clausula. ibid.
- Mandata judicialia triplicis generis sunt. 2.4.266
- Primi generis mandati cum clausula. ibid.
- Secundi generis mandata sine clausula habentia annexam citationem. ibid.
- Tertii generis mandata sine clausula, non habentia clausulam ad dicendum, cur declaratio fieri non debeat. 2.4.267
- Mandata sine clausula decernuntur ad nudam partis petitionem, adversario non citato. ibid.
- Mandata sine clausula vim interlocutoriæ non sententiæ definitivæ habent. ibid.
- In causis mandatorum petitur declaratio pœnæ cum refusione expensarum, damnorum, & interesse. ibid.
- Discussis exceptionibus oppositis mandatum cassatur, vel redintegratur. ibid.
- Mandatum domini quod relevat procuratorem actoris à fatidando, debet esse sufficiens. 2.31.458
- Maritus est curator conjugalis suæ uxoris. 1.17.144
- Maritus in bonis receptitiis uxoris agit sine mandato. 1.23.197
- Maritus ubi censeatur suum habere domicilium. 2.1.230
- Mater pro filiis appellare potest. 1.19.160
- In causa matrimoniali publicatis attestationibus recipiuntur testes reprobatorii. 3.9.587
- In causa matrimoniali judex examen testium alteri committere non potest. ibid.
- Matrimonium prætextu metus reverentialis

tialis non rescinditur.	4.12.847	Metus reverentialis.	4.11.847
Matrimonium iusto metu contractum ipso iure nullum est.	ibid.	Agens ad talem rescissionem quæ probare debeat.	4.11.847
Coacta matrimonia difficiles habent exitus.	ibid.	Miles in gravioribus delictis in loco ubi deliquit recte convenitur.	1.2.39
Matrimonium fraude & dolo alterius contractantis initum non resolvitur.	4.12.850	Milites coram Magistro militiæ conveniuntur tamen in civilibus quàm criminalibus.	1.2.51
Memoria hominis labilis est.	1.19.157	In gravioribus delictis ordinarius loci est iudex competens.	1.2.52
Mercatores & artifices habent peculiares iudices in causis mercantiam & artem concernentibus.	1.6.89	Miles procuratorium non suscipit & cur hoc.	1.21.181
Merum imperium quod sit.	1.1.4	Quibus casibus miles procurator esse possit.	ibid.
Sub gladii potestate quæ hic compræhendantur.	ibid.	Minæ regulariter non sunt sufficientes ad producendum iustum metum.	4.11.845
Ultimum supplicium.	ibid.	Tria concurrere debent ut per metum extortum officio iudicis repetatur.	4.11. ibid.
Pœnæ lædentes corpus, & existimationem. ib.	ibid.	Imploratur officium iudicis pro securitate contra minantem.	4.11.846
Pœnæ solam existimationem hominis lædentes.	ibid.	Minor 25. annis non habet personam standi in iudicio.	1.13.135
Pœna ad perpetuos carceres.	1.1.7	Minor non habet legitimam personam standi in iudicio.	1.17.143
Tortura.	ibid.	Minori etiam invito curator ad litem datur.	ibid.
Excommunicato.	ibid.	Minor curatorem non habens recte transigit, sed læsus restituitur in integrum.	2.20.381
Omnes coërcitiones corporales ad merum imperium pertinent.	ibid.	Minor restituitur contra sententiam seu rem iudicatam.	4.10.821
Merum imperium aliud est plenum aliud minus plenum.	ibid.	Tria requiruntur ut restitutio contra rem iudicatam minori competat.	ibid.
Merum imperium non delegatur.	ibid.	Indefensi minores quando dicantur in iudicio.	ibid.
Merum imperium hodie recte delegatur. 1.1.21		Sententia adversus quam minor restituitur in minori ætate debet esse lata.	4.10.822
Merus executor cognitionem causæ non habet.	4.19.775	Minorem restitui contra sententiam tribus modis ampliatur.	4.10.830
Merus executor de quibus exceptionibus cognoscere possit.	ibid.	Restitutio contra sententiam petenda ex novis & relevantibus causis.	4.10.823
Metus infamiæ iustissimus est.	4.11.843	In restitutione contra sententiam plenarius processus requiritur.	ibid.
Metus intrudendi servitutem operatur actionem quod metus causa.	4.11.844		Minor
Metus amissionis omnium bonorum iustum causat metum.	ibid.		
Vani timoris nulla habenda ratio.	ibid.		
Ob dignitatem mecum contrahentis contractus non rescinditur.	ibid.		
Gesta per metum reverentialem quomodo rescindatur.	4.11.846		

Minor restituitur adversus interpositionem secundi decreti. 4.10.825 Minor restituitur adversus lapsum fatalium. 4.10.826 Minor restituitur adversus amissionem allegationis. 4.10.826 Minor restituitur contra venditionem à se vel curatore factam. 4.10.827 Rescissa venditione res vendita cum fructibus restituitur. ibid. Minor restituitur adversus emptionem, & restituitur sibi premium cum usuris. 4.10.828 Quomodo minor adversus venditionem pignorum restituitur duobus casibus traditur. ib. Minor restituitur adversus per mutationem, locationem, & societatem. ibid. Minor restituitur adversus mutuum. 4.10.830 Tria requiruntur ut minori accipienti mutuo pecuniam detur restitutio. ibid. Minor sine usuris mutuum accipiens probare debet se in recipiendo mutuū læsum esse. ib. Minor restituitur adversus quasi contractus. 4.10.834 Contra solutionem debiti minori factam tribus casibus restitui potest. ibid. Contra quamcunque conventionem quocunque nomine censeatur minori datur restitutio. ibid. In restituendo minore tam lucri amissi, quam damni passi ratio habetur. ibid. Minor restituitur contra aditionem hæreditatis. ibid. In restitutione in integrum contra aditionem duo observanda sunt. 4.10.832 Minor restituitur adversus repudiationem hæreditatis. ibid. Infans, vel pupillus transmittit ad hæredes suos beneficium restitutionis in integrum contra omissam aditionem hæreditatis. ibid. Minor restituitur adversus renunciationem hæreditatis. ibid.	Minor restituitur adversus fideiussionem & arrogationem. 4.10.833 Minor restituitur adversus præsumptionem juris, & de jure. 4.10.834 Contra læsionem futuram minor restituitur in integrum. ibid. Minori petenti restitutionem in integrum tria probanda sunt. ibid. Certi casus quibus restitutio in integrum minori non datur. 4.10.835 Minor se majorem dicens cum contrahit, cum alio non restituitur in integrum. ibid. Minor dolo inductus ut se confiteretur majorem, restituitur in integrum. 4.10.836 Minor per errorem se majorem confitenti restituitur in integrum. ibid. Minor veniam ætatis impetrans restituitur adversus gesta per se post impetrationem. 4.10.837 Adversus casum fortuitum minor non restituitur. 4.10.839 Minor non restituitur contra æque privilegium. ibid. Contra juratum contractum minor non restituitur. ibid. Minor à beneficio restitutionis in integrum ob juramentum conclusus an de nullitate agere possit. 4.10.840 An authentica sacramenta puberum in impubere pubertati proximo obtineat. ibid. Missio in bona hodie fit pro mansura declarati debiti. 2.7.291 Ante missionem ex primo decreto summarie liquidari debitum debet. ibid. Ex qua causa fiat missio ex primo decreto. ib. Quando missio ex primo decreto relaxetur. 2.7.292 Missus in possessionem ex primo decreto, propria autoritate expelli non debet. ibid. Uno immisso, omnes creditores ex eadem causa & titulo immissi censentur. ibid.

- Missio in possessionem ob contumaciam tribus
modis fit, & de effectu eorum. 2.27.442
- Quod sit mixtum Imperium. 1.1.5
- Mixtum imperium sine modica coërcitione
explicari nequit. ibid.
- Unde dicatur mixtum imperium. ibid.
- Mixtum Imperium, & Jurisdictio semper co-
hærent. ibid.
- An mixtum imperium delegari possit. ibid.
- Dare tutores consentire alienationi bonorum
minoris an sit mixti imperii. 1.1.6
- Argumenta pro parte negativa. ibid.
- Responsio ad l.1. ff. h.t. ibid.
- Mixti imperii exempla. 1.1.7
- Bonorum possessionem dare. ibid.
- In possessionem mittere. ibid.
- Restituere in integrum. ibid.
- Jubere ut interponatur prætorial stipulatio. ib.
- Modice coërcere. ibid.
- Jubere in carcerem duci. ibid.
- Cognoscere de suspectis tutoribus. ibid.
- Gradus mixti imperii. ibid.
- Monarchus contra votum paupertatis nihil
proprium habere debet. 1.6.91
- Monarchus & Canonicus regularis sine licen-
tia Abbatis vel Superioris stare in judicio
non possunt. 1.13.137
- Monitio judicis in judicio facta vim perem-
ptorii habet. 2.1.214
- Monitio in judicio facta habet vim perempto-
rii. 2.7.279
- Per interrogationem judicis in judicio factam
an reus respondere velit, si affirmet, & non
respondeat constituitur in contumacia. ib.
- Monitio judicis pro tribunali sedentis vim ha-
bet peremptorii. 4.1.740
- Effectus judicialis monitionis. 4.1. ibid.
- Monitoria solvendi decernuntur sine causæ co-
gnitione. 2.2.247
- In quibus casibus in Camera Monitoria decer-
nuntur. ibid.
- In sæcularibus judiciis contra nobiles, & alios
super cessis pensionibus non decernitur pi-
gnus nisi præcedat avisatio. ibid.
- Debitori indulgentur de stylo 14. dies ad sol-
vendum antequam decernatur pignus. 2.2. ib.
- Morte delegantis re integra expirat jurisdictio
delegati. 1.7.106
- Casus quo morte delegantis re integra non
expirat jurisdictio. ibid.
- Quando res dicatur adhuc integra. ibid.
- Morte delegati extinguatur delegatio. ibid.
- Quid operetur clausula rescripti. 1.7.108
- Quid si non omnes, &c. 1.7.108
- Morte rei & impetrantis ante emanatam cita-
tionem expirat delegatio. ibid.
- Fallit in hærede violenti invasoris qui in vitium
succedit. 1.7.109
- Mulctæ ob paupertatē remittendæ sunt. 1.1.23
- Mulier & miles criminaliter accusare non pos-
sunt. 1.13.136
- Mulier intercedens pro alio exceptione Vel-
lejani tuta est. 2.23.417
- Mulier quæ visa non est exceptione sed intuitu
intercessionis quid solverit, conditione in-
debiti solutum repetit. ibid.
- Mulier habet mandati actionem contra reum
principalem. ibid.
- Mulier pro se contrahens non utiliter exce-
ptione Vellejani. 2.23.419
- Mulier renunciens beneficio SC. Vellejani non
utitur exceptione. ibid.
- Generalis renunciatio non trahitur ad ignota. ibid.
- Certioratam mulierem esse de beneficio Vel-
lejani non præsumitur. ibid.
- Extrinfeca solemnitas non præsumitur. ibid.
- Mulier promittens dotem pro alia non juvatur
SC. Vellejano. ibid.
- Mulier pro intercessionem precium accipiens non
opponit exceptionem Vellejani. 2.23.420
- Si dolus mulieris arguatur exceptio replicatio-
nem

nem doli eliditur. ibid.
 Mulier volēs in dote præferri anterioribus cre-
 ditorib. mariti quid probare debeat? 3.9.432
 Mulier non est testis omni exceptione major. ibid.
3.9.565
 Mulierem esse gravidam, probatur per alpe-
 ctum corporis. 3.20.701
 Mulier habens lac in mammis præsumitur cor-
 rupta. 3.24.707
 Mulier minor adversus dotem restituitur. 4.10.
829
 Munus advocandi officio judicis etiam advo-
 cato invito imponi potest. 1.19.149
 Mutuanti filiofam. in usum studiorum non ob-
 stat receptio SC. Macedoniani. 2.22.412

N.

NArrata supplicationis pro obtinendo re-
 scripto censetur quis confiteri vera
 esse. 3.5.532
 Negativæ vide d.p.3.t.5.529
 Negativa non coarctata loco & tempore im-
 probabilis est. 3.8.552
 Negativæ per rerum naturam nulla probatio
 est. ibid.
 Fundans se in negativa eam probare debet. 3.8.553
 Negativa coarctata loco & tempore probanda
 est. ibid.
 Negativa hæredem nō implevisse voluntatem
 testatoris ab opponente probanda est. ibid.
 Negativa filium in contrahendo matrimonio
 non adhibuisse consensum patris quomodo
 probetur. ibid.
 Negativa quod Titio solutum non sit quomo-
 do probetur. ibid.
 Negativa enumeratam pecuniam non esse quo-
 modo probetur. ibid.
 Negativa probatu impossibilis probatur hoc
 ipso quod non probatur contrarium. ibid.

Negativa positio triplex, alia negativa juris, al-
 lia qualitatis, alia facti. 3.8.554
 Quæ sit negativa juris declaratur exemplo. ib.
 Distinctio circa negativam juris. ibid.
 Negans solennitatem in contractibus adhibi-
 tam probare debet. 3.8.555
 Negativa qualitatis probanda est. ibid.
 Negativa qualitatis triplex est, animi, corporis
 & conditionis. ibid.
 Negativa qualitatis innatæ probari debet. ib.
 Quilibet præsumitur bonus donec contrarium
 probetur. ibid.
 Negativa qualitatis accidentalis ab opponen-
 te non probatur. ibid.
 Quomodo negativa qualitatis corporis quæ
 probabiliter ignoratur, probetur. ibid.
 Negativa qualitatis conditionis quæ? ibid.
 Negans qualitatem conditionis intrinsecam
 eam probare debet. ibid.
 Negans qualitatem conditionis extrinsecam
 non probat. ibid.
 Negativa facti quæ sit? ibid.
 Negativa facti eo arctata loco & tempore quo-
 modo probetur. ibid.
 Negativa facti indefiniti per testes probari ne-
 quit. ibid.
 Negotia quæ administrat procurator, aut sunt
 judicialia aut extrajudicialia. 1.21.174
 Negotium electionis quando per appellatio-
 nem devolutum est ad Curiam intra men-
 sem partes iter arripere debent. 2.35.473
 Nobiles & in dignitate constituti citantur in
 scriptis. 2.1.209
 Nominans debet possessionem in nominatum
 transferre. 2.27.439
 Nominatio domini debet fieri ante litem con-
 testatam. ibid.
 Potentiorum nomina in litem nominare non
 licet. 2.27.440
 Qui possint nominare in judicio dominum.
2.27.441

- Alieno nomine possidentes sunt in duplici dif-
ferentia. ibid.
- Utile habentes dominum quando nominare
dominium in iudicio possint? ibid.
- Nominationem domini in iudicio fieri interest
actoris, nominantis Rei, & nominati. ibid.
- In quo consistat interesse Actoris. ibid.
- In quo interesse nominantis. 2.17.441
- In quo nominati. ibid.
- Quasi possidens alieno nomine incorporalia,
nominare dominum in iudicio potest. 2.27.
442
- Jus in re habens nominare dominum potest. ibid.
- In iudicio possessorio quando admittitur no-
minatio. ibid.
- Qualis processus in hac nominatione observe-
tur. ibid.
- Nominato offerendus est novus libellus & cur
hoc. 2.27.444
- Nominatio authoris ut reus in causa instruatur,
potest fieri in actione personali. ibid.
- Notarii causarum si in officio delinquant quo-
modo puniantur. 1.26.203
- Notarii causarum partibus consulere non de-
bent. 1.26.204
- Quomodo acta & extractus protocollares con-
scribere debeant. ibid.
- Notarius ad requisitionem operam suam præ-
stare debet, alias privatur officio. 1.26.204
- Notarius sine commissione Judicis non potest
examinare testes. 3.9.577
- Notarius à partibus requiri & rogari debet ut
instrumenta conficiat. 3.10.611
- Notarius se à partibus rogatum probare debet. ibid.
- Notarius intelligere debet, quid agatur inter
partes, quibus instrumentum conficere vult. 3.10.612
- Notarius ad instantiam partium conficit instru-
mentum. ibid.
- Notarius partibus à quibus rogatus est copiam
instrumenti ex protocollo dare debet. ib.
- Notarius super eo facit instrumentum quod vi-
dit vel audivit. 3.10.614
- Non omne quod Notarius vidit vel audivit in
instrumentum redigere debet. 3.10.615
- Notarius clausulas instrumenti apponi solitas
inserere potest, licet hoc à contrahentibus
dictum non sit. ibid.
- Notarius censetur rogatus ut pro sua peritia, &
& consuetudine conficiat instrumentum. ibid.
- Notarius quando errorem in Instrumento com-
missum corrigere possit. 3.10.616
- In Notario requiritur peritia artis super con-
tractibus prohibitis. ibid.
- Notarius conficere Instrumentum non debet. 3.10.617
- Qua poena puniatur Notarius conficiens Instru-
mentum super prohibito contractu. 3.10.618
- Super usurario contractu Notarius non potest
conficere instrumentum. ibid.
- Quis dicatur usurarius contractus. ibid.
- Quis in fraudem usurarum? ibid.
- Creatio Notarii spectat ad summum Princi-
pem & qui ab eo potestatem habet. 3.10.620
- Quare Notariis instrumentum conficientibus
credatur? ibid.
- Notarius coram quo actus celebratus potest ex
protocollo tot transumere instrumenta quot
vult. 3.10.624
- Pendente accusatione falsi contra Notarium
potest suum officium exercere. 3.10.632
- Notarius omittens debitas solennitates in In-
strumento est in præsumpto dolo, & tanquam
falsarius extraordinarie punitur. 3.10.633
- Notarii instrumenta edere ex protocollo re-
nentur, his quorum interest. 3.11.653
- Notarius causæ sine jussu judicis copiam pro-
ductorum partibus communicare non po-
test. 3.11.660
- Quomo-

- Quomodo notio in se comprahendat cognitionem & jurisdictionem. 1.1.10.
- Notorium facti permanentis probatione opus non habet. ibid.
- Super notorio crimine proceditur nullo accusante. ibid.
- Affurs noxali actione interrogat, an talis sit servi dominus & pro qua parte. 2.26.435
- Nullitas ex defectu legitimatationis personarum reddit processum retro nullum. 1.21.187
- Nullitas & restitutio in integrum in eodem libello cumulantur. 2.9.231
- Nullitas processus invalidat confessionem in eo factam. 3.17.680
- Nullitas processus criminalis in Camera introduci potest. 4.2.757
- In causa nullitatis non decernitur inhibitio. 4.9.803
- Nullitas ex actis notoria impedit executionem. 4.9.804
- Judicium nullitatis super quo fundetur. 4.17.865
- Modus procedendi in judiciis a lege præscriptus, si non observetur processus est nullus. ibid.
- Judicium nullitatis instituitur tribus modis. 4.17.866
- Nullitas, & iniquitas simul alternatim in judicium deducuntur. ibid.
- Nullitas hoc modo in judicium deducta simultaneo processu cum iniquitate expeditur. ibid.
- Nullitas & iniquitas sæpe in eodem libello alternatim cumulantur. ibid.
- Sola nullitas non impedit executionem. ibid.
- Nullitas tribus modis incidenter deducitur in appellationis causa. 4.17.868
- Quando nullitas principaliter in judicium deducta notoria est, judex ante litis contestationem processum & sententia cassare potest. ibid.
- Quando utile sit victori ad nullitatem refugium suum sumere. ibid.
- Causa appellationis deducit causam iniquitatis. ibid.
- Tria circa judicium nullitatis observanda. 4.17.870
- In judicio nullitatis offertur libellus, lis contestatur, & alii termini substantiales observantur. ibid.
- Judicium nullitatis coram quo Judice instituitur. ibid.
- Nullitas usque ad 30. annos proponi potest. 4.17.871
- Nullitas per viam exceptionis contra executionem opponi potest. ibid.
- Nullitas notoria impedit executionem non quæ altiore indaginem requirit. ibid.
- Tres nullitates in Curia potissimum attenduntur. 4.17.872
- Nuncii jurati de consuetudine in causis civilibus & pecuniariis citant sine commissione judicis. 2.1.226
- V. Nuncio asserenti se ex commissione judicis citasse credatur? ibid.
- Nunciis creditur in his quæ ad eorum officium pertinent. ibid.
- Nuncius in citatione exequenda ante omnia formam sibi præscriptam observabit. 2.1.229
- Forma nuncio non præscripta reum in personam seu faciem citabit. ibid.
- Nuncius obviam sibi venientem reum præterire non potest, & citare eum ad domum. 2.1.230
- Quis dicatur in hac materia absens ut ad domum citari possit? 2.1. ibid.
- Nuncii Camerae juramento obstricti sunt, ad instantiam appellantium acta requirere. ibid.

O.

Obligatio facti continet id quod interest. 1.9.126

- Officialis alicujus Episcopi est ordinarius Ju-**
dex. 1.6.89
- Opposita exceptione recusationis quæ prote-**
statio interponatur. 2.14.364
- Ordinaria Jurisdictio quæ?** 1.1.2
- Ordinaria aut est lege soluta, ut Principis vel**
legitima ut alterius à Principe. ibid.
- Quodnam est ordinarium judicium.** 1.4.68
- Quod summarium?** ibid.
- Quod sit officium ordinarii judicis.** 1.6.90
- Ordinarius negligentiam sui delegati emen-**
dare debet. ibid.
- Negligentiam Abbatis in corrigendis excessi-**
bus suorum Monachorum, Ordinarius sup-
plere potest. 1.6.91
- Si interior prælatus negligens sit in corrigen-**
dis excessibus suorum Monachorum ordi-
narius supplere potest. ibid.
- Ordinarius vel ipse per se causam cognoscit,**
aut per locum tenentem causam delegat. 1.
7.97
- Ordinarius exequitur sententiam delegati à Pa-**
pa etiam injustam & quare hoc. 1.7.102
- Ordinarius delegato exequenti etiam senten-**
tiam injustam resistere non potest, & quid
hoc casu fiet. ibid.
- Ordinarius recusatus probata suspicionis cau-**
sa etiam partibus invitis causam alteri com-
mittere potest. 1.8.113
- Originale plene probat.** ibid.
- P.**
- P**actum de prorogando jurisdictionem judi-
cis incompetentis. 1.3.58
- Pactum de declinanda jurisdictione Judicis**
competentis. 1.3.60
- Pactum de non declinanda jurisdictione Judi-**
cis competentis. ibid.
- Pactum vide.** 1.3.58
- Pacta vide.** 3.18.693
- Pactum cohæredis cum debitoribus hæredita-**
riis cohæredi non nocet. 2.14.299
- Pactum inter vivos de non appellando ad Ca-**
meram recipitur. 4.2.761
- Papa est iudex in controversia inter Imperato-**
rem & Regem. 1.2.48
- Papa inter laicos in causis secularibus non co-**
gnoscit. 1.2.53
- Papa rescribens Ordinario, ut suppleat negli-**
gentiam Prælatorum per hoc non fit dele-
gatus. 1.6.92
- Papa omnes causas Clericorum laicis delegare**
potest. 1.7.96
- Pares Curia ex lege feudali jurisdictionem**
fortiuntur. 1.1.21
- Pares Curia laici sunt iudices competentes**
inter dominum feudi & Vassallum, clericum.
1.2.45
- Pares eliguntur à litigantibus & quomodo.** 1.
2.47
- Ubi pares Curia non sunt Ordinarius cogno-**
scit. 1.2.47
- Pares Curia debent esse jurati.** ibid.
- Paria sunt non allegare, vel allegata non pro-**
bare. 1.19.157
- Pater super bonis adventitiis filii sine ejus con-**
sensu transigit. 2.17.381
- Pater si ex contractu filii familias conveniatur**
utitur exceptione SC. Maced. 2.22.408
- Pater ratificando mutuum à filio familias con-**
tractum excluditur ab exceptione Mace-
doniani. 2.22.411
- Ratificatio fit tribus modis.** ibid.
- Patrocinium in foro præstantes varia in jure**
fortiuntur nomina. 1.9.158
- Cur advocati Togati dicantur.** 1.9. ibid.
- Patronus causarum curabit fideliter se instrui**
super facto quod in controversiam venit. 1.
19.157
- Pauperi currunt fatalia interponendæ appella-**
tionis. 1.9.687
- Pe-

Petitorium iudicium quod dicatur.	1.4.73	Positiones fiunt ab actore & reo.	3.5.528
In petitorio actor probat dominium.	1.4. ibid.	Quis sit effectus positionum?	ibid.
Causæ petitorii iudicii dominium quasi domini- um jus in re.	ibid.	Positiones fiunt propter probationes.	ibid.
Quare iudicium super proprietate petitorium dicatur.	ibid.	Super exceptionibus dilatoriis possunt fieri po- sitiones ante litem contestatam.	ibid.
Unde cognoscatur an petitorium vel possesso- rium attentatum.	ibid.	Positiones quæ ex parte Rei producuntur de- fensionales communiter dicuntur.	ibid.
In prætorio pignore quoad Creditores unius tituli prioritas temporis non attenditur.	2. 7. 292	Positiones fiunt aut affirmativæ aut negativæ.	3.5.529
Secus si sint Creditores ex diversis titulis, & causis.	ibid.	Quæ affirmativæ?	ibid.
In iudiciali pignore regula qui prior tempore, potior est jure, obtinet.	ibid.	Quæ negativæ?	ibid.
Plebanus est ordinarius iudex in suis parœcia- nos.	1.6.88	Positio incipiens absque eo quod negativa est.	ibid.
Plenarium possessorium quod dicatur.	1.4.77	Positiones debent esse probabiles, non repu- gnantes juri nec factis.	ibid.
Pœna corrumpenti album Prætoris proposita an applicetur parti an Fisco.	1.1.22	Quæ dicantur captiosæ.	3.5.530
Probatur tribus argumentis hanc parti appli- cari.	ibid.	Quæ dicantur impertinentes?	ibid.
Pœna mandantis sine clausula inserta ipso jure non committitur, requiritur sententia de- clinatoria.	2.4.265	Evidenter impertinentes ne quidem cum clau- sula Salvo jure impertinentium admittun- tur.	ibid.
Pœna legalis non jurantis de calumnia non committitur ipso jure.	3.2.522	Positioni non respondetur.	ibid.
Pœna legalis commissæ est contumaciam de- functi non jurantis de calumnia ante decla- rationem non obest hæredi.	3.2.523	Positiones super jure statutorio vel consuetudi- nario ad probandum admittuntur.	3.5.530
Commissæ pœna ob contumaciam non ju- rantis per oblationem juramenti purgatur.	ibid.	Recusans positioni sine tempore respondere non habetur pro confessato.	3.5.531
In pœnis legalibus mora purgati ante senten- tiam.	ibid.	Positiones non erunt inter se & ponderis in- tentioni contrariæ.	ibid.
Quæ sit pœna non respondentis positionibus.	3.6.542	Primus effectus positionum.	ibid.
Pœna non respondentis in utroque actore & reo obtinet.	3.6.543	Quatuor requiruntur ut articuli in contumaci- am pro confessis habeantur.	ibid.
Pœna non respondentis non obtinet in crimi- nalibus.	ibid.	Ponens debet juramentum calumniæ præstare.	3.5.532
		Secundus effectus positionum.	ibid.
		Contenta in libello actor confitetur.	ibid.
		Ut articuli habeantur pro confessatis requiritur declaratoria sententia.	ibid.
		Ex positione à me negata intentionem meam fundare non possum.	ibid.
		Tertius effectus positionum.	ibid.
		Positiones producendæ intra terminum datum ad probandum.	3.5.533

- Positio facti alieni citra perjurium negari potest.** 3.5.537
- Positiones intra terminum probandi produci debent.** 3.5.538
- Positio partim falsa partim vera an in totum negare possit?** 3.5.540
- Positiones medio juramenti dandorum, & responsiones medio juramento respondendorum à partibus exhibentur.** 3.7.544
- In possessorio recuperando agitur ubi vis commissa est, vel possessio sita est.** 1.2.43
- Quod dicatur possessorium judicium.** 1.4.73
- Possessorium judicium duplex.** 1.2.74
- Summarium & plenarium.** ibid.
- Possessio cui jus adversatur non relevat ab onere probandi.** 1.4.78
- Judicium possessorium, & petitorium coram eodem iudice disceptari debent.** 2.14.365
- Possessorium causæ spiritualis coram laico iudice ventilari potest.** 2.14.368
- Possidentes vel detinentes rem nomine alieno in jus vocati nominare dominum in iudicio possunt.** 2.27.439
- Reo neganti se possidere, si conveniatur de mendacio aufertur possessio.** ibid.
- Possidens alieno nomine per solam nominationem domini liberatur ab instantia.** ibid.
- Possidens immobilia in territorio judicantis jure directi domini satisdat.** 2.30.450
- Possidens multa mobilia præciosa, quæ facile non occultantur non satisdat.** 2.30.451
- Bona patris non relevant à satisfactione filii.** ib.
- Possessio relevat ab onere probandi.** 3.8.556
- Quasi possessio transfert onus probandi in adversarium.** 3.8.552
- Postulare omnibus in foro permissum quibus non est prohibitum.** 1.19.159
- Prohibentur postulare vel edicto Prætoris, lege, vel sententia judicis.** ibid.
- Edictum Prætoris de postulando, de quibus postulationibus loquatur.** ibid.
- A præcepto incipere licet, in casibus qui altera parte invita expediri possint.** 2.4.259
- Præcipantia est noverca justitiæ.** 1.5.83
- Prælati Ecclesiastici respectu regalium in secularibus sortiuntur forum coram Imperatore vel Camera Imperii.** 1.2.49
- Prælati Ecclesiarum sub Episcopo habent ordinariam jurisdictionem.** 1.6.88
- Quod sit officium Prælatorum Ecclesiæ.** 1.6.91. & 92
- Prælati Ecclesiarum procuratorem recte constituunt.** 1.21.176
- Præscriptione acquiritur Jurisdictio merum & mixtum imperium.** 1.1.16
- Præscriptionis vocabulum quatuor modis in jure accipitur.** 2.18.391
- Vocabulum præscriptionis tam late patet atq; vocabulum exceptionis.** 2.19.391
- Præscriptio est exceptio ex tempore causam trahens.** 2.18.392
- Per usucapionem triennii directum acquiritur dominium.** ibid.
- Per præscriptionem longi temporis utile dominium.** ibid.
- Per præscriptionem longissimi temporis exceptio.** ibid.
- Præscriptio non tollit actionem ipso jure sed ope exceptionis.** ibid.
- Præscriptio temporis longissimi per solam cautionem interruptitur.** 3.1.501
- Præscriptionem allegans eam probare debet.** 3.8.558
- Habens præsumptionem juris pro se non probat, sed rejicit onus probandi in adversarium.** 3.8.556
- Præsumptio semper credit legitimæ probationi.** 3.10.642
- Præsumptio juris & de jure sunt species plenæ probationis.** 3.24.705
- Quæ dicatur præsumptio juris.** ibid.

I N D E X.

Præsumptionem juris statur, donec probetur
contrarium, & rejicit onus probandi in ad-
versarium. ibid.

Præsumptio juris quomodo ab Alciato defi-
niatur. 3.24.706

Quilibet præsumitur pacisci pro se & hæredi-
bus suis. ibid.

Ex præterito præsumitur in præsens. ibid.

Natus in domo mariti ex uxore præsumitur fi-
lius. ibid.

Scribens absenti se soluturum pecuniam quam
promisit, creditur præsens stipulanti promi-
sisse. ibid.

Quæ dicatur præsumptio juris & de jure. ibid.

Præsumptio juris & de jure quomodo ab Al-
ciato definiatur. ibid.

Quare dicatur præsumptio juris & de jure. 2.
24.707

Præsumptio juris & de jure alias violenta &
necessaria dicitur. ibid.

Pro inventario tutoris solenniter confecto mi-
lita præsumptio juris & de jure. ibid.

Cognoscens sponsam de futuro præsumitur in
matrimonium consensisse. ibid.

Præsumptio sumpta ex naturalibus causis non
recipit probationem in contrarium. ibid.

Præsumptio juris & de jure ex humanis princi-
piis orta non admittit aliam probationem. ibid.

Præsides & proconsules in provinciis potesta-
tem habere dicebantur. 1.1.25

Prætor aut alius magistratus jurisdictionem ex-
ercebant quando judicium in causis pecunia-
riis dabant. ibid.

In quibus causis Prætor olim cognitionem
suam præbuerit. 1.1.12

Prætor per excellentiam Magistratum gerere
dicitur. 1.1.25

Prætor edicto suo de compromissis duo com-
plexus est. 1.9.118

Prætor edicto de postulando tres constituit

ordines non postulantium. 1.19.159

Primus ordo est eorum, qui neque pro se, neque
pro aliis postulare possunt. ibid.

Qui sunt in primo ordine. ibid.

Secundus ordo est eorum, quibus pro se sed
non pro alio postulare permittitur. ibid.

Hic secundus ordo tria genera hominum com-
plectitur. 1.19.160

Prætor tria proposuit edicta circa materiam
de in jus vocando. 2.1.242

Primum edictum duo habet capita. ibid.

In capite primo complectuntur personæ quæ
in jus vocare non possunt. 2.1.243

Capite secundo personæ quæ sine venia in jus
non vocantur. 2.1.244

Qui in jus vocari non possint sine venia recen-
centur in textu. ibid.

Secundum edictum quid in se compræhendat. 2.1.145

Edicto tertio prohibet Prætor ne in jus voca-
tum quis vi eximat. ibid.

Primogenitus in feudo succedit. 1.1.13

Primogenitus ante adeptum regnum natus, in
regno succedit. ibid.

Princeps, dux, aut comes, civitates, oppida &
castra alienare non potest. 1.1.22

Principales litigatores, actor & reus jurent de
calumnia, licet per procuratores agant, qui
litem contestati sint. 3.2.508

Quid juret actor? ibid.

Quid reus? ibid.

Quid uterque actor & reus jurent. ibid.

Privata scriptura contra scribentem non pro-
bat, nisi sit agnita. 3.26.712

Privata scriptura etiam à debitore agnita con-
tra tertium non probat. 3.26.715

Quinque sunt species privatæ scripturæ. ibid.

Scriptura privata contra tertium semiplene
probat. 3.26.716

Scriptura privata in judicio producta, si nihil
contra excipiat, videtur tacite recepta. ib.

- Scriptura privata in antiquis plene probat. ibid.
- Ratione privilegii sortitur quis forum. 1.2.48
- Privilegio exemptionis in præjudicium concedentis renunciari non potest. 1.3.60
- Privilegia advocatorum. 1.19.164
- In dote confessata tantum privilegium prælationis anteriorum creditorum locum non habet. 2.28.432
- Privilegia de non appellando Camera infinuari debent. 4.12.759
- Privilegiatus non utitur suo privilegio contra æque privilegiatum. 3.11.650
- Probatio deber esse concludens. 3.8.546
- Probatio debet fieri iudici. ibid.
- Unde dicatur probatio. ibid.
- Probatio alia est plena, alia semiplena. 3.8.547
- Quæ dicatur plena probatio. ibid.
- Quæ semiplena. ibid.
- Duæ semiplenæ probationes conjunguntur ad faciendam plenam probationem. 3.8.551
- Probatio regulariter incumbit aëtori affirmanti. 3.8.556
- Probandi facultas statuto ad certam speciem probationes restringendi potest. 3.8.559
- Quis sit effectus probationum. ibid.
- Processus agitatus coram iudice incompetenti est ipso jure nullus. 2.1.261
- Processus qui in causis mandatorum sine clausula observatur. 2.4.265
- Narrata supplicationis summarie verificari debent. 2.4.266
- In causis mandatorum sine clausula libellus formalis non requiritur. ibid.
- Reus in termino comparitionis aut parere aut excipere debet. ibid.
- Impetrans contra exceptiones replicat, vel per generalia concludit. ibid.
- Processus non decernuntur in causis pauperum nisi examinatis prius actis. 2.6.276
- Procurator cum libera impetrans novum jus dominum edicto non reddit obnoxium. 1.1. 29
- Procurator coram arbitro non cavet de rato. 1. 9.121
- Procuratores invitati ad suspiciendum procurationis officium cogi non possunt. 1. 20.167
- Ratio diversitatis inter advocatum & Procuratorem. ibid.
- Cur usus procuratorum in judiciis & negotiis necessarius sit. 1.21.173
- Potest quis per se vel per procuratorem causas agere. ibid.
- Procurator nemo invitatus esse cogitur. 1.21. 174
- Procuratoris officium utile est & infamis illud administrare potest. ibid.
- Procuratorium suspicientes dignitate privantur. ibid.
- In iudicio Camera & aliis Consistoriis infames non possunt esse procuratores. ibid.
- Procurator de quota litis pacisci non potest. 1. 21.175
- Loco palmarii aliquid dari potest. 1.21.175
- Quid differat procurator ab avvocato. ibid.
- Procurator constituitur à domino. 1.21.176
- Procurator ante litem contestatam non potest subsistere. ibid.
- Procurator aut est verus, falsus, aut improprius. ibid.
- Verus, qui mandato domini aliena negotia administrat. ibid.
- Quis dicatur falsus procurator? ibid.
- Effectus falsi procuratoris. ibid.
- Pars appellans à sententia contra falsum procuratorem lata ratificat eam. ibid.
- Improprius procurator est, procurator in rem suam. ibid.
- Ex parte aëtoris dicitur quatuor modis quis procurator in rem suam. ibid.
- Quid intersit an directæ actiones mandatæ sint an utiles cessæ. 1.21.177

Ex parte Rei quomodo constituitur procura-
tor in rem suam. ibid.
Procurator volens defendere reum tripliciter
considerari potest. ibid.
Aut ut simplex procurator hoc facit, aut ut
procurator in rem suam, aut animo novan-
di volens reum liberare ab instantia. ibid.
Procurator verus aut est generalis aut specialis.
ibid.
Quis dicatur procurator generalis? ibid.
Quis specialis? ibid.
Procurator generalis aut est simpliciter talis,
aut generaliter cum libera. 1.21.178
Quomodo constituatur procurator cum libera.
ibid.
Procurator cum libera quam potestatem ha-
beat. ibid.
Procurator cum libera non habet potestatem
alienandi & donandi. ibid.
Qui non possint esse procuratores? 1.21.181
Procuratori, si actorem defendere nolit, dene-
gatur audientia. 1.21.183
Procurator actoris datus ad agendum censetur
& datus ad defendendum. ib.
Procurator tribus modis legitimatur ad pro-
cessum. 1.21.184
In usu practico quomodo fiant constitutiones
procuratorum traditur. 1.21.185
In omnibus causis intervenit procurator in
quibus specialiter non est prohibitum. 1.21.186
In publicis judiciis non intervenit procurator.
ibid.
Nec in causis quibuscunque criminalibus in
quibus imponitur poena supra relegationem.
1.2.168
Certi casus quibus in criminalibus procurator
intervenire potest. ib.
Si procurator est solvendo datur contra eum
actio mandati ad damna, & interesse. 1.21.192
Procurator de omni culpa etiam levissima te-
netur. ibid.

Gesta per falsum procuratorem non nocent
domino. 1.22.194
Procurator rei generaliter defensor dicitur. 1.
22.195
Procurator actoris praestat cautionem de rato.
2.31.456
Quid sit cavere de rato? 2.31.456
Quid rem ratam habere? ibid.
Quando procurator actoris satisdet de rato. ib.
Quando dubium sit an procurator habeat man-
datum? ibid.
Quando procurator sub cautione rati ad agen-
dum non admittatur. 3.31.457
Cur procurator coram arbitro sine mandato li-
tigantis non caveat de rato. ibid.
Quando procurator actoris non habeat necesse
cavere de rato. ibid.
Procurator Rei semper & in omnibus causis
judicatum solvi satisdat. 2.32.462
Procurator Rei satisdat judicatum solvi, si ab
eo satisfactio exigatur. 2.32.463
Procurator Rei etiam mandato carens satisfaciens
judicatum solvi ad defensionem admittitur.
ibid.
Procurator qui litem contestatus est, non revo-
catur nisi cum causae cognitione. 3.1.549
Gesta cum procuratore legitime revocato, ipso
jure non valent. ib.
Procurator qui litem contestatus est, citandus
est. 3.1.550
Procurator qui litem contestatus est, in animam
propriam jurat de calumnia. ibid.
Sic substitutus qui litem contestatus est, alium
substituere potest. ibid.
In procuratorem post litem contestationem fer-
tur sententia. ibid.
Procurator habens speciale mandatum, si juret
de calumnia in animam domini ipse domi-
nus jurare non cogitur. 3.1.510
Ratio cur exigatur in procuratore jurante pro
domino de calumnia speciale mandatum. ib.
H h h h h h 1

Causa in qua jurat procurator de calumnia in speciali mandato exprimi debet juxta quosdam. ibid.

Procurator in rem suam de calumnia juret in animam suam. 3.1.511

Suspicientes alienam defensionem invito domino in propriam animam jurent de calumnia, solite contestata, postquam dominus juravit, causam occupant. 3.1.512

Procuratores jurant tam de calumnia domini quam propria. 3.2.513

Procurator jurat de calumnia licet ante ipse dominus juraverit. ibid.

Procurator qui ex officio judicis datus est an juret de calumnia. 3.2.514

Procurator qui litem contestatus est, citandus est ad audiendam sententiam. 4.1.744

Procuratore condemnato judicati actio non adversus eum sed contra dominum datur. ibid.

Prodigus cui bonis interdictum est curatorem accipit. 1.16.141

In quib. prodigus æquiparatur furioso. 1.16.141

Prodigus vilis persona reputatur. ibid.

Prodigus cui bonis interdictum est transigere non potest. 2.20.381

Productio instrumenti ab eo facta qui solitus est falsis uti instrumentis derogat fidei instrumenti. 3.1.635

Producens contraria instrumenta non probat. 3.10.640

Si à diversis contraria producantur instrumenta quid judex facere debeat? 3.1.641

Promissio in judicio facta præcise obligat. 1.3.58

Proprietatis quæstio in causam possessorii admitti non debet. 1.4.77

Prorogatio fit quatuor modis. 1.3.54

De persona ad personam quomodo fiat prorogatio. ibid.

Prorogatio de persona in personam ut valeat duo requiruntur. 1.3.55

Prorogans jurisdictionem scire debet eum judicem esse sibi incompetentem cujus jurisdictionem prorogat. ibid.

Prorogatio tacite quomodo fiat. 1.3.58

Prorogatio de tempore ad tempus quomodo fiat. 1.3.61

Prorogatio termini debet fieri intra terminum. ibid.

Quomodo de loco ad locum. 1.3.62

Prorogatio intra terminum fieri debet. 4.2.767

Protestationes sæpe interponuntur interveniente impedimento de non lapso neque labendo termino præfixo. 2.35.475

Prothocollum quid sit? 3.10.622

Prothocollum unde dictum. 3.10.623

Provincialis in Monachos suæ provinciae ordinariam habet jurisdictionem. 1.6.88

Proxeneta super contractu in quo proxenetae sunt invitus non fert testimonium, nisi de consensu partium. 3.9.566

Proxime agnatus maxime idoneus curator erit furiosi & prodigi. 1.16.14

Publica utilitas suadet, ut absentes à præsentibus in judicio defendantur. 1.22.195

Sola publicatio testium non impedit ulteriorem productionem. 3.9.585

Publicatio testium in summario non impedit aliam productionem super iisdem articulis in ordinario judicio. 3.9.599

Pupilli, viduæ & miserabiles personæ corà Imperatore immediate forum sortiuntur. 1.2.52

Pupilli, viduæ per rescriptum principis ab ordinario advocari non possunt. ibid.

Pupilli & minores non habent legitimam personam standi in judicio. 1.15.139

Pupillus non habet personam standi in judicio. 1.13.135

Pupillis, viduis & aliis miserabilibus personis, qui advocatum invenire non possunt, judex iis petentibus dat advocatum. 1.19.150

Pupillus & minor si curatorē habent sine ejus voluntate transigere non possunt. 2.20.381

Q.

Quadrimestre datur judicatis ad judicatum solvendum. 2.35.472

Qualis qualis petitio loco libelli est. 1.4.69

Qualitates adventitiæ in libellis mutantur usque ad sententiam. 2.9.319

Quærela est affine remedium supplicationi. 4.15.859

In casibus in quibus sententia non transit in rem judicatam si appellatum non sit quodcumque quærela apud eundem judicem proponi potest. 4.15.860

Judex antequam admittat quærelam summarie de injustitia sententiæ se informare debet. ibid.

Utile est in casibus quibus sententia non transit in rem judicatam appellare alias sententia datur executioni. ibid.

Extrajudicialiter gravatus vel per interlocutoriam, si non appellavit, aut deserta est appellatio, adhuc habet quærelam. ibid.

In causa matrimoniali contra duas conformes quærelare licet. ibid.

Quæstio status arbitro non committitur nec actio popularis. 1.9.123

Quæstio domini super pignore creditori mota debitore sciente ei præjudicat. 2.14.335

Quæstiones super falcidia detrahenda intra annum finiendæ sunt. 2.35.471

R.

Rasura in instrumento arguit falsitatem. 3.10.637

Ratihabitio fit expresse vel tacite. 4.10.835

Expresse fit ratihabitio verbis, scriptis, aut ipso facto. ibid.

Tacite per lapsum quadriennii. ibid.

Rationes defuncti plene debiti non probant. 3.8.588

Recognitio Signum & manus instrumenti agnoscenda vel diffitenda sunt. 3.10.625

Cum qua protestatione plerumque recognitiones fiant. ibid.

Quis sit effectus hujus protestationis. ibid.

Si manus & sigillum non agnoscatur quid porro producenti faciendum. ibid.

Reconventio coram arbitro non admittitur. 2.10.224

Reconventionis jus, duabus potissimum rationibus nititur. ibid.

Quem quis pro se judicem elegit, eundem & contra se pati debet. ibid.

Frustra quis petit sibi solvi debitum qui alteri recusat solvere. ibid.

Quando reconventio fieri debeat Dd. variant. 2.10.325

Reconventio fit ante litis contestationem vel immediate post. ibid.

Reconventio alia est propria alia impropria. ibid.

In quibus causis reconventio locum non habeat? 2.10.326

Reconventio non admittitur in causis criminalibus ut inducat competentiam judicis. ibid.

Criminaliter accusatus de alio crimine reaccusare potest, si suam, vel suorum injuriam prosequitur. ibid.

In causa appellationis non admittitur reconventio. ibid.

Coram arbitro, non fit reconventio. 2.10.327

Nec coram paribus Curiae. ibid.

Coram quibus judicibus recte fiat reconventio? ibid.

Coram ordinario recte fit reconventio. ibid.

Item coram delegato ab una parte impetrato. ibid.

- Reconventio potest fieri coram Judice privilegiato.** 2.10.328
- Reconventio est species prorogationis.** ibid.
- Coram judice prorogato recte fit reconventio.** ibid.
- Quis sit effectus reconventionis?** ibid.
- Reconventio de non competenti Judice facit competentem.** ibid.
- Reconventio extendit jurisdictionem delegati extra terminos commissionis.** ibid.
- Causa con- & reconventionis pari passu ambulant.** 2.11.329
- Sunt eadem sententia terminandæ.** ibid.
- Fallit si de una liqueat, & de altera non.** ib.
- Debito actoris liquido instituta Rei reconventionem cum executione aliquantisper superferri debet.** ibid.
- Instituta causa con- & reconventionis ea prius decidenda quæ facum trahit periculum animæ.** ibid.
- Rector Universitatis est Judex Ordinarius.** 1.6.89
- Recusans judicem suspectum juret de calumnia.** 2.13.362
- De Jure Canonico causæ suspicionis in libello exprimi & coram arbitris probari debent.** ibid.
- Causa repellens testem à testimonio multo magis repellit judicem à judicio.** 2.13.362
- De jure civili arbitri electi probata causa suspicionis super principali causa cognoscunt.** 2.13.362
- De jure Canonico arbitri tantum de causa suspicionis cognoscunt ea probata causa remittitur ad superiorem.** ibid.
- Recusatione facta Judex supersedere debet in cognoscendo, donec causa suspicionis coram arbitris cognoscatur.** ibid.
- Causa suspicionis non probata aut irrelevante, causa remittitur ad judicem recusatum terminanda.** 2.13.363
- A sententia arbitratorum juris super recusatione facta appellari potest.** 2.13.363
- Effectus recusationis judicis.** 2.13.364
- Cessat effectus recusationis si ea opposita adhuc coram judice recusato procedatur.** 2.13. ibid.
- Cessat effectus si causa recusationis sit manifeste frivola.** ibid.
- Habens annuos redditus in territorio judicantis non satisfacit.** 2.30.450
- Ab arbitramento petitur reductio ad arbitrium boni viri à sententia arbitri non appellatur.** 1.10.129
- Remissio passionis uni colono facta alii non prodest.** 2.11.335
- Relatio nuncii de facta citatione est tertia pars citationis.** 2.1.234
- Relatio nuncii scribi debet in actis, quia est de substantia judicii.** ibid.
- Si de facta executione apud acta non constet, non recte proceditur in contumaciam.** 2.1.235
- Relatio nuncii recte fit apud Protocolum sine præsentia judicis.** ibid.
- Relationi nuncii creditur propter juramentum quo judicio obstrictus est.** ibid.
- Si nuncius Reum ad domum citavit quomodo relationem suam faciet.** ibid.
- De communi stylo Curiarum quomodo relationes fiant?** 2.1.235
- Juxta Ord. Camerae Notarius exequens debet super executione facta instrumentum in membrana erigere.** ibid.
- Per relationem obstetricum probatur an mulier sit prægnans.** 3.21.702
- Relationi medicorum & Chyrurgorum statuo super morbis & vulneribus.** ibid.
- Rustico de re rustica creditur.** ibid.
- Agrimensori de modo agrorum.** ibid.
- Sententia lata ex relatione peritorum in arte non transit in rem judicatam.** 3.21.703
- Relationi nuncii super facta executione processuum**

- cessuum statuer. ibid.
- Non creditur relationi nunciorum in his quæ eorum factum non concernunt. ibid.
- Relatio nuncii admittit probationem in contrarium. ibid.
- Quis olim fuerit relationum usus. 3.31.730
- Quæ ad relationem olim frequentatam requirebantur. ibid.
- Quis erat effectus relationis? 3.31.731
- In casibus omnino dubiis hodie requirimus decisionem Cæsaream. ibid.
- Relationes quæ hodie in usu sunt speciem consultationis referunt. 3.32.732
- Referentes nostri temporis, non sunt iudices sed consultores. ibid.
- Relatio specifica ad certam partem actorum vim expressionis gravaminum habet. 4.4.784
- Remedium restitutionis in integrum à prætoribus inventum est. 4.10.813
- Renunciatio liti in expensis condemnandus est. 3.2.523
- Renunciatio non extendit se ad incognita. 3.2.595
- Renunciatio litis inducit tacitam confessionem. 3.17.678
- Non obstante renunciatione allegationes juris fieri possunt, quæ ad acta non veniunt. 3.28.720
- Allegationibus facti renunciari potest. 3.28. ib.
- Productioni testium, & Instrumentorum renunciari potest. ibid.
- In causis criminalibus, probationibus renunciari nequit. 3.28.721
- Post renunciationem testium, testes omnino legales & omni exceptione maiores admittuntur. ibid.
- Renunciatio probationum prima instantia non excludit easdem in causa appellationis. ib.
- Juramento potest quis renunciare. ibid.
- Quid replicaturo in causis mandatorum observandum sit. 2.4.264
- Rescripta motu proprio emanata exceptionem sub & obreptionis non patiuntur. 1.1.28
- Per rescriptum principis potest quis trahi extraordinarium Judicem. 1.2.53
- Rescriptum Papæ recipit interpretationem à jure communi. 1.7.98
- Rescriptum Papæ in procedendo non censetur excludere exceptionem legitimationis. ib.
- Rescriptum excludens exceptiones intelligitur de frivolis & irrelevantibus. ibid.
- Rescriptum Principis super venia ætatis impetrata Judici insinuari debet. 4.10.837
- Omnibus rescriptis ipso jure inest hæc clausula, si preces veritate nitantur. 2.3.254
- Rescriptum ad lites intra annum præsentandum est. 2.35.473
- Responsio cum protestatione de non contestando litem non inducit litis contestationem. 3.1.494
- Fallit in casu, si iudex jusserit litem contestari. ibid.
- Responsiones fiunt per verbum credit, vel non eredit. 3.6.536
- Responsio per verbum credit est veritatis expressiva, & confessionem inducit. ibid.
- Si positio non sit responsalis quomodo respondeatur. ibid.
- Responsiones sufficientes quales esse debeant. 3.6.539
- Quando contra responsiones fiunt exceptiones iudex non expectata replicatione interloqui potest. 3.6.540
- Contra responsiones temere non est excipendum. ibid.
- Respondens potest dividere positionem multiplicem. 3.6.541
- Pars respondere debet positionibus per se advocato, & procuratore semotis. ibid.
- Hæc maxime procedit si procurator non sit satis instructus, vel pars ipsa legalior. ibid.
- Ex quibus causis læsi restituantur in integrum. 4.10.813

- Tantum reddit restitutio quantum abstulit læ-**
fio. ibid.
- Quid sit in integrum restituere?** 4.10. ibid.
- Restitutio fit cum causæ cognitione.** ibid.
- In petenda restitutione in integrum requiritur**
partis adversæ citatio. ibid.
- Ob modicam læsionem non datur restitutio.**
ibid.
- Non datur extraordinarium remedium restitu-**
tionis in integrum quousque competit or-
dinarium. ibid.
- Restitutio in integrum intra quadriennium**
post completum 25. annum institui, & ter-
minari debet. ibid.
- Quadriennium hoc ab initio est utile in pro-**
gressu continuum. ibid.
- Quadriennium restitutioni præfixum potest à**
Judice ex causis legitimis prorogari. ibid.
- Minores quanto tempore restituuntur.**
ibid.
- Majores quanto tempore integri restitutio-**
nem habeant? 4.10.815
- Pendente restitutione in integrum contra rem**
judicatam executio suspenditur. ibid.
- Restitutio in integrum non suspendit executio-**
nem quando præsumptio est contra peten-
tem restitutionem. ibid.
- Quis sit effectus restitutionis in integrum?** ib.
- Restitutio fit hinc inde & læso, & ei à quo quis**
læsus est. ibid.
- Qui restituantur in integrum.** 4.10.816
- Gestum à minori triplici remedio reponitur.**
ibid.
- Tempus 25. annorum computatur de momen-**
to in momentum. ibid.
- Restitutio filii familias patri ejus non prodest.**
ibid.
- Effectus restitutionis contra sententiam.** 4. 10.
824
- Reformatio Juliensis quid disponat circa re-**
stitutionem in integrum. 4.10.824
- Restitutio in integrum iterum non petitur nisi**
ex novis causis. 4.10.838
- A denegata restitutione in integrum appellari**
potest. ibid.
- Adversus casum fortuitum minor non restitui-**
tur. 4.10.839
- Minor non restituitur contra æque privilegia-**
tum. ibid.
- Contra juratum contractum minor non resti-**
tuitur. ibid.
- In spiritualibus restitutio in integrum locum**
non habet. 4.10.840
- Petenti restitutionem in integrum incumbit**
probare judicem ex falsis instrumentis judi-
casse. 4.18.890
- Contra rem judicatam non impetratur re-**
paratio temporis per rescriptum principis.
4.2.772
- Res judicata est effectus sententiæ.** 4.18.876
- Res judicata dicitur sententia, à qua non est ap-**
pellatum. 4.18.876
- Res inter alios acta aliis nō præjudicat.** 2.11.331
- Reg. Res inter alios acta procedit etiam in ex-**
trajudicialibus negotiis. ibid.
- Quæ causa fuerit introducendæ Revisionis?**
4.16.861
- Pro revisione supplicatur Electori Moguntino.**
4.16.862
- Modus procedendi in revisione.** ibid.
- Revisores una cum judice, & Assessoribus Ca-**
meræ acta revident. ibid.
- Pendente revisione executio suspenditur.** 4.16.
863
- Revisionis non revisio.** ibid.
- In causa infra 50. aureos non appellatur ad Du-**
cem Juliac. sed revisio petitur. 4.16.864
- Revocatio attentatorum peti potest in quacun-**
que parte litis usque ad conclusum in causa.
4.9.808
- Varia competunt remedia pro revocatione at-**
tentatorum. ibid.

- Primum extraordinarium imploratio officii judicis. ibid.
- Secundum ordinarium per interdictum, unde vi. ibid.
- Tertium est conditio ex L. si quis in tantam C. unde vi. ibid.
- Reus sortitur forum septem præcipue ex causis. 1.2.34
- Reus sortitur forum in loco domicilii, siue ibi reperiat, siue non. 1.2.35
- Reus in loco domicilii quod tempore contrahus habuit recte convenitur. 1.2.36
- Reus criminis in loco domicilii recte convenitur. 1.2.37
- Reus ratione contractus forum sortitur. ib.
- Reus sortitur forum in loco delicti. 1.2.39
- Reus ratione delicti sortitur forum quoad suam personam & quoad bona. ibid.
- In loco delicti, domicilii litis contestatae & ubi deprehenditur. 1.2.40
- Reus quis dicatur. 1.13.138
- De qualificatione Rei non queritur, & cur hoc. ibid.
- Reus unde dicatur. ibid.
- Reorum plerumque est fugere. 1.14. ibid.
- Rei sunt favorabiliores actoribus. ibid.
- In pari causa melior est conditio possidentis. ibid.
- In dubio pro reo pronuntiandum. ibid.
- Reus excipiendo fit actor. 1.19.158
- Si Rei defensiones relevantes sint secure ei patrociniū præbetur. ibid.
- Contra reum debite ad denunciatum proceditur in contumaciam, licet ad notitiam ejus non venerit. 2.1.231
- Reus sua culpa absens ad domum citari potest. 2.1.230
- Reus comparens in termino & recedens sine licentia judicis contumax reputatur. 2.7.281
- Reus contumax in non veniendo ad judicium
- condemnatur, in expensas ex officio judicis actore petente. ibid.
- Reo tribus modis contra actoris contumaciam subvenitur. 2.7.283
1. Si actor in termino non compareat nec citationem reproducat. ibid.
2. Si edita actione, & lite contestata, causam non prosequatur. ibid.
3. Si edita actione, & lite contestata vel non causam non prosequatur. ibid.
- Reus quandoque est contumax in non respondendo libello. 2.7.285
- Reus contumax in personali actione punitur per inmissionem in bona. 2.7.288
- Actor mittitur in possessionem ex primo decreto cupediae causa ut sit securus de suo credito. ibid.
- Missus ex primo decreto non possidet, sed in possessione est. ibid.
- Aliud est possidere aliud in possessione esse. 2.7.289
- Missionis ex primo decreto quis sit effectus. ibid.
- Quid commodi actor ex ista detentatione habeat. ibid.
- Reus cujus bona ex primo decreto possidentur si juri se offerat de judicio sisti satisfacit, & expensas refundat, auditur. 2.7.290
- Si reus immobilia non possideat fit missio in nomina debitorum. ibid.
- Secundus effectus missionis in bona ex primo decreto. 2.7.291
- Tertius effectus. ibid.
- Reus respondens ad libellum postea super exceptione de generalitate libelli non auditur. 2.9.309
- Reus pendente causa conventionis coram delegato alias literas commissoriales super causa reconventionis impetrare non potest. 2.10.327
- Reus in criminalibus semel absolutus ab alio

- accusari non potest, nisi doceat priorem ac-
cusatorem pravaricasse. 2.11.334
- Reus pluribus exceptionibus uti potest. 2.12.347
- Reus uti potest pluribus exceptionibus diver-
sis, & inter se contrariis. ibid.
- Reus intentionem actoris antequam excipiat
pure negare potest. 2.12.348
- Reus obscure opponens exceptionem succum-
bit. 2.12.349
- Reus litem contestando de opponendis exce-
ptionibus peremptoriis contestari debet. 2.12.357
- Reo cui oblatus est libellus dantur 20. dies ad
deliberandum. 2.35.470
- Reo dantur induciæ ad deliberandum an cede-
re, vel contendere velit. 2.35.476
- Reo in criminalibus recusante jurare de calu-
mnia, oritur iudicium contra eum ad tortu-
ram. 3.2.516
- Reus nolens jurare de calumnia actori per sen-
tentiam condemnandus est. 3.2.522
- Reus edit instrumenta actori quando ista edi-
tio tendit ad liberationem actoris. 3.11.650
- Ob favorem causæ, & personarum fit editio
à reo. ibid.
- Instrumenta quibus reus in iudicio utitur acto-
ri edenda sunt. ibid.
- Reus ratione contractus obnoxius est rationes
suas edere, & ad hoc compelli potest. ibid.
- Si periclitetur veritas iudex ex officio cogit
reum actori edere iura. ibid.
- Ad probandam replicationem, vel triplica-
tionem reus actori edit instrumenta. ib.
- S.
- S**acerdos in testem productus secreta con-
fessionis revelare non potest. 3.18.694
- Salarium solutum advocato eo moriente in-
tra annum non repetitur. 1.19.164
- Salarium advocatis debetur vel ex publico vel
ex conventione privata. 1.20.169
- Salarium advocatorum certam habet in ju-
re determinatam quantitatem & laxam. ibid.
- Quando hoc procedat & quando non. ib.
- Ex publico quando salarium debeatur. ibid.
- Quando ex conventione? ibid.
- Hæredibus advocati debetur salarium illius
anni in quo advocatus mortuus est. ibi.
- Quandocunque non constet per advocatum
quo minus patrocinetur debetur salarium. ib.
- In taxando salario advocati quid attendendum. ibid.
- Quæ actiones competant pro exigendo sala-
rio. 170
- Salarium nudo pacto promissum petitur ex L.
unica C. de suffrag. ibid.
- In salario advocatorum speciale quod nudum
pactum pariat actionem. ibid.
- Salarium non promissum officio iudicis exigi-
tur. ibid.
2. Promissum honorarium si vicerit advocatus
integrum debeat, si pars transegerit cum
adversario. ibid.
- Distinctione determinatur quæstio. ibid.
- An advocatus pro salario convento etiam
in causa appellationis patrocinari debeat. ibid.
- Constitutio salarii procuratori facta non facit
quo minus sit legitimus procurator. 1.21.175
- Coram arbitro de iudicio sisti non satsidatur &
quæ ejus ratio. 1.9.121
- Satsidatio generatim accepta dividitur in vo-
luntariam, & necessariam. 2.29.446
- Voluntaria satsidatio quæ dicatur. ibid.
- Quæ necessaria. ibid.
- Referuntur aliquot species extrajudicialis sa-
tisdatio-

tisdationis. ibid. Quid sit satisdare. 2.29.447 Satisdatio fit duobus modis fidejussoribus, vel pignoribus. ibid. Quod prætoriae satisfationes pignora non admittant probatur juris textibus, & multis autoritatibus. ibid. Qua occasione Satisfatio de judicio fisci introducta sit. 2.30.449 Quis modus satisfidandi de judicio fisci olim fuerit. ibid. De judicio fisci satisfidare quid hodie sit. 2. 30. 450 Satisfatio de judicio fisci cur introducta sit? ibid. Quando reus de judicio fisci satisfidet. ibid. Immobilia quæ reus possidet si liti motæ sufficientia non sint pro eo quod deest, satisfidare debet. ibid. Habens usumfructum vel jus pignoris in re immobili non relevatur ab onere satisfidandi. ibid. Quod in creditore, cui fundus pro precio æquivalente obligatus est, limitatur. ibid. Satisfatio de judicio fisci præstatur à reo si ab actore ante litis contestationem fuerit petita. 2.30.452 Satisfationes non sunt de substantia processus. 2.30. ibid. Quis sit effectus satisfationis de judicio fisci? ib. Quid veniat in actionem in factum ex satisfatione de judicio fisci. ibid. Circa satisfationes actoris de rato tres casus distinguendi sunt. 2.31.457 Effectus satisfationis de rato. 2.31.459 Quid hodie circa satisfationem de rato praxi observetur. 2.31.460 Quid Ord. Curiae Monast. circa satisfationem de rato disposuerit. ibid. Judicatum solvi satisfatio quid in se comprehendat. 2.32.461	Satisfatio procuratoris judicatum solvi dominum principalem non obligat. ibid. Satisfatio judicatum solvi tres clausulas de re judicata, de re defendenda, & de dolo malo in se continet. ibid. Communia quædam prætoriarum satisfationum. 2.32.463 1. Quod ante litem contestatam exigere, & præstari debeant. ibid. In satisfatione prætoriae. Promissio facti alieni benignam recipit interpretationem de efficiendo, ut alius faciat prætoriae. ibid. 3. Satisfatio prætoriae utiliter constituta quandoque ex causa revocatur, secus in conventionali. ibid. Obligans se pro alio præsupponit eum alii obligatum. 2.32.464 Scriba judicii varia in jure sortitur nomina. 1.26.202 Proprie actarius dicitur, & cur hoc. ibid. In quo consistat officium Scribæ judicii. ibid. In summaris causis ea quæ proponuntur ad protocollum redigenda sunt. 1.26.203 Judicii scriba acta non debet publicare sine consensu judicis. ibid. Nec partibus productorum, & sententiarum copiam dare, nisi ex mandato judicis. ibid. Jura & munimenta causarum quibus judici fit fides coram Notario, causæ produci non possunt. ibid. Scriptura habens authenticum sigillum plene probat. 3.12.661 Scriptura privata quæ sit. 3.26.712 Scriptura privata plene non probat contra scribentem. ibid. Tria sunt adminicula, quæ privatam scripturam juvant ut probet contra scribentem. ib. Scriptura privata plene contra scribentem probat, si manus scribentis recognita sit. ibid.

- Secundum adminiculum est recognitio manus scribentis, per testes. 3.26. ibid.
- Tertium adminiculum comparatio literarum. ibid.
- Quatuor sunt genera scripturarum per quæ fit comparatio. 3.26.713
- Scriptura privata ad quam fit comparatio debet continere subscriptionem trium testium. ibid.
- Ex scriptura privata qua usus est adversarius in iudicio potest fieri comparatio. ibid.
- Ex scriptura privata carente subscriptione trium testium potest fieri comparatio, si agnita sit in iudicio. ibid.
- Id quod probat debet esse certius eo quod est probandum. ibid.
- Ex scriptura privata declarata per sententiam esse adversarii, vere fit comparatio. ib.
- Per scripturas ex archivo publico productas fit comparatio Senatus-consulto. ibid.
- Sententia delegati quomodo executioni demandetur. 1.7.101
- Sententia nulla delegati extinguit ejus jurisdictionem. 1.13.110
- Sententia contra pupillum indefensum lata nulla est. 1.13.135
- Sententia pro pupillo, vel minore indefenso lata valet. ibid.
- Sententia contra minorem indefensum lata non valet. 1.17.143
- Sententia contra defensorem executioni mandatur. 1.24.196
- Sententia contra testamentum nocet omnibus quibus aliquid in testamento debetur. 2.11.337
- Sententia in causa status valet contra omnes qui sunt de ista cognatione. ibid.
- Sententia contra Rectorem Ecclesiæ præjudicat successoribus. 2.11.338
- Sententia contra tutorem, vel curatorem præjudicat pupillo, & minori. ibid.
- Sententia lata contra matrimonium nunquam transit in rem judicatam. 2.16.378
- A sententia contra matrimonium non est necesse appellare. ibid.
- Sententia confessio in jure facta & evidenti rei parificantur. 3.19.699
- Sententia cujus iniquitas per evidentiam rei apparet non transit in rem judicatam. 3.20.700
- Sententia unde dicta sit? 4.1.735
- Sententia duplex est alia definitiva alia interlocutoria. ibid.
- Quæ dicatur definitiva sententia? ibid.
- Sententia definitiva unde dicta. ibid.
- Sententia definitiva absolutionem vel condemnationem continere debet. ibid.
- Sententia expresse vel virtualiter absolutionem vel condemnationem continere debet. ibid.
- Sententia interlocutoria quæ dicatur. ib.
- Unde dicatur interlocutoria? ibid.
- Omnis vox judicis ad causam faciens dicitur interlocutoria. 4.1.736
- In quibus differat sententia definitiva ab interlocutoria. ibid.
- Sententia interlocutoria quoad judicem nunquam transit in rem judicatam. ibid.
- Sententia debet ferri à competente iudice. 4.1.738
- Sententia debet proferri in scriptis. 4.1.738
- Sententia debet esse conformis libello. ibid.
- Sententia in re causa & actione debet esse conformis libello, quæ singula declarantur. ibid.
- Matura cum deliberatione judicandum. ibid.
- Sententia profertur partibus præsentibus, vel una parte absente. 4.1.741
- Actore absente post litem contestatam quomodo proferatur sententia. ibid.
- Reo

- Reo absente post litem contestatam quomodo
pronunciandum. 4.1.742
- Causa condemnationis, vel absolutionis sen-
tentiae inferi non debet. ibid.
- Quando causa sententiae inferenda. ibid.
- Quando iudex causam sententiae inserit qua
formula pronunciandi utatur. 4.1.743
- Sententia quandoque in procuratoris perso-
nam concipienda. ibid.
- In mortuum non est ferenda sententia. 4. 1.
744
- Sententia pro mortuo lata valet. ibid.
- Sub modo prolata sententia valet. ibid.
- Sententia conditionalis certis casibus recipi-
tur. ibid.
- Sententia ferri debet cum causae cognitione,
& servatis processus solennitatibus. 4. 1.
745
- Circa sententiam tria considerata ordo, sub-
stantia, solennitas. ibid.
- In iudiciis triplex consideratur ordo. ibid.
- In actibus judicialibus ut perveniatur ad sen-
tentiam quis ordo servetur. ibid.
- In quo consistat substantia sententiae. 4. 1.
ibid.
- Solennitas sententiae in quibus consistat. ibid.
- Sententia ferri debet congruo tempore. ibid.
- Sententia lata die feriato ipso jure non valet. ibid.
- Sententia nulla iudicis delegati extinguit ejus
jurisdictionem. ibid.
- Sententia die feriato lata quando valeat, distin-
ctione traditur. 4.1.746
- Sententia nulliter à delegato iudice lata causa
alteri committi potest. ibid.
- Sententia non debet ferri in absentem non ci-
tatum. 4.1.747
- Sententia pro absente non citato non valet. ibid.
- Interlocutoria lata in favorem absentis vel con-
tra eum si modici sit praedicti valet. ibid.
- Circa sententiam contra absentem tres casus
distinguuntur. 4.1.748
- Contumacia alia vera ficta, alia praesumpta. 4.
1.749
- Sententia facit jus inter partes. ibid.
- Pro sententia praesumitur. ibid.
- Sententia regulariter pro tertio non obest. ibi.
- Sententia parit auctori actionem in factum. ibid.
- Sententia quoad iudicem nunquam transit in
rem judicatam. 4.1.750
- Sententia non rescinditur praetextu instrumen-
torum post repertorum. ibid.
- Sententia non rescinditur ratione erroris calcu-
li nisi error in ea expressus sit. ibid.
- Quae dicatur interlocutoria sententia. 4. 1.
751
- Interlocutoriae sententiae sunt triplicis gene-
ris. ibid.
- Interlocutoria alia simplex dicitur & non
appellabilis, alia simplex inferens grava-
men, quod per appellationem à definitiva
non est reparabile alia vim habens definiti-
vae. ibid.
- Quae dicatur vim habens definitiva. ibid.
- Interlocutoria vim habens definitiva medium
tenet inter puram definitivam, & puram in-
terlocutoriam. ibid.
- Sententia super desertione appellationis à de-
finitiva vim habet definitiva. ibid.
- Sententia super non devolutione appellationis
vim habet definitiva. ibid.
- Sententia super incompetencia iudicis. 4. 1.
752
- Sententia revocatoria attemptatorum. ibid.
- Sententia absolutoria ab observatione iudicii.
ibid.
- Sententia impositionis perpetui silentii.
ibid.
- Sententia de immittendo ex secundo decreto.
ibid.

- Sententia per quam multa imponitur. *ibid.*
 Sententia denegatae restitutionis in integrum. *ibid.*
 Sententia super admissione vel rejectione peremptoriae exceptionis. *ibid.*
 A sententia admissionis vel reprobationis fidejussorum iudicio sistendi causa datorum appellatur. 4.6.790
 A sententia arbitrorum super recusatione iudicis appellatur. *ibid.*
 A sententia iudicis se competentem pronunciantis appellari potest. *ibid.*
 Sententia super legitimatione personarum appellabilis est. *ibid.*
 Sententia admissionis vel rejectionis libelli appellabilis est. *ibid.*
 Sententia super admissione testium inhabilium appellabilis est. *ibid.*
 Sententia rescissionis testamenti instituta quærela inofficiosi præjudicat legatariis & fideicommissariis. 4.7.792
 Sententia contra matrimonium vel pro eo legitime subsistente impedimento, non transit in rem judicatam. 4.15.859
 Pro sententia à qua non est appellatum præsumitur. *ibid.*
 Sententia ex relatione peritorum in arte lata non transit in rem judicatam. *ibid.*
 Sententia ex privilegiatis probationibus lata non transit in rem judicatam. *ibid.*
 Sententia excommunicationis quandoque recreari potest. 4.15.860
 Sententia iniqua quoad iudicem nunquam transit in rem judicatam. 4.16.864
 Sententia nulla per iudicem appellationis confirmata pars amplius de nullitate conqueri non potest. 4.17.868
 Sententia quæ transit in rem judicatam executioni demandatur. 4.18.876
 Sequestratio possessionis quando locum habeat? 1.4.77
 Sigilla literis appensa sæpe habentur pro agnitis. 3.12.662
 Sigilla scripturarum ex longinquis partibus provenientium pro recognitis habentur. *ibid.*
 An scriptura habens authenticum sigillum sine testibus plene probet. *ibid.*
 Multa contra literas sigillatas opponi possunt. 3.12.663
 Spolii quæstione mota non fit reconventio super rei proprietate nisi restitutione prævia. 2.10.326
 Sponsæ non cognitæ dantur duo menses ad deliberandum an religionem ingredi volet. 2.35.472
 Statutum vel consuetudo de non appellando ad Cameram non valet. 4.3.760
 Statuto. 3.19.700
 Stylus iudicii tribuit jurisdictionem. 1.1.21
 A subdelegato ad subdelegantem appellatur, quando aliquid de causa sibi reservavit. 1.7.99
 Subdelegatus Papæ, & Principis executionem sententiæ non habet. 1.7.105
 Subdelegatio à delegato Papæ fieri debet idoneis personis. 1.7.106
 Subdelegatus in incidentibus difficultatibus consulere potest delegantem. *ibid.*
 Dicta de delegato plerumque obtinent in subdelegato. 1.8.112
 Subdelegatus aliquam jurisdictionem habet. 1.8.115
 Item aliquam coercitionem ut multæ indicationem. *ibid.*
 Subdelegatio fit in totum vel in partem. *ibid.*
 Subdelegatus ad unum articulum seu medium litis auditori comparatur. 1.12.134
 Summariissimum possessorium quando locum habeat. 1.4.74
 Unde

- Unde dicatur & quis ejus effectus. ibid.
- Possessorium summarium est præparatorium plenarii possessorii. ibid.
- In summariissimo quomodo procedatur. 1.4.75
- Privilegia summariissimi possessorii. ibid.
- In summariissimo possessorio sufficiunt leves probationes. ibid.
- A sententia lata in possessorio non appellatur. ibid.
- In summariissimo nullitatis quæstio locum non habet. ibid.
- Circa hoc possessorium summarium quomodo in eo procedendum bimembris traditur distinctio. 1.4.56
- Summariissimum possessorium quomodo à plenario differat. 1.4.77
- Supplicatio non admittitur contra sententiam latam in summariissimo. 1.4.75
- Supplicatur Principi pro retractione sententiæ intra decem dies. 2.35.472
- Casus quibus appellare non licet duplicis generis sunt. 4.14.855
- Quibus ex speciali causa denegatur appellatio relinquitur remedium supplicationis. 4.14.856
- Causa commissa appellatione remota datur supplicationis remedium. ibid.
- Statuto prohibente appellare, licet supplicare ad Principem. ibid.
- A sententia Episcopi ejus jurisdictione prorogata non appellatur. ibid.
- Cur in casibus jure speciali prohibitis appellare, concedatur beneficium supplicationis. ibid.
- Supplicatio quid sit. 4.14.857
- Supplicans non debet conqueri de iniquitate judicis. ibid.
- Supplicatio quæ fit intra decendium suspendit executionem non præstita cautione. ibid.
- Supplicatio quæ intra biennium fit non suspendit executionem etiam non præstita cautione. 4.14.858
- Utile est intra decendium supplicare ob commodum satisfactionis. ibid.
- Quis dicatur syndicus. 1.25.200
- Quomodo constituatur syndicus. ibid.
- Syndicus quomodo differat à procuratore. 1.25.201
- Syndicus constituitur ab universitate, procurator à privato. ibid.
- Officium syndicatus est publicum. ibid.
- Officium syndicatus invitis imponi potest. ibid.
- Syndicus causas criminales Universitatis agendo, & defendendo exercere potest. ibid.
- Syndicus Universitatem non singulos de Universitate defendere tenetur. ibid.

T.

- Terminus in commissione præfixus currit à die præsentationis commissionis. 1.7.111
- Terminus citationis congruus esse debet pro distantia locorum. 2.1.223
- Dato termino ad denunciandum eo serviente superseditur in causa. 2.28.445
- Terminus ad comparandum in citatione præfixus debet esse competens. 2.35.475
- Terminus ad producendum omnia est exclusivus probationum sicut ipsa conclusio. 3.10.627
- Terminus reproductionis si cadat in ferias post reproductio fieri potest. 4.3.767
- Terminus Ordinationis introducendæ appellationis ex causis prorogari potest. ibid.
- Terri-

- Territorium habens cum mero & mixto imperio pro se & descendantibus jura principis habere dicitur.** 1.1.15
- Extra territorium jus dicenti impune non paretur.** 2.1.216
- Tertius pro suo interesse intervenire & causæ assistere potest.** 2.11.338
- Tertius à sententia inter alios lata recte appellat.** 2.11.340
- Appellatio tertii quando fieri debeat.** 2.11.341
- In appellatione tertii sunt deducendæ causæ gravaminum.** ibid.
- Tertius interpositæ appellationi adhærere potest.** ibid.
- Tertius intra decendium appellationem cui adhærere vult ratificare debet.** ibid.
- Tertius appellationem ab alio interpositam proseguire potest.** ibid.
- Tertius quadruplex habet remedium, quo ei subvenitur.** 2.11.342
- Tertius pro suo interesse in iudicium veniens positiones exhibet quæ interventionales dicuntur.** 3.5.529
- Tertius interveniens executionem sententiæ impedire potest.** 3.9.590
- Tertius pro suo interesse appellare potest.** 4.7.792
- Tertius à gravamine extrajudiciali appellare potest.** 4.7.793
- Tertius appellans in scriptis appellare debet, causa gravaminis expressa.** ibid.
- Tertius appellationem interpositam ab alio proseguire potest.** 4.7.794
- Tertius volens adhærere appellationem intra decendium ratificare debet.** ibid.
- Tertio attentante pendente appellatione in præjudicium appellantis vel appellati non fit revocatio.** 4.10.805
- Tertius interveniens executionem impedire potest.** 4.18.897
- Testamentum ab executoribus intra annum exequendum est.** 2.35.472
- Testes evocati ad perhibendum veritati testimonium ultra quindecim dies detinendi non sunt.** 3.35.474
- Testimonium viva voce dari debet, non in scriptis.** 3.9.559
- Quare testes viva voce deponere debeant?** ibid.
- Quid sit testimonium?** 3.9.560
- Quis dicatur testis?** ibid.
- Omnes possunt esse testes qui expresse à lege non prohibentur.** ibid.
- Prohibentur à testimonio vel natura, vel lege.** 3.9.561
- Qui natura à testimonio repellantur?** ibid.
- Qui lege à testimonio prohibeantur in tres classes rediguntur.** ibid.
- In propria causa nemo testis esse potest.** ibid.
- Quæ dicatur propria causa.** ibid.
- Sentiens ex sua depositione commodum vel incommodum non est idoneus testis.** 3.9.262
- Quando de Universitate vel Collegio pro Universitate vel Collegio possint esse testes.** ibid.
- Testis inhabilis à parte rogatus fidem facit.** 3.9.563
- Rogatio partium est testis approbatio.** ibid.
- Partes litigantes in testimonium unius testis in certa causa consentire possunt.** ibid.
- Testes inhabiles probant si aliter veritas haberi non possit.** ibid.
- Testis à producente interrogari potest, quid sibi de negotio super quo producendus, constet.** 3.9.565
- Testis quis est invitus.** 3.9.566
- Captis pignoribus vel indicta mulcta quis cogitur ad testimonium dicendum.** ibid.
- Qui contra se invitati non dicant testimonium.** ibid.
- Testes qui invitati non dicunt testimonium cogi possunt.** ibid.

- possunt, si aliorum non possit haberi copia. ib.
 Pars contra quam testes producuntur citanda
 est ad videndum jurare testes & dandum in-
 terrogatoria. 3.9.567
 Testes ad actum depositionis citandi sunt. ibid.
 De hac citatione constare debet apud acta. ib.
 Honestiores matronæ viri nobiles, & alii in-
 dignitate constituti, domi suæ examinantur. ibid.
 Testis jurat super tota causa dicturus verita-
 tem. 3.9.568
 Testis respondens ad interrogatoria criminosa
 sibi producenti, & testificationi suæ nocet. 3.9.569
 Testes in secreto examinandi sunt. 3.9. ibid.
 Tribus modis testis in secreto intelligitur ex-
 aminari. 3.9.570
 Testis jam examinandus denuo avisatur de
 perjurio. ibid.
 Quis ordo in examinando teste observetur? ib.
 Causam scientiæ judex vel commissarius à teste
 inquireret. 3.9. ibid.
 Quis sit effectus testimonii. 3.9.582
 Duo testes omni exceptione majores tantum
 probat quantum publicum instrumentum. ib.
 Onus testis quantæcumque authoritatis & di-
 gnitatis plene non probat. ibid.
 Testimonia testium triplici modo reprobari
 possunt. 3.9.576
 Testes ab actore ad perpetuam rei memoriam
 examinantur ante litem contestatam. 3.9.577
 Examinatis testibus ad perpetuam rei me-
 moriam examinantur ante litem contesta-
 tam. 3.9.577
 Examinatis testibus ad perpetuam rei memori-
 am intra annum actio proponi debet. ibid.
 Reus super exceptione quæ per modum actio-
 nis proponi non potest testes ante litis con-
 testationem producere potest. 3.9.578
 In causis quæ moram non patiuntur admittun-
 tur testes ante litem contestatam. ibid.
- Testis examinatus parte adversa non citata ni-
 hil probat. ibid.
 In causis summaris testes examinari debent
 adversa parte citata. 3.9.579
 Ad quid citatur pars contra quam producun-
 tur testes. ibid.
 Parte non comparente in contumaciam ad ex-
 amen testium proceditur. ibid.
 Si justum subsit impedimentum examen in
 aliud tempus extrahitur. ibid.
 Testis ubi jurare debeat. ibid.
 Testi à partibus juramentum remitti potest. 3.9.580
 Testis reexaminatus denuo non præstat jura-
 mentum. ibid.
 Testis ante depositionem jurare debet. ibid.
 Testes extra judicium examinati publicatis at-
 testationibus examinari possunt. 3.9.591
 Super novis articulis ex antiquis dependenti-
 bus iidem testes produci possunt. 3.9.591
 Testes non debite examinati post publicatio-
 nem reexaminari possunt. ibid.
 Quando testis suum dictum corrigere possit
 distinctione trium casuum traditur. ibid.
 Testes cum scriptura publicatis attestationsibus
 recipi possunt. 3.9.592
 Parte non opponente testes publicatis attesta-
 tionibus recipi posse. ibid.
 Super facto, noviter superveniente, de quo pro-
 ducens cogitare non potuit recipiuntur te-
 stes publicatis attestationsibus. ibid.
 Testem productum pro me reprobare non pos-
 sum si contra me producat. 3.9.599
 Contra dictum testis à parte producti excipere
 licet, sed non contra personam. ibid.
 Testis super negativa deponens non coarctata
 loco & tempore suspectus est de falso. ibid.
 Testis super jure deponens suspectus est. 3.9.600
 Testis suspectus est deponens super eo de quo
 ante dixit se non recordari. ibid.
 Testis in civilibus interrogatus debet rationem
 dicti sui reddere. ibid.

- Testis deponens super eo quod intellectu percipitur reddit rationem dicti etiam non interrogatus. 3.9.601
 Ratio testis non debet esse eadem cum dicto testis. ibid.
 Testis in criminalibus reddit rationem dicti etiam non interrogatus. ibid.
 Ratio inepta testis destruit dictum. 3.9.602
 Testis in depositione sua vacillando non probat. ibid.
 Testis dubitative deponens non probat. ibid.
 Testis deponens se credere, ita esse, causam suæ credulitatis reddere debet. ibid.
 Testis obscure deponens non probat. 3.9.603
 Dictum testis si contrarietur confessioni partis non probat. ibid.
 Dicta testium inter se contraria non probant. ib.
 Testes variantes in tempore non probant. ibid.
 Testis in scriptis deponens non probat, & cur hoc. 3.9.604. Testis referens se ad depositionem invalidam non probat. ibid.
 Testis dicens se audivisse ab eo cui non creditur non probat. ibid.
 Testimonium de auditu alieno præsumptionem facit, quæ rejicit onus probandi in adversarium. ibid.
 Testes deponentes sub eadem formalitate verborum redduntur suspecti. 3.9.605
 Similiter qui non deponit verisimilia. ibid.
 Ultro se testationi offerens. ibid.
 Testes singulares non probant. ibid.
 Qui dicantur testes singulares. ibid.
 Testis extra articulum deponens non probat. ib.
 Testis nimium animose deponens est suspectus. 3.9.606
 Testis pro pecunia deponens pro ea à quo accepit pecuniam, non probat. ibid.
 Testis deponens salva veritate non probat. ib.
 Testis qui tractat de se exonerando non probat. ibid.
 Testes instrumentum cui adhibiti sunt non subscribunt. 3.10.619
 Testes rogatos esse necesse est. ibid.
 Ab inhabilitate testis in instrumento ascripti sumitur exceptio contra instrumentum. 3.10.641
 Transactio facta tertio non obest. 2.11.334
 Transactionis vocabulum duobus modis accipitur in genere & in specie. 2.17.379
 Transactio unde dicta. 2.17.380
 Transactio duobus modis differt à pacto. ibid.
 Definitio transactionis. ibid.
 Omnes qui habent rerum suarum administratione transigere possunt. 3.17.381
 Qui transigere non possunt. ibid.
 Transactio est contractus mutuam inducens obligationem. ibid.
 Actor remittit litem, reus aliquid dat, promittit, aut actor aliquid retinet. ibid.
 Materia transactionis quæ sit. 2.17.382
 Transactio est optimum remedium finiendarum litium. 2.17. ibid.
 Dubius est litis eventus. ibid.
 Quare transactio dicatur fieri super lite nondum finita. ibid.
 Super re judicata transigere non licet. ibid.
 Transactio fit tribus modis pacto, acceptilatione simplici, & per Aquilianam stipulationem. 2.17.384
 Pacto quando fiat transactio. ibid.
 Acceptilatione simplici quomodo fiat transactio. 2.17.385
 Per Aquilianam stipulationem, & acceptilationem quomodo fiat transactio. ibid.
 Transactio metu interposita rata non est. 2.17.386
 Transactio dolo extorta rescinditur. ibid.
 Transactio per errorem inita rescinditur. ibid.
 Mutuo consensu à transactione disceditur. ibid.
 Ob læsionem ultra dimidium iusti precii transactio rescinditur. ibid.
 Ob errorem calculi transactio rescinditur. ibid.
 Trans-

- Transactio lites sopiuntur. 2.17.388
 Transactio non extendit se ad ea de quibus non
 est actum, nec cogitatum. ibid.
 Generalis clausula in transactionibus restringi-
 tur ad specificata. ibid.
 Circa questionem an generalis clausula in
 transactionibus semper restringatur ad spe-
 cificata, distinguitur. 2.17.389
 Quando de non inclusis & expressis in trans-
 actione cogitatum censeatur. ibid.
 Transactio super fideicommissio ex testamen-
 to non extenditur ad fideicommissum ex
 codicillis. ibid.
 Transactio super una specie curatela non ex-
 tenditur ad alias. ibid.
 Transactio super quærela inofficiosa non ex-
 cludit accusationem falsi. ibid.
 Transactio de una persona non extenditur ad
 aliam. 2.17.390
 Transactio unius non nocet alteri. ibid.
 Transactio non habet minorem vim quam res
 iudicata. ibid.
 Ob instrumenta post reperta transactio non re-
 scinditur. ibid.
 Per poenitentiam transigentis incontinenti fa-
 ctam transactio non revocatur. ibid. Trans-
 actio parit exceptionem transactionis. ibid.
 Tria sunt remedia finiendarum litium. 2.17.
 391
 Tutor & curator causas pupillorum & mino-
 rum in iudicio agendo, & defendendo exer-
 cent. 1.15.139
 Tutores & curatores ante litem contestatam
 procuratorem non constituunt sed actorem. ibid.
 Tutor & curator agentes vel defendentes tran-
 sfigere possunt. 2.17.381
- V.
- Vassallus de feudo testari non potest. 1.1.13
 Vassallus laicus coram domino feudi cle-
 rico conveniendus. 1.2.45
 Vassallus in præiudicium domini alterius juris-
 dictionem prorogare non potest. 1.3.56
 Duobus vassallis de feudo litigantibus, agnati pro
 suo interesse intervenire possunt. 2.11.340
 Vassallus iurans Prælato fidelitatem successoribus
 jurare non cogitur. 3.18.699
 Qui ubique habitat nusquam habitat. 1.2.36
 Venditor potest emptorem defendere, & pro
 eo iudicium suscipere. 1.2.44
 Venditor emptorem contra quem lis mota ab
 obligatione eximere non potest. ibid.
 Venditor emptorem in suo foro defendere te-
 netur. 1.2.52
 A sententia evictionis lata contra emptorem
 venditor appellare potest. 4.8.792
 Verba enunciativa non servantur pro lege. 3.8.
 558
 Victoria causæ in probationibus consistit. 3.8.
 546
 Vidua super re feudali coram Ecclesiastico ju-
 dice recte agit. 1.2.52
 Virginitas probatur per aspectum corporis. 3.
 20.701
 Virginitas vel corruptio probatur per relatio-
 nem honestarum matronarum. 3.21.702
 Universitas, Collegium, Civitas, Communi-
 tas, quomodo citetur. 2.1.219
 In reali actione qua agitur ad Dominium, vel
 qualificatio cum insertionem causæ inducit vi-
 tium litigiosi. 2.21.401
 Usucapio triennii non obstante litem contesta-
 tione currit, sed sine effectu. 3.1.501
 Uxor sequitur forum viri. 1.2.52

Hiltrop, Friedrich,

Processus ludicarius in quatuor partes divisus

Colonia 1735

4 J.pract. 105 h

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10511158-7

VD18 14602148-001